43-13-5-10

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
13 C
20

~~T V. n° 32~~
T V. n° 32

13-11. d. 4

A

Digitized by G

DE IVSTITIA ET IVRE LIBRI DECEM,

Reuerendi P. F. Dominici Soto, Segobiensis, Ord. Præd. Theologi præclariss.

Et Cæsareae Maiestatis Caroli V. Imperatoris quondam à sacris confessionis.

Libri profectò eruditissimi, nunc autem postremò post omnes omnium editiones, summo studio, fide, exactaq; diligentia recogniti. Quibus recens accessit Liber octauus, de Iuramento, & adiuratione. Septimò nimirum in Sextum reiectio.

Cum gemino Indice, altero Quæstionum, & Articulorum, altero Rerum & Sententiarum insignium, eoq; longè locupletissimo.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VENETIIS, M DCVIII.

Apud Petrum Mariam Bertanum.

13. 13. c

ADMODVM REVER. D.
D. CHRISTOPHORO MEDICES, NOBILI BRIXIENSI, ARCHIPRESBYTERO GAVARDI,

Domino meo colendisſimo.

CVM multorum libros peruoluerem (Admodum Reuerende mi Domine Chriſtophore) & morem quem vel auctores, vel eorundem impreſſores, in huiuſcemodi libris edendis obſeruant conſpicerem, nullum profectò inueni quin ſub alicuius nobiliſſimi, atque doctiſſimi viri nomine fuerit in lucem productus. Quemadmodum etenim qui in agone contendit nobiliorem ducem quem nouit, in vitæ ſuæ defenſionem, ne vi à multis opprimatur aduocat; ſic qui opus aliquod in lucem prodit, & ſi non niſi à proteruis impugnari poſſit, alicui tamen doctiſſimo viro, illud committit, non quia ſolus nequeat ipſum tueri, ſed quia eum altero poteſt eos vel omnino confundere, vel penitus ora concludere. Cum igitur præclariſſimum opus Reueren. P. F. Dominici Soto Segobienſis, quod de Juſtitia inſcribitur & Iure, auro quidem puriſſimo pretioſius, & micanti car-

bunculo splendidius, rursus decreuissem imprimere, ut laudabilem omnium morem prosequerer sub doctissimi, & nobilissimi Domini Christophori Medices Domini mei colendissimi, tutela imprimendum curaui. Cui etenim alio librum hunc inscribere debebam? Ad quem alium dirigere? Quis erat tibi præferendus? Quis anteponendus? Christophoro namque, liber qui Christum fert; & Christophoro Medices liber qui animabus medetur erat donandus. Nobilissimo viro qui de nobilissima agit materia, & viro doctissimo, qui profundissimas ac difficillimas soluit quæstiones, codex erat inscribendus. Archipresbytero religiosissimo, opus quod de conscientijs expurgandis tractat, erat mittendum, & demum patri (ut aiunt) spirituali, noua, & Christiana quædam philosophia erat tribuenda, ut eam filios suos, & filias doceret, ut per eam populos instrueret, ut ipsa duce profugus ad patriam reuocetur; cecus ad lucem veram quæ Christus est reuerteretur, & impius ex hostis antiqui manibus excipiatur. Præterea opus hoc præclarum ad te dirigere statui, quoniam si (ut Socrates aiebat) in bello ferrum auro præstat in vita tamen, hoc est tempore pacis, eruditio præstat diuitijs; Quare cum non me lateat, immo nec aliquem qui historiarum lectioni se dederit lateat, maiores tuos Atauos scilicet ac Proauos, locis ferè omnibus, ac oppidis, quæ Salodiensem lacum circunstant, dominatos fuisse, & summa cum prudentia, atque iustitia eas optime rexisse, & præterea in bello semper victores extitisse; modo in vita, hoc est in summa tranquillitate, non ferrum vel aurum, sed librum eruditissimum mitto, & quemadmodum maiores tui, milites quidem strenuissimi, bellorum tempore, immortalem gloriam sunt adepti, tu tempore pacis religioni addictus, & virtutibus insistens, maiorem consequaris honorem, & quod ipsi ensibus & gladijs contra visibiles hostes fortiter fecerunt, tu lingua, doctrina, & sanctitate inuisibiles hostes, (prout etiam fe-

cisti,

tisti, & facis) eijcias indefesse. Hoc etiam addere, non superuacaneum erit. Quod si delectationes hæ quæ in ratione sunt, eas omnes quæ ad sensum spectant, dubio procul excedunt, ut ex laboribus meis maximam quandam sentias delectationem librum hūc tibi donare constitui. Namque ut Cicero inquit, cætera nec temporum sunt, neque ætatum omnium, nec locorum: Hæc vero studia, adolescentiam agunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis refugium ac solatium præbent. Delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. Et eo libentius hoc facio quoniam librum, non de naturis creatarum rerum tractantem, non vanitates continentem, non de nominibus, vel (ut aiunt) de lana caprina disputantem, sed qui de conscientijs regendis, dirigendis, illuminandisq; discutientem, & tibi religiosissimo viro, maximè conuenientem; in lucem mandaui. Accipe igitur munus hoc paruum, & pro tantis sat erit solus amor, rogans tamen ut in tuis ad Deum precibus, me commendatum facias. Vale. Venetijs 16. Kalendas Julij. 1584.

Dominationis tuæ

Deditissimus seruus

Florauans à Prato.

INDEX
BREVIBVS COMPLECTENS
Tum libri cuiuſque tum etiam quæſtionum & Articulorum Argumenta.

LIBER PRIMVS.

Primus ediſſerit de iure ſeu legibus, quæ ſuprema ſunt iuſtitiæ regulæ, hoc eſt, de lege naturali, & humana ab æterna deriuati, per quas homo ad finem naturalem deſtinatur.

PROOEMIVM operis. folio 1.
Operis titulus ac diuiſio in libros decem, atq. adeo ſummatim quid in ſingulis diſceptetur. 1 & 2
QVÆSTIO I. De lege in communi. ibidem.
Artic. 1. An vlla definitionum legis a doctoribus conſtitutarum legitima ſit, ſciſcitatur. ibidem.
2 Vtrumne lex ſemper in commune bonum deſtinetur. 7
3 Sitne cuiuslibet ratio legis effectrix 8
4 Numquid promulgatio ſit de ratione legis. 10
QVÆSTIO II. De legis effectibus. 13
1 An effectus legis ſit impetrando ac vetando reddere homines bonos. ibid.
2 Nunquid legis actus congruenter aſſignentur. 16
QVÆSTIO iij. De lege æterna 17
1 An lex æterna naturali humana ac diuina diſtinguatur. eod.
2 Nunquid nam lex æterna ſit ſumma ratio in Deo exiſtens. 18
3 Vtrum leges vniuerſæ ab ęterna promanent an non 20
4 Creatane cuncta, tam neceſſaria quam contingentia, æternæ legi ſubijciantur. 21
QVÆSTIO iiij, De lege naturæ. 24
1 An lex naturalis ſit habitus in nobis exiſtens eodem.
2 An ne lex naturalis complura contineat præcepta. 26.
3 Omneſne virtutis actus, ſint de lege naturæ. 28
4 Nunquid lex naturæ cunctis ſit mortalibus vna. 30
5 Vtrum lex naturæ mutari abolerive poſſit, an non 31
QVAESTIO v. De lege humana in genere. 33
1 An præter legem naturæ neceſſariæ nobis fuerint humanæ, eodem.
2 Omniſne humana lex a naturali deriuetur. 35
3 Nunquid legis humanę qualitates recte ab Iſidoro deſcribantur. 37
4 Conuenienterne Iſidorus, & qui illum ſequuntur, ciuiles leges iuſque humanum diuidant. 39
QVAESTIO vj. De poteſtate legis humanæ 41
1 An lex humana in communi debeat cōſtitui. eodem.
2 Vtrumne ad legē humanam pertineat omnia uitia cohiberi. 43
3 Nunquid lex humana omnium uirtutū actus præcipiat. 44
4 Lex humana imponatne ſubditis neceſſitatem in foro conſcientiæ. 45
5 Vtrum omnis pęnalis lex obliget ad culpam an non. 51.
6 Lexne pœnalis in foro conſcientiæ ante iudicis condemnationem obliget ad pęnam 54
7 Omnes ſubciantur legi necne. 52
8 Subditone liceat præter uerba legis agere, necne 67
QVAESTIO vij. De mutatione & varietate legis humanæ. 69
1 An lex humana debeat quoquo pacto mutari, eodem
2 Vtrum conſuetudo uim legis obtinere valeat an non 72
3 Nunquid rectores multitudinis in legibus diſpenſare poſſint. 75

LI.

Index Librorum, Quæst. & Articulorum.

LIBER SECVNDVS.

Secundus, de lege diuina qua ad summam fœlicitatem promouemur, in quæstiones finditur nouem. 79.

QVÆSTIO I. De lege veteri. ibidem
1 An prœter naturalem lege & humanam quæ ab æterna deriuantur, fuerit diuina hominibus necessaria. ibid.
2 An lex vetus fuerit bona. 82
3 Nunquid ex illa soli debuerit populo Israel poni, illūq. duntaxat obligare. 70
4 Vtrum lex vetus congruenter data fuerit tempore Moysi, an non. 90
QVÆSTIO II. De præceptis legis veteris in genere. 92
1 An lex vetus vnicum tantum continuerit præceptum. eadem
2 Vtrumne præceptorum legis veteri trina sit differentia, nempe moralium, ceremonialium atq; iudicialium. 93
3 Nunquid lex vetus ad sui obseruantiā per temporalium promissiones & cōminationes debuit suos subditos inducere. 98
QVAESTIO III. De moralibus præceptis. 100
1 An omnia præcepta moralia pertineāt ad legem naturæ eadem.
2 Num prœcepta moralia legis sint de omnibus actibus virtutum. 102
3 Nunquid omnia præcepta moralia veteris legis ad decem Decalogi reducantur. 104
4 Præcepta Decalogi conuenienterne distinguantur. 105
5 Vtrum præceptorum Decalogi numerus congruat, an non. 108
6 Præcepta Decalogi, debitone sint ordine disposita. 110
7 Præcepta Decalogi an congruenti modo tradantur, necne. 111
8 Præcepta Decalogi sintne dispensabili, an non. 112
9 Num modus charitatis cadat sub præcepto. 120
10 Modus charitatis cadatne sub præcepto diuinæ legis necne. 122
11 An nulla præcepta moralia quæ extra Decalogum vagantur, congruenter tum distinguantur, tum etiam ad eūdem reducantur Decalogum. 127
12 Num præcepta moralia veteris legis iustificarent. 129
QVAESTIO IV. De præceptis Decalogi in singulari. 133
1 An præcepta Decalogi sint præcepta iustitiæ. eadem
2 Nunquid primum præceptum Decalogi congruenti sit modo traditū. 134
3 Secundum prœceptum vtrum conueniēti sit forma positum, an non. 137
4 Vtrum tertium præceptum de sanctificatione Sabbathi sit recte positum an non. 140
5 An quartum præceptum, de honorādis parentibus congrue tradatur. 148
6 An sex reliqua prœcepta Decalogi cōueniēti ordine & modo tradantur. 149
QVAESTIO V. De præceptis cæremonialibus. 150
1 An cæremonialia præcepta quadrifida fuerint, scilicet sacrificia, sacramenta, sacra & obseruantiæ eadem.
2 Nunquid singulis istis cœremoniarum speciebus reddi possint vltimæ caussæ. 152
3 Vtrum legis aut quæ cœremoniæ, vel ante legem extiterint, vel sub lege iustificarent. 155
5 Cęremonię veteris legis, sicne in Christi morte cessauerint, vt inde citra mortale crimen nequeant obseruari. 157
QVAESTIO VI De iudicialibus mandatis. 167
1 An ne præcepta iudicialia recte cęremonialibus distinguantur. eadem.
2 Vtrumne iudicialia præcepta conueniēter sint in quatuor genera dispertita. 169
QVAESTIO VII. De lege Euāgelica quantum ad eius substantiam. 172
1 Vtrum lex noua sit lex scripta, an ne potius cordibus indita. eadem
2 Nunquid nam lex noua iustificet. 174
3 An non lex noua debuerit dari a principio mundi. 175.
4 Lex noua sitne vsq ad finem mundi duratura, necne. 177
QVAESTIO VIII. De collatione legis nouæ cum veteri. 179
1 Nunquid non lex noua sit veteris complementum. ibidem
2 Lex noua grauiorne sit, quam antiqua an non. 182
QVAESTIO IX. De his quæ in lege

noua continentur. 183
1 An ne lex noua actus exteriores sufficiẽti ordine instituerit eadem
2 Nunquid nam lex Euangelica interiores nostros actus sufficienter composuerit. 186
3 Vtrumne congrue lex Euangelica consilia nobis quædam adiecerit. 189

LIBER TERTIVS.

Tertius de iure, quatenus obiectum est iustitiæ deque virtutis huius substantia & sibi annexis ad iustitiã distributiuam vsque quæstionibus gloriatur sex 191

QVAESTIO I. De iure. eadem
1 An ius sit obiectum iustitiæ. ibidem
2 Vtrũ diuisio iuris in ius naturale & positiuum sit, genere congruens, an nõ. 194
3 Nunquid ius gentium sit idem cum iure naturali. 196
4 An non ius paternum ac dominatiuũ, & à iusto politico, & inter se vlla ratione distinguatur. 199
QVAESTIO II. De iustitia. 201
1 An definitio iustitiæ à iurisperitis sit recte constituta. eadem
2 Iustitia sitne virtus, quæ habentem ad aliorum ordinat. 203
3 Nunquid iustitia sit virtus. 204
4 Vtrumne iustitia sit in voluntate. 205
5 An non iustitia sit generalis virtus. 207
6 Iustitia particularemne habeat materiã an vero circa aliarũ passiones & materias versetur. 210
7 Nunquid nam medium iustitiæ sit medium rei, eiusque actus, ius vnicuiq; suum tribuere. 213
8 An iustitia inter morales virtutes sit eminentissima. 215
QVAESTIO III. De iniustitia 222
1 An ne iniustitia sit speciale vitium. ead.
2 Nunquid quicunque iniustum facit, cõtinuo cẽseatur iniustus, an non. 223
3 Vtrumne quis possit iniustum pati volens. 225
QVAESTIO IV. De iudicio. 227
1 An iudicium sit actus iustitiæ an nõ. ea.
2 Nunquid iudicare sit licitum, an nõ. 228
3 An ne iudicium temerarium puta ex suspicione procedens sit licitum. 231
4 Dubia sintne in meliorem partem interpretanda. 236
5 Vtrum semper sit secundum leges scriptas iudicandum, an non. 239
6 Nunquidnam vsurpatum iudicium sit semper peruersum. 241
QVAESTIO V. De diuisione iustitiæ. pag 223
1 An particularis iustitia recte in distributiuam & cõmutatiuã diuidatur. ibid.
2 Nunquid idem sit medium distributiuæ ac commutatiuæ iustitiæ, an nõ. 245
3 Vtrumne eadem sit materia distributiuæ ac commutatiuæ. 248
4 Eademne sit vtriusque iustitiæ forma, necne. 250
QVAESTIO VI. De acceptione personarum. 253
1 Vtrum personarum acceptio iustitię distributiuæ contraria, crimen genere suo sit mortale. eadem
2 Nunquid in spiritualiũ dispensatio possit acceptio personarum contingere. 255
3 Beneficiorum pluralitas sitne iure permissa. 265
4 An in collatione secularium magistratuum subesse possit crimen acceptionis personarum, an non 270
5 Nunquid nã in iudicijs dicũdis interuenire possit personarum acceptio. 276
6 An non in priuatis honoribus deferendis interuenire possit personarum respectus. 278
7 In tributis exigẽdis peccarine possit acceptione personarum. 280

LIBER QVARTVS.

Quartus, De præambulis ad iustitiã commutatiuam, nẽpe de dominio ac restitutione quæstiones sibi sumit septem. 283

QVAESTIO I. De dñio in genere. ea.
1 Vtrum dominium idem sit quod ius & facultas rerum, an non. ibidem
2 An non tantum Deo, intellectualibusq; ac rationalibus creaturis competant rerum dominia. 289
QVAESTIO II. De rebus quarum homo dominus. 291
1 An rerum omnium quæ sunt in mũdo, sit homo iure aliquo dominus. ead.

2 Nun-

2 Nunquid homo hominis dominus eſſe poſſit. 294
3 Homo ſitne vitæ ſuæ ac famæ dominus, pag. 267
QVAESTIO iij. De rerum diuiſione. pag. 301
1 An ne humano iure rerũ dominia fuerint olim diuerſa, eadem
QVAESTIO iiij De peculiari quorun dam dominio. 306
1 An hominum quiſpiam totius ſit orbis dominus ibidem.
2 Nunquid imperator ſit dominus orbis. pag. 310
QVAESTIO v. De translatione dominiorum. 315
1 Vtrumne ſua quiſque voluntate, naturali iure valeat rei ſuæ dominium in alterum transferre, eadem
2 Nunquid nam per ludum dominium transferatur. 320
3 Per contractumne qui nullus eſt iure ciuili transferatur dominium 325
4 An præſcriptio dominium in poſſeſſorem transferat. 330
QVAESTIO vj. De reſtitutionis ſubſtantia 336
1 An reſtitutio ſit actus commutatiuæ iuſtitiæ eadem
2 Nunquid ſit ad ſolutem neceſſarium, rei quæ ablata eſt, reſtitutionẽ fieri. 339
3 Vtrumne omnia in vniuerſum quæ qs vel ab alio abſtulit, vel inuito domino retinet, teneatur reſtituere. 342
4 Satiſne ſit id ſimplum reſtituere quod iniuſte ſublatum eſt. 360
5 Debeatne aliquis id quod non abſtulit reſtituere, an non. 364
QVAESTIO vii. De circunſtantijs reſtitutionis 366
1 Sempeɾne oporteat ei reſtitutionem fieri a quo res ſublata fuit. eadem
2 Ille qui accipit teneatur ſemper reſtituere, necne. 377
3 Vtrum illi etiam qui nihil acceperunt, reſtituere. 377
4 Nunquid qui debet, ſtatim reſtituere teneatur 388

LIBER QVARTVS.

QVintus. De iuſtitia quæ ex iniurioſa actione naſcitur, nempe de homicidio & reliquis, quæſtionibus, locu pletatur duodecim. 393
QVAESTIO j De homicidio eadem
1 An aliquod uiuentium quę perfecta sũt occidere liceat ibidem
2 Liceatne maleficos occidere. 396
3 Vtrum ſceleroſum hominem unicuilibet priuato occidere liceat, an non. 399
4 Nunquid clericis etiam maleficos liceat interficere. 403
5 Alicuine liceat ſeipſum occidere, an nõ. pag 405
6 Vtrumne liceat uitam pro defenſione amici aut cuiuſcunque virtutis, exponere, necne. 408
7 Nunquid nam liceat in aliquo caſu interficere innocentem, 411
7 Iuſne ſit unicuique propriam inuaſorẽ in ſui defenſam occidere, necne. pag. 413
9 An qui caſu alterum occideret, fiat homicidii reus. 419
QVAESTIO ij. De mutilatione membrorum. 423.
1 An quempiam ſuo mutilare membro ſit licitum, eadem
2 Vtrumne liceat patri filios, aut dominis ſeruos verberare 425
3 Licitumne alicui ſit carceri quempiam mancipare. 428
QVAESTIO iii. De furto. 429
1 An forti definitio ſit bona. eadem
2 Furtum & rapina ſpecie differant, necne, 432
3 Vtrumne furtum ſit genere ſuo peccato mortale 433
4 Nunquid ei qui egeſtate premitur furari liceas, 441
5 An ne rapina ullo pacto fieri poſſit citra peccatum 442
6 Rapina ſitne grauius peccatum furto, an non. 445
QVAESTIO iiii, De iniuſtitia in dicis. pag. 446
1 Liceatne iudici eum qui ſibi non ſubditur iudicare. eadem
2 An iudici liceat contra ueritatem quam certo nouit, iudicare quando legitime probatur contrarium. 449
3 Nunquid iudex abſque accuſatore poſſit quempiam iudicare. 454

4 Vtrumne iudici liberum sit pœnam iuris relaxare. 456
QVAESTIO V. De iustitia accusatoris. 457
1 Anne quispiam teneatur alium accusare. eadem.
2 Vtrumne necessarium sit accusationem in scriptis exhiberi 461
3 Nunquid accusatio per tria hæc reddatur iniusta, quæ sunt calumnia, præuaricatio & tergiuersatio. 462
4 An accusator qui in probatione defecerit, pœna talionis teneatur 463
QVAESTIO vj. De iustitia rei. 464
1 Accusatione liceat veritatem negare, an non. ibidem
2 Nunquid accusato liceat per calumniã se defendere. 466
3 An reo liceat iudicium per appellationem declinare necne. 474
4 Vtrum liceat condemnato ad mortem, se quacunque via defendere. 376
QVAESTIO vij. De iniustitia testis. pag. 480
1 Vtrumne teneatur quãdoque homo testimonium ferre. eadem
2 Duorum uel trium testimonium, an in iudicio sufficiat. 483
3 Nunquid cuiuspiam testimonium citra eius culpam repellendum sit. 485.
4 An testimonium falsum semper sit peccatum mortale 486.
QVAESTIO viij. De iniustitia aduocatorum. 488
1 Aduocatus teneaturne gratis præstare patrocinium pauperibus in suis caussis. eadem
2 Vtrumne merito sint aliqui ab aduocationis officio arcendi 490
3 Nunquid aduocato delictum sit iniustã caussam defendere. 491
4 Licitumne sit aduocato pretio patrocinari an non. 493
QVAESTIO ix. De contumelia. pagi gina 495
1 An contumelia consistat in verbis. eadem.
2 Vtrum contumelia, & generaliter conuitium, sit genere suo peccatum mortale. pagina 497
3 Nunquid debeat quisque contumelias æquanimiter sustinere. 499
QVAESTIO x. De detrastione 501.
1 An ne detractio sit denigratio alienæ famæ per occulta uerba, ibidem
2 Vtrumne detractio genere suo sit peccatum mortale. 503
3 Nunquid detractio sit grauius omnibus peccatis quæ in proximum committuntur. 507
4 Audiens toleransque detrahentem an mortaliter peccet, 510
QVAESTIO xj. De susurratione, & derisione. 512
1 Vtrum susurratio sit peccatum a detractione distinctum an non. eadem.
2 An ne derisio sit speciale peccatũ a præcedentibus distinctum, atq. adeo mortale. 514
QVAESTIO xij. De maledictione, pagina, 517
1 Nunquid cuipiam sit licitum alteri maledicere. eadem
2 An creaturæ etiam irrationali maledicere liceat. 519
3 Vtrumne maledictio, peccatum sit genere suo mortale, idemque detractione peius. 521

LIBER SEXTVS.

Sextus disceptat de vsuris & contractibus, ac de cambijs, in quæstiones distractus tredecim 523

QVAESTIO j. De usura. 524
1 An usuraria mutuatio genere suo sit peccatum mortale. eadem
2 Nunquid ratione mutui aliqua possit expeti commoditas. 533.
3 Vtrumne ratione damni emergentius aut lucri cessantis, liceat mutuatori, quidpiam ultra sortem recipere. 540
4 Quidquid lucri pecunia usuraria depẽrit, sitne restitutioni obnoxium 545
5 Liceatne mutuo pecuniam accipere sub usura. 553
6 Nũquid mons pietatis vsurarius sit. 557
QVAESTIO ij. De generali ratione contractus emptionis & venditionis. 561
1 An contractus emptionis & uenditionis sit reipublicæ necessarius. eadem.
2 Nunquid negotiatio sit licita. 564
3 Vtrumne rerum pretia, arbitrio mercatorum sint taxanda. 567

QVAE-

QVESTIO III. De iustitia quæ in emptione & venditione committitur. 569
1 Nunquit nam licite quis possit rē pluris vendere quam valeat, ibidem.
An ne vitium rei venditæ sic venditionem reddat illicitam, vt necessarium semper sit illud detegere. 564
QVÆSTIO IV. De emptione credito. 579
1 Vtrumne liceat rem carius vendere expectata, quam numerata pecunia. eadem
2 An ne liceat rem vendito carius quam præsenti pretio vendere, quando rei dominus nō erat tūc vēditurus. 583
QVÆSTIO V. De censibus. 586
1 An censuum emptio ac venditio sit vsuraria, ibidem.
2 Nunquid census tam temporales quam perpetui sint liciti. 591
3 Vtrum licita sit emptio censuum cum pacto retrouendendi 594
QVÆSTIO VI. De contractu societatis. 596
1 Nunquid cōtractus societatis sit licitus. eadem
2 An licitum sit pecuniam in societatē exponere saluo capitalis. 598
QVAESTIO VII. De contractus assecurationis. 01
1 Nunquid assecurationis contractus sit licitus. ibidem
QVAESTIO VIII. De cambio in genere. 603
1 Vtrūars cāpsoria sit licita, an non. ibid.
2 Plures ne sint cambiorum species. 604
QVAESTIO IX. De cambio minuto. 607
1 An ne minutum cambiū sit licitū. ibid.
QVAESTIO X. De cambio ratione loci & ratione temporis. 608
1 Nunquid nā cambium ratione loci sit licitum. ibidem
2 Vtrum ne ratione temporis licitum sit cambij pretium. 610
QVAESTIO XI. De pretio soluendi numerata pecunia. 612
1 An campsori liceat, vt pecuniam in suo cambio consignatam in numerato soluat mercedem aliquam recipere. 613
QVAESTIO XII. De nummorum cābio rōne diuersæ eorū æstimationis diuersis locis aut temporibus 613
1 Vtrum licea pecuniam vnius regionis pro pecunia alterius vbi plus ualet commutare, an non. eadem
2 An licitum sit monetarum cambium, quæ in diuersis locis propter copiam & inopiam totius generis monetæ, inæqualis sunt valoris. 615
3 Nunquid cambiorum pretia inter campsores variari possint. 621
4 Cambium ad incertamne solutionis qnantitatem sit licitum 623
5 Nunquid nā cambiū huiusmodi, quod intercalatis ac prętermissis primis nūdinis in alias subsequentes fit, sit licitum. 624
QVAESTIO XIII. De reliquis cambiorum generibus. 628
1 Vtrum cambia ad proxima loca eiusdē regni sint licita, necne. eadem.
2 Nunquid cambia quæ licet ad primas nundinas fiant tempore & loco distātes, tamen quo longius distant, pretiosius fiunt, sint licita 630

LIBER SEPTIMUS.

Septimus, de voto, quæstionibus adornatur sex. 633

QVAESTIO I. De substātia voti. 634
1 An uotum sit alicuius rei possibile, ad quam vi præcepti non tenebamur, ibidem
2 Nunquid votum in solo voluntatis proposito perficiatur. 636
3 Votum semperne fieri debeat de meliori bono. 641
QVAESTIO II. De voti vigore ac virtute 651
1 An omne votum obliget ad sui obseruationem. eadem
2 Vtilene sit expediensque vouere. 662
3 Nunquid votum sit actus latriæ siue religionis. 664
4 Magisne sit laudabile & meritoriū facere aliquid ex voto, quā absq; illo. 666
5 Vtrumne votū per se susceptionē sacri ordinis, perq; professionē religionis fiat sollenne. 669
QVAESTIO III De his qui vocandi facultatem habent. 675
1 An illi qui sunt alterius potestati subiectiuo vere possint. eadem.

2 Num-

2 Nunquid pueri religionis voto se possint obligare. 683

QVAESTIO IV. De dispensatione & commutatione, voti 687

1 Vtrumne in voto possit fieri dispensatio. eadem

2 An ne super voto soleni continentię religionis fieri possit dispensatio. 689

3 Nũquid ad commutationem vel dispẽsationem voti requiratur prælati authoritas. 695

QVAESTIO V. De religionis voto in particulari. 702

1 An religionis votũ ad statum perfectionis attineat. eadem

2 Nunquid paupertas ad mendicitatẽ vsque ad perfectionem vitæ monasticę pertineat. 710

3 Vtrum votum castitatis sit de intrinseca ratione religionis, an non. 715

4 Obedientiæ votum sitne de essentia religionis. 718

QVAESTIO VI. De voto & continentia sacerdotum. 720

1 Nunquidnam ecclesiæ decoro & stabilitati sacerdotale votum continentię congruens fuerit ac necessarium. eadem

2 Sacerdotalisne continentia ab ipsis statim ecclesiæ in cunabulis cœperit, an non. pag. 727

LIBER OCTAVVS.

Octauus, De iuramento, quęstionibus tribus perficitur. 735

QVAESTIO I. De iuramento. ibidem

1 Vtrum iuramenti definitio sit bona. ibidem

2 Vtrum iurare sit licitum. 739

3 Vtrum congrue tres comites iuramẽti assignentur. 745

4 Vtrum iuramentũ sit actus religionis siue latriæ. 746

5 Vtrum iuramentum sit per se appetendum & tanquam res vtilis frequentandum. 747

6 Vtrum liceat per creaturas iurare. 750

7 Vtrum omne iuramentum vim habeat obligandi. 751

2 Vtrũ maior sit obligatio iuramẽti quã voti. 766

9 Vtrum in iuramento fieri possit dispensatio. 768

10 Vtrumne omnibus cuiuscunque conditionis liceat absque discrimine, quocunque tempore iurare. 771

QVAESTIO II. de periurio. 773

1 Vtrum falsitas requiratur ad periuriũ. ibidem

2 Vtrum omne peiurium sit peccatum. pagina. 776

3 Vtrum omne periurium sit peccatum mortale. 778

4 Vtrum liceat iuramentum ab eo petere qui peieraturus est. 788

QVAESTIO III. De adiuratione. pag. 791

1 Vtrum liceat hominem adiurare. eadẽ

2 Vtrum liceat dæmones adiurare. pag. 793

3 Vtrũ liceat adiurare irrationabilẽ creaturam. 800

LIBER NONVS.

Nonus, De decimis ac simonia, quæstionibus ditatur octo. 801

QVESTIO I. De sacrificio in genere. 802

1 Vtrumne Deo sacrificare, sit de lege naturæ. ibidem.

2 An soli Deo sit sacrificium offerendũ. pag. 804

3 Nunquid sacrificiorum oblatio sit specialis virtutis actus. 806

4 An ne vniuersi mortales ad sacrificia teneantur offerenda Deo. 807

QVAESTIO II. De ineffabili sacrificio altaris in particulari. 808

1 Nunquid sacrosanctum Sacramentũ altaris sit vere sacrificium. eadem

2 An altaris sacrificium pro pluribus oblatum, perinde singulis ad satisfactionẽ prosit acsi duntaxat offerretur pro vno. pag. 812.

QVAESTIO III. De oblationibus, & primitijs. 820

1 An homines de necessitate pręcepti ad oblationes teneantur. ead.

2 Nunquid oblationes solis sacerdotibus debeantur. 823

3 Vtrumne

3 Vtrumne oblationes de rebus omnibus, quæ licitè possidentur facere liceat. pagina 824

4 Ad decimarum solutionem an homines teneantur. 827

QVAESTIO IIII. De decimis. 829

1 Hominesne teneantur dare decimas ex necessitate præcepti. ead.

2 An de omnibus teneantur Christiani decimas soluere. 836

3 Nunquid decimæ solis clericis debeantur. 839

4 Vtrum clerici etiam ipsi decimis soluendis sint adstricti, an non. 841

QVAESTIO V. De peccato simoniæ in genere. 844

1 An Simonia sit studiosa voluntas emendi, vendendique aliquid spirituale, vel spirituali annexum. ead.

2 Vtrumne vitium simoniæ genere suo, sit peccatum mortale. 848

QVAESTIO VI. De materia simoniæ. 852

1 An quandoque liceat pro sacramentis pecuniam, seu dare, seu accipere. ead.

2 Nunquid pro spiritualibus actionibus dare, accipereque pecuniam sit licitum. 859

QVAESTIO VII. De simonia, in sacerdotijs, ac dignitatibus conquirẽdis. 864

1 An pro sacerdotijs, atque alijs præbendis, quæ spiritualibus sunt annexa, liceat pretium percipere. ead.

2 Nunquid præbendarum permutatio absque simonia fieri possit. 870

Vtrumne liceat specialia pro munere conferre, quod est, vel à lingua, vel ab alio quouis obsequio 873

QVAESTIO VIII. De restitutione simoniæ, & pœna simoniaci. 878

1 An quidquid per simoniam, vel datur, vel recipitur, sit restitutioni obnoxium. ead.

2 Nunquid non summus Pontifex possit super pœnis simoniæ dispensare. 888

LIBER DECIMVS.

Decimus, denique ac postremus, de statu, ordine atque residentia prælatorum, ac de horis canonicis, quæstionibus absoluitur quinque. 891

QVAESTIO I. De episcopali instituto, iure quo institutum est. ead.

1 An ne Episcopalis dignitas fuerit in Ecclesia super sacerdotalem necessaria. ibid.

2 Nunquid Episcopatus sit ordo natura sua simplici sacerdotio distinctus. 894

3 Episcopi inter se perinde ne differant, atque ipsi a simplicibus sacerdotibus. pagina 897

4 Vtrumne institutio Episcopalis dignitatibus sit de iure Diuino 901

QVÆSTIO II. De Episcopatu optando, incundo, & conferendo. 906

1 Liceatne Episcopatum appetere, necne. ead.

2 An episcopatum iniunctum liceat omnino recusare. 911

3 Nunquid oportet eum qui ad Episcopatum assumitur, esse cæteris meliorem. 914

4 Vtrum episcopo liceat cura episcopali deserta ad religionem se conferre. 917

QVAESTIO III. De episcoporum residentia. 919

1 Nunquid Episcopi in suis diœcesibus residere iure diuino teneantur. ibid.

2 An ne residentia episcoporum iure naturali fundetur. 930

3 Vtrum episcopi iure humano, hoc est pontificio residere teneantur, an non. pagina 933

Aliqua emergere ne possit causa ob quam liceat episcopo a grege sibi commisso abesse. 935

QVAESTIO IIII. De vinculo, & modo quo episcopi, & sacerdotes tenentur sua bona dispensare. 935

1 An episcopo liceat aliquid proprium possidere, an non ead.

2 Nunquid episcopi mortaliter peccent si bona ecclesiastica, quæ procurant pauperibus non largiuntur. 947

3 Vtrumne episcopi, ac reliqui sacerdotes verum, ac legitimum habeant dominiũ fructuum ecclesiasticorum, qui illos pro sua portione contingit. 949

4 Singulari ne iure teneantur episcopi, præ secularibus ad eleemosinarum subsidiũ. 961

5 Nunquid nam ecclesiastico statui condecens sit inter alias possessiones castra, vasallosque, ac iurisdictionem ciuilem habere 965

QVÆSTIO V. Quæ nouissima de clericorum debito officio. 969

1 An inter officia eorum qui sacris initiantur, peculiare, ad quod omnes generatim tenentur, si constitutos Psalmos statis horis persoluere. eadem.
2 Nunquid nam congruens sit & decorum, vt horæ canonicæ, Psalmorum, Hymnorumque, alio cantu psallantur. 977
3 Vtrumne tam illi omnes qui sunt sacris initiati, quam qui titulum habent ecclesiastici sacerdotij, ad horas dicendas teneantur. 982
4 Anne ordo & modus sit aliquis persoluendo diuino officio necessarius, necne 987
5 Ad soluendum canonice diuinum officiũ, requiraturne attentio. 991
6 Episcopus & clericus id facere prætermittens quod facere tenetur, ad restitutionem, aut præbendæ, aut fructuum obligetur, necne 997
7 Isque postremus, qui omnibus finem ac colophonem imponit: Nunquid religiosi creati Episcopi, ad obseruantias regulares teneantur, an secus 1002.

Indicis Librorum, Quæstionum, & Articulorum, Finis.

INDEX ALPHABETICVS RERVM ET SENTENTIARVM INSIGNIVM

In Decem Libros F. Dominici Soto, de Iustitia, & Iure.

A

Abigeatus, furtum de grege dispersο. 431 & 432
Abraham non suo merito, sed Dei misericordia electus est, vt inde Christi originem duceret. 88
Abraham, & Saram probabilius est fuisse fratres quàm fratrueles. 119
Abrenuntiatio seculi, non solum diuino iure existit per Christum constituto, verum ex iuris naturalis visceribus depromitur. pag. 706
Abrogatio quid sit, & vtrum differat a dispensatione & irritatione. 75
Acceptio personarum nomen est apud sacros interpretes Latinitate donatum, quod & respectus personarum dicitur. pagina 253
Acceptio personarum est iniustitiæ crimen quo in distributione non caussæ ad rem pertinentis, sed personæ ratio habetur, quod ideo genere suo mortale crimen est. 253.254
Acceptio personarum non est qualitatem personę considerare, quæ eius vel meritum, vel crimen auget. ibid.
Acceptio personarum in spiritualibus genere suo grauius est, quam in temporalibus. pag. 257
Acceptio personarum tunc præ se fert manifestarium crimen quando idoneo prætermisso eligitur indignus. ibid.
Acceptionis personarum crimen dum magistratus indigno confertur ad restitutionem obligat, quæ facienda est populo. pag. 271
Acceptio personarum sæpe in iudicijs dicendis committitur. 276
Acceptionis iniustæ pœnam nemo ante condemnationis pendere tenetur. pagina 361
Acceptionis caussa nouem modis potest aliquis esse. 383
Acceptio rei trifariam consideratur & dupliciter contingit, scilicet directè, & indirectè. ibid.
In actione praua aliter ratio mali consideratur quam culpæ 380
Accusare quis & quando teneatur. 458
Accusare, excommunicatis & infamibus est semper prohibitum, licet dum crimen est reipub. perniciosum denunciare tenentur. 460
Accusare subditi suos maiores prohibentur, & clerici in caussa sanguinis. 461
Accusationis forma est, vt in scriptis fiat. ibidem
Accusatio tribus vitiatur, nempè calumnia, præuaricatione, & tergiuersatione. pag. 462
Accusatorem qui non habet, ab honoribus prohiberi non debet. 455
Accusatore manifestarium crimen non indiget. 455
Accusatoris vicem habent infamia, & indicia, & clamorosa insinuatio. pagina ibid.
Accusatore opus non est, vbi iuridica adest denuntiatio, sicut neque in fraterna correptione. 456
Adam fuit princeps eo iure quo primus parens, atque adeò totius orbis dominus. pag. 304
Adiurare quid sit. 791
Differentia inter adiurationem, & iuramentum. ibid.
Adiurare potest superior sibi subditos in materia licita & honesta. 792
Adiuratio non actio eius est, qui adiuratur, sed adiurantis. ibid.
Adiuratio non idem est, quod iuratio. pag. ibid.
Et tamen aliquando captio iuramenti dicitur adiuratio. ibid.
Adiurare Deum & adiurare hominem in quo differunt. 793
Adiurare neutiquam licet dæmones per modum deprecationis. 794

Per

Per modum tamen compulsionis adiurare eos possumus. ibid.
Adiurare irrationalem creaturam, sic vt sermo ad eam dirigatur vanum est. 800
Adiurare irrationalem creaturam dupliciter iure possumus. ibid.
Admonitio nulla requiritur cum alicui de re propria accusare incumbit. 459
Admonitio necessaria est, etiam si crimen rei publicæ sit pestiferum, quando quis omni procul dubio certissimus sit per suam admonitionem emendandum fratrem, cessandumque publicum damnum. pagina ibid.
Alioqui in eiusdem magnis sceleribus contra publicum bonum reipublicæ absq; vlla admonitione ad iudicialem, seu accusationem, seu denuntiationem procedendum. pag 460
Adultera quæ falsam prolem marito supponit, quando teneatur se prodere ne legitimos filios hæreditate defraudet. 381
Et vtrum teneatur cum periculo mortis. pag. ibid.
Adulterinus filius non semper tenetur matri credere, & ab se hæreditatem abdicare. pag. 382
Adulter qui ex aliena vxore prolem suscepit, quam ipsa marito supposuit non tenetur rigore iustitiæ eidem marito ad restitutionem. ibidem.
Aduocandi potentia siue in sensu interiori siue exteriori carens, neutiquam patrocinari potest. 488
Aduocatorum iniquissimus vsus, impingentium testibus crimina, quę neque suspicantur. 474
Aduocati falsa crimina testibus impingentes, prætei illam quam personæ irrogant, reipublicæ quoque iniuriam inferunt. 489
Aduocatus non semper caussæ pauperum gratis patrocinari tenetur. 489
Aduocatus etiam citra extremam necessitatem tenetur præstare pauperi patrocinium in graui & vrgenti de superfluo, tam eius possibilitate, quam pauperis necessitate pensata. 488
Aduocati requisitas dignitas. ibid.
Aduocatus qui sciens iniustam causam defendit, & mortaliter contra iustitiam peccat, & ad restitutionem tenetur. 492
Aduocato quousque licitum sit dubiam & infirmiorem caussam defendendam suscipere. 493
Aduocatus innocentius caussam an prodere debeat, necne. 493
Aduocato licitum est suum patrocinium prætio æstimare, sed tamen per improbitatem aliquid vltra modum extorquens, mortaliter contra iustitiam peccat. pagina. 493
Aduocatorum pretium duplex. pagina 494
Aduocatorum improbitas immoderata quæ sit. ibid.
Aduocatus de litis quota aut de certa quantitate sub conditione victoriæ pacisci non potest, sed certa quantitate in vtranuis partem caussa eualerit. 494
Aduocati testis, & iudicis discrimen quantum ad recipiendam mercedem. pagina 494
Aduocationem excellentia dignitatis aut orbitas aliqua reddit indecentem, nisi adsit necessitas. 491
Aduocationis officium qui absque vlla iuris peritia & negotiorum experientia exerceret non esset a mortali culpa immunis. ibidem
Affirmatio omnis negationem includit, non e conuerso. 112
Agere contra conscientiam, intrinsece est malum. 453
Aggressio quando sit, quandove defensa, arbitrio prudentis diiudicandum est. pagina 415
Aggressorem occidere licet eligendo tanquam medium eius mortem, dummodo sit necessarium. 415
Aggressorem occidere tenetur inuasus quando ipsemet est reipublicæ necessarius. ibidem
Aggressorem occidere non potest inuasus quando aggressor est reipublicæ necessarius. ibid.
Aggressionis tres ordines. 416
Aggredi & præuenire hostem, scelus est. pag. 415
Ambrosij factum vt se infamaret ne eligeretur in episcopum. 300
Amicitia pecunia non æstimatur ac subinde in mutuo illam conquirere non est vsura. pag. 535
Amicitiam turpem in mutuo intendere, non est vsura. 535
Amicitiæ præstantius bonum est, quam fama & honor. 513
Amicitia, fama, & honor, non sunt virtutes

tes neque spiritualia bona & virtuti agnata. ibid.
Amicitia quæ de bono honesto proficiscitur, vere est amicitia, quæ vero de vtili & delectabili, secundum quid. ibidem
Amicitia finis est famæ & germanior virtuti quam illa. ibid.
Amicitiam aliquorum diluere, vt ipse expulsi loco in alterius sese insinuet amicitiam, si illum non infamet non est peccatum. pa. 514
Andabatarum pugna. 402
Angeli quibus rebus dominentur. 290
Angelorum iuratio. 773
Angelica stragis hoc nostro seculo editæ radix & origo. 942
Anima in corpus habet principatum dominium. 284.285
Anima opera dæmonis corpus resumere nō potest. 794
Antichristi tyrānide defecturi non sunt Christi proceres, qui pro fide atrocissimas mortes oppetent. 178
In antistitem expetere eum qui ecclesiæ est magis idoneus, laudabile est, etiam cum formidine aduersæ valetudinis, vide Episcopus.
Antiphonas primi, Græci composuerunt, teste Isidoro. 980
Appollonie quod se in rogum coniecerit excusatur. 408
Apostoli singuli habebant iurisdictionem in vniuersum Christianorum orbem. pagina 899
Apostoli a Christo fuere ordinati episcopi. ibidem.
Apostoli docuerunt familiam Christianam omnem veritatem ad salutem necessariā. ibidem.
Apostolis ratione status consilia necessaria erant. 190
Appellare ad legitimum iudicem licitum est ei qui iudicis grauamine præmitur. 475
Appellans ad iudicem infidelem, excommunicetur. 475
Appellare ad superiorem caussæ repellendæ aut differendæ iustiæ iniustum est & iniquum. 475
Appellandi vsus in religionibus perniciosus pag. 475
Appellare antiquitus non licebat nisi intra biduum, aut triduum, modo vero indultum est tempus decem dierum. 474.475 476
Appellare tertio super eodem articulo, interdictum est. 476
Appellare tertio Romę, iam introductum. ibidem.
Appellare à quocunque iudicis verbo, stylus est nocentissimus & intolerabilis. 476
Ars campsoria, vide Cambium & campsoria ars.
Archiepiscopus ex officio habet ordinare episcopos. 900
Asdicitur omne totum quod in duodecim vncias diuiditur. 531
Assecurationis contractus omnino est licitus. 322
Assecurationis contractus multis modis vitiatur. ead.
Assecurationis contractus etiam in alijs rebus quam in mercibus licite fieri potest. pagina. 602
Assecurationis contractus socio celebratus quo assecuratur sors illi in societatem tradita, vsuram sapit. 602
Astrologi falsa sæpe vitia hominibus inferentes ferendi non sunt sed tanquam publici infamatores, essent in vltimas cruces adigendi. 505
Astrologi non possunt per delineationem, & obseruationem cœlestium corporum prospicere accidentarios euentus. pagina. 798
Possunt tamen de affectibus naturalibus iudicare. ibid.
Astrologi crimina reuelare non possunt, & quamuis possent peccatum est reipublicæ perniciosissimum. ibidem
Aethiopum seruitus quomodo illicita vide Seruitus.
Auaritia duplex est. 322
Auaritia inter iudicis delicta primas tenet. pagina. 272
Audacia apud sensuales homines pro indicio fortitudinis reputatur, & ideo fit vt dum facinoribus perpetrandis adhibetur, minus de illa homines pudefiant. pagina. 445
Auferre alicui quidpiam, fiat dupliciter. pagina. 363
Auium tres sunt differentiæ. 363
Auium quarum venatio sit permissa. pagina. 363

B

Baptisma verisimile est institutum a Christo cum à Ioanne baptizatus est, non ipso facto, sed verbo. 159
Beatæ, quas sic adpellamus, votum solenne emittunt quæ clausuram seruant, non aliæ. pag 717
Bellum ex vtraque parte non potest esse iustum, nisi forte ignorantia adsit. 4:2.& 477.
Bellum ex triplici capite iniustum esse potest 441
Belli tumultu, quam perniciosi sint saluti reipublicæ. 444
Belli publici subditi num caussas inquirere, debeant. 435.&444
Bellandum vt in pace viuatur fol. 7. & pag. 220.& 412
Benedicere irrationales creaturas, contingit in ordine ad hominem. 520
Benedicere Deo quid sit. 517
Benedictio per se proprie in solam potest ferri rationalem, aut intellectualem creaturam. 519
Benedictionis relatio irrationalium creaturarum in hominem, tribus modis considera tur. 520
Benedictio vulgo boni imprecatio est. 517
Benedictio vendi non potest. 857
Benedictio ad professionem non semper est necessaria. 671
Benedictio terminorum, campanarum, &c. 520
Beneficia ciuibus, & qui inde sunt oriundi distribuere, æquum est, etsi extranei præstantiores meritis aliquando inueniantur. pag. 261
Beneficia sunt conferenda pueris. 265
Beneficia plura habere, talibus potest ornari circunstantijs, vt licitum sit. 267
Beneficiorum pluralitas incommoda multa adducit. 266
Beneficia ecclesiastica non dantur prælatis, vt præmia, quia boni sint, sed vt bene præsint. 922.931
Beneficia plura citra dispensationem quæ possint obtineri, & quæ non. 269
Beneficia quæ residentiam requirunt etsi curam non habeant animarum, non debent eidem coaceruari. 269
Beneficia quę curam habent animarum, non possunt tutò in conscientia plura possideri. 269
Beneficiorum mutatio ascensus gratia vitanda. 261
Beneficiorum dominus non est Papa 264. & Vide, Papa.
Beneficium resignans vt in digno cōferatur, peccat. 265.
Beneficium propter officium datur. 256
Beneficium possidens iniusta sententia, restitutioni est obnoxius. 240
Beneficium quod sit spirituale, quod vero minime. 840
Beneficium curatum non annectendum monasterijs. ibid.
Bigamus cur irregularis. 53
Blasphemia eatenus nefanda est quod hac forte de causa Deus in lege eam non nominauit. 140
Blaspemia genere suo peior est simplici periurio. 779
Blasphemia grauior multo est culpa apud Deum, quam homicidium. 43.& 781
Blasphemiæ pœna antiqua. ibid.
Blasphemiæ Deo vendicanda relinquitur. 43
Blasphemiæ prohibitio. 128.140.& 508
Blasphemo linga abscinditur. 425
Blasphemia furto grauior. 435
Blasphemus quando sit detractor, vel derisor 509 & 516
Blasphemus quando sit creaturis maledicens pag. 520
Bonum dupliciter dicitur simpliciter bonum pag. 215
Bonum commune priuato præstat. 912
Bonum nomen melius diuitijs multis. 353
Bonum intellectus quomodo præstat voluntatis bono. 238
Bonitas quid sit. 204
Bonus pastor quo pacto animam suam pro ouibus suis ponere debeat. 935. 936. vide Episcopus.
Bonus vnusquisque semper præsumitur, nisi oppositum probetur, quando res non vergit in detrimentum alterius. 487
Bona ecclesiastica quare prohibeantur alienari. 317
Bona ecclesiastica quo anno partita sint. 952 vide Diuisio.
Bona ecclesiastica multa sunt in titulum secularem transmutata. 959

Bona

M

Bona ecclesiastica in titulum secularem translata, pauperibus non sunt obnoxia. 959
Bona ecclesiastica esse pauperum, quomodo intelligatur. 961
Bona animæ triplicia. 343
Bona animæ quæ possunt & debent restitui, pag. 44
Bonorum animæ diuisio. 344
In bonorum temporalium defensam licet latronum occidere. 417
Bonorum nostrorum triplex est genus. 705
Bona incerta auctoritate Papæ pauperibus addicta sunt. 374
Bonorum præceptio non tam late patet, quã malorum prohibitio. 122
Bulla nulla dispensat circa religionem & castitatem. 700
Bullæ irregularitatem non tollunt. 405
Bullæ cruciatę compositio. 337

C

CAlumniator est, qui vel falsum crimen imponit, vel occultum in iudicio propalat. 462
Cambium quid sit. 603. & quomodo ab arte campsoria, seu nummularia differat. pag. 604
Cambiorum plura mala. 604. & 614
Cambij multiplex consideratio, & quomodo à cæteris contractibus differat & de eius diuisionibus, & de Cambio sicco. 606. 607. 608.
Cambiorum formæ & modi ad tria capita reducuntur. 608. 609
Cambium minutum quomodo licitũ & quomodo illicitum. 606. 607. 608
Cambium per literas. 606
Cambium per literas in quo transmissio pecuniæ re vera non fit, iniquam vsuram continet. pag. 609
Cambire diuersas monetas secundum metalli naturam etiam suparum aliquid supra valorẽ signati numismatis recepiatur, iniquum non est. 607. 608
Cambiorum pretium quibus de causis legitime augeri possit. 622
Cambire numismata qua ratione numismata sunt, non nullo ad alterutra par e concesso altero pretio licitum est. 607. 608. & hoc etiam inter priuatas personas.
Cambire an liceat nummos eiusdem ponderis & numeri, valoris tamen diuersi in diuersis regionibus. 613. 614.
Cambire pecuniam inferioris gradus auri, vel argenti cum alia superioris, cura compensationem, iniquitas est. 614
cambire monetam hac lege etiam si tempore solutionis auctus fuerit valor, secundum priorem valorem pendatur, vsura est. ibid.
cambire ita vt eadem pecunia reddatur vbi plus valet, minime licet. ibid.
Cambire pecuniam ab vno in alium locum, habito respectu copiæ vnius loci atque inopiæ alterius, licitum est, modo temporis ratio nulla habeatur. 619. 626
cambium duarum rerum in diuersis existentium locis neutiquam fieri licet si pluris in vno quam in altero æstimetur. pag. 617.
Cambij pretium legitime variat abundantia vel raritas pecuniæ 62. & etiam frequentia & raritas indigentium. ibid.
cambium ad incertam solutionem etsi aliquo modo licitum sic, non tamen tutum. pag. 623. 627
cambij legitima ratio. 628
cambia an ad proxima loca eiusdẽ regni sint licita. ibid.
cambiendi mos Lusitanorum & Castellanorum 630
campsoriæ artis radix & initium vnde. pag. 613.
campsor qui metinæ pecunias numerat, iuste cum lucro illas Romæ recipit etiam si ipsi campsori expediret illuc asportare. pagina 610
In campsore industria pluris valet quam labore immo sine labore multoties pretium recipit. ibid.
campsori licitum est aliquid recipere vt pecuniam in suo cambio consignatam innumerato soluat 613. nõ tamẽ vltra id quod lege taxatum est. ibid.
campsor dominium pecuniæ in illum cui das transfert. 622
campsori nullo modo licet ab nundinarum intercalationem & pretermissionem pretium. Immo neque propter illud tempus quod inter cambiũ inter fit, & proximas nundinas. 623. 627

Campsor ratione lucri cessantis nihil recipere potest. 627
campsorum ministri quomodo sint in culpa, & ad restitutionem teneantur. 631
Cantus ecclesiastici non studij, sed diuinæ laudis gratia instituti vide, horas.
Cantus ecclesiasticus si est imodicus, est vituperabilis. 981
canonicus non tenetur vi iuramenti primũ præstiti noua statuta seruare. 778
capellaniam statuere ad celebrandas missas pro infidelibus error est. 818
capituli nauiganti, de vsuris optima explicatio 583. & aliorum capit. vide, Expositio
carcerum effractoribus pœna capitis decernitur propter præsumptionem illatæ vis. pagina. 478
Ad carceres condemnati tenentur ibi manere & non fuggere nisi immineret periculum mortis vel corporalis supplicij. 479.
Ad carceres & ad mortem simul condemnare nullus iuste potest. eod.
In carcere spectare mortem aliquando tenentur martyres ob confessionem fidei. eod.
carceres quare adinuenti. 428
carcere perpetuus morti æquiparatur. eod.
carceri mancipare quempiam nisi reipublicæ aut principi non licet. eod.
cardinalis episcopali fulgẽs dignitate potius tenetur esse præsens suæ ecclesiæ, quam Romæ. 268
cardinalibus inhibitum est ne fiant episcopi. 989.
celare vitium rei & tacere, maxime differunt. 580
cæli caussa per se esse nequeunt actionum liberi arbitrij. 798
census quid, & vnde dictus. 587
census bifariam constituitur, Alius enim est reseruatiuus, & alius consignatiuus ibidem.
censum realem fructuariumque vnusquisque potest in sua bona constituere, dummodo sint libera; non solum via donationis, verũ etiam venditionis. 589
census realis annexam habet personalem obligationem 989. immo bona super quæ census constituitur rationem solum habent pignoris & hipothecæ. ibidem.
Census realis non solum constitui potest super certis signatisque bonis, verũ & super indefinitis, immo & super re cuius fructus censum non adequant. 590
censum realem emens non fructus rei obligatæ emit, sed ius exigendi censum. pagina. 589
censum personalem, vtpote quem venditor supra suam cõstituat personam, iuste quisque emere potest. 590
census personales & super incertis bonis etiam non fructificationibus constitutos, Extrauagantes Martin. Calix. non damnant. 591
censum pecuniarum iure etiam quisque potest super suis facultatibus constituere, non solum donationis forma, verum etiam venditionis. 589
census super vsum pecuniæ constitui potest. pag 591
census pecuniarij temporales temporis certi cuius pensio maioris valoris est quam sit pretium, suspecti sunt, & relegandi. pagina. 593
census perpetui non modo licite emantur, verum in illis minor est vsuræ suspicio, quã in temporalibus 592
census perpetui obligatio quãdo cẽsus constitutus fuit super incertis, & indefinitis bonis, ad hæredis pertinet, si vero cõsignatus fuit super certa re, non nisi re illa permanente, quia perempta hæredes amplius non tenẽtur. 592
census temporales licite emuntur. 591
census vitalicius licitus. 594
census redimibiles licite emuntur, apposita conditione vt non membratim & per partes, sed totum simul redimatur. 595
census emere cum pacto retroemendi, nequaquam fas est puta obligando venditorem, vt eundem redimat eodem, vel minori pagina 594
censum emere cum pacto retrouendendi, licitum est. 595
censum emere cum pacto retrouendendi constituto tempore, tam illo ante, quod non sit venditori redimendi facultas, quam illo citra, quod si non redimatur, nulla fiet vltra redimendi facultas, sed census maneat perpetuus, licitum est. ibidem.
census quod pretium dicatur iustum. ibid.

Census

Census multæ conditiònes iniquum reddũt. 593
Censuarius quod recipiat partem pretij, quia concedit facultatem vendendi, iniquum est. 596
Ceremonia vnde dicatur. 94
Ceremonialia, ac iudicialia præcepta, per quam illationem iure naturali descendãt. 101
Ceremonialia legis opera, non conferebant gratiam sicuti nostra. 132
Ceremonialia pręcepta, & iudicialia, quare ad Decalogum non pertineant. pagina 105
Ceremoniæ veteris legis, quæ ad Dei cultum pertinebant, Christum, & eius legem figurabant. 151
Ceremoniæ omnes veteris legis, quæ ex debito fine ducebant suas caussas, litteralem, & mysticum sensum habebant. pagina 153
Ceremonias veteris legis multiplices fuisse condecens fuit, quæ ad quatuor cap. reducuntur. 151
Ceremoniæ, & ritus apud omnes gentes semper fuere ad diuinum cultum ratione naturali mag stra 155
Quinimo multi proceres fuere inter gentes, quibus super naturalem instinctum diuinus radius affulsit. 156
Ceremoniæ veteris legis a solis carnis sordibus corpus emundabant. 156. Cuius emundationis ratio potissima erat in nostro mysterio posita. eod.
Ceremoniæ veteris legis, an in Christi morte cessauerint. 157
Ceremonias legis veteris, nullo modo licet post Euangelij promulgationem obseruare. 158
Ceremonialia obseruando, quomodo fuerit Petrus reprehensibilis. 165
De cessatione legalium dissidium Augustini, & Hieronymi. 165
Cæsio syluæ vetatur in bonum reipublicæ. 361. vide Ligna Sylua.
Cædens ligna in nemoribus alienis furtim, quando teneatur ad restitutionem. 262
Cedere bonis quando liceat. 392
Qui bonis cesserunt quando teneantur ad restitutionem. ead.
Circuncisio non conferebat gratiam vi sacramenti, sed per fidem, quàm populus protestabatur. 132
Charitas quid sit. 120
Ad præceptum charitatis requisita. pagina. 490
Charitas actus bifariam consideratur. pagina. 123
Charitatis actus vt singularis virtutis est, cadit sub singulari præcepto. ead.
Charitatis actus vt est uniuersalis modus omnium virtutum, non cadit sub præcepto eadem.
Charitatis lex iuxta Diui Thom. sententiam statim obligat cum quis limen rationis ingreditur. 125
Charitas cum sit omnium aliorum pręceptorum finis, quare astruatur vt singulare præceptum. 126
Charitatis pręcepto occurrente tenentur cuncta quæ nunc facimus in Deum referre vt in finem supranaturalem. 126
Charitas est titulus rerum possessarum. 292
Charitatis præceptum dupliciter impleri. pag. 636
Charitatis lex, & ordo quando nos obliget. pag. 416
Christus vt homo non est rex potestatis secularis. 308
Christus nunquam iurauit. 744
Christus idem regnum quo functus est ipse reliquit vicario suo Papæ. 308
Christus quomodo fuerit rex inquantum homo. 307
Christus secundum quod homo iure redemptionis est rex regni cœlorum. 308
Christus caput ecclesiæ ac perinde omnium munerum ecclesiasticorum exemplar. pagina. 894
Christianis turpius est iurare quam antiquis. 744
Clericus inquantum clericus nullas tenetur soluere decimas. 841
Clericus quatenus seculari iure terras possidet seculares debitor est decimarum. ead.
Clerici possunt recipere stipendium sustentationis. 854
Clericus diues potest pacisci de stipendio sustentationis cum non est lege constitutũ. 854. 855.
Clerici in minoribus constituti ad nullas horas canonicas tenentur contra Panor. pag. 982
Clericus non est simoniacus cum tantum distributionũ gratia diuinis interest, peccat tamen grauiter. 861
Non omnis clericatus vsque ad primam

tonsuram est de iure diuino. 866
Clerici quatuor generibus bonorum temporalium fruuntur. 950
Clerici in nascenti ecclesia cœperunt in communi viuere vide Episcopus
Clerici licet alium de victum habeant idoneũ possunt tamen de bonis ecclesiasticis viuere. 960
Clericorum multa sunt obsequia, quibus sua stipendia merent. 969
Clerici denunciare possunt in caussa sanguinis cum protestatione &c. 461
Clericis quare non licet malefactores occidere & quo iure. 403
Clericorum sacrilegæ extorsiones aduersus monachos. 863
Clerici qui dicantur. 464
Clerici qui petunt bonorum suorum restitutionem in iudicio dummodo, protestentur se id non facere ad vindictam, & sanguinis effusionem non incurrunt irregularitatem, licet malefactores occidantur. pagina. 461
Clericorum votum castitatis, vide sacerdos. ibid.
Clericatus omnis vsque ad primam tonsuram non est de iure diuino, contra Caietanum. 866
Cognitio diuinorum in seipsis soli Deo, & beatis competit, nobis vero non sic, quo loco genuina Pauli loca explicantur optime. 19
Commercia humana bipertita sunt. 393
Commutationum alia voluntaria, alia inuoluntaria. 249
Commutationis nomen non simplicem dationem aut receptionem importat, sed dare vt recipiant, recipere vt reddant. ibid.
Commutatio voluntaria spontaneam quandam & voluntariam actionem tam ex parte offerentis quam recipientis importat. ibid.
Commutatio inuoluntaria, inuoluntariam supponit actionem tam ex parte patientis quam auferenti. 249
Commutationes inuoluntariæ diuiduntur & in eas quæ occulte & ignorante domino per fraudem fiunt, & eas quæ per violentiam manifeste. 249
Commutationes voluntariæ per sua quoque membra subsecantur. ibid.
Compensatio quæ sit facienda pro vita ablata. 346
Compensatio in fama optime potest fieri pagina. 350
Communes debent esse res quantum ad vsus per misericordiæ & liberalitatis benignitatem. 304
Communitas rerum triplex esse potest. pagina. 303
Commodatum & mutuum quo pacto discriminentur.
Concilij Apostolorum, Actuum. 15. explicatio. 304
Conclusio practica quo est singularibus vicinior eo minus habet certitudinis. 30
Condemnatio ad mortem licet fugere & se ab impedimentis expedire. 478
Condemnato ad mortem iuste non licet instrumenta conferre vt se vinculis expediat & fugiat. 478
Condemnatus iuste vt fame pereat potest abstinere a cibis sibi oblatis contra voluntatem iudicis. 480
Condemnato a legitimo iudice iuste & iuridice non licet se defendere. 477
Condẽnato iniuste fas est iudici resistere vbi tamen non scandalum daret, ex quo grauis perturbatio timeretur. 477
Condemnatus legitimis testimonijs, sed tamen sine causa aliqua, quia est innocens si non potest se defendere nisi inflictis vulneribus tenetur obedire sententiæ iudicis. ibidem.
Confessi crimen proprium, super aliorum cõscientias non interrogentur, excepto crimine læsæ maiestatis & hæreseos. 446
Consilium non habet rationem legis, vtpote virtute carens coerciua. 18
Consilia multa sunt de iure naturæ. 189
Consilia euangelica atque adeo omnia naturalia ad tria reducuntur genera, scilicet paupertatis, continentiæ, & obedientiæ. ibidem.
Consilia noua in euangelica lege adhibita, sunt virginalis puritas & confirmato voto cuncta relinquere. 190
Consilia illa quæ sunt de iure naturæ, sæpe accidit vt sint in præcepto. 190
Consilia ideo censentur minima, quia ad salutem non sunt necessaria. 704
Consilium præstans vsurario, vt sub vsuris mutuet ad restitutionem tenetur 552. vide vsura.
Consulere minus malum quomodo liceat, optima disputatio. 154
Consentire facientibus dupliciter contingit.

gis. 511
Consuetudo quid sonet. 73
Consuetudo trina pollet virtute. ead.
consuetudo & mos qualiter differant. ead.
consuetudo ex seipsa vim legis non habet, nisi quatenus à principis consensu dimanant. 73
consuetudo ligat non solum tanquam signũ promulgationis nouæ legis, sed aliquando etiam est signum quod olim talis viguerit lex. ead.
consuetudo tam legis robur nanciscitur, vt communi hominum iudicio & arbitratu peccatum esset facere contra illam. eadem.
consuetudo quæ ex principis socordia aut impotentia obrepit, legi non derogat. 73
consuetudo quæ ex animi feruore ac pietate tantum ortum habet, non habet vim præcepti, nisi postea vti sub præcepto custodiatur. 74
consuetudo quæ illicitum habuit ortum legem potest antiquare, quin & apud posteros vim legis obtinere, non tamen quandiu per actus paruos increbescit. 74
consuetudo iurandi non est status peccati. 787
consuetudo offerẽdi quando obliget sub præcepto, quomodo possit iudicari. 821
consuetudo licet sit caussa iurandi, magnumque secum afferat peierandi periculum, tamen neque ipsa per se peccatum est, nec speciem mutat iuramenti. 786
Caietan. tamen ait quod si quis propter continuam consuetudinem tam vere quam falso in communi locutione iurandi non aduertit, non excusatur a mortali. 788
contemplatiuæ vitæ sitne melior quam actiua. 912
contractui quando deest solemnitas iuris essentialis potest quis legis vti beneficio. 326
contractus fere omnes iure gentium sunt introducti. 198
contractus est actio inter duos, ex qua vtrinque obligatio nascitur. 561
contractus, & pactum non conuertuntur eadem.
contractus stricte actus est iustitiæ ead.
contractuum species septem sunt scilicet emptio, cambium, mutatio, emphyteusis, commodatio, permutata commodatio, locatio. 562
Contractus assecurationis. 601. 602. vbi vide, Assecuratio.
contractus cambij. vide Cambium, Cambire.
contractus emptionis & venditionis. 561. vide, Emptio & venditio.
contractus ab vsurario facti qui sint validi. 549. vide, Vsurarius.
contrahentibus quomodo liceat adinuicem se decipere. 568
contumelia a conuitio & improperio differt. 497
contumeliarum modi omnes sunt eiusdem speciei. ead.
contumelia genere suo est peccatum mortale, idque atrocius quam furtum aut rapina. 498
contumeliæ grauitatem, quantitas furti exsuperare potest. ead.
contumelijs ferendis animum habere paratum vnusquisque tenetur. 499
contumelias illatas, quando ferre teneamur, quando repellere oporteat. 500
contumelia peior est furto. 509
contumelianti respondendum est, quando ratio correctionis fraternæ id decere demonstrauerit. 500
contumelianti honori fidei, & religionis religio est acriori respondere obiurgatione. 500
contumelianti quæ crimina liceat obijcere, quando resistere licitum. 501
contumelianti alijs, respondere semper est officium. ibid.
contumeliosus quis dicatur. 496
contumeliæ & detractionis discrimina 498. 502. & 504.
contumelia proprie loquendo, in verbis consistit. 496
contumelia extenso nomine, etiam in factis posita est, quatenus rationem habent significandi. 497
contumelia esse potest etiam si vitium quod propalatur peccatum non sit, quamuis huiusmodi sit insignior. 497
contumelia esse potest, etiam si occultum vitium non detegatur. ibid.
contumelia illa maior est in qua vitia imponuntur. ead.
conuitium vnde dicatur. eadem
conuitij iactatio, quæ fit preter intentionem contumeliandi quæ culpa sit 498
conuitiari eatenus est virtus quatenus intra limites moderatæ facetiæ continetur. 498

Cor est prima pars in qua anima uiuit. 134
Creaturæ omnes irrationales lege Dei æterna aguntur. 29
Criminator à susurrone, & detractore differt. 514

D

Dæmonum potestas. 794
Dæmones vera miracula facere non possunt. ead.
Dæmones triplici potestatem exercent. ead.
Dæmones humani generis hostes. 31
Dæmonum odium in Deum, atque humanum genus. 790
Cum dæmonibus nullum licet inire commercium, aut societatem, aut pactum. ead.
Dæmoniaci consortij tres sunt gradus. ead.
Damnum emergens quid sit 541
Damnum emergens, quando mutuatori inuito emergit, iustè exigitur. ibid.
Damnum emergens iustè petit, qui mutuare cogitur. 541
Damnum emergens præuisum, & formidatum, qui rogatus mutuat, iustè potest a principio in pactum ducere. 541
Damnum datum in re quæ erat in potentia, non est perinde restituendum, ac si fuisset in actu quisque tenetur ad integrum resarcire. 365
Damnum dantes graue iunctim, quomodo contrahant restitutionis debitum, vide restitutio.
Dationes illicitæ triplices sunt. 271
Debiti duplex est ratio, secundum quod aliqua res dicitur hominis. 244
Debita incerta naturali iure in vsus Reipublicæ communes cedunt. 373. vide, Restitutio.
Decalogus compendium fuit totius naturalis legis. 84
Decalogi, & reliquorum præceptorum discrimen. 105
Decalogus non expressè continet principia de dilectione Dei, & proximi, sed quare hoc. 105
Decalogus cur indispensabilis. 911
Decalogi præcepta distinguuntur in tria primæ tabulæ, & septem secundæ. 105
Decalogi primum præceptum, licet negatiui formam præseferat, affirmationem tamen amplectitur. 107
Decalogi præceptorum numerus congruentissimum est. 108
Decalogus nullum continet præceptum de virtutibus hominem in ordine ad seipsum componentibus. 109
Decalogi præcepta recto ordine sunt disposita. Et congruenti modo tradita. 112
Decalogi præcepta omnia, tam primæ quam secundæ tabulæ, sunt prorsus etiam per Deum indispensabilia. 114
Decalogi præcepta non omnia includunt modum charitatis, ita quod sit peccatum, nisi in gratia fiant. 123
Decalogi præcepta data sunt nobis, vt legis capita, sapientibus autem commisit Deus, vt de alijs nos erudirent. 133
Decalogi præcepta ante legem scriptam vtcunque de iure gentium poterant censeri, tametsi non nisi naturali, post vero de diuino dicuntur. 41. vide, Præcepta Decalogi.
Deceptio intra dimidiam iusti pretij, permissa est, non tamen licita. 572
Deceptor quare ad restitutionem teneatur. ibid.
Decepto quare non detur actio in iudicio. ibid.
Decimarum aliarumque oblationum discrimen. 829
Decimæ quo iure debeantur. 830
Decimæ ad iudicialem ordinem olim spectabant. ead.
Decimarum quota non exuperat iustum ministrorum Ecclesiæ stipendium, etiam si tanquam veris dominis eis adiudicentur. 833
Decimarum quota non est de iure diuino. 835
Decimæ an per desuetudinem abrogari possint. ead.
Decimæ quibus de rebus debeantur. pagina 837
Decimæ aliæ personales aliæ reales. ead.
Decimas a seruitoribus de sua mercede exigere, nisi mos omni memoria vetustior ad id cogat, non est æquitas. 838
Decimæ soluendæ sunt ab agricola, ita vt non possit ante decimationem operas suas, & sumptus nec semina excipere. ead.
Decimæ personales non exigebantur in veteri populo, & quare. ead.
Decimas ex minutis oleribus, &c Leuitæ non exigebant, secus autem Pharisæi. ead.
Decimas non debet agricola, si absq; sua negligen-

gligentia ante decimationem granum ei sublatum sit. ead.
Decimam totam debet soluere agricola ante quam vel suorum mercedem, vel regis tributum excipiat. 839
Decimas soluere integrum tenetur colonus alieni fundi antequam pensionem excipiat quam agri domino soluturus est, nisi aliter inter eos conuentum fuerit. eadem.
Decimarum non tenetur mercenarius qui ex decimatis mercedem recipit. ead.
Decimarum non tenetur dominus fundi ex suis prouentibus quos colonus post decimationem ei soluit. eadem
Decimas petere clericis duntaxat proprio iure competit merito suo. ead.
Decimas exigere non est idem quod res ipsas quæ decimantur petere. ead.
Decimæ in lege noua non solum in clericorum victum, sed etiam in eleemosynarum vbertatem pro egenis conferuntur. 840
Decimę personales illi ecclesiæ debentur, vbi quisque parœcius est. ead.
Decimæ prædiales videntur deberi eidem ecclesiæ vbi prædia iacent. At ecclesia mauult se ad consuetudinem referre. ead.
Decimas soluere non tenentur infideles prę ter Iudæos. 842
Decimædecimarum congruenter Dei præcepto in veteri lege summo sacerdoti Leuitæ pendebant. 843
Decimarum ius est mere spirituale. 867
Decimam dominium ante earum partitionem solum est penes clerum, & quo iure. pagi. 953
Decimæ multarum ecclesiarum totæ sunt in titulum secularem transmutatæ. 959
Defensa vitæ & bonorum temporalium quādiu duret. 417
Defendere aliquando pro vindicare. ibidem.
Ob defensam vitæ & bonorum temporalium licet occidere. Vide, Occidere, & Aggressorem.
Deliberatio comprehendit consilium, & sententiam. 667
Deliberatio quanta sit necessaria vt votum obliget. ead.
Delicti triplici via a iure præscripta cognoscuntur. 467
Democratia quid. 41
Denuntiatio fraterna quinque n ed d stat a iudiciali. 467
Denuntiatio iudicialis quomodo differat ab accusatione. ead.
Denuncians fraterne tenetur pręlato veritatem fateri nisi grauiter timeat quod eum tamquam iudex machinatur castigare. Alioquin ad confessionem cogi potest. eadem.
Denuntians fraterne si sit persona omni exceptione maior valere potest pro teste in iudicio inde futuro. 467
Denuntiatio duplex est. 459
Denuntiatus fraternę si rebellis sit & citra spē emendæ, excommunicationis sententia ab ecclesia coram testibus denuntiationis est separandus. 467
Sicuti denuntiationem fraternam debet præcedere admonitio, sic inquisitionem specialem, vel infamia, vel expressa iudicia, pag. 468
Depositarius tenetur negare depositum quādo dominus petit in abusum iniuriosum. pag. 368
Depositio non est contractus. 563
Depositum habens si quid sua industria deposita pecunia lucratur, restituere non tenetur. 571
Derisio a contumelia, susurratione, & detractione differt. 515
Derisio sub ludi forma scommata sua tegit. pagi. 515
Derisio frequentissime in ironia versatur. pagina. 515
Derisionis materia quæ sit. 515
Derisioni exponere peccatum alienum, aut naturalem defectum tanquam paruum genere suo est mortale, inde alter pude fiat. pagi. 515
Derisiones eiusmodi grauiora peccata sunt, quam contumeliæ, etsi in Deum, aut fidem enormantur enormissima blasphemiæ est mina. 516
Derisionis gradus. 516
Derisio & subsannatio fine conueniunt, modo differunt. ead.
Derisor Dei quis dicatur. ead.
Detinere rem alienam inuito domino peccatum est furti. 437
Detinere rem alienam nullam addit malitiā supra accipere, sed est continuatio peccati. eadem.
detractio quid sit. 521

Detra

Detractio respectu famæ, non respectu veritatis dicitur. eadem.
Detractio genere suo est peccatum mortale. pag. 503
Detractio per accidens quæ sit, ead.
Detractio per accidens quando virtus, quandoue peccatum sit. 504
Detractionis vitium quomodo vniuersis cómune sit. 50
Detractio secūdum genus suum grauius peccatum est quam furtum: leuius homicidio, & adulterio. 508
Detractio in indiuiduo leuius peccatum esse potest quam furtum, & grauius homicidio. pag. 509
Detractionis proprium obiectum est ratio inuoluntarij. 510
Detractione peior est contumelia. ead.
Detractio est inuidiæ filia. ead.
Ad detractionem alium inducens, aut qui propter odium illa delectatur, grauius peccare potest quam detrahens. 510.511
Detractor quis dicatur propriè. 502
Detractores quare homicidæ peculiariter dicantur. 516
Detractor quæ vere sunt mala culpa, dissemi-nat. 512
Detrahenti alijs non resistens, quando peccet quandove excusetur. 511
Detrahenti dum vera dicit, non est contradicendum, sed reprimendum est illi verbum 511
Deuotio quid. 996
Deuouere quid. ead.
Deo nihil est casuale aut fortuitum. 24
Dei vltus quid. 24
Deum velle aliquid extra se, stat dupliciter, pagina. 117
Deus qua ratione dicatur iurare. 738
Deus non potest iurare per alium a se. pagin. 738
Deus tribus modis in rebus existit. 741
Deus aliqua necessario vult. 117
Dei legislatoris & humani discrimen. 117
Deus duas habet potestates in vniuersum orbem. 118
Deus legitima iudicis auctoritate vsus est, vasa Aegyptiorum Iudæis tradendo. ead.
Deus forsan conciliauit animos Oseæ, & mulieris fornicariæ vt in matrimonium consentirent. 118
Deus iubens Abrahæ filium immolare, neutiquam in homicidio dispensauit. ead.
Deus non solum vt dominus, sed vt iudex potest innocentem a culpa actuali occidere. eadem.
Deus solum gratiam confert quam non adimit, sed homo ipse per propria scelera. 49
Deus potest occultè rem alienam alteri donare non tamen princeps nisi dicta caussa & lata sententia. 437
Deus solus est dominus vitæ. 299
Deus cum absolutus sit dominus vitæ nunquam tamen hac vsus est potestate, aut in vitam aut in bona reliqua. 299
Deus nemini relaxat pœnā præterquam in sacramento, nisi secundum opera & fructus pœnitentiæ. 457
Deo primum ac propriè per excellentiam cōpetit maledicere per modum caussæ affe-ctricis. 517
Deum benedicere ac maledicere quid sit. pagina. 517
Diaboli appellatio qui illum cui maledicitur importet vix a peccato mortali excusare potest. 510
Diaconis ac subdiaconis olim cōcessum erat post susceptum ordinem nuptias celebrare. 727
Diaconatus olim non habebatur vt ordo sacer. 850
In die festo quæ sint licita sex modis venari possumus. 145
Dies festus quomodo spirituales actiones permittat. ead.
In die festo opera corporalia quæ fiunt, licet fiant pro mercede, festum non violant. pagina 147
In festo quomodo licet segetes metere, & texere, & mulionibus, & alijs iter agere. pag. 146
Dies festus ad audiendum sacrum (quod Missum dicunt) obligat. Multi tamen ex varijs caussis ab auditione excusantur. 147
Diffamans aliquem de vero crimine contra iuris ordinem necessarium, qualiter & ad quam teneatur restitutionem. 351
Differentia inter potestatem ecclesiasticam, & ciuilem quoad vinculum vtriusque. pag. 50
Dignioris non est habenda ratio quādo quis sacerdotium instituit vt certis personis obueniat. 261
Dignum se esse ad præsulatum præsumere debet nemo, ni diuinitus fuerit attractus. pag. 909

Dile-

Dilectionis ad inuicem debitum nunquam cessat. 340
Dilectio proximi nobis notior est ad sensum, quam Dei. Hæc autem illius ratio & caussa est. 111
Diligendus est a nobis Deus, plus quam nos ipsi. 218
Dispensatio quid sit. 76
Dispensandi munus tametsi plenarie penes solum legislatorem sit, interdum tamen in ferioribus competit. 76. & 77
Dispensationis legitimæ caussæ. 77
Difficultas ex natura rei promissæ orta, idonea potest esse dispensandi caussa, secus si ex habitu prauo vouentis proficiscatur, pag. 77
Dispensatio citra caussam in his quæ sunt iuris diuini nulla est, secus in his quæ sunt positiui. ead.
Dispensatio voti pure conditionalis, si sit religionis, ad summum Pontificem spectat. pag. 662
Dispensatio voti pœnalis ad episcopum potest pertinere. ead.
Dispensat Papa cum emptore cum ei vendit beneficium eo ipso quod ipse vendit, & efficitur emptor verus possessor. 890
Dispensio populi seminarium est hæresim. pag. 925
Distribui non potest semper ciuibus secundum æqualitatem meriti. 246
Distributiua iustitia in actione qua homines in suam gratiam primum recipit, nullum locum habet, Secus in meritis condigni, pag. 252
Distributio fiet a Christo diuinorum bonorum in die iudicij, non solum secundum proportionem geometricam, verum & secundum arithmeticam. 254
Diuisio aliqua dominiorum iure naturali facta fuit. 304
Diuisionem primam rerum quis fecerit. ead.
Diuisionem rerum negare hæreticum est. pag. 304
Diuisio prima rerum externarum facta fuit iure gentium, licet postea ciuili iure plures accesserint. 304
Diuisoriæ sortes licitæ sunt. 322
Dominium incepit ab orbe condito. 304
Dominium non est tam vsu frequens quam dominatus ac dominatio. 284
Dominium fundatur in libertate. 286
Dominium non transfertur in necessitate extrema. 288
Dominium quarum rerum habeat Deus, quarum angelus, quarum homo. 290
Dominium quadruplex, naturale, diuinum, iuris gentium, & iuris ciuilis. 292
Dominium, & ius in regnum quod habuit Dauid, dominium positiuum erat. eadem.
Dominium est habitudo inter possidentem, & possessum. 286
Dominij legitima definitio, & explicatio. 284 & 286.
Dominium vsus, & vsusfructus quo pacto differant. 286
Dominium habere rerum solis vigentibus intellectu, & libero arbitrio conuenit. pag. 290
Dominiorum innumera genera statuentes exploduntur. 291
Dominio multiplici abundat homo, etiam iure humano. ead.
Dominium differt ab eius titulo. 286
Dominij, ac iuris nomen, pro eodem vsurpari non debent. 294
Dominij ac iuris, nihilo plus habet in rem alienam existens in gratia, quam in peccato. 294
Dominium an transferatur per actum interiorem. 288
Dominium duobus tantum modis transfertur. ibidem.
Dominiorum diuisio necessaria fuit in statu naturæ lapsæ. 392
Dominium habet homo naturale, non solum in omnes terræ fructus, verum etiam quodam pacto in elementa cœlestesque orbes. pag. 254
Dominiorum translatio omni iure fieri potest. 3.6
Dominij translationis definitio. 316
Dominij aliena definitio exploditur. 284
Domini correlatiuum est seruus. ead.
Dominus est homo honoris & famæ. 300
Domini quibus Rex oppida cum nemoribus largitur, quas possint condere sanctiones circa nemora. 362
Dominium an acquirat vsurarius in ea quæ per vsuram corrasit. 546. & 547
Donatio facta absenti non obligat antequam alter acceptet, ideoque reuocari potest sine iustâ caussa. 247
Donatio si fiat absenti solenniter, & coram testibus, obliget necne, standum est iuri ciuili. ead.
Dubitare de bonitate alterius vbi coniecturæ ad prauum iudicium inclinant laude dignum

dignum est. 225
Dubitare de bonitate alterius ex leuitate coniecturarum culpa est. 225
Dubitare de bonitate alterius citra assensum, aliquando mortale est. 225

E

Ecclesia non tenetur de suis possessionibus reddere decimas. 843
Ecclesia aliquid potest facere spirituale quod prius non erat, quod ideo si vēdiderit plus ratione consecrationis quam valet, contra ius est diuinum, & naturale. 850
Ecclesia non perinde habet modo potestatem faciendi miracula ac in Apostolis extitit ead.
Ecclesia potest omnes dies festos quos ipsa stabiliuit tollere, vel mutare, aut saltem factum teneret, quod tamen Spiritus sanctus non permittet. 144
Ecclesia quare olim multis fuerit temporalium dotibus a principibus ditata. 965
Ecclesiæ licet immobiles possessiones, nullo excepto genere habere. 966
Ecclesiæ bona optimo iure ei concessa sunt, & qui contradiceret, male audiret de fide. pag. ead.
Ecclesiæ conducens non est vt casus omnes de quibus dimicatur sintne vsurarij, eius auctoritate definiantur. 560
Ecclesiastica bona non mirum si ob nimiam temporum calamitatem quandoque a regibus exigantur. 967
Ecclesiasticis consentaneum fuit castra vasallosque habere in possessionem sicut alias dotes. 965
Eleazarus tanquam vir fortis absque vlla reuelatione diuina elephantem impetiuit. pag. 119
Eleemosynam qui extorquet simulata paupertate non tenetur ad restitutionem. pagin. 877
Eleemosynam pro vna Missa offerendam taxare vt sacerdotes sub anathematis censura inhibeantur ne minorem recipiant execrabile est. 858
Eleemosynarum modus puta quod fiant in præsentes paupere, Deo grauissimus. pag. 960
Eleemosynas petere in honorem sanctorum, & eas porrigere licet. 806
Eligere digniorem in foro conscientiæ & poli præceptum est. 258
Elegit Christus non alium qui sunt sibi vicarios succederet, quam omnium tunc temporis Apostolorum optimum. pag. 259. & 267
Eligere dignum prætermisso digniore mortale non est etiam in rebus maioribus quando excessus meritorum non est tantus, vt videatur ad rem multum pertinere. pag. 260
Electi sunt a Christo domino homines literarum rudes ad euangelicam functionem duplici de caussa. 263
Electio vt canonica sit solidaque ac valida habenda secundum exterum ius fori, satis est eligere dignum. 259
Electionem, dum non est aliud medium, licet pretio ab indigno remouere, & ad dignum inflectere. 859
Electionis spiritualis beneficij, antequam fiat, non licet obstacula pecunia propellere, tamen electione facta licet iniusta impedimenta per pecuniam remouere. pag. ead.
Electionem pertinere Papa, vel inferior in fauorem dignioris non potest, si electus ille sit quem iura non repellunt. 258
Elector ex debito officij tenetur explorare, ac ponderare merita eligendorum & meliorem ecclesiæ tribuere. 915
Electores non debent suo calculo indigno suffragari.
Electores licitè possunt prætermittere dignissimum qui eligi non potest, vt dignior eligatur. ead.
Electores episcopi an teneantur meliorem eligere. 915
Electores episcopi quid ex officio suo explorare debeant. ead.
Emere merces, vt lanas anticipata solutione vilius quam in præsenti foro uæneunt licitum est, si tamen coniectura est tempore quo tradendæ sunt eius minusve valituras etiam si pretio a principio taxentur. 584
Emptio & venditio sunt contractus reipublicæ maximè necessarij. 563
Emptio & venditio vnus reputatur contractus. 563
Emptio est rei pro pretio contractio. 563
Emptio ab emphyteusi, & locatione differt. pag. 563
In emptione & venditione pretia rerum non secundum earum naturam æstimanda sunt, sed quatenus in vsus veniunt humanos,

nos. 570. vide, Pretium.
In emptione, & venditione fraude vti, & dolo, hoc est pluris vendere, vel minoris emere, peccatum est ex genere mortale. pag. 570
Emptionis quidam pessimus contractus, & vsitatus. 586
Emptor qui substantiam rei, vel quantitatem, vel qualitatem agnoscit, venditori nescienti tenetur veritatem manifestare. pag. 574
Emptor agnoscens thesaurum esse in agro absconditum, an iuste emat agrum a venditore nesciente absque mysterij reuelatione. 578
Emptor personales census etiam super nudam personam constitutos, emenda iniquitatem non committit. 589
Epieikeia quid sit. 76
Epieikeia ad solum principem spectat: nisi quando difficilis ad eum esset aditus, aut instaret periculum apertum, & subitum. pag. 69
Epieikeia, vt differat a dispensatione. pagina 76
Ens est primum obiectum intellectus. pagina 16
Epicurei leges ferebant, quæ voluptati capessendæ deseruirent. 14
Episcopus in ieiunijs dispensare potest in diem, aut breue tempus, non tamen per totam vitam. 77
Episcopus idem quod superintendens Episcopalis dignitatis necessitas. 77
Episcopus non solum ad sacerdotum mores debet attendere, sed ad reliquum gregem. pag. 77
Episcopus iurisdictionibus sacerdotum superior est, non tamen in corporis, & sanguinis consecratione. ibid.
Episcoporum sacerdotumque diuersitas vnde sumatur. 893 & 896
Episcopū reliquis sacerdotibus dignitate præstare bifariam intelligi potest. 894
Episcopus die Dominica consecratur. 896
Episcopale munus quia includit consideranda. 907
Episcopus depositus si iterum in suum ordinem restauretur, non opus habet denuo consecrari. 896
Episcopos realis differentia discernitur a presbitero, licet Hieron. contrarium videatur asserere. 897
Episcopales dignitates non sunt specie diuersæ. 900
Episcopus solum ex commissione habet ordinare episcopos. eadem
Episcopalis potestas natura sua semper fuit dignitas sacerdotali sublimior 896
Episcopalis dignitas perfectionem adhibet sacerdotio, quæ tamen perfectio sacerdotio accidentaria est. 898
Episcopalis dignitas institutio prorsus diuina est. 902
Episcopalis dignitas electæ personæ, nisi fiat elaue contra iura errante, semper iure diuino confertur. 905
Episcopalis dignitas non nisi propter officiū instituta est, ad quam veritatem designandam, semper in sacra pagina dignitas officij nomine designatur. 922
Episcopatu indignus est existens in peccato mortali 907
Episcopatum desiderare quo casu liceat, 891 892.
Episcopatum desiderare, quod Paulus ait, quomodo intelligatur. 910
Episcopatum iniunctum, licitum sit recusare necne. 911
Episcopatum acceptans, cum animo perseuerandi in peccato mortali, mortaliter peccat. 913
Episcopatum non acceptans, quia sic est affectuum peste corruptus, vt conscientiæ suæ turbulentiam pacare nequeat non peccat. eadem.
Episcopatum & beneficiorum mutationes maxime cauendæ sunt, aliquando tamen expediens est vt vnus episcopus ad aliam sedem commigret. 261
Episcopatus non est ordo qui septem sacramentis connumeretur. 896
Episcopatus apetitus si ad salutem animarū non referatur generē suo peccatū est mortale. 907
Episcopatus nomen operis est non honoris, ac proinde non episcopatus honor, sed opus amandum est. 910
Episcopi verum habent eorum dominium quæ iure seculari possident. 948
Episcopi & reliqui clerici sunt vere domini fructuum ecclesiasticarum possessionum. pag. 952
Sunt itidem domini decimarum portionis, quæ post factum diuisionem illis obtingit. pag. 953

Episcopi arctius præstringuntur præcepto eleemosynæ quam seculares 959
Episcopi debent ea quæ ad suam patrimonia spectant scribere vt eis liceat suis agnatis relinquere 960
Episcopi vbi nimis sunt pauperes in nullo habentur pretio 965
Episcopi munus idem quod pastoris est, hāc enim metaphoram Christus toto euangelio consultissime obseruauit. 892
Episcopi dignitas ac sanctimonia quanta debeat esse. 893
Episcopi representant Christum vt caput erat ecclesiæ aliorum ordinum ministri singuli suo modo. 891
Episcopi ac sacerdotis differentiam explicatur. 894
Episcopi functio est præparare ministros, pagina 897
Episcopi soli successerunt loco Apostolorum pag. 899
Episcopi præpollent sacerdotibus altiori dignitatis genere. 900
Episcopi secundum propriam nominis notionem pastores dicuntur, non abusiue, sicut gregum Domini pastores appellantur pag. 923
Episcopi non solum publica concione, verum etiam priuatis exortationibus instruere debent plebem suam. 925
Episcopi vt anima in corpore, vicarij autem eorum vt membra. 929
Episcopi quædam sunt munera, quæ iugem residentiam requirunt, alia non ita, pag. 933
Episcopi qui absunt gregi instar meretricum eadem.
Episcopi licet statum profiteantur perfectionis non tamen vt monachi, ita vt abique proprio viuere obligentur. 946
Episcopi & si peccare possunt sicut alij seculares in dispensatione bonorum suorum, nemini tamen tenentur ad restitutionem ea non distribuendo, nec de bonis ecclesiasticis pro sua portione sibi cōtingentibus, sed expressius. 962
Episcopi bonorum ecclesiasticorum sunt dispensatores, quæ & quomodo habent distribuere. 950
Episcopi habeant ne verum dominium fructuum ecclesiasticorum, variæ sunt opiniones, 950.951.952.953. ad quod respondetur. 953.954.955
Episcopo conueniebat bonorum ecclesiasticorum dispensatio quando clerici viuebāt in communi. 953
Episcopo dum consecratur, quamuis non imprimatur sacramentalis character, nihilominus adhibetur sacerdotalis habilitas ei indelebilis. 896
Episcopo peculiares sunt & propriæ functiones vniuersæ quæ ad perfecti pastoris officium pertinent. 898
Episcoporum status longe altior est, quam monachorum. 896
Episcoporum electio atque ad sua munera exercenda obligatio est de iure diuino, qd bifariam intelligi potest. 889
Episcopis, cura episcopali deserta, ad religionem se conferre sit ne licitum. 911.912
Episcopus in suis legibus eadem pollet auctoritate qui summus Pontifex in eas quas ipse condidit. 76
Episcopus non facit peculiare votum castitatis præter id quod sacerdotio adiunctum est. 946
Episcopus cui scientiæ incumbere debeat, Theologiæ, an iuri canonico. 916
Episcopus quibus de causis possit cedere episcopatui licite. 919
Episcopus propter ecclesiam institutus est, nō vice versa. 920
Episcopus religiosus testamentum condere non potest absque facultate Papæ, pagine. 1006
Episcopus medicus est, cuius industria vt in medico corporali expetitur 931
Episcopus quibus de causis licite gregi suo possit abesse. 935 936.937.938.939
Episcopus tenetur propriæ vitæ discrimen subire intuente gregis necessitate. 916
Episcopus religiosus quomodo ad obseruantias regulares teneatur, vide Religiosus episcopus.
Esus carnium an fuit in vsu hominibus ante diluuium. 394
Euangelium Christi facultatem relinquit ecclesiæ addendi sanctiones nouas quas temperatissimè vti debent antistites. 182
Euangelium dupliciter intelligitur diuulgari. 179
Exclusus a religione, tenetur sese corrigere & quantum in se est eniti, vt iterum admittatur. 661
Exclusus a religione voto castitatis duntaxat manet ligatus. ead.

Exclusus à religione fortè tenetur aliam religionem adire, si votum religionis in communi admiserat. ead.
Excommunicare propter furtum non censendus est pater, vxorem, & filios. 431
Excommunicatio omnis simoniaci Papæ reseruatur iure nouo. 889
Exempla Sanctorum quid doceant nos in euitandis Prælatibus. 911
Exilium morti confertur. 428
Expositio canon quidam maligni. 5. quæstione 1. 469
Extrauagantes Martini, & Calixti personales census etiam super nudas personas constitutos non damnant. 591. vide Census.
Exorcismi non tam crebro hodię sperandi sunt effectus, quam adolescentis Ecclesiæ. 798
Exorcistæ qui cum nubibus, locustis, brucis, & cæteris bestiolis pugnant, sunt potius impostores, & incantatores, quam exorcistę. 799. 800.

F

Fabula de lupis petentibus canes ab ouibus. 412
Facultas vnde dicatur. 386
Falsitates tres gradus. 774
Fama læsa non est necessario restituenda, nisi quando iniuste aufertur. 349
Famę & honoris restitutio optime potest fieri pecunia. 352
Famę restitutio vt obliget oportet necessario fuerit ablata, vel obscurata. 352
Famę alienę restitutio obligat, etiam cum famę proprię detrimento. 352
Famæ restitutio postulat vt læsor faciat plenam fidem coram quibus læsit. 351
Fama læditur iniuste quando verum crimen detegitur contra ius necessarium ordinem eadem.
Famæ restitutio vt obliget requiritur, quòd fuerit ablata per iniustitiam. 249
Fama & honor differunt. 495
Fama quid sit. ibidem.
Fama sine honore esse potest, & e diuerso. ead.
Famæ splendor quot modis minuatur. 502
Famam suam obscurans præter charitatem, non contra iustitiam facit. 506
Famæ læsionem illatam potest quisquis priuatus remittere. 500
Famuli ab heris furtim accipere quidquam non possunt præter sua stipendia caussantes se minutissima accipere stipendia. 435
Feras custodientes de damno dato in integrum tenentur 363. & de illis qui illas occidunt ibi, & in subsequentibus.
Festos dies fieri hos vel illos ceremoniale est, in quod subinde ecclesia ius habet 144. vide, Dies festus.
Fideiussio contractus non est. 503
Fides est credere quod non vides, quomodo intelligatur. 201
Fides non solum de supernaturalibus articulis nos erudit, verum & de alijs quos natura docet. 97. & 101
Fidei præceptum non est intra decalogum, sed eius pręambulum. 107
Filij quomodo debeant a parentibus corripi. vide Pater.
Filius quando clam accipit rem aliquam à parentibus, si non sit tanti prætij, non committit furtum, neque excommunicatione comprehenditur. 431
Filiorum libertas prædicata à Christo, quando nam sit. 310
Finis legis non cadit sub præcepto. 121
Fęnerator quod sua industria pecunia vsuraria acquisiuit, restituere tenetur. 545
Fœnerator restituere tenetur cum fructibus & damnis, fundum vel domum per vsuram extortam ead. vide, Vsura.
Fornicatio iure naturæ prohibita est, & oppositum asserere est error hæresi proximus. 434
Fornicatio grauius delictum est, quam furtum. ead.
Fornicatio in indiuiduo potest esse leuius delictum furto. ibidem
Fornicatio ex natura sua nocet vitæ prolis futuræ. 434
Fornicatio & contra temperantiam est, & contra iustitiam. ibidem.
Fornicatio quare constituatur principaliter in specie intemperantiæ. 434
Fornicatio non inde leuior est furto quod non de illa tantum pudefiunt homines. 435
Fortitudo præstantior est temperantia. 219
Fortitudo non est necessaria nisi ad iustitiæ præsidium. 221
Fraterna correctio habet pro fine particulari emendationem fratris. 329
Fraude aut vi qui alterum in crimen conie-

cit, tenetur docere veritatem, & liberum permittere. 343
Furtum quid. 430
Furti etymologia. ibid.
Furti definitiones iurisprudentium excluduntur. 430
Furtum & rapina specie differunt. 431
Furti diuisio in fraudulentam acceptionem, & rapinam, inepta. 431
Furtum est species ingiuriosæ acceptionis, pag. ead.
Furtum in quatuor species diuiditur, scilicet, sacrilegium, peculatus, pelagium, abigeatus. ead.
Furtum est detinere rem alienam inuito domino ead.
Furtum est accipere rem propriam occultè, quæ penes alium est siue sit raptor siue depositum custodiens. 431
Furtum ex genere suo peccatum mortale est 433. tametsi minimum peccatorum contra Decalogum. 434
Furtum non complectitur sub se rapinam, sed est species illi opposita. 431
Ad furti rationem tria requiruntur. 430
Furtum non committit qui bona propria recuperat ab iniquo possessore, si via iuris habere ea non potest. 435
Furtum leuius peccatum quam fornicatio, 434 & leuius quam rapina. 446
Furtum in indiuiduo potest esse fornicatione scelestius, quin vero grauius, quam adulterium, vel homicidium. 435
Furti rationem non habet spoliare, quempiā priuatim & occulte, auctoritate principis, dicta caussa, lataque sententia condemnationis. 435
Furtim surripere a suis heris, quando liceat famulis quorumcunque dominorum, & quando non. 435
Furtim sua recuperare quomodo liceat, etiā aliquando sit licitum palam personæ priuatę. ibid.
In furto aliqua pecuniæ quantitas tanta est, quæ per se absque vllo personæ respectu caussa est peccati mortalis: vt duo tresve aurei ducati. 439
Furti grauitas augetur, etiam si parum sit quod ablatum est, dum caussa est maioris damni. ead.
Qui furatur minima ab homine pusilli animi, qui in minimis maximè offenditur, si habet animum ei nocendi per illa minima, charitatem violat, & peccat mortaliter. ibidem.
Furari a diuersis exigua tunc incipit esse peccatum mortale quando quantitas accepta per se est magna absque vllo personarum respectu. 440
Furtum scelera, iure naturæ, respublica potest prout viderit salubrius expedire, punire. ead.
Furtum, permanens sub ratione furti, fieri licitè non potest dispensatione diuina. 119
Pro furto secundum Euangelium, etiam secundum ius commune vita non exigitur. 440
Fures olim in Hispania non occidebantur, sed sacrilegi qui sacra deprædabantur. ibidem.
Quod fures modo vltimo supplicio officiantur, Baldus in caussa fuit, ob idque ab auctore reprehenditur. ibid.
Fur gaudere debet priuilegio, si se in sacrum recipiat. ead.
Furari bona aliena vel eripere etiam ab illo, qui bonis affluit, nemo potest circa extremam necessitatem. 441

G

Gallilæos cæteris mortalibus prætulit Christus in Euangelica functione propter mysterium. 264
Gener fructus pignoris pro dote tradit in sortem non computando iniustitiam minime committit. 539
Genus in peccatis quæ in facto consistunt ex solo abiecto perpenditur. 498
Genus in peccatis quæ in verbis posita sunt ex obiecto adiuncta simul intentione, perpendendum est. 498
Gentilibus solemne erat iurare per Iouem lapidem. 780
Gratiam Dei amittere non licet pro salute mundi spirituali. 409
Gratia efficacior est atque sublimior, quam natura. 33
Gradus præceptionum, & prohibitionum humanarum. 42
Grauitas delictorum ex obiecto primo pensanda est. 413

H

Habens rem alienam apud se iniustè, tenetur de damno emergente, & lucro cessante

cessante. 379
Habitus principiorum naturalium non distinguuntur a potentijs quibus insunt. pagina 25
Hæredes vendentis censum perpetuum illo mortuo ad quid teneantur. 592 vide Census,
Hæredes vsurarij ad quid teneantur. pagina 540
Hæredes quibus debeat restitutio occisi fieri, qui censeantur. 349
Hæredes triplices sunt. 372
Hæres personarum veri domini defuncti gerit. 367
Hæreses quibus damnis, aut fracturis solent intumescere. 925
Hæresibus nouis obortis temporum curriculo Ecclesia magis, ac magis illuminatur. pag 178
Hæresis stultissima est post Euangelium Regni Cœlorum aliud præstolari. 178
Hæreticus verè dominus vsque ad condemnationem, tametsi legis vigore impediatur bona alienare. 61
Hæreticus quamuis ab articulo patrati criminis dominium perderet, possessionem tamen tuto retinet legis auctoritate, quæ confiscationem prohibet ante sententiam. pagina ead.
Hæreticus ante condemnationem vtcunque punitur cum bonorum distractio sit illi inhibita. 61
Hæreticus iuxta iuris normam requisitus si in'què veritatem inficietur, sit reus pœnæ hæreticis decretæ. 61
Hæretici condemnatio retroagitur vsque ad articulum quo omni ignorantia nudatus studio hæresim asseruit. 61
Hæretici aliqui negarunt missionem Spiritus sancti, quam Christus pollicitus est, completam fuisse in die Pentecostes. 178
Historiographis quatenus liceat aliorum gesta hominum memoriæ tradere. 505
Hypocrita irrisor Dei interpretatiuè habetur pag. 516
Homo ad fœlicitatem natus. 13
Homo vti perfectione suscepta optimum est cunctorum animalium, ita si alienus fiat a lege omnium est pessimum, sæuissima enim est iniustitia, quæ tenet arma, quæ homini per innatam prudentiam contingunt. 74
Homo in practicis æterna Dei lege bifariam illuminatur. ead
Homo beneficio protegēdi vitam propriam priuari nequit, ac proinde neque damnati, vt necem sibi inferat aliamve læsionem corporalem, nisi esset earum quæ homines religionis, ac pœnitentiæ gratia sumere solent. 62
Homo qua de caussa non tantum verum bonum, sed speciem boni expetat, cum id in cæteris rebus, secus euenire compertum sit. pag. 27
Homo peccato pollutus non est dignus pane, quo vescitur per modum meriti. pagina 294
Homo non est dominus vitæ suæ, sed custos. pag. 198
Homo priuatus, aut Respublica, aut princeps non sunt domini absolutæ vitæ subditorum. ead.
Hominum tres ordines secundum Socratem. pag. 304
Hominum quisque ius habet naturale dominandi, & quomodolibet alienandi res quarum legitimè est dominus. 316
Homo dominus est suæ famæ. 355
Hominem ad supernaturalem fœlicitatem, creari ineffabile beneficium est, licet eam suo marte pertingere nequeat. 81
Hominum tres sunt ordines, quantum ad temporalium cupiditatem distincti. pagina 100
Hominem occidere non est intrinsecè malum. 266
Hominem, qui occiderit aliud agens, si nō debitam adhibuerit diligentiam, siue dans operam rei licitæ, siue illicitæ a reatu homicidij non est immunis 419. & 420
Hominem qui occiderit aliud agens si debitum adhibuerit diligentiam, ne homicidium sequeretur, siue daret operam rei licitæ, siue iniustæ, non est reus homicidij. ead.
Homo improbus fera bestia peior. 399
Homines alliciendi sunt præmijs, terrendi supplicijs. 17
Homicidium grauissimum peccatum est inter vniuersa, quæ homines aduersum se inuicem committunt. 509
Homicidium dicit rem malam intrinsecè. pag. 399
Homicidium quod prohibetur habet rationem indebiti. 398
Homicidium simpliciter casuale qui committit non est reus homicidij. 419
Homicidium vt imputetur casuale tres cōditiones

tiones requiruntur. 419
Homicidium si nõ sequatur ex actione mea, non imputatur mihi. 420
Homicidium quod de per accidens voluntarium est qulae peccatum sit expendẽdum ex caussa. 420
Homicidij pœna, vide irregularitas.
Homicidium, quando subsequatur ex actione mea iudicio medicorum standum est. pag. 420
Honor quid sit. 495
Honor dupliciter alicui tollitur. 496
Honor ille solus verus est, qui virtuti debetur. ead.
Honorem fugientes circunspecti esse debent pag. 932
honor satisne restituatur petendo veniam, differitur. 355
honorem acquirendi pulcher modus. pagina. 301
honoris & famæ differentia constituitur. pagina. 495
horas canonicas statis temporibus, & locis clericos recitare quam fuerit necessarium populo Christiano, quibusque hoc munus cõueniat. 970. 971. 972. & 973
horas aliquas soluere in cultum Dei, & ius naturale & diuinum, ac subinde ius humanũ nos docet. 972
horas canonicas esse numero septenario, & antiquissima Ecclesiæ institutio est, & ei quam decentissimum. 972
horas canonicas nocturnus damnant Vvicleffistæ, eo quod Deus noctem nobis ad quietem indulserit. 974
horæ canonicæ canebantur in ecclesia primitiua per certas noctis vigilias, cuius ratio assignatur. 974. & 975.
horarum quę die recitantur numerus & ratio ex vtraque sacra pagina sumitur. 975.
horæ diuinæ quibus horis singulæ recitandæ sint. 976.
horæ canonicæ trina de caussa sunt in septenario numero. 976
horæ canonicæ optima non minus quam vetusta constitutione per cantur ecclesiasticos, solenniter celebrantur. 978
horarum responsoria vnde fuerint instituta. 979
horarum canonicarum antiphonæ compositæ sunt a Græcis, immo & per Angelos cælo delatæ. 980
horarum canonicarum hymni vnde hortum habuerint. ead.
Horis canonicis laudibusq; diuinis non sunt immiscenda profana, quæ vt in die Natalis domini cantari solent. 981
horas canonicas soluere ex duplici capite homines tenentur. ead.
horas canonicas soluere qui teneantur. 986
horas canonicas nõ recitare in communi in aliqua religione prælati negligentia peccatum mortale est. 986.
horas canonicas soluere tenentur monachi professi choro emancipati, etiã si non sint in sacris, & sanctimoniales 985. Non autẽ illi qui non sunt professi, nec laici. 986.
horas canonicas soluere partim de iure diuino partim est de iure positiuo. 987
horæ canonicę non ijsdem Psalmis alijsq; ad hoc pertinentibus omnibus in ecclesijs, & religionibus celebrantur, potest enim hoc iure Pontificio permutari. 987. 988.
horarum canendarum modus his esse debet qui in ecclesia Metropolitana seruatur atque in religionibus secundum cuiuscũque statuta. 987
horas canonicas soluere sequendo morẽ Romanum non singulis personis absque pontificis auctoritate liberum est. 987
horarum canonicarum nimia prolixitas molestissima est, sicut breue nimis earũ compendium esset fugiendum 988. & hic ponitur censura Breuiarij Romani.
horæ beatæ Virginis recitandæ vim habent præcepti iam ex consuetudine 989. idẽ est de officio mortuorum.
horas canonicas soluens, mentem, non dedita opera, dimouendo ab attentione, prandij præceptum non frangit. 995.
horas canonicas soluens est ob attentionis omissionem mortaliter peccet, non ideo necessitatem incurrit restitendi. 995. & 996.
horas canonicas non soluere per vnum aut duos dies non debet inijcere scrupulum restitutionis, licet peccatum mortale sit, & quidem qui relaxationibus cruciatæ bullæ gaudent credendum est esse tutos. pagina. 1000.
horarum soluendarum omissio sit vltra duos dies procedat tunc compositio cum summo Pontifice locum haberet, immo & cũ episcopo stando in iure diuino. ead.
horæ canonicæ quæ in communi recitantur, statis per ecclesiam temporibus persoluendæ sunt, alias culpas mortalis est. At priuatim tempora mutare, & ordinem non est

est mortale. 990
Horarum ordinem non esse in præcepto duobus temperamentis intelligendum est. 990
Horæ quæ in communi soluuntur in ecclesia sunt de præcepto celebrandæ, priuatim vero vbique dici possunt. 991
Horæ quæ priuatim soluuntur loco decenti & honesto dicendæ sunt. ead.
Horæ canonicæ dum soluuntur qualem quantumque exigant attentionem. 992

I

IAcob vouit Deo, quod futurus sibi erat in Deum. 6.0
Iacob emens primogenituram ab Esaù non peccauit. 869
Ieiunium frangens ex gula non solum contra obedientiam, sed & contra abstinentiā peccat, contra Duran. 851
Iephte in vouendo stultus, & impius in reddendo. 651
Imperator aut princeps vllus non est proprietarius dominus. 312
Imperator quo pacto sit superior Christianis regibus. 312
Imperatorem arbitrantes mundi dominum, vnde id sibi persuaserunt ostenditur. 312
Imperatoris electio pontificia auctoritate a Græcis ad Germanos translata est. 313
Imperare aut alij malum fiat, optareque aut imprecari malum, quatenus malum illi est peccatum est genere suo mortale. 518
Imperare optare aut imprecari malum vt rationem induit boni, licitum est & quandoque necessarium officium, quod bifariam contingit. 518
Imperans malum fiat fictè quantum peccet. 518
Imperatoria maiestas non fulget totius orbis dominio. 511
Imperium aut imprecatio mali bifariam potest rationem boni induere. 518
Imponens sibi ipsi falsum crimen quomodo peccet. 105
Imperium actus est intellectualis non voluntatis vt planissimè Aristoteles docuit. 4
Imperium neque est propositio apprehēsiua neque iudicatiua, sed iudicium quod electionem subsequatur. 4
Impediens aliquem a beneficio vt digniori vel æquè digno detur citra vim & fraudē, non tenetur ad restitutionem. 357
Impossibile bifariam sumitur. 38
Imprudentiæ duo gradus. 777
Impignoratio quid sit. 563
Imagines a Christiana religione esse relegandas quis prior dicere ausus fuerit, & quid destructores, qui earum fuerunt defensores. 236
Imagines quomodo adorandæ sunt. eadem.
Infamia non præcedente alicuius personę cū immanifestum est crimen disquiri possunt personæ in sex tantum casibus. 468
Infamia quænam sit sufficiens ad disquisitionem criminis prudentum arbitrio æstimādum est. 470
Ad infamiam inde denarius numerus auctoritatem nactus est, quod sufficit populum constituere. 471
Infamiam legitimam non constat perditorum hominum clamor, sed bonorum opinio. ead.
Infamiam per ciuilem iudicem irrogatam Papa abolere non potest. 465
Infamare se ex genere suo est peccatum. 506
Infamatur al quis iustè duobus modis 504
Ille qui iniuste infamatus est, & si suum crimē non confiteatur, nō tenetur infamatori ad restitutionem. 351
Infamando alterum bifariam quis delinquere potest. 504
infamare alium, quando contra charitatem tantum, quando vero contra charitatem simul & iustitiam sit ibid.
infamare & licet & expedit sycophantas, quādo suis imposturis reipublicæ perniciem adferunt. 505
infamare nos ipsos an sit licitum. 504
infamia delicti non sufficit, nisi paucis exceptis casibus, ad inquirendum reum quem nulla respersit infamia. 469
infidelium ordo triplex. 444
infideles Afri, Sarraceni, ac Turcæ, de iure Christianis Principibus subduntur. pagina ead.
infideles Afros, & Sarracenos certum est posse a nobis suis regionib. expoliari, & si nemo nostrorum eorum bona priuata auctoritate deprædari, aut diripere valeat. pagina ibi.
infideles qui nihil de Christo audierunt, neque

que nobis infesti sunt, non sunt nobis subditi de iure. ead.
Ignorantia difficultatis rei de qua votum emittitur, excusat hominem a voti solutione. 639
ignorans non adimplet præceptum quia ad hoc requiritur libertatis ratio. 121
inclinatio appetitus sensitiui ad legem naturæ pertinet. 26
inclinationis naturalis diuisio. 406
inclinationes duæ in homine sibi aduersantes. ead.
inclinatio hominis in bonum delectabile, bona est secundum se. 406
Contra inclinationem naturalem quando sit peccatum agere. ibid.
indicia quæ inquisitionem præcedant qualia esse debeant. 471
indicta caussa quemquam iudicare contra ius naturæ est. 401
inducens alium scienter, & prudenter in peccatum non est subiectus restitutioni. pagina 343
infirmus quomodo possit cogi vt abscindatur ei membrum, vide Mutilare.
iniuriæ satisfactio quomodo sit facienda. 348
iniuria quot modis & quando homini irrogatur. 392
iniuria maior est in facto, quam in verbo. pagina 419
iniurias proprias vindicare cur prohibitum. pag. 400
in iniurijs vindicandis perniciosus abusus nobilium. ead.
iniuriosa acceptio diuiditur in furtum, & rapinam. 430
iniurius cui sit qui se occidit. 348
innocens duplex est. 411
innocentem de quo nulla est sinistra suspicio occidere flagitium est. ead.
innocentem tradere tyranno excidium ciuitati minanti iniustum est. 412
innocentem potest respublica non defendere. 412
innocentes in bello licet aggredi, & occidere. ibid.
innocens probatus nocens condemnandus est. 350
interrogatus iniquè qualiter proprio actu possit se legitimè eripere. 473
inuasus tenetur occidere aggressorē quando inuasus est reipublicæ necessarius. 457
inuentum quando nullius fuit occupanti conceditur, si tamen occupanti ius sit in regionibus illis quibus isthæc inuenta reperiuntur. 437
Inueniens thesaurum si retineat, furtum non committit. ead.
inuenienti thesaurum in agro proprio licet eum sibi retinere. Inueniens autem in agro alieno ex industria quæritando inscio domino nil potest sibi retinere. Inueniens vero, aliud agens, dimidiam partem debet habere. ead.
inueniens quæ præsumuntur habere dominos, summam diligentiam in inueniendis dominis adhibere debet: qua facta, nec inuento domino sibi retinere potest. pagina 437
inuenti lapilli in littore maris inuentori sunt. pag. 436
De inuentis in superficie terræ quotam aliquam principem exigere iniustum est, neque lex de hoc lata in conscientia obligat. eadem.
De inuentis in venis terræ, vt sunt metalla, vsus obtinuit vt quinta pars principi obueniat. 437
inuentarum rerum duplex est genus. 436
An inuenta quorum domini non compatēt sint pauperibus restituenda necne, pulchra disceptatio. 438
inuitus nemo potest pœnitentiam sibi iniunctam implere. 121
irregularitas quæ sine delicto contrahitur nō habet rationem pœnæ. 53
irregularitas sicuti & excommunicatio ipso facto incurritur. 64
irregularis quando debeat censeri qui dat operam rei illicitæ. 421
irregularitas quando incurratur ex membrorum mutilatione. 424
irregularitas non est culpa, neque proprie pœna. 405
irregularitas quia propriè non est censura, non intelligitur in bullis quando conceditur facultas absoluendi ab omnibus censuris, & pœnis. ead.
irregularitas quando incurratur, & propter quæ. 404
irregularitatem non incurrit qui alium occidit se defendendo quamuis tempore diui Thomæ in vsu erat contrarium. 418
irregularitas incurritur propter homicidium quod sequitur etiam de per accidens ex opere percutientis. 420

Irregularitas non incurritur propter homicidium nisi verè sequatur homicidium etiam si miraculosè homo ille non moriatur. ead.
Irregularitas non incurritur quando datur operá rei honestæ & studiosa adhibetur diligentia. 421
Irregularitas vt incurratur, debet esse homicidium voluntarium. 422
Irregularitas quando incurratur propter negligentiam. ead.
Irregularitas non incurritur a clericis patentibus bonorum suorum restitutionē in iudicio, etiam si malefactores patibulo affigantur. ead.
Irregularitas non incurritur propter culpam venialem. ead.
Irregularitas non ob id incurritur quod sanitatis gratia abscinduntur membra. 425
Irregularitatem non incurrit qui in verberādo filium clericum, vsque ad sanguinis effusionem processit. 428
Irritationis vocabulum quid designet, & qua litera dispensatione & cæteris discriminetur. 75
Iubens & consentiens non semper tenetur ad restitutionem. 386
Iudæi in solo opere exteriori inesse culpam censebant, minime autem in affectu. 87
Iudæi dupliciter errabant circa iudicialia. pagina. 188
Iudæi cur minus euacuant carnes sanguine. pag. 395
Iudæis condecens fuit vt ad temporaliū promissionibus ad legis obseruantiam adducerentur. 98
Iudæis an fuerit vsura permissa. 529. & 530
Iudex non debet rei euidentiam expectare, sed humanam certitudinem quæ per idoneos testes fit. 234
Iudicis arbitratui relinquuntur quæ legibus comprehendi non valent. 35
Quoties iudex reum condemnat iusta ac iuridica sententia ad pœnā quæ non est mortis, læsionisve corporalis inflictiua, tenetur reus ipse sententiam exequi etiam si ad agendum damnetur. 61
Iudex in iudicio concepto per coniecturas quæ virū probum inducunt, non debet ad punitionem procedere, sicut neque Salomon processit. 235
Iudici, irretito occulto & grauissimo scelere licet subditos condemnare etiam de eodem crimine, nisi excommunicatus sit, aut suspensus. 230
Iudicem decet vt talem se gerat, quales vult subditos esse. 231
Iudex publicus peccator alios condemnans, mortaliter peccat ex genere suo, si sit in grauioribus, aut similibus criminibus, secus in dissimili materia, & non infami. ead.
Iudex duplici scientia vtitur, & vniuersali iuris & particulari facti. 450
Iudex tenetur sic sanctè sequi scientiam iuris vniuersalem, vt neque suum proprium arbitrium, si contrarium est consulere possit. ead.
Iudex in particulari facto potest se suo ingenio & prudentia iuuare in examinandis instrumentis & testibus, quod maximè tenetur facere cum innocens sibi notus accusatur. ead.
Iudex tenetur damnare innocentem probatum nocentem. 550
Iudex debet in omni caussa contra veritatem sibi notam euidenter secundum allegata, & probatur sententiam pronuntiare. pagina. 451
Iudex, qui innocentem sibi cognitum, probatum tamen nocentem idoneis testimonijs condemnat, non agit contra conscientiam. 453
Iudex in criminibus nequit quempiam iudicio condemnare nisi accusatum. 454
Nullus iudex siue summus, siue intimus antequam pars læsa iniuriam remittat, potest pœnam condonare. 456
In iudicis supremi arbitrio est, nam item in arbitrio inferioris postquam accusator ab accusatione destiterit pœnam iuris relaxare. 456
Iudex supremus aliquandó accusatore reclamante potest accusationem abolere. pag 457
Iudice quatuor sunt necessaria, videlicet iudicandi potestas, veritas & fama, & executionis vis. 446
Iudex condemnare non potest quem euidenter ipse scit esse reum, quādo reus non probatur legitimis testimonijs. 449
Iudicis scientia non reputatur sufficiens testimonium. 450
Iudicatus, aut loco eorum qui regi sunt a cōsilijs vendere illicitum est atque scandalum. 275
Iudicare quempiam nisi eum qui iudici vel simpli-

simpliciter velin tali casu subditus est, non est licitum. 446. & 447
In iudiciali foro quatuor modis contingit vni alteri esse subdituum. 447
iudicando Christum Pilatus peccauit. ead.
iudicio diuino sunt permulta delicta &c. pagina. 469
iudicium actus est maxime proprius ius iustitiæ. 227
Iudicij nomẽ primo significat rectam finitionem iustorum, deinde rectam definitionẽ aliarum virtutum circa propria obiecta. eadem.
iudiciũ rectum duas virtutes requirit, & quæ iudicium præferat, & quæ potentiam iudicantis disponat ad iudicij rectitudinem. pag. 228
iudicium particulare studiosi in reliquis virtutibus solum requiritur, in materia autẽ iustitiæ necessarium est etiam superioris. pag. 229
iudicium, vt rectum sit, tria exigit nempe vt procedat ex iudicis auctoritate, & ex iustitia affectione & ex prudentia rectitudine. 229.
iudicij substãtiam subuertit quisq; iudicium, si iuri alterius partis quidquã adimat quod alteri tribuat. ead.
iudicium sine præsidentis auctoritate vsurpatum, sine iustitię substantia, iniquum, sine prudentia, & iuris ordine suspectum, si vero ex leuitate & non legitima probatione temerarium dicitur 229
iudicij singularium conditionum defectus genere suo facit peccatum mortale. eadem.
iudicium ex malo affectu prolatum est peccatum secundum affectum. ead.
iudicium temerarium quadrupliciter est æstimandum, primo de sua substantia, secundo de caussis, tertio ex coniecturis, quarto ex obiecto. 231
iudicij temerarij quatuor sunt gradus. 231. 232
iudicij temerarij primus gradus est quando animus est pẽdulus, neutri conditionis parti assensum præbens. 231
iudicium temerarium idem est quod sine legitima caussa inconsulto conceptum. pagina. 233
iudicij temerarij duo primi gradus, licet a diuo Thom. sub primo comprehendantur, tamen inter sese non parum distat interualli. ead.
Iudicium temerarium vt sit mortale crimen tria exigit, scilicet vt si certum, ut ex leuioribus colligatur coniecturis, vt sit de re graui. 234
iudicium certum in speculatiuis, hoc vnum requirit, vt nihil prorsus habeat ambiguitatis admistum, in moralibus autem parũ pro nihilo reputatur. ead.
iudicium temerarium si sit repentinum, mortale non est, sed postquam sedato animo, ex deliberatione sententia confirmatur. ead.
iudicium, quando ex leuitate caussarum fiat mortale, non potest stabiliri certa regula. ead.
iudicium a culpa excusant illæ coniecturæ & indicia, quæ virum prudentem & probum vt sic iudicaret induceret. ead.
iudicium vitium veniale an mortale sit, non potest certa diffiniri regula. 235
iudicij grauitas ex infamia perpenditur. ea.
iudiciũ de peccato quod non est infame non est mortale. ead.
iudicium de malo, quod non est peccatũ sed naturale, potest esse delictum. ead.
iudicandum non est secundum legem scriptã quando legi naturæ aduersatur. 239
iudicare propinquius conuenit rationi, & prudentiæ, a qua profertur, sed potissimum conuenit iustitiæ vnde habet vt sit rectum. 241
iudicare circa diuina charitati conuenit. pagina. 241
iudicium nullum sine certitudine esse nisi veniale, exceptionem habet, quando grauissimum malum de honestissima persona suspicatur. 235
iudicium temerarium non est malum quia prohibitum, sed prohibitum quia malum. pag. 236
iudicium temerarium est ex his quæ sunt cõtra ius naturæ. 235
iudicium temerarium esto in publicum non prodeat, per se est peccatum mortale. pag. 235
iudicium de re dubij ferendum non est, sed dubium in meliorem partem interpretandum. 236
iudicium vsurpatum non solũ peruersum est verum & nullum. 242
iudicialia præcepta, partim cum moralibus, partim cum ceremonialibus conueniunt. 155.
iulius Cæsar per iniuriam obtinuit dominatum.

tum. 515
Iuramenti obligatio differt à voti vinculo. pagina 643
Iuramentum de re prorsus vana, non inducit obligationem. 644
Non omne iuramentum assertorium licet sit vanum atque illicitum, est peccatum mortale. 782
Iuramentum ab eo petere quem nescis falsum iuraturum, nullum est peccatum. 789
Ab eo autem quem scis mendaciter iuraturum, peccatum est mortale. ead.
Iudici vero nullum est peccatum. ead.
Iuramenta libera, id est, quæ extra iudicium fiunt, per quam rarissime excusari possunt à culpa. 786
Iuramentum dupliciter intelligitur habere deteriorem exitum. 755
Iuramentum promissorium simulatorijs verbis conceptum animo non implendi, nec se obligandi, an sit mortale. 765
Iuramentum triplici ex caussa existimandum est. 758
Iuramentum coactum frangere mortale est. pag. 759
Iuramentũ licet ab idololatria per suos deos exigere, secundum August. 779
Vnde fit consequens quod etiam idololatra & gentilis teneatur iuramentum suum seruare. 780
Iuramenta Hispanorum. 781
Iuramenta triplici ex capite variantur. 747. 738
Iuramentum apud Romanos tanta habitum fuit sanctitate, vt non nisi ingenus & nobilitate insignibus deferretur. 772
Iuramentum per falsos deos an mereatur nomen periurij. 775
Iuramentum duplici modo alterius nomine præstari potest. 778
Iuramentum secundum se licitum est & honestum. 759
Iuramentum & votum dupliciter differunt, pag. 768
Iuramenta possint ab homine relaxari. ead. & 769
In iuramentis non licet dispensare absque legitima caussa. 770
Sed quid si Papa sine caussa valida dispenset an teneat dispensatio? minime. 771
Iuramenti definitio. 735
Iuramentum aliud assertorium, aliud vero promissorium. 736
Iuramentum non est necessarium ad ea quæ sunt necessaria, perque rationem inuestiganda. 736
Iuramenta sua reddere altissimo quomodo intelligendum. 737
Iuramentum aliud simplex, aliud execratorium. ead.
Iuramentum esse à malo ex sententia Diui. Augustini quomodo sit intelligendum. 744
Iuramentum falsum, illicitum & temerarium in quo differunt. 745
In iuramento tres comites nempe veritas, iustitia & iudicium quomodo intelligantur necessariæ. 745
Iuramentum est actus religionis seu latriæ. pag 746
Iuramentum omni iure religio censetur. 747
Iuramentum non est per se appetendum. eadem.
Iuramenti vsus neutiquam in statu innocentiæ fuisset. 748
Qui bene iurat bene credit, quam blasphemie solea interpretari. ead.
Iuramentum quando habeat vim obligandi. 751
In omni iuramento assertorio duę in sunt veritatis rationes. 753. 754
Iuramentum incautum fit tribus modis. 754
In iuramento promissorio tria extere sunt cõsideranda scilicet promissio, iuramentum, & executio. 752
Iuramentum ratione grauitatis materiæ aliquando grauius est frangere quam votum pag. 776
Iuramentum licet sit obligatorium, potest tamen eius obligatio per dispensationem extingui. 768
Iurabis per nomen Dei tui quomodo sit intelligendum. 738
Iurare turpius est Christianis, quam antiquis pag. 744. 745
Iurare per creaturas in Deum relatas licitum est. 751
Iurare quibus modis contingit. 738
Iurare aliquando est præceptum. 741
Sed quale præceptum? naturale & diuinum, perinde aç mandata decalogi. ead.
Ego autem dico vobis non iurare omnino, Matt. 5. quomodo sit intelligendum. 742
Iurare per creaturas exhibendo illis reuerentiam Deo debitam, est idololatriæ impietas. 751

Iurare per creaturas catholice dupliciter contingit. ead.
Iurare per capillum,& per caput Dei blasphemia est. ead.
Iurare per Deum grauius est,quam per euangelia. 774
Iurare quæ personæ non possint. 770
Iurare non licebat Romanis, per Herculem sub tecto, sed sub dio quasi in Iouis præsentia. 772
Iurare per falsos deos magis impium est quã peierare. 779
Iurare in sanctis solenniter, nisi a ieiunis fiat, non reputatur honestum. 771
Iurare non decet personas egregiæ dignitatis. ead.
Iurandi hodiernus abusus. 772
Iurandi ratio efflagitat,vt certo ordine,& forma fiat. 786
Iurans si non habeat iurandi animum,an teneatur illud implere. 771
Iuramentum ducendi vxorem licitum est,nõ tamen seruandum, dum maius bonum impedit. 648
Iurare legitimè officium virtutis est. 138
Iurare prohibuit Christus, non solum per creaturas,sed per Deum. ead.
Iurandi officium non est per seipsum virtus, nisi cum suis comitibus. 139
Iurare in statu innocentiæ, nulla fuisset virtus. ead.
Iuramentum nobis Dei beneficio concessum est natura lapsa ad fidem nostram roborandam. ead.
Iuramentum a iure dicitur. 139
Iuramentum præmisso iniuria fit Deo,si aliud testimonium exquiratur. 140
Iuramenti tres comites. 139
Iuramentum de re iniusta implere peccatum est. 139
Iurare aliquod patrare peccatum mortale, quamuis non perpetretur, est mortale. pag. 139
Iurare aliquod facere peccatum veniale, etiam si non impleatur,peccatum est veniale. 139
Iurandi frequentia præsentissimum habet periculum peierandi. ead.
Iurare falsum etiam in re minima, peccatum est mortale. 140
Iurisdictiones ciuiles frequentius seculari bus, quam Ecclesiasticis committendæ sunt. 966
Ius dupliciter accipitur. 191
Ius est obiectum iustitiæ. 192
Ius aliud naturale,& aliud scriptum. 194
Ius primum omnium diuiditur in naturale, & positiuum ead.
Ius omne naturale est diuinum. 196
Ius gentium,& a naturali distinguitur, & sub positiuo continetur. 196.& 197
Ius gentium,& ciuile, trifariam distinguuntur. ead.
Ius omne quo ciuitas vtitur, vocatur ab Aristot.ius politicum. 198
Ius paternum quod ad naturale, semper manet inter parentes, & filios emancipatos, sed quo ad ciuilia ius simpliciter, & iustũ, est inter illos 200.201
iurisgentium aliquando est licita dispensatio,& aliquando non. 198
iure naturæ homines esse seruos, quomodo sit intelligendum. 199
iuris ignorantia non tollit omnino culpam, neque omnis ignorantia facti. 224
iurisconsulto præferendus est Theologus ad episcopale munus cæteris paribus. 262
ius in liberos non dicitur dominium. 286
ius humanum, duplex, ius ciuile, & ius gentium. 293
ius naturæ, & ius gentium penes quid discriminentur. 304
ius gentium, & ius ciuile, quo pacto differant. ead.
ius legitimum Christiani imperij, quod sit. pag. 313
ius gentium multorum, nequiuit dispertiri dominia, sed semper remanent communia iure naturæ. 305
iure gentium propriè dominia diuisa sunt, vt meum,& tuum audiretur in orbe. 293
iure gentium constituta est successio hæreditaria filiorum in bona paterna. 305
ius primogenituræ quare masculina fere trãsfunditur,vide Maioratus.
ius patronatus vendere est simonia. 869
ius vsusque iuris,non sunt idem. 839
iustitia originalis, 406
iustitia dupliciter sumitur. 191
iustitia in tribus differt a reliquis virtutibus. pag. 192
iustitiæ rectitudo, reperiri potest vbi adest mala intentio,& finis prauus. reliquarum vero virtutum rectitudo, non manet vbi deest aliqua circunstantia. 193
iustitiæ diffinitio, quæ a iurisperitis assignatur

tur bona est, si sane intelligatur. 201
Iustitia duplex infusa & acquisita. 129
Iustitia aliter paruulis, aliter adultis infunditur. 130
In iustitia distributiua nulla est repassionis forma. 251
Iustitiæ commutatiuæ non semper fit iusta reparatio; vbi offensor idem præcisè perpetitur quod alter ab illo perpessus fuerat. eadem
Iustitia distributiua non attendit quid ciues contulerint. 252
Iustitia commutatiua non proprie est in Deo eadem
Iustitia distributiua non id tribuit quod debetur, vt antea proprie a ciue possessum, sed quod est totius reipublicæ, cuius ciues sunt partes. 247
Iustitia commutatiua debitum inde surgit, quod res fuit possessio alterius. ead.
In iustitia tam distributiua quam commutatiua qualitas personæ attenditur, sed diuersimode. ead.

L

LAbor manuum ad quatuor est vtilis. pagina 714
Laicus non potest præscribere ius exigendi decimas. 331
Lanarum mercatus qui anticipata fit solutione, aliquando licitus est, etiam si ea ratione lanę vilius emantur quam si solutio non anticiparetur 583. vide Emere.
Lamechteus homicidij, quia non sufficientem adhibuerit diligentiam. 422
Laruarum maleficia vnde fluxerint. 796
Latheranense concilium non est in omnibus receptum. 560
Latrocinia olim apud Germanos nullam habuere infamiam. 15
Latronem occidere ob defensam bonorum temporalium iustum est. 417
Latrones publici capite plectuntur. 441
Legalium obseruatio quando post Christi passionem fuerit licita. 163. & 167
Legalia obseruando quomodo Petrus fuerit reprehensibilis & peccauerit. 166
Laudabile & honorabile in quo differũt. 279
Legis multiplex diffinitio. 3
Lex à legendo vel a re eligendo dicta. ead.
Estque æquitatis iniquitatisque regula. 4
Lex est vniuersitatis propositio ac dictamen rationis practicæ per modum habitus inhærens. 6
Lex omnis quo solida sit & firma in commune bonum debet subditos promouere. 7
Leges condere reipublicæ est, aut eius vicem gerentis. 8
Leges sapientum iudicio ex visceribus naturalis iuris eliciuntur, cæterum firmitatem non ab eis, sed ab his qui iurisdictione pollent sortiuntur. 9
Lex bifariam est in homine. 9
Lex vim habet coerciuam. 9 10
Lex ante promulgationem nullum habet vigorem. 10
Et quando censenda sit magis promulgata. 10
Lex post idoneam promulgationem obligat vniuersos tametsi citra culpam ignorantes excusantur contra Panormitanum, & alios eadem
Legis diffinitio è iure ciuili deprompto explicatur. 12
Leges Romanorum Imperatorum post duos menses valere incipiunt in republica, vt iure ciuili sancitum est. 10
Leges pontificiæ irritationis ab articulo promulgationis robur habent, nisi contractus irritati per eas essent tales, quod cederent in iniuriam tertij. 11
Leges, priuilegiorum reuocatione, nulla vi pollent quo ad fuerint promulgatæ, non solum in prouincia, sed etiam in diœcesi. 11. & 12
Legis effectus est, reddere homines studiosos, & bonos. 13
Legis actus quatuor. 14
Lex nonnulla permittit mala ad obuiandum grauioribus incommodis. ead.
Legis species quatuor, & earum inter se differentia. 16 & 19
Lex fomitis non est proprie lex, sed per metaphoram. 19
Lex tam diuina quam humana duplicẽ vim habet in translatione dominiorum. 316
Lex potest & voluntatem domini cohibere, & ipsum inuitum suorum dominio priuare. ead.
Lex non ob quamlibet caussam, etiam iustam mutanda est, sed cum fuerit tanta vt detrimentum quod ex legis mutatione sua pte natura accedit, abunde compensetur. pag. 71
Lex non est idem quod ars boni & æqui. 193
Legi omnes subijciuntur, etiam princeps ipse

quantum

quantum ad vim directiuam. 65
Legi non subduntur iusti, quantum ad vim coerciuam similiter neque princeps. ead.
A lege liber non est iustus, vt Lutherus impie dogmatizauit. 67
Lex communi bono officit nullam habet obligandi vim. 68
Legem in particulari deficere, non est idonea ratio, vt quis ei possit contra venire, bene tamen si cessat in genere, sed neque tunc perdit ligandi, quo ad princeps aut consuetudo eam aboleat. ead.
Legis præuaricator est, qui seruatis in cortice eius verbis mente legis sententiam circumuenit. ead.
Lex tota absque gratiæ subsidio speciali impleri nequit vt longo tempore absque peccato uiuamus. 124
Lex æterna summa ratio in Deo existens. pagin. 19
Neque cum diuina conuertitur. ead.
Lex ęterna solis hominibus post angelos nota. ead.
Lex æterna ratione differt a rationib. rerum quas in Deo dicimus. 20.& 21
Lex omnis ab æterna deriuatur. ead.
Lex non dicitur præcisè æterna, quia neque habuit principium, neque habitura sit finem, sed præsertim quia est immobilis omnisque variationis expers. ead.
Lex diuina positiua, effectus ac participatio legis æternæ. ead.
Lex fomitis quid sit, & qualiter deriuetur ab ęterna. 22
Leges iniquæ non sunt dicendæ leges, ac proinde neque ab æterna dimanant, nisi quatenus præ se ferunt quandam potestatis imaginem. ead.
Lex permissiua etiam ab æterna lege ortum ducit illa scilicet quæ malum impunè permittit. ead.
Legi æternæ necessaria cuncta creata præter Deum sub sunt, fol. 22. non autem diuinæ personæ. 22.& 23
Legi æternæ vniuersæ actiones humanæ subijciuntur. 23
Lex æterna brutis & insensibilibus rebus promulgatur per sigillationem instinctuum, & virtutum actiuarum, qui tamen instinctus non habet proprie rationem legis pagina 23
Legi Dei æternæ, monstra & casualia & id genus reliqua, subduntur. 24
Quo sensu Paulus dixerit eos qui spiritu Dei aguntur non esse sub lege. ead.
Sub lege æterna non solum sunt viatores, sed beati & damnati. ead.
Lex naturalis in hominum animis insculpta est Quæ neque potentia est, neque habitus neque passio, neque idem quod synderesis 25. licet insit per modum habitus. 26
Lex naturalis vna est. 27
Lex naturæ quo ad, prima principia, non sic est mutabilis, vt id quod fuit iuris naturæ cesset esse talis iuris, bene tamen quantum ad conclusiones, tametsi id raro eueniat. pag. 30
Lege naturæ cuncti mortales tenebantur. pag. 89
Lex naturæ, natiuo instinctu & luce, promulgata est vnde fit de primis principijs naturalib. neminem posse ignorantiam prætexere. 11.& 12
Lex naturæ quantum ad prima principia nequit prorsus ex animis hominum extirpari secus quantum ad conclusiones. 30
Præter legem naturæ necessarium fuit humanas condere & hominis naturæ congruentissimum. 33
Lex naturæ maleficorum conscientias exulcerat, quo sensu dixit Augustinus, inordinatum appetitum pœnam esse peccati. 34
Lex naturæ dictabat Iudæis præcepta moralia, fuit tamen opus ea in tabulis legis antiquæ describi. 93
Lex diuina duplex. 79
Lex alia altior prçter naturalem & humanam necessaria fuit, quæ diuina positiua nuncupatur. ead.
Lex diuina positiua in duas secatur, licet specie non distincta. 81
Legis diuinæ positiuæ, & æternæ differentia. pag. 80
Lex diuina non censetur promulgata, cum eã Deus alicui reuelat, sed cum ille solenniter eam euulgat. 12
Lex diuina de vniuersarum virtutum operibus ex æquo præcepta ponit. 101
Lex vetus per legem Christi cessauit 159. non modo quantum ad legalia, & ceremonialia, verum si vim eius obligatoriam spectes, tota tunc temporis antiquata fuit. eadem
Lex vetus tempore passionis cessauit, & tunc noua cœpit. 11.157.159
Lex vetus tot virtutes instituit, quod Christus

ſtus expreſſit in lege noua. 101
Lex vetus non conferebat gratiam. 94
Legis antiquæ custodes per fidem Christi præmia conſequebantur æterna, tranſgreſſoreſque per perpetuis afficiebantur ſupplicijs. 98
Legis veteris & nouæ ſupplicia diſcriminantur. ead.
Lex vetus ſancta, iuſta, atque bona fuit. pagin. 82
Legis veteris auctor Deus. 84
Legis veteris & nouæ diſcrimen. 83
Lex cum dabatur Moyſi quæritur num Deus, angeluſque loqueretur ei. 84
Lex vetus ſoli populo Iſrael data eſt. 86
Legis antiquæ præceptorum diſtinctio. pagina. 88
Lege veteri currente gentiles, ſine ipſa, ſicuti ante ipſam potuerunt ſalutem obtinere. pag. 90
Lex vetus eo quod ad plura obligaret, non fecit Iudæorum deteriorem conditionem, quam gentium. ead.
Lex vetus data eſt ſub initium quartæ ætatis, quæ tribus ætatibus permanſit in mundo. pag. 91
Legis antiquæ trina præcepta neceſſaria. 92. 93 94. 95 & 96
Legis veteris nomina omnia reducuntur ad tria. 92
Lex ſcripta ſicut nihil roboris iuri naturali præſtat, ſic neque robur eius quoquo pacto minuit. 241
Legis ſcriptæ vigor non exigit melius id eſſe quod diſcernit, quam contrarium. ead.
Lex quamuis iuſte ſit poſita, ſi tamen in euentibus particularibus eſt contra ius naturæ, licet contra illam facere. ead.
Lex noua in cordibus inſculpta eſt, & hoc à veteri quæ in tabulis ſcripta erat differt, pag. 174
Lex Chriſti leuis ac dulcis. 185
Legem nouam ab initio mundi dari non decuit. 176
Lex Euangelica vſque ad finem mundi perſtet. 177
Legis nouæ ſtatus nihil vetat quominus mutetur perinde atque ſtatus legis veteris. pag. 178
Legis nouæ ſtatus & ſi latior potentiorque expectetur, nullus tamen futurus eſt, vbi gratia copioſior ſit quam hactenus præceſſit. 178
Lex Chriſti ante finem mundi ab omnibus eſt exoſculanda. 178
Lex Euangelica neque prorſus eſt alia à veteri, neque omnino eadem, ſed ſic ab illa diſtans, vt perfectum ab imperfecto. 179
Lex vetus lex timoris erat, noua vero amoris & charitatis. 180
Lex antiqua quare dicatur teſtamentum vetus & lex euangelica teſtamentum nouum. pag. 181. & 182
Lex vetus quare dicebatur lex factorum noſtra vero dicitur lex fidei. 180
Lex noſtra fuit antiquæ complementum, quantum ad finem, & quantum ad præcepta. 181
Lex noſtra continebatur in veteri, non quidem actu, ſed virtute. ead.
Lex repudij non præcipiebat vxorem repudiare, ſed id permittebat, idque noua correxit, vt non haberet locum niſi quo ad thorum. 181
Lex antiqua grauior erat quam noua ſi difficultas parte obiecti perpendatur. 182
Lex euangelica præter naturæ legem non niſi ſacramenta imperauit. ead.
Lex noſtra quodammodo grauior eſt veteri, ſi difficultatem ex modo agendi exiſtimes, illis tamen præcipue qui non ſunt virtutum habitibus imbuti. ead.
Lex Chriſti quo tempore cœperit obligare. pag. 12
Lex Chriſti tria tantum continet, moralia ſcilicet præcepta, ſacramenta, & conſilia. pag. 183
Lex Euangelica à veteri duodecim differentijs diſtat. ead.
Lex Euangelica in operibus exterioribus ceu fundamenta iecit ſeptem ſacramenta. 184
Legis Euangelicæ maieſtatem non decuit vt aliæ ceremoniæ per ipſam inſtituerentur, quam quæ adminiſtrandis ſacramentis erant neceſſariæ. 185
Lex Euangelica appellatur à Iacobo lex perfectæ libertatis propter trinam rationem. pag. 185
Lex Euangelica vniuerſis humanos mores intus & in cute perfectiſſime informat. 187
Lex Euangelica miro ordine procedit ad inſtitutionem hominum circa actus interiores & exteriores. ead.
Lex Euangelica iudicialia præcepta aliqua correxit, ceremonialia vero minime, ſed ablegauit. ead.
Lex noua non modo naturalia cõſilia explicauit, verum & alia recenter adhibuit. ead.

Leges quatuor distinctæ apud Paulum. 6
Lex humana non ea viget certitudine, quã conclusiones speculatiuæ. 33
Legem satius est quam hominem dominari, idque rationibus egregijs suadetur. 34
Lex omnis humanitus posita, si sit recta, a lege naturæ deriuatur. ead.
Legum multitudo vitiosa. 40
Lex plana esse, & obscuritate vacare debet, ne muscipulæ moræ captet ignorantes. 39
Lex & con suetudo vt differant. ead.
Lex quare assimiletur regulæ Lesbię. ead.
Lex debet in communis constitui. 42
Lex humanę quadruplex diuisio. 40
Lex non respicit ea quę raro, sed quę frequenter eueniunt. ead.
Lex humana ea præsertim scelera animaduertit, quę reipublicę tranquillitati sunt aduersa. 41
Lex humana omnis virtutis actus pręcipit, tametsi non singulos. ead.
Lex non præcipit habitum, sed actum. pag. 13
Lex humana dissimiliter se habet circa præceptionem virtutum, & prohibitionem vitiorum. ead.
Lex humana siue ciuilis sit, siue canonica, si modo sit iusta, vi pollet ligandi subditorum conscientias. ead.
Legis iustitia ex omnibus suis causis perpendenda. ead.
Lex humana iniusta non obligat in conscientia. 20
Licet leges quę humano tantum bono aduersantur, non obligent in conscientia, aliquando tamen illis parendum est ratione vitandi scandali, secus si bono repugnant diuino. ead.
Lex humana ad suam custodiam astringere valet, etiam cum proprijs capitis detrimento. 48
Legem humanam mutari quandoq; licitum est. 69
Leges humanę de solis iustitię actibus primaria intentione præcipiunt, de reliquis vero virtutibus non, nisi quatenus ad iustitiam referuntur. 102
Legis humanæ rectitudo non est ad modum naturalis rectitudinis in quantitatibus corporeis repertæ. 72
Legum artiumq; discrimen quantum ad variationem. ead.
Lex si decerneret nullam in futurum consuetudinem contra eam fore valituram, nulla consuetudine abrogaretur. 74
Quandiu legis ratio durat nequit consuetudo contra præualere. 74
Super lege humana ille cui regimen incumbit, potestatem habet dispensandi. 75
Lex canonica & Ecclesiastica obligat sub reatu mortalis noxæ, quæ assertio fidei contra aliquos heresiarchas, satis roboratur, de ciuili autem lege non est par fidei certitudo. 49
Lex Ecclesiastica pariter & ciuilis homines deuinciunt, & non tantum quatenus diuinæ interpretes, vt commentus est Gerson, sed quatenus humanæ. 49
Lex Ecclesiastica non obligat cum discrimine mortis, nisi contemptu legis aut iniuria fidei interueniente. 4
In legibus quæ Ecclesiæ quam maxime referunt. Papa nec concilium dispensare possunt, sic vt eas protinus mutent. 71.72
Leges ciuiles quid de filijs clericorum & religiosorum statuant, 318. & de filijs nothis secularium. ibid.
Leges non prohibent dominij translationem in ludis 321. vide, Ludus.
Legum obligatio omnis auctore Deo est. 338
Leges vectigalium obligant in conscientia. pag. 367
Leges pęnales omnes ad culpam obligãt, nisi contrarium expressérint, siue mistæ sint, siue meré pęnales contra Henricum. 51
Leges pęnales veteris legis contra fures ac mechos Exo. 21 & Leuit. 20. ad culpam obligabant, similiter, & nunc canonicæ. 52
Leges pœnales ob id quod dicant ipso facto, vel ipso iure, aut quid simile non obligant ad pœnam ante sententiam a iudice latam sic vt teneatur reus illam offerre. 55
Lex quando ipso facto pœnam decernit non opus est sententia, quæ feratur super pœnam, sed super crimen. 57
Leges pœnales collegiorum obligant ante condemnationem ad pœnam, si eorum instituto sub hac forma tales leges sanxit. pag. 63
Leges pœnales Salmantinæ academiæ in prætensatores & ambitores latæ, non ligant ante condemnationem. nisi dum iuridice interrogatus quis inique veritatem denegat. 64
Leges præscriptionis non sunt mere pœnales. 64

Lex est iniquissima quæ præcipit vt condemnatus ad pœnam corporalem illam ipse exequatur. 452.453
Libertas per obligationem uoti non minuitur. 656
Libertas Christiana in quo consistit. 719
Litaniæ quæ in profestis diebus officio nocturno adhibentur nec ex consuetudine uim habent præcepti. 489
Loth filias offerendo rem turpem fecit, ac proinde peccauit, nisi forte ignorantia excusetur. 556
Loth non deliquit peccato incestus, quia ebrius erat. 420
Lucretia deliquit se occidendo. 407
Lucri cupiditas si citra dolum fraudemve se contineat non est mortalis. 322
Lucrum cessans quid sit, & quomodo dicatur cessare. 541
Lucrum cessans quando mutuatore inuito cessat, absque periculo vsuræ exigitur. pagina. 540 541
Lucrum cessans iuste petit qui mutuare cogitur. ead.
Lucrum cessans, post præfixum diem solutionis pecuniæ mutuatæ, iuste a principio in pactum ducitur. 543
Lucrum cessans cur liceat exigere. 565
Lucri cessantis optima dispuratio, an videlicet possit qui non coactus mutuat illum a principio in pactum ducere 542. quod fieri posse non est omnino improbabile. pag. 544. 579
Ludus in genere rem de se iure naturæ licitā sonat, immo virtus esse potest. 320
Ludus sicut ex multis accidentibus honestatur, sic & ex plurimis vitiatur. 321
Ludo acquisita in dominium lucrantis transeunt. 321
Ludens absente pecunia fide impignorata teneaturne eam soluere 324
Ludo perdens amplam pecuniam an possit latenter ab illo suffurari illam. ead.
Ludere secundum ius naturæ neque mortale est, neque vlla inde nascitur restitutio. pag. 322
Ludere alea reliquisque ludibus lege inhibitis, neq. contraria cōsuetudine subrogatio peccatum est. 321
Clericis præcipue sacerdotibus ac maxime episcopis contra vetitum ludere, vix citra mortale contingit. 324
Lutherus vota perniciosa esse asseuerat. 663
Lutheri dogma quod in hac vita impleri nequit dilectionis mandatum. 710
Lutherus debachatur contra obedientiam monachalem. 719

M

Magistratus instituti sunt propter populi necessitatem. 271
Magi qualiter per dæmonum operationem rebus naturalibus vtantur. 795
Magi primum dicti sapientes cur infames esse cœperunt. 795
Magorum uaria nomina. 798
Magorum omnia genera trino iure condemnata sunt. 799
Mandata diuina quonam modo institutiones appellentur. 103. & 104
Maioratuum institutionis caussa redditur. pagina. 170. & 304
Male acquisita in duplici differentia, 838
Maledicere quid sit, & quotupliciter contingat. 517
Maledicere sub forma enuntiationis ad contumeliam, aut ad detractionem, aut ad irrisionem pertinet. ead.
Maledicere alijs si nullum sit intus malum desiderium, non est peccatum mortale. ead.
Maledicere rebus irrationalibus in ordine ad hominem contingit. 520
Maledicere rebus irrationalibus & dæmonibus quatenus creaturæ Dei sunt, blasphemia est. ead.
Maledicere tempestates, æruginem, locustas, aliaque in genus portenta, quousque liceat. ead.
Maledictio proprie, vulgo mali imprecatio est. 518
Maledictionis culpa ex animi proposito iudicanda est. 518
Maledictio per se proprie in solam potest cōijci rationalem, aut intellectualem creaturam. 519
Maledictio quæ intentione mali fit, secūdum genus suum peccatum est mortale. 521
Maledictionis sub forma imprecandi, & imperandi discrimen est. 518
Maledictione reliqua verborum peccata sūt grauiora 513
Malefactores occidere iustum est. 396
Malefactores occidere non expedit quando sine proborū periculo id effici nequit 397
Malefactores cui liceat occidere. 400

Manichæorum extremus furor de animantibus non occidendis. 394
Manichæi asserebant nullatenus esse licitum iurare. 719
Manichæi duo principia ponebant bonum, & malum. 744
Manichæi asserebant animalium animas mẽbra esse Dei. 394
Manichæi, cucurbitarum homicidæ appellantur ab Augustino. 496
Manichęorum hæresis repudiantium veterem legem tanquam a principe tenebrarum conditam. 84
Maritus quando vxorem occidere licite potest. 402
Matrimonium ratum non consummatum neutiquam est per Papam dispensabile neque qui contrarium sentit audiendus est. pag. 675
Pro matrimonio illicitum est pecuniam recipere. 859
Matrimonium ex diametro cum religione pugnat. 716
Matrimonium quandiu consummatum non est, licitum est inde ad meliorem frugem conscendere, consummata vero copula nequaquam quia irrogaretur iniuria proli. 673.
Medici prudentia inutilis nisi artis adminiculo directa. 35
Membrum ex voluntate ægroti abscindi potest quod corruptioni corporis nocet. Non tamen ad id potest auctoritati reipublicæ cogi secus de prælato. 423
Membrum proprium abscindere sibiipsi potest iuste qui aliter mortem euadere nequit. ead.
Mendacium non omne in iudicio est peccatum mortale. 465
Mentiri in iudicio uiolando iustitiam etiam citra iusiurandum genere suo est mortale. pag. 487
Mendacitas in sacris literis commendatur. pagina. 711
Quamuis mendicitas omnimoda secundum se præferenda sit potest tamen ratione finis circumstantiarum conducentior esse in communi possessio. 712
Mendicantes religiosi nequeunt quidquam præscribere. 332
Mensura aliquando citra iustitiam a priuato minuitur. 577
Mercator sub vsuris mutuum recipiens, ad exercendum mercaturam mortaliter non peccat. 555
Mercatorum insignis fraudulentia in mutuo. 535
Mercatorum praxis in cambijs. 616
Mercenarius qui ex decimatis mercedem recipit nullam inde aliam decimam debet. pagina 839
Meretrici accipere licet pretium suæ turpitudinis. 371
Metus qui ab alio incutitur voti obligationem potest impedire, non idem intrinsece ortus. 655
Metus cadens in virum constantem, is est quem viri cõstantia sine vituperio secum patitur. 656
Metus cadens in uirum constantem ex triplici capite expendi potest. ead.
Minister sacramentorum sanctitate quam alijs præstat pollere debet, secus in iudice. pag. 230
Ministri usurariorum qualiter ad restitutionem teneantur. 552
In ministro ecclesiæ præter morum compositionem requiritur sacrorum scientia, prudentia, solertia, & reliquæ uirtutes ad gubernandum. 257
Ministeria ecclesiastica cuius arbitrio dispensanda sunt. 90
Minus malũ quomodo liceat consulere. 468
Illud tamen facere nunquam licet. 582
In missa cur fiat sanctorum memoria. 804
Missæ ualor quantus sit. 812
Missa pro pluribus oblata non singulis tantũ prodest ac si pro uno offeratur. ead.
Neque quantum ad satisfactionem 814
Pro vna missa duæ possunt pitantiæ recipi. pag. 822
Qui missæ intersunt & qui eleemosynas pro eis pendunt offerentes sunt. 820
Pro missæ sacrificio licet sit simoniacum aliquid recipere, tamen de eleemosynæ quãtitate ad sustentationem pacisci licitum est. 858
Missam celebrare ante officium nocturnum non est mortale peccatum. 990
Missam celebrare ante Psalmos nocturnos, & etiam post missam alias horas non soluere legitima excusatione persoluendi officium diuinum interueniente licitum est. eadem.
Missam auroræ, uel reliquis ante primam in conuento dicturus melius faceret si post

missam interesset choro ad primam quam illam ante missam soluere. 991
Miracula faciendi facultas hodie non perinde in ecclesia est atque olim in Apostolis, pag. 900
Moderamen inculpatæ tutelæ quam diligentiam requirat. 415
Moyses viderit ne, vt Paulus in raptus faciem Dei, sub iudice est. 86
Moyses potuit Ægyptium, quem flagranti delicto occupauit, per modum defensionis occidere: si autem id in vindictam fecit à culpa non excusatur, nisi diuina reuelatione fecisse dicatur. 242
Monachi perfectio, est propriæ saluti studere. pag. 919
Monachis non congruit sacerdotia annecti cum animarum cura. 841
Monachorum quadrifida opera. 977
Monachi, quibus est iniuncta animarum cura ius habent decimas recipiendi, non autem illa ratione obligationem soluendi. pag. 843
Monachi non professi non tenentur ad officium diuinum contra Paludanum. pagina 984
Monachatus summam esse libertatem ostenditur. 346
Monasterium etiam si sit pingue, non est simoniacum à sanctimoniali exigere pecuniam ad sustentationem, habet tamen speciem mali. 864
Monasterijs non congruit annecti sacerdotia cum animarum cura. 841
Monopoliorum iniquitas. 569
Mons pietatis quid sit. 557. & quibus modis congeri possit, & eiusdem montis leges & capitula. ead.
Mons pietatis vsuram sapit. 558. 559. 560.
Moralium præceptorum ordo triplex. pagina 127
Moralia per se præcepta, neque in lege veteri poterant, neque modo possunt in nobis efficere iustitiam. 131. Sed per gratiæ auxilium. 132
Morte nemo plecti debet, nisi ob graue peccatum mortale. 15
Moriendum potius, quam peccandum. 50
Mos trifariam accipitur. 73
Mos, vt legis auctoritate polleat longæuus esse debet. 74
Mulier non meretricia, sed maiori verecundia sui copiam faciens potest recipere pretium. 370
Mulier, nupta, sicut & virgo po... pretium suscipere. 370
Mulier maritata teneaturne pretium sui corporis viro reddere ostenditur. 370
Mulier extorquens superfluum per dolum, vel fraudem, tenetur illud restituere. pag. ead.
Mundus propter hominem creatus, homo autem, vt mundi dominus. 921
Mundus fuit sub lege scripta tribus ætatibus. pag. 91
Mutilare aliquod membrum publica Potestas potest, quando expedierit reipublicæ. pag. 423
Mutilatio licita est propter corporalem salutem homicidium vero nunquam. 424
Mutilati & trunci pœnam vide, Irregularitas.
Mutuum in solis rebus vsu consumptibilibus locum habet. 525
Mutuum recipere sub vsuris à non parato non licet. pag. 553. 554. 555. vide Vsurarius.
In mutuo pretium rei mutuatæ non attenditur, plus minusve tempore solutionis valeat, quod mutuatur, sed eadem mensura quæ datur reddenda est. 536
In mutuo iuste pœna imponitur, si stato die non soluatur, immo & de lucro cessante post præfixum diem iuste à principio paciscitur. 541
Mutuatarius dominium suæ pecuniæ in fœneratorem non transfert. 545. cætera vide, Vsuræ.

N

NAturalium rerum virtutes, admirabiles. 794
Natura per rectum eduliorum ac venereorum vsum sustentatur. 29
Natura in homine duplex. 30
Naturæ ius immutabile. 32
Necessarium dupliciter vsurpatur. 37
Necessitas naturalis neque laude digna est, neque præmio. 663
Necessitas voluntariæ obligationis meritum auget. ead. & 667
Necessitas coactionis meritum & laudem ac vituperium tollit, at necessitas præcepti rationem virtutis non excludit, quamuis meritum supererogationis respuas. 205
Necessitas grauis quæ sit. 490
Necessitatis alias ratio est, cui succurrere tenemur, quando illam quis patitur, propter iniuriam,

iuriam, aut casualem cladem quam si propter inopiam. 482
Qui necessitatem euidentem & vrgentem patitur, potest clam subripere, siue palam, ea quibus indiget. 441
Neque illud est furtum. ead.
Necessitas extrema quæ dicatur. 452
Necessitas extrema non censetur, si puella in periculo versetur amittendi pudoris, ob victus inopiam. ead.
Necessitate extrema laboranti subuenire non est obligatio propriæ iustitiæ, sed misericordiæ. ead.
In extrema necessitate cuique pari iure licet alienum rapere, vt indigenti succurrat. pagina ead.
Negotiatio duplex. 564
Negotio simpliciter est necessaria reipub. eadem
Negotiationis caussa licitum est merces carius vendere, quam emptæ sunt. ead.
Negotiatoria ars tum ex multis circunstantijs fit illicita, tum in multis versatur periculis. pag. 566
Negotiatores fallaciter in nundinis in principio carius vendunt quam in fine. 569
Negotiatores inextinguibilem sitim habent lucrandi similes enim sunt aleatoribus. pagina 566
Negotium est otio contrarium: & pro quo negotium sumatur. 564
Numisma, seu numus est norma, seu vas ac fideiussor reipublicæ. 563
Numisma duobus modis consideratur. 607
Numus idem est, quod lex, norma & regula. 251
Numi valor non prorsus ex natura rei æstimandus est, sitne aurum vel argentum, sed statuto, aut signo reipublicæ aut principis. ead.
Numorum æstimatio non debet augeri sine magna necessitate. ead.
Numularia ars vnde primum ortum duxerit. 612
Nuptias sacerdotibus licere, omnium primus docuit Iouinianus. 721
Nobiles hodierni temporis quam perniciose abutantur in vindicandis iniurijs. 400

O

OBedientiæ tria obstantia impedimenta. 913
Oblationes quando censentur in præcepto esse. 821
Oblationis verbum quid comprehendat. pag. 76
Oblationum dispensatio ad sacerdotes pertinet. 75
Oblatio de his quæ iniuste acquiruntur, aut possidentur, illicita est. 77
Oblatio de re quacunque iuste possessa, iuste fieri potest quantum ex natura rei. 825
Oblationes nonnunquam potius debent expendi in pauperum egestatem, quam ecclesijs offerri. 826. & 827
Oblatio importat vltroneam exhitionem. pagina 820
Oblationes cedunt sub præcepto ex præcedenti conuentione, aut deputatione, aut propter ecclesiæ necessitatem, aut propter consuetudinem. 821
Obligatio iuramenti vnius personæ non transit in aliam. 777
Obligatio non videtur iuramentum respicere assertorium. 751
Obligatio est naturalis iuramenti effectus: ita scilicet illi innatus vt igni natiuum est calefacere. 763
Occidere qui prohibeantur illo præcepto, non occides. 98
Occidere malefactores licet. 396
Occidere hominem non est intrinsece malum. 399
Occidere tyrannum quando licet. 400. & 401
Occidere malefactores non cuiuis committendum est a principe. 402
Occidere vxorem vir, quando sine peccato potest. ead.
Occidere malefactores clericis quare sit prohibitum & a quo iure. 403
Occidere seipsum scelus est. 405
Occidere se, bifariam contingit. 410
Occidere innocentem, quem constat esse innocentem semper est flagitium. 411
Occidere aggressorem, quando est medium necessarium ad seruandam propriam vitam iustum est. 413. & 414
Occidere ex intentione, id est, præueniendo, nulli licet, præterquam reipublicæ, & principi. 414
Occidere aggressorem, eligendo tanquam medium eius mortem honestum est. 413
Occidere aggressorem tenetur inuasus quando reipublicæ valde necessarius est. 416
Occidere aggressorem, atque illi parcere, potest inuasus in reliquis casibus. ead.
Occidere eum, qui fraude & arte perdere me tentat,

ventat, non licet, quia esset aggressio ex parte occidentis. 417
Occidere latronem, ob defensam bonorum temporalium, licet. ead. explicat ibi August.
Occidere aggressorem, ob honoris defensam licet hominibus alicuius auctoritate, monachis vero & clericis non licet. ead.
Occidere hominem forte, quando sit peccatum, vide Homicidium casuale.
Occidere animalia bruta licitum, secundum fidem. 394. & 395
Occisores tyrannorum laudantur. 401
Occultatio aliquando non minuit peccatum. pag. 431
Officijs publicis præficiendus, moribus debet ornari probis. 271
Officia publica si nude & speculatiua considerentur vendi possunt licite. 273
Officia diuina qualiter decantabantur in primitiua ecclesia. 974
Officia publica non habent potestatem vendendi magnates & domini, qui sub ditione sunt regia. 274
Officia scribarum ab ecclesiasticis prælatis vēdi iustum est ac fœdissimum. 275
Oligarchia quid. 42
Optare licet alteri quod facere non licet. pagina. 519
Optare possumus mortem alicui, vt nostræ reipublicę mala caueantur, licet nobis constet viam perditionis illum ingressum iri. eadem
Optare quomodo liceat Turcæ & alijs hostib. etiam Christianis mala. ead.
Operam dans rei illicitæ quando debeat censeri irregularis. 421
Organorum vsus neutiquam est repudiandus in ecclesia. 981
Orandi supremus scopus. 993
Orationis definitio. ead.
Orationes Christus creditur constitutas habuisse quibus vtebatur. 92
Orationis aliquæ erantq; constitutæ ad orandum Deum, tempore Apostolorum, pręter Pater noster, quam solam orationem admittunt hæretici. ead.
Orationis prima virtus quæ sit. 970
Oratione cessante, ac de medio sublata, bona vita existere potest. 970
Oratio duplex. ead.
Ad prolocatis operis ad orandum liceat pacisci dubium est. 861
Oratio, Pater noster, fuit nobis à Christo instituta, non ita præcisè vt alias adhibere nefas esset, sed vt exemplar ad quod ecclesia si volet alias orationes astrueret. pagi. 973
Orandi modus publicus certas personas per quas persolueretur, exigebat, vt sunt clerici. 970
Ordo ante vsum rationis susceptus characterem imprimit, atque adeo vere suscipitur. pag. 674
Ordine sacro initiatus, consensu extorto per metum cadentem in virum constantem tenetur voto castitatis. 675
Ordines minores non sunt de iure diuino. pag. 850
Ordinis nomen bifariam est in vsu. 894
Ordo Apostolorum in tribus consistit. 899
Ordo quadruplex est in republica. 170

P

Pactum nullum dici potest cōtractus stricto nomine. 561
Pactum etiam tacitum vsurari in exteriorem facere potest. 515
Papa quod habeat plenariam dispensandi potestatem quomodo intelligendum sit. pagina. 269
Papa non intendit obligare sua lege nisi à tēpore promulgationis, nisi aliter expresserit. 11
Papa alterius iudicio se subdere potest iudicandum etiam in foro exteriori, ad exemplum Christi. 447
Papa quamcunque facultatem in seipsum in foro exteriori exercere potest, valet alteri committere. 448
Papa non potest sibi superiorem, aut æqualē constituere. ead.
Papa non potest caussam depositionis suæ alicui committere, etiā cum est suspectus de hæresi. eadem
Papa solus dispensare potest in pœnis simoniaci. 888
Papam eligi nō posse, nisi è cardinalium gremio falsum est. 264. & 265
Papa dispensans in pluralitate beneficiorum sine caussa grauiter peccat, & possidens à culpa non liberatur. 269
Papa qui Petro substitutus, est vniuersalem retinet iurisdictionem. 899
Papa ingruente necessitate, decimam decimarum à clero exigere valet. 843
Papa simoniam potest contrahere. ead.

Parœcialis sacerdos potest de licentia episcopi curæ pastorali cedere. 919
Parœcialibus sacerdotibus non residentibus in suis parœcijs tertia pars fructuum adimenda est. 821
Parœcij quotidie celebrare tenentur pro sua parœcia si competentes habent redditus in eadem ecclesia. 822.
Parœcij possunt ex pitantijs sibi collatis aliquam portiunculam sibi vsurpare, imminutasque mercenario porrigere. ead.
Paruulus & adultus in quo differunt quãtum ad iustitiæ infusionem. 130.
Pascere gregem quid sit, iuxta Dei sententiam. 923.
Pasce oues meas, quod Petro dictum est, quomodo intelligitur. ead.
Pascentes greges in pascuis alienis, quando teneantur ad restitutionem. 162.
Pastores quare receperint ab Angelo primũ Natiuitatis nun ium. 892.
Pastores parœcialis etiam residere tenentur. pag. 930.
Pastoribus animarum meditatio per quam salubris depingitur. 931.
Pastoris nomẽ multo rectius cæteris, functionem episcopi exprimit. 892.
Pastoris officium describitur & explicatur. 891.&923.
Pastoris munus pulchre quinque nominibus designat Ezechiel, iuxta quinque incommoda quibus Christianus grex periclitari solet. 924.
Pastoris boni natura multis nominibus designatur. 925.&926.
Pastori ecclesiastico licitum est, pro commodo, vniuersalis ecclesiæ gregem alteri committere. 932
Pastor bonus dat animam suam, quo pacto intelligendum. 921
Paterfamilias obligare potest liberos, quin & vxorem ad mortale, reliquam vero familiam non item. 51
Paterfamilias nequit veras sancire leges. pagina. 9
Pater verberare potest filios. 9, & 426. licet eos nimirum deterrere non debet. eadem.
Pater (fieri potest) vt filiæ & filius matri licitè connubio iungantur. 119.
Pater iure naturæ quid possit cum filijs nothis. 318
Patri vulnerare filios non licet. 427. Eosdem tamen etiam clericos verberare potest. eadem.
Pauperes non acquirunt dominium bonorũ quæ carent domino, quoadusque sint tradita illis. 379
Pauperum sustentationi, iure naturæ debentur res quæ reipublicæ redundant. pagina. 441
Pauperibus grauiter egentibus superflua nõ debentur de giustitia, sed ex misericordia. pag. 442.
Paupertas non est absolutè necessaria ad perfectionis statum, sed est necessaria ad peculiarem statum religiosorum. 946.
Paupertas cur religiosi necessaria. ead.
Pauperes personati, id est, qui simulata paupertate eleemosynas extorquent, ad restitutionem non tenentur. 877
Peccato alterius vti, quomodo liceat. 554.
Peccare proprie sumptum, in solum Deum contingit. 338.
Peccatum nõ proinde grauius est, quod plus nocet, nisi cætera sint paria. 343.
Peccata illa censentur in detrimentum reipublicæ, quibus commune bonum impugnatur. 458.
Peccatum veniale, intentio finis ad mortale vsque pertrahere potest non tamen mortale vsque ad veniale extenuare. 499.
peccata quæ intra verba continentur, leuiora cæteris paribus reputantur, quam quæ in facto consistunt. ead.
peccatum voluntarium debet esse. 419.
peccata quę non prohibentur in decalogo expresse, maiora sunt aliquando quam quæ prohibentur. 435.
peculatus acceptio rei communis est. 430
pecudes nullum ius, neque dominium habent ad pabulum, sed tantum appetitum & potestatem. 289.
pecunia bifariam existimari potest. pag. 542. & 607.
pecuniæ quomodo obediunt omnia. 563.
pecunia quatuor de caussis plus potest in vno loco, vel tempore valere, quam in alio. pagina. 613.614.
pecuniæ restitutio obligat aliquando etiam cum famæ detrimento. 352.
pensiones solus Papa constituere potest. pagina. 871.
Fructus omnes pro pensione statuere, iniquissimum est. ead.
pensiones functionibus spiritualibus adiudicatæ neutiquam redimi pretio possunt; secus vero illæ, quæ sub seculari titulo conceduntur.

cedantur. ead.
Pensiones multæ quæ non sunt in vsu inique videntur. 872
Perdenti in ludo, datur facultas repetendi intra octo dierum spatium. 323
periuriorum series & gradus. 139
periurio semper inest falsitas. 773
periurium omne ex sui ratione est peccatum mortale. 778
periuriorum species scelestissima est blasphemia, & inter blasphemias illas, quæ est idololatria. 779
periurij tria exempla ex Augustino. 776
periurium omne esse peccatum asserit Augustinus. 776
periurium nihil aliud est quam mendacium iuramento firmatum. 774
periurium dupliciter dicitur simpliciter, & secundum quid. 785
periuria multa sunt, quæ non sunt grauioris culpę quam venialis. 784
propter periurium iure incurritur infamia pag. 787
permutata commodatio quid sit. 562
permutationum forma triplex. 603
perpetuum dupliciter sumitur. 202
personæ illustri sat est si quam obtenebrauit alterius famam, pecunia, vel alia ratione compenset. 352
personæ in dignitate constitutæ non facile notandæ sunt criminibus. 329
petro singulariter dictū est, pasce oues meas, cuius ratio assignatur. 923
petrus vere fuit reprehensibilis, & peccauit in obseruatione legalium. 166. non autem peccauit, qnia legalia non essent licita. eadem.
pignus in frugiferum colens, an fructus libere percipere possit. 519
pignoris fructus computandi sunt in sortem, pag. 538
In pignore vero genero pro dote tradito & in feudo contraria est ratio 539. & in vidua. ead.
plato contendebat omnia esse communia, etiam liberos & vxores. 302
plato, & Aristoteles, fuerintne ingressi solutis viam, vnde perpendendum est. 89
platonem in Dei gratiam fuisse receptum verisimile est. ead.
pollutio per mollitiem fornicatione, & furto grauior est. 434
Polliceri in genere quidquid aliter petierit, peccatum est genere suo mortale. 777
Pœna cur prauis hominibus necessaria. 17
Pęnitentia non esset virtus, nisi propter necessitatem remittendi peccata. 748
pontifex facere potest, vt collatio simoniaca teneat. 890
pontifex sumus non habet auctoritatem in leges principū, nisi quatenus pugnauerint contra spirituale bonum 330. vide papa.
populus iure naturę tenetur ministros ecclesię alere, & templum struere. 821
Possessio rerum in communi præterquam vxorum concors era statui innocentiæ. 202. & 203.
possessor malæ fidei nunquam præscribit. pagina 331
possessor bonæ fidei elapso legitimo tempore optime præscribit. 332
possessor bonæ fidei quatuor debet habere. ead.
potestas omnino distinctæ sunt. secularis, & spiritualis. 308
potestas ecclesiastica & ciuilis, in quo differant. 49
potestas parentum in filios qualis sit. 426
potestas imperatoria cæterorumq. principū diuina constat sanctione. 308
potestas spiritualis immediate a Christo domino est instituta. 309
potestas ciuilis constat naturali iure. eadem
potestas ciuilis non sic pendet a spirituali, vt ab illa instituatur, suamque accipiat facultatem. 309
pręebendæ qua sint spirituales, quę vero non 836. Et an sit contra ius diuinum eas commutare. 850. 851. & 852
præbenda, quas præstameras vocant. spirituales sunt & obligant ad persoluendum officium diuinum. 867
præceptionum ac prohibitionum humanarum tres gradus. 43
præceptum non est, reddere Deo quidquid pro eo facere possumus. 190
præceptum nullum impleri potest peractum nullam libertatem habentem 121
præceptum dilectionis quando liget 125
præceptum generale diuinæ dilectionis specialia cuncta continet 94
præcepta omnia ad decalogum reducuntur. pag. 104
pręcepta primę & secundę tabulę quot sint,

opinio est triplex. 106
Præceptis omnibus, quare non sint sua singulis proposita præmia. 112
Præceptum tertium inter cætera singulariter commendandum est. ead.
Præceptum primam decalogi licet negatiui formam præ se ferat, affirmationem tamē complectitur. 135
Præcepta decalogi omnia sunt indispensabilia, quæ vero extra agantur nihil obstat quominus dispensari valeant. 114. vide Decalogi.
Præceptum non est lex sed explicatio legis. 9
Præcepta cuncta decalogi explicationes sunt naturalis iuris. 138
Præceptum tertium non ad internam dilectionem, sed ad exteriorem cultum extenditur. 142. Duoque habet membra alterum affirmatiuum alterum negatiuum. 143. violatur autem per quodcunque peccatum quantum ad finem, non tamen quātum ad substantiam præcepti. 143. Estque partim ceremoniale, ac partim morale pagina 144
Præcepta Dei nimis suauia. ead.
Præceptum tertium in sensu literali creationis beneficium, in sensu autem allegorico requiem Christi in sepulchro significabat. Sed in sensu tropologico significabat cessationem à peccatorum operibus, in anagogico sempiternam requiem præsignabat ead.
Præceptum Dei impleri potest quantum ad substantiam operis absq; relatione ipsum Deum vt in finem spiritualem. 123
Præcepta moralia à naturalibus tripliciter descendunt. 101
Præcepta decalogi omnia ad iustitiam pertinebant. 133
Præcepta decalogi non sunt simpliciter prima principia, sed cum restictione, id est, intrinseca legi ead.
Preceptum primum decalogi congruenti forma traditum est. 134
Præceptum secundum decalogi optimo est & modo, & loco positum. 157
Præceptum non furaberis, est mere negatiuum. 342
Præceptum restitutionis est mere affirmatiuum implicans negationem ead.
Præceptum quartum decalogi de honorandis parentibus congruentissime traditur. 148.
Præcepta reliqua decalogi, debita ratione prohibitionis tenore posita sint. 149
Præcepta ceremonialia, & iudicialia in quo differunt. 95
Præceptorum decalogi ignorantia nulli mortalium excusari vnquam potuerunt, & si sua scelera fuco linirent. 31
Pręcepta ceremonialia ad Dei cultum pertinebant. 151. vide Ceremoniæ.
Præcepta ceremonialia in quatuor membra optime distribuuntur. 152
Præceptum domini, non occides, explicatur elegantissime. 398
Præcepta primę tabulæ decalogi, non dicuntur simpliciter ius diuinum positiuum. 96 cętera. vide, Decalogus & lex.
Præcipere actus intellectus. 2
Prætium rei non secundum ipsius naturam æstimandum est, sed quatenus in vsus venit humanos. 567
Prætium rei, vt iustum sit ex multis perpenditur. eadem
Prętium iustum dup'ex, naturale & legitimū. ead.
Prętium naturale, triplex, rigidum, pium, moderatum. 568
Prætium omnium rerum si fieri posset à lege deberet taxari. ead.
Prætium non dicitur iustum cuiusuis arbitrato, sed secundum prudentum existimationem. ead.
Prætium multoties fit iniquum si vendens ad expensas rei venditæ considerationem in venditione habeat. ead.
Prætium gemmarum & aliarum rerum, quæ reipublicæ necessaria non sunt, tantum quantum emptor, sciens & prudens voluerit dare. 569
Prætium lesionis non debet ęstimari ad libitum læsi. 348
Prædari militibus in bello iusto licitum est. 443. in bello tamen iniusto rapina committitur ead.
Prædicatio vendi non potest. 859. 860. 861
Prædicare parrocialibus sacerdotibus conuenit ex officio quibus tamen sit theologiæ ignari sunt ad munus committere pestilentissimum est. 899 & 900
Præscriptionis definitio ponitur. 331
Prescriptio, nisi quadraginal.s in rebus ecclesiæ non habet locum, neque contra ecclesiam Romanam nisi centenaria. eadem.

Præscribere potest quis illam rem, quam à latrone emit. 332
Prælatus negligens famam propriam, delinquit mortaliter. 755
Prælati famam dilacerans, cui teneatur ad restitutionem. ead.
Prælatus pro libro, & sine caussa dispensans, infidelitatis, aut imprudentiæ peccato delinquit. 75
Prælatus non licet pro functionibus suis aliquid accipere. 862
Prælatus trifariam potest res Ecclesiæ occupare. 377
Ob prælatorum absentiam a suis ecclesijs hæreses subortæ sunt. 925
Præmium, & pœna duo maxima humanæ vitæ præsidia. 171
Præuaricatio non tantum in accusatorem, verum in aduocatum, & in alios ministros, & in iudicem solet vsu cadere. 462
Primatum ecclesiæ cupiens quanto se periculo subijciat. 910
Primitiæ quatuor modis differunt a reliquis oblationibus. 827
Primitiæ quo iure debeantur Deo, suisque ministris. 828
Primitiæ in quota parte, ac de quibus rebus reddenda sunt. 830
Primogenituræ cur fuerint illo vinculo colligatæ ne possint dispendi. 317 & quare masculina serie transfundantur. 371. & institutionis earum caussa redditur. 317
Princeps non potest alteri præcipere, vt ipsummet perimat. 226
Princeps potest super se iudicem constituere, qui se iure perimat. ead.
Principatus Ecclesiæ, & ciuilis, quo pacto discriminantur. 312. & 313
Princeps potestatem habet ferendarum legum, quibus coerceat Rempublicam. pagina 109
Princeps dumtaxat in eos rectè imperat, quos commodè administrare potest. pagina 285
Principem non cogi suis legibus, iniqua potius conditio est, quam gratia. 66
Principem omni virtute decet esse ornatum, pag. 15
Princeps suis legibus, non solum ciuium probitati decet prospicere, sed a reliqua officia debet animum intendere. ead.
Principum pædagogi compatronos suos verentur incessere, virtutum, leges, & iustitia legendas porrigant, quæ inuidiam non generent, & mores instituant. 75
Principum secularium, & antistitum ecclesiasticorum discrimen. 14
Principes suas leges in Deum referre debent. pag. 15
Principiorum naturalium ad intellectum practicum pertinentium numerus, & ordo. 27
Probatio semiplena quid sit. 471
Professum extrahens a religione, non tenetur alium subrogare, nec ipse intrare. pagina 344
Promissio genere suo obligat sub reatu mortali. 653
Promissionem mentalem homini factam obligatoriam esse, problema videtur. pagina 651
Promissio facta sanctis, quonam pacto uotationem habeat. 666
Propositum sine promissione non obligat. pag. 640
Propositum quale requiratur in votis emittendis. ead.
Propositum non satis est ad votum. ead.
Propositum, & promissio in quo differant. pag. ead.
Propositionis per se notæ duplex genus. pagin. 26
Prouisor tenetur ecclesiæ dignum prouidere ex iustitia commutatiua. 357. vide electio.
Prudentia inter morales virtutes primas obtinet. 218
Puellam vitians, teneaturne in totam dotem. pag. 370
Puellæ quid debeant pati antequam in stuprum adigantur. ead.
Pupilli & minores quam possint ludere quantitatem. 323
Punitio in bonum publicum ordinatur. pagin. 399
Puniri debet homo nequam, etiam si indicijs manifestis appareat eum perditum iri in infernum. ead.
Pyladis & Orestis memorabile facinus. pagina. 410

R

Rapina nullatenus est licita, neque priuato, neque publicæ potestati. 442. & 443
Rapinæ charactere violentia non est denotāda, quan-

da quando ab eo infertur qui indiget. ead.
Rapina grauius peccatum est furto. 445
Ratio non est prima regula, sed ipsamet lex naturæ. 86
Ratio practica & speculatiua dissimiliter discurrunt. 82
Ratio affectibus sæpe obscuratur. 87
Recuperare rem suam priuata auctoritate, vt quis possit quæ conditiones requirantur. 417.
Rectores & Senatores non habent ius vendendi locum suum quem pecunia emerant. 275
Rectores vrbium nequeunt suffragia sua vẽdere, in electione scribarum. ead.
Rectores seu Senatores isti, non possunt stipendia iuraq; scribarum per modum pensionis dispertiri, aut cogere scribam, vt aliquid certum alteri soluat. ead.
Regimen rerum naturalium, & gubernatio spiritualium discriminantur. 917
Regnum quod quidam hæreditario iure tribuunt Christo, iam ante ipsum natum cessarat. 307
Regnum Christi est prædicare & docere fidem. ead.
Religio superstitiosa Gentilium culpanda. pag. 96
Religionem esse optimam iustitiæ partem, quomodo intelligatur. 134
In religionis ingressu, quomodo liceat pecuniam accipere. 864
Religioni nullam facit iniuriam, qui bona intentione impedimento est volenti religionem ingredi. 345
Religionem expolians persona frugi, forsan tenetur de damno dato 346
Religio an sit vera religio, vnde perpendi debeat. 715
Religioni res vxoria ex diametro opponitur. pag. 716
Religiosi vera est religio, iure diuino habet annexam castitatem. 716
Religiosorum status obedientiam in primis requirit. 719
Religiones militares præter ordinem beati Ioannis nomine tenus sunt religiones. 717 & 718.
Religionem militarium equitibus, expediens est dispensatio, vt copulent sibi vxores. 718
Religiosus repulsus à religione non tenetur vltra ad statuta religionis. 658. & 659
Religiosi non tenentur manuum labore victum quærere, sed iustissime mẽdicare possunt. 718
Religiosus episcopus ad quas religionis obseruantias teneatur. 1002
Religiosus episcopus essentialia vota non relinquit, sed mutat 1002. & 1003. quo fit, vt Papa in voto continentiæ cum ipso dispensare non valeat. ead.
Religiosus episcopus soli Papæ manet subditus. ead.
Religiosus episcopus ex æquo tenetur ad debita, à quibus non absoluitur assumptus ex ordine prædicatorum, aut minorum. pag. 1005
Repassio ex primæua significatione est contra voluntatem passio. 250
Repassio ex abusu significat spontaneas commutationes. 251
Residentia episcoporum apud antiquos monita non disputata, apud neothericos autem eo vsq; reuocata est in quęstionem vt sit iam suasu difficilis. 920
Residentiam pręlatorum iure diuino, naturali, & humano esse sancitam, innumeris testimonijs comprobatur 919. & infra, ob cuius defectum innumeræ sunt hæreses in ecclesia subortæ. 925
Residere in ecclesia propria, segniter tamen & oscitanter, quandoque peius quam non residere. 929. & 930
Res spirituales quadruplices. 853
Res an sit, vel an licita sit quærere idem est in moralibus. 735
Reipublicæ quadruplex regimen. 41
Respublica ecclesiastica & ciuilis in quo differunt. 921
Respublica tota non potest expoliare principem iure regni, nisi ob tyrannidis corruptionem. 309
Respub erudita diuinitus creauit principes. 308
Respublica non eo melior quo maior. 311
Respublica quonam pacto ciues in rectis usibus contineat. 306
Respublica, uel princeps dupliciter potest dominiorum translationem impedire. pag. 326
Republica quibus titulis possidet ab inuitis ciuibus bona auferre. 330
Resurrectio patribus legis ueteris reuelata fuit. 98
Restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ. 337

Re-

HH

Restitutio non est vbi ratio debiti abest. pagina 338
Restitutio & satisfactio septem differentijs discriminantur. 337
Restitutio de quibus debeat fieri 338. & 339
Restitutio quibus fiat. 338
Restitutio quæ dicatur proprie. 339
Restitutio, vt obliget requirit tres conditione. 530
Restitutionis ratio, vbi solum est, vbi res iniuste, vel aufertur, vel retinetur. 340
Restitutio quo pacto sit facienda ab eo qui rem alienam secreto vsurpauit. 381
Restitutionis vinculum obligat sub mortali culpa. 341
Restitutio in his quæ secundum speciem reparari nequeunt debet fieri ad arbitrium prudentis. 346
Restitutio quantum ad actum animæ interiorem quando obliget. 343. & 344
Ad restitutionem an teneatur qui trahit aliũ ad ludum. 313
Restituere an teneatur, qui abducit monachum a religione. 346
Restitutionis obligatio transeatne ad hęredes. 349
Restitutio secundum morem legum non obligat cum detrimento vitæ, potest tamen euenire quando obliget etiam cum tali periculo. 352
Restitutionem famę remittere, ex genere suo non est mortale, immo aliquando laudabile. 353
Restitutionem eidem fieri a quo res sublata est, nempe domino necessum est. pagina 366
Restitutionis cuiuscunque obligatio oritur, aut ratione rei acceptionis, aut ratione rei acceptæ. 367
In restitutione tria obseruanda. ead.
Restitutio quamprimum adfuerit facultas obligat. 388
Restituere nolens, cum potest, an peccet nouo peccato. 389
Restitutionem an liceat differre, & quando. 388.
Restituere quomodo teneatur qui impedit alium a beneficij consecutione. 358. & 359.
Restitutionem procrastinantes in quanto versentur periculo. 391
Restitutio quando arbitranda est impossibilis. ead.
Retrahens, seu extrahens quempiam vi, minis vel fraude, a religione ad quam restitutionem teneatur. 346
Restitutio cui sit facienda, quando creditor ignotus sit omnino. 372. & 373
Ad restitutionem quando teneantur qui bonis cesserunt. 392
Restitutio cui facienda quando nec dominus nec hæres comparent. 373
Restitutio quomodo facienda sit quando plures simul ad idem damnum concurrunt. 385
Restitutio simoniæ. vide Simonia, & Simonię restitutio.
Restitutioni non sunt astricti clerici solum ob vitæ corruptionem. 1001
Reus respondere iudici non tenetur quousque illi constet more & lege se interrogari. 472
Reus non legitime interrogatus non tenetur crimen suum fateri. 465
Reo siue iure siue iniuria interrogetur, nunquam licet mentiri 466
Reus ac simul actor nemo tenetur esse. 348
Rex propter regnum instituitur, non è conuerso. 921
Rex est anima regni. 311
Rege simpliciter superior in temporalibus nemo censetur. 312
Rex sine prudentum consilio leges condere non debet. 12
Regis ac tyranni differentia. 38

S

SAbbati nomine, reliquæ omnes festiuitates intelliguntur. 109
Sacerdotes plebani suarum sunt paræcialium ecclesiarum pastores non tamen perfecti. 899. Neque vllam habent vim coactiuam quantum ad forum iudiciale. ead.
Sacerdos potest locare operas antecedentes sacramentum non tamen sequens. pagina 855
Sacerdoti licet pacisci de mercede pro obligatione celebrandi. eadem
Sacerdotibus religiosis & antistitibus, citra mortale, vix vti licet ludis vetitis 321. vide Ludus.
Sacerdotes habeantne verum dominium fructuum ecclesiasticorum 951. De quo varię sunt opiniones. 950
Sacerdotes arctius perstringuntur præcepto

eleemosynarum, quam seculares. 959
Sacerdotibus iure permittitur propria bona suis hæredibus relinquere. 960
Sacerdotes teneantur ne singulari iure præ secularibus ad eleemosynarum subsidium. 961.
Sacerdotum negligentia disperguntur greges. 913
Sacerdos an possit plures pro vna missa pitantias recipere 812
Sacerdotes trifariam possunt his, quæ ad diuinum cultum offeruntur vti 824
Sacerdotes antiquæ legis, quomodo a nostri differebant 833. Et Eorum sacerdotium a nostro. ead.
Sacerdotes nouæ legis sublimioris dignitatis sunt, quam legis antiquæ. 833
Sacerdotum numerus magnus requiritur in noua lege. ead.
Sacerdotes non decere magna in paupertate vitam degere. 813
Sacerdotibus præter decimas alias possessiones habere licet. Quas Leuitæ non habebant. 841
Sacerdotes negligentes in erogandis eleemosynis, non tenentur ad restitutionem de iustitia, sed de misericordia. ead.
Sacerdotalis ordo a religione in quo differat. 716
Sacerdotum votum medium est inter præceptum merum & votum sollene. 717
Sacerdotum continentiam improbat & damnat Lutherus. 721
Sacerdotum continentia vsque adeo est necessaria, vt absque illa nequeant legitimam Christi effigiem retinere. 722
Sacerdotum continentia multis præsignata fuit in Veteri testamento. 723.724
Sacerdotes ex congrugatis constitui permissum fuit, circa Apostolorum tempora. 727.731
Sacerdotibus postquam addicti essent sacro ministerio, nunquam licuit vxorio negotio se implicare. 727.& 733
Sacerdotum votum dispensabile est a Romana ecclesia. 730
Sacerdotes non contrahere coniugia, neque coniugatos assumi in sacerdotes, ecclesiæ præcepto constat. 731
Sacerdotes Græci non modo repudiarunt Roman institutum sed amplexati sunt illud, quod ex nullo Apostolorum aut conciliorum permissu eliciuerunt. 732
Sacramenta suscipere nemo tenetur cum periculo mortis. 51
Sacramenta veteris legis a solis carnis sordibus, & quis dicunt irregularitates, corpus mundabant. 154
Sacramentum altaris adorandum & vnicum sacrificium Christicolis. 807
Sacrificium quid sit, declaratur. 802
Sacrificiorum oblatio non solum diuini iuris & humani est, verum etiam naturalis. pagina 803
Sacrificium quomodo distinguatur ab oblatione. ead.
Sacrificij oblatio ex Iure naturæ est. 803
Sacrificij duplex genus. ibid.
Sacrificium & sacerdotium, vt lex & gubernator, semper in omni republica fuerunt. ibidem.
Sacrificium nemini offerendum, nisi ipsi Deo 804.
Sacrificia cur Deus nolle dicatur. 804. 805
Sacrificiorum oblatio, secundum suam propriam rationem, est actus specialis virtutis. 806
Sacrificiorum antiquæ legis duplex erat causa. 154
Sacrificia antiquæ legis diuinitus fuere instituta. 38
Sacrificium dicitur quodlibet opus virtutis, vt refertur in diuinum honorem 806
Sacrificium maxime id dicitur, quod nullum habet aliunde laudem, quam quod in diuinam reuerentiam exhibetur. 807
Ad sacrificium internum vniuersitas hominum lege naturę tenetur. 808
Ad sacrificia, quæ sola significatione virtutē religionis induunt solum tenentur qui sub lege Dei scripta agunt. 807
Ad sacrificium aliquod Deo exhibendum omnes, etiam solo iure naturali viuentes, quocunque seculo fuerit, tenebantur, secundum cognitionem quādo vna prima caussa habere tenebantur. 807
Sacrificium Christicolis proprium est Eucharistia. 809
Sacrificium per Sacerdotem Christi ministrum oblatum, non est infiniti valoris. 813.
Sacrificij valor non crescit secundum proportionem deuotionis offerentium. 814
Sacrificium altaris, vt reliqua sacrificia pro mor-

mortuis oblata, quibus prosint. 818
Sacrilegium quo casu committatur. 143
Salus spiritualis cuiuscunque sibi ipsi propriè commissa est. 911
Salutis propriæ curam per nullum impedimentum homo prætermittere debet. 919
Sanguine contaminatus, Christi sacramenta dispensare non debet. 54
Sanguinis sola effusio non est irregularitatis caussa. 408
Samson reuelatione diuina hostes peremit. pag. 119
Satisfactio extra gratiam nihil pœnæ remittit. 349
Satisfactionem inficiantur Lutherani. 340
Satisfit si simplum restituatur quod ablatum est. 360, & 361
Satisfactio de quibus fieri debeat. 337
Satisfactio quibus fiat. ead.
Scientia etiam Theologia vendi potest. pag. 862
Scholares præstantes suffragia non testes sed electores sunt. 359
Scholares bifariam iniustitiam suffragando committunt. 360
Scholares non scripti albo, & ambientes possentne præstare suffragium ead.
Scholarum magister potest nouas adhibere pœnas scholaribus, vt seruent leges tam vniuersitatis, quam alias. 323
Scholarum magister non habet potestatem condendi vllam legem. eadem
Scopum attingere vno tantum modo contingit, aberrare vero infinitis. 187
Scotus quam lapsus fuerit in explanatione illis præcepti, Non occides. 397
Sensus literalis & mysticus in quo differunt. pag. 153
Sententiam ferre secundum probabiliorem opinionem semper est necessarium, etiam si altera opinio probabilis sit. 278
Sententia iniqua quæ in falsa præsumptione fundatur, non obligat in foro interiori. pag. 54
Sententia excommunicationis ipso iure ligare solet, & qua ratione eueniat. 60
Sententiam iniustam philosophi morales nullam vocant. 488
Sententia iniusta apud Iurisconsultos, quæ sit. ead.
Sententiæ iniquæ, quicunque eam iniquam esse resciuerit, parere non tenetur in foro conscientiæ, quamuis in seculari teneatur. ead.
Secretorum multiplex ordo. 472
Secretum confessionis quantum debet esse reconditum, & ab exteriori foro semotum. eadem.
Secretum ab illo qui per iniuriam extorsit, arctissimo nexu astringitur seruandi illud. eadem.
Sermo omnis fidelis pro iuramento est, secundum euangelicam veritatem. 740
Seruis quando liceat fugere. 295
Seruis quibus rebus tanquam proprijs valeat vti, & quibus serui hoc possunt. 296
Seruitus duplex legalis, & naturalis 295
Seruitus legalis item duplex. ead.
Seruitus vendentium sese licita est. 295
Vbi de Aethiopibus Portugaliæ disputatur.
Seruitus mancipiorum licita & pia est, pagina. 296
Seruitutis species plurimæ sunt. ead.
Seruitus contra primariam naturæ intentionem est, non tamen contra secundariam, 296.
Seruitus quomodo iure gentium, quomodo imperatorum sanctione constet. ead.
Seruitus naturalis, quæ per peccatum introiuit, non incidisset in statu innocentiæ, pagina. 297
Simon Magus domum Spiritus sancti emere noluit, a quo simoniæ nomen deriuatum est. 844
Simon Magus hæreticus fuit, non ex simonia sed quia credidit mundum non fuisse creatum. 848
Simonis genere suo peccatum mortale est pagina. ibid.
Simoniæ triplex species. 883
Simoniæ materia res spirituales sunt, sed non cuiuscunque generis. 845
Simoniæ vitium quale sit ex Euangelio veniet vestigandum. 849
Simoniam committit prædicator Euangelicus, si pro munere prædicationis pretium ex conuentione recipiat. Non ita est de docente scientias naturales quascunque, pag. 846
Simonia non reperitur propriæ extra Ecclesiam Catholicam. ead.
Simoniæ definitio approbatur. 847
Simonia ab alio vitio imperatur, ab alio elicitur indistincta potentia existente. ibid.
Simonia naturali diuinoque iure prohibita.

ta. 849
Simonia aliqua est ad ius mere positiuum attinens. 850
Simonia duplex, mentalis & realis. 854
Simonia non est, resignare præbendam in manus prælati in fauorem alicuius, & non alias 870 Commutare vero cum pacto, nisi in pacto adducatur consensus Pontificis, simonia est. 871
Simoniam sapit, in permutatione præbendæ ad honorem, & dignitatem præbendæ respicere, ita vt honorabilior pluris æstimetur, si alias fructus sunt æquales. ibid.
Simonia vere committitur, si res spiritualis pro obsequio temporali, vel munere tribuatur. 873
Et etiam pro munere a lingua, & pro turpi obsequio. ead.
Qui pecuniam alicui confert, vt prębendam ei procuret, etiam collatore inscio simoniam fortassis committit. 874 & 875
Simonia non est ratione consanguinitatis beneficium conferre, ratione vero dignitatis ac probitatis consanguineo dare laudabile est, in hoc tamen antistites periclitantur maxime. 849
Simoniam non committit, qui metu alicui beneficium confert. 848
Simonia realis sine mentali quando est. 881
Simoniæ pœnæ, 888. vide pœna simoniæ.
Simonia mentalis est illa, quæ pro obiecto habet realem & hæc pœnis iuri non subditur. 880
Simoniæ mentalis optima stipulatio. 884
Simoniæ restitutio, & quod per simoniam acquisita restitutioni sunt obnoxia. 879
Simoniaci pœnæ 879. vsque ad finem libri.
Simonia omnis, realis in qua pretium solutum est, ad restitutionem obligat 881. & ad resignationem præbendæ quę cum tali pacto collata fuit, etsi pretium solutum nō fuerit.
Simonia acquisitorum restitutio facienda est illi, qui pretium dedit quandiu per sententiam non fit condemnatio. 881
Simonia mentalis an ad restitutionem obliget pulchra disputatio ibidem obligat vtique. ead.
Simoniacus tam ratione rei acceptæ, quam ratione iniustæ acceptionis, restituere tenetur. ead.
Simoniacus post condemnationem restituere debet ecclesię vel pauperibus, alias ei qui dedit. 881
Simoniacum est ob ordinum exhibitionem munus aliquod exigere. 855
Simoniacum non est, cum pro actibus hierarchicis, vt pro iniungendis sacerdotibus & consecrandis episcopis, aliquid retribuitur 858.
Simoniacum est vendere ius prębendæ, & contra ius naturę. 866
An simoniacus fuerit Abraham emens sepulturam. 868
Simoniacum est nolle conferre locum sacrũ ad sepeliendum mortuum, nisi pro pecunia. Et quid si quis honoratiorem locum affectet. 597
Societatis contractus duplex genus. 597
Societatis contractus licitus est si qui pecuniã ponit periculum eius subdit. ibid.
In societatis contractu qualiter distributio lucri facienda est, dum vnus pecuniam ponit, alius industriam. 597
Societatis quidam pessimus contractus. 597. & 598
Societatis contractus, vbi quis sic pecuniam ponit, vt nulli se exponat periculo, neutiquam licitus est. 599
Societatis quidam implexus contractus. eadem.
Societatis contractus in quo socius contractũ assecurationis capitalis, & venditionis lucri, cum suo socio facit, siue a principio siue successiue, vsuram sapit. 698
Societatis quidam periculosus contractus. eadem.
Socij qui dicantur. 597
Socius qui centum societati committit, licite potest quinquaginta tantum periculum subire, dum tamen illam pręcisè partem lucri suscipiat, quę illis quinquaginta respondet. 609
Solicitudo necessaria non est interdicta, sed superflua. 188
Solennitatum veterum numerus. 154
Solutione antiqua quomodo liceat vilius emere, vt in lanarum negotio fit. 584
vide Emere.
Solutio expectata nihil vetat, quominus contractus a principio perfectus sit. 585. licet oppositum, vt Caietano placet non sit omnino improbabile. ead.
Sors idem quod capitale seu principale. 526.
Spiritualia quare pecunia non ęstimentur. pag. 826

Spiri-

Spirituali & illi annexum, & quod ab spirituali dependet, non est pretio vendibile. pag. 369
Spuriorum quatuor esse genera, & quando succedant in hæreditatem, & quando non, & clericorum nothis filijs ostenditur. pag. 318
Statuam quam vidit Daniel c. 2. quid significet. 312
Stipendia vniuersitatis non sunt in rem personarum, sed in stipendium ministrorum. pag. 360
Stipulatio an sit contractus. 563
Studiosus quisque debet tres habere conditiones. 110
Studiosus aut prauus non dicitur, nisi qui ex habitu operatur. 223
Subsanatio a derisione & contumelia differt. pag. 515
Subsanator turpia dicit, vt gloriam conscientiæ alteri adimat. 515.& 517
Subditum esse vnum alteri in foro iudiciali quatuor modis contingit. 447
Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui, explicatur. 285
Superbia humanæ de duobus extollitur. pagin. 90
Suspicionis nomen tria connotat. 232
Suspiciones triplici ex radice oriuntur. pagin. 233
Susurratio genere suo grauius peccatum est contumelia & detractione. 315
Susurrare ad dirimendas amicitias, quando peccatum sit, & quando virtus. pag. 513. & 514
Susurronis & detractoris discrimen. pag. 512. 513
Synderesis quid. 25

T

TAcens, & non obstant quando dicantur caussa. 486
Thelatis Milesij historia qui docuit per philosophiam homines posse fieri diuites. pag. 578
Talio vnde trahat originem, & quid sit. 473
Taliones pœna iusta. ead.
Talionis lex quare posita sit populo Iudæorum. 463.& 464
Templi vnius Iudæorum literalis & mystica ratio. 154
Templa non placent hæreticis, cum sint publicarum loca. 273
Templa quantum Christo placuerint, multis locis ostenditur. ead.
Tentare Deum quid sit. 744
Tergiuersari tribus modis citra culpam accidere potest. 463
Testamentorum solennitas describitur. pag. 326
Testimonium conferre tenetur quicunque a legitimo iudice, secundum iuris formam in testem adsciscitur. 481
Testimonium dicere non tenetur, qui occulta crimina de quibus neque infamia, neque alia iuris caussa præcessit, interrogatus fuit. ead.
Testimonium quando quis sponte propria fuit ferre teneatur. 481.& 482
Testimonium conferrendi, & aliarum eleemosynarum discrimen. 482
Testimonium duorum, qui sint fide digni, sufficiens est in iudicio, & ad maiorem certitudinem trium. 483
Testimonium duorum vel trium, non vsque adeo iure naturæ stabilitum est, vt nullam ob caussam exigi possint plures, quando mortalium fides, & iustitiæ deprauata est. eadem.
Testimonium hominum iure & merito, tam ob alias caussas, quam ob culpam repellitur. 485
Testimonia illæ reipublicæ necessaria sunt, quæ bonum habent auctoritatis pondus. pag. 486
Testimonium falsum quando mortale sit, & quando non. 486.& 487
Testimonium humanum duplici de caussa fallax. 456
Testimonium Dei quicunque adducit, non iuuat. 737
Testis extra casum necessitatis liberandi innocentem aut rempublicam, potius inclinare debet ad seruandum secretum proximi, quam ad prodendum. 482
Testes singulares non faciunt in iudicio fidem. 484
Testium in ipsa actus substantia discordantium testimonium, aut refutatur, aut non satis ad sententiam facere censetur. eadem.
Testibus actoris & rei ad inuicem discrepantibus, cæteris paribus standum est à parte rei. ead.
Testibus vtriusque partis inter se dissentientibus, vtri partium assentiri debet, ex multis iudex potest perpendere. ead.

Testes singulares de multiplicatis ab eadem persona eiusdem actibus, quam fidem faciant in religionibus. ead.
Testi crimen obijcere, quando liceat, & quando non. 486
Testium non omnium repulsa pœna est, sed quandoque cautela. ead.
Testis in iudicio asserere non debet, nisi id de qua per vigilantem considerationem habet certam scientiam. 487
Testis asserens quod post prudentem vigilantiam pro certo habet, & si falsum sit, non est reus mendacij. ead.
Testes iureiurando stringuntur, vt maiori percellantur timore. 488
Testis pro veritate dicenda nihil recipere potest bene tamen pro labore. 495
Testes simoniæ iure antiquo tenebantur sub anathemate reuelare, nec ante poterant absolui. 888
Timothæus & alij episcopi quare iussu Pauli a suis ecclesijs nonnunquam peregrinati fuerint. 930
Titulus quid sit explicatur. 286
Traditio per votum non fit, nisi ille qui traditur solenniter recipiatur. 672
Trahens alium ad ludum, an teneatur ad restitutionem. 323
Tributi, scilicet Alcauala, ratio iustane sit, & quomodo obliget in conscientia. pag. 361
Tributorum quatuor nomina. 280
Tributorum quod apud Hispanos dicitur Alcauala, quod sit. 281
Tributa debentur principibus in conscientia. eadem
Tributorum libertatem Rex potest hominibus rusticis pretio donare vrgente necessitate. 282
Tyrannus censendus est, qui leges in proprium commodum constituit. 117
Tyranni & regis discrimen. 40
Tyrannis quatenus resistendum. 47

V

Valor rei æstimandus est, secundum id quod in præsenti est. 579
Valor rei iustus, vt sit prudentium iudicio non cuiusuis metiendus est, 568. vide Pretium
Vanitatis tres sunt gradus. 139
Vectigal, census & tributum in quo differunt pag. 281
Venans alienas feras, quando teneatur ad restitutionem. 363. & 364
Venatio hominis est naturalis. 395
Venatio iure gentium communis est. pagin. 362
Venatio triplici de caussa vetatur. ead.
Venationis custodiendæ sui gratia, non est paratio in rege & in magnate. 363
Vendere licet pretio rigido, pio, & moderato. pag. 568
Vendere vltra dimidium iusti pretij quid sit. pag. 575
In re venali tria sunt consideranda. 575
Vendens sacerdotium tenetur diuino & naturali iure restituere pretium. 879
Vendere rem vitiatam pretio integræ & solidæ iniquitas est. 574
Vendens bona fide rem emptam a latrone, quid debeat facere. 579
Vendere non licet ratione crediti pretij, carius rem quam in præsenti valet, 580. & 583. Vide Venditor.
Venditio est rei pro pretio distractio. 563
Venditio cum deceptione intra dimidiam iusti pretij, iniqua est, & si permissa, 572. vide Deceptio.
In venditione falsissima regula est si quis semper quanto emit pretio quantumque laboris & periculi subijt, tanti velit vendere, cum lucri accessione. 568
Venditio ab vsurario facta qualiter sit valida. pag. 549
Venditor qui rei defectum cognoscens eundem fraudulenter emptorem celauerit, contra iustitiam delinquit, & idem de emptore dicendum. 575
Venditor si caueat damnum dare, puta quod non pluris rem vendat, quam cum vitio valet, neque vllo emptorem obijciat periculo, & res sit emptori pro pretij ratione viui, nulla lege compellitur vitium patefacere. ead.
Venditor mensuram fraudando, vel rei substantia vitians, & si iniustitiam non committat, vt puta quia ex pretio demit quod in mensura tollit, vel in substantia vitiat, iuste tamen a publico magistratu punitur, licet hæc aliquando absque crimine facere possit. 575. 576
Venditor non tenetur reuelare quod in futurum expectatur. 578
Venditori nullo modo licet credito pretio carius vendere rem ratione crediti pretij, quam in præsenti valeat. 579

Ven-

Venditori nihil licet exigere ratione periculi soluendi pretium in futurum. 579. & 580
Venditori an liceat quando credito pretio vendit, de expensis in recuperando pretio a principe pacisci. 582
Venditor qui suas merces venditurus non erat, neque ad tempus quo pretium actum iri conijcitur, potest pluris vendere quam tempore venditionis valent, deductis tamen expensis & laboribus, etiam casu quo rogatus vendat 584. & quod hoc locum habeat, etiamsi non esset seruaturus merces, non est omnino improbabile, vt Caietano placet. 585
Venditori licitum est in pretium rei ducere damnum quod accipit: quare res æstimatur, non solum quanti in se valebat, verum & quanti venditori. 571. emptore tamen admonito. ead.
Venditori non licet in pretium ducere commodum quod ementi ex venditione accrescit. ead.
Verberare possunt patres, & qui curam gerunt paternam, non tamen mutilare. 425. & 426
Verberare maritus vxorem quomodo possit. pag. 427
Verba æquiuoca in iuramento an sint obligatoria. 765
Veritates perpetuæ qualiter subsint legi Dei ęternę. 22
Veritatem nullatenus abnegare licet. 419. immo eam confiteri tenetur reus cum periculo vitæ, si iuridice interrogetur, alias non est absoluendus. 472
Vidua fructus pignoris pro dote ei traditi in sortem ducere non tenetur. 540
Violenter respubl. & Princeps possunt citra iniuriam aliquid a suis ciuibus extorquere, quod si persona priuata id faciat raptor est, & latro. 443
Vim vi repellere licet. 355
Vir qui vxorem in flagranti delicto enecat, peccat. 422
Vir potest accipere pretium turpitudinis a muliere. 369
Vir potestatem sui corporis non habet, sed mulieres explicatur quo pacto. 285
Vir non habet ius dominium in vxorem. eadem.
Virtus quid. 13. & 28
Virtutis duplex consideratio. 29
Virtutes humanæ sunt in uniuersum de lege naturæ. ead.
Virtutes omnes quare prudentiæ connectuntur. 228
Virtutes consentaneæ diuinæ legi, non dicuntur simpliciter de lege naturæ, sed potius supranaturales. 13
Nulla est virtus cuius non aliquis actus ad commune bonum referri valeat. 46
Virtus colenda est. 354
Virtutum opera tenemur Deo offerre actuali aut virtuali relatione. 807
Virtuti opus e duobus ęstimatur. 826
Virtutes quæ hominem componunt in ordine ad seipsum, discriminantur ab eis quæ illum componunt in ordine ad alterum. pag. 847
Virtus non est in ea potentia quæ electionem facit, contra Scotum. ead.
Virtutum præcepta dignitatis ordine debent anteferri prohibitionibus vitiorum contrariorum. 111
Virtutem vnam alij imperare quid sit. pagin. 218
Virtutes Cardinales dupliciter accipiuntur. 213
Virtutis diuisio & subdiuisio. 216
Virtutes intellectuales digniores moralibus. eadem
Virtutes morales plus habent de ratione virtutis quam intellectuales. 217
Virtutum collatio vt inter se fieri debeat. eadem.
Virtus est id cui proprie honor debetur. 278
Visitationis stipendia quomodo Episcopus liceat recipere. 863
Visitationes nō possunt castè ferri per alium, quam Episcopum. 928
Visitandi greges per ipsosmet episcopos. ead.
Vita omnium bonorum fundamentum. 406
Vitam corporalem pro quibus liceat ponere. 408
Vitam temporalem an liceat pro amico ponere. 409
Vitam spiritualem amittere non licet pro salute spirituali totius mundi. 409
Vitam temporalem licet aliquando exponere periculo. 410
Vitium rei venditæ qualiter venditionem illicitam reddat. 574
Vitia peculiariter dicuntur contra naturam. pag. 28

Vita bona sine oratione existere non potest, pag. 908
Vlissis socij qualiter intelligantur conuersi à Circe. 764
Voluntas promittendi, aut iurandi absque proposito adimplendi, obligationem patit. 638
Voluntas non est regina, sed ancilla intellectus. 5.& 6
Voluntarium duplex. 419
Voluntarium nisi adsit, peccatum esse nequit eadem.
Votum est actus religionis elicitus. 664. & 665.
Votum rectè fit de operibus non debitis. 634 635
Voti nomen dupliciter vsurpatur. 637
Votum exteriora signa per accidens requirit. eadem.
Votum quibus de rebus suscipi debeat. 642. 643.
Voti materia possunt esse præcepta. pagi. 645 & 646
Votum non est de re prorsus indifferenti. pagina. 643
Votum de obiecto alias bono, in malum finẽ relato, non obligat 647
Votum non peccandi venialiter stultum est, neque obligat. 644
Votum cõtra opus consilij, peccatum est, nec obligat 648
Votum ineundi coniugium semper est illicitum, contra Caiet. 648.& 649
Votum virginitatis dupliciter fieri potest, pagina. 660
Votum non nubendi non obligat ad castitatem. ead.
Votum quatenus attinet ad tempus implendi, tripliciter fieri potest. pag. 670. 673. & 674
Votum simplex & solenne differunt. 670
Voti solemnis substantia in quo consistat, pagina 612
Votũ solenne iure diuino dirimit matrimonium. 673
Voti solennis transgressio grauior, quam simplicis. ead.
Votum iuramento firmatum an in vniuersum obliget sub reatu mortali. 752
Voti solennis & simplicis distinctio specifica. 674
Voto castitatis potest quisque innodari ante legitimam rationis vsum. ead.
Votum vllum an suscipere possit, qui sub alterius est potestate. 675
Vouendi facultas interdicta est monachis de iure diuino, & naturali. ead.
Voti religiosorum irritatio, & dispensatio, in quibus casibus fieri possit à prælato. pagin. 677
Votum a religiosis emissum, quo prælati obedientia impreditur, non tenentur implere, dum per prælatum mirum non habetur. eadem.
votum suum quod religiosus emisit de re prohibit, tenetur patefacere prælato antequã sit in mora. 679
votum emissum a religioso cum facultate p̃lati potest nihilominus ab ipso prælato irritari. ead.
vota vxoris vniuersa potest vir irritare, ead.
votum emissum a viro de non petendo debitum, an teneat sine consensu vxoris, ead.
votum castitatis emissum ab vtroque coniuge communi consensu, non potest rursus per ipsos irritari. 681
votum quodcumque semel irritatum nullam deinde virtutem retinet, qua vllo tempore obligari possit, nisi iterato fiat. pagina. 682
votum emissum ab vxore exequutioni tunc mandatum, si maritum vita superauerit, & idem de filio, quandiu sub cura parentis egerit, ead.
votum continentiæ tria consideranda requirit. 690
vota dispensandi, & commutandi caussæ. pag. 698
votone se possit constringere puer, aut puella ante pubertatis annos, & quid si parentes reclament transactis illis annis. 685
votum solenne nemo quantumcunque sit doli capax, ante pubertatis annos potest suscipere. 687
Inter votum personale & reale discrimen, & conuenientia. ead.
voto se præpedire quo minus quis accipiat episcopatum, nihil per se loquendo implicatur iniquitatis. 914
votum emissum a filio dum erat in potestate patris neque tunc a patre irritatum, postquam emancipatus est, non potest ab ipso patre irritari. 688
voti dispensatio non tollit diuinam legem, sed tollit obligationem. ead.
votum quod fit in susceptione ordinis sacri, dispen-

dispensari potest per summum pontificem antequam fiat. 692
Super votum solenne religionis nulla cadit dispensatio. ead.
A duorum dispensandum necessaria est superioris auctoritas. 693
Ad voti commutationem in melius, an & quando exigatur superioris auctoritas. 696
Vota in seculo facta extingui censentur per solenne religionis. ead.
Votum solēne religionis in arctiorem aliam, ac perinde altiorem commutari potest propria auctoritate. 997
Super omni voto simplici suorum parœcianorum, vnusquisque episcopus dispensare potest. Quid in Archiepiscopo: quid item in Abbatibus & religionum quibuscunque præfectis. 697
Votum ex ratione sua magis est obligatoriū, quam iuramentum. 766
Votum dispensandi facultas, eadem vbique est ad commutandum. 698
Voti pœnalis, religionis, & peregrinationis Hierosolymitanæ dispensatio Pontifici maximo reseruatur. 697
Votum an dispensari aut commutari possit priuilegio cruciatæ bullæ. 699
Votum sacerdotum dispensabile est ab ecclesia. 717
Votum religionis in tribus consistit. 660
Vouendi modus quem statuebat Lutherus. pag. 768
Voti transgressio ex genere suo peccatum est mortale sacrilegiumque. 655
Votum religionis simplex post contractum matrimonium, non vltra quidquam obligat. 660. & 661
Voti pęnitentia potest esse peccatum, & quomodo non est peccatum. 668. & 669
Vsucapio quanto tempore fiat. 331
Vsuræ multiplex acceptio. 524. & 525. & 526
Vsura multis modis committitur. 535
Vsura à fœnore differt. 524
Vsura idem quod partus & quod morsus. pagin. 525
Vsura in quibus locum habeat. 526
Vsura est pretium vsus mutuatæ rei. ead.
Vsura interna atque externa quomodo discriminentur. 526. 533. & 534
Vsura extrema quid. 526
Vsura peccatum mortale est, iustitiæ commutatiuæ contrarium 526. & oppositum dicere est manifesta hæresis. 528
Vsuram non esse naturali iure prohibitam, periculosum est asserere. 526. 527. 528. & 529. fit vt in vsura nunquam Deus dispensauerit, immo neque factibile est. pag. ead.
Vsurarium crimen vtriusque testamenti pagina detestatur. 529
Vsura certo quodammodo fuit iudæis permissa non licita. ead.
Optima explicatio illius loci. Non fœneraberis fratri tuo. 530
Vsuræ an & quo pacto a lege ciuili permittantur 531. & 532 neque vero ciuile ius vsuras permittendo, canonico aduersatur. pagin. 532
Vsuræ vsurarum olim summo rigore prohibita. 531 & 532
Vsuram committit, qui ratione mutui in pactum deducit, vt mutuatarius iuste liti cedat 531. & 534. & quid si turpes amplexus exposcat ratione vsurarum. 535
Vsuram committit, qui ratione mutui obligat ad emendum molendum, & etiam iusto exsoluto, vel non excesso pretio, 536. & quid si ducatur in pactum id quod alias iuste debetur. ead.
An vsura sit ratione mutui obligare mutuatarium ad mutandum. 538
Vsura an committatur vendendo carius credito pretio. 579. & 586. Vide vendere, & venditor.
Vsuram committit qui fructus pignoris non computat nisi pignus sit de feudo, vel pro dote genero, vel viduæ traditum. 538. & 539.
Vsura ratione lucri cessantis, vide Lucrum.
Vsuram inuoluit mons pietatis. 559
Vsuraria datio an dominium transferat. pag. 545
Vsura mentalis ab exteriori differt. 526. & 535
De vsura mentali optima disputatio. 550
Vsura mentalis vt a simonia mentali differat. 551
Vsurę mentalis restitutio quando necessaria. pag. 550
vsurarum restitutio necessario facienda etiam nullo petente. 528. & 545
Vsurarum restitutio solum necessaria, cum ratione mutui quidquam recipitur. 551
Si per vsuram res, quæ vsu consumuntur, extorqueantur, fœnerator facit satis restituendo tantum quantum accepit cum damnis & lucro, si quod alteri cesset, fructus vero

qui

qui per easdem res sua industria accumulauit, liberi sunt a restitutione. 545. & 546. & 547. secus vero in fructibus domus, vel prędij, vel vsuram extorti. ead.

Ad vsurarum restitutionem non modo vsurarius, sed iudices cogentes vsuras soluere, aduocati consulentes, ministri aliqui, &c. etiam tenentur fœneratore non restituente, 552. De hoc vide Mutuum, & Lucrum cessans.

V surarius non acquirit dominium in ea, quæ per vsuras corrasit. 547. & si mutuatarius se velle in ipsum dominium transferre assueueret, dum tamen ratione mutui det. eadem.

Vsurarius dominus fit possessionis quam per pecuniam vsurariam emit. 548

Vsurarij bona in triplici sunt differentia. eadem.

Vsurarij omnes contractus sunt validi iure naturæ, per quos non fit minus potens ad soluendum vsuras. 549

Ab vsurario pecuniam vsurariam vel quidquam aliud recipiens emptione, vel alio quocunque contractu, tutus est in conscientia, si vsurarius non fiat illa ratione impotens ad soluendum. 550. 551. 552

Vsurarij hæredes ad quid teneantur. ead.

Vsurarius multis modis potest lucrum a mutuatario recipere. 550

Vsurarij cooperatores, & ministri ad quid teneantur. 552

Vsurarum non paratum, ad mutuandum sub vsuris inducere non licet, a parato vero licet sub vsuris mutuum recipere. 551. 552. & 553

Vsurarius mutuatarium obligans ratione mutui ad contractum societatis, vel assecurationis faciendum, vsuram committit. 584

Vsurarios ius canonicum tum multis opprobrijs proscindit, tum & pœnis pluribus accumulat. 538

Vsus a dominio rebus vsu consumptibilibus, an distinguatur controuertitur ad longum. 288

Vsus rerum comestibilium, & vtensilium, distinguitur quodam pacto a dominio. pag. ead.

Vsus rerum duplex est, & iuris & facti. ead.

Pro vsu vasis, aut calicis sacri non licet aliquid recipere licet ipsum locare & vendere possit ecclesia. 855

Vti quempiam iure suo bifariam contingit. pag. 569

Vtile quid dicatur. 38

Finis Indicis rerum & sententiarum insignium.

FR. DOMINICI SOTO

SEGOBIENSIS, THEOLOGI,

Ordinis Prædicatorum,

CAESAREAE MAIESTATIS à ſacris confeſſionibus, Salmantini profeſſoris.

Libri Decem de Iuſtitia & iure.

P R OE M I V M.

Iuſtitiæ Encomium.

ILLVSRISSIMA Iuſtitiæ virtus, fidei noſtre legitima proles, ſpei robur, charitatis pediſſequa, cæterarumque virtutum clariſſimum iubar: quam cum profana, tum cum primis Diuina oracula ſuper æthera tollunt: vtpote quæ homines, ciuile animal, in vnum congregat, ab iniurijs vindicat, amore conciliat, in pace retinet, virtutibus ornat, ad æternam denique fœlicitatem diuino munere ſubuehit: hæc inquam virtus eſt, quam præſenti Opere elucidare, ac pro noſtri ingenij tenuitate pertractare inſtituimus. At quoniam huius fulgentiſſimi ſyderis munus eſt (vt ipſa nos iura docent) ius ſuum iuxta legũ normas vnicuiq; tribuere, legitimum duxi titulũ Operi, de Iuſtitia & iure, inſcribere. Fert nãq; animus auguſtam virtutis huius dignitatem amplificare, & elemẽta conſtabilire eiuſque leges, membra, ſpecies, & quotquot illi aduerſatur iniquitates, fraudes, & violentias, pro eis quæ mihi diuinitus vires ſuppetunt, quæ latiſſimè patent, perluſtrare, ac ſuis cuiuſque numeris depingere. Nam etſi haud me lateat, quanta cum dignitate & copia Theologorum Iuriſque prudentium plurimi argumentum hoc locupletauerint, peperit tamen humana libido per temporum iniquitatem, parturitque in dies nouas fraudulentiæ formas: quibus contra ius & fas ſuam quiſque expleat inſatiabilem auaritiam. Quapropter nihil aliud quam operæ pretium arbitrandum eſt, ſi iniqua pacta: & conuenta, & cambia, tãq; adeò multa vſuræ, ſimoniæque recentia genera, in animum nobis induxerint noua de re veteri volumina edere. Præterquam quòd quando plura à præceſſoribus in re qua que inuenta ſunt, tanto poſteris, ſi vllo valent ingenio, vberiorẽ ſyluã ſubminiſtrãt excogitãdi noua. Accedit quòd nemo tam fœliciter ſcholaſticam rem, quę implexa per ſe eſt tractauitsquin poſſit vigilantiori diligentia (nõ de mea loquor) firmius ex actiusq. conſtabiliri, ordinatius diſponi, atq; emunctius perpoliri. Hac igitur de cauſa, cũ me qui poſt multos annos in hiſce ſcholarũ cathedris inſumptos, alijs publicis negotijs diſtraſtus, vale huic prouincię renũciaueram ab illiſque poſt negotijs extricatus, ſacris me literis addixeram, iam nunc ſcholarium vota, nihil minus cogitantem, ad eandem prouinciam repetiuerint, neque Patres Conſcripti omnino renitentem accerſiuerint, meiq; maiores inuitum coegerint ac deinde publico ſuffragio hæc mihi prælectio de Iuſtitia obtigerit, poſtulare ex me inſtantiſſimè cœperũt, vt quæ in ſcholis dictaſſem prælo cõmitterẽ, quò & præſentes ſcribẽdi labore leua

Auctoris inſtitutum.

rentur, & absentes sudore fruerentur nostro, annui lubentissimè: nam iam diu hūc ipse parturiebam partum: tanta erat eorum improbitas qui me diuersis scrupulis ac nouorum in dies contractuum consultationibus frequentabāt. Neq; vero est, quod Theologis vitio detur, hanc sibi assumere prouintiam quę Iurisperitis accommodatior videri potest, quandoquidem Canonica iura ex visceribus Theologiæ prodiere: Ciuilia verò ex media morum Philosophia. Theologi ergo est iuris Canonici decreta ad normam Euāgelicam exigere. Philosophiq; Ciuilia ex principijs philosophię examinare. Vnde Cice. de leg. lib. 1. non à prætoris edicto neque à xij. tabulis, sed penitus ex intima Philosophia hauriendam censet iuris disciplinam. Immo verò litigiosa, inquit, legum ratio ignorantia potius est, quam scientia. Et Iurisc. ff. de Iust. & iur. l. Veram, inquid, Philosophiam, non simulatam affectamus. At quamuis institutum profitendi meum in scholis sit, Sententiarum Magistrū, Diuūq; Tho. Commentarijs illustrare consultius tamen duxi rationem paulum mutare scribendi non quòd diuersam ab hoc inter Diuos, diuino auctore doctrinam moliar: sanè quem tū de cunctis alijs, tum præsertim de hisce moralibus disciplinis meritissimo tanquam emicantissimum sydus Scholæ vniuersim adorant: sed quod cum eius aliorumque documentis imbutus multa fuerim alia commentatus, congruentius existimauerim nouum constare opus, in quo dispositius cuncta componerem quam si eius textui mea seorsum circumscriberem. Distribuimus autem opus in libros decem: quorum duo primi sunt de Iure, hoc est, de legibus, quæ suprema sunt Iustitiæ regula. Tertius de iure, quatenus obiectum est Iustitiæ. deque virtutis huius substantia & sibi annexis vsque ad Iustitiam distributiuam. Quartus de præambulis ad commutatiuam, nempe de dominio ac de restitutione. Quintus, de iustitia quæ ex iniuriosa actione nascitur: nempe de homicidio & reliquis. Sextus, de vsura, contractibus, et cambijs. Septimus, de voto. Ac denique octauus de iuramento & adiuratione. Nonus, de decimis ac de simonia. Decimus denique de statu deque residentia Prælatorum: vt opus de iustitia, quæ decem præcipuè Decalogi mandatis comprehenditur, librorum etiam Decade absoluatur. Libros autem singulos per suas quæstiones atque articulos scholastico stylo distinctos curabimus Vt quam possimus rarissimè, & præter rerum amplificationem, minimè ab ordine S. Tho. discedamus Cuncta tamen asserta nostrā censuram subeant sacrosanctæ matris Ecclesiæ, ac subinde syncerè iudicantium limam Deus ergo maximus conatibus aspiret nostris ad suam ipsius gloriam.

Cicero. *Partitio operis.* *Titulus operis.*

De iustitia ergo & Iure sermonem, fauente Deo, ineuntibus nobis a Iure inchoādū est Bifariam uamque vsurpatur nomen hoc: vno scilicet modo, pro eo, quod est lex: quem modum Isidorus lib. 5. Etym. inter decreta. dist. 1. relatus est, Ius generale esse nomen, legem autem iuris speciem: altero autem modo accipitur vt obiectū est iustitiæ: nempe pro æquitate, quam iustitia in rebus constituit. Et alterutro accipias modo, ad notitiam iustitiæ eius notio prærequiritur. At quia virtus quæq; ad suas regulas exigienda est, condecet eas primum omnium præ foribus affigere, atq; adeò duobus primis libris de legib. ante omnia dicere. In priori scilicet de lege æterna naturali & humana, & in posteriori de Diuina. Liber autem primus septem habet quæstionibus absoluetur. Et quoniam (vt sæpè in Officijs citatus Cic. auctor est) à rei substantia, quæ definitione deprehenditur, omnis est auspicanda ordinata institutio: prima quæ mouetur quæstio est de lege in communi.

Nomen Ius bifariā vsurpatur. *Isido. libro 5. c. 3.* *Primus liber de legib.*

QVÆSTIO PRIMA.

DE LEGE IN COMMVNI.

S. Thom. 1. 2. quæst. 90.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum aliqua definitionum legis, quæ à Doctoribus constituuntur, legitima sit.

Variæ definitiones legis D.Tho. Cicero.

CVM multæ variæque definitiones tã apud Oratores, quã apud Theologos ac Iure consultos reperiãtur nullã; tamen aut vix, vllam cõperio, quæ legi quatenus in vniuersale genus est, congruat, præter illam quam D.Thom. 1. 2. q. 90. art. 4. colligit si paululo cõponatur limatius. Nam illa Ciceronis li. 2. de leg. Lex est æternum quoddam, quod vniuersum mundum regit, imperandi prohibendique sapientia, sempiterna Dei legi peculiaris est. illa verò quã proposuerat li. 1. Lex est ratio summa, insita in natura, quæ iubet ea quæ facienda sunt, prohibetque contraria: extra leges naturales non extenditur: sed illa. ff. de leg. & sena. consul l. 1. Lex, est commune præceptum, virorum prudentium consultũ. &c. legi tantum adscribitur humanæ Sicuti & illa Arist. in Rhetoricis ad Alexandrum, cap. de gen. de libr. Lex est communis ciuitatis consensus qui scriptis præceperit quo modo vnum quodque agendum sit. Quò alludit illa Isidori libr. 5. Lex, est constitutio scripta. Igitur si vastam eius amplitudinem quàm latè patet spectes, Lex est nihil aliud quàm quædam rationis ordinatio & præceptio in communem bonum, ab eo qui curam reipublicæ gerit, promulgata. In hac enim oratione & genus legis exprimitur, & finis, & caussa, & positionis forma. At verò eiusdem definitionis explicationem de singulis quatuor particularum, quibus construitur, ex ordine disputare opus est. Quatuor ergo articulos quęstio hęc desiderat. Horum primus erit de genere definitionis. quo scilicet examinandum

Aristot. Isidorus Legis definitio.

Primus quęnis articulus.

est, vtra in potentia existat lex: nempe vtrũ intellectus sit, an voluntatis actus. Asserere enim visi sumus esse opus intellectus, vbi diximus quod sit rationis ordinatio ac pręceptio. Sunt autem in contrarium argumẽta nonnulla. Primum: Cùm in intellectu non sit nisi habitus & actus, non apparet vternam istorum sit lex Secundo: Legis est mouere subditos. nam Rex per leges mouet: voluntatis autem est mouere quoniã animal nõ mouetur, nisi ab appetibili sub aliqua ratione boni, vt 3. de animal tex. 49. auctor est Ari. bonũ verò obiectum est voluntatis, Accedit huc tertio loco & auctoritas quorundam recentium auctorum non infimæ notæ: sic definientiũ legis substantiam: Lex est recta voluntas eius, qui vicẽ populi gerit. &c. Quibus nimirũ adstipulari sibi videtur, tum Aug. lib. 4. ciuit dicens, antiquitus arbitria Principum, pro legibus fuisse: & Iuriscõsultus ff. de constitu. Prin. l. 1. quæ & refertur. Instit. de iure natur. & gen. vbi ait, quod Principi placuit legis habet vigorem. Quartò, & reclamare Pau. videtur Rom. 3. vbi inquit. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mẽtis meæ: etenim quę in membris est lex non modò in intellectu non extat, verùm & ratione caret. In contrarium tamen pugnat legis virtus est præcipere, vt ait l. legis virtus. ff. de legibus hoc namque prudentiæ munus est, ac subinde intellectus.

Argu. 1. Arg. 2.

Aristot.

Tertiũ argm. August.

Ad quęstionem istam duabus conclusionibus respondetur. Prior est, lex in intellectu tanquam proprium eius opus insidet. Hic autem de nomine statim adnotandũ est, quòd nomẽ legis ob rei varias virtutes & qualitates ab alijs aliter atque aliter deducitur. Isidorus enim lib. 5. Etym cap. 3. à legendo illud trahit, eo quod scripto profer-

Nomen lex, varie à scriptorib. deducitũ. Isidor.

tur, vt legatur ab omnibus. At verò cum hoc illi accidentarium sit, congruentius D.Thom. & Theologorum schola à ligando dici autumant: vtpote quæ vi polleat obligandi. Quamuis Cicer. 1. de leg. à legendo sentit deriuari: pro eo quod est, eligere, Ait quippe quod etsi Græci legem à tribuendo appellent (nam quod nos legem, ipsi νόμον appellant à νέμειν, quod est tribuere: ideo quod vnicuique quod suum est tribuat) ego tamen inquit, à legendo, idest, de ligendo eam nomino. Et subdit: Nam vt illi æquitatis, sic non nos, hoc est Latini, delectus vim in lege ponimus & proprium tamen vtrumque legis est. Hæc ille. Igitur cum istæ omnes virtutes legi competant, parum refert à qua illarum nomen deducas: Attamen etsi Theologorum Etymologiam minimè repudiē, perplacet tamen Ciceronis sententia, vt lex idem sit quod legendi, hoc est, eligendi regula: Nam regula dirigendo docet eligere. Vndecunque autem nomen trahatur, patentissimum est, rem esse intellectus. Id quod ex vtraque eius virtute commonstratur. Habet enim & quod sit regula, & quòd sit obligatoria præceptio. Quapropter cum S. Thom. tantum vnum in eius definitione ponat, nos tamen ambo loco generis composuimus, videlicet ordinatio & præceptio Haud enim simpliciter ordinat aut dirigit, veluti qui tantum viā monstrat, sed ordinando pręcipit, præcipiendoque ordinat. Ex priori ergo membro arguitur. Lex est ęquitatis iniquitatisque regula, agendique mensura, sic enim ferme habetur. l. nam ff. de leg. vbi lex dicitur iustorum regula & iniustorum regula autem mensuraque nostrarum actionū est ratio: nam regula actionum est quæ in finem dirigit, quod solius est oculatæ rationis munus, ad quem finem voluntatem quę cæca potentia est, ducit, ergo rationis functio est legem ponere. Adde quod sicut in naturalibus id quod est primum, est cæterorum mensura, vt vnitas in numeris, & motus primi mobilis respectu motuum inferiorum sic quia finis (vt Philosophus 2. Phy. docet) principium est humanarum actionū, sit vt rationis actio ordinantis media in finem, sit mensura, atque adeò lex. Ex posteriori autem membro arguitur secundò sic. Legis munus est pręcipere & prohibere habetur l. legis virtus ff. de leg. & senat. consul. & forma ipsa legis præsefert. Vnum cole Deum. Ne iures vana per eum. quin adeò hoc receptissimum est, atque omnibus in confesso, vt hac ratione leges, pręcepta atque mandata nunc ... , imperare autem est rationis, ergo lex à ratione elicitur, atque adeò in intellectu consistit. Minorem huius syllogismi, scilicet præcipere esse intellectus actum per prudentiam, edocet S. Thom. 1. 2. q. 17. articul. 1. & q. 57. artic. 6. At parum considerantium est hanc opin. impugnare tanquam S. Thomæ, quippe qui non videant non esse eius inuentum, sed plenissimam atque constantissimam sententiam Aristot. 6. Ethicor. cap. 10. distinguit enim tres virtutes intellectus practici, scilicet eubuliam, quæ est virtus benè consultandi, hoc est indagandi media ad finem accommoda: nam de fine nulla consultatio est, eò quòd omnes suapte natura fælicitatem suam expetunt, & synesym quam Latini vocant sagacitatem, quę est virtus rectè iudicandi. Sunt enim qui ingenio acuti sunt ad disquirendum media, non tamē ita iudicio valent, vt illis inuentis rectè de optimo sentiant. At præter hos requiritur postremus prudentię actus qui est imperiū in quo differt ratio practica ab speculatiua. Illa enim quia non ordinatur ad opus præcisè habet duos actus, qui sunt discurrere & iudicare, practica verò insuper opus habet imperio, ad quod præcedentes duo actus ordinantur. Et ideo Aristot. ait inter omnes hunc esse summum ac perfectissimum, à quo potissimum prudentię nominatur virtus. Neque verò solius est Aristo. sententia, immo Philosophorum omniū quotquot eum vel præcesserunt, uel subsecuti sunt. Quin verò rerum ipsa natura & mos humanus hanc nos plane veritatem edocet. Clarum enim est imperare, esse loqui videlicet fac, ne facias, loqui autem, intellectus negotium est, quippe cuius conceptus uoce & scripto significantur, ergo ad ipsum pertinet præcipere. Etenim cum uel Deus angelis uel alius eorum, inter se alijs quidquam pręcipit, profectò non uoluntatis, sed intellectus loquela id efficit. Pari ergo lege si in potentijs nostris intimis præceptum est, quod negari non potest, ad intellectum pertinet, non utique ad uoluntatem. Et cōfirmatur hęc ratio. Cum quis mente orat Deum, Fiat uoluntas tua? Panem

Marginalia: D. Tho. — Cicero. — Magis pbatur legis etymologia tradita à Cicero. — Primū argum. pro conclusione Confirmatio. — S. Thom. — Aristot. — Pręcipere, est act⁹ intellectus. Suadet hoc ipsum facili ratione. — Tertiū argum. principale.

panē nostrum quotidianum da nobis hodie: planum est non voluntate sed intellectus loqui: ergo si aliqua potentia alijs imperat, illa sanè intellectus est, per similia verba. Tertiò ex humano vsu arguitur, legem, non volũtatis, sed intellectus esse proprium opus. Volitio & nolitio, qui tantum actus in voluntate sunt, nullum secum afferunt imperium. Enimuerò licet ego certo sciam prælatum meum optatissimè velle, vt ego prædicem, aut quidpiam aliud faciam: parere tamen non teneor quousq; id mihi loquens præcipiat: locutiones autem signa sunt conceptuum. Atque hinc sumitur ab interna nostra opera analogia. Quamuis enim quis post rationis iudiciũ eligat bonum opus: nihilominus experimur post talem electionem esse homines vecordes & segnes ad idem ineundum opus. Multi enim mente elegerunt vitam persanctè instituere, qui tamē segnitia imperantis prudentiæ tardissime id aggrediũtur. Præterea arguitur. Tenentur homines conformare se & obedientes esse sempiternæ legi Dei, vt in 1. sentent dist. 45. latè disputatur. non tamen tenemur conformari eius voluntati beneplaciti: nam etsi ego sciam Deum velle mortē patris mei, licet mihi, quinetiam honestum est, de illa contristari. Et vice versa, Præcepit Abrahæ filium immolare, cui legi Patriarcha ille obtemperare astrictus erat: & tamen Deus nō habebat voluntatem beneplaciti vt id exequeretur: ergo lex Dei non in eius voluntate sed in intellectu est præcipientis aut prohibentis. Per hæc & commentum contrariæ opinionis retunditur, quo aiunt voluntatem non esse ancillam intellectus, sed reginam: intellectũ vero seruum. Lōgè quippe secus se res habet. Nam regere est functio illuminantis ac dirigentis: lumen autem non in voluntate, quæ cœca est potentia sed in intellectu existit. Siquidem non voluntatis lumen sed intellectus dicitur. De quo nimirum. David Signatum est super nos lumen vultus tui Domine: vnde Arist. 1. Poli. c. 3. expresse ait mentem imperare appetitui: quo etiam nominē volũtatem complectitur: licet non imperio dominico, vt anima corpori, sed politico, vt Rex ciuibus imperat. Vnde sapienter 3. de leg. Plato: Non, inquit, precandum conandumque, vt voluntatem nostram cuncta sequantur, sed vt prudentiam nostram, voluntas. Ad hæc: Rex à regendo dicitur, qui est actus prudentiæ, cuius ideo virtutis functio est leges sancire, hoc enim est potissimum eius munus, qui ad regni gubernaculum sedet. Quocirca Cic. li. 1. de leg. post illam legis definitionem supra citatam, scilicet, Lex est ratio insita in natura: subdit. Itaque arbitrantur prudētiam esse legem, cuius ea vis sit vt rectè facere iubeat, vetet delinquere. Et Arist. 10. Ethic. cap. 9. Lex, inquit, vim habet cogentem: quæ quidem est sermo ab aliqua prudentia atque mente profectus. Ecquis ergo nunquam ambigere quiuerit, legem esse prudentiæ, ac subinde intellectus opus, quod vniuersi dictamen practicum appellant? Atque hic est legitimus sensus illius, Prouer. 8 Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Nam in hoc quod ait, regnant, potestas regum designatur: quoniam omnis à Domino Deo est, vt ad Roma. 13. refert Apos. In hoc autem quod subdit, & legum &c. intelligitur eiusdē potestatis vsus. Vnde, Per me, inquit, id est, per prudentiæ virtutum, quæ de meo fonte dimanadat, Reges & leges condunt rectas, & ritem illis vtuntur. Secunda conclusio: Lex est vniuersalis proposito ac dictamen rationis practicæ, quæ per modum habitus inest. Conclusio hæc assertio est S. Tho. 1. 2. qu. 90. Hanc vero sic expositam accipito. In intellectu sunt & simplices apprehensiuę propositiones atque aliæ indicatiuæ: lex autem non est tantum apprehensio verum præceptio, quæ iudicium sequitur, non qualecunque, sed quod de omnibus fertur: Illud quippe iudicium appellant practicum. Prius enim per primam prudentiæ virtutem, scilicet ebuliam, cōquiruntur illa quæ expediunt, mox per synesim, quæ secunda virtus est, iudicio probantur: tertio voluntate eliguntur, ac subinde sequitur imperium prudentiæ: quod non est propositio indicatiui modi, sed certè imperatiui: faciēdum est, aut vitandum. Hæc enim verba si vim numinis habeant, puta dignum est vt fiat, factuue indignum, speculatiuæ propositiones sunt, & nondum vim legis obtinent. Dum vero vim habent participij futuri, tunc censentur dictamina practica. Et si sit in principe promulgenturque populo, tunc leges existunt. Requiritur tamen præterea vt per modũ habitus insint, hoc est fixæ sint & perpetuo permanētes. Nam

Marginalia (left): Quarto ratio. — Detegitur error contrariæ opin. — Prima ratio. — Mal. 4. — Aristot. — Plato.

Marginalia (right): Secũda ratio. — Cicero. — Aristot. — Reges regnāt. — Prou. 8. — Secũda conclu.

temporales pręceptiones quæ per modum
actus transeunt, quia vniuersales non sunt,
sed singulari personæ, loco, & tempori ac-
commodatæ, facias, non habent pro legib.
sed legum sunt applicationes, vt articulo
proximo videbitur.

Soluuntur argumenta.

Per hanc ergo conclusionem ad primũ
argumentum ante q. respondetur, quippe
qua assertum est legem esse propositionẽ
per modum habitus inhęrentem, nam etsi
lex actu feratur, manet tamẽ habitu imp̃s-
sa scriptaq; in mente. Atq; hinc proditur
quorundam Neotericorum fallacia contẽ
dentium contra S. Th. nullo opus esse intel
lectus præcepto ad operandum, neque at-
tendentium non D. Th. sed Arist. se apertè
contradicere. Arguitur. n. quidam in suis
Moral. c. 2. de pruden. hoc pacto, Si præce
ptum, propositio intellectus est, tunc aut ap
prehensiua aut iudicatiua. Apprehensiua
quidem non sufficit ad opus, si verò sit iu-
dicatiua, ipsa per se sufficiat absque alio im
perio: nam cum primũ quis iudicat bonũ
esse hoc, aut illud facere, statim eligere po-
test in qua electione iam est meritum, atq;
adeo statim potest operari absq; alia impe
randi vi. Quapropter vel ipsa volũtatis ele
ctio imperiu est, vel nullum est aliud. Et ad
dit nescio vnde motus, hãc esse cõmunem
opin cuius tñ auctores vllo pretio æstiman
dos non memini me vidisse. Bino nãq. pec
cato ostendi se Aristotelẽ de hac re nõ con
suluisse. Primũ. n. negamus imperium pro
positionem esse aut simpliciter apprehensi
uã aut iudicatiuam. Istę namq; propositio
nis indicatiui modi differẽtię sunt. impera
toria verò non indicatiua est, sed iudicium
prærequirens. Atq; inde detegitur altera
horum fallacia. Imperium. n. (vt Aris. plane
docet) non est iudicium illud q̀ electioni
antecedit, sed iussio quæ electionem subse
quitur. Concedimus ergo iudicium, quod
est synesis actus, sufficere ad electionem in
qua quidpiam inesse potest meriti: electio
tñ non satis est ad vsum & opus, nisi ipsam
subsequatur imperium. Sed tñ exurgit ex
hoc argũ tertiũ eiusdẽ auctoris, si electio-
nẽ consequitur intellectuale imperiũ, aut
subsequitur ex necessitate, aut liberè. Nõ ex
necessitate, nã tunc nulla opus esse virtute
prudentię ad imperandum, q̀ est cõtra Ari
stotelẽ & veritatẽ. Si aũt sequitur liberè, tũc
consequi videtur solã electionẽ voluntatis
nõ sufficere, vt moueat intellectũ, sed requi
ri præterea alium actũ, quem tñ neq; Aris.
neq; S. Th. neq; vllus philosophorũ vnquã
posuit. Imò oẽs fatentur q̀ electionem sub
sequatur imperiũ. Hoc arg. plus iusto nos
contorsit 1. 2. q. 17. ar. 3. Diuertẽ tñ illud iã
mihi facile videtur, respondens q̀ imperiũ
neq; sequitur necessario ex electione, neq;
tñ aliũ prærequirit in uoluntate actũ præ-
ter eandẽ electionẽ. Sed est notandũ q̀ cũ
vt aliqua potẽtia ab altera moueatur, opus
fit, vt vtraq; sit bene disposita, consequens
fit, vt nisi electio sit satis radicata, atq; intel
lectus per prudentiã bene paratus, non se-
quatur ex electione imperiũ. Igitur vbi ele
ctio solida ac valida fuerit, & intellectus p
prudẽtiã satis obseqnẽs, sequitur protinus
ad electionẽ imperiũ, alias vel morosè vel
nũquã. Ad tertiũ arg. cõcesso regis esse mo
uere, cõceditur quoq; voluntatẽ esse motri
cẽ tam intellectus q̃ reliquarũ potentiarũ.
Haud tñ inde colligitur, aut ipsam esse re-
ginã, aut intellectũ seruũ. Volũtas etenim
nõ mouet tanquã dirigẽs & cognoscens, q̀
requisitũ est vt esset regina. Hoc siquidem
nomen ipsũ, regina, aurib. exhibet, sed mo
uet impellẽdo admouẽdoq; potẽtias ad sua
officia. Quã quidẽ ob cãm actiones huma-
næ, volũtariæ dñr hoc est à voluntate pro-
manãtes. Exẽpli gratia. Præfixa intẽtione
finis, vt puta volo ditari, voluntas applicãt
intellectũ in inuestigãdis medijs. Postquã
aũt hęc iudicat, illa porrò eligit, ac subinde
per electionẽ cõmouet eũ rursus ad impe-
randũ in quo rõ regendi consistit. Quò pla
nè alludit verbũ legis secundæ, ff. de l. quã
legẽ Martian. nõ erubuit à Chrysippo Stoi
co mutuari, vbi ait, q̀ lex est omniũ diuina
rũ ac humanarũ rerũ regina. Existimò er
go satis illis factũ, qui aiunt legẽ esse volũ-
tatẽ eius qui vicẽ populi gerit, nã, vt supra
ostẽdimus, nulla Principis volũtas obligat
nisi edicto pcepta sit. Et hũc in modũ intel
ligẽdũ est verbũ legis supra citatã de cõsti.
prin. Quod principi placuit, legis habet vi-
gorẽ. Insinuatur. n. hoc dũtaxat q̀ nulla exi
stit in intellectu lex, nisi in volũtate præce-
dat electio, at tñ neq. volũtas est lex, sed si id
q̀ principi placet, mẽte prius: deinde voce
pcipiat, illud est lex. Est ergo sẽsus hic. Qđ
principi placuit edicere, legis hẽt vigorem
quo pacto eadẽ lex seipsam statim sub his
verbis exponit: Quodcũq; igit̃ Imperator
per epistolã vel subscriptionẽ statuit, vel co
gnoscẽs decreuit, vel de plano interloqu-
tus

Neotericorũ fallacia.

Soluit primũ motiuũ Neotericorũ.

Aliud argumẽtum eiusdem auctoris.

Diluitẽ præterita ratio.

Solutio tertij argumẽti pricipalis.

Soluitur postrema obiectio cũ cõfirmationib.

tus est, vel edicto præcepit, legem esse constat. Quare neque erat cur Cic. ex lib. 1. de leg. accerseretur ad probādū legem esse in voluntate, propterea quod secūdū ipsū dicatur ab eligendo. Haud enim cēset electionē esse legē, sed ꝙ lex electionē Principis sequitur, & eligere docet subditos inter æqua & iniqua: vnde statim subdit, ꝙ lex est mēs ratioq; prudētis, iurisq; atq; iniuriæ regulæ. Quartū aūt arg. alterius est negotij. Vocat enim Paul. mēbrorū legē alio longe significatu. Distinguit inquā leges quatuor: scilicet legē peccati repugnantē legi Dei, & legē mēbrorū legi mētis aduersantem. Et quāuis quibusdā videri eadē possit lex peccati & mēbrorum, sicuti & inter se lex Dei, & lex mētis, nonnihil tamē nobis visū est in Cōmentarijs differre. Lex enim mētis est effectus legis Dei, eiusque impressio in mente nostra, sicuti vestigiū in puluere, est effectus pedis. Lex autem membrorum est naturalis inclinatio sensualitatis in sua obiecta, secundū totū naturæ pondus & impetum, qui effectus est amissionis iustitiæ originis, quia eadē sensualitas in rōnis obedientia infrænata retinebatur. Lex autē peccati, vel est effectus eiusdem inclinationis, puta facere contra Dei voluntatē vel fuit prima parētū præuaricatio, per quā dissoluta sūt mēbra, ex qua dissolutione ꝓcedunt peccata. Lex ergo mēbrorū nō est vera lex: quia nō inclinat ad bonū, sed dr̄ lex per metaphorā: quia est natura iustitia originali destituta, ac subinde obliqua regula a recta nos via deflectens. Sed arguis. Si est regula quō est extra intellectū? Rn̄detur legē per se 1. tanq̄ in regulāte & mēsurāte existere in intellectu, dici tñ nihilominus esse per participationē in potētijs & mēbris q̄ mouet, tāquā in regulato. Sicuti Sol dicitur esse in aula propter eius effectum: & ars in statua. Pari ergo modo lex peccati est in mēbris.

Cicero.

Explicatur locus Pauli.

Vide auctorē super 7. c. Epis. ad Roma. in illa verba. Video aliam legē &c.

Obiectio.

Solutio.

ARTICVLVS II.

Vtrùm lex semper ad bonum commune ordinem habeat.

CONsequitur art. secundus quo secūda definitionis particula exponēda venit, q̄ legis finē designabat. Sunt. n. argumēta ꝙ legē nō sit necessariū in bonū cōe ordinari. Primū, vt ait Isid. lib. 4. Etym. Si rōne lex cōstat, lex erit omne ꝙ rōne constiterit: rōne aūt cōstat, nō solùm ꝙ in bonū cōe dirigitur, sed & quod in particulare refertur: nihil ergo derogat rōni legis si non in cōe bonū ordinetur. Secundò. Præcepta (quemadmodū sup. dictum est) vim habēt legis, vtpote cuius virtus est præcipere & ꝓhibere: pcepta āt dantur ēt de singularibus actionibus, in q̄bus mores nr̄i constituūt: ergo satis est leges in particulare bonū ordinari. In contrariū aūt est idem Isid. eo. 5. lib. vbi ait ꝙ lex est nullo priuato commodo, sed pro cōi vtilitate ciuium conscripta.

Argu. 1.

Isidor.

Argu 2.

Ad quæst. vna conclusione rn̄detur: Lex omnis, quò solida sit & firma, in cōe bonū debet subditos ꝓmouere. Cōclusio hæc duplici rōne affirmatur, sm̄ qđ cōe bonū aut ꝓ naturali fœlicitate vsurpat, quā hoc seculo adipiscimur, q̄ est, quietus tranquillusq; & pacificus reipublicæ status: aut pro illa supernaturali, q̄ in altero seculo veluti supremus finis nr̄ nos manet, in quē & seculare omne bonū suapte natura refertur. Enim verò si rōnē primam cōis boni spectes, hoc modo demōstrat cōclusio. Pars oīs ad suū totū nāli ordine dirigit sicuti imperfectū ad pfectū: quicūq; aūt ciuium partes sunt ciuitatis, lex ergo illis pscripta in bonū cōe totius ciuitatis dēt eos instituere veluti partes vnius corporis q̄ ad seruitiū totius ordinē habent. Cōcinit huic rōni Arist. Ethi. 8 vbi ait: Iusta legalia, hoc est ciuiles leges, factiua esse cōseruatiuaq; fœlicitatis particularumq; eius. Et Plato dialogo. 1. de legib. vbi ait: Legū latorē pacis publicæ gratia debere oēs leges cōdere. Qua ꝓp Lacedemoniorū morē refellit, leges q̄ oēs in eum scopū dirigebāt, vt bella strenuissimè gererēt. illis. n. prudentius Arist. Ethi. 10. Bellum inquit, gerimus vt in pace degamus. Et Cic. li. 2. de legi. Cōstat inquit, ꝓfectò ad salutē ciuiū ciuitatumq; incolumitatē, vitamque oīum quietā & beatā, cōditas esse leges. Si verò sumā beatitudinē, quæ Deus est, altius speculemur, secūdam possumus eādēq; optimā rōnem subnectere. Lex. n. (vt nuper dicebamus) regula prima est nr̄arū actionū: regulæ verò munus, ac potissimū primæ est in supremū finē & scopū regulata dirigere: reliquū ergo fit, vt in cōe bonum & legislatoris propositum, & lex ipsa debeat intendi. Sumitur & tertia rō ex alia condōne legis. Ait. n. Philo. 5. Ethic. legem oēm vniuersalē esse, hoc est in vniuersum omnibus hoībus positam, ac de oī virtute. Ideq; ab illa citata lege docemur: Lex est cōmune

Conclō responsiua.

Argu. 1.

Aristot.

Plato.

Aristot.

Cicero.

Secūda ratio.

Tertia ratio. Philosophi.

Aristot.

 præ-

preceptum ff. de legi. & l. iura. eo. Iura non in singulas personas sed gnaliter constituũtur. Inde ergo fit cõsequens vt in supremũ finem qui oĩbus communis est sit dirigenda, & non ad particulares accõmodanda. Bene igitur ait eo. li. c. 1. Arist. Ipsæ leges de omnibus dictã: coniectãtes, aut cõem omniũ vtilitatẽ, aut optimorũ, aut Principum. Vbi tres insinuat respub. s. democratiam, & regnũ. Quo fit vt legalis iustitia, vniuersas complectatur virtutes. Adde si Iubet & rõnum supremã. Fons & origo legũ omniũ æterna lex & diuinæ mẽtis. Deus aũt cuncta in seipsũ ordinauit ac retulit leges ergo vniuersæ sic lege illa regulandæ sunt, vt in eundem tẽdãt scopũ. Id quod & diuũ Platonem dial. 1. de leg. minimè latuit: vbi ait, oportere vt legũ lator eũ ordinẽ sequatur, vt humana ad diuina vbiq; referatur. Ex his fit cõsequens, quod dũ legislator leges in suum particulare commodũ cõstituerit, tyrannũ se esse intelligat. Sequitur subinde ꝙ in vnaquaq; republica. vt puta in toto vno regno, leges oẽs ad finẽ totius sint referendæ. Nõ ꝙ nõ singulis ciuitatibus ꝓ earũ condõne permittendæ sint particulares, sed ꝙ dẽnt omnes ciuitates, veluti mẽbra vnius corporis sibi copulari. At verò regna diuersa ẽt si sub vno sint rege, nõ dẽnt sic gubernari, vt vnius res, diuitiæ. s. politia in vtilitatẽ alterius inæqualiter pertrahantur: sed per se quodlibet ob suũ ipsius commodũ administretur. V. g. Si non alia rõne transmarina regna acquirerentur, nisi vt omnia eorũ bona Hispanniæ obuenirent, eorũq; leges in rẽ nostram deflecteremus: videlicet, vti si nr̃a essent mancipia, nõ seruaretur æquitatis decor. secus si cõmerciorũ rõne vicarijs sibi operis inseruirẽt. Hæc de legũ fine: nã de eius effectibus qui sũt facere ciues bonos, ac de alijs quibus ipsa fælicitas nobis agitur, q. 3. dicturi sumus.

Postre mã ratio

Plato.

Primũ Corollarium.

Scd̃um.

Ad primum.

Ad primũ igitur argm̃ rñdetur ꝙ etsi cõtingat legẽ, q̃ ad singulare cuispiam bonũ ordinatur, rõne cõsistere: illa tñ cõsistentia illic cõmittitur, ꝙ illud singulare bonũ ad cõe refertur: veluti in speculatiuis nulla veritas particularis cõclusionis solida est, nisi que in prima principia resoluitur. Et per idẽ soluitur argm̃ sm̃ nẽpe ꝙ præcepta circa singularia bona inde vim habent legis ꝙ singularia illa in cõe bonũ ordinantur. Haud tamen precepta hmõi leges propriè dicenda sunt, sed legũ applicationes ad particularia. Leges. n. (vt dictũ est, legibusque monstratũ) vniuersales esse dẽnt. Exempli gratia: Lex est, Vnũ cole Deum, quæ neq; tempus, neq. locũ præscribit, neq; verò singularẽ alloquitur personã. Præceptum aũt esset, si prælatus hodie cuipiã iusta rõne iuberet sacrum facere, aut vrbem preces fundere cogeret. Itẽ lex est, charos honorare parẽtes, & vt parentes filios alãt. Præceptũ aũt est, cũ iudex te iubet aut parẽti, aut filio in tali necessitate alimoniã suppeditare: ita que cum lex in genere de actionib. nostris generaliter iubeat, quæ sunt circa singularia, inde fit vt præcepta sint earum applicationes ad singula Quocirca etsi lex vna specialius alteram explicet, non illico desinit esse lex, quatenus semper manet vniuersalis; est. n. ex vt dies Dominicos atq; apostolicos ab opere feriemus, licet sit explicatio illius generalioris, Sabbatha sanctifices.

Ad secũdum.

ARTICVLVS III.

Vtrum cuiuslibet ratio sit legis effectrix.

Articulus tertius tertiam definitionis particulã occupabit, quæ erat de auctoribus legũ. Arguitur. n. ꝙ vnicuiq. priuatim competat leges suo ordine cõdere. Primũ ex dicto Apost. ad Rom. Gẽtes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt: ipsi enim sibi sunt lex. hoc autẽ de singulis mortaliũ asseuerat, quatenus naturæ luce ducti sibi quisq; nouit bonũ & malũ discernere. Secundò arguitur. Intẽtio legislatoris est vt suos ciues ad virtutem inducat: vnusquisque autem potest alium ad virtutẽ inducere: ergo vniuscuiusque ratio legem ferre potest. Et tertio loco accedit eiusdem Arist. sentent. 10. Ethi. circa finem, vbi patremfamilias in suo domo comparat Principi sua Rebuplica: vt velut hic ciuitatem, ita & ille domũ gubernet, ergo sicut Princeps ciuitati, ita & paterfamilias suis leges ponere valet. In contrarium est Isid. eo. lib. 5. Etym. & refertur dis. 5. vbi ait: Lex est constitutio populi secundum quam maiores natu simul cũ plebibus aliquid sanxerunt. Quibus verbis docere videtur non esse cuiuslibet scribere leges.

De auctorib. legum.

Primũ argum.

Secũdũ argum.

Tertiũ argum.

Aristot.

Isidor.

Quæstio præsẽs vnica, velut superior, cõclusione absoluit. Leges cõdere, nõ cuiusq; sed reipublicæ est, eiusq; vicẽ gerentis seu curã habẽtis. Conclusio hæc ex ea q̃ proximè constituta est facilè hoc modo colligit.

Soluit quæst. proposita vnica conclõ.

Lex

Deducitur conclusio ex antecedenti. Lex est regula dirigens in cōe bonū: dirigere aūt in cōe bonū propriū est, reipublicæ cuius eiusmodi bonū proximus finis ē: ergo penes ipsam tm̄ ac penes illum, qui eius hēt curā, ptās est ferendarū legū. Minorē per Arist. doctrinā 1. Ethic. facile intelliges. Effectrices. n. caussæ proportionē hēnt ad finales: vt quo effectrix ē alterior, sit & eius quoque finis sublimior. Finis. n. proximus militis, est singularē locū defendere, Ducis vero, victoria. Regis aūt pax: & ideo ad Regē pertinet inferiora cuncta in illū supremū finē ordinare. Eadē rōne quia frenefactiuæ artis finis ad equestrem refertur, fit vt ars ēt equestris frænefactiuæ operationē dirigat. Igiť q̄ cōe bonū, peculiaris est reipublicę finis, & leges illuc nos ducunt: propriū erit reipublicæ illas cōdere, quibus nos eodē p̄ erducat. Vñ Plato in Dialogo de regno. Regis, ait, munus esse condere. Ideq; Arist. Ethic. 10. cōstituit. & l. si Imperialis. C. de legi. & cōstit. soli Imperatori cōcessum legitur leges, tū cōdere, tū adeo interpretari Subnectitur aūt & secūda rō: lex. n. vim hēt coercitiuā, vt auctor est Arist. Ethic 10. & Papin in l. 1. de legib. vbi legē appellat coercitionem. Vis aūt hæc & vigor in sola republica & Principe exstit, sicuti totius aīalis virtus ē mēbra mouere. Est aūt cōsideratione discernendū inter eos qui leges sciscere pñt, & illos quorū consilio sciscuntur. Iuris. n. cōsulti leges ex visceribus naturalis philosophiæ rōne & iudicio eliciunt: firmitatē tñ & coercendi vigorem nemo illis, nisi, qui iurisdictione pollet, valet apponere. Vñ vt prudentiū cōsulta pōdus per se nō hēt legū, ita neq; princeps sine eorū maturo cōsilio eas dēt edicere. Obuiū tñ in promptu sit huic conclusioni argm̄. Deus Princeps oīum est legū latorū: & tñ neq. respublica est neq; ei⁹ vicē gerēs: q̄ppe q̄ nō à repub. auctoritatē mendicauit. Rñsio tñ est: Non eo sensu in præsentiarum asseri quemcūq; gubernatorē vices reipublicæ gerere, ac si vicarius eius existat: sed satis est curā illius habere, seu tanquam vicarium, seu tanquā eius auctorem ad dñm cui curæ est publica gubernatio Pariformiter & de Christo etiā inquantū hō erat, sentiendū est, vtpote qui ceu Redēptor ac Rex Regni cœlorum, legū conditor noster fuit. Ac subinde eius vicarius Pontifex maximus. Is. n. nō gerit ecclesiæ vices quasi ab illa auctoritatē natus, verum quasi Christi vicarius cuius vice fungitur, a quo vtiq; solo, licet per ecclesiam eligař auctoritatē suscepit. Idemque est de epīs iudicium ac prælatis ab ipsis institutis. Sæculares autē reges ac monarchæ secus hēnt. Haud. n. à Deo proximè, & quod aiunt, immediatè creati sūt præter Saulē ac Dauidem eiusq; prosapiā, cui sceptrū ipse commisit, sed vt hētur l. q̄ placuit. ff. de cōstit. prin. reges ac principes a populo creati, sunt, in quas suū trāstulit imperiū ptātem, vt inf. q. 6. & copiosius lib. 3. q, 4. patebit. vñ verbū illud apud Sapientē ex Prou. 8. supra citat. Per me reges regnant, & c. non aliter intelligēdum est, quā q̄ ab ipso tanquam naturalis iuris auctore donatū mortalib. est, vt vnaquæque respublica seipsam regendi hēat arbitriū, ac subinde vbi rō q̄ spiramē ēt est diuini numinis, postulauerit, in aliū suā trāsmittat ptātē, cuius legib. prouidētius gubernetur. De primis aūt legislatoribus varia referunt sæculares historiæ. Pli. namq. lib. 8. Naturalis historiæ, c 56. ait, Cererē inter oēs primam leges dedisse: vt aūt alij putauere Rhadamantum. At vero Iosephus aduersus Appionē apertissimè ac disertissimè veritatem ostendit. Nempe inter mortales Moysen prius sacras promulgasse leges, vt diuinitus sibi traditas. Nā post multo tempore illi extiterunt legislatores quos Isidorus initio 5. li. refert. Phoroneus. n. inquit, rex Græcis primus leges constituit. Mercurius Trismegistus Aegyptiis. Atheniensibus Solon: Lycurgus Lacedæmonijs; ac deinde Romanis Numa Pompilius, qui successit Romulo.

Ad primū igiť argm̄ rñdetur legem in homine bifariā existere, vno mō tāquā in regulāte, quo pacto est in legislatore, atq. altero tāquā in regulato, quēadmodū eē cōtingit in singulis hoībus iuxta verbū Psal. Signatū est super nos lumē vultus tui. Vñ & illic Apostolus subdit. Qui ostendunt opus legis scriptū in cordib. suis, scriptū, s. a Deo ipso summo legū cōditore. Ad 2m vero rñdet Philosophus. 10. Ethic cap. 8. vbi ait legē vim hre coercitiuā. pōt ergo priuatorū quisq; vnum quemlibet ciuium ad virtutis officia cōsilijs ac monitus inducere, haud tamē perfecte, s. ipsum cogēdo: ob idq; talia monita non habebunt legū virtutem ac robur. Ac simili fermè modo exemplo ibidem respōdet ad tertium, fatetur

Marginalia (left): Aristot. — Plato. — Aristot. — Secūda ratio. — Pulchra consideratio. — Obiect. — Solutio.

Marginalia (right): Quid sēserint scriptores de primis legislatoribus. — Plinius. — Ioseph. — Isidor. — Ad argumēta partis negatiuæ. — Ad primum. — Psal. 4. — Ad secūdū arg. — Ad tertiū arg.

tetur enim patremfamilias nonnulla statuere posse in sua domo præcepta, eadéq; sub aliquibus pœnis, quas exigere paterna auctoritate poterit, etiam vsque ad verbera. At vero sicuti dominus non est perfecta respublica, ita neque eius pręcepta absolutam habent vim legis: vt puta cũ neq; in carcerem conijcere potest suos, neque in exilium mittere, neque alijs id genus supplicijs afficere: vt lib. 5, q. 2. fusius patebit, vbi de patria potestate copiosius.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum promulgatio sit de ratione legis.

SVperest demũ vt quartus articulus postremam definitionis particulam patefaciat qua legis ponendi forma notabatur. Arguitur ergo non esse necessariam promulgationem legis vt suã sortiatur vim. Primum lex naturalis obligat vniuersos, quę tamen nulla indiget promulgatione, cum neque in statu innocẽtiæ, neque post naturam corruptã ante Moysen talis fuerit lex promulgata. Secundo: Lex vetus diuina, vt 12. q. 103. art. 4. Auctor S. Thom. cessauit illo Christianæ mortis articulo quo redemptor dixit, Consummatum est, subinde tum nouæ obligatio cœpisse credendum est, nam cessatio vnius, fuit alterius inchoatio, aliàs mundus absque lege obligante diuina per aliquam temporis moram existeret. Et tamen promulgatio legis nõ fuit tunc facta, sed sub festum Pẽtecostes, ergo obligatio legis non pendet ex promulgatione. Et tertiò. Lex ciuilis obligat loco absentes coram quibus non promulgatur & pariformiter tempore futuros, apud quos non est amplius necessaria promulgatio. Contrarium autem legimus, dist. 4. c. in istis, vbi habetur, leges tũc institui, dum promulgantur. Ad quæstionem respondetur duabus conclusionibus. Prima, Nulla lex vllum habet vigorem legis ante promulgationem, sed (vt citatum decretũ asserit) tunc instituitur, dum promulgatur. Itaque nullam (vt quidam arbitrãtur) exceptionẽ cõclusio hæc permittit. Et probatur ex natura ipsius legis. Est .n. regula & mensura nostrarũ actionũ: regula aũt nisi operantibus applicetur, vana est: applicari aũt nequit nisi per eius notitiam: nã qui regula vtitur, eã intueri necesse hẽt. Fit ergo cõsequens, vt ante promulgationem qua subditis innotescit, nõ eos obligãdo perstringat, sed tunc præcipi q̃n promulgatur. Vñ l. leges, C. de legibus & cõstit. Leges sacratissimæ quæ cõstringũt hoĩum vitas intelligi ab hoĩb. dẽnt. Et in auth. vt factæ nouæ consti. & c. tũc valere leges iubent, tunc in cõe factæ sunt manifestæ. Idẽ hr̃ iure canon. vt ext. de postulat. prę l. c. ad hęc. & de cõst. c. cognoscẽtes. Dubitas aũt quid noĩe promulgatio censendũ sit. Vtrũ nondũ lex velut promulgata sit habẽda quousq. in oĩum notitiã fuerit dispersa. Apparet .n. rõ mõ facta id persuadere. Enim vero si lex per sui notitiã applicat, fit vt quousq. sit cũctis nota, non obliget, atque adeo nec promulgata cẽseat. Et cõfirmat inde q̃ ille quẽ lex latet, ignorantia excusat, q̃ nõ cõtingeret, si legis vinculo innodaretur. Huius argumenti gratia statuit. Secũda, Lex vt promulgata censeatur, nõ exigit vt in oĩum notitiã perueniat sed tunc promulga r dũ solenniter in Principis curia vel in prouincia primo præconio, vel alia legitima via edicitur. Sed hr̃. c. j. citato, de postulat. pl. Et in alleg. Auth. Et rõ est, quia tũc promulgatur lex, dũ sub præcepti forma constituitur, Tunc aũt fit præceptum, cũ primũ publicitus edicitur: ergo vbi primũ solenniter fit manifesta, cẽsetur promulgata, vimq. induit præcepti. Restat aũt scrupulus, Nunquid cũ primũ, v. g. in curia Cæsaris promulgatur lex, tenentur illa oẽs regni indigenæ? Vr̃ enim hoc rõni contrariũ: nã tunc neq. remotissimi ad quos nondũ potuit fama pertingere, excusaretur ignorantia: q̃ asseriu nefariũ est. De hoc licet ad nomen videat spectare trĩiuris vtriusq. doctores secus loqui videntur quã rõ docet. Panor. n. & reliqui super d. c. cognoscẽtes. extra de cõst. & Ioã. And. super illo verbo, data Romę lib. sexti postremo. Et Bal. super l. etiam citata. Leges sacratissimæ. C. de legibus licet fateantur tunc legem promulgari, quando solenniter dicitur: neminem tamen obligari eã putant, antequam illam audierit, nisi crassa culpabiliq. ignorantia hominem accuset. Et ratio eoru est, q̃ putant idem esse quempiam ignorantia excusari, & non obligari lege. Contra hos autem statuitur tertia conclusio. Cum primum lex solenniter est promulgata, in curia vel in regni metropoli, obligat vniuersos, tametsi circa culpã ignorãtes à culpa excusent. Probat

vtra-

Prima ratio ad partem negatiuam. Secũda ratio. S. Tho. Tertia ratio. Prima conclus. Parua dubitatio. Rõ hæs. tandi. Confirmatio. Secũda conclus. Scrupulus. Panor. Io. An. Baldus.

Tertia conclus. aduers⁹ p̄fatos auctores.

vtraq; pars conclusionis. Nam lex in vniuersum promulgatur. Haud quippe dicit, Præcipimus ciuib. istius verbis, sed vniuersis sub ditione nostra degētib ergo vniuersos tunc obligat.

Prima ꝓbatio. Secūda. Tertia.

Secūdo arguitur dū cōcionator, v.g. vel alia persona priuata admonet me legis positæ, tunc iam deinceps nō me excusaret ignorantia, & tñ nuncius ille non me obligauit, ergo promulgatio solennis quæ præcesserat me obligauerat, Et tertio arguitur. Si non statim a solēni promulgatione essent vniuersi legę ligati, sequeretur ꝙ neq. ignorantes proprie dicerentur excusari; excusatio.n.est ab obligatione quā quis hēt; & s'm cōtrariā opinionē ignorantes nodū obligantur, dicēdū ergo vtrumq. est, vt nostra asserit conclusio; videlicet ꝙ lex statim cūctos tā audiētes ꝙ absentes obligat, a cuius nihilominus nexu inscij excusant.

Qō incidens.

At vero pressius qs forte percūctetur, vtrū satis sit vno loco solēniter legē promulgari, vt vniuersi illius iurisdictionis statim legi subdantur. Exempli gratia. Si Cæsar pluriū regnorū dñs legem Toleti promulgaret, qua Belgas, Flādros, atq. Italos. Indosq; cōprehenderet. Atq. si Papa Romæ, vel vniuersale Conciliū solēniter ferret legem, vtrum inde tūc protinus stringeret vniuersos. Et quo dubitationis neruus lucidius pandatur, proferamus exēplū legis irritantis inualidantisq; materiā cōtractus. Si nunc Papa prohiberet quintū gradū matrimonii, vel fac nōdū esse positam legē irritantē actiones pupilli alienantis sua bona, sed nunc primū poni. Vtrū ex illo tunc irriti essent tales contractus, et inter ignorantes celebrati. Nō quantū ad culpā & pœnā, iā satis dictū est, eos qui per inscitiā postmodū contraherent excusari; sed vtrū valeret matrimonium, pariter & contractus populi.

Solutio.

Ad hoc primū tñ dicē, nō satis esse Cæsarem in vno regno legē edicere, vt omnes obliget quousq; in singulis, promulgent, ac si diuersorum essent regum; q̄m ob id quod in eiusdē ditionē inciderint, nō censent, vna respublica. Quin vero si sint diuersæ prouinciæ lōgè separatæ, nō exstimat lex promulgata, antequā in singulis edicat. Non .n. æquū esset vt lex Toleti promulgata ex tunc perstringeret Indos. Saluberrima ergo est sanctio Author. citatæ, vt factæ nouæ, &c. Rom. Imper. leges post duos menses valere inciperent in repu. & tractari. Quod si valere, idem sit quod vigorē tunc præcepti obtinere, fit vt neq; antea scientes obligarentur; si vero intelligatur iuxta formā tertiæ nostræ conclusionis. s. ꝙ licet a t.pe promulgationis obligent, nihilominus vsque ad duos menses posset se quisq; ignorantia protegere; tunc intelligēdum est quantū ad forū exterius, nam quātum ad cōscientiā, & illi qui antea resciuissent, continuo excusatione nudarent, & illi qui citra culpā diutius ignorassent, excusarentur. De legib. aūt eorū qui sunt Principib. inferiores cū angustiorib. prouinciis presidēant, non est cēsendū tā longas inducias requiri vt sint obligatoriæ. At vero de sūmo Pontifice asseruit Panor. c. nouerit. de sent. excom. satis esse, si eius leges Romæ publicent, quē nonnulli sequuntur, dicentes pontificē summū plumbeos hr̄e pedes quib. discurrere nequit. Et Syluest. verbo, lec. q 6. dicit sic seruari in practica.

Panor.

Syluest.

Verum est tñ eundē Pan. super c. cognoscentes, de constit. sic se s'm cōem opin exponere, vt asserat legē, nō quantum ad culpā & pœnā, sed tñ, quantum ad recisionē cōtractus ab articulo statim promulgationis vigorē hr̄e. Vt si in Cōcilio lata esset lex, deinceps illegitimè nati sacerdotia reciperēt; aut ꝙ talib. præbendis nō nisi tali hominū sorti prouideretur, oēs ex illo momento, contra fact e. collationes haberent irritæ. Quod ego facile credo. Attñ quia matrimonia non pn̄t dissolui sine iniuria, & si quæ sunt alia id genus pacta, certè nō debent lege interdici, nisi quæ vigere incipiat dum fuerit in prouincia promulgata, alias esset periculis plena. De cęteris autē quæ irritatoriæ nō sunt, parum refert si dicam⁹ statim Romæ latas obligare. Hoc si quidē nō obstante, ignorantes excusant a culpa & pœna. Crediderim tñ, nisi papa aliter sua lege expresserit, nunquā intēdere obligare nisi a t.pe promulgationis in prouincia.

Papa ñ intēdit obligare sua lege nisi a tēpore promulgatiōis, nisi aliter exp̄sserit

Etenim qñ ob culpā, vel alium defectū vult inhabilē personā reddere, expresse addit ex nūc, vel ex tunc, vt c. cū singula de præbē. lib 6. cōstituit duas obtinētē præbendas ex tunc reddi inhabilē. Et simile hr̄ Clem. nolentes, de hæret. Hoc aūt pro certissimo hic admonitum sit, ꝙ leges priuilegiorū reuocatoriæ vim nō hn̄t quo ad vsq. promulgatæ sint nō solū in prouincia, uerū in diœcesi. Exēpli gratia dū indulgentiæ reuocātur aut suspēdunt, quousq, in

in metropoli ecclesia fit reuocatio promulgata, quicunq; potest concessis priuilegijs citra culpam vti. Neq; hoc tm̃, verum ẽt si quis vsq; ad illum articulum priuilegio indulgentiatũ fuerit à reseruatis sacramẽtaliter absolutus, absolutio est valida.

Leges reuocatoriæ priuilegiorũ nullã vim habẽt quo adfuerit promulgatæ nõ solũ in prouincia, sed ĩ diœcesi.

Ecce definitionem legis in fronte quæstionis propositã, cunctis ex partib quæ quatuor erãt, expositã: ac subinde illam. ff. de legib. & Senatus c. quã sapientissime Papin. ex alijs quatuor membris constituit. Ait. n. Lex est cõe præceptum. vbi eius substantia primusq; actus exprimitur: qm̃ præceptio, actus prudentiæ est & in cõe omnib. debet ponni. Virorum prudentium consultũ: quib. verbis declaratur quemadmodum præceptio nulla est in intellectu, quam non consilium antecedat, quare neq; Rex sine prudentiũ cõsultatione dẽt leges condere. Delictorum, quæ sponte, vel ignorantia contrahuntur, coercitio. Ecce virtutem eius ac vim coercitiuã maleficiorũ, quæ vel scientia vel ignorantia vincibili delinquũt. Cõis reipublicæ sponsio, qua tandẽ particula elegãter ingenium legis exprimitur. Per leges namq; respublica & Princeps cõstituitur fideiussor, vt securè tutoq; vbiq; viuatur. Spondet. n. nullũ fore pacis perturbatorẽ, neq. vllũ qui iniuria ausurus sit ciuẽ lædere. Quod si vllus extiterit, ipse Princeps pœnas reposcet.

Epilog° antedictorum. explanatur alia legis definitio.

Primũ argum.

Ad primũ igĩt argm̃ de lege naturæ, rñdemus, naturali luce & instinctu esse ꝓmulgatam: nẽpe inscriptam mortaliũ mentib.

Ad secũdum.

Quapropter in statu innocentiæ clarescẽte naturæ luce nulla fuit alia opus promulgatione talis iuris. Neq; verò postea quousq; caligine iam obducta hominũ mens necesse habuit vt per legẽ scriptã explicaretur ei Decalogus. Quo fit vt de primis principijs naturalib. nulli mortales per ignorantiam prætexere sibi poterunt excusationem. De alijs verò quæ attentiori discursu indigẽt, vt de libera Venere, forsan se poterant excusare. Pari rõne, Si qui Barbari matrimonia vsq; adeo contra naturam fœda cõtraxisse inuenirentur, vt ẽt se parentes filiab. cõmiscerent talia matrimonia dirimerentur: quia non poterat nisi crassa inscitia nefaria illa turpitudo ignorari. Secus si cõtraxissent in scdo, & alijs gradibus, qui Iudæis dũtaxat olim, Christianisq; præcisè, modò interdicũtur. Ac ſm de diuina lege respondetur, nõ cẽseri promulgatam, eo ꝙ Deus singulari personæ eã reuelauerit, quousq; idẽ eius minister solemniter eam euulgẽt. Exempli gratia. Abrahæ præcepit Deus vt suos masculos circunciderct, quæ lex posterioris suis esset solennis. Hæc autẽ lex non omnes (præter ipsum) statim obligabat vsquequo Abraham noĩe Dei eam promulgauit. Idem pariformiter de lege Mosaica quantum ad ceremonias iuræ naturæ adhibitas & iudicialia, existimandũ, videlicet ꝙ nullus cõtraheret cũ vxore patris aut patrui, qui. n. postquam lex reuelata est Moysi ante eius promulgationẽ contraherent in tali gradu non modo à culpa excusarentur verum neq; separarentur. Secus post promulgationẽ, postmodum n ẽt ignoranter contrahentes, licet à culpa liberi essent, dissociarẽtur. Rõ huius est, ꝙ Deus hominib. ſm eorũ naturam, & ingenium per hoĩes sui generis cõstituit leges promulgare. At verò lex Christi vbi primũ fuit Hierosolymis post eius passionem ac resurrectionem promulgata, vniuersum obligauit orbem: qm̃ prędicatio Discipulorũ non obligabat de nouo, sed ostendebat legẽ cui Christus nondum subiugauerat: atq; adeò tollebat ignorantiam illucusq; excusantem.

Quo tẽpore lex Christi cœperit obligare.

Vt aũt ad formã argumenti tertij respondeamus, conceditur illo tunc articulo quo Christus aĩam expirauit, mortuam esse legẽ veterẽ, licet non fuerit statim mortifera, ac subinde vim statim habuisse sacramenta nostra. Quin vero baptismus iam antea baptizato Christo virtutem habebat: vt 3. part. q. 66. auctor est S. Thom. At vero de legis totius euangelicæ obligatione. etsi Sco. in 4. dist. 3. q. 4. visum fuerit non incæpisse nisi à die Pentecostes, quando Apostoli confirmati virtute ex alto eam prædicare cæperunt, tamen aliter forte est sciendum.

S. Thom. Scotus.

Enim vero antea iã Christus Apostolis iusserat, Ite prędicate Euangeliũ omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit saluus erit. Ex quo idcirco tempore ait, loco modo citato S. Thom. vim habuisse præcepti. Et quia susceptio baptismi professio est totius legis, dicendum forsan secundum eundem sanctum Doctorem, ipsum tunc primo Christum suam promulgasse legem. Attamen hoc concesso, consequens fit, ab articulo passionis vsque ad illud temporis momentum mansisse orbẽ sine obligatione vllius diuinæ legis, nam vetus expirante Christo cessauit. Cui autem duriusculè hoc insonuerit, dicere vero proximè potest, quod

ipso expirante veterem cõsumauit. Nam tunc in ara crucis nouo sacerdotio, vetus antiquauit. & translato sacerdotio, ait ad Hebræos Paulus, necesse est vt legis translatio fiat. Quamuis nihil absurditatis habeat quod in triduo tantilloque tempore post resurrectionem non obligaret lex noua. At vero prior mihi respondendi modus multo probatior est, vt lib. proximo q. 5. monstraturi sumus: vbi materia hæc à cessatione legalium admussim est examinanda. Ad tertium argumentum respondetur, quod cum lex scripto debeat promulgari illa scriptura absentibus & futuris loquitur: qua ratione ait Isidor. legem esse constitutionem scriptam, & a legendo vocari, eo quod legenda proponitur. Quamuis illud de ciuili tantum intelligatur: nam lex naturæ in mente scripta est: & ius gentium eadem mente collecta.

Ad tertiũ arg.

QVÆSTIO II.

DE LEGIS EFFECTIBVS.

S.Thom. 1.2. quæst. 92.

ARTICVLVS I.

Vtrum effectus legis sit præcipiendo at vetando facere homines bonos.

QVæstio præsens duos habet articulos, alterum de effectu legis, atque alterũ de eius actu. Oportet enim in præsentiarum quatuor considerate discernere: finis enim legis est adeptio communis boni, in quo posita est fœlicitas: de quo in 2. artic. dictũ est: effectus autem est probitas & honestas per quam illuc tenditur: actus vero quem legis virtutem appellant, est precipere, & vetare, sed potestas & neruus est obligare & coercere, de quo q. 6. dicendum est. Arguitur quod legis effectus non sit facere homines bonos, virtus enim est secundum Philosophum 2. Eth. quæ bonum facit habentem & eius opus bonum, virtus autem munus Dei est, vt illa celebris habet diffinitio Augustini q̃ ex 2. lib. de libero arbit. colligitur. Virtus est bona qualitas mentis, &c. quam Deus in nobis sine nobis operatur, lex ergo nõ est quæ bonos facit habentes. Secundo, lex non facit bonos nisi qui sibi sunt obedientes; illud ergo obedientiæ bonum non est a lege, sed ei præsupponitur.

Quatuor in lege aduertenda.

Prima ratio.

Aristot.

August.

Secũda ratio.

Tertia ratio.

Tertio, lex vt dictum est, in bonum cõmune reipublicæ refertur, ergo effectus eius solũ est facere bonos ciues, pura obedientes legibus & magistratibus in commune bonum, hoc autem non satis est ut simpliciter sit homo bonus; nam potest esse malus in his, quæ lege ciuili permittuntur. In contrarium autem est ipse idem Philosophus, qui initio 2. Ethic. ait voluntatem cuiuslibet legislatoris esse vt faciat homines bonos.

Ad quæstionem hanc respõdetur duabus conclusionibus. Prima est. Effectus legis, quem potissime aspicere debet legislator, est bonos facere homines sibi subditos, per quam bonitatem finem humanum adipiscantur, quæ est nostra fœlicitas. Conclusio hæc facilè ex decisione superioris quæstionis colligitur. Finis enim legis, est commune bonum in quo nostra consistit beatitudo, illum autem nemo nisi per virtutum exercitationem, assequitur, quæ bonum faciunt habentem eo, vel maximè quòd (vt Philosophus docuit) fęlicitas ipsa huius sæculi in virtutum vsu posita est, ergo legis effectus est homines facere studiosos & probos. At vero quoniam ratio hæc de lege tantum procedit, quæ ueram habet legis rationem, S.Tho. 1.2. quæst 92. aliam excogitauit rationẽ, quę legem omnem etiam metaphoricam amplexatur. Lex, inquit, cum rationis dictamen sit, quo præsidens subditos gubernat, ad hoc ordinatur vt ei subditi bene obtemperent, hoc enim est cuiusque præceptionis propositum, virtus autem eius propria qui alteri subditur, est bene superiori obtemperare (vt in calce 1. Politic. auctor est Aristot.) quemadmodum uirtus appetitus sensitiui est, vt probe & promptè rationi obediat ergo intentio legis, est subditos ad suam ipsorum propriam virtutem inducere, vtpote per quã ei obsecundent, hæc autem virtus bonum facit habentem, & eius opus bonum, ergo cuiusque legis effectus est facere homines bonos. Quod si inuento legislatoris ad id quod est vere ac simpliciter bonum feratur, tũc lex ipsa pari modo imbuet subditos vera bonitate, sin vero nõ fuerit simpliciter bonum, sed utile aut delectabile su-

Aristot. Prima conclus. Prima ratio.

S.Thom. Secũda ratio.

Aristot.

bi repugnans autem iustitiæ, tūc lex faciet subditos non bonos simpliciter, sed in ordine ad illum finem; vt si sit lex conquirendi diuitias, instruet illos probè ad illū finem, & si fuerit lex latrocinandi. faciet illos bonos latrones, nam & in malis inuenitur obedientia legis, quæ effigiem habet boni, non honesti, sed vel delectabilis vel vtilis. Hæc autem ratio non satis videtur rem demonstrare, conclusio enim nostra est, legem efficere bonos homines ratio vero solum concludit q efficiat bonos subditos, q minus est. Arist. enim Polit 3. ca. 3. dignoscit bonū ciuem a viro bono. Ciuis enim inde dr bonus q sit bonus subditus, hoc est legis dicto audiens, vir autē bonus plus obtinet probitatis, nam cum multa ciuili lege impunè permittantur, pōt quis bene auscultare legibus & nihilominus prauus esse puta auarus fornicarius, & c. vt sup. argumentabamur. Igitur non sat est legem facere bonos subditos, vt faciat simpliciter bonos hoīes. Caie eodem loco defendere conatur rationem S. Tho. hoc pacto, q licet qui subditus est vnicuilibet particulari legi, vt puta humanæ, non illico sit vir bonus; tamē q bene paret omni in vniuersum legi, puta naturali & diuinæ, nō pōt non esse simpliciter vir bonus; eo q tales leges de omni virtute pcipiūt. Hæc aūt expositio, nisi ego hallucinor, nō est menti S. Thom. germana. Etenim si hoc ipse cogitasset, collectim simul dixisset, legum vniuersitatem facere hoīes bonos, cum tamen non hoc tm̄ asserat, sed q ille sit effectus cuiuscunque per se legis. Sic enim ait; Ad hoc enim ordinatur unaquęque lex, vt obediatur a subditis Genuinus ergo sensus S. Tho. est, effectū cuiuscunq. legis esse, facere homines bonos suo ordine & gradu, scilicet respectu peculiaris finis eiusdem legis, ut puta legis iustitię, facere iustos, legis fortitudinis, fortes, & tēperantiæ, temperatos, &c. Et ideo optima erat collectio, q si facit bonum subditum, facit bonum hominem in tali materia. Ex quo fit ut lex æterna & naturalis, quę omnem docent iubentque uirtutem, faciant homines undequaque absolutos. Hærebit hic aūt forsan de hac conclusione quispiam, utrum usq; adeo sit uniuersalis ut legislatorē secularē eiusq; leges suo ambitu cōplectatur, an uidelicet principum regumque munus sit bonos secūdum aīam facere ciues. Existit. n. contra appatēs arg. q hoc differat inter ecclesiasticos antistites & seculares princeps, q illi spiritualib. attendentes, curā gerere debeant aīarum, isti uero tm̄ pacis quieti pacatiq; status reipublicæ. Si namque uulgus arbitrari fortè poterit. Mox. arguitur ex Ari. l. 1. Polit. c. 2 ubi ait, constituā esse ciuitatē uiuēdi gratia, s. p p sufficientiā uitæ. Ex domo. n. propagatur pagus, & ex pagis coalescit ciuitas, ut. s. diuersis artib diuersisq. mercimonijs sibi ciues mutuo sufficiant, ergo a secularib. legib. non est quidpiā altius desiderandū His tn̄ nihil obstantib. proculdubio auscultāda est conclusio uniuersaliter, philosophi. n. affirmantes scopū legislatoris esse ciuium probitatem atque honestatē morū, nihil de ecclesiastica institutione cogitabant, sed de regib. id asserebāt. Quā ob rē meminisse oportet discriminis inter alias uirtutes, & intellectuales artes & scientias. Ars. n. facere pōt pictorē bonū & bonū statuariū, & scientia Theologū bonū, bonūq. Iurecōsultū, bonū aūt uirum sola perficit moralis uirtus. Quapp leges oēs ciuiles siue de reliquis artibus siue de reb. aliis edicant, oēs ad bonum aīæ, quo nr̄a fęlicitas agitur, instituēdæ sunt, ob idque loco modo cita. Arist. per egregiè dixit, q ciuitas cōstituta quidē est gratia uiuēdi, existit uero bene uiuendi grā. Enim uero nō modo ciuiū congregatio ad uitā corporalē emolumenta adfert, atq cōmoda, sed præcipuè ad spūalem. Nequirēt. n. dispersi hoīes ac solitarij ignorantes docere, coercereq. malefactores, cōsiliisq. & salutarib. mōtis mutuo se ad fęlicitatē iuuare ut faciūt congregati. Etenim qua rōne hō ad fęlicitatē natus est, eadem est ciuile aīal, ob idq. solitarius, nisi angelicā degat uitā bestia est. Atq eandē ob cām qualem antiqui fęlicitatē statuebāt, tales & ferebāt leges, ut Epicurei eas q̄ uoluptati capessendæ deseruirēt, atq. alii alias, q b. uel diuitię uel honores accumularent. Et Lacedemonij (ut 1. de legib auctor est Plato) qui illic fęlicitatē collocabat, ut oīum essent uictores ac dn̄i, eas excogitabant leges, q̄ ad bella felicius gerēda accōmodatiores essent. Igit principes qui uera felicitatē syncere norūt, ad eandē dēnt cūctas referre leges. Ait. n. Arist. Eth. 9. iusta legalia factiua eē fęlicitatis. Haud qppe externis, actiōnibus decorā pn̄t ciues seruare reipublicæ statū, nisi

Obiicit contra pmā rōnem. S. Tho.

Caieta. nititur defendere rōnē. S. Tho. Solutio.

Caieta. non est ad mentem S. Thom. Genuinus sensu S. Th. Dubiō. Arg. 1. Arg. 2.

Aristot. Satis sit dubōni propositæ. Probatio.

Aristot.

Secūda ratio.

Plato.

Aristot. postrema rō.

nisi internis virtutum habitibus vigeāt. Et Postremò accedit quod omnis potestas à Domino Deo est: propter quod eidem admonet Paul. omnem animam esse subditā. Deus autem ad se cuncta ordinauit ac retulit: ergo in ipsum debent principes suas leges referre. Haud ergo hac parte sæcularis potestas à spirituali differt, sed hoc tantum, quod cum ambæ eundem suis legib. debeant scopum supernæ salutis præfigere spiritualis supereminet sæculari, nempe vt sacrorum leges instituat: & si sęcularis princeps leges à vera fœlicitate deflexerit eas emēdet & corrigat, principesque ipsos cohibeat. Tunc enim locum habet illud 1. ad Cor. Paul. animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei: spiritualis autem iudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur. *Paulus.*

Adde hic demum quod causa huius assertæ veritatis Arist. eodem loco 3. Polit. ca. 3. postquam distinxit ciuem bonum & virū bonum, subiunxit, Principi necessarium esse vt sit vir bonus, hoc est omnibus virtutibus exornatus. Et ratio est, quod regere munus ac functio prudentiæ est, quæ nisi omnibus virtutibus associetur, vera esse non valet: iudicat enim prudens de omnibus: & quia qualis vnusquisque est talis sibi finis videtur, necesse est vt bene sit affectus ad omnia de quib. iudex sedet. Sed arguis, videt non opus esse maiori virtute in principe ad operandum quam in ciue ad obediēdum. Nam vt tota subditi probitas quatenus subditus est, consistit in bene parendo, ita & tota principis in bene imperādo: quę enim alter iussa dat, alter capessit: ergo cum in republica ciuili non omnia mala prohibeantur, fit vt sicut neque ad bonū ciuem, ita neq; ad bonū principem requiratur omnis virtus. Respōdetur disparem esse rationem, quoniam princeps debet de omni virtute leges ferre, & (vt ait 1. Polit. Philosophus c. vlti) quomodo si imperans non est temperatus & iustus & fortis, huiusmodi virtute rectè imperabit? Et quamuis non nulla impunè permittat, vt meretricia mendacia & epulationes, hoc tamen non debet libidine facere sed iudicio. Debet enim esse adeo castus, vt ad euitandas peiores turpitudines meretricia vbi oportet permittat: & tam liberalis vt ad euitanda latrocinia permittat quempiam vsurarum modum. In summa veluti medicus salutis est corporis moderator, ita & princeps qui gubernaculum reipublicæ tenet veluti animarum medicus ad illum finem debet cuncta moderari. Secunda conclusio huius articuli sit. Licet princeps mētis oculos semper debeat habere ad bonitatem ciuium attentos, debet nihilominus & legib. artes opificiaque reipub. prospherare, annonam & reliqua tēporali vitæ tā ad bellū quā ad pacē necessaria prouidere. Quin verò & ciuiū facultates & honores augere, eatenus tamen quatenus præsentis vitæ ornamenta futuræ sunt fælicitatis adminicula. *Aristot.* *Obiectio.* *Solutio. Aristot.*

Ad primum igitur argumentum conceditur omnem virtutem munus esse ac donū Dei: haud tamen quod nobis sine nostra opera donetur, sed nobis quippiam agentibus, licet non pariformiter. Est enim virtutum alia infusa, alia verò acquisita. Et quidem infusam Deus nobis se solo donat non tamen adultis sine ipsorum consensu & dispositione. Acquisitæ autē, licet Deus donator sit tanquam auctor naturæ nostra nihilominus consuetudo caussa etiam est: inde. n. dicitur acquisita, quod nostris morib. cōficitur. At verò quia neutrius opus rē habet virtutis simpliciter dictæ, nisi Deo per gratiam sit acceptū, cuius quidem primæ gratiæ nos non sumus caussa per meritū, rectè ait Aug. oēm virtutē dari nobis. Nihilominus quia leges opera nostra dirigunt, per quæ fauente Dei numine morū probitate decoramur, ꝑ leges dicimur boni effici. Eo. n. pacto quo Arist. 2. Pol. ait qd̄ legislatores assuefacientes faciunt bonos. *Ad primū arg.*

Ad secundum autem respondetur, non sēper qui legi obedit, id facere ex bono virtutis, sed timore quandoque pęnæ, quam lex comminatur: per quam subinde adducitur vt prompto animo rationi obtemperet. Quamuis sint etiam quædam à natura virtutis semina ante legē nobis insita, vt quis possit obedire legi, per quam obedientiam perfecte cōparet virtutes. Ad Tertiū aūt iā responsum est. Lex enim quæcunq; ciuilis facere duntaxat intendit bonos subditos, hoc est prompte obsequētes, quoniā respublica nisi ex partibus cōstet, quæ toti obtēperent, nō pōt cōsistere, sicuti neq; corpus cui mēbra nō seruiunt. Satis ergo est ad firmitatē reipu. si princeps oī polleat virtute, & ciues bn̄ sint subiecti. Licet nō oēs sint viri absolutę virtutis, vt Aristo. 3. Poli. docet. Attamē qui legi naturali ad diuinæ ausculitant, illi sunt & boni ciues, & viri integerrimi. *Ad secūdum.* *Ad tertium.* *Aristot.*

mi, vt iã supra dictũ est. De legib. aũt tyrãnicis, cũ verę non sint leges, nõ est opus est argumentum inde obijcere, quod non faciũt bonos ciues. Id enim tãtum bonitatis habent quod faciunt subditos obedientes, vel timore pœnæ vel alia corrupta via.

ARTICVLVS II.

Vtrum legis actus congruenter assignentur.

Legis act⁹ quatuor. SVbsequitur articulus secũdus de legis actib. Videtur. n. non esse quatuor. s. imperare, veterare, permittere & punire. Argu. 1. Lex enim idem est quod præceptum & imperium, vt supra monstratum est: non ergo opus fuit discernere inter imperare & vetare. Argu. 2. Secundo, effectus legis est subditos ad bonum inducere: cõsilium autem ad id ipsum cõducit, ac pariter præmium, ait. n. Iurisc. l. 1 de iustit. & iur. ff. quod bonos nõ solũ metu pęnarum, verum etiam præmiorum exhortatione efficere cupit: ergo & consulere & præmiare, nihilominus quàm præcipere & punire actus sunt legis. Quin verò tertiò valentius arguitur. Argu. 3. Effectus legis est homines bonos facere: ille autẽ qui metu dũtaxat pœnæ legi obtemperat, nõ est simpliciter bonus: metus namque seruilis quamuis sit moraliter bonus, nondum tñ lineam virtutis attingit: ergo punire nõ est legis actus. In contrarium autem est inter Iureconsultos Modestin. ff. de legibus & senat. consul. vbi ait legis virtus hæc est, imperare, vetare, permittere & punire.

Concl. responsiua. Ad qõnem istam conclusione hac respõdetur. Legis actus ac virtus quadripartitus est, vt lege citata Iureconsu. docuit. Neque verò obstat Isidori sententia lib. 5. Etymo. Isidor. vbi de trib. tantum meminit. Ait quippe; Omnis lex, aut permittit aliquid, vt vir fortis præmium petat, aut vetat, vt sacrarum virginum nuptias nulli petere liceat: aut punit, vt qui cædem fecit capite plectatur. Nam permissi appellatione consultorum more pręcepta etiam cõprehenduntur. Sic enim habetur C. de legib. & const. l. leges sacratissimæ. Vniuersi præscripto legum vel inhibita declinent, vel permissa sectentur. Haud enim est credibile, vt potissima legis functio eum præterierit. Enim vero cum tres sunt differẽtiæ humanarum actionũ? Prima, scilicet earum quæ genere suo bonæ sũt: aliæ verò quæ genere suo sunt malæ, ac tertiæ quæ sunt indifferẽtes. Respectu primarum legis virtus est præcipere, vt, Vnũ cole Deum; charos venerare parentes. vnde Arist. 5. Ethic. Lex, inquit, de omnibus præcipit virtutum actibus. Respectu vero aliorum secundi generis est vetare, vt, Ne iures vana per eum. Non occides. Sed respectu actionum tertij ordinis est permittere, vt cui libuerit, negotiari fas sit lucri gratia. At vero qm̃ lex dictamen rationis est quo homines ad officium inducuntur, fit vt instar rationis speculatiuæ, quæ per vnum aliud concludit, subditos per pœnã a vetitis arceat, atque in officio contineat, hac ergo ratione & quartus ei actus adiũgitur, qui est punire. Sed tamen contra singula huius inductionis mẽbra obijcitur. Primũ legibus non ea solum præcipi consuescunt quæ genere suo sunt bona, verũ etiam ea quæ per legem constituũtur virtutum loco; neque solum vetantur ea quę genere suo sunt mala, verum quædã quæ per legis prohibitionem efficiũtur mala. Hinc enim illa celebris distinctio orta est. Alia sunt prohibita, quia mala, alia vero mala, quia prohibita. Diem. n. verbi gratia, cuipiam diuo festiuiter dicare, quem prius feriari indifferens erat, lege sola fit religionis virtus. Et armatos noctu ciues obambulare, quod prius erat indifferens, prohibitione legis fit vitium. Respõdetur aũt ꝙ vbi diximus præcipiendi actum circa ea versari quæ sunt genere suo bona, ampliãdum verbum est & ad illa quæ certa ratio indicat esse bona; nihil enim lex præcipere debet nisi quod ratio pro tẽpore & loco ostendit esse bonum. Et parisormiter neque quidquam vetat, nisi quod vel genere suo vel circunstantijs loci aut tẽporis ad bonum finem, ordinatur. Sed rogas, illa quæ genere suo sunt bona vel mala, quid nã alia opus habent aut præceptione aut prohibitione? Qõ parua. Solutio. Argu. Respõdetur, Ea quæ genere suo iusta sunt lege naturæ pcipiuntur, & quæ genere suo sunt mala ea dem lege prohibentur. Nihilominus causa amplioris luminis voce etiam in mandatis proferuntur, scriptisque referuntur, vt Decalogus exemplum est. Præterea aduersus tertium membrum est argumẽtũ; quia lex humana non ea tantum permittit quæ indifferentia sunt, vt otiari, & quatenus eutrapeliæ virtus indulget ludere & venari; verum & quæ mala sunt, & scortari,

tori,& io ci caussa mentiri, atq. id genus reliqua.

Solutio

Respondetur quod quantum ad legem humanam indifferentia quoq. dicuntur ea quæ non sunt ualde mala, utpote ex quib. nulla emergit iniuria aut grauis absurditas, q̃ quidem bona caussa, ut impune fiant permittit, haud tamen approbat, quasi licita, id enim facere nequit, quoniã lex diuina & naturalis nihil tale ꝑmittit.

Altera ratio ad idem.

Item arguitur. Permittere conuenit personis etiam priuatis, quibus cũ incumbat filios uel ꝓximos corripere, cõtingat eis tamen conniuere, ergo nõ est proprium vel principis uel legis.

Solutio

Respondetur, quod id permittere ꝙ cõmode vindicari non põt, hoc cõuenit legi, permittere autẽ ex ignauia aut iniqua indulgẽtia, qđ uetare quis tenet, hoc priuatim accidit. Qui vero corripere nõ obligatur, is ꝑmittere nõ cẽsetur.

Ad primum argum. principale.

Ad primum igitur argumẽtum rñdetur, ꝙ & si largo mõ præcepti appellationi prohibitio et supponatur, eo qđ cessare a malo, ꝙ prohibitio curat, inchoatio est boni, quo pceptio tendit, nihilominus clarioris explanationis gr̃a distinguuntur.

Ad secũdũ.

Ad sc̃dm rñdetur, ꝙ consulere cum vim non habeat coerciuam, non habet rõnem legis, & ideo non est proprium principis munus, sed cuiq; priuatæ personæ cõpetere põt. Quare ineptè Accursius super eandem legem, Legis virtus adnotauit consulere esse quintã virtutem legis, oculatius enim Bart. id negauit. Apparentior aũt rõ suasisset quintam virtutem legis esse præmiare.

Solon. Democritus.

Nã ut Solon & Democritus aiebãt duo diuina lumina cũcta gubernant, præmium scilicet & pœna. Quod Iurisconsultus l. 1. de iustitia & iur. consultissime animaduertit.

Prima rõ quare punitio potius legis opus quã remuneratio.

Et rõ naturalis est ꝙ ut auctor est Arist. Ethi. 10. duob. hoĩes maxime afficiuntur, s. uoluptate & dolore quare ex vna parte alliciendi sunt hoĩes præmijs, ex altera terrendi supplicijs. Attamen ꝓpea punire potius legi tribuitur quam pręmiare, ꝙ punire coactiuã uim habet, quę idcirco soli principi conuenit. præmiare vero non est cogere, & ideo priuatis ẽt personis cõceditur.

Secunda ratio.

Tametsi & alteram possimus causam subijcere, ꝙ virtus honestatis gr̃a est persuadenda, ꝙ satis est ipsa sui ipsius præmium, pęna autem prauis eo necessaria est, qđ cum sint voluptatib. mancipati, contrarijs doloribus sunt arcendi.

Ad tertium argum.

Ad tertium autem argumentũ iam supra responsum est, ꝙ etsi metus pœnæ non sit simpliciter virtus, est tamẽ (ut ait August.) uelut seta quæ amoris filum inducit & ideo expedit timore pœnę corruptos homines & a tramite deuios in viam retrahere, ut inde virtutum assuetudine earum officia illis dulcescere incipiant. Prætereà quando perditis illis qui supplicia perpetiũtur nihil soluta pœna proderit, cedet tamen in aliorum commodum, qui illius admonitione temperatiue viuent.

QVAESTIO III.

DE LEGE AETERNA.

S.Tho. 1. 2. quæst. 93.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex æterna a naturali humanaque & diuina distinguatur.

CONstitutis legis definitione, effectu & actu, debita series poscit vt de legũ diuersitate dicamus.

Prima rõ ad labefactãdã partitionẽ legis.

Arguitur autẽ a parte negatiua, ꝙ non sint quatuor legum species, quas doctores connumerant, s. æterna, naturalis, humana, & diuina. Lex idem est quod ius, ius aũt non diuiditur nisi in naturale & positiuũ, ut lib. 3. q. statim 1. videbimus. Vnde cũ ius positiuũ diuidatur in ius gentium & ciuile, hæc tãtum tria distinguuntur iura. s. naturale, & gentium, & ciuile, vt est uidere Inst. eod. tit. & ff de iust. & iure & in Decret. dist. 1. Non ergo quatuor sunt legis species.

Secunda ratio

Pręterea est & lex fomitis q̃ Paulus (ut supra citauimus ad Ro. 7.) appellat legẽ membrorum repugnantẽ legi mentis nostræ, plures ergo sunt quã quatuor.

Sapiẽs.

In cõtrarium est quod ait Sapiens, Prouer. 8. de lege æterna, quæ sapiẽtia Dei est. Dominus possedit me ab initio uiarum suarũ, antequam quidquã faceret a principio, ab ęterno ordinata sũ. Et infrà. Quando legẽ ponebat aquis, cũ eo erã cuncta componens.

Paulus.

Et de naturali ait Paul. ad Roma. 2. Gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciũt. Et de humana ad Ro. 13. Omnis ani-

ma potestatibus sublimioribus subdita sit. Et de diuina Hieremias 31. Dabo legem meam in uisceribus eorum & in corde eorum scribam eam.

Hiere.

Pro quæstionis huius intellectu recolendum est discrimen illud quod capite huius libri adnotauimus interius acceptum pro lege quę est iustitiæ regula, & acceptũ pro iusto quod est eiusdem virtutis obiectum. Hoc n. supposito facile ad præsentẽ quæstionem duabus conclusionibus respõdetur. Prior est: Quatuor sunt legis species, quę in titulo quæstionis proponũtur. Lex enim (vt supra exponẽtes dicebamus) nihil aliud est quam regula & præceptio prudentiæ, per quam q curam gerit Reipublicę illam gubernat & administrat, gubernatorũ autem primus supremusq. est Deus, unde omnis potestas deriuat. Secũdus vero homo q eius minister ęst, perq. eius auctoritatẽ institutus, ergo secũdũ conditiones & modus gubernandi tam in Deo, quam in homine rimãdus est sumẽdusque legũm numerus. Quod autem hac ratione quatuor distinguant legis species, sic patet, Deus in primis vniuersalis gubernator, ab æterno uniuersorũ ordinem ac dispensationem & regimen mente concepit, cuius conceptionis instar leges omnes constituendæ sunt, illa ergo ordinatio & pceptio lex æterna secundum naturam suã nuncupatur. Mox quia idem Deus auctor est naturæ singulis reb. suos indidit instinctus & stimulos, qbus in suos fines agerentur, sed homini præcipue naturalem normam mente impressit, qua se secundũ rationem, quæ illi naturalis, eorum scilicet atque hęc ex lex naturalis, eorum scilicet principiorum q̃ absque discursu lumine naturali per se nota sunt, ut id facias alijs quod tibi fieri uis, & similia Deinde & eidem hominem facultatẽ tribuit, & pro tẽporum, locorũ, ac negotiorum qualitate per eandem legem naturæ quas alias expedire iudicaret, ratiocinando constitueret, q̃ ideo leges ab auctore suo humanę nuncupantur. Attamen quia nõ ad finem tantum naturalem, q est pacificus, quietusq. reipublicæ status, conditi sumus, ad quem finem prædictæ leges sufficerent, uerum & ad supernaturalem fælicitatẽ creati, aliam Deus nobis insuper posuit, supernaturalẽ legem tam ueterem scilicet quam nouã, quæ ad illum supernaturalem finẽ nos pduceret. Et hæc est lex diuina. At quia de horum singulis seorsum pspicaciꝰ facturi sumus sermonem, satis est hic numerũ explicuisse. Adhibetur tamen secunda cõclusio, quæ superioris corollarium est Nõ eodem modo species istæ legum differũt, æternæ enim differt ac cęteris tribus, qd ipsa fons illarum est & origo, nõ vtique lata, sed ferens, nõ impressa, sed imprimens, non denique alterius participatio, sed lux, cuius aliæ sũt participationes. Reliquę vero inter se hoc distant, quod lex naturalis, est impressio facta in ipsa creatiõe naturę, lex vero humana, est regula ab homine, posita p facultatẽ sibi diuinitus collatam, lex uero diuina, est lumen infusum homini, quam ideo Hieremias vocat legem scriptam in cordibus. Igitur quamuis lex ęterna, diuina etiam sit, differt tamen a diuina positiua, quod illa in Deo ab æterno existit, hæc vero in nobis ex tempore.

Prima conclu.

Secunda conclu.

Respõsio ergo primi argumenti ex his quę dicta sũt facile colligitur. Etenim qa ius pro eo quod est iustum, æquitas illa est, quæ in temporarijs rebus constituitur, nullum est ius hoc modo æternum, licet sit lex æterna. Iustum autem hoc aut cõstituitur a rerũ ipsa natura, in qua lex naturalis versatur, vti mutuum aut depositum reddere aut constituitur a lege positiua. Et hoc appellat Arist. 5. Ethi. iustum legale, scilicet quod antea nihil referebat, sed postquam positum est refert. Huc autem legitimum iustum aut a lege humana instituitur aut a diuina, de qua neq. Isidorus initio Decretorum, neq ius ciuile meminit. Et ideo non dignoscunt nisi ius naturale & humanum, quod in ius gentium & ciuile subsecatur. Ad secundum respõdetur, legem fomitis non esse proprie legem, ut quæ sua pte natura rationi non subditur, neque est in mente sed in membris. Dicitur autem per metaphoram lex, quia inclinat in sensualia obiecta, de qua articulo tertio latiꝰ.

Ad primum argumen.

Ad secundum argum.

ARTICVLVS. II.

Vtrum lex æterna sit summa ratio in Deo existens.

Restat ergo ad singulas legis species descendere. Et primo in hoc secũdo articulo exponitur æternæ substantia

Lex æterna.

stãtia & natura, an videlicet sit rõ summa in Deo existẽs. Arguitur ergo, primis, nullam esse legem æterna. Lex enim illis ponitur, quibus promulgatus, nulli autem æterni fuere homines, quibus aut poneretur, aut promulgaretur, ergo.

Argu. 1. a parte negatiua.

Preterea lex importat ordinẽ in finem nihil ãt æternũ ordinari põt in finẽ, quia referri nequit in aliud, ergo nulla est lex ęterna. Tertio arguitur, nõ existere ĩ Deo. Si lex ulla æterna ẽ in Deo, idẽ est ꝙ rerũ rõ, rõnes autem in ipso nõ una, sed plures sunt, dicenti li. 83. q. Aug. ꝙ Deus singula feci proprius rõnib ergo lex æterna non est una. Vel negãdũ est idẽ esse in Deo ꝙ rõ. In cõtrariũ & Aug li. 1. de lib. arb. ubi ait, lex quæ sũma rõ noĩaſ, nõ põt cuipiã intelligẽti nõ incõmutabilis æternaq. uideri, cui semper obtẽperandũ est, æternũ aũt & incommutabile in solo Deo existit.

Argu. 2.

August.

Ad istã qõnẽ hac unica cõclõne rñdeẽ, quã Aug. modo citatus affirmat. Scilicet æternã legẽ, esse rõnẽ summã in Deo existentem. Eandẽ quippe S. Th. 2. 2. q. 93. lucide, ut pleraq. oĩa, hoc pacto demõstrat. Deos ut auctorẽ primus omniũ, ita, & uniuersorũ summus gubernator in artifice aũt necessariũ est rõnem ordinis rerũ faciẽdarũ præformari, quæ ars seu exẽplar est, & ĩ gubernatore rõnẽ quoq. præexistere eorũ quæ agenda sunt, quæ sit ueluti oĩũ regula & norma, ergo in Deo necesse ẽ & rerũ oĩum creandarũ faciendarũq. sapiẽtiã extare & omniũ ẽt gubernandarũ regulam. Atqui ut sapiẽtiæ rõ, qua cuncta creat, rẽ nomenq. hẽt artis & exẽplaris & id earum ita & eiusdẽ sapiẽtiæ rõ quæ cuncta ĩ suos debitos fines ordinat, disponi promouet, rõnẽ legis obtinet. Igiẽ cũ lex (ut supra dictũ est) nihil aliud sit q̃ dictamẽ rõne practicæ ĩ Prĩcipe quia cũcta sibi subdita gubernat, fit ut lex æterna in Deo nihil aliud sit, q̃ sempiterna rõ suæ sapiẽtiæ, qua mũdi uniuersitatẽ legit. Etenim uti sua substãtia & natura, sic, & q̃cq̃d attributorũ ĩ ipso existit eternum est, ut ipsa de se sapientia Prou. 8. pr̨dicat. Ab ęterno ordinata sũ, & ex antiquis antequã terrã fieret, &c. usq. adeo hæc fuit semper cõclõ, lumine ẽt naturali resplẽdẽs, vt ipsis ẽt Philosophis innotuerit vñ Cicero lib. 2. de legib. Hanc, inquit, uideo sapiẽtissimorũ esse sniam, legẽ neq. hominũ ingeniũ excogitatã, neq. scitum esse aliqd' populorum, sed æternũ quiddã, ꝙ uniuersum mundũ regeret, imperandi prohibendiq. sapientia. Ita principe legẽ illã, & ultimã mentẽ esse dicebant oĩa rõne aut cogentis aut uetantis Dei, ex quauilla lex (nãlem adnotat) q̃ Dij humano generi dederunt, recte est laudata. Hęc ille. Ex hac conclõne fit cõsequẽs nõ conuerti legẽ ęternã ac diuinã, q̃ uocant positiuã, ut articulo proximo expositũ reliquimus. Qualis fuit tam Moysi q̃ Euãgelica.

Concló rñsiua.

Elegans ratio S. Th. ꝓ conclusione.

Cicero.

Deductio.

Ad primũ igitur arg. rñdetur, rõnẽ illã, quæ lex est, ab æterno extitisse in Deo, sola. s. rõne ab eius substãtia differentẽ, qua futura cuncta, ut sibi pñtia inspectabat. Etenim ut ad Ro. 4. Apost auctor est, uocat ea quæ nõ sunt tanq̃ ea quæ sunt. Promulgatio aũt eius & uerbo præcellenti ordine, & scripto fit. At qm̃ promulgatio, & loquutionẽ denotat promulgantis, & subditorũ auditũ nõ prioris æterna fuit, nẽpe diuinũ uerbũ expressa mẽtis cõceptione gentiũ, & liber uitæ sempiterna quoq mẽte cõscriptus. Rõ uero posterioris esse nequiuit nisi ꝑ talis, nã æternus nemo fuit q audiret. Cępit ergo lex illa innotescere in mundi primordio per legẽ naturalem, & antiquia patribus præscriptã, ac deniq. nobis per Euangelicã quam Verbũ ipsũ, homo factũ, nobis ꝓmulgauit. Ex hoc fit cõsequẽs, legẽ ęternã solis post Angelos hominib. eisdemq uniuersis esse notã, illis, s. fœlicibus cœlicolis per essentiã, quã facie ad faciem intuentur, nobis ãt per irradiationẽ, sicuti sol uſ in aula, eandemq. plus minusue susceptã Nulli n. mortalium existunt quib. non cognitio quæpiã ueritatis effulgeat, ueritas autẽ oĩs (ut libro de uera relig. auctor est Aug.) irradiatio quædam est & participatio legis æternæ, omnibus ergo est, licet gradibus inęqualibus, nota. Et per hæc cõcordia cõciliatur inter illud Pauli. 1. ad. Corin. 2. Quæ sunt Dei nemo nouit nisi spũs Dei, atq. alterũ ad Rom. 1. Inuisibilia Dei per ea quę facta sunt intellecta conspiciuntur. Diuinorum. n. cognitio in seipsis soli Deo propria est & beatis quibus ipse presens refulget, nobis autem eandem donatur eternam legem per effectus conspicere. Nemo autẽ pręter ipsum põt ea cõprehendere. Quare de isto comprehen-

Ad primũ arg.

Corollarium.

August. Conciliantur duo. Pauli loca.

prehẽsario iudicio loquebatur eodẽ libro de uera relig. Aug. ubi aiebat, Lex æterna est de qua homines iudicare non possunt. Sunt. n. iudicia eius (vt ait Paulus) incomprehensibilis abyssus. Ad secũdum aũt principale argm̃ rñdetur nõ esse legi necessariũ in finẽ alium referri, sed vt per ipsam sub diti referantur in finem. Lex ergo æterna non refertur, sed per ipsam Deus cuncta quæ fecit in seipsum refert, qui est A. & O principium & finis. Ad tertium deniq. respondetur ꝙ sicut in Deo ars factibiliũ ratione differt ab æterna lege, qua agibilia gubernantur, sic & rõnes rerum quæ sunt ideæ hoc est exẽplares formæ, quas diuina mẽs cõtuetur in rerum fabrica, ab eadem æterna lege rationẽ differunt. Est ergo lex una, rõnes uero istæ de quibus Aug. loquebatur, tot quot sunt rerum species. Differunt. n. rõnes in ordine ad ipsarũ effectus.

Ad secũdum.

Ad tertium.

ARTICVLVS III.

Vtrum leges uniuersę ab æterna promanent.

Primarõ ad partẽ negatiuam.

Paulus.

Esaias.

Secũda ratio.

CONsequitur hoc tertio articulo, vt uideamus utrum leges reliquæ omnes ex hoc fonte luminum deriuentur, & arguitur a parte negatiua. Est lex fomitis quã (vt supra audiuimus) ait Paul. repugnare legi Dei, suntq. & iniquæ hominum leges de quibus Esai. 10. Væ qui condunt leges, iniquas. Leges ãt legi æternę aduersantes, atque ab illa deflexæ nequeũt ab illa deriuari ergo non omnis lex ab æterna deriuatur. Scd̃o arguitur. Leges humanę (vt 1 de liber. arb. auctor est Aug.) multa permittunt quæ æterna lege prohibentur, vt meretricia & mendacia, ergo eiusmodi leges nõ possũt ab illa emanare. In cõtrariũ autẽ est illud Prouerb. 8. Per me Reges regnant, & legũ conditores iusta decernunt.

Satisfi. qõni agitatę unica cõclusione.

August.

Ad qõnẽ, hac uerissima eademq. lumine naturali cõpertissima cõclusione rñdetur. Oĩs in uniuersum lex præter, æternã, qua rõne iusti quippiã cõtinet, ab illa æterna deriuatur. Assertio est Aug. eod. lib. 1. de liber. arb. ubi ait, Nihil est iustum ac legitimũ qd̃ nõ ex ęterna lege homines deriuarunt. Atqui natiuam huius caussã iam partim superiori quęstione articulo de legislatoribus attigimus, & nũc emunctius expli mamus oportet. Est. n. ordo in natura caussarum ita dispositus ut inferiores non nisi superiorũ uirtute admotæ moueãt. Vnde (vt 8. Phisic. auctor est Aristo.) necesse est primum motorem cõficeri a quo inferiores reliqui depẽdeant. Si enim primus nõ moueret, reliqui neutiquam mouere ualerent. Eundẽ ordinem & 1. Ethi. inter artes ostendit. Illam quę maxime est architectonica reliquis ueluti Princeps imperat, igitẽ in legib. quibus mundus gubernatur, idẽ est ordo meditandus & confitendus. Nẽpe ut earum sit una suprema q̃ caput earũ sit & origo. Hanc ãt appellamus (ut ipsa est) æternam. Quod si sciscitetis an eo præcisè dicatur æterna, ꝙ neque initium habuit, neq. habitura sit finem? Respondetur nõ idcirco solum, uerũ ob hoc maxime ꝙ nulla sit rõne mutabilis, nec ulli uarietati subiecta, sed sicut in naturalib. primus motor, qui immobilis est, caussa est motuum sub se lõge differentium, sic lex æterna, immota persistens, caussa est vt mortaliũ leges, eorum uariabili cõditione mutata, permutentur. Ipsa. n. uniformis ac maxime una iussit vt natura integra, oĩa essent communia corrupta uero, iter diuersos dominos distribuerentur. Quo fit ut lex hęc a nulla sit alia deriuata, nec uero a seipsa, talis. n. assertio secũ pugnaret. Quod si qs arguat contra, non omnem legem ab illa deduci, nam lex diuina puta Euangelica nõ appareat quomodo inde descẽdat, cum non uideantur esse duæ. Iã proximo articulo responsum est, diuinam positiuam, esse effectum ac participationẽ illius æternę. Ob id. n dicitur positiua, ꝙ posita est nobis, hoc differens a naturali, quæ eiusdem æternę est etiam participatio, qd̃ naturalis ordinat nos proxime ad finem naturalẽ, diuina uero ad supernaturalem, ut paulo inferius euidentius fiet.

Aristot.

Rõ conclusiõis.

Quæstio.

Rño si.

Obiectio.

Soluto.

Ad primũ arg.

Ad primum igitur arg. de lege fomitis quam Pau. existere in membris ait, legisq. mentis repugnare, iam supra diximus existere in ipsis, nõ tãquam in regulante, sed tanquã in subiectis naturali appetitus inclinationi. Que dicitẽ lex fomitis seu fomes ex priuatione iustitiæ originalis derelictus, qui quidẽ nihil aliud est q̃ sensualitatis pondus. Bifariã namq. inclinatio aliqua dr̃ lex. Vno modo inquantũ per ipsã

directe

directe legifer promouet subditos in finẽ honestum, atq; altero modo inquantum in pœnam eos destituit permittitq; naturæ impetu ferri. Vnde ille sẽsualitatis insultus in sua obiecta, quæ brutis animalib. esset naturalis, lex nempe naturæ suæ consonans, hominibus est obliquitas ac deflexio naturæ suæ quatenus est rõnalis, cui quidem rationi motus ille recalcitrat. Et quia per iustitiam originalem idem sensualis appetitus quasi fræno continebatur, ne a rõne exorbitaret, & eãdem iustitiam homo per pctm̃ amisit, ac subinde à Deo destitutus est dr̃ inclinatio illa, fomes ac fauilla ignei peccati, atq; adeo distorta lex per quam similis bestijs factus est homo, sm̃ illud Psalmi, Hõ cum in honore esset nõ intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis, hoc est sensuali legi subiectus, quæ illi cum bestijs cõis est. Vt ergo ad argm̃ adaptetur rñsio, distinguitur prior præmissa. Conceditur inquam fomitem peccati esse legẽ, non directe inclinantẽ in verum bonum, sed in id quod est sensuale bonum, hoc est, quod est delectabile, aut vtile. Et pariter distinguitur cum subsumitur, non deriuari a lege æterna, fatemur id inquam quatenus a rõne deuiat, negatur uero quatenus inclinat in bonũ qđpiam. s. sensuale. Ac præcipue qua ratione est pœna peccati, nam iniectio Dei fuit per illam desertionem liberi nostri arbitrij punire pctm̃ Adæ. Ad sm̃ eodem prope mõ rñdetur. Legis. n. iniquæ quatenus a ratione declinant (vt 2. de legibus, ait Cicero) non modo leges habendæ non sunt, sed nec appellandæ quidem. Quare hac ratione ab æterna non emanant. At uero quatenus nõnihil similitudinis legis retinent, videlicet inquã um potestatem imperandi designant quodammodo influxus sunt diuinæ potestatis. Nam (vt ait Paulus) Omnis potestas a Domino Deo est. Vnde, vt q. 6. & latius li. 3. q. 4. innotescet. Et potestas infidelium principum a Deo deriuatẽ iuxta verbum Christi ad Pilatum. Non haberes aduersum me potestatem vllam, nisi tibi datum esset desuper. Ad tertium deniq; respondetur, ꝙ lex humana quæ malum permitteret approbando vt bonum, vt illa quæ fornicationem pronuntiaret esse bonam, nequaquam ab æterna deflueret. Illa autem quę impune eam permisit, quia omnia non potest coercere flagitia, in hoc quod non conatur ad id quod perficere nequit, recta ac prudens est, atque ideo a lege æterna descendit, licet eam tanquam debilior perfecte non adæquet.

Ad secũdum.

Ad tertium.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum creata cuncta, tam necessaria, quam contingentia æternæ subijciantur legi.

SVbsequitur ut quarto huius quæstionis articulo exploremus an tota creaturarum uniuersitas subdita sit æternæ legi. Et quidem de affirmatiua conclusione non solum sacrosancta fides, uerum, nec ratio physica ambigere sinit. Vt enim Domini est terra & plenitudo eius, quantum ad creationem, sic & quantum ad gubernationem (vt ait ipsa Sapientia) attingit a fine vsq; ad finem, & disponit oĩa suauiter. Et c. 14. Tu pater gubernas oĩa prouidentia. Vnde non modo Iob eos irridet, qui Deum negabant nostra curare, sed aiebant inter cardines cœli contineri, verum & Cicero initio de Natura Deorum vehementer eosdem obiurgat Philosophos neque eos suo noĩe dignos censet. Nam si diuinam prouidentiam de medio sustuleris nulla in nobis inesse põt erga Deum amicitia, pietas, sanctitas, aut religio. Ad interrogata, hęc qõ est, vt quorundam dubietates explanemus. Sunt aũt tria hæc de quib. dubitatur, s. necessaria, contingentia, & humana, nimirum homine superiora, eodẽq; inferiora, & sua ipsius opera. Arguitur ergo quòd necessaria non subsint æternę legi. Lex omnibus imponitur, vt a malis cohibiti recta incedant, ac subinde reliquas res humilioris ordinis, ut tramitem quoq; naturæ suæ non deserant, necessaria autem, cum impossibile sit aliter se habere, nequeunt a natura sua declinare, aut deficere, atque adeo nulla indigent cohibitione, ergo legi æternæ non subijciuntur. Et secundo arguitur. Diuina non sunt subiecta eidem legi videlicet neque personæ diuinæ, nec attributa, quia vbi est summa æqualitas, nulla esse potest subiectio, ergo nõ omnia necessaria subduntur eidem legi. Tertio arguitur, quòd neque omnia contingẽtia mutabilia & caduca homine inferiora supponantur eidem legi. Lex nõ ponitur (vt supra uisum est) nisi quibus promulgatur, reb. autem rationi expertibus nulla

Cicero. Rõ per moræ q̃stionis

Triplex genus rerũ, quæ in pręsentẽ veniunt q̃stionem

Primũ argum.

Secũdũ argum.

tertium philosophus.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

nulla valet promulgari lex quippe quā cognoscere nequeunt, immo neq; legi parere pñt. Nā vt auctor est 1 Ethi. Philosophus, ea quæ legi parent, ratione participant, ergo illa nulli substernuntur legi. Quarto ad idem arguitur eiusmodi contingentia sæpe a sua deficiunt regula, vt patet in monstris naturæ, & in fortuitis casibus, ergo nō oīa eadem gubernātur lege. Quinto argui tur de humanis nr̄is actionib. Hoīes.n.aut iusti sunt apud Deum aut iniqui. Iusti aūt quia filij Dei sunt. spū Dei aguntur (vt patet ad Ro.4.) & vt legitur ad Galatas 5. qui spū Dei aguntur nō sunt sub lege, iniquos vero prudentia carnis exercet, quæ (vt eodem loco ad Rom. subditur) cum inimica sit Deo legi eius nō est subiecta, nulla ergo restat mortalium sors quæ subdita sit æternæ legi. Sexto deniq; arguit lex æterna (vt li.1. de lib. arb ait Aug.) est illa qua mali miseriam, boni aūt vitā beatam merent, beati aūt & dānati exēpti sunt ab statu merēdi ac demerendi, ergo non subiacent æternæ legi. Ex quo consequens apparet, ut nullus angelorum subiectus eidē sit, siquidē nullus est, nisi aut beatus, aut damnatus. In cōtrariū aūt est illud Hester 13. Dñe Rex omnipotens in ditione tua cuncta sunt posita & non est, qui possit tuæ resistere uolūtati. Vnde Aug. 5. de ciu. Dei nullo modo aliqd legib. summi Creatoris ordinationiq; subtrahit, a quo pax uniuersitatis administrat.

Quarta ratio.

Quinta. Paulus.

Sexta ratio.

August.

Ad quæstionem hanc tribus concl. secū dum dubitatorum numerum rñdetur. Prima est, cuncta necessaria præter Deum eius que attributa, æternæ legi, subiecta sunt. Cōclusio fidei nr̄æ documentis satis comperta est, atq; eiusdem sapientiæ præconio Prou. 8. Qñ præparabat cælos aderam qñ certa lege & gyro vallabat abyssos, qñ æthera for mabat sursū, & librabat fontes aquarū &c. Vbi necessaria, nempe elementa & cæli legis æternæ dispositioni subiunguntur, sed tñ & natura magistra id Arist. 2. Metaph. 4 & li. 5. perscrutatus est. Vbi ait æternorum esse caussam. Et 12. Metaph tex. 24. ubi ait primam caussam esse oīum caussam. Et 8. Physi ubi unum summumq; motorem cōstituit ex quo oīa pendent, non solū in mouendo, & operando, uerum in essendo. Necessaria.n. non idcirco talia censenda sunt, q caussam non habeant, sed q natura sua sic procedunt ex necessaria caussam, ut sint prorsus per naturā incorruptibilia, ueluti angeli & cæli. Exemplū Arist. profert in scientijs Huius.n. q est hominem esse resibilem caussa existit, q est animal rationale, etsi iā necessarius sit effectus, q̄ caussa. Et sicut se habet res ad esse (ait ibidem) sic ad ueritatem. Hæc gratia interpretandi Arist. dixerim, qui cum opinatus fuerit celum atq; intelligentias, immo uero mundum ab æterno fuisse, sunt qui intelligere nequeāt quō quātum ad esse primo motori subijciant. Nam secūdm fidem Deum cōtitentem creatorem cæli & terræ, peruium est, quo pacto eius gubernatui cuncta obtemperent naturalia, & cælorum elementorumq; motus, q̄ sic manu oīa tenet ac dispensat, vt si dimitteret, in nihilum abirent cūcta. Sed arguis contra, ueritates perpetuæ, ut hoīem, esse animal rationale, quatuor & tria esse septē quæ ait Aug. antequam fieret mundus, uera fuisse, non subduntur æternæ legi, ergo conclu. non est uniuersalis. Probatur antecedens, per nullam potentiam aut vera esse cæperunt, aut desinere esse uera pñt, ergo non reguntur illa lege. Rñdetur Primum, in hoc sunt a Deo dependentia, q existere in rerum natura cæperunt per diuinā creationem, & per annihilationem possunt esse hoc existentiæ amittere. nā q̄tu ad hmōi existentium re uera creatura sunt. Attñ q̄tū ad perpetuā veritatē, quæ dicit cōnexionem indissolubilem prædicati ad subiectū ea precisa rōne procedūt ab æterna ueritate qua radius luminis perpetui a perpetuā luce ueluti hoīem esse risibilem, germen illius est qđ est esse rōnalem excepimus aūt Deum ac diuina ab hac subiectione æternæ legis pp rōnem supra factam, qa vbi nihil excogitari pōt inæqualitatis, neq; cōminisci quidq̄ possumus subiectionis. Quare filius & si a patre procedat, nullatenus ei subditur, nisi inq̄tum hō, quia.s. rōne minor est pr̄e. Vnde 1. ad Co. 15. Pau. subiectus erit Deo p̄ri, cum tradiderit ei regnum. Quod si quis de uolūtate pariter diuina argumētet. Quidquid est rōnabile rationi subdit, uoluntas diuina est rōnabilis, lex aūt eius est summa rō, ut dictū est ergo uoluntas eius eidē rōni subdit. Feriducta S Tho. rñdit de diuina uolūtate bifariam nos loqui uno mō sm̄ suam, in qua subsistit naturā & sic non tā proprie rōnabilis, q̄ ipsa rō per essentiam. rōnabile.n. participationem dicit rōnis altero mō, q̄tum ad illa quæ circa nos disponit & in ordine ad tales effectus concedıtur

Prima concl. rñsiua.
Prima probatio cōcl.

Arist.

obiectio

Solutio

Nihil diuinū sub est æternæ legi, cum nō sit ibi aliqua inæqualitas

Obiectio secunda.
Solutio.
S. Tho.

ceditur esse rõnabilis, quia cuncta ſm suã rõnem ordine dispensat & administrat. Secunda conclusio, oẽs creaturę irrõnales in sensibilesque & uitæ expertes, quæ continuo mutabilitatis fluxu oriũtur & occidũt, æterna Dei lege agunt. Hanc S. Th. dilucidat per intercapidinem inter humanã diuinamq. legem, quam sic expositã accipito. Creaturæ irrationales, qa non agunt per cognitionẽ finis, nequaq̃ se in ipsũ mouẽt sed appulsæ aguntur ab alio. Quapp cum homo legẽ subditis non ponat nisi regulã eorum mẽtib. sigillando, perq̃ se moueãt, fit ut eius leges, non se extendãt nisi ad homines rõnis participes. Cętera vero humanis actionib. suis mouet & gubernat, nẽpe fræno & calcarib & reliqua inanima, per alia instrũ. Ridiculus n. esset qui iumentis legẽ præscribere qñ & quõ debeant comedere, dormire, arare, currere &c. At multo magis stupidus, qui herbis crescere imperaret, aut arborib. fructus ferre aut lapidi quo se pacto in ædificio collocaret Tũ etsi circures aĩantes, ut canes & simiæ. soleant instar quadã tenus legis ad iocos assuefieri, Deus aũt non solum regulã tã rõnali, q̃ intellectuali creaturę mẽte imprimit, qua se moueant, verum & toti rerum uniuersitati suos indidit appulsus & instinctus, qb. agantur in suos singulorũ fines, ut api ad mellificium, hirundini ad struendũ nidũ, & terræ proferendi fruges, & reliquis suas pariter virtutes agendi. De quo rerum omnium instinctu & virtute intelligitur illud Psal. Præceptum posuit & non pteribit Ex quo fit, Deum non oĩa pari modo administrare ac disponere, sed actiones hoĩum, & angelorum per regulas quib. se in finẽ moueant, reliqua uero per uirtutes & instinctus quib. mouentur In quib & homines cõnumerandi sunt quãtum ad nãles actiones, ut sunt nutritio & augmentatio & similes. Tertia conclõ Actiones humanæ, videlicet liberæ, oẽs subijciuntur legi ęternę, ac longe melius, ac perfectius sub eius ordine comprehenduntur, quam reliquo delectionis ordinis. Conclõ hæc patientior est, quam præcedentes. Actiones. n. humanæ sunt quæ ex cognitione finis prodeunt, in ipsumq. referuntur ex utraq; autem parte tam cognitionis quam appulsus, substernunt æternæ legi, ergo pfectius quam aliis illi subdunt. Probaẽ sc̃da premissa. Veritas oĩs (ut sup. diccbamus) participatio q̃dã est veritatis sẽpiternæ, diuinę, ac subinde, quæcunq cognitio finis Præterea sicuti cęteris reb. ad suos fines, sic hoĩ imò pstãtius indita est a natura q opus Dei est, inclinatio q̃dã & pondus ad id ꝙ legi æternę cõsonat. Sumus. n. (vt 2. Eth. Arist docuit.) ad uirtutes nati hoc inquam natiuũ est rõnali creaturę, ut ſm rõnem uiuat, ergo tam ſm cognitionem, quam ſm propensionem in bonũ, liberis motib. necessarias. actiones humanæ substratæ sunt æternæ legi. Est tũ discrimen inter iustos atq iniquos, ꝙ in malis ac prauis vtrunq. principiũ corruptũ ac deprauatũ est. Nã & sydus agnitionis nãlis terrenis affectib. tenebrescit, & nãlis affectio boni corruptis habitib. obteritur ac debilitatur. Tametsi neutrũ prorsus extinguatur. In bonis ãt ac iustis, cũ nemo hoc noĩe, nisi qui in grã Dei agit, dignus sit utrunq augetur ac vegetatur. Nam & nãli lumini adhibetur fidei radius, & nãli inclinationi spãle Dei auxilium. Quo fit ut quãtum ad actionẽ longe perfectius ac excellentius iusti subiiciantur æternę legi quam iniusti. Cõsiderate hoc tñ S. Th. adnotauit. ꝙ quanto deficiẽtus atq imperfectius per actionẽ se summittunt imperatrici legi æternæ, tanto per passionẽ atrocius subiecti sũt eidẽ ultrici. Nã q̃tũ facere omiserũt in meritis, tm̃ in tormẽtis patiũtur acerbius. Vñ Augu. lib. de catechizandis rudibus, Deus, inqt ex iusta miseria animarũ se deserentium conuenientissimis legib. inferiores partes creaturæ suæ nouit ordinare.

Ad primũ arg rñdeẽ ꝙ etsi necessaria aliter p naturã se hẽre nequeãt, tñ & producta sunt & annihilari a Deo pñt. Præterea & ꝙ a sua natura neq deficere, neq. deuiare possint, cohibitio est & coerctio legis æternæ, eademq. multo uehementior q̃ cohibitio uoluntatis humanæ, quę a tali lege exorbitare solet. Secundi ãt conclõ cõceditur, nẽpe in diuinis nihil esse subiectũ legi, sed cũcta esse eadẽ per essentiã legẽ. Ad tertiũ rñdeẽ ꝙ brutis & insensibilib. reb. q̃tũ ad sua nãlia opera pmulgatur lex æterna per sigillationẽ instinctum & virtutum ad agẽdum, sicuti nobis pmulgatur lex nãlis per consignationẽ luminis mẽtib nr̃is: Sed tñ quantum ad earundẽ rerum usus hoĩb. posita est lex, qua debẽt illi uti. Et per hoc respõdetur ad sc̃am partẽ eiusdẽ argumẽti. Nã etsi creaturę irrõnales rõne humanã nõ participent, ut possint humanis legib.

obtemperare participant tamē rationem diuinam quæ latius patet. Vnde sicuti mēbra dominio despotico obediunt, animæ ut auctor est in Poli. Aristo. sic res irrationales obediunt Deo. Hoc tamen uerū est, quod quia non sunt per se rōnis cōpotes, instinctus illis impressi nō habent propriā naturam legis uelut in nobis lex nālis. Ad quartum respondetur, quod nec monstra neq. casualia præter ordinem diuinæ regulæ accidunt, sed dicitur mōstrum respectu caussæ particularis quæ rem integram intendebat, & casuale respectu hominis, cui præter intentionē imprudenti ac nesciēti contingit, diuinę āt rōni caussæ ipsæ monstrorum & casualium prospectæ sunt. Quare Deo nihil est casuale nec fortuitū. Ad quintū āt iam responsum est hoīum tam iustorū quā iniquorum actiones diuinæ legi subditas esse. Qđ aut adducitus Qui spiritu Dei aguntur, eos non esse sub lege, in hoc sensu legendū est, φ legis pondere nō præmuntur, quia nō seruil, sed filiali timore legis dicto audientes sunt, atq. adeo Spiritus sancti ductu potius quā legis coactu uiuunt, quasi a legis liberi. Vnde illud, Iusto non est lex posita, & illud. 2 Cor. 3. ubi spiritus Domini, ibi libertas. Ad aliud aūt de carnis prudentia itidem concessum est iniquos, quantum ad actiones, non subiici diuinæ legi imperanti, recidere, tñ per passiones in eandem uindicantem. Ad sextū demū respondetur φ cum eisdē caussis res & moueantur in fine & ipso conseruentur consequens fit ut non modo in hac militātium vita, verum & in alia omnes sub eadem diuina lege degant, nēpe dum beati seu hoīes consideres seu angelos illos sempiterna fælicitate diuina ordinatione perfruantur, damnati vero tam dęmones quā homines in illis carceribus ordinationem diuinæ iustitiæ perpessi durent.

Aristot.

Ad quartum.

Ad quintum.

Ad postremū argum.

QVÆSTIO IV.

DE LEGE NATVRÆ.

S. Thom. 1. 2. quæstio. 49.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex naturalis sit habitus in nobis existens.

Primū arg. ptis negat.

POst legem æternam consequitur ut de aliis quæ ab illa deriuantur dicamus. Et primum hac quæstione quarta de lege naturę. Atq. hoc primo articulo de eius substantia, an sit habitus nobis inhærens. Arguitur ergo cōtra id φ supponitur, Lex æterna fm Aug li. 1. de lib. arb. est, qua iustum est, vt omnia sint ordinatissima, ergo per illam satis homo, abundeq. gubernatur, cum ergo natura in superfluis non redundet, non opus est nobis alia lege præter æterna, Secundo arguitur, Homo aliter in suum finem tendit φ bruta, ut pote qui se in finem libere mouet per eius cognitionem rationis ductu, bruta autē nulla se ratione agunt, sed aguntur naturali instinctu, ergo homo non mouetur legē naturę, sed tātum bruta. A parte autem affirmatiua quæsiti arguitur, tertio quod sit habitus. Tria (ut 2. Ethic auctor est Philosophi) sunt in anima nostra. s. potentia, habitus, & passio, lex autem naturalis neq. potentia est, neque passio, ut liquido constat, quia tam potentia quam passio indifferēs ad contraria est, s. ad bonum & malum, lex uero dictamen boni est ergo est habitus. In contrarium autem est quod ut supra quęstione prima ostendebamus, lex est rationis dictamen, quod sonat actum, videlicet hoc aut illud faciendum est.

Secūdū.

Tertiū.

Ad quæstionem hanc tribus conclusionib respondetur. Prima, Lex naturalis in mentib. nfis insculpta est, & impressa. Probatur, Lex quæ (ut dictum est) regula existit & norma actionum nostrarum, duplex (ut dicebamus) habet subiectum. Inest. n. & in regulante, & in regulato, in altero tāquam mouente & in altero tanquam moto, actiones autem humanę, ut proxima quæstione definitum est, subduntur legi æternæ, ergo Deus, qui cuncta suauiter disponit, ueluti naturę auctor impressit mentib. nostris lumen, per quod legem eius ęternam participantes actiones nostras ad debitum finem quo suapte natura feruntur, dirigeremus. De quo lumine Dauid interrogantibus, quis ostendit nobis bona, ad Deum conuersus, respondet. Signatum est super nos lumen uultus tui. Dicitur. n. significantissime Dei uultus lumen suę sapientię & rationis facies, per quam sicuti homo de vultu cognoscitur. Hęc autem naturalis impressio appellatur lex naturalis, fm illud Pauli ad Rom. 2. Gentes quæ legem non habent naturaliter quæ legis sunt faciunt Vbi glo. si non habent legem scriptam habent tamē legem nālem qua

Prima conclō. Suadetur conclusio.

Psal. 90.

quã quilibet intelligit,& conscius est quid sit bonũ & quid malum. Secunda cõclusio. Lex naturalis neq. potentia neq. passio est, neque secundum substantiam est habitus. Conclusio est S. Tho. 1.2.q 94. quam quia rari percipere curãt, rari credunt. Arbitrã tur.n. uulgo recentiores Philosophi habitus intellectuales esse propositiones ac iudicia habitualia. ob id quod ex assensibus frequentatis relinquantur habitualis assensus, quibus postea efficiantur actuales. Sed re uera Philosophia hæc non est syncera, quoniam habitus nõ est iudicium, sed qualitas quædam & uirtus eliciendi iudicia. Ex hac ergo ueritate probatur conclusio nostra. Lex est dictamen (ut supra dictum est) quod ratio de agendis cõstituit, ut Nõ furadum, Non mæchandum &c. Veluti iudicia speculatiua, sunt etiam opus intellectus, habitus autem (vt diximus) neq. est iudicium neq. propositio, sed virtus talia efficiendi, lex ergo non est habitus per essentiam, sed dictamen quod formam habet præcepti. Ex quo fit legem naturæ non esse idem quod synderesis. Hanc enim idem Doctor sanctus. 1. par. q. 79 docuit esse habitum, nempe uirtutem mentis quæ nos inclinat ad assentiendum principiis practicis, sicuti habitus intellectus propensio & oppulsio ad assentiendum principiis speculatiuis. Atque hac ratione synderesis dicitur instigare ad bonum & murmurare de malo. In summa, sicuti habitus intellectus nõ est principiorum collectio, sed uirtus assentiẽdi illis sic neq synderesis est lex naturalis, sed est uirtus, assentiẽdi illis principiis ac dictaminibus practicis, quæ sunt lex naturalis. Vnde ubicunque legatur synderesis esse lex intellectus nostri, vt est apud Basilium intelligendum est non per essentiam, sed quod synderesis est habitus continens legem naturæ, quippe cuius uirtute pricipia illa iudicamus. Hęc in gratiã eorum dixerim qui Physicæ meditationi dediti sunt. Secunda conclusio. Lex naturalis inest nobis per modum habitus Probatur. Præcepta naturalia non solum actu a ratione considerant, dum actu quis præcipit, aut præceptum auscultat, sed per modum habitus, hoc est, per modum permanentis in absentia actus. Itaq sicuti scriptura sacra dicitur fides nostra, quia est collectio eorum omnium quibus per habitũ fidei assentimus, ita collectio principiorum agendum rerum dicitur habitus, quia uirtute synderesis illis assensum præbemus. Quod si quęras quidnam est hoc quod per modum habitus permanet præter synderesim? Respondetur, esse species in memoria derelictas Contra hoc tamen Philosophiæ studiosus insurget. Lex naturalis idita est naturæ nostrę in ipsa eius conceptione, tunc autem nullę ingenerantur species rerum, sed illas postmodum sensuum adminiculo acquirimus Rñdetur propterea legem naturæ dici nobis a natura inditã, & impressam, quod apprehensis terminis bonis & mali illico uirtute synderesis intellectus efformat iudicia hęc dictamina. Bonum est amplectendum, & malum repudiandum, ac similia, quę. s. eiusdem intellectus lumine innotescunt. Quare nulla opus fuit specierum insusione, sed illę postea nullo negotio acquirantur. Emergit nihilominus argu. aliud contra hanc synderesis impressionem. Habitus.n. (vt in lib. de bon. coniu. auctor est Augustinus est quo aliquid agitur cum opus est, synderesis autem non est huiusmodi, quoniam paruuli ante usum rationem, neq. vere damnati vti possunt naturalibus principiis. Respondetur, Augustinum solum depromere habitus naturam, ubi non impeditur. Nihilominus quando ratio ligata est ut in dormientibus, nequit habitus suo fungi munere. De hac autem synderesi, deq habitus intellectus erga principia speculabilia per se nota vinci hoc sępę argumento solo, quod non sint qualitates ab intellectu distincte, nam habitus ab hoc adhibentur, ut cum potentiam indifferens fit ad duo contraria, determinetur per eosdem & coarcetur ad unum Hoc.n. pacto appetitus concupiscibilis per tẽperantiam determinatur ad bonum uirtutis, intellectus autem per se ipse determinatus est ad illa quę lumina naturali sunt nota, utpote qui suapte natura tales ueritates amplexatur, non ergo opus habet aliqua qualitate nostri, sed ipsę forsan inclinationes naturales dicuntur indit habitus. Cui autem oppositum probatius fuerit, aliam rationem meditetur. Aliã plus iusto in Methaphysicam mergimur.

Ad primum igitur argũ. rñdetur quod etsi ęterna lege gubernemur, id tñ fit per naturalem, quę participatio illius, est sicuti lux Solis per lumen nos nobis irradiatũ illumi-

Secũda concl. S. Tho. Iuniorũ placitũ. Probõ conclusionis.

Corollarium. S. Tho.

Secũda conclõ. Probõ.

Qõ incidens. Solutio Obiectio. Responsio.

Al era obiectio. August. Solutio.

Ad primum argumen. principale.

illuminat, igitur cum lex naturalis non sit ex æquo ab æterna distincta, sed eius participatio, nequaquã superfluit. Ad secundum. Ad ẽm concesso antecedenti, puta quo nos libere, bruta uero naturaliter moueantur, negatur tñ consequentia, dum infertur hominem nõ moueri lege naturali, nam actionum libertas in aliquo principio naturali fundatur, nihil.n. homo appetit nisi sub ratione boni nempe illo subnixo naturali principio. Bonum est appetendum. Attamen propositio hinc bono ẽm rationem, inde altero sensuali, libere potest quod maluerit alteri præferre Quin uero(vt proxima quæstione dicebamus) inde Lex naturali in nobis, præ brutorum instinctu legis rationem habet, quod ratione nos ipsi ducimur, illa uero per impetum forinsecus agitur Ad tertium. Ad tertium respondetur quod Arist. loco illo Ethic 2. non recensuit omnia quę insunt in anima, quia nihil de actu uel intellectus uel uoluntatis, ne uero de speciebus meminit, sed totum cõnumerauit principi, quorum uirtute intellectus operatur. Lex autẽ naturalis non est talis uirtus, sed opus ipsum. s. rationis dictamen quæ modo exposito per modum habitus inest.

ARTICVLVS II.

Vtrũ lex naturalis plura cõtineat præcepta.

CONsequenter articulo secundo interrogat S. Th. vtrum lex naturalis plura contineat præcepta Quem titulum qui oscitanter audierit, ridiculam iudicabit quæstionem, nam cum Decalogus aliaq. illi multa annexa præcepta a lege naturæ ortum ducant, quisnam ambigere poterat plurima esse præcepta iuris naturalis. At uero S. Th. meditate ubiq. ẽm Philosophiã loquitur. Præcepta.n. illa absolutè dicũtur legis naturæ quæ illius sunt propria quatenus, ab humano diuinoq iure distinguitur, nempe illa principia quę nullo indigẽt discursu, sed per se sunt lumine naturali nota. Illa uidelice de quib modo definitum est, esse nostræ naturæ congenita. De his ergo nõ est uanum quærere sint ne plura. Primũ arg. a pte negatiua. Argui.n non esse nisi unum. Lex(vt supra dictum est) in genere præcepti collocatur, si ergo plura sunt præcepti naturæ, plures sunt eiusdem leges, cum tamen vulgo nõ ponamus nisi vnam legem naturæ. Secundo arguitur Humana natura est vna, vnaque humani generis ratio, ergo unicum est primum eius præceptum. Secũdũ. Quod si dixeris præcepta multiplicari secundum naturarum numerum ex quibus homo cõstat, vt aliud sit eius naturale præceptũ inquantum est ens, aliud inquantũm animal atq. aliud inquantum homo, tunc inde sequeretur, ea etiam quæ ex inclinatione concupiscibilis appetitus nobis contingunt, ad legem naturæ pertinere, quod cum intra rationis lineam non contineantur, absurdum videtur. Tertiũ argum. Tertio arguitur contra præcepti nomen. Lex nulla obligat nisi quam ratione a superiore edicitur, natura autem nõ est nobis superior nec iudex noster, sed Deus atq. eius ministri homines, ergo lex naturæ, nisi adesset diuinum ius aut humanum, nullam haberet uim obligãdi, vt eius transgressio esse peccatum. In contrarium est quod perinde se habent huiusmodi pręcepta legis naturæ circa principia agibiliũ, vt principia in speculabilibus, sed hæc sunt plura, ergo, & illa

Duplex genus ꝑpositionis ꝑ se notæ. Ante quæstionis huius rñsum, cum iam præmonitum sit sermonem hic haberi de præceptis legis naturæ, non quibuscunque sed propriis puta quæ nullo discursu vt ius humanum, nec superiori reuelatione ut diuinum indiget, sed per seipsa nota sunt ad notandum est dupliciter dici propositionem per se notam, uno modo, secundum se & altero, relatione ad nos. Illa.n. propositio & priori modo per se nota, cuius prædicatum est de intrinseca ratione subiecti, vt Deus est, homo est rationalis Etenim qui naturam subiecti penetraret, nullo indigeret medio ut propositionis ueritatem deprehenderet. Quoad nos vero tales propositiones non sunt per se notæ, qm̃ extremorum naturã non plane percipimus. vnde iuxta sn̄am Boetij in lib. de Hebdom. Boetius Quædã sunt propositiones simpliciter per se notę quippe quarum termini omnibus sunt patentes, ut omne totũ est maius sua parte. Aliæ vero sunt per se note solis sapiẽtib qui terminos percipiunt, vt Angelus non est circumscriptus loco. Intelligenti nanq. non esse corpus, illico patescit nullo circumscribi loco. Ad propositum descendendo sicuti Primum quod rationi speculatiuę offertur, estens(hoc.n de reb uniuersis primũ percipimus) sic primum quod rationi practicæ de appetibilib. & agibilib. offertur, est bonum, nam sicuti primum obiectum intellectus est ens, sic & primũ uoluntatis, est bonum. Quare sapienter Philosophus Prima conclũ. Suadet cõclusio

phus Ethicorũ initium abhoc sumpsit principio Bonum est, q̃ oĩa appetunt. His præiactis duabus conclus. ad q̃onem rñdetur. Prior est, præcepta propria naturalis iuris, hoc est prima, per se nota principia, sunt plura. Probatur, principia naturalia (vt nomen auribus intonat) sunt illa quæ natura nobis impressit, natura aũt hoĩs ex plurib. partialibus constat. Est.n.ens, quæ vtiq; natura cõis illi est cum uniuersis reb. Mox est cum viuentibus viuens, deinde inter aĩalia animal, ac demum hõ: ergo s̃m oẽs hos naturæ gradus peculiaria habet prima præcepta. Exempli gr̃a, quatenus est ens, hoc est generalissimum ei omnium præceptorum. Bonum est expetendũ & prosequendum malum ãt respuendum ac fugiendũ. Hoc.n præceptum cunctis mundi reb. cõmune est idq; ideo oĩum finis appetibiliũ in quod suasibilia omnia tanq̃ in primũ principium reducuntur, sicuti in speculabilib. quodlibet esse aut non esse, ut 4 Meta. text. 9. auctor est Arist. Mox quia primum naturalium bonorum est, esse, inde statim cadit particularius aliud principium quod est, esse proprium cuiq; conseruãdum est. Oĩa.n. appetunt se conseruare suisq; contrarijs obsistere. Et ratio est illa generalis, quia illud est cuiq; bonum, hoc vero malũ. Neque alia expetenda est caussa, siquidem hoc (vt modo dicebamus) est primum principium in quod oẽs appetitiones resoluuntur. Quicquid.n homo uel quęuis res mundi appetit, id concupiscit sub ratione boni, vel ueri, uel apparentis. Atque hoc utique appetitu hominem, cum sit omnium perfectissimus, quę sub cœlo sunt, inferiorem cæteris modo quodam uideo. eo quod ex duabus constet diuersis naturis. Nam res vniuersæ id solum bonum appetunt, quod illis uere est bonum, homo uero illud etiã, quod licet sensui est bonum rationi tamẽ, quæ sua est natura, existit malum.

Primũ pricipiũ practicũ idemq; gñale cõ gruens hoĩ quatenus est

Arist.

Secũm Pricipiũ Practicũ

Quid sit causa ut hõ no tã tum uerum bonum sed speciem boni expetat, cũ id in cæteris rebus secus euenire cõptum sit

Deinde descendendo deriuatur aliud principium legis naturæ ac præceptum hoĩs inquantum est aĩal, quod ad commixtionem masculi ac fœminæ attinet. Hic.n. existit aĩal b. peculiaris modus conseruandi speciem. Nam etsi in arboribus, ut in Palmis & Lauris quædam deprehẽdatur imago masculi & fœminæ, atque in herbarum quibusspiam, tñ ueram masculei fœminationem in solis animalibus agnouit Philosophia, Ex his demum trahitur aliud principium hoĩs inq̃tum est rationalis, qua vtique rõne inclinationem hẽt ad cognitionẽ Dei, ac uirtutis bonum. Ex quo rursus ei conuenit appetentia ad societatem, & ei utilitatem, unde illud, Id facias alijs q̃ tibi fieri vis, idq; ne facias, quod non tibi uis fieri. In summa generalissimum illud, bonũm est appetendum ac malum repudiandum, in hoĩe fit peculiare legis naturalis principium; s. honestum uirtutis bonum exoptandum est & amplectendum contrariumq; vitiorum malum refellendum, ut ad fœlicitatem perueniatur. Secunda conclusio Lex naturalis nihilominus est una. Probatur, quia vnitas legis a fine desumit, est autem horum præceptorum, ut vnum principium, quod est ratio, ita & finis vnus & scopus, qui (vt dicimus) est bonum in genere. Per hæc ergo iura tam Canonica, q̃ Ciuilia innotescunt, quæ de iure naturali loquuntur Isid.n. (ut hr̃ d. 1. can. ius natu.) nihil de generalissimo meminit, quod rebus vniuersis cõe est, sed de illo tantum q̃ est commune omnium nationum, vt viri & fœminæ coniunctio. Quamuis & hoc certius expressit ius ciuile, insti. de iu. nat. & ff. de iust. & iure. s. ius naturale est, q̃ natura omnia animalia docuit doctrinam.n. appellat naturalem instinctum a natura inditum Alioquin docere proprie, discursum denotat rationis, quod ad ius gẽtium proprie attinet & ad ciuile.

tertium hoĩs pricipium qua enˢ aĩal sit.

Postremũ atq; peculiare homi nis principium. secunda conclus.

Ratio conclus.

explanãtur aliquãta ciuilia & canonica.

Ad primum igitur arg. rñdetur non esse idẽ prorsus præceptum quod lex. Diximus.n. legem esse quid uniuersalius, quare ratione unius finis & principii, plurium præceptorum collectio & ordo pertinent ad unam legem, sicuti tota scriptura sacra ad unam fidem. Ad secundum autem conceditur, inclinationes oẽs & ad petitus sensitiui ad legem naturæ pertinere, rõne tñ diuersa, nam quatenus considerantur, nõ vt rationi obedientes, sed tendentes in sua sensualia obiecta dñr præcepta naturalia ea ratione qua in breuis, sed quatenus ratione gubernantur, sunt peculiaria præcepta hoĩs. Ex quo fit, q̃ in hoĩe, ut duæ sũt naturæ diuersa, sic & duæ leges, sed quia sẽsualis sumitur a gñe animalis quę materialiter se habet in hoĩe respectu rõnis naturę quæ est eius forma, speciẽ constituens inde fit q̃ peccata omnia, quia sunt rõni contraria, licet sint s̃m sensualem naturã, dicãtur simpliciter contra naturã hoĩs, vt cap. 4. de

Ad primum argum.

Ad secũdum.

diu.

Ad tertium. diu. nom. auctor est Dionysius. Ad tertium argu. qđ præcipuum est, per distinctionem rndetur. Enimuero in prauis morib. licet re vera connexa sunt ambo, duo tñ considerantur. s. rõ mali, & rõ culpæ. Et quidem rõ naturalis mali, ẽt si per impossibilis cognationem loquendo nec Deus esset neq; alius superior, solus ipse peruersus rõnis ordo esset caussa, vt homicidium & furtũ & similia essent mala moralia, sicuti claudicatio est malũ naturale, quia obliquitas est a gradiendi regula. A tñ ratio culpæ, quæ dicit inimicitiam & supplicij meritum, non intelligitur nisi vbi est superior cui obedire tenemur. Vnde optime definit Aug. peccatum per hoc qđ sit contra legem Dei. Responsio ergo argumenti est quod sola quidem natura obligaret vt transgressio esset malã, licet nõ culpa ueruntamen quia natura effectus est Dei, lex quæ naturalis deriuatio diuinæ legis ęternæ, fit ut præcepta naturæ obligent, vt transgressio eorum fit non solum mala, sed vera culpa.

ARTICVLVS III.

Vtrum omnes virtutis actus sint de lege naturæ.

DVab. conclu. superioris articuli duos alteros adhibere operæpretium est, vt inspiciamus: tum qualiter ex illis principijs naturalibus virtutes oẽs veluti earum conclusiones promanent: tum ẽt quo pacto vna sit lex naturæ, eademq; apud oẽs. Interrogatur ergo in hoc tertio articulo, Vtrum oẽs virtutes sint de lege naturæ? arguitur n. a parte negatiua. Lex æterna iam supra constituta est origo & fons omnium legum, virtutes autem lege aliqua dirigũtur oẽs ergo inde virtutes ortum ducunt, sed lex naturalis alia est quam æterna, ergo actus uirtutum non sunt oẽs de lege natura, sed de lege æterna. Secũdo arguit, quæ sunt sm̃ naturam cũctis conueniant, quippe cum vna sit oĩum natura, uirtutes autẽ non oẽs omnib. congruunt, nam abstinentia & inedia quæ uni est temperantiæ moderatio, in altero qui imbecillior est, eidẽ aduersãt virtuti, ergo non oẽs virtutes sunt eiusdem legis germina. Eo vel maximè, qđ lex oĩs (vt dictum est) in cõe bonum ordinatur virtutes aũt quempiam, vt temperãtia non ordinantur, nisi in particulare bonum personæ. Tertio officia quæ sm̃ leges ciuiles fiunt, sunt veræ virtutes: leges autẽ ciuiles non sunt eadem apud oẽs, nam ẽ ptima quæq; respublica suis peculiarib. legib. communitur, illæ ergo uirtutes non legis naturæ, quę una est apud oẽs, sed iuris humani sunt. Quarto arguitur. Lex diuina, vt Euangelica, nõ descẽdit a naturali quippe qua excelsior est: ergo virtutes illi conformes, ut susceptio baptismi & sacralis cõfessio, neutiquam dici pñt de lege naturæ. Quinto, si uirtutes oẽs humanę riuuli essẽt ac conclusiones iuris naturæ, consequens protinus fieret cuncta uitia contra naturã esse, sunt aũt quędam, quæ peculiariter censentur contra naturam, non ergo oẽs fiunt secundum legem naturæ. In contrarium autem est sñia Damasceni li. 2. ubi ait, uirtutes omnes esse secundum naturam, vitia vero uniuersa contra naturam.

Prima ràtio.

secunda ratio.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Damascenus.

Ad eũdem modum quo supra definitũ est, leges oẽs ab æterna deriuari, eidẽmque subinde actiones humana subdi, disputamus mõ an virtutes oẽs humanæ ad normam naturalis legis fiant? Et seruit quęstio hęc ad explicandam radicem distinctionis virtutum de lege naturæ, & de humana, & de diuina. Et ergo hic scd̃m argumentorũ exigentiam opus distinctione. Virtus n. & scd̃m eius gñalem rationem ac formã cõsiderari potest, & secundum particulare obiectus. Virtus inq̃ inde habet generalem virtutis formam & nomen opus est scd̃m rõnem. Et iuxta hãc considerationem constituitur hic prima conclusio. Oẽs humanæ virtutes sunt scd̃m hominis naturam Probatur: Virtus est nihil aliud quam habitus operatiuus sm̃ rationis normam, naturalis autem hominis propensio, inquantum est animal rationale ad operãdum tendit sm̃ rationem. Nam cum forma, a qua res speciem sortitur, tribuatur ei naturalem inclinationem, fit vt sicut grauis natura est sm̃ suam formam ad centrum cadere natura vero ignis, secundum suam sursum ascendere sic natura animalis, cuius anima rationalis existit, sit secundum rationem viuere. Vnde Cice. lib. 2. de Inuen. Virtus, inquit, est animæ habitus, naturæ modo (hoc est ad naturæ modum) consentaneus rationi. Et de offi. li. 3. Magis, inquit, scd̃m naturam est uirtus, puta comitas, iustitia, liberalitas, q̃ voluptas, q̃ uita, q̃ diuitię. Deniq; que uirtus nullo significantius pacto definiri

In quo sit distinctio posita.

Distinctio virtutis.

Prima conclus.

Cicero.

niri pōt(ut 1. de legib. ipse ait Cicero) q̄ ꝙ sit perfecta & ad summum perducta natura,&c Scd'a cōclusio,si uirtutū actus scd'm earū materias & species cōtēpleris, nō oēs sunt de lege naturę Prima statim huiuscō clusionis rō est hęc I. ex humana a natura li,uno omnium cōsensu,distinguitur, uirtutes autē rōne generali sunt oēs de lege naturę,ut priori cōclusione patet necesse ergo est uirtutes legis humanę, & illas q̄ sunt legis naturę rōne pecuniarium obiectorum distingui quib. sortiuntur species. Probatur aūt secundo, ut legitima pandatur caussa. Illę uirtutes dicūtur de lege naturę,ad quas statim natura inclinat, nō solum tanquam ad prima principia, uerū tā q̄ ad conclusiones ex eisdem principijs absque humano discursu pellulantes, illę aūt sunt humanę,quę ſm leges pro tēporū,locorū,ac negotiorū uarietate humana rōne inuētas,fiunt. Peruia sunt exēpla. Pręcepta Decalogi sunt de iure naturę,nā ex illo principio ꝙ bonum est diligēdum, atque ex altero ꝙ una queq. res suum esse & uitam digit, statim absque longo rationis discursu prodeunt pręcepta primæ tabulę .f.ꝙ Deum optimū Maximū,cuius beneficio & seculari uita donati sumus, & sēpiternā expectamus, amemus, neq. eū iurandi abusu cōtēnamus, sed feriatis dieb. colamus & ueneremur. Ex alio āt. Id facias alijs quod tibi fieri uis, idq. ne facias, quod tibi nō cupis deducuntur mandata cūcta secundæ tabulæ; que oīa in officii iustitiæ posita sūt Quare(ut infra dicemus) nulla super his fieri pōt dispēsatio, nullaq. obtēdi excusatio ꝑ ignorātiā. Sed hæc inferius sunt emūctius ꝑpendēda. Præter hęc āt secūdū diuersas rerū circunstātias humana rō diuersas excogitauit leges. Vt post naturā corruptā Ius gētiū fecit rerū diuisiones, & vna qlibet respublica ꝑ suæ gētis, ac loci qualitate instituī suas leges, ut puta pręscriptionis, uenditionis, aliorūq. humanorū cōtractuū, ad q̄ nō nuda natura primā inclinabat. Hæc duo scire Arist. dignouit Ethi. 7. vbi distinguit iustū naturale ac legitimū, puta humanū seu ciuile nēpe ꝙ naturale sit ꝙ ubiq. uim hēt eādē nō quia vř, vel nō vř, i. non quia humana rō ita de circunstātijs rōcinatur, ciuile aūt ꝙ a principio nihil refert sic an aliter habeat, cum uero positum fuerit refert, quale est, mina captiuos redimi uel capram Diis, sed non duas oues mactare. Idē de legib ecclesiastici sut pote de delectu ciborū, deq. his aut illis dieb. festiuiter feriandis. Tamē si his instituēdis ius diuinum radices iecit. Hæc in genere dicta sint, in quæstione proxima & subsequentibus colli manda.

Secūda concl. *Prima ratio.* *Secūda ratio.* *Aristot.*

Ad primum igitur argm respōdet mini me secū pugnare ꝙ leges oēs ab ęterna dimanēt, & tñ uirtutes humanæ sint de iure naturæ, quatenus oīs uirtus rōni concors est nā lex naturalis nō est ab æternā diuersa, sed eius participatio. Ad 2m autē respōdet ꝙ etsi diuersę uirtutes diuersiscōgruēt ꝑsonis, oēs tñ pēlatis circunstantiis sūt secundum rōnē, atq. hac gñali eā censentur de iure naturę. Neq. obstat aliquas ordinari in bonū ꝑsonæ. nā in indiuiduis cōseruatur bonū uniuersale naturæ. Per rectū.n. eduliorū vsū ac uenereorū sustentat natura. Et ꝑ erea ꝑ particulares virtutis fit ad cōem fœlicitatē ꝑgressus. Ad tertiū rñdetur, Q.f. etsi uirtutes humanarum legi ſm suum genus. f.quia ſm rōnem fiūt dicātur de lege naturæ, simpliciter tñ appellantur de lege humana, qa vnumquodq. à sua atoma specie denominatur. Et ad eundē penè modū respōdetur ad quartū. Virtutes.n. cōformes diuinæ legi nō dnr simpliciter de lege naturę, sed potius sup naturales, licet quodā pacto ēt ſm genus dicātur de iure naturali. Nō quidē sicuti humanæ qa lex diuina nullatenus deriuat a naturali, sicut humana, sed qa rō naturalis diuina luce illustrata quodāmō ēt inclinat ad uirtutes diuinas. Supposito.n. ꝙ homo sit creatus ad felicitatē s naturalē cōsentaneū rōni est, ut officiis ēt exerceatur supra naturalis legis Ad qntū respōdet ſm superiorū doctrinā. Etenim cū in hoīe duplex sit natura, altera ꝓpria, quę est ſm rōnē uiuere, altera uero generica, f. cūctis animalib. cōis, q̄ est, per cōmixtionē maris & fœminæ speciē ꝓpagare, cōsequitur ut sicuti oēs uirtutes ſm propriam naturā nostrā hoc est ſm rōnem fiunt, ita & omnia uitia sint contra naturam, hoc est contra rōnis præscriptum. Attñ ea quæ nō solū contra rōnem nobis propriā patrantur, uerū & contra genericam naturam animaliū, dnr pantonomasiā cōtranaturā. Itaq simplex

Ad primum. *Ad secūdum.* *Ad tertium.* *Adquartum.* *Adquintum.*

plex fornicatio est cõtra naturã, hoc est cõtra rationem, quæ dictat parentib. cognoscendas esse proles, vt debite ab illis educẽtur, & morib. instituantur, quod homini proprium est, nefandũ uero crimen, eo insuper ꝙ inuehitur contra fundamentũ generationes cunctis animantibus cõmunis

ARTICVLVS IIII.

Primũ argum.

Vtrum lex natura cũctis sit mortalib. vna.

NOn satis est cõstituisse legem naturalem in singulis vnã esse, ut art. 2. dictum est, nisi exploremus an eadẽ sit apud oẽs. Arguitur. n. non esse in toto humano genere eãdem. Ait. n. Gratianus in capite Statim Decret. ius naturale esse id ꝙ in lege & in euangelio continetur. Euangelio. aũt non oẽs obediunt (ut ait ad Rom. 10. Paulus) ergo lex naturalis nõ est eadem apud oẽs. Secundo arguitur. Lex est scd̃m quum aliquid iustum esse dicitur. Aris. aũt 5. Ethy. ca. 7. ait nullum esse tam naturale iustum, quin aliquo modo sit apud diuersos variabile, nã & dextra manus natura validior est leua, & tñ in quibusdã hoc deficit. Tertio quodcũque bonum, ad quod natura propendet, ad legem attinet naturæ inclinationes autem ac propẽsiones naturę uasta inter homine varietate distãt, alij nãque ad honores nati sunt, alij ad voluptates, atque alij ad res alias, lex ergo naturæ non est eadẽ apud omnes. In contrarium autem est Isid. lib. 5. quod quidẽ Decretũ extat dis. 1. Ius naturale est cõe omnium nationum, nam quod. ff. de iust. & iure. l. 1. scribitur. s. ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit, nõ de iure tãtum hominibus proprio, sed de cõiunctione maris & fęminæ generaliter intelligit.

Gratianus.

secundũ argum. Arist.

Tertiũ.

Ad huius quæst. enodationẽ recolenda est superior distinctio inter naturali prĩcipia, atq. votum cõclusiones. scd̃m. n. hanc distinctionem duabus conclusionibus facile rñdetur. Prior est lex naturalis quatenus ad sola principia extenditur, eodem est apud oẽs mortales, non modo quantũ ad rectitudinis veritatẽ, uerum & quantũ ad cognitionẽ. Principia nanque rationis practicæ similia hac parte sunt principijs speculabiliũ quæ ubiq; & in concussa possent ueritate, & lumine naturali perspicue clarescũt. Nusquã. n. vllus esse potest mortalium cousq; syluestris ac barbarus, si modo compos si mentis, cui nõ sint hmõi veritates per vim. Bonum est appetẽdum ac malũ uitandum. Id facias alijs, &c. ac reliquæ quas art. 2. de narrauimus. Posterior concl. Lex naturalis quantum ad eius conclus. etsi plurimum sit eadem apud oẽs, & quantum ad rectitudinem, & quãtum ad cognitionem, deficit tñ & respectu prioris propter particularia quorundam impedimenta, & respectu posterioris propter rationis nubile quibus ob cõsuetudinẽ prauam excæcatur. Demonstratio huius conclu. sumitur ex discrimine inter rationem practicã & speculatiuã, nam etsi principijs vtraq; per se notis utatur, nõ tamẽ similiter ratiocinatione discurrunt. Etenim ratio speculatiua quia circa necessaria plurimũ iactat potissimũ negotiatur, puta circa ea q̃ nequeunt aliter se habere, absq; vllo defectu veritatem competit conclusiónib. quam in principijs intuebatur. In ratione autẽ practica ex necessarijs principijs discurrit ad contingentia, in quibus actiones humanæ cõsistunt, necesse est q̃doq; defectus cõtingere, ac tãto plures quanto inferius ad particularia descẽditur. Ex his ergo deducitur nostra concl. nẽpe quod licet in conclusionib. demonstrationum speculabiliũ eadem sit rectitudo veritatis apud oẽs, in conclusionib. vero operabilium contingit qñq. defectus. Exempla patent. Ex illo nãque per se noto principio, id facias alijs, quod tibi vis fieri, rõ practica elicit hanc legẽ. Depositũ cum primum petetur, reddendum est. Quæ quidẽ lex plurimum verum hẽt, deficit tñ deficiẽte petitionis opportunitate rectitudine, puta dum qui penes te arma deposuit, furore correptus, ut faciat homicidium ea repetit. Pari modo ex illo principio, in pace & tranquillitate hoĩb. viuendum est, ꝙ cunctis tanq̃ per se bonum notissimum est, sequit̃ hæc lex, abstinendum est armorum strepitu. Deficit tñ qñ hostis rempublicam inuadit. Similiter ex eodẽ principio colligit̃, ut quisq; ꝓmissorum fidẽ seruet, deficit tñ, dum caussa emergit ob quam promissum implere turpe est. At quęris forte utrum q̃tum ad cognitionẽ eorundẽ conclusionum quippiã sit descriminis inter rõnẽ practicã, & spe-

Prima conclus.

secunda conclu.

Demonstrat cõclusio.

Discrimen inter ratio nem practicã & speculatiuam.

Quæstio speculatiuam. Nihil enim apparet quo differant, nam sicuti cõclusiones practicæ nõ omnibus sunt æque notæ, ita neque speculatiuæ. Tum uera inquã, est illa conclusio. Oĩs triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis, q̃ illud principium Omnes duę lineæ, vbi concurrunt, constituũt angulum, tñ non est æque nota. Respõdetur. Hactenus nullum esse discrimen, differt tñ, ꝙ speculab lium necessariorum ignorantia accidit ob defectum doctrinæ, scilicet, quia nõ didicisti, ignorantia uero in practicis contingit (vt dictum est) ex praua consuetudine rationem obtenebrante. Ex his fit consequens postrema conclusionis particula, nempe ꝙ quanto conclusiones practicę magis ad particularia coaptãtur, minus innotescunt. Patet exemplo. Ex illo principio. Id ne facias alijs, quod tibi non vis fieri proxime infertur mãdatum illud Decalogi. Non mœchaberis, nam id fieri non potest sine coniugis iniuria. Si tamen rem arctius pstringas, uidelicet, Nec simpliciter fornicaberis, hoc licet illi pariter prohibeatur, tñ quia non habet connexam iniuriam, nõ est tam vniuersaliter notum, quin inter gentes incultas licet non pessime institutas, ignorari queat. Imò nescio an apud aliquos barbaros fidei nr̃æ inscios ignorãtia esse posset prorsus excusatoria. Similiter ex eodem principio palã sequitur. Non falsum testimonium dices, ꝙ cum iniuriam vetet, omnibus est cõpertissimum. Si autem strictius inferas. Neq; vllum proferas mẽdacium, non est ita notum. Immo iuuenies in plebe, qui putant iocosum & officiosum nullam afferre culpam. Atque hęc est ratio ob quam omnes prohibitiones secundæ tabulæ, quo patentiores essent, illorum sint expresse criminum, quibus iniuria proximis irrogatur. Tametsi vt homicidij noĩe omnis læsio prohibetur, sic & nomine adulterij omnis turpitudo, & nomine falsi testimonij omne mẽdacium. Præceptorum autem decalogi ignorantia nulli mortalium excusari vnquam potuerũt, etsi sua scelera fuco aliquo linirent. Sicuti illi qui religionis gratia cõtra interdictum homicidij humana cæde cogitabant Deos suos placare ac uenerari. De quibus Psal. Immolauerunt filios suos & filias suas demonijs. Et Cicero (Cicero.) in oratione quadam cõmemorat sua ętate Gallicas gẽtes eodem ritu pollutas, eademq; feralis immanitas fertur & populis Noui orbi esse solennis. Dæmones enim humani generis hostes illa cęcitate homines dementãt, vt humano sanguine suam expleant inuidiam. Et Iulius Cæsar. lib. 6. (Cæsar.) de bello Galli. narrat olim apud Germanos latrocinia nullam habuisse infamiam quæ extra fines cuiusque ciuitatis erant. Sed tamen facinori obtendebant ꝙ iuuenes illo exercitio desidiam & torporem excuterent, bellisque se gerendis appararẽt. De his autem in præsentiarum satis.

(Ad primũ arg.) Ad primum igitur argumentum rñdetur non esse Gratiani uerba sic truncare legenda, Ius naturale est qđ in lege & in Euangelio continetur. Ac si doceat quicqd est in Euangelio ad ius naturale pertinere. Sed iunctum cum verba sequentib. Ius naturale est quo quisque iubet id facere, ꝙ sibi vult fieri, &c id quod in Euangelio continetur, vt verba hæc parẽtesis, sint docens ius naturale plene in euangelio cõtineri; non tamen id solum, sed & ius insup diuinum. (Ad secũdum.) Ad secundum ꝙ est Arist. iam responsum. Non quidem principia naturæ, sed conclusiones nonnunquam deficere. (Ad tertium.) Ad tertium autem conceditur inclinationes naturæ quæ homini cõpetunt, inquantum sensibili animali, ad legem attinere fomi is, hoc est appetitus sensitiui originali iustitia destitui. Si autem considerentur quatenus hominis sunt proprie, tũc legi naturæ subduntur, puta rationi, cæterarum potentiarũ moderatrici, quæ cũctos affectus debet intra suas lineas continere.

ARTICVLVS V.

Vtrum lex natura mutari aboleri ve possit.

(Primũ argu. a parte negatiua.) Post hæc facile est hoc quinto articulo duo perspicere quæ superiorũ corollaria sunt, nẽpe, utrum lex naturæ aut mutabilis sit, aut ab humana mẽte ei adiicabilis. Arguitur, ergo ꝙ sit mutabilis. Legitur enim Ecclesiast. 17. Addidit eis disciplinam, & legem uitæ vbi circunscribitur glossa, legem scilicet literæ quãtum ad correctionem legis naturalis. Et Isidorus lib. 5. (quod est dist. 1. c. ius naturale.) ait

ait cōem omnium possessionem & libertatem esse de iure naturæ, cum tñ iam iure gentiū, tum rerum diuisio, tum ēt seruitus inducta in orbē sit, est ergo lex naturę mutabilis. Sed & ꝙ a nostris cordibus auelli possit, arguit̃ primo ex his quæ dicta sūt. Multę.n.fuere gentes adeo habetes & morū prauitate labefactæ, ut leges naturæ cōtrarias ediderint. Vnde super illud ad Ro. 2. Cū gentes quæ legē non habent, &c. ait glossa, ꝙ in interiore homine per gratiā innouato lex iustitiæ inscribitur, quā deleuerat culpa. Et quarto arguit̃. Lex gratię, efficacior est q̃ lex naturæ, gratia vero deletur per culpā ergo multo facilius deleri potest lex naturæ. In contrariū aūt est decretū Gratiani distinctione quinta, capite primo ius naturale non variat̃ tēpore, sed immutabile semper permanet, & sentētia Augustini secundo libro Confess. Lex tua scripta est in cordibus hominum, quā nec vlla quidem delet iniquitas.

Tertiū, Tētatur alterum mēbrū quæstionis duobus argumentis. Glossa. Quartū argum. Gratianus. August, Distinc.

Ad hanc quæstionē facillima est per distinctionem responsio, supposito.n.primo interuallo, quod inter principia, eorumq; conclusiones interiectum est, bifariam lex naturæ censeri potest mutabilis. Vno modo per additionem, quæ ei fiat, atque altero per distractionē. Statuitur ergo prima conclusio. Nihil vetat legem naturæ priori modo esse mutabilem. Adiecta.n.est illi lex diuina tam uetus quam noua duobus præcipue commodis. Vno.s.quia iam obscurata erat in mortalium mentibus & caligine obducta, vt innouaretur. Nempe vt cōstaret non solum externus actus, uerū & internos esse ad legis norma cōponēdos, neque solum iura natura amicis deberi verum & inimicis. Altero, ut ea cōsilio quæ illi deerant, supplerentur. Et hoc est quod gloss. Eccl. 17. in primo argumento citata appellat correctionem legis naturæ, quæ facta est per legem literæ. Secunda cōclusio. Lex naturæ non est quantum ad prima principia posteriori modo mutabilis, vt.s. quod prius fuit legis naturæ desinat esse talis iuris. At uero quantū ad secunda præcepta, quæ sunt uelut proxime conclusiones, licet primū immutabilis sit, potest nihilominus quandoq; sed raro mutari ꝓpter humana impedimenta ut articulo ꝓximo expositum est. Nam & circa necessarias conclusiones speculabilium cōtingit ob mentis lippitudinem nonnunquā hallucinari. Quocirca mutatio hæc non tam in lege fit, ꝙ in rebus ipsis, ueritas.n. illius generalis præcepti, Depositum reddendū est, aut illius fides ꝓmissa custodiēda, non mutatur nisi mutatis reb. ex quarū mutatione cōtraria nascitur ueritas. Quoniam & hæc lex. Esus carnium uiniq; potus salubris est hoīb. ob id particulari mutatur, ꝙ homo febri correptus est, cui talis victus nocuus fit. Vnde Arist. 5. Ethic. c. 7. Ius, inquit naturę, immutabile est, sicuti ignis vbique vrit, quod de primis principijs intelligit, de conclusionib. aūt subdit, posse mutari, non tñ apud Deos, qui immutabiles sunt, sed apud nos, qui mutari possumus. Quo fit leges triumphantium in regno cęlorum nullatenus mutari posse, qa neque fęlices illi mutantur. Auctoritas aūt Isidori non sic intelligenda est, ut libro 3. q. 3. dicturi sumus, ac si cōem possessionem pręcipiat, aut seruitutē interdicat, alias ius gētium non potuisset tales leges reuocare, sed dicuntur hæc negatiue de lege naturę quia illa nec diuisionē fecit, nec seruitutē iussit. Restabat hicīn tractare, an huiusmodi præcepta naturæ sint dispēsabilia cuius nimirum inde cōiecturæ fiūt, ꝙ Deus Abrahæ necem filij præcepit, & Oseæ ut fornicaretur, & filijs Israel ut deprædarentur Aegyptios, hæc aūt dubitatio inferius. q. 1. art. 8. propriam habitura est sedē. Tertia cōclusio similis est huic proximæ. Lex naturæ quātum ad prima principia & præcepta, non potest ab humana mēte stirpitus eradicari. Potest tñ, licet non plurimū, sed raro quantum ad conclusiones, & secunda præcepta in aliquibus hominibus deleri. Cōclusio non alio indiget testimonio quam ꝙa superioribus petitur. Possunt.n. barbari tanta morū vitiositate peruerti atque errorum peruersitatibus offuscari, ut pro peccatis non ducant, quæ lex naturæ uetat. Neque id solum in conclusionibus, quæ lōge a principijs distantur est officiosum mendacium & simplex fornicatio, verū & in his quoq; quæ propinquiores, subindeq; lucidiores existunt. Sunt.n. (ut a fide dignis accepimus) re pti iter illos mortales. Noui orbis qui nefandam turpitudinem contra naturam non solum impune permit-

Prima concl. Secūda cōclus. Tertia cōclusio. Suadetur conclusio.

permittebant uerũ nulla culpa denotabãt. Qua utique rõne fieri potest vt respublicæ & principes leges contra natura instituant ſm verbum Isaiæ. Væ qui condunt leges iniquas. Et ſm hoc intelligenda est illa glossa ad Rom. 2. quæ ait culpam deleuisse legem iustitiæ ab infideliũ cordibus. Restant ergo duo superiorum argumenta soluta.

Ad tertiũ arg. pricipale. Ad tertium autem respondetur, quòd etsi gratia sublimior sit atque efficacior, quam natura, non est tamen nobis ingenita, & innata, atque adeo neque tam penitus infixa, & ideo facilius per culpam nostram eradicatur, quam lex naturæ.

QVAESTIO V.

DE LEGE HVMANA in genere.

S. Thom. 1. 2. quest. 95.

ARTICVLVS I.

Vtrum præter legem naturæ necessariæ nobis fuerint humanæ.

TERTIVM legum genus est humanarum, de quib. maiores extant disputandi rationes, õritur ergo primo, an præter legem naturalem necessariæ sint etiam humanæ? Et arguitur a parte negatiua.

1. Argu. partis negatiuæ. August. Primo, quia (vt Augu. quẽ ex 1. de libero arb. q. proxima citauimus, ait) per legem æternam sufficienter omnia sunt ordinatissima, illa autem satis abundeq; nobis per naturalẽ cõicantur, ergo humanę redũdãt.

Secũdũ. Scđo, lex mẽsura est (vt supra diximus) nrarum actionũ, rõ aũt non est rerum mẽsura, sed ipsa potius rerũ natura, quã rõ inspicit, (vt 10. Meta. auctor est Aris.) ergo cũ leges humanæ a rõne proficiscantur, nõ habent legitimam rõnẽ legũ.

Tertiũ. Tertio mẽsura, qualis est lex, debet esse (vt ibidẽ Arist. docet) certissima, certitudo aũt humanæ rõni de reb gerendis, quæ singularia sunt ac mutabilia, cõpetere non põt, scđm illud Sap. 9. Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ nrãe, ergo a rõne humana nulla proficiscitur lex.

Quartũ argum. Quarto altera via arguitur. Esto, humana rõ certa esse posset regula nrarum actionum, multo commodius respublica viua hoĩum uoce gubernaretur, q̃ positis legib. Enĩ uero cũ iudex (vt 5. Ethi. c. 4. auctor est Arist.) sit aĩatũ iustũ facilius congruentiusq. fieret ad illum recursus, quam ad legem surdam & mutam. Aristot. Nã cum actiones in singularium vsu consistant, non potest humana lex (vt q seq. uidebimus) de oibus prouidere, singularesq. circunstãtias, prospicere, ut faceret sua prudentia iudex. Isidorus In contrarium autem est Isidorus lib. 5. Etymol. c. 20. & refert inter decreta dist. 4. vbi ait, factas esse leges vt earũ metu humana coerceatur audacia, tutaq. sit inter improbos innocẽtia, & in ipsis improbis formidato supplicio refrenætur audacia, & nocendi facultas.

Quæstionis huius solutio facile ex ipsa rerum natura, & humana conditione colligitur. Rñdetur ergo duabus conclusionib. Prima conclu. Vna est. Necessarium prorsus fuit præter legem naturæ alias humanas pro rerum uarietatibus, emergentibusq; casibus ac negotijs, condi. Conclusio hæc ex duabus radicibus constat, videlicet & ex discursiuo ingenio nostro, & ex rerum indigentia. Prim ratio. Enimuero sicut in speculabilibus, sic & in practicis innata nobis uis est ex vniuersalib. principijs & indemonstrabilibus conclusiones deducere, easdemque in duplici dña. Alias quippe necessarias demonstramus, vt in Mathematicis, alias vero propter inuidentiam consequẽtia sub opinione colligimus pro qualitate cuiusq. scientię. Pari modo in practicis ex primis principijs (vt dictũ est) præcepta Decalogi, quasi necessarias conclusiones exprimimus, & ideo sunt de iure naturæ. Sed tamen quia actiones nostræ in singularibus versantur, necesse est ex eisdẽ principijs obseruatis circunstantijs loci & temporis ad particularia descendere. Obiectio. Quapropter illæ regulæ hunc in modum constitutę, quia non necessario ex solis principijs naturalibus pullulant, sed rationis adminiculo constituuntur, humanę leges nũcupantur. Vti sunt leges, quæ in venditionibus, & cęteris rerum commutationibus positę sunt, sine quibus genus nostrum uitam nequiret transigere. Sed exurgat hinc quispiam fortasse aduersus Dei, Naturęq; prouidentiam Nunquid non prouidentius nobis fuisset consultum, si lex ipsa naturę vsque ad singularia doceret nos omnia? Arguitur enim hoc fuisse consultius, eo quod ratio affectibus sępe obscuratur cum tñ lex naturę semper sit ꝑspicua. Solutio. Rñdetur omnia esse disposita secundum naturam nostram

Rationis.n. ingenium ac natura, est discurrere, & ideo sapiens Deus Naturaq; sagax semina in nobis tantum posuit, quæ rationis cultura uenirent ad frugem, Idque tam in speculabilibus quam in practicis, uidelicet tam in artib. quam etiam in moribus. Hinc ergo secundo colligitur nostra conclusio. Etenim ut quantum ad sciẽtias creatus intellectus est cum principiorum lumine ex quib. ad diuersas scientiarum prole & opiniones discurreret, diuersasq. artes in lapide, ligno, & lana alisq. materiis, nobis conducentes meditando excogitaret, nempe quib. uestimur, tegimur, nutrimur & oblectamur. Pari modo (ut auctor est initium 2. Ethic. Arist.) semina uirtutum moralium in nobis iecit, quæ nostra disciplina & consuetudine culta ad messem al[illegible] escerent. Disciplina autem morum potissima efficacissima est legum humanarum positio, ergo præter legem naturæ, quæ sementem facit, necessariæ sunt leges humanæ, quibus uberius proueniant segetes. Tertio eadem conclusio comprobatur. Lex naturæ licet regula sit morum uniuersalis, non tamen pœnas adhibet compulsorias, quæ tamen hominibus pro statu naturæ lapsæ necessariæ sunt ergo præter legem naturæ operæpretium est pœnales leges adhiberi Doctrina. est Aristo. 10. Ethi.c.9. ubi ait alios natura, & alios consuetudine, atq alios disciplina fieri bonos. Natura quidem non est in nostra potestate, sed Dei dono quidam tales nascuntur, quales uirtutum chorus genuisse uidetur alii uero consuetudine statim ab infantia boni fiunt. Sed tamen disciplina nõ omnes satis instituí possunt nisi illi tantum qui consuetudine sunt præmoliti. Sicuti nouale antequam excipiat semina, curuo opus habet aratro ergo aduersus illos qui ad malum procliues sunt, ad bonum uero duri ac proterui, qui.[illegible] honesti gratia adduci non possunt, necessarius est metus; ut ui cohibeantur a malo, & sic aliis uitam quietã relinquant, & sibi mens inquieta, metu cauere iubeat. Est.n. homo (cuius 1. Polit.c.2. auctor est Aristot.) ut perfectio[illegible]e suscepta optimum cunctorum animalium, ita si alienus fiat a lege, & a iudiciis, omnium pessimum. Sæuissima.n. est iniustitia tenens arma, homo uero arma tenet per innatã prudentiam, quæ ideo legibus diligenda est, metuque coercenda. Atq hac de caussa (vt q. 1. diximus) leges condere non potest nisi uel respublica, uel qui eius fungitur auctoritate. Eademq. ratione natura hominem genuit ciuile animal, nempe ut in societate legibus septus uiueret.

Marg.: Sed a rõ pro conclusiõe.

Marg.: Tertia.

Marg.: Aristot. Probõ.

Ad primum igitur argm̃ rñdetur quod et si lex naturæ participatio sit æternæ, haud tamen humana ratio totam uirtutem principiorum naturalium apprehẽdere potest, nisi, quæ sua natura est, discurrendo. Haud .n. quæ in principijs uniuersalib. delitescũt, simplici intuitu, ueluti intellectualis, Angelus, cernit, sed ratiocinando aliud ex alio deducit. Ob idque ut in speculabilibus æterno lumine, & sic & in practicis æterna lege dupliciter illuminamur. Primum suspiciendo generalia principia, secundo, ut discurrendo ex eisdem principijs alias particulares leges eliciamus, quæ cum in eadem æterna lege præminente existant, non satis per naturalem explicantur. Et hoc quantum ad uim directiuam legum. Sed & quãtum ad coerciuã eadem pene ratio est. Lex .n. naturæ malefactorum conscientias exulcerat, corroditque & percellit, atq; ut ait ad Romanos Paulus, cogitationib. satis accusat, ut possent cordati homines metu illo perculsi, & turpitudinis horrore deterriti satis emendari Ait.nã 1. Confessio. Augusti. Iussisti Domine, & sic est, ut pœna sua sibi sit omnis inordinatus animus. At quia sunt alii usque adeo sensum uoragine submersi, ut non nisi quæ oculis obiiciuntur extimescant, accumulari debuerunt humanis legibus sensualia supplicia. Ob idque ait Paulus iusto non esse legem positam, nimirum quod lex natura, fidei radio illustrata ei abundat ut a malo retrahatur, alliciatur ad bonum Atque hinc plane colligitur solutio argumenti 2. Concedimus enim rationem non esse regulam primam, sed naturalem legem, quæ est æternæ imago, nihilominus illud exemplar ratio prospiciens leges exprimit humanas. Circa tertium autem diffiteri non possumus, leges humanas non ea uigere certitudine, qua speculatiuas conclusiones, eo quod non circa necessaria, sed circa singularia contingentia, uarietati subiecta statuuntur. Neque opus est omnem mensuram infallibili certitudine sed pollere, sed satis est unaqueq. secundum ingenium suæ materiæ fida sit. Et hæc est ratio quare leges humanæ non sunt, uti naturalis, immobilis. Quartum argumentum grauioris est põderis, Quæstio. n. est quam

Marg.: Ad primũ arg.

Marg.: Paulus.

Marg.: August.

Marg.: Paulus.

Marg.: Solutio secũdi argumẽti.

Marg.: Ad tertium.

Marg.: Ad quartum.

Aristo-

Aristoteles.3.Polit.c.11.tetigit. An. scilicet respublica melius ab optimo homine, quā optima lege gubernetur. Definit autem melius legem, quam hominem dominari. Id quod & 5. Ethicor ca.6. commemorauerat. Nempe quia facilius est unum aut paucos prudentes inuenire legum conditores, quam iudicum multitudinem. Etenim qui leges ferant, pauci in uno sæculo satis sunt, qui uero ius dicant, impendio quam plurimi sunt necessarij. Deinde quoniam leges longit peris consideratione feruntur, iudicia uero breuissime cogitantur, & ideo facilius hic, quam illic error contingit. Præterea maxime quod cum leges de uniuersalibus & futuris constituuntur, neq. personas singulariter tangant, non conducuntur personarum respectu. senator uero & iudex quia cum singularibus personis agit, odio percelli potest & more, ac potissimum auaritia corrumpi. Quare, melius est utquam maxime fieri possit cuncta legibus explicentur, iudicib. autem non nisi minima, quæ lege determinari nequeūt, relinquantur. Vnde ait quod qui legem præesse iubent, Deū præesse iubent & leges (utpote a quo ipsæ promanant,) qui autem hominem iubent præesse adiungit bestiam sæuam, qu ia libido, atq. ita obliquos agit at uiros optimos, dum sunt in potestate Iudices ergo non leges ipsi, sed (ut 5. Ethic. ait Arist.) legum debent esse fidi custodes. Et per hæc responde, tur ad quoddam argu. quod sibi Arist. ibidem de artificibus opponit. Conducentius, .n ait, ad corporis salutem apparet ut medicus prudentia sua, quam literarum præscriptis alligatus ægroto medeatur. Nam multo satius particulares circunstātijs morbi sic habebit per spectas, ergo eadem ratione salubrius singulari hominum prudētia, particularib. euentibus informata, poterit gubernari respublica quam præscriptis legibus. Responsum in quam duplex est. Primum .n negatur medici prudentiam quidquam ualere nisi par artem medicam fuerit instructa, certius .n. per artem quam sine ipsa fit curatio. Deinde medici non tam crebro accidere potest ut corruptum habeant animum ad necādum infirmum, quam iudicibus ad sententiam ferendum uel in fauorem unius partis uel in perniciem alterius. Et ideo periculosius est iudicis arbitratui iudicia permittere quam medici. Nihilo socius cum de fide medici timeatur, nēpe dum in suspicionem uenit quod pretio corruptus uel odio saluti infirmi insidiaт, oculatius obseruādus est ut artis prescripta ad unguem seruat. Quin uero addiderim periculosum esse maxime & temerarium ut medici suas proprias opiniones & existimationes scientiæ & arti anteferant. Sed quo ad iudices reuertamur. Accedit huc quarto quod (ut idem ait Philosophus 10. Eth.) lex dum probitatem iubet, licet hominem a uoluptatibus cohibeant, nemini molesta est aut odiosa, quemadmodum iudex, quis facile in suspicionem uenit, an odio aliove affectu fuerit infectus. Quapropter (ut hinc ego colligo) principum pedadogi & consiliarij hac uti debent cautela, ut quādo ipsi non audent patronos suos reprehēdere, leges uirtutum historiasq. legendas porrigant, quæ inuidiam non generant, & mores instituunt. Ad reliquam argumenti difficultatem respondentes fatemur minutiora illa, quæ legibus comprehēdi non ualent, iudicis esse arbitratui relinquenda, ut ff. de legib. l. non possunt. sancitur, Eo quod dum omnia legibus complecti non possumus, quædam negligimus, ne cunctorum iacturam faciamus, eorum instar, qui ingruente tempestate quædam in aquas insanas exonerant, ut naui reliqua seruent. Quo circa iudex præter animi rectitudinem apprime scientiæ ac prudentię indiget ut legum uniuersalia dextre ualeat ad singularium euentus accommodare.

Aristot. — Prima rō quaт melius lex quā hō domi natur. — Secūda ratio. — Tertia ratio. — Aristot. — Argum. Aristot. vbi sup. — Solutio prima. — Solutio secūda. — Periculosum & temerarium est medicis suas proprias opiniones, atq. existimationes arti anteferre. — Quarto ratio.

ARTICVLVS II.

Vtrum omnis humana lex a naturali deriuetur.

SEcundus articulus est utrum omnis humana lex a naturali deriuetur. Arguitur .n. primo a parte negatiua, iustum ciuile (ut 5. Ethic.c.7. ait Arist.) est illud quod a principio nihil refert sic uel aliter fiat, id autem quod ex lege naturæ dimanat, etiam ante legem humanam referebat, non ergo omnis lex humana a naturali deriuatur. Secundo, ius positiuum (ut illic ait Arist. & 5. lib. Isido) contra naturalem diuiditur, ea autem quæ a naturali lege descendunt, non diuiduntur contra ius naturale, immo sunt eius germina, ergo leges humanæ minime a naturali deriuantur. Tertio, lex naturæ (ut ibidem ait Aristot.)

Primū arg. a parte negatiua. Aristot. — Secūdū Aristot. Isid.

eandem vim habet apud omnes, leges autem humanæ non item, sed unaquæq. respublica suis proprijs fulcitur, ergo non omnes a lege naturæ oriuntur. Quarto, omniũ quæ a lege naturæ fluũt naturalis ratio reddi potest, non aũt omnium quæ a maiorib. constituta sunt ut Iulia. ait ff. de legib. leg. non omnium. Non ergo omnes humanę leges a naturali deriuantur. In contrariam autem faciunt Ciceronis uerq. lib. 2. de Inuentio Res a natura profectas & a consuetudine probatas legum metus & religio sanxit.

Tertiũ argum. Quartũ Cicero.

Ad qõnem quatuor conclusionib. rñdet Vna est. Oĩs lex humanitus posita, si recta est, a lege naturæ deriuatur. Quinimo tm̃ habet rectitudinis rõnisq. legis, quantum a lege naturæ recipit. Lex etenim (ut arti. proximo latius patebit) nisi iusta fuerit, lex non est. Immo (vt ait. 1 de lib. arb. Aug.) in tantum habet legis uirtutem inquantum participat rationem iustitiæ. Ex hoc sic arguitur, iustum & rectum in rebus, humanis sm̃ rationis regulam existimandum est rationis autem regula (ut super dicebamus est rerum natura) quam ueluti exemplar intueri in suis cunctis actionibus, debet ergo leges humanæ (ut quæ ab ipsa rõne fabricat̃) a naturali cunctæ nascuntur. Neq. vero (vt supra diximus) uetat leges humanas duabus mensurari regulis, æterna. s. naturali, quarum hæc participatio illius est. Enimuero ut architectus ex cõcepta forma domus lineas in lapide aut ligno ducit, quæ ministro regulæ sunt, quas cudendo & seruando sequĩ debet, sic Deus æternam suam legem uobis impressit, quę esset sicut certum illius signum, Qua propter dum legem naturæ imitamur, æternam tenemus. Vnde Cicero lib. 2 de legib. lex inquit est iustorum, iniustorumq. distinctio ad illam antiquissimam & rerum oĩum principem expressa naturã, ad quam leges hominum diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt, defendunt ac tuentur bonos. Secunda conclusio. Bifariã quippiã a lege naturæ deriuatur. Vno modo, ceu conclusio ex principiis deducta, atque altero, ut specifica determinatio alicuius cõis generis. Ex illo, n. principio Quod tibi non uis, id nemini facias sequuntur illæ conclõnes. Non occides, non furtum facies, &c. sed ex illo q̃ est, Oĩs uirtus præmio digna est, & uitium pœna, lex humana sanxit sicariũ latronemq. suspendi, hæreticũq. cõburi. Vbi cõe supplicii genus ad particulare trahitur. Quemadmodum artifex formam domos in cõi conceptam ad peculiares fabricas accommodat, ut hęc si illa aliter construatur. Et patet inter hos deriuationis modos latum discrimen Prior. n. fit, per uiã syllogismi. Cuius utraq. pręmissa est naturaliter nota, s. Quod tibi non uis alterĩ ne facias, nolles occidi, neque tuis bonis expoliari, nec in tua uxore iniuriam pati, ergo non homicidium, non furtum, non adulterium facies. Posterior uero nõ fit hoc pacto. Ex hoc. n. quod oĩs malus est puniẽdus, recte instruit syllogismus, qđ si iste est malus, iste puniatur. Hoc tamen uniuersale id est sumptum cum distributione nõ est illud quod per legem positiuam secundo modo determinat, sed uniuersale genus, quod ad suas applicatur species. Vt si improbus pœna, quod non sequitur per similem syllogismum, sed per humanam existimationem, qua culpæ admetimur pęnam. Fit nisi collectio. Oĩs malus est puniendus, latroni autẽ congruens suplicium est suspendium, hæreticoque incendium, ergo sic sunt puniendi. Posterior uero assumpta non est naturalis cognitio, sed humanum arbitramentum. Hinc sequi conclusio tertia Deriuatio legis humanæ ex naturali quæ fit per uiam conclusionis non est constitutio noua talis operis in genere uirtutis, sed explicatio uirtutis quę in principiis naturalib. latebat. Etenim Non fornicaberis. Depositum redde, & Decalogus, ante humanam ratiocinationem erant uirtutes, latentes, tamen in principiis naturalib. sunt autem explicitur posita ne quis sibi eorum ignorantiam prætexeret. Secunda uero deriuatio est noua constitutio operis esse uirtutis. Iure. n naturæ non erat uirtus latronem occidere aut hęreticũ, nam lex naturæ tantum dicebat ut punirentur, sed lex humana fecit eorum interfectionem esse uirtutem. Pari modo lex naturæ, ueluti generale principium est. Temperare & frugaliter uiuendũ est, quatenus corpus expeditius possit aĩo inseruire ex quo non propalam sequitur abstinendum esse a carnibus, aut semel tm̃ in die reficiendum, sed tamẽ lex humana inde id arbitrando deduxit qualis debet esse temperãtia & ideo humana lex constituit abstinentiam carnium sub uirtute tẽperãtiæ ubi añ nõ erat. Eodẽ modo, sabbata sanctifices, determinauit ad hoc uel illud festum colendum atque ad

Prima conclu. August. Argu. p̃ conclusione. Cicero. Secũda conclu. Declaratur conclusio. Tertia conclo. Explanatur conclusio.

sacra audiēda. Quo fit, vt, quemadmodum ait S. Tho. leges humanæ prioris gñis uigorem hēant suum in lege naturæ: illæ verò posterioris ordinis, minimè. Quod si supremam huius rationem perscruteris, hæc est, vt reor, quod conclusiones in suis principijs actu continentur: species autem in gñe non nisi in potentia: vt patet in Prædicabus Animal enim non cōtinet omnes species actu, aliàs quodcunque animal esset omnium specierum. Ob idque leges illæ quæ per contractionem generis ad speciē constituuntur, vigorem non hñt nisi in illa minori, quam ratio humana constituit, scilicet viuendum est temperatè huic autē tēpori & gēti hæc temperantia cōgruit, ergo in Quadragesima à carnib. abstinēdū ē.

D.Tho. Absolutissima ratio cō clusionis.

Primum igitur argumētū per hanc proximam sñiam dissoluit. Appellauit enim Phil. 5. Ethi. iustum legale id, quod est merè ciuile, id quod secundo modo deriuatur ex naturali: quod ideo antequam stabiliretur, non erat virtus: ac subinde neque referebat sic vel aliter fieri. Secus de altero deriuationis modo. Vnde per hanc distinctionem articulo quarto diuidemus ius humanum in ius gentium, & ciuile. Parique modo respondetur ad secundum argumentū: Ius humanum, non quodcunque sed ciuile, quod secundo modo deriuatur à naturali diuidi contra ius naturale. Ad tertium aūt respondetur, ius naturale, quod Arist. ait eandem habere potentiam apud omnes, cōsistere in principijs: nā cōclusiones, & præsertim specificas determinationes, ipse ibidē agnouit variari apud varias nationes. Ad quartū rñdet, ꝙ Iurisperitus in lege citata non negat, eorum quę iure naturæ ꝑ modū cōclusionū eliciuntur: posse rōne reddi: eorum autem quæ secundo mō deriuātur, quia seniorum conclusione ꝑ experientiam & prudentiā statuta sūt, veluti vniuersaliū specificæ determinationes, non est semper exigenda ratio, sed eorum experientiæ, & prudentiæ, habenda fides, vt 6. Ethic. auctor est Arist.

Ad primū arg. Aristot.

Ad secūdū arg. Ad quartum.

ARTICVLVS III.

Vtrum legis humanæ qualitates rectè ab Isidoro describantur.

Arist.

CIrca alias legū species nihil opus est qualitates perscrutari in quib. earū rectitudo posita sit. videlicet circa legē ęternam, naturalem, & diuinā. Nam illæ innata natura sua bonæ & rectæ sunt. At verò de humana, quia ratio nostra hallucinari solet, explorare necesse, est quib. debeat lex conditionibus exornari, vt sit bona. Easdē autem Isidorus lib. 5. c. 21. hoc ordine ponit: Erit, inquit, lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum patriæ cōsuetudinem, loco, temporique cōueniens, necessaria, vtilis, manifesta quoque, ne aliquid propter obscuritatem captatoriè contineat, nullo priuato commodo, sed pro cōmuni ciuium vtilitate conscripta. Et refertur dist. 5. can. Erit autem. Arguitur autem non esse necessariam tam longam qualitatum seriem: nam supra cap. 3 compendiosius dixerat: Lex erit omne quod ratione constiterit: duntaxat quod religioni congruat, quod disciplinæ conueniat, quod saluti proficiat: superuacanea ergo fuit prolixior oratio. Secundò, consuetudo distinguitur à lege scripta, vt auctor est idem Isidorus distin. 1. ergo lex non fertur sm̄ consuetudinem. Tertiò, necessarium dupliciter vsurpatur: Vno modo, pro eo quod impossibile est aliter sed hēe, de quo nō est necessaria lex. Rediculum. n. esset legem sancire, vtero habet, parum edat, necessarium autem ad consequutionem finis idem est quod vtile: repetitio ergò eiusdem fuit dicere, vtilis, & necessaria. Quartò denique arguitur. Nonnunquam inquum ēst ad legis rigorem iudicare: sed est operępretium eam veluti Lesbiam regulam ex æquo & bono ad rerum euentus inflectere, vt 5. Ethicó. cap. 10. auctor est Arist. ergò non est vsque adeo legi necessarium, vt sit iusta. In cōtrariū aūt facit auctoritas Isidori.

Isidor.

Arg. 1.

Arg. 3.

Arg. 4.

Ad qōnem respondetur vnica cōclusione. Optimè Isidorus bonitatem legis suis numeris circumscripsit: prius quidem compēdio, post verò explicatius. Duo nāq. est ī lege cōsiderare, penes q̄ condōnes bonæ legis exigēdæ sunt, & examinādę. Est. n. lex & ꝑscripta forma q̄ humanas actiones in debitū finē duci: & ꝑ pea mēsura & regula ad exēplar æternæ naturalisq; legis posita. Si aūt cōsiderēt ut forma, ducēs in finē, necesse est vt talis sit, qualis ad eundē conducit finē, sm̄ Philosophum. 2. Phisic. serræ nāque talis est necessaria forma, qualis fuerit ad serādū aptissima. Si aūt cōsideret vt regula & mēsura dēt esse ad ęternā & naturalē exꝑssa. Finis āt humanæ legis ē hoīum vtilitas: vt ff. de leg. l. nulla, refert: hoc est

Conclusio responsiua.

Aristot

 salus

salus eorum, morumque suorum institutio ut tranquillè & fœliciter viuant. Prima ergo bonæ legis conditio ad legem spectat æternam, quæ fons est totius rectitudinis. Et hoc est quod ait Isid religioni congruens nempe qua Deus colitur, qui primus statuendus est finis nostrarum actionum. Hoc enim ipsum & Plato 1. de legib. Secundum quod legi humanæ tribuitur est in ordine ad naturalem, quæ alterum est eius exemplar. Et hoc est quod illic subdit dicēs. Quod disciplinæ conueniat. Disciplina. n. (vt Plato. 2. Dialogo de legi docet) est puerorū educatio, morumque nostrorum institutio. Idem ergo est disciplinæ conuenire, quod regulam esse moribus componendis appositam. Que quidem disciplina trahenda hominibus est secundum eorum naturam. Restat ergo tertium respectu finis vt lex saluti incolumitatique hominum proficiat. Vocatur enim hic salus, optima animi dispositio, qua ab ingruentibus affectionib. & morbis, qui nostra sunt calamitas, preseruarum incolumes. Sic enim ait Paul. Nunc enim proprior est nostra salus quā cum credidimus. Ad has tres qualitates (vt auctor est S. Thm) reducitur aliarum numerus. Explicatius tamen oratorum more per illum depingitur legis figura & pulchritudo. Enimuero cum regula sit virtutum, quarum præmium est honor, nihil est legi antiquius, quam quod sit honesta Et quia verus virtutis honor diuinitus expetendus est, optimè quod dixerat, religioni congruens, honestatis verbo explicuit. Tametsi & hoc quoque eadem voce doceatur, vt ne sit turpis, videlicet, quæ oculos & aures offendat: vti erant apud miseros illos Ethnicos ritus & leges suorum templorum. Videlicet lex Baccanaliorum, quæ crapula celebrabantur, & obscæna hominum nuditate. Esset præterea inhonasta lex, quæ ingenuos ac illustres magnates, eodem infami supplicio, quo latrones, puniret Deinde, vt quod dixerat, disciplinæ conueniens, declararet, quod ad legem naturæ maximus pertinere, subiungit: Iusta, Possibilis & c. In tribus enim humana disciplina posita est Primum vt rationi sit adæquata, eius in cūctus lineam tenens: in quo ratio iustitię cōsistit. Quod si arguas nil esse honestum quod non sit iustum, & ideo esse frustraneam repetitionem, honesta & iusta. Respondetur, si iustum vniuersaliter accipias

Legis omnes qualitates reducunt ad tres.

Explicantur sigillatim legis condōnes.

Lex honesta.

Iusta lex & possibilis.

Argm.

Solutio.

pro omni virtute, idem est quod honestū. attā iustitia, spālis virtus, est pars, hoc est vna ex quatuor specieb. honesti, ut sm Aris. ait Cic. 1. de Off Est. n. honestū idē q̄ moralis virtus, quæ in quatuor diuiditur Cardinales. Dicere ergo honesta & iusta, specificatio est generis p̄ speciē. Scd'ò, humana disciplina in hoc consistit, q̄ sit in nostra facultate, amore, & vsu legis præscripta sequi. Et hoc est quod ait, possibili secundum naturam: hoc est secundum condōnem eorum, quibus lex ponitur. Sed ais, nomine ipso iustitiæ includitur possibilitas: Nam quod impossibile est, iustum esse nequit. Respondetur, quod hoc etiam concesso necesse fuit deptomere qualis sit possibilitas legis. Nempe quæ sumi debet ex ciuium ingenio & condōne: Vnde possibile hoc loco accipitur pro eo quod est non difficile. Bifariam enim Philosophus. 1. de Cælo accipit ait impossibile. Vno modo simpliciter: & altero pro eo quod non bene & non facile factibile est. Debetque possibilitatis ratio pro personarum qualitate pensari, quum Isidorus naturam vocat. Non enim pueris & ætate nondum firmis, senio ve cōfectis eadem imperari exercita debent, & laborum grauamina, quæ alijs firmioribus & validioribus. Neque tot ieiunia aut spiritualia officia sunt lege à secularibus exigēda, quot à religiosis monachis. Tertio requiritur ad debitam disciplinam, vt lex sit omnibus circunstantijs vestita. Circunstantiæ aūt sunt, tempus & locus. Et ideo ait secundum consuetudinem patriæ, loco & tēpori conueniens. Nam cum rerum natura muri non possit, quę in diuersis regionibus diuersa feri hominum ingenia, & mores, & morbos, debēt leges moribus regionis adaptari. Sunt enim Germani (vt verbi gratia dixerim) minus mortis timendi, ferique magis, & truces: & ideo inter illos nōnulla scelerum genera attrocissimis supplicis vindicantur, quæ Hispanis nō sunt præ nimio eorum horrore congruentia. Cętera verò quæ sequuntur ad finem legis, humanam scilicet salutem spectant. Debet enim lex homines & à malo retrahere, & in bonum promouere. Propter primum, dicitur necessaria, s. ad cauendū in cōmoda, & nocumēta q b. peruenimus: p p sm dr vt illis. Vtile n. idē est qd medium ad finē accommodū. Quare, necessarium in proposito non vsurpatur simpliciter, sed hoc pacto differt ab utili,

Cicero.

Alter scrupulus.

Rn̄sio.

Aristot.

Gemina acceptio impossibilis.

Lex dēt esse loco & tēpori cōgruens.

Lex necessaria, & ut illis.

vtili, quod respectu sunt diuersorum effectuum. Vnde id maximè legiferi deberent considerare, ne legũ multitudine subditos obiurent: sed illis essent tm̃ contenti, quæ sunt penitus necessariç: nam ipsa multitudo fit statim impossibilis: Vnde illico efficiuntur veluti aranearum telæ, quibus muschæ arcentur, non leones. Legum inquã immodica turba hoc solum præstat, vt boni & mites, qui legibus non indigent, circũsepti viuant, peruicaces autem & indomiti leges plures habeant, quas pessundẽt ad suas explendas libidines. Sed ad eundem finem legis per quam maximè decens est, vt nulla sit obscuritate obuoluta, ne ad captandos ignorantes muscipula fiat, sed sit vsq; adeo manifesta, vt trangressorum nemo possit non eam intellexisse. Vnde eodẽ titulo de legibus, & constitutione, legimus. Leges sacratissimæ quæ constringunt hominum vitas, intelligi ab hominibus dẽnt, vt vniuersi præscripto earum manifestius cognito, vel inhibita declinent, vel permissa sectentur. Deniq; vt eundem legum finem palam Isidorus indicaret, quasi omniũ compendium conclusit dicens. Nullo priuato commodo sed pro cõmuni ciuiũ vtilitate cõscripta. Etenim vt inter regem ac tyrannum hac sola rõne interest, quod ille in cõe bonũ, hic aũt in suum priuatum cuncta refert, sic & inter legẽ bonã & malã hoc idẽ est interstitium. At vero cum alijs modis & respectibus leges possint pro priuato commodo constituit, ille esset omniũ pessimus ac pestilentissimus si lucri gratia conderentur. Videl cet, vt vel trangressorum mulctis, vel dispensationum frequentia, legislatorum ærarium ditesceret, aut aulicorũ res augerentur Optimè ergo ait 1. ad lib arb. Aug. quod lex iniusta non est lex, & eleganter 2. de legib. Cic. Cõstat profectò ad salutẽ ciuiũ, ciuitatumq; incolumitatem, vitamque hominum quietã & beatam, conditas esse leges, eosque qui primũ eiusmodi scita sanxerunt populis ostendisse ea se scripturos atq; laturos, quibus illi scriptis susceptisq; honeste beateque viuerent, quæq; ita cõposita, stataq; essent, eas leges videlicet nominarunt. Ex quo intelligi par est, eos qui perniciosa & iniusta populis iussa descripserint, cũ contra fecerint quã polliciti professiq; sint, quiduis potius tulisse quam leges, vt perspicuum esse possit, in ipso nomine legis interpretando inesse vim & sententiam iusti, & iuris colendi. At quod opus est testibus? Lex, regula est, regula autem nisi recta sit, suam non retinet naturam, lex verò iniusta, obliqua est: nihil ergo minus quam lex.

Legum multitudo vitiosa.

Isidor.

August.

Primũ igitur, tertiũq; argumentum, per ea quæ supra obiecimus, planè soluta sunt. Ad secũdum autem respõdetur Quod cõsuetudo, antequam scripta sit, vim hẽt legis vt ff de leg. l. diuturna, & l. sed eã. ait. Iuriconsi. differt tamen à lege quæ reipublicæ consensu scribitur. Dẽt aũt lex poni quæ cũ patriæ consuetudine non pugnet: nisi consuetudo abiectu digna sit. Ad quartum argumentũ, respõdetur, quod cũ humanarũ rerũ casus tantæ sint varietati subiecti, nullatenus queunt leges tanta constitui certitudine quin qñq; sint ex æqua & bono interpretanda. Nã & lex ipsa naturalis de reddendo deposito, deficit, dum ab eo petitur nocere parat. pari modo lex quæ capite punit homicidam, deficit, cum quis vxorem occidit in adulterio deprœhensam Qua ppter (vt eodẽ citato loco ait Arist.) defectus hmõi non sunt in lege, sed in rebus ipsis humani, quarũ casus nequeunt certius comprœhendi. Qua vtique de causa appositissime lex comparatur regulæ Lesbię, Erat. n. Insula vbi lapides præ sua intractabili duritiæ, nequibant cudendo quadrari, vt adaptarentur ad regulam. Et ideo vice versa regula, quæ idcirco non ferrea sed plũbea erat, flectebatur, vt gibbositati lapidis adaptaretur, quod sm̃ regulæ curuitatẽ deprœhenderetur in muro sedes, vel sterneretur locus cui aptius insideret. Vnde fit consequens, vt cum lex ob necessitatem ex æquo & bono accommodatur rebus, illam Aris. obliquitatem non tribuerit vitio, sed laudi propter inconstantiam rerum humanarum. Sed tamen extra talem necessitatem meritò male audit regula Lesbia, puta dum lex vel ad principum voluntatem inflectitur, vel alias ob causas, non mores ad legem collimantur, sed lex ad morum corruptelam detorquetur.

Ad secũdum.

Ad quartum.

Ariotst.

Lex simi lis regulæ. Lesbiæ.

ARTICVLVS III.

Vtrum conuenienter Isidorus & qui illum sequuntur, ciuiles leges iusque humanum diuidant.

TAndem in hoc postremo qõnis articulo videndum est vtrũ diuisiones hu-

humani iuris conuenienter fiant. Et arguitur à parte negatiua: Ius humanum diuidunt tam Isidorus quam leges ciuiles, in ius gentium, & ciuile: vt patet dist. 1. & ff. de Iustitia & iure. Vbi post ius naturale, quod contra humanum opponitur, subsequitur ius gentium, & ciuile. Ius autem gentium potius ad naturale pertinere videtur, quam ad ciuile: quandoquidem conclusio est naturalis iuris: quare Isidorus ipse qui dixerat, ius naturale est commune omniũ nationum, subdit ius gentium, inde sic appellari, quod ipsos omnes ferè gentes vtuntur: ergo inepta est diuisio. Secundo arguitur. Fit alia legum diuisio in leges sacerdotũ & militum, quæ quidem, sumitur ex diuersis officijs igitur cũ penè innumera sint officia, opificiaq; Reipublicæ, in infinitum producenda esset illa diuisio. Tertiò arguitur: ius ciuile diuiditur in Senatusconsulta, & plebiscita, & alia id genus: hæc autem tãtum materialiter differre videntur videlicet, tanquam leges a pluribus vel paucioribus positæ: non autem formali ratione iubendi: materialis vero diuisio non cadit sub arte, quia procedere potest in infinitũ sicut si dicas leges Atheniensium vel Lacedæmoniorum vel Romanorum: illa ergo nequaquam est artificiosa diuisio. Et eodẽ modo impugnatur partitio sa alia qua leges diuiduntur in Corneliam, Iuliam, Semproniã, & alias quæ à solis auctoribus sortiũtur diuersa nomina. Cũ enim absq; numero sint auctores, absque arte fit talis diuisio. In contrarium facit tum Isidorus, tũ etiam legis prudentum auctoritas.

Prima ratio à parte negatiua. *Secũda ratio.* *Tertia ratio.* *Isidor.*

Conclõ responsiua. *Ostenditur conclusio.*

Quęstio pręsens vnica conclusione dissoluitur, quæ est hęc: Ius humanum, vt idẽ sit quod lex humana, quadrifariam ea arte diuiditur. Vnum quodque enim genus secundum id quod in eius ratione continetur per se diuiditur, & (quod aiunt) formaliter, non autem penes id quod sibi forinsecus accidit, sicuti animal, quia in se continet animam, quæ ratione intrinseca, vel rationalis est, vel irrationalis, per se diuiditur in rationale & irrationale, non tamen in album & nigrum, sicut coloratum: in ratione autem legis humanæ, quatuor per se includuntur, ergo tot modis põt in species diuidi. Primũ namq; quod legi humanæ p se cõpetit, est deriuari (vt arti. 2. diximus) a iure diuino, idq; dupliciter cõtingit, scilicet & per modũ naturalis illationis, & per modũ arbitrarię determinationis, igitur penes has differentias primum omnium distribuitur ius humanum, in ius gẽtium, & ciuile. Dñ. n. ius gentiũ, quidquid mortales ex principijs naturalibus per modum conclusionis ratiocinati sunt. Exempla sũt manifesta. Statuamus illud naturale principium. Vita humana in pace & tranquillitate sustentanda est, & cõsoluenda. Inde sub sumpta altera premissa, q natura corrupta in cõi viuens, neq; agros coleret diligẽter, neque in pace viueret, gentes intulerunt diuidendas esse possessiones. Ex eodem itidem principio elicuerunt seruitutis legem nam aliter seruari nequiuerat hostis in bello. Rursus ex eodẽ principio, subiuncta altera præmissa s. quod homines, ciuile animal, sustentare se nequeunt, nisi vicarijs se operis mutuo iuuent, intulerunt leges omnes venditionis, locationis, impignorationis, aliarumque commutationum, pactorum & conuentorum, vt hř ff. de Iust & Iure. l. Ex hoc Iure, quibus humana societas colligatur & sustinetur. Quidquid verò per modũ determinationis generis per spẽm cõstitutũ est, ius appellatur ciuile. Vnaquæque. n. ciuitas, aut respublica sua sanxit particularia scita. Vt ex illo naturali principio, Deus sacrificijs colendus est, diuersa instituta sunt sacrificia, bonũ s aut caprorũ, & (vt ait 5. Eth. Arist. ca. 7.) caprã dijs, sed non duas oues mactare. Sacrificia vero antiquæ legis diuinitus instituta sunt, & sacro sanctum nostrũ Eucharistiæ, ab ipso tẽpore, qui factus est pro nobis hostia & sacrificiũ, Leges etiam (vt dicebamus) pœnarũ qb diuersis maleficiorũ gñribus diuersa sũt supplicia decreta ad ius ciuile ptinent. Itaq; ius naturale absq; vlla rõcinatione scriptũ est in mentib. nostris, ius aũt gẽtiũ naturali ratiocinatione, absq; hominũ cõuentu, & longo consilio inde elicitum, ius aũt ciuile arbitratu hominum in vnũ cõeuntiũ cõciliũ cõstitutũ. Vñ Isidorus li. 5. c. 5. q̃ refertur dis 1. Ius, inquit, ciuile est, q quisq; populus vel ciuitas sibi propriũ diuina humanaq; causa cõstituit. Vnus hinc tñ oboritur scrupulus, risu dignus. Consequens enim ex his fieri videt, præcepta Decalogi esse de iure Gentium, qñ quidem (vt supra visũ est) ex principijs naturalib. ceu cõclusiones eruuntur. Consequens autem hoc falsum est, nam quantum ad radicem de iure naturæ censetur, quantum verò ad explica-

Discrimen inter ius naturale, gentium, ac ciuile. *Isidor.* *Scrupulus.*

explicationem & positionem, de iure Diuino, tum antiquo, tum et Euangelico. Ad hoc tamen respondetur, quod ratione originis oē ius gentium dr̄ de iure naturæ, licèt ratione illationis ac positionis nuncupetur ius gentium, ob idq; nihil vetat, si ante legem scriptam Decalogus censeretur posteriori mōdo iure gentium. Tametsi propter euidentiam proximæ illationis, forsan non sortiretur nomē nisi iuris naturæ. Nam est Decalogus adeò patēs, vt principijs naturalis iuris sit proximus. At verò qm̄ caligante iam mortaliū mente, præcepta illo digito Dei in tabulis exarata sunt, nomen obtinuerūt diuini iuris. Non q̧ supra naturam sint, sed quia Deo auctore exposita. Per hęc soluitur argūm primū. Ius n. gētium, sic non negatur quodam mō esse naturale, vt tn̄ cēseatur ab illo differre p̄ illationem: tunc præsertim dum longius conclusio à principijs distat. Secunda cōditio humanæ legis est, ordo ad cōe bonum. Et sm̄ hunc ordinem diuiditur respectu diuersorum officiorum ac ministrorum, qui egregias operas nauāt cōi bono: vt est lex sacerdotū, qui religionis culti consecrantur. Et leges militum, qui publici sunt custodes: legesq; magistratuum, qui iustitiæ administrandæ præficiuntur. Haud tn̄ inde fit consequens (vt secundo loco ante q̄ōnē arguebatur) multiplicandam esse hanc diuisionem ad opificum numerum qui sūt in republica. Nam alij nō sunt publici eius ministri cōi bono deputati, sed particularibus necessitatibus inseruientes. Tertiò conuenit legi humanæ ab illis institui, qui publica funguntur administratione reipublicæ: generis autem reipublicæ (vt supra iā secundum Arist. in Polit. diximus) multæ sunt species. Alia enim est Aristocratia, id est, optimatum principatus: quare leges q̄ ab istis eduntur, nuncupantur Senatusconsulta. responsa prudentum & c. Secunda regiminis species est, Oligarchia, id est, paucorum diuitumq; & potentū principatus. Et sm̄ hoc sumitur ius prætorium, quod ēt dr̄ honorarium. Tertium regimen est Democratia, hoc est, popularis potentia: cuius leges dicuntur plebiscita. Aliud autem dicitur regimen tyrannicum, de qua specie propter eius corruptionem nullū sumitur legum nomen. Sed quartum regiminis institutum, est regnum. Et secundum hoc sumitur species legum, quæ dicuntur constitutionem principum. De quibus extat titulus 1 lib. Digestorum Cuius prima lex est, Quod Principi placuit, legis habet vigorē. Arist. autem ex his videtur aliud commini sci quod ei forsan optimum iudicatum est. Et ex hoc (vt auctor est Isidor.) natæ sunt leges, quas maiores natu simul cum plebeius sanxerunt. Et per hæc satisfactum est tertio argumēto. Haud enim harum differentiæ legum ob numerum tantum legumlatorum discernuntur, immò ob species regiminis diuersas. Quocirca non est eadem ratio diuisionis legū in Romanas, Athenienses, Lacędemones, &c. Hæc enim non specifica, sed prorsus numerica est. Quartum, quod lex humana sua ratione includit, est componere humanos mores, diuersosq; aī insultus cōpescere. Ex hac ergo parte sumitur diuisio legū in legē Iuliā de adulter. & Cornel. de sica & Aquiliā, & alias quæ licèt à suis autorib. noīa traxerunt, tn̄ nō solū hac ratione discrepant (quod quarto argumento impugnabatur) sed p̄ specificā actionum distantiam, de quibus latę sunt. Restant ergo omnia argumenta soluta. Hęc autem satis dicta sint ad exponēdum iuris diuisiones. De quibus, præter loca citata, copiosa fit mentio. ff. de orig. iuris.

Ad primū arg.

Secūda humanæ legis cōditio

Soluit 2. arg.

Tertia vñ iuris humani, triplex diuisio ducitur.

Prima, Aristocratia.

Secūda, Oligarchia.

Tertia, Democratia.

Quarta regiminis species.

Aristot.

Isidor.

Ad tertiū arg.

Quarta cōditio legis humanæ.

Ad quartum.

QVÆSTIO VI.

DE POTESTATE LEGIS Humanæ.

S. Tho. 1. 2. quæst. 96.

ARTICVLVS I.

Vtrū lex humana in cōmuni debeat cōstitui.

POst legis humanæ necessitatem qualitatemque & diuisiones, sequitur de eius potastate, & virtute. Et initio ab eius generalitate sumpto. quæritur primò, vtrū debeat in communi constitui? Et arguitur à Parte negatiua. Primū ex Philosopho 5. Ethic. ca. vbi ait, de singulis etiam lege iuberi, vt sacra Brasidę facere, idq. distinguit contra ea quæ publicis decretis instituuntur. Inde. n. colligitur, leges non in cōi tm̄, sed in singulari quoq; poni. Secundò, leges sunt de actionibus nostris, quæ tn̄ in singulari fiunt, ergo dēt in singulari ferri. Tertiò lex est mēsura n̄rarum actionū, & mensura,

Argu. 1. partis negatiuæ.

Aristot.

Argu 2.

Argu. 3.

sura, vt primo Metaphysicor. docetur debet esse certissima: actiones aũt nostra lubricæ incertæq; sunt: congruentius ergo leges de singularibus casibus decernerentur, quã in cõi. In cõtrariũ est pomponius Iurisconsultus, ff de legibus, vbi ait: Iura constitui oportet in his, quę accidunt, hoc est, in his quæ vsu venire solent: non tñ in his quæ præter opi. & insperatò cõtingũt, idq; trib. subsequentibus legib. inculcaẽ.

Pomponius.

Responsione facilè per vnicam conclusionem instituitur: Lex debet in cõi constitui: hoc est non debet præcipere. Si talis aut talis occiderit, vel tali de caussa, aut cũ talis circũstantia capite plectatur, verum in cõi. Quicũque occiderit Accidentariæ enim illæ circunstantiæ nequeunt lege cõcludi, at per prudentiam sunt postea perpendendæ. Enimuero vt in speculatiuis, quemadmodum iubebat Plato quiescendum in speciebus est, eo ꝙ de singularib. quæ caduca sunt, nulla est scientia, sed experientia; sic, & in practicis de singularib. quæ fortè accidunt, nulla esse põt lex, sed sola prudentia. Probatur aũt præterea cõclusio tum ex fine legis, tum ex alijs quæ illi adhærent. Iam.n in quæst. proxi. assertũ est legem debere pro cõi vtilitate ciuium sciscі. Inde ergo fit, vt debeat talis condi, qualis cõi expediat bono: commune autẽ bonum ex multis constat tam personis, quam negotiorum varietate. Sunt inquã qui legibus parere coguntur, senes, & iuuenes potentes, & debiles, sapientes & ignorantes, quibus multa possunt negotia contingere. Debet ergo legifer hisce omnibꝰ prospicere; quod fieri aliter nequit, quam si lex in communi ponatur. Deinde ponitẽ (vt 1 de Ciuit. Dei. Ait Aug.) non vt paruo tempore duret, sed vt longis sæculis. Graue.n. respublica accipit detrimentum frequenti submutatione legum, sit aũt de singularibus casibus poneretur, illis demutatis mutari & ipsa subinde deberet. Ex ꝑsenti cõclusione elicitur illud axioma. Lex non respicit ea quæ rarò, sed ea quę vt plurimum contingunt. Quod iurisconsultus verbis citatis pronunciat. Contra hãc igitur legum naturam grauiter peccant, qui singulis casibus legibus occurrere contendunt. Extat (vt exempli gratia dicam) lex de ambitu, nempe quo candidati ambire prensareque prohibentur. Vt autem hic murus firmior sit alia comitatur lege, videlicet, ne quis domos ipsorum adeat, ne ipsi ob ambulent, ne vllus cũ altero colloquatur. Quod si scholaris contrafecerit, iure suffragandi priuetur, si vero candidatus, ipse ius quoque amittat petendi cathedram. Reuera hoc plus iusto est irretire humanos amicos. Contra eãdem itidem doctrinam delinquunt, qui in condendis legibus non alia tempora longius prospiciunt, quam quod præsens est. Sunt inquam qui exiguum numerũ personarũ cõsiderantes, charitate feruentiũ, graui legum onere religionum familias præmũt, quas cum posteri ferre nequeant, ceruicibus excutiunt. Verissima ergo doctrina est, ꝙ leges debent sic in communi ferri, vt multis temporibus personarumq. qualitatibus & casibus coaptari possint.

Conclusio vnica rñsiua q.

Probatio conclusionis.

August.

Primũ peccatũ eorũ qui singulis casibus peculiarib. legibus subueniũt.

Secũdũ peccatũ eorũ qui in cõdẽdis legibus ad id solũ ꝙ ad est prospiciunt.

Ad primum igitur argumentum respõdetur, tres gradus impræsentiarum distingui præceptionum ac prohibitionum humanarum. Primus est omnino generalis, nempe quando instituta non in gratiam alicuius singularis, sed in bonũ totius reipublicæ fiunt, & hæc propriè dicuntur leges, vt. Qui cædem fecerit, capite plectaẽ: Magistratus non pretio creentur, iudicia Iudices ne pretio vendant. Et istæ sunt ꝓpriè leges. Alia vero sunt, quæ in gratiam singularis personæ conceduntur. Et istæ non tam leges, quam priuilegia seu dispẽsationes dicuntur; vt cum Rex militi strenuè se in bello gerenti iura nobilitatis cõfert. Et eleemosynas in subsidium belli contra Turcas largientibus, singularia Põtifex impartitur priuilegia. Hoc autem perspectè audiendum est. Potest enim vera lex in gratiam singularis personæ ferri, vt sunt leges festorum, quæ in honorem Virginis sacræ, aui alius cuiusq; diui solẽniter feriamus; istæ.n. in cõi omni populo indicuntur. Priuilegia autem non præferũt talem vniuersalitatis speciem; alias.n. inducerent formam legis; vt est illa, quæ totã nobilitatem a soluendis tributis eximit; & illa generalis. Qui tot annis militauerit, emeritus sit miles. In postremo autem gradus sunt sententiæ iudicum, quæ (vt supra dictum est) non leges, sed legum sunt applicationes ad singularia. Secũdi ãt argumenti respõsio facillima est. Nã cum lex mensura sit, non debent esse tot leges, quot actiones, sed sicuti vna regula artifex plurimos disponit lapides, & eadẽ vlna

Ad primũ arg.

Primus gradus.

Secũdus gradus.

Põt vera lex ferri in gratiã singularis personæ.

Postremꝰ gradus.

Ad secũdũ arg.

na plurimas metimur quantitates;sic vna communi lege plurimas regulamus actiones. Tertio autem argumento fatemur, non posse humanas leges tãta pollere certitudine,quanta est in naturali,sed tamen neque in omnibus exigenda est eadem certitudo,vt 1.Ethic. ait Arist. Et ideò satis est, humanis legibus, si plurimum sint vsu rectæ,licet nonnunquam deficiant.

Ad tertium.

Aristot.

ARTICVLVS II.

Vtrum ad legem humanam pertineat omnia vitia cohiberi.

Prima ratio.

POstquam de generali forma legis visum est,in communi esse ferendam, sequitur vt de ei⁹ latitudine videamus,an omnia vitia debeant humanis legibus ꝓhiberi.existit n.statim in foribus rõ affirmatiua. Enim verò si leges, vt supra nos Isidorus docuit, in hoc humanitus positę sunt, vt earum metu coerceatur iniquorum audacia, cum aliter coerceri nequeat quam si omnia prohibeantur vitia,consequens fit,vt omnia humanis legibus vetari debeant. Secundo, cum etiam ex Aristotele iam audiuerimus,illud esse legislatoris propositum, vt bonos studiosque faciat ciues; id autem nequeat,nisi homines ab omnibus vitijs refrænando, fit, vt debeat legibus omnia compescere uitia. Tertio,lex humana (ut etiam uisum est) a naturali deriuatur, legi autem naturæ cuncta repugnant uitia, ergo legibus humanis omnia caueri debent. In contrariũ est Aug.libi 1.de libero arbi.vbi ait humanam legem multa concedere, ac impunita relinquere, quæ per diuinam prouidentiam vindicantur.

Isidor.

Secũda ratio.

Tertia ratio.

August.

Respõsio huius quæstionis more & vsu patentissima est,quæ duabus conclusionibus constat. Prior est, Leges humanæ non omnia prohibẽt vitia. Fulcitur aũt hac naturali rõne. Lex(quod identidem resumimus)mensura est humanarũ actionũ,mẽsura aũt(vt 10. Metaphy. auctor est Philosophus)homogena esse debet,hoc est eiusdẽ rõnis rebus ipsis quas metimur. Enim uero quantitates cõtinuas vlna metimur, aut pede,aut palmo,quę quantitates itidẽ continuæ sunt,liquores vero & grana metimur modio,sed pondera, libra,idque in singulis generibus obseruamus. Fit ergo consequens, vt leges hominum humanæ sint conditioni adaptandæ. Id quod Isidorus illic admonuit,vbi iussit legem debere esse possibilem secundum naturam & secundum consuetudinem patriæ. Conditio autem humana id postulat, vt leges non sit summo rigore vitiorum vindices, ergo tales debent institui. Quod autem hoc nostra conditio & ingenium expostulet,sic accipito: Leges toti multitudini ponuntur: in multitudine autem longè plures sunt qui virtutum habitibus non sunt imbuti, sed cum prauis corruptisque affectibus colluctantur,quique adeo potentes non sunt præclara virtutum opera assequi,nam studiosi habitus sunt quibus facultatem nanciscimur studiosè agendi, ergo sicuti leges non eædem pueris, quæ viris, neque eędẽ sęcularibus quæ religiosis ferendæ sunt, sic neque toti multitudini illa sub pęnę intermination e prohibenda sunt, à quibus tota multitudo pro humana fragilitate abstinere non potest, sed ea prorsus quæ plurimi cauere possunt. Posterior conclusio: Ea potissimum vitia, flagitia, & scelera,debent leges humanæ prohibere,quæ rempublicam de sua pace & quiete deturbant, qualia sunt crimina, quæ iniustitiam habent annexam,puta illa, quæ sunt contra commutatiuam iustitiam,vt homicidia,furta, adulteria,fraudes,& iniurias,atque id genus reliqua Enimuero,tranquillitas hæc & reipublicæ serenitas,scopus est & finis omniũ leges condunt. Quin verò alia quæ impunè permittunt, vt hæc euitentur sinunt, nempe meretricia, vt adulterijs obuietur, vsurę,vt caueantur furta. Hinc fit, crimina & scelera non quò grauiora sunt coram Deo,durius in republica vindicari sed quò paci sunt magis inimica. Periuria enim quæ peiora sunt furtis,& blasphemiæ, quę homicidia sua immanitate exuperant, non prohibentur capitali supplicio, sed Deo reseruantur castiganda. Veruntamẽ illa quę substantiam religionis concutiunt vt hæreses,& apostasiæ, atque illa quæ sua fœditate aures inficiunt, licet non sint hominibus iniuriosa, acerbius nihilominus sunt vindicanda.

Prima conclu. Suadet conclusio naturali ratione.

Postrema conclusio.

Probatio.

Corollarium.

Ad primum igitur argumentũ respondetur, quod Isidorus dum ait,legum metu coercendam esse hominum audaciam, seipsum exponit,quòd debeant legibus prohiberi iniuriæ,quas contra iustitiam impu-

Ad primũ arg.

tis. In materia iustitiæ & liberalitatis præcipit in graui necessitate & parentib. alere filios sm̃ suum statum & nonnunquam filijs vice versa parentes. Extra illos autem casus reliqua ad legem naturę & diuinam remittit de honore parentibus deferendo. In summa, lex humana ea duntaxat præcipit officia, quæ ad bonum commune referũtur, uel per se, & proxime, vt ad publicũ bellum arma indui, uel mediate (vt aiũt) vt illa quæ ad bonam attinet disciplinam, per quã ciues ad bonum iustitiæ & pacis instituuntur. Quæris ergo, quid si aliqua esset virtutis species quæ nullatenus ad bonum publicum referri posset? Respondetur nullam esse prorsus, cuius non saltem aliquis actus ad idem bonum quandoq. referri valeat. Neque uero generalis hæc conclusio morales tantum virtutes amplexatur, verum & intellectuales. Legibus nanque humanis, & artes iubentur in republicá & scientiarum cõtemplationes. At uero si ita res habet, ut & virtutes intellectuales conclusio comprehẽdat, emergit statim argumentum quod nõ sit in vniuersum uera. Nam obiectum supremæ uirtutis intellectualis, in qua summa posita est nostra fœlicitas, cum Deus ipse sit per essentiam, in nullum aliud commune bonum est referibile. Respondetur autem quod etsi per se Deus in nullum alium referatur finem, eo quod ipse sit uniuersalis omnium, idemq. summus, tamen quatenus facia li uisione a nobis attingitur & possidetur, refertur quidem, tum in nostram fœlicitatem ac beatitudinem, tum etiam in suam ipsius gloriam quæ per eandem uisionem fit in beatis illustrior.

(Quæst. Solutio. — Arg. — Rñsio.)

Ad primum igitur argumentum respondetur, qnod sicut lex humana nõ prohibet singulos uitiosos actus ita ueq. præcipit studiosos uniuersos Sed est tñ differentia qđ quantum ad virtutes nulla est species cuius non aliquem præcipiat actum, tamen quantum ad uitia, nihil uetat aliquam esse speciam cuius nullũ actum prohibeat. Et propterea præcedenti articulo responsum est ad vniuersalitatem negatiue præsenti uero affirmatiue. Nullum.n. prohibet aut iocosum aut officiosum mendacium, neque ullam simplicem fornicationem, nisi circunstantiam habeat speciem variantem in genere moris, ut adulterium, in cœstum, &cę.

(Ad primum argumen.)

Ad secundum respondetur, quod actus. Bifariam dicitur uirtutis, uno modo quantũ ad substantiam, quia scilicet fit secundum rationis normam, siue ex habitu procedat siue ab eo fiat qui non est habitu præditus. Alio vero modo quia ex habitu proficiscitur, atque adeo prompte & delectabiliter fit, lex ergo nihil de habitib. præcipit, sed de actib. qui media sunt ad comparandum habitum. Præcipit inquam pro republica pugnare, nihil curans ex habitu id fiat agere, autem ex habitu, non est pręceptum legis, sed finis, nam iubendo nobis operari intendit legifer habitus in nobis ingenerare, quibus studiosi efficiamur.

(Ad secũdũ arg.)

ARTICVLVS IIII.

Vtrum lex humana imponat subditis necessitatem in foro conscientiæ.

Postquam visum est de potestate legis humanæ quantum ad extensionem videre restat quantum ad eius vim, an vsque ad conscientias attingat, quas ligare possit. Est enim statim in propatulo argumentum à parte negatiue. Potestas inferioris non attingit vsque ad superioris forum, ut in eius iudicio obligare possit, potestas leges ferendi humana est inferior diuina, ergo non potest conscientias ligare quantum ad diuinum forum. Secundo arguitur, quod inde sequeretur & patrefamilias suis liberis posse itidem leges sciscere, quæ conscientias obligarent in foro Dei. Nam sicut præceptum est obedire superioribus, ita & honorare parentes ubi & obedientia comprehenditur, consequens autem uidetur esse contra id quod supra dictum est, nempe citra uim coerciuam, quæ in patrefamilias non existit, leges non posse condi. Tertio, iudicium conscientiæ ex diuinis pendet mandatis, quæ indicia sunt & documenta diuinæ uoluntatis, contingit autem leges humanas cum diuinis pugnare, secundum illud Matth. 15. Irritum fecistis mãdatum Dei, propter traditiones vestras, ergo non omnis lex humana obligat in foro conscientiæ. Quin uero quarto arguitur: Sententia iudicis (vt supra diximus) est quædam legis appl catio, eiusmodi autem sententia non semper obligat, etiam si in foro exteriori iusta sit, ut puta dum iudex secundum allegata & probata contra veritatem innocentem condemnat Immo

(Argu. 1. — Argu. 2. — Argu 3. — Argu. 4.)

mo quandoque condemnatus nullatenus potest sententiæ parere, ut si clam quis duxit uxorem unam, & palam alteram, tunc. n. iuste & iuridice debitum iubetur reddere secundæ, & tamen potius mori debet quam obtemperare esset nanq. fornicatio, ergo neq. lex iusta obligat in conscientia.

Arg. 5. Quinto leges humanæ frequenter solent calumniam, ac subinde iniuriam hominib. irrogare, secundum illud Isaiæ. 10 Væ qui

Isaias. condunt leges iniquas, & scribentes, iniustitias scripserunt, ut opprimerent in iuditio pauperes, & uim facerent caussæ humiliũ populi mei, oppressionem autem ac tyrannidem reppellere, cuique fas est. In contra-

Petrus. rium est Apost. Petrus in sua prima Cano. cap. 2. ubi postquam omnes Christianæ familiæ admonuit, ut subditi essent dominis, non tantum bonis, sed etiam discolis, quia sic erat uoluntas Dei subdit. Hæc est. n. gratia, si propter Dei conscientiã sustinet quis tristitias, patiens iniuste, dicens autem propter conscientiam Dei, insinuat conscientiam ciuilibus legibus ligari.

Quæstio est, in qua alquanto plus dubietatis, ac difficultatis quam in superioribus inest. Ad cuius utique intellectum, distinguendum est inter leges iustas atque iniustas. Tribus ergo conclusionibus ad quęstionem respondetur. Prima, lex humana tam

Prima conclu. ciuilis quam canonica, si iusta sit, auctoritate uiget, uiq. pollet obligandi subditorum conscientias Probatur. Lex omnis humana (ut dictum est) ab æterna per naturalem deriuatur, secundum illud Prou 8. Per me reges regnat, & legum conditores iusta decernunt. ubi (ut supra discernendo notauimus) priori membro degnasitur regnãdi potestas diuinitus principibus collata, iuxta illud Pauli. Omni, potestas a domino Deo est, posteriori uero prudentia, per quam leges condunt & executioni mandant, ergo ex eadem æterna lege uirtus ad easdem subinde leges deriuatur, qua sint in conscientia apud Deum ipsum obligatoriæ. Existimatur autem legis iustitia ex omnibus eius causis scilicet finali, efficiente, materiali, atque formali. Finali iniqua,

Ad legis iustitiã omnes eius caussæ accedant necesse est. vt pro communi bono sit condita, eadem enim differentia, ut diximus, quæ inter tyrannum & regem, inter leges, quoq dignoscitur, nempe ut quæ præ communi utilitate sit lata, iusta habeatur, quæ uero pro particulari, tiranaica. Secundo, ex parte agentis, ut pote quod qui illam tulerit, suam nõ fuerit facultatem transgressus. Tertio, ex parte materiæ. Quoniam, vt quæ pro tempore & loco bona sunt, prohiberi non debent, ita neque opera mala materia præceptionis sunt. Quarto ex parte formæ Nam cum lex, regula sit, ex debet rectitudine & æquitate splendere, vt talem seruet tam in honoribus quam in oneribus proportionem ad ciues, qualem ipsi habent ad corpus reipublicæ, sunt quippe ceu partes in toto, ob idque sicut partibus diuisa sunt a natura munera, sic & onera secundum proportionem facultatem ciuium imperanda singulis sunt, atq. honores secundum proportionem dignitatum impartiendi. Igitur quæ lex his fuerit numeris absoluta, obligatoria erit. Secunda conclusio. Lex hu- Secũda conclusionis.

mana iniusta non obligat in foro conscientiæ. Conclusio ex superioribus fit notissima Nam lex iniusta, cum recta non sit, re- Probõ.

gula esse nequit, atque adeo neque lex, quę autem non est lex, obligat neminem. Legis autem iniustitia duobus pensatur mo- Legis iniustitia, unde sit pẽsanda

dis. Primo, si bono aduersetur humano, ut puta ratione aliqua cuipiam prædictarum quatuor contraria, videlicet ex defectu aut debiti finis, aut agentis, aut materie, aut formæ. Altero modo, si contraria sit bono di- Tertia conclu.

uino Et quamuis nequeant Deo esse contrariæ nisi ratione materiæ, uel alium prædictarum caussarum, notatur tamen distinctio hæc, ut ad tertiam conclusionem sternatur aditus, quæ talis est: Leges illæ, quæ humano tantum bono aduersantur, licet in conscientia de se non obligent, ligant tamen quandoque ratione scandali, quæ uero diuino bono impie repugnant, nullatenus sed aperte est illis obuiandum. Prius membrum patet. Nam in his quæ præ se non fuerunt manifestariam tyrannidem, resistere potentibus non est citra scandalum possibile, & ideo ferendi interim sunt quousque leniori uia in mente saniorem aducantur. Huc enim pertinet Christia- Matth.

num consilium, Matth. 5. Qui angariauerit te mille passus, uade cum eo & alia duo, & qui abstulerit tibi tunicam, da ei & pallium. At uero si tyranni uel ad idolatriam nos suis legibus inducerent, uel a nostris arcerent sacramentis, uel ad alios mores aut ritus fidei contrarios propellerent, nullum esset formidandum scandalum, sed illud esset grauissimum, si illis non statim

post

posthabita vita obsisteremus. Hic enim est legitimus sensus illius Act. 5. Obedire oportet Deo magis, quam hominibus Sic nanque respondit Petrus principi sacerdotum præcipienti, ne in nomine Christi prædicarent. Hisce iniustitiæ formulis ex arte dispositis uniuersæ comprehenduntur; quas iuris interpretes ad duodecim, vel plures cogestim multiplicant, ut est tum apud alios Summistas videret, tum apud Syluest. verbo, lex. §. 9. Vt autem hæc accuratius collimentur, speculandum primum de prima conclusione est, quo sic gradu tenenda. Ad quod respondetur, non esse tam sublimi, tamq; firmo certitudinis gradu constabilitam de ciuilibus legibus, quæ de ecclesiasticis, ob idque de ecclesiasticis, Papę potissimum, ac consiliorum, adhibet quarta conclusio. Tanquam fides catholica confitendum est ecclesiasticas, sanctasque leges obligare in foro conscientiæ genere suo sub reatu mortalis maculę. Irrepsit. n. olim Vualdensium error, postq; Ioannis Vvicleff, eorundemque tandem legitimi hæredis Lutheri, quod neque in Pontifice Maximo, neque in tota ecclesia potestas ulla est condendi aut articulos fidei, aut morũ leges. Sic enim habet vigesimus septimus eius articulus inter exhibitos ad Leonem. Quare (vt aiunt) sola illa mandata obligãt in conscientia, quæ in Euangelio explicata sunt. Extant autem apertissima testimonia, quibus isti confutantur, Vt est illud Luc. 10. Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit me spernit. Et Matth. 18. Si peccauerit, &c. dic ecclesiæ, si ecclesiam non audierit tibi sicut ethnicus & publicanus, vbi compertissimum est iurisdictionem ecclesiæ designari. Item quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cęlis. Et Ioann. 20. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra, sicut misit me uiuens pater, & ego mitto vos. Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remissa erunt, & quorum retinueritis, retenta, erunt. Quid euidentius, quam illic (vt ait Chrysostom.) collatam fuisse a Christo Apostolis, ac subinde ecclesiæ potestatem, quam ipse attulerit a Patre? Eo præcipue, quòd retinere peccata, functio est habentis potestatem obligandi. Et Deut. 17. lex extat, quòd qui non obediret sacerdoti, morte moreretur, morte autem nemo plectitur, nisi ob graue peccatum mortale, ergo fortiori ratione lege noua quam & Christus instituit, & Spiritus sanctus gubernat, eadem est auctoritas confitendæ. Idque verba illa palam ostendunt. Actus 15. Visum est Spiritui sancto & nobis nihil vltra imponere vobis, quam hæc necessaria, &cęt. Re uera cum ecclesia suis legibus obligare nos intelligat sub reatu mortalis culpæ, & Christus suam sit curam pollicitus, & Spiritus sancti regimen quem ad hoc se missurum promisit a patre, ne in rebus tam arduis falli possit certissima colligitur fides in hoc eandem ecclesiam non deseri, sed certa pollere auctoritate obligandi. Iam id demum de ratione finis conuincitur Enimuero cum mortalium status nunquam sit fixus, sed pro temporum locorumque diuersitate lubrice uarietur, non satis Christus legibus a se positis ecclesiæ in perpetuum consuluisset, nisi potestatem reliquisset in ecclesia nouas pro tempore condendi, quę in suo ipsius diuino foro obligare ualerent. Hęresis autem hæc iam in concilio Viennensi, ut habetur Clemen. ad nostram, de hæret. & in Constantiensi, ac deinceps a Leone X. merito suo condemnata est. At vero de potestate ciuili non est tanto robore conclusio firma, quin sint in contrarium argumenta nõnulla. Primum obligare ad culpam in foro conscientiæ, cum animas vulneret, videtur spiritualis potestas, qualis in ecclesia est, non autem in potestate ciuili. Secundo potestate ciuilis non illucusq; protenditur, ut possit peccata remittere, consequens ergo apparet, vt neque possit in peccata conijcere. Iniquum enim censere quis posset ut qui religare nequit ligare valeat, ecclesia namque utrunque potest. Tertio, finis proximus ciuilis potestatis est temporarius reipublicæ status, ergo ad ęterna supplicia non se dilatat. Quarto, potestas quę in conscientia reum culpę punire nequit æterna pœna non potest sub reatu talis culpæ obligare potestas autem ciuilis in foro conscientiæ nullam potest imponere pęnam, sicuti spiritualis, quæ illas in sacramento decernit pœnas, quas si hic non persolueris patieris in altero seculo. Postremo arguitur ne articulus neruusque materiæ detegatur. Aut obligatio ad culpam est in arbitrio principis ferentis legem, aut præter suam voluntatem sequitur ex natura legis. Si prius dederis fit, vt nunquam lex ciuilis obliget

Marginalia: Act. 5. — Syluest. — Quęstio Solutio. — Quarta conclu. — Vvualdensis. Io. Vvicleff, Lutherus. — Refutãtur hæreticis sacrarum literarũ oraculis. — Luc. 10. Mat. 18. Ioã. 20. — Chryso. — Deu. 17 — Act. 15. — Rõ ĩ hæreticos. — Concil. Viennẽse — Concil. Constã. — Leo X. — Arg. 1. — Arg. 2. — Arg. 3. — Arg. 4. — Postremũ arg.

obliget, sub reatu culpæ, quia nulla est lex, quæ talem circunstantiam exprimat. Si autem posterius concesseris, scilicet, vt obligatio sequatur ex natura legis consequitur, vt princeps nullam possit condere legem, quæ non obliget sub reatu culpæ, qđ tamen creditu durum est: quandoquidem in religionibus præcipue in nostra, multæ sunt leges nullo nos ligantes culpæ reatu. Veruntamen his nihil obstantibus conclusio, quæ secundum mentem Diuus Thomas, primo loco asserta est, suam etiam incussam retinet ueritatem in ciuilibus legibus quippe quæ ad culpam obligant, & de genere suo ad mortalem. Enim uero sicut reipublicæ ecclesiasticæ sic & ciuili necessaria fuit ratione finis potestas seipsum gubernandi, atque adeo leges pro temporum regionumque varietate instituendi, licet hæc potestas (vt libro quarto sub titu. de dominius, fusius differendum est) aliter quam ecclesiastica a Deo defluxerit. Illum enim Christus per se contulit ecclesiæ diuina lege: hæc autem per legem naturæ descendit, qua quælibet respublica seipsam administrandi auctoritatem habet, quam & regibus conferre potuit. Itaque quia respublica ciuilis familia quoque Dei est, fit vt sicuti qui contra suas leges proximum ostenderit ante eius tribunal reus habeatur, qui vero secundum easdem fuerit erga eosdem proximos beneficus dignus habeatur præmio: sic prorsus & qui leges humanas per potestatem, ab ipso collatam conditas, vel violauerit, vel custodierit. Et hoc est obligare in conscientia. Sed confirmatur etiamnum eadem conclusio Facere contra legem Principis, est malum mortale, ergo peccatum apud Deum. Antecedens est notum, quoniam si lex iusta est, regula rationis existit, prætergredi autem rationis lineam, obliquitas est, ac subinde peccatum. Consequens nihilominus inde clarret, quòd quidquid mali in moribus est, peccatum existit, vt egregie Sanctus Thomas 1.2. quæst. 21. disseruit. Deinde lex humana a naturali (vt dictum est) deriuatur, quæ constituit id quòd generale est in particulari specie virtutis, vt genus pacis ad hoc quòd est armis non vti nocturnis, ergo leges humanæ obligant in foro conscientiæ. Ac demum postremum adhibetur argumentum peculiariter de lege ciuili, Principis finis, licet proximus sit, quietus status reipublicæ, supremus tamen est sempiterna fęlicitas, ad quam ille temporalis finis tendit, ergo potest suis legibus per uirtutem sibi cœlitus donatam in illo supremo foro obligare. Colligamus ergo, quod licet non sit manifestaria hæresis, hanc auctoritatem & vigorem ciuilibus legibus veluti ecclesiasticis denegare, esset tamen profecto temerarium & contra doctorum consensum, qui præcipuum habent nomē. At vero vnus Ioannes Gerson, vir alias egregiæ notæ reuocare nos huc cogit in disputationem, vtrum huiusmodi humanę leges per seipsæ obligent inquantum humanæ sunt, id est inquantum potestate hominibus concessa conditæ, an vero eatenus prorsus quatenus diuina lege stabiliuntur. Sustinet enim tract. de vit. spe. lect. 4. opinionem de hac re singularem, nempe quòd nulla lex neque ciuilis, neque ecclesiastica, immo neque naturalis vim habet obligandi in conscientia ad culpam, sed sola lex diuina est, quæ obligat, humana uero inquantum est illius interpres. Quæ quidem opinio non tantum nomine (ut quidam putant) a communi differt, sed re certe latissime. Non inquam hoc tantum ait quòd leges humanæ idcirco obligent, quòd tales potestates diuinitus sunt hominibus collatæ, hoc enim nos fatemur, sed ait nullam esse potestatem creatam a Deo concessam obligandi sub reatu culpæ, sed tantum exponendi, & declarandi diuinum ius. Itaque Papa, secundum ipsum annalē præcipiens confessionem non obligat potestate sua, sed ius duntaxat declarat diuinum quoniam, inquit, ante eius sanctionem lex Dei erat, annuatim confiteri, sed quia nobis erat ignota, excusabat ignorantia. Pari modo nisi ius, inquit fuisset diuinum. Quadragesimam ieiunare, præceptum Papæ non obligaret ad culpam, at quia tale ius erat, illud per Papam declaratum nos ligat. Et multo (ut censet) uehementiori ratione leges principium, nisi declarationes sint diuini iuris antea ignorari, nullatenus ad culpam obligant. Sicuti præceptum medici, qui decumbentem iubet a nocuo cibo abstinere, non est obligatorium ad culpam, sed propterea ægrotus illam incurrit, quòd transgreditur diuinam prohibitionem homicidij, quòd Medicus declarat esu talis cibi perpetrari. Atque isto ordine infert usque ad quatuordeci-

Legis ciuiles ligant in consciētia.

Probō.

Confirmatio eiusdem conclus.

S. Tho.

Altera ratio ad idem,

Postremū arg.

Gersonis placitum.

Motiuũ Gerson. tuordecim mirabilia corollaria. In summa vult, quod sicut ecclesia articulos fidei condere nequit, nisi illos explicando qui in sacra scriptura latitabant, ita neq. potest condere leges. Quin vero ait, neq. legem naturalem vllo pacto obligare, nisi ius explicando diuinum. Ecce opinionem Gersonis a quam paucissimis intellectam, & ideo ab aliquibus creditam. Ratio illius est, quia sicut nemo nisi solus Deus potest conferre gratiam, ita neq. illam auferre, atq. adeo neq. obligare ad culpam per quã tollitur. Item sicut ecclesia legem actib. internis ferre nequit, quia neq. illos punire valet, sic quia æternã pœnam infligere non potest, quæ culpæ detur, fit vt neq. valeat ad culpã obligare, atq. hac inquit de caussa Aug. definiuit pctm̃, quod sit dictum, vel factũ, &c. cõtra legem Dei, quia s. contra nullam aliam peccare conting t. At tamen si fas est sic de doctore catholico loqui, perparũ differt ab hæresi Lutherana mõ impugnata, quæ omnem aufert ab ecclesia põtatem condendi leges. Immo Gersonem sibi Lutherani contra Catholicos patronum obtendũt, licet hoc mitius dicat, quod potest Papa diuinas leges declarare. Præterea, dicere quod ante sanctiones ecclesiasticas annua confessio, quadragesimalisq. abstinentia, esset de iure diuino, gratis sane dictum est, quin vero temerarie, quia nullo est pacto suasibile. Erat quidem præceptum confessionis, sed tamen t pis præscriptio, ecclesiæ prudentiç erat commissa. Ad hæc, cum ecclesia hoc aut illud sub pæna excõicationis præcipit, vt puta cõparere in iudicio, & similia, quis dicere ausit illud fuisse ius diuinũ, nisi quia a Deo data erat Pontifici talis cogẽdi põtas, Itẽ Ioã. 20. Propterea præmisit Christus. Data est mihi oĩs ptãs. vt subdens Accipite Spiritũ sãctũ, intelligeretur eãdẽ ecclesiæ cõferre. Ac postremo qũo Papa esset vicarius Christi, nisi leges eius famil ç & vrgẽtia prçcepta ponere posset? Est ergo certo certius in Ecclesia existere põtatẽ non solũ declarãdi diuinũ ius verũ condẽdi humanũ ꝙ iõ sic nuncupatur, ꝙ a põtate humana proficiscitur, licet diuinitus recepta. Etenim sicuti licet arbores & aĩalia a Deo receperint virtutes gñandi, nihilominus creaturæ ipse ꝓ ꝓpriã virtutẽ gñãt & operãtur, pariter hoĩes ꝓ suã põtatẽ cõdũt leges, quæ antea non obligabant, sed ꝑpea obligãt, quia positæ sunt ab hoĩb. ut

Alia rõ eiusdẽ.

Gersonis positio parũ differt ab hæresi Lutherana.

Prima rõ i Gersonem.

Secũda ratio.

Tertia ratio.

Postrema rõ.

5. Eth. cap. 7. ait Arist. Iam uero ius naturæ ecquis neget per se obligare. Almain. q. de pore. Ecclesiast. c. 12. concedit põtatẽ Ecclesiasticã obligare posse ad culpam mortalẽ, quia Papa est uicarius Christi, negat id tamen de ciuili, nisi Gersonico mõ. Nihilominus uerissimum etiam est de ciuili, ut supra expositum est ac demonstratum. Vnde ad argumenta Gersonis & ad ea quæ nos adiecimus, facile est rñdere. Etenim licet Deus solus gratiam conferat, non ipse aufert, sed nos per scelera nostra, & ideo nihil obstat quo minus homines ex sua ipsius institũne leges constituant, quarum transgressores de gratia, eius decidant eo quod suis ministris non obtemperarunt, ob: idq. quã hoĩes nequeunt æternam pœnam infligere, ipse, ueluti summus oĩum iudex, infligat. Neq. obstat quod ptãs ciuilis non se extendat ad remittenda peccata, quia diuersa sunt ministeria, Dei. ut ait Pau. ubi autẽ Aug. dixit peccatum esse cõtra legem Dei, legem æternã insinuauit, a quo omnes deriuantur, etiam humanæ quo ideo uno latissimo noĩe omnes comprehendit. Ad intellectum autem alius argumẽti uidelicet qũo leges principum obligent ad culpam, utrum. s. pro arbitrio suo, an uero ex natura legis. Notandum est discrimen inter Ecclesiasticã ptãtem & ciuile. Ecclesi n. Prælati, quia spiritualium iudices sunt, possunt leges cõdere, non modo constituendo opera in specie certa uirtutis aut uitij, uerum etiã discernendo inter ueniale & mortale, atq. adeo decernendo transgressionem suç legis esse mortale crimen, seculares autem principes id nequeunt definire. s. ut leges suæ sub culpa ueniali, aut mortali seruẽtur, sed duntaxat cõstituunt oꝑa in spẽ uirtutis, aut uitij. An uero trãsgressio, uel omissio mortalẽ labẽ trãsgressori impingat, ex rerũ natura examinandũ est. Dicamus exẽpli gratia præcipit Rex t pe famis frumentum nõ asportari a regno, ut tꝑe instantis belli arma indui. Constituit ergo illa opera in specie obediẽtiæ, & scd̃m speciatim in uirtute fortitudinis. Et quia magni referunt, mortale est tunc nõ obtẽperare. Præcipit autẽ aut nõ equitare mulas, aut sericis nõ indui, ꝙ idẽ icipit esse tẽperãtiæ uirtus, aut nõ ferre arma, ꝙ iã idẽ est uirtus pacis, si parui referũt, erit inobdiẽtia nõ grauior q̃ uenialis. Sed soluẽda tunc restat alia superior obiectio, nẽpe ꝙ tũc princeps nõ pos-

Aristot. Almain.

Ad primũ arg. Gerson.

Ad secũdũ arg.

Ad postremũ argum.

Discrimen inter Ecclesiasticã potestatem, & ciuilem.

set leges ferre quæ non obligarent ad culpam, quod est falsum cum in religionibus tales sint leges in vsu. Negatur autem consequentia. Sed sciscitaris iã signum quo dignoscendum est quæ nã lex obliget ad culpam quæ vero minimè. Sũt inter iuris interpretes qui aiunt leges quibus subnectitur pene, non obligare ad culpam, hoc autem statim art. proximo repudiabitur Caiet. autem in materia de ieiunio, ait non satis constare legem ieiunij obligare ad mortale, quia non est lata cum illo additamento sub mortali reatu, vbi insinuat legẽ quæ id non explicat, non obligare ad culpam, porro autem (nisi ergo fallor) grauissime de hoc ipse falsus est. Leges enim nunquã ferri consueuerũt cum tali accessione. Præcipimus sub reatu culpę mortalis, vel venialis sed ex operis natura, & grauitate illud est perpendendum. Quocirca fidissima regula est: Omnis lex quæ absolute fertur, hoc est quæ contrarium non explicat, obligat ad culpam, vel venialem, vel mortalẽ sed m ptium operis. Et ratio est aliquida, qm lex secũ affert obedientiæ præceptum: obedientia autem per se est virtus, & inobedientia, peccatum. Quo fit, vt quicunq legem ferre voluerint, siue seculares Principes, siue Ecclesiastici præpositi, quæ nõ obliget ad culpam, illud debent explanare. Neq. aliud potest constitui signum. Documento sunt constitutiones nostræ, in quarum capite sic hr̃ regula nr̃a, & constitutiones non obligant nos ad culpam, sed ad pęnam nisi propter præceptum vel contemptum Quod quidem documentum est, qđ nisi illa fieret adiectio non posse non obligare ad culpam. Supremum autem dubiũ in calce quest. superest: Vtrum eatenus leges humanas sub reatu lethalis maculæ obligare valeant, vt mors etiam sit etiam antea subeunda, quam vel omissione vel trãsgressione violetur? Apparet enim non tñ inesse virium in legislatorib humanis, cũ non sint dñi vitæ & mortis. Caiet. 1.2. qu. 96. art 4. constituit regulam qđ oĩs lex humana quæ obligat ad mortale obligat subinde pro sui obseruatione mortem perpeti, nisi casus aliquis benignitate legem excipiatur. Rõ eius est, quod mors animæ fugienda est prorsus antequam corporis, ob idq. cum lex humana obligat ad mortale, citius succumbendum est gladio quam legi obuiãdum. Imo inquit, perinde est dicere, legẽ humanam non posse obligare ad mortem pro sui obseruatione, ac non posse constituere actum in culpa mortali. Appendet deinde aliqua exempla. Potius. n. debet homo interire, quam cum cõsanguinea matrimonium contrahere. Et in c. Sacris. de his, quę vi met vel cau. fi. ait Innoc. quod cum pro nullo metu debeat quis peccatum mortale incurrere, nullo obstante metu licet cum excommunicatis cõicare. Arbitror tñ sic verum esse, humanam legẽ valere tanto cum rigore obligare, vt tñ Caiet. assio censura indigeat. Igitur primum oĩum certum est, tanti referre posse reipublicæ id quod præcipitur, vt lex pro sui obseruatione ad mortẽ vsq. obliget. Etenim cum princeps in bello militi præcipit locũ seruare, vnde præsentaneum periculũ reipublicæ existit, vitam potius quam locum deserere debet. Immo quoties quidpiã sub pœna capitis iubet, periculum subeũdũ est capitis pro legis custodia. Nã etsi Princeps non sit absolute dñs vitæ. vti Deus, tñ accidente caussa põt subditos exponere morti, sicut totũ partes. Nihilominus non est vsq. adeo vniuersalis regula Caiet. Neq idẽ est obligare ad mortale, & obligare non obstãte periculo mortis, nam lex ieiunij proculdubio sub reatu mortali obligat, & nihilominus si tyrãnus mortẽ alicui minaretur, nisi ieiunium frangeret, nulla porro esset culpa illud frangere, nisi dum tyrannus in contẽptũ legis ad id cogeret, tunc enim teneretur Chrianus potius mori. Enimuero quamuis potius sit moriendum, quam peccãdum nihilominus nõ præsumitur lex tã rigide sę cogere, & ideo an lex obliget ad mortem oppetendam, necne examinãdũ est ex operis grauitate Quin vero neq. lex diuina cum illa acrimonia nos vbiq. obligat. Nemo n. tenetur vel se vel filiũ cũ pículo mortis baptizare, aut alia suscipere sacrã. Quin vero crediderim Ecal. leges nunquã obligare tãta cogẽdi vehementia, nisi qñ vel cõtẽptus eiusdẽ legis interueniret, vel iniuria fidei. Et iõ est, q a q metu mortis cõtra legẽ facit, non delinquit ex inobediẽtia, sed metu, sicut qui fame frãgit ieiuniũ, nõ formaliter peccat cõtra obediẽtiã, sed cõtra temperantiã. Qđ aũt nullo metu possit qs cõtrahere cũ cõsãguinea, hoc est q a nõ est materia mrĩmonij, nec fieri põt p metũ, sed talis cõcubit' esset fornicatio. Illud aũt caput, Sacris, citatũ oẽs intelligũt

Quæst. Iurisconsultorũ snĩa.

Caieta. Error Caietani.

Pulcra regula.

Ratio regulæ.

Postremum dubium.

Rõ dubitandi.
Caieta
Fundamẽtum Caieta.
Quo sensu Caie. opin. verum habeat.

Regula Caieta. non est vniuersalis.

soluitur rõ Caietani.

Leges ecclesiasticæ nõ obligãt cũ discrimine mortis.
Ratio dĩcti.
Satis fit argumen. Caieta.

de cõmunicatione in sacris, & interuenien te scandalo. Si.n. dum sacerdos, coram notorijs excõicatis celebrat, plebs acciperet scandalum, suspicans, leges ecclesiasticas nullius esse ualoris, aut illum esse manifestarium in obedientem, in tali casu potius deberet mori, quam id facere. Alias cõicare cum excõicatis ad fugiendum periculũ mortis, non esset lethale crimen.

Restat ergo rñdere, ad arg. in capite qõnis proposita. Primum autẽ iam solutũ est, sic.s. ꝙ licet hõ per se ptãtem non habeat in foro Dei, tñ tanquam eius ministerio fungens præcipere id põt, cui qui si restiterit eius ordinationi, & ipse sibi damnationẽ acquirit, ẽm Paul. ad Rom. 13. Secundo autem argumẽto conceditur patrem familias obligare posse suos liberos ad mortale. Vt si remillis eximii ponderis æquissime & seuerissime præciperet Nam & eorum potestas Dño Deo est, nimirum præcipiente liberis honorare parentes. Vnde Aug. super Ps. 70 vbi iubet pater, ꝙ contra Dñm non sit, sic audiendus est qũo Deus, & Salom. Prouer. 6. Cõserua fili mi præcepta piis tui. Et Apost. ad Rom. 1. aliis criminib. annumera non obedire parentib. Super quibus verbis Ambrosius. Quanta, inquit, insolentia arrepti sunt, vt neq. parentes suos quos auctores in natiuitate habent, agnoscerent hoc. n. esse sine intellectu sine charitate. s. Dei, peccatum autem charitati Dei ad versum, mortale est. Et Deut. 21. Pœna mortis decernebatur filio qui contumax esset & proteruus, neque audiret patris aut matris imperium, & coercitus obedire contemneret. Verba sunt legis Quin uero & interoẽs naturales obedientias (vt 1. Pol. Ari. docet) hæc est prima quæ parentib. debetur. Ad & vxor quãdoque teneretur sub tali reatu obedire marito, tametsi eius præcepta, quia vi coerciua carent, uim nõ hñt legum. An uero in famulos & reliquã familiam eadẽ fungatur auctoritate, non facile crediderim. Ad tertium rñsum est in tertia conclusione, ꝙ leges diuinis aduersantes, non hñt legum robur, sed sunt potius conculcandę. Et ad eundem prope modum rñdetur ad quartum, quod snię, quę ideo penitus iustę sunt, quod ẽm tantum exterũ forum in falsa præsumptione fundatur, non obligãt in conscientiam, quia cum sint ueritati cõtrariæ, lex naturalis ac diuina aliud continet. Diuersimodè tñ considerantur. Nam dum snĩa diuinæ legi non est oĩno contraria, tũc condemnatus, licet possit qũocunque citra scandalum & uim iudici illatam, iudicio se eximere, pt nihilominus & eidem auscultare. Vt contingit qñ innocens condẽnatur. Qñ vero diuina lex omnino est contraria, vt dum quis cogitur illam cognoscere quę vere non est sua, citius debet mori quam obedire. Et pari mõdo respõdetur ad quintum. Quãdo.n. leges humanæ iniquæ sunt in subditos, si citra scandalum fieri potest, non est in conscientia eis obediendum, secus si tale sit scandalum orietur.

Ad primũ arg. — Paulus. — Ad secũdũ arg. — August. — Salomõ — Paulus. — Ambro. — Aristot. — Ad tertiũ arg. — Adquartum. — Adquintum.

ARTICVLVS V.

Vtrum omnis penalis lex obligat ad culpam.

DVos hic articulos adhibere est operæpretium de lege penali, in qua non nihil subest singularis ambiguitatis. Et primo quæritur vtrum humana lex quæ obligat ad penam, pariter obliget & ad culpã? Et arguitur a parte negatiua. In primis leges pænam irregularitatis continentes nõ omnes obligãt ad culpam, nam iudex qui iuste est causa sanguinis, irregularis, fit vt patet in titulo de homic. uolũtario. & Can. aliquantos dist. 51. Et bigamus fit similiter irregularis, ut patet. 34. dist. c. si cuius & tamen nulla illi ineſt culpa. Nam hæc vna forte ex caussa, ob quam regula iuris exceptionem fecit, sine culpa (nisi subsit caussa non est aliquis puniendus.) vnde illud collectum est axioma. Etsi sine causa non potest insligi pæna potest tamen siue culpa. Secundo in religionibus (vt de natura iam supra dictum est) extant leges obligantes ad pœnam sine culpa, ergo quotiescunque princeps pænam adnectit legi, non potest censendus obligare ad culpam, sed pæna esse contentus, ne oraculo illi aduersetur. Naum Prophetæ c. 1. Non consurget duplex tribulatio. Tertio, innumeræ sunt leges tam diuinæ, quam humanæ quæ nullam induunt præcepti formam, sed tantum pænæ, ut illa Exo. 22. Si quis furatus fuerit bouem, aut ouem &c. quinque boues pro uno boue & quatuor oues ꝓ una oue restituet. Et 2. q. 3. Qui non probauerit quod obiecerit, pænam quam ipse intulerit, patiatur. Et l. capitali. ff. de pæn. Sic habent leges, Incendiarii capite puniuntur. Fenerari capite puniẽdi sũt, & multæ sũt similes quibus nihil

Prima ratio. — Secũda ratio. — Naum. — Tertia ratio.

prorsus præcipitur, aut ꝓhibetur, sed pœna tãtum statuitur, ille ergo non obligant ad culpam, sed prorsus pœnam in contrarium est Cano. ius Cano. Satis peruersum. 56. distin. vbi habetur, satis esse peruersum, vt quis suis officijs priuetur, quẽ sua culpa, vel facinus a suo gradu nõ deijcit. Et idẽ notatur. l. si putator. ff. ad l. Aq.

Quæstio hæc, si natura pœnæ satis perpenderetur, non erat cur reuocaretur in dubium, adeo res per seipsa liquet. Sed qa vulgus nescio quo colore ait legem quæ obligat ad pœnam, non obligare ad culpam, necesse est, errorem hunc elidere. Respondetur ergo vnica generali conclusione. Nulla prorsus est, lex pęnalis, si legitime sit pœnalis nominanda, quæ non obliget ad culpam, nisi contraria intentionem expresserit, dicendo, Non intendimus obligare ad culpam, aut quid simile, vt superiorique expositum est. Conclusio est San. Thom. 1. 2. q. 108. art. 4. vbi eam, vt pleriq. omnia, luculenter dilucidat, & est lumine naturali notissima. Pœna enim vel ipso attestante nomine, tam cognatam habet cõnexionem ad culpam, vt pęnæ neque rem habeat, neque iustum nomen, nisi sit pro culpa posita. Loquimur enim hic de pœna iuridica, pro eo quod est vltio, & vindicta. Nam accipitur pœnam quoque physice pro cruciatu quem quis patitur vel a febre, vel ab alio quouis morbo afferente dolorem. Neque opus porro est alia probatione præter nominis significationem. Vindicare enim & vicisci, & supplicium poscere, atque adeo pœnam infligere, neutiquã nisi pro culpa fas est. Quocirca nisi culpa adsit improprie, & præter verborum significatum vsurpatur, sit. n. p pœnã iusta repensio culpæ, nẽpe vt qui suę obsequens voluntati deliquit (nam secundum Aug. vbi non est voluntarium, non est peccatum) contra eandem suam voluntatem patiatur. Secundo id probatur. Leges humanæ (vt proximo artic. constitutum est) si absq. pœnæ comminatione obsolute ponantur, ad culpam obligant, at comminatio pœnę legi apposita non est contrarij signũ, ergo tunc ẽt eadem manet obligatio ad culpã. Probatur minor, quia cõminatio pœnæ natura sua illuc spectat, vt obseruantius lex custodiatur. Ea nam rõne in illo art. de legis actib. dictum est vnum legis finẽ esse punire, qđ sicut in speculabilib. per principia inducũtur conclusiones, ita & in practicis per comminationem pęnæ inducitur obseruantia præcepti, ergo non solum pœna non est iudicium oblatæ culpæ, verum cõtra, apertũ est testimonium grauitatis ipsius, quæ de transgressione omissioneq. legis contrahitur. Tertio arguitur. Huius caussa ꝙ maior minorve aut maxima assuatur legi pœna, non alia afferri põt, quã proportio culpæ iuxta illud. Deut. 25. iuxta mensurã delicti erit & plagarũ modus. cuius simile est. c. Exiuit, extra, de his, quæ fi. a ma. par. ca. & c. Felicis de pœ. lib. 6. ergo quæcunq. pœna testimoniũ est culpæ. Accedit, quarto & diuinũ exemplũ: Illa. n. lege quã Deus primã posuit parentibus nostris in statu innocentiæ, quia eius præuaricatio tam longe grauissima erat, & enormissima, truculentissimam pœnam cõminatus est, dicẽs, in quacunque hora comederis ex eo, morte morieris. Quo factum est, vt mors morbiq. ac cętera calamitates & ærumnæ, quę si in puris essemus naturalib. conditi, nõ pęnæ sed natura nobis essent, iã nunc ob culpã Adæ expoliantis non originalis iustitia, quę nos ab his seruasset incolumes, pœnæ & dñæ & sunt, propterea, qꝛ mõ quodam eius nos parentis voluntate peccauimus. Punit ergo nemo nisi ob culpam, siue suã propriã, siue suorum parentum, quorũ pars quodãmodo existit. Vñ illud Exo. 20. Ego sum Deus zelotes visitãs iniquitatem partiũ in filios in tertiã & quartã gñationem. Fateor nos quidẽ qñq. a Deo flagellari, non solum ob delicta præterita, verũ vt in futurũ cautiores viuamus, illa vero flagella non tã pęna, sunt, ꝗ̃ præseruatoriæ medicinæ. Præterea & in originis culpam cuncta resoluuntur. Deinde & alijs Dei exemplis eadem cõclusio confirmatur. Etenim Exod. 21. & Leuit. 20. iuxta grauitates scelerũ pœnas statuit. Qui maledixerit patri suo vel mři, morte moriatur. Si mœchatus fuerit quis cum vxore alterius morte moriať, &c. Qua pp etsi in euangelio ꝑceptis Decalogi nulla sit adiuncta pęna, tñ per humanas leges adhibitæ sunt, vt. s. homicidia, & fur. & reliqui nequam impunique hoĩes pœnis metu ab illorum violatione cohibeantur. Et est profecto cauillosum diuerticulũ dicere, aliud esse in legib. diuinis, quã in humanis cũ potius leges humanæ diuinarũ esse debeant imitatrices. Equis ꝑterea dubitet, qn cum Rex pęnam capitis cõminatus militi iubet

Conclusio ꝛñsiua. S. Tho.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Probantur conclusio exemplis sacrarũ literarũ. Exo. 21. Leu. 20.

iubet ne locum deserat, mortalis sit culpa inde referre pede? Quin vero infallibilis regula est ꝙ in neminem potest princeps pęnam capitis, aut mutilationis, aut exilij, aut oium bonorum publicationis decernere, nisi pro transgressione vel omissione legis, quæ sit lethalis culpa. Profecto non video vnde hęc plusquam vulgaris opinio prodire potuit, ꝙ leges obligantes ad pęnam nō obligen ad culpam: cum pœna suapte natura, tum genuimus effectus, tum & apertum iudicium sit culpæ. Sed tamen qui eam inuexerunt, non sunt illi qui de natura rerū philosophantur. At vero alij doctores hac parte doctiores, licet conclusionem nr̃am non prorsus denegent moderantur tñ hac distinctione, quam ex Henrico Gandensi quoli. 3. q. 22 desumunt. Illa nanq; fortasse fuit qui vulgari opin. quam modo impugnabamus, ansam porrexit, tametsi ipse moderatius opinatus est. Distinctio eius est hæc: Legum pœnalium aliæ sunt quæ præceptum explicant, vel prohibitione, cui pœnæ comminationem adiungunt, & has qui illam defendunt, appellant pœnales mistas, hoc est obligantes ad culpam pariter & pœnam, sed aliæ sunt quæ nullam exprimunt nec pręceptionem, nec prohibitionē sed tantum pœnam sub conditione, quarū figuram in tertio argumēto proposuimus Atque has appellant pure pœnales, Aiunt ergo illas mistas obligare ad culpam, has vero puras, minimam. Veruntamen (vt salua id auctorum existimatione dixerim, qui digni sunt pretio) callere mihi non videor uim huius distinctionis, immo inconcussam arbitror vniuersalem veritatem nominæ conclusionis, nempe ꝙ nihil habere potest rationem pœnæ, nisi ubi subest culpa, propter rationes factas. Sed absente culpa, id quod fert imaginē penæ potius erit pretium, vel pactū, vel quid aliud, vt statim in solutione ad tertium patebit.

Aliorū opinio. Hēricus

Explodi turpteri ta opin.

Ad primum igitur argumentum respōdetur, ꝙ irregularitas, quæ ponitur pro nō delicto (nam de illis secus res habet) neutiquam rationem induit pœnæ, sed indecentiæ cuiusdam, quę hoīem ad sacros ordines sacrorumq; functiones reddit inhabilem. Ecquis. n. dicat, si iudex iustissime addixit hoīem supplicio, veluti pęnā illi statui, ne possit ad sacros ordines promoueri. Ecquis inquam egregiæ virtuti pęnam unquā opposuit? Sed est indecorum atq indecens, vt li. 5. q 1. dicturi sumus, vt qui sanguine cōtaminatur, sacramēta innocentissimi agni dispenset. pari nanq. ratione bigamus non in pœnam, sed ꝑ significationem, quia Christus vnicam sibi ecclesiam desponsauit, fit irregularis. Quemadmodum, & consanguinei contrahendo matrimonio inhabiles sunt & in idonei, non certam in pęnam, sed propter rei absurditatē. Qua ꝑ regula iuris vniuersalem continet veritatē quod sine culpa non est aliquis puniendus. Nam interiecta parenthesi, nisi subsit caussa, si glossam auscultes, solum docet, vbi interuenerit citra culpam caussa, contingere posse ut homo propter indecentiam, quā irregularitatem uocant, ab aliqua dignitate repellatur, quam uis eadem parenthesis aliter a diuo Th. loco citato, quam a glossatores, intelligatur, uidelicet de flagellis iam memoratis diuinis quæ non tam in pœnā commissorum criminum, quam ceu medicinæ in futurum infliguntur. Ad s̄m respōsum satis est, quod vbi lex suam expresserit intentionem non obligandi ad culpam, salua res erit. Inde tamen non sequitur, vt vbi absq; talis expressione subiungitur, pœna, tollatur subinde culpa, Nam verbum prophetiæ Naum nihil ad rem attinet, haud. n duplex, illic tribulatio, idem est quod culpa & pœna. Sed illa sententia misericordiā Dei designat, qui pœna semel ad iustū persoluta, nunquam alteram reposcit. Circa tertium arg. illi qui distinctionem Henrici defensant, contendunt leges illas commemoratas non obligare ad culpam. Neq; illarum ullam quæ extant Leuit. 20. Si mæchatus quis fuerit cum vxore alterius, mæchus & adultera morte moriantur, &c. breuiter, nullam seu Canonicam seu ciuilem quæ ponitur sub hac cōditionis figura, obligare putant ad culpā sed illas præcisè quæ iubendo explicant quidpiam fieri, aut non fieri sub pœnæ cominatione, vt est illa, Oīs vtriusq; sexus, de pœnit. & remiss. Qua præcipitur, ut oīs semel in anno peccata sua cōfiteatur, & saltē in die Paschæ Eucharistiæ sacr̄m suscipiat, alioquin & uiuens ab ecclesiæ ingresu arceatur, & moriens ecclesiastica careat sepultura. Hic autem duo adnotauerim. Vnū, quod & vera sit hæc opinio, nihil ueritati conclusionis nr̃æ detrahitur, qm̄ illæ penæ non statuūtur nisi pro culpis, quæ uel illis, uel aliis legib. vetantur. Alterum est, quod illas ego leges pœnales, siue di-

Ad primū arg.

Ad secūdū arg.

Ad tertium.

Duo aduertenda.

Primū.

Sec̄m. Distinctio.

diuinas, siue canonicas, siue ciuiles quę delictis pœnas decernunt, negare non audere, quin obligent ad culpam. Nam quamuis illa delicta alijs mādatis non essent prohibita, in illis certe satis exprimitur, pœnas illas & maximè capitales, ad cohibendas culpas illic insinuatas institui, quæ ideo culpæ illic virtualiter prohibentur. Vtendum ergo arbitror hac distinctione: Quando pœna applicatur culpæ vti in dictis legibus, obligatio fit sub reatu culpæ, quando vero lex formam habet potius concessionis aut dispensationis, tunc talis lex non obligat ad culpam, sed tñ neq. id quod sub imagine pœnæ subiungitur, habet veram rationem pœnæ sed pretij aut cōuentionis. Subdamus exempla. Hæc lex, Qui frumentum è regno euexerit, illud perdat, aut talē luat pœnam, re vera obligat ad culpam. Attamen si intentio Regis non esset distractionem frumenti prohibere, sed illa ratione pecuniam colligere, lex tunc non obligaret ad culpam, sed tñ conditio subiuncta non esset pęna, sed concessionis pretium, vt qui vellet euehere, tantum contribueret. Sicut & respublica potest & vetando legem hāc ferre. Qui ligna in nemore cæciderit, tali plectatur pœna, & rursum sinendo pro pretio, Qui cæciderit, tantum soluat. Eodē modo Si quis mulam equitauerit, illam perdat, profectò (vt reos) ad culpam obligat, sed si post latam legem ciues dispēsationem procurarent, uellentq. eā pretio redimere tunc lex hæc, Qui mulam equitauerit, tātum soluat, non est pœnalis, quia neque prohibitoria, sed potius concessoria. Quod si contra nobis objiciantur institutiones nostræ, aliarumque religionum in quibus sic habetur. Nolumus obligare ad culpam, sed ad pœnam, vbi pœna sine culpa nominatur. Respondetur tales non esse propriè ac legitime, pœnas, sed sunt quasi conuentiones & pacta, quia monachi tali se uolunt voto astringere, vt si hæc fecerint, illa patiantur. Dicuntur autem nō ineptè pœnæ, quia propter res, veritas exiguntur, ac rependuntur. Cuius instar in nostro libello de Abusu iuramentorum cauendo, dicebamus quod citra obligationem ad nouam culpam pôt quisq. se astringere, vt quotiescunque iuramento fuerit abusus, tantum pendat. Allegat hic quispiā contra nos forsan leges aliquas ciuiles statuentes pœnas, vbi non apparet subesse culpa, quales sunt illæ de effractoribus carcerū vt fugiant. ff. de effract. l. de ijs, & ff. de cust. & exhib. reo. l. in eos cū tamen liceat citra culpam cuicunq. uincto id facere. Sed de his lib. 5. q. 6. respondebimus, quod vel est illis, uel præsumitur culpa.

Obiectio.

Responsio.

Altera obiectio

Solutio.

ARTICVLVS VI.

Vtrum lex pœnalis in foro conscientiæ ante iudicis condemnationem obliget ad pœnam.

Articulus proximus, quo definitiū est legem pænalem & ad culpam simul & ad pęnam obligare, in hanc nos disputationem mittit eidem agnatam, vtrum sicuti ad culpam, ita & ad pænam ante iudicis condemnationem obliget? Et arguitur a parte affirmatiua: Leges huiusmodi (vt dictum est) non habent minorem vim obligandi ad pænam, quam ad culpam, & ideo legis virtus, tam est punire (vt supra dictū est) quā imperare, ad culpā aūt absq. iudicis sententia obligant, ergo & ad pænam pari modo obligare possunt. Secūdo arguitur, Iudex vigore legis per suam sententiā obligat ad pęnam, ergo maiori rōne lex per se ipsa: Alter minoris esset vigoris lex, qui iudex, cum tñ contra tota sententiæ virtus a legę dimanet. Quin vero quisq. et potest se ad pœnam obligare, quām absq. vlla sentētia tenetur exsoluere, vt dum quis vouit, si certum admiserit crimen, tali se pœna vlturire, cur ergo lex id nō possit? Tertio arguitur, Leges diuinæ ante iudicis sententiam obligant ad pęnam: possunt ergo & similes humanitas condi postquam auctoritas humana a diuina deriuatur. Extabat.n. antiquitus Leui. 15. lex, vt qui mulierem tetigisset fluxu sanguinis pollutam, immūdus esset vsq. ad uesperam, quæ quidem immūdities absq. vlla sententia contrahebatur. Et similes fere extabant leges de leprosis, alijsq. infectis hominibus, qui ipso facto tenebantur ab aliorū se arcere contubernio. Item & sacrificia quæ ad expianda piacula iubebantur offerri tenebātur delictores in cōsciētia sacerdotibus exhibere. Et modo eadē rōne ecclesia, pôt pro aliquib. peccatis statuere pœnas, sicuti quadragesimale ieiuniū indixit, quas nos merito pœnitentias tenemur perpeti ergo lex obligat in cōscientia. His accedit & lex Christi Matt. 16. Quid dimiserit vxorē suam, excepta fornica-

Primū arg. affirmatiuæ partis.

Secūdū.

Tertiū.

nicationis caussa, facit eã mœchari, quia insinuatur licere dimittere adulterã, quantũ ad toti separationem in conscientia antequam causa in iudicium deferatur, quam quidem pœnam ipse tenetur pati. Quarto & de legibus multis humanis arguitur. In primis pôt defunctus vsumfructum prædij legare vxori ea lege si publice vixerit, aut si ad secundas non transierit nuptias, quam idcirco conditione cum primum fregerit, tenetur legatum hæredi remittere. Et pôt pari rõne qui collegiũ aliquod de sua substantia instituit, leges condere, vt quicunq. collegarum hoc aut illud admiserit crimẽ priuatus sit collegij iuribus, aut quod a collegio receperat restituat, quæ quidẽ leges absq. alia iudicis sententia in conscientia obligant. Et pôt Rex tali lege iudices ministrosq iustitiæ ad munera reipublicæ assumere, vt quicunq. iudicium vendiderit, aut munuscula susceperit, eo ipso nulla alia spectata sententia tali aut tali pœnæ subiaceat Quales sane leges in Hispania alijsque bene institutis prouinciis extãt, quæ quidem profecto conscientiam perstringunt. Et in nostra Vniuersitate statutum est, vt scholaris qui in petitione cathedræ prensauerit seu ambierit (quod subornare vocant) ipso facto sit suffragatoria voce priuatus. Præterea quinto cum Rex lege pretium statuit frumenti vel quarum cunq. aliarum mercium, adiicens transgressori, pœnam obligat ad eandem pœnam in conscientia. Et inter omnes extãt leges præscriptionis, quarum virtute possessor bonæ fidei absq. vlla iudicis sententia in conscientia acquirit in decennio rerum mobilium dominium, & numero quadraginta annorum rerum et immobilium, vt late patet vtraq. iure, sub eisdem ti. de præscript. hæc autem lex est pœnalis, ob negligentiam quippe illius qui tanto temporis interuallo rem suam neglexerit, priuã eius dominio, ergo lex pœnalis ante iudicis sententiam obligat in consciẽtia. Sexto arguitur ex c. si quidẽ præscr. li. 6. vbi duo distinguuntur modi quibus pôt quispiam rebus possessis priuari. s. aut per sententiam, aut ipso iure. Etenim nisi lex p se ante iudicis sententiam reum multaret, inanis esset illa distinctio, quia non superesset nisi vnus puniendi modus s. per sentẽtiam Septimo leges iure sub diuersa forma statuuntur pœnales. Aliæ quippe sunt quæ explicant sententiam ferendam, illæ. s. quæ tantum sunt monitoriæ, vt habetur in glo. super c. vnico. de sagitta. videlicet quoties dicitur, præcipimus sub pœna seu sub interminatione, vel excommunicationis, vel anathemis, vel suspensionis. Vnde illud verbum capituli, Dolentis de celeb. Mis. sub pœna suspensionis penitus inhibemus. sic glossatores legunt, vt ipsum intelligant solum illic ferendam sententiam comminari. Et expressius c. relatũ de iure patro. post verbum, sub anathematis interminatione prohibere curetis continuo subnectitur Si quis autem prohibitionis vestræ contemptor extiterit, excommunicationis subdatis. Aliæ vero extat vrgentiores leges, puta quæ pœnas non admonendo comminantur, sed castigando infligũt. Quarum vtiq. quatuor habentur c. cum secundum leges, de hære. lib. 6. Prima, vt contrahentes incestas nuptias, naturæ ne farias, hoc est, turpitudine se contra naturam pollucntes, ipso facto suarum rerum dominium perdunt. Secunda, vt rapta mulier quæ contra votũtatem parentum raptori nupserit, omnia bona ipso iure amittat. Tertio vt illi etiam qui arma vel species ad hostes fidei transuexerint, earundẽ specierum & rerum proprietate hoc ipso priuentur Ac præ omnibus. Quarto, vt hæretici ipso facto priuẽtur bonis su s, quæ fisco adiudicent, quæ quidẽ priuationes ipso facto (vt illic refertur) fiũt secundum ciuiles leges. His insuper quintus adhibetur casus in crimine læsæ maie. vt habetur. l. fin. C. ad le. Iu. maie. Et sextus iure Can aduersos eos, qui vel Romanæ ecclesiæ cardinalem percusserint, vel cæperint, vt patet in cap Felicis de pœna. Nam hi reputantur ecclesię maiestatem læsisse. Et septima est lex similis in eos, qui mutilãt, vulnera &c. Romipetas, vel peregrinos in Hierusalem, vt patet ex more Romano, quo in cæna Domini omnes illi declarãtur excommunicati atq. suis priuati bonis. Vniuersos inquam hoc genus criminosos legib. sancitum est ipso facto rebus suis multari. Vnde fit consequẽs, leges obligare ad pœnam in foro cõsciẽtiæ, nã alias nullũ superesset interstitium inter hmôi leges atq. alias monitorias. Et cõfirmatur rõ, qa pœna excõicationis, suspensionis & irregularitatis ipso facto ante iudicis sñiam incurritur. Octauo lõge vrgẽtius arguit ex c. p humani. de ho. volũ li. 6. illic. n. in eos qui p assassinos queṗiã occiderint, illa pferit sñia, vt

Quartũ argum.

Quintũ argum.

Sextum argum.

Septimũ arg.

Octauũ argum.

excommunicati, omni honore & ordine & officio & beneficio ipso facto priuentur, eademq. libere alijs conferantur. Itaq. postquam scelus probabilibus argumentis constiterit, nullatenus alia sententia requiratur. Verba legis sunt. Accedit & vehementiori tenore Pauli II. Decretalis Extrauagans, Ambitiosæ. in qua aduersus illos qui ecclesiastica bona alienauerint, truculentior denunciatur censura, nempe vt ipso facto, absq. declaratione aliqua, sint suis beneficijs & dignitatib. priuati. In contrarium autem facit, quod in eod. c. cum secundum leges. post illud verbum, Bona hæreticorum ipso iure decernimus cõfiscata subiungitur, Cõfiscationis tamen hmõi executio, vel bonorum ipsorum occupatio fieri non dẽt per principes, aut alios dominos temporales (vt iuxta Gregorii Papæ prædecessoris nisi declarationem) antequam per Epm loci vel aliam personã ecclesiast. quæ super hoc habet potestatem sententia super eodem crimine fuerit promulgata.

Paulus secũdus

Quęstionem præsentem pluribus quam forte pare etiam, disseriam curabo, eo qđ viri egregie docti illam cõtrouertũt. Quorũ est Alfons. Castro Franciscanus, de iris, certe, & religione benemeritus, ac mihi ꝑinde obseruãdus. Nã quamuis tũ in aliis, tũ etiam forsam & in hoc certius me, tem cõiectauerit. videor mihi tamen paulo aliter sẽtire. Rñdebo ergo more, nostro ad qõnẽ quinq. conclõnibus, ac perinde rationib. ac testimoniis quæ cõtra obijciuntur, ꝓ meo captu satagam respõdere. Neq. vero tãti disputationẽ fecissem, nisi tanti familiæ Christianæ referret conscientia de hac re informari. Quo autem perspicua sit lucidaq oratio, ex multis quæ de leges pænali disputãtur, hoc solum ad rẽ potissimum scire pertinet. Vtrum eo ipso quod quis trasgreditur legem, quæ in ipso facto tr nsgressorẽ suis bonis priuat, teneatur, in conscientia fisco eadem bona mancipare, an vero citra culpam possit ea retinere, vsq. ad iudicis sñiã, vel ob id quod illuc vsq. dñium retinet, vel quia possessionis seu cõcessionis iure potitur? Hęc nanq. quę caussam interrogat, noua est quæstio Prima ergo est cõclusio; Lex pænalis ob id quod dicat ipso facto, vel ipso iure, aut quid simile, nõ obligat ad pænã ante sententiam a iudice latam, sic vt reus teneatur in cõscia bona sua statim cõmissa culpa a se ab alienare. Sed si quæ lex taliter obligat, aliũde arbitrandum est. Hãc ergo cõclusionem Abb. Panor. salua eius auctoritate, e regione cõtraposuimus. Cuius regula est super c. Canonum de cõst. & c. dilecti. de arbi. quod ille cuius bona sunt ipso facto cõfiscata nõ potest illa cum bona cõscientia retinere, quia statim sunt, inquit, acquista fisco. Verba eius sunt in d. c. Canonum. Et quoniam testimonia naturalibus rõnibus elucescũt, ab eiusmodi rõnibus exordia eo præsertim quod patroni cõtraria sententiæ illi principio nituntur quod nullum (vt aiunt) ius vel humanũ, vel diuinũ, vel naturale sententiam nostram adstruit, cum tamen licet lex nulla, humana aut diuina, expresse hoc asserat. naturales rõnes legis naturalis sint interpretes. Quare prudenter idem religiosus auctor Theologos curauit admonitos, ne citationib. Doct. essent contenti. Ratio ergo prima est hæc. Pęna (vt nomen ipsum sonat) inde dicitur, ꝙ passio est, natura aũt abhorret idẽ sit agẽs & patiens ergo lex quę ministrũ me ipsum faceret executorem meę pænæ, nõ esset naturæ conformis, atq. iõ cum (vt supra dictũ est) humanæ leges a naturali deriuẽtur, nulla sic est obligatoria. At quoniam patronis cõtrariæ opinionis per quam debilis apparet hæc rõ perpẽdamus quanti sit põderis. Lex, regula est inanimis nostrarũ actionũ, quę ꝑ iustitię ministros applicãda subditis est, ergo ad ministro pertinet suos subditos ad legis obseruantiã cogere, coactio aũt fit per pænæ inflictionẽ, ergo talis aĩaduersio ad iudicem pertinet, & contra naturam in seipsum cõmitteretur. Ob id namq. Aris. 1. Ethic. appellauit iudicẽ iustũ aĩaũ qui dẽt ex lege agere in reum. Quapp si ego bene conijcio, lex pænalis duob. membris ad diuersos loquitur, cũ. n. iubet ne quis qđ faciat subditos alloquitur cũ vero addit, contra faciens eo ipso dñium rerũ perdat, aut ipso iure bona amittat. aũt bona eius sint cõfiscata, nõ tã cũ subditis loquitur, q̃ cum iudicibus, iustitia executoribus, quibus talẽ imperat animaduersionem. Secũdo (quod mihi vrgens argum. est) quãtumuis lex pænam comminetur, æquissimum tamen naturæ ius illæsũ seruat, ꝙ est delinquens audiatur. Hic namque illa emanauit cõstituissima firmissimaq. sententia Greg. de caus. pos. & propr. c. su ceptis. Nos contra inauditam partem nihil possumus definite. Nõ ait solũ, nõ volumus, sed nõ possumus. Natura

Fit planus qõnis titulus.

Prima conclu.

Panormitan.

Præfatę cõclõnales rõnes astipulãtur

Prima rõ ꝓ cõclusiõe.

Explicatur ꝓterita rõ.

Secũdũ argum.

Gregor.

tura scilicet id vetante. Enimuero cum lex ut supra monstratum est, comuni feratur, neque singulares contingentium circunstantias potuerit prospicere, munus hoc delegatum est iudici, vt eisdem perspectis sententiam ferrat. Potest si quidem reus allegare vel ignorantiam, vel infirmitatem vel vehementissimam occasionem vel fortasse quod non tam grauiter in l. impegerit, vt dignus sit totius pænæ acerbitate. Quapropter etiam in crimine hæreseos, quod omnium est impientissimum, & execrabilissimum, auditur hæreticus quouis modo voluerit suum factum excusare. Et contingit sępissime tam tenue esse delictū, ut non agatur in ipsum toto rigore iuris, atq. adeo neq. expolietur omnibus suis bonis. Et pari ratione, immo æqori in crimine lęsæ maiestatis atq; in alijs quibuscunq. perpendenda est caussa in particularis, & secundum grauitatem, aut leuitatem iudicandum, ēt si lex millies dicat ipso facto, & eo ipso facto eteo ipso: quoniam ἐπιείκεια nulla pōt lege a iudicijs ablegari. Quapropter quod lex ait, ipso facto, idem est quod ex natura, & genere facti, cui non obstat quo minus de quantitate & modo facti sit rursus expendenda pæna, quemadmodum ab ipso legislatore si præsens esset. fieret Et inde, quoq. alia sanctissima lex dimanauit, vt nemo nisi vel confessus condemnetur, vel conuictus, ut habet Can. Nos in quemquam, & Can. Iudex 1.q.7. Quod si iō hæc suscipitur, uide in quas angustias miserum delictorē cōiicias, si ante sñiam iudicis teneatur bona ipse sua (ut habet contraria opinio) fisco tradere. Profecto non solū eū cogis vt executor sit legis aduersum seipsum, quod natura nō fert, verū, & iudicem constituris, nempe, vt ipse perpendat an delictum suum tantam mereatur pęnam. Fac exempli gratia, hominem scientem ac prudentem leuem hæresim secutum mente concepisse, tum etiam protulisse ore in qua die tantū vel pręcisam horam priuatim durauit. Vtrum statim eum in conscientia cogere debes, ut amplissimā suam substantiam, etiam dum ditissimus est, fisco offerat, quamuis in mentem redactus firmus sit iam in fide. Re uera atrocissima esset censura, neq. vllus, nec secularis nec ecclesiasticus iudex talē pronunciasset sñiam, tantū abest ut esset priuatim in cōscientia cogēdus. Et tñ si vera esset cōtraria opinio maxime eorum quam teneat etiam pro occulto crimine quod nullatenus probari potest, incuiri in pænam iuris. cogendus esset, quoniam qui nullam sibi potest ignorantiam ptexere, uere hæreticus est Imò ut ex vsu aliud capiamus argumentum qs vnq̄ sacerdotum in illas angustias pænitente adegit, vt ante condemnatione sua publicaret bona? Accedit præterea tertio, q leges humanæ (vt supra ab Isidoro docti sumus) debent esse tolerabiles atq. ad hominum imbellitatem accōmodatæ, quas ēt illi qui non sunt adeo virtute progressi, ferre possint, si tñ lex noīes sic distringeret, vt sua substantia quantūuis locupleti, sua se sponte nudarent, intolerabilis esset, & suaui leuiq. iugo Christi longe dissimilis. Neq ad uersariorū iō concludit, qua aiūt hoc modo cautius oseruari leges, nam talis debet adhiberi cautela custodiēda legis, vt tamē non fiat obseruatu impossibilis, At quoniā de occulto hęretico tetigimus cuius nullus est testis, inde sumamus arg quartū, quod sit hoc Dilēma: Aut uis occcultum hæreticum. s. qui absq. vllo teste protulit exterius hæresim incorrere ciuiles pænas iuris (nam de excōicatione a nemine dubitatur) vel secus, prius durissimum sane est opinatu, si tamen non in currit nisi q̄do promulit coram testibus inde sumitur manifestum arg. quod ante condemnationem non tenetur pænas luere, nā cum testes nullatenus sūt necessarii, nisi proter iudicium qui negatiuam iudicis esse necessariam ad priuationem bonorum, gratis dat testes esse necessarios, vt hæreticus sit reus pænæ iuris. Hoc arg. licet non fecerit prenominatus auctor, occulte tñ prospexit, dum q. 15.2. libri consessit cū suo Panor. occultum hæreticum incurrere pænā iuris nā sed m suā opinionē ad hūc effectū sup flui sunt testes, Fūdamētū aūt q huic assertioni suæ subiecit, nō solū nō vr solidum verū cōtrariæ potius sententiæ suffragatur fundamētū sumitur ex c. accusatus de hęre. l. 6. vbi Papa pcipit confiscationē fieri bonorum hæretici defuncti cuius hęresis, ipso uiuēte, nō dū i notuerat. Attñ ex illo apertius colligitur hæresim illā non fuisse occultā, siqdē post mortē patuerūt testes. Et re uera cōdēnare hominē delīquētē simpliciter occultū, contrariū ē vr nō solū c. Scd̄m leges cōfiscationē uetāti añ sñiā iudicis, verū et toti ordini iur. quo sācitū est vt nemo nisi uia uel ingsitio, uel denun-

Alterū argum.

Tertia ratio.

Rō aduersario rū debilis.

Qurtū argum.

Prefatæ assertionis fundamētū parū solidum.

denuntiationis, vel accusationis puniatur, quia semper iura id quod probari nequit, non esse sui fori reputarunt, excepta excommunicationis, censura, quæ natura sua cognitionem caussæ non requirit, sed solam iuris præmonitionem. Sed quintum hic peculiariter argumentum adhibeam. vt dicta præfati doctoris intelligam. In secundo suorum lib. quibus egregie de Iusta hæreticorum punitione disputauit. capit. 6. dixit quod non omnis proferens hæresim incurrit pœnam iuris, sed tantum hæreticus, vt habetur in d. cap. secundum leges: Puta ille qui hæresis pertinax est. Aut ergo appellat pertinacem eum qui contra solam legem rebbellis est pu.a qui consulto negat id quod scit esse contra scripturam, vel contra sanctam ecclesiam, aut nondum reputat pertinacem quo adusque in iudicio admonitus modicus hæresim, retineat. Si prius dicat, non intelligo cur adhibuit in distinct. c. 6. quod illi qui admoniti statim reuocant & damnant errorem suum, non pæna iuris, sed arbitranda puniendi sunt. Nam illic propalam loquitur de admonitione, non iuris, sed iudicis, Si autem illic intellexit, vt planè videtur intellexisse, non incurrere hæreticum pœnam iuris nisi in illo articulo quo in iudicio admonitus non resipiscit, tunc tota eius machina ruit. Primum enim falsum est occultum hereticum cuius nulla haberi potest probatio, priuatum esse suis bonis. Quin vero palam sequitur neminem ipso iure & facto priuari quousque in iudicium trahatur, vbi non solum de hæresi, sed de pertinacia condemnetur. Præterea tota practica inquisitorum negantur. Nam quicunq. manifestatiam hæresim secum absq. arbitris affirmauit, nisi ignorantia excusetur, censetur hæreticus. f. excommunicatus tanquam pertinax contra admonitionem legis. Et ideo licet nunquam fuerit admonitus ab homine, si in iudicio post conuinceretur, iure possent eius omnia bona confiscari, & confiscantur, nisi ob hæresis leuitatem aliqua ei remittantur. Tametsi dum veniam petit non relaxatur, sed reconciliatur. Secus de illo qui tantum est suspectus de hæresi in quem non habet pæna iuris locum, sed arbitraria. Hæc dixerim non ad reuincendum

Quinta ratio.

Altera ratio.

actorem, sed ad hoc per eius dicta confirmandum, quod occultus hæreticus non tenetur tradere bona sua quoadusque sit in iudicio de crimine conuictus. Id quod præterea sexto inde maxime confirmatur, quod si quis nemine sciente, hæresim consulto secum ore asseruit, & absque vlla denunciatione, sua sponte se patribus sancti tribunalis offeret, licet excommunicatus ipso facto sit, multari non solet omnibus suis bonis nec diffamari. Re uera ad hoc nescio quomodo responderi posset. Accedit septimo loco, & famigerata illi sententia Chrysostomi super Epistolam ad Hebr. quæ refertur de pæn. dist. 1. Can. Quis aliquando, Non dico vt te prodas, ex qua fit consequens quod nemo tenetur se prodere, nisi quem infamia, uel indicia, vel accusatio iudicis auctoritate compulsum prodiderit, si tamen occultus reus teneretur bona sua fisco offerre, congeretur subinde se prodere, nam si esset insignis persona, qui aliter fieri posset vt illa traderet; Sed trifariam contendunt aduersarij hanc rationem debilitare. Primo, illam in nos ipsos recutientes. Nam pariter inquiunt, sequeretur quod neque fur qui clam fiscum compilasset, teneretur restituere ne se proderet. Secundo, aiunt quod debent tunc restituere secrete per tertiam personam. Et tertio, quod si non potest citra imfamiam, cessat necessitas restitutionis. Prima autem responsio, fuga est potius quam solutio. Lata est enim differentia inter pænam & restitutionem, quod enim. Ait Chryso. toto cõcordante iure, est quod nullus reus ea caussa vt puniatur, tenetur se prodere, illa nimirum ratione quod nemo esse tenetur agens & patiens. Quod autem tu alieri surripuisti, non in pænam, sed ratione iustitiæ commutatiuæ perstringeris restituere, etiam si necesse fuerit teipsum cum aliqua infamia prodere, si secreto non potes, Illa quippe regula, vt nemo cum detrimento suę famæ debeat restituere pecuniam, lib. 4 sub tit. de resti. patebit quam sit fallax, quamq. intollerabilis, & perniciosa. sic vniuersaliter, vt iacet, absque temperamentis. exceptionibus intelligatur. Nam certe qui expilasset fiscum aut magnam pecuniam cum detrimento etiã famæ, deberet restituere. Secus de periculo

Sextum argum.

Septimũ arg. Chryso.

Triplex euasio pteritæ rationis.

Refellũtur aduersariorum rationes.

lo vitæ. Ad rem ergo, profecto si nemo tenetur vt pœnam subeat, se prodere consequitur, vt neque illam in conscientia debeat. Huic accedit argumentum ex L. aut facta, ff. de pœn. §. nonnunquam, vbi habetur, quod supplicia exacerbantur quoties opus sit exemplo esse multis. Debent ergo pœnæ exemplares esse & non occultæ. Octauo denique arguitur. Les(vt in cap. Secundum leges persistamus) permittit reo sua bona possidere vsque ad condemnationem, quin vero vetatur illa surripi, ergo idem reus bona fide possidet. Scio fautores contrariæ opinionis, & hoc argumentum imbecille existimare. Cogerunt enim fallentias complures consequentiæ huius, Fiscalis iudex non potest exigere rei bona, ergo reus ipse non tenetur sua sponte conferre. Vt enim habetur. ff. de alea. l. 1. qui furatur in domo, ubi alea publicitus luditur, restituere quidem tenetur domino, sed tamen domino in pœnam, quia recepta lusores, non datur actio in iudicio. Atque inde inferunt, quod permittitur reo ipso iure damnato sua possidere, non illa permissione quæ culpam tollit, sed illa quæ pœnam non exigit, sicut meretrices permittuntur. Attamen fallentiæ in primis quas adducunt, fallere nequeunt argumenti uim. Debet enim natura permissionis ex subiecta materia perpendi. Etenim cum quisque antequam crimen admittat, dominus sit legitimusque suorum bonorum possessor, & lex statim post positionem pœnæ priuationis subiungat, ne confiscatio ante sententiam iudicis executioni mandetur, aperte uidet reo concedere suorum bonorum usum. Secus, si furaris. Neque opus est aliam adducere legem aut rationem huiusmodi concessionis, vt reus bona fide possideat. Qua vtique ratione, vt habet de præscri. libr. 9. cap. vlt hæredes defuncti bona ipsorum præscribunt. Quamuis hoc bene videam perparum vrgere. Nam etsi hæretici bona fide non possiderent, possent tamen illa habere hæredes ad præscribendum propter ignorantiam criminis, sicuti & latronis hæredibus usu uenire potest. Profecto licet non sim usque adeo mei amator iudicij, tamen rationes istæ, ubi uel scriptura sacra, uel expressus textus iuris mihi non obstaret uti res uera non obstat, efficatius mihi rem persuaderent, quam longa Doctorum phalanx, qui simplices aliorum assertiones absque vlla perspicientia perlustrant. quamuis neque probatissimorum testimonia nobis desunt. Est enim in primis San. Thom. 2. 2. quæst. 62. artic. 3. qui expresse ait, nominem ante condemnationem per iudicem ad pœnam teneri. Cui & Contad. tracta. 1. de contract. quæstione septima subscribit. Et Adria. quoli. 6. arti. primo. Neque vero, vt quidam putant, oppositum censuit in 4. vbi de his quæ ludo acquiruntur quæst. disputat. Illic enim hoc ait duntaxat, quod quis ea quæ ludo iure prohibito perdidit, soluitque potest ante sententiam iudicis recuperare, si potest, cuius quidem ratio longe diuersa est, quia lex ludorum non est pœnalis, sed putat Adrianus impedire dominij translationem. Caietan. item & eodem loco 2. 2. & in sua summa, versio, pæna, & Syluester in uerbo, hæresis. 1. §. 8. sed latius in verb. Assassinus. & inter Iurisconsl. Archid. super eodem cap. cum secundum leges. libro sexto eandem probat sententiam. Cui Ancha. & Phil. Franc. & alij adhærescunt. Quin vero & Ioan. And. cap. pro humani. de homi lib. 5. & Bartol. l. eius qui delatorem. ff. de iure fiscal. Et Gloss. capitulo. Fraternitas. 12. quæst. 2. At parum ad rem refert, quam sit numerosa citatio, ubi ratio non adhibetur noua. Hoc tamen unum admonere non negligam, quod licet quantum ad alia puncta, an uidelicet, quando lex dicit ipso facto, statim reus priuetur rerum vel dominio vel possessione, alia sit plurium opinio, alia uero pauciorum, tamen quod teneatur prorinus ea reddere, non solum non est opinio communis Iuristarum, uerum neque est cur inter eos habere debeat auctoritatem. Primum, quia ad ipsos non attinet de foro conscientiæ censere. Secundo quod inter antiquos unius tantum fuit Panormitani opinatio. Nam Fel. & alij non alia ratione eam amplectuntur, quam quod ille dixit. Quare non opus plures citare. quia uno nominato omnes connumerasti. Et tertio, Syluest. solertissimus Docto. iuri explorator, in uerbo Assassinus, ait Abbatem in hoc non teneri. Secunda conclusio. Sententia excommunicationis, ut pote quæ spiritualis est & ecclesiastica, ligare

Aduersariorũ solutio.
Impugnatio.
S. Tho.
Cõtrad.
Adrian.
Caieta.
Syluest
Archid.
Ancha.
Philip.
Frãcus.
Ioãnes.
Andr.
Bartol.
Gloffa
Felin.
Syluest.
Secũda conclõ.
Probõ conclusionis.

gare ipso iure potest & solet. Conclusio hæc solemni ecclesiæ vsu propatula est. Excommunicantur enim ipso iure clericorum percussores, vt patet decimaseptima quæstione quarta & Assassinorum receptores, vt capitulo proxime citato. de homicid volunt. libro sexto. Et cum primis hæretici, vt capitulo ad abolendam. de hæretic. sed non opus est in re non nubia testibus vti non necessarijs. Trahiturque conclusio ex forma euangelica. Si ecclesiam non audierit, sit tibi, sicut ethnicus & publicanus. Quare qui vel a iudice vel a iure præmonitus inobediens est, ipso iure ab Ecclesiæ suffragijs excluditur. Sunt autem (vt Caietan. loco citato) qui inter hanc atque alias ciuiles pœnas hoc tantum discriminis constituant, vt hæc liget, illæ vero non. Item quod hæc est mera priuatio & passio, ad quam reus ipse non debet veluti agens concurrere, aliæ vero vt pœna corporalis, aut pecuniaria requirunt actionem, ac subinde executorem. Haud tamen arbitror hanc discriminis rationem satis esse, quoniam sequeretur inde condemnari reum posse, ne de carcere aufugeret, & paratum cibum non gustaret, quousque fame strangularetur, quia non fugere & comedere, non est agere. Quod si dicas eodem reduci, non comedere, & se hominem occidere vt ait Sanct. Thom. sequeretur saltem, quod posset delinquens ipso facto priuari ante sententiam iudicis priuilegio aliquo aut iure, quod habet eligendi, vtendi, vel fruendi reliqua, quoniam non eligere, & non vti, non est agere, quod tamen si nostra vera est opinio, falsum est. Ratio ergo quare Ecclesia excommunicare potest ipso facto, absque caussæ cognitione & iudicis sententia est, quia dum priuat hominem suis suffragijs aut susceptione sacramentorum, non priuat eum bonis suis proprijs, quæ iure peculiari possidet ut tradere per actionem teneatur, sed communibus, quorum ipsa est dispensatrix. Ac si dixisset, Qui talem admiserit culpam, non sit nostrorum sacrificiorum, ac sacramentorum, ac consortij particeps, Veluti, si paterfamilias suos admoneret, dicens, Quicunque me odio prosequitur, nolo illum meo uesci pane. Et ex hoc capite multa, quæ contra nos facere videntur argumenta, paulo post diluentur.

Mat. 18. Caieta. Explodi tur discrimen Caiet. Rō quare excōīcatio ligat ipso facto, absque præuia causa cognitione.

Atque hanc ob caussam diximus in prima conclusione legem quæ ipso facto obligat in conscientia, non inde habere illam virtutem, quia dicit, ipso facto, sed aliunde. Tertia conclusio, Quando ipso facto pœnam decernit, tunc sententia iudicis non est necessaria, vt feratur super pænam, sed super crimen, satis in quam erit, vt hæreticus condemnetur de crimine, puta quod sciens & prudens id asseruerit, quod nouerat scripturæ, aut Ecclesiæ determinationi aduersari. Nam tunc (vt modo dicebam) iam condemnatur tanquam trangressor legis per quam fuerat admonitus. Et ideo ex tali condemnatione sine alia noua expressione pœnæ oritur ex natura rei condemnatio ad pænam iuris. Conclusio hæc expressa iacet in vltimis verbis dicti capitu. Secundum leges scilicet quod confiscationis executio fieri non debet antequam sententia super eodem crimine fuerit promulgata, quasi dicat, inde enim sequitur condemnatio pænæ taxatæ a iure, nisi criminis leuitas (vt diximus) supremo iudici misericordiæ aditum pendat. Et hic mihi est legitimus sensus verbi ipso facto scilicet ipso facto per sententiam prodito. Nam quantum ad pœnam, quandiu latet, non habetur pro facto, ex damnatione autem facti incurritur pœna huiusmodi legem. Qua propter non mihi displicet eorum loquendi modus, qui aiunt sententiam huiusmodi facti esse tantum declaratoriam criminis, sed tamen minime subinde concesserim cum Panormitanus in capitulo cum non ab homine, de iudic. quod vbi crimen est notorium, non opus est expectare iudicis sententiam, quoniam non alia manifestatio criminis sufficit, quam iuridica per sententiam, vt præcipitur eodem capit. & rationes an nobis factæ ostendunt. Et per hoc etiam proditur imbecillitas argumenti, quod contra nos fit, videlicet quod si tantum requiritur sententia tanquam criminis declaratoria, quid opus est reo, cui compertissimum est, sententia expectare, vt teneatur bona sua reddere? Hærent enim semper isti in eadem latebra, quibus ideo respondemus non requiri sententiam solum propter declarationem, sed

Tertia conclu. Probō conclusionis. Panor.

sed propter talem declarationem, scilicet condemnatoriam. Aliorum lex ipsa illam fecisset exceptionem. Quarta conclusio. Condemnatio illa retro agitur vsque ad articulum, quo hæreticus omni ignorantia nudatus, hæresim studio asserunt, quoniam nulla alia admonitio ab homine (vt dictum est) requiritur vt censeatur hæreticus. Nam quantum ad veritatem articuli satis erat admonitos vel per notam sibi scripturam, vel per determinationem Ecclesiæ. Assertio est Ioann. Andr. in dicto cap. cum secundum leges, sed nulla opus est auctorum citatione, nam lex est expressa. Post diui Marci. C. ad leg. Iul maiest. contra illiusmodi impios. Et vniuersalis vsus & practica sancti senatus Inquisitionis sic habet, nempe secundum normam directorij libro tertio tit. nono. Habetque eousque vim talis sententia, vt omnes contractus, nempe donationis, venditionis, atque alij, etiam caussa dotis, quos hæreticus ab illo articulo fecerit, habeantur pro infectis. Et si apud hæreticum non inueniantur pretia, nihilominus fiscus nullo emptoribus restituto pretio sibi adiudicat dicta bona. Dixerim, si hæreticus vendiderit, donauerit, &c. nam si cibum vestitumque citra fraudem emerit, talia pretia a venditoribus non appetuntur, quia iure naturæ sibi licebat vitam suam sustentare. Hec autem non sint super præsentes loci pressius tractare Ex hac autem quarta conclusione, sustinentes alteram opinionem, ineluctabile, ut putant, informant argumentum aduersus nostram primam. Supponunt enim cum Arist. 6. Ethicor. cap. 2. ad præteritum non esse potentiam, quoniam neque in Dei potestate est ingenita facere, quæ facta sunt. Dilemma ergo suum est hoc. Aut hæreticus ab articulo patrati criminis priuatus est bonorum suorum dominio, aut secus. Prius si dederis, iam ipso facto ante iudicis sententiam priuatus est. Si autem vsque ad sententiam erat vere dominus non potuit per sententiam efficitur dominus non fuerit, quia nulla est ad præteritum potentia. Si autem sententia id facere nequit, fit vt neque potuerit contractus illos libera hæretici voluntate celebratos, infectos reddere, vtpote qui veri domini voluntate bona fide firmati sunt. Et quò vrgentius argumentum appareat, simile fieri potest de possessione. Si n.

Quarta conclu.

Io. And. Probô.

Arg. aduersariorum.

responderimus, ab illo hæreticorum articulo caruisse dominio, retinuisse tamen legitimam possessionem, arguitur similiter, Sententia facere nequit, vt vsque ad illum articulum nō habuerit legitimam possessionem, ergo neque potest contractus rescindere, vt emptores fraudentur suo pretio. Nam quia legitimo possessore emerit, non est cur pretium perdat. Argumentum autem certe non est tanti momenti, quanti a suis auctoribus æstimatur. Do. n. in primis hæreticum vere fuisse dominiū vsque ad condemnationem ac subinde sententiam non posse facere, ut non fuerit dominus, negatur tamen cum infers. Ergo non potest præteritos contractus rescindere, ac pro infectis pronunciare, quoniam ab arti commissi criminis impediebatur bona sua alienare. Veluti possessor primogenituræ, & pupillus ante legitimam ætatem, & collegium ac monachorum conuētus, licet domini sint suorum bonorū, sunt tamen lege ligati, ne possint illa alienare, quod si fecerint, contractus non valent, cas sique habetur. Secundo præterea nihil repugnabo, si quis dicat ab illo articulo amissum esse dominium, dūmodo hoc non negetur quin iure fuerit hæretico permissa possessio, ab alienatione tamen cohibita. Sed instas. Postquam dominium perditum est, ex cuius natura sequitur in reo obligatio restituendi, qua lege fingitur cō cessa possessio? Respondetur, ipsa eadem, quæ executionem vsque ad prolatam sententiam vetat, dicens. Confiscationis autē executio non fiat, &c. Neque opus est aliā disquirere, nam si lex voluisset sic ipso facto reos punire, vt ex tunc tenerentur tradere sua bona id profecto expressisset. Etenim cap. Cum singula. de præb. lib. 6. quia retinentem duas præbendas vult Papa inhabilem esse, vt eligatur, ait. Ex tunc eo ipso efficiatur ineligibilis. Nam inhabilitas (vt infra dicemus) ipso facto contrahitur. Attamen licet habens vnam præbendam cum cura animarum, & alteram recipiens ipso facto priuetur priori, nihilominus priuatio non est facienda nisi reus audiatur, vt ibidem cauetur capit. Licet Episcopus. Vnde non debile a nobis stat argumentum. Rursus autem sciscitatis. Vnde colligitur impeditum esse hæreticum ab alienando si vel dominium habet, vel legitimam possessionem? Respondetur

Solutio argumēti.

Sol. 2.

Instātia.

Rñsio.

Quæst.

ex commissione ipsa peccati, cui lege decreta est pœna. Quod si inde inferas. Iam nos ergo concedere aliquo modo puniri reum ipso facto ante sententiæ prolationem, id nos ingenue fatemur. Id enim tantum hactenus negauimus, quod sic punitur ipso facto vt teneatur ipse in conscientia executor esse, & idem simpliciter non punitur. Si tamen cum temperamento dicas, punitur quodammodo, verum ais. Et hanc arbitror esse mentem legis vltimæ. C. ad leg. Iul. Maie. vbi habetur quod Maiestatis læsor etiam defunctus condemnetur, successorique eius eripiantur bona. Cuius caussa his verbis exprimitur. Nam ex quo sceleratissimum quis consilium cœpit, exinde quodammodo sua mente punitus est. Quæ autem sit illa quædam punitio, declaratur secundum diuos Seuerum, & Antonium, ne alienare neque seruos manumittere possit, neque debitores ei soluere teneantur. Vnum hic autem adnotato opus est & admonito, quod vbi malefactorem quempiam vel infamia denotatum, vel insinuatum indiciis, uel semiplena probatione præuia iudex interrogaret, ille uero negaret quia iam tunc fateri tenebatur, & ideo iudicium per iniustitiam impediuit inde fieret reus pœnæ cuius iuste condemnandus esset. Attamen si fiscalis, dum solus ipse crimen nouisset, quod probare non posset neque vero infamia notatum esset, bona hæretici clanculum accipere (quod aliud est aduersariæ partis argumentum) certe contra ius faceret, & ad restitutionem teneretur. At ne hoc impræsentiarum desideretur, quintam adhibeamus conclusionem eandemque generalem de sententia iudicis. Quotiescunque iudex iusta iuridicaque sententia reum condemnat ad pœnam quæ non est mortis, corporalisve læsionis inflictiua, tenetur reus parere, etiam si aliquid debeat agere, vt puta uel pecuniam soluere, vel in exilium secedere, uel in carcere etiam perpetuo permanere. Secus autem, si corporali supplicio addicatur, tunc enim tantum tenetur pati, agere uero minime. Prior pars inde patet, quod vnusquisque debet potestatibus obedientiam, nisi iure aliquo diuino aut naturali excusetur, illic autem nulla est excusatio. Quare non alius requiritur legis executor, quam iudex ipse sententiam pronuntians, illam nanque, vbi non est de corporali supplicio, legitima est executio. Posterior autem ratione contraria comprobatur. Nam ius naturæ nobis concessum tuendi vitam propriam, excusatos nos habet ne ulla nos obedientia cogere possit, vt in nos ipsos vltrices manus coiiciamus. Neque hic Caiet. protegere dissimulabo, cui falso imponitur negasse in artic. 3. 2. 2. quæst. 60. postquam quis a iudice pecuniariam mulcta condemnatus est, teneri eam soluere. Id quippe nunquam negauit sed quod a lege ipso facto nemo potest ad hoc condemnari neque ad id prorsum ad quod requiritur eius actio. Quare nullatenus sibi contradicit, dum quæst. 69. art. 4. ait quod condemnatus, vt vel in exilium abeat, vel mulctam soluat, syncere obtemperare tenetur. Neque vero hoc prætereundum hic silentio arbitror, quod caussa quare nullus damnari potest vt seipsum uel interimat, vel alio supplicio afficiat, non est, quia nemo est dominus propriæ vitæ, Ridiculum. n. esset, si hanc causam iudici tunc obiiceres dum tibi id iuberet. In promptu enim ipse hoc hic responsum. Neque ego idcirco tibi iubeo, vt te ipse interficias, quod tu sis dominus uitæ tuæ, sed quia ego potestatem, eius habeo, & arbitrium. Es. n. carnifex plus habet dominij in reum, quam ipse in seipsum, & tamen iudicis auctoritate illum interficit. Ratio ergo vt nemo sic possit obligari est, quod non potest illo beneficio naturali priuari, quod homo habet protegendi uitam suam. Id circo n. licet ui nemo possit tali casu resistere, non tamen potest cohiberi ne aut fugiendo, aut alia uia mortem, sibi caueat. Ob idq. quando supplicium ex eorum esset numero quæ homines religionis ac pœnitentiæ gratia sumere ipsi solent, nulli aduersaretur iuri, quamquam præfectus in religionibus monacho, uel Episcopus sacerdoti præciperet, vt idem ipse suis manibus susciperet, puta, ut a seipso flagello uapularet.

Superest ergo ad argumentorum seriē, quæ tunc longa est, tunc etiam nobis difficilibus implexa, respondere. Primum autem iam solutum est. Nam etsi lex tam ad pœnā obliget quam ad culpam, diuersimode tñ. Quia cum sit regula, eo ipso quod quis ab ipsa deflectit, peccat culpa, n. non est aliud qui deflectio a lege, quæ ab æterna diuina q. deriuatur. Ad pœnam autem obligat, illam statuendo,

Margin notes: Solutio. — Probō alterius partis. — Protegitur. Caietan. — Falsa cā prę'erite conclu. — Vera rō eiusdem conclu. — Quinta conclu. — Probō prioris partis. — Ad primū arg.

statuendo, & in hoc sensu legis uirtus dicitur punire. Applicare tamen pœnā, pertinet ad iudicem. Ad secundum respondetur, quod, etsi obligatio ad pœnam ante iudicis sententiam non emergat, non inde fit maioris esse uirtutis iudicem, quam legem. tum quod iudex operatur tanquam minister legis per eius uirtutem tum potissimum quod lex per se obligat culpam. Sed id solum sequitur, quod uirtus punitiua legis non pertingit ad reum, nisi ministerio eius ministri, Qua ratione ab Aris. appellatur iustum animatum. Quod autem de cuiusq. uoluntate, in calce argumēti subditur. per quam pōt homo transferre suorum bonorum dominium[, nihil ad rē. Habet. n. quisq. sua rum rerum liberam facultatem, ut possit seipsum sua sponte obligare], respublica tamen non nisi præscriptus formis, & modis, uidelicet, ut dum legi rebellis extiteris, possis a iudice cogi. Ex legibus autem diuinis, tertio argumento allatis nullum aduersum nos extruitur ualidum arg Etenim mulier, quæ fluxum patebatur, iure naturæ tenebatur abstinere a uiro ne illum, morbo inficeret, licet fluxus non esset culpa, immundities autem legalis eius qui illam cognoscebat, per culpam ipsam contrahebatur. Quare sicut modo ille qui peccat, eo ipso coinquinatur, teneturq. pœnitentię fustibus satisfacere, sic ille qui antiquitus inquinabatur. Nam illa corporalia, figura nostrorum erant spiritualium Et per hæc patet respōsio ad leges diuinas, quib. pro diuersis peccatis diuerſę statuebantur sacrificiorum ac purificationum ceremoniæ. Deus n. in quem offensa committitur, reposcere potest quam uoluerit satisfactionem, quam absq. alio iudicio tenetur peccator exoluere. Parique ratione tunc Ecclesia potest ieiunia, eleemosynas, & orationes instituere, quibus quisque tenetur sua expiare piacula. Quod autem additur de leprosis, nihil ad rem, nam iure naturæ tenentur morbiferi homines ab aliorum cœtu sese abstrahere, ne illos contagione inficiant licet morbus culpa non sit, neque talis abstractio pena, Neque permissio euangelica, quæ fit uiro separandi totum ab adultera, rem contra nos urget, nam separatio illa non tantum existimanda est, ut pœna, sed tanquam cōuer t onalis licentia, quæ exfracta coniugis fide nascitur, est enim pactum inter coniuges, data utrinq. acceptaq. fide, ut uterque alterius totum immaculatum seruet. Et ideo dum unus suam fidem fregit, libet fit alter a uinculo soluendi ei debitum. Sicut si ego tibi ea lege meas operas pollicerer, ut tu mihi tuas obstringeres, cadente te a fide tua, non teneor ego amplius stare meę. Et pari ferme modo respōdetur ad membra omnia quarti argumenti. Primum enim de illo, qui uxori quidpiam legauit sub conditione, longe a nostro proposito distat, neq. opus fuerat Caiet. in sua Sum. uerb. pœna, talem exceptionem facere, quoniam eiusmodi conditio neutiquam est lex pœnalis. De fructus. n si persona erat priuata non poterat legem condere, sed est conditionale pactum, Do ut facias, Ob idque si tu conditionem non implex, teneris mihi meum restituere. Similis est ad secundum membrum responsio. Enim uero qui collegium suis bonis instituit, statutā facere potuit, ut si collegarum quisq. aut foris pernoctaret, aut matrimonium duceret, aut aliqua quiduis faceret, ipso facto in conscientia iura collegii perdet, quæ quidem lex uim haberet in conscientia, quia institutor potuit, si libuit, sub illa conditione bona sua largiri. Tametsi profacto nemini consulerem tales condere leges, sunt. n. conscientiarum illaqueatrices, hoc est. n. nimium emungendo sanguinem elicere. Satis namque familiæ consulitur, si huiusmodi leges particulares instar communium constituantur, ut scilicet delinquentes uia regia comperti puniantur. Atquoniam præsumitur præfectorum negligentia, huiusmodi rigor permittitur. Atque huic præterea affine responsum est tertij membri de legibus quibus Reges solent manus ministrorum iustitiæ uincire, ne munera captenet. Enimuero cum illos sua libera uoluntate, & tanquam suos ministros eligant ac de suo ærario stipendia illis decernant, suoque mandato illis iura soluantur, possunt tali conditione illos eligere, ut in conscientia obligentur pœnas suorum delictorum pendere. Et ideo si conditionem uoluerint accipere, tenetur implere. Atque eam ob caussam iureiurando stringuntur, quod alias lex per se illos non posset cogere ad pœnam

Ad secūdum.

Ad tertiū arg.

Ad confirmationes eiusdem argumēti.

Adquartū argu. cum suis mēbris. Caieta.

Collegiorum fundatores.

Ad tertium mēbrum.

pænam ante condemnationem Quamuis verbum illud: In conscientia teneantur soluere, fateor me approbare non posse, quia nullum in iure communi reperitur eius exemplum. Nam principes seculares non debent de conscientia iudicare. Neq. vero in illo aureo autentico, Vt iudices sine quoquo suffragio fiant, quo acerrime inhibetur iudicum auaritia, vlla fit de conscientia mentio. Tametsi vbi eorum corruptio adeo esset inuerecunda, non omnino huiusmodi rigorem legem reprobassem. De legibus autem pænalibus nostræ Vniuersitatis, quibus pensatores & ambitores seu subornatores ipso facto priuantur eligendi voce semper arbitratus sum nõ obligare in conscientia ad pœnam illam ante condemnationem, nisi illum qui de ea re infamia laborans, dum iuridice interrogatur, veritatem negat. Nam de hoc perinde hac parte censerem, ac si esset condemnatus, vt supra de hæretico dictum est. Atq. idem censeo de alijs electoribus in Ecclesijs & collegijs. Et prçter rõnes supra declaratas, est hic alia particularis, quod alloqui vix vlla esset iura electio, quod perniciosissimum esset reipublicæ. Et ideo si eiusmodi leges contenderent in conscientia ante cõdemnationem ligare, tanquam periculosę non essent ferendæ. Ad quintum respondetur oculate perspiciendum esse in lege, quidnam habeat proprie rationem pænę, quid vero pretij, alius ve rei. Enimuero cum lege pretium statuitur vel frumenti, vel alius mercis, adiecta pęna, si quis carius vendat, ad restitutionem excessus ipso facto tenetur in conscientia, quo legitimum pretium excessit, non tamen ad pœnam antequam condemnetur, vt ait S Thom. loco citato, qu. 62. Ad alterum vero membrum de legibus præscriptionis, respondetur, eiusmodi leges non esse mere pœnales, licet pœna diu negligentis bonam sua, sit, vt eorum ius perdat, sed præcipua in bonum pacis conditæ sunt & vt via litibus occludantur. Hac enim de caussa princeps potestatem habet transferendi dominia. Quocirca lapsus ipse legalis tẽporis absq. vlla sententia possessorem bonæ fidei donum rei facit. Quare nulla fit inde consequentiam, vt lex mere pænalis velit vt reus suis se rebus ante caussæ cognitionem expoliet. Ad sextum respondetur differentiam illius citati capituli inter pœnam ab iure, & illam quæ est ab homini, liquidam esse. Pœna enim iuris est illa, quam ius ponit, quamq. iudex tenetur infligere nisi patentissima adsit ratio misericordiæ arbitrandi ex æquo & bono. Pæna aut ab homine posita est, quam iudex arbitratu suo, vel suis adhibet mandatis, vel post patratu delictum rei infligit. Ad septimum respondetur hanc esse differentiam inter leges monitorias atq. alias, quæ dicunt, ipso facto quod qui contra priores inobediens est non solum declarandus est facto deliquisse, verum & ad pœnam condemnandus, cum autem quis in alteras secundi ordinis impegerit satis est, si condemnetur illas fuisse transgressum. Tunc enim absq. vlla alius sententiæ explicatione pœnæ censetur addictus. De excommunicatione autem iam dictum est cur ipso facto obliget. Suspensio vero & irregularitas, quia non est nisi contaminatio quædam & commaculatio, ac subinde indignitas (vt superiori ait. dicebamus) ad tractandum sacra, actu ipso culpæ contrahitur. Quin vero aliquando citra culpam, vt patet in iudice qui spontanea caussa est mortis. Quare nulla indigent sententia iudicis. Sed leges quæ octauo argumento citatæ sunt, fateor vehementiorem aculeum adhibere, nihilominus respondetur, quod neque in c. citato. de homici. libro 6. simpliciter habetur, quod qui Assasinorum crimen incurrit, teneatur ante sententiam pœnam soluere, præter excommunicationem, quam ipso facto patitur, sed ait, quod postquam probabilibus constiterit argumentis, nullatenus alia excommunicationis vel depositionis etiam sententia requiratur. Non ergo negatur, quin sententia requiratur super crimine. Quin vero propterea præmittitur, Postquam probabilibus constiterit argumentis, id est, quibus res probari in iudicio possit. Nam nulla priuata persona iudicare potest, an sint probabilia argumenta, nisi solus iudex. Quapropter sinistra est eorum glo. qui aiunt propterea dici, probabilibus argumentis, quod nulla alia exigitur sententia. Immo dexterius censet Archiadiaco. (vt ait Syluester) quod etiam tunc requiritur declaratoria sententia facti. Textus autem solum dicit quod non requiritur sententia super pœna. Et quod hæc sit eius mens, egomet mihi sic lucide persuadeo.

Legib. pænalibus Salmãtinæ vniuersitatis.

Ad qntũ arg.

Ad alterũ membrũ eiusdẽ argumenti.

Ad sextũ arg.

Ad septimum.

Ad octauum.

Sinistra quorundã interptatio.

Arch. d. Syluest.

persuadeo. Extat & Assassinorum pœna, vt quisque possit eos liberè interficere; at vero si cui priuatim id liceret, antequam cõdennati essent de crimine, occasio daretur cuicunque fingendi hunc aut illum esse Assassinum, vt quem vellet interimeret; exitiosa ergo esset talis licentia idcoque certo certius est, ante iudicis sententiam nemini id liberum esse; ego neque expoliare suis bonis eos fas est, aut alios qui eorũ ministerio vtuntur, ante eandem sententiam. Restat igitur postremus scrupulus ex Extrauag. Ambitiosè. Pauli II. vbi habetur quod clericus qui bona ecclesiæ alienauerit duntaxat, ipso facto priuatus existat beneficijs ecclesiasticis illaque absque declaratione aliqua vocare censeatur. At vero ex his verbis solidissimum in primis a nobis stat argumentum. Etenim exprimens summus Pontifex declarationem in hoc casu non esse necessariam, palam docet, quod si hoc verbum non adieeisset, non satis illi fuisset dicere, ipso facto, vt teneretur reus in conscientia relinquere ante sententiam sua beneficia. Quod nos hactenus constituere contendimus.

Postremus scrupulus.

Dissolutio prima.

Secũda, Secundo respondetur illo modo, quo de principe diximus, posse illum priuare quem eligit, si fecerit contra cõditionem, quam cum ipso pepigit. Videlicet si accepetit munera. Enimuero cum summus Põtifex collator dispensatorque sit beneficiorum, declarat per illam Extrauaga. illa lege, & tacita conditione quemcumque sacerdotum sacerdotia ecclesiæ recipere, vt dum eius bona alienauerit, eisdem sacerdotijs priuatus censeatur. Tametsi porro noscio an supercrimine requirenda sit etiam tunc aliqua declaratio ad pacandas conscientia Attamen de hoc ad vsum me refero ecclesiasticum.

ARTICVLVS VII.

Vtrum omnes subijciantur legi.

IN auctoritate & virtute legis etiam nũ persistentibus scire præterea restat hoc septimo loco, vtrum omnes subijciantur legi. Et arguitur à parte negatiua ex Apo sto. 1. ad Timoth. 1. Iusto non est lex posita quod Vrbanus Papa confirmat. decima quæstione secunda Canone, Duæ sunt vbi ait, qui a lege priuata ducitur scilicet, Spiritus sancti, nulla ratio exigit, vt lege publica, puta humana, quæ vniuersis posita est, constringatur; non ergo omnes lege tenentur. Secundo ad idem facit leg. princeps, ff de leg. vbi ait Vlpian. Iurisconsult. quod princeps legibus solutus est. In contrarium est quod Apost. ad Roma. 13. ait. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, nemo autem potestati subiicitur, nisi eius sit legibus subiectus.

Primũ argu. a parte negatiua. Paulus. Vrban.

Secũdũ argum.

Præsenti quæstioni secundum duas legis virtutes tribus cõclusionibus fiet satis. Monstratum. n. iam supra est, legem tum regulam esse actionum directricem, tum etiam vi pollere coercitiua. Et vtroq; modo contingit quempiam legi submitti Sit ergo prima conclusio. Vniuersi qui subditi sunt potestati, legibus subinde ipsius, qn vero & princeps quantum ad vim directiuam subijcitur. Res est clara; nam alicui subdi, idem est, quod parere eius mandatis, ac subinde legibus De principe autem confestim dicemus. Dixerim vniuersi subditi, quoniam nullius lege illi comprehenduntur, qui ab eo extranei sunt. Lex quippe Gallorum nihil ad Hispanos. Et præterea si qui superioris priuilegio ab inferiori exempti sunt, non submittuntur inferioris mandato, quo se priuilegium extendit. Hac in ratione clerici sæcularium legibus subdi non sunt, tunc præcipuè, dũ lex de rebus Ecclesiasticis decernit, quæ principibus non subduntur, vt patet ca. ecclesia de const. Aut si in odiũ clericorũ posita sit, aut si non pari iure pertineat ad clericos; vt prohibitio vtendi sericis, non obstat quo minus in sacris possint illis indui. Et prohibitio equitandi mulas ciues, belligeri vt fiant, nihil ad sacerdotes. Cæterum leges de rerum pretijs, & ne merces distrahant a regno, atq; aliæ id genus, ex æquo clericos cũ sæcularibus obligant. De hoc aũt Summistas, consule in verbo, Lex, & verbo, Clericus. Secũda conclusio. Quantum ad vim coercitiuam iusti, qui virtutum habitibus ducuntur, legi non subduntur; quia nihil coactè φ ad virtutẽ attinet, sed omnia sua sponte perficiunt. Enimuero ut 2. Ethi. auctor est Arist. Virtus facit vt studiosus prõptè & cum delectatione operetur. Huic autem subijcimus similem ei tertiam; Princeps quantum ad vim coercitiuam nõ subditor legi. Conclusio est aperta, quoniam coactio eiusdem ad seipsum esse non potest:

Primæ conclus.

Probatur conclus.

Secũda conclus.

Probatio. Aristot.

Tertia conclus.

test: non enim est intellectu possibile, vt vim quispiam sibi ipsi inferat, atque adeo se sua lege cogat. Quapropter vnus idemque non Pœnitendus est sensus illius regij verbi: Tibi soli peccaui; vt Deum illic solum agnouerit superiorem. Quasi dixisset, in terris nullum habeo, cui rationē erratorum meorum debeam: & ideo tibi soli peccaui. Quamuis & alter genuinus etiam sit quod nullum malum esset peccatum, nisi quia cōtra legem Dei. Est ergo similium conclusionum ratio dissimilis. Quod enim iustus non sit legi subditus, ab ipso eodem sumitur ratio, qui scilicet coactione non indiget. Intelligitur enim conclusio non de quibuslibet iustis, sed de illis qui sunt iam absolutæ virtutis. Nam quandiu colluctatio, quæ nobis cum affectibus est, perstat, pariter durat pœnarum metus, ac perinde nonnulla coactionis ratio. Et est Secunda hæc conclusio sic Pauli testimonio fulcita, vt Philosophos, non latuerit. Ait n. Aristo. 10. Ethi. c. 9. ob id legibus in omni vita omnino opus esse, qđ multitudo necessitati potius, & pœnis, quā honestatis paret. Et ideo legislatores & honestatis gratia ad virtutē prouocare debet. Nam ij, qui probi sūt, ob consuetudinū precipue obtēperabunt. Aduersus aūt inobedientes & hebetiores ingenio castigationes penasq; decet instituere. Et 5. Poli. c. 9. Excellentes, inquit, virtute & potentia non sunt legibus astringendi, qđ tam ad secundam quam ad tertiam conclusionem referri potest: nempe vt virtus ad moralem probitatem, potentia verò ad principatum referatur: sed sunt, inquit, ipsi lex: ob idque inter homines vt dij æstimandi. Quod autem sua principem lex nō cogat, nō inde venit quod ipse non egeat, sed quod lex natura sua nequeat. At vero hanc principes exemptionem non inter priuilegia ducere debent, immò est illis iniqua conditio. Subdit enim qui non solum legis luce, ducuntur, verum etiam eius pœnis stimulantur, duob. subsidijs ad virtutē vtuntur: princeps autē altero destitutus est dum nullus est, qui illum cogere possit, aut reprehendere audeat: imò vix vllus qui veritatem doceat. Quocirca illius Prou. 21. Sicuti diuisiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini dexter sensus est, quod cū priuatorum corda sic in manu Dei sint, vt p suos iustitię ministros ea gubernet & cogat: cor tamen Regis in solis diuinis manibus positum est. Vt sicut ipse solus posset in gentē amnem & rapidum supra naturam aliorsum diuertere, quam alueus ducit: sic solus ipse Regem qui suæ mācipatus est voluntati, pōt vel remorari, vel in aliam vertere mentem. Quapropter Rex, quo eum Deus liberiorē fecit, legūque coactioni longios exemptū, eo debet ipse rationi vigilātius, diuinoque nutui audiens esse, ac subinde legibus quas alijs ponit, ipse auscultare: ne in illum Christi improperium impingat. Qui dicunt, & non faciunt: & qui alijs onera grauia imponunt, ipsi neque digito volunt eā mouere, Matth 23. Vnde extra, de constit. c. cum omnes, quod quisque iuris in alterum statuit, ipse debet vti eo: vbi & citatur Sapientis auctoritas: Patere legē quam tu ipse tuleris. Et C. de leg. & consti. libr. 4. aiunt Imperatores ipsi: Digna vox est maiestatis regnantis, legibus alligatum se principem profiteri. At nōdum tota rei difficultas exhausta est: Statuimus namq; sic in vniuersam conclusionem primam, vt vna & iustos quoque & principem ipsum comprehendat, qui veluti reliqui vidi rectiua legum obligantur. Enimuero licèt princeps sibi subditus non sit, nil tamē vetat, quo minus suæ subdatur legi: dum alios illuminat, & sibi ipsum quoque lumen prebet. Haud tamen hoc dubitatione caret ad intelligendum. Videtur enim secum pugnare, vt princeps legi sit subditus absque eo quod lege cogatur. Ponit Papa leges de ieiunijs, de audiendis sacris, de annali confessione, easdemque sub pœna excommunicationis. Et Cæsar pariter, ne quis sub certa pœna peieret. Arguitur ergo sic: Si princeps subditus est legi quantum ad vim directiuam, fit vt dum ipsam transgreditur, peccet, ergo ipsum obligat, obligatio autem vis est coerciua. Secundò, si vim coerciuam a lege excluseris, rationem legis sustulisti. Nam (vt supra definitum est) proterea leges à solo fungente reipublicæ vicibus condi possunt, quod sine vi coerciua non sunt leges igitur si princeps nō subditur coercioni legis, nec subditur legi. Sed potest ipsam sequi, ac si esset sententia alicuius sapientis, puta aut Platonis aut Senecæ quæ non obligant ad culpam: & sicut sua lex obligaret extraneos qui suæ non sunt iurisdictionis, & nos possumus Gallorum scita auscultare. Tertio quæritur à quo princeps obligatur cum legem con-

Margin notes: Probatio. — Rō dissimilis secūdę, ac tertię cōclusiōis. — Aristot. — Rō tertię conclusionis. — Pulchra interpretatio loci sacri. — Apposita similitudo. — Salutiferum cōsilium. — Prima rō dubitandi. — Secūda. — Tertia ratio.

condit? Non enim à Deo: quia lex illa non est diuina, neque à seipso quia lex ipsa non est votum, quod homines obligare se solent. Et quo argumento roborescat demus illum nolle sua lege illigari. Hęc autem conclusionem licet oppugnent, non tamen expugnant. Considerandum enim primum est, quod Princeps non est extra rempublicam, sed membrum eius, puta caput. Secundò id ex superioribus recolendum est, quod lex humana obligat in conscientia, eo quod ab æterna per naturalem deriuatur. Ex his potest statim deduci vis obligatoria. Ex illo scilicet naturali principio: Ius quod tibi nō vis alteri ne statuas. Contrarium enim reprehendit Christus, dicens, Quod imponunt alteris onera, quę ij si non tangunt. Eo ergo quod princeps statuit legem, iure naturæ illi submittitur. Sed fortè clarius id sic deducitur. Legislator (vt dictum est) lege condens, opus tale constituit in certa virtuti specie, vt ferens Papa legem ieiunij, constituit illud virtutem obligatoriam abstinentię. Et præcipiens, seruare aliquod festum, illud collocat in virtute religionis. Constituto autem virtutis opere, tota respublica, atque adeo ipsum caput tenetur secundum illam agere.

Diluit proxima Dubitatio.

Primū documētum.

Secūdū Probat rursus prima conclu. principalis.

Quod si sciscitaris, cur non subinde & pœna cogat Principem, perspice latum discrimen. Lex enim eo quod regula est facit vt deflexus ab ipsa sit culpa absque alia executione vel legis applicatione, pœna autem adhibetur legi obseruationis caussa quę idcirco executione & applicatione indiget. executor autem est Princeps ipse, cui repugnat vt seipsum cogat, licet possit pœnam, si voluerit soluere. Quando autem statuimus, Principem legibus subdit suis, inteligimus de legibus, quæ ex ęquo ad ipsum perinde atque ad subditos spectant. Præcipit, Rex neminem gladio succincto incedere, aut sericis indutum, nō est par ratio cur ipse eisdem abstineat. Indicit autem Papa ieiunium aut festi solennitatem, eadem est æquitas ipso, nisi iusta de caussa secum, veluti cum alijs dispensauerit. At vero vt ad secundum reuertamur conclusionem absit, vt quis inde Lutheranum inbibat sensum. Fuit enim ille hęresiarcha eo vsque vesanię collapsus, in suo libro de Libert. Christiana, vt iustum hominem cum primum Deo fidem præbet, cui soli ipse iustificationem tribuit, docere contenderet ab omni esse lege liberum: quia per fidem, inquit totam impleuit legem. Itaque nullo amplius aliga ut legis vinculo: sed omnia deinceps ex amore perfecit. Hanc autem erroris absurditatem libro 3. de Natur. & gra. cap. 1. suis depictam coloribus abunde expugnauimus. Nemo enim in hac vita etiam si sit vt Apostoli confirmatus, liber est à lege. Quin verò si per impossibile ipsi Apostoli contra legem fecissent, peccassent: licet confirmati essent vt non facerent. Nam & iustis illis dictum est: si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Immo vt ait ipse veritatis Magister, seruus qui cognouit voluntatem domini sui & non fecit, vapulabitur multis. Præterea sic hominem à lege eximere est ipsum impeccabilem facere: quæ absurdissima est hæresis Paulus enim qui alibi putabat nullam esse potestatem, quæ illum posset à charitate Dei separare, alibi nihilominus fatebatur se corpus castigare suum, & in seruitutem redigere: ne cum alijs prædicabat. ipse reprobus efficeretur. Et ne magnitudo reuelationum eum in superbiam extolleret, angelum Satanæ, qui eum collaphizabat, sustinebat. Non enim sic Paulus intelligit iusto non esse legem positam: quin si illam transgrederetur, eadem iustitiam amitteret, sed ingeniū gratiæ fauorisque Dei duntaxat explicuit: nempe quod vbi charitas foras mittit timorem, hominem quem possidet, obsequentissimum legi facit. Atque hic est sensus verborum Pontificis in dicta dist. 19. q. 2. Appelat. n. legem priuatam singularem ductum Spiritus sācti, contra quem nemo tenetur obedire legibus communibus. Ille tamen est etiam Spiritus sancti ductus, vt subditorum quisque suis præfectis obtemperet, neque omni spiritui credat contra prælatorum obedientiam intus obloquenti: ne sit forte Angelus Satanæ, quem lucis esse putat.

Quæst. Solutio.

Lutheri error.

Auctor. libro de Natura & gratia.

Primę iō in Lutherū.

Secūdę.

Mens Pauli.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum subdito liceat præter verba legis agere.

Postremus articulus virtutis legis est, vtrū omnis ἐπιείκεια sit subditis in

terdicta, an vero liceat subdito contra verba legis agere? Et arguitur quod nemini subditorum id liceat.

Primū argumētum Augustini.

Ait enim Aug. libro de vera relig. In temporalibus legibus quāuis homines iudicent de eis cum eas instituunt, tamen qn̄ sunt institutæ & firmatæ, non licebat de ipsis iudicare, se secundum ipsas: qui autem legis verba prætermittit arbitratus intentionem legislatoris seruare, de lege iudicare vr: ergo subditis id non licet.

Secūdū

Secundò: Ei prorsus competit legum esse interpretem, qui est eorum conditor: solus autem Princeps potest leges cōdere: nemini ergo aliorum liberum est illa interpretari sed secundū eas agere.

Tertiū

Tertiò. Qui leges condiderunt, sapientiæ lumine illustrati censendi sunt: Quæ ait Prouer. 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. ergo de intentione legislatoris nō aliter iudicare licet, quam per legis verba.

Hilar.

In contrarium autem est Hilarius. 3. de Trini. intelligentia dictorum ex caussis est assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei debet esse sermo subiectus. Ex quibus verbis colligitur prudētius esse ad caussam attendere, quæ legislatores induxit quam ad legis verba.

Aristo.

Quæstio præsens materiā ἐπιεικεια in disputatione producit: an videlicet aliquo casu subditis ea sit licita? Nam quod principi cōpetat, ambigit nemo, iuxta doctrinā Arist. 5. Ethic. ca. 10. Ad quam idcirco qōnem tribus conclusionibus rn̄dendum est.

Prima conclusio generalis.

prima est generalis. Lex quæ à communi bono deficit, nullam habet obligādi vim.

Probatio.

Hæc iam supra ex eo demōstrata est, quod lex omnis debet esse pro cōi salute ciuium instituta Vn̄ ff. de legib. l. Nulla iuris actio aut benignitas patitur, vt quæ salubriter p̱ hominū vtilitate introducūtur, eas nos duriore interpretatione contra ipsorum cōmodum producamus ad seueritatē.

Secūda conclusio.

Secunda conclusio. Quamuis lex in cōi lata casibus plurimum contingentib. vtilis sit: nihilominus quo casu noscitur aduersari cōi salute nō est obseruāda.

S. Tho.

Exemplum D. Tho. est: In ciuitatis obsidione saluti ferum est lege caueri ne portæ apperiantur: nihilo secius si tunc ciues, quorum vita saluti reipublicæ conducit, hostes fugientes in vrbē se volunt recipere, contra legis verba aperiendæ sunt illis valuæ: quoniam illa est legis mens, quippe quam si adesset legislator, haberet:

Deducitur conclusio ex priori.

Conclusio hęc protinus ad primam consequitur. Enimuerò lex (vt supra dictum est) ideo ponitur in communi, quòd casibus particularibus prospicere satis nequit: vt habetur l. Neque leges. & l. Non possunt, ff. de legibus. fit ergo inde consequens, vt quoties casus occurrerit, quem si legislator prospexisset, exceptum iudicaret, non sit obseruanda.

Tertia conclusio.

Tertia conclusio his duabus assertionibus nihil obstantibus huiusmodi legis ἐπιεικεια more & ordine ad solum principem spectat, nisi illis duntaxat casibus, quibus adeò instat subitum periculum, vt si ad principem, vel ad eius vicem gerentem recurrendum esset, damnum interim timeretur. Tunc enim licitum est subdito contra verba legis agere. Illa quippe necessitas, est, quæ legem non habet.

Dubitatio circa secundā cōclusionem.

Atqui in conclusione prima nihil dubitationis latet, in secunda verò nonnihil. Videtur. n. sanctus Thomas nimium illam stringere, dum ait, illo præciso casu, quo legis obseruatio in exitium vergeret communis salutis non esse seruandam, cum tamen neque in priuatam internicem sit seruanda.

Ratio hæsitandi explicatur.

Et enim ille cui palam esset, obseruationem legis esse sibi letalem, constaretque ex natura legis non esse eius mentem in tantum periculum adigere subditos, neutiquam tenetur legem custodire. Vt si mihi constaret, hostes mihi in via insidias parasse, non teneor die festo ire ad sacrum.

Solutio

Respondetur neque hoc negare Sanctum Thomas, sed loqui in reipublicæ periculo. Obsessa enim ciuitas non tenetur vnicuilibet ciui fugienti portas pandere cum suo periculo: & ideo neque ianitori aperire fas est. Imo licet essent personæ quam plurimum tuendæ vrbi vtiles, si certum esset, quòd hostium turmam simul cum illis intrò irrueret, quæ ciuitatem caperet, non tenentur. Secus vbi non esse tantum periculum: nam tunc imminent periculo clauiger ipse posset aperire.

Obiectio in tertia cōclusiōe.

Tertia verò conclusio non est vsque adeo clara. Dum enim asserit subito imminente periculo licere subdito agere contra legem inconsulto magistratu, alioqui verò ad ipsum recurrendum: aut intelligit quando subditus de legis mente ambiguus est: aut quando proculdubio certissimus est: non quando hæret indubio, nam tunc (vt ait

in

in solutione secundi) debet absque ulla interpretatione verba legis seruare. Quando vero omnino est certus. etiam si nullū est in mora periculum, non tenetur Prelatum consulere. Cui.n.in die ieiunij nullus alius suppetit cibus, quam carnium, absq; vlla superioris consulatione potest, ne fame pereat, illas comedere, etiam si citra periculum posset ipsum adire ad rei huius intellectum, etsi Caietanus quatuor hic membra dignoscat, perspicacior tamen hęc fuerit trimembris diuisio. Aut.n subdito (de hoc.n.loquimur) palam liquet occurrenti casu non esse legis mentem vt seruetur, & tunc nulla opus est subdiuisione, sed siue subitum sit periculum, siue tempus suppetat adeundi pręfecti absque illius prorsus consilio, licet facere contra legem, vt casibus proximis a nobis explicitis patet Aut per aliud extremum eiusmodi subditus in dubio hęret vtrinque æquali. Itaque neutrius partis assensum habet, liceat ne facere contra legem necne. Ex tunc si uacat ad superiorem recurrere, recurrendum est, si vero repentinum periculum id non permittit, ad literam seruanda est lex. Atque hic est casus S.Thomę in solutione secundi, quoniam subdito in tali casu legem interpretari non licet. Si vero medio modo se habeat, ita ut neque certus omnino sit, neque prorsus ambiguus, sed in illa partem propendeat, quod post facere contra legem, itaque illius partis opinionem habet cum formidine alterius, tunc si mora datur qua possit magistratum consulere, id facere tenetur, sin vero per subitaneum periculum id non licet, tuto facere potest cōtra legem. Atque hic est casus tertiæ conclusionis. Quod si scisciteris vtrum illa sit sufficiēs ratio ἐπιείκειας vt subditus faciat contra legem, quod ratio legis in particulari persona & casu deficiat? Respondetur quod si tantum deficit in particulari, non sufficit, si autem in toto genere caussa cessauerit tum & lex quoque cessare debet. Veruntamen antequam princeps vel consuetudo illam abroget, uim suam non amittit Lege (vt exemplum proferamus) cautum est ne quis arma noctu deferat, quantum uis ergo pacificus sis neque ullum a te timeatur digladiationis periculū, non potes contra legem facere. Attamen quoniā de ἐπιείκεια alibi Doctor sanctus disputat, nempe 2.2.q.102.extra chorum hic saltaremus, si longior nos disputatio remoraretur. Hæc autem sunt hic adnotatu propria. Primum, etsi liceat nonnūquam propter ἐπιείκειαν contra uerba legis secundum eius mentem agere, tamen uice uersa extra tales casus seruare in cortice uerba corrupta legis mente, preuaricatio legis est. Sic.n.habet lex contra.ff.de legibus. In fraudem legis facit, qui saluis uerbis legis sententiam eius circunuenit. Et l sequenti, Fraus lege fit, vbi fit quod fieri noluit, fieri autem non vetuit. Prohibet lex, ne adulter filium spurium heredem instituat, concedere ergo alteri hęreditatem qui det filio, est verba legis, non autem mentem seruare. Prohibet & altera lex, ne sacerdos sacerdotium in fauorem filij renunciet, alter autem confert alterius filio, vt ille suo vices rependat, iniquitas est ἐπιείκεια e regione aduersa.

[Margin notes: Solutio. — Caieta. — Partitio trimembris. — Primū mēbrū. — Secūdū. — Tertium mēbrū. — Qō incidens. — Rñsio. — S. Tho. Primū aduertēdum. — Exēplū.]

Et per hęc argumentorum patent solutiones. Ad primum.n.respondetur, quod qui in illo postremo necessitatis casu agit contra uerba legis, non iudicat de lege ipsa, sed singulari casu, in quo cernit non esse seruandam. Et pari modo respondetur ad secundum Hic.n.idem subditus non interpretatur legem simpliciter, sed in casu quo manifestum est legislatorem aliud intendisse, secus si anceps hęsitet, vt dictum est in secundo casu. Ad tertium autem responde tur quod quantacunque legislatores sapiētia uigeant, nulla tamen sufficit, vt casus omnes occurrentes prospiciant.

[Margin notes: Ad primū arg. — Ad secūdū arg. — Ad tertiū arg.]

QVÆSTIO VII.

DE MVTATIONE ET VArieta legis humanę.

S.Tho.1.2.quæst.97.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex humana debeat quoquo pacto mutari.

POstrema demum quęstione legis, humanę est vt ex.liceiur quam debeat esse firma, & fixa Et iō primo queritur, an debeat aliquo pacto mutari. Apparet.n.id minime licet, lex.n.humana (ut s dximus) a

[Margin note: Prima ratio ad partem negatiuam.]

naturali deriuatur, hæc autē immutabilis est, ergo & illa. Id etiam secundo colligitur ex natura regulæ qualis est lex quæ ſm Ari. 5. Ethic. ca. 5. solida esse debet & perstans: lex autem regula est, ergo immobilis, Item tertio, Lex iusta & recta esse debet, quod autem iustum semel est, semper tale existit: Accedit & testimonium Nicolai Papæ, distinctio 12. Ridiculū est & satis abominabile dedecus, ut tradiones quas antiquitus a patribus suscepimus infringi patiamur. In contrarium uero sunt argumenta nihilo pauciora. Ratio enim exposcere uidetur, vt quoties melius quidpiam occurrit, toties lex humana mutetur. Leges quippe humanæ, veluti & cæteræ artes humana ratione excogitatæ sunt & inuentæ, reliquę vero artes occurrente eo, quod melius est, submutantur, ergo idem est in legibus obseruandum. Secundo, de pręteritis sumenda est ratio & cautio futurorum: contingit autem leges antiquas rudiores esse minusque politas, quam succedentibus moribus conueniant, ergo nisi quotiescunque meliores inuentiones occurrerent, legibus pristinis antiquatis aliæ innouarentur, incommodum esset. Tertio, leges humanę, quia circa lubricum singularium fluxum uersantur nequeunt nisi temporis experientia exacte institui. Experientia.n. (vt 2. Eth. auctor est Arist.) tempore indiget, ergo quoties temporis curriculum melius quid attulerit, expediens est leges submutari. Accedit demum & August. . de libero arbit. ubi ait, Lex temporalis quamuis iusta sit, commutari tamen per tempora iuste potest.

Secūda ratio. Aristot. Tertia ratio. Confirmatio. Nicolaꝰ Papa. Primū argumentū negatiuū. Arg. 2. Arg. 3. August.

Argumenta pręsentis quæstionis rem in duo diuersa extrema distrahunt. Nam illa prioris ordinis contendunt humanam legem prorsus esse immutabilem. Reliqua uero per alterum extremum, quod ubiuis melius aliud occurrerit, sint mutandę, & ideo duobus conclusionibus respondendum est, quibus ambo extrema moderemur. Prior est, Licitum quandoque est, decens & sanctum legem humanam mutari. Veritas conclusionis huius ex duabus nascitur radicibus, videlicet, tam ex natura rationis humanæ, qua leges conduntur, quam ex natura nostrarum actionum de quibus statuūtur. Et enim cum natura nostra rationalis sit, hoc est discursiua & successu quodam ueritatis indagatrix, non potest, ceu intellectualis angelus, qui naturalia omnia simul nouit, subito intimā ueritatis penetrare. Vnde quemadmodum in scientiarum speculatione defluxu quodam temporis Philosophi ex imperfecto ad perfectum scientias promouerunt, vt 1. Physic. Primoque de Anima, aliisque libri Aristo. testimonium extat, sic in morum compositione ratio practica negotiatur. Quapropter sicut Thales ille Milesius alijque illius ætatis sex sapientes scientias illucusque rudes & incomptas contemplatione polire cœperunt, quas post Plato & Arist. expoliuere, sic & Lycurgus, & Solō, & apud Romanos Numa Pompil. suas respublicas antea barbaras & agrestas politioribus legibus instituerunt, quæ deinceps temporum incrementis exactius sunt accuratiusque & emunctius cultæ. Accedit ratio secunda ex nostrarum actionum cōditione, quæ & regionum diuersitati & tēporum sic subiecta est, vt nunquam in eodem statu permaneat. Exemplum est August. lib. 1. de libero arbit. vbi ait quod si populus bene sit moderatus & grauis cōmunisque utilitatis diligentissimus custos, recte lex fertur, qua tali populo liceat creare sibi magistratus, qui quos respublica administretur, porro si paulatim ille populus depravatus habeat vænale suffragium, & regimen flagitiosis sceleratisque committat recte adimitur populo talis potestas dandi honores, & ad paucorum bonorum redit arbitrium. Secunda conclusio quam D. Th. sanctissime constituit, quæq. legislatorib. perspectissima esse debet, est: Non ob quemcunque caussam melius quidpiam afferentem mutanda est lex sed tunc penitus quando vsque adeo excedit, vt damna detrimentaq; compenset, quæ legis mutatio suapte natura affert. Ratio conclusionis sic habet, Cum leges humanæ propter communi vtilitate & salute (vt dictum est) sint institutæ eadem prorsus ratione mutādę sunt, nempe quando mutatio in augmētum est communis boni. Mutatio autem suapte ingenio per seipsam detrimentum affert, quia cum consuetudo seruandę legis fuerit quodam pacto in naturam versa (nam consuetudo, altera natura est) mutatio ipsa legis quædam est mutatio naturę. Quo fit vt quæ contra consuetudinem fiunt etiam dum leuia sunt grauia existimentur. Atque eandem ob caussam veneranda legis canicies amore retinet humanos

Postremū arg. Prima conclu. Suadetˀ cōclusio duplici uia. Prima ratio. Aristo. Secūdæ ratio. August. Secūdæ conclu. D. Tho. Ratio conclusionis.

manos animos, quia ideo extincta nouitas alterius nescio quid inuidiæ secum trahit. Dum igitur de legis mutatione agitur, hęc debent in statera pendi, ne. s. mutetur nisi tanta ab ea parte propendeat caussa, quæ hæc valeat mala compensare. Quod quidem tunc prorsus continget, quando vel maxima euidētissimaque vtilitas ex noua lege prouenerit, aut ingens necessitas consuetam legem ob manifestam eius iniquitatem antiquare compulerit. vt. ff. de constitut. princ. l. 2. ait Vlpianus. In rebus nobis constituendis euidens esse vtilitas debet, vt accedatur ab eo iure quod diu æquum visum est. Hæc ergo regula tum in seculari republica, tum maxime in ecclesiastica, ac potissimum in his quæ ad sacra pertinent obseruantissima esse debet, ne scilicet ratio persoluendi officium, qua clerus assuetus est, pro quacunque ratione demutetur, etiam si egregia videatur. Et multo minus sacrorum ratio quæ ad cultum diuinum attinent, quibus videlicet populus oculos habet immersos & affectos animos. Haud enim id absque detrimento & scandalo fieri posset. Nihil aduersus nouitatem Breuiarii obmurmurandum est, postquam sanctissimus Papa id permittit, tamen finis ille ob quem mutatio facta est, videlicet vt statas soluentes horas memoriter. Psalterium discant, non est ille quem sancti patres horis dicendis canonicis præfixere. Cantus enim Ecclesiastici non studii gratia, sed tantum diuinæ laudis instituti sunt, vt melodia militantis Ecclesiæ instar triumphantis institueretur. Vbi non cessatur clamari quotidie Sanctus, Sanctus, &c. Atque huic scopo admittebantur patres antiphonas, responsoriaque & psalmodiam. Imo (vt est in priscorum historiis) angelos eas etiam de cœlo adtulisse fertur. Prætterquam quod sacerdotibus permittere, vt aliter officium domi pendant, quam in ecclesia, est illis manifestam porrigere occasionem, ne in Ecclesia cum aliis concinant, sed velut muti stipendia sua faciant. Adde quod periculum inde imminet, vt eandem horarum ratio in Ecclesiam publicitus inducatur, quod grauiter populi aures offenderet. Hæc mihi impræsentiarum in mentem venere, quia pro mei captu ingenioli ardenter desidero, vt vnica esset ratio Breuiarii in toto Christianismo. Nam varietas Ecclesiæ, qua tanquā regina circunamicta a dextris sponsi sedet, in varietate religionum aliarumque ceremoniarum Christianæ familiæ satis splendet. Quod autem ad horas canonicas in Lingua latina tanta diuersitas obtinuerit, nullam forsan, si fas est dicere, decus est. Cæterum non abre huc dubitatio occurrit, vtrum legislator pro suo libito absque vlla intercedente caussa, leges valeat commutare? Et apparet a parte negatiua argumentum, quod non aliter licet leges mutare, quam condere, si autem non pro communi vtilitate conderentur, non essent leges, ergo neque si alia ratione mutentur, valida erit mutatio. In responsione autem multa sunt membra. Primum, si legislator, penes quem summa est potestas, legem sine caussa tolleret factum teneret, hoc est nullam haberet deinde vim legis nisi quatenus vim retineret iuris, seu naturalis, seu diuini, tametsi dum lex reipublicæ conducceret, graue crimen committeret, videlicet, si Papa tolliter annuam confessionem maneret ius tantum diuinum cōfessionis, & si Cæsar abrogaret legem suspendendi, fures, maneret duntaxat naturale ius, vt punirentur saltem. Res est clara, quia lex nisi vim habeat coerciuam, non est lex, hanc aut vim habet a Principe vel a republica. Quapropter sicuti etiam dum respublica legibus indigeret, tamen nisi eas poneret, nulla esset, ita si qua tolleret, non esset amplius lex Secundum membrum est, Lex quam nouam conderet, vel in quam alteram mutaret, si non esset pro communi bono, vel esset intolerabilis, nō haberet vim legis. Enimuero licet quam ipse abrogaret re vera esset abrogata, non tamen tantum potest in legumlatione, vt quam ipse tulerit, statim sit firma & valida, nisi (vt dictum est) iusta fuerit. Hæc autem de omni potestate tam seculari quam ecclesiastica dicta sunt, quibus tamen de ecclesiastica tertium peculiare adhibemus membrum. Nempe quod neque Papa neque Concilium in his legum positione & mutatione, quæ familiæ Christianæ necessariæ sunt, vt pote quod Spiritus Sancto reguntur, errare non poterunt, nunquam scilicet permittetur diuinitus. Papa aut cunctas leges ieiuniorum tollere aut legem confessionis in decennium prolatare, quia impendio quam maxime huiusmodi leges reipubli-

Regula ꝓxima. tū in secularitū in Ecclesiastica repu. obseruāda est.

Cantus Ecclesiastici nō stadij grā, sed tantū diuinę laudis instituti sūt.

Auctoris cēsura ď Breuiarij pluralitate.

Dubiū.

arg partis neg.

Prima assertio, qua partim satisfit dubitationi. ꝓpositę

Probō ꝓfatæ assertiōis.

Secūda assertio.

Ratio.

Tertia assertio de ꝑtāte Ecclesiastica.

ex referunt. Neque rursus præcipere permittetur, vt cum primum quisque cõscius sibi fuerit mortalis culpæ, ad aures sacerdotis confessurus ad volet, quia lex esset intolerabilis.

Ad primũ arg. eorumq priori ordine iactata sũt. Respondere autem restat ad vtranque argumentorum seriem. Ad primum ergo prioris ordinis respondetur quod lex naturalis, quæ participium quoddam æternæ legis est, immobilis perseuerat, quia deriuatur ab illa per diuinam rationem, illam instituentem quæ quidem diuina ratio etiam est immobilis Leo autem humana deriuatur a naturali, per rationem humanam trahentem genus ad speciem. Et quia ratio humana nam omnia futura satis prospicit, ex hac parte fit lex ipsa mutabilis. Accedit præterea, quod lex naturalis continet principia vniuersalia, quę abstrahunt a singularibus, leges autem humanæ fundamentis nituntur particularibus, quæ in actionibus contingentibus & caducis sita sunt. Et per hoc respondetur ad secundum quod mensura debet esse immutabilis quatenus fert natura materiæ, mensura autem mutabilium rerum solidiorem non suffert perpetuitatem. Ad tertium eodem fere modo respondetur, quod rectitudo in quantitatibus corporeis non dicitur respectiue in ordine ad aliam, sed est in se absolute recta, quia eius extrema non exeunt a medio, rectitudo autem humanæ legis non est absoluta, sed sumitur in ordine ad commune bonum, cui non semper res eandem habẽt proportionem. Quocirca illis mutatis mutatur rectitudo & iustitia legis. Auctoritas autem iuris 12. dist. solum admonet in fauorem secundæ conclusionis, ridiculum esse citra caussam vrgentissimam patrum sanctiones infringere, secus dum caussa adest legitima. Nihilominus & reliqua in contrarium argumenta temperanda sunt & eneruanda, quatenus cum secunda conclusione pugnant. Ad primum ideo consideratissime respondet S. Thom. aliud esse artium ingenium, aliud vero legum. Artes enim ex sola ratione vigorem habent & efficaciam, & ideo quotiesque melius quidpiam intellectui occurrerit, mutari debent, nam nullum est periculum, quin mutentur in melius, eo quod totum negotium in intellectu contineantur. Leges autem vim maximam obtinent ex consuetudine, vt Philos. 2. Pol. ait, adeo vt diuturna consuetudo (vt ff. de legibus. Vlpianus ait) pro iure sit habenda. Ob idque non tantum perpendendum est in mutatione legis illud bonum, quod noua adfert, verum & detrimẽtum quod vetus consuetudo patitur. Reliqua vero duo cum Augustini sententia id tantum comprobant, quod leges mutare liceat, non id tamen quod quacunque de caussa, etiam si aliquo pacto congruentius quidpiam suadeat.

[Margin: Ad 2. — Ad 3. — Ad postremũ argu. — Ad arg. posterioris ordinis. S. Tho. — Aristot. — Facilius solutio cæterorũ arg.]

ARTICVLVS II.

Vtrum consuetudo vim legis obtinere valeat.

NON est impertinens sermoni de mutatione legum articulum intexere de consuetudine, per quã & mutari solent. Quæritur ergo vtrum consuetudo vim queat obtinere legis? Existunt enim a parte negatiua argumenta. Primum, Lex humana ab æterna per naturalem deriuatur, contra illas autẽ nulla præualere potest consuetudo, ergo neque vlla valet humanas mutare. Secundo, egregie argui. D. Tho. Ex multiplicatis malis nullum conflari potest bonum, imo malum, quo multiplicatius, eo peius, qui autem primo contra legem agere incipit, malefacit, ergo similibus aceruatis actibus nihil boni confici potest, lex autem cum regula sit nostrarum actionum, egregium bonum est, nulla ergo consuetudo migrare in legis naturam potest. Tertio, Leges condere munus est solius publicæ potestatis, consuetudo autem priuatis ciuium actibus inualescit, nulla ergo consuetudo auctoritatem legis abrogare potest. In contrarium autem est Aug. in epist. ad Casulanum, vbi ait. Mos populi Dei & instituta maiorum pro lege sunt tenẽda, & sicut præuaricatores legum diuinarum, ita & contemptores consuetudinem ecclesiasticarũ coercendi sunt.

[Margin: Arg. 1. a parte negatiua. — Arg. 2. D. Tho. — Arg. 3. — August.]

Quæstioni præsenti vnica, sed tri trimẽbri conclusione fit satis Conclusio autem est. Consuetudo trina virtute pollet, videlicet, vt & antiquam legem tum interpretetur, tum etiam immutet, ac subinde vim

[Margin: Satis fit quæsiuni ca cõclusione trimẽbri. Probõ.]

vim obtineat nouæ. Probatur: Ratio voluntasq legislatoris promulgata non solum interpres legis est, verum & veteris abrogatio, & nouæ constitutio, eiusmodi aut rationis voluntatisq. promulgatio, non solum verbo, verum & facto fieri consueuit, nam quod quis opere foris præstat, intus mente probrare censetur, quando autem princeps quos subditos cohibere potest, identidem longoq. temporis interuallo operari sinit, permissu illo rationem suã & uoluntatem aperit, ergo sicuti verbali promulgatione edictum ponit, sic & eiusmodi premissione ciuium consuetudinem pro lege ducit, quæ subinde aut vetustæ interpres sit, vel certe abolitio. Ad pleniorem autem rei intellectum nosse operæ pretium erit quid nomini consuetudinis supponatur.

Quid vero nõie cõsuetudinis.

Isidorus

Subobscurus. n. apparet Isidorus lib. v Etymol. qui refertur in Decretis dist. 1. vbi ait. Mos est longa consuetudo de moribus tantum tracta. Videtur quippe in definitione repetitionis vitium committere, Mos de moribus. Notato ergo vocem. Mos, trifariam vsurpari.

Moris nomen trifariã vsurpat.

Prima acceptio

Accipitur enim primo pro singulari humano actu, puta libero, actiones. n. brutorum, nisi per metaphoram, mores non dicuntur. Et ab hac acceptione dicitur philosophia moralis, id est humanorum actuum.

Secũda.

Secundo accipitur pro habitu, ex frequentia similium actuum genito, quemadmodum dicimus hominem bene aut male, morigeratum. Et istæ acceptiones ad rem non faciunt.

Tertia.

Tertio ergo accipitur, vt idem sit quod consuetudo, & hoc modo nihil aliud est quam frequentia longi temporis similium actuum in aliqua republica puta vel in regno, vel in vrbe aut in collegio.

Isidorus

Nihil ergo inepte dixit Isidorus. Dicens. n. morem esse consuetudinem de moribus tractam, priori loco accepit tertio modo posteriori uero primo.

Quid inter sit morem & cõsuetudinẽ.

Consuetudo ergo, rationi, consona atque a principe concessa, uim habet legis. Quin vero cotantum a lege differt, quod lex scripto traditur, consuetudo vero vsu. Sic. n. ait Isidorus. Lex est constitutio scripta, mos autem longa cõsuetudo. Et subdit. Cõsuetudo aũt est ius quoddam moribus institutũ, quod pro lege accipitur, vbi deficit lex Et l. diuturna. ff. de legi. consuetudo pro iure & lege, in his quæ non ex scripto descendunt, ol seruari solet. Atq. inferius Paulus Iurisconsul. Imo magnæ auctoritatis inquit, hoc ius habetur, quod in tantum probatum est, vt non fuerit opus scripto comprehendere.

Doctrina memoriæ commẽdanda.

Hoc ergo memoriæ commedandum est quod consuetudo de seipsa vim legis nõ habet sed quatenus a principis consensu dimanat. Itaq. vt Arist. Platonis ve aut alius Philosophi, quin vero omnium Iurisconsultorum saluberrimæ etiam sententiæ, nunquam uim legis haberent nisi consensu principis stabilirentur, sic neq. consuetudo eandem aliter obtineret virtutem. Exempli gratia. Nunquã Baldi opinioni quod pro triplici furto suspenderetur fur, obtinere potuit uim legis, nisi princeps illam scripto sanciret, vel per consuetudinem approbaret. Quapp vbi lex exprimeret, nullam consuetudinem contra legem valituram, decretum hoc consuetudinem irritat, vt per illam lex nunquam abrogetur, quia tunc consuetudo nihil operatur, eo quod nunquam iudicium est talis voluntatis principis. Tametsi tam longa potes esse in contrarium, maxime in seculo aliorum principium, ut decretum etiam illud irritans euincat. Sed est præterea animaduertendum, quod consuetudo non solum obligat tanquam signum promulgationis legis nouæ, verum aliquando est signum ac testimonium quod olim talis extiterit lex, licet non reperiatur scripta. Quam vero longum tempus in consuetudine spectandum sit antequam vim obtineat legis, non est iure certum. In aliquibus. (vt aiunt) duo actus sufficiunt, in aliquibus tres, in aliquibus decem.

Regula.

Sed certa nulla esse potest certior regula quam quæ c. cum tanto. de consue. statuta est, vbi habetur ꝙ nunquã consuetudo positiuo iuri præiudicium generare debet, nisi fuerit rationabilis & legitime præscripta. Vbi in verbo, rationabilis animaduertẽdum est, ꝙ ad hoc vt robur nanciscatur legis, habere debet conditiones bene legis, supra constitutas. Et secundo, in verbo, præscripta, considerandum ꝙ tunc consuetudo vim adipiscitur legis, quando cõi hominum iudicio & arbitratu peccatum esset facere contra illam.

Sana admõitio.

Quapropter admonere hic non prætereo quantum creetur periculi dum in aliqua republica semel, aut bis quidpiam permittitur Enimuero ad id persuadẽdum, quod nouũ petitur, in caussam adducitur, quod

vnus

vnus actus nihil nocere potest, postea vero similitudine illius alter persuadetur, ac sub inde consuetudo vires nam ciscitur. Idem existit periculum inter viros potentes. Vt si semel vasalli vrbanitatis ac beneuolentię gratia domino ac patrono suo munuscula obtulerint, statim vrbanitas in consuetudinem rapitur, & gratia in ius debitum. Sed nunquid quæcunque inueterata consuetudo legem abrogat. Ratio enim id videtur persuadere. Nam dum princeps dissimulat, suam existimatur interpretari voluntatem. Respondetur nihilominus minime sic esse. Imo quandiu vsus contra legem, non aliunde quam ex negligentia principis oritur, aut ex eo quod potẽs non est adsumendam de malefactoribus vindictam, nunquam contra legem præscribit, sed tunc penitus quando & potens est abusum cohibere, & non ex vecordia, sed oculata dissimulatione illum permittit. Neque vero antequam longæuus mos auctoritatem nam ciscatur, nam cum lex prudentia & iudicio, condi debeat, iudicium autem tempus requirat, fit vt consuetudo breui tẽpore non vsque ad vigorem les irroborescat. Hac. n. fortasse ratione inoleuit mos in Gallis vescendi carnibus in Sabbatis inter natale Domini & purificationem Virgin s, & in Hispaniis animaliũ intestinis. Quando autem dicimus dissimulationem Prælati in caussa esse vt consuetudo lex fiat, intelligitur de illo Prælato, qui est legislator, nam etsi Prætor in vrbe, vel Prælatus conuentus, aut prouinciæ dissimulẽt legum transgressiones, eiusmodi consuetudo nunquam vires legis consequitur, quia non est signum voluntatis supremi Prælati, qui est legislator. Vtrum autem quicunque vsus in consuetudinem versus, obligatoriam legem constituat, ambigere quisq. posset. Solet enim vsu venire, vt homines pietatis gratia incipient, vel diem festum colere, vel ieiunium seruare, non quidem tanquam de præcepto, sed ex animi pietate, & (vt aiunt) ex deuotione, vt si modo in aliqua prouincia inciperent feria quarta a carnibus abstinere, vtrum præterea postea præceptum esset: Respondetur, perpendendum esse quomodo talis religio fuerit seruata. Si enim tantum ex deuotione libera, nunquam illud vertitur in præceptum, nisi postea religio crebrescere incipiat tanquam præceptum. Suspicio enim me semper tenuit, morem soluẽdi statis horis officium Dominicę nostræ, in initio non habuisse vim præcepti, neque illam vim obtinuisse ante quadringentos hic annos. Alioqui in ordine nostro non esset, nobis iussum surgentes in dormitorio illud soluere. Veruntamen postea adeo religio in valuit, vt vix iam sit qui audeat negare præceptum.

Quæst.

Ratio.

Solutio.

Gallorũ mos.

Alia quæ.

Solutio.

Ad primum igitur argumentorum frõtis quæstionis respondetur, longe esse aliã rationem legum naturalium ac diuinarũ, quam sit humanarum. Illæ enim a voluntate diuina statutæ, sunt cui nulla humana voluntas neq. consuetudo obsistere valet. Imo vero quanto consuetudo contra diuinam legem & naturalem fuerit inueteratior, tanto grauioris est caussa peccati, tantum abest, vt consuetudo quippiam vigoris detrahat illis legibus. Ad secundum autem respondetur, quod cum (vt sæpe dictum est) leges humanæ in aliquibus casibus deficiant, potest consuetudo contra legem per actus licitos inchoari, qui quidẽ frequentati actus vim obtinebunt legis, eo quod per illos ostenditur legem antiquam fuisse inutilem. Quandiu vero ratio legis durauerit, nequibit eam vlla consuetudo superare, quia consuetudo tunc non erit rationabilis, sed lex potius erit semper victrix, nisi forsan consuetudo ostenderit legem, licet non inutilem, tamen non conformem naturæ patriæ, hoc enim etiam sufficiet ad ipsam obolendam. At vero S. Thom. videtur curte respondisse. Docuit enim quemadmodum consuetudo possit per actus licitos inhoari, non tamen respõdit, quid si inchoetur per illicitos. Caietanus respondet quod etiam dum per illicitos incipit, potest temporis lapsu auctoritatem obtinere. Arbitror autem operæpretium distinguere. Nam quantum ad hunc effectum, vt lex pristina antiquetur, consuetudo etiam illa quæ illicitum habuit ortum, potest, licet non apud eosdem homines, tamen apud posteros vim obtinere. Cœperunt inquam (vt exempli gratia dixerim) antecessores nostri praue agere cõtra aliquam legem, nos autem in nostro seculo inuenimus consuetudine abrogatam, non tenemur scrutari de consuetudine illa, qualia habuerit initia, sed liberi sumus ab eadem lege. At vero quantum

Ad primũ arg.

Ad secũdũ arg.

D. Tho.

Caieta.

Cẽsura auctoris

Distinctio

tum ad alterum effectum, qui est obligare, consuetudo non sortitur uim legis quandiu per actus illicitos increbuerit, ob rationem iam supra dictam, quia lex debet esse æqua & iusta. Ad tertium respondetur, quod multitudo priuatorum hominum introducentium consuetudinem, duplici conditionis esse potest. Aut. n. liberam constituunt rempublicam, quæ seipsam sine Principe gubernat, & tunc mos populi erit constitutio legis. Si tamen sub Rege aut alio Principe degat. tunc (vt dictum est) consuetudo non per se est lex, sed quatenus interpretatio est volutatis Principis.

Ad tertium.

ARTICVLVS III.

Vtrum rectores multitudinis in legibus dispensare possint.

POstquã in calce superioris quæst. diffinitum est, nõ licere subditis nisi in repentino periculo ἐπιείκεια uti, uidere nunc restat utrum saltem gubernatores multitudinis dispensare possint in lege, illis casibus, quibus iudicauerint expedire? Et arguitur a parte negatiua, Lex (ut supra ex Isidoro mõstratum est) fertur pro bono communi, bonum aũt commune nõ est pro priuato intermittendũ, siquidẽ (ut Philosophus 1. Ethic. auctor est) bonum gentis diuinius est quam bonũ vnius hominis ergo non licet cum aliquo dispensare vt contra legem faciat. Secundo, Deut. 1 præfectis hoc ponitur documentum: Ita paruum audietis vt magnum, neque accipiatis cuiusquam personam, quia Dei iudicium est. Alicui autem id indulgere quod toti reipublicæ denegatur acceptio est personarum: ergo id minime licet. Tertio, in legem diuinam & naturalem nulla cadit dispensatio lex autem humana debet illis esse conformis, utpote quæ ab illis deriuatur, ergo neque inipsa cadit. In contrarium ai Apost. 2. ad Corinth. 9. Dispensatio mihi credita est.

Primũ arg. partis negatiuę. — Aristot. — Arg. 2. — Arg. 3. — Paulus.

Ad quæst. intelligentiam notandum cum S. Thoma quod dispensatio proprie importat cõmensurationem alicuius cõis ad singula, hac. n. ratione paterfamilias dispensator dicitur, quod unicuique pondere quodam & mẽsuratum operas impertat, tũ & necessaria ex communi pena distribuit. Pari ergo modo ille in republica dicitur dispensator, cui incumbit ordine & ratione disponere qualiter cõis lex sit a singulis obseruando, Duabus ergo conclusionibus ad quæstionẽ respondetur. Prior est, Illis, cui regimen incumbit multitudinis, potestatem habet dispensandi super lege humana in casibus certis & cum certis personis. Conclusio ex illo principio sæpe antea resumpto colligitur. lex. n humana quia in communi posita est, comprehẽdere non potest causas omnes singulares, & idq. usu venire potest, vt quæ in communi ac plurimum congruens est, in persona certa & causa deficiat quippe quod eius obseruantia vel obstaculum sit meliori bono vel alicuius mali occasio. Quamobrem cum ille qui curam reipublicæ gerit, vniuscuiusque saluti debeat consulere, efficax ratio præcipit, vt facultatem tunc faciat tali personæ faciendi contra legem, Secunda conclusio, Quando caussa non occurrerit rationi consentanea atq. in bonum commune relata, tunc Prælatum pro suo libito dispensare, peccatum est, aut infidelitatis aut imprudentiæ. Infidelitatis inquam, dum bono communi non prospicit, sed suo aut alterius priuatæ personę. imprudentiæ autem, si zelum quo affectus est boni publici prudentia non exornat, ne quam exploratam habeat perspectamq. caussam contra legem dispenset. Quamobrem Christus redemptor noster, Lucæ 12 scriptum est, difficile arbitrabatur, ut ambæ uirtutes in dispensatore coniungerentur. Aiebat. n. Qui putas est fidelis dispensator & prudens, quem constituit dominus super familiam suam? Quo hæc autem lucidiora fiant nonnulla hic sunt consideranda. Insinuat se enim hic primum omnium fallacia, quæ nonnullos deuincit nempe idem esse disputationem quod est ἐπιείκεια eo quod dispensator nihil eis aliud videtur efficere, quam legem in tali casu ex æquo & bono interpretari. At uero secus res habet. Differunt. n. significato quatuor hæc respectu legis, Irritare, abrogare, ἐπιείκεια interpretari, & dispensare, Irritare. n. est legem & uotũ impedire aut cassare, ne robur obtineat obligandi. Vt si legem a ciuibus constitutam. Rex nõ probaret, neq. cõfirmaret, sed cassaret. Quemadmodum & pater post uotum

S. Tho. — Prima conclu. — Suadet conclu. — Secũda conclu. — Quorũdã fallacia confundentiũ ἐπιείκειαν cũ dispẽsatione. — Quid irritatio. — Quid abrogatio.

tum

tum filij irritare supra quo si solium esset dispensare non posset. Legem uero abrogare, est post quam u im habet in totum tollere, quamvis si usq. ad præ finitum duntaxat tempus posita erat, tunc non tam proprie dicitur tolli quam impleri, Quo utiq. inter alios sensu ait Christus, Non ueni legem soluere, sed adimplere. Interpretari autē per ἐπιείκειαν est ipsam declarare in tali casu locum non habere. At uero dispensare est quempiam subditorum a lege excipere, concessa illi licentia & facultate sine qua legi esset obnoxius. Patet ergo discrimen quod ἐπιείκεια non est subditum per licentiam eximere casu quo teneretur sed explicare quod in illo casu non tenebatur, dispensatio autem est licentiam concedere. Quare ἐπιείκεια non solum Prælatis, uerum subditis (vt dictum est) competit, dispensatio uero tantum Prælatis. Sed arguis contra, si Prælatus non potest sine caussa dispensare, fit, vt dispensatio nihil aliud sit quam declaratio caussę ob quam ratio legis in tali casu deficit, Negatur consequentia. Nam etsi ratio legis in hac persona deficiat, non ideo protinus a vinculo legis enodatur. Aliud .n. est quod obseruatio humanæ legis rationi sit contraria, ubi ἐπιείκεια locum habet, aliud vero quod ratio legis in hac persona deficiat, vbi nihil ominus necessaria est dispensatio. Exempla sunt, Sic carnes die uetita non comedere caussa mihi esse vt fame periem, possem ἐπιείκεια usus comedere, tamen licet ego castigatione carnis non indigerem, ob quam ieiunium indictum est, immo abstinentia & inedia aliquo mihi esset impedimentum studij, non ideo liber a lege fio, sed est caussa vt mecum Prælatus dispenset non quidem interpretando, quod tunc me lex non comprehendit, sed etiam si me comprehendat præbendo mihi gratia maioris commodi licentiam, vt non sit mihi culpa non ieiunare. Item dum vetaret lex ignobiles homines & infames equos ascendere si occurreret eorum cuipiam casus, vt nisi se e quo eriperet ī manus hostium incideret, tunc ἐπιείκεια eum docet lege se illo casu non obligari. At uero etsi contingeret quempiam illius classis hominem vtilem esse bello, non subinde equo liceret vti, sed tamen ratio dispensationis emergeret. Et pari mō loquendum est de uoto. Ex quo

Quid legis interpretatio.

Quid dispēsatio

Obiectio.

Solutio.

fit quod dispensare non so um est mutare vnam obligationem in aliam, sed potest etiam fieri per remissionem ac relaxationem saltem in parte. Alioqui non esset dispensatio, sed mera commutatio. Vouisti difficilem peregrinationem Hierosolymitanam, occurit autem caussa publica Ecclesiæ, in cuius subsidium eleemosynis opus est, potest illud uotum Papa in aliquam pecuniam commutare etiam minorem quā essent itineris expensę. At vero sciscitaris forte vtrum penes solum Principē & Legislatorem situm sit dispensandi munus? Est .n. hoc argumentum a parte affirmatiua, quod dispensatio legis est quædam particularis eius abrogatio, abrogare autem legem eiusdem est functio cuius est condere. Respondetur nihilominus eiusmodi potestatem in legis, licet plenaria ad solum Legislatorem pertineat, nihilominus, vt pręfata ratio persuadet in casibus nonnullis penes inferiores quoq. gubernatores sitam esse. Primum, potestate a superiore delegata, quam vel iura inferioribus concedunt, vel consuetudo interpretatur: Vt dispensare in voto simplici, trib. exceptis. Mox facultate ordinaria, tam in suis proprijs legibus quam etiam in superioris. Potest in quam, Episcopus in legibus Papæ dispensare, vel iuris concessione, vel consuetudine. Præterea, in triplici rerum ordine, nempe si vel materia leuis est vel frequens casus, vel lex proprium bonum suæ ciuitatis, vel diœcesis respicit. Sententia est Caietani 1.2. quæst. 97. art. 4. quā suo sale conditam credo esse veram. Nam hac de caussa Diuus Thomas, non interrogauit stricte, an Principes & Legislator, sed latius, an rectores multitudinis possint in legibus humanis dispensare? Rectores enim non solum Principes sunt verum, & qui ad gubernaculum cuiusq; multitudinis sedent. Leuia autem censentur illa, quæ non præcepto proprie dicto obligante ad mortale, sed statuto posita sunt. Qua ratione Prælati nostri etiam Priores conuentuales dispensare possunt in esu carnium, in induendis lineis, & in id genus cæteris. Frequentia deinde casuum caussa est, vt possit Episcopus dispensare. Vt in ieiunijs, licet sit lex superioris, quoniam grauissimum esset onus, quoties quis dispensatione ieiunij egeret, adire Papam Hoc autem sic temperarem, quod

possit

Corollarium.

Quæst.

Argū.

Rñsio.

Caieta.

D. Tho

Tēperatio superioris assertiōis.

possit episcopus in diem aut in breue tempus cum assistente caussa, super eiusmodi legibus dispensare: tamen in pro vita tota nescio. Et eadem ratione, si alter coniugũ per incestum cum alterius consanguinea perpetratum inhabilis ad exigendum cõiuga'e debitum fiat. Atque tunc præsertim dum vel ob personæ pauperiem, vel alia de caussa nõ pateret ad vrbem accessus. Secus si impedimentum antecederet matrimonium quod subinde contrahendum impediret in quo solus Papa dispensare potest. Præterea si peculiaris lex vrbis extat, ne vel vinum, vel frumentum extrinsecus aduceatur, vt proprij Vrbis fructus dispendantur, posset credo Prætor dispensare, secus tamen Episcopus in matrimonijs & ordinibus ad bonũ publicũ pertinẽtib.

Caussa dispẽsationis legitimæ.

Caussas verò quibus dispẽsator adduci ad dispensandum debet, explicant sancta Decret 1.q.7. per totum scilicet tempus, vtilitas, persona, qualitas. In summa quo cunctas complecti tis, dispensatio fieri nõ debet, nisi in commune bonum cedat, pro quo lex omnis constituitur. Nam quantum periculi Reipublicæ inde confletur, vnde legum dispensatio, alijs priuatis respectibus & silendis caussis fieri cæperit, locus in quo Ecclesia Dei iacet, apertissimo documento est. Nam si leges nihil aliud emolumenti in Rempublicam conferunt, quàm quod sint principi fructuosæ, pernicies sunt potius & labefactatio boni publici. Fit enim inde, vt soli pauperes legibus coerceantur, sed qui illis indigent, subijciantur nulli. Absit ergo (quod antea diximus) leges in hoc condi, vt sint legislatori peculium. Sed cum primum ratio ob quam latæ sunt, cessauerit, abrogandæ sunt, ne a ciuibus sit pretio dispensatio redimenda.

Dubitatio.

At si percunteris vtrum caussa sit dispensandi satis idonea, quod qui votum fecit, nequit illud sine graui difficultate & molestia implere (hæc enim est quæ frequentius obtendi consueuit) respõdetur, quòd si difficultas in re ipsa sit, quia scilicet quis inconsulta prudentia, nec re satis perpensa, longum ieiunium in pane, & aqua vouit, aut pedestrem peregrinationem, suis cruribus imparem, temeritas illa caussa est dispensandi.

Dissolutio.

At vero dũ difficultas non ex rei natura, sed ex prauo habitu vouentis proficiscitur, cum difficultas ipsa abstinendi ab inniqua consuetudine caussa fuerit vouendi, non est eadem in causam dispensationis reuocanda. Si verò post quam votum (exempli caussa dicamus) vt Hierosolymitanæ peregrinationis, aut etiam religionis, emisisti, perpetuo tibi accidit morbus aut debilitas quæ tibi impedimento sit absolutus à voto es. At vero de voti dispensatione, peculiaris nobis institutus est octauus liber.

Postremũ dubium.

Postremũ ergo dubium restat, vtrum ille cum quo sine caussa dispensatu, tutus in conscientia maneat? Respondent Iurisconsulti, vt ex Innocentio colligitur in ca. Cum ad monasterium, de statu mona. & ex Panorm. in c. non est voti, de voto, quod si cum Pontifice summo inferior sine caussa dispensat, dispensatio non tenet, quia sub hoc limite illis con. essa est dispensandi facultas. Si verò Papa dispenset tunc distinguẽdum est. Nam in his quæ de iure diuino pendent, quale est uotum, & iuramentum si absque caussa dispenset, dispensatio non tenet. Secus in his quę sunt meri iuris positiui, quia a suo prorsus arbitrio pendent.

Solutio Iurisconsultorũ Innoc. Panor.

Et quidem prior distinctio forsan non tanta veritate pollet, nam in leges quæ a sua mere pendent ordinaria potestate, non est cur Episcopus non fungatur facultate qua Papa in suas. Posterior vero distinctio impẽdio quam maximè probabilis est. Et ideo in his quæ pendent de iure diuino, non solũ dispensans peccat, verum, & formidanda dispẽsatio est, veluti cassa, & nullius apud Deum valoris.

Refellũtur præfati auctores.

Quapropter dum in pluralitate beneficiorum dispensat, & dum infans aut puer curã permittitur gerere animarum, & laicus monachis in Abbatem præficitur, & solenniter professus, vti Panorm. infert, ad laxiorem ordinem, illum pręsertim qui tñ habet ordinis nomen, reuocatur, verendum est ratum nõ esse & validum apud Deum. Quocirca tam qui eiusmodi dispensationes alijs procurant, quã ipsi qui petunt, grauiter delinquunt. Imò etiã si dispẽsatio sine caussa teneret, non solum dispensare, & petere & procurare, peccatum est graue.

Probaẽ posterior distinctio Iurisconsultorum. Caiet.

In his autẽ quæ meri sunt positiui iuris, dispensatio sine cã a peccato nõ excusat, verumtamẽ dispensatio tenet. Tametsi Caietan. loco citato & in sua Sũma, in verbo, dispensatio, neque in his pacatas censet eorum conscientias, cum quibus

bus sine caussa dispentur. Et ratio eius est, quòd licet tollatur ius positiuum, superest nihilominus legis naturalis vis, quæ est, ne quis absque caussa Reipublicæ se oneribus subducat. Hoc autem nondum equidem mecum constitui, quantum valeat. Enimuerò si exoneratio mea, oneratio esset aliorum, vt cum quis priuilegium procurat quo se tributis soluendis absque caussa subtrahat, vnde aliorum vergit aggrauatio, peccatum esset mortale. In ieiunijs autem non est iã planum: nisi vbi exemptus scandalum daret. Illo autem cessante forsan culpa nõ esset peior quam venialis.

Non satis certa Caieta. sententia.

Ad primum igitur argumetum iam responsum est, quod nihil dispensatio cum priuata persona legi obstat, etiãsi pro bono communi sit lata: quia talis dispensatio fieri non debet, vt bono communi noceat, imò vt eius augmentum cedat. Ad secundum vero respondetur quod nulla est acceptio personarum, licet non semper æqualia personis inæqualibus imperentur. Imò verò nihil iniquius æqualitate, vbi personæ non sunt æquales. Ad tertium iã supra responsum est de legum mutatione. Lex enim naturalis quantum ad præcepta communia & generalia nullam potest habere fallentiam: & ideo indispensabilia sunt: in conclusiones autem naturales ἐπιείκεια vim habet: cuius vtique virtute qui in deposito arma custodit, furibundo domino non confert. Dispensare autem in eisdem soli Deo competit, qui antiquitus dispensauit, vt plures vnus matrimonio sibi coniungeret. In legibus autem diuinis positiuis quæ non sunt de iure naturæ, ipse quoque dispensare potest, uel cui ipse specialiter commiserit. Specialiter inquam, quia Papa, licet sit Christi vicarius, potestate ordinaria non potest super iure diuino dispensare. Apostoli vero speciali ipsius commissione dispensarunt forma baptismi, vt fieret in nomine eius. Et Act. 15 tolerarunt, vt Christiani abstinerent à suffocato & sanguine: cum ritus illo iure diuino Christus abrogasset: qui salus est & redemptio nostra benedictus in sæcula.

Ad primũ arg.

Ad secũdũ arg.

Ad tertiũ arg.

Finis libri primi de Iustitia & Iure.

FR. DOMINICI SOTO, SEGOBIENSIS, THEOLOGI, Ordinis Prædicatorum,

Liber Secundus de Iustitia & iure.

PROEMIVM.

Argumentum hoc quod de legibus instituimus, non modo quod non potest non esse prolixum, verum quòd hac ratione erit distinctius, in duos libros distribuendum duximus Igitur cum in Primo de lege naturali & humana, ab æterna deriuatis, per quas homo ad finem naturalem ordinatur, satis disputatũ pro captu nostro à nobis fuerit, sequitur vt in hoc Secundo de lege diuina disseramus, per quam ad supernam fœlicitatem promouemur. Nam quamuis materiam hanc, potissimum legis veteris, Diuus Thomas *peregregiè, vt pleraque solet omnia, locupletauerit, non tamen erit omnino superuacanea, si Deus dederit opera nostra.* Materia secundi libri.

QVÆSTIO PRIMA, DE LEGE VETERI.

S. Thom. 1. 2. quæst. 98.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum præter naturalem & humanam, quę ab ęterna deriuantur fuerit diuina hominibus necessaria.

PRimo ergo quęritur in genere, vtrũ necessaria fuerit hominibus lex aliqua diuina supernaturalis? hãc enim quęstionem D. Tho. q. 91. disputauit. nos tamen in hunc locum, vbi de lege diuina initium dicendi facimus, reposuimus. S. Tho. Arguitur ergo à parte negatiua: Lex naturalis est quædam vt dictum est, æternæ participatio, lex autem eterna est diuina, ergo, præter naturalem non opus erat alia diuina. Argu. 1. partis negatiuæ. Secundò, Deus, vt Eccle. 15. legitur, dimisit hominem in manu consilij sui quod est rationis actus: ergo non opus habuit lege, quę ratione sua esset superior, sed satis humanis gubernari poterat, quę per rationem constituuntur: eò præsertim quod humana natura, cum sit irrationabilibus præstantior, sufficientior sibi est quã brutis sua: irrationales autem creaturę præter naturalẽ sibi inditam non indigent altiori lege: ergo neque homines. Argu. 2. Confirmatio. Tertiò arguitur: Esto, diuina lege opus nobis fuerit abũdabat tamen vna, tum quod regnum cælorum vnum est, ac regis vnius, secundum illud Psal. Rex omnis terræ Deus, & intentio legis vna vult enim per eã Deus (vt ait 1. ad Tim. 2. Apostolus) omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Argu. 3. Paulus. Atque ob id maximè, quod lex naturalis ab ęterna descẽdens, vna est, ac perinde diuina quo propinquior est æterna deberet esse magis. Ps. 118. In contrarium est

est postulatio illa Dauidica: Legem pone mihi Domine, viam iustificationum tuarum. Vbi indignitatem humanam designauit: quæ cum naturali lege sibi non sufficiat, altiorem exoptat. Sed & quod fuerit bipartita, ait ad Heb. 7. Paul. Translato sacerdotio, necesse est vt legis translatio fiat.

Paulus.

Partitio diuinæ legis.

Ad intelligentiam quæstionis ex superioribus recolendum est, quemadmodum diuina lex, duplex dignoscatur, videlicet æterna, & positiua. Aeterna enim est sua ipsius essentia, quæ fons est abyssusque luminũ, vnde omnis scientia lexque promanãt, diuina verò positiua est, illius participatio nobis porrò data inque nostris cordibus, vti ait ad Corint. Paul. scripta. Et de hac instituitur præsens quæstio. Ad quam duab. respondetur conclusionibus. Prior est. Præter naturalem legem & humanam necessarium fuit vt altior alia nobis poneretur (vt ait Dauid) quę ideo dicitẽ positiua, & significantius diceretur posita. Hanc conclusionẽ quatuor rationibus fundauit S. Tho. quas ex illo Dauidico oraculo luculenter elicuit in Psal. 18. Lex Domini immaculata, conuertens animas Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis. Prima enim ratio sumitur ab hominis fine. Enim uero si nostra natura altius non fuisset sublimata, quam ad finẽ naturalem, qui eius nõ exuperat vires, neque sublimiori alia indigeret speculatiua cognitione, neque lege attamen cum eo quòd nos Deus ad suam imaginem creauit atq; adeò capaces suipsius per eius visionem fecit, quem scopum nostris viribus cõtingere nequimus, necessaria nobis fuit, primũ in intellectu speculatiuo fidei cognitio, quæ scopum nobis illum, sperandaque bona (vt ait Paulus) ostẽderet, quò nostra est dirigẽdá vita, sicuti sagittario necesse est signum intueri, qđ ferire parat, mox & in intellectu practico lex quoq; naturali excelsior, quæ nobis esset officiorũ regula quibus eandem fœlicitatem adipisceremur. Ac perinde in volũtate specialius singulariusque auxiliũ, quàm quo rerũ natura gubernatur, per quod affectus nostros illuc valeremus referre ac promouere. Atque hanc intentionem tetigit Ps. membro illo postremo, Sapientiam præstans paruulis. Homo si quidem in sua existimatus natura pusillus est, atque imbecillior qui vt possit metam illam pertingere, nisi superne suffecta nobis esset supernaturalis sapientia. Secunda conclusionis ratio sumitur ex necessitate informandi humana iudicia. Enimuerò, cum actiones nostrę circa singularia contingentia versentur, quæ lubrica fallentiaque sunt, ac subinde diuersis ingenijs varia iudicia progignunt inde nascitur legum humanarum diuersitas apud diuersas nationes, vt aliud fuerit Atheniensium ius, aliud Romanorum, atque aliud Hispanorũ sit, & Gallorũ aliud. Igitur necesse fuit, vt diuinitus nobis illucesceret lex, quæ fidissima esset, certissimaque norma ad quam omnes humanæ exigerẽtur & collimarentur, & per quam scire homo certò posset quid sibi congruens esset, quid verò nocẽs. Talis enim est decalogus, in tabulis à Deo insculptus, ac Euangeliũ in nostris impressum mẽtibus. Atque hac de caussa Dauid appellauit legem, testimonium fidele. Etenim humana lex nulla existit vsque adeò certa & stabilis.

Prima conclu.

S. Tho.

Prima ratio.

Secũda ratio.

Tertiò, eadem lex fuit nobis necessaria propter absolutam nostram iustitiam. Hęc enim nõ tamẽ in externis officijs posita est quam in us in animo. Nam ex corde, vt ait Christus, exeunt cogitationes prauæ, atq; inde opera, puta, adulteria, homicidia, &c. homines autem, quia alienorum cordium latebras nequeunt inspectas habere, nõ valent suis legibus internos actus repurgare. Necessaria ergo fuit lex Dei, quæ non solũ manum, verùm & animum prohiberet, vtpote quæ non furtum tantum atque adulteriũ, verùm & istorum concupiscentiam compesceret. Et hoc significatur illo secundo membro Dauidicæ sententiæ, Conuertens animas, nimirum quòd diuina lex, nõ modò operum prauitatem cohibet, verum & penetralia cordium perpurgat.

Tertia ratio.

Mat. 15.

Quarta demũ causa diuinæ legis fuit, qꝛ vt auctor est 1. libro de libero arbit. Augu. leges, humanæ nequeunt vitia cuncta, quamuis extra, cohibere, imò neque debẽt. Nam si cũcta supplicijs coercere satagerẽt, tum multa impedirent bona, tum & ciues in peiorà truderent flagitia. Videlicet, si omnia mendacia acri supplicio vindicarent, non esset qui loqui auderet, & si meretrices abigerent, ansam porrigerent ad peiora. Necessaria ergo fuit lex quæ ante Dei tribunal vniuersa vetaret, quippe quem vniuersa punire nullum est periculum, sed æquissima iustitia. Atqui hoc sonat primũ eiusdem Psalmi verbum: Lex Domini immaculata:

Quarta ratio.
August.

maculata, id est, neque minimas turpitudinis sordes admittens, sed cunctas detergens. Posterior conclusio. Hanc diuinam legem in duas esse diuisam, quæ non prorsus duæ essent species, sed veluti imperfectum ac perfectum eiusdem speciei distarent, conuenientissimum fuit ac diuina sapientia dignissimum. Ratio autem conclusionis, licet sanctus Thomas eam missam fecerit, tamen & ex legis celsitudine, & ex hebetudine naturæ nostræ planè colligitur. Enimuero cum lex diuina tam longe pusillitatem ingenij nostri exuperet, genusq; nostrum veluti per omnes ætates adoleuerit non debuerunt tam alta mysteria humano generi pueritiam agenti concredi, nam illa tunc non caperet, sed operæpretium fuit Prophetarum oraculis futurorũque figuris ac demum ceremoniarum significationib quasi sub pædagogo imbui, donec illis assuetum ad iustam perueniret ætatem, quę Deum factum hominem tam longa expectatione optatum agnosceret, ac de Trinitatis arcanis prædicantem idonee audiret, ac demum tanquam olim sibi promissum susciperet. Expediens ergo fuit vt vmbratilis illa lex veritatem nouæ antecederet. Atque hæc est Apostoli doctrina ad Galat. 3. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo. At vbi venit fides, iam non sumus sub pędagogo, omnes enim filij Dei estis per fidem. Et ca 4. Cum essemus paruuli sub elementis huius mundi eramus seruientes: at vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, &c. Hic autem ab imperfecto progressus ad perfectum ex triplici capite perpenditur, nempe ex fine quo lex ducit, ex iustitiæ ordine quem cõstituit, & ex modo quo subditos cogit. Ex fine inquam, quod illa bonum sensibile ac terrenum pro brauio proponebat. Sed de hoc discrimine luculentius quæstione proxima, artic. 3 Secunda distantia, qua lex illa veluti puerorum ac seruorum pædagoga, a nostra, Euangelio fruentium, elongabatur, est quod illa non sicut nostra internam cordium iustitiam explicabat. non quod malas cupiditates non refrænasset, erat enim in decalogo. Non concupisces rem proximi tui, non vxorem, &cęt. verum quod Euangelium cogitationum prauitatem explicatius retundit: Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est. Et qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Ob idque ait, Nisi abundauerit iustitia uestra plus quàm Scribarum, & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Tertium interuallum est in modo cogendi. Illa enim pœnarum potissimè metu veluti pueros ac seruos urgebat, nostra vero amore quo pectora nostra Christus infundit, nos allicit. At vero de hoc pariter articulo citato q. seque. commodior dabitur dicendi locus.

Vltima conclu.

Rõ conclusiõis.

Paulus.

Ad primum ergo argu. iam responsum est, quomodo hæc positiua Dei lex differat ab æterna, & qua ratione sit præter naturalem nobis necessaria, nempe quod naturalis quæ naturæ nostræ capacitatem non excedit, ordinet nos in finem naturalem, sed diuina, per quam æterna altiori modo nobis participatur, euehit nos ad supernaturalem. Et pariter respondetur ad secũdum, quod licet consilium, opus sit rationis, necesse tamen est supernaturali lege informati. Atque in hoc præclarius nobiscum & excellentius factum est, quam cum irrationabilibus animantibus. Nam illa ad naturalem duntaxat finem, qui humilis est ordinem habent, quem etsi suis uiribus adipiscantur, nihil egregium est. Nos uero ad supernaturalem fœlicitatem creati sumus, quod quidem ineffabile beneficium præ cunctis corporeis creaturis Deo debemus quo ideo per se natura nostra pertingere nequit. Sed tamen, cum Aristotele auctore, id est quod per amicos possumus, per nos ipsos quodammodo possumus hoc quoque hominis excellentia patescit, qđ sic est Deus paratissimus nobis suppetias ferre, vt nunquam nisi ob nostram culpam nobis desit Tertium autem argumentum id pręcise probat, quod incongruens fuisset duas ab uno dimanare Deo leges, sic prorsus distinctas, ut sunt leges diuersarum gẽtium, fuit nihilominus expediens ac decorum, vt unus Deus ad eundem finem alia præcepta poneret imperfectis hominibus, quibus pueritiam quasi sub pedagogo conueniebat degere, alia uero ad ætatẽ iustam prouectis, eo potissimum quod salus nostra, quæ finis est legis, per Christum nobis erat obuentura, cui perinde competebat perfectam legem ponere. At nihilominus oportebat & per alterã mundum ad eius susceptionem (vt dictum est) præparari. Lex autem naturalis, quia uni-

Ad primũ arg.

Ad secũdũ arg.

Ad tertiũ arg.

uersalia continet præcepta, eademq; adeo cunctis mortalibus cuiuscunque sint conditionis communia, nequit nisi vna esse.

ARTICVLVS II.

Vtrum lex uetus fuerit bona.

QVoniam eousq; solet humana natura habefactari, vt non defuerit Manichęorum cęterua, qui contra veterem lege ceu malam, a maloq; Deo conditam oblatrasset, quæritur an fuerit bona? Et arguitur a parte negatiua: Multa scripta sunt in veteri lege, nouæ repugnantia, vt primum ipsum verbum: In principio creauit Deus cælum, & terram. Cuius contrarium asseritur Io. 1. Mundus per ipsum, s. uerbum, factus est, & sine ipso factum est nihil Mox & illic legitur requieuisse die septima Deum ab omni opere quod patrauerat, & tamen Io. 5. ait Christus, Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Secundo, Deus ipse fatetur Eze. 20. dicens, dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non uiuent, lex autem de præceptorum qualitate existimatur, ergo lex illa non fuit bona. Tertio, Ad bonitatem legis duo sunt potissimum requisita, vt supra nos Isidorus docuit. Primum, vt communi animarum saluti consulat, mox vt sit obseruatu non difficilis, humanæque consuetudini accommoda, neutrum autem istorum erat in illa lege, Ait. n. quantum ad primum Paul. ad Rom. 5. Lex subintrauit vt abundaret delictum, & cap. 7. Sine lege peccatum mortuum erat, ego autem viuebam sine lege aliquando, sed cum venisset mandatum peccatum reuixit, ergo autem mortuus sum. Et de secūda qualitate ait Petrus actuum 15. Quid tentatis ponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus? Lex ergo illa nō erat bona. Quarto, Si lex illa bona fuisset, eo maxime quod Dei sanctio fuit, Deus autem non apparet fuisse eius conditor, primum, quia vt habetur Deut. 32. Dei perfecta sunt opera, lex autem nihil ad perfectum adduxit. ut ad Heb. 7. auctor est Paulus: Mox quod deberet esse perpetua. Lex autem illa cessauit, vt ibidem Paulus docet propter eius infirmitatem. Imò, quia (vt dictum est) occasio erat peccati, ergo non fuit a Deo lata atque adeo neque inde potest probitas colligi. Quinto, Si Deo latore bona esset, condecens fuisset, vt per angelos, qui (vt est in Psalm.) sunt Dei ministri, fuisset lata, at vero non per angelos, sed ore Dei prolata fuit. Legitur. n. Exod. 20. Loquutus est Dominus sermones hos. Et statim, Ego sum Dominus Deus tuus. Quod vllius ministerio vsus est, ille fuit Moyses, secundum illud Ioan. 1. Lex per Moysen data est. Et illud Exo. 33. Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem. Nil ergo restat vnde probitas illius legis elici possit. In contrarium autem est Paulinum oraculum ad Roma. 7. itaque lex quidem sancta est (loquebat autem de veteri) & mandatum sanctum & iustum & bonum.

Prima rō a parte negatiua. — Secūda ratio. — Tertia ratio. — Paulus. — Petrus. — Quarta ratio. — Paulus. — Quinta ratio. — Paulus.

Ad quæstionem hanc tribus conclusionibus responde Prima, Lex vetus (vt ait Paul.) fuit sancta & iusta & bona, atque omnibus suis causis congruentissima, tametsi non vndequaque absoluta & perfecta. Cōclusio hæc per omne caussarum genus asseritur & confirmatur Primum, ex ratione vtriusque obiecti, scilicet tam materia, de qua præcipiebat, quam formæ & figuræ præcipiendi. Fuit enim tum morum compositrix, tum & futurorum vmbra, & vtrinque bona. Enimuero cum duplex sit in nobis ratio, sicuti veritas, specularricum scientiarum inde perpenditur, quod sit rationi speculatiuæ consona ita & legis bonitas eo quod si concors rationi practicæ lex autem vetus, qua parte erat morum regula, egregie propellabat tum operum prauitatem, tum & cupidines cum ratione colluctantes. Decalogus. n. ille, quem Deus Moysi in tabulis exarauit, compendium fuit substantiaq; & flos totius naturalis legis, quippe qui (vt quæstione 3. latius patebit) hominem & ad Deum referebat & cum hominibus conglutinabat, neq; solam manum, verum & corrent illo mandato compescebat. Non concupisces rem proximi tui, non vxorem, &c. Vnde Paulus ad Romanos 7. Consentio, inquit legi quoniam bona est, Et rursum, Condelegor legi Dei secundum interiorem hominem. Quo sane verbo ostendit legis virtutem eam fuisse, vt sensualibus cupiditatibus obsisteret, quæ exteriorem, hoc est sensualem hominem deuexant. At vero quoniam legis sanctitas per ordinem ad finem expenditur, finis autem diuinæ legis non est sicuti humanæ, temporalis tranquilitas & quies reipublicæ, sed

Prima conclu. — Probatio. — Paulus.

sed sempiterna fœlicitas, quæ in eius conspectu posita est, illa censetur perfecta lex, quæ vsque ad illum perducit finem, illa autem bona quidem, non tamen simpliciter absoluta, quæ licet illuc dirigendo ducat, non tamen perducit, hoc autem discrimine vetus illa a nostra differebat. Enimuero cum finis ille vires excedat naturæ, nullius legis opera nisi gratia superne iuuante sufficiunt illuc quequam perferre, secundum illud ad Rom. 6. Gratia Dei vita æterna. Et quoniam gratia per Christi redemptionem, quæ fuit euangelicus legislator, collata fuit vniuerso mundo, lex vetus quæ per se gratiam hanc nō continebat, eatenus bona erat nimirum præcipiens virtutum officia, vt tamen non esset perfecta, sicut nostra, quæ per eandem legiferi nostri gratiam ad suum finē nos perducit. Vnde Paul. ad Tit. 3. Cum benignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde, &c. Ioan. 1. Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Christum facta est. Et eodem attinet quod ait ad Heb. 7. Nihil ad perfectum adduxit lex. Hanc differentiam iam diximus repetendam nobis. q. 7. Tantisper tamen, ne pendulus lector hæreat, rem aperiamus, est enim intellectu non facilis.

Discrimē inter ueterē & nouā legem. *Paulus.* *Paulus.*

In contrarium quippe est arg. hoc: In circuncisione antiquæ legis conferebatur gratia virtute fidei Christi illic potestate, qua gratia remittebatur originale, sicuti in nostra per baptismum virtute eiusdem Christi. Rursus, qui opera legis per eandem gratiam tunc implebant, condigne merebantur æternam vitam, sicuti nos. Et sicuti illi extra gratiam implentes legem solum præstabant opera mortaliter bona, nō tamen quæ essent beatitudinis merita ita & nobis accidit. Quid ergo discriminis restat inter illam & nostram? Respondetur nō hoc esse, sed aliud. Nempe quod caussa illius gratiæ, qua illi in amicitiam Dei recipiebātur, non fuit adhibita nisi per Christum latorem legis nostræ, nam caussa illa, vna eius fuit passio secundum illum Pauli ad Colossen. 1. Nunc per mortem & sanguinem suum reconciliauit vos cum aliquando alienati, & inimici. &c. Itaque vt de contritio inter Theologos fertur, quod licet ante confessionem a suis sit per gratiam Christi absolutus delictis, nihilominus quia virtutes propositæ confessionis, quæ sacramentum est passionis eius, contritio illa operatur, fit, vt quando ad pedes confessarij accedit, tunc vere absoluatur. Sic de iustorum vniuersitate, Christi passionem præcedentium, censendum est, videlicet quod erant veluti in deposito quoadusque Christus veniret, qui pretium redemptionis soluens, cuncta expiaret piacula, & ideo occlusæ illis erant cœlorum valuæ, quasi non essent digni qui admitterentur in possessionem filiorum Dei atque hoc est quod ait Paulus ad Roma. 3. Deus proposuit Christum propitiatorum in sanguine ipsius ad ostensionem iustitiæ suæ propter remissionem præcedentium delictorum, in sustentatione Dei ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore. Ecce quomodo fons totius gratiæ fuit Christi passio etiam respectu præcedentium. Est ergo differentia, quod illi non per legis opera saluti fiebant, sed per fidē Iesu Christi futuri, cuius passione nitebantur iustorum merita. Nos vero per fidem eiusdem Christi præsentis in nostra lege, nempe qui gratiam nobis eo temporis articulo meruit, qua idonee digneque impleremus legem, quo articulo lex nos eius obligare cæpit. Et hec est perfectio, qua lex nostra veteri pręstat, quantum ad moralia pręcepta. Mox bonitas eiusdem legis ratione caussę finalis ostenditur. Fuit enim cōdita variam in terris venturo Messię prępararet & communiter. Hęc autem preparatio in duobus consistebat. Primū, vt esset futurorum pręconium & pręsagium, mox & Euangelicę quasi inchoatio pręconium scilicet per Prophetarum oracula vnde Christus Luc. vltimo. Oportet impleri omnia quę scripta sunt in lege, & in psalmis, & prophetis de me. Et Ioan. 5. Si crederitis Moysi crederitis & mihi. Pręsagium vero per ceremonialia quę vmbra erant futurorum, secūdum illud 1. ad Cor. 10. Omnes patres nostri in Moyse baptizati sunt, & in nube & in mari, & omnes eandam escam spiritualem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritualem biberunt. Hęc enim omnia in figura facta sunt, nostri. Fuit deinde quasi inchoatio Euangelicę, quatenus sub illa lege semotus

Obiectio aduersus traditū discrimen. *Solutio.* *Paulus.* *Paulus.* *Quo sēsu ppositā dña saluet.* *Ondit bonitas legis diuinę ex ratione caussę finalis.* *Ioan. 5.* *Paulus.*

est peculiaris ille populus a reliquo orbe, & ab idolorum cultura coercitus, atque cultui vnius Dei addictas. Vnde Paulus ad Galat. 3. Priusquam veniret fides sub eadem lege custodiebamur, conclusi in eam fidem, quæ reuelanda erat. Et hæc de prima conclusione. Sed vt ratione quoque efficientis caussæ bonitas eiusdem legis corroboretur, adponitur secunda: Deus fuit auctor eiusdem legis, vt patet. Matth. 15. irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras. Erat quippe Christo tunc sermo de illo mandato: Honora patrem tuum & matrem tuam, quod scriptũ erat in lege Et ratio colligitur ex superioribus, sic. Lex illa, vt dictum est, præparamẽtum erat Euangelicæ, cuius porro neque. Manichæi negare poterant Deum fuisse auctorem igitur cum eiusdem sit, & finem proponere, & disponere media, idẽ Deus per se suosque ministros legem illam tulit. Diabolus enim nunquam, vt diabolico ore Manichęus blasphemauit, legem illam constituisse, per quam Christus præsignabatur colebaturque a quo erat ipse victus expellendus. Atque hunc sensum exhibeat ipse Redemptor Matth 12. Si Satanas Satanam eijcit, diuisum est regnum eius. Animaduertenda tamen est assertio huius conclusionis. quippe quæ non tantum Manichæorum blasphemiam retundit, deliran tium ac mentientium fuisse opus principis tenebrarum, verum & docet non fuisse legem alicuius Angeli vel hominis, sicuti sunt leges humanæ, sed sicuti noua, ita illã a Deo latam esse ac subinde diuinum censeri. Ita enim vbique habet, Loquutus est dominus ad Moysen dicens. Et Exod. 24. Postquam Moyses retulit ad populum legem responderunt. Omnia quę loquutus est nobis Deus, faciemus. Et infra dum sanguinis aspersione eandem legem, seu testamentum stabiliret in figuram Christi, qui suo sanguine confirmaturus erat nouum, ait. Hic est sanguis fęderis, quod pepigit vobiscum Deus. Id quod & Pau. ad Hebr. 9. retulit. Quando ergo ait Ioannes. Lex per Moysen data est, non intelligit fuisse suam, sed eius ministerio promulgatam, sicut lex Euangelica non fuit Apostolorum, sed Christi ipsorum diuulgata prędicatione. At vero, quo nihil legis illius defensionem prætermittatur, tertia adhibetur conclusio. Lex illa a Deo per angelos posita est, secundum verbum Pauli ad Galat. 3. Lex data est per angelos in manu Mediatoris. Huius testimonium perhibet Stephanus Act. 7. dicens. Accepistis legem in dispositione angelorum. Et Dion. 4. ca. Cælestis Hierarchiæ, congruere docet, vti diuinorum arcana ad homines angelorum ministerio deferantur. Hæc autem ratio non peculiariter de antiqua, sed & de lege nostra curret, quæ tamen per non angelos, sed per Christum lata est. Et ideo S. Thomas peculiarem adhibet eiusdem prouidentiæ analogiam, quam ad architectis mutuatur. Architectus enim nauis non per se, sed per suos ministros ligna dolat ac præparat, ipse tamen compingit nauis fabricam. Idem videre est in architecto domus. Condecens ergo fuit, vt Deus legem illam quę ad Euangelij perfectionem sternebant vim, per cælestes suos ministros permitteret. Euangelicam vero ipse factus homo conderet, suo que sanguine consecraret. Atque hoc inter vallum dignouit Apost. ad Hebr. 1. vbi excellentia Euangelij inde commenda, quod per illud loquutus Deus est nobis filio, qui melior est angelis, quos fecit spiritus ministrosque suos in ministerium missos propter eos qui hæreditatem capient salutis.

Paulus. | Secũda condõ. | Rõ quæ omnis. | Tertia condõ. | Paulus. | Diony. | S. Tho. | Paulus.

Argumenta in contrarium obiecta, Manichæorum arma erant, quorum inter alias hæreses hæc quoque fuit, vt legem veterem conuitiis proscinderent, & tanquam a principe tenebrarum conditam repudiarent. De qua quidem hæresi meminit. Augustin. libro de hæres. cap. 46 & in eius repulsam scripsit preter alios, contra Faustum libros viginti tres. Quamuis hæresis huius Cerdo feratur primus auctor Marcienis magister, cui post centum annos successit Manichęus Isti enim non intelligentes malum per se nullam habere caussam, sed esse boni priuationem, neque vero bonum Deum effectorem esse malorum in illam sunt primum vesaniam colapsi, vt duo ex equo rerum principia adstruerent principem scilicet lucis, bonorum auctorem. principem autem tenebrarum, inuentorem malorum. Atque inde rursum cum legem veterem in malorum prædicamento collocarent, inuentum esse dixerunt, illius principis tenebrarum. Argumentorum vero capita, quæ contra legem mollebantur,

Manic. | Argumenta.

Manichæorũ cõtra legẽ ueterem.

tur, hæc ferme sunt: Primum, ratione finis, qui omnium est caussarum prima, improbabant illam quod non nisi terrena promitteret. Vnde Faust. li. 4. ait se eo testamẽtum uetus non accipere, quod in eo nõ est hæreditas sicuti in nouo, ob idq; negabat, esse ambas eiusdem Dei leges. Ad hoc tamen iam superius responsum est, Deum illis tanquam pueris terrena fuisse pollicitum, tum vt in illis futura delinearet, tum vt palam faceret quam esset fidus suorum promissorum seruator. Secundum caput argumentorum suorum erat, quod dictis multis lex illa cum Euangelio pugnabat, vt primo nos argumento tetigimus. Ad quod tamen Aug. latissime in libro contra Adimantum respondet, ea nimirum conciliando, quæ pugnantia uideri poterant. Haud enim repugnat, cuncta esse a Deo facta, quare ait Moyses, Creauit Deus, & tamen illa condidisse per verbum, ceu per suam artem, quare ait Ioan. Peripsum facta sunt. Neque obstat, vt factus fuerit homo ad imaginem Dei secundum naturã, vt illic habetur, & tamen secundum morũ malignitatem dixerit Christus Iudæis Ioan. 8. Vos ex parte diabolo estis. Neque aduersantur, vt quieuerit die Sabbatho de opere creationis mundi, & tamen semper operetur, ipsum conseruando & gubernãdo. Tertio inculpabant legem, vt in secundo argumento insinuabamus, quod contineret præcepta mala, & in primis crudelia, vt est illud Oculum pro oculo, dentem pro dente, quod id circo Christus Matt. 5. ceu iniquum respuit, dicens. Ego autem dico uobis. Diligite inimicos vestros. Mox & charitati aduersantia: qualis erat libellus repudij & vsurarum permissio: Nam Deuter. 23. permittebatur fœnerari alienigenis. Et illud quod refertur Math. 5. Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Quæ quidem testimonia sunt non esse legem vtranque eodem Deo latam. Ad hæc vero eodem ferme modo respondetur, nempe quod cum populus ille tam iniuriam esset tenax, tamq; diuitiarum sitiẽs, atque ad charitatem durus, permisit illis Deus illam talionis uindictam, & uxorum repudiationem, atq; vsurarum modum, vt ab immaniorib. illos arceret. Adueniente autem lege gratiæ superstruxit Christus celsiores charitatis gradus. Tametsi illud verbum, Odio habebis inimi-

Arg. 1. Faustus.

Solutio.

August.

Ad primũ arg. principale.

Adcõfirmationem.

Ad secũdũ arg.

Adnotatio Fabri minimẽ caute.

cum tuũ, non extabat in lege, vt patet Leui. 19. sed erat Phariseorum interpretatio. Quapropter Fabri Stapulensis adnotatio super eundem locum Euangelij minime tuta est. Ait enim quod illud ex ueteribus scriptis aperte cognoscebatur, quæ passim mala imprecantur inimicis, vt in Psal. 53. Auerte mala inimicis meis. Et 82. Erubescant & conturbentur in seculum seculi, est enim impius error hanc notam legi inurere, quod præciperet inimicorum odium. Nam quod iuberentur illi Chananæos & Iebusæos perdere, non erat odij iussio, sed executio iustitiæ. Imò Prou. 25. præcipiebatur: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. Illæ autem Psalmorum phrases, expositore vbique Augustino, non sunt malorum imprecationes, quasi Dauid optasset malo inimicis suis, sed futurorum propheticæ, ac si dixisset, Auertes mala inimicis meis. Igitur ad secundum arg. respondetur, quod quando Deus fatetur dedisse eis præcepta non bona, ceremonias denotat, quæ non appellauit mala, sed non bona. i. non perfecta, neque ad vitam per sufficientia, quia non conferebant gratiã peccatorem lotricem, quæ quidem peccata eisdem ceremonijs illi contebantur, nam gratia in circuncisione a sola permanebat fide. Et ideo subiunxit, & iudicia in quibus non uiuent scilicet uita gratiæ. Ac postea. Et pollui eos in muneribus suis, hoc est, Per illa munera quæ pro peccatis offerebant, ostendi eos esse pollutos. Quarto deniq. hoc super omnia ijdem Manichæi improperabant legi, quod tum obseruatu erat difficilis, tum & peccatorum existeret caussa quo tertium nostrum argumẽtum tendebat. Veruntamen super eisdem locis Pauli ad Roma. 5. & 7. citatis satis a nobis expositum est, legem non fuisse caussam, vt peccatum viueret & gratia emoreretur veluti effectricem & positiuam, quin vero hanc maculam abstergit eidem legi idem Paulus. dicens quod esset sancta. Et 1. ad Timo. 1. Scimus autem quod bona est lex, si quis ea legitime vtatur. At quia malum uetabat, docebatque adeo quid esset peccatum, ex hac parte, primum tollebat excusationem, secundo quia vt ait Lyricus, nitimur in vetita, inde homines occasionẽ captabant, vt maiori impetu ferrentur in malum, & quia gratiam non conferebat, ex hac parte negatiue erat caussa pecca-

In Fabrum iestimo niafacra

Solutio argumẽti.

Ad secũdũ arg.

Ad tertiũ arg.

Auctor in Commẽt. super Epi. ad Ro. Paulus.

Ad quartũ argu.

Ad quintũ argu.

Duplex dubiũ.

 ti, idest

ti.i.non satis iuuanes ad cauendum. Vnde non ait, Occasione data, sed occasione accepta i quam non lex dedit, sed homines inde acceperunt, peccatum.s.originale, cuius fomes carnis nobis relictus est, per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Quare in capite quinto vbi dixerat peccatum intrasse, vt abundaret delictum, particula, vt non dicit caussam. Haud enim illa fuit voluntas Dei ferentis legem ut per eam concitaret homines ad malum, sed tamen dicit consequutionem. Ex hominum nanque infirmitate consequutum est, vt data lege, peccata cumularent. Ad quartum satis respōsum est, vbi rationem exposuimus tam imperfectionis legis, quam etiam cessationis. Cū.n.esse figura legis gratie, nihil vetat, quin a Deo fuisset lata, & nihilominus nō absoluiā obtinuisset pfectionē. Erat.n. præparamētū Messiæ auctoris gratie, q̄ est legis, perfectio, quapropter consequens erat, tum vt vsq ad ipsum non adipisceretur suam perfectionem, tum vt per eiusdem Dei præsentiam illa antiquaretur. In quinto autem argumento non vnam tm̄ dubitatio dissoluenda petitur. Vna est de locutionib. illis antiquis, qua Deus diceba tur loqui Moysi, vtrum. s. per seipse loqueretur, an uero Angelus nomine ipsius? Aug. namq. 2. de Trinit. c. 12 & 13. super Genes. ad literam cap. 27. huc propendet, quod vnus Angelorum per dispēsationē personam domini sui gerebat. Quemadmodū scriba dū nomine iudicis sententiā refert, Nos, &c. mādamus. Et quo pacto sacerdos ait loco Christi, Hoc est corpus meum. Et astipulatur eius assertioni modus loquendi scripture. Enimuero Exo. 3. vbi nos legimus quod apparuit de rubo Dominus Moysi in flamma ignis. Septuaginta habent, apparuisse Angelum Domini. Et sic legit Aug. Nihilominus tamen qui apparuit, dixit, Ego sū Deus pr̄is tui, &c. Et Gen. 32. Ille qui luctabatur cum Iacob, ait ad illum, Cur quæris nomen meū, q̄d est mirabile? Angelus ergo loquebat in persona Dei. Et caussa est hmōi, Cum voces illæ sensibiles essent, liquidum est fuisse factas in aere verberato, quo hoīes audiunt, atq; adeo Angelorum ministerio, quo Deus vtitur, intonuisse. Et ideo censet Angelus lo[illegible] in psona Dei. Tametsi [illegible] Hie est filius meus dilectus, non sumus veriti dicere vocem fuisse Dei propriam patriq. atributam, nempe quod vel Deus se solo verberasset aerem, vel quod angelico fuerit functus obsequio, quasi instro, ceu nos utimur lingua. Hac ergo rōne dicit̄ lex data per Angelos seu in dispositionē Angelorum, quod dum Deus Moysi in monte loquebatur, vox illa Angelorum opera aurib. eius insonabat. Sed tamen hinc secunda emergit questione, quod Exo. 33. asseritur, Dominus facie ad faciem Moysi loquutus. Respondetur tamen secundum Aug. locis citatis, hoc esse ītelligēdū sēd'm opin vulgi. Nam paulo post optatissime cum Deo expostulabat, dicens, Ostende mihi gloriam tuam, nempe quam nōdum viderat. Igitur utrum post viderit Dei faciem, vt Paulus in raptu, an solū posteriora, hoc est, aliquid in quo ei gloria illius illuxit, sub iudice est. Verumtn̄ qn̄ in monte legē suscepit, uoce per Angelos fabricata loquebatur ei Deus. Qui ergo est quod ait Ioannes Lex per Moysen data est, quā ane de caussa dicitur Mosaica? R̄ndet q̄ sicut Christus per seipsum reuelauit Apostolis legem quam ipsi orbi promulgarent, sic Deus per Angelos ipse tradit Moysi vt ipse denūtiaret populo. Et ideo dicitur Moy sis tanquam promulgatoris.

Prima. August. Roborata tur sententia. August. Rō assertionis p̄teritæ.

Secūda questio. Solutio.

Alia obiectio. Dissolutio.

ARTICVLVS III.

Vtrum lex ista soli debuerit populo Israel poni, illumq. duntaxat obligare.

POstquam de bonitate causisq. veteris legis satis a nobis dictum est, subsequitur vt de eius subditis sermonem adhibeamus. Quæritur ergo an fuerit expediēs populo Israel peculiariter poni, eumque duntaxat obligare? Et arguitur a parte negatiua. Lex illa, vt dictum est, figura fuit præparatioq; euangelicæ figura autem & via debet suo fini similitudine respondere, sed lex euangelica non Iudæis tantum, verum & gentibus vniuersis futura erat in salutem secundum oraculum illud Isa. 46. de Christo præcantatum: Parum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & faces Israel conuertendas, dedi te in lucem gentibus, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ, ergo & lex vetus debuit vniuersæ mundo promulgari,

Primū argu. a parte negatiua.

gari, eo vel maxime quod vt legitur Act. 10. nõ est personarum acceptor Deus, sed in omni gente qui timet eum & operatur iustitiam, acceptus est. Secundo, si lex illa in Iudæos tm̃ obligaret, deterrima fuisset grauissimaque eorum conditio inter omnes mortales. Illi enim non poterant sine legis obseruantia pertinere obtinere salutem. Extat enim Deut. 27. Maledictus omnis quis non permansit in sermonibus legis huius, neq. eos opere perficit. Reliqua vero gentium vniuersitas extra illam legẽ solo iure naturæ seruari poterat. Amplior ergo salutis via patebat gentibus quam Iudæis. In cõtrarium autem est sententia Pauli ad Rom. 3. Quid ergo amplius Iudæo? multum per omnem modum, Primum quidẽ, quia credita sunt illis eloquia Dei. Et Dauid. Non fecit taliter omnia nationi & iudicia sua non manifestauit eis.

Secũdũ.

Paulus.

Quæstione, vt inter arguẽdum insinuatum est, duo petit. Primum, an singulari illi populo congruens fuerit legem illam edici? Alterũ, an solum illum obligabat? Nã posset quis cogitare, quod licet iudeis fuerit promulgata, nihilo secius cum lex Dei esset, qui Rex est vniuersi orbis, ad quoscunque fama illius penetraret, tenerentur illam suscipere. Quinque ergo conclusionibus cõstabit responsio. Prima. Cõueniens fuit legẽ illi tantum populo dare. Conclusio hæc ex superioribus colligitur. Nam cum opus Dei fuerit, cuius summa sapientia attingit a fine vsque ad finem, & disponit omnia suauiter, dubium nullum relinquitur, quo minus fuerit consultissimum ac decentissimum. Attamen quia ratio hæc nimis generalis est, ex ipso rerum fine exploranda est alia, cui animus acquiescat, puta quæ rationem diuinæ sapientiæ referet. Est autem aliud quærere, sicut selectus est aliquis populus cui daretur, & non potius toti mundo inuulgaretur, aliud vero cur selectus est aliquis populus cui daretur, & non potius toti mundo inuulgaretur, aliud vero cur ille Hebræorum. Sit ergo secunda cõclusio. Ratio cur delectus alicuius populi ex cunctis mortalibus factus est, sumitur a fine eiusdem legis, qui fuit aduentus Messiæ, Inde enim duplex accipitur ratio Vna, quod cum sublimitatem tam excelsi misterij totus mundus capere non posset quippe in quo quamplurima essent hominum ingenia, tum natura

Gemina qõ. clausu. qõne ꝓposita. Prima. Secũda,

Prima conclõ. quãsatis fit primę qõni.

Prima ꝓbatio conclusionis.

Secũda conclu.

Duplex rõ cõclusionis.

li hebetudine, tum morum, peruersitate caliginantia, condecens fuit, vt pusillus quidam populus peculiariter seligeretur, cui tam alta tamq. recondita mysteria initio concrederentur. Nam si spasim fuissent statim per orbem euulgata, ludibrio citius haberetur quam eis adhiberetur fides. Sic enim solent cordati homines & prudẽtes arcana sua non temere publicare, sed illos deligere, quorum fidei committant, iuxta illud Eccl. 6 Multi pacifici sint tibi, consiliarius vnus de mille. Quin vero nuncium rei grauissimæ non audes in initio in vulgus propalare, ne ridiculus videaris, sed in quorundam aures primum susurras, quousque fama vires accipiat. Poterat quidẽ Deus talia facere hominũ ingenia, vt omnes statim caperent, sed tamen more naturæ cuncta suauiter disponit. Docet enim nos experientia mille quingentorum annorum non dicam quam sint mysteria nostræ fidei captu difficilia, sed quã sit humanum ingenium tardum, quamq. ad optima capessenda indocile, cum minimus orbis angulus fidem retineat, eandemq. tam multis ex partibus lacerã. Altera ratio est ex eodẽ itidem fine sumpta, quod decuit selectam esse stirpem, ex qua Christus genus duceret. Quemadmodũ enim Romanorum gens & Athenẽsium, vt verbi gratia dicamus, sua celebrarunt noĩa, ita condecuit Christi prosapiam ac genealogiam illustrem in mundo fuisse. Atqui vtraque ratione circuncisionis charactere insignitus ille populus fuit, vt a reliquo dignosceretur orbe. Fuitque insigne illud in membro illo iussum, vt illius genitura significaretur, qui vna cum reliquis delictis labem generatione contractam erat abstersurus. Et quemadmodum inter Romanos illustriores familiæ, vt Cæsares, Camili, Scipiones &c. sic etiam ex illo populo selectus est Dauidicus truncus ex quo diuinus flos germinaret. Quapropter vt super primum ca. ad Rom. recolimus, nuncupatus est Christus filius Dauid. De alio vero proposito membro, scilicet cur ille potius Hebræorum populus fuerit electus, statuitur tertiã conclusio Ratio hmõi electionis neque potest neq. debet ex aliqua caussa vel merito illius populi captari, sed in meram Dei misericordiam est referenda. Duas quippe caussas comminisci posses populo illi congruentes. Quarum vna esset, quod

Secũda ratio.

Tertia conclu.

Duplex rõ nõ satis apta.

cum reliquis orbis gentibus in idololatriæ impietatem immersit soboles illa Abrahę in vero cultu vnius Dei perstiterit, iustum erat illam particulariter in peculium Dei eligi. Sed tamen ratio hæc non est couincens. Nam post susceptam legem in eandem idololatriam irruerunt, quod multo illis iniquitus absurdiusque fuit, quam gẽtibus. Vnde Exod. 33. & Amos 5. Nũquid hostias & sacrificium obtulistis mihi in deserto quadraginta annis domus Israel? Et portastis tabernacula Moloch deo vestro imaginem idolorum vestrorum sydus dei vestri, quæ fecistis vobis? Secundum ergo rationem effingere quis forte posset, quod licet fuissent postea idololatriæ tamen aliquibus iustitiæ officiis vel ante vel post legem floruerunt, quorum merito data est illis lex Veruntamẽ plane legitur Leui. 6. Scito quod non propter iustitias tuas dominus tuus dedit tibi terram hanc in possessionem, cum durissimę ceruicis sis populus. Ratio ergo proxima fuit promissio facta Abrahæ, Isaac & Iacob, vt eodem cap. legitur vbi annotãdum est Abrahã enim antecessisse legi & Moysi qningẽtis annis. Cui vt legitur Ge. 12. & 22. promissa est Chananæorum terra, simul & futurus Messias. Et quoniam lex præsagium erat, vt diximus, præparatioq. eiusdem Messiæ, in eadem promissione insculpebatur lex eius soboli promulgãda. Ob idq. loco citato Deut. Nõ propter iustitias tuas & æquitatem cordis tui ingredieris vt possideas terras earum, sẽ gẽtium sed quia illæ egerunt inique introeunte te deletæ sunt, & vt compleret verbũ suum dominus quod sub iuramento pollicitus est patribus tuis Abraham, Isaac & Iacob Itaq. expulsio gentiũ fuit propter eorum peccata, sed tamen introductio Iudæorum atque adeo collatio legis fuit propter promissiones Dei idque Apost. ad Gal. 3. docens ait. Abrahæ dictæ sunt pomissiones & semini eius, Et non dicit seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno. Et semini tuo, qui est Christus, ergo lex data est illi populo propter promissiones Ille autem ob id factæ sunt, vt populus ille ex quo Christus carnem indutus erat reliquo orbi sanctitate præstaret, secundũ illud Leuit. 19 Sancti eritis, quia ego sanctus sum Veruntamen licet hæc fuerit proxima caussa non tamen in illa animus requiescit. Nam respondendum restat, cur

Resellit prima. Explodi tur secũda cã.

Rõ vera conclusionis. Explanatur posita ratio.

Paulus. Obiectio. Merita Abrahæ minime in caussa fuere vt præ cęteris illius populus eligeret

selectionem Deus habuit Abraham ac suam progeniem, cui mysteria Christi reuelaret, atque ex suo sanguine gignendum polliceretur, quàm vnum quemlibet alium moralium, vtrùm merita eius fuerint in caussa? Re vera minime, sed vt cõclusio asserit, Dei misericordia, Hoc nanque in primis astruit oraculum illud Isaię 41. Qui suscitauit ab oriente iustum, vocauit eum vt sequeretur se. Nam de terra Chaldæorum vocatus fuerit, vt Gen. 11. legitur, quæ quidem regio terræ promissæ orientalis erat. Mox & ratio idem demõstrat. Nam cum gratia, qua grati Deo reddimur, non cadat sub meritum, fit vt neque eius initium & caput promereri vlla possit creatura, initium autem fuit Christus, ergo eius aduentum neque intemerata Virgo mereri valuit, quantominus priscorum quispiam? cum lex fuerit Christi figura, neque illam vel Abraham, vel eius progenitores, aut posteri meruerunt. Quocirca mera fuit Dei elementia, quod ipse eiusque prosapia interomnes mortales eligeretur. Neq. vlla potest humana designari caussa, sed in radicem prędestinationis, quæ nullam præter Dei voluntatem habet, referenda est talis electio, iuxta illud celebre August. axioma super Ioan. Quare hunc trahat, illum non trahat, nolli uelle iudicare, si non vis errare. Veruntamen quod de Deipera Virgine cõfitemur, & de Abraham quoq suo gradu censendũ est. Etenim et si Virgo non meruit Christum incarnati, tamen fixo illo diuino proposito, fecit eam Deus dignam quæ ipsum conciperet secundum illud quod ecclesia canit. Quæ dominum omnium meruisti portare. Et simili modo in suo inferiori gradu fecit Abraham inter mortales dignum cuius sãguinem nasrituro filio suo deligeret. Hæc autem electio primum in sacro canone designatur. Gen. 10. Vbi cum peruentum est ad enarrãdum progeniem Sem filij Noe. ait scriptura. Sem quoque nati sunt patre omnium filiorum Heber &c. Quod utiq. verbum cõsideratissime meditatus est 16. de ciuit. Dei August. Filij enim Heber dicti sunt Hebræi. Ob idque quamuis non fuerit progenitus eiusdem Sem, tamen ob hãc dignitatẽ primus noĩatus. Non ergo ab Abraham quasi Abrahæi, ut quidam Iudæorum au umat, sed ab Heber nomẽ tra-

vñ Chrs originẽ duceret, sed hoc ipsũ in miamdi uinã referendũ est.

Rõ pfatæ assertionis.

August. Electio.

Abrahæ in sacro Canone designatur.

August. Distinctio præceptorũ legis antiquæ.

Quarta conclu. bimembris.

traxerunt. Vixit nanque pater ille sub ætatem Nemrod, quando facta est linguarum diuisio, ob idq. appellauit nomen filij sui Phaleg, ut ibidẽ legitur, quod est diuisio, eo ꝙ in diebus eius diuisa sit terra. Inde ergo diuinitus separatus est Heber a reliquis, qui cum Nemrod aduersus Deum ipsum coniurauerunt. A quo Heber sextus fuit Abraham, quem Deus (ut legitur Genes. 12.) præcepit exire de terra sua, & de cognatione sua. Et hæc de priori q̃onis membro. De posteriori vero, puta de legis obligatione, an extenderetur ad gentes, subiunguntur duæ aliæ conclusiones, hac distinctione præmissa: In lege quædam erant præcepta de lege naturæ. vt Decalogus & moralia reliqua, quædam vero eidem naturali iuri adiecta, vt ceremonialia & quedã legalia. Sit ergo conclusio ordine quarta. Cuncti mortales tenebantur seruare illa quæ sunt legis naturæ, non quidem ob uinculum Mosaicæ, sed id eadem iubente natura. Reliquorum uero obseruantia nemini extra illum populum necessaria erant ad salutem. Prior pars, notissima est, quoniam & ante aduentum legis totum humanum genus lumine diuini vultus illustratum seruare stringebatur cuncta, quæ natura docebat, tum ad cultum diuinum, tum & ad humanã societatem referre, lex autem scripta neminẽ ab huiusmodi iugo exemit. De his ergo naturæ præceptis in lege conclusio aitad Rom. 2. Pau. Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt, faciũt. Posterior autem pars ex dictis plane colligitur. Etenim qui ad sublimiorẽ religionis ordinẽ assumuntur, pluribus religantur ꝗ reliqui laxioris uitæ, ut in clericis & monachis videre, est populus autẽ ille selectus fuit ad excelsiorem sanctitatis gradũ, qualis dicebat populum, ex quo erat Christus nasciturus, & qui figuram eiusdem Christi gerebat, ergo ad peculiaria illa instituta, legi naturæ superaddita, solus ille populus erat obligatus. Vnde Deut. 18. Perfectus eris & absq; macula coram domino Deo tuo. Quamobrem uelut arctioris religionis cultoribus quædam professionis imago illius legis erat iniecta, secundum illud eiusdem lib. cap. 26. Profiteor hodie coram domino Deo tuo, &c. Hinc demum colligitur quinta conclusio. Tam currente illa lege, quam ante ipsam potuerunt

Probatio prioris membri.

Paulus.

Probatio posterioris mẽbri.

Quinta conclu.

sub lege naturæ homines salutem obtinere. In lege inquam naturæ, non tamen per eiudem naturæ vires. Nam Dei gratia res est super naturalis, quã id circo sine intellectus aliqua fide, ac subinde diuina ope uoluntatis motrice adipisci nemo unquam ualuit. Et in hoc sensu intelligitur Diony. 9. cap. cælest. Hierarch. vbi ait multos Gentiles per Angelum fuisse in Deum reductos & Eccl. 17. In vnamquamq. gentem proposuit Deus rectorem, ac perinde ea quæ ad salutem sufficiebant. Nam in omni lege voluit omnem hominem saluum fieri vsq. ad euangelicam, omnibus est necessaria. Igitur si de Socrate Platone. Aristotele, Catone, Seneca & id genus ethnicis pręcipui noĩs explorare cupis, fuerintne ingressi salutis uiam, perpendendũ tibi primum est, an aliqua vitia admiserint tã aperte cum naturali rõne pugnãtia, vt nullum sibi possent ignorantiæ clypeum obtendere. Nam quos tale, inueneris, impietas esset suspicari fuisse seruatos. Quare nullus idololatrarũ excusari potuit. Neq. eorum qui adulteria & furta ac peiora flagitia ignorarũt. Secus de fornicatione simplici, cuius ignorantia probabile est Ethnicorum aliquos antẽ scriptam legẽ potuisse excusari Sicuti & Socratem, & si uenenum epotauit, quod re vera non est licitum potuit tamen ignorantia excusari, nimirum credens legem illam qua cõdemnatus est, fuisse bonam. Et simile dicendũ de Seneca, cui data a tyrano fuit mortis optio. At neq. Catonem, neq. aliorum quẽpiam qui mortem sibi consciuerunt, legitima ignorantia excusat, lumen. n. naturæ plane docet nemini licere sibi mortem consciscere. Platonem autem August. in lib de vera relig. ualde commendat, quod perpetuam seruauit continentiam. Et certe est per quam uerisimile in Dei gratiam fuisse receptum. Hæc autem quæ in coiectaris posita sunt, non est, quod nos remorentur.

Dionysius.

Quid sẽtiẽdũ de exitu Socratis, Platonis atque Arist.

August.

Verisimile est Plat. in Dei gratia fuisse.

Ad primum igitur argm capitis q̃onis respondetur, ꝙ nõ oportuit legẽ, quę si figura erat nostræ, tanta similitudine eẽ rñdere, vt esset tã vniuersalis. Imo decuit rõne iã dicta peculiari populo præscribi, ex quo Christus nasceretur, secundum illud ad Rom. 9. Quorum. s. Iudæorum, est adoptio filiorum Dei, & testamentũ, & legislatio, quorũ patres ex quib. Christus & secundum

Ad primũ arg.

dum carnem Neq subinde Deus fuit, personarum respector. Nam cum nemini debitor sit, cui vult miseretur, & quem vult indurat. Vnde Augu li. de prædest. sanct. Omnes, inquit, quos Deus docet misericordia docet, quos autem non docet iudicio non docet, hoc enim venit ex damnatione humani generis pro peccato primi parentis. Suppositis autem nostris meritis quæ ex eius gratia pullulant, citra personarum acceptionem reddit vnicuiq. (vt ait Paulus) secundum opera sua. Ad secundū, negatur deteriorem fuisse Iudæorum conditionem, quam Gentilium, imò tātò fuit præstantior populus ille, quanto Dei legi & cultui districtius mancipatus. Quemadmodum, & inter Christianos quo arctius se homines religionum votis perstringūt, fælicius veniunt. Vnde Deut. 4. Quæ est alia gēs sic inclyta vt habeat ceremonias iustaque iudicia? Quocirca ut Exod. 12. scriptum est, quicunq. Gentilium voluisset in Iudæorum familiam commigrare, ac nomen suum in legem illam adscribere, circuncisus admittebatur, vt in vsum illis nunc est qui religiones profitentur. Quod si quis hic hæreat, vtrum poterant Gentilium quiq. particulam legis recipere absque totius professione, & præcipue an poterāt circuncidi extra legem viuentes? Videtur namq. ratio partem affirmatiuam persuadere. Nam inter Abraham & Moysen durauit quingētis annis absq. lege circuncisio. Respondetur quod nihil Gētiles vetabat quo minus possent ceremonias aliquas quæ sibi placerēt, a Iudæis mutuari. Sicuti Romani nōnullas leges ab exteris gentibus receperunt. Attamē nisi profiterentur legem, non esset illis propriè diuina. Quin vero arbitror post datam legē circuncisionem nemini ad salutem cōduxisse, nisi totā profiteretur. Erat enim sicut nobis baptismus professio legis. Quo aperte ad Gal. 5. docet Paulus sub illis verbis, Testificor oī homini circuncidēti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ.

August. Paulus. Ad secūdū arg. Hæsitatio. Suadet pars affirmatiua. Paulus.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum lex vetus congruenter data fuit tempore Moysi.

Primū argum.

REstat postremo, temporis datæ legis rationem reddere. Et ideo quæritur vtrum tempus illud quo data fuit Moysi, negotio conuenirit? Et arguitur a parte negatiua, primo ex his quæ dicta sunt. Erat enim salutis præparamentum, quæ erat per Christum conferenda statim autem homo lapsus remedio indiguit salutis, ergo illico debuit in mundi primordiis ferri. Secundo: Data fuit in sanctificationem eorum ex quibus Christus progignendus erat, illa autem sanctificatio cœpit in Abraham, vt legitur Genesis duodecimo ante Moysen quingentis annis, cui facta fuit promissio, quique (vt ait ad Rom. Pau.) credidit Deo & reputatum est illi ad iustitiam. Ergo illi, vt circuncisio iusta est, ita & lex poni debuit. Tertio. Quemadmodū nuper dicebamus, sicuti Abraham ex vniuerso orbe selectus fuit, vnde Christus originem traheret, sic postea ex illo populo Dauid: Vnde peculiare gēs duceret, quare nuncupatus est filius Dauid, ergo sub Dauide qui post Moysen annis pluribus quam quadringentis natus est, congruentius fuisset lata. Contrarium aūt colligitur ex Paulo ad Galat. 3. vbi ait, Legem fuisse ordinatam per Angelos in manu mediatoris, ordo nanque Dei temporis quoque opportunitatem denotat.

Secūdū. Paulus. Tertiū. Paulus.

Quæstio perfacili negotio expeditur si ex sola Dei voluntate ratio petatur. Nam cum illa non habeat priorem caussam neque quidquam humano generi debeat, legem dedit, quando per suam sapientiam decere cognouit. Attamen exploranda restat caussa ex parte hominum, ob quorum salutem data est. Et ideo statuitur conclusio affirmatiua. Illo temporis articulo data est, quod in rem erat maxime humano generi. Etenim tanquam iniquorum medela condita est ad emolliendam eorum duritiā eorumque edomandam superbiam, & tanquam bonorum iuuamen, ad promouendam eorum salutem atq. ex his duabus radicibus duæ conclusionis rationes ducūtur. Enimuero si priorem spectes, humana superbia de duobus extollitur, naturali s. sapiētia, & potentia, idquod versutus serpens in sua posuit suggestione dum Euā adorsus est. Eritis enim inquit, sicut dii, scientes bonum & malum. Eadem enim procella eum cælo depulerat. Ex re ergo humani generis fuit, vt Deus illud longis seculis suo fauore desereret, porro vt longo experimento cognosceret quā esset

Conclusio responsiua. Prima rō pcōclusionis.

suapte

suapte natura & ad cognoscendum, quod sibi expediret, ignarum atq. ignauum ad agendum. Hac ergo de caussa mortales destituit duabus integris ætatib. vna. s. annis mille quingentis, & eo amplius ante diluuium, quo modum scelerum flagitiorumq. fætore pestiferum submersit. At vero non sic prorsus destituit, quo minus in linea, quæ Christi genealogiam ducebat, non nullos egregia sanctitate insigniret, vt Abel : Enoh & tandem Noe, in cuius suorumq. iustitia seruatum est mundi semen. Atque inde quasi nouas ei inducias indulgens, expectauit hominem secunda ætate fere annorum quingentorū vsque ad Abraham, quem pessimus Nemrod, contra Deum reppellans centū quinquaginta annis antecessit. Ninus autem Babylonicus, per quem idolatria in orbē irrepsit, quinquaginta. Et quia peccatū cōtra naturā idololatriæ atq. infidelitatis pœna est, vt ad Ro. 1. diserte Paulus docuit, paulo post nefanda Sodomorū turpitudo aerem infecit, sub quod utiq. tēpus delegauit Deus Angelos ad Abraham, vt Genes. 18. refert historia qui Christū in salutē humani generis suo illi noīe pollicerētur. Vbi non est mysterium illud prætereundū, nempe quod Angeli ipsi, qui veluti inferno igni urbes illas incensum venerunt, nuntium simul attulerunt futuræ salutis. Itaq. clamor & fumus Sodomorū cœlum ascendens, Deū & ad iustitiā irritauit, vt de nefandis illis ultionem sumeret, & una ad misericordiā commouit, vt hominibus in futurum prospiceret. Vnde & ijdem Dei legati mundo patefacerent q̄ sit dominus ad misericordiam quam ad iustitiam propensior, propter decem quos inuenirent iustos, veniam corruptissimis urbibus promittebant. Nam ob octo animas quas tempore diluuij iustas inuenit, nō prorsus uniuersum deleuerat orbē. Inde tñ charactere circuncisionis obsignatā, Abrahę familiā, tertiā aliā ætate aliorum qngentorū annorū assuefecit, vt ad suscipiendā legē esset paratior. Tanti erat periculi statim diuina illa pcepta orbi concredere. Enimuero cum ei tñ suæq. soboli facta fuerit promissio, lex aūt q̄ nō vni familiæ, sed multo hominum numero, q̄ populū faceret, tradi debuit, expectauit quousq. eadē progenies augeretur in populū. Et prętereà ne de repēte insuetam legem ueluti rem nouā facilè susciperent. Ecce moras quibus Deus tardauit legem ferre vsq. ad initium quartæ ætatis sub Moyse, anno ab orbe condito bis millesimo quadringētesimo quinquagesimooctauo. Tunc ergo data est lex ad retundendā humanā superbiā, qua parte ex naturali sapiētia nascitur. Erat. n. iā tunc naturale lumen vsq. adeo obtenebratū, vt vix hoīes dignoscere possent inter bonum & malum sed dicerēt (vt ait propheta) malum bonū, & bonum malum, Officium igitur legis fuit, hoc docere, explicando naturæ principia. Vnde Pau. ad Ro. 5. Per legem est cognitio peccati. At vero restabat eosdem docere homines, quod neq. cognitio peccati eidem superando & euincendo sufficiebat, nisi diuinitus vires ei suppeditarentur ad agendum. Obidque reliquit Deus mundum sub lege scripta tribus alijs ætatibus nempe mille quingentis annis vsq. ad Chrm, ut longo rerum vsu eādem suā infirmitatem atq. imbecillitatem disceret, vt eum optatius susciperent.

Per hæc soluūtur argumenta incontrariū, quandoquidem reddita est tō cui nō decuit statim in mundi primo dijs legem ferri, neque eandem dari Abrahæ. Quod autem non debuit differri usq. ad Dauid, inde constat, quod non solum familiæ ex qua Christus nasciturus erat, sed toti circunciso populi descendenti ab Abraham fuerat promissa. Quamuis illis qui præcisi fuerant a trunco & recta liena, vt Ismaelitis & Idumæis descendentibus ab Esau, lata non fuerit. At vero cōtra hæc quæ dicta sunt, restat argumentum simile illi, quod fit de aduentu Christi. Ait enim ipse Mat. 11. Quod si in Tyro & Sydone factę essent virtutes quas ipse faciebat inter iudæos, pœnitentiam egissent, Et ideo remissius futurum esset illis gentibus in die iudicij. Simile in quam quis cogitare posset de lege ueteri uidelicet quod si vel alium populum Deus elegisset vel alio tempore scripsisset eis legem obseruantior ei fuisset præstita obedientia, quam tunc ab illo populo qui statim ad idololatriam peruersus fuit Respondetur autem quod illas nos rationes ignoramus sicuti mysterij illius quod refert Paulus ad Roma. 11. nempe cecitatem contigisse in Israel donec plenitudo gentium intraret, Ob idque caussas reddimus, quas con-

Prima mundi ætas.

Secūda ætas.

Paulus.

Mysterium.

Tertia ætas.

Sub initiū quar

Quæ ætatis uetus lex lata est.

Paulus.

Mūdus fuit sub lege scripta trib. ætatib.

Soluuntur argumenta.

Arg. cōtra hæc assertta.

congruere coniectamus, Et non est dubium, quin licet alij fortasse fuissent tunc obedientiores, tamen ad finem vniuersalis redemptionis ex alia parte concurrerint congruentiores caussæ, cur Deus illam gentem & tempus elegerit. Tametsi demum caussę omnes ad fontem prædestinationis referendæ sint. Ex quo primum argumentum præcedentis articuli dissoluimus.

Paulus. Solutio.

QVÆSTIO II.

DE PRÆCEPTIS LEGIS ueteris in genere.

S.Tho.1.2.quæst.99.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex vetus vnicum tantum continuerit pręceptum.

Primũ argu. Paulus.

SEquitur quæstio secunda de legis antiquæ præceptis in genere. Et arguitur, quod nõ fuerint plura, sed vnum tantum, tum ex illo ad Rom.13. Si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum, quod vnicum est tum ex illo Mat. 17. Omnia quæcunq; vultis vt faciant uobis homines, hæc & uos facite illis, hæc est n. lex & Prophetę. Lex nanque uetus non erat amplior quam quæ lege & Prophetis cõcludebatur, ergo tota lex uetus vnicum erat præceptum. In contrarium est Apostolus, qui ad Ephes. 2. appellat illam legẽ mandatorum, quam Christus decretis Euangelicis euacuauit.

Paulus.

In ingressu statim præceptorum legis generalissimus articulus est, an fuerit plura. Similem nanque supra de lege naturæ, quæsiuimus, similique hic modo conclusione dissoluetur, quæ est hæc. Præcepta ueteris legis unum quodammodo sunt ratione ordinis ad eundem finem, simpliciter tamen plura, secũdum peculiares obiectorum rationes quæ eiusdem finis assequendi media existũt. Et ratio est per se lucida. Cũ enim pcepta de actionib. humanis sint earum rerum quæ fieri debent, necessitas autem cuiusq; operis & officii a fine sumatur, finis vero legis (vt supra monstrauimus) sit bonos facere ciues, fit vt per ordinẽ ad hunc finem cuncta præcepta quodammodo dicantur unum, sicuti lex vna. At vero quoniam ad hunc eundem finem multa sint officio necessaria, de quorum singulis speciebus operæpretium est edici singula præcepta sit, vt simpliciter sint plura. Sed porrigit nihilominus nobis vtrunque mẽbrum dubitãdi ansam. Prius in quã, quod legis ueteris non unus tantum, si præcedẽtium memineris, constitutus est finis, sed vnus pręceptorum moralium, qui erat subditorum probitas, atq; alter ceremonialiũ puta Christus, qui illis pręsignabatur. Quare neq; ratione finis unum erat præceptũ. Respondetur tamen quod finis diuinæ legis vt articulo proximo patebit, non est sicuti humanę, amicitiam tantum & charitas inter homines, sed illa quæ nobiscũ est cum eodem ipso Deo, de qua vtiq; legitima charitate illud 1. Thi. 1. intelligitur. Finis præcepti charitas. Hanc autem amicitiam nulla legis opera (vt dictum est) conciliare absq; Dei gratia possunt. Concedimus ergo duos fuisse particulares fines legis, ad vnum tamen relatos. Finis. n. moralium, erat mores componere, finis autẽ ceremonialiũ, venturus Christus, auctor gratiæ: quorum vtrunq ad ueram salutem animę exigitur, qui vnicus est legis finis, nam per Christi gratiam eius efficimur mẽbra, in ipso autẽ compaginati per legis officia progredimur ad vitam ęternam. Alterum vero dubium est huic contrarium: Apparent. n. omnia pręcepta, non solũ (vt a nũt) secundum quid per ordinem ad vnum finem, sed simpliciter esse hoc unum: diliges dominum Deum tuum. Enimuero dilectio Dei nihil aliud est, quam eius seruare mandata, iuxta illud Io. 14. Si quis diligit me sermonem meũ seruabit, & pater meus diligit eũ. Et i. Io. 2. Qui dicit se nosse Deũ & mandata eius nõn custodit, mendax est. Qui autẽ seruat uerbum eius, uere in hoc charitas Dei perfecta est. Et confirmatio sententiæ huius est, quod per cuiusque præcepti, quod uere est præceptum, transgressionem amittitur Dei charitas Quod certe non contingeret, nisi cuiusque transgressio in transgressionem dilectionis Dei incurreret, omnia ergo præcepta simpliciter

Conclu. nsiua. Rõ conclusiõis.

Prima dubitatio. Solutio. Secũda dubitatio. Confirmatio.

Alia cõfirmatio

citer vnum sunt. Namque si hoc neges, cum negare nequeas, quin cuiuslibet prę uaricatio si sit etiam uiolatio huius præcepti diuinæ dilectionis, consequens tibi fit, nullum sit simplex peccatum, sed cuncta sint dupla, vt cum hominem occideret, unum esset contra charitatem proximi, puta occidere, & alterum contra charitatem Dei. Et cum furtum vel adulterium faceres, similiter. Respondetur ergo non unum, sed plura esse quorum distinctio à distinctis rationibus obiectorum summitur, vt qnæst. suq. patebit. Sed tamen omnia sunt quædam explicationes illius generalis quod est diligere Deũ, In hoc capit. constituit nostrum erga ipsum amorem, ipsum in primis coleremus, mox nos diligeremus inuicem. Quocirca conceditur, hominem occidere, esse quandam transgressionem diuinæ dilictionis, sed tamen non sunt duo peccata, sed unum quod a proximo obiecto nuncupatur homicidium, si Itaque ratio illud generalis diligendi Deum contrahitur per diuersas species, sicuti ratio animalis. Vnde sicut homo & animal non sunt duo sed unum quod est homo, si occidere ac dilectionem Dei violare, An uero præter hoc generale sit speciale dilectionis mandatum quod suum habeat peculiare obiectum, S. Th. docet 2.2.q.44 & quæst. sequenti recolendum nobis superest.

Rñsio.

S. Tho.

Ad primum igitur membrum argumẽti in contrarium respondetur, quod sicut modo dicebamus, generale diuinæ dilectionis mandatum specialibus cunctis preceptis participari, ita & hoc. Diligens proximum. quũ sicut teipsum, finis est omniũ quæ erga proximum implẽtur, quin vero genus per reliqua speciatim expositũ. Nihil n. aliud est diligere proximum, quam illum non lædere, puta non occidere, non furari, & c. quod uerbum Paulinũ, instaurari, designat. Inter alios namque significatus, quos nos illi agnouimus, tunc preci puæ probauimus, quod ẽ, recapitulari, ac repeti. Qui enim iubet proximum diligere, in uirtute præcipuit non mœchari, non furari, &c. In dilectione autem proximi includitur dilectio Dei, eo quod cum vniuersos mortales pro filiis ducat, in hoc uult amorem nos sibi exhibere, ut nobis inuicem exhibeamus Vnde Ioã. 4 Hoc mãdatum habemus a Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratem suum. Atque hac ratione hoc solo mandato, Diliges proximum tuum sicut teipsum, complexus est Paulus ambo illa quæ Christus Matth. 22. distinguit de dilectione Dei & proximi, in quibus duobus pendere docuit omnem legem & prophetas. Et eodem relabitur solutio secundi membri Cum enim. 9. Ethic. capit. 8. auctore Arist. ab ipso eodem homine ea omnia quæ ad amicitiam attinent, ad ceteros perueniant, quod est, ex eo quod sequisque deamat, alios subinde amare, cuncta amicitiæ iura ac petinde præcepta, quæ inter amicos ac proximos seruantur, hoc alios concluduntur, vt ita se quisque ad alios habeat quemadmodum ad seipsum idque comprehenditur illo generalis præcepto. Omnia quæcunque vultis ut faciant uobis homines, hæc & uos facite illis.

Act primũ arg.

Auctor in c. 13. Epistolę ad Ro.

Adsec ũdũ arg. Aristot.

ARTICVLVS II.

Vtrum præceptorum legis ueteris trina sit differentia, uidelicet moralium ceremonialium, atque iudicialium.

CVm monstratum nobis fuerit præcepta moralia esse plura ordo poscit vt exploremus utrum eiusdẽ, sint speciei an uero trina differentia distinguantur, vt alia sint moralia, ceremonialia, alia uero indicialia. Et arguitur contra hanc trimembrem diuisionem. Præcepta moralia, vt in subsequentibus uisuri sumus omnia sunt de iure naturæ, ergo non opus fuit in tabulis legis veteris scribi. Probatur consequentia, quoniam lex diuina illic debet nobis suppetias ferre, vbi natura seccumbit. Si ergo ratio naturalis decalogum mortales docebat, quidnam opus erat lege diuina explicari? eo potissime, quod lex vetus dicitur literam occidens, vt patet 2. ad Cor. 3. morum autem præcepta non occidunt, sed uiuificant, secundum illud Psalmi. In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me. Secundo arguitur, si præcepta moralia scriptu necessaria erant nihil opus erat ceremonialia adijcere. Moralibus enim ut

Arg. 1.

Paulus.

Arg. 2.

nomen

nomen sonat humani mores informātur. inter quos præcipua pars est diuinus cultus, ut gentes vniuersæ sub lege naturæ agentes more & vsu vbisque docuerunt, Cicero. ceremonialia autem ad diuinum cultum pertinent. Vnde Cicero in sua Rhetor. Religio, inquit, diuinæ naturæ cultum ceremoniamque affert. Concludūntur ergo Solutio Repub. religionis ceremoniæ sub moralibus præceptionibus. Quod si dicas gratia, præmōstrandi Christi fuisse instituta, id sane potius verbis demandari deberet, quam re- August. Arg. 3. bus quippe cum verba, vt 2 de doct. Christ. auctor est Argu. principem teneant significandi locum. Tertio ex eodem fonte arguitur. Iudicialia præcepta ad iustitiā prorsus pertinet, nam iudicium actus iustitiæ est quod & Dauid in Psalmo significat vbi ait. Quoadusq. iustitia conuertatur in iudiciū, officia autem iustitiæ, perinde atq. aliarum virtutum sub moralib. præceptionibus comprehenduntur, nulla ergo necessitas postulabat, iudicialia mandata mora- Arg. 4. libus adhiberi. Quarto argui, si oportuit tres istos præceptionum ordines distinguere, necessarium quoq. fuerat plura adiicere, nempe testimonia. Nam Deu. 16. legitur, Custodi præcepta domini Dei tui, & testimonia & ceremonia. Deinde mandata quoniam eodem lib. cap. 21. quatuor distinguuntur, vbi legitur, Obserua præcepta, & ceremonias, & iudicia, & mandata. Ad hæc & iustificationes iuxta illud Psa. In æternum nō obliuiscar iustificationes tuas. Item quia præcepta moralia, vt infra decalogo uidebitur, omnia pertinēt ad virtu- Deut. 6. tem iustitiæ, debuerunt subinde alia adhiberi de virtute & temperantia & aliis virtutib. In contrarium est illud Deut. 6. Hæc sunt præcepta, nēpe moralia, per Antonomosiam, ceremoniæ, atq. iudicia. Et c. 14. Decem verba scripsi, in duabus tabulis lapideis, & mihi iniunxit in illo tempore, vt docerem vos ceremonias & iudicia quæ facere debeatis quibus locis tria hæc præceptorum genera designantur.

Quoniam de singulis præceptorum generibus singulæ inferius repetendæ sunt quæstiones ad præsentem, quæ generalis est, quatuor conclusionibus breui compendio respondetur Prima est. Necessarium fuit præcepta moralia lege illa ueteri explicari, vt Exo. 20. vbi decalogus scriptus habetur aliis locis, quibus alia scribuntur, comprobatur. Enimuero vt præcipua humanæ legis intentio est homines mu- Prima concló tua inter se beneuolentia deuincere, ita & Dei propositum est, per suas leges eosdem secum arctissima amicitia copulare. Quare non est eius intentio, vtcunq. bonos nos efficere humano more, sed sibi gratos cum autem similitudo sit mutui Probō. amoris fons, secundum illud Eccl. 13. Omne animal diligit sibi simile, fit ut optimo Deo nemo gratus acceptusq esse possit, nisi ei suo gradu sit bonitate similis. Et cum auctore Arist. 2. Ethi. virtus sit quæ Aristot. bonum facit habentem, & eius opus bonum, intentio diuinæ legis est, homines uirtutibus sibi gratis imbuere, morumque ornamento decorare. hoc autem non fit nisi per motum præcepta, nam inde dicuntur moralia, ergo illa fuerunt in le- Lucidus sēsus monitionū diuinarum. ge necessaria. At que hic fit lucidus earum monitionum sensus, quibus amantissimus nostri Deus ad virtutes nos diuinarum imitatrices allicit. Vt Le. 19. qb, mortales ad uirtutes diuinarū imitatrices allicit. Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum Et in Euangelio Christus. Estote misericordes, sicut Pater uester, misericors est. Luc. 6. & Mat. 5. Estote ergo uos perfecti, sicut & Pater uester cælestis perfectus est. Ac si dicat, Aliter ei chari esse non ualetis, nisi sitis imitatrice uirtute assimiles. Quod si contra præceptorum istorum numerum arguas, quod non fuerit sufficiens, propterea, quod vt paret in Decalogo, præcise sunt præcepta iustitiæ, quæ est ad alterum cum tamen sinit & aliæ homines virtutes in ordine ad seipsum, vt fortitudo, & temperantia, atque id genus plures. In subsequenti quæst. tibi Affulgebit responsio, vbi patebunt præcepta alia, quæ tamen omnia in Decalogum redu- Secū da concló. cuntur. Secunda conclusio: præter moralia concedens fuit ac necessarium, vt lex vetus ceremoniam cum præceptiones explicaret. Nomen. n. ceremonia, siue a Cerete dicatur quám frugum deam colebant Cicero. quod Cicero. 1. in Verrē his verbis annuere videtur. Sacra Cereris, summa maiores Valerius nostris religione confici ceremoniis que uoluerunt. Siue (quo Valerius libentius recipit) a Cere oppido, vbi Roma a Gallis direpta, religionis sacra recondita sunt tamen eos significat ritus, qui ad diuinum attinent cultum. Veruntamen diuinus cultus, vt D. Tho. hoc loco scienter docuit, diffe- S. Tho.

renter

rentet altiusque diuinis legibus instituitur, quam humanis. Etenim cum lex humana, vt nuperrime dicebamus, rebus duntaxat humanis consulat (nil de Ecclesiasticis in præsentia definimus) non altiorem cultum Dei instituit, quam quem ad commune temporarium bonum conducere iudicat, Deus autem hominem ad seipsum pertrahens, cum sui cultum suis legibus edocet, quo homines, terrenis posthabitis, ad ipsum animis subleuentur. Et cum non solum per internos actus credendi sperandi, & amandi, verum & per exteras protestationes profiteamur nos eius famulos, necessarium fuit cæremonias illas diuina lege institui. Emergunt autem ex hac conclusione dubia duo. Primum, quod negare videmur ceremonialia ad morum informationem pertinere, quãdo quidem a moralibus huiusmodi præcepta secernimus. cum tamen in morum compositione pars illa præcipuum habeat momentum, quæ diuino cultui dedicatur. Quapropter sicuti nos orantes, psallentes, turificantes, atque hoc genus cultus offerentes, sic & patres illis suis, ceremonijs, ceu per alios mores, bene de Deo merebantur: Secundum dubium est, quod quasi iustum approbamus morem humanarum legum, diuinum cultum ad suum ciuilem finem referentium, cum tamen peruersitas appareat, qua fruendi vtimur, Dubii autem prioris responsio est ceremonialia præcepta non sic esse a moralibus diuersa, vt species ex æquo distincta, sed differunt vt generis determinatio ad speciem. Id quod facile perspicias, si discrimen memoria repetas, quod libro primo quæstione quinta constituimus inter ea, quæ sunt iuris merè positiui, & ea quæ sunt iuris naturæ. Nam licet omnis lex & præceptum a naturalibus principijs deriuetur: alias, vt illic monstrauimus, neque legis vigorem haberet, neque præcepti, est tamen deriuatio diuersa. Nam ex eisdem vniuersalibus principijs, quædam deriuantur per modum conclusionum, perinde atque in scientiis speculatiuis, quædam vero per modum determinationis formæ vniuersalis ad specialem. Ad hunc ergo modum moralia ceremonialique mandata differunt, nempe, vt illa deriuentur priori modo, hæc vero posteriori.

Prima dubitatio.

Scđa dubitatio. Moraliũ ceremonialium ac iudicialium discrimen.

Exempli gratia: Id ne facias aliis, quod tibi fieri non vis, principium est per se notum. Mox quod occidi ab altero nolis, aut tua dispoliari substantia, aut torum tuum commaculari, eodem etiam lumine naturali clarescit. Ex quibus naturali itidem consequentia colliguntur moralia præcepta: Non occides, Non furtum facies, Non adulterabis. Et ad hunc ferme modum dicemus infra de aliis quæ sunt extra Decalogum, nam sunt plures gradus. Lex autem humana & omnis positiua, non naturali collectione sed humano arbitramento determinat genus ad speciem. Exemplum: Deum esse colendum, principium est naturale. Quod autem hoc vel illo modo, natura non docet, sed ab ecclesia Euangelica per humanas leges, puta canonicas, ab apostolis deriuatas sancitur, puta, quòd talia feriemur festa, hisque aut illis ritibus religionem profiteamur. Quod autem negotium ecclesiæ iam sanctitate prouectæ Christus commisit, hoc Deus rudi illi populo, quem ex toto orbe uolebat esse illustrem, per se exhibuit. cuncta inquam ueluti pueris delineauit. Quare idem naturale cultus principium speciatim exposuit per illa animalium sacrificia, aliosque ritus quos natura non clarè docebat. Et hæc sunt ceremonialia præcepta, tametsi hoc fuit legi illi peculiare, quod cum esset vmbra futuri Messiæ, qui futurus erat verus Deus, talia decuit iubere sacrificia & ceremonias, quibus sub nube & figura eundem Messiam cultores eius profiterentur. Ad secundum vero dubium respondetur bifariam contingere diuinum cultum ad ciuilem finem & humanum referri. Vno modo, vt humanus tanquam supremus existimetur. Et hæc esset peruersitas utendi fruendis, fruendique utendis. Attamen diuinum cultum referre ad temporalem finem non tanquam ad supremum sed tanquam ad illum qui rursus refertur in Deum, nulla est peruersitas. Quin uero per hoc profitemur cuncta nobis diuinitus obuenit. Qua ratione ecclesia preces fundit, sacrificiaque & missarum solennia offert pro temporibus bonis, lex ergo humana hoc modo refert. diuinum cultum ad suum finem, quamuis Canonicæ Ecclesiasticæ, diuinarum sequaces ciuilibus debent hoc pre-

Ad secũdum dubium.

præstare, vt animos hominum a terrenis diuulsos, ad Deum promoueant. Gentilium autem superstitiosa religio eatenus est culpanda, quod ritus in primis suos dijs falsis dicabant. Mox quod demoniacis illusionibus seducti extorum inspectione animalium, aliorumque superstitione auguriorum contendebant futura prænosse. Tertio, quod spurcis ceremonijs vtebantur. Ac demum quod quasi fœlicitatem in terrena prosperitate collocantes, non alia ratione deos videbantur colere, quam quod eorum ope indigebant. Quare aliam colebant frugum deam, alium vini, atq; alium bellorum, qui cum ipsis agebant, tunc præcipue placare curabant. Tertia conclusio. Præter hæc duo præceptorũ genera, necessarium rursus fuit iudicialiũ tertium. Huius enim ratio similis est, quã de proximis ceremonialibus informauimus. Cum enim lex diuina homines primum in ordine ad Deum, mox ad suam in uicem amicitiam pacemq; instituat quorum vtrunque naturalis lex in genere pręcipit, consequens fuit, vt ambo in specie Deus explicaret. Atque adeo sicuti ceremonialia præcepta peculiariter de diuino cultu instituit, sic etiam debuit & iudicia constituere, qui bus beneuolentia & pax inter homines constaret. Collige ergo differentiam horum trium generum præceptionum, reliqua.n. duo a moralibus deriuantur, quæ dictamina sunt iuris naturæ, nempe ceremonialia respectu diuini cultus, iudicialia uero respectu tranquillitatis humanæ. Quo circa vt in solutione primi auctor est S. Tho lex vetus aliquid addebat supra ius naturæ. nimirum eo modo, quo leges humanæ adiectiones sunt ad idem ius. Habemus etenim & sub noua lege ceremonialia, vt dictum est, vt psalmodiam, processiones, thurificationes, & alia huiusmodi. Et iudicialia, vt excommunicationes, suspensiones, atque irregularitates, & cæt. Et antiquas Canonum pœnitentias. Sicuti & iure ciuili iudicialia supplicia. malefactoribus decreta. Nisi quòd ratione supra dicta Christus hæc in Euangelio non expressit, sed ecclesiæ & reipublicæ ciuili commisit. Deus autem in lege ueteri cuncta explicuit. Hinc subsequitur alterum discrimen, nempe quod præcepta moralia sunt simpliciter de iure naturæ, puta præcepta, quia bona, aut prohibita, quia mala. Reliqua vero de iure positiuo diuino, sicut ceremoniæ & iudicia nostra, de positiuo humano, nempe bona, quia præcepta, vel mala, quia prohibita. Quemadmodum Aristot. 5. Ethic. capitulo septimo distinguit iustum naturale, hoc est natura sua tale, & legitimum, quod antequam positum esset, nihil referebat, sed postquam positum est. Atqui ad hæc tria genera forte allusit Paulus ad Rom. 7. dicens, quod lex est sancta, quantum ad ceremonialia, eo qnod illud est sanctum quod Deo dicatum est. Et mandatum iustum, quantum ad iudicialia, & bonum, hoc est honestum quantum ad moralia. His demum adiungitur quarta conclusio. Quamuis alia inueniantur in ueteri lege nomina, scilicet mandata, testimonia, & iustificationes, cuncta tamen ad hæc tria genera reducuntur Ratio conclusiouis sic habet, quædam in lege existunt quæ ceu agendorum præcepta edicuntur. Alia vero adhibentur quasi robur ad eorum custodiam. Illorum ergo sunt tria genera iam posita horum autem altera tria. Nam quod ad legis obseruantiam conducit, primum est legislatoris auctoritas secundum vero legis utilitas, quæ est vel consequutio præmii, vel supplicii cautio. Illa ergo quibus auctoritas maiestasque legislatoris commendatur, dicuntur testimonia, vt Deuter. 17. Audi Israel, Dominus Deus tuus unus est. Et legis caput, quo pronunciatur creator cæli & terræ. Et in Psalm. Tu terribilis es, & quis resistet tibi? Et Omnipotens nomen eius, & similia. Illa vero quibus vel præmia, vel supplicia proferuntur, dicuntur iustificationes, vt Deuter 18. Si audieris uocem Domini Dei tui faciet te celsiorem cunctis gentibus. Et Isaia 1. Si audierit bona terræ comedetis, quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit uos. Nam per hæc diuina iustitia commendatur. Mandatum autem forsan idem est quod præceptum. Sed quoniam loco citato uidentur ab inuicem secerni, fortassæ præcepta referuntur ad ea, quæ ad salutem sunt necessaria, mandatum uero ad illa, quæ per charitatem supererogantur, cuius generis sunt & Euangelica consilia. Atque illud Exodo. 2. Si pignus acceperis uestimentum a proximo tuo, ante solis occasum reddas ei.

Vel

Tertia conclu.

Primũ discrimẽ inter tria genera pręceptionum moraliũ. s. ceremonialium & iudicialium.

S. Tho.

Scd̃m discrimen.

Aristot.

Paulus.

Quarta conclu.

Rõ conclusiõis.

Vel fortè præcepta sunt, quæ Deus in tabulis scripsit vt Decalogus, mandata vero quæ Moysi reuelauit, vt populo promulgaret Tametsi & ipsæ iustificationes, testimonia etiam sunt diuinæ iustitiæ. Vniuersa autem reducuntur ad tria priora genera lia quandoquidem alia (vt dictum est) nō tam præcepta sunt, quam ad eorum custodiam pertinentia.

Ad primū arg. His hoc pacto constitutis, ad primum argumentum in contrium respondetur, quod etsi præcepta moralia nihil aliud sint quam quod lex naturæ dictat, & serena ratio docere potest, operæpretium nihilominus fuit, vt Deus non tantum in supernaturalibus, verum & in naturalibus tali prudentia illis opem ferret. Nam etsi nunquam rationi synderesis eo usque extingui valeat, quin prima principia naturalis iuris ei refulgeant, tamen ea potest caligine obduci, vt circa eorum conclusiones hallucinetur oberretque. Idque non solum in speculabilibus, verum & in moribus. Mirabile enim est dictu, quanta speculabilibus sapientum vetustorum deliramenta memoriæ prodita sunt. Et in moribus non solum fornicatio simplex, verum & grauiora pro licitis ducebant.

Atque illo maximè tempore, quo lex data est, hanc mentium nebulam credibile est mortales obtenebrasse. Eadem enim de causa & supernaturalis fides non solum de supernaturalibus articulis nos erudit, verum & de alijs quos natura docet, quod Deus est unus, atque omnium causa, quodque anima sit immortalis, & de similibus. Id autem quod in eodem argumento adiectum est, nempe id, quod est literam legi occidere, moralibus præceptis non competere, negatur. Immo, vt Aug. libro de Spiritu & liter capit. 14. auctor est, nosque ab ipso instructi super tertium caput ad Rom. fusè tractauimus, præcepta ipsa Decalogi sunt, de quibus Paulus ait literam occidere, atque iram operari. Non quidem quod id directa intentione (vt iam dictum est) facerent, sed quia ostendēdo peccatorum opera nudabant subditos omni excusatione: & tamen lex illa gratiam non conferebat. Attamen qui ex fide venturi Christi iustificati illa præstabant iustitiam suam augebant apud Deum. Et ideo appellabat eadem opera Dauid iustificationes. Secundum etiam argumentum solutum est, vbi declarauimus quemadmodū ceremonialia ad mores quoque & merita pertinent: sed tamen quia naturali lumine non eliciuntur ex dictamine naturę, sed humano arbitramento vel diuino, à moralibus secernuntur. Itaque Deum colere, præceptum morale est: hoc autem vel illo ritu, ceremoniale.

Ad confirmationē eiusdē arg. Aug. Auctor in c. 3. Ephes. ad Ro.

Ad secūdū arg.

Ad aliud autem quod illic subijcitur, respondetur, quod etiam si verba commodiora ad significandum nihilominus vt Dionys. primo capit. Cælestis Hierarch. auctor est, natiuum est hominibus rerum similitudinibus sensibilibus spiritualia intelligere. Ob idque decuit tales illi populo ceremonias iuberi, quibus venturum Christum profiterentur Ad tertium pariter, vt de ceremonialibus, respondetur, quod etsi actus iustitiæ in genere ad moralia præcepta pertineant, tamen hæc vel illa in particulari iudiciorum præcepta dicuntur iudicialia. Quemadmodum quod omnis malefactor puniendus sit, pręceptum est morale, quod autem fursit suspendendus, & hęreticus comburendus, iudicialia sunt. Vnde cum iudicialia partim cum moribus conueniant, scilicet quod à ratione deriuantur, ad moresque pertinent, & partim cum ceremonialibus, in hoc scilicet quod vtraque speciales sunt determinationes generalium pręceptorum, consequens factum est, vt nonnunquam connumerentur inter moralia, vti Deut. 5. Audi Israel ceremonias atque iudicia: quādoque vero inter ceremonialia, vt Leuit. 18. Facietis iudicia mea, & præcepta mea seruabitis. In priori enim loco iudiciorum nomine comprætenduntur moralia: & in posteriori ceremonialia. Quartum verò supra solutum est præter illam particulam de virtutibus moralibus distinctis à iustitia: quarum vtrique pręcepta statim quæstio proxima constabit, quomodo ad iustitiam reducantur: eò quod præceptum dicit semper rationem debitis.

Ad confirmationem. Diony.

Ad tertiū arg.

Ad quartū arg.

ARTICVLVS III.

Vtrum lex vetus ad sui obseruantiam per temporalium promissiones & comminationes debuit subditos inducere.

POst veteris legis præcepta, sequitur in tertio articulo vt dicamus de eius pręmijs & pœnis, quibus eius cultores & alliciebantur ad eius obedientiam, & à transgressione deterrebantur. Quæritur, inquam, vtrum docuerit promissiones illas & comminationes esse temporales? & arguitur à parte negatiua. Intentio diuinæ legis est, homines Deo amore, & timore subijcere: secundum illud Deut. 10. Et tunc Israel quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in vijs eius, & diligas eũ temporalis autem cupiditas à Deo animo longem abducit: secundum illud August. lib. 83. quæstionum q. 36. Venenum charitatis est cupiditas: ergo illectamenta illa ac territamenta minimè diuinam legem decebant. Secundo; Leges humanæ inde apparent deieciores, quòd per hæc lubrica, pereuntiaque temporalia ad bonum ciues promouent: lex ergo diuina quæ ad immortalem fælicitatem mortales ducit, non deberet similibus munusculis ac deterriculis vti, atque eo minimè, quod temporalium prosperitas communis est iniustis cum iustis, atque aduersitas iustis etiam cũ iniustis, secundum illud Eccl. 9. Vniuersa temporalia hæc eueniunt iusto & impio: bono & malo: mundo & immundo: immolanti victimas, & sacrificia contemnenti, ergo temporalia bona vel mala incongruenter statuuntur vt præmia vel pœna mandatorum legis diuinæ. In contrarium autem est illud nuperrimè citatum Isaiæ. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terrę comedetis: quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos.

Argu. 1.

August.

Argu. 2.

Adnotandus est in primis quæstionis titulus. Haud. n. in dubium reuocatur, quin custodes illius legis per fidem & gratiam Iesu Christi præmia consequerentur æterna, transgressoresq; afficerentur perpetuas supplicijs, sicut Euangelicis professoribus contingit. Effulserat namque antiquis illis alterius, vitæ lumen: vt patet Genes. 37. Descendam ad filium meum lugens in infernum. Sic enim appellabant decessum vitæ præsentis: propterea quod illis nondum cœlestes fores patebant: quare etiam iusti descendebant ad limbum. Et Ezech. 37. aperta extat futuræ resurrectionis prophetia in campo illo, quem propheticè cernebat plenum ossib. Nam dictum est ei, Putas ne viuent ossa ista? Et sequitur. Ecce ego mittam in vos spiritum & viuetis: Iob. 19. Credo quod redemptor meus viuit. Et act. 23. mentio fit opinionis Sadducæorum negantium resurrectionẽ mortuorum contra fidem quam reliquus populus sustinebat. Et Dauid in Psalm. 101. In memoria æterna erunt iusti. Et Sap. quinta. Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerũt. Et de miseris supplicia luentibus subditur. Videntes turbabuntur terrore horribili, & c. Igitur quod in quæstionem producitur non est cur non fuerint illi patres aut præmiati, aut puniti nisi temporaliter: sed cur, cum eadem illos sicuti nos, præmia, & supplicia manerent sempiterna, non fuerint in lege scripta nisi temporalia. Respondetur ergo vnica conclusione. Condecens fuit & illi populo congruentissimum, vt illis pollicitationibus, & comiminationibus temporalium adduceretur. iam enim superiori libro monstratum est leges ad sui obseruantiam suplicio rum metu pręmiorumq; spe hoĩes attrahere: instar scientiarum speculatiuarum, quæ per principiorum cognitinem ad cõclusionũ assensus permouent. Quapropter ea esse debet legislatoris prudentia, Vt secũdũ ingenia ciuium præmia statuat quã supplicia, popolum aut illum Paul. ad Galat. vt q. præcedenti meminimus, puero cõfert dum sub pedagogo eruditur: sed naturale puerorum ingenium est, solis illis munusculis allici, quæ sunt ante oculos: nam ea quę absunt, mente percipere nequeunt. Et eadem rõne pñtium timore deterrentur Expediẽtissimũ ergo fuit, vt lex illa quę, vt dictum est, tãquam imperfectio quędã ad perfectionem Euangelij gentem illam pręparabat, infimo illo præmiorum pœnarumq; genere vteretur. Qua p p Paulus ad Phi-

Sensus propositæ quæstionis.

Cõclu. responsiua.

Probatio primæ conclusionis.

Paulus.

Paulus.

Philip. 3. Euangelicam familiam veluti filios iam Dei charitate prouectos, atque in hæreditatem missos exemplo suo commune facit, dicens: Quæ quidem retrò sunt, obliuiscens, ad ea quæ priora sunt, extendens meipsum, ad destinatum persequor, ad brauium superna vocationis in Christo Iesu. Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus, &c. Ecce ergo cur Exod. 30. vbi Deus apparuit Moysi, quem ad seniores populi in Aegyptum delegaret, quibus daturus erat legem, hoc tantum eis polliceretur, quòd adduceret eos in regnũ Chananæorum, terram, scilicet fluentem lacte & mele. Christus autem Matth. 5. lator legis nouæ, non inferius regnum, quã cælorum, nobis proponit. Illic bona terræ promittuntur: in Euangelio vero vita æterna. Et Deut. 28. Si audieris, inquis, vocem Domini Dei tui, &c. faciet te Dominus Deus tuus excelsiorem cunctis gentibus quæ versantur in terra: venientque super te vniuersæ benedictiones istæ. Benedictus tu in ciuitate, & benedictus in agro, &c. Matth. autem 5. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorũ. Beati mites quoniam ipsi possidebunt terram. Non vtique infernam Chananæorũ, lacte & melle fluente, sed supernam Angelorum, diuino nectare exuberantem. At verò huic quæ canonica ratio est, alteram eidem proximam subiungamus ex eadem pullulantem radice. Cum illa inquam quæ Christus mundo promissurus erat, vix præ sua celsitudine ab hominibus credi poterant, quia neque in cor hominibus ascenderant, consulto Deus voluit fidelitatem suam in illis temporalibus declarare, vt certiorem arrogaret apud nos fidem, dum postmodum inuisibilia promitteret. Hac enim de caussa populum illum in exilium Aegyptiacum ire sinit, vt inde eum postea in terram promissam optima fide cum tam ingentibus signis & portentis reuocaret, nẽpe vt in illis, tum cælestium futuras promissiones depingeret, tum etiam, vt quam esset in suis pollicitationibus fidelis, humano generi persuaderet. Atque hac, vt reor, de caussa August. 4. libr. contra Faustum, illud appellat testamentum vetus, hoc verò nouum, scilicet non ob id tantum quòd illud huic præfuit, verum & quod illius promissiones rerum erant cum tempore senescentium: in nostro verò illa promittuntur, quæ sunt in æternum permanentia. Simile est & inter supplicia illius, nostræque legis discrimen. Patet enim tum alibi sæpe, tum luculenter Leuit. 26. vbi post temporalia præmia, videlicet, Si in pręceptis meis ambulaueritis, &c. dabo vobis pluuias in temporibus suis, vt terra germinet semen suum, & id genus plurima: subdit, Quòd si non audieritis me, visitabo vos velociter in egestate & ardore, qui conficiat oculos vestros, & consumat animas vestras. Frustra seretis semen, ab hostibus deuorabitur.

Altera rõ conclusiõis.

August.

At verò non sic de hoc interuallo hallucinandum est, vt quis credat neminem illic opera fecisse, nisi metu pænę. Sancti enim illi patres, vt Moyses & Abraham, & prophetæ, timore filiali Deum reuerebantur. Et vice versa in Euangelio multi timore seruili pertrahuntur. Quin verò vt Apostolus ad Roman. 1. non admonet, longè apertius nobis Christus in Euangelio comminatus est Dei iram de cælo reuelatam nempe infernorum tormenta. Sed discrimen est, quòd illic non comminabatur Deus nisi temporalia supplitia, nobis autem comminatur æterna. Ait enim Deus per Isaiam, si audieritis, bona terræ comedetis, quod si nolueritis, gladius deuorabit vos. Ait verò Christus. Et ibunt hi in supplicium æternum: iusti autem in vitam æternam. Præterea, Lex illa plena erat timere, quare data est in monte cum tonitruis & coruscationibus: quod Exod. 20. exponens Moyses ait: Vt probaret vos venit Deus, & vt terror illius esset in vobis: Nostra verò lex in igne amoris effulsit in die Pentecostes. Quod quidem discrimen edisserit ad Hebr. 12. Paul. Quare in illam legem peccantes, statim in supplicium rapiebantur: vt patet in conflatione vituli. vel tradebantur Philisthæis, aut Babylonijs, aut alijs hostibus quibus vindicibus iratus Deus vtebatur. Vnde Dauid Psal. 77. Cum occideret eos quærebant eum, & reuertebantur. Nobis autem (quod notatu dignum est) nullum in Euangelio comminatus est Christus temporale suppliciũ, sed cuncta nos manent in altero sæculo. Qua de caussa multo quam illi deberemus acerbiora expauescere. Sed de discrimine inter ambas leges accuratiorem habebimus quæstione 7. luculentioremque ser-

Paulus.

monem, vbi de lege Euangelica dicẽdum nobis restat.

Ad primũ arg. Ad primum igitur argumentum respõdetur, tres esse hominum ordines quantum ad temporalium cupiditatem distinctos. Vnus enim est perfectorum, qui neutrum oculum ad huiusmodi fluxibilia bona communicijunt, sed illis prorsus abiectis Deo infixi sunt. In quo ordine non erat ille populus: licet quidam rarissimi hunc gradum pertingerent: quorum ait ad Hebr. Paul. dignum non fuisse mundum. Paulus. Alius est extremus ordo peruersorum, qui finem suum in huiusmodi lubricis bonis statuunt. Atque horum cupiditatem asserit Augu. esse charitatis venenum. Augusť. quibus ideò periculosa esset lex, quæ temporalia promitteret. Sed tertius est medius imperfectorum gradus: qui scilicet bona temporalia sic cupiunt, vt viam indicent ad æternorum fruitionem, quare istis salutare est per hæc temporalia ad amorem Dei pellicere. Nam vt est in Psalmo: Confitebitur tibi cum benefeceris illi.

Ad secũdũ arg. Ad secundum respondetur, quod præstantia diuinæ legis præ humana inde depræhenditur, quod humana proponit præmia ab hominibus conferenda. Deos autem, illa quæ ipse est collaturus Ob idque optimo iudicio illa largitur iustis & subtrahit iniustis: nisi quandoque ratio contrarium poposcerit. Vnde si historias veteris instrumenti perlustres, semper ille populus quamdiu Deo legique parebat, temporalium prosperitate affluebat. & contra dum ab eius gratia decidebat, tunc cœli atque hostium aduersitatem experiebatur. Quod si iustos aliquos, quos ait ab Hebr. Paulus angustiatos, & afflictos, mala fuisse perpessos, eiusmodi aduersis exercebat, Paulus. hoc faciebat, vt eis ad maiorem coronam cederet, quamuis, & nõnullos qui exterius legem colentes internum cor in temporalibus sentiebat infixum, secuundum illud Esa. 9 Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me, Si nebat quidem in accumulatiorem ipsorum condemnationem illis fiui.

QVÆSTIO III.

DE MORTALIBVS Præceptis.

S. Tho. 1. 2. quæst. 100.

ARTICVLVS I.

Vtrum omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ

HActenus de legis præceptis in gñe: Descẽdẽdũ ergo iã est ad spẽs singulas. Inter. hæc aũt primũ ac principẽ locũ moralia obtinent. De quibus duas adornamus quæstiones: nempe hãc, de omnib. in gñe, atq; alterã speciatim de singulis. De his ergo primũ interrogatur, vtrũ oĩa pertineant ad legẽ naturæ. Et arguitur à parte negatiua. Primò, Eccl. 17. Præcepta moralia dicuntur disciplina: de illis. n. dr̃ addidit illis disciplinã: & legẽ vitæ hæreditauit illos. Disciplina autem, cũ per doctrinam acquiratur, contra legem naturæ diuiditur quæ vtpote non addiscitur, sed naturali instinctu percipitur, nõ ergo omnia præcepta moralia sũt de lege naturæ. Argu. 1. Secundo: Lex diuina perfectior est q̃ humana: Lex ãt humana legi naturali multa accumulat bonorũ operũ documẽta, vnde fit, vt cum ius naturæ idem sit apud omnes: humana tamen morum instituta sint apud diuersos, diuersa: ergo multò fuit æquius vt diuina lex aliqua naturali insuper adderet. Argu. 2. Tertiò: Non solum naturalis rõ, verum & fides ad morum institutum conducit. Vnde Pau. ad Galat. 5. Fidem ait per dilectionem operari. fides autem sub naturæ lege non comprehenditur, quippe quæ super naturalẽ rationẽ extollitur, ergo non omnia pręcepta moralia legis diuinæ ad legem naturæ spectant. Argu. 3. Paulus. In contrarium est illud Apost. ad Rom. 2. Gentes quæ legẽ nõ habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, vbi moralia præcepta design: bat. Paulus.

Quæstio præsens non tantum mouetur de præceptis Decalogi, verum vniuersim de cunctis quæ per se ad mores, pertinent, Ad quam duabus conclusionibus respõdetur, Prior est, Vniuersa moralia præcepta nõ solũ quæ ueteri testamento scripta sũt, immo si quæ sint alia, sunt de lege naturę, Prima conclu.

Pro

Probatio. Probatur conclusio. Præcepta moralia, sic definitum est, à ceremonialibus iudicialibusque distare quod per se, hoc est natura sua, quæcunque seclusa positiua lege ad mores pertinent, nam ceremonialia atque iudicialia non per se, sed quia per arbitrariam legem posita sunt, ad mores attinent. Probitas autem morum per ordinem ad rationem naturalem, quæ humanarum actionum proprium principium est, existimari debet: Sicuti lapidis aut ligni rectitudo per hoc, quod normæ commensurantur, nempe vt illi mores dicantur, sintque probi, qui rationi concordant: reprobi autem, qui ab eadem discrepant, rationis autem iudicium, tam practicum, quam speculatiuum ex principijs ad cõclusiones procedit, hoc enim ipsum est ratiocinari. Fit ergo consequens, vt omnia præcepta moralia, siue principia sint siue conclusiones, sint de iure naturæ, ius enim nihil aliud est, quam regula. Secunda conclusio.

Secũda conclu. Triplex modus a quo moralia pcepta a naturalibus descendũt. Præcepta id genus moralia in triplici gradu sunt de iure naturæ, secundum tres diuersos modos, quibus ab eisdem primis naturæ princ pijs descendunt. Quædam enim sunt conclusiones, quæ protinus nullo fere negotio, sed qualicunque consideratione quisque per eadẽ uniuersalia principia approbat aut reprobat. Et hæc sunt

Primus in primo gradu. Sicuti. Honora patrem tuum & matrem tuam: Non occides, non furtum facies: & huiusmodi. Ex illo namque principio, Id facias alijs quod tibi fieri uis sub sumpta hæc, naturaliter quoque per se nota, quòd uelles à filijs tuis honorari, sequitur quòd & tu debes honorare parentes. Nisi maius ex illo id deducere, quòd qui beneficium recipit, beneficium debet: est summum quippe temporalium beneficiũ est, quod a parentibus recipimus. Rursus ex illo, Id ne facias alij quod tibi fieri non vis, subsumendo statim quòd nolles ab alio lædi uel in persona, vel in bonis colligitur;

Secũdus Non occides, Non furtum facies, Non adulterabis. Alia uerò sunt quæ non statim cuiusque ratio ex eiusdem principijs colligit, nisi subsidio adiuta sapiẽtum, quorum est penitus res meditari. Veluti illud Leui. 19. Coram cano capite consurge & honora personam senis. Hoc enim non est adeo notum, quam debitum honorandi parentes. Et illud Euangelij; Ne dicas fratri tuo, Racha: quod non tam manifestum est, quam prohibitio non occidendi. Sed

Tertius. alia sunt, quę licèt sint rationi naturali consentanea: tamen non potest per seipsa ratio nisi diuinitus illustrata attingere. Cuius ordinis multa sunt quæ ad diuinũ cultum pertinent. Non facies sculptile: Non assumes nomen Dei tui in uanum. Hæc enim & similia eadem ratio naturalis nisi diuino fulgore irradiata, non medullitus

Obijcit aduersus pfatã ueritatem. callet. Quo autem hæc plusculum lucis accipiant, arguitur contra, & primo, Præcepta moralia atque iudicialia, ut quæstione proxima dictum est, deriuantur quoque à iure naturæ: nam sunt etiam rationi congruentia; alias non haberent rationem legis, vt superiori libro monstrauimus, deberent ergo collocari in aliquo gradu iuris

Prima ratio. naturæ. Mox, præcepta. Decalogi, vel censentur principia uniuersalia iuris naturæ,

Secũda ratio. vel conclusiones. Primum dici non potest, quoniam, vt S. Thom docet non sunt nisi conclusiones inde proximè pullulantes, si ergo sunt conclusiones, quomodo collocãtur in primo gradu? Item illa, quę supra

Tertia ratio. naturam Deus nos docet, non sunt de lege naturæ, cur ergo illic cõstituimus tertium gradum? Ad primum ex superioribus

Ad primã obiectionem colligitur responsio. Etenim etsi ceremonialia ac iudicialia à iure naturæ descendant, non tamen per consequentiam, & illationem naturalem, sicut conclusiones ex principijs, sed per determinationem generis ad speciẽ, legislatoris arbitratu. Et ideo potius ponuntur in altero ordine à lege naturæ remoto, quam collocentur in eius recta linea. Ob idque hęc non permanserunt sub lege Euangelica, sicuti moralia, sed abolita sunt. De materia uero secun-

Ad secũdam. dæ argumẽti, variè a doctoribus opinatur.

Scotus. Nam in 3. senten. distin. 37. Scotus & Scholasticorum nonnulli uniuersalia principia naturæ constituunt in primo gradu, conclusiones autem tam secundæ tabulæ Decalogi quam alias in secundo. De istorum autem opinione infra articu 8. pressius disputandum est. Interim tamen profectè animaduertenda est sententia S. Thom ne quis fallatur, arbitratus Decalogum constituere inter vniuersalia principia, pro eo quod ipsum statuit in primo gradu. Enimuero prima per se nota principia non faciunt gradum, sed sunt radix & fons; gradus enim idẽ est, quod gressus, vnde sicut in linea consanguinitatis stirps, & radix

non est gradus, sed fratres inde proximè cadentes sunt in primo: sic in iure naturæ principia non sunt gradus, sed quæ inde consequentia descendunt. Et per elongationem ab eisdem principijs cæteri gradus discernūtur. Itaque cum in Decalogo sint duæ tabulæ, septem posteriora, quæ sunt in secunda, collocantur in primo gradu: in secundo uero illa quæ sunt extra Decalogū. Qualia sunt præcepta honorandi seniores, & alia quæ non pertinent ad iustitiam. Sed in tertio consistunt præcepta primæ tabulæ. Igitur non statuuntur in tertio ordine, propterea quòd non sint omnium dignissima, immo propterea iudicantur à principijs naturæ elongatoria, quòd ob suā sublimitatem ratio nostra illa non plenè inde elicit, nisi diuinitus adiuta. Sicuti & in illis secundi gradus sapientum indiget disciplina. Alter igitur dignoscitur inter hæc dignitatis ordo, alter verò cognitionis. Quid enim naturæ amicius consentiens, quidve dignius quā præcepta primæ tabulæ, quippe quæ ad cultum unius Dei spectant: Et tamen quia ab humana cognitione sunt remotiora, nullum inter Ethnicos scelus tā late percrebuit, quā idololatriæ impietas. Nam circa alia præcepta secundæ tabulæ minime erratum est: Et circa illa, quæ sūt in secundo gradu minus quam circa primam tabulam. Atque hic ordo cognitionis est, quem scientissime S. Tho. per gradus distribuit. Quæret autem hic fortasse Lector, vtrum omnes gradus illi prohibiti Leui. 18 essent de iure naturæ? Respondetur verò, quòd illi qui per lineam rectam ascendebant, iure naturæ erant prohibiti: vt, Turpitudinem matris tuæ non reuelabis. Et cum filia & cum nepte: præterea cum nouerca & cum sorore. Alia verò ad latus posita, ut cum sorore matris, aut patris, aut cum vxore fratris, non erant prohibita, quia mala, sed mala, quia prohibita iure diuino positiuo. Quocirca illa quidem erant moralia: hæc uerò iudicialia. Ac proinde isti posteriores gradus nō sunt in Euangelio prohibiti: essentque iure naturæ liciti, nisi Ecclesia humano iure illos interdixisset propter deformitatem, quàm præ se ferunt: sed de his latius articulo octauo inter agendum de istorum dispensatione.

Ad tertiam. | Quæst. | Solutio.

Et per hæc patent argumentorum solutiones. Dicuntur enim præcepta moralia, disciplina: propterea quòd nō sunt prima uniuersalia principia per se nota, sed quæ dilucidatione nonnulla indigent. Et ad secundum respondetur, quòd sicuti leges humanæ aliqua adijciunt iuri naturæ, sic & diuina adiecit ceremonialia & iudicialia. Atque ad tertium respondetur, quòd etsi fides sit lumen supernaturale, nihilominus necessaria est ad dilucidandum nonnulla naturalia præcepta: quæ licet colligantur ex iure naturæ, tamen propter suam celsitudinem indigent supernaturali radio, ut uniuersis moralibus clarescant. Qua ratione fides articulum unius Dei inter alios cō numerat, qui tamen naturali lumine sapiētibus innotuerat. Ex quo fit, in illo superius asserto, nempe præcepta moralia esse, quæ per se ad bonos mores attinent, vocem, per se supernaturale lumen non excludere: sed duntaxat positiuam aliam legem: ut expositum est. Itaque etsi nulla esset lex positiua, naturale tamen ius præciperet unum coli Deum, & reliqua primæ tabulæ, tamen nisi lumen fidei mortalibus irradiasset, non omnes ea planè perspexissent.

Ad primū arg. | Ad secū dū arg. | Ad tertiū arg.

ARTICVLVS II.

Vtrum præcepta moralia legis sint de omnibus actibus virtutum.

SEquitur in secundo articulo ut sufficiētiam eorundem præceptorum perpendamus. Et arguitur quod non sint de omnium uirtutum actibus. Obseruatio illorū dicitur iustificatio, secundum illud Psalmi, Iustificationes tuas custodiam: iustificatio autem est actus iustitiæ, ergo in sola hac uirtute uersantur cuncta. Arg. 1.

Secundò ad idem arguitur ex nomine ipso præcepti, quod rationem debiti significat, debitum namque ad nullam aliam uirtutem attinet, quam ad iustitiam, per quam unicuique ius suum redditur. Et accedit huc tertio, quod lex (ut supra dictum est) ob bonum commune ponitur, quod ut 5. Ethicor. auctor est Aristo obiectum est iustitiæ. In contrarium est, quod August. ait, peccatum nihil aliud esse quam dictum uel factum uel concupitum contra legem Dei. Et Ambros. trāsgressionem esse legis diuinæ, & cœlestium inobedientiam mandatorū: peccata verò cūctis uirtutibus aduer-

Arg. 2. | Arg. 3. | Arist. | Aug. | Ambro.

aduersantur ergo & moralia præcepta legis ad vniuersas protenduntur.

Prima conclu. Articulus præsens nō solū ob id in quæstionem prolatus est, vt constet quam latè virtus diuinæ legis protendatur, quæ de vniuersis virtutibus iubet: verum vt humanarum collatione eius præstantia innotescat. Tribus igitur conclusionibus dissoluitur, Prima: Leges humanæ de solis iustitiæ actibus primaria intentione pręcipiunt de reliquis vero virtutibus non nisi quatenus ad iustitiam referuntur. Conclusio hæc superiori libro, q. 6. sua fuit genuina ratione demonstrata, quę hic tamen in gratiam diuinæ legis recolenda est. Legis inquam cuius que præcepta (vt supra ostensum est) ad commune bonum ordinem habent. Quapropter (vt 3. Polit. Arist. docet) secundum aduersas politias diuersæ statuuntur leges: aliæ scilicet in Democratia, aliæ in Aristocratia, atq; aliæ in Regno, quoniam diuersimodè sibi proponunt commune bonum; lex autē diuina & humana, iam supra monstratæ sunt fine differre. Nam humana solum proponit humanum bonum, quod ad pacem amicitiamque inter homines spectat, homines autem amicitiæ fœdera per sola extera illa officia retinent, quæ sūt virtutis iustitiæ: per quam scilicet vnicuiq; qđ suū est, tribuitur: lex ergo humana primaria proposito ad iustitię virtutem attendit. Et si quæ alia de fortitudine, deq; temperātia iubet, non nisi quatenus ad suum commune bonum referūtur. Præcipit inquam fortitudinem, non quæ tibi necessaria est ad tuas propulsandas iniurias, sed quæ rei bellicæ necessaria est, puta, ne locū in acie deseras. Iubet idem temperantiæ moderamen, non tamen quo non sis aut tecum, aut cum tua vxore intemperans, sed quò adulterium non committas. Sententia est Arist. 5. Ethic. c. 1. vbi ais leges de omnibus dictare, coniectantes aut communem omnium vtilitatem, aut optimum, aut principum, vbi tria genera politiæ distinguit.

Suadet conclus.

Secūda conclu. Secunda conclusio: Lex diuina non de iustitiæ tantum actibus sed de vniuersarum virtutum operibus ex æquo præcepta ponit: Probatur ratione contraria: Finis diuinarum legum non est illa, quæ inter homines est beneuolentia, sed ipsorum cū Deo amicitia, ac subinde familiaritas, tum in præsenti sæculo, tum demum in futura æternitate, homo autem non solum per officia iustitiæ & specialis virtutis fit Deo charus, verum & per vniuersas studiosas actiones, quibus homo secum rectè viuit, non modo extere, verum etiam interna mente, in qua Deus suam impressit imaginem. Præcipit ergo lex diuina actus fortitudinis temperantiæ, mansuetudinis, &c. non solū in ordine ad iustitiam inter homines, sed insuper, quatenus in homine ipso diuinam imaginem exornant. Quare ex æquo primariaque intentione tam intellectuales virtutes, quæ sunt rationis lumina, quam morales, quæ appetitum eidem rationi subijciunt, iubet. Nempe tres in primis Theologicas, fidem, spē, & charitatem: mox & quatuor morales, secundum illud Sapien. 8. de eadem diuina lege & sapientia assertum: Sobrietatem & sapientiam docet, & iustitiam, & virtutem, quibus vtilius nihil est in vita hominibus.

Tertia conclu. Tertia conclusio: Nam omnia virtutum opera codē cogendi rigore proponit, sed illa quæ ad necessarium rationis ordinem spectant, sub reatu culpæ iubet: reliqua verò, quæ ad cumulatiorem virtutum perfectionem, ornatumque attinent, sub forma consilij admonet. Qualia sunt illa, quæ pertinent ad inimicorum dilectionem, vt Prou. 25. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. Et reliqua præcepta misericordiæ, vt c. 3. de primitijs omnium frugum tuarum da pauperibus.

Gemina dubitatio. Duplex autem licet exigua, dubitatio ex his fit reliqua Vna scilicet differentia inter humanam legem, ac diuinam cōstituta. Apparet enim in contrarium, quod diuina perinde atque humana principem intentionem dirigat ad iustitiam.

Prima rō dubitandi. Nam præcipue exigit obedientiam, quæ est generalis iustitia.

Secūda ratio. Præterea quidquid iubet, eo refert, vt vel particularem iustitiam, quæ est inter homines cōfoueat, vel illam qua appetitus rationi subditur, ergo nunquam exit iustitiæ tramites.

Ad primādubitationē. Ad hoc autē facile respondetur, in hoc discrimen consistere, quod humana lex habet pro fine iustitiam specialem virtutem, quæ humana societas fidesque constat, lex autem diuina simpliciter cuiusque perfectionem. Nam obedientia, quæ pertinet ad legalem iustitiam, non est finis legis, sed est virtus, quæ subijcit ciues principi, finis enim legis est per obedientiam facere bonos ciues. Illa autem subiectio appetitus ad rationem, etsi ad finem legis pertineat, eò quod in il-

la consistit humana perfectio, tamen cum non ordinet hominẽ ad alium, sed ad seipsum, non habet proprie rationem iustitiæ, sed (vt ait. Ethic. Philosophus) metaphoricam, pro quanto appetitus, & ratio eiusdẽ suppositi considerantur vt duo. Altera vero dubitatio est, quod non videtur lex vetus vniuersas 6.) Christus collationes facta inter ambas leges, ait, Audistis quia dictũ est antiquis. Non occides. Ego autem dico vobis: Qui irascitur fratri suo, &c. Et ideo præmisit: Nisi abundauerit iustitia vestra, plus quam Scribarum & Pharisæorum, nõ intrabitis in regnum cœlorum. Respondetur quod quidquid Christus expressit, quod veram habeat rationem præcepti, cõcludebatur in lege veteri, sed Pharisæi erãt qui eam obnubilauerant. Nam si Christus prohibuit inimicorum odium, idem etiã prohibebatur Leui 19. vbi legitur: Non oderis fratrem tuum in corde tuo Etsi Christus concupiscentiam cordis compescuit, idem scriptum erat Exo. 28. Non concupisces vxorem proximi tui.

Arist ot.

Secũda. Dubitatio.

Solutio.

Ad primũ arg.

Ad primum igitur argumentorum respondetur, quod vbi diuina mãdata appellantur iustificationes, non trahitur nomen a iustitia speciali virtute, quæ est inter homines: sed à iustitia qualis esse debuit inter hominem & Deum, quæ est legalis generalisque virtus; inde scilicet quod debemus proprias voluntates rationi semper ac perinde diuinis eius iussis habere conformes, qua ratione in eius amicitia persistimus.

Ad secũdũ arg.

Et pari modo respondetur ad secundum. Nam etsi omne præceptum rationem debiti præseferat, non tamen debiti specialis iustitiæ, sed debiti, quod est voluntatis ad rationem, atq; hominis ad Deum, quidquid, enim obediẽtiæ rõni debitum est, debetur & Deo, qui rationi est auctor. Et hæc est obedientia generalis. Tertium denique iam solutũ est. Nã etsi omnis lex in bonum cõe referatur, commune tamen bonum aliter lex humana prospicit, aliter verò diuina.

Ad tertiũ arg.

ARTICVLVS III.

Vtrum omnia præcepta moralia veteris legis ad decem Decalogi reducantur.

CVm definitum sit legem veterem de omnium præcepisse virtutũ actibus & tamen in decalogo non extent nisi decem præcepta iustitiæ, quærendum supererat, vtrum reliqua aliarum virtutum ad hæc decem reducantur? Et arguitur à parte negatiua. Prima omnium capit. vt Matth. 22. legimus, sunt: Diliges dominum Deum tuum, & Diliges proximum tuum, hæc autem nec sunt in Decalogo posita, nec videntur ad ipsum posse reduci, ergo non omnia reducuntur ad ipsum. Secundo arguitur: Tertium præceptum, Memento vt diem Sabbathi Sanctifices, apparet ceremoniale, moralia vero non reducuntur ad ceremonialia, sed potius econuerso, cum moralia sint conclusiones naturalis iuris, ceremonialia vero, minimè, ergo non omnia reducuntur ad Decalogum. Tertiò. Præcepta moralia non solum sunt de actibus iustitiæ, sed patent prę terea ad reliquas virtutes, quæ ad mores pertinent: in Decalogo autem non extant nisi iustitiæ præcepta: ergo non omnia illuc reducuntur. In contrarium autem est glossa super illud Matth. 5. Beati estis cum vobis maledixerint homines, dicens, quod Moyses decem præcepta proponens, postea per partes explicuit.

Argu. 1.

Argu. 2.

Argu. 3.

Glossa.

Quæstio hæc inferius art. 11. vbi in particulari aliorum numerus præceptorum refertur, lucidius patebit, nunc ergo tantum in genere duabus conclusionibus absoluetur. Prior est discrimen inter decalogum ac reliqua præcepta, hoc est potissimum, quod decem illa Deus Angelorum ministerio, (vt dictum est) in tabulis Moysi insculpsit: alia, verò dedit per Moysen. Est ergo mediatè speculanda differentia, quod solum Decalogum homo à solo doctus est Deo, reliqua vero ab hominibus. Rationi autem consonantissimum erat, vt Deus tanquam naturæ auctor illa ex se duntaxat doceret, quæ vel naturalis ratio per ex qua adhibita consideratione ex primis naturæ principiis elicit, vel ex infusa fide protinus innotescunt; quorum hæc sunt in prima tabula, illa vero in secunda, vt inferius patebit. Et quoniam inter omnes virtutes patentissima est iustitia, in hac explicanda virtute Decalogus versatur. Quapropter duo præceptorum genera prætermisit, illa s. quæ tanquam per se nota principia in mentibus nostris consignauerat, hæc enim nulla prę terea editione indigebant: vt, Id ne facias alijs,

Prima conclus.

Rõ conclusion.

alijs; &c Mox & illa quæ vigilantiorem exigunt sapientum indagationem, quæ scilicet Moysi & alijs deinde sapientibus docenda reliquit. Hinc ergo colligitur posterior conclusio. Nempe quod omnia ad Decalogum reducantur. Nam ille generalia principia continetur in Decalogo, sicut principia in proximis cōclusionibus, quoniā. Non occides. Non furtum facies, &c. nihil aliud est, quam. Id ne facias alijs, quod tibi fieri non vis. Reliqua vero continentur in eodem Decalogo, sicuti conclusiones in suis principijs. Vt illud Leuit. 19. Coram cano capite consurge; virtute continetur in illo quod est Honorare parentes; &, Non fornicaberis, ad id quod est. Non mœchaberis; & illud; Non fœnori dabis; ad id quod est. Non furaberis. Attamen quia copiosius ac luculentius artic. 11. explicanda hæc sunt, illuc vsq; reliqua sunt expectanda.

Secūda conclus.

Ad primū arg.

Ad primum igitur argumentum respōdetur, ideo illa principia de dilectione Dei & proximi non esse in Decalogo expressim posita, quòd nulla editione opus habebant, eo quod sint per se nota, sed Decalogus fuit illorum explicatio. Prius enim statim per fidem fit notum; vt articulo proximo patentius fit. Quicunque enim fatetur esse Deum, eadem ipsa confessione compertissimum habet eundem a se esse diligendum. Neque quidquam esse potest rationi naturali apertius consentiens.

Attamen quia diligens modus, cum res sit supernaturalis, non sit cunctis mortalibus in comperto, eundem expressit in præceptis primæ tabulæ, ad quę ideo præcepta reducitur, tanquam principium in suis conclusionibus contentum. Ac pari modo secundum de dilectione proximi reducitur ad præcepta secundæ tabula.

Ad secūdū arg.

Ad secundum argumentum iam supra dictum est; preceptum sanctificandi festi in genere, puta vt tempus aliquod diuinis meditationibus offeramus; non esse ceremoniale, sed morale; in particulari autem esse ceremoniale. Tertij quoque responsio itidem explicata est. Enimuero cum Decalogus illa tantum cōtineat precepta, que Deus per se tulit, ipsum autem non nisi manifestas naturę conclusiones exprimere decreuit, & pręceptum omne pręseferat rationem debiti, que quidem ratio in virtute iustitię patentior sit, in reliquis vero latentior, consequens est, vt decalogus ea tantum pręcepta complectatur, quę pertinent ad iustitiam; Reliqua vero de fortitudine, deque temperantia, ac de cęteris, qua parte includunt rationem debiti, ad eundem Decalogum reducuntur.

Ad tertiū arg.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum præcepta Decalogi conuenienter distinguantur.

POst tres superiores articulos de præceptis moralibus in genere disputatos, descendendum est peculiariter ad Decalogum. De cuius dispositione adhibentur alij quatuor, nempe de distinctione eorū, deque numero, ordine, & traditionis figura. Quæritur ergo vtrum pręcepta Decalogi vt iacent Exod. 26 sint conuenienter distincta in tria primę tabulæ, & septem secundæ? Et arguitur a parte negatiua. Fides quæ intellectualis est habitus, & latria, quæ est religionis adoratio, duæ sunt virtutes distinctæ, ergo distincta sunt præcepta fidei, & latriæ, vt illud. Non habebis deos alienos coram me, pertineat ad fidē, quod autem subditur. Non facias sculptile, spectet ad latriam. Ex quo fieret consequens esse quatuor primę tabulæ.

Primū argum. parte negatiua.

Secundò. Illud primum verbum, Ego sum Dominus Deus tuus, est affirmatiuū, quod autem sequitur Non habebis deos alienos coram me, est negatiuum; præcepta autem affirmatiua distinguuntur a negatiuis; ergo sunt duo, ac perinde resultabunt quinque primæ tabulæ, nempe adiunctis duobus alijs; Ne iures vana per eum, &, Sabbatha sanctifices. Tertiò, Concupiscentiam non nisi vnam ponit Apostolus ad Rom. 7. vbi ait. Concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret. Non concupisces, ergo vnica est concupiscentiæ prohibitio. atque adeo distingui non debet in vnam concupiscentiæ vxoris alienę, & alteram aliarum rerum. In contrarium est auctoritas Augustini super eodem loco Exodi, distinguentis tria precepta primę tabulę, & septem secundæ.

Argu. 2

Argu. 3. Paulus

Augus.

De præceptis Decalogi, nemo negare potest esse decem, nomine id planè clamante. Quare de hoc vna est omnium cōcors sententia. Item eodem consensu affirmant

Gemina assertio de qua interis consta

firmant in prima tabula fuisse scripta præcepta pertinentia ad dilectionem cultumque Dei, in secunda vero illa, quæ dilectionem proximi explicatè continent. At verò quot sint tam hæc, quam illa, non inter omnes vnanimiter cōstat. Sunt enim tres opiniones. Prima Isychij super illud Leuit. cap. 26. Ita vt decem mulieres in vno clybano coquant panes, qui ponit quatuor in prima tabula, & sex in secunda, vt primum sit illud affirmatiuum. Ego sum Dominus Deus tuus.

Triplex opinio. Prima Isychij.

Secundum. Non habebis deos alienos coram me. Atqui Hieronym. Oseæ 10. super illud, Cum corripientur propter duas iniquitates suas eodem modo duo hæc fecreuit. Tertium ponit Isychius. Non facies tibi sculptibile: & quartum. Non assumes nomen Dei tui in vanum: Illud autē de obseruatione Sabbathi, illic insertum, non censet connumerari inter præcepta, neque intelligendum esse secundum literam, eo quod cum mutatum fuerit apud Christianos in Diem dominica, non illud connumerat inter præcepta moralia. Illa namque immota permanserunt. Sed ait intelligi secundum Spiritum, vt nullum mundi huius opus vnquam faciamus. In præceptis autem secundæ tabulæ nonum ac decimum compingit in vnum. Quare non facit, nisi sex Secunda opinio est. Origenis eodem loco, itidem, distinguentis quatuor primæ tabulæ, paulò tamen differentius ab Isychio. Illud enim, Ego sum Dominus Deus tuus, non facit distinctum præceptum, sed pro eodem illud existimat atque subsequens. Non habebis deos alienos, secundum vero arbitratur, Non facies sculptile, ac tertium. Non assumes nomen Dei tui in vanum, ac denique quartum Memento vt diem Sabbathi sanctifices. Reliqua vero sex cogitur veluti Isychius connumerare. His tamen non obstantibus statuitur certa conclusio, quæ est Augustini eodem loco, Præcepta Decalogi distinguuntur in tria primæ tabulæ, & septem secundæ. Ad horum autem perspicuam intelligentiam notandum est duarum tabularum primam haberi mentionem Exodi 31. vbi postquam enarrantur præcepta, quæ Deus dedit Moysi in monte, subditur, Dedit quoque Dominus Moysi completis huiuscemodi sermonibus in monte Sinai duas tabulas lapideas, scriptas digito Dei. Vbi neque nominantur prima & secunda, neque memoratur quid in alterutra fuerit scriptum, Hæbreorum autem confessio est, in vtraque fuisse sculpta quinta præcepta: Est quippe sententia Iosephi legis peritissimi libro tertio antiquitatum, capite sexto. Illic in quam ait in vtraque quinta verba fuisse scripta, in vna scilicet quatuor de dilectione Dei: iungit enim in duo. Ego sum Dominus Deus tuus, &, Non facies sculptile, ex quo Origenes & posteà Hieronymus illam opinionem ebiberunt. Et in eadem priori tabula quintum collocat mandatum de honore parentibus deferendo, eam fortè ob rem, quod cum Deus sit ex quo omnis paternitas deriuatur, voluit, vt sui instar parentes nostros honore coleremus Atqui est vero quam simillimum, sic fuisse distributa pariter præcepta, quoniam tabulæ æquales erant. Et est nata ex illis coniectura, in secunda tabula nō extitisse nisi quinque negatiua. Non adulterabis. Non occides. Non furaberis. Non falsum testimonium dices Non concupisces. Nam præcise hæc consulto cōnumerat Paulus ad Roman. 13. vbi ait. Hæc omnia instaurari illo verbo Diliges proximum tuum sicut teipsum. Nam quod addit. Etsi quod est aliud mandatum, non adhibuit nisi propter illa quæ extra Decalogum vagantur. At vero quoniam duo isti ordines in duo capita de dilectione Dei & proximi resoluuntur, nō tam ad numerū, quam ad mysterium alij patres attendentes, illa quæ dilectionem Dei referunt, appel'ant primam tabulam, illa vero quæ dilectionem proximi, secundam. Mox & hoc recolendum, quod primum præceptū trina habet in Exodo mēbra, scilicet, Ego sum dominus Deus tuus. Non habebis deos alienos coram me. Nō facies tibi sculptibile. Atque hoc ansam præbuit varia de ipso opinandi. His ergo præhabitis, quia asserta conclusio duo habet membra, probatur ꝙ in prima tabula tria sint tantum præcepta. In primis Isychius violenter nimis à Decalogi numero præceptum detruncauit obseruandi Sabbathi Primum, quod cum reliqua in sensu literali, ceu ad mores pertinentia, fuerint illic conscripta, absurdū est dicere illud solum in sensu spirituali fuisse permissum: cum tñ eadem serie sint oīa disposita. Deinde, ꝙ cum in illa tabula de diuino cultu homi-

Hieron. Secūda opinio Origen. Conclusio Tertia opin. August. Primū documētum. Ioseph. Paulus. Alterū documētum. Probatio prioris mēbri positæ cōcl. Isychi⁹. Prima ratio in Isychiū. Secūda ratio.

homines erudirentur, curta fuisset nisi tempus aliquod eidem diuino cului dicasset: quem cultum præceptum illud explicat. Præterea, quod cum illa fuerit explicatio naturalis iuris, & nulli essent mortalium quàm dijs suis non statos dies feriassent, necessarium erat, vt Deus suæ familiæ & festem, & eius rationem explicaret. Ad hæc, quod sensus spiritualis abstinendi à peccatis, parum illic ad rem attinebat: de quo latius quæstione sequenti. Argumentum autem in contrarium supra in simili solutum est. Enimuero cum præceptum diuini cultus morale sit, ritus verò in particulari, ceremonialis, fit, vt vnum seruare festum sit morale, quod autem hic aut ille dies, pertineat ad ius Ecclesiasticum. Contra opinionem verò Origenis arguit Augustinus, quod idem sit, vnum colendum esse Deum, & non habere Deos alienos. Nam cum nemo possit duobus dominis seruire, vnum cole Deum, accipitur exclusiuè: Quod autem adijcitur, Non facies tibi sculptile, perfectius id explicat quod dixerat. Non habebis Deos alienos. Facere nanque sculptile, non est interdictum, nisi quatenus idololatriæ impietas est. Nam Exodi 25. cap. Imagines Seraphin præcipiebantur in templo collocari. Igitur cum totum illud vnum sit, & secundum, Non assumes nomen Dei tui in vanum, ac tertium, Memento dies Sabbathi, fit vt secundum Trinitatem personarum, tria quoque sint præcepta illius tabulæ: Rursus merito arguit quod prohibitio concupiscendæ vxoris alienæ diuersa sit ab alia, concupiscendi res alienas. Nam secundum Peripateticum principium, actus distinguuntur per obiecta: & clarum est muliebrem vsum diuersum esse obiectum à rerum possessione: quare alterum ad luxuriam pertinet: alterum verò ad auaritiam.

Tertia ratio. *Quarta ratio.* *Soluitur fundamẽtum prædicti auctoris* *Argum. August. in Origenem.* *Alia eiusdem ratio.*

His nihilominus constitutis, dubium ingerunt argumenta initio quæstionis obiecta. Est enim primum in fauorem dicentium duo esse præcepta: Non habebis Deos alienos: &, Non facies sculptile. Nam prius apparte fidei: posterius verò latriæ. Ad quæ non ita multum perspicuè Sanctus Thom. respondet. Ait quippe non fuisse necessarium, vt præceptum fidei exprimeretur in Decalogo: nam illud præsupponitur tanquam principium. Sicuti art. præcedenti dictum est de generali præcepto dilectionis. Vnde Paul. ad Hebr. 2. Accedentem, inquit, ad Deum oportet credere, quia est. Quare non indigebat noua promulgatione: sed tamen oportuit addere præceptum latriæ, quæ est protestatio fidei. At verò non explicat vtrum illorum duorum sit habendum pro præcepto primæ tabulæ. Neque verò explicat sit ne illud præceptũ negatiuum an affirmatiuum. Et ideò certe solutio eius videtur mutila. Nam inferius articulo septimo ad primum, in præceptis primæ tabulæ solum vnum agnoscit affirmatiuum, de sanctificatione Sabbathi: insinuans duo priora esse negatiua: & tamen in forma communi ecclesiæ primum præceptum est. Vnum cole Deum. Sic ergo accipito mentem eiusmodi sancti Doctoris, quam arbitror esse verissimam. Ex illis inquam tribus membris primi præcepti illud quod est in capite, Dominus tuus vnus est non est morale præceptum: sed fidei veritas, quam cõfiteri tenetur quicũque ad eum accedit. Qua propter cum illi qui legem Dei accipiunt, iam tunc se profiteantur eius subditos, præsupponere debent cõfessionem fidei, vt ait Paul. Atque hoc est quod S. Thom. dicit fidem præsupponi ante Decalogum. Secundum autem, scilicet, Non habebit Deos alienos, licet sit expressio eiusdem fidei, pertinet nihilominus ad latriam, & cultum. Igitur licèt S. Thom. in argumento duo illa proposuerit, Non habebis Deos alienos, Non facies tibi sculptile: quasi prius ad fidem pertineret: posterius verò ad latriam: responsio tamen eius est, eiusmodi distinctionem negare. Immò prius censent esse primum mandatorum Decalogi ad latriam pertinens: posterius, nihil aliud quam eius explanationem. Sed arguis: Ergo secundum eum nullum est preceptum fidei: quando quidem a Decalogo illud excludit. Negatur consequentia: immo expressè 2. 2. quæst. 1. art. 8. illud affirmat. Quin etiam hic: sed ait quod tale præceptum non est intra Decalogum; sed eius præambulum, sicut præceptum dilectionis. Quo quidem præcepto & antiqui etiam tenebantur: quin verò & omnes in lege naturę quantum ad illam fidem qua ait Paul. Quia Deus, est, & quia remunerator est. Quo fit, vt primum Decalogi præceptum, sit in forma negatiuum: sed tamen affirmationem comprehendẽs, vt ait statim in solutione secundi. Quare non

Ad primũ arg. *S. Tho.* *Solutio. S. Tho. videtur mutila.* *Mens S. Thom.* *S. Tho.* *Primũ Decalogi pceptũ licet negatiuũ in formã pfẽrat affirmationẽ tñ cõplectitur. Paulus.*

non fuit operæpretium duo secerni, sicuti: Honora patrem, & matrem: &, Non occides. Quocirca non repugnat ut affirmatiuè quoque proponatur. Vnum cole Deũ: Tametsi huius peculiaris cõsideratio quęstione sequẽti redibit. Ad tertiũ iam rñsum est, ubi designata est discriminis ratio inter concupiscẽtiam mulieris, & auaritiam aliarum rerum. Attamen quoniam ambę in vnam generalẽ rationẽ appetendi coeunt, sub eodem nomine Paulus vtramque complexus est.

Ad tertium argumentum.

ARTICVLVS V.

Vtrum præceptorum Decalogi numerus congruat.

IN articulo præcedenti de distinctione tantummodo pręceptorum primę & secundę tabulę definitum est: ita quòd illico subsequitur de numero disputare, uidelicet, an denarius congruerit? Et arguitur a parte negatiua: Peccatum, ut supra ex definitione quam Ambros. quam Aug. patuit, est transgressio diuinę legis: peccata autem triformia sunt: nempe, quibus quis peccat aut in Deum, aut in proximum, aut in seipsum. cum ergo in Decalogo nullum pręceptum tertij generis existat, puta quo homo in seipsum componatur, diminutus est. Secundo: & in præcepto tertio primæ tabulæ apparet cultus: cum ex tam multis solennitatibus ac sacrificijs, quibus Deus colebatur, de uno tantum Sabbatho mentionem fecerit. Atque idem fit argumentum contra secundum: vbi tantum cautum est, ne nomen Dei assumatur in vanum: cum tamen præter periurium passim oboriantur blasphemiæ, falsaque doctrinæ, quibus Deus ab hominibus dehonestatur. Atque adeo simile obijcitur contra quartum præceptum. Nam vnusquisque naturali fœdere non solum parentibus dilectionem debet, verum & filijs, ac cæteris, seu sanguine, seu quauis alia necessitudine coniunctis: ergo cum auctore Paul. 1. ad Timoth. 1. finis præcepti sit charitas, de horum singulis debuerunt singula scribi præcepta. Tertiò arguitur: Quandoque peccati genus prius corde, quàm opere committitur. Nam vt ait Christus, ex corde exeunt cogitationes prauæ, adulteria, & c. sed in mœchia, & furto, seorsum, post operum prohibitiones Non mœchaberis, Non furtum facies: explicantur peccata cordis: Non concupisces rem proximi tui, &, Non concupisces vxorem proximi tui: ergo eadem regula debuit & in reliquis obseruari. Et quartò postremoque arguitur: Appetitus sensitiuus in irascibilem & concupiscibilem diuiditur, quarum vtraque pars sedes est corrupti affectus: ergo sicut concupiscibilis singularibus præceptis infrænata est, ita debuit & irascibilis compescit. In contrarium est illud Deut. 4. Ostendit vobis pactum suum quod præcepit vt faceretis. Et ecce verba quæ scripsi in duabus tabulis lapideis. Quę quidem sunt prorsus.

Arg. 1. Ambros. Augu.

Arg. 2.

Argu. 3.

Postremũ arg.

Quæstio facillima est nempe ad hoc tãtum mota, vt argumentorum dubia dilucidentur. Est ergo conclusio competentissimum esse numerum Decalogi, quæ non solum generali illa ratione patet, quod Dei perfecta sunt opera, verum & peculiaribus, à fine legis oblatis. Dictum enim est finem diuinæ legis esse hominem, tum in ordine ad Deum instituere, tum deinde in ordine ad proximos: Deo autem cum primis fidelitatem debemus, quæ in hoc consistit, vt eius honorem nemini præter quam ipsi deferamus: hoc ergo primo pręcepto cauetur, Non habebis Deos alienos. Mox debemus eidem reuerentiam quæ in hoc posita est, vt nihil in eum iniuriæ iaciamus: quod cauetur præcepto secundo: Non assomes nomẽ Dei tui in vanum. Pręterea, ob beneficia quę in nos tam ampliter collocauit, debemus ei obsequium famulatum, nempe vt tempora quædam succidamus, quę eius meditationi donemus: de qua re tertio pręcepto commonemur. Et quoniam inter beneficia hæc primum fuit creationis opus, designatus dies Sabbathi, quo illo opere absoluto, requieuit Deus. Ordo autem hominis ad hominem vel peculiaris est, vel generalis. Peculiare autẽ debitum, atque omnium illustrissimum est, quo filij tenentur parentibus obsequi, à quibus, secundum Deum, vitam quę bonorum omnium basis est, susceperunt. Et ideo statim post tertium de famulatu qui Deo dentur, subsequitur quartum de honore parentibus deferendo: adeo, vt sicut paulo anteà dicebamus, non sit verò dissimile in priori tabula fuisse conscriptum. Generalẽ aũt homo ordinẽ hẽt ad reliquam mortalium

Conclusio responsiua.

Prima ratio conclu.

Secũda ratio.

lium vniuersitatem, quibus iure naturæ socius est, quibusque perinde id debet, vt nemini, neque opere, neque ore, neque corde sit nocuus. Opere autem primo nocumentum infert quis alteri, in propriam personam, adimendo ei vitam, quæ omnium est temporalium bonorum maximum. Idque adeo prohibetur præcepto quinto. Non occides, vbi læsio omnis corporea interdicitur. Secundò, in personam sibi coniunctam: quod prohibetur sexto. Non mæchaberis. Tertiò in bona exteriora, quod inhibetur septimo: Non furtum facies. Ore autem nocet, qui cuius famam lædi: quod vbique vetatur præcepto octauo. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Sed corde iniurius quisque est in quemlibet, per concupiscentiam, siue quæ ad luxuriam pertinet, quæ nono præcepto, sexto respõdenti infrænatur. Non concupisces vxorem proximi tui. Aut secundum auaritiam: quæ decimo tandem præcepto compescitur. Non concupisces rem proximi tui. Nam tales cupidines iniuriosæ existunt, vtpotè quæ radices externorum operum sunt, secundum verbum Christi: De corda exeunt cogitationes prauæ, adulteria, &c. Atque vt scitè S. Thom. adnotauit, tres isti ordines in præceptis primæ tabulæ dignoscuntur. Nam primum. Non facies tibi sculptile, opus exterius inhibet. Non assumes nomen Dei tui in vanum, oris impudentiam: sed, Memento diei Sabbathi, pro fine habet internam mentis contemplationem. Et quoniam statim artic 11. videndum est, quemadmodum alia præcepta ad hæc decem reuocentur, & quæstione sequenti de singulis est resumendus explicantior sermo, satis in præsentiarum fuerit summatim cũcta verbis fermè S. Thom. retulisse.

S. Tho.

Ad primũ arg.

Ad primum igitur argumentum, quo dubitabatur, cur in Decalogo, nullum fuerit prçceptum adhibitum de virtutibus q̃ hominem in seipso peculiariter componunt, sed tantum illa quç ad iustitiam, qua humana societas retinetur, fuerint illic expressa. Prior responsio D. Thom eademque biformis est quod cum prçcepta cuncta sint ad dilectionem relata, illa opus fuerit prorsus exprimere, quæ caligans ratio non clarè perspiciebat: proprius autem amor nemini vnquam mortalium nõ innotuit: adeo est naturæ inditum, vt res omnis seipsam deligat, seque omnino conseruet. Vel fortè, quod cum in Decalogo iubeatur homo Deum, & proximum diligere, illic satis planè præcipitur sua cuiq; dilectio. Nam rectus hominis suiipsius amor, est debitum ordinem ad Deum tenere, & ad proximum. Qui enim Deum diligit, cunctas in se passiones extinguit siue concupiscibilis, siue irascibilis appetitus, quib. ratio perturbatur, quæ nos Deo subiectos continet. At vero posterior responsio plausibilior est: nempe quod Decalogus, vt supra diximus, hoc a reliquis præceptis distat, quod ipsum Deus per se nos docuit: iuxta illud Deut. 10. scripsit in tabulis, iuxta id quod prius scripserat, verba decem, quæ locutus est ad vos Dominus. Deum autem ceu naturç auctorem illa nobis decuit per se prorsus iubere, quç statim naturali lumine humanæ menti promicant, vbi idem lumen non est caligine obductum: Vnde cum prçceptum omne rationem habeat debiti: ratio autem debiti ad iustitiam spectet, quæ est hominis vel ad Deum, vel ad alium hominem, (nam iustitia est ad alterum) congruentissimum fuit, vt prçcepta tantum iustitiç quç primç sunt naturç conclusiones, Deus nobis in Decalogo exprimeret. Ratio namque debiti hominis ad seipsum, non ita naturali luce clarescit. Primo enim aspectu apparere cuique potest, in his quæ ad seipsum pertinent, liberam habere potestatem: ob idque virtutes fortitudinis, ac temperantiæ, quç hominem respectu suiipsius moribus instruunt, Moysi & reliquis sapientibus commisit, quas mortales docerent. De his nimirum eos erudientes, quç sibi quisque propriè debet.

Prior solutio.

S, Tho.

Altera solutiõ.

Ad secundum eadem ratione respondetur, quod non fuit condecens, vt vniuersa Deus, particulatim exprimeret, sed per capita: ad sanctificationem autẽ Sabbathi reliquę omnes solennitatum obseruationes referuntur. Omnes enim erant institutæ, tum in memoriam alicuius præteriti beneficij, tum in figuram alicuius futuri. Prçteritorum autem caput fuit, creatio mundi, quç per Sabbatha in memoriam reuocabatur: & inter futura prçcipuum ęst mẽtis quies in Deo, quç in præsenti sæculo fit per gratiam, atque in futuro per gloriam: secundum illud Isa. 58. Si auerteris a Sabbatho

Ad secũdũ arg.

batho pedum tuum, vocaberis Sabbathũ Domini delicatum, & sanctũ domini gloriosum: hæc autem quiete Sabbathi prænsignabantur. Reliqua vero vt celebratio Phase, quæ commemoratio erat beneficij liberationis populi de Aegypto, & vmbra futuræ passionis Christi: atque id genus cuncta ad hunc ordinem referebantur. Et pariter ad aliud membrum respondetur, quod ꝓhibitione assumptionis diuini nominis in vanum reliqua omnia vitia, seu falsæ doctrinæ, seu blasphemiæ comprehẽduntur. Ac simili subinde modo respondetur ad tertium membrum eiusdem argumenti, quod omnia alia amoris debita in quarto præcepto quodammodo continentur. Explicatum enim est cur in Decalogo ea tantum cõtinentur præcepta, quæ manifestam repræsentant rationem debiti. Quòd autem homo neminẽ lædat, manifestum debitum est: & ideo vniuersaliter nocumenta sex ꝑceptis prohibita sunt, videlicet, vt nemini nemo illa inferat. Attamen quod quis quidpiam alteri, ceu debitum conferat, non sic est lumine naturali notum, sed id tantum quod parentibus liberi geniturae lege debent rationeq. educationis & disciplinæ. Quapropter Deus illud in Decalogo expressit. Reliqua vero vero beneficia, quæ ob alias necessitudines & naturæ coniunctiones debenẽ, Moysi & prudentibus cæteris, vt supra dictum est, explicanda demandauit, vt quod parẽtes debent filijs, quæ quidem debiti ratio non est quasi aliquid ab illis susceperint, sed quod sunt aliquid ipsorum, & amando seipsos suas amant proles, vt 8. Ethico. auctor est Aristot. Sed de his reductionibus aliorum præceptorum in Decalogum articul. 11. Ad tertium verò respondetur, quod etsi quacunque prohibitione condẽnatur opus, una interdicatur & eius affectus, nihilo minus differentia est quod in his, quæ natura ipsa exhorrescit, vt homicidium, & falsitas, quia eorum cupido non est per se allectiua, sed propter alias passiones, puta propter vindictam, vel auaritiam, satis fuit opus ipsum inhiberi. In illis verò, quæ sunt sensui letæ, vt sunt venerea, & rerum affluentia, quoniã eorum appetitus per se ipse delectat, decuit non solum opera prohiberi, verum seorsum appetitus, vtpote in quo vincendo peculiaris est difficultas, sed de hoc iterum quæstione proxima. Ad quartum deniq; respondetur, quod cum ex passionibus concupiscibilis appetitus, illæ resultent quæ sunt in irascibili, nã ex amore illius, quod obiectat, nascitur contrariorum repulsio, sedato concupiscibili nulla præterea opus fuit prohibitione irascibilis.

Ad tertiũ arg. — *Ad quartũ argu.*

ARTICVLVS VI.

Vtrum præcepta Decalogi debito sint ordine disposita.

POst distinctionem & numerum præceptorum, sequitur de eorum ordine meditari, an fuerit lucidius. Arguitur ergo a parte negatiua. Primum quod cum cognitio nostra a sensu incipiat, & dilectio proximi expositior sit sensui quàm dilectio Dei, secundum illud 1. Ioann. 3. Qui fratrem suum quem videt non diligit, Deum quem non videt, quomodo potest diligere? posterior tabula quæ ad dilectionem proximi spectat, debuit loco præesse priori, quæ pertinet ad dilectionem Dei. Mox, quòd cum præceptis negatiuis prohibeantur mala, affirmatiuis verò instituantur bona, & via naturæ (vt Comm. prædicam auctor est Boet.) prius sint extirpanda vitia, quàm inserantur virtutes; secundum illud Psalmi. Declina a malo, & fac bonum. Et illud Isaiæ, Quiescite agere peruersè, discite bene facere. vnde & Lyricus.

Primi argumen. partis negatiuæ. — *Argu. 2.* — *Boetius.*

Virtus est vitium fugere, & sapiẽtia prima Stultitia caruisse.

Consequitur vt præcepta negatiua deberent affirmatiuis anteire. Ac perinde præcepta cordium cogitationes inhibentia, illis quæ manus ab operibus arcent, quando quidem radix operum cor est. In contrarium est quod Decalogi ordo dispositio Dei fuit, cuius, vti ad Roman. 13. ait Apostolus ordinata sunt opera.

Argu. 3. — *Paulus.*

Facillima est quæstio, sed tamen scitu digna, ad quam quatuor conclusionibus respondetur. Prima est: Præceptorum ordo exigebat, ut prius homines respectu Dei instituerent, quam ipsos inter se inuicem. Probatur ex illo præiacto fundamento; nempe quòd Decalogus ea prorsum debuit continere mandata, quæ naturali

Prima conclus.

turali lumine illuſceſcunt. Inde enim protinus colligitur, vt quo ordine ſunt quæq; rationi propinquiora, eorumq; contrario eidem magis diſſona, eadẽ deberent in ſerie eſſe priora: finis autem ſupremus noſtrarum actionum primum ſe omnium rationi offert: & peccatum in ipſum grauius eſt quàm circa media, ſit ergo conſequens, vt præcepta quibus Deo, qui finis eſt noſter, proximè ſubdimur, primæ ſedi congruunt. Qualia vtique ſunt tria prioris tabulæ. Et confirmatur analogia ab exercitu ſumpta. Prius enim debẽt milites in ordine ad principem inſtitui quam interſe: nam & grauius peccatur in ipſum, quam ſimiles in militem delinquant. Secunda cõcluſio. Inter præcepta prioris tabulæ illo debuit eſſe primum, quod ad latriã, id eſt, ad cultum vnus Dei attinet: ſecundũ quo ei reuerentia exhibetur, ac perinde tertium quo eidem impenditur famulatus. Primum enim fundamentum & baſiis militiæ eſt, vt fide à milite data, ſacramẽtoq; firmata ſoli principi militet, pactum omne & conuentum cum inimicis abiurans. Quare hoc eſt grauiſſimum omnium ſcelus, ſit talis fracta fide ad hoſtes deſciſcat. Quo circa primum præceptum eſt, ne habemus Deos alienos. Huic autem proximum de reuerẽtia, quæ ſoli Deo debetur: ac tertium de famulatu eidem præſtando. Grauius enim in honorem principis peccat qui eum dehonorat, quàm qui ei non obſequitur. Quapropter ſecundum præceptum eſt, ne nomen Dei vanè vſurpetur ac demum tertium, vt eius Sabbatha celebremus. Tertia concluſio: Et pręceptis, quibus inter ſe homines amicitia conglutinantur, illud debuit eſſe primum, quo iubentur parentibus honorem exhibere. Ratio iam ſupra facta eſt, nempe quod licet nemini ullus debeat nocere, tamen beneficium conferre non omnis omnibus debet, ſed ſolis parentibus. Quapropter ratio debiti, quæ in omni præcepto, ideſt, apertior eſt reſpectu parentum, atque adeo præceptum illud debuit cæteris negatiuis præponi. Quarta concluſio: In negatiuorum ſerie ille ſeruari debuit ordo, qui eſt inter malorum grauitates, quæ eiſdem prohibentur: grauius autem homo læditur, opere, quàm verbo, & verbo, quàm corde. Atque opere tunc maximè, cum vita priuatur quæ omnium eſt bonorum temporalium ſummũ. Mox ſi lædatur in perſona coniuncta, vnde prolis certitudo perit, ac tertiò ſi diſpendium bonorum patiatur. Ob idquequintò prohibetur homicidium, ſextoque adulterium ac ſeptimo furtum, atque octauo falſum teſtimonium: nonò vero concupiſcẽtia alieni thori, ſed decimo auditas aliarũ rerum De quibus ſigillatim quæſtione ꝓxima dicendum eſt.

Rõ ꝑ conclu.

Confirmatio.

Secũda conclu.

Probatio.

Tertia conclu.

Ratio conclu.

Quarta conclu.

Series præceptorum negatiuorum.

Ad primum igitur argumẽtorum quæſtionis reſpondetur, quod et ſi ad ſenſum notior nobis ſit dilectio proximi quã Dei. tamen viceuerſa hæc eſt illius ratio & cauſſa, & præceptorũ ſerie, debuit ſequi dignitatis ordinem. Et eodem modo reſpondetur ad ſecundum, quod etſi circa eandem materia quantum ad executionem prius ſit à vitijs ceſſandum, qui ſtudioſè agendum, neque poſſit ſtudioſus habitus generari, niſi vitioſo depulſo: tamen intentiõe legiſlatoris prior occurit virtus propter quam expelluntur vitia: atque adeò dignitatis ordine etiam in eadem materia debuerunt præcepta virtutum anteferri prohibitionib. contrarium ditiorum. Sed præterea quando præcepta in diuerſis materijs inſtituuntur, excellentior debet pręferri: præcepti autem de honorãdis parentibus diuerſa materia eſt ab illis, quæ præcepris negatiuis ſubijciuntur, eademque pręſtantior, atque adeò ſuo merito eſt prælata. Sed ad tertium reſpondetur, quod etſi peccata cordium cauſſa ſint operum. atq; adeò priora in executione: tamen quoniã opera grauius offendunt, eorum prohibitio citius occurit rationi.

Ad primũ arg.

Ad ſecũdũ arg.

Ad tertiũ arg.

ARTICVLVS VII.

Vtrum præcepta Decalogi congruenti modo tradantur.

IN hoc deniq; articulo ſeptimo adhibetur ſermo de forma & figura pręceptorum vtrum. ſ. perſpicuus fuerit ac debitus tradendi modus? Et arguit à parte negatiua Affirmatiuis pceptis inſtituimur ad colendas virtutes. negatiuis verò ad vitia cauenda: in quacunque autẽ materia opponitur virtuti vitium: in quacunque ergo debuerunt cõgeminari præcepta affirmatiua & negatiua: videlicet vt non ſolum iube-

Primũ argu. à parte negatiua.

iuberemur non occidere, uerum & uitæ proximi consulere, atque in alijs pari modo. Secundo: Cum lex omnis ratione constet, non erat cur tantum primo atque tertio præceptis subdecietur præceptionis ratio, sed debuit omnibus pariter subscribi. Tertio, Cum præceptorum obseruatio, sit præmiorum meritum, nulla apparet ratio quare solis primo & quarto propositum fuerit præmium. Quartò: Postquam pœna, ut dictum est caussa est obseruandæ legis, præsertim apud priscos, cum testamentum illud lex esset timoris: debuit ergo omnibus supplicij commemoratio adhiberi: quæ tamen non nisi primo & secundo adhibita est. Ac deinde quinto arguitur: Cuncta diuina præcepta sunt altissima memoria retinenda, secundum illud Prouerb. 3. Describe ea in tabulis cordis tui. Respondendum ergo est, cur non nisi tertium præceptum sempiternæ memoriæ fuerit inter cætera singulariter commendatum. In contrarium autem est quòd Deus, vt Sapien. 2. legimus, omnia fecit in numero, pondere, & mensura: id ergo præcipue de eius præceptis credendum est.

Argu. 2.
Argu. 3.
Argu. 4.
Argu. 5.

Conclu. responsiua.

Præsens quæstio nihil obscurior est p̄cedenti, ad quam ideo indubitata conclusione hac respondetur. Decalogum, ut est congruentissima distinctione, numeroque & ordine digestus, ita esse & luculentissima forma traditum. Splendet nanque in præceptis diuinæ legis sapiētia maxima, secundum illud Deutero. 4. Hæc est uestra sapientia, & intellectus coram populis: sapientis autem est cuncta & ordinis luce disponere, & cōgruēti forma adaptare. Quæ (ut ex præcedentibns liquet) in Decalogo sunt luculenter obseruata. At uerò commota est quæstio ut ad argumentorū quęsita, quæ quinque sunt numero, respōdet.

Difficultas primo arg. prætacta.
Solutio.

In primo igitur argumento quæritur cum suum vnicuique virtuti opponatur uitium, cur non in una qualibet materia combinatum est negatiuum præceptum cum suo affirmatiuo? Responsio autem est quod omnis affirmatio negationem includit: sequitur namque si est album, non est nigrum eo quod contraria non sunt compossibilia. Econuerso uerò non omnis negatio infert affirmationem. Haud enim quod non est nigrum statim est album: eo quod inter contraria intersťant media. Pari ergo ratione & modo non omnibus quibus tenemur nō nocere, subinde obligamur lege iustitiæ benefacere: Nam latius patet malorum prohibitio, quā bonorum præceptio. Atque hac de caussa nulli sex prohibitionum secundæ tabulæ apponitur affirmatiuum præceptum. Tenemnr inquam nemiuem occidere neminemque suis bonis expoliare, non tamen alienam uitam aut bona omnibus conseruare: nisi urgens ingruat necessitas: quæ non comprehenditur lege iustitiæ, sed misericordiæ. Hæc ergo præcepta, quia non sunt naturæ luce adeo peruia, sapientibus docenda commissa sunt. Quibus autem obedientiam obsequiumque debemus, & honorem, sunt Deus, & parentes, à quibus suo utriusq; gradu esse recepimus. Et ideo suppositis duobus negatiuis præceptis respectu Dei, quibus cauetur ne fidem, quā illi soli debemus in falsos Deos traducamus, & ne reuerentiam illi debitam vanis iurationibus obscuremus, adhibetur tertiū affirmatiuum de die seruando Sabbathi, quo famulatum Deo exhibeamus, & quartum de honorationem parentum. Quibus non opus fuit negationes contrarias adiūgere: eo quod affirmatio obsequendi & honorandi, negationem infert dehonestandi ac rebellandi. Hic autem multas nos dubia occuparent, nisi quæstione proxima accōmodatiorem nanciscerētur locum, quibus discutentur. Enimuerò dum S. Thom. in priori tabula unum tantum agnoscit affirmatium præceptum, docet duo priora esse negatiua. Attamen iam supra tetigemus, & posteà perspectius uidebimus quemadmodum primū scilicet, Non habebis Deos alienos affirmationem includat vnius colendi. Item dubitatio hinc emergit de tertio præcepto, quod adstruitur esse affirmatiuum cum tamen si Ecclesiastica sanctionem de sacro audiendo excluseris quantum ad ius diuinum attinet, non uideatur esse nisi negatiuum, quo scilicet opere seruile interdicimur: sed de his, & similibus quæstione sequenti. In secundo argumento percontabamur, cur non sua singulis præceptis annexn fuerit ratio. Ad quod respondetur quòd moralia patientiores secum afferunt rationes. quàm ut eas oportuerit explicare. Sed tamen ubi uel aliquid

Prima dubitatio.
Solutio.

Ad secū dū arg.

quid

quid ceremoniale commiscetur, vel commune præceptum morale ad aliquid peculiare speciatim applicatur, tunc operæpretium fuit rationem illius subnectere, Obid quæ cū primo præcepto eliminauerit Deus alienos deos omnemque proscripserit idolorum sculpturam & ceremoniam, condecens fuit, vt rationem subiungeret, dicens, Ego n. sum Dominus Deus tuus Et pariter in tertio, vbi morale præceptum sibi seruiēdi ad requiem Sabbathi contraxerit, necessarium fuit rationem subdere, quod tali.s. die a mundi structura requieuerit. Tertium argumentum adiectum est ad explorandū, cur non omnibus præceptis sua proposita sint premia, quando quidem sua singulis debentur? Ad quod pari modo respondetur, quod in quibus res ipsa per se lucescit, non opus erat prēmia adhibere, sed vbi res latet. In præceptis autem negatiuis secundæ tabulæ manifestum est, quod qui ab iniurijs inferendis se cohibet, supplicia cauet, quæ in propatulo est malefactoribus decerni. At vero dum nō solum cauere mala iubemur, sed bona etiam facere (quia natiuum nobis est nihil nisi intuitu præmii & commodi agere) opus fuit, vt ibi nulla vtilitas apparebat, vel commodum impediri videbatur, id Deus nobis exprimeret. honorandis autem parentibus nullum videbatur nobis emolumentum agi propterea quod cū in recessu sint vitæ. potius videntur nobis impedimento esse suis fruēdi nobis. Hac ergo de causa prēcipiens nobis honorare parentes, non satis duxit in memoriam nobis reuocare suscepta generationis & educationis beneficia, sed nouum quoq. seculare præmiū pollicitus est Vt sis, inquit, lōgeuus super terram. Et habet prēmium hoc energiæ plurimum. Nam cum vitam a parentib. recipiamus, debemus eis suam sustentare & prolatare. Quare qui obedientiam eisdem non rependit, eiusdem punitur breuitate vitæ, quam parentib. vel imprecatur, vel molestijs fatigat. Pari modo quia primo præcepto quo homines a cultu deorum arcentur, videri poterant beneficijs orbari, quę falsi dij apparent hominib. impertiri, subiungit præmium, dicens se facere misericordiam in milla, his qui ipsum diligunt, & custodiunt præcepta eius Similiter ad quartum respōdetur de pœna, quod cum non sit eius comminatio necessaria, vt Ethic. 10. auctor est Arist. nisi vbi procliuior est ad malum pronitas, in illis peculiariter apponi debuit pœna, in quibus patentior est præcipitatio in culpā. Et quia tum ob consuetudinem cum gentilibus proni erant Hebræi ad idololatriā, tum etiam propter effrænatā iurandi consuetudinem erant quoq; ad per iuria proni, primo tertioq. præceptis annexa fuit supplicij comminatio. Ac denique ad quintum respondetur, quod cū præceptum Sabbathi in memoriam statutum sit celeberrimi beneficij creationis peculiariter sub illa forma positum est, Memento vt diem Sabbathi sanctifices. Vel forte, quod illa determinatio singularis diei non erat de iure naturæ, sed cæremonia eidem iuri superaddita, atq. adeo metus erat ne facilius quam moralia, memoria decideret.

Ad tertiū arg.

Ad quartū argu.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum præcepta Decalogi sint dispensabilia.

Primū arg a parte affirmatiua.

POst hæc examinare superest Decalogi uim, vtrum.s. super aliquo eius prę cepto sit possibilis dispensatio? Et arguitur a parte affirmatiua: Si non essent mandata Decalogi dispensabilia, maxime quia sunt de iure naturæ, attamen (vt 5. Ethic. cap. 7. auctor est Arist.) nonnulla sunt de iure naturæ quæ variari possunt, ac perinde sunt dispēsabilia. Secundo: Sicut legis lator humanus se habet ad suas leges, sic & Deus: humanus aūt princeps super suis dispensare potest, ergo & in suis Deus, eo prę sertim ꝙ Apostolus 2. Corinth. 2. tanquam Dei dispensator ait: Nam & ego si quid donaui, propter vos donaui in persona Christi. Vnde fit non solum Deum, verum & eius prælatos posse in diuinis legibus dispensare. Tertio. In Decalogo vetitū est homicidium, sed in hoc præcepto dispensat iudex malefactorum vindex: Dispensauitque Deus cum Abraham vt charissimum filium immolaret. Et cum Samsone Iudic. 10. vt sese cū Philisteis occideret. Et cum Eleazaro. 1. Machab 6. qui ab Elephante quem occidit, oppressus occubuit. Subinde eruuntur argumenta de fornicatione & de furto. Permisit enim, quim vero præcepit Oseæ vt vxorem forni-

Aristot.

Arg. 2.

Paulus.

Arg. 3.

cariam acciperat, & filijs Israel vt Aegyptiorum vasa surriperent: ergo huiusmodi pręcepta dispensabilia sunt. Quarto arguitur Connubium inter fratres iurę naturę prohibitum est, super quo nihilominus instrumento veteri legimus dispensatum, vt inter Adę filios vsus venisse certum est, & inter Abraham & Saram perquam probabile. Denique quinto arguitur: Obseruatio Sabbathi est vnum praeceptorum Decalogi, idemq; Iudęis sanctissimũ, sed in hoc fuit cum Machabaeis olim dispensatum. Sic. n. legitur lib. 1. cap. 2. Et cogitauerunt in die illa dicentes. Omnis quicunque venerit ad nos in bellos in die Sabbathorum, pugnemus aduersus eum ergo prę cepta Decalogi, sunt dispensabilia. Contrarium perhibetur apud Isaiam testimoniũ, ca. 24. vbi quidam id o reprehenduntur quod mutauerunt ius & dissipauerunt foedus sempiternum, quod de illo potissimum iure intelligitur, quod in Decalogo continetur.

Argu. 4

Argu. 5.

Isaias.

Quęstio est inter eas, quę de Decalogo disputantur, scitu digna, vtpote per quam constat quanta sit eius auctoritas. Et enim sensus eius non est hic tantum, vtrum homo aliquis auctoritatem habeat super huiusmodi praeceptis dispensandi, sensus. n. hic nemini in dubium cadere potest, quippe cum publica confessio sit, neque penes summum Pontificem talem esse ordinariam potestatem, quia inferior superioris leges mutare nequit, ac multo minime naturales, quę in nostris sunt pectoribus impressę. At dubium est, vtrum simpliciter eo sint vsq. indispensabilia, vt neque ab ipso Deo per eius absolutam potestatem fieri talis possit dispensatio? Vbi est postremo artic. superioris libri recolendum discrimen est inter tria hęc, legem interpretari, & in lege dispensare quod nihil aliud est, quam manente in genere eius ratione, & vigore, eandem in particulari casu, certisq. personis relaxare. De hoc ergo questionis intellectu tres, vt plerunque solet versantur opiniones, duę scilicet extremę, & vna media. Prima per vnum extremum opinio est Occham. 2. sent. dist. 19. vbi ait non modo omnia praecepta Decalogi esse dispensabilia, verum & Deum posse contraria praecipere. Quod ideo contra praecipiente. laudabile, inquit, esset ac meritorium, contra illa operari. Quin vero ait Deum ex se solo posse in nostra voluntate sui ipsius odium ingignere, & nobis quoque, vt odio eum prosequamur, praecipere. Et vtroque modo fatetur idem odium esse laudabile: Neque vero tam insignia dogmata aliter quam ex suo familiari Achille sibi habet persuase, videlicet. Quidquid non implicat contradictionem, Deus potest facere, secundum illud Angeli, Lucę primo, Non erit impossibile apud Deum omne verbum, hęc autem, innuit, nullam implicant. Ad vero opinio hęc adeo se aperte rationi aduersam obiicit ac subinde absurdam, vt si repulsu facillima. In primis articulus Parisiensis eos condemnat, qui affirmarunt posse quemquam per odium Dei mereri. Neque eiusmodi articulus illam glossam admittit, vt intelligantur de potentia Dei ordinaria. Nam de illa nulla vnquam potuit esse controuersia, articulus autem non est definitus nisi ad aliquam dirimendam. Sed pręter articulum arguitur. Illud in primis Nominaliũ axioma, Quidquid non implicat contradictionem, Deus potest facere, perperam a nonnullis illorum defenditur, Nam si intelligatur, quod quidquid non aperte duas cõtradictorias intulerit Deus facere possit, falsum est. Negant. n. idem ipsi duas inde colligi contractorias, quod sit homo equus, & tamen id Deus non potest facere. Neque vero Angelicus sensus alius fuit quam quod quidquid Deus pollicetur, seu quod quidquid factibile sit, Deus potest perficere. Hoc nanque dicitur Dei verbum, vtpote qui dicendo operatur. Secundo arguitur. Id re vera dicitur implicare contradictionem, quod supposita natura vnius partis contradictionis, ex concessis infert alteram, Et quia immutabilis natura rationalis animalis est, non esse hinnibilem, si concederetur Deum facere posse hominem esse equum, esset hinnibilis. Ad propositum ergo, Deum odio haberi, tam intrinseca ratione est malum, puta sempiternę eius legi absonum, quam est intrinsecum hominem esse rõnalem, ergo tam repugnat, id esse licitum, q̃ hominẽ esse, eundemq; irrationalẽ. Atque adeo repugnat, Deum odiũ sui vel efficere vel precipere. At quo res perspectius deprehendatur, fac, uerbi gratia virũ iustũ iussu Dei eũ ipsũ odio habere, sequeretur tunc simul esse in eius gratia

Quęstionis sensus.

Triplex opinione de q̃stione.

Prima opinio Occhã.

Rõ vulgaris Occham.

Articulus Parisiensis.

Prima rõ aduersus priorẽ opin.

Secũda ratio.

atque

atque in eiusdem inimitia, qua nulla esse potest apertior contradictio. Nam quod permaneat in eius amicitia, palam est, postquam nihil aliud facit, quam eius obsequi voluntati. Quod autem sit pariter inimicus docet eius odium, quo Deum prosequitur. Nam hoc negare naturam ipsius actus cum amicitia ab amore dicatur. Itē Deus seipsum odisse non potest. Quis nanque intellectus contrarium capere posset? Et tamen tota ratio repugnantiæ est quod odium Dei adeo habet innatam malitiam, ut nulla recta voluntate possit illud optari: ergo similis repugnantia est, vt Deus idem alteri præcipiat. Esset enim præcipere vt alter faciat secundum suam regulam & voluntatem, & simul faciat contra. Nam quid aduersantius esse potest diuinæ regulæ, quam summam bonitatem odio haberi? Negatur ergo hoc non implicare contradictionem Est igitur secunda opinio Scoti 3. Sententiarum, dist. 17. non quidem tam extrema, sed medio incedens modo, Ait quippe Bifariam quippiam esse iuris naturæ. Vno modo tanquam principium practicum ex terminis notum, vel conclusionem quæ inde fit, necessario consequens. Alij eius scholares in duos distinguunt hos gradus, sed tamen eorum præceptor pro eodē ducit ambos quantum ad rationem dispensationis. Et in talibus inquit, quæ strictissima sunt de lege naturę, nulla esse potest dispensatio. Alia vero sunt quæ neque principia existunt necessaria, neque conclusiones inde necessario illatæ, atque adeo neq. necessariam habent connexionem ad consecutionem vltimi finis. Secundum eius assertum est: Præcepta secundæ tabulæ sunt istius secundi ordinis, ob idque sunt per diuinam auctoritatem dispensabilia, præcepta vero primæ tabulæ sunt prioris ordinis quæ ideo dispensari neque a Deo ipso valet. Tertia nihilominus opinio est S. Tho. loco præsenti, eademque fuit Altissiod. libr. 3. tra. 7. q. 5. & antiquorum, secundum quā statuuntur duæ conclusiones quibus soluitur q. Prior est: Vniuersa præcepta Decalogi tam secundæ quam primę tabulæ sunt prorsus indispensabilia, vsque adeo, vt neq. Deus possit super illa dispensare. Hæc enim plana mens est S. Tho. vt tum toto articulo, tū clare in solutione secundi patet Alias quæstio non esset digna tanta disputatione. Posterior conclusię. Alia præcepta quæ extra Decalogum vagantur, neq. in ipso implicite continentur, etiam si sint iuris naturæ, nihil vetat quominus sint dispensabilia. Deniq neq. vlla principia, neq. vero conclusiones primi, secundi, aut tertij gradus, qui supra artic. 1. sunt designati, vllam dispensationem admittūt. Illa vero præcepta quę intrinsece non continent rationem ipsam iustitię, sed speciales modos ipsum seruandi, dispensari possunt, puta illa quæ in Decalogo neq. expliciter sunt neque implicite, vt infra luculentius liquebit. Quarta, si vis, opinio est Durandi in 1. Sent dist. 47. q. 4 qui tenet quartum duntaxat & quintum præceptum esse dispensabilia. Cuius hallucinationem infra reprobabimus. Probantur ergo ambæ conclusiones S. Thom. ista bimembri ratione. In illis præceptis, vt art. vlt. primi libri monstrauimus, fieri potest dispensatio, per quæ si tali casu ad literam seruarentur, obuiaretur intentioni legislatoris, sed per nullum pręceptorum Decalogi vllo vnquam casu & ratione potest intentioni Dei obuiari, quin vero quotiescunque contra præceptum fieret, contradiceretur eidem intentioni, ergo nullatenus eorum dispensatio est licita. Maior vsque adeo nota est, vt neq. aduersariis ipsis sit dubia, sed probatur minor, de qua est controuersia. Intentio legislatoris præcipue, tanquam in finem, fertur in bonum commune, hoc enim est ab eius intentione inseparabile Deinde respicit ordinem iustitiæ & virtutis, quæ media sunt assequendi tenendiq. eundem finem. Igitur quando præcepta per se intrinsece continent eandem ipsam rationem & conseruationem bonis cōmunis, vel ordinem ipsum iustitiæ ad idem bonum, eadem subinde præcepta per se intrinseca ratione sic continent legislatoris intentionem, vt non sit ab ipsis se mouibilis, atq. adeo nec sint dispensabilia, quia nunquam contingere potest vt facere contra illa non aduersetur intentioni legislatoris. Exempla rem ipsam patefaciunt, si iussio legis reipublicæ esset hæc. Nemo destructor sit labefactorque Reipublicæ vel hæc. Nullus iniustę agat, profecto rationi intrinsecæ & natiuæ talium legum repugnaret dispensatio, implicatio enim est contradictionis, licere cuipiam iniuste agere, aut bonum cōmune impugnare, ad cuius custodiam omnes leges referuntur. Si autem lex diceret. Nemo fores vrbis (dum obsessa est) pādat,

[Margin notes: Tertia ratio. | Secūda opi. Sco | Tertia opin. S. Tho. Altissio. | Prima conclu. | Secūda conclu. | Prima probō vtriusq. conclusionis.]

quia hoc non est salus ipsa reipublicæ sed modus ipsam seruandi nulla esset, repugnantia vt aliqua de caussa fieret dispensatio, puta dum fugiens dux se illuc vellet recipere. Præcepta autem Decalogi sunt prioris ordinis. Nam præcepta prioris tabulæ inatum ordinem habent ad bonum commune, quod est Deus, præcepta vero secundæ, ad bonum commune hominum, vt scilicet nemini iniuria fiat, sed cuique ius seruetur suum, quod licet non sit iam perfectum, & nihilominus tam intrinsece bonum, quam quod debetur Deo, immo cum rationem ipsam iustitiæ expresse contineat in Deum ipsum intime refert. Qui enim dicit, Non furtum facies, idem dicit quod, Non iniuste, aut illicite, aut male facies. Sic enim vti ait S. Thom. intelligenda sunt præcepta Decalogi. Atque in hoc allucinatus est salua eius existimationem, Doctor subtilis discriminans quantum ad hoc inter præcepta primæ ac secundæ tabulæ

Secũda ratio.

Secundo quo rationis vis luculentius pandatur, arguitur sic. Hoc quod est adulteriũ facere, quod est in Decalogo, & mentiri aut fornicari, quæ implicite illic latitant (nam de ambobus intelligitur prior conclusio) tam intrinsece mala sunt (vt de odio Dei proxime arguebamus) quam est homini esse rationalem, ergo naturæ suæ iustitia repugnat ac probitas. Deus autem dispensare nequit nisi vbi aliqua est ratio æqui & boni, ergo in his dispensare non potest, aut (quo temperantius loquamur) dispensabilia non sunt, perinde atque homo non est factibilis irrationalis. Et hoc est quod Santus Tomas, cogitabat, dum dixit huiusmodi præcepta per se continere rationem communis boni atque adeo intentionem legislatoris. Nam naturale est Deo, nihil nisi bonum velle, & naturale est huic, quod est furari aut mentiri, esse malum. Atqui vt opposita iuxta se posita fulgentius elucescant, probatur secunda conclusio Illa præcepta quæ non per se continent bonum, commune, quod est legis finis, sed medium aliquod, puta ordinem iustitiæ ad ipsius consequutionem, possunt, quandoq. deficere ab intentione eiusdem boni communis, ergo tunc eorum dispensatio nihil eidem fini officeret, essentq. subinde dispensabilia.

Probõ peculiaris secũdæ conclusiõis.

Exempli gratia. Lex ad seruandum fidelitatis bonum, est, vt reddatur depositum, nihilominus dum Vesano, domino suum gladium denegas, non vtiq. eidem fini aduersaris, sicut in exemplo nuperrime posito patet de aperienda obsessa vrbe contra legis verba. Et pariter si lex sit, vt ciues per vices excubias sustineant, dispensare iusta de caussa cum aliquo, non est contra commune bonum Præterea, ad eandem conclusionem arguitur argumento eiusdem Scoti, quod re vera minime soluit. Præcepta secundæ tabulæ omnia secundum Paulum ad Ro 5 includuntur in illo præcepto. Diliges proximum tuum sicut teipsum, dilecto autem proximi sequi ex præcepto dilectionis Dei. Nã vt ait Ioãnes Si hominem quẽ vides, non diligis, Deum quem non vides, quomodo potes diligere? Præceptum autẽ dilectionis Dei vt Scotus fatet, est indispẽsabile, ergo & pceptũ dilectionis proximi, atq adeo præcepta secundæ tabulæ.

Altera ratio ad eidem.

Paulus.

Ad hoc arg. prætermissis aliis solutionib respondet Scotus distinguẽdo de dilectione proximi. enim dilectio, qua tenemur, inquit, velle proximo, vt Deum diligat, sequitur ex dilectione Dei. Nam qui vere diligit Deũ, omnes velle debet vt eundem ipsum diligant, ac perinde dilectio hæc proximi indispensabilis est. Attamen dilectio, inquit, quã proximo volo temporalem vitam & honorem, temporaliaq. bona & immaculatum thorũ & similia, non sequi necessario ex dilectione Dei, neq hęc connexionem necessariam ad consequutionem ipsius vltimi finis Quapropter dispensare Deus mecum potest vt occidẽdo, furãdo, inhorando parentes, &c. nõ peccẽ, imo assequar vltimum ipsũ finẽ.

Solutio Scoti.

Contra solutionem aũt est argm̃, ex cõtrariis principiis ortum. Dilectio.n. proximi, quæ est de iure naturæ, est illa, quæ ex dilectione Dei sequitur, qui est auctor institutorq. naturæ, hæc autem non solum est illa qua ei volumus vt Deum diligat, nam hæc plus habet dilectionis ipsius Dei. Sed illa quoque qua illi cupimus bona naturalia, quæ ad mutuum vicariumque amoris, pertinent. Ecquis enim dicat non aliud nobis præcepisse naturam, ac Deum ipsum, quam vt ipsum diligeremus? Imò vero cum omnes simus factura Dei, sic nos conglutinauit, vt inter nos ipsos custodiremus iustitiam ac fidem, vnde Ioannes. Qui viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua quomodo charitas Dei manet in illo.

Cõtra solõnem.

Respondetur ergo Scoto quod hæc dilectio proximi necessariam

Rñsio ad Scot.

habet

habet insperabilemq; iustitiam, ac proinde tanquam ex dilectione Dei necessario consequens necessariam habet connexionem ad consequutionem vltimi finis. Quare perinde esset Deum dispensare in homicidio, aut furto, atque si dispensaret, vt iustitia ipsa iuste perturbaretur, quod est contradictionis implicatio Ac per idē soluitur aliud Scoticum argumentum, nempe quod si præcepta secundæ tabulæ non essent dispēsabilia, sequeretur, quod Deus necessario aliquid extra se vellet, sic vt non posset velle contrarium, vt puta honorare parentes, & nequis bona aliena furaretur, &c. Respondetur inquam per distinctionē quod Deum extra se quidpiam velle, stat dupliciter, Vno modo vt velit existentiam illius rei, & hoc modo nihil necessario extra se vult, quia vniuersa libere tum condidit tum etiam sustinet ac seruat. Alio modo vt velit connexionem extremorum. Atque hoc pacto necessario fatendum Philosophis est, aliqua necessario velle, puta cuncta illa, quæ sunt perpetuæ veritatis, vt hominem esse animal rationale, & vti, ait August. quatuor & tria, esse septem, quæ quidem, etiam, si mundus non fuisset nec res existerent, vera essent. Hoc ergo pacto, nō est occidendum, non est furandum, nō est mœchandum, &c necessaria sunt diuinæ uoluntatis obiecta, quia perpetuæ ueritatis. Horum ergo contraria neq. præcipere potest, neq. pmittere, ut iuste fiant Quod Scotus ipse necessitate compulsus concedere habet de primis principijs naturæ qui ipse agnouit esse indispensabilia, vt; Id aliis faciendum, quod sibi homo uult fieri, & de dilectione, qua homines Deum diligunt quæ res creata est, ex quam sequuntur præcepta primæ tabulæ, quæ ipse indispensabilia fatetur.

Solutio ad aliud arg. Scoticum.

Deū velle aliqd extra se stat dupliciter.

Deus aliqua necessario vult.

Et per hæc soluutur argumenta in contrarium. Ad primum. n. respōdetur, quod Aristo loco citato loquitur de iusto naturali, quod non includit finem ipsum ordinemq. iustitiæ, sed determinatum modum ipsam seruandi Exempli gratia, quod fides ciuibus seruanda sit adeo est intrinsece bonum vt in ipsum nulla cadat dispensatio Quod vero hoc uel illo modo seruetur uariari potest, ac super ipso dispensari. Qua ratione furioso non est reddendus suus gladius, quoniam per hoc non peruertitus humana fides. Ad secundum respondetur, latam esse dicitur iam inter humanum legislatorem & Deum, nam leges humanæ non habent intrinsecam natiuāque a natura iustitiam, sed sunt bona, quia per legem posita, & mala quia vetita, ob id quæ etiam si in aliquo casu relaxentur nō peruertitur finis, Vt si die per Ecclesiam vetita non ieiunes, aut si fur iusta de caussa non suspendatur. Et pariter Deus potest dispensare in suis legibus positiuis. Potest. n. quemlibet a præcepto baptismi absoluere & a præceptis aliorum sacramentorū. Ac per inde potuit super omnibus ceremonialib. & iudicialibus antiquis dispensare, sed tamen præceptis naturalibus, quę innatam habēt iustitiam, repugnat ex parte rei dispensatio. Et ideo quia ipse est ipsissima iustitia, si super ipsis dispensaret, seipsum negaret, eo quod ordinem iustitiæ subuertere, & tamen, vt 2. Tim 2. ait Paulus, Deus fidelis est, qui se ipsum negare non potest Tertium autem argumentum est, ꝙ rem pressius vrget, videtur. n. Deum homicidium Abrahæ, & filij Israel vt Aegyptios deprædarentur, & Oleæ fornicationem præcepisse. Et iudex præcipit malefactorem occidere. Ad hæc ergo Caiet. distinguens respondet, nempe quod præcepta Decalogi secundum ordinem iustitiæ, quem continent, sunt indispensabilia. At vero secundum applicationem ad aliquem singularem actum sunt per Deū dispensabilia. Illa tñ, inquit, dispensatio non est præcepti relaxatio, sed est facere, quod iste actus non sit homicidium. videlicet dū præcipit Abrahæ, vt filium immolaret, nō relaxauit naturæ ius, veluti cum Papa dispensat in ieiunio, quam relaxat legem in tali casu, sed fecit vt ille actus non esset homicidium, propterea quod a suprema auctoritate iubebatur, sine quam fuisset homicidium. Nam homicidium non quamcunque occasionem significat, sed iniustā. Rñsio autem hæc obscura est & lubrica, & quæ subinde videtur principium petere. Primum. n. dicere, quod præceptum non est dispensabile in quantum includit ordinem iustitiæ, nihil aliud sonat quā si dicas, Non est dispensabile permanens cōtra iustitiam, sed ꝙ ait loco citato Duran. contū ctim, id est non potest Deus præcipere aut permittere, vt iuste fiant mala dum mala sunt in sensu composito. Quod quidem cum nullatenus sit dubitabile, nihil ad

Ad primū arg.

Ad secū dū arg.

Ad tertiū arg.

Caietani solutio.

Solutio Caietani obscura.

rē attinet. Dubitatio autem solum est vtrū hoc quod est accipere alienum inuito Domino, aut hominem occidere, qualiter id natura negat, possit permissione Dei fieri licitum? Et rīdere quod est dispensabile per applicationem ad singularem actum, est principium petere, nisi lucidus explanetur. Ne ergo rem offuscatius obnubilemus, hæc vna distinctio mediate audienda est, quam nemo ut arbitror, qui perspexisset, potuisset, neque Scotus ipse sententiam nostram inficiari. Deus inquam, duas habet potestates in vniuersum orbem, vnam, qđ iure creationis est Dominus, non solū bonorum omnium exterorum, uerum & corporum & ipsius etiam humanę vitæ, & Angelorum quos tanquam sua opificia in nihilū redigere potest, Altera uero est, quod est legislator atq; adeo uniuersalis oīum iudex. Et charitatis caussa opus est alteram ab altera seorsum considerare. Hoc supposito dicimus, quod si non esset rerum Dominus sed tantum legislator & iudex neutiquam posset dispensare, vt quis rem alienam inuito Domino, si innocens esset licite usurparet, quia hoc adeo est intime iniquum, vt fieri iuste nequeat. At vero quia est Dominus, potest cuiuscunq; rem alteri tradere ipso inuito. Quod quidem nullam habet dispensationis rationem Cum.n.tu rem tuam alteri tradis, non dispensas in furto, quia capiens non furatur. Et si pater uestem paruuli filij eo inuito traderet amico, non dispensat in furto, licet inuitus filiolus expolietur, quia pater est verus Dominus, sicut neque prælatus meus dispensaret in furto, si me uel inscio vel inuito facultatem alteri faceret capiendi meos libros. Pari ergo modo licet Deus uasa Aegyptiorum tanquam Dn̄s tradidisset Hebræis, eisdemq. postea terram promissam, neutiquam dispēsasset in furto, neq; illud esset furtum, nam licet peculiare Domini inuiti fuissent priuati, a supremo tamē Domino fuisset facta donatio Idq; inde confirmatur, ꝙ licet per impossibile Deus nō fuisset legislator neque ulla in leges potestate fungeretur, legitima fuisset usurpatio illa, quod testimonium est nihil illic dispensationis interuenisse. Locutus tamen sum hic sub conditione, quoniam Deus in traditionibus illis non absoluta potestate domini vsus est, sed legitima iudicis auctoritate. Nam quoniam de laborib. quos Aegyptiis Hebræi impenderat nullam recipissent mercedem, iusto iudicio illam eis Deus persoluit. Et, vt legitur Deute. 9. propter execeranda Chananeorum scelera, pepulit eos suis sedibus, in quas Israelitas induxit. Et quando iudex criminosum licet inuitum suis bonis priuat, neutiquam in furto dispensat, prohibitione enim illa furandi solum interdicitur id, quod ius naturę vetat, nempe innocentem inuitum auctoritate priuata suis bonis nudare, vt q. 3. li. 5. Patebit. Pari modo Deus tanquā corporum Dominus nō tanquam legislator potuit meretricis facultatem facere Oseę, vt illa vteretur etiam inuita. Nam licet cōsensus particularis iure ordinario requiratur ad matrimoniū, tamen vbi Deus duos renuentes coniungeret, tam legitima esset coitio, immo multo magis, quam si ipsi consentirent. Tametsi, neque illic Deus credendus est absoluta potestate vsus sed cū omnia disponat suauiter, forsan conciliauit amborum animos, vt in matrimoniū consentirent. Sed in hoc sensu iussus est Oseas facere filios fornicationis quod illius iussus est suscipere prolem, quæ tunc fornicaria erat Nam etiamsi nullum aliud fuisset per particulares consensus matrimonium, concessio Dei, quia Dominus est corporum, sat esset ut copula illa non fuisset fornicaria. Similiter ergo dicendum est de historia Abrahæ, iubens nanque ei Deus immolandum filium, neutiquam in homicidio dispensauit, quia si non esset nisi legislator, id neutiquam potuisset facere sed quia est Dominus uitæ, potuit illam tradere in potestatem Abrahæ sicuti pecoris Dominus potest eius vitam cui voluerit, concedere. Atque hac ratione illic non fuit homicidium, quia, vt dictum est de prohibitione furti, interdicto homicidii solum prohibetur id quod lex naturalis abhorret. Quare cum iudex tradit reum carnifici, non dispensat in homicidio? quia prohibitio nōn extenditur ad occasionem illam, immo illam præcipit Sicuti neque est dispensatio quod quisque inculpata tutela inuasorem interficiat, quia id natura non vetat. Vnde si homo esset Dominus uitæ suæ sicut suæ pecudis citra dispensationem posset alteri facere facultatem, vt se occideret. Et quia isto modo Deus est Dominus, citra dispensationē potuit filium patri tradere iugulādum.

Deus duas habet potestates.

Aegyptii.

Deus legitima iudicis auctoritate vsus est vasa Aegyptorum

Hebreis tradēdo

Oseas.

Cedit Auctor Deū cōciliasse animos Oseæ & mulieris fornicarię, vt in matrimoniū consentirent.

Abrahā

S. Tho. ꝑ acuta ſnia.

dum. Quin uero vt peracute diuus Th. re tetigit, non ſolum tanquam Dominus, ſed tanquam iudex pōt innocentem a culpa actuali occidere. Nam rōne preuaricatio .e. Adæ omnes currimus penam mortis quam ideo rco morbis, & fortuitis caſib. a nobis in dies poſcit. Verumtamen & de hoc quoq. diuina laudatur miſericordia, quod noluit vt Abraham tnecem illam innocentis necem executione mandaret. Diſcrimen ergo inter diuum Th. & Scotum hoc eſt. quod Scotus putat furtum permanes ſub rōne furti poſſe diſpenſatione diuina licite fieri, ſicut fractionē ieiunij, ſed S. Th. id negat, concedit tamen quod ceu Dñs facere pōt acceptionem rei, q̄ antea non erat tua, non eſſe furtum. Per hęc plane proditur deceptio Durandi negantis diſpenſationem furti factum fuiſſe a Deo cum Hebr. in expolliatione Aegyptiorū, aut cū Osea in fornicatione, & tñ concedētis quod cū Abraham diſpenſauerit in homicidio filii deceptus inquam inde fuit quod non perſpexerit, quemadmodum ſi cuti bona Aegyptiorū potuit tanquā Dñs tradere Hebræis, ita & patri tradere uitā filii, atq. adeo ſicut illud non erat furtū, ita neq. hoc homicidium, a natura uetitū, qđ in malū ſonat. Neque uero minori mētis lippitudine captus eſt dū cōceſſit in quartū præceptū cadere poſſe diſpēſationē, arbitratus nō ineſſe in illo mādato tā intrinſecā iuſtitiæ rōne q̄ in cæteris, cum tñ contra ſtet ueritates. Eſt.n. naturę intimum, ut a quib. eſſe receptis, eiſdē honorē debeas, cuius ideo contrarium non magis fieri iure pō, q̄ furtum. At uero de Samſone, vel dicēdū eſt, ꝙ tanquam uir fortis abſque ulla ſeu reuelatione ſeu diſpēſatione potuit ut hoſtes perimeret, periculo ſeſe obiicere extremo, vel quod libentius cum Auguſti. adſtruxerim, id reuelatione Dei fecit, quippe cuius fortitudo naturalis nō eſſet, ſed ſupernaturalis in coma latitans, quā quidem fortitudinem, vt eius hiſtoria refert, in illo aggreſſu a Deo repetiit. De Eleazaro autem facile id fatebor, quod veluti ſtrenuus miles elephātem poſthabita propria ſalute impetiuit. Quartum argumentum nihil mirū, ſi maiores apud quoſpiā habeatur momēti. In primis de Abrahā & Sara nihil cum Caietano & quibuſdā aliis lōge ſit probabilius fuiſſe fratres, quā fratrueles, primū ꝙ non ſolū Gen. 12.

Diſcrimē īter S. Tho. & Scot.

Duran. deceptio.

Duran. falſe arbitraī in quartū ꝑceptū poſſe cadere diſpēſationē. De Sāſone.

De Eleazaro.

Probabilius ē Abrahā & Sarā fuiſſe fratres, quā fratrueles.

verum & c. 20. maritus appellauit coniugem ſororem, cum ad cauendum periculum ſatis fuiſſet ei perſuadere, vt dicere ſe ſuam eſſe fratruelem. Quin vero ſecundo loco litera Hebræa habet, vere ſoror mea eſt. Et quanuis fratrueles dicerentur etiam fratres, vt Iacob frater domini, tamen, verè ſoror maiorem habet emphaſim. Illud autem potiſſimum eſt argumentum ꝙ ſi tantum ſignificare voluiſſet eſſe fratris filiam, non tanta verborum explicatione, vteretur, deceens. Filia patris mei, & non filia matris meæ. Filia.n. patris dutum eſt, pro eo vſurpate quod eſt, Neptis aui mei, maxime, cum tam ſignificantur ſubiungatur, Et non filia matris meæ. Hoc.n. totum poſitum eſſe videtur ad explicandum rationem, qua eſſet ſoror. Nam forte quādo ſoror erat, non vterina, ſed tantum paterna, non erat interdictum coniugium. Attamen Ioſephus, quia hoc forſan non intellexerat, primus fuit, qui li. 2. Antiquit. c. 15. dixit Saram fuiſſe filiam Aram, ſororemq Loth, ac ſubinde fratuelem Abrahæ. Quem auctorem diuus Aug. ſuper Geneſ. ſequutus eſt, ac deinceps alii. At vero non eſt hic locus hoc vel preſſius diſcutiendi, vel certius definiendi. Nam quantum ad rem attinet præſentem, ſatis eſt filios adæ inter ſe fratres matrimonia contraxiſſe, quod certo certius atq. adeo in hoc naturæ interdicto fuiſſe diſpenſatum. Rñdetur ergo, quod S. Tho. ſolum negat poſſe fieri diſpēſationem, aut ſuper Decalogo, aut ſuper aliquo præceptorum quæ illic implicantur, continentium in ſe rationem ipſam iuſtitiæ vel iniuſtitiæ, qualia ſunt. Honorare maiores, fornicatio, &c. Prohibitio autem connubii inter fratres, non eſt propter iuſtitiam aut iniuriam, quam alter eorum pateretur, ſed propter naturalem indecētiā. In qua quidem ratione finis etiam naturalis, puta propagandi humani generis, qualis fuit in filis Adę, aut propter alium poterit abſq. vlla abſurditate diſpenſari. Nam etiam ſecundus gradus conſanguinitatis quoddā præ ſe fert indecorum naturale ad matrimoninm contrahendum, ſi quidem ꝑ hoc eſt ab eccleſia vetitus, & tñ diſpēſationem admittit. Patrem aūt filiæ aut filium matri matrimonio cōmiſceri, vſq. adeo fædū eſt, vt nō ſit diſpēſabile, quāuis ſi cōtingere poſſet, vt totū humanū genus in pſe & fi-

Ioſephi

Auguſt.

Fieri pt vt & pater filiæ, & filius

matri li cite possent cõnubio Adquintũ arg.

& filia fieret superstes, non prorsus probabilitate caret, quin possent connubio iũgi: Deniq. ad quintum S. Tho. nihil aliud rñdet, quam quod illa Machabæorum cogitatio in Sabbatho pugnãdi non fuit dispensatio, sed ἐπιείκεια de qua supraloquuti sumus, non enim tenemur festum seruare cum morti periculo, vt Matth. 12. Christus non docuit nempe quod opera charitatis diem festum non uiolant. Haud tamẽ rei satis uidentur facere. Quidquid. n. hoc precepto continetur, nempe cessare a seruili opere, & adire sacra dispensationem recipit, non solum quæ a Deo fiat, uerum quã pôt etiam facere Ecclesia. Qua ratione, ut superius vidimus. Isychius non adnumerat hoc in Decalogo, tanquam ius naturæ. De hoc autem quæstione proxima, art. 3.

ARTICVLVS IX.

Primũ arg. a pte affirmatiua.

Vtrũ modus charitatis cadat sub præcepto.

POst hec quæ de præceptorum firmitate dicta sunt, consequitur, vt videamus de eorum ui obligandi, an. s. virtutis modus cadat sub præcepto legis: Et arguitur a parte affirmatiua, Modus virtutis est iuste quę iusta sunt operari, iuxta illud Deut. 16. Iuste quę iusta sunt, exequeris, atque eadem ratione strenue ac fortiter, quæ sunt fortitudinis & temperate, quæ sunt temperantię. Iuste autem, & strenue facere, non contingit sine virtutis habitu, ergo talis modus cadit sub præcepto. Secundo. Nihil magis ad vim attinet præcepti, quam quo fertur legislatoris intentio, hic autem. vt 2. Ethic. ait Aristot. intendit studiosos efficere ciues, sed studiosus nemo est, quousq habitum genuerit, ergo agere ex habitu cadit sub pręcepto. Tertio; Modus uirtutis est prompto lęto que animo uirtutis officia pręstare, hoc autem in Psal. 69. iubemur. Seruire Domino in lætitia. Et 2. Corint. 9. Non ex tristitia, hilarem enim datorẽ diligit Deus. ergo omnes isti modi cadunt sub pręcepto. In contrarium est argumentum, q studiosus (vt modo dicebamus) nequit nisi habitu imbutus virtutum munera digne perficere. Quapropter si hic modus virtutis caderet in pręceptum, quicunquæ absque tali habitu legem impleret, censeretur eius

Arg. 2.

Aristot.

Arg. 3.

transgressor, ac perinde reus esset pęne legis. consequens tamen inde constat esse falsum, quod ob id lex comminatur pęnam, vt eius metu custodiatur, & sic ciues consuetudine habitum generent.

Sensus qõnis explicat.

Ad intelligentiam huius quæstionis discernendus primũ est modus uirtutis, de quo hic agitur a modo charitatis, de quo in subsequenti articulo. Charitas enim est habitus infusus gratiæ gratum facientis indiuiduus comes, habitus autẽ uirtutis esse potest acquisitus ac informis, nõ ergo hic quæritur utrum ad satisfaciendũ præcepto requiratur habitus gratiæ, sed vtrũ requiratur vt operetur homo ex habitu saltem informi? Secũdo meminisse oportet trium conditionum quas Arist. 2. Ethic. c. 4. in studioso requirit, quæ sunt. Vt sciens facias. Deinde eligens propter hoc, puta ex electione in ordine ad finem. Et tertio, vt firmo ac immutabili animo id eligat. In docte. n. quidã in duo dissecant. Eligẽs, & Propter hoc. Nã sine coniunctione unica est conditio eligere propter uirtutis finem. Atque hæc simul tria, non sunt tres, sed vnus virtutis modus, una n. deficiẽte deficit modus. His ergo pręhabitis perfecte notandum est, quod modus iste virtutis, vt tres habet partes, ita trina differentia consideratur a diuina lege & humana. Nam partim ab vtraque pertenditur, partim uero a sola diuina non autem ab humana, sed partim ab vtraque illarum. Ea propter tribus cõclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima est, Scientiam, quæ prima pars est modi virtutis, tam humana lex, quam diuina respicit ac iudicat. Quod enim quis ignorans facit, id nõ simpliciter uolens facit. Quocirca ignorantia vtroque iudicio tam diuino quam humano culpam, vel in totum, vel in partem excusat. Secunda conclusio. Illa conditio secunda vt opus fiat ex electione propter finem; non quidẽ ab humana lege, sed tamẽ a diuina consideratur. Radix autẽ huius discriminis est distãtia cognitionis humanæ a diuina. Enimuero lex quælibet, vt supra dictũ est. & 10. Ethic. c. 9. Aristot. meminit, pœna metu ad custodiam vrget, pænã autem legislator a nemine exigere potest, nisi de illa re, quæ in suam potest uenire notitiam. Nam de alijs iudicare non valet, homines aũt q. ut 1. Reg. 16.

Tres cõditiones requisitæ in studioso, ex Aristot.

Prima conclu.

Secũda conclu.

Rõ conclõnis.

legi-

legitur, ea duntaxat, quæ patent, vident, de intimis cordium cēsere nequeunt, sed vt est in Psalm. solus Deus cordia scrutatur & renes. Hinc ergo palam fit, quod neque de hominis intentione, neque de eius voluntate lex humana iudicium ferre potest, atque adeo neque obligare, vt opera tali intentione aut voluntate fiant, lex autem diuina non solum illam, verum eam potissimum suis bilancibus pendit, ac pro illis præmia suppliciaq decernit, Lex inquam humana internā iram etiā si firmum pariat nocendi propositum, punire nequit secus autem diuina. Ait quippe Christus Math. 5. Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio, & Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Pari ratione qui creditori debitam pecuniam vel gradium corrupta intentione reddit, nēpe vt vel vsuram exerceat, vel homicidiū faciat, legi humanæ non est aduersus, per soluet tamen Deo supplicium. Tertia conclusio: Tertium illud, quod ad virtutis modum requiritur, puta firmo stabilique animo operari, quod proprie ad habitum pertinet, & de quo præsens præcipuè quæstio instituta est sub præcepto non comprehenditur, neq. humanæ legis, neq. vero diuinæ. Qui inquam parentibus honorem debitum impendit, etsi habitum nō habeat pietatis, legi nihilominus satisfacit humanæ, & nisi alia circunstantia vitietur actus, similiter satisfacit diuinæ, vt peccatum effugit. Emergūt autem ex his nonnulla dubia explicatu digna. Et primum circa primam conclusionem, qua asseritur sciam & ignorantiam vtraq. lege ad culpæ pondus atq. ad leuamen existimari. Et dubium, an idem sit prorsus quātū ad rōnem virtutis, vtrū, s. qui ignorans facit opus legis, eidē satisfaciat. Vt si quis exempli gratia, inebrietate audiret sacra, nesciens prorsus quid faceret, vtrum præceptum expleret: Videtur nāque ratio id suadere. Nam postmodum rationis luce potius, non censeretur reus culpæ, quamuis iternm non audiret. Et cōfirmatur rō. Nam qui obnixe reluctans inuitus pertraheretur in ecclesiam, cogereturque interesse sacris videtur preceptum implere. Sicuti & ille qui in die ieiunij per vim arceretur a cœna. Et fecit probabiliorem, q̄ si pœna vlla, seu excōmunicationis seu alius generis decreta esset in huiusmodi præceptorum transgressores, istos non ligaret. Respondetur nihilominus, nullum præceptum vt reos, impleri per actum qui nullam habet libertatis rationem. Nam alias & puerum ante rationis vsum cēseres implere præcepta, cum tamen hac ratione nulla eos lex comprehendat, quod cum non sunt arbitrij sui compotes, nondum capaces sunt legalis vinculi, lex nanq. hominibus ponitur, & ideo humano more non brutorum implenda est. Et hoc arbitror S. Th punctim designasse, vbi ait sciētiam ab vtraq. lege cōsiderari. Nam ignorantia, sicut ob id quod voluntarium tollit, excusat a culpa, eadem rōne tollit impletionem præcepti Sed arguis cōtra, vel disputationem esse tantum de nomine, vel sic ignorātem implere legem. Nā qui præcepti tempore vel somno vel mero captus est, vel alia rōne mentis inops, illo tēporis articulo non transgreditur præceptum ergo perinde est, ac si impleret. Negatur consequentia, neque est disputatio de solo nomine. Nam & si illo tempore per ignorātiam excusetur, tenetur nihilominus si antequam tempus præcepti labatur, in mentē redeat, ipsum implere, alias reus esset pœnæ iuris. Et idē est de illo, qui inuitus facit, quamuis iste, quia vsum hēt rōnis, liber esset a pœna iuris. Ille autē qui metu implet legi satisfacit, i. nouam euitat culpam, quoniam talis impletio, actus humanus est, ac liber. Quod si rursus insurgas. Si cui in pænitentiam iniunctus esset dies ieiunij & vi, vt pænitentiam impleret, priuaretur cibo, vere debitū solueret. Nam si pecuniam alia ratione deberet & creditor vi ab illo eriperet, satis restitueret, ergo eadem est ratio de aliorum præceptorum debito fortasse sunt, qui primū antecedens cōcedit, ego vero id minime faciam quoniam impletio præcepti penitentiæ, deberet esse humanus actus. Quare si flagella essent mihi iniuncta, & ab alio inuitus vapularem, non facerem satis quia illa non est actio, sed solum passio, præcepta vero affirmatiua per actionem implenda sunt. Neq. est simile de illo qui tantum debet pecuniam, quoniam quomodocūq. illa in manus creditoris veniat, liberatur debitor. Cōtra secundā conclusionē, qua diximus intētionē nō pēsari, neq. existimari a lege humana, binum existit argu-

[Margin notes: Tertia conclu. — Primū dubium circa primā conclu. — Nullum pceptū impl. r, per actū nullā libertatē habētē. — S. Tho. — Argu. — Solutio arg. replica. — Qui in virtusua pulatnō satisfacitsi illi ī pæniten tiā flagel la sint iniuncta.]

Primũ arg. contra secũdum cõclusiõis. argumentum. Primum quod exemplum S. Tho. quod adduximus, non apparet ad propositum pertinere, uidelicet, qui quod mente proponit nocere, sed re non nocet, non punitur lege. Nam hoc est considerare actum interiorem per se absolute, & tamen questione est de ipso quatenus caussa est externi operis, quod re uera fit. Ad cuius claritatem secundum arguitur; Arg. 2. Si quis hominem occidat non plene deliberata intentione, sed subitaneo motu, uel si metu cessit ecclesiam adiret, uel aliud præceptum implere isti actus interioris uoluntatis perpenduntur humano iudicio ad remittendam uel augendam pœnam, ergo conclusio secunda non est omnino uera. Ad primũ arg. Ad prius istorum respondetur, quod exemplum S. Tho. optimum fuit ad explicandum, quõ peccatum interius lex humana non affert in suum tribunal. Nã inde colligitur, ꝙ qñ re uera est caussa operis, non punitur nisi rõne eiusdem operis. Et qñ externum opus est iustum, nihil de actu interiori curat, ut dicebamus de illo, qui mala intentione debitum soluit. Et idem est de iudice, si ex odio latronem suspendat, solus n. Deus illius cor iudicabit. Ad secũdũ arg. Ad aliud uero respondetur, ꝙ si ille qui ex metu uel subita ira peccat, aliquatenus humana lege excusatur, non est, quia non intendit facere, sed quia quodammodo facit ignorans, uel quia caussa faciendi libertatem minuit.

Ad primũ arg. Ad primum igitur capitalium argumentum respondetur, quod modus uirtutis qui præcepto iubetur est, vt officium secundum ordinem iuris præstes. Hoc. n. est iuste quod iustum est, exequi, nẽpe ut de latrone, aut homicidia, nemo, nisi iudex publicus uindictam sumat, idemq; legitime cognita caussa. Ad secũdũ arg. Ad secundum superiori libro, cum legis actibus ageremus, respondebamus quod intentio legislatoris primum fertur in finem, qui est bonos facere ciues, id qđ nemo nisi firmato habitu assequitur, medium uero & uia ad eundem finem consistit in actuũ exercitio, nã ex actibus gignitur habitus, finis aũt legis nõ cadit sub præcepto, sed, mediũ, quo ad eundẽ peruenitur. Egregia regula. Quæ quidem regula inter can. moralis philosophiæ egregia est. Quæ pcepta non de habitibus, sed de actibus instituuntur, in quibus rõ peccati & meriti consistit. Negatur ergo primum antecedens. s. id cadere sub præcepto quo præcipua intentio legislatoris fertur. Ad tertiũ arg. Ad tertium rñdet S. Tho. quod uirtutis officium, absq tristitia fieri sub præcepto cõtinet, eo quod agens ex tristitia, non agit simpliciter uolens. Item, læto hilariq animo operari, si lætitiam denotat, quæ ex dilectione dimanat, ad uim etiam præcepti pertinet, sicuti, & dilectio ipsa, si uero illam quæ procedit ex habitu non ad præceptũ, sed ad finem eius uirtutisq. spectat. Et ne cui obscura appareat responsio, prius membrũ de sola lege diuina intelligendum est, quæ internorum etiam actuum rectitudinem exposcit. Qui, n. ex tristitia operatur, intus remurmurat aduersus legem, quod porro Deo ingratum est, lex autem humana nõ se item cordibus scrutandi immergit, & ideo licet ex tristitia illa impleas, eidem satisfacis. Et eodem mõ intelligitur secundum uidelicet, sub præcepto comprendi lætitiam, quæ ex delectione manat. Nam quo diuinæ legis satisfacias, requiritur, vt ex electione in ordine ad finẽ operis. s. pp honestatem virtutis que quidem electio hilaritatem quandam hẽt annexam, eo ꝙ non sit coacte. Hilaritas aũt quæ ex habitu enascitur, alius est generis, nempe quod cum habitus reluctantes passiones compescant, tristitiam pellit, promptumq. reddit animum, atq. adeo lætum quod iam dictũ est, non præcepto iuberi, sed finem illius esse & ad genitam pertinere uirtutem.

ARTICVLVS X.

Vtrum modis charitatis cadat sub præcepto diuinæ legis.

QVoniam negatũ est, modũ uirtutis cadere sub pcepto, inuestigare subinde restat, an pcepta diuinæ legis charitatis modus cõprehẽdat? Et arguitur a parte affirmatiua, Ait. n. Christus Matt. 18. Si uis ad uitam ingredi, serua mãdata. Vbi astruere vr mandatorum custodiã per se sufficere ad obtinendam æternam vitam, uirtutũ aũt officia minime ad sufficiunt, nisi ex charitate oriãtur, scđm illud 1. Corint. 13. Si distribuere in cibos pauperum oẽs facultates mea, & si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem aũt non habuero

S. Tho. Primũ arg. partis affirmatiuæ.

Arg. 2. habuero, nihil mihi prodest, ergo modus charitatis cadi sub precepto. Secundo, Preceptum est omnia nostra opera in Deum referre, iuxta illud 1. ad Corinth. 10 Omnia in gloriam Dei facite. hæc autem relatio pertinet ad charitatis modum, quippe cuius proprium obiectum est Deus, quo cuncta refert, ergo talem modum vis extẽditur præcepti. Tertio. Si modus charitatis sub præceptum nõ veniret, posset quisque præcepta extra charitatem implere, atq; adeo extra gratiam, quæ eius est indiuiduus comes, hoc autem in Pelagianorũ errorem impingit vt Aug. lib. de hæres. c. 88. docet, ergo absque tali charitatis modo nullum impletur diuinum preceptum. In contrarium autem est, quod si modus charitatis necessarius esset ad implendum præceptum, quicunque eadem esset orbatus, esset orbatus charitate, quæcunque opera, etiam genere suo bona exerceret transgrederetur præceptum, ac perinde mortaliter peccaret, quod est concessu absurdissimum.

Auguſt.

Sensus q̃onis ꝓpositæ. Quæstio presens non sicuti præcedens, de omni virtute tam humana quam diuina, sed peculiariter de diuina mouetur, quoniam de humana nulla est controuersia Nam cum (vt modo definitum est) ad intrinsecos voluntatis motus, quę sedes est charitatis, non pertingat, non obligat ad talem charitatis modum, qui nos Dei facit amicos, sed illum habet proximum scopum, vt pax inter homines extrinsecus cõstet. At vero cum proximus finis diuinæ legis sit amicitia Dei, quæ in actibus interioribus consistit, & ipse paratissimus sit tali charitate, nisi per nos steterit, nos suffundere, merito quæritur, an suarum obligatio legum eo pertingat, vt teneamur illa ex charitate implere. Modus nanque charitatis, est, Dei iussa ceu eius filij facere, vel per actum quo constituamur eius filii.

D. Tho. Distinctio. Et S. Thom. recitatis duobus opinionibus contrarijs, easdem reconcilians, respõdet duabus conclusionibus, quæ hac distinctione clarescunt. Actus charitatis bifariam consideratur. Vno modo, vt est quidam singularis actus peculiaris virtutis amandi. sicuti est alius actus sperandi atque alius credendi, nempe cuius contrarium est formaliter odisse. Et iuxta hunc modum statuitur prior conclusio. Actus charitatis cadit sub singulari præcepto, nẽ

Prima conclu.

pe sub hoc, Diliges Dominum Deum tuum, & proximum sicut teipsum. Altera vero ratione consideratur, nõ vt est singularis obiecti, sed vt est vniuersalis conditio & modus omnium virtutum. Paulo .n. ante explicuimus, Non habere deos alienos, Non peierare, Sabbatha sanctificare, nil aliud esse, quam Deum diligere, sicuti honorare parentes, non furari, non occidere &c. nihil aliud quam diligere proximum, non quidem formaliter, vt aiunt, sed materialiter. Exemplum est in virtute iustitię, nam alia est singularis commutatiua, atque alia generalis, quæ est modus vniuersalis obedientię, omni virtute communis, ac proinde dicitur legalis, quoniã per omnem virtutem obedimus legi De hac ergo charitatis ratione statuitur posterior conclusio Modus talis charitatis non cadit sub præcepto, quod est dicere, In hoc præcepto, Honora patrem & matrem, nõ includitur vt sint parentes ex Dei charitate honorandi, sed quod habeatur eis exterior reuerentia. Quare licet eam præstes in peccato mortali, non ideo sis præcepti transgressor. Probatur conclusio, Charitas Dei ideo est generalis modus omnium virtutum, quod est finis ad quem lex diuina ordinat, iuxta illud supra citatum. 1. ad Timot. 5. Finis præcepti, charitas. Et ad Roma. 15. Plenitudo legis est dilectio, finẽ autem iam definitum est non cadere sub præcepta legis, sed actiones, quibus illuc tenditur. quare bene ait S. Tho. intentionẽ finis esse modum formalem superioris ordinis. Quod est dicere, non includi in præceptorum substantia Et hoc pacto conciliat dictas opiniones, nempe vt quæ affirmat modum charitatis cadere sub præcepto, intelligenda sit de singulari dilectionis præcepta, negans vero, interpretanda sit de alijs. At vero quoniam ista quæstione plurimis scatet ambiguitatibus, accuratorem postulat, ac perinde paulo ampliorem disputationem. Et quo faciliora prius expediamus præter opiniones duas, quas hic D. Thom. recitat, existit tertia, quæ in istarum concordiam pertrahi non valet. Sunt enim qui secundam conclusionem S. Tho. aduersentur dicentes singula præcepta Decalogi atque omnia diuina includere modum charitatis. Itaque legis officia nisi in gratia fiant, non solum non sunt meritoria, verũ sunt peccata, vtpote

Secũda conclu.

Rõ conclusiõis.

Paulus.

S. Tho.

pote eorundem præceptorum trāsgressiones. Hæc inquam opinio nō modo est Lutheranorum, vt lib. 3 de natura & gratia, adnotauimus, & infra hic lib. 8. repetituri sumus, verum & fuit olim opinio doctoris alias celebris Dionisij Cistercien. in suo 2. Sententiarum, dist. 17. Is nanq; hallucinatus ex fallaci illa consequentia est: Quibuscunque nos Deus præceptionibus suis intendit ad sui ipsius amorem pertrahere, ergo ex eodem amore tenemur cuncta perficere. Et adducit pro se illud Petri Apostoli, Omnia opera vestra in charitate fiant, atq; aliud Ber. Omne quod præcipitur, in sola charitate solidatur, atq; Augu. similia. Hæc autem opinio non solum falsa, verum & errori quam proxima est, Trident. Synodo, canon 7. aduersus Lutheranos damnato, nempe, cūcta opera, quæ extra gratiam Dei fiunt, esse peccata. Contra quem nos errorem lib. de nat. & grat. c 19. & quatuor subsequētibus depugnauimus. Nam vt illa mittamus opera quæ ex subiecto & circunstantijs sunt mala, cętera aut sunt præcepta, aut consilia, aut indifferentia, puta comedere & ambulare, quę bene maleque fieri possunt. Si ergo pręceptorū obsequia cuncta extra gratiā peccata sint, illa quoq; erunt peccata quæ sub consilio militant. Nam si pręcepta Deus nos obligat ex charitate implere, videtur id pariter & de conciliis iussisse atque adeo de aliis naturalibus operibus, quę iure nobis ad vitam viuendam licent. Nam oīa sunt a Deo veluti a naturę parente instituta. Atque adeo omnia opera, quę in peccato fiunt, peccata essent. Deinde arguitur, si vniuersa mandatorum officia tenemur ex charitate exhibere, vel hoc esset ob cōem illorum obligationem, vel ob singularem charitatis pręceptionem. Non quidem ob generalem omnium, nam per illa non imperantur nobis, aut prohibentur nisi opera, vt paternus honor, & ab iniurijs abstinere quibus amicitia violatur. Quod si in honore parentum charitas aliqua includatur, certè illa satis erit, quę naturaliter inter homines initur. Singulare autē charitatis Dei mandatum, cum affirmatiuum sit, non obligat (vt aiunt) pro semper sed certis opportunisq; temporibus. Extra quę ideo tempora non est cur obligemur cetera ex charitate pręstare. Insuper arguitur. Si illud singulare pręceptum in cunctis aliis esset obseruatu necessarium, sequeretur, quod cuiusque transgressio duplicatum esset delictum scilicet & contra peculiare obiectum, verbi gratia furari, & contra diuinam charitatem. Præterea, sequeretur quod vbiuis in materiam cuiuscunque pręcepti incideremus, teneremur cōscientiam discutere, vt in Dei gratiam reciperemus. Quin age, sequeretur insuper quod nemo ad sacramentum confessionis digne accedere posset, nisi qui gratia iam potiretur. Nam illud etiam confessionis præceptum deberemus implere in gratia. Immo neque ad baptismum posset digne accedere adultus, nisi iam factus membrum Christi. Quare neutiquam sacramenta possent primam conferre gratiam. At non opus est pluribus contra huiusmodi opinionem dimicare, quippe cōtra quam loco citato de natura & gratia, plurima coniecimus. Sed concludamus cum Theologis distinguentes bifariam posse Dei præcepto satisfieri. Vno modo, quantum ad substantiam operis, quod est sic ipsum implere, vt transgressionis peccatum aut omissionis caueatur, altero vero modo quantum ad intentionem præcipientis, idest eum finem & metam attingendo, quo præcipientis intentio dirigitur, quæ est vita ęterna. Illuc nanque nos Deus per suas leges perducere proposuit, secundum illud, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Vnde vt legi priori modo satisfaciamus, non est necessaria charitas, sed vt eam posteriori ratione impleamus. Quo fit, vt ad illum priorem implendi modum nulla sit opus relatione operis in Deum per specialem eius succursum, ceu in finem supernaturalem, quod Gregorij Ariminensis in 1. Senten. dist. 26 & sequentibus placitum fuit, sed satis est in ipsum referri tanquam in finem naturalem, in quem sane quodcunq; per se opus, quod nulla praua circunstantia viciatur, natiuam habet relationem. Deus nanq. naturæ conditor ad se cuncta dū cōdidit, retulit. Quocirca eiusmodi mandati impletio naturali Dei influxu fieri potest, iuxta illud Pauli ad Rom. 2. Gentes, quę leges non habēt, naturaliter quę legis sunt, faciunt. Tametsi tota lex absq; speciali gratię subsidio impleri nequeat, vt longo tēpe absq. peccato viuamus. Hæc autem li. 2. de nat. & grat. cap. 20. satis discussimus.

Margin notes: Diony. Cistercien. — Ratio Dion. — Auct. li. de natu. & grā. — primarō in Dionys. — Secūda ratio. — Tertia ratio. — Quarta ratio. — Distinctio. — Gregorius Ariminēsis. — Paulus.

De

Discutit prior cõclusio. De prior autem conclusione S. Thom. nempe de singulari præcepto charitatis acriora sunt dubia scilicet tam de eius necessitate quam de eius materia & modo Dictum est

Prima ratio. enim finem leg s non cadere sub præcepto cum ergo charitas & Dei amicitia, finis sit diuinæ legis, non oportebat singulare de illa præceptum institui. Est enim brauium quod per aliorum præceptorum obseruantiam obtinetur. Mox arguitur. Charitas est donum supra naturale Dei præceptum ergo illius, assequendę nequit a nobis naturali facultate impleri, quia neque ipsam valemus naturaliter assequi. Cum ergo fidelis Deus nihil nobis impossibile præcipiat, nõ debuit nobis tale mandatum iniungere, atque ideo minime, quod cum nemo sciat an

Secũda ratio. odio vel amore dignus sit, nullus posset certior fieri an illud impleuerit. Quare ne-

Tertia ratio. que vllus posset conscientiam de hac suam pacare Præterea, cum sit affirmatiuum, dignoscenda tempora restant, quibus obligat, hæc aut non sunt deprehensu facilia. Nam si dixeris satis esse semel in vita, idq. in articulo mortis implere, profecto lõge a natura eiusdem pręcepti aberras. Cũ enim præceptum hoc cæterorum omnium sit

Paulus. pręambulum, & vt ait Pau. finis (nam finis præcepti charitas) ridiculum esset dicere,

Confirmatio prima. quod liceat transigere totam viam antequam nos obliget. Præterea, si ab humanis exemplum petamus, miles dum nomẽ suũ in militiam dat, tunc se in amicitiam prin-

Solutio Refutatio. cipis addicit, pręceptum ergo, si vllum est charitatis, ab initio statim vitæ obligat. Quod si dicas statim elucere rationis lumine obligare, certe hoc non est omnibus, sed paucissimis notum, Immo neque vllus vn-

Confirmatio secunda. quam huiusmodi omissione sacerdoti cõfessus est. Ad hęc S. Th. loco pręsentis alia tempora huic præcepto consignat, vt pote qui in fine articuli docet transgressionem eiusdem pręcepti contingere posse, vbi alia

Scotus. violatur Quid si cum Scoto in 3. dist. 27. respondeas tẽpora eius pręcepti esse omnes dies festos, sane quibus homo tenetur se Deo commendare & gratias agere, in contrarium est argumentum, quod hoc non exprimitur in præcepto sanctificandi festũ, quippe quo duntaxat iubemur a seruili opere cessare. Et quamuis finis eius sit vacare Deo tamen finem iam dictum est non cadere sub præcepto, quod in talem ordinatur finem, de qua re quęstione sequẽti, ait latius. In summa, hoc in pręsentiarũ desideratur, quidnam tali pręcepto nobis iubeatur, vtrũ videlicet interna sola dilectio, an vero externum et opus? Responsio horum argumen-

Ad postremũ argum. torum à postremo aut spicanda est. Præceptum inquam dilectioni non præcise ad internum affectum obligat, sed certe ad extremum opus affectus enim bonus propter

Opinio. S. Tho. Ratio. S. Tho. bonum opus est. Obligat enim primũ omnium charitatis lex, si D. Tho. fidem tribuas vt dum quis primum rationis lineam ingreditur, se & sua in Deum referat. Cũ primum, inquam non eodẽ temporis momento, sed cum incipit hõ plene deliberare, & vnum esse primum rerum parẽte noscit. Et certe nõ absq. rõne hoc astruxit. Nam cum ad hoc nos Deus creatos duxerit, ratioq. naturalis cum nobis, vnam fuisse omniũ primam caussam ostendat, quam maxime sit rationi consentaneum, vt tunc homo ipsius amore a malo recedere debeat proponere, atq. agere bonum, hoc enim est Deum pro tunc super omnia diligere. Quare pręsente tũc eius speciali auxilio fidem homo & gratiam reciperet, qua ab originali mundaretur. Quidquid autem de hoc sit, arbitror, vt cum homo rationis compos baptismo intingitur, vitam in Deum suam referre debeat, sicuti enim tunc præcepto fidei tenetur credere ita & quę credit sperare, & a quo illa sperat, diligere, vt libro. 2. de nat. & grat. ca. 12. & subsequuti monstrauimus instar illius, qui in militiam nomen suum dat principis. Ac subinde crediderim, quod qui tũc non se ad gratiam disponeret, peculiariter contra charitatem delinqueret veluti contra fidem si non crederet. Neque in his tãtummodo casibus, verum fortes quoties opus aliquod egregium inceptamus vel caussa subeundi martirii nobis offertur, vel illustre aliquod beneficium a Deo suscipimus, vt dum nos a pręsentissimo mortis periculo eripuit, non esse temerarium asseuerare, sed certe prudentia. vt eodem quoque pręceptio teneamur Deum diligere, etiam quantum ad modum, hoc est præparare nos quantum in nobis est ad ineundam cum Deo gratiam. Hoc tamen hic ad-

Qñ pcẽptũ dilectionis Dei liget. uortẽdo opus est, quod vt reliqua, sic & singulare quoque præceptum charitatis potest quantum ad substantiam operis impleri absque eius modo. Exempli gratia, Ar-

Documentũ. bitror præceptum hoc hominem perstringere, vt quoties nomen Dei blasphemari

viderit,

viderit, eiusque honorem pessundari ac lacerari, a parte ipsius stet, eiusq. tueatur inaccessam maiestatem. Quo tamen articulo, non subinde crediderim teneri suorum criminum pœnitere, vt Dei sibi amicitiam cōciliet. Quare neque hoc præceptum vniuersum obligat ad suum ipsius modum, sed quando occurrit articulus interne diligendi, nam in hoc commemorato casu solum est necessitas exterioris protectionis. Et per hæc soluta restant penultimum vltimumque argumenta. Ad primum autem respondet S. Thom. 2.2, q. 44. quod etsi charitas finis sit aliorum præceptorum, atque adeo non cadat sub ipsorum vinculo, nihilominus decuit singulare eius præceptum, cunctis alijs præmittitanquam eorum præambulum. Et ideo illud, sicut neque alterum dilectionis proximi, non est in Decalogum inclusum, sed extra in radice præfixum, in quod reducuntur præcepta primæ tabulæ sicuti in alterum, præcepta secundæ. Ad secundum autem facile rńdetur, per illud Aristoteli cū axioma. Quæ per amicos facimus, per nos ipsos facere videmur. Nam quamuis per nos ipsos præceptum & modum charitatis nequeamus implere, tamen Deus paratissimus est, nisi per nos steterit, opem nobis ad id perficiendum ferre. Veruntamen minime prætereunda est vltima clausula S. Tho. in respōsione quæstionis. Ait enim quod qui parentes ex Dei charitate non honorat, non est transgressor præcepti de honorandis parentibus, licet sit transgressor præcepti, quod est de actu charitatis, propter quam transgressionem meretur pœnam. Ex his enim verbis nonnulli ex nostris hanc inferunt mentem S. Tho. quod vbicunque occurrit materia aliorum præceptorum, concurrit pariter charitatis mādatum, contra quod subinde peccatur, si cætera non impleantur ex charitate. Intellectus autem iste contrarius est D. Thom. quippe qui definiens modum charitatis non includit in alijs præceptis, docet neq. semper cum eis concurrere, sed cum sit affirmatiuum, habere sua definita tempora, vt in solutione secundi euidentius edocet. Mens ergo eius est, quod si illo tēpore, quo præceptum charitatis, eiusq. modis obligat, concurrere accidat aliorum quodlibet, tunc illud aliud implendum sit ex charitate, non propter illius obligationem, sed propter huius vinculum. Superest autem, vt argumētum in capite quæstionis obiectorum, responsa subiciamus. Respondetur ergo ad primum, quod cum vnum præceptorum sit ipsum charitatis, & modi eius, quicunq. vniuersa seruat, est in gratia. Sed arg. is contra. Stat homini existenti in peccato, nūquam afferri tempus præcepti dilectionis, tunc ergo cuncta ille poterit seruare quantum ad substantiam operis, & tamen non ingredietur vitam. Propter hoc argumentum sunt qui affirment existenti in peccato præceptum esse côuerti in Deum, quod quia peccator non implet, non ingreditur vitam. Attamē, licet hoc probema sit, nunquam mihi tamen persuasum est pluribus præceptis ob id præcise hominē teneri & lapsus est, quā obligatur, dum exigit in gratia. Sed est ei necessarium conuerti necessitate finis, si vult hominem vitam æternam. Quidquid autem de hac re teneas, argumentum præsens non vincit. Respondetur ergo, quod verbum Christi intelligitur de illo, qui est in gratia. Ille enim si seruat cuncta mandata, saluus erit. Qui autem per vnius transgressionem a gratia decidit, illa non seruauit mandata. Et ideo non satis habet deinde seruare cætera quousque violari pœniteat. Ad tertium respondetur, quod hoc quod est omnia in Deum referre, ad præceptum peculiare charitatis pertinent. Obidque quoties tempus eiusdem præcepti occurrit, tenemur cuncta, quæ tunc facimus, in Deum tanquam in finem supernaturalem referre. Quare illos temporis articulo, qui parentibus extra charitatem obsequeretur, licet non cesset violator quarti præcepti, esset tamen transgressor præcepti charitatis. Subdit autem D. Thom. quod cum hæc sint duo præcepta affirmatiua non obligantia ad semper, possunt pro diuersis tēporibus obligare, & ita potest contingere, quod aliquis implens præceptum dilectionis non tunc transgrediatur præceptum modi charitatis. Vbi plenissime dilucidat, quod super proximis verbis in calce quæstionis nuperrime adnotauimus. Tūc ergo secūdū ipsum non est peccatū non referre illud opus in gloriam Dei tanquam supernaturalis finis Igitur verbum Pauli duplicē exhibere potest sensum, videlicet, & præcepti & concilij. Si sit preceptum, non obligat pro sp, si autem consilium; sensus est vt procuremus nos sp in Dei gratia p impletionem

Casus alter quo idē præceptum, obligat.

Ad primū arg.

Ad secūdū arg.

S. Tho.

Ad primū arg. pricipale.

Obiectio.

Solutio.

Ad tertiū arg.

S. Tho.

tionem omnium mandatorũ asserere. Tametsi & qui in peccato opera exequitur moraliter bona eadem in gloriam Dei facit naturali modo. Quare tertius sensus eorundem verborum est vt nulli operi alium finem quam Deum præstituamus sed cuncta eo fine exequamur ad quem creata sũt, quod vtique præceptum quantum ad substantiam operis etiam extra gratiam impletur, Ad tertium respondetur quod cum nemo valeat complere precepta, nisi & ipsum quoque charitatis, quando occurrerit, expleat, & hoc absque gratia perfici nequeat, fit vt neque sine illa possimus implere omnia. At vero quamuis hic, vbi de modo charitatis sanctus Thomas tractabat, hac fuerit contentus solutione, nihilominus neq; alia vniuersa mandata potest homo post lapsum naturæ per peccatum Adæ absque speciali Dei munere implere. Sumus enim sicuti infirmi qui possunt aliquot passus gradi, non tamen plurimos progredi Et ideo licet possimus vnum aut alterum nostrapte natura morale bonum præstare diu tamẽ stare non valemus, quin decidamus. Hoc autem lib. 1. de natu & gratia, ca. 22. latissime ex dictis Augustini Conciliorumq; Mileuitani & Arausicani constabiliuimus, per que doctrinam eiusdem sancti doctoris 1. 2. q. 109. explicauimus.

Ad tertium.

Solutio S. Tho. extenditur.

Auctor libr. de natu. & gratia. Concil. Mileui. August.

ARTICVLVS III.

Vtrum alia præcepta moralia quæ extra Decalogum vagantur, congruenter tum distinguantur, tum etiam ad eundem reducantur Decalogum.

HIc articulus superioribus sæpe desideratus est ac insinuatus, quo explicitur numeri sufficiẽtia Decalogi eiq. annexarũ moralium præceptionem. Arguitur ergo, quod non fuerint alia moralia præcepta præter decem illa necessaria. Omnis. n. lex & prophetę, vt Mat. 22. asseruit Christus ex duobus illis pendent, charitatis Dei & proximi, Prius autem illorum abunde priori tabula explicatur, posterius uero posteriori, ergo nulla sunt insuper necessaria. Secũdo arguitur, Si alijs opus fuisset præceptis, hoc esset uel tanquam generalibus, uel tanquam specialium ipsorum determinationibus, non quidem tanquam generalibus, quia maxima illa duo non erant explicitũ necessaria, sed sunt, vt dicebamus, decalogi præuia principia conclusionis autem generales, omnes sunt in Decalogo Neque vero opus erat moralibus alijs tanquam generalium determinationibus, nam vt antea ostensum est, determinationes moralium præceptorum ad ceremonialia pertinent, atque ad iudicialia. Tertio arguitur contra sufficientiam eorundem præceptorum. Præcepta moralia (vt supra constitutum est) debent institui de vniuersis virtutum actibus, ergo sicut in lege extant preter Decalogum precepta pertinentia ad liberalitatem, misericordiam, castitatem & latriam: ita etiam deberent adhiberi præcepta de fortitudine, de temperantia, & dehuiusmodi virtutibus quæ sunt hominis ad se ipsum, & tamen non inueniuntur, ergo non satis lege veteri de omnibus cautum est. In contrarium facit Dauidicum illud testimonium: Lex Domini immaculata cõuertẽs animas. Quo docetur, vniuersa prohibuisse mala, quibus anima maculatur vniuersaque precepisse bona quibus conuertitur, ergo cum non sint cuncta in Decalogo, fit vt sparsim alijs in locis habeatur, quę in ipsum reducuntur.

Primũ argu. ad partem negati.

Tertiũ.

Psal. 18.

Initium huius soluendæ quæstionis ex superioribus sumendum est. In primis supponenda est distinctio ceremonialium, iudicialiumque à moralibus, nempè quod ceremonialia & iudicialia ex sola diuina institutione vim habent, sicut in republica leges humanæ. Non enim sunt de illis, quæ sunt iussa, quia bona, aut prohibita, quia mala, sed de his quæ antequam iubeantur, aut prohibeantur, nihil referebant. Sed (ut ait 5. Ethi. Aristot.) quia constituta sunt, referunt, idest eo sunt bona, quia iussa, & mala, quia prohibita. De quibus ideo impræsentiarum nullus habetur sermo. Moralia uerò non ex institutione solum, sed dictamine naturalis rationis, seclusa alia lege, vim habent & energiam ligandi. Sunt autem in triplici ordine. Quædam. n. existũt notissima ac perinde patentissima principia, quæ ideo nullius indigent editionis, sicuti mandata de dilectione Dei & proximi, atq. illud, Id facias alijs, quod tibi fieri vis & similia. Quæ ideo non sunt in Decalogo, sed sunt sicuti eius finis. Alia verò sunt

Aristot.

Triplex ordo moraliũ

sunt non vsque adeo uniuersalia, sed eorundem principiorum conclusiones quæ quisque per se etiam plebeius facile potest perspicere. Veruntamen quia ob morum peruersitatem & rationis nebulam potest nonnunquam eorum iudicium peruerti, editione indigent. Atque huius secundi ordinis sunt cuncta præcepta Decalogi, quanuis illa secundæ tabulæ, quia nullo indigent fidei lumine constituta supra sunt in primo conclusionū gradu, præcepta vero primæ, quia illo indigent, in tertio. Sed tertius ordo est eorum, quæ non ita quisque facile rationis luce perspicere potest, at sapientum indiget adminiculo. Quæ ideo artic. 1. in secundo conclusionum gradu collocauimus. Et hæc sunt extra Decalogum per Moysen & Aaron suggestione diuina superaddita. At quantum ea quæ minus cognoscuntur, per illa quæ parentissima sunt innotescunt præcepta huiusmodi tertii ordinis ad Decalogum, quo implicita sunt reducuntur, singulis scilicet ad singula respondentibus. Exempla patent. Cum enim primo Decalogi præcepto alienorum deorum cultus proscriptus condemnatusque sit, cuncta quæ ad idololatricam superstitionem spectant, ad ipsum referuntur, quale est illud Deut. 18. Non inueniatur in te, qui lustret filium suum aut filiam suam, ducens per ignem, nec sit maleficus atque incantator, neque qui Phytones consulat neque diuinos, & quærat a mortuis veritatem. Rursus quia secundo mandato periurium cauetur, eodem reducitur prohibitio blasphemiæ, quæ Leuit. 24. extat, vbi blasphemus iubebatur lapidibus obrui. Et prohibitio falsæ doctrinæ, cuius Deuteron. 13. fit mentio, vbi falsi prophetæ refelli iubentur. Ad tertium autem præceptum de sabbathi sanctificatione cuncta reducuntur ceremoniarum instituta. Sicuti & ad quartum de honore parentibus deferendo applicantur omnia, quibus iubemur seniores & magistros honestare. Quale est illud Leuit. 19. Coram cano capite consurge, & honora personam senis. Pari iure quintum præceptum, quo homicidium condemnatur, iura omnia comprehendit, quibus corporea quæuis proximi læsio inhibetur, quin vero & internum odium. Quali illa sunt eiusdem capitis. Non stabis contra sanguinem proximi tui. Et rursus, Ne oderis fratrem tuum in corde tuo. Ad eundem modum sexto præcepto, quæ prohibitio est adulterii, implicatur genus omne luxuriæ. In primis simplex scortatio, & nefandum crimen, atque bestialitas, secundum illud Deuteron. 24. Non erit meretrix de filiabus Israel neque fornicator de filijs Israel. & Leuit. 18. Cum masculo non commisceberis, cum omni pecore non coibis. Atque eodem tenore septimo præcepto quo furtum vituperatur, affine est aliud Deuteron. 28. quo prohibetur vsura. Non fœnerabaris fratri tuo ad vsuram. Et prohibitio fraudis, secundum illud Deuteron. 25. Non habebis in sacculo diuersa pondera. Ac perinde vniuersa technarum & calumniarum genera. Denique eodem pacto ad octauum præceptum, quod prohibitio est falsi testimonij adiungitur & prohibitio falsi iudicij, atque omnes mendacij species ac detractionis. Legitur enim Exod. 23. Neque in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, vt a veritate deuies. Et infra, Mendacium fugies, & Leuiti. 19. Non eris criminator & susurro in populis. Postremis autem duobus, vtpote quibus omnis cohibetur sinistra cupido, nullum aliud superest quod adhibeatur. Circa hæc non nisi vnicum simplex dubiolum restat. Etenim in hac reductionum serie multa recensita sunt grauiora, quæ ad leuiora reducuntur vt blasphemia, ad periurium & ad adulterium infanda, bestialiaque flagitia, ac denique rapina ad furtum, cum tamen ratio suadere videatur, vt quæ leuiora sunt, ad acerbiora reducantur. Huius autem rationem Caietanus hanc subiungit, quod cum illa leuiora, communiora vt inquit sint & frequentius in vsu, ad illa referuntur alia quæ rarius contingunt. At vero ratio hæc non plene videtur dubium diluere. Nam illa ratione, fornicatio simplex, quæ latius inter homines serpit, deberet in Decalogo prohiberi ad quam reduceretur adulterium. Ratio ergo non est, nisi quam supra sæpenumero adnotauimus, nempe quod cum Decalogo illa deberent penitus conscribi, quæ sunt patentissima & inter virtutes omnis iustitia atque adeo inter iniquitates iniuria sic cunctis notissima, in prima tabula posita sunt illa, quæ palam est nos Deo debere. In secunda vero nisi illa quæ iniuriam in proximum annexam habent,

quale

Marginal notes: Primus ordo. — Secūdus ordo. — Tertius ordo. — Præcepta tertij ordinis ad decalogum reducūtur omnia. — Primū præceptum. — Scd'm. — Tertiū. — Quartū. — Quintū. — Sextum. — septimū — Octauū. — Nonum & decimum. — Dubiolum vnicum. — Rō Caietani.

quale est mœchia. Nefandum enim crimen & bestialitas, etsi sint fœdissima ac subinde grauiora, tamen non sunt peccata contra iustitiam sed in corpus proprium. Tametsi in furto & rapina verum sit, quod per minoris cautelam prohibeatur maius.

Ad primũ arg. Per hæc igitur argumenta facile soluuntur. Ad primum enim respondentur, quod etsi tota lex pendeat ex illis duobus mandatis nihilominus alia euidentius ex illis inferuntur, & hæc in Decalogo copulata sunt. Alia vero minus euidẽter, & hæc commissa sunt sapientum doctrinæ. Ad secundum autem respondetur, quod ceremonialia, & iudicialia, vt dictum est, sunt generalium determinationes non per viam illationis, sed per uiã arbitramenti quo generalia, speciatim determinantur, quare illa non reducuntur ad Decalogum, sed illa prorsus, quæ vt naturalis instinctus inde sapientes ratiocinando eliciunt. Ad tertium autem per id, quod sæpe dictum est, respondetur, videlicet quod in Decalogo illa tantum sunt prohibita quæ manifestariam inferunt iniuriam: seu in personam præsentem, vt homicidium seu in futuram prolẽ, vt adulterium Reliqua vero quę hominem in ordine ad seipsum componunt, vt fortitudo, & temperantia quia eorum contraria non sunt adeo manifesta crimina, commissa sunt alijs edocenda, vt ducibus in bello, qui doceant non esset fugiendum: Deuter. 20. Nolite metuere nolite cedere. Et patribusfamilias, qui suos instruant temperate viuere, vt eodem lib. ca. 21. Monita nostra audire cõtemnit, commessationibus uacat & luxuriæ, atque conuiuiis, est enim hec reprehensio atque correptio, qua parentes in filios vti debent.

Ad secũdum.

Ad tertiũ arg.

ARTICVLVS XII.

Vtrum præcepta moralia ueteris legis iustificarent.

Primũ argu. ad partẽ affirmatiuam.

Paulus.

CVm quæstio præsens in præceptis moralibus legis veteris dilucidandis versetur, queritur postremo articulo de eorum vigore, vtrum videlicet eorum obseruantia iustificaret? Videtur enim Paul. ad Roman. 2. id affirmare, vbi ait. Non auditores legis iusti sunt apud Deum sed factores legis hoc est, legis mandata complentes, iustificabuntur. Secundo, & id ipsum assertum esse videtur verbis illis Leuitic. 18. Custodite leges meas, atque iudicia, quæ faciens homo viuet in eis, vita scilicet spirituali, in qua iustitia apud Deum consistit. Et ratio id tertio persuadere videtur. Lex enim uetus, vtpote diuinitus lata, excelsioris erat virtutis quam humana, lex autem humana iustos facit homines. Nam, vt supra dictum est, propositum legislatori est bonos facere ciues boni autem non sunt nisi per virtutes, quarum vniuersitatem. Aristoteles appellat legalem iustitiam: ergo lex vetus iustificabat. In contrarium est illud Pauli 2. ad Corinh. 3. Litera occidit. Quod secundum Augustinum in lib. de spiritu & litera. cap. 4. & proximis de præceptis moralibus ad literam intelligitur.

Secũdũ.

Tertiũ.

August.

Quæstio hæc tempore S. Tho. licet contra Pelagianos, satis fuisset, tam ab aliis, tũ præcipue ab Augustino discussa, tamẽ postquam Lutherani eatenus fidei iustificationem adscribere moliti sunt, vt operib. omnem denegauerint iustitiæ vim, celebrior facta est. De quo pene argumento tripertitum nos opus de natura, & gratia ad sanctum Concilium Tridentinum, edidimus. Hic ergo nimis operosum esset tam uastam disputationem ingredi: sed satis erit præsenti loco inseruire. Et quidem diffiteri non possumus, quin articulus hic apud San. Thom. pressior sit atque implicatior, quam suam esse solet lux ingenij, quia cum illo tunc temporis res erat constitutissima, non duxit necessarium præsenti loco eam euoluere. Accedit quod vniuersa eius exemplaria expositurum chalcographorumque subinde negligentia mendosa hoc loco sunt. Igitur vt tum S. Tho. tum res ipsa aperiatur, notandum est, quod sicuti iustitia duplex est, scilicet infusa & acquisita, sic & iustificatio altera sit apud Deum atque altera apud homines. Quare dicendum prius de illa, quę est apud Deum, quę simpliciter est iustitia, ac deinde de altera, quę tantum dicitur iustitia humana. Iustificatio ergo (vt 2. libro citato cap. 6. dicebamus) si propriè & per se primo nomen accipias, idem est quod iustitię factio puta opus quo quis ex iniusto fit iustus. Sicuti calefactio est actio qua frigidũ fit calidum. Nã huiusmodi nomina muta-

S. Tho.

Aucto. libro de natura, & gra.

tionem inter duo extrema significant. Accipitur nihilominus paulo extensius pro augmento & quod Physici dicunt, intentione eiusdem iustitiæ. Nam in formis, quæ latitudinem habent, non solum inceptio, verum & progressio idem sortitur nomen. Dicitur enim aqua calefieri quanto tempore fit calidior. De priori significatione ait Paulus ad Rom. n. 4 Credenti in eum qui iustificat impium, hoc est, ex iniusto iustum efficit. Et capitulo sexto. Qui mortuus est, iustificatus est a peccato. Est ergo iustificatio priori modo nihil aliud, quam peccatorum remissio per gratiam Spiritus sancti, secundum illud ad Dorin. Iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in Spiritus Dei nostri. Quapropter iustificatio in proposito non deriuatur a iustitia particulari virtute, qua vnusquisque alterius suum tribuit, sed vt importat totius hominis rectitudinem respectu Dei. Enimuero sicuti in rebus corporeis illud dicitur alteri iustificari quod eidem adęquatur, vt lapis normæ, sic ille apud Deum iustificatur, qui eius voluntati subiectus ad eius legem, & regulam sua opera admittitur. De secundo autem iustificationis modo ait Ioã. Apoc. 22. Qui iustus est iustificetur adhuc. Et Ecclesiasti. 18. Non verearis vsque ad mortem iustificari. Et Iac. 2. Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum. Quibus verbis aduersatus fuisset Paulo dicenti: Arbitramur hominem iustificari per fidem, & non ex operibus nisi Paulus de infusione diuinæ gratiæ loqueretur. Iacobus autem de eius incremento Quo fit vt vtroque prædictorum modo iustificatio cum opus sit supernaturale non nisi per gratiam Dei perque infusam iustitiam fiat. Sed est differentia quod prima iustitię infusio in paruulis quidem per solum sacramentum, in adultis vero per proprias dispositiones, puta vel per voluntariam susceptionem baptismi, vel per contritionem quæ licet non sit meritum gratię, alias, vt ait Paulus non esset gratia, est tamen prępatamentum absque quo nemini eam Deus confert Quare ad conuersionem prima dispositio requiritur fidei nam accedentem ad Deum, ait Paulus, oportet credere quia est. Deinde requiritur spes, iuxta illud ad Roma. octauo. Spe salui facti sumus.

Paulus.

Differẽtia inter paruulos & adultos, quãtum ad iustitię infusionem.

Denique motus charitatis, secundum illud Ioannis. Translati sumus de morte ad vitam: quoniam diligimus fratres. Et secundum illud Saluatoris. Qui diligit me, diligetur a patre meo. At vero postquam diuinitus iusti facti sumus ac Dei filii constituti, per infusas ab ipso cum gratia virtutis, ac per diuinum eius fauorem operamur opera, hoc est merita vitę, audendo iustitiam. Prior ergo iustificatio est acquisitio seu assequutio iustitię, posterior vero est eiusdem exetio. Iustitia autem acquisita, quę est apud homines, vna est secundum rei veritatem quando scilicet homo re uera facit legis opera, quam appellat Paul. ad Roma. 3. legem factorum. Et dicitur iustitia operum, vt illic nos adnotauimus, quia est humana rectitudo, quę per naturalem facultatem in moribus constituitur secundum legum normam. Ac differt a iustitia fidei, quod talis rectitudo, licet substantiam operum faciat moraliter bonam, non tamen personam iustificat per remissionem præteritorum peccaminum, iustitia vero quę fundatur in fide, ideoque nuncupatur iustitia fidei, per gratiam iustificat prius personam a delictis pręteritis, vt deinde iusta exequatur opera, quæ si vt Deo grata. Sed est præterea humana iustificatio in foro exteriori, quando secundum allegata & probata iudex reum absoluit. Quo sensu ait Sapiens Prouerb. 17. Qui iustificat impium, & condemnat iustum. abominabilis est vterque apud Deum. De hac autem acceptatione nihil ad præsens. Quapropter, & respectu etiam acquisitæ iustitię apud homines, uno modo vsurpatur iustificatio pro acquisitione & assecutione habitus iustitię, puta cuiuscunque virtutis, nam generali etiam nomine accipitur hic iustitia, atque alteio modo pro executione & exercitio studiosorum operum. Hæc igitur pręmediati ad literam S. Tho. descendentes, quinque conclusionibus ad quęstionem respondeamus. Mouet enim peculiariter quæstionẽ de præceptis moralibus legis veteris, propterea quod de illis peculiariter tractatur in hac quæstione: videlicet, vtrum iustificarent, hoc est hominem facerent iustum apud Deum ac dignum uitę ęternę? Pro cuius decisione supponit quod sicuti sanum propria accipitur pro animali quod sanitate formaliter

Iustitia acquisita apud hoies.

Suppositum pro decisione quæstionis.

Prima conclus. August.

liter est sanum secundario vero pro signo vel caussa sanitatis, quemadmodum vrinā dicimus sanam, ac medicinam, sic iustificatio proprie & formaliter accipitur pro receptione & custodia iustitię, quę est peccatorum remissio, secundario vero pro dispositione atq. adeo pro significatione eiusdē iustitię. Quo supposito statuitur prima conclusio. Pręcepta legis secundo improprioq. mō iustificabant, tum inquantum disponebant homine ad gratiam Christi iustificantem, tum etiam inquantum eandē futurā Christi misericordiam significabant, nam ut ait contra Faustum. Aug. vita illius populi prophetica erat, & Christi figuratiua, secundum illud 1. ad Cor. 10. Omnia in figura contingebant illis. Percontaris autem vtrum hoc peculiare erat pręceptis illius legis, ac moralibus singulare? Nam & opera nostra, pręparamenta etiam sunt ad gratiā. Respōdetur in hoc nihil interesse discriminis inter opera illius legis & nostra quod pertinet ad cuiusq. personę iustificationē. Immo sicuti opera nostra extra gratiā possunt esse moraliter bona atq. adeo cum auxilio speciali dispositio ad gratiam, sic opera illorum tam cerimonialia. & iudicialia, quam moralia. De hoc autem est differentia, quod cum gratia & misericordia per solum Christum nobis obueniat, per opera illius legis disponebatur populus ad suscipiēdum eundem Messiam, eiusq. legem euangelicam, quam & cerimonię etiam significabant, ob id que conclusio cuncta legis opera comprehendit. Opera vero nostrę legis non disponunt ad suscipiendum significandumve Christum, sed quem iam suscepimus, per ea colimus. Si autem loquamur de iustificatione proprie dicta, puta de receptione & cultu iustitia, tunc vt paulo antea admonebamus distinguendum est. Nam iustificatio vel vsurpatur pro acquisitione & assequutione iustitię, vel pro executione eiusdem acquisitę, puta pro exercitio operū viri iusti. At vero virtutum aliæ sunt acquisitę, alię infusæ, quarum priores nostrorum operum vsu & consuetudine, secūdum Aristo. 2. Ethic. ingenerantur, posteriores vero diuinitus cum gratia infunduntur. In quibus simpliciter vera iustitia cōsistit, quę est apud Deum, puta remissio peccatorum, secundum illud Pau ad Rom. 4. Si Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam scilicet apud homines, sed non apud Deum. Atquid hac vera iustificatione quęritur impræsentiarum. De qua idcirco statuitur secunda conclusio negatiua, eademque generalis Pręcepta moralia, quibus humani actus instituuntur, ne quaquam efficere tunc poterant, neq vero in nobis modo possunt eiusmodi iustitiam. Haud enim cō clusio peculiariter intelligenda est de pręceptis illius legis, sed de omnibus generaliter etiam nostrę, quæ ad mores pertinent. Atqui hoc est argumentum, quod Paulus tum in alijs epistolis, tum præsertim ad Romanos atq. ad Galatas demonstrandum curauit aduersus Iudæos, qui suam salutem suis legis operibus adscribebant. Constituit inquam nemini vnquam salutem nisi per fidem Iesu Christi, obtigisse. Et ration m sæpe assignauimus, nempe quod cum iustificatio opus sit supernaturale, vigore nostrorum operum excedit, vt ab ecclesia contra Pelagium iampridem, sancitum est. Quare altera, vt diximus, nuncupatur iustitia operum, quæ personam a piaculis emundat. At vero diuus Tho. conclusionem ad pręcepta moralia eo coercuit, quod de ceremonialibus sacramentis dubium restabat, an sicut nostra gratia efficeret. Ab hac statim cōclusione litera S. Tho. non solum implexa est, verum & mendosa Subdonatur nanq. duo membra eorundem verborum, hęc scilicet. Si vero accipiatur iustificatio pro executione iustitiæ. Quę rursus verba statim repetūtur. Quare necesse est, vt in priori legamus, pro acquisitione, vel assecutione. Nā illud fuerat prius mēbrum superioris distinctionis. At vero non subinde patefit litera. Nā cum negasset opera moralia iustitiā apud Deum efficere, consequens fit, vt neque eisdem, eandem acquiramus aut assequamur iustitiam, & tamen protinus subiungit, qđ pręcepta moralia iustificabant inquantum continebant, id quod est secundum se iustum. Dicendum ergo est Sanctus Th. tria membra insinuare scilicet efficere iustitiā, assequi iustitiam, & exequi iustitiam. Et de primo statuit secundam conclusionem negatiuam. De secundo autem subiicitur tertia. Pręcepta moralia iustificant si iustificatio accipiatur pro assecutione, & acquisitione, hoc est per eorum opera omnes assequebatur iustitiam, tum naturalem, quę generatur assuetudine operum bonorum moraliter, tum etiam illam, quę est apud Deum. Non quidem in ratione meritorum, hoc

Aristot.

Paulus.

Secūda conclu.

Rō conclōnis.

S. Tho.

Tertia conclu.

enim est Pelagianum, & secunda conclusione, negatum, sed tamen in ratione dispositionis per speciale auxiliũ. In quo (vt nuper dicebamus) opera nostra ab illis non differebant Sunt enim vtraq. moraliter bona ex obiecto. Et hoc est, quod ait D Tho. Inquantum continebant id, quod est se iustũ. Quarta conclusio. Ceremonialia legis opera, nempe priscorum sacramenta non conferebant gratiam, sicuti nostra. Cõclusio hæc non est propria præsentis loci, sed doctrinæ complementum inserta. Constituit eam tamen D. Tho. 3. parte, qu. 62 art. 6 iuxta verbum Pauli ad Galat. 4. Conuertimini iterum ad infirma & egena elementa, hoc est, secundũ glossam, ad legem. Quæ quidem dicebatur infirma, eo quod perfecte non iustificabat. Vbi non negatur in circuncisione conferri fuisse tunc solitam gratiam attamen non conferrebatur vi sacramenti, sed per fidem, quam per illam ceremoniam populus ille protestabatur. Et ratio discriminis est, quod tunc cum nondum fuisset exhibita passio sola intentione per modum finis applicabatur per fidem. Quare ceremoniæ illæ non erant passionis instrumentum, sed præcise testimonium. At vero eum per euangelium exhibitam iam passionem profiteamur, nostra sacramenta non tantum eiusdem testimonia, verum, & instrumenta censentur, in quorum perinde applicatione virtus latet, effectrix gratiæ. Igitur vt ad rem redeamus, si iustificatio pro exercitio, & executione iustitiæ vsurpetur, adiungitur quinta conclusio: Omnia præcepta legis iustificabant. Nã extra gratiam erant moraliter bona iustificantia apud homines. In his autem qui per gratiam Dei iustitiam fuerunt apud ipsum adepti, vera erant merita digna fœlicitati æternæ Neq. in hoc vllum erat interuallum inter nostra & illorum opera. Agnoscit autem S Tho. nonnihil discriminis inter ceremonialia præcepta, & reliqua, seu moralia, seu iudicialia, quod ceremonialia, inquit, ideo iustificabant, hoc est erant meritoria, quod continebant iustitiam secundum se in generali, ob id, scilicet quod per ea exhibebatur Deo cultus, sicuti nos modo per thurificationem, & alias ecclesiasticas ceremonias Deum colimus. At vero in spẽali, idest, propria ratione obiecti, non continebant secundum se iustitiam, nisi ex sola determinatione legis diuinæ. Quod est dicere, litere certa animalia, nempe vitulos, aut capros, aut agniculos, aut passeres destinato numero, linireq. altaris cornua sanguine, & ad genus alia, secundum eorum natura nihil iustitiæ continebant, magis quam occidere canes aut certe mures. Continebant tamen iustitiam ex determinatione diuinæ legis, porro quia diuintus erant instituta. Et ideo inquit de huiusmodi præceptis dicitur quod non iustificabant in si ex deuotione & obedientia facientium. Attamen præcepta molia generaliter continebant id, quod erat secundum se iustum, nempe Dei proximiq. amorem, quæ est generalis iustitia, omnem virtutem secundum Arist. 5. Ethic. comprehendens. Præcepta vero iudicialia continebant specialem iustitiam, hoc est, determinatione generalis rationis præceptorum moraliam ad aliquam speciem modo supra deposito. Est enim genus moralis præcepti, vt malefactor in suppliciũ adigatur, iudiciali autem in particulari decernebatur vt qui furaretur ouem quatuor solueret, & fur nocturnus occideretur, & adultera lapidibus obrueretur.

Quarta conclu. S. Tho.

Paulus.

Quinta conclu.

Aristot.

Per hæc ergo clarescunt argumentorum solutiones. Verbum enim Pauli ad Rom. 2. quod factores legis iustificabuntur, intelligitur secundum sententiam quintæ conclusionis de executione iustitiæ nempe quod implentes legem extra gratiam exequebantur opera moraliter bona, in gratia vero opera de condigno meritoria. Aliud autem Leu. 18. nempe quod faciens humo iudicia legis viueret in vis nõ intelligitur, quod per se ipsa opera vita donarent spiritualem, sed quod qui legem custodiret, non incurreret mortis pœnam, quam semper lex comminabatur, quamuis & in eis ob id viueret spiritualiter, quod iustus seruando legem conseruaret. Dei amicitiam. Tertium autem argumentum solum probat, quod opera humanarum legum iustificant iustitia acquisita, quæ est apud homines. Conclusio vero secunda, est principalis huius articuli negat vlla per se opera iustificare apud Deum.

Ad primũ arg.

Ad secũdum.

Tertiũ.

QVÆSTIO IIII.

DE PRÆCEPTIS DECALOGI in singulari.

San. Thom. 2.2. quæst. 1.

ARTICVLVS I.

Vtrũ præcepta decalogi sint præcepta iustitiæ.

QVæstioni præcedenti, qua de mandatis Decalogi in genere dissertum est hanc quartã subnectendã duximus de singulis preceptorũ in particulari; vt de eorũ cognitione nihil amplius desideretur. Nam species, & indiuidua suo generi supposita lucidiora fiunt. Quamobrẽ eandem qõnem ex S. Tho. 2.2. q. 122. nẽpe postrema de iustitia, huc accersiuimus. Decalogus etenim quatenus pars est veteris legis, ad legum tractatum in cõi attinet; quem diuus Thom. 1.2. collocauit. Quatenus vero ad iustitiam spectat, in 2.2. in particulari tractatur. Nos vero propter innatam affinitatem, quam species habent & genus, simul ambas coniunximus Igitur quamuis superiori qõne satis hoc fuerit inculcatũ, nihilominus quia hic proprius est locus, quæritur primò, vtrũ cuncta precepta decalogi partes sint speciesque iustitiæ; Et arguitur a parte negatiua. Propositum legislatoris (vt Arist. 2. & 5. Ethic. auctor est) huc fertur, vt ciues faciam bonos, hoc autem perficere nequit, nisi omnium illos uirtutum officijs imbuat, ob id enim dictum est de vniuersis virtutibus præcipere. Decalogus ergo qui totam legem complectitur non solius iustitiæ præceptiones debuit continere. Secundo. Lex etiam precepta iudicialia tradidit, & ceremonialia, ac demum alia de actibus iustitiæ pertinẽtibus ad commune bonum, puta de publicis magistratibus, vt quomodo essent creãdi sacerdotes tẽpli, & iudices po puli. Hæc ergo debuerunt quoque in numerum redigi, & non illa solum decem, quę virtutes instituunt priuitas. Tertio, Duæ decalogi tabulæ in dilectionem Dei & proximi, vt supra dictum est, resoluuntur, ergo sub caritate potius quam sub iustitia continentur. In contrarium est, quod sola iustitia virtus est, aut illi annexa, per quam vnus alterum ordinatur, præcepta autem decalogi, si illa inspexeris, cuncta respectum habent vnius ad alterum, ergo omnia pertinent ad iustitiam.

Primũ argu. a parte negatiua.

Secũdũ.

Tertiũ.

Quæstio facilima est, ac satis superque soluta. Respondetur ergo vnica conclusione. Omnia præcepta Decalogi ad iustitiam oportuit pertinere. Probatur, Decalogus continere debuit non nisi prima legis principia, nam conclusionum multitudo vsque adeo est numerosa, vt nequeat certo numero comprehendi principia autem decet sic habere manifestam rationẽ debiti (nam preceptum, debiti rationem dicit) vt quam facillimo negotio vnusquisque id videat, ratio autem debiti in sola ratione iustitiæ luculentissimè apparet, debitum enim respectum ad alterum palam affert. Nam cum unusquisque sui sit, suorumque dominus, non ita compertum est hominem sibiipsi aliquid, debere, fit ergo consequens, vt cuncta decuerit ad iustitiã pertinere. Quocirca præcepta primæ tabulæ, ad religionem Dei attinent, quæ potissima est pars iustitiæ, quartũ vero ad pietatem, quæ illi est proxima, sed tamen subsequentia ad iustitiam, quæ est inter æquales. Hic nihil adnotandum superest, quòd superiori quæstione non fuerit definitum, nisi si quis hoc forte ambigeret, quod videtur S. Thom. sibiipsi contrarius. Etenim superiori quęstione artic. 1. præcepta Decalogi non dixit esse prima principia, sed proximas conclusiones, quare præcepta secundæ tabulæ eo posuit in primo gradu, quòd modica considerationem approbantur per illa communia, & prima principia, nempe, id facias aliis quod tibi fieri uis, &c. hic autem ait esse prima principia. At vero nulla est contradictio. Non enim hic ait præcepta Decalogi esse simpliciter prima principia, sed cum restrictione, prima principia, legis, hoc est intrinseca legi. Lex enim est præceptorum numerus, quæ edita sunt & posita, præcepta autem, quæ ponuntur ex primis eliciuntur principijs naturæ, per uiam cõclusionis, ob idque nihil repugnat, vt Decalogi mandata cõclusiones sint primorum principiorum naturę quæ sunt legi extrinseca, quasi fons eius & origio, & tamen eadem præcepta sint primo per legem lata, ex quibus alia deducuntur, quæ sunt extra Decalogum. Quo fit ut sicut in specula-

Vnica conclus. Rõ concluſ.

Dubiũ subortũ ex S. T. doctrin.

Concordantur loca S. Thom.

tiuis primorum principiorum cognitio dicitur intellectus, conclusionum autem sciẽtia, quæ ad discursum rationis pertinent, sic & vniuersalia morum principia nullo rationis discursu egeant, sed in simplici sint intellectu conscripta simplicique actu visa: Decalogus vero nonnullo opus habeat rationis negotio. Ob idque S. Thom. nõ ait, quod Decalogi præceptis statim intellectus assentit, sed ratio, quæ illa ex primis principijs colligit. Rursus vbi ait religionem, potissimam esse iustitiæ partem, id intelligito propter excellentem obiecti dignitatem tametsi hoc deficiat à iustitia, quod per ipsam ęquale non reddimus. Hic enim defectus potius excellentia est. Nam propter eminentissimam Dei excellentiam & beneficiorum exuberantiam, quæ ab ipso suscipimus, æquale ei debitum reddere nequimus.

Ad primũ arg. Ad primum igitur argumentum respondetur, quod etsi intentio Dei fuerit, homines bonos facere, id tamen ordine quodam executus est. Dedit quippe nobis per se Decalogi mandata, ceu legis capita. sapiẽtibus autem commisit, vt de alijs nos erudirent. Ad secũdũ arg. Ad secundum quantum ad iudicialia & ceremonialia, iam artic. 1. superioris quæstionis dictum, est, cur non ad Decalogum pertineant, quia scilicet non eliciuntur ceu conclusiones ex primis principijs naturæ, immo neque ex ipso Decalogo. Quare ad ipsum non reducuntur, sed sunt determinationes generalium ad ius positiuum pertinentes, ceremonialia scilicet quantum ad diuinum cultum, & iudicialia, quantum ad ciuiles mores. Alia vero de publicis magistratibus ob id non erat opus in Decalogo explicari, quod cum non ad omnes pertinerent, sed ad quosdã hominũ status, aptios iudicialium albo adscribuntur. Ad tertium. Tertiũ autẽ argumentum id tãtum conuincit, quod præcepta Decalogi ad charitatem quasi ad finem referantur, sunt tamen propriè de operibus iustitiæ.

ARTICVLVS II.

Vtrum primum preceptum Decalogi congruẽti sit modo traditum.

CONstituto ergo Decalogo sub virtute iustitiæ, seriatim singula eius præcepta exploranda sunt ac perpendenda. Quæritur ergo de primo, an sit congruenter traditum? Et arguitur à parte negatiua: Primũ argum. a parte negatiua. Homo arctiori vinculo tenetur Deo, quam patri secundum carnem, iuxta ad Heb 12. Quantò magis obtemperabimus patri spirituum & viuemus; sed præceptũ paternæ pietatis constituitur affirmatiuè videlicet, Honora patrem tuum, & matrẽ tuam, ergo & primum religionis præceptum qua Deum colimus, debuit affirmatiuè poni, eò præsertim quod affirmatio est prior negatione. Scd'um. Secundò, Primum præceptum Decalogi ad religionem spectat, quæ cum vna sit virtus, vnum habet actum, vnico ergo debuit & non trino illo verbo designari. Non habebis Deos alienos coram me, Non facies tibi sculptile, Non adorabis ea, neque coles. Tertiò, Per hoc præceptum vt Augu. in lib de decem chord auctor est, excluditur superstitionis vitium, multo autem plures sunt superstitionum peruersitates præter idololatriam, ergo trunca fuit forma illa eiusdem ęcepti. In contrarium est scripturæ auctoritas, Exod. 20.

Vnica conclus. Ad quæstionem vnica conclusione respondetur: Forma primi præcepti per trinam negationem congruentissime fuit expressa scilicet. Non habebis Deos alienos: Non facies tibi sculptibile, Non adorabis ea, neque coles. Probatur cõclusio: Si illud prius substernamus sæpissimè assertum, videlicet, legislatoris finem esse, bonos facere ciues. Hic namque bonitatis progressus naturalem generationis ordinem imitari debuit, in ordine autem generationis duo sunt attendenda. Primum, vt pars illa, quæ est initium vitæ, primò constituatur. Rõ conclusiõis. Nam si naturam cõsulas, prima pars quæ in anima viuit, est cor, si verò artem, primum struendæ domui iacitur fundamentum, in morum autem decursu fundamentum primum est recta voluntatis intentio circa finem, inde enim omnes actiones circa media suam sortiũtur bonitatem. Cũ ergo finis noster supremus, Deus sit, primũ in nostra institutione fundamẽtũ iaci debuit religionis, qua Deum coleremus. Secundum autem in ordine generationis animaduertendum est, quod naturaliter prius impedimenta tollenda sunt, quam virtutum semina iacienda: agricolarum porro more, qui prius agrum expurgant, quam serant, secũdum illud. Hiere. quarto, Nouate vobis noualle,

nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas & tribulos. Fit ergo ex his duobus conſequens, primum omnium præceptum legis illud eſſe debuiſſe, quo religionis impedimentum amoueretur, quod cum potiſſimum ſit dijs falſis addici, congruentiſſima ratione primum illud præceptum fuit poſitum ſub forma trinæ negationis. Hic igitur primum omnium error vulgi repellendus etſi. Exiſtimant enim plebei primum mandatum eſſe illud maximum dilectionis, vt ſcilicet vnus diligatur Deus, cum tamen, vt ſupra dictum eſt, non ſit Decalogo incluſum: ſed ante illlud ſuppoſitum tanquam finis fundamentumque omnium primæ tabulæ, quæ certe non ſunt niſi quędam illius explicationes, ſicut ſex ſecundæ tabulæ explicationes alterius de dilectione proximi: Rurſus neque eſt præceptum fidei. Nam hoc præmiſſum eſt toti legi ſecundum Verbum Pauli, Accedentem ad Deum oportet credere, quia eſt, & quia remunerator eſt. Quocirca, vt ſupra articul. 4. ad notauimus, Exod. 20. in capite Decalogi habetur: Ego ſum Dominus Deus tuus. Non habebis Deos alienos, &c. Cuius primum verbum non habet formam præcepti, ſed admonitionis. Ac ſi dixiſſet, Accedens ad legem meam admonitus ſit me eſſe Dominum Deum ſuum. Qua præfixa fidei confeſſione, inde exorditur legem ſubdens, Non habebis Deos alienos, &c. igitur vt articulo quarto ſuperioris quæſtionis docuit S. Thom. primum Decalogi præceptum eſt latriæ hoc eſt diuini cultus, qui non modo religionis Chriſtianę, verum & naturalis iuris primum eſt caput.

Quare nulla fuit vnquam inter ethnicos tam barbara natio, quæ non primum ſuarum legum fundamentũ & baſſim in Dei cultu poſuerit. Cultus hic autem in hoc conſiſtit, vt vnicus tantum credatur, habeatur, adoretur, venereturque Deus. Huic igitur primo præcepto e regione opponitur impietas idololatriæ. Ob idque ſub forma negatiua ponitur. Non habebis Deos alienos. Cum enim meridie ſit cunctis mortalibus perſpectius. Deum eſſe, nō opus erat affirmatiuè illud ponere, ſed negatiue, puta non eſſe vno plures. Ex quo ſit, formam huius præcepti eſſe negatiuam, vt ſuperiori quæſtione articul. 4. & 7. ſecundum ſanctum Thomam adnotauimus, & hic expreſsè docet. Huic autem Doctrinæ contrairæ cuipiam apparebit Eccleſiaſticus Cathechiſmus quippe cum in nonnullis eccleſijs affirmatiue exponatur, Vnum cole Deum: Ne iures vana per eum &c. Ad hoc autem eodem artic. 4. citato reſpondit S. Thom. negatiuum hoc præceptum includere affirmationem vnius Dei. Vnde diuus Bonauen. in 3. d. 37. ait quod licèt ſecundum formam ſit negatiuum: tamen ſecundum rem eſt affirmatiuum Id quod illo à nobis modo conſtituto ſylllogiſmo ſit notum. Suppoſito namque ex naturali lumine Deum eſſe, negatio plurium deorum eſt vnius affirmatio: vt tantum valeat, Non habebis Deos alienos, ac ſi dixiſſet: Vnum Deum tantum proprium domeſticumque habebis.

Dubiũ ortũ ex Catechiſmo Eccleſiaſtico.

Solutio dubij ex S. Tho. Bonauẽtura.

Ad primum.

Ad primum igitur argumentum reſpõdetur, quod ſicut in ſecunda tabula vnum eſt præceptum affirmatiuum, ſic & in prima circa religionem Dei, ordine tamen inuerſo. Nam in ſecunda ſecundum ordinem dignitatis, quo affirmatio prior eſt negatione, affirmmatiuum reliquis præpoſitum eſt: in primis autem ſeruatus eſt ordo executionis, quo negatio affirmationem antecedit. Quocirca prioribus duobus pręceptis expurgatur animus, ſcilicet ab infidelitate, ne plures agnoſcat Deos, atque ab irreuerentia ne nomen eius indignè vſurpet. Demum tertio loco adiectum eſt affirmatiuum præceptum Sabbathi, quo famulatus Deo debitus inſtituitur. Et ſunt, qui ordinem trium horum mandatorum ſecundum diuinarum perſonarum attributa meditentur, nempe vt primum reſpondeat Patri, cui attribuitur vnitatis maieſtas. Eſt enim principium ſine principio, cui ideo maieſtati hæc fides debetur, vt nullus cum ipſo admittatur Deus. Secundum autem reſpondeat filio, cui tribuitur veritas, atque adeò debetur, ne teſtis falſi producatur.

Ad ſecũdum.

Tertium verò Spiritu ſancto, cui tribuitur bonitas & ſanctitas, debeturque adeo per famulatum ſanctificatio. Quòd ſi ad tria noſtra officia ſpectare lubet, primum reſpondet fidelitati cordis, ſecundum veritati oris, ac tertium operis probitati. Ad ſecundum reſpondetur, quod etſi verè religionis actus vnus ſit, eius tamen violatio non vno ſed pluribus ſit mo-

dis fuere namque inter gentes qui absque vlla imaginis effigie creaturas pro dijs mẽte colebant: Refert enim M. Varro Romanos absque simulachris aliquandiu deos coluisse. De quibus Paul. ad Roma. 1. ait, Diuinos honores ad volucres, serpentes, & lapides deuoluisse. Et contra hos dicitur, Non habebis Deos alienos. Alij verò suis de lubris imagines ponebant quas adorabant, contra quos subditur, Non facias tibi sculptile, neque coles ea. Ad tertium Denique respõdetur, quod cuncta superstitionum figmenta eodem præcepto abacta intelliguntur & explosa. Circa secundum autem membrum huius præcepti, Non facias tibi scruptile dubium tractari assolet de imaginibus, sintne religione germane? Videntur enim hic veluti idololatriæ materia prohiberi. Et Deuter. 4. explicatissime, vbi ait Moyses. Non vidistis aliquam similitudinem in die qua loquutus est vobis Dominus in Oreb de medio ignis, ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem aut imaginem masculi vel fœminæ, &c. vbi sanctissime illi populo vetitum fuit similitudinem aliquam astrorum rerumve aliarum cœli aut terræ adorandam efformare. Horum igitur similiumque occasione oraculorum sacræ scripturæ non defuerunt hæretici, qui imaginum religionem a Christiana familia relegandam, proscribendamque contenderint. Quæ quidem hæresis adeo fuit antiqua, vt non satis constet quisnam eius fuerit primis parens. Quod enim Platina in vita Adriani primam hanc hæresim Felicinam appellat intelligi nõ potest ac si Felix illius temporis fuerit primus eius auctor: nam antea præcesserat Leo tertius Imperator imaginum destructor, & multò prius Damascenus eiusdem hæresis confutator. Primus ergo quem de hac re legerim, est ante Hiero. ætatem antiquissimus Epiphanius. Is enim tom. 2. lib. 3. in hæresi Collyridianorum statuas & imagines humanas eorumque adorationem acriter flagellat: Quas & in epistola ad Ioanne Hierosolymitanum iterum vellicat. Hic autem forsan, quod ignorantia excusatur, eo quod contra idololatras id scriberet, non adnumeratur hæreticis. At verò Damascenus illi ætati propinquiuus, lib. 4. c. 17. hunc errorem, ceu hæreticum expugnat. Post illam autem ætatem annis ferme trecẽtis, quippe anno. 710. Leo tertius Imperator Romanus eandem hæresim suscitauit ingenti nimirum edictorum rigore omnes imagines à templis excludens. Quem tunc errorem, Gregorius tertius in concilio Romano nonaginta trium Episcopum, vt Sigisbertus refert condemnauit. Ac postmodum de eadem re indictum fuit secundum concilium sub Hirene Augusta, vbi à trecentis Episcopis eadem fuit hæresis anathematis mucrone perempta: posteaq; ab Adriano, vt refert Platina, in concilio Franconiæ contra Felicem explosa, ac deinde in sexta synodo Constantinopolitana, vt refertur de consecratio d. 3. c. Venerabiles, sancitum est, venerabiles imagines esse colẽdas, quam Synodum Adrianus suscepit, vt ibidem patet, Can. Sextam Synodum. Post multa verò sæcula pestilentissimus ille Ioan Vviclef, in concilio Constan. condemnatus, eandem hæresim inducere molitus est. Contra quem solennis auctor Vvalden. to. 5 de sacram c. 105. multa congessit testimonia: Deniq; temporis, nostris Lutherani templa sua quod non sine ingenti animi angustia & mœrore vidimus, cunctis imaginibus expoliarunt. Igitur de imaginibus adorandis triplex habẽda est cõsideratio. Prima si adorentur adõratione latriæ, hoc est cultu Deo debito, ac si numen in ipsis diuinum insit. Et hæc est idololatriæ impietas, quæ hic & loco citato Deut. prohibetur tanquam infandum crimen, primo præcepto contrarium. Ob idq; simul componitur, non facies tibi sculptile, neq; adorabis ea idest non facias vt tanquam Deum adores. Et hoc pacto intelligendus est tex. Gregor. ad Serenũ Massiliensem episcopum, qui refertur de consecr. dist. 2. can. Perlatum. vbi laudat Serenum, quod imagines adorare vetuerit, insimulat autem quod illas infregerit. Adorabantur enim tãquam dij, ideoque munus erat episcopi docere non sic esse adorandas, frangere autem nequaquam. Secũdo hmõi adoratio consideratur tanquã periculo exposita idololatriæ. Et hac ratione Deus antiquũ populum ab hmõi imaginibus vehemẽtissimè absterrendũ duxit, qppe quẽ nouerat ad id vitium propẽsissimũ non ob id solum quod leuis erat ac sensibus deditus atq; adeò sensualibus simulachris, verum

Varro. | Ad tertium. | Dubiũ de imaginibus. | Platina. | Damascenus. | Gregor. tertius. | Vviclef. | Lutherus. | Triplex de imaginibus cõsideratio. | Tex. Greg. interpretatur.

verum quod tum in Aegypto fuisset nutrius, vbi astra cœli & infirma terræ animalia adorabatur, tum & inter Cananæos & Iebusæos aliosque idololatras vitam ageret. Item, quia illo tunc temporis cũ Deũ non sicut nobis in forma humana apparuisset, nulla tunc vt Damasc. s. lib. 4. ca. 17. adnotauit, exprimi poterat sensuali effigie. Et ideo neque sacrorum simulacrum vllũ tũc permittebatur, sed tm̃ illa, quibus diuina maiestas cum terrore conspectui illius sensualis populi obijceretur. In hoc. n. munus illa Cherubin Exod. 25. præcipiebãtur ex vtraque parte oraculi effingi; nõ inquã vt sicuti a nobis mõ angelorum imagines tanquã aduocati nostri adorantur, suscipe rent, sed vt tremenda diuina maiestas fieret illis venerabilior. Tertia denique imaginum consideratio est quatenus in illis Deus ipse & sancti repræsentantur. Sũt nãque veluti quædam vulgariũ scripturæ, diuos ipsos in memoriam nobis reuocantes. tũ vt ipsos de suis claris gestis veneremur, tum etiã vt nos ipsos eorum exẽplis informemus Atq. hac rõne nihil aliud est quã officiũ, bonaque religionis pars imagines adorare: nobis præcipuè, qui Deum ipsum hoĩem factũ colimus & profitemur. Et. n. postquã nobis sensuali forma apparui, fas est, & diuos ipsos sensualibus imaginibus exprimere: Neque vllus est metus vt tanq̃ dij à nobis adorentur: quemadmodum in supra citato c. Venerabiles sancta Synodus ait. At vero hoc impræsentiarum silendũ non est, q̧ nõ tantum nobis seruiunt quasi scripturæ, in memoriã vobis diuos ipsos reducẽtes. Nã scripturas & sanctorum nomina non adoramus, sed Deum & sanctos q̧ per illa repræsentantur. De imaginibus autem longè aliter sentiendum. Nõ enim nos tantum eleuant, vt diuos adoremus: in hunc. n. vsum nullus hæreticorum imagines abnegauit: sed easdem ipsas debem⁹ adorare. Haud quippe tantum ait Eccles. Te Christum adoramus: sed, tuam crucẽ: Eidemque cruci ait, O crux aue, spes vnica. Nõ autem adorantur inquantum lapides sunt aut ligna aut quæuis alia materiæ: sed inquantum Dei sanctorumvè formæ in illis existunt. Quo fit, vt vnaquæque imago eodem sit cultu adoranda quo res ipsa. Vt imago Dei & Christi, adoratione latriæ, imago vero Virginis aliusue cuiusque Diuini adoratione duliæ.

ARTICVLVS III.

Vtrum secundum præceptum conuenienti sit forma positum.

Secundum locum obtinet præceptum, quo prohibetur assumptio diuini nominis vana. Et arguitur quod non sit congruenti modo positum. Illud præceptum aliter exponit glo. Exod. 22. scilicet nõ existimes creaturam esse filium Dei: qua vtique glossa error prohibetur circa fidem. Aliter vero Deut. 5. Non assumes nomen Dei tui in vanum; hoc est nomen Dei ligno & lapidi tribuendo, quo prohibetur falsa confessio, quæ est infidelitatis actus: fides aut præstantior est religione, cum sit eius fundamentum: & infidelitas prior superstitione ergo secundum illas expositiones non secundo, sed primo loco debuit constitui. Secundò arguitur: Eodem loco Exod. 20. exponitur idem verbũ. Non assũmes nomen Dei in vanum: hoc est pro nihilo: vbi ideò tantum videtur vana iuratio caueri, hoc est illa, quæ absque iudicio fit, & prudentia: sed multo grauius est periurium, hoc est falsa iuratio quæ ueritate caret: & iniquũ iurm, quod iustitia vacat: ergo curta fuit forma illa prohibendi. Tertio: Blasphemia scelestior est impietas & enormior, quã vana iuratio ergo illa expressius prohiberi debuit quã vanũ iuramentum. In contrarium aũt est scriptura. Primũ argu. ad partem negatiuam. Argu. 2. Argu. 3.

Ad quæstionem vnica conclusione respondetur: Præceptum hoc optimo est modo, & loco positum. Conclusionem autem pulchra ratione explicat D. Tho. Enimuero cum vt iam prælocuti sumus, prius decuerit obstacula veræ religionis excludi, quam affirmatiuum eius præceptũ ederetur, secundum numerum eorum quæ religioni obstant, ponenda erant negatiua p̃cepta. Eiusmodi autem impedimẽta, duo sunt. Alterum scilicet per excessum: vt si religionem soli Deo vero debitam, falsis communices. Alterum verò quasi per defectum: vt si Deo quem solum adorare, nõ pro eius dignitate reuerearis. Primo ergo præcepto exclusum est vitium prius, scilicet ne plures colamus Deos: qui enim cum verò falsum Deum colit, non vere eũ colit qui verus est. Vnde Isa. 28. Coangustatum sit stratũ. s. Decorum, ita vt alter decidat, videlicet de corde hominis, nẽpe aut verus Vnica conclus. Ratio conclus.

aut

aut falsus & pallium breue, hoc est iusta religio, vtrumque operiri non potest. Restabat ergo vt secundo præcepta irreuerentia caueretur, quia agnitus verus Deus quantum in nobis est dehonoratur. Prius enim est, vnum Deum colendum suscipere, quam eum non dehonestare. De iureiurandi autẽ vsu & abusu præter Commẽtaria super illud Matth. Nolite iurare omnino, libellum edidimus, quo pleraque ferè omnia disputauimus, quæ ad rem hanc pertinebant. Nihilominus necessarium est expositioni præsentis loci satisfacere. Animaduertendum hic ergo primum omniũ secundum hoc præceptũ non esse sic prorsus negatiuum, vt nullatenus diuinum nomen in testimonium veritatis liceat vsurpare, sed ne id assumamus in vanum. Imò vero sicuti primum præceptum duo in se contraria amplexatur mẽbra, expressam, scilicet negationem idololatriæ quæ affirmationem veri cultus, vti expositum est, ĩcludit: ita & hoc sic excludit iurandi abusũ vt simul implicet iurandi religionẽ. Quocirca sicuti deierans, hanc transgreditur, prohibitionem: sic legitimè iurans virtutẽ exercet, quę ad hoc reducitur præceptũ. Quòd enim legitimè iurare religio sit, patet Deut 6. Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies, ac per nomen illius iurabis. Et Hier. 5. non conqueritur Deus ꝙ filij Israel iurassent sed, ꝙ iurassent in his qui non erant Dij. Colligimus ergo iurare si legitimè fiat, virtutem esse, non vnãquamlibet, sed re vera religionis: quippe qua Deum profitemur supremum veritatis fontem, cuius vtique testimonio omne verum constat: Obijcies tamen nobis verbum Christi Matt. 5. vbi citans antiquam legem, videtur eam omnino aut reprobasse, aut emendasse, dicens: Audistis, quia dictu est antiquis. Non periurabis (nam sic erat scriptum Leuit. 16.) reddes autem Altissimo vota tua: hic quippe erat sensus illius Deute. 6 Et per nomen illius iurabis. Ego autem dico vobis. Nolite iurare omnino: vbi omne prorsus, iuramentum videtur condemnare. Hieron. respondet, nõ prohibuisse omnino iurare: sed iurare per creaturas, idololatrarum more, qui in ipsius diuinum nomen inesse putabant. Sed re vera, vt in libello illo cap. 3. satis discussimus, sensus non est nisi simplex ut iacet, vt neque per Deum, neque per creaturas iuremus nisi vbi ratio naturalis religioque expoposcerit, vt patet ex verbo Iaco. 5. Ante oĩa fratres mei nolite iurare, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud qđcunq. iuramentũ, hoc est, neque per Deũ, neque per creaturam. Ad intelligentiam ergo mandati Christi id quod supra tetigimus, recolendum est; nempe præcepta omnia Decalogi cunctaque moralia quæ in illis sunt implicita, nihil aliud eẽ quam explicationes naturalis iuris. Quapropter naturæ luce veniunt illustrandę, præcepit, v.g. Non occides, illic autem non prohibetur nisi homicidium, quod natura vetat. Vnde dum vel iudex rerum patibulo affigit, vel se quisq; legitimo tutamine defendens agressorem occidit, quoniam lex naturæ alterum iubet alterumque permittit, nulla pro tunc fit mandati exceptio, quia neque istos casus vetabat. Pari modo dicẽs Christus, Nolite iurare omnino, neutiquã nobis interdixit nisi iuramentorum abusum. Nam vbi ratio iusiurandum exigit, natura est mandati interpres. Adiecit aũt, Omnino, ad abstergendum ignorantiam, ne quis falso crederet iurare per creaturas etiam vanè, non esse periurium. Itaque vocula. Omnino, non excludit casus omnes iurandi, sed formas vniuersas vanè iurãdi. Id quod per subiunctam expositionẽ Christus ipse explanauit, neque per cœlum neque per terram &c. Est autem deinde animaduertendum iurandi officium non per seipsum virtutem esse veluti est charitas, & iustitia, sed necessitas illud intra lineam virtutis constituit. Illud enim S. Th. 2.2, q. 39. iuramentum secundum se licitum est, & honestum, intelligendum est secundum suos indiuiduos comites, s. veritatem, iustitiam, & necessitatem. Enimuero si status ille innocentiæ, de quo nos parens noster eiecit, perdurasset, quia nulla illic potuisset esse fraus, sed sancta esset inter homines fides, nulla fuisset virtus iurare, sed tamen quia inde deiectus, factus est omnis homo mendax, fidesque subinde humana adeò. est debilitata, ut non per se satis sit ad animum creditoris confirmandum, beneficio Dei concessum nobis est iuramentum quod eidem fidei nostræ roborandæ necessarium erat. Vnde quod ait Christus. Sic sermo vester. Est, Est, Non, Non, idest quod verũ est, simpliciter affirmare, & quod falsum, simpliciter, negare, synceri-

ta-

De iuramenti vsu & abusu.

Secũdũ ꝑceptũ non est prorsus negatiuum.

Hieron.

Iurandi officium nõ est ꝑ seipsum virtus.

S. Tho.

ritatem in qua Deus naturam nostrā creauit, & quam nos semper deberemus imitari, designat. Quod autem subiecit: Quod amplius est, à amalo est; Aug. interprete, non sonat malum culpæ quasi citra delictum nunquam iurare liceat sed malum pœnæ. i. iuramentum ab illa originis labe descendere, per quam homines auctoritatem suam perdiderunt, ut non illis habeatur citrà iuramētum integra fides Quocirca iuramentum, vt ait Augus. à iure dicitur. Nā qui iurat, ius, inquit, veritatis Deo reddit, Vel quod forsan nomine germanius alludit, iusiurandi nomen inde deriuatur, ꝙ id quod iuratur pro lege habendum est, ac uelut ius, sic sanctè seruandum, eo quòd Deum ipsum pro teste veritatis constituis. Quo fit vt Deo ipsi iniuria fiat, si post iuramentum testimonium aliud exquiras. Vnde Pau. ad Hebr. 6. Iuramentum, inquit est omnis controuersiæ finis ad confirmationem. Quare Iurisc. in prin. tituli, de iureiu. ff. Maximum inquit, remedium expediendarum latinum in vsum venit iurisiurandi religio. Et in libr de Offic. Cic. Nullum vinculum adstringendum fidem iureiurando maiores arctius esse uoluerunt. Habemus ergo sensum huius præcepti sic esse negatiuum, ut legitimam iurandi religionem permittat. Superest ergo explicare comites, qui iuramentum intra lineam virtutis atq; honestatis custodiunt. Hi nanque tres sunt numero, quos Hiere. c. 4. diuinitus afflatus deprompsit: ubi ait, Iurabis, Viuit Dominus in ueritate & in iuditio, & in iustitia. Vbi Hier. animaduertendum inquit, quod iusiurandum hos habet comites, veritatem, iudicium, atque iustitiam. Ob idque vbicunque istorum aliquod abfuerit, periurium est, tametsi diuersa ratione. Enimuerò iusiurandum, cui deest veritas, maximè propriè est periurium cui autem abest, iustitia id licet verum sit, nihilominus est iniquum.: ideoque subinde periurium, quod qui rem iniustitiam sub iuramento pollicetur, id iurat quod non debet implere: eademque fit ratione periurus, siue posteà adimpleat, siue secus. Attamen iuramento quod absque discretione & iudicio fit, quamuis sit verum ac de re iusta, est nihilominus temerarium: quod ob peierandi periculum nomen etiā meretur periurij. Ad rem ergo vt proximè accedamus, vbi sumptio diuini nominis uana prohibetur, tres vanitatis gradus certo ordine subnotantur. Vanum enim est quod fit frustra, hoc est quod suo caret fine: iuramentum ergo falsum in primo est gradu vanitatis: caret enim veritate, quæ medulla, est & substantia iuramenti: atque adeò sic vanum est, vt auellanæ testa, nucleo vacua. Iuramentum autem iniquum, nempe cum res iuras te facturum iniustas, vt homicidium aut furtum ex eò vanum est, quòd ornamento iustitiæ vacat. Quocirca non solum non obligat, imò peccatum est illud implere. Ob idque tota eius iniquitas de qualitate iustitiæ quæ est in obiecto pensanda est. Et si iurasti peccatum mortale patrare, iuramentum est mortale siue id perpetres siue non perpetres Si autem iocosè mentiri iurasti, iuramentum est veniale, eò quod illud implere, non peius quàm veniale est Quòd si arguas: Si quis non impleat, falsum iurauit: iurare autem falsum in quocunque indiuiduo est mortale: ergo iuramentum de re ueniali erit mortale: Negatur Minor nam iuramētum pro missorium non implere, tunc prorsus est peccatum quando est obligatorium: quando verò non obligat licè non implens, tunc ostendat & efficiat iuramentum fuisse falsum, tamen quia tunc nullatenus peccat: non inde pensanda est malitia iuramenti, sed ex ipso actu iurandi: qui, si eius obiectum peccatum est veniale, non erit peior, quā veniale At verò iuramentum, scilicet quod verum est, & de re iusta, sed iudicio prudentiaque vacat, ea ratione vanum est, quòd necessitate caret, quæ iuramentum facit esse uirtutem. Sed ob hoc solum dicitur periurium, quod qui uanè iurat, in periculo versatur iurandi falsum. Per hoc grauitatem culpæ trium horum peierandi graduum rimari quisque facile potest. In primis periurium primi generis, hoc est assertorium iuramentum falsi, non modo genere suo & obiecti ratione lethale crimen est, uerum in quocunque indiuiduo. Quòd enim genere suo sit mortale, commune illi est cum reliquis Decalogi mandatis. Nam cum omnia ad iustitiam pertineant, reipublicæ necessariam, fit vt omnium obseruantia sit de necessitate salutis. At verò quòd in quocunque indiuiduo sit etiam mortale, singulare illi est inter omnia. Etenim licet furtum in genere suo sit mortale, tamen leui-

Marginalia: Iuramē tū a iure tragit. — Paulus. — Cicero. — Tres comites iuramēti. — Hiero. — Tres gradus uanitatis. — Obiect. Solutio. — Series & ordo grauitatis inter varia periuria.

uus est peccati Opinio fuit Isychij, quam superiori articulo impugnabamus quod hoc præceptum solum faciat spiritualem sensum de cessatione a peccatis. Isti autem etsi non illum tantum, tamen illum putant esse præcipuum. Itaque qui in die festo peccat, præter culpam quam in alio pro festo die contraheret, peccat rursus festum contaminando. Quare duplici peccati macula inficitur, ac perinde vtramque confiteri tenetur perinde ac ille qui in ecclesia homicidium facit, atq. ille qui monialem vitiat. Sententia est Alexan. Alen. 3. parte, q. 42. membro 5. articu. 2. vbi expresse in solutione ad quartum, ait fornicationem in die festo duplicem habere malitiam. At qui ab illo egregio doctore hanc opin. discipuli eius docti sunt. Imo eadem apparet sententia D. Tho. in hoc articulo, inter soluendum tertium argumentum, vbi distinguit triplex seruile opus, s. quo homo seruit peccato, & quo secundũ corpus seruit homini, & quo seruit Deo Et subdit, quod opera seruilia primo & secundo modo contrariantur obseruantiæ Sabbathi, inquantum impediunt applicationem hominis ad diuina. Et subinfert, quod quia magis homo impeditur a rebus diuinis per opus peccati, quam per opus corporale alias licitum, magis contra hoc præceptum agit, qui peccat in die festo quam qui aliud corporale opus licitum facit. Cui præterea sniæ patrocinari aperte videtur Ambro loco citato in 1. arg. super Luc. & Aug. in lib. de decem chordis, vbi ait, Melius faceret Iudæus in agro suo aliquid vtile, quam si in theatro seditiosus existeret, & melius fœminæ eorum dei Sabbathi lanam facerent, quam quod tota die in neomenijs suis impudice saltarent Et, quod item uehementius urget subdit, Tibi autem, i. Christiano, dicitur vt obserues spiritualiter Sabbathum in spe futuræ quietis, quam tibi promittit Dominus, spes autem hæc non fit nisi per internam dilectionem. Et certè ratio eidem opinioni non tenuiter apparet fauere: Primum, quod cum sit affirmatiuum, vt dictum est, ad famulatum pertinens, famulatus autem Deo gratior sit ille, qui intus in mente exhibitur, ad hunc potissimum non obligare videtur. Adde quod cum iure diuino aliquam sanctificationem, vt nomen sonat iubeat, necesse est illam etiam seclusa Ecclesiæ sanctione designare, quæ tamen alia designari commodius nequit quam diuina dilectio per quam iustus sanctificatur. His veruntamen nihil obstantibus responsio dubitationis huius legitima est, vim istius præcepti non ad internam dilectionem aut contritionem, sed ad exteriorem cultum extendi, vt conclusione 2. quæ San. Thom. astruximus. Probatur: Reliqua cuncta Decalogi præcepta, præter octauum & nonum in quibus concupiscentiæ nomen expressum est, externa tantum opera iubent & prohibent, ergo & hoc pariter, Nulla enim est ratio cur istud a generali regula excipias, quandoquidem hic nulla fit mentio interni motus. Secundo id aperte monstrat ecclesiasticum institutum, quo cultus hoc præcepto iussus per hoc determinatur, quod est missas audire, vt patet de conse. dist. 1. can. Missas. Quæ quidem præceptio traditione vsq. & Canone Apostolorum originem duxit, vt ibidem patet. can Omnes fideles. Cum ergo ecclesia cultum hoc præcepto inclusum perinde suo statuto exprimeret, atq. diuini præcepti confessionis tempus vt semel in anno fieret determinabat, & hæc sui præceptio ad cultum nos tantum externum arctet, palam est iure diuino non esse illic alium contentum, quoniam alias nisi illum explicaret, nõ fuisset fida diuini iuris interpres. Dixerim: Ad cultum tantum externum, vt illum tamen interiorem actum non excludam, a quo exterior proficiscitur scilicet velle audire Missam cum decenti reuerentia & attentione, vt sit actus humanus non tamen nos cogit ad aliam seu dilectionem, seu contritionẽ. Et confirmatur hæc ratio, quia vt receptissimus Ecclesiæ usus habet, præter cessationem ab opere seruili, nullus cultus est in præcepto diebus festis præter illum quẽ Ecclesia exprimit, temerarium ergo est ligamen aliud superaddere. Tertio arguitur: Præceptum dilectionis Dei, vt supra dictum est, non est in Decalogo inclusum, sed extra in fronte præfixum tanquam omnium finis: ergo præcepta Decalogi distincta sunt prorsus a præcepto dilectionis. Quarto arguitur: Finis præcepti, vt supra monstratum, est non cadit sub præcepto, quia præcepta non dantur nisi de mediis, sicuti præceptum, ieiunij non obligat ad carnis macerationem, sed ad abstinentiæ modum ab Ecclesia præscri-

Alexan. Alen. — D. Tho. — Ambr. August. — 1. Ratio — 2. Ratio — Solutio prioris dubij. — Probat assertio præfata. — Altera rõ eiusdẽ assertionis. — Confirmatio. — Arg. 3. — Arg. 4.

præscriptum, licet maceratio illa sit finis. Cum ergo finis præceptorum Decalogi sit diuina dilectio, fit, vt, illa sub nullo illorum comprehendatur. Et quinto eadem confirmatur conclusio, quia eiusmodi præcepta non obligant ad charitatis modum, sed possunt quantum ad substantiam operis extra charitatem impleri, ita vt euitetur peccatum. Absque ulla ergo ratione, imò contra rationem singulare hoc adscribitur huic præcepto, quod obseruari non possit sine modo charitatis, & tamen contraria opinio id contendit, asseuerans quod in die festo tenetur se homo ad gratiam disponere. Sexto arguitur quod hoc præceptū non obliget ad contritionem. Est enim citra controuersiam religionis mandatum, contritio autem non est actus religionis, sed pœnitentiæ, quæ singularis est virtus, iustitiæ annexa. Præterea, septimo occurit sane mihi ingentissimum argumentum contra hanc opinionem, quod si hoc nos præceptum ad contritionem obligaret atque ad veram dilectionem Dei impendio quā periculosum esset quot tot Ecclesia multiplicaret festa, esset enim hoc Christianorum animos irretire & in arctissimas angustias conijcere, nempe quod tam crebro ad rem tam arduam teneremur. Deinde octauo arguitur, quod hoc pręceptum non obliget ad non peccandum in die festo, obligatione alijs mādatis adiecta. Præcepta omnia moralia non in sensu spirituali & metaphorico, sed secundum planam literam intelligenda sunt, vt cunctis est confessissimum, quia stylus mores instituendi nō debet esse translatitius, sed planus, peccata vero non dicuntur seruilia opera in sensu literali, sed per metaphora. Cum ergo iubemur cessare ab opere seruili, non cohibemur nisi ab operibus quæ communi vulgo seruillia nuncupantur, puta quibus homines hominibus seruiunt. Et hoc inde confirmatur, quod quantum ad ius diuinum attinet, eadem est substantia præcepti huius nobis modo quæ olim Hebræis, illi autem ad nullum actum interiorem obligabantur, sed ad illos externos cultus ergo neque nos nisi ad nostros. Sed ais propterea quod dies festus tempus est sacrum, quocunque peccato contaminatur, sicuti & locus sacer. At contra hoc est manifestum argumētum, quod sacrilegium non committitur nisi vel in personam ratione voti, vt si monachus vel sacerdos fornicarius fuerit, vel ratione ecclesiastici statuti, vt si in loco sacro vel sanguis vel semen effundatur. De tempore autem nulla extat lex. Accedit præterea, quod neque locus sacer quolibet peccato contaminatur, nisi duobus his modis nominatis. Nam etsi in ecclesia blasphemes vel peieres, non committis sacrilegiū, cur ergo si id perpetres in die festo? Colligamus ergo peccatum in festo commissum non esse sacrilegium, atque adeo circunstantium festi non esse confessu necessariā, licet accidentarie aggrauet, & ideo consilium sit eam confiteri. Neque tale præceptum obligat ad alium actum interiorem, quam ad illum qui propter exteriorem est necessarius scilicet uere audire Missam ea attentione, vt sit actus humanus, Tametsi cum internus amor & diuinorum meditatio, finis huius præcepti sit, ad hoc maxime sunt Christiani festis diebus animandi & alliciendi, & vt a peccatis caueant. Sunt hic autem qui claritatis (vt cēsent) gratia duos fines præcepti huius dignoscant, nempe alterum immediatū, qui est audire Missam, ad quem tenemur, alterum vero mediatū, qui est mentis eleuatio per charitatem, ad quem minime obligamur. Ego vero, licet disceptatio in nomine videatur uersari, illum priorem, non finem appellauerim, sed substantiam pręcepti. Habet enim duo mēbra, alterum negatiuum, quod est cessare a seruili opere, alterum vero affirmatiuum, quod est cultus ab ecclesia præscritus. Et hoc secundum est finis, non tam præcepti, quam prioris eius membri. Igitur ad auctoritatem S.Th. respondetur, quod cum ait peccata aduersari obseruantiæ Sabbathi, non intelligit quantum ad substātiam præcepti, sed quantum ad eius finem, refertur .n. præceptum hoc ad vacandum Deo & diuinis, cui quidem fini pugnantius obsistit peccatum quam opus seruile, ob idque peius est fornicari in die festo, quam cauare, non quod per fornicationem violetur festum, sed quod peius per se peccatum sit & intentioni Dei repugnātius. Et hoc ipsum est quod ait Aug. Quod autem ibidem subdit scilicet Christianis obseruandum esse Sabbathum spiritualiter, non dicit, quasi illa sit substantia præcepti, vt qui sit non seruauerit, transgressor eius sit: sed quòd ille sit modus, si seruandum est ad intentionem præcipientis, vt seruetur in spe

Marginalia: Arg.5. Arg.6. Arg.7. Arg.8. Confirmatio. Euasio. S.Tho.

enim est Pelagianum, & secunda conclusione, negatum, sed tamen in ratione dispositionis per speciale auxiliũ. In quo (vt nuper dicebamus) opera nostra ab illis non differebant. Sunt enim vtraq. moraliter bona ex obiecto. Et hoc est, quod ait D Tho. Inquantum continebant id, quod est se iustũ. Quarta conclusio. Ceremonialia legis opera, nempe priscorum sacramenta non conferebant gratiam, sicuti nostra. Cõclusio hæc non est propria præsentis loci, sed doctrinæ complementum inserta. Constituit eam tamen D. Tho. 3. parte, qu. 62 art. 6 iuxta verbum Pauli ad Galat. 4. Conuertimini iterum ad infirma & egena elementa, hoc est, secundũ glossam, ad legem. Quæ quidem dicebatur infirma, eo quod perfecte non iustificabat. Vbi non negatur in circumcisione conferri fuisse tunc solitam gratiam attamen non conferrebatur vi sacramenti, sed per fidem, quam per illam ceremoniam populus ille protestabatur. Et ratio discriminis est, quod tunc cum nondum fuisset exhibita passio sola intentione per modum finis applicabatur per fidem. Quare ceremoniæ illæ non erant passionis instrumentum, sed præcise testimonium. At vero eum per euangelium exhibitam iam passionem profiteamur, nostra sacramenta non tantum eiusdem testimonia, verum, & instrumenta censentur, in quorum perinde applicatione virtus latet; effectrix gratiæ. Igitur vt ad rem redeamus, si iustificatio pro exercitio, & executione iustitiæ vsurpetur, adiungitur quinta conclusio: Omnia præcepta legis iustificabant. Nã extra gratiam erant mortaliter bona iustificantia apud homines. In his autem qui per gratiam Dei iustitiam fuerunt apud ipsum adepti, vera erant merita digna fœlicitati æternæ Neq. in hoc vllum erat interuallum inter nostra & illorum opera. Agnoscit autem S Tho. nonnihil discriminis inter ceremonialia præcepta, & reliqua, seu moralia, seu iudicialia, quod ceremonialia, inquit, ideo iustificabant, hoc est erant meritoria, quod continebant iustitiam secundum se in generali, ob id, scilicet quod per ea exhibebatur Deo cultus, sicuti nos modo per thurificationem, & alias ecclesiasticas ceremonias Deum collimus. At vero in spãli, idest, propria ratione obiecti, non continebant secundum se iustitiam, nisi ex sola determinatione legis diuinæ. Quod est dicere, licere certa animalia, nempe vitulos, aut capros, aut agniculos, aut passeres destinato numero, linireq. altaris cornua sanguine, & ad genus alia, secundum eorum natura nihil iustitiæ continebant, magis quam occidere canes aut certe mures. Continebant tamen iustitiam ex determinatione diuinæ legis, porro quia diuintus erant instituta. Et ideo inquit de huiusmodi præceptis dicitur quod non iustificabant in si ex deuotione & obedientia facientium. Attamen præcepta moralia generaliter continebant id, quod erat secundum se iustum, nempe Dei proximiq. amorem, quæ est generalis iustitia, omnem virtutem secundum Arist. 5. Ethic. comprehendens. Præcepta vero iudicialia continebant specialem iustitiam, hoc est, determinatione generalis rationis præceptorum mortaliam ad aliquam speciem modo supra deposito. Est enim genus moralis præcepti, vt malefactor in suppliciũ adigatur, iudiciali autem in particulari decernebatur vt qui furaretur ouem quatuor solueret, & fur nocturnus occideretur, & adultera lapidibus obrueretur.

Quarta conclu. — S. Tho. — Paulus. — Quinta conclu. — Aristot.

Per hæc ergo clarescunt argumentorum solutiones. Verbum enim Pauli ad Rom. 2. quod factores legis iustificabuntur, intelligitur secundum sententiam quintæ conclusionis de executione iustitiæ nempe quod implentes legem extra gratiam exequebantur opera moraliter bona, in gratia vero opera de condigno meritoria. Aliud autem Leu. 18. nempe quod faciens homo iudicia legis viueret in vis nõ intelligitur, quod per se ipsa opera vita donarent spiritualem, sed quod qui legem custodiret, non incurreret mortis pœnam, quam semper lex comminabatur, quamuis & in eis ob id viueret spiritualiter, quod iustus seruando legem conseruaret Dei amicitiam. Tertium autem argumentum solum probat, quod opera humanarum legum iustificant iustitia acquisita, quæ est apud homines. Conclusio vero secunda, est principalis huius articuli negat vlla per se opera iustificare apud Deum.

Ad primũ arg. — Ad secũdum. — Tertiũ.

QVÆSTIO IIII.

DE PRÆCEPTIS DECALOGI in singulari.

San. Thom. 2.2. quæst. 1.

ARTICVLVS I.

Vtrũ præcepta decalogi sint præcepta iustitiæ.

QVæstioni præcedenti, qua de mandatis Decalogi in genere dissertum est hanc quartã subnectendã duximus de singulis præceptorũ in particulari; vt de eorũ cognitione nihil amplius desideretur. Nam species, & indiuidua suo generi supposita lucidiora fiunt. Quamobrẽ eandem q̃onem ex S. Tho. 2.2. q. 122. nẽpe postrema de iustitia, huc accersiuimus. Decalogus etenim quatenus pars est veteris legis, ad legum tractatum in cõi attinet; quem diuus Thom. 1.2. collocauit. Quatenus vero ad iustitiam spectat, in 2.2. in particulari tractatur. Nos vero propter innatam affinitatem, quam species habent & genus, simul ambas coniunximus. Igitur quamuis superiori q̃one satis hoc fuerit inculcatũ, nihilominus quia hic proprius est locus, quæritur primò, vtrũ cuncta præcepta decalogi partes sint speciesque iustitiæ; Et arguitur a parte negatiua. Propositum legislatoris (vt Arist. 2. & 5. Ethic. auctor est) huc fertur, vt ciues faciam bonos, hoc autem perficere nequit, nisi omnium illos uirtutum officijs imbuat, ob id enim dictum est de vniuersis virtutibus præcipere. Decalogus ergo qui totam legem complectitur non solius iustitiæ præceptiones debuit continere.

Primũ argu. a parte negatiua.

Secũdũ.

Secundo. Lex etiam præcepta iudicialia tradidit, & ceremonialia, ac demum alia de actibus iustitiæ pertinẽtibus ad commune bonum, puta de publicis magistratibus, vt quomodo essent creãdi sacerdotes tẽpli, & iudices populi. Hæc ergo debuerunt quoque in numerum redigi, & non illa solum decem, quę virtutes instituunt priuitas.

Tertiũ.

Tertio, Duæ decalogi tabulæ in dilectionem Dei & proximi, vt supra dictum est, resoluuntur, ergo sub caritate potius quam sub iustitia continentur. In contrarium est, quod sola iustitia virtus est, aut illi annexa, per quam vnus alterum ordinatur, præcepta autem decalogi, si illa inspexeris, cuncta respectum habent vnius ad alterum, ergo omnia pertinent ad iustitiam.

Vnica conclus. Rõ conclus.

Quæstio facilima est, ac satis superque soluta. Respondetur ergo vnica conclusione. Omnia præcepta Decalogi ad iustitiam oportuit pertinere. Probatur, Decalogus continere debuit non nisi prima legis principia, nam conclusionum multitudo vsque adeo est numerosa, vt nequeat certo numero comprehendi principia autem decet sic habere manifestam rationẽ debiti (nam preceptum, debiti rationem dicit) vt quam facillimo negotio vnusquisque id videat, ratio autem debiti in sola ratione iustitiæ luculentissimè apparet, debitum enim respectum ad alterum palam affert. Nam cum unusquisque sui sit, suorumque dominus, non ita compertum est hominem sibiipsi aliquid, debere, fit ergo consequens, vt cuncta decuerit ad iustitiã pertinere. Quocirca præcepta primæ tabulæ, ad religionem Dei attinent, quæ potissima est pars iustitiæ, quartũ vero ad pietatem, quæ illi est proxima, sed tamen subsequentia ad iustitiam, quæ est inter æquales.

Dubiũ subortũ ex S. T. doctrin.

Hic nihil adnotandum superest, quòd superiori quæstione non fuerit definitum, nisi si quis hoc forte ambigeret, quod videtur S. Thom. sibiipsi contrarius. Etenim superiori quęstione artic. 1. præcepta Decalogi non dixit esse prima principia, sed proximas conclusiones, quare præcepta secundæ tabulæ eo posuit in primo gradu, quòd modica considerationem approbantur per illa communia, & prima principia, nempe, id facias aliis quod tibi fieri uis, &c. hic autem ait esse prima principia. At vero nulla est contradictio. Non enim hic ait præcepta Decalogi esse simpliciter prima principia, sed cum restrictione, prima principia, legis, hoc est intrinseca legi. Lex enim est præceptorum numerus, quæ edita sunt & posita, præcepta autem, quæ ponuntur ex primis eliciuntur principijs naturæ, per uiam cõclusionis, ob idque nihil repugnat, vt Decalogi mandata cõclusiones sint primorum principiorum naturę quæ sunt legi extrinseca, quasi fons eius & origio, & tamen eadem præcepta sint primo per legem lata, ex quibus alia deducuntur, quæ sunt extra Decalogum. Quo fit ut sicut in specula-

Concordantur loca S. Thom.

tiuis primorum principiorum cognitio dicitur intellectus, conclusionum autem sciẽtia, quæ ad discursum rationis pertinent, sic & vniuersalia morum principia nullo rationis discursu egeant, sed in simplici sint intellectu conscripta simplicique actu visa: Decalogus vero nonnullo opus habeat rationis negotio. Ob idque S. Thom. nõ ait, quod Decalogi præceptis statim intellectus assentit, sed ratio, quæ illa ex primis principijs colligit. Rursus vbi ait religionem, potissimam esse iustitiæ partem, id intelligito propter excellentem obiecti dignitatem tametsi hoc deficiat à iustitia, quod per ipsam ęquale non reddimus. Hic enim defectus potius excellentia est. Nam propter eminentissimam Dei excellentiam & beneficiorum exuberantiam, quæ ab ipso suscipimus, æquale ei debitum reddere nequimus.

Ad primũ arg. Ad primum igitur argumentum respondetur, quod etsi intentio Dei fuerit, homines bonos facere, id tamen ordine quodam executus est. Dedit quippe nobis per se Decalogi mandata, ceu legis capita. sapiẽtibus autem commisit, vt de alijs nos erudirent. Ad secũdũ arg. Ad secundum quantum ad iudicialia & ceremonialia, iam artic. 1. superioris quæstionis dictum, est, cur non ad Decalogum pertineant, quia scilicet non eliciuntur ceu conclusiones ex primis principijs naturæ, immo neque ex ipso Decalogo. Quare ad ipsum non reducuntur, sed sunt determinationes generalium ad ius positiuum pertinentes, ceremonialia scilicet quantum ad diuinum cultum, & iudicialia, quantum ad ciuiles mores. Alia vero de publicis magistratibus ob id non erat opus in Decalogo explicari, quod cum non ad omnes pertinerent, sed ad quosdã hominũ status, aptios iudicialium albo adscribuntur. Ad tertium. Tertiũ autẽ argumentum id tãtum conuincit, quod præcepta Decalogi ad charitatem quasi ad finem referantur, sunt tamen propriè de operibus iustitiæ.

ARTICVLVS II.

Vtrum primum præceptum Decalogi congruẽti sit modo traditum.

Constituto ergo Decalogo sub virtute iustitiæ, seriatim singula eius præcepta exploranda sunt ac perpendenda. Quæritur ergo de primo, an sit congruenter traditum? Et arguitur à parte negatiua: Primũ argum. a parte negatiua. Homo arctiori vinculo tenetur Deo, quam patri secundum carnem, iuxta ad Heb 12. Quantò magis obtemperabimus patri spirituum & viuemus; sed præceptũ paternæ pietatis constituitur affirmatiuè videlicet, Honora patrem tuum, & matrẽ tuam, ergo & primum religionis præceptum qua Deum colimus, debuit affirmatiuè poni, eò præsertim quod affirmatio est prior negatione. Secũdum. Secundò, Primum præceptum Decalogi ad religionem spectat, quæ cum vna sit virtus, vnum habet actum, vnico ergo debuit & non trino illo verbo designari. Non habebis Deos alienos coram me, Non facies tibi sculptile, Non adoraberis ea, neque coles. Tertiò, Per hoc præceptum vt Augu. in lib. de decem chord. auctor est, excluditur superstitionis vitium, multo autem plures sunt superstitionum peruersitates præter idololatriam, ergo trunca fuit forma illa eiusdem pręcepti. In contrarium est scripturæ auctoritas, Exod. 20.

Vnica conclus. Ad quæstionem vnica conclusione respondetur: Forma primi præcepti per trinam negationem congruentissime fuit expressa scilicet. Non habebis Deos alienos: Non facies tibi sculptibile, Non adorabis ea, neque coles. Probatur cõclusio: Si illud prius substernamus sæpissimè assertum, videlicet, legislatoris finem esse, bonos facere ciues. Hic namque bonitatis progressus naturalem generationis ordinem imitari debuit, in ordine autem generationis duo sunt attendenda. Primum, vt pars illa, quæ est initium vitæ, primò constituatur. Rõ conclusiõis. Nam si naturam cõsulas, prima pars quæ in anima viuit, est cor, si verò artem, primum struendæ domui iacitur fundamentum, in morum autem decursu fundamentum primum est recta voluntatis intentio circa finem, inde enim omnes actiones circa media suam sortiũtur bonitatem, Cũ ergo finis noster supremus, Deus sit, primũ in nostra institutione fundamẽtũ iaci debuit religionis, qua Deum coleremus. Secundum autem in ordine generationis animaduertendum est, quod naturaliter prius impedimenta tollenda sunt, quam virtutum semina iacienda: agricolarum porro more, qui prius agrum expurgant, quam serant, secũdum illud. Hiere. quarto, Nouate vobis nouale,

noualle, & nolite serere super spinas & tribulos. Fit ergo ex his duobus consequens, primum omnium præceptum legis illud esse debuisse, quo religionis impedimentum amoueretur, quod cum potissimum fit dijs falsis addici, congruentissima ratione primum illud præceptum fuit positum sub forma trinæ negationis. Hic igitur primum omnium error vulgi repellendus esti. Existimant enim plebei primum mandatum esse illud maximum dilectionis, vt scilicet vnus diligatur Deus, cum tamen, vt supra dictum est, non sit Decalogo inclusum : sed ante illlud suppositum tanquam finis fundamentumque omnium primæ tabulæ, quæ certe non sunt nisi quędam illius explicationes, sicut sex secundæ tabulæ explicationes alterius de dilectione proximi: Rursus neque est præceptum fidei. Nam hoc præmissum est toti legi secundum Verbum Pauli, Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, & quia remunerator est. Quocirca, vt supra articul. 4. ad notauimus, Exod. 20. in capite Decalogi habetur : Ego sum Dominus Deus tuus. Non habebis Deos alienos, &c. Cuius primum verbum non habet formam præcepti, sed admonitionis. Ac si dixisset, Accedens ad legem meam admonitus sit me esse Dominum Deum suum. Qua præfixa fidei confessione, inde exorditur legem subdens, Non habebis Deos alienos, &c. igitur vt articulo quarto superioris quæstionis docuit S. Thom. primum Decalogi præceptum est latriæ hoc est diuini cultus, qui non modo religionis Christianę, verum & naturalis iuris primum est caput.

Quare nulla fuit vnquam inter ethnicos tam barbara natio, quæ non primum suarum legum fundamentū & bassim in Dei cultu posuerit. Cultus hic autem in hoc consistit, vt vnicos tantum credatur, habeatur, adoretur, venereturque Deus. Huic igitur primo præcepto e regione opponitur impietas idololatriæ. Ob idque sub forma negatiua ponitur. Non habebis Deos alienos. Cum enim meridie sit cunctis mortalibus perspectius. Deum esse, nō opus erat affirmatiuè illud ponere, sed negatiue, puta non esse vno plures. Ex quo fit, formam huius præcepti esse negatiuam, vt superiori quæstione articul. 4. & 7. secundum sanctum Thomam adnotauimus, & hic expressè docet. Huic autem Doctrinæ contrairæ cuipiam apparebit Ecclesiasticus Carhechismus quippe cum in nonnullis ecclesijs affirmatiue exponatur, Vnum cole Deum: Ne iures vana per eum &c. Ad hoc autem eodem artic. 4. citato respondit S. Thom. negatiuum hoc præceptum includere affirmationem vnius Dei. Vnde diuus Bonauen. in 3. d. 37. ait quod licèt secundum formam sit negatiuum: tamen secundum rem est affirmatiuum Id quod illo à nobis modo constituto sylllogismo fit notum. Supposito namque ex naturali lumine Deum esse, negatio plurium deorum est vnius affirmatio: vt tantum valeat, Non habebis Deos alienos, ac si dixisset: Vnum Deum tantum proprium domesticumque habebis.

Dubiū ortū ex Catechisīno Ecclesiastico. Solutio dubij ex S. Tho. Bonauētura.

Ad primum igitur argumentum respōdetur, quod sicut in secunda tabula vnum est præceptum affirmatiuum, sic & in prima circa religionem Dei, ordine tamen inuerso. Nam in secunda secundum ordinem dignitatis, quo affirmatio prior est negatione, affirmmatiuum reliquis præpositum est: in primis autem seruatus est ordo executionis, quo negatio affirmationem antecedit. Quocirca prioribus duobus pręceptis expurgatur animus, scilicet ab infidelitate, ne plures agnoscat Deos, atque ab irreuerentia ne nomen eius indignè vsurpet. Demum tertio loco adiectum est affirmatiuum præceptum Sabbathi, quo famulatus Deo debitus instituitur. Et sunt, qui ordinem trium horum mandatorum secundum diuinarum personarum attributa meditentur, nempe vt primum respondeat Patri, cui attribuitur vnitatis maiestas. Est enim principium sine principio, cui ideo maiestati hæc fides debetur, vt nullus cum ipso admittatur Deus. Secundum autem respondeat filio, cui tribuitur veritas, atque adeò debetur, ne testis falsi producatur.

Ad primum.

Ad secū dum.

Tertium verò Spiritu sancto, cui tribuitur bonitas & sanctitas, debeturque adeo per famulatum sanctificatio. Quòd si ad tria nostra officia spectare lubet, primum respondet fidelitati cordis, secundum veritati oris, ac tertium operis probitati. Ad secundum respondetur, quod etsi verè religionis actus vnus sit, eius tamen violatio non vno sed pluribus fit mo-

dis fuere namque inter gentes qui absque vlla imaginis effigie creaturas pro dijs mẽte colebant: Refert enim M. Varro Romanos absque simulachris aliquandiu deos coluisse. De quibus Paul ad Roma. 1. ait, Diuinos honores ad volucres, serpentes, & lapides deuoluisse. Et contra hos dicitur, Non habebis Deos alienos. Alij verò suis de lubris imagines ponebant quas adorabant, contra quos subditur, Non facias tibi sculptile, neque coles ea. Ad tertium Denique respõdetur, quod cuncta superstitionum figmenta eodem præcepto abacta intelliguntur & explosa. Circa secundum autem membrum huius præcepti, Non facias tibi sculptile dubium tractari assolet de imaginibus, sintne religione germane? Videntur enim hic veluti idololatriæ materia prohiberi. Et Deuter. 4. explicatissime, vbi ait Moyses. Non vidistis aliquam similitudinem in die qua loquutus est vobis Dominus in Oreb de medio ignis, ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem aut imaginem masculi vel fœminæ, &c. vbi sanctissime illi populo vetitum fuit similitudinem aliquam astrorum retumve aliarum cœli aut terræ adorandam efformare. Horum igitur similiumque occasione oraculorum sacræ scripturæ non defuerunt hæretici, qui imaginum religionem a Christiana familia relegandam, proscribendamque contenderint. Quæ quidem hæresis adeo fuit antiqua, vt non satis constet quisnam eius fuerit primis parens. Quod enim Platina in vita Adriani primam hanc hæresim Felicinam appellat intelligi nõ potest ac si Felix illius temporis fuerit primus eius auctor: nam antea præcesserat Leo tertius Imperator imaginum destructor, & multò prius Damascenus eiusdem hæresis confutator. Primus ergo quem de hac re legerim, est ante Hiero. ætatem antiquissimus Epiphanius. Is enim tom. 2. lib. 3. in hæresi Collyridianorum statuas & imagines humanas eorumque adorationem acriter flagellat: Quas & in epistola ad Ioanne Hierosolymitanum iterum vellicat. Hic autem forsan, quod ignorantia excusatur, eo quod contra idololatras id scriberet, non adnumeratur hæreticis. At verò Damascenus illi ætati propinquiuus, lib. 4. c. 17. hunc errorem, ceu hæreticum expugnat. Post illam autem ætatem annis ferme trecẽtis, quippe anno. 710. Leo tertius Imperator Romanus eandem hæresim suscitauit ingenti nimirum edictorum rigore omnes imagines à templis excludens. Quem tunc errorem, Gregorius tertius in concilio Romano nonaginta trium Episcopum, vt Sigisbertus refert condemnauit. Ac postmodum de eadem re indictum fuit secundum concilium sub Hirene Augusta, vbi à trecentis Episcopis eadem fuit hæresis anathematis mucrone perempta: posteaq; ab Adriano, vt refert Platina, in concilio Franconiæ contra Felicem explosa, ac deinde in sexta synodo Constantinopolitana, vt refertur de consecratio d. 3. c. Venerabiles, sancitum est, venerabiles imagines esse colẽdas, quam Synodum Adrianus suscepit, vt ibidem patet, Can. Sextam Synodum. Post multa verò secula pestilentissimus ille Ioan Vviclef, in concilio Constan. condemnatus, eandem hæresim inducere molitus est. Contra quem solennis auctor Vvalden. to. 5 de sacram c. 105. multa congessit testimonia: Deniq; temporis, nostris Lutherani templa sua quod non sine ingenti animi angustia & mœrore vidimus, cunctis imaginibus expoliarunt. Igitur de imaginibus adorandis triplex habẽda est cõsideratio. Prima si adorentur adoratione latriæ, hoc est cultu Deo debito, ac si numen in ipsis diuinum insit. Et hæc est idololatriæ impietas, quæ hic & loco citato Deut. prohibetur tanquam infandum crimen, primo præcepto contrarium. Ob idq; simul componitur, non facies tibi sculptile, neq; adorabis ea idest non facias vt tanquam Deum adores. Et hoc pacto intelligendus est tex. Gregor. ad Serenũ Massiliensem episcopum, qui refertur de consecr. dist. 2. can. Perlatum. vbi laudat Serenum, quod imagines adorare vetuerit, insimulat autem quod illas infregerit. Adorabantur enim tãquam dij, ideoque munus erat episcopi docere non sic esse adorandas, frangere autem nequaquam. Secũdo hmõi adoratio consideratur tanquã periculo exposita idololatriæ. Et hac ratione Deus antiquũ populum ab hmõi imaginibus vehemẽtissimè absterrendũ duxit, qppe quẽ nouerat ad id vitium propẽsissimũ non ob id solum quod leuis erat ac sensius deditus atq; adeò sensualibus simulachris, verum

[Margin notes: Varro. — Ad tertium. — Dubiũ de imaginibus. — Platina. — Damascenus. — Gregor. tertius. — Vvicleff. — Lutherus. — Triplex de imaginibus cõsideratio. — Tex. Greg. interpretatur.]

verum quod tum in Aegypto fuisset nutrius, vbi astra cœli & infirma terræ animalia adorabatur, tum & inter Cananæos & Iebusæos aliosque idololatras vitam ageret. Item, quia illo tunc temporis cū Deū non sicut nobis in forma humana apparuisset, nulla tunc vt Damasc.s.lib,4.ca.17. adnotauit, exprimi poterat sensuali effigie. Et ideo neque sacrorum simulacrum vllū tūc permittebatur, sed tm̄ illa, quibus diuina maiestas cum terrore conspectui illius sensualis populi obijceretur. In hoc.n.munus illa Cherubin Exod.25.præcipiebātur ex vtraque parte oraculi effingi; nō inquā vt sicuti a nobis mō angelorum imagines tanquā aduocati nostri adorantur, susciperent, sed vt tremenda diuina maiestas fieret illis venerabilior. Tertia denique imaginum consideratio est quatenus in illis Deus ipse & sancti repræsentantur. Sūt nāque veluti quædam vulgariū scripturæ, diuos ipsos in memoriam nobis reuocantes. tū vt ipsos de suis claris gestis veneremur, tum etiā vt nos ipsos eorum exēplis informemus Atq. hac rōne nihil aliud est quā officiū, bonaque religionis pars imagines adorare: nobis præcipuè, qui Deum ipsum hoīem factū colimus & profitemur. Et.n. postquā nobis sensuali forma apparuit, fas est, & diuos ipsos sensualibus imaginibus exprimere: Neque vllus est metus vt tanq̄ dij à nobis adorentur: quemadmodum in supra citato c. Venerabiles sancta Synodus ait. At vero hoc impræsentiarum silendū non est, q̄ nō tantum nobis seruiunt quasi scripturæ, in memoriā vobis diuos ipsos reducētes. Nā scripturas & sanctorum nomina non adoramus, sed Deum & sanctos q̄ per illa repræsentantur. De imaginibus autem longè aliter sentiendum. Nō enim nos tantum eleuant, vt diuos adoremus: in hunc.n. vsum nullus hæreticorum imagines abnegauit: sed easdem ipsas debem⁹ adorare. Haud quippe tantum ait Eccles. Te Christum adoramus: sed, tuam crucē: Eidemque cruci ait, O crux aue, spes vnica. Nō autem adorantur inquantum lapides sunt aut ligna aut quæuis alia materiæ: sed inquantum Dei sanctorumvè formæ in illis existunt. Quo fit, vt vnaquæque imago eodem sit cultu adoranda quo res ipsa. Vt imago Dei & Christi, adoratione latriæ, imago vero Virginis aliusue cuiusque Diuini adoratione duliæ.

ARTICVLVS III.

Vtrum secundum præceptum conuenienti sit forma positum.

SEcundum locum obtinet præceptum, quo prohibetur assumptio diuini nominis vana. Et arguitur quod non sit congruenti modo positum. Illud præceptum aliter exponit glo. Exod.22. scilicet nō existimes creaturam esse filium Dei: qua vtique glossa error prohibetur circa fidem. Aliter vero Deut.5. Non assumes nomen Dei tui in vanum; hoc est nomen Dei ligno & lapidi tribuendo, quo prohibetur falsa confessio, quæ est infidelitatis actus: fides aut præstantior est religione, cum sit eius fundamentum: & infidelitas prior superstitione ergo secundum illas expositiones non secundo, sed primo loco debuit constitui. Secundò arguitur: Eodem loco Exod.20. exponitur idem verbū. Non assumes nomen Dei in vanum: hoc est pro nihilo: vbi ideò tantum videtur vana iuratio caueri, hoc est illa, quæ absque iudicio fit, & prudentia: sed multo grauius est periurium, hoc est falsa iuratio quæ ueritate caret: & iniquū iurm, quod iustitia vacat: ergo curta fuit forma illa prohibendi. Tertio: Blasphemia scelestior est impietas & enormior, quā vana iuratio ergo illa expressius prohiberi debuit quā vanū iuramentum. In contrarium aūt est scriptura. Primū argu. ad partem negatiuam. Argu.2. Argu.3.

Ad quæstionem vnica conclusione respondetur: Præceptum hoc optimo est modo, & loco positum. Conclusionem autem pulchra ratione explicat D.Tho. Enimuero cum vt iam prælocuti sumus, prius decuerit obstacula veræ religionis excludi, quam affirmatiuum eius præceptū ederetur, secundum numerum eorum quæ religioni obstant, ponenda erant negatiua p̄cepta. Eiusmodi autem impedimēta, duo sunt. Alterum scilicet per excessum: vt si religionem soli Deo vero debitam, falsis communices. Alterum verò quasi per defectum: vt si Deo quem solum adorare, nō pro eius dignitate reuerearis. Primo ergo præcepto exclusum est vitium prius, scilicet ne plures colamus Deos: qui enim cum verò falsum Deum colit, non vere eū colit qui verus est. Vnde Isa.28. Coangustatum sit stratū.s. Deorum, ita vt alter decidat, vi. delicet de corde hominis, nēpe aut verus Vnica conclus. Ratio conclus.

aut falsus & pallium breue, hoc est iusta religio, vtrumque operiri non potest. Restabat ergo vt secundo præcepta irreuerentia caueretur, quia agnitus verus Deus quantum in nobis est dehonoratur. Prius enim est, vnum Deum colendum suscipere, quam eum non dehonestare. De iureiurandi autē vsu & abusu præter Commētaria super illud Matth. Nolite iurare omnino, libellum edidimus, quo pleraque ferè omnia disputauimus, quæ ad rem hanc pertinebant. Nihilominus necessarium est expositioni præsentis loci satisfacere. Animaduertendum hic ergo primum omniū secundum hoc præceptū non esse sic prorsus negatiuum, vt nullatenus diuinum nomen in testimonium veritatis liceat vsurpare, sed ne id assumamus in vanum. Imò vero sicuti primum præceptum duo in se contraria amplexatur mēbra, expressam, scilicet negationem idololatriæ quæ affirmationem veri cultus, vti expositum est, īcludit: ita & hoc sic excludit iurandi abusū vt simul implicet iurandi religionē. Quocirca sicuti deierans, hanc transgreditur, prohibitionem: sic legitimè iurans virtutē exercet, quę ad hoc reducitur præceptū. Quòd enim legitimè iurare religio sit, patet Deut 6. Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies, ac per nomen illius iurabis. Et Hier. 5. non conqueritur Deus ꝙ filij Israel iurassent sed, ꝙ iurassent in his qui non erant Dij. Colligimus ergo iurare si legitimè fiat, virtutem esse, non vnāquamlibet, sed re vera religionis: quippe qua Deum profitemur supremum veritatis fontem, cuius vtique testimonio omne verum constat: Obijcies tamen nobis verbum Christi Matt. 5. vbi citans antiquam legem, videtur eam omnino aut reprobasse, aut emendasse, dicens: Audistis, quia dictu est antiquis. Non periurabis (nam sic erat scriptum Leuit. 16.) reddes autem Altissimo vota tua: hic quippe erat sensus illius Deute. 6 Et per nomen illius iurabis. Ego autem dico vobis. Nolite iurare omnino: vbi omne prorsus, iuramentum videtur condemnare. Hieron. respondet, nō prohibuisse omnino iurare: sed iurare per creaturas, idololatrarum more, qui in ipsius diuinum nomen inesse putabant Sed re vera, vt in libello illo cap. 3. satis discussimus, sensus non est nisi simplex ut iacet, vt neqne per Deum, neque per creaturas iuremus nisi vbi ratio naturalis religioque expoposcerit, vt patet ex verbo Iaco. 5. Ante oīa fratres mei nolite iurare, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud qđcunq. iuramentū, hoc est, neque per Deū, neque per creaturam. Ad intelligentiam ergo mandati Christi id quod supra tetigimus, recolendum est; nempe præcepta omnia Decalogi cunctaque moralia quæ in illis sunt implicita, nihil aliud eē quam explicationes naturalis iuris. Quapropter naturæ luce veniunt illustrandę, præcepit, v.g. Non occides, illic autem non prohibetur nisi homicidium, quod natura vetat. Vnde dum vel iudex reum patibulo affigit, vel se quisq; legitimo tutamine defendens agressorem occidit, quoniam lex naturæ alterum iubet alterumque permittit, nulla pro tunc fit mandati exceptio, quia neque istos casus vetabat. Pari modo dicēs Christus, Nolite iurare omnino, neutiquā nobis interdixit nisi iuramentorum abusum. Nam vbi ratio iusiurandum exigit, natura est mandati interpres. Adiecit aūt, Omnino, ad abstergendum ignorantiam, ne quis falso crederet iurare per creaturas etiam vanè, non esse periurium. Itaque vocula. Omnino, non excludit casus omnes iurandi, sed formas vniuersas vanè iurādi. Id quod per subiunctam expositionē Christus ipse explanauit, neque per cœlum neque per terram &c. Est autem deinde animaduertendum iurandi officium non per seipsum virtutem esse veluti est charitas, & iustitia, sed necessitas illud intra lineam virtutis constituit. Illud enim S. Th. 2. 2, q. 39. iuramentum secundum se licitum est, & honestum, intelligendum est secundum suos indiuiduos comites, s. veritatem, iustitiam, & necessitatem. Enimuero si status ille innocentiæ, de quo nos parens noster eiecit, perdurasset, quia nulla illic potuisset esse fraus, sed sancta esset inter homines fides, nulla fuisset virtus iurare, sed tamen quia inde deiectus, factus est omnis homo mendax, fidesque subinde humana adeò est debilitata, ut non per se satis sit ad animum creditoris confirmandum, beneficio Dei concessum nobis est iuramentum quod eidem fidei nostræ roborandæ necessarium erat. Vnde quod ait Christus. Sic sermo vester. Est, Est, Non, Non, idest quod verū est, simpliciter affirmare, & quod falsum, simpliciter, negare, synceritate-

De iuramenti vsu & abusu.

Secūdū pceptū non est prorsus negatiuum.

Hieron.

Iurandi officium nō est p seipsum virtus.

S. Tho.

ritatem in qua Deus naturam nostrã creauit, & quam nos semper deberemus imitari, designat. Quod autem subiecit: Quod amplius est, à amalo est; Aug. interprete, non sonat malum culpæ quasi citra delictum nunquam iurare liceat sed malum pœnæ. i. iuramentum ab illa originis labe descendere, per quam homines auctoritatem suam perdiderunt, ut non illis habeatur citrà iuramẽtum integra fides. Quocirca iuramentum, vt ait August. à iure dicitur. Nã qui iurat, ius, inquit, veritatis Deo reddit, Vel quod forsan nomine germanius alludit, iusiurandi nomen inde deriuatur, ꝙ id quod iuratur pro lege habendum est, ac uelut ius, sic sanctè seruandum, eo quòd Deum ipsum pro teste veritatis constituis. Quo fit vt Deo ipsi iniuria fiat, si post iuramentum testimonium aliud exquiras. Vnde Pau. ad Hebr. 6. Iuramentum, inquit est omnis controuersiæ finis ad confirmationem. Quare Iurisc. in prin. tituli, de iureiu. ff. Maximum inquit, remedium expediendarum latinum in vsum venit iurisiurandi religio. Et in libr de Offic. Cic. Nullum vinculum adstringendum fidem iureiurando maiores arctius esse uoluerunt. Habemus ergo sensum huius præcepti sic esse negatiuum, ut legitimam iurandi religionem permittat. Superest ergo explicare comites, qui iuramentum intra lineam virtutis atq; honestatis custodiunt. Hi nanque tres sunt numero, quos Hiere. c. 4. diuinitus afflatus deprompsit: ubi ait, Iurabis, Viuit Dominus in ueritate & in iuditio, & in iustitia. Vbi Hier. animaduertendum inquit, quod iusiurandum hos habet comites, veritatem, iudicium, atque iustitiam. Ob idque vbicunque istorum aliquod absfuerit, periurium est, tametsi diuersa ratione. Enimuerò iusiurandum, cui deest veritas, maximè propriè est periurium cui autem abest, iustitia id licet verum sit, nihilominus est iniquum.: ideoque subinde periurium, quod qui rem iniustitiam sub iuramento pollicetur, id iurat quod non debet implere: eademque fit ratione periurus, siue posteà adimpleat, siue secus. Attamen iuramento quod absque discretione & iudicio fit, quamuis sit verum ac de re iusta, est nihilominus temerarium: quod ob peierandi periculum nomen etiã meretur periurij. Ad rem ergo vt proximè accedamus, vbi sumptio diuini nominis uana prohibetur, tres vanitatis gradus certo ordine subnotantur. Vanum enim est quod fit frustra, hoc est quod suo caret fine: iuramentum ergo falsum in primo est gradu vanitatis: caret enim veritate, quæ medulla, est & substantia iuramenti: atque adeò sic vanum est, vt auellanæ testa, nucleo vacua. Iuramentum autem iniquum, nempe cum res iuras te facturum iniustas, vt homicidium aut furtum ex eò vanum est, quòd ornamento iustitiæ vacat. Quocirca non solum non obligat, imò peccatum est illud implere. Ob idque tota eius iniquitas de qualitate iustitiæ quæ est in obiecto pensanda est. Et si iurasti peccatum mortale patrare, iuramentum est mortale siue id perpetres siue non perpetres. Si autem iocosè mentiri iurasti, iuramentum est veniale, eò quod illud implere, non peius quàm veniale est. Quòd si arguas: Si quis non impleat, falsum iurauit: iurare autem falsum in quocunque indiuiduo est mortale: ergo iuramentum de re ueniali erit mortale: Negatur Minor nam iuramẽtum pro missorium non implere, tunc prorsus est peccatum quando est obligatorium: quando verò non obligat licèt non implens, tunc ostendat & efficiat iuramentum fuisse falsum, tamen quia tunc nullatenus peccat: non inde pensanda est malitia iuramenti, sed ex ipso actu iurandi: qui, si eius obiectum peccatum est veniale, non erit peior, quã veniale. At verò iuramentum, scilicet quod verum est, & de re iusta, sed iudicio prudentiaque vacat, ea ratione vanum est, quòd necessitate caret, quæ iuramentum facit esse uirtutem. Sed ob hoc solum dicitur periurium, quod qui uanè iurat, in periculo versatur iurandi falsum. Per hoc grauitatem culpæ trium horum peierandi graduum rimari quisque facile potest. In primis periurium primi generis, hoc est assertorium iuramentum falsi, non modo genere suo & obiecti ratione lethale crimen est, uerum in quocunque indiuiduo. Quòd enim genere suo sit mortale, commune illi est cum reliquis Decalogi mandatis. Nam cum omnia ad iustitiam pertineant, reipublicæ necessariam, fit vt omnium obseruantia sit de necessitate salutis. At verò quòd in quocunque indiuiduo sit etiam mortale, singulare illi est inter omnia. Etenim licet furtum in genere suo sit mortale, tamen leui-

Iuramẽtũ a iure tragit.

Paulus.

Cicero.

Tres comites iurumẽti.

Hiero.

Tres gradus uanitatis.

Obiect. Solutio.

Series & ordo grauitatis inter varia periuria.

leuitate materiæ, vt si obolum fueris, fit veniale. Attamen falsum iurare, etiam in re minima, ut si peieres te non tangere calamum quem manu tenes & pro quacũque necessitate id facias, vtpote pro salute totius mundi, peccatum nihilominus mortale est: nam tum falsum est, te nõ tangere calamum, quàm si iurasses rem aliam grauissimam falsam. Adducere autem Deum in testem falsi, mortalis irreuerentia est. Iuramenti autem promissorij grauitatem iam nuper diximus ex obiecto esse perpendendam. Iuramentum autem temerariũ, id est, quòd nullam habeat aliam uanitatem, quam quòd citra necessitatem & circunspectionem fit, non est genere suo mortale, sed tantum ueniale ut si dum in conspectu omnium pluit cum iuramẽto id affirmes: aut cum res est leuissima, quam credere, aut nũ credere nihil refert: ... de qua alius citra iuramentum tibi adhiberet fidem. In iuramentorum autem frequentia præsentissimum inest periculum peierandi. Ob idque omni cura & vigilantia cauenda est immanis hęc bestia. At uerò per falsos iurare Deos, quantumcunque ueritas, & humana iustitia insit peccatum est idolatriæ. Vti autem infidelium iuramento, ut ait Publi. August. in casu necessitatis licitum est.

August.

Ad primũ arg. Ad primum igitur argumentum respõdetur, expositiones illas interlineales non esse literales, sed mysticas. Vnde in odium Arrianorum expositum est, nomen Dei in vanum vsurpari, cum uerbum incarnatum quod per substãtiam est nomen Dei asseritur esse creatura. Altera verò expositio Deuteron. 5. ad infideles refertur, quorum impietas illa retunditur quòd per saxa & ligna iurant, ac si sint Dij. Ad secundum iam responsum est, nomen Dei non tunc solum pro nihilo vsurpari, quando temerariè citra iudicium, & prudentiam iuratur, verum & tunc peius, dum falsè aut iniustè deieratur. Ad tertium denique respondet S. Thom. quòd sicut ei qui scientia aliqua primum eruditur, communia triuialiaque documenta primum exhibentur, sic & ordo requirebat, vt communia statim & quæ in vsu frequẽtiora sunt prohibentur, per quæ homines sese intelligerent grauioribus interdictos. Imò vero arbitror Deum idcirco exhorrendas blasphemiarum formas non expressisse, quod illas tacendo apertius expressit eò vsque esse abominabiles. vt neque in lege essent nominandæ. Etenim qui Deum verum non cognoscit, nihil mirum si ad falsos peruertatur, quod tamen qui verum adorat, blasphemijs illum dehonestet, citrà vllam legis positionem patet, quam sit nefandum. Quin adde & hoc in verbis huius præcepti meditandum, quod exaggerandum maiestatem diuini nominis non solum prohibetur ut per ipsum non peieretur, verum ne vanè ore assumatur. Quare non solum sub forma iurandi, uerùm neq; in triuialibus colloquijs obloquendum de Deo est vanè, eiusve nomen sine caussa depromendum. Et quamuis multa sint diuina nomina: tamen quia omnia sunt eiusdem virtutis, singulari numero dictum est, Non assumes nomen Dei tui in vanum. Tametsi Hebræi alium sensum ex hoc præcepto eruant, nempe quod illud nomen longè celeberrimum, Adonia, adorandum esset, non tamen proferendum. Qua de caussa illud nuncupabant Gręce τετραγράμματον. idest nomen quatuor literum.

Ad secũdum.

Ad tertium.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm tertium præceptum de sanctificatione Sabbathi sit rectè positum.

Consequẽter de tertio præcepto, quod est vltimum primæ tabulæ, pari modo quæritur, an sit congruenter positum? Et arguitur à parte negatiua: Aut intelligitur secundũ spiritualem sensum, aut secundum literalem. Secundum spiritualem non est speciale sed generalis omnium ratio. Ait enim Ambros. Lucæ 13. de Archisynagogo qui indignabatur Christum curare Sabbatho; Lex in Sabbatho non prohibet hominem curare. sed seruilia opera, id est peccatis grauari; quod omni præcepto prohibetur. Secundum autem literalẽ sensum est ceremoniale. Legitur n. Exodo. 31. Videte vt Sabbathum meum custodiatis: quia signum est inter me & vos, in generationibus vestris: hoc est rememoratiuum conditi à me mundi Præcepta autem Decalogi non sunt generalia aut ceremonialia, sed specialia, & moralia, ergo hoc præceptum minimè Decalogo congruit.

Primũ arg. a parte negatiua:

Ambro.

Secun-

Arg. 2. Secundo. Præcepta Decalogi omnia tamquam iuris naturæ lege etiam Euangelica obseruantur: Euangelici autem neq. Sabbathum seruamus, neq. vero Dominicum dei Iudaico more quippe qui & cibos paramus, & alia huiusmodi exercemus, quæ illis non licebant, ergo non proprie præceptum hoc ad Decalogum pertinet.

Arg. 3. Tertio. Cuiuscunq. præcepti Decalogi transgressio est genere suo mortale piaculum in veteri autem lege licebat citra Dei offensam Sabbathum violare, circuncidebantur enim die octaua, etiam si incidisset Sabbathum. Et Helias dum iter quadraginta dierum perfecit, nõ cessauit Sabbathis. aliaq. id genus fiebant licite, ergo non est præceptum Decalogi. Contra vero stat scripturæ sacræ testimonium.

Adq. tribus conclusionibus respondetur.

Prima concl. Prima est. Præceptum sanctificationis Sabbathi congruenter tertio loco positum est, idq affirmatiuum est.

Probõ. Probatur. In institutione religionis, vt dictum est, prius debuerunt negatiuis præceptis impedimenta veræ religionis radicitus conuelli quæ quidem impedimenta sunt, idolatria atq. irreuerentia, illis autem conuulsis consequens erat, vt præceptum religiosi famulatus adhiberetur, hoc autem est præceptum sanctificandi Sabbathi: ergo cogruẽti loco collocatum est.

2. Cõcl. Secunda conclusio. Eodem tertio mãdato præcipitur exterior Dei cultus, puta corporalis requies ad famulandum Deo.

Rõ pro conclusione. Probatur. Diuinus cultus, tam interior est, vt meditatio & mentalis oratio, quam etiam exteriori, vt sacrificiorum oblatio, interior autem sub exterarum rerum similitudinib. nobis qui sensibiles sumus proponitur, vt per ceremoniam thurificandi instruimur quemadmodum orantis mens sit in Deum eleuanda. secundum illud Psal. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, ergo & exterior cultus decuit pari modo per aliquod signum nobis significari.

3. Cõcl. Tertia conclusio: Præceptum idem tertium appositissimè propositum nobis est sub signo creationis mundi commemoratiuo, vt. s. quemadmodum tunc die septima requieuit Dominus ab opere quod patrauerat, sic nos septima quaq. die ab operibus seruilibus cessantes, tempus feriemus quod recolendis diuinis beneficiis sit dedicatum. Probatur. Nam cum bonorum omnium fundamentum sit esse, sit vt beneficiorum primum, vnde reliqua omnia nobis prouenere fuerit nostri plasmatio, mundique fabricatio, nostræ gratia conditi.

Ostẽdit concl. Quapropter eiusdem memoria beneficij viam nobis pandit ad reliqua commemoranda. Vnde Exod. 16. præmisso præcepto de sanctificatione Sabbathi, pro caussa subditur, quia sex diebus fecit Deus cœlum & terram, & septima die requieuit. Veruntamen haud desunt circa harum singulas conclusiones dubitandi argumenta.

Rõ contra primã conclusiõe. Etenim contra primam, quatenus asserit præceptum hoc esse affirmatiuum, offertur forma ipsa præcepti, quæ videtur non affirmatiua, sed negatiua, sicuti duorum præcedentium. Iubemur nanq. per illud in sensu literali nihil aliud quam cessare ab opere seruili, cessare autem est abstinere ab opere, i. non operari, sicuti ieiunare, est abstinere a cibo, quod est non comedere.

Solutio. Sed ad hoc respondetur præceptum esse affirmatiuum. s. diem sanctificare idest sancto famulatui dedicare. Vnde Exod. 20. affirmatiue ponitur, Memento vt diem Sabbathi sanctifices. Sed forma sanctificandi subditur. Non facies omne opus in eo scilicet seruile, vt diuinis vacere queas. Idque Ecclesiæ instituto confirmatur, quæ generalem illum sanctificandi modum speciatim expressit iubens vt festis dieb. audiremus sacra difficiliores autem ambigendi occasiones nobis offert secunda conclõ

Prima dubitõ. Scotus. Est enim prima omnium dubitatio, vtrum hoc præceptum exteriorem nobis tantum cultum iubeat, an vero simul internum opus? Est. n. Scotus qui lib. 3. dist. 37. sentire videtur hoc nos præcepto iuberi dieb. festis bonum habere mentis actuum circa Deũ, nempe eius dilectionem Id quod explicatius asseruerat eod. lib. dist. 27. dicens, singulare tempus implendi præceptum dilectionis Dei contineri isto præcepto, vt. s. tali tempore manere vnusquisq. debeat apud se, recolligendo se & ascendendo ad Deum suum. Vnde fit consequens vt teneatur tũc quisq. con erit, vt modum etiam charitatis seruet. Consequiturq. subinde secundum hanc opinionem, vt nomine seruilis operis a quo requiescendum est, non solum intelligantur mœchanica opera, idq. genus alias quib. humo homini seruit, verum potissime peccata, quibus homo mancipium fit dæmonis. Nam q[illegible] facit peccatum seruus

uus est peccati Opinio fuit Isychij, quam superiori articulo impugnabamus quod hoc præceptum solum faciat spiritualem sensum de cessatione a peccatis. Isti autem etsi non illum tantum, tamen illum putant esse præcipuum. Itaque qui in die festo peccat, præter culpam quam in alio pro festo die contraheret, peccat rursus festum contaminando. Quare duplici peccati macula inficitur, ac perinde vtramque confiteri tenetur perinde ac ille qui in ecclesia homicidium facit, atq. ille qui monialem vitiat. Sententia est Alexan. Alen. 3. parte, q. 42. membro 5. articu. 2. vbi expresse in solutione ad quartum, ait fornicationem in die festo duplicem habere malitiam. At qui ab illo egregio doctore hanc opin. discipuli eius docti sunt. Imo eadem apparet sententia D. Tho. in hoc articulo, inter soluendum tertium argumentum, vbi distinguit triplex seruile opus. s. quo homo seruit peccato, & quo secundũ corpus seruit homini, & quo seruit Deo Et subdit, quod opera seruilia primo & secundo modo contrariantur obseruantiæ Sabbathi, inquantum impediunt applicationem hominis ad diuina. Et subinfert, quod quia magis homo impeditur a rebus diuinis per opus peccati, quam per opus corporale alias licitum, magis contra hoc præceptum agit, qui peccat in die festo quam qui aliud corporale opus licitum facit. Cui præterea sniæ patrocinari aperte videtur Ambro loco citato in 1. arg. super Luc. & Aug. in lib. de decem chordis, vbi ait, Melius faceret, Iudæus in agro suo aliquid utile, q am si in theatro seditiosus existeret, & melius fœminæ eorum dei Sabbathi lanam facerent, quam quod tota die in neomenijs suis impudice saltarent Et, quod item uehementius urget subdit, Tibi autem, i. Christiano, dicitur vt obserues spiritualiter Sabbathum in spe futuræ quietis, quam tibi promittit Dominus, spes autem hæc non fit nisi per internam dilectionem. Et certè ratio eidem opinioni non tenuiter apparet fauere: Primum, quod cum sit affirmatiuum, vt dictum est, ad famulatum pertinens, famulatus autem Deo gratior sit ille, qui intus in mente exhibetur, ad hunc potissimum non obligare videtur. Adde quod cum iure diuino aliquam sanctificationem, vt nomen sonat iubeat, necesse est illam etiam seclusa Ecclesiæ sanctione designare, quæ tamen alia designari commodius nequit quam diuina dilectio perquam iustus sanctificatur. His veruntamen nihil obstantibus responsio dubitationis huius legitima est, vim istius præcepti non ad internam dilectionem aut contritionem, sed ad exteriorem cultum extendi, vt conclusione 2. quæ San. Thom. astruximus. Probatur: Reliqua cuncta Decalogi præcepta, præter octauum & nonum in quibus concupiscentiæ nomen expressum est, externa tantum opera iubent & prohibent, ergo & hoc pariter, Nulla enim est ratio cur istud a generali regula excipias, quandoquidem hic nulla fit mentio interni motus. Secundo id aperte monstrat ecclesiasticum institutum, quo cultus hoc præcepto iussus per hoc determinatur, quod est missas audire, vt patet de conse. dist. 1. can. Missas. Quæ quidem præceptio traditione vsq. & Canone Apostolorum originem duxit, vt ibidem patet. can Omnes fideles. Cum ergo eccl esia cultum hoc præcepto inclusum perinde suo statuto exprimeret, atq. diuini præcepti confessionis tempus vt semel in anno fieret determinabat, & hæc sui præceptio ad cultum nos tantum externum arctet, palam est iure diuino non esse illic alium contentum, quoniam alias nisi illum explicaret, nõ fuisset fida diuini iuris interpres. Dixerim: Ad cultum tantum externum, vt illum tamen interiorem actum non excludam, a quo exterior proficiscitur scilicet velle audire Missam cum decenti reuerentia & attentione, vt sit actus humanus non tamen nos cogit ad aliam seu dilectionem, seu contritionẽ. Et confirmatur hæc ratio, quia vt receptissimus Ecclesiæ usus habet, præter cessationem ab opere seruili, nullus cultus est in præcepto diebus festis præter illum quẽ Ecclesia exprimit, temerarium ergo est ligamen aliud super addere. Tertio arguitur: Præceptum dilectionis Dei, vt supra dictum est, non est in Decalogo inclusum, sed extra in fronte præfixum tanquam omnium finis: ergo præcepta Decalogi distincta sunt prorsus a præcepto dilectionis. Quarto arguitur: Finis præcepti, vt supra monstratum, est non cadit sub præcepto, quia præcepta non dantur nisi de mediis, sicuti præceptum, ieiunij non obligat ad carnis macerationem, sed ad abstinentiæ modum ab Ecclesia præscri-

Marginalia (left column): Alexan. Alen. — D. Tho. — Ambr. August. — 1. Ratio — 2. Ratio

Marginalia (right column): Solutio prioris dubij. — Probat assertio præfata. — Altera rõ eiusdẽ assertionis. — Confirmatio. — Arg. 3. — Arg. 4.

præscriptum, licet maceratio illa sit finis. Cum ergo finis præceptorum Decalogi sit
Arg. 5. diuina dilectio, fit, vt, illa sub nullo illorum comprehendatur. Et quinto eadem confirmatur conclusio, quia eiusmodi præcepta non obligant ad charitatis modum, sed possunt quantum ad substantiam operis extra charitatem impleri, ita vt euitetur peccatum. Absque ulla ergo ratione, imò contra rationem singulare hoc adscribitur huic præcepto, quod obseruari non possit sine modo charitatis, & tamen contraria opinio id contendit, asseuerans quod in die
Arg. 6. festo tenetur se homo ad gratiam disponere. Sexto arguitur quod hoc præceptũ non obliget ad contritionem. Est enim citra controuersiam religionis mandatum, contritio autem non est actus religionis, sed pœnitentiæ, quæ singularis est virtus, iusti
Arg. 7. tiæ annexa. Præterea, septimo occurit sane mihi ingentissimum argumentum contra hanc opinionem, quod si hoc nos præceptum ad contritionem obligaret atque ad veram dilectionem Dei impendio quã periculosum esset quot, tot Ecclesia multiplicaret festa, esset enim hoc Christianorum animos irretire & in arctissimas angustias conijcere, nempe quod tam crebro
Arg. 8. ad rem tam arduam teneremur. Deinde octauo arguitur, quod hoc præceptum non obliget ad non peccandum in die festo, obligatione alijs mãdatis adiecta. Præcepta omnia moralia non in sensu spirituali & metaphorico, sed secundum planam literam intelligenda sunt, vt cunctis est confessissimum, quia stylus mores instituendi nõ debet esse translatitius, sed planus, peccata vero non dicuntur seruilia opera in sensu literali, sed per metaphora. Cum ergo iubemur cessare ab opere seruili, non cohibemur nisi ab operibus quæ communi vulgo seruillia nuncupantur, puta quibus homi-
Confirmatio. nes hominibus seruiunt. Et hoc inde confirmatur, quod quantum ad ius diuinum
Euasio. attinet, eadem est substantia præcepti huius nobis modo quæ olim Hebræis, illi autem ad nullum actum interiorem obligabantur, sed ad illos externos cultus ergo neque nos nisi ad nostros. Sed ais propterea quod dies festus tempus est sacrum, quocunque peccato contaminatur, sicuti & locus sacer. At contra hoc est manifestum argumẽtum, quod sacrilegium non committitur nisi vel in personam ratione voti, vt si monachus vel sacerdos fornicarius fuerit, vel ratione ecclesiastici statuti, vt si in loco sacro vel sanguis vel semen effundatur. De tempore autem nulla extat lex. Accedit præterea, quod neque locus sacer quolibet peccato contaminatur, nisi duobus his modis nominatis. Nam etsi in ecclesia blasphemes vel peieres, non committis sacrilegiũ, cur ergo si id perpetres in die festo? Colligamus ergo peccatum in festo commissum non esse sacrilegium, atque adeo circunstantium festi non esse confessũ necessariã, licet accidentarie aggrauet, & ideo consilium sit eam confiteri. Neque tale præceptum obligat ad alium actum interiorem, quam ad illum qui propter exteriorem est necessarius scilicet uere audire Missam ea attentione, vt sit actus humanus, Tametsi cum internus amor & diuinorum meditatio, finis huius præcepti sit, ad hoc maxime sunt Christiani festis diebus animandi & alliciendi, & vt a peccatis caueant. Sunt hic autem qui claritatis (vt cẽsent) gratia duos fines præcepti huius dignoscant, nempe alterum immediatũ, qui est audire Missam, ad quem tenemur, alterum vero mediatũ, qui est mentis eleuatio per charitatem, ad quem minime obligamur. Ego vero, licet disceptatio in nomine videatur uersari, illum priorem, non finem appellauerim, sed substantiam pręcepti. Habet enim duo mẽbra, alterum negatiuum, quod est cessare a seruili opere, alterum vero affirmatiuum, quod est cultus ab ecclesia præscritus. Et hoc secundum est finis, non tam præcepti, quam prioris eius membri. Igitur ad aucto ritatem S. Th. respondetur, quod cum ait S. Tho. peccata aduersari obseruantiæ Sabbathi, non intelligit quantum ad substãtiam præcepti, sed quantum ad eius finem, refertur .n. præceptum hoc ad vacandum Deo & diuinis, cui quidem fini pugnantius obsistit peccatum quam opus seruile, ob idque peius est fornicari in die festo, quam cauare, non quod per fornicationem violetur festum, sed quod peius per se peccatum sit & intentioni Dei repugnãtius. Et hoc ipsum est quod ait Aug. Quod autem ibidem subdit scilicet Christianis obseruandum esse Sabbathum spiritualiter, non dicit, quasi illa sit substantia præcepti, vt qui sit non seruauerit, transgressor eius sit: sed quod ille sit modus, si seruandum est ad intentionem præcipientis, vt seruetur in spe

spe futuræ quietis, quam nobis promittit Dominus, & quod iste sit sensus, patet manifestè quoniam confert Christianum illic cum Iudæo, dicens, quòd Iudæus seruabat illud in figura, nos autem seruare debemus in spiritu. Et tamen quantum ad substantiam præcepti, eodem modo tenebantur illi sicut nos. Fit ergo, vt ille sensus spiritualis, non sit de substantia præcepti. Ad verbum autem Ambrosij patebit suo loco responsio, vbi & mens D. Thom. apertior fiet. Ratio autem prior, quam contrariæ opinioni subiecimus, id tantum euincit quod internus famulatus per charitatem sit finis precepti inde tamen consequitur, vt cadat sub præcepto. Ad posteriorem autem negatur, talium sub hoc præcepto contineri cultum, quam quem ecclesia determinauit. Circa tertiam conclusionem id tantum animaduertēdum est, quod hoc præceptum partim morale, partim vero ceremoniale. Iam enim supra dictum est morale præceptum elici, vt conclusionem de iure naturæ. Vnde cum eodem iure teneantur quicunque moralium Deum colere, consequens inde fit, vt tempus aliquod debeant de alijs negotijs succidere, eidemque muneri dedicare. Nam secundum sapientem cuicunque rei naturæ iure, suum debetur tempus, vt refectioni, somno, & alijs officijs. Quin age, suauitatem perpende & lenitatam præceptorum Dei & si nulla nos lex colendi Deum requirem indixisset aliquorum dierum, ratio ipsa naturæ, quæ lucem, ad laborem retulit, & tenebras ad quietem, deposcebat, vt dies aliquot feraremur, quibus labores interpellando recrearemus animos. Cui ergo dies illos negotio mancipare melius valuissemus, quam Deo nostro colendo? Et ideo super hoc nulla potest esse ecclesiæ dispensatio.

Tertiū Decalogi preceptū partim est morale, partim ceremoniale.

Potest inquam ecclesia, quæ iure positiuo dies festos stabiliuit omnes, vt supra diximus, vel tollere, vel mutare, saltem factum teneret, licet Spiritus sanctus id non permitteret, quia pernicies esset. Haud tamen ulla fieri vnquam potest dispensatio, quin homo tempus aliquod seu dies, seu horas teneatur diuino cultui deputatas impendere. Quod autem dies isti aut alij festi fiant, ceremoniale est: in quod subinde ecclesia ius habet. Ceremonia autem omnis figura est, aut commemoratiua, aut præfiguratiua, Significabat ergo præceptum hoc in sensu literali creationis beneficium, tanquam illius memoriale. In sensu autem allegorico presignabat requiem Christi in sepulchro, quæ dies etiam fuit Sabbathi, quasi tunc ab opere redemptionis requieuerit. Sed & in sensu tropologico, qui ad mores per metaphoram pertinet, significat cessationem a peccatorum operibus. Quare secundum illum sensum non erat speciale præceptum, sed referebat generalem rationem omnium, quibus ab hac seruitute peccati arcemur. Ac demum in sensu anagogico significabat sempiternam requiem, quæ nos manet in cœlo. Constituitur ergo in Decalogo secundum literalem moralemque sensum. Vnde ob iam multi iugā Sabbathi significationem, cum aliæ complures essent in lege festorum solennitates, de hac sola in Decalogo mentio habita est, qua reliquæ comprehenduntur. Nam cæterarum singulæ ob particulare beneficium fuerunt institutæ, illud autem creationis fuit vniuersale. De festis autem illius legis, & quemadmodum illorum singulis singula nostra respondeant, videbimus quęstione proxima. Atqui per hæc ratio liquet, cur fuerit ecclesia catholica a seculo vsque Apostolorum in diem Dominicam mutatum. Nam ratio illa literalis commemorandi beneficium creationis, altius mutata est beneficium recreationis, quæ facta est à Christo per gratiam, hoc enim beneficium Dominica die resurgendo absoluit, quę fuit in statu gratię lux prima, infinitum præstantior illa, de qua tunc dixit Deus, Fiat lux.

Rō abolitionis Sabbathi & mutationis ī diē Dn̄icā.

Preterquam quod & dies illa prima creationis mundi, Dominica etiam fuit, quandoquidem septima fuit Sabbathum. Figura autem allegorica Christi quiescentis in sepulchro, pręsenti veritate cessauit. Sensus autem anagogicus perpetuæ quietis celestis multo aptius congruit Dominicę diei. Volubilitas enim huius mundi curriculo hebdomade significatur, immutabilis autem fœlicitatis ęternitas significantius exprimitur Dominica die.

Altera ratio.

Ad primum igitur argumentum quod auctoritate Ambrosij precedebat, respondetur, patrem illum mysticorum sensuum amatorem, intellectum eiusmodi Iudeis obiecisse, propterea quod opera misericordię

Ad primū arg.

diæ in Sabbatho fieri non ferebant, & ideo cum dixit illo præcepto peccatorum opera prohiberi non id intellexit in sensu literali, in quo sita est specialis præcepti substantia, sed in sensu tropologico, qui generalis est, omnium præceptorum virtus. Ad secundum respondetur, quod Sabbathi obseruatio apud Iudæos erat figuralis, & ideo strictiores religione illud seruabat, adeo vt neque cibos igne possent parare, vt patet Exod. 16 & 35. nempe, vt illam cessationē Dei a mundi fabrica ad viuum exprimerent. Nam figura, cum sit rei signum, debet veritatem vsque ad minima fidelissime referre. Nos autem non ob illum figuralem ritum sed institutionem Ecclesiæ tum dies Dominicos tum festos alios feriamur. Quapropter congruentius naturali iuri eiusmodi festa colimus, nempe, vt & victui necessaria naturali more paremus. Et nobiscum super reliquis quæ necessitati naturæ seruiunt, facilius dispensetur. In tertio igitur argumento vastissimus aperitur campus eorum, quæ nobis diebus festis, tum licitè permittuntur, tum dispensatione indulgētur. Sunt enim vsqueadeo multa, vt uix queant sub numero comprehendi, ideoque tantūmodo eorum capita teneri memoria possunt. Et primum cum in hoc præcepto aliquid sit negatiuum, vt dictum est, idest cessare a seruili opere, atque alterum affirmatiuum, quod est sacrum audire circa vtrunque perpendenda illa sunt, quibus citra iniuriam violatur pręceptum. Vndeprimum omnium supponenda est illa supra tacta distinctio S Th. quod operum seruilium alia sunt peccata, quibus demoni seruitur. Et hæc sunt per omnia mandata vetita, significata vero hoc singulari in sensu morali metaphorico. Alia vero sunt, quibus secundum corpus homo homini seruit, vt mechanica. Et hæc sunt isto præcepto ad literam interdicta. Sed alia præterea sunt quib. seruimus Deo, nempe quæ ad eius cultum attinent. Et hæc adeo nō respuuntur isto præcepto, vt sint ad eius finem impendio conducentia. In hoc enim ab alijs seruilibus abstinemus, ut inseruiamus Deo. Sex ergo capita sunt per quæ illa iudicare possumus quæ Sabbathis licēt. Primum est hoc quod modo diximus scilicet si sit ad Dei cultum pertinens. Inter hæc autem sunt gradus. Primum obtinent spiritualia, quæ ab spiritu increato supernaturaliter nobis donantur, ut est sacramentorum administratio, quibus gratia confertur in qua uita spiritualis consistit. Quapropter & antiqui circuncisionem ministrabant, in Sabbatho, si octaua tunc incidisset dies. Vnde Christus Io. 7. Circuncisionem homo accipit in Sabbatho, ut non soluatur lex Moysi. Et nos quoque omnia administramus sacramenta. Atq. illa insuper quæ ad altaris ministeriam attinent, exercemus scilicet prædicamus, oramus, & ea legimus quæ ad meditationem & animi refectionem cōferunt. In secundo gradu sunt illa corporalia in quibus cultus etiam per se consistit ut erat antiquis arcam testamenti deferre, & nobis baiulare sanctorum statuas, crucem & huiusmodi in processionibus. Ad hæc organis canere, & aliis instrumentis, de quibus operibus illud intelligitur Matth. 12. Sacerdotes in templo Sabbathum violant, idest corpore labores exercent, & sine crimine sunt. In tertio gradu locantur illa quæ sacrorum sunt præparatoria. Sed hæc tripertita. Nam quædam a deo sunt propinqua cultui, vt sine illis fieri nequeat, vt antiquitus sacerdos animalia, quę Deo litabantur, mactabant, & torrebant, & nunc campanæ pulsantur. Alia vero sunt quæ possunt precedenti die fieri, & hęc non sunt, sine caussa in festo facienda, sed antea pręparanda, vt hostias coquere, & monumentorum apparatus extruere, nisi forsan continuatio festorum exigat, vt in festo fiant Sed tamen alia sunt, non quidem per se, sed accidentariè ad diuinum cultum spectantia, vt colere agros paupercule ecclesię vel hospitalis, aut ad eius structuram vectare lapides. Et hęc neque sine necessitate fieri in festo debent, neque sine Pręlati facultate quandoquidem opera sunt vere seruilia, ideoque licet lex misericordię in caussa sit dispensandi fieri tamen non debent absque episcopi dispensatione, vel saltem Parœciani, ubi sic habet vsus. Secundum autem genus operum, quę in festo licent, est spiritualium actionum, quę ab spiritu nostro proficiscuntur, vt docere consulere & id genus alia: Seruile enim opus idem est quod corporale. Nam corpus est quod animę seruit: quare quæ ad animam attinent, non connumerantur seruilibus. Attamen non inde infertur, mechanicharum artium exercitium in festo esse permissum, etsi artes ille intellectuales quoque sint. Quoniam non de-

Ad secūdū.

Ad tertiū arg.

Distin. Sexc apita vnde possis inter nos cere

q liceāt dieb. festis. Primū.

Secūdū genus operamq in festo licet.

suo tantũ principio, verum & de fine pensanda est spiritualium ratio. Scientiæ ergo quarum finis est intellectum illuminare spirituales sunt, illæ vero quarum finis in fabricato opere positus est, quod manibus conficitur, ob idque mechanicæ dicuntur, seruiles habentur. At vero sunt nonnulla spiritualia quę ecclesia bona caussa in festis interdixit, vt ius dicere, & caussas agere & iustitiarum solenniter in iudicio, nisi causa paucis præstare, vt patet extra, de ferijs, ca. omnes dies. & c. conquestus. Tametsi hæc inguenti attroci extraque ordinario crimine dispensationem quoque admittant. Vt si publicus latro, aut maiestatis læsor caperetur in festo, liceret eum subitatio in supplicium rapere. Et religionis gratia hęretici in solemni festo solent igni admoueri. Tertium genus & caput eiusmodi licitorum operum est, quæ quamquam sint corporalia, non tamẽ sunt proprie seruilia. Nam inter corporalia quędam extant genere suo seruilia, quorum exemplum in mechanicis positum est: quædam vero genere suo libera, vt artium liberalium operá, qualis est musica, & figuras geometricas in abacho ducere, quæ certum est licere in festis. Quędam autem sunt & liberis, & seruis communia, de quibus dubium est, an liceant vt sunt scribere, itinerari, uenari, &c. Et quidem si scribere ad id duntaxat reducatur, quod est cum absentibus loqui: vt scribere epistolas, aut orationes habendas ad populum, aut prælegendas lectiones, liquet esse licitum, si autem ad opus seruile vergat vt stata mercede transcribere, aut alia ratione calamo mereri, id minime fas est, itinerari autem audita Missa, maxime illis qui in itinere sunt, mos quarundam prouinciarum admittit. Sed animi gratia uenatum ire, claret non esse seruile opus. Quarta caussa ob quam nefas non est operari in festo, subiungitur necessitas. Primum illorum, quæ ad diurnum victum pertinent, hoc est ad condiendos cibos igneque parandos: qualis est coquorum opera, & eorum qui pastillos faciunt, & laniorum ac macellariorum. Pistores autem non excusantur, neque furnarij, nam panis potest pridie festi confici, nisi tantus esset festorum concursus, qui id exigeret. Secundo ex necessitate salutis corporeæ excusantur medici, pharmacopolæ, & sanguinis missores. Et qui fugiunt propria pericula, exemplo Heliæ, qui fugit in Sabbatho a facie Iezabel. Vnde Christus Ioan. septimo Mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in Sabbatho? At vero pharmacopolæ non excusantur nisi secundum necessitatem diei præsentis. Est enim seruilis ars, quam sola necessitas facit in die festo licitum. Tertio & necessitas communis salutis reipublicæ excusat milites, in bello, & qui illis aggeres & vallum ducunt, & qui quosuis alios labores perferunt. Qua ratione, vt legitur 1. Machab. 2. Machabæi hostile prælium Sabbathis propulsare prudenter decreuerunt. Deinde & propter particulares necessitates licita sunt opera in festo. Vnde Deuteron. 22. Non videbis ouem fratris tui aut ouem errantem, & prętcribis, sed reduces fratri tuo. Cui allusit Christus Matth. 12. Quis erit ex vobis homo, qui habet vnam ouem, & si ceciderit in Sabbatho in foueam, nonne tenebit & leuabit eam? Et per id excusamur, dum conflagrationibus occurrimus, & inundationibus. Quin etiam tempore messis flante aura iuste perpurgantur grana. Imò vero vbi aeris inclementia timetur, possunt & aræ teri, atque etiam, licet hoc non tam facile sit permittendum, & segetes meti. Quamuis in his casibus vbi ambigitur an necessitas vrgeat, consultius est antistitem adire, vel saltem parœcianum, per quem hæc liceant. Atqui ex hoc capite excusantur etiam illi, qui munia reipublicę necessaria exercent, quę non possunt sine graui iactura festis omnibus interpellari, qualia exercent naturæ, cursores, muliones, & qui istis seruiunt, vt mareschali veterinarij, qui soleis ferreis bestias calceant, & qui furnos conflandi uitri accendunt. Sunt qui & eandem facultatem illis faciunt, qui lateres coquunt, & calcem. Sed in his non tantum video necessitatis. Adde quod & propter reipublicę ornatum licet opificibus in festis operari, vt in torneamentis, tametsi salubrius semper fit dispensationem procurare. Atqui sicut necessitas immunes facit a transgressione legis communis, sic & a transgressione particularis. Licet enim aduocatis in festo iudices informare, & instante necessitate etiam scribis aliquos actus agere. Quinta caussa quę a transgressione festi operarios excipit, est Ecclesiæ concessio. Indulget. n. Alexan.

Tertiũ arg.

Quarta caussa.

Quinta caussa.

Alexand. 3. c licet de feriis, vt possint in festis piscatores halleces piscari. Et idē est de thinnis atq. aliis piscibus, qui solo vno anni tempore eodemq. breui capiūtur. Sextum deniq excusationis caput est consuetudo. Prohibetur in dicto c. omnes, de feriis mercatur fieri in festo. Sed iam creberrima consuetudo est nundinas in festo celebrari. Cōsuetudines autem tunc a culpa liberant, quando sunt rationi congruentes, & prælatorum consensu introductę, & antiquitate receptæ. Ecce de membro negatiuo huius præcepti, quod est cessare ab opere seruili. Affirmatiuum autem, quod est audire sacrum, venerātius obseruandum est, neque quacunque de caussa omittendum, nisi sit valde vrgens, vt si caussa sit fugiendi periculum mortis, aut seruiendi infirmis, qui citra periculum relinqui soli nequeunt, aut si timeretur puellę raptus & similia, quamuis & in hoc inualescere possit consuetudo. Vbi enim in more est nubiles puellas non exire in publicum, nullam contrahunt culpam non prodeuntes in templum. Quin vero si mater aduersum quidpiam filię timeret, posset domi manere eius custos. Et præterea si maritus zelotypia astuans vxorem cohibeat ne in sacrum progediatur parere ipsa tenetur. Et pariter serui & famuli dum herus vel iter eis imperat, vel aliud negotium, licet sacrum non audiant. In ipsum autem herum refundetur noxa si absq. caussa seruum impediat, quo minus Missam audiat. Id autem quod impræsentiarum occasionem quibusdam hesitandi offert, est, vtrum illa omnia quæ dicta sunt in die festo licere, illicita ob id fiant quod pro mercede exhibentur? Inuenis enim nonnullos hac opinione captos, quod qui præcipua intentione ob mercedem operantur in festo, ipsius sunt transgressores, si autem officium suum propter necessitatem potissime præstent, licet eis accessorium stipēdium recipere. Imo alij censent, quod qui diues est, tenetur in festo gratis opera misericordiæ facere. Istorum autē scrupulus hoc habet, si vllum habent fundamentum, quod opus seruile est illud quod fit in obsequium alterius, qui autem mercede operatur, alteri ceu seruus obsequitur, fit ergo illud opus seruile. Nam quando necessitas in caussa est, vt opera in festo sint licita, eo est, quod illa tunc opera liberis cum seruis communia sunt. Si ergo pacta mercede efficiuntur

Quib. & caussis possit qs citra noxam die festo nō īteresse sacris.

Quotidā scrupulus.

seruilia, fient subinde illicita. At vero citra vllum scrupulum, quod articulo præsenti etiam. Caietanus agnouit, quoduis opus quod vel propter necessitatem, vel propter consuetudinem, vel propter quacunque caussarum, quę modo a nobis recensitæ sunt licitum in festo est, manet perinde iustum quamuis non fiat nisi præcipuo mercedis intuitu. Spes enim lucri non facit opus seruile, si quidem & liberorum opera, qualis est negotiatio, & musica, & venatio, & militatio, & similia, propositam sibi habent mercedem. Et vice versa seruile opus gratis etiam impendi consueuit, vt opus mechanicum. Neque hoc quod est alteri obsequi constituit seruile opus. Nam & liberorum opera fieri solent in obsequium alterius, & conuerso seruilia in obsequium ipsius artificis. Præterea arguitur. Famuli stipendia recipiunt pro famulatu etiam in festo impenso, quin vero musici præcipue seruiunt in festis atq. in Ecclesiis pro mercede. Post hæc arguitur. Quamuis opera in die festo sint necessaria, non tamen opifices & artifices tenentur illa gratis præstare, quia non sunt necessaria propter inopiam personarum, sed ex natura rei, vt in superioribus exemplis patet, ergo illa licite possunt solum propter mercedem exequi, aliter non facturi, possuntque perinde de pretio pacisci. Nullatenus ergo ratione mercedis aut præmij perpendendum est quodnam sit seruile opus quod vero minime, sed per capitales caussas paulo ante cōmemoratas. Itaque si docere scientiam licitum precium exigere, & pariter aduocatus si consilium respondeat in festo. Idemque censeo de medicis & & de alijs infirmorum administris. Ex quo fit, neq. studere in die festo lucri caussa, illicitum esse. Nam alias etiam scholares ius violarent si in festo literis vacarent, nam pleriq. id faciūt spe lucri. Et nihil refert lucrumne post longum tempus exspectes, an in præsenti recipias. Neque refert doctorne & advocatus diues sit, an pauper. Tametsi diuitibus consilium sit, dies festos aut diuinis dicare, aut causis pauperum largiri.

Rōdubitanti. Caiet.

1. Ratio

2 Ratio

ARTICVLVS V.

Vtrum quartum præceptum de honorandis parentibus, congrue tradatur.

Arg. 1. Diutius nos præcedentes quæstiones remoratæ sunt. Hæc autem de quarto præcepto facillimę expeditionis est. Arguitur nihilominus de more, quod non fuerit congrue positum Præceptum, quantum ad pietatem attinet, quæ est pars iustitię, non quidem directa eius species est, sed potentialis. Sunt autem multæ aliæ similes iustitiæ partes, vt habes apud S. Thom. 2. 2. q. 80. vt obseruantia, gratia, veritas, &c. non ergo hoc tantum debuit poni affirmatiuũ præceptum sed similium virtutum insuper alia. Secundo, Non solum parentibus verum & patriæ, & sanguine coniunctis debetur ex pietate cultus, ergo mancum fuit pręceptum, quod solos parentes colere iubet. Tertio, Neque parentibus solas debetur honor, verum & sustentatio, ergo & in hoc fuit etiam mutilum, quod solum honorem expressit. Quarto, neque caussa illi subiuncta, videlicet quod parentibus morigeri erunt longæui super terra, vt legitur Exod. 20. in vniuersum verum habet, inuenias enim parentibus, obedientes, eosdemque tenera ætate luce sublatos, videasque contra multos rebelles qui longo fruunt senio, non ergo congruenter positum est. In contrarium facit scripturæ auctoritas.

D. Tho.

Arg 2.

Arg. 3.

Arg. 4.

Conclō rñsiua. Probō.

Quæstioni vna satis est conclusio breuissima. Congruentissime tribus præceptis dilectionis Dei, proxime quartum de reuerendis parentibus, subiunctum est. Probatur, præcepta primæ tabulæ dilectionem Dei, vt dictum est commendant, & præcepta secundæ, dilectionem proximi, inter proximos autem maxime proximi sunt parentes quippe quibus id, quod sumus secũdum Deum debemus Sunt enim particulare principium nostri, sicuti Deus vniuersale omnium, ergo locus huic præcepto debitus, proximus loco est diligendi Deum. Est enim pietas in parentes illi, quæ Deo debetur, adeo affinis, vt 8 Eth. Arist. composite dixerit, Dijs & parentibus neminem posset æqualia rependere. Et Cicero in Oratione post reditum. Parentes inquit, charissimos habere debemus, quod ab his nobis vita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita est, in primis autem Deum, cuius beneficio hæc omnia tenemus.

Aristot.

Cicero.

Circa materiam ergo primi argumenti id animaduertendum est quod in capite libri octaui luculentius exposuimus, videlicet partes iustitiæ alias esse specificas, vt distributiuam, & commutatiuam, alias vero potentiales, hoc est illi annexas, vtputa quę cum non integram habeant rationem iustitię, non directe ei subduntur, sed tamen propter aliquid vtique conmune reducuntur ad illam. Ratio nanque iustitiæ est, esse ad alterum, cui æquale debito redditur, religio ergo conuenit cum iustitia, quia est ad alterum, puta ad Deum, cui tamen nequimus æquale reddere, atque in hoc deficit a iustitia. Ad religionem autem spectant præcepta primæ tabulæ, quę est virtus annexa iustitiæ. Pari ratione pietas, quę est ad parentes, quibus æquale reddere non possumus, est pars potentialis iustitiæ. Et similiter obseruantia, quæ est reuerentia hominibus ad virtutem exhibita. Nam neque virtuti æquale præmium reddi ab hominibus valet, vt 2. Ethic. est apud Arist. Quare hæc virtus ad quartum præceptum reducitur, sicut supra in illo verbo adnotauimus, Leuit. 19 Coram cano capite consurge. Liberalitas autem alio poplite claudicat, ne sit prorsus iustitia, nẽpę, quod in beneficijs conferendis versatur, quæ non sunt debita, sicuti & gr̃a quæ non ratione debiti, sed ratione honestatis beneficia repensat. Hæc ergo omnia reducuntur ad hoc præceptum. Iam enim superiori quæstione dictum est in Decalogo, illa præcisò debuisse locari, quæ absque vllo sapientum officio, elicere ex naturæ principijs ratio posset, nisi vbi nubila esset, hæc autem nonnullo sapientum adminiculo opus habent, quo plene percipiantur, præterquam quod filiorum debitum ad parentes, cunctis est mortalibus commune, reliqua vero, sp̃alia, sub g̃nali vero sp̃alia militant. Ad secundũ ad eundem prope modũ respondetur, quod ratio quare patriæ, & sanguine agnatis, atq. aliis necessariis nostris debitores sumus, parentes fuere, qui nos tali loco & sanguine genuerũt, & ideo cum præcepta Decalogi, vt dictum est, sint prima legis principia, abunde parẽtes pro cunctis nominati sunt Et eodem reducitur solutio tertij argumenti, nempe ꝙ honor pa-

Ad primũ arg.

Ad secũdum

Ad tertiũ arg.

parentibus ac cunctis filijs per se debetur, siue locupletes sint, siue egeni. Sustentatio vero accidit, vt debeatur, dum parentes egent, ad ea autem quæ sunt per se, ea reducuntur quę accidunt. Ad quartum demum respondetur, cōgruentissimum, vt superiorique exposuimus, propositum fuisse huic mandata præmium longæuæ vitæ trāsgressorique supplicium breuis. Vnde Pau 1. ad Tim 4. Pietas ad omnia vtilis est promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ. Nam cum vitam a parentibus secundum Deum susceperimus, qui gratus illis est, meretur non solum æterna potiri, verum & temporalem sibi augeri: qui vero ingratus, illa orbari. Ob idq; adeo Solon, vt Cic. pro Sex. Amerino refert, nullum parricidijs supplicium constituit, cuius caussam interrogatus respondit, se id neminem facturū putasse. Romani autem intelligentes, nihil esse tam sanctum, quod aliquando nō violaret audacia, supplicium in parricidas quā maxime conguens excogitarunt, nempe vt in culeum insuti in flumen deijcerētur, vt his rebus omnibus de repente carerent, nempe elemētis ac bestijs, ex quibus omnia nata esse feruntur, videlicet ne cęlum viderēt, nec solem, neque vero aquam tangerent, neque aerem ad respirandum, neque terrę eius cadauera mādarentur, neq; adeo obijcerentur feris, aut bestijs, ne videlicet tactu suo, aut elemētum aliquod ob bestiam polluerēt, qui sese immanissimo scelere polluissent. At vero quoniam neq; præsentia hæc labentiaque bona sub merito cadūt neque aduersa mala satis sunt ad expianda piacula, fit, vt Deus occulto iudicio quandoque sinat, vt boni exiguo hoc præmio careant, & mali supplicio, quippe quos auctiora in altero manent seculo.

Ad quartū arg.

ARTICVLVS VI.

Vtrum sex reliqua precepta conuenienti ordine, & modo tradantur.

DE reliquis sex præceptis satis supra dictum est, se ne ab ordine illo excludamus arguitur, quod non sint sufficiēter tradita. Primum sic. Alia sunt preter homicidium adulterium, furtū, & falsum testimonium nocumenta, quæ ciuibus inferuntur, diminutus ergo fuit numerus. Secundo Cōcupiscentia in nono & decimo precepti aut accipitur pro sensualitatis motu, secundum illud Iacobi 4. Vnde bella & lites in uobis? Nonne de cōcupiscentijs, quæ militant in membris vestris? Aut pro voluntatis cōsensu, vbi peccati ratio consummatur, & pariter virtutis ac meriti, secūdum illud Sap. 6. Concupiscentia sapientiæ perducit ad regnum perpetuum, sed prior quidem prohiberi non potuit, quia naturę corruptę naturale est cum ratione pugnare, secundum illud Pauli, Video aliam legem in membris meis repugnantē legi mentis meę, alias sensualitatis cōmotiones essent mortalia peccamina, quod est falsum. Secūda vero vno quolibet precepto prohibetur: Qui enim prohibet homicidiū, vna prohibet & eius voluntatem, nihil ergo opus habuit peculiari mandato. Tertio denique Homicidiū adulterio & furto grauitate antecellit, non autem seorsum prohibita est eius cupiditas, non erat cur aliorum concupiscentiæ seorsum inhiberentur. A parte contraria pugnat auctoritas ipsa legis.

Primū arg.

Arg. 2.

Arg. 3.

Ad questionem postea, quę superius explicata sunt, perfacilis est responsio, quæ vnica conclusione continetur, Sex præcepta debita ratione prohibitionis tenore posita sunt. Probatur. Due sunt partes iustitię, facere bonum, a maloque recedere. Primum autem non cunctis promiscue per se debetur, sed personis certis cui autem potissimum debetur, est Deus. & secundum illum, parentes sed tamen iniurijs & vi minime lędere, omnibus debitum est, ob idque post primam tabulam quartumque mandatum, quibus ea precipiuntur quę Deo parentibusque debentur, op imè nocumenta respectu omnium in vniuersum prohibentur. De distinctione autem, numero, ordine, & traditione eorū, deque singulorum grauitate, satis superq; quęstione superiori dissertum est. Quod si de numero adhuc hęreas, eo quod cum alia multa preterquam parentibus & cōsanguineis, alijs et debeantur, secundum verbum Pauli, Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, & c. debuerint & alia adhiberi affirmatiua precepta, respōdetur, quod cum Decalogus primordia solummodo cōtineat legis, non dicebat in ipso nobis tradi nisi ea quę vniuersis mortalibus communi ratione debita sunt, & talis est honor, quę

Conclusiua.

Probō.

Scrupulus.

debemus parentibus. Ad reliquos vero nõ vna, sed diuersis rationibus contrahuntur debita, & ideo non erat illis opes speciali præcepto, sed satis erat generalis iustitia, quæ præcipit vnicuique ius tribui suum. Atque per hoc documentum liquet id quod quæstione tertia contra Burgensem super Leu. 19. adnotauimus, qui contra sanctum Thomam, imò contra planam veritatem præceptum dilectionis proximi negat esse omnibus commune atque notissimum, propterea scilicet quod auaritia non fuit Philosophis comperta respectu omnium, sed tantum respectu studiosorum. Est enim mens diui Thomæ & rei veritas, quod cũ præceptum dilectionis proximi, includat & benefacere, & non malefacere, prius est notissimum, non quidem respectu omniũ proximorum, sed respectu certi genere scilicet parentum, posterius vero respectu omnium, & ideo ex eodem principio solum elititur quartum præceptum affirmatiuum, & reliqua negatiua.

Ad primũ arg. Ad primum igitur argumentum respõdetur, quod cum nocumenta, atque iniurię quibus alter in alterum nocuus & iniurius est, non potuerint certo numero colligi, cõsultum fuit, ac perinde decorum, capita tantum poni, quibus alia cohærent membra. Quidquid enim detrimenti alteri inferas, aut personę illud impingis, & id rerum genus, ad homicidium reducitur, aut personę coniunctæ per modum libidinis, & hæc referuntur ad adulterium. Damna autem in rebus data, siue per vsuram, siue per aliam fallaciam, omnia ad furtum propendent. Sicuti & iniuriæ omnes quibus infrà verba peccatur, vt sunt mendacia, & detractiones & verbales contumeliæ, ad falsum testimonium

Ad secũdum. Ad secundum respondetur, nomine concupiscentię non prohiberi sensualitatis insultus atque illecebras, sed voluntatis cõsensus, vbi subest peccatum, secundum verbum Christi Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Et quamuis vno quolibet præcepto vna & res & eius cupido prohibeatur, exposcebat tamen singularis necessitas, vt speciatim concupescentia alienę vxoris, atque alienarum rerum exprimeretur propter rationem, quam superiori quæstione. art. 5. declarauimus, nempe quod aliorum peccatorum obiecta non per se ad concupiscentiam illectant, sed ob alias affectiones cupiuntur, vt homicidium propter vindictam, quæ ex odio nascitur, & propter iram. Quare in illis sufficit res ipsas prohiberi, ea vero quæ ad concupiscentiam carnis, & occulorum spectant, per se animum pelliciunt, atque adeo non solum in abstinendo ab illis difficultas est, verum & noua in refrænanda concupescentia, ob idque præter opus, consultum fuit & cupidines singularibus prohibitionibus interdici.

QVÆSTIO V.

DE PRÆCEPTIS ceremonialibus.

S. Tho. 1. 2. quæst. 101. & 2. & 3.

ARTICVLVS I.

Vtrum ceremonialia præcepta quadrifida fuerint, scilicet sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantia.

ET si functio nostra fuerit, D. Th. explicãdo amplificare, tamẽ in his ceremonialium ac iudicialium quæstionibus diuersa erit. Adeo. n. copiose & diserte cuncta ipse explanauit, vt nequeat doctrina eius vel extendi amplius vel elucidari Igitur vt summatim compendium faciamus, primo quęritur, an ceremonialia quadrifica partitione diuidantur. s. in sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias? Et arguitur a parte negatiua, Si hac ratione distribuerẽtur, id maxime esset quod ceremonialia ad diuinum attinebant cultum, vt nomina ipsa sacrificiorum & sacrorum designant. Erant ãt aliqua ceremonialia, quę nihil ad cultũm Dei referre videbantur vt abstinentia ciborum quæ pręcipiebatur Leuit. 11. & abstinentia a vestimentis, scilicet ne vestem duobus cõtextam hoc est lana & lino, ullus indueret, vt Leuit. 6. cautum erat, ergo non omnes ceremoniæ cultui seruiebant. Primũ arg. Secundo, Si sacrificia illa, & sacramenta, atque obseruantiæ alicui erant usui accommoda, maxime vt rerum aliquarum essent figuræ, secundum uerbum Pauli, Omnia in figura contingebant illis, id autem nequaquã legi congruebat, vtpote quæ vt August. 4. de doctrina Christiana auctor est, & supra Arg 2. Paulus. August.

citatus

citatus Isidorus, manifesta esse debet, & cū ctis per uia, cum illa quæ figuram mysteriis recta sunt, theatricam potius ænygmaticamq. repræsentationem præ se ferant, quam legis claritudinem, haud ergo decuit esse figuralia. Tertio, legis synceritas simplicitatis præceptorum amatrix est, multitudinisq. expultrix. Est enim præceptorum multitudo sarcina potius, & ruinę occasio quam adminiculum ad uirtutem, secundum illud Petri Act. 15. quid tentatis demum imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neq. nos, neque patres nostri portare potuimus? Caueri ergo illa debuit ceremoniarum turba Quarto, ceremoniæ ille, Christi erant vmbra & prognosticum, sacrificia autem abunde prę signabant Christum qui secundum Apost. ad Ephes. 5. sacrificium se obtulit & oblationem & hostiam, in noua autem lege sacrificium ipsum altaris simul est & sacramentum, idemque potissimum, atq. idipsum dicitur sacrum, omniaque; sacrificia & sacramenta, sunt quædam obseruantię, non ergo opus illa est quadrifaria distinctione. Alias deberent & alia superandi membra, puta solennitates, oblationes, atque id genus multa. In contrarium autem est, quod lex illa de his omnibus meminit.

Arg. 3.

Arg. 4.

Ad quæstionem iuxta numerum argumentorum quatuor conclusionibus respondetur. Prima est. Ceremonialia illa cuncta ad Dei cultu pertinebant, sic enim quęst. 2. tres pręceptorum ordines secreuimus, quod moralia ex principijs naturæ, seu conclusiones eliciuntur. Ceremonialia uero & iudicialia, non conclusiones, sed speciales determinationes sunt generalium præcepto, tum quæ arbitramento quodam statuuntur. Ceremonialia quidem circa religionem quæ nos ordinat in Deum, iudicialia uero circa pacem & tranquillitatem ciuium secundum charitatem proximi. Est enim naturale preceptum, vt Deus colatur, quod autem uel hoc vel illo modo, arbitramentum est humanum vel diuinum, sicuti ait Arist. 5. Ethic. Litare enim hæc aut illa animalia, nihil natura sua refert nisi quia lege positum. Secunda conclusio. Cultum illum diuinum in lege ueteri condecens fuit prognosticam figuram Christi eiusq. Euangelicæ legis prętulisse. Probatur, sicuti homo, & anima constat & corporare, ita & cultus tam interior est quam exterior. secundum illud Psal. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum uiuum. Et sicut corpus animam relatum est, sic & exterior ad interiorem refertur. Cultus autem animæ in hoc positus est, ut Deo suo coniungatur, ob idq. secundum diuersam eius coniunctionem diuersum esse congruit externum cultum. Quo fit, vt in statu sempiternæ beatitatis, ubi ait secundum intellectum atq. affectum Deū habent præsentem, nullo opus fit umbratili figuratiuoq. cultu, sed omnia perficiuntur laude, secundum illud Esaię 55. Si gaudium & lætitia inueniuntur in ea, gratiarum actio & vox laudis. In statu autem prę sentis uitæ. vbi absentes ab illo conspectu exulamus, necesse habemus radijs eiusdem diuinæ ueritatis sub sensibilibus figuris illustrari, vt 1. ca. Cælest. hierarc. auctor est Dion. diuersimode tamen secundum diuersum statum conditionis humanæ Nobis quippe sub lege degentib. Euangelica, quia etsi ueritas ipsa non per se elucescat, tamen via iam patula est, & per Christum reuelata, nullis alijs opus est figuris, quam ęternæ illius beatitatis, quę nos etiam nū futura manet. Veterē autē populum, cui non solum diuina per se veritas, verum & via quæ futurus erat Christus, vt ad Heb. 7. ait Apost. nondum erat propalata, quam maxime decebat in illo versari exteriori cultu, qui non solum figura esset sempiternæ veritatis in patria contuendę, verum & Christi etiam, qui futurus erat via veritatis & vita, nempe vt tam diuturno tamen; celebri rerum vsu populus ille assuetus & admonitus uenientem postea veritatem promptissimè reciperet. Vnde Paul. ad Heb. 10 quo discrimen antiquę legis & nostræ insinuaret vmbram inquit, habens lex (scilicet vetus) futurorum bonorum, non ipsam imaginem, rerum videlicet qualem nos habemus. Elongatior enim a veritate est vmbra, quam imago, quæ eam germanius exprimit. Tertia conclusio. Cōdecens etiam fuit, ut non una tantum ceremonia, sed multijuga earum varietate populus illi occupatus esset, diuinoq. cultui mancipatus. Congruitas. n. huius tam ex iniquorum necessitate, quam ex iustorum perpēditur. Illi n. qui ad idololatriam procliues erant, quoniam idololatrarum superstitiones multifidæ erant, necesse habebant

Prima conclu.

Aristot.

Secūda conclu.

Probō.

Dionys.

Paulus.

Tertia conclu.

 bebant

bebant econtrario ceremoniarum multitudine institui, vt in illis occupati, non illa auerent quæ inter Ethnicos cernebāt. Sed & boni atque ad diuinorum contemplationem accliues nihilominus congeminatis ceremonijs erant imbuendi, tum vt assiduitate illa in diuina contemplatione persisterent, & varietate recrearentur, tum etiam vt Christi multijuga mysteria multiplici ceremonia rum cultu idētidem prospectarent. Quarta conclusio. Etsi variæ fuerint multiplicesque priscorum ceremoniæ, ad quatuor tamen capita reducuntur, quæ sunt sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantiæ. In cultu nanque tria est cōsiderare. Primum quidem in quo eius substantia posita est, videlicet sacrificium, quod ad Dei reuerentiam offertur. Secundo, instrumenta, vt templum vasa, aliaque eiusmodi. Et hæc dicuntur sacra, hoc est anathemata, puta diuino cultui mancipata & consecrata. Tertio, cultores ipsi, in quibus duo dignoscantur, videlicet consecratio, vel totius populi, vel singularium ministrorum. Et hæc sunt sacramenta, quibus vel populus sanctificatur, vel consecrantur ministri. Et rursus singularis eorum habitus & famulatus, quo ab exteris secernuntur qui non eiusdem religionis, tum quantum ad cibos tum etiam quantum ad vestimenta. Atq. hæc dicuntur obseruantiæ. Hęc igitur quatuor species sub vno ceremoniarum generale concluduntur.

Quarta conclu.

Rō conclōnis.

Et per hæc patet argumentorum solutio. Ad primum enim respondetur, quod illa ciborum abstinentia vestimentorumque habitus ad diuinum cultum conferebant, non quidem per se primo, vt sacrificia, sed quasi præparatoria ornamenta, quamobrem sub genere etiam ceremoniarum continentur. Ad secundum respōdetur, quod diuinorum arcana non sunt quibuslibet inuulganda. Quo circa a mussitando atque a labiorum compressione misteria dicuntur. Alias vti Christus admonuit esset Margaritas porcis inculcandas proiicere. Nam quæ homo non capit illico spernit ob idq. figuratum schemata & rerum typi non sunt scripturæ sanctæ incongrui. Imo sicuti in theatris homines sensili repræsentationem contuentur, quæ nudo intellectu capere nequeunt, sic & in scriptura est operæ pretium. Ad tertium respondetur, quod sicuti ægroto corpori dum vna non sufficit medicina, alia ac subinde alia adhibetur, ita & illis ceremonijs, quæ vt supra diximus, de se non iustificabant sed egena erant, & infirma elementa, fieri necessum erat. Et ideo tanquā sapiens legislator consultius Deus duxit transgressiones aliquas multitudinis ceremoniarum permittere, quam vt si otio populus ille vacaret in idololatriam collaberetur. Ad quartum denique iam redita est ratio distinctionis illorum quatuor. Nostrum enim sacrificium Christum ipsum continet, quod est proinde sacramentum, non sic autem sacrificia veteris legis. Ideoque alia erant sacramenta, quibus suo gradu purgabatur expiabaturque populus, atque alia sacrificia. Item solennitates quodammodo ad sacra, pertinebant, sicuti templa sacra. Offerebantur enim sacrificia, sicut in loco certo, ita & statis temporibus.

Ad primū arg.

Ad secūdū arg.

Ad tertiū arg.

Ad quartū arg.

ARTICVLVS II.

Vtrum singulis istis ceremoniarum speciebus reddi possint legitima caussæ.

SVBSEQVITVR in secundo articulo, vt de caussis ceremoniarum cur sim saltem dicamus. Quæritur ergo, an caussas habuerint vllas? Et arguitur a parte negatiua. Super illud ad Eph. 2. Legem mandatorum decretis euacuans, ait glossa, decretis. Euangelici ob id esse euacuatus obseruantias antiquæ legis, quod ex ratione sunt, illę ergo per contrarium sensum ratione carebant, præsertim quod si ratione pollerent, moralia fuissent. Nam quidquid ratione constat, ex principijs naturæ deducitur, ex quibus morales præceptiones oriuntur. Secundo arguitur. Quod saltem nullam habuerint literalem caussam. enim vero si ceremoniæ vniuersæ non nisi signi figuræq. rationem habebant, non alia in illis existebat ratio, quàm per res illas futura præsignare, atq. adeo nullam habebāt caussam, quæ secundum primęuum significatum literæ existeret. Idque ex ipsis legis verbis confirmatur. Nam si qua erat ceremoniam, quæ caussam haberet literalē maxime, vel circuncisio vel Phase Paschæ. De priori autem legitur, Genes. 17. Vt sit in signum

Primū argum.

Glossa.

Argu. 2.

gnum fœderis inter me & uos. De posteriori vero. Exod 13. Erit quasi signum in manu tua, & quasi monumentum ante oculos tuos, ergo alia multo minus habebant literalis caussę. In contrarium autem est, quod non solum sacramenta & sacrificia figuram gerebant Christi, uerum historię ipsæ, ut transitus maris rubri, peregrinatio deserti, atq. id genus reliqua. De his quippe ait Paulus 1. ad Cor. 10. Omnia in figuram contigebant illis, sed in historiis, præter mysticum intellectum inerat etiam literalis, ergo & ceremoniæ caussam habebant literalem.

Paulus.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior uniuersus ceremoniarum ritus Mosaicę legis ex debito fine ducebat suas caussas. Conclusio hęc incomperto cuicunq; est, qui crediderit legem illam opus fuisse Dei, quod supra contra Manichæos iam constitutum est. Nam cum Deus cuncta sua sapientia gubernet, sapiētia autem secundum Phil. 1. Metaphi. sit res ordine disponere, fit ut quæcunq. a Deo procedunt, ut Apost. ad Rom 13. inquit ordinata sint; ordo autem cuiusq. rei duo exigit, prius ut debito sit fine instituta Nam illa quę uel non serio fiunt, sed ioco, vel non consulto, sed præter finis intentionem eueniunt, ob defectum ordinis ad finem dicuntur inordinata, & temere facta. Secundò etiam oportet & id quod finem quempiam refertur, proportionem ad illum habere debitam. Quemadmodum enim 2. Physic. ait Arist. formam dentatæ serræ ex fine sumi, sic in practicis mediorum ratio ex fine ducitur. Igitur cum lex opus sit diuinæ sapientiæ, fit ut utrumq; rationis ordinem habeat. Quapropter Deut. 4. Hæc inquit auctor ipse legis, est sapientia vestra & intellectus coram populis. Posterior conclusio, nullam credibile est fuisse ceremoniam antiquæ legis quæ non habuerit utrunque sensum & caussam; nempe & literalem & mysticam. Ad cuius intellectum notandum est ut inter proloquia super Matth. fusius expl cui us sensum literalem & mysticum sic differre, quod literalis est, quo literæ ex sua institutione vel primæva vel Metaphorica res ipsæ significant, mysticus uero est quem res per literas significatæ rursus significant. Exempla sunt. Historia illa Genesis, quod Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, & alterum de libera ad literam res gestas enarat. Rerum autem Historia Paulo ad Galat. interprete, duo per allegatoria significabat testamenta. Rursus illud Esaiæ 7. Ecce Virgo concipiet, &c. in sensu literali proprio conceptum prænuntiabat Deiparæ Virginis. illud autem capitul. 11. Egredietur virga de radice Iesse & flos de radice eius ascendet, in sensu itidem literali, sed tamen improprio, hoc est per metaphoram, eundem Virginis partum significabant. Sed virga Aaron, quæ vt refertur. Nu. 17. effloruit, in sensu mystico & allegorico typus erat, & figura eiusdem rei. Hoc prahabito interpretamento probatur conclusio. Cultus antiquæ legis hoc, vt supra dictum est, a nostro differebat, quod noster non est vmbratilis, tametsi imaginem gerat triumphantis Ecclesiæ ille vero ad duos erat institutus fines, nempe & ad exhibendum Deo honorem debitum, & ad prænuntiandum futurum Messiam. Quemadmodum enim Prohetarum oracula prædicationes futurorum erant, sic & tota legis illius historia nihil aliud apparebat, quam theatrū quoddam, vbi futurorum comœdia agebatur. Hinc ergo fit totum illum ceremoniarum apparatum, & caussam habuisse sensumq. literalem, sed ad euitandam idololatriæ impietatem, siue ad commemorādum beneficium aliquod vt obseruatio sabbathi. Et preterea figuralem quemadmodum esus agni & beneficij liberationis ex Aegypto presagium vmbraq. erat, & occidendi Christi figura.

Prima conclu.

Sundæ conclu.

Phylosophus

Paulus.

Arist.

Vltima conclu.

Discrimen inter sensum literalē, & mysticū

Probō conclu.

Ad primum igitur argumentum respōdetur catenus ceremonias illas cū nostris collatas censeri non habuisse rationem quod natura sua nihil referebant, impertinēs enim erat hæc aut illa mactari animalia vestemq. non texi ex lino, & lana, sed totam caussam habebant ex insti utione. Lex autem nostra quia in charitatis officiis posita est a natura ipsa rerum rationem ducit. Ob idq. illa non dicuntur moralia, non quod nullam habuerint rationem, sed quod eorum probitas & laus non fuerit de natura rerum deprompta. Ad secundum respondetur quod sicut sensus metaphoricus nihilominus est literalis, quam proprius quia vterq; per literam significatur, sic quod res institutæ sunt ad beneficium commemorandum non tollit litera-

Ad primū arg.

Ad secū dum.

literalem sensum. Quapropter nil vetat, quominus caussa literalis circuncisionis illa fuerit vt monumentum esset fœderis pacti cum Abraham, caussaq. eius agni, vt esset memoria liberationis populi, licet per allegoriam aliquid præterea in nostra futurum præmonstrassent. Caussas ergo utriusq. generalis doctissime ac locupletissime D.Tho. D.Thom. sigillatim in singulis ceremoniarum enarat 1.2.q.120. artic. 3. & tribus sequentib. discurrendo per quatuor supra dispositos ceremoniarum ordines, sacrificiorum. n. literalis caussa duplex erat uidelicet, ut per illa mens humana in Deum sublevaretur ad repensanda beneficia deeius largitate suscepta, ideoq. offerebatur genus fere omne uictualium nempe animalia, Duplex caussa literalis sacrificiorũ antiq legis. panis, uinum, oleum, & mel, Thus præterea & sal, quibus nos Deus pascit, secundum illud 1. Paralip. 29. Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus dedimus tibi, sed quia donorum omnium maximum fuit Christus, sic enim Deus, vt est apud Ioan. dilexit mundum vt filium suũ unigenitum daret, vt omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat uitam æternam, caussa mystica illorum sacrificiorum idem erat Christus. Vnde ad Heb. 10. sacerdos ueteris legis easdem offerebat hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata. Christus autem pro peccatis obtulit unam in sempiternum. Offerebãtur autem ex animalibus tres quadrupedum species, scilicet oues, boues, & capræ. Ex auibus vero turtur & columba, sed ex piscibus, quia extra aquas uiuere nequeunt nullus reputabatur sacrificio idoneus. Occidebantur autem in figuram Christi, qui in cruce erat immolandus. Quare & modus præscribebant, occidendi, ut a Gentibus differrent. Offerebanturque, tum ut holocausta in honorem Dei, tum etiam ad expianda peccata, eundemque ipsum pacandum ac propitiandum. Vnde illæ dicebantur hostiæ Rõ literalis pariter ac mystica sacrorũ templi. pacificæ hæ, uero pro peccato. Sacro tum quoque nempe templi uasorumq. ac solennitatum in quibus sacrificia offerebantur caussa quoque utraque assignatur scilicet tam literalis quam mystica. Habuit enim populus ille quando per desertum uagabatur, portatile tabernaculum, postea uero in possessionem missus terrę, promissæ, templum. Nam ad literam, neq. oberrantes fixum habere poterant templum. neq quiescentes decebat tabernaculum habere mutabile Sed quantum ad figuram, tabernaculum significabat militantium peregrinantiumque in hoc mundo ecclesiam, templum uero sempiternum cœlestium cœtũ. Vbi sicuti neque in extructione templi nullus uel mallei sonitus uel securis audiebatur, nullus erit luctus, neque clamor neq. strepitus, sed quemadmodum in hac militia charitatis iustitiæq. officiis ac pœnitentiæ fructibus per Dei fauorem se quisque exercuerit, dolaueritque, & expoluerit, sic omnes diuinæ dispositione collocabuntur Quod autem non nisi unicum illis templum conce[...] fuerit, rationem S. Tho. assignat, ut a diuersis lucis atque aris diuersorum deorum, quos Ethnici colebant abstinentes, vnum verum profiterentur. At Alia rõ tẽpli secũdum Chrys. vero subiicenda alia non est, quam Chrisost. in homil. aduersus Iudæos diserte meditatus est, prohibebantur enim pasca & festa nisi Hierosolymis, unoque templo celebrare, ut Deut. 16. & apud Ioseph. lib. 2. Ioseph. capit. 13. constat, eam inter alias ob caussam vt eodem postea per Titum & Vespasianum diruto neque unquam deinceps reædificato, palam fieret legem illam cessasse. Hac enim de caussa dum in Babylone, captiui rogarentur Hebræi sua celebrare festa, respondebant, Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? quasi dicerent, Nefas uobis est alibi quam Hyerosolymis solemnitates nostras peragere. Id nunc ergo si meditarentur Iudæi, facile adducerentur ut crederent legem illam esse abolitam, quippe cuius sacrificia, sublato templo, antiquata sunt. De vasis candelabrisq; ac reliquis, uide apud San. Thom. ac subinde de solemnitatibus, S. Tho. numerū veterũ solennitatum, quæ præter quotidianum festum quo mane & vespere immolabatur agnus, vt Numero 28. & 29. legitur, septem erant, videlicet, Sabbathum hebdomadibus Sabbathũ Neomenia, singulis mensium initiis, & solennissima celebratio pascalis agni quæ fiebat in Pasca. memoriam liberationis de Aegypto. Et Pẽtecoste. quinquagesimo in die Pentecoste, in memoriam datæ legis. Et quinta festum, tubarum in mense septimo, scilicet Septembri. Nam Martius erat primus in memoriam Festum tubarũ. liberationis Isaac per arietem quem Abraham vidit inter vepres, vt legitur Genes. 22. cornibus hærentem, illa quippe cornua tubis illis referebant. Et festum

festum Scenopegiç, hoc est tabernaculorum, ad commemorandum beneficium diuinæ protectionis per desertum. Ac demum septimum collectarum festum, quando scilicet colligebantur expensæ diuino cultui necessariç. Tertio loco & sacramentorum quoque caussas ambas facile est assignare. Nã per circumcisionem totus populus ab originali mundabatur, instituebaturque ad Dei cultum. Quare & quod nobis baptismus, illis erat circuncisio nempe legis professio. Mox succedebat esus agni pascalis, quo nostrum refectionis sacramentum significabatur. Et præterea victimarum solutio, eiusque panum propositionis, quæ peculiaris erat sacerdotum cultus. Atque in figuram aliorum quę nobis sunt sacramenta, erant purificationes & ablutiones. Demum neque obseruantiarum, scilicet ciborum delectus ac vestium tam populi quam sacerdotum deerant suæ caussæ, siue literalem consideres siue mysticam. Hæc autem omnia peregregiã mentis attritione vigilãtissimaque diligentia & explicatione diuus Tho. loco citato edisserit. Quapropter cum nihil nos ei lucis adhibere valeamus, molestiæ potius onerique Lectori essemus, quã oblectamento, si longiorem hic moram trahemus.

Festum Scenopegię. Festum collectarum. Caussę sacramentorum. Caussę obseruãtiarum.

ARTICVLVS III.

Vtrum legis antiquę ceremoniæ uel ante legem extiterint, vel sub lege iustificarent.

SVbsequitur, vt de ceremoniarum tam tempore quam virtute considerationem superioribus adiungamus. Arguitur enim, quod ceremoniæ fuerint ante legem. Primum quod vt legitur Genes. 4. Cain & Abel obtulerunt munera Domino, quod genus sacrificij erat atque holocausti in honorem Dei. Item & Noe, vt legitur Genes. 8. & Abraham, vt habetur ibid. capi. 22. Et quantum ad sacra, Abraham etiam Genes. 13. & Iacob Genes. 28. extruxerunt altaria. Item tertia, Circuncisio, quæ fuit sacramentorum summum, ante legem datam præcepta fuit Abrahæ Genes. 17. & Melchisedech in lege naturæ, vt legitur ibid. capitu. 13. erat sacerdos Dei summi. Prçterea, quod sub lege ceremoniæ illæ iustificarent, videtur colligi ex illo Leuitic. 10. Quomodo potui placere Domino in ceremonijs mente lugubri? Vbi Aaron excusauit se apud Moysen, quod propter mœstitiam occisorum filiorum non poterat sacrificio suo Deo placere. Colligitur ergo contrarius sensus, quod aliquando placebat. Qui autem Deo placet iustificatur apud ipsum. Acceditque & verbum Dauidicum. Lex Domini immaculata conuertens animas. In contrarium autem est Aposto. ad Galat. 2. Si data esset lex quæ posset iustificare, Christus gratis mortuus esset, idest sine caussa. Quod blasphemum esset concedere.

Primũ. Secũm. Tertiũ. Quartũ

Ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur dummodo duo ante legem descernamus tempora, scilicet quod Abrahę antecessit, & quod ab ipso vsque ad Moysen successit. Duç enim illæ ætates quæ defluxere ab orbe condito vsque ad diluuium, & inde vsque ad Abraham, statum Gentium continebant mere naturalem, nam cum Abraham cœpit Deus peculiariter de salute humani generis tractare. Sit ergo prima conclusio, nulli fuerunt vnquam mortalium quibus non suæ essent diuini cultus ceremonię & ritus. Non inquam auctoritate positæ super nè diuinæ legis, sed ratione naturali magistra. Cum enim natura genus nostrum doceat Deum esse colendum, inde vniuersæ nationes diuersos cultus pro ratione suç fidei, quam de ipso concipiunt, instituunt. Sicuti ex instinctu, quo illectantur ad quietum statum reipublicę, iudicia quoque legibus sanciunt. Iam enim sępe supra dictum est, ceremonialia & iudicialia non concludi ex primis principijs naturę sicuti moralia, sed arbitramento humano constitui. Atque inde fit, vt cum ius naturæ atque gentium idem sit apud omnes, ceremonialia tamen ac iudicialia non sint nisi varia. Et cum cultus non nisi per sacerdotes administretur ac dispensetur, iuxta uerbum Pauli ad Hebræ. 8. Omnis pontifex ad offerendum munera & hostias constituitur, nulla fuit perinde natio, quæ suos non haberet sacerdotes. Quod quidem sacerdotium uel iure primogenituræ succedebat, ut de Melchisedech

Prima conclu. Rõ conclu.

dech fertur qui fuit Sem primogenitus Noe, & in historia Iacob adnotatur, qui ab Esau primogenito ius primogenituræ ob id coemit, quod sacerdotium illi, tametsi minori, Deus tribuerat, iuxta illud Malach. 1. Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Quin vero non esset futilis cogitatio, si & hanc quoque caussam meditaremur indignationis Cain aduersus fratrem, quod cum ipse esset maior natu, ac perinde legitimus sacerdos, nihilominus fraterna oblatio præ sua haberetur Deo grata. Inter Romanos autem non ita constat iure primogenituræ sacerdotes successisse, nam creabantur a populo, Et de Aegyptiorum insuper sacerdotibus retulit historia sacra Genes. 41. Quod autem de cultu affirmamus, de quatuor subinde ceremoniarum speciebus intelligimus. Habuit enim vnaquælibet gens sua sacrificia, quibus diuinum honorem profitebantur, suaque altaria, & aras, & locus eisdem sacrificijs sacratos. Insuper & sacraměta, saltem illud commune; quo ab originali se, & suos pueros emundabant Non inquam sic commune, vt vnum esset cunctis gentibus nam cum illud neque diuinitus fuerit toti orbi reuelatum, neque ex principijs naturæ illatum, cum originis labes, vt primo libro de natura & gratia diximus, non fuerit naturaliter cognita, sed erat ceremoniale, consequens fit, vt non fuerit idem apud omnes sed vbi ratio naturalis suam obtinebat lucem, oblationes institutæ erant pro paruulis. Vbi vero erat obnubilata nullum habent tale sacramentum. Ad hæc & suas quoque religionis obseruantias vnaquæque natio habuit, vt Ethnicorum quoque historiæ perpetuæ memoriæ prodiderunt. Quin vero secunda subnectitur conclusio, Supra naturalem instinctum fuerunt in super nonnulli proceres inter gentes, quibus præclarius diuinus radius affulsit. Vt de Iob nos confitemur, & de Sibyllis, & de Hermete Trismegisto traditur, quorum vtique sapientia eiusmodi ceremoniæ instituebantur. Hæc nihilominus, quia non diuina lege scripto sancita erant, non simpliciter censentur ceremoniarum nomine, sicuti sacramenta scriptuæ legis. Et per hoc respondetur ad primum argumentorum ordinem de Cain & Iacob & Abraham, præterquam ad illud circuncisionis, quod quidem sacramentum

Secũda conclu.

Ad primũ arg.

fatendum est, non pertinuisse ad legem scriptam, quantum ad eius institutionem, sed quantum ad eius tantum obseruantiam, nam institutum fuit ætate Abrahæ simul o ante Moysen, Vnde Christus Ioan. septimo Non ex Moyse est circuncisio, sed ex patribus. Tertia conclusio. Sacramenta legis veteris a solis carnis sordibus, & quas dicunt, irregularitatibus corpus emundabant, non tamen a culpis animam. Erant quippe legales immunditiæ plurimæ, vtputa leprosus, & qui morticinium tangeret, & puerpera & quæ pro fluxum sanguinis pateretur & similes, in quorum ablutionem illa erant sacramenta instituta, ob hoc enim appellat illas Paul. ad Hebr. 9. Iustitias carnis, quæ vsque ad tempus correctionis imponebantur Nam sanguis, inquit hircorum & taurorum, & cinis uitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis. Secundum autem conclusionis membrum vltimo articulo quæstionis tertij attactum est. Illic enim rationem ostendimus cur præcepta moralia illius legis non iustificabant, in quo & nostra cum illis conueniunt, idest per se non remittebant peccatoris delicta, quoniam opera sunt naturalia remissio vero peccatorum per gratiam Dei fit supra naturam. Illius tamen nostræque legis sacraměta hoc distrant, quod cum Christus tunc nondum fuisset passus, cuius mors fons perennis est totius gratiæ, sacramenta illa non erat instrumenta, quibus realis passio applicaretur, sed applicabatur per fidem per modum finis, in quem omnia illarum opera referebantur. Ob idque non circuncisio, sed fides per illam protestata sanctificabat. Neque oblationes hostiarum, sed eadem ipsa fides, secundum illud Leuit. 4. & 5. vbi dum earundem oblationum habetur mentio, subditur. Orabit pro eo sacerdos, & dimittetur ei. Quasi noxia non sacrificiorum vi; sed per fidem & Dei gratiam condonaretur. Et ideo appellabat ad Galat. Paul. sacramenta illa, infirma egenaque elementa, nempe quod non illa sed fides iustificabat. Atque hoc mihi Paul. illo verbo docuisse uidetur Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Ostẽdit in quam quemadmodum iustitia illius legis non circuncisione, quæ Abrahę præcepta fuit, sed fidei nitebatur per illam professæ. Nobis autem passio iam exhibit. de

Tertia conclu.

Paulus.

sacramenta applicatur quibus ideo ceu eius instrumentis iustificamur. At vero gratia illi iustificati perinde atq, nos, per cuncta legum opera merebantur, seu ceremonialia essent seu moralia seu iudicialia,

Quarta conclu. Quarta conclusio. Expurgatio illa sacramẽtorum illius temporis a lue corporalium sordidum, etsi rationem aliquam haberent naturalem, tamen potissima erat in nostri mysterio posita. Literalis inquam in leprosis, atq. aliis qui venenosis morbis inficiebantur, erat, vt eorum caueretur contagio. Hac enim ratione a castris pellebantur, neq. recipiebantur nisi iudicio sacerdotum essent mundi. Illi autem qui morticinium tangebant, licet non eiicerentur è castri, propter horrorem tamen non admittebantur in templo, nisi loti. Attamen princeps profecto caussa fuit, præmonstrare mundationem per Christum futuram à peccatorum tabe, vt Apost. ad Hebr. 7. vsq. ad 10. late disserit. Est enim in illo ritu complura animaduertere, quæ nisi figura essent nostri, pro miraculis haberentur. Primum leprosorum, aliorumque contagione laborantium frequentia, qualis non est inter nos. Mox diuina cura impensaque cautio in illis abigendis atque euitandis. Tertio, quod illorum iudicium sacerdotibus esset mandatum, sine quorum sententia non admittentur in templum. Quod Christus adeo duxit sanctum, vt quibus ipse medebatur ad sacerdotes nihilominus remitteret, cum tamen negotium illud medicorum potius quam sacerdotum munus esse videretur, atque eo potissimum, quod ceremoniæ illæ nulla vim habebam naturalem curandis lepram aut sanguinis fluxum. Quin vero non adhibebantur quousque leprosus mundus iam censebatur. sic enim audiendum est verbum Leuitic 14 Hic est ritus leprosi quando mundandus est, id est quando iudicandus est esse mundus. Subsequitur namque Cum sacerdos egressus de castris inuenerit lepram esse mundatam, præcipiet ei qui purificatur, id est pronuntiatur esse sanus, vt offerat, &c. Quare non constituebantur, vt medici ad sanandum, sed vt iudices ad ferendum sanitatis sententiam quo ideo credendi sunt testimonio medicorum fuisse vsi. Quare leprosi non nisi naturali via sanabantur, & medica opera. Rarissime autem per miraculum, vt Maria Moysis sorore legitur, Numer. 13. quæ septem diebus cooperta fuit lepra, vt niue. Quod enim vulgari opinione fertur, quando sacerdotes errabant iudicantes quempiam non esse leprosum, tunc licet non virtute oblationis tamen beneficio Dei eum miraculose sanari, apocryphum est. Ille ergo sacramentorum ritus ad significandum munus Christiani sacerdotij in expiandis piaculis fuit institutus. Ad postremum igitur argu. respondetur, quòd opera legis si ex gratia fiebant tanquam Dei placita conuertebant animas, tamen legale ceremoniæ neque adhibebantur ad mundandum corpora, neque ad animas purificandas.

Paulus. Per plura reperies in ritu veteris legis, q̃ nisi figura essent nři prodigiosa censerentur.

Ad postremũ argum.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum ceremoniæ veteris legis sic in Christi morte cessauerit vt inde citra mortale crimen nequeant obseruari.

Primũ argu. SEquitur in hoc quarto articulo de ceremoniarum abolitione. Et arguitur quod ceremoniæ illæ cessare non debuerint in morte Christi, ita vt deinceps citra mortale crimen nequeant obseruari. Legitur Baruch. 5. Hic est liber mandatorum Dei, & lex quæ est in æternum, in qua tamẽ legum ceremoniç etiam comprehendebantur. Id item documento Christi comprobatur, qui etiam dum legem nouam prædicabat, leprosum mundatum, (vt modo dicebamus) quasi veteres ceremonias approbans, ad legales sacerdotes remisit. Præterea ceremoniæ antiquæ, vt dictum est, non modo misticas, verum & literales caussas habebant, illa ergo ratione erant permansuræ. Secundo arguitur, quod post ipsum euangelium licet illa seruare. Apostoli, quos post confirmationem Spiritus sancti ex alto non est credendum peccasse, more seruarunt prisca legalia. Nam vt legitur Act. 16. Paulus circumcidit Timotheum. Et 21. ca. habetur, consilium auscultans. Iacobi, assumptis viris purificatus est. Et Petrus, vt ad Galat. 2. idem Paulus refert, subtraxit se Gentilium consortio, de quo non veretur affirmare Paulus eum vt reprehensibilem insimulasse. Quin vero vt Act. 15. memoriæ proditum est, Apostolorum concilium imposuit

Secũdũ.

posuit Ecclesiæ vt abstineret ab immolatis simulacrorũ, & sanguine, & suffocato, quæ inter ceremonias illius legis habebantur ergo nefas Christianis non est illiusmodi ceremonias obseruare. In contrarium tamen est admonitio Apost ad Gal. 5. Si circuncidimini, Christus nihil vobis proderit. Christi autem redemptioni obicem ponere, non potest non esse lethale peccatum ergo circumcidit aliasque subinde ceremonias facere post Christi passionem, peccatum est, idemq. graue, vtpote Christo iniuriosum. Superiores articulos, tũ quod prolixum pustulabant sermonem, tum præcipue, quod apud diuum Thom. optima erãt & luce conspersi, & amplificatione ditati, cursim perfunctorieque tetigimus, hic autem ampliorem exigit scolasticam disputationem, cui ideo explicando impensiorem nauabimus operam: Ad plenam ergo quæstionis responsionem quatuor sunt conclusiones necessariæ: Prima. Lex Moysi per legem Christi cessare debuit, atque adeo omnino cessauit Conclusionem hanc multis in locis asseruit Paulus, cui Deus inter Apostolos negotium interpretandi legem veterem potissimè demandauit, vt Heb. 7. Translato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat. Et cap 8. Nouum testamentum veterauit prius. Et ad Ephes. 2. legem mandatorum decretis euacuans. Sed non opus est in articulo fidei testimonia multiplicare. Rationem autem iam supra artic. 2. aperire cæpimus inter reddendum rationem cur debuit lex illa esse figuralis. Cum enim exterior cultus caussa interni declarandi ac profitendi sit institutus, secundum triplicem statum trifarius est cultus. In patria nanque vbi nihil speratur futurum, nihil opus est cultu futurorum prognostico. Legi vero euangelicæ, cui præsens est Christus, qui nobis illuc communiuit viam, ille tantum competit, qui imaginem illius triumphantis ecclesiæ gegat, quo fide & spetendimus. Sed tamen antiquis quibus non præsens, sed promissus Messias erat ille congruebat cultus, qui vmbra illius esset per quem erant ad eandem beatitudinem promouendi, Quo vtique assueti idonei essent atque prompti ad ipsum suscipiendum. Igitur sicuti præsente veritate cælesti fides prorsus spesque cessabit, atque adeo figuralis noster cultus, ita præsente veritate sole, nempe Christo, necesse fuit eius vmbram aboleri. Enimuero lex illa non erat in perpetuum posita, sed quousq. veniret plenitudo temporis, vt auctor est ad Galat. 1. Pau. Quare vt li. 1. q. vlt. diximus, ille vnus est sensuum Christi in illo verbo. Non veni soluere legem, sed adimplere, id est non veni illam abrogare aut infringere aut tollere, quasi esset perpetua, sed adimplere, idest ad complendum tempus quousque erat posita, perficiendasque veritates quarum gerebat vmbras, vt exoleuisse noscatur Secunda cõclusio: Non modo lex quantum ad ceremonialia & legalia cessauit, verum si vim illius obligatoriam spectes, tota tunc temporis antiquata fuit. Enimuero absque vllo exceptionis modo ait Paulus, translato sacerdotio, translatam esse legem, & nouum testamentum prius inueterasse. Et Christus simpliciter dixit, Consummatum est Hanc secundam conclusionem in hoc subiecerim, vt plana fiat intelligentia illius vulgati axiomatis: Lex cessauit quantum ad ceremonialia & iudicialia, non autem quantum ad moralia. Etenim si hunc sensum inde hauseris, quod obligatoria vt antiquæ legis teneamur nos seruare decalogum vel præceptum aliud morale, falsissimum est. Illa enim lex illi duntaxat populo posita fuit; a cuius vinculo nos Christus liberauit, vt Aposto. ad Rom 7. docuit, Exemplo viduæ, quæ mortuo coniuge iure matrimonij libera est. vbi nullam facit moralium exceptionem. Sensus ergo illius vulgaris asserti est, quod moralia non cessarũt ob id, quod erant de iure naturæ, quæ vniuersos obligat mortales, quibus etiam tenebantur olim gentes, licet non virtute Mosaycæ legis. Itaque nullum testimonium veteris legis potest adduci Christiano quãtum ad vim obligandi, sed tanquam testimonium legis nostræ. Ob hoc nanque vetus instrumentum in sacro canone reueremur ac veneramur. Tertia conclõ. Ceremonias legis veteris nullatenus iã modo licet post euangelij promulgationẽ obseruare, sed esset mortale peccatum, atq. adeo hæresis contrafacere, conclusio ex superioribus plana illatione colligitur. Ceremoniæ enim vt diximus, protestationes quædam erant venturi Messiæ. Nã confessio fidei non mõ verbis verũ & significatorijs factis fit, qdes aũt q̃ nos de Christo cõfitemur, eadẽ est prorsus quã cõfitebant̃ antiq. nõ modo

Prima conclu.

Rõ conclusiõis.

Paulus.

Secũda conclu.

Paulus.

Tertia conclu.

Colligit conclõ. ex superiorib.

quia

quia de eodem est Christo, verum quod easdem veritates ambo populi confitemur, nempe eius natiuitatem passionem resurrectionem,&c. tamen per enuntiationes diuersi temporis. Fatebantur enim illi veritatem illam Isaię. Ecce Virgo concipiet & pariet filium. Nos autem similem euangelicam, quod concepit & peperit. Igitur sicut qui modo adstrueret Christum nasciturum, passurum & resurrecturum impius esset in fidem, quoniam falsitatem fidei contrariam affirmaret, sic & ille qui ceremonia

August.

rum gestis idem assereret. Vnde contra Faust. Aug. Iã non promittitur nasciturus, passurus, resurrecturus, quod illa sacramenta quodammodo personabant, sed annuntiantur quod natus, sit passus sit & resurrexit, quod hæc sacramenta quæ a christianis aguntur, iam personant. At vero de hac

Prima dubitõ.

legalium cessatione multa meditanda

Secũda.

sunt, de quibus neq. inter antiquos patres, neque inter scolasticos undequaque conuenit. Versatur enim in lite quo temporis puncto & lex uetus fuerit oblita & euan-

Tertia.

gelica suam fuerit uim nacta. Rursus, utrum legalia illa cum primum fuerint mortua, fuerint perinde mortifera? Et utrum lex nostra antea fuerit in consilio, quam uim obtinuerit obligandi. Au-

Dissidiũ Aug. & Hieron.

gust. nanque ut in epistola 19. uidere est, Hiero de hac re in litem euocauit. Inter quos hoc deprehenditur discrimen quod Hiero. duo tantum dignouit tempora antiquæ legis, alterum scilicet quod usq. ad passionis articulum defluxit, quo legalia cuncta uitam habuere, uigoremq. suum obligandi retinebant. Alterum uero ab eodem passionis momento vsque ad finem seculi decurrens, quo & mortua sunt & mortifera, Itaq. cum primum extincta sunt, lethifera esse cœperunt, Quapropter negauit vllum Apostolorum post Christi ascensum seruasse legalia, sed id tamen asserit simulasse. Augu. vero tria secernit tempora. Primum, quo cum Hieronymo conuenit, s. quod ante passionem viuentia fuerint ac proinde obligantia. Secundum vero quo fuerũt mortua, sed tamen non mortifera, puta inter capedinem illam a passione usq. ad diuulgationem euangelii, Tunc namq. vt omni erant ui ac uirtute destituta, tamen non erant seruatu illicita, non quidem quod in eis spe liceret salutis statuere, sed quod mortuam iam tunc synagogam honore illo humani deceret. At vero post sufficientẽ euangelii, promulgationẽ q secundum Aug. tertium tempus vsq. ad finem mundi, & mortua sunt & lethifera. Atq. hæc. Aug sñia non solum in scholis plurimum obtinuit (licet Adria. 4. sent. q.

Adrian. Cõcil. Florentinum.

1. Hier. prouirili defendat) verum & a Florentin. Concilio ad literam videtur recepta. Vbi postquam sancitur legalia cessasse in aduentu Christi, subdi, Non tamen negat (s. sancta synodus) a Christi passione usq. ad promulgatum euangelium illa potuisse seruari, cum tamen minime ad salutem necessaria crederentur, Quod miror Adria. non inspexisse antequam ab Aug. desciesceret. Ex eodem ergo Aug. documento quod D. Tho. cum Theologorum cœtu amplexatur, inferuntur de mente eiusdem San Thom quatuor asserta. Primum. Etsi a

quatuor asserta de mẽte S. Tho. Primũ.

baptismi institutione usque ad Christi mortem circuncisio & tota lex vetus permaneret in præcepto, nihilominus baptismus erat in consilio. Baptismus nanq. uiuente Christo non solum institutus fuit, uerum & in vsu habitus. Nam Ioan. 3. & 4. refertur quod discipuli Christi baptizabant, & non baptismo Ioannis, vt notum est. Quoniam de hoc murmurabant discipuli Ioannis, quod plures discipulos Christus faceret & baptizarent, sed baptizarent Spiritu sancto. de quo ipse dominus dixerat Nicodemo, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Quamuis tunc illum non instituit quandoquidem priuatim id Nicodemo dixit. Sed est mihi perquam uerisimile. sacramentum illud instituisse dum baptizatus est a Ioanne, non quidem facto illo, vt aliqui putant, nam ille baptismus non erat sacramentum euangelicum, sed tantum uerbo licet non fuerit in euangelio scriptum. Et mouet me uerbum illud Baptistę. Ioan 1. Ego nesciebam eum, sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris Spiritum sanctum descendentem, & venientem super eum, ipse est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei. Si ergo tunc Ioan. cognouit quod Christus baptizaturus esset in Spiritu sancto, verisimile sit tunc instituisse baptismum. At satis nobis impræsentiarum est fuisse tunc in vsu. Secundum assertum, Statim a passione Christi, vel a resur-

Verisimile est baptisma institutum a Christo cũ a Ioãne baptizatus ẽ, nõ ipso facto sed verbo.

Secũdum assertũ.

resurrectione (nam hoc inferius explicabimus) sicut circuncisio & tota lex, neque in precepto superfuit neque in consilio, neq. ullam uim retinebat ad salutem, quia iam erat extincta, sic baptismus & tota lex noua non solum in consilio, verum in præcepto esse cœpti sicuti est modo. Tertium assertum, Nihilominus usq. ad sufficientem promulgationem licitè seruabantur legalia, saltem inter conuersos ex Iudaismo, ut ait San Tho. vt synagoga honorifice traderetur sepulturę. Nã inter Gentiles non erat eadem ratio. Sed & de hoc inferius rursus fiet mentio. Quartum denique assertum est. Post sufficientem promulgationem legem veterem nulla prorsus ratione citra impietatis crimen seruari posse. Atq. in his omnibus assertis schola ferè doctorũ D. Tho. sequitur, vt Richard. in 4. dist. 3. ar 5. q. 3. & Duran. dist. 1. q. 5. atq; alij. Veruntamen Scotus lib. 4. sent. dist. 3. quæst. 4 non prorsus cum ipso consentit, sed quadamtenus ab eo discrepat, nempe in tribus. Primum quantum ad baptismum. Quod enim nos dicimus ab eius institutione vsq; ad passionem Christi fuisse in consilio, a passione uero illico cępisse esse pręceptum, ipse negat. Imò ait ab eadem institutione vsque ad promulgatum euangelium mansisse in consilio. Itaq. in articulo passionis nihil de baptismo discriminatum est, sed cœpit esse in præcepto post promulgationem. Secundo differt quantum ad legalia. Nam quod nos dicimus perdurasse quantum ad uim obligandi vsquè ad passionem, ac tunc fuisse, & quantum ad uirtutem & quantum ad obligationem mortua, ipse negat, sed ait circuncisionem non obligasse nisi vsq. ad institutionem baptismi, & exinde simul in consilio concurrisse cum baptismo vsq; ad promulgationem euangelij. Itaq. quiuis Iudeorum audiens euangelium, posset filium suum uel circuncidere uel baptizare, & utrumlibet ei sufficeret. Qui uero nihil de euangelio audisset, tenebatur circuncisionis lege ac perinde omnium legalium. Et in hoc tertio differt a D. Thom. quod negat legem ueterem fuisse in passione extinctam, imo ait obligasse vsq. ad sufficientem promulgationem euangelij, quequidem promulgatio cœpti, inquit, in Pentecoste, & durauit per aliquod tempus. Itaq. ubiq. tenebantur Iudęi seruare legalia quo usq. ad illos euangelicum præconium personaret. In summa, cum antiqua lex secundum ipsum non fuerit antiquata usque ad promulgationem euangelij, neq. noua cœpit nisi tunc esset in pręcepto. His ergo prænarratis, quarta est conclusio nostra, Legum confinium, quo uetus desijt ac noua cœpit, fuit tempus passionis. Et autem intelligenda conclusio cum suis annexis, cum cæteris assertis, quæ ei proxime circunscripsimus Probatur conclusio. Legalia figura erant & umbra futuræ per Christum redemptionis, umbra autem, si de uisibilibus documẽtum petamus, non durat nisi usq. ad ueritatis lucem, veritas vero redemptionis in morte & resurrectione Christi perfecta fuit, ergo tunc umbræ illæ legalium, dicente Christo, Consummatum est, uirtutem suam amiserunt, uimq. exhalauere obligandi, quin vero tota lex, ut paulo antea dicebamus. Huc nanq; refertur secundum omnes expositores, illud Io. 19. Consummatum est, & uelum in duo scissum, vt Matt. 27. legitur Omnes in quã illic agnoscunt confinium utriusq. testamenti, nempe abolitionis alterius, atq. alterius obligationis. Indecens enim erat, & diuinæ prouidentiæ absonum, ut mundus absque ulla legis obligatione per tempus aliquod duraret, atque adeo si in morte Christi ruptum est antiquæ uinculum, illic cæpit ligare noua, uel in resurrectione Secundo etiã uis argumenti roboratur ex illatione Paul ad Ro. 7. ubi ex eo quod sumus liberati a peccato, infert ꝙ sumus pariter & a iugo legis exẽpti. Cum ergo in morte Christi liberi facti simus a peccato, fit ut tunc fuerimus etiam liberi a lege. Tertio loco accedit eius exemplum. Ait. n. ꝙ sicut mulier in morte uiri libera fit matrimonij lege, ita & synagoga in morte Christi a legis obligatione. Quarto denique id confirmatur uerbo eisdem Apostoli supra citato, Translato sacerdotio necesse est, ut legis translatio fiat, ubi rerum consequentia denotauit, Christus autem in morte transtulit sacerdotium Mosaicum in sacerdotium euangelicum secundum ordinem Melchisedech, ut ibidem Pau. edisserit, docẽs quemadmodum Christus assistens pontifex futurorum bonorum, introiuit semel in sancta æterna redemptione inuenta. Quod quidem sacrificium in ara crucis obtulit. ergo tunc

facta

Tertia assertio.

Quarta.

S. Tho. Ricard. Durandus Scotus in tribus punctis deuiat à S. Tho.

Quarta conclu.

Probō primæ conclusionis.

Secũda. Paulus.

Tertia.

Quarta.

facta est legis translatio.] Per hæc ergo labefactantur omnia tria mēbra opinionis Scoti, videlicet (vt à secūdo [exordiamur) quod circuncisio non obligauit nisi vsque ad institutionem baptismi, quam ipse institutionem fatetur antecessisse passionem, nam si lex non fuit extincta vsque ad passionē, atque adeò cætera omnia [legalia illuc vsque obligabant,] falsum est circuncisionem nō eò ēt vsque eadem vim retinuisse. Id quod præterea cōfirmatur ex verbo Christi: Nō veni soluere legem sed adimplere. Nam cū eam vsque ad mortem non impleuerit, si antea rupisset circuncisionis vinculum, iā legem antequam impleret, infregisse. Atq; inde pariter repelitur tertium eius dictum nempe quod eadem circuncisio & lex post passionē Christi obligabat [Iudæos inscios euangelij. Nam tota lex fuit in passione & resurrectione consummata. Item & primū eius assertū refutatur scilicet quod baptismus post passionem non erat nisi in consilio, Nam vbi prioris obligatio legis desijt, posterioris cæpit, alias mūdos esset sic liber à lege diuina positiua, vt nulli teneretur. Præterea ad idem arguitur: Aug. & Hier. licet aliter dissentiant, tñ in hoc vnanimes sūt, ꝙ lex vetus in Christi passione primū fuit mortua, tā virtute quam obligatione, & ꝙ tūc noua obligare cæpit: affirmare ergo ꝙ circuncisio ante [passionem desijt obligare], & post passionem ignorantes legem obligabat, & negare baptismū statim à passione Christi obligare, palā est cum ambobus sanctis patribus præliū inire. Audi verbo Aug. in epistola citata: Vbi inquit venit fides, quæ prius illis obseruationibus pronunciata est, post mortē & resurrectionem Domini reuelata, illa sacramenta vetera amiserūt vitā officij sui. Atque in hoc lubē ter se fatetur adhærere Hier. Adde & gl. super illud ad Heb. 8. Hostiā & oblationē noluisti, quæ ait Noluisti scilicet à tēpore passionis. Nā tunc illa displicere cæperunt, qñ est completa ueritas cuius erant figuræ, vt ait ipse Aug. super Ps. 39 Preterea arguitur contra fundamentum illud eiusdem Scoti. Arbitratur enim tunc legis obligationē incipere, quādo in notitiam venit subditorum, quod profecto falsum est: sed tunc incipit obligare, cū primum publico edicto à principe ponitur. Enimuerò prædicatio Apostolorum non fuit positio legis, quia ipsi non erant legislatores, Euangelij, sed Christi promulgatores, licet particulares possent alias leges ponere. Vnde in festo Pentecostes non fuit data lex orbi, sed virtus facultasque Apostolis ad illam promulgandam. Nam antea dixerat Christus, Ite, prædicate Euāgeliū, docete omnes gentes, batizantes eos, quod signum est iā tūc obligasse baptismū. Item ad idem arguitur. Si lex neminem obligaret quoadusque legē audiret, [improprie ignorātia diceretur excusare: nam excusatio non est nisi ab eo ad quod homo tenetur, si ergo ignorantia excusat, signū est vinculum de se legis ad omnes extendi, sed ignorantia protegit ignorātem à culpa: Et tertiò ad idem arguitur: Sequeretur, si quis nondum audiuit, non obligatur, quod neque dum ignorātia fieret vincibilis, ita vt sua culpa non auditet, obligaretur. Nam quæro, quādo cæpit obligari? Ad quod certe respōderi non potest. nisi. Qñ data est lex. Et quarto ex eodē mō opinādi sequeretur ꝙ postquā quis religatus esset à lege veteri & obligatus nouę, cōtingere posset sine nouæ mutatione legis, vt rursus absolueretur à noui & teneretur veteri. Enimuerò si Iudæus à Hierosolymis distans post Pentecostem adisset legē Christi obligare, cui antequam signa sufficientia videret, fidem daret, non tamen leuiter, quod fieri poterat, [iam tunc nō obligaretur ad antiquam & teneretur nouę. Si verò postea pseudo prophetæ contrarium ei dicerent, adhibendo signa & testimonia falsa, ita vt citra culpam rediret ad priorē fidem, rursus eximeretur à nouæ obligatione, & subditus fieret veteri]. Et per hoc dissoluitur eius argumentum quo ait, Nullus aliter se habet ad aliquam legē, quā prius, nisi quia est sibi aliter promulgata, sed ante passionem non tenebantur homines ad baptismum, ergo neque tenebantur quousque eis fuisset promulgatus, quod vsu non venit statim à passione. Distinguitur nanque prior præmissa Si enim intelligat nullum ante promulgationem aliter se habere ad legem quantum ad vinculū obligandi, id abnuendum est. Immo statim vt lex solemniter à principe edicitur, obligat. Si autem intelligat quod nemo constituitur in culpa anteꝙ legē sciat, equidē fatemur: cum temperamento tamen, nisi per se steterit quo minus illam audiret. Sed contra aliud assertum Scoti, nempe quod post passionem vsque ad sufficientem promulgationem

[Margin, left:] Refutantur assertiones Scoti. — Prima ratio in Scotū. — Secūda. — Glossa. — Prima ratio cō
[Margin, right:] tra fundamētū Scoti. — Secūda. — Tertia. — Quarta. — Solutio argumenti Scoti.

tionem, utrumque scilicet circuncisio, & baptismus, sic concurrerint sub consilio, vt optio fieret Iudęo utrum suscipere mallet, vrgentissimè (vt arbitror) arguitur. Aut enim id intelligit de Iudęo ignorante euãgelium aut de audiente, qui illud tenebatur suscipere, de priori id non potest dici, nam ille manifestè tenebatur circuncisione præsertim secundum ipsum Scotum, q ait legem veterem obligasse usque ad nouæ promulgationem. Si autẽ id intelligat de Posteriori, rõ contrarium demonstrat. Nam cum ille iam nulla excusaretur ignorantia, tenebatur profiteri Christianam religionem professio autem Christiana fit ĩ baptismo, ergo tenebatur baptizari, atque adeo baptizare paruulos suos sicut modo tenentur Christiani. Alioquin manifeste sequitur, ꝙ nullus vnquam Iudæorũ etiã si post biennium fidem susciperet, teneretur baptizari, neque suas baptizare proles qđ esset concessu absurdissimum. Profecto fateor me opinionem Scoti, in hac parte nõ deprehendere. Sunt nihilominus contra istas assertas veritates argumenta non modo Scoti, verũ & alia solutu digna. Et vt ordine successionis temporum procedamus, arguit Scotus, ꝙ ante passionem cũ primũ baptismus cœpit esse in consilio obligatio circuncisionis uersa est pariter in consilio Præceptum inquit baptismi totaliter aufert circũcisionem reddendo eam prorsus inutilem ac perniciosam, ergo & cõsilium eiusdem baptismi tollit eius necessitatem, relinquendo eam sub consilio. Consequentiam inde probat, quòd si alicuius rei præceptum, prohibitio est alterius rei, eiusdem consilium tollit saltem necessitatem eiusdẽ rei, Consequentia autem fallacissima est. Tenet enim illic prorsus ubi res illæ secum pugnant, ut in uirginitate patet, & matrimonio. Cui enim præcipitur virginitas, omnino interdicuntur nuptię, Et ideo consilium uirginitatis, tollit nuptiarum præceptum. At uero ubi res utraque alteram secum patitur, consequentia non ualet. Haud enim orationis consilium in Quadragesima tollit præceptum ieiunij. Cum ergo lex vsque ad ueritatem redẽptionis esset posita, non est cur peculiariter circũcisio dicatur per consilium baptismi uim amisisse obligandi. Secundo ad idem arguit. Si Iudæus paruulum suum ante passionem fide nostra imbutus baptizaret, nõ autem circuncideret, paruulus ille euolaret ad cœlum, ergo circuncisio non erat in præcepto. Sed neque hæc consequentia ualet, quia pater ipse peccaret non item circuncidendo, non quidem propter necessitatem gratiæ filio conferendę, sed propter necessitatem implendæ legis. Quemadmodum & Scotus ipse probe concedit, quod etsi puer Hebręus ante octauum die per sacrificium naturale in mortis periculo adhibitum obtineret gratiam nihilominus si in octauo esset superstes, erat vi legis circuncidendus. Sicuti etsi quis modo per baptismum flaminis Spiritu sancto suffundatur, nihilominus habita copia aquę tenetur ipse tingi.

Rõ urgentissima contra aliud assertũ Scoticũ.

1. Argu. Scoti.

Solutio.

2. Argu. eiusdem Scoti.

Sed restat argumentum contra illud nostrum assertum, quod baptismus ante passionem tantum erat in consilio, Iudęus tunc sufficientia expertus miracula, & uerborum Christi energiam, teneretur eius legem suscipere. Nam si non uenissem, inquit, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent. Christiani autem effici non poterant nisi per baptismum, ergo tenebatur baptizari, atque adeo baptismus iam tunc erat in præcepto, subindeque circuncisio prorsus cessauerat.

Arg. asterum.

Ad argumentum hoc respondetur illa premissa perempta, quod non posset tunc Iudęus percipere legem euangelicam sine baptismo, quando quidem non percipiebatur nisi pro tempore succedente passionem. Et ideo Iudæi omnes qui legem prius susceperant statim post resurrectionem ad prædicationem Apostolorum tenebantur baptizari. Sed arguis, Ergo gentiles si ante passionem conuerterentur, nõ tenebantur statim baptismate ablui; negatur consequentia, immo cum illi circuncidi non poterant, tenebantur baptizari. Quamuis indubie credendum sit Iudæos quoq; ante passionem conuersos illico sacro fonte intingi, ut Christianorum charactere insignirentur. Id quod euangelico testimonio supra citato comprobatur, quo habetur Apostolos Christi, uiuente Magistros, baptizasse. Alia uero Scoti argumenta ad probãdum legem ueterem post passionem usq; ad promulgationem euãgelij durasse, post illa quę dicta sunt, nullum retinent uigorem. Si enim arguas, Iudęus post passionem inculpabili ignoratione euangelis laborans tenebatur suos libe-

Responsio.

Replica

Solutio.

Argu.

liberos circuncidere, ergo circuncisio, atq; adeo lex tota obligabat.

Solutio. Negatur prior cõsequentia, si obligandi rigorem perpẽdas. Nam cum simpliciter posset citra culpam non circuncidere, vt puta si euangeliũ audisset, non simpliciter censendus erat obligatus: At si non placet iam stricto rigore loqui adhibetur altera responsio, quod tenebatur, non quidem vi præcepti, sed propter ignorantiam qua laborabat sicuti qui hodie crederet feriam esse sextam, teneretur à carnibus abstinere, quamuis feria secũda sit.

Elucidatio præteritæ solutionis. Et dilucidatur perspicacius respõsio hæc: Si lex dum Deus Abrahæ circuncisionem præcepit sic iussisset. Omnes tui posteri circuncidentur vsque ad punctum temporis quo Messias possus resurrexerit, certè nemo asseuerare posset post illum tẽporis articulum legem obligare, & nihilominus qui articulum eum ignorassent, deberẽt etiam postea circũcidi propter ignorantiam. Figurauerim casum sub conditione, quæ reuera ita in virtute contigit: Non enim posita fuit lex vetus nisi vsque ad illud temporis momentum, quo Christus dixit. Consummatum est, & resurrexit. Quod si vrgentius arguas: Si Iudæus post passionem vel leuiter motus, vel ex malitia credens legem veterem abrogatam, nollet suum circuncidere infantulũ, peccaret quidem, & non contra conscientiam, ergo cõtra legem qua tenebatur. Respondetur qđ peccaret contra conscientiam quam ante sufficientem promulgationem euangelij tenebatur habere. veruntamen esto, circũcisionis statim à passione obligatio esset extincta, videtur tamen retinuisse sanctitatis virtutem.

Solutio. Nam si Iudæus euangelij ignarus filiũ circuncideret, fieret infans ille saluus.

Altera ratio. **Solutio.** Respondetur quod fieret saluus nõ circuncisionis virtute, quæ iam vanida erat, sed parentum fide. Itaque circuncisio tunc nihil amplius valebat quam signum quo lege naturæ protestatio fieret sanctæ fidei, & quo Iudæi ante octauum diem vtebantur. Dubium autem quod molestius hic præmit est: Si Iudæus tunc qui euangelij prædicationem audisset & miraculorum intuitus esset virtutem, quem iam ideo culpabilis ignorantia non excusaret, persistẽs nihilominus in sua perfidia puerum circuncideret, vtrum puer ille ab originali macula ablueretur? Facit enim pro parte affirmatiua, quod si ab alio inuincibiliter ignorante idem applicaretur sacramentũ, puer, vt modo dicebamus, salutem obtineret, & tamen iniquitas circuncidentis non est cur misero infantulo noceret: Nam si quis modò puerum baptizaret, intendens id facere qđ Christiani perficiunt licet minimè in baptismũ crederet, prodesset puero. Nihilominus respondetur nullatenus circũcisionẽ illam puero quidquã profuisset. Et ratio est plana, nam circuncisio de se nihil iam tunc prodeset nisi per fidem applicantis: qui autẽ tenebatur credere euangelio, iniquè applicabat fide. Aloqui concedendum esset quod etiam Iudæi circuncidentes liberos suos, illis ad salutẽ prosũt, quod cõcedere absurdissima esset hæresis. Qui aũt inuincibiliter ignorans illo sacramento vtebatur, rectè suam fidem applicabat. Negatur ergo quod in tali casu iniquitas circũcidẽtis nihil noceret puero. Aliud aũt est de baptismo nostro, qui in se continet sanctificandi virtutẽ à quouis applicetũ. Ac verò præter istas rationes alia superest maioris energiæ. Christus in passione nullam tulit legẽ: ergo tunc lex euangelica nõ cæpit obligare.

Responsio. Legitima verò respõsio huius est, ipsum dum inter mortales ageret, legẽ tulisse pro illo tunc temporis articulo qui mysterium salutis perficeret, in alteraque resurgeret immortali vita.

Dubitatio. Sed tamen restat nihilominus dubitatio, vtrum lex ab eodẽ puncto obligare cæperit quo moriẽs antiquã aboleuit?

Ratio dubitandi. Nam si id concesseris, videberis euangelio cõtrarius, qñquidẽ post resurrectionẽ præcepit Apostolis: Ite, prędicate &c Baptizãtes eos Matt. 28. vbi vr legẽ quasi ex tunc obligantẽ tulisse. Itẽ neque ratio permittere videtũ vt statim à momento passionis lex ceperit obligare. Nam mysterium salutis quæ duos habet terminos scilicet mori peccato, & resurgere in nouam vitam, nõ in puncto passionis absolutũ fuit, sed in resurrectione, secũdũ illud Pau. ad Rom. 4. traditus est p.p. delicta nostra, & resurrexit propter iustificationẽ nostram, quemadmodum illic à nobis expositum est. Si autem cõcedamus quod lex vetus cessauit dicẽte Christo, Cõsummatum est, noua tamen non cæpit nisi post resurrectionem, incidimus in hanc foueam quod tẽpore aliquo fuerit orbis sine obligatione legis præter naturalẽ, sicuti erat ante legẽ scriptam. Quod tamen mihi durissimum fit imò videtur naturæ amborũ testãorum

 palam

palam repugnare. Nã sicut in naturalibus corruptio vnius est generatio alterius, ita & antiquũ non fuit abolitum nisi per obligationem noui, sicuti aboletur vmbra per præsentiam solis. Hoc enim exemplũ vniuersis scripturæ interpretibus celeberrimũ est. Quin verò Paul. ad Hebr. id ex professo c. 7. 9 & 10. dr̃ constituere. Respondetur ergo ꝙ sancti, quin verò Apostolus, articulum cessationis vnius legis & obligationis alterius non in puncto constituerunt, sed totum triduum pro vno reputarunt articulo. At verò ad rigorẽ loquẽdo, primũ pro certo habẽdũ est propter rationẽ modo factam ꝙ obligatio vnius quassauit alterã. Quare si altera cessauit, vbi Christus dixit, Consummatũ est, inde incepit noua, nam tũc per solutũ est redẽptionis pretiũ, apertumq; regnũ cælorũ. Statim.n. patres viderũt Christi diuinitatem. Sed.n. quia lex vetus non solũ illud, sed resurrectionẽ quoq; in noua vita præfigurabat, dicere optimè possumus ꝙ non cessauit vsq; ad resurrectionẽ, & inde incipit noua. Vnde S. Th. 3. parte, q. 66. art 2. Baptismus, inquit, virtutẽ accepit. quãdo Christus Baptizatus fuit. Sed necessitas vtendi hoc sacramento indicta fuit hominibus post passionem & resurrectionem, tũ quia in passione Christi terminata sunt figuralia sacramenta, quibus succedit baptismus & alia sacramenta nouæ legis, tum etiam quia per baptismũ cõfiguratr̃ hõ passioni & resurrectioni Christi inquantum moritur peccato & incipit nouam iustitiæ vitam. Et ideo oportuit Christum prius pati & resurgere, quã hominibus indiceretur necessitas se configurandi passioni & resurrectioni eius. Vnde quod post resurrectionem dixit Christus, Ite prędicate, &c non est signũ latę tunc legis, sed Apostolis tunc iussit vt illam quæ iam obligabat, vniuerso orbi promulgarent, vt 4. Sent. d. 3 art. 5. ait S. Tho. Immò Christus id ipsum significat, subdens. Docentes eos seruare omnia quæcunq; mandaui vobis. Itaq; Christus ante passionẽ legẽ condidit, quæ post eius mortẽ obligaret, sed post resurrectionẽ precepit Apostolis ipsã diuulgare, & in Pentecoste misit eis virtutem ex alto, quæ ad eandem functionem erat necessaria. His tamen sic constitutis respõdẽdum est ad aliud dubiũ, quod sentẽtia Augustini secũ affert. Enimuero si statim post passionẽ vel resurrectionẽ lex mortua fuit, ex eo sequitur, vt continuo esset mortifera, quare neque liceret eã vlla ratione seruare. Consequentia probatur per rationẽ, qua probauimus conclusionem tertiam, quę est S. Thom. Ceremonialia illa iam inde tunc erant mendacia, ergo qui illa seruaret facto ipso mentiretur, sicuti qui assereret, quod Christus foret nasciturus, passurus, aut resurrecturus, mendacium autẽ semper est peccatum. Et dũm est perniciosum, sicuti hoc, si lethale atq; adeò sententia Hieron. est præferenda, quod non licebat ea seruare. At nihilominus standum est Augustino, cui cõcilium Florentinum (vt dictum est) subscripsit, & respondendũ quod ceremoniæ tunc non seruabantur tã quam futurorum signa, sed in honorem sepulturæ synagogæ. Quod si scisciteris, quænam esse illius honoris caussa, respondetur quòd vt internosceretur inter legem veterem & Gentilitatem. Nã si lex vetus sic de repente, vt Gentilitas fuisset eiecta, in suspicionem veniret quòd non fuisset Gẽtilitate sanctior. Et fuit hoc eousque congruens vt illa, qđ arbitror, ratione celauerit Deus aliquanto temporis Apostolos ipsos mysterium illud quòd legales ceremoniæ essent per euangelium ambigendæ, nempe vt securius illa seruarent, Id quod historia illa Act. 10. contestatur, qua narratur Petrum ostenso sibi vase linteo, de cælo summisso, communium animalium pleno mãducare iussum, respondisse: Absit Domine quia nunquam manducaui omne commune & immundum. Illa aũt caussa honorandę Synagogæ cessante, iã nullatenus licet easdẽ ceremonias obseruare. Quod si interroges quantũ tpis durauit sufficiens euangelij promulgatio, qua licuit illa seruare legalia, respondetur certum esse à Pentecoste cæptum esse promulgari. Quo autem temporis puncto omnino fuerit lex extincta, & mortifera non constat. Forsan, vt ait Scotus durauit vsque ad destructionẽ Hierosolymitanam, quæ quadraginta ferè annis contigit post Christum passum. Crediderim namque viuentes ipsos Apostolos omnimodam abolitionem legis prædicare cæpisse. Quidquid autem de tẽporis pũcto sit certum est, quam lõgissimè ante tps Aug. oĩno cessauisse, vt eadẽ ipse epist. 19. aduersus Hier. docet. Quocirca iã inde nefas est ad alias regredi ceremonias. Neque in sñia ꝑfectò hic cõtraria cõsẽtire cũ Caietano.

Paulus. Rñsio.

Dubiũ alterum

Solutio.

Senten. Caieta. ietano possum, qui 3. parte super q. 37. approbare non renuit Indorum morem qui sese baptizatos circuncidunt, non tanquam antiquum seruantes ritum, sed vt religione illa Chr̄m imitētur. Enimuerò patres nunquam ausi sunt id post passionem concedere, nisi ob caussam Aug. Et Concilium Florentini simpliciter id negat licere. Et Paulus simpliciter dicit: Si circuncidimini, Chr̄s nihil prodest. Et imitari in hoc Christum, est imitari legem cuius gratia id passus ipse est. Prima ratio in Caieta. Neq. excusari potest quin habeat speciem mali. Secūda, Neq. vero ad hæc abundæ Caietanus respondet. Tertia. Secus si sanitatis gratia pelliculam illā quis tolleret.

Postrema. Restat igitur ad argumenta in capite quest. obiecta r̄ndere. Et quidem auctoritas Baruch Prophetæ intantum sibi vult quod Ad primū arg. lex esset in æternum secundum moralia præcepta per se duratura, secundum vero A sc̄d̄m mēbrū eiusdē argum. ceremonialia, nō nisi per futuras veritates, quas præfigurabant. Factum autem Christi, qui leprosos a se mundatos ad sacerdotes misit, non probat post passionem legē fuisse permansuram, sed illuc vsq. duraturam, atq. adeo ante passionem, prædicante Ad duo mēbra secundi argum. Christo, vna cum euāgelio currebat quod a nobis iam supra assertum est. Et ad tertiū eiusdem argumenti membrum r̄ndetur, q̄ Ad tertiū eiusdem mēbrum. rōnes leterales ceremoniarum ad diuinū cultum referebantur, qui tamen cultus in passione Christi erat in alterum migraturus. Vnde circuncisio mutata est in baptismum, & sabbathum) vt dictum est) in diem dominicam & festum Paschalis agni in festum Resurrectionis, Festum autē Pētecostes permāsit. Nam & eodē fuit nobis Quodammodo lex data, hoc est Apostolis facultas eiusdem p̄mulgandæ collata, sicuti & antiquæ Moysi. Ad duo aūt priora mēbra secundi argumenti per sn̄iam supra exposiam Augustini r̄nsum est. Illa.n. rōne licuit Paulo Timoth. materne Iudæum circuncidere, & seipsum purificare, nēpe ne videretur perinde legem atq. Gentilitatem abiecte consepilire, & ne teneris conuersis nondumq. satis instructio scandalū offerret. De tertio vero membro, puta de lite, quam Pau. ad Gala. 2. cōmemorat sibi Paulus. intercessisse cum Petro, discordes, vt diximus, fuere proceres illi, diui Hiero. Aug. & historia notissima e[illegible] & solennis, quæ Antiochiæ contigit, vbi Petrus cum Christianis e Gentilitate neophytis [illegible] non tantum colloquio, quia inde nullam scandali occasionem nanciscerentur Iudæi, sed etiam mensa, vescendo cum illis suillis carnibus alijsq. cumunibus cibis lege veritis, quod iam in linteo sibi ostenso cognouerat esse licitum. At cum quidam illuc peruenissent recentes ex Iudæis Christiani, quos Iacobus ad illum miserat, en scandalum eisdem obiiceret, subtrahebat se a commercio Gentilium, abstinebatq. eiusdem illegitimis cibis. Vnde cum tunc forte contingeret vt illud Paulus applicuisset, resciuissetq. tumultum Christianorum ex gentilitate, qui ex facto Petri colligebant, legalia in Christianismo esse seruanda in conspectu omnium eum reprehendit; quia, inquit reprehensibiles erat. Hieron. ergo opinatus legalia protinus a Hieron. passione fuisse lethifera, negat Petrum illa seruasse, sed tantum ait simulasse, ac subinde ad Paulum non vere, sed simulatorie eum in gratiam Gentilium obiurgasse. August. Aug. autem contra, in vtroq. opinioni Hieronymi reclamat. Primū in hoc, quod ait, Primū licite potuisse seruare seruasseq. adeo legalia. Secūdo, & in hoc quoq. quod ait vere fuisse tum reprehensibilem, tum perinde reprehensum. Sunt autem qui Hironymi patrocinio suscipiētes, inter quos est Adrianus in 4 dist. 1. adducunt in eius tutelā Adrian. id quod Paulus ipse ait scilicet Iudæos & Barnabam concessisse in illam Petri simulationem, quo verbo excludi vt veram fuisse obseruantiam. Quocirca duplex, aiunt, Duplex simulatio. vsu venit simulatio. Vna quoniam fingitur aliquid fieri, qđ non fit, qualis est in comœdijs, vt si quis fingeret se circuncidere & nō circunciderет. Et hæc si fiat intentione fallēdi, est peccatum, quando mendaciū. Alia Perperā intellectus ab Adriano, Augustinus Isinciari nemo pōt citra iniuriā scripturæ. vero accipit simulatio, q̄n res vere fit, non t̄n ea ea rōne quā alij putāt, vt siquis pelliculā sibi ascinderet sanitatis gratia q̄ circūstantes abscindi credit religione Iudaica. Et isto mō, aiūt, Paul. finxit circuncidere Timotheum ad euitādum scandalū, & Petrus a cōibus cibis abstinuit, Et ait Adrianus nunq̄ Aug. a Hieron. dissensurum fuisse, si e[illegible]m intellexit Ego vero dixerim minus fuisse Aug ab hoc doctore intellectum, q̄ ipse Hieron. intellexerint. Aug. n. non arbitratur culpā [illegible] etsi fuisse mendacium nēpe, q̄ simulauit id q[illegible] non fecit. Imo credidit absq. simulatione vere potuisse seruare legalia, & seruasse, nō supra ex- Petrum fuisse reprehensibilem.

 positio,

posito, sed quod plus iusto illa seruasset. Et facit pro Aug. quod Paulus non incusabat Petrum, quod legalia seruasset, sed quod Gentes cogeret iudaizare puta quod usq. adeo nimiam in eorum obseruatione adhiberet diligenti, ut conuersos ex gentilitate in eam opinionem pertraheret, quod essent seruanda ea ratione & fine, quo in lege veteri, ac si non cessassent. Et primum, quod seruare legalia nullum esset crimen, probatur, nã alias reuera propter solum euitandum scandalum nunquã Paulus circũcidisset Timoth. neq. se sursum Iacobi purificasset, immo potius docuisset non esse licitum. Porro autẽ quod Petrus fuerit reprehensibilis, re vera citra grauissimam iniuriam scripturæ negari non põt. Enimuero si tamen Paulus eum simpliciter reprehẽdisset, potuisset, vt cũq. cõmentari id fecisse simulanter, vbi autem tanta cum emphasi dixit, In faciẽ ei restiti, qa reprehensibilis erat, negare fuisse vere reprehensibilẽ ac proinde reprehẽsum, est sacræ scripturæ contradicere. Quod. n. Ioãnes Maior in quarto, dist. 3. q. 1. ait in scriptura non haberi, quod Petrus esset reprehensibilis, sed quod hoc Paulus dixit, cauillus, est nihilominus scripturæ iniurius, quã scripturam abnegare. Nam cum id fides catholica cõfiteri cogat, quod quidquid Apostoli affirmarunt, sit diuinum oraculum sit vti tam verum sit, Petrum fuisse reprehensibilem, quam est, Paulum illud affirmasse. Alioqui si permitteretur. vti ait Aug. negari scrpturæ sensum, qui plane est literalis, tota eius auctoritas illico deperiret. Quod si quis inferat, culpam Petri fuisse mortalẽ, nam pertrahere alios in tã falsam opinionem, graue peccatum in fidem, quod tamẽ Apostoli post confirmationem committere non pote autem. Rñdetur, quod Petrus non putauit tamen oriturum scandalum, & iõ consideratio illa fuit culpa uenialis. Quid ergo ad illud pro Hieronymo adductum rñdebimus, quod Paulus actionẽ illã Petri appellauit simulationẽ. Rñdetur, nõ eã sic ideo appellasse quod nõ fuisset verũ opus Iudiacũ, sed quod non fuit factum intentione ac fine Iudaico, tanquam futurorũ signũ retinens virtutẽ suam. Et est discernẽdus effectus quẽ Petrus fecit in conuersis e Iudaismo, & in conuersis e Gentilitate. Illos. n. & Barnabã adduxit vt in eius simulationem cõsentirẽt, id est simul se subtraherent Gentilium consortio, Gentiles aũt cogitabant iudaizare, hoc est credere, quod tenerentur & ipsi abstinere a suilla carne, atq. ab alijs cuibus cibis. Quapropter exaggerationis gratia dixit, & Barnabam etiam secum duxisse. Nam cũ ad illẽ esset euangelizandum Gentibus segregatus, minus ei licebat Gentilium se contubernio subducere. Vnus tamen ex his fit reliquus scrupulus quod distinct. 15. cano. Sancta Roma. Hierony. honorifice sucipitur, eiusq; dogmata approbantur, quæ aduersus Ruffinum atq. alios definit. Quo ergo Aug de hac re per censuram et concilij Florentini præfertur? Respondetur, nullatenus secum ista pugnare Etenim in Canone, Sancta Romana meritissime delata est Hieronymo palma aduersus illos, quos, ceu errantes in fide, debellauerat Et ideo tanquam solennis Ecclesiæ doctor receptus est Haud tamen in his cunctis quæ contra Augu. cuius illic etiam dotrina simili honore sucipitur, disputaui prælatus est illi. Ad postremum autem membrum eiusdem secundi argumenti, quo sensu queritur Apostolici Concilij Actu 15. D. Th. tres attulit solutiones. Prima est quorundam, qui arbitrabantur sanctiones illas Concilij minime in sensu literali intelligendas, sed in spirituali, vt scilicet in prohibitione sanguinis intelligatur prohiberi homicidium, in prohibitione vero suffocati inhiberi uiolentiam & rapinã. sed in prohitione immolatorum, idolatria. Hic autem interpretandi modus. vanus est. Nam cum illa crimina, tum apud Gentiles illicita haberentur, tum etiam in decalogo essent explicata, non erat cur rursus super illis Concilium cogeretur. Secunda ergo erat aliorum opinio quod in sensu literalia sint illic prohibita, non quidem ad legis obseruantiam, sed ad reprimendam gulam. At uero cum alia essent maiora irritamenta gulæ, quorũ illic non est habita mentio, non est credendũ illam fuisse prohibitionis caussam. Ecquod. n. gulæ illectamentũ in suffocatis & idolo immolatis reperitur? Legitimã igitur solutionẽ historia nos ipsa docet. Enimuero cum conuersi e Iudaismo & præcipue Pharisæi mordicus cõtenderent circuncisionem & reliquas ceremonias vna cum euangelio retinere in Concilium Apostoli de re illa cosidentes, decreuerunt circuncisione & legalia non esse a Gentilibus obseruanda, neq. honoris gratia sepulturæ synagogæ defendi,

Cauilus Ioã. Maioris.

Ratio in Maior.

August.

Obiectio.

Solutio.

Hieron.

Ad arg. retro insinuatũ.

Scrupulus.

Rñsio.

Ad postremũ mẽbrũ secundi argum. principalis.

Triplex solutio. D. Tho.

Vna interpretatio eorũ qui sanctiones apostolici Cõcilij spiritualiter intelligunt.

Exploditur secũda positio.

Vere interpretatio ex historia deprõpta.

rendi, sed tamen ob improbitatem Iudæorum quatuor illa eisdem Gentibus interdixerunt, nō quidem quasi necessaria esset legalium obseruātia, sed vt posset inter Christianos vtriusq. populi initi commercium. Prohibitum ergo illis est, vt a carnibus idolis immolatis obstinerēt, videlicet ne apud conuersos è Iudaismo suspicionem venirēt idololatria. Quare falsò nonnulli opinati sunt prohibitam illic esse idololatriam. Nā illam in confesso cunctis erat esse Euangelio execrabilem. Veruntamen quia sacerdotes Gentiliū macellum habebant immolatorum idolis, prohibiti sunt Christiani illis vti escis. Secūdo prohibiti sūt vesci sāguine & suffocato, quæ quidem adeo Iudæi exhorrebant, vt nauseam illis facere quicūq; in eorum conspectu talibus vterentur epulis. Fornicatio autē vetita illis est peculiariter, non quod esset lege naturæ interdicta, sed quod illi caligine mētis obtecti nullam libera Venere agnoscebant culpā, neq. erat in Decalogo expressa. Cōtra hāc autē solutionē existūt argumēta. Primū, quod si nō erant illa ad legis obseruātiā prohibita, nō satis fiebat qōni Iudæorum, qui contendebant vt legalia cum euangelio simul currerēt. Secūdo, quia in ipso Concilio habetur. Visum est Spiritui Sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis quā hæc necessaria. Si ergo erant necessaria, necessitas ex lege procedebat. Tertio quia si illa ratione prohibebantur sanguis & suffocatum, pariter deberet prohiberi esus suillarum carnium, & aliorum cōium. Ad hæc autem responde tur, Apostolos Pharisæis non ad eorum mētem respondisse, sed quod illa ad ipsorum pacandum seditionem ac tum multum indulserunt, atq ad hunc finem censuerunt illa esse necessaria. Prohibuerunt autem illa duo, scilicet sanguinem & suffocatum, quæ magis erant Iudæis exosa, non autem suillas carnes atq. alia venationum ac piscium genera, quia esset Gentibus per quam molestum propter Iudęos illorum vsu priuari. Et ideo ait S. Concilium. Nihil vltra imponere vobis oneris, quam hęc necessaria. At qui tota hæc doctrina ex verbis Pauli facile colligitur 1. Cor. 8. vbi docet quod esus carnium idolis immolatarum, sed propter scādalum infirmorum quo pacto sanctionē Concilij declarauit, idemque docet ad Ro. 14. vbi ait omnes cibos esse mundos nisi ꝓpter scādalum aut consciētiam. Et Mat. 15. ait Christus. Non quod intrat ꝑ os, coinquinat hominem. Et ex his sequitur illam prohibitionem nō fuisse in perpetuum factā, sed in tempus, idemque perexiguum dum Christianus populus coalesceret, & Iudæorum gens horrorem illum ciborum deponeret. Quare vel seculo ipso Apostolorum vel proxime vis expirauit illius Concilij. Huic nihilominus sententię obstare videtur Canon Concilij Gāgrēsis si quis dis. 30. vbi habetur omnia manducare licere præter idolothyta, vbi glossa expresse tenet, ꝙ nunquam licuit, neq. modo quidem licitū est idolothytis vesci, quamuis nulla detur scandali occasio, immo non magis licere eorum esum, quàm in Quadragesima carnium. Et allegat pro se dictum August. in lib. de bono coniug quod refertur 33 qu. 4. cano sicut satius, vbi inquit satius esse fame mori, quàm idolothytis vesci. Ad tex. autem concilij respondetur illud fuisse habitum proxime tempus Apostolorum, quando nondum eorum Concilium prorsus cessauerat, ob idque glossator falsissimè inde intulit opinionem quod modo non licet illa edere. Immo Paul. 1 ad Timo. 4. generaliter absque vlla exceptione condēnat eos qui in nouissimis temporibus loquentes mendacium, prohibituri erant a cibis, quos Deus creauit abstinere. Et forsan tempore Aug. nonnulla durabat eiusdem Concilij obseruantia. Nisi dicere malueris, quod forte respexit ad elapsum tempus, quando vigor concilij durabat.

[Margin: Ex historia de ꝓpta. — Primū arg. contra ꝓximā solutionem. Secūdū. Tertiū. — Ad argumēta facta. — Corollarium. — Argu. Cōcilij Gāgrē. — August. — Solutio. — Paulus.]

QVÆSTIO VI.

DE IVDICIALIBVS mandatis.

S. Tho. 1.2. quæst. 104. & 5.

ARTICVLVS I.

Vtrum præcepta iudicialia rectè a ceremonialibus distinguantur.

TERTIVM præceptorum genus, vt in superioribus constituimus, est iudicialium de quibus primo quęritur, qui

bus modis a ceremonialibus distinguãtur?
Primũ Et primo arguitur nõ in hoc differre, vt supra dictũ est, quod ceremonialia ptineant ad diuinum cultum, iudicialia vero ad pacificium conuictum, qui est inter ciues, tũ qđ iudicialia, vt nomẽ sonat, sunt illa, quæ in foro tractantur coram iudice, & tamen extra forum sunt alia, quæ ad eundẽ pacificum statum conferunt, tum etiã qđ sunt inter ceremonialia aliqua erant quæ hominem ad seipsum ordinabant, vt delectũ ciborum & vestimentorum, ita & inter iudicialia decebat esse aliquam præceptionẽ quę ad ipsum singulariter hominem pertineret. Non ergo omnia ad iustitiam attinebant, quæ est vnius ciuis ad alterum.
Secũdũ Secundo arguitur contra aliam differentiam quæ inter hæc præcepta constitui solet, nẽpe quod ceremonialia constituta erãt vt signa figuraq. essent & vmbra futurorum iudicialia vero minime nã glossatores iudicialium. Exod. 21. & 22. cuncta etiam interpretantur allegoricè & moraliter. Atq.
Tertiũ. inde tertium colligitur argumentum aduersus tertiam differentiam, quæ adhiberi consueuit. s. ceremonialia non licere amplius obseruare, secus autem de iudicialibus, nam si erant futurorũ signa, pari modo debuerunt cessare sicut, & ceremonialia. Vnde Apostolus generaliter ait ad He-
Paulus. br. 7. Trãslato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat. In contrarium autẽ est, quòd tres istas differentias interpretes legis solent inter eiusmodi præcepta internoscere.

Hæc ferme omnia in superioribus discussa sunt & definita, sed vt eorũ summa oculis obiiciatur, repetuntur. Supponamus ergo discrimen, non semel in præcedentibus explicatum inter moralia ex vna parte, atq. alia duo genera ex altera. Moralia. n. iam diximus esse illa, quæ ex principiis naturalibus per modum illationis colliguntur, ceremonialia vero ac iudicialia, quæ non nisi arbitramento quodam ex generali præcepto per modum specificationis constituuntur, vt si exempli gratia dicamus. Deus est colendus, ergo, hoc vel illo modo. Malefactor est puniendus, ergo tali aut tali supplicio. Ad quæstionem ergo tribus conclusionibus rñdetur, trinum exprimentibus discrimẽ inter ceremonialia, & iudicialia. Prima conclusio. Ratio iu-
Prima conclu. dicialium præceptorum in duobus consistit, primum, vt non inferatur ex principiis naturæ tanquam eorum conclusio, & in hoc differunt a moralibus, cõueniuntq; cum ceremonialibus. Secundo, ad conuictum hominum inter inuicem spectent, & in hoc a ceremonialibus elongantur. Enimuero sicut ex illo principio, quod Deus est colendus, arbitratu diuino instituta sunt hæc & illa sacrificia, quæ natura sua nihil ad mores referebant, sic ex illo, quod pax est in republica pro viribus custodienda collecta sunt iudicialia, vt qui vnam furaretur ouem, quatuor solueret, & quod fur nocturnus in flagrãti delicto interficeretur, diurnus vero, minime &c. Hæc autem conclusio adeo est hactenus frequẽtata, vt permolestum sit in ipsa, veluti in salebra diutius hærere. Secunda conclusio. Secũda D.Tho.
Præcepta iudicialia secundo a ceremonialibus hoc discriminantur, quod ceremonialia instituta erant in figuram vmbramq; futurorum, iudicialia vero non nisi ex consequenti, discrimen namq; hoc ex primo conclusione originem ducit. Etenim cũ cultus ille priscorum patrum ad populi sanctitatem pertineret, quæ quidem sanctitas ex mediatore Christo dependebat, condecens erat ac necessarium, quod supra ex positum est, vt per easdem ceremonias eundem vẽturum profiterentur. Attamen cum iudicialia non ad diuinum cultum, sed ad iustitiam & æquitatem inter ciues conciliandam instituerentur, ratio non postulabat, vt prognostica essent eiusdem futuri Messię. Nihilominus quia totus ille status populi in expectatione erat eiusdem venturi Dei, ex consequenti eadem iudicialia aliquam eius præferebant vmbrã iuxta uerbum Paul. ad Cor. 10. Omnia in figuram contingebant illis exempla: Decimarum solutio significabat perfectionem, quæ vltima denarij vnitate designatur, Christo tribuendam. Atq; illud Exo. 21. ꝙ seruus Hebræus post sertium sex annorum esset septimo anno liber, figurabat post militiã huius mũdi subsequuturã fore libertatẽ cęlestem, q̃ erit pfectum sabbathũ. Quapropter Gentiliũ iudicia, vt puta Græcorũ & Romanorũ, nullum recõdebãt mysterium, sicut Hebræorũ leges. Tertia cõclusio. Et si iudicialia pcepta sic prorsus fuerint euacuata, & extincta, vt post Christi resurrectionẽ nullatenus sint obligatoria, differunt tñ & in hoc tertio a ceremonialibus, ꝙ quãuis ceremo-

Deduci tur conclusio ex priore.

Tertia conclu.

remonialia nullatenus iam seruare licuerit, nihilominus liceat iudicialia iteratò instituere. Prima pars conclusionis huius iam satis supra demonstrata est, vbi ostendimus totam prorsus legem, quãtum ad Mosaicam vim cessasse. Secunda vero pars ex secunda conclusione, sicuti, secunda ex prima colligitur Ratio enim quare ceremonialia reuiuificare mõ non licet iam supra assignata est. quod cum signa fuissent prognostica futurorum, præsente veritate, facta sunt falsa mendacia. Cum ergo hæc rõ in iudicialib non reperiatur, quia non per se instituta sũt ad significandũ, nihil periculi inest, si iterum constituantur in noua lege. Hac igitur ratione cõstitutæ ab ecclesia sunt decimę, quæ quantum ad quotã iudiciales erant institutæq; sunt qñq; talionis leges, & reddere quadruplum pro simplici furto, & similia. Hæc omnia facillima sunt, & ex superioribus liquida.

Probõ conclu.

Ad primũ arg.

Ad primum igitur argumentum respõdetur, quod licet iudicialia a iudicio nuncupentur, propterea quod rempublicam instituere ad principem attinet, penes quẽ potestas est iudicandi nihilominus quia eidem principi incumbit non modo litigia dirimere, verum & quę ad spontaneos contractus attinent, deliberanter sancire, fit vt non solum illa quæ in foro tractantur, verum & quæ in domo & in ciuium commercijs, iudicialia nuncupentur. Ad secũdum autem membrum eiusdem argumẽti respondetur diuersam esse rõnem ceremonialium ac iudicialium. Nam cum cultus ad Deum pertineat, ad quem homo tãquam in proprium finem ordinatur, fit vt ad eundem cultum referatur vt minister ipse seipsum componat in cibo & vestitu, quare & de hoc erat ceremoniale præceptum, homo autem non ordinatur ad proximum sicut in finem, sed sunt sicut duo membra, & ideo nullo opus erat iudiciali precepto hoïs ad seipsum sed omnia ipsum ordinabant in alterum. Aliorum autem solutiones satis ex superioribus clarescunt.

Ad secũdum.

ARTICVLVS II.

Vtrum iudicialia præcepta conuenienter sint in quatuor genera dispertita.

Post distinctionem iudicialium a ceremonialibus, subsequitũ vt de ipsorum a se inuicem partitionem dicamus, vtrum scilicet quadrifariam fuerint distributa, nempe vt alia extiterint, quæ principes in ordine ad subditos informabant, alia vero quæ interse inuicem subditos, & tertia quæ populum in ordine ad exteras gentes instituebant, atq. alia demum quę domesticam inter se familiam conciliabant, Arguitur n. primo: Suprema potestas reipublicæ est in spiritualibus summus sacerdos cum aliis sibi assistentibus, & in temporalibus, rex: nam secundum Arist. 7. Polit. hoc est regiminum optimum, vtpote quod in vnitatem maxime resoluitur, atq. adeo exprissimam diuinæ gubernationis similitudinem gerit, ergo circa has duas potestates debuerunt primum omnium congruentes leges institui. hoc autem non sic institutum legimus in lege veteri. Nam sicut Aron Deus ipse per se elegit, vt patet Exo. 28. Leuitisq. decimus in eorum sustentatione solui iussit, vt Leuit. vltimo scriptum est, sic debuit & per seipsum regem creare, quod tamen non fecit, sed populo id commisit. Habetur enim Deut. 17. Cum dixeris, Constituam super me regem, cum cõstitues quem Dñs Deus tuus elegerit. Neque regibus stipendia designauit. Immo populus a Moyse vsq. Salutem quadringentis annis mãsit cum sacerdotibus absq. rege, quem tunc demum in malum ipsius populi Deus permisit, vt 2. Reg. 8. cõmemoratur. Secundo arguitur, quod neq. de conuictu inter se ciuium congruenter fuerint iudicialia instituta Præcipiebatur enim Nu. 27. vt hominis absq. filio defuncti hæreditas transiret ad filiam & tamẽ Arist. 2. Polit. c. 7. ait, Regna inde & possessiones perditum iri, quod ad mulieres transeunt. Et Leuit. 25. habebatur, quod anno Iubilæi omnes venditæ possessiones ad pristinos possessores remanerẽt quod firmitati contractuum obstare videbatur, sine quibus tamen mortales conuenire nequeũt. Et Exo. 21. instituta fuit talionis pœna, vt oculum pro oculo reus rederet, ac dentem pro dente, cuius nimiam acerbitatem denotauit Christus Matth. 5. atque alię erant in illo populo legales sanctiones, quę videbantur absurdæ. Tertio & erga exteras gentes incongrua videntur illa, quę illic extant iudicia. Habetur enim Deut. 23. Ammonites & Moabites et post decimam generationem non intrabunt in Ecclesiam

Primũ argum.

Aristot.

Argu. 2

Aristot.

Argu. 3

clesiam Domini in æternum. Et tamen e conuerso subditur. Non abominaberis Idumæum, quod certè videtur ad respectum personarum attinere, qui tamen, vt habetur Act. 10. non est apud Deum. Et Exod. 20. cautum est, Aduenam non contristabis, neque affliges eum. Et nihilominus 23. permittebatur idem populus pecuniam alienigenis ad vsuram mutuare, quæ quidem duo præcepta sibi inuicem videntur repugnare.

Arg. 4. Quartò, neque circa domesticas personas videntur iudicialia præcepta satis esse rationi consentanea. Nam cum primis de seruis legitur Exod. 21. Qui percusserit seruum suum vel ancillam virga, si vno die superuixerit, non subiacebit pœnæ, quia pecunia illius est permittere autem homicidam impunem, natura ipsa abhorret quare leges humanæ etiam dominos seruorum occisores grauius puniunt. Et de filiis videtur dura illa lex. Deut. 21. videlicet quod pater duceret filium suum ad seniores ciuitatis puniendum. Ac demum de vxoribus lex, quæ vt Deut. 24. habetur, libellum repudij permittebat, videtur in naturam matrimonij perniciosa, vt pote quòd ad educandas proles debet esse perpetuum. In contrarium autem est quod Sapientia diuina Prouerb. 8. ait: Isti sunt omnes sermones mei. Non est in eis prauum, quid, neque peruersum. Et Dauid, Iudicia Domini vera iustificata in semetipsa.

S. Tho. Quæstionem istam nō intelligas in hoc a nobis submotam, vt quam ample ipsa patet, sit nobis disserenda, id enim diuino nene ingenio D. Tho. quod omnibus est in confesso absoluit. 1. 2. q. 105. Sed tamen ne filum dicendi nostrum rumperemus, transitum per hæc summatim nos facere decuit.

Conclō rñsiua. Vnica ergo conclusione duximus respondendum. Præcepta iudicialia legis veteris in quatuor oportuit membra distribui. Enimuero cum prudentiam ferendarum legum, ars quædā sit illustrissima, ars autem ordine ac dispositione præluceat, cōdecens fuit vt iudicialium numerus quib. respublica instituebatur, secundum insigne

Quadruplex ordo inter reipublicæ partes. eiusdem reipublicæ partes atq. ordines disponeretur. Ordines autem isti quatuor sūt numero: Principis scilicet ad subditos, subditorumque inter se totiusq. reipublicæ ad exteros, ac partium inter se vnius familiæ. Igitur de principibus latæ sunt diuinitus leges quemadmodum, tum creandi essent, tum etiam & se erga populum gererent, ac subinde quemadmodum vicissima a populo colerentur. Mox circa ciues latæ sunt leges emptionum & venditionum aliorumque cōtractuum, quilibere inter homines fiunt, decretaq. perinde iudicia in malefactores quia iura violarent deinde leges adhibitæ quemadmodum se populus tum in nellis gerendis, tum in suscipiendis peregrinis erga externas gentes deberent conuersari. Ac demum circa domesticam familiā superadditæ sunt & aliæ de seruis, deq. vxoribus, & filijs.

Ad primū arg. Ad primum igitur argumentum respōdetur, quod cum in gubernanda republica duo sint habendi respectus, priori scilicet ciues omnes creandorum magistratuum gerendæq. publicæ curæ participes fiant. Nam hac ratione vt 2. Pol. auctor est

Aristot. Arist. æquitas constat ac subinde pax in republica. Posterior vero vt regimen eligatur optimum, quod secundum eundem Philosophum. 3. Politi. ex tribus speciebus scilicet Aristocratria, Democratia & Regno hoc vltimum est præstantissimum, diuina Deus prudentia hæc omnia circa populi principes custodiuit. Primum enim quia peculiarem curam illius populi gerebat, iuxta illud Deut. 7. Te elegit dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris sibimetipsi electionem regis reseruauit. Vnde sicut summum ipse creauit sacerdotem, sic & de rege ait loco citato Deut. Cum dixeris constituam super me regem, eum constituens quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum. Qua ratione diuino mandato a prophetis pungebantur. At vero quoniam regnum, vt est optimum regimen, dum res idoneis virtutibus pollet, sic fit & pestilentissimum dum in tyrannidem corrumpitur, & populus ille tum crudelis erat, tum etiam auarus ac libidinosus, quibus potissimum vitijs rex corrumpitur, quadringentis annis distulit regem illis dare cum plenitudine potestatis. Gubernauit tamen populum instar regni per vnum, puta per Moysen, perq. eius successores iudices, quousq. populus quasi excutiens diuinū regimen, voluit sibi creare regem. Vnde 1. Reg. 8. ait Deus ad Samuelem. Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Ecce quam fuerit Deus solers in sustinendo optimo regimine regni.

Quocirca

Quo circa quam contra eius voluntatem fuerit absoluta regis potestas introducta, ipse rei euentus ostendit. Nam statim sub Roboam diuisum regnum sui ipsius de solãdi caussam attulit, iuxta verbum Christi, Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur. Quantum vero ad Aristocratiam, quę est optimorum potentia, iussit eligi septuaginta viros de seniorib. Israel, vt patet Nu. 11. vnde Deu. 1. Tuli de vestris tribubus viros sapientes, & nobiles, & constitui principes. Democratiam vero, quæ est popularis potentia, eatenus seruari voluit quod & totus populus magistratus crearet, & de omnibus tribubus eligerentur. Vnde Exo. 18. Prouide de omni plebe viros sapientes. Et Deu. 1. Date ex uobis viros sapientes, &cę. Quod autem sacerdotibus decimæ fuerint adiudicatæ, non autem principibus illa ratio fuit, quod sacerdotes vt in maiori habe rētur reuerentia, decuit ex vna singulari tribu institui, quę ideo ab alijs alēda erat, Principes vero seculares ex omnibus promiscue tribubus eligebantur, quibus possessiones erant decretæ. Et prętere a eorum stipendia pro belorum indigentia crescebant, & tunc natura ipsa docebat populares contributiones esse illis augendas. Circa materiam secundi argumenti notandum sequitur, iudiciales leges ciuibus ad humanum conuictum inseruientes, in duos ordines secari secundum duas quæ in populo sunt, communicationes rerum ac commutationes. Alia enim communicatio fit publica auctoritate principis, alia vero priuata cuiusque voluntate homines quippe subditi sunt principi, possessiones autem a dominum priuatorum pertinent. Quare iudicia, quibus homines iure seruare coguntur, & supplicia quibus maleficia vindicantur, principis auctoritate instituuntur, donationes autem rerum & commutationes, priuata cuiusque voluntate celebrantur. Et de vtroque ordine leges Deus optimas iudiciales edixit antiquo populo. Constituit enim quãtum ad primum iudices, & magistros vt patet Deu. 19. ac testium numerum pęnasque diuersas, pro diuersis delictis. Et quantum ad secundum vt pax firmius inter illos stabiliretur, diuisis eis terram promissionis. Vnde Nu. 34. Ego dedi vobis terram in possessionem quam sorte diuidetis vobis, pluribus dabitis latiorem, & paucioribus angustiorem. Sed quantum ad vsum voluit quadãmodo fructus esse communes, secundum illud Deuteron. 23. Ingressus vineam proximi tui comede vuas quantum tibi placuerit. Aliqua deinde multa pulcherrime constituit, vt est apud D. Thom. videre. Ad formam ergo argumenti respondetur, qđ eatenus in hæreditatis successione legem Deus naturæ seruauit quod noluit fœminas nisi deficiente masculo, ius hæreditarium adire. Successio nanque patrimonij sequi naturam debet generationis, per quam species propagatur, generationis autem virtus in lumbis viri residet cui vtique fæmina, ceu natura substernitur. Quapropter ratio naturalis docet vt in masculinam prolem, in quam virtus generatiua traducitur transeat hæreditas, quam cum sanguine ad suos posteros transmittat. Et hanc arbitror omnium causarum naturalium primam, quare iura primogenituræ in respublicis bene institutis masculina serie transfunduntur, neque fœminæ neque masculorũ defectu admittuntur. Cui accepit & ratio secunda, quod viri prudentia, muliebri præstat, tum in alijs tum etiam in augenda re familiari. Vnde Arist. 3. Pol. c. 3. viri inquit est acquirere, mulieres autem seruare. Quocirca Ethic. 2. censuerat regna in manu fęminæ deperire. Accedit tertio, quod cum viro competat substantię administratio, quãdo hæreditas filiæ obuenit, tunc gener non est tam solers ad augendam substantiam soceri eiusque amplificandum nomen, quam si esset filius. Quapropter cum res quæ transit in filiam, subinde transeat in generum, quodammõ censetur in alienum sanguinem transmigrare. In lege autem veteri illud fuisse necessarium, vt possessionum partitio, quæ facta est inter tribus non confunderetur. Quamuis tali euentu cautum erat ne hæres fœmina alij quam viro suæ tribu nuberet. Neque vero inter Christianus vsque adeo longè a successione eiici filiæ debent, vt neque deficientibus filijs admittantur. Nam hac ratione longius solent alienari primogenituræ, quam si mulieres succederent. Eadem ratione dicta fuit & lex alia anni Iubilæi: Nam si venditiones in perpetuum fierent non fuisset perpetua diuisio possessionum inter tribus. Quin vero & ratio naturalis profecto ab hoc non abhorret nam illa ratione, vt loco proximè citato admonet Aristo nempe si possessiones in perpetuum diuidantur solent diuitię in

Ad secũdũ arg.

Ad formã arg.

Potissima ratio quare iᵉ primogenitu rę masculina serie trãsfundiť.

Aristot.

Rõ legis anni Iubilęi.

tiæ in vnum aceruatæ alios deserere paupe res. Lex autem talionis vindicatrici illi genti minimè fuit incongrua, vt per illam, quę duriuscula videbatur, coercerētur, ne acrius s. se de hostibus vindicarent, licet Christis docuerit benignitati Christianę non competere. De reliquis autem vide apud S.Th.

Ratio legis talionis.

Ad tertiū arg.

Circa tertium argumentum itidem adnotandum est, bifariam se rempublicam gerere posse erga extraneos: nempe aut iure pacis si commercium cum illis nectat: aut iure belli si sint hostes. Et iure quidem pacis tripliciter exteræ nationes ad Iudaicam populum accedebant. Primo vt transitum qua si peregrini facerent, erga quos lex extabat Exo. 23. Peregrino molestus non eris Secūdo modo, vt tāquam aduenæ apud illos habitarent, de quibus etiam c. 20. præmissum erat. Aduenam non cōtristabis. Tertio modo, quia volebant prorsus in eorum ritum & consortium admitti. Inter quos secundū naturalem rationem ordo dignoscebatur. Admonet. num. 3. Poli. Philosophus, extraneos non esse temerè in rempublica recipiendos, nisi sint vel auo, vel ab atauo oriūdi, alias multa ab illis pericula imminerent reipublicæ. Ob idque quia Idumæi ab Esau fratre Iacob descenderant, & ipsi Israelitæ apud Aegyptios peregrini plures ducentis annis egerant, iubebantur pacifice illos recipere, & proselythos qui vellent eorū religionem profiteri, charáctere circuncisione insignirent. At vero quoniam Amalechitæ perpetui hostes eorum erant, secundum illud Exo. 27. bellum Dei erat contra Amalec a generatione in generationem. Et pariter Ammonites & Moabites de terra promissionis fuerunt expulsi, circa personarum acceptionem potuit eos Deus a sua republica abigere. Sed & de bello contra hostes tā offerendo, quam sustinendo sanctissima erat scripta lex, Deut. 20. vt primo pacem eis offerrent. Secundo, vt fiduciam suam in ipsum Deum reijcerent. Tertio, vt in idoneos qui impedimento esse possent, domum remitterent. Quarto denique vt victoria modestè veterentur: fęminis parcentes ac pueris. Ad quartum denique argumentum respondetur, quod cum familia in tribus ordinibus consistat, scilicet ad vxorem parentis ad filios, ac domini ad seruos, de omnibus tribus Deus creauit optimas leges sancti. Et primo de seruis, quod ad mitigandos eorum labores pertinebat, pręceptū erat Deu. 5. vt in die Sabbathi sicuti & domini requiescerent. Item in memoriam liberationis ex Aegypto, vbi ipsi seruierant, & in præsagiū Christianæ libertatis, & præcipuè propter fraternam charitatem cautum erat. Exod. 21. vt ex filijs Israel nemo esset perpetuo seruus: sed septimo anno egredieretur liber cū omnibus quę asportauerant, adhibito insuper viatico. vt Deu. 15. legitur. Neque quantum ad eorum vindictam fuit Deus negligens; immo & eodem c. 21. statuit, vt Dominus qui seruum mutilaret, liberum dimitteret, & ancillam quam in vxorem duceret. Illud autem quod argumento obiectum est, scilicet occisorem serui impunem euadere, intelligebatur quando correctionis gratia virgula, non intentione vulnerandi percussisset, neque postea certum esset an ob tale vulnus obijsset mortem. Nam si protinus moreretur, tunc Dominus reus fiebat. Et erga filios etiam Exo 21. iubebatur parentes vt eo religiose instituerent, quos etiam paterne castigare poterat. At vero quia vt Philosoph. 10. Ethic. docet, pater uim non habet coerciuam in filium, quando eorum crimen id postulabat iubebatur, vt argumentum est, filium publicæ potestati puniendū permittere. Sed & de vxoribus tam ducēdis quam gubernandis optimę extabant leges. Attamen libellus repudij ob eorum duritiam, qui perpetuj erant odiorum memores, permissus illis fuit, vt per illud minus malum a maiori continerentur: videlicet, ne vxores enecarent.

Ad quartum ar. Leges. seruorū.

Leges filiorum.

Aristot.

Leges vxorum.

QVÆSTIO VII.

DE LEGE EVANGELICA quantum ad eius substantiam.

S.Tho. 1.2. quæst. 106.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex noua sit lex scripta, an potius cordibus indita.

QVatuor legum genera circa initium superioris libri distinctè monstrauimus, videlicet ęternam, naturalem, atque humanam, de quibus lib. 1. dissertum est, ac demum, diuinam, quam in hoc sumpsimus elucidandam Hanc autem inueterem partiti sumus, ac nouam, Vnde cum

de

...e priori hactenus dictum sit, subsequitur vt de noua quę Euangelica est, sermonem subtexamus. Hæc enim si æternam accipias, lex legum est, cuius gratia mundus creatus fuit ad quam ferendam Deus ipse de cœlo descendit, quæque eiusdem Dei digito scripta est in cordibus nostris, per quam denique solam vniuerso orbi & inferni claduntur, & ad æterna fœlicitatē cæli referantur. Vt ergo hanc supra celestem legem de cunctis suis numeris ac dignitatibus perpendamus, quæritur primo sitne scripta dicenda, vt leges humanæ, & vetus diuina, an vero sicut naturalis a natura, sic supernaturaliter mentibus nostris impressa? Nam quòd sit scripta sunt argumenta nonnulla. Primum, Lex hęc ipsissimum est Euangelium de quo tamen Ioan. 20. c. ait Hæc autem scripta sunt vt credatis. Secundo: Si lex hæc non esset scripta sed indita, nihil a naturali distaret: quippe de qua ait Propheta, Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Tertio Lex euangelica, Christianorum est propria, lex vero indita vniuersis communiter nationibus patet. Legitur enim Sapient. 7. quòd diuina sapientia per nationes in animas sancta se transfert, amicos Dei, & Prophetas constituit: ergo lex noua non est lex indita. Contrarium autem attestatur Hieremiæ vaticinium cap. 31. Vbi Deus nostra designās legem ait: Ecce dies veniem, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Iacob testamentum nouum. Quod quidem testamentum declarans subdit, Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eā. Idque Paulus ad Hebre 8. ad hoc ipsum propositum allegat. Et 2. ad Corinth. 3. latius edisserit.

Primū argum. *Argu. 2.* *Argu. 3.* *Hiere.* *Paulus.*

Quæstio hæc ex his modo citatis scripturæ testimonijs inter catholicos Doctores originem duxit, quam prima legis nostrę excellentia commendetur. Statuamus ergo conclusionem, quæ cunctis est catholicis receptissima. Lex nostra hoc a veteri differt, q̄ cum ipsa scripta esset in tabulis lapideis nostra tamen in cordibus insculpta est. At uero conclusionis sensum patefacere, non est vsque adeo peruium. Aug. enim lib. de spiritu & liter. c. 21. huc tātum pertinere arbitratur, quod charitas Dei, quæ secundum Paulum & plenitudo & finis legis est, per Spiritum sanctum, vt ait idem Apostolus diffusa est in cordibus nostris. Quem quidem D. Thom. secutus, sic conclusionem interpretatur. Vnaquæque, inquit, res, vt 9. Ethic. auctor est Aristot. illud esse videtur, quod in ea est potissimū, hoc autem in lege noui testamenti est gratia Spiritus sancti, quæ datur per fidē Christi virtusque est implendi legem. iuxta illud ad Rom. 8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccatis, & mortis, cum ergo gratia hæc intus fundatur a Deo in corda nostra, fit vt lex ipsa principaliter sit in cordibus infixa. Tametsi illa quæ credenda sunt & agenda in sacra nobis pagina proponantur. Qua ratione secundario potest dici scripta. Opus est tamen hæc locupletius exponi, quoniam statim offerentur è regione argumentā.

Cōclus. catho. *August.* *D. Tho.* *Aristot.*

Primum, quòd legis virtus est intellectū instruere ac derigere, mentesque illustrare: hæc autem virtus per scripturam patefecit in euangelio sicutis antiquis in suo canone, non est ergo cur nostra non dicatur scripta, sicut illa.

Primū arg. contra prædicta.

Secundum argumentū est quod & charitas & gratia tam antiquis quam nobis diuinitus infundabatur in corda, cuius uirtute legem obseruabant, non est ergo cur illa minus dicatur indita quam nostra. Ad huius ergo pleniorem intellectum discernendæ sunt duæ legis virtutes altera directiua: qua scilicet intellectus illuminatur, vt recta ire sciat, atque altera voluntatis affectiua & motiua ad operandum Et secundum utramque lex Euangelica singulariter est intus menti sculpta. Doceri enim homo potest legem dupliciter. Vno modo scripturam legendo, atque altero viuā audiendo uocem. Atque hic est præstantior modus quoniā auditus. vt lib. de sensu & sensi. ait Philosophus, sensus est disciplinę Et quidem antiquis priori modo data est lex: nempe in lapideis tabulis scripta quā illic subditi intuentes sequeretur: nostrā uerò non sic scriptā Deus nobis de cęlo misit, sed ipse inde delapsus uiua uoce in aures mortalium inuulgauit, mentique impressit: hoc est sermonis energia, miraculorumque potenti persuasit, neque uero humano tm̄ more illa nobis indies insculpit, uerū & assensum fidei quæ superna nobis indicat, supernaturaliter nobis ingenerat. Itaq. cum generāda fides duo exigat, scilicet, & ut proponantur credenda, &

Argu. 2. *Duæ virtutes legis.* *Aristot.* *Paulus.*

vt intellectus assensum illis prabeat, vtrũque nobis Christus absque scripto perficit. Tametsi ad illud prius officium administros sibi adiunxit? nempe Apostolos eorumque successores, qui adminiculo illi essent ad prædicandã eandem fidẽ & legem. Et hoc est quod 2 ad Corint. 3. ait Apostolus; Epistola nostra vos estis; scripta in cordibus nostris, hoc est per charitatem cordibus nostris infixa. Quemadmodum autem essent epistola, explanãs subdit: manifestati q̃ epistola estis Christi, ministrata à nobis hoc est; Quamuis nos verbis credenda proposuerimus, Christus tamen est qui fidei assensum in vobis insculpsit. Igitur quantũ ad intellectus illuminationem, q̃ prima legis est virtus, propterea per se primo lex nostra scripta est nobis in mente, quòd assentio fidei opus est Dei. At quia illa quæ intellectui proponuntur in abſentia Christi & Apostolorum, labi memoria possent per accidens est scripta. Si enim vox Domini semper auribus nostris insonaret, nulla nobis opus esset scriptura. Quare vt Chrisostomus in prologo super Matthæum auctor, est librorum vicegratia: Spiritus sancti deberemus vti: sed quia illam excussimus, literæ sunt inuentæ; Christus namque nihil Apostolis scripto tradidit. Sed & quantum ad alteram legis virtutem, quæ est voluntatem ad agendum afficere ac promouere, pariter scripta est intus, quoniam legem ad finem præcipiẽtis implere, nisi per gratiam & fauorẽ Dei non possumus. Lex etenim tantum ostendit quid agere debeamus, tollens subinde, vt supra diximus, excusationem, qua ratione ait Paulus literam occidere, sed virtus operandi per gratiam nobis & charitatem suppeditatur. Qua de caussa subdit, Spiritus sanctus viuificat. Et hoc est quod ait Ioannes, Lex per Moysen data est, puta scripta, in tabulis, in quibus nulla inerat agendi vis, sed gratia & veritas (ad purificandũ corda, qui finis est legis) per Iesum Christum facta est.

Ad primũ arg. His ergo cõstitutis facillimæ sunt argumentorum solutiones. Ad primum enim respondetur, quod tam in lege veteri, quã in noua, scripta ea sunt, quæ ad fidem gratiamque Spiritus sancti attinent, nempe tum illa, quæ ad cognoscendum diuinitatem Dei, & humanitatem Christi conducunt, quam agenda quibus charitas conseruetur, quæ quidem fides, & charitas tam sub illo testamento illis donabatur in cordibus, quam sub nostro imprimitur. Attamen cum tã illic, quam hic, virtute vnius mediatoris illa fiebat impræssio, differentia est quòd cum illic nondum ille mediator præsens esset, nempe neque per se ipsa prædicasset, neque sacramenta illius legis virtutem passionis eius nondum exhibitæ ad conferendam gratiam iuuissent, nostrã vero & ipse Christus tradidisset nobis & Spiritus sanctus Apostolis declarasset, ac perinde sacramenta eandem charitatem nobis & gratiam infundant, lex nostra meritò præ illa censetur in cordibus ingenita, sicuti illa erat in tabulis. Vnde Paulus non ait simpliciter in cordibus, sed in cordibus carnalibus vt alluderet ad lapideas tabulas, duriciem cordium illius populi significantes cum tamen per charitatem nouæ legis corda, vt carnea, remolescant. Ad secundum autem argumentum respõdetur, q̃ lex naturæ indita est in cordibus naturali uia, lex verò gratiæ supernaturaliter. Atque ad tertium iam responsum est, quod non solum sub lege scripta, verũ neque sub lege unquam naturæ quispiam recepit Spiritus sancti gratiam nisi per fidem Christi; Et ideo licet eadem sapientia fidei cunctos qui ab Adam usque iusti fuere, iustificauerit, peculiariter tamen propter præsentiam eiusdem auctoris gratiæ, censetur cordibus inscripta. — Ad secũdũ arg. — Ad tertiũ arg.

ARTICVLVS II.

Vtrum lex noua iustificet.

Primũ argum. parte negatiua. Secunda excellẽtia legis nostræ ab eius effectu petitur, atque ideo quæritur, vtrum virtutem habeat iustificãdi? Arguitur namq; à parte negatiua. Nemo nisi per diuinæ legis obedientiam fit iustus, secundum illud Hebr. 5. Factus est Christus omnibus obtemperantibus sibi caussa salutis æternæ. Euangelium autem non id vniuersum præstat, vt ei obediatur, testante ad Roman. 10. Paulo, non omnes obedire Euangelio; ergo lex noua nullam præ antiqua uirtutem habet iustificandi. Secundò, per id Paulus ad Ro. probat legem veterem non iustificasse, quod ea aduenientе præuaricatio creuit. Ait enim ca. 4. Lex — Argu 2.

iram

iram operatur: vbi enim non est lex, neque præuaricationem aggrauat: eò quod maiori pœna dignus est, qui post legem nouam, diuinam voluntatem apertius notificantem delinquit: secũdum illud ad Hebr. 10. Irritam quis faciens legẽ Moysi, sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur, quantò magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit: ergo lex noua minus, quam vetus iustificat. Tertiò, iustificare munus est peculiare Dei, secundum verbum Pauli ad Rom. 8. Deus est, qui iustificat: lex autem vetus perinde ac noua Deo auctore lata fuit: ergo non est cur noua excellentius, quam vetus iustificet.

Argu. 3.

Paulus.

In contrarium autem est idem ipse Apostolus ad Rom. 1. Non erubesco Euangelium, virtus enim Dei est in salutem omni credenti. Vbi singulare quidpiã in Euãgelio agnouit: salus autem, & iustificatio idem est: fit ergo vt virtus Euangelicæ legas sit iustificare, ac perinde saluos facere credentes.

Quæstio hæc diutius locupletata est apertiusque explicata quę. 3. art. vult. cuius solutio tribus conclusionibus continetur. Est enim in lege, secundum id quod proximè dicebamus duo cõsiderare, nempe documenta ipsa, & mandata exterius ad credendum & operandum scripta: & præterea interna gratia fauorque Spiritussancti ad opera eiusdem legis exequenda, atque ad eius assequendum finem. Quo habito prima conclusio est. Lex Euangelica, si pura documenta & mandata atque operum substantiam consideres, non magis per se iustificat, quam uetus, vel lex ipsa naturæ. Iam enim loco citato expositum reliquimus quemadmodum uerbum Pauli, Non ex operibus: sed ex fide & gratia hominẽ iustificari: non tantum de operibus legis ueteris, uerum ẽt de nostris intelligi. Sicuti & id quod ait, Literam occidere, Spiritũ aũt uiuificare, interprete in li. De Spiritu, & litera, Aug. de Decalogo ẽt ipso esse intelligendũ. Nã de ipsa concupiscentia in Decalogo prohibita subiungit, Concupiscentiã nesciebã esse peccatum, nisi lex diceret: Non concupisces. Lex. n. nihil aliud præstat, quam docere quid sit peccatum: mundare autem à peccato, quia uirtus est supernaturali, soli gratiæ per fidẽ Christo adscribitur, Secunda conclusio. Lex Euangelica, si internam eius uirtutẽ mediteris, hominem iustificat. At uerò q̃m eadẽ uirtus non solũ Euangelicos, sed & antiquos patres & qui sub lege naturæ iustè uiuebãt iustificabat, adhibeatur tertia cõclusio: Lex Euangelica ob id præ alijs censetur iustificare, qđ auctor ipse gratię, cuius fide olim agebatur salus, lator fuit nostræ legis, quã suo sanguine confirmauit cuius pretio saluificam gratiam per eius sacramenta obtinemus. Hæc aũt satis supra exposita sunt.

Prima conclu.

Paulus.

Probatio conclusionis.

Aug.

Tertia conclu.

Quocirca primæ obiectioni conceditur nemini obuenire salutem nisi per obedientiã Euangelij inde tñ solum colligitur legem nouam quantum ad substãtiam operum externaq; mandata & documenta nõ per se iustificare: sicut neque antiquam, ꝙ prima conclusione concessimus. Ac perinde respondetur ad sm̃. Gratia. n. Euangelica eatenus subditos iustificat, ut tñ minimè illos sic confirmet, ut peccare nequeãt immo qui contra eandem gratiam legem uiolauerit, eò sit maiores reus supplicij quo pertius nouit uoluntatem dñi sui. Nihilominus hoc est adnotatu dignũ, ꝙ uerbum Pauli, s. Lex iram operatur, nõ perinde de Euangelicæ conuenit, atq; Mosaicæ. Nam lex uetus communi nomine nõ gratiam sed meram literã significat: quæ tãtum ostendit quid sit peccatũ atq; adeo occasio sit peccãdi, unde nascitur ira Dei. Lex autem Euangelica non tantum literam, sed gratiam, eiusque sacramenta cõprehendit. Quare non est lex iræ, sed benignitatis ac misericordiæ. Ac subinde ad tertiũ eodem penè tenore respondetur: nẽpe ꝙ etsi idem Deus utriusq; fuerit auctor legis, diuersimodè tamen. Nam illam tm̃ scripsit in tabulis: nostram uerò modo exposito, ut ait Pau. in cordibus carnalibus. Quare expositore eodem libro De spiritu & litera August. legem illam extra hominem scriptam appellat: idem Apostolus ministrationẽ mortis, & damnationis: nostra verò, ministrationẽ spiritus & iustitię

Ad primũ arg.

Ad secũdũ arg.

Ad tertiũ arg.

Paulus.

Augus.

ARTICVLVS III.

Vtrum lex noua debuerit dari à principio mundi.

SVbsequitur ut quemadmodum de ueteri disputauimus, sic de Euangelica inue-

inuestigemus, cur non fuerit statim in mūdi primordijs posita. Arguitur enim ad maximè condecuisse. Deus vt habetur ad Rom. 2. non est personarum acceptor: & tamen vt habetur statim cap Omnes homines peccauerunt, & egent gratia Dei: ergo debuit Euangelico lumine, statim homine lapso, orbem perfundere, vt omnes viam salutis ingrederentur. Secundò arguitur: Legem Euangelicam non minus congruit fuisse vniuersalem quo ad tempus, quam quo ad locum: uult enim Deus omnes homines saluos fieri, voluit autem ha ratione ut patet Matth. & Marc. vlt. Euangelium prædicari in vniuerso mundo: ergo debuit illud vniuersis sæculis notum facere. Tertio denique arguitur: Consultius fuerat homini ad spiritualem vitam & æternam: quæ prę stantior est necessaria prouidere, quam ad corporalem, quæ temporalis est: ab initio autem in temporalibus prouidentissimè homini prospexit, tradendo ei cuncta, quæ creauerat in suam ditionem, vt patet Genes. 1. ergo debuit, & lege Euangelica, quæ maximè necessaria erat ad spiritualē salutem, mortales illico ab initio mundi instituere. In contrarium faciunt Apostolica testimonia. Non prius quod spirituale est, sed ꝙ animale. Et ad Galat. 4. vbi venit plenitudo tēporis, misit Deus filiū suū, &c.

Margin: argum. Primū. — Argu. 2. — Argu. 3. — Paulus.

Ad quæstionem facillima negatione respōdetur. Non decuit statim ab initio mūdi Euangelicam legem mortalibus affulgere sed multò fuit consultius per tot differri sæcula. Ad intelligentiam autem cōclusionis huius prænotandum est duplicē esse questionis sensum, vnum scilicet suppositio, quod edi non debuit nisi per Christum, cuius sanguinis effusione erat corfirmanda. Et tunc idem est quærere, ac si quæratur vtrum debuit Christus statim in mundi exordio carnem inducere? Hunc autem sensum non est præsentis loci discutere. Disputatur namque à D. Thom. 3. par. q. 1 Nosque art. vlt. huius lib. rationes eiusmodi dilati temporis adducemus. Alter vero sensus est, utrum decuit legē Euāgelicam dari ante Christi aduentum, uel ante eius redemptionem. Et in hoc sensu respondetur non expedisse, Cuius tres rationes assignat D. Thom. Prima est: Lex noua, ut iam modo dicebamus potissimū est gratia Spirit' sācti: q̄ scilicet ut ait Paulus Spiritus sāctus abūde in nos effudit: abūdātia uerò gratię effundi nō debuit nisi impedimēto sublato ꝙ per peccatū ei obstat unde Io. 7. Nōdū erat Spiritus datus (uidelicet exūdans) qa Iesus nōdū erat glorificatus: impedimētū aūt illud per Christi mortē sublatū est: ergo usque ad ipsum passum non decebat legem gratiæ dari. Atque hanc rationem Pau. ad Ro. 8 edisserit: ubi ait, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, de peccato, hoc est de carne quæ licet non in suo supposito, infecta tamen erat peccato, dānauit peccatum in carne ut iustificatio legis impleretur in nobis. Est enim illa mirabilis antithesis per quam diuina potentia patefit: nēpe quod Deus non quomodocunque damnauit peccatum, sed per carnem ipsam, in cuius natura peccatum & commissum fuit, & serpebat in omnes, Lex ergo gratiæ, qualis est Euangelica a morte Christi debuit uigorem sumere. Secunda ratio sumitur ex perfectione legis. Seruauit namque Deus naturæ ordinem, quæ ab imperfecto progreditur ad perfectum, sicut per puerilem ætatem progreditur ad uirilem. Ad quod alludit Apostolus in illo citato uerbo Nō prius quod spirituale est, sed qđ animale. Nam embryo, uti ait Philosophus, prius uiuit uita animali quā rationali. Et hanc rationē declarat idem Apos. ad Gala. 3. Lex pedagogus noster fuit in Christo, ut ex fide iustificemur. At ubi uenit fides, iā non sumus sub pædagogo. Itaq; sicut magister præstātior est pædagogo sic & lex nostra lege ueteri. Pædagogus quippe clientulum in tenera ætate, quæ non est doctrinę idonea, metu terroreque arcet a malo: magister uerò prouectiorem discipulum docendo ueritatē allicit ad bonum. Tertia ratio inde sumitur, ꝙ lex nostra est lex gratiæ: & ideo oportuit, ut homo sub lege ueteri relictus collabendo in peccatum suam agnosceret infirmitatem, ac subinde quam esset gratiæ indigēs. Quam quidem caussam aperuit nobis Paul. ad Roman. 5. ubi ait, Lex subintrauit ut abundaret delictum: ubi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. Atqui hæc ratio non solum de Euangelio probat quod esset differendum, uerū de ipsamet Christi redēptione.

Margin: Conclusio respōsiua. — Duplex qōnis sensus. — Triplex rō cōcl. D. Thō. — Secūda ratio cōclusio. — Aristot. — Paulus. — Tertia ratio. — Paulꝰ

Ad

Primum, igitur argumentum responde- (Ad primũ arg.) tur, quod cum humanum genus per peccatum Protoplasti nostri iuste fuerit auxilio gratiæ spoliatum, nihil amplius Deus debuit: & ideo quos non seruauit, ex iustitia perierunt, quibus autem per gratiam opitulatus est, per misericordiam succurrit. Vnde (Auguſt.) Aug. in lib. de perf. iust. infert nullam esse personarum acceptionem apud Deum: (Ad secũdũ arg.) vtpote, quod vbi nulla est ratio debiti nullum obtinet locum. Ad secundum respondetur, quod diuersitas locorum, status hominum non variat: & ideo dum Christus legem dedit, in omnem locum prolatari voluit: diuersitas verò temporum diuersas distinguit in genere nostro ætates: quorum non omnes fuerunt Euangelij capaces, tametsi suis singulæ legibus fuerint institutæ, quibus potuerunt obtinere salutem. Ad tertium (Ad tertiũ arg.) denique respondetur, aliam esse rationem prouidentiæ in his, quæ ad naturam pertinent, aliam vero in his quæ ad gratiã. Bona enim naturæ non ordinantur ad tollendum peccatum, sed ad sustentandam vitam, ideoque homini statim in eius creatione debuerunt conferri, at vero quoniam gratia ad tollendum peccatum confertur, lex abundantis gratiæ dari non debuit, nisi peccati impedimento submoto.

ARTICVLVS IV.

Vtrum lex noua sit vsq; ad finem mundi duratura.

CVm lex vetus aduentu nouæ, fuerit repudiata, merito quis dubitet vtrum alia sit præterea superuentura, per quam (Arg. 1.) Euangelica aboleatur. Et arguitur a parte affirmatiua. Dominus Ioan. 16. pollicitus est discipulis venturum spiritum sanctum, qui docturus eos esset omnem veritatem, an nondum ecclesia cuncta cognouit diuina mysteria, nam multa in dies sanctis concilijs reuelantur, ergo expectanda est alia (Arg. 2.) lex, per quam Spiritus sanctus nos omnem doceat veritatem. Secundo. Matthæ. 24. ait Christus Prædicatur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe, & tunc veniet consummatio, sed Euangelium Christi iam prædicatum est neque tamen cõsummatio peruenit, ergo aliud nobis est operiendum Euãgelium Spiritus sancti, aliaque lex, qua peruulgata, continuo fiat cõsummatio. In contrarium facit verbum eiusdem redemptori eodem cap. 24. Dico vobis, quid non præteribit generatio hæc, donec oĩa fiant. Quod Chryso. de generatione fidelium in- (Chryso.) terpretatur, quorum status ad finem vsque mundi perdurabit.

Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur, quæ ex hac distinctione dimanant Duobus modis status mundi variari (Prima conclu.) contingit. Vno, secundum legis diuersitatem, atque hoc pacto non amplius váriabitur lex nostra, sed vsque ad finem mundi persistet. Probatur conclusio. Si Euangelica hæc nostra antiquæ successit, eo (Probõ.) fuit quod perfectior est illa, nulla autem esse potest hac Euangelica in hoc mũdo præstantior, ergo nulla est illi successura. Prior præmissa iam satis supra declarata est, lex enim tanto est perfectior, quanto suo propinquior finis, legis autem finis, vt habetur ad Roma. 10. Christus est, & ideo quo (Paulus.) lex vetus elongatior erat a Christo, quam nostra, eo erat imperfectior, nostra autem adeo est propinqua eidem fini, vt ipsum habeat præsentem, ergo nulla esse potest perfectior. At ne quis cauilletur Christum (Secũda conclu.) posse aliam perfectiorem, ferre, arguitur secundo. Legis perfectio ex fine tandem vltimo existimanda est puta ex cælesti felicitate, ad quam lex omnis nos ducit nulla aut in hoc seculo perfectius nos illuc ducere potest, quam quæ homines omni labe perpugnat, quæ impedimento nobis est ingrediendi regnum, Denique ipsius (Obiectio.) corpore pascit ac sanguine potat, subindeque valuas eiusdem regni cunctis expandis, hæc autem est lex nostra, idque Christi ipsius testimonio constat, qui initio suæ prædicationi agentibus pœnitentibus regnum cælorum pollicetur, ergo nulla restat alia præolanda. Quod si verbum huc nobis Apostoli obijcias. 1. ad Corinth. 13. Cum venerit, quod perfectum est, euacuabitur, quod ex parte est, nihil obstat quoniam illic de perfectione quæ (Solutio obiectionis.) nos in patria manet sermo habetur ab Apostolo, vbi fidem propter suam obscuritatem appellat cognitionem eo parte, quæ visionis fulgore euacuabitur: Videmus enim nunc per speculum ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Secun- (Secũda conclõ.)

do modo potest status hominum variari per hoc, quod diuersimode se habeant ad eãdem legem. Et de hoc modo adhibeatur secunda conclusio. Nihil vetat quo minus status legis nouæ perinde atque status veteris, mutetur. Quod est dicere. Sicuti lex vetus quandoque accuratius obseruabatur, quandoque vero segnius ac negligentius, sic & in statu Euangelico vsu venit. Aliquando enim latius multo ac fusius patuit Christianus cultus. quandoque vero idem Christianismus strictior fuit & angustior. Ratio autem huius conclusionis, non quidem Deus est, qui paratissimus est omnes homines saluos facere, sed humana libertas. Nam enim gratia Euangelica, vt dictum est, habentes, non confirmet in bono, sed suo relinquat arbitrio, vsu illis proinde venit, vt eandem gratiam abijcientes ac despicientes, carnalibus desiderijs mancipentur. Tertia conclusio. Etsi status Christianismi latior patentiorque expectetur, nullus tamen futurus est, vbi gratia copiosior sit & abundantior, quam hactenus præcessit. Prior pars inde patet, quod vt Christus testatus est, eousque. Euangelium in vniuersum mundum prædicetur, non erit finis. Et ad Roma. 11. Apostolus ait cæcitatem in Israel contigisse vt plenitudo gentium intrare, & sic omnis Israel saluus fieret. Quo loco declaratum reliquimus, quemadmodum ante finem mundi ab omnibus sit lex Christi exosculanda. Posterior vero conclusionis pars probatur. Nam quãdo nulli antecessissent sancti præter Deiparam Virginem atque Apostolos, qui Spiritus primitias acceperunt, non est cur alios expectemus tam in gentis sanctitatis. Quibus nihilominus numerosissima Martirum, Confessorumque atque virginum copia adhuc per Dei gratiam successi. Quo circa etsi sub Antichristi tyrannide de futuri non sint sanctitate proceres, qui eius truculentissimam rabiem perpessi pro fide Christi attrocissimas mortes oppetant, tamen priscorum excellentiam non adæquabunt.

Rõ conclu.

Tertia conclu.

Probatio prioris partis

Paulus

Probatio posterioris partis.

Circa primum igitur argumentum notandum est non defuisse hæreticos, qui negarent missionem Spiritus sancti quã Christus pollicitus est, completam fuisse in die Pentecostes. Vnde Manichæi aiebant in suo magistro fuisse completam, quem (vide blasphemiam) Spiritum paracletum appellabant. Montanus autem & Priscilla nõ vsque adeo blasphemabant, dicebant nihilominus in illis fuisse completam, vt Augustinus contra Faustum meminit. Attamen incõcussa stat catholica ueritas, in illis fuisse completam, neque aliam deinde sperare licere. Iussi nanque fuerunt sedere in ciuitate donec induerentur virtute ex alto ut patet Luc. 24. promissumque illis est, ut baptizarentur Spiritu sancto, ut Act. 1. legitur, quod completum est, cum illis idem Spiritus linguis igneis affulsit. Vnde Io. 6. Nondum erat Spiritus datus, quia nondum Iesus erat glorificatus. Vbi rerum consequentia denotantur, nimirum quòd protinus Christo per resurrectionem & ascẽsionem glorificato, Spiritus fuerit plenissime datus. Ad argumentum ergo ut respondeamus, negatur Ecclesiam nondum cognouisse omnem ueritatem iuxta Christi pollicitationem. Intelligitur nanque promissio illa de omni ueritate, quæ est ad salutem necessaria, quam quidem plene fuerũt Apostoli docti, ipsique Christianam familiam docuerunt, secundum illud. Ite & baptizate omnes gentes, docentes eos seruare quæcunque dixi uobis. Quocirca ubi Petro Christus promisit quod sua fides nõ esset usque ad finem seculi ecclesiam defectura, illic pollicitus est quod esset necessariam omnem ueritatem cognitura. Vbi tamen illius cognitione indigeret, Quare non simul omnia nouit, sed nouis obortis hæresibus temporum curriculo, sicut auro ra consurgens, magis ac illuminatur Sunt tamen alia quæ non sunt de necessitate salutis. Et hæc non decuit Apost. aut doceri, aut docere. Vnde eodem cap. Act. 1. Non est, inquit uestrum, nosse tempora uel momenta quæ Pater posuit in sua potestate. Ad secundum respondetur, quod cum Christus Euangelium suum appellauerit Euangelium regni cælorum, stultissima hæresis esset aliud præstolari uerbum autem Christi August. in epistola 3. ad Esycium, quæ est 70. multis modis exponit. Primum enim Redemptor nihil aliud sibi uoluit quam quod non esset finis mundi venturus antequam Euangelium prædicaretur in vniuerso mundo, quanto autem tempore post eiusmodi prædicationem esset venturus, non declarauit. Secundo vt Chrysostomus, & alij interpretantur, non tam de fine mundi quam

Manichæi.

Montanus.

Augustini veritas catholica.

Ad primũ arg.

Ad secũdũ arg.

August. Prima interpretatio citati loci.

Secũda.

quam de Hierosolymitana euersione illic loquebatur. Vnde statim subdit. Cum ergo videritis abominationem desolationis, &c. tunc qui Iudæa sunt, fugiant ad montes. Quocirca idem Chrisostomus ante illam subuersionem opinatur Euangelium fuisse prædicatum in vniuerso orbe, secundum Propheticum verbum quod ad Roman. 10. citauit Apostolus, In omnem terram exiuit sonus eorum. Nam si non intelligeretur tunc iam completum nullam esset argumentum Pauli, quo volebat Iudæos excusatione denudare, quam sibi prætexerint, quod nō receperint fidem, quam non audissent. Tametsi Augusti. in eadem epistola contendant nondum tunc temporis Pauli impletū fuisse vaticiniū illud quā uis per verbum præteriti fuerit prolatum. Quoniam & Propheta similiter illud protulit: & tamen ætate sua nondum erat impletum. Cui simile & illud est alterius Psalmi. Foderunt manus meas & pedes meos. Et certe citra stupendum miraculum non potuisset, in totum terrarum globum tuba Euangelica tam breui intonuisse, vt latius loco citato super Paulum scriptum curauimus. Hierony. autem super eundem locum Matthæi litem per hanc distinctionem conatu dirimere Euangelium dupliciter intelligi potest diuulgari. Vno modo ita vt fama Christiani nominis euolet. Et hoc modo fieri potuit, vt Apostolorum seculo eadem fama à gente in gentem per ora delata in vniuersum permanauerit orbem, non tamen cum illa energia vt Christi fides vniuersis persuaderetur. Alio ergo modo contingit vt cum effectu sic prædicetur fides, vt in culpa omnes constituat, qui eam non recipiunt. Et hoc modo tenendum est cum Augustino, quod nondum fuerit Euangelium vniuerso orbi euulgatum. Vnde infert S. Thom. quod si priori modo prædicatio. Euangelij intelligatur, subintelligendum est cum Chrysostomo tunc subsequutum esse finem, hoc est, Hierosolymorum excidium. Post quam vero posteriori modo vniuersum orbem compleuerit, tunc demum subsequetur mundi consummatio. Nam negari non potest, quin eodem loco Christus de vtroq. fine & termino permistim loqueretur.

Chryso-sto.

Paulus.

August.

Hieron.

QVÆSTIO VIII.

DE COLLATIONE LEGIS noue cum veteri.

S. Tho. 1. 2. quæst. 107.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex noua sit veteris complementum.

Postquam lex diuina in veterem & nouam est distincta, scire expedit, quibus modis hæc ab illa distinguatur. Et arguitur primo a parte negatiua, quod nullo distinguantur modo. Vtraq. lex data est colētibus Dei fidem, vtpote finem qua, vt ad He. 11. ait Pau. impossibile est placere Deo eadem autem cum nostra antiquorumq. fides, vt supra expositum est, ergo eadem est, ergo eadem est lex. Secundo arguitur, quod noua non sit veteris complemētum Complere enim huic opponitur quod est euacuare, & inueterare, lex autem noua euacuauit antiquam, secundum illud ad Ephesios 2. Legem mandatorum decretis euacuans, eamq. inueterauit, hoc est, antiquauit, secundum illud ad Heb. 8. Nouum testamentum veterauit prius. Quod præterea & Christus facto ipso monstrauit nam multa etiam fecit, vt est illud Matth. 5. Audistis quia dictum est antiquis &c. Ego autem dico vobis, vnum autem contrarium non complet, alterum, ergo noua veterem non compleuit. Tertio, Si noua esset veteris complementa, sequeretur, quod in illa fuisset contēta tanquam veritas in figura, multa autem credenda nobis tradita sunt & agenda in noua lege, vt sunt sacramenta & consilia, quæ in veteri non extabant, ergo nostra non continebatur sub illa, atq adeo neque illam compleuit. Contrarium asseruit Christus Matthæi 5. Non veni soluere legem, sed adimplere. Vnde & subdit, Iota vnum aut vnus apex non præteribit, donec omnia fiant.

Primū argum.

Argu. 2.

Argu. 3.

Et hæc quoque quæstio in superioribus tacta fuit & bona ex parte definita Sed vt recentes adhibeantur rationes tribus etiā num conclusionibus secundum argumentorum

Prima conclō. Probō.

torum numerum diluetur. Prima Lex Euãgelica neque prorsus est alia ab antiqua neque omnino eadem, sed sic ab illa distãs, vt perfectum ab imperfecto. Probantur partes omnes. Cum vna quæ liber lex finẽ habeat peculiarem, illæ sunt omnino diuersæ quæ in diuersos tendunt fines, sicuti leges reipublicæ per Regem administratæ aliæ essent à legibus alterius, quæ per aristocratiam gubernaretur, atque a legibus illius quæ regeretur per democratiam. Illæ autem leges quæ ad eundem ordinantur finem, quarum tamen vna proprius ad eundem accedit finem, quam altera, non latius differunt quam sicut perfectum ab imperfecto sub eodem fine, vt leges quæ adultis perfectisq. viris ponuntur atq. illæ quibus instituunt pueri. Exemplum est in motib. naturalibus. Motus enim sursum alius est à motu progressiuo, sed tamen intẽsior calefactio non est omnino diuersus motus à remissiori. Ad propositum ergo, cum lex noua & antiqua ad eundem redant finem, nam idem est Deus vtriusque testamenti, qui illos vt pueros sub pædagogo ad vitam æternam educabat, nos vero tanquam viros prouectos ad eandem beatitudinem instituit, secundum illud Rom. 3. Vnus Deus est, qui iustificat circuncisionem ex fide, & præputium per fidem, non sunt omnino diuersæ, sed differunt sicuti lex timori, quasi ferula coercens pueros, vt ad Galat. 3. significat Apostolos, & lex charitatis, quę est vinculum perfectionis, qua nos Christus peculiariter instituit, vt expositum est. Hanc conclusionem q. 1 artic. 1. huius libri fusius luculentiusq. exposita relinquimus, nempe quemadmodum lex nostra cũ sit antiqua perfectior, quod modo per eius sacramenta gratia conferatur, per quam solam supremum finem legis adipisci possumus. Nam illi nõ per legem, sed per fidẽ & gratiã eiusdem nostri auctoris seruabantur. Et ideo non opus hic nobis est amplius immorari. At vero quia diximus illam fuisse legem timoris, nr̃am vero caritatis & amoris, qua breui dr̃ia ait Augustinus cõtra Adaman. Manichæ. legem nouam a veteri diuersificari, non est id memoria prætereũdum, quod in præcedẽtibus adnotauimus, non defuisse in illa lege quosdam, qui ducerẽtur amore. Nam illis etiam pręceptum erat Leuit. 16. Diliges proximum tuum. Et Deu. 6. Diliges Dominum Deum tuum. Et in nostra aliqui contra trahuntur timore, nam & nobis comminatus est Christus ignem æternum. Discrimen ergo non est sumendum ex cõditione singularum personarum, sed ex conditione statuum ambarum legum in genere. Etenim quoniam ille erat puerorum status, qui metu potius arcentur a malo quam ratione ducantur ad bonum: noster vero status sit liberorum, quos Christus a lege & morte, vt habetur ad Ro. 8. liberauit, & liberi amore potius filiali quam seruili metu ducantur, nostra dicitur lex amoris, illa vero timoris. Ac pari modo de alia censendum est dr̃ia, quam idẽ Augustinus contra Faustum li. 4. inter easdem leges cõstituit, nempe quod illud testamẽtum ideo dicatur vetus quod præmia tantum temporalia caducaque promittebat quæ senescũt, nostrum vero nouum: eo quod sempiterna pollicetur, quæ semper virescunt: non inquam sentiendum est discrimen inter personas: nam & illic aliqui alliciebantur æterno præmio: & hic vice versa nonnulli pelliciuntur temporali. Etenim & Marci 10. promittitur relinquentibus domos & fratres, quod centies in hoc tempore accipiẽt, præter vitam æternam: sed hæc differẽtia inter status est dignoscenda. Nam pueri præsentibus munusculis inescantur, quæ ideo illic erant frequentissimæ: nobis autem rarissima, vtpote qui tanquam viri ad absentia potius, sed tamen sempiterna inhiamus. Horum etiam instar intelligendum est discrimen aliud quod Apostolus ad Rom. 4. internoscit, vbi legem antiquã, appellat factorum nouam vero, legem fidei. Haud enim denegandum, est quin & illic locum etiam haberet fides Christi, per quam tam illi quam nos iustificamur. Neque viceuersa negãdum quin & lex nostra contineat facta, tam moralia, secundum illud Matt. 5. Benefacite his qui oderunt nos, quam ceremonialia vt sunt sacramenta, secũdum illud Lucę 20 Hoc facite in meam commemorationem. Sed tamen quia lex illa plurimum præsertimq. in factis illis, puta in ceremonijs posita erat, quæ non, vt nostra sacramenta iustificabant, neque vero moralium opera, sed sola fides Christi salutem operabatur, nostra vero lex præcipue, vt expositum est, consistit in interna fide & gratia, quam abunde Spiritus sanctus in nos effudit, lex illa dicebatur lex factorum, nostra vero per antonomasiam lex

Paulus.

August.

Qualiter discrimen positum sit accipiendum.

Qua rõne lex vetus appellatur lex factorum, noua vero lex fidei.

Secūda conclusio. Vide auctorē in c.3. Epistola ad Roma. lex fidei & gratię. Secunda conclusio: Lex nostra fuit antiquæ complementum Omne enim perfectum id quod imperfectum est, complet, eius supplendo defectus. Hunc autem supplendi modum in calce expositionis cap. 3. ad Ro. super illo verbo, Legē ergo destruimus per fidem? Absit, sed legē statuimus, fuse dilucidauimus. Est enim in lege duo considerare, scilicet & finem, & precepta, finis autem legis illius duplex erat. Vnus communis illi & nostræ, qui est per iustitiam perducere in vitam eternam, alter vero illi peculiaris, puta futuras veritates prefigurare. Præcepta vero erant in triplici genere, moralia scilicet ceremoniali, ac iudiciali. Et quantum ad hæc omnia, absolutissime lex nostra compleuit veterē.

Quot modis lex fuit complemētum ueteris. Primum omnium quantum ad finem illū supremum, qui est, iustificare, illam compleuit, id quod non ualebat perficiendo. Nam cum opera illa de se non iustificarent nisi in fide Christi, quare quotquot iusti vita defungebantur, in limbo, ceu in deposito tenebantur reconditi, aduentum eius prestolantes, qui aditum illis ad regnum panderet, & lator nostræ legis beneficium illud quod illi expectabant, exhibuit, merito lex nostra hac ratione illam compleuit.

Paulus. Vnde Paul ad Ro 8. Quod impossibile erat legi, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati danauit peccatū in carne, vt iustificatio legis.(.i. quam expetebat lex) impleretur in nobis. Deinde & alterum eiusdem legis finē scilicet significare, quod proprium erat ceremonialiū, impleuit, exhibendo veritatum lumina, quarum lex illa vmbram gerebat. Vnde ad

Paulus. Collossen. 2 ait Pau. ceremonias illas fuisse futurorum vmbram, corpus autem Christi hoc est eorum veritatem pertinere ad Christum. Ob idque lex illa dicebatur lex vmbrę & figuræ, nostra autem lex veritatis. Secundo & præcepta ipsa perfecit compleuitque Christus lege noua, & facto & verbo, facto scilicet seruando legem nam & circumcisus est & oblatus templo, & alio persoluit legalia, iuxta illud ad Gala. 4. Factum sub lege Verbo autem tripliciter eadem impleuit, hoc est perfecit precepta. Primo, sc licet legitimum intellectum depromendo, vt homicidij & adulterij, quorum sensus Pharisæi deprauauerant, docētes tantum prohiberi illic manum non animum Christus nanque docuit animi etiā affectiones illic compesci. Secundo, & cautelas adhibuit tutius illa seruandi, vt non iurare omnino, neque per cœlum, &c. nisi necessitate intercedente. Et tertio superaddendo consilia, vt patet Matth. 19. vbi iuueni asserenti seruasse præcepta, consuluit vt si esse perfectus vellet, diuenditis quæ haberet, sequeretur se. Cum ergo Christus his modis legem impleuerit, meritò illam absoluit, ac subinde ostēdit per Euangelium esse exclusam non tamen destructā, vt ait Pau. quia permanet in testimonium nostrę

Tertia conclu. Tertiæ conclusio: Lex noua continebatur in veteri, non quidem actu, sicuti locatum in loco, sed virtute vt perfectum continetur in imprefecto, puta animal in embryone; & actus in potentia, videlicet species in genere, & arbor in semine Conclusio ex dictis palam fit manifesta. Quo quidem sensu intelligitur illud Ezech. 1. Rota erat in rota

Gregorius. Chryf. hoc est, Gregorio interprete, nouum testamentum in veteri. Vnde Chrysostomus exponens illud Marci 4. Vltro terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica, ad tria id genera legum accommodat. Lex enim naturæ tantum herbescere valuit: Lex vero Moysi, spicas protulit, quas Euangelica pleno frumento compleuit.

Ad primū arg. Ad primum igitur argumentum respondetur quod licet eadem fuerit fides antiqui & noui testamenti, inde tamen solum colligitur, quod fuerint vna lex ex parte finis, attamen quia fides eadem alterum tunc habuit statum, quo scilicet sperabantur futura, alterum vero in nostra, quo illis potitur præsentibus, quadantenus sunt diuersæ leges.

Ad secūdū arg. Ad secundum vero, negatur impletionem, quemadmodum expositum est euacuationi & antiquationi esse contrariam, immo ceremonialia per hoc quod veritate impleta sunt, fuerunt euacuata, hoc est mendacia deinde facta, moralia vero non fuerūt euacuata, sed neque iudicialia sic, quin iustitui rursus possint, præcepta vero Christi, vt Augustinus Faustum docuit, non erant antiquis contraria. Lex enim verbi, gratia, libelli repudij, non præcipiebat vxorem repudiare. Tunc enim contraria esset ei repudiandi prohibitio, sed id permittebat, docens tamen, vt non facile dimitterentur vxores. Cui quodammodo concinuit lex Christi, docens, vt non dimitterentur nisi fornicationis caussa. Correxit

tamen antiquam legem vt non dimitteren tur nisi quo ad iorum. Pari modo dicendũ de prohibitione iuramenti, & de mitigatio ne legis talionis, aliqua. n. duro illi populo, & peruicaci indulgenda erant quę Euange licis non decebat permitti. Ad tertium denique respondetur, quòd omnia quę in nouo testamento proponuntur explicite crededa, implicita latitabant in veteri, immo & omnia quę pręcipiuntur agenda, quam vis excelsiora videantur, quam quæ illic palam extant, quantum ad substantiã, illic omnia pene recondebantur. Sed quia non ab omnibus erant percepta, luculentius, sint ac locupletius per Christum exposita.

Ad tertiũ arg.

ARTICVLVS II.

Vtrum lex noua grauior sit quam antiqua.

Arg. 1. POstremo comparanda est lex nostra ad veterem in grauitate, & arguitur, quòd sit grauior, tum quòd non solum externos actus, verum & internos prohibet, in quibus comprimẽdis angor & labor est, tum etiam quod illa accedentibus ad Deũ prosperitatem temporalem policebatur nostra vero tribulationes, secundum illud 2. ad Cori. 6. Exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus in necessitatibus & angustijs. In contrarium autem est testimoniũ Christi Matt. 6. Venite ad me omnes, qui laboratis & oneratis estis, nempe secundũ expositionem Hilarij, oneribus legis quorum meminit Petr. Act. 15. Vnde & subdit. Iugum meum suaue, & onus meum leue.

Hilari⁹ Distinc.

Prima conclu. Ad quæstionem supposita distinctione duabus conclusionibus respondetur. In lege enim. duplicem est considerare difficultatem, & laborem scilicet tam ex parte obiecti, quam ex parte modi agendi. Sit ergo prior conclusio difficultas ex partes obiecti perpendatur, multo erat grauior antiqua lex quam noua, nempe quæ non solum Decalogum, verum & numerosissimã importabilemque, vt ait Petrus ceremoniarum iudiciorumque sarcinam humeris illius populi imponebat. Sic enim congruens erat indomitam, illam gentem, & ad nouitates procliuem exercere, ne otium eis maloru occasionem offerret. Cum tamen nostra

Secũda conclu.

Probõ conclu.

præter ipsissimam naturę legem non nisi sacramenta, eademque in bonum nostrũ imperauerit. Posterior conclusio. Si difficultatem ex modo agendi existimes, & illa que Christus expressit, animaduertas grauior est quodam modo nostra illis tamẽ pręcisè qui non sunt virtutum habitibus imburi. Expressit enim nobis vt animi etiã motus componeremus, quos vt 5. Ethic. auctor est Arist. reprimere carentibus habitu, quam difficillimum est. Ait. n. operari iusta facile esse, sed tamen operari iuste, hoc est, animi promptitudine, & alacritate per quam difficile, quousque per ingenitos habitus virtu es dulcescant. Vnde super illud Matt. 5. de minimis mandatis ait Chrys. Mandata Moysi in actu facilia sunt vt, Non occides, Non adulterabis, mandata vero Christi s. Non irasceris, Non concupisces, in actu difficilia sunt. At vero Augu. super illud 1 Io. 5. mandata eius grauia non sunt. Grauia inquit, non sunt amanti, sed non amanti sunt grauia. Circa priorem conclusionẽ hoc nõ est, quin admoneamus dissimulandum, ꝙ etsi in Euangelio facultatẽ Christus ecclesiæ reliquerit super addendi sanctiones nouas, eadem tamen facultate Antistites quã tẽperatissime, & moderatissime vti debent, ne Magistri iugum, quod leue suaueque ipse esse voluit, molestum atque acerbum red dant. Quare primum omnium in hisce legibus condendis id debet sanctissimum eis esse perspectum, vt nulla cõdatur lex nisi quã ad tutiorem custodiam Euangelij duxerint necessariam. Et enim Euangelium murus Syon, quem ecclesia circundare debet antemurali Mox cauendum est, ne legum multitudo ipsas vilipendio exponat, atq. adeo caussa sit, vt non opere expleantur, sed pretio redimantur, ac subinde diruto antemurali concutiatur murus. Vnde August ad inquisitiones Ianuarij de eiusmodi legum multiplicationibus. Ipsam, inquit, religionem nostram, quam in manifestissimis & paucissimis celebrationum sacramẽtis Dei voluit misericordia esse liberam, seruilibus premunt oneribus, adeo vt tolerabilior sit conditio Iudęorum, qui legalibus, sacramẽtis, non humanis pręsumptionibus, subijciuntur. Circa posteriorem vero conclusionem, & hic quoque notato, quod nõ astruximus etiam quantũ ad modum operãdi grauiorem simpliciter esse legem nostram, sed quo ad expressionem, quam antiquam, tũ quod

Aristot.

Chrys.

Augu.

Pulchra admonitio rectoribus.

Christiani populi suscipienda.

Augu.

Illustratio posterior conclusio.

quod etiã illa sanè intellecta internos quoque animos compescebat. Dum enim homicidium prohibebat & adulterium, affectiones quoq. eorum admonebat ex animo conuulsas irritum, maxime quod qui incõpositos corruptosq. patiť animi motus, multo difficillime potest a prauis operibus abstinere. Vnde licet rigida videatur prohibitio interni motus, suauior tamen est ad cauẽdum opus. In summa, vide quam fuerit lex Christi leuis ac dulcis. Tria tantum continet mortalia. s. præcepta, sacramẽta, & cõsilia. Et mortalia quidẽ idcirco iussit, quod cum sint de iure naturæ, nequiuit nõ iubere, sacramẽta vero, licet superaddita videãtur, in hoc tamen præcepta nobis sunt, vt per gratiam quam conferunt, opitulentur nobis ad implẽdum legem, quã porro per nos implere nõ sufficimus. Quare & in hoc lex nostra leuior est, quam vetus, quandoquidem ad eleuandum legis onus, sacramẽta nobis adh buit, quę illis erant onera Sed consilia sic nos Christus docuit, saluberrima nobis esse, vt tamen noluerit præcepti necessitatem habere.

Lex Xp̃i leuis ac dulcis.

Ad arg. factum.

Ad argumentum igitur in contrarium respondetur, quod aduersitates & angores quos lex noua diligentib. Deum offert, ex spe regni iam nobis patentis, & filiali amore dulcescunt. Est igitur operæpretium in calce quæstionis pñtis, quæ de differentijs inter legẽ veterem & nouam instructa est, omnium pro nostra facultate epilogũ colligere, quæ sunt numero duodecim. Prima sumitur a dignitate legislatoris ministrisq. legis, vetus enim per Moysen data est, noua vero per Deum ipsum hominem factũ lata & inuulgata. Quare illa diciť lex Moysi, hæc uero Christi. Secunda attenditur ratione subiecti. Illa nanq, vt proximè dicebamus, extra hominem in tabulis scripta est hæc uero intus in anima. Quapropter illa dicitur corporalis & scripta, hæc vero spiritualis atq. indita. Tertia consideratur ratione temporis. Illa quippe temporalis erat, i. per tempus duratura, nostra uero usque ad finem mundi. Quocirca illa dicitur temporalis, nostra uero perpetua. Quarta ratione uniuersalitatis. Illa si quidem uni peculiari populo data erat, nostra uero uniuerso mundo. Quamobrem illa dici potest particularis, nostra uero vniuersalis. Quinta differentia patet rõne figuræ. Quãdoquidem illa, vmbra erat & figura nostrę, nostra

Epilog⁹ discrepatiarũ legis veteris ac nouæ.

Prima dña.

Secũda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

uero illius veritas, qua de caussa illa umbratilis erat, nostra vero patens. Sexta ratione significationis, nam etsi eadem fides esset illis nobisq necessaria ad salutem tamen, quæ illi implicite credebant futura, nos gesta iam explicite confitemur. Septimũ vtriq. discrimen idemq. potissimũ ex parte perfectionis atq. affectus expenditur. Nam etsi neq. nostra neq. antiquorũ opera sine gratia iustificent, tamen quia passio illis non erat exhibita, neq. sua sacra gratiam, vti nostra, conferebant, lex Euangelica iustificat, quod illa de se præstare non poterat. Quapropter illa dicitur lex operum, nostra vero lex fidei, & gratiæ. Vnde octaua differentia sumit ex natura præceptorum. Illa quippe grauior erat, nostra vero leuior ac suauior. Nona differentia: Lex nostra explicatoria atq. ideo ampliora continent præcepta quam illa, vt puta, quæ actus interiores expressius prohibet. Ac decima, quod consiliorum perfectionem illi superaddit. Vndecima, quod illa temporalia promittebat & comminabatur, quare dicitur: Lex timoris & seruorum nostra vero sempiternam hæreditatem nobis pollicetur. Quare dicitur lex filiorum ac libertatis. Sed duodecima supremaq. differentia est, quod illa cęli portas non aperiebat, nostra vero id nobis pręstat. Quocirca illa lex temporalium regnorum dicebatur, quæ Deus promisit contulitq. illi populo, nostra vero lex regni cœlorum.

Sexta.

septima

Octaua.

Nona.

Decima

Vndecima.

Duodecima.

QVÆSTIO IX.

DE HIS QVÆ IN LEGE NOua continentur.

S. Tho. 1. 2. quæst. 108.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex noua actus exteriores sufficienti ordine instituerit.

POstrema questio de lege noua, atque adeo de tota legum materia mouetur de his, quę eadem Euangelica lege constituta sunt quorum sunt tria genera, nempe pręcepta, sacramenta, & consilia, quibus instituimur,

Primũ argu. a pte negatiua.

stituimur, tam quantum ad externa opera, quam etiam quantum ad internos animi motus. Quæritur ergo primo, vtrum exteras actiones probe instituerit? Et arguitur a parte negatiua, quod circa huiusmodi actiones nihil debuit. Euangelium constituere. Lex Euangelicam est lex Regni cælorum, vt patet Christi prædicatione, Appropinquauit regnum cælorum. Et Matth. 24. Prædicabitur. Euangelium regni, regnum autem huiusmodi non consistit in externis operibus, sed in intimis, secundum illud Luc. 11. Regnum Dei intra vos est. Et ad Rom. 14. Non est regnū Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, gaudium in Spiritu sancto. Quare inter leges veterem & nostram illa supra posita internoscitur differentia, quod illa cohibebat manum hæc vero animum. Accedit, quod & ad Rom. 8. dicitur lex spiritus. Et 2. Cor. 3. ibi Spiritus. Domini, ibi libertas, non est, autem libertas vbi homo ad exteriora opera vel facienda, vel cauenda obligatur, ergo nil debuit de exterioribus officiis decernere. Secundo principaliter arguitur contrario modo, quod manca fuerit & minus sufficiens circa eiusmodi exteriora opera. Lex enim Euangelica ad fidem pertinet quæ per dilectionem operatur, secundum illud ad Gala. 5. In Christo Iesu neq. circuncisio aliquid valet, neq. præputiū, sed fides quæ per charitatem operatur. De fide autem plura explicuit credenda, quæ non erant explicita in lege veteri, ergo debuit etiā de charitate moralia superaddere mandata, quod tamen non fecit, quia solū Decalogum, sicut illa nobis iussit. Item & circa ceremonias ad diuinum cultum pertinentes angustior videtur & breuior, quia tantū sacramenta nobis tradidit cultus autem ecclesiæ reliquit instituendos, sicuti & cum iudicialia multa illic per se Deus adixerit, nulla tamē nobis tradidit, sed reipublicæ tam ciuil quam ecclesiasticæ hoc permisit, est ergo circa exteriora minus sufficiens minusq. prouida quam antiqua, In contrariū est illud Matthæi. 7. Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti qui ędificauit domum suam supra petram, sapiens autem ædificator nihil eorum prętermittit, quæ sunt ad fabricam cō ducentia.

Arg. 2.

In hac quęstione altissima est meditanda Dei prudentia ac benignitas in condēda Euangelica lege. Primum igitur omnium ex superioribus hoc recolendum est fundamentum, quod lex Euangelica non solum altior est quam humana, quippe quę non ad finem tantum naturalem, sed ad supernaturalem nos instituit, verum & quam Mosaica inde præstantior, quod fidem, & gratiam, quam illa præfigurabat, per Christi passionem exhibet, per quam gratiam introducimur in regnum cælorum. Ex hoc enim fundamento colligitur nihil de operibus nostris eādem legem stabilire, quam quę ad eandem gratiam ordinantur ac refferuntur. Atq eo gradu & ordine vnumquodq. prohibet ac cōsulit, quo ad eandem gratiam confert. Hoc præhabito ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur Prima est in operibus exterioribus primum omnium lex Euangelica ceu fundamenta prouidentissime iecit septem sacramenta. Tria enim operum genera in fronte quęstionis ret gimus, scilicet sacramenta, & moralium precepta, & consilia. Probatur conclusio. Gratia, in qua legis substantia consistit, bifariam consideratur, videlicet quantum ad eius generationem, & acquisitionem, & rursus quantum ad eius vsum & exercitium generatio autem eius & infusio, munus supernaturale est, quod nobis Deus per mediatorem, puta per filium suum hominem factum communicat, quare ipse prius secundum humanitatem plenus fuit absq. gratia mensura, eandemq. subinde per eandem humanitatem in pondere & mensura nobis impartitur, secundum illud Io. 1. ca. Verbum caro factum est, &, Vidimus eum plenum gratię & veritatis, &, De plenitudine eius nos omnes accepimus. Et quoniam Deus supernaturalia ipsa ea suauitate disponit, vt admodum naturæ nostrę nobis participentur, nostra autem cognitio a sensibus incipit, decuit eandem gratiam per exteriora nobis signa suppeditari, vt per illa tū certi pro captu nostro efficeremur nostrę salutis, tum etiam noster excitaretur animus ad diuinum cultum. Et hæc sūt septē Sacramenta, de quorum sufficientia non est præsentis loci dicere. Quapropter necessarium fuit vt Christus ipsa tanquam auctor gratię, per se, tum illa institueret, vt Baptismum, Eucharistiam tunc perinde crearet eorūdē sacramentorum ministros, nempe Apo. ac discipulos, totūq. subinde facer

Fundamentū.

Prima conclō.

Probō conclusionis.

dotalem

dotalem ordinem. Secunda conclusio. Non docuit maiestatem ac libertatem Euangelicæ legis vt alia sacramenta, & obseruantiæ, & ceremoniæ per ipsam instituerentur, quam quæ eisdē administrandis sacramentis necessariæ erat, sed hoc debuit ecclesiæ prudentiæ cōmitti. Probatur conclusio ex differentia inter statum antiquæ legis & nostrum. Populus enim illum, vt identidē ex Apostolo adnotauimus erat sicut in puerili ætate sub pedagogo, nondum virili prudētia præditus, & ptcrea figuras vmbrasq. gerebat futurarum veritatum, vtriusq. ergo ratione condecens erat, vt Deus per se illum de cunctis etiam minutioribus per suas leges erudiret, neq. reipublicæ eorum institutiones committeret. Christiana vero familia, tum ætate & prudentia prouector, atq. adeo idonea cui traderetur hæreditas, tum etiam cui per suas ceremonias non alium Messiam deberet præfigurare, non erat cur de eiusmodi ceremoniijs tam peculiariter erudiretur, sed id muneris ecclesiæ concrederetur, atq eo potissimum quod munus illud Christus Spiritui sancto dimisit, quem venturum pollicitus est, vt eandem sanctam ecclesiam doceret omnem veritatem. Ecce de operibus quibus gratiam diuinam assequimur. Illa autem quæ ad eius vsum pertinent, sunt charitatis officii, quę erga Deum & proximum exercemus, quibusq. adeo perdiuinum fauorem eadem nobis augetur gratia. Horum autem operum quędam sunt vel ad eius custodiam necessaria, vel eidem necessariò contraria, alia vero libera sine quibus in ea dē Dei gratia permanere possumus. Sit ergo tertia conclusio: Necessarium fuit vt lex Euangelica opera, quæ necessariam habent cōnexionem ad gratiam per se præciperet & quæ illi obstant prohiberet, hęc autem sunt quæ Decalogus nobis exhibet, & quæ ibi simpliciter continentur, hoc est necessaria consequentia inde colliguntur, quorum q. 2. tres gradus distinximus Conclusio est manifesta, nam legislatoris prudentia in necessarijs non debet deficere. Quarta conclusio In alijs autem quæ hāc non habent necessariam connexionem ad gratiam, non fuit congruens Euangelicæ legi, vt illa in particulari per se Christus definiret: sed, sicut dictum de ceremonialib est, ita & iudicialia reipublicæ tam ciuili quam ecclesiasticæ committeret. Iā enim sæpe dictum est, ceremonialia & iudicialia a moralibus differre, quod non eliciuntur ex principijs naturæ, sed arbitramento quodam generale pręceptum ad speciale contrahunt. Et sicut ceremonialia ad cultum diuinum attinent, ita & iudicialia ad quietum reipublicæ statum. Ratione ergo iam proxime assignata, nempe quod Euangelicus populus prudentia progressus est, & quasi liber ad hæreditatem admissus, relinquendus in his iudicialibus erat suæ reipublicæ, vt contractuum leges & malefactorum supplicia, quæ illic per se Deus constituebat, Antistites Euangelici & seculares Principes suo arbitratu sancirent. Accedit & altera huius ratio, quod lex illa vni eidemq; pusillo populo posita est, nostra vero vniuerso orbi, ille ergo populus cuncta illa seruare poterat, Christianis vero pro diuersitate temporum, regionū, atq. hominum sunt iuditia constituenda. Quare Christum nihil nobis comminatus est neq; pollicitus nisi inferna, & cælestia, & sufficientiam vitæ, hoc enim illud sonat, Centuplum accipietis, & vitam ęternam possidebitis. Alia vero supererogationis opera neq. pręcepit neque omino voluit vt cuncta ab ecclesia pręciperentur, sed aliqua, vt ieiunia quadragesimæ, & quædam festa. Reliqua vero consuluit, & vniuscuiusq optioni reliquit, vt art. 3. videbimus. Ex his ergo trina ratio colligitur cur legem nostram Iacob c. 1. appellauerit legem perfectæ libertatis. Primo, qui tanquam adultis filiis & iam a pedagogia exeuntibus hæreditas possessionem nobis tradidit. Secundo, quod neq; ac ceremonialia aut iudicialia Christus nos vt antiquos, coarctauit, sed libere illa reliquit pręfectis ac magistratibus pro conditione locorum ac temporum instituenda. Sed Tertio, quod illa noluit vt quasi serui metu impleremus, sed ex habitu gratię, vt liberi filii.

Ad primum igit argumēto respondetur, quod etsi regnum Dei intimis cordiū præcipuè consistat, puta in iustitia, pace, & gaudio spūali, nihilominus ex consequenti & ad illud regnum illa pertinent exteriora opera quæ vel extrinsecis morib. foras promanant, vt Dei cultus, & parentum, vel sine quib conseruari nequnt eadem spiritualia, vt homicidia, furta, &c. Quocirca etsi lex nr̄a p̄cipua ꝗ habeat actum, eū nihilominus cohibere dēt ab illis actionib. q̄ ipsū pettur-

Secūda conclu.

Oñditur conclu.

Tertia conclu.

Quarta conclu.

Rō conclusiōn.

Altera rō conclōnis.

Trina rō quare lex euāgelica appellat lex libertatis.

Ad primū arg.

perturbant. Sicuti vice versa prohibendo antiquis manum, ex consequenti prohibebat animum. Ea vero quæ necessaria non habent connexionem ad gratiam, lex euangelica per se non constituit vt vetus. Qualia sunt esca & potus, de quibus Paulus loquitur, vt puta delectus ciborum & ieiunia, quæ non Christus, sed ecclesia eius auctoritate sanciuit. Ad aliud autem membrum eiusdem argumenti satis respōsum est, vbi explicuimus cur lex Euangelica dicatur lex perfectæ libertatis. Ad secundum vero principale respondetur diuersam esse fidei rationem ac moralium præceptorum, nā cum fides naturali rationi excellat, quam ideo nisi per gratiam apprehendere nō possimus, necesse fuit, vt lex abundarioris gratiæ cumulatius nobis expressiusq. mysteria eiusdem fidei detegeret, moralia autē precepta sunt de iure naturæ, quæ ideo iactis in decalogo fundamentis potuit respublica Christiana intelligere. Ad aliud quoq. eiusdem argumenti membrum respondetur, quod cum sacramenta nouæ legis gratiam conferant, necesse fuit, vt auctor ipse gratiæ illa institueret, sacramentorum autem ritus atque ecclesiasticas ceremonias, quia non sunt ad gratiam necessariæ ecclesiæ Christus commisit, cuius supra rationem adduximus. Quod si obiicias redemptorem ipsum ceremonias aliquas Apostolis credidisse, vt patet Lucæ 9. & 10. Nolite possidere aurum, neq. argentum, neque pecuniam in zonis vestris. Respondetur illa ad ceremonias non pertinere, sed fuisse vel permissiones, vel institutiones pro i lo tempore Apostolis necessaris. Permissiones inquam, secundum expositionē Aug. in lib. de consen. Euang. Nam cum Apostoli & verbi predicatores ius habeant exigendi alimenta, illud. Sine pera sine pecunia &c. non tam præceptis formā habet, secundum Aug. quam concessionis, hoc est, non opus est vobis viaticum prouidere, siquidem ius habetis alimenta petendi. Vnde subdit. Dignus est enim operarius cibo suo. Reliqui vero sancti dicunt esse præcepta, non ceremonialia, sed moralia, necesse enim tunc habebant qui in discipulatu Christi recentes erant, neque in paupertate satis assueti, ad eandem mendicitatem erudiri. Vnde iam prouectoribus ait idem Redemptor, Luc. 22. Quando misi vos sine sacculo, & pera, & calceamentis nunquid defuit aliquid vobis? & respondentibus, nihil, adiecit. Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram. Quasi iam tunc statū perfectę libertatis essent ingressi, quando iam relinquendi erant arbitratu suo uiuere.

Ad aliud mēbrū eiusdem argumēti. *Ad secūdū arg.* *Ad aliud mēbrū secundi argumēti.* *Obiectio.* *Solutio.* *August.*

ARTICVLVS II.

Vtrū lex euangelica interiores nostros actus sufficienter composuerit.

POst actus exteriores subsequitur de interioribus cernere, quemadmodum per legem euangelicam Christus illis prouideret. Arguitur ergo de more, quod non fuerint ab ipso abunde compositi. Primo, vt Matth. 5. videre est, etsi decem sint præcepta decalogi tria tamen præcisè quantū ad eorū internas affectiones exacte expressitq. emendauit, videlicet homicidium, prohibendo irasci in fratrem, atq. adulterium, vetando mulieris conspectum ad concupiscendum eam, & circa periuria omnem resecans iurandi voluntatē. Dico vobis non iurare omnino Igitur cū septem alia subticuerit, non satis hac parte compleuit perfecitq. abundantiam iustitiæ nouæ legis super illam veteris. Secundo arguitur. Preter præcepta Decalogi quæ moralia sunt, erāt & iudicialia & ceremonialia, de iudicialibus aūt tria tātum eodē capite correxit, s. repudium vxoris, talionisq. pænam, & inimicorum odium. Sed de ceremonialibus nihil meminit, ergo nō satis humanos affectus cōposuit. Tertio ad legitimam animi compositione pertinet vt nihil homo præter humanum finem faciat. Sunt autē alii humani fines præter inanem gloriā atque mūdanum fauorem, item & alia multa opera præter ieiuniam, orationem, & eleemosinam. Christus autem vt eodem loco videre est, hæc tantum tria fieri cauit, ob inanē mundi gloriam, ergo breuis nimis in eiusmodi institutione fuit. Quarto, solicitudo humana circa ea, quę necessaria sunt, adeo est a natura indita, vt sit etiam brutis animantibus nobiscum communis. Vnde Sapiens. Prou. 6. ad formicam mittit pigrum a qua doceatur prouidere in æstate, quæ sibi sint in hyeme necessaria, institutio autem fidei naturam non tolli sed perficit, non ergo debuit nobis Christus tam solicite humanam solicitu-

Primū argum. *Secūdū* *Tertiū.* *Quartū.*

solicitudinem interdicere vt neque in crastinum nobis prospiciamus. Quinto denique ac postremo arguitur, quod cum iudicium sit actus iustitiæ, secundum illud Psa. Quousque iustitia conuertatur in iudiciū, non erat cur nos tantopere absterreret, ne iudicaremus. In contrarium autem est sententia Aug. in Sermone Domini in monte, vbi super illis verbis, Qui audit verba mea hæc, ait illis Christum verbis significasse, sermonem illum diuinum omnibus præceptis quibus Christiana vita formaretur, esse perfectum.

Quinto.

August.

Ad quæstionem quanam alia conclusione respondeam, quam quod in illo Sermone quo Christus leges vniuerso orbi tulit, vniuersos humanos mores intus & in cute perfectissime informauerit. Singula autem verba singula deposcebant capitula, quibus exponerentur. Verum cum eorum expositio tam late apud sanctos pateat, quibus nos pro modulo nostri ingenij in eorum Commentarijs meditationes nostras appēdimus, persunctorie tenuitque hic transibimus. Dominus enim illic vt sapientissimus architectus primum fundamentum totius Christianæ fabricæ iecit, quod in moralibus est finis, quo cuncti referuntur in mores. Finis autem nostrorum morum est beatitudo & fælicitas, quem ideo primum omnium contra vanam philosophorum opinionem constituit. Beati pauperes spiritu, contra illos qui fælicitatem, vt 1. Ethic. ait Aris. in diuitijs collocauerunt. Beati mites, contra illos, qui illam statuerant in honoribus. Beati qui lugent, aduersus eos, qui illam posuerant in diuitijs. Mox constituto fine, Apostolorum pectora instruxit, quos orbi præfecerat, vt tanquam duces & lumina mundi ab vniuersis terrenorum affectibus tam essent abstracti, quam illis opus erat, qui ceu sal terræ & lux mundi, vniuersum orbem deberent & ab infectione temporalium præseruare, & ad cælestem patriā perducere. Deinde intus nostros animos, vnde operum radix procedit in ordine ad seipsos, quantum ad duo quæ virtuti sunt necessaria, instituit. Primum ex parte obiecti nempe vt non solum a malis operibus qualia sunt homicidium, adulterium, & simil a, abstineremus, verum & ab ipsorum affectibus simus perpurgati: Qui irascitur fratri suo: &, Qui viderit mulierem, &cet. nam scrutator cordium Deus interna pectora præcunctis operibus habet grata. Præterea & intentionem finis vnde laus maxime aut vituperium operis emanat, rectificauit, nimirum cauere iubēs, ne quod caussa humanæ gloriolæ agamus, ne mercedē, qui ipse nobis optat cumulatissimam conferre, ab hominibus prestolantes, potissimo frustremur præmio. Præterea, descendit ad imbuendum homines, quibus officijs erga proximum se debeant gerere. Primum, ne officium vsurpātes Dei, de occultis eius gestis iudicemus, quod quidem iudicum cum caussam nobis offerat proximum nostrum aut odiēdi, aut contemnendi, iniurium est ac nocuum. Mox vt neque in sacrorum iniuriam, quæ ad Deum pertinent negligentes simus, nempe ne ineptis illa atq; in idoneis, ceu porcis committamus. Et super omnia adeo curauit nrām dilatare charitatem vt vsque ad inimicos pertingeret. Postremo denique docuit quemadmodum absq; diuino fauore sanctissimæ legis mandata implere nequimus. Vnde ait, Petite & accipietis, pulsate & aperietur vobis. Cautelamque adhibuit, vt contendamus per augustam portam intrare. Nam virtutis semita, quippe quæ media est inter duo extrema, angusta est, deuiādi autem campus, latissimus. Vnde Arist. scopum inquit, pertingere, vno tantū contingit modo, aberrare vero, infinitis. Quapropter, & a falsis prophetis cauere etiam nobis iussit, qui nos a recta diuertunt. Multa denique alia illic resplendent mandata, quę angustia pręsentis loci exponenda non capit.

Conclō rēsiua.

explanatur conclusio.

Aristot.

Ad primum igitur arg. respondetur, illa tria peculiariter præcepta ob id Christum explanauisse, quod illa perperam Pharisæi populo interpretantur. Censebant nanque in solo opere inesse culpam, non autem in effectu: eo (vt ait S.Th.) quod apparebat illis motus iræ ac Veneris esse naturales. Et præterea forte (vt reor) quia cum non videren: per internas animi commotiones, quę in opus non prorumpunt, vllum irrogari proximo damnum, nullam in illis agnoscebant iniustitiam. Christus autem edocuit illas esse prauas, non modo quia caussa sunt operum, verum quia per se sunt iniuriosę. Odio enim habere proximum, iniuria est. Prohibitioni autem periurij adhibuit etiā iurandi frænum, forte quia iurare verum, nullum putabant esse peccatum, etiamsi temere & absque iudicio fieret, immo id per-

Ad primū arg.

pertinere ad reuerentiã Dei, vt aliqui nunc blasphemia autumant, inquientes quod qui bene, id est, multum iurat, bene credit.

Ad secũdũ arg.

Ad secundum pari modo respondetur, supposito illo discrimine superius inter ceremonialia & iudicialia constituto, nempe quod iudicialia non sic prorsus lex noua reiecit, qui rursum possint institui, sed ceremonialia sic consopiuit, vt nullatenus valeant reuiuiscere. Hac enim de caussa iudicialia quidem Christus correxit, ceremonialia vero minime, sed ablegauit. Bifariã autem Pharisæi circa iudicialia hallucinabantur. Primum nãque nonnulla, quæ permissiones erant, arbitrabantur esse per se iusta & impetata, vt repudium vxoris, & vsuras ab extraneis corradere. Quare vtrunq; illos dedocuit. De repudio enim declarauit non esse præceptum, tanquam æquum, sed ob eorum duritiã permissum, quasi minus malum. Sed vsurarum exactionem inhibuit Luc 6. inquiens. Date mutuum, nihil inde sperantes. quem tamen locum lib. 6. emunctius sumus expositiri. Secũdo modo errabant, existimantes quępiam quę lex facienda propter iustitiam instituerat, eadẽ exequenda fore vel appetitu vindictæ, vel temporalia cupiditate, vel odio inimicorũ. Quocirca tria præcepta in contrarium sensum Christus operæpretium duxit explanare, iudiciale enim illud talionis quod datũ fuit, vt iustitia seruaretur, ipsi vindictæ caussa putabat exequendum, quem ideo Dominus errorem ex eorum animis reuulsit, docens paratos debere nobis esse animos vbi charitas poposcerit, non reddere malum pro malo, sed percutienti vnam maxillam, alteram si oportuerit, præbere. Pari modo ad iudiciũ aliud rependendi quatuor oues pro vna, animos eorum ad cupiditatem irritabat, & ideo docuit vt promptissimus animo lenti nobiscum in iudicia de tunica contendere, permittere & pallium. Tertio denique ex legibus illis quæ ipsis bella aduersus Chananæos, & Iebusæos gerere præcipiebant. colligebant odium aduersus inimicos, esse præceptum Et ideo docuit leges illas iam cessauisse, sed inimicos potius esse diligendos De ceremonialibus autem, caussa iam dicta, nihil meminit, sed vnico verbo cuncta confodit. Nam vbi Ioan. 4. Samaritanæ dixit, Veniet hora quando neq; in monte hoc neque in hierosolymis adorabitis patrem, sed veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate, docens templum destructum iri, docuit pariter omnia illa tẽporalia sacrificiorum impedimenta in spiritualem cultum abitura.

Duplex error pharisæorum circa iudicialia.

Ad tertium arg.

Ad tertium huiusmodi rñsio subiungitr. Cuncta quæ in mũdo expetere mortales possũt, ad illa tria reducuntur, quæ Io. in 1. c. 2. adnotauit, inquiens, Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, hoc est corporales delitię, ac voluptates, concupiscentia occulorum, puta diuitiarum auiditas, & superbia vitæ, puta honoris ambitus, & gloriæ cupido. In antiqua autem lege non promittebãtur delitiæ, imò ab illis populus arcebatur. Quare Christus non opus habuit populum ab illis absterrere Promittebatur tamẽ honoris celsitudo, diuitiarumque exuberantia. Legitur. n. Deut 28 Si audieris vocẽ Domini Dei tui, faciet te celsiorem cunctis Gentibus. Et infrà, Abundare faciet te omnibus bonis. Hæc ergo duo consultum Christo fuit corrigere, ob idque vanam gloriam a trib. operum generib. expulit, ad quæ cuncta officia reducũtur. Quidquid. n. homo facit, aut sui ipsius gratia peragit, & id significatur ieiunij noĩe, quo homo suas sedat voluptates, aut amore proximi, cuius generis est eleemosyna aut propter diuinum cultum, qualis est oratio Ex his. n. tribus eo quod opera sunt supererogationes, solent homines mũdi auram ambire. Ne autem aliquid facerẽt auaritiæ caussa, prohibuit statim dicens, Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra.

Adquartum ar.

Ad quartum respondetur, Deum nõ interdixisse nobis necessariam solicitudinẽ, sed superfluam, quę in qua tuor consistit. Primum qui finem in rebus tẽporalibus constituit, Deo propter temporalia seruiens, pluris. s. ea estimans, quam ipsum. Et ideo ait. Nolite thesaurizare vobis. Nã qui thesaurizat, in thesauro finem constituit, ob idq; subdit. Vbi est thesaurus tuus, ibi est cor tuũ. id est intentio, qui est actus circa finem. Secũdo, ne simus sic circa temporalia soliciti, vt de auxilio diuino diffidamus, cui curæ est nostri etiam in tẽporalibus Ideoq; adiecit, Scit. n. pater vester quid opus sit vobis antequam petatis eum. Tertio, ne homo sic sit solicitus quasi sibi ipsi confisus, ob idq; ait neminem posse ad staturam suam quidpiam adijcere. Quarto, ne plus iusto, solicitudo nos futurorum præoccupans angat. Propter quod ait. Nolite soliciti esse in crastinũ. Pari modo neque iudiciũ publicum prohibui sine

quo

quo homines vitam transigere nequeunt, sed temerarium, puta ne de occultis sine caussa leuiter præcipitetur.

ARTICVLVS III.

Vtrum congrue lex Euangelica consilia nobis quædam adiecerit.

Vltimum, quod in lege Euāgelica cōsiderare restat, est consiliorum ordo, quo nos Christus super omnes mundi nationes ad beatitudinis culmē euexit. Quæritur ergo, vtrum congrue sint consilia per legem Euangelicam nobis adhibita? Et arguitur primo, quod nulla sint consiliorum opera. Vniuersa enim quæ homo reddere Deo potest, eidem virtute præcepti dilectionis, quo ipsum super omnia tenetur diligere, debet, vtpote quod ex nihilo nos cōdidit qua ratione quidquid sumus, ac subinde possumus, illi debemus. Vnde 1 Paralipo 29 Tua sunt, inquid Sapiens, omnia, & de his quę de manu tua accipimus, dedimus tibi, nullum ergo restat supererogationis opus, quod sit consilijs. Secundo arguitur: Si in rem mortalium erāt consilia, non erat cur Deus non eadem antiquis traderet, sicuti nobis, in antiqua autem lege talia consilia non legimus, non ergo Christus ea debuit superaddere. Tertio: Consilia dantur de his quę sunt ad finem expedientia, non autem eidem hominibus omnia expediunt: ergo non debuit Dominus noster consilia determinare, sed vel cuiusque arbitrio relinquere, vel sapiētum prudentiæ, qui quos nossent idoneos, consiliorum opera admonerent. Quarto: Si aliqua essent consilia, maxime illa quæ ad perfectionem vitæ pertinent, illa autem inter precepta Christus posuit Matth. 5. vt inimicorum dilectionem, & præbere alteram maxillam vnam percutienti. In contrarium est illud Sapient. Prouerb. 27. Vnguento & varijs odoribus delectatur cor, & bonis amici consiliis anima dulcoratur. Christus autem, vt est sapientissimus, ita & nobis maxime amicus: ergo eius consilia maximum nobis afferunt emolumentorum pondus.

Ad primū arg.

Secūdū.

Tertiū.

Quartum.

Solutio quæstionis tribus conclusionibus continetur. Prima est Multa sunt consilia de iure naturæ, quæ non solum sub lege scriptas, verum & ante illam semper fuerunt virtutis officia. Probatur: nam miseris etiam citra casum grauis necessitatis occurrere, semper fuit officium, & voluptatibus mundi parcius vti, quam lex permitteret ob aliquam bonam caussam In summa, illis renunciare quę licite homo posset facere, consilium semper sapientes duxerunt. Secunda conclusio: Congruentissime in lege noua non modo naturalia illa consilia explicita sunt, verum & alia recenter adhibita, quæ non erat in veteri Probatur. Hoc inter consilium opera, & ea quæ sunt in precepto, interest, quod præceptorum opera sunt de necessitate salutis, opera vero cōsiliorum sunt supererogationis officia, per quę expeditius ad charitatis perfectionem peruenitur. Cum ergo inter legem veterē & nouam hoc fuerit inter stitium, quod illa erat lex seruitutis & timoris, nostra, vero, lex libertatis, fit consequens, vt & illi cōgruerit non ponere nisi precepta, & nostre, vt consilia adhiberet quæ libere quisq. exequi posset. Tertia conclusio. Consilia Euangelica atq. adeo omnia naturalia ad tria reducuntur genera scilicet paupertatis, continentiæ, & obedientiæ. Probatur. Consilia, vt proxima conclusione assertum est sunt illa per que homo expeditius ad charitatis perfectionem progreditur, est autem hō inter spiritualia bona, quiq. charitas comparatur, & temporalia quibus eiusdem charitatis via impeditur, sic constitutus, vt quo illis proprius accedit, a temporalibus eo longius absit, & vice versa, temporalium autem, vt nupertime adnotabamus, tria sunt genera. si concupiscentia carnis, concupiscientia oculorum, & superbiæ vitæ. Quapropter qui in huiusmodi sic fine cōstituit, vt regulas vitæ secundum istorum effectū instituat, prorsus sit charitatis expers, ob idq. p pcepta īstituimur, vt debite ac iuste illis ea prescripto vtamur, aīos vero ab illis prorsus euellere, nō est cūctis, imo neq. multis in hoc seculo possibile. Quare sub consilio Christus id cuiq. reliquit, vt per capere posset, caperet Per paupertatem autem abdicamus a nobis oculorum concupiscentiam, hō est facultates ac diuitias per continuam vero concupiscibilia oculorū. hoc est tactus delitias, sed per obedientiam, oculorum superbia, hoc est honores & mundi fastus Illa ergo tria in capite statim suarū legum Christus proposui, videlicet. Beati

Prima conclu.

Probō conclusionis.

Secūda conclu.

Tertia conclu.

Rō conclusionis.

Suadet conclu.

pauperes

pauperes spiritu. Beati mites, Beati qui lugent. Quæ quidem Apostolis rationem status, vt super eisdem verbis scriptum reliquimus, necessaria erant, reliquis autem relicta sunt in consilio. Vnde, vt Matthæ. 16. legitur, ait Petrus. Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Quamobrem Apostolici viri, hoc qui Apostolicum institutum imitari contendunt, hæc tria vota suscipiunt, iuxta documentū Christi ad iuuenē. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus & sequere me. Vbi verbo sequelę, obedientiam expressit, quæ votorum supremū est atq. aliorum finis. Ob hoc enim seculo vale dicimus, vt Christum expeditiores sequamur. Hæc igitur simpliciter sub cōsilio collocantur, ad quæ capita cuncta reducūtur. Nam eleemosynam extra caussam necessitatis erogare, ad consilium attinet paupertatis, & licitis voluptatibus abstinere, ad consilium continentiæ, & aliquando hominem suam non sequi vbi licuerit, voluntati, ad consilium quodammodo obedientiæ, vt offensam remittere, cuius posses vindictam exigere. Quod si interogas quæ sint noua illa quæ adhibita sunt in noua lege? *Quęstio* In primis virginitas vsq. ad Deiparam virginem nō legitur fuisse in consilio. Et præterea vt prorsus homo cuncta confirmato voto relinqueret, quod cum Christus inueni obtulit, quasi de re noua stupuit. Quo alludit, & illud Petri, Quid ergo erit nobis? Quasi quid fecimus, quod nemo hactenus fecit. Tametsi & in legem naturæ licet non religiones gratia, sed philosophādi, de Diogene & multis Pythagoreorum, historiæ tradunt opulentiam splendoreq. humanum abiecisse. Et vt nos super cap. 3. Matthę, in descriptione deserti quo Ioannes pænitentiam prædicauit, enarrauimus Fuit etiam inter Iudæos Aessenorum collegium, quorum Iosephus lib. 18. antiquitatum meminit, Et Solinus c. 48. qui à communi hominum conuictu semoti, absque vxoribus anachoretarum vitam degebāt. De his autem latius in lib. 7. sub titulo. De voto.

Solutio. *Ioseph⁹ Solinus.*

Ad primum igitur argu. negandum est, quidquid nos facere possumus, Deo debe ri ratione præcepti. Consultissimus nanq. & in nos pientissimus Deus in obligando nos suis regib. non tantum eorum rationē duxit, quæ nos illi deberemus, sed eius, quod imbecillis nostra natura præstare posset vnde Pau. de virginibus, inquit præceptū nō habeo, consilium autem do. Quin vero pręter sacramētorum præcepta nihil amplius nobis iussit, quam quod in iure naturæ positum est, hoc autē iure nemo tenetur quātum potest semper facere, sed consilia non cōtemnere, & nihil animo admittere quod dilectioni Dei sit aduersum, hoc est enim diligere eum ex toto corde & ex tota mente. Et sic est intelligendū illud Eccl. 9. Quodcunq. potest manus tua, instanter operare. Nam si sensum faciat consilij, nihil contra nos. Si autem vim habeat præcepti intelligitur vt quicunque pro suo statu faciat, quod debet. Neque vero ex contemptu & consiliorum vilipēdio omittat ad perfectionem tenderetur S. Tho. 2 2 q. 186. art. 2. expositor est. Quocirca neq. cui cōsilia sequūtur, ad altiorem gradum charitatis obligātur quam alij, sed præstantiori via secūdū suam professionē ad charitatē tēdere, quæ est præceptorum finis. Sed hæc nō sunt pręsentis speculationis, libro enim octauo, qui est de voto, terū hæc præssius attingemus. Secundum autem argumentum secūda conclusio dissoluit, vbi reddita est ratio cur decentius lex euangelica quam vetus cōsilia tradiderit. Ad tertium respondetur, quod Christus proponens consiliorum opera, ob id ea nemini præcepit, quod videbat non cūctis expedire, sed reliquit cuiusque optioni, vt Matth. 19. Si vis perfectior esse, &c. Et rursus. Qui potest capere, capiat. Ad quartum demum respondetur, quod illa consilia quę sunt de iure naturę sæpe accidit vt sint in præcepto. Ob idq. quantum ad animi præparatione tenemur prompti, esse vbi necessitas exegerit, illa implere. Quamobrem Christus præceptorum numero eadem adscripsit, sed tamen extra necessitatis casus sunt in consilio.

Ad primū arg. *S. Tho.* *Ad secūdū arg.* *Ad tertium.* *Ad quartum.*

Finis Libri Secundi, de Iustitia & iure.

FR. DOMINICI SOTO SEGOBIENSIS, THEOLOGI, ORDINIS PRAEDICATORVM.

Liber Tertius de Iustitia & Iure.

PROOEMIVM.

AD Iustitiam, de cuius virtute præsens a nobis opus institutum est, ius pertinet, quapropter de Iustitia & Iure illud inscripsimus. Ius autem bifariam, vt in fronte primi Libri dicebamus, vsurpatur, videlicet & pro rationis regula, prudentiæq; dictamine, per quam regulam æquitatem iustitiæ perpendimus, quales sunt leges. Præterea pro æquitate ipsa quæ obiectum est Iustitiæ, nempe quam Iustitia in rebus constituit. Igitur cum de iure priori modo, hoc est de legibus, duos hactenus libros absolutos dederimus, subsequitur, vt ad definitionem Iustitiæ propius accedentes de iure dicamus, posteriori modo accepto nomine, vtpote per quod eadem constituenda est Iustitiæ definitio. Continet enim liber præsens, ordine tertius, iustitiæ tractamum ingerere, eiusque diuisiones in legalem & particularem, inque distributiuã & commutatiuam, prioremque eius speciem scilicet distributiuam, vbi de acceptione personarum disputamus. Quam materiam edisserit Sanctus Thomas 2.2. q.57. & infra.

Gemina acceptio iuris.

Partitio libri.

S. Tho.

QVAESTIO PRIMA, DE IVRE.

S.Thom.2.2.quæst.57.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum ius sit obiectum iustitiæ.

Primũ arg. partis negatiuæ.

QVæritur ergo primo, verum ius sit obiectum iustitiæ? Et arguitur à parte negatiua ex verbo Celsi Iurisconsulti lib. 1. de Inst. & iure. Ius est ars boni & equi, ars enim non est obiectum virtutis iustitiæ, quæ est in voluntate, sed per se virtus intellectualis, vt 6. Ethic. auctor est Aristo. Secundo, Iustitia præcipue nos Deo subiicit, secundum illud Aug. in lib. de moribus Eccl. Iustitia est amor tantũ Deo seruiens: & ob hoc bene imperans cæteris, quæ homini subiecta sunt ius autem ad diuina non pertinet ad humana. Sic n. Isid. 5. c. 2. distinguit inter fas & ius, quod fas sit lex diuina: ius autem humana, ergo ius nõ est obiectum iustitiæ. In contrarium autem est tam idem Isidorus quam Philosophus, ait enim ille ibidem, quod ius dictum est quasi iustum. Et refertur dis. 1. can. ius. Et Philosophus in principium 5. Eth. Omnes, inquit talem habitum volunt dicere iustitiam, à quo operatiui iustorum sunt.

Aristot.

Secũdũ arg.

Augus.

Isidor⁹.

Aristot.

In vestibulo statim quæstionis primum omnium supponendum est iustitiam vno modo accipi generali nomine pro virtute.

Diuisio iustitiæ Philosophus.

Sic

Sic enim acceptam Philosoph. 5. Ethic. c. 1. appellat illam totam virtutem. Vnde & iustus idem est quod studiosus quicunque sit insignitus virtute. Et ratio amplissimi huius significatus est, quod in omni virtute extat obedientiæ ratio legi debitç. Quidquid autem rationem debiti claudit, iustitiæ formam induit. Quo vtiq; significato accepit Christus Mat. 5. & iustitię nomen. Nisi abũdauerit iustitia vestra, &c. Et, Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus. & Pau. 1. ad Tim. 1. Iusto nõ est lex posita, Atq; hoc pacto non tractamus hoc de iustitia, neque habet peculiare obiectũ, sed suum cuique virtuti est proprium, nempe id quod legitimum est, sed accipitur vt est particulari virtus moralis atque vna quatuor cardinalium, cuius officium est facere iustum. Secundo, ne quis nobis ordinis peruersionem impoperet, quod prius de iustitia quam de iure dicendum nobis esset, nouerit, doctrinam esse Arist. 2. de anima, tex. 33. quod qui de potentia vel habitu tractaturus est, exordium auspicari debet ab obiecto, vnde habitus speciem sortitur, & per id quod describi debet, vt qui de sensibus disputationem init, prius debet de sensibili disputare Oculus enim non per hoc proprie definitur quod sit sensus sic aut sic compositus sed quod sit sensus percipiendi colores, & pariter auditus quod sit sensus percipiendi sonum, & serra est instrumentum secandi ligna, & temperantia, habitus quo recte delectabilibus tactus vtimur. Pari ergo modo loco citato 5 Ethic. Aristo. definit iustitiam per iustum, nempe quod sit habitus quo iustum volumus & iustum operamur. Et Vlpianus. ff. de iustitia & iure Iustitia est, inquit, constans & perpetua voluntas ius suum vnicuique tribuens Cum ergo iustitia per ius definiatur, merito à iure est nobis proficiscendum. His ergo præhabitis ad quæstionem vnica conclusione respõdetur. Ius est obiectum iustitiæ Conclusio ex auctoritatibus Isidori, & philosophi, & iurisconsulti modo citatis appellantium ius, iustum illud, quod iustitia in rebus constituit, satis constat, nihilo secius ratione amplius demonstratur quæ sumitur ex differentijs iustitiæ à reliquis virtutibus. Sunt enim ordine tres. Prima, quod cum proprium sit omnium virtutum rectum perficere opus rectitudo tamen reliquarum virtutum existimatur in ordine ad ipsum agentem, iustitia vero in ordine ad alterum. Et ratio est quod iustitia est virtus ordinans habentem ad alium, reliquæ vero ipsum ordinant ad seipsum. Exempli gratia, Temperantia versatur circa rectum vsum delectabilium tactus, & ideo ponit medium inter duas affectiones ipsius temperati, sine in ciborum venereorumve vsu à ratione exhorbitet, neque vero minus sumat quam sustentatio vitę postulat. Et pariter fortitudo inter timorem & audaciam modum cõstituit. Iustitia vero facitæ qualitatem inter debentem, & alterum, cui quidpiam debet. Et si vterque, nostrum habebat quinque mutuo vero mihi dedisti vnum, cuius causa tantum habes quatuor, ego vero sex, iustitia postulat vt tibi vnum refundam, vt vterque nostrum habeat quinque, quod est medium inter quatuor & sex. Pari modo, si tuas mihi operas locasti iustitia poscit vt merces mea easdem adæquet. Quocirca & res duæ iustificari dicuntur, dum adæquantur, utputa cum architectus lapidem ad normam iustificat, & sutor calceum ad pedem. Secunda ex hac nascitur differentia, quod in materia reliquarum virtutum nihil vere ac legitime censetur rectum, nisi respectu agentis, Exempli gratia, Si auarus parca vtatur mensa, non vt temperat, viuat, sed ne pecuniam dispendat, opus illud non censetur rectum, neque virtuti ad mensuratum. Si vero debitor quantum æris debet, tantum creditori persoluat, sinistra tamen intentione, nempe vt illud dilapidet, vel si gladium quem in deposito habet, domino restituat, sciens in malum vsum esse ab illo repetitum, tunc tale opus iustum simpliciter censetur, quia est debito æquale, licet non sit opus virtutis, neque qui soluit, sit studiosus. Atqui ex hac rursus exoritur tertia differentia, nempe quod merito Doctores virtuti iustitiæ per se obiectum adscribunt quod ius appellant & iustum, non autem reliquarum ulli, eo videlicet, quod in virtute iustitiæ iustum ipsum ex natura constituitur, in reliquis vero non nisi ex recta intentione agentis. Quapropter D. Thom. (quod meditate considerandum est) tractatus aliarum virtutum, nimirum fortitudinis aut temperantiæ, non ab earum obiectis exorditur, sed à virtutibus quæ faciunt rectitudinem in opere, tractatum vero iustitiæ ab obiecto, quod in rebus ipsis consistit.

Margin notes: Paulus. — Solutio tacitæ obiectionis Aristot. — Rõ conclõnis. — Primũ discrimen iustitię singulariter dictę à cęteris virtutibus. — Secũda dfia. — Tertia dfia. — S. Tho.

stit. Quin verò in alijs virtutibus non tã propriè dicitur obiectum, quam materia circa quam versatur virtus, vt materia fortitudinis est periculum belli . & materia temperantiæ, delectabilia tactus: in quibus virtus medietatem inter duos affectus cõstituit, sed virtutis iustitiæ, propriè est obiectum, æqualitas ipsa rerum, in quam virtus tendit, sicut visus in colores. Habemus ergo conclusionem quod ius est obiectum iustitiæ. Veruntamen non desunt, qui hoc

Burid. discrimen superficie tenus cernentes impugnent. Buridanus inquam quinto Ethicor. quæst. prima aduersus hanc doctrinam

Rõ Buridani contra diuum Thom. sic insurgit. Aut loquitur, inquit D.Tho. de rectitudine operis quatenus est rectitudo uirtutis, aut de eius rectitudine absolute, licet non fiat à virtute. Si priori modo,

Aristot. tunc vti officia aliarum virtutum, sic neque opus iustitiæ rectum est nisi in ordine ad agentem. Docet enim Arist. 2. Ethic. c. 4. nullum esse opus virtutis nisi fiat ex electione propter legitimum finem, quare, vt modò dicebamus, qui gladium reddit vero domino, vt homicidium faciat non

Solutio rationis facta. studiosus. Si verò loquatur de operis rectitudine absolutè, non quatenus à virtute proficiscitur, tunc in materia quoque aliarum virtutum eiusmodi reperitur rectitudo sine ordine ad agentem, vt si quis per hypocrisim ieiuniorum legem obseruet, aut propter vanam gloriam strenuè se gerat in bello. Respondetur, tamen differentiam constitui in rectitudine absolutè considerata. Et est hæc, quod cum rectitudo iustitiæ in rebus ipsis natura sua sit reperibilis, qui soluit æquale debito mala intentione & fine, facit quidem opus iustum, cum ius alteri suum tribuat, licet non sit iustus idest studiosus, quia non operatur quãdo, vbi, & quomodo oportet. In reliquis verò virtutibus, si vnam quamlibet tollat virtutis circunstantiam, nulla restat moralis rectitudo, hoc est, ieiunium illud non erit opus temperatum? neque aggressus in bello, opus strenuum, quia talia opera non habent aliam rectitudinem quam in ordine ad virtutis habitum.

Ad primũ arg. Burid. Igitur, vt ad obiecta capitalia respõdeamus, circa materiam primi argumẽti idẽ

Refellitur Buridan. Buridanus & nonnulli minus nominis significatum callentes, negant nomen ius accipi pro obiecto iustitiæ, sed aiunt idem esse quod legem, secundum verbum Isidori quod refertur distin. 1. Ius generale nomẽ est lex autem iuris species. At vero qui hoc negat, veritati se auctoritate omnium armatæ, contrarium obijcit. Enimuerò quod Philosophus appellauit iustum vbi dixit iustitiam esse habitum iustorum effectricem, Iurisconsultus planè nuncupauit ius dicens, Iustitiam esse virtutem ius suum cuique tribuendi. Si ergo iustitia facit ius & iustum, quis abnuat ius esse obiectum iustitiæ: Immo crediderim per Apocopen, hoc est per amputationem syllabæ in fine dictionis, ultum, dictum esse, ius sicut pro eo quod, potestis, dicimus, potes. Vnde Græcè Δίκαιον idem promiscuè significat, quod iust m, & ius. Quare idem ipse Isidorus eodem loco statim subdit, ius dictum esse quia iustum est. Quapropter lex ipsa ideo dicitur iusta, quia iustum in rebus constituit. Nõ sũt idẽ lex & aĩs boni & æqui.

At verò quoniam opificiorum artificia torũque nomina ad significandum quoq; artes transferuntur, sicuti nomen medicinæ, quę est res per artem composita, ad artẽ ipsam accommodatur, nomen iuriũ deriuatum est, primum ad significandum artem cognoscendi quidnã sit iustum, & exinde rursus ad significandum egẽ. Cauendum namque tibi est idem esse censeas artem boni, & æqui, & legem art. n. non est dictamen. sed scientia potius moralis, qualis est in iurisconsultis ad inuestigandum quidnam æquum sit lege sancire: Lex autẽ est regula prudentiæ, seu dictamen practicum inde constitutum, puta, fac ne facias. quæ quidem est in principe, vt libro primo, quæstio 1. declarauimus. Quocirca vbi ait Isidorus legẽ esse iuris speciem, nõ accipit speciem quasi quid generi directè subiectum, vt est homo animali, si quidem subdit, ius id esse quod iustum, sed quia est regula præceptioq; iuris scripta. Ius enim aliud est naturale menti nostræ inditum, atque aliud scriptum, & secundum Isidorum lex est constitutio scripta: Et per hoc detegitur sensus verborum Celsi, ius est ars æqui & boni. Vbi hallucinatus Accursius, ait non idem esse æquum quod bonũ, fingens nescio quid discriminis inter illa membra, cum tamen ęquum & bonum, vt doctè illic. Budæus adnotauit, & nos supra libro . quæstio 6 artic. vlt declarauimus, loco simplicis nominis accipiatur pro eo quod est ἐπιείκεια puta legis interpre-

tatio, casu quo palam est legislatorem si adesset noluisse legem secundum scripturæ rigorem seruari, vt collegitur ex l. nulla, ff de legibus. Nam leges non possunt in omnes singulares casus prospicere, vt habetur l. neque leges, & l. non possunt eod. tit. Quo fit, vt cum ait Iurisconsultus ius esse artem boni & æqui ius, accipiatur, nō pro scripto, sed pro naturali, vtpote quòd ἐπιείκεια faciens contra verba scripti iuris mentem eius seruat illæsam, in qua ius naturale conseruatur. Quare ars æqui & boni idem est quod ars tuendi naturale ius, vbi scriptum apparet iniquum Habetur enim iusti. de success. libr §. 1. Prætoris edicto hæc legis iniquitas emendata est & ff. quod quisque iu & cap. l si quis, ait. Vlpia⁹. Si quis iniquum ius aduersus aliquem impetrauerit, ipse eo iure vtatur. Vnde etiam illud emanauit axioma. Sūmum ius summa iniuria. Atqui ex his ipsis quæ dicta sunt, colligitur intellectus Vlpiani in eadem lege, vbi ait. ius a iustitia appellatum est. Enimuero si ius pro obiecto iustitiæ, vt dictum est, accipias, falsum quidem est. Nam potius econuerso iustitia dicitur à iure: quandoquidem habitus ab obiecto sortitur speciem. Præterquam quod per grāmaticorum regulam longior dictio a breuiori deriuatur. Accipit ergo Iuriconsultus ius pro parte & scientia de iure naturali iudicandi. Illa enim ob id nascitur ex iustitia, quòd ille solus, qui iustus est, prudentia viget, vt ait 6. Ethi. Arist. ad rectè agendis iudicandum. Vt ergo dictorum faciamus epilogum, ius est in rebus: ars vero æqui & boni in intellectu docente iustum operari, sicuti ars fabrilis. Sed lex est regula intellectus practici per prudentiam constituta, atque adeo ratio iusti, hoc est factiua & constitutiua iusti: iustitia denique virtus voluntatis, quæ secundum legem iustum in rebus constituit. Quo fit, vt cum dicitur ius alicui reddi, non aliter accipiatur, quam vt est obiectum iustitiæ. Tametsi S. Thom. nonnihil discriminis internoscat nempe quòd ius reddere, sit sententiā in fauorem alicuius pronuntiare, siue secūdum rei ueritatem, siue secundum allegata & probata, etiam dum secundum veritatem iniquum sit. Quòd autem subdit, ius quoque accipi pro tribunalis loco, vt dum reus dicitur in iure cōparere, fortè ex Paulus Iureconsulto accepit, qui l. pen. ff. de iust. & iure ait ius accipi pro loco. Nescio tamen an satis aptè dictum sit: nam quando quis dicitur de iure comparere, eodē modo videtur ius accipi, quo quando dicitur in ius vocari: in ius autem uocari, vt ait Iureconsultus, ff. de in ius vocando, est iuris experiundi caussa vocari, nempe ut actor rei nomen diferens, experiatur an ius sibi patrocinetur, vbi ius accipitur pro iure ipso vel pro lege.

Vlpiani sensus.

Epilog⁹. ante dictorum.

S. Tho.

Ius non satis aptè accipitur pro loco tribunalis.

Ad secundum argumentum respondetur Augustinū. vbi ait iustitiam esse amorem Deo seruientem, non denotare iustitiæ substantiam: imò uero cum Deo æquale reddere nemo possit, nulla est inter nos & Deū propria ratio iustitiæ, sed dicit iustitiam esse amorem i ex amore seruiendi Deo nasci, & ad eundem tendere finem. Quapropter, fas idem est quod pium & religiosum: nempe fari dignum: quod quid excelsius est, quam iustum.

Ad secū dū arg.

ARTICVLVS II.

Vtrum diuisio iuris in ius naturale & positiuum sit generi congruens.

Postquam visum est quidnam sit ius, sequitur de ius diuisione, vtrum cōgruè hoc genus ius, in has duas species, naturale, scilicet & positiuum, diuidatur. Et arguitur a parte negatiua: Nullum est in hominibus ius naturale, ergo diuisio supponit falsum. Probatur antecedens: Ius naturale est immutabile atque idem apud omnes, vt habetur distinctione prima canon. ius naturale, in rebus autem humanis nihil est immutabile: quia omnia humana in aliquibus casibus deficiūt, ergo nullum est ius naturale.

Primū argum.

Secundo arguitur: Nullum est ius positiuum: ius enim positiuum est quod humana uoluntate & arbitrio ponitur: vt 5. Ethicor. cap. 7. ait Philosoph & eadem distinctio. Isidorus: vbi inquit ius ciuile esse quod quisque populus sibi constituit. Ex hoc autem quod humana uoluntate ponatur, non sequitur id esse rectum, atque adeo neque ut sit ius: ergo nullum est ius positiuum. Tertiò: Ius diuinum neque positiuum est, cum humanæ auctoritati non innitatur, neque uero naturale: quia naturam.

Secūdū.

Aristot.
Isidor.

Tertiū.

turam excedit, ergo diuisio non est sufficiens. In cōtrarium autem est auctori Philosophi loco citato 5. Ethic. c. 7. vbi ius politicum, puta ciuile, diuidit in naturale & positiuum, quod appellat legitimum.

Aristot.

Hic primū omnium nosse oportet eisdem prorsus diuisionibus ius distribui, siue illud pro lege accipiat, siue pro iusto, quod est iustitiæ obiectum: nam ex iure, quod iustitiæ obiectum est, & iustitia rationem habet virtutis, & lex rationem regulæ. Quapropter cuncta, quæ lib. 1. q. 5 de diuisionibus iuris accepit pro lege, dicta sunt, & in hunc quoque locum competunt, ac per inde breuior hic erit disputatio. Secundò & hic quoque obseruandum, quod ius non statim ex æquo, vt fere iurisperitorū schola arbitratur diuidendum est in tria scilicet in ius naturale: & gentium, & ciuile. licet id Isidorus videatur censere, vt sequenti articulo patebit. Neque vt alij putant, in quatuor, scilicet in hæc tria, & ius diuinum. Sed si artem diuidendi consulas, vis, vt commune est ad diuinum & humanum, diuiditur in duo scilicet naturale & positiuum, & pariter ius diuinum, ac deinde ius positiuū humanum, in ius gentium & ciuile. Vnica ergo conclusio ad quæstionem respondet: Ius primò diuiditur in naturale & positiuū. Probatur conclusio: Ius seu iustum, idem, est quod æquale & adæquatum, hoc autem fieri non potest nisi altero duorum modorum, videlicet aut ex natura rerum, aut ex condicto humanæ voluntatis, dimittamus enim tantisper diuinam legem, de qua statim similiter censēdum est. Exempli gratia: Vt qui aliquid credito recipit tantundem restituat, natura rerum docet, & ideo ius naturale est, sicuti & quod fœmina viro generationis gratia adiungatur. Quòd autem frumenti modius quinque siclis væneat, certè non natura fecit, sed humanum condictum, puta reipublicæ consensus aut principis. Nam cùm ad rationem legis vis requiratur coerciua, non omne condictum vim nanciscitur legis, sed quod est reipublicæ. Vnde quod priuatim inter ciues intercedit, non lex, sed pactum est. Pari modo, quod consāguinei in quarto gradu matrimonium ineant, natura non vetuit, sed humana voluntas. Cum ergo his tantum duobus modis vsu venire possit æquum & iustum, sit

Primū fūdamētum.

Secūdum.

Conclōsiua.

Probatio.

vt duo membra genus ipsum iuris absoluant. Igitur cum audis ius naturale esse illud, quod est à natura, bifariam id intelligito, nempe & à natura id docente, & ab eadem ipsum instigante. Vnde Vlpia l. 1. ff. de iusti. & iur. Ius, inquit, naturale est commune omnium: eo quod vbique instinctu naturæ, non constitutione habetur aliqua. Vbi è regione opponens naturalē instinctum & constitutionem, nostram bimembrem diuisionem insinuat. Eodemq; refertur Ciceronis diuisio lib. de Inuen. in quientis: Naturale ius est, quod nobis non opinio, sed quædam innata vis affert. Omnes itaque definitiones istę per caussam efficientem constituuntur. At verò Arist. 5. Ethic. capite iam citato, per caussam id formalem philosophico more definit, dicens: Ius naturale est, quod vbique eādem vim habet, & non quia videtur: id est quod vbique natura sua necessarium est, & nō quia humano iudicio & arbitramento ponitur. Etenim vt qui decem accepit, totidem reddat, non est iustum, quia hominibus ita existimatum: sed natura sua, sicut ignis est calidus, quod autem frumentum tanti vendatur, vinum verò tanti, atque hoc vitium tali vindicetur supplicio, & hoc aut illud offeratur sacrificium, & similia non natura, sed humana voluntas iustum fecit. Quare ait illi Philosoph. iustum legitimum antequam essent positum, nihil referre, sed postquam positum est. In summa, diuisio hæc præsens in idem cum illa coincidit, qua Doctores distinguunt, alia esse vel iussa quia bona, vel prohibita, quia mala alia verò vel bona, quia iussa, vel mala, quia prohibita. Offert se nihilominus nonnihil ambiguitatis circa definitionem illam iuris naturalis per caussam efficientem: Si enim ius naturæ est, quod natura docet, nemo illud posset ignorare, & tamen multa sunt de iure naturæ, quæ barbaræ gentes ignorant: vt fornicatione simplici ex concilio apostolico adnotauimus, Act. 5. quæ ideo prohibita fuit conuersæ gentilitati, ne per ignorantiam excusarentur. Rursus: Si ius naturæ est illud ad quod natura instigat, sit ius omne naturale esse necessarium, quod tamen videtur esse falsum, cū super aliquo, vt supra diximus, dispensari posit. Ad horum prius respondetur, quòd non quicquid natura docet, omnes ca

Cicero.

Aristot.

Prima obiectio aduersus definitionē iuris naturalis.

Ad primā obiectionem

 piunt,

piunt, sed illi prorsus qui serenam habent rationem & ab omni nebula liberam. Nã qui in vitia immersi caligine illam obduxerunt, naturæ radios nõ satis perspiciunt. Posterior verò dubitatio tacta est inter arguendum in fronte quæstionis.

Ad primũ arg. principale. Respondetur ergo ad primum argumentum, vbi idem monebatur scrupulus, concesso ius omne naturæ esse simpliciter necessarium natura sua. Quapropter præcedenti lib q. 3. diximus esse indispensabile. Quin verò Scotus ipse quamuis censeat præcepta secundæ tabulæ dispensabilia esse, negare non debet quin sint natura sua necessaria. Sed fortè diceret, quòd Deus natura superior poterit super illis dispensare sicuti angeli & cæli licet sint res natura sua necessariæ, possunt supernaturaliter annihilari. tametsi satis demonstratum sit neque id de eisdem præceptis esse possibile. vtpotè cum prorsus eorum naturę repugnet esse licita, sicuti homini esse irrationalem. At verò id quod natura sua est necessarium potest mutatis rebus mutari, Necessitas quippe vniuscuiusque rei secũdum eius naturam perpendẽda est. Si enim natura rei immutabilis est, tunc & ius eius erit simpliciter immutabile, vt quia cęlum res est immutabili, eius motus est immutabilis, sed quia aqua est res mutabilis licet simpliciter illi sit naturale infrigidare, nihilominus quando est calida calefacit. Pari modo, quod depositum sit domino reddendum, per se consideratum est simpliciter necessarium, sed quia homo est mutabilis dum dominus, prauè affectus suum gladium petit ad occidendum, non est illi reddendum: quia sicut sanus existeret, ius esset ei reddere, ita dum insanus sit, ius est non reddere. Eodem modo ius per se simpliciter necessarium est quidquid debes vt soluas quando verò soluendo non es, ius non te litigat. Hæc ergo mutatio non tam fit in iure, quam in hominibus ipsis. Atqui ex hac radice in fine primi libri rationem deduximis, quare expedit leges humanas nonnũquam mutari, nempe quia res mutantur. Et lib. 1 q 3 commonstrauimus, in illas leges quæ rationem ipsam iustitiæ & finem continent, dispensationem cadere non posse, in illas vero, quæ non finem, sed media secum afferunt, cadere posse, hoc

Aristot. enim naturalium genus est, quod Aristoteles loco citato ait posse mutari. Nam etsi dextera naturaliter validior sit, aliquando deficit: & est sinistrum brachiũ robustius.

Ad secũdum. Ad secundum respondetur concesso non esse regulam generalem vt quidquid voluntas constituat, continuò sit iustum. Nã si quid contra ius naturæ constituat, nunquam vim legis obtinebit vt suprà dictum est reclamante propheta Isa. 10. Vę qui cõdunt leges iniquas. Sed quando res est nõ solum naturæ non repugnans, verum pro loco & tempore congruens, tunc voluntas humana, si publica auctoritate polleat, id potest constituere, quod quia constitutum est, fit iustum, & vt ait Arist. quod non referebat, iam inde refert.

Ad tertium. Ad tertium denique respondetur, vt suprà insinuauimus, quod ius diuinum non condiuiditur eadem diuisione contra ius naturale & positiuum, immo verò similiter diuiditur. Itaque, vt perspicua fit diuisio, primum omnium diuiditur ius in diuinum, & humanum, deinde vtrunque mẽbrum eadem prorsus diuisione subsecatur vt ius diuinum alterum sit naturale, atque alterum positiuum Vniuersum enim ius naturale est diuinum: eo quòd Deus est auctor naturæ, ac subinde cuiuscunque eius iuris, sed ius diuinum positiuum est quod supra naturam est ab ipso positum, vt sacramentorum iura Christianæ familiæ, & ceremonialia ac iudicialia antiquæ legis. Pręcepta autem primæ tabulæ decalogi non simpliciter dicuntur ius diuinum positiuum licet, vt supra dictum est, per fidem sint explicita. quia ex rerum natura pullulant, licet, nisi opitulante fide, non ab omnibus agnoscantur.

ARTICVLVS III.

Vtrum ius gentium sit idem cum iure naturali.

CVm duo tantum mẽbra in proxima diuisione posuerimus, dum genus iuris naturale tantum & positium distinximus, dubium de iure gentium restat: verò nam illorum membrorum comprehendatur? Et arguitur, quod contineatur sub iure naturali. Ius enim illud in quo omnes homines conueniunt esse non potest nisi naturale. quod, vt proximè diceba- Primũ argum.

mus

mus, commune est omnibus, iure autem gentium omnes gentes conueniunt, secundum illud Vlpian l. j. ff de iust. & iur. Ius gentium est, quo gentes humanæ vtuntur. ut Insti. de iure natu. &c. Ius gentium omni humano generi commune est, ergo ius gentium & naturale idem sunt. Secundo arguitur, seruitus est de iure gentium, vt habetur dist. 1. can. ius gentium, & Instit. modo cita. & ff. de iust. & iur l. manumissiones sunt autem, ut Philosophus ait 1. Politicor. multi naturaliter serui, ergo ius gentium est naturale. Tertio, Ius diuiditur in naturale & positiuum, sed nunquam vniuersæ mundi gentes conuenerunt vt ius aliquod statuerent, ergo natura idem ius docuit, atque adeo est naturale. In contraium autem est Isidorus distin. 1. can. ius autem. vbi distinguit ius gentium a naturali dicens. Ius autem naturale est, aut ciuile aut gentium.

Secūdū

Aristot.

Tertiū.

Isidorus

Ad quæstionem vnica conclusione respondetur, Ius gentium & a iure naturali distinguitur, & sub iure positiuo comprehenditur. Hanc conclusionem etsi expresse hic S. Tho. non ponat, tamen argumenta eius quib. initio quæstionis arguit ius gentium esse naturale, insinuant eius esse mentem id negare, affirmareque subinde esse ius positiuum. Præterquam quod, 1. 2. q. 95. ar. 4. id plane affirmat, vbi ius positiuum diuidit in ius gentium & ciuile, quod nos lib. 1. q. 5. exposuimus Et ratio quam hic adducit, id ipsum patefacit. Probatur ergo conclusio: Ius naturale (vt articulo proximo diximus) est illud quod ex rerum ipsa natura adæquatum est, & alteri commensuratum. Hoc autem dupliciter contingit. Vno modo. secundum absolutam rerum considerationem, sicuti masculus & fœmina absoluta natura sua coaptantur in vnum generationis officium, & pater curat filium alere. Alio modo quidpiam est alteri commensuratum, non secundum absolutam eius naturam, sed in ordinem ad certum finem & per certas circunstantias consideratum. Exempli gratia. Quod hoc prædium ab hoc proprio domino possideatur, & aliud ab alio, natura rerum absolute existimata non magis exigit, quam vt omnia in communi possideantur. Attamen si ager idem consideratur, vt ad ferendos fructus colendus atque in pace possidendus, & pro statu naturæ corruptæ in quo homines segniores existunt, ad impendendas proprias operas, quæ in commune bonum cessuræ sunt & alienorum sunt auidi, ratio statim colligit omnino conducere vt possessionum diuisiones fiant, quemadmodum Philosophus 2. Poli docet, & libro nos quarto, quæstione de rerum diuisione, monstraturi sumus. Ex hac ergo distinctione elicitur conclusionis ratio. Rem nanq. absolute apprehendere non solum hominibus, verum & cæteris etiam animantibus naturalis instinctu conuenit, & ideo ius quod simpliciter est naturale, vt societas masculi & fœminæ, ac prolium nutritio, cunctis est animalib. commune. Ad vero de rebus in ordine ad finem subcertisque circunstantiis iudicare, non omnibus animalibus competit, sed paculiariter homini virtute rationis, cuius est vnum ad aliud conferre. Id ergo ius quod per talem collatiuam rationem constituitur, dicitur ius gentium, idest ius quod gentes vniuersæ, quatenus rationales sunt, sibi constituerunt. Per horum ergo intellectum clarescunt Iurisconsultorum verba, quorum explanatio morali philosopho incumbit. Ait enim Vlpia. l. 1. ff. de iusti. & iur. ius gentiam a naturali recedere, idque inde licere facile intelligere, quod illud omnibus animalibus hoc solis hominibus inter se commune est. Et Caius l. omnes populi. Quod naturalis, inquit, ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peræque custoditur, uocaturq. ius gentium. Non it, Quod simplex lux naturæ, sed. Quod, ratio q; hominibus propria est constituit, i. ponit. Atq. hic denuo argumētum sumitur aliud conclusionis. Ius enim naturale est simpliciter necessarium, i. quod non dependet ex humano consensu, ius autem gentium obligat, quia videtur, i. quia ab hominib. sic iudicatur, nunquā aūt rerum possessiones diuiderentur, nisi homines consentirent, vt isti illas, alij vero alias possiderent, ergo ius gentiū non est simpliciter naturale, sed positiuum Quod si conclusionē nostra hoc argumēto cocutias, ꝙ inde fieret consequens ius gētium idem esse quod ciuile, vt luculentior tibi fiat rńsio, differētiā accipito inter has iuris species. Primū omnium, ius gentium & ciuile a naturalis differunt, eo ꝙ naturale simpliciter est necessariū se-

Conclō rēsiua. S. Tho.

Probō conclu. sionis.

Philosophus.

Elucidatur varia Iuriscō su'torū uerba.

Alia rō pro conclōne.

Scrupulus.

Solutio.

cundum absolutam rerum consideratio-nem, vt dictum est, & ideo cunctis animantibus, cōmune, ius vero tam gentium, quā ciuile humana ratione est positum. Ius autem gentium & ciuile in primis hoc basiliari discrimine differunt quod lib. 1. q. 5. argu. 4. ex mente D. Tho. de prompsimus, nempe quod ius gentium ex principiis naturalib. rerum consideratarum in ordine ad aliquem finem & circunstantias per uiā conclusionis elicitur, vt dicas, Agricolendi sunt, & hoīes negligentiores sunt, ad communia, q̄ ad propria, ergo priuatim possidetur. Ius autem ciuile colligitur ex vno principio naturali, & altera præmissa arbitratu humano posita, & ideo non colligitur per viam itlationis sed per determinationem generalis principii ad spiritualem legem vt de ceremonialibus, & iudicialibus identidem dictum est, vt si dicas, Res iusto pretio vendantur, iustum autem tritici pretium pro rōe pñtis loci & tēporis est quinq. siclorum, minor enim non est de iure naturæ. Et malefactor est plectendus, ergo suspendendus latro. Ex hac prima diferentia sequitur secunda, quod ad constituendum ius gentium non requiritur hominum cōuentus in vnum locum quoniam ratio ad singulos per se docet, sed ad constituendū ius ciuile, requiritur reipublicæ concilium, aut principis auctoritas, vt vltro citroq habito consilio cōstituatut. Adque ex hac rursus sequitur tertia, videlicet quod ius gentium est gentibus omnibus commune vt dictum est, ius autem ciuile est, vt ait Isidorus, quod quisque populus vel ciuitas sibi proprium constituit. Quare aliud est ius Atheniensium, aliud vero Romanorum, &c vt habetur Insti. de iure na. & gent. §. sed ius, De iure autem gentium omnes pœnæ contractus introducti sunt, vt emptio & venditio locatio, &c. sine quib. humana societas constare non potest, ut patet eodem, Iust. §. ius āt & ff. de iust. & iure l. ex hoc iure Isidorus ergo quia nouit ius gentium, & a naturali differre, & a ciuili, ne tot faceret diuisiones, distinxit ius in hæc tria mēbra. Artificiosius ergo diuiditur in ius naturale, & positiuum, ac deinde ius positiuū humanum in ius gentium, & ciuile. Est autem admonito opus, ne quemquam diuisio Aristotelica fallat lib. 5. Eth. c. 7. vbi ius politicum diuidit in naturale, & legitimū. Haud enim politicum pro eo prorsus vsurpat, quod iuris prudentibus est ciuile, nam ius naturale nō est species ciuilis, sed illi cōtra positū. Appellauit ergo generaliter ius politicum ius omne, quo ciuitas utitur, quo nomine tam naturale quam gentium, quam etiam ciuile comprehenditur. At vero non omnes scrupuli extincti sunt, qui ex hac conclusione sucrescunt, videntur enim iura contra extare. Ait quippe Pomponius, l. veluti. ff. de iust. & iur. religionem erga Deum, & vt parentibus, & patriæ pareamus, esse de iure gentium. Et Florentinus. l. vt vim iniurias propulsare, ad idem spectare ius hæc tamen omnia sunt de iure naturæ. Nam præceptum religionis & honorandi parentes in decalogo sunt, qui vt supra satis demonstrauimus, germen est naturalis iuris. Et propulsare iniuris, conclusio est illius principii. Vna quæq. res appetit se conseruare, ergo ius gentium idem est, quod naturale. Et secundo id ipsum arguitur. Libro proximo hanc sæpè repetiuimus differētiam inter moralia præcepta ex vna parte, & ceremonialia, atque iudicialia, & ius ciuile ex altera, quod moralia inferunt ex principiis naturæ per modum conclusionis non autem reliqua, vt modo declarabamus. Qua de caussa diximus decalogum esse de iure naturæ. Si ergo ius gentium infertur ex eisdem principiis per modum conclusionis, fit, vt sit pariter de iure naturæ.

Ad primum argumentum respondetur iuris prudentes nimium extendere ius gentiū. Censent namque tali appellatione comprehendi quidquid cunctis mortalibus est commune, & ius naturale id duntaxat esse quo ēt bruta cum hominib. conueniunt, cū tñ multa sint naturalia iura, quæ peculiariter conueniunt humanæ naturæ & nō brutæ, vt est decalogus, & quæ ibi implicita sunt. Differentia ergo non est, sed quā nos posuimus, s. q̄ ea quę inferuntur ex absoluta rerum natura, & consequentia necessaria, pertineāt ad ius naturale, illa vero quæ non ex absoluta consideratione, sed modo expositum in ordine ad certū finem, sint de iure gentiū. Quare decalogus non de iure gentium, sed de iure naturæ est. Ex hoc elicitur solutio secundi argumenti. Quando enim diximus ius gentiū elici ex principiis naturæ per viam illationis, nō intelligitur, q̄ illatio sit omnino necessaria, sed rei naturæ in ordine ad talem finem conueniēs.

Haud.

Marginalia: Primū discrimen iuris ciuilis ac gentiū. — Secūda dña. — Tertia. — Contractus fere oēs iure gētiū introducti sunt. — Primū arg. contra pdicta. — Secūdū. — Ad primum. — Ad secū dum.

Haud. n. ex necessitate colendi agros vel pacificæ eorum possessionis consequitur tã necessario dominorum diuisio, quam ex illo principio. Id ne facias aliis &c. elicitur. Non occides, quia est illi fini congruentissimum atque expedientissimum. Hic autem oboritur postremum dubium, vtrum in ius gentium cadat dispensatio, an vero perinde atque ius mortale sit indispensabile? Respondetur sub distinctione, Aliqua enim sunt de iure gentium adeo conducentia ad humanum conuictum, vt nullatenus fas sit super illis dispensari, imò forsan dispensatio esset irrita, vt diuisio rerum de qua modo dicebamus. Nanque nisi inter religiosos, intollerabilis esset communis rerum possessio. Alia vero sunt eiusdẽ iuris, quæ sunt pro caussa dispensabilia. Seruitus enim est de iure gentium, & tamen dispensatum est, ne Christiani capti in bello, pro seruis habeantur, & nonnulli contractuum ciuilium, etiam qui si de iure gentium, possunt dispensari. Est enim de iure gentium seruare fidem hostibus, vt seruare legatos in bello tamen si caussa fidei contrarium posceret, non esset seruandum, immo si corrupta dogmata disseminarent, exurendi essent neque dispensatione opus esset.

Postremũ dubium. Solutio.

Primum igitur argumentum capitale iam solutum est, negatur.n. omne illud in quo oẽs gentes conueniunt, esse ius naturale. Et ad secundum respondetur, quod Philosophus quando ait homines esse iure naturæ seruos, nõ accipit ius naturæ simpliciter: nam absolute humana natura pẽsata, non est cur magis vnus seruiat quam alter, sed si perpendatur in ordine ad finẽ puta, vt doceatur quis ab alio, & vt seruetur in bello. Et ideo potius est iuris gentiũ, tam etsi seruitus illius qui iuditior est, vt a sapientiori moribus imbuatur, nõ est liberrati contraria, vt lib. 4. in propria quæstione dicturi sumus, & id o est magis naturalis, id est naturæ indiuidui congrues. Ad tertium itidem responsum est, quod licet ad ius gentium requiratur consensus hominum, non tamen conuentus vti ad ius ciuile, nam dispersim vniuersæ gentes ratione naturali ad iuris perdocentur.

Ad primũ arg capitale. Ad secũdum. Ad tertium.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum ius paternum ac dominatiuum & à iusto politico & inter se vlla ratione distinguatur.

Restat ex superioribus dubium circa quasdam iuris species, qualis est paterna & dominatiua, quæ non videntur sub rationibus superiorum prorsus comprehendi, Quæritur ergo, vtrum ius paternum & dominatiuum & a politico, & inter se distinguantur. Et arguitur vt moris nobis est à parte negatiua. Ad iustitiam in genere pertinet vnicuique quod suum est reddere, cum ergo ius sit obiectum iustitiæ, sit, vt pari modo vnumquenque æqualis ex aspiciat. Quare non est distinguendum aut inter patrem, & filium, aut inter dominum & seruum. Secundo. Lex quæ, vt ar.1. diximus ratio est & regula constitutiua iusti, ad bonum commune totius ciuitatis spectat, non ad vllius personæ priuatum, pater autem & filius, dominusq. & seruus ad priuatam pertinent familiam, non ergo distinguitur ius paternum & dominatiuum a politico Tertio. Si hæ species viris essent discernendæ, pari ratione & distinguendæ essent aliæ plures secundum gradus diuersos, qui sunt inter ciues, vt puta ius militare, & sacerdotum &c. In contrarium ante est auctoritas Philosophi 5. Ethic. c. 6. distinguentis ius paternum ac dominatiuum a pulitico.

Primũ argum. a pte negatiua. Secũdũ Tertiũ.

Articulus hic in hoc solum adhibitus est ut locus hic citatus Aristo. exponatur. Ad hunc igitur tribus breuissimis conclusionibus respondetur, quibus sententia Aristot. summatim exponitur. Prima est. Inter patrem & filium non est simpliciter iustum politicum, sed secundum quid. Et memento non usurpare nos hic politicum pro eo quod est ciuile, vt distinguitur, a iure naturali & gentium, sed vt proxime dicebamus, pro eo quod est ius inter ciues custodium. Sic enim accipit Aristoteles vt etiam naturale comprehendat. Probatur ergo conclusio. Iustum, vt hactenus dicebamus, idem est quod adæquatum & commensuratum alteri. Intercedit enim iusti-

Aristot. Prima conclõ.

tiam, non nisi inter duos aut plures, est tamen vnus homo alter ab altero dupliciter. Probatio conclusiōis. Vno modo, quia simpliciter ab illo distinguitur vt ciuis quilibet ab altero ciue. Alio modo, secundum quid nempe quia quodam modo est alter, puta alterum suppositum, quodammodo vero idem, videlicet pars alterius. Filius autem non est simpliciter alter a patre, sed secundum quid, vtpote pars eius, vt habetur Ethic. 8. & nempe semen ab illo decisum ergo inter patrem & filium non est simpliciter iustum, sed secundum quid quod peculiariter dicitur iustū paternum. Pari ratione constituitur secunda conclusio. Secūda conclō. Inter dominum & seruum non est simpliciter iustum. Rō conclusiōis. Quoniam, vt 1. Politicor. ait Philosophus, Seruus non est simpliciter aliud a domino, imo quidquid est, domini est, puta instrumentum ergo sicut inter instrumentum & artificem non est propria ratio iusti neque artifex iniuriam facit instrumentū si ad libitum suum illo vtatur, sic neq. inter dominum, & seruum, secūdum quid, id est herile. Tertia cōclusio, Tertia conclō. inter virum, & uxorem maior est ratio, iusti, quam inter patrem & filium & quam inter dominum seruum. Conclusio hæc adiecta superioribus est ad conciliandum cum Apostolo Phliosophum. Si enim Apostolū andias ad Ephes. quinto inquiētem, uirum & vxorem ad idem pertinere corpus, Paulus. secundum illud Gen. 2. Erūt duo in carne vna, facile inde tibi colligere videberis minorem rationem iusti interesse inter virum & vxorem quam inter patrem & filium eo, quod minus videantur esse duo, nihilominus Aristot. loco citato plus inter eos iusti internouit. Rō conclusiōis. Et ratio est, quod ambo, licet non ex æquo, ordinem tamen habent ad communem familiæ dispēsationem. Quare, & filii & serui eodem pene iure obedire tenentur matrifamilias, quo & patri. Nam & si vxor obedire teneatur viro, cui ad eiusdem prolis generationem cō iungitur, ob idque dicatur esse quodāmodo idem corpus. i. idem corporale principium, qua rōne prima mulier decocta viri plasmata fuit, tamen non quacunque singularis mulier eo modo pars est mariti quod filius patris. Immo, si ita loqui liceret, compars eius est, nam ambo sunt partes vnius carnis, ob idq. dicuntur duo in carne vna. Ac multo minus se habet ad virum, vt seruus. Quare Phil. 1. Poli. barbarici tribuit, vt fœmina & seruus eodem gradu habeantur, ob idque inter virum & vxorem œconomicum iustum est. Circa primam conclusionem in primis notandum, quod cum asseritur inter patrem & filium non esse simpliciter iustum, sed secundum quid, Explicatio primæ conclusiōis. illud secundum quid quamuis rationem iusti diminuat, non tamen minuit rationem debiti & naturalis virtutis, sed potius auget. Et enim cum iustitia & ad alterum sit, & debitum insinuet, & æqualitatem constituat, ex defectu cuiusque illarum trium rationum deficit, ratione iustitiæ. Nam inter patrem & filium deficit ratione prima, quia non est simpliciter ad alterum. Præterea, ratione tertia, quia parentibus æquale reddere non possumus non autem ratione secunda, quia plus patribus debemus, quam cæteris. Quo circa caue putes ius paternum minus habere naturæ, quam polliticum, imo magis naturale est, etsi minus habeat iustitiȩ. Atqui rationes istæ multo iustius nobis competunt respectu Dei. Primum, quia quodammodo aliquid ipsius sumus, non quidem partes, sed tamen effectus, ideo multo minus sufficimus ei æquale reddere quam parentib. liberalitas autem deficit a ratione iustitiæ, quia non uersatur circa debitum. Fit ergo ex his consequens, illud secundum quid iustum, quod est patris ad filium, quidpiam excellentius esse, quam est simplex iustitia. vt puta pietatem. Siscitaberis autem forsan, vtrum cum diximus inter patrem, & filium non esse simpliciter iustum intelligatur ex utroq. termino, sitam patris ad filium, quam filii ad patrem? Respondetur vtrinque intelligi, licet non æqua ratione. Solutio. Filij enim ad patrem non est iustum simpliciter, non solum quia pars est, sed quia æquale reddere non potest, patris autem ad filium, non propter rationem secundā, sed propter primam nempe quia se habet sicut totum ad patrem. Vnde sicut inter hominem & sua membra non est propria ratio iusti, quia non sunt simpliciter duo, sic neque patris ad filium. Nam quidquid in illum confert, sibi ipsi quodammodo cō fert, & prosperitas atque aduersitas filii patrem ipsum attingit. Vnde Seleucus Locrensium monarcha, vbi filio vterque erat eruendus oculus, supplicium ex æquo partitus est, vt vtrique alter erueretur, uasi ambo vnus essent homo. Huic autem veritati

tati

tati forsan quis hoc obmoliatur argumentum. Esto ita sit, quod filius quā diu est sub cura parentum, aliquid sit patris, tamē postquam emancipatus est, iam inde, sua quadra viuens fit ciuis, sicuti est pater, cui deinceps publici magistratus pariter decernuntur. Immo quandoque est patre superior puta vel prætor, vel consul. vel dux belli. Item inter patrem & filium possunt tunc celebrari contractus emptionis, vēditionis, & alij in quibus iuris ratio ęqua libra vtrinque pendet: ergo inter patrem & filium interuenire potest perfecta ratio iusti. Atqui hoc annuere videtur diuus Thomas in solutione secundi argumenti, vbi ait quòd pater & filius, dominus & seruus, considerari possunt vt sunt homines, & vt vnus est aliquid alterius, & ideo etiam dantur aliquæ leges de patribus quomodo se debeant habere erga filios. Caietanus contendit quomodocunq. considerentur filij, non esse ius simpliciter inter ipsos & parentes, sed secūdum quid. Nam ius, inquit, quod est inter eos quatenus homines, modificatur per illud, quod vnus est pars alterius. Et ideo fit ius secundum quod, puta paternum At vero si meum iudicium vllius est momenti, distinguerem potius quod quantum ad naturalia iura semper inter filios, etiam emancipatos, & parentes manet ius paternum, puta quantum ad honores deferendos, & quantum ad aliqua obsequia, & iuuamina dum opus illis fuerit filiorum opera, sed quantum ad ciuilia, ius simpliciter & iustū est inter illos.

Primū argum.

S. Tho. Secūdū.

Caieta. Solutio. auctoris rūsum.

Ad primum igitur arg. conceditur ad iustitiam pertinere reddere vnicuique quod suum est, supposito tamen quod sit alterius simpliciter ad alterum. Cum enim quis sibijpsi quidpiam tribuit quod sibi debetur, puta cibum aut vestitum non facit simpliciter iustum, ac perinde cum pater alit filiū. Secundi quoque responsio ex superioribus elicitur. Nam etsi iustitia ad bonum commune spectet, non obstat quo minus inter patrem & filium non habeat rationem perfectam. Attamen quia patres domus ad bonum etiam commune referuntur, iustitia quoque leges ponit tam patribus respectu liberorum, quam dominus respectu seruorum. Ad tertium, non negatur quin etiam republica distinguatur ius militare, & ius sacerdotum, vt libro primo, inter exponendas legum diuisiones, concessum est, & declaratum. Tamē illa iura nulla ratione deficiūt a perfecta iustitia, sicuti paterna, quia est alterius simpliciter ad alterum. Omnia enim reipublicæ membra immediatum ordinem habēt ad bonum commune, & ideo tam iustum & inter principem, & ciuem & inter quemcunque magistretum & subditum, quam inter reliquos ciues, sed differūt illa iura penes diuersa officia, vt loco citato declaratum est.

Ad primū arg.

Ad secūdū arg.

Ad 3.

QVÆSTIO II.

DE IVSTITIA.

S. Tho. 2. 2. quæst. 58.

ARTICVLVS I.

Vtrum definitio iustitiæ a Iuri sconsultis sit rectè constituta.

IVris igitur natura præfinita sequitur, vt virtutem ipsam iustitiæ, de qua præsens opus instituimus, & definitione monstremus & omnib. suis numeris circunscribamus. Queritur ergo vtrum definitio Vlpiani. ff. de iust. & iur. qua ait, Iustitia est constans & perpetua uoluntas ius suum vnicuique tribuendi, naturam iustitiæ absolutè declaret? Et arguitur a parte negatiua, Philos. 5. Eth. ait iustitiam esse habitum quo iusta operamur & volumus, non ergo est voluntas, quæ est potentia.. Secundo, Sola Dei voluntas est perpetua, ergo vel iustitia non est perpetua voluntas, vel non est in hominibus. Tertio perpetuum & constans idem est, alterum ergo in definitione redundat. Quarto. Ius reddere, munus est principi proprium: non ergo id habitui iustitiæ competit. In contrarium est auctoritas Iurisconsulti.

Primū argum. Aristot.
Secūdū.
Tertiū.
Quartū.

Ad quæstionem vnica respondetur affirmatiua conclusione. Definitio illa sane intellecta bona est. Etenim cum virtus omnis sit habitus electiuus, vt 2. Ethi. ait Arist. & habitus ab actu sortiatur speciem, sicuti, & actus ab obiecto, illa est optima vniuscuiuslibet uirtutis definitio, quæ per proprium

Concłō rūsiua.
Probō.
Aristot.

prium actum & obiectum naturam rei exprimit. Quoniã sicut anima rationalis forma est hominis, sic & actus est forma habitus, iustitia autem, vt supra sæpe dictum est & inferius est demonstrandum, est virtus quæ habentem ordinat ad alterum, inter quos æqualitatem constituit dati & accepti. Quare actus proprius iustitiæ est reddere ius vnicuique suum: Sunt autem & tres conditiones omni virtuti cõmunes, quas Aristot. 2. Ethicorum declarat scilicet vt sciens quis operetur, atq. eligens propter finem, & tertio, vt perpetuo & constanter in omnibus actionibus, vt oportet, operetur nam vnus aut alter virtutis actus non facit studiosum: sicut neq vna hirundo ver. Vbi ergo Iuris peritus ait, Iustitia est voluntas, non accipit nomen pro potentia, sed pro eius actu. nam nomen potentia aliquando tribuitur actui, quemadmodum principiorum cognitio, dicitur intellectus. Neque vero est prędicatio identica, sed caussalis: iustitia enim est habitus, quo fit voluntarius actus, quemadmodum August. super Ioann. ait. Fides est credere quod non vides, idest est habitus credendi. Quare voluntas ponitur loco generis. Oratorio autẽ modo Iurisconsultus vsus est nomine, Voluntas, ad exprimendum in primis proprium virtutis subiectum: sanæ, quod vt illico dicturi sumus, est voluntas. Deinde ad exprimendum virtutis opus, quod debet a sciente & eligente spontaneo proficisci: nã quod per ignorantiam vel per violentiam fit, quia non est voluntarium, non est officium. Et eadem ratione Anselmus, quando in lib. de veritate dixit, quod iustitia est rectitudo, non fecit propositionem quam dicunt identicam, sola enim diuina voluntas est sua rectitudo: sed vsus est propositione causali. propterea, quod iustitia efficit in opere rectitudinem. Quod autem Vlpian. adiecit, Perpetua, seruit ad depromendam tertiam conditionem virtutis. Perpetuum enim dupliciter sumitur. Vno modo, ratione actus, qui nunquam interrumpitur: atq. hæc perpetuitatis ratio soli Deo competit. Alio mõ ratione obiecti, vt scilicet quisq. ꝓponat in omni euentu debite & secundum legem operari, & hæc conditio necessaria est omni virtuti. Sapienter tamẽ apposuit. Constans, quod non est idem quod Perpetuum. Nam Perpetuum, solum dicit propositum atq. intentionem sic semper operandi. Constans autem, addit eiusdem propositi firmitatem, nempe vt homo tali proposito non nutet, & vacillet, sed fixum id gerat. Quæ quidem constantia nemini obtingit antequam omnem sit adeptus virtutem, s. vt neq. propter auaritiam, neq. propter metum, neq. propter aliquam voluptatem, aliamve illam affectionem a iustitiæ rectitudine deflectat. Vnde Constans, idem est quod vndiq. quasi in sphæra, quadratus stans. Quot enim reperias habẽtes propositum semper studiose agendi, qui tamẽ quia firmis radicibus virtutis non nituntur, identidem dilabuntur. Hactenus ergo genus virtutis iustitiæ definitum est. Quod autẽ adhibuit, Ius suum vnicuiq. tribuẽdi, differentię locum obtinet, iustitiam a cæteris virtutibus discernens, atq adeo eius speciem complens. Ex quo fit Buridanum præter rationem. 5. Ethic q. 2. negare prædictam definitionem congruere iustitiæ quantum ad omnes suos actus. Subdit nanque ibidem Iurisperius, Iuris præcepta sũt hæc. Honeste viuere, Alterum non lædere, Suum cuiq. tribuere. Ait ergo Buridanus definitionem hanc soli tertię parti iustitiæ conuenire. Porro autem hoc falsum est, immo exprimit totam iustitiæ substantiam. Est enim propria eius functio ius cuique tribuere, ac perinde neminem lædere. Nam, Non occides, Non furtum facies, &c. rationes iustitiæ explicat. Prima autẽ pars Iurisconsulti. s. Honeste viuere, non est peculiaris actus iustitiæ, sed generalis omniũ virtutum. Nam iam dictum est omnem virtutem, generalem habere rationem iustitiæ vt inferius hic amplius explicabimus. Et ideo illas pars non includitur in definitione, quæ particulari iustitiæ adscribitur. Est ergo optima definitio Iurisconsulti immo explicatior quam illa Arist. s. Iustitia est habitus iustorum operatiuus, quia hæc non explicat specialem rationem iusti, quę est, ius alteri reddere Si autem conciliare ambas libet & luculentius elucidare, colligito cum S. Thoma definitionem hanc, Iustia est habitus quo quisque perpetua constantiq. voluntate ius suum vnicuique tribuit. Neq. obstat q̃ & hoc principi etiã & iudici competat. Nam princeps ius reddit imperando, & dirigendo tanquam custos iusti: virtus autem iustitiæ, cuiusq. animum promptum reddit, siue princeps sit, siue subditus tanquam obediens rationi & legi,

Aristot.

Anselmus.

Buridani hal'ucinatio.

Absoluta definitio iustitiæ.

Obiectio.

& legi, vt reddat vnicuique quod debet. Per hæc ergo soluta restant argumenta in capite quæstionis obiecta.

Solutio

ARTICVLVS II.

Vtrum iustitia sit virtus quę habentem ad alterum ordinat.

Constituta iustitiæ definitione, subsequitur vt eius substantiam, atque innatas qualitates singulatim exploremus: idque examinando singulas difinitionis particulas. Quæritur ergo circa eius vltimam differentiam, quæ est ius suum vnicuique tribuere, vtrum iustitia proprie sit ad alterum? Et arguitur a parte negatiua, ex illo Apostoli ad Rom. 7. Iustitia Dei est per fidem Iesu Christi: fides nanque non dicitur per comparationem vnius ad alterum. Secundo, Iustitia Dei est æterna, & tamen ab æterno non habuit a se alium ad quem eadem referretur, ergo iustitia non est ad alterum. Tertio, Officia iustitia etiam si ad alterum sint, moderamine nihilominus egēt, & rectificatione in ordine ad egente nam auarus egre ab se indicat ęs quod habet alienū. Quare vt est Prou. 11. iustitia simplicis diriget viam eius, ergo iustitia non solum circa ea, quæ sunt ad alterum verum & in moderandis affectionibus ipsius habentis versatur. In contrarium est Cicero lib. de Offi inquiens iustitiam eam esse rationem, qua societas hominum inter ipsos & vitæ communitas continetur. Qua porro descriptione insinuatur ordo ac respectus vnius ad alterum.

Primū argum. a parte negatiua.

Arg. 2.

Cicero.

Quæstio facillima est, duobusque conclusionibus contenta. Prior est. Iustitia proprie dicta duo requiritur diuersa supposita, inter quæ æqualitatem constituat. Conclusio est Philosop. 10. Ethic. ca. ult. quæ porro ex ipso nominis significato dilucide patet. Iustitia n. idem est, quod æqualitas seu æqualitatis habitus æqualia autem, nisi abusiue aut per metaphora, non nisi duo dicantur, vt patet in quantitatibus ad eandē normā iustificatis. Rursus iustificari, si ad mores accommodetur, non conuenit nisi humanis actionibus actiones vero, vt 2. de anima autor est Philosophus, non conueniunt naturæ vel partibus, sed tantum supposito, humanitas enim inquit non net, neque vero digiti aut manus, sed mulier, neque vero manus aut per iniuriam proprie percutit, aut per austitiam debitum soluit, sed homo, nisi forte per similitudinem, seu tanquam instrumenta coniuncta. Consequens ergo fit vt iustitia non solum inter duo qualitercunque distincta, sed inter duo supposita sua exerceat munera

Prima conclō.

Rō conclōnis.

Aristo:

Vltima conclō.

Posterior conclusio. Nihil vetat quod minus iustitia metaphorice dicta inter partes eiusdem suppositi existat. Et hanc quoque conclusionem subdit eodem loco Philosophus. Et patet exemplum inter duas hominis partes Primum enim iustitia est inter membra, dum scilicet oculi pedes suo lumine ducunt, & vicissim pedes sua opera illos portant. Præterea, pars sensualis, puta irascibilis, & concupiscibilis, dum ratio ni obsequio despotico obediunt, iustitiam custodire dicuntur, & dum rebellant, iustitiam perturbare. Vnde Augustin. li. de moribus Eccl. Ad iustitiam, inquit, pertinet ob hoc quod quis Deo seruit, bene imperare cæteris, quæ sunt hominis subiecto. Et autem ratione appetitus subiectus, secundum illud Gen. 4. superte erit appetitus eius, scilicet peccati & tu dominaberis illius. Res est facillima, quæ nullius eget amplificatione, nisi forsan si quis interroget an tanta sit ratio iustitiæ inter has partes eiusdem hominis quanta inter patrem & filium? Apparet enim ita esse, nam quia filius est aliquid patris, diximus non reperiri inter illos iustum nisi secūdum quid Respondetur tamen diuersam esse rationem. Nam cum pater & filius duo sint supposita, vere ac proprie constituitur inter eos ratio iustitiæ, licet quodammodo minuens intra latitudinem eiusdem rationis sed tamen inter rationem & appetitum, quippe quæ nō sunt duo supposita non est iustitia nisi metaphorica.

Explanatur cō clusio.

August.

Quæst.

Rō hesitandi.

Solutio.

Ad primum igitur argumentum respōdetur, quod cum ait Paulus iustitiam esse per fidem, non accipit iustitiam vt est specialis virtus moralis, quæ facit opus iustum id est, adæquatum alteris homini: sed vt hominem ipsum a peccato liberat rectificando appetitum, vt sit ratione obsequens. Et secūndum hanc rationem est iustitia metaphorica. Tametsi, vt supra diximus eadem pariter hominem iustificat

Ad primū arg.

stificat respectu Dei, reddendo eum illi subditum, gratum & acceptum, eiusq. voluntati commensuratum. Et secundum hoc proprie etiam dici potest iustitia. Ad secundum vero argumento respondetur, iustitiã Dei esse æternam secundum propositum, in quo eius substantia consistit, tametsi secundum effectum ab æterno non habuerit, in quibus eam iustitiam exercuisset, sed postquam mundum condidit. Ad tertium denique arti. 4. patebit fulgentius responsio. Interim autem respondetur quod passiones quæ operibus iustitiæ obsistunt, per alias virtutes reprimuntur, quibus mitigatis per iustitiam fit electio recta, vt loco citato elucidabitur.

Ad secũdũ arg.

Ad tertiũ arg.

ARTICVLVS III.

Vtrum iustitia sit uirtus.

Circa genus definitionis, quod dictũ est esse habitum iuste operandi, quæritur vtrum iustitia sit virtus? Et arguitur a parte negatiua. Ait Christus, cum feceritis omnia quæ præcepta sunt uobis, dicite, Serui inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus, opus autem virtutis non est inutile. Ait enim Ambros. 2 de Offi. vtilitatem non pecunialis lucri æstimatione dicimus, sed acquisitionem pietatis, ergo facere quod quis debet, in quo iustitia consistit, non est opus virtutis Secundo, Quod sit ex necessitate, non est meritorium, reddere autem cuique suum, quod est opus iustitiæ, est necessarium, ergo non est meritorium, atq adeo neq. virtus, quando quidem virtututibus omnibus per Dei fauorem meremur. Tertio. Omnis virtus moralis est circa agibilia, ea autem quæ exterius constituuntur, non sunt agibilia veluti sunt artium opificia vt. 6. Metaph. auctor est Aristot. Cum ergo iustitiæ munus sit, exterius opus iustum perficere, sit vt nõ sit virtus. In contrarium est Greg 2. Moral. vbi quatuor Cardinales virtutes, distinguit scilicet temperantiam, prudentiam, fortitudinem, atque iustitiam Quin vero & sapientia ipsa, vt patet c. 8. easdem se uirtutes docere prædicat.

Argu. 1

Ambr.

Argu. 2

Argu. 3

Aristot.

Gregorius.

Conclusio respõsiua.

Probatio.

Ad quęstionem vnica conclusione respondetur. Iutitia est moralis virtus Probatur: Virtus secundum Aristo 2. Ethico. est qui bonum reddit habentem, & eius opus bonum, Iustitia autem est huiusmodi ergo est virtus. Probatur Minor, bonum hominis est operari secundum rationis regulam, nam cũ homo natura sua sit rationalis, secundum rationem actiones nostræ probæ iudicantur, iustitiæ aũt hoc ipsum munus incumbit, vt secundum rationis lineã æquitatem constituat inter duos, sit ergo, vt sit virtus eademq. vt Aristo. ait. non qualiscunque, sed tanto cæteris rutilantior, quanto Hesperus reliquis astris firmamenti splendore antecellit. Quod & Cicer. de Offi. repetit, vbi ait in habitu iustitiæ virtutis splendorem esse maximum, ex qua viri boni nominantur Posse: quis impresentiarum hæsitare, anĩa uirtute iustitiæ aliter dicant viri boni, q̃ a cęterarum qualibet? Virtus. n. quæcunque facit bonum hominem simpliciter. Ars inquam pictoria facit bonum pictorem, & ars medica, bonum medicum neutra tñ bonum virum. Et virtus intellectualis, puta scientia, efficit virum doctum non tñ pertingit, vt constituat virum bonum, sed sola, est uirtus moralis, quæ cũ faciat hominem cuius natura est rationalis, viuere secundum rationem, cõstituit uirum bonum. Sed pręter hanc acceptionem, vsurpatur etiam bonitas, vt idem sit quod benignitas & fertilitas, qua. s. homo est alteri beneficus, sicut terra dicitur benigna & bona, quia fertilis. De iustitia ergo posset quispiam affirmare vtraque ratione hominem denominare bonum, eo q iusti, non solum studiosi sunt, vel & aliis boni & vtiles. At uero res medulitus inspecta, non sic habet Bonitas n hoc est benignitas, & fertilitas, non est qũocũq. tribuere, sed tribuere non ex debito, quod liberalitati & magnificentiæ conuenit. Quin vero Arist. ẽt prodigum, quod est nomen vitii, non veretur appellare bonum, hoc est benignum, & frugi, quia sua effundit. Iustitia vero, nõ tã, dat, quã reddit. Vnde Cicero eodem loco, secundum bonitatem, non iustitiæ sed beneficentiæ tribuit. Ait enim. Et huic, scilicet iustitiæ, coniuncta est beneficentia. quam eadem vel benignitatem vel liberalitatem appellare, licet. Vnde iustitia solum facit bonum ihabente, & bonũ opus, bonitate eiusdem generis quo reliquæ uirtutes. Et ideo ubi ait Cicero a iustitia bonos uiros nominari. accepit iustitiã, ut est generale nomẽ oĩum uirtutũ, licet. iustitia

conclusionis.

Aristot.

Cicero.

Hęsitatio.

Cicero.

Vera solutio dubitationis propositæ.

inter

Inter Cardinales fastigium ob hoc teneat quòd ordinat hominem ad alios, atque adeò non potest non se protinus exercere, atque in publicum prodire. Et re uera qui iustus est, vt vnicuique quòd suum est, promptissimè reddat, is proximus est, vt sit beneficus ac liberalis.

Ad primũ arg. Ad primum igitur argumentum optimè San. Thom. respondet, quòd qui facit quod debet, nihil vtilitatis affert, hoc est, nihil auget lucri ei cui debitum reddit, sed tãtum ab eius danno manus abstinet: at sibiipsi vtilis est, quatenus sponte sua faciens quod debet, premium meretur apud Deum. Sumus ergo respectu Dei non sicut serui respectu mortalium dominiorũ, serui quippe quicquid sunt exequuntur, dominio accrescit in lucrum. Ob idque sunt vtiles; nam vtile est bonum propter aliud. Obsequia verò quæ nos Deo impedimus, nihil ei lucri accumulant, quia bonorum nostrorum non indiget, sed in nos ipsos vtilitas redundat; Deo autem, non nisi gloria, Et ideo dicimur serui inutiles, hoc est, nihil accumulantes Deo, propterea quòd non facimus nisi id quod de iustitia debemus. Attamen quia id q̃d debemus, virtus iustitiæ est, quam Deus nobis præcepit, fit vt facientes quod debemus, apud ipsum promereamur præmiũ.

Ad secũdũ arg. Ad secundum respõdetur, duplicem esse necessitatem. Alia quippe est coactionis, & hæc tollit meritum & laudem, ac pariter vituperium; vt in fine 5. Ethic. ait Aristo. Altera verò est necessitas præcepti & finis, quem sine tali medio consequi non possumus. Et hæc rationem uirtutis non extrudit, quatenus id homo, quod debet, sua voluntate agit, vnde ratio laudis exoritur. Excludit tamen meritum supererogationis, quale est in operibus consilij. Vnde Paulus. Paul. 1. ad Corinth. 9. Si euangelizauero, non est mihi gloria. Ad tertiũ arg. S. Tho. Ad tertium argumẽtum respondet S. Tho. quòd iustitia nõ cõsistit circa exteriores res quantum ad hoc quòd est eas facere, quod pertinet ad artẽ; sed quantum ad earum usum, qui alteri est debitus. Mẽs sancti Tho. Hæc autem verba quidã adeo multis elucidare satagunt, vt potius obnubilent; res enim est clara Iustitia in quam non est ars factibilium; quia functio sua non est pecuniam cudere, aut fabre facere domum; sed vti pecunia, soluendo illam debitori. Vnde cum architectus recepto pretio ædes ædificat, etsi per artem eas extruat quales debet, tñ iustitia est quæ eum applicat ad ædificandũ, vt debitum soluat.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum Iustitia sit in voluntate.

Circa aliam definitionis particulam, qua dictum est iustitiam esse voluntatem, quæritur, vtrum voluntas sit eius subiectum: Est enim argumentum quòd sit in intellectu. Primũ argum. Subiectum veritas est intellectus: iustitia verò sæpissimè dicitur veritas vt in Psal. Misericordia & veritas obuiauerunt sibi iustitia, & pax osculatæ sunt. Eo vel maximè ꝙ iustitia, vt dictum est, dicit ordinem ad alterum ordinare autẽ opus rationis est. Et Secundo arguitur: Si non est in intellectu, illa est causa, quòd non est virtus intellectualis, sed moralis: 2. Argu. at vero inde colligitur neque esse in voluntate, sed in appetitu irascibili vel concupiscibili, quos Arist. Ethic. docet esse sedes virtutum moralium, ergo non est in voluntate. Aristot. In contrarium est Anselmus, qui definiẽs iustitiam, ait esse rectitudinem voluntatis propter se seruatam. Ansel.

Ad quæstionem vnica conclusione respondetur: Iustitia est in voluntate, tanquam in subiecto. Conclusio rñsiua. Conclusionem hanc insinuat Aristot. in initio Ethic. vbi ait iustitiã esse habitum quo homines iusta agunt & volunt iusta. Aristot. Et iurisconsultus, vt diximus, vbi ait, Iustitia est voluntas, designauit habitum per proprium subiectum. Et ratio est hæc, quæ per sufficientem exclusionem aliarum potentiarum procedit. Rõ conclusio. Vnaquæque uirtus in ea est potentia, cuius est actus, quem ratificat, iustitia autem non ratificat actum intellectus aut alicuius alterius cognoscitiuæ potentiæ. Haud enim iusti dicimur, quia iusta cognoscimus, id siquidem etiam prauis cõe est, sed quia iusta, vt ait Aristo. operamur & volumus, in nulla ergo est potentia cognoscitiua. Aristot. Fit igitur, ut sit in aliquo appetitu, qui principium est proximum uolendi & agendi, appetitus aũt alter est sensitiuus, in irascibilẽ & concupiscibilem diuisus atq. alter rõnalis qui est volũtas, in sensitiuo aũt existere non põt, Iustitia nãq. ordinẽ, vt dictũ est,

ad

ad alterum dicit: ordinem autem eiusmodi nullus sensus cognoscit, quem sequitur appetitus sensitiuus. Colligitur ergo ex hac inductione, nullam superesse potẽtiã, in qua iustitia considere possit, praeter voluntatem. De hac conclusione nemo est qui dissentiat de hoc autem inter Doct. disputatur, vtrum propriè sit iustitiæ inter cardinales virtutes, esse in voluntate: iustitiæ inquam & aliarum sibi annexarum: quales sunt religio, liberalitas, & similes: Scotus namque (quod in superioribus tetigisse meminimus) in 3 Sent. dist. 33, atq. Occham q. 10. quos neotericorum pleriq. sequuntur, & præcipuè Burida. 1. Ethic. q. vltima, mordicus tenent, non modo iustitiam, verum & fortitudinem & temperantiam in voluntate residere. Quorum ratio ea est potissima, quòd cum proprium virtutis opus sit rectam facere electionem circa finem, vt 2. Ethic c 4. Arist. docet, in illa potentia insidere debet, cuius, propriũ est electionem facere, hęc autem est voluntas, ex qua laus vituperiumque operis profiscitur, ergo illa est omnium virtutem sedes. Ad vero quamuis disputatio hęc apud D. Tho. non hic, sed 1. 2. q. 56. sita sit: tamẽ quantum ad rem attinet pręsentem, istorum doctrina Aristoteli è diametro obuersatur qui quidem 2. Ethic. ca, 3. ex professo demonstrare contendit virtute morales, nempe fortitudinem & temperantiam in reprimendis voluptatis ac doloribus & tristitiis versari: cuius fundamentum contrarium ille est quo isti vtuntur. Enimuero volontas, cum proprius sit appetitus hominis: & cuiusque rei appetitus per se sit in bonum ipsius rei, nisi aliunde impediatur, propensus, & rectè agere secundum fortitudinem & secundum temperantiam, bonum sit proprium ipsius hominis, nullo ad hęc prorsus indiget virtutis habitu: sed cũ virtus sit circa difficile, illi est potentię necessaria, ex qua animi perturbationes oriũtur electioni virtutis obsistentes, quas quidem perturbationes ipsa per se potentia compescere non sufficit: ob id enim indiget opitulante sibi habitu Cum ergo tota difficultas rectè aggrediendi expectandi que in bello a timore & nimia audacia existat, irascibilis est quæ virtute indiget. Et pariter concupiscibilis ad reprimendas voluptates, quibus pacatis affectibus volũtas rectam faciat electionem. Negatur ergo istorum maxima, puta in ea potentia debere esse virtutem, quę rectam facit electionem. Nam quando per se potentia id potest, non indiget virtute, sed illic est necessaria vnde nascitur difficultas atque obstaculum rectè eligendi ad subinde agendi. Quo fit, vt pręter rationem negauerit illic Scot. habitus appetitus sensitiui mereri ꝓprie virtutum, nomen, cum sint cardinales quoniam per illam repressionem sensualium affectionum sunt verè principia & caussę rectè electionis.

Quęstio celebris

Scotus.

Burida.

Rõ potissima Scoti atque Buridani.

Aristot.

D. Tho.

Snĩa pręfata Aristoteli è diametro obuersať.

Et per hoc produntur oĩum argumentorũ fallacię, quas Buridã accumulat, quorum vnum est: Voluntas sępe inclinatur uersus appetitum, neq. sine difficultate cõsentire põt rõni, ergo indiget habitu inclinante eam versus rõnem. Negatur quippe antecedens per se n. non vergit in appetitum, sed propensissima est in bonum ipsius suppositi, quod est bonũ rõnis. Quòd si qñq; sequitur appetitum, est quia ab eo praue affecto pertrahitur, non ergo ipsa in se, sed in appetitu habitu indiget, affectionẽ extrudente per quam vincitur. Attñ at snĩa hęc isto argumento. Intellectus per se inclinatur ad verum, nihilominus scientiarum habitibus eget. Respondetur tñ diuersam esse rationem. Propositio nanque nostra intelligitur, qñ potentia inclinatur ad bonum per modũ appetirus, hoc est per modum potentię actiuę, qua fertur in ipsum tunc. n quia per se propendet in obiectum, nullo instigante indiget, potẽtia vero cognoscitiua non est actiua, ut feratur in obiectum: sed passiua, idest, apta in se obiecti imaginẽ recipere: ob idq sicut cognoscere ipsum non potest nisi per species ab ipso profusas: ita neq. rectè iudicare nisi per habitus, veritatem rei demonstrantes, atque adeò applicantes intellectum ad iudicandum. De iustitia aũt diuersa est rõ, vt supra diximus: nam per se voluntas nõ est perinde in bonum alienum propensa atque in proprium. Ob idq quamuis nullam pateretur affectionum violentiam, indiget nihilominus habitu inclinante ipsam ad reddundũ alteri quod suũ est. Quo circa paulo inferius monstraturi sumus iustitiam non versari circa passiones. Quòd si arguas, ius aliter tribuere, est bonũ proprium tribuentis, nam virtus est bonũ studiosi,

Ad arg. pręfatę opinionis.

Ad aliud arg. Buridani.

Argu.

Solutio.

Alia rõ.

diosi, cum bonum faciat habentem: ergo neque ad hoc voluntas eget habitu. Respondetur quod quamuis iustitia sit formaliter bonum habentis: tamen eius obiectum est bonum alienum: versatur enim circa hoc quod est reddere alteri, quod suum est Et in hoc stat aliarum dissimilitudo.

Ad primũ arg. Ad primũ igitur argumentum respondetur, quod iustitia non est veritas, quæ dicit ad æquatio nem rei ad cognitionem, sed ut significat rectitudinem, quam ratio, quæ veritas dicitur, in appetitu constituit, atque imprimit: nam propter propinquitatem effectus ad caussam, nomen caussæ per Sinecdochem effectui tribuitur. Ad secundum respondetur: Ob id, quod voluntas sequitur rationis ordinẽ, velle aliquid in ordine ad alterum: quare non obstat quin ordinare, sit proprium actus rationis, & nihilominus competat iustitiæ, quæ est in voluntate. Ad tertium iam autem responsum est, quod Philosophus loco citato 2. Ethicor. solum constituit, virtutem moralem esse in subiecto, quod est rationale per participationem: id autem non solum conuenit irascibili & concupiscibili, in quibus sunt fortitudo & temperantia verum & voluntati, quatenus rationi obedit, id quod iustitia inclinat in ordine ad alterũ modo expositio: tametsi voluntas plus rationis participet: quia propinquius illi adiungitur.

Ad secũdũ arg.

Ad tertiũ arg.

ARTICVLVS V.

Vtrum iustitia sit generalis virtus.

NOn satis est constituisse iustitiam esse virtutẽ, nisi examinatur sitnè specialis uirtus an, generalis. Et arguitur quod nulla sit iustitia generalis: Iustitia est vna cardinalium virtutum, vt patet Sapien. 8. Sobrietatem & iustitiam docet, prudentiã & virtutem: hoc est fortitudinem: generale autem non cõdiuiditur speciebus. Et cõfirmatur: quia temperantia eò quòd est cardinalis virtus, non est generalis sed specialis. Secundò arguitur Iustitia est ad alterum: fortitudo autem & temperantia hominem componũt in ordine ad seipsum: istæ autem sũt rationes diuersæ: ergo iustitia non sic est generalis, vt ad temperantiã & fortitudinem protẽdatur. Tertio arguitur: si iustitia esset generalis virtus etiã omnibus eadem per essentiam, quod 5. Ethi. c. 1. insinuare videtur Aristo. ubi ait, iustitiam esse totam uirtutem, hoc est, eadem omni uirtuti, hoc autem est falsum, nam tunc iustitia diuideretur in fortitudinem, & temperantiam, de illisque prædicaretur sicuti animal de homine & equo: quod tñ absurdum est dictum, quoniã ratio iustitiæ, quæ est, esse ad alterum, non potest sic esse per essentiam genus omnium virtutum quæ nõ sunt ad alterum, Quare absurdissima esset diuisio iustitiæ in alias virtutes cardinales tanquam in suas species. Qurtò arguitur: In virtutibus vtpote quæ ex inclinatione naturæ procedũt, nihil est superfluum, sicuti neq; in alijs naturæ operibus, si ergo generalis iustitia abunde hominem in bonũ comune refert, superflua erit particularis iustitia, atque eo potissimum quod unum & multa, non diuersificant speciem, instituere autem hominem in ordine ad bonum commune, est instituere in ordine ea multa instituere verò in ordine ad particularem, personam. est ordinare ad vnum, non est ergo quod duas iustitiæ species hac ratione distinguamus. Alioqui & tertiam effingere deberemus mediã, quæ partes eiusdem familiæ ad bonum domus instituat, quippe quod medium est inter commune & priuatum. In contrarium autem est verbũ citatum Aristo. nempè, iustitia est tota virtus, hoc est, Omnis uirtus est quædam iustitia. Cui sẽtentiæ accedit non modò vulgaris sermo uerum & Euangelicus: Nisi abundauerit iustitia uestra, &c. Vbi omnis uirtus censetur iustitiæ nomine Vnde fit ut omnis studiosus dicatur iustus.

Primũ argum.

Confirmatio.

Argu. 2.

Argu. 3.

Aristo.

Argu. 4.

Aristot.

Ad plenam quæstionis responsionem, quinque opus est conclusionibus. Nam arbitrati sumus tres articulos S. Thom. sub uno titulo luculentius ac subinde commodius posse decidi Prima Optimè iustitia primum omnium diuiditur in iustitiam generalem & particularem. Probatur conclusio: Iustitia, quod identidem repetere oportet, est hominis uirtus per comparationem ad alium, comparatio autem hæc duobus modis fieri potest. Cõfertur enim homo uel ad alium, ceu singularem ciuem consideratum, uel ad alium consideratum, ut publica prædit us est auctoritate, qua bonum commune administran

Prima conclu.

Probatio.

strat. Nam respublica, ac princeps eam ad ministrans respectum habet ad omnes ciues atque ad ipsum singulis Itaque sicut in corpore humano membrum vnum cōparaturi, & ad alterum & ad totum, ad quod partes ipsæ ordinantur, sic & in republica se habent ciues. Ex vtraque ergo comparatione sumi potest ratio iustitiæ, Quocirca iustitia quæ ordinat ciuem ad ciuem; tanquam vnam partem ad alteram, est particularis, sub qua militant contractus omnes emptiones, locationis, restitutionis mutuati, solutionis mercedis, &c. Altera verò quę ordinat ciues in bonū commune, est iustitia generalis: quæ quidem sic nominatur, tum ab obiecto & fine: nam bonum commune est omnium generale, tum etiam ab effectu & proprio munere: nempe quod virtutes omnes ordinat ad tale commune bonum, videlicet vt vir fortis strenuè agat in bello ob commune bonum, & vir temperatus abstineat ab alieno toro, ob conseruationem eiusdem communis boni. Et quoniā ordo iste partium ad commune bonum fit per leges, quibus princeps vniuersos ad idem bonū instituit, eadem iustitia nominatur etiam legalis. Restat autem dubium, quod tertio argumento quærebatur, vtrum scilicet hæc generalis virtus sit singulis virtutibus eadem posse essentiam? Itaque sicut animal quod est genus per essentiam prædicatur de singulis speciebus, sic & prudentia & fortitudo sit iustitia. Ob idque subiungitur secunda conclusio Iustitia legalis ac generalis nō est eadem per essentiam singulis virtutibus, sed est specialis virtus, conctas per proprium imperium referens in commune bonum. Dilucidatio conclusionis abundè illam demonstrat. Bifariam enim res dicitur generalis: Vno modo per prædicationem, sicut animal est genus ad suas species, & quod hoc modo est generale, ad essentiam eorum pertinet, quibus est generale. Quare essentialiter de singulis prædicatur, nam genus est de essentia specierum. Alio modo quidpiam dicitur generale secundum virtutem videlicet quia caussa est inferioribus influens, quēadmodum sol respectu omnium inferiorum caussam. Et quod hoc modo est generale, non est particularibus idem essentialiter, neq; de illis prædicatur. Ignis nanque non est sol. Ex hac diuisione colligitur conclusionis ratio: Iustitia generalis seu legalis nullatenus est genus respectu aliarum virtutum, sed hac duntaxat vi pollet, vt cunctas referat in bonum commune ergo non idem id illis essentialiter, sed est quædam specialis virtus cæteris imperans Exemplum nobis accommodatissimum elucet à charitate Hęc enim virtus specialis est, secundum propriam rationē a fide atque spe distincta, nihilominus per eius imperium vniuersa aliarum virtutū opera refert in Deum tanquam in finem supernaturalem. Deum enim quis aut strenuè agit in bello aut cum moderamine tangibilibus vtitur propter naturalem honestatem, opus illud fit à solis virtutibus. Si autem eadem exhibeat opera propter Deum, relatio illa fit charitate. Quemadmodum ubi quis furatur propter fornicationem, furtum elicitur ab iustitia, imperatur autem à luxuria. Par ergo modo, si quis in officijs particularium virtutum se exerceat, propter peculiares earundē fines, officia illa non excedunt limites illarum virturum, dum verò eadē præstat officia propter custodiam & cultum boni communis, & vt publicis legibus obtemperet, relatio illa fit à iustitia legali, quæ ideo dicitur generalis. Quòd si interroges quid nam sit vnam virtutem alijs imperitare, respondetur nihil aliud, quam ceu caussam vniuersalem illas ad opus admouere, atque vnà cum ipsis ad idem opus concurrere. Tertia conclusio: Iustitia hæc generalis & legalis potissimum residet in principe quasi architectonice, ac deinde in subditis, qua probè afficiuntur, vt promptè legibus ac principi obtemperent. Enimuerò sicut architectus lapides omnes & ligna disponit qualiter ab fabricam est necessarium, sic debet princeps ciues omnes ad bonum commune instituere ac referre. Quarta conclusio: Vnaquæque virtutum considerat vt à iustitia legali imperatur, potest denominationem suscipere, vt legalis dicatur, quemadmodum omnis virtus secundum rationē qua à charitate imperatur, dici potest quodammodo charitas. Hæc conclusio ad interpretandum Aristotelem adiecta est. Quod enim ait: Iustitiam esse totam uirtutem, hūc exhibet sensum, q qualibet virtus imperata à iustitia legali, quodammodo est iustitia legalis. Quinta conclusio: Præter iustitiam

Ratio conclu.

Dubitatio.

Secūda conclu. qua satis fit dubitationi iāmodo positæ.

Dilucidatio conclu.

Tertia conclu.

Probatur conclusio.

Quarta conclu.

Quinta conclu.

iustitiam legalem, quę modo exposito generalis est requiritur particularis. Probatur sic. Virtutes, vt sæpe dictum est, per obiecta discernuntur, præter rationem autem obiecti iustitiæ legalis, quæ est reliquarum virtutum opera in bonum commune referre, est alia particularis ratio reddendi vnicuique quod suum est, ergo ad hoc necessaria est particularis iustitia. Et confirmatur hæc ratio. Præter legalem iustitiam requiruntur aliæ virtutes particulares, scilicet fortitudo & temperantia ad eliciendos actus circa sua particularia obiecta non obstante quod iidem actus ab eadem in legali iustitia referantur in bonum commune, ergo pari iure requiritur iustitia particularis ex qua eliciatur opus circa suum obiectum, quod quidem aliquando imperatur ab eadem iustitia legali, aliquando vero minime. Potest enim quis mutuarum reddere, aut mercedem soluere operario, non propter obedientiam legis, nec propter bonum commune, cuius nullum habet amorem, sed vt seruet suam fidem propter seipsum. & tunc talis actus emanat a sola iustitia particulari. Si autem id faciat propter bonum commune, & vt legi auscultet, tunc imperatur a legali. Qua iratione non solum Philosophus locis supra citatis duas species ponit iustitiæ & 5. Ethi. capit. 2. expresse ait sermonem facere de iustitia, quę est pars virtutis, hoc est particularis iustitiæ verum & sacri Doctores eundem vbique notant distinctionem. Vnde Chrysosto. super illud Matth. 5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, aut vniuersalem virtutem ait illic designari, aut particularem, auaritiæ contrariam. Prima conclusio extra vllam controuersiam cunctis est doctoribus receptissima, nam omnia tam sacra quam prophana appellant quemcunque studiosum iustum, atque perinde quamcunq. virtutem quodammodo iustitia. De secunda autem non omnes. Neoterici D. Thomam auscultant, immo ab ipso resilientes negat iustitiam generalem ac legalem, esse specialem virtute, sed aiunt esse rationem quandam omni virtuti per essentiam communem. Inter hos est Buridan qui 5. Ethi. quest. 4. hanc statuit sententiam aduersus S. Tho. atque secundum istos temperantia, quatenus hominem mouet vt moderato vtatur cibo & potu propter particularē honestatem, aut ratione studij aut sanitatis, rem habet & nomen temperantiæ sed quatenus ad idipsum hominem inclinat vt legi obediat & principi est iustitia legalis. Et æqua ratione fortitudo, atque aliarum vna quælibet Arbitrantur namque singulas per seruitutes illam habere innatam rationem obediendi legi. Probationem suā Buridan. ex penu Nominalium depromit. Superflue enim inquit, multiplicantur virtutum habitus vbi non sunt necessarij. Singulæ autem virtutum suopte ingenio appellant hominem ad studiosè agendum, non solum ob particulares fines, verum propter bonum commune, & ad parendum legibus, ergo superuacanea est alia specialis virtus, cui hoc muneris tribuatur. Secundam præmissam videtur sibi ipse colligere ex Arist. 1. Ethic. capit. 4. vbi docet omnem virtutem id profitere, vt fiat opus ex electione propter finem honestum bonum autem commune & legis obedientia est honestissimum, ergo quæcunque virtus in illam rationem finis inclinat. Mox omnis virtus perficit habentem, vt perpetuo operetur quādo. vbi, & quomodo oportet, sed sæpenumero occurrit, agēdum esse propter bonum commune, atque ad obedientiam legis, ergo quælibet tunc virtus, si virtus est id per se præstare poterit. Accedunt hac & Aristotelica testimonia, ait quippe 4. Ethi. c. de Magnificentia, magnificum nō esse in seipsum sumptuosum, sed in cōia. Et l. 3. de Fortitudine ait, illam virtutem potissimum versari circa pericula belli bellum autem, vt iustum sit, geri non potest, nisi ob commune bonum ergo particulares virtutes rōnem haben generalis iustitię, atque adeo non est alia specialis necessaria. At vero argumenta hæc non sunt tanti roboris, quam isti existimant. Immo & ratio cum primis, & deinde Arist. documenta è regione illis obsistunt. Primum. n. hoc ipsi nobiscum postulatum suscipiunt quod ratio legalis generalisq. iustitiæ est agere propter bonum cōe, & propter obedientiā legis. Ex hoc autem loco emergit contra istos manifesta ratio. Stat. n. quempiam probe esse virtute affectum ad operandum propter particularem finem, non autē propter cōem, & vice versa, vbi aiæ sunt difficultates diuersæ agendi, diuersi opus est virtutibus, ergo iustitia legalis alia est a particulari. Antecedens experientia compertum est. Videas nanque abstinentem hominem, qui pro-

Probō conclusionis. Confirmatio. Aristot. Chryso. Neoterici orum sentētia Burida. Motiuū primū Burida. Aristot. Secūda rō eiusdem auctoris. Aristot. Primū arg. contra Buridanum.

pter honestum particulare bonum frugaliter viuit, & tamen nullo dicitur legis respectu imò forsan odium eius habet, quia odio habet prælatum. Ob idque si opus aliam nō haberet honestatis rationem nūquam propter legem illud exequeretur. Rursus, opus

Secūda ratio.

virtutis facere propter obedientiam, aliam rationem habet quam illud facere propter alium honestum finem, sicuti & ieiuniū frangere propter famem, aut ex contemptu legis, diuersa sunt vitia, ergo & obedientia & temperātia diuersæ sunt virtutis. Alias profecto si quam impugnamus opinionem, vera esset, nulla opus esset speciali virtute obedientiæ, sed sufficerent virtutes aliæ, in quarum materijs obedientia versatur. Accedūt

Aristot.

& Aristo. testimonia. Primum ait 5. Ethic: complures in proprijs posse vti virtute, qua tamen nequeunt in ordine ad alterum. Et 3. Polit. ca. 3 ait non esse eandem virtutem viri boni & boni ciuis, bonus autem ciuis est, qui bono publico probe inseruit. Alia est ergo legalis virtus, quæ ad hoc inclinat ab alijs particularibus. Quin age, Aristo. expresse 5. Ethic. 1. duas distinguit iustitiæ virtutes; legalem & particularem ex diuersitate obiecti, quarum prioris obiectum dicit esse iustum legitimum & legale, posterioris vero æquum quod est ad priuatam personam. Sicuti in naui alia est virtus remigeri, puta industrie remigare, etiam si de salute nauis nihil cogitet, alia vero gubernatoris eandem procurantis salutem, ergo iustitia legalis non solum dicit rationem generalem omnium virtutum, sed etiam specialem virtutem. Vñ ad primum Buridani argumentum,

Ad primū arg Buridā.

negatur particularem virtutē ad bonum commune per se suum referre opus, sed hoc illis præstat iustitia legalis, sicuti particularis virtus non est charitas, nisi quatenus à charitate refertur in Deum. Et ad priorem Arist. auctoritatem respondetur

Ad aliā ex Arist.

ipsum non affirmare, quod magnificentia operetur ob bonum commune, sed ait esse vtilem multitudini. Neque vero fortitudo in idem per se inclinat commune bonum. Aliud enim est, quod bellum non sit principi indicandum aut suscipiēdum nisi propter commune bonū, aliud vero quod cuiusque militis fortitudo ad idem se referat bonum.

Ex his ergo facilis fit descensus ad principalem argumentorum solutiones, Ad primum enim respondetur iustitiam quæ numero ponitur cardinalium, non esse legalem & generalem, sed specialem. Quod autem

Ad secūdū arg.

aliarum nullam, puta neque temperantiam neque fortitudinem diuidamus in generalem & particulare, ratio est quod sunt, vt supra diximus, in appetitu sensitiuo qui non se extendit ad commune bonum, sed circa particularia versatur, iustitia vero quæ est in voluntate intellectualem sequente cognitionem, ad idem protenditur commune bonū. Ad tertium respondetur,

Ad tertiū arg.

quod quia peculiare cuiusque bonum refertur in commune & publicum potest, fit vt legalis iustitia omnibus imperet singularibus virtutibus, ac perinde omnium opera dicantur æquitate, sicut & cuncta vitia, iniquitates, secundum illud 1. Io. 3. Omne peccatum est iniquitas. Ad quartum

Ad quartū arg.

tripartitum argumentum respondetur, quod etsi legalis iustitia abunde sufficiat per suum imperium cuncta virtutum opera referre in bonum commune, nihilominus requiritur iustitia particularis ad eliciendum actum respectu sui proprij obiecti, sicuti & requiruntur virtutes aliæ particulares. Neque vero bonum commune & priuatum ea sola ratione differunt, quia vnum & multa, sed quia alia est ratio communis boni, atque alia singularis, sicuti alia est ratio totius, atque alia partis. Quare

Aristo.

Aristot. 1 Poli. eos subsannat, qui putabant ciuitatem non aliter a domo differre, quā differunt multum & paucum. Attamen quia inter partes eiusdem familiæ, vt supra dictum est, non est propria ratio iusti, non distinguntur tertia species iustitiæ.

ARTICVLVS VI.

Vtrum iustitia particularem habeat materiam, an uero circa aliarum passiones & materias versetur.

QVoniam dictum est particularem iustitiam esse specialem virtutem, quæ habet peculiarem rationem obiecti quæritur, vtrum peculiarem sibi quoque vendicet materiam? Et arguitur à parte negatiua.

Primū arg. August.

Aug. lib. 8.3.q. ubi virtutes animi quib. in hac vita spiritualiter viuitur, distinguit in quatuor quę sunt Temperantia Prudentia, Fortitudo, Iustitia, subdit quod iustitia per

Glossa. per omnes diffunditur, cui consonat glossa super illud Genes. 2. Fluuius quartus ipse est Euphrates, quod interpretatur frugifer: quæ dicit ob id non meminisse scripturam contra quos persluat sicut dixit de cæteris tribus, quod iustitia quæ quartum locum inter virtutes tenet, ad omnes animæ partes pertinet. Secundo arguitur, Si iustitia peculiarem sibi vendicaret materiam, eo esset quod proprie circa operationes versatur reliquæ vero circa passiones.

Argu. 2.

Attamen Philosophus 2. Ethic. moralem virtutem circa voluptates, & tristitias versari docuit: ergo & iustitia versatur circa easdem, eo potissimum quod operationes iustitiæ, vt supra dictum est, corruptis affectionibus impediuntur. Nam turpis concupiscentia originem, & fomentum adulterio ministrat, quod est iniustitiam, & auiditas pecuniæ impedimento est virtuti iustitiæ, ne debitum persoluat ergo iustitia non est ascribenda particularis materia In contrarium est quod Aristot. 5. Eth. potuit iustitiam, quæ est pars virtutis, hoc est specialis virtus, quæ versatur in actionibus puta in commerciis hominum emendandis.

Aristot.

Aristot.

Quæstio hæc nihil ad legalem iustitiã attinet, nam si cunctis virtutibus imperat, inde sit consequens vt omnium materiæ sint sibi subditæ, quauis eius oculus ad operationes potius aspiciat. Ait enim 5. Ethic. Philosophus, quod lex fortia opera præcipit, & quæ temperati, & quæ mansueti, &c. Sed quæstio est de iustitia particulari. De quo duæ conclusiones statuuntur Prior est Iustitia non versatur circa totam materiã omnium virtutum, sed solum circa externas actiones, & res probatur. Vniuersa rerum sylua quæ nostro subsunt arbitrio, atque ad rationes normam emendari possunt: est materia moralium virtutum. Inde enim virtus dicitur moralis, quod morum est compositrix & cultrix. Sunt autem tria genera quæ nostræ subduntur voluntati, nempe affectus animi, actionesque externæ, ac demum res ipsæ quæ in nostrum veniunt vsum, homo vero ad alterum per actiones tantum ordinatur & res: nam passionum moderatio & mitigatio ad hominis in se ipso proprie rectitudinem pertinet Cum ergo iustitia hoc a reliquis virtutibus differt, quod reliqua hominem in se ipso componunt, iustitia vero inter plures æquitatem cõstituit, fit vt propria materia iustitiæ sint operationes & res, puta honorem debitum alteri deferre, & contumeliis abstinere, pecuniam & vel quamcunq; aliã rem creditori debitam reddere. Posterior conclusio Iniustitia non versatur circa passiones internosq; animi affectus. Hæc ex superioris ratione colligitur, explicatur autẽ duabus aliis. Primo ex parte sui subiecti, quod est voluntas. Enimuero voluntatis actiones neque rem habent neq. nomen passionũ, vt 1. 2. q. 22. ar. 3. inde S. Tho. ratiocinatur, quod passio secum affert corporalẽ transmutationem, quæ proprie in solo est appetitu sensibili. Cum ergo iustitia non sit nisi in voluntate, non versatur circa passiones. Item quia materia iustitiæ, vt modo diximus, in eo posita est quod est ad alterum cum ergo latentes passiones non proxime ordinentur in alterum, fit vt hæc virtus non sit circa passiones. Conclusiones istas non tantum apud D. Thom. verum & plane apud Aristot. 5. Ethic. inuenias. Quare illorum qui eius doctrinam studio contemplati sunt, nemo est qui eas inficietur. Nihilominus, non nulli Nominales, vt Burid. 5. Ethic. q. 1. miratur quod D. Tho. talem constituat differentiam inter materiam iustitiæ & aliarum virtutum. Imo vt omnes inquit virtutes in voluntate sunt, ita & omnes, ac pariter iustitiã, reprimere habent passiones quæ suam cuiusq electionem impediunt. Ea vice versa cæteræ virtutes circa operationes quoq; ac res versantur. De quo tamen doctore magis esset mirandum, quod tantum in superficie legerit Aristot. Turma autem argumẽtorum eius ad illud principium resoluitur: cuius iam supra falsitatem aperuimus Principium vero est hoc, Cuicunque virtuti incumbit rectam facere electionem circa suum obiectum sunt autem passiones multæ iustitiam perturbantes, ne debitum cuique reddat, vt amor odium, auaritia, turpis cupido, & similes, ergo iustitiæ munus est passiones has reprimere. Versatur ergo iustitia circa passiones. Et vice versa, fortitudo & temperantia non solum circa passiones, verum & circa actiones ipsas exteriores & res versantur, nam comedere ac bibere, quando & vbi oportet, sunt operationes exteriores, & tamen sũt temperantiæ. Atque adeo esca

Aristot.

Prima conclu.

Probõ conclu.

Vltima conclusio.

Prima rõ cõclusionis.

S. Tho.

Buridã.

Aristot.

Rõ Buridam.

& potus sunt tres circa quas eadem virtus versatur: non ergo tantũ circa internas illecebras, verum & circa operationes vice sua fungitur. Pari modo strenue pugnare, est exterior operatio, quæ tamen a fortitudine proficiscitur: ergo permista est materia iustitiæ & aliarum virtutum atq. adeo defendi non potest, quod iustitia versetur circa operationes externas, aliæ vero circa passiones. Et arguitur præterea in gratiam istorũ cõtra fundamentũ S. Tho. Si iustitia non versaretur circa passiones, maxime quia per illas homo ordinem non habet ad alterum, hoc autem est falsum, quia ira & cõcupiscentia alienæ vxoris sunt iniuriosæ proximo, vt supra diximus, ergo illa reprimere pertinet ad iustitiam. Par etiam arg. currit de tẽperantia & fortitudine. Etenim si virtutes illæ non versarentur circa exteras operationes, maxime quia per illas non bene homo afficitur erga se ipsum, hoc autem est falsum, quia cibo & potu ex virtutis præscripto vti, hominem respectu sui ipsius adornant, ergo temperantia versatur circa illas operationes. Hinc ergo isti colligunt vnamquamq. virtutem in duas esse secandam, videlicet vt vna iustitia sit in appetitu ad reprimendum passiones, at ve altera in voluntate ad faciendam electionẽ. Et simili ratione vna sit temperãtia in concupiscibili, & alia in voluntate, vnaq. similiter fortitudo in irascibili, atque in voluntate altera. At vero quam isti pugnanter Arist. aduersentur, oculatissimus quisque iudex esto. Etenim Ethic. nullum adscribit subiectum temperantiæ & fortitudini nisi appetitum sensitiuum. & lib. 3. ca. 10. expresse id de temperantia confirmat. Et lib. 5. cap. 1. non aliud designat subiectum iustitiæ quam voluntatem, vbi ait esse habitum volendi iusta. Sed quando Arist. id non docuisset, rõ ipsa efficax, est quam iam super declarauimus. Enimuero temperãtia vniuersas affectiones appetitus cõcupiscibilis reprimere sufficit, quomodocunque illas consideres, siue vt sunt impedimenta ipsius temperantiæ, siue iustitiæ, siue cuiuscunque alius virtutis, quapropter superuacaneum est aliam illic ponere virtutem ad easdem sedandas. Et idem est de fortitudine respectu irascibilis, nulla ergo illic collanda est iustitia, quando quidem reliquæ ei satis ancillantur. Quod profecto nemo inficias ire possit, qui Arist. intellexerit 5. Ethic. vbi medium iustitiæ non ait esse medium rationis inter affectus, sed medium rei, vt illico dicturi sumus. Item manifestissime arguitur contra istos. Affectiones appetitus concupiscibilis sicut sunt virtuti iustitiæ impedimento, ita & nonnunquam virtuti fortitudinis, ergo si illa ratione ponenda est iustitia in concupiscibili, eodem iure ponenda est & illic fortitudo, & æqua ratione in irascibili temperantia, quod esset cunctas indocte commiscere virtutum sedes. Igitur vt semel istorum Achillem in ipsos obuertamus, nihil in uertutum ordine admitti debet superuacaneum, temperantia autem sufficit in concupiscibili, & fortitudo in irascibili, ergo illic nulla opus est virtute iustitiæ. Rursus, sedatis passionibus appetitus sensitiui, voluntas ex se sola rectam facit elexionem, quia per se inclinatur ad opus bonum, ergo in voluntate ad hoc munus non opus est aut temperantia, aut fortitudine, sed tantum iustitia respectu alieni boni. At uero ne vllus tibi reliquus fiat scrupulus, quando dictum est nullas per se passiones ad iustitiam attinere, intelligitur tanquam eius materiam, nam tanquam eius effectum & quodãmodo finem, certum est, quod illam sequitur gaudium, sicuti iniustitiam tristitia. Ad quippe Aristot. 5. Ethic. Non est iustus qui nõ gaudet iustis operationibus. Et li. 8. Delectatio, inquit, est virtutis finis, ob quam studiosi operantur, sicuti & qui praue agunt, tristitia illico præmũtur. Ex quo fit illud 2. Eth. quod aduersarij nobis obijciunt, videlicet moralem virtutem circa uoluptates & tristitias esse, si intelligantur tanquam circa materiam, solis virtutibus appetitus sensitiui congruere, si tamen sic intelligatur, quod nulla sit moralis virtus quę nõ lętitiã generet & mæstitiam pellat iustitiæ etiam commune est.

Altera rõ in S. Tho.

Aristot.

Rõ efficix contra pr̃tam opinionẽ.

Altera rõ ad idem.

Vt autem solutiones argumentorũ contrariæ opinionis clarescant, respondetur ex ordine ad vniuersa. Ad primum ergo in fronte quæstionis positum respondetur, quod iustitia particularis, licet essentialiter ad vnam partem animæ, puta ad voluntatem, in qua sita est, pertineat, tamen quia voluntas reliquas partes mouet atque ad sua officia applicat, fit vt iustitia non quidem directe, sed tamen per quandam

Ad primũ arg.

dam redũdantiam ad omnes effundatur. Et hoc quantum ad glossam, de Euphrate, qui comparatur iustitiæ ad omnia diffluenti. Nam Aug. loco citato aliter secundum intellectum diui Thomæ distinguit illas quatuor virtutes animi. Virtutes enĩ cardinales dupliciter vsurpantur. Vno modo vt sunt speciales virtutes, suis obiectis distinctæ. Alio vero, vt quattuor designãt modos vnicuique virtuti competẽtes. Ait enim, quod prudentia est cognitio rerum appetendarum & fugiendarum. Temperantia vero est refrænatio cupiditatis ab his quæ temporaliter delectant, Fortitudo est virtus animi aduersus ea, quæ temporaliter molesta sunt Iustitia est quæ per cæteras diffunditur, dilectio Dei & proximi. Secundi argumenti responsio materiam luculentes dilucidat. Enimuero inter internos affectus atque exteras actiones & res ipsas talis est ordo, quòd actiones medio sunt loco inter affectus qui earum sunt principia, & res quæ sunt earundem materia. Passiones ergo, scilicet ira, cupiditas, auaritia &c. per seipsas neque pro sunt quidem proximo neque nocent, atque adeo sic consideratæ nihil attinent ad iustitiam: ob idque diximus talium per se mitigationem affectuum ad ipsum habentem in seipso attinere: nocent autem aut prosunt proximo per externas operationes. At vero quod quis alteri nocuus sit aut iniurius ex duplici defectu oriri assolet, nempe vel ex voluntatis iniquitate, vel ex praua affectiones sensitiui appetitus. Exempli gratia, potest quis alteri rem aliquam surripere aut damnum dare, non quidem ex cupiditate habendi, sed ex voluntate nocendi. Immo posset quis isto modo violare alterius torum, non ob voluptatem carnis, sed tantum vt noceat Et econuerso, ut plurimum consueuit, potest quispiam rem eripere alterius, non quidem ex animi iniquitate, quia mallet non nocere, sed ex cupiditate. Discerne ergo virtutum officia, suumque cuique tribue. Emendatio rectificatioque operationis quatenus æquitatem ad alterum important, functio iustitiæ est. Quatenus vero ex corrupto affectu iniquitas oboritur, pertinet ad alias virtutes, vt ad liberalitatem, quæ auaritiam moderatur, & ad temperantiam quę restinguit cupiditatem, &c. Attamen quoniam exteriores actiones non sortiuntur speciem ab internis motibus, sed a rebus ipsis, fit vt eædem actiones potius sint materia iustitię, quam aliarum virtutum. Quod si demum scisciteris, quid opus erat accumulare actiones & res, nam cum in actione intelligatur obiectum, & per obiectum designetur actio, satis erat alterum ponere. Respondetur nõ esse otiose dictum nam aliquæ sunt actiones, quæ non propriè versantur circa res, hoc est, circa possessiones, vt honoratio & dehonoratio, murmuratio, laudatio, &c. atque aliæ quæ consistunt in rerum vsu, sicut pecuniæ donatio, ablatio: rerumque quarumlibet restitutio, & omnia hæc sunt iustitiæ materia.

Margin notes: August. — Ad secũdũ arg. — Obiectio. — Solutio.

ARTICVLVS VII.

Verum medium iustitiæ sit medium rei, eiusque actus, ius vnicuique suum tribuere.

QVoniam definitum est iustitiam esse virtutem, & virtus omnis consistit in medio, quod suo actu constituit, cõsequitur ut perscrutemur an medium iustitiæ sit medium rei eiusque actus, ius suũ vnicuique tribuere. Et arguitur a parte negatiua. Definitio generis, s. moralis virtutis, vniuersis speciebus æqua ratione cõuenit. Aristot. vero 2. Ethic. cap. 6. definit virtutem esse habitum electiuum, qui in mediocritate consistit, ea quę est ad nos, definita ratione. Et subdit hanc mediocritatem consistere inter duo vitia, puta inter duas affectiones, quarum altera exuperans est altera vero deficiens, ergo & medium iustitiæ inter passiones constituitur. Secundo arguitur. In his quæ sunt simpliciter bona, non est accipere superfluum aut diminutum, atque adeo neque medium, cuius exemplum Aristot. 2. Ethicorum in virtutibus ponit uirtus enim quo maior, eo melior. iustitia autem, vt habetur 5. Ethicorum cap. 1. versatur circa id, quod est simpliciter bonum, hoc est absolutè in se bonum, quales sunt honores ac diuitiæ: ergo tale obiectum iustitiæ non consistit in medio. Tertio. In prædicta diffinitione virtutis, propterea dixit Aristot. virtutem esse habitum in mediocritate consistentem, prout in ordine ad ratio definierit, quod non respectu quorum-

Margin notes: Arg. 1. — Arg 2. — Arist. — Arg. 3.

cunque hominum idem est medium nam quod alteri in cibis multum est, alteri est parum hæc autem discrepantia pariter iustitiæ conuenit, non enim eodem supplicio plectitur, qui in principem manus cõiecit, quo qui plebeium vulnerauit, ergo mediũ

Arg. 4. iustitiæ non est rei, sed rationis. Quarto denique arguitur. Si medium iustitiæ esset medium rei, maxime quia eius actus est reddere vnicuique quod suum est, hoc autem nõ

August. est in vniuersum verum. Nam August. 14. de Trinitate, tribuit ei etiam subuenire

Cicero. miseris Et supra citatus Cic. lib. 1 de Offic. ait beneficentiam ac liberalitatem ad iustitiam pertinere, per misericordiam vero & per liberalitatem non ius tribuitur, sed beneficium impenditur. Contrarium au-

Aristot. tem docet Philosophus 5. Ethico. capitu. 3. & 4.

Prima conclõ aperitur titulusq́ stionis. Questio hec perfacilis est breuissimisque diluitur duabus conclusionibus, quæ ex proxime dictis plane colliguntur. Prior est, Medium, quod est obiectum iustitiæ, non est medium rationis vt in cæteris, sed medium rei. Loquimur enim hic de iustitia particulari, nam generalis non ad hoc obiectum peculiariter angustatur, sed uaste ad omnes diffunditur virtutum materias, vt

Probatio conclusiõi. dictum est. Oportet autem prius terminos intelligere. Sunt enim qui res in præsentia distinguunt contra passiones, nempe quod cæteræ virtutes moderentur passiones iustitia vero constituat medium in rebus. Attamen etsi perparum ad rem referat, non distinguitur nisi contra rationem, vt per probationem fiet liquidum. Probatur ergo cõclusio ex his quæ dicta sunt. Hoc nanque discrimen inter iustitiam & reliquas passiones constitutum est quod illę versantur circa passiones, hæ vero circa actiones & res, inter passiones autem non constituitur medium virtutis ex ipsa natura rerum, sed rationis iudicio. Exempli gratia, Temperantia consistit in mediocritate passionum, nempe vt non plus minusue sumas quam oportet, hoc autem plus & minus non perpenditur ex natura rerum, vt scilicet libram omnes sumant, aut tali certa hora, &cęt. sed prout expedit cuiusque valetudini pro loco & tempore. Quare quod parcissimo Diogeni multum erat, voraci Miloni, qui, vt est in fabulis, integrum edebat bouem, erat parum. Medium autem iustitiæ, quia consistit in rerum æqualitate ad alterum, non ex illo rationis perpendiculo & arbitramento, sed ex ipsa natura rerum sumitur. Emis domum, verbi gratia, aut conducis operas alienas, debet prætiũ rebus ipsis æquari. Sicut duæ quantitates natura sua sunt æquales. Denique iustitia non dicitur constituere medium rei vt res distinguitur contra rationem, eo quod tale medium non sit rationi consonum, immo est maxime. Nihil enim magis doceat aliud ratio quam vt debito æquale creditori reddas, sed quia ratio pendet à rerum natura, propterea in quam quod constituitur æquale in rebus illud fit rationi conforme. Neque vero medium aliarum virtutem ideo dicitur medium rationis quod non constituatur in rebus, imò constituitur inter appetitum sumendi multum, & appetitum sumendi parum, sed quia vice versa, tale medium a ratione dependet tanquam à caussa. Non enim libram panis comedere est mihi medium, nisi quia ratio prudentiæ, pensata natura & conditione mea arbitratur hoc mihi congruere. Vide ergo quam ex arte diuus Thom. quasi mathematico more rem tractet. Videri enim poterat, sicuti impugnatoribus suis visus est, inepte constituere differentiam quod reliquæ virtutes versentur circa passiones iustitia vero circa operationes & res, & tamen id necessarium fuit vt substerneretur via ad demonstrandum discrimen inter medium iustitiæ & medium aliarum virtutum. At vnum tamen posset quispiam ex Theologiæ tyronibus cogitare contra hoc argumẽtum. Videtur enim temperantia quandoque constituere medium rei modo exposito, videlicet dum coniunx operam dat liberis quando & vbi oportet nempe vtendo sua & non aliena, nam in hoc seruat illi fidem quam debet, & vtendo aliena irrogat ei iniuriam, eadem frangendo fidem. Ex superioribus autem facilis est responsio, quod dum quis alieno toto abstinet, concupiscentiam, refrænando, pertinet ad temperantiam dum vero id facit, vt ius coniugi seruet, pertinet ad iustitiam. Hanc autem iustitiæ mediocritatem quæstio quinta latius explicabit, & ideo hic supersedendum est. Illic enim elucidabimus quemadmodum hoc medium rei aliter in distributiua iustitia constituatur, atque aliter in commutatiua. Illa namque sequitur medietatem geometricam, hæc vero arithmeticam. Posterior

Argu.

Solutio.

Secūda concl ō. Rō conclusiōis.

rior conclusio præsentis articuli est de actu iustitiæ. Proprius inquam eius actus est reddere vnicuique quod suum est. Conclusio hæc annexa est, germanaque superiori. Si enim obiectum iustitiæ est medium in rebus constituere, quo æqualitas inter homines constet, æqualitas autem idest, quod iustum, iustum vero, vt supra diximus, idem prorsus quod ius, consequens apertissime fit, vt actus iustitiæ sit, ius suum vnicuique tribuere, vt Iurisconsultus in definitione supra posita affirmauit. Cui & Ambros. 1. de Offi. concinit, vbi ait, Iustitia est, quæ vnicuique quod suum est tribuit, alienum non vendicat, vtilitatem propriam negligit, vt commune æquitatem custodiat. Quod, vt in subsequentibus patebit, vtrique speciei iustitię particularis conuenit scilicet tam distributiuæ quam commutatiuæ. Nam iustitia generalis, vt supra diximus, multo habet latius officium, quippe quæ non habet peculiare obiectum, atque adeo actus eius non est hic tantum, sed, vt dictum est, virtus omnes in commune bonum referre In hoc autem quod dicimus, ius vnicuique tribuere, includitur & hoc quod est neminem lædere, quod Ambr ait, alienum non vendicare Iustitia namque licet prius conueniat commutationibus voluntarijs in quibus vterque contrahentium alteri tribuit, deriuatur tamen ad voluntaria, quibus alter tantum ab altero inuito quidpiā aufert.

Ambr.

Ad primū arg.

Ad primum igitur argumentum principalium respondetur, quod cum medium rei, vt expositum est, si etiam rationi consonum, hac ratione definitio virtutis moralis in iustitia quoque seruatur. Ad intellectum autem secundi, meditare prius, bonum duobus modis simpliciter dici bonū. Priori scilicet quia sic est omnimode bonum, vt nullam possit admittere rationem mali. Quemadmodum est gratia & gloria ac subinde virtutes. Et isto modo quanto bonum maius est, tanto excellentius. Quare sic vt modus amandi Deum est ipsum sine modo deamare, quia a . . . tanquam finis sic & ista bona concupiscenda sunt & procuranda. Id quod & Philosophi de sanitate sentiunt quæ non, vt medicina præscripto modo sanitati commensurato, sed absolute est deamanda. Quocirca virtus non dicitur sic simpliciter bona, vt in suo obiecto non possit contingere superfluum & diminutum; sed quod augmentum ipsius habitus nunquam erit superfluum. Alio vero modo aliquid dicitur simpliciter bonum, quia absolute secundum suam naturam consideratum est bonum. Et hoc modo ait Aristot. iustitiam versari circa simpliciter bonum Nam honores & possessiones secundum suam naturam sunt bona vtilia: nempe ad fælicitatem conducentia. Attamen bonum vtile debet commensurari si est secundum dispositionem subiecti, sicut medicus pharmacum ægroti commoditati admetitur. Hac ergo ratione res ipsæ, vt per se sint bonæ, tamen dum veniunt in nostrum vsum, excedere possunt ac deficere. Quamobrem iustitia medium in illis constituit, vt scilicet non minus reddas, quam debes, neq. vero plus repetas, quam est id, quod tibi debetur. Ad tertium respondetur, quod etsi iustitia medium rei consideret, tamen quia iniuria ratione personę, cui irrogatur, crescit, qualitates etiam personarum contemplatur, vt secundum quātitatem debiti repensatio fiat. Ad quartum denique argumentum respondetur, quod vbi August. iustitiæ adscribit subuenire miseris, non censet iustitiæ quatenus dicit rationem debiti, per se id proprie competere sed liberalitati & misericordiæ, quæ ea ratione, qua sunt ad alterum, reducuntur ad iustitiam tanquam partes eius potentiales, vt alibi supra diximus, & libro octauo explicatius dicturi sumus. Id quod Cicero loco citato significantius asserit, dicens iustitiæ cōiunctam esse beneficentiam, quam candē, vel benignitatem vel liberalitatem appellare licet.

Ad secūdū arg.

Gemina acceptio boni.

Aristot.

Ad tertiū arg.

Ad quartū argu.

Cicero.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum iustitia inter morales virtutes sit eminentissima.

POstremo deniq. articulo qōnis huius cōferēda est iustitia cum reliquis moralibus virtutibus quærendumque adeo, sit ne omnium præstantissima? Et arguitur à parte negatiua. Largiri hominem de suo id, quod nemini debet præstantius est & rarius, quam id reddere cuius est debitor: tum quod vbi minus est obligationis, maior est virtutis vis ad conferendum: tum

Primū argum.

quod in hoc maxime assimilamur Deo, qui non ex debito: sed ex benignitate confert, liberalitas ergo præstantior est quam iustitia, ac potissimum magnificentia, quæ vt 4. Eth. ait Philos. omnium virtutum ac pariter iustitiæ ornamentum est. Arg. 2. Secundo arguitur, quòd neque cardinalium virtutum sit iustitia illustrissima. Prudentia nanque est vna quatuor cardinalium virtutū, & tamen est excellentior quam iustitia, quod ex parte obiecti perpenditur, atque adeo ex parte subiecti. Edocet enim ex professo Arist. 10. Eth. cap 7. intellectum esse potentiarum omnium excellentissimum, atque adeo voluntate excelsiorem, eo quod verum dignius est obiectum quam bonū, nempe vniuersalius, ac subinde a materia abstractius. Arg. 3. Tertio arguitur. Temperantia quæ vna est virtutum cardinalium multo est nobis vtilior, quam iustitia, ergo & eminentior. Probatur antecedens. Nam plura nobis commoda, affert, videlicet & corporis salubritatem, & mentis tranquillitatem, voluntatisq. libertatem. Hæc enim omnia nobis intemperantia vitiat, quæ tamen tria commoda omnium virtutū fundamenta sunt scilicet tamen intellectualium ad contemplandum, quam iustitiæ ad legibus obsequendum, quam etiam aliarum omnium, quæ corpori exercitio exhibentur. Arg. 4. Quarto & de Fortitudine arguitur. Proprium namque virtutis ingenium, vt 2. Ethic. auctor est Philosoph. est ad difficile ac bonum conniti. Fortitudo autem circa difficilius versatur, quàm iustitia, nēpe circa pericula mortis, quæ omnium est terribilium maximum: ergo Fortitudo iustitiæ præstat. Cicero. In contrarium autem est loco citato Cicero, vbi ait, In iustitia virtutis splendor est maximus, ex qua boni viri nominantur.

Prima uirtutis partitio. Primum omniū expendendus est quæstionis titulus. Haud enim iustitiæ vel ad omnes virtutes fit comparatio, vel tantum ad cardinales, sed ad omnes precisè morales. Primum enim omnium virtutis amplissimum genus diuiditur in illas, quæ ratione obiecti super naturales sunt, quales habentur Theologicæ, atque alias, quarum obiectum est naturale. Et quidem Theologicas, puta fidem, spem, ac charitatem, esse omnium optimas atque maximas, citra controuersiam est cunctis confessum, quippe quæ Deum habent pro obiecto. Sed naturalium virtutum aliæ sunt intellectuales, aliæ vero morales, quarum moraliū multitudo ad quatuor reducitur cardinales. Subdiuisio. Quomodo ergo ad sui elucidationem quatuor exposcit conclusiones. Prima conclusio. Prima est Virtutes intellectuales dignitate moralibus antecedunt. Conclusio est, S. Thom. 1.2. q. 66. artic. 3. S. Tho. Et probat primo ratione subiecti. Prima ratio. Nam cum virtutis proprium sit rationales actiones dirigere, illa quæ est in potentia, quæ per suam essentiam est rationalis, præstantior est illa cuius subiectum est rationale per participationem, intellectus autem est essentia ipsa rationis, voluntas autē eo est rationalis, quod rationem participat ei obediendo, vt 1. Eth. plane Arist. docet, Aristot. ergo intellectuales virtutes præstantiores sunt. Secūda. Secundo id patet ex obiecto. Etenim quod verum præstantius sit bono, inde patet, quod verum abstrahit a rerum existentia, perficitur enim satis intellectus per ueritatis cognitionem, siue res sint, siue nulla existat. bonum autem nemo appetit nisi ut habeat quod existentiam secū affert, existentiam autem conditio est materialis, recipitur quippe natura in supposito, dum esse incipit, quo autem quidpiam defæcatius est ac purificatiuus a materia, eo præstantius est. Cum ergo verum sit intellectualium uirtutum obiectum, bonum autem moralium, fit vt intellectuales sint dignitate sublimiores. Elucidatur proxima ratio. At vero hanc rationem, quia rari intelligunt, rari credunt. Haud enim negamus quin intellectus singulari etiam & rerum existentias cognoscere possit, neque negamus quin vicenersa voluntas possit quoque apparere bonū in communi, sed in hoc positum est discrimen, quod cum intellectus sit potentia apprehensiua & iudicatiua in hoc perficitur quod est verum cognoscere, appetitus autē, quia fertur in obiectū, nihil appetit nisi illo fruatur, illudque possideat. Fallax ergo argumentum est, si arguas. Melius comparatiuum est boni, cū ergo bonum sit obiectum uoluntatis, fit vt suum obiectum sit melius quam uerum. Argu. Solutio. Fallax inquam paralogismus est, quoniam uerum ipsum est quoddam bonum, idemque omnium præstantissimum. Quare in patria in illa intuitione Dei, qui est omnium ueritatem abyssus posita in nostra fœlicitas. Accedit hoc & doctrina Philosophi 10. Ethic. cap. 10. Aristot. ubi sex rationibus constituit supremam fœlicita-

licitatem in rerum contemplatione consistere, hallucinando namque odorabatur legitimam beatitudinem, licet rem punctim non attingebat, Probat in quam fælicitatem in intellectualium fruitione consistere quoniam uirtutes intellectuales primum in potentia sunt nobiliori, nobiliorisque sunt obiecti. Secundo, quia intellectualis operatio magis est continua, nam morales, quę in rebus corporeis versantur perdurare nequeunt. Tertio, quia contemplatio suauiori dulcedine delectat quã moralium exercitium. Item quia contemplatio perpetuo manebit in patria, non autẽ moralis uirtus. Accedit præterea, quod ob eadem rationes vita contemplatiua actiuæ præcellit, pulchriorque adeo est veluti Rachel quam Lia, atque adeo constantior, atque uberior, paucioribusque indigens, cuius Maria sedens secus pedes Domini, documento fuit, cum Martha erga plurima disturbaretur. Conclusionẽ hanc coram multis confirmatam studierim, qđ mirari eos satis nequeo, qui plus dignitatis moralibus uirtutibus deferunt, quam intellectualibus. Quibus ansam opinio illa porrexit, quam Scot. in 4. dist 49. q. 4. asseuerare pertendit, nempe uoluntatem potentiam esse intellectu præstantiorem. Vnde inferunt non modo morales uirtutes esse anteferendas, ex quo palam sequitur neque uitam contemplatiuam actiue præstaret, neque fœlicitatem in contemplatiue consistere, verum subinfertur & ex moralibus, iustitiam altiores esse gradus, quam prudentiam. Cum tamen corollarium nostræ conclusionis sit, prudentiam inter morales uirtutes primas obtinere, vt D. Tho. eadem. q. 66. art. 1. affirmat. Et profecto præter rationem generalium aliarũ intellectualium uirtutum prudentia etiam si consideretur, qua parte moralis est, preciosior est alijs. Virtus enim moralis a ratione tanquam a primæua radice probitatem suam ducit. Cum ergo prudentia rõnem ipsam perficiat, cæteræ vero appetitum, optima omnium est. Secundo prudẽtia est cæterarum omnium ductrix atq. imperatrix. Nam cæteræ uirtutes etsi rectã pariant intentionem finis, vt fortiter, temperare ac iuste agere, tamen eundem finem solo prudentiæ officio, media disponentis, assequuntur, ut 6 Ethic. cap 12 auctor est Arist. Excelli. ergo alias ratione simili, qua dux cæteris militibus imperat. Immo vero adeo illi cæteræ sunt connexæ, vt sine illa nulla obtinere possit uirtutis gradum. Antea uero quam hinc progrediamur operæ pretium est conclusionem hanc argumentis tentare minime in idoneis.

Scoti opinio. — *Prudentia inter oẽs uirtutes morales primas obtinet. S. Tho.* — *Ratio S. Thomę.*

Primũ argum. Primum, propria ratio uirtutis, ut uel de nomine ipso deprehenditur, est applicare potentiam ad vsum hoc autem non conuenit intellectualibus sed moralibus. Nam intellectualis uirtus tantum præstat facultatem agendi, puta cognitionem, ut 1. 2. q. 57. ar. 1 sciẽter Doctor sanctus docuit, virtus autẽ quæ est in appetitu applicat sciam ad usum tã speculandi, quam operandi habitus aũt est ꝑp vsũ nã sine vsu otiosus est & superuacaneus, ergo intellectualis virtus est ꝑp moralẽ atq. adeo moralis, ut quæ rõnẽ habet finis, præstantior est. Secundo, virtus moralis est, ut ait Arist. 2. Eth. quæ bonum facit habentem. *Aristot.* Vnde, vt supra diximus, neque artes, neque scientię simpliciter faciunt hominem bonũ, sed sola moralis virtus. Quare maiori est laude digna vtpote per quam apud Deum meremur, atque ad beatitudinem gressus facimus. Cum intellectuales virtutes esse possint sine vsu probis, atq. improbis sunt cões. Est ergo virtus moralis intellectuali perfectior

Ad arg. Distinc. S. Tho. Argumenta hæc eos qui rẽ in cortice summis labris attingunt, per multũ mouent, est tñ peregregia D. Tho distinctio in eadẽ q citata per quã facile diluuntur. Ait.n. nihil obstare quo minus id quod simpliciter melius est, secũdum quid nõ sit alicui ꝑp necessiarẽ melius Philosophari nãq. melius est simpliciter, q̃ ditari, inopi vero melius est ditari. Pari ergo rõnaliter licet uirtutes itellectuales meliores sint ratione obiecti, penes qđ simpliciter excellentia gradus existimatur, virtutes tamen morales plus participant generali rationi virtutis, quæ est in ordine ad actum & vsum propterea quòd sunt in appetitu, cuius est alias potentias mouere appellareque ad opus. Vnde 2. 2. quæst. 47. art. 4. elicuit prudentiam præstantiorẽ esse hac ratione cæteris virtutibus intellectualibus nempe quia non tamen uerum considerat, quod est intellectus obiectũ, sed illud ordinat ad bonum sub ratione boni puta ad usum operũ quo homo fit bonus.

Alterũ argum. At vero arguat qs forte. Si virtus moralis plus hẽt de rõne uirtutis, si vi sit nobilior virtus. Hoc enthymemate nõnulli discipu-

li

li D. Thom seducti, arbitrantur eius mentem fuisse, virtutes intellectuales esse nobiliora entia, nobilioresque habitus, sed tamen morales esse nobiliores virtutes: Hic autem sensus manifeste reluctatur eius menti quippe qui ait intellectuales esse simpliciter nobiliores virtutes nam de virtutum substantia & natura loquebatur. Et ratio est aperta, quia si sunt nobiliores habitus cum sint habitus virtutis, fit vt sint quoque nobiliores virtutes Respondetur ergo consequentiam hanc nullam esse. Ratio generalis virtutis plus cõuenit moralibus, ergo sunt simpliciter nobiliores virtutes, quoniam virtutis nobilitas non ex ratione virtutis simpliciter perpẽditur, sed ex ratione obiecti Exempli tibi esto Docet nos Arist. 1. de anima scientiam, de anima esse nobiliorem cæteris, quia de nobiliori obiecto, & tamen ratio scientiæ, quæ est euidentia, illustrior est in mathematicis, quæ ideo nõ simpliciter, sed secundum qui sunt nobiliores scientiæ. Et pari ratione Theol. est nobilior simpliciter scientiã quam musica, argumenta ergo facta hoc tantum concludũt, quod virtutes morales plus habent de ratione virtutis, & ideo faciunt habentem simpliciter bonum, & sunt magis vtiles, ac subinde cumulatiores, laudis, &c. Sed contra. Dignitas simpliciter virtutis per ordinem ad supremam fœlicitatem perpendenda est, ad eam autem nos propinquius morales per mouent ergo sunt digniores. Concessa maiori cum minori, negatur consequentia. Nam etsi in ordine ad fœlicitatem sint virtutes æstimandæ tamen digniores sunt illæ in quibus consistit, fœlicitas quam illæ per quas illuc tendimus. Et licet per virtutes morales illuc progrediamur, tamen contemplatione Deo perfruimur. Itaque in hac vita intellectuales sunt propter morales nam cognoscere est propter opera: sed tamen simpliciter morales sunt media, quibus ad supremam contemplationem progredimur. Ob idque etsi morales sint magis laudabiles, tamen intellectuales sunt præ illis honorabiles Laus nanque debetur vtilibus medijs honor vero fini. Ex quo fit, quod cum intellectuales moralibus præferimus, intelligendum est comparando genus ad genus, supremumque intellectuale, puta visionem Dei ad supremum morale, videlicet ad amorem Sed si comparatio in indiuiduo fiat, pretiosior est

Solutio quarundam.

Refellit pxima Solutio.

Ad arg.

Replica

Rñsio.

Corollarium.

charitas, immo & iustitia, quam vna scientia naturalis. Secundo conclusio. Iustitia generalis & legalis earum omnium moralium est præclarissima, quæ in appetitu cõsident. Quod appo uerum, vt prudentiæ suus seruetur honos. Probatur ex illa sententia Aristot. 1. Ethico. Bonum commune diuinius est particulari, legalis nanque iustitia, vt supra dictum est, omnes virtutes quæ ad particularia bona hominem instituunt refert in commune bonum, est ergo architectonica virtus, perindeque cæteras omnes gubernans atque architectus ministros, duxque exercitum, ac princeps rempublicam. Quapropter de illa loquitur Cicero vbi ait, quod in iustitia est splendor maximus. Et Aristot. vbi inquit quod est sicuti Hesperus inter cætera astra. Quin vero ceu sol est, inter humanas virtutes, instar charitatis inter vniuersas, nam vt sol reliquis lumen infundit, sic & iustitia legalis, per hoc quod ad bonum commune cunctas refert ad quod omnes referendæ sunt partes, maxime illas illustrat. Qua vtrique ratione, vt supra diximus, vniuersæ virtutes nomen sibi vendicant iustitiæ. Ex quo fit vt extra rerum naturam philosophentur, qui conclusioni huic maculam impingere moliuntur, in quibus est Burid 5. Ethic. qu. 6. Contendit enim præstantiorem esse per se virtutem, quæ hominem bene afficit in ordine ad seipsum, quam illam, quæ in ordine ad bonum commune eum instituit. Natura enim inquit, & charitas plus inclinat hominem diligere seipsum quam commune bonum. Quod si pars, puta manus, appetit conseruare totum, hoc, inquit, est quia inde dependet sua ipsius conseruatio. Est enim hæc philosophiæ adulteratio. Immo sagax natura, cui maior incumbebat totius cura, quam partium eas propter totius conseruationẽ produxit, quibus adeo instinctum impressit conseruandi totum potius quam seipsas. Vnde experientia docet, brachium ictum excipere qui in caput dirigebatur, etiam si ipsius abscissio subsequatur. Quo fit, vt Deus sit à nobis plus, quam nos ipsi diligendus, quia est totum respectu nostri, atque adeo in republica ciuili plus laudis meretur, qui bonum commune curat, quam proprium, ac perinde illa virtus, præstantior est & apud Deum & apud homines. Tertia conclusio,

Secũda conclusio.

Probõ. Aristot.

Cicero.

Opinio. Burida. Exploditur. Burida.

Tertia conclusio. sio. Virtus iustitiæ etiam particularis omnium est moralium præstantissima, quæ sunt in appetitu, vt semper prudentiam habeamus exemplam. Probatur medijs quam plurimis. Primo ratione subiecti. Insidet n. rationale appetitui, puta uoluntati, quæ sensitiuo, cui aliæ insunt, supereminet. Secundo ex parte obiecti, nam virtus est circa arduum ac difficile, difficilius autem est probe esse hominem affectum ad alienum bonum conseruandum, ad quod natura nostra non est adeo propensa, quam ad custodiendum bonum proprium, ad quod nisi ubi præpedita est, per se est inclinata. Cum erga cæteræ uirtutes circa proprium uersentur bonum, iustitia uero circa alienum, fit, vt si robustior ac præstantior. Vnde Aristot. 5. Ethic. cap. 1. Complures in proprijs, inquit, vti quidem virtute possunt, sed in his quæ sunt ad alium, nequeunt, quia res est magis ardua. Quapropter sententiam illam Biantis probat, Magistratus virum ostendit, eo scilicet quod iam inde homo habet respectum ad alios. Experientia enim constat con plures priuatam agentes vitam, studiosos esse qui tamen ad episcopales functiones, ad aliosve magistratus assumpti, vbi iustitiam administrare debent indigni habeantur Vnde infert. Aristot. Illum esse pessimum, qui ad se ipsum & ad amicos vtitur prauitate, illum vero esse optimum, non qui ad seipsum tantum, sed qui ad alium vtitur ipsa virtute, hoc enim inquit, est opus difficile. Tertio id ostenditur ex effectu iustitiæ. Cum enim homo sit politicum animal, natum scilicet in societate conuiuere illa in eo fulgentius emineat virtus, per quam pax & tranquilitas publica tutius protegitur, hoc autem omnium maxime præstat iustitia, atque adeo conuentorum pactorumque fides, quæ uti j. Offic. ait Cicero, eius fundamentum est. Quocirca, vel ob hoc præcipue iustitia Hespero assimilatur, quod fulgentissimam rei publicæ pulchritudinem affert. Enimuero cum lubrica hæc temporalia bona per exigua sint perque angusta, possideri nisi per partes nequeunt, atque adeo nisi auiditates, humanæ legibus, ceu limitibus, circunscribantur, ut unusquisque intra suum ius coercitus manus ad alienum non porrigat, ex quo legitimum possessorem deturbet. Facit ergo iustitia ceu quadratos lapides sic homines dignitatibus ordinibus diuersisque iuribus distinctos speciosissimam rempublicam extruere. Atque hinc quarto elicitur ratio. Illa est præclarior uirtus, quæ omnibus atque in omni tempore est necessaria, quam aliæ magis particulares, iustitia autem, ut 7. Politi. cap. 1. & 1. Rhe. ait Philoso. necessaria est in bello & in pace, cum fortitudo in bello tantum suis fungatur uicibus. Quinto Illa est nobilior ac magis necessaria uirtus, qua seruata omnes possidentur, hæc autem potissimum est iustitia. Nam cum temperantia & fortitudine necessaria nihilominus est iustitia. Si tamen hæc nullibi uulneraretur, omnes aliæ incolumes essent. Sexto, Illa est pretiosior uirtus, & è re maxime moralium, cuius maior esse debet cura legislatoris, in republica, hæc autem est iustitia, vt loco citato 7. Politic. ait Philosoph. Et quo summat in cuncta complectamur, inde maxime res confirmatur quod in decalogo, vt supra monstratum est, nullum Deus præceptum posuit præterquam iustitiæ. Et in republica ciuili nullis vitijs tanta sunt, tanque acerba supplicia decreta, quam criminibus iniustitiæ si hæresim modo nefandumque scelus accipias Vnus autem ex his scrupulus enasci potest, vtrum scilicet eousque constituamus iustitiam perfectiore esse cæteris moralibus vt quicunque eius actus sit excellentior quocũque aliarum. Nam multi ex nostris cura scrupulum ita censent. Quod profecto nulla probabilitate defendi potest. Ecquis enim dicat, quod vendere pisciculos iusto pretio, aut misera holera, eo quod sit actus iustitiæ, maioris sit laudis & meriti, quam maximus fortitudinis actus aut temperantiæ? profecto ridiculus merititissimo habeatur Quando ergo comparamus virtutem vnam ad aliam, collatio tantum fit, vt nuperrime dicebamus, inter genus & genus, aut inter maximum actum vnius, & maximum alterius. Quod tum nihil vetat, quo minus propter rei tenuitatem, id quod est genere superius in indiuiduo sit inferius, Quarta conclusio. Aliarum duarum virtutum moralium fortitudo est præstantior quam temperantia. Conclusio est S. Thom. loco citato. 2. 2. qu. 66 artic. 4. Quæ primo probatur ratione obiecti & subiecti. Nam temperantia versatur circa delectabilia tactus, qui omnium est sensuum maxime materialis, vtpote omnium fundamentum. Præterea, ex parte actus

Marginalia (left column): Tertia conclusio. — Prima rō ꝑ cõclusiõe. — Secũda. — Aristot. — Tertia. — Cicero.

Marginalia (right column): Quarta ratio. — Aristot. — Quinta. — Sexta. — Confirmatio. — Scrupulus. — Quorũdã placitum. — Rõ ĩpręteritã opinionẽ — Quarta conclusio. — S. Tho — Probõ conclusionis.

actus. Fortitudo namque versetur circa pericula vitæ in bello, a qua cuncta temporalia bona promanant, temperantia uero circa illa, ex quibus quidem uita dependet, vel indiuidui, quātum ad escas vel speciei quantum ad venerea. Sed tamen quia in illis non imminet adeo pręsens atque horrendum periculum mortis, non inest tantum difficultatis, neque uirtutis, quæ circa difficile versatur.

Ad primū arg. Primum igitur argumentum tri membri responso diluit S. Thom. Esto enim liberalitas hoc iustitiam exuperet, quod liberalis id tribuit quod non debet, tamen iustitia propinquius accedit ad commune bonum, tribuit enim cuique quod suū est, quod seruatur publica pax, ad quam liberalitas non est tam necessaria, sed respicit bonum priuatum, quod est diffusiuum sui. Secundo. Iustitia latius extenditur, nam respectu omnium est necessaria, quod liberalitati non conuenit. Item, quia liberalitatis fundamentum, iustitia est. Nemo enim liberalitatis nomen meretur largiendo quod non debet, nisi iustus prius sit, soluendo quod debet. Et idē est de magnanimitate. Dubiū de mīa. S. Tho. Solutio. Dubium autem hic superest de misericordia, quæ etsi sit moralis uirtus, pręclarior tamen apparet quam iustitia, vt sanctus ipse Doctor. 2. 2. quęstion. 20. confitetur, eo quod si propria Dei uirtus. Ad hoc autem respondetur, quod si misericordia accipiatur, vt est tristitia alienæ miserię moderatrix, inferior est, quam iustitia, quandoquidem in appetitu est concupiscibili. Si vero accipiatur ut non dicit ordinem ad sensualem effectum, puta ad commiserationem, sed tantū voluntatem leuandi alios a miseria multo est preclarior, quam iustitia eo quod est virtus sumpte ingenio diuina, velle enim ac posse miseris cunctis & defectibus tam publicis quam priuatis succurrere, subiectum supponit, quod nulli esse possit calamitati defectuive, obnoxium, quod soli potest in accessę maiestati Dei congruere. Quamobrem & eius quoque effectus est omnium præclarissimus, nempe absque ullo debito indigentias subleuare ac prorsum tollere. Nam si libertatem inferiorem iustitia fecimus ratio erat, quod in iustitia fundatur, neque ad commune bonum tam propinque accepit, neque ad omnes extenditur, misericordia autem in suo culmine, puta vt in Deo existit, iustitiam non præsupponit imo prius per misericordiam res produxit, quam illis aliquid deberet, & ad publicum spectat bonum, ad totamque rempublicam prolatatur. Et ideo cum uirtus sit diuina, comparatio iustitiæ non extenditur ad illam. Obiectio. Quod si obijcias iustitiam etiam esse virtutem diuinam, atque adeo non excedi a misericordia, negatur consequentia, Responsio. nam iustitia sic est diuina, secundum propriam rōnem, puta debitū soluere, possit esse humana, misericordia vero quatenus nullam secum paritur miseriam, ob id ꝙ oēs tollit, est Deo maxime propria, atque adeo in ipso illustrior, ac rutilantior, quam iustitia. Ad secundum. Secundo aūt argumento sua est conclusio concessa, nempe prudentiam dignitate esse superiorem Cōparamus n. tm iustitiam ad virtutes morales, quæ sunt in appetitu. Ad tertiū arg. Aristot. Ad tertium de temperantia rńdetur, ꝙ etsi illa nobis commoda afferat, quam ob rem Aris. 7. Polit c. 15. tali ratione iustitiæ illā adæquet, vbi temperantia, inquit, sicuti & iustitia tempore belli & pacis est necessaria, simpliciter tamen ꝑ allatas supra rationes iustitia est anteferenda. Quæst. Quarto arg. prætacta. De fortitudine autē, q. 4. argumento contendebatur iustitiæ præponi maior superest ambigendi ratio. Habet. n. strenua hæc ingenuaq. virtus argumenta multa, sibi in hac caussa patrocinantia. Rō primadubitandi. Primum, si a nomine eius encomium auspiceris fortitudo nomen uirtutis uidetur per excellentiam obtinere. Sic. n. legitur Sapiens. 8. Sobrietatem & iustitiam docet, prudentiam & virtutem, i. fortitudinem. Secūda. Et ratio ipsa virtutis, quæ est animū ad vsum applicare, eximio fulgore splendescit in illa, puta quæ hominē præsentissimæ morti omnium horrendissimæ obijcit. Tertia. Et tertio eius excellentiā splēdor commendat, quo habetur in republica. Magnates. n. & sanguine præclarissimi inde maximis facultatibus cumulantur atque honoribus suspiciuntur, ꝙ fortitudinis virtute rempublicam tuentur. Ob idq. nunquā prosapiæ consueuerunt compendiosiori uia in republica nobilitari, quam per bellicam fortitudinem. Id quod vel Gētium, nempe Lacedæmoniorum, Roma. & Græcorū histor a perpetuæ memoriæ prodiderūt. Hæc n. virtus, vt Hercules, ac Theseos, & quos poetæ fabulātur, mittamus, Alexādros, Cęsares, Scipiones, atq. alios id

genus

genus toto orbe celeberrimo fecit. Quin e-
Quarta. get profana missa faciamus, virtuti maie-
statem (vt paulo antea dicebamus) ex ma-
ximo eius actu debemus perpendere, opti-
mus autẽ fortitudinis actus (quale est mar-
tirium) & laude & merito excellentior est
quam supremus iustitiæ. Nam maiorẽ cha-
ritatem nemo habet, quam vt animam suã
ponat quis pro amicis suis, ac potissimum
pro Deo in testimonium fidei, ergo fortitu
do fastigiũ inter morales virtutes obtinet.
Ad hæc, cum summum hominis bonũ na-
turale, sit libertas, illa erit virtus omnium
maxima, per quam libertas præsertim ven-
dicatur, hæc aut est fortitudo. Nam vt. 7.
Quinta ratio. Polit. ait Aris. qui pericula belli non supe-
rat, serui fiunt. Ad de illã esse pretiosissimã
quæ est rarissima, hæc autem fortitudo, ra-
rius enim fortes inuenias, quam aliis virtu
Postrema. tibus præditos. In summa fortitudinis in-
genium & vis est alios vincere sibique sup
peditare quod Dei virtutem & potentiam
proxime præse fert, vnde fortes atq. animi
robustos cũcti pertimet pertimescunt, om
nesq. venerant ac reuerentur. His veruntñ
nihil obstantibus incunctanter est in sñia
persistendum. Satis enim profusa laude
fuerit fortitudini, iustitiam in litem de præ
Solutio propositæ conclusiõis. latura uocasse. Quando enim rationes alias
supra commemoratas sileremus hæc pro
iustitia victoria abundat, quod fortitudo
nulla tenus est, nisi ad iustitiæ præsidium
Plutarc. & custodiam necessaria. Scientissime nam-
que apud Plutarc. Agesilaus, dum ceu iu-
dex hanc qõ. interrogaretur, vtra scilicet ha
rum virtutum alteri præstaret, respondit,
nihil vtique fortitudine indigeremus, si
Ad primum. omnes iusti essemus. Enimuero nisi iustitia
violaretur, neutiquam bellis daretur occa-
sio, in quibus fortitudo reipublicæ seruit. Re
spondetur ergo ad principale argumen
tum, quod etsi fortitudo sit circa difficilius,
tamen iustitia est circa id quod est melius,
Præclarius namque est, vt pax & tranquilli-
Ad secũdum. tas humani generis per iustitiam seruetur,
quam vita priuati hominis. Quare iustitia,
vt diximus, vtroque tempore & pacis & bel
li refulget. Neque ad pacem necessaria est
fortitudo, nisi iustitia proslibata. Pari mo-
do respondetur ad id quod de nomine obie
ctum est. Vendicauit enim sibi fortitudo
virtutis nomen, non simpliciter per excel-
lentiam sed quia qualitas, illa, ac suis vir-
tutis, quæ animum robustum efficit, & con
stantem, præcellit in ipsa. Ad aliud autem
Ad tertium. de nobilium splendore, quibus nomina for
titudo fecit præclara. Respondetur, quod
si fortitudo tales illis honores pepererit, id
tamen non fecit nisi tanquam miles mini-
straque iustitiæ, quia neque virtutis ratio-
ne assequi valet, nisi quatenus est iustitiæ
custos ac propugnatrix. Enimuero cum ho
nos soli virtuti, vt Arist. 1. Eth. inquit, de-
beatur, ac potissimum iustitiæ, vbi homines
aliter quam iustitiam tuendo animi robur
exercent, non sunt aliter fortes, quam tru-
ces tauri, ferocesq. vrsi, atque immanes ti-
gres. Constituit ergo respublica magna-
tes atq. illustres, vt sacrosanctam iustitiæ vir
tutem sua fortitudine strenue protegerent,
nempe non vt sua potentia iniuriam aliis
offerent, sed vt vndiq. propulsarent. Ad
aliud autem quod de martyrum fortitudi-
Ad quartum. ne maiori cum probabilitate obiectum est,
respondetur quod etsi actus martyrii, qui
apud Deum præclarissimus est a virtute
fortitudinis sit elicitus, non tñ inde totum
suam laudem nãciscitur, sed quia a supre-
mo charitatis conatu imperat̃, qua nemo
maiore habet quam vt animam suam po-
nat pro Deo suo. Quare & religionis virtus,
q̃ præstantior est quam iustitia, suis illic vi-
cibus fungitur. Quo fit vt ponere vitã pro
Ad quintum. alio quolibet amico, non adæquaret supre-
mum actũ iustitiæ. Ad aliud negat̃ fortitu-
dini maxime esse propriũ libertatẽ assere-
re. Imò hoc præ cunctis virtutibus, iustitiæ
competit, quæ vt supra diximus, parens est
Ad sextum. pulcherrimæ pacis, sed iustitia perturbata,
necessaria est ad libertatem fortitudo. Ad
aliud etsi concedere, hac rõne rarã esse for-
titudinis virtutem, ꝙ circa truculentissimã
mortẽ, quã hoĩes maxime extimescunt ver
satur, tamen profecto si ingentissimã mor-
talium auiditatem honoris atq. splendoris
spectes, quem per fas atq. nefas persequun-
tur, multo crediderim esse rarionem iusti-
tiæ virtutem, quæ non modo in minimis
aut in mediocribus, sed in his quæ ad am-
plissimas dignitates maxime referunt, con
stantissime vigeat. Ad postremum deniq.
Ad vltimum. negatur per fortitudinem maxime nos
Deo assimilari, licet fortes victos suos sup-
peditent. Non enim hoc est in Deo sum-
mum, sed cuncta per iustitiam subiugare,
ac potissimum per misericordiã creare ac
recreare.

QVÆSTIO III.

DE INIVSTITIA.

S. Tho. 2. 2. quæst. 59.

ARTICVLVS I.

Vtrum in iustitia sit speciale uitium.

Cum contrarium, vt 1. Topi. auctor est Arist. eadem sit disciplina, opus hoc nostrum quod de iustitia & iure scripsimus, non solum circa iustitiæ virtutem, sed plurimum circa iniustitię uita in subsequentibus versabitur. Ob idque post explicatam naturam iustitiæ, necesse est de contraria iniustitia proximũ adhibere sermonem. Quæritur ergo vtrum iniustitia sit speciale vitium? Et arguitur more nostro a parte negatiua. Omne peccatum, vt 1. Ioan. 3. habetur, est iniquitas: iniquitas autem idem quod iniustitia, vtpote inæqualitas, ergo iniustitia non dicit speciales vitium, sed generalem omnium conditionem. Secundo arguitur. Nullum speciale peccatum vniuersis opponitur virtutibus: iniustitia autem opponitur cunctis virtutibus, nam iniustitia quæ in adulterio committitur, opponitur castitati & quæ in homicidio, mansuetudini & quæ in contumelia, vrbanitati, &c ergo non est speciale vitium. Tertio, iniustitia opponitur iustitię quæ est in voluntate, sed omne peccatum, Augustino auctore, est voluntarium, ergo omne peccatum est iniustitiæ. In contrariũ est quod iniustitia contraria opponitur iustitiæ hæc autem est specialis virtus, ergo iustitia spirituale vitium.

Aristot. Primũ argum. Secũdũ. Tertiũ.

Quæstio quam facillima est. Nam per regulam topica quot modis dicitur vnum contrariorum, dicitur & reliquum. Quo fit vt sicut iustitia alia est generalis virtus ac legalis, alia vero specialis, sic & iniustitia alia uero spiritualis. Quapropter a duabus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior, Iniustitia illegalis quæ iustitiæ legali è regione aduersatur, est uitium, speciale, quidem per essentiam, intentione autem atque imperio generale. Vtraq pars simillima ratione patet quæ idem est de iustitia demonstratum. Enimuero sicut legalis iustitia bonum habet commune pro obiecto, ob idq; specialis virtus est per essentiam nihilominus cæteris omnibus imperat omnesque ad suum referet finem, sic est de iniustitia censendum. Est enim illegalis iniustitia legum inobedientia, boniq. communis despectio, & ideo est speciale vitiũ. Sed tamen per reliqua omnia grassatur. Potest enim quis adulterari ex contemptu legis, occidere, furari, &c. Posterior conclusio. Iniustitiaque æqualitatem, quæ ad alterum est corrumpit, inq. inequalitatem peruertit, puta prout homo plus habere vult aut rerum aut honorum, minusq malorũ, carius scilicet vendẽdo, aut vilius emendo. &c. speciale vitium est. Idq. inde patet quod materiam habet specialem & obiectum. Conclusiones ambæ expresse apud Arist. 6. Ethic. cap. 1. constitutæ sunt vbi bifariam aliquem dicit esse iniustum, videlicet & qui à legibus exorbitat, & qui plus capit atq. iniquus est, iustus quoque dupliciter; & qui legitime facit, id est legibus obtemperat, & ad commune contuetur bonum atque ille qui æquus est, idest qui vniquique quod suum est tribui.

Prima conclusionis. Rõ conclusiõis. Secũda conclu. Aristot.

Responsio autem primi argumenti rem amplius elucidabit, Respõdetur. n. q̃ sicut iustitia legalis dr̃ p comparationem ad bonum commune humanum, sic & iustitia diuina dicitur per comparationem ad bonum diuinum, cui cum omne peccatum repugnet, merito in genere difinitur quod sit dictum vel factum contra legem Dei. Atque hac subinde ratione omne peccatum est iniquitas. Dubitas autem an iniquitatis ratio illegalis formaliter conueniat vniuersis peccatis. Apparet nanq. ita esse, quandoquidem peccatum nullum sit nisi contra leges fiat Responsio nihilominus est, quod etsi commune peccatum materialiter sit illegalis iniquitas, non tamẽ id uniuersis eis conuenit formaliter. Exẽpla enim supra iam sæpe posita sunt. Enimuero si furtum facias, non ceu Dei leges despectui habens, sed vt cupiditati tuæ obsequaris vel homicidium perpetres, non vt bonum perturbes, commune, sed quia potis non es tuæ cedere iracundiæ, materialiter quidem illegalis es, quia diuinę legis transgressor non tamen formaliter, quia id non habes in intentione, sed es nihilo-

Ad primũ arg. Dubitatio. Solutio

nihilominus iniquus, atque iniustus contra particularem iustitiam. Si autem hæc scelera in contemptum legis & contra commune bonum committeret, tunc illegalis esset ac peruersus ciuis. Ad secundum respondetur, iniustitiam, quia circa omnes actiones, peculiari nihilominus ratione versatur non quidem directe, sed tamen indirecte, & materialiter omnes virtutes oppugnare, quippe quæ per diuersas corruptas affectiones, ius alienum violat. Ad tertium denique respondetur, quod etsi voluntas sicuti & ratio ad materiam omnium virtutum sed dilatet, nihilominus iustitia suam habet peculiarem rationem, ideoq. non omne peccatum est iniustitia.

Ad secũdum.

Ad tertium.

ARTICVLVS II.

Vtrum quicunque iniustum facit, continuo censeatur iniustus.

CVm virtus auctore Arist. sit quæ bonum facit habentem, scrutari decet, vtrum vice versa quicunque iniustum facit, continuo sit censendus iniustus & prauus? Et arguitur a parte affirmatiua. Habitus a suis obiectis nanciscuntur speciem, proprium autem obiectum iustitiæ est iustum. propriumque adeo iniustitiæ, iniustum, ergo & ex hoc quod qui iustum facit, iustus, est habendus, & ex hoc quod iniustum, iniustus. Secundo arguitur. Omnis vitius eodem se habet modo ad proprium actum, eadem ergo erit ratio ad omnibus vitiis quicunque autem facit aliquid intemperatum, est intemperatus, ergo & quicunque facit iniustum, erit iniustus. Tertio. Quicunque iniustum facit, peccat genere suo mortaliter. Nam facit contra æquitatem, vel occidendo, vel adulterando, vel furando, &c. quæ omnia sunt genere suo mortalia, peccatum autem mortale reddit hominem iniustum apud Deum sicuti gratia reddit eum iustum, ergo quicunque facit iniustum, est iniustus. In contrarium est Philosoph. 5. Ethic. ca. 8. vbi edisserit quemadmodum contingat, ut quis iniustũ faciat, qui tamen non subinde fiat iniustus.

Primũ argum.

Secũdũ

Tertiũ.

Aristot.

Prima

Quæstio hæc in gratiam Arist. mota est nempe vt eius hic locus modo citatus exponatur. Cuius quidem doctrina vna bimembri conclusione summatur. Cui alteram adhibebimus, vt quartum articulum Sancti Thomæ huius germanum, simul absoluamus. Sit ergo prior conclusio. Non quicunque iniustum facit, dicendus est subinde per se iniustus, puta si vel ex ignorantia vel ex passione id faciat, sed ille tantum qui ex habitu & ex electione id audet. Quo autem conclusionis sensum tyrunculus etiam percipiat, meminerit ad rationem uirtutis exigi vt quis sciens ex electioneq. faciat propter honestum & perpetuo, vt ex 2. Ethic. supra citatum est. Quare si quis, vel casu vel q. adam repentina affectione vnum de se præstet virtutis actum, nõ subinde studiosus est, quia non per se, sed per accidens bonum facit. Id ergo ipsum Arist. docendum duxit & in vitiis. Requiritur n. vt quis iniustus dicatur, non tantum quod iniustum faciat, sed quod ex animi morbo efficiat, puta ex habitus corruptione. Patefacit autem rationem hanc diuus Thomas hoc modo. Sicuti obiectum iniustitiæ est iustum, ita & obiectum iniustitię, iniustum, puta inæquale, radix aũt propria, vnde iniustum oboritur, est habitus quo potentia afficitur ad obiectum, Quare qui ex electione & habitu operatur, ille proprie iniustus est. Potest ergo duobus modis vsu venire, vt quis iniustum patrando, non sit iniustus. Primo, propter defectum relationis actus ad obiectum, s. quia operans illud non intendit, nam actus ex intentione fit spontaneus, ac subinde humanus. Vnde quomodolibet quis non vltro faciat, excusatur ne sit iniustus, & cum voluntarium ignorantia, vsq. tollat, si quis, inquit Arist. per ignorantiam iniustum faciat. vel ui cõpulsus, nemini iniurius est, vt si quis tuam manum moueat, qua alium pulses, tunc enim neque animus neque vero actio refertur applicaturque ad iniustum, sed fit iniustum per accidens. Quare nullum est vituperium, sicuti neque quidquam compartares laudis si illo modo iustum faceres. Secundo vero modo contingit, vt iniustũ faciens, non sit iniustus ex defectu relationis actus ad habitum, nẽpe quod licet obiectum sit voluntarium & intentum atque adeo operatio referatur ad obiectum, tamen actio nõ nascitur ex habitus. Vt si quis alioqui mitis homo & probus subitanea iracun-

conclũ.

Fundamẽtum.

Rõ conclusiõis.

Bafariã. cõtingere põt quẽpiã iniustũ patrare, neq. tñ fit iniustus.

iracundiæ, procella alium vulnere, tunc nō operatur ex electione, quippe quam necesse est vt deliberatio præcedat, atque adeo neque ex habitu. Colligitur ergo ex his nostra conclusio nempe, ad hoc quod quis merito nominetur iniustus, requiri, vt per se faciat iniustum, nam vbi id per accidens fecerit, non erit iniustus. Et cum habitus per actionem referatur ad obiectum, duplex est relatio & applicatio necessaria, vt per se faciat quisque iniustum, fiatque iniustus, videlicet, vt operatio per intentionem referatur ad obiectum, hoc est, quod obiectum sit volitum, & præterea vt eadem operatio per electionem referatur ad habitum, hoc est non ex passione, sed ex habitu procedat. Hic nihil ambiguitatis superest, modo mens Aristotelica potescat. Enimuero quod qui aut ignoranter aut vi coactus quidpiam admittit, neque iustus fit neque iniustus, euidentiam rationis habet, quia actio, quæ spontanea non est minime est humana. Attamen quod qui sciens & prudens ex animis ægritudine, puta ira uel alia passione delinquit, non fit iniustus, falsum apparet. Triplex enim peccatorum genus distinguitur scilicet ex ignorantia vincibili, puta quæ non in totum excusat, & ex passione: quod peius est: & ex malitia, puta studio & electione: quod genere suo pessimum habetur. Aristo ergo male non admittit hunc tertium gradum. Respondetur, aliter Philoso. censere de homine iusto atque iniusto, quam apud Deum existimatur. Deus nanque non habitus, sed actus ponderat, & ideo quicunque delinquit, quantumuis alioqui iustissimus, sit, habeturque apud ipsum iniustus. Sicut quicūque vnico actu bene facit, etiam si nullo sit virtutis habitu præditus, bene de ipso meretur. Neque vero Aristot. negat quin actus à passione profectus, sit vituperandus, sed hoc tantum censet, quod nomina hæc, iustus & iniustus nō conotant nisi habitus. Quo circa ait, id quod extra rationem, id est, per ignorantiam fit, infortunium esse quod autem, malum ex scientia procedit sine tamen vitio, hoc est sine habitu, peccatum inquit est, vitium autem non actus sed habitus nomen est. Et profecto vulgari sermone ita loquimur, Etenim sicut vna hirundo non facit Ver, ita neq; vno aut altero actu dicitur quis studiosus, aut prauus, sed quando ex habitu operatur, ac perinde studio & electione. Qua ratione & Theologorum scholæ hunc duntaxat censent peccare ex malitia, atque adeo proprie hunc solum haberi dicique malum. Ex his ergo colligitur posterior conclusio. Quicunque sciens ac prudens iniustum facit, hoc est non per ignorantiam, quæ prorsus sit operis caussa, quamuis ex passione id sine habitu faciat, mortaliter genere suo peccat. Clarissima est conclusio. Est enim peccatum mortale, quidquid charitati aduersatur peccatum autem iniustitiæ, quia virtutem iugulat, quæ ad pacem rei publicę necessaria est, charitati a generi suo reluctatur, est ergo suopte ingenio mortale. Dixerim, si non procedat ex ignorantia, quę prorsus est caussa operis hoc est, quæ omnino tollit culpam, nam ignorantia iuris non tollere, neque omnis ignorantia facti, licet digna sit venia, vt 5. Ethic. auctor est Aristo. Quin vero Paulus Misericordiam, inquit, consecutus sum, quia ignorans feci. Adieci, genere suo, tum ad differentiam prodigalitatis, & gulæ, atque aliorum peccaminum, quæ genere suo non sunt mortalia, nisi ex circunstantiis, tum etiam ad denotandum contingere posse contra iustitiam ob materiæ tenuitatem, peccare venialiter. Horum autem examinatio ad alium pertinet locum. Ac per ista, quæ dicta sunt, intelligendum est, quod illic ait Aristot. capit. 9. nempe falsam esse eorum opinionem, qui existimant in potestate hominis esse, vt statim faciat iniustum, videlicet ex electione, & quod iustus non minus quam iniustus possit facere iniustum scilicet per se. Errant inquit, quoniā qui optimis est habitibus imbutus, etiam si velit non potest facile iniustum eligere, tametsi posset ignoranter aut subito motu iniustum facere. Vnde ortum habuit illud axioma, Nemo repente pessimus.

Ad primum igitur argumentum respondetur, habitus & actus speciem sortiri ex obiectis formaliter, vt aiunt, ac per se uolitis, quando autem materialiter ac per accidens, hoc est, ex accidenti ignorantia aut passione id fit, non sufficit actus hominem, philosophorum idiomate aut iustū denominare aut iniustum. Ad secundum respondetur, latam esse differentiam inter iustum, quod est obiectum iustitiæ, & tem-

Argum. **Rñsio.** **Postrema conclusio. Probatio.** **Aristot.** **Interpretatio Aristo.** **Ad primū arg.** **Ad secū dū arg.**

peratum

peratum aut strenum, quæ sunt obiecta aliarum virtutem. Iustum enim & iniustum, quia per se inuenitur in rebus licet per accidens fiat, dicitur iustum & iniustum. Quapropter in hac peculiariter virtute ingeniose cōstituit Arist. posse quemquam facere iniustum, etsi non iniustus, obiectum autem temperantiæ, quia non est in rebus secundum earum naturam, sed per ordinem ad agentem, quando per accidens fit, nullatenus dici potest temperatum, ob idque in illa virtute nulla opus erat distinctione: sed quicunque facit temperatum, est temperatus, quia nō erit opus vt sit temperatum, nisi per se sit intentum. Quare si quis casu abstineat, vt non est temperatus, ita neque facit opus temperatum, quoniam non facit quando, & vbi, & quo modo oportet. Et pari ratione quando Loth, verbi gratia, pro ebrietate cognouit filias, vt non fuit intemperatus, ita neque fecit opus intemperatum. In summa, distinctio hæc siue iusti siue iniusti materialis ac formalis, locum non habet in obiectis temperantię vel fortitudinis. Tertium autem argumentum satis solutum est, vbi ostendimus, quod etsi quocunque actu iniustitiæ perdatur Dei gratia atque adeò apud ipsum fiet homo iniustus hoc est peccator, non tamen inde sequitur vt inter morales philosophos, apud quos formales denominationes non ex actu, sed ex habitu perpenduntur, dicatur omnis peccator iniustus aut prauus.

Ad tertium.

ARTICVLVS III.

Vtrum quis possit iniustum pati volens.

POstquam visum est de eo, qui iustum facit, sequitur, vt de illo dicamus, qui iniustum patitur, Vtrum scilicet quis possit iniustum pati volens? Et arguitur a parte affirmatiua: Iniustum idem est, quo inæquale, recedit autem quisque seipsum sua spōte lædendo perinde ab æqualitate ac si alium læderet, ergo & volens potest iniustum atque adeo iniuriam pati. Secundò: Nemo supplicio plectitur nisi ob iniustitiam. Plectuntur autem ciuiliter illi qui sibi mortem conciscunt. Ait enim Arist. 5. Ethic. c. vltimo, quod ignominia quædam instituta erat aduersus eos, nempe quod sepultura interdicebantur, ergo volens quis patitur iniustum: Tertiò: Facere, patique iniustum, relatiua sunt, atque adeo nemo iniustum facit nisi alius, iniustum patiatur. Contingit autem, vt quis iniustum faciat volenti illud pati, vt si carius iusto vendat aut pecuniam sub fœnore mutuet, ergo potest quis volens iniustum pati. In cōtrarium est, quod iniustum pati contrariū ei est, quod est facere iniustum, sed vt præcedenti articulo definitum est, nemo iniustum facit nisi volens, ergo nullus id nisi nolens patitur.

Primū argum.

Secūdū.

Tertiū.

Et hic quoque articulus gratia impetrā di Aristot adhibitus est, qui. 5. Ethicor. capitul. 9. & sequentibus constituit, neminem iniustum pati seu iniuriam, dum sua id sponte patitur. Doctrina autem eius per duas conclusiones patefit. Prior est: Nemo per se & formaliter loquendo, iniustum neque facere potest, nisi volens: neque pati, nisi nolens, Conclusio est, quæ luculenta fulcitur naturali ista ratione: Quemadmodum de ratione intrinseca actionis est vt ab agere procedat, sic & de intrinseca ratione passionis, vt ab alio fiat, passo non conferente vim. Ex quo Aristot 3. & 8. Physic colligit, non posse idem esse omnino agens & patiens, immo omne quod mouetur, ab alio moueri. Principium autem hominibus agendi proprium est voluntas. Vnde illud propriè dicitur homo facere, quod à sua egreditur voluntate: idque à contrario pati, quod renuente eius voluntate de ipso fit, non pati est vinci ac superari: Vbi autem quis volens patitur, vim ad id confert & causam, ac subinde agere potius dicitur, quàm pati: fit ergo vt per se formaliter loquendo nullus, nisi nolens quidpiam patiatur. Immo hoc ipsum est pati, quod violentiæ obnoxiam esse. Posterior conclusio: Nihil vetat quo minus quilibet per accidens ac materialiter loquendo, volens patiatur iniustum, sicuti & nolens per accipens potest facere iustum. Probatur conclusio: Vt si quis ignorans, id fieri de se consentiat quod sibi malum est, vt cum ebrius Loth à suis filiabus deceptus incestum perpetrauit, & Iacob ignorans stuprū admisit, aut cū necessitate coactus, mutuum sub fęnore recipit. Circa has conclusiones primum omnium adnotauc-

Prima conclu. ratio cō clusio.

Aristot.

Probō conclusionis.

Secūda conclu

tauerim, quod licet ius & iustum idem sit: tamen vsitato more loquẽdi, iniuriam pati, non eandem ferre videtur distinctionẽ, quam iniustum pati. Non inquam ita propriè quis dicitur iniuriam pati materialiter, sicut iniustum pati. Imò iniuriam pati semper pro eo vsurpari videtur quod est iniustum per se pati: puta nolentem ac renuẽtem. Atqui hinc originem duxit illud iuris axioma, Scienti & volenti non fit iniuria. Sicuti neque iniuriam irrogare nemo dicitur, nisi qui sciens ac prudens iniustum facit. Contra hanc autem conclusionem offert se illico argumentum, quod si nullus volens iniuria afficeretur, consequens inde fieret, vt nemo quamuis metu in aliquod pactum consentiret, posset de iniuriæ conqueri: quòd tamen falsum est. Nam matrimonium, quod per cõsensum metu mortis extortum contrahitur, iura propter iniuriam dissoluunt. Quòd si quis vim argumenti repellere cogitauerit, dicens eum qui metu consentit sub conditione id nolle. contra eum stare videtur Aristot. qui 3. Ethicor. ait, Eum qui in genere nollet, in particulari tamen vult, simpliciter vellet, vt qui in naufragio merces eijcit, licet nollet, nihilominus simpliciter vult. Respondetur nihilominus conditionem illam, quam Scholastici nolleitatem appellant, satis esse, vt quis censeatur iniuriam passus tametsi simpliciter velit: dummodo consensus ille contra ius extorqueatur. Nam iniuriã pati idem est, quod proprio iure priuari. Quocirca dum quis iure in supplicium rapitur, quantumuis sit nollens, nullam patitur iniuriam. Etsi tunc optio illi offeretur, vt si vellet, exẽpli gratia, meretricem ducere, aut triremibus addici, donaretur uita, nulla ei fieret iniuria, etiam si mallet mortem absque illa conditione euadere. Ex quo rursus fit, vt q. astu & fraude seductus iniustum patitur, iniuriam quoque per se patiatur, ac si vi consentiret, quia non facit vltroneus.

Argu.

Solutio.

Replica

Responsio.

Ad primũ arg.

Ad primum igitur argumentum respõdetur quod nemo sua sponte erogans bona, quæ non debet, ullam facit iniustitiam neque inæqualitatem nam cum sua sit voluntate suorum dominus, eadem potest & donare sua, & pati vt expolietur. Sed arguis: Si quis bona sua decoquat, videlicet is alendam habens familiam, prodigè suã substantiam effundat, illi qui accipiunt, in iuriam ei irrogare videntur: & tamen ipse absolutissima voluntate eam elargitur. Respondetur quòd quàmuis prodigus ille delinquat, nihilominus accipiens nullã illi facit iniuriam: sed forte familiæ ad quã quodammodo illa bona pertinebant. At verò non his pressius tractandis locus est hic accommodus Secundi autẽ argumenti vulgata responsio est, singularem personam bifariam posse considerari: vno quidem modo secundum se absolutè. Qua vtique ratione nullam sibi potest iniustitiam facere. Cum enim seipsum quispiam vel infamat, vel mutilat, vel occidit, facit quidem contra charitatem, quæ seipsum diligere tenetur minimà tamen contra iustitiam, tum quod iustitia non est nisi ad alterum, tum quod sciens ipse ac volens patitr. Secundo modo potest considerari inquantum est reipublicæ membrum. Deiq. figmentum & imago. Atque hac ratione, qui seipsum occidit, iniuriam irrogat tum ciuitati, tum præcipuè Deo. Ac proinde tam ciuili quam diuina lege supplicium pendit, Sententia est Arist. 5. Ethicor. cap. 11. Attamen non inde inferendum est rempublicam dominium habere uitæ, & mortis perinde ac Deum: neminem namque ceu dominus occidere potest, quemadmodum unus quilibet sine causa suum potest armentum aut pecudem mactare: sed tanquã iudex propter culpam: de quo latius libro proximo, sub titulo. De dominio, & rursus libro quinto, sub titulo, De homicidio. Eodem modo qui alium, id quidem optantem ac deprecantem, interfecerit, cuius exemplum in armigero habes qui Saulis iussu ipsum interemit, iniuriam etiam facit, non id iubenti, sed Deo qui vitæ dominus est, reipublicæ, quæ custos est vitæ. Sed nunquid poterat Rex ille alteri iubere, vt se occideret? quandoquidẽ supremã habet potestatem. Respondetur neutiquã principem potestatem habere interficiendi innocentem, ac multò minus præcipiẽdi homicidium sui, si tamen tantam exercuisset tirannidem posset iudicem super se constituere, qui se iure perimeret. Ad tertium denique respondetur, quod agere patique iniustum, si materialiter accipiatur, vbique se ut correlatiua consequũtur. Nemo enim facere iniustum potest, nisi alicui

Replica

Solutio.

Argu. 2.

Quæstio parua.

Argu. 3.

cui qui id patiatur: neq; verò pati, nisi ab aliquo qui id faciat. At verò si locutio sit formalis, quoniam hoc perpēdendum est ex voluntate agentis & renitentia patientis, potest contingere, vt quispiam iniurius alteri sit, & tamen alter nullam patiatur iniuriam. Vt si quis, v.g. aliquid alteri faciat animo lædendi & nocēdi, quod tamē alteri nihil nocet, vt si alteri vendas rem pluris, quàm valeat, animo fallendi: tamē alter sciens & prudens vult ex sua liberalitate illud dare. Nam si ex egestate emere cogitur, aut ad vsuras accipere, licet simpliciter dare velit, tamen quia dare nollet, iniuriam, vt dictum est, patitur.

QVÆSTIO IIII.

DE IVDICIO.

S. Tho. 2.2. quæst. 60.

ARTICVLVS I.

Vtrum iudicium sit actus iustitiæ.

QVandoquidem de habitu iustitiæ dictum est, deque eius contrario iniustitiæ: habitus verò sit propter habitū: subsequitur, vt de eius potissimo actu dicamus, qui est iudicare, vtrum sit actus iustitiæ? Et arguitur à parte negatiua (Primū argum.) vnusquisque, inquit 1. Ethi. Aris. bene iudicat, quæ cognoscit (Aristot.) ergo iudicium ad vim cognoscitiuam attinet. Vis autem cognoscitiua in moralibus per prudentiam perficitur, ergo iudicium functio est intellectualis prudentiæ potius quam iustitiæ, quæ est in voluntate. Secundò (Scdum.), Apostol. 1. ad Cor. 2. Spiritualis, inquit, iūdicat omnia, homo autem per charitatem fit spiritualis, quæ per Spiritum sanctum cordibus nostris infusa, illa à terrenorum affectu perpurgat, ergo iudicium officium est potius charitatis, quàm iustitiæ: Tertiò (Tertiū): Vniuscuiusq; virtutis proprium est rectum in sua propria materia iudicium perficere. Nam vt 3. Ethic. ca 4. ait Philoso. (Aristot.) studiosus quisque est regula eorum quæ facienda sunt. Ille namque res, inquit iustæ ac temperatæ dicuntur, quæ tales sunt quales vir iustus agit ac temperatus. Non ergo iustitiæ proprium est iudicare. Quartò (Quartū): Iudicare nō nisi ad iudices & principes spectare videtur: iustitia autem vniuersalis etiam subditis communis est, ergo iudiciū nō est proprie iustitiæ munus. In contrarium est illud Ps. Quousque iustitia conuertatur in iudicium.

Quæstio vnica dissoluitur conclusione (Conclōsiua.). Iudicium actus est maximè proprius iustitiæ. Conclusio est ipso nominis sonitu, & compositione sit manifesta (Probatio.). Iudiciū enim idem est, quod dicto iuris & iudicare, idem quod ius dicere, & iūdex, idem quod ius dicens. Quo fit vt iudicare proprius sit actus circa ius. Ius autem, vt supra dictum est, est obiectum iustitiæ, puta iustum illud, quod per iustitiam constituitur in rebus ergo iudicare secundum suam primæuam ac natiuam significationem, idem est, quod decernere ac definire id quod iustum est & ius, rectè autem censere ac definire rem aliquā procedit ex recto affectu atque habitu quo quis se habet erga eandem rem. Nam vt 3. Ethic. cap. 5 ait Philosop qualis vnusquisque est, talis sibi videtur finis, vt qui castus est, bene iudicat de venereorum abstinentia, & qui sobrius, de abstinentia ciborum, ergo eadem ratione proprius actus iustitiæ est, iudicium rectum, hoc est recta determinatio iusti. Vnde Arist. 5. Ethic. c. 4. ait omnes ad iudicium tanquam ad iustū animatum cōfugere (Aristot.). Est enim iudex quasi viuens ac loquens iustitia.

Nulla in conclusione latet dubitandi ratio præter illas, quas argumenta facta petunt. Primùm igitur sciolos atq; ex Dialecticis emergentes fallere posset (Ad primū arg.), vtpotè quibus re in cortice aspecta apparere posset iudicium secundum suam genuinam significationem esse potius actum rationis quā iustitiæ, eo quod iudicare idem est, quod ius dicere, dicere autem est loqui, quod non voluntatis, sed intellectus munus est, voces enim sunt signa conceptuum: atque adeo quales loquutiones voce proferunt, tales intellectus prius format. At verò res penitius inspecta aliter se habet. Enimuerò cum nomen iudicij à iure descendat, sit, vt primum fuerit impositum, ad significandum rectam definitionem iustorum. Sed deinde deriuatum est ad significandum in vniuersum rectam definitionem aliarum virtutum circa propria obiecta,

tam in speculatiuis, quam in practicis, puta rectam definitionem in materia temperantiæ ac fortitudinis, &c. Ac perinde in scientijs id, quod dicit dæquationem obiecti ad intellectum. In omnibus autem ad rectum iudicium duæ sunt virtutes requisitæ, scilicet & quæ iudiciū proferat, & quæ potentiam iudicantis disponat, vt idonea sit atque apta iudicij rectitudinẽ. Prius autem proprium est rationis cuius est loqui, vt modò ostẽdebamus, posterius verò proprium est habitus bene afficientis potentiam ad obiectū: Qui quidem habitus de rebus speculatiuis, est speculatiuus existẽs in intellectu, in practicis autem est habitus afficiens appetitum, nempe in materia tẽperantia, habitus temperantiæ in materia fortitudinis, habitus fortitudinis. Nemo enim rectissime iudicabit aggredi, quando oportet, esse bonum, nisi qui fortis est, neque censebit melius, moderamine ciborum vti, quam illis immergi, nisi qui temperatus sit. Eadem ergo ratione iudicium est opus iustitiæ tanquam inclinantis hominem ad rectum iudicium, prudentię autem, tanquam proferentis. Hæc enim virtus in omnium virtutum materijs iudicia profert. At verò vt recta sint, habitus, morales affectum præparant. Quòd si rursus scisciteris, vtri ergo harum virtutum magis est proprium munus iudicare? Respondetur, quod propinquius conuenit rationi & prudentiæ à qua profertur: sed tamẽ potissimum conuenit iustitiæ, vnde habet vt si rectum Quocirca Philo 6. Ethi. c 12. Virtus inquit, moralis est, quæ propositū ipsum efficit rectum, prudentia verò quæ circa media negotiatur. Atqui per hæc rõ claret cur omnes virtutes prudentiæ cõnectuntur. Nam cum prudentia sit, recta in omni materia morali iudicia proferre, q̃ rectitudinem à morali virtute recipit, non potest esse prudẽs, nisi qui sit omnibus virtutibus præditus. neq; vice versa, vlla moralis virtus statū habebit virtutis sine prudentia quippe sine qua nequit suum exequi propositum. Secundū argumentū hoc euincit, quod charitati competit rectè iudicare circa diuina, erga quæ afficit appetitū vt per donum sapientiæ rectum feratur iudicium, iustitia verò afficit erga iustum naturale, & humanum voluntatem, vt iustus per prudentiam idoneum quoque proferat de ipsis iudicium. Ad tertium verò respondetur quod etsi omnibus sit virtutib. cõmune affectum parare ad rectum iudicium circa sua propria obiecta, est tamen differentia, quod cum reliquæ virtutes, vt crebro dictum est, hoĩem ordinent ad seipsum, iustitia verò ad aliū & vnusquisq; sit suorum dñs, nõ aūt eorū quæ sunt, ad alterū, fit vt in cæteris virtutibus nõ sit requisitū iudiciū nisi particulare ipsius studiosi, in materia autem iustitiæ necessarium fit præterea superioris, qui inter duos litigatores pijudicet Quapropter iudicium peculiarius virtuti iustitiæ adscribitur, quàm aliarum cuipiam. Ac perinde respondetur ad quartū, q etsi priuatim iudicare etiam conueniat subditis iustitia pollentibus tamẽ quia hęc virtus architectonicè in principe præsidet, in suisque ministris eis propriè congruit eiusdem virtutis potissimus actus: qui est iudicare, iusque dicere.

[Margin: Duę virtutes requirunt ad rectū iudiciū. — Quæst. — Solutio. — Phylosophus. — Rõ quare virtutes cunctę prudẽtię cõnectuntur. — Ad secūdū arg. — Ad tertiū arg. — Ad quartum.]

ARTICVLVS II.

Vtrum iudicare sit licitum.

Constituto cuiusnam sit virtutis iudicare, subsequitur vt perscrutemur an sit licitū: Et arguitur à parte negatiua: Pœna nõ infligitur nisi pro culpa decernitur autem iudicantibus ea pæna, quod iudicabuntur, secundum illud Matt. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini, ergo iudicare licitum est. Secundò, peccatori iudicare non licet, secundum illud ad Rom. 2. In excusabilis es ò homo omnis qui iudicas, in quo enim alterum iudicas, teipsum condemnas. Eadem enim agisque iudicas. Nemo autem est à peccato immunis. Nam si dixerimus, ait Ioannes quòd peccatum nõ habemus nosipsos seducimus nemini ergo licitum est iudicare, Contrarium nos autẽ cohortatur illud Deut 16. iudices & magistros constitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iusto iudicio.

[Margin: Primū argm. — Secūdū argum.]

Cum articulo proximo definitum fuerit, iudicium esse actum iustitiæ, inde fit consequens iudicarẽ esse licitum. At verò non ideo otiosus est præsens articulus qppe qui non tam adhibetur ad id demonstrandum, quam ad enarrandas constituendasque conditiones, quæ ad iudicium requisitæ sunt, vt sit rectum. Quapropter conclusio non tam titulo ad formam respondet, quam ad æquitatem recti iudicij

dicij. Conclusio autem est. Vt vnumquodlibet iudicium rectum sit, tria exiguntur, nempe vt procedat & ex iudicis auctoritate, & ex iustitiæ affectione, & ex prudentiæ rectitudine, quorum quolibet deficiente iudicium erit vitiosum, ac subinde illicitum. Probatur conclusio: Iudicium, vt dictum est eatenus est rectum ac perinde licitum, quatenus actus est iustitiæ: Ad hoc autem vt sit actus iustitię, triæ hec commemorata requiruntur, ergo eadem omnino, sunt ad rectum iudicium necessaria.

Côclus. affirmatiua.

Probô conclusionis.

Probatur posterior pmissa. Propria enim iustitiæ vis est coactiua, cogere autem nemo potest alterū nisi illi sit subditus. Quod naturalium exemplo constat. Agens namque passum nō vincit, nisi sit sibi intra suæ actiuitatis periodum subiectum, requiritur ergo principis iudicisque auctoritas. Vnde Paul ad Rom. 14. Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat, aut cadit. Atque adeo cum sit vniuersalis omnium dominus, nemo inter mortales legitimus est iudex, nisi qui ab ipso iudicādi auctoritatē acceperit. Quocirca ad Ro. 13. Non est, inquit, ptās nisi a Deo &, Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Et infrà quemcunq; iudicem ait esse Dei ministrum, vindicem in iram ei qui male agit. Qūo aūt hæc ptās à Deo in homines per legem naturæ deriuetur, libro proximo sub titulo, De dominio, elucidabitur.

Paulus.

Secundum, vt proxime dicebamus, quod ad rectitudinem iudicij requiritur, est vt proficiscatur ab affectione & inclinatione iustitiæ, quod nulla alia indiget probatione, quàm quòd iudicium est proprius huius virtutis actus, tanquam animum ad iustum afficientis. Quo circa si quis iudicum iuri alterius partis quidpiam adimat, quod alteri tribuat, substantiam iustitiæ subuertit. Tertium autem, quod iudicij rectitudo postulat, est officium prudētiæ, cuius munus est iudicium proferre. Quapropter qui ius dicit, iustumque inter litigantes constituit, non tamen quando, vbi & quomodo secundum leges oportet, hac parte demolitur iustitiæ virtutem. Vnde iudicium cui auctoritas deest præsidentis, dicitur vsurpatum: cui autem iustitiæ substantia, nuncupatur iniquum: sed quod fit absque prudentia, si absit iuris ordo, censetur suspectum, si verò ex leuitate & absque legitimis probationibus proferatur, est temerarium. Circa harum autem conditiones singulas hoc primum animaduertito quod singularum defectus genere suo facit mortale peccatum. Iudex inquam qui vel nullam habens auctoritatem, vel alienam vsurpans, eum iudicat qui sibi non subditur lethaliter peccat, vt si iudex secularis in clericorum caussas se inferat, etiam si á iure excommunicatus non esset, ipso facto mortali culpa commacularetur, perinde ac si priuata esset persona, immo & eo grauius, quod obtentu publicæ auctoritatis id faciat. Et si clericum bonis suis priuaret, vere esset latro, & si occideret, verè homicida. Secunda etiam conditio est oculatè perpendenda. Assertum enim illud quod iudicium debet ex affectione & inclinatione iustitię procedere, amphibolum est, trinumque potest exhibere sensum. Primus est vt non fiat contra iustitiam. Atque hic est legitimus, vt scilicet vnicuique syncere tribuatur, quod suum est. Cuius idcirco defectus reddit iudicium iniquum. Secundus est, vt iudicium procedat ex affectu iustitiæ. Atqui huius defectus nunquam est peccatum mortale. Enimuerò si iudex iustam ferat sententiam, licet hoc non faciat ex habitu vel amore iustitiæ, quia improbus homo est, non peccat mortaliter, sed esset veniale delictum. Nam iudex cum sit iustitiæ custos eius affectu debet semper iudicare. Tertius denique sensus est, vt iudicium non feratur ex alio prauo affectu scilicet odio, amore, vel cupiditate: Atque huius defectus, peccatum erit secundum affectum ex quo procedit Exempli gratia, Si iudex eum qui vere latro est, ac legitime talis comprobatus, patibulo affigit ex odio, non quidem peccat contra iustitiam, sed tamen contra charitatem, & si cupiditate pecuniæ id faciat, non quidem iniquus, sed auarus erit & si cupidine inanis gloriæ, tunc erit vanus, quod venialiter peccabit. Quo circa licet ex odio occidat, non censebitur homicida, sicuti si esset priuata persona, quando quidem ius habet occidendi. Defectus etiam tertię cōditionis erit peccatum mortale, Vt si regulas & circunstantias iuris prætermittat, & dum persona priuata leuiter, ac temere de occultis iudicat. Potest autem fieri veniale ex leuitate materiæ, vt si iudex leues aliquos terminos iuris missos faciat,

Documētum.

Aliud aduertēdum.

aut si quis quępiam de re leui leuiter iudicet, vt in articulo proximo dicturi sumus.

Ad secũdũ arg. Augu. Ad primum igitur argumentum varie a sanctis patribus respondetur. Aug. enim in sermone domini in monte, ait illic prohiberi iudicium temerarium, quod est de cordium intentione, aut de rebus incertis & occultis, de qua temeritate articulo proximo incũdus est sermo. Hilarius verò ait (Hilari⁹.) prohiberi diuinorum iudicium, quæ cum captum exuperent nostrum, non sunt à nobis humanis regulis iudicanda, sed simpliciter credenda. (Chrysos.) Sed Chrysost. ait prohiberi iudicium ex animi amaritudine, de quo modo dicebamus. Et quamuis istæ omnes expositiones osculandę sunt, illa tamẽ Augustini genuina esse censetur textui. (Ad secũdũ arg. S. Tho.) Ad secundum argumentum diuus Tho. distinguens, respondet, videlicet iudicem qui est in graui peccato publico, non posse iudicare alios qui similium aut minorum rei sũt præcipue quando illa peccata sunt publica. Et allegat pro se Chryso. id exhortantẽ super illud Matth. 7. Nolite iudicare, & nõ iudicabimini. Si verò iudicis peccata occulta sint, poterit quidem similes peccatores condemnare, si id cum humilitate faciat. Quod sententia Aug. confirmat, qui in libro de sermone Domini in monte ait, Si inuenerimus nos in eodem vitio esse cõgemiscamus, & ad pariter conandum nos inuitemus. (Vvicleff) in hac autem responsione primum annotãdum est fuisse Vvicleff eiusque asseclas qui asseuerauerunt per quodcunque mortale peccatum vna cum Dei gratia amitti & rerum dominium & omnem iudicandi potestatem, quę Dei largitate recipiuntur, de qua hæresi libro sequẽti sub titulo, De dominio, nonnullam sumus facturi mentionem. (Opinio quorundam.) Sed hac tamen prætermissa hæresi, fuerunt, suntque catholici, qui aiunt iudici qui delictis sordet, crimen esse sententiam in alium ferre peccatorem, non solum si in peccato sit publico, propter scandalum, verum etiam si sit in occulto, quia officium iustitiæ ex affectu eiusdem virtutis non præstat. (Rõ prima primæ opinionis) Qui enim in vno est scelere, omnibus orbus est virtutibus atque adeo iustitiæ habitu caret. Vnde citatus Paulus, inexcusabilis es o homo (scilicet peccator) omnis qui iudicas, &c. (Secũda.) Et secũdo ad idem arguitur, cum iudex sit Dei minister, debet ei dum alium iudicat, assimulari, secundum illud Leu. 19. Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. (Tertia Phylosophus.) Immo & ratione naturali id ipsum constabilitur. Docet enim Philosophus 2. de anima, visum qui de coloribus iudicat, ab omni esse colore alienum, alias colorem quo inficeretur, in nullo posset obiecto percipere. (Quarta.) In summa, quicũque sacerdos in peccato existens quantumuis occulto, si minus in sacerdotale in administrandis sacramentis exerceat, mortaliter peccat, vt cum alijs Theologis diuus etiam Thomas consentit 3. parte q. 64. art. 6 ergo eodem modo qui in peccato potestatem iurisdictionis exercet. (Paulus.) Nam sicut potestas ordinis, ita & iurisdictionis, vt ait Pau. ad Rom. 13. à domino Deo est. Accedit &c. quæsitum. de temporibus ordinandorum. vbi id admoneri videmur. (Postrema rõ. S. Tho.) Fuit ergo adeo celebris hæc opinio vt etiam S. Tho. ei aliquando sub scripserit, nempe in 4. distinct. 19. q. 2. art. 2. vbi indiscriminatim siue peccatum iudicis publicum sit, siue occultum, asserit peccatum esse mortale alium peccatorem solenniter condẽnare. (Prima propositio de mente S. Tho.) Quapropter & Caietanus quo libeto 2 q. 14. de hac re disputauit. (Caieta.) Veruntamen his nihil obstantibus merito diuus Thomas sententiam in summa emẽdauit, hic. s. & loco citato tertia parte, quæstione 64. vt occultum peccatorem qui iudex est non censeat mortaliter delinquere iudicãdo. Colligimus ergo sententiam hisce propositionibus. Prima: Iudici qui occulto irretitus est scelere, quãtumuis grauissimo, nihil excommunicatus sit vel suspẽsus, subditos condemnare, siue de eodem crimine siue de alio dissimili, licet. (Rõ p̃fatæ assertionis.) Ratio est, quod nihilominus eiusmodi iudex habet iudicandi titulum. Est enim hæresis id negare. Itẽ potest habere prudentiam, & animi ferũdi vnicuique ius suũ, nihil ergo illi deest quo minus potestate iudicandi vtatur. (Solutio quartiar gumẽti.) Secus, si esset hæreticus, qui rõne excommunicationis iudex sedere non potest. Neque est simile de sacerdote, qui in peccato sacrameta administrat, nam ad hoc munus requiritur potestas ordinis, in cuius collatione confertur gratia, per quam dignus efficiatur atque idoneus administrandi sacramenta, quibus gratia cõfertur. Et ideo sanctitate, vt aiunt, quam alijs præstat, vigere debet. Et hoc p̃cisè decretũ est in ca. quæsitum. Aliter aũt censendum de potestate iurisdictionis. Reliqua verò argumẽta id tãtum euincunt, quod sit quædã decẽtia.

tia, vt qui alios iudicat, talem se gerat, qua les subditos vult esse quos condemnat: & ideo forsan erit veniale peccatum, cũ peccator peccatorem condemnat. Nam vt supra diximus, facere iustum non ex habitu iustitiæ, non est peccatum si fiat ex affectione eiusdem virtutis, perque eius actum, & peccator quamuis careat iustitia infusa, potestatem habere acquisita. Sed erit veniale peccatum, eo quod cum quis alium iudicat, profitetur se mundum esse à crimine; & ideo si non est talis, est quodammodo hypocrita quem taxat illic Christus. Quid vides festucam in oculo fratris, & trabem in oculo tuo non vides? Hypocrita, eijce prius trabem de oculo tuo, &c. Sed quia iniuriam non facit, non peccat mortaliter. Illud autem Apostoli ad Roma. 2. In quo alterum iudicas te ipsum condemnas, non sic intelligitur (vt ait S. Thomas) ac si simile peccatum, committat, sed quòd alium condemnando, ostendit se dignum esse, quæ simili sententia condemnetur, iuxta verbum Domini, Luc. 19. Ex ore tuo te iudicio serue nequam. Postrema propositio S. Thomę est, quod publicus peccator alios cõdemnas, mortaliter propter scandalum peccat: nam tunc iustitia in vilipendium venit apud populum nempe qui videt nõ habere eandem vim in iudice quam, exercet ipse in subditos. At vero licet in genere suo peccatum sit mortale, potest nihilominus fieri veniale ex leuitate materiæ. Et ideo adiecit S. Tho. si sit in grauioribus criminibus, & præcipue si sit in similibus vt si esset ipse publicus latro, & nihilominus latrunculos persequeretur: aut si publica admitteret adulteria, & adulteros nihilominus iudicio premeneret. Nam si esset, verbi gratia, fornicarius, & latrocinia homicidioq. vlcisceretur, non esset mortale scandalum, immo quando crimen non esset infame, nullũ esset scandalum, vt si per auaritiam non esset eleemosynarius quando deberet.

Ad alterũ argu. eiusdẽ opinionis.

Postrema ppositio.

Ratio.

ARTICVLVS III.

Vtrum iudicium temerarium, puta ex suspicione procedens, sit licitum.

IN superioribus articulis de iudicio iudicis, quemadmodum sit licitum, disputatum est. In hoc autem sequitur vt de iniquo iudicio, quod non solum publico iudici, verum & priuatis vniuersis contingere vbique assolet, dicendum sequitur, vtrum scilicet dum temere ex suspicione procedit illicit? Standum enim à parte negatiua argumenta. Primum Suspicio videtur esse opinio incertata de aliquo malo. Ait enim Philosophus 6. Ethic. suspicionem se habere & ad verum & ad falsum: de singularibus autem contingentibus haberi à nobis opinio nequit nisi incerta. Dum ergo humanum iudicium de humanis actibus singularibus & contingentibus concipiatur, si nullum licitum est iudicium ex suspicione, nullatenus iudicare licet. Secundò, per omne iudicium illicitum irrogatur alteri iniuria, nam cum iudicium rectum sit: actus iustitiæ, fit vt corruptum, sit actus iniustitiæ per suspicionem autem quę intus in mente latet, nulla proximo irrogatur iniuria, ergo non est illicita. Tertio si iudicium ex suspicione esset illicitum, atque adeo, vt modo dicebamus, actus iniustitiæ, cum iniustitia genere suo sit peccatum mortale, fieret vt omnem temerarium iudicium esset genere suo lethale crimen. consequens tamen est falsum, nam vt glossa Augustini habet super illud 1. ad Cor. 4. Nolite ante tempus iudicare, suspiciones vitare non possumus ergo iudicium ex suspicione non est illicitum. Contrarium autem vnanimiter doctores confitentur cum Chrysostomus super illud Matth 7. Nolite iudicare, &c. vbi ait, Dominus hoc mandato non prohibet Christianos beneuolentia alios corripere, sed ne per iactantiam iustitiæ suæ Christiani Christianos despiciant, solis plerumque suspicionibus odientes cæteros & condemnantes.

Primũ argum. Aristot.

Secũdũ.

Tertiũ.

Glossa.

Chryso.

Quæstio hæc præcipua est & ad humanos vius intellectu necessaria, quam ideo vt perspicue definiamus, animaduertendum est, temerarium iudicium multis nominibus esse existimandum. Primum de sua ipsius substantia, scilicet vtrum de alterius malo addubites, an vero suspiceris per incertam opinionem, vel forte certam sententiam feras. Secundo de causis, quibus ad sic iudicandum affectus es. Tertio, ex coniecturis quæ in ta'em te suspicionem pertrahunt. Et quarto denique ex obiecto, nempe ex quantitate illius

Fundamẽtũ diluendæ qõnis a. orime vtile.

Quatuor gra-

illius mali, quod alteri iudicando impingis. Hæc ergo vt lucide euoluamus, rem ab ipsa iudicij substantia exordiamur. Igitur etsi D. Thom. tres duntaxat dignoscat, tamen quo perspicacior sit oratio, quatuor gradus operæpretium est descernere temerarij iudicij, si tamen dubietatem illi annumeres. Primus est dubietas, dum scilicet animus pendulus est, neutri parti contradictionis assensum perhibens. Vt si anceps hæreas, an proximus tuus aliquo sordescat crimine, nullum tamen proferens assensum aut affirmatiuum aut negatiuum. Quare gradus hic non eo attingit, vt sit iudicium temerarium, quoniam nullum secum affert iudicium. Secundus gradus est suspicio, quæ est assensus vnius partis contradictionis cum formidine alterius, quam Dialectici cum philosopho 6. Ethic. appellant opinionem. Attamen impræsentiarum tria connotat Suspicionis nomen. Primum vt dictum est assensum cum formidine, idest, quod ita assentias vni parti non sit omnino firmus, sed vacilles circa alteram. Secundo qualitatem obiecti. Nam & si opinio indifferens sit ad bonum & malum, tamen suspicio Latine in malum sonat. Dicitur enim quis in suspicionem venire, aut suspicione laborare, quando sinistra de illo concipitur habeturve opinio. Etenim si sit de re bona, potius dicitur bona existimatio. Tertio connotat eandem nasci ex leuibus caussis, puta cum de secretis cordium aut de occultis tenues coniecturas habemus, quæ suspicionem generare per se non possunt, nisi ob nostram leuitatem, aut infectum animum, quæ ideo suspicio lineam iam inde ingreditur temerarij iudicij. Temerarium enim prudentiæ opponitur, ob idem est, quod sine legitima caussa in consulto conceptum iudicium. At vero D. Thom. hos duos gradus absque discrimine sub primo complexus est. Discernit namque vti dicere cœpimus, tres solos suspicionis gradus. Quorum primus, inquit, est dum homo ex leuibus indicijs de bonitate alicuius dubitare incipit. Et hoc ait esse veniale peccatum. Veruntamen inter dubitare & suspicari profecto nec parum inter stat intervalli, nam dubitare est pendulum absque vllo assensu habere animum, suspicari autem, si philosophum 6. Ethico. auscultes, est vni assentiri contradictionis parti cum alterius formidine. Dubitamus, namque certum astrorum numerum, de quo minime suspicamur. Igitur S. Thom. eo non tam anxie verborum rigorem obseruauit, quod cum neutrum sit peccatum mortale, idem est vtriusque mortale iudicium. Atque adeo siue nullus habeatur assensus, siue formidolosus, sit vtrumque, & dubitationis & suspicionis appellatione denotauit. Tertius ergo gradus, qui apud S. Tho secundus habetur, est cum quispiam pro certo malitiam alterius æstimat ex leuibus indicijs. Atque hunc gradum quamuis generali nomine appellet D. Tho. suspicionem, plus tamen est quam suspicio. Quartus denique gradus, qui illi est tertius peculiariter ad publicum spectat iudicem, nempe dum ex tali suspicione absque legitimis testimonijs sententiam condemnationis in quempiam profert. His ergo præmissis tribus conclusionibus, vt literam D. Th. non egrediamur, ad quæstionem respondetur. Prima suspicio primi ac secundi generis, vt nomine suspicionis dubietatem, breuitatis gratia cum S. Tho. complectamur, est genere suo peccatum, non tamē peius quam veniale, nisi ex suis caussis vel aliūde vsque ad mortale procedat. Etenim quod sit peccatum, inde patet, quod vnusquisque iure hoc gaudet naturali, vt bonam apud quousq; habere debeat sui existimationem, quousque legitima testimonia sua prodant delicta. Quare eiusmodi suspicio, quippe quæ tale ius quadantenus, hoc est sub dubio, violat, nonnihil habet iniuriæ etiam dum citra assensum dubitas, vt inferius fiet euidentius. Adde quod est etiam & quodammodo nocua, tum quod caussa est vt minoris æstimet proximum quam decetur, & quem defectui habes, periculum est ne & odio prosequaris, tum etiam, quod periculosa est vt eūdem infames. Alias autem caussas inferius subijcimus. Quod autē genere suo non sit mortale ex his liquet. Primum quod genere suo non expellit charitatem, mox, quod ad humanam tentationem pertinet, sine qua vita nostra non ducitur, vt gl. citata habet super illud 1. ad Corin. 4. Nolite ante tempus iudicare. Vnde Augu. infert eiusmodi suspiciones vix nos posse vitare. Quapropter leuioris est culpæ sine assensione hæsitare, quam per illam suspicari. Quod autem ex caussis fieri possit mortalis, probatur. Triplici enim de caussa eius-

dus temerarij iudicij.

Quid suspiciōis nomen designet

D. Tho.

Prima conclusio.

Prima probatio. Secūda.

eiuſmodi ſuſpiciones quas legitimæ coniecturæ non generant, oriuntur in homine, Primum ex ſua ipſius prauitate. Qualis enim quiſque eſt, tale fert de alijs iudicium, nimirum de ſua conſcientia alios æſtimas, ſecundum illud Eccleſ. 10. In via ſtultus ambulans, cum ipſe ſit inſipiens, omnes ſtultos æſtimat. Secunda radix eiuſmodi ſuſpicionis eſſe poteſt odium, quo quis alterum habet. Eſt enim ingens vis, qua voluntas in intellectum viget ad ipſum labefactandum. Quemcunque enim in quem vel odio, vel ira vel inuidia affectus ſis, continuo ſpernis, contemptus autem paratiſſima eſt cauſſa vt ſiniſtrū quodlibet de illo facile credas. Tertia denique cauſſa ſic ſuſpicandi ex longa experientia. Qua vtique ratione Philoſophus 2. Rhet. ait ſenes impendio eſſe quam ſuſpicioſiſſimos, eo quod multoties ſint hominum defectus experti. Et quamuis tertia hæc cauſſa non tantum habeat culpæ, pro eo quod experientia certitudinem auget, quæ eſt cōtra ſuſpicionis naturam, nihilominus leui ſaltem culpa non caret. Attamen aliæ priores ambæ manifeſtariam continent peruerſitatem. Atque adeo ſecunda potiſſimū ſæpenumero facit vt ſuſpicio ſit peccatum mortale, quale eſt odium, vel inuidia, vel ira, quæ illi fomentum miniſtrauit. An vero etiam obiecti grauitate peruenire etiā poſſit ad mortalem culpam ſtatim diſputabitur. Secunda concluſio. Suſpitio tertij gradus quam D. Thom. ſecundo loco conſtituit, genere ſuo eſt peccatum mortale, ſi ſit de re graui. Probatur quoniam eiuſmodi certus aſſenſus, ſi temerarius eſt, hoc eſt ex legibus iudicijs emanans, non infimam affert iniuriam, pro quanto qui certo de aliquo male iudicat, non poteſt non ipſum contemnere ac ſubinde odiſſe. Et confirma vt mortale eſſe crimen, eo quod ſuſpicio prioris generis tentatio quam ægre recutere valemus, firmitatem tamen aſſenſus facile vitare poſſumus quando cōiecturæ non nimium vrgent. Vnde Augu. in cōmemorata gloſſa. Et ſi ſuſpiciones, inquit vitare non poſſumus, quia homines ſumus iudicia tamē, id eſt definitas, firmaſque ſententias continere debemus. Ob idque tale iudicium ſuopte ingenio aduerſatur charitati, in quo conſiſtit ratio mortalis criminis, & nonnihil præterea pręſe fert latentis iniuſtitiæ.

Triplex radix vnde vniuerſæ ſuſpiciōes oriūtur.

Philoſoph.

Secūda cōcluſi.

Rō concluſiōis.

Confirmatio.

Tertia concluſio: Suſpicio tertij gradus apertiſſimum eſt peccatum mortale iniuſtitiæ, tantoque grauius, quanto iudici. qui cuſtos eſt iuſtitiæ, ſceleſtius eſt quempiam niſi legitimis teſtimonij condemnare. Circa has autem concluſiones etſi veridicas, nihilominus primum omnium ambigitur, vtrum teſtimonio euangelico ſatis aperte corroborentur. Afferunt enim in hanc ſententiam plerique doctorum illud Math. 7. Nolite iudicare & non iudicabimini. Qui tamen locus non ita multum perſpicuus eſt ad condemnandum internum iudicium temerarium, de quo impręſentiarum ſermonem habemus. Illic nanque dominus eos tantum ſubnotare videtur, qui cum maioribus illaqueati ſint criminibus ſuos proximos minorum redarguunt. Subſequitur enim protinus, Quid vides feſtucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Hypocrita, eijce prius trabem ex oculo tuo, & tunc videbis eijcere feſtucam de oculo fratris tui. Infamat ergo illic hypocriſim eorum, qui cæteros reprehendentes profitentur ſe virtutibus pollere quas nō habent. Vnde Hieronimus. De his, inquit, loquitur, qui cum ipſi mortali crimini ſint obnoxij, minora peccata fratribus non concedunt, culicem quidem liquantes, camelum vero deglutientes. Profecto ſi Doctorum ſententias perluſtres, hunc ſenſum omnes agnoſcunt, tamen concluſiones noſtræ aduerſus iudicia temeraria, non ſolum ſenſum illum, ſed & hunc faciunt, quod iudicare de occultis in vniuerſum peccatum eſt, etiam illis qui non ſunt, hypocritæ ſed alioqui probi. Immo vero Chryſo. Operæ imperfecto (ſi illius fuit Diui) ait eo loco euangelij iudicare, pro eo accipi quod eſt iniurias vindicare. Quod quidem non abs re aſſeruit, ſi verba attente auſcultes, Nolite iudicare, & non iudicabimini, quibus non iudicanti præmium proponitur, quod in iudicabitur. Enimuero ſi iudicare illic, vt nos volumus, vſurparetur pro eo quod eſt non ſuſpicari, non cohæreret tūc præmium, ſcilicet quod nec de nobis habebitur ſuſpicio. Egregium namque quidpiam videtur ibi Chriſtus polliceri, nempe quod ſi noſtras iniurias remiſerimus, condonabuntur etiam nobis & noſtre. Vnde apud Lucam ſimul componuntur. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condemnare, & non cōdemnabimini,

Tertia conclu.

Dubitatio.

Rōdubitandi.

Hiero.

Chryſo.

Solutio.

ni: Dimittite & dimittemini. His non obstantibus conclusio non solum verissima est, etiam extra hypocrisim, verum & eodem loco asseritur: qui etsi alias permittat expositiones tamen Augu. libr. 2. de sermone Domini in monte, expositore, & hunc quoque gratanter admittit. Ait enim id ipsum illic præcipi, vt facta quæ dubium est animo fiant, in meliorem partem interpretemur. Quin vero & hoc ipsum verba ipsa, Nolite iudicare & nō iudicabimini: ostendūt. Iudicare enim condemnationem includit. Exhortatur ergo nos Christus vt neminem condemnemus, ne in iudicio finali nosipsi condemnemur. Immo si ab hoc iudicio abstinuerimus, misericordiam promereamur. Adiungitur & illud ad Roman. 14. Qui non manducat, manducantem non iudicet. Vbi non solum hypocritę, qui in maioribus sunt criminibus verū & vniuersi alias probi iudicare prohibētur: id enim sonat, Non manducans non iudicet. Et vt connexionem denotaret horum quæ sunt iudicare, & contennere, prius dixit, Is qui manducat, nō manducantem non spernat. Deniq. subiunxit, Et qui non manducat, manducantem non iudicet Quamuis non sine caussa in priori loco dixit, spernere, & in posteriori, iudicare, vt illic adnotauimus. Accedit denique & in eodem sensu illud. 1. ad Corinth. 4. Nolite ante tempus iudicare, quoadusq. veniat dominus per illuminabit abscōdita tenebrarum, vbi caussam, ne iudices, non illam designat, quod & tu ipse delictor sis sed quòd incerta sunt & obscura quæ tu pro certis ducis & claris. Fulcitur ergo conclusio non solum rationibus quas de rerum natura deprompsimus, verum & sacrorum oraculis. Supersunt autem circa singulas conclusiones dubiola minoris momenti. Et primum circa secundam, qua assertum est iudicium temerarium genere suo esse peccatum mortale, animaduertendum est tria esse ad id requisita Primum, vt sit certum, secundum vt ex leuib. colligatur coniecturis, & tertium, vt sit de re graui. Certum autem iudicium vnam tantum conditionem in speculatiuis dicit, vtputa quod nihil prorsus habeat formidinis aut ambiguitatis admissum, quod ad scientiam spectat & ad fidem tam humanam quam diuinam, in moralibus autē, parum pro nihilo reputatur, & ideo vbi ita firmus es in sententia vt ferè nihil dubites quasi certum iudicare censeris, ob idq. mortaliter peccas. Dum tamen tale iudicium non sit repentinum, quod certè in moribus etiam est perpendendū, enimuero si cum vides iuuenē cum puella absq. arbitris colloquentem, subito ad iudicandum raperis, non est cur culpam mortalē timeas, sed quando sedato animo & facto reflexionem eandem deliberando sententiam confirmas. De caussarum autem leuitate, quæ culpam facit mortalem, nulla potest stabiliri certa regula. Et quidē. S. Tho. in solutione ad primum, nullas alias caussas videtur approbare excusātes iudicium á culpa, nisi quando quis per idoneos testes probatur malus. tunc enim ait licite iudicare quempiam posse, alterum esse malum. At vero id intelligēdum est respectu iudicis, qui non debet rei euidentiam expectare, sed humanam certitudinem, quę habetur per idoneos testes, citra quam tamē neutiquam debet præcipitate sententiam. Nihilominus citra talia testimonia potest quisq. tam iudex quam priuatus excusari a culpa, etiam dum mente apud se certum fert iudicium. Laudi namq. Salomoni tribuitur tertio Reg. 3. quod ex verbis mulierum quarum altera annuebat puerum medium discindi, altera vero renuebat, iudicium elicuit, vtra illarum puerum peperisset. Haud tamen ob tale iudicium alteram puniuit, sed vera matri suum natum tradidit. Nulla ergo regula dari potest certior quā quod illæ coniecturę & iudicia a culpa excusant, quæ virum prudentem & probū ad sic iudicandum perducerent. Video hominem noctu scala fenestras conscendere, profecto absque culpa possum de illo certo malum iudicare Vides etiam iuuenem & puellam secreto obscuroq. loco petulanter se amplexantes, nulla est culpa sinistrū de illis ferre iudicium Nam vti 2. de anima auctor est Aristoteles, cogitare possumus cum volumus, opinari vero non, hoc est, abstinere à iudicando nō est semper in nostra potestate. Tametsi iudex ex tali iudicio, quāuis vt priuatus homo possit illud absque culpa concipere, non debeat ad punitionem procedere, sicuti nec Salomon processit. Poterit tamen princeps atq prælatus abstinere, ne talem suspectum ad magistratum & ad ecclesiæ administrationém assumat. Quo fit, vt quāto coniecturæ sunt leuio-

Marginalia: August. — Paulus. — Tria requirunt vt iudicium temerariū peccatū mortale. — Aristot.

leniores, tanto cæteris partibus peius ingrauescat peccatum, & quanto sunt ipsæ grauiores, tanto magis attenuerunt. Atque inde fit rursus consequens quandoq. non posse certo difiniri vtrum iudicium mortale sit an veniale. Pari modo censendum est de grauitate illius mali, quod alteri iudicando inuris. Et enim Summistæ illud solum iudicium esse censent de graui malo, quando quis iudicat quempiam esse in peccato mortali. At vero quamuis regula plurimum vera sit, non tamen est omnimode certa, sed potius aspiciendum est ad infamiam. Nam inde perpenditur iudicij grauitas. Quocirca vbi peccatum nõ esset tam infame iudicare quempiam esse in illo, non esset mortale, vt si facile certoque iudicares aulicos vel alios perditos iuuenes turpes amores cum mulierculis gerere, aut militem duello alium interfecisse, quoniam ipsos hæc commisisse nullatenus pudet. Et conuerso quamuis malum illud non esset peccatum, sed naturale nihilominus iudicium illius posset esse delictum. Vt si de viro qui egregio loco & existimatione habetur, leui de caussa certo iudicares esse infami sanguine natum. Nam & in hoc grauiter illi iniurius es. Quare neque de hoc potest certa constitui regula, sed speculandum est an tale sit malum, quod alter ægregius ferret de se audire, quam si esset peccatum mortale. Ex his ergo gradum retro faciamus ad primã conclusionem inuestigantes, vtrum vsque adeo sit verum, suspicionem citra certitudinem non esse genere suo mortale crimẽ vt nunquam illuc vsque possit crescere? D. enim Th. sic sentire videtur, & Caiet. sic sentit, dicens nullum iudicium citra certitudinem esse nisi veniale. Porro autem cõtrarium videtur persuadere ratio, nam & si id pro regula merito sit habendum, est nihilominus excipiendum quando grauissimum malum de honestissima persona suspicaris. Regulę enim morales non sunt tenore methaphysico expendendæ, sed ex iniurię quantitate. Et re vera si prudentiũ iudicium consulas, plus iniuriæ irrogas Petro si cum formidine opineris incestuosum esse cum matre, aut cum filia, aut cum sorore, quam si certo crederes esse fornicarium, multoq. vilius eũ sperneres, q̃ apud te in suspicionem veniret hæreticæ prauitatis, aut proditionis reipublicæ, aut aliud immanis sceleris, quam eum quem certo crederes minoribus criminibus irretiri. Deniq. postrema dubitatio est de illo qui citra assensum de bonitate alterius dubitat, quem in prima conclusione complexi sumus sub nota peccati venialis. Nulla enim apparet huius sententię ratio: quandoquidem ille nullum fert mali iudicium. Imò vero virtuti potius dandum est, quod quis animum suspensum teneat, vbi aliquæ coniecturæ proximum notant. Respõdetur nihilominus quod etsi non sit tanta culpa quam suspicari, immo sæpenumero, vbi coniecturæ ad prauum iudicium inclinant, laude dignum sit iudicium suspendere, tamen tam leues esse possunt vt illa etiam animi suspensio sit culpa. Nam, vt supra diximus, ius habet quisq. non solum ut non habeatur de illo sinistra suspicio, verum vt quisq. de illo existimationem habeat bonã. Et confirmatur hoc inde, quod certe si Petro qui de Ioanne bonam habet existimationem, eandem illi adimeres, male faceres malum ergo est & te ex leuissima causa mere neganter habere circa proximum. Quin vero posset nonnunquã esse peccatum mortale. Ecquis enim ambigat quin si videntes honestatem vitamque integerrimam Ioan. Bap. sacratissimę Virginis, vt de Deo eius filio sileamus de eius bonitate dubitarent, graue committerent peccatum? re vera non est in dubium reuocandum.

Sũmistarũ regula nõ est vniuersalis.

Altera dubitatio D. Tho.

Caietanus.

Solutio.

Postrema dubitatio.

Rñsio.

Ad primum igitur argumẽtum iam responsum est, ꝙ licet humanum iudicium non possint de singularib. omnino esse certum: po est tamen quisque humano more, scilicet dum idonea sunt testimonia, citra iniuriã male de altero iudicare. Ad secũdũ respõdet D Tho. nihil aliud quã quod iudicium temerarium, licet non prodeat in publicum, nihilominus in mẽte est perniciosum, quia est caussa contemptus. At vero quo res apertius pateat, caussas ꝑscrutemur malignitatis eiusmodi interni iudicij, vtrũ quando est certũ genere suo, sit ꝑse peccatum mortale. Apparet enim pars negatiua inde vera, ꝙ cũ proximos per illud nihil detrimenti patiatur, neq. in sua persona, neque in rebus suis, non est cur tãta nota condemnetur. Reperias respondẽtes satis esse vt sit mortale peccatum quod est a Deo prohibitũ, qui pro sua libertate potuit, q̃cunq. voluerit prohibere: Isti aũt

Ad primũ arg.

Ad secũdũ arg.

Quęstiũcula circa materiã secũdi argu.

non

non perpendunt hoc nõ esse malum quia prohibitum, immo eo prohibitum quia malum. Est enim ex his quę sunt cõtra ius naturæ, quæ quidem in Euangelio præter sacramenta quæ ad religonem pertinent. Christus nobis duntaxat præcepit. Neq. satis est si respondeas, iudicium esse illud malum, quia ordinem habet ad exterius damnum, puta ad infamandum. Enimuero cũ sit speculatiuum, non habet ordinem proximum ad opus: & ideo respondetur quod quanuis nunquam exiret foras, in suis latebris per se malum est mortale. Primum ut diximus, quia caussa contemptus & odij. Secundo id patet, quia per ipsum infamas proximum tuum apud teipsum, quandoquidem malam de ipso concipis existimationem. Ex quo subsequitur argumẽtum ad id tertium. Si enim suspicio quam de Petro habeo sinistram, peccatum mihi nunquam esset mortale, sequeretur quod neq. illam in aliorum mentes dispergere, dummodo nullum aliud consequeretur damnum, nam si mihi mẽtalis suspicio non est peccatum, neque illis esset sua, atque adeo nec mihi esset peccatum illã seminare. Quod tamen falsum est. Præterea, est argumentum quod iudicare de occultis, est id vsurpare quod est Dei proprium, secundum illud Pauli, Tu quis es qui iudicas alienum seruum? At vero dubium restat si tale iudicium, peccatum est genere suo mortale, vtrum sit contra iustitiam, an vero solum contra charitatem. Quod quidem D. Tho. tractat in solutione tertij argumenti. quo quærebat an genere suo sit mortale, & respondet suo obscure. Ait enim quod cum iniustitia sit circa exteriores operationes, tunc iudicium suspiciosum directe ad iniustitiam pertinet quando ad actum exteriorem procedit, & tunc est, inquit peccatum mortale. Subdit vero iudicium autem interius pertinet ad iustitiam secundum quod comparatur ad exterius iudicium: vt actus interior ad exteriorem, puta sicut concupiscentia ad fornicationem, & ita ad homicidium. Manet ergo obscura ac subinde dubia hæc litera, quia non clare ait, iudicium quod non procedit ad exteriora, esse peccatum mortale. Nihilominus proculdubio tenendum est eiusmodi iudicium esse genere suo mortale peccatum, idq. contra iustitiam Distinguit autem D. Tho. duo illa membra quod iudicium imperatiuũ actus exterioris scilicet infamandi aut condemnandi, est directe contra iustitiam, vt in tertia cõclusione expressum est. Sicuti volitio efficax occidendi reducitur ad homicidiũ, iudicium autem speculatiuum quo nõ imperatur exterius opus, non pertinet directe ad iniustitiam exteriorem. Et in his stat differentia, videlicet directe, & indirecte. Sed nihilominus est peccatum mortale, vt in secunda conclusione dictum est. Sicuti ita & concupiscentia vxoris alienæ cum cõsensu in delectatione licet non procedatur ad opus, est mortale. Enimuero nõ solum efficax volitio occidendi, mortalis est, verum & internum desiderium mortis proximi aut grauis detrimenti, licet tu nolis dãna illa dare.

Suadet pars negatiua.

Solutio quorundam.

Reprobatio.

Solutio vera.

Alterũ dubium

S. Tho.

Explicatur San. Thom.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum dubia sint in meliorem partem interpretanda.

NOn satis est nosse, iudicium temerarium iniquum esse, sed explorare oportet vtrum dubia debeamus semper in meliorem partem interpretari. Et arguitur a parte negatiua. Iudicium cum sit rationis opus, cuius perfectio in veritate cõsistit de illis potius ferri oportet, quę plurimum accidũt, vt rarius fallamur, sed pluries accidit homines improbe agere, quã probe, nam cum sensus hominis ad malum ab adolescentia sua proni sint, vt Genes. 8 legitur, fit, vt quemadmodum habetur Eccle. 1. stultorum infinitus sit numerus, consultius ergo est dubia in malum quam in bonum interpratari. Secundo, ille piè & iustè viuit, auctore Augustino, qui rerum integer est æstimator, in neutrã partem declinando: ille autem qui rem dubiã in partem saniorem decernit, in alteram inclinat partem, ergo minime id licet. Tertio. Homo eo modo debet diligere proximum quo seipsum, sed circa seipsum salubrius est dubia in deteriorem partem iudicare, secundum illud Iob. 9. Verebar omnia opera mea, ergo & pariter vos debemus erga proximum gerere. In contrariũ autem est illud ad Rom. 14. Qui non mãducat, manducantem non iudicet, cuius glossa est, dubia in meliorem partem esse interpretanda.

Primũ arg. a parte negatiua.

Argu. 2.

Argu. 3.

Paulus.

Articu-

Articulus hic adeò est superiori annexus, vt per illum fit plurimum intellectus. Respondetur ergo vnica conclusione quæ ex superioribus colligitur Vbicunque manifesta iudicia non apparent, quæ malum proximi indicent, debemus cuiusque bonam habere existimationem, atque adeo in meliorem partem id quod dubium est interpretari.

Ratio conclu.

Conclusio inquam ex superioribus colligitur. Vnusquisque ius habet vt bona de se vbique habeatur existimatio, quousque sua delicta eum legitimè probāt: ergo qui citra idonea testimonia sinistra alterius cō cipit opinionem, iniurius illi est, atque adeo in meliorem partē tenemur ambigua signa decernere.

Probatio conclusion.

Conclusio nulla præter superiorem indiget disputatione, nisi hoc forsan sciscitetis, vtrum dubia teneamur in meliorē partem positiuè interpretari, id est assentiri meliori parti: an satis est negatiuè, idest nō malè iudicare? Enimuero cum aliqua experior ambigua indicia alieni vitij, difficile profectò est contrarium habere assensum. Si autem dicas satis est animum suspendere, in cōtrarium emergit statim argumentum quòd intellectum cōtinere difficile quoque est Caiet. hic arbitratur satis esse negatiuè nos habere. Nihilominus id nemini suadere auderem. Immo vix potest regula constitui certa, sed confugiendum est ad prudentiam. Distinguendum inquam in primis an illum auius dubia signa apparent, antea noueris, an uerò sit tibi ignotus Si enim in bona est apud te existimatione, peccatum esset propter signa dubia illam mutare, maius, scilicet minusve secundum signorum conditionem. Si autem eum non noscis, tunc arguit hic Caiet. ꝙ non est prudentia in tali casu assensum melioris partis concipere: eo quod illa neutra signa natura sua talem assensum non generant, & ideo nulla, inquit est obligatio bene assentire. Quare consulto ait, negatiuè dixit Christus, Nolite iudicare: & nō dixit, Bene semper iudicate Attamē contrarium citius crediderim, responderimque illi, quod etsi tales coniecturæ bonum assensum non generent, ius tamē naturæ nos cogit non solum ne male de homine vllo opinemur ꝑp dubia signa, verū vt de omnibus non obstantibus amphibolis indicijs, opinemur. Igitur conclusio intelligenda est positiuè, nisi casu quo indicia usque adeo vrgerent in sinistram partem vt satis esset vtriusque assensum cauere. Tunc enim consilium est mentem ab eiusmodi cogitationibus dimouere. Quando uero indicia iam non sunt dubia, sed eousque efficacia vt virum prudentem & probum mouerent nulla est obligatio in meliorem partem illa interpretari. Christus ergo non ideo dixit negatiue, quia satis sit assensum suspendere, sed quia bonā existimationem, quam iure naturæ tenemur de vno quolibet habere non debet in nobis leuibus caussis extingui.

Dubitatio. Caiet. Solutio propositæ dubitationis. Reprobatio. Caiet.

Ad primum igitur argumentum respō det S. Thom. quòd etsi qui dubia in meliorem partem interpretatur frequentius fallatur, tamen melius est frequentius falli per bonam opinionem de aliquo malo homine, quam rarius falli habendo malā de aliquo bono, quia ex hoc nascitur iniuria, ex illo autem nulla. Sed contra, Falsitas est malum intellectus, vt puta qui ad omniū veritates iudicandas natus est, nemo autē tenetur malum sibi proprium seu procurare, seu incurrere ad euitandum malū proximi: ergo consultius est in sinistram partem iudicium deflectere. Caietan. putat se per hoc satis respondere quod San. Thom. non absolutè ait eum qui in partem saniorem iudicando propendet, in pluribus casibus falli, sed quod pluries fallitur quàm si in sinistram partem vergeret: cum quo stat quod non frequenter fallatur bene iudicando. Hanc ego tamen solutionem non intelligo. Nam & vim argumenti satis est id quod ipse cum Diuus Thomas concedit nempe quod pluries fallimur bene iudicando quam falleremur iudicando malè: & ideo responsio est quod bonum virtutum moralium non est pensandum secundum bonum intellectus simpliciter, sed in ordine ad agendum cuius proximum principium est appetitus: homo enim, ut supra diximus, non dicitur bonus propter virtutes intellectuales absolutè consideratas, sed propter morales quæ circa actiones uersantur Quo fit ut nonnunquam iudicium falsum speculatiuum generet uerum dictamen practicū: veluti Iacob ex illo falso. Hæc est Rachel, intulit illud uerum, Hæc est a meo cognoscenda, quod quidem ob ignorantiam inuincibilem verum fuit. Quocirca dum

Primū argum. Replica Solutio. Caiet. Refellit Caiet. Solutio auctoris.

dum iudicio Petrum esse bonum licet speculatiuè fallat, tamen quia iudiciū est conforme appetitui recto, fit vt moraliter atq. adeo simpliciter bonum sit. Ob id que cum homo secundum moralem regulam iudicium intellectus informat, non eligit simpliciter malum, sed secundum quid simpliciter autem bonum. Hanc enim ob caussam supra diximus iudicium esse actum potius iustitię, benè afficientis animum ad proximum quam rationis illud proferentis. Quocirca non satis digna responsio illa mihi apparet. Caietani & aliorū, quòd quia ex duobus malis minus est eligendū etsi falsa opinio malum proprium sit mihi lominus quia minus est, ea est eligenda. Nō inquam verum est esse simpliciter minus malum. Nam bonū intellectus, puta intellectualis virtus ut supra demonstrauimus, simpliciter est melior bono voluntatis: sed tamen quantum ad mores attinet, iudicium cum periculo falsitatis formare ad cauendam iniuriam, non solum minus est malum: immo simpliciter non est malum, sed secundum quid. s. malum speculatiuum. Eo potissimum ꝙ error circa singularia contingentia non est simpliciter malum intellectus, sicuti neque ad eius perfectionem simpliciter attinet cognoscere eorū veritates sed uniuersalium, quibus non potest subesse falsum, vt statim ait S. Tho. in solutione secundi. Adde quod neq. eligetur tale malum. Nam quando indicia sunt clara, non est prudentia bonum formare iudicium sed quando sunt dubia id tantum est uerum quod intellectus exponitur falsitatis periculo. Ad secundum respondetur diuersam, esse rationem iudicādi de rebus ab illa quæ est iudicandi de personis. Cum enim de rebus speculatiuè iudicamus, nihil nocumenti imminet proximo, ob idque simpliciter est tunc ueritas indaganda, quæ bonum est intellectus. Ac perinde in rebus dubijs suspēdendum est iudicium ne præcipitio falsitatis intellectum obijcias, Et de hoc loquitur August. quando autem iudicium est de personis tunc quia bonum malumque attenditur secundum illum de quo iudicatur nempe de eius honore aut cōtemptu ad cauendā citius iniuriam decemus esse attenti: præsertium ꝙ error circa singularia, ut iam modo dicebamus non è regione opponitꝰ bono simpliciter intellectus. Ex his prudētiam, collige qua discernas iudicium rei mere speculatiuum, non esse mortale peccatum, nisi dum illud ad personam applicas, licet enim dum uideas cadauer occisi hominis, iudices mortale fuisse pecccatū illum occidere & quamquam dum audis talem propositionē, quæ hæretica est fuisse assertam, iudices peccatum fuisse illam ex animo asseruisse nullum tamen peccatum admittis, sed quando sine causa legitima iudicas hūc fuisse aut homicidam aut hæreticum. Tertium argumentū per egregiam regulam qua sibi respondeatur expostulat. Interpretari namque quidpiam in deteriorem partem, suspicando scilicet ex leuibus caussis, bifariam usu venit scilicet vel definitiuè vel suppositiuè. Prior modus est quem dicimus esse illicitum. Posterior vero scilicet non definiendo sentētia, sed ex suppositione, si forte ita est non ad lædendum, sed obiuuandum periculo vel proprio vel proximi non iniustitiæ, sed prudentiæ opus est. Vides hominem quē suus habitus subindicat esse furem, & si non debeas definitiua sententia id credere, neque uero suspicari ad nocendum, licet tibi tamen non illi tuam domum credere: Sicut dum filiam habes virginem, licet tibi iuuenes ab eius colloquio abigere. Et pari modo in re propria. Dum videnē tibi opera tua nitida esse in cōspectu Dei, quę quidem opinio periculosa semper est, debes illa timere ne aliqua macula sint infecta. Aliena vero opera, bona iudicare, nulli nos offert periculo. Ex his sequitur, ꝙ etsi dum malè de aliquo suspicaris qui in promptu est vt ad aliquam dignitatem eligatur, posses tu illi refragari tuam subticendo suspicionem; tamen illam in aures aliorum disseminare ut hominem infamia respergas, minimè fas est nisi suspicio legitimis de caussis esset tibi certa; & videres in perniciem reipublicæ talem electionem vergere tunc enim nisi secretum esset sacramentalis confessionis, liceret illam impedire. Et vice versa, tam lenis esse potest tua suspicio vt neque teipsum debeat cohibere quo minus eum eligas, si alias idoneus est.

[Margin: Noua ratio in Caieta.]
[Margin: Ad secūdū arg.]
[Margin: August.]
[Margin: Ad tertiū arg.]
[Margin: Corollarium.]

ARTI-

ARTICVLVS V.

Vtrum semper sit secundum leges scriptas iudicandum.

CVm iudicium, vt dictum est, actus sit iustitiæ, regulæ autē iustitiæ sint leges, merito quæritur vtrum semper sit secundum leges scriptas iudicandum. Et arguitur à parte negatiua: Iudicium iniustū vbique cauendum est & uitandum, quandoque autem scriptæ leges iniquitatem continet, secundum illud Isaiæ. 10. Væ qui cōdunt leges iniquas, & scribentes, iniustitias inscripserunt, ergo non semper est secundum scriptas leges iudicandum. Secundò, Iudicium oportet esse de singulis euētibus, lex autem scripta ut Philosophus. 5. Ethico cap. 10. auctor est, non potest singulos compræhendere, ergo quandoque necesse est contra legis uerba ager: Tertiò. Lex ad hoc scribitur, ut legislatoris mens fiat subditis manifesta, quandoque autem usu uenit ut si legislator præsens adesset, aliter iudicare, ergo tunc licet contra scripturam mentem legislatoris sequi. In contrarium est sententiam August. in lib. de uer. relig. ubi ait, In istis temporalibus legibus, quāquam de his homines iudicent cum eas instituerint, cum tamen fuerint institutæ & firmatæ, non licebit iudicibus, de eis iudicare.

Primū Arg. — *Argu. 2.* — *Aristot.* — *Argu. 3.* — *August.*

Quæstionem hanc plenariè libr. 1. discussimus q. 6. art. 8. Sed quoniam præsenti loco congruenter iterum eā mouet. S. Tho. opus est ad idem respondere, quoniam non deerit quod præter illic definita adnotari etiam hic possit. Respondetur ergo per distinctionem duabus conclusionibus. Supponendum namque in primis iudicium nihil aliud esse quandam iusti definitionem & constitutionem Est autem iustum duplex, ut in superioribus sæde dictū est. & Aristo. 5. Ethi. ca. 7. docet, scilicet aliud naturale, nempè quod ex natura rerum obsolute consideratarum pullulat. Aliud uerò positiuum, quod Philosophus appellat legitimum, nempè quod humano condito & arbitramento positum est. Sit ergo prior conclusio: Quando scripta ius naturale continet, nequaquam licet neque principi neque subditis contra illā agere, sed semper est secundum eam iudicandum. Et ratio in ptōtu, quoniam eiusmodi leges non sunt illius iusti constitutiuæ, sed tantum declaratiuæ. Quare earum iustum, non ex legibus, sed lex rebus ipsis totum suum habet robur. Vt patet in præceptis Decalogi, & in his quæ necessaria consequentia illic implicantur ideoque adeò sancta sunt & firma, vt neque Deus, quatenus legislator super illis valeat dispēsare, vt lib. 1. q. 3. disputabamus. Atqui hac de caussa nō huc simpliciter in quæst. profertur, vtrum sit semper secundum leges iudicandum. Nam de naturalibus quarū lumen Deus consignauit in mentibus nostris, nequaquam hæsitare licet, quo minus sit semper secundum illas iudicandum, sed peculiariter quæsitum est de legibus scriptis inter quas connmerantur humanæ.

Distinctio. — *Aristot.* — *Prima conclu.* — *Ratio conclu.*

Subditur ergo posterior conclusio, Quādo lex scripta est humana necessarium nihilominus est tam principi quam subdito secundum illa iudicare, quatenus iuri naturæ nō repugnat. Probatur: Quoniam leges huiusmodi etsi non sint declaratiuæ naturalis iusti, sunt tamen constitutiuæ iusti quod humano condito secundum regionis temporumque conditiones visum est expedire. Et ideo inquit Arist. quod quamuis antea quam ponerentur nihil referebant, tamē, postquam positæ sunt, iam referunt. Conclusiones istæ non solum inferiores iudices, sed & principem ipsum compræhendunt, qui quidem secundum leges iudicare tenetur: nō secundum naturales, verum & secūdum illas quas ipse sui que maiores senxerunt, quādiu caussa nō incidit ut mutentur. Tametsi discrimen intersit, quod inferiores iudices neq; illas interpretari. Quod tamen in facultate principis positum est, Vnde quo casu potest super legem dispensare, potest etiam & contra legem iudicare. Vt si capitis condennatus, quam commodissimus esset rei publicæ posset ob illam publicam commoditatem illum donare vita. Hæc autem omnia lib. 1. satis ac super pro captu nostro, tum discussa sunt, tum etiam definita. Quod autem hic dubium Theologicum, ceu in proprio loco dirimendum restat, est vtrū sententia iniusta, hoc est contra leges lata, obliget in conscientia. hoc est vt tam reū verè absoluat, quam actorem iura suo despoliet?. Est enim argumentum à parte negatiua,

Vltima conclu. — *Probatio conclu.* — *Explanatio superiorū cōclusionum.* — *Dubiū Teologicum.* — *Ratio hęsitandi.*

gatiua, quod cum iudex sit iusti custos, ad quem vt 5. Ethic. ait Philosophus tanquam ad viuentem loquentemque iustitiam confluitur. & hęc omnia quę in forro exteriori peraguntur, ad pacem reipublicæ ac perinde ad pacandos conscientias referantur, consequens fieri videtur, vt solennis sñia eius qui publica pollet auctoritate, tutas sedasque reddat easdem cõscientias eò vel maximè, quod sæpe humanum ius conscientia obligat, tametsi mera lex naturæ non obligaret, vt patet in lege pręscriptionis, qua dominium transfertur in possessorem. Nihilominus respondetur, nullam sententiam quę contra leges iustas profertur, obligare in conscientiam. Conclusio est manifesta, & iuris etiam doctoribus confessa, vt apud Inno. & Panor. videre est. ca. quia plerique de immuni. eccle. quia cum sententia nullum habeat robur nisi quia est iuris declaratiua, vbi non est recti iuris interpres, nulla est in conscientia. Dixerim iniustam contra leges nempe quæ ab vno au fert quod re vera suũ erat, & alteri tribuit cuius non erat. Nam si alicui id adiudicetur quod verè erat suum, licet alter prætermisso toto ordine iuris fuerit, priuatus, bona conscientia possidebit quod sibi adiudicatum est, siquidem re vera suum erat. Et prætermissio ordinis iuris quamuis peccatum sit in iudice, & iniuriosa parti, tamen non constituit in mala conscientia eum qui quod verè est suum, possidet. idque planissimo exemplo patet. Si tu quod tuum est aut fraude surripias, aut vi auferas à possessore, quamuis delictum mortale fortè committas dum priuata auctoritate exequeris quod publica deberes, nihilominus ad restitutionem non obligaris illius quod accepisti. Reuertamur ergo ad principale assertũ, quod iniusta sñia ius neque tollit, neque confert. Fit enim ex illa consequens, vt etiam si dum litigabas bona fide faciebas, nihilominus cum primum certo resciueris sñiam in tuum fauorem latam non fuisse iustam, restituere teneris quod tibi adiudicatum est, licet non expensas, si bona fide litigasti, idque siue reus fueris, siue actor. Et dico iniustã cõtra rei veritatem, etiam si iudex secundũ allegata & probata in foro exteriori rectè iudicauerit. Quid autem si pars læsa non appellauerit? Videtur enim eo ipso cõsensisse, atque adeò suum à se ius ablegasse: quapropter postea non admittitur in iudico ad repetendum. Respondetur quod etiam si non appellauerit, non censetur renunciare iuri suo. Sed hoc tantum patitur quod in foro exteriori non amplius repetens audietur. Atque hæc, ueritas non solum ratio naturalis comprobat, verum & ex l. Iulius. de conditione indebiti. colligitur. Quod autem non appellans præscripto tempore à tribunali postea repellatur, sunt qui dicant caussam esse in pœnam eius negligentiæ. Ego uerò non hãc tantum crediderim, uerum illam potiorem, quæ est ad obuiandum litibus, ad quod leges santissimè fuerunt semper attentæ. At uerò si quis rem sibi aut suis maioribus iniusta sñia ad iudicatã, bona fide legitimoque tempore præscripserit, bona deinceps conscientia possidebit, quia titulum habet legitimũ, hoc est lege præscriptum. Dubium aũt molestius est in beneficijs ecclesiasticis: qñ quis s. per iustam sententiam expoliatur sacerdotio quod alteri confertur, vtrum possessor deinceps tuta conscientia possideat? Id quod inter cæteros iuris interpretes. Panormitanus ca. primo. de concessio. præbend. & Inn. in cap. quia plerique. de immunit. Ecclesia scienter tractant. Distinguendũ ergo est de sententia; nam altera est declaratiua: nempè dũ inter partes de iure aliquo, aut alia de re, aut de præhenda litigatur & sententia declarat utrius illorum sit. Et tũc citra dubium, sicuti neque in alijs secularibus rebus. sententia non ligat, Et ideo dum possessor sciuerit non fuisse iustam, tenetur renuntiare. Alia uerò est sententia priuatiua qñ prælatus officio propter crimen quempiam sacerdotio mulctat, quod alteri conferri, & tunc cẽsent præfati doctores quod si reus non appellauerit, quia eo ipse consentire uidetur, alter tuta cõscientia possidet. Secus si reus appellauerit, nam tunc licet iniustè non fuerit auditus, non censet consensisse. Ego uerò profectò, salua eorum existimatione, non sic absolutè crediderim, sed cum distinctione. Si inquam prælatus sciens & prudens illum inique condemnauit, arbitror sententiam non tenere. Et ideo quotiescunque possessor id intelligit, renuntiare tenetur, & prælatus alteri restituere. Si uerò bona fide secundum allegata & probata illum condemnauit, etiam si falsò fuerit accusatus

Solutio

Argu.

Respon sio.

Dubiũ alterũ de beneficijs ecclesiasticis.

Panormitan⁹

Innocẽtius.

Solutio dubij.

sententiā tenet ac perinde alter tuto possidet, nisi tamen ille fuerit criminator qui falsò accusauit. Nam tunc omnes doctores Canonici iuris merito tenent inhabilem esse ad possidendum. Item hoc solū crediderim in beneficiis ecclesiasticis quæ prælatorum auctoritate cōferuntur. Nam in alijs etiam si secundum allegata & probata sententia sit iusta, si tamen processit ex falsa præsumptione, non ligat in conscientia, ut Innocentius probe adnotauit in eodem capit. quia plerique. Quo fit, vt si cuius nomen de hæresi falsò defertur, suis bonis priuetur, cum primum fiscus resciuerit per calumniam fuisse delatum ac condemnatum, tenetur eum in suorum possessionem restituere. Hæc ergo de hac re satis dicta sint.

Ad primū arg. Ad primus igitur argumentum respondetur, quo sicut lex scripta nihil roboris prę stat naturali iuri, immo ab illo ipsa vim accipit, sic neq; potest eius robur quoquo pacto diminuere, nam homines, qui eas leges scripserunt, non sunt naturæ domini. Quo fit vt quando lex scripta legi naturæ aduersatur, nullam habeat vim, atq. adeo neque sit secundum illam iudicandum. Quare tunc non leges sed legum corruptiones censentur. At vero quando lex scripta a iure naturæ permittitur, scilicet quia ei non obstat, tunc iudicandum est secundum leges, etiam si forsan melius esset contrariū esse lege positum. Hoc enim maxime notādum est vt loco, supra citato explicauimus, nempe quod non est necessarium ad vigorem scriptæ legis melius id esse quod ipsa decernit, quam contrarium Hoc enim pensandum est & consilio agitandum quando ponitur, sed quando posita est vsu & firmata, non debent hoc subditi arbitrari, sed secundū illam agere, quousq. princeps aut respublica illam mutet. Immo vero neq; mutandæ sunt leges, vt supra diximus, quacunque de caussa quæ meliorem præ se ferat. Est posita lex, verbi gratia, ne merces foras euehatur e regno, & fortasse iam cessat caussa, quare posita fuit tunc etsi principi incūbat illam mutare, tamen subditis non licet conta facere, dum ius naturæ id permittit, nisi iam esse inciperet contra ipsum aut cōtra religionem, scilicet, si legibus Ecclesiasticis aduersaretur.

Ad secū dū arg. Ad secundum pari modo respondetur quod sicut potest lex quandoque iuri repugnare naturæ & tunc non est seruanda, sic quanquam recte sit posita, si tamen in euentibus particularibus est contra ius naturæ, licet contra illam facere. Nam, vti ait Modestinus, ff. de legibus & se. con. nulla ratio iuris aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ salubriter pro vtilitate hominum introducta sunt, ea nos duriore interpretatione producamus ad seueritatem. Tunc enim legislator adesset, aliter censeret quam scripsit. Et per hoc dissoluitur argumentum tertium.

ARTICVLVS VI.

Vtrum vsurpatum iudicium sit semper peruersum.

TRia supra diximus ad rectum iudicium esse requisita, & iudicis auctoritatem, & iustitiæ æquitatem, & prudentiæ ordinem. Et quidem de hoc tertio, puta de ordine & processu iuris, nihil ad Theologum, sed res est causidica. Igitur cum de secundo in proximis articulis dictum sit, sequitur vt de primo disputemus. Vtrum vsurpatum iudicium, scilicet, ab eo qui non est iudex, sit vbique peruersum? Et arguitur a parte negatiua: Iustitia est quædam agendorum rectitudo nihil autem veritati deperit a quocunque pronuntietur, sed a quocunque est amplectenda, ergo neq. quidquam iustitiæ officit a quocunque sententia proferatur. Secundo, Bona pars iudicij est peccata punire, cum laude autem referuntur nonnulli priuati qui peccata aliena vindicarunt: vt Moyses qui vt legitur Exo. 20. Aegyptium interfecit, & Phinees Eleazari filius qui Zambri occidit, vt Numero 25. scriptum est. quod, vt habetur Psal. n. 115. reputatum est ei ad iustitiam, ergo licet priuatis citra auctoritatem publicam iudicare Tertio. Potestas spiritualis quæ a temporali distinguitur, nonnunquam se ingerit ad iudicandum seculares, ergo vsurpatum iudicium non est vbique prauum. In contrarium est illud ad Roma. 14. Tu quis es qui iudicas alienum seruum?

Primū argum.

Arg. 2.

Arg. 3.

Paulus.

Conclō sio.

Ad qōnem vnica conclusione respondetur. Iudicium vsurpatum, hoc est absque

legitima auctoritate super eum in quem fertur prolatam, non solum peruersum est verum & nullum, Probatur. Iudicium est legis ad personas applicatio cum vi coactiua, hæc autem fieri non potest absque publica auctoritate: ergo si aliter fiat, vitiosum est & nullum. Probatur Minor. Eiusdem est legem condere atque eam interpretari & declarare, sed applicatio legis ad personas est quædam eius interpretatio, idest declaratio quod talem personam in tali casu ligat, ergo sicut lex ab illo solo condi potest qui publica pollet auctoritate ad cogendum ciues ita & eius solius est habentisq; eius auctoritatem ius dicere. Conclusio clara est, & 1. li. q. 1. decisa. Hoc tamen est hic animaduertendum, quod inter ea quæ ad rectum iudiciū publicū exiguntur, primū est auctoritas iudicantis. Nā etsi alia deficiant, nempe prudentia & iustitia, nonnunquam sententia tenet, saltem dum fertur secundum allegata & probata, vt proxime dicebamus, & semper timenda est, & tamen si emanet a nō iudice, adeo nulla est vt neque sit timenda.

Probō.

Gregor. Vnde scitè Greg. Sententia, inquit pastoris siue iusta, siue iniusta, timenda est, 2. q. 3. Duo enim ponit vt sit timenda, etiam, si sit iniusta. videlicet vt sit pastoris, & vt sit sententia idest quæ non manifestarium intolerabilemque errorem contineat.

Primū corollarium. Ex quo fit primum quod qui per tirannidem regnū inuasum occupauit neque legem ferre vllam potest, neque ius dicere quod vllo pacto ciues in conscientia obliget nisi forsan præscriptione aut reipublicæ consensu legitimi fuerint tandem principes, vt de Frācis apud Gallos legitur, & apud Hispanos de Gottis

Secūdū. secundo subsequitur, quod qui semel legitime magistratum adeptus est & si postea crimen commiserit ob quod merito sit illo abdicandus, tamen quousque iuris ordine priuetur sententia eius ligat, nisi sit ipso facto excommunicatus. Vt quamuis prætor crimen læsæ maiestatis admiserit, ob quod a magistratu expellendus iure est, nihilominus quoadusque iuridice priuetur sententia eis tenet. Secus si esset hæreticus, nam tunc ipso est excommunicatus atque adeo licet non priuatus officio tamen eius functione suspensus

Dubiū de iudicibus arbitrarijs. De arbitris autem forsan quis dubitet, nam iudicium eorum ligat tam in foro exteriori quam in consciētia. Tamen nulla videtur pollere auctoritate publica, quia non habent nisi quam a partibus acceperunt, quæ tamen non habebant nisi priuatam.

Solutio. Respondetur autem quodammodo habere publicam. Nam cū vnusquisque teneatur fidem alteri seruare, iure gentium conditum est vt qui sequestri fuerint ab aliquibus constituti, vim habeāt per suam sententiam ligandi, licet executio ad principem pertineat, qui vim habet coactiuam, & eius ministros.

Ad primū arg. Ad primum igitur argumentum respōdetur, quod etsi pronuntiatio veritatis a quocunque sit suscipienda, tamen vis coactiua non nisi a principe, quam iudicium importet. Et ideo nisi habente auctoritatem proferatur, liberum est vnicuique eam suscipere aut repudiare.

Ad 2. ar. Secundum argumentum, Quantum ad historiam Phinees, nullam habet difficultatem. Nam cum Moyses, vt illic legitur, auctoritate diuina iussisset vt vnusquisque fratrem suum quē reum sciuisset interimeret eadem ille auctoritate vsus est. Historia vero Moysi anceps est. Legitur enim quod cum vidisset Aegyptium percutientem quendam de Hebræis, eum enecauit. Quocirca cum illum Aegyptium inflagranti delicto occuparet, potuit eum occidere per modum defensionis, nam vnusquisque ius habet vim vi repellendi non solum a seipso sed a fratre suo.

Ambr. Et hac uia Ambrosius libro de Offic. Moyse excusat a culpa. Si autem vel iam cessauerat Hebræum percutere, vel occisio non erat ad defensionem necessaria, necesse est dicere quod in vindictam illum occidit. Et re vera hoc gratius annuere videtur historia. Sed tunc cum publicam non haberet auctoritatem, non potest a culpa excusari, nisi dicatur id reuelatione diuina fecisse. Atque hanc rationem approbare videtur illud Act. 7. quod percusso Aegyptio existimabat Moyses intelligere fratres suos, quoniam Dominus per manum ipsius daret salutem in Israel. Et quamuis non expresse illam dicatur percussionem iussisse, sed Moysen sic existimasse seruaturum populum, tamen profecto videtur illic percussio excusari, quare vtraque istarum solutionum potest optimè defendi.

D. Tho. Augu. At vero Sanctus Thomas. Augustini sequacissimus eum libentius amplexari videtur, qui in quæstione super Exod. non excusat illum a culpa, sed eum potius confert cum benignissimo nouali quod cum primo seritur

ritur de herbarum quoque inutilum luxurie ac fertilitate laudatur propter spem quam promittit futuræ frugis. Et sic interpretatur illud Act. 7. quod cum animo plenus esset ad liberandum populum, illa ratione arbitrabatur rem perfecturum. Ad tertium denique respondetur, quod cum spiritualis potestas supereemineat seculari, potest Ecclesiasticus Prælatus seculares iudicio cogere in his quæ ad gratiam, & ad gloriam pertinent.

Ad tertiũ arg.

QVÆSTIO V.

DE DIVISIONE IVSTITIÆ.

S.Tho. 2.2. quæst. 61.

ARTICVLVS I.

Vtrum particularis iustitia rectè in distributiuam & commutatiuam diuidatur.

POstquam de iustitia in genere, deque suo contrario, iniustitia, atque de eius annexis, iure scilicet & iudicio quantũ res postulabat, disfertum est, superest vt ad illam eius celeberrimam diuisionem descendamus, qua in distributiuam & commutatiuam dispartitur. Est ergo quæstio ordine quinta huius libri, vtrum particularis iustitia recte in distributiuam & commutatiuam diuidatur? Quæstio hæc autem quatuor articulis absoluetur. Quorum primus diuisionis rationem doceat, secundus vtriusque medium, tertius materiæ diuersitatem, quartusque tandem formam. A parte ergo negatiua quæstionis arguitur primo, Cum tres sint reipublicæ ordines, nempe totius ad partes, partium ad totum, & partium inter se, pulchrius, atque ad artem proprius fieret ex æquo trimembris diuisio, nimirum in legalem, quę primum instituit ordines & distributiuã, quæ ad secundum spectat, & commutatiuam, quæ circa tertium versatur inepte ergo fit bimembris. Secundo arguitur. Si vlla esset huius diuisionis ratio, ea vel inde orietur, quod habent distincta subiecta, nempe quod distributiua est in principe, cui incumbit bona publica distribuere, commutatiua vero in subditis quorum pax & tranquillitas hac ratione continetur quod quisque ius suum alijs seruat, hoc namque discrimen prima fronte videtur hæc diuisio insinuare, at vero quecunque iustitia species tam in subditis est quam in principe, in hoc nimirum ad gubernandum atque in illis vt gubernentur, vtq. 1 de legali dictum est, nam commutatiua eadem ratione est in omnibus, ergo ex hac differentia non potest sumi diuisionis ratio. Quod si dicas differentiam inde sumi, quod distributiua iustitia pensatur in ordine ad plurimos quibus facienda est distributio commutatiua vero est vnius ad alterum, contra facit, quod vnum & multa speciem non mutant. Eiusdem quippe speciei est vnus homo cum duobus atque cum tribus. Deinde arguitur tertio, quod diuisio manca sit. Iustitia enim vindicatiua neque sub distributiua neque sub commutatiua comprehendi videtur, nam si respondeas contineri sub distributiua eo quod princeps vt præmia probis, & supplicia reprobis decernit, in contrarium est, tum quod & persona particularis potest licite vindictam petere, tum etiam quod vindicta debet fieri ad æqualitatem delicti, quod officium est commutatiuæ iustitiæ. Quod si hac ratione victus pertinere dixeris ad commutatiuam, reclamare hæc ratio videtur quod soli principi incumbit pœnas exigereproculpis, quod speciem gerit distributiuæ iustitię. In contrarium est authoritas Philosophi. 5. Ethico. distinguentis duas iustitiæ species, quarum altera est distributionum directiua, altera verò commutationum.

Primũ argum.

Arg. 2.

Arg. 3.

Arist.

Quo responso quęstionis lucidior fiat à terminorum expositione proficiscamur. Cum iustitia in genere, auctore Aristot. 5. Ethic. sic virtus qua quisque iustus dicitur, fit vt iuxta nomina sua. iustitia distributiua dicatur particularis iustitia, qua homo in bonorum communium distributione iustus fit. Commutatiua vero fit illa itidem particularis, qua quisq. in commutationibus iustus est. His facile intellectis tali respondetur affirmatiua conclusione. Iustitia particularis suapte natura in hæc duo dissecatur membra specie differentia, quæ sunt commutatiua & distributiua. Cõclusio est Arist. 5. Ethic c. 2. cuius ideo au-

Conclõ ̃nsiua. Aristot.

Probõ conclusionis. ctoritate fulcitur. Probatur nihilominus & ratione. Distinctio habituum, si specifica sit, ab obiectorum natura deriuatur, nam habitus distinguuntur per actus, & actus per obiecta, est autem in republica, in qua iustitia æquitatem constituit, duplex ordo, idemque particularis, ac diuersus, videlicet totius ad partes, & partium inter se, ergo per illos duos ordines duæ etiam species iustitiæ discernuntur. Illa autem quæ est totius ad partes, puta quæ communia bona ciuibus bene dispensat, nominatur distributiua, altera vero quæ æquitatem seruat inter partes, nuncupatur commutatiua, sunt ergo duæ distinctæ species, At licet conclusio hæc non solum S. Thomæ, verum & Aristotelis sit plana confessio, non desunt tamen Aristotelis interpretes qui contrarium opinentur. Buridani snia. Buridanus enim in eundem locum 5. Ethicor. q. 7. non arbitratur virtutes has specie distare. Neque vllo prorsus argumento vtitur, preterquam quod rationes, inquit, partis contrariæ nõ sunt satis validæ. Hæc autem argutio nullum philosophum hominem contra Aristotelem mouere deberet, nisi validioribus ipse niteretur, præterquam quod ratio hæc facta abunde rem monstrat in philosophia morali, a qua non est expetenda mathematica demonstratio, vt statim in principio Ethic. Aristo. docuit. Secũda rõ in Buridanũ. Arguitur autem secundo ad eandem conclusionem. Iustitiæ munus est debitum vnicuique reddere, est autem diuersa ratio debiti in distributiua iustitia ab illa quæ est in commutatiua, ergo virtutes ipsæ specie differunt. Minor patet. Dupliciter aliqua res dicitur hominis. Vno modo simpliciter quia propria eius possessio, altero vero secundum quid vt aiunt, quia scilicet non est sua propria, nisi quatenus est totius, cuius homo est pars. Etenim quæ sunt totius, quodammodo sunt partium. Et ex his nascitur diuersa ratio debiti, alia quippe ratio est, quia res propria erat creditoris, alia vero quia erat totius reipublicæ. Igitur cum commutatiua iustitia circa debitum posterioris generis versetur, distributiua vero circa prius, fit consequens esse virtutes diuersas. Et ex hoc secundo argumento informatur tertium. Tertia ratio ad idem. Illic opus est distincta virtute specie, vbi operandi difficultas est etiam specie distincta, sed experimur aliũ esse gradum difficultatis in effundendis bonis communibus quæ princeps habet in sua potestate neque vnquam fuerunt ciuium, quam sit in refundendis illis, quæ ab alijs recepimus, ergo distinctæ exiguntur virtutes. Minor patet, nam quòd quisque reddat quod ab alio accepit, ratio hæc protinus & inclinatio naturalis deprecatur. Non erat tuum sed alter tibi dedit, pessimus esses si non redderes. Attamen quando princeps aut cõmunium dispensatores penes se habent illa bona, egerrime adduci possunt vt distribuant si sibi vsurpare possunt. Hoc porrò nos longa experientia edocet in principibus & in præfectis, Et confirmatur hæc ratio auctoritate Arist. 2. Polit. dicentis homines propensius affici ad bona propria quàm ad communia. Altera ergo virtus est distributiua, & altera commutatiua. Confirmatio. Aristot.

Ad primũ arg. Ad argumẽtum ergo primum ante quæstionem sic respondetur. Diuisiones vt exacte fiant, debẽt fieri in paucissima mẽbra atq. adeo inter se opposita Ob idq. cum obiecto iustitiæ sit bonum, idque primo diuidatur in commune & particulare, fit vt iustitia primum omnium diuidatur ab Aris. in legale, quæ est vniuersalis, & particularem, vt iustitia legalis sit illa quæ respicit ordinem partium ad totum ordinando ciues in commune bonum, particularis veroque versatur circa particularia bona. Et hæc est quæ subsequatur in distributiuam & cõmutatiuam. Scrupulus. Sed nunquid distributiua iustitia non versatur etiam circa commune bonũ? Solutio. Respondetur quod & si circa illud versetur tamen non hẽt illud pro obiecto vt legalis, quæ illud curat augere. Sed materia distributiuæ est, illa bona distribuere ac diffundere inter particulares, & quia habitus denominatur a termino ad quẽ sicut calefactio a calore qui gignitur nõ a frigore quod abijcitur ideo distributiua iustitia est particularis, vtpote quæ cõia bona facit particularia legalis namq. particularia ordinat in commune. Atqui veluti legalis iustitia, non solũ in principe est ad regendũ, verum & in subditis ad obtemperandũ, sic & distributiua est ẽt in ciuibus, vt citra responsationẽ sint contenti. Preterquam quod potest & priuato cuipiam, puta patrif milias alicuius amplæ familiæ vsu venire, vt ipse etiã inter suos distribuat bona sua.

Ad secũdũ arg. Ad secundũ aũt, quo indagabatur differentiæ radix inter has species, per hæc quæ dicta

dicta sunt, satis responsum est. Haud.n. differentia hęc colligitur, vel ex parte subiecti vel ex parte numeris, sed illam perscrutamur, tum ex ordine diuerso vt dictum est, tum ex diuersa ratione debiti, quia cômutatiua reddit id quod est simpliciter debitum, distributiua vero id quod est quodam modo debitum. Ad tertium argumentum respondetur, bifariam contemplari posse iustitiam vindicatiuam, vno videlicet modo quatenus ad publicam iustitiam pertinet quæ ciues ordinat in bonum commune. Et hac ratione actus est a commutatiua iustitia elicitus, imperatus autem a iustitia legali, quæ est in principe eiusque ministris. Iudex.n. non tâtum accusante reo, verum ex proprio (vt aiunt) officio ob trâquilitatem reipublicę crimina vlciscitur. Animo autem esse hoc munus iustitię commutatiuæ, propterea quod nulla fit ibi bonorum distributio, nec propriè malorū, quia mala nō sunt deposita, vt distribuatur, sed fit vendicatio ad æqualitatem sceleris, infligendo supplicium, quæ quidem forma est commutatiuæ iustitiæ, vt confestim videbimus, licet hanc debeant imaginem distributiuæ, quod nequiores acrius puniuntur. Imperatur autem a iustitia legali, cuius est per leges & beneficiorum collationem, pœnarumque inflictionem rempublicam administrare, & particularibus virtutibus in hunc finem imperando vti. Sin autem vindicatio consideretur respectu particularis personæ ad tollendum eius nocumentum qualiter vindicatiua nō solum est in principe, sed & in particulari ciue iniuria affecto, cui licitum est more & ordine vindictam petere, non vt malum pro malo reddat, sed vt repensatio sibi fiat, quamquam illam, nisi per publicam potestatem exequi nequeat, tunc vindicatio non est iustitiæ actus, sed specialis per se virtutis, quę ad commutatiuam iustitiam reducitur. Doctrina est S. Tho. 2.2. q. 108. artic. 1. Sed interrogas, cur vindicatiua ob commune bonum commutatiua est iustitia, siue in principe siue in ciue, illa autem vindicatio quæ ad bonum particularis personæ refertur, sit specialis virtus? Respondetur, quod respublica per ultionem æqualem crimini, & reddit malefactori quodammodo ęquale & suum recuperat honorem, quæ vera est iustitiæ commutatio. Quādo vero persona particularis vindicatur, nihil pro amisso honore vel fama recipit, sed alter patitur sicuti & ipse fuerat perpessus, ideoque non attingit metas iustitiæ commutatiuæ, sicuti attingit, cum virtute restitutionis resarcitur eis honor, vel eius loco rependitur vel alius fauor vel pecunia. Vnde S. Thom. comparat hanc virtutem alteri speciali gratiarum actionis pro beneficio suscepto. Illa namque neque simpliciter liberalitas est, quia aliqua illic subest imago debiti, neque vero simpliciter iustitia, quia non est debitum legale, sed morale, ob idque, est virtus specialis quæ iustitiæ adhæret. Est hic demum principibus adnotandum circa distributiuam iustitiā quod cum sit virtus inter duo extrema, vtrinque coarctatur. Quare neque tantum finit bonorum effusionem, vt publicum ærarium, quod quam maxime necessariū est exhauriatur, neque vero permittit principem ea esse parcitate in bonis distribuendis, vt nullum habeat apud ciues gratiam, quibus necesse est sæpissime indigere. At vero hoc cum primis cauendum vbique esset, ne publica tributa & vectigalia quæ in publicos vsus statuta sunt & populo decreta, abalienarentur. Inde namque tum respublica grauiter periclitatur, tum etiam & miser populus molestissime aggrauatur & premitur, quippe cum illud in caussa sit, vt tributa in dies auctiora exigantur. Sed hoc in fine quæstionis sequentis latius.

Ad tertiū arg.

ARTICVLVS II.

Vtrum idem sit medium distributiuæ ac commutatiuæ Iustitiæ.

SEquitur hoc secundo articulo de medio inuestigando harum virtutum, vtrum videlicet eodem modo in vtraque accipiatur? Est enim argumentū a parte affirmatiua, quod cum moralium virtutum medium secundum rationē inter duo extrema limitetur, vt in fortitudine & prudentia cernitur, & iustitia sit earum potissima, consequens esse videtur, & ipsum codē pacto in omni iustitia designari. Mox cū vtraque tam distributiua quam commutatiua sit particularis iustitia, vtpote quæ ad particulares personas refertur ac terminatur, apparet medium in vtraque sumi secū-

Primū argum.

Arg. 2.

dum ęqualitatem rei ad rem, puta in distributiua meriti ad præmium, & in commutatiua rei quę redditur ad eam, quę recepta fuit. Arg. 3. Tertio denique arguitur. Distribuere communia bona, idem esse videtur officium, quod collatis beneficijs compensare obsequia, & seruitia quæ ciues in rempublicam impendunt, hoc autem iustitiæ commutatiuę munus est, vt eodem loco 2. 2. q. 108. astruit Diuus Doctor: eo quod fieri debent secundum ęqualitatem rei ad rē, sicuti & suppliciorum inflictio, licet vtrunque per imperium fiat iustitiæ legalis, ergo nihil restat, quo differat iustitia distributiua a commutatiua. Aristot. Contraria est Aristot. sententia, eodem loco constituentis mediū in distributiua secundum proportionem Geometricam & in commutatiua secundū Arithmeticam.

Prima conclu. Ad quæstionem hanc respōdetur duab. conclusionibus. Prior est. Vtriusq; iustitiæ tam distributiuæ quam commutatiuæ medium secundum æqualitatem, quæ in reb. exterioribus fit, constituitur. Conclusio est Arist. 5. Ethi. c. 3. & 4. Aristot. Rō conclusiōis. Hanc. n. differentiam q. 1. huius libri inter reliquas morales virtutes & iustitiam secundum earum naturam meditati sumus, quod cū reliquæ mores componant hominis in ordine ad seipsum, iustitia vero in ordine ad alium, medium aliarum virtutum inueniatur inter duas extremas affectiones, quas virtus moderat, & rectificat. Vt fortitudo inter timores & audacias, & temperantia inter exorbitantes concupiscentias & tristitias, quæ de absentia delectabilium tactus oboriuntur. Iustitia vero, quia in voluntate residet; vbi nullæ sunt passiones, non earum moderatrix, sed solum illi incumbit medium ponere in rebus, quæ alijs debentur. Etenim licet quandoque cupiditas & auaritia impedimento sint officijs iustitię, non tamen ad ipsam pertinet illam auaritiam reprimere, sed ad liberalitatem, quæ circa tales versatur affectiones. Postrema conclusio. Posterior conclusio est eiusdem Arist. eodem loco: Aequalitas, quę medium est iustitię distributiuæ, non est eiusdem prorsus rationis atq; in commutatiua, immo in distributiua est Geometrica, & in commutatiua Arithmetica. Aequalitas n. Arithmetica sumitur secundum excessum æqualitatem numerorum; sumiturque minimum in tribus terminis quorum tamen medius bis resumitur. Habet siquidem respectum duplicem, Qualis n. est proportio Arithmetica duorum ad quatuor, talis ex quatuor ad sex, quoniam excessus sūt pares, licet maior sit proportio Geometrica quatuor ad duo, quā sex ad quatuor, nam illa est dupla, hæc vero sesquialtera. Et dicitur proportio Arithmetica quia est inter numeros tanquam inter proximos propriosq; terminos, nam ἀριθμὸς numerus est, licet sit pariter inter continuas quātitates. Aequalitas autem Geometrica attēditur per æqualitatem proportionum, vt proportio quæ est inter octo, & quatuor, ęqualis est illi quæ existit inter quatuor, & duo quia vtraque est dupla, tametsi excessus sint inęquales. At quoniam medius terminus bis sumitur, ait Arist. hanc proportionum habitudinem consistere minimū in quatuor terminis, vt qualis sit proportio a, ad b, talis sit c, ad d. Nam Arithmetica proportio inter tantum duo fit, vt inter vnū & duo, licet proportionalitas, hoc est, proportionum æqualitas (vt dictum est) tres postulet. Vnde in commutationibus per rerum duarum æqualitatem ęquantur duæ personę. Aperit conclu. Patefit ergo conclusio hoc pacto. Vbi princeps decreuerit decem talenta ciuibus distribuere, debet in tot partes illa partiri, quot sunt ciues, tali tamen ratione; vt qualis sit proportio meritorum Petri ad merita Pauli talis sit & proportio præmij illius ad præmium huius. Si enim merita Petri sunt vt sex, & Pauli vt tria, quę est dupla proportio, & confertur Paulo pręmium vt duo, debetur tunc, Petro præmium duplum scilicet, vt quatuor. Obiectio. Nam tunc fiet, vt qualis sit proportio meriti Petri ad suum præmium, puta subsequi altera talis sit quoque meriti Pauli ad suum præmiū a permutata proportione. Solutio. Videlicet, si a, se habet ad b, sicut c, ad d, tunc sicut a, se habet ad c, se habebit & b, ad d, hac a, & b, esse merita c, vero & d, præmia. Et hoc est inuenire medium geometricum. Sed quæris cur non statuimus talia exempla, vt pręmium esset æquale merito? Respondemus hoc nos consulto fecisse quoniam accidētarium est iustitiæ distributiuæ, & quod aiūt impertinens, vt præmiū sit merito æquale, aliter hac rōne non differret a commutatiua. Enimuero non semper ęqualis bonorū summa distribuitur ciuibus, etiā si semper haberent paria merita, quoniam respublica humana quandoque in bonis plus quan-

doque

doque minus habet. Nunc enim verbi gratia, distribuit triginta talenta quam ab hoste prædam eripuit, alio tempore viginti, atque alio decem. Et adeo non potest semper militi obuenire æquale præmium suo merito. Atqui idem competitur in publicis fructibus, qui nunc benignius, nunc vero malignius prouenunt. Et in lege Agraria de diuidundis agris. Quocirca non debet haberi respectus nisi ad geometricam æqualitatem. At vero in distributione diuinorum bonorum quæ a Christo in die iudicij futura est, quia infinita illa sūt, & quæ exhauriri nequeunt distributio fiet, non solum secundum proportionem geometricam, vt quo quisque longius antecellet alteri meritis, excedat & præmio, verum etiā secundum arithmeticam, vt quisque tantum recipiat in præmio quantum habuit in meritis, quæ ex diuina gratia processerunt. Ecce de distributiua iustitia. In commutatiua vero alia est habenda ratio, nempe vt sit æqualitas inter rem acceptam & eam quæ redditur. Verbi gratia antequam duo mercatores societatem inirent, vterq. habebat quinque. Petrus vero per contractum aut mutuo aut quomodocunque dedit Paulo vnum, habet ergo tunc Paulus duo plura quam Petrus, itaq. est proportio arithmetica, puta quatuor quæ habet Petrus, ad quinque quę ambo habent, & quinque ad sex, quæ modo habet Paulus, quorum medium est quinque est ergo facienda per commutatiuam iustitiam taliter restitutio, vt Paulus quoque reddat Petro vnum, qua ratione ambo sidit in medio, nulla, personarum qualitate aut conditione existimata. Enimuero siue inter magnatem & plebeium, siue inter probum virum & reprobum, siue inter amicos, siue inter inimicos contractus & conuentia more & lege celebrentur, nihil subinde commutatiuæ iustitiæ variatur. Hac præmissa declaratione probatur conclusio. Medium iustitiæ, cuius munus est, debitum cuique suum reddere, attendendum est & perpendendum per formalem rationem debiti, a qua virtus speciem sortitur, rationem vero debiti distributiuæ, & commutatiuæ variam esse monstratum est, ergo secundum illam varietatem variatur & medium. Varietas autem hæc est, quod id quod debetur in distributiua, non debetur, quia proprium possessum fuit a ciue, sed quia pars

Suadeē conclu.

ille est reipublicæ, & quod est totius, quādam modo est partis, ergo quo quisq. principalior est pars, eadem proportione plus debet bonorum recipere. Exemplum nobis natura perhibuit in stomacho, qui cōmune est corporis membrum, haud enim idem alimentum subministrat pedibus, quod oculis, neque idem iecori, quod spleni, sed vni cuiq. pro sua natura & dignitate. Debitum autē in commutatiua inde exurgit, quod res fuit possessio alterius, ergo nullo habito meritorū personarum respectu, debet vnicuique tantum referri quantum ipse contulerat. Quod si contra sic arguas. In commutatiua iustitia perinde atq. in distributiua pensatur nonnunquam personarū conditio, & dignitas. Nam sicuti qui alapa percutit principem, maiori per vindicatiuam iustitiam supplicio plectitur, quam si percuteret popularem, vt Arist. quoq. adnotauit 5. Eth. cap. 5. ita dum per restitutionem compensatio fit, plus debet qui honestum ciuem & nobilem cædit, quam qui simili plaga plebeium læderet, ergo hac parte nō differunt istæ iustitiæ. Respondetur qualitatem personæ in vtraq. iustitia perspici, at tamen in distributiua per se, vt scilicet per augmentum personæ augeatur proportio ad alium, cumulatioris nanque meriti est inuito ingenuo comitas & humilitas, quā in homine inferioris fortis, sed tamen in iustitia commutatiua duntaxat attenditur persona quatenus inde augetur quantitas iniuriæ, quæ ad æqualitatē rasarcienda est.

Argu.

Aristot.

Rñsio.

Per hæc ergo superiorum argumentorum solutio clarescit. Ad primum enim priori conclusione responsum est, secundum differentiam iustitia a reliquis virtutibus. Et pariter secundum solutum est cōclusione posteriori. Concedimus enim vtriusque iustitiæ medium constitui secundum æqualitatem in rebus quæ inter duas personas vel plures componitur, diuersimode tamen, quia medium in distributiua attenditur secūdū æqualitatem inter duas proportiones scilicet meritorum inter inuicem, & pariter præmiorum. commutatiua vero secundum æqualitatem res acceptam & redditam. Ad tertium autem respondetur, quod beneficiorum collatio nō fit nisi pro receptis obsequijs, & laboribus, ob idque habet quandam mercedis rationem, atque adeo commutatiuæ iustitiæ munus est, Vt cum quis strenue egit in

Ad primū arg. Ad secūdū arg.

Ad tertiū arg.

bello seu egregium consilium principi dedit, vel insidias coniurationesve detegit. Is namque etiam si nullum talibus constitutum esset stipendium, dignus est cui iusta beneficio pro obsequio conferantur. Distributio vero bonorum communium non est compensatio, sed nuda attributio eorum, quæ totius corporis sunt ad partes. Quapropter partium merita non eodem pacto in omnibus rebus publicis æstimantur. vt Arist. loco citato meminit. Nam vbi respublica per Democratiam, idest per popularem potentiam gubernatur, nulla alia merita librantur, quam libertas, vt scilicet quia omnes æqua libertate fruuntur, æqua suscipiant. Nisi forsan libertinis, qui mancipia erant, minus, illis autem qui ingenuitate clariores sunt, plus obtingat. Sed in Oligocratia, hoc est paucorum potentia, secundum diuitiarum quantitatem fit æstimatio, vt quo quisq. plus habeat, eo plus recipiat, quæ iniquissima est omnium distributio. At vero in Aristocratia, hoc est, optimorum potentia, vsus distributionis est secundũ virtutum merita. Et talis debet in regno perspici, quod rex optimus regit. Nã cum honos alat artes, nullum inter mortales valentius est virtutũ incitamentum & fomentum, quam cuiq. pro meritis honores deferre. Etenim qui solo virtutis amore, futurum inspectantes seculum, ad officia accenduntur, impendio quam rarissimi sunt Ob idq. Cato admonere Patres Conscriptos consueuerat, vt bene consularent, quibus virtutibus præmia ponerent, quoniam non alias poterat iuuentus persequi quam quibus possent statos sibi honores assequi.

Tertiũ argum.

ARTICVLVS III.

Vtrum eadem sit in materia distributiuę, & commutatiua iustitia.

DE materia autem harum specierum quæritur hoc tertio articulo, vtrum eadem sit vtriusque iustitiæ, quæ in has tantum species specialissimas diuiditur? Apparet enim primum esse eandem materiam, alias essent vsq. adeo virtutes ipsæ diuersæ, vt non continerentur sub vna cardinali virtute iustitiæ, diuersitas enim materia temperantiæ, & fortitudinis, constituit duas per se virtutes cardinales, consequẽs autem est falsum & contra Aristot. sententiam atque omnium quatuor duntaxat discernentium cardinales virtutes. Mox arguitur contra id, quod quæstio latenter etiam interrogat. Iustitia commutatiua diuiditur in species multas, ergo istæ non sunt specialissimæ atque atomæ. Antecedens patet. Aristoteles connumerat diuersas materias, quin vero formas commutatiuę iustitiæ, altera quippe est commutatio voluntaria, atque altera inuoluntariam per vim, & inuoluntariam per fraudem, non ergo vtraque specialissima species est. In contrarium est Aristo eo loco vbi ait distributiuam distributiones dirigere, commutatiuam vero commutationes, cuius tamen commutatiuæ nullas distinguit species.

Aristot.

Quæstio duas habet particulas, ad quã perinde duabus operæpretium est conclusionibus respondere. Prior sit hæc: Materia quam remotam appellant, eadem est vtriusque iustitiæ, proxima vero diuersa. Prior pars sic ostenditur. Materiæ remotæ harum virtutum sunt tam personæ inter quas, quam res in quibus fit distributio & commutatio, hæc autem eadem, sunt, sit enim tam distributio, quam commutatio exteriorum, rerum, nempe frumenti, vini, olei, & pecuniæ inter eosdem ciues. Posterius itidem conclusionis membrũ est etiã liquidum. Materia siquidem proxima est, rerum vsus, & constat distributiuam iustitiam dirigere vsum illum, qui est res adiudicare ciuibus ratione debiti, nõ quod proprium erat singulorum, sed quod erat totius reipublicæ, ad quam (vt diximus) functionem alia ratio exigitur, aliaque existit difficultas, quam in commutatiua. Facultas autem commutatiuę est vsum rerum moderari in reddendis debitis singulorũ peculiaribus. Vnde patens fit ad prius argumentum responsio. hæc nanq. vsum diuersitas, etsi diuersitate specierum virtutis constituat, non tamen tantum quo minus ambæ contineantur sub specie iustitiæ particularis, quæ in rebus versatur extrinsecis, earũq. vsibus circa particulares personas. Secus autem de temperantia & fortitudine, quippe quarum altera versatur circa tactus delectationes, eorum sensibilium, quæ

Prima conclu.

Probõ prior ps conclusionis.

Probõ ptis posterioris.

Primũ argum.

nos

nos ad se alliciunt & pertrahunt, altera vero circa obiecta irascibilis appetitus, quæ sua nos arduitate & horrore conterritant & a seipsis auuersantur. Sit enim hęc tanta diuersitas, vt diuersas constituat cardinales virtutes. Posterior conclusio est. Materię varietas quæ commutatiuæ iustitiæ subiicitur, neutiquam eamdem virtutem in species plures disiungit, sed est vnica eademque atoma Huius autem veritatem conclusionis hac diuisionum serie venari sane possumus Prima enim diuisio sumitur ex commutationū diuersitate per ordinem ad volunratē commutationum nanque altera est voluntaria, altera vero inuoluntaria. Inuoluntaria quippe commutatio est, quando quis rem sibi alienam vsurpat, vel personam, vel opus inuito domino; vt in furto; voluntaria vero quandoquis rem a domino volente & cōsentiente suscipit vt in mutuo. Vbi adnotandum subinde est commutationis nomen non simplicem denotare vel dationem, vel receptionem; vbi enim res gratis datur, donoq. recipitur, nulla est commutatio, sed tunc datio proprie est commutatio (vti nomen clamat) quando alter dat, vt recipiat, alter vero recipit vt reddat, vt patet in mutuo in deposito, in venditionibus cōductionibus, reliquisque id genus ciuibus pactis Quocirca commutatio in vniuersum spontaneam quampiam atq. voluntariam actionem ex vtraq. parte significat, videlicet tam conferentis, quam recipientis. Contraria rationem inuoluntaria cōmutatio inuoluntariam supponit actionē, tam ex parte patientis, quam ex parte auferentis. In furto namq neq. dominus dat vt recipiat, neq. fur capit vt reddat, sed ille cōtra suam voluntatem patitur, hic autem libere accipit quod nollet vnquam rependere. Attamen dum postea restituit, nihil refert, vltrone reddat pœnitentia ductus, an a publica potestate compulsus. A priori namq. radice acceptiones, puta ab inuoluntaria oblatione nuncupatur commutatio inuoluntaria vel voluntaria. Nam & vbi fuit acceptio voluntaria, potest etiam redditio, esse inuoluntaria, vtputa quando infidus emptor vi cogitur pretiū soluere. De donatione autem dubiū est, vtrum vtriusque partis exigatur assensus, videlicet non solum dantis, verū & accipientis, an scilicet si Petrus animo suo, vel verbo inscio Paulo quidpiam donaret donatione illa teneretur antequam alius acceptaret. Et videtur teneri, quia cum quis Deo apud se quidpiam vouet, illico obligatur, pariformiter ergo ligari videtur qui donauit. Respondetur tamen quod cum datio relationem dicat ad accipientem, non videtur oriri obligatio antequam alter acceptet. Et ideo reuocari forte potest, etiam absque vlla iusta caussa. Secus de voto Deo facto; quia ipse, si iustum est, semper acceptat. Si autem solenniter coram testibus donatio fiat absenti, tunc standum est iuri ciuili. Arbitror enim absq. donatarij consensu, vel legitimā caussa iure reuocationem non sinere. Quod si ita est, nec conscientia id permittit. At vero quoniam Arist. 3. Ethi. duabus de caussis accidere docet inuoluntarium, scilicet aut vi & metu, aut ignorantia, subdiuit in 5. lib. inuoluntarias commutationes in duo; scilicet in eas quæ occulte & ignorante domino per fraudē fiūt, & eas quę per violentiam manifestē. Atq. vtraq. denarrat illic Aristot. locupletius autem S. Thom. 2.2.q. 61. art. 3. vtraq; enim cadere potest, aut in rem tuam, aut in tuā personam, aut in tuos, scilicet in eos qui aliqua sunt tibi necessitudine coniuncti. Res igitur tuæ aut subdole tibi & occulte surripiunt quod vocatur furtū, aut manifestę, & id appellatur rapina. In tuam autem personæ substantiam committi potest homicidiū, læsio alia, aut occulte, vt per veneficiū seu per insidias, manifeste autem per apertam vim. Et rursus personæ dignitas impeti potest aut clanculum, vt per falsa testimonia, perque latentes detractiones, quibus fama æstimatioq. deteritur, & corroditur, manifeste autē aut per calumniam in iudicio, aut per conuitia, quibus honori detrahitur. In persona autem sibi coniuncta potest cuipiam iniuria fieri vel in vxore per occultum adulterium, vel in seruo, qui vt fugiat seducitur. In quibus etiam potest & manifestarijs quis iniurijs onerari tametsi quod de seruo dictum est, rapinæ hābeat aut furti rationem. Commutationes itidem voluntariæ per sua quoque membra articulatim subsecantur. Enimuero primum, dum quis rei suæ dominiū in alium transfert non animo quidquam recipiendi, vtputa dono aut legato, non est proprie commutatio, vt iam modo dicebamus; Quapropter neque ad iustitiam

Secūda conclu. | Duplex cōmutatio. | Dubitō | Solutio | Diuisio spontaneæ cōmutationis. | Aristot. | S. Tho. | Multiplex genus cōmutationum.

commutatiuam hęc actio pertinet, sed ad virtutem liberalitatis, quoniam nulla illic sub est ratio debiti. Commutationum ergo diuisio quæ sponte fiunt, sic ingenere habet. Aut enim est mutatio, puta vbi quis rei vsum gratia alteri concedit cum pacto recuperandi rem, nam si præter rem aliquid pro vsu recipiat, tunc in his quæ vsu consumuntur, vt pecunia, frumento, & similibus, vsura est, ad rapinam pertinens in his autem quæ vsu non consumuntur, locatio aut conductio. Si autem quis rem suam tradit non ad alterius vsum, sed vt ipsam rursus recipiat, tunc id si fiat conseruationis gratia depositum est, si autem vt alterum tutũ reddat, vt tunc aut impignoratio est aut fideiussio. Dum autem quis rẽ suam in alterius dominium transfert, nõ animo eam rursus recipiendi, sed eius tãtum pretium, tunc est venditio His ergo præcursis probatur secunda conclõ. Spẽs virtutum, vt dictum est distinguuntur per obiectorum rationes & formas, ratio autẽ debiti, quod obiectum est iustitiæ commutatiuę, eadem in his omnibus materijs existit, ergo vnica est species iustitię ad omnes patens. Probatur Minor, quoniam iustitia commutatiua tantum hoc respicit in radice debiti, quod res sublata propria fuerit possessio domini hoc enim differt a distributiua. Quod autem res illa iuste vel iniũria, per fas aut per nefas fuerit sublata, nihil ad ipsam. Etenim quantum ad restitutionem spectat, ad eãdem æqualitatem fieri debet. Et per hoc patet secundi argumẽti solutio. Negatur enim antecedens. Neq. Arist. ait voluntarium, & inuoluntarium in commutationibus duas discernere species iustitiæ, sed duas partes. Nam etsi illæ differentiæ duas species distinguant in genere morum respectu voluntatis, eo quod inde nascitur distinctio inter iniuriam & iustitiam, tamen ratio iustitiæ commutatiuæ minime in illam diuersitatem fertur.

Probõ conclusionis.

Ad secũdũ arg.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum eadem sit vtriusque iustitia forma.

SVperest denique, vt quarto loco exploremus, an forma iustitiæ perinde ac remota materia, eadem sit in vtraque virtute? Id quod potissimum in gratiam Arist. interrogamus, quippe qui 5. Ethico. cap. 5. disputat an iustitiæ forma sit quædã repassio? Et arguitur a parte affirmatiua ex finali iudicio, vnde maxime sumenda est regula. Illic enim (vt ait Paul) debet vnusquisque recipere prout gessit in corpore & Christus Matth. 7. in quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini, & in qua mensura mensi fueritis remetietur vobis. Quibus verbis colligitur vnumquenque repassione plectendum, secundum quantitatem actionum quibus praue egit. Itẽ arguitur secundo loco. In vtraque iustitia attenditur repensio quædam scilicet in distributiua præmij ad meritum & dignitatem personæ: & in commutatiua rei ad rem, siue iniuria aliqua intercesserit siue nulla, vt in superioribus dicebamus. Idem autem esse videtur repassio quod repensio siue boni siue mali, pro eo, quod quisque recipit, seu vi abstulerit, seu domini voluntate. Consistit ergo cuiusque forma iustitiæ in repassione, vel quod munus Latine dicitur, in contrapassiones Contrarius est Arist. eod. 5 Ethic. contra Rhadamantum, asserens quodlibet iustum in simplici repassione cõsistere.

Arg. 1.

Arg. 2.

Aristot.

Vt responsio quæstionis huius lucidius instituatur, premeditandi cum S. Thom. est nominis significatio repassionis, seu vt ipse ait, contrapassionis. Primæua enim huius verbi significatio ad id tantum accommodatur, quod quis contra suam voluntatem patitur pari enim violentiam sonat, est autem violentum, secundum Aristot. Ethic 3. cui passum non confert vim. Ob idque in moribus iniuriam significat, quam quis inuitus accipit. Quapropter repati idem est, quod tantundem pati, quantum quis vi aut fraude alteri intulit siue fiat in persona, quod maxime proprium est, siue in rebus, quod suam etiam propter inuoluntarium proprietatem habet. Id quod antiqua lege vtroque modo iustum erat, secundum illud Exod. 21. Reddet animam pro anima, oculum pro oculo. &c. Et cap. sequenti Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, & occiderit vel vendiderit, quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor oues pro vna oue, repassio ergo furis non erat reddere simplum, nam hoc simplex restitutio postulabat.

Quid repassio significet

Aristot.

labat, sed vt pro iniuria pœnam lueret. De hac autem propria significatione, nomen ad spontaneas commutationes decidit, in quibus nomen passio non seruat suam iustam significationem, sed est abusus quidã, disputationis tamen gratia vsu receptus. His leuiter præhabitis, Aristo. vnica respõdet conclusione, qua negat iniustitiam vniuersim sub repassionis forma seruari. At vero explicatius tribus conclusionibus fiet quæstionis satis. Prima in distributiua iustitia nulla est repassionis forma, quoniam (vt dictum est) non habetur illic ratio, vt ciuis quantum contulit recipiat, aut quantum iniuriç intulit, luat: nam etsi ciues nihil in rempublicam contulissent, præterquam quòd viri sint probi, confertur singulis secundum proportionem suorũ meritorum (vt expositum est) nulla pensata qualitate inter rem & rem. Secunda conclusio. Neque commutatiua iustitia fieret semper iusta repassio, vbi idẽ præcise perpeteretur reus quod auctor ab illo perpessus fuerat, potest nihilominus vtriusque æstimata qualitate fieri iusta. Conclusio est Arist. vbi sententiam Rhadamanthi corrigit: Aiebat enim ille.

Conclusio rñsiuademẽte Arist.

Altera conclu.

Secũda.

Aristot.

Si qua fecerit, hac etiam patietur & ipse,
Iudicium fuerit perrectũ atq; exitus æquus.

Redarguit eum tamen Arist. quòd si quis magistratum gerens, percussisset quempiã, aut si rex etiam cõtra iustitiam ciuem vulnerauerit, non est rationi consentaneum, ut idem ipse vulnus accipiat. Et conuersim vbi priuatus homo temerarias manus in regem conijceret, non satis supplicij soluerct, si par illi plaga infligeretur: sed qui regi, verbi gratia, manum amputaret, capite plectendus esset, & si quem ipse capite truncaret, non ideo corporis deberet ullo mutilari membro, non ergo iustum commutatiuæ iustitiæ in eiusdem recompensatione consistit. At vero forsan Rhadamãthus non iret huic æquitati inficias. Enim vero res ipsa quæ aufertur, qualitate personæ augmentum suscipit, aut decrementum. Etenim vt atrocior iniuria est, quæ principi irrogatur, ita leuior est coram hominibus, quam ipse infert. Quapropter cum iustum in æqualitate consistat, augeri debet supplicium in percutiente principem, in ipso autem principe pœna diminui. Neque in iniurijs tantum corporalibus res sic habere debet, verum & in exterioribus rebus. Qui enim vi alteri in suis rebus incommodauit, non facit satis idem simplum reddendo, ac si per eiusdem domini voluntatem res suscepisset easdem: sed lege insuper in ipsum agẽdum est pro iniuria, quemadmodum fit in fure. Tertia conclusio: In commutationibus voluntarijs (eo modo quo illic repassionis vtimur nomine) non seruabitur iustum, si quis conferens rem suam, aut suum proprium opificium, recipiat ab altero id simplum, quod ipse habet, vel quod sua arte præstare potest. Conclusio etiam est Arist. nam fieri potest, ut res diuersorum ciuium & artificum non sint æqualis pretij. Exempli gratia: Sutor indiget domo quam alius sibi artifex ædificat: non satis est pro ædiũ fabrica, vt reddat vnum duove calceorum paria, sed deberet tot illi accumulare quãti erat domus fabrica. Pari modo: indiget vnus agricola, qui frumento abundat, vino, vel oleo alterius, non semper vsu venit vt modius frumenti eiusdem sit æstimationis cum modio vini, debent ergo illa quæ vilioris sunt æstimationis, per multiplicationem adæquari rei, quę præstabilior est. Atque hac ratione poterit iustum in repassione cõsistere alias minimè. Ex his ergo inquit Aristot. orta est numorum necessitas. Est enim numus, seu numisma, quasi id quod lex & norma, νόμος enim Grçcè idem est quod regula & lex: Duo ergo sunt numismatis vsus, prior vt sit mensura, res omnes adæquans. Non poterat fabrica vnius domus adamussim calceis, vel caligis, vel alijs opificijs æstimari, vendit ergo tot calceos sutor ut pecuniam conficiat, qua possit domum coemere. Præterea, iste qui modo rebus alterius non indiget forsan indiget alijs, vel egebit ei eisdem futuro tempore, vel in alio loco, numus ergo illi est pro vade, qui ei fideiubet. Nam vbicunque & quandocunque talem exhibueris numum, res habebis indigentię tuæ accommodam. Quapropter & moneta dicitur quasi monitoria lex & pecunia a pecude, quam Romani auctore Plinio lib. 33. pecudum nota signarunt, eo quod pecuniæ (vt ait Sapiens) omnia obediunt, & in mundi primordijs mobilia bona, & commutabilia plurimum pecus & pecora, armentaque erant. Ex his rursus consequitur numi ualorem (vt eodem loco Philosophus ait) non prorsus

Rõ Aristot. pro conclusione.

Tertia concl.

Ostẽdit conclu.

Numisma tum origo.

Duplex pecuniæ vsus.

Vnde dictus moneta.

ex natura rei æstimandum esse, sitne videlicet, æs, argẽtum, an aurum, sed statuto & signo reipublicæ, aut principis qui suam in tali nummo sculpit auctoritatem tanquam fideiussor pro omnibus. Vnde necessitatis tempore in quacunque materia, etiã vilissima, vt in ferro, & corio, cudi potest; aut sculpi tametsi pro regionis natura & facultate metallum illud diligendum huic muneri est, quod solidius sit & quadam vigens perpetuitate.

Plinius.

Hac enim ratione Plinius libro eodem selectum esse aurum asserit inter metalla, non quidem ratione coloris, qui in argento, inquit, clarior est, magisque diei similis, neque ratione ponderis, aut materiæ facilitate, cum cedat per vtrumque plumbo, sed quia rerum vni nihil igne deperit, tuto etiam in incendijs rogisque durante materia. Hæc ille. Etenim cum ignis rerum omnium maxime actiuorum edax uoraxque sit, eo præstantius est aurum quo ab hoc periculo tutius est.

Aristot.

Fit etiam consequens (quod Aristot. illic prudenter adnotauit) vt quamuis vlla ingruẽte necessitate augeri minuique possit numorum æstimatio, id tamen impendio quam rarissime fieri fas sit.

Numorum æstimatio ad mediũ legis fixa & firma esse debet.

Quin vero hac ratione debet pecunia legis naturam imitari, vt fixa semper firmaque sit. Enimuero cum per numum (vt diximus) respublica & princeps cunctis fidei iubeat, non parum deteritur eiusdem principis ac reipublicæ fides, quum ciues huiusmodi submutationibus absque ingenti necessitati defraudantur.

Ad primũ arg. S. Tho.

Ad primum igitur argumentum, quod de finali iudicio factum est, respondet S. Thom. arg. 4. q. 61. futurum esse secundum rationem commutatiuæ iustitiæ, prout scilicet recompensat præmia meriti, & supplicia peccati.

Obiectio Caietani aduersus S. Tho.

Caietanus autem obijciens argumentum ad hominem, videlicet qui 1. par. quæst. 21. art. 1. & 4. sent. dist. 46. art. 1. negat in Deo iustitiam commutatiuam, respondet tam punitionem, quam remunerationem illic fieri secundum iustitiam distributiuam, nam (vt legitur de Iuda, Act. 1.) vnusquisque illic mittentur in suũ locum.

Solutio Caietani.

Habebit autem, inquit, & formam quandam commutatiuæ iustitiæ pro quanto res pro re datur, puta, præmium pro merito, & pœna pro offensa.

Exploditur Caietani responsio.

Veruntamen nõ idem ego, nisi fallor, arbitror sentiendum, neque secundum S. Tho. neque secundum veritatem de remuneratione bonorum, & de malorum vltione. Collatio namq. præmiorum proculdubio iustitiæ distributiuæ functio est tametsi, ut art. 2. dicebamus, hęc illic cõspiciatur ratio commutatiuæ, quod cum diuina bona infinita sint, ita reddatur omnibus secundum proportionem meritorum geometricam, vt adæquetur quoque ad vnguem præmium merito, quod in republica humana, vbi curta non nunquam sunt bona, obseruari semper nequit. At vero non idem est de iustitia vindicatiua in delinquentes. Talis enim iustitia neutiquam ad distributiuam pertinet.

S. Tho.

Id quod expresse affirmat S. Thom. 2. 2. q. 108. art. 2. elicitur enim vindicta a iustitia commutatiua, imperatur autem a legali, vt art. 1. huius quæstionis nos supra adnotauimus. Nã punitio, non est sicut bonorum distributio. Distributiua namque iustitia non attendit quid ciues contulerint vt rependatur eis, sed quid in se quisque mereatur, punitio vero per se aspicit quam quisque iniuriam irrogauerit vt pari plectatur supplicio. Quare non primum attendit ad delictorum proportionem, sed ad cuiusq. quãtitatem, quod munus est commutatiuæ iustitiæ, ex cõsequenti autem seruatur in suppliciis eadem proportio quæ erat in criminibus. Itaque vindicatio (vt loco citato ait S. Tho.) respondet, non distributioni bonorum, sed collationi beneficiorum pro susceptis seruitijs, quæ actio pariter est iustitiæ commutatiuæ, imperatæ tamen a legali. Quapropter diuersa est ratio remunerationis & punitionis, illa nanque per se seruat proportionem geometricam inter proportionem meritorum & alteram præmiorũ. Sed ex consequenti, vbi est bonorum copia, quemadmodum in Deo, custoditur æqualitas rei ad rem, scilicet præmij ad meritum, punitio autem e diuerso prius vbi qua respicit æqualitatem supplicij ad delictum ex cõsequenti autem seruat proportionem habitudinem geometricam.

Paulus.

Atque huic consonat quod ait Paulus. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus iudex scilicet per iustitiam legalem quæ cũ sit generalis virtus imperat cæteris, atque adeo tã cõmutatiuæ iustitiæ, quã distributiuæ. At vero probe denegat S. Tho. iustitiam cõmutatiuam esse proprie in Deo, pensata eius formali rõne: idcirco ꝙ nihil ipse à

nobis

nobis accepit, quòd illi accrescat. Nã quis priori, inquit Ioannes dedit illi, & retribuetur ei? neq; nos quidquam ab ipso qui immutabilis est proprie adimere possumus. Sed si bonis sumus, nobisipsi inq. rem nostram, boni sumus ad gloriam Dei. Ad secundum autem arg. satis perspicue per cõclusiones responsum est. Prima enim declarauit quemadmodum in iustitia distributiua nulla est repassio propterea q̃ nulla illic habetur consideratio ciuis, an quid quam præstiterit aut egerit, cuius æquale recipiat repassionis figura, modo iam exposito.

Ad secũdũ arg.

QVÆSTIO VI.

DE ACCEPTIONE personarum.

S. Thom. 2. 2. quæst. 63.

ARTICVLVS I.

Vtrum personarum acceptio iustitiæ distributiuæ contraria, crimen genere suo sit mortale.

POST diuisionem iustitiæ in distributiuam & commutatiuam, rectus ordo poscit, vt de iustitia prius, quæ distributiuæ aduersatur dispu temus. Nam iustitia distributiua vtpote quæ in principe potissimum ꝓminet, qua bona communia singulis ciuibus adiudicat, præstantior est quam commutatiua. Qua propter ab ordine D. Thom. digressi sumus Habebit autem quomodo articulos septem. Primus at præcipuus est de hac iustitia, quam acceptionem personarum appellant, sit ne genere suo mortale crimẽ. Et primum omnium vt a diuina lege, quę fons nostrarum est, & exemplar, exordiamur. Deus in gratia & gloria dispensandis videtur personas respicere, nam personarũ respectus tunc accidit, dum nullus meritorum habetur. Deus autem neminem ob nostra merita in gratiam suam recipit, vt Pelagij impietas cogitauit: Vnde Mat. 24. Duo erunt in lecto & unus assumetur, & alius relinquetur Ergo neque inter homines vitium est personas respicere. Secundo arguitur. Paupercula quæ duo minuta in gazophylacium contulit, ideo cæteris, ampliora mittentibus, ore Christi prælata est, quod indiga erat, & qui publicum magistratum gerẽs præcipue spiritualem, idem admittit crimen quod populares, acriori erit supplicio dignus ob suam ipsius dignitatem. Personarum ergo accepto non est ceu iniqua vituperanda. Contraria est Dei sentẽtia Deut. 10. de seipso Deus magnus fortis, & terribilis &c. qui personas non accipit neque munera & Paulus ad Rom. 2. Non est acceptio personarum apud Deũ. Vnde & Deus ipse (vt eodem libro Deut. cap 1. patet) idem cautum etiam esse voluit hominibus, dicens. Nulla erit distantia personarum. Itaque audietis paruum sicut magnum, neque accipietis cuiusquã personam.

Primũ argum.

Secũdũ

Paulus.

Nomen hoc, personarum acceptio, tametsi Ciceroni & priscorum Latinis non sit ita vsu frequens, est iam nihilominus apud sacrorum interpres Latinitate donatum. Neque vero a Græca compositione abhorret, est enim Græcè προσωποληψίας a λαμβάνω, seu λήβω, quod est accipio. Vnde ad Gala 2. Deus personam hominis non accipit ubi idem est verbum Græcũ. Quamuis cum idem quoque polleat, præsertim in compositione, quod respicio, optime dicitur personarum respectus, vt persona pro facie accipiatur. Est ergo decora metaphora, dum iudex inhibetur faciem personarum in iudicio spectare, vt per Pau. ad Rom. 2. adnotauimus, nempe ne vel a genere, sexu, ætate, alijsve id genus qualitatibus suum sinat animum affici in iudicio. Eodemque alludit illud Leuit. 19. Non consideres personam pauperis, neque honores vultum potentis. Et de Areopagitis refert in Hermotimo Lucianus, ideo noctu & in tenebris iudicare fuisse solitos, ne ad dicentes respicere possent, sed ad ea quæ dicerentur. Et Socrati ad æquitatis cumulum apponitur quod neque vxorem, neque liberos in iudicium voluit adducere ad excitandam iudicum commiserationem. Et Aristo. Rhet. 1. illã Oratoriæ partem quæ ad commouendos affectus exposita est, condemnat, Areopagum Atheniensium hac maxime ratione comendans, quod illam partem a suo iudicio relegatam haberent. Ex his ergo de noĩe prænotatis colligitur acceptionis

Aristot.

Definitio acceptionis personarum. personarum descriptio. Est enim iniustitiæ crimen, quo in distributione non caussæ ad rem pertinentis sed personæ aliarumque eius qualitatum habetur ratio. Quo alludit glossa super illud ad Ephe. 6. Personarum acceptio nō est apud Deum. Deus iustus iudex caussas, non personas discernit. Et ratio nominis est quòd cum iustitia distributiua nuda synceraque meritorum momenta suis bilancibus perpendat, merita autem sint quæ ex voluntate recte instituta procedunt, quidquid ad huiusmodi meritorum cumulum nihil confert, ad natiuas personæ conditiones attinere censetur. Itaque personæ nomine, natura intelligitur contra rectam voluntatem distincta, atq. adeo actiones alias, quæ extra caussam sunt. Conclusio ergo quæstionis sit. Acceptio personarū genere suo est peccatum mortale. Probatur. Quidquid aduersatur iustitiæ, est genere suo lethale scelus, vt supra q. 34. huius libri, cum S. Tho. definitum est: nam cum iustitiam necessaria sit virtus, quidquid illi obsistit, contrarium est charitati, atque adeo genere suo mortale, acceptio personarum obsistit iustitiæ, quippe quæ impedit legitimam seruari rationē debiti, ergo est mortalis. Quo circa licet S. Thom. q 63. art. 1. tantum asseruerit personarum acceptionem esse peccatum, reliquerat tamen q 69. art. 4. constitutum, peccatum iniustitiæ censeri in mortalium genere, tametsi in rebus exigui momenti contingat esse tantum veniale, vt si quis amicum minus dignū præstantiori præferret in electione ad officium, quod parum reipublicæ refert. Nam & qui minutam pecuniam furaretur, non subinde esset mortalis criminis reus. Qua vtique ratione temperamēto hoc vsi sumus genere suo. Hinc fit consequens, cunctas caussas & qualitates quæ nihil ad dignitatem referunt illius rei, magistratus, vel sacerdotij, aut præfecturæ, quæ per distributionem confertur connumerari cum personis, vt ad earum acceptionem attineant. Potest namque eadem cā in vnius distributione legitime animaduerti, quam in destributione alius rei minime pendere licet. Qui enim consanguineis ratione generis aliquid bonorum suorum donat aut legat, non est personarum respector qui autem illa caussa sacerdotium ei conferret, in tale crimen impingeret. Pari modo qui virum egregiè doctum, non tamen vsque adeo compositorū morum, sancto viro ignaro tamē, in optione ad Cathedram anteferret, non haberetur personarum acceptor, veluti si illū præferret in alia electione, vbi vir exigeretur probitate conspicuus. Sed de huiusmodi meritis in sequentibus articulis emūctius.

Glossa.

Conclusio infi(nitiua?).

Probō.

S. Tho.

Corollarium.

Ad primū arg. Per hæc ad primum argumentum patet responsio In Dei namque distributionibus altera habēda est consideratio, dum hominem (siue in puris cum naturalibus contemplemur, siue peccati labe maculatum) in suam gratiam primum recipit, altera vero dum iam in eādem admisso, eius perpendimus virtutum officia. In priori namque modo cum nulla illic subsit ratio, debiti nullum locum habet iustitia distributiua, quæ (vt dictum est) debitum quodam pacto præsupponit, & ideo neque illic subnotari potest personarum acceptio, sed est mera liberalitatis donatio, sicut si princeps bona sua propria, quibus liberet, impartiret. Nemo enim (vt ait Ioannes) prior dedit Deo, vt retribueretur ei. Vnde in euangelica parabola. Matth. 20. An non licet mihi quod volo facere? Tolle quod tuum est, & vade. Quod quidem Paulus in altitudinem incomprehensibilē diuitiarum scientiæ Dei refert. In posteriori autem modo iustitia effulget distributiua, de qua ideo ait Paulus. Qui reddet vnicuique secundum opera sua. Et alibi. Oēs nos manifestari oportet ante tribunal Cristi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum. Nā qui per Christi gratiam eius facti sunt membra, bene subinde de Deo merentur. Quapropter neque illic Deus est personarum acceptor, sed reddet vnicuique secundum meritorum pretium, quæ de diuina gratia promanant. Ad secundum autem respondetur, quod quando personæ qualitas meritum auget aut crimen, tunc nulla est acceptio personarum illam inter caussas præmij adscribere. Paupertas enim illius euangelicæ viduæ in caussa fuit, ut tenuis eius eleemosyna maioris esset prætij, quam si diues tantundem largiretur, ob idque cumulatiori premio digna fuit. Et vice uersa quoniam delinquentis præeminentia & locus culpam delicti aggrauat, fit vt dignitatis illius consideratio nihil vindici Dei iustitiæ officiat, si acrius in eum animaduertat.

Paulus.

Ad secūdum.

ARTI-

ARTICVLVS II.

Vtrum in spiritualium dispensatione possit acceptio personarum contingere.

Ad primũ arg. PRæmissa natura & qualitate acceptionis personarum, quæ cũ iustitiæ sit contraria delictum mortale est, subsequitur vt videamus in quibusnam materijs versetur, & primo in hoc secundo ar vtrum in spiritualium dispensatione locum habeat? A parte .n. negatiua arguitur. Sacerdotia & spirituales præfecturę non tam sub iustitia sunt distributiua quã sub commutatiua, acceptio autem personarum, vt dictum est distributiuę aduersatur, non ergo in huiusmodi spiritualibus locũ habet. Prior assumpta probatur. quoniam sacerdotia hæc & ecclesiasticę præbendæ, & vt aiunt, personatus, nõ habent rationem præcisam bonorũ communium, sicuti prouentus reipublicæ, qui eo ꝙ sunt totius, sunt quodammodo partiũ, sed sunt stipendia populi ministris ecclesiarum constituta, debentur ergo personis dignis non propter seipsas, sed quia personæ tales debentur ecclesijs hoc est dispensantur personis in mercedem pro seruitio per eam iustitiam, qua dignus est operarius mercede sua, hæc autem iustitia, non distributiua, sed plane commutatiua est Secundo arguitur, Secũdũ. Christus redemptor noster visus est in suorũ apostol. optione, quæ ad vitam spiritualem quã maxime referebat, personas respexisse & accepisse, quoniam nulla eorũ merita perpendens, a piscatoria, & campsoria, alijsq; id genus vilibus artibus, veluti infirma abiectaq; huius mundi, vt ait Paulus, eos euocauit. Quin vero in hoc præterea visus fuit personarum acceptor, quod nõ nisi Galilæos ex patria sua, cognatosq; suos assumpsit, nam vt legitur Act. 1. de hoc turbæ mirabantur, quod varijs linguis loquentes Galilei essent: Christi autem opera exempla nobis sunt. Nullum ergo hoc vitiũ est. Tertiũ. Tertio arguitur. Iure etiam Can vr non solum permissa, sed iussa in electioni, personarum acceptio, vt patet eo tit. c. cũ nobis olim vbi licet electus, non esset eminentis literaturæ probatur electio. Et c. cum dilectus, pariter approbatur, licèt fuissent in eadem ecclesia (vt illic legitur) alij digniores. Quarto argui Quartũ. tur: Eccle etiam decretis sancitum est, vt nõ fiat electio, nisi ex personis eiusdem eccle. dummodo illic dignus inuentatur, etiam si alibi foris inueniantur digniores, vt patet di 61. c. nullus, & c. obitum, & di. 63. c. metropolitano. Quin vero vt ait gl. in c. cũ inter. can. de ele. non valet postulatio ex aliena ecclesia nisi duabus patribus consentientib. Et debet fieri a Pontefice Maximo, vt latè patet in tit. de post. præla. Non ergo explorandi sunt semper digniores, etsi facile in alienis eccl. inueniri possent. Adhec & nobis hoc vsus eccle. palam facit Cernimus. n. in Epis elect. non tam meritorium quam personarum, aut generis, aut potentiæ rationẽ duci Adde, ꝙ & in suprema electione Pontificis Maximi iam pridem vsus inoleuit, vt nemo nisi a reueren Card. assumatur: cum tñ posset quandoque extra illum ordinẽ alij disquiri, quorũ fortè electio gratior Deo esset & acceptior. Quinto ac postremo arguitur. Papa. vt aiunt, est beneficiorum bonorum ecclesiæ dominus, ergo non arcetur digniores eligere, sed põt quib. libuerit, eadẽ largiri. In contrariam aũt est Iac. Apost. 2. c. suæ Can. Nolite in acceptione personarum habere fidem Dñi nostri Iesu Christi. Confirmatio. Quintũ.

Ad quæstionem hanc decem conclusionibus respondetur. Sit tñ prius adnotemus quid hic nomine spiritualiũ intelligamus: quod lib. sub tit. de simonia, emunctius dilucidabimus. Haud. n intelligimus cũcta quæ in intellectu sunt, nam scia & artes doceri prætio possunt, sed intelligimus illa quę gratis nobis a Deo donantur non peculiariter tantum in vtilitatem recipientiũ, sed in vtilitatem communẽ de quibus ait Christus: Gratis accepistis, gratis date: vt sunt sacerdotia, sacerdotales ordines, & sacrorũ vsus. Prius ergo circa materiam primi arg. prænosse oportet, ista ecclesiast. sacerdotia non solũ ratione distributiuæ iustitiæ pendẽda esse, verũ commutatiuæ lineam ingredi. Sit ergo prima cõclusio: Negari nõ debet quin sacerdotia, & ecclesiæ præfecturæ speciem habeant distributiuæ iustitiæ, pro eo quod illis honorificentiora & pinguiora debentur, qui pręstantioribus sunt meritis, & ideo in nona conclusione adstruẽdum nobis est in huiusmodi electionibus digniorem esse cæteris anteferendum. Huic nihilominus conclusioni subtexitur secunda. De ecclesiasticis beneficijs sacerdotalibusq; munerib. ac dignitatibus quæ ad ecclesiarum obsequia pertinent, per iustitiæ commutatiuæ regulas præcipuè censendum est. Probatur. Prima conclu. Scd'a cõclusio. Probatio conclusiõis.

Deci-

Decimæ quas populus Christianus persoluit, non conuenit vt præmia sint meritorũ personarum, instar bonorum quæ in reipublicæ deposito existũt, sed vel ad hoc solum vel ad hoc præcipuè institutæ sunt, vt stipẽdia sin ministrorum ecclesiæ. Itaque religio Christiana, nisi ecclesias haberet necessarias nunquam Christicolas cogeret decimas cõtribuere. Idemque inferius dicturi sumus de secularibus tributis, vt inter quæ & sacerdotia hoc solum discriminis interstat, quod illa stipendia sunt pro secularibus administrationibus iustitiæ, hæc autem pro spiritualibus ecclesiarum functionibus. Fit ergo ex hoc consequens, rationem illam distributiuæ iustitiæ, quæ in hisce dispensationibus reperitur, ad commutatiuam ordinari, quæ est inter Pontifices, tam Maximum quam reliquos dispensatores ac prouisores bonorum ecclesiæ ab vna parte, & ecclesias ex altera. Enimuero quia ob id ciues decimas pendunt ut sibi sacramenta administrentur, verbum Dei exponatur, & ecclesiastica iustitia seruetur, per iustitiam commutatiuam debentur eis idonei horum muneru administri, veluti operarij vineæ Domini. Neque obstat decimas (non dico quotam) esse de iure diuino. Nam censendum hic arbitror instar principis, qui certa stipendia perpetua statuit famulis hac ministris domus suę, præcipiens vt digniorib. qui haberi possent dispensarẽtur. Hic enim profecto plus commutatiuæ iustitiæ subest, quam distributiæ. Sicut facta beneficij collatione, eadem iustitia constituitur inter ministrum & suam ecclesiam. Itaque vt explicationis gratia dicam, ratio distributiuæ iustitiæ in istis habet se materialiter ad rationem commutatiuę. Nam ideo electores tenentur secundum merita personarum sacerdotia distribuere, non quia prēmia sunt meritorium ipsorum, sed quia electores tales ministros debent ecclesijs, & ministri talia eiusdem obsequia, pro stipendio sibi repenso. Conclusio hæc sic exposita non solum ratione quæ manifesta est verum & sacris oraculis comprobatur. Et primo, vt a lege veteri initium sumamus. Leuitis simiiori ratione decimæ erant decretæ. Sic enim legitur Nu 18. Filij Leui dedi omnes decimas in possessionem, pro ministerio quo seruiunt mihi in tabernaculo fœderis. Sic & paulo inferius de decimis subditur. Quia pretium est pro ministerio quo seruitis in tabernaculo testimonij. Et Lucæ 10. dum Christus Aposto'os tanquam operarios & messores dimisit in orbem, subiunxit in eadem autem domo manete, edẽtes, & bibentes quæ apud illos sunt. Dignus est enim operarius mercede sua. Merces autem per iustitiam commutatiuam recidittur. Et Apostolus primæ Corinth 9. in eadem sententiam ait. Neminem suis stipendijs militasse vnquam, citans illud Deut. 25. Non alligabis os boui triturantí dicens propter nos illud fuisse scriptum, vnde subdit, Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus? Quibus verbis commutatiuam iustitiam insinuauit. Et primæ ad Tim. 5. Qui bene, inquit, præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt. Non ait, qui boni sunt, ne quis fallatur quod personis ipsis ob sua merita per iustitiam tantum distributiuam debeãtur honores ac præbendæ, sed qui bene prę sunt, vt discamus beneficiũ dari potissimũ propter officium quasi ad normam commutatiuæ iustitiæ, secundum verbum eiusdem eodem loco Qui in sacrario operantur quæ de sacrario sunt, edunt, & qui altari deseruiunt, cum altario participant. Idque confirmatur ex iure Canonico. Nam. ca. secundum Apostolum. de præben. Inn. 3 hęc fermè Pauli verba citans, ait, Cum secundũ Apostolum, qui altari deseruiũt, de altario viuere debeant, & qui ad onus eligitur, repelli non debeat mercede, paret a simili, vt clerici viuere debeant de patrimonio Iesu Christi, cuius obsequio deputantur. Accedit & verbum iam modo citatum toto iure solenissimum. s. Beneficium non dari nisi propter officium. de rescrip c. fin. Igitur ecclesiæ bona non intuitu personarum vt ipsis tanquam præmia suarum virtutum ac literarũ instituta sunt, ceu per meram distributiuã iustitiã illis deputanda, sed re vera tanquam ministrorũ merces pro obsequio ecclesijs impẽso. Exquo infra illaturi sumus eligendorũ qualitatẽ, meritorumq; momẽta non absolute, sed in ordine ad prouinciam suã & functionem esse pensanda. Accedit & huc proximè qđ Christus in ecclesia (vt habetur ad Ephesios 4.) quosdam dedit Apostolos, alios autẽ Pastores & doctores &cęt in opus ministerij, in ædificationem corpor s Christi, ergo ecclesiastici ceu ministri recipiunt subsidia stipendiaque populi. Atqui conclusio hæc reuisenda

Suadet conclusio testimonijs sacrarũ literarũ.

Confirmatio prima.

Confirmatio secunda.

da

da est, dum libro seq. sub titulo, de restitutione, in dispensationem protulerimus, is qui prætermissis dignioribus aut dignis per acceptionem personarum sacerdotia confert, cui debeat damnum restituere, ecclesijsne an personis ipsis prætermissis. Tertia conclusio ad quæstionis titulum: Acceptio personarum in spiritualibus genere suo peccatum mortale est, tantoque grauius ac pestilentius quanto spiritualia temporalibus antecellunt. Conclusio hæc clarius liquet, quam vt multis egeat testimonijs. Spiritualium enim nomine censentur ecclesiastica sacerdotia, quibus Christiana respublica ad sempiternam fœlicitatem promouetur, sacerdotum enim ministerio sacris Christiani initiantur, per quæ diuinam gratiam tum ineunt, tum etiam recuperant, eorumque ope & auxilio eandem gratiam colunt. Igitur cum nihil nobis tā ti referat quam per eandem gratiam Dei gloriam promoueri, nihil nobis in exitum esse potest præsentius crimine illo, per quod in hoc progressu vel impedimur vel remoramur, quale est presonarum acceptio in huiusmodi sacerdotibus & ministris optandis. Attamen quoniam non satis est huiusmodi personarum acceptionem condemnare, nisi eligendorum merita explicentur, notandum est cum D.Thom. duobus modis considerari posse cuiusque merita ac dignitatis excellentiam, videlicet aut absolute & simpliciter secundum indiuiduam personam, quē admodum Aristo. 5. Ethic. cap. 3. considerat virum bonum. Secundo modo, quemadmodum illic considerat bonum ciuem, vtputa si personam contempleris in ordine ad munus illud, & magistratum ac functionem ad quam assumitur. Sit ergo quarta conclusio. Dignitas personæ perpendenda est, & exigenda in ordine ad talem finem, qui electionis scopus est. Hoc clarissimum est, quia a fine sumenda est mediorum ratio, & 1. Corinth. 12 ait Apostolus, Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem, scilicet ad con modum Christianæ reipublicę. Adnectitur autem conclusio quinta. Primum ac potissimum quod in eo qui in spiritualibus præficiendus est populo, æstimandum venit, est morum compositio, virtutumq ornamentum. Hanc eandem conclusionem de reliquis ciuilibus magistratibus in subsequentibus constituemus, est enim omnibus communis, at vero præcipuum robur habet in ecclesiasticis prælatis, cuius ratio patentissima est. Enimuero finis proximus ciuilium magistratuum est tantum naturalis, nempe tranquillo statu & pace rempublica conseruare, licet ille ad diuinam quoque fœlicitatem ordinem habeat, finis autem & scopus proximus prelatorum spiritualium est sempiterna fælicitas, ac subinde eorum munus auxiliares esse Christi ministros. iuxta uerbum Pauli, Sic nos existimet homo sicut Dei ministros, Quibus idcirco vna cura esse debet, Christi sanguinem colere, eiusque redemptionem promouere, atque ad diuinum amorem subditos prouocare, & ad Dei charitatem referre omnia, nihil eorum cogitantes quæ cum mundo dispereunt, sed sempiterna illa quæ nos in cœlis manent. Hæc autem nemo curare potest, & pro dignitate administrare, nisi in quo idem Christi sanguis feruescat, idemque inardescat amor. Sexta conclusio. Præter charitatem & honestatem morum requiritur statim sacrorum scientia, prudentiaque & solertia, & reliquę animi vires, ac dotes ad gubernandum necesseriæ, iuxta verbum domini. Qui putas est fidelis seruus & prudens? Mat. 24. Adeo vt liceat nō nunquam expediatq. huius gratia, eo qui simpliciter moribus præstantior est posthabito, alterum vita inferiori pręeligere, dum tamen prauus non sit & corruptis moribus, nam cui refragatur vita, nulla alia ratio satis suffragatur, vt fas illum sit ad ecclesiæ gubernaculum admonere. Hoc plane constat. Est enim primum prælati, sacra docere, & per eorum doctrinam & exempla subditos ad diuinorum amorem allicere ac promouere. Mox quia id regimen, opus est prudentiæ, vt 6. Ethic. Arist. auctor est, & vt ibidem subdit, cum prudētia virtutes omnes connectitur, cunctis huiusmodi dotibus pręstare debet. Enimuero vt nisi quod ignitū est, calefacere nequit, ita nisi quę charitate ardet, vel lucere alijs potest vel virtutū calorē excitare. At uero quoniam ex his dubiū hoc loco præcipuū relinquitur, an. f. vt ab hoc crimine acceptionis personarū caueat, necessarium sit præstantiorē digniorēmq semper eligere statuitur septima conclu. Acceptio personarum tunc affert manifestarium crimen, qn̄ prætermisso idoneo eligitur indignus

Tertia conclu. | Docūmētum S.Tho. | Aristo. | Quarta conclu. | Quinta conclu. | Rō conclusiōis. | Paulus. | Sexta cō clusio. | Probatio conclusiōis.

tunc enim imprudenter, & contra iustitiam commutatiuam in ecclesiam peccatur, & contra distributiuam in eum, qui dignus est.

Probat̃ conclō.

Conclusio est omnibus extra controuersiam in confessio. Vnde de præben. cap. graue. Alexan 3. in concilio, Graue, inquit, nimis est & absurdum, quod quidam ecclesiarum prælati cum possint viros idoneos ad ecclesiastica beneficia promouere, assumere non verentur indignos, quibus neque morum honesta, neque literarum scientia suffragatur, carnalitatis sequentes affectum, non iudicium rationis, vnde quanta ecclesiis damna proueniant, nemo sanæ mentis ignorat. Subtexitur deinde huic octaua cõclusio,

Octaua conclu.

Ad hoc vt secundum exterum ius fori canonica solidaque sit habenda ac valida electio, satis est eligere dignum. Conclusionem hanc confirmant Canones tertio argumento ante quæstionem adducti, eorum autem rationem San. Thom. & Doctores hanc reddunt, quod alias vna quælibet electio calumniam pateretur, haud enim tali foro facile expendi possunt librarique meritorum momenta, vt constet quis est optimus. Vnde dum Rex aut quiuis alius iure patronatus eum eligit dignum, cui iura non refragantur, nequit vel Papa, vel inferior Prælatus electionem in fauorem dignioris perimere. Addiderim hic, quod qui dignum elegerit non tenebitur ad restitutionem nec digniori, nec ecclesiæ, vt lib. sequenti sub titul. De restitutione, videbimus.

Nona conclu.

Nona conclusio, Quo ad culpam, in foro conscientiæ & poli, præceptum est eligere digniorem. Et primum, ne quis existimet solius esse opinionem S. Thom. qui eam incunctanter, veluti rem constitutissimam, adstruit.

S Tho. Alexan Halen. Nicola⁹ Liranus Hẽricus Adrian. Archid. Maioris

2.2.q.63.art.2. & in quolibet q.6. & 8. quem sui sequuntur. Fuit quoque Alexan. de Hales 2. part. qu. 139. membro 2. & Nicol. de Lyra Ioann. 21. Neque vero Mendicantium vniusque ordinis, verum & Henri & Godofr. in suis quolibus Fuitque Hadrian. postea Papa in materia de restitu. & ex Doctoribus iuris Can. Arch & aliorum. Hos denique Maioris postmodum in 4. dist. 24. q. 8. & 9. sequitur.

hugopa tronus cõtrariȩ opinio. Io. and.

Patroni autem contrariæ, si tamen contrarium tueantur, sunt Hugo & apparatus super cap. licet ergo 8. q. 1. & cap. Monasterium. 16. qu. 7. quibus referente Adriano, accessit Io ann. And. Dixerim si contrariam tueantur, quia illi forsan id duntaxat contendunt, quod in foro exteriori non sit electio refellenda, nam de foro interiori nihil decernere debuissent. Quod si sententia diui Thom. vera est, per nullam potest desuetudinem vel contrariam consuetudinem abrogari. Est enim de iure diuino, contra quod vsqueadeo nullo tempore præscribitur, vt quo longior fuerit eius abusus, eo fiat, delictum grauius. Neque in his satis est auctores numero æstimari, aut dicere, hoc tenent Canonistæ hoc vero Theologi, sed aut scultandæ sunt sacrorum auctoritates, rationesque examinandæ.

Prima rō ĩ gratiā primæ opinionis.

Arguitur enim primo ex iure naturæ: Ecclesiastica beneficia (vt secunda conclusione asserebamus) ex bonis communibus populi, veluti stipenda instituta sunt, & ecclesiæ ministris proposita. Ex hac ergo parte contra iustitiam commutatiuã fidem populo & ecclesiæ frangit, qui non optimum ei ministrum absq. fraude & dolo prouidet.

Secũda.

Mox peccatur & contra iustitiam distributiuam, eadem enim virtus quæ iubet seruare in præmijs proportionem, quæ est in meritis, subinde admonet vt optimus qui rationabili diligentia inueniri potest, cæteris preferatur.

Tertia.

Deinde accedit tertio, quod Antistites tenentur beneficia gratis conferre, qui autem meliori post habito confert minus digno, ille certe alia caussa mouetur humana, alioqui illud non faceret, atque adeo neq. aut gratis, neque ab acceptione personarum manet incolumis. Ad hæc qui ex duobus sacerdotijs pinguius confert sacerdoti minus digno, manifeste iustitiam distributiuam acceptione personarum præuaricatur, nam id patrare non posset nisi respiciendo personam, puta qualitatem extra caussam, ergo eadem labe contaminaretur, qui vnicum beneficium minus idoneo adiudicaret.

Quarta. Paulus.

Præterea, horum collatores munerum, dispensatores sunt, vt ait Paul. 1. ad Corin. 4. ministeriorum Dei, in quibus, vt inibi subiungit, fides sincera requiritur secundum verbum Domini cum citatum Quis putas est fidelis dispensator & prudens? principis aut œconomus & dispẽsator, qui quos posset optimos seruos eodẽ stipendio nõ asciscer in seruitium domini, reus profecto esset aut defractæ fidei, aut neglectæ prudentiæ. At vero ius diuinum est quod huic conclusioni firmiorem

adstruit

adstruit fidem. Atque in primis exemplum Christi. Ioan. 21. in electione Petri, quod abunde rem patefacit. Ille quippe qui nemini iniuriam irrogare potuit, nempe qui non merus dispē a.or, sed dominus rerum erat, non alium se legit, qui suus sibi vicarius succederet, quam omnium tunc tēporis Apostolorum optimū. Neque vero satis duxit eū instituere quem ipse nouerat esse pręstantissimū, sed id prius voluit vt omnibus innotescere. Hac.n.vt arbitror, tātum de caussa ter publice Petrum rogauit, an se plus cęteris diligeret (qui numeros iudicialibus monitionibus solennis est) vt cunctis liquidū fieret iure, & ordine optimū eligere, doceretq. perinde eos vt eadē legē in similibus electionibus sanctissimè custodirēt quapropter absq. vlla cunctatione asserere soleo illo tunc tēporis articulo quo Petrus electus est in Christi vicariū omniū fuisse Apostolorum optimum neq. tantum arbitror hoc denegare. Liquet enim solam Dei charitatem, esse normam, per quam iudicare licet bonitatis gradus apud Deū. Praeterea, neque hoc negare licet, quin eo gradu quo quis diligit Deum diligitur ab illo. Si ergo Petrus Christum plus tunc cæteris Apostolis amabat plus, & ab ipso amabatur, atque adeo optimus erat. Quod enim præ cæteris tunc Christū diligeret, ambigi nequit, quoniam Christi interrogatio non oriebatur ex dubio quippe quo ipse non tenebatur, sed erat velut assertio. Et quamuis Petrus ad comparationem respondere citra temeritatem non valuit eo quod neq. suorum erat, neque alienorum meritorū ponderator tamen suum responsum. Tu scis quia amo te, Christus pro cōparatiuo iuxta suam ipsius interrogationem accepit, & ideo a tertio responso continuo subiunxit. Pasce agnos meos. Dico fecisse optimum tunc simpliciter, quia nihil obstat quo minus Ioannes indulgentius, diligeretur alioque forte tempore fuisset melior, nam de intemerata Virgine hæsitare nefas esset longe meritis cunctos antecessisse Apostolos. Secundo loco accedit, & Apostolicum testimonium. 1. Timoth. 3. Qui Episcopatum desiderat bonum opus desiderat, hoc est, ipse consulte videat, quantum sibi oneris imponat, quia omnium est optimum numerum quæ in Ecclesia sunt, atque adeo gubernatum difficilimum Vnde subdit, Oportet enim Episcopo irreprehensibilem esse, &c. Vbi tam amplā tamq. diuitem virtutum supellectilem ab Episcopo desiderat, vt licet nullam faciat comparationem vix illæ possint, nisi in eo qui prę stantissimus est aceruari. Quapropter inferius capit. 5. eundem admonet discipulum vt nemini cito manus imponat. Vbi porro docet quantum debeat examinis pręcedere antequam huiusmodi sacerdotio distribuantur, vtpote quę discussio illa finalis iudicij imitari pro humana fragilitate deberet, vbi æquissima meritorū trutina vnicuique remetiendum est. Accedit tertio loco. Ius canonicum sanctorumque decreta, & in primis Hieronymus super Leuit. c. 8 qui refertur 8. q. 1. c. licet ergo. Refert namque illic Leuitica historia, quod quando Aarō iussu Dei in sacerdotem vnctus fuit congregata fuit omnis turba ante fores tabernaculi. Super quibus verbis ait. Hieronymus, quòd licet dominus de constituendo principe pręcepisset singularemque elegisset tamen conuocatur etiam Synagoga. Requiritur ergo, inquit in ordinando sacerdote etiam populi præsentia, vt sciant omnes & certi sint quod qui pręstantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui in omni virtute eminentior, ille eligitur, ad sacerdotium, & hoc attestante populo, secundum illud Pauli, Oportet autem illum & testimonium habere bonum ab his, qui foris sunt. Hæc Hieron. Et est allusio ad exemplum Christi, qui in præsentia apostolorum testimonium tulit excellentię Petri. Hac tamen non obstante verborum inculcatione Hieron. temperat illic eius sententiam, imo denegat. Hugo, dicens satis esse eligere dignum. Cui apparatus adhæresit. Verumtamen nisi intelligant in foro duntaxat exteriori, non sunt cōtra textum audiendi. Sunt & verba acerbissima Aug super verbo, Iacobi citato, dicentis, Non est putandum leue esse peccatum in personarum acceptione habere fide Domini gloriæ. Quis enim ferat eligi diuitem ad sedem honoris gloriæ ecclesiæ, contempto paupere instructiore & sanctiore? Auscultas verbum, ad sedem honoris gloriæ ecclesiæ, Consentit & Leo Papa, cano. Metropolitano. dist. 63 vbi docet, quod sit eligendus optimus. Sed est Chrys. sententia, lib. 2. de sacerdotio, quam maxime meditanda, admonet enim de suo nomine ecclesiasticos pastores. quod tanto debent

Secūdus locus ad idem.

Hieron

August.

Leo Papa

Chryso.

meritorũ interuallo an testare gregi, quanta præstat excellentia pecori pastor. In cuius sententia Bernard. De consideratione ad Euge. per multa, eademque peregregia congerit. His vnicũ illustreq. adiungitur, c. extra, vt ecclesia benefic. sine dist. confer. vbi in reprehensionem episcopi apponit. ꝙ non ex affectu carnali, sed stricto iudicio debuit ecclesiastica beneficia in persona magis idonea dispensare. Atqui in prag mat. conc. Basil. h. hæc forma iuri eligentium. Ego N. iuro & pro mitto omnipotenti Deo, & sancto, cuius nomini dedicata est hæc ecclesia, eum eligere quem credam esse in spiritualibus & temporalibus meliorem. Neque tantũ Canonicũ, verum & ius Imperatorium idem sanctissime admonet vt est videre in Auth. de monachis §. ordinationem, iubet quippe eum Imperator, qui prius optimus inter monachos apparuerit, præfici in pastorem. Quod si monachus optimus est ꝓficiendus, profecto multo est sanctius eadem regula in episcopis obseruanda, vt quorum ordo sit instituto monachorum excellentior. Atqui argumẽta hęc si in primordijs etiam ecclesiæ, & qñ illustribus pollebat personis vim suam tenebant, quanto nunc maiorem, quando illa laboramus personarum inopia, vt vix optio permittatur, immo citra dignissimũ vix possint reperiri dignus. Tẽpore Aug. Amb. Matt. Nicolai, atque id genus mortalium, non esset immane scelus non perquirere digniorem, modo aut digno conferas dignissimum debes inquirere, adeo omnia iacent. Et quando eorum quæ facta sunt argumenta nullum existeret, hoc rem ineluctabiliter conuincit, quod postquam in dispensatione beneficiorum nõ habetur exacta meritorum ratio, nemo est qui literarũ studia sequatur nemo qui alijs imbuatur moribus, quam qui ad Curiam fuerint aptiores. Vnde quanta detrimenta ecclesię Christi eius sanguine fundatę succreuerint & hæresum pestes & animarum neglectus apertissime testantur. At vero antequam decimam conclusionem statuamus operæ pretium est nonnulla dubiola, quæ hinc emergunt, diluere. In primis non contendimus, in has angustias timoratos animos conijcere, vt quando munus ad quod persona eligitur exigui momenti est, censeatur peccatum mortale, digniorem prætermittere. Mox neq. est tale peccatũ timendum etiam in rebus maioris momẽti quãdo meritorum excessus non est tantus, vt videat ad rem multum referre, quoniam & furari exiguam monetam, non est peccatum mortale, neque nos Deus cogit tã anxie personas explorare, sed secundum prudentiam pro rei qualitate & conditione. Præterea, maxime adnotandum, non esse attendendum ad caussas metaphysicæ possibilitatis, sed vt materia moralis exigit, ad id quod secundum prudentiam speratur futurum. Enimuero licet occurrat vir literis clarissimus & prudentia conspicuus, est in uecors, vel alijs implicitus negotijs, de quo nõ est tanta spes, ꝙ prædicabit aut gubernabit secundum suas dotes, vel certe etsi sit optime moratus publicis tamẽ est negotijs ineptus, huiusmodi certe hominib. ille præferẽdus est, qui licet huiusmodi dotibus non sit tam potens speratur tamẽ curam solicitius habiturum diligentiamque adhiturum ad suum exequendum munus. Euentus autem rei qui præter eligentium spẽ obsequuntur, nihil electionem vitiant vt si negligens postmodum reperiatur, qui diligens credebatur. Emergit autem ex superioribus contra hanc nonam conclusionem arg. primum. Dictum est iustitiã distributiuam in his sacerdotijs ad comutatiuam referri, dum autem prælatus tribuit ecclesię curatum vel alium ministrum pro rõne suarum decimarum dignum, quia. s. hẽt exilia subsidia per illum satisfacit iustitiæ commutatiuæ, non ergo tunc tenetur alium eligere qui cumulatioribus meritis polleat. Respondetur duo. Primum non seruaretur tunc ratio distributiuæ iustitię, nisi forte in breui expectaretur locupletior præbenda pro illo digniori. Deinde, quantum ad iustitiam commutatiuam cum dignitas personę non habeat certam pręscriptam mẽsuram sit vt ubi alius est dignior, vix inferior censendus sit dignus præterquã quod fides dispensatoris ministeriorũ Christi expostulat vt cuicunque ecclesiæ adscribat ministrum optimum illorũ, qui illo stipendio haberi potest nam ecclesia si loqueretur talem eligere, licet hęc culpa non sit tanta vt ad restitutionẽ obliget, si secundũ existimationẽ dignus eligatur, vt supra diximus. Hinc autẽ exurgit argumẽtum secundum contra eandem nonam conclusionem, quod sequeretur ex ea non nunquam ut elector esset perplexus. Verbi gratia,

Bernar.

Cõciliũ Basiliẽs.

Postrema rõ.

Prima limitatio conclusionis.

Secũda

Primũ argum.

Solutio.

Secũdũ argum.

gratia: Duobus vacantibus beneficijs quorum quod vberius & pinguius nullam habeat animarum curam? alterũ vero, quod fructibus est sterile, eandem habeat anexã, vel plures habeat sub se parœcios, plusque doctrina indigentes, vt ecclesia nunc Toletana, quæ locupletissima est vacante, & simul Granatensi, quæ licet sit pauperior, habet tamen multos ex Mahometismo neophytos, perplexus tũc esset & Papa & Rex. Nam si distributiuam iustitiam spectes debet tunc illud quod est digitus, digniori attribui, si autem publicam ecclesiæ necessitatem, potius deberet illi maior cura animarum demandari. Ad hoc respondetur, plures semper esse habendam rationem publicæ necessitatis ad qua nos Christi charitas arctius astringit: Et ideo animarũ cura digniori est commendanda deq; inde damnum de sua dignitate reportare censetur. Nam & si bene præsidentes presbyteri auctore Paulo, duplici sint honore digni, ille tamen qui apud Deum nos manet, in primis æstimãdus est eo vel maxime, quod (vt dictum est) hæc sacerdotia in ecclesiarum commodum sunt instituta. An vero ille dignior acceptare teneretur, alterius disputationis est. Et tanta esse posset necessitas vt teneretur. Verum ex hoc tamen aliud enascitur dubium vtrũ lex hęc eligẽdi dignioris, vsq, ad illos etiam extẽdatur, qui iã sunt suis ecclesijs collocati, videlicet vtrum vacãte pinguissimo beneficio vel episcopatu debeat Rex & Papa quispiam suis locis dimouere vt omnes per gradus euehat? Videtur. n. nonę conclusioni concors. Respõdetur de hac re non posse certam stabiliri regulam. Enimuero mutationes istæ & ascensus quam fieri possit maxime cauendi sunt, tum quod fomentum ambitioni subministrant, sunt enim in caussa, vt episcopi semper sint animi pendentes, & sicuti prima materia, nunquam sua forma contenti. Quare neque charam habere possunt sponsam, neque iustam illius gerere curã, tum quod non est pastori ætas in cognoscendis subinde, atque nouis ac nouis gregibus transigenda. At vero neque hoc nimium cauendum est, quando quidem expediens nonnunquam sit & condecens, vt episcopus ad aliam sedem comigret. Non n vanus est titulus de postul prælat. Sequitur post hæc dubiũ de electionibus, siue dum religiosi & Canonici prælatum eligunt, siue dum Scholastici publicum prælectorem Cathedræ, vtrum teneatur quisq; semper eligere meliorẽ etiam si videat nihil se suo suffragio profuturum. Ad hoc respondetur, semper in electionibus animaduertendum esse, opus vanum non esse opus charitatis, omnesq; ideo leges ad mores, prudentiæ iudicio esse applicandas. Sit ergo prima responsio: Indigno nemo debet suo calculo suffragari, etiam si constiterit illum a reliquis omnibus optari, quoniam talis non nisi per nequitiam obtruditur, cui nullo colore fauendum est, neq; assentiendũ. Si tamen qui eligendus speratur, dignus est, tunc licet ac decet dignissimum qui eligi non potest, prætermittere, vt dignior eligatur. Sunt tres, quorum Petrus dignissimus est, Paulus medius, Ioannes vero infimus. Quod si ego in Petro persisto, neq; Paulus sed Ioannes eligetur, me autem accedente ad Paulum, ipse vincet. Hoc ego consilium sequi debeo etiam si iureiurando me adstrixerim eligere digniorem. Intelligitur nanque iuramentum inter possibiles Hoc autem, similique cessante casu, semper eligendus est dignior, nam præter quam quod ei seruandus est honor, & legi dignitas, ad hoc etiam prodest, vt electus admoneatur æquos electores non ei defuisse. Sic enim fiet in regnando cautior. Contra hæc tamen continuo se offert argumentum quod si semper dignior eligendus esset, sequeretur quod si minus dignus electionem acceptaret, per inde peccaret atque collator, quoniam videtur caussa esse rei illicitæ. Ad hoc autem respondetur nõ esse rationem parem, nam recipienti non incumbit conferendi cura, ob idque neq; censetur iniquæ collationis caussa, perinde atque conferens. & maxime si sit dignus. Quinimo in re dubia non tenetur ipse seipsum examinare, sed illi qui confert. Qua re licet episcopatum ambire, delictum sit: oblatum tamen citra culpã suscipi potest. Enimuero licet quis prætermisso charitatis ordine eleemosynam porrigat, non patri indigẽti, sed extraneo, vel præteritis pauperibus prodigat in histriones, ob idque delictum faciat, illi tamen qui recipiunt, non irretiuntur eodem delicto. Mox alia uia arguitur ex cap. monasterium 16. q 7. quo habetur, quod ubi quis dominus instituerit Oratoriũ uel Capellaniã possit cuicunq; presbytero dare arguitur ergo. Põt qs ea lege fa-

Margin notes: Respon sio. — Dubiũ. — Dilutio — Dubiũ alterum de electionib. — Respon sio. — Primũ arg. — Solutio. — Secũdũ arg.

ge sacerdotiū instituere, vt solis suis agnatis aliusve designatæ prosapiæ in perpetuū obueniat, nam quicūque quorumlibet bonorum dominus potest ea pro suo libito dispensare: ergo tali casu non est necessariū, immo non licet digniorem exquirere. Sūt qui dicant etiam in tali casu inquirendos esse digniores, si opus fuerit extra illam familiam. Attamen & vsus ratio in contrarium reclamant, satis enim est inter illos designatos, & vocatos præstantiorem eligere, nisi vnus sit tantum, vt puta sanguine proximus appellatus. Nam cum tali institutori ac fundatori non incumbat munera suo & officio distributionem facere, & illa sint sua bona, non adstringitur rationē habere dignioris. Haud tamen erat cur Hostiensis & Abbas ex hoc dissimilimo textu inuitum argumentum traherent ad distributiones bonorum communium ecclesiæ, nempe quòd satis semper sit eligere dignum. Duo hic tamen illius textus moderamina recolenda sunt. Prius, quòd si qui designatus est fuerit omnino indignus, alius substituendus venit quia nemo neque de sua substantia potest sacerdotium contra naturale ius ac diuinum creare. Secundum est, ꝙ si institutio illa annexam hēat curam aliquam animarum vel gubernationem, tunc iniquissima est, & non ferenda, quatenus obstiterit, vt dignior eligatur. Vt si quis prouentibus suis monasterium fundaret eo vinculo, vt Prior vel Abbatissa nō nisi ex suo genere aut patria crearetur, non est in contumeliam Euang. lex illa seruanda. Enascitur autem hinc præterea dubium de beneficijs patrimonialibus, ad quæ non recipiuntur, nisi ciues, vel qui inde sunt oriundi. Videtur enim sententiæ nonæ cōclusionis derogare, si quidem possent præstantiores aliunde quandoque acciri. Respondetur leges illas æquissimas esse, quas vtinam de beneficijs saltem parœcialibus, quibus annexa est animarum cura, vbique sanciret ecclesia, quemadmodū & in Trid. Conc. summo omnium consensu, me præsente, consultabatur. Esset.n. illis decretis conforme, quæ in quarto argumēto accersita sunt, decernentibus, vt electio ex eadem ecclesia fieret Nam vt modo dicebam, non parui æstimandus est ingenitus amor, quem quisque ad natiuum solū habet. Præsertim quod licet possent nonnunquam inueniri extranei meritis præstantiores: multo esset tamen ecclesiæ conducentius, vt ambitionibus & litibus sibi molestissimis ac pestilentissimis obuiaretur, præterea vt incolæ spe illa animarentur, liberos & literis & moribus informare.

Solutio quorundam.

Reprobatio.

Hostiē. Abbas.

duo moderamina text⁹ citati.

Alterū dubiū.

Responsio.

His ergo absolutis dubijs, ad decimam cōclusionem descendamus, qua ad illam triuialem respondeamus quæstionem vtra. s. facultas alteri præferenda sit in diligendo episcopo, Canonici. s. iuris, an Theologiæ. Neque vero erat cur assertio hæc in controuersiam vocaretur, sed Hosti cui Abb Panormit. subscripsit, super cap. 1. de consan. & affinit. fuit, qui nescio quo iure hanc cōtestatus est litem. Aiunt enim quod vbi hęreses pullulant, præferendus est Iurisconsulto Theologus, alibi vero econuerse. Et quamuis mea me professio in suspicionem de hac re adducere possit, haud tamen idcirco his maxime temporibus, dissimulanda est rei veritas, ego enim minime de me ipso ignoro quam sim talium meritorum expers. In primis si mea opinio illius esset momenti, quæ in consilium admitti deberet mallem vt post morum honestatem prudentia viri, roburque animi mansuetudine insignitum, atque in agilibus dexteritas perpenderetur, quam scientiæ eminentia, dummodo illa doctrina mediocritate polleret, quæ pondus ei auctoritatis adiungeret. Itaque persona æstimanda cum primis est, non hæc aut illa scientiæ facultas. Tametsi ille, quem hæc omnia ornamenta doctrinæ illustrarent, maiori iure esset super ecclesiæ candelabrum erigendus. Sed tamen quòd cæteris pariter cōcurrentibus Theologia sit peculiaris Episcopi sententia, quam hic conclusionem decimam facimus, nescio quis ambigat. Nam vt ab ipso pastoris nomine, quod episcopi proprium est, exordium sumamus, ecquis dubitet præcipuum pastoris munu esse sacrorum eloquia reuoluendo, recolere ac meditari, vnde doctrinæ pabulum gregi subministret? Scientia est Hieron. in Leui. 36. distinc. cano si quis vbi ait: Deo sunt Pontificis opera, vt a Deo discat legendo scripturas diuinas & sæpius meditando, vt populum doceat. Et distin. 38. can. omnes, admonetur Antistes, vt in promptu legem habeat, videlicet tam sacros Canon. & sanctum Euāgelium, quam diuinū apostolorum librum & omnē diuinam scripturam: Canones scilicet Conciliorum, vt sta-

Quæst. triuialis

Decima concl.

Hiero.

Augu. tim subditur ca. placuit. Vnde Aug. in epistola ad Paulinum, quæ est 59. illud Pau. ad Ephe. Quosdam autem dedit pastores & doctores, pro eodem vsurpat, nempe quod Episcopi eo sint pastores, quod doctores. Quid ni? nunquid non Apostolorum successores sunt? ergo proprium eorum est, vt quam fidem ipsi diuulgarunt, populum doceant, eiusque mores secundũ euangelicas normas componant, & veluti canes contra vitia indefesse oblatrent. Sed quid in re non dubia testibus vtimur non necessarijs? Non interrogabantur olim dum insula insigniebantur, an ius nossent vtcumq;, sed an vtrunq. scirent testamentum, vt Richard quolib. 4. & Syluester, in verbo, Episcopus, adnotarunt, licet iam collapsis rebus, non interrogentur nisi an velint se diuinæ scripturæ sensibus accommodare, & quę inde hauserint, plebem docere. In cuius signum confertur eis euangelicum, quod admonentur populo sibi commisso prædicare. Adde, quod ex priscis Episcopis neminem nisi Theologum comperias. Nam iura canonica theologi in Concilijs sanxerunt, & Pontifices maximi ex sacris collegerunt oraculis. Quapropter si nominis etymologiam inspicias, quam Aug. (vt refertur 8. q. 1 cap. qui episcopatum) interpretatus est, nempe vt idem sit episcopus quod superintendens, in hoc etiam deberet superintendere canonico iuri licet non illud memoria retineret. Enimuero cum ex Theologia ius ecclesiasticum promanauerit, per eandem facultatem debent legitimi sensus canonum examinari, præsertim cum illa iura quæ ad munus episcopale quidquam referunt, Theologi, si modo secundũ nomen scientia polleant, occulatius emunctiusq. callere debeant. Quod si minus calleant, multo est Episcopo dignius, vt veluti de Moyse, Exod. 18. legitur viros idoneos audiendis secularibus caussis exponat, quo ipse sacrosanctæ meditationi & Christianę doctrinę incũbat, quam vt vice versa, a dulcedine scripturę auulsus secularibus implicetur. Vide ergo quam lõge ab scopo haberrent qui episcopi munus non aliud existimant, quam hæreses extirpare, cum alia præterea sint multo illis magis peculiaria, quam caussas audire, eo vel maxime quod si tunc sunt necessarij, quando hæreses pullulant, fit subinde vt magis sint semper necessarij, ne vnquam serantur. Chirurgi sunt & caussidici, qui cum litibus victitent, nollent iurgiorum caussas præscindi. Cura autẽ episcopalis longe alia esse deberet, nempe vt populus adeo esset semper fide instructus, moribusq. compositus, vt neq hęresibus neq. litibus vlla relinqueretur ansa. Quapropter non solum vbi hæreses pullulant, sed vbi litiũ dissidia serpunt, illic optatior esset Theologus episcopus, aut certe vir probitate insignis, qui lites absque prolixis terminis iuris componeret ac rescinderet. Video enim proh dolor, plures foueri lites in forro ecclesiastico quam in ciuili, cum totus conatus Episcopi esse dẽret internas hominũ conscientia sarcire, discordiarum gramina conuellere, & non illuc curam extẽdere, vt pueros poma ficusq. hortorũ suffurantes (quia hæc est officialiũ sagina) excommunicationis internecione ferire, quod adeo est absurdum, vt excusare se iã ecclesiastici iudices nequeant nisi affirmantes propositũ non gerere ligãdi. Sed & ob hoc deberent esse Theologi vt cognoscerent quanto illis esset habenda maior ratio, ne populus in obedientiæ crimine, quam ex communicatione feriretur nam quamuis iudices tale non habeãt propositum, populus tamen qui illud nescit, nihilominus conscientiam sibi vulnerat, dũ fictæ non paret excommunicationi. Sed de hoc satis in præsentia. Nam Theologos & episcopos eandem video ire viam.

Prima rõ pcõ clusiõe.

Richar. Syluest.

Secũda.

August.

Postrema rõ.

Ad primum ergo argumentum quęstionis prima conclusio, respondit, nimirum concedens personatus istos, quos vocant, & sacerdotia plus commutatiuæ iustitiæ respectu ecclesiarum habere, quam distributiuæ. Ad secundum inter probandam nonam conclusionem responsũ est, vbi commonstrauimus, vsq. adeo a Christo abfuisse personarum acceptionem, vt Petrum tunc Apostolorum optimum, atq. ad regimen accommodatissimum, elegerit, & matrem filiorum Zebedæi petentem filijs suis sedes a dextram & ad sinistram repulerit. Quod autem plebeios homines & literarũ rudes ad functionem euangelicam asciuerit, bina fuit caussa. Prior, quod ipse eos & docere potuit, & tales efficere, quales ad rem decebat, electores autẽ humani, quia dignos eos facere nequeunt, quos eligunt, eos debent ad eligendum conquirere, quos dignos inuenerint. Mox, quod expediebat supernaturalem fidem nõ ab hominibus pro

Ad primũ arg.

Ad 2.

mulgari, qui essent humana doctrina illustres, ne in suspicionem veniret quod de humana sciẽtia procederet. Ideo enim iussi sunt coram regibus ac pręsidibus non cogitare quomodo aut quid loquerentur, sed quæ Spiritus sanctus suggereret, illa diuulgarent. Quod autem Galilæos cæteris mortalibus prętulerit, mysterium fuit, de quo fuerat Isaias vaticinatus, cuius ideo prophetiam Matth. cap. 4. citauit. Terra Zabulon & terra Nephtalim, &c. Galileæ gẽtiũ. Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam Et Dauid. Principes Zabulon & principes Nephtalim (hæc enim erat Galilæa) duces eorum. Ad tertiũ, quod aduersus nonam conclusionem intendi videbatur, itidem satisfactum est, dum concessimus secundum forum exterius satis esse digno conferri ad succidendas calumnias, secus autẽ in foro interiori. Ad quartum respondetur, iura sanxisse, dignitates & præbendas personis eiusdem ecclesiæ concedi ob hanc caussam (ut ait Cœlestinus eo cap. nullus. 61. dist.) quod vnusquisque suum fructum militiæ habeat in ecclesia, in qua suum per omnia officia transegit ætatem. Cui & alteram S. Thom. caussam subnectit, quæ mihi est probatissima, videlicet, quod plurimum vnusquisq; propensiorem habent aĩum ad suam propriã ciuitatem & ecclesiam in qua nutritus est, qua vtiq; ratione vtilior esse poterit. Vnde Deuter. 17. Non poteris alterius gentis hominem facere regem, qui non sit frater tuus. Et ideo licet non exquiratur extraneus dignior per hæc fit compẽsatio. Quintum autem argumentum omnia, quæ dicta sunt, concutit. Etenim si vera est quorũdam opinio, ne dicam assentatio, cui sanctissimus Papa nunquam assensisse credendus est, videlicet quod est dominus beneficiorum, pugnantissimum extruitur inde argumentum quod non teneatur digniores eligere, imò quod possit super hoc cum inferioribus prælatis dispensare. Responsio ergo non est alia, quam quod nullatenus est dominus. Alias profecto sicuti de illo dictum est qui de suis proprijs bonis sacerdotium creat, liberum ei esset tanquam vero domino conferre cui mallet. quod nemo auderet asseuerare. At nullo opus est argumento vbi apostolica tuba canit. Sic nos existimet homo vt ministros Christi & dispẽsatores ministeriorum Dei 1. ad Cor. 4. Quin vero & Christus Luc. 12. Quis, inquit putas est fidelis dispensator & prudens quem constituit Dominus super familiam suam? Neq. vero sacri Canones transuersũ unguem ab hoc euangelio discrepãt, quia neq. discrepare possunt, Quare nõ pigebit iuris hic verba audire. De præben. lib. 6. cap 2. sic habet, Licet ecclesiarum, personatuum, dignitatum aliorumq. beneficiorum ecclesiasticorũ plenaria dispositio ad Roma noscatur Pontificem pertinere. Nõ dicit dominium sed plenaria dispositio. Et Cle. vt lit. penden. nihil inno c. si duobus, hoc modo. Salua tamen in præmissis omnibus Ro. Pontificis potestate, ad quem ecclesiarum, personatuum, dignitatum alioruque beneficiorum ecclesiasticorũ plena & libera dispositio ex suæ potestatis plenitudine noscitur, pertinere. Perspice ergo quo pertingit pontificiæ potestatis plenitudo certe non vt dominus sit sed vt plenariam habeat dispositionem Nam quod ait libera, hoc tantum significat quod nullum agnoscit in terris superiorem. Idem patet ex superioribus. Commonstratum enim reliquimus hæc bona ecclesiastica stipendia esse populi pro ministris, quorũ idcirco Papa merus est dispensator. Imò arbitror illos qui dominũ beneficiorum eum appellant, propriam vocem ignorare. Nam si dominus est, retinere sibi põt, & in proprios vsus conuertere, ac pro libito eis vti quod tamen nemo sanæ mentis admittet. Si aũt pro libito non potest vti, sed tenetur ratione dispensare, non est dominus. Quocirca S. Tho. 2. 2. q. 63. art. 2. vbi ait prælatũ ecclesiasticum non esse dominum sed dispensatorem, Põtificem etiam maximũ cõplectitur, vt Cardinalis etiã Caiet. Lateralis Papæ scite adnotauit. Sed heu, quanta mala ex cõtrario, eodemque falso principio ecclesia quotidie patitur. Cum tamen quo sanctissimus Papa cæteris honore, & dignitate in ecclesia Dei præstat, fortiori nexu teneãtur digniores semper optare. Nisi forte (vt ad calcẽ quarti argumenti rñdeamus) Cardinales in Põtificis electione ob eandem sũmã vicarij Christi dignitatẽ sanctiori fide perstringuntur optimum eligere. Quapropter nunquam rumorẽ illũ persuadere mihi potui, videlicet statutum illis esse, non posse deligere nisi ex suo gremio. Etenim dẽ ab ipsis Dominis Cardinalibus audiui falsum esse. Enimuero q; actiuas voces. d ipsum

Marginalia (left): Ad 3. — Ad 4. — Cælest. — S. Tho. — Ad 5.
Marginalia (right): S. Tho. — Caiet. — Falsum est con

posse eligi pontificē nisi è cardinalium cœtu.

Ipsum sacrum senatum ecclesia retulerit, decentissima ratio persuasit. 23. dist cano. In nomine Domini, &cę. licet, extra, de electio. & vbi periculum eod. li 6. videlicet, ne tantus episcoporum cœtus a remotissimis regionibus Romam ad eligendum cogeretur. Attamen cum tanti referat, optimum episcoporum orbis ad summā sedem euehere, quod intra paucos vrbis passiua electio coerceatur, licet sit credibile inter eos nūquam defore dignū, certe synceritas euāgelica, non permittit. Vnde in eo c. In noīe Domini. si in Romana ecclesia nō inueniatur idoneus, ex alia sumi iubetur. Igitur cōclusio noua suis radicibus fixa perstat, quæ non solum in antistitibus creandis, verum & in alijs dispensandis sacerdotijs quib. iniuncta est aīarum, sanctè seruanda est, nam in alijs qui tali cura vacant, licet prætermissis dignioribus contra iustitiam distributiuā delinquatur, non tamen subest tm̄ periculi. Atqui ea ob rem aut nunquam aut perquā raro peccatū illic mortale committitur, dū modo non concedantur indignis. Ex hac autem definita conclusione dubia nonnulla suboriri videntur, quę idcirco necesse est vt per ordinem examinemus Primū est, ꝙ proximis verbis de beneficijs cura aīarum carentibus appendet, an. s. pēsiones annuæ quæ a 50. hinc annis percrebuerunt in ecclesia, tuto & imponantur beneficijs, & recipiantur ab ijs quib. exhibentur? Ad hoc primum oīum respondetur, pensiones hmōi non hre annexos ecclesiasticos titulos, quia pensionarius non fit beneficij possessor, sed tm̄ possidenti imponitur onus soluendi Et potest imponi vel personæ quamdiu posse deris, vel quod multo est vsu frequentius, ipsis fructibus beneficiorum Qua de re neque alia hn̄t annexam curam, neq; canonicum persoluendi officium. Atq; hac vtriq; rationi huiusmodi redditus tutissimi existimantur, nēpe ꝙ nulla sint cura onusti. Ego vero, licet de plenaria Pontificis potestate in dispensandis beneficijs nihil ambigam, semper tñ arbitratus sum hæc esse periculosissima omnium beneficiorū, idq; propter eandem rationem qua alij censent, esse tutissima. Nam si verum est, quod paulo ante commonstrare nitebamur, nempe summum Pontificem non esse dn̄m, sed dispēsatorem beneficiorum, quæ sunt ecclesiarū stipendia, cōsequens inde fit, vt illa adiudicare nequeat nisi pro altaris (vt ait Paulus) ministerio, vel tanquam mercedē pro aliquo seruitio ecclesiæ, et si non esset spirituale, vt puta duci aut militi, qui ecclesiam tēpore necessitatis propugnat qua de caussa decimarum tertiæ Regi Hispaniæ tributæ sunt. Et congruentius possent illi concedi quę negotia ecclesiæ gereret, vel in cōcilio, vel in curia, uel alibi, sicuti olim mos erat his qui prælatus in adiutoriū adhibebātur, prouentuum quotam impertiri. Pręterea, qn̄ dubia lis super aliquo sacerdotio dirimi aliter non posset, liceret aliquam portionē parti cedēti in bonum pacis addici de quo vno pensionum genere vnicus est textus in toto iure c. Nisi essent de præb. At quod citra hunc casum absq; vllo titulo, & obligatione bona ecclesiæ possint hoc modo dispēdi non apparet quomodo intra limites dispensationis cōtineatur. Et re vera rei nouitas eam in suspicionem vehementer adducit. Alterum dubium est de illis qui neq; eligunt neq; beneficia conferunt, nihilominus sunt causa vt vel dignitate inferiorib. vel prorsus indignis conferantur, vtrū delictum illis sit? Et peculiariter fit interrogatio de resignatorib. Resignat quis sacerdotium suum in manibus Prælati, sed tñ in fauorem consanguinei vel alterius certæ personæ indignæ, & nō alias videtur ille extra culpam esse, nam Prælatus est, cui collatio incumbit. Rn̄detur tamen Prælati delictū non excusare resignantem, vtpote qui vere est eā iniquæ collationis Vbi de hoc maxime admonere nō prætenibo videlicet quā sit cauendum, ne pueris beneficia præbeantur, nam etsi contingat, vt optima sint indole, non solum ius Canonicum, verum neque naturale reputat eos dignos. Dignitas enim spem sed rem dicit Atqui plurimū vsu venit, vt qui de se pueri bonam fecerūt spem, quam si absque diuitijs ecclesiasticis manerent, ad vberem frugem perducerēt, cum primum ditantur, superbire ac ferocire incipiunt. Permulta alia dubia īmpræsentiarum pręterimus, ne extra rem & caussam distrahi videamur.

Prima dubitō đ annuis pēsionibus.

Auctoris lima de ꝓposita quęstione.

Dubiū alterū.

Rn̄sio.

Bn̄ficia pueris minime cōferenda.

ARTICVLVS III.

Vtrum beneficiorum pluralitas sit iure permissa.

SVperiori articulo annexum est in hoc tertio de beneficiorum pluralitate dispu-

Primũ argum disputare, vtrum sit quoquo pacto iure permissa? Pugnant enim parte negatiua Canones plurimi, tam conciliorum quam sanctorum patrum. In primis est decretum Synodi 7. Constantinopolitanæ vt refertur 2. quæst. 1. capitulo clericus. Clericus ab instati tempore non connumeretur in duabus ecclesijs, negotiationis enim hoc est & turpis lucri proprium commodum, & ab ecclesiæ consuetudine alienum. Vbi citatur verbum Domini, Nemo potest duobus dominis seruire. Et 70. dist. cap. sanctorum. ait Vrbanus, Omnino in duabus ecclesijs aliquem intitulare non liceat, sed vnusquisque in qua intitulatus est, in ea tantum canonicus habeatur. vnde extra, de præbend. capitulo quia perhibetur præbendarum multitudinem canonibus esse inimicam Secunda allegantur a S. Thom quolib. 9. artic. 15. sanctorum dicta. ait enim Chrysost. Quod tenebra erubuit, lumen erubescat, quod figuræ non fuit concessum, rei reor esse illicitum, figuræ autem, hoc est, legi veteri, non fuit inter Leuitas concessum, vt qui capiebat in Bethlehem, caperet Hierusalem. cum nos ergo perfectiores esse debeamus, qui capit in Tyro, non capiat in Damasco. Hæc Chrysost. & Bernandus. Qui non vnum sed plures est in beneficijs, non vnum, sed plures erit in supplicijs. Item id esse videtur contra rationem, & ius naturale, & diuinum iam modo citatum, Nemo potest duobus dominis seruire. Cui insuper accedit iuramentum quoquisque iure antiquo fidem suam astringit seruire ecclesiæ, cui se mancipare constituit. In contrarium faciunt iura quæ plura beneficia eidem personæ indulgent, vt tum alibi, tum 21. quæst. prima frequentes Canones docent.

Secũdũ Chryso.

Bernar.

Tertiũ.

D. Tho. Quæstionem hanc disserit D. Thom. quolibet. 9. citato artic 15. Atquia rei huius abusus nimium in perniciem ecclesiæ obrepsit, non erit superuacaneum rem denuo ac sedulo examinare. Nam cum (vt ait illic S. Thom) ius hic naturale ac diuinum implicetur, & humanum quantum ad duo priora, rei huius definitio ad Theologos pertinet, licet quantum ad tertium spectet ad Iurisconsultos. Placet ergo, veluti primum fundamentum, distinctio illa S. Thom. Triplex est actionum ordo, scilicet aut, quæ deformitatem habent inseparabilem, vt mendacium, aut quæ indifferentes sunt, vt deambulare, aut tertio, quæ licet per se nude & absolute consideratæ deformitatem quandam repræsentent, circunstantijs tamen vestitæ licite fieri possunt, vt hominem occidere, quod iudici, & defendenti se licet. His præiactis respondetur ad quæstio. septima conclusionibus. Prima. Habere plures præbendas, non est res primi ordinis. Hæc conclusio inde fit liquida, quod multis casibus super hoc sancta iure dispensant, vt statim patebit Secunda Neque est secundi ordinis. Non enim est perinde indifferens atque habere plures vestes, hoc quippe absolute consideratum, nullam implicat aut malignitatem aut indecentiam, habere autem plures præbendas, si nude spectetur, statim sonat quoddam ordinis peruersiones. Primum, quia ratio docet ut vnicuique ministerio suus proprie deputetur minister, alias vnus plurium personas induit. Secundo. Cultus diuinus detrimentum patitur. Tertio, cum bona hæc (vt diximus) stipendia sint ecclesiarum, suo defraudantur iure. Id quod rerum vsus & experientia docet, Aggeratis siquidem præbendis multis ad personarum paucitatem vix vlla restat ecclesia, cui pro rationem suarum decimarum seruiatur digne. Et 4. indesequitur distributiuæ iustitiæ præuaricatio, videlicet vt digni multi egeant, alij vero exundent. Quinto esca & fomentum ambitionis inde subministratur, nam interdicta præbendarum accumulatione, sacerdotes non tam audè sitirent atque ambirent bonis ecclesiæ ditari. Et sexto, id in caussam est, vt literarum studia neglecta iaceant, vtrinque etenim spes bonorum debilitatur scilicet, & meritorum ratio non habetur, & quod auida ditiorum auaritia impedimento est, ne inopes promoueantur. Quinuero septimo, & transgressio quædam est illius Paulini præcepti, Vnusquisq; in ea vocatione qua vocatus est, maneat. Atque illius preterea ad Rom. 12. Sicuti in vno corpore multa mẽbra habemus. quod Gregorius ad hoc propositum citauit 89. distin. cap. singula vbi ait. Singula ecclesiastici iuris officia singulis quibusque personis sigillatim committi iubemus Sicut. n. in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non vnum actum habent,

Prima cõclusi.

Suadet conclu.

Secũda Probõ.

Gregor.

habent, ita in ecclesiæ corpore multa membra sunt, & idem distincta officia esse debent, & ecclesiæ diuersis personis commendandæ, alias totum corpus esset oculus, aut totum auditus, aut vnus multorum corporum oculus. Tertia conclusio, Habere plures præbendas res est tertij ordinis scilicet quod licet per se absolute librata in malum sonet, vt proxime nunc rationes comprobant potest nihilo secius talibus circũstantijs exornari vt fiat licitum. Ad huius autem lucidam intelligentiam distinguere de beneficijs operæpretium est. Alia enim sunt, quæ residentiam habent annexam, alia vero quæ liberiora sunt vt simplicia sacerdoria quæ præsta meræ vulgo dicuntur. Atque illorum quibus residentia annectitur, alia sunt quibus iniuncta subinde est animarum cura vt episcopatus & parœciæ, aliæ vero, quę hoc onere sunt immunes. De his ergo non arbitror eodem esse pacto censendum. Hoc supposito sex casus notantur 21. q. 1. in Summa iuridici, quibus licite compati se duæ præbendæ valet in eadem persona. Primus ratione tenuitas. quia non possunt singulæ singulos alere sacerdotes, vt habetur 10. q. 3. vnio. Qui quidem casus v rus est etiam in his sacerdotijs qui curæ subdũtur animarũ quin etiam posset idem & in episcopatibus licere. Possent inquam esse adeo tenues (quales frequenter sunt in Italia) vt neuter posset episcopum pro sua dignitate sustentare, possentque esse tam proximi vt ab eadem valerent persona administrari. Et est tex. 21. q. 1. c. illud. vbi conceditur vt idem sit archiepiscopus Tarraconensis & Episcopus Fundensis. Secundus casus, quãdo vna est ecclesia ab altera dependens vt legitur. causa eam te. extra, de eta. & qualit. & ordi. præfi. Quomodo autẽ fiat ecclesiarũ vnio, patet, extra de reli. dom. ca. quia monasterium. Neque quis fallatur, arbitratus in eũdem casum residere nam primus intelligitur etiam vbi ecclesiæ non sint vnitæ. Põt siquidẽ Papa sine vnione adiudicare duas ecclesias propter tenuitatem vni sacerdoti, etiam cum titulo vtriusque & tamen hic consulte animaduertendum, quod in hac tenuitate meditanda. non est respectus habendus personæ sed communis vtilitatis ecclesiæ. in quẽ cuncta hęc referenda sunt. Enim vero si persona supra dignitatẽ suã, & conditionem contendit amplam familiam splendoremque vitæ sustentare, non illa lance æstimanda est prouentuum tenuitas, sed ad hoc spectandum quid ecclesiæ conducat. Præterea cauendum maxime, ne præbendarum vnio in fauorem personę fiat, & fraudem ecclesiæ. Est illustris quispiam pluralitate beneficiorum pressus qui ad eximendum sibi scrupulum cõsciẽtiæ procurat per annexionem cuncta in vnum coadunare. Profecto is arbitratu meo. dum hoc sophismate fascinare cogitat diuinos oculos grauius turpiusque delinquit, quam si plurium figuram retineret debet. n. vnio ecclesiarum in emolumentũ ipsarum absque dolo malo fieri, & sit legitima Tertius casus est propter paucitatem clericorum: vt 21. q. 1. cap. clericus adnotatur. Quamuis illic non dicatur nisi propter inopiam hominum quod referri potest ad incolarum raritatem. Veruntamen raritas etiam sacerdotum necessitatem inducit demandandi vni plures ecclesias. Atqui iudicãda est paucitas, quãdo rari sunt digni qua porro de causa nõ inhibere in prouincijs probitate & doctrina sacerdotũ destitutis. vnum pluribus ecclesiis deputari. etiã cum cura animarum quippe ꝙ in rem ecclesiæ fœlicius cederet quam sacerdotes penitus in idoneos populo Christiano præficere. Quartus casus pluritatem excusans occurrit qñ quis vnã habet præbendã in titulo, atque alteram commendatitiam, vt habetur eadem caussa & qõ. c. qui plures. Admonendum tamen est de intellectu huius textus. Enimuero iuris prudentes, qui ad forũ iudiciale penitus attendũt tutã forsan arbitrantur cuiuslibet conscientiã hoc pacto possidentis duas præbendas at vero qui penitus iudicium diuinũ introspiciũt, aliter censebunt. Etenim eædem caussæ, imo (vt reor) iustiores coire debent vt quis digne in conspectu Dei altera fruatur præbenda sub titulo, altera vero sub commendatione, quam si ambas haberet in titulo. De commẽdationibus quippe loquor perpetuis quæ hoc ætatis habentur in vsu. Est lex prohibens, ne Cardinales qui Romæ resident fiant Episcopi, & ne huius fiat præuaricatio legis commendantur illis ecclesiæ perpetuo nihilo differentius quam si titulus illis inscriberetur. Profecto si fas esset ita loqui hic commendationis prætextus præuaricatio est legis. e si persona, & forte eo criminosior, quo fit magis in frau-

Marginalia: Tertia conclu. — Distinctio. — Primus casus. — secũdus — A dnotatio. — Tertius casus. — Quart⁹ casus. — Qualiter præfatus casus sit ĩtelligendus.

fraudem legis. Nam in fraude legis facit qui saluis legis verbis sententiam eius circumuenit. l. contra. ff. de legibus & C. eo. ti. Non dubium est in legem committere eũ, qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem l. non dubium. Etenim si caussa ferendæ legis fuit necessaria Episcopi residentia in sua ecclesia quidnam quæso refert commendatarius ne absens sit an verus Episcopus? Ratio namque quæ iustã faciat ac legitimam cõmendationem, hæc esse debet, quòd haberi tunc persona non potest cui legitime sub titulo adscribatur, non autem commẽdatarium ditare. Haud quidem inficias ierim quin possit Episcopus. Romam a Pontifice Maximo ob publicas caussas acciri, tamen quòd illic perpetuo maneat nihil obmurmuro, sed tamẽ neque ambigo quin multo sanctiori fide & diuino mandato teneatur Episcopus Cardinalis præsens esse ecclesiæ suæ quam Romæ, si quidem Episcopi iure diuino instituti sunt. Cardinales vero post Apostolorũ seculum creati. Quintus casus est quando Papa pluralitatem concedit, vt habetur eadem quæst. cap. relatio. & sextus si dispenset episcopus, vt habetur 70. distin canone sanctorum. Hi autem duo casus ad normã quarti modo expositi auscultand. sunt, videlicet, quòd quantum ad forum exterius cẽsentur legitime possidere, tamen vt Deo dispensatio sit accepta debet legitimis caussis circumuestiri. Quamuis iam non est in vsu, vt Episcopus possit super præbendarũ pluralitate dispensare, quia cap. dudum ecclesiastica. extra de elect. videtur ius antiquum abrogatum, nempe vt solus Papa dispenset vt illic notauit Panormit. Tametsi hoc intelligendum sit sub ambarum titulo quia commendare ob necessitatem bene potest Episcopus dum non patet ad curiam additus. Septimus casus additur extraordinarius propter sublimes & literatas personas, quæ maioribus beneficijs sunt honorandæ vt verbis vtamur cap. de multa. de præben. sublimes enim (vt aiunt) refertur ad sanguinem. Attamen neque illud ad illustrium commodum est referendum, sed ad ecclesiæ splendorem. Ecclesia enim dum vagiebat in cunis, & potentia seculari premebatur, opus habebat illustrium viribus suffulciri, qua de causa indulgebatur, ut aliquanto plus stipendiorum sortirentur. Iam vero hoc ætatis, si fas est dicere verum nescio an eadem dispensationis caussa iam legitima existat.

Quĩtus casus.

Septim⁹ casus.

Porrò cum rerum vsu palam doceat sublimium potentatum ita grassa um esse in ecclesiastica sacerdotia, vt hæc fuerit non minima caussa ruinæ in qua modo iacet ecclesia, tametsi nunquam negabo, quin si ingenui & natalibus præclari, moribus sint cum primis, mox literis ornati, plurimum splendoris ac roboris reipublicæ ecclesiasticæ afferant. Subsequitur hic tandem dubitandi ratio, an præter hos casus licitum sit Papæ dispensare, & compatibiles facere plures præbendas & personatus? Hoc in disputationem produxerim propter multa, & varia, quæ a doctoribus iuris Canonici affirmantur, vt videre quisque poterit apud Syluestrum, in verbo, Beneficium quarto. Ait enim in primis Archidiac. casus istos superiores coercendos esse ad præbendas, quæ absque cura sunt animarum, sed profecto nulla hoc ratione probatur. Quin vero episcopatus pro caussa vt supra citauimus, cap. illud 21. quæst. 1. possunt eidem permitti, nedum parœciæ si proximæ sunt & tenues, quamuis tunc decentius esset vniri. Alij dicunt extra hos casus nemini licere plures habere præbendas. Intelligendum est tamen absque legitima dispensatione: alioqui dubitare non licet, quin eadem potestas quæ superioribus casibus dispensauit, si occurrerint alij nondum cogitati, æqui tamen & iusti, possit dispensare. Consule si lubet de hac re Syluestrum & alios Summistas. Duo tamen hic restant dubia. Prius, vtrum absque dispensatione duo possint beneficia ab eodem possideri? Posterius, vtrum vbi dispensatio requiritur, ille qui absque legitima caussa dispensationem nactus est, tutam habeat conscientiam? De priori dubitatione distinguendum est inter beneficia, quantum ad residentium & curam: qua distinctione præhabita statuitur conclusio, quæ sit huius articuli ordine quarta: nam tres supra præmisimus. In beneficijs simplicibus, scilicet, neque habentibus curam, neque residentiam exigentibus qualia sunt præstamentæ, nulla est necessaria dispensatio, vt plura eadem persona obtineat.

Du bitã

Syluest.

Archidiacon.

Solutio.

Alterũ dubiũ.

Distinctio

Quarta conclu.

Scio glossas sacrorum Canonum multas in contrarium ire, sed tamen non solum iã receptus vsus verum & ratio nostra conclusio-

clusionem edocet. Est enim adnotandum fundamentum, quod ex S. Thom. supra desupsimus, videlicet in his spectandum esse trinum ius, scilicet diuinum, naturale, & humanum, quorum hoc vltimum per desuetudinem legis aut contrariam consuetudinem abrogatur. Quod autem quis duo habeat simplicia beneficia, non est vsque adeo contra naturale ius & diuinum, vt consuetudo illud nequeat abrogare. Hoc patet. quoniam licet habendus etiam oculus in istis sit ad iustitiam distributiuam, potissimum tamen ad commutatiuam, per quam ecclesijs de ministris prouidendum est, vbi autem residentia non est requisita, ibi ecclesia nō læditur ob præbendarum pluralitatem. Verum est Adrianum mitigare verbum, dicendo hanc non esse proptie abrogationem, sed derogationem, propterea quod talis prouisio, non potest fieri absque vlla prorsus caussa, sed aliqua interueniente. At vero iam nunc profecto licet nulla interueniat tatio, conferuntur ab inferioribus Prælatis sine vlla dispensatione. Quinta conclusio. In his quæ residentiam requirunt, sed curam non habent, vt sunt canonicatus nondum ius abrogatum est, sed manet vsus vt absque dispensatione non acernentur eidem, facilius tamen potest in istis procurari concedique dispensatio, quam in habentibus curam. Quin vero in beneficijs canonicatu, minoribus quæ seruitio etiam interessend sacris obnoxia sunt, nullus est dispensandi vsus. Addiderim autem conclusionem sextam, quod huiusmodi beneficiorum coacernationes, siue per dispensationem fiant, siue secus, carere non possunt culpa etiam quandoque mortali atque graui scandalo, in ecclesiarum detrimentum, idque potissime, vbi nimium accumulantur, & personis deputantur indignis. Conclusio hæc inter probandum conclusionem secundam consistit. Iam enim nulla spectantur aut desiderantur merita, sed perinde, quin etiam turpius atque impudentius quam secularia & profana ambiuntur, cambiuntur, vaneunt, hæreditantur, regressantur, profanantur, ac dilapidantur. Semptima conclusio. Parrœciæ & id genus sacerdotia, quæ in animarum curam instituta sunt, vsque adeo non possunt absque legitima dispensatione ab eadem obtineri persona, vt si legitima non fuerit, nequeant tuto in foro conscientiæ apud Deum possideri. Non solum sententia est S. Tho. quolibeto citato, atque Adriani in De plural beneficio, verum & sacri canones id insinuant, eiusque interpretes aperte pronuntiant. Quin vero doctores conclusionem non moderantur, vt de illis solis intelligatur, sed de cunctis (quod verissimum est) quæ dispensatione indigent, vt possideantur. Est tamen enormitas turpior in his quæ curam habent animarum itaque, & Papa sine legitima caussa dispensans grauiter delinquit, & eius delictum non liberat ambientem, obtinentem, & retinentem a culpa. In primis, quod Papa delinquat sententia est Apostoli supra citati. Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispēsatores misteriorum Dei. Et subdit. Hic iam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inueniatur. Quin uero Christus Lucæ 12. Quis putas est fidelis dispensator & prudens? Et re uera nullibi tanta fides exigitur quam in committendis concredendisque animis Christi sanguine redemptis, illius curæ, qui præsens semper gregi suo prospiciat. Vnde Bernard. de consi ad Eugenium lib. 2 cap. 6. ait, potius Pontificem summum, qui spiritualis est, omnes iudicans & a nemine iudicatus, debere non sua uoluntate pro lege uti, sed Christum præ omnibus imitari, qui non suam, sed patris uoluntatem uenit facere, ut omnia non pro sua utilitate, sed pro communi commodo dispenset, alias, ut dissipator censendus est. Nam etsi iura supra citata plenariam ei tribuant potestatem dispensandi, id tamen intelligunt, quia non habet superiorem in terra, a quo possit iudicari, mittimus consilium in caussa hæresis. Attamen apud Deum exactissime respondere tenetur, si fidem in dispensatione defregerit. Ratio ergo conclusionis est hæc, Sacerdotia quæ curam habent annexam, recte nequeunt administrari sine præsentia, tanta est uigilantia quæ animabus curandis ac prospiciendis necessaria est residere autem simul ne no potest in ecclesijs pluribus, ergo sine urgentissima caussa eademque ecclesiæ necessaria non potest citra atrocem culpam super hoc dispensari. Sed ait forte ille. cum quo dispensatum est, Papa dispensauit, ipse sibi uiderit, ergo immunis sum. Hic tamen cauillus securos

Margin notes: Probō conclusio. — Quinta conclu. — Sexta conclu. — Contra abusum in cābiē dis beneficijs. — septima conclu. — D. Tho. Adrian. — Papa delinqt sine cā dispēsans. — Paulus. — Bernar. Sensus illius. — Papa plenariā habet dispēsandi potestatē. — Rō conclusiōis. — Inanis ac stulta obiectio

ros multos reddit, tutum vero neminem, quoniam Papa non est Dominus, vt identidem dictum est, sed dispensator, ideoque qui iniquam dispensationem petit, iniquitatis caussa est, & qui ea vtitur, eadem semper irretitur iniquitate.

Concil. Latera.

Accedit ius Concilij Lateranensis, de quo extra, de præbē. ca. De multa, & ca. Dudū ecclesia. de elect. vbi nullatenus permittitur duas simul possideri parœciales ecclesias.

Hostiensis Panor.

Et Hostien. & Panorm. & reliqui super cap. extirpandæ, de præben. indubiè consentiunt, residentiam similium curatorum non posse per vicarium suppleri.

Ratio secūda cō clusiōis.

Et ratio est, quia cum beneficium conferatur intuitu personæ, ob suam scilicet ipsius dignitatem, illa suppleri non potest per pauperem mercenarium, qui vt plurimum indignus est, quam liber dignus esset, vt locum haberet mercenarij, non tamen pro ratione fructuum beneficij. Soluit ecclesia iusta stipendia pro viro docto & graui, qui si præsens adesset, suis eleemosinis, consilijs, fauoribusque auctoritate posset suo gregi prospicere ac deseruire, non ergo hæc possunt per mercenarium perfici. Miraculum est, ꝙ liceat curato ob eam solum curam & onus quod vicarium vilius quam populi, sibi substituit, amplitudinem fructuum perciperet, reclamante Paulo. Qui non laborat, non manducet.

Paulus 2. Ti. 3.

Qui per alium laborat, p aliū mā ducet.

Sed ais, satis est laborare per alium. Profectò si non debet manducare nisi qui laborat, fit ut qui non per se, sed alium laborat, non debeat ipse manducare, sed contentus esse, si loco illius alius mā ducet. At forsasse parœcius, beneficij: possessor, satis est huic ecclesiæ hunc vicarium substituere. Responderet autem Ecclesia si fari sciret, Ergo satis est ei hæc quam tu illi tribuis, merces. Cur ergo reliquum ex me absque vllo seruitio surripis? Insinuabat se huc de residentia Episcoporum sermo, sed hic adeo amplius est, vt illo totum fere librum nonum compleuerimus.

Snīa auctoris dē residentia Episcoporū

Audiant ergo interim supremum Pastorem suum, qui animam suam dedit pro ouibus suis, eos admonentem, quemadmodum mercenarius & qui non est pastor cuius nō sunt oues propriæ videt lupum venientē, & dimittit oues, & fugit.

Ad argumenta.

Ad argumenta ergo in contrarium cō clusiones respondent Commonstrantur illa iura naturam & ingenium, rei vbi nude præbendarum aceruus consideretur, vt secunda conclusione explicitum est cui si tertia nō repugnat, nempe ut ob legitimas circunstantias id fieri possit licite. Et pariter respondetur ad sanctorū dogmata, ac subinde ad rationem tertio loco adiectam.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum in collatione secularium magistratuum subesse possit crimen acceptionis personarum.

POst hæc, quæ de Ecclesiasticis bonis dicta sunt continuo in hoc 4 ar. similis se insinuat disputatio de secularibus magistratibus publicisque officijs ac muneribus, quæ administrandæ iustitię creati cōsueuerunt in republica, nempe vtrum in illis conferendis ac dispēsādis subesse quoque possit crimen acceptionis personarū.

Primū argu. a parte negatiua.

Arguitur enim primo a parte negatiua: Bona hæc (veluti de ecclesiasticis diximus) sunt stipendia erecta & statuta ministris Reipublicæ, qui illa mercede sua quisque obsequia impendit, ergo non pertinet ad distributiuam iustitiam sed Respublica, vel rex in quem publica potestas translata est, veluti propria bona potest cui libuerit elargiri, veluti conductis operarijs, ac subinde fit consequens, vt nullum ibidem locum habeat personarum acceptio.

Arg. 2.

Immo apertius ex eadem radice secundo arguitur. Respublica atque adeo rex non solum illa publica stipendia, verum & iura quæ quisque soluit, ministris iustitię pro suo placito instituit ergo nulla ratio vetare videtur quin magistratus ipsos, & officialium loca vendere possit, tantum abest vt in eorum prouisione peccare possit personarum respectu. In contrarium reclamat vox populi.

Prima conclu.

Qđ huius articuli per ea, quæ in proximo dicta sunt, perquam facile definitur. Est.n. prima conclusio secundæ superioris simillima: Bona hæc secularia ministrorū iustitiæ, licet imaginem, & rei nonnihil gerant iustitiæ distributiuæ, non tamen tali solum ratione æstimanda sunt, sed velut materia iustitiæ commutatiuæ. Enim vero non sunt ea lance liberanda ac si essent reipublicæ bona, ea tantum ratione applicanda ciuibus ꝙ sint prouentus publici, aut tali ratione ac si sint præmia proposita

posita

posita honestis viris, probis & sapientibus, pro suis virtutibus & exhaustis laborib. per literarum studia, sed tanquam stipendia publicis ministris iustitiæ decreta, pro suis obsequijs quæ reipublicæ impendunt. Hæc conclusio potentior etiam est quam quę de ecclesiasticis bonis asserebatur. Enimuero nisi necessaria esset iustitia administratio, nunquam ob præmium virtutum aut literarum contributa essent, a populo, vel impensa ex ærario regis. Quapropter rex per iustitiam commutatiuam debet tales ministros regno pro tributis quæ populis illi numerat. Debet enim suis ciuibus protectionem ab extero hoste mox iustitiæ custodiam aduersus internos malefactores.

Secũda cõclusi. Hinc subsequitur conclusio secunda, Licet in collatione huiusmodi magistratuum atque officialium illa inspicienda sit facies distributiuæ iustitiæ, vt dignioribus maiora conferantur, illa insuper seruanda est iustitia commutatiua, vt tantum stipendij cuique reddatur, quanti penditur eius labor, cura, & functionis qualitas. Conclusio hæc compertior per superiorem fit, quam vt alio præterea egeat testimonio.

Tertia conclu. Tertia cõclusio superioribus agnata. Personarum merita quibus publicæ administrationes & munera demandantur, non sunt æstimanda præcisè sicut in distributiua iustitia secundum eorum absolutam considerationem in ordine ad seipsos, sed respectu finis & functionis ad quam assumuntur, an scilicet sint ad subditos accommodi, & ad magistratum illum gerendum idonei. Ex his fit consequens, quod si indigna sit assumptio huiusmodi classis hominum, non tam pensanda est iniuria, quæ fit dignioribus, quam illa quæ fit ciuitati, vel genti cui talis persona præficitur, vel toti regno, si sint Regiæ curiæ, vel præsidentes, vel assistentes. Etenim sola (vt inculcanter repetam) populi necessitate instituti illi sunt honores, & stipendia decreta, quæ illis obueniunt, & non propter personas ipsas, quibus deferuntur, sicuti bona, quæ per distributiuam iustitiam communicantur.

Propter populi necessitatẽ instituti sũt magistratus.

Quarta conclu. Ex hoc ergo consequitur quarta conclusio. Quando digni non obtinent istos honores & stipendia, acceptionis personarum crimen committitur, vinculumque inde adeo restitutionis oritur, non tamen quæ facienda sit ipsis, qui obtinere deberent, sed certe populo qui damnum accepit & incommoda. Hæc in quam conclusio ex superioribus liquido patet, quia in populum tunc peccatur contra commutatiui, quæ militat sub legali vniuersalique iustitia principis. Licet denegandum non sit, quin contra iustitiam distributiuam iniuria fiat etiam & dignioribus, porro qui cum illo intuitu literis virtutibusque insudent, quodam pacto defraudantur. Bene enim consulteque & Solon & Democritus aiebant duo hæc diuina numina cuncta gubernare, præmium scilicet, & pœnam, quibus ideo omnis respublica continetur. Secundum quos philosophos, Vlpianus de Iustitia & iure libro primo. Bonos, inquit, non solum metu pœnarum, verum etiam præmiorum quoque exhortatione efficere cupimus. Illud tamen personarum qualecunque ius non inducit restitutionis ligamen, quæ illis sit facienda. Habet nihilominus (vt dicebam) locum & in istiusmodi distributionibus personarum acceptio. Vt verbi gratia, si Rex Salmantinos tantum ad publica munera accerserit, aut ad alias præbendas, ea tantum ratione, quod Salmantini sunt. Secus autem, si hoc argumento vteretur ad explorandum eorum merita. Sed roges quis fortè, quænam merita liberanda sunt, & conquirenda tam in publicis magistratibus quam in alijs ministris inferioris ordinis, vt sunt scribæ & alij huius classis, vtrum sola eorum probitas? Hanc interrogationem pernecessariam diximus, cuius, ideo gratia hanc appendimus longiusculam meditationẽ.

Solon. Democritus.

Vlpianus.

Quinta conclu. Statuitur quinta conclusio. Nemo qui improbis est moribus, quacunque, vel scientia, vel prudentia, quæ protinus in viro prauo erit astutia, præpolleat, ad huiusmodi prouincia est promouendus. Enimuero artes quæ solo intellectu consistunt potest quidem vir nequam probe exercere, vt fidibus dulciter canere, pulchre pingere, adfabre sculpere illam vero practicam quæ in iustitiæ administratione posita est, nemo nisi virtutum vniuersitate præditus exequi valeat iuste. Cuius ratione in promptu est, quod (ut 6. Ethicor. Aristot. auctor existit) regere atque imperare, prudentiæ munus est prudentia autem secum habet cunctas virtutes connexas, & potissimum prudentia iudicis. Est nanque (vt 5. Ethic. docetur) iustitiæ custos

Rõ con clusiõis.

Illustratur satis conclu. Aristot.

stos haud tamen iniquitates omnes reipublicæ exagitare potest, ac secundum leges vindicare, nisi fuerit virtutum omnium decore perornatus, nam qualis vnusquisque est talis sibi finis esse videtur: ob idq; de officijs nō potest quis iudicare bene, qui maligne illis affectus est. Quin vero (vt rerum vsu & experientia constat) corruptus animus non potest non æquitatem iustitiæ labefactare. Qua vtique de causa Aristot. Politic. 3. postquam disseruit non idem esse, vt quis bonus sit ciuis, atque bonus iudex, exceptionem statim subdit videlicet eum ciuem, qui præsides est & princeps, virtutibus omnibus viri boni indigère.

Arist.

Quin age, hac ratione 5. Ethic. asseruit magistratū ostendere virum, quod cum virtutes reliquæ hominem in seipso componāt, iustitia vero ipsum ad alios ordinet, facilius est virtutes reliquas colere quam iustitiam, ob idque non satis virtus dignitasq; personæ habetur explorata, quousque magistratum ineat. Ad hæc, cum iustitiæ ministri, membra sint principis, in ipsis debet suam ipsius pulchritudinem exhibere ciuium oculis. Nulla enim de re certius perpenditur qualis sit princeps, quam de ministrorum integritate, aut corruptela. Neque enim quidpiam illi aliud, seu diuinum ius spectes, seu naturale, seu humanum, arctius iniunctum est, quam vt iustitiam custodiat, quæ non tam legum ui, quam ministrorum prudentia, & cum primis charitate & probitate custoditur, tenetur, & vegeatur. Adde quod dum hominis iniquitas auctoritate publica coarmatur, nihil esse reipublicæ pestilentius potest. Ecquid.n. iniquius atque peruersius, quam eadem auctoritate quæ in custodiam iustitiæ diuinitus creata est, in eius exitium & internicionem abuti? Quam hæc omnia prudenter vnico verbo. 7. Ethic. Aristo. conclusit: vbi iudicem pronunciauit debere esse iustum ipsum viuens hoc est iustitiæ spiritu cuncta disponens. Quare leges vt sint ipsæ sanctissimæ, tamen sine recto iudice cadauera sunt defunctæ rationis præterquam quod dum subiectus populus videt iustitiæ custodem impune delinquere, non solum iustitiam despectui habet, deliquendiq; aniam inde nanciscitur verum in odium virtutū detrahitur, quam sic pessum ire videtur. Inter iudicis autem vitia auaritia nihil est pestilentius. Quod authen. Iustiniani. Vt iudices sine quoquo suffragio fiant. differtissimè pandit. Vbi ait imperator se nō sufficere, considerare, & exponere quanta ex furto prouincialium iudicum fiant pessima. Santissimum. Oratoribus fuit, vt nemo in illum ordinem admitteretur, nisi in primis vir bonus esset, ac mox dicendi peritus. Quanto ergo Christianis hoc debet esse sāctius in iudicibus creandis? Scopum profecto optimè ille coniectauit Moyses socer, dum genero huiuscemodi cōsilium dedit, Exod. 18. Prouide ex omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus sit veritas: & qui oderint auaritiam: & cōstitues eos tribunos, & centuriones, & quadragenarios, & decanos qui iudicent populum omni tempore. Huic autē propositioni sextam adhibeamus, Non solum prætermorū honestatem scientia, prudentia, & solertia, atq; in primis animi robur necessaria sunt ei qui sessurus est iudex verum etiam expedit nonnunquam eum, qui non est tam ornatis moribus, alteri qui illis abundat, anteferri propter alias dotes, quibus præditus est, ad regendum accommodas. Atq; hoc suo gradu in inferioribus etiam ordinib. ministrorum iustitię obseruandū est. Quin vero in magistratibus nonnullis creandis, & generis nobilitas æstimanda est, quæ nō solum splendorem, verum & auctoritatis pondus secum affert.

Aristot.

Auaritia inter iudicis

delicta primis tenent. Iustinianus.

Iethro.

Sexta cōclusio.

Per hoc solutū restat argumentū prius: Conceditur enim stipendia publica ministrorum iustitiæ, esse reipublicæ, vbi seipsa gubernat, atq; adeò regis, vbi regnū re nihilominus rex debet reipublicæ per iustitiam cōmutatiuam idoneos ministros pp tributa quę illi contribuuntur, quos si non dederit, tenetur illi dāna sarcire. Sed ingerit se statim dubitatio secundi argumenti non facilis an videlicet rex possit hmōi magistratus & officia vendere? Obijcere se.n. videtur statim verbo ipso venditionis, horribilis quædam turpitudo ac deformitas. Quæstionem igitur opus est euoluere, de suisque principijs deducere. Est.n.D.Tho. qui (vt legitur Opusculo, quod inter sua est. 21) interrogatus fœmina Duce Brabantiæ, an liceret illi huiusmodi officia vendere, vel mutuo a Baliuis, & Officialibus aliquid certum recipere, donec ex offi cijs suis eandem summam reficeret? Cui respōdit, licere quidem, minime tamen expedire, aut decere. In quam sententiam Caiet. pro-

Ad primū arg.

Dubiū circa secūdum arg.

Argm̄ a parte negatiua.

D.Tho. interrogatus a Duce Brabantię.

Caiet.

propendet in summa, verbo. Vænalitas. At quia solutio quæstionis huius in diuersa extrema trahitur, dum alij existimant ex naturę rei esse illicitam venditionem, ac si stipendia illa iuraque officialium sua essent propria iure hæreditario acquisita vel acquirenda. Alij vero rem nimium relaxantes eadem officia vænalia perinde arbitrantur atque prædiorum fructus. Mediam sententiam, nescio an falsus constituere curabo, quæ subiectis conclusionibus patebit.

Prima conclu. Prima. Si munia hæc, magistratus & officia per se, nude & absque circunstātijs, quæ vsu veniunt, speculatiue tantum, vt aiunt, existimentur, scilicet vt vere dignis personis venderentur, qui iustitiam recta, bonaque fide administrarent, neque vllum eis offerretur periculum petendi quidpiā aut recipiendi præter ius suum, nihil in se habent quo minus licite vænalia sint.

Probatio conclusio. Probatur: Venditionis huiusmodi iniustitia aut inde existeret, quod spiritualia sunt, & ideo veluti ecclesiastica beneficia gratis cōferēda: impedimentum autem hoc palam est nihil loci impræsentiarum obtinere: si quidem mere secularia sunt, aut quia sunt bona communia veluti præmia eorum, qui literis & probitate pollent atque adeo illis propter seipsos peculiariter debita, sicuti prouentus reipublicæ, vel sicuti in die iudicij bonis debetur præmia. Et hoc iam modo exclusum est, nimirum dum monstrauimus non esse nisi stipendia & mercedem pro seruitijs & obsequijs eorum, qui reipublicæ inseruiunt. Alia autem ratio non apparet iniquitatis huiusmodi venditionis, si nullus aliarum circunstantiarum habetur respectus, ergo est per se licita.

Argumētum prīceps pro auctore. Secundo & maioris claritatis gratia arguitur: Demus rempublicam quæ seipsam, verbi gratia per consules regit. Illa facultatem habet & arbitrium constituendi ex suo ærario singulis magistratibus & officialibus stipendia, tanta vel tanta: ergo quando personam quamlibet huic aut illi officio deputat, cum illa persona nullum prorsus habeat acquisitum ius, potest ei

Obiectio stipendium vel augere vel minuere, ergo eadem ratione poterit illi imponere in tributum quotam partem eiusdem stipendij quam soluat reipublicæ. Et eadem ratione potest illam quotam pretio taxare, atque adeo officium illi vendere.

Dilutio obiectionis. Posset autem hanc nostram conclusionem quis hoc pacto inficiari: Respublica debet æqua iura constituere ciuibus, quæ soluant officialibus. Verbi gratia, pro tali scripto tantum pro sigillo tantum pro subscriptione, &c. Quod si pretium exuperat qualitatem officij, imperare debet ciuibus minora iura & ideo nihil eximere potest ab illo stipendio, atque adeo neque illud vendere, sed remittere ciuibus. Porro autem exceptio hæc & responsio non eneruat argumentū nostrum. Enimuero cōtingere potest, vt expediens ac decens sit tantia iura imponere litigantibus ad resecandas lites atque ad arcendos a tribunalibus ciues, vel quia illud est vnum iustum tributum pro republica. Hoc autem supposito forte ex altera parte nimium crescunt scribæ, verbi gratia, aut prætoris prouentus, ita vt pro dignitate personarum redundent. Illo ergo casu nō video cur nequeat respublica in suam propriam vtilitatem quotam illorum stipendiorum vertere, atque adeo vel locare officium, vel vendere. Exemplum in hisce nostris scholis patet. Iura scribæ ampla sūt & aucta vniuersitate decet illa persolui, factum est tamen plus nimio fructuosum officium: ob idque constituit Vniuersitas sibi capere iura illa, & tabellario certam consignare pecuniam. Profecto non video dum officium prouidetur, quidnam iniuriæ sit, illa conditione ministrum suum recipere. Si vis tantum, sin vero, abi, alius accipiet.

Alia obiectio. Quod si hoc licitum est, licuit etiam totum officium cum sua amplitudine, vel locare, vel vendere, vero præterea exceptionem forsan quispiam obijciat.

Soluitur dubitatio. Esto, respublica quæ per se regitur, hoc posset, rex tamen non item, quoniam merus est dispensator officiorum & ideo non poterit quasi sua illa vēdere, sed tenetur quasi reipub officia dispensare. Attamen obiectio hæc nisi fallor, nullatenus conclusionem nostram expugnat. Rex.n non tanquam dispensator, sed tanquam ipse eadē respub. reputandus. Enimuero non est æstimandus tanquam reipubl. vicarius, sicuti Venetorum Dux, qui sp est a repub. pendens, sed tanquam plenissimam habens ptātem reipub. eandē .s. quam ipsa habebat. Sic n expresse habet legalis, Quod principi ff. de constit. princ. Quod principi placuit, legis habet vigorem, vt pote cum lege regia quæ de imperio eius lata est, populus ei & in eum omne suum Imperium & potestatem con-

tulerit Hac enim lege atque hac de caussa non potest illum vllo pacto dimouere, neque filios iure hæreditario regnandi expoliare, si illud semel illi contulerit, nisi vbi aperta tyrannide regnum pessundaret. Et tunc solo beneficio naturalis iuris quo vim vi repellere licet. Itaque regnum est suum, sicut cuiusque ciuis sua est domus, atque adeo quæcunque facultas & ius reipublicæ penes ipsum est, licet non respublica propter ipsum, sed ipse propter rempublicam sit institutus, & ideo omnia debet in publicum commodum referre. Hinc fit, quod magnates & domini qui sub ditione regia sunt, non habeant ex naturali iure eãdem facultatem officia vedendi, quia Ducatus, verbi gratia, vel Marchionatus non censentur tanquam per se respublica, neq; ad illum absolute pertinet iura quæ subdit so'uunt instituere, sed dependenter a rege. At tenentur ministros iustitiæ decenti stipendio conducere. Verum est, quod oppida & vassalli sunt vera eorum possessio, & ideo si expedierit in bonum commune populi sui quo tam aliquam eximere ab illis officijs, nulla esset iniquitas. Sed est differẽtia inter regem & illos, quod quidquid rex reciperet vel exciperet ab istis officijs reputatur, esse in bonum publicum, siquidem illi incumbit regnum protegere, sicuti si ipse esset respublica, secus autem domini inferiores, non. n. quidquid sibi vsurparẽt ex huiusmodi officijs reputaretᷓ cedere in bonum publicum, nisi ipsi ad tale bonum applicarent, puta ad reparationem murorũ, aut põtium &c. Igitur nullam iniustitiam deprehẽdere inde valeo, si dum rem nude specularemur, rex iura officialiũ pro bono publico venderet, vt prçturam, v.g. aut scribæ officium suis aulicis donaret, qui posſũt alios substituere a quibus aliquam partem susciperent, si fructuum vbertas id ferret, dummodo cunctis incommodis bona fide obuiaretur, scilicet vt qui officium administrarent digno essent, neq; fraudes, neq; latrocinia facerent, quib. prætium quod impenderant, corraderent. Secunda cõclusio. Si res hæc non ita speculatiue, se practice, & per appellationem ad vsus atque ad affectuum absurditatem qui ferme necessario inde sequuntur, consideretur, non solum nunquam aut expedit, aut decet, vtrum secundum moralem prudentiam neque licet. Conclusio hæc multis modis demonstratur. Primum eo ipso quod officiũ res fit venialis, non penditur persona cui venditur meritis, sed pecunia quo nihil potest iniquius esse. Obueniunt. n. tunc plurimum magistratus viris ambitione, & auaritia corruptis, sanguine infimis, absq; prudentia & literis, quo nihil in republica pestilentius est, præterquam quod magistratus indouilescunt. Mox & ratione via sternitur ad diripienda ciuium bona, nam eadem de caussa auaritiæ vitium palliatur. Etenim qui gratis officium receperunt, nisi impudentia insignes fuerint, non audent vltra suum ius pro suo ministerio petere, qui vero coemerunt, occasionem, saltem fucatam habẽt dicendi quod quæ prius emerunt, vendere iure possunt ad redimendã vexationem suam, quamuis reuera nullã habeant excusationem Nam cum iure taxata sint, sua culpa est, si officium emunt ex quo legitime non possunt & pretium & victum cõficere. Quod si officiales huiusmodi & iustitiæ ministri repetundis pecunijs ac rebus, quas contra ius extorquent, sint populo graues, quomodo audebit qui læsus est principem aut dominum cõquesturus adire? immo quomodo dominus non erubescet ministrum corripere, a quo ipse pecuniam prius extorserat, quam ille a plebe deprædatur? Existit præterea & aliud dãnum, quod huiusmodi venditiones afferũt porro quod homines diuertit ab alijs artibus, quas exercere possent vt splẽdidius de rapina viuant. Præterea, & leges ipsæ & iura hac ratione violantur & pessum eunt. Nam scriba, aut prætor, aut quiuis alius officialis, qui prætium empti officij extorquere debet a miseris ciuibus, quoniam putas modo non violabit fidem suam? quam nõ iniuriam intentabit, vt miserorum pecuniam emungat? Præter hæc demum, quando hæc s. cuncta cessarent, cum princeps inferioresque domini pro stipendijs quæ a populo recipiunt, iustitiam administrare teneantur, ita se gerere, vt non solum non eam gratis administrarent, verum neque contenti litigatorum cõtributionibus pro ministris, imperare nouum quoque lucrũ ex administratione iustitiæ sibi extorqueát profecto non potest culpæ absurditate vacare. Hæc omnia sanctissimè Imperator Iustinianus in Authentico illo aureo: Vt iudices sine quoquo suffragio fiant quo maxime ambæ nostræ conclusiones corrobo-

Qui possunt vendere hęc officia.

Discrimẽ inter regẽ & alios ꝓceres reipublicę.

Secũda cõclusi.

Ostẽdiẽ conclu.

Authenticũ aureũ Iustiniani.

roborentur, luculentissime disseruit. Illic enim persanctè iubet, vt personæ quæ publicis officijs addicuntur, singulis sine mercede percipiant, nihil omnino dantes neque occasione suffragiorum. Verba sunt Authentici, Tamen in caussam non adducit, quod illa natura sua vendibilia non sint sed omnibus, inquit, manifestum est, quoniam qui aurundat, & ita administratione emit, non hoc solum, sed & aliud extrinsecus addit, amplius occasione commodi Et sic vno principia illicito dato, multæ subsequuntur rapinæ. Legitur præterea iure communi eadem prohibitio l. Hæc lex ff. ad leg. iul. de ambi. Quapropter & secundũ ius commune Catholici Hispaniarum Reges lege etiam prohibent (vt inter eorum Pragmticas extat) ne electiones officiorum & potissimum scribarum, pretio fiant, eademq Pragmatica auctoritate etiã inuictissimi Cæsaris confirmata est. Tertia conclusio. Cunctis ali;s hos esset pestilentius decorem reipublicę turpius offendens atq. adeo scandalosum, si iudicatus venderentur, aut loca eorum qui regi sunt a publicis consilijs, vt audiui in quodam prouincia extra Hispaniam fieri, nam inde præsentissimum periculum existeret iugulandi præuaricandiq. omnia iura. In locis antem Senatorum vendendis, quos vulgo rectores vocant eo minus absurditatis apparet, quod non vsque adeo sunt iustitię administratores. At vero quia & vrbem suo ordine regunt, & multa publica munia gerunt, aliaq. dispensant, & non unquam in consilium iustitiæ adhibentur non potest non esse incongruum, si non meritorum sed prætij æstimatione eligantur, hoc autẽ est hic apprime considerandum, quod etsi necissitas, legis nescia, principem quãdoq. compulerit huiusmodi loca diuendere, emptores tamen, neq. vllus alius vendendi ius habent hoc enim esset munus eligendi senatorẽ vsurpare, quod rex nemini committit. Quapropter nisi facultate regis obtenta, ad quem electio pertinet, nemini licet quantouis pretio emerit, in alterũ vel numis, vel gratis transferre. Neq translatio, nisi post regis assensu rata haberetur, vllius esset valoris. Quod si quis a rege facultatem transferendi locum suum petierit, nõ explicando venditorem, arbitror sic peccare vendendo vt ad restitutionem pretij teneatur, quia nemini fas est vendere, nisi regi. Vbi autem rex eandem largiatur facultate cessat restitutionis obligatio, non tamen ratio peccati postquam venditio nõ fit in bonum publicum. Subiecerim pręterea quartam conclõnem, Senatores vrbiũ, quibus concessum est scribarum functiones eligere, non solum propter incommoda, quæ secunda ac tertia conclusione expressa sunt, nequeunt vllo pacto pretio suffragia vendere, verum naturę & conditioni suæ functionis illud repugnat. itaq etsi regni iuxta tenorem primæ conclusionis aliquando forte liceret, illis tamen nequaquã pretium recipere fas est. Ratio est quia ipsi non sunt in quos respublica potestatẽ publicam transtulit, veluti in regem, sed sunt meri dispẽsatores & ex priuilegio simpliciter electores, quorum ideo singulariter talem ausum cohibet Pragmatica illa regni citata. Ex quo fit, vt neque possint stipendia iuraque scribarum per modum pẽsionis dispertiri, aut cogere scribam, vt tantum alteri soluat. Ita enim solet inter istos senatores conuenire. Eligamus tuũ hominem, qui tamen meo aliquid rependat. Re vera non auderem tutas asserere taliũ conscientias, hoc enim est pretio estimare suffragium. Quapropter tota pecunia restituẽda est electo scribæ, tanquam per iniquitatem extorta. Quinta postremaq. nostra cõclõ sit. Inter hos omnes iniustissime ac fœdissimè ecclesiastici Antistites huiusmodi munia vænundant. Nam præter absurda, quę superius numerata sunt, scandalo Christianos oculos offendunt. Gratis enim acceperunt, gratis dent, non solum spiritualia, sed secularia quæ ad custodiam spiritualium instituta sunt Haud equidem me latet, neque uero negauerim, quin aliqua iura & munera Antistitib. obuenire possint, quæ antiquissima consuetudine bona fide firmata sunt, vt castatutum. Clemẽtina de electionibus, adnotatur, vbi habetur quidquid emolumenti episcopo pro venerit ex iurisdictione & sigillo curiæ Ecclesiastiacæ vel secularis, futuro successori fideliter reseruandum. Neque denegandum, quin forte litigantibus etiam in curia ecclesiastica æquum sit aliqua minutissima iura imperare ad obuiandum litibus Id tamen multo est moderatius faciendum quam in foro seculari. Fieri enim non potest citra scandalum, immo forsan neq. citra iniuriam, vt sigilli prouentus & subscriptionum tam

Reges Catholici.

Cæsar.

Tertia conclu.

Quæ officia turpius vẽdantur.

Pragmatica regni.

Quinta conclu.

immo dici sint, cum illa testimonia, si ampli episcopatuum fructus spectentur, epi videantur gratuito differentie subditis. In illos enim multo vehementius militat urg. superius, quod cum gratis debeant administrare iustitiam, contenti sint exiguam pecuniam pro ministris a litigantibus extorquere absq. eo, quod inde sibi aliud lucrũ augeant. In calce denique quæstionis postremum hoc verbũ adhibuerim quod auctiora iura litigantium vel imponere vel dissimulare & permittere eo intuitu, vt officium pluris vendatur, scelestius esset iniustitiæ crimen. Ex his ergo solutum restat argumentum secundum.

Ad secũdũ arg.

ARTICVLVS V.

Vtrum in iudicijs dicendis interuenire possit personarum acceptio.

Post hæc quæ de magistratibus, deque alijs reipublicę munerib. atque adeo de iudicantibus instituendis ac dispensandis dicta sunt, consequitur in hoc 5. arti. vt examinemus an etiam in iudicijs dicũdis crimen quoq acceptionis personarũ committi accidat? Videtur enim nullum illic locum attingere. Nam dictum est vitium hoc iustitiæ distributiuæ contra pugnare. Dictio autem iuris ad iustitiam commutatiuã pertinet, siue illam partem spectes, qua inter particulares personas æquitas seruatur, vt quisque quod contulit, recuperet, siue alteram malorum, vindicatricem quæ ad æqualitatem vlciscitur mala, vt supra quæst. proxima declarauimus. Præterea, secundo arguitur. Arist. 5. Eth. pręcipit, vt iniuriæ magistratibus irrogatę acriori animaduersione vindicentur, quam quæ in personas inferioris classis inferuntur. Et Ecclesiast. 4. iubetur. In Iudicando esto pupillis misericors. Vtraq. autem præceptio videtur personas respicere, non ergo in huiusmodi personarum acceptione vitium æstimatur. Tertio si in iudicijs acceptio personarum versari posset, nunquam deberet quidpiam illuc admitti, quod ab gratiam attineret, nã certe cũ iudex gratuito quidpiam concedit alteri partium, videtur personæ respectu illud facere, consequens tamen falsum apparet, nam primũ videtur ratio postulare, vt ibi iudici copertũ est innocentem dolo malo deferri, possit in eius fauorem multa tũ indulgere, tũ dissimulare, quę in fauorem nocentis non posset legime, Adde quod & extra hunc casum in arbitrio iudicis apparet esse positum vt infra latitudinem iuris possit terminos quandoque protendere, quandoq. pertingere, hisque & alijs modis, & parti vni præ altera fauere in his, quę lex nõ vetat. Et tertio, supremus princeps potest vitam nonnunquam vni reo donare, quam alteri simili denegat, esto vterq. condemnatus esset capitis. Quarto demũ arguitur. Occurit nonnunquam ius dubium de quo varie inter doctores opinatur tunc ergo facultatẽ videtur iudex habere vt amicitiæ, caussa nũc secundũ vnam opinionem sententiam ferat, post vero contrarie secundum alteram intuitu etiam personæ, ergo personarum acceptio non semper est in iudiciis illicita. In contrarium autem est illud Prouerb. 18. Accipere personam in iudicio, non est bonum.

Primũ argu. a parte negatiua.

Arg. 2.

Arg. 3.

Arg. 4.

Quęstio hæc facilis expeditionis est, porro quę vnica absoluitur conclusione. Acceptio personarum in iudicijs dicundis sæpenumero committitur, eademque scelus est, & immane crimen. Probatur. Iudicium est recte iudicatio iusti atque iniusti, puta qua rei duntaxat caussis sincera & candida ratione perpensis, æqualitas tam inter personas quæ per dationem & receptionem in ęqualia habebant, constituitur, quam inter crimina atq. supplicia. Hoc autem iudicium corrumpi consueuit quoties non ad caussam, sed ad personam, eiusve preces aut pretium, aut ad odium, vel fauorem conijcitur oculus, sed hoc personam accipere seu respicere, potest ergo tale vitium in huiusmodi iudicatus obrepere. Quocirca præiudicium inde nomen trahit, quod iudicium ante caussarum legitimam cognitionem præcipitatur. Immanitas autem huius criminis inde proditur, quod cũ iudex (vt 5. Ethico. auctor est Aristot. vnde id Cicero li. de Legibus, desumpsit) cunctos sit vsque adeo iusti. vt eũdem iustitiam ipsam appellauerit animatam, nulla esse potest prætensior pernicies, quã a iudice iustitiam corrumpi. Est enim perinde ac si ipsa se iustitia suis manibus dilaniaret, aut certe si ratio ipsa cõtra seipsam ageret.

Vnica conclu.

Probatio conclusiõis.

Immanitas criminis huius.

Aristot.

Cicero.

ageret Debet enim iudex(vt ibidem ait Cicero)non vt homo, sed vt ratio dominari, vtpote ad quem ita concurritur, vt ad uiuam ipsam rationem, atque adeo ad loquentem æquitatis normam. Ob idque (vt in art.1. ex eodem Aristotele dicebamus) neque admittenda est in iudicium ratio illa commouendi affectibus iudicis animũ neque ille debet nisi causis corporeis oculis iudicare, ne personarum aspectus eum commoueat, tantũ abest,ut vel aures precibus vel largitionibus manus ei liceat aperire. Quapropter nulla est bene instituta respublica,in qua non sint acerrimæ pœnæ in iudices decretæ,qui largitionibus viciari se corrumpique sinunt.

Ad primũ arg. D. Tho. Ad primum ergo argumentum respondetur cum Diuo Thoma, quòd iudicium, si rem ipsam iudicatam spectes, vtriusque iustitiæ rationi commune est, potest enim iudicio definiri, & quemadmodum bonorum communium facienda sit restitutio, & quo quisque pacto aliena repenset, sed tamen si formam consideres & ipsa etiam iustitia commutatiua imaginem quandã distribitionis gerit, quatenus iudex ab altero capit, quod alteri tribuit, & ideo illic potest acceptio personarum latitare. Ad secũdum ar. Secundum autem argumẽtum iam superius dilutum est,nam acerbior vindicatio iniuriæ principi magistratuive illatæ nihil cũ acceptione personarum habet commune, immo cum personæ dignitas quantitatem iniuriæ augeat, æquitas est, vt supplicium cumulatius sit. Sententia vero Ecclesiastici per alteram Exod.23.moderanda est. Debet enim iudicem commiseratio pauperum nonnihil mouere,hoc tamen intra iustitiæ limites,nempe vt tanta sit misericordia in pauperem, quanta sufficit eum a potentia diuitis protegere. Sed quia potest etiam commiseratio exorbitare, admonemur. Exod.23. Pauperis quoque non misereberis in iudicio. Ad tertium ar. Solutio autem tertij argumenti meditationem desiderat considerationem, haud enim dubium est quin vsq; ad gratuita valeat nonnunquam inserpere personarum acceptio. Gratuita námque appellamus illa quæ iudici iure licent. sunt autem huiusmodi nonnulla, nempe quæ cum lege non sunt determinata suo arbitrio relinquuntur. Ad primũ mẽbrum. Igitur ad primum membrum illic designatum respondetur primum, quòd re dubia an accusatus,innocens sit, non licet iudici in eius fauorem contra tenorem iuris perpendere, tum quòd alias periculo se errandi exponeret, tum etiam, quod esset ansam iudicibus porrigere ad libitum suum arbitrandi ac subinde calidè innectendi fraudem. Prima propositio. Vbi vero rei innocentia in propatulo illi sit, nõ solum poterit, sed etiam decebit in gratuitis, quæ iure non sunt cohibita, innocenti quam fieri potest maxime poterit, citra scandalum tamen fauere, non tamen liberum illi erit legis necessaria prætermittere, aut dissimulare, propterea quòd cum sit legum custos, debet secundum allegata & probata iudicium ferre. Secũda propositio. Adiecerim tamen huic secundum propositionẽ quòd prætermittendo aut violando iura in fauorem manifesti sibi innocentis licet delinquat etiam nonnunquam mortaliter,tum contra officium suum legem præuaricando tum etiam propter scandalum ad restitutionem tamen nequaquam tenetur actori,quia nihil quod suum esset, illi abstulit. Tertia propositio. Tertia propositio. Nunquam neque in gratuitis inclinare liberum est iudici contra innocentem, hoc enim esset iniquitatem fouere. At verò vbi iustitia vtrinque dubia sit tunc non est apertum vitium in his, quæ mere sunt gratuita, alteram partium alteri anteferre, dummodo citra scandalum fiat, & citra alterius damnum. Nam si in fauorem amici tempus probationis, aut alios terminos prorogauerit vt alter expensas maiores faciat aut temporis diuturnitate lassatus lite abeat iniuria est. Quod si gratuitum huiusmodi beneficium pecunia vendat hoc quidem,præterquam quod semper est iniquum, insigniter fœdum est. Obiectio. Quin vero addiderim, nisi id quod lege conceditur,temperatissime fiat, illico in acceptionem personarum vergere. Dilutio. Quod si contra arguas huiusmodi vitium non existere nisi contra iustitiam, id negatur,immo & contra æquitatem committitur,& iniquitate non caret, quòd gratuita omnia in fauorem vnius partis congerantur,restitutio autem non habebit locum nisi vbi lex concutiatur. Ad tertium mẽbrum. Ad tertium denique membrum respondetur, neq; carere semper acceptione personarũ vbi princeps gratis quibuspiam condemnatorum uitam,aliudve suppliciũ remittit,quod similimis denegat. Enimuero quamuis non iustitiæ rigor, æquitas tamen violatur,atq.

id consideratius prælatis præfectisque Ecclesiastici, & maxime in religionibus animaduertendum est, ne in legum dispensationibus etiam quæ iure illis licent, aut in pœnis relaxandis sint personarum acceptores, nam profecto & in his quoque culpa hæc obrepere assolet. Adquartum argumentum eodem ferme pacto respondetur haud enim dubium quin & vsus ille impingere possit in acceptionem personarum. Igitur in primis necessarium semper est sententiam secundum probabiliorem opinionem subscribere, etiam si altera sit probabilis. Inspeculabilibus nanque scholarum disputationibus nullum inde conflatur periculum quod quispiam minus probabilia ingenij gratia defendat, in practicis vero quæ aliena iura respiciunt nefas est iudici infirmiorem opinionem sectari: sicuti & medico in practica ex qua salus pendet infirmi, ac multo magis Theologo in his quæ sunt fidei. Quin vero index aliter faciens restitutioni fieret obnoxius. Ex quo fit, pessime sibi communique bono consulere iudices atque etiam medicos, qui postquam semel vnam opinionem imbiberint nulla ratione possunt ab illa dimoueri, cum tamen ne iniuriam alijs intentarent posthabere tenerentur honorem proprium, & ad alteram, cum primum probabilior appareret, commigrare. Secunda propositio sit, vbi pariles esse omnino contingerit opiniones non esse apertum scelus nunc vnam nunc alteram opinionem amplexi, vix tamen carere potest scandalo. In his autem cunctis vigilanter cauendum est ne vel amicitia vel quicunque alius affectus caliginem intellectus offendat ut eam opinionem probabiliorem iudicet, quam pro sua libidine mallet.

Adquartum membrum.

Prior propositio.

Posterior probatio.

ARTICVLVS VI.

Vtrum in priuatis honoribus deferendis interuenire possit personarum respectus.

NOn satis est de publicis communibusque honoribus dixisse, nisi in hoc sexto articulo de illis etiam sermonem subijciamus, quia a priuatis personis sibi inuicem deferuntur. Videtur enim nulla in his posse vsu venire personarum acceptio. Enimuero cum hoc vitium solius sit iustitię inimicum videtur non protendi vsque ad gratuita, qualis est vrbanitas & comitas in multis honoribus. Quoniam si quis digni honorem deferat, nemini iniuriam facit, dumtamen eosdem honoris nutus ac titulos erga indignos quoque vrbanitatis gratia ostendat. Secundo arguitur. Et si honor, vt omnis philosophia proclamat, soli debeatur virtuti, tamen multi sunt praui quibus honor lege defertur, vt prælati, parentes, senes, & illustres, etiam si corruptis sint moribus. Contra hæc nihilominus nos Iacob capitu. 2. suæ Canonicæ, sub hisce verbis instituit. Si introierit in conuentum vestrum vir aureum annulum habens in veste candida, intrauerit autem pauper in sordido habitu, & intendatis in eum, qui indutus est veste preclara, &cęt.

Primum arg.

Argu. 2.

Hanc quæstionem ob hunc præcipuè locum Iacobi submouimus, vt exploremus quale peccatum sit indignis personis ob humanas secularesque caussas honorem exhibere. Sit ergo prima conclusio. Etsi honos reuerentia sit cuique ob suam excellentiam exhibita, tamen id cui propriè & singulariter honor debetur, est virtus. Huius sententiæ 4. ethic. cap. 3. auctor est Aristo. vbi ideo subiunxit, honorem maximum esse externorum bonum, quo re vera solus bonus dignus est, Atque eandem ob rem lib. 1. docuerat a viris probis elegantes honorem expetere in testimonium virtutis. Ob idque honor a voce. Honestum descendit honestas autem vni competat virtuti. Quapropter Roman. ille Marcus Marcellus ea lege Honori in media vrbe templum erexit vt nemini illuc nisi per ædes Virtutis pateret aditus. Et de Christo præcinit regius Psaltes. Gloria & honore coronasti eum Domine Et Paulus ad Tim. 1. Regi seculorum immortali, &c. honor & gloria. Atque eiusdem duobus membris ad Roman. 2. sempiternæ illius fœlicitatis qualitatem expressit dicens. Hi qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem, &c. Secunda conclusio. Nihilo secius præter virtutem sunt quoque aliæ excellentiæ, quarum ob caussas hoc seculo mortalibus honores debentur, nempè primum propter diuinam repræsentatio-

Prima conclu.

Aristot.

Marcus Marcellus.

Paulus.

Secunda conclu.

tionem, veluti principibus & magistratibus qui Dei personã gerunt. Vnde Arist. eod. loco 4. Ethi c.3. honore digni censentur qui in potestatibus sunt constituti. Et li. 5.c.6. Honor est merces & præmium magistratus. Eundemque dominis serui debent, iuxta verbum Pauli ad Timot. 6. Quicunque sunt sub iugo serui dominos suos honore dignos arbitrentur. Mox debetur honor in testimonium alienę virtutis, Qua ratione honoramus, illustres & sanguine ingenuos quippe quorum maiores arbitramur virtutis gradibus sublimem, conscendisse locum. Et multo iustius parentibus, qui nos genuerunt & senibus. Nam Leui. 19. præcipitur Coram cano. capite consurgere & Honora personam senis. Tametsi legamus Sapien. 4. Senectus venerabilis est, non diuturna neque annorum numero computata. Caniaũt sunt sensus hominis & ætas senectutis vita est immaculata. His igitur honorem deferre, etsi virtus eisdem absit, nulla est personarum acceptio, quia causa non deest honoris. Quocirca Prou. 26. sicut qui mittit lapides in aceruum Mercurij, ita qui tribuit insipienti honorem Id quod non modo Sanct. Thoverum & alij sui ordinis egregij auctores sic interpretatur, vt aceruus Mercurij calculorum congeries censeatur, quibus in subducendis rationibus dati & accepti negotiatores vtuntur, propterea quod eiusmodi rationem Mercurius habebatur Deus. In huiusmodi nanque supputationibus pro libito, immo casu vt manui occurrerit lapillus, qui modo valet vnum, instituitur in denarium, ac subinde vt centum valeat aut mille. Sic licet quispiam absque meritis magistratum euehatur, locus tamen faciat eum honore dignum, tametsi, secundum Hebraica lectionem sensus longe sit diuersus. Habetur enim apud Hebræos, sicut qui mittit lapidem in palma fundę, videlicet vt vi eum sursum contra eius naturam eiiciat, sic qui insipienti, hoc est, meritis vacuo, honorem tribuit. Tertia conclusio, quæ mentis Iacobi interpres sit. Etsi diuites ratione loci honorare quem in republica sublimem habent, officium sit, tamen intuitu tantum diuitiarum eisdem honorem deferre peccatum est acceptionis personarum. Prior pars tum ex superioribus colligitur tum etiam & Arist. assertio est 4. Eth c.3. vbi cõ iunctim affirmat honore dignos censeri eos qui in potestatibus sunt, & diuites, Secunda tamen particula asseritur à D.Tho. 2.2. q.63.ar.3. vbi tamen nullam subiunxit causa quam quod ei elici vt ex verbis Iacobi, licet quol. 10 art. 12. emuntius eum exponat. Sed re vera neq. ratio deest naturalis quæ illi patrocinetur. Enimuero diuitiæ seorsum existimare nullam præseferunt excellentiam honore dignam, honorabile enim & laudabile (vt 1. Ethi.c. 11. Aristot. differit) penes hoc differunt, quod sola illa quæ sunt per se bonam quippe quæ honesta dicuntur, honore sunt digna, vtilia vero, sunt illa, quæ non per se, sed ad aliud relata, bona sunt, & ideo laudari quidem possunt, honora, i. vero, non item diuitiæ autem nihil boni obtinent præter vsum. At vero expedit acerbitatem conclusionis temperare. Intelligenda quippe est non de his extrinsecis quibuslibet honoris signis, sed de veris honoribus. Honor enim legitimus est quando signa hęc extrinseca vt capitis detectio, & humiliatio tanquam testimonia exhibentur intrinsecæ existimationis, atque hęc esset personarum acceptio videlicet si diuiti aliorum omnium meritorum vacuo taliter ex animo haberemus honorem. Et hoc est quod Iacobus condemnat. vnde subdit. Nonne iudicatis apud vosmetipsos, scilicet dum pauperibus diuites præfertis & facti estis iudices cogitationem iniquarum? Ecce ergo peccatum iudicare diuitem ob suas diuitias pauperibus vera dignitatem præstare. Ostendere autem diuitibus extrinsecus citra internum iudicium talia signa, vt loco cedere, caput aperire, inuitare, &c. nullam habet rationem culpę, sed est triuiali vrbanitati conniuere. Quod nisi faceres, insolens haberetis. Vnde Au glos. ibidem, si hanc distantiam sedendi & standi ad honores Ecclesiasticos referamus vt diuites pauperibus (in conferendis scilicet sacerdotij.) anteferantur, non est inquit putandum leue esse peccatum. Et infra. Si autem de quotidianis consessibus loquitur, quis non id peccat? Non tamen peccat nisi cum apud semetipsum intus ita iudicat, vt ei tanto melior quanto ditior videatur. Hoc enim videtur significasse subdendo, Nonne iudicatis vosmotipsos, &c. Hæc in glossa.

Ad primum igitur argumentum respõdetur. Primò quod non est gratuitis haben

[Left margin notes: Paulus. — Explicat locus prouerbiorũ elegãtissime. — Altera explicatio iuxta elegans. — Tertia conclu. — Prior pars probatur.]

[Right margin notes: Aristot. Posterior pars probatur. D.Tho. — Aristot. — In quo differũt laudabile, & honorabile — Tẽperatur posterior pars cõclusionis. — August. — Explicat plane locus D. Iacobi. — Ad primũ arg.]

dum, sed contra iustitiam interpretandũ, quod diuites vel alios quoslibet in quibus nihil virtutis aut legitimæ excellentiæ existit, quispiam animo reputet secundum rei veritatem alijs anteferendos, qui virtute pollent aut alia dignitatis excellentia. Secundo & hoc quoq. mente speculandũ est, quod & in gratuitis honoribus acceptio cõtingere potest personarum, Nam illos honoris titulos qui dignis debentur. sic eulgare ac demittere vt indignis quoq. adscribantur, non caret iniuria, quæ dignis irrogatur. Enimuero cum honor in excellentia consistat, quando honoris nomen ex æquo in commune omnibus inuulgas, facis tunc illud non esse honoris nomen, ac subinde dignos iure suo depellis. Verbi gratia si eodem titulo & Antistitem salutares quo simplices sacerdotes, eodemque magnatem atq. plebeium magistrum ac discipulum, nobilem & ignobilem. Secundum autem argumentum conclusio secunda abunde dissoluit. At vero regi honores pro libito inter ciues impartire liceat, & quartus partim articulus declarauit, & subsequens id faciet plenius.

Ad secũdũ arg.

ARTICVLVS VII.

Vtrum in tributis exigendis peccari possit acceptione personarum.

Primũ argu a parte negatiua.

SVperest postremo in hoc 7. art. de tributis verbũ adijcere, Vtrum & in illis quoq. vsu venire possit personarum acceptio? Existit enim a parte negatiua primum arguitur. Acceptio personarum in bonorum distributione committitur, tributorum aut exactio bonorum communiũ collectio est, & accumulatio, potius ergo (vt nomen sonat) est contributio quam distributio. Atq. adeo illic nulla esse videtur personarum acceptio. Secunda arguitur. Cap. licet multum extra, de censio iubetur ratiorem haberi cæci, ne tributorum iugo affligetur, & ff eo. tit. l. ætatem sancitur quoq. & ætatem esse considerandam, nempe vt neq. pueri, neq. senes census soluant. Et tertio arguitur. Nobiles tributorum exactione liberantur, quos rex pro suo arbitratu creare potest, ergo acceptio personarum

Arg. 2.

Arg. 3.

non est in huiusmodi tributorum exactionibus illicita. In contrarium tamen est quod principes populum tributis vexantes neque tam ob caussas legitimas, quam propter odia vel fauores, eadem exigentes, non solum apud Philosophos & seculares Historiographos, verum & in sacris pessimę audiunt. Hanc enim ob rem (vt 3. Reg. 12. sacra refert historia) Roboam maxima fuit regni portione mulctatus, quod præ patre suo moliebatur plebi graue iugum imponere.

Roboã.

Quamplurima tributorum nomina iuris prudentes multiplicant, quæ inter alios Syluester sub verbo, Gabella, propemodũ connumerauit, vt pensio, quæ dñia pendendo, hoc est soluendo. guidagium, &c. Quatuor tamen ad rem spectantia huc accersiuimus. Primum est census quod a cẽsendo deriuatur, eo quod recenseri facultates debent, quo inde tributa pro earum ratione soluantur, vt habetur l. forma, de censib. At vero peculiare nomen sit ab alijs distinctũ pensionem illam singulariter significat, quam ciues vιritim pro capite principi pẽdunt, hoc enim est de quo Iudæi Christũ sciscitabantur, vbi quærebant, an liceret Cęsari censum soluere? Tributa enim quę pro defensione & gubernatione Reipublicæ imperabant, tribuere nihil recusabant, sed illud, quod iugum subiectionis designabat a qua ipsi se liberos arbitrabantur tanquã filij Abrahæ. Vnde alibi, Nos filij Abrahæ sumus & nemini seruiuimus vnquam. Huiusmodi autem census inter Christianos principes non est vsu frequens, eo quod ad superbiæ tumorem potius & ad auaritiæ sitim attineat, quam ad publicorũ sumptuũ necessitatem. Satis nanque se ciues subditos profitentur, cum alia iusta capessunt. Illam ergo ob caussam Cæsares describi orbem iubebant. Vnde Dauid (vt 2. Reg. 24. memoriæ proditum est) inde tam acerbas dedit pœnas numerati populi. Atque huc referebatur quod Christus interrogauit, Cuius est imago hæc. s. numismatis, quasi solũ in signum subiectionis & adorationis Cæsaris, illud exolueretur Tributũ autem (vt nomen ipsum sonat) a tribuendo seu contribuendo dicitur, eo quod quisque stipem tribuat. Et quoniam antiquitus illa stipum contributio non fiebat nisi ad alendum publicum militem, inde etiam stipendiũ deriuatũ est. Vtrunque

Syluest.

Quatuor tributorum noĩa.

Census. Qđ tributum erat aquo se Iudæi exonerare cupiebant.

Dauid.

Tributũ

que

que habetur le ager. ff. de verb. & rer. signific. Differt ergo tributum a censu tam ratione materiæ, quam ratione finis. Tributum enim de terræ nascentibus in subsidium Regis vel reipublicæ contribuitur, census vero de capite ad profitendam subiectionem. Tertium autem genus pensionis est vectigal, ab vtroque differens, sine pariter & materia. Soluitur enim de mercimonijs quæ vehuntur negotiationis gratia, ad murorum, pontium, atque id genus publicorum operum refectionem. Dicitur ergo a vehendo vectigal, idemque a portu, portorium, quia portiori soluitur. Quare in oratione de prouincijs consularibus vtrunque Cicero coniungit, vectigal ac portorium, indeque Hispanè *Portazgo*. Quartum tributum est pedagium, materia idem vectigali, quia ex mercemonijs soluitur, fine tamen distans quia custodiæ viarum, quæ latronibus aut hostibus sepiuntur, dicatum est. De his ergo cunctis sit prima conclusio. Hæc omnia pensionum genera si ob prædictas caussas imponantur iustæ sunt, debenturque adeo principibus a ciuibus in conscientia, iuxta verbum Pauli ad Roman. 13 Ideo necessitati subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo enim & tributa præstatis, ministri enim Dei sunt. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal. Et refertur ad hoc propositum in decreto Augustini extra, de censibus, capitu. Omnis. Aiecit ergo Paulus Dei esse ministros, vt intelligamus ab eius numine deriuari legem soluendi tributa ad alendos principes. At uero (vt illic bene Diuus Thomas adnotauit) nihil in præmium debent expetere, sed solum ad sustentationem status & necessarios sumptus. Nam (vt ait Aristot. 5. Ethico. capitu. 6.) proprium præmium principis, est honor, quoqui non est contentus, tyrannus est: Honorem autem illum Christiani non ad humanum qui vanus est, sed ad diuinum, qui in cœlis nos manet, referre debent. Secunda conclusione est. Si tributorum onera non pro ratione cuiusque facultatis & substantiæ, aut pro ratione vecturæ ac negotiationis, aliusve legitimæ caussæ, sed alius intuitu, quæ ad rem non pertinet, exigatur, acceptio est personarum. Id quod non tam crebrò principi contingere potest, quam ciuitatis quæstoribus & senatoribus, qui ideo restituere tenentur, si fraude aut vi vtantur vlla. Principi enim aliud periculum imminet, nempe auctiora exigendi, quam pro regni necessitate. Hæc enim semper pensanda est, vt cessante tributi caussa, cesset & tributum. At quò aliquod specimen legitimæ formæ tributorum exhibeamus, sit tertia conclusio. Tributa facultatibus potius, possessionibus, ac negotiationibus imponenda sunt, quam personis, nempe vt quò quis bonis locupletius abundant, aut plus lucratur, plus soluat, non quò plus indiget. Caussa autem huius explicandæ conclusionis, illud tributi genus, quod non modo Hispaniæ, verum & in alijs quoque prouincijs in vsu est, explicemus. Id nostrates *Alcaualam* vocant, Hæc enim tributi forma a cētum paulove pluribus hinc annis ortum apud nos habuit, idque iusta de caussa: nimirum dum Rex Alphonsus regnum Granatæ bello petebat. Post vero non modo durantibus, uerum crescentibus belorum malis, factum est perpetuum. Et habet quidem nonnullam uectigalis imaginem, pro eo quod ex mercimonijs quoq; soluitur. Differt tamē latiori materia, quia non solū ex illis, quę a loco in locum transuehuntur, sed ex rebus quibusq; venditis corraditur, a cuius præterea solutione neque nobiles eximuntur. Quin & fine quoque differt. Quoniam non ideum reficiendis muris ac pontibus adscriptum est, sed publicis regis sumptibus. Haud tamen inde iniquitatis condemnandum est, quòd nouum sit. Nam dum tributa alia facultatibus ciuium, & negotiationibus imposita alendo regi sustentandæque reipublicæ non sufficiunt, necesse est alia uia id prouidere. Neque uero ideo arguendum est iniustitiæ, quod nobiles etiam comprehenderet. Enimuero cum plebes reliqua potis non sit tam immodicos ferre sumptus, æquitas fert ut nobilium auxilio eleuetur. Hoc tamen iniustitiæ specimen præ se fert, quam lex Vniuersi. C. de uectiga. cauere in tributis iubet, nempe ne pro his rebus, quæ ad usum proprium pertinent, exigantur. Enimuero quod coemptores, qui ut reuendant coemunt, quotam venditionis exoluant, rationi profecto consentaneum est. Illis enim idem est, lucrum, quid agricolis, fructus, sed tamē quod qui vt propriæ necessitati succurrat, domum suam,

Differētia inter tributū, & censū

Vectigal. Interstitiū inter vectigal cēsū, atq; tributū.

Vectigala vehēdo dicitur.

Cicero.

Pedagium.

Prima conclu.

Paulus.

August.

D. Tho.

Aristot.

Secūda conclu.

Tertia conclu.

Tributū quod apud Hispanos. Alcauala uocitetur.

Rex Alphōsus.

Interest īter hoc tributi genus & uectigal

Iniustitia huius tributi.

suam, aut rem aliam vendit, tributum pendat, & lex illa, & ratio reclamare videntur. Nam tunc non qui plus habeat, plusue lucratur, sed qui pluris eget, amplius soluit. Cæterum, re vera nisi bellorum necessitas in caussa fuisset, vt fructus huius tributi diuenderentur, via erat paratissima substentandi regni, regisq; ærarium. Id tamen nõ potest non monstrũ apparere, quod ciues ciuibus tributum soluant, illudque maximè quod regi penditur in commune bonum. Cui & aliud adiungitur incommodũ videlicet, quod miseri ciues, quibus seruitia imperantur, inde grauius premuntur. Nã quantum venditur, tantum ipsi replere coguntur. Etenim cum sumptuum necessitas in dies magis ac magis regi crescat, necesse est populum multis nominibus in dies molestius vexari. Adde quod domini quibus huiusmodi tributum venditur, ad rigorem illud exigunt, vt decimum quemque numum exactissimè exposcant, cum tamen rex vix vnquam vigesimum percipiat. Et profecto quamuis decima sit consignata, tamẽ nisi vbi vrgens regni necessitas illud postularet, nimis graue esset, tributum hoc ad rigorem exigere. Quod quidem rex sanctè animaduertens, de huiusmodi quota solet cum regno componere ac pecisci, vt remissior fiat pensio ac tolerabilior, quod tamen inferiores domini non faciunt. Huic autem & aliud accedit damnum, quod cũ leges exigendi huius tributi, si regij tantum quæstores existerent, tollerabiles sint, tamen reliqua quæstorũ turba in fraudem populi illis abutitur, vt illa vexatione non decimam tantum, sed plusquam octauam extorqueant. Nihil contra regum necessitatem obmurmuro, quæ legem non habet & eorum iustos animos cogere potest, sed rei tantum naturam explico, vt si possibile esset alijs vijs publicæ necessitati prospisci, ab huiusmodi alienationibus publici ærarij caueretur. Puteus enim quotiescunque opus fuerit exhauriendus est, uenas tamen fontium pręscindere ius naturæ non sinit. Quod si quis instantius sciscitetur, an, hæc tributa sic in conscientia debeantur vt quisq; neque a quæstore neque a portiore requisitus teneatur vltro ea offerre? Respondetur primum, nemini licere latenter exactorem eludere, nisi vbi parentissima esset vectigalis iniuria. Secundum membrũ responsionis sit, quod dum hæc magno cũ rigore exiguntur, satis est quod quisque dũ tributum petitur, soluat obedienter, maximè vbi debitum non est magni momenti.

Per quã apta similitudo.

Dubitatio.

Solutio.

Quarta conclu.

Quarta conclusio. Nulla est personarum acceptio, si nobiles & id genus a tributorum solutione eximantur tum ob maiorum clara gestorum stemmata, tum quia reipublicæ tuendę designati sunt. Quin vero & assertioni huic subiecerim, quòd potest rex vrgente regni necessitate huiusmodi honores vendere, si tamen duo caueantur. Primum, ne adiunctam habeant iustitiæ functionem aut administrationem aliam, aut gubernationem, vt articul. 4. de senatoribus dicebamus. Mox, ne id fiat in aliorũ iniuriam. Potest inquam tali ingruente necessitate rusticos & humiliter natos pretio tributorum libertate donare. Nihil enim inde iniustitiæ contrahi ur. Et fauere videtur l. hoc iure. ff. de donationibus, & l. si pollicitus. ff. de pollicitatio, quibus permittitur pollicitatio, quæ gratia obtinendi publici honoris fit: sed tamen hoc cauendum est, ne tributum, quo vnus leuatur, onerentur reliqui oppidani, sed excipiatur a summa quam oppidum soluit.

Ad primũ arg.

Per hæc ergo solutum est primum argumentum in frontispicio ante quæstionem obiectum. Enimuero vt in distributionibus sic & in contributionibus existere potest personarum acceptio. Ac subinde diluta sunt reliqua duo argumenta, quoniam æquitas misericordiæ cæcis ac truncis patrocinatur, ne miseris afflictio addatur. Et de nobilibus quarta conclusio respondit.

Ad alia duo argumẽta.

Finis Libri Tertij, de Iustitia & iure.

FR.

FR. DOMINICI SOTO

SEGOBIENSIS, THEOLOGI,

Ordinis Prædicatorum.

Liber Quartus de Iustitia & iure.

PROEMIVM.

DE altera iustitiæ specie, quæ è ratione ad distributiuam ponitur, nempè de iustitia commutatiua, sermonem nobis ineuntibus operæpretium prius est de duobus eius præambulis videlicet primum de rerum dominio, mox de earum restitutione, hoc quarto libro disserere. Enimuerò dominum huiusmodi rerum, earumque diuisio, basis fundamentumque est omnium contractuum conuentorumque & pactorum, quæ per commutatiuam iustitiam celebrantur. Ac perinde cuncta quæ huic virtuti aduersantur vitia, violationes quædam sunt & corruptelæ dominorum rerumque possessionum. Quæ subinde iniuriarum genera contractaque debita restitutionis beneficio repensari debent. Quinque ergo conuenit de rerum dominio disputare quæstiones Primam de re ipsa, deque eius subiecto. Secundam, de eius obiecto, nempè quotuplex sit. & quarum rerum. Tertiam de dominiorum diuisione ac legitima translatione. Quibus subinde de singularibus quorundam dominijs quarta adhibetur disputatio. Ac demum quinta de dominiorum translationibus. Sit ergo primus quæstionis titulus. Partitio libri.

QVAESTIO PRIMA.

DE DOMINIO IN GENERE.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum dominium idem si quod ius & facultas rerum.

QVÆSTIO præsens in duos articulos secari se postulat, quorum alter definitionem dominij, alter vero subiectum nobis cõstituat, Quæritur ergo, an dominium idem sit quod ius facultasque rerum? Et arguitur a parte affirmatiua. Ius idem est, quod facultas disponendi de rebus, libereque illis vtendi idem autem prosus videtur esse dominium. Secundo, Mendicantes monachi quoniam ius habet vtendi, cibis, vestimentis, atque alijs vtensilibus vsque ad rerum ipsarum consumptionem, dicuntur esse earundem rerum domini, vt Ioan. 22. in Extrauagan. ad conditorem, concludere sibi videtur, nulla ergo restat ratio discriminis inter ius & dominiũ. In contrarium autem est, quòd dominus, & seruus sunt correlatiua. Instit. autem de iure persona. distinguuntur homines in liberos & seruós, ergo illic denotatur quod liberis preest, licet habeat ius illis imperandi,

Primũ argum.

Arg. 2.

Ioa. 22.

di, non tamen habet eorum dominium.

Duo proposita argumenta duo nobis membra designant. Est autem illico in quęstionis introitu adnotandum hanc vocem, Dominium non esse tam vsu frequẽtem apud oratores & priscos Latinos, quã dominatus, ac dominatio, quę quidem duæ voces in malum crebrius apud illos, quam in bonum vsurpantur. Significant enim quandam tyrannidis effigiem, videlicet quando quis in rem suam abutitur sibi subditis. Vnde Cicer. Tuscul. quæst. lib. 5. de Dionysio, Dum, inquit, duo & viginti natus annos dominatũ occupauisset, &c. Et lib. 2 de Oratore: Brutus populum Romanum dominatu regio liberauit. Nam illa quorum homines domini sunt, facultates dicuntur Latine, ac substantiæ, & possessiones. Sed iurisconsulti sunt, qui hac voce vtuntur, ad significandum id quod pariter vocant proprietatem rerum, quæ ab earum possessione distinguitur, atque ab vsu & vsufructu. Neque vero vox hæc secundum hunc significatum ceu barbara aut inusitata habenda est. Versatur namque inter illustres Latinos, vt apud Varro. de re rustica lib 2. In mercando in emptionibus & traditionibus dominium mutant: Et habetur in sacris literis, vt Thobiæ 8. Fecit hãc scripturam, vt pars dimidia quo superat, Thobiæ dominio deuenire. Et 1. Machab. 11. Rex Ptolemæus obtinuit dominium ciuitatum. In iure autem vsurpatissimum verbum est. Extant quippe in Digesto Nouo, lib. 3. distincti tituli de acquir. rerum dominium & de acquir. vel amitten. possess. At vero circa vocis descriptionem plus operæ insumunt iuniores, quam opus esset, vt puta Gerson de potestat. Eccl consid. 13. & tractatu De vita spirituali, lect. 3. cui plurimum astipulatur Conrad. tract. 1. de contract. & aliorum nonnulli 4 distin. 15. Primum enim omnium aiunt isti ius bifariam accipi. Primo pro lege, quo significatu dicimus, Ius Ciuile, & Canonicum. Secundo, pro legitima potestate, qua quis fungitur in personam aliquam vel rem. Deinde aiunt dominium idem esse prorsus, quod ius secundo modo acceptum. Quapropter dominium, inquiunt, est potestas seu facultas propinqua assumendi res alias in suam facultatem, vel vsum licitum, secundum iura rationabiliter instituta. Sic isti de dominio loquuntur, an vero proprie, id perpendamus. Primo, pro eodem vsurpari iuris nomen ac dominij, reuera voces ipsæ ægrè ferunt. Ius nanque vt supra visum est, idem est (vt ait lib. 5. Isidor.) quod iustum. Est enim obiectum iustitiæ: puta æquitas quam iustitia inter homines constituit, dominium autem facultas est domini (vt nomen sonat) vt seruos vel in res, quibus suo arbitratu, ob suum quæ commodum vtitur. Fit ergo vt ius non conuertatur cum dominio, sed sit illi superius & latius patens. Habet enim vxor ius quoddã in maritum: iuxta illud Pauli 1. ad Corint. 7. vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Et filius in parentes, qui curam suorum habere tenentur, ac serui in dominos, è quibus pasci sustentarique debent. Et eadem ratione subditus ius hẽt in prælatum, a quo est instruendus & gubernandus, & tamen nullus istorum quamuis nomen extendas, dominus est appellari vel pōt sui superioris. Sed ait Conra. Saltem negari non debet, quia proprie ius quodcũque superioris in inferiorem, dominiũ sit censendum: ita vt dominium vltra ius pcise addat superioris rationem. At profecto neque hoc ego istis facile concredã. Enim uerò pater ius habet in filios: dominium autem si propriè fandum est, non item. Est inquam æquum & iustum atque adeò ius, vt pater filijs imperet ob suum ipsorum bonum, quos propter ipsos diligit, instituit, & educat. Dominium autẽ non quodcunque ius & potestatem significat, sed certè illam, quæ est in rem, qua vti pro libito nostro possumus in nostram propriam vtilitatem quamq; ob nosipsos diligimus. Id quod palam nomen ipsum auribus exhibet Dominum siquidem correlatiuum est seruus, qui quidquid est, totum est domini, veluti pecus. Nisi quòd seruus occidi non potest: quia solus Deus est vitæ dominus. Vnde Aristot. 1. Poli cap. 3. distinguit inter imperium ciuile seu regium, & despoticum, quod est dominicum, dicens, animam habere in corpus Dominicum principatum, mentem vero in appetitum, non nisi ciuile & regium, quod non est dominium. Et 5. Ethicor. cap. 6 distinguit inter ius herile & paternum, pater namque possidet filium ante legitimam ætatem, non tanquam dominus seruum, sed tanquam partem sui: & ideo ius illud non est

Dñium dominatus dominatio

Cicero.

Varro.

Quid sit dñium.

Gerson.

Conradus.

Aliena dominii definitio impugnatur.

Paulus.

Obiectio.

Dilutio.

Definitio propria dominij.

Aristot.

est dominicum herus autem possidet seruum tanquam instrumentum quo vtitur. Arguit vero contra Richardus. Si quis aut filium patri, aut marito vxorem raperet, diceretur fur, furtum autem non committitur nisi inuito domino, ergo & pater filij dominus est, & maritus vxoris. Ad hoc tamen lib. sequenti, quæstione de furto respondebitur, raptum filiorum aut vxoris non esse proprie furtum, sed captiuitatem, vel aliam iniuriæ speciem, sed seruum surripere, proprie est furtum. Præterea, satis est ad rationem furti, quòd fiat vel inuito dominio, vel eo inuito, ad quem res pertinet, etiam si non sit dominus, sed alio iure possidens. Quapropter Institut. de iure personar. distinguuntur statim homines in liberos & seruos, quoniam ius in liberos non proprie dicitur dominium, sed in seruos. Princeps enim licet dominus sit vrbium ac possessionum ciuium tamen non est dicendus nisi rex, aut dux, &c. Imo vero cum dominat vagit in subditos, vtendo scilicet illis ad suam propriam vtilitatem, tyrannus fit. Quare neque iudex neq. prælatus, etsi ius habeat in subditos, dicitur ꝓprie eorum dominus. Et hoc notauit Christus Matth. 20. Principes gentium dominantur eorum &c. non ita inter vos. Etenim (vt in summa iam dicamus) dominium solus est ius quo quis vtitur ad suum proprium commodum, ius autem non hoc solum significat, sed amplectitur ius etiam, quo superior ac præfectus in subditorum rem, & bonum ipsis vtitur. Quocirca ius tanquam superius genus ponendum est in definitione dominij tantum abest vt conuersim dicantur. De viro autem respectu vxoris mouere quempiam forte posset illud Genes. 3. Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Haud tamen hoc ad dominium ciuile referendum est. Immo Aristot. loco citato illud ius viri in uxorem innominatum esse ait. Sed dicitur dominari, primum quantum ad vsum coniugalem, quia cum natura integra sine vlla fuisset turpitudine, laborisque molestia, post peccatum, quia in dolore pariturа mulier erat dicta est esse sub uiri potestate. Præterea, quia in potentia superstite nullus esset ignorantiæ locus, vtpote quæ peccatum subsecuta est: ideo quantum ad regimen dominari, dicitur vir vxori, quam docere debet, sicut infra dicturi sumus, elegantiores rudibus dominari, non quidem legali dominio, in bonum proprium dominorum, sed vrbano, in rem ipsorum, disciplinæ egentium. Hinc sequitur neque istorum definitionem, quam dominio adscribunt, legitimam esse, neque exacte constructam. Et quia (vt 1. de Anima, tex. 85. auctor est Aristot.) ex recto ipsum obliquum cognoscimus, rectum pro captu nostro statuamus definitionem, per quam de altera iudicemus. Dominium ergo, si secundum artem describas, est ꝓpria cuiusque facultas & ius in rem quamlibet, quam in suum ipsius commodum vsurpare potest quocunque vsu lege permisso. Positum est ergo loco generis, facultas potius quam potestas, non vtique ratione illa Ioann. Gerson cap. 3. De vita spirituali, videlicet quia facultas dicitur a fas, quare potestas latronis vtendi alienare, non est facultas. Etenim facultas non a fas, sed a facile deriuatur, vt sit quasi facilitas. Sunt etenim contraria, facultas & difficultas. Ob idque potestas genus est plura comprehendens, quam facultas. Potest quippe tyrannus abuti ciuium bonis, non tamen habet facultatem idest, facilitatem, quia id sine licentia & facultate domini aut iusta intercedente caussa, non potest. Quare minime opus est addere, propinqua, nam facultas hoc ipsum sonat. Potestas siquidem remota vtendi alienare, non est facultas. Addiderim autem, propria, vt dominium distinguatur a mera possessione, vsu, & vsufructu. Etenim qui tantum habet vsum, aut vsumfructum, non habet propriam facultatem, sed dependentem a vero domino, vel a iudice id permittente. Itaque quod non soli barbari, verum & Latinissimi iuris prudentium more, iam proprietatem dicunt, id magis Latine dicitur propria facultas. Neque opus est addere cum Gersone, assumendi res alias. Nam & homo per propriam voluntatem quę motrix est omnium potentiarum, vtitur etiam suis proprijs membris, in quæ (vt paulo ante ex Aristot. citatum est) habet anima domini cum imperium. Adiectum tamen est definitioni, quòd dominium sit facultas ad proprium vtentis commodum. quo differat ab alijs iuris speciebus, quibus superior inferiores ob suum ipsorum bonum gubernat. At dictum est deinde vniuersaliter, quemcunque

Obijcit Richardus.

Solutio.

Dñium

Dubitatio soluitur.

Statuitur ac declaratur dñij definitio.

Facultas vnde deriuetur.

que

que vsum, vt distinguatur dominium ab vsu & vsufructu. Est enim dominium facultas non solum vtendi fruendique re, verum & ipsam distrahendi donandi, vendendi, negligendi, &c. Veruntamen adhibitus est modus, vt vsus ille sit lege permissus, ad dissoluendam obiectionem qua quis tentaret infirmare definitionem. Enimuero pupillus ante ætatem legitimam dominio rerum suarum pollet, quarum tamen potiundi liberam facultatem non habet, cum talia bona neque donare valeat, neque vendere, quoniam lege humana prohibetur ea dilapidare. Nam cum dominium fundetur in libertate, licet ante vsum rationis vere sit dominus, quia vere liber, & non seruus, vsus tamen dominij ei ob bonum suum interdicitur, quoadusque rationis lux illi affulgeat. Vnde vt ait Paulus quamdiu hæres paruulus est nihil differt a seruo, non quidem quantum ad dominium, sed quantum ad vsum, & ideo est sub tutoribus. Et simile sit argumentum, de illo, cuius bona vinculo primogenituræ obligata sunt, qui cum sit vere eorum dominus, illa tamen non potest ratione aliqua alienare eo, quod ciuili sit lege prohibitus. Nam quod vere sit dominus, inde patet, quod alias illa bona carerent domino. Præterea cum rex cuiuspiam postulationi annuens, bona eius vinculo primogenituræ alligat, quæ prius erant libera, nullum ei adimit dominium, neque postmodum quando possessori facultatem cōcedit alienandi, nauem illi confert proprietatem aut dominium, ergo semper est dominus prohibitus tamen sicut pupillus. Absit autem de illis hic n[illegible] meminisse, vtrum dominium sit res ipsa quæ possidetur an dominus, an potius relatio? Hoc veruntamen admonere non præteribo ut philosophi caueant barbaras illas Terministarum locutiones. Ecquis enim audire ferat dominum equi, esse vel equum vel equitem? Est enim dominum illa rerum habitudo inter possidentem & possessum, puta facultas possidentis in rem possessam. Ob idque definitur per suum actuum qui quidem modus definiendis potentijs, peculiaris est. Etenim vt visus est potentia sentiendi colores, & auditus potentia sentiendi sonos sic dominium est facultas vtēdi re fruendique &c. Ad hæc adnotandum est diuersam rem esse, titulum dominij ab ipso dominio, id quod negligentius quidā Parisiensium considerant, arbitramentis cum suo cancellario eandem facultatem quæ est dominium, esse & titulum. Enimuero titulus basis dominij est seu radix ex qua pullulat. Est autem dominiorum titulus vel natura, vel lex, vel contractus, vel electio, &c. Exempli gratia, Titulus dominij naturalis quod homo habet in terræ nascentia, est naturalis vita quæ sine illis conseruari nequit, ratione cuius Deus & natura homini dedit una cum appetitu seruandi se, ius etiam vtendi necessario alimento, veluti titulus iuris (non dicam dominij) quod parentes habent in suas proles, est naturalis genitura, Titulus autem quo quisque propria possidet, est ius gentium quo facta est rerum diuisio. Titulus vero episcopi est electio. Et titulus quo quis possidet domum, est vel natiua hæreditas vel emptio vel præscriptio, &c. Ex hac constituta definitione dominij colligitur differentia inter ipsum, & vsum, atque vsumfructum. Dominium enim est facultas in substantiam rei, vsusfructus vero non nisi in eius qualitate & accidentia. In substantiam in quam rei, quia si est vsu consumptibilis, veluti cibus & vestitus potest eam dominus consumere, sin minus potest illam donare, & vendere, vt domum & seruum, quin vero & occidere vt pecudem. At vero vsusfructus est ius alienis vtendi ac fruendi rebus, salua eorum substantia, vt habetur. ff. de vsufruct. & instit. eod. titu.

Nam qui habet vsumfructum agri vel hortorum, potest non solum fructus edere, verum etiam & vendere, quin vero & agrum alteri locare. Nudus autem vsus est ius rebus alienis vtendi salua earum substantia, non autem fruendi. Quocirca, vt habetur Institu. de vsu & habita, minus iuris est in vsu quam in vsufructu. Fruitur enim ille re, qui in fructus habet plenam potestatem, quos scilicet non solum edere verum quomodocunque alienare potest, vtitur autem, cui tantum illis vescilicet, vel sua alere armenta, haud tamen illos aliter distrahere, vt qui habet nudum usum agri, potest illuc intrare, comedere poma, & fœno iumenta sua & pecudes pascere, vendere tamen fructus aut locare non item. Quapropter in vtraque definitione dictum est, alienis rebus,

Obiectio cū sua delusione.

Titulus a dn̄io distatnis per oīa.

Quid sit titulus.

Discrimē inter dn̄iū, vsum ac vsumfructum.

Vsusfructus.

Vsus nudus.

bus quoniam verus dominus non dicitur vsurarius aut vsufructuarius, sed ille qui præcisum habet vsum vel vsumfructum tamet si emphyteuta dicatur habere dominium vtile ad differentiam domini directo, quod simpliciter est dominium. Hæc autem non sunt nostræ modo speculationis. Aattamen quoniam mendicantium religionem profitemur, institutio nos admonet nostra circa hanc constitutam definitionem quadamtenus disputare, an in rebus vsu consumptibilibus, possit vsus a dominio distingui? Res enim vsu non consumptibiles sunt quarum vsus non est consumptio, ueluti prædium, domus & huiusmodi. Res autem vsu consumptibiles sunt illæ, quarum vsus non est nisi distractio rei vel consumptio veluti est pecunia, cuius vsus est illam in alienum dominium trãsferre, & panis cuius est ipsum comedere. De his enim quę vnico actu consumuntur (vt grauius sit dubium) sermo nobis est in proposito, nam inueste licet usu atteratur, tamen quia non unico actu contrita perit, posset utcunque discerni usus a dominio. Mouemus autem potissimè dubium propter institutum eorum qui sub sancta regula diui Francisci degunt, & eorum qui ex nostris in eodem instituto perseuerant. Aiunt enim. Minores omne abdicasse dominium, adeo ut neque pecuniæ, neque panis neque eduliorum quibus uescuntur dominio fungantur, ut possint dici (si suo uti licet uerbo) proprietarij. Neque uerò tantum inter Theologos lis hæc controuersa est & contestata, uerum & a summis Pontificibus uariæ sunt de hoc pronunciatæ sententiæ. Extat enim. Constitutio Nicolai III. in cap. Exiit qui seminat de verb. sign. libro sexto ubi declarando dicta Gregorij aliorumque Pontificum luculenter affirmat permultisque adiectis uerbis confirmat, Fratres minores nullũ habere dominium, neque in communi neque in particulari utensilium, aut uictualium, sed meros esse usurarios. Dominium autem pecuniæ semper apud erogantes remanere, cibariorum uero, & utensilium apud summum Pontificem. Eadem ferè extat sententia Clementis V. clem. Exiui de paradiso. eod. titul. Contrarium uero sententiam his obiecit Ioann. 22. in Extrauagant. ad conditorum, & cum inter nonnullus, & quia quorundam de uerb. significationibus ubi in dubius asserit. in rebus usu consumptibilibus usum minime distingui a dominio, neque ullo pacto posse ab illo separari. Res certe est difficilis. Et primum, ut ab ipsa natura rerum initium contra arguendi sumamus apparet, quod cum usus huiusmodi rerum sit earum consumptio, nemo possit re uti, nisi tanquam uerus dominus. Verum enim dominium, si eius definitionem supra constitutam respicias in hoc consistit, quod in omnem usum res possit assumi, postquam autem consumitur, nullus sit ei reliquus usus. Vnde S. Thom. 2. 2. quæst. 78. artic. primo pro constanti habet, in uino & in pecunia, & in rebus huius modi neutiquam computari seorsum posse vsum pręter rem ipsam, sed cuicunque conceditur vsus, eidem concedi rem, atque adeo eius dominium. Et tamen si vsus huius generis rerum a dominio secerneretur, fieret inde aperte consequens posse locari vsum, distincto pretio ab illo, quo res æstimatur, vt quis mihi daret pro usu tantum & insuper pro capone quantum ualet. Secundo loco iuris auctoritate arguitur, nam ff. de usufruct. erat rerũ quæ usu consu. l. 2 cautio fit, pecuniæ vsumfructum non posse legari absque ipsa pecunia, neque aliarum rerum, puta vini & olei, quæ vsu consumuntur, quia nemo potest his vti nisi consumendo, ob idque quantum ex illo titulo syncere colligitur, usus fructus harum rerum ad genus quoddam mutuationis spectat. Ille enim cui ususfructus pecuniæ uel frumenti legatur, tenetur cautionem dare quod totam rem restituet legitimo hæredi. Et ff. de usufruct. & quemadmodum quis utatur. l. omnium §. constituitur, prohibetur vsumfructum perpetuum esse, ne inutilia sint dominia, nam frustra esset rei dominium, qua nunquam liceret vti. Ex his ergo sumitur argumentum. Si panis & uini mendicantium vsus est apud illos, & talis vsus, vt nunquam rem teneantur restituere: competissimum fit, & dominium esse penes eosdem. Respondent autem hac distinctione usus. Aiunt, inquam, ut habetur in dicto cap. exijt, duplicem esse rerum usum, alterum uidelicet iuris, atque alterum facti. Vsus iuris est concessio legis, & hic in hisce rebus non separatur a dominio, hoc tamen aiunt carere mendicantes. Vsus autẽ facti

Emphiteuta.

Qõ grauius.

Nicolaus tertius.

Clemẽs V.

Ioã. 22.

Primũ ar.a parte negatiua.

S. Tho.

Secũdũ arg.

facti est actio ipsa comedendi & bibendi, atque hic tantum illis concessus est. Sic ait Nicolaus Pontifex eod. capit. exijs. At vero distinctio hæc non est intellectu iam facilis, quam dictu. Nam vsus iuris non alius intelligitur, quam quod ius ex voluntate domini permittit. Legauit mihi quispiam usum fructum pecuniæ, inde fit, vsum esse mihi legitimum Si ergo legitimus est, ergo iure concessus. Pari modo, si erogas mendicanti panem, cur vsus ille mendicantium non erit iuridicus: Accedit huc, quod eodem loco ait Papa, perinde illis concedere vsum, ac si essent vere domini, quin vero Ioann. 22. palam ingenueque fatetur nullum se habere dominium rerum mendicantium, & si quod habet, libentissimè renuntiare. Hiesce tamen minime obstantibus, si quæstio non tantum de nomine est, statuitur conclusio in gratiam Mendicantium, quæ sit huius articuli secunda: Vsus rerum comestibilium & vtensilium distinguitur quodam a pacto a dominio, ita ut mendicantes absque ulla (ut aiunt) proprietate illius utantur. Probatur: Ad uerum dominium non sufficit ut cui liceat rem consumere, puta alienare, uendicare in iudicio, legare, negligere, &cęt. Minoritæ autem non possunt neque conuentu iuncti, talibus modis rebus suis uti. Quin uero qui pecunias illis largiuntur, possunt pro libito amouere quoties libuerit tanquam ueri domini. Aliorum uero utensilium, atque alimentorum Papa se dominum pronuntiat. Itaque quemadmodum dum quis, amicos conuiuio excipit, non facit eos dominos esculentorum, & poculentorum, quibus mensa exuritur, quia neque illis facit facultatem illa surripiendi, ut in proprias domos importent, sed tantum ut sedentes uescantur illis, eodem pene modo Papa inuitat quotid[ie] fratres, quibus tantum facit facultatem edendi ac bibendi, uestiendi, &cet. Quare etsi eis illa de medio tolleret, nullam eis faceret iniuriam, neque esset habendus tanquam fur & latro, sed tanquam dominus, qui sua repetit. Facit in fauorem huius conclusionis illud Act. 2. ubi habetur, Omnes credentes habuisse omnia communia quod de illis intelligendum est, qui Hierosolimis agebant: omnia ergo usque ad alimenta erant illis communia, & gerebant se ueluti conuiuæ ad mensam conuiuatoris. Præterea, ego met mihi hac ratione idem adstruxerim. Fatentur namque impugnatores huiusmodi paupertatis, posse monachos habere proprium in communi, licet nemo illud habeat in particulari. Vtamus ergo confessione sua: Possum ergo particularis monachus uesci communibus, quamuis non sim particularis eorum dominus, potest ergo pari modo totus conuentus & totus ordo, eisdem uti, tametsi omni careat dominio Neque multum mouere debet uerbum Ioan. 22 dicentes se abdicasse tale dominium. Primum, quia id non fecit legitime, & si fas est dicere, nec iuste, sed certe in odium forsan Occham & aliorũ sui ordinis, qui fuerunt ei infestissimi. Deinde, quia suam renuntiationem successores eius in eadem sede nondum probarunt, sed exemplo suorum antecessorum idem retinent dominium. Eandem conclusionem corrobotat Lex Deuteron. 23. quia ingredientibus vineam proximi permittebatur vuarum vsus absque dominio. Ait enim. Ingressus uineam proximi tui comede uuas quantum tibi placuerit, foras ne efferas tecum. Non ergo faciebat uuarum dominium, ut posset uendere aut pro alia re cambire, sed tamen ut tanquam cõuiuã pasceretur. Item Insti. de usu & habita ei, qui fundi nudum habet usum, nihil ulterius conceditur, quam ut oleribus, pomis, floribus, &c. ad usum quotidianum utatur. Videtur ergo usum illic distingui a dominio. Ad idem pertinet, quod qui extrema laborat necessitate, potest alieno pane sibi succurrere, non tamen vt illum vendat quare profecto non videtur illic transferri dominium, sed alieno legitime vti, tametsi ubi quispiam laboraret inopiam panis, posset rem aliam capere, quam cum pane permutaret. Et sumitur coniectura, quod non transferatur dominium in extrema necessitate, ex eo quod alias ille, qui sub illum articulum misero non succureret, maneret restitutioni obnoxius nam si tenebatur tranferre dominium in alterum, perinde habuit ac si retineret rem alienam. Hæc profectior rem faciunt multum probabilem, ex quibus modo aliquo clarescit id quod ait Nicolaus Papa scilicet quod Minores habent vsum facti, & non iuris, puta usum in actu, & non in habitu. Vsus enim iuris seu in habitu est, quando talis usus

Ioã. 22.

Secũda conclu.

Probõ conclu-

Simili tudo q̃ ad posita.

Secũda ratio cõclusiõis.

In extrema necessitate nõ trãsferĩ dominiũ.

Vsu facti usus iuris.

non

non poteſt a domino impediri, qualiter nõ eſt apud Mendicantes, ſed tantum dum actu veſcũtur. Secus autem res habet in pecunia, nam cum talis vſus ſit illam alienare, aſſumitur in omnem vſum, atque adeo nemo ea legitime vtitur, niſi vetus dominus. Et per hæc reſpondetur ad rationes in contrarium. Ad primum enim dicendum, quod etſi poſt conſumptionem harum rerum nullus alius reſtet vſus, non tamen cõtinuo ſequitur vt aſſumatur in omnem uſum, quod ratio dominij deſiderat. Sed arguis inſtantius, Si Mendicantes, non poſſunt illas alienare illud eſt quia ſunt lege prohibiti, ſicut pupilli, & primogeniti, non ergo obſtat, quo minus ſint veri domini ſicut illi. Negatur antecedens, quoniam nulla ciuili lege prohibentur illa vendere, vel donare, &c. Sed quia vetus dominus eiuſmodi facultatem eis non permittit. Ad iura autem ſuperius allegata, & ad auctoritatem Diui Thomæ, negantis in hiſce rebus poſſe ſeorſum computari vſum ac dominium reſpondetur, ſolum illis iuribus conſtitui, quod non poſſit ſeorſum pretium ſumi pro vſu aliud a pretio rei. Haud tamen negant quo minus dominus poſſit vſum reſtringere vt alier illo duntaxat modo vtatur, & non omnibus modis, qui requiruntur ad verum dominium.

Ad primã rõnem. *Obiectio.* *Dilutio* *Ad ſecũdũ rõnẽ & ad D. Tho.*

Argumenta in capite quæſtionis obiecta ſatis liquido ſoluta ſunt. Primi. n ſecunda præmiſſa. falſa eſt, nempe dominium & ius ęquipollere, immo ratio dominij plus ponit quam ratio iuris, & inde ius generalior vox eſt. Et pariter reſponſum eſt ad aliud nempe non ſufficere ius illud Mendicantium in cibos & vtenſilia, vt ſint eorum domini Secundi autem vtraque præmiſſa vera eſt, vt ſecunda concluſio oſtendit, ſcilicet Mendicantes alimenta veſtimentaq; conſumere, quorum tamen non ſunt domini, non tamẽ inde fit conſequens definitionem noſtram non eſſe legitimam. Immo per eandem docetur, non eſſe illarum rerum dominus, quippe cũ nequãt illa abalienare.

Ad primũ arg. principale. *Ad ſecũdũ arg.*

ARTICVLVS II.

Vtrum tantum Deo intellectualibuſque ac rationalibus creaturis competant rerum dominia.

PRæfixa ergo dominij definitione, ſubſequitur articulo ſecundo ius ſubiectũ explorare videlicet inquirere quibus proprie competat rerum dominium, an ſcilicet ſolis poſt Deum angelis, atque hominibus? Arguitur enim quod brutis animalibus ſuo ordine congruat dominium, vt puta herbarumque vt legitur Geneſ. conceſſæ illis ſunt in pabulum. Quin videtur dux apum dominium in ſuum gregem obtinere, & inter grues illa quæ aciem ducit, apparet cœterarum eſſet regina. Et inter feras ferociſſimus Leo dominari videtur reliquis beſtijs, & accipiter dominatum pariter gerere in miſeras aues. Secundo ad idem arguitur de inanimis cœlis qui huic ſublunari mundo dominantur, vtpote cui calorem, virtutemque influunt quibus fouetur ac vegetatur. Vnde Ariſt. 1. Meteór. Neceſſe eſt mundum hunc inferiore ſubiectum eſſe lationibus ſuperioribus, vt eius inde virtus guberne ur. Vnde Geneſ. 1. creatus legitur eſſe ſol vt præſit diei lunaque vt preſit nocti. In contrarium tamen eſt, quod eo lem loco Geneſ. ſolis hominibus adiudicatur orbis dominium, Faciamus inquit hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & præſit piſcibus, &c.

Primũ argu a partene gatiua. *Secũdũ arg.* *Ariſtot.*

De hac quæſtione Neoterici, Gerſonem ducem ſequuti, multa comminiſcuntur rationi parum conſona. Ille namque grauis alioqui auctor, complures domini ũ ſpecies locis ſupra citatis multiplicauit. Inter quas & multa tribuit dominia brutis multaque ſubinde inſenſibilibus rebus, vt argumentis ſupra formatis explicatum eſt. Hæc autem (bona venia dixerim) an tam ratione & iudicio inuenta ſin, quam prolibito aſſerta examinare oportet. Etenim rerum naturam conſulentibus illico fiet compertum ratione dominij non tam late patere. Sit ergo hæc. Prima concluſio. Solis illis qui intellectu & libero arbitrio vigent conuenit dominandi ratio, illiſque adeo ſolis habere rerum dominium, nẽpe

Io. Ge. *Prima conclu.*

Quarũ rerũ Deus hẽat dñium.

cum primis Deo, mox intellectuali naturę angelicę, deinde rationali homini, Deus inquam, cuius (vt ait Psa.) terra est, plenitudo eius iure creationis dominium gerit ac principatum rerum omnium quas ipse cõdidit vt habet Sapientis illa confessio, dominus vniuersorum tu es. Fuit quidem ab æterno, potestate Dominus, ab orbe tamẽ condito, vsu & actu. Nam antea nullæ erãt res quæ illi parerent. Est n. nefas eousque abuti nomine (quod quosdã non repudet) vt dominiũ inter diuinas personas nominetur, quippe cum nihil in Deo sit eodem ipso inferius, sed quidquid illis est, infinitũ existit. Neq; vero filius vllo pacto subijcitur patri, vtpote cui summe æqualis est. Ob idque tota trinitas par habet dominium idemq; absolutum creaturarum, non solũ quantum ad vsum, verum & quantum ad eorum naturas, vt puta cui non modo pro suo arbitratu cunctis vti liceat, verum & earum naturas creare, annihilare ac pręter naturæ leges alterare, vt ignem ne calefaciat impedire, aquam absque igne calefacere, & tanquã dominus vitę & mortis, non solum reliqua animalia, verum & hominẽ vita priuare. Angeli autem dominium habent suarum tantum naturalium actionũ, mundi vero huius non perinde atq; homines. Quandoquidem propter ipsos qui nullo egent corpore, nequaquam creatus est; sed propter solos homines quibus angeli sunt ad ministratorij spiritus, tametsi ipsorum Hierarchiæ per suos. Principatus ac Dominationes sint distributę, alijque adeo alijs imperent. Hoc autem perparum ad rem nostram attinet. Descendamus ergo ad genus nostrum, cui soli competere demonstremus sublunarium dominium. Primo Dominus nisi ineptissime voce abutamur, ille solus est, in cuius facultate est suũ, re sic, aut aliter in suum commodum vti, hoc autem nisi per intellectum ac voluntate nemini congruit, solus ergo homo in terris dominij ratione fulget. At quo res clarius elucéat arguitur secundo, Dominium exterarum rerũ nemini nisi hac ratione conuenit quod sit ipse suarum actionum dominus, dominium enim quod quisque habet in suos actus, caussa est & radix eius quod habet in alias res, est autem solus homo suarum actionum dominus (vt 1.2 quæst. 1. auctor est S Thom) per intellectum & voluntatem. Eadem ergo

Angeli quibus reb. dominent.

Conclusio ostenditur.

ratione ius illi soli conuenit vt dominus sit aliarum rerum. Minorem huius argumenti præter S. Th. uel usus ipse loquendi hominum demonstrat. Dum enim quis mentecapitur, dicitur non esse sui ipsius dominus, sed sui impotens. Maior autem in ratione naturali posita est. Etenim qui sui non est, dominus esse nequit aliorum. Sed & testimonio supra citato scripturæ sacrę, qui interpres naturæ est, eadem conclusio tertio comprobatur. Dixit. n. Deus Genes. 1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrã, & præsit piscibus maris, & uolatilibus cæli, & bestijs, & cęt. Hoc est, in hoc eum faciamus ad nostram imaginem, ut reliquæ creaturarum uniuersitati, quæ nostra caret imagine, dominus constituatur, fieri autem hominem ad imaginem & similitudinem Dei, est fieri intellectu & uoluntate liberum, hæc enim est facies Dei. In reliquis namque creaturis uestigium eius tantum relictum est, sicuti humani pedis relinquitur in puluere per q̃ eiusdem hominis facies agnosci nequit. Igitur quia duæ istæ potentiæ, intellectus & uoluntas, communicatæ sunt homini, per hoc conditus est ad imaginem Dei, inde que adeo ius fortius est dominandi in cęteras animantes, rationis expertes. Haud equidem ignoro quosdam distinguere inter dominium regale & naturale, dicentes ad priorem speciem libertatem requiri, non autem ad secundam. ueruntamẽ hoc gratis dictum est quia natura ipsa nemo est dominus rerum, nisi qui dominus est actionum suarum, & ideo neque rerũ. Quarto arguitur, Dominium quempiam rei gerere (ut supra ostendimus) est ipsa uti. brutæ autem animantes uti neutiquam possunt, ergo neque ullum habere dominiũ. Minor est. S. Tho 1. q 16. ubi docuit brutis non competere usum, secundum illud Augu lib. 83. quæstionum. Vti aliquod nõ potest animal, nisi rationis particeps. Et ratio est, quoniam uti est rem in finem ordinare, qñ quidem uoluntas est finis, usus autem mediorum ad finem, & pecudes nihil agunt propter finem, quippe quem non cognoscunt, sed aguntur potius naturę instinctu. Et simili in uper ratione id cõfirmatur. Domini. n. est imperare hoc autem idem est quod rem in alium finem ordinare, quod ideo a brutis alienissimum est, ut idem S. Th. quæst. statim. 17. commonstrauit. Quinto ad-

D. Tho.

Tertia rõ cõclusionis.

Quarta rõ cõclusionis.

S. Tho.

Aug.

S. Tho.

to ad eandem conclusionem arguitur. Quicunq. dominium habet cuius libet rei, iniuria afficitur, dum illi aufertur. Bruta autē animalia neq. iustitiæ capaces sunt, neq. iniuriæ, neque quam non cognoscunt, fœlicitatis, vt patet, ex Arist. 10. Eth. c. 8. Cuius ratio est, quod cum non sint libera, non sunt sui iuris, sed quidquid sunt, hominis sunt, propter qui orbis conditus est. Et ideo qui iumento, & armento, vel pabulum sustulerit, vel vitam, nullam ei irrogauit iniuriā, sed domino, & qui equo regis loco cedit, nullum ei honorem defert, sed regi, nullū ergo pecudes habent dominium neq. ius in herbas, sed tantum appetitum naturalem, atq. etiam potestatem. Quod si brutis nullum potest dominium competere, liquido fit, multo minus cęlis ac rebus inanimis conuenire posse. Est ergo homo hac ratione medius inter Deum, & bruta. Nam irrationalę animal nullum habet dominium, Deus vero supremum, nempe & quantum ad vsus, & quantum ad naturas rerum, sed homo quantum ad vsus, attamen quantū ad naturam minime, vtpote quas mutare non potest, nisi applicando actiua passiuis.

Aristot.

Ad primū arg. Ad primum igitur argumentum respōdetur, perimendo totum accedens. Haud enim bruta vllum habent herbarum dominium, quod eadem ipsa Genes. auctoritate contra citata comprobatur. Haud enim leguntur ibi herbæ pecoribus & iumentis cōcessæ, sed solis hominibus. Ecce enim, inquit, dedi vobis herbam afferentem semē super terram, &c. vt sint vobis in escam & cunctis animantibus terræ. Ius ergo herbarum non est concessum brutis, sed nobis pro illis quæ nobis seruient. Neq. in apibus est nisi metaphoricus rex, quia neq. examē in finem ordinat, sed instinctu naturæ vna præit reliquusque exercitus sequitur. Multoque minus aut feræ bestiæ aut rapaces aues dominantur cæteris, licet illis velut alimento vtantur. Mox ad secundum pariter respondetur, cælos longe minus proprie dominium habere eo significatu quo nomen impræsentiarū vsurpamus, sed dicuntur prædominari, quia eorum influxu hæc inferiora coalescunt, fouentur, alterantur, ac submutantur, sicuti & in singulis elementis illa qualitas dicitur prædominari, quæ alteri præeminet.

QVÆSTIO II.

DE REBVS QVARVM HOMO est Dominus.

ARTICVLVS I.

Vtrum rerum omnium, quæ sunt in mundo sit homo iure aliquo dominus.

Postquam constitutum nobis est homini solū in creaturis corporalibus dominium rerum congruere, cōsequens est, vt disputemus quotuplici, quarumq rerum dominio fruatur. Et habebit quæstio duos articulos. Prior erit generalis, posterior vero de duob. dominijs peculiaris. At arguitur a parte negatiua, quod non omnium prorsus quæ condita sunt in terrarum orbe, sit homo dominus. Etenim aut illi naturali iure conueniret, diuino, aut humano. Non naturali, quia vniuersale dominium concessum est ei a Deo in eius creatione. Neq prorsus diuino, quoniam tunc iure charitatis esset homo dominus cuiuscunque rei indigeret, eademq; charitate amissa, eodem decideret iure. Nam Deum solis amicis condecet bona sua elargiri. Consequens autem est falsum, & contra humanum morem, etiam Christianorum in quibus multi iusti rerum egestate premūtur omnium dominio orbati, multique contra iniqui, & praui bonis huius mundi, secūdum leges, quę a diuina regula non exorbitant, potiuntur. Quod autem iure mere humano non sit homo dominus, patet, quoniam antequā leges humanæ essent, Deus nostro generi indulserat, rerum dominium, quod fundamentum est humani iuris quo earum dominia diuisa sunt. Secundo arguitur. Homo non est dominus elementorum neque cęlorum, quia illa non sunt nominata Genes. 1. vbi homo constitutus est rerum dominus. In contrarium est, quod omnia facta sunt propter hominem, vt 1. Polit. au-

ctor est Arist. Dauid Psal. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius.

In hac quæstione illi recentiores magistri, quorum superior quæstione meminimus, quam plurima consarcinant dominiorum genera. Ioannes enim Gerson sex connumerauit, alij vero vsque ad nouem, Sed Conrado tract. 1. q. 6. vigintitria collibuit recensere. Aiunt enim illud esse dominium beatificum, quo beati potiuntur gloria, & aliud gratificum, quod habent iusti in omnes res creatas, vt illis iure charitatis vti possint, iuxta illud ad Rom. 8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Et aliud est naturale & aliud euangelicum, &c. Isti aut (vt salua eorum existimatione dixerim) duplici sinistra causa hęc dominiorum genere gratis multiplicant. Primo quia perseuerant credentes, idem esse dominium, quod ius, mox, quod dominia ex parte materialium obiectorum dissecant, quæ quidem sectio, quia arte canet, in infinitum posset abire. Discerni quippe debent duntaxat secundum titulos, ex quibus oriuntur. Sit ergo prima huius rei conclō. Dominium quadruplex tantum est, scilicet naturale, diuinum, & humanum, quod diuiditur in duo, scilicet in illud quod de iure gentium oritur, & alterum quod acquiritur iure ciuili. Conclusio hæc firmior per se apparet, quæ etiam pluribus confirmari indigeat. Dominia enim iure, aliquo intro ducta sunt, ius autem (vt superiorioribus ambobus visum est) non est nisi naturale, & gentium, & ciuile, quibus & diuinum additur positiuum hoc est, quod non conuenit homini ex debito, suæ naturæ, sed est ei diuinitus ad naturam superadditum. Hoc enim dicitur diuinum positiuum, contra naturale distinctum, cuius etiam Deus auctor est. Igitur quod non sint plura quam hæc dominiorū genera, inde patet, quod nullo præter hæc post iure quispiam vllū obtinere dominium. Nulla ergo ratio permittit distinguere dominium originale, & beatificum, &c. Nam ius quo Adam defunctus est in lignum vitæ, quod isti vocant originale, diuinum erat positiuum, hoc est supra naturam concessum tametsi statui illi naturale quodammodo existebat, nempe quo possent homines non mori. Multo autem debiliori occasione noua species fingitur dominij Gratifici, operum enim gratiæ non habemus dominiū, quia non per nos, sed De fauore supernaturali ea exequimur. Et idem est de iure beatorū. Nam primum, licet ius habeant gloria perfruendi, illud tamen non propriè est dominium, sed ius merū concessum a Deo, qui Dominus est gloriæ. Alias cum gloria in Dei visione consistat, eadem facultate diceretur beatus dominus esse Dei. Secundo, & ius illud, quando permitteretur dominiū dici diuinū, est positiuum. Ius enim huiusmodi diuinū in rebus pręcipue est supernaturalibus, vt hoc nunc dictum, & ius euangelicū quo ministri ecclesiæ habent absoluendi a peccatis, conferendiq. alia sacra, docendique fidem. Quod re vera inepte dicitur dominium, sed est ius ministrorū Dei. Quis enim mortaliū dicatur sacris dominari. Extenditur etiā ius diuinum positiuū ad res naturales. Quale est ius decimarū, quod ijdem habent sacerdotes, scilicet metendi (vt ait Paulus) temporalia prospūaliū seminatione. Quamuis & hoc ius fundamēto innitatur naturali, quod dignus est operarius mercede sua, ideo namque exemplū a triturante boue Apostolus attulit. Ius itē ac dominium quod Dauid habuit ad regnum, diuinum etiam fuit positiuum quippe cum a Deo fuerit electus, non sicut cæteri reges a republica. Et dominium quo populus. Israel in terram promissam positus est Quin vero & in angelos sunt qui cogitent nos dominio fungi propter assertum Pauli ad Hebr. . Nonne omnes sunt administratorij spiritus, in ministeriū missi propter eos qui hæreditatem capient salutis? At vero abusus esset vocis, homines angelorum dominos appellare, quod vni homini Christo propriū est, sed funguntur hac parte ministerio Dei, sicuti neq. inferiorū dęmones tam domini sunt animarū quas cruciant quam diuinæ iustitiæ executores per supplicia, quæ ipsi quoq perferunt. Secunda conclusio. Homo dominium habet naturale, non solum in omnes terræ fructus, verum etiam quodam pacto in elemēta cæleſque orbes, qui vel vt tectum sunt sui domicilij. De terrenorum dominio patet Genes. 1 Faciamus hominem vt præsit, &c. Et rursus? Crescite & multiplicamini, & replete terram & subijcite eam, & dominamini piscibus maris, &c. Illud enim dominium non censetur positiuum diuinum sed naturale. Hæc enim iura & dominiorum genera non differunt ratione auctoris,

Prima conclō. Dñium tm̄ quadruplex.

Secūda conclu.

ctoris, nam hac de caussa omnia dominia dicerentur diuina, cum omnis potestas a domino Deo sit, sed differũt per hoc quòd naturale est naturæ debitum, alterum vero super naturam adhibitum, & dominiũ rerum congruit homini priori modo. Nã quatenus homo corporeus est, debentur illi ea quæ ad vitam eius sunt necessaria. Hanc enim ratione collegit Arist. omnia corpora esse facta propter hominem. Itaque quemadmodum licet Deus per miraculum crearit homines, nihilominus mẽbra & potentiæ naturales naturæ suæ debita sunt, sic illa collatio dominij rerum fuit explicatio quædam naturalis iuris, veluti debiti humanæ naturæ, supposita eius existẽtia, quam ei per creationem gratis contulerat. Et pari ratione dominium habet quodammodo in cœlos, qui sunt velúti tecta suarum ædium, atque in elementa, inque solis calorem, & lucem qua vtitur, & in alias influentias, atque in pluuiam & niuem, quæ illi naturali iure seruiunt ad vitam seruandam, atque ad alimenta terrena operanda. Dictum est autem eum moderamine, dominium nos habere in cęlos, & elementa, quia non possumus, aut illa cõsumere vt terræ nascentia aut eis vti vt animalibus. Tertia conclusio. Iure etiam humano quod superiori libro in ius gentium & ciuile partitum est, multis abundat homo dominijs. Iure enim gentium (vt paulo post dicemus) propria dominia diuisa sunt, vt Meum, & Tuum, audiretur in orbe. Iure autem ciuili, hoc est cuiusque ciuitatis seu regni propria multa quoque mortales possident, vt iure præscriptionis, iure hæreditario, iure primogenituræ, &c. Hæc autem omnia clara sunt & patentia. Illud autem quod Gerson, & latius Richardus tractat. 1. q. 2. de dominio gratifico differũt animaduersione opus habet. Bifariã enim & per vtrunque extremum peccare de hac re contingit. Isti quippe nominati auctores aiunt, eos qui in amicitiam Dei eius gratiam recipiũtur dominio fungi in res, quę alio ab ipsis titulo non possidentur, ut puta in res omnes cuiuscunque possessoris, quia iure charitatis possint omnibus vti. Contra hos autem statuitur quarta cõclusio. Qui est in gratia Dei nihilo plus habet aut dominij, aut iuris vtendi re aliena, quam qui est in peccato vterque enim in extrema necessitate vti potest rebus sibi necessarijs, cuiuscunque sint possidentis, neuter tamen citra illam. Cuius porrò contrarium, & falsum est, & assertu periculosum. Enimuero titulus quo mortales dominio rerum donati sunt non est charitas, vt Vvicleff, & lib. 10. Armachanus, falso arbitrati sunt, sed ius (vt diximus) naturale, aut humanum. Deus namque solem suũ oriri facit super malos & bonos & pluit super iustos & iniustos & ideo quantum vis quisque charitate polleat nullum tamẽ ius nouum in res has caducas & lubricas acquirit, sed in regnum cęlorum, de cuius tantũ hæreditatẽ ait Paulus: Si filij, & hęredes per Christum. Neque mos & vsus reipublicæ Christianæ admittit vt charitatis titulo quis valeat aliena rapere, immo vero per hoc ab eadẽ charitatis virtute decideret. Quin etiam Christus hęc omnia contemnere nobis iussit. Neque Paulus ipsis sanctis euangelij concionatoribus alio titulo concedit posse temporalia metere, quam velut laboris mercedem, quia spiritualia seminant. Illud autem quod pro se illi adducunt, Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, nullo colore eis patrocinatur, quoniam Paulus nihil aliud voluit, quã quod diligentes Deum, nullis superantur turbulentis incursionibus huius mundi, sed cunctis vtuntur ceu virtutum suarum adminiculis. Et quod adijciunt amicis omnia esse communia, hoc tantum conuincit, quod amicis Dei communia sunt eius sempiterna bona. Nam hæc temporalia nõ sunt digna quæ vult præmium ipse charis suis impartiatur. Tametsi iustos (vt ait Psaltes) in necessarijs non derelinquat. Hoc autem per eleemosinas prouidet, aut alia via legitima. Nam si charitatis titulo ius cuipiam faceret vsurpandi res alienas, paci tunc & trãquillitati reipublicæ offendiculum poneret. Horum n. temporalium tituli debent esse in foro exteriori patentes, vt quisque palam sciat, quid a se iure, quidque iniuria petatur. Charitas autem in pectore delitescit. Parum profecto hęc abest opinio ab illa Lutheranorum, quam cap. 4. super epistol. ad Rom. impugnauimus, sane qui ex illo verbo Pauli de iusto Abraham & semine eius, vt hęres esset mundi, illum exprimunt sensũm, quod liceat iustis quocunque mundi cibo, & vestitu ornatuque ac delicijs frui. Sed de hac falsitate nihil ad pręsentem locum. Ex eadem radice

Tertia conclu.

Gersonis opinio impugnat.

Quarta conclus.

Charitatem non esse rerũ possessarum titulum.

dice nempe charitatem esse rerum possessarum titulum, Vvicleffistæ, in quos (vt dicebamus) Armachanus lib. 10. capit. 4. impegit, illum exprimunt sensum quod nemo extra charitatem vllum retinet vel spiritualium ius, vel temporalium dominium. Est autem hæc fatua hæresis sæpe ac sæpius condemnata. Nam licet iniquus per modum meriti non sit dignus pane, quo uescitur, neque qua viuit vita (vt Augustinus, & reliqui sancti aiunt) perstat tamen in eo naturæ ius, vt sole fruatur, quem Deus oriri facit etiam super malo: Celebrat enim scriptura sacra multos reges etiam dum erant in peccato, non solũ Gentium, vt Nabuchodonosor, & alios tã Caldæorum quam Persarum verum & Hebræorum vt Saulem. Salomonem, quin & ipsum Dauidem Missum preterea facimus quanta incertitudinis nebula obtenebratam sanctam ecclesiam susque deque vesania hæc confunderet. Nam huius huiusmodi oppugnatio nõ est præsentis loci. Haud tamen eadem nota Gersoni & Richardo inurenda est, qua denotantur hæretici quoniam: secundum illos licet ille qui gratia Dei decidit, ius charitatis amittit, amittat fruendi alienis rebus retinet tamen naturæ ius, quo sua propria possidet, atque alia iura siue ecclesiastica, siue ciuilia.

Ad primũ arg. Argumenta igitur non alia noua indigent responsione. Iam enim negata est illa consequentia primi argumenti, videlicet, Dominium rerum fuit homini a Deo donatum, ergo non est ei naturale, quoniam fuit, non tanquam naturæ adhibitũ sed tanquam naturæ debitum. Ad secundum. Ad secundum etiam respondetur, quod licet substantiæ cœlorum non sit homo dominus, vt possit eos alterare, est tamen dominus qui eis vtitur tanquam domicilio, & ad alia naturalia commoda. Et multo melius est elementorum dominus, vt aeris ad respirationem, & maris ad nauigationem, & terræ ad culturam, & ignis pariter ad methoras impressiones.

ARTICVLVS II.

Vtrum homo hominis dominus esse possit.

CONsequitur in hoc secundo articulo de hac singulariter dominij specie dicere: an videlicet esse possit homo alterius hominis dominus? Et arguitur contra affirmatiuam partem: Nullum ius potest naturali derogare, naturali autem omnes homines nascuntur liberi, id legis ipsis latronibus plane confitentibus. Inst de iure person. & ff. de sta. homin. le. libertas. quod seruitus sit, qua quis dominio alieno contra naturam subijcitur. Et Gregorio idem asserente, vbi ait contra naturam esse homines hominibus dominari, ratione que idem demonstrante, nam homo eo cæteris animantibus præstat, quod ratione viget & libertatis arbitrio ergo nullo iure in genus nostrum obtrudi seruitus potuit. Fecit enim Deus hominem rectum, vt habetur Ecclesi. 15. & posuit eum in manu cõsilij sui. Atque hac de caussa homo cum primum creatus fuit, cæteris ore Dei prælatus est creaturis, non autem homini. Secundo id præcipue confirmatur in Christianis Haud enim decet vt quos Christus in filios Dei adoptans, libertate donauit serui esse permittantur, nam ut ipse Dominus intulit Matt. 17. Liberi sunt filij. Contrarium decernunt iura titulis citatis de statu hominum, & in Institut. & præterea Arist. Polit. i. quibus locis multiplex seruitutis species distinguitur & approbatur.

Ad hanc quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima est. Homo tã iure naturæ quam iure gentium potest esse alterius hominis dominus Duplicem. n. seruitutem scitè Arist. dignouit 1. Poli. Alteram quidem naturalem, alteram vero legalem. Naturalis est, qua homines elegantioris ingenij reliquis hebetibus ac rudib. dominãtur. Enimuero, vt in eodem homine anima corpori, ita & in toto humano genere bono homini (vt ait Comicus) longe pstat. Quocirca sagax ipsa natura alios homines ingenio ad imperandũ dotauit, alios vero corporeis neruis ac membris irroborauit ad seruiendum. Et quod ista dominatio naturalis recta sit, probatur nam hominis natura est, vt secundum rationem uiuat,

Prima conclu. Duplex seruitus ex Arist.

viuat, eique adeo eidem obtemperet, ergo sicut perfectio appetitus sensitiui in homine est rationi parere, ita & inter homines perfectio agrestium scientiarumque rudium est sapientiũ gubernatui subdi. Altera est seruitus legalis. Et hæc est duplex vt institu. de iure perso. refertur. Alij enim sunt serui, qui libere cum ætatem viginti annorum excesserint, vendunt sese, caussa participandi pretium. Cuius quidem seruitutis vsus fuit in lege veteri. Legitur enim Exod. 21. Si emeris Habræum sex annis seruiet tibi in septimo autem egredietur libr. Et Leui. 25. Si paupertate compulsus vendiderit se tibi frater tuus, non opprimes eum seruitute famulorum, & infra. Seruus & ancilla qui in circuitu vestro sunt, hoc est ex Gentibus hos habebitis famulos & hereditatis iure transmittetis ad posteros ac possidebitis in æternum. Fratres autem vestros filios Israel non opprimatis per potentiam. Interiectum ergo erat discrimen, quod serui ex gentibus esse poterant perpetui. Habræi vero minime sed temporarij. De hac ergo seruitute ponit 2. conclusio. Talis seruitus est licita. Nam etsi homines facti sunt a Deo liberi tamen tam in natum est animantibus cunctis desiderium ac ius seruandi vitam, vt possint se eius gratia miseri in seruitute adigere. Nam licet,

Seruitus legalis duplex.

Secũda conclõ.

Non bene pro toto libertas venditur auro.

Vendi tamen pro vita fas est, quæ omni est pretiosior auro. Immo & parentes egestate compulsi, liberos suos antiquo iure vænundare permittebantur vt eodem loco Leui. 25. memoriæ proditum est. Et cap. de patribus qui filios suos distraxerunt l. 2. & insti. de patria potest. in glo. licet iam inter Christianos huiusmodi leges non sint in vsu. Aiunt tamen apud Aethiopes eundem adhuc vigere morem, quo ad eorum mercatum Lusitani ad nauigant. Quod si libere væneunt non est cur mercatura illa crimine vllo denotetur. Veruntamẽ si quæ iam percrebuit, vera est fama, diuersa est ferenda sententia. Sunt enim qui affirmant fraude & dolo calamitosam gentem seduci, inescatique nescio quibus iocalibus, & astu pellici versus portum, & nonnũquam compelli, & sic neque prudentes, neque quid de illis fiat opinantes huc ad nos trãsmitti & vænundari. Quæ si vera est historia, neque qui illos capiunt, neque qui a captoribus coemunt, neque illi qui possident tutas habere vnquam conscientias possunt quousque illos manumittant, etiam si pretium recuperare nequeant. Nam si qui rem alienam possidet, etiam si mercatu vel alio iusto titulo eam acquisierit, cum primum alienam esse resciuerit, tenetur cum pretij etiam dispendio dominio reddere quanto magis liberum natum hominem per iniuriam manu captum astringitur in suam restituere libertatem? Quod si quis id sibi prætexere cogitauerit, quod preclare cum illis agitur dum pro seruitute beneficium eis Christianismi rependimus, iniuriam se nouerit esse in fidem, quæ summa est libertate docenda ac persuadenda, tantum abest, vt eorum excusationem Deus admittat. Tertia seruitutis species est etiam legalis. Vnde (vt lege citata & ff. de statu hom. l. libertas docemur) seruitutis nomen deriuatum est, videlicet quod imperatores bello captos vendere neq. occidere solent, sed seruare. Et isti dicuntur mancipia, quia victores quos gladio transfigere possent manu capiunt, vt seruent. Ac de ista seruitute subditur tertia conclusio. Non modo est licita verum de misericordia profecta. Si enim quis gratia sustinendæ vitæ libertate se priuare potest, satius quisque ducere debet seruitutis quam morti tradi, est autem latum inter has seruitutis species interuallum. Nam genus illud dominij seruitutisque naturalis non plenam attingit rem quam nomen sonat secundum ea quæ præcedenti quæstione explanata sunt. Seruus enim secundæ ac tertiæ speciei, quia liber non est quidquid est, domini est, neq. dominus eo vtitur in bonum ipsius serui, sed ad suam propriam vtilitatem sicuti iumento Vnde Instit. Per quas personas nobis acqui. § item nobis, & de acquirendo rerum dominio. l. etiam inuitis quidquid seruus acquirit adiudicatur domino. Quãuis & inter duas istas seruorum species nonnihil mihi videatur discriminis inspicere. Illi enim qui se inopia pretio seruituti manciparunt, quia libere se pretio vendidere fugere, iure nequeunt, sicuti neque furari quem vendidissent equum, seruos autem bello captos non auderem in has cogere angustias. Est quidem gloss. super c. ius gentium. dist. 1. quæ ait seruos in genere non posse aufugere, quam sententiam elicit ex c. si quis seruus. 17. q. 4. sed tamen

Tertia conclõ.

Qđ liceat seruis fugere.

illud caput solum prohibet non quis seruum vt recedat, solicitet, quod de emptijs intelligi potest. Neque (vt reor) discrepantia est inter Christianos atq infideles, quoniam ius gentium gentibus cunctis æquale est. Quamuis Christianis etiam a Christianis captiuis congruẽtiori ratione fugere liceat, nisi pollicitus quis non fugere suam impignorauerit fidẽ, quam poro seruare constringitur. Pariformiter mihi videor vere ac legitime inter has seruorum species distinguere quantum ad ea, in quibus tenentur dominis seruire. Christiani nanq. a Christianis bello capti, non tenentur vt mancipia seruire, neq. eorum bona, nisi quæ tunc in bello prædam deuenerint, sunt dominorum. Imò neq. mancipia, quæ ab infidelibus Christiani iure belli arripiunt, sic arbitror quidquid sunt, dominorum esse, vt quidquid vel dono susceperint, vel hæreditario iure vel licito ludo fuerint lucrati, teneantur in conscientia dominis exhibere, quoniam enim non sua sponte in illam conditionem inciderint non est eorũ miseria tanta afflictione coercenda, quandoquidem, vt est in regulis iuris. Fauores ampliandi sunt, pœnæ vero restringendæ. De illis autem qui seipsos vendiderint, aliquãtulo est ratio apparentior, quod quidquid sint, domini sint, iuxta præscriptum legum, quas nuperrime citauimus, tametsi de horum omnium iudicio, iuris pendentibus deferendum est. Veruntamen de prima specie seruitutis, longe aliter speculandum est. Etenim qui natura est dominus, nequit natura seruis veluti rebus possessis in suum ipsius commodum vti, sed tanquam liberis suique iuris hominibus in rem ac bonum ipsorum, eos scilicet docendo moribusque instituẽdo. Quapropter neque illi tenentur, veluti mancipia eis seruire, sed æquitate quadam & honestate naturali, nisi vbi essent mercede cõducti. Et per hæc satisfieri illis debet qui sciscitantur verũ iure naturalis dominij possimus Christiani infideles armis infestare, qui pro suorum morum ruditate naturales videntur esse serui? Nullum enim inde ius contra eos acquirimus vi illos subiugando, eo quod seruitus ill[a] in libertatem non tollit veluti illorum conditio, qui vel se vendiderunt, vel bello capti sunt, & cum fund[a]mentum dominij sit libertas, nullũ amittunt suarum rerum ius. Aristoteles enim non suum constituebat illam seruitutem inter vnam nationem & aliam, verum inter personas eiusdem vrbis & eiusdem domus. Sunt enim in eadem Christianorum vrbe natura serui, qui tamen non subinde possunt suis expoliari, etsi parere natura dominis renuant. In eo autem quod idem ait Aristo. 1. Pol c. 3. scilicet quod sicut bestias venari, ita contra eos homines, qui ad parendum nati sunt, possumus bellum moliri eatenus audiendus est quod illos qui ferarum more palantes oberrant, nulla seruantes gentium fœdera sed aliena petentes quocunque grassantur, possumus vi abigere & subigere, & in ordinem cogere. Sed de hoc latius in libello nostro. De ratione promulgandi Euangelium, vbi de dominio & iure, quo catholici reges in nouum orbem oceanicum fungũtur, amplior patebit dicendi locus.

Quib. rebus possint serui vti tã quã proprijs, & qui serui hoc possint.

Ad argumentum ergo in contrarium respondetur, per seruitutem non contrarij aut proprie derogari naturali iuri haud enim ius naturæ prohibet seruitutem, tanquam peccatum. alias nunquam esset licita. Sed (vt 4. senten. dist. 36. auctor est San. Thom.) bifariam aliquid est a natura intẽtum. Vno modo secundum intentionem primam, quemadmodum generationem intendit, corruptibilis naturæ conseruatricem. Altero modo, quantum ad secundam intentionem quo pacto corruptionẽ intendit vt generet. Vnde Aristot. 2. cæli, tex. 37. senium ait esse præter naturam. Simili ergo ratione aiunt iura, seruitutem esse contra naturam, nempè contra primam naturæ intentionem, qua cupit omnes homines secundum rationem studiosos esse. Attamen illa deficiente intentione, ex culpa subsequuta est pœna quæ est conformis naturæ corruptæ. Atque inter pænarum genera vnum est legalis seruitus. Non ex peccato originali subsequuta est egestas & bellorum turba, quæ homines in seruitute adigunt. Quare neque Christianis eiusmodi seruitus repugnat. Christus enim liberos a lege nos tantum peccati & mortis fecit, vt ad Rom 8 ait Paulus. Nulli tamen nos iuri gentiũ exemit. Immo ad Titũ 3. admonet seruos obedire dominis, & Petrus addit, etiam discolis. s. infidelibus qui extra ecclesiam vagantur. & 1 ad Corint. 7. monet. vt qui seruus vocatus est, seruus maneat. Verum est tamen, quod propter

Ad arg.

Intẽtio nũdistinctio.

pter decentiam Christianæ libertatis consuetudo iampridem obtinuit, ne Christiani bello capti more mancipiorum seruiãt, vt Bartol. adnotauit in l. hostes de capt. & post. reuer. Seruitus autem naturalis nõ incidisset in statum innocentie, vti modo existit, quia nulli essent rudes & ignari, tametsi infantes & pueri non omnia scirent, quæ adulti. Neque fuissent omnes eodem ingenij acumine nati. Fuit ergo seruitus per idem peccatum ingressa, per quod (vt ait Paulus) introiuit mors, Quod autẽ Ambr. ait (vt refertur d. 35 can. 6. die) per ebrietatem obrepsisse seruitutem in orbem, fateor me non intelligere nisi seruum appellet ebrium qui rationi vsu orbatus, fit sicut iumentum. Videri autem cuipiam possunt iura supra citata secum pugnare Asserunt quippe ex vna parte seruitutem iure gentium esse constitutam, ex altera vero Imperatorum esse sanctionem. Haud tamen vllam haben contra pugnantiam. Existit enim seruitus de iure gentium, vt expresse habet Canon Gregorij cum Redemptor. 12. q. 2. vbi ait homines quos ab initio natura liberos pro ulit ius gentium iugo substituit seruitutis. Dicitur enim ius gẽtium propterea quod ratio naturalis omnes gẽtes illud ius docuit. Dicitur vero & imperatoria constitutio eo quod Imperatores tũ ratum illud habuere, cum more & vsu confirmarunt.

ARTICVLVS III.

Vtrum homo sit vitæ suæ ac famæ dominus.

RESTAT in hoc tertio articulo de dominio propriæ vitæ ac famæ tantillum sermonis adijcere. Vtrum scilicet homo suæ propriæ vitæ ac subinde honoris & famæ dominio fungatur. Arguitur enim de vita quod sit suæ quisque dominus, ex illo Ecclesiast. 15. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu sui consilij. Relinquere nanque in manu consilij sui nil aliud esse apparet, quam facere eum dominum sui, atque adeo suæ propriæ vitæ Secundo. Propter quod unumquodque tale (vt est in Poste. Analyticis) & illud magis est autem homo dominus reliquorum bonorum propter vitam, ergo excellentius est dominus vitæ. De fama autem arguitur tertio a parte negatiua quod non sit homo suæ propriæ dominus ex illo sapientis præcepto Ecclesi. 41. Curam habe de bono nomine, vbi custodes institui videmur famę, non domini vt pecuniæ. Cui & illud accinit Prouer. c. 22. Melius est bonũ nomen quam diuitię multæ. Quarto arguitur auctoritate Aug. de bono viduitatis, c. 20. quod refertur 11. q. 3. c. Non sunt audiẽdi. vbi in reprehensionem eorum qui propria negligunt famam, subdit, Quia nobis necessaria est vita nostra, alijs vero fama nostra, Quibus verbis insinuare vt dominium famæ nostræ non esse penes nos sed penes rempublicam. Item primo de Ciuitate Dei, cap. 20. ait, illo præcepto. Non falsum dices testimoniũ, prohiberi quemque aduersum se falso testari, sicuti aduersus proximum. Quemadmodum alio precepto, Non occides, vna & proximi homicidium & proprium prohibetur. Ex hoc ergo arguitur. Pariter hæc duo precepta prohibent tam testimonium aduersus propriã famam, quam proprium homicidium, & ex hoc secundo colligitur hominem non esse dominum vitæ, ergo ex altero pariter elicitur neminem esse dominum suæ propriæ famę. Contra partem autem affirmatiuam prioris membri extat illud Sapien. 16. Tu es Domine, qui vite & mortis habes potestatem, & deducis ad portas mortis, & reducis. vbi solus Deus insinuatur, vitæ dominus de fama autem in contrarium facit quod ipsa & honor connumerant in bonis proprijs acquisitis, quibus ad fœlicitatẽ vtimur, ergo sicut quisq; vti potest facultatibus suis & possessionibus sic ut in alienando nemini faciat iniuriam, ita vti potest honore & fama, atq; adeo similli modo talium bonorum homo est dominus.

Etsi duo hec quæsita contrarijs responsionibus dissoluatur coniugauimus tamen ambo sub una disputatione, ut contrariæ ipsorum rationes è regione opposite apertius res ambas elucidarent. Ad questionem ergo respondetur quatuor conclusionibus. Prima est Homo non est suę uitæ dominus. Probatur primo tam auctoritate Sapientię modo citata, quam ex illo Deuterono. 22. Ego occidam, & ego uiuere faciam. Quibus locis probatur dominum uitę nostrę Deum sibi reseruasse. Deinde ab Prima conclus.

effectu

effectu probatur ratione, quæ a definitione dominij supra posita colligitur. Dominus rei cuiusq; ille est, qui citra iniuriam, quæ cuipiam irrogetur, potest illa, vt libuerit, vti etiam vsq; ad eius dispendium & cōsumptionem, homo autem occidere se nō potest, lege iustitiæ id vetante, ergo nemo est suæ vitæ dominus. Meminerim legis iustitiæ, ne quis obijciat legem etiam prohibere, ne quis bona sua exteriora absque vllo fructu dilapidet, quorum nihilominus est dominus. n. vero licet lex charitatis, qua se quisque & sua diligere tenetur, id prohibeat, non tamen lex vlla iustitiæ, & ideo citra iniuriam potest talia bona effundere tā quam verus dominus. Præterea, pupillus alienare vetatur bona quorum est dominus, non tamen lege iustitiæ, vt qua prohibeť aliena furari, sed vt propria custodiat. Secus autem de vita, lege enim iustitię prohibetur homo se occidere, sicut & alios, quia non est magis dominus suæ, quam alienæ vitæ. Sed ais, hoc est principium petere. Inde enim monstratur, præceptum ne se homo interficiat, esse preceptum iustitię prohibentis rem alienam auferre, dicere .n. quis potest esse tantum iussionem charitatis similem alteri qua prohibemur bona nostra per prodigalitatem decoquere. Arguitur ergo secundo, ne petitio principij censeatur. Si homini dominium concessum est proprie vitæ, hoc esset, vt aliquando posset illam dispendere & a se alienare, sicut potest iustis de caussis alia bona, nam frustra est potentia & facultas quæ nunquam exire potest in actum, homo autem nullam ob caussam quouis colore censeatur iusta, potest se vita priuare, ergo signū est non esse dominum. Tertio arguitur a priori & a legitima caussa. Si aliquo iure homo esset vitę dominus, id esset naturale, aut diuinum, aut humanum, naturale autem nō, quoniam primum naturalium appetitu, atque adeo temporalium summum est, quo vnaquæque res appetit se conseruari in esse, iuxta illud demonis, sed tamen verum apud Iob. Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet, dabit homo pro anima sua. Quare null'i rei natura tribuit seu qualitates seu instrumenta quæ in suam essent internecionem, sed illa quibus conseruaretur, vt igni calorem, & aquæ frigiditatem, & cunctis animantibus suas debitas qualitates, ergo ius naturæ neutiquam permisit homini se interimere, atque adeo nec ei tribuit vitæ dominium. Cum autem ius naturæ effectus munusque Dei sit, fit vt nec iure diuino positiuo cōcessa sit talis facultas. De iure autem humano clarum est, eo vel maxime, quod nec diuinum nec humanū de hac re vsquam legitur verbum. Nam Gen. 1. vbi factus est homo omnium dominus, etiam animalium, quæ ideo in suos vsus mactare potest, non simul tradita ei est suæ vitæ potestas. Ecce conclusionis origo. Cum vita sit fundamentum bonorum omnium temporalium quam quidem vitā homo non per se acquirit, sed Dei beneficio parentumque opera recipit, non decuit illi concedi eius dominium, sed vt Deus eius auctor id retineret, vt nefas homini esset, in iussu ipsius de vita, in quam ipse per se non ingreditur, exire. Id quod & lumine naturali notum fit. Sic ni ait Lyricus, & Nemini iniussu Regis de vita exeundum. Sed de hoc iterum lib. seq. sub titulo De homicidio. Constitutus ergo iure naturali ac diuino homo est suæ vitæ custos, porro quā sustentare tenetur, non autem dominus. Quod si contra obijcias, hominem posse etiam priuata auctoritate vitā pro amicis exponere, imò ēt ad defendendum sua propria bona, posseq; membrum salu is gratia abscindere, cū tamen mēbra sint pars vitæ, quæ omnia attestari videntur dominiū penes hominē esse suæ propriæ vitæ. Respondetur, nequaqum id consequi, nam mēbra abscindere non licet nisi in custodiā vitæ, & vitam exponere pro amico vel bonis tēporalibus non ad hoc reducitur, quod est hominem se occidere, id quippe illic non intenditur, sed ad hoc quod est mortē perpeti, ne homo deserat virtutum officia, quod tam diuinum quam naturale ius approbat. Secunda conclusio. Non solum homo priuatim, verum nec respublica nec princeps absolutum habet dominium vitæ subditorum, sed solus Deus. Hoc patet quoniam princeps non potest innocentes vlla ratione interficere, sed solū nocentes, aut qui tales fuerint legitimo testimonio probati ad vindicanda crimina, id ꝙ non arguit principem esse dominum vitæ, sed iudicem malefactorum. Potest præterea in bello ciues obijcere periculo mortis ad defensionem reipublicæ, sed nec hoc indicium est dominij vitæ, sed huius prorsus quod sit reipublicæ custos. Igitur quoties audic-

Secūda conclu. Solus Deus est dñs vitę.

Respublica tātū vitæ custos. audieris qui se vel alterum necauerit, iniuriam facere reipublicæ, quod Aristotel. ait lib 5. Ethic. cap. 11. neutiquam ideo referas, quòd dominium vitæ sit penes rempublicam, sed eo, quòd ei custodia, ac tutela vitæ ciuium commissa est, ipsaque sola potest homines vita multare. Tertia conclus. Tertia conclusio, Deus est absolutus vitæ Dominus, nempe qui non solum, tanquam iudex puniendo, vel tanquàm custos defendendo, sed absolutè, tanquam humanæ vitæ auctor potest homines morti tradere, sicut vnusquilibet iumentum suum, sua tamen inenarrabilis misericordia est, quòd nunquam hac absoluta Domini potestate vsus est, nec in vitam nostram, nec in reliqua bona. Etenim si Hebræis iussit, vt expoliarent Ægyptios, iusto id iudicio fecit, quoniam Ægyptij mercedem eis debeant pro seruitio luti, ac lateris. Et si Oseæ præcepit, vt ex meretrice filios tolleret, quod tanquam Dominus corporum poterat, credibile tamen est Prophetam illam prius duxisse in vxorem, vt eam iure etiam humano cognosceret. Et si Abrahæ tanquam Dominus vitæ præceperit, vt filium in sacrificium immolaret, id tamen post non permisit. Et si Exod 32. præcepit per Moysen, vt vnusquisque occideret fratrem suum, id iussit tanquam vindex conflati vituli. Fera cęcitas. Vide ergo quam contra naturam sit immanitas illa (si vera fama est) Turcæ, & quorundam barbarorum Principum, qui in ea sunt cæcitate, vt se dominos existiment vitæ subditorum, ita vt possint illos absque vlla, vel culpa, vel caussa, veluti pecora, trucidare. De fama autem, quia id copiosius in nostra relectione tegendi, & detegendi secretum, tractauimus, vnica hic conclusione, quæ sit ordine quarta, satis est respondere, contraria illi quæ asserta est de vita. Quarta conclus. Homo dominium obtinet honoris sui, & famæ, nempe vt possit illis veluti pecunijs vti, licet pretio sint maiori æstimanda. Scio equidem multos, etiam ex nostris, vt Caietanus diuersam secunda secundæ quæstione 73. & in sua Summa, sequi sententiam, semper mihi tamen hæc gratius arrisit. Ad intelligentiam autem huius conclusionis adducenda est in iudicium contraria sententia, vt opposita iuxta se posita magis elucescant. Triplex est nostrorum bonorum genus, Primum est vita, postremum temporalia bona, medium honor, & fama. Et quidem de extremis nulla est disceptatio, quin omnium est confessio, neminem esse vitæ suæ Dominum, vt possit se vllam ob caussam citra iniuriam necare, sed esse iniustitiæ scelus. Et per contrarium extremum fatentur esse quemcunque bonorum exteriorum dominum, sanè quæ potest citra cuiuspiam iniuriam alienare, ac dispendere. Opinio ergo nostræ contraria, collocat honorem, & famam in ordine vitę, nos autem in ordine bonorum exteriorum. Et ratio nostra prima est superiori contraria. Homo verè, ac legitimè est suorum bonorum omnium dominus, vt citra cuiuspiam iniuriam, quæ propriè sit contra iustitiam, possit illa dispendere, ac negligere, illisq. vti, honor, & fama sunt propria hominis bona, ei iure naturali concessa, atque ab ipso acquisita, & aucta, neq; vlla iustitiæ lege, si est priuata persona, prohibetur illa dispendere, ergo nemini iniuriam facit, si illa reijciat, atque adeo est verè eorum dominus. Dixerim nulla iustitiæ lege, quo verbo res tota detegitur. Prohibemur enim charitatis lege, qua nos & nostra diligere tenemur, prodigos esse honoris, & famæ (sicuti & externarum facultatum) ne absque causa ea negligamus, vt patet locis supra citatis, Curam habe de bono nomine, &c. nulla est tamen iustitię lex quę nos vetet eadem expendere, tanquam aliena. Atque hoc est, quod probare intendimus. Enimuero de vita extat (vt nuperrimè dicebamus) Deuteronom. cap. 23. Ego occidam, & ego viuere faciam, & Sapient. 16. Tu es Domine, qui vitæ, & mortis habes potestatem. Ex quibus colligitur minimè nos esse vitæ dominos. Atque his accedit naturalis ratio. Vita namque fundamentum est omnium bonorum temporalium, quam homo ipse non acquirit, sed diuino beneficio, parentumque opera recipit. De honore autem, & fama nullibi tale legitur. Imò ratio naturalis contrarium docere videtur. Honorem enim, & famam, vt proximè dicebamus, nosipsi post receptā vitā acquirimus, & cōparamus. Adde quod honor, vt 1. & 10. Ethic. ait Aristot. præmium virtutis est, virtus autē naturalis saltē proprium opus est nostrū, per cōcursum generalem Dei, sicuti & virtus supernaturalis, quodammodo ēt nostra per eius singulare auxilium. Item honor, & fama, vt ibidem ait

Opinio Caiet.

Opinio Auctoris.

ait Arist. pars sunt fœlicitatis, fœlicitas autem proprium nostrum bonum est, sumus ergo eorum domini, vt si ve imus illa prodigere, nemini faciamus iniuriam, nisi quis persona esset publica. Loquimur enim secundum rei naturam omnibus circunstantijs nudam. Et confirmatur hæc nostra sententia auctoritate D. Thom. secunda secundæ, q. 64. artic. 5 vbi ait, quod occidens seipsum non solum facit contra charitatem, sed contra iustitiam respectu reipublicæ, cuius est vita hominis. De fama autem nihil simile subinfert. Quin vero in solutione ad tertium contrarium de ipsa sentire videtur, Ait quippe licitè posse hominem de seipso disponere quantum ad ea quæ pertinent ad hanc vitam, quæ hominis libero arbitrio regitur, sed transitus de hac vita ad aliam fœliciorem, non subiacet libero arbitrio hominis, sed potestati Diuinæ, & ideo nemini mortem oppetere licet. Videtur ergo vniuersa hominis bona subiecisse eius dominio præter vitam. Secundo, conclusio hæc lucidius probatur ex his proximis verbis S. Thom. Si non essemus aliter domini famæ, & honoris quam vitæ, sequeretur quod nullo fine, neque propter ipsam vitam spiritualem ad euitandum peccata, & consequendum vitam æternam possemus honorem famamque postponere, & abijcere, quod planè absurdum est. Consequentia patet, quoniam (vt loco modo citato auctor est D. Tho. & in lib. 1. de Ciuitate Dei, cap. 20. August.) nec caussa fruendi æterna fœlicitate liberum est homini mortem sibi consciscere, atque adeo neque qui cognosceret vitam temporalem esse sibi pestiferam ad salutem animæ, manifestamque inferni caussam, posset se illa priuare. Longè tamen secus de honore, & fama. Ecquis enim ambigat quin si persona priuata rescisceret famam sibi, & honorem impedimento esse ad vitam æternam, posset talia bona subterfugere, & oblata negligere? Quin vero etiam si esset persona in dignitate constituta posset magistratu excedere, honoresque, ac famam posthabere, ergo est homo dominus honoris. & famæ, aliter quam vitæ. Iam idem Diuo Ambrosio teste confirmatur, si eius vera est historia, vbi legitur fœminas in cubiculum inclusisse, vt per illam infamiam eriperet se ne in antistitem eligeretur. Et Augustin. multa suorum peccatorum detegit, & Anselm. amissam virginitatem lamentabiliter deplorat. quod illis profecto nefas esset, nisi propriæ essent famæ domini. Tertio idem patet, quia vitam nemo potest, vbi inuaderetur, sibi adimi permittere, saltem vbi illam seruare posset sine alterius detrimento, puta fugiendo, vel alia simili via, famam vero quiuis potest, modo sit persona priuata, cum sibi aufertur relinquere, ac deserere, etiam vbi illam possit tueri. Sententia est S. Thom. 2.2. quæstio 37. articul. 4. ad primum, vbi ait, quod in cuiusque arbitrio est detrimentum suæ famæ pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum. Nequiuerat profecto apertius affirmare hominem esse dominum suæ famæ. Quarto arguitur. Etsi fama, & honor præstantiora sint bona, quam pecunia, tamen ingens aceruus pecuniæ pluris æstimatur humano vsu quam tenuis honor, & fama, quare potest recompensatio honoris, & famæ fieri per pecuniam: ergo si homo est pecuniæ dominus, est etiam & famæ. Quinto id confirmatur Redemptoris auctoritate, qui nos splendorem omnium bonorum temporalium, honorum scilicet, & gloriæ humanæ, despectui habere admonuit, nempe vt honores, & primas sedes, & secularem fastum fugeremus, tantum abest vt nos illa obligaret seruare, perinde atque vitam. Hunc articulum in hac materia dominij adhibere operæpretium duximus, qui esset plurium aliorum locorum huius nostri operis fundamentum. Hinc enim quæstione sexta elicienda est responsio illius quæsiti, an liberum sit homini restitutionem remittere suæ famæ, quod contra aduersam sententiam concedemus. Item lib. sequenti in materia de detractione per hoc examinabimus quale quantumque committat crimen qui seipsum infamat, & vtrum id aliquando liceat. Enimuerò vt perfunctoriè impræsentiarum hæc prælibemus, cum persona priuata per sui criminis detectionem se infamat, nullatenus contra iustitiam peccat, neque vlli iniuriam irrogat, quare genere suo non est, nisi veniale contra sui ipsius charitatem, licet grauius, quam pecuniam prodigere, quia fama preciosius bonum est. Potest tamen fieri mortale, si de sua se iactando turpitudine id faciat. Vnde David, Quid gloriaris in malitia?

Factum Ambrosij dubium.

Priuatus pōt famā relinquere, & eā tueri potest.

malitia? Et Esaiæ. 3. obiurgantur qui pecca ta sua sicut Sodoma prædicant. Item si sit persona publica, qui famam suam & bonã existimationem in bonum subditorum ob ligatam habet contra iustitia mortaliter peccaret. Attamen qui non in vanum, sed bona caussa tale occultum crimen suum propalaret, vt si latro quo acerbitatem tor mentorum euaderet, certe nihil delicti cõ miteret, quin forte probe id ageret. Immo verò si mentiendo se tunc infamaret, quã uis culpam mendacij admitteret, non ta men esset perniciosum, atque adeo neq. ge nere suo mortale. Secludimus tamen sem per personas publicas, præterea absurdissi ma nefandaq. flagitia, quæ aures exhorre scunt, nam de illis se hominem infamare, vix posset a lethali scelere excusari.

Ad primũ arg. Ad primam igitur Ecclesi auctoritatem respondetur sensum esse, quod Deus fece rit hominem dominum suarum actionũ, hoc est enim relinqui in manu sui consilij; non tamen inde sequitur esse dominum vitæ. Ad 2. Ad secundum negatur illud axioma Philosophi, Propter quod vnumquodque tale, &c. apte ad rem præsentem accommo dari. Esse enim nos rerum dominos propter sustentandam vitam solũ arguit nos esse custodes vitæ non autem dominos. Su mus etenim domini actionum propter a micitiam Dei comparandam, tamen non sumus eiusdem gratiæ diuinę & amicitiæ domini. Auctoritas autem Eccles. tertio lo co allata de fama id prorsus conuincit, quod tenemur præcepto charitatis nostri curam habere, honoris, & famæ, non tamẽ quod contrarium delictum in persona pri uata sit iniuria cõtra iustitiam, sicut si quis se occiderit, quo utiq. scelere & in Deum iniurius esset penes quem dominium est vi tæ, ac subinde in rempublicam, quæ eius dem est custos. Adde quod modus procu randi bonum nomen, ille est penitus vt cu ram habeas colendi virtutes quas, veluti membra sequitur honor & fama. Et ideo in bonum virtutis possumus illa, si opus est dispendere, tanquam veri illorum domi ni. Auctoritas autem prior argumenti ni hil nos oppugnat, nam si ex illo secundo membro, quod fama nostra est alijs neces saria, inferre contenderes dominum, eius non penes nos, sed penes rempublicam es se pariter ex priori quo ait vitam nostram esse nobis necessariam, inferres dominium vitæ nostræ penes nos esse, quod Aug. non concederet. Hoc ergo præcise nos admo net, vt non simus negligentes propriæ fa mæ, qua possumus reipublicæ seruire, vt si ne legitima caussa illam despiciamus, & maxime quando sine scandalo non possu mus illam prodigere. Loquebatur enim mulieribus quibusdam quæ cum egregrio sanctitatis loco haberentur in populo, mo liebantur humilitatis prætextu sinistram, de se suspicionem generare, vt vilius æsti marentur, per quod scandalum dabant. Po sterior vero eius auctoritas primo de Ciui tate Dei, quæ Paulo vrgentior est, hoc so lum conuincit, quod illo pręcepto, Non falsum dices, prohibemur testimonium aduersus nosipsos dicere, quia hoc est con tra charitatem, vt subiuncta eius verba do cent, ratio tamen inde consequitur, vt sit perinde peccatum iniustitiæ, acsi te occide res, aut falsum testimonium proximi pro ferres, detegeresve secretum crimen. Quo circa ex illa præcisa forma præcepti, Non occides, non colligitur proprium homici dium esse contra iustitiam, sed esse pecca tum. Aliæ nanque nos rationes erudiunt, quas supra instruximus non esse nos domi nos vitæ, ex quibus concludimus esse con tra iustitiam.

Optim° inquirẽdi hono ris modus.

Ad priorẽ argu. locum.

Ad posteriorẽ argumẽti locũ.

QVÆSTIO III.

DE RERVM DIVISIONE.

ARTICVLVS I.

Vtrum humano iure rerum dominia fuerint olim diuisa.

Post constitutum tam subiectum quam obiectum dominiorum, or do postulat vt tertio loco de eorum diuisione disseramus. Atque à parte negatí ua more nobis consueto arguitur vt supra de seruitute. Iuri naturali nullũ humanum contrauenire potest, quod autem bona hu ius mundi in commune possideãtur, cõsti tutio est naturalis iuris, vt patet, Genes. 1.

vbi

vbi homini in commune concessa est rerum possessio. Idemque affirmat Isidorus lib. 5. quod refertur distin. 1. cap. ius naturale. Neque vero tunc tantum integra natura, verum & postea iam corrupta, simile legimus Genes. 9 Noe dictum & filijs eius: Crescite, & multiplicamini, & ingredimini super terram, & implere eam. Vbi Deus nihil videtur voluisse fore diuisum. Secundo id apertius confirmatur sententia Clementis in epistola 4 quæ refertur 12. q. 1. can. dilectissimis, vbi legitur, Communis vsus omnium, quæ sunt in hoc mundo omnibus esse hominibus debuit, sed per iniquitatem alius hoc dixisset esse suum, & alius istud, & sic inter mortales facta est diuisio, iniquitas autem contraria est iuris æquitati. Tertio loco accedit & charitatis ratio. Nam si omnia in commune possiderentur, multo esset firmior inter mortales amoris nexus. Nam cum vbi est thesaurus tuus, ibi sit & cor tuum, si nihil haberent diuisum nihil restaret cur animis diuiderentur. Vnde in primordijs Hierosolymorum ecclesiæ, quo feruentius omnium amor coalesceret (quod in acta Apostolorum relatum est) in communi viuebant, atque hoc exemplum monachorum vitæ institutæ sunt. Quare Augusti. in regula. Sit vobis anima vna & cor vnum in Deo, & non dicatis aliquid proprium, sed sint vobis omnia communia. Innuens cordium vnitatem non aliter uegetari posse quam ablegatis, Meum ac Tuum. Id quod nec Christianum illum Poetam latuit, qui ait.

Si duo de nostris tollas pronomina rebus,
Prælia cessarent, pax sine lite foret.

Atque hac de caussa illud axioma celebratissimum semper fuit, Amicorum omnia sunt communia. Qua vtique ratione sancti patres illo idiomate semper loquuntur, ut omnia sint communia. vt Aug. sup Ioan. tract. 6. & habetur distint. 8. can. quo iure. Et Ambros. 47. distin. sicut hi: Nemo dicat proprium, quod commune est. Chrysost. super Lucam ca 6. A Deo percipimus omnia, quod autem dicimus, Meum & Tuum, mendacij sunt verba. Neuti quam ergo licuit diuisionem rerum facere.

Contraria est sententia Christi Redemptoris nostri, Matt. 22. Reddire quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.

De hac quæstione etiam inter philosophos depugnatum olim fuit. Enimuero Plato (cui Aristoteles hanc rempublicam in fronte 2 Polit. ascribit) omnia contendebat debere esse communia, non modo possessiones, verum & vxores & natos. Quamuis Socrates apud alios feratur talis reipublicæ primus auctor, quam Plato in Timæo inducit loquentem idemque ipse Aristoteles statim cap. 4. insinuat: Meminit quoque idem Plato de huiusmodi republica, quinto dialogo de republica. Hanc autem nimiam rerum communitatem ea ratione conabantur persuadere, quam modo nos formabamus, nempe ut omnium corda in vnum maxime coadunarent ac compingerent. Isti autem eo non erant digni, qui audirentur, quòd naturam nostram in ea prorsus innocentiæ synceritate contemplabantur, in qua a Deo per misericordiam creata fuit, nescientes a parente nostro per iniustitiam fuisse inde depulsam.

Vxores & liberos cões esse voluit in republica. Plato.

Responsum ergo huius quæstio, quinq. conclusionibus constat. Prima est: Vt statui innocentiæ concors erat rerum possessio in communi præterquam vxorum, quã possessionis figuram ius naturæ docebat, sic & conditioni & naturæ corruptæ vsque adeo congruens est dominiorum diuisio, vt citra miraculum neutiquam posset aliter genus humanum longo seculo durare. Prior pars per seipsa liquet: Tunc enim temporis, terra, vel inculta, sua sponte fructus tulisset, vel illa indiguisset per praua cultura, quam refugisset nemo, vt sic illud intelligamus Genes. 2. Tulit Deus hominem, & posuit eum in paradiso voluptatis, vt operaretur & custodiret illum. Et præterea neminem rerum tunc auiditas exercuisset. Nam post peccatum dictum est, In labore vultus tui vesceris pane tuo. Illum quippe ætatis florem olfaciebat ille Ethnicus ille,

Prima conclu.

Ipse quoque immunis, rastroque intacta, nec vllis,
Saucia vomeribus. p se dabat omnia tellus,
Contentique cibis, nullo cogente creatis.

Quapropter nullum extitisset periculum aut q̃ fructus terræ deficerent, aut q̃ vlla inter fœlices illos oriretur discordia. Posterior autem pars ex duabus contrarijs radicibus probatur. Illam enim seu Socraticam, seu Platonicam vxorum natorumq communitatem non opus est mul-

tis

tis hic concuti, vt eius appareat absurditas. Primum enim eadem charitas, quæ per illam curabatur fulciri, per eandem labefactatur. Aiebant enim illi Philosophi, quod tunc omnes viri vocarent quamcunque mulierem: Mea vxor, & pueros omnes, Mei filij: & iuuenes seniorem quemlibet, Meus pater. Id autem optime Aristoteles redarguit. Si enim intelligerent nomen. Omnes collectiuè, verum esset, complexim nam omnes senes essent patres illorum filiorum. Attamen perparum id ad charitatem referret. Esset enim tunc tenuis exilisque ille amor in tota republica, sicuti mellis tantillum in multa acqua, quam dulcorare nequiret. Immo inde citius languesceret amor, nemo cognosceret suum proprium seu filium, seu patrem. Si autem intelligerent diuisiuè de singulis, nempe quod singuli essent singulorum filij, id certe plurimum ad amorem conduceret., sed tamen est impossibile, quia vnus nequit esse nisi vnius matris filius, & forte nisi vnius patris. Quinetiam inde fieret neglectus filiorum, quod raro quis cognosceret suum proprium, Ad hæc, sæpe de lineamentis vultus depræhenditur proles, cuius sit patris ob idque tunc non posset non esse propensior animus illius hominis in suos liberos, quam in alienos. Itaque natura ipsa illi confusæ communitati reclamabat, præterquam quod post collapsam naturam fieri non posset minus quin inter homines iurgia oborirentur, ac subinde inter incertos patres, & natos, tum impiæ fierent cædes, tum nefandi inirentur amores & coitus. In summa, adeo est naturalis vxorum natorumque distinctio, vt etiam natura integra, vbi nullus patebat locus prauis istis affectibus, non fuisset intrusa absurda illa vxorum permistio, sed quisque haberet suam. Nam erunt, inquit, duo in carne vna. Expediebat namque etiam tunc, vt quisque nosset qua esset necessitudine, & sanguinis glutino cum alijs coniunctus. Et quamuis lex prisca, gratia propagandi peculiarem Dei populum in hoc dispensauerint, nunquam tamen vt vna vxor duobus nuberet viris sane vt caueretur prolium in certa turba. Hac ergo de lira communitate prætermissa; reuertamur ad demonstrandum quam sit congruens naturæ corruptæ possessionum diuisio. Idque ex duabus corruptis radicibus, nempe ex humana negligentia, & ex cupiditate. Etenim dum terra ex vna parte ob hominis rebellionem ei ipsi rebellans, spinas & tribulos ferre cæpit, sudoreque humani vultus indigere, vt hominem ipsum aleret, atque homo ex altera posterum ligni vetiti tam multis fuit cupiditatibus oppletus ea fuit rerum possessio necessaria, quæ rei vtrique commodissime seruiret scilicet, & terræ colendæ. ne fructus deficerent & reprimendę humanæ auaritiæ, quæ vix satiari potest, talis autem possessio esse non potuit in cõmuni ergo necessaria fuit diuisio. Probatur hæc postrema subsumpta. Nam (vt ait loco citato Arist.) trifariam intelligere possũmus hanc in communi possessionem, nempe quod vel fundi essent proprij, fructus vero communes vel contra, vt agri essent communes, post vero fructus diuisi, aut ꝙ & agri & fructus essent communes. Si primum largiris, tunc ansam porrigis discordijs quia tunc labores essent impare, nam qui plus haberet soli plus laboraret, fructus tamen pariter cunctis pro cuiusque necessitate obuenirent, & tamen nemo ęquanimiter ferret, non tanto plus fructuum percipere, quanto plus hausisse laboris. Si autem agros vellent esse communes, inde occasionem homines nanciscerẽtur ignauiæ & socordiæ. nam ineffabile est quam sit ardens amor ad propria, quamq; deses & languẽs ad communia, sicuti dum multi serui, eo peius seruitur, quod quisq; alios expectat, vt faciat quæ ipse eras facturus Hunc quippe in modum tali reipublicę vsu veniret. Qua vtiq; ratione maligne prouenirẽt fructus. Idemq; sequeretur incommodũ, & si fructus & fundi essent communes. Ac subinde aliud, quod prę humana rerum siti tũc pro se quisq, contenderet, quantum posset fructuum arripere. Per quam viam necesse erat pacem & tranquillitatem ciuium, & quam illi philosophi fauebant, amicitiam perturbari. Secunda ratio sumitur ex debito ordine in republica, qui aliter nequiret cum decoro seruari. Necessarij quippe sunt diuersi ordines, diuersæque classes hominũ, vt Socrates ipse agnouit. Tres. n. ordine, constituebat, scilicet agricolarum, quibus connumerandi sunt opifices, & custodum, nempe militum ac nobilium, tutamini reipublicæ adscriptorum. Et tertio legum prudentum, qui ius dicant, & de rebus

Triplex rerũ cõitas impugnat.

Tres hominũ ordines secũdũ Socratẽ necessarij.

rebus dubijs respondeant. Hinc ergo arguitur: Si omnia essent communia, vnusquisque recusaret agricolarum onus anhelaretque vt esset miles. At imminenti bello, nisi propria essent statuta præmia, omnes se periculo subducerent, quotquot denique possent ad gubernacula inhiarent. Mox, cum isti supremæ classis pluribus indigerent, succederet vt alijs maiora onera, alijs vero maiores honores decernerētur. Quod, nisi essent dominia diuisa, non posset non vehementer. Respublica inquietari. Tertio eadem patet conclusio. Quemadmodū concessa vxorem communitate tollitur temperantiæ virtus, qua quis abstinet ab alieno toto, sic concessa possessionū cōmunitate tollitur, & virtus liberalitatis, quæ non infimum est reipublicæ lumen. Qui enim proprium non habet, liberalis esse non potest, & qui omnia possidet, alienæ liberalitatis non eget. Et sic periret virtus suscipiendi hospites, & peregrinos, succurendique miseris ac subinde animorum gratitudo pro susceptis beneficijs. Est ergo assertio diuisionis rerū eo gradu certa, vt eius negatio hæretica sit, vt ait Augus. in lib. de hæred. vbi 40. loco Apostolicorum hæresim refert, qui illo se nomine iactabant, eo quod in suam communionem non reciperēt vte..tes coniugibus, & res proprias possidentes. Et in Concilio Constant. de hoc etiam damnatus est Ioannes Hus, qui clericos posse negabat proprium quidquam possidere. Quod si arguas, per rerum diuisionem non satis itum fuisse obuiam huiusmodi malis ac reipublicæ incommodis, nam & sunt modo ꝑ hominū ignauiam incultæ terræ, & homines ambitione, ac rerum siti inferentes se in aliena iura, & id genus reliqua mala: Respōdetur non esse necessarium ad æquitatem legis vt perfecte finem assequatur suum, satis quippe est illa pro sua facultate stabilire, quæ ad illum finem accommodantur, nam effrenis hominum libertas nullis potest habenis in totum compesci. Secunda conclusio Et si cōueniat res quātum ad proprietatem & dominium diuisum possideri, vt suum quisq. iustitiæ lege cognoscat ab alienoq. manus abstineat tamen quantum ad vsum, debēt per misericordiæ & liberalitatis benignitatem esse communes, vt qui abundat, det egenti, & qui eget, gratias illi referat. Hac enim ratione mortalium amicitia facilius coalescit, quam si omnia communi dominio possiderentur. Hinc namque elicitum illud axioma est. Amicorum omnia sunt communia. Tertia conclusio. Prima rerū externarum diuisio facta fuit iure gētium, licet postea iure ciuili plures accesserint. Iam enim 1. libro quæst. 5. ius humanum hæc duo sectum est. Patet hac ratione cōclusio. Porro dominium ab orbe condito (vt supra diximus) cœpit. Tunc enim primum Deus habere cœpit quibus dominaretur, ac perinde tunc tam angeli quam homines suapte natura & iure cœperunt esse domini suarum actionum, vt illa libertate creatori seruirent. Quo fit, vt aliqua dominiorū diuisio iure naturali facta fuerit, nempe hæc actionum, & quod homo habet ꝓprij honoris & famæ. Haud enim iure gentium, sed naturali factum est cuique proprium. Possessionum autē (vt prima conclusio docuit) non fuit facta distributio ante peccatum, sed post statim, nam inde (vt diximus) enata est ratio diuisionis, Quocirca cōfestim legimus inter duos fratres diuisa esse peculia, obtulit quippe Cain, de fructibus terræ, & Abel de optimis sui gregis. Quod si sua non essent cuique propria, nullam mereretur, vel Abel laudem, vel Cain vituperationem. Dicitur autem diuisio facta iure non naturali sed gentium propterea quòd ius naturale nulla indiget ratiocinatione, sed scriptum est in cordibus, vt coniunctio maris & fœminæ, ius vero gentium est aliud quod collatis principijs ratio cuiusque infert. Et ideo dicitur gentium, idest hominum, quibus proprium est ratiocinari. Enimuero ex principijs naturę corruptæ docta fuit statim familia. Adę ac deinceps in vniuersum gentes, vt suum quisque possideret. Quod si quæras, quis primum huiusmodi diuisionem fecit? sunt qui respōdeant, Adam primum fuisse diuisorem, verumtamen alij contra arguunt ipsum non habuisse regiam potestatem. aucto.itatemve reipublicæ coerciuam, sed tantū fuisse patrem familias, qui non potuit filijs distribuere nisi proprium peculium, Attamen argumentū hoc non est ita multū vehemens, tum quod fortan (licet nullibi legatur) auctoritatē habuit principis, ipso forsan iure, quod fuit primus solusque parens humani generis. Nā verisimile nō est vt aliquo esset tēpore mundus absq. humano principe,

Hæresis est negare rerū diuisionem.

Secūda conclu.

Tertia conclu.

Dñium cœpit à pricipio orbis.

Dñiorū diuisio iure naturæ cōstans.

Quid ius gētium.

Adā princeps eo ipso iure quo & primus parēs & dominus totius orbis.

cipe, qui posset malefacta vlcisci, tum etiã quod iure etiam paterno potuit suas facultates, quibus amplissimis affluebat, distribuere filijs. Immo neque esset absurdum dicere, fuisse dominum totius orbis, quãdo quidem mundus propter hominem factus est, & tum ipse fuit solus. Neque erat mundus tam frequens hominibus, quin posset illos per suos ministros regere. At vero quã tum ad diuisionem de iure gentium, non est nobis necesse hisce angustijs coercui. Illa enim, quæ tali iure statuuntur, neque indigent principe, neque vllo reipublicæ conuentu. Hac nanque ratione ius gentium differt a ciuili, quod scilicet ratio ipsa singulos seorsum homines illud docet. Quare ex condicto poterãt fratrum singuli, ac deinceps nepotes ac pronepotes singulos fundos & agros occupare, & peculium augere, ipsa docente ratione, vt res dominorum nesciæ, primo occupanti cederent, ab eisdemque alij abstinerent, vt habetur Institu. de iure perso. §. feræ. Quod enim inquit, ante nullus fuit, id naturali ratione occupanti conceditur. Et in hoc quod dicit naturali ratione intelligit ius gentium, id ex principijs naturalibus colligentium. Sic enim legitur, Cain vrbem ædificasse, & Genes. 10. dispersam esse propaginem Noe ad diuersas regiones & insulas orbis. Sic statim cap. 11. disgregatam progeniem Nemrod, & eorum multitudinem, qui cum eo conspirauerant, vt turrim extruerent. Sic & statim Genes. 13. legitur diuisio pacto facta inter Abraham & Loth. Ecce vniuersa terra coram te est: recede a me obsecro: si ad sinistram ieris, ego dextram tenebo: si tu dextram elegeris, ego ad sinistram pergam. Ex quo fit, non solum diuisionem in genere, verum & quod istæ nationes hanc regionem possideant, & aliæ aliam, esse de iure gentium. Contra quam Caiet. 2.2. q. 99. artic. 2. opinatus est. Etenim San. Thom. dicit in solutione ad primum, quod diuisio rerum pertinet ad ius positiuum, & tamen q. 57. dixerat esse de iure gentium, existimans Caietan. diuersa esse dicta, intulit quod diuisio in genere est de iure gentium, appropriatio tamen in particulari, de iure positiuo, hoc est ciuili. Attamen S. Thom. ius positiuum extendit ad omnes ius humanum, vt includat ius gentium. Secundum autem conclusionis membrum, nempe iure postmodum ciuili, hoc est singularium ciuitatum & regnorum multa esse adiudicata particularie dominia, clarissimum est. Inde nanque temporum lapsu respublicæ imperium suum, & regnorum dominia in reges transtulerunt, vt habetur leg. Quod principi placuit, ff. de constitu. principi. Atque inde per legem. Aggrariam communes agri diuisi, & iure diuino positiuo (vt supra diximus) promissa est, donataque Chananæorum regio Israelitis, ac Sauli Dauidique regnum, & post Leuitis decimæ, & nunc ecclesiasticis. Quarta conclusio, Complura manserunt communia iure naturæ, quorum dominia ius gentium dispertiri nequiuit Puta locus, vt ait illic Aristot. nempe ciuitas, itinera & cęt. Et vt refertur eodem Institut.) elementa, videlicet aer, acqua, littora, & portus, pisces, feræ, aues, & cęt. Iure enim naturali, & permissione iuris gentium, piscatio, & venatio communes sunt, licet iure postea ciuili, forsan non tam æquitate, quam licentia, & consuetudine, plus nimio interdictæ sint. Quarta conclu.

Quinta conclusio eademque facilis est. Trãslatio dominiorum omni iure fieri potest. Primum enim suppositis per rerum diuisionem peculiaribus dominijs, & possessionibus, iure naturali libertatis quo liber est homo, suorum dominium in aliũ transfert. Tum spontanea donatione, tum etiã quacunque alia libera commutatione, scilicet vendendo, cambiendo, & cęt. vt libro proximè præcedenti adnotauimus, & in subsequentibus fusius expendetur. Præterea & hereditariam successionem filiorum in bona paterna iure gentium arbitror fuisse constituta. De hoc enim ratio naturalis statim vniuersitatem gentium erudiuit, scilicet vt in filijs & substantia quodammodo patris permaneret, & nomen & bonorum ius. Deinde ius ciuile particularium regionum adhibuit iura primogenituræ præscriptionis, & alia, quibus dominia transferuntur. Præterea contra domini voluntatem transferuntur dominia in vindictam & vltionem criminum. Priuantur enim homines suis bonis, ob hæresis impietatẽ, ob crimen læsæ maiestatis & ob alia id genus multa. Item caussa rescindendarum litiũ, vt in præscriptione. Quinta conclu.

Ad primum argumentum varij existunt respondendi modi. Sunt enim qui Ad primũ arg.

axioma illud, Iure naturali omnia sunt cōmunia, non uniuersaliter, sed strictim intelligat, scilicet aut in necessitate extrema, aut inter amicos. Huic autem sensui neque res ipsa, neque iurisconsulti applaudunt. Intelligunt enim illud de generali communitate, quę postea iure gentium diuisa fuit, ut patet loco citato apud Isidorum, & distin. 9. capite differt. apud Gratianum. Scotus autem 4. distin. 15. qu. 2. scite illud uniuersaliter recipiens, ait post naturam corruptam idem ius naturę derogatum esse. At uero salua Doctoris auctoritate, minus hoc rationis congruens apparet. Primum, quia naturale ius immobile est, ut patet per Isidor distinct. 6. canon. Non est peccatum. §. is itaque. Inde enim colligi pręcepta Decalogi esse immutabilia, quod sunt de iure naturę. Item aut fuit pręceptum iuris naturę quod res in communi possiderentur, aut nullum fuit tale. Si prius dederis membrum, tunc uel illud pręceptum uniuersale fuit pro quocunque statu, & hoc nemo sanæ mentis fatebitur, nam error esset sic dictare, ut in natura collapsa perseueraret idem possessionis modus, aut fuit particulare pro illo statu innocentię, & illius nulla est facta derogatio, nam quod diuisio fiat in nostro statu illi ęquitati non derogat, ut perdurante innocentia communis possessio perduraret. Responsio ergo legitima extat apud S. Tho. q. 66 artic. 2. licet emunctius per distinctionem respondebitur. Est enim in rebus considerare & dominium & usum. Et quantū ad dominium, ius naturæ nunquam pręcepto inhibuit rerum diuisionem, quod per contrariam legem fuerit derogatum, sed eo sensu negatiuo dicitur communis possessio de iure naturæ, quod nunquam lex naturalis candē præcepit diuisionem, sed permisit hoc uel illo modo possideri, quo pacto diuersis hominum statibus commodius esset & expeditius. Quare ius naturale non est mutatum, sed res. Sententias est Aug. lib. 1. confes. quam optimo exemplo clarificat. Est inquit, medicinalis regula, vinum esse hominibus congruum. hæc autem minime derogatus dum infirmo potus vini interdicitur, sed mutatio fit in homine, cui perpetua illa regula non congruit. At vero quantum ad vsum, potest quodammodo affirmari ius nature precipere omnia esse communia in necessitate. Ad secundum argumentum, quod ex dictis Clem. in canon. Dilectissimus. factum est mirabilis est expositio glo. Ioan. Theuthonici. Ait tex. vsum omnium rerum omnibus esse debuisse communem, sed per iniquitatem alius dixit hoc esse suum, alius istud. Ait vero gloss. per iniquitatem id est per consuetudinem iuris gentium, ęquitati naturali contrariam. Profecto si ius gentium iniquitas esset, neutiquam iuris appellatione censeretur. Planus ergo sensus est, per iniquitatem, id esse, quod per originale peccatum, quo dissoluta libertas contineri non poterat nisi facta rerum diuisione. Ad tertium negatur quod corrupta natura, firmior fuisset amoris nexus inter mortales rebus in communi possessis, vt conclusionum serie satis liquet. Exiguus enim monachorum numerus, monasteriorum claustris circunseptus, potest quidem pacifice in communi uiuere, uastę tamen mortalium respublicę, quarum ciues ad res sęculares tam anhelant auide, non itē. Dictum autem Poetę, quod duo pronomina, Meum ac Tuum, litium pręliorumque semina existunt & fomenta, ingenue fatemur, multo tamen oborirentur plura, si omnia in communi possiderentur. Sancti uero loquuntur de rerum usu quando proximi pauperes indigent, tunc enim iam dictum est, usum debet esse communē, quatenus ad liberandam miserorum inopiam satis fuerit.

Scotus.

Ad secū dū arg.

Ad tertiū arg.

QVÆSTIO IV.

DE PECVLIARI QVORVNdam dominio.

ARTICVLVS I.

Vtrum hominum quispiam totius sit orbis dominus.

POST disputationem de dominio in genere, sequitur, ut peculiariter de singularium quorundam dominijs disseramus. Primum enim de Christo seruatore nostro arguere pro

parte

parte affirmatiua possemus. Extat enim Ioann. auctoritas Apoc. 9 Qui vidit in vestimento & in fœmore sedentis super equum album, hoc est super eius innocentissimam eandemque candidissimam humanitatem, cuius virtute veluti fœmoris, filios progenuit cælesti regni hæredes scriptum, Rex regum, ac Dominus dominantium. Mox & de Pontifice Maximo idem sentiendum apparet, vtpote quem idem Redemptor vicarium in terris sibi substituit, quia sua fungeretur potestate, Attamen quia in præsentia de Imperatore peculiariter disputatio instituitur, arguitur primo quod nullus sit legitimus rex. Deus (vt in Ecclesiastico citatum est) reliquit hominem in manu consilij sui hoc est liberum, quem vtique ab initio constituit rerum dominium, nemini autem subiectum, ergo nemo esse legitime potest aliorum princeps. Mox arguunt, qui hoc sequuntur commentum, neque ante diluuium, neque post aliquo tempore vllius sit memoria principis vsq. ad Nemrod, qui per tyrranidem & vim, potestatem regnandi obtrusit in orbem, nulla ergo regnandi est via, legitima. Quare eos qui Reges Roma. exigerunt, & qui Iulium Cæsarem enecarunt, laudibus Romani Annales efferunt. Accedit, aiunt deinde quod præter Saulem & Dauidem, quos Deus creauit reges, atq. Dauidis successores, nemo legitur diuino iussu ascitus in regum, intrusi ergo sunt omnes contra ius. Adiungunt denique in suum patrociniū peculiariter de Christianis illud Christi, Matth. 17. Reges terræ a quibus accipiunt tributum vel censum? nam respondente Petro, ab alienis, intulit dominus. Ergo liberi sunt filij. In contrarium autē est ad Rom. 13. Paulus Omnis potestas a Domino Deo est.

An Xp̄s fuerit totius orbis dn̄s.

In hac quæstione de tribus esset nominatis personis disputandū, nempe de Christo Redemptore nostro, deq. eius vicario Pontifice Maximo, ac demum de Imperatore. Enimuero de Christo qui rem superficie tenus cogitant, inficias ire non audēt, quin fuerit inquantum homo in temporalibus orbis dominus. Neque tamen alia ratione mouentur, quam quod erat Deus. Sic habet Ioanne Faber egregius auctor super lege, Cunctos populos. C. de sum. Trin. Et Burgen. additione tertia super ca. 1. Matthæi. Ex quo principio doctores plurimi canonici iuris idem Summo Pontifici tribuūt temporalium dominium ac plenissimam potestatem, addentes insuper eundem imperatorem ab illo imperialem suscipere, ac subinde reges omnem regalem. Attamen de Christo hic non disputabimus, neque decius vicario, eo quod in Commentarijs nostris super Matthæū suis (vt reor) numeris easdem quæstiones pro exiguitate nostra absoluimus, nempe de Christo super cap. 1. & de Summo Pontifice super vigesimo. Impræsentiarum autem non de spiritualibus illis quæstionibus quæ Euangelij Commentarijs aptius accommodatur, sed de secularibus differendum instituimus. Quod si iudicium nostrum, quod illic abundantius ac locupletius patefecimus, summatim audire libet, persuadere ibi contendebamus, vtriusque quæstionis, scilicet tam de Christo, quam de Papa, negatiuam partem. Primum inquam supposuimus fidei confessionem. Porro quod Christus inquantum Deus, dominus sit, non modo terræ, & plenitudinis eius, tam in spiritualibus, quam temporalibus, verum & cælorum cælestiumq. spirituum, eo iure quo cuncta ex nihilo condidit, & in nihilum redigere potest. Deinde quantū ad eius humanitatem pariter secūdū eandem fidem catholicam agnouimus eundem quatenus hominem iure redemptionis vnicum fuisse regē regni cælorum, quippe cui incubebat cuncta, quæ ad sempiternam hæreditatē attinent, dispensare, administrare, ac disponere nempe ecclesiā fundare, sacramēta instituere, magistratus ecclesiasticos creare, leges condere, ac demum omnes iudicare, & cuique pro meritis præmia æterna ac supplicia decernere. Subindeq reges vniuersos, vt suis legibus parerent cogere, eorumq. leges, qua parte suis aduersarentur, abrogare, vniuersa deni que temporalia, quotiēs ad suum spūalium finem opus esset, in suū vsum assumere. Cæterum quantum ad secularem ptātem contrarium arbitrati sumus, videlicet, quatenus hominem, non fuisse regem, nō quod nō potuit erat quippe Deus, sed quia neq. eam decuit, neque subinde voluit. Enimuero cum non venerit in mundum (vt confessio habet catholica) nisi tanquam Redemptor propter nos homines, & propter nostram salutem, nullam huius mundi potestatem

Neque Xp̄s neque Papa est totius orbis dn̄s.

Exponitur q̄uo Xp̄s fuerit rex inquātū homo.

statem assumpsit, nisi quæ illi negotio deseruiret, nihil. n. honoris illis, qui Deus erat futilia hæc & lubrica ligna accumulabāt, sed omnia contempsit vilipensaque abiecit Regnum autem quod illi tribuunt hæreditarium, per Dauidis prosapiam descendens illud quidem particulare erat super tribus Israel, idque iam prorsus in Ioachim filio Iechoniæ seu in eius patruo Sedechia cessauerat, iuxta vaticinium Hiere. 22. Deinceps namque non in regibus, sed in sacerdotibus, & in Machabæis persistit sceptrum Iuda vsque ad Christum, atque hac ratione (vt illic meminimus) impleta est prophetia Iacob, Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux, &c. (dux inquit, non rex) donec veniat qui mittendus est. Constat præterea, nullam talem potestatem vsu exercuisset, vt contrarij fatentur, in vanum ergo eam assumpsisset. Et ideo in Psal. 2. Ego inquit constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, idest super ecclesiam, prędicans præceptum eius & Matth. 28 Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra Euntes ergo docete omnes gentes &c. Regnum ergo ius fuit prædicare & docere fidem. Vnde ad Pilatum, sic non negauit se regem, vt tamen fateretur non esse regem veluti reges mundi. Regnum enim inquit, meum. non est de hoc mundo. Docens (vt Esaias cap. 9. prædixerat) regnum suum in sempiternum duraturum, & vt est in Psal. regnum omnium seculorum nullum ergo habuit caducum ac temporale. Erat nihilominus (vt ait Ioannes) Rex regum, & Dominus dominantium, quia spiritualis eius scopus fini temporali omnium regum præeminet, & ideo cūctis poterat ad illū finem vti. Quod si ipse tale regnum non assumpsit, citra controuersiam certissimum est, neq. illud reliquisse vicario suo Pontifici Maximo, sed illam prorsus potestatem qua ipse functus est, illi commisit, nempe vt quoties ad illum fidem necessarium esset, regibus cunctis imperaret, leges eorum corrigeret vniuersa denique temporalia vsurparet. Sunt nihilo secius spiritualis secularisque potestates vsq. adeo distinctæ, vt secularis non deriuetur ab spirituali, sed illa præcisa ratione ab illa dependeat, ita quod si ab illa per rebellionem exorbitauerit, possit coerceri ne diuinas, & ecclesiasticas præuaricetur leges, quod quam proxime declarabitur. Et hæc est plana sententia ipsius Summi Pontificis eodem, cap. Solitæ vbi ait se esse Solem qui spiritualium diei pręest. Imperatorem vero. Lunam quæ præest secularium nocti. Quare in spiritualibus asserit se illic superiorem, præcellere autem imperatorem fatetur in temporalibus. Et idem ferme habetur 96. distinct. can. Duo sunt. Horum omnium fundamenta, cui placuerit, vbi prædictos, commentarios nostros in Matthæum citauimus, fuse firmiterque corroborata potest inspicere. His ergo non tam impræsentiarum præter missis quam alibi pro virili nostra constabilitis, duobus articulis quęstio hæc absoluetur. Prior est, vtrum ciuilis, tam imperialis, scilicet quam Regia potestas diuinitus sit instituta? Posteriori autem explorabimus, vtrum imperator vniuersale dominium habeat totius orbis? Et quidem quantum ad primum, duæ sunt inter se per extrema diuersæ sibi opiniones, de quibus non est, cur hic late disputemus. Sunt inquam qui imperatori non solum iurisdictionem orbis tribuant, verum & dominium, ac proprietatem bonorum omnium eumque adeo appellātes proprietarium dominum. Quin vero Host. in tit. de præscr. §. quæ autem. omnes principes facit hoc modo proprietarios. Et afferunt pro se verbum l. bene a Zenone. C. de quadr. præscr. Omnia sunt principis. Et aliud in auth. vt de cætero, &c. colla. 5. vbi habetur, quod imperium potest aliquando aliquid accipere venerabilium domuum dum voluerit. Est tamen inopinabilis opinio. Quare vt bene adnotauit Ioann Fab. super eadem l. Codicis, communis opinio est in contrarium. Et hæc sit prima hic nostra conclusio. Neque imperator neque principum vllus est hoc pacto poprietarius. Tu ca enim est, qui vt fertur, illa dominatur tyrannide, vt cunctas subditorum substantias, tanquam suas proprias sic possideat vt pro libito, vniuersa sibi, vt putat possit vsurpare. Iure autem naturæ etsi trāstulit respublica in principem potestatem suam & imperium, ac iurisdictionem, non tamen proprias facultates, quibus ideo princeps vti nequit, nisi quando eidem reipublicę tuendę & administrādę necesse fuerint. Quod autem lex ait, omnia esse principis, de his quæ fisco aut publico ærario obueniunt, intelligi. Aliorum

Marginalia: Spūalis & secularis distincte sunt potestates ... oīno, li- | cet hæc illa vt esse que sub sit. | Artic. ij | Prima conclu.

Secũda conclu. contra secundã opinionem.

præterea Christianorum opinio est per aliud extremum. Quod principes omnes per tyrannide respublicas obtinent, illis.s. rationibus argutantes, quas a parte negatiua quæstio obiecimus. Hic autem non opinio sed manifestarius error est totiusq; rei publicę peruersio. Quin vero contraria veritas vt meridies lucida est, quam secundã hic ideo conclusionem statuimus: Nempè regiam Imperatoriamq; potestatem cæterorumq; principum auctoritatem non hominum esse inuentum, sed Dei sanctissimã ordinationem, aliam tamen a potestate spirituali Haud.n.per se ipse Christus immediatè instituit, cui ceu caput vicarium suũ præfecit eidemq; subinde vicario potestatem suam contulit perpetuo in ecclesia duraturam. Itaq; potestas illa neq; facta est a republica neq; per rempublicam deriuatã, sed a solo per se Christo. Potestatem autem ciuilem Deus per legem naturalem quæ suæ sempiternæ participatio est ordinauit. Hoc autem sic patet, Deus per naturam dedit rebus singulis facultatem se conseruandi suisque resistendi contrarijs, non modo quantum ad incolumitatem temporalis salutis, verum & per eius gratiam quantum ad prosperitatem spiritualis. Hanc autẽ homines facultatem cũ exequi commodè dispersi nequirent, adiecit eis instinctum gregatim viuendi, vt adunati alij a'ijs sufficerent, congregata vero respublica neutiquã se poterat gubernare, hostesque propulsare malefactorumq; audaciam cohibere, nisi magistratus deligeret, quibus suam tribueret facultatem, nam alios tota congregatio sine ordine & capite neq; vnum corpus repræsentaret, neque ea prouidere posset, quę expedirent, ergo eadem ratione docte diuinitusque instructæ respublicæ, aliæ annales Consules, aliæ alias publicarum administrationũ formas sibi instituerũt. Atq; eodem iure quælibet potuit ac debuit vbi expedire cognosceret totam suam potestatẽ & imperium in vnum regem (qui secundũ Arist. optimus genere suo est principatus) transferre, vt lege sæpe citata. Quod principi placuit, sancitur, penes quem summa esset rerum. Ecce quemadmodum publica ciuilis potestas ordinatio Dei est, non quod respublica non creauerit principes, sed qđ id fecerit diuinitus erudita. Vnde illud Sap. 14. Tua pater prouidentia ab initio cũcta gubernat, per leges naturales intelligẽdum est, tam per illas quas rebus irrationalibus ingenuit vt mari & ventis, quam per illas, quas indidit hominibus. Et ideo Pau. ad Rom. 13. auctoritatem principum non in rempublicam tantum, sed in Deũ ipsum refert. Omnis, inquit, anima potestatibus sublimioribus, subdita sit. Non est.n.potestas nisi a Deo, quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt, itaque qui potestati resistit. Dei ordinationi resistit. Et ad Tit. 3. Admone illos, principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedientes Neque vero potestates tantum Christianorum principum, verum & quæ sunt penes infideles, a Domino Deo sunt, quia fideles naturam non destruxit, sed perfecit. Et per illas potestates gubernare possunt plebes in his quæ sunt naturalis iuris. Sic enim Dan. 2. legitur. Deum cœli regnum & imperium tradidisse. Nabuchodonosor. Sic & Christus ait ad Pilatum. Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper, vnde etsi in primordijs Ecclesiæ omnes ferme principes, infidelitate tenerẽtur, pręcipit nihilominus Petrus Christianis 1. Pet. 2. vt subiecti essent omni humanę creaturæ propter Dominum, sine regi, inquit, quasi præcellenti, &c. Et infra: Serui subditi estote in omni timore dominis, non solũ bonis & modestis, sed etiã discolis At hinc fit vt lib. 1. quæst 6. dicebamus, principem potestate fungi ferendarum legum quibus rempublicam coerceat. Fitque præterea vt non solum singulis reipublicæ membris superior sit, verum & totius collectim corporis caput, totique adeo sic eminens, vt totam etiam simul punire valeat. Quare neque per rempublicam Rex potest regni iure expoliari nisi fuerit in tyrannidem corruptus. Per hæc demum id quod supra diximus, clarescit, videlicet potestatem ciuilem non sic dependere a spirituali, vt ab illa instituatur suamq; accipiat facultatem, ab illa ve possit vel amoueri rex, vel cogi vel corrigi, nisi quando a diuinis legibus fineque spirituali rebellaret. Nam etsi ambæ a Deo procedant: non tamen altera per alteram sed modis varijs, prior scilicet a Deo immediatè. posterior vero mediante lege naturæ per ciuilem rempublicam. Atque hoc pacto intelligendum est verbum Authen. de instrumen cau & fid. col. 9. Imperium Deus de cœlo constituit. Atq; aliud Authent. quomodo oportet episco-

Potestatem ciuilem lege natural constare optime probat.

Respublica nõ põt regem regno spoliare nisi ob tyrãnidẽ.

pos,&c.vbi legitur sacerdotium & imperiũ dona esse Dei,a superna collata clementia. Hęc ergo non animaduerterunt,qui aiunt rempublicam ciuilem ab spirituali scilicet à Sumo Pontifice facultatẽ suam mendicate. Quorum est Bart.super Extrauagan. Ad reprimendum.

Argumenta ergo in contrarium nullo sunt pondere, nam etsi homines naturaliter liberi creati fuerint eiusdem tamen naturæ instinctu,seu ciuilia animalia, quo re pro naturali appetitu conseruent, Reges ac Principes sibi præficiunt,quibus obtemperantes,tutius fœliciusque viuant. Et quãuis in Bibijs ante Diluuium nullus legatur princeps,est tamen vero proximum, illos Patriarchas illic recensitos, monarchas extitisse,vt li.15.de ciui. Dei,ait de Cajn Aug. qui ciuitatem condidit,vel gentes illas Aristocratiam aliamve gubernationẽ habuisse. Quod autem de Nemrod,subijcitur,fatemur & tyrannis inuasas respublicas. Nã etsi potestas principium ordinatio Dei sit vsurpatio tamen earum quando violato iure fit non est a Deo pręcipiente,sed tamẽ id in punitionem subditorum permittente,de quibus per Oseam cap.4.ait Deus,regnauerunt,& non ex me principes extiterunt,& non cognoui,& Iob 34. Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Et Prouer.28. Propter peccata terræ multi principes eius. Quemadmodũ & potestatis vsus quando legitimè fit inspiramen Dei est. De hoc.n vsu peculiariter illud intelligitur Prouer.8. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt,nam de alijs (quod lib.1.citauimus) lamentatur Isaias c.10.vbi ait, Væ qui condunt leges iniquas:quæ re vera Deo nõ auctore,sed permissore instituũtur. Ad aliud de Saule & Dauide conceditur,quod etsi illos tantum diuino iure positiuo Deus instituerit,ordinauit tamen iure naturæ vt alij a republica eligerentur. Quod autem de Christo afferunt,qui asseruit filios esse liberos neutiquam sic audiri potest,vt Christianos omnes principum potestate liberauerit,quandoquidem eius. Apostoli nos admonitos curauerint,vt eisdem obsequeremur,sed id peculiariter sacerdotibus competit. Quod ad præsens nihil attinet negotium.

Ante diluuium fuit etiã aliqua lia principatus.

ARTICVLVS II.

Vtrum imperator sit dominus orbis.

POstquam fundamenta Reipublicę ciuili in perfunctorie iecimus sequitur vt hoc art.secundo ad id quod de imperatore proposuimus, descendamus, an scilicet sit dominus totius orbis? Et arguitur a parte affirmatiua. In primis(vt extra de maiorit. & obed.c.solitæ habetur) Summus Pontifex & Imperator duo sunt in orbe luminaria magna. Summus autem Pontifex vnus est totius orbis in spiritualibus,quia decuit vniuersæ corporis Ecclesiæ vnum esse caput,ergo eadem fuit ratione congruens,vt in temporalibus esset vnum caput quod nequit aliud fingi,quam Imperator. Accedit huc tam ius canonicum,quam ciuile.est.n. tex. Hier.7.1.can. In apib.vbi ait,quod sicut in apibus vnus est princeps, & inter grues dux vna,sic imperator vnus. Et C.de bonis quæ libe & c.l.cum multa,imperialis fortuna omnes supereminet alias. Et ad leg Rodiam de iactu l.deprecatio, ait Antonius. Ego mũdi dominus & Extrauag. Ad reprimendum quomodo in læsæ maiest.&c. ait Henricus Cæs. In traquilitate Romani Imperij totius orbis regularitatẽ requiescere. In contrarium autem facit lex,Cunctos populos C de sum.Trin.& fide cath.vbi Iustinianus ait,Cunctos populos,quos clementiæ nostræ regit Imperium quibus verbis limites Imperio suo circumscribit.

De hac quęstione bipartiti sunt vtriusq; iuris doctores. Nam Host.& Io. And.&(vt fertur) Itali opinionem sustinent, quod sit vniuersalis orbis dominus. Et peculiariter Bal.super citata,cunctos populos. Et Bar.l. Hostes.ff.de cap.& post li.reuer. Vbi addit, forsan qui negauerit hæresim incurrere,eò quod Luc.2.legitur edictum à Cæsare Augusto exijsse vt describeretur vniuersis orbis. Et in fronte tract. super Extrauag. Ad reprimendum idem repetit veluti de fide. At vero Faber super eandem, l. Codicis & vltramontani contrariam tuentur sententiam. Veruntamen quia de re hac sola legum citatione controuersantur quæ amphibolis loquuntur verbis,opus est,rationibus earum mentem eruere.

Est ergo huius articuli conclusio, licet impe-

imperatoria maiestas donum institutioq. Dei sit, tamen quod totius orbis imperio fulgeat nulla sit ratione credibile. Prius membrum satis supra confirmatum est, posterius ergo commonstrare restat. Et ne vergi significatio ancipites nos teneat orbem appellamus, totum terrarum aquarumque globum & ambitum, nam orbem Romani appellabant illam terræ portionem sibi cognitam, quam suo imperio subiugauerant, de quo alia est quæstio, sed in sensu, quem verba faciunt, probatur conclusio. Et loquimur (vt supra diximus) de dominio iurisdictionis, nam de rerum proprietate iam id priore conclusione superioris articuli negatū est. Igitur quamuis neganti hanc imperij infinitatem, opinionem suam probare non incumbat, sed qui asseruerit, prouinciam subeat tale ius demonstrandi, nihilominus pro asserta conclusione arguitur. Si imperator esset Vniuersi dominus, aut id sibi iure diuino competeret, aut naturali, aut humano, gentium videlicet aut ciuili. nullo autem illorum, ergo, &c. Primum, quo de iure diuino positiuo vt a naturali distinguitur, arguamus, Sauli quidem, Dauidique & eius prosapiæ sacra referunt oracula cōcessa fuisse regna, quippe quos Deus ipse ore suo instituit, præterea nemini. Ius autem naturæ nude consideratum nullum mortalium cæteris dominio prætulit. Omnes enim nascuntur liberi, vt iam monstratum est. Confirmatur autem hæc veritas. Si vagi homines dispersique viuerent, nullus esset cæterorum dominus, dum ergo in vrbes & oppida sese receperunt, nullus iure naturæ erat reliquis superior legali dominio, quo reliquos posset legibus cogere, sed tantum naturali, quo ingenio præstantes rudibus dominantur, qui (vt dictum est) vi non vrgent coerciua, ergo si aliquis est dominus orbis, is creatus est auctoritate & concessu reipublicæ, quo pacto dictum est diuinitus esse ordinatam potestatem ciuilem. Quod autem hoc modo non fuerit creatus, probatur. Ad hoc, quod aliqua respublica Regem sibi vel imperatorem instituit, in quem suam transferat potestatem, requiritur publicus eius conuentus, vt saltem maior pars in talem consentiat electionem. Vniuersus autem terrarū ambitus nunquam talem fecit conuentum, nec vero pars decima si mentis oculis Antipodas cunctasque nationes in gyrum lustraueris, ergo nunquam vnus extitit dominus orbis. Neque Romanorum Cæsarum nomen & fama vsque ad Antipodas & Insula res nobis repertos vnquam penetrauit. Secundo arguitur. Dato vniuersas mundi nationes vel in vnum locum conuenire possent, vel per literas conueniri, vt vnum eligerent Monarcham, id tamen minime iure naturæ expediebat. Aristo. nanque Polit. 7. cap. 4. docuit rempublicam non esse meliorem eo quod maior, sed tantam debere sub vno principe agere, quantam ipse per se vel per suos posset commode administrare. Veluti nauis neque iusto minus nauigationi apta est, nec si duorum esset stadiorum, posset commode gubernari. Et August. libr. 4 de Ciuit. Dei, cap. 15. Iniquitas, inquit, ampliora fecit regna Et perdomitis gentibus dilatare regnum, malis videtur fœlicitas, bonis necessitas, nempe quod hostium iniquitas cogit, vt bello supprimantur, nostroque adhibeantur imperio. Hæc ferme illic. Est enim Rex anima regni, vnde sicut auctore 2. de Anima, eodem Philosopho, nō potest quæuis anima quantumcunque animare viuificareque corpus, sed quorumcunque natura constantium præfinita est methodus & mensura, quia neque formica ad hominis proceritatem augeri potest, neque homo ad illam, quæ est elephantis, sic neque princeps calore suo totam potest rempublicam nationibus ac regionibus vastissime dispersam fouere, vt valeat, quæ quaque prouincia fiunt, nosse, emendare, corrigereque ac disponere, vnus namque non potest vndecunque orbis nuntios breui tempore suscipere, neque quocunque gentium prætores suos, ministrosque alios dimittere, & quæ vbique fiunt, castigare, immo neque eius metus ad tam vasta locorum spacia potest pertingere. Igitur cum potestas sit propter vsum, si vsus amplissimæ huius potestatis non est possibilis, fit, vt vana fuerit talis institutio, Deus autem & natura nihil faciunt frustra. Sed sit qui contra hoc insurgat. Christus prudentissime instituit vniuersalem vicarium mundo, vt in primo argū dicebamus, cur ergo non potuit per vnum idem mundus in temporalibus gubernari, sicut in spiritualibus? Respondetur multo esse rationem disparem. Nam Christus fuit vniuersalis Redemptor,

Sentētia auctoris

Aristot.

Priceps in eos tā tū rectè imperat quos cō modè administrare potest.

Notāda differen

tia inter principatũ Ecclesiæ & Ciuilem.

demptor, ac subinde Rex vnicus Regni cœlorum toto orbe diffusi, qui sua infinita virtute cuncta disponit. Et ideo potest per vnum vicarium totum regere orbem eo vel maxime, quod sub illo vicario instituit ordinarios Patriarchas, Archiepiscopos aliosque Antistites, ac sacerdotes, qui afflatu Spiritus sanct. spiritualia administrarẽt, de quibus rebus non est necesse tam crebo in vniuersale Concilium omnes coire, sed satis est eius sanctiones quocunque dimitti. Reges autem qui à suis regnis potestatem recipiunt, non est cur ab vno omnes dependeant in toto orbe. Tertio arguitur. Si vnus est orbis vniuersalis in temporalibus monarcha, vel hoc introductum fuit iure naturæ ante Christianismum, vel iure Euangelico. Non primum, quia ante natum Christum viguerunt tres illæ monarchiæ scilicet Chaldæorum, Persarum, & Græcorum, quibus, seculo propemodum Christi successit quarta Romanorum, has quippe in illa statua inspexerat Daniel, vt legitur c. 2. sue prophetię. Nulla autem illarum fuit totius orbis domina, sed nationum, quæ certis erant limitibus circunseptæ. Christus autem in Euangelio de ciuilibus monarchis nihil disposuit, aut mutauit, quare neque Papæ hoc commisit, nisi ratione prędicta, in quantum spiritualium finis id exigeret. Quantum ergo mihi sumo ualidum argu. ex cap. per uenerabilem qui filij sint legi. Vbi Innocentius iij. fatetur, Regem, superiorem in temporalibus minime recognoscere. quod licet gl. id de facto intelligat, non autem de iure, profecto non probat, quia caput quod citat, in apicibus id non concludit, vt confestim patebit. Et quamuis interpretes verbum peculiariter intelligant de Rege Franciæ, textus tamen hunc non patitur limitem, nam absolute de rege loquitur quatenus rex est. Haud quidem negauerim. Imperatorem Christianis regibus esse superiorem. Est enim fidei protector ac propurgator, per Pontificem ad hoc coronatus, & ideo in caussis fidei scilicet tam ad inimicos crucis arcendos & abigendos, quam ad restringenda schismata, potest Christianos reges conuocare. Quo autem in ordinarijs caussis ad illum fiat prouocatio, nõ est in vsu nisi in ciuitatibus, nationibusque ac prouinciis imperialibus. Existit autem argumentum, quod cæteris vrgentius censetur contra hanc (quam arbitror) veritatem, idque sumitur ex Augustino. libr. 5. de Ciuitate Dei cap. 12. & 15. Vnde multi existimat elici de iure diuino imperatorem esse mundi dominum. Ait enim quod cum diu fuissent regna Orientis illustria, voluit Deus & Occidentale fieri, quod tempore esset posterius, sed imperij latitudine, & magnitudine illustrius, idque Romanis contulit, qui pro suo modo boni erant. Deus ergo illis dedit imperium (vt etiam Opuscu. de regimin princip. li. 3. ait S. Thom.) ob suas scilicet morales virtutes, quanquam illi non promeruissent fœlicitatem æternam, potissimum propter amorem patriæ, zelumque iustitiæ, ac ciuilem beneuolentiam. Accedit autem, veluti huius sententiæ robur, quod neque Syluest. Christianissimo Constantino, neque Theodosio Ambr. scrupulum iniecerit vllum, vt imperium abdicassent. Ad hoc autem non vno respondetur modo. In primis sæpe adnotaui, quam fuerint Augu. hoc loco sinistre vulgo intellectus, haud enim asserere cogitauit, quod Deus quasi præmium suarum virtutum imperium Romanis adiudicauerit. Ex professo nanque ambobus capitulis citatis monstrare contendit, quidquid illi faciebant, intuitu mundanæ gloriæ, suique nominis ampliandi gessisse, quare aut neminem aut vnum aut alterũ censet fuisse vere studiosum pro eo quod appetitus ille peccatum erat, saltem veniale. Quapropter licet Catonis, inquit, virtus propinquior esset veræ virtuti, quam virtus Cæsaris, neutra tamen fuit proprie virtus, ob peccatum autem Deus nullum rependit præmium. Sed ait Deum illud iusto iudicio permisisse, eo modo quo ait Christus eos qui iustitiam suam faciunt coram hominibus, recepisse mercedem suam, nempe ab hominibus ipso permittente ac res naturali cursu disponente. Vnde post verba citata in calce cap. 12 ait Quia pro vno isto vitio, id est amore laudis pecuniæ cupiditatem & alia multa vitia comprimebant, concessit illis Deus illud imperium. Si ergo pro vitio, non aliter intelligitur concessisse quam permittẽdo. Denique ad idem propositũ cap. 15 sic concludit. Non est quod de summi & veri Dei iustitia conquerantur. quia perceperunt mercedem suam. ad Euangelium nimirum alludens, de his qui ob vanam gloriam operantur.

Nemo superior rege in tpalib.

Qõ imperator sit Christianis regib. superior.

Vnde dicant qdã imperatorem eẽ mũdi dñm iur. diuino. Romanorum dotes.

Haud

Haud ergo eos Deus fecit dominos, vt Saulem aut Dauidem reges, sed vel iure belli, vel per suam tyrannidem id permittente. Præterea, quamuis praue super hoc intelligeretur August. ac si vellet Deum tanquā legitimarum virtutum mercedem contulisse Romanis imperium, non de alio loquebatur imperio, quam de illo quod ante a fuerat Orientale, in Caldæis scilicet, & Persis, & Græcis: illud autem nunquam fuit vniuersale totius orbis, sed regionum quarundam. Et ideo subdit Romanorum imperium fuisse extensius, non tamen totius globi. Scio Bart. tracta illo citato supra, extra. cap 5. ad reprimendum contrariam tenere sententiam f. regem Nabuchodonosor, regem fuisse vniuersalem orbis, citans illud Dan. 2. Tu rex regum es. Deus cœli regnum, & fortitudinem, & imperiū, & gloriam dedit tibi. Illud autem hoc tantum significat, ꝗ erat regum tunc cognitorum maximus, vti ait Nicolaus, haud tamen quod dominium, & imperium in totum haberet mundum. Profecto si fundamentum imperij Christiani firmius non esset, quam quod Orientales subindeq. Romani vsurparunt in orbe, exilius esset & infirmius, quam vt tutas reddere posset imperatorum conscientias. Ambigere nanq. nemo potest quin ius potissimum habuerint in armis, atque adeo potentatum potius, quam iure perterritas gentes suppeditauerunt. Nam etsi aliquæ nationes legantur ob fœdera rupta, bello ab ipsis lacessitę, fuerant tamen fœdera illa extorta, quæ frangere nefas non erat. Quid enim iuris habebant in remotissimas gentes? & vt alias mittamus, in terram Israel? quam Deus illis promiserat & concesserat, & quibus lege prohibuerat (vt legitur Deut. 17.) ne regem facerent alienigenam. Neque vero Christi verbum. Quod est Cæsaris, date Cæsari, in contrarium vllo aculeo pugnat, illic enim non approbauit Cæsaris dominatum, sed eximere se volens ab illo iudicio, ius tantum naturæ retulit. Si quid Cæsari debetis, soluite, sed in primis Deo, quod illi debitum est. Sed hoc est quod multi non animaduertunt, nempe quòd cum ob peccata forsan illarum nationum, permisisset eas Deus sub iugum Romanorum venire, inferant iure ipsos illas subegisse, cum re vera nulla sit consequentiæ uis. Tradidit enim Deus sæpe Israeliticū populum in manus Philisthinorum, & Chaldæorum, & tamen error esset apertissimus affirmare ius factum fuisse illis debellandi illum popolum, & in captiuitate redigendi. Ad hæc, Iulius Cæsar priuata auctoritate rempublicam peruasit, ac subinde per iniuriam eius obtinuit dominatum, de quo supplicum capitis pertulit. Ius ergo legitimum Christiani imperij, hoc est quod vel in Augustum, vt fertur, vel Christianos post successores, vt in Constantinum respub. consensit, cuius consensu legitimus est Christianorum imperator. Hic ergo prius a Græcis eligebatur, postea vero anno Domini DCCVI. pontificia auctoritate translata est electio ad Germanos, vt ad perpetuam memoriam scriptū est, capitu. venerabilem. de electio. Igitur vt rem summatim concludamus, iure optimo est vnus Christianorum imperator, fęlicissimo & inuitissimo. Quod tamen totius sit orbis dominus, neque ratio neque ius patrocinatur, nam pars quæ consensit, perexigua erat respectu totius orbis. Quare iure reclamante naturæ non potuit illa Antipodibus reliquisque regionibus imperatorem preficere. Papa vero, quia vt articul. proxim. dicebamus auctoritate Christi non est rex in temporalibus, nisi quatenus ad finem spiritualem sunt necessaria nusquam legitur tale imperium ampliasse.

Ius īperatorū antiquorū potissimū in armis fuit.

Chrs nō ꝓbauit dñatum in Iudæos.

Iulius Cæsar p iniuriā dominatus est.

Ius Christiani imperij.

Imperatoris electio a Græcis ī Germanos trāsfertur.

Ad argumenta.

Ad argumenta in contrarium, vt doctoribus respondere incipiamus, re uera Bal. (si quæ dicta sunt, respexeris) ne quidquā conatus est contrariam sententiam in iure naturæ fundare, neque vero mirum hoc est, cum ad iuris prudentes non attineat ius naturæ perpendere. Sed multo (vt cum bona venia dixerim) absurdius Bart. ad ius Euangelicum supra suam facultatem gressum fecit, vbi hæresim censuit, negare, propter verbum Lucæ, imperatorem esse dominum orbis. Euangelista nanque hanc tantum historiam nude retulit quod exierit edictum a Cæsare Augusto vt describeretur vniuersus orbis, nullatenus, tamen affirmat edictum illud legitimo iure ꝓdijsse. Perinde est si inferas. Regius Psaltes affirmauit, Dixit insipiens in corde suo, non est Deus, ergo affirmauit, non esse Deum. Quinimo si mysterium meditetis, apertius vſ Euangelista edictū illud cōdēnasse. Apparet namq. spumosam illam Augusti

gusti insolentiam in hoc retulisse, admoneret, non ipsum (vt se iactabat) sed illum qui nascebatur, esse orbis dominium, quippe quem, & legibus vniuersum obligauit, & in iudicium est demum conuocaturus. Præterea, neque hic nomine vniuersi orbis intelligitur totus globus. Haud enim tam fuisset August mentis inops, vt iuberet describi Antipodes atque alias tot milaribus a se distantes sibique inauditas nationes, sed vocabat vniuersum orbem, vniuersam ditionem suam, quæ latissime petebat. Quo idiomate & nos Insulas & Continentem vastissimis spatijs iacentem. Nouum orbem, Nouumque mundum appellamus. Sic enim frequenti erat Latinis in vsu appellitare orbem, orbis portionem. Vt Lucanus in tertio,

Ignotum vobis Arabes, venistis in orbem.

Peius autem in supradicta extrauag. idem Bart. ad reprimendum impingit in Paulum. Ait enim Apostolus Roman. 13. nihil aliud quam. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Refert vero ipse eos, qui Romano Imperio non obtemperant, diuina præcepta demoliri, vtpote quibus iubetur. Omnis anima Romanorum principi sit subiecta Paulus enim non loquebatur de Romano principe, sed in genere de omnibus potestatibus, vt suis singuli præfectis obtemperarent. Adiectio ergo illa, præuaricatio fuit sacræ scripturæ. Ad illud autem in fronte quæstionis citatum, capit. solitæ. iam satis responsum est. Vbi explicuimus, quomodo potestas spiritualis, ac ciuilis duo sunt luminaria. Sol tamen totius orbis immediate à Christo oriens diuino iure positiuo. Luna vero ab eodem Deo mediante iure naturæ per rempublicam dimanans, quæ tamen non potuit vnum eligere totius orbis, sed Christianismi. Illud autem Hieronymi can. in apibus hoc tantum docet, quod sit vnos Imperator vnius reipublicæ, haud tamen affirmat vniuersum orbem sub vno Imperatore degere in temporalibus, sed quod in toto Christianismo est vnus, ad quem etiam Imperia Turcarum, & Sarracenorum regna, quæ Christiani iuris fuerit, attinent. Quia neque inter apes vnicus est dux omnium, quæ sunt in orbe, sed cuiuslibet aluearis vnus. Quod autem ex l. cum multa. citatur Imperialē fortunam cæteris antecellere, id fatemur ingenue, quia est omnium præstantissima, haud tamen inde fit, cunctis totius orbis vnicum dominari. Est enim regalis dignitas excellentior Ducatibus, ac Marchionatibus omnibus, non tamen Rex vnicus cunctis præest ducibus orbis, sed illis qui in regno suo vitam viuunt. Verbum autem Antonini in l. deprecatio. negari non potest arrogantiam redolere, quis enim citra talem notam dicere potuit. Ego mundi dominus? vni namq Deo est illud proprium. Et ideo illius assertio nullam facit fidem. Modestius namque longe ait in cōtrarium citatus Iustinianus Cunctos populos quos clementiæ nostræ regit imperium, quia quidquid glossematum comminiscantur interpretes, syncerus tamen sensus est, quod voluerit suum Imperium nō solum de iure, sed de facto limitibus circūscribere. Et l. In nomine Domini. C. de offi. præf præ. Afri terminos quoque nominat regionum suarum. Et insti. qui modis ius patriæ præt. solu. §. si ab hostibus ponitur limen imperij, vnde deriuatur nomen postliminium. & l. Mercatores. C. de commer. distinguit inter suos & regis Persarū subiectos. Et clement. Pastoralis de sententia & re iud. vt Papa præscribere terminos imperij. Illi ergo qui respondent quosdā aut præscriptione aut priuilegio esse exemptos, deberent prius fundere vniuersale eius dominiū in totum orbem, vt inde inferrent quotquot modo extra imperium agunt, particulari iure esse exēptos. Super al a vero lege, citati in Extrauag. Ad reprimendū, multa Bart. cōminiscitur, Imperatorem affirmans esse vniuersalē. Orbis dominium, atque hoc per Pontificis summi institutionē, quod profecto neq unquam vllus Cæsarum admisit neque docet ratio, nam vt supra dictum est, per electionē ciuilis reipub. descendit ciuilis potestas. Sed eodem modo intelligendus est hic totus orbis, quo supra dictum est, scilicet amplitudo portionis illius mundi tunc notæ, quæ Romano imperio patebat. Vel forte vult dicere Cæsar, quod per regularitatem imperij Romani non solum eius subditi in tranquilitate erant, verum & extranei reges metu eius deterriti conquiescebant. Haud enim occultare inspexit Bartol. quemadmodum ciuilis potestas per ius naturæ, perque ideo reipublicæ cōstitutionum a Deo descenderit, atq. adeo

neque

neque ante aduentum Christi vnum fuisse totius orbi Monarcham, neque vero eundem Seruatorem nostrum ius gentium hac parte demutasse. Deposcere hic series videbatur, vt de singulari dominio, quod Catholici Reges erga infideles illos occidentales a quinquaginta hic annis inuentos habent, quæstio adhiberetur, fuisset tamen nimis longa, quam ideo in libello de ratione promulgandi Euangelium, quem paratum habemus, disputandam reposuimus.

QVÆSTIO V.

DE TRANSLATIONE dominiorum.

ARTICVLVS I.

Vtum sua quisque voluntate, naturali iure valeat rei suæ dominium in alterum transferre.

QVÆSTIO hæc demum postrema de dominiorum translatione, ad materiam iam restitutionis proximè appropinquat. Obligatio namque restituendi ex ratione, & modo quo translatum fuerit dominium, dependet. Quæritur ergo primo, vtrum sua quisque voluntate naturali iure rei suæ dominium valeat in alterum transferre? Et arguitur a parte negatiua

1. Argu. primo: Si pro sua quisque voluntate transmittere posset dominium, sequeretur actu quoque solo mentis interno id posse, quia mentalis conceptus vera loquutio est, cuius voces secundum Aristotel. 1. De interpretatione, sunt signa, qua vtique ratione votum Deo mente factum validum est. Si ergo voce quisque donare potest, fit vt & mente possit, consequens tamen videtur falsum: nam matrimonialis consensus per quem vterque coniugum alteri se tradit, nisi voce extra, aut nutibus

Argu. 2. explicet, minimè solidus est. Secundo: Si id vnicuilibet ius naturale indulgeret, vt suæ esset arbiter voluntatis in rerum suarum dominiis transferendis, sequeretur eiusmodi voluntatem neutiquam ciuili lege posse cohiberi: nam humanæ leges, vt lib. 1. & 3. monstratum est, nullum obtinent contra ius naturæ vigorem, consequens autem creberrimus vniuscuiusque bene institutæ Reipublicæ status ostendit esse falsum. Prohibentur namque minores ætate viginti quinque annorum sua alienare bona, vt patet ff. eodem titulo, l. prima. Item legibus quorundam Regnorum particularibus sic sunt maioratuum iura instituta, vt eorum possessores nequeant vinculata bona dispendere. Item neque Ecclesiæ bona alienare pro libito potest, aut prælatus, aut Capitulum, nisi de certis caussis, certisque præscriptis modis, vt patet ex Decreto Leonis 12. quæstio. 2. cano. sine exceptione. & toto titulo de rebus Eccles. non alien. Tertio, Si vnusquilibet posset suo arbitrio rem suam alienare sequeretur eundem perinde posse pretij mercedisque dominium pro re turpi in alterum traducere. Consequens tamen est falsum. Nam qui corrumpendo iudici, aut assassino, vt hominem occidat, aut per vsuram, aut per simonias quidquam confert, etiam si vltro id faciat, dominium non transfert, vt iura sanctè decernunt, ergo ius naturæ non est, vt quisque possit liberè sua donare. Neque verò desunt qui idem de meretrice sentiant, quæ merito sui corporis nullius potest mercedis dominium recipere. Quarto arguitur, Iura nonnulla particularia in Hispania, atque in alijs quibuspiam Regnis animum cohibent parentum, ac præcipuè sacerdotum, ne spurijs suis filijs quidquam suorum bonorum impertiantur, & tamen si ius naturale libertati cuiuscunque concederet suam distrahere substantiam, leges illæ nulla se æquitate protegerent, ergo libera alienatio non est iuris naturæ. In contrarium est iuris auctoritas, Institut. de rerum diuisio. §. Per traditionem, & ff. de acquir rerum dominio. l. qua ratione § litteræ qua habetur nihil esse iam conueniens naturali æquitati, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi. Argu. 3. Argu 4.

Quæstio, vt dicebamus, per quã necessaria est cognitu ad materiam nõ modo restitutionis, verum & totius iustitiæ commutatiue. Ad cuius intellectum primum omniũ nosse operæpretium est, duóbus tantũ modis posse transferri dominiũ, nempè, aut domini voluntate, aut lege. Dico duobus

tantum: nam loquor non de acquisitione quacunque dominiorum, sed peculiariter de translatione. Dominium namque non solum per trãslationem ab vno in alterum transit, sed iure quoque gentium per diuisionem, atque per inuentionem, vt titulis modo citatis ff. & Institut. patet Enimuero res quæ primo occupanti conceduntur, nõ acquiruntur per translationem. Quapropter nullam hic mentionem facturi sumus de rebus inuentis, in cuius veniunt dominium, sed vsque ad quintum librum, sub titulo de furto, id nobis est differendum. Translatio ergo dominij, est trãsmissio rei ab eo qui prius legitimè possidebat in alterum, qui perinde incipit esse dominus. Hæc ergo non fit nisi, aut voluntate legitimi domini, aut lege in ipsum potestatem habentis. Secundo notandum, φ lex non solum diuina, verum & humana duplicem vim habet in translationem dominiorum. Potest enim translationem impedire tam cohibendo domini voluntatem, ne det, quàm adimendo alteri facultatem, ne recipiat Et secundo potest translationem facere inuito domino, tam in pœnam criminis, quam in subsidium tuendæ Reipublicæ. De his itaque tribus membris dicendum est quæstione præsenti, videlicet de voluntaria trãslatione deque legali impedimento, ac de translatione itidem legali. His ergo prahabitis duabus cõclusionibus ad quæstionem respõdetur. Prior. Vnusquisque mortalium ius habet naturale donandi, & quomodocunque alienandi res, quam verè, ac legitimè dominus est. Conclusio hæc ex superioribus elicitur. Diximus namque fundamentum dominij rerum naturale, ac diuinum esse humanam rationem, ac libertatem. Enimuero, quia Deus hominem ad sui imaginem condit, hoc est, rationalem, ac liberum, per quam rationem, & voluntatem dominium habet suarum actionum, inde factus est rerum dominus. secundum illud Genes. 1. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, vt præsit piscibus maris, &c. Qua vtique de caussa soli homini demonstrauimus inter sublunares creaturas competere, vt sit rei alicuius dominus. Si ergo per voluntatem constituitur dominus, per eandem potest dominium ab se quodcunque abdicare. Secundo id probatur. Res vniuersæ propter hominem conditæ sunt, atque adeo illis quas ipse possidet, ad libitum potest vti. Quin vero, vt in definitione dominij supra posita videre est, nihil aliud est dominium rei, quàm facultas, & ius eadem vti, quocũque vsu lege permisso, puta donandi, vendendi, consumendi, & quomodocunque alienandi. Res est clarissima. Quin vero non modo res quisque suas, verum & seipsum potest vendere, vt supra assertum est. Nam etsi nemo sit vsqueadeo sui dominus, vt ea se valeat iure priuare, est tamen eius custos, vt quo vitam seruet seipsum vẽdere queat.

Domini voluntate aut lege transferuntur dñiũ alijs vero titulis acqritur de nouo.

Definitio translationis dominij

1. Cõcl.

2. concl.

Posterior conclusio. Eodem naturali iure nihil obstante, lex potest tum voluntatem domini cohibere, tum etiam ipso inuito suorum dominio, priuare. Conclusio hæc nihilo obscurius, quam superior ex naturæ principijs colligitur. Est enim homo naturaliter animal ciuile, coalescere autem in vnum mortalium vita non potest, nisi à publica auctoritate in pace contineantur, quæ quidem auctoritas tum custos est Reipublicæ, tum & iustitiæ iudex. Ad legitimam verò custodiam primum necessarium est, vt ciuibus prospiciat, ne antequàm eorum libertas pleno iudicio rationis ducatur, sua bona dilapident. Quamobrem prohibentur pupilli de bonis suis disponere; sicut eorum alienatio irrita sit, & nulla. Secundo & necessarium est sumptus eidem Reipublicæ necessarios a ciuibus colligere. Nam iure naturæ, partes sunt propter totum. Ac demum tanquam iudex custosque iusti ad eum spectat maleficia vlcisci, quare sicut vita ita & bonis potest quemlibet ciuiũ expoliare. Vide ergo duas conclusiones, quæ primo aspectu secum potius pugnare vidẽtur, quã sint eodẽ naturali iure parente progenitæ. Est inquam ius naturale, vt quisque sua volũtate possit de suis bonis disponere, sed tamẽ quãdo voluntas, possit ratione duce nõ errare. Quocirca eadem l. 1. de minoribus. Prætor inquit naturalem æquitatem secutus, &c. cauit, ne pueri, quorũ consilium infirmum est multorumque insidijs expositum, suam dispensarent substantiã. Quare etsi l. 1. de pact. idem Vlpian. æquitatem quoque naturalem appellasset, vt pactorũ fides seruaretur, subdens Quid enim tã congruum fidei humanæ quã ea seruare, quæ inter homines placuerũt nõ est tamẽ peritus, & æquitatẽ quoq; appellare naturalem, vt qui in tenera ætate de rebus suis paciscuntur, fidei suæ stare non obligentur.

Quare reipublica ciues in rectis vsib. contineat.

At vero quamuis conclusio vtraq; liquido constet, argumenta tamen in contrariũ ambiguitate non carent. Et quidem primo dubium est, quo forte quispiam moueatur, vtrum per actum interiorem possit transferri dominium, hoc autem lib. 8. sub. tit. De voto vbi D. Tho. ait promissionem non fieri inter homines, nisi per actus exteriores, emunctius examinabitur. Interim autem per hæc dicta ad argumentum respondetur. Primum, translatio est duplex Alia, scilicet quæ per transactionem fit & contractum, nempe quo, vt ait Iurisconsultus l. Labeo. 2. ff. de verb. sig. vltro citroque nascitur obligatio. Et de hac nemini dubium quin absque extera significatione fieri, non possit, quandoquidem illic non est simplex datio, sed hypothetica mutua, scilicet do vt des, vt patet in emptione, & venditione & similibus. Ac præcipue in contractu matrimoniali, cuius ideo consensus nullus est nisi extrinsecus explicetur. Alia vero est simplex translatio, qualis est donatio quæ nullam ab altera parte obligationem expostulat. Et de hac est dubium. Etenim si ego firmato consensu mente do aut polliceor rem aliquam postquam illa est vera assertio, vt hominem ligare. Quare nullum est quorundam argumentum (inter quos est Almayn. in 4. dist. 15. q. 2.) qui ex hoc, quod coniugalis consensus expressionem externam requirit, inferunt nullum posse dominium per mentalem donationẽ in alterum traduci. Sed arguis, dare, correlatiuum huius est, quod est accipere, ergo vsque quo alter accipiat, nulla fit translatio. Respondetur, argumentationem hanc verissime concludere, hoc tamẽ est de quo controuertimur, vtrum qui mente apud se dixit, Dotali inopi puellæ hanc dotalem eleemosynam, aut tali hospitali tantam pecuniã, teneatur postea illis, quibus interest, mentem patefacere suam, quam si acceptauerint, obligatur implere. Nam si votum fieret Deo, non est dubium quin teneret, vnde aliquanta cum probabilitate infertur, vt teneatur etiam patefacere nominibus, quæ illis pollicitus est, teneatur inquã lege naturæ in conscientia. De iure nanq; ciuili palam est, neminem cogi posse per actum interiorem quo ad vsque foris explicitus sit tametsi perquam probabile quoq; sit vt talis mentalis donatio antea quam alteri innotescat, possit mutari forte pro libito. Id quod loco citato li. 8. pluribus rationibus vtrinque disputauimus. Ad secundum secunda conclusione responsum est, vbi reddita est naturalis ratio cur expedierit ne in ætate pupillari committeretur puero suorum dispensatio. Sed neque de primogenituris ratio deest naturalis, cui fuerint illo vinculo colligatæ, ne dispendi possent. Nã etsi ex vna parte argumentum sit haud infirmum iure naturæ repugnare, propterea quod omnes liberi eorundem parẽtum æqua sorte nascuntur, ac per inde æquo iure nutriri debent atque educari, propter quã rationem multæ respublicæ iure primogenituræ non sic augent, vt in totam substantiam paternam primogeniti succedant, tamen ex alia parte id non solum in decorẽ reipublicæ, verum & in eius emolumentũ & firmamentum cedit. Haud ergo arbitrẽtur magnates ipsorum caussa maioratus esse institutos, scilicet vt eorum prosapiæ perpetuo durarent, sed in bonum respublicæ. Expedit namque vt eius commune corpus ossa habeat & neruos, quibus fulciatur. Ob idque decretum est, vt tanquam reipublicæ robora aliquæ persisterent illustres domus, tum vt a concilijs essent, tum etiã vt tempore belli eius essent sustentacula. Et quoniam, vt ait Lyricus.

Et genus, & virtus, nisi cũ re, vilior alga est.

visum merito est regibus, domorum perpetuitati sic consulere, vt domus in primogenitum descẽderet, reliquæ vero proles suis essent alimentis contentę Similes namque est agricolarum prudẽtia, quia arbori & viti minores ramunculos circunquaque amputant, vt præcipuum germen in truncum excrescat. Fit ergo, vt tam primogeniti, quã illi qui legitimã non sunt ętatem ingressi, sic iure, & merito cohibeãtur bona sua abalienare, vt alienatio irrita nullaque sit, vtpote per quam nullum transfertur dominiũ. De Ecclesiasticis autem bonis aliæ sunt nõ inferiores rationes, nam cum Ecclesiasticum seruitium, non minus necessarium, quã religiosum, sine bonis quæ hominum pietas huic muneri mancipauit, perdurare nequeat, & ex vna parte. Capitulum & prælatus non tantam illorum curam gerant quam si essent propria, sed ex altera secularis auiditas quocunque se inferat consultissimum fuit arctissime cauere, ne eiusmodi facultate Ecclesiasticæ, nisi iustissimis caussis, consultissimisque formis

Dubiũ.

Ad primũ arg.

Ad secundum.

De primogenituris.

Institutionis maioratuũ rõ.

Horatii 2. Serm. Sat. 4.

De bonis ecclesiasticis nõ alienandi.

Ad tertiũ arg. mis alienarentur. Ad tertium paulò differentius respondetur. Princeps enim sicuti quia reipublicæ custos est, cogere potest ciues vt vbi opus fuerit, contribuant, sic quia iustitię iudex, potest & propter crimina tum dominos bonis suis priuare, tum alios, ne recipiant, inhabiles efficere. Atque hac ratione & qui vel corrumpendo iudici vel assasino pecuniam offert, eadem mulctatur, & quibus offertur, inhabiles meritissimo fiunt, ne eius dominium acquirant. De qua re quæstione septima explicatior habebitur sermo. Et idem censendum de simoniacis, nisi quod ratio restituendi paulo est differentior, vt in calce sexti libri disputabitur. De lucro autem meretricio, quæstionem eadem 7. idque diuersa ratione dicendum nobis restat. Quartum autem argumentum præcipuam mihi ambiguitatem offert, saltem de filijs sacerdotum. Sunt enim superiorum atque eorum qui non ex legitimo matrimonio nascuntur quatuor genera, quę notantur cap. Nisi cum pridem. de renuntiatione sunt inquam manzeres, qui ex ignoto scorto, puta ex vaga meretrice, quæ omnibus exposita est, nascuntur. Spurij autem qui ex peculiari concubina sustolluntur. Et isti dicuntur naturales, quamuis si Etymologiam Græcam sequamur, spurius idem est, quod sine certo patre natus atque adeo melius conueni[illegible] illis, qui vago concubitu generantur. Nothus vero, vt Quintil. lib 3. inquit, est ille, qui ex vxore non legitima natus est, nempe ex adulterio. Nam quia Latinum nomen non habemus, peregrino vtimur. Græci nanque quidquid illegitimum est. i. legem non seruat, Nothum appellant, vt febrem notham dicunt illam quæ legitima periodum & terminũ non seruat. Impræsentiarum autem manzeres, & spurij eodem gradu æstimantur, quantum ad successionem hæreditatis. Enimuero eiusmodi spurij non succedunt in hæreditatem neque patris neq. matris si filios habeant legitimos. Nam testator nõ videtur alienas successiones proprijs anteponere l. cum acutissimi, ff. de fideicom. vnde l. 9. Taur. originem duxit, quæ spurios ad hæreditate repellit. Potest tamen illos mater ex 5. parte assis hæredes instituere. Si autem mater legitima careat prole, succedunt illi ab intestato, non tamen patri, quia est certus. Si vero sint ex damnato concubitu nati ex parte matris, puta ex incestu, aut stupro, & potissimum ex adulterio, non succedunt, neque ex testamento neque ab intestato, non tamen prohibetur quin tam mater quam pater possit illis quintam etiam partem legare. Hæc autem extra vllam sunt cõtrouersiam. Quod autem in litem huc vocamus, est vtrum pater nel mater extra testamentum possit illis aliquid in conscientia relinquere contra legis prohibitionem, vel amici fidei cõmittere, qui illis postea tradat? Et de vtroque respondendum est scilicet an sit peccatum mortale, tam patri quam amico, quã etiam filio recipienti: Et vtrum eiusmodi bona sint restituenda, & cui. In eiusmodi ergo casibus discernendum est naturale ius a ciuili. Si enim ad merum ius naturale spectemus, dubium non est quin pater possit sua bona notho filio, sicuti cuicunque donare citra culpam, & alter etiam potest illa absq. culpa possidere, nisi forsan alios haberet liberos, quos illa caussa in pauperiem adigeret, quod ad præsens negotium nihil attinet. Sed dubium est, vtrum lex ciuilis sic fecerit inhabiles eiusmodi nothos ad fruendum paternis bonis, vt nullatenus possint dominium acquirere; vel vtrum solum per modum pœnæ eiusmodi bonis illos priuet? Per multum enim refert, nam si inhabiles fiunt, quemadmodum pupilli ad dandum, & simoniacus ad suscipiendum, nulla spectata sententia tenetur illa restituere. Si vero lex tantũ est pænalis, tunc, vt lib. 1. latissime disputauimus, ante latam in iudicio sententiã potest ea filius cum bona conscientia possideret. Et ne longius disputationem protrahã mus, arbitror sub distinctione respondendũ de filijs nothis secularitũ, & de filijs clericorum aut religiosorum. Enimuero de iure cõi nihil expressum reperitur, quo prohibeantur parentes extra testamentum aliquid illis, aut viuentes donare, aut morientes relinquere. Sed leges particulares regni sunt, quæ rem in dubiũ reuocant. In legib. autem regni nihil arctius contra filios nothos secularium decretũ inueuitur, quam quod l. 3. definitur, tit. 15. part. 4. nẽpe quod non possunt hæreditario iure succedere in bona paterna Et l. 1. fori, tit de hęred. successionem prohibentur, ne possint in hæreditatem succedere, quod & 9. Taur. citata cõfirmatur. De istis ergo asseruerim, quod si patet

Adquartũ argu.

Superiorũ quatuor genera.

Quid possit pater iure naturæ, cũ filijs nothis.

Quid lex ciuilis de filijs nothis seculariũ, statuat

pater aliquid fidei amici committit, quod det suo filio ex adulterio suscepto, amicus ille tenetur ius naturale seruare, hoc est dare filio, & filios potest recipere perinde ac si esset extraneus. Itaque omnia sua bona potest illi pater dare, si filius non habet legitimos, si autem legitimos habet, non potest illos exhæredare, nisi vsque ad quintã. Neque arbitror vllum interuenire peccatum. Cum autem fiscus petierit, standum est iuri exteriori. Conclusionem hanc mihi eo persuadeo, quòd lex illa, cum sit in odium filiorum non est vlterius dilatanda, quam sonat, non autem prohibet nisi esse hæredes, ergo pater extra testamentum bona sua donans non facit contra rigorem legis, neque vero in eius fraudem, quia lex pœnalis tantum ad id obligat, quod sonat.

De filijs clericorum & religiosorum.

Dubium autem intricatius restat de filijs clericorum, hoc est, sacris initiatorum, & de filijs religiosorum. De his namque licet non in iure communi, tamen in iure particulari regni verba habentur multo significantiora atque strictiora. Extat enim lex. 22. lib. 1. tit. 3. & l. 2. tit. 3. lib. 5. regalium ordinamenti, in hanc formam, Quo nulla offeratur occasio, vt vlla mulier clericorum concubinatui addicatur, si clericorum filij in eorum bona hæreditario iure succederent, constituimus & præcipimus, vt eiusmodi clericorum filij, & l. 9. Tauri extenditur perinde ad filios religiosorum, neq habeant, neque hæreditent, neque hæreditare possint bona suorum parentum, neque aliorum consanguineorum: Et sequitur, Neque suscipiant. Hoc enim Hispane sonat vox, Ni ayant, neq; potiri possint quocunque legato, aut donatione, aut alia collatione quæ illis fuerit facta. Quæ quidem verba non solum eos excludunt ne hæredes esse possint, verum etiam videntur eos facere inhabiles & incapaces ad vllo pacto possidenda paterna bona, nisi peculiari regis concessione. Et quod tam strictam legẽ rex possit facere, nõ est ambigendum, nam vt lib. 1. decisum est leges humanæ obligãt in foro cõscientiæ, quando sunt iustæ, eiusmodi vero odium in clericorum sobolem, æquum est. Quare profecto mihi est probabile, eandem legem non modo esse pœnalem, verum & impeditiuam translationis dominij, sicut si vel pupillus donaret, vel simoniachus vel assassinus susciperet. Nihilominus pater tenetur eum alere, quã diu viuit & educare, quia ius illud naturæ non est reuocabile. Potestque adeo ei viuens donare vnde vitam sustentet. Ad casus ergo consuetissimos vt respondeamus, nempe cum sacerdos vel clericus in sacris bona sua amici fidei concredit, vt det suo filio, primum quantum ad culpam fortasse mortaliter peccat contra legem illo rigore obligantem.

Secundo, pro captu meo censuerim, illum fideicommissarium nullatenus teneri eadem bona filio clerici adiudicare etiam si pollicitus fuerit id facere. Nam fidem contra ius ciuile impignoratam, lex naturæ seruare non cogit. Quæritur ergo quantum ad restitutionem, quid de illis bonis agendum sit? Respondetur, si meum iudicium vllius est momenti, quod si clericus amico det, non sub conditione vt reddat filio, sed absolute, neque alter sub illa conditione recipiat loco filij, sed tanquam sua, etiam si clericus fiduciam certam conceperit, quòd amicus esset traditurus filio, & alias non illi relinqueret nihilominus ille amicus potest tuto in conscientia bona illa possidere tanquam sua. Et ratio nostra est, quòd etsi lex filium inhabilem fecerit ad suscipiendum illa, quæ nondum possidebat, priuare tamen clericum suis bonis non potuit nisi in pœnam, quę ante iudicis condemnationem vt lib. 1. dictum est, non obligat, & ideo donatio facta amico tenet, quoadusque per condemnationem priuetur. Imo nec per se fiscum condemnari ille potest nisi probetur præsumptio, quòd recepit vt redderet filio clerici. Quod si tunc amicus tanquam propria bona vult donare eidem filio clerici etiam tenebit donatio. Si vero clericus dedit amico non absolute, sed sub conditione, vt daret filio, neque ille suscepit nisi sub illa conditione, tunc neque donatio facta amico tenuit, quare ipsa retinere non potest, neque vero ipse potest dare filio clerici. Arbitror ergo de illis bonis antequam condemnatio fiat, in conscientia censendum esse ac si ab intestato relinquerentur, nam fiscus non habet ius quoadusque fiat condemnatio, & ideo si clericus hæredem ab intestato legitimum reliquit sua sunt, sin minus eroganda esse in pios vsus, si modo ille fideicommissarius tutus esset numquam id in notitiam fiscalis peruenturum, nam si id metueret, consultius esset fisco patefacere. Hec

tam multis expresserim, quia creberrima de hoc consilia petuntur.

ARTICVLVS II.

Vtrum per ludum dominium transferatur.

CIrcam hoc membrum ciuilis potestatis, qua dominiorum translationem irritare potest, disputandum sequitur de his, quæ ludo acquiruntur. Vt namque, nullum earum rerum acquiri dominium, sed nulla expectata sententia restitutioni esse obnoxias. Est enim ludus, potissimum alearum ac perinde quicunque id genus fortunæ subiectus, vtroque iure prohibitus clericis, videlicet iure canonico, vt patet, De vita & honestate clericorum, cap. clerici, 2. distin 15. can. episcopus, vbi & laicus iubetur aut a ludis desistere, aut communione priuari. & in Authentica de sanctissimis episcopis. §. interdicimus. Ac perinde laicis iure ciuili, vt videre est. l. alearum vsus, C. de religiosis, & l. solent, ff. de aleatoribus. Et præterea particularibus regni legibus. Hæc autem prohibitio eiusdem arguitur esse generis, quo pupilli vetantur sua alienare bona, & quo, vt proximo articul. dicebamus, clericorum filij adeundis hæreditatibus redduntur inhabiles. Nam pariter in odium ludi ille sancitæ sunt leges. Secundo id confirmatur, In ludo tot coeunt vitiorum genera, vt merito sit dominiorum per ipsum translatio interdicenda, quoniam vt habetur eadem lege, alearum licet res esset antiqua, prodit tamen pro tempore in lachrymas, nam quidam ludere nescientes, proprias substantias perdiderunt consequenter autem ex hac inordinatione blasphemare conantur. Et præter illa, quæ illic commemorantur, ille, qui ludit, tam suorum profusus est, ac prodigus, quam alienorum auidissime cupidus, generat enim ludus insatiabilem lucrandi sitim, quod adeo ad auaritiam attinet, vt in furtum vergere videatur. Vnde Arist. 4. Ethic. c. 1. aleatores cum latronibus cōponit, deq. auaritia infamat, & illiberalitate, quippe qui ab amicis eripiunt quod potius illis deberent elargiri. Denique tertio arguitur ex verbis legis citatę, Alearum C. de religio. vbi habetur, quod si contra factum fuerit, idest si quis ludo fuerit quidpiam lucratus, nulla sequatur condemnatio, qua scilicet cogatur qui perdidit, soluere, quòd si soluerit, solutum reddatur. In contrarium autem est quod iure naturæ quisque potest per ludum sua bona alteri tradere quare non est ciuilis cohibitio latius extendenda, quam ratio persuadet, & legum verba sonant, & iudiciorum vsus habet. Hæc autem non aliud videntur contendere, quam quòd qui perdidit, repetitionem habeat in iudicio, vt illico monstrabitur. Ob idque dum ille non repetit, lucrator legitimè possidet, atque adeo verū habet dominium.

Ad quæstionem hanc, de qua plus forte Doct. iusto reperias controuersos, quatuor conclusionibus respondetur. Prima Ludus si in genere nomen accipias, rem de se licitam iure naturæ sonat quin & virtus esse potest, vt S. Th. 2. 2. q. 168. auctor est. Enim vero etsi homo ad laborem natus in sudore vultus vesci debeat pane suo, haud tamē cum corruptibilis sit in labore durare pōt nisi animi nonnumquam recreatio laborē interpollet, sudoremque abstergat. Licet ergo animi leuandi gratia nonnunquam ludere, dummodo moderamen non absit. Quo fit, vt sicuti alias animi recreationes moderato prætio licet pro cuiusque statu procurare, vt venationē, & similia, sic nonnunquam liceat, quin vero & virtus etiam esse possit, in pecuniam ludere. Hoc patet, quia sicut in cibos honestos quibus corpus refocillatur, licet sumptus erogare, sic cum & lusibus quoque & animus vegeret, & corpus, non est cur & in illis non liceat aliquid expendere, quod maiori necessitati non subtrahas. Vnde Arist. 2. Ethic. c. 6. vt in cæteris virtutibus sic & in loco medio critatem constituit, quam εὐτραπελίαν, vocat, nos autē iucunditatem dicere possimus, quare & deficere quoque censet nōnū quā hoīes a lusibus quos ideo agrestes appellant Cicero lib. 1. de offic ait, ludo & ioco vti quidē licere, sed sicut somno & quiete, quæ & ipsa non sunt necessaria, sed vt recreati vegetiores ab laborem resurgamus. Secūda conclusio. Ludus vt ex multis accidentibus honesta, sic & ex plurimis vitiatur. Prior pars probatur. Primum, vt ea mittamus, quæ in solēnitatibus ecclesiasticis, vt in festo sacratissimi Corporis Christi instar Dauidis coram Arca Domini saltantis, quod 1 Reg 6. legitur, permittuntur, leges et ipsæ id contestantur. Lex enim citata,

Prima conclu.

Secūda conclu.

Eitata. Solent, qua ludus in pecuniam prohibetur, permitti hastiludium, lactumina, atque alia pugnæ simulachra, bellorumq; meditationes, quod virtutis, inquit, hoc est fortitudinis, exercendæ caussa fiunt, quæ quidem exercitia, l. alearum. nominibus Græcis iterum referuntur. Quare & pila ludere nulla respublica prohibuit. Quin vero ad neruorum consolidationem membrorumque agilitatem comparandam nobilibus decori est. Hæc autem ad rem modo nihil attinent. Accidentia vero quæ ludos illicitos constituunt quam plurima sunt. Primum est periculum, qua ratione perpetuum de honest. adh. bit iure Canon. & alij sunt quibus torneamenta & sagittariorum ars anathematis interminatione vetantur. Secundo, præcipue ludus dehonestatur ex gestibus aut verbis turpitudinem præ se ferentibus, quales potissimum gentibus in vsu erant. Qua vtique ratione in sacris literis male audiunt ludi. Vnde Thob. 3. Nunquam cum ludentibus miscui me. & Hierem. 15. Non sedi cum ludentibus in consilium. Quare passim apud sanctos concilia legas quibus ludos vituperarint. Adeo vt Chrisost. hom. 6. super Math. in hæc verba proruperit, Non Deus dat ludere, sed diabolus. sedit, enim inquit, populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. Tertio accidit, vt ludus sit peccatum propter scandalum personæ, qua ratione clericis ob eorum honestatem interdicti sunt ludi alearum, debet namque esse luctui potius dediti quam effusis gaudijs. Hæc autem atque his similes circunstantias, puta loci, vt si in ecclesia fiant, aut temporis, vel vti ad rem præsentem parum attinentia, missa hinc faciamus. Ad id quod modo in controuersiam adsciuimus, non est nisi vt de ludo acquisitis examinemus, quid nam iuris in se habeant. Aliud ergo accidens quod ludos facit esse reprobos, est, quod & homines facit & sua propria prodigere & alienis inhiare. Vnde multa alia suboriuntur mala, atque id potissimum vbi nihil artis aut exercitamenti inest, sed mutuum desidiæ, & secundum humanum iudicium fortunæ plurimum. De hoc ergo ludi genere sit ad nostrum propositum tertia conclusio. Alea ludere reliquisque lusibus lege prohibitis quæ a populo recepta est, neque per consuetudinē abrogata est peccatum. Probatur conclusio, Nam lex iusta nihil, vt lib. 1. diximus, prohibere potest, nisi quod ita decere iudicatur. Quod ergo lex prohibet, illicitum facit, atque adeo culpam ad quam absque dubio lex ciuilis obligare potest. Huiusmodi autē ludi prohibiti sunt quia pernitiosi reip. iudicati, ergo peccatum est huiusmodi leges violare. Neque obstat quod pœnæ sint transgressorib. positæ quin vero, vt hic abū de vt reor, commōstrauimus, pœna si id nominis mereatur poni non potest nisi pro culpa. Et quamuis iure communi chartarū ludus non sit interdictus prohibetur tamē iure regni, vt patet. eod. tit. de collusoribus. An vero genere suo sit peccatum mortale, non facile decreuerim. Hoc. n. ex natura & grauitate operis, vt eodem lib. dicebamus perpendendū est. Et quidem eiusmodi ludi si cunctis suis prauis qualitatibus eos denudes, cum non sint genere suo aut contra charitatem, aut contra iustitiam, non apparent mortali charactere denotandi. Quin vero vel ad conuiuia ludere vt habetur l. quod in conuiuio. de alea vel in paruā pecuniam virtus esse potest. Vix tamen dum ampla pecunia exponitur, absq; prauitate exerceri possunt, puta absque litibus, periurijs, atque blasphemijs. Præterquam quod illa vna est omnium paratissima via ad dilapidāda bona, demoliendasq; illustres domos. Vnde Lyricus.

Quē dānosa Venus quē preceps alea nudat.

Quam ob rem vsque adeo receptores aleatorum inuidiam in republica odiumque contraxere, vt olim qui eos aut verbo, aut verbere, aut alio damno dato læsissent, impune id facere permitterentur, vt habetur, l. prætor. de aleato. Sacerdotibus autem vix citra mortale vti licet ludis vetitis, ac præsertim religiosis, & antistitibus, quoniam ludus illis non qua ratione secularibus, sed quia contra eorum est honestatem prohibitus est. Vt autem simul ambæ mutuo se dilucident subiungitur quarta conclusio. Illa quæ ludo acquisita sunt, in dominium lucrantis transeunt, quapropter antequam qui perdit repetat, non sunt restitutionis vinculo alligata. Ad conclusionis euidentiam ius prius naturale consulendum est, vt inde fiat ad ciuile descensus. Enimuero quod iure naturali vnusquisque possit per viam ludi bona sua in alterius dominium traijcere, nemini potest in dubium cadere. Nam vt supra diximus nulla est do-

Quæ ludum dehonestāt

Tertia conclu.

Quarta conclu.

Iure naturali potest quis bona sua per

miniorum translatio naturæ germanior quam quæ libera domini voluntate fit. Sed secundo id explicatius probatur. Si eiusmodi dominij traductio iure naturali esset inhibita, id maxime vel ex forma, vel ex obiecto, vel ex affectu, vel aliunde Primum ex forma non vitiatur iure naturæ, nam præterquam quod posset vterque ludentium gratis donare, illa non est simplex donatio, sed quædam pactio, Do ut des, nempe meam pecuniam periculo expono, vt tu uicissim exponas tu. Et tanti æstimatur periculum vnius quanti, alterius. Neque vero condemnada est, quia res ancipiti fortunæ, committitur, hoc est euentui cuius caussa nescitur nisi a Deo, hoc enim modo nihil absurdi sonat inter Christianos fortunæ, nomen. Enimuero multa sunt alia humana negotia licita, quæ dubiæ illi varietati committuntur. Primum diuisoriæ sortes, videlicet, cum qui de re qualibet diuidunda conuenire non possunt, rem sorti committunt, quod S.Tho. ex sententia Aug. 2. 2. qu. 95. licitum censet. Mox & depositiones, videlicet dum de aliqua re decertantes sequestrum faciunt, quod illi obueniat, a quo steterit veritas Atque aliud sortium genus dum pecunia multorum congesta iocalia coemuntur, quæ inter eos fors prolata distribuit. Et (de qua lib. 6. dicturi sumus) contractus assecurationis maritimarum mercium vno Doctorum consensu tanquam licitus habetur, in quo tamen plurimum dominatur humano loquendi more fortuna. Neque obstat, quod in ludo ille, qui perdit, nihil recipit emolumenti pro sua pecunia. Nam vt diximus, illud sua sponte dedit pro spe si sibi alea caderet. Quod autem rem quibusdam magis facit dubiam, est auaritia, puta immanis cupiditas rei alienæ. Sed neque ista peccati per se est caussa mortalis, tantum abest, vt oneri restitutionis lucrantem subijciat. Auaritia nanque vt D. Thom. 2. 2. quæst. 11. docte admonuit duplex est. Altera quæ opponitur iustitiæ, videlicet quando quis contra appetit alienum. Et hæc genere suo mortale est. altera vero quæ opponitur liberalitati, Latine que eicitur Illiberalitas, scilicet ardens illius cupiditas, qui tamen nihil contra ius vult recipere, & hæc non est genere suo peccatum mortale, nisi eo vsque animum occuparet, vt opera charitatis necessaria impediret. Ad propositum ergo quod collusor lucrari exoptet nullum est peccatum, non solum eo quod pugnanti victoria dulcis est verum & amore lucri. Neque si ardentissime id cupiat dum tamen iustitiæ iura non violet, peccatum mortale est, vtpote dum cum illo non ludat qui si iuris non est alienandum bona sua, neque vim inferat, nec fraudem neclat, vt S. Thom 2. 2. quæst. 2. artic. 7. auctor est. Quocirca non aliter necesse est moderari cupidinem, quam secundum iustitiæ lumina, vt non sit genere suo lethale crimen, quamuis eximia sitis bonorum temporalium de se sit peccatum veniale. Neque vero ludentium prodigalitas, genere suo est peccatum mortale, nisi ea prodigentur, quæ vel alendæ familiæ necessaria sunt, vel ad implendum præcepta Dei. Igitur secundum merum ius naturæ neq; peccatum est mortale ludere neque vlla inde nascitur restituendi obligatio. Quocirca seculares si qui sunt imperialibus legibus exempti, ludendo non peccant. Nam vt ibidem S.Tho. de hac ipsa re loquens, ius ciuile nō omnes obligat neque illi, apud quos eiusmodi leges per contrariam consuetudinem abrogatæ sunt. Quo fit, vt aliquod interueniat peccatum, aut restituendi vinculum, hoc a iure ciuili pendeat, vel communi vel particulari. de his igitur videndum est quomodo prohibeant ludum. Etenim si traductionem dominij vetant, clarum est eum, qui lucratur, perinde, ac vsurarium nulla expectata sententia, restitutionis lege teneri. Si autem lucrans non nisi per modum pœnæ lucro priuetur, aut ad alterius repetitionem tunc ad nullam antea restitutionem tenetur quia vere acquirit dominium. Et quidem quod prohibitio illum faciat priorem sensum, hoc vnicum inuenio verbum iuris quodammodo insinuare in citata lege alearum. quod inter arguendum retulimus videlicet si contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio scilicet perdentis vt soluat, sed solutum reddatur. Si ergo reddendum est, videtur dominium non transferri. Hoc tamen verbo nihil obstante, certo credo non esse tantum rigorem legis. Primum quia hoc quod dicit solutum reddatur, statim imperator exponit subdens & actionibus competentibus repetatur abijs qui dederunt. Debet ergo reddi si petatur, alias qui perdidit verum dominium transtu-

Margin notes: Ludū in aliū trāsferre. — Diuisoriæ sortes licitę. — Assecurationis contractus licitus secū dum oēs Doct. — Auaritia duplex. — Lucricupiditas si citra fraudem se contineat, non est mortalis. — Secūdū ius naturæ in ludo nec peccatū est mortale, nec restituēdi obligatio. — Sentētia Paul. de restitutione lucri.

transtulit. Et ratio id profecto egregie persuadet. Nam cum illic nulla interueniat vis aut fraus, sed libera pactio, non est cur cohibendi essent animi colludentium ne possent in se mutuo transferre dominium. Satis enim est, quod dentur perdenti induciæ ad repetendum. Item si lucrans teneretur ad restitutionem, vel teneretur domino qui perdidit, vel pauperibus. Palu. in 4. dist 15. q. 3. adstruit quod debet restituere pauperibus antequam sit a iudice condemnatus. Nam iure, inquit naturali tenetur pauperibus, & solo iure ciuili repetenti. Quare si prius dedit pauperibus, potest postea in iudicium vocatus excipere coram iudices etiam ius naturæ seruasse. Quod autem iure naturæ teneatur indignis, probat ipse. Quia colludentes dant operam rei illicitæ & ideo qui perpendit amisit dominium, & alter non acquisiuit. Veruntamē opinio hæc nullius est prorsus probabilitatis. Immo iure naturæ nemo prohibetur illa via omnino alienare sua bona. Quare lucrans nulli teneretur restituere. Et si teneretur, id deberet facere vere domino, nam mendici iure naturæ non succedit, nisi vbi non haberetur copia domini. Cum ergo ipse sua sponte dederit nulla restat restitutionis obligatio, nisi idem ipse iure ciuili repetat. Hęc demum omnia liquido confirmantur, tum lege particulari regni, tum etiam vsu. Extant enim leges tit. 10. regalium ordina, qui est de collusoribus, nempe prima de militibus dum sub vexillis agunt, quod quicunque ab illis quidquam tunc lucratus fuerit teneatur eisdem protinus restituere, vbi certe insinuatur impediri translationem dominij, quod non videtur ab æquitate longe distare, in fauorem militis agentis in bello. De alijs autem generaliter sequitur 2. lex Ioann. 2. verbis à priori deferens sub hac forma. Præcipimus vt quicunque aliquid ludo perdiderit possit ab eodem repetere qui fuit lucratus, dūtamen id faciat intra terminum octo dierum, quod si illo termino non petierit, possit quicunque alius id petere, atque alio deficiente, iudex ipse & præter officio suo id repetat. Et hæc est lex quæ vsu habetur. Ex quo fit, si non repetatur optimè qui lucratus est possidere potest, neque restituere tenetur. Restat hic tamen ambiguitatis nonnihil ex verbis S. Thom. loco iam bis citato 2.2. q. 32. artic. 7. Ait quippe, quod circa illa quæ per aleas acquiruntur, aliquid est illicitū iure diuino & naturali, scilicet quod aliquis lucretur ab his, qui rem suam alienare non possunt, vt sunt minores & furiosi, & quod aliquis trahat aliquem ex cupiditate lucrandi ad ludum, & quod fraudulenter ab eo lucretur. Et in his inquit casibus tenetur lucrator ad restitutionem. Adnotandum hic tamen primum de minoribus & pupillis quia id scholaribus sæpe vsu euenit quod illos quos patres in studio vel in curia substentant credibile est posse paruam aliqua[m] do quantitatem respectu sui status ludere, vt qui centum ducatos quotannis exponit, si quatuor aut quin que ludo dispendat, vero similium est patrem suum habere ratum, nam probe sciunt vix iuuenes posse sine illis dispēdijs viuere. An vero scholasticus, hoc est scholarum magister qui est non solum constitutionum, sed legum omnium custos possit rem hanc arctius constringere? prohibet quippe verbi gratia, ne cui vltra duos argēteos ludo perdere liceat vtrum obliget? Ad hoc non simplex, sed multiplex est responsio. Primum enim penes huiusmodi magistratuum nulla est potestas condendi leges hoc enim ad solam pertinet. Vniuersitatē sed hoc tantum iuris habet, vt leges, tam vniuersitatis quam alias custodiri ab scholaribus faciat. Quo fit, vt non possit ipse nouam legem facere de ludo, nempe prohibere ne scholaris qui sui iuris est, vltra quam ipse præscribit, dominium ludendo transferat. Immo si iuri cōi, & regni id licet, non obstante eius lege fiet translatio, etiam si bona sua cuncta ludat. Habebit autem repetitionem. At vero potest per suam legē nouas pœnas legibus tam vniuersitatis quam alijs adhibere, vt cautius seruetur (puta excommunicationes atq. alias pecuniarias.) Quare si quis vltra eius pręscriptū ludat, ad solam tenebitur pœnam si condēnetur, quamuis & nonnullam contraheret inobedientiæ culpam, & quidem mortalē si pœnam adhibeatur excommunicationis, sed tamen qui lucratur quātumuis maiorem quantitatem ad nullam tenetur restitutionem nisi fiat repetitio, aut nisi ille qui perdit fuerit filiusfamilias. Aliud dubium est vtrum si filiusfamilias aliquid ab alio lucretur plus quam ipse perdere poterat teneatur ipso facto ad restitutionem? Apparet enim non teneri, nam scienti &

Margin notes: Quādo pauperibus rei alicuius dñium acquiritur. — Leges q̄ d̄ collusoribus extant. — Dubiū ex verbis Sancti Tho.

volenti non fit iniuria, quare cum ille qui cum illo ludebat probe sciret se non posse quidpiam a filio familias legitimo iure lucrari, & nihilominus ludere voluit, visus est sua sponte donationem illius facere quod ipse perderet. Et ita forsan res potest sustineri, nihilominus probabilius est, quod nisi re uera alter extra conditionem ludi donationem f cerit, filiusfamilias non acquirit dominium illius, quod lucratur. Debet enim colludentium vtriusque conditio par esse, quare nulla est æquitas, vt filij familias plus possint in conscientia lucrari, quam perdere. De illo autem qui alium ad ludum trahit, an restituere teneatur, licet id D. Thom. affirmet, merito ambigitur. Vnde Adrianus qui 4. in mæteria de restitution cap. quia in superioribus, hactenus nobiscum consentit, videlicet quod lucrans non teneatur ad restitutionem, in hoc tamen deserit D. Thom. quoniam qui alium trahit, nihil facit contra iustitiam. Respondetur autem S. Thom non id censere de quocunque tractionis genere. Nam propterea quod quis alium inuitet, & quadamtenus ad ludum moueat, nullo se grauat restituendi onere dummodo alter sua sponte veniat, vtpote qui alias paratus erat, vel facili negotio adductus est, sed tractionis nomine, intelligit, quando quis alterum inuitum trahit, scilicet aut vim ei infert, aut fraude eum inescat. Tunc enim clarum est ad restitutionem teneri, quia ab inuito lucratur. Neque solus censendus ille est inuitus trahi, qui simpliciter vi illata ludit, sed ille etiam qui improbis precibus & verbis eousque instigatur. vt nisi luderet, pudore suffunderetur & haberetur tanquam inurbanus & ignobilis. Est verbi gratia, ingenuus quispiam vel optima existimatione habitus, & homo, qui aliquo splendore vitæ viuit, quem alter cum verborum improbitate pudore suffundit, nisi ludat, qui tamen constitutissimum habebat non ludere profecto tenetur tunc tractor ille ad restitutionem. Nam ludus debet esse prorsus liber. vt qui perdit transferre dominium videatur, aliud vero verbum quod illic subdit S. Thom. scilicet quod qui regibus ciuilibus sunt astricti tenentur restituere, contrarium videtur nostræ quartæ

Adriani sentētia.

D. Tho. aduersa

Exponitur snīa D. Tho.

conclusioni. Attamen vel intelligit, quando lex ciuilis exprimeret non transferri dominium. Aut intelligit quod restituatur si repetatur. Alias profecto durissimum verbum esset. Vnum autem non est hic in calce silendum, videlicet vtrum qui non in præsentem pecuniam, sed in absentem & creditam impignorata fide ludit soluere? Apparet enim pars affirmatiua vera iure naturæ, post quam pollicitus est, neque vero lege ciuili prohibitus dare. Respondetur nihilominus quod dum non nisi simpliciter pollicitus est non est censendus renuntiare iuri suo, quod habet beneficio ciuilis legis repetendi. Et ideo sicut si soluisset, nihilominus potuisset repetere, ita qui pollicitus est potest in conscientia iudicio se defendere vt non soluat. Neque facit contra ius naturæ, licet inter nobiles daretur ei opprobrio. Si autem expresse pollicitus est se non vsurum beneficio legis repetendi, credi potuit sua sponte ab suo abscedere iure, ad minus, si iurauit, tenetur stare iuramento, nisi tanta esset bonorum iactura vt posset dispensationem petere. Sit autem postremum verbum. Est verbi gratia qui amplam pecuniam ludo perdidit, veretur tamen publico iudicio id repetere, vtrum posset latente via id ab altero suffurari. aut recompensationem sibi facere aliorum debitorum, quæ alias illi forsan det & quidem loco citato Adrianus id licere censet, nam postquam ille potest publico iudicio petere, potest, inquit, & alia via recuperare. Nescio tamen, salua auctoritate viri, an adeo sit certum vt ipse arbitratur. Nam postquam vera sit translatio dominij, non potest alia via recuperare, quam vtendo beneficio legis in primi infra terminum lege præscriptum puta infra octo dies i. Hispania. Nam quod lege alearū iubetur, vt horū præscriptio ante quadragesimū annū non fiat, nullibi est iam in vsu. Deinde forsan debet repetere in iudicio. Alias alter conscientia non teneretur, quia leges nihil aliud decernunt, quam quod detur illis iudicialis actio, quā uis de hac non sum vsque adeo certus. Hęc secundum leges hactenus relatas. Nam edita fuit postea lex. Matriti. vt nemini liceat in creditam pecunia ludere, qua non modo prohibetur executio cuiuscunque obligationis & promissionis, verum etiam eiusmodi permissiones, & obligationes

Dubiū de his, q ludūt in absentē pecuniā data fide.

Dubiū notādū.

Additio auctoris

pro-

pronuntiantur omnino nullæ & cassæ. Vbi non solum in foro exteriori, verum & interiori prohibetur vt reor translatio dominij sicuti in actione pupilli. Quare qui promisit, non tenetur soluere, & si soluerit, alter in conscientia ante repetitionem tenetur restituere. Neque valeret, si ludens legi renunciaret quoniam data est, non solum in fauorem illius, sed & in bonum commune Posset tamen fieri libera donatio quamuis semper suboleret fraudem.

Ad primum igitur argumentum, nempe ad iura iam satis responsum est, quomodo id prohibeant. Neque clerici, si lucrentur, neque alij, qui lucrantur ab illis, aliter teneri videntur ad restitutionem, quam fit inter seculares. Nam etsi propter scandalum ac propter suam honestatem grauius peccent, tamen obligatio restitutionis nõ est alia quam inter seculares. Quæ enim sacerdotes ludendo perdunt, facultem habẽt perdendi, etiam Episcopi, vt lib. 9 patebit, sunt enim suorum bonorum domini. De religiosis ãt diuersa est ratio. Negaũ ergo leges prohibẽtes ludere, perindeprohibere trãslationẽ dominij atq; pupilis & simoniacis. Ad secundũ autem respondetur, quod etsi illa vitia, quæ ludis permiscentur mortalia esse possint nulla tametsi inde oboritur restituendi obligatio, nisi modo exposito Enimuero licet prodigalitas non nullũ peccatum sit, prodigus nihilominus dominiũ transfert. Et ad verbũ Aristotelis coniũgentis aleatores cum latronibus respondetur, non id fecisse quasi eadem sit vtriusque ratio, sed quia aleatores illiberales sunt, & contra ius amicitiæ delinquentes. Debet enim homo cum amicis ludere, quibus potius debet elargiri sua, quam eorum bona ab illis corradere Ad tertium denique etiam respon um est, vbi exposuimus verbum illud iuris, solutum reddat, scilicet si repetatur.

Ad primũ arg.

Sacerdotes, Episcopis ẽt possunt rem ludere, vt alij.

Ad secũdũ arg.

Ad tertiũ arg.

ARTICVLVS III.

Vtrum per contractum, qui nullus est iure ciuili transferatur dominium.

Circa idem membrum ciuilis potestatis quo voluntas domini cohibetur transferre dominium examinare pertinet, vtrum contractus, qui est nullus iure ciuili sit etiam in conscientia nullus ita, vt vere dominij translationem impediat? Et arguitur à parte negatiua: Vbi finis ciuilis legis cessat, lex ipsa vim suam amittit, atque adeo standum est, tunc naturali iuri finis autem legum contractuum solemniatem iubentium est, vt fraudibus & dolis eatur obuiam, ergo vbi constat nullam interuenisse fraudem, contractus tenebit in conscientia. Secundo ad declarationem prioris præmissæ arguitur Lex diuina cessante fine non obligat, ergo tanto minus humana, quanto inferior est. Probatur, an recedens in præcepto correptionis fraternæ, quod vbi nulla est spes correctionis quæ correptionis finis est, non obligat, ait quippe August. de pœnit. distinctio. septima can. si quis, 2. si scirem non tibi prodesse, non tererem, non te admonerem. Pari ergo modo, vt exempli gratia dicamus vbi ciuilis solennitas testamento defuit constat tamen testatoris voluntas, standum est iuri non ciuili, sed naturali vt eadem impleatur voluntas. Tertio arguitur: Si illo rigore seruandum esset ciuile ius, vsu sæpe veniret, vt nullatenus morti proximus suam posset explere voluntatem, vt puta si legitimi testes haberi non possent. Quod tamen concessu videtur absurdum, in contrarium tamen est quod leges ciuiles, vt lib. 1. dictum est obligant in foro conscientiæ, per quas tamen absolutæ stabiliuntur contractuum solennitates, sub illo verborum rigore ut alias contractus pro infecto habeantur, vt de testamento patet l. hac consultissima, C. de Testamen.

Quæstio præsens non est magnopere inter doctores agitata, sed Innocent. in c. quia plerique, de immun. eccle. vnum ait obiter verbum, scilicet quod qui per contractum, cui deficit solennitas iuris, aliquid possidet, tenetur ad restitutionem. Vbi docet contractus minus solennem esse nullum in conscientia, subdit autem exemplum de contractu qui per voluntatem pupilli sine assensu tutoris factus est. Panormitan. vero super eodem capite, Antonio de Butrio adhærens contrariam est sententiam amplexus, videlicet quod vbi fraus abest & dolus standum est naturali iuri, vt contractus teneat, non

Snĩa Innoc.

Snĩa Panor. contraria Inno. quæ communis est.

obstante ciuili lege. Atque in hanc sententiam suscripsit Syluestr. in verbo, Alienatio §. 12. & verbo testamentum, 1. §. 5. Et postea Adria. quolib. 6. art. 1. propter rationes quas modo in fronte quæstionis recitauimus, & quidem Ant. de Butr. sic asserit consuluisse, vt legata illegitimi testamenti nihilominus seruentur, in quorum consequentiam addit in suo tractatu Minoritano, quod legatum minoritæ factum licet iure humano inhabilis ille sit ad recipiendum, est nihilominus persoluendum conscientia. Hæc ergo est opinio communis. Sunt tamen profecto argumenta in contrarium adeo multa, eademque non infirma, vt contrariam sententiam maiori cũ probabilitate confirment. Audiui ego iam pridem in his nostris scholis contrariã sententiam, ceu multo probabiliorem defensari, nempe contractum nullum iure ciuili esse etiam in conscientia nullum. Haud tamen ego tam absolute opinionem hanc asserere audeo, vbi casus huiusmodi mihi occurrunt, sed mediam sententiam vtrinque temperatam pro captu meo amplector.

Documẽtum auctoris

Ad cuius explicationem notandum est, rẽpublicam & principem secularem bifariam posse dominiorum translationem impedire. Vno quidem modo absolute, cuius exempla in pupillo ante legitimam ætatẽ & in maioratus possessore produximus, per quos idcirco proculdubio dominium non transmittitur. Altero vero modo non simpliciter, & absolutè, sed per modum contractus ad obuiandum fraudibus præscribendo, sicut respublica ciuilis iubet testamentorum solennitates & ecclesiastica, formas contractuum quibus ecclesiæ bona alienantur. Et de istis ad quæstionem hãc conclusione respondetur. Contractus, cui deest essentialis solennitas iuris, licet in conscientia non sit ipso facto simpliciter nullus, veluti ille, qui fieret a pupillo, illegitimę ætatis eatenus tamen est nullus, vt bona conscientia possit quisque legis beneficio in tali casu vti. Exponitur conclusio: Vbi frater meus liberis orbus per testamẽtum minus solenne, puta cui ea solennitas iuris deest, cuius defectu in iudicio merito pronuntiabitur tanquam nullum (nam cui minor solennitas defuerit, pro legitimo est habendum) vbi inquam frater meus, cuius ego ab intestato hæres sum, per tale testamentum extraneum nuncupauit hæredem, ego tuta conscientia possum hæreditatem adire, & defendere me nullitate testamenti, quamuis sciam absq; fraude in fratrem meum aliter dispoluisse. Ac proinde dum mihi in foro exteriori adiudicabitur, possum optima fide hæreditatem possidere. Eodem modo, si pater meus per huiusmodi testamentum legata fecit (pia modo missa faciamus) ego non teneor in conscientia legata implere. Cur autem fuerim conclusionem sic moderatus, quod non penitus translatio dominij in his euentibus ipso facto irritatur & annullatur, dicam in calice probationum conclusionis. Neque vero cõclusionem sic audeo asserere, vt contrariam omnino existimauerim improbabilem, quoniam vbi assertionem nostram apud alios non inuenio paulo soleo esse cunctantior ad asserendũ. Nihilominus argumenta subijciam, quæ mihi profecto multo probabiliorem hanc faciunt opinionem, quam est contraria. Et si ego inter theologos vllius essem auctoritatis, profecto iudicium iuris naturalis, ac potissimũ conscientiæ, non alijs quã Theologis est deferendum. Supponamus ergo ciuilium legum tenorem. In testamento, verbi gratia, nuncupatiuo, puta vbi sine tabellionis subscriptione verbo nuncupantur hæres & testes, requiruntur septem testes, vt habetur Instit. de testamentis, §. fi. Et pariter in testamento subscripto, sed tamen occluso & obsignato vt habetur l. citata, Hac consultissima C. de testamentis, & l. peculiari regni 3. Tauri. Tametsi in testamento aperte scripto sufficiant tres testes cum tabellione & quinque sine illo quamuis antiquo iure quandoque requirantur plures quandoque pauciores, vt in testamento Imperatoris, & in testamento militis, & in testamento cæci, &cęt. vt in glossis super eisdem titulis instit. & C. & ff. late à doctoribus adnotandum est. Requiruntur etiam testes legitimi, puta vt neque mulier, neque surdus, neque mutus, neque infamis admittatur, vt in eodẽ Institutio. §. testes cauetur. Quamuis de hoc nihil hic definimus, sed id ad iudicium secularem deferimus. Similiter iure Pontificio cautissimum est, ne res ecclesiæ sine tribus contractibus distrahantur, vt 10. q. 2. ca. ea enim, & 12. q. 2. can. sine exceptione, & de reb. eccle. non alien. à Doctoribus adnotatur. Ait ergo contraria opinio, quod etiam

Solẽnitas testamentorum describit.

Sententia auctoris.

etiam si in foro exteriori testamētum pronuntiaretur nullum, standum tamen est in conscientia voluntati testatoris, vbi non interfuit fraus. Et pariter dum in alienatione bonorum Ecclesiæ defuerit contractuum solennitas. Nos autem in contrarium hæc subijcimus argumenta. Supponamus enim primo ex lib. 1. leges ciuiles obligare in conscientia, vt ipse idem Panormit. eodem loco cum eodem Innocentio planissimè consentit. Tunc inquam arguitur sic. Leges eiusmodi nullam prorsus exceptionem faciunt, sed absolutè aiunt: vbicunque defuerit talis solennitas, nullum esse contractum. Sic enim concludit dicta lex Codicis. Hac consultissima. vbi testamentum non fuerit subscriptum, pro infecto haberi conuenit. Et rursus ex imperfecto autem testamento voluntatem tenere defuncti non volumus, nisi inter solos liberos a parentibus vtriusque sexus habeatur, videlicet nisi liberi in sola diuidunda hereditate voluntate habeant patris, vt glossa. Et Institution. quibus modis testament. infirmentur. §. ex eo ait Iustinianus. Imperfectum testamentum sine dubio nullum est. Et postea ait se velle eisdem legibus viuere. Et l. Regni citata. 3. Tauri habetur, quòd vbi testium numerus iustus non fuerit, testamentum nullam fidem faciat, neque in iudicio, neque extra. Et in can. citato, sine exceptione habetur, quod alienatio inconsulto factę rerum Ecclesiasticarum, sit irrita. Cum ergo lex eandem vim habeat, quam verbis personat, fit, vt sine vllo interpretamento sit illi obediendum. Sed ais, Leges non adhibent verbum, in conscientia. Hic autem cauillus est: nam non est in more legislatoribus talia adijcere verba, sed ex natura legum sequitur obligatio in conscientia. At quo rei punctum patentius fiat, arguitur secundo sic. Lex, vt solennissimum habet doctorum axioma, accidentarios casus nō respicit, sed ea, quę vt plurimum contingunt. Iura enim, vt ff de leg. Pomponius ait constitui debent in his quę accidunt, & vsu venire possunt, non tamen in his, quę pręter opinionem, & inspinato contingunt. Igitur licet ratio istarū legū fuerit, vt fraudibus dolisq. obuiaretur, nihilominus etsi in aliquo casu finis ille deficiat, lex suū retinet vigorem. Exempla sunt frequentissima ac patentissima quæ demirandum est Panormitanum & suos non inspexisse. Prohibet lex, vt art. 1. dicebamus, pueros sua propria sponte bona sua alienare, cuius vtique finis est, ne per eorum imprudentiam male dilapidentur. Contingit esse puerum decem vel duodecim annorum, qui sapienter & in rem suam possit de suis bonis disponere, vtrum propterea contractus inconsulto tutore ab ipso factus, tenebit in conscientia? Profecto non tenebit. Item legis ieiunij finis, est corporum maceratio. Vtrum propterea, quòd quis illa maceratione non indigeat, fiat exemptus a lege? minime gentium. Prohibet etiam ex arma nocturna, vtrum qui pacificus, possit illa deferre? Nequaquam. Eodem modo in proposito, licet in aliquo casu nullus interfuerit dolus, nihilominus vis legis non extinguitur. Et ratio huius est patentissima, quia alioqui leges scrupulos pusillorum conscientijs inijcerent. Sæpe enim obscurum & ambiguum esset, vtrum tanta esset fraus vt sufficeret ad parendum in ciuili legi, an vero tam parua, vt propendendum esset in ius naturæ. Noluit ergo legislator ciues esse horum iudices, sed quòd syncere auscultarent legi, quandiu non esset contra ius naturæ. Sed ais, Contra ius naturæ est, vt si quis sic voluit disponere de suis bonis propter defectum solemnitatis, non impleatur eius voluntas profecto non est. Imo quam maxime eidem naturæ consentaneum, nempe vt fraudes tollantur & deceptiones, quas in defuncto humana fallacia extrueret. Hac enim de caussa art. 1. dictum est posse rempublicam naturalem voluntatem ciuium cohibere in suis dispensandis rebus, atque adeo modum illis præscribere. Imo vero arbitror, quòd si ex occulto modo soluendi debita fraudes crebrescerent, posset princeps leges sancire, vt solutio quæ coram testibus non fieret, non valeret, adeo vt in conscientia posset, quod contra leges solutum esset, iterato peti. Sed quidquid hoc veritatis habeat, ambigendum non est, quin possit conscientia pro infecto haberi ille sitimus contractus, etiam si fraus non interfuerit, ob id, quod interesse potuit. Quo si id potest, nescio quam efficacius verborum significatione efficere potuit, quam istorum. Sit testamentum nullum, habeatur pro infecto.

Opinio auctoris patet.

Ratio 2

Solutio.

Pōt lex solutionib modum statuere.

Et si fuerit imperfectum, voluntatem defuncti non teneat, sit irritum, nullam fidem faciat, neque in iudicio neq. extra. Tertio arguitur. Qui testamentum reliquit illegitimum, perinde decedit ac si absque vllo prorsus moreretur, quando quidem iure illud nullum est, ergo sic prorsus de tali defuncto censendum est ac si intestatus decessisset. Si autem quis absque vllo testamento legata fecisset, aut hæredem nuncupasset, profecto hæres ab intestato non teneretur in conscientia illa implere etiam si nulla interfuisset fraus, ergo neque vbi testamentum non est iuridicum. Exempli gratia. Si quis absque liberis moriens præsente fratre diceret. Ego constituo talem hæredem extraneum, autem tale facio legatum, quod non esset donatio, frater tamen non polliceretur id ratum habere, immo renueret, & haberi non posset copia tabellionis atque testium, vt secundum leges conderetur testamentum, profecto ille frater legitimus hæres licet optime nouisset defuncti voluntatem, neque vllam iniectã fuisse fraudem, non teneretur in conscientia aut alteri hæredi cedere aut legata implere, non obstante iure naturæ. Nempe quia lex iuste ad euitandas fraudes voluit ne defuncti voluntas vlla esset nisi per testamentum constaret. Quin vero & id iuste potuit facere in pœnam negligentiæ testatoris, vt statim de præscriptione dicimus. Ergo vbi testamentum non fuerit iuridicum, idem erit indicium. Quarto arguitur. Idem est penitus iudicium in foro conscientiæ, quod in foro exteriori vbicunque res gesta constat, vt iudicium externum non procedat ex falsa præsumptione, si quis autem intestatus decederet, licet legitimus hæres ab intestato fateretur in iudicio aliũ fuisse institutum hæredem, aut alia defunctum fecisse legata, sine testibus tamen talis hæres ab intestato non compelleretur hæreditatem alter concedere, neque legata implere. Ergo idem dẽt iudex pronuntiare quando testamentum est illegitimum, quã doquidem iure est nullum atq adeo ille ab intestato hæres manet tutus in conscientia, quandoquidem sententia non emanauit ex falsa præsumptione. Scio equidem de hoc variatum nonnunquam esse inter iudices, quando scilicet hæres fatetur volũ tatẽ defuncti, sed profecto crediderim perinde pronuntiandum esse, ac si nihil defunctus dispossuisset. Sed ais, tales sententiæ solum tenent in foro exteriori, non autem in foro conscientiæ. Imò vero si non obligarent in conscientiæ, tunc leges illa consciẽtiarum essent illaqueatrices, nec deberent ab ecclesia tolerati, secundum verbum illud in c. quoniam, de præscrip. Quod absque peccato mortali non potest obseruari, derogandum est. Enimuero si dum iudex non ex falsa præsumptione procedens sed secundum eius confessionem, qui reus sit, eum absoluit non manet in conscientia tutus, iniqua est lex, cum tamen merito non sint abrogatæ, sed approbatæ. Quinto arguitur. Ex contraria huic nostræ opinione consequitur vi iuuenire posse, vt quispiam absque vlla sua culpa nullaque alia illata vi, sed ob solum tenorem legis euitare aliter peccatum mortale non posset quã grauissimam faciendo suorum bonorum iacturam. Sit enim pupillus ab intestato defuncti hæres, qui alium extraneum per testamentum illegitimum hæredem nuncupauit. Tunc tutor si hæreditatem pro suo pupillo non petat, reus ipse fiet in iudicio, & ob negligentiam condemnabitur, vt pupillo refundat quæ sua caussa perdidit. Si autem petat, manifeste peccat secundum opinionem nobis aduersam, quãdoquidem sciens & prudens petit quod non est pupilli. Supponimus enim ei constare nullam inter fuisse fraudem. Hoc autem non est concedendum. Sexto denique ac postremo arguitur. Nisi eiusmodi leges in conscientia obligarent non satis esset illi fini prouisum ob quem institutæ sunt. Prouidit exẽpli gratia ecclesia ne eius bona nisi cum tali solennitate & cautione alienarentur, si ergo ab illo qui aliter emit, nõ possent rursus clerici ac religiosi bona conscientia repetere, frustranea fuisset cautio legis. Nunc igitur explicatio opus est cur dixerimus non prorsus per tales cõtractus impediri dominij trãslationẽ. Causa enim est, quod tunc si ille nuncupatus hæres per inualidum testamentum forte hæreditatẽ possideret, deberet absque vllo iudicio & petitione illa restituere hæredi ab intestato. Et pariter si legatarius legatum possideret, deberet illud protinus eidem hæredi reddere, quod tamen esset nimio rigore leges intelligere. Crediderim ergo quod qui possidet rem aliquam per contractum minus solennem sibi acquisitam dummodo

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Quinta ratio.

Postrema rõ.

do fraus omnis, vis, & dolus abfuerit non tenetur restituere nisi vocatus in iudicium & condemnatus. Et eodem modo, si quis iusto pretio emit bona ecclesiæ sine dolo, & fraude, licet non interuenisset solemnitas contractus, iuste potest ecclesia tacente, possidere, sed & ecclesia etiam potest bona conscientia repetere & ratio mea est quod iura humana nihil aliud volunt, quã quod in iudicio tales contractus habeantur nulli, non autem quod ipso statim facto translatio sit nulla. Quare etsi ille cui competit repetitio ob ignorantiam non perit, nẽpe quia nescit testamentum aut contractum non fuisse legitimum, quamuis possessor id sciat non tenetur ei reuelare.

Si autem exempli gratia (de quo casu ego ipse consultus fui) defunctus per illegitimum testamentum nuncupauit extraneum hæredem, & neque ille neque frater ab intestato succedens possessionem adiuit, sed vterque est ea probitate, vt nolit possessionem capere, nisi sibi ius faueat, absque dubio nuncupatus hæres debet cedere, & posthaberi, & succedens ab intestato hæreditate potiri. Hæc & si non pro demonstratis dixerim, crediderim tamen esse verissima.

Si quis autem cõtraria teneatur opinione, illam aut respuat, aut sequatur, quoniam qui contra conscientiam agit prauus est secundum illud. Quod non est, ex fide, peccatum est. Verumtamen nihilominus huic nostræ assertioni non nihil ambigui tatis obmoliri quispiam posset. Primum Panorm pro se in contrarium adducit regulam eiusdem Innocentij, capit. quod sicut de elect. Vbi ait electionem quæ iuri naturæ consentit, licet non seruentur iuris solennitates, tenere. At vero profecto salua existimatione solennis Abbatis & eius sequacium non est abillis sincere & candide in ellecta, neque vero citata regula Innocentij. Ipse enim non loquitur vbi electio nulla est iure positiuo, sed vbi esset infirmanda, vt ait text si in iudicium deferretur. Subdit enim exemplum vt si aliquis electorum ex contemptu non fuisset vocatus, tunc enim si electio sit a maiori parte, illo connumerato, tenet quidem iure tam humano, quam naturali. Quamuis contemptus ille possit agere ad infirmandam el[illegible] In tali inquam casu est electum iutum esse in conscientia, quousque

Arg. cõtra sententiam auctoris

quassetur electio. Quæ quidem sententia adeo non est contra nos, vt non sit etiam pro nobis, nam licet iure naturæ fateatur Innocentius electionem valere, dicit quod potest iure humano infirmari. Haud ergo credendus est Innocentius sibi ipse contra dixisse. Neque alia regula eiusdem illic Panormitani quidpiam contra nos impræsentiarum agit, nempe quod quando ius ciuile aliquid disponit contra ius naturæ, standum est iuri naturæ. Hæc enim legis dispositio non est contra ius naturæ, sed eius moderatio & restrictio pro bono pacis. Quod autem omnium vehementissime contra nos pugnare videtur, est cap. cũ esses. de testa. vbi Alexander 3. videtur contrarium decernere. Fuit enim de consuetudine interrogatus quæ erat in Episcopatu Host. vbi nullum testamentum nisi secundum leges humanas, puta septem aut quinque testibus subscriptum admittebatur, & respondit, tales leges a diuina lege & sanctorum patrum institutis, & a generali ecclesiæ consuetudine esse alienas, & ideo stãdum esse contra illas iuri naturali, secundũ quod in ore duorum vel trium stat omne verbum. Et ideo vbi quis parœcianorum coram presbytero suo & tribus & duobus alijs testibus testamentum ediderit valere decreuit. At vero (vt cum debita reuerentia ad textum respondeamus) licet ius naturæ sit vt duo vel tres testes sufficiãt, nam vbi homines naturali synceritate viuerent ille sufficeret numerus, tamen nullatenus negari potest quin vbi humana fraudulentiæ in rempublicam serperent neque iura essent fides sanctissimum sit numerum testium lege augere. Nam ius naturę non est prohibitiuum, sine plures exigantur testes, sed synceritatis humanę expressiuum, nempe q vel tres sufficiant, qui ideo numerus, licet plurimum in caussis tam ciuilib. quã ecclesiasticis sufficiat, tamen merito in aliquibus requiruntur plures vt lib. nos. [illegible]trastabimus. Vult enim eadem ipsa ecclesia, vt patet 2 quęst. 5. canon. Præsul. in nõ nullis caussis plures testes esse necessarios nempe ad condemnandas personas Curiæ insignes vtpute Cardinales, presbyteros &c Cum ergo eadem sancta ecclesia quæ ob personarum dignitatem, quorum crimina difficile creduntur, voluerit augeri testiũ numerum, nõ est cur leges repellat ad confirmandam defuncti voluntatem, qui si

Secũdũ.

Tertiũ ex ca. cũ esses, de testam.

Exponitur illd, in ore duorum vel triũ, &c.

Rñdet ad ca. cũ esses Personę in dignitate constitutę ñ facile criminib. notãdæ.

calletur pro se loqui non potest ampliorem quoque numerum requirit, pręcipue vbi testamenta, aut nō sunt subscripta, aut sunt occlusa, nam in apertis ius naturæ seruatur trium testium cum tabellione. Igitur illic pontifex summus non est credendus leges eiusmodi abrogasse, quia non habet auctoritatem in leges principum nisi quatenus sunt contra ius diuinum, vt ipse Papa fatetur, can. cum ad verum & cano duo sunt. 96. distin. neque abrogationis verbo illic vtitur neque talis abrogatio recepta vnquam a principibus fuit. Igitur licet alijs preterea duobus modis glossa illic textū interpretetur, satis sit nobis altero duorum modorum respondere, scilicet aut ꝙ id restringendum est ad pia legata vt explicatur cap. statim proximo relatum quæ quidem legata minorem exigunt solemnitatem. Vel forte melius quod cum episcopatus Hostiensis esset in territorio ecclesiæ potuit Papa pręcipere, vt non seruarentur leges ciuiles Nam profecto neque in pijs caussis vbique admittitur iure legatum illegitimi testamenti, tametsi hęredes de honestate illa doceat implere.

Alię solutiones c. cum esses.

Ad primū principale in prīcipio cōclusionis.

Argumenta autem in capite quęstionis obiecta nullius sunt ponderis. Respōdetur enim ad primum finem legis duplici ter cessare posse, scilicet aut generaliter in republica aut in particulari casu, & quando cessat primo modo, cessat lex, quando vero non nisi in particulari, non cessat, vt late expositum est. Quod autem Adrianus subdit de correptione fraterna, nulla similitudine pugnat. Pręceptum nanque correptionis fraternæ non habet pro fine cōmune bonum, sed particularem emendationem fratris, & ideo quando ille cessat, superuacanea esset correptio Finis autem legum annulantium illegitimos contractus, est bonum commune, quod nunquā cessat. Item præceptum correptionis fraternę, est affirmatiuum, quod non obligat nisi quando & vbi oportet, leges autem illæ sunt generales. Ad tertium demum respondetur, nullum esse inconueniens, vt quis citra suam culpam & negligentiam ob fortuitum euentum cohibeatur de suis bonis disponere, vt pax tuta sit in republica. Leges namque non valent singularia cuncta cauere.

Ad 3.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum præscriptio dominium in possessorem transferat.

EXpediuimus membrum prius publicę auctoritatis, quę cohibere potest legitimum dominium, ne sua bona pro suo libito dispendat. Sequitur ergo secundum, quod est ad auferendum quoque ciuibus eadem ipsa bona. Et peculiariter id disputabimus in pręscriptione, de qua quæritur vtrum pręscriptio dominium ab inuito domino auferat, & conferat possessori? Et arguitur de more a parte negatiua. Respublica, nisi quando ipsa indiguerit neminem ciuium expoliare potest inuitum sua substantia, pręterquam ratione delicti, vsu autem venire potest ut absq; vlla prorsus domini culpa aut negligentia quispiā triginta quadragintaque annis possideat alienum, ergo tunc nulla est caussa cur eiusmodi possessor dominum acquirat. Secundo. Si pręscriptio tanta polleret vi, sequeretur vt possessor malę fidęi pręscriberet. Nam si caussa legis fuit dominium ob negligentiam punire, non est dignus minori pœna, dum possessor mala fide possider, quam dum possidet bona. Tertio arguitur. Si mala fides intra tempus pręscriptionis ad restitutionē obligat, sequitur ꝙ etiam quando possessor dubitat an res quā possidet, sit aliena, ius pręscriptionis impediatur. Consequens tamen videtur esse cōtra August. 14. quęst. vnica, cano si virgo. vbi ait, Tandiu quenque possessorem bonę fidei rectissime dici, quandiu se possidere ignorat alienum In contrarium autem est auctoritas Gelasij 16. quęst. 3. can. Pręsulum, & can. quicunque can. placuit r qui bus decernit pręscriptionem triginta annorum, etiam inter episcopos & ecclesias vim obtinere.

Secunda pars humanę potestatis, qua princeps reipublicę tam ecclesiasticę, quā ciuilis potest ab inuitis tum bona sua auferre, tum etiam in aliorum transferre dominium Primum ratione subueniēdi reipublicę, vt art. 1. dictum est, vim suam exercere potest, nempe vt dum ei opus est ciuium subsidio, eos ad contributionem cogat, quoniam sumus, vt ait Paul. ad Roma. 12. membra vnius corporis, & ideo tene-

Quib. titulis possit resp. ab īuitis ciuibus bona auferre.

mus

mur succurrere corpori nostro. Secundo præterea ratione delicti potest malefactores bonis suis multare. Etenim quòd per quodcunque peccatum mortale ipso facto delictor suis sit priuatus bonis, iam supra tanquam hæreticum reiectum est.

Præscriptionis definitio.

De alijs autem modis, quibus princeps hac fungitur potestate, nihil ad præsentem locum, solum enim de præscriptione nobis est quæstio. Igitur præscriptio nomen iuris est, idem nimirum significans, quod per possessionem præscriptio a lege tempore protractum, dominium rei acquiret. Et quamuis non solum inter Doctores, verum & quandoque in iuris contextu explicationis gratia distingui consuescat inter præscriptionem, & vsucapionem, quòd præscriptio sit rerum immobilium, vsucapio vero mobilium, tamen crebro etiam iura ambabus promiscuè vtuntur vocibus. Vsucapere enim nihil aliud est, quàm vsu vendicare. hoc est per vsum legitimo tempore continuatum rei dominium acquirere, vt legitur ff. de vsucap. l. vsucapio. idque ipsum est præscribere, loquendum autem est, vt plures, & sentiendum, vt pauci, & ideo non est, cur non eodem vtamur distinctione. Itaque vsucapio duobus modis differt a præscriptione, scilicet, & ratione materiæ, vt modo dicemus, & ratione temporis, vt dicere pergimus. Igitur quoniam hic tantum de foro conscientiæ disputamus, supponamus tam Imperatorum, quam Pontificum leges.

Quanto tpe fiat vsucapio

Vsucapio namque rerum mobilium triennio fit, aut quadriennio, vt habetur Institut. de vsucapio. & C. eod. l. quas actiones.

Præscriptio longi tēporis, & lōgissimi.

Præscriptio vero altera est longi temporis, altera vero longissimi. Præscriptio longi temporis per decennium inter præsentes, & per 20. annos fit inter absentes, vt eod. Instit. subsequitur, & ead. l. C & C. de præscript. longi tempor. l. malæ fidei. Ratio enim postulat, vt præsentium negligentia, nempe, qui in eadem prouincia, vel in eadem vrbe commorantur, breuiori tempore puniantur, quam absentium, ad quos nō tam cito penetrare potuit rerum notitia. Præscriptio autem longissimi temporis est triginta annorum inter præsentes, & quadraginta inter absentes, quæ in rebus Ecclesiasticis est necessaria. De qua ideo præscriptione plura extant, cap. 16. quæst. 3. Et l. citata, quas actiones. hæc omnia distin-

Quod ī rebus ecclesię lo-

guuntur, scilicet ꝙ decennalis, & vicennalis præscriptio in secularibus sufficiat, triennalis autem, & quadragenalis competat religiosis rebus. Vsucapio vero triennio fiat, inter præsentes, aut quadriennio inter absentes. Atque hoc proprie loco vsucapio a præscriptione distinguitur. Romana vero Ecclesia, vt illic subiungitur, gaudere debet tempore centum annorum, itaque contra illam breuius non præscribitur.

cum nō hēat nisi quadragenalis pręscriptio.

Contra Ecclesiā Romanam nō pscribitur nisi centum annis.

Quocirca etsi Imperator præcedenti lege, Vt inter omnibus Ecclesijs hoc tempus centum annorum indulsisset, modo tamen sola Ecclesia Romana illa gaudet, iuxta tenorem eiusdem authentici, quas actiones, vt habetur 16. quæstio. 3. cap nemo. His ergo prænotatis quæstio nostra est, an in conscientia qui præscriptis temporibus rem possedit, quamuis postea resciuerit ea esse alienam, tuto illam possideat? De qua re tres sunt diuersæ opiniones duę nimirū extremę, quarum altera tenet, ꝙ semꝑ est iudicandū secundum leges concedentes præscriptionem cum mala fide. Et hæc est glo. cap. fin. de præscriptionibus. Altera vero, ꝙ quamuis bona fide toto tpe legis quis rem possideat, nihilominus quotiescunque resciuerit eam esse alienā, etsi in foro exteriori res sibi possessa adiudicetur: tñ in conscientia nunquā est tutus quousque eā restituat. Et hęc est summa Rosellæ, in verbo, pręscriptio Inter has ergo nos media via incidentes, duabus conclusionibus ad qōnem respondemus.

Opiniones duæ extremę.

Prior cō clusio.

Prior est: Nemo beneficio humanæ legis sana cōscientia præscribit, nisi toto præscriptionis temporis bona fide possideat. Conclusio est expresse asserta in illa regula Iuris, Possessor malę fidei non pręscribit. Est autem recolendum, secundum ciuiles leges olim possessoribus ēt malę fidei rem possessam fuisse adiudicari solitam, vt Gratianus ad notauit. 16. q. 3. cano. dilectio. § potest. Et expresse habetur cap. vigilanti. de præscriptio. vbi refertur Ephesinum legislatorem propter vitandam miserorum segnitiem, & longi temporis errorem, & cōfusionem, primum omnium tricennalem, vel quadragenalem præscriptionem lege sanxisse. Alexand. vero Tertius, eodem capitu. easdem leges, vel confutat, vel saltem moderatur, quantum ad hoc quod possessoribus malæ fidei non faueant, eandemq́; reuocationem, seu moderationem. Innocentius

Olim possessor malę fidei pręscribat secundū leges.

Corrigitur ius antiquũ

Quis possessor malę fidei.

tius Tertius in Concilio Lateranen. confirmauit eodem tit cap. fin. Et ratione probatur, Possessor malæ fidei dicitur ille, qui conscius est, aut dubius rem, quam possidet, non esse suam. Accipitur enim hic fides pro conscientia, secundum illud Pauli, Quod non est ex fide, id est conscientiæ concors, peccatum est. Qui autem contra conscientiam rem alienam possidet in peccato perdurat, & qui addubitat, scrutari tenetur veritatem. peccatum autem nemini suffragatur, ergo eiusmodi possessori nullum patrocinatur ciuile ius. Atque hanc rationem huius conclusionis assignat eodem capite Innocent. Quare glos. quæ dicit non credere Papam potuisse leges illas reuocare, nullius profecto est probabilitatis. Nam etsi potestas Imperialis distincta sit a Pontificia, neque sit (vt illi aiunt, quos supra refellimus) simpliciter, & absolutè illi per omnia subdita, tamen quia quantum ad animarum regimen spiritualis tẽporali diuinitus est prçlata, potest leges ciuiles delictorum fautrices de medio tollere, qualis certè est, quę possessoribus malę fidei faueret. At quo res patentior fiat, vel glossa illa vult leges ciuiles possessoribus malę fidei in conscientia tradere rem possessam. Et iste esset intolerabilis error, est enim contra naturam quòd latro, aut qui mutuum accepit, propterea quòd decem, aut viginti annos in mora sit soluendi, dominium acquirat. Aut vult id tãtum, vt sentire uidetur, & S. Thom. quolib 12. art. 25. interpretari, quòd negligenti domino post illud tempus non detur petendi ratio, quemadmodum decepto citra dimidiũ iusti pretij denegatur in iudicio actio, licet alter teneatur in conscientia excessum iusti restituere. Sed neque hic sensus ulli est equitati consonus, quoniam in emptionibus, & uenditionibus prçsumptio legis est, quòd cum pretia rerum non sint ita planè omnibus comperta, posset quis ignoranter, & bona fide sesquialtero pretio rem uendere ultra iustum, & ideo denegatur alteri actio ad rescindendas lites. Quod autem nefarius latro, aut usurarius, aut qui mutuum accepit per manifestum, diuturnumque peccatum ius acquirat, ut legum beneficio protegatur, ne cogatur soluere, nulla fert ratio, etiam si alterius negligentia id commereretur. Posterior conclusio: Possessor bonæ fidei elapso legitimo tempore, tuta conscientia rem tanquã propriam possidet, quoniam lex ciuilis dominum ipsum re vera constituit. At, ne per ignota vlterius progrediamur, explicare congruit, quænam sint ad bonam fidem requisita. Ad quod respondetur, exacta esse quatuor. Primum omnium requiritur substantia ipsa fidei, hoc est scientia, vel credulitas, quòd res sit tua. Vbi enim fundamentum hoc non adest, tota præscriptionis machina labascit. Secundo requiritur possessio. Nam vt habet regula iuris, sine possessione non præscribitur, neque vsucapitur, vt ff. de vsucapio. l. sine possessione. Quapropter cum ius spirituale laicis non competat, licet laicus ius allegei possedisse exigendi decimas quadraginta, vel quinquaginta annis, nunquam præscribit, quia non est possessionis capax, neque res illa est præscriptibilis. Potest inquam laicus decimas recipere ex concessione, non tamen quòd penes ipsum sit ius exigendi, hoc est imperandi earum solutionem. Pariter neque seruus, neque Mendicantium religiosus possidere potest, atque adeo neque præscribere. Tertio deposcitur titulus, vel naturalis, vel iure legitimus, vel præsumptus. Qua ratione fur, & vsurarius nullo tempore præscribit, quia possidet sine titulo per vim. Eadem ratione neque mutuatarius. Nam licet titulo mutuationis acquisiuerit dominium, illo tamen pacto, vt redderet. Si autem latronis filius bona fide hæreditatem paternam adiuit, nimirum credens bona ille legitimè fuisset acquisita, & toto tempore præscriptionis illa fide possidet, transacto illo quamuis innotescat, fuisse aliena, tutus manebit in conscientia. Et pari modo, qui a latrone bona fide rem alienam emit, vt habetur ff. de vsucapio l. si aliena. Nam licet ille titulus non sit verè naturalis, est tamẽ lege præsumptus. Eadem rõne in calce superioris libri diximus, ꝙ cũ sententia iniqua nemini in conscientia ius auferat, aut conferat, fit, vt qui per latam sententiam mala fide rem acquisiuit, nempe quia quando lata fuit, sciebat esse iniustam, nullo tempore præscribat. Nam perinde recipit, ac latro. Si autem arbitratus esse iustam, possidere cœpit, sed tamen infra tempus præscriptionis in notitiam sibi venit sententiam fuisse iniquam, tenetur restituere. Attamen vbi legitimum tempus præscri-

Posterior conclusio.

Quæ requiritur ad bonã fidem.

Laicus no pt ꝑscribere eius exigẽdi decimas.

Mẽdicãtium religiosus non põt qequã ꝑscribere

Qui a latrone ẽmit, potest illã præscribere.

Neque. unt leges secũdum aliquos veros dominos dño priuare, ꝑpter negligẽtiã repetendi.

præscriptionis transierit, licet postea id nouerit, non tenetur. Nam postquam legitimo titulo, hoc est lege præsumpto, rem bona fide possedit, factus est eius dominus. Quarto requiritur eandem bonam fidem toto tempore absque interruptione continuari, vt expresse habetur cap. fin. de præscriptio. Nam si interrupta fuerit, nempe quia dominus perijt, aut alia uia, tunc tempora illa interrupta non censentur vnum legitimum constituere. An vero qui de re illa quam possidet, ambigit, sitne sua præscribat, quia longiuscula est disputatio, post conclusionis demonstrationem adiūgitur. Reuertamur ergo his suppositis ad secundam conclusionem, quam vt dicebam, Summa Rosella simpliciter negat in verbo, præscriptio, & vt Syluest. eodem verbo. §. 13. refert Anton. quoque de Butr. in cap. vigilanti, quia credere nequeunt, leges vero dominium legitimos dominos priuare posse, eo quòd in leui sint negligētiæ culpa, esset enim vt arbitrantur, contra ius naturæ, sed tantum denegat eis petitionis actio. Et aiunt isto more suo hanc esse opinionem Theologorum quos tamen si vidissent secus pronuntiassent, cum D. Th. quolib. 12. art. 25. & Scotus 4. dist. in 15. & omnes conclusionem à nobis assertam meritissimo teneant. Adria. autem eo modo procedit, quo superiori articulo, nempe, quod vbi negligentia veri domini ad culpā pertingit mortalem, tunc qui præscripsit tutus est in conscientia, etiam si postea intellexerit rem esse alienam. Cui quidem iuri illud supponit fundamentum quod Imperator est dominus orbis & ideo potest dominium ab vno in alterum transferre. Attamen si ille non fuit mortaliter negligens, tunc licet in foro exteriori res præscribenti adiudicetur tenetur tamen in conscientia restituere. Ratio eius est illud suū axioma perperam intellectum: Cessante caussa legis, cessat subinde eius vinculum. Cum ergo lex præscriptionis in culpa negligentis rem suam fuerit condita, illa cessante, cessat præscriptionis caussa. His veruntamen non obstantibus absolute asseritur cō clusio, quòd qui bona fide præscripserit siue dominus negligens fuerint, siue secus, tutus manet in conscientia quamuis transacto præscriptionis tēpore, resciuerit alienum esse, quod possidet. Conclusio probatur non solum auctoritate D. Tho. & Scoti, & Theologorum, vt modo dicebamus verum & sacrorum Canonum Gelasij, & concilij Toletani 16. quæst. 3. & Augustin. loco citato, can. si virgo 14. quæst. vnica, & & de præscriptio can. sanctorum & multis alijs. Et quod dictæ leges non solum approbentur a Pontificibus in foro exteriori, sed etiam conscientiæ, solidissimum sumitur argumentum ex cap. vigilant, & capit. final. de præscriptio. Nam postquam illic consultissimi Pontifices præscriptionem duntaxat malæ fidei irritauerint a contrario sensu illam confirmant quæ bona fide subnititur. Sed quoad rationes descendamus, nulla est illa Adr. nempe quod Imperator sit dominus orbis, tum quod illud fallum est, vt supra commonstrauimus, tū quod etiam si dominus esset regnorum orbis, non tamen rerum habet dominium, vt pro suo libro possit res alienas vsurpare. Quod supra quoque ostensum est. Præterea; quia non solum Imperator verum & reges & inferiores principes possunt facere leges de translatione dominiorum etiam si non sint rerum domini.

Opinio Adriani — *Sñia. auctoris.* — *Respondetur. Adrian.*

Ratio ergo est quam artic. 1. declarauimus, nempe quòd reipublicæ princeps, tāquam pacis custos vt potest criminosos suis bonis multare ita & ab ipsis inuitis pro bono pacis suorum dominia in alios traducere, idque lege, vt supra diximus in foro poli cogente atque adeo possidentis conscientiam pacante. Alioqui, vti supra arguebamus, si conscientiam possidentis eiusmodi leges non inquietarent tum frustraneæ essent, tum etiam iniquæ, quandoquidem ei rem adiudicarent qui tamen eam tuta conscientia possidere, nequiret, eidemque per sententiam, quæ non ex falsa præsumptione, sed ex certa scientia procederet. Isti enim talem principibus negantes in conscientia facultatem, tanti faciunt hęc bona exteriora, vt arbitrentur esse ceu supremum reipublicę finem, cum tamen nos Christus tantopere contra admonitos curauerit, vt ad redimendum tempus contendentibus nobiscum de tunica relinqueremus & pallium. Hæc quippe sancta meditatio antiquis legislatoribus altius in corde incidebat quam iudicibus modo, & ideo huiusmodi condiderunt præscriptionis leges hinc ergo gradum aduersus Adrianum faciamus. Quatuor enim inter alia, argumentis eius opinio

quatuor arg. confutatur sententia Adria.

opinio confutatur, hæc scilicet quod si dominus non fuit mortaliter negligens dominium non amittit. Primum quod in iure nulla eiusmodi legitur exceptio, quam tamen sancti Pontifices conscientiarum consultores non prætermisissent: Secundum quòd etsi vulgo non alia præscriptionis causa circunferatur, quam culpabilis domini negligentia si iura tamen, & rationes consulas, non hæc est potissima, sed certe bonum publicū, vt scilicet certa sint dominia, & error longi temporis tollatur, & tranquilla sit rerum possessio. Audi legem primam ff de vsucapi. Bono publico introducta est vsucapio, ne scilicet quorundam rerum diu & fere semper incerta dominia essent, cum sufficeret dominis ad inquirenda res suas statutis temporis spatiū. Et cap. vigilanti. de præscript. Ephesinus inquit legislator, solum propter vitandam miserorum segnitiem & longi temporis errorem & confusionem, primus tricennali, & quadragenali præscriptioni vigorem legis imposuit, non ergo lex punitiua fuit alienę culpę, sed consultiua communis boni. Atque adeo non ille, sed hic fuit potissimus finis. Quapropter illo cessante nihilominus lex præscriptionis ius tribuit in conscientia. Tertio in corroborationē huius arguitur. Si culpa domini finis fuisset legis, profecto vel iniqua fuisset vel quam rarissime suum assequeretur effectum. Nā culpa negligentis bona sua per quam rarissime (quod isti non aduertunt) est peccatum mortale. Enimuero prodigalitas, vt omnibus in confesso est, genere suo non est mortale. Ob idque neque qui sua bona negligit, mortaliter vnquam peccat, nisi accidentarie, nempe in casu grauis necessitatis familiæ aut pauperum quos sibi alere incumbit, ergo propter illam culpam raro contigeret præscriptionis iustitia, non ergo illa fuit caussa. Quarto denique vt superius arguebamus, etsi ille fuisset finis nihilominus illo in euentu particulari cessante, non subinde legis vigor extinguitur, sed si in communi cesset. Est ergo tutus in conscientia, qui legitime præscribit, etiam si postea illi innotuerit, rem possidere quæ fuit aliena. Superest ergo tandem id examinare quo supra in lite reliquimus. Diximus enim ad bonam fidem exigi, ut neque possessor dubitet rem esse suam, sed id certo credat alias possessor esset malæ fidei. Enimuero glo. cap. fin. c. de præscrip. aliter sentit, nempe quod dubitans, etiam si iustam habeat dubitandi causam, nihilominus est in bona fide. Et citat pro se. §. bonæ fidei. l. qui scit ff. de vsuris. Eodemque vergit Panormitan. quòd ait ad literam probari. ex cap. si virgo, supra citato, 34. quæstio. vnica, vbi ait Augustin. tamdiu bonæ fidei possessorem rectissimè quenquam dici, quamdiu possidere se ignorat alienum, cum vero sciuerit, tunc esse malæ fidei. Qui enim dubitat, vt censet Panormita. ignorat. Et arguitur præterea in fauorem huius opinionis. Qui dubitat rem quam possidet, esse suam potest illam bona conscientia in iudicio defendere, donec a se euincatur, hoc est, iudicio subtrahatur, manet ergo semper in bona fide. At vero absque dubio contrariam sententiam crediderim, nempe quòd tempus quo, quis non quidem tenui scrupulo, sed probabili coniectura dubitat rem esse suam, non annumeratur præscriptioni, immo tempus eius legitimum interrumpit. Et ratio est, quòd iam habet conscientiæ vulnus, atque adeo fides eius non est bona; nam bona idem est quod sana, & quieta, atque adeo ille iam non ignorat rem esse alienam, vt vult August. quod re vera Panormitan. vt probe Adria. in 4. in quæstione de præscriptione ait, non attentè animaduertit, quia non erat Dialecticus. Ignorantia enim altera est puræ negationis, id est carentia scientia, quæ stat cum dubio, altera vero prauæ dispositionis, quæ est contrarium iudicium. Augustin. ergo non loquitur de hac posteriori, vt putat Panormita. sed de priori. Haud inquam vult possessorem in bona fide manere quandiu ignorat, hoc est quamdiu non certè iudicat, aut opinatur rem esse alienam, sed quamdiu ignorat, id est, nullam habet, vel probabilitatē, vel coniecturam, sed certo credit esse suā. Id enim sonat bona fides, id est illæsa conscientia. Neq; illud §. citatum. ff. de vsur. contrarium insinuat. Illic enim tm̄ habetur, q̄ si qs fundum bona fide ab vsurario emit, sed antequā fructus perciperet agnouerit esse alienum, hoc est probabiles habuerit coniecturas, pōt quidē fructus percipere quoadusq; fundus euictus sit, hoc est publico iudicio sublatus. Non autem habetur quòd illa conscientia tempus præscriptionis legitime cōtinuet. Ad rationem autem quam nos adiicimus

Opinio, q̄ iure dubitās, an res sit sua, bona tamē fide possidet.

Contraria sn̄ia auctoris

Ad primā opinione.

cimus Adrianus respondet, nemini esse licitum rem illam possidere, quam dubitat esse suam, nisi quantum temporis sibi conceditur ad inquirendam veritatem. Quin vero subdit paulo inferius regulam, videlicet, quòd sicut iniustè quis capit rem, de qua dubitat, an sit sua, ita & iniustè tenet, & possidet. At vero profectò regula hæc in primis falsa est, totique iuri aduersa. Enimuero cum melior sit possidentis conditio, non tanta scientia requiritur ad retinendum id, quod possides, quanta ad capiendum priuata auctoritate id, quod non possides. Et ideo sub dubio tueri possum quam habeo possessionem rei, quam sub eodem dubio non possem ab alio suscipere. Quando ergo rem habeo, de qua dubito, hoc est sub formidine iudico esse alienam, si nemo ex me petat, explorare teneor veritatem, quam si assequi neutiquam possum, non ideo teneor totam dimittere, sed pro ratione dubij, vel cum illo diuidere, quem dubito esse dominum, vel partem erogare in pauperes. Ratio ergo quare dubium tollit bonam fidem, non est quia sub illo non possum rem in iudicio defendere, vel illa vti, sed qua, vt diximus, saucia tunc conscientia non meretur nomen bonæ fidei ad præscribendum. Post hæc autem non est silentio prætereunda opinio, quam Adria. ex his modo dictis sibi elicit, nempe vxori, quæ hæsitat, an vir cui coniungitur verè, ac legitimè suus sit, non solum non licere officium debitum ab illo exigere, verum neque ipsi exactum reddere. Et ad cap dominus, de secundis nuptijs vbi præcipitur reddere respondet id intelligendum esse in foro exteriori, cogetur enim habitare cum illo tamen ei non licet cum ipso se amplexu maritali commisceri, perinde, ac si post clancularitas nuptias, viuente priore viro cogeretur habitare cum secundo. Ratio vero eius eodem semper peccato delinquit. Patet enim, quod sicut dubius de re sua, non potest illam possidere, ita & dubia illa non potest ad virum accedere. Quæ profectò conclusio, sicuti & ratio falsissima est, & illi cap. dominus. planissimè contraria. Illic enim non dubitatur de foro exteriori, sed de conscientia. Ob idque discrimen interponitur inter debitum reddere, & postulare. Et ratio est plana. Nam maritus legitimam habet possessionem vxoris, qua ideo non potest vxor eum expoliare per hoc, quod habeat dubium, quousque sit certa, sicuti ego non possum surripere ab alio sua bona, per hoc, quòd dubitem esse mea. Et ideo illa legitima possessio vxorem excusat a fornicatione, dum debitum reddit. Idque expresè habetur cap. laudabilem, ne lite penden. longeque apertius cap. inquisitione, de sentent. excommunicatiõ. a quibus profectò capitulis Adrianus in omne vertens latus neutiquam se extricare valet. Quod enim in cap. inquisitioni, de sedaneis conscientijs habeatur sermo, planè inde colligitur, quod sit trimembris diuisio, nempe vt qui coniugum certus est coniugium non esse legitimum, potius sententiam excommunicationis humiliter substineat, quam vt reddat, vel petat, qui vero leui temerariaque credulitate id credit, Confessario suo parens, resputo scrupulo, & reddat, & petat. Qui vero probabili credulitate laborat, non reddat, sed petat. Hoc autem mihi profectò maiorem inijcit scrupulum, quod in illis capitulis, Dominus, & Inquisitioni. ille qui dubius est petere cohibetur. Ex quo statim fit consequens, vtroque hæsitan e neutrum posse debitum petere. Et ratio scrupuli mei est, quod si qui dubitat indagandæ veritati diligentiam adhibuerit sufficientem, neque tamen illam posset assequi, non est cur arceatur a petendo, alias maneret absque sua culpa semper ligatus, vt neque præsente coniuge vti posset, neque ad alterum transmeare, quod concessu durum esset. & ideo existimo dicta cap. sic intelligi, quod ille, qui probabiliter dubitat dum non facit diligentem inquisitionem, reddere quidem potest, sed nõ petere, quia est in mala fide, illa tamen facta, arbitror sub aliorum censura, posse etiam petere, qui iam est in bona fide. Nam tunc vanum est habere positiuè assensum, virum illum non esse suum. Argumenta ergo omnia in assertis conclusionibus planè soluta sunt. Primi enim antecedens negatur, nempe nõ posse rempublicam quęquam nisi propter crimen suis bonis priuare, imò potest propter pacem. Et quantum ad secundũ iam satis explicatum est quẽadmodum possessor malæ fidei non præscribat, & circa tertium pariter quemadmodum dubitatio bonam etiam fidem interrumpat.

Margin notes: Regula Adriani. — Regula impugnatur. — Quare dubium tollit bonã fidẽ. — Opinio Adri. de redditione debiti. — Impugnatur opinio Adria. — Ad argumẽta in prin cõclusionis.

QVÆSTIO VI.

DE RESTITVTIONIS Substantia.

S. Thom. 2. 2. quæst. 62.

ARTICVLVS I.

Vtrum restitutio sit actus commutatiuæ iustitiæ.

ALTERVM præambulum quod vitijs pertractandis, iustitiæ commutatiuæ contrarijs debet quisque præ noscere, est restitutionis necessitas, eiusdemque legum modus, & forma, nempe vt quæ in subsequentibus libris ostenderimus, aut sublata per iniuriam esse, aut retineri, constet qua lege sint redhibenda. Prima ergo quæstio est de restitutionis substantia, in cuius primo articulo interrogatur, an restitutio sit actus commutatiuæ iustitiæ? Primum enim quod ad inuestigandam definitionem inquiritur, est genus. Arguitur ergo a parte negatiua. Primo sic: Restitutio nil a satisfactione distat, promiscue namque vtimur vtroque nomine, quin vero, & iura pro eodem vtrumque videntur accipere, vt extra, de iniur. & dam. dato. cap. si culpa. vbi cum iubetur tam pro damno dato, quàm pro iniuria satisfactionem fieri, vtraque eodem nomine, s. tam damni restitutio, quam satisfactio pro iniuria comprehenditur, satisfactio autem est pars pœnitentiæ pro offensa in Deum commissa, inter Deum autem, & nos non est ratio iustitiæ commutatiuæ, quia (vt 5. Ethic. Arist. auctor est) Dijs & parentibus æquale reddere non valemus, restitutio ergo non propriè ad commutatiuam attinet iustitiam. Secundò arguitur: Restitutio non tantum locum habet in commutationibus, verum etiam in distributionibus, vt dum quis non distribuit præmia secundum meritorum pondera, refundere ei tenetur, qui minus iusto recepit, ergo non tantum commutatiuæ, sed & distributiuæ etiam actus est. In cõtrarium est, quod restitutio ablationi opponitur, ablatio autem alienæ rei peccatum est in iustitiæ circa commutationes, restitutio ergo eiusdem est iustitiæ actus, quæ in commutationibus dirigendis versatur.

Pro solutione quæstionis notandum est restituere (vt nominis compositio præ se fert) idem esse quod iterum quempiam in suum locum & ius statuere, haud enim huiusmodi nominum allusiones & etymologiæ vilipendendæ sunt, quoniam cum nomina sint conceptuum notæ, talia curare debent linguarum conditores rebus indere, qualibus rerum natura explicetur, primum imitantes parentem nostrum, qui idem obseruauit, secundum illud Gen. 2 Omne quod vocauit Adam animæ viuentis ipsum est nomen eius. Est autem restitutio, verbum Latinis celebre. Dicitur enim quisque in suum locum dignitatem, ac ius restitui, persona atque homini restitui bona sua. Vnde ff. de verb. & rer. signifi. l. plus est habere plus esse in restitutione, quam in exhibitione. Nam exhibere, est præsentiam corporis præbere, restituere autem est etiam possessorem facere fructum reddere, &c. Vt si quis vi raptus est, aut per iniuriam in carcerem intrusus, fuisseque bonis expoliatus non restituitur, licet exhibeatur, hoc est, libere permittatur ad proprios lares remeare, nisi in locum suum pristinum statuatur. Hinc ergo colligitur conclusio huius quæstionis. Restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ. Probatur: Contraria ad idem genus pertinent, vt in præd. c. 8. Arist. docet, auferre autem rem alienam inuito domino, est vitium iniustitiæ circa commutationes, restitutio autem est res compensatio contraria. Est ergo eiusdem generis iustitiæ. Secundo: Restitutio, vt legitima sit, fieri debet ad æqualitatem rei quę ablata est, siue per iniuriam sublata sit, vt furto & rapina, siue per domini voluntate, vt mutuo & cæteris contractibus ęqualitas autem rerum (vt 5. Ethic. Arist. docet) per iustitiam commutatiuam cõstituitur, hac namque rõne a distributiua distat, quod illa non constituit æqualitatem, nisi inter proportiones meritorum & proportiones præmiorum. Est ergo restitutio actus commutatiuę iustitię. Ex quo fit, vt restitutio propriè locum non habeat nisi vbi ratio debiti intercedit. Si n. quis dono mihi dedit centum, post vero ego, vt gratiam

Restitutionis etymologia.

Cor. Iustitia cõmutatiua, & distributiua quõ differãt. Restitutio non est vbi debitum nõ erat.

tiam illi referam, tantumdem repono, nõ est censenda hæc mea gratiæ relatio restitutionis nomine. Nam etsi similitudinem quandam restitutionis habeat materialem vt aiunt, idcirco quòd res eadem reducitur, deest tamen restitutionis forma, puta obligatio, a qua restitutio & speciem & nomen sortitur. Ob idque donatio illa non ad iustitiam commutatiuam, sed ad liberalitatem potius spectat. Neque vero opus est ad restitutionis naturam, vt eadem numero aut specie res quæ accepta fuit, reddatur tametsi primæua eius significatio id videatur auribus exhibere, sed satis est, quod tantundem valeat. Enimuero sicut commutationis appellatio, quæ propriè in rebus fit, vt commutatio vini pro oleo, & merces pro pecunia, ad actiones, & passiones est more, & vsu trãslata, sic & restitutionis nomen extensum est. Vt si quis mihi contumelioso verbo iniurius fuit, quem ego postea fuste cecidi, quædam fieri potest commutationis compensatio. Et pari ratione qui iniuriam irrogauit potest eam pecuniam resarcire.

Argumenta vero in contrarium obiecta, nonnihil afferunt difficultatis. Ad primum ergo respondetur, quod etsi nonnũquam duo hæc nomina, satisfactio, & restitutio, vsu confundantur, quando scilicet res in controuersiam non veniunt, longo tamen interuallo actiones ipsæ differunt. At vero quæ differre monstrantur, ostendi prius debent, quo pacto conueniant. nam (vt initio huius ex Aristot. 5. Ethic. cap 1. citatum est) quo res æquiuocæ viciniores sunt & propinquiores, eo magis æquiuocatio latet. Sit ergo primum nostrum assertum. Satisfactio perinde atque restitutio ad iustitiam pertinet commutatiuam, nam vtraque fit secundum æqualitatem rei ad rem, in quo commutatiua iustitia a distributiua se iungitur, qua præmia secundum dignitatem personarum distribuuntur. Enimuero qui iniuria alium læsit, ad æqualitatis mensuram debet eis satisfacere. Scio equidem Scotum in 4. dist. 4. q. 2. constituere pœnitentiam sub iustitia vindicatiua, quam speciem esse putat distributiuæ.

Ad primũ arg.

Opinio Scoti de pœnitentia.

Considerat. n. pœnitentem non solum tanquam reum, verũ tamquam ministrum iustitiæ Dei, qui quidem pœnitens de seipso supplicium sumit. Quapropter cum satisfactio sit pars pœnitentiæ, subsequenter concedere: ad eandem iustitiam pertinere, vt puta cum quis ieiunijs, & vigilijs se affligit. Atque hanc sententiam amplexus videtur S. Thom. 4 distinct. 15. quæstio. 1. articul. 1. Attamen multò fortè congruentius pœnitens non consideratur ceu minister iustitiæ vindicatiuæ, sed tanquam offensor, qui de iniuria lata se accusat, & pro eadem satisfacit ei in quem commisit offensam, puta Deo, vel homini, vt iudicis vindictam effugiat. Quam ob caussam idẽ Sanctus Doctor. 3. par. quæstio. 85. artic 3. pœnitentiam sub iustitia commutatiua collocat, etiam quantum ad satisfactionem, si bene inspiciatur articulus: nam afficere quenquam iniuria, eodem redit, ac si rem illi abstuleris, & ideo satisfacere pro offensa eiusdem est iustitiæ, ac si rem ab atam rependas. At vero quoniam Deo corporeum aliud post contritum animum reddere gratius non possumus, q̃ corporis castigationem, apparet in satisfactione respectu ipsius quædam punitionis forma secundum famosam illam August. definitionem. Pœnitentia est quædam dolentis uindicta, semper puniens in se quod dolet commisisse. Huic igitur rationi in qua restitutio cum satisfactione conuenit, subijciuntur septẽ differentiæ inter easdem duas uirtutes. Atqui prima sumitur ex parte materiæ, quam differentiam constituit S. Thom. 4. distinctio. 15. quæstio. 1. artic. 5. Inæqualitas nanque, quæ iustitiæ commutatiuæ contraria est, duobus modis usu uenit. Vno in rebus exterioribus, ut dum quis rem alienam occupat, altero uero in actionibus, & passionibus iniuriosis, ut cum quis ciuem uiolenter uerberat, aut conuitijs aspergit. Modus prior restitutionem exigit, qua in rebus ablatis æqualitas constituitur, posterior uero expostulat satisfactionẽ, ut uidelicet de commissa culpa fiat proximo cõpensatio. Itaq; satisfactio non est, nisi ubi iniuriosum crimen adfuit, restitutio uero etiam, ubi nulla interfuit ablationis culpa. Hoc autem discrimen, uel ex ipsis uocibus innotescit. Restituere namque est reddere, quod ablatum est, satisfactio uero, quia pars est pœnitentiæ, est iniuriam resarcire. Consequitur ergo ex hac propositione tanta disgregatio inter satisfactionem, & restitutionem, ut licet quãdoq, ambæ concurrãt, possit tñ altera absq; altera reperiri. Exemplũ

Opinio D. Tho. de pœnitentia, alia ab Scoti sẽtentia.

Septem differentiæ inter restitutionẽ, & satisfactionẽ.

De quibus restitutio, & de quibus satisfactio.

accipe: Latrones & vires qui vi aut furto alienam domum compilauerint, tenentur in primis ad restitutionem eorum, quæ rapuerint, & præterea de illata iniuria satisfacere, puta aut petendo veniam, aut alia via. At vero cum quis nihil surripuit, sed tamen aut conuitio, aut manuum iniectione iniuriam fecit, satisfacere potest per supplicem submissionem, vel per alia grata officia citra restitutionem. Et econuerso, qui æs creditori debet, quod ab illo mutuatus est, restituere quidem tenetur, satisfacere vero non item, quia nullum commisit crimen, quoadusque in mora est soluendi. Secunda differentia ex hac prima enascitur, respectu illorum, quibus fit satisfactio & restitutio. Illa enim non solum hominibus, verum & Deo, eidemque præcipue fit, restitutio vero proprie solis hominibus. Prior pars est certa. Quoniam licet in proximos contingat etiam peccare, quos diligere vt nos ipsos tenemur, atque adeo illis ratio vlla satisfactionis debeatur, proprie tamen in Deum solum peccatur, dicente Augu. peccatum esse dictum vel factum &c. contra legem Dei, & regio Propheta confitente: Tibi soli peccaui. Haud enim proximorum læsiones scelera essent, nisi Dei autoritate fuissent inhibita. Nam etsi lex naturæ obliget, illa etiam obligatio ab auctore Deo dimanat, sicut & lex humana, nam per me inquit Sapientia, Prouerbiorum octauo, Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Ex quo fit consequens, vt ei proprie debeatur ad iustum satisfactio, quæ vel hic, vel in purgatorio persoluenda est. Vnde Leuit. 6. cautum erat, vt ille qui vi aliquid extorsisset, aut fecisset calumniam, aut quidpiam simile commisisset, omnia integra primum restitueret, mox pro peccato offerret Deo arietem immaculatum. Fit ergo propriè satisfactio Deo. Haud quidem negandum, vt quidam contendunt, quin suo quoque gradu fiat hominibus, sed tamen maximè fit Deo, restitutio vero non illi, sed solis hominibus. Et ratio est in promptu, quia Deo nihil proprie auferimus, neque auferri vllo modo potest, licet per analogiam ad nos, dicamus illi per peccatum honorem adimi, sicut ait Paulus ad Romanos 2. Tu autem Iudæus cum sis, Deum inhonoras? Præterea, neque ei possumus quidquam reddere, quod illi accrescat. Etenim quia Deus est, nostrorum bonorum non indiget. Quamuis per eandem analogiam satisfactio quæ illi fit, dicatur esse honoris restitutio. Ex his rursus sequitur tertia differentia inter has virtutes, ab effectuum diuersitate præcepta. Per restitutionem non remittitur peccatum, sed tantum cessatur a peccando, per satisfactionem vero remittitur quantum ad pænam, remissa culpa, eo quod est solutio pro peccati debito. Hunc ergo effectum sortitur virtute passionis Christi. Quod id circo caret, si extra eius gratiam fiat. Restitutio autem legitime fieri inter homines extra gratiā Dei potest, quin etiam extra amicitiam humanam, quod satisfactioni repugnat. Et hæc est quarta differentia Enimuero qui inimico, quod ab illo mutuo receperat, integrū reddit, perfecte restituit, licet eum in suam amicitiam non recipiat, ei autem qui iniuria affectus est non fit satis, nisi per amicitiæ reconciliationem nisi forte per ipsum quo minus fiat, stetur. Hæc quippe ex diuersis debitorum radicibus pensanda sunt. Restitutionis inquam debitum non nascitur ab iniuria, sicuti satisfactionis. Et ideo licet illa non habeat pro fine amicitiam, hæc non fit legitime nisi illa recuperetur, quæ amissa fuit, gratia. At vero etsi ob satisfactionem, quæ Deo fit, pęna ab ipso condonetur peccatori, non tamen ideo censenda est proprie restitutio, vt in quarto, distinctione 15. art. 5. placet Richardo. Arbitratur enim quod peccator restituit quod Deo debet. Est enim hęc verbi abusio, quia vt diximus, neque Deo quidquam adimimus, neque illi acquiritur quod in remissionem culpæ ei offerimus. Immo fit tunc debiti remissio. Huic ergo quartæ subnectitur quinta intercapedo, videlicet restitutionem non esse pœnitentiæ partem, velu ti est satisfactio, sed duntaxat est præambulum, vt quis a peccato desistat. Etenim si quis alienū æs contraxit, quod dum est soluendo, inuito domino, retinet, vel iniuriā, quam illi intulit, diluere recusat, nō potest dignè ad pœnitentiam accedere, nisi ab illo delicto per restitutionem euellatur. Itaque restitutio contritionem quæ ordine prima est pœnitentiæ pars, antecedit, satisfactio vero etiam confessionem, quæ secunda est subsequitur. Ex quo denique colligitur sextum discrimen. Satisfactio arbitrio facer-

Secūda differentia.

Quibus fiat restitutio, quibus item satisfactio.

Propriè ī solum Deūpeccatur.

Omnis obligatio legū auctore Deo est.

Tertia differentia.

Extra gratiā p satisfactionē nil pęnę remittitur.

Quarta differentia.

Quinta differentia.

Sexta differentia.

sacerdotum virtute clauium constituitur, eademque in illic tribus generibus scilicet in oratione, ieiunio, & eleemosyna, restitutionem vero ad æqualitatem quisque tenetur sua sponte facere, vel sententiæ patre iudicis. Septimum præterea si libet inter uallum accipito. In purgatorio nulla fit, siue expectatur restitutio, sed tantum fit satisfactio, seu potius satispassio. hoc dixerim ad depellendum errorem vlgi, quod arbitratur defunctos in purgatorio remorari quousque restitutiones quas hic suis commendarunt, executioni mandentur. Est enim derisiculum. Haud siquidem lex esset digna Deo, si sanxisset vt quis pro ea culpa pateretur, quæ nullatenus in sua est iam libertate. Alioqui si hæredes nunquam restituerent, nunquam miser ille exiret illos purgatoris carceres, qua vtique ratione purgatorium verteretur in infernum. Viderit sibi scilicet quisq. quomodo in hoc seculo restituere mandauerit.

Septima dria

Nulla hic restitutio facienda ab hoĩem ĕ purgatorio remorat.

Nam si negligens fuerit etiam si culpa remittatur, luet in purgatorio pænas, quãuis post eius obitum illico fiat restitutio, illis autem pænis persolutis, etiam si nunquã restitutio fiat, liberabit. Ineptissime enim in contrarium adducitur, quod ego meis auribus audiui, illud Augustini, quod statim articulo proximo audiemus, Non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatũ. Illud nanque de remissione culpæ intelligitur in hoc seculo, quia qui non restituit, reus est semper culpæ. Ecce quanta intercapedine satisfactio & restitutio distent. Ex qua diluio colligitur prioris argumenti. Ad posterius autem probè respondet San Tho. quod restitutio illius, quod per iustitiam distributiuam conferri omissum est, ad iustitiam spectat commutatiuam. Nam quamuis illud nunquam fuerit ab illo, cur dandum erat possessum, fuit tamen debitũ & ideo quodammodo sublatum, ac subinde functio commutatiuæ iustitiæ est idem rependere. Quo fit, (vt recte Caieta. colligit) quod si princeps aut dominus aliquot annis distributionem prætermiserit, quam inter conscriptos ciues facere tenebatur, & postea pœnitentia ductus restituere constituerit, non debet præsentibus tunc ciuibus restitutionem facere, sed eorum defunctorum hæredibus, quibus viuentibus debebatur.

Ad arg.

ARTICVLVS II.

Vtrum sit ad salutem necessarium, rei, quæ ablata est, restitutionem fieri.

Secundo articulo, qui apud S. Tho. primus est, supposita restitutionis interpretatione, de ius est necessitate respondendum: Vtrum scilicet ablati restitutio sit ad salutem necessaria? Et arguitur ad negatiuam partem. Ad salutem animę, hoc est ad vitam æternam consequendam, satis est seruare mandata, secundum verbum Domini, Matth. 19. Si uis ad vitam ingredi, serua mãdata. Quod si quis in culpam fuerit collapsus, satis est, quod per pænitentiã quę secunda est tabula post naufragium, conscientiam abluat: restitutio autem neque inter præcepta, neque inter partes pænitentię, vt supra dictum est, connumeratur, ergo non est hominibus necessaria. Secundo arguitur. Si restitutio esset necessaria, maxime quia aliquo est pręcepto imperata, id autem in Decalogo nullum extat præter illud, Non furtum facias, hoc vero negatiuum est, præceptum autem restitutionis affirmatiuum esse deberet, vt nomen ipsum sonat. ergo nullum est tale præceptum. In contrarium est Aug. in epist. ad Mace. quæ refertur 14. quęst. 6. Si res aliena propter quam peccatum est, reddi possit & non redditur, & pœnitentia non agitur, si simulatur. Si autem veraciter, non remittitur peccatum nisi restituatur ablatum.

Quæstio hæc nemini dubia esse potest. Vnica ergo conclusione absoluitur. Ablatorum restitutio sic necessaria est vt absque illa durare nemo posset in gratia Dei illamve recuperare. At vero in gratiam sancti Thom. exponendi sunt termini, eo quod hic secundus articulus subobscurus, quin truncatus etiam nonnullis videtur. Ait, enim, id quod iniuste ablatum est, restitutione esse obnoxium, quod vero iuste minime. Cum tamen tam mutuatum, quod quis iuste sustulit, quam pretium rei credito emptæ sit etiam restituendum. Notandum ergo est, quemadmodum nos sanctus Tho. proprias rerum locutiones docuerit. Illius enim quod quis vel mutuo vel quolibet ciuili contractu accepit, non

Conclō

Exponitur.

D Tho.

Qñqs in tpe reddit quod ex cõtractu aliquo ciuili debet non dr restituere.

proprie ad restitutionem conuincitur, quo ad vsque sit in mora & culpa, nam mutuum vel pretium ante statutum tempus reddere, non est necessarium. Et dum in tempore redditur, non dicitur proprie restitutio, eo quòd cum credito illuc vsque sua sponte careret illa re, non dum censebatur minus iusto habere, aut suo iure, & statu esse deiectus, sed dicitur illa vel simplex redditio mutui, vel solutio pretij, quamuis largo modo restitutio dicatur. Nomen igitur restitutionis stricte solum in rebus ablatis locum habet, puta quæ vel per iniuriam surreptæ sunt, vel si iuste fuerint acceptæ, iniustæ tamen vltra constitutum tempus retinentur. Et ideo ait Aug. non dimittit peccatum, nisi restituatur ablatum. Quod autem ait D. Thom. id quod iuste ablatum est, inæqualitatem esse restitui, non intelligas de mutuato, aut de pretio rei futura moneta venditæ, aut de similibus, quæ iuste accipiuntur, sed vt reddantur, at de illo quod quis quia suum erat accepit, vt depositum suum, aut laboris mercedem, aut dono datum, aut quid simile. His præhabitis probatur conclusio. Iustitia commutatiua est ad salutem obseruatu necessaria, restitutio autem importat redditionem illius rei, quæ iniustæ vel aufertur, vel retinetur, quæ quidem redditio opus est iustitiæ commutatiuæ, ergo illa est necessaria. Hinc fit consequens, præceptum extare restitutionis, idque sua reatu mortalis culpæ obligans. Aliter non esset ad salutem simpliciter necessaria. Etenim qui rem detinet alienam inuito domino, & iustitiam violat, & subinde proximi charitatem. At pro exactiori eiusdem conclusionis examine, intelligamus in primis, quo gradus certitudinis habenda est, an scilicet sit pro veritate Catholica reputanda. Hoc pro eo interrogauerim, quòd Carmelita inter Græcorum alias, hanc quoque hæresim connumerat, quòd eorum sacerdotes nullā furibus, & latronib. restitutionem pro manifesta rapina iubebant, sed oleo simplici illos inungentes absoluebant, illa duntaxat iniūcta pœnitētia, vt sibiipsis furtorum partem impertirent. Nescio tamen qua essent insania illi correpti, qui ita desiperent. Lutherani nanq; (vt est art. 35. Lutheri ad Leonem videre) satisfactionem inficiātur, hoc tamen colore quòd Christus abunde delictis totius mundi satisfecit, nescientes discernere inter satisfactionem, quo ad sufficientiam, & qua ad efficaciam. Quod autē restitutio non sit necessaria non solum hæresis, verum phrenesis est. Hic autem lectorem admonitum facere non prætereo, vt si inciderit in Erasmi annotationes, vsque ad quartam editionem, caueat ab illo adnotamento quod Luc. 11. super verbo illo. Quod superest, date eleemosynam, subijcit tale. Illud adnotandum, cum modo fecerit mentionem rapinæ, non fieri in remedium mentionem restitutionis, tantum pollicetur eleemosyna data, omnia fore munda. Quo sane loco visus est restitutionis necessitatem vel infirmare, vel negare. Post tamen editione quinta, notam hanc, qui sibi ipse insuerat, abrasit. Ad rem igitur vt redeamus, merito dicebam huiusmodi hæresim in phrenesim incidere. Cantum. n. in decalogo est. Non furtum facies. Qui aūt rem alienam inuito domino retinet, perinde habet ac si furtum faceret, pro eodem. n. prorsus recepit, rem alienam surripere candemq; retinere. Vnde Pau. ad Ro. 53. Reddite omnibus debita, cui tributū, tributum, &c. Et vt cuncta expressiori emphasi complecteretur, subdit negatiue. Nemini quidquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Huius autem voculæ, Nisi, ille nobis sensus placuit, qui non est exceptorius, sed potius expositorius. Nam cum rem alienam vsurpare, lectioni proximi obuersetur, admonet nos vt nihil debeamus, videlicet vt syncere diligamus. Tametsi Chrysost. & Aug. venerantes sint auscultandi, qui exceptionis gratia illud Pau. aiunt addidisse. Quia si admonuisset vt dilectionem semper deberemus, quippe cuius debitum quantumcunque soluatur nunquam cessat. Item Christus Matth. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Immo vero qui rem non abstulit, sed bona fide possidet quoties constiterit esse alienam, naturali ratione doctus, tenetur illam domino, tradere. Vt de Thobias, vt eius tradit historias, c. 2. cum vocem balantis hædi quem vxor attulerat, audisset. Vide te, inquit, ne forte furtiuus sit, reddite eum dominis suis, quia nō licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere. In summa, Deus Eze. 33. nemini penitentium veniam pollicetur, nisi prius pignus rapinam, quæ reddideris. Adde quòd eodem iure quisquis rem nouit furto sublatā, tenetur eam domino

Restitutio solū locū hēt in reb. iniuste ablatis, vel retentis.

Improbatur cōclusio.

Græcorū amētia ex Guidone.

Lutherani satisfactionē inficiantur.

Erasmi documētū reijcitur, qd & ipse reiecit.

domino indicare. Sic enim intelligendum est verbum Hieron. super illud Prouer. 26. quod refertur extra, de fur. cap. qui cum fure, ubi ait qui fure partitur, uel secundum aliam litera, participat scilicet in crimine, occidit animam suam. Non ergo fur solus, uerum & ille reus tenetur, qui furti conscius, quærente possessore non indicat. Haud tamen tenetur occultum furem prodere, sed furtum pandere.

Ad argumēta

Per hæc ergo ad primum argumentum contra quæstionem respondetur, concessa priori assumpta: nempè satis esse ad salutem, si quis innocenter uiuat per expletionem mandatorum, posterior uera perimitur. Etenim qui furto commisso, aut illata iniuria corruerit in culpam, numquàm inde resurget, nisi præuia restitutione: nam alias semper tenebitur reus furti, aut illatæ iniuriæ, quod est contra Decalogi prohibitionem. Contra hanc autem solutionem non desunt argumenta.

Arguit̄ cōtra solutionē.

Primum enim statim præ foribus extat huiusmodi. Nemo reus est furti aliusuè detentionis, cui constat legitimum dominum consentire, aut consentire debere, lex autem charitatis hoc uinculo uidetur mortales, & maximè Christianos conglutinare, ut corporalia hæc, & tēporalia quisque propria saluti spirituali proximi posthabeat, ergo quisq; consentire tenetur, ut alius possideat bona sua, ne iniustè alius retinēdo occidat propriam animā. Hoc argumentū sunt qui arbitrentur alicuius esse ponderis, cum tamē nullius sit prorsus. Respondet.n. Adrianus, ꝙ etsi dn̄s rei fortè consentiat, hoc tn̄ non constat ei q̄ iniustè possidet, & ideo contra conscietiam retinet. Solutio autem non eneruaret argumenti uires si ullas haberet: nam satis esset, ꝙ illi constaret, debere dominum consentire. Respondetur ergo facillimè, quod quā uis quisque teneatur salutem animæ proximi, ordine charitatis proprijs bonis corporis, & uitæ ēt tp̄ali anteferre (ut S. Tho. 2. 2. q. 26. art. 5. auctor est) attamen hic charitatis ordo solum obligat exponere corporalia bona pro tuēda salute animæ proximi, quando uel talia bona sunt illi simpliciter necessaria, vel quis ex proprio officio curam gerit animæ illius. Alioqui solum ad perfectionem charitatis hoc pertinet. Vnde cum ille qui alienam rem iniustè vsurpat, non id propterea facit, quod extremam necessitatem illorum bonorum patiatur, sed ex sua libidine, & corrupta voluntate, non tenetur dominus consentire in illam iniustam possessionem. Simile est in mortis articulo, cum quis alium inuadit occidendi animo. Aiunt enim quidam nimium misericors, quòd inuasus potius debet permittere sui occisionem, quam alium mortaliter delinquentem in eo sinat, vt sua temporali morte æternam euitet in proximo. Sed re vera nulla hoc ratio probare poterit, quia vita illius qui inuaditur, non est inuadenti necessaria, & ideo quia iniustè illam petit, potest alius illam defendere, etiam si sciat alterum in peccato mortem obire. An vero sit consilium suam ipsius mortem permittere pro salute alterius, non est præsentis negotij disputare, maiorem enim charitatem nemo habet, quam vt animam ponat pro amicis suis.

Ad secū dū arg. Dubiū an eodē p̄cepto p̄hibeatur furtū, & p̄cipiatur restitutio.

Secundo argumento petitur dubitationis solutio, quæ forsan non tam ad rem spectat, quam ad nomen: Videlicet, an diuersa sint præcepta, quo furtum prohibetur, & quo restitutio præcipitur. Etenim quòd eadem sit præceptio, est argumentum primum, quod idem pollere videtur: Non furtum facies. &, Non retinebis alienum. Sic enim negatiuè ait Paul. Nemini quidquam debeatis. Et S. Thom. 2. 2. quæstio 66. articul. 3. detinere, inquit, id, quod alteri debetur, eandem rationem nocumenti habet cum acceptione iniusta. Et ideo sub iniusta acceptione intelligitur etiam iniusta detentio. Mox arguitur, quòd si præceptum restitutionis singulare esset, non posset nisi affirmatiuam existere, præceptum autem affirmatiuum non obligat pro semper. restitutio vero facienda est absq; mora: nam quamdiu quis in ære alieno manet inuito dn̄o, quasi fur reputatur. Vnde fit, vt semp., & pro semper teneatur restituere.

Solutio dub.

Nihilo secius exactior loquutio erit, si dicamus duo esse quodammodo præcepta, illud. s. abstinendi a furto, mere negatiuum: hoc autem restitutionis, affirmatiuū, implicans in se negationem, quo prohibemur rem alterius detinere, vt 2. 2. q. 62. artic. 8. auctor est S. Tho. Et hoc patet ex obiectorum diuersitate. Actiones enim malæ prohibentur negatiuis præceptis, bonæ autem affirmatiuis mandantur, furari autem malum est, restituere vero, bonū. Idē patet ex forma Christi: Reddite q̄ sunt Cæsaris, Cæsari,

ri. Quare Paulus ambo copulauit, s. reddite omnibus debita, & nemini quidquam debeatis. Falsum ergo est idem esse prioris vel obiectum vel praeceptum, reducitur tamen hoc ad illud Decalogi non furtum facies. Et per hoc responsum est principali argumento. Ad illud autem quod modo de praeceptis affirmatiuis subijciebamus, respondetur, quod licet mandatum restituendi affirmatiuum sit, nihilominus propter id negationis quod includit, non habet circunstantiam tēporis, sicuti alia, definitam, sed sua substantia est vt statim & absque mora fiat. Haec autem mora accipienda est secundum ciuilium morem. Dicitur enim quis esse in mora cum rei opportunitatem nactus, non statim operatur. Quapropter (vt postremo articulo huius libri repetendum est) obligatio huius praecepti quantum ad actum animae interiorem, est, vt cum primum cuique constiterit rem possidere alienam, animo proponat reddere, non tamē est in culpa, si statim non reddat, quousq; habita tum creditoris copia, tum opportunitate soluendi, soluere amplius distulerit. An vero quandiu quisque in mora durat tandiu crescat culpa. & an aliquando eadem innouetur, ad eundem postremum articuli huius libri pertinet satisfaciendo respondere.

ARTICVLVS III.

Vtrum omnia in uniuersum quae quis uel ab alio abstulit, vel inuito domino retinet teneatur restituere.

POst substantiam necessitatemque restitutionis, videre tertio loco restat amplissimam eius obligandi vniuersalitatem. Quaeritur ergo, vtrum omnia in vniuersum ablata & retenta, teneatur homo restituere? Et arguitur parte negatiua, Duo sūt bonorum genera in quibus quis alteri nocere potest, scilicet spiritualium, & temporalium, spiritualium autem non est necessaria restitutio, ergo cum sint temporalibus praestantiora, fit, vt neque temporalium sit necessaria. Minor exemplo monstratur. Enimuero qui alterum ad peccandum induxit, nihil illi restituere tenentur. tum quod ille libere fecit, tum quod & ipse se potest in pristinum statum instituere. Secundo, Si quis a monachatus professione vel cohibuit, vel abstraxit, eisdem prorsus rationibus modo adductis, nihil ei restituere cogitur, ergo neque in hoc casu restitutionem facere est operepretium. Tertio. In bonis temporalibus maximum est vita, sed qui vitam alter, vel membrum abstulit nulli restitutioni manet obnoxius, quam ad impossibile nemo obligatur, quale est vita aut membrum restituere. Quarto. Nemo ad peccatum obligatur, quandoque autem fieri nequit restitutio citra culpam, vtputa cum quis alienam famam reuelatione occulti criminis denigrauit, ergo eiusmodi restitutio neutiquā est necessaria. Quinto, Honor quem quis alteri contumelijs deturpat, nullatenus restitui potest. quia ad praeteritum non est potentia, ergo illic locum non habet restitutionis vinculum. Sexto. Deum quis cuipiam impedimento est, ne aliquod spirituale sacerdotium assequatur, auferre id illi censetur, nam (vt Philoso. 2. Phys. text. 56 auctor est) quod parum distat a re nihil distare videtur, & tamen nullo innodatur restitutionis nexu, quia praebenda non debet ab altero auferri, vt prior conferatur, ergo non est omnium in vniuersum necessaria restitutio. In contrarium est diuina sententia, Ezech. 33. Si impius egerit poenitentiam a peccato suo, feceritque iudicium & iustitiam, & pignus restituerit, rapinamque reddiderit, &cęt. vita viuet. vbi dominum insinuatur necessaria restitutio.

Quaestionis huius conclusio statuitur affirmatiua. Omnium in vniuersum quae quis vel iniuste sustulit, vel iusto aliquo ciuili contractu accepta retinet, praeceptum est restitutionem fieri. Neque vero nouis opus est testimonijs aut rationibus postea, quae proximo articulo dicta sunt. Enimuero vt prohibitio furti sic restitutionis praeceptio generalis est, vniuersa complectens. Et ideo nisi aliqua de causa excusatio contingat, aut attenuatio culpae, semper est mortalis eius transgressio. Excusatio autem fit aut per ignorantiam aut per impossibilitatem, absolutio vero ab obligatione per domini voluntatem, illam remittentis, sed attenuatio contingit ratione tenuitatis materiae. Nam qui parum retinet, nihil retinere videtur, ideoque leui tangitur culpa. Conclusio.

At ve-

At vero argumenta quæ obiecta sunt, non parum considerationis postulant. Et quoniam tria sunt mortalium bona (vt 7. Politic. cap. 1. Arist. meminit) scilicet animę & corporis, atque illę facultates quæ extrinsecus possidentur, dicere existimauimus, secundum eorum dignitatem ordinem sequi dicendi, bonorum autem animæ alia sunt naturalia vt intellectus, alia vero acquisita, sed tamen temporalia, vt scientia, alia denique simpliciter spiritualia, vt virtus & gratia. At vero de prioribus nulla est necessaria peculiaris disputatio, sunt enim simpliciter temporalia bona, & idcirco qui hominem (vt exemplum ponam) vel præstigijs vel alia via dementerat, vel per vim aut fraudem a literarum studio diuerteret, teneretur ad arbitrium prudentium, damnum, sicuti in alijs temporalibus, reficere. Restat ergo, vt ab spiritualibus exordium capiamus, qualis est gratia, & quibus ipsa nutritur, virtutes. De his enim primum argumentum propositum est. At quod Scotus 4. distinct. 15. q. 3. artic. 1. & Richardus eadem distin. artic. 4. qu. 2. quem ibidem sequitur Paludanus, & in materia de restitutione Adrianus, respondet affirmando quod quicunque alteri est caussa peccati ipsum scilicet inducendo, obligatus sit restitutioni, sicut commodiori qua poterit via eum tenetur in Dei gratiam reuocare, suadedo illi vt resipiscat orandoque pro eo, eumque pro posse iurando. Quin vero addit Adrianus neminem posse suorum restitutionem bonorũ spiritualium remittere veluti corporaliũ, vtpote quorum nemo præter Deum dominus est. Et quidem si iacturam tantum inspexeris quam homo facit cum de diuina gratia decidit, hoc certissimũ est, quod tanto exitialius perniciosiusque nocet qui proximo consulto in talibus bonis nocet, quam si noceret, in corpore, quanto anima pretiosior est corpore gratia Dei vniuerso orbe. Vnde Gregorius, quod refertur 6. q. 1. ca. ex merito. Deteriores, inquit, sunt qui vitam, moresque bonorum corrumpunt, his qui substantias aliorum prædiaque diripiunt. Attamen licet alij prudẽtius me forsan iudicent, nihilominus nullam mihi videor rationem videre, quæ hanc sententiam confirmet quam præfati doctores affirmant. Et primũ omniũ quantũ ad culpã. Qui dedita opera idq; ex odio contendens proximũ procurat de gratia Dei expellere, & in eius inimicitiam cõijcere, enormius peccat quam si vitæ tẽporali pararet insidias, quia longe nocẽtius malũ intendit. At vero cuius propositum nõ est proximo sic enormiter in spiritualibus nocere, sed vel suum commodum assequi, vel suam explere voluptatem, non tanta grauitate delinquit, quam si eius diriperet bona temporalia. Ecquis enim asserat eum qui liberam mulierculam corruptam absq; vlla vi & fraude solicitet, etiam si vel prece, vel pretio vrgeat, tam graui crimine complicari quam si bonorum eius copiam depredaretur? Re vera nulla est in tali assertione apparentia rationis. Fallax ergo est argumentum. Plus nocet, ergo grauius peccat. Cætera enim nõ semper sunt paria. Enimuero qui aliena bona surripiunt, id faciunt inuito domino, vnde iniuria ac subinde culpa suscipit incrementum, qui vero aliũ allicit ad malum, nullam infert vim aut necessitatem, atq. adeo neque iniuriam. Sit ergo secunda cõclusio superioris expositoria. Qui alterum in crimen conijcit vi aut fraude, tenetur catenus illi restituere, vt quem seduxit, veritatem doceat, & si vim intulit liberum relinquat, vt in bonam redeatur mentem. Decepit quis forte hominem, docet non inesse culpam vbi erat, puta quempiam contractum non esse vsurarium, qui tamen erat ob quam deprecationem exercet ille talem contractum, in tali casu tenetur fallax ille homo docere alium veritate, ne falsus male agat. Quapropter hæresiarcha qui hæreses seminauit, tenetur recantare palinodiam, & quantum in se fuerit, cõuellere iniqua semina. Eodem iure si ego quempiam induxi vt inimicitias gereret cum inimico meo, & mea caussa illas exercet, teneor illũ liberum relinquere, ne sim illi caussa mali. Conclusio manifesta est, quoniam ego sum caussa non solum ob quam deliquit, verum ob quam in delicto persistit. Tertia conclusio. Si quis alium abſque vi, & fraude induxit, in peccatum, etiã si consulto & ex animo induxit, alius autẽ scit se esse in peccato; estq. ei liberum exire dũ voluerit, tunc inducens non tenetur peculiari præcepto iustitiæ commutatiuæ restituere, sed generali præcepto correctionis fraternæ sicut cæteros. Prior pars probatur.

Tria hominum bona.

Bona animæ subdiuiduntur.

Ad primũ arg.

Scotus.

Adriã.

Nõ semper qui plus nocet, grauius peccat.

Secũda conclu.

Tertia conclu.

tur. Primum, iste inducens proprie loquendo nihil ab altero sustulit: nam aufert nemo quidpiam nisi ab inuito, qui autem sciens, & prudens peccat, quantumuis precibus alterius succumbat, non facit inuitus, aliter non peccaret, dicente Augus. in De vera relig. & 1. lib. retract. Peccatum adeo est voluntarium, vt nisi sit voluntarium, non sit peccatum, 15 q 1. c. quod autem respondent autem Scot. & sui, quod licet taliter inducens non sit tota caussa peccati, existit nihilominus pars caussæ & occasio, & ideo manet quodam pacto restitutioni obnoxius. Contra hoc tamen est argumentum. Quando ego precum improbitate donum aliquod ab amico citra vim, & fraudem extorqueo, nullatenus illi teneor, vt restituam vi iustitiæ, nisi mea liberalitate illi decreuero esse gratus. Pari ergo iure qui a muliere, vel prece, vel pretio consensum expressit in malum, postquã illa vltro consensit liber est qui extorsit, a restitutioni sciẽti. n. & consentienti non fit iniuria, de reg. iur. in 6. Et facit ad idem text. eod tit. cap. nullus eodemque titulo, ff. l. consilij, quibus nimirum docetur neminem ex consilio, quod fraudulentum non sit, restitutioni obligari. Secundo aliter idem comprobat. Nemo ei restituere tenetur, in cuius potestate non est restitutionem fieri: Deus autẽ solus est auctor gratiæ, homo ergo eodem vinculo est solutus. Quod si vrgeas saltem obligari ad id quod potest, aliter argui. Nemo ei adstringitur restituere, qui sua sponte condonat quod sibi ablatum est, sed ille qui non vult resipiscere a peccato, virtualiter condonat ꝙ ablatum sibi est, quoniam cum in sua potestate per solius Dei auxiliũ positum sit diuinam gratiam recuperare, si non recuperat, videtur illam sua culpa negligere, atque adeo alter sit à debito liber, quia non retinet alienum. Etenim si ego furto sustuli auri pondus, quod expositum manifestumq; relinquo domino, vt quãdo ei libuerit possit sine mea nulliusve alterius opera capere, profecto si non capit, censetur illud tenuere atque adeo ego non amplius teneor facere. Etenim neque obligor illum admonere vt capiat, neque rogare. Ecce quod tuum est aut cape, aut abi. Ad nostrum propositum. Vnde quæso obligat iniquum in bonam mentem reuocare, si cum ipse absque opera mea possit, minime vult emendari? Accedunt & argumenta alia minora, nam secundum auctores contrariæ sententiæ consequens sit primum, vt si quis mulierem quæ in sordibus iacebat ad sordidum actum induxit, teneretur eam emendare, quod nulla suadet ratio. Item, quòd qui non potest eum, qui corrumpit in viam reuocare, teneatur saltem pecunia pro posse ei satisfacere, licet diuina gratia nulla sit existimatione pendenda, nam in honoribus ita vsu fit, quòd tamen in spiritualibus nusquam obseruatur, nulli. n. confessariorum tales restitutiones iniungunt. Tertio sequeretur, vt qui publice peccauit, singulis eorum quibus fuit occasio ruinæ, teneretur restituere. Et accedit profecto (ut ait Syluest. in uerbo, restitutio) non debile argumentum in fauorem huius sententiæ, ꝙ cum S. Tho. solertissimus omnium scrutator de hoc genere restitutionis nihil uspiam meminerit, nullatenus iudicauerit esse necessarium. Adiecimus autem in secundo membro, ꝙ ligamine correptionis fraternæ, ꝙ est charitatis, tenetur talis homo corripere fratrem, & forsan arctiori uinculo, quam reliquos cæteris paribus, nam alioqui quem in maiori periculo uideo citius teneor corripere. Atque cum maxime quem quis illata vi in peccatum compulit, utputa si quis mortis comminationem uirgini stuprum obtulit. At neque uinculum hoc exit lineas correptionis fraternæ. Non inquam ingreditur iustitiæ limites, unde Exod. 21. solum sancitur, vt qui dormierit cum uirgine, docet eam, ducatque in vxorem, quòd autem procuret eam emendare, non adhibetur. Hæc dicta sunt, non ut habenas perditis hominibus laxemus, est enim enorme scelus hominem alienos mores veluti iniquitatis magistrum dæmonisq; ad ministrũ deprauare. Nam etsi postmodum tanta adhiberetur cura, vt errãtem in uiam reduceret, peccatum tamen ipsum, & tempus quo in peccato durat, resarciri vix potest. Sed tamen admonita sunt, vt quisque intelligat quousque Lex restitutionis obligando pertingat. In secundo argumento tangitur aliud dubium huic affine de illo, qui quempiam a religiones professiones retraxit, aut inde detraxit. De hoc. n. pari iure, ut ex eis apparet, isti supra citati auctores pronuntiant. Palud. nanq. eodem loco citata adstruere non

De secũdo arg.

Palud.

non formidat eum qui alteri propositum religionis sic dissuasit, vt ne intrare persuaderet, vel alia via eum vitæ monasticæ subduxit teneri ad restitutionem in integrũ, nempe aut illi ingressum rursus persuadendo, aut alterum eius loco substituendo, aut si neutra istarum via patuerit, obstringitur, inquit, idem ipse intrare. In eandem sententiam subscribit Anton. Florent. 2. parte tit. 2. cap 2. Et ne opinio hæc monachorum tantum censeatur propria, sequitur eandem Adrianus in 4. in eadem citata quęstione. de bonis animæ restituendis. Et præterea Maior quæst. 17. & adducit Palu. exemplum Raymundi celeberrimi generalis ordinis nostri, qui eadem de caussa habitum nostrum induit. Argumentum isti venantur ex cap si seruus, primo, distin. 54. vbi iubetur episcopo ordinari seruum nesciente domino duplum eidem reddere. Inde ergo & fortiore (vt putant) ratione colligunt obligationem restituendi religioni in eo exurgere, qui eidem religioni monachum subtraxit. Verum est tamē Adrianum, & alios sententiam mitigare, dicentes tunc esse veram, quando quis vel religionis odio vel alio malo animo id fecit secus autem, si amicitia ad id adductus est, aut parentum commiseratione. Nam tunc etsi peccatum committatur, restitutionis tamē lex non ligat. At vero neque opinio hæc multum probabilitatis habet. Prima ergo conclusio sit secundum moderationē Adriani. Qui bona intentione impedimētum est volenti monasticum institutum capesseret nullam facit religioni iniuriam, quippe quæ nullum tum ius acquisierat. Cui præterea accedit, quòd licet monachatus professio in genere, adeo sit Euangelicum consilium, vt nullo sit alio opus particulati, tamen quod hic & modo & cum cæteris circũstantijs tale institutum suscipiat, res est, quæ citra iniuriam in consultationē potest asciscî. Sit autem secunda conclusio. Nemo qui alteri, etiam iniquo animo monachatum dissuaserit, vel alia illi rōne obstiterit quo minus monachus fiat, obnoxius subinde sit restitutioni vel eidem faciendæ vel cōuentui de rigore iustitiæ, sed tātum tenetur charitatis lege & correptionis fraternæ. Conclusio hæc perinde atque superior, quin vero firmius demonstratur. Primum enim illi qui a religione retractus est, nulla debet restitutio, quia neque vi cohibitus est, neque fraude seductus, atque adeo neque iniustitiam passus, nam vbi non inuenitur inuoluntarium, sed spontanea concessio, nulla subest iniustitia, atq. adeo neque iustitia restitutionem iniungit Sed tantum esse illic potest peccatum contra charitatem, quæ ideo charitas postmodũ admonet correptionem fraterne fieri. Enimuero quandam radicem habuerit peccatum, scilicet vel contra charitatem vel contra iustitiam, talis est virtus cui emendatio competit. Secundum argumentum est superiori simile. Ille qui a religione est impeditus, in sua post habet libera potestate suum prius propositum exequi, si autem non vult, tunc ille qui eum adduxit, exoneratus est onere restitutionis. Et sunt argumenta hæc inde fortiora, quòd perniciosius est hominem in peccatum contra legem adducere, quam a consilio religionis redducere. Neque vero restitutio necessario est religioni facienda. Nam nullo pacto viget argumentum, quod religio illa & ordo ius quoddam habebat, saltem proximum. Enimuero illud semper dependebat a voluntate illius, qui poterat a proposito retrocedere. Quod si sua sponte mutauit, nulla restat obligatio restituendi. Immo eadem ratione addiderim, quod etiam si quis a professione neophytum, puta qui habitu indutus est cathecumenus, absque vi & fraude abduxit, licet graue committat peccatum, tamen dum non sit nisi contra charitatem, nulla iustitia eum obligat ad restitutionem. Nam si ego istum iam adornantem intrare hanc religionem ad aliam diuerterem, non fio debitor priori conuentui, ergo nullum habebat ius quod me obligaret etiam si simpliciter extraxissem. Quin uero neque ille qui iniquissimo animo professo persuaserit exire, plane video quo iure ad restitutionem teneatur. Neque argumentum quod a serui similitudine deducitur, prorsus in cōtrarium cogit Etenim quidquid de seruo sit, de quo idem iudicium erit in conscientia, quod secundum leges ciuiles fuerit, non tñ eadē apparet rō de monacho. Mancipium enim dominus in suā propriam vtilitatem veluti equum suum possidet, de monacho autē non sic censendũ. Nam qui se diuino obsequio mancipārũt, etsi astrictissimi sint religionis voto, non tamen possidentur vt serui, ob Prælatorum temporale commodum,

Prima conclu.

Secũda conclu.

Aliorũ.

dum,

dum, sed ob suum ipsorum spirituale. Quare seruitus illa libertate plena est, qua licet monachus abutatur, habitum exuens, tantum obligatur lege obedientiæ redire, dignus efficiatur regno cœlorum. Et ideo si sua sponte exierit, nulla inde nascitur ciuilis obligatio ad restitutionem.

Tertia conclu. Tertia conclusio est. Si quis alium ui, vel minis, vel fraude, seu retraxerit seu extraxerit a uita monastica, vtpote dicendo non esse bonam, ille, quia contra iustitiam fecit inuoluntarium hominem promouendo, tenetur, fateor, detecta fraude veritatem docere, & vim amouere, vt libere possit redire, teneturque forsan propter illatam iniuriam procurare, vt iterum in conuentum recipiatur. Si tamen non redit, nullum tamen super est restituendi ligamen.

Quarta conclus. Quarta conclusio. Quamuis quis iuuenem vel impedierit vel abduxerit, vel vi a monasterio expulerit etiam illum qui fuerat professus, neque tenetur alium loco ipsius subrogare, neque ipse intrare. Hanc conclusionem, præterquam superioribus rationibus, hac præsertim mihi persuadeo. Consilium religionis nemo nisi cum omni libertate sequi tenetur. Est enim religio, quippe qua homo ab se abdicat propriam libertatem, perdifficilis, ob idque lege sancte decretus est annus integer probationis. Nullo ergo aut metu aut commissione delicti potest quis in religionem obtrudi, etiam si quis monachos plures vt exirent peruerteret Neque vllus potest casus dominicum illud verbum mutare, quo ait. Si vis perfectus esse, vade, &c. sed vniuersum hoc relinquendum est libero cuiusque arbitrio. Nemo ad fidem nisi sponteneus admittitur. Qua ergo lege possumus ad opera consilij inuitum cogere? Contrarium porrò vos canonicæ leges docent, quæ licet vel adulteras, vel hæresiarchas, vel scelestissimos alios intra monasteriorum septa atque in arctissimas cellulas occludant. neminem tamen ad professionem religionis cogunt. Isti ergo qua ratione putant institutis monasticis fauere, sunt forte in religionis uota, quæ liberrima esse debent, in iurij, eaque dum homines eo cogunt, odiosa reddunt. Accedit huc, quod forsan retrahenti alium minime illud congruit institutum religionis, neque forte conuentui expedit. Hac enim de caussa statutus est professionis annus, ergo si ante ingressum scit sibi non esse salutare, neutiquam intrare tenetur. Pugnat aduersum istos validum argumentum. Sequitur enim ad eorum opinionem quòd qui professum monasterio ademit, profiteri cogatur. Consequens tamen est contra ius concedens probationis annum, quo quis expertus fuerit, non sibi ex re esse tale institutum, libere recedat. Accedit præterea, quod non semper est personarū paritas. virum vir illustris aut egregiè doctus teneatur ideo religioni se mācipare, quod religioni vel parum vel nihil vtile extraxerit? Extat deinde argu. quod restitutio in foro conscientiæ non obligat nisi illis casibus, quibus si veritas publice cōstaret, obligatio secundum leges oriretur in foro exteriori. At vero neque Papa, neque Prælatorum vllus talis reum criminis compelleret illo pacto restituere, nulla ergo est obligatio in conscientia Quinta nihilo secius adhibenda est conclusio. Qui conuentum aliquem aut religionem persona aliqua expoliauit, quæ religioni erat frugi (nam de inutilibus nullus subesse potest scrupulus) forte teneretur de damno dato, neque vero integrum, sed ad prudentium arbitriū, vt qui rectorem Cathedræ vel fraude dementaret, vel vi exire constringere, teneretur de damno cessantium prouentuum. Haud tamen hoc tanquam mihi compertissimum statuerim, immo standū arbitror tunc foro exteriori, nam (vt dixi) non eadē est hic prorsus rō quæ de seruo. Hæc autē disputata sint de iustitia, nam de consilio aliud est Peregregiè namque fecit Raymūdus, per suum ipsius ingressum damnū cōpensando, quod religioni dederat. Tertiū arg. iam nos in considerationem mittit restituendorum temporaliū bonorū. Hæc autem in triplici sunt dnia. Alia quippe sunt corporis, alia vero exteriores facultates, ac tertia inter hæc media, puta honor & fama. Quod Ioannes in sua Canonica dixit. Omnia quæ sunt in mundo, aut sunt concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorū, aut superbia vitæ. Inter hæc autē illa sunt nobis congenita penitius ac natiua, atque adeo potiora, q̄ ad corpus attinent. In quibus primū est vita, qui per homicidiū tollitur De qua S. Th. ac Theologi summo consensu rñdent in tali casu, quia æquiualens restitui nequit, sat esse ut fiat possibilis compensatio, veluti quia Deo & parentibus

Optime explicat quando in cōscia quis ad restōnē tenetur.

Quinta conclu.

De tertio arg. Tria h- noru poraliū genera.

Qualis dēat fieri p vita ablata compensatio.

tibus reddere ad iustum non valemus, vtpote a quibus suscepimus vitam, sufficit eis reddere quantum possumus. At vero operæpretium est hoc pressius explicare. At qui in primis recolendum est ex superioribus necessariam esse homicidæ, & restitutionem facere damni dati, & satisfactionem de iniuria, & ideo de vtraque est dubium in foro conscientiæ: nam in foro exteriori posita est talionis pœna, vt iuxta verbum Domini, Qui gladium acceperit, gladio pereat. Hoc autem nihil ad nos, qui tantum instituimus confessarios ad pœnitentias iniungendas. Dicamus ergo prius de damno dato. De quo est omnium conclusio, quòd si occisus familiã sudore proprio alebat, tenetur tunc homicida illud damnum compensare, alendo eandem familiam. Et ratio fit illis comperta ex natura commutatiuæ iustitiæ. Sustulit illæ vi-

Dubiũ. Opinio.

duæ, & orphanis alimoniam, reddat ergo. Sic enim decretum est cap. fin. de iniur. & dam dat. Si tua culpa datum est damnum, iure super his satisfacere te oportet. Hi autem sermones vniuersales, sunt magis veri, & minus vtiles. Opus est namq; respondere an quicunq; sit ille homicida, & quantacũque fuerit defuncti familia, debeat illã perpetuo sustentare. Maioris 4. dist. 15. q. 19.

Maioris

dubio postremo ait teneri homicidam tantum reddere hæredibus defuncti, quantum ipse iudicio prudentium lucratus fuisset tota vita, deductis laboribus, quia non tantũ, inquit, debetur quiescenti homini, quantũ laboranti. Hoc autẽ nihil est dicere, quoniã

Impugnatio.

si illi qui suis manibus victitat, laborẽ ademeris, nihil relinquis, cessans quippe ab opere nihil lucraretur. Itẽ argum est contra hoc vrgentissimum. Si enim quis quenquã ab opere, & labore cohibet, in integrum tenetur de damno, ac si ille laboraret: nam ille accinctus est operi. Si tu ergo illi obstas, adstringeris ei quod ipse lucraretur, refundere. Et ideo Scot. dist. 15. quæstio. 3. ait tale homicidam teneri ad sustentationẽ familiæ defuncti, non solum vxoris, & liberorũ, verum si ille matrẽ quoque, & propinquos nutriebat, vniuersos quoq; cogitur ipse pascere. Et sequitur eum Adria. eadem dist. citatq; in eandem sententiam Specul. & Panor. dicẽtes, quòd quisq; hæredum potest agere pro operis defuncti, quas posset exercere toto suæ vitæ tempore. Hæc autem re-

Improbatio.

gula nõ est ad amussim certa, sed dura valde circunspectorum conscientijs. Sequeretur enim, quòd homicidia ante iudicis condemnationem in summam pauperiem redigi deberet, & talem deberet imponere confessarius pœnitentiam. Vnde si homicida pauper est, qui tantum lucratur, quantum ille lucrabatur defunctus, teneretur totum dare, & nihil sibi reliquum facere. Quòd si fortè ille occisus erat mercator, cui ampli prouentus proueniebant, & homicida itidem est mercator, teneretur tantundem hæredibus refundere. Adrianus concedere videtur. Maioris vero negat. Nam dicit, quòd postquam familia habet aliunde victum, non tenetur homicida illum illi suppeditare. At verò hoc nihil refert: nam si nudam commutatiuam iustitiam consideres nihil interest sint, ne hæredes diuites, an pauperes. Etenim (vt 5. quæstio. superioris libri dicebamus) non hoc attendit, sed præcipit, vt quantum ablatum est reddatur, modo qui abstulit, soluendo sit. His ergo prætermissis certissima quæ hic potest conclusio stabiliri, est hæc. In his quæ secundum speciem reparare nequeunt, restitutio est ad arbitrium prudentium facienda. Neque particularius aliud S. Thom. respondet, nimirum intelligens nihil posse certius constitui. In hoc autem arbitramento habenda est ratio personarum, tam occisi, quam occidentis, quam etiam hæredum: nam (vt modo disputabamus) nulla aliarum regularum est solida. Quapropter hæc est quæ prudentibus habetur in vsu. Atque adeo plus hic conducit prudentum sententia, quam Theologorum scientia, vel Iurisconsultorum. Quando enim homicida est diuitijs præpotens, maior est ei restitutio iniungenda, quàm si egeret, & si occisus inutilis erat suis minor quam si erat frugi. Est præterea in hisce iniurijs considerandum, quòd qualitas defuncti non tantum pensari habet ex vtilitate ipsius, indigentiaq; suorum, verum etiã ex valore, & dignitate personæ. Nam qui virũ ingenuũ literisve, aut alia rõne insignẽ occidit, ad maiorem multo restitutionẽ tenetur, quã si personam inferioris classis trucidaret. Talluntur ergo, qui arbitrantur ob id, quòd non reliquit familiam inopẽ, non esse restitutionem necessariam, quia talis persona multo pluris erat quàm alia. Quin verò, & occidendi modus, si per insidias, aut fraudẽ, aut per insignem atro-

citatem

citatem homicidium perpetratum est. Hęc inquam omnia venire debēt in consilium, vt restitutio legitimè fiat dummodo hæc omnia iniurius possit soluere, etiam cum graui detrimento suorum bonorum, tamets, vt ad superius quoddam verbum respondeamus, non sit propter restitutionem in foro conscientiæ in extremam, aut grauem necessitatem quisquam conijciendus. Sed & restat insuper in huiusmodi casibus animaduertendum, id quod in spe est, tantum, nō æquipollere ei, quod est in re: nam poterat defunctus cito mori, aut languere, ita vt non posset familia sustentare. Idem prorsus dicendum de mutilatione membri, vt qui manum alteri abscidit, tenetur soluere operas Medici, & damna, cessantesque labores in integrum, ad arbitrium tamen sapientum virorum. Quod si quis sententiæ huic obijciat illud Exod. 21. quod iure etiam Can de iniur. & damno dato. capite si rixati. pro lege susceptum est, nempe quòd si percusserit alter proximum suum, lapide, vel pugno, & ille mortuus non fuerit, ille qui percusserit, opera eius, & impensas in Medicos restituat, cæterum innocens erit. Respondetur, quòd erit innocens respectu homicidij, & si ille, qui læsus est, plenè conualuit, euadet tūc, & percussor prorsus liber. Ex his fit consequens, quod non debet æstimari pretium huiusmodi læsionum ad libitum illius, qui damnum accepit. Amputauit quis manum alteri, aut eruit oculum, vtrum teneatur tantum reddere, quantum ipse peteret, si ante mutilationem ipse vellet reddere membrum suū? Minimè gentium. Est plebeius, qui pro mille aureis nollet orbari oculo, & tamen postquàm auulsus ei est, non tenetur qui eum eruit, tm̄ reddere. Non. n. est eadē hic habēda ratio, quæ in rebus recuperabilibus. Si furto surripui equum, debeo, vel ipsum reddere, vel simpliciter quantū valet, at quia mēbra nō possunt eadē restitui, non debēt tanti æstimari, quanti homines illa faciūt, qñ habēt, quāuis etiam deformitas, quæ in mutilo restat, si etiam repensanda. Sed est tandē ad notandū, ꝙ inter illustres istæ restitutiones non petuntur. Nam damna facilè condonant, iniuriæ. n. sunt quas nunquā obliuioni tradunt. Secundo, Præter damna data tenetur iniurius satisfacere pro iniuria, sed de hoc quoque diuersæ versantur opiniones, est inquā Scoti grauis seueraq; sententia loco citato. Ait, inquam, quòd vbi lex talionis iure sancita est, illa est sancta, & legitima, & ideo iustè, inquit, debet illic homicida patienter soluere illam pœnam. Quod si intelligat, dum captus fuerit, supplicioque destinatus debere patenter tolerare, verissimum est. Attamen si intelligat, ꝙ ipse se debeat offerre Prætori, hoc profectò nulla probabilitate sustineri potest, quoniam nemo reus esse tenetur, ac simul actor, vt spontè se patibulo obijciat, esse enim hoc contra ius naturæ, quod tam truces leges, & præcepta nō admittit. Haud tamen credibile est grauem Doctorem ita sensisse. Id quod ex subiunctis statim verbis conijcitur. Subdit namque ꝙ vbi lex talionis non fuerit statuta, reus non tenetur sibi eam inferre, quia nullus debet esse homicida sui. Hinc enim colligitur, quod neque vbi statuta fuerit, tenetur reus obijcere se iudici. Hoc enim eodem recideret, ac si eam sibi inferret. Adijcit nihilominus expedire tunc tali homicidæ, vt exponat vitam suam in causa iusta, vtpote in bello contra inimicos Ecclesiæ pro restitutione facienda illi cuius vita abstulit Et subdit, ꝙ si neque tantam restitutionem velit facere, non potest omnino esse immunis a restitutione. Et satis seuera, & rigida censura, quam videtur sibi satis corroborare verbo Christi. Qui gladio occidit, gladio peribit. Et Adrianus consensit cum illo Ego vero fateor, quod neminem possem sic obligare. Christus namque de vindice gladio Reipublicæ loquebatur, quo malefactores pereunt. Immo vero probo viro, qui ira succensus vnum homicidium fecit, non subinde consilium esset illa de caussa committere se bello secus, si esset eousque perditis moribus, vt esset velut publica pestis. Aliter ergo facienda est satisfactio pro iniuria, petendo videlicet suppliciter veniam, uel arbitria pœnitentia. Quando uero nulla alia patet restituendi uia, commoda restitutio est, si interfector orationibus, & præcationibus mortuum suum apud Deum adiuuet. Idque saltare est, ut in sacramentalia confessione pœnitentiæ loco iniungatur, tametsi ut uerum fatear, iustitiæ obligationem de huiusmodi spirituali restitutione planè non uideo. Neque S. Thom. illius meminit, quamlibet Scot. loco citato necessaria existimet. Neque uerò in foro iudiciali cōpulsio fit, nisi de damno tem-

Præter damnatā iniuria com

pensanda Scotus.

Nemo reus esse tenet, & actor.

Improbatio.

Quō faciēda satisfactio iniuriæ.

temporali dato, deque compensatione in iuriæ. Sed est nihilominus saluberrimum consilium, quando interfectus indiget. Nã si à fide catholica alienus vixisset, ridicula esset talis restitutio. Restat autem dubitationis nonnihil, qui sint illi hæredes, quibus facienda est restitutio de necessitate.

Dubiũ quib. debeat fieri restitutio.

Ait enim Scot. quòd si ille defunctus alebat parentes & alios cognatos, & propinquos, omnes tenetur interfector pariter sustentare. Et eum sequitur Adrianus, & alij.

Snĩa auctoris.

Respondetur tamen per temperamentum huius sententiæ. Sunt enim aliqui hæredes necessarij nempe qui tale ius habent, vt nequeant in totum ab hæreditate excludi, sicut sunt vxor maritus, parentes, & filij hos enim tenebatur pater sustentare si egerent. Quapropter & hic hæredum ordo succedit in ius defuncti, quibus ideo de iustitia facienda est restitutio. Et ratio est, quòd homo est quoddam bonum, non solum suũ, sed vxoris, & prolium, & parentum. Et ideo qui hominem gladio sustulit illis sustullit. Alij vero sunt hæredes solum ab intestato, qui tamen non sunt necessarij, vt fratres, & inferiores cognati. Et his rigore iustitiæ, in conscientia non tenetur homicida, nam licet defunctus sua liberalitate illos aleret, non ideo illa obligatio transit in homicidam. Alias teneretur pariter alere amicos, & famulos. & quoscunque ille in domum receperat. Verum est tamen, quòd in foro exteriori fratribus & reliquis, agnatis, quia ius habent agendi de iniuria, solet, vt eam remittant, pecunia rependi, non tamen quod pro damno dato illis quidquam debeatur Quod si super his per conteris, vtrum heredes homicidæ si ipse viuens nõ satisfecit, teneantur de damno in conscientia? Respondetur, ipsos teneri, si defunctus bona reliquit, alias minime. Iniuriam autem compensare, non item conuincuntur, nisi viuens homicida condemnatus esset, transiretque in rem iudicatam, vt pro iniuria tantum solueret

Dubiũ an obligatio restituẽdi transeat ad hæredes.

De 4. argum.

Sequitur, in 4. argumento de fama, & honore læsis, quomodo debeant restitui. Qualiter autem fama & honor differant, li seq. q. 9 vbi eorum tractatus proprium habet locum, explicabitur. Nunc autem satis est nosse famam qua bona est existimatio de homine publicitus habita per detractionẽ denegari ob idque infamator commodiori aptiorique possibili modo restituere, resarcireque eam tenetur. Est enim in bonis temporalibus post, vitam præcipuum. Neque vero est, sicuti ablata vita, irrecuperabilis, potest enim in integrum restitui. Attamen præstituenda est statim in fronte regula. Quod læsa fama non est necessitate salutis restituenda, nisi quando contra iustitiam aufertur, quæ regula vniuersalis est in omnibus bonis. Vnde cum S. T. tres assignet infamandi modos Primus inquit, cum quis s. verum dicit, & iuste non obligat ad restitutionem. At quia de hac re variæ circunferuntur opiniones, ne tanta auctorum citatione stylum obnubilemus, subiectis notabilibus rem aperiamus.

Regula de fama restituẽda.

Primũ notabile.

Primum, vt obligatio restitutionis famæ oriatur, requiritur, vt vere fuerit oblata, vel obscurata, nam quandoq. ratione obiecti apparet auferri, quæ tamen re vera non aufertur. Id quod quatuor modis contingere potest. Primo, si quid diffamatur, tali homo est, cui secundum humanam reputationem illa non est infamia. Dixisti aulicũ hominem seruire, vt ipsi aiunt, aulicæ etiã fœminæ, licet suspicio inde oriatur, si modo fœminam nullatenus infamares profecto viro non teneris ad restitutionẽ. Neq. si diceres descendisse in duellum cum alio, quamuis hoc secretum esset & forsan mendaciũ, quia tali hominum ordini nulla aut p rquã exili oboritur ex his infamia. Secũdo neque aufertur fama quando persona iã publice erat infamis. Mentitus es, v.g. meretricem tali nocte admisisse leonẽ, quẽ non admiserat, re vera non esset peccatum mortale non restituere ei famam, quia nullam inde macolam ipsa contraxit. Tertio, si infamia est de re leuissima. Vt si quis aliũ infamaret ꝙ esset negligens in studio, & ꝙ non ieiunaret. Quadragesimam totã, quamuis mẽdaciũ esset, si persona illa erat vulgaris ꝑ nihilo ducit. Quarto, si infamator vel non est fide dignus, vel ioco vẽ dixisse, qm̃ cui nulla datur fides, & si delictum incurrat, qa tñ nullam generat infamiam nullo se illaqueat restitutionis nexu Præterea, requiritur vt alius famam obnubilet per iustitiæ delictum. Etenim qui more & lege vetum crimen propalat, nihil aufert restituere teneatur. Vt si quempiam in iudicio recte accusasti, aut si per fraternã correptionẽ ad maiorẽ emendã prudẽter plures accersisti testes, quibus proximi delictũ patefaceres, aut si bono amici tui cõsu-

Quatuor modis obiectio crimine homo non diffamat.

Secũdũ notabile.

lens, qui criminosum aut male fidum seruum recipere in suam familiam adornabat, id ne faceret admonueris, nullus istorũ casuum iugo restitutionis hominem subdit. Mox, si quis quempiam infamet contra charitatem, non violando iustitiam, neque sic innectitur restitutionis necessitate. Detulisti criminosum in iudicium, qui re vera erat dignus supplicio, & testibus conuinci poterat, non tamen ad bonum suspiciens, sed iniquo animo, puta ex odio aut ex auaritia, vt illi in sua dignitate per ambitionẽ succederes. Deliquisti quidem contra charitatem & liberalitatem, non tamen restituere conuinceris, quia non fecisti contra iustitiam. Pari ratione si prælatus proderet reum, quem licitè condemnauit, proderet autem quibus illud erat ignotũ. Impingit quidem in charitatis iura, haud tñ restituere tenetur. Neq. vero qui legitime diffamatũ in vno loco traducit in alio, vbi res nondũ erat audita. Ad hæc requiritur tertio ꝙ qui læsus est non alia via famam recuperauerit, nam tũc immunis fit ille qui infamauit à restitutione, quippe cum alter iã habeat quod perdiderat. Vt si ille quem de concubinatu traduxi, adeo se compurgauit vt nulla mihi amplius habeatur fides, onere sum restituendi exoneratus. Ecce ergo tres conditiones ex quibus obligatio cõflatur ad restitutionem. s. vt auferas famã, & contra iustitiam, & quam alter non iterũ in integrum reparauit. Post hæc ergo ad singularia descendentibus dicendum restat, quod duobus modis (vt ait S. Tho.) vsu venit contra iustitiam infamato scilicet quando quis falsum crimen imponit atque iniustè, secundo quando imponit verum, sed iniustè. Sed nunquid fieri põt vt impositio falsi criminis sit vnquã nisi iniusta? quid ergo opus erat post falsum, addere iniuste. Respondetur fuisse necesse, nam (vt lib. seq. q. 4. visuri sumus) iudex ante cuius tribunal ille legitime probatur nocens, quem ipse nouit esse innocẽtem, tenetur ipsum supplicio addicere, quo vtique casu falsum illius crimen facto ipso affirmat, iuste tamen, & ideo ad nullam cogitur restitutionem. At vero neque iudex extra illum casum, neque vlla priuata persona sciens ac prudens falsum de alio crimen adstruere valet citra iniustitiam. Tunc ergo ille nõ satisfaciet idoneã restitutionẽ antequã asserat se esse mentitum, nisi forsan inter illos cõuenerit, vt alia sit remuneratione contentus. De quo statim verbum alterum adhibebimus. Quin vero & hoc obseruandum est documentum, quòd non satis est coram eisdem quibus mendacium dixeras, te mentitum asserere, verum teneris contrariam, quam feceras fide facere, videlicet quia homines procliuiores sunt ad credendum mala quam bona, iureiurando si opus fuerit, adhibitisque insuper testibus, monstrare te debes falsum dixisse vt qui tua culpa fuerat infamia respersus, tua quoque diligentia repurgatus euadat. Secundo modo, obseruatio alienæ famæ fit contra iustitiam, quando quis verum crimen detegit, tamen contra iuris necessarium ordinem. Vt si quis occultum crimen vel extra iudicium propalauit, vel in iudicium accusando detulit, quòd tamen probare nequiuerat. Quando vero alias prætermisit ordinis minutias, non fit subinde restitutioni obnoxius, vt puta si accusauit die festo, aut loco indecenti, aut non seruatis alijs ceremonijs, quæ rei substantiam non mutant. Veruntamen hic restitutionis casus, perquam difficilis est, si fieri rite debet ac recte. Enimuero hoc certum est non licere illi infamatori dicere se fuisse mentitum, esset enim hoc ipsum mẽdacium, quod pro salute totius mundi neutiquam dicendum est. Atqui id quod S. Tho. & Scotus & plerique Doctorum aiunt, debere. s. illum tũc dicere se perperam illud dixisse, atque inique proximũ diffamasse, neque esse sibi habendam fidẽ, vsque adeo vel parum vel nihil ad restitutionem confert, vt citius ac sæpius noceat. Alij ergo recentiores aiunt, infamatorem tunc debere vti amphibolis verbis, vt sic ipse non mentiatur, vt tamen alij arbitrari possint, fuisse mentitum. Sed re vera præterquam quod hoc genus esset mendacij, nihil vtilitatis afferret. Ob idque satius mihi semper visum est, quod & hic Caiet ait, nõ amplius talem detractorem corã eisdẽ de re illa fari debere, sed bonam vbique eiusdem hominis existimationem dispergere, videlicet quantum citra mendacium valet. Et quamuis inde alij, quod non se ipse retractat, colligant verum dixisse, non tamen ipse amplius facere valet. At vero tenetur ei, cuius famam vulnerauit, de damno dato, nempe si causa illius iniuriæ aliquam iacturam suorũ bonorũ fecit. Nõ tamen in integrum, ac si per mẽdacium eum diffa-

Tertiũ notabile.

Duob' modis quis cõtra iustitiam infamatur

Dubiũ.

Notandum documẽtũ in restitutione famæ.

Secundus modus.

diffamasset, sed ad arbitrium sapientum prudentiumque virorum. Veruntamen in his restitutionibus faciendis pensanda est rei possibilitas. Ecquis enim restituere valeat si ei quem diffamauit impedimento fuit, ne episcopatum, aut egregiam cathedram amplamve dignitatem obtinere? Debet ergo in hisce casibus consilium teneri sapientum. Tertius vero modus qui ab Scoto, & Richardo, & cæteris adijcitur iniustè infamandi, vsu venit, quando quis negat occultum suum crimen, quòd alter iniustè detegit, siue in iudicio, siue extra. Vt dum occultus concubinarius, aut fur, præter ius denuntiatus, ait denuntiantem fuisse mentitum. Dubium enim est, teneatur ne illi restituere famam quam ei tanciat, dicendo illum esse iniquum delatorem? Et quidem Caiet. hic, & in Summa, in verbo restitutio, vtrumque eorum ait teneri alteri restituere, quando mutuo sunt sibi inuicem iniurij, & nullus, vt ipse arbitratur, potest suam famam remittere. Scot. vero, & Richard. mitius respondent, nempe illum concubinarium non teneri sic denuntiatori restituere famam, vt occultum suum crimen fateatur, sed alijs verbis eum excusando, nempè dicendo bona intentione, & zelo illum fuisse adductum. Crediderim tamē, si meū est auscultandum iudicium, quod licet hoc, quod Scotus admonet, salubre sit consiliū, tamen secundum iustitiæ rigorem ille iniustè infamatus, nullatenus tenetur denuntianti, vel accusanti restituere, etiam si suū crimen negauerit, ex qua negatione colligatur alium fuisse, vel mentitum, vel falsum locutum. Id quod & ante nos Syluest. adstruxit, in verbo, restitutio. 3. § 3. Nam qui suo vtitur iure, nemini iniurius est, atque adeo rigore iustitiæ, non cogitur illi quidpiam restituere, ille autem qui tali casu suum celat crimen, suo vtitur iure. Quod si arguas, illum dum negat crimen quod fecit, mentiri, & si cum iuramento id negat, peccare mortaliter, ex quo consequens apparet, alteri ad restitutionem teneri, respondetur primum ꝙ pōt celare tacendo, s. neque affirmando, neq; negando. Secūdo respōdetur, ꝙ ēt si negando citra iuramētū peccet, non tamē mortaliter, quia non perniciosè mentitur, quandoquidē ius habet celandi. Et quāuis deierans mortaliter peccet contra Deum, non tamen iniustitiam cōtra reuelatorem committit. Neque vero, vt Scotus putat, contra rempublicam, quoniam quamdiu ipse habet ius suum contegendi crimen, non est inobediens iudici, atque adeo neq; ad restitutionē cogitur. Est enim alta mente, illa suprapòsita regula seruanda. Nullum peccatū ad restitutionem obligat, nisi sit contra iustitiam. Quocirca metaphysica hæc distinctio Caietani, s. ꝙ accusator potest considerari, vel tanquàm iniustè accusator, & tunc alter crimen negando, non facit ei iniuriam, sed tamē potest etiam considerari, tanquam homo, & tunc fit illi iniuria. Metaphysica inquam hæc distinctio, profectò nihil ad mores refert: nam cum ipsissimus homo sit, qui accusat, nullam ei irrogat iniuriā, qui se suo iure ab illo tuetur. Præterea, inanis est ille modus mutuæ restitutionis. Nam si qui accusauit, non potest dicere falsò se accusasse, quia mentiretur, sed accusasse iniustè, per hoc non resarcit alterius famam, immo potius confirmat rem veram affirmasse. Item postquam alter non tenetur crimen suum occultum confiteri, si diceret, vt vult Caiet. alterum non fuisse calumniatorem, illa esset quasi confessio proprij criminis. Ille ergo infamatus, non tenetur restituere accusanti, sed si alter iniuste, potius accusator qui pridem intulit iniuriam tenetur accusato. Præter hæc quando vterque teneretur, certum est, contra quam Caietan. censet, locum habere compensationem, vt scilicet iniuria pro iniuria remitteretur. Potest enim quisque suam famam, & remittere, & commutare, vt statim videbimus. Quartus denique modus iniustè infamandi est tanto perniciosior, quanto vsitatior, & minoris æstimatus, nempè dū quis quæ audiuit retulit. Audisti scilicet vicinā tuam amicum receptare, id autem, vt ingenium est hominum, statim in aures viciniæ hisce verbis susurras. Hoc autem illud audiui, ego quidem non credo, sed audita refero. Et profectò ingeniosus, sed pestilēs detrahendi modus. Nam quo tu te ipsum sanctius iustificas, maiorem tibi arrogas fidem, & ideo peius infamas. Sic enim fama, vt ait ille, vires acquirit eundo. Quare etsi Scotus loco citato distin. 15. q. 4. & Caiet. 2. 2. q 73. art. 2. illam censeant non esse directè infamationem, quia ex natura rei non aufert famam, neq; obligare putant ad restitutionem, nisi ratione scandali, profectò ego nō sic auderem tutas reddere conscientias.

Marginalia: Tertius modus infamādi iniustè. — Caiet. — Scotus. — Sententia auctoris. — Caiet. — quartus modus infamādi iniustè. — Scotus, & Caietanus.

tias. Immò qui sic infamat, licet non teneatur dicere se esse mentitum, quandoquidem id audiuit, tenetur tamen non solum dicere leuiter se esse locutum, verum & operam dare, vt opinionem quam alij conceperunt, illis adimat. Nisi fortè res sit tam publica, vt alia via inserpserit. Cauendum ergo est maximè ab huiusmodi susurris. Præter hæc autem de hac famæ restitutione multa Doctores controuersantur dubia, quæ sunt ordine discutienda. Primum est, vtrum cum detrimento propriæ famæ restituenda sit aliena? Apparet enim id non esse necessarium, tum quòd vnusquisque debet potius suæ famæ cōsulere, quàm alienæ, tum etiam quòd fama quam ego alteri abstuli, non mihi accreuit. Debeo inquam quos deprædatus sum nummos eo restituere, quòd mihi accreuerunt, ob id autem quòd famā alterius obscuraui mea, non fuit facta clarior. Respondetur, nihilominus procul dubio cum propriæ famæ detrimento eam tenemur, quam lacerauimus, reficere. Nam licet nostræ propriæ quam alienæ accuratius debeamus prospicere, haud tamen vlli liceret cum alterius iniuria sibi consulere. Neque dissimile est in alijs bonis temporalibus. Si enim alienam domum incendio absumpsisti, aut hominem coegisti suas merces, in vndas iactare, licet nihil tibi accreuerit, teneris nihilominus restituere. Vnde acutè profectò Aristot 5 Ethic docuit in huiusmodi iniurijs, licet non proprium tamen metaphoricum esse lucrum, nempe quod tuam explens voluntatem, alium deiecisti, ob idq; perinde teneris restituere, ac si quod abstulisti, tibi esset appositum. Hoc autem dubium, alterum parturit, vtrum scilicet vsq; adeo hoc sit verum, vt nullam exceptionē admittat? Est enim prægraue, vt si Antistes, vel alter egregiæ existimationis, famā priuati hominis maculauerit, teneatur cum tanta iactura suæ alienam reficere, dicēdo se esse mentitum, vel quid simile. Respondetur leges has morales nō esse tanto cum rigore auscultandas, sed vt sapientissimus quisque ponderata personarum qualitate censeret. & ideo personæ illustri satis est, si quam obtenebrauit alterius famam, pecunia, vel alia ratione compenset. Quod si alter noluerit, non tenetur infamator amplius facere: nam etiā in pecunijs si debeo decē quæ soluere nō possum, nisi cum milium detrimento, profectò differre possum solutionem, vel aliam viam indagare soluendi. Grauius autem dubium huic affine, est, vtrum fama sit cum detrimēto propriæ vitæ restituenda? Caiet. namque 2.2. quæstio. 62. artic. 6 quem iuniores nonnulli sequuntur, tres rerum ordines distinguit. nempè pecuniam, honorem, ac simul famam, & tertio vitam. De quibus hanc constituit regulam. Rem inferioris ordinis nemo tenetur cum detrimento rei superioris restituere, vt pecuniam cum detrimento, seu famæ, seu honoris, nec famam, vel honorem cum detrimento vitæ. sed rem cuiuscumque ordinis cum detrimento rei eiusdem ordinis. Regulas autem eiusmodi ex visceribus metaphysicæ expressas, multo plus nimio Caietan. ad morum philosophiam accommodauit, quæ ideo non possunt non esse fallaces Profectò non est, quòd ambigi possit, quin pecunia debeat nonnunquam cum detrimento famæ restitui. Primum enim nemini fas est cum detrimento, & iniuria alterius suum protegere honorem, & famam, neque alter, qui læsus est, tenetur iuri suo etiam pecuniario cedere, vt qui iniuriam intulit, suam protegat famam. Suffuratus es verbi gratia, amplam pecuniam, haud dubium quin debeas omnem adhibere diligētiam, vt secreto restituas. Si tamen neutiquàm sine famę, & honoris periculo potes, nō ideo debet alter sua denudari substantia, maximè cum damnū illius graue est. Haud. n. negamus quin debeat respectus haberi famæ & pecuniæ, sed tñ, cæteris paribus, maius est ius innocentis. qui a te iniquè læsus est. Secūdo, quāuis metaphysicam rationē inire velimus, etsi fama genere suo præstantior sit q̄ pecunia, tamē tantum potest æris accumulari, vt cumulus ille multo sit pretiosior fama tua. Est quidem aurum suo genere argēto prætiosius, sed tamē tantum esse potest argenti pondus. vt multo æstimetur pluris, quàm minus auri. Porro ergo illa regula valde perniciosa est in rēpublicā, quam idcirco absit, vt vlius credat qui suæ studet consciētię consulere. De vita autem, ꝙ quis cum eius periculo aliquam teneatur restitutionē exequi, vrgentius dubium est Etenim cū, vt supra diximus, nō modo nemo sit dominus vitæ, verum neq; ob id vllum delictum teneatur se morti offerre, vt libro proximo dictum sumus, aut mortē sibi

Primū dubiū. Alterū dubiū. Tertiū dubiū. Bonorū distinctio. Reg. Caiet. Reprobatio. An cū periculo vitæ teneatꝰ quis restituere.

sibi ad quam condēnatus est, asciscere, consequens esse apparet, vt cum eius periculo nemo ad restitutionem teneatur. Respondetur ergo, quod secundum communem legum ordinem & morem nullus tenetur cum periculo mortis restituere, non solum pecuniam aut famam. verum neque vitā quam alteri abstulit, etiam si insignem vnum occiderit. Et in hoc esse fallit regula posita. I quod res debeat semper restitui, etiam cum periculo rei eiusdem ordinis. Secūdo nihilominus, saluo meliori iudicio, crediderim singularem posse euentum contingere, quo quis cum periculo propriæ vitæ teneatur restituere, non solum famam & honorem, verum etiam forte rem pecuniariā. Exempli gratia, Si quis illustrem familiam de hæresi aut de crīe læsæ maiestatis mendaciter diffamasset, ita vt nisi mendacium retractasset, eadem prosapia perpetua illa labe maneret infecta, deberet quidem omnem adhibere diligentiam, vt vitam propriam in tuto constituendo testimonium peremisset. At vero etiam si nō posset sine periculo vitæ, credo nihilominus quod teneretur. Veruntamen prudenter discernēdum est, dilectum ne & damnum iam transierit an vero sit semper dependens. Occidisti hominem, vt dicebam, quem iam in lucem restituere non potes, non teneris vt pecuniam pro illo restituas, periculo te mortis exponere, neque si famam denigrasti, quam infamatus recuperare nō potest. Sed tamen de illo casu loquor, quando ex te fama actu pendet vt recuperari possit. Idem censuerim de vita, vt si ob tuum solum falsum testimonium vinctus quispiam est, qui morti addicitur, profecto teneris etiam cum periculo vitæ tuæ illum morti eripere, in quam tu illum adigis. Secus, si tu crimen commisisti, ob quod ille falso condemnatur. Enimuero si tu illi non imposuisti, nihil tua refert, ob idque nulla lex te ipsum nunc prodere cogit.

An cum periculo vitæ teneat qs restituere.

Notādā distictio D. Tho. & Scot. Syluest.

Quid autem, dum quis famam restituere non potest? D. Thom. ait debere aliter compensationem facere, idemque Scotus in 4. distinct. 15. secundum tenorem illius glossulæ super cap. ecclesia. vt lite penden. nihil innoue. Cum res restitui non potest in alio æquiualenti fieri debet restitutio Syluester vero in verbo, detractio. § 4. affirmare audet contrarium, illa nimirum similitudine ductus, quod sicut pecuniæ debitor dum non est soluendo, non tenetur honorem aut famam exhibendo recompensare, ita neque qui famam restituere nequit, tenetur pecunia satisfacere. Et habet probabilitatis nonnihil. Nam alias qui neque per pecuniam potest restituere, deberet eam orationibus vel alia via repensare.

Sentētia auctoris.

Nihilominus non est ab opinione regia diuertendum. Enimuero cum pecunia pretium sit omnium rerum, illa æstimatur & honor & fama. Et ideo per illam aut per aliud pecunia æstimabile, facienda est horum restitutio. Quando vero illa deest, non est cur per orationes vel per honores restituatur, quia hæc non sunt rerum pretia. Super his autem omnibus potissima hic quæstio de hoc disputatur, vtrum fas cuique sit suæ remittere famæ restitutionem? Cuius vtique partem negatiuam tuetur Caietanus 2. 2. quæst. 73. articu. 2. & in sua Summa, verbo, detractio, cui non desunt alij recentiores sequaces. A qui fundamentum eius est hominem nō plus esse famæ suæ & honoris dominum quam vitæ, atque adeo sicuti occidere se non potest, neque eandem facultatem alteri facere, ita neque famæ suæ restitutionem remittere. Sed tamen hæc quæstio non est quod magnum nobis negotium hic facessat. quippe qui supra quæstione tertia contrarium fundamentum iecimus & vt arbitro constabiliuimus, nempe quod homo est honoris sui & famæ dominus sicuti pecuniæ, tametsi in eodem ordine pluris habenda sit quam pecunia, secundum illud Prouerbiorum 22. Melius est bonum nomen, quam diuitiæ multæ. Ex quo quidem contrario fundamento contrarium modo elicimus conclusionem. videlicet remittere famæ restitutionem atque honoris, genere suo non esse peccatum mortale nisi circunstantia personæ scilicet quia est in publica dignitate aut magistratu constituta, aut forte alia ratio mortale illud sufficiat. At si absq; vlla causa illam quis remittat, aut se non grauiter infamet, erit ei peccatum veniale, sicuti prodigalitat pecuniæ quæ genere suo non est mortale, vel, si item in eodem ordine paulo deformius. Et ratio est quia eiusdem ad seipsum in his quorum homo est dominus nulla intercedit ratio iniustitiæ, sed erit peccatū præter charitatem, qua quisque tenetur se & suā diligere,

Caiet.

Solutio dubij.

Prima conclu.

Secũda conclu.

gere, quod quidem in temporalibus non attingit ad mortale. Ex qua quidem conclusione subinfertur secunda scilicet quod si quis aliqua bona & honesta causa ei qui se infamauit citra aliquam restitutionem parcat: nempe vt illius qui alias probus est, honori consolat, aut propter aliam pietatis rationem, non solum nullam contrahet culpam, verum & officium præstabit charitatis. Loquimur enim semper absque circunstantia personæ publicæ. Conclusio est non solum nostra, verum Adriani, auctoris non infimæ notæ, in quarto, quæstione penultima, de restitu quinetiam S. Thomæ expresse, quidquid Caietan. contra conetur. Ait siquidem secunda secundæ, quæstione 64. artic. 5. hominem esse constitutum dominum suiipsius per liberum arbitrium, & ideo licite de seipso disponere posse quantum ad ea quæ pertinent ad hanc vitam. Neque quidquam excipit præter transitum huius vitæ ad aliam. Vbi palam asserit omnium præter solam vitã esse hominem dominum, & q. 53. art. 4. absque ullo ænigmate explicatissime ait in arbitrio hominis positum esse detrimentum suæ famæ pati, nisi hoc uergat in periculũ aliorum vt puta si quis persona sit publica, semper illud Grego. hom 9 super Ezech. Linguas detrahensium sicut nostro studio nõ debemus excitare, ne ipsi pereant, ita per suam malitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, ut nobis meritum crescat. Quin uero non solum ex doctoribus uerum etiam ex Euangelio id non est illatu difficile Haud enim Christus tantã honoris & famæ curam nobis commendauit ut declararet, non habere nos illorum dominium Immo Matth. 5. & alibi sæpe, honores omnes cum splendoribus huius mũdi impendio nos admonet ut abijciamus. Et alibi, ne optemus primas cathedras. Et de fama ait Paul. pro minimo habere, iudicati ab hominibus. Non ait pro nihilo, sed pro minimo, quia fama aliquod bonum est, sed non præcipuis. His adiecimus loco citato sanctorum exempla puta, Ambrosij, Augustini, & Anselmi, qui seipsos in suis scriptis humilitatis gratia diffamarunt. Quod certe non fecissent, nisi intra limen uirtutis id illis licuisset. At si fundamentum illis satis demonstrauimus, quod arbitror demonstrasse, nempe hominem esse dominum suę famę, nulla est ratio cui hic

Grego.

in confirmandis his conclusionibus immoremur sane quę inde plane colliguntur. At uero quando infamia esset hęresis aut apostasię quæ contra fidem & religionem è religionem militant talis infamia non est ferenda, sed omnino repellenda, & quã fieri maxime potest abstergenda, exemplo Christi, qui, ut legitur Matth. quarto. cum alias sibi illatas a demone iniurias ęquanimiter tulisset, ubi de idololatria eum tentauit accerbitate usus in eum est. Istæ autem conclusiones apertius etiamnum dilucidabuntur lib. proxime sequenti, quæst. 10. ubi ex eodem fundamento collecturi sumus non esse homini contra iustitiam seipsum infamari permittere, quin uero quandoque uirtutem. Et reuera contraria huic nostræ opinio turpiter derogat iuribus amicitię. Possem enim pro amico uitam exponere, quamuis illius non sim dominus, cur ergo non possim exponere famam & hororem? At uero non desunt in contrarium nonnullę obiectiones. Prima uidelicet, quæ ex Sapiente adsciscitur. Curam habe de bono nomine, bonum enim nomen melius est quam diuitię multę. Respondetur tamen curam, quę habenda est boni nominis, eundem esse, quę nobis uirtutis incumbit, vtpote cuius præmium est bonum nomen. Debemus ergo bonũ procurare nomen insequendo virtutem, est enim eius vmbra. Quapropter sicut eũ, qui recta pergit ad solem vmbra sequitur, sic & qui virtutes colit subsequitur honor. At quia, vt ait Aristot. honor non est in potestate honorati, sed honorantis, non est tanta cura facienda per se bonis nominis. Propter quod dicebat Paulus, perparui facere iudicari ab hominibus. Et Aug. 11 q. 3. can. senti. ait Secundo Manichęo. Senti de Aug. quidquid libet, sola me in oculis Dei in cõscientia non accuset, immo qui bonum nomen nisi per virtutem procurat nunquam illud attingit, sicuti qui Soli terga vertit, vmbram quam persequitur nunquam assequitur. Quod si nobis eundem Augustinum obijciamus. 11. q. 3. can. nolo v bi homines crudeliter ait propria famam contenere. Nam vita, inquit nostra, est necessaria nobis, sed fama nostra necessaria est alij. Respondetur non insinuasse Augu dominium famæ nostrę non esse penes nosipsos. Imò id potius vita debuisset asserere, cuius nõ sumus dñi & tñ ait, quod vita nobis

Argu. contra conclu.

Colẽda uirtus q̃ sequitur honor.

bis est necessaria. Sed tantum ait, quod licet fama res sit propria nostra, sicut nostra pecunia, vbi tamen opus illa fuerit reipub. debemus per bonam nostram famam ei seruire, sicuti qui diues est suis pecuniis. Attamen inde hoc tantum fit consequens, quod homo in dignitate constitutus, aut reipub. necessarius, famam propriam functioni mancipatam habeat & obligatam, vtpote sine qua gubernare nequit subditos, & ideo non ita possit eam negligere. Haud tamen inde sequitur, quod priuatus homo teneatur suam seruare famam, sicut neq. alia bona temporalia, præter quam quod August loquebatur quibusdam muliercculis, quæ consulto humilitatem vendicantes, diffamabant sese admittentes ad se viros, quod certe non erat licitum. Hinc ergo ad præfectos gradum faciamus. De quibus prima sit nostra assertio, quod prælatus quandiu prælatus est, contra iustitiã mortaliter peccaret, si in re præcipui momenti suam negligeret famam, quando, vt modo dicebam, habet illam officium mancipatam. Attamen si non esset persona adeo egregie vtilis reipublicæ, & vellet magistratum abdicare, non magis teneretur seruare famam, quam persona priuata secus, si vult in loco publico perseuerare. Ex his autem pleriq. colligunt, eum qui prælati famam dilacerat, non illi tantum obligari ad restõnem, sed etiam subditorum collegio. Nam fama, inquiunt, non sua est tantum sed & collegij. At vero absq. moderatrice distinctione non id crediderim. Fama enim prælati sua est propria, ac si persona esset priuata, licet ad suam functionem illa indigeat. Ob idq. dum infamia de prælato tantum dispersa est, puta quod concubinam habet, vel aliud crimen in quo subditi cum illo non participant, illi satis est restitutionem fieri, licet maior sit faciendi obligatio quam si persona esset priuata. Si tamen ipse ab restitutione infamatorem absoluat, profecto crediderim, licet ipse male faciat, alium nihilominus tutum manere, neque quidpiam amplius debere collegio, sicuti si suam prodigeret pecuniam, qua egebat vt erogaret in pauperes. Nam ipse est dominus tuæ famæ, licet male dispenset. Secus si crimen totum collegium subnotaret, vtputa si infamaretur de simonia, aut de heresi vnde subditi infamiam participij contraherent, tunc etenim & collegio debetur restõ. Ex his, quæ dicta sunt, dubiolum aliud solutum euadit, nempe vtrum possit compẽsatio fieri in fama? Plane enim colligitur fieri posse, vt si tu meũ de re aliqua corosisti nomen, atq. ego vicissim tuum, non solum cõuenire possumus, vt vterq. cum suo maneat vulnere, si personæ sumus priuatę, verum etiam mihi licebit non tibi velle restituere nisi eandem tu mihi solutionem facias. Probatur, quoniam, vt diximus fama potest per pecuniã repensari, & ideo sicut in nummis, ita & in fama locum habet huiusmodi cambium. Haud tamen Infamatus potest per modũ vindictæ infamatoris nomen lædere, sed tunc duntaxat, vt vim vi repellat, prodendo scilicet aliquod verum eius crimen, quod ad labefactandum illius testimoniũ necessarium est. Quintum argumentum. Vbi de honoris restitutione inquisitio fit, non est tantę ambiguitatis. Differunt autem honor & fama, vt q. 9 latius dicturi sumus, quod bona fama est bona existimatio & opinio quæ de homine habetur quæ ideo per detractionem denigratur, nempe aut per impositionem criminis falsi, aut per veri propalationem. Honor vero est reuerentia quæ alteri fit propter aliquam excellentiam, aut virtutis, aut generis, aut magistratus, aut doctrinæ, &c. quiquidem honor deteritur aufertur que per conuitia aut contumeliam. Ob idq. facilius restitui potest, quam fama scilicet per contrariam reuerentiam. Sed de hac tamen reuerentia hæsitari assolet, vtrum ad honorem rependendum satis sit veniã petere? Ad quod Caiet. q. citata. 2.2. q. 72. art. 3 impertinentem esse censet ad honoris restõnem, veniã petere. Haud tamen tam absolutum verbum proferre ausim, sed per hęc documenta potius ineunda est responsio. Primum, petere veniam, decentissimus est & rei accommodatissimus modus honoris restituendi, quã doquidẽ restõ per antidotum fieri debeat hoc est per contrarium. Vnde cum contumelia & conuitium signa sint contemptus videlicet quam contumeliator vt superiorem se gerit alterum subigens, propriũ antidotum est contraria humiliatio, etiam corporis inflexio. Secundum assertum est hoc neq. sufficere semper, neq. semper esse requisitum, sed prudenti arbitramẽto opus esse. Quod enim non semper sufficiat, patet nam aliquando contumelia est tanta, vt id

Prælat⁹ negligens famã peccat mortaliter.

Quorũdam opinio.

Infamãdo vim vi repellere liget.

De quinto arg.

Differẽ. famæ & honoris

Dubiũ.

Opinio. Caieta.

Primũ documẽtum.

Secũdũ.

non sufficiat, sed alia sit compensatio requisita. Quod autem neq. id requiratur, liquet ex regula beati Aug. qui ait, non decere prælatos veniam a subditis petere. Quare neq. plebeius homo iusta ratione a viro illustri tantam humiliatione exigeret, sed aliter fieri posset restitutio. Quia adde cum mos inter nobiles & illustres non sit hmõi venias petere, non sunt a confessoribus ad illas cogendi, sed more suo, qui tamen ab euangelico non exorbitet, eiusmodi restitutiones facere. Ad hęc discerniculo quoq; opus est, quantum ad illos qui sunt cõtumelias passi, quo sit eorum conscientia ad remittendum iniuriam stringenda? Tenẽtur enim non hrẽ aĩum vindicandi se priuata auctoritate. Nam vt habetur Deu. 32 & ad Rom. 13. Mihi vindictam, & ego retribuã sed tamen non tenentur au ẽ damnum acceptant iniuriam remittere, dũtamen more & ordine per publicã ptãtẽ eã exequãt.

De his qui passi sunt iniurias.

Ad sextum argumentum, de eo, qui obstaculum est alteri, ne beneficium adipiscatur, S. Tho. respondet tribus dictis. Primũ: Si quis iustè, puta intendẽs honorem Dei, vel ecclesiæ commodum, minus dignum impediat, vt sacerdotium digniori conferat, nulla inde emergit restitutionis obligatio, quia nulla interuenit culpa. Secundum dictum est. Si quis iniuste, odio scilicet cũ consilio, vel alia via qui dignus est & idoneus impediuerit, antea tamen quam prælatus aut electores firmatum habeant animum ei conferendi, tenetur ei compensationem aliquam facere, conditionibus personarum perpẽsis & propinquitate, in qua erat ad obtinendũ, secundum sapientis arbitrium. Non autem, tenetur in totum, eo quod prouisio illa impediri poterat. Tertium assertũ. Si autem eum quis impediat ne beneficium obtineat cui prælatus firmiter iam conferre cõstituerat in totum, per regulam Aristotelicam argumento citatam. Quod parum distat a re, nihil distare videtur, secundum tamen possibilem facultatem. Antea vero quam ad istorum examen descendamus, quæ de impediente, asserta sunt, explorandum est de conferente, an si non conferat digniori, aut saltem digno, ad restitutionem teneatur, & cui sit illa facienda? Hoc enim hic a D. Tho desideratur, cum tamen inde res tota pendeat. Et quidem Caiet. hic, artic. in dubio tertio pro indubitato habet, quod non conferens digniori, teneatur eidem ad restitutionem. Nam peccat inquit, contra iustitiam distributiuam, & certum est huiusmodi in iustitiam obligationem parere restituendi, nã distributor tenetur id quod est totius reipublicæ, partibus applicare. Quare si alicui pro merito non conferat, deinceps distributiua iustitia vertitur in commutatiuam secundũ quam restituere ei tenetur vt plane D. Tho. art. 1. huius quæstionis in solut. tertij docuit. Et quidem si Caiet. fundamẽtum esset veritatis germanũ, indubitabilis esset conclusio. Arbitratur nanq; bona ecclesiastica perinde omnino se. hrẽ ac bona reipublicæ, quę sola distributiua iustitia debentur ciuibus, vtpote quæ in bonũ eorũ instituta sunt. At vero fundamẽtũ pro hoc nostra virili falsitatis redarguimus li. prox. q. vlt. vbi & sacris oraculis & bonis rationibus contrariũ constabiliuimus, nẽpe quod quamuis negandum non sit quin beneficiorũ collatio instar fieri dẽat distributiuæ iustitiæ, finis tamen eius est aqualitatẽ constituere commutatiuæ, eo quod decimę nõ sunt institutæ in præmiũ personarũ pro eo quod literis, & moribus pollent. Nam si ecclesiæ non essent nobis necessariæ, nunquã fuissent Christianis decimæ imperatæ. Sũt ergo mera stipendia ecclesiæ, ministris pro eorũ ministerio instituta, quæ dantur illis, non quia boni sunt presbyteri, vt illic adnotauimus, sed quia bene præsunt, iuxta verbũ Christi, Dignus est operarius mercede sua. Et illud Pauli. Si nos vobis spiritualia seminamus, non est magnũ si carnalia vestra metamus. 1. Cor. 9. Eadem ratione imperatæ fuerũt olim Leuitis. Hæc autem omnia iam illic satis explicuimus, quæ iõ repetitione non indigent. Meditanda ergo hic est potissimũ commutatiua iustitia, per quam pontifices electoresq. ministrorum ecclesiæ debẽt eisdem ecclesijs idoneos ministros pro ratione stipendiorũ quæ singulæ illis persoluunt. Contẽplandus enim est Christus tanquam institutor Christianę familiæ, qui ministeria ecclesiæ instituit; & ministris decimarũ mercedem proposuit, & fidelitati prudentiæq. dispensa oiũ commisit, vt idoneos ministros suis prouiderẽt ecclesijs. Ex his ergo plane, ni fallor, duæ colligũt cõclusiones. Prior. Prouisor tenẽt p iustitiã cõmutatiuã dignũ ecclesiæ prouidere. q̃ ideo qui nõ facit, sed illo repulso præfert indignũ, tenẽt, nõ illi quẽ præmisit,

Ad sextũ argu.

Tertiũ.

An qui non cõfert digniori vel digno teneat ad restitutionem

Opinio Caieta.

Fundamen. Caieta.

Prior cõclusio.

Adria.

sit, sed ecclesiæ restituere. Atqui hoc ipsum Adrian. postea Pontifex censuit in illa restitutionis quæstione quæ est. De collatione beneficiorum., tametsi rem non vsque adeo disseruit. Conclusio est nota, quia ille non peccat contra iustitiam commutatiuam nisi in ecclesiam, quæ stipendia soluit. Nam dignus nullum habet ius acquisitum, neque eius caussa, quæ præcipua fuerit, institutæ sunt decimæ. Et confirmatur similitudine iam insinuata. Si enim paterfamilias œconomum suum conductum operarios mitteret, ille autem illos studio conduceret, qui non essent ad operas idonei, restituere profecto teneretur, non illis idoneis, quos prætermisit, sed domino, cui damnum dedit. Atque huic porro sententiæ communis animorum cōceptio applaudit. Si enim Rex aut Pontifex in idoneo atque in digno ecclesiam aliquam desponsaret, consensus populi non cēseret eum teneri ad restitutionem illi, cui non dedit, sed re vera ecclesiæ. Cui idcirco deberet alium episcopi adiutorem adhibere, vel alia ratione prospicere, vt dānum illi in detrimentum animarum datum, alleuiaret. Posterior conclusio est, quod vbi digno sacerdotium confertur, digniore prætermisso, quamuis grauiter elector aut prouisor peccet, tamen non est quod rigore iustitiæ ad restitutionem condemnetur. Prior pars iam satis illic à nobis demonstrata est, vbi malorum turbam protulimus quæ inde nascuntur, quod digniores non eliguntur. Posterior tamen inde veritatem sortitur, quod tunc non peccatur contra iustitiam commutatiuam appellamus enim dignum pro ratione prębēdæ. Si ergo ecclesię minister applicatur pro quantitate sui stipendij, non fit ei iniuria contra rigorem iustitiæ commutatiuæ, vt debeatur ei restitutio. Dixerim contra rigorem, quia semper fit ei aliqua iniuria cōtra fidelitatem, postquam alius dignior poterat ei prouideri. Contra hęc autem est argumentum, quod vulgus nobis obmoliri potest, isti namque qui ad hæc sacerdotia anhelunt, sibi potius cum Caietano arbitrātur faciendam esse restitutionem quia peccatur contra iustitiam distributiuam. Eisdem autem non sic est respondendum, ut negetur in iustitiam distributiuam obligari ad restitutionem illis faciendam, quibus distribuitur. Sed tamen id intelligitur, quādo illa est mera iustitia distributiua. s. qua distribuuntur bona quæ ciuibus ob suam ipsorum caussam sunt instituta. Hæc autē iustitia non est in proposito, vt expositū est quoniam etsi sacerdotia & præbendæ debeantur dignis, & ditiora dignioribus, hoc tamen non est propter ipsos, sed propter ecclesias quibus ministeria debētur. Haud tamen diffitendum, quin obuiolatam distributiuam iustitiam debeat prælatus illius dignioris prætermissi, vbi alia electio occurrerit accuratiorem rationem habere. Idem affirmatius & clarius asseruerim de conferendis magistratibus sæcularibus, qui administrandæ iustitiæ seruiunt. Debētur inquam dignioribus per distributiuam iustitiam, sed tamen si illi prætermittantur, restitutio non est facienda prætermissis, sed populo, qui stipendia contribuit, & damnum accipit, iniuriaque afficitur. At vero statim contra hæc insurgit argumentum, nimirum quod si hæc vera sunt, inferri inde protinus apparet, vt neque qui alterum a cōsecutione beneficij per iniuriam impediuit, teneatur eidem ad restitutionem. Cuius tamen contrarium & S. Tho. & vniuersi Theologi docent. Respondetur nullam esse consequentiam. Nam etsi qui male eligit, commutatiuam iustitiam aduersus ecclesiam violat, nihilominus qui capax est sacerdotij, atque ad illud idoneus, ius habet peculiare petendi & procurandi, atque, si ei concedatur, possidendi, ob idque qui contra hoc ius illum obtinere conantem impedit, eidem facit iniustitiam, atque adeo restituere debet. Quocirca falsa est illa regula, ac seductrix Geraldi Odonis, quam recitat Adrian. illo cap. de restitutione. Consequenter, quatro videlicet quòd impediens aliquem ab eo quod nondum erat sui iuris, sed dependebat ab alterius mera voluntate, non sit ei ad restitutionem obnoxius. Falsa inquam est. Nam etsi in arbitrio prælati sit dare huic, vel alteri, nihilominus alter expoliatur iure particulari, quod habet petendi. Sicuti qui pauperem per vim, aut fraudem impediret eleemosynam petere, tenetur illi ad restitutionem. Nam licet alij gratis conferant, ille tamen ius habet petendi. Hæc ergo præmeditati, ad litteram S. Tho. descendamus. Atque circa primum eius assertum, s. quod qui alicui impedimento est, vt detur digniori, restitutioni funiculo non liga-

Posterior conclusio. Quō tenetur p̄latus digniori, prætermisso.

Regula Geraldi falsa.

Littera S. Tho. exponitur

ligatur, dubitas forte an idem de illo sit pariter intelligendum, qui digno obstat, vt detur alteri digno? Respondetur idem esse iudicium, quia cum ambo habeant ius petendi, possum ego ei fauere cui voluero, eò vel maxime, quod tunc distributiua iustitia non violatur. In his tamen omnibus hæc apprimè regula meditanda est, ne uis aut dolus interueniat. Si enim ego vim intulero aut fraudem digno ne obtineat, haud dubium quin iniuriam illi irrogauerim, atque adeo ad restitutionem illi teneat, quamuis si in gratia alterius digni id fecerim, forte non teneat in totum. Neque refert vtrum alium impedias vt detur alteri digno, an vt tibi ipsi, qui etiam dignus es. Quicunque enim ius habet pro se petēdi illa quorum dignus est. Et quamuis procurare beneficia quæ habent annexam curam animarum, peccatum sæpenumero sit, non tamen ideo restitutionis nexum iniicit. Illa tamen sententiam Scot. in Quarto distin. 15. ibidemque Richardi non est hic absque examine prætereunda. Aiunt enim quod si quis sibi vel alteri præbendam procurans sit alteri obstaculo ne obtineat, idque faciat non vt alteri noceat, sed vt sibi vel amico prosit, ad nullam tenetur restitutionem. Si vero facit alterius procurans nocumentum, tunc tenetur. Cui quidem sententiæ & Caietan. in dubio hic secundo videtur subscribere. Atque in eandem sententiam citant leg. 2. de noui oper nuntia. quæ tamen illic non est, sed est l. 2. ff. de acqua pluuia. arcen § idem Labeo. 2. vbi habetur quod qui non animo nocendi aquæ ductum qui per suum fundum ad vicini possessionem deriuatur rumpit, non est iniurius. Si vero id faciat non vt sibi prosit, sed vt obsit vicino, iniurius est illi. At profecto regula illa iuris malè ab istis intellecta est. Animus enim nocendi potest quidem esse peccatum contra charitatem: sed tamen obligare ad restitutionem, vt supra sæpe diximus, non potest nisi vbi fuerit cōtra iustitiam. Videndum ergo est quantum ad restitutionem res attinet, non quo animo id facias, sed quo iure. Et sic est intelligenda lex, nam qui non vt sibi prosit, aquam vicini arcet, videtur non facere iure proprio, & ideo potest in foro prohiberi. Si autem vult fundamentum muri ducere per acquæductum, qui per suum transit fundum, ob idque venas aquæ rumpit, licet ex odio faciat inimici & charitatem violet, nihil ei tamen restitutionis debet. Ad propositum igitur nostrum qui suo vtens iure præbendā absque vi & fraude sibi vel amico procurat, etiam si ex odio alterius id faciat, & contra charitatem delinquat, ad nullam tenetur restitutionem. Et per hoc claret ratio secundi dicti San. Thom. nempe quod qui impedit eum, qui in via erat, ad obtinendum, si iniuste id faciat, tenetur ad restitutionem, puta quia intendit eius nocumentum propter odium aut vindictam. Facere enim ex odio aut vindicta, non te onere restitutionis grauat, sed facere iniustè, scilicet nullo tuo iure, sed violando alienum, facere tamen ex odio, est signum aliquod nullo tuo te iure vti. In tertio vero dicto explicando multo operis Caietan. insumit, nempe ad explicandam illam regulam Aristot. 2. Physic. tex. 56. Quod parum distat à re nihil distare videtur. Objicit nanque exceptiones multas in materia morali. Qui enim parum abest, vt peccet, non ideo peccat. Et multo minus qui parum absuit, vt hominem occideret, non punitur tamquam homicida, neque ad restitutionem tenetur. Sicut neque ille qui parum abfuit vt furaretur sed qui re vera furatur. Quemadmodum si parum abfuit vt rex in insidias incideret, licet fortunatus ipse fuerit, non tamen qui illas tendebant, tenentur ei ad restitutionem. Hisce ergo, nisi ego fallor, obiectionibus falsus plane Caietan aduersatur menti S. Thom. immerito regulam eius inficians. Has vero omnes exceptiones potuisset excusare, si mentem D. Thom. tantisper fuisset speculatus. Laborauit enim amphibologia. Longe quippe aliud est parum abesse vt damnum des, quam damnum dare, in eo quod parum abest, vt fit. Et D. Thom non somniauit, quod qui parum abest, vt damnum det, teneatur ad restitutionem, vt Caietan. putat, sed qui re vera damnum dedit in re, quæ parum abest vt sit. Exempli gratia. Est vinea aut sunt sata, quorum fructus iamiam maturescent, si parum abfuit, vt venator cum suo comitatu circumcurrens illa pessundaret, ad nullam tenetur restitutionem, qui nullum dedit damnum, sed si medius transiens illa pessundabit, tenetur in totum, quia damnum dedit in fructu qui per parum aberat vt esset. Pariter

Dubiū. Regula. Sētētia Sco. & Richar. Caiet. Explicatur secū dum dictum. S. Tho. Explicatur tertium. Caiet. Explicatio auctoris.

riter in proposito. Si parum abfuisset vti impedieris hominem a præbenda, certe nulli esses restitutioni obnoxius, quia nullum dedisti damnum. Si tamen re vera impedimento fuisti quare ille non est assequutus, damnum dedisti in re quæ parum aberat vt ipse haberet, atque adeo secundum tuam facultatem teneris in totum. Addidit tamen prudenter hoc verbum D. Tho. secundum suam facultatem, quia profecto in huiusmodi impeditionibus vix potest contingere vt fieri possit in integrum restitutio. At vero quoniam hæc in vsum venire possunt, non te pigeat si rem vrgentius exprimamus. Quando ait S. Tho. tunc impeditorem teneri in totum quando firmatus est animus electori huic dare, aut intelligit quando iam dedit, & hoc non esset impedire, sed auferre. Aut intelligit quando nondum dedit, & tunc apparet quod non est perinde, ac si dedisset vt impeditor teneatur in totum. nam poterat elector mentem mutare. Quin vero iuste, si alter postea occurreret dignior, aut æque dignus. Respondetur non esse intelligendum quando iam dedit. Tres enim gradus discernit D. Thom. Primus est, quando elector nondum animo constituerat huic dare, sed erat tamen in via, & tunc restitutio est facienda ad arbitrium prudentis. Tertius est quando iam contulit, & de hoc nihil meminit, quia hoc non esset impedire, sed tollere. Quare si quis collatione facta possessionem iniuste impediret, manifestum est teneri in totum. Medius autem casus est de quo S. Thom. loquitur, quando scilicet prælatus constituerat illi dare. Et tunc ait Caiet. in quarto dubio, ideo impedientem teneri in totum, quia iam elector tenebatur dare illi. Hoc autem nescio vnde intulerit ex S. Tho. neque secundum veritatem. Nam D. Tho. radicem restitutionis non illis collocat quod elector tenebatur dare, sed quod constituerat iam dare. Quare licet ille non fuisset dignior, sed dignus, si impediens per vim vel fraudem mutauit animum collatoris, profecto tenetur in totum. Nam licet collator sua sponte conferret, neque teneretur isti dare. nihilominus ipse ei per fraudem abstulit, quod iam pene habebat. Et istud significat D. Thom. quando dicit, iniuste & propter indebitam caussam. Ex quo ego infero, quod si non per vim aut fraudem id

Caie. expositio. Reprobatio.

Corollarium primum.

Corollarium secundum.

impediens faceret, sed precibus patefaciendo veritatem, licet mutaret eius voluntatem in fauorem alterius digni, non teneretur ad restitutionem. Atque inde secundo infertur idem esse censendum in legatis testamentorum. Caietanus enim & nonnulli alij discrimen constituunt inter impedientem aliquem a consequutione beneficij, & impedientem legatarium ne testator illi faciat legatum, dicentes quod impediens legatarium nullo modo tenetur ad restitutionem. Mihi autem, nisi fallor, diuersa arridet dicendi ratio. Vtendum in quam arbitror distinctione posita, an videlicet per vim & fraudem impedias, an precibus. Si enim vim facias aut fraudem, ne ille qui paratus erat legare sua bona Petro, id perficiat, restituere teneris. Nam licet testator sua sponte id faciebat, tu tamen per iniuriam abstulisti ab illo ius quod habebat recipiendi, id est facultatem, & capacitatem, & proximam aptitudinem. Si tamen neque vim intulisti neq; fraudem creasti, non teneris, licet id precibus feceris. Postremum deniq; in gratiam nostrorum Scholarium operæpretium est verbum impræsentiarum adhibere, quomodo scilicet aut Scholares qui suffragia præstant, aut alij aliter quempiam impedientes, ne cathedram assequatur, teneantur ad restitutionem. Ad cuius vtique iucundum responsum hoc primum omnium non est cur in dubium reuocetur quin Scholares qui suffragia præstantes non testes, vt aliqui opinantur, sed vere electores sint. Etenim si essent testes, non opus esset vniuersos auditores accersere, sed satis esset iustum numerum sciscitari, neque opus esset suffragiorum numero stare, neque per secretos calculos sententias rogare. In summa, non solum suffragandi forma, sed re ipsa ostendit esse electores, quandoquidem Rector stare omnino tenetur eorum suffragij. Quo fit, vt compelli ceu testes non possint ad suffragandum, sed possunt renunciare iure eligendi, nisi quandoque Rectori, & qui ei sunt a consilijs, vel propter paucitatem, vel ad rescindendas alias fraudes ratio appareret, vt compellerentur. Hoc supposito sic de illis omnino censendum est, ac de prębendis diximus, nempe quod qui prætermisso pigniori, dignum eligit, licet mortaliter contra iustitiam distributiuam peccet, nullo tamen restitutionis nexu illaqueatur,

De Scholaribus suffragia præstantibus.

tur,quia Vniuersitati dat quod ei de rigore iustitiæ commutatiue debet. Sin vero prætermisso digno eligat indignum, atq; ea,quod arbitror,vera sunt quæ supra diximus, restitutioni tenetur, non illi prætermisso digno, sed Vniuersitati, si id modo posset restituere. Nam stipendia Vniuersitatis non sunt instituta in rem ipsarum personarum,sed sunt mera stipendia quæ Vniuersitas soluit suis ministris. Vnde sicut Rex qui non præficit dignum ministrum reipublicæ,nihil debet digno prætermisso, sed reipublicæ,ita qui eligit indignum, dãnum non dedit nisi reipublicæ, quę suum soluit stipendium. Et ideo elector licet cathedram debeat digniori, hoc non est propter ipsum sed quia per iustitiam commutatiuam, debet Scholis talem ministrum Haud tamen negauerim quin aliquam ei faciat iniuriam, & ideo teneretur in alia cathedra, cæteris paribus, illi fauere. De impedientibus autem alia est ratio. Qui enim per vim vel fraudem aliquem impediret ne obtineret cathedram, non dico alteri suffragium suum præstando, sed si arceret eum ne cathedram peteret, quam certum erat se alioqui obtenturum, aut si deciperet electores,ne illum eligerent,quia spoliat ipsum eo iure quod appetendum
1 Notãda distinctio habet, tenetur ei vel in partem, vel in totum probatione fraudis aut vis. At de priuatione suffragantium, lib. 1.tetigimus, & nunc amplius dicere repetimus. Bifariam nanque Scholares iniustitiam faciunt suffragando Vno modo,dum furtim se ingerunt, cum non sint eiusdem cathedræ auditores,atq; isti si damnum dent, statim restitutioni tenentur, quia re vera nullum habent suffragandi ius. Alio modo quia auditores sunt,tamen suffragandi iure propter delictum, verbi gratia ambitus,&, qđ aiunt,subornationis,sunt priuandi. Et tũc antequam condemnentur, suffragari vtiq; possunt. Quocirca si Rector eos delictũ nõ interrogat, non sunt suffragando iniqui, si autem interrogantur,fateri tenentur veritatem,maxime si sunt suspecti, & condemnari,tenetur parere. Nam si nulla infamia aut indicijs laborant, iniuriosa est interrogatio & ideo,dum citra mendacium id valent,tacere possunt. Si aũt iuste interrogati veritatem celant, tunc perinde ac si condemnarentur iniquissimè faciunt, & contra iustitiam si suffragium præstant, quandoquidem per iniuriam rectum iudicium suffugerunt. Et idem de illis censendum, qui Scholarium albo non sunt adscripti. Haud enim ipso facto suffragandi iure carent, si re vera sunt ordinarij auditores. Et ideo nisi per sententiam priuentur, eodem possunt iure vti. De his quæ ludo acquiruntur quemadmodum sint restitutioni obnoxia, si petantur, aut si vis dolusve interuenerit, satis quæstione præcedenti dictum est. De inuentis autem,libro sequenti quæstio.de furto dicendum.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum satis sit id simplum restituere, quod iniustè sublatum est.

NOn satis est definisse omnia, quæ ablata sunt restitutionis onere esse grauata, sed & id quoque perscrutandum, vtrum satis semper sit simplum restituere. Et arguitur a parte negatiua. Legitur nanque Exod. 22. Si quis furatus fuerit ouem, aut bouem, & occiderit, aut vendiderit, quinque boues pro vno boue restituat, & quatuor oues pro vna oue. Illud autem fuit iudiciale, cuius instar similia sunt sub lege gratiæ a principibus constituta. Simile enim dixit Zachæus, vt se apud Christum commendaret. Lucæ 19. Si quid fraudaui, reddo quadruplum. Similisque est fori exterioris praxis, quippe qua fur non ad simplum tantum condemnatur, sed vt multiplicatum reddat,vel supplicium pendat. Cum ergo leges ciuiles obligent in conscientia, fit vt non semper sufficiat simplum restituere. In contrarium autem est, quod restitutionis obiectum non est, nisi inæquale illud, quod per ablationem factum est per æqualitatem ad iustum reuocare, quod fit, si quantum abstulisti, tantundem reddas.

Ad quæstionem duabus conclusionibus rñdetur, iuxta duo huius distinctionis mēbra. Duo namque in oblatione rei alienæ est considerare. Primum, s substantiam ipsam oblationis, ex qua inæqualitas resultat, vt minus ille habeat a quo res sublata est, plus autē ille qui sustulit. Et hoc ipsum commune est tam iustis,q̃ iniustis ablationibus, Duo in oblatione rei aliene cõsideranda.

nibus. Nam siue rem mutuato, siue furto accipias, siue credito emas tanto alter minus habet, quãto tu plus. Secundum, quod in ablatione consideratur, est modus ipse auferendi, puta si quis per fraudem aut vim quidpiam vel aufert, vel auferre conatur. Et hoc vbique habet conuolutam iniustitiam, seu re vera rem auferat, seu nihil auferat, vt ille qui in conatu suo quo præualere non potuit, succubuit. Sit ergo prior conclusio. Quantum ad naturam attinet ac finem restitutionis, satis in vniuersum est illud simplum restituere quod sustuleris, siue per fas id feceris, siue per nefas. Enim uero restitutionis nomen officium est præcise iustitiæ commutatiuæ, nil attinens ad vindicatiuam. Ob idque nihil ei referri iustane fuerit oblatio, an vero iniusta, sed solum æqualitatem constituere. Accepisti quatuor siue per mutuum siue per furtum, totidem ergo via restitutionis debes. Conatus autes furtum facere, nihil tamen potuisti surripere, nihil via restitutionis debes. Quo fit, vt restitutionis obligatio quando debitum certum est, nullam expectet iudicis sententiam, sed ex lege ipsa oriatur. De hac autem actuaria restitutione, nempe si aliquando quis plus secundum conscientiam debeat restituere quam abstulit, libro sequenti sub titulo de furto redibit sermo.

Prima conclu.

Secũda conclu.

Posterior conclusio. Ad pœnam quæ debetur ratione iniustæ acceptionis, nemo ante iuris condemnationem tenetur, sed tunc quando facta fuerit condemnatio. Conclusio hæc in latissimum hic nos campum disputandi mitteret, nisi tam longa tamque accurata disputatione lib. 2. q. 6. fuisset a nobis pertractata. Illic enim eius veritatem longa rationum acie constabiliuimus, vbi declarauimus quemadmodum si sententia sit pecuniaria, illico sit à reo soluenda, si autem si corporalis supplicij, non teneatur se offerre, sed satis si, si absque illata ministris iustitiæ iniuria, eam patiatur. Quocirca de hac secunda conclusione nullum hic verbum addendum nobis est ne simus nostra repetitione molesti. Illic enim cuius interfuerit inspiciat. Sed neque de priori conclusione dubium restat vllum post illa, quæ hactenus dicta sunt. Quod ergo ad hunc articulum spectat, id tantum est, vt discernere discas quando res ad meram attineat restitutionem, quando vero ad pœnam iuris. Illa enim illico nulla spectata sententia restitutionis oneri subijcitur, hæc vero non nisi post latam sententiam. Exemplũ vnum pro pluribus esto. Dicebamus enim illic ꝙ dum lege frumẽto, aut vino, aut cui uis aliarum mercium pretium statuitur, tunc qui carius vendit, statim ceu fur tenetur ad restitutionem excessus iusti pretij, ad pęnam vero non nisi condemnatus. Pari modo, qui ouem, aut bouem furatur, statim tenetur valorem pecoris restituere, quadruplum vero aut septumplum non, nisi cõdemnatus. Per quod vtique satis factum est primo membro capitalis argumenti. Horum ergo intar de cæteris conijcito.

Distinctio notanda.

Perspiciendum inquam est, an leges pęnales sint, & tunc non obligant nisi post latam sententiam, secus autem, si alius generis extiterint. Quo fit, vt vectigalium leges & tributorum quæ publicitus regi tanquã stipendia contribuuntur, in conscientia obligent ad soluendum ante sententiam, quia non sunt pęnales, dico, dum tributa iusta sunt. At qui vbi res est dubia, tunc iudicium non pertinet ad subditos, sed recurrendum ad principem, & interim seruandæ sunt leges nisi apertissimam præ se ferent tyrannidem. De illo autem tributo, quod nostri Alcaualam nuncupant, iam in calce superioris libri disputatum a nobis est, vbi quanta polleat iustitia, pro captu nostro diximus. Est n. si cũ moderatione exigatur, æquum & iustum. Diximus tñ inter alia hoc forsan moderamine vt in conscientia licere, quod dum res venduntur, quæ non sunt grandis prætijs, non tenentur venditores publicanos ad soluendum quærere, satis. n. est soluere dum ab illis petitur, dummodo venditores non vtantur fraude & dolo, vt se occultent. Leges autẽ, quibus transitus mercium prohibetur e regno, pęnales sunt, & ideo neque si frumentum, equos, vel aurum efferas, pęnam tenetis soluere, nisi captus. Quamuis vt in superioribus tetigimus, peccatum si mortale eiusmodi re, quæ in regni commodũ euehi vetantur, foras asportare. Neque in contrarium vrget ꝙ publicani qui sua pecunia eiusmodi fiscales penas redimũt, ius hñt recipiendi, & ideo qui non soluit, dãnũ illis dat. Nõ inquam hoc vrget qm̃ illa se cõditione intelligere debent easdẽ redimere fiscales pęnas, vt ab eis præcise, quos

Leges vectigalium obligantin cõsciẽtia.

cepe-

Nota. ceperint extorqueant. Quin vero hoc impræsentiarum obiter addiderint, quòd in regnorum confinibus, quæ eiusdem sunt regis, non deberent hæ mercium extractiones, & commercia prohiberi, quippe quæ non tam in regnorum bonum, prohiberi videntur, quam in quæstum. Sed nolo in publicas leges oblatrare. Dubium autem hic proprium est his, qui furtim in alienis nemoribus ligna cædunt, aut in alienis pascuis furtim, oues suas pascunt. Putat enim vulgus ob id quòd qui capiuntur, pecunia multantur, quæ pœnali lege decreta est, eos qui euadunt, ad nullam teneri restitutionem. Quod tamen manifeste falsum est, immo eadem regula vtendum est scilicet, vt pœnam a precio rei furto sublatæ discernas. Hac enim ratione claritatis gratia vti pro meo captu soleo. Aut enim cædua sylua, eiusdem vrbis aut castri propria est, cuius qui ligna cædunt, sunt ciues aut incolæ. Et tunc arbitror, nisi insignem stragem faciant, ad nullam teneri restitutionẽ neque pœnæ, neque pretij, nisi capiantur. De pœna enim res est certa, sed & de pretio inde id mihi suadeo, quòd oppidum videtur suis oppidanis ille lege ligna distribuere, vt qui capietur, pœnam luat, qui vero euaserit, gratis sibi prædam acquirat. Idque censuerim, vt si vtrunque duorum oppidorum, quæ propinqua sunt, nemora habeat tunc enim videtur etiam sibi mutuo illa lege ligna condonare. Quare non tenentur ad restitutionem nisi insignem aliquam deprædationem, vt dicebamus, faciant. sed si capiantur, tenentur subire pęnam. Aliter vero contingit ligna furtim ex nemoribus euehere, quæ prorsus aliena sunt, nempe quæ neque sunt tui oppidi, neque alterius vicini, cuius oppidani vicissim nemora tui oppidi participant, ut modo dicebamus, quia forte tuum castrũ nullum possidet nemus. Et hoc est quod in quęst. versatur. Sunt enim qui illam amplexi regulam, quòd vbi lex pęnam adhibet, non obligat ad peccatum, securas eorum conscientias reddunt, qui ligna furantur, vt nisi capiantur, non sint restitutioni subiecti. Hæc tamen, vt libro primo late discussimus, deceptoria est regula. Immo propterea lex pœnam imponit, quòd culpa subest. Pœna enim nisi pro culpa non potest poni, ob idque qui ligna ab eiusmodi nemoribus deprædantur, tenentur omnino ad restitutionem pretij lignorum, nã vere committunt peccatum furti, genere suo mortale. Atque idem de pascuis censendum, ad pęnam autem non nisi capiãtur, & condemnentur. Secus, si forte qui nemus uetat, suam explicet voluntatem, quòd sub illa lege & conditione vult dare ligna, quod tamen nunquam audiui contigisse. Nonnulla autem impræsentiarum admonito opus est. Primum licitum esse cæsionem syluæ vetari in bonum reipublicę, nempe ne in eius perniciem dissipetur. Secundo est notandum, quod domini quibus rex oppida cum nemoribus elargitur, non possunt alia ratione illa custodire, quã rex fecisset. Non enim aliud eis ius concedit, quàm habet. Et ideo si nemora hoc ferunt, non sunt oppidanis vetanda ad necessarios vsus. Immo vero etiam si nemora propria sint domini, non sunt eo rigore vetanda vt corporalis infligatur pœna, neque vero grauis pecuniaria. Enimuero arbores & ligna quæ absq. cultura terra progenuit, iure gentium communia esse deberent. Nequit enim uita humana sine quotidiano lignorum vsu transigi. Ob idq. eorum furtum non est ea lance æstimandum ac si quis ab arca tua, aut de tua domo, nũmos aut supellectilem furaretur tuã. Quocirca qui ligna cædunt, nusquam gentium infamia latronum aut furum denotãtur. Satis ergo est moderatas exigere pęnas. Et re uera vbi domini tam acerba animaduersione miseros subditos a nemoribus arcerent, vt prægrauem paterentur inopiam forte sine mortali culpa possent illa suffurari ligna quæ quotidianis vsibus saltem foci essent sibi necessaria. Pari ferme modo est de venatione arbitrandum. Venatio enim primum omnium iure gentium communis est, nempe vt fera & auis, quæ a nemine capta prius fuerat in ius transeat capientis, vt patet Institution & ff de rerum diuisionum. Vnde Aristotel. 1. Politic capitulo quinto venatoriam, partem esse vult reipublicæ. Et fundantur hoc ius in illo dominio Genes. 1. hominibus datum in cuncta animalia terræ, & volatilia celi, atque aquarum natalia. Nihilominus vero triplici de causa iure venatio uetatur. Primum etsi venationis locus cõmunis sit ciuitatis aut oppidi, uetari licite potest a principe, & a domino per viam gubernationis, nam feræ ac pisces non solum

Dubiũ de cędẽtibus ligna in alienis nemoribus.

Distinctio.

Regula aliquorum.

Notabile primum.

Secũdũ.

Aristot. De venatione q. bus causis vetetur.

Prima.

lum ornamento sunt, & decori Reipublicæ, verum & necessitati seruiunt. Ob idque non est vulgi temeritati venatio committenda, sed debet ordine, ac lege fieri, ne dispereat. Secundo, princeps etiam communia loca Reipublicæ potest aliquot proprio vsui dicare, neque ad hoc, vt quidam autumant, requiritur consensus populi. Iustum quippe est, vt pro sua dignitate gratia recreandi animi venationem habeat paratam. Præterea quoniam apros, ac ceruos, & id genus bestias, non condecet a plebeis venatu imperi: sed vt reseruentur ingenuis, qui præliorum simulacra aduersus eas meditentur. Hoc autem non est hic absque admonitione silendum, quòd non est eadem ratio in magnatibus ad custodiendam sui gratia, vetandamque venationem, quanta in principe, etiam si cum suis iuribus ea fuerit ipsis largitus. Nam rex potest, exempli gratia, in toto Regno decem, aut duodecim loca sibi reseruare, & forsan non posset bis, aut ter centum. Si autem magnatum singuli in suis oppidis, aut territorijs plura haberent loca custodita, grauamen Regno fieret intolerabilius.

Secūda.

Sunt enim feræ aues, & pisces de iure gentium communes, vt locis Institut. & ff. de rerum diui. citatum est, & ideo non est nimium populus a venatione cohibendus, quandoquidem libertatem etiam habeat illo modo, tum animum recreandi, tum & quæritandi victum. Sed tertio modo, quod ad rem per inet, custoditur venatio, nempè quia est in loco, non communi oppidi, sed proprio ipsius domini, quo suam custodit venationem. Nam, vt habetur locis proximè citatis de rerum diuisio. potest fundi dominus prohibere ne quis venationis gratia illud ingrediatur. At verò in his omnibus primum omniū, vt de syluis dicebamus, cauendum est ne pœnæ acerbæ statuantur, quia illud non existimatur furtum, aut latrocinium, perinde, ac dum domus, aut bursæ compilantur. Quare profectò crudele est pœna corporali plecti ingredientes loca vetita venationis gratiæ, sed satis est si duplum, aut triplum soluerent, & plagas, instrumentaq; perderent. Præterea hoc sanctissimè admonendū, vt qui feras custodiunt damna data in integrum soluāt, quod ꝙ rarissimè fit. At, quo tandē prætermissis pœnis, quæ absque dubio ante condemnationem non debentur, ad restitutionem valoris bestiolæ, aut piscatus descendamus, dicendum quòd vbi venatio in loco communi seruatur, & qui venatur ciuis est, arbitror ad nullam restitutionem teneri, tam etsi fortè aliqua culpa sit facere contra legem, quoniam cum venatio illa sit totius reipublicæ, non præsumitur lex obligare ad restitutionem, sed ad pœnam si condemnetur. Id.n. iustius sanè est, quā quod de lignis diximus. Quando verò locus est proprius domini, si locum ipsum ingrediaris species est furti, & tunc maximè dum muro est cinctus, & ideo ad restitutionem damni teneris. Dixerim, si locus muratus fuerit, quoniam si fuerit patulus, non video cur restitutionis obligatio emergat. Enimuero etsi fundi dominus id iuris habeat illic venandi, vt alios inde arcere valeat: non tamen inde fit consequens dominium habere ferarum, quæ illic nutriuntur, perinde atque arborum aut terræ nascentium. Primum, quòd feras terra non fert, vt cæteros fructus, sed ipse se animantes propignūt, tum etiam quod eadem animalia, vaga sunt, & ad quocunq; diuagandum libera, si ergo dominus fundi non est syluestrium animalium dominus, fit vt qui illa occiderit, non fiat restitutionis reus. Atque huic definitioni maximè consonat l.16. Parlit 3. tit. 28 qua sancitur, vt qui a domino fundi non præmonitus quipiam fuerit in fundo alieno venatus, sibi quod cepit acquirat. Quòd certe iniustum esset, si id sub dominio esset domini. Qui autem præmonitus bestiolam ceperit, non sibi, sed domino fundi obueniat, in pœnam scilicet quòd ingressus est alienum fundū. Quare forte ante condemnationem in nihilum tenetur. Si autem extra domini locum feram transfixeris, aut laqueo ceperis, certum est te ad restitutionem non teneri, præsertim si in prædio tuo illam fueris venatus, ac multo minus si feram damnum tibi dantem repereris. Nisi forsan inter oppidanos ac dominum conuentum stato pretio fuerit, quod dominus constituit, vt nullibi venatione noceret, sed suo venandi, quod gentium est, iuri renunciarent. Forte quia dominus & damna bona fide soluit, & tributorum remissionem illis nōnullam facit, vt eidem iuri renuntient. Aues autem in triplici sunt differentia, nam aliæ sunt merè syluestres, & harū aucupium defendere, etiam in fundo proprio iniquitas

Tertia.

Qui feras custodiūt ad dāna data tenentur.

est,

De columbis. est, quādoquidem nullibi, nisi per modum transitus commorantur. Præterquam si preciosissimæ essent, vt accipitres, de quibus pluſculum dubij esset. Sed tamen nec audêrem ad istam restitutionem obligare venantes. Aliæ sunt in alio extremo cicures, ac domesticæ. Quas surripere absque vlla controuersia furtum est, Sed aliæ sunt mediæ, vt columbæ, quæ nec prorsus domesticæ sunt, nec prorsus sylue-stres. Et de his haud dubito, quin standum sit municipalibus legibus, sicuti de aluearibus, nempè quòd si lege præscripta est periodus, vt scilicet intra 101 passus nemo illas capiat, censendum est vsque ad illam lineam esse domesticas. Quare extra illam potest eas quisque captare, modis tamē lege permissis. Nam potest etiam Rex vetare ne certis laqueis, aut plagis irretiantur, tunc autem non emerget restitutionis obligatio, sed pœnæ post condemnationem. Si autem infra spatium lege præscriptum capiantur, fortè non sunt captores a restitutione immunes, quandoquidem vsque ad limitem illum factæ sunt columbæ domesticæ. Tametsi nec summo sunt rigore vrgendi, ac si de ipso columbario illas furarentur. Vbi autem nullæ extant ciuiles leges, si solum naturale ius consulas, apparet nemini reclamantibus illis qui sata circumcirca habentes damna sunt accepturi, licitum esse columbarium extruere. Quin vero si Caietanum in sua Summa auscultes, peccatum est mortale columbas in aliorum perniciem alere. At vero licet quando ingens esset detrimentum id fortè verum habeat, si tamen domini pabulum sufficiens pro columbarum numero in columbario suppeditent, non tantum agnosco criminis. Est enim hoc genus auis non solum in escam, verum ratione stercorationis Reipublicæ vtile, quare non est cur prorsus a ciuili Republica abigantur.

Argumenta igitur in fronte quæstionis obiecta, solutione non indigent, sed attentione eorum quæ dicta sunt. Lex enim illa quadrupli, aut quintupli, iudicialis erat, & ideo furem, quantum ad restitutionem satis erat reddere simplum, sed condemnatus deberet soluere pœnā. Zachæus autem in er alia supererogationis opera hoc ponebat, quod reddebat sua sponte quadruplum, siquid furaretur, non quod ante condemnationem obligatus esset. Ad tertium vero membrum negatur consequentia, iustè enim iudex vindictam condemnat reum ad aliquid ad quod antea non tenebatur.

ARTICVLVS V.

Vtrum debeat aliquis id quod non abstulit restituere.

IN quinto articulo, quia apud Diuum Thomam quartus est, quæritur, vtrum id debeat quispiam restituere, quod non abstulit. Et arguitur a parte affirmatiua. Primum de illo, qui semina effodit ne veniant ad messem, qui videtur grana debere quorum damnum dedit, quæ sibi tamen vsurpauit. Secundo de illo qui mutuatum æs, aut aliter debitum vltra præfixum terminum retinet, qui tenetur tam de lucro cessante, quàm de damno dato, cum tamen id sibi ipse non acceperit. Et tertiò arguitur authoritate Redemptoris. Matth 25. Sciebas, quòd meto vbi non semino, & congrego vbi non sparsi. vbi insinuatur, quòd Deo debemus plus quàm ab illo accepimus, & cum humana iustitia à Diuina deriuetur, id etiam videtur inter homines obseruandum. In contrarium autem est, quod restitutio ibi perficitur vbi æqualitas constituitur inter acceptum, & datum, si ergo quis plus rependere teneretur, quam accepisset, restitutio illa a iustitia exorbitaret.

Quæstionis responsio tribus facillimis conclusionibus constat. Prima est ceu superiorum repetitio. Vnusquisque tenetur damnum quod alteri dedit, ad iustum restituere. Probatur. Damnum quempiam alteri dare idem est, quod quidpiam ab ipso auferre, siue pecunia sit, siue aliud bonū illa æstimabile: nam damnum quempiam accipere, vt ait 5. Ethicor. cap. 4. Aristot. nihil aliud est, quam minus habere, quam habere debuit, qui autem alteri quidpiam abstulit virtute iustitiæ cogitur tātundem, neque plus, neque minus reddere. At verò bifariam contingit, vt quis quid alteri auferat, nēpe aut illud quod ille actu habebat, aut quod habebat in potentia. Est ergo secunda cōclusio. Quicunq; id alteri adimit, quod actu habebat, tenetur ad æqualitatem idem repensare, vt si domum abstulisti teneris 1. concl. Distinctio. 2. concl.

neris de iusto pretio: & si honorem & famam eandem, vt dictum est, secundum facultatē tuam reficere. Res est iam in superioribus liquida. Tertia conclusio: Quicunque alteri in eo damnum dat, quod nondum actu, sed potentia habebat, non tenetur id ad æqualitatem restituere ac si actu illud habuisset, sed ad æqualitatem illius potentiæ, pensata scilicet, quam esset actui proxima, perpensisque personarum, atque negotiorum conditionibus. Vt si sata tuis equis conculcans effodisti semina pensari debet potentia vsque ad messem. Si autem iam albescentes segetes dissipasti, tanto plus debes quanto iam fruges propinquiores erant. Probatur conclusio. Id enim quod nondum actu est, sed in via & virtute non tanti æstimatur, quanti si esset in actu. Quare si secundum illum actus valorem reddendum esset, non simplum, sed præter iustitiam auctum restitueretur, ad quod vtique ratio iustitiæ nō obligat. De duobus prioribus conclusionibus nihil est, quod in dubium vocari possit Porrò autem contra tertium argumentum se statim offert, non vtcunque validum. Enimuero si ille qui rem habet in spe, non vult illam in sola spe vendere, sed expectare pericula omnia vsque ad rem, tunc ille qui contra eius voluntatem rem illam diriperet, non solum teneretur restituere quantum in spe valebat, sed, vt apparet, quantum erat res ipsa valitura. ergo conclusio falsa. Accipe antecedentis exempla. Est miser agricola qui semina sua terræ concredidit, & mauult omnia cœli terræque pericula subire, & euentus expectare, quam iacturam seminis certo precio facere. Et merito quidem. Nam vt habetur Eccles. 11. Qui obseruat uentum, non seminat, & qui considerat nubes, nunquam metet, ergo si isto inuito sata eius tu destruas, certe ratio persuadere videtur quod teneatis in totum. Est, verbi gratia, totum vnum oppidum, aut castrum, quòd si semina omnia effoderentur, aut cū herbescerem, eradicarentur, non posse non graui postea inopia laborare quæ si non destruerētur, locupletissimas meteret messes & volunt oppidani pericula expectare, cur ergo priuandi sunt inuiti illa sua expectatione? Item habet quis tenerrimū pullum equinum, qui de se magnam promittit spem, tunc uero non æstimatur nisi decē valiturus tñ centū, re vera non apparet iustitiæ consonum, vt res tunc sit compensanda solum secundum potentiam, & non secundum actum Respondetur ergo, quòd conclusio sancti Thomæ est intelligenda, primum quando damnum datur casu, & non consulto per iniuriam, renuente domino. Tunc enim deducendæ in primis sunt impensæ, quas facturus erat dominus quandoquidem illæ non sunt ei sublatæ, sed penes ipsum manent Et deinde pericula pensanda, si quæ sunt ad arbitrium prudentium, qui bona fide id iudicent. At vero quando renuente domino damnum per iniuriam datur, multo est auctior æstimatio facienda, & maximè, quando damnum est graue, vt si latissimum vinetum destrueres, aut vastissimum segetum campum, ita vt prouincia, vel ciuitas graue detrimentum pateretur.

Tertia conclu.

Argum contra tertiam conclusionem.

Exponitur conclusio S. Tho.

Per hæc ergo liquet solutio primi argumenti. Circa secundum uero, dubitationem nobis offert doctrina Caietanus. Ait enim D. Thom. quòd qui in mora est soluendi mutuum, aut alia ratione debitum, tenetur non solum quod accepit, refundere, verum & damnum quod creditor ex dilata solutione patitur, & quod illi cessat lucrum. Quod quidem iustitia præcipit post quam alteri inuito totum illud aufertur. Caiet. autem inde infert eadem ratione & a principio posse inter mutuantem & mutuatarium conuenire de lucro cessante. Qđ quidem si intelligit a temporis articulo, quo in mora cœperint esse, bona fortè est illatio. Mutuo, verbi gratia, tibi vsque ad festum S. Ioannis decem, quæ si tunc non solueris quia me inuito deinceps retinebis, & sum ego mercator, cui tuā culpa cessaturū est lucrum, dabis ergo mihi tantum. Si aūt intelligat lucrum cessans statim a tempore mutuationis persoluendū, profecto illatio nulla est. Tota enim ratio quare ab illo qui est in mora, potest negotiator lucrum cessans exigere, non est ea præcisè, quod pecunia negotiatoris in virtute plus valet quam si non esset negotiationi exposita, sed hęc iuncta cum alia caussa, q. præter voluntatem ipsius mercatoris retinetur. Quare dum sua ipse sponte alienatam a se habet pecuniā, perniciosum est concedere, vt possit lucrum cessans exigere. Hoc autem lib. 6. sumus fusius disputaturi. Et ideo de hoc modo satis. Solutio tertij argumenti, expositio

De secūdo arg.

Snīa Caiet. de restitutione lucri cessātis.

Distinctio auctoris.

Cur liceat lucrū cessans exigere.

Ad tertium.

expositio est illius loci euangelici. Sciebas quod meto vbi non semino, & congrego vbi non sparsi Cuius duplex est expositio. Primum enim hoc nos certissimum catholica fides docet, quod radix nostrorum omnium meritorum est gratia Dei, per quam illi sunt accepta, & iō quidquid illi meritorum offerimus ipse in nos prius seminauit. Vnde alibi, seminanti semen suum sese comparauit. Et ideo prior expositio est, quod verbum Christi non intelligitur secundum veritatem, sed secūdum existimationem illius verbi nequam, qui ex odio arbitrabatur Deum petere quod seminauerat, & ideo ait Christus, ex eius ore eum iudicare, quasi nō ex rei veritate Posterior vero solutio est, quod aliquid præter gratiam, quam ipse nobis confert, exigit a nobis scilicet assensum nostrum, vt sinamus nos ab illo moueri, & præterea vsum eiusdem gratiæ, quo per meritorum incrementa ipsa augetur. Porro autem syncerior apparet prior solutio. Nam & ipse nos mouet ad assentiendum, & fruges meritorum nostrorum ipse in nobis seminauit per gratiam. Vnde Pau. Ego plantaui scilicet prædicando, & Appollo rigauit. Deus autem incrementum dedit. Est hic autem ab illo Luthceanorum dogmate cauēdum, quod nos lib. 3 de Nat. & Grat. c. 8 expugnaui mus. Aiunt enim opera nostra non esse nostra merita, sed Deum per nos mereri. Qua quidem falsitate nihil ineptius dici potuit. Meritorum enim non dicitur nisi vnius ad alterum. Quare cum mereri, non sit nisi in Deo, & erga ipsum, non potest ipse mereri. Decipiuntur autem falso intellectu verbi Augu. in Dei gratia & lib. arb. quo ait Deum in nobis coronare dona sua vbi Augu. non dicit quod opera nostra sunt merita Dei, sed quod sunt dona Dei, & simul vtrumque verum est, quod sunt & dona Dei, & merita nostra. Nam quia non sunt merita, nisi quatenus è radice gratiæ Dei pullulant, eius dona dicuntur, & sunt. At quia quatenus ex consensu libero voluntatis nostræ diuinitus motæ sunt, sunt merita nostra. Coronat ergo Deus merita nostra quatenus dona eius sunt, & ideo quodammodo illi damus quod nō accepimus puta auctum, quod in radice accepimus, sed tamen nihil damus quod ipse non seminauit & incrementum dedit.

Paulus.

Dogma Luthe-ranorū.

QVÆSTIO VII.

DE CIRCVNSTANTIIS restitutionis.

S. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 5.

ARTICVLVS I.

Vtrum semper oporteat ei restitutionem fieri a quo res sublata fuit.

QVoniam quæstio præcedēs substantiam nobis restōnis patefecit, decet vt in hac septima circunstantias eiusdem exploremus, nempe cui, quis quomodo, quādo restituere debeat. Est ergo primus articulus, qui apud D Th. est quintus, vtrum sit semper restitutio ei facienda, cui res sublata est. Apparet nanq. id non semper oportere. Primum, quia restitutio non debet illi esse nocua, cui fit, neq. alteri iniuriosa. Si autem ei cuius res est, esset semper restituenda, vsu quandoque veniret, vt in eius perniciem esset vel aliorum, vtputa dum domino petenti suū gladium, vt homicidiū faceret, redderetur, ergo non semper est vero domino restitutio facienda. Secundo. Quæ quisque iniustę prauoque fine dat, indignus fit, qui eadem recipiat, solēt autem homines aliquid simoniace dare, vel ad corrumpēdum iudicem, vel ad hominem enecandum quæ quidē largitiones iniquę sunt, ergo non est illis facienda restitutio. Tertio, Nemo ad id cogitur quod impossibile est, qnq. aūt restitutio non est facto possibilis, si ei fieri dēat a quo res ablata est, nēpe vel quia est vita defunctus, vel peregre profectus, vel prorsus ignotus, ergo tunc non esse necesse restōnem eidē fieri. Quarto iustius homo cogitur ei beneficium respensare, a quo maius accepit, quam ei, a quo recepit minus, ergo ingruente simul parentum inopia dum tempus restituendi alteri occurrit, si vtrumque simul non est possibile, citius rependendum est parēib. beneficiū, quā debitum extraneo restituendū. Quinto. Frustraneum esset, ac perinde vanum id restituere quod rursus in possessionem restituentis esset reuertēdum, dum

autem

autem prælatus quidpiam ecclesiæ debet si eidem ecclesiæ restituatur, in suam ipsius regreditur potestatem, quãdoquidem ipse est bonorũ ecclesię administrator & custos, ergo tunc non decet restitutionem ecclesiæ fieri. Atq; adeo non semper ei det fieri restitutio a quo res ablata est. Contrarium autem nos Paul. admonitos curauit ad Rom. 13. inquiens. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributũ cui vectigal, vectigal, &c.

Paulus.

Quæstio huius articuli præcipua est in materia restitutionis, ad quam pleriq; Doctorum conclusionum multitudine respondent, nempe quòd bona defuncti restituantur hæredi, & quæ ignoto debentur, restituantur pauperibus & horum instar fiat de alijs. At vero licet forsan ad rem non ita multum differat, tamen si loquendi proprietatem obserues, multo syncerius & ad rem proprius vnica conclusione D. Th. respondet, quæ sit vniuersalis hæc. Necessarium vbique & semper est restitutionem eidem fieri a quo res sublata est. Enimuero hæredes personam defuncti gerunt, & ideo quod eis confertur, datur defuncto, & quod restituis pauperibus, vero domino reddis, nam illi per se nullum acquirunt dominium, nisi quia loco veri domini subrogantur. Probatur ergo conclusio. Restitutio, vt supra dictum habemus, est actus commutatiuæ iustitiæ, per quam æqualitas constituitur inter personas quæ inæqualia habent, hæc autem rerum adæquatio legitime constitui nõ potest, nisi eidem ipsi id reddas, quod ei abstulisti, siquidem ille est qui propter tuam ablationem minus habet, ergo vero domino facienda est semper restitutio. Antea tamen quam ad argumentorum solutionem descendamus, explicanda est conclusio. Consulto quippe dictum est restitutionem fieri, debere vero domino. Nam si rem ab eo sustuleris, qui eius non erat verus dominus, vtpote a latrone, non est ei reddenda, sed domino, cui ipse surripuerat, ac perinde rem filiosfamilias ademptam, suo patri, & quam monacho eripuisti, eius prælato. Enimuero vt articulo proximo dicturi sumus duplici ex fonte oritur restitutionis obligatio, nempe & ratione acceptionis, & ratione rei acceptæ. Ob idque in hisce casibus, etsi nihil ab eiusmodi dominis acceperis, nihilominus quia eorum res penes desunt, teneris in eorum potestatem tradere. Est autem operæ pretium, tria in eiusdem restitutionibus obseruare. Primum, vt tibi citra vllam dubietatem constet, rem quam Petro eripuisti, non esse suam, sed Pauli. Nam dum res tibi dubia est, tunc quam melior est conditio possidentis, eidem debes reddere, vt ipse videat cuius est. Quandoquidem in foro iudiciali, nisi tu plane probaueris rem non esse illius, eidem a quo abstulisti, compelleris reddere. Et consulto dixerim, nõ esse illius, puta quia nunquam eius habuit dominium, sed per iniuriam surripuit. Nam si ille, a quo sustulit ratione mutui vel alius legitimi contractus, rem illam debet alteri, non tu potes, priuata auctoritate reddere, sed ei ipsi debes, qui dominium habet. Secundo, vt tenearis dare domino, requiritur quòd id possis absque magno tuo detrimento facere, quoniam si latronem timeas, aut filiumfamilias, a quibus nisi eis reddas, vapulabis, aut graue aliquod damnum accipies, non teneris eum tuo incommodo reddere nisi eis. Tertio, Quando restituis vero domino, teneris tam latronem admonere quã etiam dominum, illum scilicet ne postea præsentia ductus iterato restituat, quod semel restitutum est, hunc autem, ne alia via procuret illud recuperare. Arguitur autẽ contra secundam moderationem, nempe, quod res tunc restituenda est dño, si fieri illud potest sine restituentis detrimẽto. Ille qui rem sustulit a latrone, tenetur restituere vero domino, non solum charitatis iure, verum & iustitiæ rigore, ergo non solum absque detrimento, verum etiam cum illo debet talis restitutio fieri. Probatur primo antecedens. Nam qui rem alienã habet inuito domino, res ipsa accepta, vt modo dicebamus, in caussa est, vt restitutio iustitiæ vinculo fiat. Item verus dominus posset possessorem in foro iudiciali compellere vt sibi conferat, ergo tenebatur de iustitia. Nam ad id ad quod sola charitate tenemur, non possumus in iudicio cogi. Item, quia. vt articulo proximo dicturi sumus, etiam qui furtum a latrone emisset, teneretur illud domino restituere, ergo quomodocumque accipiat. Consequentia autẽ prima inde probatur, quod iustitia etiam cum detrimento restituere obligat, vt supra diximus. Ad hoc respondetur, ꝙ non solum charitas, sed & iustitia obligat ad reddendum vero domino,

Aliorũ sententia.

Conclusio.

Explicatur conclusio.

Tria in restitutione ob seruanda. Primũ.

Secundum.

Tertiũ.

Argumẽtum cõtra secundam moderationem.

Ad argumẽtum.

quo-

quomodocunque ab iniquo possessore acceperis. Negatur tamen consequentia, qua infertur etiam cum detrimento esse restitutionem perficiendam Quando enim teneris ratione acceptionis, nempe, vel quia iniquè à domino eripuisti, vel mutuato, tunc restituere etiam cum aliquo detrimento, vt diximus cogeris, haud tamen cum detrimento vitæ. Quando vero non ratione acceptionis, sed tantum ratione rei acceptæ, tunc nullum cogeris subire periculum, si re vera periculum est alicuius momenti, sed satis est tunc, vt eidem reddas à quo accepisti, admonendo, si potes verum dominum. Quandoque autem egregium officium præstabis amico, si periculo te obijcias, vt rem suam serues. De hoc autem iterum expressius articulo proximo.

Ad primũ principale. Ad primum igitur argumentum respõdet D. Thomas, quod casu quo restitutio grauiter ei nocet, cui fit, vel in nocumentum alterius vergit, non ei tunc fieri debet, eo quod restitutio in vtilitatem eius fit, cui debetur, sed debet in tempus congruum prolatari, vel apud alterum res deponi, qui tutius custodiat. Hæc autem responsio nonnullas parturit dubitandi ratiunculas. Et quo omnibus fundamentum subijciamus, quæritur quo iure depositarius teneatur in tali casu seruare depositum, atque id domino denegare, charitatisne, an iustitiæ, multum enim refert. Nam si iustitia illud seruare cogit, consequens fit, vt si restituat, teneatur ad restitutionem damnorum, quæ ipse intulerit, sin autem solo charitatis vinculo, nulli inde fit restitutioni obnoxius. Responsio huius in distinctione posita est. Aut enim ille qui petit, vult re sua in iniuriam sui, vel aliorum abuti, & tunc de iustitia teneor ei illam negare. Vt si gladium a me insanus petat, vt se, vel alterum occidat, si modo tamen sine meo incommodo possum. Non enim teneor subire periculum, quod mihi ille offert, si non reddo. Sicuti non teneor exponere me periculo ad defendendum vitam proximi. Et quòd qui potest sine periculo, teneatur de iustitia negare, inde patet, tum quod reddendo, causam dat iniuriæ, tum quod si reddat, condẽnabitur in iudicio, licet non ad totum. Missam hic semper faciamus ignorantiam, quæ homines potest excusare. Et eadẽ ratione, immo maiori denegare debeo, quando in

Dubiũ.

Responsio sub distinctionis.

præiudicium reipublicæ id petitur, vt qui amplam pecuniam deberet tyrãno, quam ipse vt exercitũ in internecionem reipublicæ armet, petit, tenetur ei tunc temporis de iustitia denegare. Si vero dominus rem suam petat in aliquem abusum, qui non habet annexam iniuriam, vt si pecuniam quam illi debeo, ad scortandum, vel ad ipsam prodigendum ex me reposcat, tunc de iustitia non teneor non reddere, quando quidem reddendo nullius sim iniuriæ caussa, immo ipse petit suo vtens iure. Teneor tamen ex charitate rei proximi consulere, atque adeo, si possum restitutionem differre in aliud tempus. At vero emergit a contraria parte argumentum. Nemo habet ius peccandi, ergo quomodocunque ille peccat ad peccandum, etiam citra aliorum iniuriam, denegandum illi est de iustitia. Quod si respondeas licitum illi esse dare scorto pro re illicita, & ideo petere vt vtatur iure suo, instruatur argumentum de datione, quæ intrinsecè est peccatum. Vt si petat ad exercendam simoniam quę quidem datio intrinsecè mala est Caiet. hic ingenuè fatetur tunc etiam non licere ei dare. Nam dicit non licere pecuniã depositam domino reddere, vt Cardinalatum emat, & multo minus illi pecuniam in talem vsum mutuare. Sed re vera, quidquid sit de mutuatione, in quo maior contra esse videtur ratio culpæ, quia mutuans cum minus cõpellatur magis videtur esse caussa, depositum tamen tunc reddere, nullam videtur iustitiam afferre. Nam ipse petit quod suum est, non ad irrogandam iniuriam alicui tertio neque sibi, sed solum ad peccandum sicuti si peteret, vt mala caussa daret amicæ. Et ideo alij volunt eludere argumentum propter vitium appellationis. Non.n sequitur, nemo habet ius peccandi, & iste petit pecuniam suam ad peccandum, ergo non petit vt vtatur iure suo, quia petit ad dandum ad quod habet ius, licet nõ ad culpam, quæ rationi adiungitur. At vero profecto illo modo quo non habet ius ad peccandum, neque ius habet ad dandum, si datio ipsa sit peccatum. Secus de meretricia mercede: quia dare, non est peccatum licet fornicatio sit peccatum. Duobus ergo modis congruentius respõdetur. Primo, quidquid sit de illo vsu ad quem suam à me pecuniam petit, tñ petendo vtitur iure suo, quia petit suum. Sed ais, Petit tamen

Secũda pars distinctionis.

Arg. cõtra secũdam partẽ distinctionis.

Responsio Caietani.

Prima solutio.

tamen vt ea vtatur contra ius suum. Respondetur ergo secundo, quod vti quenquam iure suo, bifariam intelligitur. Si.n. ius accipiatur pro lege, nemo habet ius peccādi, quo neminem lex peccare permittit. Si autem ius vniuscuiusque accipiatur pro eo, quod est suum, scilicet quo citra iniuriā vtitur, tunc ille, qui dat pecuniam simoniace, vel ad corrumpendum iudicem, vtitur iure suo, hoc est dat quod suum est, atque adeo nemini iniuriam facit, sed legi, quam quidem ego qui habeo eius depositum, nō teneor vitare.

Solutio secūda.

Ad secundum argumentum respondet D. Tho. sub distinctionem. Bifariam enim contingit aliquem quidpiam illicite dare. Vno modo, quia datio ipsa est contra legem, sicuti simoniaca, & tūc, quia dans meretur dominium perdere, quod alter nihilo magis acquirit, restitutio fieri debet, nō ei, sed pauperibus. Si vero datio ipsa nō sit illicita, sed caussa propter quam datur, vt scorti merces non restitutioni debita. Et quidem secundum membrum adeo liquidū est, vt nullo indigeret examine nisi quidam nuperrimus auctor Cōplutensis hanc Sententiam S. Thom. quę omnium fere est Theologorum, inficias iuissent. Ait quippe meretricem nihil in pretium & mercedē suæ turpitudinis recipere posse, sed tantum donationis via. Itaque si in pretium reciperet, restituere teneretur. At vero salua egregij doctoris existimatione, ratio eius tam debilis est, quam conclusio falsa. Inquit enim duo esse rerum genera, quæ diuersa ratione non sunt pretio æstimabilia, nempe spiritualium, quæ ideo pretio non æstimantur, quod omne excedunt pretium, & operum, quæ delicta sunt, qua propter eorum vtilitatē nullo sunt pretio digna. Porro autem vtrunque membrum falsum est Spiritualia nanque nō illa ratione iniuste venduntur. Nam etsi supranaturalia sint, nihilominus quantum ad humanos vsus attine, emerent illa homines quanto pretio possunt. Vita.n. omne pretium excedit, & tamen homicida condemnatur vt vitā quam abstulit, ad arbitrium prudentum restituat. Præterea, spiritualia quæ habent fructus temporales annexos, possent tunc illa ratione emi, vt sunt sacerdotia. Ratio ergo quare spiritualia venalia non sunt, non est nisi quia gratis sunt diuinitus collata. Et ideo dispensatores illorum cū non in peculiare suum commodum, sed in bonum commune ea receperint, debent quæ gratis acceperunt, gratis dare, vt libro nono latius patebit. Quare scientia quam quis proprie acquirit, vendibilis est. At vero de peccatis, licet ratione culpæ non solum vilia sint nulloque pretio digna, imò abhorrenda & execranda, nihilominus ratione consensus illius, qui suas locat operas, rationeque voluptatis illius qui conducit, quatenus ad humanos vsus accommodantur, possunt mercede & pretio redimi. Quapropter mulier quæ sui corporis copiam facit, mercedem recipere potest pro voluptate quam vir captat, sicut posset, vt prolem illi gigneret. Imò utraque ratione posset etiam masculus à fœmina pretium recipere, quin uero æquius, quia plus præbet. Sicuti Alexander in iure naturæ potuit à duce illa Amazone quæ illum gratia recipiendæ prolis inuisit, quod & prece & pretio, ut fertur, impetrauit. Nam illi fœminarum generi in more erat pretio accersere uiros qui ad illas ingrederentur. At uero quia fœminis maior inest pudor, ob idque rariores sunt quæ illi turpitudini uacent, quam uiri, pretium ipsæ iustius recipiunt. Item si caussa salutis quispiam emissione illa egeret, posset amplexum illum pretio coemere, & non obstante innatum haberet flagitium. Et quod non solum donationis uia, sed & loco pretij id possit recipere, manifeste probatur, quia respublica non solum miseras illas feminas permittit, sed & pretium eis taxat, id quod nomē ipsum meretricis admonet, dicitur enim à merendo. Et qui illis statum pretium non persolueret, cogeretur in foro iudiciali, quod non contingeret, si donatio esset. Idque lege, idem si ob stuprum. ff. de condict. ob turpem causam, adstruit, quippe quę ait meretrice iuste recipere id quod pro iniusto accipit. Meretrix enim inquit turpiter facit, quod sit meretrix, non tamen turpiter accipit, cum sit meretrix. Item arguitur contra huius Doctoris assertum, quo ait, si prostituta quidpiam animo recipiendi pretium accipiat ad restitutionem teneri, si uero aīo recipiendi donationē, minime teneri. Arguitur inquā, quia non tam eius mēs existimari dēt qui ipsa traditio, & re uera consuetissimo usu nemo illis donat, sed pretiū soluit, atq; ipsæ id plane intelligūt, quare semper tenentur ad restōnē. Neq; cōtra

Ad secū dum.

Illicita datio duplex.

Sētentia Ioan. Medinæ

Impugnatur Medina

Quare spiritualia venalia non sunt.

Potest uir à foemina pretium recipere.

Alexan. Amazō

nos quidpiã facit l. syncera. C de donat. inter virum & vxo. vbi miles donare prohibetur quidpiam meretrici. Illic enim non iustum pretium prohibetur, sed larga donatio, idque in fauorem militis. Nam alij donare etiam illis possunt, vt patet l. actiones ff. de donat. Maiori tamen apparentia obijci nobis illud posset Deut. 23. Non offeres mihi turpe lucrum, nempe meretricis. Sed tamen neque hoc quidquam euincit. Ibi enim non condemnatur meretricis pretium, sed propter fœditatem prohibebatur in templo offerri sicuti & pretium canis, quia nõ erat animal vtile. Vel quod verisimilius est, vt ait illic Iosephus in more erat vendere coitum canis ad impraegnandum capram. Ad nullam ergo meretrices restitutionem tenentur. Maius autẽ dubium est, an aliæ quæ non sunt publicitus expositæ, sed maiori cum verecundia copiam sui faciunt, possint pretium recipere? Sunt enim qui hoc propterea negent, quod lex non permittit nisi illas quæ sunt in fornicibus, neque alijs pretium taxat. Porro autem crediderim has multo iustius posse recipere pretium, quippe quæ ob maiorem honestatem pluris sunt æstimandæ. Quod si de alijs etiam sciscieteris, quæ neq; publicitus sunt prostitutæ, neque se tradere consueuerunt, sed sunt puellæ aut maritatæ quæ semel aut bis collabuntur. De his .n. maior est apparentia, quod non possint pretium recipere, sed teneantur ad restitutionem, eo quod non modo non sunt lege permissæ, verum lege agitur contra illas, aut de stupro, aut de adultero, neque in iudicio audirentur, si promissum sibi pretiũ peterent. Nihilominus & illis quoque liceret pretium recipere, tenebiturque in foro conscientiæ, qui illis promisit, soluere, nisi excessus iustæ æstimationis pro ratione personarum immodicus esset. Et ratio est eadem S. Tho. Nam licet flagitia illa sint lege vetita, datio tamen non est prohibita. Et ideo iuri naturali standum est, vtique iure concessio illa corporum æstimabilis est pecunia. Atque ad hoc facit l. supra citata, idem. ff de condi. ob tur. cau. vbi ei qui aliquid ob stuprũ obtulit denegatur repetitio. Sed tamen quantum ad forum iudiciale est differẽtia inter has mulierum species, quod meretrici datur in iudicio actu petendi pretium, ei autem quæ non est publico loco exposita, denegabitur, quia illis solis lege decreta sunt pretia. Vxoris autẽ & virgines non solum a iudicio arcentur ne petant, verumetiam in pœnam sui criminis priuabuntur acquisito pretio, sed tamen ante condemnationem iure naturę illis debetur. Quod autem adduci potest ex l. Lucius Titius. ff. de iure fisc vbi mulier, q̃ marito venenum propinauerat condemnatur vt quę turpiter in adulterio receperat fisco applicentur nihil ad rem facit. Primum, quod ante cõdemnationem iure naturę poterat id recipere, deinde quod condẽnata est, non solum in odium adulterij, sed & homicidij. Vtrũ autem maritata teneatur pretiũ reddere viro, si id saluo pudore suo posset, & filia patri? Respondetur idem esse iudiciũ atque de alijs, quę operis manuũ suarũ acquisierint. Potest .n. clam marito, & filia clam patre, illa in suos vsus vtertere, nisi amplã supplectilem illa via ac quisiuisset, quę idcirco in vsum mariti venire deberet. Haud ergo eiusmodi mulieres ad restitutionẽ tenentur, nisi ab eo receperint, qui non erat sui iuris, vt amplam pecuniam possit illis vsibus expendere. Nã si res est modica, pro qualitate personę, ẽt si à filiofamilias recipiat, retinere põt. Nã pręsumitur pater scire, ratasq; subinde habere eiusmodi expensas. An vero vice versa, qui puellam vitiauit, teneatur in conscientia in totam dotem? Respondetur, q̃ si ipsa consensit, non tenetur de rigore iustitiæ ad aliud, nisi ad id, quod pollicitus est. Nam scienti, & volenti non fit iniuria. Tametsi æquitas honestatis sit, vt si illam ob causa nuptui tradi non potest, aliquid elargiatur. Neque vero si sit sub cura parentum, tenetur illam dotare, secus, si inuitam rapuit. Adiecit tamen præterea hoc verbum S. Tho. quod si mulier superfluum per fraudem, & dolum extorserit, tenetur amasio restituere. Vbi notandũ, q̃ ẽt si superfluum recipiat, dum tamẽ neque fraus adsit, neq; dolus, nulla est necessaria illi restitutio. Fraus autẽ est, si v.g. diceret se esse viro incognita, aut nõ nisi semel, idq; à magnate, qua fraude plus extorquere, restituere profectò teneretur. Sed si falsò dicat se perdite illum deamare, aut facetijs, & illectamentis quidpiam extorserit, fraus illa nõ obligat ad restitutionem, qm̃ probè oẽs norunt illas esse meretricum technas. An verò contra, si quis illis superfluum aliquid polliceretur, teneatur ꝓmissum soluere, rñdetur

Ioseph⁹.
Aliquorum sententia.
Sẽtentia auctoris
Aliud dubium
Solutio.
An maritata teneatur ꝓtium sui corporis viro reddere.
De eo qui puellam uitiauit.
Dubiũ.
Iuramẽtum de

re illicita nō obligat.

detur teneri in conſcientia, quia ius hoc naturale docet, niſi exceſſus ad prodigalitatem pertingeret. Nam tunc malè promiſſum eſſet, in quo reſcindenda eſſet fides, etiam ſi cum iuramento eſſet promiſſum: nam iuramentum de re illicita non obligat. Neque ſimile eſt de illo qui iurauit latroni pecuniam ſe largiturum ad redimēdam vitam, qm̄ illud licitè potuit iurare. Conſultius eſt tamē in eiuſmodi euentibus relaxationē iuramēti procurare. Retrocedendum ergo eſt ad prius reſponſionis mēbrum, qn̄ ſ datio ipſa eſt illicita, cuinam ſit reſtitutio faciēda, vt in ſimonia. Harū ergo quæ illicitæ ſunt, dationum triplex eſt differentia. Vno enim modo datio poteſt eſſe mala ſolum ex parte recipientis, vt ſi cuipiam pecuniam porrigeres, ne peccatum committeret. Et tunc ille qui dat, poteſt repetere, eo ꝙ alter tenebatur id gratis facere. De quo extat l. vt puta, ff. de condict. ob turp. cau Ex qua infert gloſſa, quam Summiſtæ ſequuntur illum qui recipit ad reſtitutionem teneri. Haud tamen conſequentiæ vim intelligo. Imò crediderim tali eſſe diſtinctione vtēdum. Aut inquam vitium a quo illum donario meo cohibere procuro, perniciosum eſt alteri, aut nullam habet annexam iniuriam. Si enim eſt iniurioſum ac pernicioſum, vt puta cum amico munus aliquod offero, ne homicidium, aut furtum faciat, tunc mihi poſtea repetitio dabitur. Atqui hoc tantum exemplum eſt in lege Nihilominus ſi ego non repeto, crediderim ad nullam illum teneri reſtitutionem Nam etſi ille gratis teneretur abſtinere, nihilominus, quia in gratiam mei abſtinet, alioqui mala illa facturus poteſt iure naturæ pro ſua illa voluntate pretium ex me recipere. Quare lex tranſlationem dominij non prohibet, ſed repetitionem concedit, vt in ludo diximus, idque in odium illius criminis, ne homines iniurias, quas in alios meditantur, pretio vnderēt. Quando vero vitium non eſt contra iuſtitiam, at ſi ego amico quidpiam darem ne ſcortaretur, profectò non ſolum ille recipere poteſt, neque ad reſtitutionem tenetur, verumetiā, vt credo, neq; daretur mihi repetitio, qm̄ lex illa pœnalis reſtringēda eſt a ſuū ipſius exemplum, quod non profert, niſi in vitijs habentibus iniuriā annexam.

Triplices dationes illicitæ.

Primus modus.

Diſtinctio notanda.

Secūdus modus.

Secundus ergo modus dationis iniuſtæ ſumitur ex parte vtriuſq;.ſ. tam dantis, quam recipientis, nō quidem quia actio pro qua munus offertur, non ſit natura ſua pretio æſtimabilis, ſed quia habet annexam iniuriam contra iuſtitiam. Vt ſi litigatur, aut iudici, aut ſcribæ, aut teſti corrumpendo munera offerret, aut aſſaſſino, vt hominem interficeret. Tunc enim vterque delinquit, & ideo tam qui dedit, quam qui recepit, eodem pretio iure mulctatur, ac proinde largitio illa fiſco iure addicitur, vt patet l. Mulcta. C. de mod. nul. Non quod actiones illæ, puta hominem occidere, aut ſententiam in tuum fauorem proferre, non ſint natura ſua pretio æſtimabiles, ſed quia actiones iniurioſæ ſunt, indignus iure fit ille, qui accipit vt dominium acquirat. Qua perinde ratione intelligenda eſt lex illa, ff. de verborum obligationibus Generaliter nouimus turpes ſtipulationes nullius eſſe momenti, intelligitur inquam quando vtrinque iniuſta eſt (vt lex ſtatim proxima declarat) veluti ſi quis homicidium, vel ſacrilegium ſe facturum promittat, quia homicidium, & ſacrilegium ſunt delicta contra iuſtitiam. De quibus etiam reſtitutionibus habetur iure Canonico 14. quæſtio. 5. can. Non ſanè. qui eſt Auguſtini. Interrogas autē cum leges iſtæ, pœnales ſint vtrum qui recepit, teneatur ante ſententiam reſtituere? Videtur enim ex his, quæ diximus lib. 1. non teneri. Reſpondetur nihilominus, teneri Et ratio eſt, quia lex fecit eum inhabilem ad recipiendum in odium delicti, quod eſt contra iuſtitiam, & ideo nullum acquiſiuit dominium. Haud tamen tunc tenetur reſtituere fiſco: nam etſi ille inhabilis fieri potuit ad recipiendum quod non erat ſuum, alter tamen qui dedit, non potuit re ſua, niſi per iudicis ſententiam expoliari, ob idque antequam condemnatio fiat, reſtitutio debet fieri domino qui dederat Nihilominus facta etiā reſtitutione, vbi fiſcus receperit, recuperabit. Quādo vero delictū non eſt iniurioſum, optimè transfertur dominium, quia, vt ſupra diximus, datio non eſt illicita. Vnde, vt ſupra citatum eſt l. Idem, de condi. ob tur. cau. danti ob ſtuprum pecuniam non conceditur repetitio. Sed nunquid licebit munera iudici, aut alteri iuſtitiæ miniſtro ad redimendam vexationem largiri. Apparet. n. id licere, eo ꝙ cuique fas eſt ſuum protegere ius. Reſpondetur autem nemini id licere, quoniam

Turpes ſtipulationes nullius eſſe momēti, exponitur

Dubiū.

Dubiū.

iuste, quod iustum est, exequeris, & quoniam lex huiusmodi largitiones vetuit, subinde cohibuit illa via redimere vexationem. Illo enim palliamento multæ fierent corruptiones. Nam cum quisque in propria causa iniquus sit iudex cuique apparet ius habere certum, atque adeo suam vexationem redimere, quæ quidem in litibus maxima pernicies est, nempe dum vterque ligantium vt vexationem redimat, vexando præuenit alterum, datque illi caussam, vt & ipse suam redimat. Idque vtinam non vsque ad principum palliandas discordias procederet. Tertio modo dationem contingit esse illicitam, etiam ex parte vtriusque tam dantis quam recipientis tamen ratio non est ei similis quæ in proximo membro signabatur, videlicet, quod actio, quæ emitur est iniuriosa, sed quia non est pretio æstimabilis, qualis est datio simoniaca. Quod enim mihi detur pretio sacerdotium si sũ dignus, non est alterius iniuria veruntamen quia res illa quæ emitur, non est pretio æstimabilis, propterea quod Antistites gratis acceperunt vt gratis dispenset, fit vt qui pretium pro re spirituali recipit, nullum adipiscatur dominium, ob idque statim tenetur ante sententiam id relinquere. At vero vtrum tunc teneatur restituere pauperibus, an ei qui dederat, dubium est. Nam à priori parte facit quod iura in pias causas iubent fieri restitutionẽ, vt can. qui habetis xiiij. q. v. & can De hoc de simo. cautum est. Et in foro exteriori eodem modo fieret condemnatio, eo quod qui dedit meretur dominio priuari, immo iustius quam qui dedit ad labefactandum iudicem. Sed ab altera parte est argumentum, quod nemo expoliandus est re sua, nisi per iudicis sententiam. De hac ergo re, loco proprio, lib. ix. differendum est. Interim tamen stando in iure naturali, dicendum quod ante condemnationem facienda est restitutio ei, qui dedit. Caueat sibi tamen restituens, ne postea cum in notitiam venerit ecclesiæ, denuo condemnetur.

Tertius modus dationis illicitæ.

Dubiũ.

Ad tertiũ arg.

So'utio tertij argumenti trimembris est. Aut enim creditor, cui restitutio debetur defunctus est aut absens, aut prorsus ignotus. Et quidem loco defuncti hæredes subrogantur, qui in triplici sunt differentia. Aut enim sunt necessarij vt puta quos testator nisi legitima rarissimaque de causa, exhæredare non potest. Quales sunt parentum filij, ac filiorum parentes alij vero succedunt ab intestato, vt fratres & consanguinei. Sed alij ex testamento, vt alieni. Et Quomodocunque quis si alterius hæres eidem est facienda restitutio. Quinimo, vt dicebamus, vt hærede fit ipsi defuncto. Pulsare autem cuipiam conscientiam potest, an qui inuestigatis hæredibus nulloque inuento, restitutionem in pios vsus confert, postea reperto hærede, qui inuentus non fuerat, eidem nihilominus debeatur restitutio. Apparet enim id ratio poscere, quoniam ille non debet inscius & inuitus priuari iure suo. Ad hoc respondetur, quod quando restitutio alicuius est ponderis, hæresque non inuenitur coram publica Potestate, debet fieri diligentia, & penes ipsam deponendum est debitum. Si autem eius authoritate vel in pauperes vel in pios vsus dispendatur, tunc restitutor tutus manet, tam in conscientia quam in foro iudiciali. In rebus autem leuioris momenti non est tam anxia indagatio necessaria. Quando vero creditor absens est, tunc quo commodius fieri posset transmittenda illi est restitutio. Quid autem si transmissio sine magno sumptu fieri non potest? Scotus quidem & Richar. in 4. distin. 15. aiunt quod quando ingentibus opus est sumptibus, non tenetur debitos illos facere, sed potest tunc in pauperes quantum debet erogare. At vero San. Thom. de sumptibus nihil meminit, sed consulto id conticuit, quia simplicem constituere regulam non poterat. Est ergo discretione opus nempe perpendendum, vtrum id quod debes, per iniuriam retinueris, an vero per contractum licitum puta aut venditione, aut mutuato, &c. Si enim per contractum licitum in tuum ius res illa venit, & ante solutionis tempus ille recessit, nullas teneris facere expensas ad restituendum, quia non plus debes, quam accepetis. At si sine illis transmittere nequis, vel custodire debes vel apud iudicem deponere Nam in pios vsus non licet dispendere, nisi longo expectetur tempore. Si autem per iniuriam id illi debes, puta si furatus es aut si quamuis iuste accepisses, tamen ante solutionem peregre profectus in mala es fide, absq. dubio teneris sumptibus tuis restitutionem illi mittere, quandoquidem cum stringeris indemnem seruare quia abs-

Hæredes triplices sunt

Dubiũ.

De restitutione creditori absenti faciendo Scotus & Richardus

Sñia auctoris.

absque sua culpa suo caret iure. De illo vero, qui prorsus ignotus est, grauius est vsitatiusque dubium. Hic enim articulus ad istos coemptores, & negotiatores, ac falsamentarios spectat qui minutatim quoslibet defraudant, atque expilant, ac subinde ad illos, qui vrbem aliquam iniusto bello in prædam dederunt. Prætereà, ad illos, qui inuenerunt thesauros, de quibus sub titulo. De furto, dicturi sumus. Huiusmodi namque debitoribus ignoti sunt sui creditores. Primum ergo omnium admonendi isti sunt quisnam dicatur ignotus. Haud enim quicunque censendus est debitori ignotus, qui in sua non est notitia, neque memoria, sed ille prorsus qui facta pro ratione debiti soletti diligentia, inueniri non potuit. Quapropter antequam hæc fiat indago, non licet in pios vsus restituenda dispensare, neque compositionem facere auctoritate Cruciatæ Bullæ. Illa enim præcisè dicuntur debita incerta, quorum domini post vigilantem indaginem, quæ bona fide fuerit facta, inueniri non possunt. Quin vero qui per iniustam acceptionem æs alienum contraxerunt, suis proprijs sumptibus tenentur eandem facere inuestigationem. Quocirca vbi sub dubio compertum fuerit, isti aut illi certo deberi, nempe cum duo ad tuam tabernam accesserint, & certus sis alterutrum defraudasse, licet scire nequeas vtrum eorum, teneris nihilominus inter illos aut suos hæredes debitum æs dispertiri, quoniam tunc creditor non est omnino ignotus. Qua vtique ratione sunt qui censeat eum qui certus est cuius ciuitatis fuerit ille cui restitutionem debet, si ille neque hæredes haberi possunt, restitutionem debere pauperibus eiusdem loci.

Dubiũ quando creditor ignotus est.

Bulla cruciata

At vero nulla apparet huius necessaria ratio, sed forsan distinguere est operæpretium. Dum enim exercitus ciuitatem communi nomine fuerit deprędatus, tunc, forte si ignoti sunt domini, facienda est urbi restitutio, vt respublica ipsa eam distribuat. Quando vero non illo modo per iniuriam toti reipublicæ illatam contractum est debitum, sed per iniuriam singularium ciuium, non est necessarium in eodem oppido fieri. Est ergo conclusio doctorum omnium quod ignoto domino, facienda est pauperibus restitutio, vel potius ipsi in pauperib. ut supra dicebamus

Distinctio.

Veruntamen quo modus hic restituendi de sua radice innotescat, quæritur quo iure pauperibus elargienda sint quæ incertis dominis debentur. Vtrum sit naturale, diuinumve, an humanum? Quis iniquam illos fecit huiusmodi creditorum hæredes? Et arguitur sic Obligatio restituendi iure naturæ vniuersos obligat mortales, siue Christiani sint, siue sola lege naturæ viuentes, natura autem non docet, ignoto domino pauperibus id deberi immo videtur tunc res transire in ius possidentis. Habetur enim Instit. de rer. diuisio. quod res cuius non est dominus, occupanti conceditur, quando autem dominus non comparet, perinde habet ac si non esset. Præterea quod restitutio fiat pauperibus, sola lege canonica introductum est, vt patet cap. Cum tu de vsu. & can. Non sane & Qui habetis, 14. quæst. 5. Pontifices autem non potuerunt inuitis dominis præter ius naturę debita incerta in vsum pauperum addicere. Nam ante illa sancita decreta, non appare eiusmodi restituendi modus fuisse necessarius. Ad hoc primum omnium respondetur, eiusmodi incerta debita si ius tantum consulas naturale, in vsus communes reipublicæ cedere. Nam cum res vniuersæ, vt lib. pręcedenti dictum est traditę in communi sint humano dominio, quarum diuisio iure gentium facta est, sicut dum expectatus legitimo tempore dominus non comparet, iterato veniant in vsum publicum. At vero quoniam Christi vicarius totæ reipublicæ Christianæ curam pauperum gerit, & merito potuit hæc bona quasi communia reipublicæ pauperibus applicare, qui eiusdem reipublicæ sunt egena membra. Idque Alexand sub anno Domini 1170. faciendum Salernitano Archiepiscopo iussit, vt patet dicto capitulo Cum tu. de vsur. Non tamen quod ipse fuerit primus rei huius auctor, sed exemplo adductus est antiquissimorum sanctorum, Augustini scilicet, vt cano. citatis, 14. quæstio quinta, constat, atque aliorum. Quin vero & naturali iure edoctus & Euangelio. Nam quod cuique superest, erogandum est in pauperes, eiusmodi autem bona redundare censentur in republica.

Dubiũ.

Responsio.

Ex quo sequitur primo dominium harum rerum non transire in pauperes, ac si

creditorum hæredes essent, sed dum ipsis datur quasi creditoribus ipsis soluitur. Et tunc per dationem ipsam acquirunt verũ dominium, quasi Papa tunc dominiorum nomine illis tribuat. Subsequitur deinde secũdo quod dum respublica in alios pios illis debitis eguerit, cessat tunc ius erogandi pauperibus. Et potest respublica illa in tales vsus consumere. Nam ius positiuum non potuit naturali derogare. Ob idque princeps tunc secularis forte potest incerta ipsa debita exigere & compositionem facere, puta pro certa quota reliquum remittere. vt facit Papa, vt illico dicemus. Quod

Dubiũ D. Tho.

si scisciteris an quisque priuatim possit illa quæ debet, vt libuerit, in pauperes diffundere. D. Th. nihil hic de hac re fassus est tamen in 4. dist. 15. q. 1. art. 5. ait debere fieri restitutione secundum arbitrium episcopi vel illorum ad quos pertinet cura ciuitatis. Vbi insinuare videtur rempublicam ipsam talem habere facultatem.

Scotus.

Scotus vero eadem distin. quæst. 2. negat id esse necessarium, immo ait per se quemque id exequi posse, quem Richar. ibidem sequitur, arti. 5. q. 4.

Richar. Sẽtentia auctoris

Crediderim tamen, vbi modica est restitutionis quantitas, per se quemlibet restituere id posse. Cum vero res est cumulatioris pretij, consilium est vt arbitrio prudentis confessari fiat, immo posset tam ingens esse, vt consulendus etiam esset episcopus, vt eius prudentia commodius restitutio fiat. Haud tamen id ceu de necessitate salutis asseruerim. Neque S. Thom. diuersum docuit, maxime cum in Summa de hac resiluerit.

Dubiũ.

Vtilior autem erit responsio, vtrum ipse qui æs habet ignoti domini posset sibi partem capere dummodo sit pauper, vel suis consanguineis & familiaribus elargiri.

Caieta.

Caietan. quidem id absolute affirmat, ego vero absque temperamento non auderem. Si enim hanc facias vnicuilibet licentiam, illico sibi suisque effinget paupertatem pro ratione sui status vt aiunt. Igitur vbi necessitas non fuerit patentissima & clarissima, nemo tuto potest sibi vsurpare quod restituere debet, licet possit restitutionem differre. At si cogitat sibi capere, id debet facere auctoritate episcopi, aut sui parœciani curati, aut confessarij, si prudens est & sapiens. Idque, tunc fieri licebit quando grauiores aliæ miseriæ pauperum non se oculis obijciãt. Quando vero auctoritate prælati aliqua sibi eleemosyna ex ijs quæ debebat applicatur, vere fit eius dominus, neque veniens in pinguiorem fortunam tenetur id amplius restituere. Per contraris autem de compositionibus istis quas nũperrime nominauimus, sunt ne licitæ, vt Cruciatæ forma habet, nempe vt qui in certa debita contraxerit, certam soluens portionem liber fiat à reliquo debito. In huius responsione interrogationis illud semper optima fide cauendum est, ne quispiam seipsum seducat, arbitratus quidpiam censeri incertum antequam diligens peragatur indagatio ad comperiendum debitorem. Hoc autem supposito nulla esse videtur ambigendi ratio, quin si legitima adsit caussa, possit Summus Pontifex eiusmodi compositiones facere, quando quidem iure naturæ, vt dictum est illa bona sunt reipublicæ, quæ tunc in tales vsus illis indiget. Quin vero vt proxime insinuabam, quando Reipublicæ necessitas esset apertissima, rex quoque forte posset id facere. Tametsi, qui a Summus Pontifex iustior est eleemosynarum iudex, neque caussa, ita semper est euidens, ille adeundus est, cuius auctoritate id fiat. Quod si quis arguat, ignotos creditores fortam non consentire id negatur, immo consentire videntur, quia illa habent pro amissis, & liberius quisque ac gratantius contribuent centum quæ pro perditis omnino ducit, quam quatuor quæ habet in crumena. Et quamuis non consentirent, respublica id potest facere. Sed rursus arguis, quamuis illa Papa colligere possit, qua tamen habet facultatem remittendi partem? Respondetur quod iãquam legitimus iam tunc bonorum administrator propter ingruentem instantemque publicam necessitatem, vt facilius expeditiusque fiat collectio, potest partem cõdonare vt reliquum soluatur. Hactenus de iure. De facto nanque & executionis modo nihil loquimur. Aequitas enim iuris huius hæc est vt per eiusmodi compositiones tanta cõficeretur pecunia publica quę vel alia tributa vel bonam eorum partem posset excusare, idque sic fieret, vt non offerretur iniquis suæ iniquitatis ansa, & tamen ex centum & quinquaginta argẽteis quæ reipublicæ pauperibusque debentur, tantum colligere duo, ac remittere reliqua plus detrimenti offert pauperibus, quorum Papa est pater, rexque patronus quã

eleemo-

emolumenti in bonum pulicum conferrat. Præterea præsentissimum creatur periculum istis coemptoribus & raptoribus vt huius fiducia nihil faciant quoscunq. passim defraudare Atque idem periculum fit inde præsentius quod certi sunt tertio quo quo anno eiusmodi indulgentias prouenturas. At vero bellorum frequentias quæ non tantum ab infidelibus nobis in dies ingruunt, huius inter alia nobis sunt caussa, mali, vt in conquirendis, vndique subsidijs modum non permittat. Quocirca neq. nos in quem quam obloquimur, quia neq. nostra est auctoritas tanta neq. audacia. Sed tamen postquam ius probamus, admonere subinde cogimur fraudatores istos publicos, coemptores in quam ac negotiatores ne fiducia istiusmodi immodicæ remissionis freti contrahere fraudibus pergant æs alienum, quod si fecerint, restituere non tardent. Nam qui propositum non habet restituendi quousq. veniat indulgentia, in peccato mortali se sciat persistere, quoniã habita restituendi opportunitate, per nullum tempus licet alienum retinere.

Adquartũ argu. Ad quartum argumentum respondetur, vnumquemque de his quæ sibi propria sunt arctius stringi parentibus succurrere quam alijs, ea vero quæ aliorum sunt, potius illis sunt rependenda quam impendenda parentibus, nisi forsan, vt ait S. Th. in casu necessitatis extremæ, in quo posset & deberet quisque etiam auferre aliena, vt patri subueniret. Contra hoc autem postremum verbum de tempore extremæ necessitatis dubia existunt nonnulla. Atqui vt inde exordiamur, vbi patentior est d bitandi ratio, quæritur vtrum debitore & creditore extrema necessitate coactis teneatur debitor creditori præ seipso succurrere, an potius sibi ipsi illo neglecto? Et quidem Scotus 4. dist. 15. q. 2. hac vtitur distinctione Si creditor in necessitatem prius incidit, tenetur tunc debitor illi soluere, si vero prius debitor, tenetur sibi prouidere. At qui ambo hæc membra adeo sunt certa, vt de neutro possit vllus dubitare. Nam etiam si nihil extrema patienti deberes, cogeris illi succurrere, & quando tu eadem necessitate strangularis, quamuis nihil tibi alius deberet, teneretur tibi. Quando autem simul eadem necessitas ambos occupat, tũc ait Scotus debitorem, vita propria posthabita debere creditori quod suum est, reddere, quare homicida, inquit, esset, si sibi tũc vsurparet. Neque desunt alij quorum est Richar. qui in eius sententiam subscribant. Et ratio eius est hæc, quod cum ambo necessitate pares sint, hoc iure creditor debitorem superat, quod res illa necessaria, nẽpe cibus aut pecunia quam debitor retinet, ipsius est, scilicet creditoris. Et potuisset suam præterea opinionem inde suffulcire, quod in tali necessitate neuter posset ab altero, quod ei necessarium erat, eripere. Ex quo fieri videtur consequens, vt neque debitor tunc retinere id posset, quod alterius est. Idem enim esse videt ac si ab ipso id eriperet. Nihilominus contraria sententia non solum multo est probabilior, verum proculdubio complectenda. In primis S. Thom licet non id expresse asserat, insinuare tamen illam videtur, quandoquidem absque vlla exceptione ait, quod casu extremæ necessitatis citius debitor deberet præsidio esse parentibus, & a fortiori, sibi Quare Caiet. eandem amplexus est sententiam. Ratio autem est hæc, ab illa Scoti diuersa; Ambo sunt necessitate pares, & possidentis condõ quæ melior semper est, plus debitori fauet, quam fauebat creditori rem sibi esse debitam, ergo sibi potius debitor consulere debet, saltem potest, quam creditori. Enimuero tam intime innatum est homini generalissimum illud rerum omnium desiderium, ac subinde ius seruandi sese, vt nulli quidquam tunc plus debeat, quam sibi ipsi. Quocirca siue per contractum licitum id ab altero acceperit, siue per furtum aut rapinam, siue in mora sit soluendi, siue secus, in summa quomodocunque illuc alteri debeat, ius sibi retinendi natura ipsa concedit. In tali enim casu vniuersa e cant alia debita. Quare etiam si iureiurando te adstrinxisses soluere illa die, iure naturæ intelligebatur facta exceptio extremæ necessitatis. Et confirmat sententia hac ratione, ni fallor, manifesta. Iure naturæ vt dictum est, omnia sunt communia, sed iure gentium, rerum dominia diuisa sunt, ius autem gentium nequit extremæ necessitati præiudicium facere, atq. adeo illa præsente, quantum ad vsum, omnis cessat vis peculiarium dominiorum, ac subinde debitorum. Quocirca etsi dominus prius in necessitatem illam extremam impegisset, qua ratione sub reatu homicidij teneret illi, quod debebam soluere. Si tamen

Dubiũ.

Scotus.

Snĩa auctoris.

S. Tho.

Caieta.

men non solui, & postea ego in eandem in cidi necessitatem, iam nunc nō teneor. Respondetur ergo, ad argum. quod faciebamus, diuersam esse rationem, tunc rem possideas quando extreme pateris, an alter qui simile patitur. Si enim ille possidet, tu non posses ille surripere, eo quod tunc surripere esset occidere, quia esset vera actio, qui vitam alteri directe adimis, ac si hominem strangulares. Quando vero tu possides, id est, penes te rem quomodocūq. habeas, nō agis, sed tantū cessas succurrere, cū possis. At vero non succurrere, cum possis, non est directe occidere, neq vero per accidēs, nisi quādo teneris succurrere, & in tali casu nō teneris. Sic enim intelligendū est Ambrosinum verbū, Quem pascere potuisti, si nō pauisti, occidisti. Intelligitur enim quando nō te aliud ius excusabat. An vero parente tuo ac tuo pariter creditore in eandem extremam necessitatē coniectis tenearis potius patri quam creditori? arbitror problema esse in vtranq. partem probabile. Etqui dixerit, creditori bona quidē ratione tuebitur. Nam solū illud ius, quod vnusquisque habet seipsum seruandi, videtur in tali casu vsum alienæ rei debitori vendicare. Qui vero crediderit parenti potius, & ipse quoque pietatis officium prætexere sibi poterit. Nā fere idem est patris ac tuam ipsius vitam seruare. Sed tunc idem crediderim & vxore & filio. Nam ad fratres minime liceret idem protendere ius. Vtrū vero qui extrema suppressus egestate, rem insumit, quem alteri vel antea debebat, vel tūc arripit, de bito absoluatur, an vero post ditior soluere nihilominus obligetur, decidere superest nam quod prorsus absoluatur, argum. est, quod si tunc ab altero eriperet, non teneretur. Ad hoc scite Scotus loco citato per hāc distinctionem respōdit. Si ille virtute alicuius contractus rem illam ante extremam necessitatem debebat, non fit à restitutione immunis, sed si tunc accipiat, non fit restitutioni obnoxius. Et ratio est in promptu, quia cū in extrema necessitate omnia sint communia, tunc qui capit nullum contrahit debitum. Nihilominus si debitum erat contractum, non est cur dissoluatur præcedens vinculum, manebit ergo. At vero Adrian. in materia de restitutio, huiusmodi distinctionem non admittit, sed absolute tenet, illum qui extremæ subditus necessitati, aliena capit, pinguiori arridente fortuna ad restitutionem teneri. Cui & sui assectæ non desunt. Quin vero eius opinionem corroborant. Et pondus suorum argumentorum huc propendet, quod in extrema necessitate non omnia sunt communia, quantum ad dominium. Nam alias qui tunc indigenti non succurreret, ad restitutionem postea teneretur, quod re vera non est credendum, eo quod succurrendi præceptum non est iustitiæ, sed charitatis. Sunt ergo non aliter communia, quam ad vsum, quod fieri videtur vt transacto vsu, tenearis ad restitutionem rei. Secundo arguitur. Extreme indigenti abunde subuenitur per rem mutuatam, nemo ergo tenetur simpliciter dare, atq. adeo qui rem consumit, subiectus manet restitutioni. Et tertio. Extreme indigenti non tenetur medicus suas gratis impendere operas, neque pharmaco polæ sua donare pharmaca. Satis enim est si solutionem expectent. Accedit & tex can. si quis de furt. Vbi habetur, quod qui propter necessitatem famis aut nuditatis aliena occupauerit, si postea ablatum reddiderit, non cogatur ieiunare. Vnde à contrario sensu colligitur, quod si non reddiderit, ieiunare cogatur. His nihilominus nihil obstantibus persistendum est in priori sententia, dumtamen recte explicetur. In primis, quando res est parui momenti, omnes fatentur nullam restare restituendi obligationem, sed si res qua extreme ille indiget, maioris est existimationis, considerandum est sitne ille simpliciter indigens, nempe qui nullibi habeat vnde soluere possit, an vero licet id hic non habeat forsan habet alibi vel ei debetur hic enim non est censendus simpliciter indigens & ideo satis est si quis ei credito mutuet vnde suę necessitati occurrat. Sola enim absoluta necessitas ius in tali casu accipiendi alienum facit. Si autem sit simpliciter indigens circa controuersiam esse debet, quod ille nulla manet obnoxius restitutioni, si rem qua indigebat in sumpsit. Enimuero licet ita sit, quod tunc solum sint omnia communia, quantum ad vsum tantum, quia in his quæ vsu consumuntur, ad vsum lege naturę sequitur dominium, vt puta si sit cibus, aut potus, aut pecunia, qui accipit, fit dominus. Et in hoc, si nos fallimur, contraria opinio suos decipit esse enim communia omnia quo ad vsum, est quod tunc possit indigens res alienas

Ad arg.

Ambr.

Dubiū.

Problema.

Dubiū.

Scotus.

Adria.

Explicatur opinio. Scoti.

alienas insumere, ac si suæ essent. Atque adeo non tenetur creditor recipere, sed alter tenetur gratis dare. Si vero res esset, quæ non vsu consumitur, tunc cessante necessitate teneretur illam reddere, vt si quis equo alieno vteretur vt periculum mortis effigere, aut si indigeret lecto tempore infirmitatis. Per hoc respondetur ad argum. de medico, deque pharmacopola. Porro namque si alter extreme indigeret sua opera vel sua medicina teneretur sub peccato mortali, licet cessãte necessitate teneretur nihilominus eodẽ legamine contribuere, si res esset adeo pretiosa. Tametsi in his medicinis subtrahendis non adeo sequens contingit culpa sicut in cibo, ac in alijs rebus, quia non ita esse solent necessariæ, neque misericordiæ vinculum obligat, vt morti pauperis admodum pretiosa medicina occurratur, tantave medici solertia. Quod autẽ ex c. si quis. de furt adductum est, nihil sane ad rem pertinet, planum quippe est illic mentionem non fieri necessitatis extremæ, vt bene ait glos. sed leuioris. Ait siquidem tex. Si quis propter necessitatem occupauerit, &c. pœniteat hebdomadas tres, & liquidum est quod cum in extrema necessitate alienum occupare, nulla sit culpa, nulla imponeretur pœnitentia.

De medico, & pharmacopola.

SOLVTIO quinti argumenti in lõga nos hinc transmitteret disputationem de restitutione bonorum clericorum, quæ non rite expenduntur, sed in malos vsus dissipantur, nisi latissimus esset de hac nobis habendus sermo, lib. 9. & 10. à quo ideo impræsentiarum supersedẽdum est. Quod autem ad rem præsentem attinet trifariã prælatus res ecclesiæ vsurpat. Vno quidem modo, si res illa non sibi deputata est, sed alteri puta capitulo. Et tũc qui res illas ab illo præfecto receperit, siue dono siue prætio, tenetur eas ratione rei acceptæ restituere vero domino. Si vero res ecclesiæ, quæ sub sua sunt administratione, vt si exẽplum ponamus fabrica, vel in alijs, alienauerit in consanguineos vel in alios, illis tenentur restituere, non episcopo, ne illas iterum dissipet, sed Ecclesiæ, vt in deposito sint vsque ad futurum possessorem.

De quinto arg.

Trifariã post p̃latus res ecclesiæ occupare.

Sed si penes illas se retinet & veluti proprias possidet, satis est vt animum illum deponat.

ARTICVLVS II.

Vtrum ille qui accipit, tenetur semper restituere.

POst circunstantiam cui sequitur quis de qua sunt duæ quæstiunculæ. Prior huius secundi articuli est, vtrum vniuersim qui accepit, quisquis ille fuerit, teneatur restituere? Et arguitur a parte negatiua. Restitutio (quod identidem repetimus) est æqualitatis constitutio, quæ scilicet ab eo subtrahitur qui plus habet, & ei apponitur qui habet minus. Vsu autem sæpenumero venit ut qui rem sustulit, citra suam culpam sit illa priuatus, vt si quis ab eo eandem surripiat, ergo tunc non tenebitur eandem restituere. Secundo. Nullus tenetur suum prodere crimen, secundum illud Chrysostomum. Non tibi dico vt te prodas, contingit autem quandoque vt debitor citra suam infamiam restitutionem facere nequeat, ergo tunc iugo restitutionis liberatur. Tertio, Vna res vna simplici restitutione contenta est, contingit autem nonnunquam, vt quam multi furati sunt, vnus in integrum restituat, ergo alij tunc ad nullam amplius restitutionem tenentur atque adeo non omnis qui rem sustulit. ad restitutionem obligatur. In contrarium autem est quod ille qui peccat, satisfacere pro culpa tenetur, culpa autem vt ait Augustinus, non dimittitur nisi restituatur ablatum, ergo eidem incumbit restitutionem facere.

Quæstio hæc in materia restitutionis egregium obtinet locum. Ad quam ideo distinctione premissa quatuor conclusionibus respondetur. In eo namque qui rem occupat alienam, duo est considerare, scilicet & actionem quæ eam accepit, & rem ipsam. Est ergo prima conclusio. Quicunque penes se rem habet alienam, ratione rei ipsius, quæ accepta est: tenetur eandem vero domino restituere. Probatur. Quicunque enim habet vltra id quod suum est debet illi reddere cuius est, hoc enim ratio iustitiæ commutatiuæ exigit, quippe cuius officium est æqualitatem inter eum constituere, qui minus habet.

Distinctio.

Prima conclus.

habet, & eum qui plus. At vero acceptio ipsa triplex esse consueuit. Quandoq. namque est iniuriosa nempe quæ inuito domino, fit qualis est furtum & rapina. de quo membro statuitur secunda conclusio. Quicunque rem per iniuriam accepit, tenetur eandem ratione acceptionis restituere, etiam si illam iam apud se non habeat, sed forte sibi furto sublata sit. Probatur. Quicunque alteri iniuriam intulit, tenetur eandem resarcire, etiam si nulla sibi fuerit inde lucri accessio facta, eo scilicet quòd alteri vel famam vel honorem abstulit, ergo eadem ratione qui rem iniuste eripuit, quando quidem in te illa damnum dedit, restituere iure cogitur. Secundo modo. Actio illa citra donatione accipiendi iusta esse potuit, atque in vsum & commodum ipsius qui accepit, vt cum quis rem suscepit mutuatam, vel credito emptã. de quo subijcitur conclusio tertia superiori similis. Quicunque hoc modo rem accepit, tenetur eam vel pretium restituere, non solum ratione rei acceptæ si apud se perseueret, verum & ratione acceptionis, etiam si illam qualitercunque amiserit. Conclusio est clara, nam qui alienam rem iuste citra donationem in vsum suum accepit, nõ solum propter beneficium acceptum, sed de iustitia obligatur illum indemnem seruare. Tertio modo. Acceptio etiam iusta esse potest ex voluntate domini, quæ tamẽ nõ vergit in vtilitatem recipientis, sed in rem ipsius qui dedit. De quo adhibetur quarta eademque bimembris conclusio. Nemo qui ceu depositarius rem alienam seruat, tenetur ratione acceptionis illam restituere, sed ratione rei quam habet acceptam. Quare si citra suam culpã illam perdiderit nulli restat restitutioni subditus, secus autẽ si magna sua culpa illa amiserit. Probatur prior pars contrario modo quam tertia, Qui illo modo rem accipit, nisi pretio custodiæ suscipiat, vel aliter se seruare constrinxerit, non fit eiusdem rei custos ratione iustitiæ, sed ex gratia & beneuolentia, & ideo si absque sua culpa res perdatur, nõ ipsi sed domino periit. Secundæ vero partis probatio est. Quod iure naturæ (vt regula habet iuris) qui causam damni dat dãnum dedisse vr. Quare si tua grauis culpa in causa fuit vt res periret reus inde fit dãni repensandi. Vt autẽ conclusiones istæ suo ordine examinentur, ex duabus priori-

Acceptio triplex.

Secũda conclu.

Tertia conclu.

Quarta conclu.

bus regula cum primis colligenda hæc est. Omnis restõnis obligatio ex altero duorũ capitum, enascitur, videlicet aut rõne acceptionis, etsi rem non habeas, & rõne rei acceptæ quã habes, licet illam non acceperis. Quare si accepisti & habes, vtroque es funiculo colligatus. Nomine autẽ acceptionis quæcunque actio intelligenda venit per quam damnũ dedisti, aut iniuriam irrogasti, etiã si nihil fueris lucratus, vt si incendisti alienas ædes, aut contumeliatus es. Quo fit rursus, vt quõcunq. res in tuam potestatem venerit, s. iuste aut iniuste pretio aut gratis, cum primum resciueris, esse alienam, teneris dño reddere non solum charitatis iure, sed etiam iustitiæ. Vt si ab illegitimo possessore, v.g. a latrone, vel furto, vel dono, vel mutuo, vel in depositũ receperis, vel pretio emeris, reperto domino teneris illi conferre, nisi ius tibi forte fauerit præscriptionis. Probatur cõclõ. Duobus tantum medijs. q. s. diximus rem legitime possideri, s. aut domini voluntate, aut legis permissu. quõcunque autẽ ab illegitimo possessore rem susceperis neutra istarum cãsũ interfuit, quia neque verus dominus annuit, nec lex concessit, nullatenus ergo dominium nactus es, atque adeo reddere dño cogeris. Quod si non feceris, cum sine tuo magno detrimento vt supra diximus, id exequi possis, sed illegitimo reddideris possessori, restitutioni manes obnoxius, quandoquidem de iustitia tenebaris. Crediderim tamen in hisce restõnibus accidere posse ignorantiam iuris, quæ si excusat à culpa, excusabit subinde à restitutione. Haud. n. tenetur plebeius quisque has iuris subtilitates scire. Et ideo qui. n. qui à latrone receperit ignorans, & bona fidei eidem reddiderit, non est in conscĩa restituere cogendus. Exceperim prætereà ius præscriptionis, quoniam postquam emptionis titulo aut donationis, qui legitimus est, rem bona fide, iusto legis tẽpore possedisti, licet tibi postea innotuerit esse alienam, immunis es à restõne. Secus, si furto eam sustuleris, quia sp caruisti titulo, ideoq. nunquã præscripsisti. Ratio hinc rñ dubitandi exurgit, quidnã hic rei noĩe sit intelligendũ vtrũ res ipsa precisè, an vero & fruct⁹. Et loquamur, exempli gratia, de illo qui non ratione acceptionis, sed solum ratione rei acceptæ tenetur. Emi fundũ a latrone qui mihi fructus tulit, vtrum tenear etiam

Regula notãda.

Qui excusetur à restitutione.

Dubiũ quid rei nomine intelligatur.

Regula notãda iuris.

fructus

fructus restituere? Ad hoc respondetur per regulam iure solennem, ac celeberrimam. Quicunque solum ratione rei acceptæ restitutioni subijcitur, tenetur rem, seu id quod illius habet, & quicquid quo per ipsam factus est ditior, restituere, non tamen illud quod bona fide consumpsit per quod non est factus locupletior. Regula est iuris. ff. de petit. hæred. l. Item veniunt. § præter hæc. qua regula ait gloss. nullam esse veriorem. Et l. sed & si. l. eodem titulo. Exempli gratia, teneris restituere fructus fundi alieni, non solum quos habes, sed quos illi consumpsisti vsibus, in quibus nisi illos haberes fructus, alios insumpsisses, deductis tamen expensis, & laboribus. Si tamen illos ideo consumpsisti, quia v.g. amplus fundus tibi donatus est, cuius donatione ductus statum mutasti, & splendidius vixisti, tunc sanè non teneris, nisi eo quod alias consumpturus eras. Pari modo si vestem sericam vili a latrone emisti qua ratione illam vsu attriueris, cum alias non indueretis serico, non teneris, nisi ratione vestis, quam indui solebas. Similiter si donato tibi a latrone equo vsus es non in necessarijs casibus ad quos equum, vel emisses vel conduxisses, nihil pro vsu teneris restituere, quia non es factus locupletior. Secus autem si eius operas locasti, quibus factus es ditior, tunc enim deductis sumptibus in reliquum teneris. Pari modo si furtiuas escas inuitatus a latrone bona fide insumpsisti, in nihilum postea teneris, nisi domi eras aliquid insumpturus. Ex quo fit, quod si rem illam, quam ab illegitimo possessore bona fide accepisti, citra magnam culpam tuam amisisti, nulli manes restitutioni subditus. Vice versa, si rem furtiuam quam dono acceperas, pretio vendideris, teneris postea idem pretium restituere, vtpote per quod factus es ditior. Intellige autem si factus es locupletior ex re ipsa: nam si ex tua industria id tibi accreuerit, ad illud restituendum non perstringeris? Vt si pecunia aliena negotiando tuam auxisti substantiam, de solo capitali teneris. Per hæc ergo de cæteris conijcito. De illo autē, qui per iniuriam rem alienam retinet, alia est ratio, tenetur quidem de damno emergente, & de lucro cessante, vt sub titulis de furto, & de vsur. iterum videbitur, atque de omnibus fructibus quomodocunque illos consumpserit. Non autem de illo lucro quod per suam industriam per furtiuam pecuniam acquisierit, vt locis citatis locupletius monstrabitur.

De retinēte per iniuriā rē alienam.

Arg. cōtra.

Contra hanc autem decisionem est argumēt. illum qui rem a latrone bona fide emit, non teneri gratis reddere vero domino. Dictum enim est articulo præcedenti, ratione rei acceptæ neminem ad restitutionem cum magno suo detrimento obligari, nemo ergo tenetur sine sua culpa secundum conscientiam dispendium pari pretij, quod expendit. Si furto inquam, vel mutuo, vel dono accepit, bene quidem, de emptore autem alia esse videntur ratio. Ob hoc fortè non deerit, qui abitietur licere, tunc emptori rem latroni reddere, vt pretium recuperet, nihilominus id falsum est. Licitum quidem ei est, si fieri potest, latronem conuenire, & capere a quo pretium extorqueat, tamen periculo rem exponere, vt in manus domini non veniat, non est licitum. Res enim ipsa in cuiuscumq; potestate sit reum cum facit reddēdi legitimo domino. Quod si nō faciat, ad restitutionē obligatur, vt supra dictum est. Et cōfirmatur hæc veritas Nam si latro disparuisset, vt comparere non posset tunc qui rem emit, debitor esset domino eique in foro iudiciali compelleretur rem cum iactura pretij exhibere, quod vt supra diximus signum est teneri illum de iustitia, ob id autem quòd reperiri latro possit, idem dominus nullum ius amisit, ergo etiā tunc tenetur domino. Et cōfirmatur. Nam si in foro iudiciali compertum esset illum emptorem, postq̃ certo sciuit rem esse alterius domini tradidisse latroni, conuinceretur domino soluere. Quocirca, quando diximus non teneri possessorē rei alienæ, ratione solū rei acceptæ restituere cū suo detrimēto, intelligitur de illo detrimento, quod ab alio timet, videlicet quo impeditur ipsa restituēdi actio, nō aūt de iactura, quā ipse fecit emēdo. Quicūque. n. sibi videat, dum emit sciens illo periculo emere, vt si res aliena sit, pretium amittat Quid autem iuris si ille qui a latrone rem mercatus est alteri bona fide vendidit, vtrum sciēs postea esse alienam, contractum teneatur rescindere, reddereque pretium suo emptori, & rē domino? Apparet. n. nō teneri quandoquidem neque tenetur ratione acceptionis quippe cum neq; ipse rem accepit, nec fraude vendidit, neq; ratione rei acceptæ,

Dub. de vēdente bona fide rem a latrone emptam.

si

siquidem neque eam habet, neq; per eam factus est ditior. Supponamus enim tanti vendidisse quanti fuerat mercatus. Nam si pluris vendidit, haud dubium quin illum pretij excessum teneatur domino reddere, eo quòd pars illa rei penes se est. Argum. sanè est, quod posset multos decipere. Nam si res illa, vt supra diximus, primo emptori citra suam culpam fuisset furto sublata, vel bona fide consumpta, taliter vt non esset factus ditior, in nihilum teneretur. Cum ergo bona fide vendidit, idem apparet iudicium. Nihilominus respondetur, quòd etsi domino eiusdem rei non maneat obligatus, vt argumentum conuincere videtur, tamen tenetur emptorem suum indemnem seruare. Et ideo cum sciat nullum in eum transtulisse dominium, sed iure restituendi periclitari, iure cogitur suum ei restituere pretium. Perinde ac si à latrone vitrum pro pretiosa gemma magno emisset, eodemque pretio bona fide rursus venderet, sciens namque tum postea rei falsitatem, teneretur contractum rescindere ex quo sequitur, quod si emptor ille secundus non comparat, neque vllus sit metus, quòd sit ab illo exigenda res illa, tunc ille qui bona fide illi vendiderat, licet tunc sciat fuisse alienam, ad nullam restitutionem tenetur, quoniam a domino rei liber est, postquàm nec rem habet, nec factus est per eam ditior, & alteri nullum dedit damnum. Horum instar censendum de illo est, qui bello iniusto res deprædatus est, bona tamen fide, quia putabat esse iustum. Tunc enim sciens postea non fuisse iustum, tenetur illa restituere, quibus factus est ditior, non autẽ edes, quas incendit. aut animalia quæ occidit. De negotiatorib. autẽ, qui crebros fecerunt contractus, quos legitimos esse cẽsebant, postea vero intelligunt fuisse vsurarios, vtrũ satis eis sit illã præcisam pecuniã restituere, q̃ per vsurã lucrati sunt, an vero ẽt illam, quã rursus negotiatione eiusdem pecuniæ acquisiuerunt, sunt qui dubitant. Apparet n eis pecuniã vsurariã cum lucris ẽt esse restituendã, illo adducti simili, quod res aliena cũ fructibus est restituenda. Sed absq; dubio satis est, si vsurariam pecuniã restituant. Nam cum pecunia de se non sit fructifera, sed per negotiantis industriam nulla a rebus adduci potest similitudo, quæ per se fructificant. De hoc aũt rursus lib. 6.

Solutio dubij.

De præda belli iniusti.

Atque hactenus de primis duabus conclusionibus. In tertia vero exiguum latet dubium. Designabatur enim secunda acceptionum species, quando quis iustè quidpiam recipit in suum proprium commodum, & vsum, & mutuum, & assertum est tunc ratione acceptionis etiam si res citra culpam perdatur, necessariam esse restitutionem. Apparet tamen contrarium esse cap. vnicũ, de commod. vbi habetur, quòd qui sine sua culpa commodatum perdidit, ad nihilum tenetur. Res tamen est facillima. Commodatum quippe, & mutuum differunt, si ad nomina spectes, q illud restituendum est in propria specie, vt si equum, vel vas commodato receperis, quę vsu non consumuntur, mutuum autem non est necesse in eadem specie restitui, vt si pecuniã, aut vinũ, aut grana mutuo receperis, quæ vsu consumũtur, satis est reddere pretium. Reale tamen discrimen est, quòd rei commodatæ non transfertur dominium, sicuti rei mutuatæ. Et per hoc detegitur spiritus legis. Rem namque tibi commodatam nõ debes ratione acceptionis, quandoquidem non es eius constitutus dominus ob idque dum sine culpa tua perit, non tibi, sed domino perit, sicut si penes ipsum deperijsset. At vero commodationis iure teneris, etiam de leui culpa, vt tex. ipse ait, nõ quidem in totum, sed in partem pro ratione culpæ. Et quod de accommodato dicimus, de locato quoq; intelligito. Nã si mihi, vel domũ, vel equũ locasti, quamquã in cõem vtriusq; vtilitatem cesserit, si tamen res sine mea culpa perditur, nihil debeo. Illi.n. se periculo locator subijcit, teneor tamen de leui culpa, in partem, & de graui, in totum. Quando verò res tibi mutuatur, quia dominus eius constitueris, ratione acceptionis efficieris restituendi debitor. Quare licet citra tuam culpam pereat, tibi qui dominus es, perijt onereq; adeo restitutionis nõ exoneraris. Atque hinc commodè transitus fit ad quartam conclusionem de deposito, nempe q depositarius non tenetur rem restituere, si citra magnam suam culpam illam amiserit. Ita leges habẽt l. & 2. de deposito. Itaque inter accommodatum & depositũ differentia est, q cõmodatarius tenetur de leui culpa, eo q in suũ commodum rem perierat, atque adeo de iustitia tenebatur eam custodire. Depositarius vero non nisi de magna, quia non in suã vtilitatem

Dub. circa tertiã conclusionem.

Differẽtia inter commodatũ, & mutuatum.

Alia differẽtia.

De quarta cõcl.

ftatem illam custodiebat, & ideo solum charitatis beneficio tenebatur eam seruare. Intelligendus ergo est depositarius, vt supra diximus, qui mere est depositarius, hoc est, qui non pretio se obligauit custodire, nam huiusmodi custos etiam si citra suam culpam rem perdat, de iustitia tenetur, sicuti qui contractu assecurationis, periculum mercium subit. Quod autem magna culpa eum obliget, ratio est quod caussam damni dat,& ideo Iurisconsulti appellant eam latam culpam,& aiunt talem teneie de dolo. Dubium autem est, quænam culpa dicatur leuis,quæ vero grauis. Et quidem primo aspectu videtur culpa leuis illa, censeri, quæ apud Deum venialis est,atque illa grauis quæ apud ipsum est lethifera. At vero non est isto Theologo more differentia hæc pensanda, sed iuri dico, secundum humanum arbitramentum. Crediderim nanque in foro cõscientiæ leuem culpam commodatarij nõ obligare eum ad restitutionẽ, nisi sit mortalis apud Deum,nam à venialibus vix homo liberari potest, quare propter illas nõ est homo tanta pœna plectendus aut mulctandus, sed dicitur arbitratu humano & iuri dico leuis, respectu alterius,qui in depositario cumulatior requiritur, vt condemnetur. Hæc autem omnia existimanda sunt secundum iudiciale forum, cuius sententiæ in conscientia standum est.

Dubiũ.

Ad primum igitur argumentum respõsum est,quod qui tenetur ratione acceptionis, non solum æqualitatem tenetur facere quia plus ipse habet, sed quia alter habet minus. Quocirca etsi quomodocunque rem amiserit,debitor nihilominus manet. Secundum argumentum exquirebat, quomodo sit facienda ab eo restitutio, qui secreto delicto rem vsurpauit alienam, nã ille non se tenetur prodere. Ad quod D. Thom. nil amplius respondit,quam quod tunc id per confessarium secreto peragi debet. Si autem illo fieri non potest secreto modo, quid tunc faciendum supersit, nil respondet. Caietanus autem arbitratur nunquam cum periculo famæ necessariam esse restitutionem. Haud autem suã vniuersalem regulam superiori quæstione plane ac plene arbitror esse confutatam, immo vero prudenti discretione vtẽdum est, vt pretium famæ cum iniuria & damno quod datum est, conferas, ac perinde iudices aliqua sit facienda famæ iactura, vt restitutio fiat, tum præcipue, quando res pendent, & (quod aiunt) in fieri est, vt possit recuperare. Dubium autem inter Doctores vulgarissimum est de adultera quæ non suum filium marito supposuit, vtrum si prodere teneatur, ne legitimos hæreditate defraudet? Multa enim tam Theologi doctores in 4. dist. 15. quam iuris interpretes eademque varia de re ista commentantur. Extat enim casus in cap. officij. de pœniten & remissio. Et quidem vt à certioribus rem aucupemur,operæpretium est distinguere. Aut enim mulier illa, vel dotem vel bona alia habet propria, eademque libera quibus damnum compẽsare possit vero hæredi, & tunc communis confessio est,quod nequaquam se infamare tenetur, sed satis est alia via restitutionẽ facere. Si vero non habet vnde restituat, tunc subdistinguendum. Aut enim credit se reuelando profuturã, aut secus,si enim nil ipsam prodesse speratur, certissimum est, nullatenus teneri, quoniam opus vanum, neque opus est charitatis neque iustitiæ, quare temeraria esset tunc illa infamatio, quia frustranea, sed reputanda illa tunc mulier est,ac debitor,qui non est soluendo. Ait nihilominus Scotus eadem distinc q. 2. ꝙ debet tunc quantum potest facere,vt hæreditas spurio filio nõ obueniat, vtputa cõsuluendo ei religionis ingressũ. At vero de iustitia non est cur ad hoc teneatur. Si vero putat se profuturam, quia nothus filius ei fidem perhibens hæreditatem recusabit, vel forte probare taliter poterit vt in iudicio faciat fidem,tunc si id potest sine aliquo detrimento aut vitæ aut famæ, constantissimum est teneri, si autem non potest sine periculo famæ & honoris Scotus tunc huc inclinat, quod non tenetur,& Caieta. in sua perseuerans regula, id certo asseuerat. Adrian. vero 1. q. de rest. contrarium censet, nempe ipsam teneri cum detrimento famæ. Attamen iudicio meo(si vllius est ponderis) per prudentiam libranda est tunc adulteræ fama cum iactura,quam verus hæres facit. Si enim pretiosior est multo fama mulieris,alias nobilis & honestæ, quam hæreditas, quæ forte tenuis est, consulendum illi est, vt taceat. Si autem hæreditas contra maioris æstimatur, nempe si est illustris maioratus, & illa non est tanti nominis, detegere se tenetur

Ad primũ arg.

Ad secũdũ arg.

S.Tho.

Dubiũ de adultera.

Distinctio.

Scotus.

Scotus. Caiet. Adrian.

Sñia auctoris.

faltem

filium sub mortis articulum, vt periculum homicidij non subeat. Cæteris tamen paribus, melior est conditio legitimi hæredis. Hoc tamen contra quam Adrian. censet, arbitror. Ait enim ille nunquam esse desperandũ quin adultera rem detegendo prodesse possit, & ideo plurimum in hanc partem inclinãdum esse, vt se prodat. Ego vero contrarium pro meo tenui captu crediderim, videlicet, nunquam eiusmodi detectionem quidquã prodesse, nisi tunc quando euidens est tempore conceptionis abfuisse maritum, aut quando probari alia via possit tunc nõ fuisse ab illo cognitam, vt habetur L. filium ff. de his qui sunt sui vel ali. iur. Nam spurius nullam tenetur matri, quamlibet iuranti adhibere fidem, sed in iudicio existimandus est legitimus, vt eadem iubetur lege. Neque suam alleganti turpitudinem v la debetur fides, ob idque vix offerri potest necessitas, vt ipsa se teneatur infamare. Nam in casu prædicto euidenti, non opus est sua confessione & in alijs nihil prodest. Tametsi & hoc non est in præsentia silentio prætereundum, ꝙ tam vehemens esse possit matris persuasio vt adulterinus filius credere intus mente conuincatur, & tunc licet in foro exteriori sibi adiudicetur hæreditas, crediderim nihilominus secundum conscientiam teneri a se illam abdicare, nam tunc sententia fundatur in falsa præsumptione. Neque in contrarium vrget argumentum, quòd si quis mihi legasset centum, credens me esse suum filium, sua tamẽ leuitate deceptus, vel ab alio citra meam culpã, ego possum iure optimo illa possidere. Vnde a simili videtur colligi, quod licet relatione matris ego sciam me spurium, si pater mihi sua bona relinquat, possum possidere. Haud inquam argumentum solide urget, neque adducit simile, quoniam in illo illato casu ego nõ fui per iniuriam caussa illius ignorantię, in nostro autem præsenti, pater nõ sua me sponte hæredem instituit, sed lege coactus, nimirum putans me esse legitimum. Et ideo quod legis vigore agit, nil mihi suffragatur, scienti non esse legitimum. Grauius autem existit dubium, an teneatur eadem adultera etiam cum periculo mortis se prodere. Ad hoc Innocent. Hostien & Panormitan. super dicto capit. officij, incunctanter negant illam teneri, nam reuelando, periculum animarum excitat, puta mariti, qui de eius nece meditabitur. Atqui secũdum communem legis rationisque ordinem ita indubie censendum est. Nam, vt supra diximus, vita non est pro restitutione temporalium bonorũ morti offerenda. Nihilominus egregius extraque ordinarius casus contingere potest, vt aliud forsan consulendum esset. Enimuero si regnum aliquod aut præclarissima domus silente adultera ad alienos deberet transire, vix posset aut deberet eiusdem adulteræ conscientia pacari, si res esset certa, quod esset omnino suo testimonio profutura, nisi se etiam cum periculo vitæ proderet, dummodo prius nullus non lapis esset motus, vt tale periculum caueretur, nam peccatum mariti ipsa non tenetur cũ tanta iniuria veri hæredis euitare. Capitulum ergo officij citatum ad hæc applaudit, quæ dicta sunt. Delatum quippe illic est ad Pontificem, mulierem quandam sterilem, veritam ne mariti hęreditas ad alienos transmigraret, sese grauidam finxisse, alienumque pro legitimo supposuisse marito filium. Consulius ergo Innoc. an deberet absolutionis beneficio gaudere antequam fraudem detegeret, affirmando respondet scilicet absoluendam. Et subditur exemplum de adultera, cum qua similiter est agendum. Cogitauit enim Pontifex, aut quod nihil esset reuelando profutura, aut quod sibi forte periculum mortis immineret, aut quod non erat egregius casus in quo deberet se pro hæreditate infamare, eo præsertim quod cum maritus legitima careret prole, non offerebatur tantum periculum, si effictus filius succederet. Iubetur nihilominus, vt competens illi satisfactio per confessarium iniungatur. Sed molestior atque vtrinque vrgentior fuit mihi semper impræsentiarum dubitandi ratio de adultero, nempe de illo, qui ex aliena vxore prolem sustulit, vtrum teneatur tum eius marito ea restituere, quæ in alendo educandoque supposititio filio expendit, tum etiam legitimo hæredi eam, qua defraudatur, hæreditatem. Pugnat enim à parte affirmatiua hęc ratio, quod ipse caussam aliquam illius dãni dedit à parte vero negatiua quod ipse non supposuit filium marito. Faciamus enim eum nunquam mulieri suasisse, vt marito de re illa deciperet, dicens esse suum. Ad hoc igitur pro captu nostro respondemus,

Nota.

Quãdo adulterinus teneatur à se hæreditatem abdicare.

An cum periculo mortis teneatur adultera se prodere.

Quãdo cum periculo mortis quis teneatur se prodere.

Dubiũ de adultero ipso.

Responsio.

image
not
available

modorum, nempè præcipiendo, consulendo, consentiendo, & factum laudando. Secundo modo ex parte accipientis, nempè quia ipsum quis ad se recurrentem receptat, aliove modo fouet, ac protegit, quod vno recursus nomine significatur. Tertio id modo contingit ex parte rei acceptæ, nempè dum eiusdem furti, vel rapinæ particeps fit, vel maleficij socius, & hoc significatur voce, Participans. Indirectè verò quis dicitur esse caussa, cum quem impedire potest, ac debet, non impedit. Et hoc tripliciter, scilicet quia præcipere cessat, aut ne faciat consulere, vel quia auxilium quo obsistere posset subtrahit, vel factum occultat. Tertia conclusio. Ex his nouem modis quinque genere suo ad restitutionem obligant. Primus scilicet, ac potissimè Iussio Enimuero qui iubet, princeps causarum est, ac subinde præcipuè restitutionis legi se subdit. Secundo loco est illius consensus, sine quo res non fieret, vt si domus custos furem intus admittat. Tertio, recursus, qui enim latronum receptator fautorque est, & protector, magnam damni caussam dat, quippe quibus latrones potissimum confisi, suam nutriunt audaciam. Quarto, qui vel in crimine, vel in præda participat. Ac denique quinto, ille qui cum obstare deberet, non obstat; vt princeps, aut eius minister, sanè qui in hoc tributa stipendiaque recipiunt, vt malefactoribus Rempublicam expurgent.

3. concl.

Conclusio hæc pro suis omnibus partibus vnica ratione, innititur, quòd isti omnes iuxta tenorem primæ conclusionis verè sunt actionis caussæ. Quarta conclusio, Ex alijs quatuor recensi is casibus non semper restitutionis vinculũ emergit, eo q̃ nõ perinde, atq; superiores in caussam actionis superueniũt. Qui. n. consiliũ præstat, nõ sem p est actionis caussa, sicut neque ille, qui adulator, & laudat. Quare nisi quando caussa verè extiterint, nõ fiunt restituendi debitores. Pariterq; & de mutuo, qui dũ res fit, nõ clamat, & de non manifestante postquam factum est sentiendum, quia non semper manifestare tenetur. Ad examen autem accuratius harum conclusionũ descendentes, primum circa basilarem primam conclusionẽ exploremus, quisnam sit actionis caussa censendus. Et quia id dupliciter contingit, s. directè, atque indirectè, de ambobus dicamus modis, idq; a participantibus

4. concl.

De prima conclusio.

Distinctio.

exordiẽtes, in quibus, res est clarior. Adria. namque illa q̃ æstiuncula de concurrentibus cum fure, quo Syluest in verb. Restitutio, 5. cum quibusdam Iurisc. super c. sicut dignum, de homicid. alludit, hanc sibi habet regulam persuasam, quòd ille tantum sit acceptionis causa, sine quo illa non fieret. Vnde isti inferunt quod si fur nihilominus sine vllo socio facturus erat furtum, ille quem sibi adiunxit, non tenetur insolidum, sed pro parte, quæ sibi obuenit, quia non fuit alteri cum furti. Addit autem eorum interpres Adria quod si alter non erat nisi cum aliquo socio facturus, licet abique isto fecisset cum alio, nihilominus ille comes tenetur in solidum, quia vere est caussa. Sed profecto nulla isti probabilitate tueri se possunt, quod bene Caieta. hic ante nos agnouit. Sequeretur enim in primis eadem ratione, quòd si quis plures habens seruos, quo sibi essent ad nutum obsequi paratissimi, copiam illorum homicidium aut furtum iuberet facere, quod per se ipse paratissimus erat facere, vel si seruus videns herum iamiam scelus adornantem, cum sua sponte præuenisset, tunc patrator ille sceleris non teneretur in solidum, neque in partem, quoniam herus per se solus fecisset, quod tamen concessu absurdissimum esset. Quod autem consequentia concedenda sit, patet. Nam perinde est te pro alio facere, quod ipse per se iamiam erat facturus, ac si cum ipso tali casu concurras, quare si concurrens non tenetur, certe nec faciens. Igitur sine alter cum quo Petrus concurrit, facturus fuisset sine illo cum alio, quia sine comite non fecisset, sine omnino esset absque vllo socio facturus, nihilominus. Petrus si concurrit, tenetur insolidum. Quare in huiusmodi moralibus euentis non requiritur illum, qui ad restitutionem tenetur fuisse causam sine qua res non fieret. Quocirca nulla regula ab huiusmodi negationibus sumenda est, quòd sine socio fecisset, sed ad affirmationem tantum perspiciendum est, nempe vt quicunque ceu caussa efficax cum altero concurrit, vt vnam efficiunt caussam, censeatur caussa, vt teneatur insolidum. Id quippe ratio naturalis ostendit. Dum enim duo ignes eidem admouentur passo, licet vterque per se illud exureret, nihilominus dum simul coeunt, vterque est caussa. Idque inde præcipue confirmatur,

Adrian.

Syluest.

matur, quod in foro iudiciali nulla auditur eiusmodi exceptio, si alter esset facturus necne, sed vterque insolidum condemnatur. Cum ergo leges obligent in foro conscientiæ, fit secundum illas de conscientiæ securitate iudicandum esse. Præterea, conditionales istæ nihil ad mores attinent, videlicet neque virtutes augent, neque attenuant peccata. Forsan domus quam diruisti casura statim erat, & quas destruxisti segetes, turbo statim trāsiēs erat euulsurus, nihil te tamen à restitutione liberat. Atque eodem pertinet illud Matthæ. 15. Necesse est vt ueniant scandala, sed væ homini per quem scandala veniunt. i. quamuis scandalum per alium venturum esset, ille tamen solus per quem venit in culpa est. Ratio ergo qua percipiendum est, an aliquis sit alteri auxiliaris caussa, hæc sola est, si fecit aliquid quod alicuius esset momenti ad rem pertinentis. Obuios noctu habuisti fures, quibus admouentibus muro scalam tu quoque illam tetigisti, nihil tamen ex te illud pendebat, nam ipsi iam faciebant. Non es ergo secundum conscientiam caussa censendus. Sicuti neque vsurarij famulus quis qui non aliter quam tangendo vel seruando pecuniam est caussa, quia nihil moraliter loquendo illud ad rem attinet. Illi autem qui sunt eorum agentes, qui scilicet contractus peragunt & negotia tractant, verè sunt caussa, vt lib 6 patebit. Dixerim, dum ambo vel dum plures coeunt in vnam caussam, nam si seorsum exempli gratia, furati sunt vnus scilicet vnum scutum, & alius postea alium, & sic ærarium expilassent, nemo tenebatur in totum, vt habetur lege, Vulgaris. ff. de furtis. Contra hanc tamen sententiam aduersarij obijcere nobis possunt verba eiusdem legis. §. qui furti. quæ etiam habentur lege, ita vulneratus. ff. ad le. Aquil. nempe quod si duo aut plures simul eandem trabem, aut tignū, aut quid uis aliud ponderosum furtum important, quod singuli baiulare nō possent, tunc vnusquilibet tenetur insolidum actione furti. Ex cuius contrario sensu eliciendum videtur, quod si singuli totum portare possent, nemo teneretur nisi pro parte, nempe quia nemo videtur totum capere voluisse, sed partem. Respondetur non hanc esse textus mentem, imò contrariam. Studuit enim. Iurisconsultus

Quādo aliquis sit alteri auxilio.

Argu. contra.

tacitæ obiectioni respondere. Enimuero dum pondus singuli portare non possunt non singuli, sed collectim omnes sunt caussa. Ne ergo quis inde eliceret non singulo, sed omnes simul teneri pro rata ad restitutionem, exit obuiam Iurisconsultus admonens singulos nihilominus teneri insolidum. Quare licet quisque per se portare posset, arctiori vinculo teneretur quisque insolidum. Ecce ergo de participante in crimine quomodo sit caussa, teneaturque in integrum. Nam si non in crimine, sed solum in præda bona fide participat, iam supra dictum est, non teneri nisi ratione rei acceptæ pro eo quod hebet, & factus est ditior. Et per hoc de militibus censendum est, qui bello iniusto simul domum deprædantur. Nam etiam si singuli per se id facerent, immo mallet vnusquisque solus domum aggredi, vel duo, vel tres quia non pluribus indigent auxiliaribus, nihilominus quotquot, ceu vna manus, eam expoliant, tenentur insolidum. Neque contrarium, quidquid alij dicant, assertu tutum est. Dubium autem restat de illis, qui non simul vt vna caussa, sed disiunctim manum damnum dederunt, quomodo culpæ labem, restitutionisque obligationem contrahant, si adeo minutatim furati sunt, vt nulla eorum actio fuisset peccatum. Exempli gratia. Singuli transeuntium diuersis diebus prope vineam acceperunt duos aut tres racemos, tandem vero totam illo modo præmature vindemiarunt, vtrum postea singuli in integrum ad restitutionem teneantur? Videntur enim sic teneri, quia si restitutio sub pœna excommunicationis tunc præcipiatur, tenentur ad illam sub reatu mortalis culpę, cum tamen si nullus teneretur nisi pro sua parte, nemo peccaret mortaliter non restituendo, quia rem tam paruam furari non est mortale. Respondetur eiusmodi furatiuncula non fuisse peccata mortalia, neque propter dānum quod postea ingens emersit, vllius actio fuit facta mortalis Nihilominus cum postea ratione enormis nocumenti restitutio sub pœna excommunicationis præcipitur, quicunque sub pœna peccati mortalis tenetur vel respondere, vel soluere id tantum, quod accepit. Quare qui partem suam soluerit, non tenetur se prodere. Q. ſi arguas, excommunicationis cōminatio-

Dubiū.

nemo non esse licitam nisi pro peccato mortali responde:ur id esse per se verum ratione culpæ, secus autem ratione emergentis damni, quando fit graue. Hactenus de caussa directa Ad hoc autem quod quis indirecte fit caussa, quam vocãt, etiam per accidens, tria sunt requisita. Primum, vt malo non obstes. Secundo, quod obstare possis. Tertio quòd obstare tenearis, vt 1. 2. q. 6. art. 3. D. Tho. cum Arist. docuit. Ad hoc enim quod alterius actio mihi in directe fiat volũtaria, requiritur, quod cum debeam impedire, non impediam. Nauis quippe gubernator dum illam seruare potest, quæ sub sua est cura, caussa est eius submersionis. Attamen si altera quæ sibi commissa non est, submergatur, licet ei potuisset succurrere, non censetur eius naufragij caussa. Quin vero adde non satis esse, vt malum quod non cohibes, cohibere debeas, vt restitutionis nexu irretiaris, sed requiritur vt ad id te iustitia obliget, nam solum charitatis præceptum, vt sæpe in superioribus admonuimus, ad restitutionem non obligat. His igitur præhabitis, examinandum restat discrimen quod tertia quartaque conclusione positum est, nempe quinque caussarum species ad restitutionem obligare, reliquas vero quatuor, minime. Videtur enim neque iubentem neque consentientem semper ad restitutionem esse cogendos, quia non semper sunt efficax causa. Respondetur ergo, per prædictas conclusiones illud discrimen S. Thom duntaxat constituisse, quod est per se cui ideo non obstat. quin & illa, quandoque non obligent. Exempli gratia dictum est participantem in crimine, hoc est cum altero concurrentem per se teneri, nihilominus, quando non est efficax caussa, non tenetur. Similiter iubens per se quidem est caussa motiua, immo omnium potissima applicans ministrum ad opus, nihilominus nonnunquam contingere posset vt iubens nihil ad rem faciat. Primum, quando non subsequitur damnum. In his enim omnibus hæc est infalibilis regula obseruanda, quod vbi re vera iussio, & consilium, & reliquæ caussæ non fortiuntur effectum, licet peccatum committatur, nulla tamen oritur restitutionis obligatio. Item, quando alter sic est certus rem facere, & in procinctu est operis vt impediri non posset. Tunc qui diceret. Abi ergo

De iubēre & cōsentiēte.

& fac, non esset causa efficax quæ ad restitutionem obligaret. Secus, si iubendo moueret. Prudentia enim hoc perpendendum est. Nam etsi nequam meus seruus certus esset homicidium facere, nihilominus si ego qui impedire possem, iuberem, aut iubendo quodammodo mouere, non sum à restitutione liber. Pari modo receptum per se sonat caussam. Neque obstat quin vere sit causa, licet alius recepta sset, vt dictum est. Sed tamen si illa receptatio non esset efficax causa, qui tãtum hospicio recipio latronem, neque illum moueo, immo dissuadeo, neque quidquã furti participio, & sunt circum multa diuersoria paratissima illum recipere, non sum in foro secreto conscientiæ condemnandus, Similiter iudicandum de consentientibus & non obstantibus, & tacentibus. Si enim non possunt obstare, vel de iustitia non tenentur, non sunt caussa, Qua propter illi cui ex officio incumbit, vt princeps & prætor, consentiens in malum & non obstans semper est in causa, & tenetur ad restitutionem Pariter famulus, qui custos est domus, vel ex qua latro exit ad furandum, vel quam adit, si consentiat, siue vnus vt exeat siue alter vt intret, vere cum est, nam de iustitia tenetur resistere. At vero si vicini domum latronibus impeti vides, aut a furibus perforari, licet non obsistas dum possis. peccas quidẽ grauiter, contra charitatem, nulli tamen secundum conscientiam, te subiugas restitutionis iugo. Si autem quispiam prauo animo faciat, nempe quia odio vicinum habet, cuius ideo nocumẽtum gratum ei est. Richardus & quidam ex Summistis arbitrãdi eiusmodi hominem teneri Melius tamen Scotus & reliquid negant, Persistendum nanque est in illa superius asserta regula, quod sola contaminata charitas, nisi iustitia violetur necessitatem restitutionis non inducit. Immo vero censuerim, quod etiam si latro tunc in flagranti delicto munus vicino offerret, qui de iustitia non tenetur inclamare, vt taceret, non fieret ille secundum conscientiam restitutionis reus, tametsi in foro exteriori propter præsumptionem condemnaretur. Dico non fieri reum in conscientiam si nõ pecuniam furto sublatam, sed aliud pretium reciperet. Et ratio est, quia iste non facit contra iustitiam, sed dũtaxat contra charitatem. Quinimo etsi postea

Regula notãda.

De tacẽtibus & non obstantib.

Richar.

Scotus.

Nota.

stea interrogatus sit priuatim ab eo qui dã num accepit, an latrones vel vidisset vel audisset, non tenetur de iustitia respondere. Secus, si interrogetur à iudice, tũc enim si negat, ad restitutionem tenetur, vt sequenti libro sub titulo de testibus dicturi sumus. Ad hunc ordinem restituendi reducuntur illi, quorum culpa aut damnum datur aut irrogatur iniuria, vt extra de iniur. & damno dato, cap. fina. iubetur. Vnde Exod. 21. Si quis aperuit cisternam in quam bos aut asinus cecidit, reus damni fit. Cui consonat l. qui foueas. ff. ad le. Aquil. Et Exod. 22. Si egressus ignis inuenerit spicas, &c. reddet damnum qui ignem succenderit. At vero de alijs caussarum speciebus, nempe de illo qui malefactorem laudat, deque alio, qui consulit, ait D. Th. non semper ad restitutionem obligare, quia non semper sunt efficaces caussæ. Veruntamen de consiliatio dubium se offert non dissimulandum, vtrum scilicet qui minus consuluit malum ad illud euitandum quod nocentius est, laqueo restituendi innodetur? Vides latronem pretiosum equum furantem, quem nullatenus cohibere vales, consulis vt strigoso alio minoris pretij sit contentus, vtrum tenearis illum restituere? De iure quidem & culpa, an vlla scilicet sit minus malum consulere, quando ad obuiandum grauiori necessarium medium iudicatur, libr. 6 sub titu de vsur. disputaturi sumus, atque in illam partem propensuri, quod nulla sit culpa, immo sit quandoque virtus. Modo autem quidquid sit de culpa, dicendum de restitutione existimo ad nullam prorsus consulentem teneri. Id quod & Adrian. merito opinatur, nam consulere minus malum, non est consulere simpliciter malum, sed comparationem illam quæ habet rationem boni. Neque intentio tunc fertur in malum quod minus est, sed in hoc quod est maius impedire. Quare non solum est nociuum, immo est commodum. Et hoc profecto ex communi animi consensu patet. Quis enim eiusmodi hominem ad restitutionem obligaret? Quin vero neque rei dominus talem restitutionem reciperet quippe cuius negotium optime gestum est. Intelligenda enim responsio hæc est, quando tam res minoris pretij quam res maioris, eiusdem sunt domini, nam tunc citra vllius alterius iniuriam rem eius seruas. Etenim si ad euitandum damnum, quod Petro datur, consulis vt minus detur Paulo, citra dubium teneris, quando quidem illum læsisti. Circa hanc totam materiam disputandum hic fuisse quis cogitet, quomodo teneantur aut fures aut testes secreta debita detegere quando sub generalis excommunicationis comminatione præcipitur? Sed tamen de hoc libro proximo quæst. 6. & 7. latius habendus est sermo.

De eo q laudat.

D. Tho.

De eo qui consulit minus nocumẽtũ volenti maius inferre.

Adrian.

Ad primũ arg.

Primum igitur argumentum iam satis solutum est. Haud enim ille tantum qui in scelere princeps est, delinquit, verum & quicunque illum vel iussu mouent, vel consensu, vel consilio, vel alia quacunq. ope iuuant, & ideo homines eodem restitutionis modo complicantur. Circa solutionem autem secundi notandum est, quod dum plures ad idem damnum aut iniuriam concurrunt, ille præcipue ac præ omnibus qui princeps fuit, & alios mouit, restituere obligatur. Præcipue inquam, quantum ad culpam, hoc est grauius, peccat, si non restituat, siue iussor fuerit siue quomodocunque aliter, mouens. Nihilominus illo non restituente, singuli, vt dictum est, tenentur insolidum. Illo autem vel quouis alio restituente cæteri non amplius, tenentur vero domino, sed illi. Indiget hoc tamen, vt supra insinuauimus, amplior explicatione. Vbi notandum est, quod non eodem modo cæteri complices tenentur primo restituenti, quo omnes antea tenebatur domino, nam illi debitores erant, non solum ratione rei acceptæ, verum & ratione acceptionis, etiam si rem iam non haberent, restituenti vero nihil rationis acceptionis debent, quoniam ab illo nihil acceperunt, sed ratione rei acceptæ scilicet pro ea parte quaquisque potius est. Sint igitur, verbi gratia, latrones tres quorum primus pænitentia ductus, totum restituit, tunc clarum est nihil alios in conscientia debere domino, postquam ei redhibitum est quod ei fuerat ablatum, & ad pænam non tenentur nisi condemnati, Vtrum vero cæteri teneãtur prorata ei, qui restituit, distinguendum est. Si enim eorum quilibet partem prædæ potius est, citra dubium singuli tenentur pro sua præcise parte. Quo fit, vt si ille qui restituit totum insumpserat, reliqui nihil illi debent. Si vero ille nullum furti perceperat fructum, sed alius vel alij, ille qui

Ad secũdũ arg.

consumpsit debet ei totum ratione rei acceptę. At vero si nulli eorum quidpiam ex illo damno dato accreuit lucri, nempe quia diruerunt domum, aut quam eripuerant prædam proiecerunt in flumen, ne ca petentur, tunc etiam discernere oportet, an ille qui restituit, alios prorsus sic adduxerat, vt sine suo persuasu illi non fecissent, & tunc existimauerim, vt hic ait Caietanus, reliquos nihil ei debere, quia non ratione rei acceptæ, postquam nullum perceperunt fructum, neque ratione acceptionis, quia ille fuit tota caussa. Tametsi & hoc negandum non sit, quin si ille absque sociorum comitatu rem non aggrederetur, teneantur etiam de aliqua portione. Si denique omnes sua sponte sese sceleri obtulerunt, tunc singuli aliorum debent primo restitutori singulas tertias partes. Ex dictis colligitur solutio alterius dubitatiunculę, vtrum duobus qui furtum commiserunt in solidum obligatis possit dominus alteri remittere, & ab altero totum exigere? Planum enim est id in præiudicium restituentis non posse. Si enim totum ab vno extorquet, facere non potest, quin alter teneatur restituenti pro rata, modo exposito. Si ergo alterutri donare libuit, debuit tanto minus ab altero extrahere, quantum alteri condonauit.

Caieta.

Soluitur aliud dubium

Ad tertium demum respondetur, illum, qui non de iustitia, sed ex charitate aut resistere malefactori tenetur, aut eum prodere, neque teneri, vt diximus, se periculo obijcere, neque si non resistat, restituere cogi. Secus autem de illis, quibus ex officio incumbebat, vt iam explicatum est. De istis autem forsan sciscitari pergis, vtrum ad id etiam teneantur cum periculo mortis? Vt si prætor noctu latronibus domum inuadentibus occurrit, vtrum teneatur illos aggredi etiam si aggressu ipso periclitetur ei vita? Videtur enim ratio id postulare, cum istis ex officio incumbat custodia. Sed nihilominus respondetur pensandum esse damnum, & cum periculo conferendum. Haud enim semper teneantur prætor quocunque casu obijcere morti vitam, sed vbi detrimentum reipublicæ id exposcit, & ipse iustum recipit stipendium, & vbi citra temeritatem potest obsistere.

Ad tertium Dubiū.

ARTICVLVS IV.

Vtrum qui debet, statim restituere teneatur.

Postrema restitutionis circunstantia est tempus, de quo idcirco quęritur, vtrū statim teneatur quisq; restituere? Et arguitur à parte negatiua. Præcepta affirmatiua non obligant pro semper, vt aiunt, sed pręceptum restituendi est affirmatiuum, ergo non obligat nisi occurrente temporis circunstantia, atque adeo non semper. Secundo. Nullus ad impossibile obligatur, sed accidit, quod qui debet, non statim potis sit restituere, ergo tunc non tenetur. Tertio. Restitutio est actus virtutis, tempus autem est vna circunstantiarum, quæ sunt ornamenta virtutum, fit ergo, vt quemadmodum reliquæ circunstantiæ non sint lege designatæ, sed per prudentiam relinquantur determinandę, ita neque lex sit, vt statim fiat restitutio, sed quatenus fuerit per prudentiam vbique definitū. In cōtrarium est, quod eadem est ratio generis restitutionis, quæ in aliqua eius specie opus autem mercenarijs statim reddēdū est, iuxta illud Leui 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsq; mane. Ergo omnis in vniuersum restitutio illico facienda est.

Ad quæstionem vnica respondetur conclusione. Vnusquisque tenetur quam primū sibi fuerit possibile, vel restituere, vel tēporis inducias ab eo, cuius interest deposcere. Probatur conclusio. Quemadmodum rem alienam surripere, peccatum est contra iustitiam, ita & eam inuito domino detinere. Nam similiter impeditur eius vsus, qui finis est dominij, in peccato autem remorari neq; per nimium tempus fas est, immo licere esse in peccato, implicatio est cōtradictionis, vnde Ecclesiast. 21. Quasi à facie colubri fuge peccatum, est ergo res aliena, vbi primum ad fuerit possibilitas, restituenda iam supra, quęstione præcedenti, artic. 2. explicuimus quemadmodum pręceptū restitutionis, quam formam habeat affirmatiuam, vt hic in solutione primi ait S. Tho nihilominus negationem includere nō retinēdi, quæ ad illam reducitur quæ est. Non furaberis. Et hac ratione non perinde atq; alia affirmatiua præcepta aliquā fert circūstātiam tēporis, puta, vt fiat quando oportet, vt honorare parentes, immo sicut cætera negatiua, omne excludit tps ac subin-

Conclu.

Præceptum restituendi non oīno affimatiuū est.

subinde nullam permittit moram. Vnde Paulus vtrunque coniunxit, Reddite omnibus debita, & nemini quidquam debeatis. Illic ergo, si Iubet, reuise. Ex quo fit, vt hoc quod dictum est, statim aliter de actu mentis interno intelligendum sit aliterque in extremo opere arbitrandum. Nam quantum ad internum propositum, cum primum in mentem cuique venerit, in debito esse rei alienæ, proponere debet habita oportunitate restituere. Quoniam si doctore Augustino, non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum, absque tali proposito nulla esse potest vera pœnitentia. In actu vero exteriori id quod est, statim non est iudicandum mathematice, qua si in puncto indiuisibili, sed moraliter ac ciuiliter: Dum enim in lecto tibi iacenti, aut ad mensam recumbenti occurrit te aliquid debere, non iure perstringeris statim surgere, sed expectare potes absque fraude & dolo opportunitatem, qua transacta incipies esse in mora, ac subinde in culpa. Quod si arguas, ergo habet hoc præceptum circunstantiam temporis, sicuti cætera affirmatiua. Negatur consequentia. Nam materia honorandi parentes, aut audiendi Missam, non semper occurrit, & pariter contingit in actibus fortitudinis, & in præceptis misericordiæ, & ideo non obligant pro semper sed secundum prudentiam arbitranda in illis est circunstantia temporis. In materia vero restituendi semper existit necessitas per legem posita, sed quia requiritur actio, quæ subito fieri non potest, permittitur opportunitatem expectare. Ad perspicatiorem autem rei euidentiam quæritur, quo sensu intelligendum sit restitutionem esse statim necessariam? Potest enim esse duplex scilicet, vel quod si necessaria ad exeundum à priori peccato, vel quod sit necessaria sub reatu noui peccati. Et quidem in primo sensu nulla est controuersia, quin sit statim necessaria, vt modo dicebamus, quantum ad propositum. Enimuero sicut qui in proposito persisteret furandi, semper esset in peccato, sic & qui sciens se habere alienum, non statim proponere restituere. Quod inde autem confirmatur, quod si dominus statim peteret, statim reddere teneris. Præterea, quod si non statim esses reddere obligatus, eadem ratione neque teneteris cras neque postridie. De hoc ergo sensu nulla restat dubitatio. Sed tamen de altero est dubium. Et arguitur quod fur verbi gratia, propter peccatum quod eripiendo commisit, recens quocunque momento committat quod restituere non proponit. Diximus enim quæstione præcedenti præceptum restituendi esse distinctum à prohibitione furandi, quod patet tam ex obiecto, quam ex forma. Nam prohibitio furti est prohibitio mali, præceptum autem restituendi, est iussio boni, est enim bonum restituere, sicuti & satisfacere. Quare Christus affirmatiue dixit, Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari & Paulus. Reddite omnibus debita. Ex hoc ergo arguitur. Hoc præceptum est affirmatiuum, cuius circunstantia est, statim, ergo quocunque momento tenetur quis id proponere, aut tale continuare propositum. Alias nouum semper erit peccatum omissionis. Ad hoc, concesso esse distinctum præcepto, vt loco citato expositum est, respondetur primum, præter peccatum furti dum fit, non illico committi nouum omissionis, si non fiat restitutio, illud tamen ipsum continuo crescit, quando maior est restituendi mora. Etenim, quod non statim committatur peccatum omissionis, patet primum, quia non protinus debet homo, immo neque moraliter loquendo semper ad peccatum attendere, tum etiam quod quamuis attendat, si continuat antiquum propositum retinendi, illud impedit contrarium restituendi, atque adeo non est aliud nouum peccatum omissionis boni propositi, quam sit illud continuationis antiqui. Et confirmatur hoc quia neque Deus tenetur homo statim sub reatu noui peccati mortalis per pœnitentiam satisfacere, sed manet in priori reatu. Quod autem peccatum crescat, liquidum est, cum quod peccatum eo peius quo diuturnium, tum etiam quod damnum semper in dies datur maius ac minus domino, quippe quē vsu rei suæ diutius tenet priuatum. Quin vero tanta esse potest restituendi mors, vt sit de necessitate confessionis Nam licet peccatum continuatum, in esse naturæ non mutet speciem, tamen in genere moris grauiter augetur, sicuti augeri potest ex parte obiecti Qui enim decem millia ducatorum furatus est, non legitime confitetur, nisi quantitatem exprimat. At vero grauitatis augmentum nō fit per

Exponit quomō statim restituendum.

Dubiū.

An peccet nouo peccato qui nō restituit, cū potest.

Paulus.

quæcunque momenta. Perparum enim refert, si rem detineas duas tresve horas aut certe dies, nisi grauis sit domini necessitas, Petrus quidem de Plaude in 4. dist. 15. q. 2. ait, quòd qui per annum retinet alienum, argutus peccat, licet vnum sit induratum peccatum, quam si pluries identidemque per annum pluribus actionibus id furaretur. Nam in priori casu semper est in peccato, at in posteriori, aliquando cessat. Attamen quamuis hoc probabilitate non careat, contrarium tamen est probabilius. Primum, quia, vt modo dicebam, non quæcunque horaria aut diurna habitualis continuatio auget culpam augmento notabili, tum etiam, quòd illiterati multiplicatique conatus ad furandum, peiores esse videntur, quam habitus continuatio, quæ sæpe ex desidia & negligentia contingere potest. Secundo nihilominus addiderim, quandoque nouum committi peccatum contra præceptum restituendi, quatenus affirmatiuum est. Primum scilicet quoties proponis non restituere, ille enim actus prauus est. Mox, quoties creditor legitime petit. Immo vero dum eum vides graui premi necessitate. In his inquam casibus nouum peccatum est non restituere. Post hæc proxime sequitur, vt videamus an liceat, quandoque restitutionem differre, de hac enim re varia apud Doctores inuenias. Multa enim hic pensanda sunt antequam id permittatur. Et quidem Scotus in 4 dist. 15. & aliorum plerique pro regula habent, quòd vbi debitor absque ingenti detrimento suo restituere nequit differre eam possit.

[Margin: Paludã.]

[Margin: An liceat restõnem differre Scotus.]

At vero prudenter quidem impræsentiarum distinguere mihi videtur Caiet de detrimento triplici. Si enim detrimentum id appellaueris. quod ingens substantia est restituenda, nihil h c prorsus iuuat vt prorogandá sit restitutio. Alias melior esset conditio eorum, qui æs alienum ingentius per iniuriam contraxerunt, quam qui minora debent. Secundum detrimenti genus est lucrum, quod debitori cessabit, si rem soluat. Et re vera neque hoc excusat quo minus illico sit facienda restitutio. Nam nemo ius habet lucrandi aliena pecunia inuita domino. Tertius ergo detrimentorum ordo est damnum emergens, nempe si qui centum debet, restituere non potest, quin plurium insuper dispendium faciat, quin scilicet merces vilissimo pretio intempestiue distrahat, aut domum fundumve vendat vnde viuit idque cum maiori iactura, quam sit æs quod alteri debet. Atque hoc est, ratione cuius, si quando licitum est differre licet restitutionem. Et ratio inquit Scotus est, quia dominus malle debet ingens damnum debitori cauere, quam vt sibi debitum restituatur. At vero hæc caussa non prorsus rem conuincit, quoniam nemo tenetur iuri suo cedere ad euitandum alterius damnum, nisi extrema necessitate, aut tam graui, vt videret id, quod habet porrigere, & ideo graue debitoris detrimentum non iure stringit creditorem solutionem expectare. Ratio ergo si vlla est prolatandi tūc restitutionem, aliunde sumenda est, inde videlicet, quod debitor pro illo temporis articulo non est simpliciter soluendo, quia mortaliter, quod fieri nisi cum tanto detrimento non potest, non reputatur possibile. Quin vero pluribus est vestienda circunstantijs tunc prorogatio, vt sit iusta. Animaduertenda enim in primis est acceptio fueritne iniqua an iusta, nam si per latrocinium aut per vsuras, aliasve iniurias debitor ille in ære est alieno, profecto qualecunque citra extremam necessitatem patiatur detrimentum, tenetur illico restituere etiam si statum perdat. Hoc enim non est de suo statu cadere, immo in suum ab illo descendere, qui non erat suus. Si autem per acceptionem iustam debita contraxit, tunc etiam existimandum est, qua via in pauperiem incidit, nam si citra suam culpam aliqua eum aduersa fortuna suis nudauit bonis, facilius indulgenda illi est restitutionis prorogatio. Atque id demum etiam librandum, an creditor ferre dilationem possit, an vero etiam ipse inopia laboret. Nam citra extremam necessitatem melior est multo creditoris conditio quam debitoris. Vnum hic autem silendum non arbitror, quod Syluest. verbo restitutio. 5. § 5 affirmat, quod, bona eius venia non crediderim. Ait enim inquam, quòd in huiusmodi arbitrandis casibus deferendum e t confessario. Quod opinionem Directoris sequutus, affirmat, videlicet si creditor non vult restitutionem expectare, & debitor induci non potest ad restituendum, statim, tunc inquit, sacerdos potest eum absoluere, si cautionem capiat, quod certo post tempore soluet. Et ratio inquit

[Margin: Caieta. egregia distin.]

[Margin: Rõ protrahẽdi restitutionem.]

[Margin: Circunstantiæ huius prorogationis.]

[Margin: Syluest.]

[Margin: Director.]

quit est, quia tunc vtiliter gerit creditoris negotium, nam si pœnitens non absolueretur, forsan ille nunquam debitum suum recuperaret. Et adducit legem soluendo. ff. de neg. gest. & alias nescio quas attamen regula hæc, quod vtiliter geratur creditoris negotium, licet in foro exteriori iuuet, tamen in conscientia nulla est. Sacerdos nanque non est inter creditorem ac debitorē sequester, aut creditoris procurator, sed nomine Dei conscientiam expurgator. Et ideo in hoc tantum debet esse intentus, vt secundum causas & merita, quæ modo explicabamus, perpendat debitor sit soluendo necne, nam si soluendo est nullatenus inuito creditore est absoluendus, nisi restituat, quamuis periculum immineat vt nūquam sit restitutio facienda. Ipse enim pœnitens sibi viderit. Potest tamen accidere, vt satisfaciat, si per partes statis temporib. restituat. Quin vero, vice versa, in casibus implicatis & iure dubij non est necesse, vt semper pœnitens confessario auscultet nisi doctrina polleat. Ex his ergo facile colligas in quam aperto versentur periculo, immo in quam manifestario iaceāt peccato, qui restitutionem vsque ad mortis articulum procrastinant. In primis enim hoc certum est, quod quicunque pro comperto habet se ære grauari alieno, & non habet propositum restituendi vsque ad mortem, licet firmissimum illud habeant tunc restituendi, aut restitutionem in testamento præcipiendi, perdurat in peccato mortali, neque est absolutionis beneficio donandus. Et ratio est, quia habita opportunitate, per nullum tempus licet retinere alienum inuito domino. Quare si subita fuerit morte correptus, qualis vt plurimum eiusmodi hominibus accidere solet, in statu discedit damnationis. Et idem est censendum de illis qui ambigentes an id quod habent, alteri debeant, nolunt superstite illis vita in iudicio decernere, se satis ducunt, si proponant in testamento id hæredi suo demandare. Atque idem omnino de illis iudicandum, qui sub mortis articulum, cum ipsi per se possit restitutionem facere, id renuunt, arbitrantes satis esse id hæredibus iubere, quoniam illi re vera ratio habent syncerum & candidum animum restituendi, nam qui tunc non restituunt, indicium apertum perhibent, quod neque si dixerunt restituent, atque adeo restituendi intentio non illis est nisi conditionali, si moriantur, quæ profecto ad pœnitentiam non sufficit. Atque hoc potissimum periculum magnatibus imminet, quorum testamenta nunquam, aut vix nunquam hæredes complent, sed satis se fecisse arbitrantur, vt quam restitutionem auus patri, & pater sibi testamento præcepit, eandem ipse alijs recentibus onustam, filio iubeat, quam ipse postea committat nepoti. Nescio ergo an hic sit legitimus illius verbi euangelij sensus, Impossibile est diuitem intrare in regnum cœlorum.

Impug. Syluest.

Procrastinātes restitutionē in quanto versentē periculo.

Primum igitur argumentum satis solutum est, vbi exposuimus præceptum restitutionis includere negationem, ratione cuius restitutio prorogari non potest. At perinde soluitur tertium. Haud enim eodem modo præfinitur circunstantia temporis in restitutione, atque in alijs præceptis affirmatiuis. Secundum autem est, quod nonnullas secum affert ambiguitatis. Conceditur nanque ad impossibile neminem obligari ideoque qui tunc non potes, ius habet prorogandi, & qui nullatenus potest, omnino est absolutus. subdit autem D. Thom. quod debet nihilominus debitor aut dilationem petere à creditore, aut omnino remissionem. Contra hoc autem statim se offert argumentum, quod eiusmodi inops nullatenus teneatur, nam impossibilitas eum in cōsciētia absoluit. Quare licet creditor remittere abnuat, tamen ipse non tenetur amplius facere, superuacanea ergo est illa postulandi ceremonia, Respondetur, D. Th. non sentire id esse necessarium quando impossibilitas est patens. At vero quoniam rarissime est ita liquida, salubre consilium est, vbi quidpiā dubitationis superest, illo vti remedio. Interrogas autem quænam cautela necessaria est, vt qui remissionem efflagitat, tutus in conscientia maneat. Respondetur vnico breuissimo verbo. Ea prorsus, vt remissio sit vere libera, itaque requiritur, vt sit liberrima, neque sufficit si sit coacta. Cauendum ergo est ne vis interfit aut fraus. Si. n. creditorem decipis, aut persuades minus debere, quam debes, aut non tanta te æquitate in illa debita esse collapsum, aut maiori te multo egestate comprimi quam præmeris, donatio non est libera. Aut si aliquid comminatus, nisi tibi remittat, aut licet non comminaris, id tamen subsignificas,

Ad primū arg.

Ad tertiū arg.

Ad secūdū arg.

D. Tho.

Obiectio cōtra S. Tho.

Dilutio

Interrogatio.

Solutio.

cas, pariter est coacta. Idque cauere, quam maxime debent magnates à subditis remissionem petentes. Cautio tamen illa, quam aliqui scrupulosi putant esse necessaria, vt scilicet debitor pecuniam prius in potestatem creditoris tradat, nimia est. Nam præterquam quod raro accidat, vt debitor eã habeat, vt bene adnotauit Caieta. præsens aurum & oculos fascinare solet, & animas subinde mutare. Pensandæ ergo sunt rei circunstantiæ, vt remissio sit libera. Postremum hic denique dubium est de hac impossibilitate, quando scilicet restitutio arbitranda est impossibilis. Quod est quærere, vtrum debeat homo in quamcunque necessitatem citra extremam adigi, vt restituat. Nam quod in extremã nemo sit inijciendus, non est qui ambigat, quoniam (vt supra diximus) in tali necessitate omne debitum cessat. Sunt autem, qui astruant, citra illam in quamcumque esse debitori descendendum, vt soluat, ita vt debeat etiam ille qui est nobilis manibus laborare. & si opus est, etiam mendicare. Quia vt nemini citra extremam necessitatem fas est alienum rapere, ita neque alienum retinere. Attamen quia hæc moralia sunt, ciuili more sunt arbitranda. Perspiciẽdum inquam in primis id, quod nuperrime dicebamus, quibus modis, & artibus fuerint debita cõflata. Nam qui per iniuriam, videlicet per latrocinium & fraudes illa fecit, profecto ad inopiã redigendus est. Qui vero bona fide negotia contractabat, neque ganeis & lusibus atque immodicis pompis sua dilapidauit bona, sed restante fortuna factus est non soluendo, non est ita rigide cogendus. Neque si nobilis est manuales operas debet exercere, neque mendicare satis est, vt vilius viuat & abiectus, deniq. misere, atque omnem deponat pompam, nam etsi in tali necessitate non posset aliena rapere, non inde sequitur, vt nequeat particulam illius retinere, vt viuat, quod bona fide acquisiuit, vltimum autem miserorum remedium, quod leges miserabile ac flebile vocant, est, bonis cedere. De quo sciscitatur quis forsan, vtrum tuta conscientia possit quisque bonis cedere, idque à republica permitti? Ad hoc cum eadem prorsus distinctione respondendum est. Etenim qui negotiationes subdole & vafre vel ingrediuntur vel exercent, re vera nõ essent permittendi. Sunt enim qui cum nihil in bonis habeant, credito vndique corradunt, vnde fidem aliquam sibi arrogẽt, &(quod ipsi vocant) creditum Neq. ea fraude contenti, viuere laute atque in dies lautius perseuerant. Qua ratione æs alienum ingens conflant, quo postea pressi in sacrum aliquod se recipiunt. Hoc profecto pestilentissimum est latrocinijs genus, neq. essent isti à republica ferendi (vt lib. 6. iterum dicturi sumus) sed ceu latrones plectendi. Qui autem bona fide negotiantur, sed calamitosè sunt in pauperiem reiecti, optima consciẽtia possunt legum beneficio vti, ne carceribus absummantur, ob hoc enim beneficiũ instituta est ceremonia cedendi bonis vt habetur l. 1. C. qui bon. ced. poss. Ac subinde possunt licite illa retinere, quę sibi leges permittunt, puta instrumenta sunt artis, quotidianaque alimenta, & menstrua, atq. annua, vt habetur l. qui bonis. ff. eod. titu. Est enim habenda ratio, ne egeant, vt sancte cauetur l. in condemnatione. ff. de reg. iur. Quocirca etsi bona aliqua postea lucrẽtur, quæ quotidiana victui sibi sunt necessaria, retinere illa possunt, quando quidem eadem lex. Qui bonis, iubet non esse illis vendẽda Vtrum vero veniens ad pinguiorem fortunam teneatur secundum consciẽtiam restituere, forte dubitas. Apparet nanque per illam ignominiam, legi, ac subinde creditoribus satisfecisse. At vero leges ipsæ eandem dubitationem abstergunt, decernentes omnino tunc teneri, nam beneficium illud eatenus (vt dictum est) illis suffragatur, ne carceribus sint intrusi. Vnde l. 1. citata in C. Qui bonis, inquit cesserint, nisi solidum creditor receperit, non sunt liberati. Et l. cum & filij. cod. titu. si quid pinguius postea eis accesserit, hoc iterum vsq; admodum debiti potest à creditoribus legitimo modo auelli idemque l. is, qui bonis. 2. eod. tit. sancitur.

Caieta.

Dubitatio.

Dubij submotio.

Cedere bonis quando liceat.

Quãdo teneanẽ restituere q bonis cessẽrunt.

FINIS LIBRI QVARTI.

FR. DOMINICI SOTO
SEGOBIENSIS, THEOLOGI,
Ordinis Prædicatorum.

Liber Quintus de Iustitia & iure.

PROEMIVM.

EXpeditis Libro Quarto duorum disputationibus, scilicet dominij ac restitutionis, quæ ad commutatiuam iustitiam, eique subinde contrariam iustitiam cognoscendam viam communiunt, iam nunc ex ordine de vitijs dicere aggredimur eiusdem in iustitiæ. Porro autem Arist. 5. Ethic. cap. 2. humana commercia in duo partitus est, scilicet in ea quæ homines sua sponte faciunt, atque ea quæ ipsis inuitis fiunt. Et quoniam in hoc secundo commutationum genere plus multo inest iustitiæ, congruit vt Quintus hic liber de huiusmodi vitijs, per quæ inuitis hominibus iniuria eis fit instituatur. Quem Sextus ac Subinde Septimus subsequenter de iniustitia quæ in liberis spontaneique cantractibus vsu venire solet. Irrogatur autem homini iniuria quoties illi contra ius nocumentum infertur, idque aut facto vel in personam suam vel in sibi coniunctam vel in res suas, aut denique verbo. Et quoniam bonorum omnium temporalium primum maximumque est vita, prima quæ interrogatur quæstio, est de homicidio.

Aristot. Biperti tahumana commercia. Ordo librorũ.

Partitio libri.

QVAESTIO PRIMA DE HOMICIDIO.
Sanct. Thom. 2. 2. quæst. 64.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum aliquod viuentium quæ perfecta sunt occidere liceat.

D.Tho.

QVONIAM D.Tho. Peripatetico vbique more ab vniuersalioribus rem auspicatur, in ingressu statim tractatus de homicidio minime ineptum ducit disputare vtrum liceat brutas animantes interimere, perfectas scilicet nam de his quæ per corruptionem generantur, quid opus est meminisse? Aud enim desunt a parte negatiua argumenta. Horum autem primum est hoc. Vita est nobis cũ cæteris animantibus cõis, quam ob cãm commune pabulum nobis ipsiq. initio statim Genes. Deus contulit, vbi ait, Ecce dedi vobis oẽm herbam &c. vt sint vobis in escam & cunctis animãtibus terræ, omnique volucri cęli, ergo & natura ipsa, & e us auctor Deus, prohibuisse videntur cunctorũ aĩalium occisionẽ. Secundo arguitur. Si illa fas esset occidere, vnus eorum vsus foret, vt nobis essent in cibũ, hoc aũt vr̃ crudelitatẽ quandam ac fęd tatem aĩorum arguere, vt. s. carnibus, in quibus fuit aĩa viuens, vescamur, nam hac de cã fertur ante diluuium non fuisse talis vsus permissus, quia neque in principio Genesis cõcessus alius esus legitur, quã herbarum, ergo nõ omni culpa vacare vr̃, animalia in talem vsum

Primũ argum. partis negatiuæ.

Secũdũ argum.

vsum interficere. In contrarium est quod Genes. 9. ait Deus. Noe omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum, in cibum autem nisi mactata venire non possunt.

Ad quaestionem hanc duabus conclusionibus, iuxta numerum argumentorum, respondetur. Prima. Licita est tum naturali iure, tum adeo concessione diuina animalium brutorum occisio. Conclusio primum statim patet ratione, ordineque naturae, quem Aristo. 1. Politico. agnouit, vbi docuit inferiora creata fuisse propter ea quae sunt perfectione praestantia, scilicet herbas propter animalia, reliquos vero fructus terrae, & animalia ipsa propter hominem. Nempe quae & viuentia adiumento nobis sint, & mortua in cibum Adde & in vestitum & in alios vsus. Seruiunt enim nobis & lana, & corio & elaboratis ossibus, ac multis alijs quae nobis sunt vsui. Vnde 1. Ethic. docuit idem Philosop. hominem esse finem omnium Quapropter citata illa Genes. 9. diuina concessio, Omne quod mouetur & uiuit, erit vobis in cibum, perinde est explicatio naturalis iuris, atque altera Genes. 1. Ecce dedi vobis omnem herbam, & vniuersa ligna fructifera, vt sint uobis in escam, nam tam naturales cibi nostri sunt carnes, quam terrae fructus. Vsque adeo hęc vera est conclusio, vt sit etiam verissima, & fidei chatolicae confessio, cuius adeo contra fuit Manichaeorum haeresis, vt August. 1. de ciuit. Dei. cap. 10 refert. & 6. contra Faustum Manichaeum edisserit. Aiebant enim vesani illi, animalium animas membra esse Dei. Et ideo impietatē esse carnibus earum vesci. Ait ergo contra Augustinus eodem 1. de Ciuitate, cap. 20. Nunquid cum audiuimus, Non occides, virgultum, vellere nefas ducimus? & Manichęorum errori insanissime acquiescimus? Et infra. Non illud accipimus de frutetis, neque de irrationalibus Animalibus. Nam iustissima ordinatione creatoris, & vita, & mors eorum nostris vsibus subditur. Haeresis ergo hac loco citato Genesis 9. cōdemnatur. Omne quod mouetur erit vobis in cibum. Atqui erat iam tēpore Apostolorum oborta. Illo enim Paulus 1. ad Tim. 4. vetare aiebat abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendū, cum gratiarum actione. Et actu. 10. Petro formidanti animalia comedere quae ostēsa illi fuerint in linteo, respōsum cęlitus est. Quod Deus purificauit, tu cōmune ne dixeris. De hac igitur conclusione nemini dubitare licet. Hoc autem in quaestionem acciri potest, vtrum ante diluuium fuerit esus carniū in vsu? videtur namque pars negatiua ex loco illo Gen. 9. colligi. Cum enim tunc Noe è diluuio emergenti Deus in alimoniam indulserit omne quod mouetur & viuit, grande argumentum est antea nōdum id fuisse concessum, eo vel maxime, quod Genesis 1. solas herbas legimus, & terrae nascētia pariter hominibus ac iumentis concessa. Mox accedit coniectura ex eodem ca 9. Nam post citata verba continuo subditur. Quę si holera virētia tradidi vobis omnia. ac si dixisset, Etsi hactenus non nisi holera vobis in escam permiserim, iam hinc perinde atque indulta holera trado vobis animantia in edulium. Accedit insuper & subiunctum verbum, Excepto quod carnem cum sanguine non comedetis. Enimuero si antea in morte erat carnium victus, aut illas cum sanguine deuorabant, aut secus. Si prius dederis, responde quaeso, cur non illucusq. horridum illud facinus fuerit pro mille sexcentos annos prohibitum? Si autē posterius concesseris, quid rogo tunc demum monito opus erat? Fit ergo coniectura, quod antea nullus erat vsus carnium, ob idque tunc primum indulto docuit Deus homines quemadmodum eis sine sanguine, hoc est, elixis vel assis vterentur, nō crudis, vt ferae Fuit. n. & gentib. Phythagorico dogmate imbutis solenne, à sanguine abstinere, eo quod animarum sedem arbitrabantur, semperque & vniuersis mortalibus horror fuit sanguinem sorbere. Arguitur deinde ratione, Nam ante diluuium virtus in herbis vigebat ad alenda, vegetādaque & irroboranda mortalium corpora, quia nondum erat terra aluuione stagnata. Tunc ergo non erat carnium vsus necessarius, vt postea, atque hac apparet ratio quare tunc temporis fuerint concessae, sicuti & vinum, quia neque herba, neq. aquae pristinum vigorem retinebat, & humana corpora languere coeperant, & in uita breuiorem ire. Quare de illo omnium primo seculo ait Naso.

Contentusque cibis nullo cogente creatis.

Praeterea esus carnium prae se antiquis ferre videbatur nescio quam animi crudelitatem ac feritatem. Vnde idem poeta lib. 15. eiusdem Metamorph.

Prima conclu.

Aristot.

Manichaei.

August.

Vesania

Manichęorū.

August.

Paulus.

Dubitatio.

Pythagoras.

Ouidius

Partire mortales dapib. temerare nefandis
Corpora sunt fruges &c. Et infra.
Carne fera sedant ieiunia, nec tamen oẽs.
Quippe equus & pecudes, armentaq́ gramine viuunt. Et inferius.
Heu quantum scelus est in viscere viscera condi!
Congestoque auidum pinguescere corpore corpus!
Alteriusq́ animantem animantis viuere letho!

Communis ergo ferè opinio est, ante diluuium nullarum carnium fuisse vsum in cibis tametsi S. Thom. 1.2. quæstio. 102. artic 6 cunctabundus dixerit. Videtur eius carnium post diluuium introductus. Nicolaus vero Lyranus Genes. 9. incunctanter id asserit. Sed Abulensis Genes. 1. non id tantum, sed insinuat insuper prohibitum fuisse tunc tale nutrimentum. Ait enim Deum taxasse omnibus herbas in cibum. Caietan vero eodem loco Genes. 9. Medium se interponit dicens, neque fuisse prohibitum carnibus vesci, neque tamen fuisse in vsu. Ego tamen mihi (vt sub aliorum censura id asseruerim) suadere videor hanc, quę sit huius articuli secunda conclusio. Ante diluuium nō solum non fuit prohibitum carnes edere, verum etiā est valde probabile illas post naturam lapsam illico inter humanos cibos vsurpatas. D.n.Tho. neque de prohibitione meminit, neque asseueranter vsum negauit. Dixerim autem, post naturam lapsam. Nam in statu innocentiæ facillimum creditum est, quòd quā touis seculo durasset, nunquam vsurpatæ fuissent carnes in escam. Et ratio est, quod fructus Paradisi fuissent tum affluentissimi, tum & virtute solidissimi ad nutriendos, vegetandosq. homines. Et cum in illa fœlicitate nullus esset vitiatæ affectionis locus, nullus vteretur superfluis, sed fuissent necessarijs contenti. Atque eo præsertim quod esus ligni vitæ eos valebat incolumes seruare, vt possent non mori. Verum tamen de statu naturæ corruptæ probatur nostra conclusio. Esus carnium est vitæ humanæ post naturæ lapsum eiusque incolumitati quam maxime naturalis, adeo vt Medici nihil salubrius in cibis ponant, tam ad bonam valetudinem, quam ad virium robor, hanc autē naturam statim sua conditione carnes habuerunt. Arguitur ergo. Si mortales illi numquam carnes degustarunt, aut hoc fuit, quia fuerant illis interdictæ, aut quia earum salubritas, & sapor nunquam eis fuerant cognita, aut quia nō erant necessaria. Prohibitio autem nulla scripta legitur, neque ratione naturali doceri poterat, immo (vt iam dicebam) contrarium natura docet. Quod autem earum naturam ad cibum accommodatissimam in mille sexcentis annis nunquam speculando agnouerint, neq; experiendo deprehenderint, nullatenus fit credibile, tantoq́ue minus, quanto illas gētes circa ortum humani generis credibile est ingenio, & sagacitate præ suis posteris valuisse. Si dicas non fuisse talem cibum necessarium propter fructuū radicumq́; abundantiā, virtutem, ac salubritatem hoc satis euincere cōcedā, quod si status innocentiæ durasset, nunquam in vsu fuissent propter humanā tunc frugalitatem, ac modestiam. Attamē vitiata natura, nullum est argumentum, quod si carnes non erant necessariæ, ideo nō essent in vsu. Corruperat.n. omnis caro viam suam. Quapropter cum homines illi ad malum proni peioribus se voluptatibus immergerent, fit impendio probabile. & talibus etiam escis, atq; eduliorum delitijs, ac lautitijs sese dedisse, & maximè prope ante diluuium, quando (vt ait lib. 1. Antiquitatum Iosephus) nulli parcebatur vitio, aut flagitio Mox arguitur. Cuncta aīalia facta sunt ꝑp hoīem, sunt aūt complura, quæ non aliter illis hominibus vsui esse poterant quam comesta, velut sunt pisces, perdices, gallinæ, & alia id genus, præsertim quod venatio (vt ait 1. Pol. Aris.) naturalis est homini, atque adeo agrestibus illis hominibus non dubium, quin fuerit in vsu. Tertio arguitur. Offerebantur tūc Deo animalium sacrificia, vt de Abel legitur, quam ob causam Noe dr̄ clausisse in arca de aīalibus mundis septena. & septena, sacrificia aūt non fiebant de rebus inanibus, & quæ non possent sacerdotibus vsui esse, ergo sumebantur in cibum. Ecquid n. laudis cōmeruisset Abel. quod opima, & pingua gregis sui Deo litasset, si tantū pelles, & lana in rē essent sacerdotū non aūt carnes? Præterea credibile est, vsos illos homines fuisse lacte. Cur ergo non carnibus? Iam cū tot animalium corpora in dies pellibus nudassent, vt corio induerentur, & lana, non est credibile, carnes canibus, ac volucribus proiecisse. Imò fit maximè verisimile, igni tandem

D.Tho. Lyran. Abulēs. Caiet. Sententia autoris, quæ dissoluitur dubium. 2.concl. Probatio conclusionis. Aristot.

tandem vt gustarent admonuisset: nam & panem, & herbaceos cibos igne adparabant. Neque verum ad locum Genes. 9 respondere operosum est, immo dicendum quòd cum Genes. 1. herbæ tantummodo declaratæ a Deo fuissent in cibum propter ligna Paradisi, in quo hominem Deus collocauerat, quæ illi statui affatim sufficiebant, & post natura vitiata humanum genus naturali iure carnes adhibuisset in cibum, & fortè propè diluuium eo hominũ ferit as euaserat, vt crudis carnibus cum sanguine vterentur. Deus a diluuij periculo emersis concessit, tanquam naturale ius, vt pisces, & carnes ederent, excepto sanguine, hoc est, vt non crudas, sed igne paratas intelligerent in cibum humanum cedere. Ob idque Hebræi plus nimio carnes sanguine euacuabant. Et ideo horror illis erat, vel in farciminibus, vel in ferculis sanguinem gustare, quod gentibus erat in vsu. Atque ea propter in eorum gratiam, actum 15. indicta abstinentia fuit a suffocato, & sanguine.

Ad primũ arg. Argumenta verò in contrarium facillimæ solutionis sunt. Ad primum enim respondetur, quod etsi vita nobis cum cæteris animantibus communis sit, non tamen æquo iure, sed sua est propter nostram, & ideo neque qui suam occidit pecudem, vlli faciat iniuriam, neq; qui occidit alienam, vllam irrogat pecudi, sed possessori, neque Deus pecora pascit, nisi propter nos. Ad secundum verò satis responsum est, neque vllam esse feritatem, aut crudelitatem carnibus vesci, tametsi illa Poetæ ingenij gratia decantarent. At Manichæi erant, quos August. lib 6. contra Faustum, cucurbitarum homicidas appellat, eo quod arbitrabantur nefas esse mortificare viuentia.

Ad secũdũ arg.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat maleficos occidere.

A Brutis pecoribus primus gradus in hoc articulo 2. fit ad impiobos homines, qui a sua degenerantes, in iumentorum naturam, Dauidis testimonio, desciscunt. Quæritur ergo, an illos liceat a viuentium cœtu morte resecare? Videtur enim nefas, hominem, quantumuis scelerosum, vita mulctare. Exempla enim Christi amplectanda nobis sunt, prohibuit autẽ Apostolos, vt Matth. 13. legitur extirpare zizania, hoc est, filios nequam, ne vna conuelleretur & triticum, ergo id nobis præceptum putandum est. Secundo; Deus (vt Ezechielis ore ipse testatur) non vult mortem peccatoris, se vt magis conuertatur & viuat. Ergo eius exemplo neminem peccantium debemus extinguere, sed ad pœnitentiam animare, tunc præcipuè dum constat supplicium illi periculum creare perditionis æternæ. Accedit tertio loco, quod id quod genere suo malum est, nulla de caussa, vt ait Ethic. Aristote. fieri potest bene. Vnde Augustinus in libro, Contra mendacium, probat ipsum nunquam esse licitum, occidere autem hominem per se, est malum adeo vt sicut libro 2 diximus, sit omnino indispensabile, ergo nunquam est licitum eo, vel maxime, quod Christiana charitas non solum ad amicos, verum & ad inimicos & malos protenditur. In contrarium autem est citatum illud Exod. 2. Maleficos non patieris viuere. Et Exod. 21. Si quis per iniuriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo euelles eum, vt moriatur, quod citatur in cap. 1. de homicid.

Primũ arg. partis negatiuæ.

Secũdũ argum.

Tertiũ argum. Aristot. August.

Quæstio præsens alicui forte postulasse videatur, vt de prohibitione homicidij statim in fronte diceretur. At vero animaduertere oportet, hic non de iustitiæ præceptis initi tractatum, is nanque libro 2. vbi Decalogum interpretabamur. absolutus est. sed agimus de contrarijs iniustitiæ vitijs. Ad quæstionem ergo citra controuersiam respondetur affirmatiua conclusione. Iustum est maleficiores interficere. Cuius rationem pulchre D. Thom. ex superiori articulo deduxit. Definitum quippe est, ob id animalia bruta licite mactari, quod in nostrum vsum ordinata sunt, sicut imperfectius propter id quod perfectius est. Pari ego iure cum omnis pars à natura facta sit propter totum corpus, atque adeo vbi saluti hominis necessarium est, membrum putridum resecatur, ne contagione cætera, ac demum totum perdat, singuli autem ciuium totius sint reipublicæ partes, consequens fit vt vbi incolumitati reipublicæ expedierit, ius eadem ipsa habeat ciuem mortem resecandi, ne totam inficiat. Nam vt ait primæ Corinth Paulus

Scrupulus. Dilutio.

Conclõ vnica. Rõ conclusionis. S. Tho.

Paulus.

Fer-

Fermentum modicum totum massam corrumpit. At vero hoc occurrere cuique potest argumentum, contra hanc veridicã assertionem. Prohibitio hæc, Non occides, est diuina, eademque generalis, quæ cunctos mortales nemini excepto occidere vetat, nemini autem inferiorum facultas suppetit dispensandi in lege superioris, ergo nullo humano iure constitui potest vt homo quantumuis peccator occidatur. Hoc argumento Scot. in 4. distin. 15. quæst. 3. persuasus, quatuor asseruit. Primum illud præceptum esse generale. Nam Exo. 20. absolute ponitur. Et Matth. 5. sub eadem forma refertur, Non occides. Secundo ex hoc infert quod nullum nocentium hominem, priuata publicave autoritate interficere licet, nisi in casibus veteri lege exceptis à Deo, neque vero lex humana vllum potest aliud crimen, morte vlcisci. Illud probat eodem argumento. Nam cũ hoc sit præceptum diuinum, nulli possunt homines super eo dispensare. Tertio infert non esse licitum furem interficere diurnum scilicet illum, qui latenter furatur. Hac probat, quia vt patet Exod. 21. vbi denarrantur crimina & scelera quæ erant capite plectenda, casus iste non connumeratur, quin vero capite statim. 22. exprimitur vt nocturnus fur, in flagranti delicto captus morte opprimatur, diurnus vero minime. Et bullam, inquit, super hac exceptione nullam audiuimus. Quarto demum infert, quod neque inter Christianos adulteram interficere fas est, quoniam licet olim, Leuit. 20. id præcipiebatur, tamen Ioann. 8. Christus idem præcepto reuocauit, vbi adulteram impunitam dimisit. Quare secundum Scotum, leges quæ contrarium præcipiunt non sunt iustæ. At vero salua existimatione celeberrimi auctoris, ex falso fundamento, nam potuit non falsas elicere conclusiones. Falsum inquam est præceptum illud. Non occides, ea esse generalitate intelligendum, vt cunctas in vniuersum hominum occisiones comprehendat. Primum enim inuasorem in culpata tutela transfigere, nullatenus illo præcepto prohibetur, alias cum in lege veteri non sit exceptum, secundum eius regulã non esset licitũ. Neq legitima est responsio, quod inuasus non intendit alium occidere, sed se defendere. Nam etsi illa sit quod superior finis sit defensio, nihilominus tanquam medium sumitur aggressorem occidere, potest namque qui se defendit hostis iugulum recta intentione petere. Neque rursus solida est aliorum responsio, quod ille non occidit priuata auctoritate, sed publica aut diuina, quoniam profecto non alio, sed eo priuato iure quo quis potest ad seruandam vitam comedere potest aggressorem interimere. Vnde qui ait publica auctoritate occidi inuasorem, deberet dicere publica etiam hominem comedere. Secundo arguitur contra id quod secundo infert, nempe non licere reipublicæ alios occidere, quam qui lege veteri excepti sunt. Primum enim si præceptum illud, Non occides, adeo erat generale, non erat cur Deus in tot casibus super illo dispensaret. Imo vero cum præceptum esset decalogi, idque negatiuum, neque Deus potuit in illo dispensare, vt libro 2. ostendebamus. Mox arguitur. Aut præcepta illa occidendi malefactores, legalia erant, aut naturalia, si legalia prorsus cessarunt, quare neque liceret modo homicidas occidere, neque aliorum ullũ qui illic capitali supplicio subditur. Si autem fuerunt, vt vere fuerunt, naturalis iuris interpretamenta, ergo lumine ipso naturali illi casus excepti erant ab illo præcepto, Non occides, vel potius non erant illo comprehensi. Et confirmatur ratione, ad quam mirandum est Scotum non animaduertisse. Ante legem scriptam reipublicæ gentium sceleræ iure & merito capitis supplicio vlciscebantur, & tamen id non faciebant, quia excepti illi casus essent a lege scripta, quæ nondum erat. Immo vero seculo illo legis scriptæ illa non tenebantur, & nihilominus cædibus auctoritate publica vindicabant scelera, idque iustissime, ergo ratio quare id reipublicæ licet non est exceptio scriptæ legis, sed ius ipsum naturæ. Id quod manifestissima demum ratione hac patefit. Tam naturale est vt nocentes homines & in rempublicam pestilentes, rescindantur, quam quod non occidantur innocentes, ergo potestas hæc reipublicæ non pendet ex illa exceptione legis antiquæ, sed iure sibi naturæ conceditur. Ad hæc si respublica modo ciuilis, facultatem non haberet naturalẽ alios interficiẽdi malefactores, quã eos qui lege veteri excepti erãt, neque liceret illos alijs excogitatis mortibus

Obiectio.

Scotus lapsus est in explanatione huius pcepti. Non occides.

Impugnatur Scotus.

Caligat i hac re Scotus nimis.

interimere, neque alios vllo corporali supplicio afficere, puta fures flagellis cœdere neque alia enormia delicta mortis commi natione prohibere consequens tamen absurdissimum est, & contra tenorem Legis capitalium, ff. de pœnit. vbi incendiarijs, atque alijs pœna capitis decernitur, & parricidæ in dolium occlusi submerguntur, & hæretici exuruntur, & læsores maiestatis meritissimo dilaniantur, & alij flagellis vapulantur, atque alij in exilium relegantur, quæ tamen pęnæ illic non erant positæ.

Explicatio [illegible] tissima illius [illegible] cepti, nō occides.

Legitur ne rei explicationem diutius protelemus, præceptum hoc. Non occides, sicuti cuncta Decalogi, vt lib. 2 ostensum est id, quod neque Scotus negare potest, pręceptum est iuris naturalis ex illo scilicet principio elicitum, Id ne facias alijs, &c. Quocirca legitimum eius sensum, ratio nos naturalis docet, atque adeo eousq. generale est, quousque natura vitam vult humanam seruare. Qui autem casu ratio naturalis hominis occisionem, aut iubet, aut permittit, idem casus, eodem præcepto nō comprehenditur. Ex quo fit vt aggressoris interfectio, non sit eiusdem præcepti exceptio, quia neque tale homicidium vetitum a natura est, neque subinde vetari potuit. Atque eadem, immo æquiori ratione, neque malefactorum extinctio, quæ publica fit auctoritate, exceptio est eiusdē præcepti, quoniam neque illo fuit vnquā comprehensa. Immo ipsa eadem natura nihilominus id iubet, quam innocentium sospitatem. Quo enim se quisque iure tueri potest, cum hostis internicie, & quo potest sibi membrum amputare ut ipse sit sospes, potest respublica se incolumen per ciuem necē seruare. Sequitur subinde secūdo, casus illos antiquæ legis non omnes fuisse mere legales, sed interpretationis iuris naturæ. Tametsi ingenio illius gentis congruens fuerit vt aliqua tunc adhiberentur acerbiora legalia vt fuit talionis pęna, & lapidationis adulteræ, atque alia id genus, quæ in tota Christiana familia perdurant. Sequitur tertio, quod præter illa supplicia potuit semper, potestque quisque princeps, iusta ratione dictis, leges nouas facere mortis inflictiuas, quoniam illud præceptum, Non occides manus respublicæ, quatenus ratione ducitur, non alligat. De tertio Scot. asserto scilicet an liceat fures occidere? commodius quęst. 3. disputabimus, sub titulo de furto. Quartum vero, quod de adultera asserit, nempe Christum reuocasse legem illius occidendę, nescio qui consequentia potest ex Euangelio colligi. Redemptor enim illic non induit iudicis personam, immo negare visus est sibi quatenus homini, illud competere seculare iudicium, sed tanquam minister Rex regni cęlorum, admonitos illos curauit accusatores, vt si in aliquo essent crimine resipiscerent, intelligentes cuiusque iudicium a seipso inchoandum esse. Hoc enim erat institutum regis regni cęlorum non autem seculares caus[illegible]s iudicare. De adultera vero, iterum artic. proximo Per hęc demum aliorum opinio secunda recurritur.

Pęna talionis.

Sunt enim qui contra Scotum, in alterum extremum impingunt. Aiunt enim dictum pręceptum non solum non esse generale, sed hoc modo particulare. Non occides innocētem. Nam licet Exod. 22. absolute positum sit, tamen statim capi 23. subditur. Insontem & iustum non occides. At vero neque hic modus discendi tutus est, quoniam & qui priuata auctoritate sontem hominem & iniquum occidit, contra idem pręceptum peccat, vt artic. proximo patebit. Immo & auctoritas publica, si eundem pretermissio ordine iuris, occidat, similiter contra idem ipsum peccat. Igitur nullis opus est moderaminibus illum pręceptum onerare, quia si opus illis fuisset in Decalogo fuissent expressa. Neque oportet sub illa forma explicare, Non occides, nisi ubi caussa fuerit iusta. Nam hęc forma quædam appareret petitio principij, sed absolute est intelligendum, vt iacet, attamen quatenus ratio id naturalis explicat. Similem enim effigiem pręfert totus Decalogus. Nolite iurare omnino, & tamen subintelligitur, nisi ratio naturalis contrarium exegerit. Et pariter interpretabimur illud. Non furtum facies. Et hoc est quod docet Diuus Thom. prima secunda quęstione 100. articul. octauo. vbi ait, homicidium, quod à Decalogo prohibetur, habere rationem indebiti. Neque hec est petitio principij. Est enim sensus, quòd prohibetur id quod iure naturę indebitum est, nempe id quod genere suo est malum, sed nihilominus ex caussa, vsu venire potest vt sit bonum. Caussę vero explicande sunt, dum quis inculpata tutela se defendit, & quando iudex

Sensus pręceptorū negatiuorum. Decalogi.

D. Tho.

iudex lege agit in malefactorem. Vnde cum homicidium rem dicat intrinsecè malam, illæ hominem occisiones non sunt nuncupandæ homicidia.

Restat nihilominus argumenta diluere, quæ non sunt prorsus ambiguitate vacua. Ad primum quidem, respondet S. Thom. cum Sanctis interpretibus. Quorum prima solutio est, quòd vbi improbi absque proborum periculo interfici nequeunt, abstinendum est. Id autem dupliciter vsu venire potest. Primo, si praui adeo sunt cum iustis commixti, vt dignosci nequeant. Quare si constaret in ciuitate, maiorem eius partem hæresi esse infectam, non liceret ad puniendum crimen, totam incendere. Secus in aggressu hostilis vrbis, tunc enim licet sulphuris iactibus illam petere cum innocentum periculo. Secundo, si puniri non possunt nocentes, sine grandi commotione innocentum, qui scilicet sanguine, vel alia necessitudine, illis sunt coniuncti. Atque hæc Augustin. expositio, contra Parmenianum. Quin vero aliud nobis documentum dedit Redemptor, vt potius sit propter bonos parcendum malis (vti Angeli pollicebantur Abrahæ, vt si decem iustos Sodomis inuenirent, toti ignoscerent genti) quam propter malos, bonis incommodandum. Tametsi prudenter regula hæc, ad humanam facultatem accommodanda est. Humanus enim princeps, non tam absoluta viget auctoritate, quam Deus. Ille enim omnia ad postremum iudicium reseruat, principi autem non licet quacunque de caussa delictoribus parcere. Hoc enim in cladem Reipublicæ cederet. Quapropter quamuis multi scandalum accipiant, nihilominus si id commodè exequi potest, non debet a malorum punitione cessare. Hanc enim ob caussam (vt ait Paulus) gladium portat, vt tumultus, ac seditiones exequutioni iustitiæ obsistentes, placare possit, & vbi opus fuerit, etiam conterere. Ac pariformi modo respondetur ad secundum. Deus namque arcanorum cordium scrutator, atque humanæ salutis auidus, longanimi expectatione, vt ait Paulus malos adducit ad pœnitentiam, idque consulit S. Thom. & humanam iustitiam pro posse imitari debere. Ait tamen pro posse, quando peccata non sunt publica, atque in aliorum perniciem vergentiam. Nam alias, vt diximus non habet tam amplam facultatem, quam Deus. Quod dixerim ad obuiandum vulgarium interrogationi. Dubitare namque quis posset, virum dum iudex, aut princeps iudicijs conijcit, si reum supplicio afficiat, perditum eum ibi in infernum, si autem ei ignoscat mentem mutaturum progressurumque adeo per viam salutis, debeat ei parcere, hoc enim ratio eo suadere videtur, quod vita corporalis in spiritualem est semper ordine charitatis referenda, cuius vtique charitatis iustitia non est inimica. Respondetur primo, quòd iudices quatenus leges ferunt, multo esse debent in clementiam propensiores, quam in rigorem iustitiæ. Nihilominus tamen quamuis per reuelationem etiam constaret supplicium reo caussam esse damnationis æternæ, non est illi indulgendum. Alioqui facilè cuicumque esset illa vti vafricie, vt se impœnitentem fingeret. Et ratio est, quòd punitio publica non refertur in emendam, neq. in bonum ipsius qui punitur, sed in bonum publicum, vt alij terreantur, & quoniã bonũ publicum præstantius est particulari ordine charitatis præ illo diligendum est: nam & ista via etiam consulitur saluti spirituali Reipublicæ. Ad tertium denique respondetur, quòd hominem occidere non est eo modo intrinsecè malum, vt mẽdaciũ, puta ita generale, sed quãdo est contra naturam, tunc autem est contra naturam, quando homo dignitatem suam seruat, hoc est secundum rationem viuit, per hoc n. est liber, ac propter seipsum existẽs, quando autem inde decidit tunc in vtilitatem seruitutemque brutorum animalium degenerat, secundum illud Psalmi, Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis, &c. Ob idque perinde, atq; brutum, licet eum occidere. Est. n. corruptus homo, vt 7. Polit & 1. Ethic. ait Aristotel. tanto fera bestia peior, ac nocentior, quanto per ingenium, & voluntatem pluribus abundat nocendi modis.

[Margin notes: Ad primũ arg. S. Tho. — August. — Paulus. — Ad secũdũ arg. Paulus. S. Tho. — Cauillũ vulgarium tollitur. — Punitio in bonũ publicũ ordinatur. — Ad tertiũ arg. — Aristot. Homo improbus fera bestia peior.]

ARTICVLVS III.

Vtrum scelerosum hominem vnicuilibet priuato occidere liceat.

Haud satis est definijsse licitum esse homines nequam interficere, nisi & modum

Primū arg. partis affirmatiuę.

modum exploremus, nempè an id cuique liceat priuato ciui. Arguitur enim primum a parte affirmatiua, ex illo Mosaico mandato, Exod. 32. Vnusquisque fratrem suum amicum, & proximum occidat. Secundo,

Secūdū arg.

arguitur ex eo quod articul. proximo corruptum hominem, ac perditum cum bestijs conferebamus, syluestrem autem bestiam, ac præsertim si nocua sit, vnicuique liberum est occidere, pari ergo ratione, & brutum hominem. Tertio, laude dignum est, vt homo id etiam priuatim faciat, quod in commune commodum est, occisio autem malefactorum vtilis est Reipublicæ ergo illa etiam si priuatim fiat, iusta est, & sancta. Contra stant illa verba Augustini 1. de Ciuitate Dei. Qui sine aliqua publica administratione maleficum occiderit, velut homicida iudicabitur. Et tanto amplius, quanto sibi potestatem a Deo non concessam vsurpare non timuit.

Quæstio facilis est, quæ hac vna negatiua conclusione dissoluitur. Soli Reipublicæ, principique, ac publico Magistratui licitum est maleficos occidere. Con-

Conclusio vnica.

clusio in primis elicitur ex verbis Pauli ad Roman. 13. vbi solum publicum iudicium appellat in hoc Dei ministrum, atque eadem caussa gladium portare, vt vindex in iram sit ei qui malum egerit. Et probatur ratione. Nocentium hominum interfectio, non est per se bona, sed quatenus in bonum publicum refertur, ergo illi præcisè incumbit, cui cura commissa est, & custodia communi boni, quemadmodum amputatio membri quæ proficua est corpori, Medico præcisè incumbit, cui cura infirmi demandatur, vt iudicio secundum medicas leges id fiat. Cum ergo cura communis bonis solis principibus, eiusque ministris sit commissa, nisi vbi se respublica per se ipsam regit, fit vt illis tantum id competat maleficos occidere. Hic primum omnium accuratius meditanda est ratio, cur nulli priuatim fas sit alterum occidere, neque in vindictam sui ipsius, vt vulgaribus respondebamus, qui vix id sibi persuadere possunt. Audies enim passim non solum blaterones quosdam, verum & ingenuos alios tantum sup protegendi honori tribuentes, vt iniustum arbitrentur, cohibitos esse homines proprias vindicare iniurias. Memini cuius-

Blasphemia hominis turpissimi.

dam hanc audijsse blasphemiam, Neque id Deo prohibere posse. Cum tamen, etsi Deus id non prohibuisset, ipsissimum naturæ ius vetaret. Immò Diuina prohibitio, explicatio est naturalis iuris. Et ratio est in promptu. Si enim eidem ipsi qui iniuriam passus est, vindictam natura commisisset, nemo non se vltra iustum vindicasset. Dolor enim illatæ iniuriæ, & rationem obnubilat, & affectum in rabiem inflammat, atque adeo nemo se, quàm iuste deberet, sed quam posset maximè vindicaret. Documento nobis est manifesto, perniciosus abusus nobilium, qui honoris ceremonias, tam superstitiosè persequuntur, vt pro minima iniuria in mortem homines euocent. Igitur cum præclarissima iustitiæ virtus, non animo perturbato, sed integro iudicio mandari debeat executioni, iuxta illud Diuinum oraculum, Deuterono 16. Iustè quod iustum est exequeris, impendio quam maximè necessarium fuit, vt non pars læsa, sed communis persona, omnique affectione libera iniurias vlcisceretur. Quin vero neque hominibus id debuit prorsus concredi, vti Aristot. ait 5. Ethic. cap. 6. sed rationi legibus instructæ. Qui hanc veridicam sententiam non plene deprehenderit, non de re hac iudicet dū iniuria ipse affectus est iracundiaq; illi dominatur, sed quando eadē ipse alium affecit, & ratio libera est, ad iudicandum. Tunc.n. non iustum censebit, vt hosti suo modus committatur vindictæ. Quamobrem neque correptionis gratia licet patribus, aut dominis filios, aut seruos, vel occidere, vel certè mutilare, vt q. 3. dicturi sumus. At vero conclusione hac nihil obstante, dubia nihilominus existunt particularia Primum de tyrāno, an cuiuis ciuium liceat eum priuatim extinguere? Apparet.n. id esse, natura magistra, legitimum. Nam vnicuiq. conceditur ius defendendi sese. De hoc D. Tho. 2. sentēt. dist. 64 q. 2. art. . & opus 20. de regimi. princ. c. 6. optimè disserit. Summa autē disputationis secundū quosdā eius interpretes, atq; alios Doctores, hæc est Bifariam quempiā contingit esse tyrannum, videlicet, aut potentatus acquisitione, aut sola eiusdem administratione quem iustè adeptus fuit. Atqui in hoc secundo casu communis consensus est, nemini licere ipsum priuatim interimere. Et ratio est, q, cum ius habeat ad regnum,

Perniciosus abusus nobiliū in vēdicādis iniurijs.

Aristot.

Dubita particularia.

Primū dubiū.

S. Tho.

Tyrannus duplex.

gnum, non est illo, nisi per publicum iudicium, expoliandus, vt scilicet audiatur. Lata vero in eum sententia, quisque potest institui executionis minister. Præterea dum particulariter ciuem quempiam aggreditur, vt vel ipsum trucidet, vel sua rapiat, potest ciuis ille, vim vi repellendo, cum interimere, dum tamen constantissimum sit esse tyrannum. Nam si quis alias bonus est princeps, subito motu id semel inceptet, non perinde ac priuata persona periculo mortis obijciendus est. Igitur vt ad rem reuertamur, quando secundo modo princeps tyrannidem exercet, tum verum habet illud monitum Petri vt etiam dyscolis dominis obtemperetur. Hæc enim inquit, est gratia, si propter conscientiam Dei patiatur quis tristitias patiens iniuste. Quare si respublica superiorem habet, ille adeundus est, vt remedio succurret, sin vero, illa potest in ipsum coarmari. Dum autem potens non est, tunc Deus est orandus, in cuius manu cor Regis existit, quippe & propter peccata populi sinit nonnunquam hypocritam regnare.

Bifida ad dubium responsio.

Atque in hoc casu intelligenda est sanctio Concilij Constantien. sess. 15. vbi tanquam hæresis condemnatur eorum error, qui affirmabant cuilibet lycere tyrannum occidere. Si vero tyrannide inuasam rempublicam obtinuit, neque vnquam ipsa consensit, tunc quisque ius habet ipsum extinguendi, nam vim vi repellere licet & quandiu ille rempublicam sic obtinet, perpetuum gerit in ipsam bellum. Adducitur exemplum de Aiod, Iud. 3. qui in viscera tyranni Eglon sicam abdidit. Eademque ratione Tullius lib. de offi quem D. Thom. loco citato auscultat interfectores Cæsaris laude commendat, quippe qui per tyrannidem dominatum fuerat adeptus. Et pariter Decius Brutus commendatur, qui extincto Tarquinio, reges exegit. At vero, etsi forsan summo rigore iuris hoc liceat, non tamen consilium est semper, nisi vbi respublica nulla alia patente via, tum in extrema sit necessitate, tum præcipue in promptu habeat, vt illo extincto liberetur, quia alias huiusmodi interfectiones non solent prospeios habere successus. Imo interfectores quando id priuata auctoritate exequuntur peius, pestilentiusque in rempublicam debaccari solent, quam prior faciebat tyrannus. Qua ratione anus illa Syracusana incolumen Dionysium optabat, ne sicut ipse durior alteri tyranno successerat, ita & immanior tertius illi succederet. Frequentissima sunt passim scripta exempla. Et re vera historia Aiod parum ad rem facit, tū quod ille diuinitus fuit ad illud facinus electus, tum quod & à populo etiam fuerat ad id missus. Et præterea non solum tyrannus ille erat gubernator, sed acta hostis. Qua ratione & Mutius Scęuola, eatenus laude dignus est, quòd Porsenæ exitium aggressus fuit, licet quòd flammis brachium admouerit, non fuit virtutis opus, sed, vt ait Augustinus, inanis gloriæ cupiditas.

Concilij Constātien. explicatur.

Aiod.

Cicero.

S.Tho.

Decius Brutus.

Limitatio huius opinionis.

Anus Syracusana.

Mutius Scæuola.

Ad primum igitur argumentum, cum Augustino 1. de Ciuit Dei, respondetur, quæ etiam Dionysij doctrina est, 12. ca. cælestijs Hierar. quod dū quis quidpiam per ministerium, quod iubenti debet facit, non ipse proprie facit, sed alter qui iubet. Et ideo cum Moyses, legitimus esset loco Dei iudex ad vlciscendam immanem illam idololatriam conflati vituli, & tanta esset facienda cædes, nempe viginti trium milliū, necesse habuit plures instituere executores, ministros. Quare id quod ait, vnusquisque fratrem suum, &c. occidat, non est intelligendum, quod temere ac promiscue vnusquilibet quemlibet occideret, fuisset enim illa truculenta Andabatarum pugna, sed condemnatis illis qui fuerant in culpa numerosam copiam ministrorum destinauit, quibus ideo necesse erat vt amicus amicum, & frater fratrem occideret. Præterquam quod fratres appellabantur, non solum eodem parente geniti, sed oēs eiusdem populi. Ex hac autem solutione dubium enascitur, vtrum princeps possit quibuscunque priuatis facultatem facere occidendi malefactores. Respondetur id non licere, nisi certis moderaminibus. Primum .n nō posset generalem facultatem ciuibus facere, vt vnusquisque, quem obuium haberet nocentem, absque alia condemnatione interficeret. Est enim contra ius naturæ, vt contra inauditam partem, indictaque caussa, sententia feratur, sed quicunque quantumuis perniciosus, audiendus est, vt actuum 25. habetur ni forsan publicus esset reipublicæ inuasor aut Regis: nā tunc lice-

Ad primū arg. August. Dionysius.

Andabatæ.

Dubiū secūdū.

Solutio.

ret vnicuſque vim in rempublicam illatam repellere. Secundum aſſertum. Poſt latam ſententiam licet quoſque miniſtros inſtituere. Primum, in publicos latrones apertiſſimoſque reipublicæ hoſtes, qui alia via comprehendi non poſſunt. De quibus habetur cap. pro humani. de homicid. volun lib 6. Et præterea filijs & fratribus conceditur ſolet miniſterium occidendi interfectorem patris aut fratris. Attamen hanc facultatem non valet inferior iudex concedere, ſed tantum princeps. Immo neque id fieri paſſim debet, ſed quam rariſſime, & in caſibus egregijs. Nam præterquam quod eiuſmodi executores vix expurgare conſcientiam poſſunt odio atque iracundia, quare vt inſidias condemnatis tendant, alia accumulant peccata, vſu ſæpe venit vt ſine ſacramentaria confeſſione occidantur. Quocirca profecto non omnibus ſatis probatur. Venetorum mos, qui cum complures à patria exules habeant condẽnatos, ſingulis facultatem faciunt, vt qui alium eorum interfecerit, vita ac libertate donetur. Subſequitur & de viro, qui vxorem in flagranti adulterio enecat, de quo nemini aut Theologorum aut Iuriſprudentium in dubium cadit, quin contra prohibitionem homicidij mortaliter peccet ratione iam dicta, quia nemo antequam iudicetur ad iudicandus eſt morti, & eo caſu intelligendus venit canon Nicolai Papæ, Interfectores. 33. quæſt. ſecunda vbi eiuſmodi homines cenſentur homicidæ. At vero lege non puniuntur, propter doloris grauitatem, quem tunc ferre difficilimum eſt, vt habetur l. Græcchus. C. ad leg. Iuliam de adul & l. Marito. ff. eod. titu. Grauius autem dubium eſt, vtrum marito liceat vxorem ſibi à iudice permiſſam occidere. Sunt enim qui hoc negant, propterea quod permiſſio illa non eſt pręceptum, quali cogitur carnifex ad executionem iuſtitiæ. Accedit c tatus canon, Interfectores qui abſque exceptione illos cenſet homicidas, & expreſſe canon proximus. Inter hæc. explicat quod quanquam liceat marito ſecundum mundanam legem vxorem interficere, tamen ſancta eccleſia non ſtringitur eiſdem legibus vbi gloſſa annuere videtur quod ſemper eſt peccatum. Duplex autem hic implicatur quæſtio. Prior de lege, an ſit licita. Antiquitus enim dicebat

Venetorum cõſuetudo non probatur.

Nicolaus

Tertiũ dubiũ.

Duplex quęſtio.

patri filiam in adulterio captam, interficere, vt patet. l patri. & l neque in ead. ff. ad l. Iulianum de adulter & l. caſtitati. C. eo. tit. poſtea vero mutata eſt lex, vt patet. C. eod. tit. in Auten. ſed hodie. vt ſcilicet verberata in monaſterio occluderetur. Et iſta lex in vſu eſt nunc in Galijs, & in alijs multis prouincijs reſpectu mariti, nam illa patris iam aboleuit ab vſu. Sed tamen lex Hiſpaniarum ſequitur antiquam, non quidem cum illo rigore, vt adultera neceſſaria morte damnetur, ſed traditur marito cui facultas ſit, ſi eam veli occidere. Et quod lex ſit iuſta, non eſt cur dubitetur. Nam præterquam quod crimen id videtur mereri, profecto Hiſpanorum de hac re, ingenio, vix fieri aliter poſſet ſatis. Neque vt paulo antea inter reſpondendum Scoto dicebamus Chriſtus illam legem reuocauit. Poſterior vero ſenſus quæſtiones eſt, vtrum eadem conceſſa marito libertate, ſecundum conſcientiam liceat ei id perſequi & re vera de hoc minor eſt dubitandi ratio. Nam etſi non inſtituatur vt neceſſarius miniſter iuſtitiæ, inſtituitur tamen liber quare ius ei ſit vt illam occida. Quapropter licet opus fuerit miſericordiæ, illa parcere, tamen iuſtitiam neque coram hominibus violat, neque coram Deo. Et eſt porro efficax argumentum, quod ſi marito citra peccatum non liceret eam iugulare, peccatum eſſet principi & iudici illam facultatem illi facere. Neque valet ſolutio, ſi quis dicat, non illi permitti tunc vxoricidium, ſed vt impune id faciat, quoniam illo priuilegio iam fruebatur, etiam ſi abſque iudicio, in flagranti delicto illam interficeret. Cum ergo ſolenni forma iudicij condemnata illi traditur, teſtimonium apertum eſt, fieri illi ius occidendi, ceu miniſtro iuſtitiæ. Ad ſecundum principale argumentum reſpondetur, quod etſi homines à ſua natura degeneres cum brutis conferantur, differunt tamen quod beſtiæ natura ſua ſunt tales ideoque & ſylueſtres quiſque citra iniuſtitiam occidit, & domeſticas citra ipſarum iniuriam, licet dominis inferatur, peccator autem quia non eſt per naturam pecus, non debet niſi publico illius iudicio cui id incumbit damnatus interfici. Solutio autem tertij argumenti ſaluberrimum eſt documentum. Etenim vbicunq.

Dilutio vtriuſq; quæſtionis.

Ad ſecũdũ arg.

Ad tertiũ arg.

cumq. proximo citra alterius nocumẽtum & iniuriam prodesse quis potest, laudabile officium est eius commodum procurare, vbi autem nocumẽtum alterius sese offert quale est mors peccatoris, non debet nisi iudicio illius ad quem functio illa pertinet intentari.

Aristot.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum clericis etiam maleficos liceat interficere.

POst decisionem illius, quod publicæ potestati non solum licitum, verum & sanctum est, maleficus extirpare, consequitur vt videamus an præiectis etiam ecclesiasticis idem sit licitum. Existit enim à parte affirmatiua argumentum, quod secundum Paul. 1. ad Corinth. 4. imitatores eius ac perinde sanctorum esse debemus, sicuti ipsi fuerunt Christi. Deus autem maleficus perimere solet, secũdum illud Psal. Qui percussit Aegyptum, cum primogenitis eorum. Et Phinees quamuis sacerdos interfecit Israelitam cum Madianitide coeuntem, vt legitur Numer. 25. Et Samuel Propheta interfecit Agag, regem Amalech. Et Helias sacerdotes Baal. Denique Petrus Ananiam & Sapphiram. Secundo, cum potestas spiritualis sit temporali, Deoque coniunctior, non est cur habeat minorem facultatem occidendi eos malefactores, qui sibi subduntur, quam secularis. In contrarium est illud 1. ad Timot 3. Oportet Episcopum sine crimine esse, non vinolentum, non percussorem, &c.

Secũdũ argum.

Quæstio est solutu facilis, quæ hac vna conclusione neganter deciditur. Minimè clericis quacunque sint ecclesiastica potestate constituti, fas est vllum, quantumuis criminosum, morti addicere, aut mutilare. Probatur duplici capite. Primo propter repræsentationem. Consecrantur enim altaris ministerio, vbi iugis fit memoria passionis Christi, qui cum in anima Crucis occideretur, percussus, vti ait Petrus, non repercutiebat, cuius ergo imitatione non debent esse percussores. Nam vt Eccl. 10. commune fit, secundum iudicem populi, sit & ministri eius. Secundo, id inde confirmatur quod in Euangelio, cuius clerici sunt ministri, nullum capitis supplicium aut mutilationis membri, vlli vindicando crimini decretum est. Hic primum omnium animaduertendum quo iure clerici, sanguinis effusione interdicantur. Haud enim interdictum hoc, iuris est naturalis. Immo si merum illud consideres, nõ obstat quominus episcopus subditos suos patibulo adiudicare possit. Dubium autem est, an sit de iure diuino Ad hoc enim sunt, qui distinguentes respondeant. Aiũt inquam, duobus modis præceptum aliquod censeri posse de iure diuino. Vno modo, quia in sacra pagina scriptum est, altero vero, quia est à Deo ipso positum tã quam de re supranaturali, qualia sunt sacramentorum mandata. Sic enim 1. ad Corint. 7. distinguit Apostolus dicens vxorẽ à viro non discedere, preceptum est Dei, quod autem fidelis ab infideli vxore, secum habitare consentiente non descedat, ego dico, non dominus. Prohibitio ergo clericorum ne sanguinem effundant, licet non posteriori, tamen priori modo, aiunt isti, est diuinum, quia extat apud Paulum loco citato 1. ad Timot. 3 Quod si hesites, num quicquid Paulus iussit pro præcepto habendum est Dei? quandoquidem quicquid apostoli tanquam apostoli loquebantur quasi diuina organa proferebant. Respondetur quod in assertione fidei immediata reuelatione mouebantur. Quare enuntiationis eorum, vt diuina fides habentur, tamen in legibus aliquibus ferendis, licet Spiritus sanctus eis assisteret sicut nunc ecclesiæ, nihilominus tales leges non sunt proprie iuris diuini, sicuti neque modo Papæ, & Conciliorum iussa. Vnde actuum. 5. Visum est, inquit Petrus, non tantum Spiritui sancto, sed Spiritui sancto & nobis, quia tunc in concilio non vtebantur immediata reuelatione, sed humana consultatione, Spiritu sancto, ne errarent assistente. Secus in fide proferenda, de qua admoniti sunt ne cogitarent quomodo, aut quod loquerentur, sed sola vterentur reuelatione. At vero quamuis distinctio hæc, ex re ipsa perspecte fiat, nescio tamen an ad propositum satis queat, applicari cõmode. Paulinum enim illud verbum, attentè perspectum, non huc spectare videtur, vt clericos inhibeat ne tam-

Conclusio vnica.

Rõ conclusiõis

Responsio quorũdam.

Paulus.

Obiectio.

Solutio.

Excluditur responsio illa ad dubium.

quam publicæ potestates malefactores occidant, sed ne tanquam priuatæ personæ sint percussores. Vna enim composuit, sobrium, prudentem, &c. non vinolentum, non percussorem, sed modestum, non litigiosum, non cupidum. Præterquam quod illic tantum cum Episcopis sermo illi erat. Neque verò inibi seculares iudices eiecit, ne in sacerdotalem ordinem admittentur, quod tamen Ecclesia facit. Quapropter si huic tantum loco insistas profectò neutro superiorum modorum prohibitio hæc est de iure Diuino.

Cauillũ. Aliud autem argumentum posset validius ad propositum adijci, nempè quod Christus, vt præcedenti 1 quæst. 4. meminimus, non assumpsit secularem potestatem iudicandi, sed spiritualem regni cœlorum. Vnde fieri videtur consequens, vt nec clerici possent illam exercere. Attamen neque argumentum hoc rem demonstrat, sed hoc tantum, quod potestas ecclesiastica, qua ratione spiritualis est, non se extendit ad iudicia secularia ferenda, nisi quatenus ordinem habent ad finem spiritualem.

Solutio. Huic tamen minimè repugnat, quominus clerici possent esse secularium principum ministri, vt eorum nomine nocentium sanguinem effunderent. Immo verò neq; repugnat quominus Episcopi eos possent gladio ferire, qui spiritualem ipsum finem perturbarent.

Solutio vera prĩcipalis dubij. S. Tho. Ex his ergo sequitur (quod certo crediderim) prohibitionem hãc solum esse de iure merè positiuo ecclesiastico. Neq; vero S. Tho. verbum adduxit Apostolicũ, ac si esset habendum pro lege, ne Clerici in caussa sanguinis iudices sederẽt, sed solum per viam consequentiæ, & exẽpli, nẽpè quod postquam admonentur ne sint percussores, merito Ecclesia canit, vt ab omni percussione abstinerent. Et in eodem sensu citat idem verbum Gratianus in fronte dist. 45. vbi c. neminem. & cano. Episcopum. eadem habetur prohibitio. Et expresse c. sententiam, ne cler. vel mona. Et in tit. de cler. percus. Ratio ergo huius Ecclesiæ sanctionis non fuit nisi decentia, & honestas duplex, quæ ad conclusionem allata. Et præterea munditties, quæ esse debet non solũ in sacerdotibus, verum in vasis etiam sacris. Quapropter qui sacris initiantur, vt votum emittunt ne se semine polluant, ita & lege prohibẽtur ne contaminentur sanguine. Quæ quidẽ duæ sordium species, si in tẽplo fundantur. illud quoque pollutum relinquunt, & suo modo irregulare.

Quę comprehendat ista sanctio. Nomine autem clericorum in eiusmodi prohibitione omnes promiscue comprehenduntur, tam minoribus ordinibus quam sacris initiati. Tametsi quantum ad culpæ gradum non sit eadem omnium ratio. Nam qui in minoribus constitutus iudicatum secularem. vsque ad sanguinis effusionem exerceret, non peccaret mortaliter, quia ordines illi non sunt proprie sacri, qua tamen lethali culpa inficeretur qui esset in sacris, siue tanquam iudex, siue tanquam iustitiæ minister se cruentaret. At vero etiam in minoribus ordinibus, nullum esset peccatum. Nam omnibus interdicta est sanguinis effusio.

Quãdo incurratur irregularitas. Sed de irregularitate iure patentissimum est, occisores ac mutilatores fieri omnes irregulares, siue post susceptos ordines id fecerint, siue ante, vt patet can. Episcopum, dist. 45. & dist. 5. can. aliquantos & 23. q. 8. can. 1. & ca. clerici, & can. quicunque & de hom. volun. cano. de cætero, & can. ad audientiam, & multis alijs locis. Quod late Syluest. tractat, verb. Homicidium. 3.

Syluest. Sola sanguinis effusio non est irregularis caussa. Sed est notandum. quod licet citati canones, percussores omnes, immo & arma sumentes, vt habetur dict. c. clerici, irregulares esse decernant, intelligunt tamen Doctores eos tantum comprehendi, qui occisores fuerint aut mutilatores. Quare Panor. in c. 1. qui clerici vel vouen. Sola, inquit, sanguinis effusio non inducit irregularitatem. Et ita expresse habet glo. Clem. vnicæ, de homic. iuxta tenorem textus. Occidit aut mutilat. Sed de hoc standum est mori ecclesiastico. Caue tamen ne excommunicationis censuras cum irregularitate permisceas. Hactenus enim de clerico percussore aut seculari dictum est. Qui vero vice versa in clericum manus violentas iniecerit, licet neque mutilator sit neque sanguinis effusor, sententiam excommunicationis incurrit secundum Canonẽ. Si quis suadente. Quod si fuerit sacerdos, & celebret, tunc fit irregularis, & pariter qui semen aut sanguinem in sacro loco effuderit, si modo effusio notabilis, vt aiunt, esset. Etenim pueri cum se inuicem pugno cædentes, parum sanguinis de naribus mittunt, non subinde sunt excommunicati. Homicidium autem etiam citra sanguinis effusionem irregularem facit homicidam. Neque requiritur, vt eiusmodi

actiones

actiones peccata sint, vt sint, irregularitatis caussa. Immo etiam si sint virtutes dummodo sint liberæ, idipsum efficiunt, vt iudex eiusque ministri, qui iuste iniquũ interficiunt, irregulares fiunt ad sacros suscipiendos ordines, atque omnes ministri iustitiæ, quos glossæ refert super dicto can. aliquãtos. Dixerim autem. Dummodo sint actiones liberæ & voluntariæ, & quoniam, vt in art. 8. dicturi sumus per homicidium casuale & per alias actiones, quæ præter hominis voluntatem accidunt, nulla incurritur irregularitas Immo cum quis se aut sua inculpata tutela defendendo alteri aut mortem infert, aut caussam mortis, vt habetur Clement. vni. de homicid. & eod titul. libro sexto capitulo prælatis. Ex his fit consequens irregularitatem non esse culpam, immo neque semper propriæ pœnam vt libro primo quæstione sexta adnotauimus quia vbi nulla est culpa nihil proprie habet rationem pœnæ, sed est inhabilitas quædam & indecentia propter immunditiam ad sacrorum administrationem, Quapropter cum in Pontificis Bullis confertur facultas absoluendi à quibuscunque peccatis & censuris, censuræ nomine non venit irregularitas. Quod si quis forsan ambigat, vtrum Pontifex maximus super hac lege dispensare possit, tam quantum ad culpam quam etiam quo ad irregularitatem, facillime colligitur ex superioribus affirmatiua responsio. Enimuero cum lex sit mere positiua non solum quia, vt diximus, verbi Pauli non faciunt illum sensum, verum etiam quod quamuis cum facerent, non esset lex diuina illius generis, quod non cadit in dispensatione Pontificis, colligitur posse eundem Pontificem iusta de caussa dispensare, vt sacerdos, iudex secularis esse possit, & in bello miles, quibus functionibus annexa est sanguinis effusio.

Irregularitas non est culpa.

Post hæc nulla restat difficultas ad argumenta quæstionis respondendi. Primi igitur responsio est quod Deus vnicuique secundum suam congruentiam imitandus est. Enimuero neque liceret sic totam vrbẽ punire, vt ipse puniuit Sodomam. Neque vero (vt supra diximus) omnibus parcere, quos ipse ad pœnitentiam expectat, sed vnicuique agendum est secundum præscriptã sibi legem, quæ in hac parte congruenter clericis legis gratiæ posita est Sacerdotes namque veteris testamenti non tractabãt spiritualia, sicut nostri neque ministeria officii innocentissimi Christi sed erant legis ministri, qua corporalia supplicia, etiam mortis, maleficijs decernebantur. Quod autem de Petro adductum est, nihil ad rẽ facit, quoniam neque ipse coniuges illos occidit, neque eius iussu interfecti sunt, sed quasi ore Dei promulgauit sententiam, qua audita examinati corruerunt. Ad secundũ respondetur, quod potestas spiritualis clericorum non in hoc debet potestati principũ præcellere, vt corpora interficiat, sed vt animarum consulat saluti. Quæ vtique ratione dicuntur principes terræ. Et per hoc soluitur tertium.

Ad primũ arg.

Ad secũdũ arg.

Ad tertiũ arg.

ARTICVLVS V.

Vtrum alicui liceat seipsum occidere.

QVamuis artic. 3. conclusum fuerit nemini priuata auctoritate licitum esse quenquam occidere, quia id est contra iustitiam, restat nihilominus scire, vtrum cupiam id liceat in seipsum? Primum enim argumentum à parte affirmatiua est, quod prohibitio homicidij est prohibitio iustitiæ, vnde cum iustitia nõ sit nisi ad alterum, fit (vt quemadmodum ostendit 5. Ethic. Aristot.) nemo sibi faciat iniustitiam, etiam si se occidat. Et accedit secũdo loco quod quando iudex qui alios habet interficiendi potestatem, ea est ipse dignus morte qua alios merito condemnaret, apparet tunc & sibiipsi eandem inferre posse Tertio arguitur. Licitum est cuicunque periculo minore maius euitare, sicuti membrum sibi infectum resecare, vt vitam seruet contingere autem posset, vt quis seipsum occidendo à maioribus se malis eripiat, videlicet ignominia, aut periculo, aut turpitudine alicuius flagitij, ergo tunc id erit licitum. Quarto Samson, vt legitur Iudicum. 16. seipsum ruina templi contriuit. Et Razias, vt 2. Macha. 14. refertur, seipsum interfecit, eligens potius nobiliter mori, quam iniquorum fieri subditum, quod & de Catone memoriæ proditum est. In contrarium est verbum Aug. 1. de Ciuitate Dei. quod refertur 23 qu 5. si non licet priuata potestate hominem oc-

Primũ argum.

Aristot.

Arg. 2.

Arg. 3.

Arg. 4.

cidere, profecto etiam qui seipsum occidit, homicida est. Et paulo post. Præstat vt de homine intelligamus, illud quod dictum est, non occides, neque alterum, ergo neque te. Neque enim alium quam hominem occidit, qui seipsum occidit.

Vnica conclu.

Ad quæstionem vnica conclusione respondetur Nemini fas est seipsum occidere, & qui contra facit grauissimi peccati mortali reus fit. Idque tribus rationibus comprobatur. *Prima ratio cō clusiōis.* Primo, quod si homo secundum seipsum consideretur, contra suam ipsius naturalem inclinationem atque amorem quem sibiipsi naturaliter debet, facit, dum sibi vitam adimit. *Secūda ratio.* Secundo, quod si consideretur vt pars totius reipublicæ, in bonum totius ordinatur atque adeo, vt 5. Eth. cap. postrem ait Aristot. qui seipsum enecat, iniuriam irrogat reipub. *Tertia ratio.* Tertio, Quod si consideretur vt effectus est Dei, vita humana diuinum donum est, à Deoque subinde pendens, tanquam eius possessio, ob idque qui seipsum perimit, perinde in Deum peccat, cuius est seruus, atque ille qui rem alienum vsurparet. Ad solum enim ipsum pertinet iudicium vitę & mortis, secundum illud Deu. 32. Ego occidam, & ego viuere faciam. De conclusione nemo est qui dubitare possit? adeo est contra vniuersalem naturam vt sibi quisque mortem consciscat, per quam vita priuatur, quæ omnium est fundamentum bonorum. Circa rationem autem discrimen prius perpendendum est, quod si hominem absolute in seipso consideres, non est proprie contra iustitiam vt se occidat, sed contra amorem quo res quælibet seipsam diligit. Si autem consideretur velut opificium Dei, ac reipublicæ membrum, tunc quia ordinem habet ad alios, iniustus respectu eorum fit qui se occidit.

Obiectio cōtra primam rationem.

De eadem tamen prima ratione dubium existit, haud enim efficax satis apparet illatio, quod si homicidium fiat contra propriam inclinationem naturalem, sit protinus peccatum mortale. Inclinatio nanque naturalis, non omnis est bona; immo contra illam facere nonnunquam officium est. Enimuero inclinatio humana in bonum delectabile, naturalis est, quinetiam genere suo bona: Appetitus enim animalis suapte natura fertur in id, quod est delectabile. Qua vtique ratione natura necessarijs officijs conseruandi, tam indiuiduum quā speciem, delectationem immiscuit, vt essent appetibilia. Et nihilominus eadem inclinatio sæpenumero est mala, eidemque adeo resistere bonum. Quapropter virtus temperantiæ ac fortitudinis secundum Aristot. ad moderandum reprimendumque naturales affectus nobis inseruiunt ob idque virtutis opus, laboriosum est ac difficile, nempe quod eius conatibus contra naturalem inclinationem pugnamus, quæ superatis difficilis est. Adde, quod & iustitia originalis ad easdem infrænandas naturæ affectionis donata primis parentibus fuit. Qua ratione videlicet, quia illæ naturales erant, iustitia ipsa fuit supernaturalis. Hac enim de caussa Pau. ad Rom. 7. cōquerebatur aliam in membris legem præsentiscere repugnantem legi mentis. Quodnam igitur argumentum est, fit contra inclinationem naturalem ergo est peccatum? Quod intelligas illam inclinationem esse bonum, id tibi restat probandum quandoquidem ex hoc quod sit naturalis non conuincitur.

Dilutio

Duplex inclinatio naturalis i homine

Ad hoc iam alias me dixisse memini. Habet enim homo duas, easdemque ambas naturales inclinationes, alteram ratione generis alteram vero ratione speciei, quarum ideo prior materialis est, secunda vero formalis. Habetque subinde hoc inter omnem creaturam corporalem singulare, quod istæ inclinationes post naturam corruptam sint sibi inuicem contrariæ Caro enim, inquit Paul. concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. *Paulus.* At vero quia id simpliciter rei naturale est, quod formaliter & secundum speciem congruit, illud autem quod competit, materialiter competit secundum quid, fit vt secundum rationem contra materialem, hoc est, contra sensualem inclinationem facere, ad hominis perfectionem pertineat.

Quæ dicatur absolute inclinatio naturalis hominis.

Igitur quando dictum est inclinationem naturalem ad vitæ conseruationem ferri, atque eius amorem esse naturalem, intelligitur secundum rationem ob idque facere contra illam inclinationem peccatum est, non solum inhumanum, verum & contra totum fundamentum naturæ. Quod enim viuere sit rationalis inclinatio, inde patet, quod rationalis natura est per rationis opera fælicitatem consequi, quæ quidem opera nisi a viuente exerceri non possunt. Post

hæc

hæc circa alias duas rationes explicandum esset quomodo homo non sit suæ vitæ dominus, nisi hæc conclusio superiori libro quæstio 3. satis fuisset à nobis demonstrata. Recolere autem id opus est, quod ibidem demonstrare etiam curauimus nempe Rempublica non proprie habere dominium vitæ ciuium, sicuti Deum. Haud enim princeps pro libito, velut ille potest innocentem in mortem adigere, quod ad rationem dominij esset necessarium, sed tantum vt Reipublicæ propugnator, iustitíque custos, vt inibi satis expositum est. Atqui huc applaudit exemplum totius, respectu partium. Homo enim non fungitur absoluto membrorum dominio, vt possit ea dum libuerit sibi amputare, sed vt custos vitæ potest illa obijcere ad defendendum totum, ac pariter dum putrescunt, rescindere. Sic ergo intelligendus est Aristotel. 5. Ethicor. cap. 11. vbi ait homicidam sui, injuriam irrogare Reipublicæ. Disputatio se hic longa ingerebat, an liceat quempiam damnare, vt seipsum occidat, nempe vt venenum epotet, aut fame pereat, aut de carcere non fugiat, hæc autem proprium locum inferius habent quæstio 6. vbi de remedijs quibus rebus vti potest, articul. 4. latè disputandum est. (Aristot.)

Reliquas ergo quæstiunculas huic principalis adhærentes, inter soluendum argumenta dissoluere restat. Ad primum autem iam responsum est, nempe quod homicidium, peccatum est tum contra iustitiam, tum etiam contra charitatem. Quare qui mortem sibi consciscit, respectu sui non facit contra iustitiam, sed contra charitatem respectu vero Reipublicæ, ac Dei, faciat contra iustitiam. (Ad primũ arg.) Ad secundum autem, quod adijcitur dum iudex simul est morte dignus. Respondetur, quod nemo constituitur sui ipsius iudex, quia nemo de seipso recte iudicare potest. Quare sicut ægroto Medico non est committenda suijpsius curatio, ita neque malefactori iudici seipsum condemnare. (Ad secũdũ arg.) Ad tertium argumentum Diuus Thomas respondet id, quod præcedenti libro à nobis citatum meminimus, nempe quod cum homo constitutus per liberum arbitrium sit suijpsius dominus, hoc est suarum actionum, de omnibus quæ eidem libero arbitrio subsunt, disponere (Ad tertiũ arg. D. Tho.) potest non autem de vita, quæ Dei potestati, a quo illam recipit, tantum subditur. Et ideo ob nullam prorsus caussam licitum vlli est sibi vitam adimere. Argumentum est, quod locupletissime August. disserit lib. 1. de Ciuitate Dei à cap. 17. vsque ad 26. (August.) Quare neque qui illo Pauli desiderio arderet dissoluendi, vt esset cum Christo potest se illa caussa necare. (Paulus) Neque vt extremas mundi huius calamitates suffugiamus. Nam cum secundum Philosophum 3. Ethicorum, vltimum sit temporalium malorum, mors: qui illa se orbaret, vt malis alijs careret, maius tunc contra naturam eligeret malum, vt euitaret minus. (Aristot.) Neque summa quis immanissimi criminis pœnitudine perculsus, potest in se nefarias manus inijcere, vt se absumat. Neque vero ad euitandum atrocissimum scelus id licitum est. Quapropter Lucretiæ per mortem, quam sibijpsa inferret, non licuit adulterium cauere, & multo minus postquam illam passa est iniuriam, vt Liuius libro primo refert, ignominiam morte contegere, vt illic auctor est Augustin. (Lucretia. August.) Nam si resistendo, se culpa liberauerat, non erat digna quæ se occideret, & si in culpam consenserat, non erat sibipsius iudex. Occidit ergo sese ex pusillanimitate, quia ferre infamiam non valuit, sicuti & Cato, qui Cæsaris dominatum subire potens non fuit. (Cato.) Quod si hic obiter quæras quid ferre debeat pudica puella, antequam in stuprum consentiat? (Quæst) Re vera quodcunque genus mortis. (Solutio.) At vero vtrum si non pro virili sua contra pugnet, membrisque resistat, sed immota manens nihil agat, consentire censeatur? (Altera quæstio.) Respondetur. (Responsio.) In foro exteriori si immobilis tacensque maneret, rea stupri iudicaretur. Sic enim iubebatur, Deuteronom. 22. vt puella quæ in vrbe comprimeretur, quia tacuerat, lapidibus obrueretur. Tamen in foro conscientiæ tantum tenetur non consentire, neque se sceleri accommodare. Quare si metu tacet, non peccat mortaliter, dummodo nullum præbeat consensum. Neque vero manus in alterum tenetur inijcere. Tametsi quæ honesta est, & ingenua, non debet facere quantum debet, sed quantum potest. Quæ autem inuita patitur, virginitatem non amittit, quia (vt Lucia aiebat) non inquinatur corpus, nisi de con-

sensu mentis. Vnde quæ se occideret vt stuptum caueret, maius peccatum faceret vt euitaret minus. Ad quartum de Sansone sunt qui respondeant per virtutem fortitudinis ei licuisse ad hostium cladem cum proprio periculo sese accingere. Ad hoc tamen iam lib. 2. q. 3. art. 8. respondimus, quod cum ille ausus non fuerit humanus, sed supernaturalis, quia iam illi coma creuerat quam Deo dicauerat, dicendum est potius cum August. quod id diuina reuelatione fecerit. Id quod eius oratio testatur, qua diuinitus suppetias petebat. De Elcazaro autem qui legitur primi Macha. 6. vt elephantem occideret, ab eodem oppressus, facile, vt illic dicebam, crediderim virtute ac robore animi id aggressum fuisse. Razias autem non est cur excusetur, vt bene ait S. Thom. nam animi mollities fuit & languor proprio gladio malle occumbere, quam vinci. Quod & Sauli vituperio datur, & Catoni. Vnde quod historia addit, maluisse nobiliter mori, &c. non dicitur secundum rei veritatem, sed secundum eius existimationem. At vero de Appollonia, cuius historia refert quod carnificum operas præueniens exiliuit in flammas, Augusti. non est omnino certus. Si autem id verum fuit, vel dicendum est quod erat iam tam rogo admota vt pene esset coniecta, vel quod cum esset fœmina acuminisque adeo iuris inscia, per inuincibilem ignorantiam sit excusanda, vel ad hoc cum eodem Augustino recurrendum, quod id diuino instinctu egerit.

Adquartū argu. Sanson. — Elcazarus. — Razias. S. Tho. — Apollo. — August.

ARTICVLVS VI.

Vtrum liceat vitā pro defensione amici aut cuiuscunque virtutis, exponere.

ARticulo proxime præcedenti operæ pretium duximus hunc sextum adhibere, licet D. Tho. silentio hic eum præterierit. Sunt enim apprime affines & germani. Quæritur ergo vtrū vitam propriā liceat pro amico aut pro quacunque virtute morti offerre. Arguitur enim à parte negatiua. Vitam periculo mortis obijcerem eodem recidit ac si quis seipsum occidat, nam gubernatorem nauem non seruare dum potest, perinde habet ac si illam submergeret occidere se autem nemini licet, cum non sit vitæ suæ dominus, sed custos, ergo neque vitam pro alio exponere. Secundo. Ordine charitatis plus sequis que diligere tenetur, quam alterum, saltem non licet alterum plus diligere, mandante nobis Deo & proximos sicut nos ipsos diligamus, qui autem propriam pro vita amici exponit, plus alium diligit quam seipsum, vt lib. de mend. c. 6. arguit Augu. ergo id non licet, vt ipse ibidem cōcludit. Tertio. Sicut vita spiritualis ad spiritualem, sic & temporalis ad temporalem, nemini autem spiritualem propriam licet pro spirituali totius mundi amittere, ergo neq; temporalem propriam pro temporali amici. In contrarium est verbum Christi, Ioannis 15. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam vt animam suam quis ponat pro amicis suis.

Primū argum. à parte negatiua. — Argu. 2. — August. — Argu. 3.

Quæstio est egregia, neque solum Philosophis digna, verum & Theologis, tamet si non pro eius dignitate viderim ex professo disputatam. Tribus ergo conclusionibus absoluendum duxerim. Prima est, Ponere vitam pro Deo, atq; in testimonium eius fidei, catholica fides iubet cuius perinde contraria assertio, hæresis est manifestaria. Hoc patet ecclesiæ testimonio, quæ ob hanc pręcipuam virtutem martyrum ordinem, ceu inter diuos præcipuum, vsqueadeo colit, vt censeat per actum martyrij omnia condonari peccata. De hoc ergo non pertinet ad præsentem locum disputare. Sed adiungimus eidem conclusioni pariter pro tutela cuiusque virtutis id ipsum licere. Ob id enim Ioannes Baptista martyrū ca alago adscribitur, quod de iniquitate incestuosum Herodē redarguebat. Neque solum in pręceptorum tutamen, verū & ad defendendū consiliorū veritatem id ipsum laus esset, nempe vt quis defenderet consilium esse vota religionis suscipere. Hęc enim omnia in custodiam propugnationemq; fidei referūtur. Neque vero est qui negare possit quin etiā pro republica liceat periculū subire mortis, quandoquidem, vt antea sæpe diximus, respublica ad id potest ciues suos cogere, sicuti totum membra ad sui defensionem. Hæc ergo citra disputationem iacta sint fundamēta. Quo autem alterum, quod patentissimum etiam est, extremum, cum hoc ipso

Prima conclu.

com-

Secũda concl. componamus, sit secunda conclusio Nullatenus licet aut vitam spiritualem, hoc est Dei gratiam amittere, aut minimam eius iacturam facere pro salute spirituali totius mundi. Imo, vt absit blasphemia verbo, si casus per impossibile accidere posset, neque pro sanctorum defendenda gloria. Memini enim quosdam hoc in dubium reuocare, nihilominus conclusio adeo per se nota est vt contraria manifestam complicet repugnantiam. Enimuero optare de gratia Dei cadere, vt alij ipsa persistant, est eligere esse in odio Dei, quod autem hoc sit virtus, implicatio est contradictionis. Nam quod est virtus, licet, per id autem quod licet non perditur gratia. Item optare odium Dei, est optare id quod intrinsecè est malum. Imo & minimum veniale peccatum licere admittere pro salute spirituali totius mundi, contradictionem inuoluit. Sed neque optare minus diligi à Deo, vt alij magis diligantur, fas esse potest, nam qui minus diligitur minus diligit, optare autem minus diligere, est quid optare contra naturam ipsam charitatis, atque adeo implicatio contradictionis est illud esse opus charitatis. Contra hanc nihilominus veritatem arguitur. Sequeretur neque licitum esse vitam spiritualem periculo obijcere pro salute animarum, nam si illam neutiquam licet perdere, videtur sequi, neque eius periculum sub eundem esse. Consequens tamen est falsum, quoniam prudens charitatis feruor nonnunquam hominem animat, vt ad conuertendas perditas mulieres cum aliquo suo periculo earum colloquiũ adeat, vel aliquo ad prædicandum pergat, vbi in maiori versabitur periculo vitæ spiritualis quam si intra claustra se monasterij contineret. Respondetur, primam consequentiam nullius esse valoris. Nam iacturam facere gratiæ detrimentum est ipsius charitatis, exponere autem illam periculo, adeo non est, charitatis remissio, vt ex nimio eius ardore procedat. Tertia conclusio, ad cuius veritatem explorandam præsens mouetur quæstio, sit, Licitum est, & sæpissime officium, vitam corporalem exponere, non solum pro vita spirituali amici, verum & pro temporali, quin vero pro eius honore, & fama, & pro eius bonis temporalibus. Atqui de hac quæstione D. August. diuersè loquutus est loco namque inter arguendum citato visus est ad partem negatiuam annuere. Tamen libro de Amicitia, cap. 10. expressè ait vitam corporis ponendum esse pro amico, vt sanxit, inquit diuina auctoritas. Nimirum ad verbum Christi alludens à nobis citatum, Maiorem charitatem nemo habet, &c. Et re vera nunquam mihi in dubium venire potuit, qui certo crediderim per egregium hoc esse amicitiæ, ac subinde virtutis officium. Et primum auctoritas Christi, si meditatè perpendatur, hunc plane sensum facit, tametsi non desint qui cauillantes dicant. Seruatorem nostrum hunc tantum docuisse, quod liceat vitam corporalem pro spirituali amici, sicut ipse fecit, exponere. Enimuero quamuis ipse ad hoc propositum illud citauerit, nihilominus dicterium illud vulgo inter philosophos circumferebatur, illud nimirum vbique docentes. Amicus est alter ergo. Quare eorum sensus non ad vitam spiritualem referebatur, sed ad hoc quòd ius amicitiæ sit cum periculo propriæ vitæ bona amici etiam temporalia tueri. Quocirca Christus vulgatum allegans axioma eundem sensum approbauit, videlicet quòd cum charitatis sit, dispendium cæterorum bonorum amici gratia facere, hæc tamen summa sit, vt etiam vitam ponas. Adde, quod Christus pro vita temporali nostra propriam posuit. Nam sicut per peccatum, vt ait Paul. mors introiuit in orbem, ita & redemptoris munus fuit liberando nos à peccato, liberari etiam à temporali morte, donando nobis immortalia corpora. Quare eodem cap. 5. Paul concludit, sicut regnauit peccatum in mortem ita & gratia regnat per iustitiam in vitam æternam. Et cap. 8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à peccato & lege mortis. Præterea, illo verbo, Christus voluit mortalium amicitiam [illegible]i maxime conciliare. Ob idque illud absque vlla exceptione absoluè citauit, scilicet quòd in hoc maxime ostendatur charitas, quòd quis ponat vitam pro amicis. Non enim ait pro hoc vel illo bono amici, sed pro amico, vbi tua ipse vita indiguerit. At vero vt ad rationes naturales descendamus, illa qua quidam vtuntur, non est satis firma. Arguunt enim ob id licere vitam exponere pro amico, quòd iustum est illam ponere pro virtute, & vera laude

Obiectio.

Solutio.

Tertia conclu.

August.

Maiorẽ charitatem nemo habet, &c.

Christus pro vita temporali nostra propriã posuit.

laude & ponere vitam pro amico est virtus. Hæc nanque ratio principium petit. Nam hoc ipsum est in controuersia. Amicitia enim non est virtus, sed virtuti proxima, vt ait 8. Ethico. Philosophus. Sum enim alteri amicus, quia studiosus est. Sed de hoc est quæstio, vtrum ius amicitiæ hoc permittat, vt vitam cuius tu non es dominus, possis pro illo exponere? eo præsertim, quòd cum vita sit bonorum omnium temporalium maximum, & amicitia non sit nisi temporale bonum, videtur vita non esse pro amicitia commutanda. Ratio ergo conclusionis sic efformatur, vita nihil altius est, quam quoddam temporale bonum quod non est supremus finis, in quo nostra consistit fœlicitas, sed est tantum medium ad ipsam consequendam & conseruandam, bonum autem vtile licitum est in defensionem alterius boni exponere, quod pars est nostræ fœlicitatis, etiam si per se consideratum minoris esset pretij potest enim iure optimo quisque vitam periculo inobtinere ad defendendum bona sua temporalia, eo quòd bona ipsa rursus ordinantur in conseruationem eiusdem vitæ, atque in statum eius fœlicem, vita autem amici mei est proprium meum bonum, ad meam etiam fœlicitatem pertinens, ergo eadem ratione mihi licebit, immo multo decentius, propriam vitam pro illa ponere, nam merito illam pluris facio, quam bona mea, quandoquidem per ipsam fœlicem statum vitæ meæ conseruo. Quin vero eadem ratione sequitur, vt possim illam exponere ad protegendum eius honorem & bona temporalia, si fuerint vsque adeo ampla. Secundo arguitur exemplo Christi. Certum enim est, vitam eius etiam temporalem præstantiorem fuisse nostra spirituali, nam erat vita Dei, per quam scilicet homo vere erat Deus, & tamen quia vita nostra æterna in eius redundabat gloriam, illam in pretium nostræ dispendit. Tertio arguitur. Iure naturæ omnes mortales sumus eiusdem corporis membra, ergo sicuti membrum eiusdem corporis vnum pro alio exponitur, vt inuicem se custodiant, sic licitum est inter homines. Quarto. Sicut pro republica debitum est vitam ponere, quia partes eius sumus, quam ideo conseruare tenemur, sic & pars se potest periculo alterius partis exponere, quandoquidem salus reipublicæ ex salute partium constat. Adde, quod negare filium cum propriæ vitæ periculo debere vitam patris tueri, feritas profecto esset & barbaries, cum eandem vitam à parentibus receperimus. Concesso ergo semel, quod iure charitatis hoc liceat, non est descensus difficilis, vt etiam pro vxore, pro filio, pro patre, atque adeo pro amico id liceat. Nam pro rege, nemo dubitat. Præterea, nullus philosophorum sapientumque Physicorum non laudat facinus Pyladis atque Orestis, siue historia fuerit siue fabula, vt Cicero lib. de Amicitia, insinuat, tametsi mentiri vt alter pro altero haberetur, non fuit virtus. Sed quid in re non dubia moramur? vox populi, vox naturæ est, & tamen nulla fuit, seu barbara natio, seu sancta, etiam si Christianum intelligas, in qua non egregiæ laudi daretur, ac detur, quod qui hominem in periculo mortis coniectum viderit eidem se offerat periculo, vt proximi uitam, dum possibile apparet, eripiat. Dum possibile, inquam apparet, nam alias, temeritas esset. Exempli gratia, qui gladijs se inuicem impetentes aspectat, & potens cum aliquo suo periculo litem dirimere, non se medium infert etiam si non teneatur, profecto vt ignauus & infamis habetur, tantum abest, vt si id fecerit, perperam fecisse iudicetur. Idemque fere iudicium est de protegendo amici honore, atque alijs magnis bonis, quibus vita eius sustentatur & honor. In summa, qui hoc negat officium esse eximium amicitiæ, ornamentum profecto eius præcipuum de media republica tollit.

Aristot.

Rō efficax conclusioni

Pyladis atq. orestis memorabile facinus.

Vox populi, uox naturæ.

Ad primum igitur argumentum negatur idem esse, vitam quempiam pro amico ponere, quod seipsum occidere, iam enim supra diximus, occidere se quempiam bifariam contingere. Vno modo directe & per se & hoc nunquam licet neque pro amico, neque pro virtute ipsa. Haud enim poterat martyr strangulare seipsum pro fide. Altero vero modo id contingit per accidēs scilicet qñ quis propriam vitam nō seruat, quam seruare potest, & hoc non reputatur homicidium nisi quatenus ipsam seruare tenetur. Et quamuis homo non sit suæ vitæ dominus, sed custos, tamen non tenetur eam omni possibili modo seruare. Potest quippe eam, ut diximus, nō solum pro uirtute, uerum & pro bonis temporalibus

Ad primū arg.

Occidere se, bifariā cō tingit.

Qui te neat ser uare vi- tã pro- priam. exponere. Quin vero etiam potest non vti optimo cibo ac regimine, aut optima medicina ad ipsam seruandam. Eadem ergo ratione potest illam exponere pro amico. Sed tunc peccaret, quando illam prodigeret, hoc est quòd nullo bono fine aut pro exiguo illam dispenderet, vt si ad defendendum valorem vnius scuti periculo illam obijceret. Scrupulus. Ex hac autem solutione oritur scrupulus, vtrum in naufragio, vbi tantum vna est tabula, quæ duos seruare non potest, liceat vni alteri cedere? Et fac esse filium & patrem. Ex conclusione enim videtur sequi id esse licitum, ex hac autem solutione apparet contrarium colligi. Nam qui tabulam desereret, perinde haberet, ac si se in mare proijceret, quod est se directe occidere? Profecto res est dubia respondetur ergo quòd antequam tabulam filius capiat, potest illam relinquere patri, quia non hoc est positiue se occidere, sed permittere se mori, postquam vero eidem insidet, re vera non apparet licitum esse, vt se in fluctus deijciat. Ad secũdũ arg. Ad secundum respondetur quod ordo charitatis quo homo tenetur non plus proximum quam seipsum diligere, attendendus est secundum vitam spiritualem, cuius ideo detrimentum homo non debet pati pro toto orbe, sed quantum ad temporalia non est ille ordo necessarius, quoniam temporalia per se non pertinent ad perfectam fœlicitatem sed sunt tantum media, vt diximus. D. Tho. Vnde S. Thom. 2. 2. q. 26. art. 5. in solutione primi, ait, quòd cum vnumquodque id sit quod in ipso præcipuum est magis est proximus diligendus quantum ad spiritualia quam corpus proprium vt si simpliciter fuerit necessaria vita nostra pro salute spirituali eius tunc sit nobis expendenda vbi explicat ordinem, qui est ex necessitate præcepti. Sed tamen inferius in solutione tertij ait, quòd licet non sit de necessitate charitatis quòd homo proprium corpus exponat pro salute proximi, nisi in casu quo tenetur eius saluti prouidere, tamen quòd aliquis sua se sponte ad hoc offerat, pertinet ad perfectionem charitatis. Vbi non distinguit de salute spirituali & corporali, sed vtrumque videtur intelligere. Ad tertiũ arg Postremum denique argumentum solutum est, vbi monstrauimus non esse eandem rationem de spirituali, & temporali salute. Quare falsum est eandem esse rationem spiritualis ad spiritualem, quæ temporalis ad temporalem.

ARTICVLVS VII.

Vtrum liceat in aliquo casu interficere innocentem.

POst innocentis homicidium (quod quemadmodum lege fiat, dictũ est) subsequitur in hoc septimo articulo, qui est apud S. Tho. sextus disputare vtrum liceat in aliquo casu innocentem interficere? Primũ argum. Arguitur enim à parte affirmatiua Abraham hac laude inter cætera commendatur, quòd innocentem filiolum aræ destinauerat. Argu. 2. Secundo. Si id licet quod maius documentum infert, & id licebit quod infert maius, nam de illato documento existimatur peccati grauitas, licet autem peccatorẽ occidere, etiam si periculo perditionis æternæ nonnunquam exponatur, vt supradictum est, ergo & innocentem quem certius creditur miserijs huius seculi solutum ad æternam fœlicitatem aduolare. Argu. 3. Tertio. Quod secundum ordinem iustitiæ fit nullum est peccatum, sed quandoque iudex secundum allegata & probata innocentem in mortem adigere cogitur, quem scit falsis testimonijs delatum, & pariter minister, qui eius dicto audiens esse tenetur, ergo licitum est quandoque innocentem interficere. In contrarium autem est illud Exo. 23. Insontem & iustum non occides.

Titulus qõnis illustrat. Quæstionis titulus de duplici innocente intelligi potest. Primo, de eo qui non solum re vera est innocens, verum etiam legitime, quia non probatur nocens, & de hoc præsens intelligitur interrogatio. Duplex innocẽs. Alius vero est, qui licet re quidem sit innocens tamen legitime probatur nocens, de quo, cũ grauior fit abstrusiorque dubitandi ratio, inferius quæst. 4. arti. 2 mouebitur peculiaris quæstio. Vnica conclu. Hæc ergo facilime vnica conclusione expeditur. Nullatenus licet hominem innocentem, cuius nulla habetur sinistra opinio interficere. Probatio. Probatio est peruia. Homo enim vt ex dictis patet, & secundum seipsum consideratur & præterea in ordine ad bonum commune. Et quidem secundum priorem considerationem, scilicet quatenus est rationalis naturæ, neminem interficere licet. Nam & iniquissimi etiam peccatoris natura,

quatenus

quatenus Dei figmentum, diligenda est, ob solam ergo caussam communis boni peccator occiditur, in innocente autem nihil est cur ius reipublicæ fiat, ipsum occidendi, quoniam præcipua est reipublicæ pars, atque ad eius salutem præcipue conferens. De hac conclusione non est cur multum dubites, offeruntur nihilominus nonnulle, licet tenues, dubitandi rationes. Prima, dum in obsessa à tyranno ciuitate ciuis innocens est, cuius caput tyrannus ille petit, eo forsan quòd sibi est aduersus. Historia est de Demosthene, quē, dum Athenien ciuitas obsidione opprimeretur, tantum dux ille hostis petebat, vt incolumem relinquere ciuitatem. Tunc enim ille in senatu fabulam illam luporum retulit, qui ab ouibus canes deposcebant illa vafricie vt securi postea possent in inermen pauidumque gregem irruere. Dubium ergo est vtrum tunc pro salute totius reipublicæ licuisset innocentem in manus hostis perdendum tradere. Apparet enim fuisse licitum. Primum quia respublica ius habet exponendi ciues patenti morti pro salute totius, vt patet in bello, sicut totum suas partes. Deinde quod & ipse tunc innocens, cuius morte salus totius ciuitatis agitur, tenetur se hosti dedere, ergo ad id potest respublica ipsum cogere. Nihilominus respondetur nequaquam id esse tunc licitum. Quare D. Thom. generalem constituit conclusionem. Nam vt ad primum argumentum respondeamus, tunc respublica potest exponere ciuem quando necessarius ad pugnandum est, & resistendum hosti quia tunc est per se necessarium medium, non autem quando tantum est necessarius ex malitia alterius. Quoniam cum homicidium per se non sit bonum, nunquam fit licitum nisi ex fine cuius est per se medium. Et innocentis mors nunquam est hoc modo reipublicæ necessaria. Quare sicuti, vt paulo ante meminimus, non licet tibi iubente tyranno eruere tibi ipsi vnum oculum, vt alterum serues, ita neque tunc reipublicæ innocentem morti tradere. Nam vt superius dictum est, non est absolute domina vitæ ciuium, sicut Deus, & ideo innocens vitam solus Deus potestatem habet. Sunt qui licet diffiteantur rempublicam tunc iussu tyranni eum occidere, fatentur tamen posse ipsum eidem tradere ad occidendum. Porro autem idem est vtrumque prorsus, atque adeo neutrum licet. Posset nihilominus eum illo casu non defendere, quia respublica cum sui periculo non tenetur defendere priuatum ciuem. Quod si contra similitudine arguas. Si quis mihi mortem comminaretur nisi manum aut linguam ascindendam illi offerrem, possem membrum tradere, vt vitam seruarem, licet medium illud non sit necessariū nisi ex malitia alterius, ergo similiter posse respublica ciuem suum tradere. Negatur consequentia, quando membrum non habet esse distinctum ab esse totius, neque vllo modo est propter se, sed propter totum, neque per se est capax iuris, vel iniuriæ. Homo autem quamuis sit pars reipublicæ est nihilominus & suppositum propter seipsum existens, atque adeo per se capax iniuriæ, quam respublica non potest illi irrogare. Vnde ad secundum supra obiectum argumentum respondetur, quamuis ipse teneatur tunc proprio se offerre periculo vt publicum caueat, non tamen ad id iure cogi potest quoniam tenetur non de iustitia sed de charitate. Sicut stat me in graui necessitate ad eleemosynam teneri ad quā cogi non possum. Alius dubitandi casus est in bello, & quidem in communi aggressu, vbi permisti sunt innocentes cum nocentibus non est dubium quin liceat hostes inuadere, cum innocentium periculo. Sed dubium est in singulari certamine. Video militem in me irruentem quem scio innocentem esse, puta qui certo credit bellum iustum contra me gerere. Videtur ratio suadere quod tunc non possim illum occidere. Nam bellum non potest esse iustum ex vtraque parte. Si ergo ille iuste contra me pugnat, non possum ego iuste me defendere. Respondetur nihilominus licere. Primum quia iuste ambo pugnare possumus ex ignorantia, quam vterque putat se iustam defendere caussam. Præterea licet tunc in conflictu vni militum constaret iustitiam ab alterius parte stare, potest se defendere: quia non tenetur illam pati mortem. Quare non solum tunc ex falsa præsumptione (vt quidam aiunt) nempe, quia vterque putat alterius esse nocentem, sed etiam si sciat esse innocentem, licitè tunc pugnat. Non posset autem alterum occidere nisi in suam defensam. Sed rogat vtrum miles possit alterū aggredi quē scit esse

Demosthenes.

Solutio. S.Tho.

Obiectio à similitudine.

Diluti o

Soluuntur rationes obiectæ.

Secundus scrupulus.

Submouetur dubium

Tertius scrupulus.

esse innocentem? Respondetur quod si bona fide credat, iustum se gerere bellũ, etiã si alium putet esse innocentem, puta quia vel idem ipse credit, vel inuitus in exercitu retinetur, potest illum aggredi, tum quia aggressus ipse in bello est defensio, tum et quod vnus princeps ius habet aggrediendi alterum. Qui autem miles credere bellũ se gerere iniustum, aggredi non posset.

Tertius scrupulus.

Ad primũ arg. Ad primum autem arg. in contrarium lib. 2. satis responsum est, quæstion. 1. ait 8. Deus nanque non tanquam legislator, ut Scotus putat, dispensare valet super homicidio, sed tanquam vniuersalis vitæ dominus, potest cuius potestatem facere alterũ occidendi, sicuti fecit Abrahæ, cuius ideo obedientia laude digna fuit, tametsi pro sua clementia id non permiserit executioni mandari. Nemo autem mortalium hoc absoluto vtitur vitæ dominio.

Ad secũdũ arg. D. Tho. Solutio autem argumenti secundi notanda est apud D. Thom. nempe peccatorum grauitatem de se primo attendendam esse non penes illatam nocumẽtum, sed penes obiectum. Quapropter innocentis occisio scelestior est & maiori digna supplicio, quam occisio impuri ac perditi hominis. Primò quia huiusmodi occisor præstantius bonũ lædit, quod magis est per se diligendum, quapropter peius contra charitatem peccat. Secundo quia & illi iniuriam facit qui minus erat illa dignus, atque ideo iniquius iustitiam uiolat. Et tertio, quia rempublicam meliori priuat bono, ac subinde in bonum commune est pestilentior. Postremo, & Deum ipsum impudentius spernit, qui iustos chariores habet, secundum illud Lu. 10 Qui uos spernit, me spernit. Quod autem iusto mors in bonum æternæ gloriæ cedat, occisioni accidentariũ est.

Ad tertiũ arg. A solutione autem tertij argumenti quod de innocente legitime probato nocente addebatur, supersedendum est vsque ad locum citatum quæstione sexta.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum ius sit unicuiq. proprium inuasorem ad sui defensam occidere.

CVm supra definitum sit nemini priuata auctoritate licere malefactorem occidere explorandum supererat vtrum saltem liceat aggressorem per modum defensionis interficere. Sunt enim nonnullæ sanctorum auctoritates, quæ id vetare videntur. Ait quippe Augustinus, ad Publi. De occidendis hominibus, ne ab eis quisque occidatur, non mihi placet consilium, nisi forte sit miles an publica functione teneatur, vt non pro se hoc faciat, sed pro alijs accepta legitima potestate, vbi negare videtur, cupiam ne occidatur licere priuatim occidere. Et in 1. de libe. arbit. Quomodo, inquit, apud diuinam prouidentiam a peccato liberi sunt qui pro his rebus quas contemni oportet humana cede polluti sunt? Et censet illas res in vniuersum esse contemnendas, quas homines inuiti amittere possunt, in quarum numero est vita. Et Nicol. Papa can de his clericis distin. 50. ait, De his clericis quibus consuluistis scilicet qui se defendendo paganum occiderant, si postea per pœnitentiam possunt ad pristinum statum redire, aut ad altiorem ascẽdere scitote nullam nos occasionem dare neque ullam tribuere licentiam eis quemlibet hominem quolibet modo occidendi. Cui qui de legi cũ ad mores pertineat, videntur & laici esse subiecti. Quarto. Homicidium est grauius quam simplex fornicatio, sed nemini hæc ad seruandam vitam est licita, ergo neque homicidium facere. Postremo. Si arbor est mala, ergo & fructus, vt habetur Matt. 7. sed defensio ipsa videtur illicita contra illam Pauli monitionem ad Rom. 12. Nõ uos defendentes charissimi, ergo & aggressoris occisio erat peior. In contrarium autem est illud Exod 22 Si effringens fur domum siue suffodiens inuentus fuerit, & accepto vulnere mortuus fuerit percussor non erit reus sanguinis, licet ergo æquiori ratione uitam propriam usque ad mortẽ inuasoris defendere.

Primũ argum. a parte negatiua. Argu. 2. Argu. 3. Argu. 4. Argu. 5.

Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima. Nemini licet aggressorem occidere nisi id fuerit necessarium medium nempe si alia via se non potest defendere. Secunda conclusio. Vbi medium illud fuerit necessarium, licitum est vim vi secundum iura repellendo, cum moderamine inculpatæ tutelæ illũ occidere. Probantur simul ambæ conclusiones. Ad quartum probationẽ supponitur contingere

Prima conclu. Secũda conclu.

tingere

tingere posse vt vnius actionis duo existãt effectus, quorum alter ex intentione agentis proferatur, alter vero accidat præter eius intentionem. Vt dum quis fodiens vt vitem plantet thesaurum reperit. Morales autem actus ex eo speciem sortiuntur quod in intentione & proposito agentis extiterat, ab eo autem quod accidentariũ est, nihil laudis vel vituperij recipiunt, vt si venator intendens sagittam in feram dirigere, hominem transuerberet, non est censendus homicida. Ad propositum ergo nostrum vbi quis se defendit, duos est considerare effectus, scilicet propriæ vitæ conseruationem, & exitium alienæ, quorum prior fuit intentus, posterior vero accidentarius. Ille autem per se effectus ex quo actio speciem sortitur, nullam habet rationem rei illicitæ, quippe cũ hoc sit ius naturale vnicuique proprium ergo inde nullatenus vitiatur actio. Ex accidentario autem effectu qui ex illo subsecutus est fine, vitiari non potest, nisi vbi medium illud proportionem non habuit legitimã ad finem, hoc est non fuit necessarium. Fit ergo vtraque conclusio ex eodem syllogismo consequens, nempe quod vbi illud medium non fuit necessarium iniusta fuit occisio, vbi vero fuit, non fuerit nisi licita. Nam cum quisque potius teneatur suæ propriæ consulere vitæ quam alienæ, nemo tenetur iuri suo cedere, vt alienam uitam propriæ anteferat. Tertia conclusio. Nemini priuata auctoritate licet ex intentione hominem occidere, vt propriã vitam seruet, sed illud tantum munus est publicæ potestatis, quæ talem occisionem in publicum bonũ refert, vt patet in principe edicente alteri bellum, & in ministro malefactorem capiente. Probatur, quia occidere alium ex intentione, non est nisi publicæ potestatis, ad conseruandum bonum commune.

Tertia conclu.

Hic in primis notandum est conclusionem secundam, quæ princeps huius quæstionis existit, in corde esse iuris naturalis. Vnde distin. 1 canon ius naturale. inter alia eiusdem iuris, ponitur violentiæ per vim repulsio. Idque patet. ff. de vi & vi arma. l. 1. Et ff. de iustit. & iure. l. vt vim, ait Floren. iure hoc euenit vt quo quisque ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur & l. iniuriarum, ff. de iniur. Iuris exequutio nõ habeat iniuriam, cum quisque ergo habeat ius se defendendi, nemini tunc in iuriam facit. In summa, cap. significasti. 2 de homicid. & cap si vero. 1. de sententia ex commu. Vim inquit, vt repellere, leges omniaque iura permittunt. Et ff. ad l. Aquil. sed etsi expresse habetur quod qui alium ferro te petentem occiderit, non videtur iniuria occidisse. Adeo enim naturale est cuique rei existere, vt in id quod si i noceat statim insultet. Exigit autem istarum conclusionum declaratio vt a tertia inchoetur Dubium nã que statim existit, quidnam sibi D. Tho. voluerit vbi ait. nemini licere hominem ex intentione occidere vt seipsum defendat. Videtur nãque negare illud medium esse licitum, atque adeo sibiipsi contradicere. Nam si intelligit quando illud non est necessarium, iam id docuerat in prima, atque adeo repetitioni vtitur inutili. Si vero quando est necessarium, contrarium dixerat in secunda. Huius solutio apud Caiet. nisi amplius explicetur, metaphysicam obscuritatem præfert. Ait enim licere cuique vt se defendat, hostem occidere, non quidem vt occisio illa eligatur tãquã medium sicuti medicus ex intẽtione pharmacum porrigit ad consequendam salutem. Et hoc est quod asseritur in tertia cõclusione. Sed vt sit defensionis effectus, quemadmodum debilitas infirmi non est in intentione medici, sed est curationis effectus qui præter intentionem sequitur. Hac autem regula nisi acutè legaт, multi decipientur. Arguitur. n. contra licitum est inuaso, dum videt aliter inuadentis manus euadere non posse directo spiculo, iugulum eius ex intentione petere, vt illũ prius cõsternat, ergo regula falsa. Patet antecedens. Docet nanque Arist. 6. Ethic. ad efficacem volontatem finis perinde sequi electionem medij, quod iudicatur necessarium, atque in speculabilibus sequitur ex premissis conclusio, potest autem ille iure velle illum finem, quem recte iudicat aliter assequi non posse, ergo & illud eligere medium. Inuenias aliquos etiã ex nostris hæc omnia negantes antequam cõcedant licere in conflictu illi qui inuaditur eligere alterius mortẽ. Sed profecto si licita est defensio, & iudicatur illud necessariũ, nescio cur nõ liceat in hostis iugulũ recta dirigere

Declaratur conclusiões S. Tho.

Caieta.

Impugnatur Caieta.

Aristot.

rigere

rigere ensem. Quin vero qui videt hostem in se recta euaginato gladio tendere, & timet consertis manibus defendere se non posse, potest sagitta eminus iacta, vel globulo illum solo sternere Hæc enim est defensio cum moderamine inculpatæ tutelæ. Mens ergo S Thom. clara est, & planè physica. censet enim tunc dumtaxat homicidiũ ex intentione fieri propter defensionem, quando quis alterum aggreditur ipsum præueniens, vel ad vindicandam præteritam iniuriam, vel ad cauendam futuram. Et ideo optimè ait in tertia conclusione id tantum licere publicæ potestati, vel per bellum respectu exterorum hostium, vel per executionem iustitiæ respectu pestilentium ciuium, per quorum punitionem Respublica sese defendit. Atqui hoc propriè censetur, medium eligere ad illum finem, quod quidem priuatæ personæ non licet. At vero quando quis inuaditur tunc quomodocunque inuasorem occidat inculpata tutela, puta quia videt aliter non posse eius manus euadere, etiam si directè sagitta, aut alio iaculo iugulum, aut cor petat, censetur id non intendere, sed solum sui defensam. Et hoc sensu bene potest teneri quod illa occisio non est mediũ, sed conseruationis effectus, tametsi consueto sermone rectè etiam appellatur mediũ eodemque nomine vtitur D. Tho. in prima, & secunda conclusione.

Mens S. Tho. aperta.

D. Tho. semper sibi constat.

At verò de tutelæ moderamine quidnam requiratur, vt sit inculpata, dubitari etiam potest. Nam sunt qui aiunt illum qui inuaditur debere summum adhibere iudicium, an possit aliter quam per illatam mortem se defendere, nempè vel fugiendo, vel pacem deprecando, vel leuiter hostem cædendo, antequam ei liceat illum transfigere. At verò licet ita sit quòd haberi debet horum ratio si cōmodè potest, tamen quòd in conflictu agonizātem tanto negotio obligemus, nulla iubeat ratio, tum quòd melior est conditio illius qui inuaditur, postquàm alter illi offert iniuriã, tum etiam quòd illo temporis articulo metus nō sinit iudicium liberum. De fuga autem post dicemus. Hoc dixerim quantum ad forum conscientiæ. De foro enim iudiciali iuris prudentes iudices sunto. Existit antē nihilominus argumentum permolestum, quippe quod rem vald facit ambiguam. Apparet inquam licere priuatæ personæ hostem occidere idque, tanquam medium eligendo, nempè ipsum præueniendo, & aggrediendo quòd in tertia conclusione negatum est. Faciamus enim qui per inimicitias diuexatur, occlusum esse in aliquo oppidulo, vnde nullatenus effugere potest, vel in eisdem ædibus vbi est hostis qui & certissimis absque vllo dubio est eundem hostem eum decreuisse occidere, sed expectare horam, vel socios, vel aliam iamiam instantem importunitatem. Apparet enim eiusmodi miserum posse alium præuenire, & dum securus est, eum opprimere. Vel fac innoxiam mulierem cum marito eodem lecto iacentem euidenter scire eundem sub ceruicali abdidisse gladium, quo ipsam dormientem iugulet, neque patere miseræ suffugium aliud nunquid non ipsa posset eundem gladium furtim arripere, & fabulam anteuertere? Profectò res est dubia. Ad quàm aliud responderi non potest quam quòd dum actus ille aggressio est, nullatenus est licitus. Si tamen est defensio, non est cur condemnetur, Vtrum autem eorum sit non est lege, aut scientia definiendum, sed arbitrio prudentis quocunque casu iudicandum. Seruit autem hoc ad pacandas conscientias post factum. Haud tamen est in publico hæc licentia prædicanda, ne rude vulgus, quod discernere nescit quando est aggressio, quando vero defensio, eam per abusum amplificet. At verò contra secundam conclusionem existit argumentum huiusmodi. Necessarius ordo charitatis exigit, vt modo dicebamus, vitam spiritualem proximi propriæ corporali præferre quandoquidem spiritualis nō solum perfectior est, verum & finis ipse ad quem temporalis refertur, quisquis autē priuata auctoritate alterũ vi aggreditur, est in peccato mortali, quia id nemini licet, ergo alterum idem ordo charitatis stringit, vt mori se citius permittat, quã alterũ in infernũ obtrudat, atq. adeo neutiquã licet eum occidere. Argumentum est, quod non modo sciolos multos cogit, vt eius conclusioni fidem adhibeat, verum & Gersonem grauem alioqui auctorem, qui tract. de Eucharistia eam habet pro confessa. At vero hoc esset non solũ naturale ius peruertere, verũ & Christi iugũ, quod suaue est, & leue, acerbũ facere, atque importabile. Quænam. n. iustitia esset in lege, quæ subditos cogeret, vt vitam

Inculpata tutela

Obiectio contra tertiam conclusionē

Dilutio.

Arg. contra secũdã conclusionē

Gerson.

tam quam mortales tanti æstimant cuiuscunque temeritati, & audaciæ dono darent? Si me tyrannus ad malum vrgeret, vitam pro virtute deberem ponere, sed tamen cuicunque volenti me iniquissimè occidere id permittere cogor intolerabilis res esset. Immo non solum vitam non cogor illi dare, verum neque honorem, neque famam, neque bona mea. Est, verbi gratia, impurus homo, & peruicax, qui iurat, nisi dedero ei pondus auri patratarum sese graue aliquod scelus, vtrum propterea ego stringar petitionem suam illi concedere? Minimè gentium. Ad argumentum ergo conceditur ordine charitatis magis esse diligendam salutem spiritualem proximi, quàm nostram temporalem, hæc autem charitatis lex solum obligat, vt quoties ad eiusmodi spiritualem salutem mea fuerit temporalis simpliciter necessaria, debeam illam periculo offerre. Exempli gratia. Laborat ciuitas aliqua, vel persona ignorantia, vincibili, quam ego solus possum tollere, deberem certè ordine charitatis cum periculo vitæ veritatem detegere. Item si mihi incumbit ex officio. Nam tempore pestis tenetur prælatus, & tempore belli princeps non deserere populum, quia hoc secundo casu non sola charitas, verum & iustitia cōcurrit. Vbi autem vita mea nō est necessaria, sed ipsi sciunt se malè agere, & possunt cessare, & sua culpa non cessant, ego non teneor, sed ad perfectionem charitatis quandoque id pertineret. Et hoc expresse docet S. Thom in loco nuperrime citato, in solutione ad 3. & qu. 25. eadem. 22. art. 8 ait, quòd licet dilectio inimici in præparatione animi sit necessaria, quando necessitas occurrerit, tamen extra talem necessitatem diligere inimicum nō est, nisi de perfectione charitatis. Ad propositum ergo vt descendamus, qui me vi armata priuatim adoritur, sua culpa id facit, quare mea vita non est illi necessaria, & ideo nec teneor illi succumbere. Alias occasio porrigeretur nefandis hominibus iustos inuadendi, nempè dum certi essent ab illis non se esse occidendos. Simili enim audacia. Machabæorum hostes Sabbathis eos adoriebantur arbitrantes tunc eos non posse pugnare. Quare vt legitur 1. Mach. 2. decreuerunt etiam diebus illis sanctis sese armis defendere. Haud ergo est consequēs. Teneor diligere salutem proximi spiritualem præ mea corporali, ergo teneor illam extra casum necessitatis plus seruare. Vnicuique namque mandata est cura suæ vitæ suorumque bonorum, non autem alienorum, etiam si preciosiora sint. Sicuti seruare pater tenetur magis filium suum quam extraneum longè meliorem. Hactenus de libertate quam quis habet defendendi se. De necessitate autem, vtrum scilicet quisque ad id teneatur ab aliquibus dubitatur. Immo sunt qui id affirmant propter hoc quod a nobis modo asserebatur. Hoc autem dubium artic. 6. decisum est nempè demōstratum, licitum esse vitam ponere pro amico. Vnde palam consequitur posse inuasum permittere se occidi, ne occidat. Quin verò quandoque tenetur. Quare tres ordines statuendos de hac re arbitror impræsentiarum. Est enim vnus quo inuasus tenere tur, vt reor, potius mortem perpeti quàm inuasorē interficere, etiam vbi aggressio iniuriosa esset. Etenim si aggressor esset rex, vel dux, vel alia persona, quæ valde esset Reipublicæ necessaria, inuasus autem esset persona vilis, cuius vita ad bonum commune nihil referret, profectò crediderim tunc inuasum illum charitate cogi, vt ipse ictum potius ferat, quam alteri inferat. At qui per alterum extremum contingeret casus, vt teneretur inuasus sub pœna peccati mortalis defendere se, vt si vice versa princeps, aut quæuis alia persona reipublicæ per quam commoda ab impuro aliquo, & nefario impeteretur, tunc enim proculdubio prodigalitas esset vitæ non se illum iniuria lacessitum defendere, etiam tum opus esset lacessentem occidere. In reliquis verò medijs casibus, & ius habet inuasus quisque defendendi se, & nihilominus ei liberum est propter charitatem iuri eiusmodi renuntiare. Quid autem si quis me iniuria lacesserit, non armis, sed vi alias, aut fraude? vt si scirem iudicem decreuisse me per iniquitatem ad mortem adducere, aut testes iniquis testimonijs, idque mihi esset certissimum, remque iam esse in proximo, nunquid non posse illos occidere sciens me aliter non posse mortem fugere? Apparet enim idem ius esse, ac si me gladijs inuaderent. Respondetur nequaquā licere, neq; id esse iuris, quando solum licitū est vim vi repellere, vis autem nō est nisi in præsenti aggressione. Alias (vt supra diximus) si tu præuenires, tu esses

Solutio.

Charitatis lex quando obliget.

D. Tho.

Quādo sit necesse occidere aggressorē

Tres ordines aggressionis.

Dubiū.

Dilutio.

qui

qui aggredeo es. Quare tunc alia tibi iuris remedia exquirenda sunt. Si autem prętor aut alij ministri iustitiæ vellent in me manus inijcere, constaretque mihi per iniquitatem id facere, liceret mihi profecto perinde vi vim repellere ac si essent personæ priuatæ. Secus tamen si id bona fide & lege tentarent, nempe quia sunt iudicia vel aliqua legitima accusatio. Tūc enim licet ego essem innocens, non mihi liceret, quo me eriperem ministros vulnerare, vt infra q.4. dicturi iterum sumus. De bonis autem temporalibus dubium est, vtrum in eorum defensam licet etiam latronem occidere. Apparet enim hoc non licere, quia bona hæc temporalia lubrica atque adeo necessario peritura non sunt tanti facienda, vt vita eorum gratia homo multandus sit. Eo præcipue quod omnia hæc in vitæ humanæ subsidium mortalibus collata sunt. Atque ad id faciat authoritas Augustini ex primo libro de libe. arbi. secundo argumento citata. Quin vero & illud Exod. 22. quod capi. 1 de homicid citatur de fure nocturno adiuncta glo. Augustini quæ citatur cap. si perfodiens. de homicid. Glossa enim est, propterea licere furem nocturnum in flagranti dicto morte opprimere, non autē orto iam Sole, quod noctu discerni nequit, veneritne ad furtum faciendum an ad homicidium, sicuti luce Solis deprehendi potest. Vbi significat August. solum motu mortis licere, furem occidere, non autem metu amissionis bonorum. Respondetur nihilominus citra dubium licere furem etiam diurnum in defensionem bonorum temporalium interficere si aliter illi eripi ab ipso nequeunt. Et ratio est quod bona mea, media sunt ad vitæ sustentationem, & status, atque honoris. Quapropter sicut vita fundamentum est omnium bonorum, ita est & eorum tutrix, ad Augustinum autem respondetur, aut quod illius forsan fuit sententiæ, quod ob solum bona temporalia non licet furi uitam haurire, vel melius quod locutus est vti philosophus moralis, quia vix accidere consueuit, quin possint bona eripi à diurno latrone citra eius mortem. Et quādo id fieri posset, certè iniquum esset illum occidere, sic enim habetur lege furem. ff. ad l. Corneliam de sicca. furem nocturnum si quis occiderit, ita demum impune feret, si parcere ei sine suo periculo nō potuit, parcere scilicet liberando res suas, & l. sed & si. ff. ad leg. Aquil. si quis cum furem apprehendere posset malui occidere, iniuriam fecisse videtur. Idemque habetur cap. Interfecisti. extra, de homic. Vñ de iurisconsulti inferunt quod etiam dum spes est via iuridica recuperandi furtum, non licet furem occidere. Et certè si spes esset certissima quod facilimo negotio recuperari posset, verum apparet. Vbi autem res esset dubia posset liberum esse domino iure vti suo. Vnde eodem cap. interfecisti subditur. Si autem sine odij meditatione te tuaque liberando huiusmodi Diaboli membra interfecisti, si ieiunare volueris bonum est tibi. Quasi dicat, non teneris. De tempore autem defensæ, quamdiu duret, præterea forte dubitas. Nempe vtrum tunc autem liceat resistere quamdiu fur rem non arripuit, an vero etiam tunc dum tuis rebus onustus fugit, liceat tibi eum armis insequi, & si aliter deprehendi nequit, etiam iacto telo sternere. Respondetur toto illo tempore flagrantis delicti licere vim vi reppellere, etiam dum fugit, postquam vero aliquo se iam recepit, non licet eum vi aggredi, sed tenere quousque iudex eum capiat. Attamē cum hæc licere astruimus, nempe furem telo prosternere, sit intelligimus si bona aliquanti sint precij Nam pro re vili, nempe pro valore duorum triumvè ducatorū, vt vitam periculo exponere delictum esset, sic & alium interficere. Nam licet te tuaque tuendi ius habeas, conferendum tamen est damnum quod tibi caues cum illo quod das. Quamuis innocentis conditio melior sit. Superest autem de honore videre, vtrum ob eius defensam liceat aggressorem occidere. Est verbi gratia ingenuus vir aut illustris, qui videns hostem ad se gladio appropinquare, fugiendo posset liberare vitam vtrum fugere cum suo dedecore teneatur ne suam vel hostis periculo mortis obijciat. Apparet enim secundū ea quæ dicta sunt neutiquam expectare posse, quandoquidem moderamen inculpatæ tutelæ requirit hostis necem necessariam esse ad seruandam vitam, quod in illo casu nō est. Respondetur nihilominus non tenere se in pedes conferre, quia moderamen hoc adhibendū est citra honoris detrimentum quod alicuius sit momenti. Quapropter sacerdotes & monachi fuge-

Alterū dubiū.

August.

Solutio.

Augus. explicatur.

Quādiu tempus defensæ duret.

Dubiū aliud.

Solutio.

re omnino in tali casu teneretur, vtpote quorum honor non est conflictum illũ expectare, quippe quos armorum vsus nisi in extrema necessitate non decet. Et idem est de plebeio infimæ sortis, qui nullam prorsus honoris iacturam fugiendo faceret.

Submotio cauilli.

Quod si hinc quispiam contra nos insultet, licere tunc etiam lacessito & in duellum prouocato exire, quoniam sine honoris iactura aliud nequit facere. Respondetur nullam esse consequentiam. Nam tunc nulla vis infertur, sicut dum præsens est hostis. Et ideo qui exit in duellum non repellit vim vi, sed cooperatur ad iniustitiã qua alter ipsum prouocauit. Præsertim quod secundum rei veritatem & sapientum iudicio non exire non est dedecus quia vbi virtus non defenditur, nullus est honor, quippe qui eius est præmium. Ob idque cum exire ad occidendum priuata autoritate, non sit virtus, sit vt neque vere sit honor, nisi secundum vulgus. Et nomine vulgi quicunque intelliguntur, qui non secundũ rei naturam, sed secundum popularem opinionem de rebus iudicant. Sed de hoc nihil ad præsens.

Excluditur alterum sophisma.

Vnum autem hic quispiam meditabitur forte sophisma. Videtur namque nobili qui in conflictu vulnus accepit licere hostem cessare iam volentem repercutere, non quidem indefensam vitæ sed honoris quem ei abstulit, nam si licet expoliato bona fugienti latroni vi eripere cur non & illi eripere honorem? Respondetur disparem esse rationem, nam latro importat tua ipsa bona quæ ab illo eripis, in casu vero præsenti ille qui te dehonestauit non secum portat tuum honorem, quare nõ potes illum iam vendicare nisi per vindictam quæ soli publicæ potestati licet. Ex his supra dictis sit quod si quis quempiam aggrederetur, vt eum fuste leuissime percuteret posset id alter etiam hostem interimendo, repellere. Præsertim in Hispania vbi tam atrox illa iniuria reputatur. Virũ autem eadem sit ratio de clericis quæ est de laicis. Respondetur quantum ad ius naturæ idem esse prorsus nisi quod de defensione honoris non est parratio, vtpote qui illum non habent in armis. De iure autem Ecclesiastico, statim.

Ad primum & secundũ arg.

Primum igitur argumentum pariter & secundum eadem solutione diluuntur, Loquitur enim plane Aug. in casu tertiæ nostræ conclusionis, nempe nemini ex intentione, puta per viam aggressionis, & præuentionis licere priuata auctoritate se defendere, neque sua. Et ideo ait, pro rebus directam significans intentionem, excipiens nisi sit miles. Ad tertium vero respõdet D. Th. quod cum irregularitas incurratur præter culpam, vt patet in iudice, fit vt clericus etiam si se defendendo aliquem interficiat, fiat irregularis. Loquitur tamen, secundum ius quod suo seculo erat in vsu.

Ad tertiũ arg.

Postmodum nanque Clementi. vnica. de homicid. prouidenter cautum est vt qui mortem aliter vitare non valens suum occidit vel mutilat inuasorem, immunis sit ab irregularitate. Præterquam quod in dict. capi. de his nihil aliud habetur quam quod clericus ille qui paganum defendendo se occidit multum sibi consuluit si ab officio sacerdotali recessit quã si non esset necessarium. Adde quod forte loquitur vt in præcedenti capi. Clericum. de eo qui in militia nempe obsidione inclusus paganũ occiderat, debuerat enim in obsidione nõ manere. Vnde can. Interfecisti. de homic. volun presbyter qui se & sua defendendo inuasorem occidit, non deponitur, sed ad pœnitentiam admonetur, forsan propter exemplum, aut propter aliquam præsumptam culpam. Sed de irregularitate statim articulo proximo, vbi hæc verba S. Thom. emunctius examinabuntur.

Ad quartũ arg.

Quartum argumentum nullius est ponderis, quoniam neque fornicatio neque adulterium media sunt ad defensionem, quemadmodum homicidium.

Ad quintũ arg.

Quintum vero super eodem nos loco Pauli tractauimus. Verbum enim Pauli, Non vos defendentes, idem est Græce quod, Non vos vindicantes, vt eius verbale nomen statim subiunctum ostendit, Mihi vindictam, & ego retribuam. Licet enim vim dum infertur reppellere, non tamen illatam iniuriam nisi per publicã auctoritatẽ vindicare.

AR-

ARTICVLVS IX.

Vtrum qui casu alterum occiderit fiat homicidij reus.

POst voluntarium homicidium sequitur de casuali, vtrum reum facit homicidam. Sunt enim in partem affirmatiuã testimonia iã sacra quam sanctorũ patrum. Legitur n. Gen. 4 de Lamech quod vtrum in vulnus suum occiderit. Et historia secundum sanctos interpretes fuit quod cum in venatu credẽs interficere bestiam, hominem interfecerit, nihilominus homicidium ei imputatum fuit. Secũdo legitur Exod. 21. Si quis percusserit mulierem prægnantem & abortum fecerit, si mors eius fuerit subsequuta, reddet animam pro anima: abortus autem ille præter percutientis intentionem accidere poterat, ergo casuale homicidium nõ est absq. culpa. Tertio. Dis 50. & extra de homicid. quam plures extant canones quibus qui clerici casu homicidia fecerunt irregulares habetur, irregularitas autẽ vbi in pœnam ponitur, non nisi propter culpam incurritur. Contrarius autem obuiam occurrit ad Publ. Augu. vbi sic ait, Absit vt quæ propter bonum aut licitum faciamus, si quidem propter hoc præter nostram voluntatem quidquam mali acciderit, nobis imputetur, homicidium autem casuale est cum ei qui bonum intendit, malus accidit effectus Ad quæstionem tribus cõclusionibus respondetur. Prima est bimembris, eadẽq; cæterarũ basis ac radix. Nihil casuale quatenus casu accidit, peccatum est, sed quatenus quidpiã habuerit voluntarij, eatenus erit peccatum. Conclusio probatur secundum Aug contra Faust peccatum non est nisi quatenus voluntarium, casus autem secundum Arist 2. Physi. est caussa præter intentionem, atq; adeo præter voluntatem agentis, ergo casuali secundum illam rationem nihil secum afferunt culpæ. Secunda cõclusio. Nemo dans operam rei licitæ, neque sinistram habens intentionem, dummodo debitam adhibuerit diligentiam ne noceat, quamuis ex actione sua sequatur homicidium, reatum illius incurrit. Conclusio hæc præcedentis appendix est & corolaria. Nam eiusmodi homicidium nihil prorsus habet volũtatis, sed est simpliciter casuale. Tertia conclusio. Si quis dat operam rei illicitæ, vel dans operam rei licitæ debitam non adhibet diligentiam, non est à reatu homicidij immunis, quod ex eiusmodi actione fuerit subsequutum. Probatur conclusio, contingit id quod actu per se neque volitum est neque intentum, per accidens esse volitum, atque intentum, quatenus id non impedit quod impedire tum poterat tum etiam debebat. Nam caussa quæ prohibens remouet, dicitur accidentaria. Quo fit vt qui caussam vel actionem non remouet atque impedit quam tollere debebat, si sequatur homicidium, reus eius constituatur. Hoc autem fit dupliciter. Vno modo quando operam nauat rebus illicitis, quas vitare debebat, altero vero quando vacans rebus licitis diligẽtiam non adhibet, ex cuius contraria negligentia subsequitur homicidium. Atque hæc est asserta nostra conclusio. Ad plenam vero rei intelligentiam recolendum est, bifariam aliquid esse voluntarium. Vno modo directe, quia intentum, & hoc simpliciter nuncupatur voluntarium, opponiturque simpliciter casuali, vbi nihil est voluntarij, & alio modo contingit esse voluntarium per accidens, quia non impeditur, & hoc est medium inter simpliciter voluntarium ac simpliciter casuale. Sed nihilominus ob carentiam directæ intentionis dicitur casuale. Requiritur ergo ad casuale homicidium primo quod non sit intentum, secundo vt imputetur quod re vera sequatur ex actione quæ tolli debebat, vt habetur cap. ad audientiam. de homicid. & cap. presbyterum. Nam si aliunde sequatur nullatenus imputatur agenti, vt eodem cap. Ioannes. Vt si quem imprudenter incauteque castigans vulnerasti, & homicidium, vel non est subsequutum, vel non ex vulnere, sed ex maligna curatione, vel alio accidente ille occubuit, non es in conscientia homicidij reus, sed tantum incautæ pulsationis. Tertio requiritur quod non solum posset talem actionem euitare, verum quod deberes, licet enim venator excusare posset venationem, atque adeo iactum teli quo præter intentionem factum est homicidium, nullam inde contraxit

Primũ argum. lamech.

Secũdũ argum.

Tertiũ argum.

Prima conclu.

August.

Aristot.

Secũda conclu.

Tertia conclu.

Illustratur conclusio.

Tres cõditiones requisitæ adhoc quod casuale homicidiũ imputetur.

culpam. Similiter, vt paulo ante dicebamus, dum latro ex te pecuniam petit, comminatus nisi dederis, furtum aliunde se facturum, licet non dederis & faciat, non est cur tibi furtum imputetur, quoniam non tenebaris. Atque ex hoc sequitur quæstiunculæ solutio, impræsentiarum moueri solitæ. Dubitatur nanque vtrum homicidium casuale quod per accidens est voluntarium, sit in vniuersum peccatum mortale. Apparet enim tale ex obiecto. Respondetur nihilominus non habere eiusmodi homicidia plus culpæ quam fuit in caussa, siue caussa fuerit datio operæ rei illicitę, siue negligentia in re licita. Exempli gratia Prohibitus est clericus equum equitare, illum tamen ascendit casu quo non erat nisi venialis culpa, & hominem infortunio pessundedit, vt habetur in cap. Dilectus, de homic. non esset nisi veniale peccatum. Pariter, si dans operam rei licitę, vt miles venator ex negligentia, quia non satis circunspexit occidit hominem, si negligentia non fuit nisi venialis, homicidium non erit nisi veniale. Haud enim diligentiam adhiberi semper necessarium est quam maxime potest, sed quam fuerit pro qualitate negotiorum congruēs. Quod si caussa culpam habuerit mortalem leniorem tamen quam est genere suo homicidium, non erit in ipso homicidio culpa grauior.

Dubitatio submouet.

Quod peccatū sit casuale homicidium.

Sententia est August. 22. libro, contra Faust. vbi ait, Loth, qui ebrius incestum commisit, non fuisse reū incestus, eo quod crimen illud non habuit plus culpę, quam in ebriatione præfuerat. At vero de irregularitate est dubium, & primo contra secundam conditionem supra positam est argumentum. Dictum enim est quod siquis lethaliter incaute, & ex graui negligentia quempiam percussit, qui tamen vel per egregiam curationem vel forte per miraculum mortem euasit, tunc percussor ille non est reus homicidij. Arguitur vero contra. Si ex intentione illum tam grauiter vulnerasset, eadem culpa infereretur ac si esset homicida, ergo & si id incautus ac negligens fecerit. Respondetur in primis irregularitatem non incurri, quæ homicidijs posita est, nisi re vera sequatur homicidium. Quare etiam si miraculosa sit mortis euasio satis est vt percussor non habeatur irregularis Pręterea quantum ad culpam est differentia. Nam qui ex intentione hominem, vt occideret percussit, statim quidquid sequatur reus est apud Deum homicidij, qui vero non ex intentione, sed ex cautelæ defectu alium sanciauit, non fit reus maioris culpæ quam quæ fuit in caussa, vt modo dicebamus At contra alterum membrum eiusdem conclusionis quo dictum est, etiam si sequatur homicidium, nō tamen ex vulnere sed aliunde, tunc non imputari, arguitur. Si vulnus erat re vera graue, quamuis infirmus non sibi satis caueret, vel non fuerit adhibita illa curatio, quæ si adhiberetur euaderet, nihilominus dum moritur, re vera ex vulnere moritur, ergo quamuis negligentia vel infirmi vel medici fuerit etiam in caussa, ille nihilominus est reus homicidij. Et confirmatur hoc inde, quod neque infirmus tenetur tanta cautela sibi cauere, neque optimum exquirere medicum, neque vero medicus tam solertem adhibere curationem & ideo licet non simpliciter ex vulnere, sed adiunctis alijs negligentijs sequatur mors, nihilominus percussori imputatur qui per iniuriam caussam dedit. Adde quod forsan neque chirurgorum copia haberi potuit, neque alienus qui sanguinis exitum restingueret quia de caussa ille mortem obijt, tunc enim cum nullus præter percussorem fuerit in culpa, ille erit vere reus. Respondetur ad hoc quod quando homicidium subsequitur iudicio medicorum standum est, vt cap. significas. tit. 1 admonetur. Vtrum re vera vulnus, lethale erat, quo plurimum homines mori solent, & tunc non obstante a parte infirmi negligētia homicidium vulneranti imputatur. Si autem non erat eiusdem generis, tunc quantum ad percussoris culpam nihil fortuitus euentus refert, quandoquidem tota præfuit in actione, sed quantum ad irregularitatem si citra alterius culpam sequuta est mors, homicidium ei imputatur. Si vero ob culpam vel infirmi vel medici, excusatur. Nam vulneratus postquam semel vulnus accepit iure naturæ tenetur suæ vigilanter saluti consulere, & chirurgus etiam ob fidem sui muneris eidem prospicere. His præhabitis descendēdum nobis restat ad irregularitatis modos. In primis enim quod qui iuxta tenorem secundæ conclusionis operam dat rei licitæ, prudentemque adhibet diligentiam quempiam occidit, nullo irregularita-

August.

Impugnatur secundæ cōditionis prior pars.

Posterior pars oppugnatur.

Solutio.

Qui incurrunt notā irregularitatis.

tis

tis notamine sordescat, multi sunt textus, extra, de homicid. vt cap. lator. & cap. dilectus filius. & c. significasti & c. Ioãnes. & c. ex literis. extra, de homicid atque alij, distin. 50. Quoniam illic non solum nulla est culpa, verum neque voluntaria occisio. Ex hac ergo conclusione collige, infirmorum custodes atque infirmarios, dum infirmũ in lecto mouent, vt vel aptius ei cibum ministrent, vel quietius iaceat, etiam si inde mortem tantillum accelerent nullam irregularitatem incurrere, quia dant rei licitæ operam. Nisi tam immodica esset negligẽtia, & iactãtio illius, vt prudentum iudicio censeretur occisio, atque adeo mortalis temeritas. Audiui de Confessario qui cum reum quendam ad patibulum comitaretur, & in casu immentum quo ille vehebatur pepulisset, inde scrupulum irregularitatis conceperit, quod sua causa properantius eum morti obtulisset. At verò hæc ridicula sunt. In tertia autem conclusione duas causas irregularitatis posuimus, quarum prima erat, dum quis dat operam rei illicitæ. Et quidẽ Caie. hic Syluest. in verb. Homicidium, §. 2. & Doctores iuris Canonici vniuersalem regulam astruunt, quod omnis, qui dat operam rei illicitæ, quomodocunque ex illa datione sequatur homicidium, fiat irregularis. Attamen regula hæc in primis non habetur in iure, sed eius interpretes illam inferunt ex contrario sensu, nempè ex præfatis capitulis, quibus, qui dant operam rei licitæ, excusantur. Et potissimum ex cap. ex literis. 2. & ex ca. dilectus filius, vbi habetur quod qui nõ dat operam rei illicitæ, si non est negligẽs, non est irrgularis. Inde nanque, tum alij, tum etiã S. Tho. intulit quod qui rebus vacant illicitis, fiant ex eo homicidio irregulares. Debet ergo suis moderaminibus tẽperari, vt verum habeat vniuersaliter. In primis si clericus in adulterio deprehẽsus inuaditur, & cum moderamine inculpatæ tutelæ inuasorem occidit, quamuis operã daret rei illicitæ, non debet irregularis censeri, quia homicidium illud nõn est tũc voluntarium. Nam quamuis adulterium fuerit voluntarium, non tamen fuit per se causa homicidij, sic vulneratio, quæ non fuit voluntaria. Rursus in d. c. ex literis. excusatur ille monachus ab irregularitate, qui cum campanam de campanili deponeret, cadẽs lignum puerum oppressit. Fac opus illud fuisse seruile, & forsan in die festo, aut contra præceptum Prælati deliquisse illo opere monachum, vtrum propterea esset irregularis? profectò minime credendum est. Item in d. cap. dilectus. excusatur clericus, qui sanitatis gratia ascendens equum inopinato alterum interimit, vtrum si equitatio illa eidem clerico fuisset nocua, & contra iussum medici deliquisset, propterea esset irregularis? profectò nulla est ratio, vt credas. Nam peccatum quod fuit in causa ex natura sua, nihil ad homicidium referebat. Sed ais, neq; hoc dicunt Summistæ. Imò vero id asserit Syluest. in verbo. Homicidio 2. du. 18 vide licet quod si quis cædens arborem, quæ erat sua, optime circunspexit, ne quẽqua m oppromeret, quamuis posteà cadens arbor transeuntem fortè compresserit, non est irregularis. Si tamen arbor non erat sua, fiet irregularis, quoniam dabat operam furto. Et pariter habent dicere, quòd si nobilis secularis in proprio nemore venatur, & merè casualiter hominem occidit, non fit irregularis ad suscipiendos ordines, fiet tamẽ si nemus est alienum, & contra domini voluntatem illic deprædatur feras. Hæc autẽ profectò minime credenda sunt, sed sic intelligenda est res illicita, cui datur opera vt scilicet genere suo res illa causa esse soleat homicidijs. Vt si clericus dat operam rei bellicæ, licet imprudens, & nesciens alium præter suam intentionem occidat, est irregularis, & pari iure si torneamenta atque alia pugnę simulacra exerceat, quę clericis vetita sunt. Itaque vt homicidium casuale ratione rei illicitæ caussa sit irregularitatis requiritur, quod opus illud, cui consultò operã dabat genere suo sit periculosũ. Quãdo verò illa opera non sunt clericis ideo ꝓhibita, neq; adeò illicita, quia periculosa, sed aliam ob caussam, tunc homicidium, quod merè est casuale, nullius est irregularitatis causa. Quapropter Caie. hic sententia, quod clericus qui inter venandum homicidium casuale fecit, similiter excusatur ac secularis, nescio an sit vsquequaque vera: nam si est venatio talis, quæ clericis nõ ob id vetatur, quod periculosa est verũ hẽt si ãt propter periculũ prohibetur, vt est venatio aproꝝ q̃ armis, & telis & ferocib. canibus fit, profectò fiet clericus irregularis,

Factum ridiculum.

Explicatur tertia conclusio.

Quãdo dẽatirregularis cẽseri, q dat operã rei illicitæ.

Syluest.

Explicatur multa capita de homicidio

vbi secularis non fieret. Et per hanc decisionem arbitror explicari cuncta capitula, quæ de nauante operam rei illicitæ adduci possunt. In primis in cap. continebatur. de homicid. vnde suam isti regulam colligunt, Diaconus irregularis censetur non ob id quod operam dabat rei illicitæ; nam iacere baculos leuandi laboris gratia, neque clericis interdictum, neque erat periculosum: sed propterea, quod dum alter in eum insiluit, debuisset cauere, ne falce, qua ipse erat accinctus, vulneraretur: nam ita tum ... clericus, qui alterum in terram proiecit, quod opus de se magis videbatur illicitum: quia non ex sua negligentia cultellus eius in alterum incidit, non condẽnatur irregularitatis pœna. Casu autem capituli, Suscepimus, non idcirco fit ille monachus irregularis, quòd latrones in defensam propriæ vitæ, occidit, sed ob id, quod pro rebus temporalibus, quarum monachi non debent esse adeo cupidi, eos ligauerat, ac perinde causam dederat homicidio. Sed & casus capituli, Tua nos. eidem nostro asserto patrocinatur. Illic enim decernitur clericum, qui chirurgiæ pietatis gratia in curanda quadam muliere operã impenderat, & præter eius intentionem mortua est, non fuisse irregularem. Vnde à contrario sensu colligitur, quod si quæstus causa id fecisset, fuisset irregularis: cò videlicet, quod propterea clerici ab illa arte arcentur, quod est genere suo periculosa. Secundus modus, quo casuale homicidium imputatur, est negligentia: quæ quidem si absque vlla fuerit culpa, nulla est irregularitatis caussa: vt capitulis supra citatis habetur, quibus secundam conclusionẽ D. Thom. suffulsimus. Nam etsi irregularitas citra culpam incurritur, vt patet in seculari iudice, debet tamen, vt diximus, esse voluntaria, & ubi negligentia extra omnẽ est culpam, effectus non censetur voluntarius: quando quidem inuoluntarium, vt dictum est, in his, quæ caussã sunt per accidens, nõ est, nisi vbi homo id facere omittit, quod facere debuit. Quapropter, ut supra diximus, prudenter cautum est Clement. unica, de homicid. vt qui aliter mortem euadere non ualens inuasorem occidit, aut mutilat, liber ab irregularitate fit. Et pari iure etiam clerici sacerdotes petentes in iudicio seculari malefactorum emendam, & eorum, quibus expoliati sunt restitutionem, dummodo protestentur se id ad vindictam non facere, neque ad sanguinis effusionem: quamuis patibulo illi affigantur, ab irregularitate sunt immunes: vt habetur de homicid. volum. lib. 6. cap. Prelatis. Id autem forsan sciscitaris, vtrum vbi causa culpam non habuit nisi venialem: incurratur irregularitas. Caieta impræsentiarum ad partem annuit affirmatiuam. Ait quippe casuale homicidium semper imputari danti opera rei illicitæ, quo ad pœnam irregularitatis, & culpam aliquam, sed non semper quò ad mortalem culpam. Vbi docet citra mortalem incurri irregularitatem propter aliquam culpam. At uero quamuis hoc aliquam præ se ferat probabilitatem, pro eo quod iam tunc homicidium est quadamtenus voluntarium, nescio tamen an omnino sit verum. Difficile enim est creditu, quod irregularitas, quæ ceu pœna propter culpam imponitur, incurratur ex sola veniali. Quare ergo uix illud credere queam. Exempli gratia, decernit Clement. modo citata clericum qui se defendendo hostem occidit, non esse irregularem, quod ergo qui per leuissimam culpam uenialem, causam dedit homicidio scilicet, quia non vsqueadeo perspexit an citra illud poterat se defendere, irregularis fiat nescio quis credat. Primum igitur argumentum erat de Lamech, qui Genes. 4. fatetur occidisse virum in vulnus suum: nempe qui, ut omnes habent interpretes, inter venandum Cain latente, putans se feram occidere, iaculum infixit. Ad hoc igitur respondetur, non satis circumspexisse, vel ut alij aiunt, cum oculi iam sibi caligarent ducatu pueri id incautè fecisse: ea scilicet ignorantia, quæ ipsum in culpam coniecit. Ad secundum respondetur quod qui mulierem prægnantem pulsat, idem iudicium subit, vbi periculum est abortus, atque homicida: nempe ꝙ si ex intentione faciat, mortaliter peccat, & si casu, tãta delinquit culpa, quanta fuit in causa. Quòd si fœtus erat animatus, fit verè homicida, atque adeò irregularis. Ad canones autem adductos in tertio argũ, satis superq; rñsum est. Neminem n. irregularitatis sententia condemnat, nisi eum qui vel opem rei illicitæ dederit, vel in re licita fuerit negligens.

Quãdo incurratur irregularitas propter negligentiam.

Dubitatio. Caiet. Solutio.

Ad primũ arg.

Ad secũdũ arg. Ad tertiũ arg.

QVÆ.

QVÆSTIO II.

DE MVTILATIONE Membrorum.

S.Tho.2.2.quæst.65.

ARTICVLVS I.

Vtrum quempiam suo mutilare membro, sit licitum.

QVoniam animalis vita ex ea, quæ in membris, est constat post homicidium sequitur de membrorum mutilatione, vtrum sit vllo casu licita: Et arguitur à parte negatiua: Peccatum per hoc committitur, vt li bro secundo ait Damascenus, quod receditur ab eo quod est secundum naturam, in id, quod est contra naturam: secundum autem naturam, auctore Deo corpus decet esse suis membris integrum, ergo contra naturam est illud mutilare. Secundò: Sicut anima ad totum corpus, sic & animæ partes ad partes corporis: vt 2. de Anima, auctor est Aristo. anima autẽ hominem priuare, nisi publica potestate non licet, ipsum ocidendo, ergo neq; particularia membra, nisi eadem publica potestate licebit suis animæ partibus, hoc est potentijs, orbare. Tertiò Salus animæ saluti corporis præferenda est: nemini autem propter animæ salutem licet sibi membrum abscindere, puni situr enim secundum prisca Niceni Concilij statuta, qui se causa conseruandæ pudicitiæ castrauerunt: ergo ob nullam aliam causam amputatio vlla membri licita est. In contrarium est quod Exod. 21. iubetur, Oculum pro oculo, dentem pro dente, ac manum pro manu reddi.

(Primũ argum. à parte negatiua.) (Secũdũ argum.) (Tertiũ argum.) (Concilium Nicenum.)

Quæstio hæc duobus sensibus decidenda est, quatenus amputatio membri, aut publica auctoritate fieri potest, aut cuiusque priuata Nam & abscissionis causa, vel morbus esse potest spiritualis, puta voluntarium crimen, vel naturale corporis vitium. Respondetur ergo tribus conclusionibus Prima: Sicuti publica potestate quis licitè ob graue crimen priuari potest vita, ita & propter leuius truncari potest membro. Probatur: Sicuti partes eiusdem humani corporis membra eius sunt, atque adeò in eius seruitium, atq; adminiculum creata, sic & singuli ciues membra sunt totius reipublicæ ad eandem relata, & ordinata, ergo sicut de membris eiusdem corporis eo modo disponendum est, qui saluti totius corporis est congruentior, sic & de ciuibus singulis quatenus saluti reipublicæ est expedientius, membrum autem sanum absque detrimento corporis abscindi non potest, quia toti commodum est, sed tunc quando infectum nocet. Igitur si ciuis nocumentum intulit reipublicæ, sicut posset respublica illum prorsus, dum crimen id meretur, extinguere, sic dum peccatum non est tam graue, potest ipsum mutilare, etiam si membrum quod abscinditur, corporali sanitate vigeret, essetque personæ vtile. Secunda conclusio: Rursus dum membrum aliquod naturali morbo corruptum fuerit, ex voluntate ipsius ægroti abscindi potest ad eius seruandam vitam. Probatur, nam vnusquisque ius habet propriam seruandi vitam, ergo dum abscissio membri necessaria est, tunc perinde atque alia medicamentum genera potest illam quisque sibi optare. Quare & auctoritate etiam parentis, aut alius gerentis eius curam citra publicam facultatem id fieri potest. Tertia conclusio: Extra hos duos casus nulli per publicam auctoritatem, neque per consensum priuatæ personæ licita est mutilatio Probatur, qui vita totius ex membris constat. Quare sicut homicidium nemini licitum est, ita neque mutilatio. Adnotandum ergo discrimen est, quod propter spirituale vitium licet quidem reipublicæ hominem mutilare, non tamen ipsi priuatæ personæ, sed vice versa, ob corporalem morbum licet infirmo sibi membrum consilio medici abscindi permitti, nõ tamen hoc reipublicæ munus est, vt eum cogere possit. Et ratio est, quia vnusquisque est suæ vitæ custos, respublica verò boni communis. Quo fit, vt licet homicidium non nisi ob culpam fieri possit, mutilatio tamen licita etiam sit propter corporalem salutem. Sed nunquid non potest respublica aut pater, aut prælatus filiũ aut subditum cogere, vt dum ad salutem

(Sensus quæstionis.) (Prima conclus.) (Secũda conclus.) (Tertia conclus.) (Adnotãdum discrimen) (Rogatio. Solutio.)

fuerit necessarium, membrum sibi permittat abscindi? Respondetur quod respublica in hoc nullum habet ius prælatus verò cogere posset subditum propter singularẽ obedientiam illi promissam, vt medicamina admittat, quæ commode recipere potest. At verò quod ingentissimum dolorẽ in amputatione membri, aut corporis incisione ferat, profectò nemo cogi potest, quia nemo tenetur tanto cruciatu vitam seruare. Neque ille censendus est sui homicida. Imò verò est illa Romani vox dum crus illi aperiretur, Non est tanto dolore digna salus. Tertia demum conclusio absque alia exceptione generalem cõtinet veritatem. Nulla enim de caussa, præter iam exceptas, vlli licet, à se membrum trũcare. Summa enim videri potest ad extirpandos carnis agones: quam ob caussam Origen. in Histo. Ecclesiast. li. 6. c. 6. fertur sese castrasse, quo ad literam, vt forte arbitrabatur, verbum impleret euangelium de eunuchis qui se castrauerunt propter regnũ cœlorum. Quod tamen flagitium illi fuit, vt decretum habet Concilij Niceni, cano. si quis à medicis, dist. 55. licet zelus & castitatis indicium, laudi sit illi tribuendum. Neque verò Marci factum, qui, vt eius habet historia, pollicem sibi ex nimia humilitate resecuit, ne inuitus sacris initiaretur, laude dignum est, nisi reuelatione aliqua protegatur. Hoc autem restat haud dissimulandum dubium, vtrum qui; vt exempli gratia dicamus, ferro manum haberet, aut quoduis aliud membro muro illigatũ si ignis flammam ipsum iamiam inuasuram, aut irruentes hostes aliter effugere non posset quam membrum sibi amputãdo, id sibi liceret? Apparet enim nequaquã id iure posse. Perinde enim casus huiusmodi habere videtur atque ille quem suprà refutauimus. Videlicet si quis tibi mortẽ minaretur, nisi tu tibijpsi membrum resecares. Diximus enim id tibi non licere Respondetur nihilominus non esse similes: immo in præsenti euentu, nisi meum me fallit iudicium, ius illi misero fauet, vt illo modo mortem euadat. Nam quando alteri tibi minatur mortem, ab extrinseco est abscissio membri necessaria, & ideo tibi non licet quando verò alligatus es, iam est ab intrinseco. Quare sicut si te canis dentibus teneret posses partem illam incidere, & si occlusus esses, exilire de fenestra posses cum periculo frangendi membri. Simile ius est in casu nostro. De irregularitate verò tam mutilantium quam mutilatorum vt dicere pergamus, certum est mutilantem irregularitatem contrahere. Nam cũ tot capitulis citatis tit. de homic. constitutum sit, homicidium irregularitatem inducere, & membrum quodcunque pars sit vitæ, consequens fit, vt mutilator quadamtenus homicida censeatur, hoc est membri occisor, atque adeo irregularis, vt optimè doctores notant post glossam supra citatam in Clem. de homic. vbi ambo componũtur verba, occidere, & mutilare. Quare non sufficit ad irregularitatem, quod quis membrum debilitet, imò fortè neque quod ipsum citra detruncationem mortificet. Nam pœnæ sunt restringendæ, & iura non loquuntur nisi de mutilatore. Adnotauit autem eadem gl. intelligendum esse mutilationem membri principalis, atque hactenus rationi consonat. Exemplum autem quod subdit, nempe quod abscissio digiti irregularitatem non inducat, non vsq; adeo veritatem continere videtur, tametsi plerique Iurisconsultorum in eadem persistãt snia cum hac moderatione, ꝙ digitus ille non sit index, aut pollex, quibus diuinũ corpus apprehenditur. Et ratio eorum est, quod cæteri non sunt principalia membra vtpotè qui præcipua non habeant officia, iuxta verbum Apostoli ad Rom. 12. vt est oculus, & manus, &c. At verò fortè probabilior est contraria Caiet. assertio, nã re vera digitus quisque officium habet, licet nõ ita præcipuũ sicut pollex, aut index Qui autem particulam tm digiti vel sibi, vel alteri abscinderet, eo non esset irregularis, qđ parum pro nihilo reputatur. Quo autẽ ad mutilatos & truncos descendamus, id primum adnotandũ ob aliã rõnem eos haberi irregulares, quam mutilãtes. Illi.n. quia se cruentarunt, inhabiles facti sunt isti ãt quia suo ipsorum corporis habitu inepti, ac perinde indecentes existunt, vt sacris altaribus administrẽt. Nam & antiquitus vt Leuit. 22. memoriæ proditum est nullum aial quod cæcum esset aut truncũ, aut fractum, aut testiculis sectis, aut tonsis, licebat offerre Dño. Etenim si ad principiũ mensas tales non admittuntur administri, multo minus eos decet diuina mysteria tractare. Hac.n. rõne in Cõcilio Niceno eiusmodi corpore vitiati ab ecclesiastico munere abacti

Marginalia: Vox Marij. — Origen. — Dubiũ. — Qñ incurratur irregularitas ex membrorũ mutilatione. Opinio iurisprudentum — Caietani opin. probabilior. — Cõcilũ Nicenũ.

abacti sunt, vt can si quis a medicis 55.distin. refertur. Postquam sanctionem subsequutæ sunt aliæ tam Concilij Arelatensis quam Gelasij, atque aliorum pontificum: vt eadem distin cap. hi qui, atque alijs, legitur: Atqui illi præcipuè a sacris functionibus inhibentur, qui sinistre Euangelium audientes, quo carni resisterent, volentes sectisunt, quibus canonibus post subscripsit Alexand. 3. toto titu. de corpo. vitiat. Immo & deformitas si grauis sit in oculo, quamuis sit natiuitatis vitium, promotionem prohibet. Qui autem sanitatis gratia medicorum consilia secantur, non ideo redduntur inhabiles ad sacerdotium: vt habetur eadem distinct. can. si quis pro ægritudine, & de corpo. vitiat. vtroque capit. ex parte. Neque solum membri principalis abscissio, qualis est manus, irregularitatem inducit: vt habetur capit. exposuisti. eodem tit. quod immo & si quis partem digiti sibi abscidit: vt habet can. qui partem, 55. distinct. Sed intelligitur quod sit tanta, vt sine scandalo tangere sacrosanctum sacramentum nequeat: vt exponitur de corpo. vitiat. cap. 1. & cap. vltimo Et forsan lenior caussa requiritur in mutilante, vt fiat irregularis, quam in mutilato. Nam in mutilante abscindere digitum, vt diximus, forsan sufficit, quia membrum occidit: in mutilato vero requiritur, quod sit vel insignitis deformitas: siue a casu, siue a natiuitate proueniat.

Concilíú Arelatens. Gelasi⁹. Alexan.

Ad primum igitur argumentum principale respondetur, id quod est contra particularem naturam fieri posse secundum vniuersalem: vt ascensus aquæ ad replendum vacuum testimonio nobis est. Quare etsi membri amputatio deformis sit corpori: congruere tamen potest tum saluti eiusdem, tum etiam bono communi. Verum est tamen, quod reipublicæ bene institutæ, quam possunt maximè abstinent ab huiusmodi supplicijs. Primum, ne pœnã talionis a malefactoribus antiquo more exigant: scilicet oculum pro oculo, & dentem pro dente. Deinde, ne dexteras amputent, quæ quidem detruncatio inutilem hominem reddit. Blasphemis autem optimo iure lingua abscinditur, & falsis testibus euelluntur dentes. Ad secundum respondetur, quod cum uita non ordinetur ad alium finem ipsius viuentis, sed solum ad bonum publicum nullatenus se homo potest illa priuare: sed sola respublica illam habet potestatem: membra tamen ordinãtur ad vitam: & ideo persona ipsa, quæ suę custos est vitæ potest membrum caussa vitæ resecare. Ad tertium denique respondetur, quod abscissio membri corporalis eo est licita, quod necessaria esse solet vitæ seruandæ. At vero salutem ad spiritualem nunquam est necessaria. Nam peccatũ per quod anima moritur, vbique & semper voluntati subiacet: alias non esset peccatum. Et fidelis Deus, vti ait Paulus maiorem homini tentationem non permittit, quam ipse per eius gratiam superare potest Quapropter verbum illud, Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, non eo dictum est, quod esse possit vnquam necessarium, sed vel hyperbole est, vel alium sensum facit moralem de occasionibus amputandis, ut sancti interpretantur, & nos etiã pro modo illic nostro expositum reliquimus. Vnde super illud Matth. 19. Sunt eunuchi, qui se castrauerunt propter regnũ cœlorum, ait Chrysost. Non per membrorum abscissionem, sed per malarum cogitationem interemptionem.

Ad primũ arg. Ad secũdũ arg. Ad tertiũ arg. Chryso.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat patri filios, aut dominis seruos verberare.

POst mutilationem sequitur de alijs verberibus illi annexis dicere. Et quia nõ dubitatur quin reipublicæ id sit licitum, inquiritur de patribus an liceat verberare filios. Ait enim Phil. 10. Ethic. ca. 11. quod patris præceptio vires non habet, neque cogendi necessitatem, neque vllius prorsus viri, nisi sit princeps, uerberatio autem quædam est coactionis species, ergo id patribus non conuenit, neque vero dñis. Secundo arguitur Si id parentibus ac dominis licitum esset, cum ad fraternam correptionem pertineat, cuicunque personæ idem suffragaretur ius, vt quem libet uerberare corripiendo posset. In contrarium aũt est illud Proue. 13. Qui parcit uirgæ, odit filium suum. Et infra c. 21. Noli subtrahere a puero disciplinam. Et Ecclesiast. 13. Seruo maleuolo tortura & compedes.

Primũ argum. partis negatiuæ ex Aristot. Argu. 2.

Conclusio vnica. Ad quæstionem respondetur vnica cõclusione. Patribus tantum, ac dominis, aut paternam gerentibus curam, puta magistris, ac pedagogis verberare licet subditos, & flagellare: nequaquam tamen mutilare. Vtraque conclusionis pars hac ratione probatur. Inter mutilationem, ac verbationem hoc interest, quod mutilatio vsque adeo est maius verberatione nocumentum, vt sit irrecuperabile: quale non est verberatio, vtpote quæ sensui duntaxat dolorem incutit: igitur cum vita totius ex vita membrorum constet, fit vt ad eundẽ præcisè legitima mutilatio pertineat ratione criminis, qui in vitam ipsam habet potestatem: quæ quidem functio penes solam est rempublicam. Verberatio autem ad faciliorem castigationem, promptioremque correptionem spectat: nihilominus & hæc quandam auctoritatem exigit, quam verberans in eum, qui vapulat exercet, hanc ergo cum primis pater habet in filios: post vero dominus in subditos: ac demum in discipulos, & pupillos magister, ac pedagogus. Nam de prælatis, quia publica vigent potestate, ambigi non potest. Res est facillima. At quamuis de patria potestate scilicet quanta sit in filios, lib. 1. quæst. statim prima dictum sit: nihilominus hic forsan studiosus roget, quo nam iure negatiua conclusionis pars fulciatur. *Obiectio contra conclusionẽ* Apparet enim iure naturæ liberũ esse patribus: nõ solum verbere, sed etiam mutilatione, & si opus esset, cæde etiam in filios animaduertere. Nam illo iure illis incumbit liberos educare, & moribus instituere: quæ quidem institutio sæpissimè exposcit: mutilationis, mortisque vindictam. *Ratio altera.* Secundo arguitur. Statim in mundi primordijs non erat alia respublica, quam domestica: nempe dum sola familia. Adæ orbem possidebat. tunc ergo cum necessaria esset publica scelerum vindicatio, consequitur vt patri id incumberet munus. Enimuero Cain dignus erat supplicio capitis, nisi ei Deus pepercisset: quod & reus ipse metu illo maximo. Qui inuenerit me, occidet me, testabatur. Illud ergo supplicium nemo ei poterat infligere præter patrem. *Solutio.* Ad hæc, si aliqui essent mortalium sic dispersim viuentes, vt sub nullo agerent principe, sed vnaquæque domus seorsum viueret, tunc profecto ratio ipsa docere videtur, vt eos, qui commeriti essent mortẽ, pater posset, vel auus eidem supplicio addicere. His verumtamen non obstantibus respondetur ius ipsum naturæ parentibus eiusmodi vltiones internicere, solique publicæ potestati tribuere. Idque iure gentiũ esse confirmatum. Vita enim humana vsque adeo non debet absque meditatissimo iudicio, & iuris ordine extingui, vt id non debeat tantæ multitudini committi, quan ta est parentum, qui neque lege sciunt: neque caussarum merita perpendere omnes possunt. Quocirca sic parentibus educare filios natura concessit, ut tamen lineã præscripserit, quousque sua facultas procederet, & vnde publica inciperet, vt l. si filius cautum est. C. de pat. po. & l. Prætor. ff. de iure iu. §. præterea. Et secundum iam loco citato lib. 1. q. 1. respondimus. Adam habuisse publicam potestatem iure dominij orbis, quod penes se tunc temporis erat: aucto vero mortali genere, orbeque iuregentiũ per familias distributo, vnaqueq; habet suum principem. Quapropter, vt ad aliud respondeamus, qui vagi nunc viuerent, seorsumque & priuatim absq; republica, contra hominis naturam degerent vitam: quippe qui suapte natura animal ciuile est, & gregatile. Quare ab illis ullum sumitur contra præsentem veritatẽ solidum argumentum. *Qualis sit parẽtum potestas in filios.* Mutilare ergo parentibus non licet, neque mortalium vlli, præter publicã potestatem: sed fuste cædere, aut ferula. Id enim est illis iure naturæ concessum. Homo namque tribus vijs ad virtutem instituitur: nam & ratione ducitur, & metu cogitur, & allicitur præmio: antea ergo q̃ rationis sydus eluceat, natura prouidit, vt puer & metu cogatur, & afficiatur munusculis. Quapropter institutio paterna quę prima omnium est, his duobus vtitur. Vbi vero iam ratio suo fruitur lumine, lege tunc incipit & ratione viuere: atque adeo sub publica potestate. At vero parentum verberatio non usque adeò atrox esse permittitur, vt habetur citatis legibus. C. & ff. *Paulus.* Quare Paul. ad Ephes. 6. Vos, inquit, patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros. Et infra: Et uos domini eadem facite seruis remittentes minas. Vbi tam parentes, quam domini admonentur, tum ne minis suos acerbis exterritent: tũ præcipuè, vt dũ bili correpti acerba minãtur, nõ se obli-

se obligatos adimplere arbitremur, sed potius, quæ perturbato animo comminati sunt, sedato post condonent. Ex quo fit patrem inter corripiendum filium, posse lethaliter peccare, nempè si iracundia non illi sit rationis miles sed dux, quæ illum suppeditet, & ad eandem iracundiam prouocet filium. Imò verò si ex odio in filium animaduertit, acrius hac ratione peccat, quam extraneus. Est enim apprimè animaduertendum discrimen inter patrem, & iudicem. Publica enim potestas, vt suprà dictum est, non tam reo ad emendam consuluit, quàm communi bono ad vindictam, patri verò, ac domino, & pædagogo, non alia ratione verberare suos fas est, nisi quo ad eius emendationem salubrius ei consulitur. Quare, & pro ętate, & pro conditione, & ingenio pueri corripiendus est. Imò & Quintil. & qui de educatione puerorum scripserunt, non consulunt vt nimio rigore parentes in suos natos inuehantur. Nam si sint benenati, solent eos illo rigore ignauos facere, ac meticulosos, si verò duri sint ingenij duriores illos officiunt. Sequitur ex his secundò solutio dubitatiunculæ, an liceat parentibus vulnerare filios, aut dñis seruos. Quatuor enim sūt læsionum genera, scilicet interfectio, mutilatio, verberatio, & vulneratio, hoc est vulneris inflictio, quæ & fuste fieri potest, & gladio, per discrasiam & discontinuationē membri citra mutilationē, quare ad atrocem verberationem pertinet, quæ neque parentibus licet, neque verò dñis. Post hęc vero rogitas vtrum liceat etiam eisdē œconomicis præsidentibus filios, aut discipulos verberare etiam clericos, & an incurrant canonem, Si quis suadente. De hoc loquitur Syluest. verb. excommunicatio. 6. §.4 Et quidem Panor. super cap. cum voluntate, de sent excommunic. distinguit, quod si sint in minoribus ordinibus, licet eos verberare correptionis gratia. Atque id videtur colligi ex eodem c. §. si verò. Nā dicitur quod possunt clerici seniores, zelo deuotionis adolescentes in minoribus ordinib. turbantes diuinum officium, leuiter percutere: tamen statim sine distinctione subditur, quòd possunt etiam obtē-tu prælationis, & magisterij subditos scholare, percutere, & expresse, ca. ex tenore. habetur quod prælato liceat verberare inferiorem, etiam si sit subdiaconus. Ex quo infert Syluest. quod si prælato id licet, eodem iure liceat patri. & sic dissecantur Iurisconsulti de his subditis, qui sunt in sacris. Nam de minoribus nemo dubitat, quin verberari possunt. At verò his nō obstātibus de prælato, nullatenus in dubium venire potest, quin possit subditos etiam sacerdotes flagellis cædere more consueto, vt patet in Decretis, dist. 45. per totum. An verò ex bili arrepto fuste possit eos ferire, nescio an liceret, quia cùm modus nō sit consuetus, minimè apparet tam castigatio quam iniuriosa læsio. Attamen consequentia a prelatis ad parentes nō est tam liquida quam Siluest. arbitratur Nam prelati habent publicam potestatem, ac iurisdictionem cum vi coerciua, parētes verò, ac reliqui non nisi œconomicam. Nihilominus non esset omnino condemnandū, quin magistri possunt etiam discipulos ferula verberare, etsi essent in sacris. Sed de hoc standum est vsui, & foro ecclesiastico. Si vero dubitas vtrum dum corripiendo excesserit, seu prælatus sit, seu pater, canonis sñiam incurrat: Respondetur q quamuis aliquo modo excedat, etiam vsque ad sanguinis effusionem, dum tamen id præter suam intentionē accidat, non est censendus incurrere, postquam dat operam rei licitæ. Neque potest homo tam attentus esse quominus virtutis limitem transgrediatur. Quando verò vsque adeo esset excessus enormis, vt odii iudicium existeret, tūc sanguinem fundens, canonem incurreret. Quapropter eadē distin. cano. cum beatus Paulus, & can. disciplina admonentur lenitatis prælati, nēpè ne tā immodicis verberibus, quam salutiferis verbis suos subditos instituant. De marito autem vtrum vxorem verberandi ius habeat, respondetur non esse illis denegandum, quādoquidem vir. vti ait Paulus, caput vxoris sit: vti tamen eodem iure dedecus est, atque adeo nefas, nisi grauissima ingruente necessitate. Sunt enim barbari, qui vxoribus, vt mancipijs vtuntur, vt 1. Politiauctor est Aristot. Cum enim duo sint in carne vna, æqualitate quadam esse decet complexos.

Ad primum igitur argm̄ respondetur, q etsi secundum Philosophum pater vim non habeat coerciuam, quia domus non est

Discrimen inter patrē & iudicem.

Quintilianus.

Solutio alterius dubitationis ꝑtactæ.

Altera quæst. Syluest. Panor.

Ltima solutio ꝓpositę quæst.

Scrupulus. Respōsi.

Aristot.

Ad' primū argg.

est perfecta respublica sicut ciuitas: id tñ dūtaxat fit inde consequens quod nō possit, aut occidere, aut mutilare, aut alia irrecuperabilia nocumenta infligere, haud tamen vetatur, quin leuioribus verberibus possit vti. Ad secundum respōdetur, quod etsi vnicuilibet licitum sit disciplina alios instituere, & fraterna correptione admonere, si sua ipsi sponte audire velint, ad id tamen cogere nemo potest, nisi qui curam alterius gerit, quales sunt parentes, domini, ac pedagogi, quibus ideo solis pertinet verberibus castigare. Adde quod etiam iussu istorum potest eorum minister idem facere, sed prætereà id nemini licet. Quare etiam si inflagranti delicto latronem tua deprædantem occupes, tantum tibi licet resistendo eum per cutere, non tamen fugientem per modum vindictæ, nisi adeò esset leuis verberatia, vt pro nulla duceretur.

Ad secū dū arg.

ARTICVLVS III.

Vtrum licitum alicui sit carceri quempiam mancipare.

Post cædes, vulnera, & verbera, sequitur, vt de carcere etiā dicamus, vtrū licitum sit hominem in ipsum includere. Arguitur enim à parte negatiua. Homo suapte natura est liber, secundum illud Eccles. 15. Deus reliquit hominem in manu consilij sui, libertati autem incarceratio obuersatur. humanæ ergo nature repugnat, atque ideo nemini licet. Secundò: Si hominem carcere coercere liceret, id maximè ad cohibendum illum, ne malefaceret, si autem illo fine licitum esset, idem cuicunque competeret ius, nam cuique licet proximum suum à malo cohibere. Cōsequens tamen est falsum, nam inter alias iniurias connumeratur, quæ quidem eo grauiores sunt, quo in personam inferuntur, quæ plures habet coniunctos, nam tūc iniuria, quę vnum tangit, multos attingit, ergo id nequaquam licet. In contrarium est historia Leuit. 24. vbi quidam legitur in carcerem de peccato blasphemiæ intrusus.

Primū arg.

Secūdū argu.

Ad qōnem duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Publicæ potestati, cuicumque soli fas est subditos in carcerem occludere, siue ecclesiastica sit, siue ciuilis. Probatur pars vtraque conclusionis: In obuis corporis tria ordinem considerantur. Primum eius integritas, cui per occisionē, ac mutilationem nocetur. Secundum, sensualis delectio, ac voluptas, quæ per verberationem impeditur. Tertium, membrorum vsus, qui per carceres, perque alia quęcunque ligamina cohibetur. Primum autem nocumentum propter eius grauitatē soli reipublicæ, vt dictum est, reseruatur, secundum verò, quoniam leuius est, parentibus, ac dominis permittitur. Tertium ergo, cùm non modò uia sit ad primum, verum & quædam eius inchoatio, nam ob id reus carceri mācipatur, vt vel auditus supplicio deputetur, vel ob leuius crimen illā luat pœnam, condecens est, vt idē soli reipublicę sit deputatum, penes q̃ potestas est vitæ & mortis. Quo circa neq; parentib. neq; dñis id licet. Hinc fit carcerum dupli cem esse vsum in repub. Seruiunt nanq; & ad conseruādum malefactores dum corā caussæ tractantur, ac deciduntur, & prætereà in pœnā, qua plurimū ecclesiastica potestas vtitur, dū ad verbera procedere non potest. Et qđ de carceribus dictum est, idē & de exilio censendum. Pariter. n. libertati contrapugnat. Quin verò vt perpetui carceres, ita & exilium morti iure æquiparantur, atq; adeò parentes non possunt in exilium mittere filios, licet possint ab eo loco eos elongare, qui eorum moribus pestilens est. Posterior conclusio. Qui eiusmodi iniuriosas læsiones præter iuris ordinem illis intulerint personis, quę alias si bi habent coniunctas, ex natura rei, si cætera sint paria, grauius delinquunt, quàm si alijs, quæ consanguineis careant, & necessarijs, easdem obtulerint. Tametsi aliunde, nempè ex qualitate personæ possit etiam aggrauari peccatum. Personas coniunctas impræsentiarum appellamus in primis consanguineos, & affines, vt patrem, filium, generum, leuirū, &c. vel alia necessitudine œconomica copulatos, vt maritum, vxorem, patronum, & similes. Quinetiam & extra domum amicos, atque alios necessarios. Conclusio est clara. Nam quanto iniuria & detrimentum in plures profunditur, tantò grauior est, omnes autem coniuncti quodammodo eandem repræsentat personam:

Prima conclus.

Probatio.

Duplex vsus carcerum in republ.

Exilium

Postrema conclusio.

Rō conclusion.

nam. Nam filius est aliquid patris, & vxor aliquid mariti, quinetiam amicus alter ego. Quapropter qui vnum lædit, in omnes iniurius est. Adde quod etiam dum illi personæ cum qua delinquis iniuriam non infers, potes & coniunctam lædere. Nam dum tibi vxor in adulterium sua spõte consentit, aut puella in stuprum, licet volentibus iniuriam non facias, illam tamen infers marito ac patri. Quod autem aliunde possit excessus fieri patet. Primum ex dignitate personæ, vt si principem vel optimum virum, vel viduam, vel orphanum, iniuria lacessas, inde grauius peccat. Vnde Ecclesiastic. 35. Non despicies preces pupilli, neque viduam si effundat loquelam gemitus. Hic autem D. Thom. nil de illo impræsentiarum meminit, qui in alterum sibi coniunctum iniurius est, vt si patrem occidas aut fratrem (hæc enim scelera iam speciem mutant) sed loquitur de personis coniunctis ipsi læso, vbi species delicti non mutantur se per accidens crescit culpa.

D. Tho.

Ad primũ arg.

Ad primum igitur argum. respõdetur. quod licet homo suapte natura liber sit tamen dum delinquit per abusum eiusdem voluntatis ius perdit quod habet ad membrorum usum, & ideo merito carceri mancipatur. Exemplo nimirum Dei, qui licet fecerit liberum hominem, quandoque eũ arcet, iuxta illud Iob 5. qui dissipat cogitationes malignorũ ne possint implere manus eorum quod cœperant, licet quandoque permittat eos suis obsequi animi moribus. Pariter nanque respublica non de omni culpa carcere tenet reum, sed grauioribus. Ad secundum respondetur quod solummodo parentes retinere filios possunt, ac domini seruos occlusos in parum tempus tam in pœnam, quam ad eos cohibendos, nam inclusio illa non habet rationẽ carceris. Alijs autem priuatis id non licet. Quoniam etsi cohibere quisque possit fratrem à malo fraternè corripiendo, neutiquam tamen inferendo uim. Quin vero priuati carceres pro enormi delicto iudicantur puniunturque in republica, sed tãtum licet vnicuique delictorum qui sibi iniuriã irrogauerit, ad horam detinere, dum eum tradat iustitiæ ministris.

Ad secũdũ arg.

QVÆSTIO III.

DE FVRTO.

ARTICVLVS I.

Vtrum furti definitio sit bona.

SECVNDVM rerum ordinem, si pretium earum ac dignitatem æstimes, post homicidium quo summũ bonorum temporalium adimitur, dicendum statim erat de detractione ac murmuratione, quibus honor famaque æditur. Hæc enim pluris habentur, quam bona externa. Melius est enim inquit Sapiens, nomen bonum quam diuitiæ multæ. Attamen lucidior fiet dispositio si non hunc, sed alium cum S. Thom. insequamur ordinem, nempe si prius iniurias expediamus, quæ facto committuntur, ac deinde ad alias discurramus quæ committuntur verbo. Nam ratione operis criminosior iniuria inest in facto, quam verbo. Atqui S. Thom. quæst. 66 duos hic articulos de dominio præmittit, quod nos ceu primum fundamentum materiæ Iustitiæ atque iniustitiæ commutatiuæ, superiori lib. præiecimus, ubi per omnes suos numeros dominiorum materiam deduximus. Primus enim articulus D. Thom. est de rerum possessionem in genere quæ homini statim condito diuinitus cõcessa est. De qua quidem re quæst. 1. disputantes cõstituimus soli Deo in primis rerum dominium iure creationis competere, non modo quantum ad earum vsum, verumetiam quantum ad earum naturas, quas vtique creare, annihilare, & alterare prȩter leges naturæ potest, in creaturis autem corporalibus solum hominem ostendimus esse rerum dominum, ea scilicet ratione qua libertatem suarum habet actionum ac dominium. Brutum verò minime, ac multo minus rem ullam insensibilem. Secundum autem S. Thom. adiecit articulum de dominiorum diuisione, qua q. 3. factã esse monstrauimus iure gentium, rationesque late subiecimus ob quas collapsæ naturæ ac prauis affectionibus subditæ diuisio talis congruat. Cum ergo tam copiosè illic discussa hæc reliquerimus, nõ est quod sit hic

culpam. Similiter, vt paulo ante dicebamus, dum latro ex te pecuniam petit, comminatus nisi dederis, furtum aliunde se facturum, licet non dederis & faciat, non est cur tibi furtum imputetur, quoniam non tenebaris. Atque ex hoc sequitur quæstiunculæ solutio, impræsentiarum moueri solitæ. Dubitatur nanque vtrum homicidium casuale quod per accidens est voluntarium, sit in vniuersum peccatum mortale. Apparet enim tale ex obiecto. Respondetur nihilominus non habere eiusmodi homicidia plus culpæ quam fuit in caussa, siue caussa fuerit datio operæ rei illicitę, siue negligentia in re licita. Exempli gratia Prohibitus est clericus equum equitare, illum tamen ascendit casu quo non erat nisi venialis culpa, & hominem infortunio pessundedit, vt habetur in cap. Dilectus, de homic. non esset nisi veniale peccatum. Pariter, si dans operam rei licitę, vt miles venator ex negligentia, quia non satis circunspexit occidit hominem, si negligentia non fuit nisi venialis, homicidium non erit nisi veniale. Haud enim diligentiam adhiberi semper necessarium est quam maxime potest, sed quam fuerit pro qualitate negotiorum congruēs. Quod si caussa culpam habuerit mortalem leniorem tamen quam est genere suo homicidium, non erit in ipso homicidio culpa grauior.

Dubitatio sub monet.

Quod peccatū sit casuale homicidium.

Sententia est August. 22. libro, contra Faust. vbi ait, Loth, qui ebrius incestum commisit, non fuisse reū incestus, eo quod crimen illud non habuit plus culpę, quam in ebriatione præfuerat. At vero de irregularitate est dubium, & primo contra secundam conditionem supra positam est argumentum. Dictum enim est quod si quis lethaliter incaute, & ex graui negligentia quempiam percussit, qui tamen vel per egregiam curationem vel forte per miraculum mortem euasit, tunc percussor ille non est reus homicidij. Arguitur vero contra. Si ex intentione illum tam grauiter vulnerasset, eadem culpa inficeretur ac si esset homicida, ergo & si id incautus ac negligens fecerit. Respondetur in primis irregularitatem non incurri, quæ homicidijs posita est, nisi re vera sequatur homicidium. Quare etiam si miraculosa sit mortis euasio satis est vt percussor non habeatur irregularis Prętcrea quantum ad culpam est differentia. Nam qui ex intentione hominem, vt occideret percussit, statim quidquid sequatur reus est apud Deum homicidij, qui vero non ex intentione, sed ex cautelæ defectu alium sanciauit, non fit reus maioris culpæ quam quæ fuit in caussa, vt modo dicebamus. At contra alterum membrum eiusdem conclusionis quo dictum est, etiam si sequatur homicidium, nō tamen ex vulnere sed aliunde, tunc non imputari, arguitur. Si vulnus erat re vera graue, quamuis infirmus non sibi satis caueret, vel non fuerit adhibita illa curatio, quæ si adhiberetur euaderet, nihilominus dum moritur, re vera ex vulnere moritur, ergo quamuis negligentia vel infirmi vel medici fuerit etiam in caussa, ille nihilominus est reus homicidij. Et confirmatur hoc inde, quod neque infirmus tenetur tanta cautela sibi cauere, neque optimum exquirere medicum, neque vero medicus tam solertem adhibere curationem & ideo licet non simpliciter ex vulnere, sed adiunctis alijs negligentijs sequatur mors, nihilominus percussori imputatur qui per iniuriam caussam dedit. Adde quod forsan neque chirurgorum copia haberi potuit, neque alienus qui sanguinis exitum restingueret quia de caussa ille mortem obijt, tunc enim cum nullus præter percussorem fuerit in culpa, ille erit vere reus. Respondetur ad hoc quod quando homicidium subsequitur iudicio medicorum standum est, vt cap. significas. tit. t admonetur. Vtrum re vera vulnus, lethale erat, quo plurimum homines mori solent, & tunc non obstante a parte infirmi negligētia homicidium vulneranti imputatur. Si autem non erat eiusdem generis, tunc quantum ad percussoris culpam nihil fortuitus euentus refert, quandoquidem tota præfuit in actione, sed quantum ad irregularitatem si citra alterius culpam sequuta est mors, homicidium ei imputatur. Si vero ob culpam vel infirmi vel medici, excusatur. Nam vulneratus postquam semel vulnus accepit iure naturæ tenetur suæ vigilanter saluti consulere, & chirurgus etiam ob fidem sui muneris eidem prospicere. His præhabitis descendēdum nobis restat ad irregularitatis modos. In primis enim quod qui iuxta tenorem secundæ conclusionis operam dat rei licitæ, prudentemque adhibet diligentiam quempiam occidit, nullo irregularitatis

August.

Impugnatur secundæ cōditionis prior pars.

Posterior pars oppugnatur.

Solutio.

Qui incurrunt notā irregularitatis.

tis notamine fordescat, multi sunt textus, extra, de homicid. vt cap. lator. & cap. dilectus filius. & c. significasti & c. Ioãnes. & c. ex literis. extra, de homicid atque alij, distin. 50. Quoniam illic non solum nulla est culpa, verum neque voluntaria occisio. Ex hac ergo conclusione collige, infirmorum custodes atque infirmarios, dum infirmũ in lecto mouent, vt vel aptius ei cibum ministrent, vel quietius iaceat, etiam si inde mortem tantillum accelerent nullam irregularitatem incurrere, quia dant rei licitæ operam. Nisi tam immodica esset negligẽtia, & iactãtio illius, vt prudentum iudicio censeretur occisio, atque adeo mortalis temeritas. Audiui de Confessario qui cum reum quendam ad patibulum comitaretur, & in casu immentum quo ille vehebatur pepulisset, inde scrupulum irregularitatis conceperit, quod sua causa properantius eum morti obtulisset. At verò hæc ridicula sunt. In tertia autem conclusione duas causas irregularitatis posuimus, quarum prima erat, dum quis dat operam rei illicitæ. Et quidẽ Caie. hic Syluest. in verb. Homicidium, §. 2. & Doctores iuris Canonici vniuersalem regulam astruunt, quod omnis, qui dat operam rei illicitæ, quomodocunque ex illa datione sequatur homicidium, fiat irregularis. Attamen regula hæc in primis non habetur in iure, sed eius interpretes illam inferunt ex contrario sensu, nempè ex præfatis capitulis, quibus, qui dant operam rei licitæ, excusantur. Et potissimum ex cap. ex literis. 2. & ex ca. dilectus filius, vbi habetur quod qui nõ dat operam rei illicitæ, si non est negligẽs, non est irrgularis. Inde nanque, tum alij, tum etiã S. Tho. intulit quod qui rebus vacant illicitis, fiant ex eo homicidio irregulares. Debet ergo suis moderaminibus tẽperari, vt verum habeat vniuersaliter. In primis si clericus in adulterio deprehẽsus inuaditur, & cum moderamine inculpatæ tutelæ inuasorem occidit, quamuis operã daret rei illicitæ, non debet irregularis censeri, quia homicidium illud nõn est tũc voluntarium. Nam quamuis adulterium fuerit voluntarium, non tamen fuit per se causa homicidij, sic vulneratio, quæ non fuit voluntaria. Rursus in d. c. ex literis. excusatur ille monachus ab irregularitate, qui cum campanam de campanili deponeret,

Factum ridiculum.

Explicatur tertia conclusio.

Quãdo dicatur irregularis cẽseri, q dat operã rei illicitæ.

cadẽs lignum puerum oppressit. Fac opus illud fuisse seruile, & forsan in die festo, aut contra præceptum Prælati deliquisse illo opere monachum, vtrum propterea esset irregularis? profectò minime credendum est. Item in d. cap. dilectus. excusatur clericus, qui sanitatis gratia ascendens equum inopinato alterum interimit, vtrum si equitatio illa eidem clerico fuisset nocua, & contra iussum medici deliquisset, propterea esset irregularis? profectò nulla est ratio, vt credas. Nam peccatum quod fuit in causa ex natura sua, nihil ad homicidium referebat. Sed ais, neq; hoc dicunt Summistæ. Imò vero id asserit Syluest. in verbo. Homicidio 2. du. 18 vide licet quod si quis cædens arborem, quæ erat sua, optime circunspexit, ne quẽqua m opprimeret, quamuis posteà cadens arbor transeuntem fortè compresserit, non est irregularis. Si tamen arbor non erat sua, fiet irregularis, quoniam dabat operam furto. Et pariter habent dicere, quòd si nobilis secularis in proprio nemore venatur, & merè casualiter hominem occidit, non fit irregularis ad suscipiendos ordines, fiet tamẽ si nemus est alienum, & contra domini voluntatem illic deprædatur feras. Hæc autẽ profectò minime credenda sunt, sed sic intelligenda est res illicita, cui datur opera vt scilicet genere suo res illa causa esse soleat homicidijs. Vt si clericus dat operam rei bellicæ, licet imprudens, & nesciens alium præter suam intentionem occidat, est irregularis, & pari iure si torneamenta atque alia pugnę simulacra exerceat, quę clericis vetita sunt. Itaque vt homicidium casuale ratione rei illicitæ caussa sit irregularitatis requiritur, quod opus illud, cui consultò operã dabat genere suo sit periculosũ. Quãdo verò illa opera non sunt clericis ideo ꝓhibita, neq; adeò illicita, quia periculosa, sed aliam ob caussam, tunc homicidium, quod merè est casuale, nullius est irregularitatis causa. Quapropter Caie. hic sententia, quod clericus qui inter venandum homicidium casuale fecit, similiter excusatur ac secularis, nescio an sit vsquequaque vera: nam si est venatio talis, quæ clericis nõ ob id vetatur, quod periculosa est verũ hẽt si ãt propter periculũ prohibetur, vt est venatio aprorũ q̃ armis, & telis & ferocib. canibus fit, profectò fiet clericus irregularis,

Syluest.

Explicatur multa capita de homicidio

vbi secularis non fieret. Et per hanc decisionem arbitror explicari cuncta capitula, quæ de nauante operam rei illicitæ adduci possunt. In primis in cap. continebatur. de homicid. vnde suam isti regulam colligunt, Diaconus irregularis censetur non ob id quod operam dabat rei illicitæ; nam iacere baculos leuandi laboris gratia, neque clericis interdictum, neque erat periculosum: sed propterea quod dum alter in eum istituit, debuisset cauere, ne falce, qua ipse erat accinctus, vulneraretur: nam statim clator clericus, qui alterum in terram proiecit, quod opus de se magis videbatur illicitum: quia non ex sua negligentia cultellus eius in alterum incidit, non condēnatur irregularitatis pœna. Casu autem capituli, Suscepimus, non idcirco fit ille monachus irregularis, quòd latrones in defensam propriæ vitæ, occidit, sed ob id, quod pro rebus temporalibus, quarum monachi non debent esse adeo cupidi, eos ligauerat, ac perinde causam dederat homicidio. Sed & casus capituli, Tua nos, eidem nostro asserto patrocinatur. Illic enim decernitur clericum, qui chirurgiæ pietatis gratia in curanda quadam muliere operā impenderat, & præter eius intentionem mortua est, non fuisse irregularem. Vnde à contrario sensu colligitur, quod si quæstus causa id fecisset, fuisset irregularis: cò videlicet, quod propterea clerici ab illa arte arceantur, quod est genere suo periculosa.

Quādo incurratur irregularitas propter negligentiam.

Secundus modus, quo casuale homicidium imputatur, est negligentia: quæ quidem si absque vlla fuerit culpa, nulla est irregularitatis caussa: vt capitulis supra citatis habetur, quibus secundam conclusionē D. Thom. suffulsimus. Nam etsi irregularitas citra culpam incurritur, vt patet in seculari iudice, debet tamen, vt diximus, esse voluntaria, & ubi negligentia extra omnē est culpam, effectus non censetur voluntarius: quando quidem inuoluntarium, vt dictum est, in his, quæ caussæ sunt per accidens, nō est, nisi vbi homo id facere omittit, quod facere debuit. Quapropter, ut supra diximus, prudenter cautum est Clement. unica, de homicid. vt qui aliter mortem euadere non ualens inuasorem occidit, aut mutilat, liber ab irregularitate fit. Et pari iure etiam clerici sacerdotes petentes in judicio seculari malefactorum emendam, & eorum, quibus expoliati sunt restitutionem, dummodo protestentur se id ad vindictam non facere, neque ad sanguinis effusionem: quamuis patibulo illi affigantur, ab irregularitate sunt immunes: vt habetur de homicid. volum. lib. 6, cap. Prelatis. Id autem forsan sciscitaris, vtrum vbi causa culpam non habuit nisi venialem: incurratur irregularitas.

Dubitatio. Caiet. Solutio.

Caieta impræsentiarum ad partem annuit affirmatiuam. Ait quippe casuale homicidium semper imputari danti opera rei illicitæ, quo ad pœnam irregularitatis, & culpam aliquam, sed non semper quò ad mortalem culpam. Vbi docet citra mortalem incurri irregularitatem propter aliquam culpam. At uero quamuis hoc aliquam præ se ferat probabilitatem, pro eo quod iam tunc homicidium est quadamtenus voluntarium, nescio tamen an omnino sit verum. Difficile enim est creditu, quod irregularitas, quæ ceu pœna propter culpam imponitur, incurratur ex sola veniali. Quare ergo uix illud credere queam. Exempli gratia, decernit Clement. modo citata clericum qui se defendendo hostem occidit, non esse irregularem, quod ergo qui per leuissimam culpam uenialem, causam dedit homicidio scilicet, quia non vsqueadeo perspexit an citra illud poterat se defendere, irregularis fiat nescio quis credat.

Ad primū arg.

Primum igitur argumentum erat de Lamech, qui Genes. 4. fatetur occidisse virum in vulnus suum: nempe qui, ut omnes habent interpretes, inter venandum Cain latente, putans se feram occidere, iaculum infixit. Ad hoc igitur respondetur, non satis circumspexisse, vel ut alij aiunt, cum oculi iam sibi caligarent ducatu pueri id incautè fecisse: ea scilicet ignorantia, quæ ipsum in culpam coniecit.

Ad secūdū arg.

Ad secundum respondetur quod qui mulierem prægnantem pulsat, idem iudicium subit, vbi periculum est abortus, atque homicida: nempe q̃ si ex intentione faciat, mortaliter peccat, & si casu, tāta delinquit culpa, quanta fuit in causa. Quòd si fœtus erat animatus, fit verè homicida, atque adeò irregularis.

Ad tertiū arg.

Ad canones autem adductos in tertio argō, satis superq; rñsum est. Neminem n. irregularitatis sententia condemnat, nisi eum qui vel opem rei illicitæ dederit, vel in re licita fuerit negligens.

QVÆ.

QVÆSTIO II.

DE MVTILATIONE Membrorum.

S.Tho.2.2.quæst.65.

ARTICVLVS I.

Vtrum quempiam suo mutilare membro, sit licitum.

QVoniam animalis vita ex ea, quæ in membris, est constat post homicidium sequitur de membrorum mutilatione, vtrum sit vllo casu licita: Et arguitur à parte negatiua: Peccatum per hoc committitur, vt libro secundo ait Damascenus, quod receditur ab eo quod est secundum naturam, in id, quod est contra naturam: secundum autem naturam, auctore Deo corpus decet esse suis membris integrum, ergo contra naturam est illud mutilare. Secundò: Sicut anima ad totum corpus, sic & animæ partes ad partes corporis: vt 2. de Anima, auctor est Aristo. anima autē hominem priuare, nisi publica potestate non licet, ipsum ocidendo, ergo neq; particularia membra, nisi eadem publica potestate licebit suis animæ partibus, hoc est potentijs, orbare. Tertiò Salus animæ saluti corporis præferenda est: nemini autem propter animæ salutem licet sibi membrum abscindere, puniūtur enim secundum prisca Niceni Concilij statuta, qui se causa conseruandæ pudicitiæ castrauerunt: ergo ob nullam aliam causam amputatio vlla membri licita est. In contrarium est quod Exod. 21. iubetur, Oculum pro oculo, dentem pro dente, ac manum pro manu reddi.

Primū argum. à parte negatiua.

Secūdū argum.

Tertiū argum.

Concilium Nicenum.

Quæstio hæc duobus sensibus decidenda est, quatenus amputatio membri, aut publica auctoritate fieri potest, aut cuiusque priuata Nam & abscissionis causa, vel morbus esse potest spiritualis, puta voluntarium crimen, vel naturale corporis vitium. Respondetur ergo tribus conclusionibus Prima: Sicuti publica potestate quis licitè ob graue crimen priuari potest vita, ita & propter leuius truncari potest membro. Probatur: Sicuti partes eiusdem humani corporis membra eius sunt, atque adeò in eius seruitium, atq; adminiculum creata, sic & singuli ciues membra sunt totius reipublicæ ad eandem relata, & ordinata, ergo sicut de membris eiusdem corporis eo modo disponendum est, qui saluti totius corporis est congruentior, sic & de ciuibus singulis quatenus saluti reipublicæ est expedientius, membrum autem sanum absque detrimento corporis abscindi non potest; quia toti commodum est, sed tunc quando infectum nocet. Igitur si ciuis nocumentum intulit reipublicæ, sicut posset respublica illum prorsus, dum crimen id meretur, extinguere, sic dum peccatum non est tam graue, potest ipsum mutilare, etiam si membrum quod abscinditur, corporali sanitate vigeret, essetque personæ vtile. Secunda conclusio: Rursus dum membrum aliquod naturali morbo corruptum fuerit, ex voluntate ipsius ægroti abscindi potest ad eius seruandam vitam. Probatur, nam vnusquisque ius habet propriam seruandi vitam, ergo dum abscissio membri necessaria est, tunc perinde atque alia medicaminum genera potest illam quisque sibi optare. Quare & auctoritate etiam parentis, aut alius gerentis eius curam citra publicam facultatem id fieri potest. Tertia conclusio: Extra hos duos casus nulli per publicam auctoritatem, neque per consensum priuatæ personæ licita est mutilatio Probatur, qui vita totius ex membris constat. Quare sicut homicidium nemini licitum est, ita neque mutilatio. Adnotandum ergo discrimen est, quod propter spirituale vitium licet quidem reipublicæ hominem mutilare, non tamen ipsi priuatæ personæ, sed vice versa, ob corporalem morbum licet infirmo sibi membrum consilio medici abscindi permitti, nō tamen hoc reipublicæ munus est, vt eum cogere possit. Et ratio est, quia vnusquisque est suæ vitæ custos, respublica verò boni communis. Quo fit, vt licet homicidium non nisi ob culpam fieri possit, mutilatio tamen licita etiam sit propter corporalem salutem. Sed nunquid non potest respublica aut pater, aut prælatus filiū aut subditum cogere, vt dum ad salutem

Sensus quæstionis.

Prima conclus.

Secūda conclus.

Tertia conclus.

Adnotādum discrimen

Rogatio. Solutio.

fuerit necessarium, membrum sibi permittat abscindi? Respondetur quod respublica in hoc nullum habet ius prælatus verò cogere posset subditum propter singularẽ obedientiam illi promissam, vt medicamina admittat, quæ commode recipere potest. At verò quod ingentissimum dolorẽ in amputatione membri, aut corporis incisione ferat, profectò nemo cogi potest, quia nemo tenetur tanto cruciatu vitam seruare. Neque ille censendus est sui homicida. Imò verò est illa Romani vox dum crus illi aperiretur, Non est tanto dolore digna salus. Tertia demum conclusio absque alia exceptione generalem cõtinet veritatem. Nulla enim de caussa, præter iam exceptas, vlli licet, à se membrum trũcare. Summa enim videri potest ad extirpandos carnis agones: quam ob caussam Origen. in Histo. Ecclesiast. li. 6. c. 6. fertur sese castrasse, quo ad literam, vt forte arbitrabatur, verbum impleret euangelium de eunuchis qui se castrauerunt propter regnũ cœlorum. Quod tamen flagitium illi fuit, vt decretum habet Concilij Niceni, cano. si quis à medicis, dist. 55. licet zelus & castitatis indicium, laudi sit illi tribuendum. Neque verò Marci factum, qui, vt eius habet historia, pollicem sibi ex nimia humilitate resecuit, ne inuitus sacris initiaretur, laude dignum est, nisi reuelatione aliqua protegatur. Hoc autem restat haud dissimulandum dubium, vtrum qui, vt exempli gratia dicamus, ferro manum haberet, aut quoduis aliud membro muro illigatũ si ignis flammam ipsum iamiam inuasuram, aut irruentes hostes aliter effugere non posset quam membrum sibi amputãdo, id sibi liceret? Apparet enim nequaquã id iure posse. Perinde enim casus huiusmodi habere videtur atque ille quem suprà refutauimus. Videlicet si quis tibi mortẽ minaretur, nisi tu tibijpsi membrum resecares. Diximus enim id tibi non licere Respondetur nihilominus non esse similes: immo in præsenti euentu, nisi meum me fallit iudicium, ius illi misero fauet, vt illo modo mortem euadat. Nam quando alteri tibi minatur mortem, ab extrinseco est abscissio membri necessaria, & ideo tibi non licet quando verò alligatus es, iam est ab intrinseco. Quare sicut si te canis dentibus teneret posses partem illam incidere, & si occlusus esses, exilire de fenestra posses cum periculo frangendi membri. Simile ius est in casu nostro. De irregularitate verò tam mutilantium quam mutilatorum vt dicere pergamus, certum est mutilantem irregularitatem contrahere. Nam cũ tot capitulis citatis tit. de homic. constitutum sit, homicidium irregularitatem inducere, & membrum quodcunque pars sit vitæ, consequens fit, vt mutilator quadamtenus homicida censeatur, hoc est membri occisor, atque adeo irregularis, vt optimè doctores notant post glossam supra citatam in Clem. de homic. vbi ambo componũtur verba, occidere, & mutilare. Quare non sufficit ad irregularitatem, quod quis membrum debilitet, imò fortè neque quod ipsum citra detruncationem mortificet. Nam pœnæ sunt restringendæ, & iura non loquuntur nisi de mutilatore. Adnotauit autem eadem gl. intelligendum esse mutilationem membri principalis, atque hactenus rationi consonat. Exemplum autem quod subdit, nempe quod abscissio digiti irregularitatem non inducat, non vsq; adeo veritatem continere videtur, tametsi pleriq; Iurisconsultorum in eadem persistãt sñia cum hac moderatione, ꝙ digitus ille non sit index, aut pollex, quibus diuinũ corpus apprehenditur. Et ratio eorum est, quod cæteri non sunt principalia membra vtpotè qui præcipua non habeant officia, iuxta verbum Apostoli ad Rom. 12. vt est oculus, & manus, &c. At verò fortè probabilior est contraria Caiet. assertio, nã re vera digitus quisque officium habet, licet nõ ita præcipuũ sicut pollex, aut index Qui autem particulam tm̃ digiti vel sibi, vel alteri abscinderet, eo non esset irregularis, qđ parum pro nihilo reputatur. Quo autẽ ad mutilatos & truncos descendamus, id primum adnotandũ ob aliã rõnem eos haberi irregulares, quam mutilãtes. Illi. n. quia se cruentarunt, inhabiles facti sunt isti ãt quia suo ipsorum corporis habitu inepti, ac perinde indecentes existunt, vt sacris altaribus administrẽt. Nam & antiquitus vt Leuit. 22. memoriæ proditum est nullum aĩal quod cæcum esset aut truncũ, aut fractum, aut testiculis sectis, aut tonsis, licebat offerre Dño. Etenim si ad principiũ mensas tales non admittuntur administri, multo minus eos decet diuina mysteria tractare. Hac. n. rõne in Cõcilio Niceno eiusmodi corpore viuiati ab ecclesiastico munere abacti

Vox Marij.

Origen.

Dubiũ.

Qñ incurrat irregularitas ex mẽbrorũ mutilatione.

Opinio iurisprudentum

Caietani opin. probabilior.

Cõcilũ Nicenũ.

abacti sunt, vt can si quis a medicis 55. distin. refertur. Postquam sanctionem subsequutæ sunt aliæ tam Concilij Arelatensis quam Gelasij, atque aliorum pontificum: vt eadem distin cap. hi qui, atque alijs, legitur: Atqui illi præcipuè a sacris functionibus inhibentur, qui sinistre Euangelium audientes, quo carni resisterent, volentes sectisunt, quibus canonibus post subscripsit Alexand. 3. toto titu. de corpo. vitiat. Immo & deformitas si grauis sit in oculo, quamuis sit natiuitatis vitium, promotionem prohibet. Qui autem sanitatis gratia medicorum consilia secantur, non ideo redduntur inhabiles ad sacerdotium: vt habetur eadem distinct. can. si quis pro ægritudine, & de corpo. vitiat. vtroque capit. ex parte. Neque solum membri principalis abscissio, qualis est manus, irregularitatem inducit: vt habetur capit. exposuisti. eodem tit. quod immo & si quis partem digiti sibi abscidit: vt habet can. qui partem, 55. distinct. Sed intelligitur quod sit tanta, vt sine scandalo tangere sacrosanctum sacramentum nequeat: vt exponitur de corpo. vitiat. cap. 1. & cap. vltimo Et forsan lenior caussa requiritur in mutilante, vt fiat irregularis, quam in mutilato. Nam in mutilante abscindere digitum, vt diximus, forsan sufficit, quia membrum occidit: in mutilato vero requiritur, quod sit vel insignitis deformitas: siue a casu, siue a natiuitate proueniat.

Conciliũ Arelatens. Gelasi°. Alexan.

Ad primum igitur argumentum principale respondetur, id quod est contra particularem naturam fieri posse secundum vniuersalem: vt ascensus aquæ ad replendum vacuum testimonio nobis est. Quare etsi membri amputatio deformis sit corpori: congruere tamen potest tum saluti eiusdem, tum etiam bono communi. Verum est tamen, quod reipublicæ bene institutæ, quam possunt maximè abstinent ab huiusmodi supplicijs. Primum, ne pœnā talionis a malefactoribus antiquo more exigant: scilicet oculum pro oculo, & dentem pro dente. Deinde, ne dexteras amputent, quæ quidem detruncatio inutilem hominem reddit. Blasphemis autem optimo iure lingua abscinditur, & falsis testibus euelluntur dentes. Ad secundum respondetur, quod cum uita non ordinetur ad alium finem ipsius viuentis, sed solum ad bonum publicum nullatenus se homo potest illa priuare: sed sola respublica illam habet potestatem: membra tamen ordinātur ad vitam: & ideo persona ipsa, quæ suę custos est vitæ potest membrum caussa vitæ resecare. Ad tertium denique responde tur, quod abscissio membri corporalis eo est licita, quod necessaria esse solet vitæ servandæ. At vero salutem ad spiritualem nunquam est necessaria. Nam peccatū per quod anima moritur, vbique & semper voluntati subiacet: alias non esset peccatum. Et fidelis Deus, vti ait Paulus maiorem homini tentationem non permittit, quam ipse per eius gratiam superare potest Quapropter verbum illud, Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, non eo dictum est, quod esse possit vnquam necessarium, sed vel hyperbole est, vel alium sensum facit moralem de occasionibus ampu tandis, ut sancti interpretantur, & nos etiā pro modo illic nostro expositum reliquimus. Vnde super illud Matth. 19. Sunt eunuchi, qui se castrauerunt propter regnū cœlorum, ait Chrysost. Non per membrorum abscissionem, sed per malarum cogitationem interemptionem.

Ad primū arg. Ad secū dū arg. Ad tertiū arg. Chryso.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat patri filios, aut dominis seruos verberare.

Post mutilationem sequitur de alijs verberibus illi annexis dicere. Et quia nō dubitatur quin reipublicæ id sit licitum, inquiritur de patribus an liceat verberare filios. Ait enim Phil. 10. Ethic. ca. 11. quod patris præceptio vires non habet, neque cogendi necessitatem, neque vllius prorsus viri, nisi sit princeps, uerberatio autem quædam est coactionis species, ergo id patribus non conuenit, neque vero dn̄is. Secundo arguitur Si id parentibus ac dominis licitum esset, cum ad fraternam correptionem pertineat, cuicunque personæ idem suffragaretur ius, vt quem libet uerberare corripiendo posset. In contrarium arñ est illud Proue. 13. Qui parcit uirgæ, odit filium suum. Et infra c. 21. Noli subtrahere a puero disciplinam. Et Ecclesiast. 13. Seruo maleuolo tortura & compedes.

Primū argum. partis negatiuæ ex Aristot. Argu. 2.

Ad

Ad quæstionem respondetur vnica cōclusione. Patribus tantum, ac dominis, aut paternam gerentibus curam, puta magistris, ac pedagogis verberare licet subditos, & flagellare: nequaquam tamen mutilare. Vtraque conclusionis pars hac ratione probatur. Inter mutilationem, ac verbationem hoc interest, quod mutilatio vsque adeo est maius verberatione nocumentum, vt sit irrecuperabile: quale non est verberatio, vtpote quæ sensui duntaxat dolorem incutit: igitur cum vita totius ex vita membrorum constet, fit vt ad eundē præcisè legitima mutilatio pertineat ratione criminis, qui in vitam ipsam habet potestatem: quæ quidem functio penes solam est rempublicam. Verberatio autem ad faciliorem castigationem, promptioremque correptionem spectat: nihilominus & hæc quandam auctoritatem exigit, quam verberans in eum, qui vapulat exercet, hanc ergo cum primis pater habet in filios: post vero dominus in subditos: ac demum in discipulos, & pupillos magister, ac pedagogus. Nam de prælatis, quia publica vigent potestate, ambigi non potest. Res est facillima. At quamuis de patria potestate scilicet quanta sit in filios, lib. 1. quæst. statim prima dictum sit: nihilominus hic forsan studiosus roget, quonam iure negatiua conclusionis pars fulciatur. Apparet enim iure naturæ liberū esse patribus: nō solum verbere, sed etiam mutilatione, & si opus esset, cæde etiam in filios animaduertere. Nam illo iure illis incumbit liberos educare, & moribus instituere: quæ quidem institutio sæpissimè exposcit: mutilationis, mortisque vindictam. Secundo arguitur. Statim in mundi primordijs non erat alia respublica, quam domestica: nempe dum sola familia. Adæ orbem possidebat. tunc ergo cum necessaria esset publica scelerum vindicatio, consequitur vt patri id incumberet munus. Enimuero Cain dignus erat supplicio capitis, nisi ei Deus pepercisset: quod & reus ipse metu illo maximo. Qui inuenerit me, occidet me, testabatur. Illud ergo supplicium nemo ei poterat infligere præter patrem. Ad hæc, si aliqui essent mortalium sic dispersim viuentes, vt sub nullo agerent principe, sed vnaquæque domus seorsum viueret, tunc profecto ratio ipsa docere videretur, vt eos, qui commeriti essent mortē, pater posset, vel auus eidem supplicio addicere. His veruntamen non obstantibus respondetur ius ipsum naturæ parentibus eiusmodi vltiones internicere, solique publicæ potestati tribuere. Idque iure gentiū esse confirmatum. Vita enim humana vsque adeo non debet absque meditatissimo iudicio, & iuris ordine extingui, vt id non debeat tantæ multitudini committi, quanta est parentum, qui neque lege sciunt: neque caussarum merita perpendere omnes possunt. Quocirca sic parentibus educare filios natura concessit, ut tamen lineā præscripserit, quousque sua facultas procederet; & vnde publica inciperet, vt l. si filius cautum est. C. de pat. po. & l. Prætor. ff. de iureiu. §. præterea. Et secundum iam loco citato lib. 1. q. 1. respondimus. Adam habuisse publicam potestatem iure dominij orbis, quod penes se tunc temporis erat: aucto vero mortali genere, orbeque iure gentiū per familias distributo, vnaqueq; habet suum principem. Quapropter, vt ad aliud respondeamus, qui vagi nunc viuerent, seorsumque & priuatim absq; republica, contra hominis naturam degerent vitam: quippe qui suapte natura animal ciuile est, & gregatile. Quare ab illis ullum sumitur contra præsentem veritatē solidum argumentum. Mutilare ergo parentibus non licet, neque mortalium vlli, præter publicā potestatem: sed fuste cædere, aut ferula. Id enim est illis iure naturæ concessum. Homo namque tribus vijs ad virtutem instituitur: nam & ratione ducitur, & metu cogitur, & allicitur præmio: antea ergo q̄ rationis sydus eluceat, natura prouidit, vt puer & metu cogatur, & afficiatur munusculis. Quapropter institutio paterna quę prima omnium est, his duobus vtitur. Vbi vero iam ratio suo fruitur lumine, lege tunc incipit & ratione viuere: atque adeo sub publica potestate. At vero parentum verberatio non usque adeò atrox esse permittitur, vt habetur citatis legibus. C. & ff. Quare Paul. ad Ephes. 6. Vos, inquit, patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros. Et infra: Et uos domini eadem facite seruis remittentes minas. Vbi tam parentes, quam domini admonentur, tum ne minis suos acerbis exterriterent: tū præcipuè, vt dū bili correpti acerba minātur, nō se obli-

Conclusio vnica.

Obiectio contra conclusionē

Ratio altera.

Solutio.

Qualis sit parētum potestas in filios.

Paulus.

se obligatos adimplere arbitremur, sed potius, quæ perturbato animo comminati sunt, sedato post condonent. Ex quo fit patrem inter corripiendum filium, posse lethaliter peccare, nempè si iracundia non illi sit rationis miles sed dux, quæ illum suppeditet, & ad eandem iracundiam prouocet filium. Imò verò si ex odio in filium animaduertit, acrius hac ratione peccat, quam extraneus. Est enim apprimè animaduertendum discrimen inter patrem, & iudicem. Publica enim potestas, vt suprà dictum est, non tam reo ad emendam consuluit, quàm communi bono ad vindictam, patri verò, ac domino, & pædagogo non alia ratione verberare suos fas est, nisi quo ad eius emendationem salubrius ei consulitur. Quare, & pro ætate, & pro conditione, & ingenio pueri corripiendus est. Imò & Quintil. & qui de educatione puerorum scripserunt, non consulunt vt nimio rigore parentes in suos natos inuehantur. Nam si sint benenati, solent eos illo rigore ignauos facere, ac meticulosos, si verò duri sint ingenij duriores illos officiunt. Sequitur ex his secundò solutio dubitatiunculæ, an liceat parentibus vulnerare filios, aut dñis seruos. Quatuor enim sūt læsionum genera, scilicet intersectio, mutilatio, verberatio, & vulneratio, hoc est vulneris inflictio, quæ & fuste fieri potest, & gladio, per diserasiam & discontinuationē membri citra mutilationē, quare ad atrocem verberationem pertinet, quæ neque parentibus licet, neque verò dñis. Post hæc vero rogitas vtrum liceat etiam eisdē œconomicis præsidentibus filios, aut discipulos verberare etiam clericos, & an incurrant canonem, Si quis suadente. De hoc loquitur Syluest. verb. excommunicatio. 6. §. 4. Et quidem Panor. super cap. cum voluntate, de sent. excommunic. distinguit, quod si sint in minoribus ordinibus, licet eos verberare correptionis gratia. Atque id videtur colligi ex eodem c. §. si verò. Nā dicitur quod possunt clerici seniores, zelo deuotionis adolescentes in minoribus ordinib. turbantes diuinum officium, leuiter percutere: tamen statim sine distinctione subditur, quòd possunt etiam obtētu prælationis, & magisterij subditos scholare, percutere, & expresse, ca. ex tenore. habetur quod prælato liceat verberare inferiorem, etiam si sit subdiaconus. Ex quo infert Syluest. quod si prælato id licet, eodem iure liceat patri. & sic dissecantur Iurisconsulti de his subditis, qui sunt in sacris. Nam de minoribus nemo dubitat, quin verberari possunt. At verò his nō obstātibus de prælato, nullatenus in dubium venire potest, quin possit subditos etiam sacerdotes flagellis cædere more consueto, vt patet in Decretis, dist. 45. per totum. An verò ex bili arrepto fuste possit eos ferire, nescio an liceret, quia cūm modus nō sit consuetus, minimè apparet tam castigatio quam iniuriosa læsio. Attamen consequentia a prælatis ad parentes nō est tam liquida quam Siluest. arbitratur. Nam prælati habent publicam potestatem, ac iurisdictionem cum vi coerciua, parētes verò, ac reliqui non nisi œconomicam. Nihilominus non esset omnino condemnandū, quin magistri possunt etiam discipulos ferula verberare, etsi essent in sacris. Sed de hoc standum est vsui, & foro ecclesiastico. Si vero dubitas vtrum dum corripiendo excesserit, seu prælatus sit, seu pater, canonis sñiam incurrat: Respondetur q̄ quamuis aliquo modo excedat, etiam vsque ad sanguinis effusionem, dum tamen id præter suam intentionē accidat, non est censendus incurrere, postquam dat operam rei licitæ. Neque potest homo tam attentus esse quominus virtutis limitem transgrediatur. Quando verò vsque adeo esset excessus enormis, vt odii iudicium existeret, tūc sanguinem fundens, canonem incurreret. Quapropter eadē distin. cano. cum beatus. Paulus, & can. disciplina admonentur lenitatis prælati, nēpè ne tā immodicis verberibus, quam salutiferis verbis suos subditos instituant. De marito autem vtrum vxorem verberandi ius habeat, respondetur non esse illis denegandum, quādoquidem vir, vti ait Paulus, caput vxoris sit: vti tamen eodem iure dedecus est, atque adeò nefas, nisi grauissima ingruente necessitate. Sunt enim barbari, qui vxoribus, vt mancipijs vtuntur, vt 1. Polit. auctor est Aristot. Cum enim duo sint in carne vna, æqualitate quadam esse decet complexos.

Ad primum igitur argm̄ respondetur, q̄ etsi secundum Philosophum pater vim non habeat coerciuam, quia domus non est

Discrimen inter patrē & iudicem.

Quintilianus.

Solutio alterius dubitationis p̄factæ.

Altera quæst.

Syluest.

Panor.

Vltima solutio appositæ quæst.

Scrupulus.

Respōsi.

Aristo.

Ad primū arg.

nam. Nam filius est aliquid patris,& vxor aliquid mariti, quinetiam amicus alter ego Quapropter qui vnum lædit, in omnes iniurius est. Adde quod etiam dum illi personæ cum qua delinquis iniuriam non infers, potes & coniunctam lædere. Nam dum tibi vxor in adulterium sua spõte consentit, aut puella in stuprum, licet volentibus iniuriam non facias, illam tamen infers marito ac patri. Quod autem aliunde possit excessus fieri patet. Primum ex dignitate personæ, vt si principem vel optimum virum, vel viduam, vel orphanum, iniuria lacessas, inde grauius peccat. Vnde Ecclesiastic. 35. Non despicies preces pupilli, neque viduam si effundat loquelam gemitus. Hic autem D.Thom. nil de illo impræsentiarum meminit, qui in alterum sibi coniunctum iniurius est, vt si patrem occidas aut fratrem (hæc enim scelera iam speciem mutant) sed loquitur de personis coniunctis ipsi læso, vbi species delicti non mutantur se per accidens crescit culpa.

D.Tho.

Ad primũ arg. Ad primum igitur argum. respõdetur. quod licet homo suapte natura liber sit tamen dum delinquit per abusum eiusdem voluntatis ius perdit quod habet ad membrorum usum, & ideo merito carceri mancipatur. Exemplo nimirum Dei, qui licet fecerit liberum hominem, quandoque eũ arcet, iuxta illud Iob 5. qui dissipat cogitationes malignorũ ne possint implere manus eorum quod cœperant, licet quandoque permittat eos suis obsequi animi moribus. Pariter nanque respublica non de omni culpa carcere tenet reum, sed grauioribus.

Ad secũdũ arg. Ad secundum respondetur quod solummodo parentes retinere filios possunt, ac domini seruos occlusos in parum tempus tam in pœnam, quam ad eos cohibendos, nam inclusio illa non habet rationẽ carceris. Alijs autem priuatis id non licet. Quoniam etsi cohibere quisque possit fratrem à malo fraternè corripiendo, neutiquam tamen inferendo uim. Quin vero priuati carceres pro enormi delicto iudicãtur puniunturque in republica, sed tãtum licet vnicuique delictorum qui sibi iniuriã irrogauerit, ad horam detinere, dum eum tradat iustitiæ ministris.

QVÆSTIO III.

DE FVRTO.

ARTICVLVS I.

Vtrum furti definitio sit bona.

SECVNDVM rerum ordinem, si pretium earum ac dignitatem æstimes, post homicidium quo summũ bonorum temporalium adimitur, dicendum statim erat de detractione ac murmuratione, quibus honor famaque æditur. Hæc enim pluris habentur, quam bona externa. Melius est enim inquit Sapiens, nomen bonum quam diuitiæ multæ. Attamen lucidior fiet dispositio si non hunc, sed alium cum S.Thom. insequamur ordinem, nempe si prius iniurias expediamus, quæ facto committuntur, ac deinde ad alias discurramus quæ committuntur verbo. Nam ratione operis criminosior iniuria inest in facto, quam verbo. Atqui S.Thom. quæst.66 duos hic articulos de dominio præmittit, quod nos ceu primum fundamentum materiæ Iustitiæ atque iniustitiæ commutatiuæ, superiori lib. præiecimus, ubi per omnes suos numeros dominiorum materiam deduximus. Primus enim articulus D.Thom. est de rerum possessionem in genere quæ homini statim condito diuinitus cõcessa est. De qua quidem re quæst.1. disputantes cõstituimus soli Deo in primis rerum dominium iure creationis competere, non modo quantum ad earum vsum, verumetiam quantum ad earum naturas, quas vtique creare, annihilare, & alterare præter leges naturæ potest, in creaturis autem corporalibus solum hominem ostendimus esse rerum dominum, ea scilicet ratione qua libertatem suarum habet actionum ac dominium. Brutum verò minime, ac multo minus rem ullam insensibilem. Secundum autem S.Thom. adiecit articulum de dominiorum diuisione, qua q.3. factã esse monstrauimus iure gentium, rationesque late subiecimus ob quas collapsæ naturæ ac prauis affectionibus subditæ diuisio talis congruat. Cum ergo tam copiosè illic discussa hæc reliquerimus, nõ est quod

sit hic

sit hic nobis de his articulis verbum aliud faciendum. Primus ergo articulus præsentis quæstionis, est de nomine ac definitione furti, qui apud D. Thom. est tertiùs. Et arguitur a parte negatiua, quòd furti definitio quam S. Thom. ac Theologi constituunt, curta mancaque sit, videlicet, Furtum est occulta acceptio rei alienæ. Furtum non solum in acceptione consistit, sed in retentione quandiu enim quod surripuisti non restituis, furti teneris, ergo non satis est dicere acceptio. Secundo. Potest quis non modo alienam rem, verum & propriam quam penes alium deposuerat vel impignorauerat furtim rapere, quod si alterum celauerit, iniuriam illi irrogat, ergo ad rationem furti non requiritur acceptio rei alienæ. Tertio. Id quod peccatum minuit non constituit rationẽ culpæ, occultæ autem delinquere peccatum minuit, tum quod iudicium sit verecundiæ, tum quod scandalum illa ratione caueatur. In contrarium est quod definitio debet esse breuis compendiosaque oratio, sed tribus illis vocibus satis furti natura depromitur, ergo definitio pluribus onerata redunderat.

Primũ argum.

Secũdũ argum.

Tertiũ argum.

De furti tam nomine quam definitione nonnullam inter Doctores varietatem reperias. Isidorus nanque libro decimo, eo quod furtum clancularia acceptio sit, putat fur a furuo dici, id est a fusco & atro, nempe quod nocturno vtitur tempore. Idem ait Varro de re rustica. lib. 14. Neque vero iurisconsultus, ff. de furtis, l. 1. hãc reiecit etymologiam, quamuis & alteram subijciat, vt scilicet a ferendo siue ab auferendo dicatur. Nam & Græci fures, φῶρας, appellant a φέρω, Perparum tamen refert. Attamen de definitione longius iuris interpretes à Philosophis discrepant. Ait enim Paulus eadem l. furtum est contrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiam vsus eius possessionisvè, quod lege naturali prohibitum est admittere. Et addunt alij, quòd sit contrectatio rei mobilis, propterea quod Institut de usucapio. §. quod autem habetur furtum non fieri loci, aut fundi, ac tandem adijciunt, inuito domino. Est tamen iuris Doctoribus in more, dum genus aliquod definiunt, species omnes indefinitione subnotare. Philosophi vero compendio, rei naturam exprimũt, quam post diuisionibus explicatius euoluunt. Quare definitio auctore Aristot. debet esse breuissima oratio, quæ rei naturam cõpendio explicet, qualis ille est. Furtum est occulta acceptio rei alienæ.

Sentẽtia Isidori de origi ne nois.

Defini- tio furti secundũ Iuriscõsultos.

In primis enim cum contractatio solum rei contractum significet, accommodatius dicitur acceptio, hoc est vsurpatio. Mox amplo nomine rei alienæ, copiosius res omnes furto capias comprehendimus, quam si dicas rei mobilis. Haud enim tantũ res nobiles, verum & immobiles furto capiuntur, dum subdole possidentur. Quocirca nihil opus est exprimere, rei vel vsus, nam qui re aliena inuito domino vtitur, rem quodammodo alienam capit, hoc est, vsurpat. A qui in hoc dicimus, occulta satis significatur fraudulentia, nã qui clam domino rem capit, fraudem nectit. Atque eodem verbo designatur acceptionem fieri inuito domino, nam ignorantia caussa est inuoluntarij. Id autem quod adijcitur, lucri faciendi gratia non solum superflue, verum falsè adhibitum est, qui enim rem capit alienam, quam in flumen proijciat aut incendio tradat, furti reus est, tametsi dũ id facit non lucri cupidus, sed vt iniuriam inferat id faat. Igitur ad rationem furti triá requiruntur.

Vnio Iuriscõsultorũ in definiẽdo.

Reprobatur pterita definitio.

Primum quod rationem habeat iniustitiæ in cuius genere constituitur. Et hoc exprimitur cum dicimus acceptio. Intelligitur enim inuito domino, quæ contrariatur iustitiæ tribuenti vnicuique quod suum est, extenditurque adeo ad detentionem. Secundum est quod differat ab alij iniustitiæ speciebus. Et hoc in specie designatur dum dicitur, rei alienæ, puta ab eo possessæ, qui eius est vere dominus. Nam qui vel membrum alteri abscindit, filiamvè aut vxorem rapit, quibus abutatur non fur sed mutilator est, aut raptor, aut adulter. Tertium est quod propriam rationem furti complet, ac demum illud à rapina & latrocinio se iungit, videlicet quod clanculo fiat. Oratio ergo horum trium explicatrix, genuina est definitio furti, videlicet. Occulta acceptio rei alienæ. Hinc fit inepte diuidi furtum in fraudulentam occultamq. acceptionem & rapinam Furtum quippe non est genus ad rapinam, sed species illi opposita. Iniuriosa ergo acceptio rei alienæ est, quæ primo diuiditur in

Tria requisita ad ratio nem furti.

Furtum non amplectit sub se ra

pinam, sed est species illi opposita. in furtum, & rapinam, seu latrocinium, vt articulo proximo patebit. Vtraque tamen species ex parte obiecti in quatuor subsecatur. Nam si quod furto rapitur res est sacra sacrilegium dicitur, si verò est possessio Reipublicæ, dicitur peculatus. De vtroque legitur 23. quæstio. 4. cano. quid ergo. Si autem furtum fit de grege dispersso, dicitur abigeatus. Et qui pecora sic, vel armenta abigit, nuncupatur abigens. De quibus extat tit. 47. lib. Digest. Quarta denique species est plagiarum sine plagium, puta furtum hominis, vt vendatur. De quo etiam extat titulus ad legem Flauiam de plagia. Etenim qui seruum, vel ancillam domino suo aufert, verè fur est, possidetur enim seruus, vt pecus. Nisi ancillam in tempus caperet, turpitudinis gratia: nam ille fornicator esset, non fur. Sicut raptor est qui ea de caussa rapit virginem. Quid autem si quis filios, aut vxorem alicui auferre, vt venderet, vtrum esset furtum iam superiori libro, responsum est, quod cum pater non sit verè dominus filiorum, neque vxoris, illud non est furtum, sed plagium, vel captiuitas. Contra hæc autem forsan quis arguat. Dum filius clam patre, vxorvè ne sciente marito aliquid ei surripit accipit rem alienam, & tamen neuter censetur fur. Respondetur, quòd vbi res non est tanti pretij non censetur, filij acceptio furtum, eo quod non fiat inuito domino. Quicunque enim parentum iure præsumitur pro conditione sua, & statu indulgere filio minutiores sumptus, & multò iustius maritus vxori. Quando vero res esset magni ponderis, ita vt merito pater, aut maritus censeretur inuitus, profectò verè esset furtum, vt bene adnotauit Syluest verbo, Furtum, §. 11. & teneretur filius ad restitutionem si peculium habere castrense, hoc est militaria stipendia, vel alia bona libera, vel saltem postea in diuidunda hæreditate id pateface cere. Et pariter de vxore censendum. Tametsi quantum ad excommunicationis censuras nunquam præsumendus est pater, tam acri spirituali mucrone, aut vxorem, aut filios sauciare.

Obiectio.

Solutio.

Syluest.

Per hæc ergo clarent argumentorum responsa. Ad primum namque respondetur, quòd peccati occultatio esse potest, aut caussa ipsius, aut circunstantia. Caussa, scilicet quando delinquens occultatione vtitur, vt tutius delinquat, vt patet in fraude, & dolo. Quare tunc non diminuit peccatum, sed suam per se constituit speciem, puta furti (vt dictum est) vt distinguitur à rapina. Tunc autem occultatio est circunstantia quando is qui peccare decreuit ob verecundiam, aut ob cauendum scandalum in tenebras se abdit, vt suam expleat libidinem, & tunc diminuit rationem peccati. Ad secundum argumentum, respondet D. Thom. detinere alienum inuito domino, eandem habere rationem nocumenti, atque iniustam acceptionem, ac perinde ad rationem furti reduci, super quo responso multa Caietan commentatur. At vero cum bis libro præcedenti, nempe quæstio. 6. artic. 1 & quæstio 7. artic. vltimo, hoc satis fuerit à nobis discussum, non opus est plura hic adhibere. Sed recole, præceptum restitutionis affirmatiuum esse, præcipiens bonum opus, includit tamen negotiationem retinendi, quæ est prohibitio mali, qua ratione affinitatem habet cum furto. Igitur hoc quod est detinere, non adhibet peccatum nouum illi quod est accipere, sed est illius continuatio tanto grauior illic, vt diximus, quanto diuturnior. Si autem nouus adhibeatur positiuus actus, scilicet si proponas non reddere, aut si re aliena ad consumendum vtaris non proponens damnum soluere, illi actus sunt multiplicata delicta, contra eandem negationem non retinendi inclusam in eodem præcepto. At vero contra affirmationem restituendi recenter peccatur quoties retinens alienum, aut videt dominum egere, aut eum petere audit: nam tunc nouo iuris merito restituere tenetur. Ad tertium argu. sub obscurè idem S. Doctor respondet. Sensus eius tamen est, quòd qui rem suam quæ penes alium est, videlicet penes illum qui illam, vel rapuit, vel in deposito custodit, furtim rapit, fur ob id censendus est, quòd licet simpliciter sit sua, est tamen alterius secundum quid, scilicet vel quantum ad custodiam, vel quantum ad detentionem. Videtur autem hæc solutio nonnulla complicare falsa. Primum quod res rapta nullatenus raptoris est, res. n. illius tantum esse dicitur, qui iure possidet, quod latroni non competit, immo detinendo mortaliter peccat. Secundo hæc solutionis sententia falsa est, nempe quòd qui rem capit suam furtum faciat, quandoquidem non solum vulgari sermone non reputatur fur, nisi qui alienum capit, verum & iura

Ad primũ arg.

Ad secũdũ arg.

Ad tertiũ arg. S. Tho.

Prima obiectio aduersus solutionem. S. Tho. Secũda.

id decernunt, vt patet l. si is qui rem. 1. ff. de furt. vbi habetur quod qui rem quam commodauit surripit, non est fur. Quapropter si postquam res quispiam ex me sustulit, vt statim ab eodem extorqueant, non ero furti reus. Respondetur mentem S. Thom. legitimam esse, quam ipse statim artic. 5. eiusdem quaestio. patefacit. Si enim ego apud quendam rem meam deposui, vel ille mihi eripuit, & clam illo accipio, propterea censeor fur, quia ille nesciens me accepisse tenebitur ex conscientia mihi restituere, & eadem ratione si auferam a latrone ipso inscio. Atque hac de caussa ait rem illam quodammodo esse illius seruantis deposito, nempe quantum ad ius custodiendi, quinetiam & illius, qui rapuit, quia debet illam seruare ad restituendum Quare ergo non possum priuata auctoritate vi, aut fraude illam capere.

Solutio.

ARTICVLVS II.

Vtrum furtum, & rapina specie differant.

QVamuis ex praecedenti artic. solutio huius quaestiunculae facile colligatur, maioris tamen claritatis gratia de eadem differentia rursus quaeritur. Nempè, an inter furtum, & rapinam sit specifica differentia. Arguitur namque a parte negatiua. Primum quod non videntur differre nisi tanquam occultum, & manifestum, quae quidem qualitates in alijs peccatorum generibus non variant species, vt si in publicum peieres, aut in secreto. Secundò, quia differentia specifica a fine, & formali obiecto sumitur, quod furti, & rapinae idem esse videtur, nempè vsurpatio alienae rei. Tertio, sicut rapitur pecunia ad vtendum ea, ita & puella ad abutendum, raptus autem puellae, siue publicae fiat, siue secreto, speciem non mutat, ergo neque raptus pecuniae. In contrarium autem est Philosoph 5. Ethicor. cap. 2. vbi furtum, & rapinam diuersas species constituit.

Primũ argum.

2. argu.

3. argu.

Aristot.

Ad quaestionem breuissima conclusione respondetur. Furtum, & rapina differunt specie. Probatur Differentia specifica actuum attenditur penes formalem, eandemque proximam differentiam obiectorum, haec autem in furto, & rapina est specifica, ergo eiusmodi crimina differunt specie. Probatur minor. Vitia haec ambo in hoc conueniunt, quòd sunt commutatiuae iustitiae aduersa, quatenus per vtranque istarum acceptionum iniustum fit, puta ius alienum violatur, iniustum autem, vt ille habet Aristo. nemo nisi inuitus contraque suam voluntatem patitur, inde ergo actiones istae iniuriosae sunt quòd contra voluntatem domini fiunt, qui ideo inuoluntarium patitur, at vero inuoluntarium, vt 5. Ethic. auctor est Arist. dupliciter fit, nempe aut per ignorantiam aut per violentiam. Furtum autem ex sua ratione dicit acceptionẽ ignorante domino, rapina vero eodẽ conscio ac vim patiẽte, ergo furtum & rapina differunt specie. Itaque non ad rationem alieni aspiciendum est, quae est materiale obiectum, sed ad rationem inuoluntarij. Differentia est quam non solũ morale Philosophi verum, & Iurisconsul. qui ex eadem philosophia suas leges elicuerunt agnoscũt, vt patet l. sed nouo iure, C. de ser. fugit & apud Vlpia. l. fur. ff. de fur. Est autẽ ne quis decipiat mediate consideranda. Cogitare .n. quispiam posset aut in hoc consistere, quòd furtum fiat in tenebris, vt Exo. 22. habetur, rapina verò sub lucẽ diei. Aut quòd furtum in absentia domini committatur, rapina verò in eius penitentia. Cum tamen in neutra istarum ratione discrimẽ consistat. Sed differentia est quod furtũ fit absq; violentia, rapina vero, & latrocinium violente. Hinc .n vt art. vlt. videbimus, augescit rapinae culpae prae illa quae in furto. Ex quo fit, vt praesente domino furtum fieri possit, sicuti & eodem absente, rapina. Exempli gratia, si praesente patrono impurus homo in aedes insultet, illumque vel resistentem opprimat, vel ne resistat alliget, aut in cellam includat, aut talem ei incurrat metum, vt taceat, quamuis inermis id faciat, habetur raptor & latro, quia vim infert. Si vero patronus etsi non consentiat, tamen ob suam modestiã taceat, latronis parcens vel honori vel vitae, nõ erit rapina, sed furtum. Eadem ratione si aedes quis vi aggrediatur, licet nemo sit intus, erit rapina. Qua fit vt latrones qui vias publicas obsident non fures modo sint, verum & raptores. Distinctio autem quae habetur l. 2. de furtis, vbi distinguuntur duo furtorum genera, quorum alterum est occultum, alterum vero manifestum nihil facit ad rẽ. Nam enim accipitur illic manifestam pro rapina,

Conclusio responsiua. Probatio conclusionis.

Aristot.

rapina, sed pro eo casu quo fur in flagranti delicto comprehenditur, vt continuo exponitur l. 3.

Ad primũ arg. Omnia igitur argumenta soluta restãt. Ad primum enim respondetur quod peccata alia ab iniquitatibus iniustitiæ nõ habent pro obiecto inuoluntarium alterius, sicut furtum & rapina, & ideo ex diuersa ratione voluntarij non variantur specie, sicut hęc. Et per hoc respõsum etiam est ad

Ad secũdũ arg. secundum, quod etsi circa idem versentur obiectum materiale & remotum scilicet alienum, tamen formale & proximum non est idem. Ad tertiũ respondetur quod raptus puellæ quantumcunque respectu aliorum occulte fiat, puellæ tamen semper est notus & ideo quia illa semper præsumitur restitisse, dicitur raptus.

Ad tertiũ arg.

ARTICVLVS III.

Vtrum furtum sit genere suo peccatum mortale.

POstquam dictum est quid sit furtum quomodoq; à rapina differat, quæritur de vtriusq; natura, an sit genere suo mortale delictum. Et quo historiã filiorum Israel expoliantium Ægyptios toties iam expositam missam faciamus, arguitur

Primũ arg. primum. Qui rem suam vel penes aliũ depositam vel furto sublatam furtim capitur vt fur iure habetur, & tamen non peccat, postquam iure vtitur suo, ergo furtum nõ est peccatum. Secundo arguitur, cum id

Secũdũ arg. quod quis inuenerit aut casu repeterit nulli restituit, furtum committere videtur, & tamen si ad naturalem æquitatem spectes nullum est peccatum, nam, vt habetur Instit & ff. de re. diui. quod nullius est, occupanti conceditur & re vera quarum rerum dominus non comparet, nullius esse censentur. Quod autem non sit genere suo

Tertiũ. mortale, tertio loco probatur. Tunc ex illo Prouerb. 6. Non grandis est culpæ dũ quis furatus fuerit tum quod si est rei modicæ, non est cur sit mortale, tum maxime quod si mortale esset, cum sit contra iustitiam & pacis quietem, dignum esset pœnæ mortis illa autem non apparet digna quæ furibus infligatur, sed satis est vt multiplicatum restituat furtum, secundum illud Exod. 21. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem quinq; boues, p vno boue restituet, & quatuor oues pro vna oue. Idque habetur leg. sed nouo iure. C. de seruis fugit. In contrarium autem est quod nemo secundum diuinum iudicium, nisi ob mortale delictum vehementi percellitur maledictione, fures autem acri animaduersione damnantur, verbis illis, Zach. 5. Hæc est maledictio quę ægreditur super faciem omnis terræ, quia omnis fur sicut ibi scriptum est, iudicabitur, & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur.

Ad quæstionem vnica conclusione respondetur. Furtum, fortiorique ratione rapina, peccatum est, idque genere suo mortale. Probatur. Delictum mortale, vt idem idem dicere consueuimus, inde perpenditur quod charitatem extinguit, quæ vita est animæ, furtum autem, est huiusmodi, ergo est mortale. Probatur minor. Illud delictum quod virtuti aduersatur, reipublicæ necessaria, per quam scilicet pax quiesque eius seruatur, extinguit charitatem furtum autem aduersatur iustitiæ, in qua tota mortalium fides, humanaque societas salua cõsistit. Nam per furtum ciues expellũtur iure suo, atq; adeo pax ciuitatis perturbatur, est ergo contra charitatem, sed tamen tanto grauior rapina, quãto vis peior est fraude. Dictum autem est, genere suo propter rationem explicari solitam in leuitate materiæ quæ culpam attenuat. Conclusio clarissima ac perinde omnibus compertissima est, sed tamen de furti comparatione ad alia crimina posset quis, neque immerito dubitare, vtrum sit genere suo omnium peccatorum contra Decalogum minimũ, an peiorem obtineat gradum. Primum enim de fornicatione affirmat. Martin in tract. de Temper. q. 2. minoris esse culpæ genere suo quam furtum. Cuius potissimum fundamentum est, quod fornicatio nõ est natura sua mala, & ideo prohibita. Imò vero ob id tantum est mala, quia prohibita, nempe lege veteri, Deuter 23. Non erit meretrix ex filiabus Israel, & noua ad Ephes. 5. Omnis fornicator aut immundus aut auarus non habebit hereditatem in regno Christi. Et eodem applaudit Duran. 4. Sententia, dist. 33. q. 2. Præterea quia furtum est contra iustitiam, fornicatio autem non nisi contra temperantiam, nam qui fornicatur, vt ait Paulus, in corpus suum peccat, iustitia vero præstantior est, quin vero,

Conclusio rñsiua.
Rõ conclusiõis.
Dubitatio. Martin.
Prima rõ Martini.
Secũda.

vt lib. 3. definitum est, omnium moralium præstantissima. At vero D.Thom. 2.2. quęstio 154. artic.3. contrariam habet sententiam, nempe fornicationem genere suo grauius esse flagitium, quam furtum. Nam de adulterio nemo dubitat, propter iniuriam, quæ fit alteri coniugi. Et re vera hoc nemo sanè doctus negare potest.

D.Tho.

Ad primū arg. Martini

Et primum ratio Martini, ac Durandi peior est multo quam eorum conclusio. Dicere namque fornicationem non esse contra ius naturæ, error est hæresi proximus: Nam consequens inde protinus fieret, gentibus ante legem scriptam non fuisse delictum quin vero, neque post scriptam, quia lege Mosaica non tenebantur.

Ratio S. Tho.

Ratio ergo, vt fornicatio genere suo grauius sit peccatum, est quòd peccati grauitas potissimum ex obiecto est perpendenda, malum autem fornicationis est nocumentum vitæ futuræ prolis. Nam quæ ex vago concubitu nascitur, si ad rei naturam spectes, neque educari recte potest, neque vero ali commode, vita autem præstantius bonum est exterioribus bonis, quæ furto auferuntur, quare fornicatio non solum, natura sua est mala, verum & furto iniquior. Neque vero ratio quam contra idem auctor obmolitur digna est morali philosopho. Ait quippe hoc est accidentarium fornicationi, quod male educitur alaturque proles: nam potest fornicarius tum facultatem habere maiorem, quam coniugatus, tum etiam propositum firmius alendi, quin vero ditandi suos liberos.

Non, inquam, hæc ratio digna est Philosopho. Quin vero id quod ipse dicit accidentarium est, hoc autem quod nos dicimus, conditioni vagi concubitus natiuum. Nam ex natura rei, qui non sunt matrimonio iuncti non possunt bene alere prolem. Et vera si argutia Martin. vllius esset momenti, tunc sequeretur matrimonialem coniunctionem non esse vinculum naturale. Inde enim hoc habet, quod natura eius est, vt sit bene educatiua prolium. Et tamen vsu nihilominus accidit, vt sæpe coniuges namque facultatem habeant, neque vero voluntatem eas educandi. Est ergo existimandus actus ex natura, & non ex accidente. Cum ergo dicimus bonam educationem, naturalem esse matrimonio, non autem fornicationi, non de actione loquimur. Nam illa aliunde impediri potest, vt iam modò dicebamus, sed de naturali potentia. Quin verò & simplex per mollitiem pollutio, eo turpior est ac peior, non modo furto, verum & fornicatione quod seminatio nemini licita est nisi ad fructus ferendos, quare illa, quia frustranea est maiorem habet iniquitatem.

Ad secūdū arg. Martin.

Ad aliud vero Martini argumentum responderi posset quod quamuis fornicatio non esset contra iustitiam, non tamen inde sequitur non esse grauius, quia neque si iustitia sit præstantior uirtus, sit consequens ut omne opus iustitiæ excedat quodcunque temperantiæ, quoniam satis est fornicationem esse contra melius bonum, puta contra uitam. Sanior autem solutio est quod fornicatio est etiam quodammodo cōtra iustitiam quæ erga futuram prolem seruanda est. Constituitur autem principaliter in specie intemperantiæ, non ex eo ut quosdam audiui, quod præcipuè in illo actu consideretur delectatio, nam & eadem est pariter in adulterio præcipua, & nihilominus est contra iustitiam. Sed quia ille actus non est contra personam actu existentem, neque uero quæ præcesserit, sed contra illam quæ est tantum in potentia.

Obijcitur rursus contra pręfatā ueritatē

Aliter tamen nos possumus contra nosipsos arguere. Vitium furti expresse prohibitum est in Decalogo non autem fornicatio, ergo furtum est peius Mox nulla fuit unquam iam barbara gens quæ ignoraret furtum esse peccatum, quatenus iniuriosum est, & tamen multæ ignorauerunt in lege naturæ fornicationem esse peccatum immo uero usque adeo aliquæ poterant esse agrestes, vt talis ignorantia esse illis inuincibilis patentior ergo est culpa furti atque adeo grauior. Deinde. Furtum etiam nunc maiori infamia denotatur quam simplex fornicatio est ergo fedius ac perinde atrocius.

Ad primā obiectionē

Ad primum tamen respondetur consequentiam esse nullam. Ponuntur enim ut supra diximus, in Decalogo præcepta quę apertam habent iniustitiam, sicuti adulterium, nihilominus fornicatio, quæ ad illam reducitur, peior est quam furtum. Alioquin probares etiam furtum esse peius nefando crimine, quod illic non exprimitur.

Ad secūdum.

Ad secūdum respondetur, quod quamuis furti nequitia apertior sit, non tamen inde sequitur esse peiorem. Nam etsi ratio iniustitiæ latentior sit in forni-

catio-

catione militat tamen contra maius bonum.

Ad tertiũ arg. Ad tertium denique negatur, maioris infamiæ esse furtum quam fornicationem, nam honestæ mulieri pudentius est fornicationẽ quam furtum fecisse, sed viri propter corruptissimam consuetudinem minoris illam æstimant. Et quamuis minoris esset infamiæ non inde fit consequens vt sit minus peccatum quoniã Gregorio auctore peccata carnalia sunt minoris culpæ & maioris infamiæ quam spiritualia. Et blasphemia citra dubium peior est furto, & tamen non de illa tam pudefiunt homines quam de furto. Hac autem veritate nihil obstante, nempe quod fornicatio genere suo grauius sit peccatum, esse tamen potest, in indiuiduo furtum quod sit lõge fornicatione scelestius, vel ratione quantitatis, vel ratione illatæ vis quin vero grauius quam adulterium, vt si decem millia ducatorum quis deprædaretur. Quinimo & qui amplissimam domum ac familiam expoliaret, grauius peccatum committeret quã si faceret homicidium plebei hominis. Est enim fallacissima regula, collationem, quę est inter species virtutis aut vitiorum, ad singula indiuidua applicare quippe in quibus possunt esse aliæ qualitates augentes, aut minuentes rationem virtutis ac vitij. Pari modo infamatio & contumelia tio genere suo grauior est furto ex obiecto In summa cum bona externa sint inferiora quam fama & vita, furtum genere suo minimum peccatorum. Decalogi.

Pulchra limitatio præterit æcõclusiõis.

Inter argumenta contra hanc conclusionem primum facit D. Tho de furto filiorum Israel in Aegypto, quod nullum fuit peccatum, sed iam lib. 2. satis dictũ est illud nullam habuisse rationem furti. Nã præterquam quod Deus tanquam rerum dominus citra vllam dispensationem potuit illos eiusmodi bonis donare tanquam rectus iudex soluit illis mercedem insumpti laboris in luto & latere. At vero vtrum liceat principibus Deum in hoc imitari vt aliquid occulte præcipiant quod citra publicum tumultum ministri teneantur exequi. Verbi gratia. Si princeps præciperet aulico aut bonis aut vita quempiam priuatim expoliare, vtrum tenetur ille exequi? Respondetur quod si dicta caussa lataque condemnationis sententia id faciat, citra dubium patendum ei est, quoniam expedit quandoq. eiusmodi executiones secretas esse. Et tunc illud non esset furtum sed executio pœnæ. Quod autem citra iudicii formam & ordinem ad imperet, nefas est, neque parendum est illi, quoniam & princeps tenetur iudiciario ordine procedere. Siquidem non est Deus, qui errare non potest. Nisi forsan, quod quam rarissime accidere solet in aliquo casu, qui cum patentissimum haberet iustitiam, neque moras ferret, neque strepitum publicum. Quando vero publicitus indicitur bellum tunc nisi iniustitia caussæ manifesta esset, iussio principis pacare debet militum conscientias, vt August. 23.q. 1. can. quid culpatur, admonet. Ad aliud vero quod primo loco posuimus argumentorum de illo qui res suas proprias vel furatur vel rapit, art. 1. partim dictum est, & partim modo dicendum superest. Restat enim dubiũ illic prætermissum vtrum liceat cuicunque auctoritate priuata id quod sibi debetur recuperare. Ad quod S. Thom. respondet negatiue nam si rem illam apud illum deposueras quam ipso nescio furaris, aggrauas illum, vt tibi eiicius furti restituere teneatur. Si vero ille contra ius vsurpauerat, inde peccat quod transgreditur iuris leges, priuatim vsurpando iudicium quod publicæ potestati conuenit, quod quidem mortale delictum est, idque ciuili lege acerrime prohibitum. Sed tamen operæ pretium est hoc locupletius explicare. Quid enim facit miser, qui nullatenus res suas via iuris recuperare potest? Est nanque in regulis iuris lib 6. quod nemo re aliena ditari debet Respõdetur ergo tam de culpa quam de restitutione. Licet nanque cuique priuata auctoritate sua capere, dummodo istæ ad sint conditiones. Prima, vt omni proculdubio certissimus sit, rem sibi esse debitam, nam vbi quippiam est dubietatis, neque quam id licet, iuris ordine prætermissio. Quaprop er famuli siue principum siue inferiorum dominorum nullo iure possunt quippiam furtim a suis heris surripere, eo obtentu quod nõ satis pro suo seruitio & famulatu repensum est illis. Solent enim creberrime hæc sibi apud confessarios obtendere. Quibus tamen respondendum est, quod ei pretiũ illud de quo inter ipsos conuentum est nõ possunt alia via extorquere. possunt quidem id latenter eripere illud autem aucta

Scrupulus.

Solutio.

August. Ad primũ arg.

D. Tho.

Dubitatio.

Conditiones quas ad esse oportet vt liceat cuique priuata auctoritate sua recuperare.

rium quod famuli ipsi putant sibi insuper adhibendum, nequaquam nisi vi aut fraude coacti à dominis fuerint seruire. Volenti nanque non fit iniuria. Et ideo si non vis illo pretio seruire, abi. Secunda conditio est, vt omnia expertus, certus sis te non posse via iuridica rem tuam recuperare. Nam alias publicæ potestati iniuriam faceres. At vero in tali casu distinctione opus est. Aut enim impossibilitas illa inde nascitur quod testibus instrumentisque cares, quibus ius tuum probare possis, & tunc nequaquam licet per vim res tuas surripere, nam vim inferre nemini priuatim licet nisi vt vim vi in flagranti delicto repellat. Quare si alia via rē tuam acquirere nequis, nullum tibi restat remedium, potius nanque publicæ quieti consulendum est, quam tuo priuato commodo. Quare vnusquisque sibi prouideat qua cautela res alienet suas. Si vero via latenti citra scandalum potes eiusmodi tibi debitum surripere, aut tibi compensationem facere licebit quidem, dummodo periculum caueas ne debitor ille tuus restitutionem iterato faciat. Et hoc quantum ad excusationem culpæ. Nam quantum ad restitutionem, dummodo tibi euidenter cōstet rem esse tuam, licet contra ius non expectata publica auctoritatem etiam per violentiam illam debitori eripias, nihil restituere teneris. Neque ad excommunicationis censuras respondere cogeris, sed pœnas dunt xat condemnatus fuere. Secundo modo contingere potest occludi alicui viam recuperandi rem suam, non quod probationes non sint legitimæ, sed propter iudicis iniquitatem, qui tenuit caussam decidere, tunc enim ratio apparentius euincere videtur, licere etiam per vim vnicuique rem suam capere, nam princeps hac ratione potest alteri bellum indicere nempe quia alium non habet iudicem qui ius sibi reddat suum nihilominus respondetur, neque tunc fas esse rem per vim patenter aggredi. Sed si latenti via eripi nequit, vel adeundus est superior, vel si nullum aliud remedium superest, potius ferenda est bonorum iactura, quam vi rempublicam perturbare, vt in hac quest. artic. 8. docere videtur D. Thom. Eo potissime quod similis casus vix contingere potest. Vbi tamen tam barbara esset respublica aut tanta tyrannide oppressa, vt nemo possit ius suum obtinere, tunc si citra annorum strepidorem posset quis etiam cum aliqua violentia in suum se ius restituere, non prorsus esset iniquitas. Dico in ius externorum bonorum. Nam vindicare, se nullo casu liceret. Vt si iniuriam passus es, etiam si obtinere ius nequeat nequaquam tibi licet illam priuatim vindicare. Neque simile est de principibus. Nam ille penes quē est summa reipublicæ, non solum est eius iudex, verum & externorum hostium ad iniurias non modo propulsandas, verum etiam vlciscendas.

Secundum autem argumentum materiam tangit inuentorum, ad quod S Tho. per hanc distinctionem respondet. Sunt quędam inuenta quæ nullius vnquā fuerunt propriam, vt lapilli & gemmæ quas maritimum littus procreat. Et talium inuentores nulli restitutioni subduntur, quoniam quod nullius vnquam fuit, occupanti conceditur. Instit. de rerum diuis. §. ferę. & ff. cod. tit. Atq; eadem est ratio de inuentione vetusti thesauri, videlicet cuius domini nulla extare potest memoria. Nam iam tum ille thesaurus perinde habet atq; auri fodina quam terra nutrit. Præter quam quod legibus ciuilibus medietas domino agri adijcitur, perinde ac si eius fructus esset. Quod quidem ciuile ius vetustissimum esse ostendit euangelica parabola de inductore thesauri in agro alieno, cui ad prudētiam apponitur quod illud prius coemerit quam thesaurum proderet, vt integer sibi obueniret. Sed aliæ sunt res inuentæ in terræ superficie, vel alibi recenter perditæ, aut depositæ, quarum idcirco domini, aut hæredes superstites, esse censentur. Et istæ, ait S Tho. accipi non possunt animo retinendi, nisi constiterit dominum prodere lictis eas abiecisse, secundū verbum Augu. 14 q. 5 si quid inuenisti & non reddidisti, rapuisti. Et tamen exponentibus nobis per singula discurrendum. Et primum, quod in litore maris lapilli inuenti, sint inuentoris expressa est iuris definitio, Instit. de rerum diuis. §. lapilli ff. cod. titu. l. item lapi li. Et ratio est, quia litora iure gentium manserunt communia. Atq; idem est iuris naturæ iudicium de auri aliorumque metallorum venis, quæ sunt in visceribus terræ. Dubitare hic tamē quis posset propter nostrates qui ad Occidentalem continentem auri gratia aduolant, an liceat cuicunque

Ad secū dū arg. S. Tho.

Duplex genus rerum inuētariū.

August.

Probatio.

que

que vnius nationis ad aliam quæsitum aurum peregrinari. Apparet enim id vnicuique eadem ratione licere postquam iure gentium non fuerint res istæ diuersæ. Respondetur tamen hoc duntaxat iure non esse omnino licitum, nisi incolæ ipsi consentirent, aut pro derelictis eosdem thesauros haberent, nam regiones iure gentium diuisæ sunt, & ideo licet gentibus illius regiones sint res illæ communes tamen non possunt aduenæ incolis inuitis easdem res vsurpare. Neque enim valent Galli hac de caussa ad nos penetrare, neque nos ad illos ipsis inuitis, sed hoc alius est loci disputare. De thesauris autem, vt bene ait. Sanct. Thom eadem ratio est naturalis. Thesaurus enim est, vt habetur in l. nunquam. ff. de acquit. rer. dom. vetus depositio pecuniæ cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat. Quapropter illos thesauros capere nullam habet rationem furti, vt habetur leg. falsus. ff. de furtis. Et ratio eiusdem legis est quod non sit furtum, nisi sit cui fiat. Quapropter qui in fundo suo eiusmodi thesaurum inuenit, inuentori conceditur, vt habetur Institu. de rerum diuis. §. thesauros, & C. libro decimo. de thesaur. lib. vnica. At vero si quis id in alieno agro dedita opera inconsultoque domino illud quæritando inuenerit, iura ciuili, vt habetur eisdem proximis citatis, legibus totus thesaurus est domini fundi, quia inuentor fur reputatur. Si autem forte aliud agens repererit, dimidiam partem, inquit lex, retinebit, atque alteram dabit domino: Idque forsan ad seruandam pacem. Atque idem est ius de illo qui in ædibus quas emit thesaurum eiusdem genæris inuenit, licet sint qui id negent. Nam profecto eadem est ratio etiam si eandem ob caussam ædes emerit, eadem vsus prudentia quam Christus in Euangelio laudi tribuit. Secus autem si in muro domus, aut in eius penetralibus pecuniam aut aliud quidpiam repererit, quod antiquus possessor illic posuisset & per obliuionem reliquisset, tūc enim eiusdem possessoris est, aut suorum hæredum, vt habetur in l. à tutore. ff. de rei vendicat. Hinc fit opinionem Paludani in quarto, distin. 15. quæst. 3 dicentis tam ex consuetudine vniuersos thesauros, vbiuis reperiantur, esse principum, non esse auscultandam, vt bene ait Syluest. in verbo, inuentum. §. 13. quoniam talis consuetudo in republica bene instituta non est introducta. In Hispania nanque istæ leges citatæ ad literam seruantur, quare si contraria consuetudo alicubi obtinuit, est per vim, contra ius naturæ & gentium. Habetur enim Institut. & l. citata, quod Adrianus naturalem æquitatem sequutus, ei concessi qui thesauros inuenerit. Et l. illa Codicis, de thes. Inuentori, inquit, liberam tribuimus facultatem, ne vlterius Dei beneficium inuidiosa calumnia persequatur. Vtrum vero princeps quotam aliquam ab inuentore exigere valeat, quis forte dubitet. Respondetur autem nulllam in tali exactione apparere iustitiam, & ideo in Hispania non est in vsu, neque vbi esset crediderim conscientias obligare, sed inuentorem secundum ius commune posse bona conscientia possidere. Nam dictus titul. Institut. nihil meminit principis, sed vbi ait quod qui reperit in loco alieno medietatem det domino, subdit quod pari ratione si inuenerit in loco Cæsaris, dimidium det Cæsaris, & si in fiscali loco vel publico, det etiam medietatem fisco, Et idem legitur l. non intelligitur ff. de iure fisc. §. si in locis. Quæ quidem leges non loquuntur nisi vbi loca sunt propria principis aut ciuitatis. Quocirca princeps tanquam dominus non potest, quippiam exigere quando thesaurus infossus est in loco ciuis, nisi forsan ingrueti graui necessitate publica, tanquam gubernator potuerit id genus tributi petere, quod nescio an satis probarem. De metallorum autem venis vsus iam obtinuit, vt pars quinta obueniat principi, eo quod venę illæ sunt res naturales, quæ quodammodo in bonum publicum metalla progignunt. Multo autem maius dubium est de reb. inuentis quæ non sunt thesauri, sed præsumūtur habere dominos. Est quippe fere vnus consensus tam Theologorū quam Iurisconsultorū, vt Summistæ aiunt vero, inuentum, quod sunt pauperibus restituendę. Hoc autem primum rei huius vt confessum supponamus, quod inuentor sedulo tenetur dominum perquirere bona fide, & præconio publico, atq; aliis viis pro rei quātitate commodis, alioqui furti reus habebitur. Illa autem adhibita indagine, licet ergo non audeā contra cōem opinionē asseueranter quippiā affirmare, sunt tñ mihi gra-

Rōdubitandi. Responsio. De inuētiōe thesauri. Paluda. Syluest. Quæst. Solutio. De metallorū venis. Opinio cōis de reb. inventis q̄ non sūt thesauri

hi grauissima argumenta quod inuentor possit sibi in conscientia retinere. Probatur, iure naturæ gentium illa sunt inuentoris, & nullum est ius, aut euangelicum, aut ecclesiasticum, quod illa tribuat aut pauperibus aut cuius alteri, ergo potest inuentor sibi capere. Probatur prior præmissa, Res, vt libro terzo dictum est ius naturæ non diuisit, sed permisit in communi possideri, ius autem gentium, id cuius non extat dominus, primo occupanti permittit, res vero illa (cuius dominus post legitimam diligentiam non comparet) perinde habetur ac si nullius esset, ergo qui inuenit perinde acquirit eius ius ac si thesaurus esset antiquus. Enimuero antiquitas nihil aliud præstat, quam quod indicium est rem carere domino, hoc autem quod dominus non reperiatur, eodem modo est caussa ne alicui fiat iniuria, quia non apparet cui furtum fiat. Quod autem non sit positiuum ius, quod hoc pauperibus tribuat, probatur. Nam iuris prudentes nullum afferunt nisi capit. cum tu. de vsuris, & simil ia, quibus vsuraria pecunia & simoniaca adiudicatur pauperibus. Iura autem huiusmodi non loquuntur, nisi de rebus male partis & acquisitis, vt habetur in canon, Non sane. 14 quæst. 5. Inuentio autem non est iniqua acquisitio, sed licita, neque est clarum debitum, sicuti quod mutuato aut crædito recepisti.

Prima ratio pro inuentoris in proximā sententiam

Secūda ratio. Secundo arguitur. Ante legem Euangelicam iure naturæ verisimilimum est, res inuentas fuisse inuentoris, sicuti antiquos thesauros, nam iura non faciunt aliam differentiam quam quod si inueniantur res quæ dominos habere præsumuntur non capiantur nisi animo reddendi dominis, quod quidem ius solum cogit vt dominus diligenter disquiratur. Hic enim est sensus legis falsus, ff. de furt. quæ ait furti reum esse qui inuentum accipit animo non reddendi, etiam si dominum ignoret, nempe quia tenetur illum disquirere, quo vtique non inuento, nihil loquitur de pauperibus, non ergo est cur in lege Euangelica debitum fiat iustitiæ illis conferendi. Sed eis eiusmodi res venire in ius commune reipublicæ, & ideo applicari pauperibus eius. Hoc autem profecto non satis probatur, Nam illud illic tãtum supra ostendimus habere verum vbi manifestum est quempiam aliquid debere ignoto domino, nempe quia iniuste accepit, vel sub fide reddendi, inuentio autem non est huiusmodi, imò beneficium est Dei, vt ait lex, rem aliquam reperire. Et profecto si eiusmodi res in ius commune reipublicæ, vel pauperum cederent non video cur nõ etiam, & antiqui thesauri. Neque obstat si dicas illum qui inuenit non amittere ius suũ, sed velle vt des pauperibus, vt in eius bonum spirituale cedat. Nam si eo ipso qđ reperiri non potest, nulla ei fit iniuria, eo ipso caret executione iuris petendi. Item si constat mihi eum qui perdidit esse Turcam, quid illi proderit dari pauperibus? nõ ergo succedit ius pauperum propter bonũ perdendis, poterat enim iniquus, sed aliunde, scilicet quia sunt bone redundantia in republica. Quod tamẽ non satis probatur, cum non probetur esse debita. Et est porro mihi magnum argumentum, D. Th. nihil hic de pauperibus meminisse, sed id tãtum ait, quod inuentor qui bona fide credit res haberi pro derelictis, non committit furtum sibi retinendo, & certe facta diligentia, pro derelictis habentur. Nã loquitur iam tunc non de thesauris, sed de illis rebus quę de propinquo dominum habuerunt. Argumento vero quæ ex Aug. & Hieron. 14. q. 5. afferuntur, nihil conuincunt. Ait, inquam, Aug si quid inuenisti & non reddidisti, rapuisti. Et Hier. can. multi. Peccatum, inquit, simile rapinæ est si quis inuenta non reddat. Plane tamen intelligũt quando dominus haberi potest, & mala fide non inquiritur Concludamus ergo primum quod vbi inuentor indigens esset, capere tuto potest vel totum inuentum, vel partem pro sua necessitate, id quod & fautores contrariæ opinionis etiam fatentur, vt patet apud eundem Syl. loco citato, dũmodo id faciat de consilio prælati aut confessarij, quamuis neque id forsan sit necessarium. Secundo, si quis inuenit est diues, consilium est saluberrimum res inuentas quarum domini haberi non possunt, in pauperes aut in publicos piosque vsus erogari. Nam vti ait Grego. Timorati animi est, ibi culpam agnoscere, vbi culpa non est. At vero an sit necessaria præceptio, nõ satis audeam affirmare. Qui autem id astruxerit, per hoc suam tuebitur opinionem, quod iure naturæ illa quæ in republica redundant sunt indigentium, vt statim articulo proximo dicemus, quod autẽ illa redun-

Altera ratio ad idem.

sentẽtia auctoris

redundent, inde quodammodo apparet, quod non habent certos dominos, præsumuntur tamen habere aliquos, quod antiquis thesauris non conuenit.

Ad tertiũ arg.

Ad tertium argumentum respondetur, quod furtum censetur non grandis culpæ dupliciter primo ex parte subiecti, quia ex necessitate furãtis alleuiatur. Preterea quia sicut proxime diximus, genere suo est minimum respectu aliorum mortalium. Vnde ibidem subditur, fur deprehensus reddet centuplum, qui autem adulter est, perdet animam suam.

Dubitatio.

Ad secundum autem membrum respõdetur, tam tenue tamque exile posse contingere furtum vt non sit mortale, propterea enim dictum est, genere suo esse mortale, Ratio hinc autem dubitandi resurgit quomodo sit perpendenda furti quantitas quæ culpam non habet nisi venialem respectiuene, an absolute.

Rõ hæsitandi.

Enimuero cũ grauitas furti ex damno dato sit perpendenda, & indigno, verbi gratia, plus noceas vnum suffurando quadrantem, quam præ diuiti à quo ducatum eriperes, consequẽs fieri videtur vt respectiue sit æstimanda. In contrarium autem arguitur, quod si id verum esset, consequeretur, furari à Cæsare centum aureos nunquam esse mortale delictum, quoniam longe minus damnum inde ipse accipit, quàm misera vetula cui duo minuta raperes, quandoquidem & in Euangelio ob id cumulatius commendata est eleemosyna illius anus, quod plus respectu suę facultatis in gazophylacium misit.

Distinctio.

Lis tamen hæc sic per distinctionem dirimitur. Est enim aliqua pecuniæ quantitas tanta, quæ per se absque vllo personæ respectu caussa est in furto peccati mortalis. Vt si verbi gratia, dicamus duo tresve aurei ducati, quare etiam si à Cæsare surripiantur, licet illos ipse flocci pendat, nihilominus crimen est. Sed alia est tam exigua summa quæ secum ipsa non habet tãtum culpæ, sed nihilominus ob paupertatem possidentis fieret mortale, vt si argenteum nummum aut duplum a misero surriperes. Augescit autem præterea damnum, etiam si per se parum sit, dum caussa est maioris, vt si lora bonum rumpas quã ob caussam agricola diurnas operas perdit, aut aliud vile instrumentum ab artifice detrahas, cuius caussa ab opere cessat.

Obiectio.

At vero forsan quis arguat, nunquam quãtitatem furti tam pusillam esse posse, quin crimen sit mortale. Primo ex iure canonico, puta ex Hieron. 13.q.6. can. fin. vbi ait furtum non solum in maioribus, sed in minoribus etiam iudicari. Deinde iure ciuili ex Inst. de rer. diui. §. Gallinarum. Vbi de gallinæ furto etiam datur actio.

Hieron.

Solutio.

At vero ad Hieron respondetur quod loquitur, quando animus adest nocendi in maioribus, sic enim continuo subdit, Non enim quod furto ablatum est, sed mens furantis attenditur. Ius autem ciuile nihil aliud habet, quam quod aucupium domesticarum auium sit furtum, sed tam parum esse posset, vt ridiculus haberetur qui de illo ageret in iudicio.

S. Tho.

Adiecit autem in calce solutionis D.Thom. quod qui habet animum furandi & inferendi nocumentum proximis, etiam in talibus minimis potest peccare mortaliter, sicut in solo cogitatu per consensum. Sunt tamen amphibola verba, & ideo anceps sententia.

Caiet.

Ait ergo Caiet. non esse sensum D. Thom. vt particula, in minimis referatur ad nocumentum, quasi docuerit vt qui animo intendit in minimis nocere, mortaliter peccare posset. Est enim talis sensus, vt ipse putat, rationi dissonus, sed ait id tantum voluisse quod qui habet animum nocendi simpliciter, etiam si noceat in minimis peccat mortaliter propter extendentem se animum ad maiora.

Mens S. Thom.

At vero etsi mens D.Thom. non sit adeo perspicua id, tamen quod Caiet. refutat crediderim ego contra esse verum. Etenim si noui pusillanimi hominis ingenium qui minimis maxime offenditur, atque animo perturbatur & affligitur, & forte ad iracundiam concitatur, profecto si haberem ego animum ei nocendi per illa minima, charitatem violarem, & amicitiam, nam de hoc esset ille mihi inimicus, atque adeo mortaliter delinquerem, idque non solum lædendo verum etiam verbo & gestu. Dico minima, quibus homines angusti cerebri vehementer offendi consueuerunt, nam tam pusilla esse possent, vt ludibrio haberetur qui inde se reputaret offensum, & tunc eiusmodi læsio non esset culpa.

Obiectio altera.

Sed aliud præterea argumentum restat, quod rem hanc furtorum paruularum rerum facere potest, dubiam. Si paruum furtum non esset mortale, sequeretur quod neq; si multoties iteraretur ad tantam culpam posset ascendere,

vt esset mortale, nam peccata venialia quã tumuis multiplicẽtur, vt sana habet Theologorum opinio, efficere nequeunt mortale. Contingere enim tunc transitus de genere in genus. Consequens tamen est falsum. Nam & si famulus nunquam nisi minimum quadrantem ab hero vno furto surripiat, tamen dum centies id multiplicat, reus furti iudicatur. Ad hoc respondetur consequentia perempta. Nam etsi pluralitas peccatorum venialium nunquam sit mortalis, nihilominus quando summa rerum incipit esse magna, tunc actus ille, etiamsi non sit nisi acceptio vnius quadrãtis, quia acceptio damni est ad precedentia, fit mortalis. At vero videre videor studiosum lectorem contra hanc solutionem sic resurgentem. Sequeretur saltem quod si eiusmodi furta idem fur non ab eisdem personis faceret, sed à diuersis ita vt ab vno caperet obolum atque ab alio, ac subinde ab alio quadrantem, aut aliam paruam monetam, nunquam mortaliter peccaret. Probatur, quia nemini dat graue damnum. Neque vero vlla est redargutio quod ipse recipit grande lucrum, nam furtum non est æstimandum ex accedente furi lucro, sed ex damno dato. Si autem consequentia cum consequenti concedas, admittis posse furem aliena substantia citra peccatum mortale ditari, atque adeo patrocinium præstares istis publicis coemptoribus qui diuersos in paruis defraudant. Nam secundum tuam opinionem non peccaret mortaliter. Respondetur ergo quod quamuis à diuersis exigua quis suffuretur, tamen cum summa incipit crescere, actus iam vnus furandi præcedentibus accedens efficitur mortalis, nam, vt modo dicebamus, quantitas quæ per se est magna absque vllo personarum respũ siue a diuite accipias siue à pluribus, per se constituit peccatum mortale. In quarto argumẽto tangitur an capitale suppliciũ quod furibus decretum est, sit licitum. Et potest quæstio vel de potestate interrogari, vel de vsu. Scotus namque quem q. 1. attulimus, arbitratur talem potestatem non esse penes rempublicam, quia non valet, inquit, quemquam morti addicere, nisi in casibus expressis antiqua lege. Hoc autem satis illic me arbitror expugnasse. Potest enim iure naturæ quod nusquã diuinitus reuocatum est, publica vlcisci scelera prout viderit salubrius expedire. De vsu tamen an videlicet furti grauitas id mereatur alia est quæstio, nam cum bona exteriora non sint tanti habẽda præcipue inter Christianos, quos Christus admonuit vt petenti pallium relinquant & tunicam, non apparet ratio, vt pro furto vita exigatur. Accedit & ius commune. Nam cũ antiquitus pœna illa in legibus extaret, postea visa est atrox, quare cautum est ne vllus de simplici furto capite plectaretur, vt habetur l. sed nouo iure. C. de seruis fug. & in authen. vt nulli iudici liceat habere, &c. col. 9. Sed publici tantum latrones digni illa morte censentur. Et re vera seculo S. Thom. non erat in vsu simplices fures, sed tantum latrones ad furcas suspendere. Nam ait non esse infligendam pœnam pro quolibet peccato mortali, sed pro eo quo damnum datur irreparabile, quale non est furtum. Quia vero in Hispania ius olim istud seruabatur vt patet. par. 7. tit. 14. l. 18. sed tantum suspendebantur sacrilegi qui sacra deprædabantur, atque alij id genus. Postea vero crescente perditorum hominum audacia, auctæ sunt pœnæ. Et arbitror Bal. in caussa fuisse huius supplicij, qui super eadem lege, Sed nouo iure. duo asseruitur. Primũ, quod etsi pro simplici aut geminato furto non sit fur morte dignus, tamen triplicatũ iam reputatur latrocinium. Secundo inde infert quod quando vnum ingens est, tũc tribus æqui pollet. Porro autem vt nihil ego contra leges obmurmurem, tamen ratio Baldi nulla est. Primum enim latrones non sunt censendi ex actuũ solum frequentia, sed ex modo, nempe quia vim inferũt & rapinis perturbant rempublicam, atq; illi duntaxat iure deputantur neci, fur autẽ licet identidem peccet, si tamen id semper latenter, ita vt neq; publicas vias obsideat, neq; irruptionem in ædes faciat, nec cædẽ osterat, non censetur latro. Quare gaudere debet priuilegio ecclesiastico, si se in sacrũ recipiat. Atque adeo multo minoris probabilitatis habet secundum assertum, quod quia ingens furtum æquipollet tribus, dignum sit morte. Nam licet æquipolleat in quantitate, non tamen in modo, vt reputetur latrociniũ. Quamuis propter insignem audaciã imaginẽ eius gerat. Id autẽ quod tandem pro ratione asserti sui adducit, videlicet propter enorme delictum licere leges transgredi, indignum est iurisperito,

nam

Solutio.
Replica
An fures licite suspẽdantur.
Scotus.
Sẽtentiã Baldi.
Prima obiectio aduersus sentẽtiã Baldi.
Secũda.

num transgredi leges peccatum est,& peccatum licere non potest, sed forsan transgressionem appellat dum fit aliquid contra verba legis, non tamen contra mentem. Id verumtamen insuper adnotandum, hic est, quod Baldi aut cuiusuis alterius, doctoris assertio nullatenus haberi potest pro lege, immo uero neque dictum ipsorum Iurisconsultorum, nisi aut principis auctoritate aut reipublicæ more & vsu eorum documenta pro legibus recepta sint, quippe cum (vt libro primo, demonstratū est) sola auctoritas publica valeat legem condera, quæ uim habeat coerciuam. Est ergo iam receptissimum, vt fures pro simplici aut geminato furto, si non est magnū aut flagellis cæsi, aut aures recisi, seu ferro iniusti relegentur Pro trino vero aut pro vno enormi ad furcas suspendantur. Quæ quidem lex etiam Hispanis in more est, vt patet in libro quarto regalis for. titul. 15. l. sexta, qui furatus fuerit 4c. dipondia, nouies tantundem soluat. Quod si iterato simile commisiat furtum, occidatur. Tametsi sub illo rigore non sit nunc eadem lex in vsu, vt pro decima parte vnius ducati quis suspendatur. Pluris enim tunc forte æstimabatur illa quota quam nunc duplus ducatus.

Vsus iā recipit snia Baldi.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum ei qui egestate premittur furari liceat.

POstquam tam stricto iure ostensa est iniquitas furti, disputare conuenit an aliquis sit inde excipiendus casus, saltem vbi extrema necessitas ingruit. Et arguitur primo a parte negatiua, de illo cap. supra citato, si quis. extra de furt. vbi habetur, quod si quis propter necessitatem famis furatus fuerit vestem, cibarium, vel pecus, pœniteat hebdomodas tres, quod non iuberetur nisi furtum tunc illicitum esset. Secundo idem arguitur ex Aristot. 2. Ethicor. vbi ait quædam esse quę confestim nominata conuoluta sunt cum malitia, & subdit exemplum in furto, vbi significat esse intrinsece malum, atque adeo nullo fine nullaque de caussa reddi posse licitum, cuius est in mendacio similitudo. Tertio, homo debet proximum sicut seipsum diligere, nemini autem ad succurrendum per eleemosinam proximo licitū est furari, vt lib. contra mendacium admonet. August. ergo neque ad subueniendum sibi. In contrarium autē est quod in necessitate, vt axioma habet vulgare, omnia sunt communia.

Primū argu. a parte negatiua.

Argu. 2.

Argu. 3.

Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima. Res quæ homini redundant, pauperum sustentationi iure naturæ debentur. Auctoritas est Ambrosij quæ inter decreta refertur, distintione 47. esurientium panis est, quem tu detines, nudorum indumentum est, quod tu recludis, miserorum redemptio & absolutio est, pecunia quam tu in terra defodis. Ratio autem naturalis sic colligitur. Nullum ius gentium aut humanum naturali potest aut diuino derogare, cum hæc superiora sint, iure autem naturæ diuinaque prouidentia institutum est, vt res inferiores hominum necessitati subseruiant, propter quos conditæ sunt, ergo vbi res huiusmodi redundantes possessori non seruiunt, nullo humano iure vetari potuit, quominus in agentium vsum veniant. Secunda conclusio. Hoc tamen non obstante, nemo citra extremam necessitatem, ei qui affluunt, eripere sua bona potest. Probatur, quoniam & si locuplex ille eadem teneatur bona diffundere, sunt tamen multi egeni, diuersis locis & temporibus occurrentes, quibus ideo charitatiuam illam erogationem per possessorem fieri conuenit. Tertia conclusio. In extrema necessitate, puta ubi euidens, & urgens est, tunc calamitosus ille licite potest alienis rebus sibi succurrere, siue clam sublatis, siue palam. Conclusio sæpe iam est a nobis asserta, quoniam tam innatum est hominis ius seruandi sese, vt illi alia cuncta cedant. Primam istarum conclusionum non intelligas obligationem sonare iustitiæ, sed tantum misericordię, vt lib. 4. quęst. de diuin. rerum, adnotauimus. Nam postquam diuisę sunt res, quisque est suarum dominus, catenus tamen persistit naturale ius commune, ut qui abundat, esse debeat in egenos beneficus. Qua ratione inde enascitur veritas cōclusionis secundę, nemo enim nemo quam ui sgrauiter patiens, possit a diuite furari. Neq. valet argumentum. Diues in tali casu (nempe grauis necessitatis) tenetur egenti erogare, iuxta illud Ioan. in sua canonica,

Conclusio respō sina. Ambro.

Secūdū conclu.

Tertia conclu.

Prima conclus. declaratio.

ca, Qui uiderit fratrem suum necesse habere & clauserit viscera sua ab illo, quomodo charitas Dei manet in illo? ergo ille potest sua auctoritate eripere, quoniam obligatio illa non est iustitiæ, sed charitatis, ad quam nemo inuitus cogi potest. At vero materia hæc de eleemosynarum obligatione non est præsentis loci. Tractat enim eam diuus Thom 2.2.quæst.32. Circa tertiam autem conclusionem, quæ ad rem attinet præsentem, dubium est quæ nam necessitas sit extrema iudicanda. Vtrum ea tantum cum quis iamiam aut fame strãgulatur, aut frigore alia ve calamitate absumitur. Videtur nanque nomen ipsum extrema, id designare. Respondetur tamen non eam, vt vulgus arbitratur, expectandam esse. Sunt enim qui eam vocant extremam necessitatem cuius impossibile est tunc remedium, ille ergo censetur articulus necessitatis extremæ, quando vides fratrem periculo appropinquari incurabilis infirmitatis, aut alius miseriæ quæ homines solet conficere, ille inquam dum præueniri potest cauerique summa miseria. Necessitas vero quæ in periculo hominem constituit honoris, licet non censeatur extrema, est tamen profecto grauis, quę eum qui facultatem habet opem ferendi sub reatu mortalis culpæ obligat. Quid autem si puella in periculo versetur amittendi pudoris ob uictus inopiam? Videtur namque & illam censeri extremam, quippe qua non modo honor, verum & salus animæ periclitatur. Respondetur nihilo minus quod quamuis illustre sit misericordiæ officium eiusmodi miseris in orphanitate periclitantibus subuenire, non illa tamen censetur extrema ut possit puella alienum rapere, quoniam nulla est necessitas quæ cogere possit illam vt sui copiam alteri faciat, alias consensus ille non esset peccatum, sed perire potius debet quam delinquere. Sunt autem ciuilia iura quibus iubetur ut extreme patiens ad publicum magistratum antea recurrat quam aliena priuatim cupiat. Hoc autem intelligendum est quãdo commode id fieri potest. At vero non deerit forsan qui contra nos impræsentiarum insurgat. Diximus enim tum alias sæpe, tum paulo ante, neminem ad id cogi posse ad quod sola charitate tenetur, sed ad id tantum ad quod de iustitia, obligatur, extremæ autem necessitati nemo tenetur succurrere nisi ex charitate, nam si obligatio esset iustitiæ, ille qui tunc non succurreret, teneretur ad restitutionem, quod non conceditur, ergo neque publica potestas, compellere tunc quempiam iure, potest, neque qui in periculo est quippiam alieni priuatim capere. Respondetur parum referre an dicas in tali necessitate aliquam iustitiæ rationem intercedere, proprie tamen profecto non est nisi misericordia strictissime tamẽ obligans. Quod autem coactio tunc locum habeat, est propter singulare ius quod cuipiam competit suam seruandi uitam. Appendenda hic erat disputatio, an qui in articulo necessitatis alienum rapit, arridente fœlicius postea fortuna teneatur id restituere, nisi iam satis lib. præcedenti sub titulo de restitutione, eadem à nobis absoluta esset disputatio.

Quæ nã extrema necessitas dicatur. — *Responsio.* — *Obiectio aduersus responsionem.* — *Solutio.*

Ad canonem igitur adductum in primo argumento responsum illic est quod intelligitur de necessitate quæ non est extrema vbi aliqua est culpa furari. Ad secundum concedimus ingenue, furtum esse actionem intrinsece malam, imo talem, vt lib. 2. diximus, in qua Deus, vt legis naturę lator dispensare non possit. At vero sicuti de prohibitione homicidij diximus quod illa generaliter. Non occides eo, quod præceptum est naturale, non includuntur casus quos ipsa natura includere non potest, neque in illa, Non iurare omnino, sic neque prohibitione furti vetari potuit acceptio rei alienæ quam natura ipsa hominibus indulsit. Quocirca eiusmodi acceptio non est furtum, sed acceptio rei a natura concessæ. Ad tertium denique respondetur cuique pari iure licere in eadem necessitate alienum rapere vt indigenti succurrat. Sed citra illam vetat. August. eleemosynas de rapinis fieri.

Ad primũ arg. Ad secũdũ arg. — *Ad tertiũ arg.*

ARTICVLVS V.

Vtrum rapina vllo pacto fieri possit citra peccatum.

ETsi furtum in extrema necessitate licitum sit, tamen quia rapina atrocius est crimen, videre restat vtrum & illa quoque aliquando sit licita. Arguitur enim a parte affirmatiua. Præda illata

Primũ argum.

vt sit,

ni sit, quod rationem habet rapinæ, prædam autem accipere ab hostibus licitum iudicauit in libro de Patriar. Ambrosius vbi ait: Cum præda fuerit in potestate victorum decet militarem disciplinam, vt regi seruentur omnia scilicet tam ad belli sumptus quam ad militum præmia, ergo rapina est aliquo casu licita. Secundo arguitur. Terrarum principes multa à suis subditis inuitis extorquent, quod effigiem præsefert rapinæ, & tamen graue est illos delictores censere, ergo rapina non est vbique mortale crimen. Tertio arguitur. Id quod possessoris non est, licite ab illo aufertur, infideles autem iniusti sunt suarum rerum possessores secundum illud August in epistola ad Vincent. Donatist. Res falsò appellatis vestras, quas neque iuste possidetis, & secundum leges terrenarum legum amittere iussi estis, ergo licitum apparet ab ipsis eadem eripere. In contrarium est quod tanquam de re inique parta prohibetur sacrificium vel oblatio de rapina fieri, secundum illud Esaiæ 61. ego Dominus diligens iudicium, & odiens rapinam in holocaustum.

Argu. 2

Argu. 3

1. concl.

Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima: Rapina nullatenus est licita, neque priuato neque publicæ potestati, itaque sicut furtum nunquam est licitum, & vbi acceptio rei alienæ licita est, non habet rationem furti, sic imo efficaciori ratione de rapina censendum est. Probatur. Quicquid nomine suo innatam habet rationem iustitiæ, est sic intrinsece malum vt bene fieri nequeat, rapina autem idipsum sonat quod violenta acceptio contra iustitiam sicuti furtum, id quod fraudulenta, ergo rapina neutiquam esse potest licita. At vero ad maiorem huius explicationem adhibentur aliæ duæ.

Secũda conclus.

Secunda ergo conclusio est. Sola respub. & princeps qui eius gerit vices, per violentiam potest citra iniuriam aliquid à suis ciuibus extorquere, quicunque vero priuata auctoritate per violentiam aliquid rapit, raptor est & latro, atque adeo huius iniquitatis reus. Probatur vtraque simul pars. Violentiam inferre proprium est publicæ auctoritatis munus, nam violentia idem est quod coactio, vis autem coactiua solum in republica residet atque in principe qui eam repræsentat, sicuti non nisi totum animal potest cogere membra, est enim hæc potestas ab ipsissima natura concessa ad cohibendos homines a malo, adducendosque in bonum, quæ quidem concessio, vt supra diximus, non expediebat priuatis fieri, propterea quod permaturo iudicio mandari debet executioni. Ex quo fit vt violentia in principe, si via & ordine fiat, non habeat rationem rapinæ, nempe si vel contra externos hostes, vel contra internos maleficos illa ex legis præscripto vtatur, in persona vero priuata semper eiusmodi violentia rationem habet rapinæ. Atque hac de caussa, articulo 3. etiam illi cui constat rem ab alio possessam, suam esse, idque legitime probare potest, tamen præiudicis iniquitate nequit obtinere negauimus per vim posse rem aggredi. Quod si eum saltem obieceris, qui extrema patitur, illum arbitror iure ipso naturæ exceptum esse ab hac lege. Adeo enim vitæ conseruatio naturalis iuris fastigium tenet, vt violentia tunc non sit rapinæ charactere denotanda. Tertia conclusio. Si princeps, aut iudex, aut alius quiuis magistratus sua abusus potestate per violentiam quidpiam a ciuibus rapuerit, insigne rapinæ scelus committit, & ad restitutionem tenetur. Tanto enim impudentius ac scelestius eiusmodi potentatus peccant, quanto sanctiori fide iustitiam, cuius custodes existunt, erga omnes deberent immaculatam seruare.

Tertia conclu.

De conclusionibus istis nulla est ambiguitas præter illas quæ per proposita argumenta insinuantur. Et quidem ad primum de bellica præda respondet D. Thomas, si iustum est bellum prædam esse licitam, neque ad restitutionem obligare. Tametsi peccatum cupiditatis contra charitatem committit etiam tunc possit, dicente Augustino in libro de ver. Domini propter prædam militare peccatum est. Si vero bellum est iniustum, rapina committitur. Bellum autem iniustum, sicuti lib. 3. de iudicio diximus, ex triplici capite contingit. Primum ex auctoritatis defectu, nã soli principes habentes merum imperium ius habent bellum aut indicendi, aut gerendi, reliqui vero magnates, & potentatus regibus subditi, non item, sed tantum violentia possunt vti in malefactores sibi subditos. Quare si extraneos armorum

Ad primũ arg. S. Tho. respondet.

August.

Bellũ in iustũ ex triplici capite. Primũ.

vi im-

vi imperant, ceu priuatæ personæ censendæ sunt, & rapinam committunt, quamuis alioquin iustam haberent caussam. Mox ad belli æquitatem requiritur caussa non qualiscunque sed digna pro qua tam ingentia pericula subeantur, iamque calamitosæ atque exitiosæ reipublicæ perturbationes concitentur. Bellorum namque tumultibus non solum prophana omnia, verum & spiritualis reipublicæ salus & sacra omnia, & fides, ipsa periclitantur. Tertio requiritur forma iuris eademque tanto exactius quam in priuatis iudicijs, quanto periculosius de summa boni publici agitur, nempe vt nisi cunctis pacis rationibus prius oblatis, non indicatur, neque vlterius proferatur, quam fert æquitas. Sed de hoc alias. Præda ergo belli iusti non solum ad resarcienda damna, verum vt inter milites distribuatur, licita est. Et quamuis principi cura præcipua incumbat merita perpendendi iustitiæ belli, qua vtique ratione licet ipse iniustum bellum conflet, milites nonnunquam excusantur, tamen tam aperta esse posset iniustitia, vt etiam ipsos subditos excusatione nudaret. Ad secundum argumentum de principibus & magnatibus conclusiones ipsæ satis respondent, nempe quod si violentia vtuntur ad extorquendum ea quæ ad bonum commune conferunt, non est rapinæ crimen.

Secūdū.

Tertiū.

Ad secū dum.

Si autem vltra ius aliquid insuper exprimant, non sunt a crimine liberi, immo tanto nequius delinquunt quanto eorum potestati non est qui resistere possit. Vnde August. quarto de Ciuit. Dei. Remota iustitia, quid sunt regna nisi magna latrocinia? quia latrocinia quid sunt nisi parua regna? Et Ezech. 22. Principes eius in medio eius quasi lupi rapientes prædam. Quo fit vt etiam ad restitutionem teneantur. Tertium argumentum latissimam, & his temporibus, nescio an dixerim necessariam disputationem offerebat de iure bellandi contra infideles, propter illum Occidentalem Orbem quem nostrates nostro seculo repererunt, sed bona caussa, vt præcedenti libro sub titulo: De dominio diximus, in hoc opere ab huiusmodi disputatione supersedimus. Dabimus autem, si Deo dante, nobis licuerit, libellum De ratione promulgandi Euangelium, vbi hæc, si non pro rei dignitate, pro nostro tamen captu tractare adornamus. Interim tamen ad interpretandum Augustinum satis fuerit adnotare triplicem esse infidelium ordinem. Quidam enim sunt qui iure, & facto sub ditione Christianorum principum vitam degunt, quales olim erant in Hispania Sarraceni, & Hebræi, & nunc in Italia, & Germania perseuerant Iudæi. Et de istis nemini in dubium venit, quin valeant Christiani principes lege in eos agere, suisque adeo priuare bonis. Veritas enim hæc late patet, tam in Decretalibus sub titu. de Iudæ, & Sarrac. quam in Decretis, distinct. 54. His proxime accedunt hæretici qui ex nobis, vt ait Ioannes, exierunt. Ac de his proprie loquebatur August. Erat enim eis sermo contra Donatistas, quos quidem vniuersim hæreticos patentissimum est tam canonico quam ciuili iure suis mulctari bonis, vt patet cap. Cum tu de vsuris libr. 6. Alij sunt infideles qui licet non de facto, tamen de iuris Christianis principibus subduntur, saltem quantum ad regnorum suorum possessionem nempe qui terras vi possident, quæ olim sub ditione nostra fuerant, vt sunt Afri, Sarraceni, ac Turcæ Græciam tyrannide possidentes. Et de istis certum etiam est posse bello à nobis lacessiri atque adeo eisdem regionibus expoliari. Nihilominus priuata auctoritate nullus nostrum per eos transitum faciens, eorum bona aut deprædari aut diripere valet. Tum quod præter regiones bona domestica quæ sua industria lucrantur, sua sunt, tum præcipue quod ab subigendum illos auctoritas publica requiritur. Quare nemo nisi facultate & concessione principis potest illis molestus esse.

Ad tertium.

Infideliū ordo triplex.

Primus

Secundus.

Infideles autem tertij ordinis sunt, qui neque iure neque facto nobis subditi sunt, neque vero nobis infesti, quales sunt illi qui vel Christianum nomen non audierunt, vel, quòd eodem recidit, per obliuionē omni memoria superiorem excusantur. Tametsi proprie excusatur nemo, quia cum vniuersus orbis teneatur fidē dum eius prædicationem audierint, suscipere, si recte seruassent naturæ legem Christus illis via aliqua sua irradiaret fide licet excusari dicantur, eo quod dum nihil de ea audiunt, sua infidelitas non est peccatum. Et de istis controuersia lis solet, vtrum liceat nobis illos bello

Tertius ordo.

bello

bello petere? Et quidem Caietan. hic inter interpretandum sententiam D. Thomæ negat vllum Christianis fauere ius illos de suis sedibus ac possessionibus deturbandi. Quoniam S. Thom. secunda secundæ quæst 10. artic. 10. ait, Fides naturam non tollit, sed perficit: atque adeo possessiones quarum mortales iure gentium potiuntur, nemini aufert, eo potissimum quod species infidelitatis negatiuæ scilicet eorũ qui de Christiano nomine nihil audierunt, neque est peccatum, neque adeo vllo supplicio digna. Immò vero ait quod neque olim filios Israel vllis infidelium bellum indixisse legitur, eo solum quod infideles essent, de quo apud aliquos male intellectus male audit In primis enim non negat licitum eis fuisse infideles propter idololatriam Dei iussu debellare, sed tantum negat eo solum quod infideles essent, nempe negatiue, hoc est eo solum q̃ fide carebant debellatos, secus ob idololatriam. Præterea si de bello contra possessores illos terræ promissæ gesto loquatur sanum etiam potest habere intellectũ. Video namque nonnullos digladiari utrũ gentes illas Deus pellere suis sedibus iusserit ob sua ipsarum scelera atque idololatriæ impietatem, an uero solum vt pollicitationem impleret quam Abrahæ fecerat & semini eius, tradendi eis regionem illam cũ tamen procul dubio certo certius sit, vtramque fuisse caussam. Est enim illic & gentium expulsionem considerare, & introductionem diuini populi. Et quidem expulsionis caussa iustissima, fuerunt sua crimina introductionis autem, promissio illa populo facta. At vero cum Deus vniuersos idololatras totius orbis eodem iure potuisset extinguere, illos tamen singulariter inde expulit ut illic suum plantaret populum. Quare forte non solum ob idololatriam, sed vt Deus impleret promissum, illud imperauit bellum. Atque hunc arbitror legitimum sensum illorum verborum Deuteronomium 9. vbi ambæ copulantur caussæ. Quia illæ (scilicet gentes) egerunt impie, introeunte te deletæ sunt, & vt impleret verbum suum Dominus quod cum iuramento pollicitus est patribus tuis. At vero quæstionis punctum, vtrum nobis liceat infideles tertij ordinis qui nihil contra nos moliuntur, bello peccare, non in hoc consistit, quòd impietas idololatriæ, aliorumque suorum scelerum immanitas digna sit morte. Hoc enim nemini potest non esse confessum, quandoquidem Christiana respublica meritissimo eadem crimina morte vlciscitur. Quarum incassum sese discruciant qui de hoc concertant. Veruntamen cum vt libro tertio dicebamus, ad rectum iudiciũ duo sint requisita, nempe & iusta causa in crimina, & legitima facultas in iudice, ex hoc tota disputatio pendet, vtrum nos legitimi simus eorum iudices, suorumque criminum vindices. Nam ex hoc q̃ Deus, totius orbis Dominus, quæcunque voluerit, fuerit vnquam vltus crimina, arguere quod nos idipsum in omnibus infidelibus possimus perinde est ac si arguas, quod cum rex possit in toto suo regno vniuersos maleficos extirpare, possit pariter vnusquilibet magnatum qui sub illo iurisdictionem habent, territorium alterius ingredi ad id exercendum munus. Aliunde ergo demonstrandum est, si verum habet, nos tali facultate pollere. Attamen vt præcedenti libro sub titulo, de domini diximus, ab hac disputatione in hoc opere caussa duximus supersedendum. Si nobis forsan diuino licuerit libellum de ratione promulgandi Euangelium edere, illic disputatio hæc pro capitu nostro suis numeris absoluetur.

ARTICVLVS VI.

Vtrum rapina sit grauius peccatum furto.

Quoniam de furto & rapina in quæstione præsenti locuti sumus, quas duas commonstrauimus esse species, quærere in calce disputationis conuenit, vtrum istorum vitiorum alteri grauitate præcellat. Et arguitur, furtum esse peius, tũ quod supra rapinam addit fraudem & dolum, quæ per se rationem augẽt peccati, tum etiam quod verecundia & metus ex actus turpitudine nascitur, magis autem pudefiũt homines de furto quam de rapina ergo illud est scelestius Accedit demũ, quod delictũ quod pluribus nocet, eo est iniquius, per furtum autem pluribus nocumentum infertur, nempe non solum magnatibus, verum & plebeis & cuius-

cuiusuis classis hominibus. Violentia autem & rapina non nisi illis infertur potentatibus qui resistere possunt, grauius ergo est furtum quam rapina in contrarium autem est quod leges acerbius in latrones atque raptores animaduertūt quā in fures.

Ad quæstionem vnica eademque facillima cōclusione respondetur. Rapina grauius peccatum est furto. Conclusio per ea quæ dicta sunt liquida constat. Dictum enim est hæc duo in hanc vnam ratio nemo biecti conuenire, quod vtrunque est acceptio alieni contra domini voluntatē, nisi quod furtum tollit voluntatē per ignorantiam, rapina vero per violentiam. Violentia autem è regione magis opponitur voluntati quam ignorantia. Nam violentia aperto Marte pugnat contra actum nolendi, ignorantia vero efficit inuoluntarium per absentiam actus. Qui ignorat enim, non vult, sed qui resistit, contrarie vult. Hac ergo ratione rapina peior est. Accedit & ratio iniuriæ, quæ in rapina cumulatior est. Nam fur pluris facit rei dominum, quem scilicet per metum non audet aperte aggredi, sed latenter. Raptor vero multo eum minoris æstimat, si quidem absque metu eum adoritur. Quare non solum in bonis lędit, uerum & in honore per ignominiam. Qua etiam ratione contumelia (vt infra dicturi sumus) peior est quam murmuratio. Quin vero accedit tertio, quod non solum in bonis externis atque etiam in honore iniuriam infert, verum & vitæ periculum offert. Raptor enim & latro armis vtitur quibus resistentem perimat; Fur autem pauore & metu est semper pallidus. Atque hac de caussa iura ipsa communia quę furibus vitam indulgēt, latrones morti omnino adiudicant, adeo vt neque perfugium ad sacrum illis suffragari cōcedant. Et per hac argumentorum solutiones clarescunt. Nam etsi in furto aliqua sit fraus, peior est tamen audacia iniuriaque rapinæ. Ad secundum autem respōdetur quod audacia vulgo apud sensuales homines pro iudicio fortitudinis reputatur, & ideo fit vt etiam dum facinoribus perpetrandis exhibetur, minus de illa homines pride fiant, cum tamen argumentū minoris culpæ sit in sceleribus metus, qualis est in fure. Ad tertium denique respondetur, quod etsi pluribus per furtum soleat nocumentum inferri grauiora tamen per violentiam inferuntur.

QVÆSTIO IIII.

DE IVSTITIA IVDICIS.

ARTICVLVS I.

Vtrum liceat iudici eum qui sibi non subditur, iudicare.

IN IVSTITIÆ quæ facto seu in personam, seu in res committitur, proxima est species illa quæ verbis fit. Huius autem generis illa est iniquior, quæ in iudicijs versari cōsueuit, videlicet tam iudicum culpa, quam testium, reliquorumque iustitiæ ministrorum. Sunt enim personæ quinque, videlicet Iudex, accusator reus, testis, & aduocatus, quæ quinque deposcunt quæstiones. Sed ex illis Iudex est cuius crimina grauiora existimantur. Quatuor autem in iudice sunt necessaria, videlicet iudicandi potestas, veritas, & forma, & executionis uis, quæ quatuor articulis explicabuntur. Primū argum. Primum ergo vitium est, si iudicandi, quam non habet, facultatem vsurpet. Igitur ut istud hoc primo artic. examinemus. Quæritur vtrum possit quispiam eum qui sibi non subditur iudicare. Et arguitur a parte affirmatiua. Christus quippe qui rex regum erat & dominus dominantium, nulli erat creaturarum subiectus, & tamen Pilati iudicium pertulit, qui de hoc reprehendi non solet, quod nō subditum iudicaret, sed quod innocentem cōdemnaret, potest ergo quispiam in alienum ciuem ius dicere. Secūdū. Secundo. Daniel (ut eius historia capite 14 refert) seniores illos falsi criminis testes iudicio condemnauit, qui tamen nō perhibetur fuisse iudex ergo. Tertiū. Tertio. Iura sæpe iudici facultatem tribuunt castigandi ratione delicti eos, qui licet non sint sibi subiecti, delinquunt tamen intra limites sui fori, ergo eum iudicare qui iudici non est subditus, non semper est illicitum. Grego. In contrarium est Gregorius super illud Deuter. 23. Si intraueris segetē &c. ubi a t.

Falcem iudicij mittere nemo potest in eam rem quæ alteri videtur esse commissa.

Quæstioni huic, licet pro argumentorum ratione pluribus videri possit indigere, duæ tamen conclusiones satisfaciunt. Prior est, Nemini fas est, quempiam iudicare, nisi eum qui sibi, vel simpliciter, vel tali casu subditus sit. Probatur: Sententia iudicis est quasi quædam lex particularis de singulari reprobata, lex autem (vt supra monstratum est) vim debet habere coactiuam, ergo & sententia, alias frustranea esset, nulliusque efficaciæ, hanc autem vim habere non potest, nisi vel Princeps, vel Respublica eiusque ministri, quibus Ciues veluti partes toti subduntur, ergo illum quisque solum legitimè iudicare potest, qui sibi subijcitur, quippe in quem vices gerit Reipublicæ. idem enim prudentiæ genus, quod ferendis legibus necessarium est, scilicet, præceptorium, necessarium quoque est, vt secundum illas ius dicatur. Nec quidquam siquidem vis legibus inesset coerciua, nisi in earum applicatione persisteret. Hinc iura illa dimanarunt, extra, de iudic. cap. at si clerici. sententia a non suo iudice lata, non tenet. Et de constitution. libr 6. capit. vt animarum. Extra territorium ius dicenti, non paretur impunè. Vnde iudex idem est quod ius dicens, capitul. forum. de verborum signification. & iurisdicti. tam facultas quam territorium, quod illam comprehenditur. Neque Paulus nos iubet subiectos esse, nisi potestatibus sublimioribus, hoc est illis qui nobis loco, & potestate præfecti sunt. Etenim sicut orbis cœlestis non in superiores substantias influit, sed in corpora quæ sibi sunt loco subiecta, sic neque homo potest, nisi sibi subditos, legibus, ac iudicijs gubernare. Hac enim de caussa (vt supra diximus) homo ciuile animal in societate viuit. Posterior conclusio. Quatuor modis contigit vnum esse alteri subditum. Primo ordinarie, veluti illi qui per se potestatem habet, sicut omnes Christiani Papæ subduntur, & in secularibus totum regnum regi. Secundo modo, quia potestatem habet legatam, sicuti prouincia proconsuli subijcitur, & prætori Ciuitas. Tertio, eo quod quis sua sponte alterius se iudicio submittit, vt ille qui arbitrum eligit, & qui iudicium quod retractare posset, subire mauult. Et quarto, si quis in alieno territorio, & quod aiunt, districtu delinquat, vel alia via alienam iurisdictionem subierit.

1. concl. *Probatio.* *Vltima conclus.*

Per hæc ergo, obiectiones facilè diluuntur. Ad primum nihil aliud respondet S. Thom. quam quod sua se voluntate Christus submisit Pilato a quo iudicatur, exemplo eorum qui arbitrum eligunt cuius arbitrio parere stata pœna, obligantur. Est tamen in exemplo nonnihil ambiguitatis. Nam si ad viuum similitudo existimetur, videtur tum Sanct. Thom. sensisse quod Christus constituerit sibi Pilatum iudicem conferendo ei nouam potestatem, quam non habebat ordinariam, sicuti qui priuatam personam sequestrem sibi præficit. Hoc autem falsum est. Nam Pilatus potestatem illam a Cæsare receperat, atque ideo ab ipso Deo, illa ratione qua lib. 4. quæstio. 4. monstratum est, ciuilem Rempublicam per legem naturæ, & gentium a Deo, deriuari. Idque Redemptor significauit Ioann. 19. dicens. Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper. Hinc etenim sumitur argumentum aduersus illos qui dicunt potestatem ciuilem descendere a Papa, tanquam a Vicario Christi. Enimuero non ait nisi tibi datum esset a me, sed desuper. Christus n. vt superiori libro diximus, non assumpsit temporale regnum, sed temporalium vsum, qui ad suum cœlorum regnũ esset necessarium. Solum ergo vult S. Tho. quod ea ratione qua erat rex regni cœlorũ, ac perinde rex regum, & dominus dominantiũ exemptus erat ab omni humano iudicio, in qua vtiq; exemptione reliquit Vicarium suum Pontificem maximum, eiusque subinde inferiores sacerdotes, secundum illud Matt. 17. liberi sunt filij. Et ideo quamuis potuisset retractare Pilati iudicium, ob nostram tamen salutem sua se libera voluntate illi subiecit, adigendũ morti. Hinc Caiet. sibi colligit, Pilatum non peccasse vsurpatione iudicij (nã quod peccauerit innocentẽ condemnando dubiũ esse nequit) ego tamen non id tã facilè colligerẽ. Sed si August. legitimus rex erat Iudæorũ, nõ peccauit hac rõne Pilatus, qa Christus voluit, & vnus ex Iudæis haberi. Si vero tyrannus erat, eodem modo deliquit iudicãdo Christum, quo iudicando Iudæos, quia Redẽptor noster nõ indulsit ei peculiarem aliam

Ad primũ arg. S. Tho. *Obiectio.* *Solutio.* *Caiet.*

Prima rōaucto ris in ꝓximā sē tentiam

hi grauissima argumenta quod inuentor possit sibi in conscientia retinere. Probatur, iure naturæ gentium illa sunt inuentoris, & nullum est ius, aut euangelicum, aut ecclesiasticum, quod illa tribuat aut pauperibus aut cuius alteri, ergo potest inuentor sibi capere. Probatur prior præmissa, Res, vt libro tertio dictum est ius naturæ non diuisit, sed permisit in communi possideri, ius autem gentium, id cuius non extat dominus, primo occupanti permittit, res vero illa (cuius dominus post legitimam diligentiam non comparet) perinde habetur ac si nullius esset, ergo qui inuenit perinde acquirit eius ius ac si thesaurus esset antiquus. Enimuero antiquitas nihil aliud præstat, quam quod indicium est rem carere domino, hoc autem quod dominus non reperiatur, eodem modo est caussa ne alicui fiat iniuria, quia non apparet cui furtum fiat. Quod autem non sit positiuum ius, quod hoc pauperibus tribuat, probatur. Nam iuris prudentes nullum afferunt nisi capit. cum tu. de vsuris, & similia, quibus vsuraria pecunia & simoniaca adiudicatur pauperibus. Iura autem huiusmodi non loquuntur, nisi de rebus male partis & acquisitis, vt habetur in canon, Non sane. 14 quæst. 5. Inuentio autem non est iniqua acquisitio, sed licita, neque est clarum debitum, sicuti quod mutuato aut crædito recepisti.

Secūda ratio.

Secundo arguitur. Ante legem Euangelicam iure naturæ verisimilimum est, res inuentas fuisse inuentoris, sicuti antiquos thesauros, nam iura non faciunt aliam differentiam quam quod si inueniantur res quæ dominos habere præsumuntur non capiantur nisi animo reddendi dominis, quod quidem ius solum cogit vt dominus diligenter disquiratur. Hic enim est sensus legis falsus, ff. de furt. quæ ait furti reum esse qui inuentum accipit animo non reddendi, etiam si dominum ignoret, nempe quia tenetur illum disquirere, quo vtique non inuento, nihil loquitur de pauperibus, non ergo est cur in lege Euangelica debitum fiat iustitiæ illis conferendi. Sed eis eiusmodi res venire in ius commune reipublicæ, & ideo applicari pauperibus eius. Hoc autem profecto non satis probatur, Nam illud illic tātum supra ostendimus habere verum vbi manifestum est quempiam aliquid debere ignoto domino, nempe quia iniuste accepit, vel sub fide reddendi, inuentio autem non est huiusmodi, imò beneficium est Dei, vt ait lex, rem aliquam reperire. Et profecto si eiusmodi res in ius commune reipublicæ, vel pauperum cederent non video cur nō etiam, & antiqui thesauri. Neque obstat si dicas illum qui inuenit non amittere ius suũ, sed velle vt des pauperibus, vt in eius bonum spirituale cedat. Nam si eo ipso qđ reperiri non potest, nulla ei fit iniuria, eo ipso caret executione iuris petendi. Item si constat mihi eum qui perdidit esse Turcam, quid illi proderit dari pauperibus? nō ergo succedit ius pauperum propter bonũ perdendis, poterat enim iniquus, sed aliunde, scilicet quia sunt bona redundantia in republica. Quod tamē non satis probatur, cum non probetur esse debita. Et est porro mihi magnum argumentum, D.Th. nihil hic de pauperibus meminisse, sed id tātum ait, quod inuentor qui bona fide credit res haberi pro derelictis, non committit furtum sibi retinendo, & certe facta diligentia, pro derelictis habentur. Nā loquitur iam tunc non de thesauris, sed de illis rebus quę de propinquo dominum habuerunt. Argumento vero quæ ex Aug. & Hieron. 14. q. 5. afferuntur, nihil conuincunt. Ait, inquam, Aug si quid inuenisti & non reddidisti, rapuisti. Et Hier. can. multi. Peccatum, inquit, simile rapinæ est si quis inuenta non reddat. Plane tamen intelligũt quando dominus haberi potest, & mala fide non inquiritur

Altera ratio ad idem.

sentētia auctoris

Concludamus ergo primum quod vbi inuentor indigens esset, capere tuto potest vel totum inuentum, vel partem pro sua necessitate, id quod & fautores contrariæ opinionis etiam fatentur, vt patet apud eundem Syl. loco citato, dũmodo id faciat de consilio prælati aut confessarij, quamuis neque id forsan sit necessarium. Secundo, si quis inuenit est diues, consilium est saluberrimum res inuentas quarum domini haberi non possunt, in pauperes aut in publicos piosque vsus erogari. Nam vt ait Grego. Timorati animi est, ibi culpam agnoscere, vbi culpa non est. At vero an sit necessaria præceptio, nō satis audeam affirmare. Qui autem id astruxerit, per hoc suam tuebitur opinionem, quod iure naturæ illa quæ in republica redundant sunt indigentium, vt statim articulo proximo dicemus, quod autē illa

redun-

redundent, inde quodammodo apparet, quod non habent certos dominos, præsumūtur tamen habere aliquos, quod antiquis thesauris non conuenit.

Ad tertiũ arg. Ad tertium argumentum respondetur, quod furtum censetur non grandis culpæ dupliciter primo ex parte subiecti, quia ex necessitate furãtis alleuiatur. Preterea quia sicut proxime diximus, genere suo est minimum respectu aliorum mortalium. Vnde ibidem subditur, fur deprehensus reddet centuplum, qui autem adulter est, perdet animam suam.

Ad secundum autem membrum respõdetur, tam tenue tamque exile posse contingere furtum vt non sit mortale, propterea enim dictum est, genere suo esse mortale, Ratio hinc autem dubitandi resurgit quomodo sit perpendenda furti quantitas quæ culpam non habet nisi venialem respectiuene, an absolute. Enimuero cũ grauitas furti ex damno dato sit perpendenda, & indigno, verbi gratia, plus noceas vnum suffurando quadrantem, quam præ diuiti à quo ducatum eriperes, consequẽs fieri videtur vt respectiue sit æstimanda. In contrarium autem arguitur, quod si id verum esset, consequeretur, furari à Cæsare centum aureos nunquam esse mortale delictum, quoniam longe minus damnum inde ipse accipit, quàm misera vetula cui duo minuta raperes, quandoquidem & in Euangelio ob id cumulatius commendata est eleemosyna illius anus, quod plus respectu suę facultatis in gazophylacium misit. Lis tamen hæc sic per distinctionem dirimitur. Est enim aliqua pecuniæ quantitas tanta, quæ per se absque vllo personæ respectu caussa est in furto peccati mortalis. Vt si verbi gratia, dicamus duo tresve aurei ducati, quare etiam si à Cæsare surripiantur, licet illos ipse flocci pendat, nihilominus crimen est. Sed alia est tam exigua summa quæ secum ipsa non habet tãtum culpæ, sed nihilominus ob paupertatem possidentis fieret mortale, vt si argenteum nummum aut duplum a misero fur riperes. Augescit autem præterea damnum, etiam si per se parum sit, dum caussa est maioris, vt si lora bonum rumpas quã ob caussam agricola diurnas operas perdit, aut aliud vile instrumentum ab artifice detrahas, cuius caussa ab opere cessat. At vero forsan quis arguat, nunquam quãtitatem furti tam pusillam esse posse, quin crimen sit mortale. Primo ex iure canonico, puta ex Hieron. 13.q.6. can. fin. vbi ait furtum non solum in maioribus, sed in minoribus etiam indicari. Deinde iure ciuili ex Inst. de rer. diui. §. Gallinarum. Vbi de gallinæ furto etiam datur actio. At vero ad Hieron respondetur quod loquitur, quando animus adest nocendi in maioribus, sic enim continuo subdit, Non enim quod furto ablatum est, sed mens furantis attenditur. Ius autem ciuile nihil aliud habet, quam quod aucupium domesticarum auium sit furtum, sed tam parum esse posset, vt ridiculus haberetur qui de illo ageret in iudicio. Adiecit autem in calce solutionis D. Thom. quod qui habet animum furandi & inferendi nocumentum proximis, etiam in talibus minimis potest peccare mortaliter, sicut in solo cogitatu per consensum. Sunt tamen amphibola verba, & ideo anceps senten ia. Ait ergo Caiet. non esse sensum D. Thom. vt particula, in minimis referatur ad nocumentum, quasi docuerit vt qui animo intendit in minimis nocere, mortaliter peccare posset. Est enim talis sensus, vt ipse pu at, rationi dissonus, sed ait id tantum voluisse quod qui habet animum nocendi simpliciter, etiam si noceat in minimis peccat mortaliter propter extendentem se animum ad maiora. At vero etsi mens D. Thom. non sit adeo perspicua id, tamen quod Caiet. refutat crediderim ego contra esse verum. Etenim si noui pusillanimi hominis ingenium qui minimis maxime offenditur, atque animo perturbatur & affligitur, & forte ad iracundiam concitatur, profecto si haberem ego animum ei nocendi per illa minima, charitatem violarem, & amicitiam, nam de hoc esset ille mihi inimicus, atque adeo mortaliter delinquerem, idque non solum lædendo verum etiam verbo & gestu: Dico minima, quibus homines angusti cerebri vehementer offendi consueuerunt, nam tam pusilla esse possent, vt ludibrio haberetur qui inde se reputaret offensum, & tunc eiusmodi læsio non esset culpa. Sed aliud præterea argumentum restat, quod rem hanc furto rum paruularum rerum facere potest, dubiam. Si paruum furtum non esset mortale, sequeretur quod neq; si multoties iteraretur ad tantam culpam posset ascendere,

Marginalia: Dubitatio. — Rō hæsitandi. — Distinctio. — Obiectio. — Hieron. — Solutio. — S. Tho. — Caiet. — Mens S. Thom. — Obiectio altera.

vt esset mortale, nam peccata venialia quã tumuis multiplicẽtur, vt sana habet Theologorum opinio, efficere nequeunt mortale. Contingere enim tunc transitus de genere in genus. Consequens tamen est falsum. Nam & si famulus nunquam nisi minimum quadrantem ab hero vno furto surripiat, tamen dum centies id multiplicat, reus furti iudicatur. Ad hoc responde tur consequentia perempta. Nam etsi plu-

Solutio.

ralitas peccatorum venialium nunquam sit mortalis, nihilominus quando summa rerum incipit esse magna, tunc actus ille, etiamsi non sit nisi acceptio vnius quadrã-

Replica

tis, quia acceptio damni est ad praecedentia, fit mortalis. At vero videre videor studiosum lectorem contra hanc solutionem sic resurgentem. Sequeretur saltem quod si eiusmodi furta idem fur non ab eisdem personis faceret, sed à diuersis ita vt ab vno caperet obolum atque ab alio, ac subinde ab alio quadrantem, aut aliam paruam monetam, nunquam mortaliter peccaret. Probatur, quia nemini dat graue damnum. Neque vero vlla est redargutio quod ipse recipit grande lucrum, nam furtum non est aestimandum ex accedente furi lucro, sed ex damno dato. Si autem consequentia cum consequenti concedas, admittis posse furem aliena substantia citra peccatum mortale ditari, atque adeo patrocinium praestares istis publicis coemptoribus qui diuersos in paruis defraudant. Nam secundum tuam opinionem non peccaret mortaliter. Respondetur ergo quod quamuis à diuersis exigua quis suffuretur, tamen cum summa incipit crescere, actus iam vnus furandi praecedentibus accedens efficitur mortalis, nam, vt modo dicebamus, quantitas quae per se est magna absque vllo personarum respũ siue a diuite accipias siue à pluribus, per se constituit peccatum mortale. In quarto argu-

An fures licite suspẽdantur.

mẽto tangitur an capitale suppliciũ quod furibus decretum est, sit licitum. Et potest quaestio vel de potestate interrogari, vel de vsu. Scotus namque quem q. 1. attuli-

Scotus.

mus, arbitratur talem potestatem non esse penes rempublicam, quia non valet, inquit, quemquam morti addicere, nisi in casibus expressis antiqua lege. Hoc autem satis illic me arbitror expugnasse. Potest enim iure naturae quod nusquã diuinitus reuocatum est, publica vlcisci scelera prout viderit salubrius expedire. De vsu tamen an videlicet furti grauitas id mereatur alia est quaestio, nam cum bona exteriora non sint tanti habẽda praecipue inter Christianos, quos Christus admonuit vt petenti pallium relinquant & tunicam, non apparet ratio, vt pro furto vita exigatur. Accedit & ius commune. Nam cũ antiquitus poena illa in legibus extaret, postea visa est atrox, quare cautum est ne vllus de simplici furto capite plectaretur, vt habetur l. sed nouo iure. C. de seruis fug. & in authen. vt nulli iudici liceat habere, &c. col. 9. Sed publici tantum latrones digni illa morte censentur. Et re vera seculo S. Thom. non erat in vsu simplices fures, sed tantum latrones ad furcas suspendere. Nam ait non esse infligendam poenam pro quolibet peccato mortali, sed pro eo quo damnum datur irreparabile, quale non est furtum. Quia vero in Hispania ius olim istud seruabatur vt patet. par. 7. tit. 14. l. 18. sed tantum suspendebantur sacrilegi qui sacra depraedabantur, atque alij id genus. Postea vero crescente perditorum hominum audacia, auctae sunt poenae. Et arbitror Bal. in causa fuisse huius supplicij, qui super eadem

Sẽtentia Baldi.

lege, Sed nouo iure. duo asseruitur. Primũ, quod etsi pro simplici aut geminato furto non sit fur morte dignus, tamen triplicatũ iam reputatur latrocinium. Secundo inde infert quod quando vnum ingens est, tũc tribus aequi pollet. Porro autem vt nihil ego contra leges obmurmurem, tamen ratio Baldi nulla est. Primum enim latrones non sunt censendi ex actuũ solum frequentia, sed ex modo, nempe quia vim inferũt & rapinis perturbant rempublicam, atq; illi duntaxat iure deputantur neci, fur autẽ licet identidem peccet, si tamen id semper latenter, ita vt neq; publicas vias obsideat, neq; irruptionem in aedes faciat, nec caedẽ offerat, non censetur latro. Quare gaudere debet priuilegio ecclesiastico, si se in sacrũ recipiat. Atque adeo multo minoris probabilitatis habet secundum assertum, quod quia ingens furtum aequipollet tribus, dignum sit morte. Nam licet aequipolleat in quantitate, non tamen in modo, vt reputetur latrociniũ. Quamuis propter insignem audaciã imaginẽ eius gerat. Id autẽ quod tandem pro ratione asserti sui adducit, videlicet propter enorme delictum licere leges transgredi, indignum est iurisperito,

Prima obiectio aduersus sententiã Baldi.

Secũda.

nam

tum transgredi leges peccatum est,& peccatum licere non potest, sed forsan transgressionem appellat dum fit aliquid contra verba legis, non tamen contra mentem. Id verumtamen insuper adnotandum, hic est, quod Baldi aut cuiusuis alterius, doctoris assertio nullatenus haberi potest pro lege, immo uero neque dictum ipsorum Iurisconsultorum, nisi aut principis auctoritate aut reipublicæ more & vsu eorum documenta pro legibus recepta sint, quippe cum (vt libro primo, demonstratũ est) sola auctoritas publica valeat legem condera, quæ uim habeat coerciuam. Est ergo iam receptissimum, vt fures pro simplici aut geminato furto, si non est magnũ aut flagellis cæsi, aut aures recisi, seu ferro iniusti relegentur Pro trino vero aut pro vno enormi ad furcas suspendantur. Quæ quidem lex etiam Hispanis in more est, vt patet in libro quarto regalis for. titul. 15. l. sexta, qui furatus fuerit 4c. dipondia, nouies tantundem soluat. Quod si iterato simile commitiat furtum, occidatur. Tametsi sub illo rigore non sit nunc eadem lex in vsu, vt pro decima parte vnius ducati quis suspendatur. Pluris enim tunc forte æstimabatur illa quota quam nunc duplus ducatus.

Vsus iã recipit sñia Baldi.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum ei qui egestate premittur furari liceat.

POstquam tam stricto iure ostensa est iniquitas furti, disputare conuenit an aliquis sit inde excipiendus casus, saltem vbi extrema necessitas ingruit. Et arguitur primo a parte negatiua, de illo cap. supra citato, si quis. extra de furt. vbi habetur, quòd si quis propter necessitatem famis furatus fuerit vestem, cibarium, vel pecus, pœniteat hebdomodas tres, quod non iuberetur nisi furtum tunc illicitum esset. Secundo idem arguitur ex Aristot. 2. Ethicor. vbi ait quædam esse quę confestim nominata conuoluta sunt cum malitia,& subdit exemplum in furto, vbi significat esse intrinsece malum, atque adeo nullo fine nullaque de caussa reddi posse licitum, cuius est in mendacio similitudo. Tertio, homo debet proximum sicut seipsum diligere, nemini autem ad succurrendum per eleemosinam proximo licitũ est furari, vt lib. contra mendacium admonet August. ergo neque ad subueniendum sibi. In contrarium autẽ est quod in necessitate, vt axioma habet vulgare, omnia sunt communia.

Primũ argu. a parte negatiua.

Argu. 2.

Argu. 3.

Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima. Res quæ homini redundant, pauperum sustentationi iure naturæ debentur. Auctoritas est Ambrosij quæ inter decreta refertur, distintione 47. esurientium panis est, quem tu detines, nudorum indumentum est, quod tu recludis, miserorum redemptio & absolutio est, pecunia quam tu in terra defodis. Ratio autem naturalis sic colligitur. Nullum ius gentium aut humanum naturali potest aut diuino derogare, cum hæc superiora sint, iure autem naturæ diuinaque prouidentia institutum est, vt res inferiores hominum necessitati subseruiant, propter quos conditæ sunt, ergo vbi res huiusmodi redundantes possessori non seruiunt, nullo humano iure vetari potuit, quominus in agentium vsum veniant. Secunda conclusio. Hoc tamen non obstante, nemo citra extremam necessitatem, ei qui affluunt, eripere sua bona potest. Probatur, quoniam & si locuplex ille eadem teneatur bona diffundere, sunt tamen multi egeni, diuersis locis & temporibus occurrentes, quibus ideo charitatiuam illam erogationem per possessorem fieri conuenit. Tertia conclusio. In extrema necessitate, puta ubi euidens, & urgens est, tunc calamitosus ille licite potest alienis rebus sibi succurrere, siue clam sublatis, siue palam. Conclusio sæpe iam est a nobis asserta, quoniam tam innatum est hominis ius seruandi sese, vt illi alia cuncta cedant. Primam istarum conclusionum non intelligas obligationem sonare iustitiæ, sed tantum misericordię, vt lib. 4. quęst. de diuin. rerum, adnotauimus. Nam postquam diuisę sunt res, quisque est suarum dominus, eatenus tamen persistit naturale ius commune, ut qui abundat, esse debeat in egenos beneficus. Qua ratione inde enascitur veritas cõclusionis secundę, nempe vt nemo quam uis grauiter patiens, possit a diuite furari. Neq. valet argumentum. Diues in tali casu (nempe grauis necessitatis) tenetur egenti erogare, iuxta illud Ioan. in sua canonica,

Conclusio respõsiua. Ambro.

Secũdã conclu.

Tertia conclu.

Prima conclus. declaratio.

ca, Qui uiderit fratrem suum necesse habere & clauserit viscera sua ab illo, quomodo charitas Dei manet in illo? ergo ille potest sua auctoritate eripere, quoniam obligatio illa non est iustitiæ, sed charitatis, ad quam nemo inuitus cogi potest. At vero materia hæc de eleemosynarum obligatione non est præsentis loci. Tractat enim eam diuus Thom 2.2.quæst.32. Circa tertiam autem conclusionem, quæ ad rem attinet præsentem, dubium est quænam necessitas sit extrema iudicanda. Vtrum ea tantum cum quis iamiam aut fame strãgulatur, aut frigore alia ve calamitate absumitur. Videtur nanque nomen ipsum extrema, id designare. Respondetur tamen non eam, vt vulgus arbitratur, expectandam esse. Sunt enim qui eam vocant extremam necessitatem cuius impossibile est tunc remedium, ille ergo censetur articulus necessitatis extremæ, quando vides fratrem periculo appropinquari incurabilis infirmitatis, aut alius miseriæ quæ homines solet conficere, ille inquam dum præueniri potest cauerique summa miseria. Necessitas vero quæ in periculo hominem constituit honoris, licet non censeatur extrema, est tamen profecto grauis, quę eum qui facultatem habet opem ferendi sub reatu mortalis culpæ obligat. Quid autem si puella in periculo versetur amittendi pudoris ob uictus inopiam? Videtur namque & illam censeri extremam: quippe qua non modo honor, verum & salus animæ periclitatur. Respondetur nihilo minus quod quamuis illustre sit misericordiæ officium eiusmodi miseris in orphanitate periclitantibus subuenire, non illa tamen censetur extrema ut possit puella alienum rapere, quoniam nulla est necessitas quæ cogere possit illam vt sui copiam alteri faciat, alias consensus ille non esset peccatum, sed perire potius debet quam delinquere. Sunt autem ciuilia iura quibus iubetur ut extreme patiens ad publicum magistratum antea recurrat quam aliena priuatim cupiat. Hoc autem intelligendum est quãdo commode id fieri potest. At vero non deerit forsan qui contra nos impræsentiarum insurgat. Diximus enim tum alias sæpe, tum paulo ante, neminem ad id cogi posse ad quod sola charitate tenetur, sed ad id tantum ad quod de iustitia, obligatur, extremæ autem necessitati nemo tenetur succurrere nisi ex charitate, nam si obligatio esset iustitiæ, ille qui tunc non succurreret, teneretur ad restitutionem, quod non conceditur, ergo neque publica potestas, compellere tunc quempiam iure, potest, neque qui in periculo est quippiam alieni priuatim capere. Respondetur parum referre an dicas in tali necessitate aliquam iustitiæ rationem intercedere, proprie tamen profecto non est nisi misericordia strictissime tamẽ obligans. Quod autem coactio tunc locum habeat, est propter singulare ius quod cuipiam competit suam seruandi uitam. Appendenda hic erat disputatio, an qui in articulo necessitatis alienum rapit, arridente fœlicius postea fortuna teneatur id restituere, nisi iam satis lib. præcedenti sub titulo de restitutione, eadem à nobis absoluta esset disputatio.

Quæ nã extrema necessitas dicatur.

Responsio.

Obiectio aduersus responsionem.

Solutio.

Ad canonem igitur adductum in primo argumento responsum illic est quod intelligitur de necessitate quæ non est extrema vbi aliqua est culpa furari. Ad secundum concedimus ingenue, furtum esse actionem intrinsece malam, imo talem, vt lib. 2. diximus, in qua Deus, vt legis naturę lator dispensare non possit. At vero sicuti de prohibitione homicidij diximus quod illa generaliter. Non occides eo, quod præceptum est naturale, non includuntur casus quos ipsa natura includere non potest, neque in illa, Non iurare omnino, sic neque prohibitione furti vetari potuit acceptio rei alienæ quam natura ipsa hominibus indulsit. Quocirca eiusmodi acceptio non est furtum, sed acceptio rei a natura concessæ. Ad tertium denique respondetur cuique pari iure licere in eadem necessitate alienum rapere vt indigenti succurrat. Sed citra illam vetat. August. eleemosynas de rapinis fieri.

Ad primũ arg. Ad secũdũ arg. Ad tertiũ arg.

ARTICVLVS V.

Vtrum rapina vllo pacto fieri possit citra peccatum.

ETsi furtum in extrema necessitate licitum sit, tamen quia rapina atrocius est crimen, videre restat vtrum & illa quoque aliquando sit licita. Arguitur enim a parte affirmatiua. Præda illata vt sit,

Primũ argum.

bi fit, quod rationem habet rapinæ, prædam autem accipere ab hostibus licitum iudicauit in libro de Patriar. Ambrosius, vbi ait: Cum præda fuerit in potestate victorum decet militarem disciplinam, vt regi seruentur omnia scilicet tam ad belli sumptus quam ad militum præmia, ergo rapina est aliquo casu licita. Secundo arguitur. Terrarum principes multa à suis subditis inuitis extorquent, quod effigiem præsefert rapinæ, & tamen graue est illos delictores censere, ergo rapina non est vbique mortale crimen. Tertio arguitur. Id quod possessoris non est, licite ab illo aufertur, infideles autem iniusti sunt suarum rerum possessores secundum illud August in epistola ad Vincent. Donatist. Res falsò appellatis vestras, quas neque iuste possidetis, & secundum leges terrenarum legum amittere iussi estis, ergo licitum apparet ab ipsis eadem eripere. In contrarium est quod tanquam de re inique parta prohibetur sacrificium vel oblatio de rapina fieri, secundum illud Esaiæ 61. ego Dominus diligens iudicium, & odiens rapinam in holocaustum.

Argu. 2

Argu. 3

1. concl.

Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima: Rapina nullatenus est licita, neque priuato neque publicæ potestati, itaque sicut furtum nunquam est licitum, & vbi acceptio rei alienæ licita est, non habet rationem furti, sic imo efficaciori ratione de rapina censendum est. Probatur. Quicquid nomine suo innatam habet rationem iustitiæ, est sic intrinsece malum vt bene fieri nequeat, rapina autem idipsum sonat quod violenta acceptio contra iustitiam sicuti furtum, id quod fraudulenta, ergo rapina neutiquam esse potest licita. At vero ad maiorem huius explicationem adhibentur aliæ duæ.

Secũda concluſ.

Secunda ergo conclusio est. Sola respub. & princeps qui eius gerit vices, per violentiam potest citra iniuriam aliquid à suis ciuibus extorquere, quicunque vero priuata auctoritate per vi lentiam aliquid rapit, raptor est & latro, atque adeo huius iniquitatis reus. Probatur vtraque simul pars. Violentiam inferre proprium est publicæ auctoritatis munus, nam violentia idem est quod coactio, vis autem coactiua solum in republica residet atque in principe qui eam repræsentat, sicuti non nisi totum animal potest cogere membra, est enim hæc potestas ab ipsissima natura concessa ad cohibendos homines a malo, adducendosque in bonum, quæ quidem concessio, vt supra diximus, non expediebat priuatis fieri, propterea quod permaturo iudicio mandari debet executioni. Ex quo fit vt violentia in principe, si via & ordine fiat, non habeat rationem rapinæ, nempe si vel contra externos hostes, vel contra internos maleficos illa ex legis præscripto vtatur, in persona vero priuata semper eiusmodi violentia rationem habet rapinæ. Atque hac de caussa, articulo 3. etiam illi cui constat rem ab alio possessam, suam esse, idque legitime probare potest, tamen præiudicis iniquitate nequit obtinere negauimus per vim posse rem aggredi. Quod si eum saltem obiecetis, qui extrema patitur, illum arbitror iure ipso naturæ exceptum esse ab hac lege. Adeo enim vitæ conseruatio naturalis iuris fastigium tenet, vt violentia tunc non sit rapinæ charactere denotanda. Tertia conclusio. Si princeps, aut iudex, aut alius quiuis magistratus sua abusus potestate per violentiam quidpiam a ciuibus rapuerit, insigne rapinæ scelus committit, & ad restitutionem tenetur. Tanto enim impudentius ac scelestius eiusmodi potentatus peccant, quanto sanctiori fide iustitiam, cuius custodes existunt, erga omnes deberent immaculatam seruare.

Tertia conclu.

De conclusionibus istis nulla est ambiguitas præter illas quæ per proposita argumenta insinuantur. Et quidem ad primum de bellica præda respondet D. Thomas, si iustum est bellum prædam esse licitam, neque ad restitutionem obligare. Tametsi peccatum cupiditatis contra charitatem committit etiam tunc possit, dicente Augustino in libro de ver. Domini propter prædam militare peccatum est. Si vero bellum est iniustum, rapina committitur. Bellum autem iniustum, sicuti lib. 3. de iudicio diximus, ex triplici capite contingit. Primum ex auctoritatis defectu, nã soli principes habentes merum imperium ius habent bellum aut indicendi, aut gerendi, reliqui vero magnates, & potentatus regibus subditi, non item, sed tantum violentia possunt vti in malefactores sibi subditos. Quare si extraneos armorum, vi im-

Ad primũ arg. S. Thomas respondet.

Auguſt.

Bellũ iniuſtũ ex triplici capite. Primũ.

vi imperant, ceu priuatæ personæ censendæ sunt, & rapinam committunt, quamuis alioquin iustam haberent caussam. Mox ad belli æquitatem requiritur caussa non qualiscunque sed digna pro qua tam ingentia pericula subeantur, iamque calamitosæ atque exitiosæ reipublicæ perturbationes concitentur. Bellorum namque tumultibus non solum prophana omnia, verum & spiritualis reipublicæ salus & sacra omnia, & fides, ipsa periclitantur. Tertio requiritur forma iuris eademque tanto exactius quam in priuatis iudicijs, quanto periculosius de summa boni publici agitur, nempe vt nisi cunctis pacis rationibus prius oblatis, non indicatur, neque vlterius proferatur, quam fert æquitas. Sed de hoc alias. Præda ergo belli iusti non solum ad resarcienda damna, verum vt inter milites distribuatur, licita est. Et quamuis principi cura præcipua incumbat merita perpendendi iustitiæ belli, qua vtique ratione licet ipse iniustum bellum conflet, milites nonnunquam excusantur, tamen tam aperta esse posset iniustitia, vt etiam ipsos subditos excusatione nudaret. Ad secundum argumentum de principibus & magnatibus conclusiones ipsæ satis respondent, nempe quod si violentia vtuntur ad extorquendum ea quæ ad bonum commune conferunt, non est rapinæ crimen.

Secūdū.

Tertiū.

Ad secūdum.

Si autem vltra ius aliquid insuper exprimant, non sunt a crimine liberi, immo tanto nequius delinquunt quanto eorum potestati non est qui resistere possit. Vnde August. quarto de Ciuit. Dei. Remota iustitia, quid sunt regna nisi magna latrocinia? quia latrocinia quid sunt nisi parua regna? Et Ezech. 22. Principes eius in medio eius quasi lupi rapientes prædam. Quo fit vt etiam ad restitutionem teneantur. Tertium argumentum latissimam, & his temporibus, nescio an dixerim necessariam disputationem offerebat de iure bellandi contra infideles, propter illum Occidentalem Orbem quem nostrates nostro seculo repererunt, sed bona caussa, vt præcedenti libro sub titulo: De dominio diximus, in hoc opere ab huiusmodi disputatione supersedimus. Dabimus autem, si Deo dante, nobis licuerit, libellum De ratione promulgandi Euangelium, vbi hæc, si non pro rei dignitate, pro nostro tamen captu tractare adornamus. Interim tamen ad interpretandum Augustinum satis fuerit adnotare triplicem esse infidelium ordinem. Quidam enim sunt qui iure, & facto sub ditione Christianorum principum vitam degunt, quales olim erant in Hispania Sarraceni, & Hebræi, & nunc in Italia, & Germania perseuerant Iudæi. Et de istis nemini in dubium venit, quin valeant Christiani principes legem in eos agere, suisque adeo priuare bonis. Veritas enim hæc late patet, tam in Decretalibus sub titu. de Iudæ, & Sarrac. quam in Decretis, distinct. 54. His proxime accedunt hæretici qui ex nobis, vt ait Ioannes, exierunt. Ac de his proprie loquebatur August. Erat enim eis sermo contra Donatistas, quos quidem vniuersim hæreticos patentissimum est tam canonico quam ciuili iure suis multari bonis, vt patet cap. Cum tu de vsur. libr. 6. Alij sunt infideles qui licet non de facto, tamen de iuris Christianis principibus subduntur, saltem quantum ad regnorum suorum possessionem nempe qui terras vi possident, quæ olim sub ditione nostra fuerant, vt sunt Afri, Sarraceni, ac Turcæ Græciam tyrannide possidentes. Et de istis certum etiam est posse bello à nobis lacessiri atque adeo eisdem regionibus expoliari. Nihilominus priuata auctoritate nullus nostrum per eos transitum faciens, eorum bona aut deprædari aut diripere valet. Tum quod præter regiones bona domestica quæ sua industria lucrantur, sua sunt, tum præcipue quod ab subigendum illos auctoritas publica requiritur. Quare nemo nisi facultate & concessione principis potest illis molestus esse.

Ad tertium.

Infidelium ordo triplex.

Primus

Secundus.

Infideles autem tertij ordinis sunt, qui neque iure neque facto nobis subditi sunt, neque vero nobis infesti, quales sunt illi qui vel Christianum nomen non audierunt, vel, quòd eodem recidit, per obliuionem omni memoria superiorem excusantur. Tametsi propriè excusatur nemo, quia cum vniuersus orbis teneatur fidē dum eius prædicationem audierint, suscipere, si recte seruassent naturæ legem Christus illis via aliqua sua irradiaret fide licet excusari dicantur, eo quod dum nihil de ea audiunt, sua infidelitas non est peccatum. Et de istis contestari lis solet, vtrum liceat nobis illos bello

Tertius ordo.

bello petere? Et quidem Caietan. hic inter interpretandum sententiam D. Thomæ negat vllum Christianis fauere ius illos de suis sedibus ac possessionibus deturbandi. Quoniam S. Thom. secunda secundæ quæst. 10. artic. 10. ait, Fides naturam non tollit, sed perficit: atque adeo possessiones quarum mortales iure gentium potiuntur, nemini aufert, eo potissimum quod species infidelitatis negatiuæ scilicet eorũ qui de Christiano nomine nihil audierunt, neque est peccatum, neque adeo vllo supplicio digna. Immò vero ait quod neque olim filios Israel vllis infidelium bellum indixisse legitur, eo solum quod infideles essent, de quo apud aliquos male intellectus male audit. In primis enim non negat licitum eis fuisse infideles propter idololatriam Dei iussu debellare, sed tantum negat eo solum quod infideles essent, nempe negatiue, hoc est eo solum ꝙ fide carebant debellatos, secus ob idololatriam. Præterea si de bello contra possessores illos terræ promissæ gesto loquatur sanum etiam potest habere intellectũ. Video namque nonnullos digladiari utrũ gentes illas Deus pellere suis sedibus iusserit ob sua ipsarum scelera atque idololatriæ impietatem, an uero solum vt pollicitationem impleret quam Abrahæ fecerat & semini eius, tradendi eis regionem illam cũ tamen procul dubio certo certius sit, vtramque fuisse caussam. Est enim illic & gentium expulsionem considerate, & introductionem diuini populi. Et quidem expulsionis caussa iustissima, fuerunt sua crimina introductionis autem, promissio illa populo facta. At vero cum Deus vniuersos idololatras totius orbis eodem iure potuisset extinguere, illos tamen singulariter inde expulit ut illic suum plantaret populum. Quare forte non solum ob idololatriam, sed vt Deus impleret promissum, illud imperauit bellum. Atque hunc arbitror legitimum sensum illorum verborum Deuteronomium 9. vbi ambæ copulantur caussæ. Quia illæ (scilicet gentes) egerunt impie, introeunte te deletæ sunt, & vt impleret verbum suum Dominus quod cum iuramento pollicitus est patribus tuis. At vero quæstionis punctum, vtrum nobis liceat infideles tertij ordinis qui nihil contra nos moliuntur, bello peccare, non in hoc consistit, quòd impietas idololatriæ, aliorumque suorum scelerum immanitas digna sit morte. Hoc enim nemini potest non esse confessum, quandoquidem Christiana respublica meritissimo eadem crimina morte vlciscitur. Quarùm incassum sese discruciant qui de hoc concertant. Veruntamen cum vt libro tertio dicebamus, ad rectum iudiciũ duo sint requisita, nempe & iusta causa in crimina, & legitima facultas in iudice, ex hoc tota disputatio pendet, vtrum nos legitimi simus eorum iudices, suorumque criminum vindices. Nam ex hoc ꝙ Deus, totius orbis Dominus, quæcunque voluerit, fuerit vnquam vltus crimina, arguere quod nos idipsum in omnibus infidelibus possimus perinde est ac si arguas, quod cum rex possit in toto suo regno vniuersos maleficos extirpare, possit pariter vnusquilibet magnatum qui sub illo iurisdictionem habent, territorium alterius ingredi ad id exercendum munus. Aliunde ergo demonstrandum est, si verum habet, nos tali facultate pollere. Attamen vt præcedenti libro sub titulo, de domini diximus, ab hac disputatione in hoc opere caussa duximus supersedendum. Si nobis forsan diuino licuerit libellum de ratione promulgandi Euangelium edere, illic disputatio hæc pro captu nostro suis numeris absoluetur.

ARTICVLVS VI.

Vtrum rapina sit grauius peccatum furto.

QVoniam de furto & rapina in quæstione præsenti locuti sumus, quas duas commonstrauimus esse species, quærere in calce disputationis conuenit, vtrum istorum vitiorum alteri grauitate præcellat. Et arguitur, furtum esse peius, tũ quod supra rapinam addit fraudem & dolum, quæ per se rationem augẽt peccati, tum etiam quod verecundia & metus ex actus turpitudine nascitur, magis autem pudefiũt homines de furto quam de rapina ergo illud est scelestius. Accedit demũ, quod delictũ quod pluribus nocet, eo est iniquius, per furtum autem pluribus nocumentum infertur, nempe non solum magnatibus, verum & plebeis & cuius-

Falcem iudicij mittere nemo potest in eam rem quæ alteri videtur esse commissa.

Quæstioni huic, licet pro argumentorum ratione pluribus videri possit indigere, duæ tamen conclusiones satisfaciunt, Prior est, Nemini fas est, quempiam iudicare, nisi eum qui sibi, vel simpliciter, vel tali casu subditus sit. Probatur: Sententia iudicis est quasi quædam lex particularis de singulari reprobata, lex autem (vt supra monstratum est) vim debet habere coactiuam, ergo & sententia, alias frustranea esset, nulliusque efficaciæ, hanc autem vim habere non potest, nisi vel Princeps, vel Respublica eiusque ministri, quibus Ciues veluti partes toti subduntur, ergo illum quisque solum legitimè iudicare potest, qui sibi subijcitur, quippe in quem vices gerit Reipublicæ. idem enim prudentiæ genus, quod ferendis legibus necessarium est, scilicet, præceptorium, necessarium quoque est, vt secundum illas ius dicatur. Nec quidquam siquidem vis legibus inesset coerciua, nisi in earum applicatione persisteret. Hinc iura illa dimanarunt, extra, de iudic. cap. at si clerici. sententia a non suo iudice lata, non tenet. Et de constitution. libr 6. capit. vt animarum. Extra territorium ius dicenti, non paretur impunè. Vnde iudex idem est quod ius dicens, capitul. forum. de verborum signification. & iurisdicti. tam facultas quam territorium, quod illam comprehenditur. Neque Paulus nos iubet subiectos esse, nisi potestatibus sublimioribus, hoc est illis qui nobis loco, & potestate præfecti sunt. Etenim sicut orbis cœlestis non in superiores substantias influit, sed in corpora quæ sibi sunt loco subiecta, sic neque homo potest, nisi sibi subditos, legibus, ac iudicijs gubernare. Hac enim de caussa (vt supra diximus) homo ciuile animal in societate viuit. Posterior conclusio. Quatuor modis contigit vnum esse alteri subditum. Primo ordinarie, veluti illi qui per se potestatem habet, sicut omnes Christiani Papæ subduntur, & in secularibus totum regnum regi. Secundo modo, quia potestatem habet legatam, sicuti prouincia proconsuli subijcitur, & prætori Ciuitas. Tertio, eo quod quis sua sponte alterius se iudicio submittit, vt ille qui arbitrum eligit, & qui iudicium quod retractare posset, subire mauult. Et quarto, si quis in alieno territorio, & quod aiunt, districtu delinquat, vel alia via alienam iurisdictionem subierit.

1. concl. Probatio. *Vltima conclus.*

Per hæc ergo, obiectiones facilè diluuntur. Ad primum nihil aliud respondet S. Thom. quam quod sua se voluntate Christus submisit Pilato a quo iudicatur, exemplo eorum qui arbitrum eligunt cuius arbitrio parere stata pœna, obligantur. Est tamen in exemplo nonnihil ambiguitatis. Nam si ad viuum similitudo existimetur, videtur eum Sanct. Thom. sensisse quod Christus constituerit sibi Pilatum iudicem conferendo ei nouam potestatem, quam non habebat ordinariam, sicuti qui priuatam personam sequestrem sibi præficit. Hoc autem falsum est. Nam Pilatus potestatem illam a Cæsare receperat, atque ideo ab ipso Deo, illa ratione qua lib. 4. quæstio. 4. monstratum est, ciuilem Rempublicam per legem naturæ, & gentium a Deo, deriuati. Idque Redemptor significauit Ioann. 19. dicens. Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper. Hinc etenim sumitur argumentum aduersus illos qui dicunt potestatem ciuilem descendere a Papa, tanquam a Vicario Christi. Enimuero non ait nisi tibi datum esset a me, sed desuper. Christus. n. vt superiori libro diximus, non assumpsit temporale regnum, sed temporalium vsum, qui ad suum cœlorum regnũ esset necessarium. Solum ergo vult S. Tho. quod ea ratione qua erat rex regni cœlorũ, ac perinde rex regum, & dominus dominantiũ exemptus erat ab omni humano iudicio, in qua vtrique exemptione reliquit Vicarium suum Pontificem maximum, eiusque subinde inferiores sacerdotes, secundum illud Matt. 17. liberi sunt filij. Et ideo quamuis potuisset retractare Pilati iudicium, ob nostram tamen salutem sua se libera voluntate illi subiecit, adigendũ morti. Hinc Caiet. sibi colligit, Pilatum non peccasse vsurpatione iudicij (nã quod peccauerit innocentẽ condemnando dubiũ esse nequit) ego tamen non id tã facilè colligerẽ. Sed si August. legitimus rex erat Iudæorũ, nõ peccauit hac rõne Pilatus, qa Christus voluit, & vnus ex Iudæis haberi. Si vero tyrannus erat, eodem modo deliquit iudicãdo Christum, quo iudicando Iudæos, quia Redẽptor noster nõ indulsit ei peculiarem

Ad primũ arg. S. Tho. *Obiectio.* *Solutio.* *Caiet.*

aliam

aliam facultatem. Neque in hoc eum cogitauit S. Thom cum illo conferre qui eligit arbitrium. Hic enim potestatem iudici cōfert qui ea ante carebat. Christus autem nihil aliud fecit quam quicquid de illo fieret libenter pati. Ex hoc Christi exemplo fit consequens, Papam eius vicarium qui similiter exemptus est, posse nihilo se eius subdere se alterius iudicio, idque non modo in foro pœnitentiæ (quo res est comperta) verum in foro iudiciali, quod fecit Leo Papa 4. qui, vt legitur secunda, q. 7. can. Nos si. submisit se iudici Ludouici Imperatoris de rebus quibusdam iudicandus vt seipsum iustificaret. Duplex tamen de hac re nascitur dubium. Prius quod sequeretur generaliter de quibuscunque caussis posse alias sententiā cogi etiam anathematis, nam eadem apparet omnium ratio, consequens tamen doctores in quarto senten. consentienter negant, vt S. Thom. dist. 19. q. 1. art. 3. & Richar dist. 18. artic. 5. & Petrus de Palud. q. 2. Posterius dubium est de subiectionis modo. Videtur inquam quod sic se posset alteri subijcere, vt eum sibi superiorem aut æqualem constitueret, id autem falsum esse inde monstratur, quod cum sit Christi vicarius non valet alterum eodem loco statuere. Consequentia vero probatur. Aut enim libera sua subiectio in necessitatem transit, ita vt cui se semel subdiderit, subducere durante iudicio nequeat, & tunc planum fit illum cui se subdidit, esse superiorem, vtpote cuius potestas à Papa non pendet. Si vero subiectio non sit necessaria, superuacanea est. Ad prius istorum, perempta consequentia, respondetur. Haud enim consequitur, vt quidquid in aliquibus potest, possit in omnibus sed est regula, quod quamcunque facultatem in seipsum in foro exteriori exercere potest, valet alteri committere, vt si fortasse inter se & alterum lis contestetur, qua scilicet debitum aliquod, vel alter ab ipso, vel ipse ab altero peti, vel de aliqua sententia quam ipse protulerit ad eundem ipsum prouocatio fit, tanquam, ab iniusto grauamine, sicut potest tunc ipse de illis caussis iudex sedere, sic potest & eadem alteri committere, seque submittere. Ex hoc facit in d. cap. Nos si. Excommunicare autem seipsum nequit, neque suspendere, neque seipsum proprie punire, & ideo neque valet constituere sibi iudicem qui se excommunicet, suspendat, aut puniat, sed solum qui sibi iubeat restitutionem facere aut reuocare sententiam. Alterius argumenti pariter interimitur consequentia. Haud enim potest superiorem sibi aut æqualem constituere. Quapropter cum duplex sit necessitas, altera scilicet iustitiæ, atque altera simpliciter coactionis subiectio sua potest priori modo fieri necessaria, non autem posteriori. Potest inquam subiectionem suam pœna vallare & stabilire, sicuti qui sequestrem eligit, tenetur adeo subire sententiam, etiam in foro Dei. Itaque esset peccatum mortale non stare fidei suæ obligareturque pœnam soluere quocirca non est vana subiectio. Attamen necessitate coactionis, ita vt potestas iudicis non dependeret à sua nemini se potest subiugare, immo quoties vellet, alterius sententiam retractare, illiusque reuocare potestatem, etsi male faceret, teneret factum. Existit tamen ingens argumentum quod possit Papa alteri se submittere, non modo in minoribus caussis, sed etiam vt anathemate aduersus illum procedatur vsque ad depositionem. Supponamus enim ex cap. si Papa, distinct. 40. quod dum hæreseos labe sordescit, potest à Concilio conueniri & deponi, & cum deponendus nequaquam sit nisi auditus, poterit sub anathematis censura, vt compareat, cogi. Fac ergo ipsum vehementi infamia de hæresi laborare, sic vt Concilium iamiam de illa re indicatur. Videtur ratio persuadere quod possit iudicium circunspectis viris & grauitate insignibus delegare. Arguitur enim sic. Iam tunc iure potest fieri reus & cognita caussa deponi, idque fieri nequit sine magno episcoporum dispendio ergo quo illam caueat iudiciorum turbam, potest illis negotium committere, qui rem expeditius transigant. Secundo arguitur. Lite in consilio contestata possunt & concilium & ipse iudices delegare qui rem peragant, cur ergo ipse non poterit seorsum committere? Respondetur neutiquam hoc Papam posse. Enimuero potestas ille cogendi tunc Pontificem non est penes ipsum, quippe qui non potest vim coerciuam in seipsum exercere, sed duntaxat penes concilium, & ideo non est in arbitrio Papæ talis commissio

Marginalia (left): Corollarium. — Prima dubitatio. — S. Tho. Richar. Petrus de Palu. — Postrema dubitatio. — Ad primā dubitationē.
Marginalia (right): Ad alterum dubium. — Argu. 1. — Argu. 2. — Argu. 3.

missio, quia quam non habet potestatem nemini valet dare neq; depositio per suos commissarios facta vllius esset valoris. Cōcilium autem potest & caussam cognoscere & alteri delegare. Posset quis forsan idē & de inferioribus sacerdotibus hæresitare, An scilicet possent sibi sequestres iudices sua sponte præficere? pro eo quod iure vsqueadeo vetitum est in seculare forum pertrahi, vt illis sit adempta potestas renūciandi iuri suo, vt patet extra, de foro com pe. c. si diligenti, & latius 11 q. 1. inolita. & can. Placuit. Respondetur nihilominus liberum esse quibuscunque sacerdotibus iudicem sibi arbitrium constituere, cui parere teneantur. Quod enim illis interdicitur non est nisi vt non consentiant in secularium tribunalibus sisti. In secundo argumento de Daniele nihil est difficultatis, quoniam ipse in stinctu afflatuque Dei sententiam illam pronuntiauit. Legitur enim ibidem Dominum suscitasse spiritum iunioris. Neque in tertio argumento difficultas vlla est, quæ nunc debeat pertractari. Satis ergo hic fuerit concedere quod qui in alieno territorio & fore delinqui ratione delicti fit illis subditus, vt extra, de raptor. capitul. 1. & ff. de accusa. l. Alterius, Sed præter delictum sunt etiam aliæ caussæ quæ ius faciunt iudici comprehendendi castigandique alienum subditum, vt de foro compet. capit. licet ratione. Excipiuntur autem clerici qui in iudicium seculare deferri nequeunt, de quibus latior pateret nunc campus disputandi si proprius esset hic locus.

Alterū dubium

Responsio.

Ad secūdū arg. princip.

Ad tertiū arg.

ARTICVLVS II.

Vtrum iudici liceat contra veritatem quam certo nouit, iudicare, quando legitime probatur contrarium.

POst auctoritatem iudicis secundo loco ab illo exigitur iudicij veritas. Et idcirco secundo loco quæritur, vtrū iudici contra veritatem quā certo nouit iudicare, quando legitime probatur contrarium. Et arguitur à parte negatiua. Legitur enim Deut. 17. Venies ad sacerdotem Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis, qui iudicabunt iudicij veritatem. Vsu autem venire solet vt innocens cuius palam iudici innocentia constat, testimonijs falsis ad eius tribunal deferatur, ergo ob talia testimonia non debet veritatem deserere. Secundo arguitur. Homo debet iudicio suo diuinum imitari, diuinum autem semper fit secundum veritatem. Reuelabitur enim ex hoc iustitia iudicij Dei (vt ait ad Rom 2. Pau.) quod reddet vnicuique secundum opera sua. Et de Christo ait capite. 11. Isai. Non secundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ. non ergo licet iudici falsis testimonijs a veritate abduci. Tertio: Testimonia in hoc sunt necessaria, vt veritas constet, quando autem res est manifesta, nullis opus est testimonijs secundum illud Paul. 1. ad Timot. 5. Quorundam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium, ergo quando iudici res est manifeste comperta non opus habet alienis testimonijs. Quarto arguitur. Iudex condemnando innocētem facit contra scientiam, & conscientia nihil aliud est quam scientia applicata ad opus, ergo facit contra consciētiam, quod proculdubio semper est peccatum, ergo id minime licet. In contrarium autem est auctoritas Aug. super Psalter. Bonus iudex nihil ex arbitrio, suo facit, sed secundum leges & iura pronuntiat.

Primū argu. à parte negatiuā.

Arg. 2.

Arg. 3.

Arg. 4.

August.

Quæstio hæc inter doctores tam iuris quam Theologiæ magna ambiguitate cōtrouertitur. Et cum vtrinque sit disputabilis, quam maxime tamen refert eam sciri. Proposuimus autem que sub tenore quo eam interrogat S. Th. scilicet vtrum liceat iudici contra veritatem quam certo nouit iudicare propter contraria testimonia? Includit tamen titulus duas partes. Prior est, vtrum dum euidenter nosset eum quem in vinculis tenet, esse reum, non tamen legitime probatur, imò forte legitimus testimonijs purgatur possit eū condemnare. Et hūc sensum non interrogat S. Th. quia neque de illo dubitatum vnquam est, imò est extra controuersiam id non esse licitū, quoniam forū exterius non extenditur ad crimina occulta, & occulta illa iure censentur, quæ secundū regulas iuris legitime nō

Duplex quæstionis sensus.

D. Tho.

constat, scientia autẽ iudicis non reputatur iure sufficiens testimonium, vt habetur c. si sacerdos, de off. iudi. ordi. nam iure naturali ac diuino, in ore duorum vel trium stat omne verbum.

Sẽsus legitimus propositæ conclusiõis.

Alter vero est sensus cõtrarius, vtrum dum iudici palam constat eũ qui reus sit & legitime criminosus probatur, innocentem esse, liceat illi eum condẽnare. Et quamuis tantum quæramus an liceat, explorandum tamen est an aliquando teneatur. Porro autem quo ordine perspicaciori procedamus, ea præmittemus, que orb. sunt in confesso vt rem in vltimas redigamus angustias. Et constabit responsio cõclusionibus tribus.

Primũ documẽtum.

Supponitur enim hic primum ex superioribus, iudicem non priuata, sed publica auctoritate fungi dum iudicat. Ex quo fit non suo priuato iudicio sed communi & publico debere informari. Huic autem subnectitur documentum alterum, videlicet duplici ipsum scientia vti, vt puta vniuersali iuris, & particulari facti, quæ quidem scientia via ordinaria à testimonijs petenda est.

Secũdũ.

Habet enim iudicij quæstio duo membra. Alterum vtrum fecit alterum, quid ergo iuris.

Prima conclu.

Est ergo prima conclusio. Scientiam vniuersalem iuris tenetur iudex sic sanctè sequi, vt neque suum proprium arbitrium, si contrarium est, audire possit, neque vllas in contrariũ probationes admittere.

Rõ conclusiõis.

Et ratio est, quia ipse non est legum iudex, sed custos, non. n. ad ipsum attinet iudicare an lex bona sit, sed quid iubeat. Et ideo si vel auctor vel reus contendunt probare legem non esse iustam, non sunt audiendi. Neq. vero in foro conscientiæ dũ lex edicto principis promulgata est, potest quispiam tuto illã transgredi, causatus non esse iusta, quia nemo est illius iudex, nisi forte intollerabilem, eãdemque manifestissimam iniquitatem præseferret.

Secũda concl.

Secunda conclusio. In particulari facto licet scientia à testium instrumentorumque testimonijs petenda sit, potest nihilominus iudex suo se ingegnio & prudẽtia iuuare. s. in examinandis tam instrumẽtis quam testibus. Idque tunc maxime debet, quando sibi constat innocentem calũniarum falsitate premi.

Suadet concl.

Hanc conclusionẽ ratio ipsa naturalis innocentiæ fautrix, persuadet. Quamobrem impendio quam rarissime vsu venire potest vt iudex omnino cogatur innocentem, cuius innocentia ipsi euidens est morti addicere. Nam tunc ipse sciet, non solum testes esse falsos, verum & quibus vijs possint falsitatis deprehendi. Ob idque poterit illos instantius interrogare, districtusque scrutari horam, & locũ, & formam, illa nimirum prudentia vsus, qua Daniel presbyterorum iniquitatem deprehendit, vt Susannæ innocentiam patefaceret.

Caiet.

Quin etiam si Caieta. auscultandum est, debet tunc coram populo iurare illum esse innocentem, vtputa quem ipse eadem hora alio loco viderat. Neque vlla testibus tunc iniuiuria irrogatur. Immo cum ipsi sint iniurij, eorum iniuria refellitur. Et quamuis fortasse id bona fide facerent, nulla eis fit iniuria, dum miseri innocentia protegitur. Haud tamen liceret occultum nocentem prodere. Addiderim ergo vero tertium, quod deberet tunc, si pro futurum cerneret, in tempus exuere personam iudicis, & coram superiori personam agere testis. Quin etiam si citra scandalũ, optimaque dissimulatione id fieri posset, liceret ei carceres apertos secreto dimittere, vt innocens se in pedes conferrat. Itaq. (vt dicebam) vix potest extrema necessitas ingruere innoxij hominis in mortem adigendi. De duobus autem remedijs ac suffragijs reliquis scilicet an teneatur iudex, aut innocentem superiori remittere, aut officium dimittere, dicemus statim. Igitur vt ad punctum descendamus, vbi necessitas contingeret, tunc auctores in diuersas dissecantur sententias, quæ numero sunt tres.

Prima opinio.

Prima est in vno extremo, omnino D. Thom. contraria, Puta quod in nullo casu scilicet, neque in caussa ciuili, neque in criminali licet iudici condemnare eum quem euidenter scit esse innocentem quantumuis legitime probetur reus. Nam citra euidentiam nemo ambigit sequendum esse iudicium publicum. Hanc opinionem ortum traxisse arbitror & originem ex Hugone super legem Prætor. ff. de iurisd. omn. iud.

Hugo.

Eandem tamen opinionem amplexi sunt Calderini & Panormitan. super capitulo. Pastoralis. de offic. deleg. & Summa Angelic. in verbo, iudicare quæstione septima & Nico. de Lyr. Exod. 23.

Calder. Panor. Summa Angelica. Nico. Lyr.

Secunda opinio vtitur distinctione, nempe quod in caussa criminali siue capitalis sit, siue vllius mutilationis, nequit iudex condemnare innocentem secundum allegata & probata. Secus aut, in ciuilibus, puta cum de pe-

cunia

tennia agitur, aut de aliarum rerum possessione.

Secūda opinio.

Hæc autem opinio falsò tribuitur Cald. & Panor. qui certius fuerunt primæ sententiæ, sed fuit cuiusdam Rodolphi quem loco citato Angelus citat.

Rodulphus. Ioan. de Imola. Summa Rosel. Suplemētum. Adrian.

In quam sententiam subscripsit Imol. & alij Iurisconsulti super legem, A diuo Pio. ff. de re iudi. & Summa Rosella, & Supplementum. Et hęc media opinio est quæ Adriano perplacuit, in quolibet. q. 6. artic. 3. Sed miror quod hanc asserat esse Theologorum opinionem. Cum tamen ex antiquis nemo sit qui non indubie teneat cum S. Thom. immo minus inter omnes habet probabilitatis.

Tertia opinio.

Tertia ergo opinio est in alio extremo secundum quam statuimus conclusionem tertiam. Iudex in vltimas conclusus angustias debet in omni caussa tam criminali quam ciuili contra veritatem sibi notam secundum allegata & probatā sententiam pronuntiare.

D. Tho.

Hæc inquam opinio est S. Thom. 2 2. q. 67. artic. secundo & superius quæstio. 64. articul. 3. ad tertium, vbi exemplum protulit in caussa mortis, nimirum quod potius est morti adiudicandus innocens, quam deferenda testimonia publica.

Alexād. Halens. Richar. Petrus de Tarātas. Bartol. Ioā. An. S. Tho. Pet. Pa. Syluest.

Eademque fuit sententia Alex. de Hales Doctoris grauissimi in 3 part. qu. 40. membro 6. art. 2. & Richard. art. 3. qu. 26. & egregij doctoris Pet. de Tarantasia. Et fuit inter Iurisconsultos opinio Bar. super l. illicitas. ff. de offi. præsi. & Ioan. Andr. in suis Nouellis, titulo de allegat. vbi recitat opinionem S. Thom. in qua se asserit. Fuit etiam sententia Petri de Pallud. & Sylue. in verbo, Iudex. 2. §. 5. Quam post plurimam auctorum citationem fatetur esse opinionem antiquorum omnium Theologorum, iusque vtriusque interpretum, contra quam Adrian. affirmat. Cui re vera sententiæ & rationes constanter, & plane iura patrocinantur.

August.

In primis August. iam supra citatus id astruit quod bonus iudex nihil ex arbitrio, sed secundum leges & iura pronuntiat.

Ambro.

Eisdemque idipsum prorsus verbis Amb. super Psal. Beati immaculati, & refertur 3. qu. 7. c. iudicet. Et 11. q. 3. ca. summopere id quoque Greg.

Gregor.

l. ff. de offi. præsid. l. illicitas. §. veritas. iubetur præses insequi quod conuenit eum sequi ex fide eorum quæ probantur. Censent ergo iura iudici nefas esse, nisi secundum allegata & probata iudicare. Ait vero fortasse quispiam hæc citata iura nihil aliud definire quam quod iudex debet secundum leges, & iura ius dicere, non tamen subinde censere quod debeat pronuntiare secundum allegata & probata, immo iubent vt sequatur scientiam iuris, porro autem ius ipsum (vt patet. Exo. 23.) iubet insontem & iustum non condemnari. Attamen cauillus iste repulsu facilis est. Idem est namque iudicare secundum iura & iudicare secundum allegata & probata. Id enim iura persanćte præcipiunt vt nemo præiudicio hoc est incognita caussa condemnetur, sed per legitimos testes præcognita.

Cauillatio. Calderin.

Sed est lepida Calder. in glossa super verbis legis citatę, Illicitas. Iubetur ibi præses fidem eorum sequi quæ probabuntur, ait vero ipse quod tantum admonetur sequi allegata & probata, quando illa vera sunt. Sed respondeat nobis, qua via debet iudex cognoscere vera esse quæ probantur, nisi per idoneorum testium iuramenta. Nam si liberum ei postea relinquitur negare illa esse vera, frustranea essent testimonia. Multo ergo melior est glossa super illo verbo, cap. 1 de offi. iudi. ordi. quo admonentur episcopi iudicare secundum quod Canones censent, quæ quidem gl. inde plane infert, iudicem debere iudicare secundum allegata & probata. Id quod insuper confirmatur lex diuino documento Deut. 17. vbi admonitione præmissa, quod in ore duorum vel triū testium peribit qui interficientur, subditur quod iudices sequantur in iudicio veritatem. Illic ergo docentur iudices illam sequi veritatem, non quam ipsi sciunt, sed quam ab ore testium venantur. Veruntamen, vt auctoritates rationibus diluciden tur arguitur ratione prima, quæ omnium est basis.

Prima ratio.

Nemo ius habet quempiam condemnandi auctoritate priuata, sed inquantum publica fungitur, ad iudicium autem requiritur & scientia iuris, & facti, ergo & vtraque debet vti publica, non priuata, nēpe vt sicut in scientia iuris non debent sequi suam opinionem, licet reputet esse scientiam, sed auscultare debet leges, ita neque in cognitione facti sequi potest priuatam suam scientiam, sed stare tenetur testium publicæ fidei, quam leges probā.

Secūda ratio.

Secundo arguitur. Per suam scientiam iudex neminem condemnare potest vt supra dictum est, quantumlibet eū euidenter nouerit esse reū, ergo neq. potest quempiam ab

sequit supplicio tradere, potius debet mortem ipse perpeti, quàm in eum capitis sententiarum proferre. Quod nimis est creditu rigidum. Hinc fit nostrum Syluestrum, licet opinionem S. Tho. visus sit defendere, id tamen non optima fide fecisse. Ait inquam quod iudex tenetur occidere innocentem, quando neque ipsum potuerit superiori remittere, neque suum officium dimittere. Hoc etenim secundum S. Tho. nusquam dixit. Et tunc nulla profectò esset nostra opinio: quia cùm quicúque possit officium suum dimittere, semper in promptu esset remedium hoc.

Syluest. nō satis plenè mētem D. Tho. assequutus est.

Ad primū arg.

¶ Sunt nihilo secius argumenta non infirma contra hanc sententiam. Diluamus autem illa prius, quæ Sanctus Thom. adducit in suis solutionibus. Ad primā auctoritatem Deuterono. qua iubetur index veritatem iudicare, iam responsum est veritatem illic eam cēseri, quæ in ore duorum vel trium testium consistit. Et ad secundum respondetur quòd Deus, qui nullo extraneo indiget testimonio, sed sua infinita sapientia omnia penitissimè nouit, & pariter Christus inquantum homo, rectissimè iudicant secundum propriam scientiam. Secus autem humani iudices, qui mendicatis publicis testimonijs stare tenentur: quippe quibus iudicibus aliter nō haberetur fides. Ad tertium respondetur, quod quando res est manifesta, non iudici tantum verùm publicitus non opus est testimonijs. Secus quando soli innotuit iudici. Ad quartū sunt qui respondeant, non esse absurdum in persona publica facere contra conscientiam secus si esset priuata. Attamen isti non sunt in Theologorum scholis versati. Quoniam agere contra cōscientiam intrinsecè malum est: quia est agere id quod agens existimat esse malū. Et ideo negatur, iudicem agere contra cōscientiam. Non enim agit contra conscientiam, qui tantum agit cōtra speculatiuam scientiam, sed qui agit contra practicam. Iudex inquam, facit contra illam scientiā, hic est innocens, non tamen contra istam, non est occidendus. Immo rectè iudicat esse occidendum propter idonea testimonia: vbi verò iudex opinionem haberet persuasam, nostræ cōtrariam, censeretque subinde nequaquam innocentem esse condemnandum nullatenus posset contra talem conscientiam eum morti tradere. Hic enim hanc tantùm veritatem definimus, quod innocens in tali casu sit condemnādus: quod autem contra conscientiam facere nemini liceat altera ueritas est. Accumulantur prætereà alia argumenta nēpè quintum, ex illo Exo. 23. In ontem & iustū non occides. vbi Nicolaus negat opinionē Sancti Thomæ. Ad hoc tamen respondetur, priuatis personis simpliciter iniustum esse: publicis autem potestatibus non ille reputari debet insons, quem publica testimonia sontem faciunt. Ob idque iudex cum publico muneri impendit operam, quia tunc ex intentione non occidit innocentem, sed debitum officij sui, quidquid sequatur, persoluit, nullatenus peccat, sed studiosè agit: sicuti ille qui tutamine inculpatæ tutelæ aggressorem interficit. Et per hoc soluitur aliorum argumentum, arguētium hoc esse contra ius naturale. Ille enim qui falsò accusant, ius violant naturale si scienter hoc faciant: nam possunt id bona fide facere. Iudex autem potius ius idem transgrederetur nisi debitum officij sui præstaret: quod iure naturæ ob commodum bonum constitutum est. Hæc argumenta communia sunt primæ, ac secundę opinioni. Aliud est quo Adrianus peculiariter vtitur, ut suam mediam persuadeat. Nullus mortalium est dominus vitæ humanæ, sed solus Deus; nemini ergo fas est innocentem perimere. Secus, inquit, de bonis temporalibus, quorum homo est dominus. Potuit quippe, ait populus consentire vt dum quisque innocēs ciuilis caussa legitimè accusaretur, qua deberet bonis præcisè externis, multari, innocens ille consentiret propter allegata & probata. Hæc autē opinio omnium est incongruentissima, neque vllo sustentaculo fulcitur. Nam quòd ait neminem ius habere suæ vitæ, aut mēbrorum, hoc duntaxat probat quòd auctoritate priuata nemo pōt se, aut, nisi vim vi repellendo, alium interficere. Secus autē de persona publica, quare iudici in tali casu publica idoneaque testimonia ius faciunt occidendi innocentē. Mox reuincitur Adrianus: Si nō posset innocens damnari in caussa criminali, profectò neque posset in ciuili. Quia sicuti iudex facultatem non habet vita priuādi hominē, nisi pro crimine: ita neq; externis bonis. Vn-

Primū argum. contra positam cōclusionem.

Solutio.

Ad secūdū arg.

Ad tertiū arg.

Ad quartum.

Argum. secūdū.

Adrianī opinio incōgruētissima.

Ratio in Adrian.

enim ipse illum populi consensum piscatus est? eò præsertim quòd (vt sæpe dicere consueuimus) posset esse tam ingens bonorum cumulus, qui vitam priuati hominis adæquaret. Nullum ergo profectò argumentatio aculeũ habet, aut pondus aduersus hanc D. Tho quàm plerique meritissimò amplexi sunt opinionem, nisi illud quod à pietate sumitur. Videtur enim animus extimescere innocentem mori adigere. Hoc autem solum persuadet, quod sit impendio quàm maxima adhibenda diligentia, & cura in eius tutelam: non tamẽ quòd eius caussa deferendæ sint leges, deferendaque tranquilitas publica. Est enim lex omnis humana, quantumuis iusta nihil aliud quàm cribrum expurgandi tritici: quæ nequit sic exactè iusta, & iniusta discernere, quin cum purgaminibus nõnulla quandoque decidant grana. Veruntamen hoc non est prætereundum argumẽtum, quod posset quospiam decipere. Argumentum autem est: Vbi lis esset de aliqua condemnanda propositione hereseos nota, & doctores plurimi decepti illam dãnarent, Papæ verò aut iudici episcopo, cui dens esset illius veritas, neutiquam subscribere in aliorum sententiam posset; sed deberet constanter suam retinere veritatem: ergo similiter iudex nequit contra sibi cõpertam veritatem testium probationibus auscultare. Respondetur nullam esse rerũ similitudinem. Veritatem enim nullatenus abnegare licet: iudex autem dum morti addicit innocentem, nihil asserit falsi. nam pro toto mundo non deberet affirmare illum esse in culpa: sed facto profitetur damnandum esse idque uerum est, quia testimonia illum morti offerunt.

Aliud argumẽtũ cõtra cõclu.

Responsio.

ARTICVLVS III.

Vtrùm iudex absque accusatore possit quempiam iudicare.

TErtium quod ad iudicis rectitudinẽ requiritur, est forma iudicij. Circa quam quæritur, vtrùm iudex absque accusatore possit reum quempiam iudicare. Et arguitur à parte affirmatiua, tam Dei exemplo, quàm sanctorum: Deus nulla præuia accusatione delictores castigat: iustitia autẽ nostra [illegible] deriuatur: ergo & nobis id licet. Secundò idem ostenditur in Daniele, ut eius historia refert. capit. 13. qui accusator vnà fuit & iudex. Tertio arguitur: Accusator in hoc necessarius est, vt crimen in aures deferat iudicis: potest tamen alia via in eius notitiam peruenire: ergo non semper necessaria est accusatio. In cõtrarium est Ambrosius super Apostoli sentẽtia de fornicatione. 1. ad Corinth. 5. vbi ait: Iudicis non est sine accusatore damnare: quia dominus Iudam cum fuisset fur, quia non est accusatus, minimè abiecit.

Primũ argum.

[illegible]

Arg. 3.

Ambrosius.

Breuissima est quæstio, vnaque hac conclusione contenta: Iudex in criminibus nequit quempiam iudicio condemnare, nisi accusatum. Ratio est quòd cum iudex interpres sit iustitiæ, ad quem secundum Arist. 5. Ethicor. veluti ad animatum iustũ recurritur: iustitia autem hominis non ad eundem ipsum, sed ad alterum sit, fit vt iudex inter duas partes iudicaturus sedeat. actorem scilicet, uel accusatorem, & reum. Accedit auctoritas Actuum 25. vbi ait Festus, Non est consuetudo Romanis dãnare aliquem hominem prius quàm is, qui accusatur præsentes habeat accusatores, locumque se defendendi accipiat ad abluenda crimina, quæ ei obijciuntur. Occurrit autem illico argumẽtum contra formam huius conclusionis, quæ angusta stricta que nimis esse videtur. Arguitur inquam cõtra: eadem est ratio criminalium cantum & ciuilium: cur ergo strictim dictum est, in criminibus, ac si in ciuilibus minime esset accusatio necessaria? Respondemus, D. nobis Thom. innuisse formam. Ipse autem, si Caieta. fides habetur exemplum in criminalibus posuit, eò quòd in illis requiritur delictoris præsentia: & ideò euidẽtius illic patet accusationis necessitas. Attamen expositio hæc non facit satis: deberet enim conclusionem ponere, qua latè patebat. Ratio ergo S. Thom. fuit quod licèt in omni iudicio præter iudicẽ necessariæ sint duæ personæ: in causa tamen ciuili, vbi nõ petitur delinquentis supplicium, sed rerum restitutio, patẽtissimum erat iudicium iuri non posse sine parte res suas petente, quæ quidem accusator nõ dicitur, sed actor. Et ideò quõ particulariter notat est de accusatore, de quo in dubium uenire poterat, an esset necessarius: propterea quia iudex munere suo vĩ posse crimina vindicare.

Conclusione responsiua.

Rõ conclu.

Arg.

Caieta.

Vera solutio.

Argu. 2. dicare. Arguitur autem prætereà contra conclusionem ius naturale non vetat, quo minus possit potestas publica, nulla expectata accusatione perniciosum hominem extinguere. Nam & paterfamilias, & monachorum præfectus potest familiam suam absque illa iudicij forma castigare, nulla ergo debuit lex humana illud prohibere. Respondetur quòd licet ius naturale id expressè non prohibeat, est tamen vtroque humano iure sanctè prohibitum, vt extra, de accusa. cap. si legitimus & l. illicitas. suprà citata ff. de offi. præsi. & ff. de mune. & hono. l. rescripto. Si quis accusatorem non habet, ab honoribus prohiberi non debet. Et aliis Romanorum legibus, quas insinuauit ille Festus loco citato in Actibus Apostolorum. Ad quas leges alludere visus est Christus Ioann. 8. Nemo te condemnauit mulier? neque ego te condemno. Et est naturali iuri apprimè consonum. Satis enim reipublicæ pax custoditur & quies, si qui accusatione, aut proclamatione delati fuerint in iudicium, in conspectu populi afficiuntur supplicio. Nam si iudex accusatoris simul, & vindicis personam gereret, via calumnijs sterneretur. Debet ergo iudex tertius esse inter duas alias personas arbiter. Quare Aristo. 5. Ethico. cap 4. ait eum esse mediatorem. At verò paterfamilias, qui vi non vtitur coerciua, neque capitali sententia ferire potest, hac non indiget accusationis ceremonia. Sicuti neque monachorum prælatus in delictis minoris momenti, quæ, ceu pater castigare debet. Idque iuris habet pōtificum cōcessione, quorum auctoritate monachales institutiones firmitatem habent. Quin vero & extra religiones in leuioribus non opus est stricta accusationis forma, vt habetur l. leuia ff de accusat. vbi leuia audire, & discutere de plano iubentur. At verò grauia crimina quæ sine delinquētis infamia puniri nequeunt, nempè vbi carceribus opus est, neq; in monachorum claustris vindicari possunt, nisi accusatione præuia.

Respon sio.

Aristot.

Ad primū arg. Respondetur ergo ad argumenta. Etenim quæ Dei, sanctorumque exempla in contrarium obiecta sunt, nihil contra mouent. Deus quidem nullo opus habet accusatore, eò quòd & omnia nouit, & pro sua absoluta potentia, summaque æquitate, neque minimam culpam impune permittit. Tametsi nihil sine accusatore puniat. Creauit enim rationē nostram adeò culpæ inimicam, vt conscientia ipsa criminosi ipsum ante diuinum eius tribunal iugiter accuset vti ad Rom. 2. doctor est Paulus. Præterea & factum ipsum, quod etsi sit latentissimum, ipsi tamen patentissimum est, pro accusatore est ante eius conspectū. Vnde Gen. 3. quasi Adę præuaricatio eum ad suum tribunal detulisset, in iudicium euocauit dicens, Adam vbi es? & c. 4. Vox sanguinis fratri tui Abel clamat ad me de terra. Et cap. 18 in Sodomorum vltione: Descendam & videbo vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint. Quin verò formæ finalis iudicij futura videtur cum accusatione: vt habetur Matt. 12. Viri Niniuitæ surgent in die iudicij cum generatione ista, & condemnabunt eam Regina Austri, &c. Atque eadem ratione Daniel quoniam Dei augebatur auctoritate, & apulsu, potuit eosdem senes, & reos accusando facere, & morti addicere condemnando.

Paulus.

Ad tertiū arg. Ad tertium respōdetur, pręter hominē, cuius proprium est accusandi munus, quatuor existere alias caussas, quarum quælibet locum sibi vendicat accusatoris. Prima est manifestarium crimē, quod notorium appellant, puta vbi quis in conspectu populi, vel iudicis cum legitimis testibus delinquit, tunc enim non alius præstolandus est accusator, secundum illud Pauli 1. ad Corinth. 5. Quorundam peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium. Vnde glossa Augustini super locum citatū Gen. 4. de sanguine Abel: Et refertur extra, de accusat. euidentia patrati sceleris clamore accusatoris nō indiget. Idemque habetur 2. q. can manifesta. Secunda caussa est infamia, vel indicia, vel clamorosa insinuatio. Hæc enim vicem habēt quodammodo accusatoris. Non quidem vt iusta sint caussa reum in supplicium rapiendi, sed via inquisitionis re prius explorata & discussa, iuxta formam capitulorū, qualiter & quando. &, Inquisitionis. extrà, de accusatio. Tertia caussa est, quando quis iudici denuntiatione iuridica denuntiatur, quæ ad vindictam tendit, qualis fit inquisitoribus hæreticæ prauitatis. Tunc etiam via inquisitionis, proceditur ad cognitionem caussæ, & vltionem criminis. Est enim illa denun-

August.

tiatio hoc tantum ab accusatione differẽs, quòd qui denuntiat non tenetur probare, alias nemo denũtiare auderet. Quarta denique caussa est, dum quis fraterna correptione præmissa euangelicè denuntiat fratrem prælato vt patri. Tunc enim si denuntiatus fuerit dicto audiens, non licet prælato ad pœnas & infamiam procedere, sed illic cessare debet vbi correptus frater, correptus subinde apparuerit. Nam illuc tendit ille processus. Sin verò rebellis extiterit, tunc rebellio accusatoris vicem gerit, vt possit prælatus in eum lege agere, vt infra latius patebit. Hæc enim non est hic locus emunctius examinandi.

ARTICVLVS IV.

Vtrum iudici liberum sit pœnam iuris relaxare.

Primũ argũ. QVartum denique quod in iudice requisitum est, ad iudicij pertinet executionem. Et ideo videre restat, an liceat iudici pœnam relaxare. Arguitur ergo à parte affirmatiua. Admonuit nos Iacobus capit. 2. iudicium sine misericordia ei manere, qui misericordiam non fecerit, ergo non solum pœnam iudici misericorditer licitum est relaxare, verum etiam debitum. Secũdum. Secundò, id confirmatur Dei exemplo, qui (vt habetur Ezechiel. 18.) non vult mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur, & viuat. Tertiũ. Tertiò: Id quod alicui prodest, nemini verò nocet quicumque iustè præstare potest, ergo saltem vbi qui iniuriam passus est, noxiam condonat, poterit & iudex remittere noxam. In contrarium sunt legis testimonia. Legimus enim Deute. 13. de idololatria: Non parcat ei oculus tuus vt miserearis & occultes eum, sed statim interficies eum. Et de homicida. c. 9. Morietur, neque misereberis eius.

Distinctio. Ad quæstionem hãc, quæ facillima est, supposita distinctione per duas conclusiones respondetur. Alia enim est longè ratio supremi iudicis, puta principis, penes quem summa est imperij, à ratione inferioris, qui seu eius minister, exequendis duntaxat legum sanctionibus deputatus est. Prima ergo est conclusio. Antequam pars læsa iniuriam remittat, nullus iudiciũ siue summus sit, siue infimus remittere potest pœnam. Probatur. Duplici enim nomine tenetur iudex scelerosum supplicio tradere. Priori, quia caussam definire debet inter ipsum, & accusatorem. Posteriori quia minister est reipublicæ, qui non priuata, sed publica potestate vindex est iniuriarum, quæ in ipsam fiunt. Nam qui ciui iniuriam infert, reipublicæ subinde eandẽ impinguitur. Igitur iudici duplex obstat impedimentum ne valeat à noxa absoluere reum, alterum ex parte accusatoris, atq; alterum ex parte reipublicę. Quocirca quã diu qui iniuria affectus est, in accusatione perstiterit, non fit iudici liberum reum indemnem seruare. Ob id quod, ceu iusti custos, tenetur vnicuique ius persequenti suum reddere, & si contrarium faceret, perinde atque ille delinqueret, qui de alieno misericors est, tenereturque subinde ad restitutionem tam iniuriæ quam damni. Vnde 5. Ethicorum Aristoteles capite 5. Quando homines, inquit, vident non sibi per inflicta supplicia compensari iniurias, in seruitute se viuere arbitrantur. Posterior conclusio. Postquam accusator ab accusatione contentus destiterit, in arbitrio est supremi iudicis pœnam iuris relaxare, aut commutare, tale autem arbitrium inferiori non committitur. Posterius hoc membrum inde fit planum, quod iudici inferiori præscriptus est à superiori agendi modus, & ideo sic legibus alligatur, vt nequeat earum præscripta exire. Vnde super illud Ioannis decimo. Non haberes super me potestatem vllam. ait Augustinus. Talem Deus dederat Pilato potestatem, vt esset sub Cæsare, ne ei omnino liberum esset accusatum absoluere. Prius autem conclusionis membrum ex eo veritatem sortitur, quòd princeps non tantum est legum custos, verum dispensator. Non inquam absolutus, vt posset illas pro arbitrio suo veluti pallium suum dispendere, ac dissipare: sed tam potest vbi decere videbit, aut bono publico expedire, in legibus dispensare. Quo fit vt accusatore desistente, & veniam ei, quem accusabat deprecante, non subinde obligatur princeps pœnam condonare, sed est in arbitrio suo illam infligere. Quin verò

Prima conclus. Probatur conclusio. Aristot. Vltima conclus. Probatio. August.

merita

merita rei debet perpendere. Et posset esse ille tam scelestus, vt debeat supplicio eum addicere: quod si non faceret, iniurius esset reipublicæ: vtputa quando publicus esset sicarius, aut latro, vel studio scelerosus. Secus quando vnum pre humana fragilitate commisit crimen. Sed nunquid non posset reus, qui vnicum fecit humanum delictũ tam insigniter esse reipublicæ utilis, vt etiã reclamante accusatore posset vita donari? Respondetur hoc impendio quàm rarissimè licere: nihilominus vsu venire posse, vt deceret principem (quod habetur 2. quæstione 7. capit. si quem pœnituerit.) accusationem abolere, & accusatorem compellere, vt prudentum arbitrio alia satisfactione esset contentus, vt persona, vel ad bellũ gerendum, vel ad alia munera egregiæ cõmoda seruaretur.

Scrupulus.

Solutio.

Ad primũ arg. Ad primum igitur argumentum respõdetur quòd personis priuatis quàm rarissimè, immo vix potest in remittendis iniurijs excessus contingere: adeò nos districtè commendauit Christus inimicorum dilectionem. Publicis autem magistratibus, quia patroni, & protectores iustitiæ sunt, præscripta est linea inclinandi in misericordiam. Debent quidem genere suo esse clementes, neque caussas disquirere, technasque innectere trucidandi homines. Immo quod Aristot. etiam 5. Ethic. agnouit, & est inter regulas iuris, debet esse clemẽtior ad minuenda, mitigandaque supplicia quatenus tamen fert ratio iustitiæ & legis. Inde enim exilire, non est clementia, sed clades publica. Quin uero & illi, qui pietatis obtentu nimium procurant malefactores è iudicum manibus eripere, non putent egregium pietatis opus exhibere: inferunt enim sæpe iustitiæ violentiam. Neque illic locum habet exemplum Christi, suis crucifixoribus veniam a patre deprecantis: quippe quod ad culpæ remissionem pertinebat.

Aristot.

Ad secũdũ arg. Et perinde respondetur ad secundum, quòd cum Deus sit in quem primum, præcipueq; peccatur, post remittere culpam, & pœnam, vt ei placitum fuerit. Tametsi vbi ait, Nolo mortem peccatoris, de æterna id intelligat: ob idque subdit. sed ut magis conuertatur & uiuat, videlicet spirituali uita. Pœnam autem iam nemini relaxat, præterquam in sacramento, nisi secundum opera & fructus pœnitẽtię. Ad tertium autem iam responsum est, quod iudex remittendo pœnam, etiam accusatore cessante nocumentum infert reipublicæ, quatenus metum de medio tollit, quo homines arceantur à malo. Vnde Deut. 13. Post pœnam seductoris subiũgitur: ut omnis Israel audiens timeat: & nequaquam ultra faciat quidpiam huius rei simile.

QVÆSTIO V.

DE IVSTITIA ACCVSATORIS.

San. Thom. 2. 2. quæst. 68.

ARTICVLVS I.

Vtrum quispiam teneatur alium accusare.

Secunda persona in iudicio est actor, vel accusator: nam nisi ille qui noxius est ab alio in iudicium deferretur, nunquam ipse veniret. In accusatore autem quatuor sunt considerãda, scilicet obligatio, forma, iustitia, & pœna si iniustè accuset: de quibus ideo quatuor extruuntur art. Primò ergo quæritur vtrum quispiam teneatur quempiam accusare. Et arguitur à parte negatiua. Primo, quia Matth. 6. iubemur debitoribus nostris dimittere debita. Et ad Rom. 12. Non defendentes, hoc est non vos uindicantes carissimi: sed date locum iræ. Secundo: Amicum in iudicium traducere amicorum fidei derogat: ergo id minimè fas est. Tertiò: si accusatio esset uirtutis præceptum, nemo inde exciperetur: multi autem ab accusatione repelluntur, vt secunda quæstione septima, latè patet de excommunicatis & infamibus, ergo non est præceptum. Quarto: Si tale esset præceptum, illud potius officium deberemus prælatis & amicis persoluere: sed eadem caussa & quæstio. prohibentur subditi, nisi in certis casibus, Prælatos accusare. Et præterea clerici accusari a laicis, & illos accusare: & maximè in causa sanguinis: vt patet Concilio Toletano quarto. 23. quæstio. 8. cano. his, a quibus. & cano. clericis.

Quatuor in accusatore cõsideranda.

Primũ argum.

Secũdũ.

Tertiũ.

Quartũ.

Cõciliũ Tolet.

riciis, atque alibi crebro, ergo non est præceptum. Quinto. Accusator astringitur crimen probare, alias pœnam talionis subiret: nemo autem cogitur tantum subire periculum, ergo nemo accusare compellendus est. In contrarium est illud Leuit. 5. Si peccauerit anima, & quis audierit uocem iurantis, testisque fuerit, quod ipse vidit, aut conscius est, nisi indicauerit, portabit iniquitatem suam.

Quintũ.

Præsentem quæstionem in Relectione nostra de tegend & detegẽd secretis, quintam fecimus vbi eam ad amussim disputauimus, Nihilominus non possumus non huc aliqua conferre ne ista lacuna intercisus appareat præsens tractatus. Respondetur ergo ad quæstionem, distinctione præmissa, duabus conclusionibus. Est enim differentia inter fraternam denunciationem, & iuridicam accusationem, quæ ex parte finis sumitur. Denunciatio enim illuc tendit, vt correptus frater corrigatur & emendetur. Quare (vt dicebamus) illo obtento scopo, non est ulterius progrediẽdum. Accusatio vero ad hoc initur, vt reus puniatur, idque præsertim in bonum publicum, ut quies reipub. conseruetur, neq. eius decor sordescat. Vnde denunciatio fraterna est criminis delatio ad prælatum, veluti ad patrem correctionis gratia. Accusatio uero est criminis delatio ad iudicẽ, veluti ad personam publicam uindicationis gratia. Prior ergo conclusio est. Vbi quis scelus nouerit in reipublicæ perniciẽ ire, quod idoneis testibus probare potuerit, tenetur noxium accusare. Probatur: Criminum uindictæ, quæ in hoc seculo fiunt, non propter ipsas expetẽdæ sunt veluti vltiones in odium, exitiumque malorũ; illiusmodi enim pœnæ infernales erunt vbi tempus aduenerit plenariæ retributionis, sed sunt tam quam medicinæ procurãdæ, vel ipsius qui supplicio afficitur, vel boni publici, nimirum ut earum metu homines in officio contineantur, ne commune bonum perturbent, quicunque ante bono communi succurrere constringitur ueluti pars toti, ubi viderit, uel contagione infici, vel sceleribus corrumpi, id vero fieri nõ potest, nisi per publicam potestatem, ad quam accusatione crimina deferuntur, ergo quisque ut tali casu tenetur perniciosum accusare. Duæ ergo conditiones coire debent ut obligatio enascatur accusandi, scilicet vt crimen existat contra bonum publicum, & probari possit. Atqui hinc consequitur posterior conclusio. De peccato, quod vel in cladem reipublicæ non vergit, uel idoneis testibus probari non potest, nemo iure naturali accusare tenetur. Prior conclusionis pars probatur.

Distinctio.

Quid denunciatio fraterna.

Quid accusatio.

Prima conclus.

Probatio cõcl.

Geminã cõditio q̃ ad esse oportet, ut qs accusare teneat.

Postrema cõcl.

Rõ conclusion.

Nam cum quisque sit suorum bonorum dominus, etiam famæ & honoris, vt lib. 4. quæst. 2. ostensum est, potest illa remittere, tum dicto Christi audiens sit, quo nos tantopere ad dilectionem inimicorum animauit, tum etiam ad redimendum tẽpus. Et in hoc casu intelligitur lex unica, C. vt nemo inuit. agere, uel accusa. cog. Et est expressa sententia S. Thom. 2. 2. non solũ quæst. 68. ubi hoc tractat, uerum quæst. 73. artic. 3. ubi ait, cuiusque arbitrij esse detrimentum suæ famæ pati, nisi hoc uergat in periculum aliorum. Secundam partem probat S. Thom. quia nemo ad id tenetur quod perficere nequit: & ideo cum in accusatione necessaria sit probatio, qui probare non potest, accusare non cogitur; eo præsertim ne periculum sibi creet, vel talionis, uel alterius damni si in probatione defecerit. Dixerim iure naturæ, ne litem aliã descendamus, utrum hæredes occisi teneãtur iure ciuili homicidam accusare, secundum opinionem Bart. super legem. In eũ. ff. de accusatio. ne ius hæreditatis amittãt. Cuius tamen contrarium sentire uidetur, l. diui fratres, eodem & Codic. citata, ut nemo inuitus, lege unica.

S. Tho.

Ratio S. Thom.

At uero quo prior conclusio explicatius euoluatur, arguitur contra eam. Nullum est peccatum, quod non offerat detrimentum publicum, nempe uel scandalum, uel mali exemplum, uel aliquam persuasionem consortis, ergo si conclusio uera est, nullam fert exceptionem, sed de quocunque peccato, cui pœna posita est, debet quisque si probare id potest, dilectorem in iudicium producere. Hoc argumentũ plerosque multos conuincit. Attamen discretione opus est. Haud enim omnia peccata sic in detrimentum censetur reipublicæ, ut sint necessario, uel denuncianda, uel accusanda, uel tamquã talia inquirenda, sed illa tantum quorum proximum obiectũ est commune bonũ, quod illis expugnatur & cõturbatur. Reliqua siquidẽ quæ aduersus priua-

Arg. in priorẽ conclus.

Solutio.

priuatum bonum committuntur, priuata reputantur, nam ex obiecto actuum, species existimantur Exempla sunto. Bona proximi furari priuatum delictum est, & sicuti priuatum hominem occidere, compilare autem ærarium publicum, sicuti & crimen læsæmaiestatis, hæc sunt, quæ in publicum detrimentum vergunt. Pari modo mendacium perniciosum, quo fraus ciui extruitur, peccatum priuatum est. Hæresis verò qua communis religio cõcutitur, crimen est cum primis publicum. Nam etsi scelera, quæ in singulas reipublicæ, priuatas partes committuntur, quodammodo rempublicam attingant, non tamẽ ideo existimanda sunt publica. Latrones autem, qui regias vias obsident, & Assassini publiciscriminosis ad scribuntur. Secundum argumentum est: Quando talia crimina publica quis resciuerit, satis est si illa denunciet, non ergo necessaria est accusatio, eò præsertim, quod si denunciat non tenetur probare, sicuti ille qui accusat.

Secūdū arg. ad idem.

Quare vt ab illo periculo deficiendi, in probatione liberetur, satis fecisse videbitur, dum denunciauerit. Propter hoc argumentum tenet Summa Angel. contra S. Tho. quod nemo accusare tenetur, in quã sententiam citat Bar. super l. in eum, ff. de accusa. Hic tamen est notandum, denunciationem, quãtum ad rem attinet præsentem, duplicem esse, licet Doctores canonici iuris plures præter accusationem, distinguat super c. nouit, de iudi. & 2. q. prim. cano si peccauerit, quas eadem. 5. quæst. de Ratio. tegen. & detegen. secre. diffusè nos explicuimus. Vna est enim denunciatio fraterna, & euangelica, quam modo diximus, ad fratris correctionem referri, sed alia est iudicialis, quæ bonum etiam publicum habet pro scopo, quæ ideo procedit etiam ad punitionem, sicut est illa, quæ fit inquisitoribus, & seruus, qui accusare non potest dominum, potest illum denũciare, & subditus etiam inferiorem prælatum, superiori. Et illa est penè accusatio, hoc solo differens quod denuncians non tenetur probare, sed iudex tunc tenetur inquirere. Et hanc forsan hic S. Thom. nomine accusationis comprehendit. Tametsi vbi crimen esset valdè perniciosum, & contagiosum, ille qui testes posset afferre, accusare quoque tenetur, & crimen probare, vt iudicem labore inquirendi in re tanti momenti releuaret. Quare quidquid sit de iure ciuili, non dubium quin in caussa publica teneatur quisq; in conscientia accusare. Et Bart. solum loquitur in caussa priuatæ. Tertium autẽ dubium est, vtrum sicut ante denunciationem Euangelicam prærequiritur admonitio fratris, ita & ante accusationem. Et argũitur à parte affirmatiua: In euangelio nulla fit exceptio accusationis, uel denuntiationis, sed simpliciter præcipitur, vt secreta admonitio præcedat. In contrarium tamen facit quod in cap. qualiter, & quando, de accusat. distinguitur inter denunciationem, & accusationem, sub his verbis: Sicut denunciationem admonitio, & ita accusationem inscriptio præcedere debet: vbi nulla ante accusationem admonitio exigitur. Propterea Durandus in 4. dist. 19. q. 4. ait, ꝙ in foro interiori & conscientiæ requiritur admonitio, non tamen in foro exteriori. Et S. Tho. eadem dist. q. 2. art. 3. recitat ambas opiniones. Et quanquam Syluester in verb. Accusatio. §. 3. existimet tenere partem affirmatiuam, tenere tamen apertius videtur negatiuam, scilicet quod non requiritur Et ideo Caietanus. 2. 2. q. 33. art. 7. dicit, quod quando accusatio solum est licita, non tamen in præcepto necessariũ est, vt admonitio secreta præcedat, quãdo verò est in præcepto, tunc non est necessaria, His tamen non obstantibus, rem sic ratio. dilucidat, vt nullis opus sit citationibus sed distinctionibus. Prima est, quando accusatio alicui incũbit de re sua propria, nulla requiritur admonitio, neque in foro exteriori, neque in conscientia. Ratio est, quia scopus talis accusantis non est emendare fratrẽ, ob idque inanis esset, & vana admonitio, quoniam etsi sit emendatus, potest qui iniuria affectus est, ius suum persequi. Atque in hoc casu palam deficit opinio Caiet. Iste enim non tenetur accusare, & tamen potest sine præuia admonitione id facere. Quando verò crimen, modo nuper exposito, pestiferum est reipublicæ, tunc distinguendum est. Enimuerò si ille, qui resciuerit certissimus omnino sit, quod per suam admonitionem sic frater emendabitur, vt damnum publicum omnino sopitum cessabit, necessaria est admonitio. Et hoc non solum lege charitatis, verum.

Summa Angelica.

Duplex denunciatio.

Dubiū. Arg. partis affirmatiuæ.

Duran.

S. Tho.

Syluest.

Caiet.

Solutio propositę dubitationis.

rum etiã iustitiæ, quia pestilens ille scelerosus, adhuc habet possessionem honoris sui, ob idq; si satis potest occurri malo publico, sine eius læsione, non est in publicum traducendus. Est enim (vt diximus) accusatio medicinalis, & ideo si excusari tantum detrimentũ potest, cauẽda est. Si verò non sit omni firmitate certissimus q̃ sua proderit admonitio, vel sit in mora periculum illico ad accusationem properandum est. Vnde si inserperet ciuitatis proditio, aut regis exitium, aut super omnia hæreseos crimen maximè in dogmatizantibus, præceptum est statim ad iudices aduolare, quia nemo debet existimare se posse tam ingentibus periculis aliter occurrere. Quin verò etsi non existerent idonei testes ad probãdum, festinandum est ad denuntiationem iudicialem. Sententia est expressa S. Tho. 2 2. q. 33. art. 7. vbi ait oportere in talibus casib. statim procedere ad denunciationẽ, vt huiusmodi nocumẽta impediantur. Nisi forte, inquit, aliquis firmiter existimaret, quod statim per secretam admonitionem posset huiusmodi mala impedire; & hinc sumenda est regula in inquisitionibus generalibus, quando edicto præcipitur, vt quisque denuntiet latentia crimina. Etenim si omnino sint emendata cuiuscunque sint generis, nemo tenetur illa vel denuntiare, vel accusare, sed tãtum testis esse si eius testimonium in particulari legitimè postuletur. Si autem non sint emendata, tunc aut sunt priuata, vt concubinatus, vel alia quæ non habent pro obiecto bonum publicum, & hæc tantummodo denuntianda sunt fraternè, ad emendationem fratris. Si verò sint in perniciẽ publicam, vt proditio, hæresis, & si quis forsan non ex infirmitate, sed studio, & quasi publicus hostis membra reipubliç ad malum solicitaret, vt rempublicam corrumperet, & non posset aliter obuiari illi malo, denuntiandus esset denuntiatione iudiciali, quin verò accusandus, si ꝓbari res posset. Et pariter si immineat periculum tertiæ personæ. Quamuis in his non ita crebro vsu venit necessitas accusandi, quia eiusmodi crimina frequẽtius possunt via correptionis fraternæ præueniri. Hic de fiscalibus examinãdum esset in causis criminalibus. Etenim quod fisci procuratores instituãtur, iustũ est, vt curam habeãt ærarij publici. Item vt criminum etiam in perniciem publici boni (vt expositum est) vergentium accusatores existant, quando quidem quilibet tenetur illa detegere. Sed tamen quod fiscales instituantur scrutatores priuatorum criminum, credo neque San. Thom. neque antiquiores sancti probassent. Quoniam talium scelerum vltionem, & vindictam poscere, solis priuatis incumbit, qui iniuria perculsi sunt. At postq̃ consuetudo hoc habet, nõ est nostrum de hoc censere.

S. Tho.

Regula.

Ad primum igitur argumentum, secũda conclusio respondit. Probant enim illa testimonia, priuatis personis consilium esse euangelicum suas priuatas iniurias condonare. Ad sm̃ aũt de amicorum fide respondetur, amicos vsque ad aras esse colẽdos; & ideo vbi res est de bono communi, hoc illis anteferendum est. Neq; ideo amicitiæ fides infringitur, etsi promissio præcesserit seruandi secreti Nisi sit sacrosanctum arcanum sacramentalis cõfessionis, quod neque pro toto mundo reuelare fas est. Ad tertium respondetur, quod infames & excommunicati (vt dicta q. 7. hf) ab accusatione repelluntur, non quidem in bonum ipsorum (siquidem accusare vbi, & quando oportet, virtus est) sed in pęnam arcẽtur ab illo munere, proptereà quòd accusatio auctoritatem desiderat accusatis, quam illa sors hominum non habet, At ff. de accusatio. l. qui accusare. multis alijs de causis alij prohibentur accusare, s. ratione sexus, ætatis, conditionis, &c. Sed est dubium, vtrum saltem quando crimen est reipublicæ perniciosum, isti qui sunt iure repulsi admittantur ad accusationem. Respondetur neque tunc quidem esse admittendos, possunt tamen & debẽt iudiciali denunciatione pericula patefacere, vt. 2. 2. qu. 68. artic. 1. auctor est Caietanus. Et pariter respondetur ad quartum: Prohibentur enim eadem caussa, & quæstio. eademq; lege citata in ff filij, & subditi, & serui, suos supperiores accusare. Hoc tamẽ glossat S. Tho. eadem quæst. quod nihilominus affectu charitatis possunt illos accusare, & maximè in caussa communis boni, quia illi non cohibentur, vti alij, in pœnam, sed propter honestatem, quia accusatio præsefert nescio quid odij, quod aduersus superiores dedecus est. De clericis autem

Ad primũ arg.

Ad secũdũ arg.

Ad tertiũ arg.

Dubiũ.

Responsio.

Caieta.

Ad quartum ar.

S. Tho.

Clerici qualiter possint accusare.

autem respondetur, quod in caussa sanguinis, vt illa habēt iura, nequaquam possunt esse accusatores, possunt tamen denuntiare crimina, protestantes non se reuelare eiusmodi criminosos, petendo sanguinis vindictam sed vel ad obuiandum malo publico, vel ad recuperanda bona sua. Cum hac enim protestatione licitum illis est, talia crimina in iudicium deferre, non solū illa quæ sunt contra bonum publicum, ut hæreseos impietatem, & læsæ maiestatis, verum etiam illa quibus vel tertiæ personæ, vel sibijpsis iniuria fit, vel damnum datur, vt patet in cap. Prælatis de homic. volunta. lib. 6. Ad postremum de pœna talionis inferius art. 4. commodior dabitur respondendi locus.

Ad postremū.

ARTICVLVS II.

Vtrum necessarium sit accusationem in scriptis exhiberi.

POst accusandi obligationem, quæritur circa accusationis formam, an debeat in scriptis exhiberi? Et arguitur a parte negatiua. Scriptura tunc est necessaria, quando aut de præteritis loquimur, ne nobis memoria elabantur, aut loquimur absentibus, ad quos verba non pertingūt. Accusatio autem fit & in præsenti tempore, & ipso præsente reo. Nam vt habetur secunda quæst. 8 canon. accusatorum, nemo absens accusari potest, ergo scriptura non est necessaria. Secundo. Nihilominus per denuntiationem quam per accusationem crimen panditur alienum, in denuntiatione autem nullus est libellus necessarius, ergo neque in accusatione. In contrarium est Augustin. eodem cano citato secunda quæst. 8. vbi ait. Accusatorum personę nunquam recipiantur sine scripto, neque absente eo quem accusare voluerint, quibuslibet accusare permittatur.

Primū argum.

Secūdū,

Facillima est quæstio ad quam vnica conclusione affirmatiua respondetur. Forma accusationis est, vt in scripto fiat. Conclusio est iuris, non solum canonici loco citato, & eadem cano & q. cano. quisquis, & can. crimē. verum & iuris etiam ciuilis, ff. de accusa. l. si cui. Et quamuis ius naturæ id non plane præcipiat, elicitur tamē inde naturalis ratio. Est enim iudex (vt supra dictum est) medius inter duas partes, accusatorum, scilicet & reum, constitutus, qui caussam examinare debet, de qua est, sententiam prolaturus. Cum ergo ex vna parte memoria, quæ lubrica est, cūcta diu verba adseruare non possit, & ex altera necessarium sit eadem vsque ad definitiuam sententiam retineri necessarium est scripturę adminiculum. Adde, q cum accusator pœnæ, antiquitus talionis, & nunc etiam non leui fiat obnoxius, si de calumnia fuerit reuictus, operepretium est accusationē subscribere, quam postmodum inficias ire nequeat. Ad hæc, cum accusationi adhibēdę sunt tū defensiones & exceptiones tū etiā probōnes, expediēs est, vt libelli caput occupet accusatio. Attamen vt hr̄ l. Leuia. ff. de accusatio. In leuibus de plano procedēdū est sine hmōi ceremonijs. Prętetea in notorijs in quibus cum (vt sup. diximus) nō expectatur accusator, neque scripto opus est.

Conclusio affirmatiua.

Rō naturalis pro conclus.

Ratio secunda.

Rō tertia.

Ad primum igitur argumentum respōdetur q scriptura accusationis non est necessaria, eo quod de præteritis ineatur, sed vt in futurum debeat salua custodiri. Et ideo neque obstat accusationem fieri in præsentia rei, debet enim tam reus quam accusator adesse. Vnde eadē causa & q. can. per scripta. iubet Stephanus Papa ne vllius accusatio per scripta suscipiatur, non quod non sit in scriptis porrigenda (vt dictū est) sed quod non est ab absente accusatore in scriptis mittēda, sed debet ipse comparere. Quod autem cauetur, ne reus absens accusetur, non sic stricte intelligendum est, vt non liceat in eius absentia accusationem iudici exhiberi, sed quod non est sententia condemnandus, antequam ipse præsens audiatur. Idque potissimum in causa criminali, atq. adeo omnium maximè in capitali, vt cauetur lege, Absentem. C de accusa. si autē publico præconio vocatus noluerit comparere, sententia quidem veluluti in rebellem ferri potest, postmodum vero captus, antequā executioni mādetur, audiri debet. Secundi vero solutio facilè ex dictis colligitur. In denūtiatione enim fraterna euangelica, quia ad vindictam non proceditur, sed tam iudex quam denuntians soli consulit saluti fratris sine dispēdio eius famæ, nulla est scriptura necessaria, secus in denuntiatione iudiciali. Atq.

Ad primū arg.

Secūdū arg.

hanc

hanc differentiam inter denuntiationem & accusationem denotat cap. super his, de accusatione.

ARTICVLVS III.

Vtrum accusatio per tria hac reddatur iniusta, qua sunt calumnia prauaricatio, & tergiuersatio.

TErtium quod in accusatore requiritur, est iustitia. De hac ergo quæritur vtrum tribus his vitijs corrumpatur, quæ sunt, calumnia, præuaricatio, tergiuersatio. Et arguitur a parte negatiua. Calumnia (vt habetur 2. quæst. 3. canon. Si quem pœnituerit) est falsa crimina scienter intendere. Contingit autem quempiam alteri calumniam extruere ignoranter, leuitate tamen animi non omnino excusante, ergo vel illa contra canon. censenda est calumnia, vel quartum est uitiū, quo accusatoris iustitia commaculatur.

Primū argum. à parte negatiua.

Secundo. Præuaricari (vt ibidem subditur) est vera crimina abscondere, in hoc autem non semper subest iniquitas, quia nemo tenetur omnia crimina detegere, neque sua neque proximi. Tertio. Tergiuersari, est in vniuersum ab accusatione desistere, hoc autem non semper est cum iniuria coniunctum, immo vero in initio eiusdem capitis præscribitur, vt quem accusasse pœnituerit, de eo quod probare non potest, si cum accusato innocente con ueniret, inuicem se absoluant. In contrarium tamen est idem textus, vbi habetur accusatorum temeritatem tribus modis detegi. Aut enim calumniantur, aut præuaricantur, aut tergiuersantur.

Secūdū,

Tertiū.

Vnica Conclusione ad quæstionem respondetur. Tribus nominatis vitijs contingit accusationem vitiari. Conclusio est non solum iuris canonici textu citato, verum & iuris ciuilis, ff. ad senat. consultum Turpil. seu de abolitionibus. l. accusatorū. vnde eadem prorsus verba desumpsit cano. Si quem pœnituerit. Numerus autem horum vitiorum sic colligitur. Cum accusatio in bonum commune referatur, sic tamen, vt iusta fiat criminis vltio vtroque pede claudicare potest accusator, videlicet aut reo fauendo, aut plus nimio reipublicæ siue parti læsæ. In rempublicam inclinat, cum reo crimen falsum impingit. Est hoc est calumniari. Est enim calumnia subdola rei vexatio, per fraudem Neque vero ille tantum calumniator, est qui falsum crimen imponit, verum, & qui occultum, quod iure probari non potest in iudicio propalat. Nam iure quidquid idoneis testibus vel instrumentis innotescere nequit falsum reputetur. Potest secundo accusator vice versa in rempublicam esse iniurius, quando in caussa, est ne qui in bonum publicum delinquit, reprimatur. Et contingit dupliciter. Vno modo, fraudem extruendo reipublicæ, nempe inclinando in fauorem rei. Et hoc est præuaricari, quoniam varicari idem est quod flecti. Contingit autem hæc præuaricatio dupliciter vno modo dissimulando omnia quæ in cōmodum reipublicæ detegere tenetur, atq. a deo probationes negligendo, & altero modo falsas admittendo excusationes, & exceptiones. Quare præuaricatio altero nomine dicitur collusio, quasi tunc accusator & reus simul illudant reipublicæ aut parti læsæ. Quocirca hoc vitium non tantum in accusatorem verum & in aduocatum, & in alios ministros, quin etiam & in iudicem solet vsu cadere. Secundo modo ei contingit accusato fauere, prorsus & in vniuersum (vt ait lex) ab accusatione desistendo. Et illa dicitur tergiuersatio, quasi accusator terga caussæ vertat.

Conclusio vnica.

Ad primum igitur argumentum respōdetur, quod criminis impositio non censetur iure calumnia, nisi studio & consulto fiat. Nihilominus nemo debet accusator prodire, nisi prius tum certior factus sit criminis, tum etiam certam, paratamque habeat probationem. Et ideo qui leuiter ac temere ad accusandum prosilit, non est à culpa immunis. Attamen non debet vt calumniator, talione vel acri alio supplicio plecti sed alia leuiori pœna. Nisi forsan iusto errore fuerit motus, nam tunc nulla est dignus. Hæc autem omnia, prudentia iudicis libranda sunt, & æstimanda.

Ad primū arg.

Ad secundum respondetur, quod sua propria crimina nemo debet detegere, nisi reus legitime factus, a legitimo iudice interrogetur. Neq. vero aliena nisi casu, quo denuuciare vel accusare tenetur. Quando autem ob bonum poblicum accusat, tunc tenetur omnia detegere, quæ ad rem conferunt. Quare si prece, vel precio, vel alia

Ad secū dum.

caussa

caussa cum reo colludat, præuaricator est.

Ad tertium. Pariter ad tertium respondetur, quod tergiuersari non semper est crimen, sed tunc prorsus, quando accusator tenetur in accusatione persistere. Quare tribus modis tergiuersari citra culpam accidere potest. Primo cum quis in caussa propria accusauit. Tunc enim sicut libere accusationem inscripsit, ita potest & quando libuerit illam deserere. Secundo: Quando accusauit in caussa publica, leuiter tamen, tunc enim quoties timuerit in probatione deficere, potest cum reo conuenire, & ab accusatione desistere, Et hic est casus dicti cap. Si quem pœnituerit. Tertio: Authoritate principis, qui propter illustrem personæ dignitatem, & reipublicæ vtilitatem, po est accusationem, & in initio refellere, & in processu abolere, vt eodem cap. subiungitur.

Tribus modis tergiuersari contingit citra culpam.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum accusator qui in probatione defecerit pœna talionis teneatur.

QVartum quod de accusatore disputandum restat est vtrum in probatione deficiens pena talionis teneatur. Et arguitur à parte negatiua. Contingit aliquando iusto errore quempiam ad crimen falsum accusandum prodire, cui ideo Fabianus Papa 2. quæst. 3. ca. Si quis iratus, veniam concedit, non ergo omnis calumniator dignus est talionis pœna. Secundo: Si talis pœna iusta est, ob id iuste infligitur, quod accusator damnum per iniuriam alteri intentat, igitur aut hoc est propter iniuriam reo illatam, & tunc non potest princeps eum remittere, aut propter illam quæ reipublicæ irrogatur, & tunc nequit eam remittere reus, potest autem eam vterque remittere, ergo signari non potest iniuria, ob quam talis statuatur pœna. Tertio: Ob vnam culpam nemo plectendus est duplici pena, secundum illud Naũ. 1. Non iudicabit Deus bis in id ipsum, calumniatores autem infames habentur iure, vt patet. 2. q. 3. can. si quis circa non ergo debent alterum subire supplicium. Sed in contrariũ est Damasi decretum 2. q. 3. Calumniator si in probatione defecerit, talionem recipit. Et alterũ proximũ Adriani. Qui non probauerit quod obiecit, pœnam quam ipse intulit patiatur.

Primũ arg.

Secũdũ.

Tertiũ.

Damasus.

Adrian. Papa.

Pro solutione quæstionis notandum quod talio a tale dictum est, scilicet vt quis que tale patiatur quale alteri contra ius molìebatur. Id quod Aristoteles 5. Ethicorum capite 5. repassum appellat, secundum illud Radamanthi.

Talio vnde nam hat originem. Aristot.

Si qua fecit patiatur & ipse.

Rectum fuerit iudicium. Statuitur ergo conclusio affirmatiua. Iustum est vt ille qui per accusationem in periculum, quempiam induxit grauis pœnæ, similem & ipse ferat. Conclusio est non solum canonici iuris locis citatis, verum ciuilis, vt patet ff. ad senatusconsultum Turpil. l. mulier, & l. quæsitum. Cum ergo leges deficientem in probatione talionis pœnæ adiudicant, ostenditur non solum eum qui falsum crimen imponit, verum & qui occultum quod probari non potest detegit, eidem subiacere supplicio. Ratio naturalis est hæc. Accusator constituitur pars reo aduersa, contendens eum in supplicium adigere, iudex autem medius, inter ambos sedet iustitiæ protector, sed æqualitas iustitiæ id exigere apparet, vt periculum quod quis alteri per iniuriam creat, in ipsum recidat, ergo pœna talionis est iusta. Eadem conclusio confirmatur. Nam lege veteri, quæ iustissima erat, eadem pœna stat scripta, scilicet Exod. 21. Oculum pro oculo, dentem pro dente. Et Deuter. 19. Cum diligentissime perscrutantes inuenerint, falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium, reddent ei sicut fratri suo facere cogitauit Haud tamen hinc infertur, vt quidam arbitrantur, illam pœnam esse modo de iure diuino, illa namque non erat moralis de iure naturæ, sed tantum iudicialis, quæ ideo prorsus cessauit. Non quod Christus legem illam Matth. 5. peculiariter aboleuerit, illic enim tantum retulit veterem legem consulens nobis contra ne nos vindicaremus, sed inimicis remitteremus iniurias, at quod tota lex illa vetus cessauit. Nisi quod præcepta moralia, quæ erant de lege naturæ, confirmata sunt lege Euangelica, ceremonialia vero sic cessarunt, vt tanquam signa iam modo falsa institui denuo non possint, iudicialia vero possunt quidem, si iustum censeatur, iterato constitui. Attamen lex talionis semper fuit vt crux duraque existimata, sed propter duritiem illius,

Conclusio affirmatiua.

Rõ conclusiõis.

Confirmatio.

illius populi, & adnectendas calumnias, procliuis posita fuit. Nam si naturalem rationem consulueris, satis est vt qui occidit, occidatur. Quin vero occidere procurauit, non subinde, nisi summo iure, reus fit tanti criminis, eo præsertim quod tunc absterrerentur homines plus nimio ab accusandi munere. Et ideo (vt habetur Instit. de iniu. §. pœna,) iam de desuetudine fere abijt illa pœna, retinetur tamen quadamtenus in prouincijs bene moratis, potissimum in teste qui studio falsum testimonium dicit in caussa capitali. Idque maxime quando illius caussa innocens interficitur, tametsi debeant etiam extra talem casum iniqui delatores acri supplicio plecti.

Ad primum arg. Aristot. Ad primum ergo argumentum respondet Arist. loco citato 5. Ethic. quod repassionem, quam nos talionem appellamus, non semper iustitia deposcit, quoniam valde differt vtrum quis voluntarie quid faciat, an inuoluntariè. Spontaneus enim iniurius dignus est pœna, qui autem inuoluntariè lædit, dignus est venia. Et ideo qui inculpata ignorantia cum quem in crimine esse putat, reum facit, non habetur iure calumniator, vt supra diximus, atque adeo neque talione dignus. Ad secundum. Ad secundum respondetur, quòd calumniator & in reum & in rempublicam iniurius est. Vnde Deuter. 19. vtrumque præcipiebatur, scilicet prius, vt qui falsum testimonium contra fratrem dixisset, id pateretur quod fratri cogitabat facere, scilicet propter iniuriam illi factam. Posterius, vt tales de medio populi auferrentur, vt audientes timorē haberent. Vbi insinuabatur iniuria quæ reipublicæ irrogatur. Ex quo fit vt quandiu accusatus pœnam talionis non remiserit, nequeat princeps illam remittere, vt superiore quæstione dictum est. Postquam vero illam ignouerit, tunc in arbitrio princeps restabit illam relaxare. Ad tertium. Ad tertium respondetur, quòd pœnam talionis incurrit accusator, ratione nocumenti quod proximo intentabat, infamiam autem propter culpam. Et ideo infamiam remittere ad principem pertinet, vt si sit ecclesiastica, ad Papam, vt ait Gratian. 2 q.3. can. Euthemium vbi respondet ad illa verba Gelasij. Quamquam animas per pœnitentiam saluare possumus, infamiam tamen abolere non possumus, dicens illud intelligi de infamia per ciuilem iudicem irrogata, quæ ad Papam non pertinet. Quamuis fortasse perspicacior sit sensus de infamia facti. Nam labem illam, quæ turpi facto annexa est, nemo delere potest, cum ad præteritum non sit potentia.

QVÆSTIO VI.

DE IVSTITIA REI.

ARTICVLVS I.

Vtrum accusatio liceat veritatem negare.

Tertia persona in iudicio est reus, de quo quatuor dispu tanda sunt, scilicet an liceat ei veritatem negare, calumnijs se defendere, iudicium declinare, aut post condemnationem supplicio se capitali subducere. Et arguitur à parte affirmatiua primæ quæstionis illa celebri auctoritate Chrysosto. quæ refertur de pœnitentia, distinct. 1. can quis aliquando. Non tibi dico vt te prodas in publicum, neque apud alios te accuses. Sic enim legendum est, non excuses, vt corrupta litera habet. Qui autem veritatem proprij criminis retegeret, seipsum proderet, ergo licitum est ei suum celare crimen. Secundo: Mendacium officiosum, scilicet cum quis mentitur vt alteri prosit, nemini nocens non est peccatum mortale, qui autem mentitur vt se à morte protegat, officiosè mentitur, ergo citra noxiam mortalem id licet. Tertio. Nullum est peccatum mortale, nisi sit contra charitatem, qui autem mendacio sibi mortem cauet neque contra charitatem Dei facit, neque contra proximum immo secundum charitatem qua se diligit, ergo id non est lethale piaculum. In contrarium est illud Iosue 7. quod dux ille dixit ad Acham, Fili mi da gloriam Domino Deo Israel, & confitere, & indica mihi quid feceris, ne abscondas, dare autem gloriam Deo tenetur quisque secundum illud 1. ad Corinth. 10. Omnia in gloriam Dei facite.

Primũ arg. Secũdũ. Tertiũ.

Ad quæstionem hanc tribus conclusionibus respondetur. Prima. Quicunque legitime de proprio crimine interrogatur, Prima conclu. tene-

tenetur sub reatu mortalis culpæ crimen suum patefacere, etiam si merito eiusdem confessionis sit in mortem rapiendus. Cum animo legitime, intelligo a legitimo iudice, & secundum idoneam formā iuris. Ratio conclusionis est manifesta. Virtus enim iustitiæ est ad salutem necessaria ergo quicunque sub reatu mortalis noxæ tenetur eam seruare, iustitia autem subditum compellit superiori obedire, secundum verbum Pauli, Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, superior vero sæpenumero ius habet subdito præcipiendi, vt proprium sibi detegat crimen, ergo tunc subditus parere constringitur. Quod autem hoc iudex aliquando ius habeat, patet, quoniam nemo, capitali præsertim sententia, quinimo neque alia communi ordine ob quæcunque indicia vel infamiam condemnari debet nisi confessus, saltem ei qui aliter condemnatur conceditur appellatio, vt l. obseruare C. quorum appellatio, non recip. Nisi sufficiens sit testium numerus quibus conuincatur, idque via tantum accusationis. Atque idem cauetur iure canon. secunda quæstio. prima canon. nos in quenquam, & canon iudex. Ergo nisi reus ad confessionem compelli posset, nimis esset stricta via finiendi iudicia. Et est intelligenda conclusio etiam cum quis citra iusiiurandum interrogatur nam etsi periurium sacrilegij impietate mendacium accumulet, nihilominus simplex mendacium, in re graui contra vinculum obedientiæ, crimen est genere suo mortale. Secunda conclusio. Quando vero quispiam legitime etiam iuratus interrogatur, puta vel ab eo qui non est sibi iudex, vel contra, canonum legumque sanctione non tenetur crimen suum confiteri. Quin vero simile affirmandum est de testibus in crimine alieno. Conclusio clara, quia quicunque ius habet se suaque tuendi, nisi iure ad contrarium fuerit compulsus, at vero quando quis præter legis caussas & ordinem interrogatur, nullo iure cogitur, ergo neutiquam se conuincitur prodere. Tertia conclusio. Nemini siue iure siue iniuria interrogetur, licitum est mentiri, quoniam mendacium adeo est natura sua malum & iniquum, vt nullam ob caussam qui illud protulerit, incolumis à culpa sit. Tametsi quia iniuste ac citra iuramentum interrogatur, mendacium illud non sit mortale, quia non perniciosum, sed officiosum est. Secus autem, si sit periurium Postulabant, hic autem 2. & 3. conclusiones, vt artem, prudentiamque subijceremus, quo se tunc iniuste requisitus posset protegere, ac citra mendacium eripere. Ad hoc autem, artic. sequenti commodius respondebimus, postquam caussas habuerimus in spectas, quibus reus conuincitur veritatem propalare.

Rō conclusiōis.

Secūda concl.

Tertia conclu.

Ad primum igitur argumentum respōdetur Chrysostomum loqui in casu secundæ conclusionis, aut quando nemo reum percontatur. Nam quando iuris ordine & merito interrogatur, non ipse, se sed infamia, vel testes, vel accusator eum produnt, quibus resistere non licet. Ad secundum respondetur quod mentiri quempiam ad cauendum mortem, vel sibi vel alteri si fiat sine alterius nocumento, non est mortale quando tamen quis iure rogatus culpam suam, mendacio secontegit, iniuriam facit, tum iudici cui obedientiam debet, tum acusatori & parti læsæ Et pariter respondetur ad tertium. Negatur enim non esse tale crimen contra charitatem. Nocet enim & iudici & actori, atque adeo aduersatur dilectioni Dei, qui iubet nobis parere maioribus. Nemo enim virtutem iustitiæ contemnerat, qui charitatē non subinde violet, tam Dei quam proximi Vnde super illud Psa. Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis, ait glossa. Hæc est consuetudo impudentium, vt deprehensi per aliqua falsa se excusent. Et Grego. 21. Moralib. super illud Iob. 31. Si abscondi quasi homo peccatum meum, Vsitatum humani generis vitium est, & labendo, peccatum committere, & commissum, negando abscondere, & conuictum, defendendo multiplicare. Percontaris hic autem vtrū mendacium in iudicio, quando quis verū fateri tenetur, in vniuersum mortale sit crimen? an vero leuitate materiæ possit, sicut extra iudicium fieri veniale? Respondet Caiet 2. 2. q. 69 art. 2. Omne mendacium in materia etiam leuissima in iudicio prolatum, esse mortale. Ratio eius est, quia talis mentiens vim infert iudicio, quod in mendacio fundatum falsum subinde fit. Itaque sicut periurium nullatenus tenuitate materiæ fit veniale, sed omne

Ad primū arg.

Ad secūdū arg.

Ad tertiū arg.

Glossa.

Gregor.

Quæst.

Caiet.

est mortale, sic mendacium in iudicio: Neque id tantum in iudicio sacramentalis cõfessionis, verum etiam in foro exteriori. At vero, neque Caie. conclusio, salua eius egregia auctoritate, veritatem præsefert, neque eius ratio probabilitatem. Immo proculdubio crediderim posse illic etiam contingere veniale peccatum. Nam in primis hoc insinuat S. Thom. eandem 2 2 q. 70. artic. 4. vbi ait quod violare iustitiam mentiendo, est mortale in suo genere, vbi insinua posse esse veniale. Item in materia fidei, & charitatis & religionis potest exilitas materiæ attenuare peccatum, vt si veniale, cur ergo non in iudicio? Præterea potest illic fieri veniale mendacium, ex defectu plenæ deliberationis, quare ergo non ex pusillitate? Adde quod tunc quicunque alius defectus leuissimus in iudicio esset mortaliter, vt si quis rem exigui momenti taceret. Ac demum postremo arguitur. Peccata venialia non sunt de necessitate confessionis, ergo illa illic negare non est mortale crimẽ. Conceditur ergo quod ipsum veniale mendacium peius est in iudicio quam extra, non tamen fit consequens vt sit omne mortale.

S. Tho.

ARTICVLVS II.

Vtrum accusato liceat per calumniam se defendere.

POstquam afflicto reo, nec legitime interrogato licet veritatem negare, neque præter ius requisito mentiri, consequitur, vt videamus an saltem alterutro illorum casuum liceat ei per calumnias se defendere? Et arguitur à parte affirmatiua. Secundum iura ciuilia, licet ei qui de capitali crimine delatus est, transigere, hoc est cum accusatore pacisci, & ipsum corrũpere, qui desistat, vt C. de transact. l. transigere, & expressius. leg. in capitalibus. ff de bon cor. qui ant. sen. mortem sibi consciue ergo non est illicitum calumnijs vti. Secundo. Accusator qui in fauorem rei præuaricatur pœna plectitur legibus constituta, vt superiori quæstione visum est, & 2. q. 3. patet accusato vero nulla est pœna decreta, etiam si technis agat cum accusatore, eique imponat, ergo id non est iniustũ. In contrarium est ius canonicum, extra, de iuram. calumn. capitulo inhærentes, præcipiens vt iuramento calumniæ in principio litis adstringantur tam reus quam accusator, vbi & ciuiles leges de re eadem citantur, iuramentum autem calumniæ, vt nomen sonat, est, quod neque accusator, neque accusatus vtetur calumnijs.

Primũ argum.

Secũdũ arg.

Quæstio est grauissima, quam nos in dicta nostra Relectione sexto loco per omnes, vt arbitror, suos numeros diduximus. Sed non possumus (vt supra dicebamus) hunc locum hac disputatione vacuum relinquere. Respondebimus ergo hic septem conclusionibus. Prima est illa notissima quam artic. prox. constituimus. Etsi nemini liceat veritatem mandacio negare, licet eam tamen nonnunquam prudentia contegere. Nam (vt modo dictum est) nemo tenetur veritatem propalare, nisi iure compulsus, ergo extra talem casum quisq. poterit secretum, & præcipue suum, custodire. Rei autem articulus ac nodus illic occulitur, vt sciamus quando iudex, qui legitimus est legitime potest subditum, de proprio crimine, etiam iureiurando interrogare. Ad hoc ergo explicandum, statuitur secunda conclusio. Tres sunt casuum differentiæ, quibus iure potest iudex reum percontari, in quibus subinde reus veritatem respondere tenatur, videlicet si infamia eius super aliquo crimine præcesserit, vel aliqua expressa apparuerint indicia, vel probatio interfuerit semiplena. Conclusio est Sanct. Thom. 2 2. quæstio 69. articulo secundo. Et quamuis rationem non subijciat, aperte tamen colligitur ex superiori definitione, nempe quod iudex absque accusatore, vel eius supplẽte vices, neminem damnare potest. Hæc autem tria sunt, quæ præter expressum accusatorem vicem eius gerunt, vt possit reus legitime interrogari. Sed arguis, non omnes caussas D. Thom. connumerasse. Diximus enim q. 4. artic. tertio crimen quoque notorium & manifestum, ius facere iudici condemnandi reum. Conceditur id quidem, sed tamen tunc non opus est reum interrogare, nunc autem merita tantum quærimus, quibus potest iudex secretum crimen inquirere. Igitur ad intellectum conclusionis supponendum est ex cap. qualiter & quando de accusationibus, tribus vijs patere ius ad cognoscenda crimina, compellendosq. deli-

Prima conclu.

Rõ conclusion.

Secũda conclus.

S. Tho.

Prob.

Solutio.

Triplex via ad

cogno-
ſceda de
lictaiure
p̄ſcripta

delictores, vt ſua propria confiteantur, videlicet via inquiſitionis, denuntiationis, & accuſationis. Et licet ſuper eodem cap. Iuriſperiti plures inquiſitionis ſpecies diſcernant, ſatis eſt tamen duas dignoſcere. Vna eſt enim generalis, atque alia ſpecialis. Generalis eſt, qua Prælati munere fungentes ſuo & (quod aiunt) officij debito, prouinciam aut conuentum viſitantes crimina diſquirunt quibus ſcilicet reuelanda ſunt, eo ordine quo artic. 1. quæſtionis proximæ dictum eſt. Altera vero eſt ſpecialis, qua ſcilicet particulariter inquiritur crimen alicuius ſingularis perſonæ. Denuntiatio quoque (vt ſupra dictum eſt) altera eſt fraterna, quæ procedit ad emendam fratris, & altera iudicialis, quæ tendit ad vindictam. Accuſatio itidem duplex, altera in cauſſa priuata, atque altera in cauſſa publica. Sunt autem differentiæ multæ inter has vias. Denuntiatio enim quæ fit per correptionem fraternam differt à iudiciali & accuſatione, quinque modis. Primo ex fine, vt ſæpè dictum eſt quia hæc procedit ſolum ad emendam aliæ vero ad vindictam. Et hac ſumitur ſecunda, quod denuntiatio fraterna eſt officium charitatis, iudicialis autem & accuſatio pullulat ex iuſtitiæ debito. Ob idque S. Thom. de correctione fraterna tractauit in materia charitatis 2. 2. q. 33. de alijs autem in materia iuſtitiæ q. 68. & duabus ſequentibus. Tertio differunt eandem ob cauſſam quod ad denuntiationem fraternam omnes, nemine excepto, tenentur nam poſſunt ſubditi denuntiare prælatos, & filij parentes, neque infames aut excommunicati eximuntur, ſicut in accuſatione. Neque vero ſacerdotes, vt habetur canone, iam ſacerdotes. 24. quæſtio. 3. Quarto differunt forma. Nam in correctione fraterna ſemper, requiritur admonitio, in reliquis vero non ſemper, vt nuper expoſitum eſt. Et quinto differunt ex parte termini quia fraterna denuntiatio ſi frater emendatur ceſſat, ſin minus, rebellio exinde habetur pro accuſatore, & incipit forū iudiciale, vt diximus q. 4. Iudicialis, vero & accuſatio non ceſſant vſque ad punitionem. Differunt autem iudicialis, & accuſatio primo (vt dictum eſt) quia denuntiator etiam iudicialis non tenetur probare ſicut accuſator. Præterea (vt habetur. ca. in

Quinq.
modis d̄
nūtiatio
fraterna
diſtat à
iudicia-
li.

Diſcri-
mē inter
denūtia
tionē iu
diciale,

quiſitionis. de accuſationibus) licet denuntiatio hæc ad vindictam tendat, non tamen denuntiato infligenda eſt tota pœna iuris, ſicuti accuſato. Deſcendendo ergo ad iſtarum ſpecierum ſingulas, ſtatuimus concluſionem tertiam. Ille qui fraterne denuntiatur, tenetur prælato veritatem criminis ſui fateri, tanquam patri. Si tamē non leuiter ſed grauiter timet quod tanquam iudex machinatur eum caſtigare, nequaquam tenetur. Concluſio hæc fit clara ex fine & ſcopo talis denuntiationis, quę ſola emenda eſt, non autem punitio. Quarta concluſio. Si denuntiatus fuerit rebellis, qui neque tanquam patri vult fateri crimen, iure compelli poteſt. Hanc concluſionem ſtatuimus membro 2. q. 4. de correct. fratern. contra Altiſſiodorum, lib. 3. tractat. 25. c. 2. & contra Durandum in 4. diſt. 19. q. 4. qui putant ſi peccatum eſt ſecretum, nulla obſtante rebellione ceſſandum eſſe, Sed eſt noſtra concluſio S. Thom. 2. 2. q. 33. art. 8. ad primum argumentum. Moderatur eam tamen ipſe, & cum ipſo illic Caie. & Palud. 4. diſt. 19. q. 4. duobus limitibus, videlicet caſu, quo crimen probari poſſit teſtibus adhibitis in ſecreta correctione vel alijs. Præterea ſi ſpes vlla reſtat emendę fratris, nam illa ſpe ceſſante illic ceſſandum eſt, ſi peccatū eſt priuatum. Nam ſi ſerpit in perniciem publicam modo ſupra explanato, vel in detrimentum tertiæ perſonæ, etiam ſi non emē detur, imò propterea quod non iniquum propoſitum ille nequam expuit, progrediendum eſt. Et quamuis Caiet. 2. 2. q. 69. art. 2. contrarium videatur ſentire, arbitror tamen illum denuntiantem, ſi eſt omni exceptione ſuperior, valere pro teſte in iudicio inde futuro, & pro ſemiplena probatione. Nam propterea in Euangelio iubētur adhiberi vnus aut duo teſtes, vt in ore duorum vel trium ſtet omne verbum, quia ſcilicet ipſe denuntians valet pro tertio. Et hoc habetur expreſſe cap. In omni. de teſtibus. At vero quantum ad illam reſtrictionem, quam nos quoque in Relect. de ſecreto quæſtio. 2. membri 2, approbauimus, nempe quod etiam ſi denuntiatus rebellis fuerit, niſi ſpes ſit eius emendæ, non eſt iudicialiter procedendum, eo quod totus ille proceſſus in bonum fratris tendit. At vero in contrarium videtur exi-

& accu-
ſatione.

Tertia
conclu.

Quarta
conclu.

Altiſſio-
dorēſis.
Duran
dus.

S. Tho.

Caiet.
Palud.

 ſtere

stere verbum euangelicum. Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut etnichus & publicanus, cui astipulatur can. tam sacerdotes. 24. q. 3. vbi habetur quod tales incorrigibiles, ab ecclesia separentur. Quocirca arbitror quod licet non sit citra spē emendæ ad alias iuris compulsiones & pœnas progrediendum, sententia tamen excommunicationis est ab ecclesia forte rebellis coram testibus denuntiationis separandus donec resipiscat. Diximus quando crimen vergit in damnum publicum aut tertiæ personæ, progrediendum esse ad forum iudiciale: intelligendum est tamen, si aliter illud malum caueri non potest. Accidit enim temporibus nostris, vt quidam, præmissa correctione fraterna, denuntiauerit quempiam qui alterius cædem moliebatur, denuntiauit autem tanquam patri, iudex autem nolebat denuntiationem ceu fraternam audire, sed tāquam iudicialem, vt lege in illū criminosum agere. De qua re Adrian. antequam esset Papa consultus, respondit non posse denuntiatorem illum cogi, vt iudicialiter denuntiaret. Et fuit cōsultissima responsio. Est enim sententia August. 2. q. 5. cap. hoc videtur. vbi ait in eiusmodi casibus occultum crimen illi esse reuelandum, qui prodesse potest & non obesse. Intelligitur tamen, si citra tale iudicium occurri poterat futuro homicidio, nam si alteri impediri nequiuerat, commutanda erat euangelica denuntiatio in iudicialem. Quinta conclusio. Sicuti denuntiationem fraternam debet præcedere admonitio, sic & inquisitionem specialem vel infamia, vel expressa indicia. Dixerim specialem quia generalem (vt dictum est) suapte auctoritate potest prælatus facere. Conclusio est expressa in iure, extra, de accus. ca. cum oportet &c. inquisitionis, &c. qualiter & quando, secundo. Confirmatque illic eandem summus Pontif. sacris oraculis, vt puta Luc. 16. vbi villicus non fuit in iudicium euocatus, antequam infamia eum proderet. Et Gen. 18. Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus &c. Et ratio naturalis est, quam supra tractauimus quia sine accusatore nemo est in iudicium deferendus. Est autem dubium de obiecto infamiæ, vtrū satis sit obortam esse de crimine, quod scilicet vel notorium, vel infamia publicum est vt inquiratur persona, quæ nulla cum infamia læsa est. Iacet (vt exempli gratia dixerim) cadauer occisi hominis, vtrum liceat per viciniam disquirere quisnam interfecit? Et suffragantur affirmatiuæ parti hęc argumenta. Primum est consuetudo. Vbi enim notorium est crimen, statim disquiritur reus, licet nullus sit specialiter diffamatus, alias vecors & negligens haberetur iudex, populusque vt nunc mos est, scādalum acciperet, ac si iustitia dissimulatione langueret. Et extant præterea canon. 2. qu. 1. canon. manifesta. Et de accusa c. euidentia quibus habetur quod euidentis patrati sceleris non indiget accusatore. Quin vero & patrocinari huic consuetudini apparet ius diuinum. Legimus enim Iosue 7. quod cum Acham anathema occultius esset, crimen tamen notorium, sortibus inquisitus est, ac deprehensus. Accedit & auctoritas D. Thom. quem Caiet. 2. 2. q. 69. artic. 2. refert, scilicet quod cum Parisijs ipso Baccalaureo furtum factum esset, consilio suo inquisitus est, ille qui latebat fur. His tamen non obstantibus iura canonica & euangelica, ratioque ipsa consuetudini refragatur. Et ideo statuitur negatiua responsio: Infamia delicti non sufficit nisi paucis exceptis casibus ad inquirendum reum quem nulla dum respersit infamia. Verba sunt in d. c. Cum oporteat, de accusationibus. Nisi super prædictis famam ipsius, scilicet personæ, læsam esse noueritis, vos ad inquisitionem non subito procedatis. Et cap. inquisitionis. iubetur nullum pro crimine super quo aliqua non laborat infamia puniendum. Et in ca. qualiter & quando, sic legitur. §. super excessibus suis quis fuerit infamatus; tunc procedendum est ad inquisitionem. Et in testimonijs diuinis supra citatis de Villico & de Sodomitis extat, personas fuisse infamia læsas. Deinde ratio id probat. Nam iura hæc fundantur in loco illo Matthæi 5. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Est autem temerarium iudicium de persona iudicare propter publicum crimen, ac subinde illam explorare. Sunt autem qui hinc tergiuersentur, dicentes quod quamquam licitum non sit particulariter de singulari persona suspicari, atque adeo neque percontari, licet tamen in genere disquirere quisnam fecit,

Margin notes: Adrian. responsio — August. — Quinta conclu. — Rō conclusiōis. — Dubiū. — Primū argum. partis affirmatiuæ. — Secūdū argum. — Postremum. — Respōsio.

fecit. Attamen distinctio hæc fallax videtur. Etenim si quis interrogatur, tenetur peculiariter reum prodere, eodem recidit, ac si particulariter sciſciteris. Præterquam quod etiam accidere posset vt inter cæteros reus ipse forte interrogaretur, qui tamen nullo se iure prodere conuincitur, & tamen vix euadere posset, quo minus vel de rubore vultus, vel de verborum ambiguitate deprehenderetur. Accedit huc vrgentissimum argumentum, ex cap. Inquisitionis, de accusationibus. Iubetur enim illic, quod etsi duo vel plures iurati affirment cuiuspiam crimen, de quo tamen ille nulla infamia laborat, non procedatur in ipsum via inquisitionis. Si ergo hoc verum est, quomodo illi qui nondum iurati sunt interrogari possunt, vt quem nulla insinuauit infamia ipsi prodant? Possent tamen fortasse in tali casu indicia inquiri vt scilicet vicinia interrogaretur in qua hora fuerit occisus, quibus armis, & similia. Et tunc si illa indicia aliquem in particulari infamia denotassent, posset de illo inquisitio iniri. Vnde ad auctoritatem Sanct. Thom. dum iunior erat, bene Caietan. respondit non permansisse in illa sententia, postquam secunda, secunda quæstione 69. articulo secundo, eam non probauit. Quin vero fertur neque tunc fuisse magistrorum calculis approbatam. Iura autem quæ aiunt euidentiam patrati sceleris accusatore non indigere, intelligenda sunt quando & patrator ipse vel manifestus est, vel infamia detectus. Id vero quod de sortibus antiquæ legis adiectum est, nihil mouet. Nam cum Deus cognitor sit vindicatorque vniuersorum criminum, potuit illum totum populum sortibus illis deterrere, quibus expectabatur reuelatio diuini numinis. Vnde sensus illius: Da gloriam Deo, illuc spectat, quod postquam Deus ipse veritatem reuelasset, ille qui celaret, Deum subnotaret mendacij. Et ideo dare ei gloriam, erat veritatem confiteri, vt appareret quemadmodum Deus est occultorum cognitor, quod in gloriam suam magnopere cedit. Illud autem scrutinium per sortes iam modo non liceret. Sicuti neque, illud Nume. 5. de inuestiganda muliere adultera citra infamiam. Consuetudinem autem contrariam non est nostrum vellicare, ipsi viderint qui illam in vsum inuexerunt, inde enim iam nunc persuasum habent plebem, necessarium esse, cum tamen nusquam iuris peritissimi illam induxisse videantur. Nisi in quibusdam casibus quos ad sex. vel septem loco citato in Relectione nostra reduximus, atque ad amussim perpendimus. De quibus Bar. ad leg. Iuliam de adult. l. 2. post glossam. §. si publico, & super extrauag. ad reprimen. & Doctores iuris canonici, super citatis tribus capitulis, de accus. tractant. Ex quibus casibus illi sunt planissimi, qui contingunt in crimine hæresis & in crimine læsæ mastatis. Tunc enim oborto rumore criminis, disquiri possunt personæ. De cæteris vero illic, cui libuerit, nostra legat. Non enim postulat hic locus tam longum de hac re disputationem. Hanc tamen regulam adhibendam hic duxerim, quæ infallibi, vt reor certitudine, casus omnes complectitur, quibus licet notorio, diffamatove crimine, latentem reum inquirere. Ea autem est. Quandocunque accusare quisque tenetur, puta dum crimen est in pernitiem publicam aut tertiæ personæ, neque est emendatum, sed pendet in futurum, iuste vnusquisque interrogari vt testis potest, & prodere reum tenetur. Quo fit vt solum ad vindicandum præteritum crimen nequaquam id liceat. Quod si quis forsan contra hoc arguat, quod si infamia expectaretur, multa crimina impunita manerent, Anacletus Papa respondet, canon si omnia. 6 q 1. quod permulta relinquenda sunt iudicio diuino.

Illud tamen argumentum quod ex canon. quidam maligni. 5. quæst. 1. huic sententiæ obijcitur, quia ei Caieta super hac q. Sanct. Thom. 2. 2. quæst. 69. artic. 2. non (vt reor) pro dignitate satisfacit, non decet hic præterire. Casus tex. est, quod quidam libello nocturno secretario diui Gregorij infamiæ notam inusserat, & ait Caietan. sub conditione latentem illum criminosum Pontificem excommunicasse, scilicet si non se reuelasset. Addit tamen excommunicationem illam non ferri super conditionem, nisi se reuelauerit, sed super crimen, quia, inquit, potest delinquens pro elapso delicto absolute excommunicari. Et ideo benigne, inquit, cum illo actum est, cũ eius optioni relinquebatur, vtrum mallet reuelare, quam sententia excõmunicationis

Quorundã sñia.

Refelluntur pfati auctori.

Ad postremũ, arg.

Ad iura citata adhibetur responsio.

Regula certissima.

obiectio Rñsio.

Arg. per peram a Caiet. solutum.

vulnerari. Hæc autem responsio (vt in dicta Relectione latius ostendimus) profecto (vt bona venia dixerim) non est tanto Doctore digna. Primum enim quod pro delicto præterito quis, nulla ante delictum præcedente monitione, sententia excommunicationis feriri possit, inauditum est. Nam vt ex Euangelio plane colligitur, nemo potest tali percelli censura nisi ob mortale peccatum, idemque inobedientiæ, quia. s. rebellis non vult ecclesiam audire. Neque Paul. Corinthium illum, ob commissum incestum Satanæ tradidisset, nisi quia incorrigibilis erat Ideo enim separauit illũ à consortio aliorum, admonens illos ne commiscerētur fornicarijs. Ob idque postquam correctus fuit, statim restituit reliquorum cœtui Quamuis mos ille excommunicandi forsan non erat qualis nunc est, vt excommunicati priuarentur suffragijs ecclesiæ sed in torturam tradebantur Sathanæ, quod fieri poterat ob commissam culpam, separari vero non, nisi ne contagione plebem inficerent. Quocirca nulla est licita excommunicatio nisi præuia monitione, vt sancte cautum est c. per tuas, extra de sententia excommunicationis. Ob id enim illi qui à iure præmoniti sunt censuram excommunicationis ipso facto incurrunt. At cum primum parere parati sunt, veniunt absoluendi, quoniam coram Deo iam non sunt excommunicati. Hinc ergo palam fit, vt neque possit occultus peccator, qui nulla infamia denotatus, est sub illa conditione, nisi se prodat, excommunicari, alias cuncta iura quæ inquisitionis formam & ordinem delineant, corruerēt. Textus ergo Gregor. planissimus est nunquam enim sanctissimus Pontifex cogitauit illum latentem diffamatorem extorsione excommunicationis in publicum producere, sed hoc tantum ei præcepit, ad quod iure naturæ ipse tenebatur, nempe quod vel produceret se vt crimen probaret quod alteri imposuerat, aut famam ei restitueret, quam nisi se proferendo restituere non poterat sin minus à sacrosancta Eucharistia sub pœna excommunicationis deinceps abstineret. Excommunicatur ergo non pro delicto præterito neque nisi se proderet, sed pro futuro sacrilegio, si ab Eucharistiæ susceptione, in peccato existens, non abstineret. At qui ex huius quæstiunculæ responsione facile alterius

Prima ratio in Caiet.

Germana inter p̄tatio citati text.

solutio colligitur videlicet vtrum ille qui proprium fassus est crimen licite possit de complicibus interrogari, qui nulla infamia læsi sunt. Nam etsi consuetudo parti affirmatiuæ patrocinetur. ex his tamē quæ dicta sunt consequitur negatiua. Quin vero expressa est iuris vtriusque determinatio, vt c. cum monasterium, de confes. & c. veniens. extra de testibus. & 15. q. 3. ca. nemini. & C. de accusat. l. fin. & ff. de quæstionibus l. repeti. quibus locis cauetur ne confessi super aliorum conscientias interrogētur, crimine læsæ maiestatis excepto, quo comprehenditur & hæresum impietas. Tamen si alios etiam Bar. super eadem lege, repeti excipiat, vt publicos latrones, & eos qui falsam monetam cudunt. De his autē satis illic a nobis dictum est. Et eadem regula quam nuperrime statuimus, hic similiter locum habet, videlicet quod liceat reum interrogare de complicibus, quādo ipse teneretur accusare nempe ad obuiandum futurum malum in damnum reipublicæ, vel pernitiem tertiæ personæ, nō autem ad vim dicandum præteritum. Scio equidem contrariam vigere consuetudinē, nescio tamen quo orta sit iure. Profecto in conscientia interrogatur, parere non cogitur, vt Caie. ait opus. 16. res. q. 5. Sed tamen absit, vt qui tacere licite potest, mendaciũ dicat, vt illic insinuat. Enascitur autē hinc dubium aliud, vtrum vice versa quando persona diffamata est de vno crimine, interrogari possit de alijs occultis. Petrus. n. de Palude in 4. dist 19. q. 4. affirmatiue respondet. Cuius fundamentum est quod ratio ob quam non licet de abditis iudicare, non sumitur ex eo quod peccatum sit occultum, sed inde quod secretus sit peccator qui ideo per vnius delicti confessionem detectus interrogari deinceps potest ac debet, an alia commiserit Verum hanc tamē opinionem & Adri. quoli. 11. & Caie. 2. 2. q. 69. ar 2. merito confutant. Nam expresse in canonibus citatis vtriusque infamia exigitur, ex qua ius inquirendi nascatur scilicet tam delicti quam delictoris. Eademque est sententia S. Th. 2. 2. q. 70. ar. 1. & ratio est in comperto. Potest enim quis adulterij infamia obscurrari, qui tamen circa furtum, aliaque scelerum genera serenum habeat nomen, Attamen duobus modis licet conuictum de vno crimine, de alio interrogare. Vno, quando notum cri-

Dubiũ alterum

Paludani sñia. Fundamētum. Paludani.

Adrian. Caieta. S. Tho.

Ratio i Paluda.

crimen indicium est alterius, vt si quis infamatus esset conuictusque de adulterio, & adulteræ coniunx reperiretur in suo lecto necatus, interrogari posset an reus esset talis homicidij. Et si quis de homicidio conuinctus esset, & cadauer nudum inueniretur, interrogari posset super spolio. Secundus casus est, quando vnum crimen, alterius est circunstantia, vt qui de consuetudine cum puella conuincitur iure interrogatur, an ipsam deflorauerit. At vero de hac infamia quæ viam inquisitionis antecedere debet vtrum sit certo numero testium destinata non satis inter doctores conuenit, plerique tamen super illo cap. Inquisitionis, censent denarium numerũ satis esse. Attamen de hoc numero nihil in iure habetur, sed id solum quod propter dicta paucorum, non debet quis infamatus reputari, nisi opinio eius apud probos & graues læsa existat. Quocirca an infamia sufficiens sit prudentum arbitrio æstimandum est, vt scilicet perpendat quando iam rumor sit frequens. Numerus autem ille denarius, inde auctoritatem nactus est ad infamiam, quod sufficit populum constituere. Nihilominus illa est alia regula certior quam glossa dicti capituli, quæ ait, qđ si rumor sit sparsus per maiorem partem viciniæ aut collegij, aut vniuersitatis, illa est sufficiens infamia. Hanc enim commẽdat Bar. ff. de quæst. l. de minor. §. tormenta. vbi ait fama est communis opinio, voce manifesta, ex suspectione proueniens, quæ si sit de malo, dicitur infamia. Requiritur ergo in primis bonorum opinio. Nam perditorum clamor atque hominum infimæ classis, legitimam infamiam non constat. Perditorum autem perditissimos istos censeo ariolos & astrologos, qui per astrorum obseruationem occulta crimina propalare contendunt. Nam vt de sua scientia quam exilis sit certitudinis, nunc sileamus, vsus tamen eiusmodi artis in detegendis criminibus occultis pestilentissimus est, iniquissimusque à Deo atque omni diligẽtia a rep. profligandus. Esto enim illis gratis, immo contra veritatem concederemus, perinde eis innotescere occulta crimina, ac si oculis proprijs vidissent, quo modo illi possunt illa nisi toto reclamante iure reuelare? Profecto neque inde iudex nisi vel imperitissimus vel nequissimus, vllam possit iuridicam ansam accipere ad inquirendum, vel vllo pacto procedendum contra illum, ab illis proditoribus proditum. Quare ipsi potissimum atque illi simul qui illos interrogant in malam crucem arripiendi essent. Nihil enim aliud faciunt quam homines falsò infamare, & quamuis vera dicerent, perniciosissimi nihilominus essent, sunt enim mortales adeo cupidi deprehendendi eos qui sibi nocuerunt, vt facile istis fidem adhibeant. Vnde sex centæ turbæ in Rep. oboriuntur. Quin & illi qui zelotypia exuruntur eos adeunt qui adulteria suarum vxorum sibi denegant. Hæc de infamia. Indicia autem, vbi non volat infamia, non qualiacumque ait S. Thom. sed expressa esse debent, & quæ prudentia iudicis vehemẽter reum indicent antequam ius eum eigat inquirẽdi. Vide quam sancti sanctaque iura famæ & honori consultum curauere delitescentis rei, sane cum maluerint aliqua crimina impune fieri, quam delinquentes occultos de possessione honoris sui, famæque, & vitę temere depellere. Semiplena autem probatio censetur vnus testis omni exceptione superior. Sed repetis forte contra hanc definitionem argumentum supra factum ex ca. Inquisitionis, de accu. vbi cauetur etiam si duo vel plures iurati testes crimen pandant, nisi infamia reus laboret, non patere inquirendi ius. Respõdetur autem argumentum concludere semiplenam probationem, quin vero plenam trium testium non sufficere ad inquisitionem, sed semiplenam probationem tunc facultatem facere interrogandi tam reum quam alios testes, quando proceditur via accusationis. Atq; hæc est mens S. Thom. Ex his autem, reliquum fit dubium aliud, vtrum reus in foro aut exteriori aut conscientiæ compulsus sit veritatem respõdere antequam certior fiat, iudicem iure ipsum interrogare, an illico ei potius debeat simpliciter credere. Respondetur nequaquam compelli, quousq. illi cõstet more & lege interrogari. Etenim qui bona sua, honorem, & vitam iure possidet, quousque ius alterũ sibi innotuerit quo debeat illorum iacturam facere, non adstringitur illa dimittere, alias prodigus eorum esset. Atq; id maxime in rebus grauioribus sed in his potissimum quę vitam in discrimen obij-

Regula

Additio auctoris contra astrologos.

Qualia oportet esse indicia quæ inquisitionẽ antecedãt. S. Tho.

Quid semiplena probatio.

Argu.

Solutio.

Dubitatio.

Solutio.

obijciunt. Nam in leuioribus debet subditus prælato fidē adhibere, illi tamen prorsum quē probum nouit, prudentem, & sciētiæ peritum. Igitur vbi primum reo notū fuerit secundum iuris ordinem interrogari, sub pæna peccati mortalis detegere veritatem etiam iniuratus tenetur multo tamē sanctius si iuratus interrogetur. Loquimur nunc modo ex genere rei. Nam ob leuitatem materiæ iam supra dictū est fieri posse, vt negatio veritatis etiam in iudicio venialis sit culpa. Quocirca reus qui veritatem negat, etiam illam qua in mortem adigitur, nullatenus est sacramento confessionis absoluendus quousq. illam aperiat. Debent tamen confessarij considerata maturitate tunc vti, ne calamitosum morti temere addicant, scientes in re dubia propē dēdum esse potius in fauorē rei. Et ideo nisi meridie clarius lex illos cogat, non sunt miseri cogendi, maxime in caussa capitali, aut honoris & famæ, dū ex altera parte nō agitur de tanto periculo alius tertiæ personæ, sed debent prius rimari an iudex legitimus sit, an reus aliquo sit priuilegio exemptus, puta quia clericus, an deniq; plene constet cuncta leges merita fuisse seruata. Præterea illa debent esse prudentia, vt etsi reus auscultare nolit eorū sententiam dissimulatissime id ipsi extra confessionē celatam rem seruent. Solēt nanq; sæpe iudices de confessarij facie delictum expiscari. Ecce quando reus tenetur & iustus testis veritatem patefacere. Quod autem plus dubietatis, & anxietatis affert, est nosse, quando vel reus vel testis præter iuris ordinem inique cogitur, cum nullatenus ei (vt supra dictum est) mētiri liceat, etiam si salus totius reipublicæ illic periclitaretur, qua se poterit prudentia defendere, quove suffragio elabi. Hæc fuit in illa nostra. Relectione citata membri 3. q. 3. vbi cuncta credo tetigimus quæ à nostro pusillo ingenio desiderare quis poterat. Vt autem summatim dicamus, complures secretorum gradus & ordines dignoscuntur. Quorum summus est, qui sacramentali confessioni debetur, ob idq; de illo constitutissimum est confessarium vere respondere, se nescire quod in sacramento audiuit, quoniam huius contradictionis scio, nescio, vtraq. pars diuersis sensibus esse potest vera. Nā licet prior simpliciter vera sit, si scire pro eo vsurpes, quod relatu credis, posterior nihilominus est vera in hoc sensu, quod nescis tanquam homo, vel quia nescis vt dicas, de hoc autem non est præsentis loci disputatio, illic enim satis superque dictum est. Vnum hic tamen repetere admonendo non cessabo, contra quod passim grauissime peccati video, nempe quam debeat esse recōditum, quamq. ab exteriori foro semotum confessionis secretum. Video, inquam, seculares iudices, immo & peius ecclesiasticos, suas sepe caussas ad confessarios remittere, à quibus rei informati veritatem postea fateantur in iudicio idque præcipue in caussis matrimoniorum quæ clam fiunt. Cum tamen multo minus esset periculi simile essent illegitimi coniugati & in perpetua fornicatione persisterent quam illa via procedere. Arbitrātur enim isti iudices neminem posse in confessione sacramentali mentiri, & tamen & adultera & puella, immo vulgatis homo qui semel veritatem in iudicio negauerint, paratissimus est etiam in confessione id contegere qua ideo ratione patentissima illis offertur occasio, vt sacrilegium faciant mentientes in confessione. Et quando non contingat, faciunt eiusmodi iudices confessionem odiosissimam. Nam cum videat indocta plebs per illam viam in iudicio compelli, quis non illam reformidet? Persuasissimū ergo Christianis esse debet secretum illud nulla prorsus ratione reuelari posse magis quam si Deus solus sciret, alias apertissimo periculo exponeretur sacrosanctum sacramentum, vt homines non auderent sua. illic patefacere crimina. Caueri ergo sanctissime debet ab hoc sacrilegio, ne iudices in suo foro sacramentum confessionis nominēt. Neque sacerdotes si qui ad illos inde remittantur, vllo modo eos audiant. Imò & iudices ipsos acerrime reprehendant. Interstat sacer limes inter vnum forum & alterum, quem transgredi sacrilegium est, in rempu. Christianam pestilentissimum. Sed quo ad rem de iudicio exterioris fori reuertamur: In eiusmodi secretis sunt etiam gradus quantum ad fidem quæ ipsis seruādis debetur. Etenim qui per iniuriam ab altero secretum extorsit, arctissimo nexu stringitur illud seruandi. Adeo vt si illius reuelatione periclitaretur alterius vita, dicere auderem quod deberet ipse periculum

Sana doctrina ad cōfessarios spectās.

Multiplex secretorū ordo.

Iudiciū huius tēporis ignorantia.

culum antea subire proprius quam illud detegere. Post hoc est illud quod quis prudenter, vel tanquam prælato vel tanquam amico, alteri concredit. Tunc enim etsi nemo obligetur mortem oppetere, vt illud celet dum ab illo extorqueretur, tenetur tamen quam posset maxime illum cōtegere. Deinde sequuntur alij gradus remissioris obligationis. Vt si scis secretum vel quod alter temere effutiuit, vel quod ea su vidisti. At ne quæstione sequenti de testibus eadem nos occupet quæstio, de omnibus tam reo quam testibus constituitur sexta generalis conclusio. Licet cuicunq. præter ius requisito primum non respondere, mox appellare. Quin vero & quo poterit pacto se defendere, ne loquatur, si cuti contra priuatam personam. Nam iudex multo grauius mortaliter peccat (quod apprime animaduertere debent) dum tali vi secreta exprimit, quam si priuata esset persona, eo quòd cum sit iustitiæ patronus & custos, eidem iustitiæ auctoritate publica, vim infert. Quamobrem dum per iniuriam extorsit crimen per illam cōfessionem non potest reum condemnare, quia ex iniuria nullum nascitur ius.

Sexta conclu.

Si vero nullum aliud remedium interrogatis reliquum sit, pro tali casu est conclusio septima. Possunt ac debent sic contra ius requisiti quacunque vti amphibologia, quam vsitatus sermo citra mendaciū ferre possit. Nam si talia verba nullatenus sensum verum admitterent, mendacium parerent, quod nullatenus licet. Et quidem antiquus doctorum clypeus ille erat, vt interrogatus diceret. Nego proposita, vt proposita sunt. Et re uera inter synceros iudices, illa esset legitima respōsio, sed tamen quoniam iam illa minime contenti vrgentius instant distinctione opus est. Dum enim testis de alieno actu interrogatur, facilius protegere se potest, quam si interrogaretur de proprio. Arbitror enim licet non sit eo gradu certum, quo in confessario, posse rite respōderem se nescire, vt si interrogetur an alius quispiam, puta Petrus occiderit, illudve aut aliud fecerit, fueritve tali hora in tali loco, aut quidpiam simile, per quod veniri possit in notitiam criminis. Enimuero cum voces sunt conceptuum signa, oratio illa nescio, recipere hunc sensum citra mendacium potest: Nescio vt tibi modo dicam.

Conclusio septima.

Probō conclu.

Quare non aduersatur alteri veritati, scio simpliciter etiam si proprijs oculis id de quo interrogatur vidisset. Nam si tantum auditu illud teneret dubium non est, quin posset respondere se nescire. Quandoquidem quod credimus, non proprie scimus. Et confirmatur conclusio. Iudex sciscitari de occultis non potest, imo vt habetur cap. qualiter & quando 1. de accus. debet interrogans excipere occulta crimina admonēs testem ne illa detegat, ergo quamuis ipse actu exceptionem non explicet, legibus ipsis intelligitur expressa. Quo circa iuramētum calumniæ, vel quodcunque aliud testimonium, eo moderamine intelligitur, q̄ ille iuratus dicet veritatem secundum ius. Atque inter alias expositiones hæc optima est, & textui genuina illius loci, Marc. 13. De illo die nemo scit, neq. filius hominis. Cum enim Apostoli Christum sciscitarentur. Dic nobis quando ista fient, ipse respōdit. De die illa nemo scit, nepue filius hominis. Quasi dixisset. Ad fidem redemptionis quam filius hominis operatur, non pertinet illum manifestari, sed potius reticeri. Quare filius hominis nescit vt dicat. Attamen dum interrogatio fit de proprio actu vt scilicet, si vel testis interrogetur, an viderit, vel audierit, vel adiuerit tali loco, & pariter si reus interrogatur an fecerit hoc, vel illud, illic perplexior fit locus euadendi. Nam dicere, Nescio, ridiculum esset. Potest tamen dicere. Non memini, nam eundem sensum recipit, quem, nescio, scilicet, vt dicam. Si tamen res est tam proxima vel tam insignis, vt illa responsio fiat etiā deridicula, difficilior fit multo euasio. Nā dicere, Non vidi, vel Non audiui, non mihi satis videtur eundem sensum admittere, quem, Nescio. Nec auderem sic ego respondere si vidissem. Quamuis in audire, tolerabilius idem permittatur sensus. Nā etiam audimus vt dicamus. De reo autem multo est res grauissima. Dū enim interrogatur an occiderit vel furatus fuerit, vel de quocunque alio proprio actu, eludere interrogationem nequit, dicendo se nescire neq. (vt diximus) admittetur si dicat se nō meminisse. Quod aūt liceat ei dicere se nō fecisse, nullatenus est sustētabile, quoniam Non feci, nullo mō amplecti pōt sensum. Non feci vt dicā. Facere. n. non habet eandem connexionem cum eo quod est, vt dicam, quam habet, scire. In communi enim

Qualiter inter rogatus iniq. p̄prio actu possit se legittime eripere.

collo-

colloquio vbi sermo oritur dem re aliqua quam secreto seruare volumus, licet quis respondeat se nihil scire, non existimatur mendax, etiam si credatur id secreto nosse. Si tamen sermo esset de re quam alter fecit, qui sciens rem illam fecisse, diceret, non feci, aut, non ita res est, profecto mendax merito haberetur. Idem enim est prorsus, Non feci, & non ita res est. Quod porro nullo sensu a mendacio excusari potest. Scio Adrian. 4. sent. quæst. de sigillo confess. dicere, quod reus contra ius interrogatus, potest etiam iuratus respondere, non solum nihil de illa re nouisse, verum interrogatus an fecerit, potest, inquit, secundum omnes Doctor. respondere se nõ fecisse. Nescio tamen qui sint omnes Doctor. quia neminem vidi, immo indubius credo, id neutiquam licere. At quia neminem dico, est vtique Caietan. opus. 16. res. quæstio. 5. quem supra citauimus, qui ait, inquisitum præterius de occultis complicibus respondere posse non habere cõplices, quod si verum esset, consequens fieret vt de se quoque iniuste interrogatus respondere posset, non fecisse. Quod ego profecto adduci non possum, vt credam. Quoniam nulla amphibologia valet eiusmodi responsa mendacio excusare. Et est mihi apertissima demonstratio hæc, quod si illud non esset mendacium, uana tunc fuisset cura & solicitudo omnium Doctor. admonendi non licere, neque pro vita seruanda in iudicio mentiri, quia nullum aliud mendacium cauere volunt, quam hoc quo quis aperte negat se fecisse, quod fecit. Quæro enim ab istis, an si iudex diceret tu occidisti, respondens reus, non ita est, mentiretur profecto non est dubium. Quare nec adulteræ a marito nudo gladio interrogatæ, an amicum admiserit, dicere fas est non admisisse, si id modo falsum est. Neque posset a mendacio excusari si cum eum admisisset nudiustertius, absolute respond sset non admisisset intelligens heri, nam illa negatio vniuersalis est. Quid ergo remedij est? profecto nullum, nam hominum iniquitatibus, postquam semel iuris sinceritatem pessundãt, nullis potest legibus obuiam iri. Sed miseris necesse est mortem, velut martyres perpeti, antequam ius naturale, & diuinũ mentiendo tran gredian tur. Quod enim remedium excogitare potest misera puella, cum morte tyrannus criminatur nisi se cum turpiter consentiat? profecto nullũ, sed gladio potius succumbendum illi est. Eodem modo cur eandem mortem offerret, nisi mendacium proferret, moriendum esset. Et talis est casus dum tyranni ce iudex reum in tales angustias redigit, vt vel mentiri debeat, vel mori. Hæc truncatim de hac materia hic dixerim, quoniã nec res est, quæ hoc loco plenarie disputari deberet, & in dicta nostra Relectione copiosè extat discussa.

Sentẽtia Adrian.

Rõ egregia in Adria.

Ad primum igitur argumentum incõtrarium respondetur, iura ciuilia multa impune permittere, quæ non ideo approbant diuinæ leges, ut meretricia. Atque hac ratione quia ferre mortem, quæ secundum Aristot. 3. Ethi. terribilium omnium terribilissimum est, egregiæ virtutis est, illiusque fortitudinis culminis quod rarissimi homines attingunt, leges humanæ nulla supplicia illis statuerunt, qui cum accusationibus transigerent, vt se a morte eriperent, licet ante tribunal Dei culpa non careat. Et similis est responsio argumenti secundi.

Ad primũ arg.

Ad secũdum.

ARTICVLVS III.

Vtrum reo liceat iudicium per appellationem declinare.

TErtium vitium rei est subdolosa cauillosaque appellatio. Arguitur ergo quod reo non liceat iudicium per appellationem declinare.

Primum, videtur hoc contradicere documento Pauli ad Rom. 13 Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Nã appellatio, quædam est recusatio iudicis & ab eius obedientia exemptio.

Primũ argum. Paulus.

Secundo. Maior obedientia debetur ordinarijs iudicibus, qui publica potestate pollent, quam alijs quos arbitrio tuo elege ris, sed ab electis communi partium consensu appellare non licet, vt patet 2. q. 6. can. a iudicibus, ergo nec ab ordinarijs.

Secũdũ argum.

Tertio arguitur. Si appellare licitum esset, quocunque tempore liceret, præfinitur autem a iure tempus decem dierum, ad appellandum, vt patet 2. quæst. canon. Anteriorum, ergo appellatio non est licita. In contrarium est exemplum Pauli, quĩ vt refertur Act. 11. appellauit ad Cæsarẽ.

Tertiũ argum.

Bre-

Breuissima est atque facilima quæstio, ad quam duabus conclusionibus responde tur. Prior est. Licitum est reo quando iustitiæ confidit, qui iudicis forte grauamine premitur, appellare, dummodo ad legitimum appellet iudicem. Conclusio est manifesta, etiam naturali iure, quoniam vt se suaque quisque defendat, tutela & beneficio vti potest, quod ratio naturalis ei non denegat. Quod autem id nulla ratio naturalis vetet, patet, quia ea maxime esset obedientia, hæc tamen non obstat, quia nemo obedire tenetur inferiori, nisi quatenus ille superiori subalternus est. Est enim iudicum ordo sicut caussarum naturalium, quarum in suis influxibus alia est alijs subdita. Quare eadem cau. & q. can. Omnis oppressus, conceditur afflictis reis appellare, iubeturque vt à nullo prohibeantur, sed fulciantur potius & audiantur. Et can. præcedenti. Appellantem non debetur afflictio vlla carceris, aut retentionis iniuriare custodia. Sunt autem multæ a iure præscriptæ ceremoniæ & formulæ appellandi, de quibus non est præsentis loci præssius dicere. Quod autem habetur in can. Catholicus, videlicet quod si quis fidelium ad iudicem prouocauerit infidelem, excommunicetur, de Apostolica doctrina sumptum est Obiurgat enim Paulus Corinthios in cap. 6. prioris epistolæ, quòd frater cum fratre iudicio contenderet, & hoc apud infideles iudices, cum inter seipsos possent suas componere lites. Nam vbi fides non est, neque rectum esse potest iudicium. Intelligitur autem illa prohibitio de illis catholicis, qui inter catholicos viuunt, nam illi nostrates qui in terris infidelium negotiationis causa commorari permittuntur, nihil peccant si coram ipsorum iudicibus, vel actores compareant vel rei Posterior conclusio. Appellare ad superiorem caussa aut repellendæ aut differendæ iustæ sententiæ, iniustum, & iniquum est. Probatur quia sicut imponere reo (vt supra diximus) calumnia est, sic imponere iudici, ille autem qui subdole & vafre appellat, præterquam quod obedientiam violat quam iudici debet, re ipsa imponit illi falsum, quasi iniustam sententiam tulerit insuper & impedimento illi est ne suum persequatur munus, atque adeo eisdem de caussis iniuriam illi irrogat. Quapropter in eadem cau. & q. can quicunque, præcipitur vt tales appellationes non recipiantur, & can. omnino, eiusmodi appellantes puniri iubentur. At vero sciscitatis circa priorem conclusionem, vtrum licitum sit, & condecens sic religionum familias instituere, vt appellare prohibeantur. Apparet enim id neque decere, neque vero licere, tum quod præcipue in caussa capitis, quam tantopere nos natura admonet vt defensamus, nemo debet naturali beneficio orbari, quo se tueri potest tum etiam quod vt eadem cau. & q. habetur vtroque canone, Ad Romanam. Christianis vniuersis hoc indulgetur beneficium, vt quoties se quisque premi senserit, ad Romanam sedem tanquam ad caput, prouocatione confugiat. Respondetur nihilominus per quam sanctè religionibus abigi appellandi vsum, nam etsi fortasse accidere quandoque possit, vt monachus aliquis iniuria læsus affligatur, tamen ex alia parte talia damna (quæ rarissime contingunt) pace & quiete compensantur, neruus enim & decus religionis in hoc maxime consistit, vt altissimo inter se silentio, omnia veluti inter fratres, quæ sua est professio, planiter tractent, & transignat, neque se seculo prodant. Etenim vbi primum religionum caussæ claustorum metas exierint, actum de illis est. Quocirca institutiones ipsas sic Pontifices confirmarunt, vt appellationes prohiberent, non quod per hoc summis ipsis Pontificibus obedientiæ quidquã sit ademptum. Quicunque enim quantumuis inclusus monachus ad ipsum appellauerit, iure id faciet, verum quod sic consultum est religionum incolumitati. Sed & circa secundam conclusionem dubium prę terea restat, vtrum reo etiam dum iuste credit ab inferiori condemnari, liceat superiorem interpellare, ea nimirum spe ductus vt superior, vel fauore, vel quia diuersam habet iuris opinionem, reuocabit sententiam, vel illa dilatione poterit se ipse eruere. Est enim à parte affirmatiua argumentum quod postquam intra limites obedientiæ iure id permittitur, videtur posse illuc subterfugere, nam (vt dicemus statim) licet et è carceribus fugere. Accedit & vsus, nam quicunque, si potest appellat. Respondetur tamen id certe non licere, sed esse peccatum genere suo mortale, vbi quis certissimus est merito esse con-

Margin notes: Prima concl. — Rõ conclusion. — Paulus. — Postrema conclusio. — Probõ. — Quæst. Rõ hasitandi. — Rñsio. — Dubitatio. — argumẽtum partis affirmatiuæ. — Solutio.

se condemnatus, etiam ad mortem, per appellationem iudicium eludere, nam est cõtra iustitiam & in reipublicæ detrimentum, nam sæpissime illis prolatationibus iudices, & ministri vel lassantur, vel corrumpuntur & restant scelera impunita. Secus si aliquo pacto de æquitate sententiæ dubitaretur.

Ad primũ arg. Ad primum igitur argumentum respõdetur, quod quando inferior iudex fines transgreditur iuris, exorbitat ab ordine superioris, & ideo subditus nullam transgreditur obedientiæ lineam, si ad superiorem recurrat, quoniam nemo constringitur parere inferiori, nisi quatenus ipse perseuerat in superioris ordine.

Ad secũdũ arg. Ad secũdum respondetur, quòd in vtroque esse peccatum vsu venit; scilicet in iudice perspiciente defectum, per quem iustam caussam dat reo æquiorem alium interpellandi, & in reo defectum constantiæ, quia non persistit in eo quod semel elegit. Vnde licet ordinario iudici firmior obedientia quam arbitro debeatur tamẽ quia ordinarius non à reo eligitur, sed eius auctoritas pendet à superiori, fit vt quando ille ab eius ordine exit, possit reus citra inconstantiæ notam prouocare, quando vero litigantes communi consensu sequestrẽ elegerunt, propter eorum inconstantiam non permittuntur appellare. Attamen si tres fuerint electi, & duo sine tertio sententiam tulerint, appellare licet, vt subditur statim in c. sane.

Ad tertiũ arg. Ad tertium argumentum respondetur, quòd cum appellare, officium sit virtutis, constringi debet ab vtroque extremo, nempe vt ita hoc beneficium reo concedatur, vt tamen non cedat in accusatoris iniuriã. Ob idque antiquitus biduum aut triduum concedebatur reo, vt posset appellare, post vero indultum est tempus decem dierum. Nam si quantocunque elapso tempore appellare liberum esset, nulla esset firmitas in iudicio & sententia, sed semper esset ex arbitrio rei pendens. Atque eandem ob caussam interdictum est super eodem articulo tertio appellare, vt patet extra, de appell. c. Directæ. Vbi permittitur appellare bis, & c. sua nobis vbi prohibetur appellare ter. Et est expressus titulus in Codice, lib. 7. ne liceat in vna eademque caussa tertio prouocare. Iam vero Romæ inductus est contrarius mos, vt scilicet tres sententiæ expectentur concordes. Ea forte de caussa quod technis fraudibusque humanis in dies crescentibus, aliter satisfieri litigantibus non posse creditum est nam cum hæc ex iure pendeant positiuo, potest Summus Pontifex illa pro temporum varietate mutare. Ille autem nocentissimus intolerabilisque stylus est, vt litigatores permittantur caussas in frustra lacerare, & nouos articulos effingere vt à quocunque iudicis verbo appelletur, & de singulis expectentur tres sententiæ, atque hac ratione lites immortales fiant.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum liceat condemnato ad mortem se quacunque via defendere.

POstremum remedium quod reo superesse videtur est, vt se defendat, tũc præsertim dum morti addictus est. Arguitur ergo id licitum esse. Naturalis inclinatio semper est licita cum Deo auctore illa sit vniuersis rebus indita, inter inclinationes autem naturæ, summa cunctis rebus inest vt sese conseruent, inde enim nascitur vt summam exoptemus fœlicitatem in qua perpetuo permaneamus, ergo ad tuendam vitam quæcunque nobis defensa licet. Secundo: Perinde sententia fugiendo declinatur, atque resistendo, fugere autem licitum est, secundum illud Ecclesi. 9. Longe esto ab homine potestatem habente occidendi, & non viuificandi, ergo & resistere licet. Tertio: Plus homo sibi ordine charitatis tenetur quam alteri, licet autem alterum periculo mortis eripere, secundum illud Prouerb. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & eos qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses, ergo & cuique licet seipsum à morte liberare. In contrarium est Apostolus ad Rom. 13. Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit, & ipse sibi damnationem acquirit. Etenim qui à suo se iudice defendit potestati resistit quæ diuinitus ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum instituta est.

Primũ arg.

Secũdũ arg.

Tertiũ arg.

Paulus.

Quæstio hæc per distinctionem est dissoluenda. Contingit enim quempiam, aut iuste damnari aut iniuste. Et secundum hæc duo membra duæ sunt secernẽdæ conclusiones. Prior est: Ne mini iuste ac iure dicc

Distin. Prima conclu.

dice condemnato licet se a legitimo iudice defendere. Et ratio (præterea testimonium citatum Paul.) est quod bellum nequit esse vtrinque iustum nisi vbi ignorantia alterutram partium excusaret, iudex autem iuste capit, tenet supplicioque addicit legitimum reum, non ergo reus iuste potest illi resistere, sed est suo genere mortale crimen. Posterior conclusio. Cuicunque iniustæ condemnato fas est iudici resistere, vbi tamen non daret scandalum, ex quo grauis turbatio timeretur. Conclusio est nota, quoniam iniqua sententia nullam subdito induciт obedientiam, quin vero iam tunc iudex non publica, sed priuata utitur auctoritate, crescit autem inde eius culpa quod prætextu iustitiæ iniuriam infert, & violentiam. Vnde Ezech 22. Principes eius in medio illius quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem, ergo sicuti a lupis, sic se quisque potest ab ipsis teneri, nisi graue inde mereretur scandalum. Emergunt tamen ex his conclusionibus rationes aliquot dubitandi. Et primum omnium offertur dubium de innocēte, qui secundum allegata & probata condemnatur, videlicet vtrum sit illis connumerandus, quibus posterior conclusio suffragatur, vt se defendant, an vero illis quib. refragat prior, præcipiēs vt pareant. Nam quod se possit defendere, argumentum est sua innocentia. Durissimum enim est manus innocentis ligare, qui per iniquitatem accusatus est id præsertim in caussa mortis, cum natura cuilibet ius faciat defendendi sese. Sed ex altera parte est nihilo debilius argumentum, quod illum iudex iuste condemnauit. Et ponamus eundum etiam iudicem credere illum esse nocentem. Quare si damnato liceret se defendere, bellum esset iustum ex vtraque parte. Res profecto grauis est, & qui a parte innocentis censeret, respondere ad contrarium argumentum posset, quod bellum simpliciter est iustum ex parte innocentis, sed tamen iustitia iudicis fundaretur in falsa præsumptione, que innocentius protectionis non adimit. Nihilominus non auderem ab hac parte stare, sed crediderim (vt quæstione quarta dicebamus) quod si eiusmodi innocens posset citra graue scandalum, & citra vulnerationem iudicis eiusque ministrorum se protegere, posset quidem, vt pote non solum fugiendo, verum & includendo se in locum munitum, & forte armis territando ministros iustitiæ, & dum capitur, conniuendo se eripere etiam pellendo ministros. Attamen si non posset se defendere nisi inflictis vulneribus, neutiquam crediderim id licere.

Rō conclusiōis. *Secūda conclu.* *Probō conclu.* *Prima dubitatio.* *Argu.* *Solutio positæ dubitatio.*

Nam primum id non fieret sine grauissimo scandalo, quod peccatum est. Secundo arguitur. Iudex in tali casu non solum licite reum inuadit, verum & iustitiæ præcepto ita compellitur, vt si non faceret grauiter peccaret. Nam faciamus testimonia esse legitima, & iudicem habere illum pro eo durissimum autem concessu esset quod iudex teneretur prælium contra hominem aggredi, qui iuste posset etiam se contra prælio defendere, nam etsi in bello possent contra se inuicem duo hostes iuste pugnare, quia alterum ignorantia excusat, est autem longe dissimilis ratio, quia allegata & probata secundum iura obligant iudicem reum damnare. Itaque iudex etsi decipiatur credens illum esse reum, tamen non decipitur in hoc, quod etiam si sit in secreto innocens tenetur illum damnare. Præterea, quod ipse sit persona publica & reus priuata, plurimū ad rem facit. Adde quod si prætorē, vel occideret vel vulneraret, licet postmodum de eius innocentia constaret, nihilo secius ob id quod illa se vidi fendisset, puniretur. Signum ergo est quod in consciētia id ei minime licuisset.

Ad primum igitur argumētum in principio quæstionis respondetur quod inter inclinationes naturales illas est potissima, vt rationalis homo nihil contra rationem incepter. Ob idque vniuersale desiderium omnium creaturarum conseruandi se, debet homo rationis moderamine exequi. Quapropter vbi citra iniuriam reipublicæ in suo se iure non valet asserere vitam potiusquam rationis ordinem deserere debet. Argumentum autem secundum multa exigit diluenda dubia. Respondet enim S. Thom. quod cum nemo ita condemnetur, vt mortem sibiipsi inferat, sed tantum vt patiatur, nullus tenetur facere illud vnde mors sequatur, quod contingeret, si sua sponte maneret in carcere. Et ideo cū ei fuga patet, arripere potest. Verūtamē nō pōt resistere ministro iustitiæ, nā hoc nō solum esset non agere suam mortē, verū resistere ne pa-

Ad primū arg. *Ad secūdū arg. D. Tho.*

ne patiatur. At vero contra hanc solutionem sunt argumenta permulta. Primum, quòd nemo potest suam custodire vitam cum alieno damno, quale daretur custodibus contra quos si fugeret, lege ageretur. Ad hoc autem respondetur hoc accidentarium esse, quòd ideo fugiens minime tenetur cauere. Ipsi viderint custodes quomodo munus suum expleant. Etenim si negligentes fuerint, illis imputandum est, nam fugiens, ius persequitur suum. Quod si vrgentius arguas, sequeretur si condemnato liceret se in dedes dare, quod licere pariter & compedes rumpere, & infringere seras, & perforare murum, qua se via eripere, hoc tamen reprehensibile vulgo reputatur. Quin vero & legibus decretæ sunt illis pœnæ qui talia audent. Henricus Gandensis quolib 9. art. 25. negat illationem hanc, nimirum arbitratus hoc perinde esse atque resistere iudici, eius percutiēdo ministros. Vnde sicut licet tibi, inquit, per alienum agrum transire, haud tamen diruere sepem ut transeas, sic condemnatus dum fores patent, fugere potest nequaquam tamen vincula rumpere. Attamen etsi huic opinioni applaudere ciuiles leges videri possint, tamen contraria probabilior est, quam Caiet. secunda secundæ quæst. 69. censet D. Thom. consonam, dicenti quod licet fugere, sed non resistere. Et ita credo in foro conscientiæ de quo præcisè tractamus. Cuius enim fugere licet, iustum subinde fit & se ab impedimētis, citra uim expedire. Est autem notandum uim proprie, neque brutis animantibus, quæ neque dominium vllum neque ius habent, neque vero inanimis rebus inferri, sed solis hominibus. Et ideo condemnato non licet vel iudici vel custodi carceris resistere, manus in ipsos inijciendo, vincula vero rumpere non est resistere, sed fugere. Sicut neque qui leonibus esset traditur, vim inferret iustitiæ, dum, vt se defenderet, illos interficeret. Qui autem custodem carceris ligaret, aut os illi, ne clamaret, obstrueret uim faceret, non tamen si eum dum se teneret post se fugiens traheret. Sed arguis contra. Qui ædes rumperet vicini, uim inferret, ergo qui claustra rumpit carceris ut fugiat. Negatur consequentia, quoniam ille ius non habet ingrediendi, sicut hic exeundi. Fatemur tamen quod teneatur in conscientia de damno dato? Hic enim tantum constituimus ius fugiendi, declarantes illic non inferri uim iustitiæ vindicatiuæ quicquid sit de commutatiua. Quod si arguas, saltem rumpere vincula, peccatum iniustitiæ est. Negatur consequentia: quia totum reducitur ad hoc quod est fugere. Quare non tenetur ille de damno ratione acceptionis, sed ratione rei acceptæ. Enimuero si fune ligati possunt nodum dissoluere, immo & funem discindere, & habentes adulterinā clauem possunt seras aperire, fit vt & ferrea vincula limare, & perforare murum liceat, etiam si qui hoc facit sciat occlusos secum alios exituros. Nam ipse suo vtitur iure, cui cura non incumbit custodiendi alios. Verumtamen ex his non subsequitur quod amici condemnati possint vincto vel intrinsecus vel extrinsecus nauare operas suas, vt vincula vel muros dirumpat, licet possint consulere vt fugiat. Nam ille tantum cui fugere licet, viam sternere potest, cæteri vero maiorem iniuriam facerent diruendo carceres, quam priuatam domum, essetque in vtroque foro capitale crimen. Et quamuis Caietan. secunda, secundæ quæst. 69 contrariæ sit sententię, arbitror tamen nemini licere porrigere vincto vel limam vel aliud instrumentum, quoniam iam hoc esset cooperari. Neque vera est illa regula, quod si mihi licet aliquid operari, liceat alijs me iuuare, quoniā vincula & carceres rumpere, solum est licitum sternenti sibi viam. Secus habet consulere alteri quod ei licet. Custodibus autē carceris iustitięque ministris grauissimum esset infidelitatis scelus, vel cooperari, vel conniuere, vel dissimulare, immo credo, & consulere. Neq. vero propterea quod condēnatis fugere in foro conscientię liceat, aliquod patiatur respublica detrimentum nā satis obuiatur si carceres bene sint murati, & custodes vigilantes. Non enim est necessarium vt nullum sit impunitum crimen. Porro autem fateor contra hanc determinationem frangendi carceres, quam in foro cōscientię veridicam arbitror, validissimū existere argumentū ex iure ciuili, quo pęna capitis effractoribus carcerū decernitur, vt patet, ff. de effract. l. De his & ff. de cust. & exhi. reo. l in eos. Secūdū quas & alias particulares solent bene moratæ respublicę adhibere. Nam tam grauis pœna nisi pro mortali culpa, iniusta sane esset, secun-

Marginalia: Prima ratio. Solutio. Secūda ratio. Hēricus Caieta. Argu. Solutio. Ratio altera. Solutio Caieta. Argum.

ſecundum ea quæ lib 1. q. 6. definita reliquimus, nempe pœnam, niſi pro culpa infligi non poſſe. Ad hoc nihilominus reſpondetur quòd cum legum conditores ciuiles non ſint ſpiritualium iudices, vt perpendere valeant culpas in foro conſcientiæ, nihil mirum ſi putent eſſe culpam vbi culpa non eſt. Igitur vel illam ſunt opinionem ſequuti, quod per ſe effringere carceres lethalis culpa ſit, vel ſuas leges in præſumptione fundauere. Præſumitur enim vis ſuper illata cuſtodib. & reſiſtētia, vbi vere ineſt culpa. Et ideo additur in dictis legibus. Si quis conſpiratione facta cum cæteris carceres affregerit. Vbi vis & reſiſtentia cuſtodibus illata inſinuatur. Subditur autem ibidem. Qui per negligentiā cuſtodum euaſerint, leuius puniantur. Et intelligendum eſt ſi vincula aut carceres rumperent, nam alias profecto nulla eſſet æquitas, cum citra controuerſiam, nulla ſit illic culpa. Tametſi qui fugit, eo ipſo criminis ſit iure ſuſpectus. Subdit autem eadem lex, In eos, quòd etſi effractores inuenirentur poſtea innocentes ex eo crimine propter quod impacti ſunt in carcerem, tamen puniendi ſunt. At vero leges (vt dictum eſt) ſemper præſumitur reſiſtentiam. Alias re vera innocentibus nulla eſt culpa, vincula lacerare, nec terebrare parietes. Supereſt autem contra hanc eandem definitionem, & aliud argumentum huiuſmodi. Qui ad mortem damnatus eſt, eo ipſo damnatur ad carcerem, facit ergo contra obedientiam dum fugit. Reſpondetur per interemptionem antecedentis. Qui enim damnatur ad mortem, ſolum cogitur pati, & ideo ſubducere ſe poteſt. Verum eſt quòd leges ciuiles decernentes fractoribus pœnas, in virtute præcipiunt ne carceres effringant, quia legiſlatores præſumunt illic culpam (vt expoſitum eſt) alias nequirent repoſcere pœnas, vt lib. 1, quæſt. 6. dictum eſt. Poſſunt quidem & condemnare ad carceres, ſicut ad exilia, tenenturque tunc rei in carcere manere, eſſetque illis peccatum fugere, niſi immineret periculum mortis, aut corporalis ſupplicij. An vero ſimul poſſet quis damnari ad carcerem, & ad mortem? Caiet. loco citato innuere videtur tales poſſe fieri leges, licet latæ non ſint. Arbitror tamē quòd non eſſent iuſte, quia non poteſt miſer ille naturali beneficio fugiendi priuari, quando ad ſupplicium deſtinatur corporale Beneficium enim illud naſcitur ex appetitu, quem natura dedit rebus conſeruandi ſe. Quapropter diſtinguendum eſt, quod in aliquibus non poteſt homo condemnari, niſi vt patiatur, puta in his quæ vel morte vel corporale ſupplicium afferunt. Et tunc non poteſt condemnari ne fugiat. Diuerſa autem ratio eſt in alijs, in quibus ad ſimile ſupplicium corporale non proceditur. Tunc enim poteſt reus condemnari non ſolum ad pati, verum & ad agere. Puta vt pecuniam ſoluat in exilium ſecedat, in clauſtro maneat, vel in carcere non ſolum ad tempus, verum & perpetuo. In his namque omnibus obedire tenetur, & facere quod ſibi iniunctum eſt. At vero ratio quam ſecundum D. Thom. aſſignauimus, nempe ob id licitum eſſe damnato fugere, quòd non tenetur facere id vnde mors ſequatur, non apparet vſque adeo ſolida, nā expectare reum in carcere, non eſt occidere ſe, alia minime expectare liceret, quod falſum eſt, cum expectantes martyres contrarium dederint documentum. Reſpondetur quod neque S. Thom. affirmat hoc eſſe occidere ſe, ſed facere vnde mors ſequatur, quod licet nemo virtute ſententiæ teneatur facere, poteſt tamen ſua ſponte, quia æquanimiter pati vult ſententiæ executionem. De martyribus autem alia eſt ratio. Nam aliquando tenentur ob confeſſionem fidei expectare. In eadem ſolutione ad ſecundum ſubdit D. Thom. ſimilitudinem, dicens. Sicut etiam ſi aliquis ſit condemnatus vt fame moriatur, non peccat ſi ſibi cibum miniſtratum ſumat, quia non ſumere eſſet ſeipſum occidere. Et quod liceat ei cibum paratum ſumere, nemo ambigit, quia damnari non poteſt, niſi vt ei non miniſtretur. Reſtat tamen ambiguitas vtrum teneatur ſumere? Et quidem Caiet. illic incunctanter aſſeuerat teneri ita vt ſi non ſumeret, peccaret. Cuius maximum argumentum colligitur ex verbis S. Thom. nam dicit hoc eſſe ſe occidere, quod nemini licet. Ego vero fateor non eſſe mihi prorſus improbabile, quòd ei liceat non edere. Nam vere dignus eſt morte, etſi licite poſſit eam ſubterfugere, poteſt nihilominus non ſubterfugere. Quis enim ambigat quin ſceleroſus homo ſuorum criminū conſcius, ſciens prætorem venire ad ſe capiendum poſſit illum ope-

iiii,

Margin notes: Reſponſio. — Argumētū alterū ad idem — Solutio. — Dubiū. Caiet. — Solutio. — Diſcutitur rō. S. Tho. — Mēs. S. Thomæ — Caiet.

riri, atque adeo in carcere aperto sine vllis vinculis mortem expectare quam meretur? Ergo licet fatear, non esse parem omnino rationem, haud tamen est longe dispar, quin & damnatus, vt inedia absumatur possit à cibis contra iudicis iussa oblatis abstinere. Neque S.Tho. aliud ait quam quod nemo potest ad hoc condemnari. Et ideo neque ille comedens, neque qui cibos illi porrigerent, nisi specialiter essent prohibiti, peccarent. Ob idq; laudi datur apud Val. Maxim. lib. 5. Atheniensis Cimona, quæ patrem suum tali damnatum morte, lacte pauit. Attamen nemo illis tenetur tales cibos suppeditare, sicuti extrema extra iudicium patientibus, vt 2.2. q.31. art. 2. auctor est S. Thom. Igitur vt ad ipsam diui doctores rationem reuertamur, quando subdit quod non sumere esset seipsum occidere, non intelligit positiue, quod aiunt, & formaliter, sed reductiue, sicut qui tenetur seruare nauim, si non seruat, censetur submergere. Et idcirco qui sine caussa non seruaret vitam, se occideret. Puta si quando extra casus iudiciales fuit domus, vel irruit fera, vel appropinquat flamma, non fugeret, suæ esset vitæ prodigus, quia sine caussa eam negligit, suique adeo est interfector, sicuti & qui non damnatus non comederet. Qui autem legitima sententia proiectus esset leonibus, non teneretur se ab ipsis defendere, quamuis licite posset quia non se sine caussa mori sinit, sed quia mortem meretur, vult eam à iudice pati. Sed ais, ille non est damnatus ne comedat, fateor, & ideo potest comedere. Sed tamen quia est damnatus, ne ei ministretur esca quousque exhalet animam, potest (quod probabile reputo) non comedere. Secus autem de illo innocente qui immeritus condemnatus esset. Ille enim fortasse teneretur & de carcere fugere, & comedere si apponeretur panis, præcipue si vita sua vtilis esset reipublicæ. Nam alias nescio an vt tale patientiæ specimen exemplo Christi præberet, liceret ei sententiam iniquam sponte sua ferre, saltem non fugiendo. Postrema autem dubitatio super est de eo qui ad epotandum venenum condemnaretur, quo quidem mortis genere solenni Atheniensibus fuit ingenuos ac proceres enecare, quo & Socrates sublatus est. Videtur namque huiusmodi condemnato id licere, quia hoc non est agere, sed pati, vt si vi aperiretur ei os, cur non posset sponte sua aperire vt cruciatum effugeret? Et si esset, v. g. quis condemnatus vt linguæ particula ei abscinderetur, dareturque ei optio vt vel paruam sibiipsi abscinderet, vel maiorem carnifex secaret, cur non posset minus detrimentum optare? sicuti de seipso Iosephus refert lib. secundo de Bel. Iudai. cap. 27. quod data sibi optione, maluit vnam sibi ipse manum amputare quam permittere vt ambabus truncaretur. Et si quis condemnaretur ad sanguinis emissionem, per venam quam lictor aperire nesciret, cur si reus esset artis peritus, id exequi tanquam minister iustitiæ non posse? Ad hæc breuiter omnia respondetur, in primis eiusmodi leges, atque sententias esse iniquas, quippe quibus condemnatur rei seipsos vel occidere vel mutilare. Quapropter Christiana familia illas non permittit. Imo vero neque martyribus eiusmodi iudicibus parere liceret. Secus autem quando actio potius est passio, vt si reus linguam extrahat manumve aut collum lictori pareret, aut patibuli scalam ascendat. Hoc enim non est agere, sed ad crucem se hominem adaptare, sicuti dum in carcerem duceris, potes tu ipse ambulare. Ad historiam ergo Iosephi respondetur male fecisse, sicut malefaceret qui particulam linguæ sibi resecaret, vt euitaret maius damnum, quia illud medium non erat per se necessarium, sed ex malignitate alterius præcipientis. Secus si putridum haberet membrum, tunc enim tu tibi ipsi, si alius chirurgi non haberetur copia, posses abscindere, sicuti alia quacunque via tibi, ipsi mederi.

Valer. Maxim. — *D.Tho.* — *Scrupulus.* — *Solutio.* — *Postrema dubitatio.* — *Ioseph.*

QVÆSTIO VI.

DE INIVSTITIA TESTIS.

ARTICVLVS I.

Vtrum teneatur quandoque homo testimonium ferre.

Quartum locum in iudicio obtinere persona testis, de qua quatuor examināda sunt, testiū obligatio, sufficiētia, repulsa, & culpa. Quæritur ergo primo vtrū quis aliquan-

aliquando teneatur testimonium dicere? Et arguitur à parte negatiua. Fraudulentia nemini licita est, quippe cui indiuidua malitia inest, qui aut occultum crimen reuelat, id præcipue quod suæ fidei concreditur, infidelis est & fraudulentus, secundum illud Prouerb. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana, qui autem fidelis est, celat amici commissum, ergo nulli licet talia reuelare secreta; tantum abest vt quispiam teneatur. Secundo arguitur. Si testificari virtus esset, ea maxime conueniret sacerdotibus & clericis, propter eorum maiorem auctoritatem. His enim qui sacra tractant firmior debetur fides & tamen clerici testes esse in caussa sanguinis prohibentur, ergo testificari nō videtur esse virtus. In contrarium est August. vbi ait. Qui veritatem occultat, & qui prodit mendacium, uterque reus est. Ille quia prodere non vult, iste quia nocere desiderat.

Primū arg. partis negatiuę.

Secūdū arg.

August.

Distin.

Responsio quæstionis, quatuor conclusionibus continetur. Discernendum enim est inter eum, à quo testimonium requiritur, & eum, qui non est requisitus. Prima ergo conclusio est. Quicunque à legitimo iudices secundum formam iuris in testem adsciscitur, tenetur testimonium ferre. Cōclusio inde patet, quod illud est obedientiæ munus, & obedire quicunque subditus tenetur maioribus suis iusta præcipientibus. Secunda conclusio. Qui occulta crimina interrogatur de quibus neq. infamia præcessit, neque alia iuris causa ex supra nominatis, non tenetur testimonium dicere. Hec itidem est manifesta, quoniam quicunque tenetur bono proximi nomini cōsulere, celando eius crimina, nisi legitimè compulsus fuerit. Similes ergo sunt regulæ istæ a teste obseruandæ illis quæ reo prę scriptæ sunt. Quando vero vel nullus te interrogat, vel ille qui tuus non est iudex, altera tibi est obseruanda distinctio. Enimuero si testimonium tuum necessarium est ad liberandum hominem, vel ab iniusta morte, vel a falsa infamia, vel ab iniquo damno, tunc auscultanda est tertia conclusio. Quicunque ab eiusmodi periculis inique oblatis tenetur testimonio suo proximum liberare. Probatur quia charitatis mandato quicunque tenetur proximo suo malum cauere. Exemplum præsto est in eleemosyna, quam grauiter patienti porrigere quisque tenetur. Est enim & hoc genus quoddam, idemque præcipuum eleemosynæ. Quapropter non solum petitus à suo proximo & rogatus obligatur, verum etsi minime fuerit requisitus, tenetur quisque vltro satageretur suum denuntiet testimonium, vbi prodesse potest, ita enim nos admonet Psaltes. Eripere pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Et Sapiens Prouer 28. Erue eos qui ducūtur ad mortem Et ad Rom. 1. Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam quo consentiunt facientibus. Vbi glossa, Consentire est tacere cum possis redargue re. Et eadem ratione cum possit testificari. Quapropter conclusio hæc multo habet patentiorem veritatem in prodendis criminibus, quæ in exitium reipublicæ vergunt. Nam si tunc quicunque tenetur esse acusator, multo æquius testis. Quarta conclusio. Extra casum necessitatis liberandi miserum ab iniuria, vel rempublicam a periculo, solum causa condemnandi reū nemo tenetur sua sponte offerre se in testem nisi iuridice compulsus secundum ordinē iuris. Probatur, quia celare tunc veritatē, nulla est causa damni vel publici vel priuati. Quare neque iustitiæ ratio, neque charitatis quempiam tunc cogit priuatum ciuem secretum pandere, quod in pectore habet. At vero conclusiones has sic iuxta ordinem S.Th simpliciter assertas, necesse est exactius perpendere Existit.n. statim argumentum contra primam quod si tenere tur testis euocatus a iudice testimoniū ferre, sequeretur quod neutiquam ei liceret sese occidere ne accersceretur. Imò quod si vlla vteretur astutia ne verum testimonium ferret, teneretur restituere damnum quod vel actor vel reus acciperet, cui eius testimoniū cōducebat Hæc.n. illatio inde patet ꝙ ferre tunc testimoniū, actus est iustitiæ, iustitia autē læsa restōnem postulat. Quod si argō hoc conuincaris, consequens subinde apparet vt qui cōtra tenorē tertiæ conclusionis ēt a iudice non vocatus testimonio suo non succurrerit iniuriā patienti accipientive damnum, pari rōne teneatur restitutione id resarcire. Consequentia patet, quia dum S.Th. testimonium Pauli adducit. Non solum qui agunt, sed ēt qui consentiunt facientibus, opinatur illū tunc in damnum proximi cōsentire. Quod aūt id concedendum nō sit arguitur sic. Primo

Prima conclu

Suadet conclu.

Secūda concl.

Rō conclusiōis.

Tertia conclu.

Probō clusion.

Paulus.

Glossa.

Quarta conclu.

Probō.

argumēta cōtra primam conclusionem.

nemo charitatis lege tenetur Proximum à calamitate eripere, nisi extrema aut graui necessitate prematur, ergo licet quispiam testimonio meo indigeat, vbi ei dānum agitur pecuniæ, aut famæ extra extremum aut graue periculum mortis, nisi à iudice cogar, non teneor obsequium meum ferre.

Primū argum. in contrariam partem.

Arg. 2. Secunda, Neque vero eiusmodi periculis extremo aut graui eadem charitatis lege succurrere vllus compellitur, cum detrimento suo.

Arg. 3. Tertio, etsi in talibus casibus quispiam charitatis negligens, officium suum non præstiterit, obnoxius subinde non fit restitutioni.

Legitimus sensus primæ ac tertiæ cōclusionū. Conclusio ergo tertia non est vsque adeo vera vt in superficie sonat. Hæc argumenta adducta sunt, vt discrimen patescat, quo inter primam tertiamque conclusionem interest. Enimvero licet vtraque vera sit, prima tamen iustitiæ lege, tertia vero solo charitatis debito. Per hoc ergo discrimen alia innotescunt. Qui enim se fraude & dolo subduceret ne a iudice vocaretur in testem, profecto si ita esset proximo suum testimonium necessarium, vt ibi tota periclitaretur caussa, tunc & grauiter peccaret, & restituere teneretur. Nam eiusmodi tunc homo contra iustitiam, dedisset alteri damnum. Et multo peccaret grauius, tenereturque arctius restituere si falsum diceret testimonium, ex quo alteris condemnatio sequeretur.

Ad primū arg. Igitur ad primum argumentum contra tertiam hanc conclusionem respondetur, quod quamuis qui non accersitur à iudice, non debet ex iustitiæ lege, sed per officium charitatis testimonium suum, est tamen inter hoc atque alias eleemosynas differentia, quod in alijs licet extra extremam & grauem necessitatem nemo stringatur dare quod suum est, tamen quando alter tuo indigit testimonio, quoddam ius habet ad illud quia vnicuique mandatum est de proximo suo. Et ideo si absque vllo prorsus detrimento illud possis exhibere, etiam si alter non subeat periculum vitæ, sed famæ vel pecuniæ, obligaris charitatis amore. Quemadmodum si haberes aliquam scripturam ex qua ius eius & caussa dependeret, tenereris illam producere. Et accedit aliud vinculum singulare, quod alia est ratio necessitatis, cui succurrere tenemur, quando illam quis patitur per iniuriam aut aliquam causalem cladem, quam si illam pateretur per solam inopiam. Etenim cum proximus domo caret, non obligor illi donare, quando vero domus eius ardet, etiam si sit diues, teneor si possum sine meo nocumento incendium extinguere.

Ad secūdū arg. Secūdo autem argumento concedimus suam conclusionem, videlicet quod nemo cum suo graui periculo aut detrimento cogatur tale officiū charitatis præstare, quin viro nec cum detrimento suorum. Vt si is esset cum patre meo, non teneret mea spōte contra eum prodire testis. Sicut si idem meus parens aggrederetur nudo gladio innocentem, quem defendere ego non possem, nisi eundem parentem occidendo, non teneor.

Ad tertiū arg. Et pariter ad tertium respōdetur, quod vbi solum charitatis obsequium & munus omittitur, nulla nascitur restitutionis obligatio. Præterea ex quarta conclusione nonnihil exoritur difficultatis. Apparet enim quod etiam extra casum liberandi innocentem, ad nocentis condemnationem compellatur iure quisque nondum a iudice accersitus, offerre se in testē, tūc scilicet quando legitimè accusatus est. Neque solutio S. Thom. vero similis est, vbi ait quod neque si accusatori periculū immineat, curare hoc debeat testis. Nam quando accusator accusare constringitur, videtur & testis ad testificandum subinde compelli, alias iniqua esset accusatoris conditio scilicet qui teneret vt immergere se in caussam vbi in probatione deficeret. Respondetur quod Sanct. Tho. præcisè loquitur vbi accusator non tenebatur accusare. Et ideo subdit, quia ipse in hoc periculum sponte se iniecit Tunc enim nemo illi tenetur fauere, sicuti reo iniuriam contra suam voluntatem patienti.

August. Et in hoc casu verum habet illud Augustini super verbo Abrahæ, Gen. 12. Dic quod soror mea sis, veritatem celare licet non mendacium dicere. 2. 2. q. 2. canon Ne quis. Quando autem obligatio est accusandi, vt in criminibus bono publico exitialibus, tunc quicunque tenetur etiam non vocatus proferre se in testem.

Ad primū arg. pricipale. Ad primum igitur argumentum respōdetur distinguendos esse secretorum gradus (vt superiori quæstione dictū est) sigillum enim sacramentalis confessionis, nulla esse pōt neq; vero excogitari caussa, nisi expressa esset Dei reuelatio, ob quam detegendū esset. Et in hoc casu verum hēt pro

nerbium

verbium citatum. Esset enim illa sacrilega fraudulentia & infidelitas, dixerim sacramentalis confessionis. Nam vulgaris consuetudo detegendi alijs secreta sub sigillo confessionis, etiam si genibus flexis signum crucis & Confiteor præmittatur, nisi fiat integra confessio omnium peccatorum, non obligat ad sigillum confessionis, sed ad sigillum seculare. Et ideo cum iuridice requiruntur, possunt ac debent talia secreta nullo obstante iuramento seruandi, reuelari iudici, puta si sint pestifera reipublicæ, debent statim accusatione deferri in aures iudicis. Et si sint in periculum graue tertiæ personę, cui non potest aliter occurri, vel si euocetis in testem. Ac citra tales casus tenetur quisque seruare secretum, aliter ius naturæ frangeretque mortale crimen, & in leuibus, venialis culpa. Quapropter extra casus modo nominatos, in re dubia potius inclinandum est ad seruandum secretum proximi, quam ad prodendum. Vt si iudex solum a te quęrat an scias aliquid, & tu tantum audisti, non vidisti, potes dicere, nescio, quia quod audiuimus, non scimus. Si autem iuste interrogatis an audieris, fateri cogeris. Item vidisti fieri homicidium, etiam cum alijs contestibus interrogaris tamen per viam inquisitionis, non teneris respondere, nisi vel infamia præcesserit vel indicia. Si autem procedatur via accusationis, etiam si solus videris, teneris adductus in testem testimonium ferre. Reus autem tunc interrogari iuste non potest absque vno præuio, iuratoque idoneo teste. Ad secundum autem iam satis supra responsum est. Quæstione enim prima huius libri caussam reddidimus quare clerici criminalium iudices esse non possunt, videlicet ne qui sacra tractant, cædis cruore commaculentur. Eademque ratione quæstione quinta, dixi mus interdictum eis esse in eisdem caussis accusare, ac subinde modo dicimus nefas quoque esse testificari.

Secūdū arg.

ARTICVLVS III.

Vtrum duorum vel trium testimonium in iudicio sufficiat.

Primū argum.

SEquitur secundo loco de testium sufficientia, vtrum duo vel tres satis sint? Et arguitur a parte negatiua. Testimonium vt fidem faciat, concors esse debet, contingit autem sæpenumero duos & tres testes re aliqua discordare, eiusmodi ergo testimonium non est legitimum.

à parte negatiua.

Augu. 2.

Secundo. In nonnullis caussis non sufficiunt tres testes, nam in obsignatis testamentis iure ciuil. requiruntur septem, vt patet Instit. de testamen §. fin. & C. eodem titulo. l. Hac consultissima. Et in alijs perinde causis eadem seruatur cautela.

Argu. 3.

Tertio argumen. contra personas in dignitate constitutas, & potissimum si sint Ecclesiæ Romanæ non satis est ternarius testium numerus. Legitur enim secunda quæstione quinta, can. Præsul. quod Præsul. non damnetur nisi cum septuaginta duobus testibus, qui fuit numerus discipulorum Christi. Presbyter autem Cardinalis non nisi cum sexaginta quatuor testib. deponatur. Diaconus vero Cardinalis vrbis Romæ non nisi cum 27. condemnetur. Subdiaconus acolythus, exorcista, lector, ostiarius, non nisi septem. Et est tex. Syluest. in Concil. generali. In huiusmodi autem Ecclesiasticis quippe quorum crimina minus sunt toleranda, pauciora deberent testimonia requiri, ergo vrgentiori ratione in alijs non sufficiunt tres. In contrarium est illud. Deuter. 17. In ore duorum vel trium testium peribit qui interficietur. & cap. 16. In ore duorum vel trium testium stat omne verbum. Quod Christus Mathæi 18 approbando citauit. Idemque Paulus 1. ad Corinth. 12.

Paulus.

Conclusio rūsi. ua.

Ad quæstionem vnica conclusione respondetur. Duorum testimonium, qui sint homines fide digni sufficiens est in iudicio, & ad maiorem certitudinem trium. Conclusio hæc trifario iure asseritur. Naturali, scilicet diuino, & humano. De diuino enim iam citata sunt testimonia. Et præterea Christus Ioan 8 eadem ratione astruxit testimonium suum, quod simul erat & patris, fide dignum esse. Quo loco ait Augustin. quod in hoc testium numero est trinitas secundum mysterium cōmendata, in qua est perpetua firmitas veritatis. Ius autem humanum patet 2. q. 5. ca. quod vero & extra de testibus. c. in omni negotio, & ff eod: tit. l. vbi numerus: Ratione, autem naturali probatur. Certitudo (vt 1. Ethicor auctor est Aristot.) non est similiter in omni materia exquirenda. Ob idq. in actibus humanis, qui in caduc-

Suadet conclu. Augu.

cis, & contingentibus versantur, & de quibus constituuntur iudicia, non ea exigitur certitudo quæ in scientijs demonstrabilibus, sed illa satis est quæ plurimum veritatem continet, raro autem deficit, probabilius autem est, certoque propinquius id quod a multis asseritur, quam quod asserit vnus, ob idque vbi vni tantum reo neganti multi obijciuntur testes, rationi consentaneum est, vt illorum potius testimonio stetur, quam rei negantis. At vero multitudo tribus comprehenditur principio scilicet medio, & fine, quibus continetur linea, item longitudine, & latitudine, & profunditate; quibus concluditur corpus. Vnde Aristot. initio 1. de cœl. totum & omne de tribus primum dicitur, nam de duobus solum dicimus ambo, duo autem testes cum actore faciunt tres, quo autem absque actore cur in iudicio non tanta perhibetur fides testimonium absolutum sit ac perfectum, adhibetur tertius testes. Vnde Eccles. 4. Funiculus triplex difficile rumpitur. Cum ergo sub disiunctione dicitur in ore duorum vel trium, prius membrum necessitatem designat & sufficientiam posterius vero abundantius complementum. Quod si obijcias cur non vnus affirmans contra negantem vnum sufficiat, respondetur quod cum reus sit suæ vitæ suorumque bonorum possessor, & melior sit conditio possidentis, non existimatur vnius actoris affirmatio contra sufficiens, etiamsi vno alio fulciatur teste, ad depelendum ipsum de sua possessione. Sed nunquid non quandoque vnius auctoritas plurium testimonio præstat. Fatendum quidem est, tamen leges vt sæpe dici solutum est, non ea considerant, quæ raro contingunt, sed quæ plurimum. Quamuis vnius eximiæ auctoritatis qualis est Imperator, testimonium, sufficiens iudicatur, vt habetur l. omnium. Cod de testam. Quin vero neque plurium semper affirmatio firma est. Nam vt legitur 3. Regum 21. Naboth. plurium falso testimonio condemnatus est. Et innocentissimus Christus. Emergit autem ex hac conclusione argumentum contra ius humanum. Leges humanæ non possunt naturali derogare, ac multo minus diuinæ, quod autem tres testes sufficiant, est de iure naturæ & diuino, vt dictum iam modo est, ergo leges humanæ non potuerunt testimonium trium infirmare, constituentes vt in testamento aperto requirantur quinque testes, & in occluso septem, atque alijs causis item plures. Respondetur, ius naturæ & diuinum non vsque adeo stabilire testimonium triũ vt censeant nullam ob caussam exigi posse plures. Enimuero quamuis nisi hominum malitia nimium excresceret, duorum vel trium abundaret testimonium, mortalium tamen fide & iustitia deprauata, idẽ ius naturæ persuadet, vt testimonia firmiora requirentur, & maxime in defunctorum testamentis, qui suas voluntates post mortem asseuerare nequeunt.

Aristot. · *Obiectio.* · *Solutio.* · *Argu.* · *Solutio.*

Ad primum igitur argumentum respõdetur, quòd singulares testes non faciunt in iudicio fidem, sed illi tantum qui sunt contestens. Dicuntur autem singulares, quando quisque suum actum seorsum cõtestatur. Sed tamen de eorum discordia cum Diuus Thom. distinguendum. Nam si discordant vel in substantia actus, puta quod vnus ait reum percussisse alapa, alius vero suste, vel in loco aut tempore quæ sunt, proximæ actionum circunstantiæ, nempe quod vnus ait rem contigisse, aut mane aut domi, alius vero sero, aut in agro, testimonium tunc aut refutatur, aut non satis ad sententiam facere censetur. Videntur enim singulares esse, hoc est de diuersis actibus loqui, præsertim si tanquã certa asserant. Nam si vnus dicat se non meminisse, non vsque adeo inficiatur eius testimonium. Sed est tamen regula quam prudenter Sanct. Thom. constituit, videlicet quod si testes actoris & testes rei ad inuicem fuerint discrepantes tunc cæteris paribus, standum est a parte rei, quoniam cum melior sit conditio possidentis, iudex propensior esse debet ad absoluendum, quam ad condemnandum. Si vero testes eiusdem partis inter se dissenserint, & pariter testes alterius inter se, tunc iudex vtri partium assentiri debeat ex multis potest perpendere, scilicet vel ex numero testium, vel ex dignitate, vel ex fauore caussæ, vt si agatur de libertate alicuius, & de alijs negotiorum qualitatibus. Multo autem iustius repellitur testis qui secum ipse diffidet, ac tunc maxime cum de visu, & scia interrogatur. Nam qui de opinione requiritur & fama non ideo reiciendus venit quod secundum diuersa uisa & audita de re titubet. At vero quãdo in aliquib. discre-

Ad primũ arg. · *D Tho.* · *Regula Thom.*

discrepant circunstantijs, quæ ad substantiam caussa exiguum afferunt mometum, non ideo testimonium inficiatur. Vt si alius dicat contigisse rem hora tertia, alius hora quarta, vel quod tempus erat subnubium aut subclarum, aut si domus pictura ta erat, aut secus, ad quas circunstantias nō solent homines esse atteti Quinimo (vt de concord. Euange Chrys. & Aug. sapienter adnotauere) aliquāta historicorum discordia, solidiorem illis arrogat fidem quam si vsque ad minima essent concordes. Tunc enim consul. o & ex condito videri possent conspirasse ad fingendum historiam. Præter hæc autem (& hoc Cum Caietano) lubēter, impræsentiarum adnotauerim quod etiam si testes singulares fuerint de multiplicatis ab eadem persona eisdem actibus, non debilem faciunt fidem, maxime in religionibus, vbi syncera debet esse & plana cognitio criminum, vt si vnus attestetur talem commisisse vnum furtum, atque alius eūdem commisisse aliud Tunc enim licet de rigore iuris non sit illis fides habenda, tamen in religionibus possent haberi pro indicijs, vt procederetur ad aliquam inquisitionem & ad interrogandum reum ipsum, etiam cum genere aliquo leuis tormēti. Secus autem in secularibus vbi ad acerbiora supplicia proceditur. Ad secundum iam reddita est ratio cur in aliquibus caussis cumulatoria requirantur testimonia. Ad tertium autem respondet S. Tho. quod illud c. intelligitur de epi copis & reliquis ministris singulariter Ecclesię Romanæ. Tribus enim de caussis tam ingens testium copia ante eorum condemnationem expectatur. Primum, quia ea debent splendere sanctitate, ac subinde auctoritate, vt plus fidei eis adhibeatur quam testibus multis. Secundo, quia cum ipsi iudices sint vniuersæ ecclesiæ, propter executionem iustitię inuidiam contrahunt apud multos, & ideo facile possent aduersus illos falsa obijci testimonia. Præsentia tempora documento sunt quantas hæretici in Romanam Curiam expuerint blasphemias Tertia caussa est, quod ex illorum condemnatione multum deperiret auctoritatis Romanæ Ecclesiæ, quod periculosior esset, quam aliqua illorum mala citra scandalum tolerare.

Chryso. August. *Caieta.* *Ad secū dū arg.* *Ad tertium ar. S. Tho.*

ARTICVLVS III.

Vtrum cuiuspiam testimonium citra eius culpam repellendum sit.

Tertio loco dicendum est de testium idoneitate. Quærendum scilicet, vtrū cuiuspiam testimonium sit citra eius culpam repellendum? Et arguitur à parte negatiua. Ad ea quæ sunt reipublicæ necessaria, ac subinde de necessitate salutis præstanda, nemo repelli debet nisi propter culpam, testimonium autē ferre, est huiusmodi, ergo ab illo munere nemo reijciendus est, nisi illius sit sceleris notatus. Secundo. Repulsio testis, aut in pœnam illi decernitur, aut ideo fit quod non datur illi fides, pœna autem nemo dignus est, nisi propter culpam, neque ob aliam caussam indignus est fide, quia quicunq; præsumitur bonus, quoadusq; sua ipse malitia prodat, ego nullo modo testis refutandus est, nisi propter culpam. In contrarium est canon. si testes quarta quæst. 3. vbi complures hominum sortes a testimonio ferendo citra culpam suam, repelluntur.

Primū argu. *Arg. 2.*

Ad quæstionem respondetur hac affirmatiua conclusione, citato c. consona. Iure & merito homines à testificandi munere, tā ob alias caussas, quam ob culpam repelluntur. Conclusio hæc, præterquā iure humano, ratione etiam naturali clarescit. Enimuero cum certitudo humani testimonij (vt proxime dictum est) non sit prorsus infallibilis, sed fallentijs multis peruia, consentaneum est vt quidquid testimonij fidē infirmat, refutetur. Infirmat autem huiusmodi fidem cum primis culpa, cuius caussa infideles atque infames non admittuntur in testes Præterea & qui publici criminis rei fuere. Præter culpam autem sunt & alij defectus probabilitatem testimonij debilitantes, vt rationis inopia ob quā pueri & amentes recusantur, atque etiam mulieres, nisi in certis casibus. Secundo & caussæ quæ plenæ libertati obstant, vt inimici & amici, atque adeo domestici. Tertio & humilium conditio, vt pauperes qui causa leuandæ famis corrumpi possent. Præterea & viles, vt serui Denique latissime huiusmodi defectus cano citato dinumerantur, videlicet ratione sexus, ætatis criminis conditionis, aliarumque huiusmodi caussarum.

Conclusio respōsiua. *Rō conclusiōis.*

ſarum. Circa hanc concluſionem, non tam dubitando quàm admonendo quærendũ ſupereſt vtrum huiuſmodi defectus, quando latent in teſte, liceat litiganti in publicum traducere quo teſtimonium ſibi contrarium vel infirmet vel prorſus recutiat? Et vt certiſſimum citra diſcuſſionem ſtatuamus, conſtantiſſimum eſt neutiquam crimen falſum licere teſti obijcere, neque cauſſa ſeruandæ totius reipublicæ. Nam ſi mentiri officioſè fas non eſt, quanto minus pernicioſè? Iniquiſſimum ergo vſus eſt, & qui in bene morata republica non eſſet ferendus, qui iam nunc temporis in iudicijs eſt frequens, nempe dum aduocati flagitia, quæ neque ſuſpicantur quidem, teſtib. impingunt, dicentes vti iure ſuo ad ſuam redimendam vexationem, cum tamẽ mos ille plus habeat diabolicæ nequitiæ, quam iuris. Fatemur quidem cauſidicos illos procuratores minimum auctoritatis in hac re habere, nam meritiſſimo in his mendaciſſimi habentur nihilominus vix inde emergit teſtis ſine læſione honoris & famæ. Et ideo præter illam quam irrogant priuatæ perſonæ, iniuriam quoque inferunt reipublicę, nam illa ratione deterrentur viri probi, teſtes eſſe. Et nonnunquam legitime excuſantur, etiam dum a iudice requiruntur, quia nemo cum tanto periculo honoris ſui, & famæ, tenetur obſequium præſtare ſuum. Quare deberent iſti taxatores, quos vocant teſtium, ſi in probatione deficerẽt ſupplicio affici. At vero de crimine vero, occulto tamen, ſupereſt dubitandi ratio. Nam qui crimen occultum reuelat (vt libro pręcedenti quæſtio. 5. dictum eſt) licet ſecundo gradu nihilominus iure infamator, habetur, ſicuti falſi impoſitor. Nihilo ſecius reſpondetur genere ſuo non eſſe peccatum, reuelare occultum crimen teſtis, ob quod iure repulſam patitur. Nam poſtquam id ius concedit, licitum eſt cuicunque eodem iuris beneficio vti. Attamẽ multæ ſunt requiſitæ conditiones, vt talia detegere crimina, non ſit charitati contrarium. In primis requiritur vt reuelatio illa ſit vincendæ liti neceſſaria. Quare ſi crimẽ non eſt ex illis quibus iure teſtimonium repellitur, nefas eſt illud propalare. Mox libranda eſt fœditas detegendi criminis, cum detrimento quod ſi non detegeretur, dari poſſet. Nam ſi in cauſſa exigui momenti immanę crimen teſtis patefaceres, ob quod vel periculum mortis ſubiret, vel infamis deinde viueret, profecto charitatem grauiter vulnerares. Tertio & præcipuæ perpendendum eſt vtrum teſtis, vel ſua culpa, vel ſua ſponte ſe ingreſſerit, nam tunc æquius poſſet ei crimen ſuum opponi, quo os illi obſtrueretur. Quando vero, non ſolum abſque culpa ſua, verum compulſus teſtimonium dicit, periculoſum eſſet illum infamare, tũc vel maxime, quãdo non tam neceſſitate quam ob vindictam id ſit. Quarto denique perpendendum eſt vtrum quamquam alias improbus ſit, probe tamen, & candide, verum fert teſtimonium. Nam ſi conſtaret falſum eſſe multo iuſtius eſſet, etiam cum eius infamia impudens illi os compeſcere.

Dubitatio. *Solutio.*

Argumenta autem quæſtionis facilima ſunt. Ad primum enim reſpondetur quod illa teſtimonia ſunt penitus reipublicæ neceſſaria quæ bonum habent auctoritatis pondus, quod quidem citra culpam alijs etiam defectibus diminuitur. Et ideo qui illos habent refutantur. Et per hoc patet ſolutio ſecundi argumenti. Haud enim omnis teſtium repulſa, pœna eſt, quæ ob culpam infligatur, imò quandoque eſt cautela. Ad alterum autem membrum reſpõdetur quod vbi res non vergit in nocumentum alterius, quicunque præſumitur bonus, dum non probatur malus. Quando vero agitur in tertium perſonam, nemini fit iniuria dum neceſſaria adhibetur cautela.

Ad primũ arg. *Ad secũdũ arg.*

ARTICVLVS IV.

Vtrum teſtimonium falſum ſemper ſit peccatum mortale.

QVantum quod in teſte conſideratur, eſt culpa, ſi falſus ſit de qua ideo quæritur an ſemper ſit mortalis. Et arguitur à parte negatiua. Primo ſic, Quandoq; teſtis non ſtudio, ſed facti ignoratione falſum dicit teſtimonium, ignorantia autem excuſat a mortali labe, ergo non ſemper falſum teſtimonium peccatum eſt mortale. Secundo. Mendacium quod alicui quidem prodeſt, nulli vero nocet, quodque ideo officioſum appellant, non eſt mortale, ſæpe autem teſtimonium falſum huiuſmodi mendacium eſt, puta dum teſtis falſitate illa ſtudet quempiam vel a morte libera-

Primũ argu. *Arg. 2.*

liberare, vel ab iniuria, seu iudicis seu aliorum testium, ergo hoc genus testimonij non erit lethale crimen. Tertio: Ideo iusiurandum à teste requiritur vt timeat peierando mortaliter peccare, hoc autem necessarium non esset si ipsum per se falsum testimonium semper esset mortale, signū ergo est circa iuramentum quandoque cōtingere vt sit veniale. In contrarium est illud Prouer. 19. Testis falsus non erit impunitus. vbi cū sermo sit de punitione apud Deum, culpa denotatur mortalis.

Arg. 3.

Quæstio hæc secundum triplicem gradum absurditatis, quæ in falso testimonio accidere consueuit, tribus conclusionibus dissoluitur. Consideratur enim & secundū sacrilegium periurij, & secundum iudicij iniustitiam, & secundum falsitatem dicti. Est ergo prima conclusio. Omne periurium siue in iudicio siue extra quantumuis de re sit minima, peccatum mortale est. Nec potest vlla ex caussa alleuiari, vt sit veniale, quia adducere Deum in testem cuiusuis falsitatis, sacrilega impietas est. Secunda conclusio: Mentiri in iudicio violando iustitiam, etiam citra iusiurandum genere suo est mortale. Verba sunt S. Thom. quibus insinuat opinionem quam quæstione præcedenti contra Caietanum constituimus, nempe quod potest mendacium in iudicio esse veniale. Ob id enim adiecit, genere suo, quod potest in indiuiduo esse veniale. Conclusio inde patet quod præclara iustitiæ virtus est ad salutem necessaria, & ideo qui illam transgreditor, charitatem, in qua salus consistit, auersatur. Quamobrem. Decalogi præceptum. Exod. 20. sub illa forma constituitur. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Nam testimonium falsum in fauorem proximi, non est mortale, que adeo quando dicitur vt idem impediatur iniuriam facere, quoniam neque hoc est contra ipsum, sed illud contra ipsum existit quod dicitur, vt tollatur ei ius suum. Tertia conclusio: Mendacium, si aliam non habeat maculam quam falsitatis, non est genere suo mortale. Patet quia neque est contra religionem neque contra iustitiam, & ideo genere suo non expellit charitatem. Teneatur ergo in memoria differentia conclusionum istarum. Omne periurium, non solum in genere, sed in quolibet indiuiduo est

Prima conclu.

Secūda conclu.

D. Tho.

Probō conclu.

Tertia conclu.

mortale. Mendacium citra iuramentum, si sit perniciosum, genere suo est mortale, sed potest fieri veniale. Iocosum autem & officiosum genere suo non est mortale, potest tamen ex circunstantijs illuc vsque crescere. Quod si sciscitetis vtrū sit grauius, periurium ve quodcumque extra iudicium, an perniciosum mendacium citra iuramentum in iudicio. Respondetur ex obiecto grauius esse periurium, vtpote quod aduersatur religioni, quam mendacium, quod aduersatur iustitiæ. Attamen in indiuiduis pensandæ sunt circunstantiæ, quibus potest contra simplex perniciosum mendacium malitia exuperare aliquod periurium.

Quæst.

Solutio.

Ad primum igitur argumentum respōdet S. Thom. Primum, quod nemo debet in iudicio asserendo testificari, nisi id de quo per vigilantem considerationem certam habet scientiam, sed quod sub dubio habet, sub dubio debet proferre. Attamen si post prudentem vigilantiam pro certo id habet, ac subinde asserit, quod falsum est, non ideo mendacij reus habetur, quia non iuit contra mentem, quod nomē mendacij sonat. Quare neque si iuratus id affirmet, periurus est. Ex hoc responso elicit Caiet. neque vllam talis testis subire restitutionis obligationem. Etenim (vt libr. præcedenti dictum est) restitutio, vel ratione acceptionis nascitur, vel ratione rei acceptæ, eiusmodi autem testis ratione acceptionis, in qua culpa non insuit, non fit restitutionis debitor. Neque vero ratione rei acceptæ, quia cum testis non agat caussam propriam, id quod alter perdit sibi non accrescit. Hoc autem corrolarium cum his temperamentis verum est. Primo, quod nulla præfuerit negligentia aut leuitas & temeritas in credendo, nam tunc certe teneretur testis in parte pro ratione negligentiæ. Deinde qui omni proculpa falsus est, quamuis non teneatur de sua substantia restitutionem facere, tenetur tamē dictum suum retractare si illa via prodesse poterit, vt qui iacturā fecit amisū recuperet, tunc præsertim cum de vita aut fama agitur alterius. Quin vero licet iure testis non admittatur testimonium retractare nisi in continenti & absque mora vt patet extra, de testibus, c. prætereà nihilominus quia (vt gl. illic habet) etiam post temporis interuallum robur prioris testimonij re-

Ad primū arg. D. Tho.

Corollarium. Caiet.

tractatione infirmatur tunc maxime, dum testis bonæ est existimationis, de quo nulla est suspicio, consulto fuisse mentitum, debet quantumcumque elapso tempore testimonium mutare, si modo intellexerit quod aliquo pacto poterit famam & honorem alterius resarcire.

Ad secundum arg. Ad secundum argumentum respondetur, mendacium officiosum adeo genere suo esse mortale, vt neque in iudicio tale fiat. Quare dum innocens vel testium calumnijs accusatur, vel iudicis iniquitate vexatur, dicere aliquid contra veritatem, vt illa via ab iniquo iudicio innoxius eripiatur, nisi iusiurandum interueniat non est mortale. Et ratio est (vt ait S. Thom.) quia iudicium iniustum, non est iudicium ideoq. nihil illic contra iustitiam peccatur. Dum autem vniuersaliter ait iudicium iniustum non esse iudicium, non loquitur more styloque doctorum iuris, sed sermone philosophorum moraliũ, qui quidquid vitiosum est, nullũ arbitrantur. Iuris enim prudentes non omnem sententiam iniustam pro nulla ducũt. Sentẽtia enim apud illos duplici de causa est nulla scilicet vel quia dimanata non iudice, vel quia errorẽ continet, tum intollerabilem, tũ etiam manifestum. Attamen etiam si non sit nulla, accidit esse iniustã triplici de caussa, vt auctor est Gratian. ca. episcopus. 11. q. 3. s. aut ex animo, vt puta quia iudex ex odio procedit, tametsi hoc quidem nisi alia adsit iniquitas, sententiam non vitiat aut ex ordine, nempe quod non seruatur necessarius ordo iuris, aut ex caussa, nempe dum contra veritatem aut facti aut iuris sententia pronuntiatur. Atq. hæc est essentialis iniustitia, nam reliquæ accidentariæ sunt. Et quæ dicimus de sentẽtia, quæ terminus est iudicij, idẽ & de iudicio cẽsendũ est. At vero licet hoc pacto sit sentẽtia iniusta nõ tamen (vt dicere cæpimus) censetur subinde nulla, nisi error tum intolerabilis, tum etiã

Gregor. propatulus sit, ideo admonet Greg. ea. cau. & q. dicens. Sentẽtia pastoris siue iusta siue iniusta timẽda est. Ob id scilicet quod quãdo error non est manifestarius, ad reũ non pertinet de illo iudicare. Considerate ergo perpende duo verba, sententia, & pastoris. Priori namque intelligit quod non sit intollerabilis erroris, & posteriori quod sit veri iudicis. Hæc autem omnia in foro iudiciali intelliguntur. Nam in foro consciẽtiæ, quisquis omni proculdubio rescinerit sententiam esse iniquam, hoc est contra veritatẽ, põt nõ parere, dũ id modo citra scãdalum faciat. Et ideo S. Th. omne iudiciũ iniquum censet nullum. Ad tertium facile respondetur, quod ideo stringuntur testes iureiurando, vt maiori percellantur timore. Grauius enim est a Dei religioni præuaricari, quam humanã sauciare iustitiam. Ad tertiũ arg.

QVÆSTIO VIII.

DE IVSTITIA Aduocatorum.

S. Tho. 2. 2. quæst. 71.

ARTICVLVS I.

Vtrum aduocatus teneatur gratis præstare patrocinium pauperibus in suis caussis.

POstrema deniq. persona in iudicio est aduocatus, de quo primo quæritur, vtrum teneatur pauperibus gratis patrocinari. Et arguit à parte affirmatiua. Patrocinium inter alia misericordiæ opera connumeratur, sed opera misericordiæ gratis debent impẽdi, secundum illud Exo. 23. Si videris asinum odientis te iacentum sub onere, non præteribis, sed subleuabis cum eo, cum tamen molestius premitur pauper hic cõtra ius sibi cõflata quam asinus onere. Secundo accedit auctoritas Grego. qui inter suas Homilias exponens locũ Euangelicum Matt. 25. de talento quod seruus nequam subtus terrã infoderat, ait: Hñs intellectum curet omnino ne taceat, habens rerum affluentiam, a misericordia nõ torpescat, hñs artem qua regitur, vsũ illius cum proximo partiatur, hñs loquendi vsum, apud diuitem pro pauperibus intercedat. Hæc enim omnia talẽti nomine reputantur, talentum autem abscondere culpa est, vt de pæna ipsa deprehenditur quam seruus ille pertulit, ergo patrocinium est in præcepto. Tertio, Præcepta misericordiæ sunt affirmatiua, quæ idcirco loco & tpe obligant quo calamitas ingruit, necessitatis aũt tps in paupere est quoties iniuria

Primũ arg. partis affirmatiuæ.

Argu. 2. Gregor.

Arg. 3.

iniuria opprimitur, ergo tunc aduocatus tenetur suo patrocinio illi adesse. In contrarium autem est quod necessitas cibi nõ est minor, quam illa qua pauper in iudicio vexatur, non autem semper tenetur diues cibo pauperi subuenire, ergo, neque patronus suo patrocinio.

Sicuti de accusatore quæsitum, est vtrũ de iustitia teneatur quandoque accusare, & de teste vtrum teneatur testificari, ita & de aduocato operæprecium est scire an officio misericordiæ teneatur fauore suo miseris suppetias ire? Ad quam vtique quoniam gratis pauperibus patrocinari vnũ & eleemosinarum genus, perinde respondendum est, ac de alijs misericordiæ officijs, de quibus D Thom. secunda secundæ quæstion. 32. disputauit. Est ergo conclusio quæ sola quæstioni sufficit. Aduocatus non semper caussæ pauperum patrociniũ suum gratis præstare tenetur, sed tunc dũtaxat cum non in promptu apparet quomodo ei possit aliter subueniri. Probatur conclusio. Præceptum misericordiæ, vt modo dicebamus est affirmatiuum, obligat ergo non pro semper, sed miseria id inopis exigente, igitur vbi in promptu est, ut possit aliter pauperi succurri, non te præceptum constringit, sed consilium admonet. Eo potissimum quod ad impossibile nemo obligatur, & nemo potest omnibus opem ferre, licet sit consilium dum potes, alium benefaciendo præuenire. At vero vbi non est in promptu per viam aliam subuentio, tunc extrema censetur necessitas atque adeo obligatis. Vnde Augustin. in princip. de doctrina Christiana. Cum omnibus inquit, prodesse nõ possis, his tibi potissimum consulendum est qui pro locorum & temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius tibi tanquam quadam sorte iunguntur. Vbi rationem reddit cur omnibus non tenemur nempe quia non possumus Mox affirmatiuum præceptum suis qualitatibus circunscribit vt sit obligatorium.

Primum ratione loci quia non teneris quæritare quibus bene facias, sed occurrẽtibus auxilio adesse, secundum illud citatum Exod. 23. Si occurris boui aut asino vicini tui erranti, reduc eum. Secundo etiã addit rationem temporis, quia non teneris prospicere in futurum casu pauperũ, sed in præsenti eis opitulari secundum illud 1. Ioan 3. Qui viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera, &c. Subiungit autem August. vel quarumlibet rerum opportunitatibus, quia dum homo omnibus non sufficit, illis citius opem debet qui sibi sunt aliqua necessitudine coniuncti secundum illud 1. ad Timoth. 5. Si quis suorum, & maxime domesticorum curam nõ habet, fidem negauit. Duo ergo requiruntur ad præceptum charitatis, prius ut hæ circunstantiæ conueniat, posterius vt non sit in promptu via paratior subuentionis. Et quod de aduocato affirmatur, de medico pariter censendum est, ac de alijs perinde qui misericordiæ officio leuare ærumnas possunt, miserorumque necessitatibus opitulari, siue publicis siue priuatis.

Primum autem circa hæc dubium existit, quomodo intelligatur excusatio hæc præcepti, quando in prõptu apparet quomodo alteri necessitati subueniri possit, vtrum satis sit vt tu excuseris, alios esse qui necessitatem intuentes, & melius quam tu, possunt, & arctiori vinculo tenetur. Sic enim vulgus existimat, quare passim audias hoc sese pacto excusantes. Est talis qui melius facere potest ac debet, cur igitur ego tenear? Respondetur nihilominus istis eiusmodi physicas potentias & naturales obligationes, nisi adsit actus, non excusare reliquos, qui succurrere possunt. Quid enim misero prodest quod multi possint & debeant, si occurrit illi nemo? Verba ergo hæc, si in promptu appareat aliter subueniri posse, intelligenda sunt in proxima aptitudine ad opus scilicet, vt credas re vera absque te subuentum iri statim per alios. Alioqui si tu non facis, aliorum culpam tuam non excusabit. Sed alterum deinde hic restat dubium. Videtur enim D. Tho. non satis ei fecisse, loquitur inquã de extrema necessitate, nihil autem de graui, & tamen dubium est vtrum citra extremam teneatur etiam aduocatus patrocinari pauperi in graui necessitate, aut medicus etiam infirmum curare. Et quidem Caiet. impræsentiarum solam extremam necessitatem arbitratur secum afferre, præceptum obligans ad mortale. Distinguit enim tres gradus. Primum extremæ necessitatis, cui sub mortali culpa succurrẽdum est. Secundum, necessitatis grauis citra extremam, cui non occurrere venialis, inquit culpa est. Leuioribus autem succurrere con-

Margin notes: S. Tho. — Conclusio resiua. — Probatio. — August. — Duo requisita ad præceptum charitatis. — Primũ dubiũ. — Responsio. — Dubiũ secũdũ. — Caieta.

re consilium est, sed illas prætermittere nulla est culpa. Mirandum est tamen quo modo sui ipsius fuerit oblitus, nam secunda secundæ quæstione 32. artic. 5. legitime D.Thom. interpretatus, duos confessus est casus præcepti eleemosynæ sub mortali, videlicet necessitatem extremam de necessarijs, & grauem de superfluis. In cuius confirmationem tractatum postea composuit de eleemosina vbi eandem sententiam adstruxit necessariam esse concessu. Ioannes nanque non tantum de extrema loquitur, sed de vrgenti necessitate. Qui viderit, inquit, fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua, &c. Viscera .n. quæso la extrema necessitas aperit, ferrea sunt & obstrusiora quã finit charitas. Igitur non est dubium quin perinde atque in alijs eleemosinis, in patrocinio locum etiam habeat grauis necessitas, vt in loco citato ait S.Thom. quod recte Syluester agnouit in verbo, aduocatus, §.28. Ecquis enim dubitet, quin si inopis hominis omni fauore destituti citra periculum vitæ periclitaretur honor, aliave illi ingrueret vrgens calamitas, teneretur, & patronus suo illi adesse patrocinio? Et pariter medicus quam uis nõ immineret ægroto periculum mortis? Hoc autem verum est quod cum in graui necessitate non fit præceptum, nisi de superfluo, pensanda est & necessitatis grauitas & aduocati aut medici possibilitas. Et quidem grauitas ex obiecto perpenditur, periculum enim præsentissimũ vitæ extrema necessitas est. Et quamquam non esset tam certum periculum mortis, posset esse grauis necessitas, vt in infirmo graui tento infirmitate, & si cui grauiter periclitatur honor, & fama. Superfluum autem in aduocato, quatenus aduocatus est, sicuti & in medico, est tempus quod sibi superest. Haud enim ad succurrendum grauibus caussis citra extrèmam tenetur horas succidere quas in alenda sua familia collocare eget, sed satis fuerit si sit diues qui non tanto tempore pro se eget, vt quod sibi superest, caussis pauperum impendat. Si non omnibus illis potius quæ grauiora sunt. Nam inde quod scientiæ locuples est tenetur partem etiam impartiri egenis, sicuti si alijs diuitijs afflueret. Qui enim inuisos habet pauperes, non est cur sit in conscientia securus, quia neque est in tuto. Et per hæc clarent argumentorum solutiones. Qui enim iuuentum sub onere iacens obuium habet, videt suá opem esse illi necessariam, cuius ideo fit in de debitor. Et pariter ad Gregorium respondetur, quod talentum abscondere est vbi necessitas occurrit, auxilium subtrahere. Et quantum ad tertium attinet, iam exposita est illa quæ obligat necessitas, atque illa quæ sub consilio militat.

Caieta. sui ipsi⁹ oblitus.

Solutio proximi dubij.

D.Tho.

Syluest.

Ad argumenta partis affirmatiuæ.

ARTICVLVS II.

Vtrum merito sint aliqui ab aduocationis officio arcendi.

Post hæc quæritur de aduocatorum qualitate & dignitate, vtrum aliqui sint tanquam in idonei ab hoc officio abigendi. Arguitur enim a parte negatiua. Ab operibus misericordiæ nemo arcendus est. Secundum. Eiusdem effectus neutiquam incongruè assignantur diuersæ caussæ, vacare autem sacris & peccatis sordescere, contraria sunt, incongrue ergo ab hoc officio arcentur ex vna parte infames, atque ab altera clerici. Tertio quisque tenetur proximum sicut seipsum diligere, nemo autem cohibetur propriã defendere causam, ergo neque cohiberi vllus debet tueri causam proximi. In contrarium autem est, quod infames & excõmunicati repelluntur ab hoc officio, vt patet. tertia quæst. 7. cano. infames, & etiam monachi, nisi de licentia Prælati in caussis pijs 16. q. 1. c. monachi. & extra, de postulatio. c. ex parte.

Primũ argum.

Secũdũ.

Tertiũ.

Ad quæstionem supposita distinctione duabus conclusionibus respondetur. Bifariam enim quis potest a munere aliquo repelli, scilicet aut propter impotentiam aut propter indecentiam. Sed differunt, quod impotentia simpliciter excludit hominem, indecentia vero non item, quia potest per necessitatem quod indecẽs erat fieri condecens. Est ergo prior conclusio: Qui potentia caret aduocandi neutiquam patrocinari potest siue potentia desit in sensu interiori, quales sunt futiosi, qui sanum non habent sensum, atque impuberes, qui ipsum non habent integrum ac solidum, aut in exteriori, sicuti sunt surdi aut

Distinctio.

Prima conclu.

aut muti. Requiritur enim in oratore primum mens, non solum sana, verum etiam extructa ad judicandum, & deinde cum caussæ in foro exteriori agantur, instrumenta ad exprimendum conceptus. Secunda conclusio. Duplex est qualitas quæ in aduocato existens, nisi necessitas adsit, indecentem facit aduocationem. Prior est dignitatis excellentia. Posterior vero orbitas aliqua aut defectus. Excellentia inquam dignitatis indecentes reddit sacerdotes, & maxime monachos, vt in foro versentur. Qui enim sunt sacris ministerijs mancipati, orationique perinde & contemplationi addicti, eos minime decet ad seculares caussas demitti, quæ & impedimento illis sunt ne possint spiritualibus vacare, & auctoritatem diminuunt, atque offuscant, ne pro sua conditione & statu in honore & existimatione habeantur. Orbitas autem aut corporalis esse potest & naturalis, aut quæ ex peccato proficiscitur, corporalis inquam vt cæcitas. Nam qui cæcus est, non est ad dicendum aptus. Nemo enim acrimoniam habere potest nisi eos videat cum quibus loquitur. Nam per oculos & concionis attentione excitatur orator, & per eosdem spiritus quoque remittit quibus vegetatur oratio. Loquitur enim de oratore qui voce caussas agit. Nam in illis qui scripto responsa dant, non tantum officit occultorum orbitas. Fœdior autem ac nocentior est qui corruptis moribus for deficit. Qua ratione repelluntur infideles hæretici, excommunicati, atque infames, qui grauioribus criminibus maculati sunt. At vero vt in conclusione adiectum est, ingruere potest necessitas qua eiusmodi decentia compensetur. Quare & monachi pro suis ecclesiis, atque alij pro se ipsis & sibi coniunctis, aduocationis officio fungi possunt. Primum ergo omnium, impræsentiarum animaduertendum est, quanta in aduocato requisita sit dignitas, quæ certe paulo minor desideratur quam in iudice. Vnde cum in alijs cunctis actibus atque officijs præscientiæ copia requiratur morum probitas, in oratore potissimum atque in aduocato etiam philosophi id singulariter exigunt. Quare in descriptione Oratoris prius ponunt. Vir bonus, ac subinde dicendi peritus. Debet enim patronus cum primis summa fide clientis curam suscipere, deinde cauere ne parti aduersæ iniuriam inferat ac demum ea pollere auctoritate, vt non tantum iuris prudentia, verum & morum præcipuè integritate fidem sibi arroget. Nam prauis, vt ait lib. 12. Quintil. etiam vera dicentibus fides deest, videturque malus aduocatus malæ caussæ indicium & argumentum. Interrogatio autem hic existat theologica. Vtrum dum quis se contra ius in hoc officium insinuat peccet mortaliter? Respondetur quod si defectus non multum ad rem referat, non est mortale crimen, immo potest fieri etiam citra veniale. Vt si munus scripto consulat & emendatus infamis, si tamen absque vlla iuris peritia & negotiorum experientia ingereret sese, non esset à mortali culpa immunis quandoquidem in illo periclitarentur caussæ sibi concreditæ.

Secūda conclu. | Munus oratoris. | Quintilianus. | Interrogatio theologica. | Responsio.

Ad primum igitur argumentum respondetur, non omnia opera misericordiæ omnes decere. Immo si indocti ad docendum prodirent, & stulti ad consulendum, & inexperti medici ad medicandum, & infames ad corripiendum, potius pestilentes haberentur, quam misericordes. Ad secundum respondetur, quod sicut virtus inter duo extrema constituitur, ita & patrocinandi muneri alij per excellentiam non sunt apti atque alij per defectum. Ad tertium autem respōdetur quod necessitas non incumbit tanta succurrendi alienis negotijs quam proprijs, ideo infames admittuntur in caussis proprijs & non in alienis.

Ad primū arg. | Ad secū dum. | Ad tertium.

ARTICVLVS III.

Vtrum aduocatis delictum sit iniustam caussam defendere.

POst aduocati dignitatem sequitur de idonea aduocandi forma, nempe vtrum licitum sit caussam iniustam defendere? Haud enim desunt a parte affirmatiua argumenta. Etenim sicuti laus medicæ artis inde maxime relucet quod desperatos morbos medicus sanet, ita & aduocatus inde præcipue commendari assolet, quod infirmas caussas propugnat. Secundo. Si caussam propter iniustitiam deberet deserere, non eo punirentur aduocati, quod caussas perdunt, puniuntur autem

Primū arg. | Secūdū.

autem tanquam præuaricatores, qui diuersam adiuuant partem, vt patet capit. Si quem pœnituerit, 2. quæst. 3. ergo licitum est susceptam caussam contra iustitiam defendere. Accedit tertio, quod maior illic apparet culpa, vbi caussa iusta iniuste defenditur, puta dum vel falsi producuntur testes vel leges allegantur falsæ, quam iniustam caussam via regia defendere, licet autem aduocato astutijs vtraque technis, sicuti militi ex insidijs pugnare, ergo iniustam caussam protegere non est prorsus nefas. In contrarium autem est reprehensio illa 2. Paralip. 19. Impio præbes auxilium, & idcirco iram Domini merebaris.

Tertiū.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Aduocatus qui sciens & prudens iniustam caussam defendit, tum mortaliter contra iustitiam peccat, tum perinde ad restitutionem tenetur. Probatur: Qui ad malum cooperatur, eiusdem est iniquitatis reus, atque ipse qui facit, secundum illud Pauli, ad Roman. 1. Digni sunt morte, non solùm qui faciunt, sed etiam qui facientibus consentiunt: aduocatus autem & consilio & fauore cooperatur ei qui iniustam litem gerit, quin vero ipse est qui litem nutrit, ergo mortaliter peccat, ac subinde cum peccatum sit contra iustitiam, nempè in nocumentum alterius partis, ad restitutionem obligatur. Posterior conclusio. Qui per ignorantiam, iniustam tuetur caussam, excusari pro ratione ignorantiæ potest, tam a culpa quam à restitutione. Conclusio in omnibus materijs clara est. Emergit autem ex priori conclusione dubitandi occasio de caussa dubia. Vtrum aduocatus suscipere eam caussam possit ac subinde defendere, quæ iudicio suo anceps est. Et quidem si in æquilibrio dubitatio pendeat, in promptu est affirmatiua responsio, quoniam iurisprudentis munus non aliud est, quam legum sensus bona fide ad alterutram partem applicare. Immo hinc omnes lites pendent quòd res aut iure aut facto in dubio versantur. Sed ratio dubitandi potissima est, vtrum etsi aduocatus intelligat aduersam partem maiorem habere iuris energiam, possit eam quæ minoris est probabilitatis defensare. Apparet namque id non esse licitum, quoniam videtur nihil aliud quam

Prima concl.

Probatio.

Paulus.

Postrema conclusio.

Dubitatio.

iniquitas iudicem in eam partem inclinare, & trahere contra quam pronuntiare deberet. Respondetur nihilominus sub distinctione. Quando enim est caussa mortis, aut sanguinis, aut vbi honor alicuius periclitatur, tunc actori contra reum patrocinari, nisi minimum tanta vigeat probabilitate accusatio, quanta defensio, profectò ingens esset scelus, quoniam melior est conditio possidentis, maxime in fauorem honoris, & vitæ. Ac fere idem est cum quis reus fit, vt de sua deturbetur bonorum omnium possessione. Immo in hisce casibus potissimum caussa capitis, nisi reus perniciosissimus haberetur pium esset eius suscipere patrocinium, etiam si eius caussa minoris esset probabilitatis, dummodo nulli fraudi panderetur locus. In caussis autem minoris momenti, tametsi vix absque periculo possit infirmior caussa defendi ac debilior, tamen si ad rigorem conscientiæ loquamur, non est cur omnino condemnetur, dummodo patronus clientem in primis suum admonitum curet, iustitiam non tam ei quam alteri parti arridere, deinde nulla prorsus vtatur falsitate, leges scilicet aut commentitias allegando, aut falsè interpretando, sed illis semper vtatur quæ caussæ suæ suffragantur, reliqua vero subticeant argumenta, quæ à parte contraria militant. Et ad argumentum in contrarium respondetur, quod vnicuique licitum est ius suum absque vi & fraude experiri, & persequi. Et ideo cum patroni munus sit suo clienti fauere, nemini iniuriam facit si merita suæ caussæ patefaciat. Altera vero pars sibi viderit, cui patrono suam concredat caussam, & iudex etiam sibi, vt quadratus stet, ne in partem nutet infirmiorem. Tametsi ut dicebam similium, caussarum defensio non caret periculo adulterandi leges.

Argu. Solutio

Ad arg.

Ad primum igitur argumentum respõdetur, disparem esse medici atque aduocati rationem. Medicus nanque qui desperatum morbum curandum suscipit nemini iniuriam irrogat, s. neq; tertio, neque uero infirmo, si ipse consentit. Aduocatus autem qui unam partem sic propugnat, ut alteram expugnet, licet scientiæ laudem mereatur, est tamen secundum uoluntatem iniquus. Secundum autem argumen-

Ad primũ arg. principale.

Ad secũdum.

gumentum, de illo qui bona fide caussam suscipit, quam post contestatam litem intellexit esse iniquam, abditioris est ambiguitatis. Respondet enim S.Thom. quod non debet eam prodere vt alteram partem iuuet secreta iniustæ caussæ retegendo, esset enim tunc præuaricator, iuxta ca. Si quem pœnituerit. 1.q.3. quod iam exposuimus, sed debet eam dissimulanter deserere. At vero solutio hæc ansam contra se affert arguendi. Si quis enim accusatori patrocinaretur contra aliquem in caussa capitali, quem decurrente caussa euidenter posset esse innocentem, teneretur caussam prodere, vt eum à morte liberaret. Immo vero agere testem eius innocentiæ, & transire ad defendendum eius caussam. Nam innocentia tanto potiori iure, vt etiam iudex (vt supra dicebamus) cui illa esset cognita, ad idipsum teneretur, nedũ aduocatus. Conceditur ergo huius argumenti conclusio. Nec S. Thom. loquitur nisi in cõmuni ordine & stylo iuris. Quin etiam si caussa in re grauissima versaretur, quæ paulo minoris æstimaretur quam mors. Vt si quæstio esset de celeberrima fama & honore statuque alicuius illustris, idem pro meo capite censerem. Hoc sub aliorum censura dixerim, dummodo aduocatus non sub dubio id nosset, sed certissima scientia. Et præterea dum id posset facere absque scandalo, & præmissa fraterna admonitione, qua id commi naretur accusatori, nisi desisteret. Et dando quam posset operam ne accusatoris vita periclitaretur. Sed tamen si vsque adeo ille nequam desiperet vt resipiscere renueret, profecto cum eius periculo id posset facere. Imò si citra suum ipsius detrimentum id posset, arbitror teneretur. Et vice versa illi qui reum mortis defenderet, quamuis nosset iniuste se protegere neutiquam liceret caussam eius prodere, licet deberet deserere caussam, si nullo cum colore tueri posset.

Rñ in S. Tho.

Mens S. Thom.

ARTICVLVS IV.

Vtrum licitum sit aduocato pretio patrocinari.

Primũ arg.

SEquitur deinde de stipendio patrorũ, vtrum sit licitum? Arguitur namque à parte negatiua: Opera misericordiæ non sunt intuitu humanæ retributionis exhibenda, secundum illud Lucæ 14. Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos neque vicinos diuites, ne forte ipsi te reinuitent, patrocinari autem vt articul. primo dicebamus, officium est misericordiæ, ergo gratis est impendendum, eo potissimum quod est spirituale opus, & spiritualia non licet temporalium æstimatione tribuere. Secundo arguitur. Iudici, quia persona est necessaria in iudicio non licet quidpiam ab alterutra parte litigantium recipere, vt Augustinus ait contra Macedon. & refertur 14. quæst. quinta canon non sanè. Aduocatus est etiam necessaria persona, ergo neque illi id licet. In contrarium est ibidẽ Augustinus vbi ait quod aduocatus licite vendit iustum patrocinium, & iurisperitus verum consilium.

à parte, negatiua.

Secũdũ.

August.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior: Licitum est aduocato suum patrocinium pretio æstimare. Facilius est ex superioribus eius collectio. Nam quæ hominis propria sunt, neque alteri de iustitia debet, citra iniuriam potest vendere, quia nemo quæ sua sunt gratis donare tenetur. Scientia autem iurisperiti, & aduocati solertia & prudentia, sunt propria ipsorum bona, sicuti & scientia medici & cuiuslibet doctoris alius facultatis, neque illa rigore iustitiæ semper alijs debet, ergo tunc poterit pretio illa æstimare ac venditare. Posterior conclusio: Si quis istorum per improbitatem aliquid vltra modum extorqueat, mortaliter peccat, idque contra iustitiam. Patet conclusio in primis auctoritate Augustini eodem loco, vbi ait quod ab his extorta per immoderatam improbitatem repeti solent, data vero per tolerabilem consuetudinem non solent, scilicet repeti. Et ratio deinde est in promptu, nam eiusmodi officia pretio sunt æstimanda, in his autem quæ pretio penduntur excessus pretij iniustitiam operatur. Cui quidem rationi applaudit lex etiam ciuilis. C. de postulan. l. si qui. Circa priorem autem conclusionem dubitas forsan quomodo sit æstimandum huiusmodi patrociniorum pretium vtrum consistat in indiuisibili, an potius latitudinem permittat vt possit quisque pacisci quantum velit?

Prima conclu.

Rõ con clusion.

Vltima conclu.

Probõ Rõ con clusiõis.

Dubiũ.

potest homo patrocinium. Nam etsi scientia res sit spiritualis ratione subiecti, non tamen illius est generis spiritualium quæ gratis accepimus gratisque debemus, immo nostro sudore & vigiliis parta nobis est, vt lib. 9. sub tit. de simo. liquidius fiet. Secundum argumentum discrimen petit inter iudicem testem, & aduocatum. Nam cum singuli istorum veritatem prorsus tueri debeant, perinde scilicet aduocatus vt reliqui; nulla apparet, ratio cur huic potius quam alijs, pro defendenda veritate, liceat mercedem recipere. Est tamen descrimen quod finis proprius iudicis ac testis est iustum & veritas in communi, sine respectu actoris vel rei ob idque ob veritatem dicendam neutri illorum quidpiam recipere licet: Scopus autem aduocati non est iustum simpliciter, sed iustum clientis sui, cuius caussam omnibus suis viribus protegit, altera neglecta, & ideo non solum, vt aliqui putant, pro labore, sed pro ipso patrocinio & defensa veritate potest mercedem suscipere, sicut doctor pro veritate docenda quam dilucidat. Nihilominus autem restat & inter iudicem & testem differentia, quod iudex non solum pro veritate pronuntianda nil potest à litigantibus percipere, quia est communis vtrique, sed neque pro labore & studio id sibi licet, sed respublica debet illi prouidere tamquam personæ publicæ. Non quod iure naturæ id sit prohibitum, immo si nullus existeret metusne intuitu pretij in alterutram partem corruptus propenderet, ius naturæ non prohibet quin possit à litigantibus aliquid recipere, sed propter talem metum iure ciuili cautum est, vt ærario publico sustentetur. At vero testis quia non est vsque adeo persona publica, sed citatur ab illa parte cui interest, quamuis pro veritate dicenda nil possit recipere, quia quicunque parti debet eam syncere proferre, tamen pro labore suo recipere potest pretium ab eo a quo citatus est. Cum autem iudicem negamus quidquam recipere posse, inficias non imus quin pro subscriptione aut citationis aut sententiæ quidpiam ei constitui lege possit. Hæc enim meditatio non est præsentis loci.

Ad secũdum.

Discrimẽ inter iudicem ac testẽ & aduocatum quãtum ad recipiẽdam mercedẽ pro tutela veritatis.

QVÆSTIO IX.

DE CONTVMELIA.

S.Tho.2.2.quæst.72.

ARTICVLVS I.

Vtrum contumelia consistat in verbis.

Expeditis verborum iniurijs, quæ forensi iudicio accidere solent, progrediendum nobis est ad illa etiam iniuriosa verba quæ extra iudicium vsu veniunt. Quæritur ergo primo de contumelia, vtrum consistat in verbis. Arguitur enim à parte negatiua. Contumelia nomen est nocumentu, verbo autem nullum nocumentum videtur inferri, sed factis potius læditur vel persona vel honor eius ergo contumelia non in verbis, sed in factis contingit. Secundo dehonoratio quæ verbis fit suum habet peculiare nomen vituperij & conuitij, hæc autem a contumelia differre videntur, ergo contumelia non consistit in verbis. In contrarium est quod solum verbum auditu percipitur, contumelia autem ad aures pertinet, secundum illud Hierem. 20. Audiui contumelias in circuitu, ergo contumelia est in verbis.

Primũ argum.

Secũdũ.

Quinque sunt capitales iniuriarum species verbalium extra iudicium, nempe contumelia, detractio, susurrus, irrisio, & maledictio. Contumelia autem, & detractio primo per se differunt ex obiecto. Contumelia enim est iniuria quæ contra honorem alterius fit. Detractio vero est famæ læsio. Differunt namque honor & fama, quod honor est reuerentia alicui propter aliquam excellentiam ac potissimum propter virtutem exhibita. Fama vero, vt habetur in glos. cap. vestra, de cohabita. cleric. & mulie. est illæsæ dignitatis status vita & moribus comprobatus. Vel si cum theologis ac philosophis loquamur, est clara illa notitia quam alij de nobis habent. Itaque esse potest honor sine fama, & è diuerso. Exhibetur enim reue-

Differẽtia contumeliæ & detractionis.

reuerentia magnati quandoque propter sanguinis excellentiam cuius tamen morum sinistra habetur existimatur. Ac vice versa, esse solent priuati viri in angulis latitantes, honoribus orbi, quorum tamen vitæ clara habetur opinio. Hoc præiacto discrimine, ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior: Contumelia propriè loquendo in verbis consistit. Probatur. Contumelia vt modo dicebamus idem est quod dehonestatio, reuerentiæ contraria quæ honori exhiberi solet. Honor autem dupliciter alicui tollitur. Vno modo, vt si dicamus mediate, puta dum id quod honoris caussa erat, submouetur. Qui enim diuiti substantiam, cuius solius gratia honor illi habebatur, surripit, honorem eius contenebrat. Sicut qui sapientia scientiam læsione cerebri aufert. Nam ex inde incipiunt illi minoris haberi. Quapropter ille solus honor verus est, qui virtuti debetur, quippe qui ex nulla extranea caussa præterquam ex Deo dependet. Eiusmodi autem dehonorationes non faciunt propriam speciem, sed referuntur ad alias iniurias, puta ad furtum, homicidium, & reliqua. Secundo autem modo, aufertur alicui honor directe & proprie. Et hoc fit dum quis quippiam in notitiam alicuius deducit quod eius honori officit. Nam sicut honor excellentiæ debetur, ita & turpitudinis notitia caussa est dehonorationis, atque in hoc proprie ratio contumeliæ consistit. Deducere autem aliquid in notitiam alterius, pertinet ad rationem signi, & cum secundum Augus. 2. de doctrina Christi, verba inter homines primas partes significandi obtinuerit, sunt enim secundum Arist. 1. Periherme. earum conceptionum indicia, quæ sunt in anima, consequens fit vt ratio contumeliæ propriè in verbis inueniatur. Vnde Isidorus in suis etymolog. Contumeliosus, inquit, ille dicitur qui velox est & tumet verbis iniuriæ. Allusio enim vocum est, tumet, & contumelia. Posterior conclusio: Contumelia extenso nomine etiam in factis posita est, quatenus rationem habent significandi. Hoc patet, quia & rebus ipsis, vt illic docet August. conuenit signa esse aliarum rerum. Quapropter & factis potest quis alterius vitium patefacere. Vnde super illud ad Roman. 1. Contumeliosos, superbos, &c. dicit gloss. contumeliosos illos esse qui dictis & factis contumelias & turpia inferunt. Hinc fit nullum factorum, quatenus res sunt, rationem habere contumeliæ, sed quatenus vim habent significandi. Dum enim quis fores alienas effringit furandi animo, non contumeliosus, sed latro est. Si autem id in vituperium & vilipendium domini conetur, fit contumeliosus. Significat n. re illa dominum flocci pendere. Pariter si quis fuste agasonem, cædat, non animo dehonestandi sed feriendi, nõ perinde contumeliosus est, atque si nobilem pulsaret, non vt dolorem incuteret, sed vt auferret honorem. Et eadem ratione qui vxorẽ vicini libidinis gratia sollicitat, non est formaliter contumeliosus in vicinum suum, sed si id tentaret vt honori mariti officeret. Designaret n. tunc contendit turpitudine illa hominis vilitatem. Enimuero quantum ad rem attinet contumeliæ, non semper exigitur vt vitium quod propalari contẽditur, peccatum sit, quamuis huiusmodi contumelia sit insignior, sed satis est esse vitium generis, aliusve animi vel corporis morbum, aut quidpiam excellẽtiæ contrarium, ob quam homines honori habentur. Vt si hominem denotes malignè natum, aut ignauum, &c. Neque vero requiritur vt sis contumeliosus, quòd hominem infames, vitium eius occultum detegẽdo, nam etiam si publicum concubinarium aut coclitem, aut sordide natum sic appelles, contumelia eum afficis, maiore autem si talia illi imponas. Præter hæc autem factorum genera, sunt alia per se ipsa cõtumeliosa, quia nihil aliud in se habent quam significationem, vt natum vel pollicem inter duos digitos demonstrare, aut linguam inter dentes. Significabant enim hæc vt ferur, Romanis fœdissimum vitium. Hęc autem contumeliæ descriptio occasionem offert sciscitandi, vtrum ad eius rationem necessãrium sit vt verba aut facta in præsentia alterius fiant. Apparet enim id esse necessarium. Nam hoc differunt contumelia & detractio, quod illa vim secum affert & contemptum, hæc autem ad fraudem inclinat & dolum, illa ergo fit in præsentia palam, sicuti hæc clam in absentia. Respondetur perinde differre contumeliam à detractione, ac supra de rapina & furto differebamus. Contumelia enim quia contemptum significat, & reuerentiæ quæ in præsentia

Prima concl. | Probatio. | August. | Aristot. | Isidorus | Postrema conclusio. | Probõ. | August. | Glossa. | Sciscitatio. | Ratio alterius partis.

sentia sit, aduersatur, ingenio suo in præsentia irrogatur: vel si fiat in absentia non est eo quod contumeliosus illam celare velit vt detractor: immo ob hoc verba in absentem iactat, vt in eius perueniant notitiam. Quare consulto dixit S. Tho. contumeliam esse cum quis id, quod est contra honorem alicuius, deducit in notitiam eius & aliorum: hoc est cum sua intentio est in faciem tale conuitium iactare.

Ad primũ arg. Ad primum argumentum respõdetur, quod verba, quatenus sonus quidē sunt naturalis, neminem lædunt nisi forsan tenerrimis sit auribus: at uero quatenus signa existunt, honorem & afferunt si sint honesta, & auferunt si sint turpia, eo quod honor de excellentia, quæ in hominem notitia est, ortum habet. Facta autem quatenus facta sunt, suas, vt diximus, habent vitiorum species, sed quatenus signa sunt, ꝓ verbis reputantur.

Ad tertium. Ad tertium respondetur, per discrimen illud designari solitum inter contumeliam conuitium, & improperium. Contumeliam enim, qui literarum collusionem cũ Isidoro nimirum obseruant, à contumeo deriuari contendunt: cõtumeliosus enim tumens est & turgenti animo inflatus. Quamuis vt Vlpia. vult ff. de iniu. l. 1. a cõtemnendo rectius dicatur. Quare sua primæua significatione solum significat dicti acerbitatem, contra honorem alterius, sed tamen ex vsus accõmodatione, apud Theologos illam speciem significat, qua obijcitur alteri peccatum mortale: vt ꝙ sit hæreticus, aut latro, &c. conuitium autem latius patet: vt sit maledictum, quo alteri obijcitur, malum quoduis, seu culpæ, seu pœnæ. Vnde Cicero pro Cœlio: Maledictum, inquit, nihil habet propositi præter contumeliam: quæ si petulantius iactatur, conuitiũ: si facetius, vrbanitas nominatur. Quod aũt Labeo apud Vlpian. ff. de iniur. l. itē apud Labeonem ait: nempè conuitium perinde sonare atque conuotium: quasi plurium coeuntes voces ad maledicta in vnum iactanda: sicuti 4. Reg. 2 de puerorum vociferatione legitur aduersus Eliseum inclamantium Ascende calue: forsan non multum ad rem pertinet. Non. n. cum, in hoc nomine tam concursum significat pluriũ, quam vehementiam, sicuti in, conficio. Et Et crediderim ex, vitium, componi: conuitiari. n. nihil aliud est, quam vitij alterum conspergere. Nisi dicatur a conuitando: vt lib. 6. ait Valla. Nam quem conuitijs proscindimus, procul a nostro contubernio vitamus: quasi illum a nobis per contemptũ abigentes: Hæc autem ad grammaticos attinent. Improperium vero aliam peculiariter speciem conuitij significat: nempè cũ quis alteri beneficium obijcit quod a se receperat: secundum illud Eccles. 20. Exigua dabit, & multa improperabit. Et apud Comicum: Isthæc commemoratio, quasi exprobratio est immemoris beneficij. Sed hæc tamē receptissimo vsu promiscuè vsurpantur. Quæstiuncula autem Scholastica sese hic lectori fortè offert, vtrum omnes hi atque contumeliarum modi eiusdem sint speciei? an vero specie differant, sicut & ipsa probra differunt, quæ quis in alterum iacit. Crediderim cum Caietano omnes esse eiusdem speciei. Nam contumelia species est specialissima, vt puta quæ vnum habet honorem pro obiecto, quem ab eo aufert qui per vim patitur inuoluntarium: ab vna enim ratione formali obiecti vnicā species constituitur. Nihilominus augeri tantum potest cõtumeliæ grauitas, vt eius expressio de necessitate sit confessionis, vt si quem hæreticum, aut traditorem, aut quid simile appelles, id ipsum est confessione explicandum.

Interstitiũ inter cõtumeliā cõuitium & improperium. Isidorus Vlpia. Cicero. Valla. Terent. Quæstiuncula.

ARTICVLVS II.

Vtrum cõtumelia, & generaliter conuitium sit genere suo peccatum mortale

Cvm contumelia in uerbis, vt dictũ est consistat, quæ genere suo nõ videtur tā enormem habere læsionem: merito quæritur, vtrum perinde atque homicidium, & furtum, & adulterium sit etiā genere suo mortalis culpa. Arguitur enim a parte negatiua: Nullũ mortale crimen esse põt virtutis officiũ, cõuitiari aũt est actus virtutis eutrapeliæ, ad quam secundũ Phil. 4 Ethi. pertinet bene conuitiari, ergo contumelia nõ est mortale peccatũ. Secundo arguitur, Peccatum mortale viri perfecti non admittunt, qui tamen nonnunquam conuitijs & contumelijs vtuntur, vt patet apud Pau. ad Gala. 3. O insensati Galatæ. Quin vero & Christus Luc. vlti. O stulti, inquit, & tardi

Primũ argum. Philosophus. Secũdũ.

corde ad credendum, ergo cõtumelia nullum est peccatum. Tertio: Quamuis, id quod est ex genere & obiecto veniale possit ex fine & ex circunstantia fieri mortale: ut mendacium, quando fit perniciosum, tamen vice versa id quod genere, & obiecto est mortale, fieri non potest ex intentione veniale, quia suum secum affert obiectum; quodcunque enim fine fureris, mortaliter peccas: si ergo contumelia ex genere suo peccatum esset mortale, nonnunquàm posset ab illo cadere gradu: quod tamen est falsum: nam leue conuitium, aut ex subreptione collapsum, nemo vnquam pro mortali duxit. Quartò. Omne peccatum mortale, vel est capitale, vel alicuius capitalis soboles: contumelia verò non est capitale, vt per se liquet: neque verò capitalis criminis germen: nam maximæ iræ, vt Gregorius 31. Moral. auctor est. Quod tamen falsum esse videtur: nam potius aut ex superbia gignitur, secundum illud Prouerb. 11. Vbi superbia ibi & contumelia; aut ad stultitiam reducitur secundum aliud Prouerb. 20. Omnes stulti miscentur contumelijs. In contrarium est, quòd nihil æternam commeretur pœnam, nisi mortale sit crimen, conuitiator autem infernali pœna dignus est, secundum illud. Matth. 5. Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis.

Tertiũ.

Quartũ.

Grego.

Ad quæstionem, tribus facilimis cõclusionibus respondetur. Prima est: Contumelia genere suo peccatum est mortale: idque atrocius quàm furtum & rapina. Hic autem animaduertẽdum discrimen est inter peccata quæ in factu consistunt, atque ea, quæ in verbis posita sunt. In illis namque peccatis genus ex solo obiecto perpẽditur: in uerbis autem non nisi ex adiũcta simul intentione. Quare hic genere suo, non id tantum sonat quod est ex obiecto sicuti in furto, & in homicidio, sed etiam ex intẽtione. Et ratio est, quod cum uerba re ipsa non offendat, sicut facta, sed significatione, significatio autem ex intẽtione fiat aliquid exprimendi: non censetur formaliter contumelia, nisi quæ ex animo conuitiandi procedit, vel ex crassa ignorantia & negligentia aduertendi quod dicis. Probatur ergo conclusio. Illud peccatum est mortale, quod est contra charitatem: charitas verò, per quodcunque peccatum tollitur, per quod pax perturbatur, & amicitia: tale autem est contumelia: ergo est peccatum mortale. Probatur postrema hæc præmissa: Honor est inter bona humana præstantius quàm exteriora: secundum illud; Melius est nomen bonum, quam diuitiæ multæ. Et cùm honor sit positus in excellentia potissimum virtutis, merito pluris mortales faciunt honorem, quàm alia externa bona. Quin verò elegantes homines, illis omnibus, vt medijs vtuntur ad comparandos honores, illorumque bonorum dispendio illos sustentant. Est ergo contumelia ex genere suo grauius peccatum, quam furtum & rapina. Malunt enim homines alijs priuari bonis, quàm contemptui haberi: quamuis tanta esse possit quantitas furti, vt grauitatem exuperet contumeliæ. Secunda conclusio: Iactatio conuitij & probri, quæ fit præter intentionem contumeliandi, pẽsanda est quandoque ex intentione proferentis: quandoque verò ex rei quantitate, & quandoque ex defectu cautelæ, quę adhibenda est. Vnde in triplici esse potest gradu, nẽpe vt sit quandoque virtus, quãdoque venialis culpa; & nonnunquam mortalis. Probatur: Cum vel pater, uel prælatus, vel maior natu corripiendo, pro bro aliquo vtitur aduersus inferiorem, si moderamine vtatur, officium præstat. Dũ autem quis conuitium graue per iracundiam euomit, mortale est. Vbi verò nonnullus est cautelæ defectus; plurimum cõsueuit esse veniale. Vt sæpe inter mulierculas contingit & homines infimæ classis, qui inuicem se conuitijs conspergunt, ut in buccam ueniunt, quibus per parum solet adhiberi fidei. At verò, cum tantum semper fuerint homines honoris tenaces, consultissimè cuique etiam prælatis, abstinendum est à conuitijs, quæ humanos animos amarulentius, quam corporalia vulnera exulcerant. Atque adeò perparum solent ad correptionem conferre. Facillimæ sunt conclusiones: neque ut illis amplius immoremur opus est. Tertia conclusio. Contumelia suopte ingenio nascitur ex ira, vt Greg. ait loco citato. Non quod sola superbia vel odium, quo quis alterũ cõtemuit, non quandoque sufficiat ad contumeliam; sed quòd vitium inde cẽsetur originem ducere, vnde plurimum oriri consueuit.

Prima conclu.

Inter-uallũ inter peccata q̃ ĩ facto versãtur, & ea q̃ uerbis complentur.

Probatio conclusiõis.

Secũda conclu.

Rõ pro conclu.

Tertia conclu.

Grego.

fuerit, contumelia verò ex in plurimum nascitur, eò quod maximam habet connexionem ad eius finem. Ira namque finis est vindicta, atque vltio, & nulla est præsentior compendiosiorque via ad vlciscendum, quàm contumelia. Qui enim potens non est, vt se se vindicet, aut id non audet, statim in contumelias prosilit, vt foeminarum ingenium testimonio est, per hoc enim quòd quis verbis alium perfundat, quadamtenus animo satisfecit suo.

Ad primum igitur respondetur, quod conuitiari secundum Aristo. 4. Ethic. cap. 8. eatenus est virtutis eutrapeliæ, quatenus intra limites moderatæ facetiæ continetur quando scilicet vrbanitatis venustas in cõuitio adest secundum illud supra citatum Cicer. Maledictum si petulantius iactatur, conuitium, si facetius, vrbanitas nominatur. Quare isti aulici scurræ neutiquam permittendi sunt scommatibus vti, quæ plus amaritudinis afferũt, quam salis. Sic enim risus mouendus est, vt bilis non concitetur. Ad secundum respondetur, quod sicut verberibus gratia disciplinæ vti licet; ita & moderatis verbis, quæ suo acrore delinquentis animum nonnullo do ore afficiant. At verum vt August. li. de sermone Domini in monte, admonet, rarò sunt huiusmodi amarulentæ obiurgationes adhibendæ. In solutione tertij adhibendus animus est, ad intelligendum illud verbum, quod D. Tho. tractauit 12. q. 88. arti. 2. vbi docuit mendacium iocosum, quod genere suo est veniale, posse ex fine fieri mortale, vt si referatur vel ad adulterium, vel ad infamiam alterius: mortale autem ex genere, quod facto committitur vt furtum, ad quemcunque finem referatur, etiam si fiat ad dandam eleemosynam, est mortale. Itaque sententia D. Tho. est quod intentio finis, licet veniale pertrahere possit ad mortale, non tamen mortale vsque ad veniale extenuare. Haud tamen negandum est; quin quod genere suo est mortale, possit vel ex leuitate materiæ, vel ex surreptione fieri veniale. Contumelia verò (vt iam dictum est) quoniam significatione committitur, quæ ex intentione procedit, licet sit genere suo mortalis, nihilominus potest ex ipsa intentione fieri venialis, quin verò aliquando laudem habere virtutis.

Ad quartum iam satisfactum est conclusione 3. Est enim contumelia filia iræ, non autem superbiæ, nam peccatum quod ex alio nascitur, ad eundem debet ordinari finem, contumelia verò non ordinatur ad exaltationem, qui est finis superbiæ. At tamen superbia disponit ad contumeliam nam qui elatus est, facilè alios spernit, & ideo ait Sapiens, Vbi superbia, ibi cõtumelia. Et rursus quia contumeliæ furor rationem obnubilat, addit dicens: Stulti miscentur contumelijs.

Ad primũ arg Aristot. | Ad secũdũ arg. | August. | Ad tertiũ arg. | Intẽtio S. Tho. | Ad quartũ argu.

ARTICVLVS III.

Vtrum debeat quisque contumelias æquanimiter sustinere.

POstquam de illata contumelia dictum est, sequitur vt dicamus quomodo sit ferenda. Est enim argumentum quòd id non sit virtus, qui enim probra, conuitiaque sustinet obloquentis, audaciam atque petulantiam eius fouet, quod reuera nullũ est virtutis officiũ. Secundò arguitur: Plus se quisque diligere tenetur quam alterũ, atque adeo honorem suum pluris pendere quam alienum, nemo autem ferre debet, vt se præsente honori & famæ amici detrahatur, secundum illud Prou. 26. Qui imponit stulto silentium, iras mitigat, ergo nullus sua ipsius probra sustinere debet. Tertio: Nemini licet sese priuatim vindicare: qui autem æquo animo spumam contumeliosi sustinet, sese de illo vindicat, quatenus eum spernere profitetur, secundum illud Chrysosto. super Matth. Si vindicari vis, sile, & funestam illi dedisti plagam, ergo id non licet. In contrarium est illud Psal. Qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates. Et subdit: Ego autem tãquam surdus non audiebam, & tamquam mutus non aperiens os suum.

Primũ argum. | Secũdũ. | Tertiũ.

Ad quæstionem duabus receptissimis conclusionibus respondetur. Prior: Vnusquisque tenetur animum contumelijs ferendis habere paratum, vbicunque fuerit expediens, non tamen ea semper ferre. Probatur vtraque conclusionis pars: Patientia, vt in his, quæ contra nos fiunt, sic & in his, quæ contra nos maledicuntur necessaria est, in his autem quæ contra nos

Prima conclu. | Probõ

fiunt tantum est necessaria in animi præparatione, secundum expositionem Aug. super illud Matth. 5. Si quis te percusserit in vna maxilla præbe illi, & alteram, præparatio autem animi cum affirmatiuo precepto iubeatur, non obligat pro quocunque tempore, sed pro illo art. quod id ratio exegerit, ergo & animum debemus habere paratum, & tamen non semper re ipsa tenemur contumelias taciti ferre: Id quod ipsius Redẽptoris exemplo edocti sumus: Nam & à percutiente se rationem rogauit dicens, Io 18. Quid me cædis? quod nõ nullam reprehensionis effigiem præ se ferebat. Posterior conclusio. Quãdoque oportet illatam contumeliam repellere. Probatur dupliciter ex capite: Primò quidem propter bonum eius, qui contumeliosus est: nempè vt tumentis eius animi insolentia reprimatur; ne illis iniurijs assuescat, secũdum illud Prou. 26. citatum, & secundum aliud ibidem. Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videtur. Secundo, propter aliorum bonum, tam circũstãtium, quam absentium, qui contumelijs affectum nonnunquam solent minoris reputare, atque adeo eius doctrina & monitis minus inde proficeret. Vnde Grego. super Ezechiel homil. 9. Hi quorum vita in exẽpla imitationis est posita, debent si possunt detrahentium verba compescere, ne eorum prædicationem non audiant, qui audire poterant, & ita in prauis moribus remanentes, bene viuere contemnat. Hic primum omnium arbitror apud D. Tho. animaduertendum esse quod lib proximo quæst. 6. verum iudicauimus, nempe licere cuique saltem priuato, famæ suæ læsionẽ infamatori remittere Nam si eis qui honorem nostrum contumelijs denigrant, resistere non tenemur, non est cur semper teneamur splendorem famæ nostræ alia via sustentare, quam officiis virtutem vacando. Hoc autem solenne membrum prioris conclusionis, videlicet quod tenemur animos habere paratos ad ferendas contumelias, vbi id ratio tulerit, non nihil explicationis desiderat. Et primò quæritur, vtrum præceptum sit habere semper volũtatem, hoc est actuale propositum ferendi iniurias inferendas pro loco, & tempore. Nam præparatio talem actum significare videtur. Respondetur id non esse necessarium, nam præcepta affirmatiua sicut non obligant pro quolibet tempore ad externa opera, ita neque ad intimos actus, sed satis est nõ habere propositum contrarium, atque in genere proposuisse seruare mandata; nam illic virtute includitur hoc propositum. Et est animaduertendum huiusmodi præparationem non solum esse necessariam ad non vindicandas auctoritate priuata illatas iniurias, nam id certissimũ est nemini licere, vt supra dictum est, sed ad non resistendum, vbi resistentia sine graui scandalo & ingenti detrimento fieri nequit, & vbi ratio fidei & boni publici sustinentiam exegerit. Quare qui in animo gerit de quacunque cõtumelia se vindicatũ ire, & cuicunq; citra delectum obstitutum, in statu est perditionis. Attamẽ citra illos casus quisq; potest & priuatim cũ virtutis moderamine resistere, & per publicã potestatẽ iuris ordine vindicare se. Quæris autem an citra casus necessitatis, dum quis possit resistere, consilium semper sit non resistere. apparet enim id esse consiliũ cum sit misericordiæ opus Sed ad hoc iam posteriori conclusione negante responsũ est. Vtrumque enim simul consulit Sapiẽs, scilicet & ne respõdeamus stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiamur ei similes, & rursus vt respondeamus ei ne videatur sibi sapiens Quapropter prudentiæ perpendiculo librandum est quando contumeliam nobis respondere oporteat, quando vero minimè. Est enim ei respondendum quãdo ratio correptionis fraternæ id decere monstrauerit, tunc enim præceptum charitatis est animum eius sedare, eum que sui furoris & stultitiæ admonere. Sed enim maior cura nobis adhibenda est nostri, ne scilicet alterius furor nostrum excitet, & qui compescere alium deberemus, simili nos impetu feruentes eum potius irritemus. Leuiter ergo admonere eum debemus ostendendo absque caussa, & ratione concitari, exemplo nimirum Christi, qui tantum dixit, Cur me cædis? hoc est nullam habebas cædendi caussam. Quando verò contumeliæ contra honorem fidei & religionis iactantur, tunc vicissim refugio est acriori obiurgatione contra vti. Hoc enim refertur, quod Paulus Galatas insensatos appellauit, & Christus alios stultos, atque alios generationem nequam.

August. Vltima conclus. Rõ conclusio. Grego. Priuatus quisque potest læsionem famæ illatam remittere. Quæst. Responsio. Hæsitatio. Paulus.

quam, & prauam. Personæ autem publicæ etiam propter suum proprium honorem, vt dictum est, debent conuitijs resistere, vt pote quarum honor necessarius reipublicæ est: priuatæ autem licet non teneantur, possunt tamen. Postrema autem superest dubitatio, vtrum quando resistere licitum est, tunc fas sit pro vna suscepta contumelia aliam reijcere. Appellat me quispiam latronem, appello eum sicarium. Notat meum genus, noto ego suum ingenium & mores: Respondetur in primis nunquam licere crimen falsum alteri obijcere: esset enim mendacium, idemque perniciosum. Præterea neq; crimen, defectumve vllum, vel occultum vel publicum per modum vindictæ, licet in conuitiatorem respuere: sed tantum per modum defensæ vim vi repellendo. Hoc est: Non licet illi obijcere crimen quod impertinens est ad obterendam eius auctoritatem: sed illud prorsus, quod ad id est necessarium; vt si dicam eũ esse hominem mendacem, & ad eius confirmationem patefaciam aliqua eius mendacia, vt in eo quod mihi impingit destringat ei fides. Si aũt me appellat concubinarium, nõ licet mihi eũ appellare latronẽ: sicut neque ius est percutientẽ repercutere.

Postrema dubitatio.

Ad primum igitur argumẽtum iam responsum est, ꝙ licet audaciam conuitiãtis mitibus verbis comprimere, ne videatur sibi sapiens: non tñ acerbis, ne efficiamur ei similes. Ad secundum dicitur, ꝙ qñ ei respondemus qui contumelias in alterum iacit, non videmur ex nimio amore nostri id facere, sed ex charitate, tam contumeliantis, quam eius qui contumelias perfert: & ideo id facere semper est officium. Quando vero cõtumelias nostras propulsamus: tunc non tam charitatem colere videmur quàm nostræ superbiæ succumbere, & iracundiam irritare. Quare tunc sæpius consilium est tacere. Ad tertium denique respõdetur, quòd si quis contumelias suas audiens astu taceret, eo scilicet animo vt alterum quasi spretum ad iracundiam exagitaret, peccatum esset vindictæ: si autem sibi consulens taceat, & virtuti obsecundãs, licet sciat alterum inde peius concitandũ, nihil sua referre debet, & hoc est qđ Chrysosto. ait secundum Sapientis consilium, Eccle. 18. Non litiges cum homine linguato: & non struas in ignem illius ligna.

Ad primũ arg.

Ad secũdũ arg.

Ad tertiũ arg.

QVÆSTIO X.

DE DETRACTIONE.

San. Thom. 2.2. quæst. 73.

ARTICVLVS I.

Vtrum detractio sit denigratio alienę famæ per occulta verba.

POst contumeliam, qua derogatur honori, sequitur de detractione, per quam famæ detrahitur. Et primo circa eius quidditatem quæritur vtrum sit denigratio alienæ famæ per occulta verba. Arguitur enim a parte negatiua: Occultum & manifestum circunstantiæ sunt non constituentes morum species: in definitione autem id tantum poni debet, quod ad speciem pertinet: ergo nõ est quod in definitione detractionis ponatur occulationis differentia. Secundo arguitur: Fama est publica illustrisque notitia: ergo per id, quod occultum est, non denigratur. Quare detractio, quæ fit per occulta verba, non est famæ contraria.

Primũ argu. à parte negatiua.

Secũdũ.

Tertio: Detractio idem est quod subtractio, & demptio ex aliquo toto: contingit autẽ famam denigrari nihil veritatis subtrahendo, sed occulta propalando crimina, ergo non idem est detractio quod famæ denigratio. In contrarium est illud Eccle. 10 Si mordeat serpens in silentio, nihileo minus habet, qui occultè detrahit: ergo occultè mordere alienam famam est illi detrahere.

Tertiũ.

Ad qõnem vnica sufficit cõclusio, quæ ex superiori q palam consequitur. Detractio est occulta denigratio alienæ famæ. Conclusio iam ex superioribus ostensa est. Enimuerò sicuti facto noceri alicui bifariam solitum est, vt in furto & rapina ostẽdebamus, nempè aut per manifestam vim aut per subdolã læsionem, ita ẽt & verbo vsu venit. Nam manifestè quis alteri per contumeliã nocet, occultè autẽ, per detractionem. Qui autem in alterius conspectu, manifestis verbis in eum inuehit, paruipẽdere eum se profitetur, quapropter honorem eius, vt diximus, ex professo lædit.

Vnica conclu

Probatio cõcl.

Qua ratione, contumeliam diximus honori aduersari. At verò qui in angulis absens aduersus quempiam obmurmurat, non tam vilipendere eum, quam vereri se ostēdit. Obidque nihil contra eius honorem obmolitur, sed contra famam, puta contra bonam existimationem, ab alijs de illo habitam, quam per contrariam opinionem, vel obnubilat, vel extinguit. Est ergo detractio nihil aliud, quam alienæ famæ denigratio per occulta verba. Ex quo clarescunt differentiæ illæ supra positæ, inter contumeliam, & detractionem: tum quantum ad modum, quod scilicet illa manifesta sit, hæc verò occulta, tum quantum ad obiectum, quod illa scilicet honori, hæc verò famæ contraria est.

Nihil est, quod hic amplius immoremur, sed est solutio primi argum. adnotanda. Differunt enim contumelia & detractio specifica differentia, non tantum ratione obiectorum materialium, puta honoris & famæ, vt multi etiam discipulorū D. Thom. arbitramur, sed ratione formali proximorum, puta ob rationem diuersam inuoluntarij, sicuti diximus de furto, & rapina. Nam etsi tam raptor, quam fur alienum capiant, tamen in furto patitur homo inuoluntarium, per ignorantiam in rapina verò per vim, quæ secundum Aristot. diuersæ sunt caussæ inuoluntarij. Pari ergo modo qui per acceptam contumeliam iacturam facit honoris, patitur inuoluntarium per vim, qui autem detrimentum accipit famæ, per detractionem, patitur inuoluntarium per ignorantiam. Respondetur ergo ad argumentum quod etsi occultum, & manifestum absolutè non varient speciem, vt in eo patet, qui mentitur vel occultè vel manifestè, tamen quando per hæc variatur ratio inuoluntarij, species subinde mutantur.

Ad primū arg.

Ad secundum respondetur, quòd detractor dicitur occulte obloqui, non simpliciter, sed clam illo, qui infamatur, ad differentiam contumeliosi. Nihilominus loquitur coram alijs, quibus bonam aufert existimationem, quam de alio habebant. Itaque differentia inter detractionem & contumeliam non consistit in hoc, quod coram pluribus, aut paucioribus fiat, sed in hoc quod fiat coram ipso qui læditur, aut clam ipso. Ad tertium denique respondetur quod detractio non dicitur respectu veritatis, puta quod ei quidpiam subtrahatur, sed respectu famæ, quæ semper minuitur. Id quod octo modis contingit: quatuor nimirum directè, quatuorque indirectè. Directè quidem primo modo, quādo falsum imponitur. Atque hic est omnium pessimus.

Ad secū dū arg.

Ad tertiū arg.

Octo modis famę splēdor minuitur.

Secundò quando vitium quis alienum suis verbis exauget, qui quidem stylus pestifer est, & blateronibus, ac maledicis familiaris. Tertiò, quando occultum reuelatur. Qua quidem peste illi rempublicam inficiunt, qui auiditate noua docendi, nihil ferunt se continere secreti, sed rimarum pleni omnia profundunt. Quartò, quando id quod bonum est ostendere, quis conitur ex mala intentione profectum. Nam etsi hoc ad temeritatem quoque iudicij spectet, nihil tamen obstat quin vnū peccatum in duabus sit malitiæ speciebus. Vnde quando quis id facit ad denigrandum alius existimationem, infamator est, quatenus insinuat se aliunde intentiones hominis nosse prauas, vnde bona eius opinio obscurescit. Indirectè autem ille quoque est infamator, qui aliena bona, vel negat, vel ex liuore reticet, vbi propalare debet. Dum enim me præsente sermo de illo initur bonus, quem constat me optimè nouisse, & sileo, silentium meum indicium quoddam est, illum non esse tantæ laudis dignum, quod est genus infamiæ. Et tertio id quoque contingit quando quis diminuit aliena merita. Et denique quartò cùm malignè quis alium laudat, quæ quidem vafricies, infamiæ modus est non infimus. Vnde Phauorinus apud Gellium: Turpius, inquit, est exiguè atq; frigidè laudare, quam insectanter grauiterque vituperare, quoniam qui maledicit, quantò id acerbius facit, tantò magis pro iniquo inimicoque ducitur, tantoq; minus fidem capit. Sed qui in facundè ieiuneque laudat, à caussa ipsa destitui videtur. Nam amicus creditur eius, quem laudare vult, sed nihil posse reperire quod in laudibus ponat. Quòd si quis, sicuti de contumelia interroget, an modi isti diffamandi specie differant, quod apparet ex formarum varietate: Respondetur eodem modo omnes esse eiusdē speciei. Est enim detractio, vt reor, species specialissima, vtpote cuius obiectum sit infamia; modusque iniustitiæ sit iniuriam inferre, quam alter per ignorantiam

Quæstio

Solutio.

tiam patitur, sicut in contumelia accipitur per vim. Tametsi vt de contumelia dictum est) iam ingens posset esse infamia, vt esset de necessitate confessionis. Qui enim de hæresi, aut de incestu, aut de alio deformi peccato ciuem infamauit, non satis peccatum suum explicat nisi vitium exprimat, cuius notam alteri inussit.

ARTICVLVS II.

Vtrum detractio genere suo sit peccatum mortale.

Primū argum. QVemadmodum de contumelia, sic & de detractione quæritur, an sit genere suo mortale crimen. Arguitur enim à parte negatiua: Peccatum alienum quod occultum est, aut per correptionem fraternam, aut per accusationem detegere, est detractio, quippe qua aliena fama denigratur, & tamen illud est officium, ergo detractio genere suo nō est peccatum.

Secūdū. Secundo nullum vitium quod toti mortali generi commune est, censendum est mortale, nam à peccato mortali præcipue inter Christianos multi sunt, qui abstinent, sed venialia sunt quibus nemo citra mendacium asserere potest se vacare, hoc autem specialiter vitio totum genus humanum periclitatur, vt habet glo. super Glossa. illud Prouerb. 24. Cum detractoribus non commiscearis, ergo non est genere suo mortale.

Tertiū. August. Tertiò August. in hom. de igne purgatorio minutioribus peccatis annumerat quando cum omni facilitate & temeritate maledicimus, ergo detractio nō est nisi veniale peccatum.

Paulus. In contrarium autem est quod Paulus ad Roman. 2. vnà componit detractores, ac Deo odibiles, cuius caussam subdit glossa ne detractio, eo quod consistit in verbis, leue quid putetur.

Prima conclus. Rō conclusiōis. Ad quæst. quatuor conclusionibus respōdetur. Prima. Detractio genere suo est peccatum mortale. Probatur, præsupposito eodem nomine, quod de contumelia declarauimus, nempè quod cum detractio sit peccatum in verbis, quæ sola significatione nocent, non solo obiecto sed ex intentione significandi perficitur, quare ille propriè dicitur detractor, qui ex intentione, vel crassissima negligentia rumorem hominis absentis disseminat, cuius famā obscurat. Et dicitur quis ex intentione facere, non solum quando directo id animo proponit, verum & quando animaduertit qui dicit, & sine legitima caussa nihilominus verbum effutit. Hoc ergo supposito, probatur conclusio, vt similes demonstrari consuescunt. Illud vitium est contra charitatem, atque adeo mortale, qua in re magni momenti proximus læditur, nam inde pax conturbatur, tale autem est detractio, quippe qua fama obnubilatur, quæ merito maiori habetur pretio, quam exteriora bona secundum illud Ecclesi. 41. Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri boni & pretiosi.

Secūda conclu. Secunda conclusio. Quando quis verba aliqua profert, licet sint famæ detractoria, tamen id non intendit, sed quidpiam aliud, prolatio illa non per se propriè censetur detractio, quod aiunt formaliter, sed quasi per accidens. Conclusio hæc sequitur ex præcedenti. Nam cum intentio significandi sit detractioni natiua, vbi ille abest, deest detractionis forma.

Tertia conclus. Tertia conclusio. In tali casu quo scilicet iniqua intentio non adest, si bono animo cordatoque zelo; & vbi oportet, circunspectè oblocutio illa fiat, virtus est, si autem ex animi leuitate loquendive libidine ore labatur, in summa propter aliquā caussam non necessariam fiat, peccatum est plurimum veniale. Nisi fortè verbum adeo sit acerbum, vt sua ipsius ratione secum afferat mortalem culpam. Nam tunc adeo requiritur prudens cautela, vt quæuis negligentia loquendi, nisi subditus sit motus mortale sit crimen: Et maximè inquit S. Thom. in his quæ pertinent ad honestatem vitæ. Vt si quis alium de hæresi, aut de quouis alio crimine notet, præcipuè carnis, quæ licet sint, vt ait Gregor. Gregor. minoris culpæ, sint tamen maioris infamiæ.

Superuacanea Caie. disputatio S. Tho. Quare superuacanea videtur Caietan. disputatio, ad quidnam referatur pronomen Hoc, apud S. Thomam vbi ait, Hoc ex ipso genere verbum habere rationem peccati mortalis, verū scilicet referatur ad id quod est dicere verba contra honestatem alterius, an ad ipsum assertum, vt sit sensus, quod quoties qui asserit de ali

quo peccatum mortale assertio ipsa sit peccatum mortale, propterea quod id quod de alio asseritur est mortale. Manifestum enim est priorem esse sensum S. Tho. non enim vult quoties affirmo alium peccasse mortaliter, pariter me delinquere. Nam quando id non profertur ex intentione, iam dixerat non esse mortale. Sed vult dicere quod quãdo verbum à me prolatum est nimis graue, ipsa prolatio est de se mortalis, licet non fiat ex intentione, propter inciercunspectionem.

Sensus S. Tho.

Quarta conclus. Quarta cõclusio: Quicunque alteri famam iniquè sustulit, tenetur ei ad restitutionem, illo ordine & modo qui libr. 4. qu. 6. latissimè expositi sunt. Multa hic dicenda fuissent, nisi eod. libr. & quæstio. fuissent à nobis pertractata. Nihilominus quia hic commẽtatores D. Tho. nonnulla solent adnotare, recolere aliqua est operæpretium.

Caieta. senẽtia. Haud enim Dominus Caietan. impræsentiarum infamiam reputat mortalem, cum quis occultum alienũ crimen vni cordato viro secreto detegit, apud quem ita celabitur, ac si muro dictũ esset.

Refellitur proxima sẽtentia. Quod ego profectò, salua eius pace, probare omnino non possum. Quin verò mallem crimen meum notum esse tribus aut quatuor, quam vni grauissimo viro. Nam quamuis ex vna parte præsentius periculum immineat ab illis euulgatum iri, quam ab isto, tamen ex altera pluris ego æstimo in bona esse æstimatione apud illum grauissimum, quam plures alios minoris auctoritatis. Quare infamia non est solum accipienda hic in rigore iuris quando est apud plures: verum & secundum rei naturam. Quocirca pessimè ac nocentissimè illi faciunt, qui, nisi vigẽs sit caussa corrigendi fratrem vel vni quantumuis prudenti viro occultum alienum crimen reuelant. Nam etsi in suo id pectore reconditũ seruet, tamen alius apud ipsum magnum patitur honoris ac famæ detrimentum.

Alterũ dictum Caie. in quo Scoto consentit. Illud autem quod idem Caiet. subdit, videlicet recensere peccatum alterius, vnde ille nullam contrahit infamiam, non esse infamare, iam nos illic similiter cõfessi sumus. Vt si iuuenum amores referas, de quibus ipsi se iactant. In quo autem Scoto subinde consentit, nempè quod qui non assertiuè rumores seminat, sed relatiuè dicendo sese hoc & illud audisse, non sit habendus infamator, profectò consentire ego non possem. Immo vt tam illic diximus genus hoc est infamandi. Nam non possunt illi qui alias non audierunt non nouam concipere opinionem sinistram proximi. Qua vtique ratione, vt illic notauimus, illo modo famam vires acquirit eundo. Quod verò ibi tantum obiter tetigimus, examinandum hic pressius restat, nẽpe vtrum eũ qui vno loco infamatus est liceat in alio, vbi bono fruitur nomine, infamare?

Ratio Caiet. Questio Opinio Caiet. Caieta. n. in opus. 16 respons. 9. id astruit. Adrianus verò quolib. 11. qu. 1 negat. Et quidem ratio Caietani ea est prorsus, quod cum quis priuatus sit iure famæ nullam ei iniuriam irrogat, qui idem detegit alibi crimen, ob quod famam perdidit. Secus autẽ si aliud quod occultum est detegeretur.

Adrian. Ratio Caiet. Ratio vero Adriani, contra est, nempe quod licet alicubi quis infamia laboret, potest alibi illam habere illæsam, quare iniuria illi fit dum eadem nudatur.

Ratio Adrian. Confirmatio. Et confirmatur Adriani opinio. Quamuis quis vitio sit publico infectus, siue ad mores pertinente, siue ad naturam, nemini licet illud ei in faciem exprobrare, ergo minus licebit illud de quo alibi infamatus est, hic disseminare.

Dist. 1. Secũda diuisio. Hæc tamen discordia per distinctiones est conciliãda. Bifariam enim quispiam potest alicubi labem infamiæ contraxisse, videlicet aut publica auctoritate & iudicio damnatus, aut priuatam per viciniam aut vrbem. Rursus dupliciter quis delinquere potest alterum infamando scilicet aut contra charitatem, aut contra iustitiam.

Solutio proposi-tæ conclusiõis. His præhabitis dum quis priori modo honore suo & fama alicubi expoliatus est, nullã est iniustitia eum vbique de eodem criñe infamare.

Rõ conclusiõis. Et ratio est, quia ille iure publicoq; præconio in pœnam mulctatus est sua fama, atque adeo cuicunque facta est facultas scelus illud propalandi. Quare qui hominem sic infamat, ad nullam tenetur restitutionem. Nihilominus peccatũ est contra charitatem, quin verò posset esse mortale eiusmodi damnatis hominibus sua rursus pudenda nudare, tunc potissimum quando emendati sunt, bonumque nomen alibi recuperauerint. Nam bona fama quam maximè hominibus adiumento est ad virtutẽ, qua perdita examinãtur. Non tñ tale infamandi delictum ad restitutionem obligat. Atque ad hoc facit tex. l. eũ qui nocentem. ff. de iniur. vbi hñr, eum qui nocentem

infama-

infamauit, non esse bonum, & æquum ob eam rem condemnari. Quando vero quis posteriori modo extra ordinem iuris in vno loco iacturam fecit famæ, non solum contra charitatem, verum contra iustitiã facit qui eundem alibi eadem infamia respergit, & ad restitutionem, eo quo fieri potest modo, tenetur. Quandoquidem iure non sit illa priuatus, nam propter rumores, etiam si priuatim manifesti sint, nemo ius perdit honoris sui ac famæ, si domicilium mutet, sed reputatur ibi secretum esse delictum. Vnde ad Caietani argumentum atque ad prius Adriani responsum putato. Ad posterius vero respondetur, diuersam esse rationem contumeliæ & detractionis.

Ad argumẽta Caiet. & Adrian.

Nam per modum contumeliæ nequaquam licet improperari alteri suum crimen, aut naturale vitium etiam si naturale sit. Post hoc subsequitur dubitatio alia, vtrum eum qui falsis commentitijsque virtutibus, seu moralibus, seu intellectualibus famam per vafriciem in republica comparauit, licitum sit diffamare. Apparet enim id esse virtutis officium, cum tales impostores rempublicam seducant. Ad hanc autem dubitationem, licet Adrianus loco citato absolutè respondeat id esse licitum, cum temperamento tamen & distinctione, respondendum est.

Dubitatio.

Rẽdubitandi. Adrian.

Quando enim eiusmodi sycophantæ suis imposturis perniciem reipublicæ afferunt, tunc non solum licet, verum expedit eorum crimina, fallaciasque retegere, vt si quis se optimum ementiretur medicum, aut theologum, qui populo essent pestiferi. Tunc enim docendus esset populus veritatem. Si autem sunt mulierculæ, quæ foris sanctitatem præ se ferunt, qua ratione eleemosynis victitant, licet occulto aliquo crimine sint infectæ, neutiquam reipublicæ noxio, sed innocuè viuunt, non est cur debeant infamari. De historicis autem dubitare merito quis poterit, an liceat illis hominum crimina perpetuæ memoriæ prodere. Ad quod cum grano etiam salis respondendum est. Primum quòd vbi non denarrantur infamia peccata & turpia, sed bella, & homicidia, & alia quæ viris illustribus dedecora non sunt, non est quòd sint condemnandi. Mox quanquam aliqua turpia denarrent, quæ nõ sunt omnino secreta, non est illis vitio vertendum, sed officio potius tribuendum. Debent enim optima fide, quæ ad rem pertinent pernarrare. Nihilominus ubi inuidia moti, aut alio prauo affectu quempiam aliquibus vitijs notant, non sunt à peccato liberi. Tunc potissimum dum generi alicui, & prosapiæ notam inurunt, quæ in perpetuam memoriam mansura est. Astrologos denique qui falsa sæpè vita hominibus imponunt puta latrocinia & alias turpitudines, non dubium est non esse ferendos. Nã præterquam quòd maxima pars eorum, quæ sciunt, minima eorum est; quæ ignorant, quam ob rem infinitis vtuntur mendacijs, neque tanta fides est astris tribuenda, neque illa uia permittendum est, crimine explorare. Extat quidem, litem apud Labeonem, vbi § si quis astrologus, habet, vt si astrologus consultus furem aliquem esse dixerit, qui non erat, iniuriarum cũ eo non agatur, subiungitur tamen constitutionibus eum teneri, hoc est municipalib. legibus condemnari posse. Quocirca, C. de malefi. l. nemo cautum est, ut nemo aruspicem, aut mathematicum consulat. Porrò ergò isti non solum tanquam impostores, verum tamquam publici infamatores, essent in vltimas cruces adigendi. Celeberrimum hic autem, ac cognitu necessarium est, vtrum idem maiusue sit crimen seipsũ quempiam infamare, quam alium. Quod quidem in nostra Relectione de rat. teg. & deteg. secr. tractauimus, & superius hic lib. 4. quæstio. 2. & rursus quæstio. 6. in hunc locum reposuimus, quippe qui proprius est eius. Et quidem Caiet hic & in sua Summa verbo, detractio, indubius partem tenet affirmatiuam quatuor nimirũ asserens propositiones. Prima est, Quicunque seipsum infamat, peccatum committit genere suo mortale; idque grauius, quam si alienam famam læderet. Secunda Illud peccatum non modo contra charitatem, verum contra iustitiam committitur: quia est contra ecclesiam & rempublicam cuius nostra fama est, uti August. 11. quæst. 3. cano. non sunt audiendi. videtur dicere. Tertia nemo ab huiusmodi peccato excusatur quãuis metu mortis id faciat. Quarta. Quicunque se infamat, ad restitutionem tenetur. Fundamentum opinionis huius est quod perinde censet de hominis fama, atque

Solutio dubitationis ꝓximæ.

Dubiũ de historiographis.

Alterũ de astrologis.

Qõ cognitu digna.

Opinio Caiet.

Prima propositio Cai

Secũda

August.

Tertia,

Quarta

Fundm̃ Caiet

que de eius vita: vt sicut, vitæ non habemus dominium, ita neque nostræ habeamus famæ. At quamuis non sim nescius, hanc vulgo opinionem veridicam existimari, eius tamen fundamenti demonstratio adhuc semper desideratur; quia nusquã probatur; nam etsi à Sapiente admoneamur curam habere de bono nomine, nullatenus tamen inde fit consequens, vt non simus famæ nostræ Domini. Quoniam & bonorum exteriorum tenemur habere nonnullam curam, quorum tamen dominio fungimur. Igitur, vt præsenti disputationi via & ordine satisfaciamus, contrarium fundamentum censemus verum: videlicet, vnum quemlibet suæ famæ habere dominium. Id quod præcedenti lib. quæstione secunda quatenus materia fert moralis, demõstrasse me arbitror. Ex quo vtique fundamento postmodum, quæstione sexta elicuimus in arbitrio esse cuiusq; priuati restitutionem suæ famæ remittere. His ergo, vt illic ostensis, hic suppositis.

Fundm̃ Caieta. falsum.

Primum assertum impræsentiarum sit hoc: Hominem seipsum absque caussa infamare, peccatum est: tamen neque contra iustitiam, neq; genere suo mortale. Quod enim sit peccatum, patet, quia est præter charitatem. Tenemur enim nos, nostraque bona diligere: & fama bonum nostrũ est: quare a Sapiente curam boni nominis habere iubemur: quia prætiosius est diuitijs multis. Quapropter qui sine caussa se infamat, prodigus est suæ famæ: quæ quidem prodigalitas peccatum est, quòd autem non sit contra iustitiam patet: nam id maximè esset, quod non sumus domini famæ sed sicut uita nostra, sic fama reipublicæ est: cui eam dispendẽdo iniurij sumus. Hoc autem loco citato latè monstrauimus esse falsum contrariaque argumenta diluimus, inferentes perinde nos habere honoris, famæque dominium, vt bonorum exteriorum; atque adeo nemini illum iniuriam irrogare, qui suæ famæ prodigus est: neque ad vllam restitutionem teneri, quoniam sibijpsi nemo ad restitutionem tenetur. Atque hinc fit rursus non esse genere suo peccatum mortale: & idcirco diximus esse non cõtra, sed præter charitatem: quoniam præcepto charitatis non vsque adeò hæc bona tenemur diligere, vt illa negligere, sit mortale delictum. Quin vero, vt

Prima assertio auctoris.

Probatio pteritæ assertionis.

illic inter alia dicebamus, Christus Redẽptor noster non sic nos instituit, vt honores, ac famam, primos, scilicet accubitus: & honorum splendores tanti faceremus. Immo admonemur infamiam patienter tolerare: ut Greg. super Ezech. hom. 9. egregiè docet. Et Paul. parui æstimabat iudicari ab humano die. Et Amb. (si vera est eius historia) mulieres ad se induxit, ut illa infamia episcopatum sibi caueret. Et Augu. Atque Ansel. sua peccata scriptis suis propalarunt. Et S. Thom. q. præsenti art. 4. ad prim. ait in arbitrio cuiusque esse detrimẽtum suæ famæ pati. Idque Adrian. q. 4 de restit. fam. & latius quodlib. 11. asseuerat. Quæ certè vera non essent, nisi dñium eius haberemus aliter quàm uitæ. De hoc autẽ locis citatis abundè dictum est. Dixerim tñ genere suo non esse mortale. Nam qui iuratus crimen sibi falsum imponeret, reus esset periurij. Et prelatus, qui famam suam regendis suis subditis habet obstrinctã cõtra iustitiam faceret infamando sese. Sicuti qui familiam habens alendam, aut pauperes videt grauiter patientes, sua bona in flumẽ proijceret. Et qui hæresim, vel aliud nefandissimum sibi crimen etiam citra iuramentum imponeret, propter insignem turpitudinem posset peccare mortaliter. Sed reuera citra eiusmodi casus mendacia illa non essent nisi officiosa. Non est ergo cur grauius, imò nec tantum delinquere censeatur qui seipsum infamat, q̃ qui diffamat alium: cum hoc sit contra iustitiã: illud vero minimè. Et ad Aug. iam licet respondimus, solum intelligere famam nostram sic esse reipublicæ, vt bona nostra exteriora: nempe vt cum indiguerit, teneamur ei per bonam nostram famam seruire: sicut tenemur per nostram pecuniam. At sicut non tenemur seruare pecuniam profuturis necessitatibus reipublicæ, ita nec famã. Ad aliud eius dictum 1. de Ciuit. Dei, cap. 20. scilicet quod illo præcepto: Non falsum dices, iubemur etiam nosipsos non infamare, respondimus verum esse quãtum ad uim charitatis: non tamen quantum ad uim iustitiæ. Facit. n. qui suam obscurat famam, præter charitatem, qua se diligere debet, non tamen contra iustitiam, sicut q̃ alienam corrodit. Et illud. Curam habe de bono nomine, monitum esse diximus, ut per virtutum culturam bonum procuremus

Ambr. Augus. Ansel. S. Tho. Adrian.

mus nomen. Ex his igitur, vt gradum ad repræsentem faciamus, secundum hic assertum colligamus: Quando quis in quæstione contra ius de occultissimo suo crimine interrogatur, licet iure respōdere nō obligetur, si vt ab eculei pressura se eripiat illud infamando se reuelat, non solum nō est illi peccatum, verum esse potest virtutis officium. Conclusio est superioribus appendix, Nam cum quisque sit suæ famæ dominus, potest eius dispendium ob cautiam facere, sicuti & aliorum bonorū temporalium, igitur vt in tali casu licitum misero est liberationem ab illis tormētis propria pecunia redimere, ita & sui criminis cōfessione, qua suæ famæ iacturam faciat. Secundò, id probatur: Potest esse tantus numorum aceruus, vt existimationem famæ vulgaris hominis adæquet, sicuti tantum esse potest argenti pondus, aurum exuperet, quod profecto nemo dextri ingenij inficias ire potest, cum ergo cuique in illo casu dispendio magnæ pecuniæ eiusmodi cruciatus effugere liceat, fit vt possit id etiam dispendio suæ famæ facere. Tertiò id ipsum arguitur, Si quis contra ius eculeo exponeretur, vt alienū crimē reuelaret quod sub sigillo secreti susceperat, non loquimur de sigillo sacramenti cōfessioni, quod antequam sacerdos reuelet tenetur truculentissimam mortem perpeti, sed de alijs secularibus nequaquam teneretur tam grauia tormenta perferre, antequam id detegeret, maxime si non esset secretum regis aut reipublicæ, aut quod p iniuriam ab alio extorserat, ex huius reuelatione vita illius penderet, ergo à fortiori nemo tenetur tam acrem torturam ferre, vt suum celet proprium crimen. Si aut de falso crimine interrogaretur, maius dubium est, an peccatum sibi esset mortale, illud sibi citra iuramentum imponere: nam periuriū nemo dubitat esse mortale. Nec verò dubitatur, quin etiam citra iusiurandum peccatum esset veniale, mētiri atque adeò certum est succumbēdum esse prius morti quam illud admittatur. Sed dubiū est ad mendacium illud citra iuramentū esset perniciosum, ac subinde mortale. Et profectò si quæ dicta sunt uerum habent, nō video cur esset perniciosum, neque ad restitutionem obligatorium: quandoquidem ille sui ipsius infamator, si persona sit priuata, nemini mētiendo facit iniuriam: postquam sibi soli famam aufert. Loquimur enim de illo priuato homine, qui crimen quod sibi imponeret, non esset hæresis, aliave enormitate aut fœditate grauissimum. Aliàs propter dignitatem personæ, vel propter enormitatem infamiæ, mortale esset. Existit tamen contra hanc sententiam argumentum, qn̄ ex tali confessione delicti sequeretur mortis periculum, qua reus ille condemnaretur: nam tūc videtur ideo non licere, q tenemur vitā præ rebus omnibus seruare. Ad hoc aūt cōpluribus respōdetur modis. Primū enim hactenus nihil de periculo vitæ locuti sumus, sed tantum de iactura famæ. Mox confessio illa sic extorta non est cui fides sit adhibenda, vt propter illam reus adiudicetur morti, immo neque vt propriè pro infamia ducatur, vt patet 15. q. 6. can. Si quandoque. Deinde, etiam si mortis periculum immineat, non tenetur homo tanto cum cruciatu vitam seruare, sed potest breuiorem sibi permittere mortem, vt tam acerbam effugiat. Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd vbi rō denunciare aliquē vel fraterne, vel iuridicè poscit, non est in famia occultum delinquentis reuelare crimen. Ad sm̄ autem respondetur, glossam illam non toti generi humano impingere notam huius vitij in gradu mortali. Nā primum addi penè, deinde intelligitur de triuialibus murmurationibus, quæ in vulgus citra mortale serpere solent, quas August. in tertio argumento citatus reputat minutiora peccata. Hiero. Ad Gelantiam, rationem vniuersitatis huius morbi adnotauit, vbi ait, Pauci admodū sunt qui huic vitio renuncient, raroque inuenies, qui ita vitam suam reprehensibilem exhibere velint, vt non libenter reprehendant alienā. Tantaq; huius mali libido mentes hominum inuasit, vt etiam qui procul ab alijs vitijs recesserunt, in illud tamen quasi in extremum diaboli laqueum incidant.

Secūda assertio.

Probatio.

Tertia ratio.

Dubiū.

Arg. cōtra prædicta.

Prima solutio.

Secūda.

Ad primū arg.

Ad secūdū arg.

August.

Hieron.

ARTICVLVS III.

Vtrum detractio sit grauius omnibus peccatis, quæ in proximum committuntur.

QVæritur tertio loco de grauitate detractionis, quoniam videtur om̄o

delictorum maximum quæ in proximum committuntur. Ait enim glo. super illud Psal. pro eo quòd me deligerent, detrahebant mihi, plus nocere in eius mēbris detrahentes Christos; quia animas credituro rum interficiunt, quam qui eius carnem mox resurrecturam peremerunt. Vnde fieri videtur consequens detractionem tantò grauiorem esse homicidio, quantò vita animæ corporali præstat, cum ergo homicidium sit reliquis omnibus grauius, quibus proximus offenditur, fit vt detractio simpliciter sit omnium grauissimum. Secūdò: Detractio videtur esse grauior quam contumelia, pro eo quod contumeliā facilius homo repellit, quam latentem detractionem, quam ignorat, cōtumelia autem grauior, adulterio, nam per adulteriū coniunguntur duo in vnam carnem ad peccādum, contumeliosus autem disiungit eos, qui amore coniuncti erant, quatenus occasionem alijs præbet, vt quem contumelijs afficit, odio habeant, ergo detractio est peior adulterio, quod tamen inter peccata, quibus proximus læditur, magnum habent pondus: Tertiò: Contumelia oritur ex ira, vt ex Gregorio, artic. præcedenti retulimus, detractio verò ex inuidia, vt eo loco 31. Moral. idem ait Diuus, sed inuidia grauius peccatum est quàm ira, ergo & detractio quàm contumelia. Quarto: Eo peccatum quodcunque grauius est, quo nocentiorem inducit effectum, detractio autem inter omnia peccata pestilentissimum inducit, scilicet mentis excæcationem, ex qua radice omnia pullulant, Ait enim idem Gregor. 11. quæst. 3. Qui aliud detrahentes faciunt, nisi quod in puluerem sufflant, & in oculos suos terram excitant? & vnde plus detractionis sufflant, inde minus vident. Est ergo detractio inter ea quæ in proximum committuntur grauissimum. In contrarium, quod scelestius est facto peccare quàm verbo, homicidium autem, & adulterium sunt peccata in facto, detractione verò intra verba peccatur.

Primū argum. *Argu. 2.* *Argu. 3. Gregor.* *Argu. 4.* *Gregor.*

Merito porrò crimen hoc in suspicionem venire potest, quòd sit omnium grauissimum, adeò est reipublicæ multimodè pestiferum. Nihilominus tribus conclusionibus ad quæstionem respondetur, Prima inter vniuersa peccata, quæ mortales aduersus se inuicem committunt, est homicidium. Excepta enim hic sēper habemus peccata, quæ Deū habent pro obiecto, qualia sunt infidelitas desperatio, Dei odium, blasphemia, periurium, & similia, Probatur conclusio: Princeps formalisq; vt aiunt, ratio vnde vnumquodque peccatum quod cōtra proximum committitur, malitiam sortitur, sumitur ex nocumento illato, nam quo illud peius est, eo repugnātius est charitati, nocumentum autem tantò peius est, quantò bonum, quod per illud tollitur, existit maius, bonum autem quod alteri quis maximum adimere valet est corporalis vita, ergo homicidium est pessimum. Probatur hęc postrema premissa. Bona humana in triplici sunt gradu. Primum. n. est bonum animæ, atq; ei proximum bonū corporis, ac tertium id quod in rebus exterioribus positum est. Bonum autem animæ, quamuis sit omnium præstantissimum; nemo tamen potest illud alteri inuito adimere, licet possit illo occasionem eius porrigere: bonum enim animæ est gratia, per quam uiuit, quæ solo cōsensu in peccatum mortale adimitur, in huiusmodi autem consensum nemo potest alterum cogere. Et ideo quamuis alterum in peccatum inducere maiorem præ se ferat ex obiecto grauitatem, quam si illū occideres, tamen quia talis inductio non est coactio, nō tam enormiter peccas, quā si temporali morte illum interimeres. Ratio est, qua si 4. quæst. 6. vsi sumus, aduersus eos, qui putabant grauius esse animam proximi per occasionem occidere, quam illam corpori eximere. Restant ergo duo bonorum genera, quæ quis alteri inuito vi, aut fraude potest eripere, illorum autem præstantius est bonum corporis, puta vita exterioribus bonis, quæ primum est omnium fundametum, fit ergo, vt homicidium crimen sit genere suo omnium atrocissimum, quæ in proximum committuntur. Secunda conclusio: Detractio secundum genus suum est maius peccatum quam furtum, minus autem quam homicidium & adulterium. Patet ex dictis, quoniam fama egregius est bonum, quam exterior substantia, inferius autem quam vita, quæ per homicidium tollitur, & per adulterium in futura prole læditur nam per se loquendo, filius qui incerto nasci-

Prima conclus. *Probatio.* *Secūda conclus.* *Rō con conclusionis.*

to nascitur parente, educari nequit commode. Ex quo fit & fornicationem simplicem eadem ratione, vt quæstione tertia, contra Mar. de Mag. constituimus, grauioris esse culpæ quam furtum. Et secundo sequitur contumeliam peiorem esse etiam furto: nam est detractione propter violentiam & contemptum acrior. Tertia conclusio: His non obstantibus, quæ per se rebus conueniunt, potest accidentariè peccati grauitas aliunde tum augeri, tum etiam minui. Nam qui deliberate malum perpetrat, grauius peccat, quam qui ex infirmitate, aut ignoratione illud admittit.

Tertia conclus.

Qua vtique ratione peccata, quæ intra verba continentur eo quòd linguæ veloci tate expuuntur, aut leuiter ore decidunt, leuiora cœteris paribus reputantur. Qua vtiq; ratione paulo ante asserebamus peccata, quæ in facto consistunt, grauiora esse quàm verbalia. Intelligitur enim si rationem uerbi cum ratione facti conferas. Nam ex parte obiecti assertum peculiariter est in secunda conclusione, detractionem, qua fama obnubilatur, grauiorem esse furto, quo bona eripiuntur externa. Hęc autem semper intelligenda sunt in specie: nam in indiuiduo potest esse furtum peius quàm detractio: & detractio peior homicidio: vt si quis Deo aut eius fidei detrahat quod ad blasphemiam atinet.

Ad primũ arg.

Ad primum igitur argumentum ꝑ hoc postremum verbum respondetur. Nam qui Christo detrahunt in suam obmurmurantes fidem, atque adeò obstantes, quominus qui credituri erant illam suscipiãt, in eius diuinitatem blasphemi sunt, atque adeo quadamtenus enormius peccant: quam qui carnem eius, uita in tempus priuarunt. Nam illam uitam gratia confirmandæ fidei assumpsit. Inter soluẽdum argumentum secundum definit S. Thom. contumeliam peiorem esse detractione: licet facilius repelli possit, propter maiorem contemptum, & violentiam, sicuti rapina peior est furto. Contra hoc autem quis forsan arguat; Fama excellentius bonum est honore, ergo detractio peior est contumelia, quia nocentior. Reperias qui nescientes hoc argumentum ad mentem Thom. diluere, negent famam egregius esse bonum honore. Immo cum audiant Thom. asserentem contumeliam esse peiorem, inferunt honorem præeminere famæ.

Ad secũdũ arg. Solutio. S. Tho.

Tentat solutio S. Tho.

Cum tamen rè uera contra stet veritas; Obiecta enim propria & formalia contumeliæ & detractionis, vt supra diximus, non sunt honor & fama, sed rationes inuoluntarij. Et inde colligitur contumeliam esse acerbiorem, nempè q̃a per eam quis patitur inuoluntarium ui, & per detractionem non nisi ignorantia. Huic tamen decisioni minimè dissonat, quo minus fama cumulatius sit bonum, atque illustrius quam honor. Pretiosior est enim bona existimatio, quam populus de tua habet probitate, quam honor, puta reuerentia, quæ sæpe mendaciter exhibetur, & vafre, neque semper propter virtutem, sed quandoque propter alia minora bona. Quapropter Sapiens, non quidem honori, sed bono nomini, quo fama intelligitur, tres adscripsit præminentes qualitates. Primum quantum ad pretium, quod bonum nomen sit melius, quã diuitiæ multæ; Prouerbior. 22. Secundo, quãtum ad suauitatem & loci dilationem, quod sit pretiosius quam unguenta, odore suo oblectantia; Ecclesiast. 7. Et tertiò, quantum ad temporis diuturnitatẽ, quod diutius permaneat, quam mille thesauri pretiosi, & magni, Ecclesiast. 41. Sed & hoc rursus adnotandum, quòd etsi propter contemptum contumelia sit genere suo, & obiecto peior detractione scatet nihilominus detractio mille incommodis, ac pestibus, Obtenebrat.n. in primis virtutũ gloriam, quæ illius cœlestis repræsentatio est. Mox facilius committitur pluresq; inficit quã contumelia. Nã cum in latebris fiat impune, atq; adeo passim, & quacunq; nacta occasione loquendi obrepit, cũ contumelia propter metum non sit adeo in vsu. Deinde detractores ex insidijs pugnant, ob idque quã difficillime cauentur. Et maximè dum bilingues sunt ac bifrontes, nempe qui in facie mulcent, in auresque incantant, sed in dorso latenter commordent. Quo quidem proditionis genere nihil in republica pestilentius esse potest. Nam cum nemo eiusmodi homines caueat, sed sua illis pectora cuncti securi pandant, sanguinem alijs exugunt, quem in aliorum aures euomant. Vnde Eccl. 28. Susurro & bilinguis maledictus erit. Accedit huc, ꝙ detractores non suas tm̃ aĩas perimunt, uerum & cunctis, apud quos sua seminant scommata, eandem spiritualem mortem

Quorũdã solutio.

Reprobatur ꝓxima solu.

Documen. Incõmoda detractionis.

mortem inferunt: quatenus eis odium eius ingenerant, cui detrahunt, ac subinde pacem & amicitiam publicam, qua sydere nullo respublica splendidius fulget, violant & contenebrant. Dicuntur autem peculiariter detractores, ut reor homicidę, vt in quadam epistola ait Clemens, quæ refertur de pœnitentia distinct. prima cano. homicidium. quod animam eius, cuius famam denigrant, virtutibus priuare & nudare contendunt, quibus spiritualiter uiuit. Et eodem forte refertur uerbum 1. Ioan. 3. Qui odit fratrem suum homicida est. Ad tertium conceditur, contumeliā, vt superiori articulo dictum est, ex ira nasci, vtpote quod ira correptus, vt 2. Rhet. auctor est Arist. in manifesto cupit vindictam, quam per contumeliam facilius adipiscitur. Et ideo detractio, quia nō ad eiusmodi manifestam vindictam tendit, non est iræ filia, sed inuidiæ. Detractor enim quia liuore tabescit, claritudinem alienarum virtutum conspurcare studet. Haud tamen consequitur, vt si inuidia peior sit quam ira, filia eius sit peior quam filia iræ. Nam genituræ istæ vitiorum iudicantur ratione conuersionis ad eundem finem: ad quem scilicet, & filia ordinatur & mater: malignitas autem & grauitas attenditur ex parte auersionis. Et quia inuoluntarium per uim inferre, quam per fraudem, elongatior est auersio a charitate, cōtumelia est peior. Nihilominus & detractio hæc inter alias macula sordet, quod ex inuidia nascitur, quæ sordidissimum est vitium: quatenus è regione maximè charitati opponitur. Charitas enim vt ait Paul. non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, nō gaudet super iniquitate: congaudet autē veritati: quorum omnia contraria in inuidia continentur. Habet enim hoc inter cuncta vitia enormissimum, naturæque rerum repugnatissimum, vt de malo, quod abhorrendum est, gaudeat, de bono verò, ac potissimum de alienis uirtutibus, q̄ amore sunt potissimum venerandę contristetur: id quod diabolicum est ingenium. Quapropter nemo est, qui inuidiam cauere possit: quandoquidem omnes tenentur ad virtutum fastigia conniti: & quo quisq. altius euehitur, maiorem inuidiam liuidis concitat. Huius ergo hydræ sobolem sese detractores agnoscant. Ad quartum igitur perinde conceditur, ingenium esse detractionis mentem excæcare, nam cum vnusquisque ut Prouerb. 15. ait Sapiens, in sententia lætetur oris sui, qui detrahere pergit, amare dicta sua incipit, maleque de bono sentire, ac probos subinde odio habere: per quam viam mens excæcatur. Attamen cum & idem ipse effectus alijs etiam vitijs communis sit, vt gulæ, luxurię & cæteris: non inde arguitur omnium esse pessimam detractionem.

Ad tertiū arg. Aristot. Paulus. Ad quartū arg.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum audiens, tolleransque detrahentem mortaliter peccet.

PRopter pernitiem detractionis quærendum demum restat, vtrum qui detrahentes audiunt mortaliter peccent, nisi illis ora compescant. Arguitur enim contra: Nemo plus alteri quam sibi tenetur: laudi autem cuicunque apponitur si suos ferat detractores: secundum illud Gregorius supra citatum, super Ezechielem homil. 9. Linguas detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare, ita per suam malitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, vt nobis meritum crescat: ergo non est peccatum detractoribus aliorum non obsistere. Secundo. Eccl. 4. iubemur non contradicere uerbo ueritatis ullo modo; vsu autem venire solet, ut qui detrahit, a veritate non recedat, ergo tunc non est uirtus illi contradicere. Tertio id quod in aliorum vtilitatem cedit, nemo prohibere debet, detractio autem crebro in rem eorum est, quibus detrahitur. Vnde Pius Pontifex 6. quæst. 1. can. Oues. Nonnunquam, inquit, detractio aduersus bonum concitatur, vt quos uel domestica adulatio, uel aliorum fauor in altum extulerat, detractio humiliet, ergo detrahentes reprimere non est officium. In cōtrarium est Hieronymus, vbi ait, Caue linguam, aut aures habeas prurientes, vt aut alijs detrahas, aut alios audias detrahentes.

Primū argum. Gregor. Argu. 2. Argu. 3. Hieron.

Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima: Quicunque uel aliū ad detrahendum inducit, vel detractione propter odium delectatur, nihilominus quam detrahens peccat, quin uerò quandoque

Prima conclus.

doque aliquanto plus. Probatur conclusio ex illo ad Rom. 1. Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed etiam qui facientibus consentiunt. Eiusmodi enim consensus bifariam contingit: vno quidem modo directè, quando vel quis alterum ad peccatum inducit, vel ei placet: & quidem qui isto modo consentit, omnino fit criminis particeps. Quin verò si inducit, eo grauius peccat, quo in motore plus est culpæ quam in moto, atque adeò si lætatur, fortè potest & grauius peccare, si odium cumulatius habeat quam sit in detrahente. Ac de istis intelligitur verbum Bernard. prope finem secundi lib. de cons. Detrahere aut detrahentem audire: quid horum damnabilius sit, non facilè dixerim: Secundò autem modo consentire quis dicitur indirectè: quia scilicet non resistit. Hoc autem dupliciter contingit. Nā qui non resistit, aut munere suo proprio ac publico officio resistere tenetur, aut priuata persona est, cui id ex officio non incumbit. Sit ergo secunda conclusio: In priuata persona detractionem aliorum non repellere peccatum est, multo tamen minus quam in detrahente, quod quiplurimum esse solet veniale.

Proba- tio cōcl. — Bernar. — Suadet concl. — Tertia.

Tertia conclusio: Quandoque non resistere detrahenti, peccatū esse potest mortale, primum in persona publica, puta in eo, qui detrahenti præest.

Secundò, propter periculum quod ille qui audit, imminere ex detractione videt. Ac tertiò, si quis ob solū timorē humanū obijcere se detractori formidet. Conclusiones sunt Sancti Thomæ. Et vnica ratione ambæ confirmantur: Iam enim supra pluries monstratum est, vt quis sit indirectè caussa alicuius mali, nō satis esse, quod vitare illud possit, sed præter ea exigi, quod teneatur. Teneri verò quempiam accidit aut ex iustitia, aut duntaxat ex charitate. Priuata autem persona rigore iustitiæ nō tenetur malum proximi cauere, sed tantum ex charitate si absque suo detrimento potest, Et ideo non est per se omnino charitati aduersum, à tali infamiæ detrimento proximum non liberare, vix tamen à veniali excusatur, vt in secunda conclusione assertum est: Nam vbicunque detractio oborit, potest quis facili negotio vrbanè, ac leniter detrahenti occurrere, atq; adeo si id nō faciat, negligere omnino censetur proximi famam. Attamen si detractor ille vsque adeo esset turgidus atque intractabilis, vt periculum ab illo immineret, quicunque accusaretur, etiam à veniali. Hoc autem quam rarissimè vsu venit. Ad de & sola verecundia excusari aliquem posse, vt si qui detrahit illustrimus est, audiens verè famulus eius, aut alia obiecta persona, quæ mutire non audet Ex iustitia autem cum primis tenetur Prælatus, & ideo ille procul omni metu & pudore tenetur subditos à detractione corripere, si sit in re alicuius momenti, cuius idcirco omissio peccatum est mortale, Prælatus in quàm detrahentium, nam prælatus eorum quibus detrahitur, non tanta iustitia eos tenetur protegere, quia cura prælati est cauere ne subditi peccent. Quamuis & quodammodo teneatur charitatis vinculo subditorum honorem tueri. Præterea priuata persona, cum ex detractione videt periculum imminere alicui mortis, vel turbationem reipublicæ, cum aliquo suo detrimento tenetur occurrere Metus autem humanus tunc ascenderet ad peccatum mortale, quando iacturam temporalium bonorum charitati quis anteferret. Non autem id facere censendus est, quoties metu humano cauere cessat proximi detrimentum, vt in secunda conclusione dictū est, sed quando sua esset omnino necessaria renitentia ex præcepto: Vt si detrahetur fidei, aut religioni, &c. Ex his demum hoc colligamus saluberrimum documentum, vt intelligamus impendio quàm maximè necessarium esse ad pacem & salutem reipublicæ, ac potissimum Christianę familiæ detractoribus obuiam vbique prodire. Quod certè, vt dicebam nemo nō suo gradu facilè potest perficere. Et quando id non poterit, prudentis officium erit colloquio abire, vt illa ratione detractorem pudore suffundat Vnde Hieronymus epistola ad Gelantiam, quæstione decimaquarta, egregiè tum detrahentes obiurgat, tum nihilominus & eos, qui eis non obsistunt, secundum illud Psalm. Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar.

Suadet vtraque concl. — Docu. saluberrimum. — Hiero.

Ad primum igitur argumentum respōdetur, quod maledicta, quæ in præsentia eius, cui maledicitur iactantur, non detractiones.

Ad primū arg.

ctiones, sed contumeliæ sunt, & ideo ad virtutem humilitatis attinet illas ferre. Quando verò iam in alias aures inserpunt, detractionis rationem induunt. Et tunc ait S. Tho. (id quod supra à nobis sæpe citatum est) in arbitrio eius esse detrimētum suæ famæ pati, nisi in periculo aliorum vergat. Deum autem in nostra præsentia absentis famam corrodit, non est nostri arbitrij infamatori parcere, quia non sumus domini alienæ famæ. Et ideo vitio nobis vertitur si non resistamus, cum facilè possumus. Nam si Deuter. 22. præcipiebatur vt nemo iacentem asinum proximi leuare negligeret, grauius erit periclitantem proximi famam non protegere.

Ad secū dū arg. Ad secundum respondetur quod etsi dum detractor vera dicit, non sit ei contradicendum, est nihilominus ei reprimēdum verbum ne aliena vulnera exulceret, aut saltem subtugata fronte illi ostendum eius nobis displicere sermonem. Nam vt Prouer 15. legitur, Vētus Aquilo dissipat pluuias, & facies testis linguam detrahentem.

Ad tertiū arg. Ad tertium demum respondetur vtilitatem & emolumentum, quæ ex detractione prouenit, non ex intentione detrahentis proficisci, sed è Dei gratia mollientis alterius animum, & ideo perinde obsistendum est illi, atque raptoribus & furibus, licet ex talibus incommodis eis, qui passi sunt, meritum nonnunquam patientię accrescere solet.

QVÆSTIO XI.

DE SVSVRRATIONE ET derisione:

S. Tho. 2. 2. quæst. 75.

ARTICVLVS I.

Vtrum susurratio sit peccatum à detractione distinctum.

CONTVMELIAE & detractioni, quæ inter verbalia adprimas obtinent, alia adiungūtur, quæ nō sunt silentio prętereūda. Et primo de susurratione quęritur, sitne crimen à detractione diuersum, an verò quidpiam grauius. Primum enim arguitur à parte negatiua, nempè quòd à detractione nō differat. Ait enim lib. Etymol. Isidorus, susurronem de sono locutionis appellari: quia nō in facie al cuius, sed in aure loquitur detrahendo: vbi susurrare idem esse censet, quod detrahere. Et Leuit. 19. Non eris criminator, nec susurro in populis. Et Ecclesiast. 23. (vt supra citatum est.) Susurro & bilinguis maledictus erit: criminator autem, & bilinguis idem esse apparet, quod detractor. — Primū argu. à parte negatiua. Isidor.

Secundò arguitur, quod quamuis susurratio à detractione differat, non tamen sit grauior: peccata enim oris à maledictione malitiam contrahunt: detractor autem mala simpliciter de primo spargit: cum tamen susurrones satis habeant illa, quæ apparentiam mali habent inculcare. — Argu. 2.

Tertiò: Qui detrahit fratri suo, vt habetur Iacobi quarto, detrahit legi atque adeo legislatori Deo. Vnde maiorem cōtrahit grauitatem, quā sit in susurratione. In contrarium autem est illud Ecclesiast. 5. Denotatio pessima super bilinguem susurratori autem odiū, & inimicitia & contumelia. Vbi peiores effectus tribuuntur susurrationi, quàm detractioni. — Arg. 3.

Ad quęstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior: susurratio etsi tam forma quam materia cum detractione conueniat, fine tamen differt. Etenim tam susurro, quàm detractor mala in proximum obloquitur, idque clanculo, inque eius absentia: quare vtrunq; à cōtumelia differt. Atque hac ratione promiscuè apud Doctores ambo quādoque vsurpantur verba. Vnde super illud Eccles. 5. Non appelleris susurro, ait Glossa, id est detractor. Attamē si verborum etymologiam consulas, detractio idem est (vt supra diximus) quod famæ subtractio, & diminutio. Susurratio autem solum denotat clāculariam, atque adeo vitiosam loquutionem. Ob idque forsan ex vsus accommodatione, illam significat oblocutionem, qua quis contendit non tam famæ detrahere, quàm amicitias dissoluere: & ideo differt fine. Quapropter etsi tam susurro quàm detractor mala in genere de altero loquantur, tamen in specie detractor illa dissseminat, quæ verè sint mala culpæ: nē, ēquibus fama — Prima conclus. Glossa.

ma commaculetur: Susurro autem satis ducit illa proferre, quæ possint audientis animum ab alterius amicitia diuellere: etiamsi sit bonum, dummodo uel malum appareat, vel audiēti displiceat. Vt si apud prodigum de eius amico susurret, quod sit pecuniarum tenax: & apud festiuum & dissolutum obmurmuret alterum esse nimis compositum, ac modestum. Discrimē hoc primum patet ex glossa super illud ad Roman 1. Susurrones, detractores: quæ ait susurrones inter amicos discordiam seminare: detractores vero aliorum bona negare aut minuere. Et prouerb. 26. Susurrone subtracto iurgia conquiescunt. Et Eccles. 28. Vir peccator (& est de susurrone ac bilingui sermo) conturbauit amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam. Quamuis & hoc etiam supra detractori tribuimus: eidemq. idem tribuit ad Gelantiam Hieronym. Quod si nos interroges vtrum cum multæ sint amicitiarum species secundum Philosoph. 6. Ethi. alia scilicet, quæ fundatur super bono honesto, & alia super utili, atque alia super delectabili, sint etiam diuersæ susurrationis species. Respondetur negatiuè. Susurro n. tantum contendit amicitias dissociare in genere. Tametsi dum alium scopum per illam uiam attingere contendit; tunc eius susurratio potest diuersas malignitatis maculas contrahere. Vt si quis in aures principis, aduersus alium susurret, ut eius honorem obtineat, ambitiosus est, vel auarus: & si de marito susurret apud uxorem, vt amicitia inter eos sublata, eius potiatur amplexu, erit adulter. Sed hæc extra rē præsentem sunt. Posterior conclusio: Susurratio genere suo grauius peccatum est detractione, atque etiam quam contumelia. Enimuero (vt supra dictum est) inde ue namur peccatum esse grauius, quod maius inferat nocumentum: eoque nocumentum maius cēsetur, quo bonum sublatum est præstantius: amicitia uero præstantius bonum est, quam fama & honor: ergo & susurratio pacis perturbatrix peior est, quā detractio & contumelia. Probatur autem vltima præmissa tum auctoritate. Eccles. 6. Amico fideli nulla est comparatio. Tum & ratione, nam bona fama, & honor in hoc vtilis est, vt multorum quis amicitiam cōcilíet, atque adeo per regulam posteriori sticam amicitia præstantior est, quā fama. Adde quod post virtutes, ad fœlicitatem comparandam, vt Ethic. 8. ait Aristo. nihil conducentius est, quam amicorum copia. Sane cum non solum amicorum omnia sint communia, verum omnes quadamtenus homo vnus. Quare cui legitimi abundant amici, nihil deesse in vita potest. Sed arguis etiamnum in cōtrarium. Detractor (vt supra dictum est) amicos etiam dissociat, sicut susurro: non ergo differunt fine. Respondetur quod etsi per detractionem amicitiæ nonnunquam euertantur, nō est tamen ille detractoris scopus, sed tantum famam deturpare, quæ ad inimicitias viā sternit: finis autem proximus susurronis est easdem inimicitias conflare: & ideo est turpior. De hac autem conclusione duo se offerunt minutioria dubia.

Primum de hac cōparatione, qua amicitia famæ & honori præfertur. Apparet enim fama inde pretiosior, tum quod latius extenditur; plures enim sunt, quibus studiosus notus est, quam quibus est amicus: tum etiam q̄ est virtuti propinquior. Nam qui moribus præstat, illico in aliorū notitiam venit: etsi non tam facile in amicitiam: propterea quod non omnes sunt virtutis amatores. Ad hoc in primis respōdetur, neque famam, neque honorem, neque vero amicitiam, virtutes esse. Atque adeo neque spiritualia bona in quibus vera fœlicitas consistit: sunt tamen uirtuti agnata. Vnde Arist. 8. Ethicorum: Amicitia, inquit, non est uirtus; sed uirtuti proxima. Vbi de illa loquitur amicitia, quæ hoc nomine vere gaudet nempè, quæ ex bono honesto, hoc est ex uirtute proficiscitur. Nam quæ vtili, aut delectabili innititur, non est nisi secundum quid amicitia; sicuti & bona ipsa quibus nititur. Et quia amicitia non gignitur ex virtute, nisi per eius notitiam in qua fama consistit; inde fit; amicitiam præstantiorem esse, quam famam, tanquam eius finem, nam frustra esse: uirtutis notitia nisi homines ad studiosi amorem alliceret. Ac proinde in cœlesti beatitudine, propterea notitia illa mutua beatorum ad beatitudinem spectat quod omnes eodem amore conglutinat. Vnde a prius in contrarium argumentum negatur latius protēdi famam, quam amicitiam, nam quotquot notitiam habent

Proba-tio superioris cōclusiōis.

Scrupulus.

Solutio.

Postrema conclusio.

Rō con clusiōis.

Aristot.

Obiectio.

Solutio.

Primū dubiū.

Solutio prioris conclus.

Aristot.

Amicitia præstat famæ.

Ad arg. factum.

integritatis hominis ac virtutem præstantiæ, nisi corruptis ipsi sint moribus, ipsum amant. Ac perinde ad posterius negatur propinquiorem esse virtuti formam, quã amicitiam. Immo amicitia germanior illi est, quapropter sicut virtus nihil à fortuna pendet, ita & habere amicos potius a virtute nascitur, quam à fortunæ temeritate. Al terum dubiolum est de grauitate peccati susurrationis. Ad quod facile respondetur, quod etsi genere suo mortale sit crimen propter nocumenti grauitatem, potest tamen ex leuitate materiæ esse veniale. Vtrum autem aliquãdo contingere absque vlla culpa possit? Respondetur primum quod susurrare ad dirimendam perniciosam amicitiam, dummodo citra infamationem fiat, virtus est, etiam si nonnulla naturalia vitia hominis commemorentur. Vt si ad dimouendum hominem ab amica dicas esse deformem, atque insulsam, &c. At verò dissociare amicos quorum amicitia in virtute, & honesto fundatur, nunquam esse potest citra peccatum, & quidem mortale si ex amicis contendas facere inimicos, nam si tantum contendas amouere assiduam familiaritatem, esse potest veniale. An verò quis possit amicitiã aliquorum dissuere non quidem illa intẽtione, vt sint inimici, sed tanquam mediũ vt se loco illius expulsi in amicitiã alterius insinuet, quia videlicet prelatus aut princeps non hunc ad tantam familiaritatem admittet, nisi alter excludatur. Respondetur primum quod alterum infamãda neutiquam licet, sed tamen narrando aliqua eius vitia naturalia, quæ sunt publica, forsan nullum est peccatum, quia vnusquisq; sine vi, & fraude potest sibi commodum cuius dignus est procurare. Quod si arguas, id est verum nisi alter non repellatur à iure suo. Respondetur quod quando illud ius ei per iustitiam competit, nefas esset tali iure hominem expoliare, sed tamẽ quando gratuito in amicitia alterius retinetur, non fit ei iniuria.

Postrema dubitatio. *Responsio.* *Scrupulus.* *Solutio.* *Obiectio.* *Dissolutio.*

Ad primum igitur argumentum iam responsum est, quod susurro secundum illam generalem rationem, quæ male de alio loquitur, detractor dicitur, differt tamen fine, vt dictum est. Ad illud autem Leui. 19. respondetur crim.natorem, vt nomen sonat tam à susurrone, quam a detractore differre. Est enim ille qui aliena crimina præter ius vel imponit, vel denunciat, vel auget & improperat, licet hoc etiã detractor aliquando susurroque faciat. Ad aliud verò Eccl. 28. concedimus & susurronem nonnunquàm esse bilinguem, nam duorum amicorum vtrique dicit quod ei displicet. Atque adeo alteri vnum ac subinde alteri aliud, tametsi & detractor alia sit ratione bilinguis (vt supra diximus) quia aliud in absentia, aliud in præsentia loquitur. Ad secundum respondetur, quòd quãuis detractor semper quod malũ est obloquatur, susurro autem non id semper, sed quod malum alteri apparet, est nihilominus susurratio peior, quia peccatorum grauitas non attenditur ex illo materiali obiecto, sed ex fine, & effectu, qui peior est in susurrone.

Ad primũ arg. *Ad secũdũ arg.*

Ad tertium denique respondetur quod qui detrahit homini, propterea cẽsetur detrahere legi, quod agit contra legem de dilectione proximi. Quapropter & susurro amicitiarum extinctor, quia nocentius eũdem Deum peius offendit, qui vt habetur 1. Ioan. 3. dilectio est. Quapropter Prouer. 6 Sex inquit sunt quæ odit Dominus, & septimum (quasi omnium pessimum) detestatur anima eius. Atque illud septimum ille est, qui seminat inter fratres discordiã.

Ad tertiũ arg.

ARTICVLVS II.

Vtrum derisio sit speciale peccatum à præcedentibus distinctum, atque adeò mortale.

Post hæc, & de derisione etiam videre superest, qualem quantumque peccatum sit. Et arguitur primò quòd non differat à contumelia: nam subsannatio idem esse videtur, quod derisio, eademque in contumeliam concidere, idque & ex materia & ex illato nocumento comperitur. Nemo.n. deridetur nisi de aliquo turpi, quod quidem si in faciem ei obijciatur, contumelia est, si verò clanculum est vel detractio, vel subsannatio. Item nocumentum quod per derisionem infertur, aut contra honorem est, & tunc est contumelia, aut contra famam, & tunc erit detractio: aut.

Primũ argum.

aut contra amicitiam, & tunc erit susurrus. Quòd autem derisio non sit peccatum mortale arguitur: quia cum derisio ludo fiat, ac sæpe inter amicos, non videtur esse charitati contraria. Adde quod neque derisio, quæ iniuriam Dei vergit esse apparet mortalis. Nam quicunque in peccatum recidit à quo per Dei gratiam resurrexerat, irrisor est eius etiam si peccatum illud vt veniale: secundum illud Isidori: Irrisor & est & non pœnitens, qui adhuc agit, quod pœnitet, & tamen non quicunq; relapsus in veniale, est mortale. Item & simulator irrisor Dei est, secundum illud Gregorij: Per struthionem significatur simulator, qui deridet equum & ascensorem, id est Deum, & tamen non quæcunque recidiuatio neque simulatio est peccatũ mortale. In contrarium est quòd irrisio fit ludo, cætera verò serio. & ideò peccatũ hoc ab illis differt. Et Prouerb. 3. legitur, quòd Deus deridet illusores, deridere autem Dei, est æternaliter punire, vt testatur illic Psaltes, Qui habitat in cœlis irridebit eos. Vnde colligitur esse peccatum genere suo mortale.

Secũdũ arg. quo tentatur altera pars agitatæ quęstionis.

Isidor.

Grego.

Ad quæstionem tribus facillimis conclusionibus respondetur. Prima est: Peccatum derisionis distinguitur à cæteris supra nominatis. Probatur: Peccata quæ verbis committuntur, ex intentione (vt suprà dictum est) existimantur ergo diuersa eorum intentio diuersas inter ipsa constituit species. Sicut autem contumeliator honori intendit derogare, & detractor famam diminuere, & susurrator amicitiam extinguere, ita irrisor erubescentiam, & pudorem alteri offundere, qui quidem finis ab alijs discriminatur, ergo ab alijs specie secernitur. Differt præterea, vt dicebamus, quòd cætera serio, irrisio verò sub ludi forma scommata sua tegit, vnde & lusus dicitur. Quare irrisio frequentissimè in ironia versatur, vt si deformem hominem pulchrum appelles, & infimè natum, ingenuum, & elinguem, disertum & elegantem. Ad subsequentium autem conclusionum intellectum præmeditandum est, quod cum irrisio non sit nisi de aliquo vitio, aut morali aut naturali, prudenter discernendum est, an malum illud per se ingens sit; & graue, an verò per se paruum, si enim per se magnum sit, non est secundum naturam suam irrisionis materia, immo eius commemoratio vt seria improperatio natura sua reputatur, quare si in risum, & iocum proferatur, hoc fit quia narratur, vt paruum. Bifariam ergo vitium aliquod ceu exile, & pusillum risu, & lusu profertur, videlicet vel tanquam paruum & tenue secundum se, aut respectu personæ, quæ paruipenditur. Sit ergo secunda conclusio. Exponere peccatum alienum, aut naturalem defectum irrisioni tanquam paruum, secundum se non est genere suo mortale, sed veniale, si aliquo in de modo alter pudefiat, nam res esse potest tam exigui momenti, vt nullum sit peccatum. Conclusio est per se manifesta. Quoniam omne peccatum ratione leuitatis materiæ fieri potest veniale. Dixerim autem genere suo, quoniam si quis vitium non adeo per se magnum alteri illudendo objiciat, sciens irrisionem illum grauissimè laturum, peccatum contra charitatem committit. Vt si honestissimo viro, ac religioso quis facie diceret absque arbitris fuisse puellæ loquutum, vnde ille ingenti rubore suffunderetur, profectò non euaderet à mortali culpa illæsus.

Prima conclu. Rõ conclusio.

Documen.

Secũda conclus.

Probã.

Tertia conclusio: Si vitium quodpiam sub risu, & ioco in faciem hominis expuatur tanquam paruum, non quidem per se, quia magnum absolutè æstimatur, sed respectu personæ, cui obijcitur, quæ pro vili habetur, & ideo pro nihilo ducitur talis eũ vitij denotari, peccatum mortale est, idque grauius quam contumelia, tantoque enormius, quanto personæ, quæ illuditur maior erat habenda reuerentia. Probantur singulę partes, quoniam magnum vitium alteri in faciem obijcere peccatũ est contumeliæ: quod (vt supra diximus) culpam affert mortalem: quod autem per ironiam, vel sub risus schemate proferatur, re uera culpam non minuit: immo eo auget quòd tali irrisione persona adeò denotatur vilis, vt non magni pendatur tale uitium illi impingere. Sicuti nihili æstimatur pueros, stultosque homines atque alios abiectè sortis similium vitiorum nominibus denotare. Hoc enim rationem contemptus exauget: quare grauius est crimen, quam si serio per contumeliam talia obijcerentur vitia. Hinc palam fit

Tertia conclu.

Suadetur posita cõcl. quo ad oẽs sui partes.

Primus gradus irrisiois.

tertium conclusionis membrum, quòd quantò persona illa maioris erat reuerentiæ digna tantò eiusmodi irrisionis scommata grauioris sunt culpæ. Quocirca dum in Deum eiusmodi irrisiones euomuntur aut in fidem, & religionem enormissima existunt blasphemiæ crimina. Vnde Isai. 37. Cui exprobrasti, & quem blasphemasti, & super quem exaltasti vocem tuam? Et subditur, ad sanctum Israel.

Secũdus gradus.

Post hanc secundum locum obtinet irrisio parentũ; vnde Prouerbio. 30. Oculum qui subsannat patrem, & despicit partum matris suę, effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij Aquilæ.

Tertius.

Deinde tertio loco habetur derisio iustorum, nam cum honor sit virtutis præmium, iusto subsannare est virtutibus ipsis, & quadantenus Deo iniuriam irrogare. Quin verò & hæc nonnunquam ob insignem viri sanctitatem excedere illam potest, quæ est in parẽtes. Et contra hos irrisores legitur Iob 12. Deridetur iusti simplicitas. Quod quidem derisionis genus nocuum est, & pestiferum quippe quo homines a virtutum exercitio præ pudore retrahuntur.

Grego.

Vnde Grego. Qui in aliorum actibus exoriri bona respiciunt, mox ea manu pestiferæ exprobrationis euellunt.

Scrupulus.

Circa hanc tertiam conclusionem, nam de alijs nullum est dubiũ, scrupulum ingerit argumentum, quod cum contumelia contra honorem existat, derisio autem contra verecundiam, honor verò præstantius bonum sit verecundia: videtur contumelia grauius crimẽ, quam derisio.

Solutio.

Respondetur nihilominus, quod vitiorum grauitas non inde semper sumitur, vnde eorum species distinguuntur, secernitur enim derisio a contumelia ex fine diuerso, quæ scilicet erubescentiam, & pudorem efficit, grauitas tamen eius perpenditur ex maiori contemptu, qui est in derisione, quam in contumelioso. Illa enim ratione diximus contumeliam peiorem esse detractione, licet fama cui per detractionem officitur, pretiosius donum sit quam honor. Adde, quod irrisio adiunctam semper habet contumeliam, quippe quia in præsentia irrisi improperatur eius vitium, sed singulari modo. Quòd autem irrisio Dei, aut fidei, aut religionis, aut cuiuscunque virtutis sit nocentissima, inde patet, quod multi aliàs probatæ virtutis, nempè qui alia vitiorum monstra debellarunt, quoniam a filijs huius seculi hypocritæ nominantur, atque ideo quod egregiè viuũt subsannantur, pudefiunt in publico egregijs virtutibus nauare operam. Cuius ideo familiam suam Christus admonitam prouidè curauit. Primum Matthę quinto vbi singularem beatitudinis gradum illis proposuit, quibus homines ob id maledicerent, quod mundum ludibrio haberent, & eius sapientiam stultitiam reputarent, & veluti stulti in mundanorum oculis viuerent. Et Matthæ. decimo Qui me confessus, inquit, fuerit coram hominibus, confitebor ego dum coram patre meo, qui in cœlis est. Et apertius Luc. nono. Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua, & patris sanctorum Angelorum.

Ad primũ arg.

Ad primum igitur argumentum respõdetur, quod subsannatio, & irrisio licet fine conueniant pudefaciendi, differant tamen in modo, quia irrisio solo fit verbo, & cachinnis, & scommatibus potissimum ironiæ: subsannatio verò gestibus alijs, vt detorto, rugatove naso, vt habet glossa, super illud Psalmi secundi. Qui habitat in cœlis irridebit eos. Haud prolatis labijs, alijsue seu membrorum, seu rerum figuris ostensis, quibus vitium hominis subnotatur. Talis verò differentia speciem non variat, eo quòd gestus illi omnes verborum vice funguntur. Differt tamen vtraque a contumelia sicuti erubescentia a de honoratione. Est enim erubescentia, vt ait Damascenus, inhonorationis timor.

Ad aliud mẽbrũ eiusdem argumẽti.

Ad aliud eiusdem argumenti membrum respondetur, quòd & si irrisio non sit nisi de aliquo turpi quorè in materia cum contumelia, & detractione conuenit, tamen respectu differt.

Tria sũt quæ homo virtutũ vsu apud alios promerẽ.

Tria enim sunt, quæ homo virtutum vsu apud homines commeretur, scilicet, & hominis reuerentiam, & famam apud alios, & apud seipsum bonæ conscientiæ gloriam secundum illud secunda ad Corinth. primo; Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ; contumeliosus ergo & detractor turpia dicunt, vt honori, & famæ officiant, derisor autem, & subsannator, vt per erubescentiam, & pudorem gloriam con-

scientiæ

ſcientiæ illi alteri adimat. Ac per hoc reſpõ detur ad tertium membrum, nempe aliud eſſe detrimẽtum deriſionis ab alijs, ſcilicet inquietatio, ac turbatio tranquilitatis con ſcientiæ quæ magnum bonum eſt, ſecundum illud Prouc. 15. Secura mens quaſi iu ge conuiuium. Pabulum enim conſcientiæ, nempe quo homo animam ſuam ſagi nat, cogitatio eſt virtutum, quibus Dei fauore in eius gratia perſtat. Ad ſecundum argumentum reſpondetur, quod etſi ludus de ſe nihil importet charitati contrarium, reſpectu illius perſonæ cum qua luſus initur, poteſt nihilominus ratione materiæ charitati aduerſari propter contemptum. Ad tertium reſpondetur, neque qui in peccatum recidit etiam mortale, neque hypo crita officium ſimulans directe irriſor eſt Dei quoniam poteſt vel ex infirmitate vel ex ignorantia re labi, ſed interpretatiue ta lis habetur, quia quandam irriſoris effigiẽ præſefert, dum quod in pænitentia promi ſit non ſeruat. Adde quod venialia iterare non eſt proprie recidere, cum non ſit gratia Dei caſus, ſed eſt diſpoſitio quædam ad caſum. Ad quartum denique reſpondetur, quod etſi deriſio quatenus ludum importat, leuius quidpiam ſonet quam con tumelia quod detractio, nihilominus quia maiorem habet contemptum, inde fit gra uior.

Ad tertiũ mẽbrum.

Ad ſecũdũ arg. princip.

Ad tertiũ arg.

Adquartũ argu.

QVÆSTIO XII.

DE MALEDICTIONE.

S.Tho.2.2.quæſt.67.

ARTICVLVS I.

Vtrum cuipiam ſit licitum alteri maledicere.

POſtrema iniuria quæ verbis infertur eſt maledictio de qua primum quæritur, vtrum ſit quoquo pacto licita? Arguitur enim a parte negatiua, Apoſtolus namque (in quo Chriſtus, vt 2.ad Corint.13.ipſe aſſerit, loquebatur) præcipit ad Rom.7.dicens, Benedicite, & nolite maledicere, & vt habetur Danielis.3. Omnes tenemur Deum Benedicere. Ait enim, Benedicite filij hominum Domino. & tamen ex eodem ore (vt Iacob. Apoſtolus capitulo terzo docet non poteſt Dei Benedictio, & hominis maledictio procedere, ergo nulli licet alterum maledicere. Secundo arguitur ratione. Nam qui maledicit, optare alteri increpareque cenſetur malum. Quæ quidem animi affectio cum charitate pugnat, Quin vero neque diabolus ipſe malitia obſtinatiſſimus licitum apparet vt maledicatur, quippe cum Eccleſi.20.legamus, cum maledicit impius diabolum, maledicit ipſe animam ſuam. Tertio denique arguitur Si quempiam maledicere licet, hoc eſt quia malus eſt, tamen cum aliena corda nobis non pateant, hac ratione non apparet, licita maledictio, vnde ſuper illud Nume.23. Quomodo maledicam cui non maledixit Dominus? ait gl. Non poteſt eſſe iuſta maledicendi cauſſa, vbi peccantis ignoratur affectus. In contrarium autem exiſtit maledictio illa Deu.27. Maledictus qui nõ permanet in ſermonibus legis huius. Et Eliſeus, vt 4. Reg.2. legitur, maledixit pueris ſibi illudentibus.

Primũ argum. Paulus.

Secũdũ arg.

Tertiũ arg.

Quamuis vſitatius ſit multo maledicere alteri, quam alterum, tamen inter morales philoſophos vſus etiam obtinuit, vt ad explicandum affectum quem quis in alium exhibet maledicere, cum caſu etiam accuſandi copuletur. Ad quæſtionem ergo trimembri diuiſione præmiſſa, trina concluſione reſpondetur. Eſt enim maledicere idem quod malum dicere, id quod trifariam contingit. Vno ſcilicet mõ ſub forma enuntiationis vitium alterius referendo, atque hoc quidem nihil ad præſentem quæſtionem attinet, ſed ad vitium detractionis, aut contumeliæ, aut aliorum quæ hactenus explicata ſunt. Secundo vero modo, maledicere aliquid contingit, per modum cauſſæ aut effectricies aut motiuis, qua ſcilicet alius quiſpiam ad agendum mouetur. Atque hoc idem primum ac proprie Deo per excellẽtiam competit, qui ſolo verbo cõdidit vniuerſa, ſecundum illud Pſal. Dixit, & facta ſunt. Quapropter Deo benedicere idem eſt quod bonum impartiri, & maledicere idem quod malum inferre. Secundum

Diuiſio trimembris.

 au-

autem Deum suo quoque gradu, & ordine, competit etiam hominibus qui imperios suos mouent subditos ad aliquid exequendum, ad quem exprimendum affectum instituta sunt verba imperatiui modi. Tertio demum modo dicere expressio quædam est affectus id desiderantis quod verbo exprimitur, cui quidem affecti verbum inseruit optatiui modi Et hic proprie modis vulgo appellat̃ maledictio aut bene dictio, puta boni malivè imprecario. Ex quo fit, quod dicere de his duobus postremis modis, velleque id, quod dicitur secundum bonitatem & malitiam, se consequuntur, nempe vt qualis bonitas aut malitia latet in voluntate dicentis, talis depromatur in dicto. His ergo præhabitis sit prima cõclusio. Imperare vt alij malum fiat, optareque aut imprecari malum quatenus malum illi est, nempe quasi illud proposito suo intendens peccatũ est genere suo mortale. Conclusio manifesta est. Nam malum alteri vel exhibere vel optare charitati apertè repugnat. Secũda conclusio. Malum sic imperare, optare, aut imprecari vt rationem induit boni, licitum est & quandoq; necessarium officium. Probatur. Nonnunquam malum peculiaris personæ vt medium concipitur ad assequutionem boni, nam licet malum per se non sit necessariũ medium boni finis, è malitia tamen hominum accidere potest vt si conducens tali, ergo casu sit voluntas eiusmodi finis bona est, & ita & imperatio & imprecatio illius medij, licet sit personæ incommodum.

Prima conclu.

Secũda conclu. Probõ.

Quapropter tunc eiusmodi affectio non est per se propriè maledictio, sed accidentarie, quia tunc non per se malum intenditur, sed bonum, quemadmodum mors quam qui seipsum defendebat, intulit. Tertia conclusio, Imperium huiusmodi & imprecatio mali bifariam potest rationem boni induere. Vno modo quia rationem habet iustitiæ quemadmodum Deus ac subinde humanus iudex licitè malefactorem maledicit, supplicio eum adiudicando, quemadmodum, & sancta ipsa ecclesia dum anathemate rebelles percellit, iure & merito maledicit. Atque hac ratione & prophetæ sæpe maledicunt, malè peccatoribus imprecantes, diuinæ sese accommodantes voluntati, vt est illud, Confundantur superbi, quia iniuste iniquitatem fecerunt in me ac totus Psalm. 108. Constitue super eum peccatorem & diabolos stet a dextris eius & Psal. 100. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperirent de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem, tametsi eiusmodi imprecationes nonnunquam vim habeant propheticarum pronunciationum. Secundo modo contingit malum alteri imprecari sub ratione vtilis qua vtrique ratione licet ei imprecari, qui moribus corruptus est ægritudinem aliquam, aut aliam calamitatem, qua salubriter castigatus cautius resurgat Circa has igitur conclusiones, id ipsum recolendum est, quod supra de a ijs verborum iniurijs adnotauimus, nempè adiudicandum maledictionis culpam, perpendendum esse animi propositum. Quapropter cum parentes filijs maledicunt nullum intus habentes mali desiderium, nunquam est peccatum mortale, quamuis consuetudo profecto pessima est, & hominibus infimæ classis peculiaris, neque ad correctionem quidquam conferens pręterquam quod ipse maledicenti impetus sępè iram in odium concitat, atq. animum mutat, vt quidquid malorum imprecãtur, ferè illis optent. Ad hæc demum diaboli appellatio, qui illum cui male dicitur, importet, vix a mortali peccato excusari potest Est enim blasphemiæ genus & scandalum, sempiternam mortem alicui imprecari. Neque vero quod maledicentem post euomitam maledictionem dicti pęniteat indicium est non præcessisse consensum atq; adeo culpam, sed duntaxat est signum impetum illum non tam ex habitu quam ex passione emanasse. Leuiores autem maledictiones plurimum sunt venialia peccata. Atqui (vt artic. proximo de susurratione dicebamus) ex maledictionis obiecto, peccatum ipsum speciem trahit. Qui enim imperat imprecaturque homicidium, homicida reputatur, & qui imperat furtum, fur, non autem qui imprecatur vt ab alio quis suis spolietur numis. Hoc autem adnotandum est discrimen inter maledictionem sub forma imperandi, atque alteram imprecatoriam. Qui enim imprecationis tenori maledicit, si nullam habeat malam intentionem neque scandalum de, nullam committit culpam, qui vero vt malum fiat, imperat, licet nihil habeat sinistræ intentionis sed ficte id faciat, potest incautus caussam damni dare, atque

Tertia conclu.

Documentũ.

atque adeo tantum commitere peccati quanta fuit cautelæ negligentia. Vt si quis famulis præcipiat vt nudis gladijs quenquam terrefaciant ex quo aliquid læsionis aut incommodi subsequatur. Sed quia scandali meminimus, illud maximè datur ratione personæ maledicentis, prælatus enim aut quæuis grauis persona vix sine scandalo potest malè subditis precari. Quod autem filij parentibus, aut inferiores superioribus maledicant, id quidem neque per iocum licet. Esset enim non modo scandalum, sed contumeliæ genus, tanta est reuerentia, quæ illis debetur. Contra tertiam demum conclusionem existit, argumentum, quod personæ priuatæ non liceat optare alicui malum, tanquam medium ad assequutionem boni, quoniam quod facere non licet, nemo videtur optare alteri posse, nemini autem priuatæ personæ licet illi qui corruptis est moribus damnum dare vt emendetur, ergo neque illud liceret ei optare. Respondetur autem perempta priori præmissa. Nam quamuis mihi non liceat malum alteri inferre, quia non sum minister iustitię, licet tamen mihi optare vt Dei permissu (penes quem summa potestas est) aut publica auctoritate, malum ei obtingat, quo flagello resipiscat. Neque vero solum ob spirituale bonum optare vitioso possumus temporale malum, verum & ad cauendum aliud temporale peius. Enim vero optare possumus dilapidatori suorum bonorum temporale aliquod incommodum, ne ludo ac lusibus illa decoquat. Quin etiam & mortem alicui optare possumus, licet nobis constet viam perditionis ingressum ire, vt nostræ reipublicę mala caueantur, paxque & tranquillitas contingat. Potest enim quisque Turcæ mortem, & clades omnes imprecari, vt ab eius tyrannide liberemur. Quin vero & Christianis hostibus qui nos iniustè persequuntur, quando alia non patuisset via, licitum est idipsum optare.

Argu. cōtra tertiam cōclu.

Solutio.

Ad primū arg. Ad secūdū arg.

Ad primum igitur argumentum respōdetur, sacris illis testimonijs hoc solum cōuinci, quod malum, quatenus malum est, nemini licet imprecari, ac perinde ad secūdum respondetur, quod qui malum alteri bono fine & proposito imprecatur, non illi malum simpliciter optat, sed bonum.

Ad tertiū arg.

Ad tertium respondetur, quod diabolum quantum ad eius naturam maledicere non licet, quippe quæ Dei figmentum est. Tametsi propter eius culpam id licitum sit, secundum illud Iob. 3. Maledicant ei qui maledicunt diei. Sensus autem citatæ authoritatis Eccl. 21. est quod cum impius diabolo propter eius culpam maledicit, seipsum simili ratione iudicat maledictione dignum.

Ad postremū argum.

Ad illud autem postremo argumento inductum respondetur, quod ille Balaam merito renuebat populo Israelicito maledicere, quippe cui constabat eidem populo Deum benedicere. Secus autem res habet de peccatoribus quorum culpas, licet eorum corda non inspiciamus, externis signis atque documentis perpendimus, & ideo illis possumus in rem suam maledicere.

ARTICVLVS II.

Vtrum creaturæ etiam irrationali maledicere liceat.

SVperiori articulo, quo de maledictionibus quæ in hominem iactantur definitum est, alterum de irrationali creatura subiungitur. Arguitur enim quod non liceat illam maledicere. Maledictio namque aut in pœnam licet, aut ad emendam culpæ, creatura autem irrationalis neque culpæ est capax, neque vero pęnæ, immo nihil in creatura irrationali est nisi natura quæ Dei opificium est, eiusque instinctu appulsuque agitur, quare qui ei maledicit, in Deum respergit iniuriam. In contrarium est quod dominus, vt Matth. 20. narratur, ficulneæ maledixit. Et Iob diei natali suo, vt eius habet historia capit. 3.

Arg. partis negatiuæ.

Ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima, quæ cæterarum est fundamentum, Benedictio ac maledictio per se proprie in solam potest conijci rationalem, aut intellectualem creaturam. Probatur. Benedictio & maledictio in caussa tantum rem competit cui bonū ac malum ad fœlicitatem seu infœlicitatem pertinens contingere potest, id autem soli creaturæ spirituali aut homini cōgruit.

Prima conclu.

Probat.

Nam brutę animantes, quæ suarum actionum dominium non habent (vt lib. 4. qu. 1. demonstrabamus) neque fælicitatis capaces sunt proprie aut iustitiæ, neque infœlicitatis, & iniuriæ. Consistit enim fælicitas in assequutione vltimi finis quem creaturas per suas actiones intendit, irrationales autem atque inanimiæ creaturæ nec fines agnoscunt, neque illuc quidpiam referunt, neque ideo ius proprie ad rem aliquam per se habent, sed quidquid sunt, homines sunt. Maior autem dubitatio est de priore præmissa.

Obiectio. Nam etsi irrationalibus creaturis neque bonum neque malum accidat ad fœlicitatem pertinens suam, famescunt tamen, infirmantur, & moriuntur, quæ quidem mala possumus eis imprecari, atque adeo eis male dicere.

Solutio. Ad hoc veruntamen respondetur, bona aut mala quæ per benedictionem, aut maledictionem imprecamur, non esse illius generis quæ mere sunt naturalia & generalia Dei concursu lignis, ac saxis contingunt: sed quæ sub speciali prouidentia Dei ad humanam fœlicitatem referuntur: hoc enim imprecatio optatiui modi designant.

Secũda conclu. Hinc ergo gradus fit ad conclusionem secundam, Benedicere ac maledicere irrationales creaturas, contingit in ordine ad hominem propter quem creatæ sunt, ita vt earum maledictio aut benedictio in hominem ipsum refundatur.

Rõ conclusiõis. Probatio est quod earum bonum & malum ad nostram fœlicitatem & infœlicitatem refertur. Tribus autem præcipue modis relatio eiusmodi consideratur. Primo quidem, per modum subuentionis, quatenus scilicet eorum seruitio ad iumentaque vtimur. Et ideo qui agris sterilitatem imprecaretur, hominibus faceret iniuriam, quibus arua fructus ferunt, & qui armẽtis aut pecoribus optaret mortem, domino damnum illud optaret. Quare, & in pœnam delictorum nostrorum sterilitates accidere solent, & iumentorum pestes. Atque hac ratione dominus Genes. 3. maledixit, dum ait, Maledicta terra in opere tuo, vt scilicet sudore vultus sui victum quæritans pœnas suæ culpæ lueret. Et econuersò Deuteronomio. 28. eidem benedixit, vbi ait, benedicta horrea tua, ac subinde maledixit dicens. Maledictum horreum tuum. Secundo modo irrationalis creatura homini per modum significationis inseruit. Qua ratione Dominus maledixit ficulneam in significationem Iudaicæ sterilitatis. Tertio denique modo eadem irrationalis creatura ad nos per modum continentis refertur, vt tempus, & locus. Atque hac ratione Iob maledixit diei natiuitatis suæ. Non quidem male hominibus precando, vt ille facit quis aeris inclementiam in frugum detrimentum desiderat. Peccaret enim tunc, cum tamen Iob 1. legatur quod in omnibus illis non peccauit. Et capit 2. commonuit Deus Sathanam ne animam illius tãgeret, sed maledixit illi diei propter amorem potius humani generis, ac potissimũ Dei. Nempe propter culpam originalem quam sui conceptione contraxit, & propter calamitates atque ærumnas inde humano generi accrescentes. Atque ad hunc modum reducitur maledictio Dauidis 2. Reg. 1. qua montibus Golboe male precatus est, nempe vbi clades Sauli & populi contigit.

Tertia conclu. Tertia conclusio. Maledicere autem rebus irrationalibus, immo & dæmonibus, vt supra diximus, quatenus creaturę Dei sunt, blasphemia est.

Quarta conclu. Quarta demum. Maledicere eisdem secundum se consideratis, otiosum ac vanum est, ac subinde illicitum. Conclusio hæc ex prima manifeste colligitur.

Rustico rum portentiosa superstitio. Ex his cordatissimus quisque eligere nouerit, quousque liceat tempestates, æruginem, & locustam aliaq id genus portenta maledicere. Absit enim tãta facinorum irrisio, quanta fieri inter aliquos rusticos fertur, nempe quod locusta & bruchus patrono illis ac procuratore, vt fertur, consignatis, in iudicium euocantur, & contestata lite caussa vtrinque agitur, ac demũ anathematis censura exterminantur, quæ enim res maiori ludibrio digna contingere Christianis potest, quam cum eiusmodi portentis ac vermiculis, & volucribus quæ mero naturali instinctu aguntur serio res agere?

Qua viã occurrẽtibus calamitatibus obuiãdum sit. Quod ergo in eiusmodi calamitatibus licet, id tãtum est vt diuinum auxiliũ aduersus dæmones legitimis exorcismis imploremus, qui in vltionẽ delictorum nostrorum permitti diuinitus solent eiusmodi incursioribus ac turbinibus nos infestare. Atque hac forte ratione licet terminos benedicere, quamuis hoc non sit adeo necessarium, sed satis est Deum pro fructuum prosperitate exorare. Benedicere autẽ campanas religionis habet prætextum,

rum, ſicut benedicuntur calices, quamquã in his non negauerim quin poſſit nonnũquam ſuperſtitionis nonnihil commiſceri. Argumentorum ergo ſolutiones, per ea quæ dicta ſunt, liquent.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum maledictio, peccatum ſit genere ſuo mortale idemque detractione peius.

Primũ argum. Auguſt. POſtremo quæritur de culpæ maledicentium grauitate, videtur enim nõ eſſe genere ſuo mortalis, tum quod Auguſt. in homilia de igne Purgatorij. inter leues culpas, & hanc commemorat, tũ quod malefacere peius eſt quam maledicere, & tamen non quicunque malefaciẽs Secũdũ arg. mortaliter delinquit. Quod autem econtrario grauius ſit peccatum quam detractio, inde primum apparet, quod maledictio genus quoddam blaſphemię, eſt vt habetur in gloſſa ſuper illud canonicæ Iudæ. Quod cum Michael Archangelus cum diabolo diſputans altercaretur de Moyſi corpore, non eſt auſus iudicium inferre blaſphemiæ, blaſphemia autem grauius peccatum eſt detractione. Adde quod maledicens ſuo imperio cauſſa eſt mali qui autẽ detrahit ſolum id malum ſignificat quod exiſtit, peius autem eſt cauſſam eſſe quam ſignum. In contrarium autem vtriuſque patis eſt, quod nihil a regno excludit niſi mortale peccatum, a quo tamen maledictio excludit, ſecundum illud 1. ad Corinth. 6. Neque maledici neque rapaces regnum Dei poſſidebunt. Quod autem non adæquet detractionis grauitatem ex eo cõſtat, quod maledictio licita eſſe quandoque poteſt, detractio vero nunquam.

Prima conclu. Ad quæſtionem quatuor concluſionibus reſpondetur. Prima, maledictio ſecundum genus ſuum peccatum mortale eſt. Loquimur enim in propoſito de maledictione illa, quæ fit intentione mali, nam quæ bono fit propoſito non adducitur in quæſtionem peccati. Probatur concluſio. Imperare Robõ conclu. malum alteri infligendum, ſicuti & illud cuipiam imprecari, aduerſum eſt genere ſuo charitati, cuius ingenium eſt bona dilectis operare, occidit ergo hoc vitium maledicentis animum. Quo fit vt tanto ſit grauius quanto, & perſonam quod illi optare tenemur, aut malum quod illi optamus, pernicioſius eſt ac nocentius. Vnde Leuit. vigeſimo. Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Secunda concluſio. Poteſt nihilominus contin- Secũda conclu. gere vt maledictio ſit veniale peccatum, vel propter exilitatem mali quod imprecamur, vel propter defectum deliberationis: nempe vel quod ex leui motu, vel luſu, vel forte ex ſurreptione verbum ore labitur, verborum enim ſignificatio, atque adeo culpa ex affectu potiſſimum penſanda eſt. Ex his id quod articul. 3. diximus, Corrolarium. apertius fit, nempe maledictionis peccatum multiplicis eſſe ſpeciei. Eſt enim perinde de illo ac de odio cenſendum, vnde ſi maledictio in genere fiat, nullo in ſpecie explicato malo, vt ſi quis dicat maledictus ſis a Deo, tunc committitur generale maledictionis delictum, ſi vero, vt dicebamus, mortem fueris alteri ex animo imprecatus, homicidium mente commiſiſti.

Tertia concluſio: Maledictioque ſimplex exprimit deſiderium, genere ſuo minoris eſt culpæ quam detractio. Probatur Rõ concluſiõis. ex his quæ ſupra dicta ſunt. Primum enim detractor, ſicuti & contumeliator, malum culpæ diſperdit obijcitve aduerſus, alterum, qui autem ſimplex eſt maledictor, nõ optat alteri niſi malum pœnæ, puta mortem, aut uarias calamitates, aut forte culpam ſub ratione pœnæ, culpa vero grauius malum eſt ac nocentius quam pœna, eſt ergo ac ratione detractio, ac ſubinde reliqua verborum peccata maledictione grauiora. Secundo & id confirmatur ex proferendi modo. Detractio enim & con- Confirmatio. tumelia ac deriſio eſt enunciatio aſſertioque mali, ſimplex vero maledictio (nil enĩ modo de imperio loquimur) non eſt niſi ſolum deſiderium peior autem eſt enunciatio, & aſſertio quam deſiderium, nam deſiderans non ſtatim deſiderio ſuo cauſa eſt mali, ſicuti qui enunciat cauſſa eſt infamia: ſit ergo detractio peior ſit ſimplici maledictione. Attamen deſiderium internum, mali malitia inficitur ſui obiecti. Vnde Chryſoſt. ſuper Matth. Cum dixeris ma- Chryſo. ledic ei, & domum euerte, & omnia perire fac, nihil ab homicida differs. Quarta con- Quarta conclu. cluſio. Maledictio quæ per modum imperij ſit, cum rationem cauſſæ habeat, poteſt eſſe detractione grauior, ſi modo ingẽtius

nocu-

nocumentum inferat, quam sit famæ denigratio. Fuit autem tunc leuior, dum leuius damnum per ipsam detur. Hæc autē audienda sunt secundum id quod per se ad rationē horum vitiorum attinet, possunt namque alia considerari accidentia, quib. prædicta vitia vel incrementum accipiāt, vel decrementum. Vnus tamen scrupulus

Scrupulus.

reliquus fit circa tertiam conclusionē, qua dictum est simplicem maledictionem eo esse leuioris culpæ quam detractionem, quod non est caussa mali. Arguitur enim contra. Maledictiones parentum filios esse sæpè solent efficaces, nam hac ratione sunt extimescendæ. Deus enim nonnunquam eiusmodi imprecationibus annuit, ac potissimum sanctorum, vti de Helia legimus 4. Reg. 1 quod ob suam maledictionem ignis de cœlo cadens deuorauit vnum, ac subinde alterium quinquaginarium. Et de Eliseo capit. 2. quod cum maledixisset pueris nomine Dei, egressi duo nisi de saltu lacerauerunt quadraginta duos. Respō-

Solutio.

detur primo quod dictum Diui Thom. intelligitur de verbis exterioribus, illa enim non sunt perinde caussa sicut verba detractionis per quam proditur secretum peccatum alterius. Secundo intelligitur de maledictione, quæ fit mala intentione, illas enim Deus non eo modo exaudit, quo iustas imprecationes parentum ac sanctorū.

Ad primū arg.

Ad primum igitur argumentum iam responsum est. Et ad secundum respondetur,

Ad secūdū arg.

glossa illa intelligitur de maledictionequa creatura maledicitur, quatenus creatura est Dei Et ad postremum, quod concludit maledictionem per modum imperij, peiorem esse detractione.

Finis Libri quinti, de Iustitia & iure.

FR. DOMINICI SOTO SEGOBIENSIS, THEOLOGI,

Ordinis Prædicatorum.

Liber Sextus de Iustitia & iure.

PROEMIVM.

EO denique destinati operis peruentum nobis est, cuius præcipuè gratia de illo cæpimus cogitare. hæc inquam vsurarum contractuum, cambiorumque ac simoniarum sylua in animum potissimè nobis induxit, vt tantam operis molem aggrederemur. Videmus enim instantia tempora huiusmodi iniustitiæ auaritiæque portentis vsque adeo scaturire, vt vix reliqua nobis fiat spes veritatem persuadendi. Nauabimus nos tamen pro captu nostro, suffragante Dei numine, operas nostras, cæterum ipsius erit, pectora eorum, quorum interest, tangere, vt secundum veritatem afficiantur admores. quorum nimirum gratia, auctore 2. Eth. Arist. tractatio omnis moralis Philosophiæ instituitur. Quo ad seriem dicendi identidem spectemus, in capite superioris libri sic tractationem iniustitiæ commutatiuæ parti sumus, vt (quæ Arist. 5. Eth. c. 2. diuisio est) in eodem præcedenti libro de iniustitia diceremus, quæ ab inuoluntarijs violentisque acceptionibus proficiscitur, in hoc autem & subsequenti subinde alterum iustitiæ membrum explicaremus, quæ in his pactis atque conuentis versantur, quæ homines sua sponte faciunt. Hunc ergo Sextum librum de vsuris & contractibus peculiariter expendimus quæ sub titulo de Iustitia & Iure, insignem habet locum. Et quidem S. Tho. duas duntaxat de hac re disputauit capitales quæstiones, vnam scilicet. De emptione, atque alteram. De vsura, in quibus tota contractum materia virtute continetur. Enimuero (quod ceu basis totius tractatus prænotandum est) omnis iniustitia cuiuscunque contractus ad alterum duorum capitum reducitur. Aut enim precium de re exigitur, quæ nullius est precio ciuili digna, & hoc in temporalibus reducitur ad vsuram, & in spiritualib. ad simoniam. Aut res pretio æstimabilis iniusto per excessum traditur, per defectumve recipitur, & hoc reducitur ad iniustitiam venditionis & emptionis. At vero quia prædictas duntaxat quæstiones duas, easdemque breuissimas tractare constituit, illam de emptione alteri de vsura ordine prætulit, eo quod emptio dignior videtur contractus. Nobis autem, qui de omni emptionis specie cæterorumque contractum natura patentiorem locupletioremque tractatum instituimus, operæ pretium est ordinem alterum sequi. Nam cum tota contractuum iniustitia ad vsuræ figuram exigenda sit & perpendenda, necessum fuit, eius naturam in capite statim enucleare, ne filum postea contractuum quæstio hæc nobis interrumperet. Neque præterea ratio huius ordinis bona deest, vtpote quod a maiori iniquitate exordium sumat. Iniquius enim est pretium inde quærere, vnde nullum debetur, quam vnde iustum debetur, iniustum extorquere.

Materia cōsequētium librorū.

Aristot.

Fundamentū.

QVÆ-

QVÆSTIO I.

DE VSVRA.

S. Tho. 2.2. quæst. 78.

ARTICVLVS I.

Vtrum vsuraria mutuatio genere suo sit peccatum mortale.

AD rem ergo vt descendamus, quæritur primo, an vsuraria mutuatio peccatum sit genere suo mortale? Et arguitur a parte negatiua. Primum Exemplo Christi, qui nostrorum est morum norma. Ipse enim Luc. 19. seipsum affirmat vsuras exigere. Secundo, & lex diuina priscis patribus data, quam ideo Dauid Psal. 18. immaculatam appellat, quod prohibet peccata, permittebat nihilominus vsuras. Legimus enim Deuter. 23. Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram, sed alieno. Quin vero & eo. lib. cap 28. id ceu præmium illis mortalibus proponebat. Fœnerabis gentibus multis, & ipse a nullo fœnus accipies ergo fœnerari ad vsuram licitum est. Tertio, & leges humanæ quibus iustitia inter homines constituitur, vsuras permittunt, vt patet totis titulis de vsur. ff. & C. ergo illæ sunt licitæ. In contrarium est præceptum. Exod. 22. Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum non vrgebis eum quasi exactor neque vsuris opprimes. Et Dauid inter eos qui habitaturi sunt in tabernaculo Dei connumerat illum, qui pecuniam suā non dedit ad vsuram.

Primū arg.

Secūdū arg.

Tertiū arg.

In capite statim quæstionis de nomine vsuræ, vt mortis nobis est, hoc prænotemus, quod Latinis non dicitur quasi vsus æris, vt illi autumant, qui syllabarum collisionem superstitiose rimantur, sed si primæuam eius significationem spectes, idem est prorsus quod vsus. Vnde Cicero aduersus Verrem. Cur piratis lucis vsuram tam diuturnam dedisti? lucis ergo vsura idem est, quod lucis vsus, puta vita. Mox idem nomen ad id descendit significandum, quod ex vsu cuiusque rei tanquam eius fructus accrescit. Idem lib. de Senec. Terra nunquam sine vsura reddit quod accepit, vbi fructus appellatur vsura seminis. Et Tusc. q. lib. 1. Natura dedit vsuram vitæ, sicut pecuniæ, nulla præstituta die. Dicitur ergo ab vsu, vsura, sicuti a fœtu fœtura, & a cultu cultura. Quapropter secundum has significationes non est nomen vitij. Veruntamen inde tertio more & vsu accommodatum est ad significandum id peculiariter, quod ex vsu pecuniæ aut rei cuiusque vsu consumptibilis sorti excrescit. Et ratio forsan accommodationis huius est, vt nomine ipso rei peruersitas per antithesim denotaretur, nempe quod cum talium rerum vsus, quippe qui re ipse absumitur, sterilis per se sit, veluti fructuosus æstimetur. Quocirca vsura secundum hoc significatum, ceu nomen delicti vsurpatur. Appellatur deinde, & vsura, vt 1. Politic. capit. 7. auctor est Aristoteles fœnus Et est allusio ad Græcam etymologiam. Quod enim nos vsuram, Græci τόκον appellant. ἀπὸ τοῦ τίκτω, quod est pario. Sicut enim animalia proles sibi similes pariunt, sic & pecunia pecuniam. Quare maxime, inquit Philosophus contra naturam est hic acquirendi modus. Haud enim munus veluti terra, aut pecus fæcundus est, vt pariat. Dicitur ergo Latine fænus, quasi fætus quamuis inter iuris doctores tantum discriminis intersit, vt nomen vsuræ latius pateat, & vt dialectice dicamus, superius sit quam fœnus, nempe quod fœnus duntaxat pro vsura stricte sumpta vsurpetur, nimirum pro eo quod ex solo mutuo iniuste accrescit, vsura autem accipiatur extensius pro quocunque augmenta ex quocunque contractu, etiam dum licitum sit. Vt si quid credita pecunia vendidisti, & quia debitor in mora fuit, aliquid tibi ratione lucri cessantis auctum est, accessio illa vsuraria quidem est, non autem fœnebris. Sic enim habet Iurisconsultus lege cum quidam, §. si pupillo. ff. de vsu Vsuræ non propter lucrum petentium (ille scilicet quæ legitimæ sunt) sed propter moram non soluentium infliguntur. Item, dum quis de hæreditate vel re aliqua etiam de pecunia litigat, si vincit addicitur ei cum sorte quicquid vsu excreuerit, idque vsura nuncupatur. Sed tamen vbi de hac

Multiplex vsuræ acceptio.

Cicer.

Aristot.

Quid intersit inter vsura ac fænus.

hac re quæstio non habetur, promiscuus est vsus fœnoris, & vsuræ. Nos ergo, vt cõmunis vsus non solum Theologorum habet, verum, & reipublicæ duntaxat accipimus nomen pro illicita vsura mutui: adeo vt ibi quidpiam, vel in pœnam, vel ratione moræ, vel aliter iustè soluitur, non existimetur vsurarius contractus. Quod autem nos vsuram, Græcique Partum, id quidem Hebræi morsum nuncupant. Vnde Deuteron. 23 Vbi nos legimus, Non fœnerabis fratri tuo: Hebræi habent, Non morsum inferes fratri tuo: seu, Non fœnore mordebis fratrem tuum. Etenim ceu dentibus canis cadaueris viscera, sic fœnerator debitoris sui substantiam diuellit. Quo vtique Chrysosto. allusit super illud Matthæi. (vt nos illic adnotauimus) & volenti mutuare, &c. Similis est, inquit, pecunia vsurarij morsui aspidis. Percussus enim ab aspide, quasi delectatus abit in somnum, & per suauitatem soporis moritur: quia tunc venenum latenter per omnia membra decurrit. Sic enim qui sub vsura accipit, sub tempore quasi beneficium sentit: sed vsura per omnes suas facultates decurrit, & totum conuertit in debitum. Hæc Diuus ille. Igitur si hæc mediatè considerasti, vsura non more accidit nisi in solo mutuationis contractu, atque in alijs quibus mutui ratio inest. Et cum mutuatio non habeat locum, nisi in rebus vsu consumptibilibus, in his duntaxat versatur vsura. Exemplum, Vendidi tibi expectato pretio rem meam: & vt te expectem, auctarium posco: quia contractus hic perinde habet, ac si idem pretium statim a te mihi solutum tibi in tempus mutuassem, vsurarius est. Immo vero hæc regula, fallentiæ nescia, in capite istorum contractuum præfigenda est, quòd ad perpendendum de vno quolibet contractu an vsurarius sit, explorandũ est, an aliquam secum complicet rationem mutui, pro quo pretium redditur.

Chrys.

Vsura in mutuo solũ modo contractu, rebusq; vsu consumptibilibus locũ habere.

Regula.

Tunc enim in vniuersum vsurarius est, alioquin minimè. Et ideo in tit. quæstionis pro eodem duximus, contractus, seu actio usuraria, & mutuatio usuraria. In cassum autem hauritur labor, quo nonnulli insudant, definitionem usuræ perscrutantes: &, nisi ego fallor, nunquam absolutam venientes. Accipitur enim dupliciter. Vno quidem modo, pro actione, hoc est pro mutuatione cum pacto quidpiam vltra sortem recipiendi. Sic enim videtur in concil. Agathens. vsurpari, decima quarta quæstione tertia, capit. vsura, vbi habetur: Vsura est, vbi amplius requiritur, quam quod datur. Alio modo accipitur pro pretio, quod vsus æstimatione sorti accrescit. Quod eadem distinct. cap. plerique ait his verbis Ambros. Quodcunque accidit sorti, vsura est. Et hoc certè est natiuũ nominis significatum. Nam conuentionalis actio potius, dicitur vsuraria mutuatio, atque usuræ peccatum quàm usura, sicuti tonsura est, quæ ex tonsione restat. Itaque vsura obiectum peccati est. Quapropter mutuator dicitur ad vsuras mutuare, vsurasque recipere, mutuatarius vero mutuũ ad vsuras recipere, & vsuras soluere. Est ergo usura (si exactam compẽdiosamque, vt esse debet, definitionem cupis) pretiũ vsus mutuatæ rei. Per hoc. n. quod dr, pretium vsus, secluditur contractus emptionis, vbi non pro vsu tantum, sed pro re ipsa penditur pretium. Per id aũt, quod dr, mutuatæ rei, semouentur a definitione contractus emphyteusis, & locationis, quibus res non mutuatur. Rursus nomen pretij, præcurrens pactum designat in mutuatione, uel saltem ꝙ receptio fiat ratione mutui. Ob idque hoc selectius posui quam lucrum. Compingimus n. definitionem hanc vsuræ districtè pro maledicto fœnore. Et ideo ubi quid iustè seu ratione lucri cessantis, seu damni emergentis, seu in pœnã accrescit sorti, est quidem extento nomine usura, haud tñ vsuræ peccatum, de quo hic agimus: quia illud, licet sit lucrum, non tñ est pretium: sanè cum non pulluleat ex conuentione mutui. Neque uero si quid mutuatarius honestatis gratia redonet mutuanti, est usura, quia ubi non subest pactum, nullum est pretium. Item si pecuniam, vel auream, vel argenteam (vt ait S. Tho. in solutione sexti) ad alium usum, qui sibi est accidentarius, puta ad ostentationem, vel ad ornatum commodes, indeque pretiũ suscipias, vsura non est, quia prætiũ nõ obuenit ex mutuo, cũ illic non transferat dñium, sed ex locatione pecuniæ. Eodẽ mõ excludit a rõne usuræ contractus societatis, ubi qui ponit sortẽ, quia non tradit dñiũ, non mutuat. Præterea, si id qđ recipis, aliàs tibi debitũ erat, etiã si ex cõuentione mutui id recipias, nempè dũ debitori tuo mutuas vt debi-

Vsura dupliciter.

Definitio vsuræ.

debitum soluat, non est vsura: quia non est pretium vsus rei mutuatæ, sed recuperatio rei tuæ. Sors autem impræsentiarum dicitur substantia ipsa mutuata, quæ scilicet te contingit, & lex tibi tribuit. Et arbitror ex contractu societatis pertractum esse nomen ad omnes generales. Illic enim quisque suam sortem, idest portionem in aceruum mittit: vnde omnes dicuntur consortes, idest, suas vna participantes sortes. Græci dicitur ἀρχαῖον, hoc est principale: & κεφάλαιον, hoc est capitale: quæ et nomina Latinis in vsu sunt. Ex hac definitione clara, colligitur distinctionis ratio inter vsuram externam & mentalem. Differunt enim non solum tanquam actus interior, & exterior eiusdem obiecti, verum quòd externa dicit pactum tacitum, vel expressum: mentalis autem (quod meditatè considerandum est) absque vllo intercurrente pacto committitur. Statue ergo ante oculos tria hæc, mutuum, pretium, seu lucrum, & pactum. Vbicunque interuenerit pactũ, est vsura in opere, puta exterior: alioqui minimè. Atqui ad pactum expressum in foro Dei neque scriptura requiritur, neque testes: sed etiam dum absque arbitris explicas tuam voluntatem, scilicet mutuo tibi, vt tantum vltra sortem mihi persoluas, est expressum pactum. Si autem non sic in forma, sed nutibus tuam insinuas voluntatẽ, censetur tacitum pactum. Vt si dicas: Ecce mutuo tibi: tu autem scis vsum; ergo non habeo vnde viuam. Soles esse gratus alijs; vel quid simile. Etenim licet non sit pactũ ciuile, vt mutuatarium possis compellere, est tamen obligatio, & ideo vsura exterior. Vsuram autem mentalem sola spes cum intentione constituere sufficit absque vlla pactione. Vt si mihi mutuas, sperans intendensque ratione mutui me tibi aliquid exhibiturum, vsura mentalis est, veluti intentio occidendi hominem, homicidium, quia obiectum scilicet recipere ratione mutui, est obiectum vsuræ. Non ergo fallaris sic interiorem exterioremque vsurã discriminans, quod illa requirat expressum pactũ, hæc vero tacitum, nã etiã tacita pactio vsuram facit exteriorem. Sed qñ dico, spes, intelligitur, dum illa est mutuandi caussa, & intentio, vt non mutuasses, nisi vt ratione mutui quidpiam tibi lucri accederet. Nam dum ex beneuolẽtia mihi mutuas, esto inde suboriatur tibi repensionis spes, quam gratuito ratione amicitiæ facturus tibi sum, nulla subinde nascitur mentalis vsura; quia nec illa ratione accipere, vsura est realis. Sed de his articulo proximo redibit sermo.

Quid sors.

Discrimẽ iter vsuram mẽtalẽ, & æternam.

His de nomine vsuræ præiactis ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prima, Vsuraria mutuatio, hoc est pretium vsus mutuatæ rei ex pacto suscipere, peccatum est genere suo mortale, iustitiæ commutatiuæ contrarium. Et quidem conclusio nulli nõ est in confesso: sed tamen quo iure fundamentum habeat nõ nulla est controuersia. Sunt enim (quod Ancharano tribuitur in quadam sua disputata quæstione) qui negant iure naturæ prohibitam esse vsuram, sed aiunt iuri duntaxat diuino aduersari. Et ideò fortè idem auctor tenuit, quòd tractare de vsuris non pertineat ad Theologos, sed ad iurisconsultos, quia cernebat perpendere naturæ ius, Theologorum esse munus. At negari non potest quin sit de iure diuino, cuius Theologi interpretes sunt.

Prima conclus.

Aliquorũ sñia Ancha.

Respondere ergo de iure exteriori, deque fœneratorum pœnis decernere, relinquitur Iurisperitis, vsurarum autem naturam de suis principijs enucleare, Theologorum est. A diuerticulo autem vt reuertamur, opinio hæc, quòd vsura non sit iuri naturali contraria, non solum planè falsa est, verum etiam periculo subdit conclusionis veritatem, qua asseritur, vsuram esse peccatum. Si ius inquam naturale semoueas, tenuissimum conclusionis stabilimẽtum relinquis. Etenim licet antiqua lege multis locis vituperata, infamataq. vsura sit, tamen cum etiam illic Iudæis permissa fuerit, quam exercent cum gentibus, aliunde debent illa præcepta irroborari, ne suspicio oriatur aliquo pacto esse licitam & iustam. Præterea (quod rem vehementer vrget) tota illa lex, vt ad Hebr. 7. docet Paulus impleta per Christum est, ac subinde abrogata.

Primarũ in proximam sentẽtiã Secũda.

Quapropter nullum eius prorsus præceptum vim vllam in lege gratiæ retinet, nisi quæ uel sunt de iure naturæ, vel præcepta sunt rursus a Christo. Hoc enim sensu, vt dicere sæpe consueuimus, intelligẽdum est, moralia præcepta permansisse, videlicet quia vigore iuris naturæ sustẽtata sunt, ac perinde in euangelio confirmata. Igitur qui negauerit crimen hoc esse contra ius naturæ, præcepta de hac re veteris legis

gis

Tertia. gis eneruat. Locus autem euangelij Luc. 6. Mutuum dantes, nihil inde sperantes, ad hoc ipsum prositum adduci consuetissimum profectò non illam habet energiam, quæ vulgo æstimatur. Quamobrem D. Thomas sacrorum sensuum oculatissimus prospector, non modo non visus est illo loco ad asserendam conclusionem, verum ex illo quartum argumentum contra eandem obiecit. Agnouit enim non esse prohibitionem vsuræ, sed consilium mutuandi sine spe humanæ compensationis. Et ideo argumentatus est, quod cum mutuare nihil inde sperando, consilium præcisè sit Christi, non sit præceptum nihil ex mutuo recipere. Tametsi insolutum non reliquerit argumentum. Et re vera Euangelium est patentissimum. Commendat enim illic Christus dilectionem, quam non amicis, verum & inimicis debemus. Admonetque subinde, ne ob fauorem humanum & gratiam quam homines rependunt, charitatis beneficia præstemus, sed solum diuinam intuentes mercedem. Et ideo ait, si benefeceritis his, qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? siquidem & peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? Nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqualia. Si loqueretur de vsura non dixisset æqualia, quia non est in more, vt fœnebre lucrum sit sorti æquale, sed dixit æqualia, hoc est, paria bona gratuito refusa. Idem ergo est quod subdit: Verumtamen diligite inimicos vestros, benefacite, & mutuum date, nihil inde sperantes, id est, nullam ab hominibus gratiam, sed à Deo. Quare subdit. Et erit merces vestra multa, & eritis filij Altissimi. Quare inepta glossa est, quod prius membrum sit consilium, posterius vero præceptum. Neque S. Thom. in prima solutione illius quarti argumenti, dum dixit, quòd mutuum dare, est consilium, & inde lucrum non petere, est præceptum, voluit illum sensum secundi membri extare in euangelio: sed quod est lex iustitiæ: non expectare lucrum. Quare sensum legitimum statim subdit, s. quòd illic non fit mentio de spe vsurarij lucri, sed de quacunque quæ in homine ponitur. Nulla. n. illic educitur prohibitio iniustitiæ vsurarum, sed commendatio fit misericordiæ mutui, quæ propter solum Deum est erga proximos declaranda. Sed

Obiectio prima.

rogas quomodo ergo ait Alex. 3. in concil. Later. cap. super eo. de vsur. quod vsurarium crimen vtriusque testamenti pagina detestatur? Respondetur, quod in veteri plana sunt testimonia, in nouo vero illud abunde interdictum Decalogi? Non furtum facies, illam prohibet. Ait verò rursus: Vrbanus 3. c. consuluit, eo. tit. citat eundem locum. Date mutuum, nihil inde sperantes ad confirmandam vsurarum prohibitionem. Respondetur quod Papa non vbicunque citat testimonia sacræ paginæ in aliquo sensu, intendit canonizare eundem sensum tanquam de fide, sed citat quandoque illud secundum Doctorum opinionem. Præterea, illa euangelica sententiam subministrat vim argumento per locum à maiori, nempè quod si Christus consuluit vt neque gratuitum donum speremus ab hominibus, quod licitè possunt rependere, à fortiori consequitur, neque expectandum esse pretium vsus, quod iustitia vetat. Deducitur ergo conclusio ex visceribus naturalis iuris hoc pacto: Rerum duæ sunt differentiæ. Quædam, scilicet quarum vsus est ipsarum rerum consumptio, vt cibus & potus. Qua vtique ratione in his non habet seorsum computari vsus à re ipsa. Et est notandum verbum S. Tho. ad repellendam quorundam argutiam. Arguunt siquidem in contrarium: Cum vsus rei sit actio seu passio eius, res autem substantia, natura differunt sicut res duorum prædicamentorum. His autem respondetur, quod S. Thom. nil de distinctione meminit, quantum ad rerum naturas. Et ideo cautus non dixit, vsus non differt à re, sed non est seorsum computandus scilicet pretio distincto, quantum ad humanum vsum. Et hæc est caussa, quare istarum rerum per mutuum transfertur dominium. Nam si illud non transferas, nullum concedis vsum proprium panis, qui est edi. Atque hac de causa, vt habetur Instit. de vsufruct. §. constituitur, & ff. de vsufr. ear. rer. quæ consu. l. 2. quando legatur vsusfructus talium rerum, legatur & ipsarum dominium. Nisi quod legatarius tenetur cautionem præstare post restituendi, vt sit quædam effigies mutui. Aliæ vero sunt res, quarum vsus ab ipsis distinguitur, vt sunt fundus, domus, equus, vestis, &c. Possũ-

Dilutio Obiect. secũda

Vrbanus III.

Respõs.

Ratio conclus.

mus enim illis vti salua earum substantia, quamuis vestis longo vsu atteratur, quia suapte natura est consumptibilis, sicuti mista vniuersa. Et ideo talium rerum potest locari vsus, retento dominio, & vice versa transferri dominium retento vsu. Res ergo prioris ordinis sunt, quæ mutuo dantur, atq; adeò inde elicitur conclusionis ratio sub hac forma. Siue eadem res bis vendatur, siue id vẽdatur, quod per se nullius est pretijs, vtroque modo contra naturalem rationem iustitiæ commutatiuæ delinquitur, transferre aũt dominium huiusmodi rerum, sic vt rei pretio alterũ pro eius vsu accumuletur, vel est bis vendere idem corpus, vel vsum, qui preter rẽ nullius est pretii, uendere nouo pretio: ergo usuraria mutuatio est peccatum contra naturam. In numero autem talium rerum potissimum censetur pecunia: quæ pe quæ ut 5 Ethicor. auctor est Arist. ad usum permutandi res fuit inuenta. Et per hoc soluitur argumentum, quod fieri hoc pacto consueuit. Mutuator pro illo beneficio dignus est, cui mutuatarius par referat, ergo potest illud in pactum ducere. Enimuerò pro beneficio mutuandi (vt ait S. Thom. in solutione quinti) de iustitia quidem nõ mihi plus debetur, qui ego do, centum vero aurei quos tibi mutuo, nil amplius valent, quam centum. Quare si amplius exigo, rem quodammodo vendo pluris iusto, quandoquidem vsus rei non valet nisi quanti res ipsa, quæ vsu consumitur. Ex honestate autem debes mihi beneficium, sed tamen gratis, Et ideo obligare te si illud est æstimabile pecunia, iniustitia est. Quod si instantius vrgeas. Scienti, & volenti non fit iniuria, mutuatarius sua sponte se vult obligare, nullam ergo præfert effigiem furti, aut rapinæ. Respondet ad septimum S. Thom. quod mutuatarius non sua sponte, sed necessitate compulsus, se nexu illo implicat, sicut si necessitate etiam compulsus cogeretur rem pluris iusto emere. Sed quid si non ob necessitatem, sed propter voluntatem quis mutuum petat? respondetur, quod necessitas intelligẽda est hoc modo, quod quomodocunque mutuum petatur, non possit obtineri, nisi soluatur vsura. Ex hac conclusione fit, vsurariam nequitiam, vti supra diximus, præcepto illo Decalogi esse prohibitam: Non furtum facies. Vnde Ambros. 14. q. 4. Si quis, inquit vsuram accipit, rapinam facit, uita nõ uiuet. Quin uero August. cano. proximo, Quid dicam, cum homicidio confert. Ait enim crudelior est, qui subtrahit aliquid, uel eripit diuiti, quàm qui trucidat pauperem fœnore. Nam inopi substantiam corrodere, trucidare est. Et in fine 2. lib. officior. introducit Catonẽ Cicero, qui interrogatus quid esset fœnerari, respondit, hominem occidere. Testimonia ergo ueteris legis frequentissima, ut pote Exod. 22. Leuit. 25. Deuterono. 23. Ezech. 18. & Psalmorum alia, quibus pestis hæc atque humanæ societatis exitium identidem condemnatur, iuris huius naturalis explicatoria sunt: vsque adeò, vt vbi regius Psaltes beneficia, quæ nobis Messias præstiturus erat, exaggerare constituit, vnà composuit vsuras & iniquitates, à quibus nõ esset liberaturus. Ex vsuris enim, inquit, & iniquitate redimet animas eorum. Quod si demum adubites, quo gradu certum sit, vsurarium mutuationem esse peccatum: respondetur, esse catholicam fidem: cuius perinde contraria negatio hæresis esset, vt pote Clemen. vnica, de vsuris condemnata. Secunda conclusio, quæ prioris appendix est: Vsurarum lucrum obnoxium est restitutioni, etiam si non petatur, quippe cuius dominium minimè fœnerator acquirit.

Aristot. | Cicero. | Secũda conclu.

Restat ergo tria argumenta, in capite quæstionis obiecta dissoluere, nam reliqua quatuor S. Thom. iam in superiorib. soluta sunt. Atque in primo nihil ambiguitatis est. Transtulit enim Christus nomen vsuræ à secularibus ad spiritualia. Et ideo metaphorica est vsurpatio. Est quippe similitudinis plurimum, sed dissimilitudinis multum. Mutuat nanq; nobis Deus spiritualia charismata, eo q. gratis, ac sine vllo nostro prætio donat, vult tamẽ, vt nostro vsu officijsque velutti semina in nobis iacta per eius fauorem cœlestemq; rorem colamus, multiplicatosque fructus terræ more feramus. Et quia hoc in gloriã eius cedit, appellat suas vsuras, vsuras in præmiorumq; cumulus nobis accrescit, quasi nostra nos fœnora faciamus. Interest aũt hoc discriminis, q pecunia temporalis vsu consumitur, & inde fit vitiosa vsura, dona verò spiritualia vsu crescunt, ob idque eorum vsura commendatur apud Deum.

Ad primũ arg.

In secun-

In secundo argumento illius difficultatis expetitur solutio, vtrum, in veteri lege eatenus fuerit vsura permissa, vt culpa vacauerit apud Deum, an vero præcise quantum ad forum, humanum permitteretur impunè? Nam S. Tho. q. 78 art. 1. Et Alex. de Hales. 3. parte, q. 36. memb. 4. & reliqui huius notę auctores posteriorem hanc sententiam tenet. Conradus vero qu. 24 licet ambas vti probabiles referat, priorem tamen alteri præfert, & iuniorum quidam illum sequuntur. Porro autem non modo opinio S. Thom certissima est, & ideo suo iure & merito communi consensu Doctorum recepta, verum & altera ægerrime est sustentabilis. Et primo suus loquendi modus quo aiunt, Deum dispensasse cum illis, falsus ineptusque est. Enimuero vitium vsuræ (vt nuperrime ostendebamus) contra præceptum naturale est. quod scilicet vetat pretium de illa suscipere, quæ nullius est per se valoris, qualis est pæcuniæ vsus seorsum a pecunia considerati præcepta vero naturalia neque a Deo ipso dispensabilia sunt, vt li. 2. quæst. 3. demonstratum reliquimus Id enim quod natura uetat, tã intrinsece malum est, quam est homini esse rationalem. Cuius vtrique contrarium non est factibile. Et eadem ratione neque quod natura vetat, licere potest. Et qui contrarium dicunt, ideo id autumant quod ignorant, vel quid sit præceptum naturale, vel quid sit dispensare. Igitur qui partem illam sustentare contendunt, non debent illam appellare dispensationem, & Conrad. omnium minime qui tam instructa argumentorum phalange probat, vsuram esse contra ius naturæ. At quo res pateat, recolere opus est vsuram non laxa licentia, sed certo modo fuisse illi genti permissam, vt scilicet non fęnerarentur proximis suis sed alienigenis. Sic enim habetur Deutero. 23. Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram, neq; fruges, neque quamlibet aliam rem, sed alieno. Fratri autem tuo absq; vsura id quo indiget, commodabis. Frater autem dicebatur ille, qui erat de populo, vt patet Exo. 22. Si pecuniam mutuam dederis populo meo, pauperi qui habitat tecum, non vrgebis eum quasi exactor, neque vsuris opprimes. Aiunt ergo isti, quod quia Deus cõcesserat Iudæis terram gentilium, permisit subinde eis vsuras ab eisdem accipere tanquam ab hostibus, quorum bona in ius suum venerant. Sicuti posset, inquiunt, Cæsar suo concedere exercituit, vt sub vsurarum effigie, hostes expolient. Et adducunt textum Ambrosij 14. q. 4. cano. Ab illo, vbi ait. Ab illo exige vsuram, cui merito nocere desideras Cui iure inferuntur arma, huic legitime auferuntur vsurę. Sed in primis licet hoc illis largiremur, illa nullatenus fuisset dispensatio, sed donatio Dei qui vniuersalis est omnium rerum dominus. Quemadmodum quando donauit eis Aegyptiorum vasa, non dispensauit in furto, sed vel tanquam Dominus eis tradidit, vel quod probabilius est, tãquam iudex eis adiudicauit, soluens eis laborum operumque mercedem, quibus Pharaoni seruierant, veluti dum ego amico rem meam dono, neutiquam dispenso in furto. Neque vero rex dispensat, quando per legem præscriptionis transfert dominium. Dispensare nanque in vsura esset, quod pro vsu pecuniæ quis licite perciperet prætium, nõ illo vltro donante, qui donare potest. At vero lite super nomine prætermissa, neq; credendus Deus est illas alienigenarum vsuras sic Iudæis concessisse, vt earum constitueret eos dominos. Primo quia eandem prorsus vsurarum speciem, quam inhibuit respectu proximorum, permisit illis respectu gentilium, quando autem inhibuit, ne fænerarent fratribus suis, prohibuit illam quæ iure naturæ interdicitur. Eandem ergo vitiosam, & iniquam permisit illis respectu gentium. Respondet autem Conra. quod licet eadem fuerit in genere. non tamen in specie At profecto si non erat eadẽ in specie, neque erat vsura in genere, sed erat vera Dei donatio, & ideo illi non recipiebant nisi quod suum erat. Et tamen absurdum est tam immodicam homonymiã & æquiuocationem in eodem verbo scripturæ admittere. Ait nanque. Non fœnerabis fratri tuo, sed alieno. Secundo quod miror istos non animaduertisse, Terra gentilium Iudæis donata non erat nisi vtraq; ripa Iordanis, quæ centum sexaginta miliaribus in longitudine patebat, & sexaginta in latitudine, permissio autem vsurarum multo se latius dilatabat. Impune quippe vsuras suscipiebant a quibuscunque gentiliũ, qui remotissimus prouincijs ad illos aduentantes commercia cum illis ini-

Marginalia: Ad secũdũ arg. — S. Tho. — Alex. Halẽsis. — Cõrad. — Vsura nunquã fuit licita. — Quorũdam assertio. — Ambr. — Deus nõ dispensauit in vsuris. — Reprobatur altera assertio. — Conra. — Primũ arg.

inibant. Adde quod eodem ipso ca. Deut. 23. præceperat eis Deus, ne abhominarentur Idumæum vel Aegyptium, & tamen ab illis impune poterant vsuras accipere, non ergo ratione hostilitatis fundabatur illa permissa. Et tertium arguitũ est, quod profecto per tales technas suffurari hostiũ substãtiam non esset inter Christianos bonũ exemplum, neque respublica vlla bene instituta eiusmodi fraudes permitteret. Haud ergo est credibile illa de caussa Deũ hoc illis concessisse, alias indulsisset pariter vt quacunque via deprædarentur eorum bona. Item quarto. Prophetæ Dei vbi ius naturæ, quod omnes seruare tenebantur, explicabant, absolute improbabant vsuras, vt Ezec. 18. illa iustitia cũ alijs connumerabatur. Si quis ad vsuram non commodauerit. Et infra. Ad vsuram dans, & accipiens amplius, nunquid viuet? Et cum ait Dauid Ex vsuris & iniquitate redimes animas eorum, certe non de illis intelligebat quas extorquebant à fratribus suis, quia nullas accipiebant, sed de illis quas sinebantur ab extraneis exprimere. Postremo, quod per illam furti imaginem Deus illis non donauerit gentilium bona, apparet, tum quod illi non cognoscentes verũ Deum, iniquitati tribuissent, tum quod si iudæi tanquam suum accipiebant, absque modo & limite illas corrasissent, atq; ideo gentiles absterrerentur eorum consortio. Quare neutiquam sit aliud credibile, quã quod Hebræis nefas erat, etiam a gentilibus vsuras eripere, nisi vsque ad certum limen & lineam, quam tamen non præscripsissent, si putassent accipere quod suum erat. Accedit & quod Euseb. lib 8. de præparatione euangelica. 2. vbi enarrat. Mosaicę legis præcepta, absolute refert illis fuisse illicitam vsuram sub his verbis. Non tollas quod non deposuisti, non tangas alienum non mutues fœnore. Et Iosephus legis peritissimus lib. 4. Antique absolute quoque refert præceptum dicens. Nulli vero Hebræorum licebat fœnerari, neque cibum, neque potum, &c. In quam etiam sententiam & Conrad. citat Rabinum quendam legit interpretem. Cuius etiam signum est, quod cum crebro in lege inculcata fuerit prohibitio vsuræ, nullibi legitur permissio illa fœnerandi alienis, nisi vno duntaxat loco Deuteron. 23. Permissio ergo illa eadem prorsus ratione inteligenda est facta Iudæis, qua ius ciuile modo eandem Christianis permittit, nempe vt impune fieret ad euitãda maiora male, s. latrocinia, quia erant auaritiæ deditissimi. Quemadmodũ & meretrices permittuntur, ad euitanda adulteria. Simili nãque figura prædixerat eodem cap. Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator quasi dixisset, de gentibus impune permitto. Quapropter S. Th. in primo inquit, verbo. Non fœnerabis fratri tuo, denotatur ius nature. s. quod cum mortales omnes naturæ glutino sint fratres, a nullo accipienda est vsura. Altera vero pars est permissio vbi dissimulandam non duxerim quorundam calumniam imponentium D. Tho. quod nomine fratris in illo loco intellexerit omnes homines, perspiciebat. n. discrimen inter fratrem & alienum, sed intelligit, quod licet nomine fratris speciatim intelligerentur, qui erant de populo, tamen quia amplissima vocis significatione (vt 1. de doctrina Christia. c. 30. auctor est Augu) omnes homines fratres sunt & proximi, insinuatur illic naturalem vsuræ prohibitionem ad omnes homines protendi. Sed neque hoc silenter prætereundum est, quod non desunt qui alterum sensum illi concessioni, Sed alieno, assuere velint, vt videlicet nulla sit permissio, sed potius inhibitio ac si dixisset. Fratri tuo non fœnerabis, sed si quis pro alieno tibi ducendus foret, ille esset a te fænore premendus. Neminem tamen mortalium debet sic existimare. Quemadmodum inquiunt legendus est canon Ambr. supra citatus 14. quæstio. 4. Ab illo exige vsuram, cui merito nocere desideras, quasi dicat, secundum gloss. illic adscriptam, sicut nulli nocere debes, sic a nullo debes petere vsuras. Quare ex verbo ibidem subiuncto, Cui iure inferuntur arma, huic legitime auferuntur usuræ, non est inferendum, vt communis infert opinio, quod ab hostibus fas sit vsuras surripere. Quoniam re vera, vt paulo antea dicebamus, talis mos neque specimen præ se fert honesti, neque Diuo illi inurenda est hæc nota, vt hoc consuleret. Sed voluit excarnificare iniquissimam vsuræ naturam. Et ideo subdit, Sine ferro dimicat, qui vsura flagita. Siue gladio se de hoste vlciscitur, qui fuerit vsurarius exactor inimici. Est ergo nõ licẽtia, sed

[Margin notes: Tertia ratio. — Quarta rõ in cõtra. — Postrema. — Euseb. — Ioseph. — Mens S. Tho. — August. — Explanatur locus ex Amb. citatus.]

sed consilium, quod cum nemo se debeat de hoste vlcisci, eque debeat vsuris illum affligere. Haud enim cum regibus loquebatur, quibus solis licet bella indicere; sed in vniuersum cum priuatis, quibus consilium est vt fratribus iniurias condonent. Igitur quantum ad Ambrosium, longe mihi est probabilissimum, hanc nobis exhibuisse mentem. Quod autem idem sensus accommodari posset textui Deut. 23. nouum esset, & credo violentum, sed est sēsus quem iam exposuimus. Illud autem, ꝙ obijcitur eod. c. Deut. c. 28. Fœnerabis a gētibus multis, & ipse a nullo fœnus accipies, nihil ad rem pertinet. Accipitur enim illic fœneratio pro eo, quod est simpliciter, mutuare iuxta illud Eccle. 29. Fænerare proximo tuo tempore necessitatis illius. Ob idque nihil aliud illic Deus significauit, quā bonorum affluentiam, quam populo illi pollicebatur. Ex his demum sequitur, non opus esse (quod Conrad. arbitratur) moderari permissionem illam antiquam, dicendo, quod per euangelium iam cessauit. Nam vsura illa culpam semper habuit, quod autem impune fiat, leges etiam nūc ciuiles illis permittunt, sicut alijs Christianis. Et ideo c. quanto, de vsur. solum eisdē Iudæis inhibetur, ne graues immoderatasque vsuras a Christianis extorqueant. Eodemque pertinet, quod ca. post miserabilē eo. ti. Papa principibus iubet, vt Iudæos vsuras Christianis restituere compellant nēpe quod immo dicas diuellerant. Ad tertiū argumentum de legibus ciuilibus vsuras permittentibus pari modo respondetur, quod illas non permittunt tāquam licitas in foro Dei, quia neq. possunt, cum sint cōtra naturam & contra diuina mandata, vt ca. super eo. de vsur. sed sicut meretricia ad obuiandum latrocinijs, quia sicuti mortalium luxuria, ita neq. auaritia potest humanis legibus omnino restingui.

Corollariū contra Conrad.

Ad tertium.

Permissio autem vsurarum patet toto titu. de vsur. lib. 22. ff. forum. & C. eod. titu. potissimum l. eos. vbi vsurarum quantitati modus præscribitur, quarum summa est centesima. Hanc enim iura appellant maximum, vt l. qui fine. ff. de nego. gestis eademque appellatur grauissima. De qua fit quoq. mentio canone, si quis. 14. q. 4. Deinde erant bes centesimæ, triens, &c. De quibus Barto. diffusum composuit tractatum super l. Si hæres, ad leg. Falcidiam, vbi. §. item, nominantur trientes vsuræ. In quo tractatu complures congerit opiniones. Multa enim de hac re nonnulli iuris interpretum hallucinantes multiplicarunt glossemata. Ad huius ergo intellectum notandum, in more fuisse Romanis, vsuras Calendis singulorum mensium persoluere. Vnde vsura centesima erat centesima pars sortis singulis mensibus aucta. Mutuo tibi dederam centum aureos, singulis mensibus debebas mihi vnum. Budæus lib. 1. de asse arbitratur nomen inde cadere, quod centum mensibus reddebant duplam sortem, sed multo significantius deriuatur a parte aliquota, vnoquoque mense soluta. Itaque singulis annis obueniebant duodecim ex centum, vt mercatorum verbo vtamur. Et existimabatur hæc vsque adeo grauis, vt non permitteretur nisi in traiectitijs mercibus, puta, cum quis pecuniam mutuabat mercatori marino, vt capitalis periculum ipse qui mutuabat, subiret. Ab hac centesima denominabantur reliquæ, scilicet bes centesimæ, triens centesimæ; dodrās, &c. Nam omne totum iure dicitur as, qui diuiditur in duodecim vncias. Vnde triens est tertia pars, puta quatuor vnciæ, semis medietas, &c. Et sic dicitur quis hæres constitutus ex asse, ex semisse, ex besse, quæ sunt duæ tertiæ partes, puta vnciæ octo, & dodrans, nouem. Quocirca triens vsura non est (vt quidam putant) tertia pars sortis, nec quadrans, quarta, alioqui longe maior esset quadrans quam centesima cum eadem l. eos. 10c. existimetur maxima, sed triens est tertia pars centesimæ, vt si pro centum aureis vnoquoque mense solueretur tertia pars vnius aurei. Et simili proportione in cæteris. Existimandum ergo hic est quanto sit iam hisce temporibus licentior vsurarum rabies. Non enim solum duodecim ex centum in annum parum existimantur, verum neque quatuordecim neque sexdecim in singulas nundinas satis habent. Præterea vsurarum vsuræ summo rigore prohibitæ erant, vt ff de vsur l. placuit. Et C. eod. titu. l. vt nullo. Sic enim habet lex. Vt nullo modo vsuræ vsurarum a debitore exigantur. Vsuræ vsurarum dicuntur, quæ nunc maxime sunt in vsu. Suscepisti mutuo mille, pro quibus in vsuram debes centum. Non soluis

Budæus

As dicitur omne totū.

Dodrās

Triens vsura.

Leges humanæ vsuras permittunt

Vsuræ vsurarū olim sūmo rigore prohibitæ.

fixa die, inde ergo priores vsurę alias pariunt scilicet vt pro illis centum soluas insuper decem. Hoc sanè est, quod neque leges ciuiles vnquam permiserunt. Et tamen modo vsque adeo pestis hæc irrepsit, vt qui id delicti notam reprehenderit, ceu ridiculus exibiletur. Sed dubium ex his fit reliquum quousque extendatur permissio ciuilis iuris, vtrum scilicet ad hoc tantum, vt vsurario nulla decernatur pœna, sicut permittitur meretricium, an vero eousque vt vsuris læso denegetur in iudicio actio ad repetendum, sicuti de illo dictum est emptore, qui citra dimidium iusti pretij decipitur. An forte vlterius etiam, vt qui vsuras promiserat, cogeretur in iudicio eas soluere? His quippe tribus gradibus intelligi permissio potest. Ad hoc ineundem responsum meminisse opus est distinctionis propositæ inter vsuras licitas & illicitas Licitæ namque vtpote quæ propter moram soluendi, ratione vel damni emergentis vel lucri intuito domino cessantis, tolluuntur, non solum lege permissæ sunt, verũ & soluere eas cogitur q in mora est. Et de istis intelligendæ sunt leges vsuras solui iubentes. Qualis est l. 1. C. de vsur. Si interrogatione præcedente promissio vsurarum recte facta probetur iure debentur Recte facta, idest iusta de caussa, ac debito stipulationis modo. De vsuris autem iniqui, quæ fœnus dicebantur, arbitror nũquam sic fuisse permissas, vt qui promitterent, pendere cogerentur. De quo notanda est lex tertia eiusdem tituli, quæ sic habet. Quamuis vsuræ fœnebris pecuniæ circa vinculum stipulationis peti non possint. Ecce fœnebres vsuræ non poterant in iudicio peti tamen propter pactum, sicuti modo fit, soluebantur. An vero qui soluereti, posset in iudicio repetere, dubium est. Sequitur enim statim in eandem l. Tamen ex pacti conuentione solutæ, neque vt indebitæ repetuntur, neque in sortem accepto ferendæ sunt. Ecce non repetebantur. At vero quidquid antiquis in more erat, certe non esset iusta lex quæ actionem negaret volenti repetere. Dicamus ergo quod iura ciuilia recte & rite potuerunt vsuras permittere impune, nempe quod cum fur supplicio plectatur, fœnerator tamen ab illo sit immunis. Cogere autem mutuatarium vsuras soluere, nulla vnquam lex permisit, nec potuit. Sed & soluenti, actionem negare repetendi iniquum esset. Non enim est eadem ratio, quæ in decepto citra dimidium. Nam cum hæc fraudulentia, vt supra diximus, non semper facile constet, litium pesti panderetur aditus, si actio daretur. In vsura vero patẽtissima est iniquitas. Item impedire volentem repetere, esset contra ius canonicum, quod læso per vsuras repetitionem concedit. Immo Clem. vnica, de vsuris, sententia excommunicationis feriuntur, quicunque rectores, ac iudices, & officiales, qui impedimento fuerint, volẽtibus vsuras quas persoluerunt repetere. Per hæc ergo facile dissoluitur alia dubitatio, vtrum principes seculares permittentes vsuras, sint iure canonico condemnati? Quæ quidem quæstio multos contorquet, arbitrantes ius canonicum hac parte obstare ciuili, quod tamen re vera nihil obstat. Si enim ius ciuile assereret licitas esse in foro Dei, hæresis esset in Clem. condemnata. Id tamen non asserit. Item, vel compelleret vsuras solui, aut solutas non repeti, non esset ferendum, quia; idem Clementinæ aduersaretur. Quare bene ait cum glo. Bartol. super l. cunctos populos. C. de sum. tri. quod iure ciuili peti non possunt vsuræ, vt vsuræ, sed vt interesse ratione morę. At vero quod principes seculares non plectãt suis pœnis vsurarios, ius vero canonicum suis eos puniat, nulla est contradictio. Nã principes illa tantum vlciscuntur, vt libr. 1. diximus quæ paci & quietudini reipublicæ officiunt, præsertim per vim. Papæ vero & ecclesiastici Antistites munere suo attentius conscientijs consulunt. Et ideo nil mirum, si acrius animaduertant in vsurarios quam seculares principes. Ius ergo canonicum vsurarios, tum multis opprobrijs proscindit, tum & pœnis pluribus accumulat. Quas ad vndecim cõnumerat Sylu. in verb. vsura. 9 Prima etenim est infamia, vt patet can. infames 13. q. 7. & 6. q. 1. Quin vero & lege ciuili aiunt esse infames. Attamẽ l. improbũ. C. quib. cau. infa. irrog. nõ ꝓnũtiãtur infames nisi exigẽtes vsurarũ vsuras, quas ius ipsum ciuile supra diximus vetare. Atq. illud appellaẽ improbũ fœnus. Tres aliæ statuuntur cap. quia in omnibus de vsu. s. q manifesti vsurarij nõ admittantur ad communionem altaris.

[Margin notes: Dubiũ. — Solutio. — Ius ciuile nõ aduersatur canonico circa contractũ vsurarum. — Syluest. Pœnę vsurariorũ canonico taxatæ.]

Quod

Quod sic strictè quidam intelligunt, quasi non sint admittendi ad sacra audiēda. Veruntamen quia pœnæ non sunt restringendæ, & illic non fertur in eos excommunicationis sententia, non est audiendum nisi secundum verborū sonitum, quod scilicet non sunt admittendi ad suscipiendam sacrosanctam Eucharistiam, eo quod sūt publici peccatoris. Item quod non donentur ecclesiastica sepultura. Deinde, quod sacerdotum nullus eorum oblationes accipiat, quia censentur rapinæ. Et qui acceperit, est ab officijs suspensus. Reliquas vero cui libuerit, quæret loco citato. Ex his demū palam fit, quam fuerit superuacaneus labor, quem Bal. atque Bart. insumpserunt super l. cunctos populos. C. de sum. trin. quamq; ab re lōge ad quæstionem illam de Catholico Iustiniano Cæsare responderunt, videlicet quomodo duo hæc cohærent quod eadem lege præceperit cunctos populos sibi subiectos in religione versari, quā D. Petrus Apostolus Romanos tradiderat, & tñ vsuras permiserit, quas fides catholica docet esse illicitas, quasque Ecclesia vetat. Ad quod respondet Bal. quod præcepit teneri fidem trinitatis, sed non respectu aliorum articulorum, qui requiruntur ad salutē animæ. Profectò solutio non erat digna Bald. Nam Imperator præcipit omnes versari in religione Ecclesiæ Romanæ, quæ non solum fidem trinitatis, verum totam includit, & simul etiam mores. Responsio ergo est, quam iam declarauimus, nempe quod imperatoria vsurarum permissio nulla tenus repugnat fidei, quia non astruit esse licitum in foro Dei. Hæc. n. esset manifestaria hæresis. Quod autem vsurarij ciuilibus pœnis non subiaceant, non est contra fidē, sicuti neque id quod meretrices nullo afficiantur supplicio.

Baldus. Bartol. — *Responsio. Baldi sinistra.* — *Vera solutio.*

ARTICVLVS II.

Vtrum ratione mutui aliqua possit expeti commoditas.

Primū arg. QVoniam cōstitutum est nihil ratione mutui posse in pactum duci, explicandum restat, vtrum neque cōmoditas expati vlla possit. Et arguitur a parte affirmatiua. Eadem esse videtur comparatio dati ad datum, & mutuati ad mutuatum, sed pro data pecunia licet ex pacto recipere eandem vel eius valorem, ergo pro beneficio mutuandi licet par expectare officiū, vt. s. mutuatarius vinciatur vt mutuanti remutuet. Secundo arguitur: *Arg. 2.* Si gener pignus mutui accipiat, quod sit fructiferum, vt hortū vel fundum, potest fructib. eius vti donec sibi de dote satis fiat, vt patet ca. salubriter de vsuris. ergo licet aliquid recipere ratione mutui. In contrariū est quod Ezech. 18. inter ea, quæ ad viri iustitiam requiruntur ascribitur, si vsuram & superabundantiā non acceperit. Vbi nomine superabundantię res omnis cōprehenditur, quę pecunia ęstimari potest. *Ambr.* Accedit verbum Ambrosij c. plerique. 14 q. 3. quodcunque accedit sorti, vsura est. *Hieron.* Et Hie. can. putant. Omnia munuscula cuiuscūque generis accipere vsura est.

Prima conclu. Ad quæstionem præsentem tribus conclusionibus de mente S. Tho. respondetur. Prima Nihil ex pacto mutui vel recipere vel expetere licet, cuius pretium pecunia æstimatur. Conclusio clara est quoniam secundum Philoso. 4. Eth. *Aristot.* Omne illud cuius valorem pecunia metimur, pro pecunia habendum est. Cum igitur non liceat pretio mutuare sit, vt neque ratione mutui quippiam recipere, quod sit pecunia æstimabile. *Secūda concl.* Secunda conclusio. Accipere aliquid non conuentionis nexu vel tacite vel expressæ, sed quod gratuito mutuanti rependitur, nullam impingit vsuræ labem. Probatur. Quia beneficium mutuandi nō solum non auersatur amicitiā verū etiam conciliat, & firmat: ergo neque obstat quo minus mutuator possit munus quodcunque suscipere, quo solent amici amicorum beneficia repensare. *Tertia conclu.* Tertia cōclusio Nulla lex obstat quod minus fas sit mutuanti illa rōne mutui conquirere, & exigere, quę pretio pecuniæ non penduntur vt puta mutuatarij amicitiam, ac beneuolentiam. Ex his conclusionibus summatim colligitur iudicium quæstionis pręsentis. *Tria sūt quæ mutuationē vsurariā reddūt.* Tria enim requisita sunt, quę mutuationem usuraria macula inficiant. Primū, at id quod expectitur ę stimabile sit pecunia. Secundum vt ratione mutui expectetur, & non quia aliàs debitum, vel alia via. Tertium quod ducatur in pactum, uel expressum uel tacitum. Quod intelligendum est, ut mutuationis actus sit re exterior usura. Nam etiā

si in

si in mutuatione non interueniat pactum, si postea receptio fit ratione mutui, est receptio vsuraria. Quare vsura mentalis, vt diximus, est mente intendere ratione muti lucrum accipere. Per hæc enim prudentissimus, quisque de omnibus iudicabit. Contra tertiam vero conclusionem, qua dictū est, licere pro mutuo exigere id, quod pecunia non æstimatur, obuium sit illico sophisticum argumentum, quod liceret mutui obligatione exigere ab episcopo sacerdotium, si quidem spiritualia non sunt pretio æstimanda. Responsio autem est, quod conclusio loquitur de his, quæ in humana ciuilitate ad gratiam & vrbanitatem pertinēt, videlicet, quæ sub obligationem non veniunt, sed solent dari gratis, spiritualia vero alia ratione non æstimantur pecunia, nempe quod non sunt eorum propria, qui conferunt, sed sunt illis à Deo gratis commissa, vt tanquam eius bona gratis dispensent. Ob idque res huius generis crimen est, pretio, tam dare quā recipere. At quia ait sanctus Thomas beneuolētiam & amicitiam non esse æstimabilem pecunia arguitur contra. Secundum æstimationē humanam vir probus pluris faceret bonorū amicitiam, quam aliquem pecuniæ numerum. Quin vero & pretio illam emeret ergo est æstimabilis pecunia. Respondetur quod non ideo censetur non æstimari pecunia, quod non sit pretiosior, quam illa, sed quod natura sua neque emitur, neque venditur, consistit enim in voluntate quæ non cogitur. Potes tu quidem collata pecunia emollire hostis animum, vt te diligat, emere vero, ceu panem, minime. Ob idq; non modo intuitu amicitiæ contrahendæ mutuare licet, verum & amicitiæ signa in pactum ducere, nam verum amorem, est impossibile, vt puta quod mutuatarius nō tibi noceat, affabilem se tibi præbeat, atq. vrbanum, &c. Quid autem, si ad amicitiam illius adrepere per mutuum procures, qui tibi potest aut sacerdotium conferre aut magistratum, puta si rex, ille sit, aut episcopus? Aiunt quidam, quod quando propositum non sistit in amicitia, sed vlterius ad lucrum progreditur, vsura est mentalis. Sed tamen de hoc iam regulam supra tetigimus, quam nunc confirmandam repetimus, videlicet, quod vsura mentalis per obiectum perpendenda est, non per hoc,

Argu.

Solutio.

Scrupulus.

Solutio.

Vsura mētalis

quod sit principalis intentio vel accessoria nempe sit per mutuum intendis mutuatarium allicere, vt ratione mutui tibi quidpiam cōferat, vsuram mentem committis quamuis illa forte non esset principalis intentio. Si autem nō intendis, nisi amicitiam eum deuincere, & postea, non ratione mutui sed ratione beneuolentiæ id tibi conferat, cuius tu dignus es, nulla est mentalis vsura, etiam si illa sit tua principalis intentio, puta facere amicum, vt postea bene erga te affectus gratuito, & liberaliter tibi aliquid donet. Itaque totum negocium hinc pēdet, quod speras habere vel ratione mutui, vel ratione amicitiæ. Si autem illius officii quod speras indignus es, alia est noua iniquitatis ratio. Sententia est S. Thom. q. 13. de malo quam probet Caiet. quolib. 1. quæst. 3. sequutus est. Patet exemplis conclusio, Dum æquissimum nosti episcopum quem nullo alio respectu, quam iustitiæ, scis sacerdotis conferre licet tibi ei seruire ad venandum eius beneuolentiam, vt postea gratis, & non propter impensa obsequia conferat tibi beneficium, cuius eis dignus, quia certus es neque illum propter obsequia daturum, neque te recepturum. Item si tu magistratu dignus es, sed tamen regi inuisus, potes illum muneribus placare, vt te ad eius amicitiam insinues, & dignorum albo te ascribat, cur ergo non poteris etiam mutuato aureo beneuolentiā eius piscari? etiam si alioqui non mutuares, nisi vt eius amicitia tibi esset frugi. In summa, cum exterioris mentalisque vsuræ idem sit obiectum, exterior est fidissima interioris regula. Accipere ratione mutui, vsura est in re, ergo id animo proponere, vsura est in mente. Accipere vero ratione amicitiæ, non est realis vsura, ergo neque illud optare, est mentalis. Scio equidem responderi posse, quod licet illud simpliciter optare, non sit peccatum, tamen illam amicitiam per mutuum procurare, culpa non vacat. Attamen cum obiectum intentionis sit licitum, nescio quid culpæ hic lateat. Hoc tamen fatendum, quod cum sit valde subtile discernere quando intentio subest recipiendi ratione amicitiæ, aut ratione mutui, semper est talis intentio suspecta. Sed vbi vir prudens id discernit, nulla subest culpa. Sed nunquid nōn poteris pro mutuandi beneficiū amici-

S. Thom.
Caiet.

Quæst.

amicitia cum illo me coniungere, cui debitor sum, vt mihi remittat? Vt si me quispiam de re aliqua in litem vocat, num mutuata pecunia possum cum illo fœdus inire, firmato pacto vt liti cedat? Respondetur, quod si rem illam vere debeo, non possum in pactum ducere, sin vero per calumniam diuexor, possum quidem conuentione mutui meam redimere vexationem. Existit autem contra priorem partem argumentum. Si quem ego iniuria affeci seu honorem eius lædendo seu famam etiam si pecuniariam restitutionem ex me iure posset exigere, possum nihil secius ego mutuandi vinculo eum obligare. Responsio. Quod ego quidem procurem, vt ratione amicitiæ per mutuum genitæ mihi condonet iam assertum est, licere. Quod vero pasciscі liceat, aliquantulo maior est hærendi ratio, tamen recte mihi videor id quoque concedere saltem antequam sin in pecuniam condemnatus. Nam etsi honor & fama pecunia possit æstimari, tamen ex natura sua iure amicitiæ condonari solet. Quare illud pactum non est nisi amicitiæ fœdus. Suffragatur nobis Syluester ver. vsura. pri. §. 11. Quæris autem forte, nec immerito, vtrum illa amicitia possit in pactum duci, quæ turpis est vsus? Vtrum scilicet petulans iuuenis conuenire ex mutuo posset cum muliere de turpi obsequio? Et ratio dubitandi est, quia illa nihil aliud apparet, quã amicitia. Respondetur, quod amicitiam per mutuum procurare, vt postmodum illa amore victa consentiant, non est vsuræ vitium obligare tamen illam, minime ab eodem vitio excusatur, quia illa obligatio æstimabilis est pecunia. Ecce de his, quæ pecuniam non sunt æstimabilia. Contraria ergo ratione nihil pretio pecuniæ dignum potest in pactum mutui constitui, vt non licet tibi ea conuentione regni mutuare, tributorum te pensione exoneret, siue per priuilegium subsignatum, vt fias nobilis, siue in tempus, nisi forsan in propatulo esset quod per iniquitatem & tyrannidem exigerentur. Nam tunc quia illa non debeo, nihil ratione mutui recipio, sed vindico me ab iniuria, defendendo quod meum est. Eadem ratione nec possum ratione mutui principem obligato, vt

Solutio.

Arg. cõtra solutionem. Licet rõne mutui iniuriæ gratiã petere.

opusc. 21. ait S. Thom. qui mihi conferat magistratum aut rem aliam. Neque possum mutuare centum eo pacto, vt mutuatarius illa vel eorum partem suis expensis extorqueat ab illis meis debitoribus, a quibus difficile extorquebuntur. Neque si habeo frumẽtum decem miliaribus abhinc longe, possum mutuare, vt tu inde aduehas vel illic consumas, sed mihi id hic persoluas, quia te vectura aggrauo. Neque vero vt aliquod obsequium recipias vel a manu vel a lingua, vt alius scilicet tibi adsit aduocatus in caussa, vel sit tibi amanuẽsis. Immo vero neque in pactum ducere, vt mutuatarius eleemosynas faciat, vel alia opera misericordiæ. Hæc inquam non licet in pactum ducere: neque expectare ratione lucri. Secus, si alter gratuito referat. Neque vt mutuatarius coram te canat, vt saliat aut negotia tua gerat, aut pro te oret principem, nisi res essent tam exiguæ, pro quibus non consueuit pretium rependi. Atque eandem ob caussam neque mercator citra notam en vsuræ mutuare sub eo vinculo potest, vt vel totum mutuum vel partem in mercibus mutuatarius suscipiat etiam si iusto pretio vendat, dummodo ille re uera mercium non egeat sed cogitur emere ratione mutui quoniam obligatio illa emẽdi æstimabilis est pecunia. Immo inde lucrum mercatori obuenit, nam licet merces tantum valeant, maiorem tamen copiam vendit quam vendidisset. Ex quo iniquissima mercatorum fraudulẽtia proditur, qui indigenti regi stipendio militũ, ea ratione ei mutuant, vt milites id merci bus tantum suscipiant, & tantum in pecunia. Est enim triplex aut quadruplex figura prauitatis. Prima, quod licet ipsi putent merces tanti valere, haud tamen ita res habet, quia emptorum raritas extenuat pretium, & si illi non distraherent inter milites, non cito nanciscerentur emptores, qui bus illo pretio diuenderent. Secũda iniquitas est, quod quia credito vendunt, carius vendunt. Et cum a rege expectationis intuitu lucrum cessant nihilominus contradunt, fit vt tempus bis vendant. Et tertio cum miseri milites non indigeant eiusmodi mercibus, vilissimo eas statim pretio coguntur, reuendere, atque vt summatim dicamus pro decem millibus, quæ rex soluit, vix milites sex millibus potiuntur. Sed per

Mercatorũ insignis fraudulentia.

Dubitatio.

contaris, vtrum possis mutuarium ratione mutui ligare vt tuum colat agrum iusto pretio, vel tuum molendinum, aut furnũ, aut tabernam frequenter? Sũt quippe qui astruunt id licet, vt Summa Angelica, & Adrian q. de vsura, & quos Sylu. memorat in verbo, Vsura pri. § 7. *Summa Angel. Adrian. Syluest.* Quorum ratio est, quod cum huiusmodi mutuator nullum det damnum, nullum extorquet pretium. Attamen ab aduersa parte stat ratio, quod illa ciuilis obligatio est, æstimabilis pecunia. *Solutio propositæ dubitationis.* Haud enim dubium est, quin priuatio libertatis suapte natura digna sit pretio. Alij vero arbitrantur nullam committi vsuram, si mutuum dederis illo termino soluendũ, quando mutuatarius cessauerit ad tuum molendinum venire, vel tibi alia via iusto pretio seruire. Sed re vera eodem relabitur. Et ideo vsuræ palliatio est, nisi forte contractus sit emptionis, & venditionis nihil enim vetat quo minus possis constituto pretio obligare hominem vt ad tuũ veniat molendinum per tot annos, ac per totam vitam, etiam adiuncta pœna, vt quãdo defecerit, certam ibi mulctam soluat. *Corollarium.* Hinc plane colligitur prædiorũ dominos vsuræ sordibus infici, dum eo pacto colonis pecuniam aut frumentum mutuant, vt auctiori pretio fundos suos & prædia conducant. Neq. vero excusantur, dicentes prædiorũ vsum tanti valere, sed quia non possunt colonos alia conditione inuenire mutuant, nam si non inueniunt, signum est quod non tanti valet conductio. Ergo quãdo inuenires alium tanto pretio conducẽtem, tutum tibi esset tunc pauperi mutuare, vt eodem pretio conduceret, aliter minime. Sunt præterea qui vsuram in hac cõuentione nullam agnoscunt. Obliga tu te mihi meas in æstate demetere fruges pretio tunc temporis currẽte, vt ego tibi tũc soluam partem pretij. Nam hic nulla apparet mutui ratio, sed solutionis. At vero nõ auderem hoc admittere. Nam illa anticipata solutio mutuatio, quædam est pecuniæ per operas alterius soluẽdæ. Quare obligo ratio mutui fit. Sed arguis contra: Dũ mutuatarius iustum pretium suarum operarum recepit, nulla ei videtur deberi restitutio. *Argu. Ioã. Andre.* Respõdet Io. And vt refert illic Adr. quod debet fieri pauperibus. Nulla hoc tamen iubet ratio, quoniam restitutio nõ cedit in ius pauperum, nisi vbi non potest haberi creditoris copia, vel vbi condemnatur vt perdat, sicut in simonia Sed illi est restituendum, quantum illa obligatio valet. *Solutio legitima.* Ex quo fit, quod si vt se colonis obliget, pretium aliquantulo statueretur, ei maius, aut vt veniat ad molendinũ, aliquid remitteretur pretij molæ, nulla esset vsura. Item, si etiam conductor obligaretur ipsum cõducere, nam tunc quia obligatur vnus obligatur, & alter, & non ex vi anticipatæ solutionis. Et hæc de prima conditione vsuræ, quæ est, vt quod recipitur æstimabile sit pecunia. *Secũda cõditio vsurarij contractus.* Secunda vero est, vt ratione mutui recipiatur. Quapropter si mutuatarius alias mihi debitor est possum illũ pactione mutui districtius deuincere, vt cum mutuata pecunia aliam etiam mihi debitam soluat. Vt verbi gratia si absque arbitris decem illi mutuo dedi, quæ id iudicio negare potest, possum ea lege decẽ insuper mutuare, vt corã tabellario syngrapham omnium viginti mihi subscribat nam licet illa obligatio æstimabilis sit pecunia mihi tamen illam debebat. Et eadem ratione excluditur a rõne vsuræ, si vel ratione lucri cessantis, vel donationis, vel alia via illud recipiam. In calce tamen huius articuli explicandum superest, in qua specie sit mutuũ restituẽdum, vt iustitia citra vsuræ crimen, quod alterutra partium committat, obseruetur. *Qõ celebris.* Habet enim locũ mutuatio in his, duntaxat rebus (vt supra dictũ est, & ff. l. mutuum. ff. de rebus cred. si certum petatur) quæ vsu consumuntur. Mutuo ergo tibi modios frumenti decem, quo tẽpore vilius venditur, vtrum tpe redhibendi, quo forte carius erit, eandem mensuram mihi debeas quam tibi dedi, an idem tantũ pretiũ quo æstimabatur dum tibi contuli? Et vice versa si pluris vendebatur dum tibi tradidi, vtrum postea eandem præcisè mihi debeas mensura, an quo vẽdidissem, pretiũ? *Solutio.* Idem est de vino, oleo melle, & simi. Tractat hoc Syluest. in verb. vsura pri. §. 18. & 17. & alij multi, quos re vera nõ video scopũ punctum ferire. Respõsio ergo his distinctionibus fit clara primum, discernenda est mutuatio a vẽditione. Etenim dum tu hyemali tpe decem modios frumenti credidisti videndũ est, vtrum mihi eo pretio vendidisti quo tunc vendebatur, an vero mutuasti. Si vendideris, non tibi frumentum, sed precium debeo. Quapropter si tunc

si tunc singuli modij valebant ducatum, decem tibi ducatos debeo, quocunque precio post frumentum vaneat. Et ideo si inter nos conuentum fuit, vt idem precium frumenti rependerem, & postea valet modius non nisi dimidium ducatum, viginti tibi modios debeo. Res est clara. Si autem non sit nisi mutuatio, tunc non pretium, sed decem tibi præcise modiorum debitor sum, quocumque venundetur postea nummo. Vt si mense Ianuarij frumentum suscepi, soluendum sequentis anni eodem mense, eosdem tibi decem modios eiusdem qualitatis remetiri teneor, vt scilicet granum eiusdem sit bonitatis. Neque refert longene maioris annona væniebat, quãdo tu mihi dedisti, an multò minoris? Et idem est vini iudicium atque aliarum rerum vsu consumptibilium. Etenim ratione mutui non tibi debeo precium, sed corpora in eadem spem & qualitate. Quã ob rem si quando ego tibi soluo non valet modius nisi dimidium ducatum, quinque ducatis tibi satisfactio, licet quando a te mutuatus sum, decem modij emerentur ducatis decem. At vero si tu mihi mensus es frumentum vetustum, obligans me vt tibi remetias nouum, vsuraria mutuatio est. Nam petis frumentum melioris qualitatis quam mihi tradis neque refert vtrũ nouum vilius vendatur. Et ideo isti reconditores frumenti caritatem exoptantes, renouatorum nomine infamantur. Mutuant enim frumentum submarcidum ac corruptioni proximum vt reddatur eis nouum. Atque idem in oleo & vino & alijs censeo, vt si subacidum vinum mutuas, vt dulcius tibi reddatur. Hæc doctrina, quia rationis germana ciuilis quoque iuris est, vt patet, ff. de rebus cred. si certũ peta. per totum præsertim l. vinum. Quæris autem, quid si mutuo soluendo non sit designata certa dies, vtrum fas sit tũc mutuatori non repetere, quando det vilius vę nundari, sed opperiri tempus, quo sit maximi precij, vt frumentum duplet aut triplet? Respondetur ex natura rei nulla prodi ini stitiæ effigiem. Esset tamen variæ indicium euidentius, quam charitatis. Dico non esse iniustitiam, nisi mutuator operam daret, ne aliter antea solueret, tunc enim iniustitia fit. Alioquin mutuatio imputatur, si non sibi consulit soluendo, quãdo ex re sua fuerit. At vero dum pactum interuenit, vt solutio non fiat ante certum tempus, quar do coniecturæ docent aucto ri precio æstimandum, vsurarios contractus est. Contra hanc autem sententiam sumitur a monetarum æstimatione argumentum. Sequeretur in quam ex his, quę dicta sunt, quod liceret mihi mutuare tibi ducatos centum quando minori argento vel ære æstimantur, & postea dum regis pragmatica aureorum valor augetur idẽ auri pondus suscipere. Syluest. vsur. pri §. 14. refert doctores iuris dicentes quod si verisimiliter dubitatur tempore solutionis posse valere minus plusve, tunc eadem antea moneta est restituenda. Sed re vera vel me vel istos fallacia cæcos. Inter stat. mi ni fallor, lanissima intercapedo inter valorem monetæ, & valorem aliarum rerum vsu consumptibilium. Nam dum precium verbi gratia frumenti, vel vini, vel olei augetur, res ipsa in se immutata manet. Et ideo eadem est restituenda mensura, quæ mutuo recepta fuit modo iam exposito. Quando vero monetę valor augetur, ipsa in se natura monetæ quatenus moneta, hoc est rerum mensura est, augètur ac si augeretur mensura frumenti, vt puta modius fieret maior. Et ideo si quando a me mutuatus es ducatum, non valebat nisi regalia vndecim, & post ad duodecim eius æstimatio aucta est non debes ducatum integrum, sed vndecim argentea regalia. Quemadmodum prorsus si decem tibi vrnas frumenti mutuarem, dum vnam duodecim tantum modioli explebant, & postea per legem aucta est vt caperet modiolos tredecim, non debes mihi nisi vrnas, quæ duodecim precisè reddãt. verumtamen quod de variatione valoris pecunię diuersis temporibus in eadem prouincia dicimus, falleret quidem si pecunia traduceretur ab vna prouincia, in aliam Ducatus, exempli gratia in Hispania, quæ auri abundantior est, minori argento penditur, quam in Anglia vbi maior est argenti copia. Ob idque vndecim hic argentea regalia plus valent quam illic. De hoc ergo reponenda est disputatio vsque ad proximum librum, vbi de cambijs disserendum nobis est.

Restat ergo vt ad argumenta respõdeamus, quæ tantum nos duo proposuimus.

Renouatores.

Dubitatio.

Solutio.

Obiectio contradicta

Syluest. Discrimen inter pecuniæ & aliarum rerũ valorem.

Solutio. Têperatio superioris assertiõis.

Primum.

Primum enim S.Thom. de lucro cessante, statim artic. proximo enucleandum est. Secundum verum idem ferme, est quod prę cedenti artic. 5. loco fecerat, atque illic ideo solutum reliquimus. Est enim eiusmodi. Mutuatarius tenetur ex honestate beneficium compensare, ergo potest ad illud beneficium ratione mutui ciuiliter obligari. Iam enim supra negata est consequentia. Nam iustitiæ legi illa repensatio satisfacit, qua tantum tibi redditur quantum mutuasti, aliæ autem honestatis, libera esse debet sicut tu libere mutuasti. Ad quartum ergo, quod nos primum fecimus, nempe an liceat ratione mutui obligare mutuatarium ad iterum mutuandũ, respondet Angel. assertorie Ratio sua est eadem quæ paulo superius allata est, nempe quod in tali contractu nullum mutuatario datur damnum. At vero iam ibidem monstrauimus fallacem esse rationem.

Primũ argum.

Nam licet beneficium mutuandi, officium sit liberalitatis, & misericordiæ, tamen obligatio est æstimabilis pecunia. Ob idque perspecte D.Thom. negat esse licitum. At vero vtrum mutuare hoc pacto licet, vt in præsentia tu mihi aliam rem mutues, scilicet mutuo tibi frumentum, vt mutuas mihi vinum? Nam ex dictis S.Thom. apparet licentiam hanc colligi, vbi ait. licet simul mutuanti vnum aliquod aliud mutuum recipere, non aut licet eum obligare ad mutuum in posterum faciendum, cũ tamen discrepantia deprehendi vix queat quod cum non te possim ligare vt cras mũtues, possim te obligare vt statim mutues. Neque responsio solida est, si dicas mutuationem de præsenti non esse æstimabilem pecunia, nam etsi hoc verum sit, tamen obligatio est æstimabilis. Respondetur ergo quod neque S Thom. dicit, quod potest intercedere obligatio in præsenti, vt scilicet petenti ex te mutuo, non aliter concedas, quam ciuiliter obligãdo vt statim mutuet. Sed supponit vti res habet quod mutuationes de præsenti gratuito fiunt. Vt, mutuatu mihi, & ego tibi. Et ideo simpliciter ait quod licet mutuum recipere. Quapropter placet mihi appendix illa Caietani hoc loco, nempe quod liceat fideiussori pretium recipere, vt fideiubeat. quoniam illa obligatio qua se stringit tuo nomine soluere, æstimabilis est pecunia ac subinde vendibilis. Quod si contrarius insurgas fideiussio est quædam species mutui, sed fideiussor mutuaret amico pecuniam, non posset precium reciperet, ergo neque inde quod pro eo fideiubet. Negaĩ tamen prior præmissa. Alia enim res est fideiubere pro te quam mutuare tibi. Ex quo rursus infertur, quod posset quis vt se obligare paratum esse ciuibus mutuare quoties egerent, stipẽdium Reipublicæ suscipere, hoc enim nõ est pro mutuo, sed pro obligatione. Ac demum ex his colligitur, quod non mihi licet mutui te nodo colligare, vt pro me fideiubeas. Quintum D.Thom. argumentum materiam inducit contractus societatis, de qua, nos infra longam dissertu ri sumus quæstionem. Ad sextum ergo, quod nos secundo loco posuimus de pignoris vsufructu, respondetur planiter, quod quando pignus est fructuosum, computandi sunt eius fructus in sortem. Alias iidem reciperentur in pretium mutui, vnde vsuræ labes contraheretur. Cautio vtriusque iuris, vt extra de vsur. capit. 1. & 2. & C. de distr. pign. l. 1. Exurgit autem duplex difficultas ex eodem iure. Prima nascitur ex c. conquestus, eod. vbi postquam præcipitur vt fructus pignoris ducantur in sortem, additur. Nisi terram ipsa de feudo sit monasterij vestri, nempe quod si ecclesia fundos aliquos in feudum seu in emphyteusim alicui tradidit, & postea feudatarius eidem ecclesiæ eosdem impignorat fundos ecclesia potest recipere fructus non computando in sortem mutuatæ pecuniæ. Idem habetur extra de feu. cap. 1. & tamen esse appareret manifestariæ vsuræ scelus. Sunt ergo qui nõ aliter hoc putant defendi posse, quam quod in utilitatem ecclesiæ permissum est. Verumtamen solutio hæc non satisfacit. Nam ecclesiæ mos, & consuetudo est potius non exigere vsuras: neque vnde licite posset. vt patet in capit. fraternitas. 12. quæ. 2. Et ideo alia nequit reddi ratio, quam quod hæc est natiuo feudorum conditio, vt quoties adierint ad verũ dominum, redeant cum fructibus, sed tamen feudatarius absoluitur a solutione feudi vt eodem capit. 1. de feud. habetur. Verum est tamen æquitati apparere, confine, vt si feudatarius, quia meliorem reddidit fundum plures colligebat fructus qui soluebat ille excessus semper obuenire ei, quam-

Dubiũ.

Solutio. D.Tho.

Caieta.

A d secũdũ arg.

Prima difficultas de fructib. pignoris.

Solutio.

Feudorũ cõditio.

ei quamuis eum impignorasset. Attamen quia exoneratur illo onere excollendi deinceps, fundum, & meliorem reddendi, etiam illo excesse priuatur. Grauius tamen oboritur dubium ex capit. salubriter de vsur. vbi habetur quod si socer tradidit genero pignus dotis fructuosum, iuste idem gener vsu fruitur pignore, dum sibi dos non soluitur, neque fructus illos cogitur ducere in sortem. Idem permittit ius ciuile, l. Pater, ff. de doli mali & met. except. Et quidem de conclusione nemo ambigit, sed tamen de ratione est dubium. Aiunt enim Panor. & cæteri super d. cap. salubriter rationem sumi ex sustentatione onerum matrimonij. Sed est Adria. in q. de vsura. cui caussa hæc non probatur? Argumentum eius est, quòd in alijs quoque contractibus contingit, vt qui pignus recipit, teneatur aliqua onera sustinere, & tamen non ideo potest percipere fructus extra sortem, vt si vendas annuam pensionem pretio mille ducatorum, pro quo recipis pignus, teneris illa onere soluendi pensionem sustinere & nihilominus debes fructus pignoris in pretium numerare. Item qui stipendio regis viuit, tenetur alere familiam, & tamen si pignus stipendij acciperet, tenetur fructus recipere in pretium, ergo ratio illa nulla est. Hinc ergo colligit Adrianus quod non potest gener recipere illos fructus extra sortem nisi ratione interesse puta lucri cessantis. Et miror ita alios esse hoc argumẽto deuinctos, vt dicant caussa esse Theologorum opinionem, cum tamen nullus præter Adrian. extiterit, qui hoc somniet. Enimuero quòd propter onera matrimonij illic fluctus percipiatur, non solum doctorum opinio est, sed expressa iuris sententia. Hanc enim rationem subdit præfatum c. dicens. Cum frequenter dotis fructus non sufficienter ad onera matrimonij supportanda. Atque idem colligitur ex allegata l. Pater. Quis ergo Theologorum id audeat negare? Præterea, caussa illa lucri cessantis communis est in alijs etiam contractibus, & tamen leges aliquid peculiare tribuunt genero in fauorem matrimonij. Adde quod si illa esset tantum caussa, locum non haberet nisi vbi gener esse mercator qui in negotiatione deberet, tractare pecuniam. Nam qui illam non habet negotiationi expositam, agere de lucro cessante non potest, & tamen generis in vniuersum indultum est priuilegium hoc. Istæ rationes adeo mordent eosdem auctores, vt illic non persistant, sed dicant esse donationem soceri. Hoc tamen responsum nullum habet fulcimentum, nã Papa cum interrogatus fuerit de iure, nihil respondit de donatione, sed quid ius ratioque iubeat. Igitur Adri. & qui eum sequuntur, ideo seducti sunt, quod nullatenus intellexerunt quidnam esset onera matrimonij sustinere. Haud enim hoc, vt ipsi putant, id simpliciter est, quod vxorem familiamque alere, vt in alijs oneribus vsui venit, sed est eandem alere, reseruata semper dote. Tenetur enim semper maritus vxori de integra dote, & quia præter dotem debet illam alere, etiam si non sit negotiator, recipit iure fructus pignoris, dum soluatur, dos, quia præsumitur quod aliquid illa dote emeret, vnde illa salua, vxorium onus ferret. Et ideo lex illa, pater, docet quod quando pater alit filiam, non potest gener recipere fructus pignoris. Sed quid si gener libere concessit terminum solutionis socero? Respondeo, quod id concessit suscepto fructifero pignore censendus est intellexisse secundum ius, ideoque potest percipere fructus extra sortem, nisi contrarium libere expressisset Nam cum possit quisque indotatam sibi desponsare, potest & fructus remittere pignoris. Quod fit vt Almain 4. sent. dist. 15. q. 2. immerito remordeat Iurisconsultos, dicens, quòd quando socer non est in mora soluendi non licet genero recipere fructus pignoris vltra sortem. Immo ipse non penitus radicem iuris penetrauit, quo potest illos etiam tunc suscipere. Atque hinc plane, quod Panorm. eod. c. salubriter, scite, vt arbitror colligit, posse generũ non solum fructuosum pignus, verum & certam pensionem quotannis recipere, dũ dos non soluitur. Illud enim non recipit ratione expectatæ solutionis, sed quia dote salua, tenetur familiæ prouidere. Neque argumentum quorundam contrarium tenentium vllius est momenti, quod Papa non respondet nisi de fructibus pignoris. Nam ex eodem responsio colligitur, quod potest alia via recipere vnde vxorios sumptus faciat. Syluest. autem moderatur sic sententiam, vt non possit, gener plures fructus

Panor. — Adrian. — Argu. Adrian. — Prima rõ in Adrian. — Secũda ratio. — Postrema. — Deceptio Adria. & cõplicũ — Sentẽtia auctoris — Scrupulus. — Solutio — Almain — Panor. — Syluest. moderatio.

ctus suscipere pignoris quam quibus sufficiat onera supportare. Et arbitror conditionem non longe a veritate aberrare. Etenim quod alij dicunt, s. tantum posse recipere, quantum lucri cessat, inde refellitur, quod (vt probatum est) non recipit ratione lucri cessantis. Atqui ex eadem radice soluitur alia quæstio si interroges vtrum defuncto marito posset etiam vidua recipere fructus pignoris vel alia alimēta, seu a patre, qui nōdum soluit dotem seu a mariti hæredibus, si soluta fuerat. Apparet. n. inde non licere, quod dissoluto matrimonio vidua non sic perfert matrimonij sumptus, vt debeat seruare dotem, & ideo potest mutuum suscipere ex illa postea soluēdum Nihilominus respondetur, absq; dubio, seu pater debeat, seu coniuges hæres, alteruter tenetur, vel dotem soluere, vel illam secundum suum statum & conditionem alere, quia tenetur maritus iure matrimonij eam alere, quousq; suam ei integram soluat dotem, quæ dent eius hæredibus, quā maxime fieri pōt reseruari Hoc tamen mihi dubium impræsentiarum occurrit, ad rem minime impertinentes, vtrum posset quis filiam non aliter dotare, quam mutuando genero pecuniam, ita vt mutuaret quispiā decem millia ducatorum mercatori sub pacto, & obligatione, vt suam duceret filiam? Apparet enim hoc esse licitum. Primum, quia posset quisq; (vt dicebamus) indotatam ducere, ergo pro mutuo. Item, quia ducere vxorem, videtur esse opus amicitiæ nam illam deberet prudentissimus quisque sibi matrimonio adiungere, quam haberet honeste charam, amicitiam autem pro mutuo poscere non est vsura, vt supra dictum est. Præterea, si ille diligens esset & negotiationum peritus pluris pēderet decem millia mutuata, quā donata mille. Respondetur nihilominus non esse licitum. Nam dū mutui vinculo alium obligat vxorē ducere cum illa obligatio graui sit æstimabilis pecunia, vsum mutuatæ pecuniæ s. orsum consideratum, rependis, in prætium illius obligationis, loco videlicet mille ducatorum, quos ille in dotem reciperet. Neque refert maioris ve ille æstimaret mutuum, an minoris. Et ad illud respondetur, quòd quamuis per amicitiam posset gratis vxorem ducere, tamen iam tunc non facit gratis, sed pro vsu pecuniæ prætio æstimato. Ex his fit consequens Reges autem magnates nullatenus posse vrbib. aut villis quas in pignus mutui suscipiunt, extra sortem vsu frui, neque vlla ratione possunt ab vsuraria iniquitate excusari. Remedium est tamen, vt non recipiant nisi emptas cum pacto retrouendēdi, tunc. n fructus exptoribus obueniunt. Hoc aūt nihilominus lubricendū non est. Impignoras verbi gratia, sterilem agrum, qui tibi neutiquam erat vsui, quia nec erat frugifer, neq; vire cebat, neque illum colere cogitabas, alter aūt, cui impignorasti, colit illum, vt olera inde talem colligat, forte non est condemnandus, vt in sortem ducat, quoniam cum tu nullum pateris detrimentum, non debet alterius industria in sortem computari, veluti si depositarius vsu pecuniæ tuæ lucretur, nihil tibi debet. Hæc autem prudenter pensanda sunt. Nā si emolumentum esset alicuius momenti, puta quo ager, non quod putabatur sterilis, sed domini in curia non colebatur, & postea cultus fit frugi, arbitror fructus in sortis solutionem annumerandos.

Margin: Qō altera. — Rō dubitandi — Dubiū. — Rō hæsitandi. — Responsio. — Ad arg. facta.

ARTICVLVS III.

Vtrum ratione damni emergentis aut lucri cessantis liceat mutuatori quidpiam vltra sortem recipere.

IN contractu mutuationis frequens habens ratio damni emergentis, & lucri cessantis, & ideo quæritur, an horū ratione liceat mutuatori quidpiā supra sortem accipere? Et arguitur a parte negatiua. Si hoc esset licitum, sequeretur, quod nullum esset vsuræ vitium, eiusmodi lucrū in pactum ducere, consequens tamen est falsum, quia cum mutuatio opus sit charitatis, gratis debet fieri, ideoque dum suapte sponte suam quis pecuniam mutuat, debet eam subinde gratis a lucro duellere. Alioquin non mutuet, postquam non cogitur. Secundo arguitur ex verbo S. Tho. q. 78. art. 2. Id quod nondum quis habet, vendere non potest, mutuator non habet lucrum immo multis peruium est periculis, quibus impediri potest, ergo pro illo nihil certi valet in pactum ducere. Tertio. Si de lucro cessante posset mercator statim cum mutuatario conuenire pa-

Margin: Primū argum. partis negatiuæ. — Arg. 2. D. Th. — Arg. 3.

tentissi-

patentissima aperiretur via palliandis vsuris. Haud ergo licet talem concedere licentiam. In contrarium tamen est, quod nemo tenetur ob præstitum beneficium sibi incommodare, contingit autem sæpe, vt cupiam caussa mutui, & damnum accidat, & cesset lucrum, ergo licite potest tunc incolumen se, indemnemque seruare.

Quæstio hæc & inter doctores controuersa est, & inter mercatores periculosa. Habet autem certi compertique quidquã, atque aliam partem dubiam. Ad eius ergo intellectum prænoscenda est terminorum significatio Damnum quippe emergens est detrimentum, quod mutuatuor caussa solius mutuationis patitur, vt si rui nosas ædes reficere parabat, aut annonam in ęstate in totum annum emere, & amicus precibus improbis mutuatam ab illo pecuniam, quia ipse forte grauius indiget, euellit, & idem tunc mutuator cum damni commune facit sui, si postea domus sine alia eius negligentia corruit, vel frumentum cogitur carius postmodum emere, vel per vsuras pecunias recipere quibus alia sua debita soluat, illud dicitur damnum emergens. Lucrum vero cessans est, si mercator pecuniam negotiationi expositam, precibus etiam victus mutuat, vel quo citra dubium loquamur ab inuito extorquetur, vel stato tempore non soluitur, lucrum quod augere potuerat, cessat.

Damnũ emergẽs

Quid lucrũ cessans.

Respõdetur ergo ad quæstionem quinque conclusionibus, ab his, quæ certiores sunt, initio sumpto Prima conclusio. Quãdo mutuatori inuito, videlicet contra suã voluntatem vel damnum emergit, vel lucrum cessat, iuste & absque vllo vsurę periculo illud potest exigere. Momento lucrũ tunc duntaxat, cessare, quando pecunia erat mercatoris negotiationi dedicata. Et ratio est patentissima, quia quando quis inuitus est, vim patitur, ac perinde quasi rapinę iniuriam. Atque huc pertinet l. Cum quidam, ff. de vsur. vbi ait Iurisconsultus, vsurę non propter lucrum petentium, sed propter moram non soluentium infligun tur. Et l. 1 habetur, quod si socius communem pecuniam in proprios vsus conuertit, teneatur socio vsuras pręstare. Et C. eod. l. vsuras, cogitur emptor, qui in solutionis mora est, vsuras insuper soluere vẽditori. Conclusio ergo in dubium venire non potest. Sed vtrum statim ab initio posset sic licite inter ambos conuenire, vt si non solueris stato die, tenearis deinceps certum numum vsurarum soluere? Respõdetur in primis quod nomine pęnę procul dubio potest. Nam cũ mutuatarius teneatur in tẽpore soluere, iam inde mutuator inuitus caret suis nummis. Et ideo rigore iustę mulctę potest illum cogere, sicuti & iudex eum cogeret. At vero an idem liceat ratione cessantis lucris, etsi aliquantulo sit maius dubium, tamen neque negandum est licere, duntamen in fraudem contegẽdę vsurę id non fiat, nempe si mutuator vere est mercator ex negotiatione victitans, quoniam potest bona fide mutuare vsque ad certum diem, admonitumque ex tunc mutuatarium habere, quod denique suũ non est propositum mutuare, sed quod deinceps inuitus a suis negotijs cohibetur. Secunda conclusio. Si quis habet pecuniam negotiationi mancipatam quomodocũq. inuitus cogatur illam mutuare, nõ solum damnum emergens verum & lucrum cessans potest iuste vltra sortem repetere. Dico inuitus, quia ei vel aliqua vis infertur, vel tenditur fraus. Exempla. Vt si quis mercatori mortem aut incommodum aliud comminetur, nisi sibi mutuet, vel si vasallis prudenter grauiterque meruerer, nisi domino suo mutuum daret, diuexatũ iri ab illo, & molestias perpessurum. Hęc enim est quędam violentię species. Aut si forte rex ingruente bello indigeret a mercatoribus pecunias mutuari, qua vtique ratione posset illos compellere, illique tenerentur parere in hisce inquam atque id genus accidentibus planum est mutuatariũ propter tales coactiones se posse indemnem seruare.

Prima conclu.

Ratio conclu.

Dubitatio.

Solutio.

Secũda conclu.

Atqui huic assertioni patrocinatur Pontificium ius, extra, de fideissor. capitulo perueni, & capit constitutus. quibus iubetur, quod si fideiussor nomine illius, pro quo fideiussit, soluit dispendiumque aliud fecit, aut damnum accepit, tunc ille cuius gratia soluit restituat eum in suum ius, reddatque ipsum prorsus indemnem, ab omnique immunem iactura. Verumtamen quo ad rem descendamus, ibi latet quęstionis netuus, vbi mutuator nullam speciem vis aut fraudis patitur, sed rogatus suapte spõte mutuat. De hoc igitur adhi-

Tertia conclu. adhibetur conclusio tertia, paulo minoris certitudinis, quam superiores. Ille qui rogatus mutuat, potest præuisum formidatumve damnum emergens in pactum mutui ducere, videlicet si domus ruinam timet, aut annonæ charitatem, quam modo emere impeditur, aut si vsuras postmodū soluere cogitur pro ære alieno, in quo mutuet, manet. Conclusio est S. Thom. secunda secundæ quæst. 78. art. 2. alterique similis, quam præcedenti quæst. de venditore asseruerat, qui rei pretio apponere damnū potest, quod vendendo incurrit. Ob idque simili ratione probatur. Damnum enim quod talis mutuator patitur, sua interest, quod ideo ratione mutui accipere non tenetur, atque ideo potest de sua incolumitate pacisci. Moderati autem consulto sumus conclusionem veluti de venditione dicturi sumus, nempe quod rogatus mutuet, mutuatariumque admoneat. Nam si vltroneus tacitusque mutuat, sibi imputandum est damnum, quoniam si alter rem sciret, nollet fortè sub illa conditione mutuum accipere. Atque hin sequitur, quòd si damnum non fuit præuisum, neque timebatur sed post forte superuenit, non tenetur mutuatarius de illo vtpote, qui reddere nō cogitauit nisi simplex mutuum, vt per hæc intelligatur id quod diximus, rogatus, nihil enim aliud significauimus quàm quod mutuatarius sciens & prudens tanquam rem sibi commodam mutuari ab altero velit cum illo damno. Nam si ex re sua nō esset, neutiquam illud acciperet. Quo fit, vt etiam si qui damnum passurus est alteri ex charitate tanquam amico offerat conditionem, non ideo fit inhabilis vt damnū emergens recipiat. Hoc dixerim quia rogári vel offerre, vt statim dicturi sumus per se nihil facit neque tollit rationem vsuræ.

S. Tho.

Qōnis difficultas. Hactenus plana sunt omnia. Totum, ergo quæstionis pondus huc inclinat, vtrum pariter possit lucrum cessans ab eodem mutuationis articulo recipi vltra sortem? Ad cuius examen præfigere operæ pretium est

D. stinctio. distinctionem hanc. Bifariam potest existimari pecunia, vno modo absolute secundum eius communem vsum. Et de hoc omnes consentiunt, nemini fas esse vltra sortem aliquid recipere ratione mutui. Cuius rei exemplum in vniuersis, qui negotiationi non vacant, late patet. Nam hic est vsus, qui seorsum non venit computandus. Altero vero modo consideratur, vt nego rationis industriæ subest, nempe quia possessor illam habet negotiationis expositam. Et de hac pecunia aiunt Conrad. eoque multi posteriores statim posse mercatorem pacisci, vt lucrum cessans ad sortem sibi accumuletur, etiam si non sit inuitus, sed rogatus mutuet. Nihilominus statuo egomet mihi hanc quartam cōclusionem. Quod hoc modo possit lucrum cessans in pactum duci, non est adeo certum, vt patroni assertionis huius arbitrantur, sed est tum minus probabile, tum quam plurimis vsurarum periculis expositum. Et quidem quod non sit vsque adeo certum, multis rationibus comprobatur. Primum, nullam iuris, aut canonici, aut ciuili legem inuenias, quæ hoc permittat, quod certe non est infimum argumentum. Nam cum tam frequentes extent, quæ vsuras ratione moræ pendi iubeant, videlicet dum mutuator, vel qui uis creditor inuitus re sua caret, si spontanea hæc lucri cessantis pactio tam planè licita esset, non defuit lex, quæ id insinuaret. Mox si priscos doctores consulas, Diuus Thom. id negat, consulto dignoscens inter damnum emergens & lucrum cessans, nempe quod illud licet in conuentione ponere, hoc vero minime. Cuius sententiæ accedit Scotus in quarta distinctione 15. quæstione secunda, & Durand. in tertia Sentent distinct. 37. quæstione secunda, & inter Iurisconsultos illustris Innoc. super cap. Nauiganti. de vsur. Immo inter antiquos grauesque seu iuris seu Theologiæ doctores neminem inuenias, qui explicitis verbis id astruat, nisi ratione moræ aut alius culpæ debitoris. Qui autem eam affirmant, sunt Conradus recens auctor, quæstione trigesima eandemque cum formidine & timore septem conditionibus circunsepiens. Post vero Syluest. verb. usura. pri. § decimonono, & Caiet. super S. Thom. secunda secundæ quest. 78. & in sua summa affirmatius eandem defensant. Atque Adria. in q. de vsura, licet fateatur (vt suo verbo utar) esse opinionem modernorum. Quod si ratione agamus, vna est, quæ vehementer apud me aduersus hanc opinionem depugnat. Lucrum cessare, vt nomen sonat, est homine a lucro cohiberi, nemo autem cohibetur nisi sua impediatur voluntas, inuoluntarium vero doctore 3. Ethic.

Opinio Conra.

Quarta conclu.

Prima rō p cōclusione

Secūda ratio.

D.

Scotus.

Durandus.

Innocē.

Conradus.

Syluest.

Caieta.

Adrian.

Rō potissima præteritæ conclusiōis.

Aristot. 3 Ethi. Aristot. sola vis, metusve, aut ignorantia facit, ergo vbi nullum istorum intercedit, non proprie censetur cessare lucrum. Certe est res creditu difficilis, quod si mercator qui negotiationi expositam habet pecuniam, offert illam mutuo, non potest recipere lucrum cessans, & tamen per hoc solum quod alter leuissimo verbo mutuum idem ab eodem petat, possit idem lucrum in pactum ducere cum nihilominus spontaneus facit rogatus, quam si alterum præueniret. Atqui per hanc rationem, omnes aliorum labef ctantur. Primum enim patens est discrimen inter damnum emergens & lucrum cessans, nam illud non pendet ex industria, sed est mera passio, a qua idcirco se quisque incolumen seruare potest, hoc autem pendet ex industria a qua qui si sua spõte suam abstrahit pecuniam, non est, quod impediri cẽseatur. Arguunt præterea sic. Post moram licet recipere lucrum cessans, sed pecunia negotiationi exposita tantæ vtilitatis erat ante illam moram, ergo poterat idem lucrum absq; mora peti. Sed vides argumentum extra chorum saltare. Haud enim negamus illam pecuniam tantum valere ante, quantum post moram, sed tamen antea non impeditur, sicut postea. Nam illa iniuria quæ fit post moram dimouet voluntatem inuiti mercatoris a sua negotiatione, & ideo debetur ei lucrum. Quando vero sponte mutuat, non proprie impeditur. Atque hanc differentiam optime perspexit D. Th. quippe qui 2.2. q. 62. art. 4. in solutione ad secundum fatetur, quod qui pecuniam creditoris vltra terminum præfixum detinet, quia eum damnificat, tenetur ei refundere etiam lucrum. Ex quo male infert ibidem Caiet. eandem esse rationis vim ante moram. Nam quãtum ad lucrum cessans, non censet D. Tho. creditorem damnificare, nisi dum inuitus impeditur, quando quidem postmodum q. 78 negat ante moram idem lucrum licere recipi. Et per hoc aperitur fallacia alius istorum argumenti, huius scilicet. Qui mercenarium a suis operis impediret, teneretur illi refundere lucrum cessans, ergo negotiatori mutuanti. Negatur enim consequentia. Immo contrarium per hoc conuincitur. Si.n. vi aut fraude illum impedias, teneris quidem si autem tuis solis precibus ductus vult amore tui cessare, nihil ei debes. Et simile nos dicimus in proposito. Si autem conuentione facta ob pretium ille cessat, nullum ad propositum affers exemplum. Atqui & in huius discriminis ignoratione latet deceptio. Operæ.n. mercenarij natura sua locabiles pretio sunt, & conducibiles, pecunia vero minime. Nam si aliquid plus valet, non à se habet, sed duntaxat ex adiuncta possessionis industria ob idque quãdo sua sponte mutuat, libere nudat illam tali valore. Quapropter neque est simile de illo, qui impeditur ne beneficium assequatur, cui restitutio debetur. Nam ille inuitus nõ assequitur, neque rursum est par ratio de instrumentis. Arguunt.n. Opifex potest instrumenta suæ artis pretio locare, sed pecuniæ sunt etiam instrumenta negotiatoris ad lucrum, ergo potest illas locare. Est nanque latissimum interuallum quod vsus instrumẽtorum, quia non consumuntur vsu, seorsum est dignus pretio, sicut vsus equi, & domus, quo idcirco locabilia sunt. Vsus autem pecuniæ per se non est ad illũ vsum locabilis, quo consumitur, sed totus valor de tua nascitur industria, quem ideo recipere ne quis nisi quando impediris, impediris autem solum quando inuitus cessas. Arist. namque diuitias per se vocat fælicitatis instrumenta, s. vt liberalitatis virtus vsum habeat, non tamen quod sint sicuti aliarum artium instrumenta. Ac perinde patebit dissimilitudo de fato atuo. Arguũt siquidem præterea quod sicut frumẽti modius per se non valet nisi modium, seminati vero atque herbescentis pluris propter potentiam æstimatur, ideoque non solũ, quando per vim ab aliquo pessundatur, verum & ex conuentione potest vendi, quantum valet cum illa potentia, sic vtique negotiator, aiunt, potest cum illa potẽtia mutuare pecuniam. Porro autem a venditione ad mutuum, nulla fit solida consequentia. Nam res vendibilis suapta natura valet pretium, mutuum autem gratis fieri debet, nam, vt identidem hoc dicamus, industria mercatoris non impeditur nisi, quando eius voluntati seu per vim seu per fraudem obsistitur. Quare nec argumentum de iactu retis quid si iactum ff. de act. empt & vend. declaratur esse vendibilis in spe, ad presens propositum refert. Est enim res illa per se vendibilis. Hoc enim solum conclu-

Margin notes: Primũ arg. contrariæ opinionis. — Solutio — Caieta. — Arg. 2. — Solutio — Arg. 3. — Solutio — Argu. 4 — Solutio

concluderet, quòd postquam mercator iam emit merces, quas ad nundinas misit, posset lucrum vendere, quod est in spe. Est enim tunc sicut satus ager, & ideo illud lucrum est vendibile. Quando vero nihil emis, sed sponte mutuas, nihil habes quod vendas. Ac multo minus ad rem facit argumentum quod de genero fit suscipiente fructus pignoris extra sortem siquidem iam probatum est non ratione lucri cessantis, sed propter vxorios sumptus illos recipere. Præter hæc alia sunt argumenta, quibus palam docetur quantum periculi ab illa opinione confletur. Circumuallant enim eam Conradus atque alij eius fautores multis conditionibus, vt aiunt, vt cõtractus ab vsuræ periculis liberetur. Harum capitalis est, quòd mercator potius expetere dẽt, & optare negotiatione augere suã pecuniam, quam mutuo. Per hoc.n. putãt impediri eius voluntatem. Nam si mauult mutuare, fatentur non impediri, atq; adeo non licere lucrum cessans recipere. Sed quam sit imbecilla hæc conditio, aperte monstratur. Id quod in re natura sua, licitum est, nullum est peccatum desiderare, neque tale desiderium contractum vitiat, mercatori autem habenti pecuniam ad negotia paratam licet per hoc solum, quòd rogetur lucrum cessans recipere, ergo licet desiderare vt aliquis se rogatum accedat, vt illo modo impediatur a negotiatione. Si ille sic apud se constituisset. Nisi quis à me mutuum petat, nolo mercaturæ meum æs committere, planum esset vsuræ vitium, quia non habet pecuniam expositam. Dum autem firmiter constituit negotiari, nisi quis ab eo mutuum petat, profecto nescio secundum istorum opinionem, cur desiderare, vt quis mutuũ petat vt lucrum recipiat, vitium conflet vsuræ. Atque adeo sequitur, quod per hoc solum, quod mutuator rogatur, non proprie impeditur, quandoquidem illud optare licet. Quod si hoc verum est, vide quam lata sternatur vsuris via. Nam dicere, quòd debet mutuator mutuare charitate victus, vt possit lucrum recipere, commentum est. Siquidem ad naturam vsuræ tollendam, nil facit charitas. Adde quòd tunc non opus est vt rogari expectet, nam maior esset charitas, si amicum egere sciens, offerret ei pecuniam mutuo, si vellet, cum

Opinio Cõradi nõ nihil cõtinet periculi

pacto lucri cessantis. Nam dum metus est damni emergentis, profecto licet habenti pecuniam eandem amico offerre, vt si ex re sua est, mutuatam cum tali periculo recipiat. Alia eorum conditio est, quòd labores & expensæ, & pericula deducantur a summa cessantis lucri. Attamẽ neque hæc conditio, si sua vera est opinio, firma est. Expensas quidem planum est esse deducendas, quia remanet apud mercatorem. Sed tamen de laboribus & periculis non est eadem ratio. Sum ego, verbi gratia, mercator hac arte viuens, petis a me mutuo pecuniam meam. Arguitur ergo, si mihi liceret lucrum cessans iam nunc suscipere, possem etiam tantum recipere, quantum si meas nauarem operas, lucraret, nam paratus sum ego impendere labores meos, & malo laborando lucrifacere, decem quam sine labore octo, volo etiam subire pericula, Si ergo solas preces isti censent esse impedimentum meæ voluntatis, vt lucrum dicatur cessare, profecto cum a laboribus meis & periculis impediat, totũ possum petere. Enimuero si mercenarium impedires ne suas operas in vineam locaret, totum denarium debes ei sine deductione laboris, quia maluisset ille integrum denarium laborando, quam decurtatum cessando. Ecce rationes quę me semper de hac re dubium tenuerunt. Et fateor, hanc mallem sententiam tenere. At satis duxerim rationes meas aliorum iudicio relinquere, sed optarem habere patronos, qui mecum eiusmodi personata vsurarum portenta abigerent. Nam hæc lucri cessantis imago hiatum istum & voraginem vsurarum non a multis hinc annis patefacit. Nihilo secius, quia non mihi tantum arrogo, vt primus opinionem illam prorsus refellam, sit nostra quinta conclusio. Non omnino probabilitate caret, vt possit lucrum cessans in pactum duci ab articulo mutuationis, dummodo re vera cesset, & non fiãt in fraudem vsurarum. Vere .n. cessare tunc penitus censendum est, nõ quia poteras negationi pecuniam committere, sed quando re vera iam firmus exponere constitueras, atq; eandem, quam mutuas. Nam si habes uiginti millia, & non decreuisti mercaturæ nisi decem millia committere, ne quis ex aliorum mutuo lucrum cessans petere, eo quod illis quo-

Argumentũ cõtra opinionẽ recitatã

Quinta concl.

que

que negotiari potuisses. Ratio conclusionis huius quæ vllam habeat probabilitatẽ hæc vna est, quod postquã illa pecunia tuę mancipata industriæ tanti æstimatur: & alter sciens & prudens vult illã cum illo onere suscipere, videris tu posse de illo pretio pacisci. Et tunc S. Tho. sic interpretandus, est, quod non licet id integrum suscipere, quare futurum erat in actu: quia nondum est certum, ac multominus quantum poterat accrescere quoniam hoc minus habet certitudinis sed quantum est in habitu, puta in spe secundum coniecturalem prudentiam verisimili. Quamuis cui rationes nostræ alteram persuaserint sententiam, optimo se iudicio tuebitur dicens nunquam lucrũ nisi in inuito proprie cessare. Et idcirco argumenta in capite quæstionis proposita ille dissoluet cuia interetit.

Rõ con clusion.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum quidquid lucri pecunia vsuraria peperit sit restitutioni obnoxium.

POst hæc sequitur sermo de vsurarum restitutione. Et quia de illa ambigere nemo potest, quæritur amplius, an quidquid lucri pecunia vsuraria peperit, sit restitutioni obnoxium? Et arguitur a parte affirmatiua, secundum Paul. ad Rom. 11. Si radix sancta, & rami, ergo à contrario sensu, si radix infecta, qualis est vsuraria pecunia, & rami, puta eius lucra, ac perinde restituẽda. Secundo. Si fænerator fænebri pecunia possessionem aliquam emit, vendenda illa est, vt iubetur extra, de vsur. c. cum tu. vt de eius pretio pecuniæ vsurariæ restituantur, ergo æquali ratione debet & lucrum eiusdem pecuniæ domino reddi. Tertio fænerator non plus iuris habet in lucrum, vsuraria pecunia comparatum, quam in ipsa pecunia, sed illius pecunię nullum acquirit dominium, ergo nec lucri, ac subinde pari iure tenetur illud domino refundere. In cõtrarium est ratio hæc. Id quod homo per suam propriam industriam nulla vetante lege acquisiuit, legitime possidet, contingere autem potest, vt vsurarius sua industria id acquirat, quod lex possidere non vetat: ergo illud non tenetur restituere.

Primũ arg.

Arg. 2.

Arg. 3.

De vsurarum restitutione vt in fronte quæstionis dicebam, nemo dubitat, sed tanquam certum relinquitur. Nihilominus quia eius ratio nonnihil habet dubietatis, & de hoc quoque respondendum est. Trib. autem conclusionibus constabit respõsio. Prima. Quidquid pretij ratione mutui per vsuram receptum fuerit manet restitutioni subditum. Conclusio iam supra art. 1. ex altera illata est, inde videlicet quod vsura est peccatum iniustitiæ commutatiuę, eo quod illic vel pecuniabis venditur, vel semel vsus, qui seorsum nullius est precij dignus. De lucro autem quod postmodũ per pecuniam vel rem aliam vsurariam accrescit, distinguendum est cum D. Th. Rerum namque vt dictum est, aliæ sunt, quarum vsus est ipsarum consumptio, qualis est frumentum, pecuniæ, &cę. aliæ vero, quarum vsus non est earum consumptio, vt prædiũ domus, & similia. Est ergo secunda conclusio. Quando res, quæ vsu consumuntur, per vsuram extorquẽtur, puta pecunia, grana, vinum, &c tunc fænerator non tenetur restituere nisi tantum penitus, quantum accepit cum damnis, si quæ alia dedit, & cum lucro, si quod alteri cesset. Fructus autẽ qui per easdem res sua industria accumulauit, liberi sũt a restitutione. Extorsisti a mutuatario mile aureos per vsuram, quibus postea industria tua centum adiecisti, mille tãtum illi debes, ac insuper damna quæ tua causa accepit, & lucrũ, si quod illi cessauit. Item est si centum cados vini eripuisti, quibus venditis illos multiplicasti, centum in quam tantum debes. Ratio est manifesta. Nullus debet alteri, nisi quantum illi damni dedit ergo qui mille tantum surripuit, simpla illa debet, nam quod illi per suã industriam accreuit, non erat alterius. Simile dicendum nobis infra est de emptore, qui non cogitur emere vtilitatem suam, sed venditoris damnum. Atque idem omnino de depositario, qui si vsu depositæ pecuniæ alienæ lucretur, non debet nisi simplum depositum. Tertia conclusio. Si fœnerator rem aliquam fructiferam per vsuram recepit, restituere eandem tenetur cum fructibus. Vt si recepit fundum, non solum ipsum, sed quotquot habuit fructus debet. Et si recepit domum, cuius locatione acquisiuit decem numos, eosdem una cum domo debet. Et ratio

Prima conclu.

Probã.

Secũda conclu.

Tertia conclu.

S.Thom. est, quod rerum illarum quas fænerator per vsuram acquisiuit, non est dominus sed dominium manet apud mutuātem. Quapropter non fæneratori sed alteri fructificant, veluti de pignore dictum est. Sed arguis. Nunquid non & vsurariæ pecuniæ dominium penes ipsum conferentem pariter manebat? cur ergo lucrum illarum non eidem debetur, sicut aliarum rerum fructus? Respondetur planissimum esse interstitium, quod res illæ, quæ vsu cō sumuntur, steriles per se sunt, neque pariunt, & ideo quanquam sint alienæ, tamē accedens lucrum totum debetur negotiantis industriæ. Illæ vero quæ per se fructificant, domino fructificant. Quod si arguas. Si fœnerator illa pecunia vsuraria emeret fundum, teneretur ipsum cum fructibus restituere, si quidem cum alterius pecunia illum emerit, videtur perinde esse, ac si eundem fundum per vsuram ab illo extorsisset, ergo eadem ratione tenetur restituere lucrum eiusdem vsurariæ pecuniæ. Negatur antecedens. Immo fructus illius empti fundi sunt ipsius fæneratoris ementis, vt puta suæ industriæ debiti. Neque tenetur restituere nisi pecuniam veluti si depositarius aliena pecunia rus coemeret, non debet nisi pecuniam. At vero vt perspicatior fiat istarum conclusionum, ac potissimum primæ intellectus, examinanda est vetus illa quæstio, vtrum per vsurariam dationem transferatur dominium? Fuit enim opinio glossæ illius textus Ambr. Si quis vsuram 14.q.4. quæ id asseruit. Cum qua consentit & Scot. in 4. distin. 15.q.2.ar.3.& Palud. ibidem, atque Adrian. in q de vsura. qui ait esse communem opinionem Canonistarum. Et citat in eandem sententiam Henricum Gaud. in quolib. 4. quæst. 27. Immo & D. Thom. in 4. distin. 15. quæst. 2. artic. 4. Attamen S. Thom. non ait illic nisi quosdam hoc dicere. Et ratio istius opinionis est, quod vnusquisque liberam habet potestatem donandi quod suum est mutuatarius autem libere donat, ergo dominium trasfert. Quod si respondeas vt artic. 1. dictum est, non esse omnino liberam donationem, quia ab eo fit, qui necessitate compellitur, hoc non obstat, tum quod posset quis absque necessitate accipere ad vsuras, tum etiam, quod metus multo efficacius tollit uoluntariū, & tamen non obstāte metu transfertur dominium, ut patet utroque iure, nempe ca. Abbas. de his quæ ui met. cauf. fi. & l. metū ff. eod. licet detur repetitio, & tales contractus sint in irritum reuocandi. Quinetiam contractus matrimonij si metus non sit cadens in constantem uirum, tenet. Et consonat Arist. sententia 3. Ethic. de maritimo mercatore, qui metu abijcit merces. Vbi licet inuoluntarij quidpiam admistum insit, est nihilominus abiectio simpliciter spōtanea. Item mutuatarius non usurario pecuniam tanquam in depositum, uel in pignus, neque per locationem, quibus cōtractibus non transfertur dominium, sed uere dat pro mutuo, ergo transfert dominiū. Preterea, si non transferret dominium, sequeretur quod omnes contractus quos posset ea usurarius illa pecunia conficere, essent cassi, perinde ac si latro pecunia furto sublata illos faceret. Ideoque quocunque usurario panem uel uinum uenderet, aut rem aliam, teneretur restituere pretium uero domino. His tamen non obstantib. opinio negatiua est indubie uera. Quam quidem opi. expressè hic tenet S. Thom. in ultimis uerbis articuli, ubi ait fructus rei per usurā extortæ, eo fore restituendos, quo qui eam dedit, est eiusdem rei dominus. Et esset nihil aliud, quam cauillus, dicere, quod licet rerum usu non consumptibilium non trāsferatur dominium transfertur tamen pecuniæ. Eadem quippe est ut robique ratio. Quare D. Tho. in solutione tertij idem adstruit de pecunia. Ob idque non debuisset Adria. eum citare in suam sententiam, neque uero omnes iuris doctores. Nam & unus eorum, Syl. in uerb. usura. 6. dicit opin. S. Tho. teneri communiter a doctoribus. Sed mos ipsorum est de hoc etiam raro cō uenire, quęnam sit opi. communis. Et ideo parum deterrere debet illud suum uerbū, omnes. Opinionem autem S. Tho. cuncti amplexi sunt antiqui patres, ut Alex. 3. pa. q. 66 membro 4 & Altissiodorensis 3. par. tract. 21. q. 1. & Richar. in 4 dist. 15. q. 4. ar. 5. Et Caieta. quoli. 1. fecit de hoc quæstionem tertiam Atqui ut rationes sententiæ huius eluceant, supponēdum est, quod nuda traditio rei non est certum signum trāslationis dominij. Sic enim habet. ff. de ac. re. dom. l. Numquam nuda. traditio enim transfert dominium, sed ita, si uenditio aut iusta

[Margin notes: D.Tho. — obiectio — Solutio. — Replica — Grauis questio. — Opinio glossæ. — Scotus. — Paluda. — Adrian. — Hēricus — Ratio pteritæ opin. — Solutio. — Replica — Aristot. — Solutio. — D.Tho. — Syluest. — Alexan. — Altissiodorēsis. — Richar. — Caiet. — Prima rō ingratiā proxima asser tionis.]

iusta caussa præcesserit, propter quā traditio sequeretur. Hoc supposito arguitur sic. Si per vsurariam solutionem dominium transferetur, vel hoc esset rigore legis vel arbitrio voluntatis soluentis, quia non est alia via transferendi, lege autem non trāsfertur, cum lex omnis talem contractum vetet, voluntatem vero soluentis, iam dictum est non constare per hoc, quod volūtarie pecuniā tradidit. Supponimus enim nō dare ratione amicitiæ mere gratis, hoc enim extra propositum est, sed ratione cōtractus mutui, contractus autem hic translationem non indicat, vtpote quo vsus pecuniæ emitur, qui nullo est seorsum pretio æstimabilis, ergo nullum est conuincens argumentum, quod voluntas soluentis sit dominium transferre. Cum ergo nemo præsumatur donare nisi planis documentis cōstet, fit vt nulla fiat illic dominij transmissio, eo potissimū, quod in huiusmodi traditionibus, quæ plenam non habent voluntatē, quam minima excogitaris potest, credenda est alienatio. Quod si exquiras, cur ergo mutuatarius dat postquam (vt supra argutum est) neq. dat in depositum. neq. in pignus? Respondetur eo dare, quia aliter non potest extorquere mutuū. Et si vrgeas ergo decipit hominem, negatur consequētia, imò fęneratur seipsum seducit. Nā post quam accipit quod non debet, ipse viderit quomodo recipit, illa enim traditio nō habet peculiarius nomen, quam datio vsuraria. Et est non dissimile exemplum de illo qui in naufragio eijcit merces in mare, nō enim ideo dominium ab se illarum abdicat. Quare si vndarum postmodum impetu reijciantur in siccam, sui etiam tūc sunt iuris. Secundo pressius. Omnes (illi etiam qui sunt partis aduersæ) fatentur quod si fęnerator loco vsuræ extorsit aruum, tenetur idem vti ait S. Tho. cum fructibus restituere, huius autem causa alia reddi nequit, quam illa S. Tho. scilicet quod eius dominium semper manet apud eum, qui dedit. Nam si prædium vere esset fœneratoris, licet iniuste extorsisset, fructificaret sibi, neq. amplius teneretur quam prædium restituere. Quod si dicas, debere illos ratione moræ, quia alter impeditur, tunc sequeretur, quod si mutuatarius non deberet agrum colere nihil fructuum deberetur ei, quod est falsum. Præterea tertio arguitur, Cum leges omnes vsuris recipiendis reclament, quantum fieri potest, denegandum est vsurario ius. si autem ei dominium concedatur, periculo exponitur restitutio nam si vera est illa donatio, posset quodammodo vsurarius tergiuersari, negans teneri se restitutionis ligamine, saltē quousq. alter petat. Ad hæc insuper quarto loco accedit, quod solent leges dominium translationem impedire in donationibus quæ fiunt pro re turpi, & iniuriosa, vt si des Assasino vt hominem occidat, aut corrumpendo iudici, aut simoniace, quia res illa non est vēdibilis. Cum ergo vsus mutuatæ pecuniæ seorsum nullius sit pretij, signum est, leges illius contractus prohibitrices translationem domini impedire. Mutuatarius autem, qui dat non ratione amicitiæ, sed ratione mutui, nunquam intendit aliter dare quam iura permittunt. Atque huc forsan spectat ratio Altissiodorensis, inde probantis non posse mutuatarium ratione talis conuentionis donare, quia à Deo prohibetur, scilicet per leges naturæ ac diuinas contractum improbantes. Postremum autem egomet mihi argumentum excogito. Si vsurarius vsurarium pecuniæ esset dominus consequens fieret, vt si haberet creditores alios antiquiores, quibus non per vsuras debitor erat, & postea æs alienum, per vsuras contraheret, neque haberet alia bona nisi illa vsuraria, prius deberet soluere antiquioribus. Nam si illa bona vere sunt illius, re vera antiquius debitum præferendum est, & tamen hoc nemo concedit. Ratio ergo cur vsurarum dominis facienda est prius restitutio, non est alia, quā quod vsurarius non acquirit earum dominium. Primo igitur argō in contrarium conceditur, illam esse causam, cur non trāsferetur dominium, quia scilicet illic non est libera donatio, sed datio propter vsum mutuatæ pecuniæ, quæ nihil valet. Neque refert (vt supra artic. 1. dictum est) si vsurarius stricta necessitate compulsus petat, an suo obsequatur animo, satis enim est, quod postquam constituit mutuum petere, compellitur dare, quia aliter obtinere non potest. Atque idem respondemus de datione per metum facta. Nam cum spontanea non sit, non est cur dominium in alterum transmittat. Neque iura contrarium volunt, immo hoc plane ipsum docent, dum

[Margin notes: Prima ratio in gratiam primæ assertionis. — Scrupulus. — Solutio. — Secūda ratio. — Tertia ratio. — Quarta ratio. — Postrema rō auctoris. — Ad primū arg. partis aduersæ.]

scilicet sanciunt, eiusmodi donationes nō esse irritandus, sed vt irritas declarandas. Fatemur quidem, si latronis metu iures illi quidpiam largiri, teneri de ratione iuri, sed tamen cum tradideris, minime dominium traducis.

Dubitatio.

Quid autē si mutuatarius, id fœneratore exigente dicat, se suam pecuniam cum dominio tradere?

Solutio.

Respondetur quod si nō det ratione meræ amicitiæ, sed mutui caussa. quidquid dicat & iuret, non intelligitur dominium traijcere, quia iura prohibent, secus autē de matrimonio, vbi si metus non est cadens in constantem virum, eo fit consensus legitimus, quod citra talem metum nemo debet seipsum tradere, tamq. cæco nodo illigare.

Ad secūdū arg.

Secundum autem argumentum solutum est. Sed tertiū, an videlicet vsurarius possit per vsuras acquisita eo vigore alienare, vt eius contractus sint validi, paulo inferius commodius tractabitur.

Ad primū arg. principale.

Per hæc ergo respondetur argumenta in capite qōnis proposita. Ad auctoritatē enim Pauli dicendum, quod radicis qualitas seu bona seu mala, propterea redundat in ramos, & habeat rationē effectricis caussæ: pecunia vero vsuraria non est nisi sola materia industriæ, & ideo licet ipsa sit restitutioni obnoxia, non tamen eius lucrum.

Ad secūdū arg.

Et simili ratione respondetur ad secundū. Possessiones nanq. fœnebri pecunia emptę suæ ementis sunt, sibiq. fructificant, sunt tamen obligatæ vsurarum debitis. Et ideo c. cum tu. iubentur vendi, si alioqui soluēdo non sit fœnerator. Ex quo sequitur gl. eiusdem c. tex. non intellexisse. Elicit enim inde, quod res vsuraria pecunia emptæ, sunt restituendæ, cum tamen textus non hoc dixerit, sed quod sunt vendendæ, & referri q̄ plurimum. Nam cum possessiones illæ in dominio sint fœneratoris, si plus valent quam fuerat vsuraria pecunia, ille excessus vt hic S. Thom. docet, non alterius, a quo pecuniā extorsit. Sed suus qui emerat, est. Nisi forsan ratione vel damni emergentis vel cessantis lucri aliquid ei deberetur. Itē si eædem essent restituendæ, & fructus, quoque earum deberent cum illis refundi, quod est falsum.

Ad tertiū arg.

Longissime ergo differt res esse debitis obligatas, & easdem esse restituendas. Atque inde liquet tertij responsio, quo arguebatur non habere fœneratorem plus iuris in rem emptam, quam in pecuniam ipsam. Falsum enim est, quippe cum ratione industriæ ius habeat in rem, quod in pecuniam non habebat.

Quæst.

Et per hęc dissoluitur alia quæstio. Vtrum scilicet omnia bona vsurarij sint subdita restitutioni, nam super eo. c. Cum tu. aliqui affirmant (vt Panorm. refert) alij vero negant,

Panor. Io. An.

vt Panorm. ipse & Io. Andr. dicentes quod illa quæ per vsuram sunt extorta, obligata manent, reliqua vero legitime acquisita, minime, quia nullum ius inquiunt, id præcipit.

D. Tho.

At vero S. Tho. in eadem solutione secundi, non modo illa quæ vsuraria pecunia empta sūt, verum omnia affirmat esse obligata.

Bona vsurarij triplicia

Distinguendum ergo est. Primū enim triplicia sunt vsurarij bona. Illa scilicet quæ velut vsurarum pretium acquisita sunt, & ea quæ pecunia vsuraria fuerunt empta, & præter hæc alia, si quæ legitima hæreditate, vel via quauis licita possidet. Rursus obligatio, altera est personalis, scilicet quæ ex persona descendit in possessiones, alia vero realis, quæ ratione rei ligat personā.

Distin.

Res ergo primi ordinis, puta quæ vsu non consumuntur, vsura vel furto sublatæ, obligatione reali manent restitutioni obnoxiæ, quippe quæ eędē numero reddēdæ sunt eo quod dominium fixum permanet penes primū possessorem.

Solutio pmissæ qōnis.

Quocirca obligatio hæc quocunque cum re ipsa cōmigrat nempe siue vendantur, siue donētur, siue iure hęreditario possideantur, obligatur possidens easdem res rōne rei acceptæ restituere vero domino. Sed sūt aliæ res siue vsuraria pecunia emptæ, siue legitime ab vsurario acquisitæ, v. g. sunt patrimonialia. Et hæc non sunt obligationi reali restitutioni subdita, sed personali. Nam fœnerator vsurarium æs per vsuras contrahens, fit restōni obnoxius, & rōne ipsius cuncta quæ possidet. Et est latissima differentia, quod hæc personalis obligatio non transit perinde atq. realis cum rebus, sed tātum in illos, qui loco personæ succedunt. Exempli gratia. Si vsurarius vendat suum patrimonium, quando alia bona habebat quibus vsuras restitueret, post vero in pauperiem lapsus restituere nō potest, illi emptores liberi sunt a restitutione. Nā bona quæ emerunt, vera erant fœneratoris. At vero si vita defunctus aliqua reliquit in bonis, siue illa, quæ per vsuras acquisiuit, siue aliud legitimum, etiam si vsura-

ria sub-

ad substantiam totam perdiderit, hæredes tenentur paternas vsuras soluere ratione obligationis, non quidem realis, sed personalis, quia succedunt loco defuncti. Ex his iam gradum facere possumus ad fœneratoris contractus, vt examinemus quinam sint validi, qui verò minimè, quod quodam superiori argumento exquirebatur. Enimuerò si vsurarius dominium nō acquirit, consequens fieri videtur, vt nullatenus possit vsuraria bona vllo contractu abalienare. Ad hoc in primis per distinctionem illam superius positā respōdetur. Res quippe vsu consumptibiles in pretium vsurariæ mutuationis receptę, alienari nequaquam ab vsurario possunt. esset nanq; alienatio irrita, quandoquidem nunquam in suum ius venerunt. De alijs, puta quæ vsu consumūtur, alia est ratio. Enimuerò si vsurarius etiā si illas alienauerit, alia habet bona, quibus restituat, contractus alienationis, siue gratuito fiant, siue oneroso vinculo, tenet; quoniam non est necesse, vt eædem numero restituantur. Si autem nihil prorsus habet, nisi quod per vsuras corrasit, imò licet illa quę habet, nòn sint vsuraria, sed legitima bona, quę tamen debitorum summam non exuperant, tunc vniuersale fermè Doctorū responsum est, omnes eius cōtractus esse irritos, quia omnia illa bona sunt debitis obligata vel obligatione reali, si sūt prioris generis, vel personali, si sunt posterioris quia persona est restituere obligata. At verò tam vniuersalem sententiam, nisi cum certo moderamine, non mihi videor satis probare: Etenim si sit gratuitus contractus v.g. donationis, planum est nō valere, quoniam tunc donatum illud ab vsurarum debitis eximitur. Si autem sit onerosus tūc distinguam, nam si per illum nihil vsurarius recipit quod debitoribus soluat fateor similiter cassum esse, vt si filiam dotaret, quia non sibi ad iustum superest quantum debet. Atq; idem censendum, si stipendia famulis persoluat, etsi victualia emat, quę certum est ab ipso consumenda fore. Vide ergo quantum sit periculi cum vsurarijs atq; alijs, qui creduntur non alia bona possidere, quam illicitè acquisita, huiusmodi cōtractus inire. Si tamen vēdat, dummō id non fiat in fraudē, arbitror sm̄ ius naturæ contractum firmum esse, emptoremq; in conscientia nullatenus teneri in restōnem, nā venditor etsi rem vendidit, pretium tamē recepit, quare nihilominus in bonis hēt, & pōt ex illo pretio soluere usurarum debita, sicut poterat ex re ipsa. Itaque ad irritandū contractum, eo conijciendus est occulus, vtrum per ipsum usurarij subs minor fiat, quam quæ soluendis debitis sufficit. Et pateat hoc modo rō nostra. Fac vsurariū non ampliorē hēre pecuniam, q̄ est suū æs alienū, si tunc illi uendo meū fundū, cōtractus est firmus, quia tm̄ habet in rebus, quātum habebat in numis. Si ergo iterum ego eundem fundum eodem nummo redimam, cur contractus eadem ratione non sit solidus? Ius quidem ciuile forsān, quia fraudē præsumet, illum rescinder, sed tamen illo seclu so non est cur cōscientiā remordeat. Hinc proinus facilis est descensus ad fœneratorum hæredes. Ad illos enim non tm̄ obligatio realis deriuatur, uerum & personalis defuncti. Non solum, inquam, dum in hæreditate res eædem permanent, quæ uelut pretium usurarum acquisitæ fuerant, tenētur easdem propter obligationem realem, quæ cum ipsis migrat, dn̄is referre, uerum etsi nihil illarum supersit, sed tn̄ defunctus aliquid unde debita soluantur, in alijs legitimis bonis reliquerit, tenentur restituerè quidquid ille debebat, propter personalē obligationem, eo quòd ei eo loco subrogātur, tenentur inquam in conscientia, si bona debitorum summam adæquent. Alioquin satis est, si totam hæreditatem restituant. In foro autem exteriori, si hæreditatem acceptarent, cogerentur in totum, nisi forsan scriptorum præcisè bonorū se hæredes pronuntiassent. Reliqua iam demum fit dubitandi rō, utrum hæredum singuli in solidum teneantur, an duntaxat pro quota assis. Sunt enim & de hoc inter iuris Doctores placita diuersa. Et Syluest. arbitratur in verb. Vsura. 6. § 10 se satis rn̄disse, quod secundū illam opi. quæ tenet oia bona usurarij esse obligata usurarum debiti, unusquilibet tenet insolidum, si uero non sunt obligata, quilibet tenetur pro rata. At uerò distinctio hæc parum ad rem facit Nā; ut supra monstratū est, cuncta usurarij bona obligata manent, siue reali siue personali obligatione. Et iō sic potius censendū, q res illæ, quæ pretium fuerunt usurarium, a quouis hęredum possideantur, reddendę sunt domino. Et tunc ceteri cohæredes tenen-

Moderatio sniā communis.

Vēditio facta ab vsurario valida est secūdum ius naturæ.

De hæredib. fœneratorum.

Syluest. Satis fit dubitationi positæ.

nentur illi refundere pro ratione suæ portionis. Si autem sint alia bona, arbitror neminem teneri, nisi pro quota assis: ut qui hæres fuit ex semisse, teneatur ad vsurarũ medietate, & qui ex triente, de tertia, & cęteri similiter de sua cuiusque portione. Et ratio est, quia personalis obligatio non transit in hæredes, nisi ratione hæreditatis: ob idque obligatio dispertitur secundum portionem hæreditatis cuiusque. Et hoc sentio, etiam si bona illa vsuraria pecunia fuerint empta. Et hæc de restitutione eorum quæ per realem vsuram acquiruntur. Restat autem de vsura mentali respōdere, vtrum obliget ad restitutionem, vt c. consuluit. de vsur. definiuit. Vrban. 3. Et in primis ex superioribus constitutum supponamus, vsuram mentalem esse, quādo etiam nullo præcedente pacto aliquid speratur ratione mutui recipiēdũ. Nam quando duntaxat ratione beneuolentiæ speratur, nunquam contrahitur vsuræ cōtagium: siue illa sit principalis intentio, siue secus. Hoc namque iam supra satis nō solo testimonio S. Tho. sed clara ratione monstratum est. Secundò supponendum est, vsuram mentalem, licet semper peccatum sit cordis, nunquam tamen obligare ad restitutionem, nisi dum re vera subsequitur vsuræ receptio. Quinimò etsi pactum interueniat & mutuator iniquè cōtēdat vsuras exprimere, nisi recipiat, nulla emergit restituendi obligatio: quia nihil debetur, nisi Deo in satisfactionem pro culpa. Igitur consuluit. vbi restitutio iubetur vsuræ mentalis, hoc pacto intelligendũ est. At verò nondum per hæc satis liquet eiusdem tex. intellectus. Haud enim desūt qui censeant mentalem vsuram neminem restitutionis vinculo innodare, nisi eũ, qui prauam suam mētem alteri insinuauerit. Imò Scot. in 4. dist. 15. q. 2. art. 2. id uidetur sentire. Ait. n. quòd animus sine vllo pacto verbali, vel alio signo ęquiualenti ostendēte debitori, ꝙ mutuans non mutuaret sine spe lucri, non facit illum recipientem sine pacto habere alienũ: & ideo nō tenetur ad restitutionem. Et eiusdem sententiæ appàret esse Richar. eadem dist. art. 5. q. 5. ut puta si vsurarius, vt habetur in eo ca. parabolam iuramenti, hoc est chirographum debiti reddere recuset, quousq; aliquid ultra sortē ei supererogetur. Et facere pro Scoto videtur Gregor. in Registro. Et habetur 1. q. 2. c. sicut. vbi ait, eius oblatio, scilicet mutuatarij, nullā culpæ maculam ingerit, quę nō ex ambientis petitione ꝓcessit. Porrò autem hęc opinio, vt apud auctores iacet, nulla probabiliatate viget. Nam qui prauitatem sui propositi insinuant, nō mētales, sed reales vsurarij cēsendi sunt. Quādoquidem licet pactũ non ineant expressum, insinuāt tamē tacite. Quare in d. c. cōsuluit. seorsum mentalis vsurarius secernitur ab eo qui mētem suam illo modo significat. Item ratio est manifesta vt etiam sine tali significatione vsura obliget ad restitutionem, nam quamuis tuam auaram mētem celes, tamen dum scis alterum ratione mutui tibi dare, tunc plane intelligis dationem illius non esse liberam donationem, sed fieri pro illo, quod nō est pretio dignũ, ac perinde rationes alienum inuito domino. Vt ergo res hæc lucide pateat, notādũ est quatuor modis posse contingere receptionem fęneratoris à mutuatario. Primo si mutuator intēdat ratione beneuolentiæ recipere, eodemq; modo recipiat, tunc in planum est nullum constari vsuræ peccatũ, tantum abest, vt illa exigatur restitutio. Secundò: Si intendit recipere causa mutui, & re vera ita recipit, & hoc, licet nullum interueniat pactum, neq; intentionis significatus, citra controuersiam, peccatum est restitutioni obnoxium, tum propter rationem proximè factam, tum quia expressa est determinatio dict. c. consuluit. Vnum tamen offendit me dubium circa capituli verba: Habentur nanque ibidem hęc, si non alias mutuo esset traditurus. Ex quibus verbis omnes colligunt, quod intentio secūdaria vsuræ non obligat ad restōnem, sed duntaxat primaria & principalis, videlicet si tu non mutuares nisi ob hmōi spē, & intētionem, nam si etiam sine illa mutuares, aiũt hoc licere, quia hoc est sinistrum, vt aiunt, oculum habere ad lucrum. Attamen profectò intelligere hoc non possum. Enimuerò quāuis sine tali spe mutuares, ita vt hęc tua non sit principalis intentio, tñ posteà dum recipis, noueris alterum tibi dare rōne mutui; profectò recipere tibi non licet. Sed esset peccatum nexu te implicans restituēdi, quia recipis quod neq; est tuum, neq; ille gratis dat. Quare non aliter percipio secundariam intētionem capituli, excusan-

Quæstio altera. Primũ fundamētum. Secūdũ. Scot. Ricgar. Motiuũ Scot. Grego. Sētētia Sco. nullius probabilitatis. Ratio in Scotũ. Dubiũ.

cusantem à restitutione, quam dum nullo modo mutuo, vt ratione mutui aliquid recipiam, sed gratis licet cogitatio obrepat, quod mutuatarius superogabit mihi aliquid, quod tamen ego sum certus non recipere nisi gratis cõtulerit. Alioqui quamuis secundaria intentio esset recipiendi rationem mutui, esset delictum cordis. Tertiò modo potest sic lucrum contingere, quod fœnerator non putat se recipere vltra sortem ratione mutui, sed fortè ratione beneuolentiæ, nihilominus alter dat mutui causa. Et tunc fortasse quispiam censeret nullam emergere restitutionis obligationem, quia illa intentio nullum fuit peccatum. Nihilominus discernenda, moderandaque est hæc sententia, nam quandiu iste crediderit accepisse ratione beneuolentiæ, & à culpa & à restitutione est liber. Attamen cum primum resciuerit mutuatarium non dedisse nisi ratione mutui, tenetur sub reatu peccati mortalis reddere. Et ratio est, quod iam inde agnoscit nõ fuisse gratuitam donationẽ. At verò quia obligatio non nascitur ratione acceptionis, sed ratione rei acceptæ, non tenetur restituere, nisi id quod illius possidet, vel quo factus fuit ditior. Itaque si quod bona fide consumpsit, putans esse suum non debet. Quarto modo cõtingere potest, quod mutuator corruptam habuit intẽtionem, sed tamen alter non est largitus nisi gratis ex liberalitate. Et de isto membro sunt opiniones diuersæ. Nam Hosti. & Panor. in c. consuluit. de vsur. & gl. in c fi. de simonia, & Ioan. And. in Mercur. regul. pactum affirmant obligationem inde exurgere restituendi. Et ratio eorum est, quod cum illa intentio sit peccatum, receptionem vitiat, ac perinde quidquid recipitur, restitutionis debito amplexum est. Et intelligunt etiam, dum constiterit alterum dedisse beneuole. Nam dicunt quod restitutio tunc non est facienda illi, postquam gratis dedit, sed pauperibus ratione peccati. Nihilominus in hac opinione nihil prorsus probabilitatis inest. res enim est clara. De peccato inquam in primis cogitationis, nulla est dubitatio. Secundò, neque de hoc ambigendum, quin quamdiu mutuator habeat conscientiam, alterum ratione mutui dedisse, teneatur ad restitutionem non quidem simpliciter, sed ratione errãtis conscientiæ, pro eo quod putat se retinere alienum. Et hactenus rectè dicunt prædicti autores. Attamen quod à parte rei teneatur falsum est. Et ideo vbi constiterit alterum non dedisse ratione mutui, sed gratuito quamquam deprauatissima intentione illud receperis, nullo implicatur restituendi modo. Et hoc manifeste probatur: Restituendi obligatio ex nulla alia insurgit causa, quam ex dãno alteri dato: hoc enim nomen ipsum aperit. Est enim restituere, alterum in suum ius statuere, quãdo verò mutuatarius ob meram beneuolentiam quidpiam cõfert, nullum accipit damnum, nec depulsus est a iure suo, ergo alter nihil ei debet. Nam lucrum quod fœnerator acquisiuit, restitutionem nõ inducit, alias quod donatum tibi est, reddere obligareris. Deinde arguitur: Dum ego rem meam ab altero eripio, quam arbitror esse suam, etsi tunc corde furtum committam, tamen si postea mihi innotescat, rẽ esse meam, nullo restitutionis reatu teneor. Imò verò quã uis sua ipsius fuisset, si postmodum notum mihi faceret dono mihi dedisse, profecto religatus essem iugo restituendi, par autẽ ratio est in proposito Illi ergo mutuatario nihil debebatur. Si autem illi nihil debetur, multominus pauperibus. Restitutio nanque: vt iam supra dictum est, non cedit in ius pauperum, nisi vel quando copiã creditorum haberi non potest, vel quando datio ipsa iure condemnatur, vt simonia, datio autem illa beneuola nullatenus est prohibita. Dicere autem quod mala intentio sit digna illa pęna, vt vsurarius eleemosynam egenis erogei, profecto nullo fulcimento connititur. Ex his ergo collige solã receptionem ratione mutui, atque omnẽ in vniuersum, siue intentio primaria fuerit, siue accidentaria obligare, ad restitutionem. Igitur quando dixit Grego. oblationem mutuatarij non ingerere culpæ maculam, si ex fœneratoris petitione non processerit, intellexit, quod non impinguit eidem fœneratori labem, si neque petit, neq. scit in pretium sibi propter mutuum repẽdi, nam dum sciens & prudens illa causa recipit, eodem recidit, ac si peteret. Et sic glossare debet Scotum, qui eius susceperit patrocinium. Porrò verò postremum hic dubium dissimulandum nõ est, quippe quod multorum ingenia torquet: Videntur enim

Hosti. Panor. Glossa.

Ratio p̃teritæ opinionis.

Auctoris iudicium.

Ratio dicti.

Ratio altera ad idem.

Corollarium ad motiuũ Scoti.

Dubiũ.

enim præfatum c. consuluit. de vsuris. & c. mandato, quod est finale, de simon. secum pugnare. Nam c. hoc, vt expositum est vsurarium mentalem nexu restitutionis perstringit. Illud vero de simo. ait quod simoniacus affectus, nullo intercedente pacto per solam pœnitentiam diluitur, neque ad resignandum beneficium obligat, quod tali affectu susceptum est. Et tamen quidquid in temporalibus vsura est, sit in spiritualibus simonia, immo grauius est simo-

Adriani solutio. niæ crimen. Adrian. in illa q. de vsura hoc constituit discrimen, quod cum restitutio simoniaci pretij facienda est ecclesiæ, Papa potest illam remittere, secus autem de vsura. Hæc autem solutio nulla est prorsus, quoniam Papa illic nullam facit debiti relaxationem, sed tantum de iure in-

Solutio Adriani nō satis apta. terrogatus respondet. Docet ergo nullam esse necessariam resignationem. Alij dicunt, quod cap. consuluit. loquitur in con-

Aliorū rñsum. scientia, qua quisque tenetur vsuras restituere, sed cap. mandato, loquitur tantum in foro exteriori, quod scilicet simoniacus

Solutio vera. mentalis non compellatur in foro exteriori resignare beneficium. At vero neque hoc satisfacit. Nam etsi in humano tribunali nō cogatur, deberet ipse nihilominus in conscientia resignare, & tamen Papa illic pacatas curat conscientias per solam pœnitentiam. Panorm. & reliqui in illo c. complures, commentantur glossas. arbitror tamen, quod quam contestantur litem, nulla est. Etenim caput illud, mandato forte nihil aliud sibi vult, quam quod si quis obsequia, vel munera episcopo obtulit ea intentione, vt illorum intuitu & interuentu obtineret sacerdotium, postea tamē resciscit collatum sibi fuisse non ratione munerū, sola pœnitentia deletur sibi præterita culpa, non tamen resignare tenetur, quia re vera collatio non fuit simoniaca. Sin autē sibi constaret collationem factam propter munera forsitan necessaria esset resignatio. De hoc tamen libro. 9. in loco proprio. Post hæc demum dicendum superest de fœneratorum cooperatoribus an teneantur etiam ipsi restituere ratione acceptionis quamuis vsurarum nihil apud ipsos fuerit, quales sunt eius factores & ministri. Atque in initio statim quæstionis statuitur regula. Quicunque verò est caussa, vt quispiam per vsuras alterum lædat, tenetur in integrum ad restitutionem. Est enim regula iuris, quod qui caussam damni dat, damnum dedisse videtur. Estque par ratio ac de concurrentibus cum fure. Nam cum secundum Paulum ad Roma. 1. non solum

qui faciunt, sed qui facientibus consentiunt digni sint morte, multò iustius, qui re vera in caussa sunt. Caussa autem illi cum primis, existimantur, qui mutuatarios ad soluendas vsuras compellunt; vt si principes in hunc errorem collaberentur, ac subinde iudices, etiam dum principum iussa id auderent, tales enim leges manifestariam haberent iniquitatem. Et pariter aduocati, & pariter quotquot in tale iudicium concurrerent, ad restitutionem tenerentur. Pari modo proxenetæ & intercursores, qui fœneratarios disquirentes inter ipsos, ac fæneratores fœnorum pacta conficiunt. Nam isti verissimè sunt caussa. Item consultores; vt si quis filio, vel amico persuaderet, vt tale iniret viuendi institutum, profectò perinde restituere, ac si latroni cōsilio fauerer. Hoc dixerim propter quosdam, qui putant cooperari vsurarijs ad mutuandum nō induere restitutionis laqueum, sed cooperari ad suscipiendum lucrum. Nam ipso facto si ex mutuo sequitur lucrum, eadem est vtriusque ratio. Consulere autem mutuatario, vt soluat vsuras, neque culpa est; neque ad restitutionem obligat, quia vsuras soluere non per se vetitum est. De ministris autem nō est facile iudicare. Agentes enim quos vocant, & factores, quibus vsurarij sua negotia committunt, quique illorum pecuniam fænori dant, omnino tenentur ratione acceptionis. Hæc omnia intelliguntur, si vsurarij non restituunt, & ipsi soluendo sunt. Tametsi dum vsurarum nihil in vsum istorū venit, consilium est vt dent pro sua virili operam, qualiter vsurarij restituāt. Quod si non profecerint, arbitror esse casum conueniendi creditores, à quibus obnixe, vel debitorū vel partis remissionem deprecentur. Est enim tunc misericordiæ locus maximè, si illi ex aliqua ignorantia peccarunt. At postquam & de ignorātia incidit sermo: animaduertendū est, q̄ si huiusmōi administros ea contingeret ignorantia teneri, q̄ prorsus ab omni eos culpa perpurgare, nullo postea colligarentur restitutionis nexu. Nā cum restitutionis obligatio non nisi ratione, vel

Qui dicantur caussæ vsurariæ prauitatis.

acceptio-

accipionis, vel rei acceptæ exurgat, si acceptio nulla fuit culpa, & res apud ministrum non manet, omnis cessat obligatio.

Quid de famulis pecunias fœneratorũ portantibus.

Veruntamen crimen est tam apertum, vt neminem possit ignorantia in totum excusare: nisi forsan in nonnullis casibus, quorum sunt grauium Doctorum opiniones diuersæ. Tunc enim quem conscientia in contrarium nõ remorderit, auscultare Doctoribus poterit, qui bonæ sunt auctoritatis. Præter hos nominatos sunt alij administri, qui propriè non censentur esse caussæ; veluti famuli, qui pecunias portant & seruant. Etas, verbi gratia mutuatarius soluturus: mittit fœnerator per famulum ad petendum, & tradit alteri ad custodiendũ, illi non propriè sunt caussa, neque restituere tenentur. Immò credo neque amanuenses,

Quid de amanuẽsibus.

qui in commentarios rationes dati & accepti referunt. Nam illi tantum memoriæ subseruiunt. At vero de publico scriba, cuius instrumentum fidem facit paulò sanè maior est dubitandi ratio. Nam ille publica fide pactum firmat, quod vera est vsuræ caussa. Et ideo saluberrimum esset consilium, talia pacta non subsignare. Immo,

Quid de tabellione.

si vigore illius instrumenti postea alter cõdemnaretur; non esset tabellio immunis a restitutionis debito: quamuis cum tales vsurariæ lites non admittantur in forum, non tantum inde imminet periculum: nisi tabellio fraudem sciens, instrumentum vsurarium sub tacita nequitia subsignaret. Vt si mutuum erat mille ducatorum, & centum vsurarum, fidem faceret mutuatarium mutuo recepisse mille, & centum, tũc enim reus est restituendi. Reliqua, quæ de restitutione adhiberi hic possunt, non sunt hoc genus restitutioni propria, sed alijs simul communia. Tenetur enim vsurarius de damnis, quæ mutuatarius propter vsurarias solutiones accipit.

Item fieri potest vsurarum recompensatio. Vt si ego a te eundem vsurarum numerum recepi, quem tu ex me per similem iniuriam extorseras neuter restat alterius debitor. Immo cap. quia frustra, de vsuris, non permittitur ille, qui vsuras soluit, repetere antequam, ipse quas accepit persoluat. Ad hæc si neque creditoris copia, neque hæredum haberi potest, pauperibus facienda est restitutio: vt Alexan. statuit, cap. cum tu, de vsuris.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat mutuo pecuniam accipere sub vsura.

CVm dare mutuum ad vsuras, peccatũ sit, & mutuatarius caussam eidem malo dare videatur, merito subinde interrogatur, vtrum liceat mutuo pecuniam accipere sub vsura. Arguitur enim a parte negatiua: Pari iure condemnat Apostolus ad Roman. 1. eos qui malefactoribus consen- *Primũ argum.* tiunt, atque ipsos qui malefaciunt, qui autem mutuum sub vsura accipit, non solũ vsurario crimini consentit, verum & occasionẽ præbet, ac perinde scandalum dat, ergo vndequaque peccat. Secundo. Si hoc genus necessitas acceptionem excusaret, sequeretur *Secũdũ.* & excusare quoque posse, vt quis pecuniã suam in deposito penes vsurarium collocaret. Nã æqualis esse posset necessitas; hoc autẽ a crimine nullatenus exsuitur, nã perinde esset atque gladium furioso cõmittere, aut impudico virginem, ergo neque licitum est mutuum sub fœnoris uinculo suscipere. In contrarium autem est Philos. 5. Ethic vbi docet iniuriam pati, non esse de- *Aristot.* lictum, sed facere, mutuator autem iniustitiam irrogat petenti mutuum, si eum fœnore mordicat, alter uero tantum patitur.

A quæst. duabus conclusionibus respondetur. Prior est; Eum, qui paratus non est fœnori dare, nemini licet inducere, vt fœneret. Posterior; Ab eo qui paratus est fœne- *Prima concl.* rato mutuare, licitum est mutuari sub fœnore. Ambæ simul conclusiones una bimẽ- *Secũda.* bri ratione comprobantur. Inducere quẽpiam ad malum, nemini licet. Præcipuum enim genus cooperandi ad malum, est ad *Ratio vtriusq; conclus.* illud mouere, & excitare. Cum ergo fœnerari malum sit, nemini in tale propositum, quod ipse nõ habebat, conijcere potest. Attamẽ vti alterius peccato in bonum, nihil absurdi habet, nam & Deo hoc est in vsu. Vtitur n. peccatis nostris in bonũ, ut in Enchirid. disertè docet Augu. Vnde idẽ sacer auctor ad Publicolã, qui utitur, inquit fide illius, qui per falsos deos iurat, non ad ma- *August.* lum, sed ad bonum, non peccato illius se sociat, quo per dæmonia iurauit, sed facto eius bono, quo fidem seruauit, si tñ induceret eum ad iurandum per falsos Deos peccaret. Subiungit D. Tho. Exẽplũ Hier. 41.

de-

decem virorum, qui vt vitam ab Ismahele redimerent, qui eos volebat occidere, thesauros suos ei obtulerunt. Quocirca veluti dum quis incidit in latrones, licet iniuriam ab illis patiatur volentibus eum trucidare: ipse tamen offerens aurum, quo vitam redimat, non est prodigus: sic censendum de illo, qui vt suæ necessitati prouideat, mutuum accipit fœnori obnoxium. Hic autem dubia non desunt minime prætereunda. Primum est, vtrum sine ulla prorsus necessitate ab vsurario fœnerari, peccatum sit. Videtur enim D. Thom. hoc affirmare, dum non aliter huiusmodi mutui acceptionem excusat, quam dum fit ad subueniendum necessitati propriæ, vel alterius. Hoc autem facillimæ solutionis est. Enimuerò ille, qui vel nulla, vel non iusta necessitate adductus fœnerator mutuatur ab eo: qui paratus est non alio peccato delinquit, quàm prodigalitatis, quæ genere suo non est mortale. Potest enim quisque circa peccatũ mortale sua ꝓfundere. Attamen ex circunstantijs fieri potest mortale: nempe si familiam habet alendam & proles quibus debet in posterum prospicere: vel si esset Antistes, qui scandalum daret.

Sciscitatio. Quod si sciscitaris, quænam ergo necessitas ingruere debet, vt prorsus culpam abstergat?

Solutio. Respondetur non esse necessariam ita multum grauem, sed satis esse, vt occurrat decentia status, & ornatus personæ: vt si magnates ad Torniaminis apparatum, & ad similes celebrandas festiuitates sub fœnore mutuentur, non est peccatum. Quin vero si ob meram voluptatem facerent, non esset nisi ueniale: tametsi etiam in hac magnatum classe fieri contingat mortale: vt puta dum hac ratione ingens contrahunt æs alienum in grauissimum liberorum detrimentum. Mox & inde arbitror grauiter peccare: quòd fomenta vsurarum subministrant, caussaque sunt, vt omne genus mercaturæ deseratur, vertaturque in vsurarium quæstum.

Scrupulus. Vtrum vero liceat mutuum sub fœnore accipere ad exercendam mercaturam, vel alias licitas negotiationes ineundas, fertur D. Thom.

Solutio. Florentino mercatori respondisse, peccatum esse: attamen non est genere suo mortale: immo uero forsan quandoque nullũ. Etenim dum quis non aliam instituere valeret rationem uiuendi, non uideo cur nõ posset fœnebre mutuum petere, quo illa arte sibi suisque prouideret. Verumtamen hac tacendum impræsentiarum non est, quod in perniciem reipublicæ in dies ire pergit. Ingentem enim hominum turbam videas, qui nihil in bonis habẽtes, vt alias effugiant mechanicas artes, nacta à fœneratorum facilitate, occasione sub usuris mutua corradunt, quæ negotiationi exponunt: & de repente mercatores prodeuntes lautiorem uitam instituant. Qua ratione & luxu breui suam inopiam prodũt, & fracta creditoribus fide reclamant non esse soluendo. Hi profectò, tanquam publica pestis, essent arcendi, & ceu publici latrones existimandi.

Dubitatio. Hæc autem specialis ratio utendi in bonum alieno peccato ad id nos euocat generalius perscrutandum vtrum uidelicet in alijs quoque materijs pariter liceat.

Solutio. Et respondetur per hanc regulam, quotiescunque id quod petitur, tum iustè fieri potest, tum & bona de caussa petitur, quanquam scias, alterum perperam facturum, licet tibi tuo uti iure. Exemplum est in re præsenti, dum mutuum ab usurario petis, id tantum postulas, quod ipse posset tibi absque fœnore præstare. Igitur si beneficium tibi fœnerat, sua est, non tua culpa. Similiter in exemplo Augusti. Dum ab infideli iuratam exigis fœderis, conuentiue fidem licite ipse possit per Deũ verum iuratam præstare, si autem per falsos iurat, suæ impietati tribuitur.

Verumtamen si id quod flagitas, præstari ab altero iustè nequit, petitio tua iniqua est. Et si ab amico peteres, ut quo tuis prouideret sumptibus, furaretur, aut quo tuam iniuriam ulcisceretur, inimicum tuum vulneraret. Tametsi hanc regulam non usque adeo uniuersalis ueritatis arbitror, quo minus exceptionem citra uiolentiam patiatur. Etenim qui a misero prostibulo stato pretio turpem consensum petit, non est alius criminis condemnandus, quam simplicis fornicationis: quippe cum id genus mulierem non censetur ille mouere: quandoquidem ipsa est quæstui paratissima. Secus si honestam solicitaret.

Dubiũ graue. Hinc rursus ad rem proximè gradus fit ad aliud dubium examinandũ, ꝙ grauius est: utrum liceat minus malum ad peius euitandum cõsulere. Videlicet sicuti licet mutuum pelere sub usuris utendo alieno peccato

cato in bonum, ita sit decens dissuadere alteri, ne occidat, quod bonum est persuadēdo vti mitiorem vindictam sumat. Visus enim est hic Caieta. hoc negare, quod nos tamen super 3. cap. ad Rom. obiter, & qua si aliud agentes affirmauimus. Quapropter constituimus rem hic pressius enucleare. Et à parte negatiua militare videtur primum omnium sententia Paul. loco citato. Non sunt facieda mala, ut inde eueniat bona. Nam cùm consulens caussa illius rei sit, quam consuluit, fit, vt qui minus malum consulit idem censeatur facere, & cùm euitare maius malum quędam sit species boni, vt 5. Ethic. c. 1. auctor est Arist. consequens apparet, vt consulere minus malum ad euitādum peius idem sit quod facere malum, vt inde eueniat bonum. Itē alteri non licet malum vllum facere, ut peius euitet, ergo neq; tibi idem ei consulere. Et confirmatur: Si tibi fas esse tale cōsilium alteri præbere: non esset nefas tibi ipsi idem assumere: quare liceret tibi facere malum vt peius caueres: quod est absurdum. Præthereà, consulere minus malū, est inducere ad malum: at S. Tho. hic vniuersim negat licitum esse inducere alium ad malum: ergo nefarium est tale consiliū. Ad hæc secundum regulam positam non licet ab aliquo petere id, quod licite ipse præstare nequit, sed nemo minus malum facere licitè potest: ergo neq; hoc est licitum ab aliquo petere.

Caieta.

Primū argum.

Argu. 2.

Argu. 3.

Argu. 4.

His tamen non obstantibus arbitror documentum esse non solum iustum, verùm & salutiferum, si res perspecta consideratione versetur. Enimuerò quia res moralis est, debet casus in eas angustias perstringi, vt cui tale consilium dederis, constitutissimum habeat, certissimusque sit grauius scelus perpetrare, ita vt nullo non moto lapide, nulla fiat reliqua via diuertendi induratum in eius animum ab illo proposito, nisi mollius inclinando in aliud, vbi virus euomat. Enimuerò etsi amicum tuum certis coniecturis crederes cras commissurum adulterium, quod nondum constituit, nihilominus nefas esset persuadere modò illi fornicationem, qua calorem restingueret. Neque si haberet corruptam naturam in alterum sexum, licitum esset ad euellendum illum habitum persuadere illi conuersationem cum fœminis.

Solutio

Nam ad præueniendum malum propositum, seu ad compescendum corruptum habitum, non licet hominem in alia incli nare vitia. Est enim regula Arist. 2 Ethic. ca. 9. eum qui delinquit in vnum extremum, inclinandum esse in alterum, sed tamen intra virtutis lineam. Igitur consulere minus malum non licet, nisi ad conuellendum animum qui actu, firmoque proposito infixus est in malum. Fac ergo vnum hominem constitutissimum habere alterum trucidare, & accinctum esse operi, cui, vt dissuaderes nullam præterijsti rationem. Quod huic ergo consilium præbere possit, vt mitiore læsione virtus expuat, arguitur sic, Illud consilium habet bonum obiectum & finem absque sinistra vlla circunstantia, ergo est bonum. De fine nullum est dubium, cum sit homicidium euitare, sed & de obiecto idem probatur. Illud si quidem non est, vt aduersarij falsò putant, simplex illud remissius incommodum, puta, cæde eum fuste, aut alapa, aut quid simile, sed hoc conditionate, si alterum certus est, facere, nempè aut occidere, aut leuis vulnerare, citius hoc fac, hoc autem obiectum bonum est, & rationi consonans. Nam vt Topicorum regula habet. Est duobus malis minus est eligendum. Quod vniuersim, etiam in malis culpæ verum obtinet, vt Grego. 13. dist. can. Nerui. prespectè docet. Quapropter cum consulens duorum malorum minus, nihil aliud quam electionem illam suadeat, nihil mali committit, sed bonum cōsulit. Sed arguis: Saltem non licet illud minus malum absolute consulere. Distinguitur de absolutè. Si enim intelligas extra talem casum, conceditur. Attamen casu quo ille certissimus est committere grauius malum, quod illi dissuadendo persuadere nequis ne faciat, quamuis comparationem non exprimas, sed alterum minus consulas, semper subintelligitur comparatio, scilicet si alterum facturus es. Secundò id etiam elucidatur: Si illud consilium malum esset, inde maximè, quod per illud alter inducitur ad peccandum. Quod autem id falsum sit, probatur, Nemo inducit alterum ad illud, quod alter apud habet constitutissimum facere: ille autem constitutum habet malum, aut hoc, aut illud facere, ergo consulens non inducit, vt malum faciat, sed vt faciat minus.

Arist.

Prima rō. præterite assertionis.

Gregor.

Obiect. Solutio

Secūda ratio.

minus malum. Nulla ergo eſt conſequentia. Dimoueo illum à peiori, inclinando ad minus malum, ergo induco ad malum. Imò in tali caſu inducere eum ad minus malum, eſt inducere ad bonum.

Tertia. Tertiò, ad hominem arguitur contra Caieta: Fatetur namque licitum eſſe in tali caſu proponere illi materiam minoris mali. Fit ergo inde, vt licitum ſit eandem ei declarare materiā, puta quod mitius poteſt vulnerare hoſtem, atque illo modo ſuum explere animū, ſuoque honori ſatisfacere, meliusque ſibi conſulere, & maiora cauere pericula, ſicut Loth expoſuit filias nefandis Sodomitis, quo caueret hoſpitum abuſum, hæc autem materiæ propoſitio (vt eius vtamur verbo) planè conſilium eſt, & ſuaſio. Nam quomodo aliquid aliter conſulas, quam explicando rationes, quibus alter moueatur? Quin verò & hoc eſt inducere. Porrò ergo figmentum eſt perparum ad mores referens, concedere quòd licet proponere materiam minoris mali, & tamen negare conſulēdi licentiam. Quare Loth, non ſolum expoſuit filias, ſed ait, Abutimini illis Et dicere, quod illud fuit tantum permiſſio, eſt contra verborum ſchema, quod apparet plus quam conſilij. Quapropter poſtea in ſua Summa, verbo Tyrānis, concedit planè ꝙ licet cōſulere minus malum ad euitandum maius: Igitur vel putauit non ſibi contradicere. Nā a. 2. art. præſenti nunquam negauit licere cōſulere minus malum, ſed licere inducere ad minus malum. Et forſan aliquid diſcriminis commentus eſt inter Conſulere, & Inducere, quod ego non penetro. Vel fortè emendauit ſententiam.

Adrian. Et Adr. quodlib. 1. q. 2. noſtram amplectitur. Sed dimiſſis huiuſmodi auctoribus, qui citra diſputationem, & examen ſimpliciter loquuntur,

Auguſt. extat ſententia Augu in lib. Quæſtionum ſuper Exod. & refertur 33. q. 2. cano. ſi quod verius, vbi de coniuge adulteræ loquens ait, Si facturus eſt, quod non licet, puta vel vxorem occidere, vel dimittere, iam faciat adulteriū, & non faciat homicidium.

Chryſ. Eſtque expreſſa ſententia Chyſoſt. hom. 27. ad populum: vbi admonet conſulendum eſſe illi, qui aſſuetus eſt iurare, vt iuret per caput ſuū, ne iuret per Deum, Ex c. Gregoria. c. citato, Nerui, idem colligitur.

Ad primū arg. Vnde ad primū argumentorum in contrarium, concesso non liceret fieri mala, vt inde eueniant bona, negatur inde conſequentia, ꝙ licet conſulere minus malum. nam talis conſultor, vt dictum eſt, licet ſit cauſa minoris mali, non ideo eſt cauſſa mali; Eſt. n. fallaciſſima conſequentia. Imò eſt cauſa electionis boni, quandoquidem eum, qui fixus eſt ſceleſtiori propoſito, deflectere ad remiſſus, verè eſt bonum.

Ad ſecūdum ar. Et perinde reſpondetur ad ſm. Haud n. ſequitur: Alteri non licet facere minus malum: ergo nec mihi licet conſulere. Ille namque cum in ſua habeat poteſtate neutrum facere, alterutrum faciat, reus eſt, mihi verò, quia facultas nō ſuppetit dimouendi illum ab vtroque, iuſtū eſt, minus conſulendo à grauiori diuertere. Atque inde fit conſequens, vt ego nō poſſim mihi ſumere ſimile conſilium, nā ſemper in mea eſt ptāte duobus delictis, oblatis vtrunq; cauere.

Ad reliqua argumēta. Et quantū ad alia argumenta iam oſtenſum eſt, conſulere minus malū nō eſſe inducere ad malum, imò ad bonum. Atq; adeò ne talis conſiliarius petit, id, quod alter preſtare iuſtè nequit, nam abſolutè nō petit, niſi vt grauius malū nō faciat, ob idq; ſua culpa eſt ſi acquieſcere non vult, niſi in alterum impingendo malum. Cuius ſimile eſt, mutuum petere ſub vſuris.

Corollarium. Ex his ergo colligito nemini licere minimum veniale peccatum facere, ad euitādum immaniſſimum malum in altero. eſt n. contradictionis implicatio, malū eſſe, & licere. Neq. licet id vni tertio conſulere. Quapropter dum mihi tyrānus mortem comminatur, potius debeo permittere homicidium, quam vt mentiar. Neque ad euitandum grauiſſimū adulteriū in iuuene, liceret mihi ſecundam aliam virō ſolutam inducere, vt illam cognoſcendo, ab adulterio declinaret.

An Loth offerendo filias deliquerit. At verò de Loth, nondum per hæc, quæ dicta ſunt, planè cōſtare pōt, veniamne eius factū excuſandum. Porrò Ambroſ. 32. q. 7. cano. offerebat, vr̄ eius zelum excuſatum hr̄e. Et Petrus in ſecunda ſua Canonica eum appellat iuſtū: licet inde non fuerit conſequens, vt in illo ſingulari actu non deliquerit, tametſi etiā ſit probabile eum peccaſſe. Nihilominus ſi factum natura ſua perpēdas, profectò nullatenus licitū fuit, niſi ignorātia illud excuſes. Haud. n. prudens fuit conſilium, ſed res indecēs. Et rō eſt, ꝙ cum illi incūberet ſuarum filiarum cura, atq; adeo paterno iure

tenetur

teneretur earum custodire pudorem, non debuit illa via peiori malo obstare. Nam iam dictum est, neque minimum tibi peccatum licere ad euitandum in altero grauissimum. Secus, si consulendo dixisset, sunt in vrbe virgines, fœminæ, quibus vestram potestis libidinem offerre. Qua propter excusatio quam ei prætexit hic Caiet. dicens quod tantum ex posuit materiam minoris mali, dupliciter mihi apparet deficiens. Primum quod re vera fuit inductio Abutimini enim, inquit eis. Deinde quod neque illa propriarum filiarum expositio cum deceba. Glossa ergo illius loci Genes. 19. quæ August. est, & refertur 14 dist. can. quod ait non consilio tribuit q̃d fecit Loth. sed animi perturbationi, quæ partim eius culpam extenuauit. An vero prorsus excusauerit, perpendendum est secundum scientiam quam homines illius sæculi tenebantur habere. Superest ergo tandem ad argumenta partis negatiuæ principalis quæstionis respondere. Et quidem primi solutio satis ex superioribus liquet. Negatur enim eum qui sub vsuris mutuum accipit, vsurario consentire, tantum abest, vt causam illi, vel occasionem peccandi porrigat. Etenim cum ipse sit paratus facere, minime eum petens mouet, vt modo de consulente minus malum dicebamus. Atque adeo ipse est, qui scãdalum dat, secus si paratus non esset. Ad secundũ vero eo pacto respondetur, quo superius de illis dictum est, qui commercia cum vsurarijs ineunt. Si vsurarius inquam nullam aliam crederetur habere substantiam huius mundi. quam vsuris acquisitam, profecto nemini liceret pecuniam suam apud illum deponere, nam perinde tunc esset ac si tuum esset propositum, vt tuam quoque pecuniam fœnori daret, quod quidem propositum, iniquum est, Si vero copiosiorem pecuniam habet, licet tibi sana mente tuã apud illum custodiendam deponere.

August. Qualiter Loth sit excusandus.

Primũ argum. principale.

Ad secundum.

ARTICVLVS VI.

Vtrum mons pietatis, vsurarius sit.

HVic quæstioni adhibendum articulũ duxerim de Monte pietatis, qui sub forma mutui vsuræ labem contrahere videtur. Dicitur enim mons pietatis cumulatus æris a ceruus, qui subleuãdis per mutuum miserijs pauperum destinatur, ea tamen lege vt mutuatarius quisq. exiguam pecuniam in singulos menses conferat, nõ quidem, vt aiunt, ratione mutui, sed veluti stipendium ministrorum, qui ad seruanda excutiendaque pignora, habendasque rationes dati & accepti deputantur. Cum ergo in mutuo pietas insit, queritur vtrum ab illo collato stipendio vsuræ macula inficiatur? Et arguitur a parte negatiua. Si quidpiam hic committeretur vsurariæ iniquitatis, maxime inde quod mutuatarij aliquid vltra sortem erogant, id autem nõ faciunt ratione mutui sed ad alendos ministros eidem negotio necessarios, ergo procul hinc abest vsuræ peruersitas Probatur minor. Æquum est, vt illud ærarium ab illis, quorum interest, seruetur incolume, interest autem pauperum, nam diuitis, qui illud erogauit, nihil refert postquã iam tali misericordiæ illud mancipauit. Neque refert reipublicæ, vipote cui nihil inde accrescit. Solis ergo pauperibus, quorum commodo depositum est incumbit illud custodire. Neutiquam autem in custodia esse posset, nisi sub pignorum fide mutuaretur, atque adeo adiectis eidem negotio ministris, qui pignora seruarent, & post moram vænundarent, rationeque singulorum bona fide retineret, ergo pauperum munus est tales ministros suis symbollis sustentare, atque adeo illic omnis vsura caueturt, in contrarium est quod reddere tantum in singulos menses, ac perinde tanto plus, quanto plus temporis prolatatur solutio mutui, atque id ad reddendum totam mutuatam pecuniam, qua certe cautela mutuantis negotium agitur, quãdam habet effigiem vsuræ. Institutum hoc montis pietatis in Italia centum hinc annis ortum est. Nam Pius II. primus eius refertur approbator. Et postea a Lateranen. Concilio sub Leone X. iterum fuit receptus, cuius vtique extat approbationis Bulla At quoniam, vt Caieta. eiusdem sanctæ ecclesiæ Cardinalis, qui vt 2.2.q.1.art.10. refert, eidem interfuit concilio, in Opusculo huius rei singulari cõmemorat, non cuncta eiusdẽ montis capitula fuerũt per eandẽ bullã approbata, sed quatenus sacris canonib nõ essent cõtraria, nulla irrogat iniuria eidẽ apostolicæ sedi si de eadẽ mõtis rõne controuersetur, eo præsertim ꝙ Papa & concilium, in quibus auctoritas resi-

Quid mõs pietatis.

Primũ argu. a parte negatiua.

Institutio montis pietatis.

Pius II.

Concil. Latera.

Caieta.

det

det summa condendi tum fidei articulos, tum & morum leges, non curant falcem suam mittere ad definiendas tanquam de fide philosophiæ disputationes, quæ non ex sacra scriptura, sed ex nuda philosophia eliciuntur, qualis illa est quæ instituitur ad examinandum quisnam contractus sit vsurarius, quis vero ab hoc crimine liber. Hoc enim non ex sacra scriptura colligitur, vnde suas veritates elicit sancta Sedes, sed ex media meraque natura rerum. Aliud denique est prohibere vsuras sub his aut alijs censuris, quod cum non solum ex morali philosophia, sed ex sacra scriptura colligitur, proprium est Apostoli cum munus, aliud vero examinare quisnam cōtractus sit vsurarius, quod permittit ex sola natura rerum perpendi. Et ideo licet in eadē Bulla sententia excommunicationis in eos feratur qui contra vel prædicauerint, vel disputauerint, debet illa tamen intelligi cum eadem clausula scilicet si impugnauerint capitula, quæ sacris canonibus nō fuerint contraria. Alias Caieta. fuisse damnatus, qui tamen cum tempore Leonis opusculum edidit, quo monte non probauit, minime fuit reprehensus. Cum hac ergo quam facimus protestatione, quod decretis vel concilij quatenus fuerit receptum (quoniam neque omnia acta illius Lateranensis recepta sunt) vel sanctæ sedis, nullatenus volumus contraire, sed eisdem sanctissime obedire, paratissimi retractare qdquid ecclesia catholica iusserit, nihil aliud quam operæpretium arbitror explicare rationes quæ eundem montem oppugnare videntur ac post subijcere qua ratione eadem apostolica bulla sit interpretāda. Igi-

Mōs pietatis.

tur mons pietatis multis potest modis congeri. Primo, si qui habet substantiam huius mundi, commiseratione ductus alicui vrbi aut reipublicæ auri pondus tribuit non quidem simpliciter in eius id transferendo dominium, sed huic mutuationis usui dedicando. Secundo, si respublica vel ex publico ærario id tali vsui seponat, vel ciuium contributione conficiat. Nam quā tum ad rem attinet præsentem, nihil refert. Neque vero interest, pondusne auri sit, an frumenti copia, rerumve aliarum vusu cō

Capitula mōtis pietatis.

sumptibiliū. Capitula autem mortis sunt, primum, vt non mutuo detur pecunia aut frumentum nisi in tempus certum, puta in annum. Alias in rem communem non cederet, sed apud paucos totum occuparetur. Rursus neque decet absque pignoratitia cautione montem dispensare. Alioqui, cum mutuatarij pauperes esse debeāt, sępissime contingeret vt soluendo non essent, qua vtique dissipatione breui mons in nihilum abiret. Qua propter neque pignora vltra prefixum tempus seruanda sunt, sed illico sub hasta exponenda, vt cumulus reficiatur. His pręhabitis radix huius disputationis, vna quidem est, sed tamē quę diuerse intellecta diuersas parit opi-

Radix ꝓ sētis dubitatiōis

niones. Radix inquam est quod ille cuius interest capitalem illam summam pecunię seruare incolumen, debet suis impēsis ministros sustentare. Sunt autem qui censent pauperum interesse ideoque immune ab vsurę vitio arbitrantur cōtributionem ab illis fieri, vtpote quę alendis ministris necessaria est. Alij vero quo tum est Caiet. putant hoc non interesse mutuatariorum, sed mutuantis, cuius ideo onus esse debet suos sustētare ministros atque adeo quidquid vltra sortem recipit, extorquere aiūt ratione mutui, seu ratione dilatę solutio-

Conclusio vnica qua satisfit q̄stionis.

nis. Atque in hanc sententiam nostra conclusio inclinat. Arbitror inquam eiusmodi ratione montis neutiquam ab vsurę sordibus elui posse. Et quo huius sententię veritas innotescat, hoc primum omnium vtamur exemplo, quod esse existimo omniū regulam. Arguitur inquam. Si quis diues,

Prima rō ꝓ cōclusione

ac misericors homo decreuisset cuicumq. petenti a se, euangelio auscultans mutuare non tamen nisi suscepto pignore & vsque ad certum tēpus secundū iura Montis pietatis, nequaquam posset quidpiam vltra sortē recipere, ergo neq. illa q̄ vocāt Montis cōitatē, id licite potest. Demōstremus prius antecedēs, vt inde ad illationē descēdamus. Homo hmōi mutuator si pignus recipit, hoc non facit ad vtilitatē mutuatarij, sed in suā propriā, vt tutā sibi faciat solutionē pecunię suę, ergo ꝓidē custodiatur pignus, sua interest, non mutuatarij. Nam mutuatarius mallet ipse retinere. Sed quia mutuatur aliter non vult pecuniā suam ei credere, pignus recipit, atque adeo ratione eiusdem acceptionis fit debitor idē reddē di pignus. Idq. adeo non solum vt depositarius. Nam hic quia non in suā, sed in depositantis vtilitatē depositum seruandum. recipit, nō tenetur rōne acceptionis, vt lib. 4. sub tit. restitutionis dictum est. Ob idq

si citra

si citra suam grauem culpam depositum perdatur, non tenetur illud restituere. At vero qui pignus recipit cogitur ratione acceptionis, ob idq; licet minori culpa illud perdat, nihilominus restitutionis laqueo tenetur. Dixerim minori culpa, quia si nulla sua culpa dispereat, liber manet. Appatet.n. hoc loco Caiet. falsus qui tantum interualli inter pignus & depositum iecerit, vt putet eum qui pignus recipit perinde teneri ratione acceptionis restituere, ac si mutuo vel furto reciperet, atq; ideo etiã si absq; vlla sua culpa pignus pereat, manere semper restitutionis fune ligatum, cum sit latissima differentia. Nam qui mutuum recipit, eius dominium acquirit. Quare quõlibet perdatur, sibi petit dominium autem pignoris manet apud debitorem, sicuti dominium depositi apud depositorẽ. Quocirca eidẽ perit debitori, vt patet expressa lege. pignus, de pigno. act. Nisi aliqua culpa creditoris perierit, vt colligitur l. quæsitũ, ff. de distract. pig. Ad nostrum ergo propositum satis est quod creditori incumbit custodia pignoris. Quod si arguas. Beneficiũ mutuandi in vtilitatem credit eorum, qui mutuum accipiũt, mutuator autem habet se incolumen seruare, ergo id potest aliorum sumptibus facere. Iam supra prodita est fallacia huius argumentationis. Beneficium enim mutui dent gratis conferti, & ideo qui mutuat, recipere onera dent, quæ sunt mutuationi annexa, puta seruare pignus & reddere, alias non mutuet. Hoc quidem verum est quod vbi pignus tale sit, quod possit tinea corrodi, vt vestis, vel alia ratione perire, vtpote si est res pretiosissima ac subinde custoditu periculosissima debet mutuans protestatione mutuatarium admonere, vt suo periculo pereat. Quod si voluerit pignus curari, suis fiat expensis. Est quippe accidentarium quod pignus illius sit naturę. Et pari ratione si mutuator suam credere pecuniam recusat antequam mutuatarius publico se obliget instrumento, illud quidẽ dẽt expensis eiusdẽ mutuatarij a tabellione confici. Nam mutuator nil nisi fidẽ petit, quã alter tenetur dispendio suo exhibere. Atq; hinc sumitur nouum cõtra Moniẽ argumentũ. Nẽpe ꝙ hoc quod quibusdã pignorib. accidentariũ & peculiare est, non dẽt in legẽ duci vt quicunque mutuatarius ratione cuiusque seruanda pignoris stipendiũ soluat. Quod

Obiectio.

Solutio

Secũda rõ contra mõtem pietatis.

autẽ de mutuatitia pecunia peculiaris domini censetur, constat & de illa existimandum cuius respublico dominium habet, nempe quòd eius est curę, eam tuto seruare. Sed tamen arguis. Esto ita res habet dum mons certum habet dominium, secus tamen in monte pietatis. Est enim ratio longe diuersa. Quare illatio supra facta, nulla est. Cumulus siquidem huiusmodi nullum habet præter mutuatarios proprium dominum, nam diues qui illum contulit, dominium a se eius abdicauit. Quare sua iam non refert eandem custodire. Neque vero respublica, siue vt aiunt, communitas eundem tenetur seruare mõtem, quo nihil ei inde emolumenti obtingit neque vero dominium eius habet. Fac enim montem illum non esse congestum subsidijs ciuium, neque ex ærario publico, sed a diuite in illos vsus donatum, qui vel reipublicæ vel certis personis meram administrationem commiserit. Cum ergo nullus sit alius dominus, consequens fit vt mutuatarij custodiæ eiusdem ærarij incũbat. Ecce argumentum contrariæ sententiæ, quod eius patronos seducit, si non contraria nos ratio falsos habet. Probatur ergo eodem relabi illam pecuniam domino alio carere, ac si certum haberet. Illa nanq; tunc pecunia mutuationi exposita, non est pauperum qui mutuum recipiunt. Patentissimum enim est nunquam in eorum dominium venisse neq. illa ratione ventum ire, sed perinde sunt mere mutuatarij ac si illa pecunia alium haberet dominium, ergo non magis ad illos pertinet illam seruare, quam si esset vel particularis personę vel reip. Ex hoc igitur capite sumitur argumentũ. Mutuatarij non tenentur illam seruare, ergo idem est prorsus iudicium illius stipendij quod vltra sortem tunc soluunt, quod esset si eadem pecunia, esset particularis personæ, tunc autem iam ostẽsum est non esse licitum illud extorquere stipendium, ergo neque vbi nuda administratio existit apud rempublicam. Sed quæris, quis ergo tenetur illam custodire? Respondetur. Si nullum alium habet dominum, illa seipsam. Itaque nullum restat remedium, quam quod expensæ ex eadem capituli pecunia subtrahantur. Sed pressius arguis. Tandem ergo exhaurietur? Fateor quidem ingenue. Et hoc est quod fautores alterius opinionis decepit.

Obiectio aduersariorum

Solutio præteritæ obiectionis.

Arg. alterũ ad idem.

Quæst. Solutio

Replica

Solutio.

Ex

Ex quo sequitur, quod quicunque tale mõtem de sua substantia erigere cogitauerit, si voluerit fore perpetuum, debet stipẽdia statuere, quib sustentetur, vel rempublicã obligare, vt montem sustentet, alioquin mons seipsum mutuando consumet. Sed contra Mons ille tunc in perniciem tantũ miserorum peribit, qui inde mutuabãtur, ergo eorum referebat illum suis expensis seruare. Negatur consequentia. Simili. n. rõne probares pauperibus incumbere suis expensis seruare diuitias hominis misericordis, qui mutuata pecunia præsidio ipsis esse solet. Operas. n. eiusdem ministrorum ideo censeri in fauorem fieri pauperum quod ipsi mutuationis beneficia suscipiũt, atque hac ratione eos obligare, vt illa contributione alant ministros, tam monstratum est quã sit fallax argumentũ. Pari. n. ratione, multas alias vsuras defensares. Enimuero quotquot egestate coacti mutuũ sub fęnore recipiunt, fauorabili beneficio potiuntur. Igitur vt iterum dicam cũ mutuatio gratuito sit facienda, non debet pensari in cuius fauorem operę cedant ministrorum Montis ex eo quod mutuum recipere, beneficium sit pauperum, sed mutuatione supposita speculari oportet, cuiusnam referat pecuniam seruare tutam. Quando vero mutuatarius est in mora soluendi, liquidum fit suis expensis, ac dispendio vænundanda fore pignora. Confirmant hanc nostram sententiam exempla ciuitatum quarundam Italiæ, puta Mediolani & Brixiæ, & aliarum, vt Caiet. refert, & nos illic audiuimus, in quibus publico stipendio sustentantur. Montis ministri. Vnum tamen argumentum superest, quod videtur contrariæ sententiæ suffragari. Nam etsi pro mutuationis beneficio nihil possit vltra sortem recipi, tamẽ mutuandi obligatio, vt supra asserebamus, digna est pretio Potest quis inquam stipendium suscipere, vt sit mutuare obligatus. Cum igitur Mons ille tali sit vinculo astrictus, licite a mutuatarius aliquid pro illa obligatione exigitur? Respondetur in hoc nullum apparet vsuræ vitium, dummodo hac solum de caussa tenuissima esset exactio & procuratione pignorum, & pro scriptis rationibus dati, & accepti, & pro alijs id genus operis nihil exigeretur.

Obiectio altera. *Solutio.* *Confirmatio superiorum rationum.* *Postremũ arg.* *Responsio.*

Et per hæc ad argumẽtum in principio questionis obiectum patet responsio. Negatur inquam tales contributiones non fieri ratione mutui, nisi hac forte tantum de caussa fiant, quam modo adiecimus. Ac perinde Bulla Concilij, tres permittit solutiones. Prima est, (vt cum debita obedientia, ac reuerentia id dicamus) non omnia acta illius concilij more, & vsu esse recepta. Nam illud Sessionis nonæ quod fuit inter præcipua, nempe quòd non persoluentes diuinum officium fructus sacerdotiorum pro rata restitueretur, & post sex menses sacerdotijs priuarentur, nondum plane scitur an fuerit vsu seruatum, quamuis ego, quia iuri diuino quam proximum est, non audeo omnino contra consulere. Secunda solutio est, quam supra dedimus. Videlicet, quòd excommunicatio non fertur nisi cum illo moderamine, vt disputatio cohiberetur. Contra capitula, quatenus sacris canonibus ac naturali rationi non sunt aduersa. Nam simpliciter non fuit illic articulus fidei constitutus. Sed rogas. Nunquid non esset ecclesiæ conducens, vt casus omnes, de quibus dimicatur, sintne vsurarij, ecclesiæ auctoritate, definirentur? Apparet enim hoc ad salutem animarum necessarium. Respondetur minime id expedire, vt tanquam de fide definirentur, si tales sunt, qui non nisi ex mera philosophia perpendi debeant, quoniam Spiritus sanctus non curat ecclesiæ nisi scripturam sacram exponere, & leges necessarias sancire. Et quando sunt opiniones probabiles inter graues doctores, vtranque sequaris, in tuto habes, conscientiam. Secus de immortalitate animæ, ac similibus veritatibus, quæ licet inter philosophos disputentur, nihilominus in sacris habentur vel inde colliguntur. Tertia vero demum solutio est, quòd pensio quam Bulla in monte pietatis approbat, sit illa tantum, quæ soluitur ratione obligationis ad mutuandum, atque hanc dicit cedere in ministrorum sustentationem. Aliæ vero montium species, quas in vsu esse video, longe parentius vitium suum produnt. Solet enim potissimum inter rusticanos aggeri copia frumenti, quæ egentibus mutuo distribuitur sine pignore & sine alijs negotijs quæ ministrorum operis egeant, illo nihilominus tributi onere, vt messis tempore duodecimã partem mensuræ supereroget, nempe modiolum in fanecas singulas, quod profecto

Ad arg. principale. *Quæst.* *Dissolutio.* *Aliæ montiũ species quæ sũt in more patẽtiorem præ se ferũt prauitatem.*

uon

non video quomodo defendi possit. Nisi omnes indiscriminatim oppidani & mutuum susciperent & quasi gratuitum spontaneumque tributum per capita illud soluerent. Nam si non ab omnibus, sed ab illis tãtum, qui mutuato egent corradatur, palam extorquetur ratione mutui.

QVÆSTIO II.

DE GENERALI RATIONE contractus emptionis & venditionis.

ARTICVLVS I.

Vtrum contractus emptioni & venditionis sit Reipub. necessarius.

DVo supra capita statuimus, quibus humani cõtractus deprauantur, videlicet aut id vẽdere, quod nullius est pretij, aut quod pretiosum est, pluris iusto distrahere. De priori vitio sub vsuræ nomine quæstione precedenti disputatum est, consequitur ergo vt de posteriori disputationem prosequamur, quæ quidem disputatio de contractibus inscribitur Et quoniam omniũ primus atq; aliorum index est contractus emptionis & venditionis, quæstio hæc secunda instituitur de generali ratione huiusmodi contractus, atque adeo primus articulus, an sit necessarius reipublicæ.

Primũ argu. a partis negatiuæ. Arguitur enim a parte negatiua. Quanto vita humana simplicius ac syncerius trãsigeretur, tanto quietius viueretur ac fœlicius, sed si solum esset rerum cambium, vt videlicet res non numismate distraherentur, sed pro rebus cõmutarentur alijs, quietior esset mortalium vita, & a tumultibus trucatior, quos negotiationum turbulentia secum affert, ergo contractus emptionis tollendus de medio esset humanæ reipublicæ. Secundũ Secunda arguitur. Secula multa, vt 5. Eth. & 1. Poli. ca. 6. auctor est Aristot. (Aristot. Plinius.) absque numorum vsu transierunt. Et Plinius lib 33 c 3. ait. Seruium Romanorum regem primum signasse æs nota pecudum, vnde pecunia dicta est, & postea fuisse signatũ argentum, anno vrbis 585. & longe post aurum. Et lib. 7 c. 56. ait Liberum patrem instituisse, emere, ac vendere, illis autem seculis fœlicior agebatur vita, atque a fraudibus ac solicitudinibus incolumior quam modo nobis per istas negotiationes agere licet, ergo perniciosus est iste contractus, tantum abest vt sit necessarius. In contrarium est idem Arist. loco citato, vbi ait (Aristot.) necessitatem humanæ vitæ numi fuisse inuentricem, qui esset velut mensura & norma æquitatis rerum. Id quod & Iurisconsultus l. 1. ff. de contrahen. emptio. diserte retulit.

Igitur quo quæstionem a genere ipso auspicemur, prima nostra conclusio sit; (Prima conclu.) Contractus est actio inter duos & ex qua vtrinque obligatio nascitur. Sic enim Vlpianus ait l Labeo. ff. de verb. ac rerum significa. Contractus est vltro citroque obligatio, quod Græci συνάλλαγμα vacant, (Stricto noĩe nullũ pactũ cõtract⁹ dici ualet.) hoc est confectum, quando videlicet quidpiam ego caussa tui, tu vero caussa mei, acceptã dataque vtrinque fide confidimus, ac ratum habemus. Quapropter prædicatio illa contractus, est obligatio (vt sic loquamur) non est identica, sed causalis, illum exhibens sensum, quem nos in nostra conclusione explicuimus, vt quia stato pretio paciscimur, me tibi merces traditurum te vero mihi idem pretium, mutua emergit ex venditione obligatio. Atqui hinc fit vt stricto nomine nullum pactum dicatur contractus, nisi ex quo vtrinque oritur obligatio. Qualia sunt, do vt des, facio, vt facias, do, vt facias, facio, vt des, quæ quatuor connumerantur l. natura. ff. de præscriptis uerb. Quemadmodum in matrimonio, inque uenditione mutuatione, & id genus reliquis. Contractus nanque omnis, si de suo nomine rem perpendas, actus iustitiæ est, utranque colligantis partem. Laxant tamen alij latius nomen usque ad illas actiones ex quibus ex altera tantum parte oritur uinculum, ueluti est donatio, (Baldus.) & simplex promissio. Et ideo Bald quem (Syluest.) Sylue. citat in uerbo, contractus. & Conra. (Conra.) sequitur. qu. 16. distinguit de nomine con- (Aristot.) tractus, quod accipiatur proprie, quando obligatio oritur ex utraque parte, & improprie, pro eo ex quo oritur tantum ex altera parte, & improprijssime, quando ex neutra nascitur. Sed re uera abusiue iustæ acceptiones ab usu essent abigendæ.

Hoc n. est nomina a sua natiua significatione ab alienare, si quidem neque donatio neque promissio simpl'ex ad iustitiam attinet, sed sunt actus liberalitatis. Vnde Aristo. 4. Topic. Donum inquit, est datio irredibilis, mutuatio vero, quamuis secus ibidem Conra. sentiat & Syl. nihilo a propria ratione contractus recedit. tum quod est datio vt reddatur, tum quod si fide data pollicitus es mutuare, tu teneris dare atq; alter reddere. Quod autem contractum, illum etiam velint appellare, vbi nulla est obligationis vis, sed potius obligationis relaxatio, merito fatentur esse (vt suo vtar nomine) impropriissimum. Exemplum est in acceptilatione, puta quando debitor creditorem interrogat, an quid illi debeat, acceptum habeat. & ille respondet, acceptum habere, hoc est illi condonare. Hic nanque potius est solutio debiti seu remissio, quod ex contractu ortum est, quam contractus. Sed & contractuum species, numerosius quam ars permittit, multiplicant. Sco. in 4. d. 15. q. 2. octo species discernit, ac totidem Gerson in suo tractu de contract. licet parum indifferenter. Antonius vero 3. pa. tit. 8. ca. 2. duodecim, sed Conrad. quod suum ingenium est, ad species nu. 30. diuisionem inuitam pertrahit, quæ porro species non sunt, sed rerum potius connumeratio, in quibus confici contractus possunt. Eiusmodi autem materiales diuisiones, cum arte non contineantur, in infinitum abeunt. Si ergo nobis secũda conclusio. Septem sunt contractuum species s. emptio, cambium, mutuatio, emphyteusis, commodatio, permutata cõmodatio, & locatio, & tametsi prima ad secundam, sextaque ad septimã quodammodo reducantur. Missum enim hinc facimus matrimonij cõtractum, quæ mutua est personarum traditio. Nam reliquos tantum qui in externis bonis celebrãtur, consideramus, quorum præsens tractatio instituitur. Horum autem tres tantum ordines reperias. Etenim cum tria in huiusmodi rebus sit meditari, videlicet dominium, vsumfructum, & vsum, vnus est contractuum ordo, quibus dominium transfertur, alius vero eorum quibus conceditur vsusfructus, atque tertius eorum, quibus conceditur nudus vsus. Igitur vbi dominium rei transfertur, si gratis id fiat absque vlla redditionis obligatione, nuda donatio est, quæ ideo contractus nomine

Scotus. Gerson. Anton. Conra.

Secũda conclõ.

Sufficiẽtia pbabitæ diuisionis. Donõ.

non censetur. Cui adiungitur & liberum legatum, nimirum, vbi nullum est iustitiæ debitum. Si autem translatio non gratis fiat, inde emergunt tres contractuum species scilicet cambium, venditio, & mutuatio. Cambium est, vbi res pro re commutatur, vt panis pro vino, mel pro oleo, corium pro panno, &c. licet de numorum cãbijs alia sit longe ratio, vt infra videbimus. Emptio autem est, vbi dominium æstimato pretio transfertur, sed mutuatio, vbi trãsfertur, vt idem vel tantumdem reddatur. Quod in rebus usu consumptibilibus, & potissimum in numismate usu uenit. Si autem saluo dominio transferatur usufructus non gratis, sed pretio, fit tertius contractus, qui est emphyteusis, seu censualis pensio. Vt fundum sub annua pensione, uel in tempus, uel in perpetuum alteri tradas. Quanquam dum fit in perpetuo, emphyteuta dominium utile dicatur habere, non tamen directum, eo quod semper dependet a uero dño, si emphyteuta in commissum inciderit. Et dr̃ emphyteusis, hoc est melioratio, ob id quod illa ratione inuẽtus fuit olim huiusmodi contractus, ut steriles agri, quos dominus colera non poterat, alterius diligentia colerentur. Dũ uero merus usus transfertur, tunc exurgunt tres aliæ species. Nam si usum rei gratis indulgeas, ut sola tibi restituntur substantia, est commodatio. Hæc. n. secundum nomẽ differt a mutuatione eo quod commodatũ in eadẽ spem redditur, ut equus & uestis &c. mutuatio uero uel ĩ illa uel in altera, Satis. n. fit mutuanti aurũ, si ei restituatur argẽtum. Secundum uero rem specie differunt qm̃ mutuatione transfertur dominium, cõmodatione uero minime. Si autem usum non gratis concedas, sed pro usu alterius rei, illa est permutata accommodatio, ut si alteri commodes equum tuum, ut suam tibi commodet mulam. Si autem usum concedis, non pro usu altero sed pretio, illa est locatio, cui respondet conductio, siue domum, siue equum, siue proprias operas loces. Perspice ergo quemadmodum ut cambium ad emptionem, sic permutata commodatio ad locationem reducitur. Cambiũ n. (ut habetur l. 1. de contrahen, emptione) hoc tãtum a uenditione serũgit. ꝙ in illa non secernitur pretium a re sicuti in emptione, sed utraq. existimatur alterius pretium. Pari modo in permuttata

Cambiũ

Emptio Mutuatio.

Emphyteusis.

Cõmodatio.

Discrimen inter mutuatione & cõmodationem.

Permutata accommoda-

commodatione vſus vnius rei, eſt pretium vſus alterius rei, ob idque eſt quædam locatio. Quare neutra iſtarum ſpecierum peculiares habet difficultates præter illas, quæ in alijs ſunt, ad quas reducuntur. Satis ergo fuiſſet quinque dinumerare ſpecies, niſi quod explanationis gratia duæ aliæ adiectæ ſunt. Venditio nanque vllo probabilitatis colore ſe ponitur diſtinctæ ſpecies ab emptione, ſunt quippe nihil aliud quod duæ correlatiuæ partes eiuſdem contractus, ſicuti locatio & conductio. Hinc fit, neque depoſitionem, neque impignorationem (quippe quibus neque dominium vllum transfertur neque vſus) eſſe per ſe contractu. Depoſitio namque eſt poſitio rei apud alium ſolius cuſtodiæ gratia. Quare non eſt niſi quædam fidei commiſſio. Impignoratio vero eſt rei cuiuſpiam temporaria poſito apud alium, ad confirmandã contractus obligationem. Quare ea ratione dicitur contractus, quia eſt contractionis, vtpote mutuationis aut venditionis cõfirmatio. Quin vero neque fideiuſſio eſt per ſe contractus inter fideiuſſorem & eũ pro quo fideiubet, quoniam ſolum naſcitur obligatio ex parte fideiubentis, alter enim nihil ex debet ſi amicus gratus fideiuſſit. Sed fideiuſſio talis, dicitur iure contractus, quia eſt robur contractus inter debitorem, pro quo fit fideiuſſio, & creditorem, cui fideiubetur. Atque idem dicendũ de ſtipulatione, ſi pro fideiuſſione accipiatur, ſi vero pro ſimplici commiſſione, nullus eſt contractus. Sed tamen in iure frequentius vſurpatur pro actione illa, qua quis interrogatus ſtipem obligat, tunc ſi alter aliquam pollicetur conditionem veriſſimus eſt contractus, quia vtrinque paritur obligatio. Si autem ad alter nihil obligatur, tunc quia tantum ſtipulans obligatur, licet contractus iure dicatur, reducitur tamen ad donationem. Ecce contractuum ſpẽs, quos vocant nominatos, quia ſuum quiſq ſortitur nomen. Innominati autem licet plurimi ſint, ad hos tamen reducuntur. Omnes enim comprehenduntur ſub illis quatuor ſpeciebus ſuprapoſitis, do, vt des, &c. Tertia cõcluſio. Emptio & venditio, ſunt contractus reipublicæ maxime neceſſarij. Concluſio eſt Ariſto. & Iuriſconſulti in locis citatis in argumenti poſt quæſtionem. In primordijs enim humani generis, tantum erat rerum cambiũ,

Commodatio. Locatio. Conductio. Corollarium. Quid depoſitio. Quid ipignoratio. Fideiuſſio contractus dici nequit. Tertia conclu. Ariſtot.

mos autem & vſus monſtrauit penè eſſe impoſſibile illa ratione tranſigi humanam vitam. Dum enim ſutor domo indigerit, ingentiſſimo opus haberet calceorũ aceruo, quem pro illa cambiret, quibus vtique calceis dominus ædium forte non indigeret ſed rebus alijs quibus carebat ſutor. Et dum tu frumento affluens, vino alterius egebas, forte alter tuo non egebat frumento. Et ideo Ariſt. 1. Pol. c. 6. barbaras eas gẽtes appellat, penes quas etiam tũc cambia tantum rerũ abſque numiſmatis vſu durabant, de quo, libro ſequenti latius. In hunc ergo vſum ſignatum eſt numiſma, nempe vt tum norma eſſet exequendi res, tamen tuas & fideiuſſor reipublicæ nomine, vt quoties illud porrexeris, dẽtur tibi res quarũ indigueris. Atq hunc arbitror genuinũ ſenſum illius Eccleſ. 10. Pecuniæ obediunt omnia, nempe quod pecunia inuirtute eſt omnis res. Pecuniam enim qui poſſidet, venalia cũcta habet. Hac ergo ratione ex cãbiorũ habuit emptio & vẽditio. Ob idq. in illo contractu quia nõ diſtinguebatur res pretio, ex vtraq. parte dicebatur cambium. In hoc aũt traditio merciũ eſt vẽditio, receptio vero repẽſo pretio, emptio. Quare emptio eſt venditionis finis, quia contractus hic ad id ordinatur, vt quiſq. ſibi neceſſariã prouideat. Ideoq. quaſi a digniori, denominatur cõtractus emptionis. Ex his ergo cõpendioſa elicitur venditionis emptioniſq. definitio, in qua conſtituenda multi poſtq̃ ſe macerarunt, nihil exactũ colligunt. Eſt enim vẽditio, rei pro pretio diſtractio, emptio autem rei pro pretio contractio. Sunt enim hæc verba iuris, quibus generaliter ſignificatur translatio dominij illius rei quę non eſt redibilis, vt. C. de reſcin. vendi. l. 2. Rẽ maioris pretij ſi tu aut pater tuus diſtraxiſti. Quocirca hoc verbo notatur diſcrimen inter hunc contractum & emphyteuſim locationem, in quibus non dominiũ, ſed vſus, vel vſusfructus transfertur. Ea itẽ voce ſecernitur hic idem contractus ab vſuraria mutuatione. Nam licet illic transferatur dominium pecuniæ pro pretio, tamen cum eadem pecunia ſit redibilis, non proprie diſtrahit. Particula aũt, ꝑ pretio, ſeparat eundẽ contractũ a cambio, quo res pro re cõmutatur. Et per horum intelligẽtiam argumenta in contrarium rñſa putent. Humanũ genus ab imperfecto ad perfectum progreſſum eſt. Et iõ initio, dum rude erat

Vſus numiſmatum. Genuinus ſenſus loci ſacri. Definitiones emptionis & vẽditiõis.

incomptumque ac paucioribus necessitatibus implicitum, per rerum cambia sibi sufficiebat, post vero iam cultius politiorem ornatioreque vita institues, necesse habuit nouas excogitare commerciorum rationes inter quas consultissima fuit commerciorum vsus, licet humana auaritia nihil non deprauet.

Solutiones argumētorum.

ARTICVLVS II.

Vtrum negotiatio sit licita.

QVamuis simplex rerum emptio & venditio, quibus quisq. suæ familiæ prouidet demonstrata sit reipublicæ necessaria, non subinde claret negotiationem esse licitam, quæ est emere, vt reuendas, quæ vtique quæstio etsi a D. Thom. 4. arg. q. 77. sub compendio disputetur, hic tamē ordine quem nos instituimus videtur congruentius apponi, vbi aliquantulo fusius differenda est. Quæritur ergo vtrum negotiatio sit licita? Et arguitur a parte negatiua: Emptio & venditio ideo ostensa est necessaria, quod non omnibus omnes abūdant, & ideo necesse quisque habet, vt venditis quibus affluit, emat quod sibi deest, quare emptio (vt dictum est) venditionis est finis, negotiatio autem est contra huiusmodi emptionis naturam. Negotiator enim non vendit, vt emat quod sibi deficit, sed peruerse emit vt reuendat, ergo negotiatio non est licita. Quapropter Arist. 1. Polit. cap 6. emptionem rerum, quæ necessariæ sunt ad vitam, venditionemque ratione eiusmodi emptionis appellat contractus naturales, emptiones autem negotiatorias appellat contra naturam, vtpote cuius finis non est vitæ sufficientia, sed lucrū. Atque ex hoc sumitur secundum argum. quod inibi idem Philo. subiungit, Ars illa quæ non habet præfinitum taxatumque finem, non est licita, ars autem numularia & quæstuaria, qualis est negotiatorum, nullum sibi præscribit finis modum, sed lucro lucrum aceruate ergo nefaria est. Tertio arguitur. Negotiatio in caussa est vt rerum pretia excrescant, tum quod merces ad paucitatem venditorum reducuntur, quæ charitatis caussa est, tum etiam quod negotiator carius quam emit, vendit. Et ideo si omnes ad primos venditores concurrerēt, minoris emerent, id quod rerum vsu vbique experientia docet ergo tanquam reipublicæ nocua interdicenda est negotiatio. Quarto, Actiones morales ex plurimum contingentibus existimandæ sunt, plurimum autem negotiationes plenæ sunt fraudibus technis, ac dolis, ergo genere suo prauæ sunt, atque adeo de medio tellendæ. Hac enim de caussa pessime audit negotiatio, & in sacris literis & apud sacrorum doctores. Vnde Dauid Psal. 70. Quoniam non cognoui negotiationem (secundum 70) introibo in potentias Domini, Domine memorabor iustitiæ tuæ solius. Quasi negotiatorum iustitia non sit iustitia Dei. Et Chrysosto. super illam historiā Christi apud Matth. eijcientis vendentes & ementes de templo, & refertur 88. dist. can. eijciens significauit, inquit, quod mercator nūquam potest placare Deo, & ideo nullus Christianus debet esse mercator, aut si voluerit esse, proijciatur de ecclesia. dicente Propheta, Quia non cognoui negotiationes introibo in potentias Domini. Atque hac de caussa interdicta est clericis, vt patet eadem distinctione per totā. In contrarium est Aug. sententia in libr. Quæstionum veteris & noui testamenti, & refertur in eadē distinctio. can. fornicari. vbi ait, Fornicari hominibus semper nō licet, negotiari vero aliquando licet, aliquando non licet, laicis licet, sacerdotibus non licet.

Primū argum. — Aristot. — Secūdū argum. Aristot. — Tertiū argum. — Quartū — Chryso. — Confirmatio. — August.

Pro quæstionis decisione notandū est, negotium otio esse contrarium. Est enim idem quod absque otio. Vnde pro labore & occupatione accipitur. Quemadmodū dicimus, Negotium forense aut familiare, &c. Peculiariter autem negotiari idem est, quod mercaturam exercere. Et est forsan Antonomasia quædam propterea quod ars hæc solicitudinibus implicita ab otio est alienissima. Est ergo negotiari emere vt reuendas. Vnde negotiatores coemptores dicuntur pro eo quod ex omnibus simul locis emunt, & mercatores, quia, mercari, communi vsu non tam est simpliciter emere quam lucri causa ad reuendendum. Et dicuntur præterea institores, eo vti ait Vlpia. quod negotijs instent. Vnde Prou. 31. Facta est sicut nauis institoris Duplex autem negotiationis species distinguitur videlicet vna qua res emitur, vt per industriam mutata reuendatur. Sed hæc (vt eo ca. eijciens habetur) nō est nuda negotia-

Fundamentū. — Quid sit negotiari. — Duplex spēs negotiationis.

gotiatio, sed inter alias mechanicas artes connumeranda. Quemadmodum enim mechanicus ex lana panum texit, & ex ferro fabrefacit gladium, sic (vt exempli gratia dicamus) qui industrius est curandi, vel aues, vel equos, si rudem emat, vt cultiorem vendat, non tam negotium, quam artem exercere censetur. Nam qui pannos tondet, aut attritas vestes coemit, vt refectas vendat, nihil amplius per suam artem præstat. Negotiatio igitur mera, de qua impræsentiarum loquimur est, qua quis quid mercatur vt nullatenus mutatum vendés lucrum, comparet. Respondetur ergo ad quæstionem quinque conclusionibus. Prima. Negotiatio neque est de se hoc est intrinsece bona, vt charitatis virtus, neque de se intrinsece male, vt mendacium, sed indifferens, vt comedere, quod secundum finis circunstantiarumque qualitate potest bene maleque fieri. Conclusio patet ex citatis verb. Augus. Ait enim non esse vt fornicari, sed quod aliquãdo licet, aliquando non licet. Secunda conclusio. Si negotiationis finem per se consideres qui non est nisi lucrari, quandam præsefert turpitudinem. Conclusio est S. Thom. 2. 2. q. 77. art. 4. quam quidem probat argu. secundum supra ex Aristot. desumptum. Quoniam lucrari per se nil necessarium, honestum ve nominat. At verò si lucrum aliorsum ordinetur, licite potest procurari. Et ideo subditur tertia conclusio. Negotiatio est simpliciter reipublicæ necessaria. Haud enim omnis prouincia omnibus abundat, quibus indiget, sed pro climatum varietate alia affluit terræ fructibus, & opificijs, quorum alia inops est. Et vice versa, alia est aliorum locuplex, quorum inopia alia laborat. Neque possent indigentium singuli tam longa facere itinera, vt minutiora quibus indigent, apportarent, neque vero omnes qui abundant, possunt vecturam exercere, vt illa alio transportat, necessarij ergo sunt, quibus ea sit cura vt mercium copias hinc inde transuehant, qua singulis minutius vendat. Et quod de loco dicimus, de tempore etiam censendum. Vsu enim venire assolet, vt uno tempore redundantia sit rerum, alio uero egestas, neque tamen pauper quis potest suos fructus ad seruare. Quare nisi essent qui emerent, ut in aliud tempus custodirent, non posset respublica seruari incolumis. Quin uero & dum mercimoniæ uel in maris portu uel in ciuitae exonerantur, necessarij sunt coemptores, qui earum copia in tempus seruent, quia non singuli possunt sibi in futurum prouidere. Sed rogat, Nũquid prudentius esset, ut respublica suos ministros conduceret, qui hãc prouinciam subirent? Re uera non posset commode, tam multis mercimonijs hac uia sufficere. Et ideo consultius ducit artem hanc inter alius permittere, quinetiam fouere. Atque hinc sequitur quarta conclusio, quam S. Th. interrogat in dicto art. 4. Licet negotiationis gratia merces carius uendere, quam emptę sunt, ratione impensarum, laborum, locorum, ac temporum, nam iustæ rei pretium, uel in melius, uel in locum, uel tempus mutatæ, excrescit. Hoc autem non facile, quod quidam autumant concedam uidelicet, quod negotiatori liceat carius eodem loco & tempore uendere propter officium quod habet, quam alteri cuicunque, eam pretij iustitia nullum respectum ad personas dicit, sed perse absolute pensatur. Scotus in 4. dis. 15. q. 2. dicit, quod tantum deberent mercatores lucrari quantum stipendij respublica illis decerneret. Regula autem hęc neque contemnenda porro est, neque tamen ad unguem seruari potest. Sed de rerum pretio statim articulo proximo. Quinta conclusio. Ars negotiatoria, tum ex multis circunstantijs illicita fit tum copluribus fraudibus est peruia, tum subinde in plurimis uersatur periculis. Fit enim primum illicita ex obiecto, ut puta si rem emas, quæ uel natura sua est inuendibilis, ut sacramentum, aut sacerdotium, quæ cum gratis accipiuntur, gratis dari debent, aut lege est prohibita uendi, de quibus habes. C. quæ res uendi non possunt. Secundo ratione personæ, si quæ negotiatur, ut sacerdotes qui iure negotiatione interdicuntur, ut patet disti. 88. per totam, uel ratione personarum cum quibus negotiatur. Nam ad Sarracenos neq; in infideles licet Christianis arma deportare, ut patet extra, de Iudæis cap. Ita quorundam & sequentibus. Fit præterea indecens negotiatio rationẽ temporis. Vt si in die Dominica, uel in alio festo egregie solenni exerceretur, ut habetur ca. primo, de ferijs, uel in loco sacro. Qua ratione Christus eiecit de templo uendentes & ementes. Istæ autem circunstantiæ temporis

[Margin notes: Prima conclō. — Secũda concl. — Tertia conclu. — Interrogatio. — R̃sio. — Quarta conclu. — Quinta concl.]

poris & loci, ratione scandali constituerēt peccatum mortale, alias minime. Vel si in ecclesia impediretur diuinum officium, quod Christus notauit dicens. Quia domus mea, domus orationis est. Qua ratione c. decet de immu. eccl. lib. 6. negotiationes, quæ in Ecclesiis præcipue prohibentur, sunt nundinarum ac fori cuiuscunque tumultus. Citra hos autem casus non esset mortale. Nam in ecclesia confabulando, citra expositionem mercium negotiari, nisi sacrorum aut concionis tempore, non est tantum peccatum quamuis, indecentia non careat. De alijs, autem circunstantijs quæ non peculiariter negotiationes uitiant, sed in omnes artes inserpunt, quales sunt mendacia, & fraudes, hoc singulariter adnotandum est, quod mercatura, nescio quo suo genio, præ cunctis artibus & officijs inextinguibilem sitim lucri generat. Agricolæ enim atque opifices suis officijs victitantes contenti sunt, mercatores autem, tum quod pecuniam præ manibus semper habent, tum quod hæc ars plurimum euentibus fortunæ patula est, auidissime lucro inhiant, in hoc nimirum aleatoribus similimi. Quæ quidem auiditas animos absorbet, mendacia nutrit, & dolos nectit Atque hac de caussa ait ibidem in solutione ad tertium Sanct. Tho. quod hæc ars habet speciem mali, & ideo interdicta est clericis. Inest præterea & in hac re pestis alia, quod cum sine labore magno & sudore exerceatur, & maiore sit in honore, quam mechanicæ artes, otiosi homines & honoris cupidi, cætera deferentes opificia, in hoc se baratrum immergunt, atque adeo non vt merces loco traducant, aut in tempus referuent, aut in melius mutuent, sed meri gratia quæstus, vænalia cuncta coemunt, vt statim lucrum exprimant. Quorum subinde caussa, quia liberum non permittunt forum, pretia augentur. Qui idcirco exigendi profligandique è republica essent, atque alijs artibus, quæ personis vacuæ sunt, mancipandi. De his autem loquimur, qui ciues paratos priuatim emere anteuertunt. Haud enim condemnandis illis sunt, qui postquam singuli sibi necessaria emerunt, redundantia mercantur, ut in tempus seruent. Neque vero illi qui publicitus parati sunt illa coemere, quæ pauperes necessitate coacti, nec emptores inuenientes, vendere volunt, vt vestes, libros, & cet. Qui vero annonam emunt vt tempore futuro reuendant, licet quandoque vtiles sint, quasi rerum necessarium custodes, multo tamē pluries sunt pestiferi, vtpote caussa immo dicee augendi pretia, & ideo nisi vbi necessitas aliud exposcat, meritissimo eiusmodi mercatus vetatur.

Inextinguibilis sitis lucri negotiatorib. singularis.

Negotiatores aleatoribus similes.

Alia incommoda negotiatiōis.

Per hæc ergo argumenta supra facta facilimæ solutionis fiunt. Ad primum enim negatur, negotiationem contra naturam necessariæ emptionis pugnare quinimo illi obsequens est. Ministerio siquidem mercatorum res sunt veluti in penu, singulis indigentibus expositæ. Illa autem negotiatio quæ merum lucrum haberet pro fine, quia insatiabilem animum, non solum necessaria, non est, sed est impendio pestilens. Attamen hæc sitis in cuncta mortalium, pectora se insinuat. Et per hoc respondetur ad secundum argu Tertio vero concedimus, necessarium esse hac ratione rerum pretia augeri. sed tamen ex altera parte maiora fierent dispendia, si vnus quilibet deberet longa facerē itinera ad quæritandum quod in sua deest ciuitate Ad quartum respondet August. super Psalm. 70. Et refertur eadem distin. 88. canon. quoniam quod negotiatorum vitia, non sunt negotij, sed personarum. Etenim si propter eorum fraudes releganda essent negotia à republica, eadem ratione & agricolas & omnes pariter artifices atque opifices proscribere deberemus profligareque ab vrbe. Nam & mentitur quandoque agricola, vt grana sua vendit, & opifex, vt pretium augeat. Qui autem negotiatores in sacris literis male audiant, declarat ead distin. Cassio. ca. quid est Negotiatores enim illi, inquit, abominabiles existimantur, qui iustitiam Dei minime considerantes, per immoderatum pecuniæ ambitum polluūt merces suas, plus periurijs onerando, quā pretijs. Veruntamen negare non possumus, vt paulo ante declarabamus, quin huic arti multo plus periculorum à dolis & fraudibus immineat, quam cæteris Vnde Ecclesiastic. 26. Duæ species difficiles & periculosæ mihi apparuerunt. Difficile exuitur negotians a negligentia, & non iustificabitur caupo a peccatis labiorum. Et cap. sequen Sicuti in medio compaginis lapidum palus figitur, sic inter medium venditionis & emptionis, qui quærit locu

Primū argu.

Secūdū argum.

Ad tertium ar.

Ad quartū arg. August.

Cassio.

pletari,

pletari angustiabitur peccatis. Quocirca Prouerb. 20. in vniuersum ait Sapiens. Malum est, malum est ait omnis emptor, & cum recesserit, gloriatur.

ARTICVLVS III.

Vtrum rerum pretia arbitrio mercatorum sint taxanda.

QVoniam primum in emptione & venditione fundamentum iustitię est pretium, de illo quærendum est loco tertiò, an mercatorum æstimatione sit taxandum? Et arguitur a parte affirmatiua. Primu argum. Primo, Axioma inter Iurisconsultos est & celebrata regula. Tantum valet res, quantum vendi potest, quam videlicet adnotant l. pretia. ff. ad leg. Falcid. & l. 1. §. si hæres ad Senatuscon ful. Trebel & alibi sæpe. Ergo si fraus modo absit & dolus mercatorum erit arbitrium pretia suis mercibus statuere. Secundu argum. Secundo. In vnaquaque arte eiusdem peritis credendum est, vt 3. Poli. capi. 7. auctor est Philosophus, & vt Iurisconsultus ait l. in re mandata. C mandati. vnusquisque in re sua est moderator & arbiter. mercium autem artifices, sunt mercatores. Ipsis ergo ipsorum iudicio deferendũ est, ut pretia ponant. Tertio, Vnusquisque dñium rerum suarum habet, ac subinde liberam potestatem, ergo potest quisq. tantum petere ac recipere pretium pro sua re, quantum extorquere potuerit idquod in gemmis & rebus pretiosis vsu fieri compertum est. In cõtrarium autem facit lex. Pretia citata ad leg Falc. cuius verba sũt. Pretia rerum non ex affectu neq. utilitate singulorum, sed communiter finguntur, hoc est communi æstimatione taxantur.

Prima conclu. Rõ conclusion. Ad hanc quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima Pretia rerum non secundum ipsarum naturam æstimanda sunt, sed quatenus in vsu veniunt humanos. Conclusionis huius ratio naturalis est, quod cum mundus & eo continẽtur propter hominem facta sint, tanti ciui Aristot. li æstimatione res valent, quantum hominibus inseruiunt. Quapropter Arist. 5. Ethic. 5. ait indigentiam caussam mensuraque esse humanarum commutationum. Si enim nullus alterius re vel opera indigeret, omnis cessaret commutatio rerum humanarum, ergo indigentia admetiri debemus rerum pretia. Viuentia in genere suo præstantiora sunt vitę expertibus attamen (vt ait. Augu. lib. 11. c. 16. de Ciuitat. Dei) mallet homo frumentum domi habere, quam mures. Et solet domus plus venire, quam equus, & nonnunquam equus, quam seruus, licet cum natura hominis nihil in corporalibus conferri ad æqualitatem valent. Vbi autem indigentiam nominamus, ornatum etiam reipublicæ intelligimus, vt cuncta complectamur, quæ hominibus præter vitæ necessitatem etiã ad suam voluptatem & splendorem vsui esse possunt. Secunda conclusio. Ad explorandum iustum rei pretium, ex multis ducenda est ratio, quæ in triplici sunt ordine Primum enim attendenda est necessitas, rei, mox copia & inopia, deinde negotiationis labor, cura, industria, pericula. Præterea si merces vel in melius mutuatæ sunt, vel in deterius, venditorumque atq; emptorum frequentia, sit id genus alia, quę prudentissimus quisque speculari potest. Tertia conclusio. Cum pretium rerum iustum, duplex sit, aliud scilicet legitimum & aliud naturale iustum, legitimum consistit in indiuisibili naturale autem seu arbitrarium minime, seu in latitudine diuisibili. Iustum legitimum est illud, quod lege principis positum est arbitrarium autem, seu naturale currit, quando per legem nõ est constitutum. Distinctio est Aristot. 5. Ethi. c. 7. de iusto naturali & legitimo Ad huius autem conclusionis intellectum notandum est, quod merita illa & caussas statuendi rerum pretia existimare per se quidem primum ad rempublicam & eius gubernatores spectat, qui scilicet omnibus supradictis pensatis deberent sua singulis mercibus statuere pretia. At quia illud in omnibus impossibile est, relinquitur vendentium ementiumque existimationi. Et illud tunc vocamus naturale, quia secundum rerum naturam vsui accommodatũ currit Igitur vbi pretium lege positum est nempe, vt modius, aut tritici aut vini, aut vlna panni vendatur decem, neque vnius oboli accessio licita est, sed est peccatum mortale si excessus notabilis augeatur, obnoxiumque restitutioni. Et si excessus sit perexiguus, erit veniale. Et ideo dicimus in indiuisibili consistere. Atque hoc est, quod ait loco citato Aristot. iustum legitimum esse, quod licet antequam positum

Secũda conclu.

Tertia conclu.

Pretiū rigidū. piū, moderatū.

sit mihi referat, refert tamē postquam positum est. Pretium vero, quod non est lege positum, non indiuisibile est, sed latitudinem habet iustitiæ cuius vnum extremū dirigidum alterum vero pium, sed mediū, moderatum. Vt quæ res iuste venditur decem iuste quoque venditur tum vndecim tum etiam nouem. Atqui ratio huius est, quod prudentia humana, qua per supra dictorū considerationes de pretio existimatur, nequit punctim attingere metam, sed arbitramento quodam. Sicuti 2. Ethic. c. 6. de virtute ait Aristo. quod consistit in medio, vt definierit ipse prudens. Atque adeo dum respublica penes quam talis residet auctoritas punctum non indicat, laxior restat iustitia pretij latitudinem habens ex quo fit primo consequens, vt infra illos extremos limites vendere cuicunque liceat carius pecunia credita, quā numerata, inimico quā amico, diuiti deniq. quā pauperi. Sequitur secundo sensum illius legis, In caussæ, ff. de minor. vbi. §. idem Pōponius habetur licere naturaliter contrahentibus se decipere. cui simile hr̄ l. itē si pretio. ff. locati. nō esse (vt Cōra. & aliqui putāt) infra latitudinem iusti pretij, quia intra hos carceres nullum habet locum deceptio, neq. vlla opus est remissione (vt prædicti doctore autumant) sanæ cum tota latitudo iusta sit. Sed (vt qōne proxima exponetur) intelligitur citra dimidium iusti pretij. Et ideo ait naturaliter, quod humanum ingeniū lucri auidum, in caussa est. Quare licere, illic non est idem, quod sine culpa, sed impune in humano foro. Sequitur tertio, multo tutius, si fieri posset, consultum fore cum coemptorū negotiatorumq. consciētiæ, tum etiam communi bono, si omnium pretia lege paterēt, vnde l. 1. ff de off. præf. vrb. §. cura carnis. inter alias Præf. cti curas illas cēsetur, vt rerum pretia statuat iusta. Ob idq. quā id in omnibus seruari nequit, quam fieri posset maxime, deberent taxari. Enimuero negotiatores, eo præsertim quod (vt supra dictum est) lucris sitienter inhiant, non solum prę sua cæcitate decipiuntur, verum etiam propter suam auaritiam consulto astuque decipiunt. Quam obrem quando lege non est signatum pretium, non est stādum vniuscuiuslibet mercatorum arbitrium, sed prudentium iuditio eorumque qui sunt æquitatis cultores. Est enim fallacissima regula, si quis semper quanto emit pretio, quantumque laboris & periculorum subijt, tanti velit vendere cū lucri accessione. Enimuero si mercator, artis negotiorumque ignarus pluris iusto emit, aut sibi fortuna aduersa reflauit, quia scilicet copia merciū insperata succreuit, non potest iuste extorquere expēsas, quas fecit. Et vice versa si industrior alius aut fortunatior, cui vel contingit minoris emere, vel fautrix arrisit fortuna hoc est insperata rerum inopia post accidit, iuste sane potest carius vendere, etiam eodē die & eodem loco, idque nullatenus mercibus in melius mutatis. Nam cum negotiationis ars plurimum sit fortuitis rerum euentibus subdita, debent negotiatores & sinistra suo dispendio subire pericula, & dextram operiri fortunam. Loquimur cū Christianis de fortuna, pro euentu nobis inspirato. Atque hic est sensus l. pretia. ff. ad l. Falcid. Vbi habetur, pretia rerum non ex affectu aut vtilitate singulorū, sed communiter fungi. Hoc est non sm̄ priuatorū existimationē, sed sm̄ cōem prudentiā cōstitui. Et eodem alludit simile verbum l. in l. 4. eo. tit. vbi habetur, rem non æstimari pretio formali, idest a contrahentibus formato, sed secūdum præsens, puta communi foro currens. Valor namq. rei non secūdū futurū, quando res nondum est, sed secundum præsens in quo res est, debet iudicari. Accipe horum exempla. Est frumenti charitas in Hispania, mercator tunc Siculus hoc audiēs onusta frumento naui ad nos adnauigat, quando huc peruenit vel afflāte nobis clementiori cœlo, vel quia aliunde copiam grani habemus, longe imminutum est pretium, non potest ergo tanti vēdere, quanti sibi stat merx, neq. vero si credito futura solutione carius vēderet, vt saltē se indemnem redderet, immunis a peccato fieret, aut a restitutione liber. Et per hæc detegitur alia fallacia, quæ in nūdinis vsū venire solet. Etenim in initio cum sit vberior emptorum copia merces pluris væneunt, in fine autem contraria ratione prætium decrescit. Arbitrantur ergo tunc mercatores expectatio in tempus, pretio licite posse tanti vendere, quanti in initio, cum tamen numerata pecunia idē possint extorquere pretium. Falluntur in caput suum. Vbi demum ad clariorem istorum notitiam animaduertenda est quarta conclusio. Mercium pretia emptorem copia augen-

Prima deductio.

Secūda.

Tertia collectio.

Fallax regula in taxādis pretiis.

Fallacia qua frequenter negotiatores in nūdinis vtūtur.

Quarta conclō. Solutio.

augentur, penuria vero minuuntur, ficuti econuerso abundantia venditorũ minuun tur, raritate vero excrescunt. Enimuero vbi merces affluunt, venditorum numerus amplior est & emptorum minor. Atq. ex hoc tibi responsum elicies, si hæsitaueris an vendendi caussa, & modus, pretium variet. Etenim caussa vendendi aut emen di nihil per se ad rem facit. Siue enim uen das necessitate compulsus, siue præ satietate rerum ipsas despiciens. Item siue ob ne cessitatem emas, siue propter voluptatem nihil inde variatur precij. Attamen quia uenditoris necessitas in caussa est, ut merces sub hasta venum exponat, fit, ut paucioribus tunc existentibus emptoribus preciũ rerum uilescat, sicuti in bello parta uictoria exiguo numo uendilatur prędа. Econuerso ubi publici mercatores emptores ex pectant, quia illo modo uendendi plures emergunt emptores, ualor mercium crescit. Atque eadem ratione in initio nundinarum, vt plurimum carius venditur quã in fine. Atque per hanc conclusionem lucet Monopoliorum iniquitas, puta cũ quis vel a principe priuilegium emit vt solus ipse vendat, vel duo aut tres reliquam mercatorum multitudinem anteuertẽtes, mercium aceruum coemunt, vt vniuersi ad ipsos cogantur confluere vel iurata fides cõstituunt vt nullus eorum nisi tanti vendat. Hinc enim raritate venditorum precium crescit. Et eadem ratione, vice versa, licet non tã crebro accidere consuescat, emptorum monopolia, ad extenuandum pretia, essent nihilominus iniqua. Vt si in portu, cui preciosissima nauis applicuit, illi, qui emere possent, sibi mutuo promitterent non emere nisi tanti, aut si in subhastatione alios ego ne licitarentur auerterem, vt minoris ego emerem, peccatum profecto esset, quod ante restitutionem non remitteretur. Et hoc est quod ait Cic. lib. de officijs, Non licitatorem venditor, nec qui contra se licitetur emptor apponat. Quando vero venditores monopolium facerent, tunc iuste emptores, quasi vim vi repellentes, contraria pariter possent prudentia vti, puta conuenire inter se, vt nullus nisi certo precio emeret.

Monopoliorũ iniqtas.

Cicero.

Restat ergò ad argumenta respondere. Et primum omnium regulam illam. Tm̃ valet res, quanti vendi potest palam est, non habere tam vastum sensum, quantum verba sonant. Alias liceret vendere vltra medietatem ueri pretij, quin uero duplo & triplo. Quod si illam sic moderesis, ut intelligatur quantum iure & iuste uendi põt nam id possumus quod iure possumus, tũc quasi principium petens, redderes illã inanem. Si.n. quærenti quanti vendere põt, rñdeas. Quantum iustitia fert, nihil rñdes quod ipse ignorabat. Sensus ergo est q̃ tm̃ ualet res quanti vendi põt, s. clusa ui, fraude, & dolo, quibus in emptore tollitur voluntarium. Et quãuis eodem videatur rñsum recidere ac si dixissem, iuste, non est tñ idẽ Enim uero si querenti quid est homo, rñdeas, esse hoĩem, nihil doces. Si autem respondeas esse animal rationale licet idem. sit tamen quia definitum explicas, non petis principium. Ad secundum respõdetur, perito artis credendum est qñ affectione rei propriæ non est infectus, & unusquisq. est arbiter in re propria dum illa ad alterũ nihil attineat, qui autem uendit, non rem propriã suam, verum cõem sibi & emptori tractat. Et ideo non est legitimus arbiter. At quia de gemmis & rebus pretiosis mentio in tertio argumento fit distinguẽdum de mercibus est. Quædam enim sunt reipublicæ minime necessariæ, atque illas potest quisque tanti uendere quantum emptor sciens, & prudens uoluerit dare. Cuius generis sunt p̃tiosi equi gẽmæ accipitres, &c. Spectant enim ad ornatum decoremq. & splẽdorem nobilitatis, & ideo magnatum magnificẽtiæ est, res illa magno æstimare. Alia uero sunt reipublicæ necessaria, ut q̃ ad uictum, uestitum & alios id genus usus attinent. Atque in his licet nihil fraudis do live irrepserit, uis tamen est, quantum extorquere potueris, tanti illas diuendere.

Ad primũ arg.

Ad secũdũ arg. Distin.

QVÆSTIO III.

DE INIVSTITIA QVÆ IN emptione & uendit. committitur.

S.Tho. 2.2. quæst. 77.

ARTICVLVS I.

Vtrum licite quis possei rem plus vendere quam valeat.

TRIBVS itaque articulis superiori quæstione præiactis, s. de emptoris, nego-

negotiationisque necessitate, ac de rerum pretio, sequitur tertia quæstio de iustitia q̃ in hunc contractum se insinuat. Hoc autẽ statim in capite carius non prætéribo de quo lector forte dubius apud S.Tho hærebit. Ait enim in distributione statim quæstionis, solas duas quæstiones tractandas assumere de emptione scilicet & de vsura, eo quod circa alias voluntaria commutationes nulla inuenitur iniustitia, quæ nõ reducatur ad rapinam aut furtum. In quibus verbis dubitatio est duplex, Prior, ꝙ eadem ratione potuisset & has omittere. Nam fraudulentia emptionis & vsuræ, genus quoddam furti est. Quod si dicat, has duas esse commutationes voluntarias, tũc emergit posterior dubitatio, quod eadem ratione deberet delocatione stipulatione, alijs tractare. Ad has autem simul dubietates respondetur, scientem fuisse ac prudentem considerationem D.Thom Iniustitia enim emptionis & vsuræ differt a rapina & furto, quia non fiunt simpliciter inuito domino, sed spontaneè tractante, hoc est transferent res suas in alium. Et ideo licet quantum ad iniquitatem pretij fuerit inuitus, est tamen contractus, qualis non est furtum. Et quãuis eadem sit ratio delocatione, tamen iniustitia eius & quorumcunque aliorum contractuum ad istorum normam exigenda est & perpendenda. Omnes namque iniustitiæ voluntariorum commutationum ad hæc duo capita reducuntur, scilicet vel quod aliquo precio rem vendas quæ nullo digna est, & hoc reducitur vniuersim ad vsuram, aut ꝙ precio quod iusto vel maius vel minus est, siue rem tuam siue vsum transferas. Et de hoc iudicandum est per regulas emptionis & venditionis. Est ergo primus articulus vtrum licite quis possit rem carius vendere quam valet. Quibus verbis implicatur, an possit contra vilius emere. Et arguitur a parte affirmatiua. Iustum in commutationibus iure ciuili constitutum est, idem autem ius permittit contrahentibus inuicem se decipere, vt habetur l rem.C. de rescinden.vend.& l.in caussæ.2.ff de minoribus. §.idem Pomponius. ergo licet pluris rem vendere minorisq emere quam valet Secundo, Commune omnium desiderium a natura videtur proficisci, ac subinde culpa vacare vili autem emere & magno vendere (vt Mimus ille apud August.13.de Trin. aiebat) commune est mortalium desideriũ cui & Sapiens consonat Prouer.20.vbi ait. Malum est. malum est, ait omnis emptor, & cum recesserit, gloriatur. ergo licita est venditio iustum exuperans pretium, atq. emptio idem non attingens Tertio arguitur. Lex amicitiæ secundum Philosophum 9 Ethic. ea est, vt rei vtilis repensatio secundum vtilitatem fiat, quam qui beneficium suscepit, consequutus est contingit autem vt emptor cumulatius ex re empta beneficium suscipiat, quam ipsa res valebat, vt si equum emit quo hostile periculum euasit, ergo licebit tunc venditori pluris rem il ã æstimare. In contrarium est saluificum illud Redemptoris monitum. Quæcunq. vultis vt faciunt vobis homines, hæc & vos facite illis. Et quo fit, quod cum nullus sibi velit rem iusto carius vendi, nullus debeat carius vendere alteri.

Dubiũ circa verba San. Thom. — *Solutio.* — *Primũ arg. partis affirmatiuæ.* — *Secũdũ argum.* — *August.* — *Tertiũ argum. Aristot.*

Ne institutum nostrum peruertamus, quod est S.Thom sñam vbiq. nostræ præmittere, quatuor eius conclusionibus ad quæstionem respondemus. Prima est. Fraude vti & dolo, vt vel pluris res vẽdatur aut minoris ematur, sicuti in omni contractuũ specie delictum est idemque suo genere mortale. Primo patet auctoritatem Apostoli 1.ad Thessal.4. vbi admonet, ne quis fratrem suũ in negotio circunueniat, quoniam vindex est Dominus, inquit de his omnibus Et Cic. de offic. Tollendum est igitur in rebus contrahendis omne mendacium, non licitatorem venditor, neque qui contra se licitetur, emptor apponet. Etenim vt adest fraus, voluntarium abest ac subinde iustitia sit, charitati aduersa. Secunda conclusio. Si emptio & venditio secundum suam nude naturam contempleris, neutiquam licet rem aut iusto maioris vendere, aut minoris emere. Conclusio est patentissima. Est enim hoc genus contractuum in commune bonum æqualeque commodum introductus. Quod autem sic institutum est, neutram partium grauare debet, sed ad iustitiæ æqualitatẽ est conficiendum mensura autem ac velut bilancium trutina est pretium, in cuius usum numisma (ut supra diximus) inuentum est. Ergo iustum precium vel augere uel minuere, peccatum est iniustitiæ atque subinde genere suo mortale. Põt nihilo secius uenditio secũdũ accidens existimari, nempe quatenus res vendibilis, aut in de-

Prima conclus. Probõ. Paulus. Cicero. Secũda conclus. Rõ conclusiõis.

in detrimentum vendentis, aut in ementis vtilitatem cedit. Quo supposito adhibetur tertia conclusio. Licitum est in pretium rei ducere damnum quod venditor accepit, ita vt non solũ res æstimetur quã in se erat, verum & quanti venditori valebat. Vt si meũ solũ per se non nisi decẽ valebat, mihi tñ, quia ędes illic extruere commodissimum duco, valet duodecim, hoc ipsum ex te pretium possum tum petere, tum perinde recipere. Et ratio est plana, quia vnusquisq vendere totũ potest quod suum est, & in tali casu non solum res, verum & eius emolumentum est vendentis. Quod si contra sic arguas. Postquam rei dñs suapte sponte distrahere mauult, quã emolumentum rei capere, sibi imputare dẽt, & non exigere plus qui emptori confert, eo præsertim, qui si hic resciſſet rem non tanti per se valere, forsan nõ emisset. Respondetur, argum conuincere id nequaquam licere, nisi venditor rem patefaciat emptori, admoneatq. hominem vt videat an sibi expediat illa lege emere. Qui .n. emptor sciens & prudens, quia vel ipse tantam vel maiorem rei necessitatem patitur, vel suo vult animo obsequi, cum illo onere rem emere contendit, iuste vẽditor tanti vendit, quanti sibi valebat, alias minime. Quarta conclusio. Commodum quod ementi accrescit, si nullum inde detrimentum vendens accipiat, non licet in pretium duci. Probatur ratione contraria. Quoniam venditor non potest nisi quòd suum erat vendere, commodum autem ementis non erat res vendentis, sed sua ipsius necessitas vel ars caussa illius existit. Vt si quis equum emit qui non venditori, sed sibi ad bellum necessarius est, vel rem aliam quia per usum suæ artis cumulatius lucrum facere potest, quam fecisset venditor. Alioquin si utilitas ementis pretio accresceret, liceret pharmacopolis medicamenta tanti vendere, quanti valet salus in infirmo. Vrbanum autem est, vt eiusmodi emptor grates venditori rependat. Et per hoc soluitur argumentum tertium ex Arist. sumptum. In commutatiua nanque iustitia rerum tantum æqualitas pensatur, in amicitia vero vtili vtilitas, quæ per donum gratificum rependitur. Vide quam sit falsa & fallax regula Ioan. Maio. 4. dist. 15. q. 29. vbi asserit, quòd id quod secundum naturalem æquitatem debetur, potest pactum duci. Nam tunc liceret mutuatarium obligare non solum ad remutuandum, vt ipse fatetur, sed ad emendum a mutuantis officina & molendum in suis molis, & pariter emptorem ad augendum pretium ob suum emolumentum. Quæreret hic autem attentus lector circa hanc conclusionem, an vice versa detrimentum, quod emens patitur caussa sit legitima vt pretij quidpiam detrahatur. Syluestr. quidem verb. emptio. §. 7. asserendo respondet. Vt si quis, inquit, tuarum operarum nihil egens, tuis victus precibus quia pauperes, te conducit poterit operas tuas minoris redimere, quam si te ipse rogaret. Attamen huius certe caussæ non est emptoris detrimentum, sed quia (vt arti. præcedenti diximus) venditoris copia vilescit pretium. Et ideo cum emptorem rei tuæ quæris, vel tuarum operarum conductorem, minoris tu tuaque æstimantur. Aliud enim apparentius fieri potest argumentum contra eandem conclusionem. Sequeretur nanque ex illa, quòd neq. dum quis vsu alienæ pecunię, quam habet in deposito, quidpiã lucri conficit teneatur dño illud partem ve refundere. Conceditur autem plane cõclusio. Neq; potest depositor cum depositario citra vsurę crimẽ pacisci de parte lucri, nisi societatem faceret cum periculo sortis, de qua infra. Potest nihilominus ac esset idem depositor per honestatem & comitatem illi esse, re etiam gratus. Neque vero vsuræ culpa subest. Si tu pecuniam tuam apud gratum mercatorẽ deponas, quem tibi speras fore beneficũ, neque vero ille vsurarius censetur, si ea spe tibi sit munere gratus, vt tu iterum eius custodiæ aurum tuum concredas.

Primum igitur argumentorum capitis quæstionis, dubij illius solutionem deposcit, quo scilicet pacto iure permittitur in venditione & emptione decepto. Et quidem iam proximo articulo sensum illius legis exclusimus In caussæ 2. § idem Pompo. ff. de mino. Vbi habetur, quòd licet cõtrahentibus naturaliter se decipere. Cui simile concinit lex, Item si pretio ff. loca. Haud enim intelligitur infra latitudinem iusti pretij, quantum illic nulla est deceptio Intelligitur ergo citra medietatem iusti pretij. Id enim non solum ciuilia iã nunc citata, & l. 2. C. de rescind. vend. & l si voluntate, eo. tit verum etiam iura canonica

[Margin notes: Tertia conclu. — Rõ conclusion. — Obiectio. — Solutio — Quarta concl. — Probatio. — Regula Maioris falsa. — Quæst. — Arg. — Responsio. — Ad primũ arg.]

nica permittunt vt patet ca. cum dilecti. cap. cum caussa extra, de emptio. & vendit. At vendere vltra dimidium iusti pretij, sunt qui referente Conrad. q. 57. esse arbitrentur vendere vltra duplum, sed nulla se possunt probabilitate tueri, nomē enim ipsum rem explanat. Est enim vendere vltra se, qui alterum, vt res quæ valet decem, habet latitudinem iustis inter nouem, & vndecim, vendere autem eam sed enim, est vendere ultra dimidiam veri. Sicuti emere citra dimidiū, est emere quatuor, nā quinque sunt media pars. Sic. n. habet lex illa citata, Rem maioris, in C. Minus pretium esse uidetur, si neque dimidia pars veri pretij soluta est Est ergo quæstio, utrum lex id permittat tanquam licitum? De quo tres sunt opiniones. Prima est. Durandi ordinis Minorum, quem & citat Conrad. q. 57. & reprehendit Ant. 2. par. tit. 1. cap. 16. tenentis, licere uenditori in foro Dei exigere pretium iusto maius etiam si immodicus sit excessus, dummodo non sit ultra dimidium. Et posset quis in fauorem opinionis huius sic arguere. Lex humana obligat in foro conscientiæ, potest ergo in pœnam imprudentiæ condemnare emptore illo excessu, sicuti facit in præscriptione. Secundo sententia iusta obligat in foro conscientię, nisi ex falsa presumptione procedat, sed si emptor uenditorem in iudicium de hac re deferat, absoluetur uenditor, ergo in tuto manet eius conscientia. Proxima huic est sententia Gersonis in tract. de contractib. & in suis Floribus, ubi ait quòd huiusmodi deceptor peccat quidem, idemque mortaliter, si excessus est notabilis, tamen ad restitutionem non tenetur. In tract. quidem de contract. cunctantius id dicit, sed tamen in Floribus audacius idem asseuerat. Et ratio sua est, quia scienti & uolenti non sit iniuria. Tertia tamen opinio est S. Tho. præsenti loco 2. 2. Et quamuis dicat Gerson non esse de hoc concordiam inter Theologos profecto in 4. Senten. q. 15. oēs communi consensu ita sentiunt. At forsan quis contra citet Scot. qui illic q. 2. ait dictum esse inter contrahentes, si non semper intenderent aliquid de inuisibili iustitia remittere sibi mutuo, ut omnem contractum concomitetur aliqua donatio, ex quibus fortasse uerbis ille suus Durand. seductus est. At uero Scotus nihil sibi aliud uult, quam ꝙ ultra citraque indiuisibile pretium contrahentes, sibi mutuo intendunt remittere, infra latitudinem tñ iusti, ubi nos supra diximus nulla opus esse remissione aut donatione. Etenim inferius art. 3. ait, ꝙ in fraudibus non est uoluntaria donatio. Igitur ꝙ leges canonicæ nec ciuiles permittere uelint deceptionem citra dimidiam iusti, tanquam rata in foro Dei, patet cum primis naturali diuinoque illo præcepto supra citato. Id ne facias alijs, quod tibi fieri non vis, nemo enim seduci astu uellet. Est quippe (ut dicebamus) contractus hic emptionis ac uenditionis pro communi bono inuentus, quare neutra pars debet ab altera grauari. At demonstratio naturalis est hæc, Præceptis naturalibus nulla humana lex derogare potest, quia eiusmodi iussa (ut patet in decalogo) non sunt dispensabilia, saltem nemo ambigit in dispensabilia esse iure humano, quanto minus abrogabilia? seruare autem iustitiam in commutationibus, est præceptum naturalibus, atque adeo diuinum, quia præceptio naturalis ab æterna lege deriuatur, ergo nulla humana lege potest abrogari. Minor porro præmissa tam nota est, quam Maior, quoniam iustitiæ obiectum est æqualitatem facere in rebus. Et ideo Arist. 5. Ethic. docet totam uirtutem iustitiæ commutatiuæ in hoc uersari, ut æqualitatem inter personas constituat, nempe ut quantum a te accepi, tantum tibi reddam: neque tu ex me plus extorqueas, ergo recipere ultra latitudinem iusti pretij, manifeste repugnat natiuæ rationi iustitiæ. Secundo. Fraus (ut sæpe diximus) opponitur uoluntario, illic autem est iniqua fraus; ergo emptor inuitus dat ultra dimidium atque adeo uenditor genus furti committit. Et præterea est contra præceptum Paul. 1. ad Thessa. 4 Ne quis fratre suum in negotio, circumueniat, ubi omnis fraudulentia eodem natur. Tertio. Si liceret decipere citra dimidiam iusti pretij, pariter liceret defraudare in mensura, ut si decē modios grani uendidisti liceret tibi accepto integro omnium pretio sex tantum subdole tradere. Patet, quia eodē re labitur, hoc autē iniquissimum est, assertuq; absurdissimum, cōtra illud Deuter. 25. Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus, neque erit in domo tua modius maior & minor.

Ex his

Marginalia: Quid sit uendere ultra dimidium iusti pretij. — Quæst. — Prima opinio Duran. Cōrad. Anton. — Primū arg. pro Durādo — Sententia Gersō. — Secūdū arg. — Tertia opinio. S. Tho. Rō Gersonis. Scotus. — Suadetur sententia. S. Tho. — Prima ratio. — Aristot. — Secūda ratio. — Paulus. — Tertia ratio.

Corollarium cōtra Gersonem.

Ex his fit consequens quod huiusmodi deceptor tenetur ad restitutionem. Hoc compertissimum est, quoniam peccatum iniustitiæ (vt identidem repetimus) natura sua obligat ad restitutionem, iuxta illud c. si culpa, extra, de iniur. & dam. dat. Si culpa tua datum est damnum, vel iniuria irrogata, iure super his satisfacere te oportet.

Arg. 4. Atque hinc sumitur quartum argumentum contra illam Durandi opinionem, & (si qui sunt, vt fertur) doctores iuris, qui illi patrocinantur. Si deceptio medietatem iusti precij superaret, obligatio inde emergeret restituendi quod negare non possunt. Tunc ergo aut restituendus esset totus excessus vltra istum pretium, aut nō nisi ille, qui est vltra iustum pretium cum dimidio. Hoc secundum dicere nequeunt. siquidem ius etiam ciuile contractum rescindit, nisi integer excessus restituatur emptori, vt expresse habet præfata lex 2. C, de rescind. vend. Si autem tunc restituendus est totus excessus fit, vt in deceptione circa dimidium restituenda sit illa pars. Mirabile. n. est dictu, quod si rem valentem decēte mercatus sum sexdecim, tenearis mihi restituere sex, dum autem mercatus eam sum quatuordecim, nihil mihi debens.

Quocirca multo magis est de Gersone mirandum, qua de prima opinione, nam post quam agnouit eiusmodi deceptionē delictum esse, quomodo ignorare potuit præuaricationem esse iustitiæ? cuius vtiq. naturale est nexu restitutionis delinquentem illaqueare. Neque plane intelligitur quid sibi voluerit, regulam iuris allegando Scienti & volenti non fit iniuria. Nam etsi emptor sciens & volens emit, celatur eum tamen iustus valor, ac subinde seducitur, putans tanti rem valere quantum venditor petit. Sed aiunt isti (vt pro illis arguamus) lex potuit humana venditorem

Obiectio. a restitutione liberare, tradendo illi dominium, sicut in præscriptione. Profecto iuste non potuit, quia non subest tanta caussa

Solutio in præscriptione namque ratio quietis obuiandi quam litibus persuadet, vt principis qui custos est pacis, priuet negligentes, qui diu rem suam deserunt, quia post longi temporis lapsum multæ oboriren tur fallaciæ. In contractu autem emptionis nequeūt cuncti rerum precia nosse. Et ideo illi qui bona fide emunt non est cur propter iniquitatem institoris mulctentur illo excessu, eo præsertim, qꝫ in præscriptione possessor bona fide possidēt, & ideo iniquum esset vt post tam lōgum tēporis morā inquietaretur, fraudulentus vero mercator mala fide decipit, ob idq. nulla fert rō vt de sua iniquitate emolumentum reporter, atq. id præsertim, quod ab innocente extorquetur. Igitur rei conclusionem faciamus, virtus humanarum legum in hac parte duplex est. Vna, qꝫ læso citra dimidiū non dat in iudicio actionem. Altera, quod non permittit contractum rescindi, vt habetur lege citata. Si voluntate. C. de rescin.

Scrupulus. vendit. At vero rogas, cur ergo tali casu actio non datur? Respondetur, inconsultissime legū latores fecisse. Haud. n. illi mortales tanti æstimabant bona hæc tꝑalia, vt ꝑ illa tantam sinerent litigationum turbinē, quantā nunc videmus, contra documentum Christi admonentis, vt ad redimendum tꝑis petentia nobis tunicam, dimittamus & palliū. Obidq. in præscriptione ubi maior erat caussa rōne consulendi paci, dñium adiudicatur possidenti, in deceptione autē citra dimidium, actio petēti denegatur, eo qꝫ illa deceptio infra dimidiū iuste ægre, & lubrice pōt semper percipi, & iō multas parturiret fraudis formas. Remittitur tñ ad forū Dei. Et hac rñsione sit satis argumento secundo supra facto. Haud. n absolutio iudicis in tali caussa est

Obiectio. sacramentalis. Sed alleget forsan cōtrarius axioma illud, qui peccat legis auctoritate, non peccat, sed quia contra legem agit, vt contra Pellicianum ait Argu. 2. 3. q. 4. can. Qui peccat, & idem ferme habetur l. Gracchus. C. ad legem Iul. de adul. est autem de

Solutio. lusoria hæc citatio. Illud. n. intelligitur de lege iussoria, secus autem de permissoria. Ille inquam qui agit quod lex iubet, non peccat, secus de illo, qui agit quod lex humana impune permittit. Non. n. omne illud permittit diuina. Alioqui meretrices quia lege permittuntur nō peccarent. Vñ

Chrys. Chrys. (vt habetur 33. q. 1 ca. hac ratione) Quod permittimus, inquit nolentes præcipimus, quia malas hominum voluntates ad plenū prohibere nō possumus. Et. ff. de reg. iur, semper in cōiunctionib. (sic enim lex incipit) non solum quod licet considerandum est, sed & quod honestum sit. Vbi glossa ponit exemplum in proposito. Nam etsi licet, inquit, contrahentibus se decipere, non tñ conuenit bono uiro. Nullū ergo du-

dubium restat, quin huiusmodi uafri ac se ductores, siue venditor sit, siue emptor, teneantur restituere etiã nõ requisiti. Quod si insignem doctorem innocentium cõtra nobis obijcias, qui super cap. quia plerique de immunitate ecclesiarum, in genere ait, quod quando contractus iure tenet, pars quæ lædit, non tenetur restituere quoadusque pars læsa repetat, nullatenus contra pugnat, quia id de contractibus prorsus intelligit, in quibus ius translationem dominij non vetat. Qua ratione lucrum ex ludo non tenetur lucrator restituere nisi petatur, impræsentiarum autem iure naturali & diuino inhibetur translatio domini. Quare idem egregius auctor cap. In ciuitate. de vsuris. In hoc particulari casu edocet leges permittentes deceptionem citra dimidium iusti pretij, intelligi iure fori, sed non iure poli. Idemque Panorm. super d. cap. quia plerique. Atque idem insigniter Bald. super cap. cum causa. de testibus. vbi allegans singularem illam gl. l. semper ff de reg. iur. ait tales fraudulentos contractus non esse licitos in foro conscientię, sed mercatorum animas in periculo verri, quamuis alibi variare videatur. Etenim qui non rerum caussas introrsum rimantur, nõ præsenti sibi constare. Attamen in eandem subscribũt sententiam quotquot sunt iurisconsulti præcipui nominis. Ad secundum arg. ipse ibidem Aug. respondet, dicens quod Mimus ille dicebat, scilicet care vendere, & vili emere, re vera vitium esse naturæ, ac latam viam per quã (vt Christus testatur) multitudo vulgi incedit. Contra quod tamen potest quisque adipisci iustitiam qua illi restat. Et subdit cuiusdam exemplum, qui venditori petenti modicũ pretium pro libro, iustum soluit. Ad tertiũ autem supra responsum est.

Innocẽtius.

Mẽs Innocẽtij.

Panor.

Baldus.

Ad secũdũ arg.

ARTICVLVS II.

Vtrum vitium rei vendita sic venditionem dat illicitam, vt necessarium semper sit illud detegere.

POstquam de substantia venditionis visum est, quæ in iusto consistit pretio, subsequitur, vt eius conditiones exploremus. Secundum autem ac tertium articulum S. Thom q. 77. nisi qui oculate perspexerit, vix differre videat. Quærit n. in secundo, vtrum venditio reddatur iniusta propter defectum rei vendita. Cui quęstioni postquam affirmatiue respõdit, adiecit ꝙ si quis in uendicione scienter fraudẽ fecerit, venditionem reddit i licitam, & restituere tenetur. In tertio nihilominus sciscitari pergit, vtrum venditor teneatur vitium rei venditæ dicere, quòd videri potest affirmando definisse in secundo. At vero discrimen est huiusmodi, quod vendere rem vitiosam aut contingit eodem pretio, ac si integra esset & solida & in hoc sensu procedit articulus secundus. Aut cõtingit precio duntaxat, quod cum vitio valet. Et de hoc adhibetur articulus tertius, videlicet vtrum postquam res non maioris venditur, quam iuste valet, licet venditori vitium subijcere. At vero adeo sunt quæstiũculæ germanitate connexæ, vt fortasse eodem simul articulo commodius diluciden tur. Quæritur ergo vtrum merces vitium, sic venditionem reddat illicitam, vt necessarium sit illud semper detegere? Et arguitur a parte negatiua. Tria sunt, in quibus accidit merces deficere, scilicet substantia, quantitas, & qualitas. Defectus autem substantiæ, qui omnium est nocentissimus, non est cur semper contractum uitiet, puta si quis vendat argentum, aut aurum alchimicum pro vero. Nam, vt ferunt illius artis magistri, ad eosdem fere humanos vsus confert, puta ad vasa cælanda, cudendaque numismata, ergo multo minus ab alios defectus qualitatis & quantitatis reddetur venditio illicita.

Primũ argu.

Secundo vbi emptor emere non cogitur suo subest iudicio cognitio rei, ac perinde illi imputanda est deceptio, ergo venditor dummodo non mentiatur, docere non tenetur emptorem. Alio qui illo stultitiæ genere notaretur, quod retulit in officijs Tullius, vbi ait. Quid tam absurdum, quam si domini iussu ita preco prædiceret. Domum pestilentem vendo? Accedit huc tertio, ꝙ caussa quę vrgere posset vitiũ detegere non est alia quam vt preciũ fiat minus, haud tamẽ tenetur vẽditor caussas semper propalare, quibus res minoris æstimaretur, nam mercatur præscius merciũ quarum copia superuentura est, licite potest tacitus suas præuendere pretio curren ti, ergo illa de caussa non tenetur reuelare alia vitia. In contrarium est Ambro lib. de officijs, vbi ait, Regula iustitiæ manifesta est

Secũdũ argum.

Cicero.

Tertiũ argum.

Ambr.

est quod a vero non declinari virum deceat bonum, neque damno iniusto afficere quenquam, neque aliquid dolo annectere rei suæ. Atque ibidem rursum. In contractibus vitia eorum, quæ vendunt prodi iubentur ac nisi intimauerit venditor, quamuis in ius emptoris transierit, doli actione euacuantur.

Cum in duos sensus partiti quæstionē simus, scilicet vtrum rem vitiosam pro integra, eodemque pretio vendere liceat, & vtrum dum pretio valorem non excedente vēditur, liceat eius vitium silere, de priori sensu tribus conclusionibus respondebitur, ac de posteriori alijs item tribus. In rem autem venali (vt primo argumento, dicebamus) tria sunt consideranda videlicet substantia, quantitas & qualitas. Est ergo prima conclusio. Defectus mercis, siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate contractum reddit illicitum, si pretio veræ rei integræ & solidæ vendatur. Conclusio patentior est quam ait testibus indigeat. Violatur enim tunc iustitia, atque adeo genere suo est peccatum mortale, nisi rei pusillitas venialem faciat. Atqui in eum qui contra facit quantum ad substantiam, proclamatur, apud Isa. cap. j. Argentum tuum versum est in scoriam, vinum tuum mistum est aqua. Quantum vero ad qualitati mensuram, admonetur Deuter. 25. Non habebis in seculo diuersa pondera, maius & minus, neque erit in domo tua modius maior & minor. Et paulo post Abominatur enim Dominus eum qui fecit hæc, & aduersatur omnem iniustitiam. Vbi natura peccati mortalis exprimitur. Et simile est de qualitate. Vt si quis morbidum iumentum pro sano firmoq; vendiderit. De his omnibus extant præterea cautrices leges. Lege enim. In venditionibus, ff. de contrah. empt. contractus rescinditur, si substantia vna & corpus, vt aiunt, pro altera vendatur. Vt si mihi vnum fundum aut seruum vendas, & alterum tradas. De mensuris etiam, & de mercium qualitatibus leges abundant. Secunda conclusio, quæ ad ista consequitur. Venditor qui rei defectum cognoscens eundem fraudulenter emptorem celauerit, contra iustitiam delinquit qui vero rei nescius contractum fecerit, licet a culpa fiat immunis, tenetur tamen vbi primum defectus fuerit deprehensus, eundum contractum infectum reddere, alioqui restitutionis funiculo ligatur. Res est clara, atque eis etiam qui lippis sunt oculis peruia. Atqui celare censetur, qui ea verborum versuria vtitur, vt vitrum contectum relinquat, vt isti proxenetæ dum equum vitiosum vendunt, omnium morborum maculis eum depingunt, vt in aceruo verum vitium contegant. Tertia conclusio. Similis sententia comprehendit emptorem. Vsu .n. venire solet, ut uenditor, substantiæ, aut qualitatis, aut quantitatis rei suæ ignarus rem uendat emptori, qui ueritatem nouit, qui ideo & pariter peccat, & pari nexu restitutionis innodatur, si minoris rem emit quam ualet. Atque hæc de priori sensu. In secundo autem opus est distinctionibus. Aut. n. uitium occultum est, aut manifestum. Et quando est occultum, aut in damnum vergit, periculumve emptoris, aut secus. Sit ergo quartam conclusio Quando vitium mercis occultum est, per quod, emptori vel damnum datur vel creatur periculum, nefas est venditori illud celare & ad restitutionem tenetur. Conclusionis ratio est hæc. Quamuis non quisq; lege iustitiæ cogatur consilium auxiliumve alteri præbere, quo a periculis damnisque eripiatur, nisi quando vel ipsi ex munere proprio & officio incumbit, uel alter extreme laborat, tamen occasionem periculi aut damni alteri dare nemini fas est, uenditor autem eo ipso quòd rem uitio aliquo affectam uænam exponit, occasionem dāni dat & periculi, quæ nescius emens incurrere posset, damnum quidem si res propter uitium minoris sit pretij, quam uenditur, periculum autem, si propter idem uitium usus rei uel inanis sit, uel forte nocuus. Vt si militi equum mancum pro sano uendas, quo postea in acie uti non posset, aut si domum ruinam minantem uenderes, aut pestiferum cibum, ergo talis occultatio manifestaria iniustitiæ fraus est, ac perinde de genere suo mortale, idemq; hominem restitutioni subijciens. Quinta conclusio. Si uenditor caueat damnū dare, puta ꝙ non pluris rem vendat quam cum uitio ualet, neque ullo emptorem obijciat periculo, & res fit emptori pro pretij ratione usui, nulla lege compellitur vitium patefacere. Hanc conclusionem non ponit in forma de occulto uitio S. Thom. sed tamen aperte ex præcedenti colligitur. Et

ratio.

Margin notes: Tria in re uænali consideranda. — Prima concl. — Rō conclusion. — Secūda concl. — Tertia conclu. — Distin. — Quarta conclu. — Rō conclusion. — Quinta concl.

ratio est, quia venditor eatenus tenetur emptorē admonere, quatenus nullius sit ei occasio vel damni, vel periculi sed tunc nullius est caussa ergo potest rei suæ consulere, reticendo vitium. Nam si emptor sciret, forte eam iusto etiam pretio renueret emere. Sexta conclusio. Qñ vitium est manifestum, puta equus vnoculus est, vel a parte claudus, vel perforata domus nulla est necessitas euidentius illud euulgandi, quia nisi cæcus emptor sit, ipse potest videre. Quare si emit, presumitur sciens emere. Itaque vt summatim dicamus, si vitiū est notum, nulla est necessitas diuulgandi, si vero occultum & periculosum, quantū uis pretium extenues, illicita est venditio, nisi emptorem admoneas. Sed si non est periculosum, & pretium ad vitij qualitatē admetiaris, non teneris reuelare. Attamē pluris vendere iniquitas est propter damnum datū Circa harū au ē conclusionum singulas minutiora dubiola emergunt. In primis Conrad. q. 50 non plene approbat conclusiones has S. Tho. etsi fateatur easdem esse Gersonis vt re vera sunt, in suis Regulis moralibus. Ait. n. hoc agere moderamine, quod ceu regula constituit. Si dum vitium est occultum, venditor probabili coniectura scit emptorem, etiam si vitium deprehenderet, nihilo secius rem empturum, tunc licite venditor tacito vitio æquo pretio vendit, si autem conijceret, ꝙ non esset empturus, iniuste occulit vitiū. Et eadem est opinio Pan. in c. iniustum, de rer. permu. quem vt Syluest. sequi, verb. emptio. §. 20. Et ratio istorum est, quòd dū alter non esset empturus, inuoluntarius cōtrahit, ac perinde iniuriam patitur. Quin vero eadem ratione addunt, quòd etiam dum defectus est manifestus, si emptor nō animaduertit, tenetur eum venditor admonere. Atque hanc sentētiam sequuntur ferme iuniores Sed tamen regula hæc istorum quamuis sit ipsis constitutissima, non tñ habet in ratione fundamentum. Nam etiam si venditor sciret alterum empturū, fortasse ille nollet tanti emere, quanti res valet, atq; adeo etiam dum scitur, est nihilominus ratione pretij inuoluntarius, & inuitus. Et tñ ipsi fatentur, ꝙ potest tunc nihilominus vendere pretio iusto tacēdo vitium, ne alter pretiū imminuat. Id q; rōne fateri vincuntur, nam vēditor nō tenetur dare occasione deterendi suum iustū pretium. Quod si in tali casu ei licet vitium cēlare profecto pariter id licet, etiā si sciret ꝙ alter non esset empturus, quia vtitur iure suo. Negamus igitur vllam esse rei consequentiam, ꝙ si emptori ignorantia in caussa est, vt inuoluntarius emat, venditor fiat illi iniurius. Etenim nemo dum vtitur iure suo, dat alteri caussam damni. Quocirca vt Diogenes apud Cicer. lib 3. Offi. aiebat, aliud est celare, aliud tacere. Celas, dū quod pandere teneris, non prodis, taces dum loqui iure non cogeris. Quemadmodum ergo & si quis tertius sciens vitium non admoneret emptorem, non laberetur in culpam maxime si sciret nec damnum illi nec periculum creari, ita neq; emptor est in culpa, quia suum seruat ius. Hoc tñ nos fatemur, ꝙ si nocet venditor illam rem fore prorsus inutilem emptori, nō potest vitium tacere Vt si ego equum submācum vendo nobile iuueni, cui in more est eque cursitare, quamuis vendam iusto pretio, iniuste tñ ago. At si vendo seni medico qui optat equum leniter gradientem profecto nullam ei irrogo iniuriā. Et ideo posuimus tres conditiones, s. ꝙ caueatur periculū, & damnū & res sit emptori vsui. Adde ꝙ si creditur emptorē alteri post rē venditum ire, & quia vitiū ignorat tantum petiturū, quanti absq. vitio veniret, tenetur tunc prior vendens emptorē admonitum faceret, ne alterum fallat. Atq. hoc modo concordia conciliari potest inter Diogenē & Antipatrum, de quibus illic meminit Cicero. Ille. n. venditorem minime stringebat vitium mercis detegere, hic vero contra putabat. Quidnam sit de iure ciuili in foro exteriori, ad Iurisconsultos remittimus, quorum interest scire qñ est venditori merces, & pecunia emptori propter contractus vitium redhibenda. Sed tñ iure naturæ conclusio S. Th. est verissima. At tunc potissimum qñ vitium est manifestū, quis dubitat, si emptor non aduertat, quin ipse reputandus sit sui erroris caussa? Sed tamē scrutatores isti S. Thom. aliud obijcere illi potuissent argumentum, quo mordaciorem inijcerent scrupulum. Etenim si hæc eius sententia vera est, non solū in rei qualitate, verū & in quantitate mensuræ, & in substantia ipsa, id pariter esser licitum. Proferamus quippe mercatorem, in exemplū, qui habet grana, vel vini genera, re vera pluris valentia, quā potest publico foro diuendere,

Probō.
Sexta conclu.
Cōrad⁹ nō vsq; quaque probat conclusiones premissas.
Panor. Syluest.
Rō Cōrad. & aliarū m.
Ad arg. Cōrad.
Arg.

vendere, & adde exemplum de rebus illis, quæ vel numero vel pondere væneunt, sequeretur, quod posset ille si iustus modius, verbi gratiam, valet duos aureos, sed nemo est qui det, & demus iniuriam illi fieri vel propter monopolium emptorum, vel quia iniquus gubernator vrbis hoc eũ gravamine premit. Posset inquam tunc ille vẽdere minoris, sed tamen curtando mensuram, ita vt quam ille quantitatem tradit, iustissime valet illud, quod recipit pretiũ. Quin vero in substantia ipsa idem liceret. Est qui uenale habet vinum optimũ, cuius amphora iustissime valet decem, sed tamẽ si populus credere non esse Rhenense, non tantum daret prætium, sequeretur eadem consequentia posse illum, etsi non sit illius vineti, tacendo vẽdere decem. Adde, quod eadem ratione & aqua posset vinum dilueere. Vt si nimia esset vini caritas, ita vt vrna staret duobus aureis, quam ob caussam nemo emeret, cur non posset caupo aqua illud miscere vendendo vrnam viginti argẽteis, quæ re vera cum illa aqua tantũ valet? Et tamen illic est error in substantia, vt ait S.Th. secundum illud Isa. 1. Vinum tuum mistum est aqua. Profecto conclusiones horum argumentorũ magna consequentiæ energia colliguntur ex dictis S.Tho. nam quantum ad moralem vsum, idem est tacere vitium in rei qualitate, atque in quantitate, & substantia, presertim quando substãtia non est adeo diuersa, quin eodem modo seruiat. Veluti si tu cogitas meum sericum esse Granatense, & pannum Segobiẽsem, quod tamen non est nisi minoris notæ, sed tamẽ ego vendo quanti valet, & est tibi vtile pro ratione pretij. Ne ergo nihil ad hæc respondeamus. Primum omnium argumenti hæc non militant vbi pretium est legitimum, puta lege positum, quia tunc nulla esse potest vel arbitratio contra ius. Sed si militat, est, vbi pretium non consistit in indiuisibili. Secundo nolumus cauponibus atque alijs seu tabernarijs, seu alius generis coemptoribus ansam porrigere innectendi fraudes? sunt enim inquissimi suorum iudices, magni sane suas merces pendẽtes. Et ideo subijcio tertio quod rei publicæ magistratus non debẽt ad hęc argumentorum pondera attendere, sed lege in eos agere, qui vel in mensura vel in substantia publicam fidem violant. Nihilominus in foro conscientiæ, soli stando iuri naturæ qui vir esset alias syncerus & candidus, concurrentibus illis tribus condicionibus, videlicet, quod periculum & dãnum euitaretur, & emptori esset merx secundum rationem pretij vtilis, non esset cur condemnaretur de istis memoratis occultationibus. Leges nanque naturales de æquitate mensuræ & de rei substantia intelliguntur, vel quando pluris iusto uenditur res aut quando res non sunt ad eosdẽ vsus accommodæ. Hoc autem per se compertum est, quod mentiẽdo non licet vitiũ contegere. Quapropter si emptor interrogat rei qualitatem, tenetur venditor veritatem aperire, si autem non interrogat neque damnum accipit sibi imputet, quãuis forsan venditoris mendacium in talibus casibus, si alioqui prædicto modo seruetur iustitia, non est perniciosum. Secus autem, si talis rei qualitate neutiquam emptor indigeret. Vt si fortasse ad aliquam medicinam indigeret fortissimo vino, & venderetur ei lymphatum. Et ideo inter pharmacopolas nefandum esset tale rerũ cambiũ. His autem expeditis, restat nihilo minor dubitatio circa tertiam conclusionem, qua dictũ est, simili iustitiæ ratione complicari emptorem, qui. s. pari iure venditorẽ admonere tenetur, si minoris rem uendat, quã valet. Cuius exemplum 13. de Ciuit. refert Aug. Apparent nanq; in contrariũ ratio. Haud enim videtur emptor tam stricte ratione contractus ligari vt venditorem doceat, quam vice versa obligatur emptorẽ docere venditor. Etenim qui suas exponit merces inuitando emptores occasiones eis offert erroris, nisi illos commonefaciat emptor vero nullam venditori occasionẽ porrigit. Exẽplis hoc patet. Venditat quis pretiosum lapillum, quẽ putat esse vel vitrũ, vel quidpiam minoris pretij, quam gẽma. Incidit aũt in lapidariũ rei illius gnarum, qui. s. cognoscit gemmule pretiũ, nunquid nõ ille poterit tacitus tãti emere, quãtum alter petit licet sit longe iusto minus? Idẽ est si aurifico species offeras & corpus, quod nescis esse purissimũ aurum, ille tñ nouit. Procedimus nanque de venditoribus, qui hæc non proferunt interrogantes, vt doceantur rei valorem. Alioqui non ambigitur quin emptores teneantur eos docere, sed loquimur de illis, qui nullatenus suspicantur quid in re delitescat, quia forsan neque illis pluris stat res. Et adhibetur altera

Marginalia: Prima assertio. — Secũda — Tertia. — Solutio facti argumẽti. — Dubitõ — August. — Prima ratio dubitandi. — Secũd ratio

tera ratio, quæ id pressius persuadet. Si quis vel arte vel alia via nouit in prædio tuo abditam esse auri fodinam, vel aliam venam, seu lapidis, seu alius pretiosi lapidis, potest ad te prædium emptum accedere, tacitoque misterio, emere. Sic enim sæpe vsu venire solet. Quin vero Christus, Redemptor noster, vt lib. 1. q 3. dicebamus, idem velut licitum ac legale videtur recensere. Matt. 13. vbi ait, Simile est regnum cęlorum thesauro abscondito in agro, &cęt. id est, dominum agri secretum celat quousque diuenditis vniuersis quæ possidet, illum emat, vt sibi totus thesaurus competat, veluti loco citato copiose disseruimus. Igitur nequaquam emptor iure cogitur valorem rei venditori detegere. Ad hęc autem ipsa nihilominus respondetur, diuersam esse rationem agri atq; aliarum reiũ. Nam agri pretium de sola expenditur superficie quippe cuius natura est fructus, ferre Ob idque qui agrum coemit, non maiori vinculo tenetur detegere id, quod in visceribus recondium est, quam si alius quispiam esset qui non cogitaret illum emere. Aliæ vero res perpenduntur secundum id quod sunt, & ideo dum quis tibi vnũ pro alio, vendit, in primus si te interrogat, teneris veritatem aperire. Sed præterea etiã non rogatus, si illa esses persona quæ nolles emere, obligareris nihilominus charitatis vinculo fratrem admonere in re tanti momenti, postquam nihili tibi admonitio constat. Imò si grauem metueres iacturam proximi, peccatum mortale esset non eum docere secundum charitatis regulas, quas lib. proximo, q. de testibus, explicuimus. At vero quando emere constituis, accedit, insuper & iustitiæ lex Nam cum ille rei nescius, minoris tibi iusto rem suam vendit in voluntarius illo pretio distrahit, & ideo teneris sub culpæ restitutionisque reatu veritatis illum admonere. Tametsi in eadem specie grauius esset in venditore delictum quia cum rem, offert arctius prohibetur decipere.

Rũsio.

Restat ergo ex conclusionibus argumẽtorum in contrarium responsa colligere. Primi ergo solutio est peculiaris de auro & aurichalco, quod nunquam hoc ad puritatem pretiositatemque illius pertingere potest, neque ad dignitatem & omnes vsus, præcipue quod naturam auri quæ corporum salubritati confert, nulla ars præstari potest, & ideo citata lex. In venditionibus, illud pro vero distrahi vetat. An vero per Alchimiam exprimi possit verum aurum, sub iudice S. Tho. relinquit. Et ideo subdit, quod si id forte fortuna contingeret, non esset illicitum pro vero venderet intelligas, tamen retectis effectibus, quos artificio sum præstare non potest. Nihil enim vetat, secundum August. 3. de Trinita. quin arte dæmonum vtentium naturalibus caussis veri naturæ effectus ingenerentur. Ad secundum vero respondetur, quod etiam si emptor vltroneus emat, incumbit nihilominus venditori rem eatenus petefacere, quatenus neque damni sit caussa neque periculi. Non quidem per præconem, quod Cicero irridet, sed tamen priuatim inter se & emptorem. Alioqui non satis ei permittit iudicium rei, quam nisi per suam relationem cognoscere nequit. Secus dum vitia sunt manifesta. Ad tertium denique respondetur, non eandem extare rationem de rerum uitio, & desuper uenturis mercibus Rei enim ualor æstimatur secundum id quod in præsenti est, & ideo per uitium rei decrescit. Qua utique ratione detegendum est. Merces uero post uenturæ nihilo reddunt uiliorem æstimationẽ rei præsentis. Et ideo uenditor non tenetur reuelare quod in futurum expectetur. Historia est Thaletis Milesij, quam primo. Poli. ca. 7. Arist. enarrat. Philosophus enim ille, cum ei ceu opprobrium obijceretur philosophiam pauperes suos alumnos efficere, & ipse per Astrologiam oliuarum ubertatem prospexisse, collecta exigua pecunia credito emit in hyeme sub confuso quantum quisque collecturus esset olei, arrasque dedit, postea uero, tum ingentissima copia proueniente, tum quod solus ipse esset uenditor amplissimam confecit pecuniam. Nimirum ostendens facile esse philosophis ditari, sed tamen sapientis esse diuitias despectui habere. Simile legitur de Ioseph Genes. 41. qui diuinitus edoctus futuræ ubertatis annorum septem, quos subsequutura erat aliorum sterilitas, uili prius emendo, & post care uendendo Pharaonem ditauit. Exemplum est præterea Ciceronis lib. 3 de Officijs, de Alexandrino mercatore, utrum cum Rhodum annonæ caritate laborantẽ frumenti numerũ aduexisset, sciẽs se alios mercatores secuturos, teneretur ciues præmonere,

Ad primũ arg.

Ad secũdum. ar.

Ad tertiũ arg.

Historia Thaletis Milesij. Aristot.

Cic. exẽplum.

an

an vero tacitus posset pretium tunc currenti diuendere? Antipater enim aiebat, Diogenes vero negabat. Cuius nos impręsentia sententiam cum S. Thom. amplectimur, sic tamen attemperatam, quod cumu latioris esset virtutis, si quidpiam pretij vēditor ille subtrahere. De quo art. S. Thom. q. 77. post illa, quæ quæstione proxima denegatione disseruimus, nihil nobis dicendum superest.

QVÆSTIO IIII.

DE EMPTIONE CREDITO pretio.

ARTICVLVS I.

Vtrum liceat rem carius vendere expectata quam numerata pecunia.

POST generales emptionis ac venditionis leges, quæritur in particulari, vtrum ratione crediti pretij liceat rem carius vendere. Et arguitur a parte affirmatiua. Pretium iustum rei secundum prudentum iudicium debet æstimari, & secūdum commune forum: duodecim autem numi absentes, scilicet in futuro soluēti, nō plus valent quam decē præsentes, ergo res quæ vendi potest præsenti pecunia decem, iuste potest credito vendi duodecim. Secundo venditor potest se indemnem seruare, quapropter D. Tho. 2. 2. q. 77. art. 1. asseuerare non est veritus, posse vēditorem pretio damnum adhibere quod patitur. Porro vero ex dilata pretij solutione vēditor multa subit incommoda, vtpote lucri cessantis secundo periculum ipsius capitalis, quod sibi forte nunquam soluetur, & tertio periculum dispendiorum atq. expensarum, quas fortasse antequam pretiū recuperet, facturus est, illi autem periculorum metus pretio sunt æstimabiles, ergo potest horum gratia auctiori pretio vendere. Pari passu contrarium currit argumentum de emptore, qui ratione anticipatæ solutionis videtur iure posse minori pretio emere. Nam anticipata solutio pluris æstimatur, quam eadem prolatata, & similia pericula subit emptor antequam mercium cō pos fiat. Tertio denique arguitur. Sunt aliquæ merces reipublicæ necessariæ, quæ nisi expectato pretio distrahi nequeūt, quod ex mercibus ipsis conficiendum est, ergo iustum ipsarum pretiū est, non illud quod in pręsenti, verum illud quod in futuro soluendum est. Suntque aliæ econuerso, quæ venundari nequeunt nisi anticipata solutione, ergo iustum pretium erit non illud, quod cum merces traduntur, valent, sed quod anticipato tempore soluitur. Exemplum prioris membri patet in maritimis mercibus, quę nisi in magna copia aduehi non possunt. Enimuero cum totum nauis onus, si illa, quæ vt plurimum contingunt, spectes, vendi simul nequeat pręsenti pecunia, sed expectandum sit tempus quo emptores eaedem valeant merces minutius distrahere, iustum pretium erit quod in futurum promittitur quamuis maius illo sit quod statim numeretur. Exemplum secundi membri profertur in lanarum mercatu. Nam cum, vt plurimum accidit, pastores nequeant pastum gregum redimere nisi lanarum pretium sibi anticipetur, apparet illud esse iustum quod anticipatur, licet minus sit quam quod dum traduntur, valent. In contrarium est, quod pretium, vt q. 2. dicebamus, & habetur l. in l. 4. ad legē Falcidiam. res secundum rei veritatem, hoc est secundum præsens pretium, æstimandæ sunt verba sunt legis. Et idem colligitur ex subsequenti lege, Pretia.

Solutio quæstionis pręsentis patula est, quippe quæ ex superioribus liquido colligitur. Respondetur inquam vnita negatiua conclusione. Nullatenus ratione crediti prorogatique pretij licet rem carius vēdere quam in præsenti valet, carius, scilicet vltra latitudinem iusti pretij. Nam infra illam iam supra dictum est id licite augeri posse Conclusionem primo probat argumentum proxime insinuatum, quia neq; rem pluris vendere licet quam valet, neq. plus valet, quam est pretium in præsenti currens. Et ratio naturalis est quod pretium cuiusque rei, eius existentiam commutatur vt tāti æstimetur, quanti est quādo existit, nam tunc est hoibus vsui. Secundo id patefit per regulam quæstione prima constitutam, nempe quod ad perpendendum contractū an sit vsurarius, explorandum est an mutui quidpiam implicet, cuius ratione pretiū recipiatur. Hoc enim

Primū arg. partis affirmatiua.
Secūdū argum.
Tertiū argum.
Conclō negatiua.
Primo prō conclo

in huiusmodi venditionibus reperias. Perinde quippe est rem, decem valentem, credito vendere duodecim, ac si decē statim connumerata emptori mutuo dares sub duorum fœnore. Probō est. S. Thom. 2. 2. q. 78. art. 2. ad 7. Ex quo fit, vt q. 1. dicebamus, neutiquam posse vēditorem sibi prętexere quod tanti sibi merces stent, neque aliter posse sumptus quos fecerat reficere, quam si credito vendat, quoniam negotiatio eiusmodi fortuitis euentibus subdita est. Quare vbi in dissolutione nundinarum mercium pretia decrescunt, non potest mercator tanti vendere credito, quanti præsenti numo vendidisset in emptorū feruore, quia res iam tunc minoris æstimatur. Et eadem cōclusio emptoris pari iure comprehēdit, nēpe quibus ratione anticipatæ solutionis fas non est vilius emere. Nam pretium legitimum est, quo merces tunc æstimantur, quando traditur & ideo si minoris emunt, contractus reducitur ad vsurarium mutuum, videlicet quod pecuniam venditoribus mutuant, auctuarium mercibus soluendam.

D. Tho.

Ad primum.

At quia de conclusione nulla esse potest dubitatio, ad argumentorum solutionem descendamus. Et primum quidem tenuissimi momēti est. Negatur enim quod duodecim in futuro soluendi numi secundum se non plus valeant, quam decem præsentes, immo duodecim absentes idem valēt atque præsentes. Et licet accidentarie in negotiatore ratione industriæ possint decem augeri vsque ad duodecim, tamen inde non crescit rei pretium quod secundū eius naturam æstimatur, præcisis decem. De alio vero membro, puta de lucro cessante, Richardus & Caie. & quibus eorum probatur opinio, perinde censent atque de mutuo, nempe quod licet mercatori pretium ob lucrum cessans augere. Nam eadem est vtriusque ratio. Ego vero egerrime in hanc sententiam trahi possum, eo sane argumēto ductus, quod neq. lucrum ei cessat, qui vendere non cogitur, neque vllus absque vi & fraude cogitur, qui vero tantum rogatu vendit, vltro vendit. Quare neq. Panormitanus capit. Ad nostram de emptione & venditione, neque antiquorum vllus huiusmodi exceptionem approbat, sed simpliciter vsuræ reos faciunt quotquot credito carius vendunt quam numerato. Et Anton. secunda parte, titu. 1. cap. 8. §. intrepide negat ratione lucri cessantis licere cumulatius pretium exigere. Et re vera ex isto capite lucri cessantis frequentiores crebrescent vsuræ in mercatura quam in mutuo. Quare licet neque modo vsque adeo asseueranter hanc refutare audeam opinionem, sed permanserim vt supra in mea formidine, tamen argumenta contrariæ opinionis non sunt tanti ponderis, quam eius patroni putant. Quare ad auctoritatem S. Thom. quam Richardus pro simili adducit, idem quod supra respondemus nempe aliud esse damnum emergens, quod venditor patitur, quodque ideo vendibile est aliud vero lucrum cessans, quod re vera, nisi inuito non cessat. Multo vero improbabilius est, quod quosdam neotericos valde miror defensare, nempe quod ratione periculi, cui venditor suas exponit merces, dum pretium in tempus credit, ius habeat carius vendēdi. Conradus quidē quæstione citata quinquagesima nona, vbi hanc edisserit materiam concedere hoc recusat, sed tamen iunior Metina, q. 38. de Restitutione nescio quem immitatus, id audenter affirmat. At vero cum res vsuraria, Ethnico etiam Aristotele teste, tam sit odiosa ac perniciosa, nemo deberet eius occasiones offerre, nisi vbi patentissima ratio id euinceret. Porro autē in hac opinione, nulla vel probabilis existit. Primum ergo omnium in contrarium arguit. Cōrad. nullam, aut vix vllam esse huiusmodi venditionē in futuro soluendam, quæ non alicui subdatur periculo. Quocirca semper liceret aliquid vltra sortem recipere. Sed tuebuntur se contrarij auctores dicētes, non id opinari in qualicunque periculo, sed vbi est legitimum, nēpe quando mutuatarius vel pauperiē, vel fraudulētus, vel quauis alia ratione maleficus, tunc quippe aiunt posse debitorem metum periculi pretio vendere. Secundū eius argumentum non est multo maioris efficaciæ. Arguit quippe quod tunc nō solum capitale, verum & illud quoq. metus pretium periculo subest. Quare ratione illius liceret aliud recipere pretium. Verum tamen responderent aduersarij expectatione auctarij illius vltra sortem recipiendi, oēm compensari metum. Aliter ergo sic vrgentius reprobatur opinio. In primis mercator nō vendit inuitus. Si ergo videt suas merces tuto distrahi, non vēdat credito, vel

Richar. Caieta.

Solutio auctoris

Panor.

Anton.

Metina.

Prima rō in pfatā opinionē.

Argu. secūdū idem.

Prima rō aucto re.

ro, vel aliam accipiat cautionem. Cur ergo poterit metum illum vendere? Secundo arguitur. Venditor ille vel facesse mutuatorem, nullum patitur, mergens damnum, neque iacturam facit cessantis lucri, neque dispendium aut sumptus in recipiędo pretio. Hæc enim omnia cessare supponimus, quandoquidem de solo metu disceptamus quo ergo iure poterit, metus ille pretio vendi? Sed ais, quia est pretio æstimabilis. Fateor quidem quoniam mallet homo alicuius pecuniæ dispendium facere, quam tali anxiari metu. Sed tamen non inde sequitur, quod sit illa ratione vendibilis tum quod venditor suapte sponte in illum se emergit, tum præcipue quod emptor non tenetur aliter leuare illum tali metu, quã soluendo mercius pretium, cui idcirco dum soluit, satisfacit. Et elucidatur etiamnum argumenti vis, si initio non fuisset facta timoris mentio venditor tamen fuisset ob periculum vehementer metu vexatus, postea dum emptor soluit, nihil posset vltra sortem venditor reciperet ratione præteriti metus ac periculi. ergo neque in initio potuit in pactum duci. Profecto si vera esset talis opinio, conditio vendentis, puta si esset nimirum auaris ac perinde meticulosos, caussa esset legitima recipiendi maius pretium. Perpendamus ergo argumenta, quibus isti audent hasce perhibere vsurarum ansas. Primum est hoc, fideiussor (vt supra dictum est) pro obligatione illa qua adstringitur alienum debitum soluere, potest pretium recipere, ergo licet venditori hisce verbis cum emptore pacisci. Quod fideiussori præbiturus es, mihi exhibe, & ego subibo periculum, nulla enim apparet discriminis ratio. Nam etiã fideiussor in virtute videtur debitori mutuare, dum pro eo soluit. Respondetur latissimam esse discrepantiam, quoniam fideiussor non pro eo quod mutuat, cum cõtingere possit vt nunquam pro debitore soluat, sed quia obligatur, soluere, illam potest obligationem vendere, mutuatur vero vere mutuat, quod ideo gratis tenetur facere. Et miror istos non esse sui memores. Cum enim fateantur, non quidem pro mutuo, sed tamen pro obligatione mutuandi licere pretium recipere, simili intercapedine deberent perspicere fideiussorem posse recipere pretium pro obligatione soluendi, seu mutuandi non tamen mutuatorem pro mutuo, tametsi vterque in eodem versetur periculo. Et pari modo recutitur secundum eorum argumentum de illo qui per contractum assecurationis in se suscipit periculum alienarum mercium, iste enim nihil mutuat, sed pro illa obligatione soluendi merces si perierit, recipit pretium, sicuti ille qui per contractũ societatis exponit periculo es suum, non recipit lucrum propter periculum, sed propter negotiationem. Hic enim suam pecuniam non mutuat, sed negotiationi exponit, & ideo recipit eius lucrum. Quare ex istis nullum sumitur argumentum ad mutuantem, quippe qui mutuando gratis debet transferre in alterum dominium, ea solummodo obligatione, vt tantundem recipiat. Atque hoc maxime confirmatur, quoniam mutuatur non obligatur pecuniam suam perdere, sicut assecurator vel qui facit societatem, si merces pereant, si quidem mutuatarius semper est obligatus soluere, quare tale periculum non est alio pretio dignum, quam vt mutuatarius mutuum persoluat. Arguunt tertio. Qui equum suum homini locaret, a quo grauiter timeret, ne nimia cum fatigatione diuexerat, vel forsan alio modo occideret, posset cum illo de pretio conuenire, vt si equus periclitaretur, sibi periret, ergo eodem modo in mutuata pecunia. Sed vides quam nulla sit similitudo. In locatione enim equi non transfertur dominium, & ideo potest verus dominus de periculo rei suæ pacisci. Qui vero vendit aut mutuat, transfert in alterum dominium, qui cum tenetur totum soluere, non est alio pretio grauandus ratione creditoris metus. Superest autem respondere, vtrum liceat venditori ratione impensarum, quas probabiliter se timet antiquam pretium recipiat facturum, aliquid vltra sortem in pactum ducere? Idem enim citatus auctor bifariam hanc licentiam concedit, scilicet, quod licet inter contrahentes de coniectqualibus expensis conuentionem facere. Secundo, quod ratione anxietatis quam passurus est timore litis & laborum, potest etiam aliquid recipere. Hoc autem secundum iam satis repulsum est. Solus quippe metus & peculm absque vllo labore & dispendio nullum ius tribuit aliquid eius gratia recipiendi. At quantum ad expensas res attinet,

Secũda ratio.

Primũ argu.

Solutio.

Arg. 2. Rñsio.

Arg. 3.

Solutio.

Qõ altera.

Solutio.

tinet, non est dubium quin quidquid creditor in recipiendo debito dispendit, possit a debitore exigere. Attamen multo est tutius, dum hominis vafritiem & infidelitatem times, nil ei mutuare nec credito vendere, vel dum mutuas, expectare solutionis terminum, an forte sine vllo dispendio fiat. Nam expensarum anticipatæ conuentiones vix vsuræ suspicione vacant. Nihilo secius vbi omni procul fraude bonis coniecturis timentur expensæ, nempe dum tuus debitor à tua vrbe loco distat, nulla est iniquitas de expensis & laboribus pactum cum illo inire, constitutumque pretium recipere, etiam si nullos sit postea facturus. Nam etiam si esse plura expensurus, non posses amplius recipere, quam fuit conuentione firmatum. De materia tertij argumenti varie etiam inter doctores opinatur. Ab vna enim parte repræsentatur vsuraria mutuatio, sed ex altera apparet emptio iusta. Et quia casus est consuetus, decisu necessarius est. Igitur re oculatius perspecta, arbitror sub distinctionem respondendum. Quando enim debitum nulli esset prorsus subiectum periculo, sed absque vllo sumptu & labore certissime speraretur soluendum, neutiquam liceret tale debitum minoris emere, quamuis longum esset tempus expectandum esset quippe non solum palliatum, verum & detectum fænebre mutuum. Quoniam ratione dilationis temporis plus accipere, quam tribuas, vsura. Neque refert quod creditoris actionem vendendi commodiora sint nunc decem, quam post annum duodecim. Non inquã hoc compurgaret ementem, quoniam non emptio sed certe mutuatio. Quando vero solutio in periculo versaretur, nihil dubito quin liceret viliori pretio emere, quam est totum debitum, vtpote dum militi stipendium regium debetur, quod creditor timet aut non totum, aut non sine magno negotio & molestia, aut non sine expensis se recepturum, potest quisque tale debitum ab illo minoris emere. Quisque inquam, absque vi & fraude. Nam si quis regi a thesauris est, & quod soluere debet minoris redimeret, vis esset. Exemplum asserti nostri est, si debitor in paupertiem lapsus esset, vel fugisset, &cet. Illic enim nulla est ratio mutui, neque in forma neque in virtute, sed est emptio illius actionis, quæ re vera non tantum ualet, vt quidam putant, quanta est pecunia quæ debetur. Immo est sicuti emere fata, & emere actionem, quæ ex lite pendet. Quod est emere rem in spe. Argum. autem quod e regione militare putaretur, est quod tunc videretur debitor ipse licite suum ipsum debitum minori pretio posse redimere. Nam quod alteri licet, cur non idem sibi licebit? Quod autem illi non liceat, per id liquet, quod qui non quantum debet, soluit, æquitatem iustitiæ minime seruat. Respondetur ergo, ad argum. nulla similitudine pugnare, quoniam debitor ratione præcedentis contractus totam summã debet, tertius vero quia nihil debebat, iuste emere potest actionem illam quanti ualet. Sed oritur hinc argumentum aduersus id, quod a nobis nuperrime decisum est argum. autem est hoc. Duodecim sub periculo non plus ualent, quam decem certa, quandoquidem actio illa decem iuste emitur ergo qui numerata pecunia posset rem uendere decem numis, poterit eandẽ credito uendere tunc duodecim, dum probabile periculum solutionis imminet. Respondetur aliud esse rem emere, quæ periculo subiacet, alium uero mutuare seu credito uendere sub periculo. Nam qui mutuat aut credito uendit, cum nullam patiatur uim aut fraudẽ, quia ratione prorogatæ solutionis nihil posset recipere, uel cautionem capiat, uel non mutuet cum periculo. Quare si gratis uult illud subire, sibi imputet. Quartum demum capitale arg. diu me certe multumque ancipitem tenuit. Nam secundum regulam uniuersalem ac regiam, lustrum rerum pretium est illud, quod receptis mercibus in promptu soluitur. Veruntamen non mihi uideor negare posse quin tali casu legitima fiat exceptio regulæ, ut iustum pretium nõ sit, nisi quod in futurum expectatur. Merces.n. quæ pe regre, & potissime quæ maritimis periculis traducuntur, nequeunt nisi in tanta copia traduci quanta simul uẽdi non potest numerata pecunia. Dixerim, nequeunt, si illa, quæ ut plurimum contingunt, consideres, secundum quam considerationem de legibus censendum est. Quam ob caussam qui naues eiusmodi mercibus onerãt, necesse est ut partim credito coemant. Ob idque & sperari eis licet etiam in portu alijs mercatoribus eo simul pretio uendere,

Margin notes: Solutio tertij argumẽti. — Repuh. cõtra solutionẽ. — Responsio. — Arg. alterum. — Solutio. — Solutio quarti argum.

dere,

dere, quod ex ipsis minutatim venditis cõficiendum est. Veruntamen per hanc concessionẽ nullam cogitamus porrigere mercatoribus ansam, qui in ciuitatibus merces distrahunt, quoniam tota ratio contractum excusans, est necessitas vendendi & emendi tam amplam mercium copiam, quæ nequit numerata pecunia vẽdi, ob idque venditur illis, qui pretium inde sunt collecturi. Citra hanc autem necessitatem debent res æstimari pretio præsenti. Quapropter peculiares mercatores in nundinis sibi videant quomodo emãt, porro intelligentes non posse reuendere nisi pretio præsenti. Nam nulla inde sumitur excusatio quod empturi ciues nõ semper habeant pecuniam præsentem. Hoc enim esset illos cogere propter necessitatem emere ad vsuras. De secundo etiam membro quarti argumenti, nihil est mirum, si prudentissimus quisque ambigat. Nam re vera lanarum mercatus qui anticipata fit solutione, effigiem præ se fert vsurarium, cũ vilius illa ratione emantur. Attamen neq. eiusmodi emptiones vsurarias prorsus arbitro, si modo fraus absit. Nempe dum nõ anticipetur solutio nisi duos aut tres menses quando solet fieri herbarum solutio, aut plurimum intra eundem annum fiat quo sunt lanæ recipiendæ. Nam si anticipatur in alterum annum, vt ratione tam longe dilationis minoris emas, manifestaria vsura est. Ratio, quæ me in hanc cogit sententiam est quod merces ipsæ natura sua hoc exigunt, nempe quod sumptus pascendi tam numerosus greges eorum domini ferre nequeunt, nisi ex ipsa nutriẽda lana præsens sibi subsidium cõiant. Accedit, quod forma huiusmodi fori adeo iam more & vsu percrebuit, vt ipsi etiam pastores in quo grauamen inclinat, renuant aliter vendere. Et forte in marino piscatu idem permittitur anticipatum pretium, nõ solum propter sumptus pauperum piscatorum, verum & propterea quod piscatura seruari nequiret nisi emptores paratissimi essent iactum antea emptum recipere. Haud tamen inde exemplum ad alia minora diducitur, vt liceat ab agricola anticipata pecunia grana minoris emere. Nã accidentariũ est quod agricola ea sit paupertate, vt exiguos illos sumptus ferre nequeat, qua ratione cogitur ad vsuram mutuum quæritare. Parque iudicium, est de alijs huiusmodi nimirum quando necessitas personæ in caussa est intempestiue vẽdendi. Etenim in lanis non tam accidentaria personarum necessitas inest, quam rei ipsius natiua.

De lanarum anticipata solutione.

De piscatu marino.

ARTICVLVS II.

Vtrum liceat rem credito carius, quam præsenti pretio vendere quando rei dominus non erat tunc venditurus.

Tametsi regula generalis sit quam superiori articulo constitutam reliquimus restat nihilominus explorare, an vllã admittat exceptionem, videlicet, vtrum quando merces vendendæ non erant vsq. ad tempus, quo plus valituras sperabatur carius licitum sit eas distrahere quam præsenti numismate? Et arguitur a parte negatiua, ex regula supra constituta, nempe quod rei pretium æstimandum sit secundum præsentem valorem, vt habetur l. in lege. 4. ad leg. falc. Secundo arguitur. Si liceret carius tunc vendere, id maxime permitteretur ratione lucri cessantis, quod speratur ex pretij augmento, dictum est autẽ secundum sententiam nobis probationẽ, nemini proprie cessare lucrum, prę ter eũ, qui vim aut fraudẽ patitur. Qui ergo sua pte sponte vendit, non potest de lucro cessante agere, atque adeo neque illa ratione carius vendere. Tertio. Si illa ratione carius liceret vendere, sequeretur, quod econuerso liceret rem emere cum pacto, vt integra seruaretur, quoadusque vel maioris æstimaretur, vel fructus ferret. Verbi gratia liceret oues ante fœturam eo pacto emere, vt venditor periculo suo eas custodiret, quousque fætus suos ęderent, caseũque & lanam ferrent. Consequentia probatur. Nam si venditor potest futurum pretium quo in posterum valituræ sunt res, ex nunc tutum facere, pari iure poterit emptor tutos quoque reddere fructus rei emptæ, quos emit. Consequens tamen est falsum. Nam res lege non pereunt nisi domino. Vnde cum primum quis rerum acquirit dominium, sibi periclitantur, vt colligitur l. incendium. C. si certum petatur. & l. pignus C. de pign. actio. In contrarium est cap. Nauiganti de vsuris.

Primũ argum.

Secũdũ

Tertiũ.

Capi nauigan.

Articulus hic intellectum exposcit di-

 ctica.

&ca. in ciuitate de vsuris

cti capituli, Nauiganti & c. in ciuitate de vsuris. Et quidem in c. Nauiganti. tria sunt membra. In primò condemnantur vsuræ cōtractus, quo quis nauiganti vel eunti ad nundinas pecuniam mutuat periculum capitalis subiens, vt aliquid sibi vltra sortem rependatur, quæ quidem condemnatio interpretamento indiget, vt verum exhibeat intellectum. Nam vt quæstione sexta in artic. de societate, dicituri sumus, nihil vsuræ committit, qui pecuniam suam in societatem mittit, vt inde lucrum speret quod periculum ingreditur capitalis, nam hoc nō est ratione mutui, sed quia sua pecunia negotiator, qui autem nauiganti proprio periculo pecuniam committit suam non omnino mutuat, quandoquidem si pereat, sibi perit, videtur ergo contractus ille immerito illic damnari.

Dubitō circa primū mēbrum c. nauigāti.

Respondetur propterea condemnari, quod cum mutatio gratis fieri debeat, non aliter mutuare, quam mutuatarium ad contractum assecurationis vel societatis obligando, vsura est. Quod si contra redarguas. Qui mutuare non tenetur, potest id renuere, vt alios contractus sibi commodos faciat, respondetur hoc verum esse, attamen vi mutui non potest alium cogere qui forte assecuratione non egebat. Nam forte illic nullū imminebat periculum, sed fingebatur. Quod patet ex illa compositione nauiganti, vel eunti ad nundinas. Nam euntes ad nundinas nulli subsunt periculo, & ideo forte habebatur sermo de nauigatione, quæ extra omne fieret periculum. Sed de hoc illic rursus. Ad quæstionem ergo præsentem duabus conclusionibus respōdetur.

Prima conclu.

Prior est, Licitum est merces anticipata solutione vilius mercari, quam præsenti foro væneunt, si tamē coniecturae est tempore, quo tradendæ sunt plus minusve valituras. Vt si quis in hyeme triticum emit quod vsq. ad messem nō est recepturus, etsi tempore contractus modius quatuor vendatur solidis, iuste potest tribus emi, si creditur plus minusve in æstate valiturum. Iste est casus secundus dicti cap. Nauiganti.

Rō conclusiōis.

Et ratio est, quod cum res propter vsum emantur, id quod nunc non venit in emptionis vsum non debet æstimari præsenti pretio, sed illo quo valiturū est, dum ei traditur.

Obiectio.

Sed arguis, rationem id tantum euincere quod liceat nunc emere indefinito pretio, hisce videlicet verbis. Emo et te tot modios tritici eo pretio, quo æstimabitur tempore messis. Quod autem tunc liceat certum taxare effigiem habet vsuræ, nam forte valebit plus, & tamen ca. Nauiganti de taxato pretio loquitur.

Rūsio.

Respondetur, quod quando res in dubio versatur, potest prudentia ac perinde conuentiones definiri. Quapropter iustitia huius cōtractus non in anticipata solutione fundatur, alioqui vsuram saperet, sed in coniecturali æstimatione rei dubiæ. Ex quo fit, vt etiam dum solutio non anticiparetur, firmaretur tamen sic contractus vt vtrinque resultaret obligatio, æquus esset ac probus. Quemadmodum si quis datis arrhis statoque pretio indefinite emeret quantum olei vel vini est prouenturum, vt Aristot. de Thalete (quod supra meminimus) retulit, nullam committeret vsuram, licet multo plus sperato proueniret, neque venditor teneretur restituere, etiam si totum periret.

Postrema conclusio.

Posterior conclusio? Qui suas non erat merces venditurus vsque ad tempus, quo pretium auctum iri coniicitur, potest pluris vendere quam tempore venditionis valet, expēsis deductis, laboribus ac periculis, & casu, quo, vt supra admonitum est, scilicet rogatus vendat, vt qui vsque ad mensem Maium seruaturus erat granum suum poterit sub natalē Domini carius quam tunc valet, diuendere. Hic enim est casus tertius eiusdem cap. Nauiganti.

Rō conclusion.

Et ratio conclusionis superiori germana est, quoniam tunc non debet æstimari pretium secundū præsens, sed secūdum tēpus, quo suas erat merces distracturus. Alias pateretur emergens damnum, a quo, vt supra dictū est, potest se iure venditor seruare incolumen. Quare non solum indefinite vendere potest eo pretio, quo mense Maij valituræ sint, verū definiri constituiq. pretium certum potest. Nā res dubia potest, vt modo dicebamus, per prudentiam terminari. Non est autem cur vt in superiori casu sciscitetis vtrum liceat sicut etiam carius vendere præsenti nummo, quoniam qui sic emeret, mentis verius quam pecuniæ egeret. Ecquis enim numerata pecunia quas res vilius potest, carius emat? Attamen si venditor emptorem non decipiat, sed ille velit tantum dare, quanto ipse futuro tempore venditurus erat, genere suo non est vsura. At vero restat circa ca. In ciuitate. non paruum dubium, arguitur inquam, quòd non illi

Argu.

modo qui seruaturus erat merces, fas sit preciosius vendere, verum & illi quoque qui non erat seruaturus, si modo pretio credito vendat Enimuero ca. In ciuitate. nulla condicionis illius mentio fit essetne venditor seruaturus, necne. Sed absolute respondetur, quod seu piper seu cinamomum quod præsenti pecunia quinque vēditur libris, citra peccatum potest vænundari sex, dummodo credatur solutionis tēpore plus minusve valiturum. Caieta. hac commotus auctoritate, 2.2. quæst. 87. arti. 1. distinguit de huiusmodi contractu. Aut inquam solutionis dilationem bifariam posse considerari. Vno modo per se, vt actionem ab emptione separatam puta, si contractus venditionis non simpliciter cōsideretur; sed tanquam mutuum habens annexum. Itaque venditio perfecte nunc absoluatur, sed quia expectatur solutio, ratione taciti mutui aliquid extorquetur. Et hoc inquit, illicitum est, atque vsurarium. Secundo modo potest eadem dilata solutio considerari, non quidem per se at tanquam pars venditionis, quæ nondum fuit completa, sed inchoata, & in futurum pendens. Et tunc inquit, aliquid insuper recipere, quem sit præsens precium, si res creditur plus valitura, non est vsura, quoniam venditio tunc censetur perfici, quando fit solutio. Ob idque ait inepte exponi cap. In ciuitate, per alterum, Nauiganti. cum sint duo diuersi casus. Verumtamen contra hanc opinionem est argumentū, quod hæc Caietana distinctio obstrusior est, quā vt facile possit intelligi. Contractus enim vt supra citatum est l. Labeo. ff. de uerbor. signific. est ultro citroque obligatio, ergo tunc contractus emptionis absolutus est, & perfectus, quando uenditur uel tradit uel tradere obligatur merces, atque emptor uel soluit, uel soluere obligatur precium. Quo fit, ut expectata solutio nihil ueter; quo minus contractus perfectus sit. Quare ex illo capite nihil ultra præsens precium recipi potest. Secundo. Venditionis forma, quæ credito fit, una est semper scilicet. Vendo tibi hanc rem precio tali tempore soluendo, nulla ergo restat discriminis ratio, ut dicatur aliquando contractus inchoatus, & non perfectus, aliquando uero perfectus, & includens mutuum immo semper includit mutuum, puta expectationem solutionis. Tertio si uenditor non erat seruaturus merces, nil ei refert quantum sit ualitura, atque adeo nec damnum illi emergit, nec lucrum cessat, quare ratione illius nihil nisi precium, quod in præsenti currit, percipere potest. Ob idque profecto multo est tutior solutio, quod capitulum, Nauiganti glossa sit capituli. In ciuitate, scilicet quod nunquam liceat credito carius uendere, nisi quando seruande erant merces. Nam licet c. Nauiganti fuerit Gregorij Noni, & cap. 9. In Ciuitate. Alexandri III. explicuit nihilominus Gregorius Alexandri mentem. Nihilo secius non est prorsus Caiet. opinio improbabilis pretio Enimuero si quitem in definito pretio. Enimuero si qui tempore Natiuitatis grano abundant, rogatur credito uēdere quamuis non esset seruaturus, potest uenditionem tenuere, & dare quasi mutuum decem modios recipiendos mense Maio, vel pretium quo tunc uenierit. Veruntamen si est ceu mutuum, non potest emptorem cogere, vt mense Maio, & non ante soluat. Atq. hac tunc ratione dicetur imperfectus contractus, ꝙ non est taxatū precium, sed in futurum pendens. An vero taxari possit, dubium pretium auctore æstimatione quam in præsenti foro currit, porro concedere illi non auderem, qui nō esset seruaturus. Et ideo bene admonetur eodem cap. ꝙ licet ex forma contractus, nō sit vsura, quia effigiem habet venditionis, tamen suspectus contractus est, ac perinde plebi interdicendus.

Caiet. solutio.

Ratio in Caieta.

Secūda ratio.

Tertia.

Solutio. tutior.

Caieta. opinio. non prorsus improbabilis.

Primum igitur argu. iam solutum est. Regula nanque docens iustum precium esse quod in præsenti foro currit, intelligitur, si tunc merces emptori tradātur. Nam alias non sunt æstimandæ nisi tempore, quo in emptoris vsum ueniunt. Secundum autem valentius pugnat, nimirum dum quærit, qua ratione qui seruaturus erat pretiosius vendere potest. Nam si ratione id lucri cessantis, iam supra probabilius arbitrari sumus, non cessare lucro nisi inuito. Respondere ergo primo possumus, quod potest recipere ratione damnum emergentis. Quod quidem etiam spontaneus venditor, quando ob commodum emtis vendit, potest, in supra decisum est, in pactum ducere. Si autem huic responso non acquiescas, eo quod videtur lucrum cessans, respondetur secundo euidentius, quod lucrum cessare dupliciter vsu venit.

Ad primū arg.

Ad secūdum.

Vno

Vno modo, quando res quæ alteri traditur, non plus per se valet, sed solum ratione negotiationis industriæ, qualis est pecunia. Et tunc censebant ego eum, qui vltro a se alienat, mutuando, non posse lucrum recipere, quia proprie non impeditur, vt supra expositum est. Secundo cõtingit, quod res ipsa quæ traditur, non modo ratione industriæ, verum suapte natura per se ipsa plus est valitura. Huiusmodi ergo res, licet quis sponte sua vendat, si rogatus facit carius vendere potest, ob illum, qui speratur valorem expensis tamen ac laborius, vt dictũ
At tertiũ arg. est, inde subductis. Tertio argumento dubitatio submouetur de quodam vsitato cõtractu emptionis non satis tuto. Sunt enim qui miseris rusticanis mutuare renuentes, mille innectant fraudes. Primum iumenta ab illis emunt, quæ non habent, eademque ficte eisdem locant, nempe consignãt rustico viginti aureos, ceu precium bonũ, quos ille non habet obligando illum vt saluos, ac tutos locatosque custodiat, soluatque menstruum locationis precium, hæc enim vsura est, nimirum cum in fine anni adhibentur iidem viginti aurei, vt pote seruati boues, adiectoque insuper precio dictæ locationis. Secundo est qui in Autumno mille verbi gratia oues emit, obligatis venditoribus vt vsque ad Maium easdem saluas custodiant: nempe vt ipsorum periculo pereant. Et postquam totam fœturam percipit, reuendit eisdem easdem eodem pretio. In quo contractu multę latent iniquitates. Primum enim si agricolæ obligantur, ut iterum eodem precio emant, manifestaria vsura est. Nam cum teneantur eandem pecuniam re metiri, mutuum est cui addetur pretium agnorum, casei, & velletum. Rursus obligare illos vt illæsum seruent gregẽ, palliatio vsuræ est, nam grex ipsis ementibus tanquam veris dominis periclitari debet, quod quidem periculum si venditores suscipiant, iusta pecunia esset pro quantitate periculi æstimandum, cum tamen neque pro periculo, neque pro custodia recipiãt nisi pertenue forte stipendium. Negatur ergo argumenti consequentia, videlicet quod si potest venditor qui merces erat seruaturus, immunem se a damno seruare, possit etiam emptor venditorem arctare, vt merces seruet, nam cum primũ emit, suo sunt periculo perituræ.

QVÆSTIO IX.

DE CENSIBVS.

ARTICVLVS I.

Vtrum censuum emptio ac venditio sit vsuraria.

POSTREMA quæstione de emptione & venditione, quæ huius libri quintũ habet locum interrogatur de censibus, quorum contractus latissime in republica percrebuit. Est ergo articulus primus vtrum huiusmodi contractus emendi vendendique census, sit vsurarius. Et arguitur a parte affirmatiua? Numisma, vt supra dictum est, nõ est vendibile sed tantum mutuabile, & qui vsum eius seorsum vendit, vsurarius est. Primũ argum.
Nam vt ex 5. Polit. cap. 6. citabamus, solum inuentum est vt sit precium rerum, non vt ipsum vendatur, qui autem censum emit, pecuniam emit vltra sortem sibi augendam, ergo vsurarius est. Probatur minor. Aristot.
Qui dat verbi gratia mille ducatos, vt singulis mensibus aut annis certam pecuniã recipiat, nihil aliud emit, quam illam pecuniam, quæ sibi vltra sortem accrescit Nã si quotannis recipit centum, in decẽnio recuperat iustam sortem. Quare si census redimitur, eandem duplat, si vero nõ redimitur, quidquid vltra recipit, sorti accumulat. Secũdo arguitur. Hoc genus cõtractus palleum est & clypeus omnium vsurarũ, ergo deberet longe a republica relegari. Secũdũ.
Probatur antecedens. Quicunque gratis mutuare recusat, hoc actu vtitur, vt saluo capitali redimibiles census coemat, quod perinde est, ac si sub fœnore mutuaret. Tertio arguitur. Si census nossent in rem aut rerũ fructus institui, possent pariter & in personam, etiam quæ bonis careret, nam sicut res, fructuosæ sunt, ita & operis suis persona fructificat, consequens aũt vr̃ condemnare c. 2. de pigno. vbi habetur quod liber homo pro debito non tenetur, si res defuerint. In contrarium est argumẽtum, quod annui reditus in bonis immobilibus iure censentur, vt patet Clement. Exiuit de verbo. signific. §. cumque annui bona autem Tertiũ.

immobilia vendi emique iuste possunt.

Quæstio præsens pluribus forte opinionibus controuersa est inter Doctores, quã res exigit, est.n. plana. Igitur vt a nomine rem auspicemur, census, vt lib. 3. sub tit. de tributis dicebamus, a censendo ducitur, eo q vt habetur l. forma ff. de censibus facultates ciuium recensendæ sunt, vt pro sua quisque tributum soluet. Inde tñ secundo deriuatum est, vt peculiariter tributum significet, quod pro capite exigitur, nempe dum princeps vult personarum capita catalogo esse recensita vt quantum sit eius imperium, sibi innotescat, De quo Christus interrogatus fuit, an liceret censum dari Cæsari. Cuius vtique superbiæ pœnas dedit Dauid, nempe quòd populum numerauit, vt legitur 4. Reg. 24. Tertio & census facultas, & substantia cuiusq. dicitur, & patrimonij æstimatio. Refert n. Liuius lib. 1. q Seruius Tullus Romanorum rex census ciuium constituit. At vero impræsentiarum nomine census nihil aliud censetur, quam pensio quam quis super suis bonis aut persona constituit. Aut quo significantius dicamus, est ius percipiendi pensionem siue in fructibus, siue in pecunia, vel rē aliqua vtili. Est nihilominus secundo adnotandum, quod census bifariam constituitur: Vno modo, vt sit reseruatiuus, alio modo, vt sit consignatiuus. Reseruatiuus est, quando quis vel rem suam alteri confert reseruato sibi iure quotannis recipiendi partem quampiam. De quo extat lex si C. de rerum permutatio. vbi quisque permittitur mille alteri donare, reseruato sibi, siue annuo, siue menstruo censu. Et de huiusmodi censu meminit glossa super c. constitutus, de religiosis domibus. Condemnatur enim in eodem cap. quidã Abbas, qui pensionem quam debebat multis retro annis non soluerat. Condemnatur inquam, non vt ius prædij amitteret, de quo pensionem debebat, sed vt pensionem persolueret. Et tamen si fuisset emphyteusis, prædio ipso expoliandus erat, vt patet l. 2. C. de iure emphyteutico. Ait ergo bene glossa quòd emphyteusis hoc modo differt a censu, quòd quando quis in emphyteusim dat alteri prędium suum, quia non transfert dominium directum, sed tantum vtile, quod si non soluitur pensio, prædium reddit ad ipsum dominium. Sed quando dat bona sua alteri sub censuali pensione quia transfert dominium rei in alterum, quantocunque tempore cesset ille pensionem soluere, non perdit ius prædij, sed debet pensionem. Ille ergo dicitur census reseruatiuus. De quo tamen impræsentiarum non fiet amplior mẽtio, eo q non est vsq. adeo in vsu. Alter ergo est census consignatiuus vt dum quis retentis suis bonis eorumq. vsu consignat alteri certam pensionem, quam obligatur singulis mensibus aut annis soluere. Hunc autẽ censum quam plurimis diuisionibus more suo partitur Conrad. quæst. 72. Nam ex parte fundamenti in quo constituitur, alter est realis puta qui in rem instituitur, atque alter personalis, qui constituitur in personam. Mox ex parte rei, quæ recipitur, alter est fructuarius, vt pote dum recipiuntur grana vel alij fructus, & alter pecuniarius, vt cum recipiuntur pecunia, atque hic est more frequentior. Rursum alter certus, puta cum taxati sint fructus seu pecunia, & alter incertus, dum non definitur nisi quota, puta vt tertiam partem vel alia fructuum recipias. Deinde alter est perpetuus, & alter temporalis. Præterea, alter pro certo annorum tempore, & alter pro incerto, puta, pro tota vita, quem appellat vitalitium. Ac demum alter est redimibilis, atque alter irredimibilis. De quorum ferme singulis peculiaria submouentur dubia, licet nonnulla parui momenti. Respondetur ergo ad quæstionem quatuor conclusionibus. Prima est. Vnusquisque potest realem fructuariumque vt aiunt, censum in sua bona constituere, dummodo sint libera. Quod dixerim, vt illa excluderem, quæ maioratus vinculo sunt adstricta. Conclusio hæc in genere receptissima est, neque est, qui de ea dubitet. Est namque perquam manifestum, posse quemque bona sua gratis donare ac vendere, & quocunque alio contractu alienare, poterit ergo pari iure donare aut quotam aliquam suorum fructuum, aut certã partem, perpetuo se vinculo perstringendo, eandem, vel præfinito tempore, vel certe in perpetuum persoluere, hoc autem est censum constituere, puta consignare. At vero dubium est, an sicut potest sub donationis forma institui, sic ẽt liceat per contractũ venditionis? Enimuero ex Theologis, Henric quoli 1. q. 39. vbi in suam sententiam allegat alios, & ex iure con-

Cẽsus a cẽsendo dictus.

Liuius

Bifaria census consti. tutio.

Variæ census diuisiones. Cõrad.

Prima conclu.

Dubiũ.

Henrici solutio.

Innocētius. Ioā. An. Salicet⁹. Gregor. Arimi.

re consultis Innoc. super cap. In ciuitate, de vsur. & ibid. Ioan. Andr. & Salic. super Auth. ad hæc, C. de vsur. vbi pro se citat Grego Arimin. distinguentes, aiunt ꝙ antiquos annuos reditus, puta quia fuerant antea constituti, siue in res siue in personam potest quisque emere. Haud tamen vllus iure potest sic tales reditus emere, vt tunc constituantur. Exempli gratia, libere quisque potest constituere super bona sua aut super suam personam censum, quē dono det alteri, & postquam constitutus est, pōt vnius tertius ab illo donatario emere. Pari modo tributa regia quæ super ciues instituta sunt pōt vnusquilibet emere, quæ dr̄ iuriū empt. Atn̄ ꝙ ego a te emā censum quē modo super te, aut super bona tua constituas, iniquū est. Et rō, inquiunt, est, ꝙ in emptione dēt distingui pretium & merx, vt hr̄ l. j. de contrah. empt. Qn̄ aūt iā census est cōstitutus, ipse hēt rōne mercis, si vero non est constitutus, nulla est merx, sed numi numis emuntur.

Rō ꝓximæ opi.

Vnde ait Ioan. Andr. in se nescire excusare talem contractum. Veruntn̄, salua Doctorum auctoritate, qui egregia merito pollent, nemini dēt in dubiū venire, quin sicut via donationis, ita & emptionis possit census constitui.

Secūda conclu. Hostiē.

Et sic hic secunda conclusio, quam cæteri omnes tam Theologi, quam super eodem c. in ciuitate. Iurisconsulti, vt Hosti. & reliqui, intrepide confitentur.

Prima rō pro conclusione.

Nam cum quisque liber homo bona sua diuendere possit plane fit consequens, vt possit quoque vendere eorum fructus, vel eorum partem, obligando se vel quotam eorum vel certā partem soluere ita vt alteri ius vendat exigendi a se eosdem fructus.

Secūda.

Secundo. Si potest tale ius gratis donare, cur non poterit dare genero in dotem, atque adeo cuicunque alteri, vel pro seruitio vel pro pretio?

Tertia.

Tertio id confirmatur. Potest quisque superioris iussu & lege cogi, vt partem suorum fructuum annuatim soluat, vt patet in decimarum tributorumque exactione, ergo poterit sua se sponte taxato pretio ad eandem solutionem obligare.

Quarta.

Quarto. Potest quisque (nuperrime vtroque iure monstrauimus) rem suam alteri donare, ac perinde vendere retento sibi censu. ergo potest vice versa retento dominio censum vendere.

Syluest.

Quapropter vti Syluest. ait, verb. vsura. 2 § 12 fallitur contraria opinio non dignoscens hic mercem a pretio distinctam, nam sicuti dum emuntur reditus antea constituti, emitur ius illud, ita dum nunc constituitur, ius idem ipsum habet rationem mercis. At quoniam de pecuniario aliquātulo maior reputatur dubitatio, adhibetur tertia conclusio.

Tertia conclu.

Iure etiam quisque potest pecuniarium censum super suis facultatibus constituere, non solum donationis forma, verum etiā venditionis. Hæc ex superioribus facile colligitur, & est assertio Conrad q. 75.

Cōrad. Probō prima.

Enimuero si potest fructuarius census constitui, & fructus æstimabiles sunt pecunia, nulla vetat ideo, quo minus possit & pecuniarius constitui. Neque in hoc contractus mutuum subest, vti Anchar. illic à Sylue. citatus autumat, immo est vera emptio, quia pretium illud nō traditur vendenti cum pacto redhibendi, sed in perpetuum.

Ancha.

Secūda.

Secundo. Potest se quisque gratis obligare numariam annuamque solutionem, tradendo alteri ius petendi, ergo potest tale ius pecunia vendere.

Tertia ratio.

Tertio, Potest census super domum consignari, cuius fructus non est nisi pecunia, ergo potest taxari idem census pecunia. Re uera de reali censu, siue fructuarius sit & prædialis, siue numarius, res est apertior quam vt pluribus egeat probationibus. Et præter rationes sunt etiam iura tam ciuilia, quam canonica huiusmodi comprobantia contractus. Est enim Authen. Vt ij qui obliga. se hab. per tres min. §. quoniam autem, vbi admonentur minorum curatores, reditus illis emere annuos. Et in regno nostro extat lex Tauri 68 id permittens. Et super omnia sunt Extrauagantes duæ inter communes ti. de empt. quarum prior est Martini 5. anno 1423. edita, posterior vero Calixti 3. anno 1455. qui quidem Pontifices Max. interrogati de eiusmodi iure, sanxerunt licitos esse contractus. Neque iura hæc distinguunt inter fructuarios & pecuniarios.

Mart. v. Calix. 3.

Dubitatio dē censu personali.

Veruntamen de censu personali grauius emergit hinc dubium. Multi quippe Doctorum qui census reales fatentur esse legitimos, id de personalibus diffitentur, vt est Ioānes de Lignia no super c. in ciuitate de vsur. & Abb. in disputa. 5. & Sum. Ang. in verb. vsura & D. Anto. in 2. par. tit. 1 c. 9. & Syluest. loco citato eodem propendet, dicens ꝙ dū census statuitur super domum, quæ non locatur nisi quinq. non pōt census cōstitui maior. Quare oēs isti auctores aiunt nō posse constitui

Ioan. de Lignia. Abbas. Summa Angel. D. Antoninus. Syluest.

constitui censum nisi supra rem, cuius fructus ad minimum tantumdem valeat quātus est census Fundamentum huic opinioni hoc subijcere possumus, quod emptor cū dominus fiat rei emptæ, debet eius subire periculum, vt patet, l. 1. Cod. de peric. & cōm. rei vend. Si autem census supra personam cōstitueretur, nulli emptor subesset periculo. Nā interemptis etiam rebus, semper maneret venditor obligatus. Esset ergo iniqua conditio, quod semper venditor in periculo uersaretur, emptor vero in nullo. Secundo arguitur. Sic census pōt personæ infixus remanere, eodē mō posset cōstitui & super cunctis eius facultatibus simul obligata persona sicut pereuntibus cunctis bonis, nihilo secius obligatus ipse superesset, talis autē contractus non apparet emptio, sed mutuatio sub fide pignoris, quoniam bonorū dñium non transit in emptorem imo hēnt rōnem pignoris qn̄quidem ipsis extinctis nihilominus tenet persona. Si autem est mutuū, vsura est censum insuper recipere. Fauere deinde videt huic opinioni, tū ca. sup citat. de pignorib. vbi hr̄, ꝙ homo liber pro delicto non teneatur, si res defuerint, tū præsertim & præfatæ constitutiones Martini & Calixti, in quibus hr̄, ꝙ super bonis, s domibus, prædijs, &c. constituēdi sunt census. Et subdit, ꝙ ēt possessionibus ipsi obligatis, interemptis, & destructis, non debent venditores astringi. His verumtn̄ non obstantibus adijcitur quarta conclusio Iuste quisq. emere potest personalem censum, vtpote quem venditur supra suam cōstituat personam, Conclō est eiusdem Conradi, q. 74. quam & q. 75. repetit Probaturq. iudicio meo rōnibus satis firmis Pōt se persona gratis obligare, etiam si bonis sit tēporalibus destituta, ad menstruam, vel annuam pecuniæ solutionem, gratuito ius alteri conferens petendi, idemque ius genero filiæ conferendo, ergo poterit ius idem alteri vendere. Nam ut supra dictum est emptor tunc precium non mutuat, postquam nō retinet ius repetendi, sed illo emit ius illud, quod hēt rōnem mercis. Secundo, Potest se quisque astringere ad æs certum quotannis mercenario pro suis operis persoluendum, cur ergo non poterit eadem obligatio pecunia æstimari, ac subinde vendi? Tertio, potest census personalis principis lege constitui, vt patet. 2. Nehemiæ 10. vbi Hebræi statuerunt super se tertiam partem sicli ceu annuum censum personalem. Qua ratione in more nunc est aliquarum ecclesiarum, personales decimas exigere, de quibus mētio fit ca. Apostolicæ. de decim. & de negotiatione soluuntur decimæ, vt eodem in cap Pastoralis. Et, vt supra diximus potest princeps non solum ex facultatibus, verū etiam ex capitum recensione census exigere. potestque ratione delicti homo cogi ad annum tributum, ergo poterit sua quisque sponte tale super se ius vendere. Rursus liberum cuique iure est obligationem suarum operarum vendere, nempe vt sit obligatus suo corpore seruire, ergo pari iure vendere valet & personalem censum. Quid ni? Potest liber homo non solū alijs ciuilibus contractibus obligari verum & in seruitutem vt lib. 4. monstratum est, sese vendere, & filium suum, potestq. super mācipium suum, sicuti super suas reliquas possessiones, censum constituere, cur ergo nō & super se vēdere queat pecuniarium ius? Et (quod hisce omnibus robur adhibet) quicunque realis, census annexam habet personalem obligationem, ergo ipsis etiā pereūtibus rebus superstes obligatio est in persona, atque adeo constitui potest personalis census. Probatur primum antecedēs. Tum quod forma contractus semper sic habet, quod venditor obligat se, & sua bona, quippe cum res inanimes non nisi per metaphoram dicantur obligari, sed dominus qui est obligatur & iudicio cogitur, tū præcipue, ꝙ per huiusmodi contractus nec dominium rei transfertur, neque fructus venduntur, sed ius illos petendi. Quapropter bona illa super quibus constituitur census, non tam rei venditæ rationem habent, quam pignoris atque hypothecæ qua venditoris fides firmatur, iuxta tenorem legis, fundus, ff de ann. legatis. Et probatur hoc ipsum. Quoniam si fructus illo contractu venderentur, consequens fieret, vt eorum periculum non venditor, sed emptor subiret. Quapropter quo anno fructus perirent, non deberētur emptori, sed eidem ipsi perirent, quod tamen est falsum & contra vniuersalem vsum. Qua vtique ratione & vsu ostenditur, eum qui censum emit, non emere fructus, sed ius pe tēdi, quippe cū venditor periculo fructuū ceu rei suæ subditus maneat. Sunt nanque res censui obligatæ, instar pignoris, quo dispu-

Fundamen. p̄teritæ opin.
Secūdū argum.
Ad idē.
Postrema rō.
Quarta conclō.
Cōtra.
Rō conclusio.
Secūda ratio.
Tertia.
Quarta.
Quinta ratio.

disparente, non ideo creditori extinguitur agendi ius, ut l. seruo C de pig. admonetur. Quod quidem inde rursus, confirmatur, quòd alias non possent emi pecuniarij census nullis consignatis fructibus, cuius contrarium supra probatum est. Ex hac conclusione subsequitur primo, census reales non solum constitui posse super certus designatisque bonis, uerum & super indefinitis, atq. incertis, nempe super quibuscunque, quæ uenditor seu possidet seu possidebat, eo quòd obligatio in personam resoluitur. Sequitur secundo quod potest institui census super re, etiam cuius fructus non adæquent censum. Denique in huiusmodi emptionibus nulla usura est. Neque uero iniustitia, si modo pretium sit iustum ad quod est attendendum. Perspice inquã, an ius illud tantæ recipiendæ pensionis iusto ematur pretio. Nam tunc si res supra quam constituitur tuta non sit, aut non tãtum fructum reddat, in emptoris uergit periculum. Quomodo autem iustum pretiũ æstimandum sit, articulo proximo patebit.

Primũ corollarium.

Secũdũ.

Qua propter Metynensis egre sibi constat, quippe qui cum prius asseruisset contrarium huius corollarij postea affirmauerit personales census. Nam si persona manet obligata, licet fundus fructum iustum nõ suppeditet, superest actio contra personam. Sed arguis. Quando res non satis soluendo censui fructificant, tunc census non est tutus, ergo tunc contecta subrepit usura. Negatur consequentia. Immo uero ex parte citius uenditoris resultat iniquitas quam a parte emptoris. Nam emptor suo periculo censum emit in re male fida, sed alter est, qui non deberet uendere nisi super re tuta.

Obiectio.

Solutio

Restat ergo ad argumenta in contrarium respondere, atque ad illa prius, quæ initio quæstionis obijcebamus. Ad primum respondetur forsan initi, de nomine disputationem, an huiusmodi contractibus ematur pecunia? Tametsi proprie non emitur, nisi ius petendi pensionem, licet iuris eiusdem ualor, non sit maior quam ipsa pensio. Vnde lingua nostra materna census super regijs tributis constituti, iura dicuntur, dicuntur inquam uendi emique iura. At quamuis pecunia annuatim soluenda emeretur nihil aliud esset quàm bonorum emptio immobilium, ut citata Clement. exiuit habetur. Neque uero inde quod tractu temporis exuperent capitale, existimandus est contractus vsurarius, differt enim a mutuatione ex diametro. Hæc enim est radix iustitiæ huius generis contractuum, quod qui mutuat, obligat mutuatarium eandem sibi integram restituere pecuniam, qui vero censum emit, minime, sed in precium eam dat perpetuum. Quare nihil obstat quominus, veluti in cæteris emptionibus temporum curriculo fructus super pretium exuberent. Et per hæc solutum restat argumentum secundum. Nulla enim in hoc genus contractibus occulitur vsuræ prauitas. Sed & reliqua, quibus personalis census dissuadebatur, pari facilitate soluuntur. Conceditur enim priori fundamento emptorem nullum subire periculum. Immo licet super statueretur casus, nullo se periculo obijceret, vel rei super qua constituitur census, vel fructuum, quia dominium in ipsum non migrat, sed venditor est, qui pro recepto precio sub eo permanet periculo tanquam rerum dominus. Nihilominus & emptor huic subijcitur discrimini, quod etsi res perirent, nunquam potest venditorem cogere redimere censum, & simili modo in censu personali, hoc ei periculum imminet, quod venditor ad pauperiem redactus soluere non possit censum. Ac subinde ad secundum argumentum cõceditur consequentia & consequẽs, ac proinde fatemur, dum quis censum super suis bonis vendit, manente nihilominus obligata persona bona illa formam inducere atque effigiem pignoris & hypothecæ. Capitulo autem secundo & pignoribus, hoc tãtum admonetur, quod liber homo non potest constitui in pignus debiti veluti mancipium, vt patet l. qui filios. C. q̃ res pigno. oblig. poss. Haud tamẽ inde subinfertur non posse census nexu, sicuti per alios cõtractus obligari. Arg. autem, quod ego in meipsum contra personalem censum validius instruo est hoc, Censum sup re constituere vsu consumptibili non est licitum, sed vsurarium personalis autem cẽsus est huiusmodi, ergo iniquus est. Probatẽ antecedens. Si ego tibi mille porrigerem aureos, teque grauarem, ut de eorum usu quotannis centũ mihi quidpiam solueres, vsurã cõmitterẽ, eo q̃ vsũ pecuniæ seorsũ vẽderẽ. Minor aũt patet. Nã perinde vt facere, qui sup psonã cẽsum emit, videlicet vt pro

Ad primũ arg.

Ad secũdum.

Argum.

Solut.

vt pro usu illius pecuniæ certam pensionē rependat. Veruntamen argumenti huius vtraq. præmissa negatur. In primis inquā constituere censum super vsum pecuniæ, non est vsura, nisi saluo id capitali fiat, puta cum obligatione restituendi pretium, nam tunc esset mutuum. Si autem tibi in perpetuum mille conferrem ducatos, nihil vetat quin possem de eorum vsu pensionem recipere Idq. patet. Primo, quia possum illos dare conuentione facta, vt tu eiusdem emas fundum fructiferum, quem si non emeris, tua erit culpa. Et hoc ipsum ait Baldus in feudis. Si de feudo vasallus, L. vnica. Præterea, hoc habet vim contractus societatis. Secundo, & altera quoque præmissa est falsa. Etenim personalis census non constituitur super vsum pecuniæ, sed est ius petendi, recipiendiq. a persona talem pensionem. Neq. vero Extrauagantes Martini & Calixti eandem quartam conclusionem nostram vllo pacto auersantur. At vero hoc in primis admonito opus est, ꝙ cum in Conciliorum Summa quam reuerē. noster Mirā. neq. sine publico commodo, neq. sine priuata laude compilauit, post dictas Extrauagantes in formā vnius redactas, appensas inspexeris sex conditiones ad æquitatem hmōi contractum requisitas, non intelligas easdem in dictis Extrauagantibus vt necessarius extare, pontificiaveauctoritate pollere, sed auctorem ipsum iudicio suo, quod per egregiū est, illas ceu necessarias collegisse. Earum aūt conditionum prima est, ꝙ censuales reditus cōsignandi sunt in rebus certis, puta domo vel agro, quæ solæ maneant eisdem soluendis censibus obligatæ. Qua quidem conditione refutātur personales census. Attñ cōditio illa nequaquam ex Extrauagantibus colligitur Bulla .n. hoc in sola enarratione, Pontifici præposito continet, ꝙ res exprimantur, quæ permaneant obligatæ. Tñ postea in approbatione non excludit quin super personam possint institui Enimuero illic tantū fit mentio de realibus censibus, quos Bulla approbat, nulla tñ fit de personalibus quos non subinde reprobat. Secūda autem eiusdem auctoris conditio, nempe ꝙ iusto pretio emantur census, statimque tpe contractus integrum soluatur idē soluatur pretium, pro priori membro vera est, non quod si pretium non esset iustum, ea rōne fiet et contractus vsurarius, siquidem res illic vendibilis emitur, sed ꝙ esset iniustus. Sicut dum res pretio digna, pluris minorisve iusto distrahitur. At vero quātum ad scdm membrū, nullam præsefert probabilitatem. Nam licet in narratione Bullæ id quoq. ponatur, nō tñ in approbatione tanquam necessarium constituitur. Quid. n. vetat quo minus veluti in ceteris contractibns venditor census emptori valeat partem pretij credere. Neq. quinta conditio ex eadem Bulla colligitur, nepe ꝙ si res super quibus constitutus est census, perierint emptor cogi deinceps nequeat ad soluendum censum. Nam Bullæ clausula id solum cauetur, ne pereuntibus bonis cogantur venditores censum redimere. Haud tñ prohibetur, quin possint cogi pēsionem soluere. Immo si extinctis bonis liberi debitores restarent a pensionis debito profecto id Pontifices explicuissent. Quare cum hoc tacuerint, insinuarunt licitos quoque esse etiam personales census quamuis quia non sunt vsq, adeo emptoribus tuti, non erant tunc forte in illis artibus in vsu. Et ideo Pontifices non fuerunt de illis requisiti. Et per hæc quoque monstratur sexta conditio non esse necessaria, vt supra dictum est videlicet, quod sit necessarium censum constitui supra rem fructuosam, atque adeo ut fructuum ualorem non excedat.

Baldus.

Mirāda.

ARTICVLVS II.

Vtrum census tam temporales, quam perpetui sint liciti.

Satis erat in genere quæstionem decidisse, nisi quod nonnulla sunt tam de temporalibus quam de perpetuis peculiaria dubia. Quæritur ergo, an utrunque istorum genus sit licitum? Et de perpetuis arguitur a parte negatiua. Si essent liciti, sequeretur quòd non solum uenditor, uerEm & eius successores perpetuo manerent eodem pensionis fune irretiti. Consequens tamen uidetur iniquum, maxime postquam res perierint, super quibus constitutus est census.

Primū arg.

Secundo arguitur contra conditiones, quibus solet perpetuitas hæc firmari, nempe ut uenditor teneatur prædia seruare super quibus constituitur, neque illa possit absque censuarij facultate ab alienare, quod

Secūdū.

quòd eius facultate vendiderit, decima nihilominus vel vigesima pars illi obueniat. Tertio, quòd nisi statis terminis soluerit, rebus orbetur super quibus consignatus est census. Quarto, quod etiam si res ipsæ dispereant, nihilominus maneat obligata persona. Addunt & fideiussores & sexcenta alia munimenta quæ non satis apparent æquitati amica. Tertio contra temporarios arguitur. Si liciti essent, sequeretur non posse minoris emi quam sit omnium pensionũ summa. Vt si in decennium censum emas aureorum decem, non valeres minoris quam centum emere. Nam alias quidquid vltra reciperes sorti adhiberes, & tamen contrarius est vsus. Quarto arguitur. Si liceret temporaneos emere census, perinde liceret, non solum in tempus certum, verum & in incertum, vt puta seculares, emere, quantum videlicet qui emptoris seculo vitaque durarent, quos vitalitios vocant, hoc autem tum iniustum apparet, quia cum vitæ periodum solus Deus nouerit, usu sæpe veniret multo plus durare, quam venditor credidisset, ac perinde grauiter læderetur, tunc etiam inde periclitaretur charitas. Nanci sceretur inquam inde occasionem venditor exoptandi emptor mortem.

Tertiũ.

Quartũ

Duabus conclusionibus ad quęstionem respondetur. Prior. Non modo perpetui census licite emuntur uerum etiam in illis minor est usuræ suspicio, quam in temporalibus. Conclusio ex his quæ dicta sunt, euidentiam sortitur, quoniam ille merus est venditionis emptionisque contractus, ac si prædia emas, aut quæuis alia, quæ iure hęreditario tuis posteris relinquas. Quo fit, vt huiusmodi census neutiquam esse possint meri personales, sed debent esse non solum reales, verum & rebus immobilibus infixi. Nam reliqua omnia collapso tempore dilabuntur. Quapropter Clemen. supra citata. Exiuit. Annui, inquit, reditus intra immobilia censentur à iure. Atque eo minorem præferunt effigiem vsuræ, quod pretium nunquam est emptori redhibendum. Posterior conclusio. Pari iure licet emere temporales census seu certi temporis, vt in decennium, vel in alium quem quemlibet terminum, seu incerti, puta seculares pro ementis vita aut filiorum. Conclusio est nota. Quia hic etiam distinguitur a pretio merx quæ est ius petendi pensionem. Quare nisi in pretio, de quo statim dicemus, iniquitas insit, nulla macula talis contractus inficitur. Etenim sicut potest quisq; fundum suum alteri in emphyteusim pro sua vita dare retenta pensione ita vice versa potest & re ipsa retenta pensione ad vitam vendere. Item vnusquilibet potest alienum prædiũ ad vitam conducere, cuius fructibus viuat. cur ergo non & ius super eodem prædio emere recipiendi taxat pecuniam? Adde, quod & de bonis ecclesiæ id ipsum permittit Clement. j. de rebus Ecclesiæ non alien. nempe quòd ingruente necessitate possit prælatus pro sua vita possessiones Ecclesiasticas alienare, ergo & potest emptor pro sua annuos emere reditur.

Prima concl.

Rõ conclusion.

Posterior conclusio.

In conclusionibus ergo nulla est ambiguitas præter illas quæ per argumenta insinuantur. Quarum prima est in primo, vtrum omnis obligatio perpetui census perpetuo in hæredes descendat. Nam dum census super ædibus, aut mortalibus, aut re simili constituitur, ratio persuadere videtur vt re tali diruta non debeat illa obligatio amplius hæredes premere, & tamen supra dictum est obligationem rei in personam refundi, qua ideo extincta nihilominus similiter teneri personam. Quod si verum esset, deberet eadem obligatio ad hæredes permanere. Quod quidam absurdum arbitrantur. Ad hoc tamen per hanc distinctionem respondetur. Quando perpetuus census super bonis incertis constituitur: scilicet super his, quæ homo possidet, possessurusve est, tunc obligatio ad hæredes permeat, siue in bona quæ tunc venditor habebat succedant, siue, illis interemptis, in alia, quoniam illa omnia sunt eidem solutioni obnoxia. Et ideo hæredes tunc ipsi sibi videant, dum hæreditatẽ acceptant. Nam qui sensum vendidit potuit cuncta sua præsentia, futuraq. bona illo innodare vinculo. Quando vero census constituitur in rem hanc consignatam nõ prorsus perpetuã, qualia sunt ædificia, neque alia hypotheca contractus firmatur, non prorsus censetur perpetuus census, sed tantum quantum res duratura est & persona, quæ vendidit fuerit superstes. Nã illa personalis obligatio non succedit in hæredes nisi ratione illius signatæ rei. De pretio autem perpetuorum censuum dicere aliud non possumus, quam quod

Ad primũ arg.

Pretiũ censuũ.

non

non solum quantitas census existimari debet, uerum stabilitas ac firmitas super quibus constituitur. Quare iuta super castra & perpetua pascua, & prædia maioris sunt pretij. Quare utique ratione nō potest lege vnum in uniuersum pretium cōstitui Sed illud est iustum quo publicitus sine ui & dolo uenduntur. Tametsi contingere possit, ut urgens pauperum necessitas eos cogat uiliori iusto emere. Quare non apparet iusto emi unum redimibilem numum pretio decem, ut iam factitari incipit, quāuis ubi usus inualuerit, non prorsus condēnarem. Fuit autem consultissimum frumētarios census lege taxari, nempe, ut in frumento soluerentur, sed æstimato pretio, unum pro quatuordecim penderetur. Emisti, uerbi gratia grani censum centum quadraginta aureis. Lex ergo præcipit, ut quoniam frumēti pretium latissime uariatur, non tibi quotannis soluatur, nisi quantum frumenti decem aureis ęstimatur.

Ad secū dum ar. Circa secundum argumentum quo de conditionibus reliquis hisce contractibus apponi consuetis inquiritur, hoc statim in fronte firmissime asseueratur, nullam ab illis contrahi usuræ maculam. Nam usura, ut sæpe dictum est, inde tantummodo nascitur, ut res emitur, quæ uendibilis nō est, Nihilo secius hisce conditionibus inuadi potest iustitia, per iniquitatem pretij, & nimiam uenditoris oppressionem. In primis quod non possit uenditor bona illa super quibus statutus est census absque censuarij facultate abalienare, non est iniqua conditio. Nam contingeret alias in alium possessorem demigrare, qui nō esset usque adeo tutus. Quod uero censuarius, dum talem facultatem confert, ualeat partem pretij recipere, nihil meis auribus æquitatis exhibet. Nam etsi in emphyteusi propterea quod qui pensionem recipit, dominium rei directum retinet, illo iure gaudeat, tamen quod censuarius qui nullum habet, rei dominium pro mera facultate quam conceditur uendendi, quidpiam recipiat, profecto rationi non est consentaneum.

Quòd cēsuari⁹ recipiat partē p̄tij quia cōcedit facultatem uendēdi iniquū est.

At si iure particulari regni permittitur, nihil obloqui audeo. Item quod ad stabiliendos decem aureos census cogatur uenditor sufficientia hypothecare bona, ratio sane poscit. Quod autem sua bona dum amplissima sint, debeat ad maiorem cautelam sic colligare, ut neque illa diuendere, neque impignorare, neque ulla ratione de illis disponere queat, profecto importabile onus est, quod miser ob solam necessitatem subire cogitur. Item, quod qui uno uel duobus annis non soluerit, eisdem obligatis possessionibus expolietur, non est prorsus genere suo iniquum, quoniam potest id quidem in pænam imponi. Et est l. Tauri. 68. approbatum. Attamen ut pæna sit iusta, debet esse moderamine ad culpæ quātitatem temperata. Nam si esset nimia non esset iusta. Illud autem postremum, nēpe quod rebus pereuntibus persona nihilominus obligata maneat, iam supra ostētum est licere. In tertio argumento dubiū submouetur de pretio temporalium censuum. Richa. 4. q. 80. tenet posse emi temporalem pecuniarumque censum certi temporis minori pretio, quam sit pensionum summa. Possunt, inquit, nonaginta aureis emi decem in censum usque ad decenniū. Ratio inquit est, quod tanti ęstimantur nonaginta nunc, quanti centum id decennio diuisim soluti. Hæc autem ratio nulla est, nisi ubi uera sit emptio. Fallit namque in mutuo, quoniam nō licet tibi mutuare nonaginta, ut illo modo recipias centum. Vnde cum idem ipse auctor metuat huiusmodi emptionem reduci ad mutuum, subiungit tunc esse contractum licitum, quando emptor mallet non emere, quam emere, sed rogatu uenditoris emit. Addit inquam hoc temperamentum, arbitratus non licere decem illa recipere ultra sortem nisi ratione cessantis lucri quod antea dixerat tunc penitus licere quando mallet mutuator non mutuare. At uero cum hoc lucrum cessans, ut crebo supra diximus, suspectum sit, quando quis sponte mutuat, idque maxime impræsentiarum, nam qui census emit, non putat se mutuare, ob idque non solum rogatur, uerum & rogans emit, negare non possum, quin huiusmodi contractus emendi pecuniarios census certi temporis suspicionem præseferat, si minus sit pretium, quam census. Neque uero sunt vsu frequentes, neque esse decet, nisi vbi aliquod subest dubium plus minusue suscipiendi. Liceret inquam aureis nonaginta possessionem emere decennio duraturam, quæ singulis annis prolatura esset fructus decē aureorum, liceretque adeo similes emere fructuarios census. Nam cum fructus sint in dubio, uere cognoscitur emptio-

Altera conuentio iniqua quæ in huiusmodi cē sib. solet apponi.

Ad tertiū sent. Richar.

ptionis ratio, quasi ideo nō vitiatur quod fructus tractu temporis superaturi sint pretium, cum autem nonaginta ducatis, non possessionem, sed ius petendi in pecuniam centum emis, quæ in nullo versantur dubio, hoc enim supponamus, videlicet, quod neque timeantur expensæ, neque labores, neque vllum existat periculum, profecto vix potest discerni, quin sit mutuum. Perinde atque si nonaginta nunc dares cum obligatione vt post decennium redhiberētur tibi simul centum, vbi plana est vsura. Nam quod soluantur per partes, vel simul in fine, nihil videt̄ discriminis afferre.

Qualiter cēsus pecuniarij certi tēporis sint licita.

Quocirca absque formidine approbare non auderem, vt possint huiusmodi pecuniarij cēsus certi temporis emi, nisi tanto prorsus pretio, quanta est omnium pensionū summa, vt sit omnino forma mutui. Si quis autem iudicio suo discreuerit inter solutionē centum faciendam in fine decenij, & faciēdam per annos, ipse sibi viderit, tametsi de hac ambiguitate articulo proximo redibit sermo.

De vitalitijs censibus.

De censibus autem incerti temporis, puta ad vitam, vel quousque paternam ingrediaris hæreditatem & similes, dubitari non potest quin sint liciti. Etenim cum illic dubium sit quantum sis temporis victurus, quantumve tuus parens, quantumque subinde fructuum emptor percepturus sit, manifesta est emptionis venditionisque ratio.

ARTICVLVS III.

Vtrum licita sit emptio censuum cum pacto retrouendendi.

POstrema demum quæ inter præcipuas est dubitatio huiusmodi contractuum, versatur in pacto retrouendendi, vtrum sit licitum.

Primū argum.

Arguitur ergo a parte negatiua. Nullo contractu iustitia seruatur nisi sit in commune bonum vtriusque partis æquilibris, ergo si licita esset conditio, qua venditori facultas sit redimendi censum deberet & eadem facultas emptori concedi, vt venditorem posset cogere ad redimendū, alias esset præ illo grauatus, hoc autem emptori non est licitum. nam si venditor ei teneretur pretium redhibere, mutuatum cēseretur, ac subinde vsura esset, emptorem quidpiam vltra capitale recipere. Secundo arguitur. Si huiusmodi conuentum legitimum esset, sequeretur & legitimas pariter esse adiectiones, vt venditor nequeat ante certum tempus censum redimere, cūdemque non minutius per partes, sed simul totum. Item quod non nisi vsque ad præfixum terminum sit ei integrū redimere, quo transacto perpetuus maneat. Hæc autem omnia grauamina, tum iniqua per se videntur, tum & sanctionibus contraria prædictarum. Extrauagantium Martini & Calixti. In contrarium autem est, quod in nulla istarū committi videtur vsura. Quare nisi alia contractus iniustitia maculetur non est cur repellatur.

Duplex prauitas incēsib.

Pro decisione quæstionis huius discerniculo illo primum omnium in huiusmodi contractibus opus est, cuius in superiorib. meminimus, nempe duplicem esse in eis diiudicandam prauitatem, s. vsuræ & iniustitię. Nam vt supra dictum est, ubi res uenditur, quæ nullo per se pretio est digna, usura est, ubi uero res uendibilis iniquo uenditur pretio, citra usuram committitur iniustitia. Hoc præhabito fundamento quatuor conclusionibus ad quæstionem respondetur.

Prima conclu. Rō conclusiōis.

Prima est. Nequaquam fas est censum emere cum pacto retroemendi. Puta obligando uenditorem ut eundem redimat eodem pretio, uel minori, nisi fructibus in sortem computatis nihilo plus emptor recipiat, quam tribuit. Immo omnis talis cōtractus est manifeste usurarius. Hæc est conditio Extrauagantium Martini & Calixti, quæ quanquam illic non haberetur, est per seipsam manifesta. Enim uero ubicunque traditur uel pecunia uel res quælibet usu consumptibilis cum pacto eandem rursus uel eius ualorem recipiendi, & aliquid ultra sortem illic usura uel patet, uel latet. Dum ergo mille ducatis censum emis qui tibi quotannis quinquaginta reddit uenditorem cogens, ut iterum ex te redimat, tutum reddis capitale tuum, quod idcirco re uera mutuas, & ultra sortem recipis rei fructus. Hæc ergo est radix usuræ in huiusmodi contractibus. Dixerim cum pacto recipiendi ultra sortem, quoniam nil te uetat rem emere, sic cum uenditore conueniens, ut si tibi infra certum terminum displicuerit, rescindatur contractus dūmodo perceptos fructus in sortem adnumeres. Eandem conclusionem lex etiam regni sanxit. Secunda con-

da con-

da conclusio, Licitum est censum emere cum pacto retrouendendi, neque vlla illic subest vsuræ labes, nempe dum emptor eam obligatur reuendere, si vẽditori libuerit rem suam redimere, ita vt optio non in emptore, sed in venditore sita sit. Quare nisi aliunde iniustitia adsit, nihil erit iniquitatis in tali contractu. Hęc etiam est conditio earundem Extrauagan. Martini & Calixti quam & ratio ipsa naturalis patefacit. Quocirca per hoc pactum distinguuntur census redimibiles & irridimibiles. Quo fit, omnes perpetui sint irredimibiles, non tamen contra. Nam etiam si non sint redimibiles, possunt vendi duntaxat in tempus, vt supra dictum est. Probatur conclsio. Si aliqua hic subesset vsuræ ratio, maxime quia huc irreperat ratio mutui, at vero cum emptor ius sibi non reseruet cogendi venditorem vt pretium restituat, nullum est mutuum, sed vera emptio. Quod autem talis emptio expers esse quoque possit alius iniustitiæ, patet quando talis iniustitia vel committeretur propter venditoris grauamen, & hoc non, cum ex re sua sit illa libertatis conditio, vel ob emptoris ligamen, & hoc minime, quando, opus illud, pretij attenuatione releuatur. Valent, verbi gratia decem perpetui floreni ducatis ducentis, ob illud autem vinculum iterato vendendi minuitur pretium, vt emantur non pluris, quam centum quadraginta florenis. Quapropter cum oblõ illa, qua emptor reuendere cogitur, æstimetur toto residuo, nulla restat iniquitas. Secundo id probatur. Potest in contractu emptionis grauamen aliud quodcunque emptor vltro suscipere si fiat pretij remissio, videlicet vt in emptis ędibus non aperiat fenestras, vt certis personis non vendat, & similia, potest ergo & hoc reuendendi iugum suapte suapte subire. Conclusio est quæ lege etiam ciuili iusta censetur, vt patet. l si fundum. C. de pacto. inter emptio. & vend. atqui c. ad nostram. de emp. insinuatur quoque iusta si pretium sit iustum Nam propterea illic similis contractus vsurarius censetur, quod qui redimibilem censum emerat, adeo exoluerat vile pretium, vt potius censeretur mutuum. Quod siquis argum obijcitur ex Leuiti. 25. vbi iubebatur vt si rem venditam venditor postea redimere percepti fructus recipientur in sortem. Respondetur legem illam fuisse legalem, sicuti alteram, vt anno Iubilæi res omnes venditę, ad suos remigrarent venditores. Caue rat enim id Deus, nę via venditionis sortes terræ promissionis in paucos aggerarentur, alijs in pauperie derelictis, & ideo leges illæ cessauerunt. Tertia conclusio. Licitum etiam est neque vsuræ saporem habet, census emere cum pacto retrouendendi, constituto tempore, tam illo, ante quod non sit venditori redimendi facultas, quam illo citra quod si non redimatur, nulla fiat reliqua vltra redimendi facultas, sed census maneat perpetuus. Conclusio est, quæ eidem citato auctori eisdem Extrauagantibus Martini & Calixti condemnata videtur. Hoc tamen est in eadem hærere salebra, nempe ex affirmatione negatiuam inferre. Continet enim narratio propositionis, vt quoties venditori redimere libuerit, facultas suppetat. At quamuis propositioni Pontifex annuit, non tamen subinde censuit illam esse necess. riam ad cauendam vsuram. Immo propterea proposita illi est illa conditio, quod maiorem effigiem preferre videbatur mutui, ac subinde vsuræ, si quoties vellet venditor pecuniam reddere, liber esset a censu. Nam vt supra diximus, quo minor est in venditore redimendi libertas, maior est in contractu ratio emptionis ac subinde minor vsuræ suspicio, nam propterea minorem habet vsuræ repræsentationem perpetuus census, quam temporalis. Probatur ergo vtraque conclusionis pars manifesta ratione. Potest quis perpetuum censum emere, vbi omnino aufertur venditori facultas redimendi, ergo potest facultas illa ei concedi pro eo tempore, quo inter ipsum atque emptorem conuenerit. Et confirmatur, Grauamen illud quod emptor sibi imponit, iterato vendendi quoties alteri libuerit, pecunia æstimabile est, & ideo minoris emit quam si emeret in perpetuum Quod autem venditorẽ adstringat, vt ante tale tempus emere non possit, nihil aliud mali habet quam quod eidem empori alleuiatur grauamen, atque adeo pluris æstimandus est tunc census, quam si integra libertas venditori relinqueretur Ergo si ob hanc rem pretium augeatur ad iustum, nulla est vsura. Immo licet pretium esset minus iusto, non esset vsura, quamuis esset iniustitia, quæ vsuram

Secũda conclu.

Probat. conclõ.

Secũda rõ pcũ clusione

Argu.

Rñsio.

Tertia conclu.

Suadet vtraque conclusionis.

Confirmatio.

saperet, vt habetur citato cap. Peruestras. Eadem ratione potest etiam emi concessa præcise facultate redimendi vsque ad præfinitum tempus. Quarta conclusio, Licitum est & ab vsuræ ratione se motum, huiusmodi census redimibiles ea apposita cōditione emere, vt non membratim & per partes, sed totum simul redimatur. Neque obstat, quod in narratione dictarū. Extrauagan proponitur, vt quoties voluerit venditor totum vel partes redimere, in suo sit arbitrio. Eodem enim modo respondetur quod licet id concedatur, tamen in concessione non, excluditur aliud. Imò ratio docet non fuisse excludendum. Nam si eiusmodi pactio contractum vitiaret, eo maxime quod faceret vt non esset emptionis & venditionis, hoc tamen non facit nam si absque i la conditione ob id, quod pretiū dabatur in perpetuum sine obligatione restituendi, erat vera emptio (nam in hoc vera emptionis ratio consistit) propterea quod illa apponatur conditio, non desinit esse emptio. Posset quidem esse iniustitia, quia minime diffitendum est, illam conditionem alleuiare obligationem emptoris de retrouendendo atque illa de caussa dignum fieri censum maioris pretij, sed tamen effigies vsuræ nulla illic præfertur. Nam si census potest emi perpetuus, cur non erit vera emptio, si emptor noluerit grauius se obligare quam ad reuendendum totum? Adde, quod si vera esset contraria opinio, consequens fieret & nullius certæ partis posset apponi conditio. Sed si ego mille ducatis emi septuaginta in censum, ille posset singulos ducatos quoties vellet, redimere, quod reuera grauis esset emptoris incommodatio. Nam posset ille pecunia illa prędium emere, quo aleretur, saluo semper prædio. Si autem tam minutatim pretium reciperet, id non posset. Ad hęc, accidentarium est atque adeo extra rem, quod venditor non possit redimere simul totum. Si enim emi censum vnius tātum ducati, quis non poterit totum simul redimere? Et si venditor diues est, quamuis census cumulatior sit, poterit illum totum redimere, quod autem, vel ille pauper sit, vel census magnus, cōtractum non mutat. Potest quidem, vt dicebam, iniustitia committit ob defectum pretij, nam ob huiusmodi conditiones quę in grauamen vēditoris, in leuamen autem emptoris vergunt, auctior esse debet census æstimatio; tametsi de hoc vsui prouinciæ absque vi & fraude standum censeo.

Quarta conclu.

Rō pro clusion.

Ad primum igitur argumentum respōdetur, in primis duobus conclusionibus assignatum esse discrimen inter emptorem & venditorem. Si enim facultas in emptore maneret, vt quoties ipse vellet, teneretur venditor reddere pretium, manifestæ illic esset ratio mutui, atque adeo quidquid in censu venditor recepisset, esset vsurarium. Quód autem in sole venditore maneat libertas redimendi, rationem non tollit emptionis: quia potest ipse numquam redimere.

Ad primū arg.

Ad secundum vero responsum itidem est: duabus reliquis conclusionibus, eædē conditiones licitæ declarantur.

Argu. 2.

QVÆSTIO VI.

DE CONTRACTV societatis.

ARTICVLVS I.

Vtrum contractus societatis sit licitus.

POst contractum emptionis, & venditionis, subsequitur de alio, qui vsu celebris est, cōtractu societatis. Arguitur namque non esse licitum. Si licitus esset, sequeretur iure inter duos ita contrahi posse societatem, vt alter totam suam pecuniam periculo exponeret, alter vero nihil aliud quam operas. Nam vt habetur instit. de societate § ebri illa. quorundam opera ita preciosa est vt iustum sit conditione meliore in societatem admitti, consequens tamen apparet falsum, tum quod iniquum esse videtur, vt alter periculum subeat mille aut decem millium ducatorum, alter vero nullum, & nihilominus partem lucri recipiat, tum etiam quod si contingeret nihil lucri accrescere, iniustum etiam apparet, vt qui pecuniam contulit, nihil perderet, & tamen alter suas omnes amitteret operas. Secundo arguitur. Si huiusmodi societas esset legitima, sequeretur lucri distributionem sin fieri debere, vt tanto maior pars illi obueniret, qui pecuniam posuit, quam ei

Primū arg.

Secūdū.

qui

qui posuit solas operas, quanto pecunia illa maioris valoris est, quam alterius operæ. Consequens tamen falsum est. Nam si decem millia ducatorum conferātur cum opera & diligentia vnius hominis fere totum lucrum deberet illi obuenire, qui pecuniam posuit, cum tamen integrum suū seruet capitale, alter vero suarum operarum dispendium fecerit: In contrarium est c per vestras. de donation. inter virum & vxo. vbi Innocentius 3. contractum societatis approbat.

Quid dicatur socij. Hic primum omnium ante conclusionum assertiones notandum est, ex nomine ipso socios illos censeri qui in vnam coeunt negotiationem, vt suis quisque seu pecunijs, seu operis, seu expensis particeps lucri fiat. Quin vero, vt supra diximus ex hoc contractu nomen sortis deriuatum est, vt puta quod singuli in commune partes sua conferant, quæ quidem partes sortis dicuntur. Secundo adnotandum, duplex esse societatis genus. Vnum scilicet dum simul multi mercatores vnum cumulum suarum pecuniarum congerunt, cōesque habent ministros. Itaque & pecuniæ & operæ, & expēsæ sunt communes. Quod quidem societatis genus illustribus mercatoribus in vsu est frequentissimum Burgēsibus scilicet Genuensibus, Brugensibus ac Londinensibus, & reliquis. Et in hoc nulla exiſtit dubitandi ratio. Quicunque enim sua pecunia negotiatur, eius periculum subit, quibus tam expensarum ratio pro rata suæ cuiusque sortis obtingit, quam etiam lucri distributio, Sed alterum est genus vbi vnus pecuniam ponit alter vero industria & operas, vt habetur l. societatem, ff. pro socio, vel industriam cum aliqua parte pecuniæ. Et de huiusmodi contractibus peculiariter est quæstio. Et forte vir honestus qui non habet negotiandi peritiam, habet tamen numos, seu dotales, seu aliter acquisitos. quos apud mercatorem collocat, vt pro rata pars sibi lucri pendatur. De hoc ergo quæritur, sitne licitum? Quam quæstionem in duos articulos partiti sumus. Quorum prior est. Vbi qui pecuniam ponit, periculum eius subit, posterior vero, an etiam id liceat, saluo capitali aut aliqua eius parte? Et quidem membrum prius vnica eademque indubia conclusione facillime expeditur. Si qui pecuniam ponit, periculum eius subit, licitus est contractus, neque vllum subolet odorem vsuræ. Conclusio est. Primum iuris Pontificij. c. citato, per vestras. de nde & iuris Cæsarei. Institu. de societ per totum, & C. ac ff. pro soci. quæ quidem iura ex natura rei colliguntur. Enimuero cum negotiatio licita sit, nihil refert an tu ipse pecunia negotieris tua, an vero alteri eam committas, qui tuo nomine eius negotium ineat, dummodo sub tuo dominio pecunia maneat, qui autem pecuniam suam in societatem ponit, dominium eius non transfert sed penes se retinet, si modo eius periculum subeat. ergo licite potest lucrum recipere quod pro illa pecuniæ sorte sibi contigeret. Quomodo autem tunc debeat lucri distributio fieri, quod secundo argumēto petebatur, sic definiendum est. Debet quidem primum cumulus fieri omnium sortium, singulis æstimatis, vt de qualibet constet, quota sit pars totius cumuli. Vbi cauendum est, nequis, vt nonnullis accidit, fallatur arbitratus totum valorem pecuniæ quā quis ponit, ducēdū esse pro vna sorte. Vt si, v. g. Petrus industriā & labores ponat, alter vero duomillia ducatorū vna sors sit totus ducatorū valor. Nā tunc vix posset cōtingere vt industria tāti esset æstimanda quanti pecunia, cuius tamen contrarium habet textus. Institutionum citatus, nempe quod pretiosior est quandoque opera quam pecunia. Et cōfirmatur, quod valor ille non sit totus censendus ad percipiendum lucrum quoniam qui pecuniam sic ponit, non illa expendit, neque alteri tribuit, postquam est item sibi redhibenda, sed tantum exponit illam periculo. Quapropter solum æstimandum est eiusdem periculum pecuniæ Vt si Petri operæ & labores, & industria valet centum, forsan periculum duorum millium ducatorum nō æstimatur pluris, nam si contractum cum alio faceres assecurationis, illo centenario pretio assecuraret tibi illa duo millia, atq. adeo tunc lucri æquiportio vtrique obtingit. Et iste est casus l. si non fuerint. ff. pro soci vbi habetur quod potest esse lucrum commune licet vnus totum periculum subeat. Vt si alter nauigat, aliosue labores assumit. Quin vero possunt esse tres, quorum vnus ponat peccuniam, alter industriam quippe cuius prudentia negotiatio gubernetur, alter vero operas, & tunc sunt singula æstimanda Per hæc quorundam

Duplex societatis gen⁹.

Qualiter fieri debet distributio lucri icō tractu societatis, dū unus ponit pecuniam alter operas.

Conclusio vnica.

deceptio detegitur, qui arbitratur posse quempiam in societate ponere mille eo pacto, vt quintæ partis tantum periculum subeat, quintamque pariter recipiat lucri nam cum alter subeat periculum aliarum quatuor partium, illa ratione meretur alias quatuor partes lucri, atque adeo pro industria nihil reciperet. Pari modo si qui industriam ponit, aliquam etiam simul apposuit pecuniam, percipere ex lucro debet quantum operæ & industria valent, & præterea quanti periculum auri sui penditur Atque hic est casus per quem intelligendus est §. ille citatus. De illa Instit de sociét. vbi sancitur posse alterum sociorum lucri quidem duas partes suscipere, damni vero non nisi tertiã. Quod quidem Mutius condemnabat propter iniquitatem quæ prima fronte apparet, sed prævaluit Seruij Sulpitij sententia, illud esse licitum. Vt si verbi gratia Petrus posuit bis centum ducatos. Paulus uero nisi centum, sed tamen posuit industrias & labores valentes tercentum, nempe quia negotiatio illa sortitur, vbi parum periculi pecuniæ imminet & industriæ plurimum est necessariũ, vel vbi operæ & labores sunt magni, vt in nauigatione. Tunc enim cumulus valet sexcenta, quorum quatuor ponit Paulus, & ideo lucri debet recipere duas tertias, Petrus vero vnam, qui posuit duo. In damno vero Paulus non subit nisi periculum vnius, Petrus vero duorum. Et eodem alludit casus l. societas. C. de societ. Simili modo censendum de alijs societatibus, vt dum quis pecunia sua oues aut armenta emit, alter vero pascit, & industria sua curat, ille qui oues emit, periculum subit tanquam suarum rerum, valor illius periculi conferendus est cum valore industriæ & laborum alterius. Nam si facias vt pastor periculum subeat, iam supra diximus esse vsurarium mutuum, cum saluum stet domino capitale ouium. Pariter si pecuniam das opifici vt tuo periculo artem suam exerceat, conferendum est periculum pecuniæ tuæ cum suis operis & laboribus, & illa ratione diuidẽdum lucrum. Sed nunquid non poteris illi corium, aut lanas, aut aliam materiam vendere, vt postquam industria suæ artis pecuniam cum fecerit, au ctius tibi pretium soluat, quam lana aut corium venderetur præsente pecunia? Hic enim contractus in multis locis in vsus est, existimaturque propterea licitus quod in rem cedit, & commodum opificis Respõdetur nihilominus esse omnino illicitum etiam si vtile sit opifici, qui illa mutuata pecunia viuit. Nam est manifestum mutuũ, nempe vbi res venditur carius pecunia credita. Ad primum igitur argumentum sunt qui respondeant, vbi nihil lucri accreuit, non debere qui operas posuit, illas perdere, sed aliquid ei ex sorte tribuendum. Nihilominus respondetur, quod quemadmodum si capitalis iactura fiat, totum admittere debet qui illud posuit, ita vice versa si saluo capitali nihil lucri accrescat, totum esse illius qui illud posuit, & alterum debere suas operas perdere. Quoniam hic fuit pactionis nexus vt alter subiret capitalis periculum alter vero operarum. Ad secundum autem palam dictum est uidelicet quemadmodum sit distributio lucri facienda, non æstimata tota pecunia, sed eius periculo.

Dubitatio.

Responsio.

Ad primũ arg.

Ad 2.

ARTICVLVS II.

Vtrum licitum sit pecuniam in societatem exponere saluo capital.

De societate contractus ubi legitima est societas, nulla extat dubitatio. Sed dubium tamen superest, utrum saluo capitali, sit etiam permittendus? Arguitur enim a parte affirmatiua primo ex ca. Per uestras citato, de don. inter uir. & uxo. ubi permittitur ut maritus dotalem pecuniam apud mercatorem collocet, ut eius lucro uiuat, quod fieri non potest nisi saluum sit capitale, quandoquidem dos, ut supra dictum est debet salua persistere. Secundo arguitur potest qui amplam pecuniam in societate ponit, pacisci cum socijs, ut non ipse totum eius periculum subeat, sed ipsi partem ergo eadem ratione potest inter eos conuenire ut alij periculum subeant, ipse tantum uero pecuniam conferat. Tertio potest qui pecuniam in societate collocat, celebrare cum uno tertio assecurationis contractum, qui periculũ in se vertat, ergo potest eundem contractum celebrare cum socio, cui perinde periculũ imminet, seruato ipso in tuto, qui pecuniam contulit, ergo illud est licitũ. In contrariũ tamen

Ad primũ arg. partis affirmatiuæ.

tamen est l.citata,societatem.C.pro socio. vbi cum illa societas approbetur vbi vnus pecuniam confert,alter vero operas illa re probari videtur, vbi vnus neque periculū pecuniarum subit,neque operarum.

Conclusio responsiua. Quæstio licet controuersum sit inter doctores, perparum tamen habet ambiguitatis,vnica ergo conclusione respondetur. Neutiquam licitus est huiusmodi contractus, vbi quis sic pecuniam ponit, vt nulli se exponat periculo,sed alter tenetur, quid quid accidat eundem seruare indemnem. Rō conclusiōis. Ratio est manifesta,quoniam hæc non est societas, sed vere mutuum. Eo enim pro, quod alter periculum tuæ pecuniæ subdit efficitur pecuniæ dominus. Nam ille vere est dominus cui res perit si perdatur, & ideo quidquid vltra capitale mutuator ille recipiat,fit vsuræ reus. Atque hinc fit, nullam esse societatem. Nam ille vere nihil ponit, quandoquidem pecunia in virtute iam non est sua. In summa,qui neque operas neque pecuniam periculo exponit, nō bene negotiatur. Illa enim est negotiatio, vbi propria negotiantis pecunia negotio exponitur.

Ad primū arg. Ad primum iguitur argumentum sunt qui respondeant,concedentes in dicto ca. indulgeri marito vt possit dotem saluo capitali apud mercatorem ponere,vt eius lucro matrimonij onera sustinuat, sicuti supra genero permittit monstrauimus vt fructus pignoris extra sortē suscipiat ideq. aiunt de bonis pupilli. Est tamen assertum hoc,vt improbabilissimum, sit pestilentissimum,quando cum recipere vsuras,sit contra ius naturæ & diuinum, nulla est ratione dispensabile, vt expresse habet ca.super eo de vsur. neq. proredimenda vita captiui. Neque simile est de pignore, cuius fructus iure censetur socer tribuere dum dotē non soluit. Capitulum ergo illud tantum declarat quomodo maritus possit fructib. dotis viuere,nempe si illam apud tutū mercatorem collocet iure communi societatis puta vt capitalis periculo sit expositus.

Ad secūdū arg. Ad secundum concedimus,posse quempiam decem millia,verbi gratia, ducatorum in societatem conferre eo pacto, vt non subeat periculum,nisi sex aut octo millium. Attamen tunc non potest ex lucro recipere nisi illam precisè partem, quæ illi pecuniæ respondet, cuius ipse periculum subit, nam reliqua censetur socijs mutuare, quippe qui suo periculo illa suscipiunt, atque adeo pars illa lucri quæ periculo illius prouenit, illorum est, qui eidem sese submiserunt discrimini.

Ad tertiū arg. Ioānes Maioris Accursius. Panor. Tertium vero argumentum est, vbi maior latet difficultas, tractat illud prolixe nimis Ioannes Maioris in 4.distin.15.q.48 & 49. Et quidem Accursius l. si non fuerint.ff.pro soci & Panormi.cap citato, per vestras, indubie, idque merito tenent nullatenus contractum societatis licitum esse, vbi saluum est capitale, nam re vera est mere mutuum. Neque argumentum quo in contrarium arguit. Maioris vllius est momenti Arguit enim ex eo quod alter sociorum pecuniam ponat, alter vero periculum subeat, non satis colligit eandem pecuniam mutuatam censeri. Nam in contractu commodationis & locationis apparet infirmitas argumenti. Potest enim quis alteri commodare equum suum aut rem aliquam suæ suppellectilis eo pacto vt commodatarius & conductor periculum in se sumat, & nihilominus non est mutuatio, cur ergo secus in pecunia? Hoc tamen, vt dicebam,argum.nullius est ponderis, quando si in talibus contractibus taxato pretio rem alteri in quem cumque vsum tradas, profecto contractus est venditionis pretio credito, cum ergo pecunia taxatum habeat pretium, vt puta quod ipsa eadem salua restituatur iam alter fit dominus, & potest quidquid e libuerit de pecunia disponere, ac si sua esset, dummodo illam restituat cum lucro, est ergo vere mutuum. Quapropter neq. moderatio Hostiensis & Ioannes Andræ, qui illic ab eodem doctore citantur, faciūt rei satis. Aiunt enim contractum esse licitum saluo capitali,ea lege, vt si per negotiationem dispereat, teneatur negotiator illud restituere, non autem si casu fortuito. Et Maioris quidem prius approbat membrum, reprobat vero posterius,nam potest, inquit, taliter seruari capitale saluum, vt etiam si aduersa fortuna pereat, teneatur negotiator illud persoluere. Attamen proculdubio vtrouis modo pereat, non erit contractus licitus, si sit capitale ad æquale restituendum. Ostendit ergo idem auctor dictum contractum esse licitum hac ratione,quæ iudicio suo manifesta est. Potest, vt exempli gratia sic loquamur, Petrus apud Paulum negotiatorem pone

Hostiensis, Io. An. Argu. Maioris

re mille aureos, quos potest tutos facere per contractum assecurationis celebratum cum Ioanne, pretio, verbi gratia, quinquaginta ducatorum. Deinde potest cum Titio assecurare, vtaiunt, lucrum, nempe vt ipsi eidem Petro det centum pro lucro. Qua ratione habet saluum capitale, & quinquaginta in lucro. Si ergo cum diuersis personis illis modis contrahere iste potest, quid nam vetat omnes simul facere cum eodem? Do tibi mille in societatem, ex quibus cape quinquaginta pro assecuratione, supponamus enim periculum perexiguum esse, & dabis mihi centum aut octauaginta pro lucro. Habet ergo hic saluum capitale, & nihilominus recipit aliquid vltra sortem.

Caieta. Caieta. opusc. 16. respons. q. 11. partim contractum reprobat, partim vero approbat. Ait inquam, si illi contractus vna simul cum eadem persona fiant, non esse licitos scilicet contraho tecum societatem hac lege, vt inter nos etiam conueniat tam de pretio assecurationis quam de quantitate lucri. est enim tunc palliarum mutuum. Si autem, inquit, fiant successiue, itaque qui ponit pecuniam, non obliget tūc alterum ad eosdem contractus. Sed postquam pecunia communi lege societatis exposita est, ille negotiator socius vult facere eosdem contractus, non est cur cōdemnetur.

Iudiciū auctoris. Reprobatio distinctionis Caietani. Eiusmodi distinctio placuit eidem auctori in pensionibus, nempe quod non potest constitui pensio cum pacto redimendi, sed tamen successiue non est inquit illicitum. At vero ea porro est exiguitas ingenii mei, vt videre aliud in his contractibus non possim, quam vsurarium mutuum, siue successiue fiant, siue simul. Neque distinctio hæc ad rem mihi, quidquam referre videtur. Enimuero cum simul fiunt, manifestum est mutuum. Nam eo ipso, quod Petrus pecuniam tribuit Paulo, conueniturque inter eos de lucro, quod capitale sit Petro per eundem Paulum saluum, tunc, vt nuper dicebam, potest de illa pecunia Paulus disponere ac si sua esset. puta prædia emere, dotare filiam, &c. ergo vere fit dominus pecuniæ. Vbi autem pecuniæ dominium tali formas transfertur, vere mutuum est, atque adeo quidquid postea

Solutio argum. facti. vltra sortē recipitur, vsurariam habet iniquitatem. Ex quo patentissima fit fallacia consequentiæ citati doctoris, dum a pluribus arguit ad vnum. Cum enim ego vni trado pecuniam meam, & cum altero paciscor de assecuratione, neutri re vera, mutuo, nam illic cui trado, non tenetur mihi restituere atque adeo non transfero dominium in idipsum, alter vero qui restituere tenetur, non recipit meam pecuniam. Quando vero in eandem personam ambo concurrunt, nempe quod idem ipse cui pecuniam trado, obligatur mihi ad restitutionem, ex illis duobus oritur ratio mutui. Possum quidem conuenire cum illo de quantitate lucri, quia per hoc non transfero dominium, non tamen simul conuenire de seruando capitali. Ex hoc

Corollarium. rursus palam colligitur, idem prorsus committi vitium, quamquam successiue idem contractus cum eadem persona fiat. Nam etiam si ante mensem vel quod uis aliud tempus societatem cum aliquo legitime contraxi, numerando ei pecuniam meam meijpsius periculo, quotiescunque tamen cum eodem de tuto capitali paciscor, in virtute transfero in ipsum dominium, atque adeo mutuo. Quod non contingeret, si cum alio tertio eundem celebrarem assecurationis contractum. Per hæc ergo quæ dicta sunt, censeri de quodam contractu potest, qui cum alibi tum sæpissime Romæ fieri solet. Habet Petrus officium, siue scriptor sit, siue aliter palatio seruiat, contingit numis egere, conuenit mercatorem aut quemuis aliū, qui illi tribuit centum aureos ducatos, pro quibus Petrus in suo officio decem annos aut duodecim consignat, ea tamen lege vt si intra semestre tempus mercator, ille qui pecuniam numerauit ab hac luce demigrauerit, capitalis iacturam faciat, neque Petrus teneatur suis hæredibus restituere. Si autem post sex menses est vita, superstes, protestatur debitori nolle amplius in societate remanere, ratioque cum admonent, vt nisi extemplo soluerit inde ratione moræ soluturum easdem statutas vsuras. Est inquam cōtractus, quem societatem appellant, sed profecto eius iustitia non est vsque adeo liquida. Primum enim non potest reduci ad rationem empti census, quia tunc deberet ille qui pecuniam tribuit, priuare se in perpetuum eius dominio, vt neque alter neq. eius hæredes in perpetuum tenerentur censum redimere, sed in suo esset arbitrio, si vellent. Et

tamen

tamen non ita fit. Immo vero in potestate tribuentis est capitale suum repetere, quin & re vera repetit. Et ideo eiusmodi contractus non appellant nisi societatis Fingunt enim quod si quis fructuosum officium habet mille exempli gratia, illud emit, cuius fructus adscendunt vsque ad centum, mercator qui centum tribuit, init cum illo societatem, ponit.s. decimam partem pretij, vt decimam etiam fructus suscipiat. At vero hoc vr a lege societatis distare, q ille nō subijt capitalis periculum, eo modo, quo fieri solet in societatibus videlicet exponēdo se periculo, si in negatione capitale perdatur, sed tantum illi periculo si mortem ante sex menses obierit Igitur, vt de hoc, si quid valet, nostram aperiamus sententiā quantum ad illud semestre tēpus attinet, iustus apparet contractus, nam periculum illud quod centum conferens subijt, vt si vita tunc fuerit defunctus, illud amittat, æstimabile est pecunia, atque adeo sicut in ludo atque iisdem in alijs fortuitis fieri consueuit, iuste videntur pro illo periculo centum aureorum recipi sex. Attamen q post lapsum sex mensium ratione morte recipiantur singulis annis duodecim, fraudem vr sapere, tum q ab initio mora illa præuisa est, atque adeo videt in fraudē mutui cōcessa. Tum præcipue, q ratione moræ non potest supra capitale recipi, nisi damnū emergens lucrum vero cessans minime, nisi eiusmodi pecunia licitæ negotiationi fuisset exposita. Quapropter si ita res erat, contractus forsan est licitus, alias minime. Quin vero uix eiusmodi contractus approbare auderem, nisi sub forma empti census, aut planæ societatis, videlicet, vbi pecunia periculo negotiatiōis exponeretur.

QVÆSTIO VII.

DE CONTRACTV assecurationis.

ARTICVLVS VNICVS

Vtrum assecurationis contractus sit licitus.

POstremo denique contractus nominatur assecurationis. Nam quamuis verbum non sit inter linguæ peritos Latinitate donatum, est tamen Commentaribus vsu receptum, pro eo, quod est in tutorem constituere. At quod huiusmodi contractus non sit licitus, decretum apparet in cap. nauigant. de vsu. Secundo & ratio id videtur probare, nam qui pro pretio periculum in se suscipit, verbi gratia onustæ nauis, nihil emit aut societati committit, immo absque aliquo negotio pecunia lucratur ergo pro nihilo aliquid percipit, q vsuræ habet specimen. Accedit tertio, q si contractus hic licitus esset, occasio porrigeretur temerarijs hominibus, vt etiam si nihil prorsus in bonis haberent, possent se assecuratores exhibere, postquam nihil pecuniæ debent, præsentem offerre, quod esset reipublicæ perniciosum. In cōtrarium est receptus vsus, idemque tam Theologis quam Iurisconsultis probatus. Primū argum. Secūdū. Tertiū.

Facile ad quæstionem affirmatiua conclusione respondetur. Contractus assecurationis, si lege & more fiat, licitus est. Probatur hac conclusio ex obiecto. Pro quacumque re quæ precio æstimabilis sit, potest quisque mercedem recipere, in tuto autem rem constituere, quæ periculis est exposita, precio est æstimabile, ergo quisque potest illud precio redimere, atque adeo qui periculum illud subijt, idem recipere precium, atque id ex eo potissime, quod vterque se periculo summittit, videlicet tam dominus nauis soluendi preciū, si salua sit, quam alter soluendi merces si pereant. Conclō affirmatiua. Probō.

Secundo arguitur a necessitate. Contractus eiusmodi est reipublicæ non infimè necessarius, ergo cum ex obiecto nullo inficiatur vitio, bonus est. Antecedens inde patet, quod est necessariæ negotiationis adminiculum, multi enim mercatores metuerent naues cum tanto periculo mercibus onerare, & tamen cum pro exiguo precio magnum auri pondus securum constituunt, audent eiusmodi mercaturam obire, quæ quidem reipublicæ necessaria est. Secūda ratio.

Accedit huc tertio, quòd licitum est fide iubenti pro alio, quem non est adeo tutum soluendo fore, aliquid pro illo periculo suscipere cui se exponit soluendi. Per simile autem contingit in assecuratione. Ad hęc per viā depositionis, quā vadiationem nonnulli vocāt, licet dubijs euentibus pecunia exponere: vt illo periculo possint depositores quidpiam lucrari, vt de honesto Tertia. Postrema rō.

ludo

ludo diximus. Item, an pluet cras vel non pluet, &c. ergo pari modo licet mille, verbi gratia, ducatos periculo exponere, cum spe lucrandi quinquaginta aut sexaginta. Sunt quidem qui stupidũ illum censeant, qui spe lucrandi centum aut mille, periculum subeat nauis institoris valentis forsan viginti aut triginta millia. His autem respondemus, de precio quidem nihil nos decertare potest quidem esse iustum, vel iniustum. Ipsi sibi contrahentes viderint. Sed re vera nullus est stupor neque dementiæ nota, precio currente eiusmodi pericula suscipere, quippe cum non sint tam euidentia quin possint assecuratore bene sperare. Et quamuis aliquando iactura fit aliquando tamen accrescit lucrum, eo potissimum, quod viri cordati aleam, cum tãto periculo non iaciunt. Et vice versa vbi nullum prorsus immineret periculum, mẽte careret, qui assecurationis contractum faceret suarum mercium. Oriuntur tamen hinc dubitatiunculæ nonnullæ. Primum omnium, non sunt huc admittendæ vafrities & imposturæ, quæ in alijs etiam contractibus usu euenire possunt. Si enim qui nihil in bonis habet, periculum se nauis suscipere ait, ea nimirum spe, quod si salua fuerit, habebit mercedem, sin vero perierit, abdet sese, aut bonis cedet, iniustissimus est, postquam re vera nulli exponit periculo, atque adeo mercedem contra iustitiam poscet. Et econuersò, si dominus nauis ad alium minus fidum portum rostrum dirigat, quam ad illum qui fuerat in contractu expressus, alter non tenetur. Hæc enim omnia debent in contractu liquere. Sed dubium est, si quis naui vult vacua enauigare, quam tamen vult assecurare, ac si esset onusta, vtrum licitus sit etiã contractus: Dabo tibi mille, ut mihi viginti millia rependas, si mea nauis fuerit submersa. Apparet enim non esse contractum legitimum ex parte nauigantis, quia non habebit tantam curam seruandi nauem, quæ vacua non valet nisi mille, ac si onusta esset, haberet. Respondetur, quod si nauigator alterum decepit, quia forsan non sunt in portu, dicens suam nauim esse plenam mercibus tanti valoris; cum tamen nullas habeat, profecto contractus nõ valeret, quia alter si rem sciret, non illum iniret, timens non fore tanti curæ nauigatori seruare nauem. Quin vero timenda esset fraus ne scilicet consulto submergi sineret, vt lucraretur viginti millia. Si autem assecurator sciens & prudens id faceret, nullam patietur iniuriam esset enim tunc genus vadiationis seu depositionis, si salua euaserit nauis, dabis mihi tantũ, sin minus, dabo tibi tantum. Eodem modo possent depositum facere alij ad quos nihil salus aut submersio nauis attinet. Si salua ad portum applicuerit, dabo tibi centum, sin minus, dabis mihi mille. Pari modo potest fieri assecuratio in nundinis, largire mihi tantum, & ego te securum reddo, quod si tantum lucraturus. Dubium autem hoc aliud gignit, nempe vtrum idẽ contractus in alijs quoque rebus quam in mercibus sit licitus? Sunt enim nonnulli, quos Syluest. verbo. Negotiatio §. 4. citauit, qui negant posse quemquam assecurare alterius vitam. Nam esset periculum, vt alter cuius interest, optaret alterius mortem. At vero hic de iustitia loquimur cõtractuum, atque adeo de earum natura, an sint vsurarij vitium autem contra charitatem huiusmodi naturam non mutat. Quare liciti semper obiecto manent. Quin vero aliquando sunt reipublicæ in vsum. Petit ex me mutuũ filiusfamilias, qui si prædmaturæ prius parente suo mortem obierit, mihi non soluet. Si autem fuerit ei superstes, in tuto sunt mei nũmi. Profecto tunc merito formidabo, mutuatũ ei quidpiam concredere. Et tamen si mercatorem qui securam mihi faceret eius vitam, mihi tribueret nihil ei vereret beneficium impendere. Eadem ratione licet assecurare, quidquid incertum est euenturum, vt quđ erunt prosperi terræ prouentus, quod nascetur prægnãti filius masculus, & similia.

Vitia q̃ in cõtractu assecurationis contingere possint.

Dubiũ.

Rñsio.

Dubitatio altera.

Syluest.

Ad primum igitur argumentum iam supra responsum est, illic neque condemnari contractum societatis, neque assecurationis, sed mutuationem, quæ cum gratis fieri debeat, fit tamen cum pacto alicuius obligationis. Vt si quis pecuniam nauigãti mutuet tali pacto ut secum assecurationis contractum faciat, præterquam quod, ut supra diximus, forsan non erat tunc assecuratio necessaria, vel quamuis esset tamen nauigator maluisset periculum ipse subire, quam pretio redimere.

Ad primũ arg.

Ad secundum vero iam responsum est, quod pro periculo, quod ille subijt, illam potest mercedem suscipere. Atque

Ad secũdũ arg.

adeo

adeo ad postremū verbū vbi diximus qđ qui non habet vnde id soluere possit, quod assecutat, neque pretium valet percipere.

QVÆSTIO VIII.

DE CAMBIO IN GENERE.

ARTICVLVS I.

Vtrum ars campsoria sit licita.

CAmbiorū disputatio ad vsurę tractatum attinet. Est. n. materia hęc vt cognitu maxime necessaria, ita tū per seipsam abstrusissima, tū ēt mercatorum nouis quotidianisq. inuentis intricatissima, ac subinde doctorum opinionibus plurimum offuscata. Quamobrē complurium sum postulationibus improbe interpellatus, vt pus venenumq. huius pestis aperirem, quæ id dies magis ac magis in rempublicam grassatur. Curabo ergo pro ea quæ mihi suppetit ingenii facultate, id tentare. Deus nobis quod veritas habet suggerat. Igitur in ingressu de arte primum campsoria sciscitamur, an sit licita? Arguitur enim a parte negatiua. Ars campsoria numularia est, nempe numorū commutatrix & auctrix, hanc aūt Arist. 1. Polit. cap. 6. & 7. veluti contra naturam sit condemnat, vtpote quod in numis commutandis nullum insit naturale commodum, sicuti in commutandis cibis, vestimētis, atq. alijs rebus ad vitam necessarijs. Accedit secundo, ꝙ finis huius artis, vt superiori libro dicebamus est, diuitiarum conquisitio, quæ in infinitum procedit, cum tamen temporalia desideria modum habere debeant, qua idcirco de caussa est reipublicæ pestifera, vt experientia ipsa testatur. Quare & Christus numulariorum mensas euertit. Tertio per hoc clare, vt supra dicebamus, esse contra naturam, quòd per haud artem maxime fit, vt sterilis pecunia fructosior sit, quam terra ipsa, & inde campsores odium contrahunt apud homines. Atque inde præterea, quod fere homines sunt sedentarij, nempe qui otiosi viuunt, & tñ plus lucri corradunt, quam alij actuo si labore manuum suarum insudantes, eo præcipue quod pecuniam suam nulli subijciunt periculo, sicuti in alijs fit negotiationibus. In contrarium tñ facit, quod quodammodo hæc ars vsui est reipublicæ ad cambiandas traducendasque monetas.

Primū arg. a parte negatiua.

Aristot.

Arg. 2.

Arg. 3.

Primum omnium nomē cambium Latinum est. Nam cambire, idem est quod rem vnam pro alia cōmutare. Sed est cum Arist. loco citato, vt superiori libro partim adnotauimus, nunc emunctius recolendū, tres permutationum formas temporum curriculo ordine succreuisse. Cœperunt. n. homines res ipsas primum cambire, puta vineam pro domo, vinum pro frumento, vestem pro calceo, &c. Quæ quidem cambitio synceritati naturę est a suis primordijs natiua, sed tamen proptereā minime sufficiēs, quod neque res possunt aut in diuersa loca omnes asportari vt cambiantur, neque in longa seruari tempora. Et ideo successit secundum cambium, nempe numus inuentus est, qui rerum esset pretium, cumq. rebus ipsis cambiretur. Atque modus hic cambiendi proxime ad primū accedit, illiq. omnino deseruit. Quare hoc porro ad vitæ sufficientiam vitam erat. At vero inuento numo humana sagacitas per auaritiam excitata, tertiam cambiorū progeniem peperit, vt videlicet numum pro numo commutaret. Quæ quidem commutatio inde primum ortum traxit, quod autem pretiosioremque monetam necesse erat cum minutioribus cambire. Deinde vero, quia in vna regione aurum numerosiori argento æstimabatur quam in alia & negotiatores idem aurum pluris illic vendebant, quam in alia emerent, atque inde postea industria humana artificiosius eandem artem locupletauit. Hac ergo ratione generale cambij, ꝙ est rerum commutatione originem duxerat, tādem crebrescente vsu ad pecuniarum commutationem, quæ minus est naturalis, accommodatum est. Quare cambium non est idem, quod ars ipsa numularia seu pecuniaria. Nam ars industriam negotiandi significat, cambium vero ipsam eius commutandi actionem. Sunt autem, qui intelligere aliter non valentes cambij nomen, quam si inter res fiat diuersas, aiūt proprie cambium non posse intelligi nisi inter monetas aut diuersi metalli aut diuersi signi. Hac autem conditione ratio cambij nullatenus eget, immo in cambio ratione loci, vt infra patebit, idem proprie numi pro diuersitate loci cambiuntur. His ergo præhabi-

Quid cābium

Triplex permutationū forma.

habitis ad quæstionem forsan alicui videbatur propter rõnes factas negatiue simpliciter respondendum, s. hmõi artem non esse licitam, pleriq. tñ contra respondent, non solum licitam esse, verum & vtilem. Crediderim tamen tali esse conclusione respondendum: Ars campsoris quam numulariam Arist. appellat, si per se vnde secundum sonum vocis existimetur, in malum sonat, non tñ sic habet penitus intrinsecam malitiam, quin bono fine & circunstantijs fieri possit licita. Quatuor enim actionũ genera libro tertio distinximus: Alia.n. est gñe suo bona, vt virtutis opus, alia indifferens, vt ambulare, alia vero sic intrinsece mala, vt neutiquam fieri queat licite, vt mentiri. Quarta vero est, quæ per se nude considerata, in malum sonat, attamen nõ repugnat, quo minus fine aliquo & circunstantia fieri possit licite, vt plura simul retinere sacerdotia. Atque huius generis, si rem conijcio, est ars cãpsoria. Nomen enim numulariæ artis, vt Arist. loco citato docet, duo significatione sua præsefert absurda. Primum ratione materiæ, quia præter pecuniæ primæuum vsum, qui est, vt rerum sit pretium, cambitur vna pro alia. Secundo, ratione finis, quia s. eiusmodi commutatio non ad prouidentiam proxime necessariorum vitæ, sed propter lucrum fit, quod infinitam gignit appetendi sitim. Atque adeo sic nude considerata, male sonat. Accedunt & eidem arti eadem etiam incommodorum periculorumque genera, ac subinde fraudes atq. alia mala, quæ superiori lib. quæst. 2. negotiatione ostendimus annecti, imo vero hæc pluribus est delinquendi occasionibus exposita. Nam reliquæ negotiationum species, quæ in emptione & venditione versantur, plus habent naturalis commercij, cum res illic cambiantur ad vitam necessariæ, plusque exigunt industriæ, diligentiæ, ac laborum, pluribusque periculis capitale summittitur, quibus quidem rationibus honestantur, in hac vero arte nullum illorum inest. Præterea, malus habet illectamentum ad expiscandum aliena bona, porro cum prodigi homines qui suis volunt voluptatibus inseruire, paratam a campsoribus habent viam breui suas substantias decoquendi. At quoniam huius artis vitia in libri decursu tractanda sunt, de his modo satis. At vero secunda conclusionis pars nihilominus sic probatur. Hæc eadem ipsa ars aliqua reipublicæ afferre potest emolumenta, ergo si illis vitijs expurgetur, in finemque referatur honestum, licita erit, atque adeo vtilis. Antecedens inde patet, quod necessarium quãdoque est ciuibus pretiosiorem monetam cum vilioribus commutare, vt in subsequentibus compertissimum fiet. Quod autem ab illis maculis, quibus sordet, elui possit, liquet, nam potest campsor non absq. modo, at honestum optare lucrum. Sed neq. numismatum commutatio, quæ earum institutioni aduersari videtur, est omnino eius naturæ contraria. Nam sicuti in alijs rebus Arist. eodem 6. cap. primo Politi. duplicem dignouit vsum, sic & in pecunia licet. Est enim calcei, vestisque ac reliquorum vtensilium] duplex vsus, vnus primæuus, cuius gratia inuentus est, quem admodum calcei vsus est calceatio, & indumenti, indutio, atque equi equitatio, &c. alter vero emptio & venditio. Horum autem licet prior sit proprius, posterior tamen non est repugnans. Ordinatus enim venditio calcei ad priorem vsum. Pari ergo modo etsi numorum proprius vsus & finis sit rerum æstimatio, ac pro illis commutatio, nihilominus eorum inuicem cambium non est omnino absurdum, si eatenus permittatur, quatenus est Reipublicæ necessarium. In summa, si quod in huiusmodi cambio subesset periculum mutui, id maxime ex parte campsori, nam ab altero qui pecuniam in alterum locum traijcere optat, id non timetur, plurimum tamen, imo semper campsor prius recipit pecuniam quam reddat, vbi omnis abstergitur effigies mutui. Et per hæc, responsio clarescit argumenti in capite quæstionis obiecti.

Conclusio responsiua.

Probõ conclusionis.

Aristot.

ARTICVLVS II.

Vtrum plures sint cambiorum species.

DE cambio in communi, qui titulus est præsentis quæstionis, secundo explorare restat cambiorum species. Arguitur enim non esse plures. Nam cambium nihil aliud sonat, quam rerũ permutatio, propterea autem quod materia, hoc est, res quę commutantur, diuersę sint speci-

Primũ arg.

ciei,

cici, actiones ipsæ non variant species. Eadem enim artis species est, vestem vel ex serico vel ex panno facere. Secundo argu. Neque propterea rursus variantur, quod cambium fiat ratione loci vel ratione temporis, vel ratione monetæ, quādoquidem in his omnibus eadem cambitur moneta. In contrarium autem est receptissimus, non modo vulgarium, verum & scholarium vsus, discernentium diuersas cambiorum species.

Arg. 2.

Ad quæstionem quinque conclusionibus respondetur. Prima conclusio. Si res ipsæ quatenus res sunt, existimentur, cambium non est genus plurium specierum. Conclusionem hanc profecto argumentum modo factum satis ostendebat. Eadem enim est actio cambire vinum pro oleo, & aurum pro domo, & argentum pro auro, aut pro alio metallo, siue signata sint numismata, siue rudis metalli massa. Actiones enim non ex materia, sed ex obiecto speciem mutant. Eadem enim est statuaria ars, siue in ligno sculptio fiat, siue in lapide. Atque in moribus eadem est species furti auri & vestium. Quare, vt diximus, furtum species specialissima est differens a rapina sola ratione inuoluntarij, q̄ est in obiecto, quia vnum fit per fraudem, & aliud per vim. Immo vero neque quantum ad rationem iustitiæ, aut in iustitiæ mutatur species. Nam ut in tribus cambiorum generibus superioris articuli exemplum ponamus, eadem est ratio iustitiæ & iniustitiæ, cambire vinum pro oleo, & pecuniam pro frumento, atque aureum, nummum pro argenteo. Nam ęqualitas in his omnibus seruata eandem habet rationem commutatiuæ iustitiæ, inæqualitas vero, eandem rationem iniustitiæ. Quapropter physice loquendo non sunt diuersa cambiorum genera, neque diuersæ species, sed dicuntur Latine diuersa genera propter diuersas materias, & præterea propter diuersam accommodationem ad ciuilem vsum. Secunda conclusio. Si moneta, non vt naturalis res, sed quatenus numisma est, atque adeo legale rerum precium existimetur, commutatio rerum pro pecunia, contractus est specie ciuiliter differens a cambio primi aut tertij generis. Cuius vtique rationem superiori libro assignauimus. Nam commutatio hæc peculiariter est contractus emptionis & venditionis, vt habetur l. 2. de contrahēda emptione, eo quod illic distinguitur precium a re, cum in cambijs cæterorum generorum inuicem res vna fit alterius precij. Tertia conclusio. Cambium tertij generis, quæ actio est numulatiæ artis, species est etiam ciuiliter, atq. in genere morum distincta a cābio primi generis, nam illic non est nisi simplex rerum commutatio æqualis valoris ad vitæ prouidentiam, & sufficientiam, naturaliter instituta, hic autem non res naturales, sed legales numi, idque non ad uictum neque vestitum, sed ad lucrum. Quare nescio an propria species sit negotiationis, quoniam negotiatio est rem emere, vt reuendas, quod non sonat in malum. hic autem, vt diximus, non est propria emptio, vbi pretium a re distinguatur, dicitur nihilominus negotiatio, quia est nummorum permutatio gratia meri lucri. Ex his fit cambium, de quo præsens initur tractatus, a reliquis contractibus ratione distare, iam enim monstratum est non esse emptionem. Neque vero est locatio aut commodatio, cum hic dominium transferatur, quod non fit in illis. Sed neque est mutuatio, quia non transfertur dominiū simpliciter, hoc est ut sors simplex restituatur, sed cum lucro, & fœnore, aut precio. Quarta conclusio. Cambiorum, de quibus loquimur, complures nominantur species, quæ quidem siue re uera sint species, vt philosophi, seu naturales, seu morales de speciebus loquuntur, siue vulgari negotiatorum forensiumq. vsu, perparui ad pręsens negotium refert. Igitur quoniam in genere moris prima consideratio in id fertur, quod est æquum aut iniquum, prima impræsentiarum cambiorum diuisio, est & reale & siccum. Vix enim reperias horum nominum rationes apud auctores explicatas. Et tamen reale, quod re dicitur, idem est, quod cambium in re, hoc est legitima cōmutandi ratione factum, seu ratione diuersarum monetarum, seu ratione loci, seu aliud sit quodcumque legitimum, veluti in processu patebit. Siccum autem idem est, quod cambium, quod in re non est cambiū, sed fictum & vsuræ palliatum. quod ideo è regione reali apponitur. Et dr̄ siccum, idest sterile, & humore carens ad fructificandum, non q̄ campsori non inde lucri fiat accessio, sed quod, vt superiori libro diximus, cōtra rerum naturam pecu-

Prima conclu.

Secūda conclu.

Tertia conclu.

Differētia cambij a cęteris cō tractib.

Quarta conclus.

Prima diuisio cambij.

cambiū reale.

cambiū siccum.

pecunia pariat. Dicitur etiam siccum, quia merum est ac nudum, fœnebreque mutuũ, quod nihil habet legitimi contractus. Quapropter hæc duo cambiorum genera, licet in eadem versentur naturali materia, puta in pecunia tamen in genere morum contraria prorsus diametralique linea specie differunt, sicuti iustum & iniustum. Sub vtroque ergo istorum membrorum multæ sub secantur species, siue modos dixeris cambiorum. Sit ergo quinta conclusio. Omnes cambiorum formæ & modi, vt tã illicita, quam licita comprehendamus, ad tria capita commode reducũtur, quorum aliqua manifestam habẽt iniustitiam, alia vero manifestam iustitiam. Sed alia sunt quæ in dubium reuocari possunt Cambiũ enim monetæ non nisi propter aliquam diuersitatem fit, videlicet aut ipsorum numorum, aut locorum, aut temporum. Non enim alia varietas inuenitur, quam in substantia, vel in loco, vel in tempore. At vero quoniam monetæ diuersitas bifariam caussa esse potest cambij scilicet, aut quia ad vsum humanum preciosiores cum vilioribus cambiuntur, vel quia re vera una venditur pro alia ratione auctioris æstimationis ob loci aut temporis diuersitatem, ad quatuor capita reducamus cambiorum genera. Iam enim deinceps nihil philosophicè disputabimus siue genera sint, siue species siue modi, sed mori latino promiscue his nominibus vtemur. Primum ergo cambiorum genus est, quod minutum vocant, hoc est dum aurea moneta pro argentea vel ærea commutatur, vel ediuerso. Id enim nomen sumpsit, quod minutiores numi pro preciosioribus, aut ediuerso commutantur. Secundum genus est ratione loci, vt dum qui alibi pecunia indiget, quam hic habet, hic numerat, vt sibi alibi consignetur. Et hoc solet appellari cambium per literas, ad differentiam superioris, quod potest dici manuale. Illud namque præsenti utrinque pecunia fit manu numerata. In hoc autem qui pecuniam recipit, literas tradit, quarum fide alibi solutio fiat. Atque hæc duo genera si nihil doli admisceatur, realia sunt, ac subinde plane iusta Tertium genus est ratione temporis, vt si quis pecuniam nunc recipiat quam certa die ratione spectari temporis cum fœnore restituat. Et hoc est cambium manifeste siccum, ac proinde iniquum, de quo libro præcedenti abunde dictum est. Istæ ergo duæ radices disputationem cambiorum ineuntibus ob oculos primum omnium præfigendæ sunt, ad discernendum inter iustitiam & iniustitiam cambiorum. Vbi enim ratione precisè loci cambium fit, hoc est ea duntaxat ratione, vt pecunia transmittatur, cambium reale est & legitimum. Vbi autem aliqua se iniesserit ratio expectari temporis, siccum est & vsurarium. Solet etiam distingui cãbium purum ab impuro, purumque nonnulli appellant cambium minu um, cui nullum aliud admiscetur cambium vero impurum, vbi aliud commiscetur, vel ratione loci, vel ratione temporis, ab subinde fatentur cambium esse posse impurum, sed nihilominus legitimum. At vero quoniam impurum in malum sonat, significantius dicetur purum omne cambium reale siue minutum, siue ratione loci: impurum autem cui aliquid iniustitiæ permiscetur, vel ratione temporis, vel quauis alia iniqua. Quartum vero cambij genus est ratione monetæ, non inquam, quod minuatim cambiantur, sed quia re uera pecunia vnius loci pro pecunia alterius cambitur diuersis vtrusque loci æstimatis precijs. Et in his genus cambijs potissimum versatur cambiorũ disputatio, quippe quæ, cum in vsu potissimum mercatoribus sint & camptoribus quam plurimos parturiunt scopulos, humanas conscientias cruentantes, atque adeo tum confessarius perplexos tenent, tum etiam doctores & obscuros reddunt & varios vt videre est apud Caietan. in singulari cambiorum opusculo, & apud Syluest. ver. vsura 4. & apud alios multos. Vtinam non idem nobis inuiatur character. D. enim Thom. de hac re nihil ex professo scripsit Nam tractatus ille vsuræ, vt supra diximus opusculo 73. nullum præsefert specimen. Sanct. Thom. ac multo minus ca. 13. vbi de cambijs breuis fit sermo. Ad argumentum ergo principale in fronte quæstionis positum, prima conclusio respondit.

[Margin notes: Quinta conclu. — cambiũ minutũ. cambiũ per literas. — Pulchrũ documẽ tũ ad discernendã iustitiam aut iniustitiã cambiorũ. — Cãbiũ purum. — cãbium impurũ. — Caieta. Syluest.]

QVÆ-

QVÆSTIO IX.

DE CAMBIO MINVTO.

ARTICVLVS VNICVS.

Vtrum minutum cambium sit licitum.

QVamuis minutum cambiũ obiter assertum sit licitum restat nihilominus, vt a clarioribus & certioribus auspicetur, id suis rationibus patefacere. Arguitur enim non esse licitum. Numismata ad hoc publico signo cũduntur, vt sint iustum legitimumq. rerum pretium, illud autem pretium quod legitimum, hoc est, lege positum est, vt superiori libro monstrauimus, in indiuisibili consistit. Si ergo exempli gratia, ducatus vndecim regalibus lege æstimatur, non potest cum maiori argento commutari. Secundo, si id liceret, sequeretur cuique priuatæ personæ licitum esse, atque adeo in emptionibus & venditionibus cuicunque ementi liceret, eo.quod pretium in aurea moneta soluit, vilius emere. Et vice versa, si venditor dum recepto auro refundit quòd superest pretij minutiori, atque ad vsum magis accommodata moneta, posset perinde atque campsor aliquid pretij recipere, consequens autem concessum viam panderet aduertendam pecuniarum æstimationem. In contrarium autem est receptus vsus, qui neutro foro, aut exteriori, scilicet aut interiori condemnatur.

Primũ arg.

Arg. 2.

Fundamentũ.

Ad intelligentiam non modo quæstionis præsentis, verum & omnium subsequẽtium, animaduertendum est, pecuniam cum in metallo cudatur, duplici ratione in pretio haberi s. & tanquam res & tanquam signatum numisma. Propterea.n. quòd sigillum publicum impressum habet, valor metalli non mutatur. Sed & illud velut signum alijs mensuris ac ponderibus publica auctoritate insculptum, quod sit testimonium valoris monetæ. Quo fit, vt si aliqua prouincia plus auro abundat, quam argento, aurum illic minore argento, æstimatur, quam in alia, quę ditior esset argenti, quam auri. Et idem est de cupro & ære. Tanta n. posset esse raritas auri & argenti, tantaque copia aliorum metallorum, vt illorum æstimatione multo pluris penderetur aurum & argẽtum, qua in alia regione quę copia auri afflueret aut argenti. Atqui eadem hæc ratio in cudendo numo habetur, æstimatur.n. apud nos ducatus vndecim regalibus argenteis propterea quod secundum copiam quæ apud nos est vtriusque metalli, illa est legitima æstimatio. Et in Italia æstimatur duodecim Carlinis, atque alibi maioris aut minoris. Quo fit, vt licet moneta non esset signata, idẽ pondus hřetur pro pretio rerum. Immo vt Arist. loco citato ait, priusquam signaretur, ponde re, æstimabatur, sed respublica illo signo re statuit metalli valorem. Duobus ergo modis licet cambire vnam monetam pro alia, vno.s. si consideretur sub ratione metalli, atq. altero sub ratione monetæ. Quapropter tribus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima est, Cambire diuersas monetas secundum metalli naturam, etiã si parum aliquid supra valorem signati numismatis recipiatur, nullũ habet specimen mali. Vt si qui auro indiget vel ad deaurãdum, vel ad medicamen aliquod conficiendum, vel ad ornamentũ, vel ad alios vsus, ad quos natiuum habet iuuamentum, potest quis ei ducatum optimi auri vltra valorem, quo ceu numisma æstimatur, vendere, dummodo augmentum illud non sit nisi exiguum. Conclusio est Syluest. verb. vsura, 4. §. 3. & Caietan. in suo opusculo & apparet manifesta, quia sicut tunc posset illud rude aurum egenti vendere, sic & illud quod est signatum. Haud tamen desunt, qui non ita gratis conclusionem fateatur, quorum est Ioan. Metinensis qui in suo cãbiorum tractatu eam non recipit. Cuius argumentum est, quod Rex dum monetam cudit, æstimat auri valorem quo ad omnes eius vsus, veluti dum sua Pragmatica pretium taxat frumento, ergo sicut post talem legem non licet neque obolo pluris frumentum vendere, ita neq; signatum aurũ. Rñdetur tñ non taxari monetã nisi sub rõne pretij, quamuis & habeatur rõ ualoris metalli, & ideo nihil obstat quominus aliquãtulo pretio cambiũ fiat auri cũ argẽto, propter metalli commoditates. Immo esse potest tam pulchra moneta, ut ceu gemma æstimetur. Quare non est simile de frumento, quod non habet aliam naturã, aut usum quam frumenti. Secunda conclusio. Licitum perinde est numismata, qua rõne numis-

Aristot.

Duplex consideratio numismatis.

Prima conclu.

Syluest.

Caieta.

Argu.

Metinẽ.

Solutio.

Secũda conclu.

numismata sunt cambire, nonnullo ab altetutra parte concesso alteri pretio. Hoc patet in cambio minuto, quod supra manuense nuncupabamus nimirum dum nummularius, aut aurum dat pro minuto argẽto, aut vice versa. Hoc inde probatur, quod hoc genus cambij legi nullatenus aduersatur de numismatum æstimatione, æstimatio enim illa non est nisi quatenus sunt rerum pretia, minutum autem cambium ob id permittitur, quod illic nulla est emptio aut venditio, sed commutatio ad vsum humanum vtilis. Est.n.forte pauper, qui minutim pecunias expendit, pro quibus ideo aurum exhibet, vt sibi ad sumptus familiares vsui sint, & forte est diues, qui argento ad fabrefacienda vasa opus habet. Et vice versa est alius, cui transportare expedit grandem pecuniam, vel cuius fert animus thesaurum recõdere, qui ideo ne tanto sit sibi oneri magnum pondus, vel argenti vel æris, cum exiguo auri commutat. Cum ergo ad istos vsus seruitium sit & obsequium reipublicæ, varias habere paratas monetas, quæ sine sumptu & labore cogeri nequeunt, seruariq; & exhiberi, potest persona publica qui huic muneri suas impendit operas, iustum percipere pretium. Quin vero non solum ob istos vsus, sed habes forsan monetas vetustate exesas, quæ vix signum repræsentant, neque facile à mercatoribus recipiuntur, quare vt illas cum alijs integris commutes, æquum est vt auctuarium pretium soluas. Debet autem pretium tum tenue esse, tum etiam vsu receptum, vt via fraudibus occludatur. Caiet. autem in illo suo tract. hãc facultatem solis campsoribus cõcedit, propterea ꝙ publici sunt reipublicæ ministri, quare ait inter priuatas personas non esse licitum. Non autem video cur non etiam priuatim liceat. Nam si genere suo cambitio illa æstimabilis est pecunia, cur non licebit cuicunque? Quod si non esset pretio æstimabilis, profecto nec liceret campsoribus, nam vt infra apertius monstrandum est, antequam sumptus & labores sint digni pretio, pensanda res est ex obiecto, licita ne sit an non. Hoc tamen est verum, quod si ego debeo duodecim regalia, non possum propterea, quod aurum soluam, vno ducato satisfacere, & idem est in pretijs, iametsi qui libere sine vi & fraude rem suam vendit, nihil obstat quo minus sua sponte minoris vendat aureo pretio, quam argenteo, vel æneo. Et tunc alter iuste potest oblato puro & optimo auro minoris emere. Hactenus de hoc genus cambio secundum legem naturæ.

Probõ conclusionis. — Caiet.

Tertia conclusio. Potest respublica & princeps eiusmodi minuta cambia inter personas priuatas interdicere. Quod consultissime lege cautum iam dudum est in Hispania, tum ab obuiandum iniustitiæ, quæ ex pretij cremento statim obrepit, tum præsertim ad inhibendum, ne aurea moneta in externa regna transportetur, quod re vera absque graui reipublicæ detrimento non fit. Quapropter eiusmodi lex si recipiatur obligat in conscientia sub reatu peccati mortalis & qui monetam auream cambiret pro alia supra legalem æstimationem signati auri, fieret restitutioni obnoxius.

Tertia conclu.

Ad primum igitur argumentum iam responsum est, quod quamuis in cambio minuto numi tanquam moneta cambiantur, non tamen in rerum pretia, sed ad alios, vsus, qui ad emptiones ipsa & ad venditiones ordinantur.

Ad primũ arg.

Ad secundum pariter responsum est, hoc genus cambij priuatis etiam personis esse licitum dummodo in emptionibus & venditionibus fraudibus non aperiatur aditus. Nec vero sit ciuili lege interdictum.

Ad secũdũ arg.

QVÆSTIO X.

DE CAMBIO RATIONE LOCI & ratione temporis.

ARTICVLVS I.

Vtrum cambium ratione loci sit licitum.

ASsertum quidẽ iam est cambium ratione loci nihil præseferre iniustitiæ, sed tñ vt id pressius examinetur, arguitꝰ de more a parte negatiua.

Primũ arg.

In omni commutatione requiritur æqualitas iustitiæ monetæ aũt suum habent aut natiuum aũt signatum valorẽ ergo vbicũque existat debẽt ad æqualitatem cõmutari, atq; adeo ratione loci non põt pretium recipi.

Arg. 2.

Secundo arguitur. In eiusmodi cambijs ratio latet mutui, recipit namq; onus dominiũ pecuniæ in vno loco, vt candẽ restituat in alio, sicuti recipit in vno tẽpore

vt re-

vt restituatur in altero, ratione autem temporis nihil licet recipere, ergo neque ratione loci. In contrarium autem est, quod hoc cambium seruit traducendis pecunijs ab vno in alterum locum, quod reipublicæ vsui est. Titulus quæst. huius duos sensus auribus exhibet. Vnus est, vtrum cum eadem moneta in diuersis locis inæquali valore æstimatur, liceat illam hic numerare, vt eadem vbi plus valet restituatur, qui quidem sensus subsequenti disputationi reseruatur, nam in hoc intelligendo tota cambiorum machina posita est.

Duplex sensus q̄stionis.

Alter autem sensus est simpliciter, vtrum ratione transportationis transmissionisve monetæ ab vno in alterum locum, equum sit pretium recipere, quod supra diximus appellari cambium per literas, ad quem vnica affirmatione respondemus. Licitum inquam est ratione huiusmodi transmissionis pretium recipere. Conclusio est plana quoniam sicuti merces aliaque rerum genera expedit sæpe ad diuersa loca transuehere, sic etiam expedit pecuniam traducere, tum ad alia transigenda negotia, tum præcipue ad coemendas merces quæ ab vna in alteram prouinciam necessarium est asportari. Cum ergo munus hoc necessarium sit, pecuniaque æstimabile, cuique licet mercedem inde percipere. Secundo arguitur. Si quidpiam iniquitatis res hæc haberet, maxime quia affigiem habet mutui, at re vera non est mutuum, quia qui hic pecuniam confert, vt alibi recipiat, non simpliciter transfert dominium, vt alio tempore restituatur, sed vt alio loco. Itaque temporis expectatio accidentaria est huic contractui, nempe quia non possunt innotescere literæ in alio loco, vt pecuniæ exhibeantur nisi in tempore. Tempus inquam quod genus hoc cambij non vitiat, atque adeo accidentarium existimatur est illud, quod necessarium est, ac transmittenda chirographa. Nam si longius interueniat, illud iam impurum reddit cambium, hoc est, cum temporis expectatione commistum, ac subinde vsuram redolens. Quapropter ad explanandam huiusmodi cambij legitimam rationem statui assolet tempus solutionis, protinus visis perlectisque literis. Id quod in subsequentibus fusius elucebit. Et probatur tertio eadem conclusio. Posset agaso & nauta vt transportaret pecuniam perinde pretium recipere atque ob aliarum rerum vecturam, qui autem hic dat vt alibi recipiat, idem efficit, transfert enim pecuniam aliunde huc. Sicuti qui hic recipit, vt alibi reddat, transfert eam hinc illuc, ergo id potest pretio æstimari. Accedit quod pecuniarum traductio maxime ab uno regno in alterum multis subijcitur periculis, tam bellorum, quam latronum, atque etiam submersionis, si mari & ventis committatur. Imò ob id quoque quod sæpissime inhibitum est numeratam pecuniam a regno extrahi, quibus vtique de caussis expedientissimum est, vt campsores existant, qui in diuersiis prouincijs pecuniam habeant, aut fide polleant, & quod aiunt, credito, vt scilicet absque auri, & æris transportatione pecuniam per literas transmittant. Quod sit id necessarium est, iuste subinde huic negotio stipendium constituitur, siue campsor hic tibi pecuniam numerat, quam tu illi redditurus es Romæ vel Brugis, siue tu illi id numeres, vt tibi aut Brugis reddat aut Romæ. Nam priori modo trasfert tibi pecuniam tuam aliunde huc, posteriori vero hinc alio. Vnde fit notum id, quod supra diximus, non esse de intrinseca natura cambij in diuersis fieri monetis. Nam hoc in eisdem fieri potest. At licet conclusio certissimæ veritatis appareat, dubitas forte vtrum si ei qui Metinæ, quod exempli gratia dicamus, pecuniam alteri numerat, vt Romæ aut Brugis recipiat, expedit illuc suas asportare pecunias. Itaque pretium ipsi transmissori penderet. liceat pro eodem cambio pretium recipere. Apparet enim neutiquam licere quia non modo nullum suscipit laborem neque periculum, verum & rei suæ sibique consulit. Respondetur nihilominus id esse licitum, quia numerando alteri pecunias Metinæ, numerandas sibi Brugis, transfert illi sua a Brugis Metinam. Itaque licet & Petro expediret suam pecuniam a Metina transmettire Bruges, Paulo vero suas inde afferre Metinam, vterque illorum, nempe qui ab altero præuenitur, potest ab ipso præueniente pretium recipere. Probatur responsio hæc. Nā in his omnibus quę de cambiis dicenda sunt, oculus semper habēdus est ad obiectum ipsum contractus, nēpe si res est, primum quæ malitiam non inuoluat, mox q̄ si pretio æstimabilis, tunc

Conclusio rñsiua.

Probō conclu.

Secūda ratio.

Dubitatio.

Rñsio.

Probō.

dam genus mutui, quod apparet emolumentum afferre mercatoribus ipsis, atque adeo recipere pro illo publico munere, licitum est, pretium. Accedit quod multos labores campsores insumunt, expensasque faciunt, & supra hęc omnia lucrum etiam eis cessat, quod ex illa pecunia mercaturam exercendo possent conquirere, horum ergo caussa posse videntur, habita

Argu. 2. ratione temporis, quo sua carent pecunia, aliquid percipere. In contrarium autem est definitio naturalis iuris, quam superiori libro mōstrauimus, nempe aliquid pro vsu pecunię vltra eius substantiam recipere vsuram esse.

Conclō cōsiua. Responsio, vt modo dicebam, non potest non esse omnibus receptissima ad partem negatiuam. Quare vnica his sufficiat conclusio, cambium ratione temporis neutiquam potest esse licitum, quippe quod manifestat habet rationem mutui, cuius ideo pretium apertam habet vsuræ iniquitatem. Quapropter demirandum est, doctores alias non infimi nominis huiusmodi cambia nō reprobare, propter rationes, quas inter arguendum hac attulimus, videlicet propter labores, & sumptus, & lucrum cessans. Enimuero vt labores & sumptus in aliquam functionem impensi mercede digni existimentur, perspiciendum prius est an functio ipsa & negotium genere suo & obiecto iustitiæ munus sit, nam alias neque labores neque sumptus vlla digni sunt retributione, imò supplicio. Alioqui vniuersos vsurarios haberemus excusatos. Equis enim illorum est, qui in sua exercenda arte labores non collocet & sumptus? Quin vero latrones ipsi publici nonne improbas latrocinijs exercendis operas nauant? Igitur campsores cum mutuum indispensabili iure naturæ & diuino reprobetur, si ratione temporis ex mutuo aliquid percipiunt, nullos labores aut sum-

Ad secū dū arg. ptus sibi prætexere possunt, quorū de caussa mercedem recipiant. Sed aiunt artem esse reipublicæ necessariam, ob idque esse licitam. Ecce aliam fallaciam, prius enim ex natura rei perpendendum est, an negotiatio licita sit quam asseratur esse necessaria, nam quod natura sua non licet, ad nullum iustum finem esse potest necessarium peruersa ergo illatio est, dum per hoc quod res ab aliquibus iudicetur necessaria, inferatur esse licitam. Sed obtendiculo, quod de lucro cessante adhibent, multo minus eorum valet vsuras fucare. Nam in primis si quod in superiori libro non absque magna probabilitate disputauimus, veritatem habet, qui sua sponte, hoc est absque vi & fraude suam a sua industria alienat pecuniam, non potest ante motam solutionis de lucro cessante pacisci. At vero vt in sententiam contrariæ opinionis subscribamus, tamē in campsoribus nulla fingi potest caussa lucri cessantis vniuersis enim confessio est, nemini licere lucrum cessans exigere, nisi qui expositam habet negotiationi pecuniam, a qua negotiatione alterius rogatu illam euellit. Campsores autem nulli alij negotiationi habent pecuniam expositam, sed illi potius cambiendi muneri mancipatam, à nulla ergo licita negotiatione impediuntur. Nam etsi dicant se posse alia negotiandi forma lucrum conficere omnes doctores, lucri cessantis patroni consentienter reclamabant. Aiunt quippe illam potentiam non satis esse ad petendum lucrum cessans, sed requiri, quod sit iam pecunia negotiationi destinata. Sed ait. Non solum campsores qui arti duntaxat numulariæ suam dedicarunt pecuniam, verum etiam alij mercatores licitis mercaturis vacantes, cambia faciunt, illi ergo possunt rationem habere lucri cessantis. Respondetur neque illis prorsus licere. Eiusmodi nanque mercatores suam pecuniam minime cambiunt alibi percipiendam, nisi illam, quæ postquam suas emerunt merces, sibi superest. Quin vero sunt qui destinatam habent pecuniam mercaturis, atque aliam ineundis cambijs. Adde, quod idem etiam mercator, qui alteri Metinæ pecuniam numerat, recipiendam in Flandria, ab altero etiam recipiat ibidem soluendam, prout sibi videtur ex re sua esse. Cum igitur cambia, negotiatio per se sint secundum nullam opin. vlla potest haberi ratio lucri cessantis. Atqui hoc est, quod lectorem obsecro attentè hic præ foribus perspectum habent, vt legitime cambiorum disputationem ingrediamur. Per hæc ergo, argumenta supra facta diluta restant.

Scrupulus. Solutio.

QVÆSTIO XI.

DE PRETIO SOLVENDI numerata pecunia.

ARTICVLVS I.

Vtrum campsori liceat, vt pecuniam in suo cambio consignatam in numero soluat mercedem aliquam recipere.

Primũ argum. Confirmatio.

POst hæc sequitur, vt receptissimam cõsuetudinem examinemus, qua campsori permittitur, quo pecuniã numeret pretium aliquod reciperet. Est enim a parte negatiua argumentum, quod numerat pecuniam, officium est proprium debitoris. Nihil enim aliud apparet pecuniam numerat, quam illã soluere, ergo sicut nulli licet ob id quod debitum soluit, aliquid recipere, ita neque id liceat vt debitam pecuniam numeret. Idq. adeo inde cõfirmatur quod certe præter campsores nemini aliorum ciuium id liceret, tanquam pretiũ recipere, qui enim ciuis alteri æs aliquod deberet, quantũuis ingẽtis summę, nihil exigere posset pro numerãda pecunia. Cum enim numerat, rei suo consulit. Nam si non vult numerare id creditori confidat. In contrarium est, quod lege principium id permittitur.

Prima radix vndearsnumularia duxit ortum.

Postquam fundaméta superioribus quõnibus pręstituimus, quibus machina disputationis huius subnititur, campum barathrumque cambiorum ingrediẽtibus per necessarium est radices eorum & venas aperire. Nam præter negotiatores rari sumus, etiam inter scholasticos, qui facta ipsa intelligamus. Quamobrem non possumus circa ius ipsum non allucinari. Igitur animaduertendum initio est, primum iudicem artis numulariæ excogitandę eam fuisse proceres mercatores, qui amplo ære negotiantur, non possunt pecuniam aut in bursa ad nundinas deferre, aut in arca habere præsentem esset enim onus & impedimentum maximũ eam ad tam diuersa, distinctaq. loca euehere, sed omnia chirographis transigũt. Ob idque introducti sunt cãpsores, qui eiusmodi chirographis responderent nempe in quorum cambio mercatores pecuniam consignet. Secundo notãdum, quod huiusmodi chirographorũ solutiones minime, nisi in nundinis, fieri consuescunt, atque adeo in illis quæ ratione eiusmodi solutionum sunt illustres? in quibus scilicet statuta sunt solutionibus tempora, vt infra patebit. Quamobrẽ mercator, qui ante nundinas merces emit illis tunc temporibus soluendas, pręsente pecunia soluere censetur. Exempli gratia Dum negotiator merces emit, quarum pretium chirographo suo apud campsorem consignat proximis nundinis soluendum, non existimatur credito emere, sed præsenti pecunia. At rursus sciendum, quod dum creditores, qui super fidem campsoris bona sua vendiderunt, chirographi ei repræsentant, bifariam illud recipiunt debitum. Vno modo, absẽte pecunia. Recognoscit inquam campsor chirographum, manetque obligatus soluere æs illud, cuicunque idem creditor suo rursus chirographo consignauerit. Atque isto modo omnia sunt chirographa, & quæ vocant credita. Si autẽ eiusmodi creditoribus opus est numerata pecunia, soluere tenentur campsori quinque in singula milliaria. Hoc ergo quærimus, an liceat? Sunt enim qui rationem huius iustitiæ eam esse cogitant, quod pecuniam numerant. Sed re vera argumentum supra obiectum, sententiam hanc vehementer impugnat. Nam cum debitoris intersit debita numerare, nihil pro illo labore ei licet percipere. Et ita Caietanus opusculo citato indubie asserit. Sed & præter hoc argumentum existunt etiam alia manifesta, quod pretium illud non recipiant pro negotio & labore numerandi, sed propterea quod pecunia soluitur in numerato, quę pluris æstimatur. Primum, quod profecto creditor mallet ipse numerare quam illa quinq. soluere. Secundo, quod qui vice versa campsori soluit, nil recipit vt numeret. Tertio præcipue quod quando in nundinis inopia laboratur numeratæ pecuniæ pretium ipsum numerandi augetur vt soluatur innumerato, adeo vt aliquando exhibeantur decẽ & forte triginta in singula milliaria. Non ergo pretiũ penditur pro numeratione, sed re vera quia pluris æstimatur pecu-

Caieta.

nia

nia præsens. Neque satisfacere videtur ratio, quod id recipiatur tamquam stipendium custodię, eo quod est pecuniarum custos. Nam si pecunia illa, sua est propria, sibi incumbit custodire.

Concló ꝛ͞sua. His nihilominus non obstantibus, affirmatiua respondetur conclusione, eiusmodi s pretium iure posse recipi non quidem vt reor, ob rationes illas iam modo refutatas, sed ob hoc, quod cum campsores sint veluti mercatorum depositarij ac fideiussores, ob necessitatem iam modo explicatam, huius muneris & obsequij gratia cõstitutum illis censetur hoc genus stipendij, ut quoties pecuniam numerauerint, illa quinque in singula milliaria suscipiant. Ex hoc ergo fit, nisi eos posse ultra recipere, quam quod lege illis permissum est.

Deductio. Nã eatenus censetur publicum stipendium, quatenus lege publica uel proborum consuetudine permittitur. At si propter inopiam numeratæ pecuniæ, aut ob aliã caussam plus recipiant, profecto usura est, quippe cum pro solutione illius, quod uere debent pretium extorquent. Nam postquam mercatorum fideiussores instituuntur, tenentur illa lege soluere, vel a munere illo & officio recedant.

Ad primũ arg. Et per hoc argumentũ in contrarium responsum censeto. Pretiũ enim illud non recipiunt quasi numeratores pecuniæ, quam simpliciter debent, sed quasi numeratores illius, quam ceu fideiussores debent, atq. adeo tamquam publicũ stipendium illius necessarij muneris. Quo fit, ut personis priuatis id non liceat. Habet autem præterea istorum usus, ut fertur, quod si mercatorum pecuniam deponat, campsor pro maiori illius gratia respondeat. Numeraui campsori decem millia, fidem habebo apud ipsum, & creditum pro duodecim, & forsan pro quindecim, quia campsori habere numeratam pecuniam bonum est lucrum. Neque uero quidpiam uitij in hoc fœdere apparet. Nam fideiubere pro alio, æstimabile est pecunia, atque adeo campsor idem potest facere beneficio, quod ex tali suscipit deposito.

QVÆSTIO XII.

DE NVMERORVM CAMBIO ratione diuersæ eorum æstimationis in diuersis locis aut temporibus.

ARTICVLVS I.

Vtrum liceat pecuniam vnius regionis pro pecunia alterius vbi plus valet commutare.

QVo ad usitata cambiorũ genera, nos insinuemus quęritur, an licita sit cãbitio pecuniarum diuersarum regionum, quæ sub eodẽ pondere & numero diuersi sunt ualoris? Et arguit a parte affirmatiua Qui tribuit ducatum unum pro alio eiusdem auri eiusdemq; ponderis legitimum facit mutuum. Nam nihil sibi petit restitui, nisi id quod cõfert, ergo illud est licitum perinde ac si frumentum mutues eadem tibi mensura reddendum, etiã si tempore solutionis pluris uæneat. Primũ argu.

Secundo. Si ego tibi decẽ mutuo ducatos, quos mihi elapso anno restituas, quamuis tẽpore solutionis pretium ducati fuerit lege auctum, possum ex te eundem ducatorũ numerum recipere, ergo pari modo si pluris in alio loco æstimetur aurũ, possum percipere idem pondus. Secũdũ argum. In cõtrarium est, quod iustitia non fert ut plus recipias quã tradidisti, nisi sit pretium pro re aliqua licita, si ergo ducatum hic contuleris ualentem undecim regalia argentea, debitor non tenetur restituere ualentem duodecim.

In ingressu statim materiæ cambiorum quę super commutatione monetari fundãtur, ratione diuersis ualoris, in quibus tota uersatur Cambiorum ambiguitas, adnotãdum in primis est, non esse commiscendas diuersas cambiendi rationes. Modo enim non disputamus, utrum pro translatione pecuniæ ad alium locum fas sit pretiũ exigere? id enim iam constitutum est, sed tantum quærimus utrum illa ratione seclusa liceat cambire monetam hic minus ualentem cum eadem pluris alibi æstimata? Sensus qõnis. Secundo notandum est quatuor modis contingere posse, vnam monetam plus in

vno loco aut in vno tẽpore (vt de ambobus vna dicamus) quam in alio valere. Primo ratione gradus auri vel argenti, nempe quod in Anglia, v.g. purius est altiorisq; gradus, aut in Lusitania quã in Gallia, sicuti re vera Anglicum argẽtum pretiosissimum est. Secundo modo quia rarius est aurũ in vna regione quam in alia, aut vice versa argentum vel aliud metallum quo numi cuduntur, abundantius. Tertio modo, quia princeps dum reipublicæ expedit, pretiũ auget eiusdem monetæ quare vno tempore plus æstimatur, quã in alio. Quarto modo, quia pecuniæ in toto genere maior est copia in vno loco, quam in alio, atque illic adeo minoris pẽditur, vbi autem maior est inopia, maioris æstimatur. De trib. prioribus modis pręsenti art. dicere adornamus, dicturi de quarto in subsequenti, vbi cambiorum natura potissimum est explicanda. Ad quæ ergo pręsentem tribus conclusionibus respondetur. Prima, Cambire monetam minoris ualoris, hoc est inferioris gradus auri vel argenti, pro alia superioris nisi compensatione intercedente, est manifesta iniquitas. Hoc patet. Primum, si in eadẽ fiat ciuitate, vt si coronas, quod deterius est aurum, pro auro ducatorum aut Castellanorum eiusdem ponderis, quod longe purius est, commutares. Nam perinde est, ac si triticum, aut vinum, aut æs, aut cuprum pro alio cambires, quod esset ex natura sua melius. Idem ergo est, si Parisijs mille scuta Gallica aliquis numeraret, vt sibi in Hispania tot puri ducati rependerentur. Res est plana, si excessus est alicuius momenti. Nã cambire ducatum Hispanum pro Hungaro, quod licet sit pretiosior, eodẽ apud nos argento æstimatur, nihil habet iniustitiæ.

Prima conclu.

Secũda conclu.

Secũda conclusio. Cambire monetam minoris valoris vt idem prorsus pondus recipias, etiam cum eius valor lege auctus fuerit, iniquitatem pręsefert vsurariam. Hanc conclusionem præcedenti li.q. constituimus, sed vt cunctas rationis diuersitatum monetarum simul componeremus, repetendam duximus. Et intelligitur conclusio contra opin. Syl. in verb. vsura. §. 14. siue actio illa præuisa fuerit, siue inopinata. Etenim dum decem tibi ducatos mutuo, quorum singuli vndecim regalibus argenteis æstimantur, si postea lege publica constituantur valere duodecim, non plura mihi debes argentea regalia, quam centum ad decem. Atque adeo idem est, si in alia prouincia, vbi mihi soluturus ex cumulatior est æstimatio monetæ. Neque est simile, vt ibi dicebamus de moneta ac de alijs rebus. Nam dum frumenti valor augetur, eadem prorsus res manet, quæ secundum naturam suam non habet, nisi vnicum usum, & ideo quot modios tibi mutuaui, totidem mihi debes etiam si plus valeat, monetæ vero valor cum augetur licet nõ mutet naturam metalli, mutat tamen naturam monetæ quatenus rerũ mensura est, ac si faneca nostra, quæ duodecim modiolis exoletur, augeretur vt tredecim caperet, tunc enim si mutuauit tibi illam dum duodecim tãtum capiebat, non debes mihi nisi aliam eiusdem quantitatis. Illic satis, vt arbitror, conclusionem confirmauimus.

Sylueſt.

Tertia conclusio. Cambire monetã in vna prouincia, ut eadem in alia rependatur vbi propter raritatem metalli pluris ęstimatur quam vbi fuit numerata, iure nõ licet, sed est vsura. Exempli gratia, ducatus aureus apud nos valet regalia vndecim argentea, & apud Italos & Carlinos tredecim qui sunt regalia nostra, vel faciamus disputationis gratia rem sic esse in more, neutiquam licet hic centum numerare ducatos, siue mutuo siue cambio, soluendos Romæ æstimationem tredecim Carlinorum, nisi forsan cęmentum illud in pretiũ cederet traducendi pecuniam, de illo quippe nihil modo loquimur. Res est liquida quoniam perinde est ac si ero mille hic ac centum regalibus quæ huic confers, velles Romæ recipere mille ducenta. Dixerim, si Carlinus eiusdẽ sit prorsus valoris, apud illos, cuius est apud nos regale, nam forsan nõ est eiusdem valoris, Et ideo idem est forte recipere duodecim Carlinos quod vndecim regalia. Qua forte ratione liceret cambire ducatũ valentem in Hispania tercentum septuagintaquinq; dupondia, vt redderentur in Gallia quadringenta quadraginta Turonuli. Nã Turonus Galliæ non est tanti valoris, quam dupondiũ Hispaniæ. Contra hanc nihilominus conclusionẽ existũt duo argumenta, quibus via ad subsequentia minime obscura panditur. Prius est: Posset quis in Sicilia, verbi gratia, centum modios tritici mutuare, restituendos sub eadem mẽsura in Hispania, vbi pluris ęstimatur frumentũ, ergo eadem lege põt centum mutuare ducatos soluendos vbi plus valent

Tertia conclõ.

Primũ argum.

valent. Secūdo arguitur. Potest quis deferre suam auream monetam à regione, vbi minus æstimatur, ad illam vbi plures habetur, atq; illic eodem modo cambire, quo pretio illic currit, potest merces minoris emere in vna regione, & pluris vēdere in alia, ergo eadem ratione possum centum ducatos alicui in Hispania mutuare restituēdos vbi auctioris sunt valoris. Ad prius arg. istorum distinguitur antecedēs potest nanque contractus ille frumenti & rationem habere mutui & rationē cambij, quorum differētia est, quod mutuum fit ratione tēporis, quo expectatur solutio, eo quod qui ab altero mutuatur, re caret in præsenti, cambium vero non nisi ratione loci Petrus re vera habet frumētū in Scicilia, Paulus in Hispania fit inter eos cambiū vnius pro alio. igitur vbi mutuum est, si non scitur quanti valiturum in Hispania sit tempore solutionis, licitus est contractus. Si autem fieret mutuatio ea lege vt quando carius in Hispania veniret, tunc restitueretur, iniquum esset atque vsurarium, vt superiori lib dictum est. Cambiū ergo duarum rerum in diuersis existentium locis siue grana sint, siue quæcunque aliæ res neutiquam fieri licet si pluris in vno loco quā in altero æstimentur. Claret enim tunc iniquitas iniustitię. Pari modo censendum de pecuniarum cambio. Ad posterius denique argum. conceditur cuique liberum esse ex natura rei, nisi ciuili lege sit interdictum, pecuniam suam ad locum alium transportare vbi maioris æstimatur, & illam illic currente loci æstimatione distrahere. Et pariter quisq; alteri potest aurum suum concredere, quod quidem sibi alibi reddat. Nam hoc non habet rationem cābij, quandoquidem in mutuo & quodammodo vt dictum est, in cambio trāsfertur dominium, & ideo non potest recipi nisi res eiusdem valoris Ex his fit consequens quod cum in nundinis inter mercatores, vt infra narraturi fusius sumus scutum cremento sæpe valoris ac detrimento varietur, cauendę sunt vsuræ quæ in mutuis hac ratione delitescunt. Si quis verbi gratia vt aliorum nationum sermone loquamur, centum alteri ducatos mutuet, pretio ciuili foro in vrbe currente, vbi verbi gratia ducatus, vigintiocto grossis extimatus, vt restituantur pretio in nundinis Lugdunēsibus, mercatoribus taxato vbi pene certū est ducatum valiturum grossos triginta, vsura est manifesta, siue mutuatio in auro fiat, siue in argento. Nam in singula scuta recepturus est tunc mutuator duos grossos vltra sortem. Et vice versa si in nundinis quis mutuet mille ducenta argentea regalia, numeret ea tamen in aureis ducatis æstimatione duodecim argenteorum regalium, quo pretio inter mercatores currunt, ita que non annumerat nisi ducentos ducatos. Eo tamen pacto, vt mille ducenta regalia recipiat vbi vsu forensi ducatus non æstimatur nisi vndecim argenteis, vsuram committit. Nam cum non dederit nisi centum ducatos, vult supra recipere centum regalia. Et est notandum in hoc latere fallaciam, quod dum inter mercatores ducati aut scuti valor crescit aut decrescit, non est propter raritatem auri, de quo 3. nostra conclusio loquebatur, immo eius numerus in foro semper habet suam argenti & æris æstimationem, atque adeo inter mercatores qui dederit vnum aureum, non recipiet nisi, verbi gratia vndecim argentea regalia, sed fingunt illa scutorum ac ducatorum nomina quæ maiori minorive pretio æstimant. Et ideo qui mutuat aureum scutum ęstimatum nundinarum pretio maiori illud argento æstimat dū mutuat, quam dum illud recipit. Mercatores nanque nullam habent auri rationem aut argenti, vt statim clarius patebit. Atque hinc colligitur responsio primi argumenti in fronte quæstionis obiecti Dū enim decem ducatos mutuas siue in auro siue in argento, nihil amplius tibi debetur qua pecuniam eiusdem valoris. Ac perindè secundi argumenti antecedens, conclusione secunda ostensum est falsum. Non enim possum crescente valore aureæ monetæ nisi illum recipere quo dum mutuasti vel cambiui æstimabitur.

Secūdū argum.

Ad primū arg.

Ad secūdū arg

Corollarium.

Ad primū arg.

Ad secūdū arg.

ARTICVLVS II.

Vtrum licitum sit monetarum cambium, quæ in diuersis locis propter copiam & inopiam totius generis monetæ inæqualis sunt valoris.

Restat hic de quarto modo variari monetarum valoris disputare. Fac verbi gratia, in Flādria modo propter bella, quæ

la, quæ illic geruntur, aut Romæ, multo esse strictiorem inopiam numeratę pecuniæ quam in Hispania, qua ratione pluris illic æstimatur ducatus quam apud nos, vtrum liceat hac ratione pro scutis quæ illic numerantur, plus in Hispania recipere. Apparet nanque in proximo art. definitam esse quæstionem ad partem negatiuam. Sane cum tertiam cõclusionem negatum sit licere cambire monetam auream vbi minus valet restituendam vbi pluris propter raritatem auri æstimatur. Eadem enim ratione non licebit maiorem pecuniam recipere, vbi propter pecuniarum copiam minoris æstimatur, quam illic vbi pecunia fuerat collata. In contrarium est, qui rerum copia pretium earum minuit, qua ratione licet pro vno modio frumenti vbi duplo pluris æstimatur duo suscipere vbi duplo minoris venditur. Sic ergo erit in monetis.

Argu. a partis negatiuæ.

Peruentum nobis tandem ad locum est vbi cambiorum natura quæ mercatoribus in vsu habentur, explicanda est. Quam profecto, si ego non fallor, nusquam hactenus apud auctores intellectam legerim. An vero scopum ego tetigerim, alij iudices sunto. Igitur post ea quę in superioribus iacta sunt fundamenta, mercatorum modo praxis ante oculos constituenda illis est qui eiusmodi cambiorum mores deprehendere cupiunt. Dictum enim est, chirographorum solutiones quibus mercatores sua transigunt negotia in nundinis statis temporibus celebrari, quæ quidem solutiones ac si tunc fierent præsenti pecunia quando res venduntur ita reputantur. Subiiciamus ergo in nostratibus exempla quæ illis simillima sunt quæ in alijs prouincijs, siue Venetijs, siue Genuæ, siue Lugduni, siue Lugduni vsu fiunt. Sunt ergo apud nostrates qua terræ statæ nundinæ, quibus sub eodem numero aliæ respondent in Flandria. Primæ celebrantur Campensis Metinę sub mensem Maium, vbi campsorum mensæ ad soluendum sternuntur, vel, suo idiomate, cambia aperiuntur, quintadecima Iulij, durantque solutiones vsq. ad decimam Augu. His respondent aliæ in Flãdria sub mẽsem Septembrem, vbi cambia solutionibus faciendis panduntur decima Nouembris, durantque solutiones toto illo mense. Secundæ nundinæ fiunt Metinæ Riui Sicci, vbi cambia incipiunt decima quinta Septembris, finiuntur autem decima Octobris. His respondent aliæ in Flandria, quæ celebrantur sub Natalem Domini, in quibus cambia incipiunt decima Februarij, durantque per totum mensem. Tertiæ fiunt apud nos eadem Metina Cãpensi sub mensem Octobrem, cuius cambia durant a mẽse Decembri vsque ad initium Ianuarij. Cui Respondetur in Flandria nundinæ Resurrectionis, in quibus cambia incipiunt decima Maij, durantque toto mense. Quartæ nundinæ fiunt apud nos in Villalon. quarũ cambia fiunt Quadragesima dimidiata vsque ad Pascha, quibus respondent in Flandria nundinæ Iunij quarum cambia durant feretoto mẽse, Augusti. Igitur cambiorum praxis est hæc, vt tres menses post receptam pecuniã Metinæ restituatur in Flandria Nam campsor qui in nundinis Maij Metinæ in initio Augusti. pecuniam numerat recepturus est in Flandria nundinis Septembris, vbi solutiones, vt diximus, fiunt toto mense Nouembri, Et qui Metinæ Riui Sicci pecuniam annumerat in initio Octob. eandem recipit in Flandria in nundinis Natiuitatis, puta mense Februar. Et simili analogia de alijs censendum. Aiunt enim illam tẽporis intercapedinem necessariam esse, vt chirographa possint illuc cõmodo peruenire, & parari pecunia. His circa practicam intellectis ecce cambiorum punctum. Quando in Flandria vel propter bella, vel alia quacunq. de caussa numorũ penuria laboratur, ille qui hinc illuc suã vult inter mercatores trãsmittere pretiũ pẽdit qui autem vice versa pecuniam in Flãdria numerat, Metinæ sibi restituendam, non modo nihil pendit, verum & plus lucratur, quam ille pendit qui in Hispania numerat vt in Flandria recipiat. Exẽpli gratia. Nũc tẽporis quo propter continua bella Cæsar pluribus indiget apud Flandriã talentis, raritas est pecuniæ illic maxima. Itaque minor pecunia tanti habetur quãti apud nos maior. Sicuti vbi charitas esset tritici, vnus modius tanti pænitet, quanti alibi duo. Quæstione enim sequen. articulo primo, narraturi sumus caussas augẽdi cambiorum pretia. Hac ergo de caussa mercator qui Metinæ alteri quadringentos decem denariolos nostros, quos dupondia appellamus. Itali quatrinos, Galli turonos, non plures in Flandria recipit &

Mercatorũ praxis.

trecen-

trecentos sexaginta. Itaque pro transmissione perdit quinquaginta: quamuis, vt supra diximus, non iactura, sed lucrum est. Qui autem econuerso in Flandria numerat trecentos, recipit in Hispaniam trecẽtos septuagintaquinque Itaque plus lucratur in re mittenda hoc pecunia quam penderat, dum hinc illam illuc transmiserat. Simile ferme tunc contingit inter Hispania & Romam, vbi angustior est solito pecuniæ inopia. Per hæc ergo, vt obiter adnotemus, patet eiusmodi cambia non esse a Docto intellecta, ac perinde in diuersas sententias dissident, Caiet. namque in suo illo opusculo, cap. 7. fundamentum huius cambij illud excogitat, quòd pecunia loco absens minoris habetur quam si esset loco præsens, & eidem applaudit Syluest. verb. vsura. 4. Nam quo loco, inquiunt, distat, pluribus est subiecta periculis, quocirca potest minor quæ tutior est, iuste pro maiori cambiri quæ minus est tuta. Et quidem si re vera hæc existerent pericula, inficias nõ irem. Fassi enim supra sumus, ęs alienum, quod ille debet, a quo vel propter pauperiem vel propter fidei tenuitatem non est recuperatu facile, minoris vendi posse, quã sit eius quantitas, neque merces insanis vndis commissæ tanti emerentur, quam si essent in portu. Attamen inter mercatores nulla sunt, aut vix ulla huiusmodi pericula. Nam illi qui Metinę recipit apud Flãdriam soluturo, tanta habetur fides, quam si pecuniam haberet in Hispania. Quare hanc illis licentiam facere est plus illis indulgere quam sibi petunt. Adde quòd si hęc esset horum cambiorum basis, tunc ille qui modo Metinę pecuniam numerat, recepturus in Flandria, minoris deberet illam Flandrensem emere, hoc est, auctior illi deberet in Flandria restitui, cũ tñ multo minus illic recipiat. Alij ergo arbitrantur rationẽ, qua huius cambij iustitia fundatur, eam esse, ꝙ aurum pluris penditur in Flandria. Et ideo aiunt hoc non licere, nisi commutatio fiat diuersarum pecuniarum scilicet argenteę, pro aurea, vel ęnea. At vero hoc iam supra diximus, mere gratis esse dictum. Nam cambia ratione loci non est fieri necessarium in diuersis monetis. De quo cambio superiori art. tertia nostra conclusio loquebatur. Immo, vt proxime dicebamus, nulla inter mercatores auri vel argenti vel ęris habetur ratio. Sed

Caiet.

Syluest.

Refutatũ prima sententia.

fac nullum esse aurum vel argentum pręter æneos eosdemque minutissimos denariolos. Ex his namque qui modo Metinę confert quadringentos decem, in Flandria recipit non nisi tercentum supra sexaginta. Et vice versa, qui illic confert tercentum, hic recipit septuagintaquinque supra trecentos. Vnde cum amplius sit lucrum, dum prius pecunia numeratur in Flandria reddenda in Hispania, quam dispendium, si Metinæ numeretur, redhibenda Brug s, vnum ex frugiferis negotijs est thesaurizare pecuniam apud Flandriam, hoc est illam a nobis illuc transmittere, in hunc potissimum usum, ut inde huc rursus remittatur. Fit enim lucri accessio tredecim dupondiorum in singulos ducatos, quamuis illud etiam quod dispendium facere videtur qui plus Metinę videtur prius conferre, quam post recipit in Flandria, re uera non est iactura, verum etiam sæpe lucrum. Sed & hoc demum nosse oportet, ꝙ quanto exuberantior est Metinæ pecunia, tanto vilius cambitur hoc est qui pecuniã numerat soluendam sibi in Flandria, auctius pendit precium, quia rariores inueniuntur qui Metinæ egeant. Et quanto angustior, tanto minus pendit, quia plures sunt recipientes Metinæ ut consignent in Flandria. Quæstio ergo præsens est, vtrum cambia hæc sint licita? Et pręter argumentum in capite quęstionis factum arguitur hoc modo. Si hoc cambium reale esset ac licitum, id maxime, vel quia esset diminutũ cambium, vel ratione loci, nempe quia pecunia ab vno in alterum traducitur, muniti autem nullum habet specimen. Haud. n. illic pretiosior moneta cum viliori cambitur, sed denarij pro denarijs. Neque vero totũ eius fundamentum est ratione loci, nam tũc sicut pro trãslatione ab Hispania vbi copiosior est pecunia ad Flãdriam precium soluitur, ita & econuerso pro translatione solueretur quæ fit à Flandria in Hispaniam, ꝙ tñ vt in practica ostensum est non fit sed accedit lucrum. Adde ꝙ qui in Flandriam pecuniam confert quæ sibi in Hispania referatur, porro id non facit, ꝗa indiget hoc suam transmittere pecuniam quia forsan illam hinc transtulerit sed propter lucrum. Secundo arguitur. Genus hoc cambii manifestam oculis exhibet speciẽ vsuræ. Nam qui Metinæ, verbi gratia pecuniam numerat restituendã sibi in Flandria,

Primũ argum.

Secũdũ argum.

dria, dominium eius in illum transfert absolutum quam perinde alter ibidem dispēdit ac si simpliciter esset mutuum. Et (quod rem probabiliorem facit) ille qui recipit, non ob id videtur facere, vt quam habet in Flandria, Metinam transferat, quia forte nullam illic habet, sed quia Metinæ indiget, & quo expectetur solutio, fucatur illo colore quòd soluatur in Flandria. Accedit quòd si quis in alteri Hispania re vera mutuare pecuniam, quam mutuatarius in Flandria esset responsurus, quia ambo illuc forte proficiscuntur, propterea quòd in aduerso loco esset soluenda, nihil de natura mutui amitteret. Et confirmatur hæc ratio: Vt cambium ratione loci sit licitum, nulla debet temporis mora de necessitate interuenire. Sed ego, verbi gratia habeo hic pecuniam præsentem, & tu Romæ etiam præsentem, admetior tibi hic, vt tu mihi Romæ remetiaris. Itaque si possibile esset me hodie existere Romæ hodie mihi illic rependeres, sed requiritur tempus, quia non potest nuntius illuc aduolare. Attamen in istis cambijs habetur ratio temporis. Si enim qui hodie recipit Metinæ, cras deberet soluere in Flandria, vel intra hebdomadam, si statim succussarijs equis nūtius euolaret, iste qui recipit reuera vel non reciperet, vel nō nisi viliori pretio. Cum ergo hoc verū habeat, signum & expectationem trium mensium esse in causam lucri huiusmodi cambiorū. Præterea ex notabili superius posito elicitur etiamnum recens argum. Nam si secūdum copiam aut inopiam pecuniæ quæ est in nundinis cambiorum precia variantur, iudicium est eadem cambia rationem habere mutui. Etenim si mercatoribus, reliquis negotijs peractis amplior pecunia superest, facilius eam conferent, plus que perdunt, si vero maior est penuria difficilius conferunt & cum maiori lucro. Quod si negemus esse mutum, illuc elabi videbimur ut concedamus (quod quidam arbitrantur) venditionem esse emptionē que pecuniæ, ita vt pecunia in Hispania vbi est maior copia, minori æstimetur precio, similis autem in Flandria maiori. Quemadmodum oliuæ, quæ apud nos nascuntur, non autem illic. Ex hac ratione pecunia, quæ est Metinæ venditur illius precio, quæ est in Flandria, & ediuerso. Pecunia autem cum sit rerum precium, non potest precio alio diuendi. Hæc profecto dubiam rem faciunt. Imo apud illos qui eius tantum superficiem aspiciunt merito demonstrabant, iniquam. Nihilominus quātum pro captu meo conijcere possum, res aliter habet. Quare ad quæstionem hac conclusione respondetur, licitum est pecuniam ab vno in alterum locum cambire, habito respectu copiæ, quæ est in vno, atque inopiæ, quæ in altero, vt scilicet pro maiori numerata vbi est copia, minor recipiatur ubi est inopia, dummodo nulla præterea temporis habeatur ratio, quam illius quod necessarium est ad traducendā chirographa (pro quo, vt infra patebit, nec precium augeri potest) omneque fraudis dolique genus absit. Enimuero nisi mea me cōiectura fallit, hoc quantū conijcere possum, est cambiorum fundamentum, quæ hac nostra tempestate vsu celebrantur. Probatio apud me conclusionis est hæc. Iustitiæ lex est, vt dati & accepti æqua sit æstimatio quadringenti autem, verbi gratia denarioli vbi affluētior est pecunia non pluris habentur quam trecentum quinquaginta vbi pecuniæ penuria laboratur, ergo numerare illic quadringentus, ut aut centum, quinquaginta hic recipias, non est iustitiæ violatio. Nec vice versa dare hic tercentum quinquaginta vt illic tibi quadringenti reddantur. Exēplum præ fertur in oleo, vt modo dicebamus, cuius copia est apud, nos aut in vino, quod a nobis illuc refertur. Non enim pluris apud nos habentur, immo minoris centum cadi quam sexaginta aut septuaginta in Flādria ergo sicut potest quis maiorem hic mensuram huiusmodi liquorū pro minori apud Flandriam soluenda cābire, ita fieri potest in pecunia vice versa, sicut potest quis pauciores Metinæ vlnas lini cambire pro pluribus soluendis in Flādria, quia lini apud nos maior est caritas, sic potest modo mercator apud Flādriam, minorem cambire pecuniam pro maiori in Hispania redhibenda. Et confirmatur præterea inde conclusio, quod si quis vellet cambire simpliciter ratione loci nempe transmittere pecuniam suam ex Hispania Romam, sed tamen vel propter bella vel propter alia præsentissima pericula, nulla alia pateret via, nisi cambiendo hāc pro illa, & Roma numorum angustijs grauiter premeretur, licet minorem illic redde-

Confirmatio.

Tertiū argum.

Conclō rūsiua.

Probō conclusionis.

Confirmatio.

reddere, eo quod tanti habetur quanti hic aliquantulo maior. Nihil ergo in hoc cambio iniquitatis apparet. Quod si hoc licitū est, nihil refert, an obiter quis illud faciat, & præter consuetudinem, an vero ex officio. Nā quod natura sua iustū est, quisque potest consulto exercere. Contra hanc nihilominus conclusionem hoc festatim offert argumentū, a loco ad tempus. Sequetur inquam eadem ratione, quod liceret cuique modo in Flandria suo ciui numerare, v. g. decem scuta, quorum singula æstimantur tercentum denariolis siue in auro siue in denarijs, quia nihil refert, hac lege vt quando esset affluentia pecuniæ quanta est in Hispania vel maior, recipere pro singulis scutis tercenium septuagintaquinque denarios, quos modo recipit in Hispania. Nam si hoc licet propter copiā, quæ est in Hispania, cur non erit licitum quando tanta fuerit abundantia in Flandria? Respondetur hanc quæ apparet, non esse similitudinem, quoniam transferre nūc dominium pecuniæ vt designato post tempore restituatur non potest non esse mutuum, & ratione mutui nihil potest pretij extorqueri, sed quando habetur ratio diuersitatis, non temporis sed loci, non est mutuum, verum cambitio duarum rerum præsentium, quarum valor modo æqualis est. Ex his ergo facile moderamina colliguntur ac temperamenta conclusionis, quibus est eius veritas circumscribenda. Primum enim diximus cauendum esse, ne ratio huius temporis obrepat, quæ indicium sit palliati mutui. Ad cuius vtique rei notitiam, hanc censeo statuendam regulam. Nō potest virtute huiusmodi cambij aliud quidpiam recipi, quam si duæ res in præsenti existentes cambirentur, hoc est, non potest, qui pecuniam in Flandria numerat, quantum est ex genere suo, plus in Hispania recipere, quam si eodem puncto quo pecuniam illic confert, fieri posset vt eandem reciperet in Hispania. Exemplum esto. Si ille admetiens pecuniam in Flandria, certus esset eadem die ministrum suum eandem recipere Metinæ, nempe quia per literas antea & nuntios inter eos sic conuentum fuerat, & ratione assertæ conclusionis amplius recipit, quam confert tantundem prorsus valoris, neque alium præterea obolum recipere potest, siue solutio facienda sit post mensem, siue post tres, siue post decem. Hanc inquam regulam constabiliendam hic quā maxime necessarium arbitror. Nam si tam vera est, quam reuera censeo, infallibilis est iustitiæ iudex huiusmodi cambiorum. Modificati autem sumus conclusionem dicentes, quantum est de genere suo, quoniā non perinde in pecuniarum cambio censeri potest tempus illud præsens, quo æstimandus est valor pecuniæ in alio absente loco, atque in alijs mercibus, vt artic. proximo declarabimus. Porro autem eius veritas ex dictis fit compertissima. Fundamentum enim iustitiæ horum cambiorum atque adeo testimonium rationem mutui huic non abdi, est quod cambitur maior pecunia pro minori, aut vice versa, quoniam in vno loco tanti æstimatur minor, quanti in altero maior, ergo ratio valoris huiusmodi pecuniarum ad eundem temporis articulum referri debet, & perinde ac si res præsentes sint, earum cambium existimari, atque adeo nulla temporis ratio interuenire valet, quæ pretium vel vnius augeat vel alterius minuat. Et quoniam conclusionem similitudine aliarum rerum fulciuimus, earum exemplo in eius explicatione vtamur. Licet quidem mihi existenti in Hispania, vt frumentum pluris vænundatur, duos modios cambire pro tribus in Sicilia, quos scio eodem æstimari pretio quo duos in Hispania. Hæc autem cambitio non est licita, nisi pro eodem tēpore, nempe quia tu habes frumentum in Sicilia, & ego in Hispania. Quare ex illo puncto quo ego tibi in Hispania meum confero, id quod tu in Sicilia habebas, factum est meum. Nam si tu illic nullum habes modo frumentum, sed expectas habere, & quo te expectem, reddis mihi pro duobus tres manifestum est vsurarium mutuum. Ad propositum ergo, si ille qui recipit in Flandria reddit tibi post trimestra plusquam redderet, si eadem die qua tu confers in Flandria redderet tibi in Hispania, manifestum est hoc non esse syncerum cambium rei pro re, sed auctarium illud ob id adhiberi, quòd illo tempore illum expectas dum pecuniam quam paratam non habet, conficiat atque adeo ratione mutui quod illic contegitur. Et per hoc patebit vitium illius rationis, quam sibi mercatores obtendunt. Fatentur nanque vnam caussam cur expectetur toto trimestri esse, vt ille

Marginalia: Arg cōtra conclusionem. — Solutio. — Moderamina positę conclusiōis Regula. — Altera rō pro conclusione. — Explodi tur mercatorū cauillatio.

ille qui in vno loco recipit, parare possit, & forte conficere pecuniam ad soluendum. Hoc inquam indicium est manifestum mutui. Nam vt simplex sit cambium, requiritur (vt erebro repetimus) vtriusque rei existentia, atque adeo, vt ille qui recipit in prõptu habeat pecuniam. Quare si in præsenti non habet, palam fit, pro expectatione dũ conquirat, augere cambij pretium. Sed ait mercator, chirographum non est volucris, quæ possit subito euolare, atq. adeo tempus requiritur. Fatentur quidem, vt supra fassi sumus. Attamen cum tempus illud nõ nisi illi necessitati inseruiat, vt cambium innotescat, ratione illius nihil pretij extorqueri potest. Et hoc est punctum, quod consideratissime meditandum est. Si enim cambium est rei pro re, ad idem est reducendum punctum, pro tempore ergo notificandi nihil recipi potest. Quare vbi diximus admittendum esse tempus necessarium ad transmittenda chirographa non eo pacto intelligendum est, vt haberi eius ratio possit ad recipiendum pretium, quia tunc profecto pro eiusdem temporis expectatione reciperetur, sed intelleximus illud necessarium tempus non esse, vt quidem arbitrantur, vsuræ indicium. Sed ait rursus qui partes mercatorum defensat. Si iste qui pecuniam alio transmittit, cursori eandem concrederet transferendam, inducias illius temporis concederet, tunc pro tempore pretium solueret. Respondetur non vnam solum fallaciam in argumento latere. Primum enim qui sic arguit, immiscet diuersas simul cambiorum species, quod in præsentis quæstionis fronte cauendum admonuimus, tunc enim non disputamus de cambio ratione loci, hoc est, quod fit sola ratione transmittendi pecuniam qua alibi indiges, sed de commutatione pecuniæ vnius loci pro pecunia alterius, propter copiæ inopiæque varietatem. Nam qui pecuniam dat in Flandria, recipiendam in Hispania, nihil dispendit, vt diximus, sed lucratur. Item qui pecuniam concredit cursori, non transfert in ipsum dominium vt fit in cambijs. Atq. adeo nulla illic abdi potest ratio mutui. Et quod ad rem pertinet, pretium non illi constituitur pro tempore, sed pro labore, cambire ergo pecuniam que est Metinæ, pro illa, quæ censetur esse in Flandria, non debet illa norma iudicari, quæ est mera translatio per cursorem, eo vel maxime, quòd pretia non cõueniunt. Transportaret enim cursor ab Hispania in Flãdriam quatuor millia ducatorum, pretio centum, & tamen qui prius recipit in Flandria, responsurus in Hispania, soluit quintam partem, & eo amplius, capitalis. Sed arguat sic forsan contra campsorem quispiam. Dum bella vel obstacula alia impedimento sunt, ne pecunia transferri posset, multo auctius esse debet translationis pretium, ergo id ego possum supra illam rationem suscipere, qua vna moneta cambitur pro alia. Nã cum duarum cambiorum specierum per se vtraque licita est, nulla est iniquitas, si altera alteri adhibeatur. Ad hoc respondetur, & est iudicio meo apprime notanda responsio quòd si cambium de quo impræsentiarum loquimur, licitum est, nempe vt pecunia vnius loci pro pecunia alterius cambiatur, hæ nihil bellis obstantibus, strata est paratissimaque via traducendi monetam, & ideo iniquissimum est ad lucrum huiusmodi cambij pretium aliud insuper adhibere ratione translationis de loco ad locum. Sed alterum eligendum est, vel si quidpiam pretij ratione secundi adhibeatur, id debet esse tenuissimum. Ex quo fit, quòd cum inter mercatores non habeatur ratio nisi prioris cambij, scilicet commutationis monetæ si cambium fiat cum alio ciue, qui non est mercator neque negotiator, & præter hanc habeatur etiam noua ratio pretij propter translationem, iniquum esset. Crediderim ergo certissimam esse nostram conclusionem, videlicet ex cambio de quo impræsentiarum agimus, nihil amplius posse recipi, quam si eadem die in vno loco paretur, & in alio reciperetur, vel perexile insuper quidpiam. Ex quo fit tandem, vt in calce totius quæstionis hoc adnotemus, nondum patere differentiæ huius æquitatem, nempe ꝙ cum ille qui pecuniam Metinæ prius capit, reddit autem post in Flandria, non lucretur nisi quinquaginta, ille qui econuerso eodẽ tẽpore inuariataq. pecuniæ æstimatione prius confert in Flandria, recepturus in Hispania, lucretur septuagintaquinque. Enimuero ꝙ prius cambium licitum sit, id in caussa existit, quod tercẽtum sexaginta, quę iste qui Metinæ recipit, reddit in Flandria, tanti æstimantur quanti quadringentadecem quæ receperat, & ediuerso. Igitur qui vice versa tercentum sexaginta prius confert in

Obiectio.

Solutio.

Argu.

Responsio.

Primũ corollarium.

Secũdũ.

fert in Flandria non est cur postea recipiat Metinæ, nisi quadringenta decem, nam idem est valor. Quare nihil referre deberet, quod prius qui recipiat Metinæ, vt soluat in Flandria, & quod prius annumeret in Flandria, vt postea recipiat Metinæ.

Restat igitur argumentis responsa subijcere, quatenus contra hanc nostram assertionem militare videntur. Ad primum ergo in vertice quæstionis oppositum respondetur, diuersam esse rationem quādo precium auri augetur vel minuitur æstimatione argenti aut æris, propter solius auri raritatem, & quando tota pecunia pluris minorisve æstimatur propter eius in genere copiam vel inopiam. Nam priori modo qui ducatum, verbi gratia confert in Hispania, non confert amplius quam vndecim argentea regalia Si quidem idem est, in auro tribuat an in argento. Qui autem illud recipit Romæ æstimatione Romana recipit illic regalia tredecim, non ob id quod tredecim regalia non pluris illic habeantur, quam vndecim apud nos, sed quod aurum carius æstimatur. Sicut si frumentum valens vndecim cambiret quis pro alio valente tredecim. Attamē quando maior est copia pecuniæ totius in genere in vna prouincia, quam in alia, non pluris ęstimatur, vbi maior est copia pecuniæ tredecim regalia, quam vndecim in altera, vbi est penuria. Et ideo potest, verbi gratia dare quisque in Flandria vndecim in quacunque moneta, siue aureos ducatos siue argēteos, siue æneos numos recepturus tredecim in Hispania. Ad primum autem eorum, quæ proxime ante conclusionem adiecimus, iam satis respōsum est, iustitiam huiusmodi cābij monetæ pro moneta nō in eo fundari, quod sit cambium mutuum vel merum ratione loci.i.vt numi transferantur, sed propter differentiam valoris in diuersis locis. Quare non inde variatur contractus quod fiat non ob necessitatem transferendi pecuniam ad alia negotia, quam ratione lucri, sicuti in alijs mercibus accidit. Ad secūdum vero negatur hoc esse mutuum, vt declaratum est, quia non fit sic hoc cambiū, vel fieri nō debet, vt ratione temporis aliquid petatur, sed est cambitio duarum pręsentium pecuniarum. Quocirca ingenue concedimus eum qui cambit, transferre in alterum dominium suæ pecuniæ, vt quo libuerit vsu illam dispendat. Vnde tamen non fit consequens, vt quidam neoterici censent, esse mutuum, nam in cambio etiā transfertur dominium, vt dum merces quaslibet tuas cum alijs commutas. Neque refert, vt idem auctor cogitat, pecuniam redditum iri in moneta diuersi metalli aut eiusdem. Ad aliud vero quod illic adhibebam, nempe accidere nonnunquam quod qui Metinæ recipit, nullas habet pecunias in Flandria, iam etiam dictum est in tali casu, si iste non soluturus in Flandria, omnino esse palliatum mutuum, quia non cambitur res pro re, sed soluitur precium pro inducijs ad restituendum indultis. Ad aliud autem etiam respondetur, quòd recipere hic & soluere in Flandria non tollit rationem mutui si fiat ratione temporis. Si autem fiat ratione diuersitatis valoris, non est mutuum, sed cambium. Sed & ad confirmationem satis responsum est vbi eius conclusionem concessimus, nempe nō licere plus recipere ratione huius cambij, quam si eodem die quo in vno loco confertur pecunia, referretur in altero. Ad aliud vero de argumento & decremento cābiorum statim dicturi sumus artic. prox. Ad vltimum denique negatur sub hoc cābiorum tegmine pecuniam emi aut vendi quia neutra habet rationē pretij alterius, sed est mera rerum permutatio.

Ad primū arg.

Ad aliū

Ad secū dum ar.

Ad tertiū arg.

ad quartū Arg.

Ad quintum.

Ad postremū.

ARTICVLVS III.

Vtrum cambiorum pretia inter campsores variari possint.

SVbsequitur ut de varietate cambiorum precij quæramus, an sit licita. Arguitur namque quod inter mercatores neque ante huiusmodi precia variari. Nam cum pecunia non sit vendibilis, non potest eius precium ceu reliquarum mercium aliquo modo mutari, nisi sola principis lege augētis minuentisve eius valorem. In contrarium autem est celeberrimus cambiorum vsus, qui reprobari hactenus nō consueuit.

Quæstio hæc ad superioris claritudinē apprime est explicatu necessaria. Cū enim definitum sit monetas diuersorum locorū propter diuersam æstimationē iuste cābiri, operepreciumest nosse vtrum in nundinis variari iuste possint inter mercatores precia. Ad quā idcirco quæst. duabus conclusionibus

bus respon. Prior? Accidere possunt causſæ quarum merito seclusis fraudibus ac dolis possint cambiorum precia variari Conclusio hæc ex superiori art. non obscure, fit consequens. Enimuero si tantas non auri vel argenti, sed pecuniæ in genere inopia est vt aliquantulo minor tanti æstimetur, ac maiori vbi pecunia abundat, cōsequens est vt si in nundinis, verbi gratia. Metinen. vel quia rex pecuniam corrasit, aut propter aliam calamitatem custi æris penuria laboratur, & nihilominus ad mercatorem aliasque nego rationes reipublicæ necessarias, operæprecium est Hispania in Flandriam & vice uersa, pecuniam per cambia traducere, potest qui illam Metinæ adnumerat, meliori conditione recipere in Flandria, & vice versa si Metinæ abūdantior est pecunia potest etiam qui ibi recipit, meliori conditione recipere. Atque hic modus vsitatissimus est augmenti & decrementi cambiorum, nempe vt nulla habetur ratio auri, vel argenti. Caiet. autē in suo cambiorum opusculo aliud enarrat crementi decrementique genus, nescio verum ne sit an fictum. Nempe dum negotiator Mediolani recipit cum pacto reddendi marcham auri Lugduni viliori pretio quam est valitura, vt si, verbi gratia dicamus quod quis accipiat mille argentea regalia repensurus centum ducatos, qui re vera valent mille centum regalia. Neque vero hoc condemnat cambium immo arbitratur venditionem esse auri minori precio propter necessitatem, quia mauult ille iacturam centum argenteorum regalium facere quam ab alia negotiatione cessare, qua plus lucrabitur. Ego vero neque si credo hoc genus cambij in vsu haberi, neque si haberetur illuc auderem approbare, qm̄ (vt sæpe diximus) inter mercatores nullū est discrimen auri & argenti, neque augēt valorem scuti vel ducati ratione auri, vt facti rex cum auri precium lege exauget, sed vtuntur nominibus illis, sicuti vel ducati, vt supra diximus. Et hoc forte dicere voluit Syluest. verb. usura. 9. § 6. vbi ait non vti mercatores moneta vt vulgus.] Præterea quando in vsu versaretur, profecto pro vsura ducendum esset. Nam illa non est vēditio auri, sed restitutio mutui cum vsura. Eius enim quis pecuniam prius dedit, nihil interest solutionem in auro recipere vel in alia moneta, dum modo auctiorem extorqueat dilationis gratia. Dixerim autem hoc esse licitum, fraudibus exclusis ac dolis, quæ profecto, creberrime inter augēdas monetas inserpunt. Nam qui huiusmodi cambiorum lucris omnem post habent religionem, perinde atque in alijs mercibus monopolia exercent. Confederantur nanque duo aut tres qui omnem abradūt pecuniam. Respiciunt. s. ab omnibus initio nundinarum pecuniam, soluendam partim in Flandria, partim Lugduni, aut Londini, aut Genuæ, &c. Atque adeo qui postea in eisdem ineundis cambij indigent, nēpe præsenti Metinæ pecunia cum alia nō pateat Bursa nisi monopoli, erogantur eo precio recipere quo illis libuerit, est nocentissima pestis, neque esset vllo modo ferenda. Verumtamen præcipue dubitandi ratio de hac conclusione est circa caussas, quibus legitime pretium cambiorum variari potest. Et quidem quod raritas atque abūdantis pecuniæ legitime censeri possit incaussa compertissimum est, esseq. debet cōstitutissimum. Penuria vero hæc atq. affluētia, bina esse potest, nempe absoluta & respectiua. Absoluta inquam, vt supra dictū est, si propter nulla aut quosuis alios ingentes sumptus rex vndiq. pecuniam colligeret, aut propter aliam calamitatem reuera angustior esset. Et econuerso si ob aliquam prosperitatem afflueret. Et de hac dubitari non potest quin sit caussa legitima. Alia vero est de qua meritissimo inter prudentes multū est hæsitādum. Videlicet vtrum frequentia paucitasque indigentium, atque aded petentium pecuniam in formā cambij, augeat, & minuat cambiorum precia. Et quidem Caiet. in illo suo Opusculo c. 7. id nihil formidat asserere, cui & Metinensis quoque subscribit, de quo hoc obiter ad notauerim quòd secum gratis pugnare videtur. Concedit. n secundum accipientiū numerum variari cambiorum precia, & nihilominus negat copiam aut inopiam, pecuniarū legitimam posse æstimari caussam vt eadē cābiarū precia varient, cum tñ ob id numerus accipientiū precia augeat aut minuat, ꝙ cū sint plures pecunia reputatur angustior respectu eorū, cū vero pluris, reputat̃ amplior sicuti in alijs mercibus. Porro ergo dubia est hæc causa variandi precium. Primū ꝙ pecuniam cū alijs mercibus hac ratione conferre, non est adeo legitimū. Nam pecunia nō est pē-

dibilis

Marginalia: Prima conclu. Rō con clusiōis. — Causa quib. legitime augeri pōt cambiorum preciū. — Caiet. Metinē. — Syluest.

dibilis, atq. adeo neq. vt pretio more aliarum merciũ æstimanda. Secundò (ꝙ attenta consideratione speculandum est) si hanc campsorib. licentiam indulgeas, fraudibus aditu aperis. Nã solent bursas in nundinarũ initio claudere, expectantes quo pretio cãbia currant. Et dũ prosperũ vident forũ, illã in cãbia producunt, alioqui seruant. Et quãuis primo aspectu nulla se illic prodat iniquitas, eo ꝙ quisque põt rem propriam suo arbitratu aut seruare aut distrahere, prout ex re sua fuerit, tñ si oculatius inspiciatur illa eadẽ caussa ad eadem augendi cambiorum pretia. Nam propterea plures sunt qui cãbia quærunt, ꝙ rarior est pecunia, est autem rarior, quia abscondita est, imo illa ratione abscondita vt augeantur pretia. Et re vera si ad normã aliorum pretium, vt mercatores volunt, varianda est cambiorum æstimatio, debent eidẽ subdi legi quæ solet a republica in alijs mercibus obseruari. Dum.n. multi sunt qui horrea obseruãt vnde annonæ charitas nascitur, compelluntur eadem aperire, & legitimo diuẽdere pretio, imo quãuis non compellerẽtur, peccatũ esset, eo ꝙ cũm res sint reipublicæ necessariæ, nõ possunt eorum dñi cõmunem iniuriã illo modo populũ affligere. Si ergo mercatores ita fatentur cambia esse necessaria profecto suo se mucrone iugulare vidẽtur dũ pecuniã abscõdũt, eo potissimum ꝙ vix fieri põt sine aliqua specie monopolij. Nam si inter illos non conuenire vt bursas obserarent, vnus & forte alter aperiret cambium. Profecto res est mihi non satis comperta, nihilominus in hanc partem mihi ipsi propendere videor, quæ sit posterior conclusio. Vberior accipientium copia genere suo si caliditas omnis, & versutia caueatur, caussa esse potest augendi cambiorum pretia, sicuti & raritas caussa minuendi. Conclusio inde suadetur. Primum, quòd cambire monetã vnius loci pro moneta alterius, non solum licitum monstratum est, verum & necessariũ. Mox quòd numorum penuria vnius regionis caussa est, vt minor tanti æstimatur quam alibi maior, cum ergo auctior numerus recipientium cambia caussa sit vt minor habeatur pecuniæ copia quam dum rariores sunt, qui capiunt, colligitur vt hac etiam ratione augeri possit pretiũ. At vero adeo sunt multæ technæ ac doli, qui hac se statim ratione ad augẽda pretia insinuabunt, vt non absq; formidine & metu sit concussio in vsum admittenda. Est.n. res, quæ non tam in scientia posita est, quã in cõscientia & prudentia, & ideo optimorum cuiq. iudicio deferendus est huiusmodi vsus. Ad argumentum ergo quod in vertice qõnis proposuimus, respondetur, ꝙ etsi pecunia non sit vendibilis, atq. adeo neque proprio pretio æstimabilis, ob id autẽ ꝙ est campsibilis & commutabilis, põt pluris minorisq. æstimari, vt cum alia alterius loci commutetur. Ad aliud autem quod insuper de fraudibus adiecimus, nihil aliud rñdere possumus, quam ꝙ vt dicebamus, cuique timoratæ conscientiæ iudicio relinquatur. Nam etsi condemnandum simpliciter non sit, vt quis pecuniam suam veluti reliqua bona in tps, seruet, quo commodius ac magis è re distrahere possit, vix tamẽ, vt dictum est, absq. fraude fieri potest.

Postrema conclusio. Probat. — Ad primũ arg. — Ad secũdũ arg.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum cambium ad incertam solutionis quantitatem sit licitum.

EX artic. proximo hic nascitur, vtrum scilicet cambiri possit pecunia præsens ac certa profutura, cuius valor incertus sit? vt si quis alteri centum ducatos numeret eo pacto, vt solutio fiat secundum æstimationem cambiorum proximarum nundinarum, aut Metinensium, aut Lugdunensium, aut Londinensium, parum enim refert Et apparet inde non esse licitum, quòd iustitiæ bilances periculo exponuntur, aut quod minus referatur quam collatum est, an (quod multo frequentius vsu venit) plus. Nam alterutrum contingat, violabitur iustitia. In contrarium autem est, quod cum liceat pecuniam ambiguo euentui committere, vt in ludo patet, & in sortibus non est cur id non liceat in forma cambij.

Argu.

Ad quæst duabus conclusionibus rñdetur. Prior, si omnis fraus atque dolus procul absit, nullam per se habet rationẽ vsuræ qđ aliquis Mediolani, vel Parisijs, vel alibi pecuniam alteri conferat, nempe centum aut mille ducatos, siue in auro siue in argento (iam.n. sæpe dictũ est nihil referre) pretio cambiorum primarum nundinarum redhibendos. Confessio est etiã Caiet. in suo cambiorum opusculo, vbi procul

Prima conclu. — Caiet.

absit

absit fraus, nempe primum, ꝙ sit æquilibre dubium pluris minorisve ducatũ æstimandum. Secundo qđ ille qui confert, non sit ille qui augendæ pecuniæ operam daturus est. Et ratio est plana: imo id licitum esse potest sub forma mutui. Est.n. sicut depositio, quam vadiationem appellant, hoc est positio pecuniæ periculo futuri euentus, vt etiam diximus de assecuratione. Accipe hac lege centum, vt si cambiorum pretia aucta fuerint, solues mihi plus, sin vero, minus, vel æquale. Nam vtraq. pars eidem subest aleæ. Quin vero Caiet. in suo opusculo cap. 6. aliud quid addit, quod nescio an tuto affirmari possit, satisq; doceri, nempe bifariam hoc posse cõtingere. Vno modo, in incertum restitutionẽ relinquendo, vt hac nostra conclusione assertum est. Altero vero pacto, vt quod in dubio est, certa quantitate taxetur, Exempli gratia. Credo tibi ducatos nunc centum, valentes argentea, verbi gratia regalia mille, de quibus tamen dubitatur, vtrum in nundinis valituri sunt mille, an forte mille ducentos. Potest inquit inter nos conuenire vt mihi referas mille centum, quod est medium illius excessus supra capitale. Huius autem contractus æquitatem profecto videre mihi non videor, imo citra dubium id minime licere crediderim. Primum enim asserta nostra conclusio verum non habet, nisi eius moderamine temperata, nempe quod sit æquale dubium monetam plus quam modo valituram aut minus, iuxta monitum capituli, illo ciuitate de vsuris. Vt si nunc centum ducati valent mille argentea, æquale sit dubium, valorem æstimandum in nundinis mille centum aut nongentis, tunc enim æqualis est alea. Si autem certum est quod sint, vel quanti modo valet, vel pluris pendendi, non autem minoris, vt casus habet Caietani, nequaquam profecto licet. Nam illud cambium diximus hic rationem depositionis, aut quam vocant vadiationis, aut ludi, in quibus debet euentus æqualiter in vtranque pendere partem. Item casus hic secundus manifestum inuoluit mutuum cum lucro. Nam si cambium fit non potest nisi res pro æquali cambiri, sicut si modo tibi frumentum mutuarem. Quare non est simile de alijs mercibus iuxta tenorem cap. Nauiganti, quod qui seruaturus est merces, potest illas pluris vendere, si tempore quo a possessore erant vendendæ, plus erãt valituræ, qm̃ pecunia nequaquam vẽdi põt, sed cãbiri. Quocirca si taxatur lucrũ, mutuũ est, qđ vsuræ formam induit. Veluti si modo tibi frumentum mutuarẽ, & quia creditur plus valiturũ, eo te vinculo obligarẽ, vt pro decẽ modijs vndecim mihi restitueres. Ex his hoc colligamus documentũ, ꝙ neq; scđm tenorem nostræ secundæ cõclusionis, licet genere suo vera sit, tutum est hmõi cambia ad incertam solutionem facere. Nam semper illic abditus anguis, eo ꝙ per quam rarissime imo possumus dicere, nunquã, dum hæc cambia fiunt, timetur minus pretium, sed semper certũ est auctũ iri. Neque fiunt nisi ad personandas vsuras. Addit n qui indiget mercatorẽ aut campsorem, a quo pecuniam mutuetur ille autem nõ tenuit nisi rependatur pretio, currenti postea in nundinis, quia certus est lucri. Argumenti igitur in capite quæst. obiecti conclusio conceditur, nempe secum id quod vt plurimũ contingit, non esse cambium licitum, quia iustitia periculo exponitur, argumentum autem in contrarium id tantum probat, ꝙ si contingere posset ęquale dubium futuri pretij in minus, quàm valet, dum fit cambium, vt in maius licitum esset.

Caiet.

Secũdũ.

Documentũ.

Ad arg. facta.

ARTICVLVS V.

Vtrum cambium huiusmodi, quòd intercalatis ac prætermissis primis nundinis in alias subsequens fit, sit licitum.

IN hoc tandem postremo arti. concludere negotium restat totius campsorũ practicæ, vt quod lucidius refereretur luculentiusque examinetur, arguitur, quod liceat sic eiusmodi cãbia celebrare, vt propterea ꝙ in tertias aut quartas nundinas fiant. pretium augeri possit. Etenim si hæc conditio cambium vitiaret, id præsertim, quod ratione dilatę solutionis aliquid percipitur, hoc autem minime accidit, ergo est licitum. Probatur posterior pręmissa, qm̃ id pretij, vt campsores sibi ostendunt, non recipitur ratione temporis, sed ob id, quod cambia quę in longius fiunt tempus minus sunt cambienti fructuosa. Nam si quam tibi Metinæ numeraui pecuniam, non mihi in Flandria in tempore numeras, cohibeor id cum lucro huc opportune remit-

Primũ arg.

te remittere, atque adeo pro illa quam facio iacturam, possum ex te amplius recipere lucri. Secunda ratio auctioris exigenda pretij dum solutio prorogatur, est, vt aiūt, quod dum cambia laxiora sunt, hoc est plus temporis ad soluendum indulgeretur plures sunt qui illa recipiant, vbi autem sunt strictiora, multo sunt rariores, quo autem qui recipiant plures sunt, eo cambiorum pretia merito augentur, sicuti in reliquis mercibus. Tertia Quia quo plus temporis collator cambij concedit debitori ad soluendum, minus ei negotium exhibet ad parandam alibi pecuniam quandoquidem maiori tempore facilius poterit parare. Ob idque non est iniqua accessio, quæ hac ratione ad pretium fit. In contrarium autem est, quod in huiusmodi cābijs manifeste augetur pretium ratione temporis, quod indicium est vsurariæ mutuationis.

Secūdū argum.

Tertiū argu.

In campsorum praxi inter probos, atq; eos qui sunt circumspectæ virtutis, nunquā male audiuit cambium, quo vt eorum sermone loquamur, nundinæ transiliuntur, hoc est proximis intercalatis ac prætermissis, solutio vsque ad tertias vel quartas, prorogatur. Nihilominus vero inter eos, de quibusdam ambigitur, quas intercalare & transilire necessarium ducunt, atque adeo existimant ratione illius dilati temporis augeri posse cambiorum pretia. Rememoranda ergo sunt nundinarum tempora quas 2. retulimus art. Diximus nanque a nundinis Maij Metinensibus, hoc est a fine Iunij, in vsu esse cambiri ad Flandranses Septembris, id est ad mensem Nouembrē intercalatis nundinis Iunij, quarum solutiones fiunt toto mense Augusti, ob id qđ cum solutiones Metinæ decima die eiusdem mensis absoluantur, nequeunt commode chirographa eodem mense transmitti. Item in nundinis proximis Riui Sicci, quarum solutiones absoluuntur mense Octobris, non cambitur ad Flandras Septembris, quarum solutiones durant toto Nouembri, quia non satis existimatur tempus illud ad transmittenda chirographa, sed cambitur ad nundinas Natiuitatis quarum solutiones fiunt in Februario. At denique a nundinis Octobris, quarum solutiones fiunt in Decembri, plurimum cambitus ad nundinas Resurrectionis, quæ Bergis celebrantur, quarumque solutiones fiunt in Maio. Et de hoc est maior dubitatio. Nam dimidiata quadragesima, fiunt etiam in Flandria cambiorum quædam solutionis, licet non sint nundinæ. In hoc igitur tempus apparet commode mēse Decembri cambiri potuisse. Prætexunt sibi tamen mercatores hanc excusationē, quod tempus non est satis longum, tū præcipue, quia non fiunt tunc nundinæ in quibus debitores ęs possint ad soluendum conficere, & idcirco protelatur solutio vsque ad mensem Maium. Aiunt ergo quod cum trimestre tempus necessarium sit ad mittenda chirographa, nihil aliud quam æquitas est ratione illius temporis pretium aliquod recipere, quod alteri indulgetur, vt commodius soluat. Et adhibent rationes quas proxime nos denarrauimus. Atque huic potissimum opinioni ansam porrexit decretum quorundam Parisiensium, anno Domini 1517. quo ad tria mercatorum quæsita respondentes, eam in tertia responsione illis indulserunt licentiam, vt ratione temporis pretium possent recipere propter lucrum cessans, ac laborem, & industrias. Atque adeo adiecerunt, quod si intercalatis nundinis solutio in alias differatur, tūc quo longius fuerit tempus plus recipi potest. Fuerunt Colyphæi illius negotij duo fratres Coronelli, ciues nostri, alias profecto non pœnitendæ eruditionis & famæ, sed tamen in hoc, ipsorum etiam mercatorum confessione, ab scopo, vt salua eorum auctoritate dixerim tam de facto quam subinde de iure neque absque vlcere conscientiarum, mercatorum, aberrarunt. Ad quæst. ergo hac respondetur conclusione, quæ profecto nulli qui rem attente perspexerit, posse uidetur in dubium uenire, Non modo nullatenus licet ob nūdinarum intercalationē & prætermissionē pretium recipere, imò si ex ipsa temporis conditione res perpendatur, neq. propter illud tempus quod inter cambium interstat & proximas nundinas Conclusio ex superioribus elicitur, quin uero ar 2. est expresse demonstrata, sed maioris tū elucidationis, tum confirmationis gratia hic resumitur, nempe ut ostendamus argumentis suis cāpsores contra seipsos pugnare. Aiūt nanq; non recipi pretiū pro illo trimestri tempore quod intercurrit inter Hispanas nundinas atq. Flandras, sed quia non possunt chirographa citius mitti Haud enim

Fundamentū.

Parisiēsium decretum.

Conclōrsiua.

necessarium est habere statos equos, quibus euollent, imò bellorum tempore fieri non potest. Nos autem fatemur equidem tempus ad id muneris necessarium. Attamen tempus illud non debet in hoc seruire, vt diximus, vt qui pecuniam recipit, soluere possit commode. Nam si de præsenti non habet, fit vt propter expectationem pretium soluat, si vero habet, potius ei tempus seruit qui pecuniam contulit. Nam sua interest pecuniam recuperare, ac proinde chirographa mittere, quare nihil ratione illius temporis potest recipere. Itaque dicere ob id quod temporis intercapedo est mittendis contractus instrumentis necessaria, licere cambium caris fieri, repugnantiam inuoluit. Imò quomodocunque propter tempus illud quidpiam pendatur, significatur mutuum, atque adeo vsura. Accipe aliarum rerum exemplum. Si ergo frumentum meum aut vinum, aut quiduis aliud cum tuis similibus rebus commutarem, quas alibi habes eiusdem omnino existimationis, cuius meæ sunt adijcerem tamé propterea quod tempus requiritur quo contractus ministris tuis innotescat, qui meis restituant, quidpiam mihi pretij soluere, profecto iniqua esset vsura nisi per exiguum illum sumptũ reciperem, quem in mittendis literis facerem. Sed persistunt etiam tũc in sua defensione, dicentes. Fatemur illum qui in Flandria cambium recipit, non habere in promptu pecuniam Metinæ, sed expectare in nundinis, vendo suas merces, quas illuc mitti collecturum. Porro autem confessio hæc plus aperit rationem mutui, quandoquidem ob indigentiam temporis alter recipit, non loci sicuti nobilis, ciuis ideo ab vsurario mutuatur, quod suos expectat prouentus quibus soluat. Et supra subiit de societate diximus vsuram esse, si quis opifici lanam vel aliam materiam mutuet aut vẽdat, vt cum fœnore soluat, quando ex suo artificio pecuniam colligerit. Eadem ergo vsura est, indigenti mutuare vt sua negotiatione pecuniam congreget vnde soluat. Ad practicam ergo vt descendamus. Cambium quod Metinę fit mense Decembri, nihil prorsus, vt reor, refert quando sit soluẽdum. Porro inquam siue cambiatur ad nũdinas Natiuitatis, quarum solutiones fiunt in Flandria in Februario, siue ad dimidiatam quadragesimam, siue in nundinas

Prob. prima.

Secũda.

Maij, nõ potest neq; obolus recipi plus minusve propter temporis prorogationem, nisi id forte quod in mittendis literis recuperandaq; pecunia dispenditur, quod fere nullum est. Et idem pro comperto habet Caie. c. 6. sui tractatus, nempe ex hoc, quod pecunia diutius occupata sit, non posse pretio exigi, quia non inde fit res ipsa pretiosior. Qua vtique ratione S. Tho. 2. 2. q. 78. art. 2 negauit licere rem carius vendi credito, quam numerata pecunia, nisi forte debitor in mora sit, hoc est, stato die non soluat. Quod si qui campsorum partes agit respondeat solutiones fieri commode non posse, nisi nundinis, atque adeo faciendę solutioni necessarium esset tempus illud præcedens, hoc idem ipsum nos lubentes confitemur. Sed hæc eadem sua nostraq; confessio a nobis pugnat, cambiumq; vsurę cõuincit, si pretium ratione illius temporis petatur. Si. n. eius qui Metinæ pecuniam contulit, nihil refert vt illa primo mense aut secundo sibi rependatur, vsque ad primas nundinas, non est quod debeat quidpiam pretij auctius recipere, quam si eadẽ sibi die solueretur. Nam vt ipsi fatentur nummi, qui in proximis nundinis soluuntur, pro præsentibus habemur. Si autem demũ vel lucrum cessans, uel alios labores, vel industriam sibi prætexant ad incrustandum hoc pretium ratione temporis, iam supra q. 3. longe me arbitror hæc omnia exufflasse, Lucrum enim cessans nulla possunt ratione petere, etiam si millies rogati cambiant, tum quod sua sponte faciunt, tum præcipue quod a nulla alia cohibentur licita negotiatione, cum vt illic declarauimus, solis cambijs expositam habeant pecuniam. Atque adeo si genere obiecti vitiosum est cambium, nulla industria nullique labores digni mercede sũt. Quod quidem si doctores illi celeberrimi Parisienses supra nominati fuissent consideratius meditati, nunquam tam patulam vsurarum occasionem mercatoribus obtulissent. Sed esse vnde præcipitium fit in huiusmodi cambiorum barathrum. Nam etsi Sociles campsores, qui rem perspicienter habuerint exploratam, hæc forsan omnia nobiscum fateantur, tamen multa cõminiscuntur & caussantur quibus se protegant. Primum (in quo rei nodus cõsistit) dicere forte pertendent, ꝙ etsi non liceat hoc genere cambij pecuniã nisi pręsentem pro præsenti

Caieta.

S. Tho.

Suffugiũ mercatorũ.

senti permutare, tamẽ hęc ratio præsentis non potest hic perinde atq. in reliquis mercibus perpendi. Primũ quod forte dũ Metinæ cambitur ignoratur cambiorum forũ quod in Flandria currit vel Romę. Secundo, quod est vrgentius, quamuis modo id notum esset, nescitur tamen an quando facienda est apud Flandria solutio aliquo inopinato euentu malignior futurus sit pecuniæ prouentus, an vero benignior. Qua varietate crescere valor pecuniæ solet aut decrescere. Tertio quod horum est confirmatio, eiusmodi æstimatio pecuniæ non fit in illa intercapedine quæ est inter nundinas, sed in nundinis. Et ideo dum cambitur v. g. Metinæ mẽse Octobris, necessarium est vt referatur solutio ad aliquas Flãdrenses nundinas Lugdunenses, nihil enim refert. Quare perinde est cambire a nundinis in nundinas, ac si præsentim pecuniam cambires pro præsenti, ob idq. nulla hic latet iniquitas. Quod si quis in contrariũ hoc argõ exurgat. Si quãdo Hispania fit cambiũ, tunc de valore non constat Flandrẽsis, aut Genuensis pecuniæ, fit cambium in incertũ, vt att, proximo dicebamus, & tamẽ non sic fiũt sed certo pretio. Do tibi tantum in Hispania, dabis mihi tantum in Flandria. Numero tibi tantum in Flandria, reddes mihi tantum cum fænore Metinæ. Ex quo consequens fieri videtur, quod nõ possint campsores illo incertitudinis clypeo satis se tuto protegere. Ad hæc autem respõdebunt, quod illa ratione po[...]tior fieret vsurarium campus. Nam tunc qui pecunias Metinę numerassent, ea vterentur calliditate, vt pecunia postea apud Flãdriam minoris pẽderetur quo locupletius eis lucrũ obueniret. Et præterea si cambia non nisi in incertam quantitatis solutionem fieri possent, porro vel nulla essent vel quam rarissima. Nam quot inuenias, qui velint suã pecuniam sic fortuitæ aleæ committere? Imò vero & horum maximum adhibetur ex superiori, atti. argum. quod cambia huiusmodi in incertum non sunt licita, nisi quando sunt in vtrãque partem ambigua, videlicet quod plus sis recepturus quam cõfers, vel minus. Et tamen cambia quę sunt in vsu, non fiunt nisi cum certissimo lucro illius, qui prius pecuniam numerat. Nam & qui in Hispania prius confert denariolos quadringentos recepturus in Flandriã non nisi trecentos quinquaginta, licet perdere videatur lucratur tamen vt supra dictũ est. Haud igitur absq. caussa diximus, hinc fieri præcipitium in cambiorum spinetum, vnde neque dicẽdo extricare se homo potest, quanto minus ab eorum se periculo eripere, qui in re ipsa versantur? Profecto prudenter ac saluberiter Alexan. 3. c. In ciuitate, de vsuris ad interrogatum Genuensis Archiepiscopi respondit. Nempe quod etsi vendere res maiori pretio credito quam numerato, quãdo dubium est an sint plus minusve valituræ, non habeat figuram vsuræ, tamẽ consulendo fore ciues, ne istis se fluctib. propter præsentanea pericula immergant. Nam vix ibidem possunt non latere fraudes quę Deo non celantur. Et ideo meritissima quotquot sunt sancti & prudẽtes viri, ab ista numularia quæstuariaque arte detertẽt homines, & qui illi sededunt, male audiunt apud populum. At vero, ne nihil dicamus, neu totum cambiorum vsum stirpitus videamur conuellere, dicam quæ in re tam lubrica, pro meo captu admonere possum. Primum huiusmodi cambia fieri non possunt in incertam solutionis quantitatẽ, propter argu. modo factum nempe quia semper est certum nõ minus, sed plus valituram restituẽdum pecuniam quam sit illa, quæ prius confertur, & nisi certi essent campsores aliquam sibi factum in lucri accessionem, nunquam cãbirent. Secundo hoc fit etiam constitutissimum, quod temporis illius expectatæ solutionis nulla est ratio ducenda ad augendũ pretium, siue in proximas, siue in tertias, siue in decimas nundinas cambitio fiat. Neque de hoc, ego saltem pro meo ingenio dubitare possem. Tertio & hoc etiã impiæ sentiarum admouerim, quod dum aliqua fit nũdinarum intermissio vt cambium in illas proferatur, in quibus speratur cambiorum pretium auctum iri, vsura metuenda est. Verbi gratia campsorum praxis est in nũdinis Octobris. quarum solutiones Metinæ fiunt mense Nouembri, ad nundinas Resurrectionis, quę fiũt Bergis mẽse Maij cambire, eo quod cũ illæ sint duriores pluresq adeo sint, qui cambia suscipiant, pluris illic æstimatur pecunia. Atq. hac ratione cambia quæ Metinæ in illas nundinas prolatantur pretio fiora fiunt. Nam iam tunc non cambitur pecunia præsens pro præsenti, sed pro illa quæ in futurum auctior speratur, præterquam quod semper

Argu. | Argu. alterum. | Alex. 3. | Prima essertio. | Secũda. | Tertia.

ratione maioris dilationis plus insuper recipitur. Hæc ergo omnia vsuraria sunt cābij. Et confirmatur hæc ratio, quoniam si illa futuri valoris ratio haberi possit in cābijs, eadem ratio duci posset in cambijs proximorum locorum eiusdem regni, immo & eiusdem loci. Posset inquam quis numerare pecunias in nundinis Maij Metinēsis restituendas ibidem in nundinis Octobris, easdemque cū lucro, propterea quod petatur tunc auctum iri pretium, quæ tamen potentissima esset vsura, vt quæstione etiam proxima repetentes monstrabimus. Quocirca intercalatio solutionum dimidiatæ quadragesimæ profecto non potest non esse suspecta. Igitur nullam aliam videre mihi videor legitimam cambiendi rationem, quam si ex præcedentibus nundinis illius loci ad quem cambitur, & ex præsentibus coniecturis æstimetur, absque fraude & dolo pecuniæ valor, qui est in præsenti aut in proximis nundinis, & secundū illud solutio cambij cōstituatur. Hoc enim esse censeo cambire præsentem pecuniam pro præsenti, & præcipue dum cambitur ad Romam & ad quemcunque locum, vbi non expectantur nūdinæ. Ex quo fit quod præteritio nundinarum nunquam fieri præsumitur nisi cum vsurarum fraude. Quod si dicas forsan tempore faciendæ solutionis res fore variatas, respōdetur, quod eiusmodi pericula oportet te subire. Nam hæc est negotiatorum conditio & sors. Etenim si vis pecuniam tuam adeo in tuto collocare, iam non est negotiatio, sed vere mutuatio cuius gratia pretium iure percipere nequis.

Legitima cambiorum ratio.

Descendamus ergo ad superiorum argumentationum responsa, quibus se ipsi mercatores iugulant quamuis illi qui rationem suarum habent conscientiarum, bene vident nullius esse momenti, sed illi hæc cogitant, qui suam volunt vsuram fucare & incrustare. Ad primum igitur respondetur, quod etsi cambia ad longius tēpus non sint adeo frugifera, neque tam cōmoda conferenti prius pecuniam non tamen ideo sit consequens, vt possit illius dilationis gratia pretiū recipi. Alias omnes vsurarum nequitias excusare a culpa valeremus. Nam vsurarius propterea ex longiori tempore amplius petit pretiū, quod diutius habet suam pecuniam impeditā. Igitur qui noluerit hoc expectandi beneficium gratis conferret, non faciat eiusmodi cambia, quia neque si improbissime ab alio rogetur, excusabitur a peccato. Exponat ergo pecuniam suam aliæ negotiationi. Immo qui illam caussam allegat recipiendi pretium, ore proprio, suam fatetur nequitiam, ac si lucrum cessans recipere posset, quod vt superius ac rursus nuperrime dicebamus, iuste nequit. Secunda vero ratio, nempe quod quo laxiora sunt cambia plures sunt qui recipiant, & ideo pretium augeri licet, non est præ sua fœditate audienda. Primum, quia nō sunt cambia aliarum mercium trutina perpendenda. Præterea, quando accipientium multitudo inde emergit, quod plus temporis expectatur solutio, iam supra explicuimus quemadmodum non sit iusta caussa augēdi pretia, eo quod radix manifestissimū in fronte inscriptum habet vsuræ titulum. Quare ridiculum est, quod in tertia ratione adhibetur, videlicet illud actius non recipi propter longius tempus, sed quia indulgentur recipienti maiores induciæ, vt possit in loco solutionis parare pecuniam. Nam profecto idem est prorsus recipere ratione expectati temporis, atque ob id recipere, vt alter possit soluendam pecuniam parare, quam in promptu non habet. Hac enim prorsus de caussa qui ad vsuras recipit maiores soluit, quanto longius illi tempus conceditur.

Ad primū arg.

Ad secūdum.

Ad tertium.

QVÆSTIO XIII.

DE RELIQVIS CAMBIORUM GENERIBUS.

ARTICVLVS I.

Vtrum cambia ad proxima loca eiusdem regni sint licita.

E Densioribus ergo cambiorum spinetis emersi, reliqua quę decisu faciliora sūt, in hac postrema quęstione proponamus. Et primo arguitur licitū esse pro cambio inter duo loca eiusdē regni pretiū recipere. Nā loci distātia huic negotio accidētaria est, atque adeo licet iustitia pretij violari possit, si non pro rōne distantiæ taxet, vsura tamen non potest committi, quandoquidem & transferre pecuniam ab vno in alium

Primū arg.

in alium locum, pretio quoque æstimari potest. Secundo. Quia cum dictum sit posse cambiri pecuniam vnius loci pro maiori alterius, quando pluris illic æstimatur, eadem ratione id fieri potest in nundinis e-

Secūdū iusdem regni. Vt si cambium fiat Metinæ ad nundinas de Villalon, vbi speratur auctum iri pretium, potest illud in pactū duci Metinæ. In cōtrarium est quod eiusmodi cambia merito apud viros probos vsuræ charactere inuuntur.

Ad quæstionem tribus conclusionibus

Prima conclu. respondetur. Prima est. Si res syncere & cādide, vt simpliciter sonat, consideretur, potest quidem pro cambiis inter quæcunque loca quantumuis propinqua pretium recipi. Hanc enim conclusionem prior earum rationum quas proxime faciebamus, demonstrat. Si enim magnum pecuniæ pon-

Rō conclusiōis. dus transmittendum tibi esse a Metina Hispalim, vel a Florentia Romam posset qui illam Hispali haberet vel in numerato vel in debitis eandem a te Metinæ accipere, & quia consignat eam tibi Hispali, pretium recipere. At vero non amplius quam exiguum illud quo pernuntium posset mitti nisi forte non fictum sed verum latronum vel alius, generis periculum itineri immineret. Nam tunc aliquantulo cumulatius esset iustum. Hæc autem pretia adeo sunt exilis momenti, vt nihil apud

Secūda concl. campsores fiant. Quocirca adhibetur secūda conclusio. Pro cambijs intra regnum soluendis nulla potest æquitate pretium recidi. De illis enim loquor pretijs tantæ æstimationis quanta camsoribus in vsu esse solet. Probatur, quoniam illa non fiunt

Probō. caussa transferendæ pecuniæ. Quoniam ad id neque labores necessarij sunt, neque propter itinerum pericula industria aut diligentia, quæ sint aliquo pretio digna. Et ideo manifestum est eiusmodi fœnus pro ratione temporis exigi quod differtur

Tertia conclu. solutio Neque de hoc vllus eorum, qui bene morati sunt ambit Tertia conclusio. Cambia quæ re vera eodem loco aut parum distanti in eadē prouincia redhibenda sunt, licet fieri fingantur ad nundinas aliorum regnorum, neutiquam ab vsuræ labe elui possunt, sed inter ea, quæ proprie dicuntur sicca p. primum habent locum. Quare illa quæ Mediolani, verbi gratia fiunt per Genuam, aut Venetias, aut per Brugas: & Metinæ per Lugdunum, aut per Flandriam, si re vera qui Mediolani aut Metinæ recipit, non habet in illis locis pecuniam, neque sperat habere, vt illic suoluat, sed vbi recipit, indiget, & illic est soluturus, quid quid campsores fingant, impudentia cambia sunt, vt supra sub titul de cambio ratione loci adnotauimus. Hæc enim sunt figmenta & palliamenta quibus campsores nobilium bona deglubunt. Sciunt enim dum ciues qui mercaturam non exercent, cambia ab ipsis exposcunt, nullos habere apud Flandriam numos, & nihilominus cogunt eos vt ad suos ipsorum campsorum ministros literas dirigant qui cambia remittant. Non solum ergo hominibus vt illic diximus, immo & Deo ipsi imponere isti pergunt. At vero aiunt, nihil mea refert soluturus ne sit mihi alibi an non. Porro autem his Syluester verb. vsura. 4. §. 9. quod quando campsor id scit vel præsumit, in vsuræ vitium mergitur, quia bene scit nullum recipere pretium nisi pro tempore, sicuti ille facit, qui fictitios boues a rustico emit quos non habet, eosdemque illi locat qui saluos sustentet, & operarum mercedem soluat. Et quo vsuræ huius venenum apertius pateseat, fac ciuium quemlibet qui non est campsor, illa calliditate tribuere alteri suam pecuniam auctiorem sibi restituendam, nunquid non vt manifestarius vsurarius haberetur? Cur ergo non etiam campsor? Multo autem impudentius eadem fiunt cambia a Metina in Villalon, aut in alteram Metinam, quamuis in virtute eodem recidat, etsi nominentur per Flandriam aut per Lugdunum. Nam vt dicebamus, si in nundinis Hispanis facienda est solutio, eodem recidit. Quapropter illa cambia quæ in Italia intra eandem prouinciam fiunt, nempe Mediolani per Florentiam aut per Genuam, nescio quo possint modo personari, ne appareant vsuraria, cum plane pretium non ratione loci, sed ratione temporis, augeatur. Syluest.

Ad prius igitur argumentū iam responsum est. Ad posterius autē respondetur, vt superius dicebamus, quod intra eandem prouinciam fieri nō potest cambium præsentis pro præsenti pecunia diuerso valore, æstimata. Sicut inter diuersas prouincias & regna. Nam in diuersis prouincijs varietas inde prouenit, quod in vno loco pecu- Ad primū arg. Ad secū dum.

niæ inopia laboratur in alia vero vbertate fruitur. In eodem autem regno discrimen hoc haberi non potest, nisi habita ratione diuersorum temporum, vt si modo maior sit copia & timeatur in futuris nundinis inopia, & sub hac spe cambiri. vsura esset ratione temporis, vt superiori quæstione explicatum est.

ARTICVLVS II.

Vtrum cambia quæ licet ad primas nundinas fiant tempore loco distantes, tamē quo longius distant pretiosius fiant, sint licita.

Postremus denique cambiorum scrupulus est, vtrum quo proximæ nundinæ alterius loci distantius absunt, prætiosius fieri possit cambium? Et arguitur a parte affirmatiua. Cambire in primas nundinas quantocumque tempore distantes, nulla est vsura, vt supra declaratum est. Quod si fiant extra regnum, potest maior pecunia pro minori, & econuerso, cambiri, vt est etiam definitum, quo autem distantiores sunt tempore nundinæ, plures sunt qui cambiorum pecuniam petant ergo nihil obstant quo minus cambium pretiosius fieri possit Quando quidem vberiorem recipientium numerum pretium cambiorum auget, si ex corrupta radice non pullulet. In contrarium est quod augmentum hoc prouenire videtur ex hoc quod diutius expectatur solutio, quod vsuræ testimonium est.

Primū arg.

Hunc articulum ob ea potissimum cambia adiecimus, quæ apud nostrates in more sunt, nempe propter cambia quæ inter Castellanos ac Lusitanos celebrantur. Enimuero si cambium ad nundinas eiusdē prouinciæ fiat, iam satis dictum est non esse licitum plus recipere, propterea quod nundinæ plus distent. Nam illic sola temporis ratio habetur. Quando vero cambiū extra prouintiā fit, tunc est dubiū, eo quod vel valor pecuniæ diuersus in altero loco, vel translatio videtur cambium iustificare dum nundinæ distantiores sunt tempore. Praxis ergo cambiendi a nobis a Lusitaniam est, quod cum illic non sint nundinę sicut de Roma dictum est, non cambitur nisi ad certum tempus. Diuersimode tamē a nobis ad ipsos quam econuerso. Campsoria enim pecunia quæ Metinæ suscipitur, soluenda est. Vlyssipponæ post integrum mensem, & cum illic, vt de Flandria hoc tempore dictum est, non sit tanta pecunię copia, pluris apud illos quam apud nos æstimatur, ob idque ille qui Metinæ mille numerauit, licet aliquantulo minus reciperet Vlyssipponæ, tamen sicuti de illo diximus, quæ Metinæ modo munerat & recipiat in Flandria, tantum recipit. Et si tantundem in forma recipiat, plus tamen recipit in valore. Et ideo cambiū lingua nostra vocatur, Ad par, hoc est quod idē prorsus recipitur quod confertur, cum tamen illud par Lusitaniæ valore sit maius. Sed dicere possunt mercatores, ratione trāslationis pecuniæ illud lucrum esse licitum Attamen in remissione quæ illinc ad nos fit, venenosior latet anguis, Remittitur enim ad primas nostratum nundinas. Sed quo plus distant, plus mercedis exigitur, & solent plurimum quatuor mensium inducię concedi. Obtendunt autem campsores non illud plus recipere propter tempus, sed quia plures tunc sunt qui cambia recipiant. Et quidem Caietan. in illo suo celebri opusculo, cap. 7. huic campsorum caussæ aperte fauet, admonet siquidem diligenter notandum non esse sufficiens signum iniusti contractus minus dare pro cambio, dum tempus multum interiacet ante nundinas, plusque quando proximæ sunt nundinæ, hoc est campsorem qui prius numerat minus dare quando distantiores sunt nundinę, plus autem quando sunt propinquiores, vt eandem recipiat pecuniam, id est plus lucrari propter longius dilatum tempus. Sic enim est obscura eius litera explicanda. Nam forsan, inquit, hæc consuetudo introduci potuit, propterea quod ad longius tempus pauciores sunt campsores qui locum habent venditorum, pluresque cambia recipientes. At vero profecto nisi ego grauiter decipior; non possum non mirari quod hanc indulgentiam vir tantæ eruditionis campsoribus obtulerit. Ad quæstionem ergo duabus conclusionibus respondetur, ad cambia quæ ad Lusitaniā fiunt peculiariter accommodatis. Prior. In pretium missionis pecuniæ hinc illuc recipi quidpiam nequit, nisi quanta æstimaretur simplex translatim pecuniæ, iuxta formam explicatam quæstione secunda. Itaque si centum ducati qui Metinæ

Explanatur q̄stio proposita.

Caiet.

Prima conclu.

ꝑæ mille centum argenteis regalibus æstimantur, valent Vlysſipponæ mille forſan tercentum campſor non poteſt recipere Vlysſipponæ niſi mille centum,& tantillũ forte inſuper quantum valeret illa tranſlatio,quæ profecto dum per literas fit, non magno æſtimanda eſt. Quocirca cum, vt vſus habet,longe plus recipiatur, eiuſmodi cambia culpa non carent. Poſterior conclusio, Neq.remiſſio pecuniæ illinc ad nos maiori prorſus digna eſt quam eiuſdẽ pecuniæ tranſportatio valere. Has ſimul conclusiones,vnica ratio ex ſuperiorib. collecta ſatis probat. Pecunia enim vnius loci non poteſt in alium cãbiri niſi altero duorum modorũ,vel ratione tranſlationis pecuniæ,vel quia in vno loco propter eius raritatem pluris æſtimatur quam in altero, in quorum neutro nulla haberi poteſt tẽporis ratio,ſed laboris in tranſportando,& præſentis æſtimationis amborum locorũ. Sed refulget hic lucentius ratio occluditur que magis via palliandi vſuras, propterea quod nullum his patet ſuffugium ad nundinas, quæ quidem in Luſitania non fiunt,vt expectetur quantum illic ſit valitura pecunia. Præterea quod in remiſſione inde ad nos manifeſta committatur vſura palam inde fit,quod quãto maius eſt temporis interſtitium vſq.ad nundinas,maioris æſtimantur camb a. Et quo ad argumẽtum a nobis præfactum,ac perinde ad opinionem Caietani reſpondeamus. Manifeſtum eſt quod numeroſior multitudo recipientium cambia non aliunde enim naſcitur quam quod laxiores indulgentur ad ſoluendum induciæ. Quare illa de cauſſa augere prætia, manifeſta eſt iniquitas. Secus ſi(vti quæſtione præcedenti diximus) idem receptorum numerus aliunde augeretur. Præterea,& inde detegitur vſuræ facies quod campſores Metinenſes propterea ad id cogunt cambiorum receptores ad ſoluendum primo mẽſe, vt inde poſtea longior ſit temporis diſtãtia vſque ad proximas nundinas vt locupletius remittantur. Sed rogant forte campſores quomodo cambient? quia non poteſt primo menſe ſibi Vlyſſipponæ pecunia ſolui in numerato,propter eius qui illic eſt raritatem, ſed in remiſſiuis chirographis, & ideo coguntur illo tempore cambire quo proximæ nundinæ longe diſtant. Reſpondetur autem ita iuſte cambire poſſe,ſi nullam prorſus temporis rationem hẽant, hoc eſt eodẽ prorſus pretio cambiant, dum nundinæ per quatuor menſes abſunt ac ſi intra menſem eſſent. Haud equidem neſcio quam plurimos ab alijs multiplicari cambiorũ modos, quos nos conſulto miſſos fecimus tum quod adeo ſint obſcuri vt nulla enus poſſint lectorẽ informare,tum etiam quod omnia ſummatim fundamenta me arbitror tradidiſſe, per quæ de ſingulis poteſt quiſq.oculatiſſimus iudicare. Nam fateor, niſi qui mediocris fuerint ingenij,& attenta conſideratione rẽ fuerint ſpeculari, præterea ab ipſis campſoribus, inſtructi, non poſſunt ad tanta quanta hac arte accidunt ambigua,reſpondere. Bellorum enim calamitas,quam ciuium pecca a in rempublicam inuehere ſolent, in cauſſa potiſſimũ eſſe conſueuit,vt reges pecuniam vndique & maxime ex famoſis nundinis cambiorũ via corradãt. Atque hac de cauſſa cambiorum turba & ſæpe præter legem permittitur. Sed fieret multo conſultius ſi in tali calamitate. Rex ſecum tantum eandem ſineret cambia fieri,cęteris vero inter diceret, nam cum non ſit par in cæteris, ac in ipſo neceſſitas, non debet fieri conſequens, vt ſi cum rege fiant, fieri debeãt cum cęteris. Quamuis quæ perſonatæ vſuræ ſunt, neq. cum rege licitæ fiunt.

Poſterior cõcluſio.

Probõ vtriuſq. conclu.

Scrupulus.

Solutio

De miniſtris autem cambiorum,per ea quę ſuperiori libro de vſurariorum famulis dicta ſunt,iudicari poteſt,quamuis in cãbijs celebrandi noua quæpiam de illis ad notanda ſuperſunt. Et enim dubium an qui cãbium nomine aliorum recipit, tuto id faciat. Exempli gratia. Sunt locupletiſſimi mercatores qui regi potiſſimum pecunia ſuccurrunt, neq. in genti fœnore, ſed aiunt tanquam eius miniſtros ſe ex multis locis campſoriam colligere pecuniam,quã ei contribuant,& ideo mundos eſſe ab omni vſuræ labe,ſi quas vſuras ſoluunt ab ipſo recipiant Hic autem multa ſunt cõſideranda, Accipere enim nomine regis dupliciter contingit, immo vero vno tantum contingit re vera modo, ſed ipſi alterum fingunt. Ille inquam proprie cambium accipit nomine regis,aut alius magnatis,aut mercatoris, qui tanquam eius famulis id exequitur, puta quia eius œconomus, eſt vel a ſecretis, &c.itaq. ipſe non ſit debitor cambij,quod recipit,neq.poſtea tanquam ſuum tribuit regi, ſed rex eſt qui per illum

De cambiorum miniſtris.

Dubiũ.

Solutio.

recipit. Et talis minister nullam vsuram committit, sed accipit vice domini ad vsuras, quod vrgente necessitate licite fit. Sed alius est qui licet fingitur minister regis, non est, tamen, nempe mercator aut campsor qui aliunde ad vsuras accipit vt regi sub eisdem vel maioribus tribuat. Exempli gratia Petrus accipit a Paulo & a Ioanne &c & dat regi, itaque rex non cambit cum Paulo vel Ioanne, sed cum Petro, qui fit dominus pecuniæ. Hic ergo personatus fit regis minister, cum officium campsoris exercetur & ideo accipere ad vsuras, peccatum illi est, non solum quia id facit absque propria necessitate, verum quia ad vsum illicitum accipit, ac perinde ea sub vsuris regi tribuere, aliud est ei nouum peccatum vsuræ. Id quod ex alio eorum vsu fit etiã apertius. Aiunt enim quod qua ratione possunt aliunde sub fœnore pecunias disquirere, quas regi tribuant, possunt & suas tribuere proprias. Hoc ergo non faciunt nomine alterius, sed proprio. Quare de istis citra dubium vllum, si cambia faciant vsuraria, vere vsurarij sunt. De cambiorum autem proxenetis, hoc est de intercurrẽtibus constituentibusque inter partes cambiorum pretia, non dubito quin adeo sint vsurarium ministri, vt eodem conuoluantur vitio, quamuis peius illi qui factores campsorum sunt, & ipsorum nomine cambia faciunt. De his ergo factoribus qui aliorũ nomine cambia faciunt, magna est dubitandi ratio, quando & quomodo ad restitutionem teneantur. Ad quod ideo in calce huius disputationis respondere pro captu nostro est operę pretium. Et quidem si sciẽtes ad prudentes vsuraria cambia faciant, ad restitutionem indubie tenentur, idque ratione acceptionis quæ illis peccatum est, etiam dum nihil sibi lucri acquisierint. Si autem ignoranter & bona fide, arbitrantes cambia esse licita, vsque adeo, vt (si accidere potest) ab omni sint culpa incolumes, liquidum est non teneri ratione acceptionis, teneri tamen videntur ratione rei acceptæ, cum postea cambiorum iniquitatem resciuerint. Saltem dubio procul tenẽtur, quando aliquid lucri apud ipsos remãsit. Si vero nihil illis prorsus ex lucro prouenerit, stare in primis tenentur solertissime operam vt illi quorum nomine cambia fecerunt, restituant. Si autem id perficere nequeant, tũc meritissimo dubitatur, an ijdẽ ipsi restituere teneantur. Neque dubium facilis solutionis est. Enimuero quod nullatenus teneantur, ex illis radicibus argumẽtum corruitur quas libro quarto sub titulo de rest. iecimus. Haud enim aliũde quã ex altero duorum capitum vinculum restitutionis nascitur, scilicet aut ratione acceptionis, aut ratione rei acceptæ. Qui autẽ accipiendo nullam prorsus commisit culpam; non tenetur ratione acceptionis, nisi in mutuo & similibus, vbi promisit reddere. Hoc patet vtroque iure, nam tota lex Aquilia, quæ de iniur. & damno dato scripta est, nemini actionem dat nisi contra eum qui in culpa fuerit. Et extra, de iniu. & damno dato, can. si culpa. non dicitur si caussa tua sed si culpa tua datum est damnum. Vnde neque in practica, neque in foro exterioris iudicij, vllus damni aut iniuriæ cõdemnatur nisi qui in culpa fuerit saltem leuissima. Accidit & quod supra diximus, quod si quis a latrone partem furti dono susceperit quod consumpserit, neque factus fuerit inde ditior, nullatenus teneri, isti ergo factores ratione acceptionis non tenentur, neque apparet teneri ratione rei acceptę postquam nihil prorsus lucri eos tetigit. Hæc argumenta hanc profecto negatiuam partem concluderent, nisi quod ignorantia iuris nunquam, aut vix vnquã, prorsus excusat, nisi homo sit agrestis, & ius valde reconditum. Cambiorum autem vsus adeo publicitus malę audit, vt nemo sibi prætexere queat excusationis clypeum, nisi peritos bona fide consula, quin vero peritissimos atq; homines periculosissimã artem esse. Quocirca ego non auderem istus prorsus saltem a toto excusare. Sed si soluendo sunt, tenentur creditores conuenire, & cum ipsis de re componere vt aliquid soluant, aliquid vero eius condonetur.

Finis Libri Sexti, de Iustitia & iure.

Marginalia: De cambiorum proxenetis. — Dubitatio. — Primũ argum. a parte negatiua. — Argu. 2. — Solutio.

FR. DOMINICI SOTO SEGOBIENSIS, THEOLOGI, Ordinis Prædicatorum.

Liber Septimus de Iustitia & iure.

PROEMIVM.

HACTENVS de iustitia, & iniustitia, earumque partibus subiectiuis, hoc est speciebus huic virtutis generi subiectis, dictum est. A modo de partibus eius potentialibus, idest, illi annexis subsequitur vt dicamus. Dicitur enim pars potentialis virtus illa, quæ cum non sit eius directè subiecta species, eo quòd non omnimoda ratione cum illa conuenit, nihilominus propter aliquid, quod vtrique commune est, ad illam ceu ad capitalem reducitur. Exempli gratia: Absoluta iustitiæ ratio tria comprehendit. Primum quòd est vnius ad alterum, secundum, quod versatur circa debitum, ac tertium, quod æqualitatem soluti ad debitum constituit. Liberalitas autem licet non versetur circa debitum, est nihilominus ad alterum, cui per ipsam beneficium confertur. Ob idque licet non sit iustitiæ species, reducitur tamen ad illam ceu pars eius potentialis. At religionis virtus quæ inter nos & Deum consistit, circa debitam quidem reuerentiam & famulatum, quem ei debemus, versatur. Sed tamen quia Deo, vt auctor est 5. Ethic. Aristoteles æquale reddere non possumus: hac ratione, a vera ratione iustitiæ deest, quapropter reducitur ad iustitiam: tametsi ratione obiecti longè sit quam illa præstantior. De liberalitate autē misericordia, deq. id genus cæteris, (Aristot.) quæ longius a iustitia distant, nihil præsenti Opere tractare decreuimus, sed de religione. Neque vero de cunctis eius partibus abiret enim Opus in immensum, sed de his tantum quæ cum iustitia coniunctiorem habent affinitatem: nempè de voto, quippe quod reddere ad finem pertinet, quæ est iustitię fundamentum, ac de decimis, & simonia, quæ, nisi quod materia differt, simillima est vsurę, sacrilegaque iniustitiæ species, & postremo de his que ipsi vicissim, presertim episcopi, tum populo, tum ecclesiis debent, tam in eleemosinis quam in residentia. Præsens ergo Septimus liber in voti sermone versabitur. Neque nobis vitio dandum est, quod ordinem quodammodo D. Thom. non insectamur. Nam tum quod decimarum tractatus simonię disputationi affinis est, quæ voti sermonem subsequitur, tum etiam, quia spontaneę promissionis consideratio illam antecedit, qua obligatio consideratur reddendi id quod debetur, in hoc septimo agere constituimos de voto quo Deo aliquid vltro promittitur, & in subsequenti de oblationibus ac decimis, quę eidem debitę sunt.

QVÆSTIO I.

DE SVBSTANTIA VOTI.

S.Tho. 2.2. quæst. 88.

ARTICVLVS I.

Vtrum votum sit alicuius rei possibile, ad quam vi pracepti non tenebamur.

HVNC statim in fronte articulum proponimus. Vtrũ votum sit rei alicuius possibile, quam antea vi præcepti non debebamus? Nam si nihil est quod Deo non sit vigore præcepti debitum, inanis est nouendi religio. Et arguitur a parte negatiua. Nihil operis præstare Deo possumus, quod ei non sit à nobis tenore præcepti dilectionis super omnia debitum, ergo vanum est quidpiã vouere. Probatur antecedens. Tenemur eũ diligere ex toto corde, ex tota mente, & ex totis viribus, ergo nihil est, quod virtute huius maximi mandati, nõ illi debeamus. Secundo, ille nos de nihilo creauit, suaque misericordia pascit, & sustentat, ergo quidquid sumus, atque adeo quidquid operari possimus, illi debemus immo vere, vt etiam Ethnicus ipse Aristot. 5. Phyc. agnouit, nihil ei possumus pro susceptis beneficijs par rependere nihil ergo ei alias indebitum spondere possumus. In contrariũ autẽ reclamat tota scriptura sacra, vt Deut. 23. Cum votum voueris. Domino Deo tuo, non tardabis reddere, & Psal. 75. Vouete & reddite Domino Deo vestro.

Primũ argum.

Aristot.

Hanc quæstiunculam, licet scholasticis insolitam, quam superficie tenus in calce secundi libri tetigimus, toti huic nostræ disputationi præ foribus affiximus, vt Lutheranis obuiam occurreremus qui hanc vouendi religionem futilem & commentitiã contendunt. De quare illos lib. 3. de natu. & gra. cap. 2. in iudicium detulimus. Lutherus inquam in suo damnato Opere De uotis monasticis demoliri nititur morem hunc ecclesiasticum, quoniam res est, inquit sine auctoritate & exemplo scripturæ, merumque ac perniciosum hominum inuentum. Audi monachum, quanto impetu suum euomat institutum, idque postea Lutherani in suis dogmatibus cõfirmare studuerunt. Fuit n. Lutherus omnium hæresum Vvicleff fidus atque impudens renouator. Ille quippe molimen hoc fuit antea molitus. Contra quem celeberrimus Thom. Vvald tom. 5. de sacramentalibus, tit. 9. ca. 83. & 84. doctissime, disertissimeq. de hac re disseruit. Sed vt alios omittamus rationem originemq erroris huius, vt nos loco citato explicuimus, ex duobus fontib. Lutherus deduxit. Primus fuit, ꝙ putauit præcepto dilectionis Dei super omnia teneri nos ad omnia opera officiaque illi offerenda, quæ facere possumus, vt in primo argumento dicebamus. Vnde continuo intulit, non solum nullum esse opus quod non sit natura sua præceptum verum & nullatenus mortales in hac vita posse illud præceptum satis implere. Quapropter ait quemcunque quantumcunque iustum in omnibus operibus delinquere, vt arti. 31. & 32. ad Leonem adstrui. Quoniam arbitrabatur hunc dilectionis modum quocũque præcepto cõcludi, quem quidem modum cum pro ratione præcepti adhibere non possimus, quocunque opere delinquimus. Sed tamen misericordia, inquit. Dei est, quod non nobis eandem omissionem imputet. Ex quo sibi ipsis inferunt nullum esse super erogationis opus, qđ esse queat peculiaris materia voti. Alter istorum putidus fons extitit, quod opera iusti debent liberrime fieri, votum autem necessitatem infert ac subinde libertati obstat. At secundi huius capitis error quæstio subsequenti monstrabitur. Primum tamen expugnauimus loco citato, nimirum ostendentes quemadmodum an illa blasphemia persistant, quòd Deus nos ad impossibile obliget. Hæc autem expugnatio nihil ad præsens. Sed idcirco de hoc errore meminimus, vt radicem panderemus ex quam illas in nos blasphemias deprumunt, porro quod distinguamus a præceptis consilia, cum tam omnia sint præceptis comprẽhensa. Item quòd putemus aliqua esse opẽra supererogationis, per quæ homines & nos præcipue monachi satisfacere gloriamur non solũ pro nostris, verum etiã pro alienis delictis, de quibus subinde supererogationis operibus vota emittim⁹. Fuit tñ hæresis hæc aduersus Pelagianos cõdẽnata,

Auctor libro de natura & gra.

Luther.

Vvulcleff.

Thom. Vvaldens.

Genuinus fõs vnde Luther. preteritum errorem hausit.

Aug. nata, vt refert Aug. in epistola ad Paulin. Vbi ex decē eorum erroribus illū quintum facit, q̃ diuites baptizati tenerentur renūtiare omnibus diuitijs. Rñdetur ergo ad quæstionem catholica conclusione. Prçter opera præceptorum supersunt alia non debita, quorum uotum emittere iustum est, ac celebre religionis officium. Conclusio tum frequentibus vtriusque instrumenti testimonijs stabilitur, tum etiam locupletissimis sanctorum exemplis, ac subinde ineluctabili ratione. Oracula enim veteris legis iam cœpimus ex Deut. 23. citare, & ex Psal. 75. Extat, & Num. 6. lex. Vir siue mulier cum fecerint votum vt sanctificentur, & se voluerint dño consecrare, a vino & omni quod inebriare potest, abstinebūt. Et Eccl. 6. Si quid uouisti Deo, ne moreris reddere. Et Prou. 20 Ruina est homini deuotare sanctos, & post vota retractare. Neque vero se satis ab his iaculis ab clypeo illo protegunt, quod vetus lex iam pridem cum suis præceptis est antiquata, nam hæc non ex ceremonialib. habētur, aut iudicialibus quæ abolita sunt, sed plane inter moralia quæ naturæ iure perdurant. Immo vero quo istorum cæcitas apertius deprehēdatur, Ethnicorum mos locupletissimo testimonio est ipsissimo naturæ iure hanc vouendi religionem fundari, sane quibus semper vbique terrarum solemne fuit tam rebus afflictis, quam pro lætis victorijs vota suis delubris nuncupare. Vnde Liuius lib. 1. Tullus, inquit, in re trepida duodecim vouit Salios sanaque pallori & Pauori. Et Psaltes legem prospiciebat Euangelicam vbi aiebat. Imola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua. Sacrificium. n. laudis sacrosanctum conuiuium nostrum est, cui conuenit reddere vota. Mox & patrum exempla perpetuo durant, vt illa imitemur. De Iacob autem legitur Genes. 28. votū vouisse Deo. Et de Anna Samuelis matre. 1. Reg. 1. Et vt reliquos sileamus ex illo Lucæ 1. Quoniam virum non cognosco, clare colligitur sacratissimæ Virginis votum, vti Aug. asserit in lib. de nuptijs & concupiscentia & refertur 27. q. 2. caussa sufficiat. Et in noua lege de Paulo legitur. Actu 18. totōdisse sibi caput in Cēchris, quòd haberet votum. Et in Euangelio Matt. 16. constat votorū instituta Christo esse probatissima. Ait. n. primum esse eunuchos, qui se castrauerunt, hoc est, sua sponte, absque legis vinculo, propter regnum cęlorum. Et ne contra cum Lutheranis existimareurt præceptū, subdit. Qui potest capere capiat. Cuius instar ait 1. ad Cor. 7. Pau. De virginibus præceptum nō habeo, consilium autem do. Deinceps subsequitur adolescentis historia, qui Christū interrogatione pulsans quid faceret, vt vitam haberet æternam responsum accepit, vt seruaret mandata. Cui rursus dicenti cūcta a iuuentute custodisse, respondit Christus. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quę habes, & da pauperibus, & sequere me, vbi aperte perfectionis statum a præceptorum materia discreuit. Ait. n. primū. Si vis ad vitam ingredi, tanquam de re necessaria. Quare vt legitur Marc 10. postquam adolescens rñdit omnia seruasse, intuitus eum Christus, dilexit eum Vnde fit consequens, non fuisse mentitum, licet Hieron. & Orig. ad contrarium annuere videantur. Ob idque Dominus cupiens eum ad vberiorem frugē promouere, culmen ei perfectionis monstrauit, quo post præceptorum fundamentum in consilijs prominet. Quocirca illico Petrus publico Apostolorum nomine subdit. Ecce nos reliquimus oĩa, & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? Super quo loco Aug. lib. 17. de Ciuit. Dei, ca. 7. ait, Hoc votum potentissimi voueiant, iuxta illud 1. Reg. 2. Dans, votum vouenti. Constat ergo Apostolos voto se obsequio Christi consecrasse. Hæc aut non est loci petentis locupletius disserere, quæ rursus q. 5. sub titulo de voto religionis, in mentem redibunt. Sed expediebat statim in libri vestibulo rationem patefacere, cur extra præcepta materia pateat multa vouendi, quæ non sunt lege debita. Ratio ergo conclusionis de cōtrario principio, quam quo Lutherani nituntur ducitur hęc. Plurima extant opera, ad quę nullum nos cogit prçceptum, multaq; alia, a quibus neque legis prohibitio nos arcet, ergo voto possumus & ad illa nos obligare, & ab his nos cohibere. Probatur antecedens. Prouidentissimus Deus in edendis legibus, quibus nos cogeret nō tantū ad id aspexit, quod nos illi procreationis beneficio deberemus, quodq; a nobis posset absoluta auctoritate exigere, sed cū omnia suauiter pro cuiusq; conditione disponat ad id prorsus quod vniuersi mortales secundum imbecillem naturam nostram

Marginalia (left): Concló catholica. — Prima probatio. — Probatio secūda. — Aug.
Marginalia (right): Hiero. Orig. — Aug. — Rō conclusion.

nostram præstare sufficiebamus, nam lex omnes æque obligare debet, atque ad id maxime, quod tum ad eius cultum, tũ ad nostram mutuam charitatem necessariũ erat. Hoc autem non est quidquid vnusquilibet totis suis viribus afficere potest, sed ea prorsus quæ in Decalogo continentur, & quæ illi tanquam ibidem implicita appendent, ergo reliqua omnia in nostra sunt posita libertate, facerene ea velimus an secus. Idq; apertius confirmatur Deus naturæ auctor, pręter sacrorum decreta nihil nobis aliud edixit, quam quod ipsa pręcepisset, natura autem non obligat vniuersos vt vnusquisq; quantum pōt, faciat, ergo neq, Deus. Alias non oẽs ex æquo suis legibus obligaret, cum non omnes æqua valeant. Est ergo nihil minus quam vesania sic de Deo sentire vt isti prædicãt. Colligamus igitur multa nobis esse extra præceptorum lineam arbitraria & libera, quæ sint nobis votorum materia. Adde, quod votorum materia, vt paulo inferius patebit, non modo sunt consiliorum opera, verum & præceptorum. Sed hactenus locuti sumus de illa peculiari, quæ non nisi voti obligatione sit debita.

Confirmatio.

Ad primũ arg.

Ad primũ igitur argumentũ in contrariũ, negamus maximo illo dilectionis mãdato omnia complicari opera, quæ quisq; exhibere potest, sed satis est sic tota mente & anima & viribus Deum diligere, vt nihil eidẽ dilectioni aduersum admittamus, quod quidem in hac vita per Dei fauorẽ & subsidium implere possumus. Dupliciter quippe, vt 2.2.q 1 o. 4. art.6. auctor est S.Th. præceptum hoc impleri potest. Vno modo perfecte, s. dum ad finem peruenitur quem Deus intendit qui sane est, vt homo se illi omnimodo amore cõiungat, vt neq; venialiter delinquere, nec alium admittere amorem queat. Atq; hoc fiet in patria, qñ sẽdm verbũ Apostoli 1. ad Cor. 15. Deus erit omnia in omnibus. Vnde Aug. lib. de perse iust. Illa, inquit, plenitudine charitatis patriæ præceptum illud implebitur. Diliges Dñm Deum tuum ex toto corde tuo. Sed alio modo impletur imperfecte, qñ etsi non perueniatur ad finẽ, tñ a regula non receditur, quæ illuc ducit. Et isto modo impletur in via. Quare impletio hæc non eo dr̃ imperfecta quod nõ sufficiat ad euitandam culpam, sed quòd per ipsam non assequimur finem. Vnde idem Aug. lib. de spiritu & lit. c. 26. inter militantem vitam & triumphantem sic discernit quod ad iustitiam huius vitæ quæ illo dilectionis mandato præscribitur, satis est non peccare. Neque id, inquit, deputandum est culpæ, quod nondum potest hic esse tanta Dei dilectio, quanta illius erit, dum a nobis conspicietur. Ad secundum autem respondetur, quod licet quidquid simus, figmentum Dei simus, nõ tamen quidquid operamur, ei virtute præcepti debemus, vtpote qui suas leges naturæ nostræ tenuitate admeritus est.

D. Tho.

Augu∫t.

Ad secũdũ arg.

ARTICVLVS II.

Vtrum votum in solo voluntatis proposito perficiatur.

SVpposito, votum esse possibile propter liberam materiam, qua extra præceptorum obligationem superest, quæritur de eius substantia, quæ per definitionem innotescit. Atqui ordine Peripatetico prima inuestigatio est de genere, ac subinde de forma definitionis, secũda de materia. Primum exploratur in hoc articulo, atq; alterum in sequenti. Compertissimum ergo cum sit, votum esse actionem humanam, quæritur cuiusnã sit potentiæ actus vtrum, scilicet sit voluntatis propositum, an uero intellectus promissio Et arguitur, quod sit propositum. Est enim multis recepta definitio voti, quod sit conceptio boni propositi cum animi deliberatione firmata, qua quis ad aliquid, uel faciendum uel non faciendum se Deo obligat, propositum autem huiusmodi firmum solo uoluntatis motu perficitur, ergo uotum in tali proposito consistit. Secundo & uox tẽ ipsam ostendit. Dicitur. n. uotum a uoluntate, nam id quisque proprio uoto facere dicitur quod uoluntate facit, cum ergo promissio non nisi rationis opus sit, sit consequens, ut in uoluntate uotum consistat: Tertio. Illic uotum perficitur, unde obligatio nascitur, nam hæc est uoti gemina uirtus, obligatio autem ex solo proposito absque ulla promissione exoritur, ergo illic uotum coosummatur. Probatur minor. Per hoc, quòd quis mittit manum suam ad aratrum, obligatur ad opus, secundum illud Luc. 6. Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respicens retro,

Primũ argum.

Arg. 2.

Arg. 3.

est

est aptus regno Dei, nempe quòd obligationem frangit, per hoc autem, quòd quis opus proponit, mittit manum ad aratrū, ergo illic fit obligatio, atque adeo votum. In contrarium est illud Ecclesi. 5. Siquid vouisti Deo, ne moreris reddere, displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Vbi quod prius nominatur uotum illico nuncupatur promissio, in qua ideo eius est substantia posita.

Prima uoti acceptio.

Ad quæstionis elucidatione hoc primū de nomine notandum est, quod est Latinis celebre, idque duplicis significatus. Est.n. verbi illius nomen, quod est nouere, hoc est promittere, non cuique sed Deo, vel diuis. Promittere siquidem, pollicériq. & spōdere, communia uerba sunt pollicitationū quæ vel Deo fiunt, vel hominibus, vouere autem eam præcisè significat, quæ fit Deo. Est namque uotum, vt in subsequentibus patebit religionis promissio, a uirtus, qua soli Deo eiusque sanctis seruimus. Vnde

Cicero.

Cicero ad Atticum. Ego me maiori religione quam quisque fuit vllius uoti obstrictu puto. Quocirca nota nuncupare, est diuis uoce polliceri, & destinare pro felici rerum euentu.

Secūda acceptio.

At vero quia id quod a Deo votis hoc est oblatis promissionibus depo scimus valde desideramus, inde vsu venit, vt desiderium ipsum uotum dicatur. Vnde uoti compotes dicimur, & pro uoto succedere gaudemus dum nostra assequimur desideria. Et uota facere idē est quod optare auere, & precari. Hic autem nō usurpat nomē in hoc posteriori, sed in priori significatu, vt vouere sit vota emittere, & quod Latine dicitur, vota suscipere, hoc est aliquid Deo sancte pollicere. His præhabitis ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est. Ad uotum tria ex necessitate requiruntur. Primo quidem rationis deliberatio Secundo uero propositum voluntatis. Sed tertio promissio, in qua ratio perficitur uoti

Prima conclō.

Probō conclō.

Probat uotum & obligationem secum affert ad aliquid faciendum vel cauendum, obligatio aūt quē ex propria voluntate nascit (nam secus de illa quæ orit ex lege) per modum promissionis fi, ergo ante promissionē nullū est uotum, Probat minorem. Obligat se homo alteri non aliter quam ordinando se illi, offerendoque id ad quod obligat ordo autē est opus rationis. Quare sicut imperando (qui est actus prudentiæ) ordinat homo ac disponit quid fieri a suo famulo debeat, & deprecando quid sibi per superiorem fiat, sic promittendo ordinat, quid ipse pro alijs facere disponat, atque adeo in hoc rationis actu consistit obligatio, ac subinde uotum. Promissio autem ex faciendi proposito proficiscitur, propositum uero, cum sit actus deliberatæ voluntatis, deliberatio rōnis antecedit, ergo tres isti actus sunt ad votum ordine necessarij. Adde, quòd cum ex promissione obligatio emergat, debet ei innotescere cui fit. Est aut hoc inter homines, ac Deum interstitium, quod cum nobis non nisi vocibus aut exteris nutibus aliena mens innotescat, non potest homo homini, nisi voce aut signis quidpiā promittere. Vnde Prouerb. 6. Illaqueatus es uerbis oris tui Deo autem (cui intima cordium patent, secundum illud 1. Reg. 16. Homines vident ea q̄ parant, sed Deus intuetur cor) per solam mentis loquelam fieri potest promissio. Quo fit, vt si voti essentiam ac necessitatem spectes, in intellectu absque ulla uoce consumatur.

Postrema con clusio.

Posterior conclusio. Solent nonnunquam duo alia superaddi uoto, quæ sunt illi accidentaria. Sed nihilominus ad eius attinent expressiorem firmitatem, ut puta externa oris pronunciatio, secūdum illud Psal. Reddam tibi uota mea, quæ distinxerunt labia mea. Quæ quidem uerba nō sunt respectu Dei necessaria sed respectu nostri, sicuti vocalis oratio, ad experge faciendos nostros animos excitandosque mentis oculos in Deum. Secūdo etiam accipi solet aliorum testimonium, vt non solum Dei metus, uerum & humanus pudor firmiores nos reddat, ne uoti fidem defringamus. Quo forsan allusit sententiarum Magister in 4. dist. 38. vbi ait, q̄ uotum est testificatio quædā promissionis spōtaneæ quæ Deo, & de his quæ sunt Dei fieri debet, tametsi & de testificatione interna forte loquatur, qua se homo Deo debitorem contestatur.

Mag. sē tētiarū.

Documentū. Aristot.

At uero quamuis hæc lucida sint nihilominus plusculæ lucis indigent. In primis circa tres actus prioris conclusionis recolendum est ex Phil. Ethicor. cap. 9. & 10. tres esse prudentiæ actus scilicet consulere, & iudicare, seu sententiam ferre, ac tertio imperare. Supposita enim finis intentione, quæ ex uirtute morali proficiscitur, verbi gratia, temperate uiuendum est, uoluntas intellectu utitur ad consultandum de medijs,

dijs, conferendumq. difficultates quæ sunt in religione cum illis quæ sunt in coniugio, illaque mediorum collatio est consilium. Inuentis autem medijs per finesim fertur sententia; quæ est melioris commodiorisque medij approbatio. Significato ergo deliberationis, ambo comprehendũtur, tam consilium quam sententia. Atque hoc est proprium voti fundamentum. Restat tamẽ de huiusmodi deliberationis maturitate, quãta esse debeat, indagare. Vtrũ antequam votum obliget, cuncta sint consilio deliberanda quorum ignoratio cohibere hominem posset a vouendo? Hæc enim apparet esse quorundam Iurisconsultorum opinio, in quorum cœtu esse videtur Richard. lib. 4. distin. 38. artic. 1. Vbi ait, quòd vbi non est plena deliberatio, & si sit semiplena, inde nullum oritur voti ligamen. Et arguitur, pro hac opinione, votũ cum a voluntate dicatur, debet esse spontaneum & voluntarium, ignorantia autẽ voluntarium tollit ergo vbi non omnia plene liberantur, non est plena libertas, atque adeo nec votum. Secundo. Vota hæc qua facilitate fiunt, subinde franguntur, ergo periculosa sunt, neque succedere valent prospere, atque adeo tutius est illa irrita reputare.

Quæstio deliberationis. *Richar.* *Motiuũ Richardi.* *Altera ratio ad idem.*

Quapropter non desunt qui dicant, referente Syluestro in verbo, votum 2. §. 13. quòd iratus aut bene potatus uouens aut iurans ingressum religionis. non tenetur, quia quod calore iracundiæ fit, pro non facto haberi debet. His tamen nihil obstantibus sentiendum arbitror cum Palude 4. distin. 38. quæst. 1. & cum Caieta. præsenti articulo, quòd ad votum requiritur plena deliberatio. Plenitudo tamen deliberationis bifariam intelligi potest. Vno modo, ut opponitur subreptioni, motui scilicet subitaneo seu merè naturalis sit, quem vocãt primo primũ, vbi nulla est ratio vel culpæ vel meriti, seu secundo primus, in quo sola esse potest venialis culpa, & talis deliberationis plenitudo necessaria est ad votum. Alio modo plena deliberatio est, qua nihil quod deliberari poterat omittitur, quæ quidem non est necessaria. Probatur prior pars. Votum debet esse non modo spontaneum, verum & sic deliberatum vt sub mortali reatu obliget, motus autem primo primus nullatenus est voluntarius, & secũdo primus, qui est absque plena aduertentia, esse non potest mortalis, ergo talis voluntatis actus ad voti obligationẽ non sufficit, quandoquidem votum sub mortali culpa hominem deuincit. Hæc autem plena deliberatio in hoc cõsistit, quod homo iudicio cognoscat quid faciat. Et confirmatur. Per motum ubi sola esse potest venialis culpa, votum non frangitur, ergo neque per talem motum firmatur.

Probatur proxima sẽtentia.

Posterior vero pars probatur ratione contraria. Ad uoti nexũ satis est, quod sit opus spontaneum, sed prior deliberatio ad hoc sufficit, puta iudicare quid facias. ergo posterior non requiritur. Secundo id confirmatur. Talis promissio homini facta obligaret, vt si eo iudicio pecuniam policereris, aut vxorem tibi sponderes, ergo obligat etiam respectu Dei. Non n. remissior Deus in exigendis promissis est, quam homo. Tertio illa prior deliberatio sufficiens est ad meritum & ad mortalem culpam, ergo ad uoti obligationem. Enimuero si qs in repentino periculo mortis constitutus votum suspiciat rei bonæ, meretur, & non nisi per virtutem religionis, ergo talis uoti susceptio est vere votum. Item, si esset rei illicitæ, esset lethale crimen, ergo dum materia est debita obligatio uoti emergit sub reatu mortali. Quarto, si religiosus iudicio illo ac del[ibe]ratione, quæ opponitur surreptitio motui contra uotum faceret, illud violaret & frangeret, ergo eadem deliberatio sufficiens est ad uotum confirmãdum. Colligamus ergo, quòd si quis ira percitus aut calore, aut mortis metu, quæ rationis iudicium tollerent, uotum emitteret, non obligaretur, vbi tamen illa rationis lux perstat, quæ facere potest aut meritum aut mortale delictum, uotum obligat. Eam ob rem fallax est apud Angelum regula in verbo, votũ ad perpendendum, an subitum votum fuerit validum, nempe ꝙ si transacta angustia periculi eum, qui vouit, facti pœnitet, vel, vt ipse ait, est male cõtentus, signum eum votũ nõ tenere. Fallit inquam grauiter regula. Nam etiam si diu deliberes, põt te post facti tœdere. Fulcitur præterea conclusio auctoritate canonica, vt c. sic nobis, de regula. vbi clericus, qui nimia ægritudine laborans religionem uouit, ad habitus susceptionem compellitur. Et 17. q. 4. c. sunt si opes. illi etiã qui tumultuario mẽtis impulsu, nõ iudicio, ꝑpetuas opes ecclesiæ contulerunt, & de voti leuita

Prima ꝓbatio alterius partis. *Secũda.* *Tertia.* *Quarta.* *Fallax regula Angelica.*

te

te taxantur, & nihilominus tamquam sacrilegi habent si eas reuocant. Addiderim tamen huic sententiæ hoc temperamentum, quòd talia vota, repentina deliberatione suscepta iustam secũ afferunt dispẽsationis caussam. Id quod docte Panor. admonuit super c. veniens, de voto & vot. red. Quin vero c. ipsum id clare docet, tametsi neq. monitum hoc præterierim q̃d vbi votum Deo nuncupas, qui te siue in mari, siue in lecto, siue alibi a presentaneo periculo eripiat, postea saluus profecto inique & infide dispẽsationem procuras. Nam licet repentina deliberatio id sinat, tñ caussa vouendi, beneficiumq receptũ ingratitudinis te redarguunt. Ad primũ igitur argumentorum in contrarium rñdetur q̃d cum quis rõnis iudicio cognoscit quid facit, satis ignorãtiam abstergit, quæ voluntarium tollit, licet non cuncta consideret, quæ considerari possint. Et cõfirmatur inde solutio, q̃d labores & difficultates quæ sunt in religione, nunquã satis citra experiẽtiam percipiuntur Quare si cuncta essent perpendenda, nullum simplex religionis votum citra rei experientiam obligaret. Sciscitaris autẽ, quid si te aliquis deciperet, affirmans in tali religione non seruari ciborum delectum, nec ieiunia, aut quidpiam aliud difficile, quod si prænosses, nunquam voueres vtrum cum ita seductus voues, iugo subiaceas? Respondetur, quòd si deceptio est circa illa quæ tu ferre non posses, votum non obligat quia est grauis iniuria. Cuius signum est probationis annus in quo ius vult vt rei grauitatem perpendas. Sed tamẽ si deceptio est circa alia minutiora nihilominus obligaris Pari modo, si quis rusticum falleret, dicens Hierosolymas citra nauigationem adiri posse, aut Romam non longe distare, cum longissime distet quã ob caussam peregrinationem voueret, votũ non teneret. Secus, si asseueret maiorẽ esse itinerum amænitatem, quam re vera est. Hic videri cuipiam posset de metu proximus & vi quæ voluntarium tollunt dicendũ, veruntamen cũ tantũ hic de deliberatione fiat sermo, qua ignorantia cauetur, cõmodius de metu tractabitur questione, sequenti, sub titulo de obligatione voti. Sequitur ergo de secundo actu, qui est propositum voluntatis. Nam q id sit voto necessarium, ambigere nemo potest, quando quidem citra voluntatis actum nulla esse põt promissio voluntaria, atq. adeo neq. obligatorium votum. Igitur post deliberationem, quæ est in intellectu, necessariũ est in voluntate propositum, hoc est electio & consensus, quo voluntas iuxta deliberationis sententiam proponit operari. Arguitur autem, q hoc propositum non sit necessarium, sed sufficiat promissio. Nã dum quis vel Deo vel homini quidpiam pollicetur aut iurat, etiam si nõ proponat seruare promissum, obligatur, quandoquidem ex ipsa promissionis natura, fides promittentis adstricta manet. Respondetur trifariam contingere promissionem fieri. Vno modo, dum quis proponit tum promittere, tunc etiam seruare promissum. Et de hac neutiquã ambigitur quin sit obligatoria. Tunc n. tam deliberatio quam propositum, quam promissio est de opere ipso cum scilicet opus deliberasti, proposuisti, promisisti. De qua igitur ait S. Thom. Promissio procedit ex proposito faciendi. Alia est promissio per contrariũ extremum, s. dum quis neq. intendit facere quod promittit, neque vero promittere q̃d dicit, sed nugari aut seducere. Quã ob rem neque de hoc casu vlla est dubitatio, sed certum est talem promissionem apud Deum non obligare, eo quòd promissio signum est propositi & intentionis, qua dum caret, vana est. Sed tamen foro exteriori tam Ecclesiastico, quam Ciuili, siue Deo promissio fiat siue homini, compellitur sic vouens aut promittens seruare fidem, quia Ecclesia de interioribus non iudicat. Alias si unusquilibet allegans non habuisse propositum obligandi se, audiendus esset protinus respublica perditum iret. Vnusquisque enim contende & non esse monachum, neque matrimonium contraxisse. Requiritur ergo quòd quicunque hoc causari cogitauerit ante iudicis tribunal, legitime id probet. An uero qui tale uotum uerbo tenus emisit, aut matrimonium contraxit, teneatur parere sententiæ? Respondit hic Caieta. quod ratione ecclesiæ & scandali tenetur. Hęc autẽ sententia grano salis condienda est. Nam si id quod iubetur, fieri nequit licite, porro quia intrinsece malum, est potius mortem perpeti ille debet, quam obedire. Vt si quis post clãdestinas nuptias secũdo publice contraxit, & si fori exteriori compel-

Margin notes: Temperamẽtũ præfatæ sẽtẽtiæ. — Ad primũ arg. — Scrupulus. — Solutio. — Argu. — Solutio. — Quæst. — Solutio. Caiet.

compellatur debitum reddere, obedire nequit, esset namque fornicator. Si tamen id licite fieri potest, ut fictum monachum habitare in conuentu, habitumque gerere, tunc obtemperare tenetur, ubi citra scandalum suffugere non ualet. Nam si subripere se posset, in aliamque se conferre prouinciam, ubi quia non esset notus, citra scandalum quiret exemplus uiuere; non teneretur se sententiæ summittere, quæ in falsa præsumptione fundabatur. Tertio. Eodemque medio modo potest quis uotum emittere, intendens quidem uere promittere, non tamen seruare promissum, aut intendendo iurare, non tamē iuramentum seruare. Quod re uera accidere potest in militaribus religionibus, atq; in aliis, ubi obtentu citius bonorum tēporalium, quā religionis solent talia uota celebrari. Et de hoc uoto posset quodammodo dubitari, an sit obligatorium? Facere n. in contrarium uidetur, quod nō præcessit propositum faciendi, & tamen S.Th. dicit, quod ex proposito faciēdi procedit obligatoria promissio. Respōdetur nihilominus quod illic est uera uoti obligatio. Nam promissio ex natura sua parit obligationem. Quare si est humana, idest uolita ligat. Vnde fit, ut sic promittens grauiter peccet, qa id ad quod ligatur, facere non proponit. Et simile est de illo, qui intendit iurare, manet enim obligatus. Nec S.Th. hoc inficiatur, quoniam non loquitur, nisi de regulari uouendi uia. Sed quid, si quis proponat intendatque promittere, aut iurare, sed tamen non intendat se obligare? Apparet enim tunc nullam oriri obligationē, postquam obligatio non est uolita. At nihilo secius respōdetur obligationem oriri pro eo quod est naturalis effectus promissionis. Et ideo satis est caussam esse uolitam. Ne quis enim laqueum tibi iniicere, quin illaqueeris. Sequitur de promissione, in qua dictum est uotum perfici. De qua quæritur, an sit post propositum ad uoti obligationem necessaria? Sunt enim nonnulli ex Iureconsultis, qui super ca. consultis, de regularibus, affirmant sufficere propositum absque promissione, saltem quando res iam incepta est. Vt dum quis cum proposito permanendi in religione, induit habitum, nam ille est casus illius capitulo in quo, quisquis ille erat, iubetur esse religiosus. Et arguitur pro hac opinione,

Qui uouet animo promittendi nō tamen stādi promissio manet uerè ligatus. D.Tho. Dubiū. Solutio.

Opinio Iuriscōsultorū.

vt quid sit propositum aperiamus. Propositum quidpiam faciendi, est animum habere applicatum ad opus, applicatio autem animi idem esse apparet, quod obligatio. Secundo. Propositum faciendi est affirmatio de futuro faciam ergo qui post propositum non facit, mentitur, siquidem reddit propositionem falsam, mendacium autem in re graui est peccatum mortale, ergo qui religionem, vel peregrinationem, vel quid simile proponit, si non faciat, mortaliter peccat, ac perinde obligatur facere, quæ quidem obligatio sufficit ad votum. His tamen non obstantibus, respondetur, propositum ad votum, non sufficere, sed necessarium esse promissionem. Et primo patet ex receptissima voti definitione. Nā vt Eccles. 5. citatum est, votum est promissio. Et Magister Sententiarum ait, votum esse testificationem spontaneæ promissionis. Vnde vota nuncupare, est aliquid Deo polliceri. Sed ratione id etiam confirmatur. Votum non est nisi quod alteri fit, ordo autem vnius personæ ad alterum, vt ait D.Tho. non est nisi per rationem, qua se homo alteri, vel sua subiicit, & mācipat, ergo tantummodo fit per rationem, sicuti præcipere, & precari. Tertio. Quo punctim res tangatur, votum est illud, vbi ligatur fides, quæ, vt ait 1. Offic. Cicero, est fundamentum iustitiæ, fides autem, vt ipse & August. aiunt est, quia fit quod dicitur, ergo votum nō habet vim, nisi id dicitur, quod faciendum est, dicere autem est opus intellectus, ergo in promissione consistit obligatio, & non antea. Et confirmatur sententia hæc ex cap. literaturam, de voto, & voti redemptione. Vbi quidam qui in infirmitate constitutus dixerat. Non morabor, proponens in animo religionis habitum, absoluitur a voto, quia non promisit. Et sunt verba expressa in cap. si bona, 17. quæstio. 1. aliud esse propositum concipere in corde, & etiam ore nuntiare, aliud subsequenti obligatione se reum facere voti. Quare illic Gregorius illum, qui propositum absque promissione habuerat, absoluit a uoto. Et iure ciuili ex pollicitatione nascitur obligatio, ut ff. de pollicita. seru. l. pactum. Vnde pro solutione contrariæ rationis notandum est discrimen inter propositum, & promissionem. Propositum namque cum sit in uoluntate, neque affirmatio est, neque locutio,

sed

Primū arg præteritæ opiniōis. Argu. 2.

Propositum nō satis est ad uotū. Probō prima. Secūda. Tertia. Cicero. Confirmatio. Grego. Discrimen inter propositum & promissionem.

sed est consensus seu voluntas, quæ exprimitur per simplicem intellectus affirmationem futuri, scilicet faciam. Hæc autem simplex assertio non facit illum sensum. Promitto facere, sed est simplex affirmatio illius, quod quis tunc in animo gerit. Et ideo non est mendacium, quia mentiri est contra mentem ire. Ad formam igitur argumenti negatur, quod si postea sic proponens non faciat, mentiatur, licet faciat propositionem fuisse falsam, quia potuit mutare propositum. Itaque licet falsum dixerit, neque mentitus est, quando protulit, quia tunc dixit quod putabat facere, nec quādo postea fecit contra, quia non tenebatur non mutare propositum. Superueniens autem promissio sic firmat propositum, ligatque animum alteri, vt absque fractione fidei & iustitiæ non valeat, illud mutare, promissio ergo est necessaria. Neque contrarium colligitur ex dicto c. consulti. sane vbi solum sancitur quod qui proposuit per ingressum religionis Deo famulari, perseueret, vel in suscepto habitu vel in alio laxiori. Loquitur namque illic Innocentius consueto more de proposito promissione firmato. Restat tum demum postremum argumentum. Promissio pertinet ad illam partem prudentiæ vbi est imperium & deprecatio, vt verbis S. Thom. supra didicimus, imperium autem & iussio prudentiæ antecedit electionem, vt S. Tho. sentire videtur 2. 2. q. 47. artic. 8. electio autem idem esse videtur, quod propositum voluntatis, ergo promissio non sequitur, sed præcedit propositum. Caiet. hic distinguens respondet, videlicet quod imperium quo quis sibimet præcipit, antecedit electionem. Nā potest deliberationem intellectus per prudentiam imperat voluntati vt eligat. Imperium autem quo quis præcipit alijs, electionem subsequitur, & pariter deprecatio ac promissio. At vero econtrario, vt reor, stat sententia, tam Aristot. quam S. Thom. ac subinde veritas, nempe quod imperium, siue respectu alterius, siue respectu ipsius imperantis, semper electionem subsequatur. Etenim post deliberationem statim sequitur electio. Sed post electionem non sequitur opus, nisi prudentia imperans, voluntatem ad operandum applicet. Imperium enim non est, Elige, sed, fac. Et ita illic dicit S. Tho. quod consistit in applicatione consiliatorum & iudicatorum ad operandum. Similiterque ideo promissio sequitur propositum Ex his si definitionem voti, quæ vniuersa comprehenderet, tam uana quam solida, tam iniqua quā legitima, elicere cuperes, satis tibi esset dicere, quod votum est promissio facta Deo. Attamen illa quæ legitimo tantum voto congruat definitio, arti. proximo commodius constituetur. Circa verba autem S. Thom. inter probandum priorem conclusionem dubitabit forte lector, an simplex promissio obliget, & an solo actu intellectus oriatur inter homines obligatio. Sed hæc quæstione sequenti inter agendum de obligatione uoti commodius disputabuntur, porro ubi ex professo id tangit S. Thom.

(Margin: Ad primū arg. — Argum. — D. Tho. — Caieta. — Reprobatur Caie solutio.)

Ad primum igitur argumentum iā negatum est, conceptionem propositi sufficere sine promissione. Quare qui dicunt, uotum esse conceptionem propositi cum animi deliberatione firmata, uoce firmata, intelligūt per promissionem. Ad secundum respondetur, quod uotum nō dicitur a uoluntate, eo quod sit actus eius, sed quia nascitur ex eius proposito. Et pariter ad tertium negatur quod per solum propositum quis dicatur manum mittere ad aratrum. Nam manum mittere, est animum operi admouere, quod non nisi per promissionē fit. De promittente ergo ait, Christus, quod si respiciat retro, non est aptus regno cœlorum.

(Margin: Ad primū arg. — Ad secūdum ar. — Ad tertiū arg.)

ARTICVLVS III.

Vtrum votum semper fieri debeat de meliori bono.

PRæcedenti articulo determinatum est genus, & forma uoti, subsequitur ergo eius materiam explorare. Vtrū scilicet debeat semper fieri de meliori bono, quod uocant supererogationes, nempe cuius obligatio non cadit sub præcepto? Et arguitur a parte negatiua. Baptismus, ut habet glossa super illud Psalm. Vouete & reddire, est uotum, & tamen est opus præcepti. Et Iacob legitur Genes. 28. uouisse Domino quod futurus ei esset in Deum, quod nihilominus est de necessitate salutis, ergo non semper fit de opere supererogationis. Secundo: Iephte, ut legitur Iudi-

(Margin: Primū arg. a parte negatiua. — Arg. 2.)

Iudicum 11. voto adstrictus occidit filiam quem nihilominus Paulus ad Hebr. 11. inter alios sanctos connumerat, & tamen illud non modo non fuit melius, verum neque bonum. Tertio, Nonnunquam emittuntur vota quæ in detrimentum personæ, redundant, vt cum quis se voto implicat, vt ieiuniorum ac vigiliarum, quæ immodice vitam hauriunt, obseruatione affligat sese. Et nonnunquam de rebus indifferentibus ac inutilibus, vt dum quis pollicetur non lauari aut comi, aut iter arripere certis diebus, hæc autem non sunt meliora bona, ergo illud non est ad voti obligationem necessarium. In contrarium est illud Deute. 23. Si nolueris polliceri, absque peccato eris. Vbi materia voti designatur esse illa, quæ non est in præcepto.

Paulus.

Arg. 3.

Ad quæstionem hanc, vt seriem D. Th. etiam teneamus, quinque conclusionibus respondetur. Nam cum votum multis qualitatibus vestiuntur secundum illas expendenda est eius materia. Ea propter ex illis quæ cogitari possunt vouendi virtuti substerni, quædam manifestam habent rationem, cur non possint voto offerri Deo, quædam per contrarium manifestum quoque cur licita sint eius materia, sed alia sunt, de quibus est dubium. Cuncta autem in genere sunt numero quinque. In quorum primo gradu ea collocantur, quę sunt Deo vel aduersa & contraria, vel saltem inconsona & inuisa nempe delicta seu mortalia seu venialia. De his ergo statuitur prima conclusio. De re nulla illicita fieri licite potest votum, puta neque de homicidio, neq; de leuissimo mendacio. Probatur supposita natura uoti, quæ est promissio Deo facta. Promissio est rei quam quis in alterius gratiam facere disponit, hoc enim a comminatione, quæ sibi contraria est, differt, quod comminatio est rei alteri iniuriosę aut perniciosæ. Promittere enim alteri, quod sic eum occisurus, aut quomodocunque læsurus, comminatio potius est, promissio ergo non est nisi beneficij, delictus autem in iniuriam Dei cedunt, ergo quis occidere vouere aut furari, potius id Deo comminaretur, quam pollicetur. Quare tale votum non esset obligatorium. Immo illud emittere peccatum quidem esset, idemque post implere cumulatius crimen. Huic proxima est conclusio secunda. De re indifferenti, nempe quæ nihil secum emolumenti affert neque diuini honoris, nullum religiosè potest emitti votum. Vt si quis voueat vngues die Sabbathi non rescindere, aut iter die Martis non arripere Probatur conclusio. Quia cum votum in gratiam honoremque Dei fieri debeat, non solum de re illi, inuisa emitti non decet, quod esset iniquum, verum neque de re, quæ illi non est accepta, quippe quod, cum Deo in gloriam non cedat, vanum est, quin vero tunc etiam superstitiosum, dum numen aliquod in rebus illis inesse creditur. Ex his autem quæ Deo neque contraria sunt neque dissona, alia sunt vel impossibilia vel necessaria, alia vero contingentia, in nostraque posita facultate. De illis prioris generis statuitur tertia conclusio. De re seu necessaria seu impossibili, fieri non potest votum, Stupidus enim esset, qui se vel moriturum vouere, vel nunquam moriturum. Primum siquidem necessarium est, atque alterum impossibile. Sicuti qui vouerer se aut nunquam volaturum, aut volaturum aliquando. Ratio conclusionis est, quod votum debet esse non solum vltro factum, verum & a prudentia profectum, impossibilia autem & necessaria nostræ voluntati non substant, non ergo sub voti obligationem cadere possunt. Eorum vero quæ in nostra sunt potestate, neque Deo aduersa, alia sunt ad salutem necessaria, nempe vniuersa præceptorum opera, alia vero minime. Cum audis necessaria nomen, ad illa etiam extende, quorum contrarijs a via salutis remoramur, vt non solum præcepta quæ simpliciter talia sunt, nempe sub reatu mortali obligantia, verum & illa includas, quæ obligãt sub veniali. De istis ergo subijcitur quarta conclusio. Opus præcepti quatenus est necessitatis, non est materia voti, benetamen quatenus est in nostra voluntate. Materia enim uoti est illa, quæ eius ratione fit debita, ergo quatenus opus est, legis obligatione debitum, non cadit sub voto, quia non pendet ex nostra voluntate vt sit debitum, sed ex legis necessitate. At vero quia præcepti necessitas non est simpliciter necessitas, sicuti illa tertiæ conclusionis, quæ est mori, aut non volare, sed voluntarie illud implemus, aut transgredimur, hac ratione cadere nemo potest sub voto,

Prima conclu.

Probõ.

Secũda conclu.

Rõ conclusiõis.

Tertia conclõ.

Rõ conclõnis.

Quarta conclõ.

Explicatur conclusio.

voto. Non quidem vt ad id obligemur ad quod nō tenebamur, sed vt ad id, ad quod tenebamur, gemina simus obligatione cō stricti. Tenebaris inquam præcepto temperantiæ, non fornicari, cuius transgressio vitium erat tamen luxuriæ, emisisti eiusdem rei votum, obligaris ergo virtute insuper religionis. De illis demum quæ neque necessaria sunt ad finem, neque indifferentia, sed tamen conducentia & expedientia vt consilia, adhibetur quinta cōclusio Opera consilij sunt propria peculiarisq. materia voti. Concurrunt enim in talia opera conditiones omnes & qualitates legitimi voti. Prima quippe voti qualitas est, quod non sit de re Deo aduersa propter quam exclusimus peccata, neque de re vana propter quam abegimus in differētia. Tertio, quod prudenter fiat, quam ob rem explosimus impossibilia & necessaria. Quare primum votorum genus est iniquum, secundum vanum ac tertium stultum. Opera autem preceptorum licet quodammodo sint materia voti, nō tamen omnismode, quia simpliciter voti, non tamen omni non pē det a nobis, sed ex legis necessitate. In operibus autem consiliorum cuncta cōueniūt. Sunt quippe in primis Deo gratissima, atque in nostra potestate constituta, eorumque obligatio non ex legis necessitate, sed ex mera voluntate nostra pendens. Hæc ergo hunc in modum constituta operæpratium est pressius expendere, emūctiusque collimare. Et quidem circa primam cōclusionem hoc primum medicandum superest, quod qui peccatum Deo vouet, eius id maiestati comminatur, quæ ingētissima blasphemia est. Enimuero cum quidquid peccatum sit contra eius legem & voluntatem fiat, perinde est vouere hominem occidere, aut furari, ac si Deo ipsi comminateris idem malum. Vide ergo quāta hic sit peruersio, nempe quod cum votum actus sit religionis, quo gratissima ei obsequia dedicanda sunt, eousq. religionem cōtaminas, vt obsequiū in comminationis audaciam conuertas. Ex hoc fit quod cum votū Deo fiat, atq. ad primum Decalogi mādatū spectet, plus absurditatis habet Deo rē illicitam vouere, quam homini sub iuro iniuriam comminari. Nam iuri violatio contra secundū præceptum est. Atq. ex eisdem rursus consequitur, vt vouere Deo materiā peccati mortalis, in vniuersum sit peccatum mortale, etiam si non fieret cū proposito implendi votum, dummodo adsit intentio vouēdi, quia obiectū de se est mortale. Percontaris autem vtrū votum emittere venialis culpæ, puta ioco mentiendi, aut otiosè loquendi, sit semper mortale. Et arguitur a parte affirmatiua. Qui aliquid Deo promittit, quod tenetur non facere, grauem inferre ei videtur iniuriam. Atq; id vrgentius roboratur, Votum, vt modo dicebamus, maioris est vinculi, cum Deo fit, quam iurm quod fit homini, iurm aūt promissorium venialis committendæ culpæ, videtur mortale, quoniam qui iurat tenetur facere falsum, ergo & votum. Nihilominus respondetur, votum de re veniali non esse nisi veniale, quoniā ipsum implere nō est nisi veniale. Quare homo non se exponit periculo mortali. Vnde ad priorē rationem negatur, quod promittere Deo id quod sub culpa veniali tenueris non facere, sit tibi mortale, sit de re veniali, ꝓpter eandem rationem, quia scilicet implere illud non est nisi veniale. Idemque sequenti lib. q. de periurio, de simili iuramento dicemus, scilicet non esse mortale. Et ratio est, quod illud implere non est nisi veniale, facere autem contra illud, nullum est peccatum, imò est virtus. Facere enim contra iuramentum, quod non est obligatoriū, nullatenus est illicitum. Vt si iuras non audire missam in die paschatis, qua postea audis. Sed tota culpa committitur dū iuras, eo quod iuras quod teneris facere falsum. Et ideo tota culpa debet perpendi ex obiecto. Obiectum autem iuramenti est veniale, quare neq. iuramentū ipsum est nisi veniale. Circa secundam conclusionem de re indifferenti dubium inde emergit, quod multa sunt indifferentia, de quibus emitti votum potest. Est enim indifferens transire per vicū, aut ædium limina penetrare, & tamen sunt nonnunquam salutaria vota, quibus se homo a similibus operibus arcet. Ad hoc facillime respondetur, quod indifferēria quatenus indifferētia sunt, idest, sub sua indifferentia perseuerantia, dicari Deo aut diuis voto non debent. Et hoc pacto intelligitur conclus. Si vero pensata rōne aliqua, aut fine, pertinentia ad bonum fiant, tunc votum eorū nihil aliud quā religio est. Dixerim rōne aliqua vel fine, neqs putet propterea tantum ꝙ res quælibet vouetur, illico rōne voti de impertinētib.

[Margin notes: Quinta conclu. — Dubitatio. — Rōdubitandi. — Solutio. — Ad arg. — Dubiū alterum — Rñsio.]

ad pertinentia commigrare. Exempli gratia. Vouere rescindere vngues, vel non rescindere, illicitum est, quia etiam post votum res est indifferens, nempe ad nihilum fructuosa. Et eadem ratione si absque alio fine voues non transire per vicum, aut nō ingredi domum. Sed si illa opera occasionem tibi offerunt peccandi puta inspectādi fœminam, vel alium inimicum, tunc fiunt ad rē referentia, ac subinde voti materia. Eadem ratione muliercula vouens die Sabbathi in honorem Virginis non coquere, panem, sed tamē non abstinet ab alijs operibus, vanum emittit votū, quia alios te insumente labores, nil diuæ Virginis refert hoc aut illos insumas. Si autem voueas omni opere seruili abstinere legitimum votum est. Sunt tamen aliqua, quæ prorsus neque probantur neque reprobantur. Vt si quis voueret die Sabbathi indui albo in memoriam virginitatis Deiparæ, nō omnino esset vanum, Itaque existimādus est finis vel caussa, quæ opus faciat ad rem pertinere. Ex his fit consequens, quod dum votum de similibus rebus emittitur, non obligat nisi quandiu finis ille conducit, caussa durat, quæ votum fecit legitimum. Illa enim cessante, cum opus ad suam redeat indifferentiam, desinit esse materia voti, atque adeo cessat obligatio. Vouisti vicini limina non calcare propter periculum, quod intus latebat, illo cessante non te diutius votum tenet. Hoc probatur, quia votum non plus obligat, quam si lex esset. Lex autem cessante in vniuersum eius caussa & fine cessat, ergo pariter votum. His demum instructus documentis, censere de votis quisque potest, quæ de huiusmodi indifferētibus rebus passim emittuntur. Loquebaris forte cum homine & in colloquio aliquid tibi ingratum accidit, propter quod vouisti nunquā amplius cum illo inire sermonem. Et forsan ludebas, & ideo vouisti nunquam deinceps cum illo ludere, vel non ludere chartis, vel non ludere in tali domo. Si illa nullius tibi occasio sunt mali, neque aliqua existit caussa, vt ad bonum inseruiant tunc talia vota nullatenus tenent. Sed vouere fuit vanitatis peccatum. Si autem loqui cum tali persona occasio tibi est mali, votum tenet. Sicut si vouēas non ludere propter dispendium, quod fatis rei tuæ, aut propter alia pericula. Neque horum vlla esse potest dubitatio quæ hominis conscientiam vllo pacto sauciat. Sed absque vlla dispensatione, qui vota huiusmodi rerum indifferentiū fecit, potest contra illa facere satisq. illi est voti pænitere. At vero de iuramento propter eius reuerentiam, posset quispiam animi hærere. Enimuero si illuc quod metu mortis extorquetur implendū est, vt quod quis in nemore latronibus metu mortis perculsus fecit, vt doctores sentiunt, ratio videtur strictus persuadere, vt iuramentū de re etiam indifferenti sit seruandum, alias fieret falsum. Nihilominus respondetur, iuramentum promissorium huiusmodi rerum nulla prorsus caussa aut fine ad rē aliquam conferens, nō magis obligare, quam votum, quoniam tale iuramentū nihil aliud est, quam promissionis ac voti cōfirmatio. Et ideo si votū non obligat, fit vt neq. iuramētū. Iurasti nūquam te amplius cū tali homine colloquuturū, aut nunquā amplius transire per limen ad quod pedē forte offenderas, aliaque similia, quę nullius sunt emolumenti peccasti, quidem cū iurasti contra secundum præceptū veruntamē iuramentū nullatenus fit obligatoriū, quare absque dispensatione facere contra ipsū nullum est peccatum, atq. adeo neq. mendaciū, quoniam, vt supra dictū est, tota istorū iuramentorum malitia patratur dum fiūt. Iurasti non audire missam die festo facere contra, quia non est malum, non fit tūc mendatium, licet efficias fuisse falsum. Et quod non fit obligatoriū, patet: quia veluti si homini id promitteres, nihil tuam faceret promissionem, ita neq. Deus. Quare Eccl. 5. Vtraque promissio dicitur Deo displicere, scilicet infidelis, & stulta. Vbi vero dubium esset, an res esset aliquo modo vtilis, tunc timorati animi esset dispensationē procurare. Neq. simile est de iuro extorto quādo cadit super materiam, quæ est alicuius emolumēti, latroni aūt promissam pecuniā exoluere, res est commoda, atq. adeo ex natura sua iuramenti materia. Quapropter, licet sit extortū, propter reuerentiam diuini nominis est implēdū, materia vero vana non est iuramenti subiectū, ac proinde neque obligationis capax. Sed de hoc libro sequenti latius. Circa tertiam conclusionē nulla est dubitandi rō, sed de quarta sequitur explorandum quidnam cōtineat veritatis. Est n. argumentū, quod materia præceptorū nū sit materia voti. Nam cū votū

Pulchra deductio.

Dubitatio.

Solutio.

Scrupulus.

sit opus

fit opus consilij, & materia debeat respondere formæ, fieri videtur consequens ut eius materia debeat similiter esse arbitraria & consiliarum, & ideo ubi lex obligatos nō habet, uanum sit uotum, imò uero quodammodo Deo ingratum, Nam qui uouet facere quæ Deus alias, iubet maiorem uim suæ uidetur attribuere uoluntati quã Deo iubenti. Item adhibere præcepto uotum, ex animi languore procedere iudicatur, nempe quod homo uiribus sit destitutus, ut quod Deus iubet, explere nequeat. Insuper & dæmonem lacessit ut pugnantius eũ tentamentis inuadat. Respondetur nihilominus præceptorum materiam esse quoq; posse uotorum. Et ratio S.Th. est quod non est simpliciter necessaria, sed a nostra pendet uoluntate. Quare possumus nos ad talia opera arctiori uinculo astringere. Nulla. n. inter ambas obligationes existit repugnantia. Secundo id solenni Ecclesiæ usu probatur. Vouentes enim religionem, nouo nexu deuinciuntur ab adulterio & fornicatione abstinere, a quibus diuina lege erant prohibiti, idque a clericis, dum sacris maioribus initiantur, exigitur. Tertio licitum est & sanctum, ad id ad quod lege tenebaris, iureiurando te insuper innodare, ut non mutuum recipis, aut depositum, aut alium iuris cõtractum, ergo simili modo potes uoto eandem confirmare fidem. Quarto quamuis lege tenemur non occidere non furari, &cę nihilominus malefactoribus supplicia decernuntur, ut quos uirtutis honestas non allicit, metus pænæ cohibeat ergo nulla est repugnantia legis obligationi alterum uoti adhibere. Sũt qui quasi de nomine disceptantes, dicant, hoc genus promittendi, non esse propriæ uotum, ob id quod materia non est proprijs apta, nihilominus qui sic promittit, duplici modo peccaret, si promissum non solueret, uidelicet contra legem, & contra promissionem. At uero profecto non est cur negetur esse propriæ uotum, postquam est uera promissio Deo facta. Et confirmatus sic esse fatendum: Nam qui tale uotũ trãsgreditur, ut supra dicebamus, uere contra religionem peccat, non autem sic peccaret nisi uere faceret contra uotum. Nam si in hac obseruantia substantia religionis, quæ est genus, cõtinetur, fit ut & substãtia uoti contineatur, quæ ius existit species. Potest ergo quisque de materia in singulorum

Solutio.
Prima ratio.
S. Tho.
Secũda ratio.
Tertia ratio.
Quarta ratio.

præceptorum uotum emittere.

Vnde ad primum in contrarium argu. respondetur, quod etsi uouere sit opus cõsilij, non tamẽ requiritur ut materia sit propria consilij, nam po est esse consilium ut arctius nos ad id perstringamus ad quod lege tenebamur. Quod si huc forte uerba S. Th. ex 4. dist. 38. q. 1. contra nos afferas, dicentis, huiusmodi uota large ita dici, non proprie. Respondetur large, non accipere pro eo quod est abusiue, sed pro eo quod est communiter, quemadmodum illic Magister loquitur. Haud. n. negat quin propriam habeant rationem uoti, sed tamen quia materia communis & uotis & præceptis, ad quam subinde omnes homines in communi tenẽtur, ait huiusmodi materiã non esse propriam, id est, peculiarem uoti. Quare hic exactius loquitur. Et elicitur hęc materiæ distinctio ex uerbis Aug. 17. q. 1. ubi ait, Sunt quædam, quæ etiam non uouentes debemus, quædam etiam quæ nisi uouerimus, non debemus. Neque in hoc plus tribuimus nostræ uoluntati quã Dei, sed religamus eandem diuinę religioni, ut firmius id quod nobis præcipit, persoluamus, Et quãuis in hoc profiteamur nostrã imbecillitatẽ, illam tamen consolidamus. Atqui ut dæmones inde ferociores in nos insultant, ita & diuina subsidia locupletiora nobis mittuntur. Tametsi ut uerũ fatear uota hæc operum pręceptorum nunquam aut uix unquam alicui suscipienda aut cõsulenda sunt quia neque crebro solent, bene succedere. Quare uel non fiant, uel cassanda sunt, uel facile dispensanda, nisi quãdo persona prudens, & constans, est ad rem tamen aliquam procliuis, quæ occasio illi est mali grauissimi aut scandali. Et cura nihilominus uigilantius adhibita, cauere illud potest malum. Vtrum uero uotum nũquam ueniali er peccandi sanæ sit mentis? Ad hoc respondetur, eiusmodi uotum insanum esse neq; ullo pacto obligare, quoniam est de re hominibus impossibili. Si. n. dixerimus (ut ait Ioannes) quoniam peccatũ non habemus ipsi nos seducimus. Vouere autẽ nunquã peccare mortaliter, non est genere suo malum, qm̃ id per Dei gratiam possibile est. Attamen neq; hoc prorsus consulerem, quia res est per difficilis, tum factu tum præsertim & cognitu, potissimum de peccatis cordium. Crebro enim scrupulus pugnit consenseris ne in mor-

Ad primũ arg.
Ad secũdum.

talem culpam, votum autem debet esse de re comperta & de opere cuius transgressio in propatulo habeatur, A singulis autem cauere, hoc vouere permittitur, vt nō fornicari, non ioco mentiri, & similia.

Qō parua. Quæris autem, vtrum si quis emitteret votum nunquam peccandi teneretur ratione, voti euitare illa saltem peccata, quæ potuerit, vt iocosa mendacia? Offert se nanq. ad id rō, nā qui promisit dare decem, sicun cta non potest, tenetur tamen ea conferre, quæ potest. Et qui promisit ieiunare Aduentum, si nequit totum, tenetur nihilominus inquantū potest. Respondetur tamen tale votum ad nihil obligare, quia stultum est Hoc tamē postremum superest decidere.

Solutio. Vtrum transgressio cuiuscūque talium votorum sit mortalis? Vt si quis nouit nō mentiri iocus. Patrocinatur namque affirmatiuæ parti ratio hæc, quod tunc mentiri esset religionis violatio, quę a genere suo est mortale. Solutio autem huius pēdet ex articulo subsequenti, vbi disputabitur vtrū transgressio voti ex leuitate materiæ fieri possit venialis. Illic ergo & hoc examinabitur.

Primū dubiū. Et quinta autem conclusione, tametsi certissima sit, dubia emergunt multo grauiora. Et primum, an licitum illa sit malo fine vouere? Vt si quis, quemadmodū nuper dicebamus, religionem Cruciatorum militiæ profiteretur opulentiæ caussa prębēdarum, aut si quis quod creberrime vsu venit, fieret sacerdos, non propter status sā

Rō hæsitandi. ctitatem, sed propter sacerdotia, nimirum ditari magis cupiens, quam sacrificare. A pparet enim votum non sese licitum atque adeo nec obligatorium. Nam malum finis

Solutio Caieta. obiectum vitiat, de malo autē obiecto (vt conclusione prima dictum est) iniquū est votum.

Distinctio. Dubium hoc etsi docte hoc loco differat Caiet. accuratioris tamen eget examinis. Multimoda.n distinctione vt impræsentiarū oportet. In huiusmodi inquā votis melioris boni triplex fieri contingit relatio in malum finem.

Prima assertio Caie. Potest quippe vel obiectum ipsum voti in malum referri, vel applicatio animi ad vouēdum, vel votum ipsum. Exempli gratia. Si quis hanc faceret animo oblationem. Voueo dare eleemosinam propter vanam gloriam tunc vocula, propter, modetari, & quod aiunt, determinare potest aut verbum, dare, aut verbum voueo. Et quidem priori modo obiectum ipsum voti, quod est, dare, refertur in malum finem a quo ideo datio ipsa contaminatur ac deprauatur. Et de hoc sensu est prima assertio, eiusmodi votum nullum esse, sed est inter illa, quæ prima cō clusione condemnantur. Nam dare propter vanamgloriam, est malum obiectum, & multo erit iniquius vouere aliquid facere propter malum mortale, vt si voueas ad ecclesiam ire ad solicitandum puellam. Nam ire ipsum tunc malum est, quod est voti obiectum. Exemplum secundi. Vt si quis intendens pingue sacerdotium, cuius non est dignus, fieret sacerdos, vbi est implicitum votum castitatis vel præceptum, de quo modo nō disputamus, aut cum nobilis tali animo induit militaris religionis habitum. Hic.n obiectum uoti non refertur ad malum. Si.n hic dicat, uoueo esse sacerdos propter beneficium expiscandum, præpositio, Propter, non modificat rē quæ est esse sacerdotē, sed hoc quod est, uoueo. Haud.n post sacerdos aut miles effectus opera facit suæ religionis, puta nec orat, nec celebrat, nec obedit propter malum finem, sicut qui dat eleemosinam propter uanam gloriam, sed tantum professus est propter malum finem.

Secūda. Et de hoc intellectu fit assertio secunda: Votum sic factum, tenet. Et ratio est, quia obiectum eius res licita est, & bona, scilicet esse militem, aut sacerdotem, nempe militare, orare sacrificare, quæ quidem non referuntur in sinistrū finem. Pari modo si quis profitetur religionem, peruerso fine adductus, porro vt posset postea res conuentus suffurari. Ille.n. obiectum uoti, puta uigilias, orationes, & obedientias non refert in malum, sed finis uouendi fuit malus. Quare uotum, quia de bono est obiecto, solidum est & firmum. Ad sei autem perspicaciorem intellectum arguitur. Sicut dare eleemosinam propter uanam gloriam peccatum est, & corrupto fine ire ad ecclesiam sic & malo fine uotū facere, ergo sicut uotum primi generis est malum, quia de malo obiecto, sic & uotum secundi generis, quia malum habet finem. Quod si utrunque malum est, fit, ut neutrum teneat. Pro solutione argumenti hoc apprime in præsenti materia notandum est, quod lectorem minus attentem fallere ualde posset, nempe nō esse in uniuersum uerum, quod omne uotum illicitū & malum sit irritum, neque hoc a nobis assertum est, sed hoc tantum, quod omne uotū

de

de obiecto malo est irritum & cassum concedimus ergo, quod vouens sacerdotium aut religionem malo fine, peccat quidem vouendo, tamen quia votum, bonum habet obiectum (nam etsi votum referat in malum finem, tamen obiectum non refertur in eundem) votum tenet. Negatur igitur postrema consequentia, votum factum malo fine malum est, ergo non obligat sicuti si haberet malum obiectum, quoniam res Deo deuota bona est licet malo fine dicata. In tertio autem modo plusculum latet ambiguitatis. Exēpli gratia. Rex sciens & prudens iustum indicens bellum, vouet Deo auri talentum, si victoriam obtineat. Hic obiectum voti, puta dare pondus auri, bonum per se est, finis tamen voti, puta obtinere iniquam victoriam, est malus. Et de hisce igitur votis distinguendum hoc pacto est. Si tale votum fiat vt Deus eiusmodi victoriam concedat, non est religionis actus, immo omnino religioni contrarius, eo quod qui sic vouet, Deum facit auctorem mali, pro qua turpitudine, quam Deo impingit, munus illi spondet, ob idque nullum est votum, sed graue impietatis blasphemiæque peccatum. Atque adeo longe scelestius, quam si esset votum de re illicita. Multo enim enormius est Deum facere auctorem mali, qui re illi diuersam vouere. Pari modo si quis voueret Deo munera, vt compotem eum faceret optati adulterij aut homicidij. Quocirca nihil refert votum ante facias quam rem inceptes, an postquam fructis optatis potitus. Nam etiam si post partam victoriam aut patratum adulterium Deo quidpiam ob id voueas, quo rem tui compotem desiderij, aut victoriam iniquam habeas, votum non tenet quia eadem impietati lue sordescit. Neque si id voueres in gratiarum actionem, neque pro illo gratum Deo & gratias audire. Neque vero interest tale votum emittas, non exprimendo vt Deus tibi in iniquitate patrocinetur, sed mere cōdicionaliter, hoc tenere. Si victoriam hanc obtinuero, aut si compos desiderij mei fuero hanc faciam eleemosinam. Quoniam nullus sic sub mera condōne vouet, nisi vt Deum sui sceleris patronum ac fautorem compellans. Et aliud excogitare, esset casum insolentem effingere. Quare vota hæc absurda omnia sunt & nullius vigoris. Quod si contra insurgas. Similes stipulationes hominibus factæ iure naturæ tenent, nam quod quis scorto pollicetur, soluere adstringitur, ergo & solidæ erunt respectu Dei. Negatur consequentia, quoniam potest homo ab homine turpe obtinere obsequium, pro quo mercedem debeat: à Deo autem nemo id recipit quod absurdum est, neq; pro illo debet illi quidpiam rependere. Quare neque tenebit votum, etiam si quis ignorans putet talia vota esse licita, quoniam ex natura rei sunt impia & blasphema. At vero quoniam in re mala aliquid boni inesse potest, cuius citra impietatem potest Deus auctor inuocari, secundo modo fieri hæc vota sanctè possunt, nempe si rex bellum adortus nefariam pro sui exercitus incolumitate aliquid voueat, votum tenet. Sicuti si in duellum descendens quidpiam spoponderit, si saluus euaserit, quia effectus hos Deo ascribere non est nisi virtus. Quapropter talis finis votum non vitiat. Secus, si pro eo voueat. vt hostem inique occidat. Nam licet Omnipotens caussa sit omnium entitatum, vtpote delectationis quæ est in flagitio, & similium, neutiquam tamen peccati. Pari modo si quis voueat si prolem, ex adulterio susceperit. Nam licet adulterij caussa Deus non sit, conceptio tamen partusque fœtus naturalis est, Deoque ascriptus. Neque idem est de victoria, quippe cum idipsum quod est inique vincere, piaculum sit. Simili iure, si vsurarius aut lusor pro parto lucro votum voueat, illud quidem tenet, iuxta verbum Christi. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Cum eo tamen id moderamine intelligitur, vt votum ex ære alieno quod aliter restituere nequit, non explcat, contingeret enim tunc de rapina eleemosinam erogare. Validiori denique ratione votum tenebit, vbi illud emiseris ad puniendum malum, vel quo ab illo cautius cohibearis. Vt si huiusmodi emiseris votum. Si tale flagitium admisero, talem faciam eleemosinā, aut peregrinationem, aut seculo religiosus vale dicam. Huiusmodi enim vota vel sunt quasi opera penitentiæ, patratæ iniquitatis vindicatoria, aut patrandæ prohibitoria, atque adeo conditione posita tenent. De quibus inferius emunctius. Secundum dubium circa eandem conclusionem existit de operibus, quæ sunt consiliorum, aut

Marginalia: Tertia. — Dilutio — Obiectio. — Secūda dubitatio.

directe contraria, aut impedimenta. Differantur hæc autem in tres ordines. Quædam enim sunt prorsus contraria, de quibus respondetur nullatenus licere votum amittere. Haud enim licet vouere non ingredi religionem. Nam licet nemo ingredi tenetur, liberum debet esse cuicunque & semper integrum. Quapropter votum contrarium non ligat, atque adeo iniustum est, non solum tanquam vanum, verum & tanquam de re Deo odibili, quandoquidem consilia sua impendio sibi placeant. Sed arguis. Non omnia opera quæ in seipsis consilia sunt, cunctis hominibus consilium est facere & ideo qui certus est non esse ad religionem aptus, vel ad peregrinationem, vouere potest nō facere. Respondetur, tale votum non posse à culpa excusare. Nam qui impotens est faciendi, in cassum vouet non facere, & qui quoquo pacto sperat posse iniquus est, dum se voto cohibet. Ob eandem caussam nemini licet vouere aut iurare se nunquam aut ieiunaturum, aut peregrinaturum, mutuaturum aut fideiussurum, aut quæuis alia misericordiæ officia nunquam indignis impensurum; quandoquidem ea facere, sæpe sit consilium. Ne tamen complures condemnemus qui hoc consueuerunt, hoc intelligimus quando ea facere consilium fuerit. Nam omnibus mutuo dare & pro omnibus fideiubere; non est consilium. Quare qui sic voueret. Non omnibus indiscriminatim mutuabo, nihil mali voueret, sed qui diceret. Nulli neque vllo casu. Ex his fit consequens, neque dicitur esse votū non vouendi, quoniam vouere in genere consilium est. At quoniam non cuicunque est semper consilium, licet votum facere non vouendi, nisi contra tali persona, aut cum talibus circunstantijs. Nihilominus si eo non obstante voueas, quamuis pecces, tenet tamen votum iure diuino & naturali, cui tu non poteras derogare. Colligamus ergo nemini licere huiusmodi, seu vota seu iuramenta facere, quoniam neq. facta tenent. Deus nanque ascensiones, teste Dauid disponit in cordibus nostris, non descensiones. Quo circa vouendi religio suopte ingenio & natura instituta est ad promouendos homines in sublime, non ad retrahendum. Secundum gradus operum est, quæ licet nō secum compatiantur maiora bona, ipsa tamen per se officia sūt, neq. ipsorum vota votorumve impletionis impediunt, quin ascensus fieri possit ad sublimiora. Quocirca talium vota solida sunt. Vt si quis voto se pauperum seruitio in hospitali mancipet, etiam si dicat, perpetuo manebo, hoc inquam votū est oblig. Neque proinde obstat quominus ille si libuerit citra vllam dispensationem rel giosus fieri queat. In tertio vero ordine ea collocantur, quæ quamuis non sint formaliter religioni contraria, sunt tamen suapte natura eius obstacula, vt coniugale fœdus. Qui enim matrimonium semel consummauit, cōmigrare ad religionem viuente coniugo nequit. In dubium ergo vertitur, vtrū fas sit votū emittere ineundi coniugiū? Et arguitur hoc esse licitū, postquam obiectū est bonum, ac virtuti legitimum, & cuicunque ante emissionē voti religionis integrum sit eligere quod maluerit viuendi institutum. Item, fas cuique est celebrandas a se nuptias iurare; quoquidem iureiurando deinde tenetur, ergo & quisq. potest earundem votum emittere. Nihilominus respondet eiusmodi vota genere suo & obiecto non esse licita, vtpote per quæ Deo offertur id, quod illi non est acceptū. Nō animo ob id solū, quod impediūt maius bonū, nam & matrimoniū cōtrahere & cōsummare impedit religionem, sed quia per votum offers quod Deo non placet; quatenus offers impedimentum sui consilij. Itaque potest contrahendo matrimonium obstaculum religioni opponere. non tamē illud voto Deo dicare. Nam etsi vouere nemo iure cogatur, compellitur tamē vnusquisq. viā Spiritui sancto per impossibilitatem non occludere, quoust q. statum mutes & firmes, si ei forsan aliquādo afflare dignetur. Sed eis, saltem licere votum emittere connubialis consortij citra copulę consūmationē, quoniam illud nulli est religioni impedimēto. Respondetur, q simpliciter votum emittit matrimonij, ex natura rei obligat se consummare alias cassum deceptoriūq. matrimonium esset, ob idque dum absolute emittitur, sp est illicitum, si autē contingere posset, vt quis matrimonium voueret, quale fuit inter Virginem & Ioseph, alteri videlicet voto perpetuæ virginitatis vtrinque adiunctio, nihil aliud esset quam religionis officium. Contra hanc autem decisionem arguitur. De matrimonio bifariam meditari possumus,

Rñsio.

Dubitatio.

Solutio.

Secūdus gradus operū q̃ sub voto com-

prehendi possunt.

Dubiū.

Ad primū arg.

Ad secūdum.

Rñsio.

Argu. cōtra p̄teritam definitionem.

sumus. Vno modo, vt est in generationis officium, & tanquam status quidam ac viuendi institutum. Atque hoc modo indubie fatemur nemini licere voto se illi adstringere, quoniam est status inferior excelsiorem impediens, atque adeo abusus est voti, quod esse debet semper fœlicioris frugis aut saltem minime illi obstans. Sed altero modo consideratur in remedium ad compēsandam illegitimam libidinem. Et hoc pacto arguitur, quòd sit eius votum licitum. Nam carnis illecebris obuiare iustum & sanctum est, & coniugale commercium ad hoc est etiam munus permissum, nihil ergo in tali voto absurditatis inest.

Caieta. Solutio. Propter hoc argumentum Caietan. artic. præsenti intrepidus asseuerat licere in tali casu ac tali causa uotum emittere matrimonij. Et asciscit contra se argumentum ex S. Thom. in quarta distinctione 31. cui multi adhærent, adstruentes, quod non liceat solum ad vitandam fornicationem coniuge vti. Esset enim tori cōiugalis abusus, qui in officium tantum concessus est. At nihilominus respondet, se nihil absurdi in tali vsu agnoscere, quin obiectum esse possit voti. Verumtamen quidquid sit de vsu, dato inquam quòd esset sola causa cauendæ fornicationis licitus non tamen fit inde consequens fas esset tale uotum emittere. Non enim ratio quare non liceat, ea sola est, quod obiectum per se non sit bonum, sed quod est impeditiuum maioris boni. Et miror Caietan. hoc non aspexisse. Liberum enim cuicunque est ac licitum matrimonium inire, immo aliquando cōsilium, quia melius est, vt ait Paulus, & consultius nubere quam uri, & tamen ratio quare non licet votum emittere est, quòd quamdiu quis matrimonium non contrahit, liber esse debet, vt si spiritus sanctus magit ei prosper assiauerit, mutare mentē possit.

Prima ratio in Caieta. Et quod ratio Caietani fallax sit. patet, nam alias sequeretur, quòd liceret vouere matrimonium quatenus est in officiū si quidem bonum est. Si ergo non licet, qa est impedimentum religionis, eandem ob caussam non licebit ut est in remedium alterius mali.

Confirmatio. Et confirmatur. Non obstante tali voto, posset vouens mutato proposito ad religionem transgredi, ergo vanum est atque adeo illicitum. Et ideo non possum de hac re Caietano non refragari.

Ad primū arg. Vnde ad primum argumentum superius factum iam responsum est, quòd etsi connubiale fœdus obiectum sit bonum & legitimum, tamen hoc tantum concluditur, quod potest quisque illud inire, non tamē quod possit votum eius emittere, quoniam vanum esset, quando quidem eo non obstante, posset ille religionem profiteri.

Ad secūdū arg. Et pariter ad secundum respondetur, quòd etsi liceat futuras nuptias iurare, nihilominus non obstante iuramento, licet iuranti monachalem habitum induere, neque aliter illud tenetur implere, quam si religiosus esse non maluerit, aut sacerdos, qui melior etiam status est, quoniam istæ conditiones a iure semper intelliguntur prosilire.

Dubiū alterū. Superest autem postremum dubium, quantum scilicet grauitatis in huiusmodi votis insit quæ fiunt contra consilia. Videtur enim nunquam pertingere ad peccatum mortale, ob id quod nullum obligat, atque adeo neque vllum sunt excelsioris frugis impedimentum, sicuti de illo diximus, qui se hospitali uoto adduxit.

Solutio. Respondetur autem tria in ipsis pensari. Primum est obiectum ipsum & intentum. Cum enim dare eleemosynam, & similia consilia, nonnunquam ad limen præcepti pertingant (tenemur enim quandoque eleemosinam facere) si quis ita vouerit ut proponeret nunquam eam largiri manifeste peccaret mortaliter, quia proponeret facere contra præceptum. Secundo, etiam consideratur in talibus votis repugnantia diuinæ voluntatis, qua ratione quis vouet Deo tanquā gratum id quod ingratum est. Et qui hoc sciens ac prudens faceret, non dubiū quin peccaret mortaliter, essent enim manifestarius abusus voti, posset tamen ignorās excusari. Attamen si considerentur solum tanquam impeditiua maioris boni, non habent aliam malitiam quam vanitatis, quia re uera non tenent. Quare non videntur genere suo mortalia, nisi in odiū fierent religionis, nam impia essent.

Obiectio. Quod si arguas, nullum prorsus habere magis quam si voueres seruire hospitali, negatur simile. Quando enim obiectum voti etiam dum est executioni mandatum, maiori bono non obstat, votum nihil habet culpæ. At vero licet uotum coniugij ante eius consummationem nō impediat tamen quia consummatio impedit, votum vitiatur.

Replica. Quod si arguas, licet iurare futuras nuptias, quia semper intelligitur exceptio

ceptio, nisi iurans vouerit esse religiosus, ergo simili modo licet vouere matrimonium, respondetur, quòd quando promissio fit homini, etiam sub iuramento, iure intelligitur exceptio diuini cõsilij, sed quia votum fit Deo, illicitum est rem illi contrariam eiusdem consilij polliceri, nisi palam exprimeres exceptionẽ, scilicet voueo Deo matrimonium, nisi de me ipse salubrius quidpiam dispofuerit. An vero votum licitum sit, dum pro fine bonorum temporalium emittitur, ambigere nemo potest. Vt si quis quid voueat, si Deus illi prosperum iter dederit, veluti Iacob, Genes. 28. aut si dederit maritum, aut proles, aut victoriam tametsi nõnulli nos hæreticorum irrideãt, dicẽtes hoc esse coemere & mercari a Deo: cum tamen non sit nisi profiteri cuncta nobis ab ipso prouenire, & ideo ecclesia orat pro huiusmodi bonis, quia vtilia nobis sunt ad vitam æternam. Quare si uotum fiat sub conditione, puta, sic hoc mihi illudve acciderit, tunc ante impletam conditionem obligationem non parit. Secus si absolute fiat. Nam tunc etiam si intentio tua sit temporale illud adipisci, quamuis non adipiscaris, teneris. Ex his demum in calce quæstionis quam de uoti substãtia instituimus venari quisq. potest definitionem quam multifariam Doctores quarta distinctione 38. constituunt. Debet enim definitio & genus & differentia compẽdio continere, quæ subinde tam formam expliceet quam materiam. Est ergo votum promissio deliberatæ voluntatis, Deo de his quæ Dei sunt facta Genus enim est promissio ex deliberatione & proposito proficiscens. Per hoc autem quod dicitur, Deo facta, vbi intelligitur, vel diuis, separatur a promissione, quæ fit hominibus, constituiturque in religionis genere. Adiectum autem est. De his quæ Dei sunt, ad explicandum consiliorum materiam, quæ propria est ac peculiaris voti, licet extendatur ad præceptum.

Licitum est vouere pro fine bonorũ tẽporalium.

Voti definitio.

Ad primum igitur argumentum in cõtrarium respondere videtur S. Thom. quod in baptismo sit votum, quamuis illud non sit opus supererogationis, sed necessitatis. Dicitur autem, inquit, votum, quia voluntarie fit, sicuti cum quis rem præcepti vouet. Quod quidem baptismi votum Magister Sententia quarta distinctio. 38. appellat votum commune. Attamen vt benè hic disserit Caietanus, non est proprie votum, quasi præcepto adiectum, idque multis rationib. comprobatur. Primum, quod Christianus trãsgrediens Christianismi pręcepta, non duplici, sed simplici peccato delinquit, quod manifestum signum est illic nos nõ obligari nisi lege simpliciter, nullo superaddito uoto. Mox ex verbis illic probatis constat. Interrogatur enim cathecumenus, an abrenuntiet Sathanæ, & an velit baptizari, & an credat, & respondet, Abrenuncio, volo, & credo. Illa autem uerba tantummodo sunt professionis legis, & religionis Christianæ, & assumptionis noui status, quæ quidem nõ sunt signa noui voti. Postremo id confirmatur, quia baptizari est necessariæ obligationis præceptum, vouere autem est liberum arbitrariumque opus consilij. At nõ pluribus opus est. Nemo enim vnquam cogitauit sic baptismũ esse votum, vt sit obligatio noua obligatione præcepti adiuncta. Sicuti dum sacerdos vel monachus sua statuta profitentur modo seruandæ castitatis, quæ est in præcepto nouum per uotum adiungunt, sed dicitur votum commune, pro eo quod Christianismus est quædam religio ad quam omnes homines tenentur, atque adeo in baptismo eandem cũcti profitentur religionem, sua nimirum nomina in talem militiam conscribentes. De Iacob autem cum Deo vouit, quod futurus ei esset in Deum, dicẽdum est, vel quòd se voto ad id ad quod lege tenebatur, religiosus adstrinxit, vel certe uouit nouum consilij cultum. Vnde subdit. Cunctorum quæ dederis mihi, decimas soluam tibi.

Ad primũ arg. D. Tho. In baptismo nõ emittitur uotum.

Prima rõ proximę assertionis.

Secũda.

Postrema.

Ad secundum de Iephte, cum Hieronymo respondetur, fuisse in vouendo stultum, quia discretionem non habuit, atque enim reddendo impium. Sunt enim, vt ait D. Thomas, nonnulla, quæ non modo genere suo bona sunt, verum & in omnem euentum, qualia sunt virtutis opera. Alia verò non solum mala in genere, verum & in omni casu veluti, illa quę sunt genere suo mala. Quorum ideo priora tuto quisque absolute vouere potest, posteriora vero, nullo pacto. Sed alia præterea existunt quæ etsi genere suo sint bona, & secundum hoc legitima voti materia, possunt tamen in euentum exire sinistrum, tale fuit

Ad 2.

illud

illud quod Iephte vouit, vbi nota opus illud non fuiſſe indifferens, nā indifferentia iam ſupra ab acta ſunt a materia voti, immo fuit genere ſuo bonū, vtpote immolare Deo. Verūtamen qm̄ immolationis materia non fuit ab ipſo præfinita, ſed dixit. Quicunq. primus fuerit egreſſus de foribus domus meæ, eum holocauſtum offeram dn̄o, votum prudenti caruit diſcretione. Et ſimilia ſunt indiſcreta vota, cum ſub nota vniuerſalitatis proferunt, Videlicet voueo quidquid a me pauper petierit, illi porrigere. Nā forſan a te gladium petet ad patrandum homicidium, vel aliud qđ largiri nō decet. Ea propter hmōi vota in illis euentibus quæ iure naturæ licita nō ſunt, neutiquā obligant. Atq. hac de cauſa impius fuit Iephte votum implens. Qm̄

Iephte impi⁹ in redden-do votū. illud ſuapte natura de pecude intelligebatur, vel armento, deq. alijs animalibus ſacrificio offerri conſuetis. Neq. videtur vlla poſſe ignorantia excuſari, eo ꝙ non modo hominem contra ius naturę, verum & gnatam truculentæ adegit. Eapropter quod in eius hiſtoria præmittitur, videlicet ſpiritus ſanctus factus eſt ſuper Iephte, neque ad voti emiſſionem, neque ad eius ſolutionem eſt referendum, ſed ad id quod diuino zelo animatus Ammonitas Dei hoſtes adortus eſt. Et quamuis eum inter iuſtos antiquæ legis Paulus commemoret, non inde ſit conſequens, nullum admiſiſſe delictum. Recenſet.n.& Sanſonem & Dauidem, quos conſtat nonnunquam fuiſſe collapſum, tum quod alias iuſti fuere, tum

Ad 3. propter egregias eorum victorias. Ad tertium reſpondetur, neque votum macerationis corporis, neq. aliud quocunq. tenere, niſi quatenus eſt virtutis opus. Quare dum prudentiæ lineam exorbitant, obli-

Paulus. gare ceſſant. Quocirca Paulus ad Roma. 12. ſuos alumnus commonefacit, vt exhibeant corpora ſua hoſtiam ſanctam, viuentem, Deo placentem. Ac tum demum addit. Rationabile ſit obſequiū veſtrum. At vero quia homines, inquit ſanctus Thomas, in his quæ ad ſeipſos attinēt, plus ſibi nimio iudicantes indulgent, cōſultius eſt, vbi de hac re dubium ingruerit præfecti

Scrupulus. iudicio ſubdi. Percontaris autem quodnā erit iudicium tranſgreſſæ lineæ in huiuſmodi votis? reſpondetur non eſſe aliud

Solutio. quam dum ius naturæ reclamat. Non dico quod vbi ius naturæ non præcipit talia ieiunia & operum aſperitatem, non ſint talia vota licita, alias neque quadrageſima eſſet licita, ſed quando id quod facis, legi naturæ aduerſatur, nempe quando afflictatio in homicidium vergit, tum voti obligatio aboletur. De alio vero argumenti membro, nempe de rerum indifferentium votis iam reſponſum eſt nihil valere, quare aliquando deridicula ſunt & muliercularum ludicra, quin vero aliquando execranda, vtpote quando ſunt ſeu ſortilegia & ſuperſtitiones vel deliramenta vel ſacrilegia.

QVÆSTIO II.

DE VOTI VIGORE, AC virtute.

S.Tho. 2.2.q.88.artic.3.

ARTICVLVS I.

Vtrum omne votum obliget ad ſui obſeruantiam.

Conſtituta voti ſubſtātia, ſubſequitur de eius vigore & virtute indagare. Ac primum quæritur de eius vi obligādi. An videlicet omne votum ſit obligatorium? Et arguitur a parte negatiua: Votum vt dicebamus eſt promiſſio Deo facta, promiſſio autem ſimplex quæ fit hominibus nō obligat. Nā iure ciuili nō oē promittens ſoluere cogitur, Deus aūt cum bonorū nr̄orum nō egeat, non cenſetur vrgentior promiſſorum exactor quā ſit homo, ergo neq ſemper votū obligat. Secūdo arguitur. Si votū eſſet obligatorium ſequeretur ꝙ nullus vouentium metus a voti præuaricatione valeret eos excuſare, quia ſicuti nullā Dei legem metus cauſſa violare licet, ita neq. vllum ſuſcipere votum qđ non optima fide ſoluas: conſequens tn̄ eſt falſum, eo ꝙ votum, ſpontaneum eſſe debet, voluntati autem, auctore Ariſto. metus obſtat. Tertio, Nemo ad impoſſibile obligatur, vſu aūt nōnunquā venit vt qui aliquid vouit, explere votum nequeat, nempe aut ꝙ ex alio dependet, vt ſi religionē vouit ad quam monachi eum admittere renuunt, aut ſi mulier quam virginitatem voueat, lapſu deinde amiſit, vel

Primū arg. · Secūdū. · Tertiū.

dum

dum qui pecuniam uouerat, ad mendicitatem redactus est, ergo non semper votum obligat. Praeterea quarto, Si votum omne soluendi nexu colligaret vouentem, sequeretur quod omne votum illico esset implendum, nam quod debes, statim reddere congeris, non tamen omne votum statim reddere necessum est, vt puta quando sub conditione fuerit emissum, ergo nō omne votum obligat. Quinto arguitur. Si votum omne obligaret, cōsequens fieret tū quod quis posset subditum obligare, vt patet filium: tum etiam quod qui per se non posset implere, teneretur id per alium facere, quod videtur absurdum. In contrarium autem est illud Eccles. 5. Quodcunq. voueris redde. Multoque melius est non vouere, quam post votum promissum non reddere. Nam vnum est consilium non capere, alterum vero iustitiam praeuaricari.

Quartū.

Quintū.

Concl ō nsiua. Quaestionis solutio facilis est & clara, quae in vnica conclusione consistit. Votum genere suo & obiecto sub reatu lethalis criminis sacrilegijque obligat. Probatur, naturalis non conuincit vt promissi fides seruetur, vnde vt Cicero. 1. de Offic. ex quo id Aug. in epistola 19. ad Hieronymum desumpsit, Fides, inquit, duabus suis syllabis significat, vt fiat quod dicitur. Quod si homines hac lege inter se tenentur, longissime constrictius tenentur Deo, tum ratione dominij, quod creationis iure in nos habet, tum etiam ratione beneficiorum quibus nos in dies accumulat. Ex his namque arctissimum fidelitatis vinculum nascitur, quo homines tenentur sua Deo promissa persoluere. Vnde Sapiens, displicere, inquit, maxime Deo infidelem promissionem. Hinc ergo fit votum obligare sub reatu culpae mortalis. Nam etsi vouere opus consilij sit, nihilominus reddere est actus iustitiae, quae citra charitatis iniuria violari non potest, cum sit inter homines maxime necessaria. Quidquid autem charitati aduersatur per quam anima viuit, est peccatum mortale. Et secundo reatus augeatur ratione vulneratae religionis. Promissio quippe facta hominibus obligat iustitiae vinculo, illa autē quae fit Deo, insuper ratione religionis. Et igitur vouere Deo, religio, atque adeo id reddere, iustitiae actus, religione insignitus. Ex vtroque ergo capite votum genere suo obligat sub reatu mortali. Nihil in conclusione reliquum sit ambiguitatis, sed hoc vnum quod omnibus praeceptis vniuersale est, explorare id possumus de voto. Vtrum ratione leuitatis materiae fieri possit, vt voti transgressio non sit nisi venialis culpa. Videtur enim à parte negatiua id facere quod votum strictioris est vinculi quam iuramentum, maioremq. adeo sanctitatem prae se fert, iuramentū aūt falsum nunquam rōne materiae fit veniale, sed in omni indiuiduo est mortale. Ex altera vero parte, cum cōe sit omni praecepto posse fieri veniale, apparet & idem huic competere. Atque ita indubie confitendum arbitror. Et ne quis forsan propter religionis sanctitatem id credere id reformidet, egomet mihi sic probo. Votum est quaenā lex quę ex hominis voluntate dimanat, quam quisq. sibi ponit, ergo non aliter obligare debet, quam si lex esset ab ecclesia vel a Deo ipso posita. Imo vrgentior videtur legis necessitas quam voti, Lex autem etiam si genere suo obliget sub reatu mortali, ratione iā leuitatis materiae rigorem remittit, vt eius transgressio non sit nisi venialis. Futuri enim genere suo est mortale, sed nihilominus furari vnum obolum, non est nisi veniale. Aequa ergo ratione si ego voueo non furari, tunc vnum obolum surripere, non erit nisi veniale. Quod si dicas religionis celsitudine hoc non permittere, profecto id non video, quandoquidē praeceptis fidei & charitatis id minime repugnet. Secundo. Transgressio voti quando non est plena deliberatio, potest inde fieri venialis, ergo & ratione materiae. Tertio, Si quis vouit quotidie recitare Rosarium, propterea quòd omittat vnum Aue aut duo, non peccaret mortaliter, quia neque lex Ecclesiastica, imo diuina cum tanto rigore nos obligat statos psalmos persoluere. Conclusio ergo non est dubia, vbi pretermittitur tenuis particula illius quod voueras. At dubium superest, quando totum id quod vouisti, est res leuis. Vt si spopondisti erogare pauperi vnum obolum, aut dicere vnum tantum Pater noster, vtrum horum omissio sit mortalis? Et facit pro parte affirmatiua, ꝙ tunc cum totū omittas, fidem frangis. Nihilominus arbitro huiusmodi omissione non esse nisi venialem. Nam dum materia leuis est, nihil refert, totumne sit obiectum uoti, an pars. Quocirca si uotum emisisti quotidie dicen-

Probō.

Cicero.

August.

Secūda ratio.

Dubitatio.

Solutio.

Suadet proxima assertio.

Secūda ratio.

Tertia.

Dubiū alterum

Solutio.

ncendi vnum Credo, etsi id quotidie omittas, nunquam moraliter delinquit. Secus si fortasse voto spoponderis quotidie obolum erogare pauperibus, tunc enim licet nec vnius solutionis nec duorum omissio sit mortalis, tamen quod hodie non tribuis, cras teneris. Quare tibi debiti summa excreuerit mortalis fit culpa. Per hæc ad id quod supra tetigimus, respondemus nimirum quòd si quis voueat vnum veniale cauere peccamen, tunc illud committere, gemina erit venialis culpa, quoniam in hisce lege vetitis non se homo cogitat obligare nisi legis instar. Vnde si lex non obligat nisi sub reatu veniali, videtur vouens non aliter se obligare. Enimuero (quod hic consideratius meditari debes) non est in vouentis arbitrio situm sub reatu se mortali aut veniali obligare, sed culpæ qualitas ex quãtitate & necessitate obiecti perpendenda est. Contra hoc autem est argum Stat quod ludere, verbi gratia decem aut viginti ducatos ante emissum votum non sit nisi veniale, quoniam prodigalitas genere suo non est nisi venialis, & tñ post emissum votum, fit mortale sacrilegium. Respondetur nos non ire inficias, quin id quod antea erat veniale, efficiatur quandoq mortale per votum. Nam quod non erat malum, puta non dare eleemosynam, emisso voto esset mortale. Imo forte ludere illam pecuniam, esset virtus ante votum, & post votum mortale. Sed dico, quod est respiciendum ad quantitatem. Vnde postquam iam non ludere, virtutẽ constituisti in genere religionis, & iustitię, in quo antea non erat, perpendenda est obiecti quãtitas & dum illa est grauis, erit mortalis Difficultas ergo quæstio. non in ipsa, sed in argumentorum solutione tota consistit. In primo quippe insinuatur dubium superius attactum, an videlicet simplex promissio homini facta sit obligatoria? Et cum simplicem audis promissionem, illam intellige, quæ nec ratione alicuius debiti præcedentis fit, nec iuramento firmatur, sed cum quis sua sponte simplici verbo quidpiam amico pollicetur. Et quidem quod in eiusmodi promissione q̃dam semper sit obligatio, nemo est qui ambigat, quoniam ad minus est assertio, quã si rẽ non compleas, mentitus es, mendaciũ autẽ vniuersum delictum est, saltem veniale, sed dubitatio est an genere suo obliget sub mortali reatu? Et quidem Caiet. 2. 2. cum q. 88. tum euidentius q. 113. non aliã vim obligandi agnoscit in simplici promissione, quam hæc modo insinuata. Putat inquam, promissionis obligationem non ad aliam pertinere virtutem quam ad illam quæ est moralis veritas. scilicet verum dicere, ob idque nõ adimplere genere suo nihil aliud est inquit quam mendacium. Quapropter ex obiecto non est mortale, nisi aliunde fiat perniciosum, vt si vou sti rem quæ multum alteri referebat, puta suppetias amico ferre aduersus hostẽ aut filiam eius ducere, quod non re compleueris. At vero in contrarium vare videtur ueritas, nempe quod promissio simplex genere suo obliget sub reatu mortali, nisi ex leuitate materiæ efficiatur venialis. Et ratio habet contrariam eidem Caiet. radicẽ. Enimuero promittere non pertinet simpliciter ad virtutem veritatis, sed reducitur ad commutatiuam iustitiam. Non enim est vtcunque verum asserere, sed obstringendo alteri fidem. Quare vt ait Cicer. in 1. de offic. fides hæc non solum ad iustitiam attinet, verum est ipsissimum iustitiæ fundamentum, cui omnia hominum pacta conuentaque nituntur. Ex hoc ergo arguitur. Peccatum, quod genere suo charitati aduersatur, est mortale, eiusmodi autem est promissum non soluere, quandoquidem est iustitiæ subuersio, quæ ligamẽ est ciuilitatis humanæ. Est ergo genere suo peccatum mortale, utpote per quod ingens detrimentum proximo infertur, qui suam fidem promittenti adhibuit. Insuper promissio Deo facta, obligat sub reatu mortali, non solum quatenus cultus est religionis, uerum etiam quatenus officiũ est iustitiæ, ergo illa quæ fit homini, quia quantum ad hoc, eiusdem sunt generis. Ad hæc uniuersarum gentium existimatio est fidei uiolatorem, uelut scelestum hominem execrari, uox autem publica, est uox naturæ, ergo obligat sub reatu mortali. Vnde quod ait Salomon, Deo displicere infidelem promissionem, ubi notatur mortale delictum ad oẽm extenditur, etiã quæ fit homini. Quod si uerbum S. Thom. obijcias, dicentis hic promissionẽ obligare tantũ secũdum honestatem, ubi uidetur excludere, obligatione iustitiæ, nam sic solet usurpari honestas pro eo quod non est ad iustitiam necessarium. Respondetur quod non

Margin notes: Argum. — Rñsio. — Quæstio ĩ primo argumẽto præ-tacta. — Caiet. sentẽtia — Promissio simplex genere suo obligat sub mortali. — Probõ. Cicero. — Ratio altera. — Postrema rõ. — Obiectio.

non accipit honestatem, vt excludat iustitiam, sed vt excludat ciuile forum. Non inquam negat, quin sit obligatio iustitiæ, sed insinuat, quòd quantum ad ciuile tribunal, non sufficit simplex promissio, nisi sit vel iuramento vel scripto vel testibus firmata. Immo & quantum ad honestatē iustitiæ in foro Dei accidere conditiones possunt quæ vim obligationis tollant. Vt si quod tibi promisi, tibi postea fit inutile, aut nocuum, vt si gladium tibi promisi, quo postea video te uelle abuti. Aut si promittenti factum est impossibile aut perniciosum, vt si promisi pecuniam, quam postea ob infortunium reddere non possum. Aut si mihi ingratitudinis signa exhibuisti. Contra hanc autem promissionis obligationem stare videtur testamentorum ritus. Quàdiu enim testator viuit, legata oīa mutare libere potest, neque obligatus censetur illa soluere, & tñ legatum quoddam videtur promissi genus. Respondetur autē legata non esse proprie promissiones, quæ vllam habeant firmitatem vsque ad testatoris mortem, quam vt ait Paul. testamentum confirmatur. Quare oīa ad illum sunt articulum referenda. Præter hæc ex superioribus recolendum est, simplicem assertionem futuri non esse semper promissionem. Si.n. dicas faciam, id tm̃ exprimens, ꝙ in proposito habes, non subinde obligaris nisi illo id sensu proferas, quod est promitto facere, vtputa dum quis ex te quidpiam petit, & respondes faciam. Alias iam supra diximus posse te mutare propositū. Aliquantulo aūt difficilius dubium est, an promissio quam apud te sola mente homini facis, sit obligatoria. Visus est S. Tho. art. 1. id negare dicens promissionem, quæ ab homine fit homini, non posse fieri nisi per verba. Cui & ratio suffragatur: Nam obligatio est inter duos, homo autem non loquit homini, nisi verbis aut exteris signis, ergo non se aliter valet alteri deuincere. Hoc forte problema est, stando in iure mero naturæ & in conscientia. Nā in foro exteriori manifestum est mentalem obligationem, imò neque oēm quæ fit absenti ligare. Sed in conscientia de vtraque forte parte opinari quisque potest. Et quāmuis rarissime id vsu veniat, nihilominus si contingat, necesse est scire an promittentis cōscientia ligata maneat. Et ꝙ sit obligatoria profecto sunt argumenta non pœnitenda.

Solutio.

Argum.

Difficultas altera.

Rō dubitandi.

Primum. Voces sunt signa conceptuum, si ergo vox obligat, non est nisi ex ui conceptus. Et cum mentalis promissio, locutio vere sit non potest si non impleatur, carere mendacio, quod intrinseca ratione delictū est. Mox. Qñ sola mente de re deliberasti, illamq facere proposuisti, nondum obligatus es, ergo si his mente loquendo adhibeas, Promitto tali indigenti amico talem pecuniam, aliquid obligationis ad præcedentia adiecisti. Tertio, Si tam promissionem in mēte iuramento firmasses, vinctus remaneres ad soluendum, & tñ iuramentum promissorium non obligat nisi virtute præcedentis promissionis, ergo promissio obligabat. Quarto, si postea nullam aliā concepisses mente promissionem, sed illā amico postea notificares, dicens. Nihil tibi nunc promitto, sed tamen heri tibi apud me hoc pollicitus sum, vide an promissum acceptum habeas, tunc obligatus videreris ergo virtute prioris promissionis. Quinto, Si surdo nihil audiente aliquid verbo promittas, similiter si in præsentia vnius dicas. Ego tali absenti amico hoc promitto, promissio in conscientia videtur tenere, quidquid sit de foro ciuili, ergo etiam si fiat in mente, quæ est promissio in absentia. Quod si contra arguas, Promissio pendet ex acceptione alterius, ergo antequam ipse nouerit non tenet. Fateor equidem, sed tamen quod contendimus, non est aliud quam ꝙ ille qui alteri mente promisit, tenetur id ei significare, & si voluerit acceptare, tenetur ei reddere. At vero quando promissio est mutua, puta, do ut des, facio vt facias, vt est coniugalis consensus, tunc non sufficit mentalis nisi vtrique parti exterius constet. Et pari iure nullus alius contractus teneret, puta emptionis aut venditionis nisi externe significarentur consensus. De simplici autem promissione videntur argumenta nonnulla suadere probabilitate, at probabilius forte est, eam quę sola mēte fit, nō obligare, nam antequam alius sciuerit, pōt rescindi & mutari, vt lib. 4. q. de trāsl. dn̄io me dixisse memini, ob id quod cum naturale sit hominibus verbis aut signis suos significare conceptus, ante significatam promissionem nulla videtur obligatio resultare. In secundo argu. tangitur de metu. Hoc.n cōstitutissimum est quod votum debet esse uoluntarium. Voluntati autem ignorantia, uis, & metus obstant,

Suadet sequentib. rōnibus altera pars qōnis ꝓximæ.

Primū argum.

Secūdū.

Tertiū.

Quartū.

Quintū.

Obiectio.

Solutio.

vt 3. Ethic. auctor est Arist. Et quidem de ignorantia art. 1. dictum satis est. De metu ergo restat impræsentiarum hoc pacto respondere. Primum in confesso est, metũ obstare, ne votum obliget ratione iam dicta, quia tollit voluntarium. At vero cum metus multiplex sit, dubium restat, vtrum omnis eandem vim habeat impediendi: nam solenne est in mortis periculo vota facere, quæ quidem nefas esset re non cõplere. Distinguitur ergo duplex metus: alter forinsecus incussus: alter vero ab intrinseco ortus. Et quidem forinsecus imminẽs impedit ne votum obliget nisi post libere ratum habeatur & firmum: ille autem qui est ab intrinseco obligationem, non tollit. Distinctio est receptissima, nõ modo Theologis, verum & Iureconsul. vt patet apud Panor. c. sicut. 2. de regula. Quin vero ambæ istæ conclusiones, sanctiones sunt iuris canonici. Prima siquidem habetur in c. Relatum, de his quæ vi met. caus. fiunt vbi mul er quæ coniugis metu votum emiserat religionis absoluitur. Secunda vero habetur eod. citato c. sicut de regula. vbi clericus qui nimia ægritudine monachatum vouerat, cogitur esse Monachus. Sed est perspecte expendendum, quisnam impræsentiarum censeatur metus ab extrinseco qui excuset. Haud enim satis est vt a re extrinseca incutiatur: nam votum emissum in naufragio, metu turbati maris, tenet, neque requirit incuti ab homine, nam qui in vincula coniectus aut in suspendium, raptus votum emitti, licet metus sit ab homine, ligatus manet: sed requiritur quòd incutiatur per iniuriam. Neque vero id satis est: nam si Turca te habet captiuum, & Deo votum facias aut diuæ Virgini, quę te inde eripiat, re vera tenet. Et similiter si inuasus ab hoste in conflictu votum facias, vt illęsus euadas. Requiritur ergo quòd incutiat ab homine per iniuriam intendẽte extorquere tale votum: puta si dicat. Occidã te nisi voueris. Quocirca inde ratio huius discriminis elicitur, quòd metus ab intrinseco exortus, a Deo offertur, qui nemini facit iniuriam: ille autem qui ab homine infertur, ex iniuria nascitur. Sed licet forsan eodem recidat genuina ratio est, quod votum per metum ab extrinseco nõ est voluntarium, sicut alterum: qui enim vouet extrinseco metu perculsus, nulla id ratione gratum habet quod vouet, & ideo non sua sponte illud acceptat, sed quo se ab hoste defendat, quando vero metus est ab intrinseco, quia nulla existit pugna cum hoste, gratum habet illud vouere, vt patrocinium mereatur diuinum, quo liberetur a periculo. Et ideo est alia ratione voluntarium, quam prius. Et exemplo insuper ab hominibus ostenditur id tenere. Dum. n. grauiter iacens metu mortis amplam medico si euaseris polliceris mercedem, ideo votum tenet, quòd illud medium eligis, vt serueris, multo ergo melius tenebit votum emissum Deo. Huic nihilominus veritati nonnulla obijciuntur argumẽta. Primum est. Iuramentum extortum per metum cadentem in constantem virum prorsus obligat, votum autem genere suo, quia vt Deo, maiori rigore ligat quam iuramentum, ergo simile votum obligat. Negatur consequentia. Nam etsi votum propterea quòd fit Deo, coactius vinciat, quam iuramentum, quod fit homini, tamen iuramẽtum aliam habet obligandi naturam quã votum. Nam voti obligatio ex nuda pẽdet puraque vouentis voluntate, & ideo metus eidem voluntati obiectus, tollendo voluntarium, tollit obligationem, vinculum autem iuramenti non ex voluntate iurantis, sed ex natura iuramenti resultat ac pendet. Est enim reuerentia hæc debita diuino nomini, vt quod iuras nunquam falsum esse sinas quomodocunque id iures, dummodo sis mentis compos. Sed de hoc iterum subsequenti lib. q. 1. art. 1.

Secundum argumentum est: Consensus per metum forinsecus expressus, vere consensus est. Ait enim Aristot. 3. Ethic. quod qui in naufragio fluctibus suas merces committit, simpliciter vult, licet conditionaliter nollet, ergo votum simpliciter est voluntarium, atque adeo tenet. Non desunt è Iureconsulti, qui huic argumento manus dẽnt, nimirum fatentes quod si vouens habuit consensum quocumque fuerit metu coactus, tenet in conscientia apud Deum. Secus autem in foro ecclesiastico. Opinio est Panor. in c. Cum locũ. de sponsa: cui astipulatur Syluest. in verbo, metus, §. 8. unde ad illud c. relatum, de his quæ ui metusve caus. fi. respondeo, quòd Papa mulierem illã quæ metu nouerat, absoluit, præsumens non habuisse consensum, similiq. ratione absoluit Ecclesia eos qui legitime timorem probant, quos

Marginal notes: Duplex metus. — Panor. — Explanatio superioris assertionis. — Primũ argum. cõtradicta. — Secũdũ arg. Aristot.

vtique

Solutio Panor. Chryso. Refutać solutio Panor.

vtique si constaret habuisse consensum, non absolueret. At vero salua Doctorum grauium existimatione male coniiciunt, immo quamuis reus fateatur se habuisse consensum, si tamen metum legitimis cõprobet testibus, in more est, vt absoluatur. Et simili probatur exemplo in matrimonio, quod quoties metu cadente in constãtem virum celebratur, irritum habetur in foro ecclesiæ, vt patet c. cum loco, & c. veniens, de spon. & 2. 3. q. 5. can. notificasti. Et ratio est, quod cum voti obligatio non nisi ex arbitrio mouentis ortum habeat, naturale est vt dum voluntas, illa necessitate compellitur, votum non sit legitimum, eo præsertim quod votum est opus consilii, cui metus visque repugnat. Ex quo fit, vt idem metus, qui impedit dum votũ emittitur, ne obliget, culpam ẽi eiusdem transgressionis, excusatione abluit. Exempli gratia, Si vouisti die Sabbathi ieiunare, aut nõ ludere, aut eleemosinam elargiri, & postea tibi metus mortis incutitur, vt contrafaciens, tunc contrafaciendo excusaris, nisi in contemptum religionis tyrannus tibi eam minaretur. Nam caussa, quæ promissioni obstaculo est ne obliget, excusationẽ secum eadem affert transgressionis Præterea id probatur ratione supra formata, nempe quod votum non obligat, nisi ad modum legis, lex autem ecclesiastica ad ieiunium non eo rigore compellit, vt nos cõtendat pro sui obseruatione in mortem adigere, nisi infidelis tyrannus eam nobis in legis contemptum comminaretur.

Corollarium.

Graue dubiũ.

Grauius autem intricatiusque dubium impræsentiarum est vtrum huc quod dictum est, nempe metum extrinsecus per iniuriam oblatum voti obligationem impedire, in vniuersum de omni metu sit intelligendũ, siue grauis sit, siue leuis? Et in primis consensus est omnium vniuersalis, metum omnem cadentem in constãtem virum illam tollere voluntati rationem, quæ ad obligãdum est necessaria, sed nondum satis est apud omnes compertum quisnam censendus sit metus cadens in constantem virũ.

Opinio Iuriscõsultorũ.

Vulgaris enim quorundam Iurisconsultorum, immo & Theologorum opinio est, quæ prima fronte imaginẽ veri præsef. rt, nempe metum cadentem in constantem virum, eum esse, cui vir constans non succumbit, vt faciat quod non debet. Hæc autem definitio tum falsa est, tum & principium petere appares. Fieret. n. inde consequens nullum metum quantumuis atrocissimæ mortis, ob quem homo naturale legem, ac diuinam transgrederetur, cẽsendum esse cadere in constãtem virum, quoniam qui vllo impulsus metu talem transgreditur legem, non est vir constans. Obligat enim nos virtutis ratio, vt potius mortem feramus, quam furari, aut mentiri, aut quid simile, quod intrinseca ratione malum est. Et tamen profecto metus mortis genere suo cadit in constantem virum, vt res ipsa per se patet, cum terribilium omnium terribilissimum sit. Et quod definitio eadem principium pa et, inde liquet, quod cum quæstio esset an metus aliquis matrimonii, aut voti obliga ionem tolleret, ob id quod cadens esset in constantem virum, facile pateret subterfugium dicẽti talem metum in constantem virum non cecidisse, propterea quod ob talem metum id fecit quod non debuit. Igitur descriptionem legitimam eiusmodi metus, vox nos ipsa docet. Metus enim ille est cadens in constantem virum, quem viri constantia secum patitur, scilicet, quem stat virũ constantem sine suæ fortitudinis vituperationem habere, ita vt non repugnet esse virũ constantem, & sic metuere, nam vna pars fortitudinis est, timere vbi oportet. Sed est apprime animaduertendum, quod nullus metus quantumuis in virum constantissimum incidere solitus, a culpa transgressionis excusat diuinę legis, & naturalis. Vnde etsi mortis metus puellæ oblatus, vt stuprũ patiatur, vere sit cadens in constantem virũ, quia fortissima id fęmina metuere posset, nihilominus si ob talem metum consentiret stupro, non esset constans. An vero eiusdem caussa metus ieiunium frãgere ecclesiasticum, vel Missam die festo cessaret audire, non esset inconstans, quia huiusmodi leges Ecclesiasticę cum tanto rigore non obligant, vt illarũ semper gratia mortẽ oppetamus. Non ergo ob id, quod quis metui succumbat, desinit esse cadens in cõstantem virum, quoniam tunc metus excusatur succumbens non ideo, faciat contra id quod debet. Tale ergo metuum genus est, quod voti obligationem tollit. Haud tamen hic pacabitur lectoris solertia, sed quæret forte vlterius, vnde perpendendus est metus, vt cadere cognoscatur in constantem virum. Vtrum; scilicet

Prima ratio in primã opinionem.

Secũda.

Quid metus cadẽs in virũ cõstãtem.

scilicet in indiuisibilis metus consistat, idemque sit vniuersis. Ad hoc ergo respondetur. Trinum esse caput, unde tale iudicium sumendum est. Primum scilicet ex parte obiecti Timor enim mortis, quę omnium est temporalium truculentissimum malum, cadere existimatur in constantem virum. Atqui nomine mortis, exilium quoque & perpetui carceres comprehenduntur. Quin vero & insignis infamia, quam homines formidare nihilominus quam mortem assolent. Secundo id pensatur ex parte modi quo metus incutitur. Si enim fœmina tibi, vel puer, vel inermis homo mortem comminaretur, metus ille non caderet in constantem virum. Sed tertio (quod attentè hic considerandum est) id etiam perpenditur ex parte subiecti. Etenim virorum ista constantia non consistit in indiuisibili, sed suam habet latitudinē. Haud enim aut Thesei aut Herculis strenuitate pollere omnes aut debent, aut possunt. Et nihilominus linea, extra quam nō esset constantia. Metus ergo, qui secum illam compatitur constantiam, quæ intra illam includitur latitudinem, est cadens in constantem virum. Quocirca metus qui fœminam excusaret, aut senem calore sanguinis iam destitutum, non excusaret virum alium. Vnde nomine viri intelligitur animi robur pro cuiusque conditione, Ex quo fit, quod si puella religionem ingreditur parentum metu, pro eius conditione atroci, nempe quia illam & verbis & re nimium tractant aspere. nisi in monasteriū se permittat obtrudi certe votum tali consensu emissum non teneret. Sibi ergo suisque liberis parentes consulant, vt eiusmodi rigorem cogendi remittant. Quo ergo tandem rem concludamus, metus leuis, puta remissior quam qui cadit in constantem virum, nec voti obligationem impedit nec eius transgressionem excusat. Quod si arguas, neque eiusmodi vota esse prorsus spōtanea, cum ratione metus fiant. Respondetur, metum leuem in rebus spiritualibus, puta in voto & matrimonio, non existimari metus nomine. De iure autem & foro ciuili nihil hic disputamus, sed ad leges & iudicia lectorem remittimus, quisnam metus contractum vitiet, quis vero minime.

Solutio dubitationis propositæ. *Scrupulus.* *Solutio obiectio*

Tertium arg. quod apud D.Tho. secundum habet locum, complures aperit dicēdi materias. Prima est de illis, quibus possibile est votum implere, seu quod citra suam culpam in tali sunt impossibilitate constituti, seu quod sibi viam præcludunt seruandi promissum. Et primum membrum ad illum spectat, qui religionem vouit, quam sibi refragantibus monachis, profiteri non est possibile. De quo censet S.Tho. distinguendum esse. Aut enim eiusmodi hominis intentio fuit vouere religionem in genere, & principaliter, licet ex peculiari deuotione hanc postmodum elegerit, aut princeps eius propositum fuit, se obligare ad hanc religionem vel ad hunc locum. Atqui priori casu tenetur ingressum illius monasterij bona fide & diligentia procurare. Quod si illic non admittatur, tenetur adire aliud, ac demum si ad illam religionem non pateat sibi aditus tenetur aliam ac subinde aliā tentare, vt per se non stet quo minus habitum induat. Sin vero vouendi intentio non fuit nisi ad talem domum, uel ad talem religionem, inde uel repulsus uel exclusus, non tenetur aliam adire, sed liber est a uoto. In his ergo primum omnium perpendendum est obiectum uoti. Vouisti religionem in genere. Itaque in obiectio uoti non posuisti hanc uel illam, tunc licet magis in unam sis quam in aliam propensus, non tamen ad illam magis es obligatus, quam ad aliā Si tamen in obiecto non solum genus religionis, sed hanc expresse statuisti, illam debes prius aggredi, & inde repulsus alias adire Igitur si uotum tuum fuit, hanc singularem domum ingredi, forte in qua studium uiget, & repulsam a monachis pateris, nullatenus alium explorare teneris, etiam eiusdem ordinis, quamuis obseruatione præstantiorem, neque ullum in contrarium scrupulum tibi ullus iniiciat, quia uotum tuum non fuit emissum alio religionis intuitu, quam huius conuentus. Quare sicut eadem uigeat in alio religio, nihil ad te. Pari iure si uouisti talem religionem, nempe nostram, aut diui Francisci, aut singulariter aliam, teneris quidem conuentus aliquot circumire, & si non admittaris, non teneris ad alia. Si autem in genere uouisti religionem, tunc teneris alias tentare. Sed est dubium, utrum tenearis circumire omnes conuentus & religionis? Appa-

Materia tertij argumēti. *Dubiū.*

ret enim sic esse nam postquam votum emisisti quod ex omnibus pendet, explorare omnes debes a quibus votum tuum pendet. In contrarium facit, quod tunc deberes orbem totum peragrare, quod quam molestissimum onus esset. Item si in conuentibus bene institutis non esset receptus deberes eũ ingredi, vbi religio iacet, quod tuæ saluti non esse tutum. Respondetur ergo primum, quod vnusquilibet suam cum primis debet intentionem consulere qualisnam fuerit, nam si tantum fuit illis religionibus se addicere, quæ sibi erant circunstantes & notæ, non tenetur nisi easdem discurrere. Quinimo licet quis sic suam intẽtionem non restrinserit, sed absolute vouerit religionem, non tenetur religiones omnes peragrare, quoniam neque Galli unquam ea de caussa ad nos permearunt, neque ex nostris vllus ad illos. Alias deberes etiam vsque ad Græciam & Insulas eandẽ ob caussam oberrare. Enimuero ius nos ipsum naturæ circunspecte docet, vt eiusmodi vota intra regnum nostrum & linguam sint adimplenda. Ecquis enim voueret, si ob id teneretur ignotas gentes inuisere? Quod si instantius sciscitaris, vtrum omnes saltem conuentus in regione propria circunire cogaris? (Apparet enim id saltem ratio postulare, quandoquidem votũ ex omnibus illis dependet.) Respondetur, neque iam late protendi obligationem, dum enim religioni te ante de voueris, tãtum teneris illam bona fide adire. Haud tamen metaphysico aut dialectico significatu cum tota est adeunda, vt vniuersi conuentus visitentur, sed morali modo Ille enim sic dicitur totam religionem explorasse, qui bonam partem circumiuit, nempe si quinque aut paulo plures conuentus ambiat, nam licet ex paucis iudicium cæterorum venari. Ex his quæ dicta sunt, palã sequitur, illum qui aliquod habet impedimentum religionis, quod vel quando vouit non considerauit, vel post votum, siue citra culpam, siue sua culpa incurrit, liberũ fieri ab eiusmodi voti obligatione quoniam ad impossibile nemo iure cogitur.

Responsio.

Scrupulus.

Solutio.

Obiectio.

Vt si forte eam religionem peculiariter vouisti, vbi neophyti non admittantur, cum id primum resciueris, neque illam neque aliam ingredi teneris. Idem si morbo laboras perpetuo, aut alij perpetuo impedimento subiectus es, quorum caussa te mura repellunt, tutus es in conscientia, neque vlla leges dispensatione. Secus si impedimenta nõ sint nisi temporalia, vt si laboras quartana febre, illa abeunte teneris. Vbi axioma illud theologum cuius S. Th. 4. dis. 38. ar. 3. memini, memoriæ mandandum est, nempe, quicquid faciendum votum impediret, si præsens esset, etiam emisso voto obligationem auferre. Veruntamen ne quẽpiam decipiat, ad obligationem voti referendum est, non ad impedimentum volũtatis vouẽtis. Exempli gratia. Ille morbus, qui si dum vouebas, adesset, obligationem impediret, adueniens post votum eiusdem obligationem tollit. Attamen licet emisso voto aliquid difficultatis experiaris, quam si prænosces, non vouisses, non ideo voti obligatio cessat. Alias omnia dirimerentur matrimonia, omniaq; expoliarentur religiosorum claustra. Quid autẽ si repelleris, quia nescis Grammaticam, aut nescis officium aliud vt recipiaris inter professos laicos, an tenearis Grammaticam discere, aut aliud officium? Ad hoc non est simpliciter respondẽdum, sed cum discretione. Enimuero dum quis votũ edidit religionis, proponens illius esse ordinis, qui sacris initiantur, bona tamen fide arbitrabatur non requiri Latine scire, si id postea ab illo requiratur re vera non apparet obligatus Grammaticam discere, neq; tenetur ad ordinẽ laicorum intrare, quoniam sua ignorantia videtur hominem excusare. Ac perinde si religionem vouit laicorũ, non tenetur aliquod discere opificium scitu difficile, quia putabat non esse necessarium. Quando vero quis cõmuni lege religionẽ vouit, tunc arbitror teneri Grammaticam discere, si modo facultas suppetit, quia sciebat id esse necessarium, vel tenetur intrare vt laicorũ ordini deputetur. Dubium autem egregiũ superest. Vtrum repulsam passus, aut a religione exclusus, teneatur religionis regulam inquatum possit, seruare, ac munera religionis implere? Dixerim repulsus aut exclusus. Nam repulsus est, qui non admittitur, exclusus autem, qui ob incorrigibilitatem habitum exutus pellitur. Neq; idem est vtriusque iudiciũ. De priori ergo prius disputemus. Et loquimur de illo, qui bona fide procurauit religionem profiteri, minime vero potuit. De quo pro parte affir-

Dubiũ egregiũ

affirmatiua, scilicet quod nihilominus ad id quod potest obstrictus maneat, arguitur. Puello quæ votum emisit virginitatis, postea illum florem sua amiserit culpa, debet nihilominus perpetuam seruare continentiam, vt hic S. Thom. & consentienter doct. asserunt, in voto autem religionis perinde ac in voto virginitatis includitur castitas, ergo qui religionem vouit, licet repellatur, tenetur perpetuam seruare cõtinentiam, atq. adeo petere saltem debitũ non potest. Secundo. Si quis voueat pauperibus decem erogare, aut aduentus ieiunia sustinere, non autem totum persoluere queat, tenetur quantum potest, ergo idem est ius de ijs, qui religionem vouerunt. Tertio: Dum quis votum solemniter confirmat, tenetur ad omnia officia & munera, quæ in eadẽ sunt religione constituta votum autem simplex habet pro obiecto votum solenne, nam qui simpliciter vouet, tenetur iuridico, tempore votum solennitate stabilire, ergo pariter tenetur eadem religionis officia inquantum valuerit, exhibere ac soluere. Quarto Accedunt & tex. de conuer. coniug. can. Quidnam. & can. Placet. in quibus eadem sententiam definitur. Casus enim prioris c. est, quod quidam inuita vxore religionem ingressus ac subinde ea ipsum repetente in seculum reuocatus, post eiusdem vxoris mortem cogitabat ad secundas se transferre nuptias Alexander autem 3. de eadem re consultus, licet eum non rursus in claustra religionis coegerit, inhibuit, tamen ne secundam vxorẽ duceret. Idem deciditur in 2. c. de muliere: quæ putans maritum obijsse vitam, monasterium ingressa est, atq. inde postea a coniuge extracta, orbata postea viro, tentauit secundo nubere, & tamen prohibita est.

Primũ argum. partis affirmatiuæ.

Secũdũ argum.

Tertiũ.

Quartũ.

His nihilo secius non obstantibus sub distinctione respondetur, quod si qui religionem vouit, continentiam in suo proposito expressit, tenetur in seculo permanens idem seruare, si vero nihil aliud quam religionem vouit, ad quam non recipitur, eousque liber est, vt nihil in seculo teneatur religionis præstare. Probatur. Si huiusmodi persona vel ad castitatem tenetur, vel ad aliud religionis munus, aut hoc esset virtute eiusdẽ voti, aut quia repulsam passus, impossibiles ei sit ingressus, neutrum istorum ergo Probatur minor. Si enim teneretur ratione voti, illa obligatio statim a tempore eiusdem emissi inciperet, hoc autem vsus ipse falsissimũ ostendit. Ecquis enim astruat, vt qui voũ simplex Carthusiensiũ suscepit, illico perstringatur & Psalmos recitare, & a carnib. abstinere? Quod autem ratione repulsæ teneatur, multo est improbabilius. Nam illa repulsa non fuit in eius potestate. Quare neque ipsum nouo vinculo irretiuit, nullo ergo pacto tenetur in seculo vllum religionis munus soluere. secundo id arguitur, legitima caussa pateat. Nemo virtute voti obligatur nisi ad id quod est proprium eius obiectũ, illius autem qui religionem simpliciter nouit, proposita fuit tantum religio ergo ad id tantum tenetur, quod si soluere non potest, immunis a voto fit. At vero contraria forte in surgis. Qui obligat ad aliquid, simul & ad id obligatur, quod inde subsequitur, vt in religione instituta, is qui religionem simpliciter vouit, cũcta alia in virtute vouit. Hoc autem argumentum, non solum non est contrarium verum & fauet sententiæ nostræ. Etenim qui statum aliquem pollicetur assumere, non se obligat ad leges illius status quousque statum illum re vera assumat, quia non exprimit in suo voto obligationẽ ad peculiares leges illius status. Cum ergo religio status quidam sit, licet illum fueris assumere pollicitus, quousq illum assumas, non teneris ad eius leges, quippe quæ non obligant nisi eiusdem status professores, vtpote qui ad illas se expresse obligarunt. Exemplum est in Christianismo. Vniuersi enim mortales Christianismum suscipere tenentur, & tamen quousq. per baptismum illum profiteantur, non tenentur ad leges nostrorum sacramẽtorum, neque ad alias nobis peculiares quæ non sunt de iure naturæ. Eodẽ itidem pertinet illius exemplum, qui emisit votum suscipiendi sacros ordines, haud enim tenetur ecclesiasticos psalmos recitare antequam sacris initietur, atque adeo neq. castitatem seruare, nisi quatenus diuina lege prohibetur. Idem ergo est de illo, qui religionis simplex votum fecit. Potest enim mutuum ius non solum coniugi reddere, verum & sibi vicissim petere. Et per hoc soluitur argumentum superius obiectum, Haud enim valet consequentia votum solenne obligat ad singularia religionis statuta, & illud est obiectum voti simplicis, ergo & simplex ad eadem obligat.

Solutio dubitationis proximæ.

Probõ.

Secũda probatio.

Obiectio.

Solutio.

Ad argumenta facta in contrarium.

Nam votum solenne est completiuũ quod aiunt, nempe status professio, quo quisque expresse dicit vouere obedientiam, castitatem, & paupertatem, & leges obligant professos, simplex autem non obligat nisi vt statum suscipias. Ac perinde respondetur ad illos canones supra citatos de conuers. coniugato. Illi nanq. vota solenniter ediderant promittendo explicite castitatem, & ideo inquantum se inuito coniuge potuerunt obligare, adstricti erant. Potuerũt autem se obligare, vt nunquam coniugalem vsum peterẽt, & idcirco prohibiti sunt ad secundas transire nuptias. Sed quia quantum ad alia votũ non tenebat, non sunt defunctis coniugibus, in religionem reuocari. De alio autem argũ, nempe de illo qui multum vouit, qui perinde si totum non valet, debet soluere partem, nullum ad rẽ affertur exemplum, quoniam qui vouit totum, formaliter vouit partem. At vero de illa quæ suam virginitatẽ Deo dedicauit, distinguendum est. Bifariam enim vouere quis potest virginitatem. Vno modo ad ipsam proprie respiciens, ita vt sua non fuerit intentio nisi a prima Venere abstinere, nam vsu hoc venire solet. Et tunc illa perdita non tenetur amplius ad castitatẽ, quia suum penitus propositum non fuit nisi vt carnis integritatem custodiret. Si autem simpliciter & absq. vllo moderamine votũ emisit virginitatis, tũ illa etiam corrupta nihilominus tenetur ad castitatem, quia votum eiusmodi simpliciter est negatiuũ, puta virum nõ cognoscere. Quare quoties illum experitur votum violat. Ob idq. nullum inde exemplum ad illud deducitur, qui religionem vouit. Quod si hic obiter sciscitetis, vtrum illa, quæ vouit non nubere teneatur subinde ad votum castitatis, vt quoties fornicetur, dupliciter peccet, apparet enim inde sic esse, quod ideo mulier ne nubet vt caste viuat. Respondetur nihilominus eiusmodi votũ ex sua natura, nisi aliud exprimatur, non obligare ad castitatem. Est enim castitatis materia duplex. Altera quæ opponitur luxuriæ. Et hęc est cõmunis materia præcepti & voti ad quam idcirco obligat, qui religionem profitetur altera vero est supererogationis, quæ est proprie materia, vtpote a toto coniugali abstinere. Et quæ tantum vouet non nubere, ad hanc solam se obligat, scilicet nõ opponere religioni obstaculum. Quapropter si fornicetur simplici flagitio delinquit. Quod autem si eo proposito non nubere coueret, vt licentius scortatetur. Respondetur votum hoc nullatenus esse obligatorium, eo quod est de re mala, obiectum enim tunc quod est non nubere, refertur in malum finem, atque adeo vitiatur, Ea propter neq. nubendo neq fornicãdo transgreditur illa votum. Hactenus de illo dissertum est, qui citra suam culpam impossibilitatem incurrit, implendi votũ. Sequitur ergo vt de illo dicamus qui sua sponte illud fecit impossibile. Vtrum videlicet qui post emissum simplex religionis votum vxorem duxit, teneatur inquantũ potest castitatem seruare, puta debitũ non exigere? Videtur enim hæc ratio id persuadere. Nemini sua culpa suffragari debet, neq. suus patrocinari dolus, eiusmodi autẽ homo sua culpa viam occlusit implendo voto, ac perinde in eius fraudem vxorem sibi associauit, manet ergo in quãtũ potest ligatus. Atq. hanc opin. propter hanc rationem amplexantur Iurisconsulti. Vnde Sylu est. in verb. votum. 2. §. 1. cum cæteris Sũmistis, ait eiusmodi personam impediri a complemento voti, quia ad debitum reddendum tenetur, quasi compertum habẽs non posse petere. Nihilominus contraria sententia, nempe quod possit etiã petere, amplectẽda est, quam hoc loco Caie. merito statuit, quãdoquidẽ ratio proxime facta eisdẽ viribus de vtroq. militet, seu citra culpam seu ex culpa impossibile fecerit votũ religionis implere tenebatur enim ille dũtaxat, vt præmisimus statum illum suscipere, qui penitus fuit suo voti obiectum. Nã cum statuta religionis solos professos perstringant, ad illa non tenetur quod illa fuerit expresse professus idq. iam insuper sic confirmatur. Religio tribus votis constat, scilicet obedientiæ, paupertatis, & castitatis. Qui autem simpliciter vouet, illa non explicat, sicuti qui vouet solenniter. Quare ad illa nondum tenetur. Quis enim te audiat si asseueraueris quod qui religionẽ diui Francisci vouit, postquam rei vxoriæ mancipatus est, teneatur bonorum dominium & possessionem abdicare? teneaturque ad ieiunia & alia obedientiæ munera quæ in seculo præstare potest? Si ergo ad alia duo non tenetur, fit vt neque ad votum castitatis. Ex hac autem definitione alia emergit dubitatio, vtrum si qui non

Primũ arg. Secũdũ argum. Quæst. Rñsio. Scrupulus. Solutio. Qõ altera. Rõ partis affirmatiuæ. Syluest. Solutio qõnis. Caiet.

non modo religionis ingressum vouit, verum & perseuerantiam vsque ad mortem, citra solemnitatem tamen, & nihilominus suapte sponte matrimonij se nodo implicuit, ad aliquid præ illo teneatur qui non nisi ingressum vouit? Et ratio dubitandi est, quod iste formaliter vouit suum votum solennitate firmare, & ideo apparet ad castitatem sibi impossibilem teneri scilicet vt vxorium debitum ei petere non liceat. Caieta. de hac re multa insumit verba iudicio meo superuacanea. Fateor enim me non percipere, quidnam nouæ obligationis votum perseuerantiæ noto religionis accumulet. triplici enim forma fieri votum simplex potest religionis. Vno modo, vt quis voueat tantum ingredi, non quidem animo perseuerandi, aut solenniter profitendi, sed statim exeundi. Et hoc arbitror esse vanum, vti ait Palud. 4. dist. 58. q. 4. Nam etsi obiendatur id fieri gratia tantum verecundiæ, nihil ad religionem hoc refert. Secundo modo, vt in obiecto voti ponatur perseuerantia & solennis professio. Tertio vt simpliciter voueatur religio. Et censeo secundum votum nihil tertio adhibere vinculi. Nam qui religionem absolute vouit, votum illud secundum iura emittit, tam diuina quam humana, ius autem diuinum est vt voueat ea intentione, vt verè efficiatur religiosus, atque adeo vt perseueret vsque ad mortem, iura autem ecclesiastica tempus indulgent probationis, vt si experimento bona fide didicerit non sibi religionem congruere, nõ suscipiat, quod ferre nequit. Quapropter etsi terque quaterque vouẽdo addas perseuerare, semper intelligitur, nisi tempore probationis experientia te aliud admouerit. Atque adeo post tale emissum votum, seu ad professionem sine tua culpa non admittaris, seu tua sponte matrimonium contraxeris, non arctius non seculo restas obligatus quam si simplex emisisses religionis votum. Et ad argumen. in contrariũ respondetur quod quamuis voueris perseuerare seu religionem profiteri, non obligas nisi ad profitendum secũdum iura. Et ideo quousque fueris professus, neque ad castitatem teneris neque alia statuta. Superest hic demum de illo dicere, qui post solenne votum, ceu incorrigibilis a monasterio pellitur vtrũ tutus maneat in conscientia, postquam vi expulsus est, & obiectus. Respondetur, quod quamdiu per ipsum steterit quò minus recipiatur, non est tutus, sed tenetur emẽdare sese, & in via redire, quoniam cum ex culpa sua fuerit exclusus, quamdiu in illa perseuerauerit, versabitur in periculo. Si autem correcta vita ad claustra rediens nõ admittatur, tutus manet in seculo. Quod si scisciteris, an teneatur in seculo religionis vota seruare Respondetur. A voto quidem obedientiæ absolutus manet, postquam prælatus eum reiecit, ac subinde a voto paupertatis, quandoquidem conuentus eum non alit. Ac perinde a persoluendo officio diuino, nisi fuerit in sacri atque a ieiunijs & alijs annexis religioni, siquidem illorum non fecit votum expressum neque ad illa tenebatur, nisi ratione religionis, a qua expellitur, sed tamen a voto castitatis non eximitur, eo quod expresse illud emisit, nec prælatus potuit ab eo illum liberare. Quid autem, si ante indutum habitum vouerat religionem in genere, vtrum sic, exclusus ab hac religione, teneatur ad aliam correctus transmigrare? Re vera ratio id videtur conuincere. Nam sicut ille, qui non huc admittitur, tenetur aliam religionem explorare, ita ille teneri videtur, qui post professionem expellitur, Et ita libentius censerem. Quamuis forsan dici posset, quod per votum solenne huius religionis cessauit illud simplex generale, & ideo si huc postea non recipitur, liber ille est prorsus. Sed tamen prior sentẽtia mihi probabilior est.

Dubitatio altera. — *Rõdubitandi.* — *Solutio.* — *Argum.* — *Dubitatio de exclusõ a monasterio pp icorrigibilitatẽ.*

In solutione ad quartum submouetur dubium de tempore adimplendi voti. Ad quod S. Tho. solum respondet quod qui se obligare proposuit, vt omni procul mora illud impleret, tenetur statim: qui vero ad certum tempus, vel sub certa conditione id proposuit tenetur tunc. Veruntamen si exactius responsum desideras, sic accipito. Trifariam quis potest votũ edere, scilicet aut tempus constituendo, aut conditionem supponendo, aut simpliciter absq; vllo additamẽto. Et quidem primum membrum, subdistinguendum est, nam si vouisti certo tempore quidquam facere, idque temporis illius intuitu, ex deuotione scilicet illius, vt cum vouisti ieiunare in vigilia Corpus Christi, vel aduentum, teneris tunc temporis sub pœna mortalis culpæ. Quod si tunc non exolueris, non teneris alio tempore ieiunium supple-

Adquartũ arg. S. Tho. De tẽpore quo votũ reddendũ.

re, eo quod animus tuus ad illud fuit tempus propensus. Perinde.n. tunc censendū de uoto est atque de lege, quæ singulariter quadragesimalem ieiunium iubet. Si uero adiectio illius tēporis non fuerit propter eius affectionem, sed ut principali uoto limen poneres, tunc teneris quidam illo tempore, sed nihilominus illo transacto obligatio nō aboletur, quin alio tenearis. Vt si uouisti religionem intra annum ingredi, del cto tibi dabitur nisi illo anno promissum reddas Domino Deo tuo, & nihilominus illo præterito eandem teneris suscipere religionem. Res est clara. Conditionale autem uotum nō uno, sed duobus fit modis. Est.n. alterum sincere conditionale, alterum uero pœnale. Conditionale est, quotiescunque homo ad rem aliquam affectus est, sed quia impedimentū sibi obstat uel facultas non suppetit, uouet sub cōditione. Vt si uoueas post mortem matris quæ tibi erat impedimento religionem intrare, aut post mortem patris suppetentibus tibi numis peregrinari, aut si tibi tale Deus beneficium contulerit, orphanam dotare. Pœnale autem est, quando nō eras tali rei affectus neque tibi erat cordi, immo quia exosa est & inuisa tibi, adigis te uoto in illam crucem, si in re tibi forte aliqua peccare contigerit, Vt cum voues si luseris, aut si adulterium feceris religionem ingredi. Hoc.n. licet formam habeat conditionalis voti, est tamen pœnale, quoniam directe votum non est religionis, sed non ludendi aut non adulterandi, pænam.n. adiecisti vt vel caueres, uel postfactum teipsum castigares Ea propter inter hæc vota vna est compertissima differētia, & vna itē aperta conuenientia, sed vna restat controuersia. Differentia inquam est, quod ante positam conditionem, quando votum est religionis aliudve ex tribus Pontifici Maximo reseruatis, super pure cōditionali non potest nisi per ipsum Pontificem vel per concilium dispensari, in pœnali autē potest per episcopum. Ratio est quod in priori illud, quo directe fertur votum, est religio, votum autem pœnale non recte fertus, vt præmisimus, nisi in illud proximū obiectum, quod est non ludere, aut non adulterari. Quare qui in illa dispensari potest, valet etiam in pœnam ex transuerso appositam, quantumuis sit religionis. Conuenientia vero est, quod vtrunque posita conditione obligat, neque de hoc vllo pacto controuertitur. Quod ergo sub iudice restat, est, vtrum posita conditione pœnale votum nequeat nisi a summo Pontifice dispensationem suscipere, perinde atque aliud conditionale. De quo q 4. sub titulo dispensationis, artic. 3. dicturi sumus. Videtur.n. eodēmodo esse indispensabile, quandoquidem virtute voti obligatio iam tunc religionis exorta est. Ad quintum facile respondetur. In primis neminem posse aliū suo voto obligare, neu filium, neu rerum, neu aliter subditum, quoniam votum est religionis actus qua quis suam propriam offert Deo voluntatem. Quare si vouisti filium alicui templo offerre, teneris illum ducere, ille autem solum tibi filiali obediētia tenetur parere, nullatenus tamen ex vi religionis. Rursus, qui per se votum implere non potest, si personale est, nullatenus id tenetur præstare per alium, tū quod in voto semper intelligitur possibilitatis conditio, tum quod personale votum fit propter propriam macerationem aut afflictionem corporis, aut ad excitandum deuotionem, aut patet in voto ieiunij aut peregrinationis. Hæc autem nemo per aliū assequitur. Secus, si non est votum mere personale, vt si in subsidium belli Hierosolymitani personam vnam uouisti, & tu nō potes, debes aliam mittere. Rursus, si uouisti monasterium ædificare, aut virginem dotare, quod uiuens non persoluisti, tenetur hæres tuus si bona illi relinquis, ut ait Palud. 4. dist. 38. q. 3. Pro quo facit l. 2 ff. de pollicita.

Votum cōditionale.

Votum pœnale.

Dīa inter uotū cōdōnale quan tū ad dispensabilitatem.

Ad quintū principale.

Palud.

ARTICVLVS II.

Vtrum vtile sit expediensque vouere.

POst virtutem voti obligandi sequitur de alia, quæ est eius vtilitas. Vtrum scilicet aliquid nobis emolumenti afferat? Et arguitur a parte negatiua. Nemini expedit priuare se optimo bono, quale est libertas. Hac enim homines cæteris animantibus præstamus, quare nullo est auro æstimabilius, hac autem homo per uoti necessitatem nudatur, ergo uouere non est expediens. Secundo. Nemini consilium est periculis sese obijcere, qui autem uouit, periculo exponitur extra quod erat. Vnde

Primū argu. a parte negatiua.

Arg. 2.

August. Vnde Aug. in epistola ad Arment. & Pau. Quia iam, inquit, vouisti, iam te obstrinxisti. Aliud facere tibi non licet. Non talis eris, si non feceris, quod vouisti, qualis mãsisses si nihil tale vouisses. Minor tunc esses, non prior. Modo autem tanto (quod absit) miserior, si fidem Deo fregeris, quanto beatior si persolueris. Tertio arguitur.

Argu. 3. Paulus. Consilium est Paul. 1. ad Corin. 4. vt imitatores eius simus, sicut ipse est Christi, Christus autem nullibi legitur aliquod vouisse, neque Apostolorum vllus ergo nihil in vouendo emolumenti inest. In contrarium, autem est Psal. ille, Vouete & reddite Domino Deo vestro.

Conclō rāsiua. Ad quæstionem hanc vnica eamque cōpertissima conclusione respondetur. Vouere vtile quidem est, non tamen Deo, sed nobis. Probatur. Alia ratione homini quidpiam promittitur, quam Deo, homini enim aliquid promittimus, quod non solũ beneficium conferre, vtile illi est, verum & ipsum ei pollicere. Nam sicut re ipsa collata iuuantur, sic & promissione fit certior futuri beneficij, vnde spẽ generat, quam pro alio beneficio ducit. Quapropter non solum conferenti, verum & promittenti gratiæ exhibentur. Deo autem vt nihil inde commodi accrescit, quod aliquid ei cōferimus, eo quod nostrorum bonorum non indiget, ita neque vtile est, vt ei aliquid polliceamur. Scit enim occulatius quam nos quidnam ei simus exhibituri. At vero vtrumq; nobis vtile est, nam per hoc quod ei aliquid exhibemus nobis ipsis augemus præmia, ei vero tantum extensior fit gloria. Vnde Augu. in eadem epistola, Benignus exactor est, & nō egemus, & non crescat ex redditis, sed qui in se faciat crescere redditores, nam quod ei redditur, reddenti additur. Inde autem, quod illi quippiam pollicemur, hoc nobis accrescit lucri quod voluntatem nostrum in bonum dirigimus & firmamus, vt mutare iure, neque vnus animum. Est ergo exire, non quidem sua sed nostra vouere. Corollarium conclusionis huius est salutare esse alijs consulere vt voueant. Attamen tam conclusio quam corrolarium intelligitur in genere, & lex obiectio, nam speciatim non singulis est semper commodũ. Quid quidem non ex natura & qualitate voti descendit, sed ex imbecillitate & defectu personarum, nempe quia sibi non sunt constantes vt voti arduitatem euincere valeant.

Probō. (margin)

August. (margin)

Corollarium. (margin)

Igitur inter Catholicos adeo res hæc euidens est, vt nisi cum hæreticis nulla nobis pugna reliqua fiat. Est ergo primum supra factum atq. quo hæretici, vt nouissime Lutherus in impio sub lib. De vobis monast. contendunt, perniciosum esse vt vere tãtum abest vt sit vtile. Verba sunt Lutheri in eod lib. Et paulo post Votum, inquit castitatis & totius monasticæ, si pium est, debet necessario secum inuoluere libertatem rursus omittendi. Et potest hæc hæresis fucari ex verbis Christi. Qui potest capere capiat. Si omnis perfectus esse. Et ex illo Pauli, præceptum Domini non habeo consilium autem do. Et ratio, inquit est: quia priuamus non libertate, quia iusti debent seruire Deo, & non sicut mancipia. Et inde inscripsit alium nefarium librum de captiuitate Babylon. sic enim appellat Ecclesiasticas traditiones. Respondet ergo S. Tho. quod sicut non posse peccare non diminuit libertatem, ita neque necessitas firmatæ voluntatis in bonum qualis est necessitas voti. Ad huius autem liquidiorem intelligentiam notandum est, duplicem esse necessitatem agendi, alterum quidem naturalem, qualis est in brutis animantibus & in rebus inanimis. Et hæc prorsus tollit rationem laudis & meriti. Altera est necessitas obligationis. Et hæc non tollit meritum, sed auget. Alias inconsulte atq. in nostram pernitiem nos Deus legibus obligasset. Quod si altissimam rei huius rationem desidera, ex fine libertatis tibi liceat perpẽdere. Enimuero etsi libertas nostra, naturalis nobis sit tamẽ auctor ipse naturæ Deus in hoc nos atque angelos liberos creauit, vt opera nostra digna essent laude, & præmij merita apud ipsum. Opera enim naturalia, vt modo dicebamus, merita esse nequeunt. Ad hoc igitur nostram condidit libertatem, vt cum malum facere possimus, facientes bonum, mereamur vitam æternam, quam si nobis absq. vllis prorsus meritis neq. nostris neque Christi contulisset, flore illo accidẽtario gloriæ caruisset, quod est mereri quod habet. Nam prestantius est mereri, quod non habes quam id habere quod nō mereris. Vbi ergo libertas nostra in bonum figitur, vt non peccet, nihil libertatis perdit, quia figitus in id, ad quod creata est. Quapropter neque Apostolo-

Luther. (margin)

Motiuũ Lutheri (margin)

Solutio. S. Tho. (margin)

Fit liquida solutio San. Thom. (margin)

rum voluntas in bonum cõfirmata vllam perdidit libertatem, ac multo minus beati longeq. minime Christus, qui licet ad vtrumlibet habuerit libertatem, non tamen ad id, quod malum est in sensu composito. Vnde Augu. in eadem ipsa epistola, Felix, inquit, necessitas est, quæ in meliora compellit. Vnde illæ auctoritates supra citatæ quibus Christus ostenditur liberam reliquisse familiam suam ad consiliorum opera, perperam ab hæreticis intelliguntur, quasi nos prohibuerit ne voto nos ad illa cõsecraremus. Legitimus enim sensus est, quod voluit nos illorum præceptionibus deuincere, qui tamen voto se voluerit ad illa perstringere, hoc ipsum consilium est saluberrimum. Alioqui nullus esset monachorum fixus status, si cuilibet pro libito fas esset abire, sed hoc ipsum est quod ipsi moliuntur. Aliquem tamen tibi forte scrupulum verba S. Tho. inijcient, quibus comparat necessitatem voti illi, quæ est nõ posse peccare, cum tamen votum de opere supererogationis sit, cuius contrarium non est peccatum Respondetur tamen non eo illa quidem verba retulisse, vt affirmaret votum esse firmitatem non peccandi, sed vsu est similitudine, quod sicut stabilitas non peccandi in Apostolis & beatis non minuit libertatem, ita neq. firmitas faciendi opus consilij, quod est maius de maiori bono. Ad secundum respon. per distinctionem. Duplex enim est periculum alterum, quod ex ipso facto nascitur, cui quidem te obijcere non est consilium. Vt cum quis se ponti committit ruinam minanti, aut inter cornua se proijcit trucis tauri. Sed alterum est periculũ non quidem ex facto ortum, se ex hominis fragilitate & languore. Et huic se hominem gratia melioris boni offerre, non solum non est semper temerarium, verum & nonnunquam expediens, vt equum ascẽdere, vt expeditius iter absoluas, licet ob segnitiem tuam possis inde cadere Item neq. est temerarium periculis te committere, quæ ex euentu solent euenire. Ait enim Sapiens Eccle. 11. Qui obseruat ventum non seminat, & qui considerat nubes, nunquam metet, periculum autem voti non est prioris generis, sed posterioris puta quod vir constans & strennuus superare potest Vnde in eadem epistola August. Non te inquit, vouisse peniteat, imò gaude iam tibi non licere, quod tum tuo detrimento licuisset. Ad tertium respondetur, quod Christo nulla ratione vouere cõgruebat: tum quod Deus erat, tũ quod inquantum homo constãtissimam habebat voluntatem in bono, ceu comprensior existens. Vnde illud Psal. Vota mea reddam in conspectu timentium eum, non de sua ipsius persona, sed de corpore, quod est ecclesia intelligitur. Apostoli vero vota paupertatis & reliqua susceperunt, vt Mat. 19. colligitur, vbi ait Petrus, Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? De quo latius. q. 3. & 6.

August. *Scrupulus ĩ verbis San. Thom.* *Solutio.* *Ad secũdũ arg.* *August.* *Ad tertiũ arg.*

ARTICVLVS III.

Vtrum votum sit actus latriæ siue religionis.

CVm in quæstione hac de voti virtute sermo versetur, quæritur, cuiusnam sit virtutis officium? Et arguit primo, quod nullius sit spãlis opus. Omne opus cuiusq. virtutis, vt supra dictum est, potest esse voti materia, eiusdem autem virtutis esse videtur promittere, & facere, ergo cuiuscunque virtutis est, suum vouere opus, atque adeo non est specialis, virtus.

Primũ argum.

Secũdo, Illa est solum religionis virtus, vt in de Offic. auctor est Tullius, qua cultũ Deo ceremoniamque offerimus, qui autẽ aliquid Deo vouet, tantum promittit, ergo non est religionis actus.

Secũdũ argum. Cicero.

Tertio. Religionis cultus soli Deo exhibendus est, cui latria detur, votum autem non solum Deo, verum & sanctis fit, imò & prælatis quibus religionem professuri, obedientiam promittunt, ergo votum nõ est religionis actus. In contrarium est illud Isaiæ 16 Colent eum in hostijs & muneribus, & vota vouebunt Domino, & soluent. vbi colere, quod est religionis, per id explicatur quod est vouere.

Tertiũ argum.

Ad intellectum quæstionis huius notandum est, actum quemlibet studiosum bifariam esse posse alicuius virtutis, videlicet, & elicitus, & imperatus. Ille enim actus elicitur a virtute, qui est obiectum formalis eiusdẽ virtutis. Sic enim credere est actus elicitus fidei, & restituere alienum, actus elicit, iustitiæ. instar actuum potentiarũ. Visio enim elicitur a visu, quia est sensatio coloris. Illẽ autem actus imperatur a virtute, quod elicitur per imperium illius mouentis aliam virtutẽ propter suum finem, vt ie

Fundamẽtum.

iunium

iunium, quod elicitur a temperantia tunc imperatur a charitate quando mouetur homo ad ieiunandum, non solum quia actus est temperantiæ, sed propter amorem Dei sicuti & in vitijs, dũ quis furatur propter mœchiam, furtum quod elicitur ab iniustitia, imperatum a luxuria. Dum ergo quæritur de aliquo officio cuiusnam virtutis sit, non inuestigatur cuius imperio, fiat (nam à multis potest imperari) sed cuiusnam sit actus elicitus. Et hoc est quod de voto impræsentiarum percontamur. Ad quod vnica conclusione respondetur. Vouere est actus elicitus religionis, tanquam Dei cultus. Probatur. Votum est ordinatio quædam & obligatio eorũ, quæ homo vouet in obsequium cultumque diuinum. Hoc enim sonat ipsum quod est Deo promittere, ordinare autem & offerre quodcunque opus in Dei cultum, est actus religionis ergo eiusdem virtutis est vouere.

Conclõ rũsiua.

Rõ conclusiõis.

Monstratur minor. Opus cuiuscunq. virtutis Deo potest, ceu sacrificium offerri, vt ieiunium, eleemosynæ erogatio, & quicunq. actus ceu fortitudinis ceu temperãtiæ, &c. Huiusmodi autẽ ordinatio & oblatio non tribuuntur ipsis virtutibus imperatis, à quibus illi actus eliciuntur, sed virtuti imperãti, qualis est religio, ergo vouere est actus elicitus religionis. Vna autem tibi forsan dubitatiuncula ex his oboritur. Quod cum ordinare & referre aliquid in Deum, non soli religionis virtuti, verum & charitati, eidemque præcipue competat non magis inde colligatur, vouere esse actum religionis, quam charitatis. Respondetur autem hoc non inferri ex eo, quòd uouere sit ordinare & referre aliquid in Deum, sed ex hoc prorsus, quòd sit aliquid offerre Deo ad eius reuerẽtiam & cultum. Itaq. prima differentia est, quòd charitas refert opera in Deum tãquam in finem. Ieiunijs enim oramus, &c. propter Deum, quæ quidem præpositio, finem designat. Sed tamen vouemus eadem opera Deo, vbi Deum non exprimimus sub forma finis, sed sub forma illius cui aliquid offerimus. Itaque Deus ponitur in obiecto religionis, sicuti in obiecto fidei. Secundum discrimen est, quod charitas habet Deum pro obiecto tanquã rem amatam, idest, cui bonum in communi volumus, & nolumus malum, religio autem tanquã id cui reueremur & obsequimur nos nostraque illi cultu offerentes, votum ergo non solum ordinatum est in Deum, sed in reuerentiam eius & in cultum.

Dubitatiuncula

Solutio.

Primum igitur argumentum veritatem conclusionis apertiorem facit. Respondetur enim quòd etsi id quod cadit sub voto, tanquam eius materia, vt ieiunare, & seruare continentiam, sint actus eliciti aliarũ virtutum, tamen illorum votum non elicitur nisi a religione. Contingit tamen nonnunquam vt non solum votum, verũ & actus ipsi deuoti eliciuntur a religione, vt cum uoues orare, & sacrificare. Nam orare, est actus religionis. Itaque quandoque votum est actus religionis solum ratione formæ, quia ipsa promissio elicitur a religione quandoque vero ratione formæ & materiæ, scilicet quando actus ipsi promissi ab eadem eliciuntur uirtute. Emergit hoc autem dubitandi ratio, vtrum illa sit voti transgressio, quæ duas includat culpas, alteram scilicet contra specialem uirtutem, a qua elicitur, atque alteram contra religionem, per quam Deo offertur. Exẽpli gratia. Vouisti ieiunare, vtrum non ieiunans & contra continentiam delinquas, & contra religionem. Item vouisti Deo vt obedires prælato, vtrum & uirtutem obedientiæ violes, quæ est iustitiæ, & rursus voti religionem? Est enim argumentum, esse peccatum duplum, eo quod, vt ante prædiximus, votum est quædam particularis lex quam sibi vouens præscribit, lex autem quidquid præcipit, constituit in aliquo virtutis genere, vt dum præcipit quadragesimam ieiunare, constituit illum actum in genere abstinentiæ. Sicuti & lex diuina præcipiens coniugibus non se inuicem defraudare, constituit illum usum in genere continentiæ, ergo & ieiunium uouens constituit illud in eodem virtutis genere. Et præterea in genere religionis, quare eius transgressio geminum erit delictum. In contrarium autem est, quòd communi iudicio non censetur nisi vnicum peccatum contra votum. Ad hoc respondetur quòd transgressio voti ex natura sua vnicum est peccatum. Vbi ad notandum est quod actus ille qui voto, vt materia substernitur, potest esse constitutus in genere virtutis, aut per legem aliam seu diuinam seu naturalem, seu humanam, aut per solũ uotum. Si priori mõ, congeminatur peccatũ, si uero posteriori, non est nisi simplum.

Ad primũ arg.

Dubitatio.

Argu.

Solutio.

Vouisti

Vouisti honorare parentes, aut confiteri aut ieiunare: Quadragesimam, quia iam secluso voto opera erant singularium virtutum, si trāsgrederis bifariam peccas. Vouisti autem ieiunium in vigilia corporis Christi, Fateor quidem te constituisse illud opus in genere abstinentiæ, sed tamen quia non aliter quam per votum, ruptio ieiunij non est nisi simplex peccatum. Pari modo si puellæ dotem pollicearis, cum iā humana sis adstrictus fide, si eandem pollicitationem religionis uoto cōfirmes tūc fracta fides duplum erit peccatum, scilicet tam contra humanam iustitiam, quam cō tra religionem. Dum autem soli Deo uouisti eleemosynam facere si non satis, solū contra votum peccas. Hinc ergo fit simplum esse religioso crimen, non obtemperare præfecto, quia licet illud obsequium constituerit in genere obedientiæ, non tamen nisi per solum uotum. Haud enim obediētiam prælato uoues, sed Deo, quòd eris prælato obediens. Ad secundum respondetur, quod licet ille qui uouet, nondum det, si dare ad promissum referatur, quia nondum dat quod promittit, dat tamen illud in caussa, quia obligat se, quæ quidem obligatio uirtute continet rē promissam, tametsi etiam reuera det suam mē tem suamque voluntatem, quam Deo mā cipata. Tertium argum. quærit, vtrum votum quod fit sanctis vel prælatis, ad religionem pertineat quandoquidem religio solum Deum habet quo obiecto. Et quidem de re nemo hæsitat, sed modus latet. Atqui S.Thom. nihil discriminat inter votum, quod fit prælatis, & illud quod fit diuis. Nam utrumque censet promissionem factam hominibus, quæ non pertinet nisi ad humanam fidem. Sed utraque inquit, esse potest materia uoti, quatenus id ipsum quod homini vel Sancto promittimus offerrimus Deus. Itaque uotum quod facimus Beatæ Virgini, vt in sanctorum culmine exemplum sta uamus, non eum uotum, nisi quia quod ipsi promittimus, offerrimus Deo nimirum ei pollicentes, q hoc vel illud fatiemus in honorem Virginis sicuti si Deo me vouerem puellæ largiturum dotem, aut alium habiturum honorem. At vero non est mirum, si hanc S. Vhom. doctrinam alicui, non quidem falsa, sed tamen cura censeatur, nam usus vouendi sanctis aliam prætcrea rationem præ se fert. Haud enim cum quis vouet virgini, aut D. Petro, aut D. Iacobo peregrinationem, vouet formaliter Deo, talem honorem Diuo exhibendum. Non inquam hoc illo pacto uouet, quo religiosus dum ait Præposito, Voueo Deo, quòd ero tibi obediens, sed voueo Virgini, & voueo Petro. Quin etiam religiosi vna cum Deo componunt sanctos dicentes. Promitto obedientiam & Beatæ Virgini, & beato Dominico, aut Francisco. Dicamus ergo, sanctos duobus modis existimari. Vno seu homines aut Angelos, qui puræ sunt creaturæ. Et isto modo vera est sententia S.Thom. quòd promissio illis facta, non est votum nisi offeratur Deo. Secundo vero modo considerantur, vt Deus est in illis, non quomodocunque per gratiam, vt in uiatoribus, sed per gloriam, quasi in his, qui ratione status suam ipsius præsentem diuinitatem participant. Et sic vouere sanctis, est honore Deo, qui est in ipsis. At vero S. Thom. hunc modum forsan non inconsulte prætcrijt, sed eo quòd sicut orare sanctos nō est orare Deum, sed diuersa est ratio, ita alia est ratio vouēdi sanctis, quam Deo. Sed tamen ubi de catholico sensu cō uenit, vana est de nomine disceptatio.

Ad secū dū arg. · *Tertiū argum.* · *D. Tho.*

ARTICVLVS IIII.

Vtrum magis sit laudabile & meritorium facere aliquid ex voto, quam absque illo.

CVm articulo secundo definitum fuerit, vouere esse vtile, & ita tertio, esse actū religionis aptissima subsequitur quæstio, vtrum opus voti cumulationis sit laudis ac meriti quā si fieret absq. Nam ex illis apparet hoc subsequi: Arguitur nihilominus a parte negatiua auctoritate. Prosperi, lib. 2. de vita contempla. vbi ait. Sic abstinere & ieiunare debemus, vt non nos necessitate ieiunandi subdamus, ne iam non deuoti, sed inuiti rem voluntariam faciamus, votum autem necessitati non subdit, ergo præstantius est absque voto operari. Secundo arguitur ex illo Apostoli 2. ad Corinth. 9. Vnusquisque prout destinauit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Votum autem, ut crebro vsu venit, tristitiam generat, idque ob necessitatem,

Primū argum. · *2. Arg.*

Aristot. tatem. Nam ut 5. Meta. tex. 6. & 1. Rhet. c. 11. auctor est Arist. necessitas eo ꝙ voluntatem premit, iustitiam infert, ergo excellentius est opus absque voto. Tertio Ad 3. Votum ad hoc est necessarium, vt voluntas in eo firmetur quod spondet, firmari autem immobilius nequit, quam dum rem facit ergo melius est sine voto facere. Nam tūc firmior est res quam dum promittitur. In contrarium autem est monitum illud Dauidicum. Vouere, & reddite. Cuius solennis interpretatio est, vouere esse consilij, consilium autem vt præmisimus, de meliori est de bono ergo melius est ex voto operari, quam citra votum.

Titulus vtrunque de opere voti meditato quærit, ſ. vtrum sit magis laudabile, vt qn̄ extra gratiā est mortaliter bonū, & an sit magis meritorium, at puta qn̄ fit in charitate. Et S. Tho. vnica respondet affirmatiua conclusione, quam tribus rationibus corroborat. D.Tho. Conclusio est. Maiori laudi ac merito tribuitur opus ex voto, quam absque ipso exhibitum. Conclō. Primo probatur ex virtutis obiecto. Prima rō pro qōne. Opus nanque nobilioris uirtutis, excelsioris est tam laudis, quam meriti, quare actus inferioris virtutis, dum a superiori imperatur, præstantior fit, vt si ob charitatem temporate agas, virtus autem latriæ, in qua hoc quod est vouere, collocauimus, est virtutum præcipua, vt puta in cultu Dei, posita, ergo actus ab illa per votum imperatus præstantior est, quam qui fit sine voto. August. Vnde Aug. lib. de Virg. Neq. ipsa inquit uirginitas, quia uirginitas est, sed quia Deo dedicata est, honoratur, quam fouet & conseruat continentia pietatis. Secūda ratio. Secundo id rursus confirmatur ex ea re, quæ exhibetur. Nam qui opus citra uotum facit, solum actum Deo impendit, qui uero ex uoto non actum modo, uerum & potestatem, addicit enim ei mancipatque suam uoluntatem ac libertatem, ut deinceps iure nequeat secus facere. Sicuti qui fructiferam arborem alteri conferret, ut in lib. 1. de similit. auctor est Ansel. Ansel. plus elargiretur, quam qui solos donaret fructus. Qua utique ratione promittentibus gratiæ singulares debentur præter illas, quæ illis aguntur, dum conferunt. Tertio Tertia. & id confirmatur ex modo agendi. Enimuero per uotum fingitur esse rituique uoluntas in uotum, facere autem aliquid est maiori animi stabilitate & constantia laudabilius est. Vnde Philoso. 2. Eth. Aristot. nullum officium uirtutis nomine cēset, antequam ex firmato habitu proficiscatur. Restat autem ante descensum ad argumentorum solutiones, conclusionem explanare. Catholicorum nanque nemini dubia est, sed tamen soleant male intellecta in abusum uenire. Arguitur igitur contra. Arguu. Sequeretur, si uera esset, quod deberēt semper monachi in quocunque obeundo obedientiæ munere exigere expectareque superioris scriptum præceptum, nempe ut ex maiori uoti energia opus factum maioris esset meriti, sicuti transgressio peioris esset culpæ. Sic enim faciunt religiosorum multi, quibus nos hic eo consultum pergimus ꝙ a parte contraria stet ratio. Nam quo libentius maiorique animi promptitudine obtemperas, illustriorem præstas obedientiam, promptius autem facit, qui urgens præceptum non expectat, sed simplici iussioni audiens est. Respondetur ergo sub distinctione. Solutio. Quando res ardua est eademque dubia, ut ad Indos ad nauigare, aut regimini onus suscipere aut quid simile, consilium est, ut monachus non iniustus suo proprio iudicio tales subeat prouincias, sed præfecti mandatum præstoletur. Quando uero res non est ambigua, tunc aut uanum est aut certe delictum, cogentem præceptionem expectare. Etenim si paratus est facere, sed conpulsorium præceptum ob id solum requiris, ut efficij tibi meritum augeatur, uanum est. Nam uirtute uoti obedientiæ, promptitudo est magis meritoria. Præceptum. n. non ponitur nisi aut rebellibus, aut in dubio hærentibus. Si autem re uera facere renuis nisi præcepto cogaris, tunc meritum non solum non crescit, uerum adeo diminuitur, ut nonnunquam uertatur in culpam. Conclusio ergo non sic est intelligenda, sed ꝙ omnia opera quæ sine nouo præcepto, ex uoto tamen facis, maioris sunt meriti & laudis, quam si faceres sine uoti necessitate, maiorisque adeo, quam si præcepti conctionem attenderes.

Ad primū igitur argu. ex Prosperi snīa sumptum rn̄detur, ꝙ necessitas coactionis, utpote quando quis inuitus operatur, Ad primū arg. quia uoluntarium tollit, laudem minuit & meritum, imo nouum, quam prorsus aufert. Et de illa loquebatur Prosper. ubi aiebat. Ne iā nō deuoti, sed inuiti rem uolun- Obiectio.

tariam

tariam faciamus, necessitas autē uoti, quo voluntatem penitius in bonum asserit, eo deuotionem auget. Sed arguis forte vrgētius, vti hæretici putant Qui absque voto operatur, in singulis actionibus habet libertatem, vt citra iuris violationem cessare possit, qui autem voto illaqueatus est, etsi libere vouerit, tamen in singulis post actionibus illa caret libertate, liberius ergo facit qui non est voto alligatus, libertas autem laudem auget & meritum, ergo conclusio falsa. Qui in rem superficietenus cerneret, responderet forte concesso maiorem inesse libertatem in eo, qui facit sine voto, quia semper illi est integrum non facere. Sed tamē diceret ex altera parte, nimirum ob rationes ad conclusionem allatas, auctius crescere meritum in eo qui fecit votum, legitima tamen solutio non est hæc, sed q̄ maior est libertas in eo, qui vouit. Enimuero qui vouere reformidat, eo non vouet, q̄ tam liberum suijpsius dominium non habet, quam ille qui vouit. Vnde sicut illustrior esset in illo libertas (vt in Anselmi exemplo persistamus) qui non solum arboris fructus quotannis daret, verum totam semel arborem, quam ille, qui solos fructus donaret sic præclarior est magnificentiorque libertas, Deo non modo opera tua, sed ipsam voluntatem semel dedicare. Quare libertas illius primi actus tanquam ex radice diffundit ad singula opera, vt pretiosioris sint libertatis, quam si fierent sine voto. Ad secundum argu. ex illo Pauli adscitum, Non ex tristitia, & ex necessitate, tria sub distinctione respondet S. Tho. Primum, quod necessitas coactionis est, quæ cum sit voluntarij contraria, tristitiam parit, de qua proinde loquitur Aristot. Et hanc iam concessum est non esse bonam. Eandemque perinde condemnat Pau. Secundum eum, quòd necessitas voti in his qui sunt bene dispositi, ob contrariam caussam videlicet quia voluntatem habent bono affixam, tristitiam nō generat, sed plane gaudium. Vnde Augu. in eadem citata epistola ad Arment. Non te, inquit, vouisse pęniteat, imo gaude iam tibi id non licere quod cum tuo detrimēto licuisset. Et quidem circa hæc duo asserta nullus superest scrupulus. Ait vero tertio, quod etsi quandoque opus voti secundum se consideratum triste, & inuoluntarium reddatur post votum, dum tamen in concussa maneat implendi voluntas, non solum non est malum verum est magis meritorium, quàm si fieret sine voto pro eo quod procedit ex religione, quæ potior est virtus, quam abstinentia, a qua exempli gratia damus illud opus elici, puta ieiunare. Hoc tamen documentum non caret ambiguitate. Et idcirco explorandum est, vtrum pœnitentia voti sit quandoque delictum. & quale genere suo, veniale ne an mortale. Nā ex vna parte videtur perinde esse pęnitere voti, ac si ante votum nolles vouere, quæ quidem nolitio, cum non sit rei ad salutem necessariæ, non est mala. Idem enim est obiectum vtriusq. actus. Nolo vouere, & nollem vouisse. Sed ex alia parte est arg. quod pœnitentia rei bonæ mala est, quoniam pœnitentia esse non debet nisi de malo, vouisse autem est bonum, ergo illius pœnitentia est mala Et ita consueuit vitio tribui. Caietan. responsioni suæ triformem præiacit distinctionem. Ait enim quenquam pœnitere posse, aut voti, i. promissi, aut vouisse, puta animum applicuisse ad vouendum, aut tertio, bonorum operum quæ ex voto fecit. Pœnitere, inquit, voti, est dolere de promissione, qui enim, inquit, sic dolet promissionem non seruat, pœnitere autem vouisse, est pœnitere quod se subiecerit voto, qui quidem non ideo alium mutat. At vero licet inter mutare & non mutare propositum clarum sit discrimen, non tamen inter verba ipsa, pœnitere voti & pœnitere vouisse. Nam profecto Latine idem est. Etenim si pœnitere voti intelligas absit acte, id est, non illius a te facti, impossibilis est hæc pœnitentia. Quandoquidem neminem nisi facti sui pœnitere potest. Si autem id contracte vsurpes, tunc pœnitere voti idem est prorsus quod pœnitere te vouisse. Sicut pænitere peccati, & pænitere te peccasse. Haud ergo distinctio ex parte voti & vouisse, sumenda est, sed a verbo ipso pœnitere, quod ambigui est significatus. Pœnitere enim voti, aut vouisse vno modo accipitur, pro eo quod est retractare propositum. Dicitur enim ille pœnitere facti, qui mentem mutat. Et de hac significatione non habetur in præsentia sermo. Est enim citra controuersiam, genere suo lethale peccatum, vt dictum est, tum etiam contra iustitiam, tum etiam contra religionem. Secundo autem

Solutio.

Ad secū dū arg. Solutio. S. Tho.

Paulus.

August.

Ambiguitas orta ex solutiōe S. Tho.

Caiet. responsio.

Explodi tur Caieta. dist.

autem modo, idque vsitatius, accipitur pœnitere, pro eo quod est nolle fecisse, Et de hoc est præsens dubitatio. Ad quam respõdetur, eiusmodi pœnitentiam, licet absolute considerata, sonet in malum, tamen dummodo propositum faciendi sit firmũ, posse ex circunstantibus qualitatibus ab omni culpæ macula esse munda. Sonat inquam malum, sicut occidere, quia uouisse est bonum, tamen sicuti iudex uimq. repellens non peccat, sit non semper, qui uouisse pœnitet. Idque præsertim ubi materia voti res est ardua, ac perpetua, & qui votum suscepit experimento difficultatem sentit, quam si prænosset, uotum non fecisset. Quare sicut initio nolle uouere, ita & emisso uoto nolle vouisse, nullum est vitium. Quoniam hoc non tam ex animi langore quam ex ipsius natura obiecti contingit. Vnde ad arg. supra factum respondetur, quòd pœnitentia rei bonæ, quando non est absolutè necessaria, non est per se mala. Et de hoc ait S. Thom. esse præstantius ex voto id facere cum tali mœstitia, quam citra votum. Atqui huius veritas inde patet, quòd hanc ob caussam vouere est utile & salubre, ut animus obligatione firmetur, ne postea r i difficultas & mœstitia non nos ab opere absterreat, sed omnibus impedimentis superactis in proposito persistamus. Addiderim tamen quòd licet eiusmodi pœnitentia per se non sit reproba, potest tamen ratione periculi ad vitium inclinare. Qui enim crebros eiusmodi mærores voti admittit, labefactari incipit, ut a proposito desistat. Quare dum quis experitur propositum suum languescere, non potest citra venialem culpam eiusmodi pœnitentiam non recutere. Mortalem autem circa consensum frangendi fidem uoti, non est quòd metuas. At uero quando uota non sunt perpetua, neque de rebus arduis, sed de minutioribus, tunc pęnitere uouisse, durante tamen implendi proposito, nõ solum non est culpa, verum raro est periculum, quia potest qui vouit propositum in melius mutare. Vt si vouisti peregrinationem, aut prolixos recitare Psalmos, quod obest tibi sit, vel ad studium reipublicæ commodum, vel ad alia misericordiæ opera, nullum est periculum pœnitere uoti. Tametsi absq. dispensatione propositum demutare, nefas sit. Tertium mẽbrum est dum quis postquam opera ex voto fecit, puta in religione degit uitam, se pœnitet sub tali instituto uixisse. Et de hoc distinguendum est. Aut enim eum illius transactæ vitæ pœnitet, præsupposito voto, hoc est pœnitet eum persoluisse opera quæ ratione voti debebat. Et hoc manifestarium est mortale crimen: nam cum si non persoluisset lethaliter peccasset, fit ut huiusmodi pęnitentia sit de re ad salutem necessaria, atque adeo mortaliter iniqua. Si autem pęnitentia huc fertur quod est te uouisse nihil curans an illis caruisses fructibus, incidit in secundum membrum ꝓxime tractatum, ut non sit genere suo mortale, quamuis plusculum habeat grauitatis. Nam postquam fructus feceris, non potes citra culpam illorum pęnitere. Nisi vota essent de re leui & temporali, quoniam tunc nihil habet absurditatis pęnitere quod illud tempus in commodioribus alijs negotijs non collocaueris.

Solutio ambiguitatis primę.

Pęnitentia uoti ĩ monachis quale crimẽ sit.

Ad tertium denique argumentum respondetur quod etsi dum quis reipsa officium aliquod præstat, firmatam tunc habeat voluntatem in illo præsenti opere, non tamen in futurum, sicut ille qui vouit. Et præsertim si vouit, iugiter eadem opera frequentare.

Ad terminũ arg.

ARTICVLVS V.

Vtrum votum per susceptionem sacri ordinis, perque professionem religionis, fiat solemne.

INter virtutes voti summa est in uoto solemni, vt pote quod matrimonium non modo impedit, sed dirimit. Quapropter potissimum votorum discrimen dignoscitur inter simplex & solemne. Quæritur ergo vtrum votum per susceptionem sacri ordinis, & per professionem religionis, fiat solemne. Et arguitur a parte negatiua: Votũ ut præfati sumus, fit Deo qui nouit itima cordium, solemnitas autẽ in extera ceremonia consistit, quæ fit in cõspectu hoĩum, ergo hmõi solemnitas non est voto necessaria, sed accidentia, vt iure diuino nouum afferat vinculum. Secundo, si eiusmodi forinseca solemnitas esset de substantia voti, omnib. competeret votis in quacunq. materia, quãdoquidẽ substãtia generis in cunctis participatur spẽb.

Primũ argum. a parte negatiua.

Secũdũ argum.

sunt

sunt autem multa extra ordinem susceptionem professionemque religionis vt peregrinatio ieiunia, &c. quæ non consuescunt solennitate firmari, ergo huiusmodi solemnitas ad substantiam voti non pertinet. Tertio argum. Solemne idem esse videtur quod publicum, sed possunt fieri multa vota in publico coram testibus, quæ non subinde sunt solennia, & vice versa, potest fieri votum religionis & sacri ordinis in secreto, ergo solemnitas non est necessitas in voto. Quarto denique peculiariter contra clericorum votum arguitur. Si sacris ordinibus solemne votum esset annexum, vsu contingere posset, vt quis ante legitimum pubertatis annum quin vero ante iustam rationis vsuram posset funiculo perpetuæ castitatis alligari. Quod re vera nulla videtur admittere ratio. Consequentia vero inde constat, quòd cum ordinis sacramẽtum characterem imprimat, quocunque tempore conferatur, suscipitur. Quod quidem absurdum a voto religione cautum est, cum ante quartum decimum annum fieri nequeat solenniter. In contrarium est quod huiusmodi duntaxat vota, matrimonium & contrahendum impediunt, & contractum dirimunt, quod solius est uoti solennis.

Tertiũ argum.

Ad quæstionem S. Thom. duabus respõdet conclusionibus. Prior est. Solemnitas voti attenditur secundum aliquid spirituale, puta secundum benedictionem aut consecrationem quæ ex institutione apostolorum adhibetur Probatio. Solemnitas rei debet eius naturæ & conditioni admetiri & accommodari, vt patet in rebus corporalibus, solemnitas enim nuptiarum consistit in conuiuarum apparatu, solemnitas vero nouæ militiæ in apparatu equorum militumque concursu, vt potissimum in Germania videre est, dum quis creatur Elector, & in alijs regnis, dum creatur auratus eques. Votum autem cum Deo fiat, est res spiritualis solemnitas ergo eius debet subinde spiritualis esse, puta benedictio aliqua, qualis in religionibus fieri cõsueuit, & in consecratione, vt dum quis sacris initiatur. Quæ quidem religio a tempore Apostolorum ortum habuit, ut apud Dionys. constat, nam de ritu sacrorum ordinum meminit 2. cap. Eccles. Hierach. Et de monachis capit. 6 Posterior conclusio. Votum fit solenne tum in professione certæ regulæ, tum & in maiorum ordinum susceptione. Probatur. Solemnitas fieri non consueuit, nisi dum quis per susceptionem noui status rei alicui mancipatur. Haud. n. solennitas nuptialis celebriter adhibetur nisi dum vterque coniugum alteri se mutuo tradit, tãtumque matrimonialem profitetur, qui publicitus innotescere debet. Per susceptionem autem sacri ordinis, puta subdiaconatus diuino se homo addicit ministerio, firmum statum suscipiens clericalem. Similiter in professione certæ regulæ, quando per abrenuntiationem seculi proprieque voluntatis, statum quis perfectionis assumit igitur tunc fit votum solennne. Hic primum omnium doctores tã Iurisconsulti, quam Theologi innumeras voti diuisiones aggerant, vt peculiariter apud Palud. in quarta distinctione 38. quæstione secunda, est videre. Vbi vsque ad duodecim illas multiplicat. Nam Magister Sentent. aliquas ponit. Alterum enim est votum personale, vt continentiæ, alterum reale, vt eleemosynæ, atque alterum mistum, vt peregrinationis, vbi sumptus sunt necessarij. Item alterum est temporale, hoc est in tempus certum, alterumque perpetuum. Item alterum est commune, vt quando materia communis est præcepto & voto. Cuius exemplum ponit Magister in baptismo, atque alterum proprium, vt de opere superogationis, quod est propria materia voti. Hæc autem atque id genus aliæ sectiones parum ad rem conferunt. Sed illa satis nobis est, qua diuiditur in simplex & solemne. Horum enim uincula & obligationes multum differunt. Rursus adnotandum est discrimen inter simplex votum & solemne si ex effectu perpendatur, hoc esse, quòd simplex matrimonium impedit contrahendum, haud tamen dirimit contractum. Impedit inquam, quia peccatum est mortale post emissum votum simplex religionis, connubialia fœdera celebrare tenet tamen matrimonium. Solemne autem non modo matrimonio contrahendo obstat, verum & contractum dirimit. Nõ quod sit propria diremptio, quia matrimonium nullum est, sed dicitur eo dirimere, quod personas inhabiles ad contrahendum reddit. Discrimen hoc extat apud Bonif. 8. de voto & vo redem. c. vnico libr. 6. Tertio insuper supponendum est, votum solenne in duabus tantum materijs

Prima conclõ.

Probõ.

Postrema conclusio.

Probõ.

Palud.

Multiplex diuisio voti.

Discrimẽ iter votũ simplex &

solenne ex parte effectus. teriis habere locum, scilicet in professione religionis, & in susceptione sacri ordinis vtpote diaconus, vt idem Pontifex ibidẽ definit. Non quòd definitio hæc illic fuerit primum sancita. Nam S. Th. viginti anni Bonifacium 8. antecessit, qui tamen, ceu rem priscam illam commemorat. His suppositis in lite versatur in quonam consistat votum esse solenne, hoc est matrimonium dirimens, vtrum videlicet de iure sit mere positiuo, an vero de iure diuino. Neque parum refert vtra pars vera sit. Nã si est de iure diuino, nequit a Papa super voto solenni dispensari, secus autem si sit de iure positiuo. Caiet. ergo hic tres de hac re opiniones recenset. Prima est, quòd voti solennitas consistat seu in benedictione, qualis fit in religione seu in consecratione, cuius vsus est in susceptione ordinum. Hæc autem opinio multis rationibus confutatur. Primo quia professio tacita, scilicet cum annus probationis, annuente neophyto elabitur, est in virtute solenne votum, & tamen absque omni benedictione. Secundo, quia in aliquibus religionibus, vt in nostra, non benedicitur ille, qui profitetur, sed scapulare, idque fit postquã in manibus prælati professus est, ergo illa benedictio neque est de essentia, neque requisita. Tertio neque illa, neque consecratio sufficit. Græcorum nanque sacerdotes consecrantur, & tamen non adstringuntur solenni voto castitatis, idque perinde ecclesia de nostris decernere posse. Quapropter sublato Ecclesiæ statuto posset quisque dum sacris initiaretur, & (vt aliqui putant) religionem profiteri, faciendo simplex votum castitatis, aut nullum. Ante vero quam vlterius transeamus, admonitum volo lectorem hanc opinionem nunquam fuisse S. Tho. imo neminem reor sic intellectam illam fuisse complexum, nam D. Tho in priori conclusione (quod mediate considerandum est) non astruit substantiam voti solennis in benedictione aut consecratione consistere, sed præcisè ait, ꝙ solennitas voti attenditur secũdum benedictionem, & consecrationem. Itaq. tantum vult dicere, ꝙ illa benedictionis solennitas adhibetur, in signum voti sicuti solennitas nuptiarum non est de essentia matrimonij, sed est eius testimoniũ. Quare non vult quòd illa ceremonia sit simpliciter de essentia, sed tantum explicat ritũ, qui re vera nunc de ecclesiã viget, quãuis de susceptione ordinum alia sit ratio. Nã eo ipso ꝙ subdiaconus ordines suscipit, vna suscipit & votum. Secunda opinio est, ꝙ voti solennitas consistat in exhibitione personæ, itaque substantia solennis voti a simplici hoc differat, quod simplex est tantum promissio rei tradendæ, solenne autẽ sit traditio personæ, siue promissa fuerit, siue secus. Et quamuis opinio hæc a Caietan reprobetur, arbitror tamen esse verissimam. Et est expresse opinio S. Tho. in 4. dist. 38 q. 1. art. 3. & expressius hoc loco. Et vt comparatione ad aliam fulgentius elucescat tertia opinio, quam Caieta. amplectitur, est, votum esse solenne in hoc cõsistere, quod Ecclesiæ auctoritate statutum est per tale votum hominem fieri inhabilem ad matrimonium. Neq est peculiaris Caiet. sed est Scoti in 4. dist. 38. Probationes autem Caiet. hæ sunt. Prima quod ecclesia posset statuere vt quicunque coram tribus testibus continentiam voueret, faceret votum solenne, sicut ille qui ordines sacros suscipit at religionẽ profitetur, quod vtique signum est totum pendere ex arbitrio ecclesiæ. Secunda, quod vice versa licet quispiam quacunque solennitate profiteretur tria vota in religione non approbata per sedem Apostolicam, non resultaret votum solenne ex solo defectu ecclesiasticæ auctoritatis. Quinimo verba sunt Pontificis loco citato, de vot. lib. 6. videlicet, quod voti solennitas ex sola constitutione ecclesiæ est inuenta. Hanc verum tamen opinionem reprobat S. Tho. in 4. loco citato hoc argumento Si solenne votum religionis solo statuto ecclesiæ faceret religiosum matrimonio inhabilem, & hoc non esset de iure diuino, sequeretur, quod ecclesia posset contrarium statuere, videlicet, quod posset dispensare in illo solenni voto castitatis, quod tamen falsum est, vt postea disputabimus. Respondet hic autem Caieta. nescio qua metaphysica, videlicet, ꝙ etsi neq. votum seorsum sine statuto Ecclesiæ sufficiat ad irritãdum matrimonium, neque per se præceptum, tñ ambo simul sufficiunt. Solutio autem hæc dupliciter claudicat. Primo, si neque per votum ea ratione, quod quis se tradit, neque per præceptum efficitur inhabilis, intelligi neutiquam potest, quomodo ratione vtriusque efficiatur, hoc enim declarandum

Margin notes (left): Caiet. — Prima opinio. — Prima rõ in primã opinionem — Tertia. — Mens S. Tho.

Margin notes (right): Secũda opinio. — Tertia opinio. Caieta. — Scotus. — Prima rõ pro opinione Caieta. et Scoti. — Secũda ratio. — Argu. D. Tho. in prçteritã opinionẽ — Solutio metaphysica Caiet. — Arg. in Caiet.

randum restabat. Et arguitur sic. Clarum est ꝙ quamuis Papa seculari præcipiat, & sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, vt vxorem non ducat, videlicet quia alia in eius tribunal, cum petit, nihilominus si ille non est alteri coniugio mancipatus & contra iussionem pontificis contrahat, licet peccet, matrimonium tenet, quoniam iubere ne contrahat, non est inhabilem facere. Igitur si votum eo ꝙ est personæ traditio, non facit eam connubio inhabilem, neq superueniens præceptum id perficiet. Præterea, neque respondet S. Tho. Si n. solum statutum ecclesiæ in caussa est, vt votum religionis inhabilem faciat religiosum ad matrimonium, potest eadem ecclesia facere primum ꝙ si vera religio sine illa inhabilitate, quandoquidem ablato statuto votum per se manet simplex, item poterit in tali voto solenni postquam emissum, est dispensare. Profecto ad hoc non respondet, sed fit ei consequens conclusio. Et ita tandem, vt postea videbimus, concedit ꝙ Papa potest dispensare in voto solenni. Illa enim opinio natiuum germen est huius radicis. Igitur si opinio S. Th. de indispensabilitate voti solennis, sustinenda est vt arbitror ceu antiquissimam doctorum confessionem sustinendam, sic censendum est de voto solenni, vti dicere recipimus, ꝙ substantia eius consistit in hoc, quod sit traditio, cum votum simplex sola sit promissio. Quam quidem opin. tam in 4. quam hic expresse tenet, dum per similitudinem nuptiarum ait, quòd sicut in illis fit solennitas, quòd vterque coniugum totaliter mancipatur rei vxoriæ, ita per sacrorum ordinum mancipatur homo diuino ministerio & per abrenuntiationem seculi & propriæ voluntatis statum perfectionis assumit. Ex hoc enim discrimine nascitur aliud, videlicet quòd simplex potest fieri soli Deo sine aliquo eius ministro, solenne autem non nisi per eius ministrum. Et ratio est, quod promissio cum non sit datio, non habet pro correlatiuo solennem receptionem, sed solum quia Deo promittis, tua restat ligata fides. Traditio autem non fit, nisi vbi ille qui traditur, solenniter recipitur, Sed ais, Deus etiam te recipiet si tu te illi dedas. Ecce in quo stat punctum. Cum tradere se hominem mutando statum renuntiandoque suæ propriæ voluntati, sit res maximi momenti, fieri non debet sine iudicio & examine, quod quidem iudicium non est illi committendum, qui vouet, sed ecclesiæ, quæ exploret, an qui tradere se adornat, idoneus aptusque ad illum statum sit. Ob idque ecclesia neminem ante tempus probationis ad religionem recipit. Neque vero ad sacros ordines absque examine, vt patet in tit. de æta. & quali. ord præfic. Itaque in hoc quod est hominem Deo se per illum tradere, a quo nomine Dei recipitur, consistit substantia solennis voti, quia tunc abdicat a se ius transeundi ad alium statum, ille autem Ecclesiasticus suscipiendi modus, quæ solennitas est voti, est de iure positiuo. Veluti si quis secundum iura antiqua alteri se venderet, eo ipso iure gentium esse eius mancipium, sed tamen posset rex ciuili iure sancire, vt nemini liceret se vendere, nisi tali solennitate, alias traditio non teneret. Et hoc est, quod ait Bonif. in d. c. scilicet quòd voti solennitas ex sola constitutione Ecclesiæ est inuenta. Non enim dicit, quod substantia solennis voti, puta quod qui se tradit, non possit matrimonium contrahere, sit inuentum Ecclesiæ, sed quod modus ille tradendi, sit decretalis Ecclesiæ constitutio. In summa, vt ad præfatam obiectionem respondeamus, nemini constare potest a Deo recipi per votum solenne, nisi per iudicium Ecclesię. Et hoc est quod ait S. Thom. in d. distin. 4. art. 2. quęst. 3. scilicet quod votũ nunquam est solenne quantuncunque quis profiteatur nisi seruato ordine positiui iuris. Atque ea propter, nempe quia in alijs votis, scilicet peregrinationis & ieiuniorum, nulla fit traditio, neque status mutatio, non possunt fieri solennia. Item neque in religione, quæ non fuerit ad hunc effectum per Ecclesiam approbata. Sed interrogas, ex quo loco scripturæ infertur votum solenne in iure diuino dirimere matrimonium? Respondetur, hoc syllogismo id concludi. Quicunque se alteri tradit, suam illi uoluntatem mancipando, iure naturæ & diuino fit inhabilis ad alium statum, qui vouet solenniter tradit se abdicando a se ius ducendi uxorem, possidendique propria, &c. ergo fit ad coniugium inhabilis. Maior est de iure naturæ ac diuino, quod patet, nam si dominium rei tuæ alteri tradidisti, nullatenus illam rursus citra furtum potes surripere, secus si promisisti,

Margin notes: Arg. 2. — Substantia voti solenis. — Obiectio. — Solutio. — Ad motiuum Caiet. — Dubitatio. — Responsio.

misisti, quoniam tunc cum nondum dominium arte alienaueris, caussæ vt supra dictũ est, superuenire possunt, cur non reddas. Pari ergo modo si te ipsum tradidisti, ius naturę diuinumque vetat, ne tui ipsius furtum facias. Minorem autem esse de iure diuino in religione patet, quoniam religio debet esse status sequendi Christum secundum illud, Si uis perfectus esse, vade & vende, &c. & sequere me. Nam nisi hoc institutum per modum status acceperis, non est firmum, status autem non firmatur per promissionem, qualis est votum simplex sed per traditionem. Vtraque ergo premissa est de iure diuino atque adeo conclusio. Discernito ergo inter solennitatem & votum solenne. Solennitas enim, hoc est illa ceremonia, non est de iure diuino, sed Ecclesiastico, sed tamen votum solenne dirimere matrimonium est de iure diuino, eo quod est traditio. Et licet pergere videar molestus, esse id contra Scotum & Gaiet. confirmatur. Sequeretur enim ex eorum opinione, quod Papa posset dispensare in matrimonio rato non consummato. Probatur sic. Votum solenne dirimit matrimonium eiusmodi & tota vis voti solennis (vt autumant) est institutum Papæ, quod est ius positiuum, ergo pari auctoritate poterit illud matrimonium absque tali voto per solam dispensationem dirimere. Ecce argum. Caiet. quod re vera secundum suam opinionem concludit, atque adeo eodem deuictus, concessit conclusionem. Sed profecto, vt bona venia grauissimi auctoris dixerim, adeo est absurda conclusio & nullo vnquam seculo admittenda, vt antequam illam concederet, dimouere animum deberet ab illa ratione solẽnis voti, quam hic refellimus. Negamus ergo minorem scilicet quod votum solenne virtute Ecclesiastici statuti dirimat matrimonium ratum, sed dirimitur iure diuino quia est mutatio status inferioris in superiorem. Ob id enim etsi consensus matrimonium statum constituat, licitum est tamen inde, quandiu non est consummatum, ad meliorem frugem conscendere: consummata vero copula, quia ex natura sua est procreatiua prolis, ascensum propter iniuriam, quæ educandæ prolis irrogaretur prohibet. Ecce ergo in quo votum solenne consistat. Contra hanc autem conclusionem arguitur primum omnium argumento Scoti, qui loco citato hanc opi. ait minus omnibus valere. Homo, inquit, per propriam voluntatem dominium sui habet, ergo per eandem solam potest illud transferre, per votum autem simplex quod soli Deo facit, suam obligat voluntatem, ergo per ipsum Deo dominium sui confert, ac per votum solenne. In hoc ergo non potest esse discrimen. Respondetur autem hoc esse negare manifestissimam naturam promissionis & dationis. Enimuero qui pecuniam aut equum amico dare pollicetur, non ideo ab se dominium abdicat nam si postea alteri daret, teneret datio tanquam vero domino profecta, alias deberes dicere quod quicunque alteri aliquid debet, iam non esset dominus illius, quæ quidem assertio esset contra omnem legem & forensem vsum. Concedimus ergo, quod homo per voluntatem potest transferre dominium non tamen per solam promissionem, sed per datione. Secundo arguit Caie. Si ecclesia constitueret, vt si quis coram tribus testibus votum faceret, illud dirimeret contrahendum, matrimonium illud esset solenne, sine receptione. Respondemus duo. Primum quod illa esset tunc receptio Papæ, nam quomodocunque ipse statueret esse solenne, censeretur recipere votum. Secundo adijcimus, quod Spiritus sanctus nunquam Ecclesiam permittet traditionem hominis per votum suscipere, nisi iudicio adhibito & examine, alias vergeret in religionum & sacerdotij exitium, At uero transacto probationis anno per suum decretum tacitam professionem recipit. Et econuerso quando religionem non approbat, tunc quantumuis vota tria exprimantur, non est solenne votum, quia ecclesia illud non recipit. Tertio arguitur: Prope Apostolorum ætatem, ut est videre apud Dionys. 6. cap. eccle. Hierar. vigebant monachorum ordines votorum solennitate (vt creditur) firmari & tamen non erant sicuti modo sunt. Nam post Anton & Benedictus hanc religio: um formam Ecclesiæ auctoritate instituerunt. Respondetur, quod si vota edebant solennia, auctoritate Ecclesiæ & forsan in manibus Episcoporum illa edebant: A sacratissima vero uirgine nullum accersiri potest condannos argum. nam si votum emisit solentia, id fuit ex peculiari Dei reuelatione. An uero

Rõ alterai Sco.

Primũ argum. Scot.

Solutio.

Argum. Caieta.

Arg. 3.

Dionys.

Respon sio.

adeo sit religionis intrinsecum votum castitatis, vt neque per ecclesiam fieri possit, vt absque illo sit vera religio, q. 5. disputandum est. Illic enim & q. 7 reuertendum nobis ad votum solenne, & explicandam restat, tam religionis quam sacerdotij.

Ad primũ arg. Ad primum igitur capitalium argu respon. quod voti solennitas licet fiat in oculis hominum, pertinet nihilominus ad Deum, inquantum per eius ministros hominis voluntas recipitur transferentis ius suum in Deum, abdicantisque a se facultatem & arbitrium mutandi statum. Quapropter eatenus conceditur, votum simplex perinde obligare apud Deum atque solenne, quod vtriusque transgressio, est mortalis, sed tamen vtrunque in suo ordine. Simplex enim obligat sicut promissio, cuius ideo transgressio est non reddere quod promisisti. Sed tamen solenne obligat sicut traditio, ob idque qui illud transgreditur, peccat auferendo quod tradidit, vel abutendo voluntate Deo mancipata. Vnde fit vt sit grauior transgressio voti solennis, quam simplicis. Quod si arguas votum solenne perinde esse promissionem atque simplex, nam pari modo ait, qui profitetur, Promitto obedientiam Deo quod ero tibi obediens. Respondetur differentiam esse, quod qui solenniter vouet, licet promittat obedientiam quantum ad officia religionis exequenda, nihilominus promittit illam seipsum suamque voluntatem, & totum ius tradendo ad dicendoque & mancipando Deo votum autem simplex non est traditio voluntatis, sed promissio, qua obligatur eam tradere statumque mutare. Et per hæc decidetur quæstio, quam hic tractat Caiet. vtrum distinctio voti simplicis & solennis sit specifica, & pariter transgressio sit alius speciei. Respondet enim sub distinctione, nempe quod si distinctio attendatur ex parte subiecti, differunt specie, eo quod qui simpliciter vouit, non est inhabilis ad contrahendum matrimonium, sicut ille qui vouit solenniter: quemadmodum Primo de anima affirmat Auer. oculũ hominis differre speciei ab oculo leonis propterea q̃ animæ sic differunt. Si autem inquit, differentia attendatur ex parte obiecti tunc nõ differunt speciei, sicuti neque hoc ratione differunt oculus hominis & oculus leonis quoniam eiusdem sunt formalis obiecti, perque eadem media sentiunt. Nam eadem, inquit, vis est obligandi in vtroque licet in soleni maior in eadem specie. Et certe si tota differentia consisteret in statuto ecclesiæ, ita dicere debuit. Attamen tenendo quod vnum est promissio & alterũ traditio, proculdubio specie differũt ex ratione formalis obiecti. Atque ita forensi vsu censetur. Alia quippe actio est promissio, atque alia transactio dominij. Et ita S. Th. in 3. ar. differre sicut vegetatiuum & sensitiuum, quod differunt ex obiecto, tametsi ad mores parum hæc discrimina referant dummodo certus sit grauius committi peccatum contra votum solenne, quam contra simplex.

Q. ventilata a Caieta.

Refellit̃ difinitio Caiet.

D. Tho.

Ad secũdum ar. Ad secundum iam vtiq; responsum est, quod cum per vota aliorum operum non fiat mutatio status, non est cur fiant solenniter. Et ad tertium demum respon. aliam esse distinctionem publici & secreti, aliam vero solennis & simplicis seu priuati. Non enim ob id quod votum in publico fiat, est illico solenne, sed quia fit secundum statutum Ecclesiæ recipientis vouentem. Quo quidem statuto seruato, etiam in angulo potest fieri solenne.

Ad quartũ argu. Ad quartum tandem, vbi maior est difficultas, respondere restat. Et imprimis ambigi non potest, quin etiam si ante vsum rationis ordo suscipiatur, characterem imprimat, atque adeo vere suscipiatur, ut S. Th. in 4. dist. 25. q. 2. & illic Rich. & Theologi fatentur, quia ad susceptionem sacramenti imprimentis characterem, ut est Baptismus, Confirmatio, & ordo, non requiritur actus in suscipiente, atque adeo neque certas ætas de necessitate sacramenti, secus de necessitate præcepti, quia nequeunt subdiaconi ante 18. annum creari, neque sacerdotes vngi ante 25. sub reatu peccati mortalis, & pœna suspensionis. Quapropter quidam qui arbitrantur sacramentum ordinis non suscipi in quacunque ætate, repelluntur, vt ait illic S. Th. quia eorum assertum neque ratione vlla neque auctoritate firmatur. Hoc ergo supposito consequẽs plane esse uidetur, id quod quarto argu. infertur, nẽpe ante legitimum rationis usum posse quemque uoto castitatis complicari. Neq; hoc absurdius est, quam de obligatione matrimonij. Puella nanq; cuius malitia supplet ætatem, etiam si ante duodecimũ nubat, uinculo matrimonij tenetur, ut

D. Tho. Richar.

patet

patet c. De illis de despons. impub. Qua propter etiam si quis consensu extorto per metum cadentem in constãtem virum sacris mittetur, voto etiam eodem castitatis tenetur, secundum dexteriorem opinionem, vt bene ait Syluc. verb. ordo. 4. nisi forsã vxori esset matrimonio cõiunctus, qui in vita vxore abstinere non potest. Atq. id probatur argumento sumpto ex c. de Iudæis dist. 45. vbi illi inuiti à Sigibuto credebantur, baptizati nihilominus ad fidem coguntur propterea quod charactere essent insigniti & tamen illis, qui renuunt, grauius est ad totam Christianam religionem obligari quam ad solum castitatis votum. At vero distinguendum est, vt reor, de huiusmodi clerico ante ætatem ordinato. Si enim vsũ habebat rationis, puta quia decimum vel duodecimum annum attigerat, & forte in octauo, quia libere initiatur, cogendus est votum seruare. Si vero nullum prorsus habebat rationis vsum, sed nesciens quid de illo fieret ordinatus est, profecto rationi est maxime consentaneum, vt detur ei optio, nempe vt si voluerit in ordinis functione permanere abstineat, sin minus, omni prorsus officio suspensus vxorem ducat.

Syluest.

QVÆSTIO III.

DE HIS QVI VOVENDI FAcultatem habet.

S. Tho. 2. 2. q. 88. art. 8.

ARTICVLVS I.

Vtrum illi qui sunt alterius potestati subiecti vouere possint.

POst voti substantiam, & virtutẽ subsequitur, circa eius subiectum indagare, qui nam sũt quibus facultas suppetat & arbitrium vouẽdi? Et primo de his qui sub aliena sunt potestate, arguitur quod vouere possint. Minus enim vinculum a maiori separatur, obligatio autem qua quis homini subditur, minus est quam quo obligatur Deo, ergo & obligatio prior nequit posteriori impedimento esse. Secundo Filij qui sub cura degunt paterna, neq. ab illa sunt mancipati, arbitriũ habent absq. parentum voluntatem religionem profitendi, ergo illos qui alienæ potestati subsunt, nihil a vouendæ virtute cohibet. Tertio, Maior desideratur ad faciendum quam ad promittendum facultas religiosi autem possunt absq. maiorũ facultate aliqua religionis opera exhibere vt Psalmos recitare, inediaq. se atq. alijs afflictationibus macerare, ergo subiecto minime admit uoueudi facultatem. Quarto Quicunque id tentat quod iure facere prohibetur, delinquit, subditi autem vouendo non peccant, quandoquidem nullibi prohibitum reperiatur, ergo videntur iure vouere posse. In contrarium facit illud Nu. 30. Si mulier in domo patris sui & adhuc in puellari ætate aliquid vouerit, non tenetur aea voti, nisi pater eius consenseris, & idem subditur de muliere habente virum quod 33. q. 5. can manifestum. & can. noluit referatur. Ex quibus perinde pari ratione colligitur neque alios quicunque alienæ potestati subdantur, voto se posse absque superioris arbitratu deuincere.

Primũ arg.

Argu. 2.

Argu. 3.

Argu. 4.

Duæ sunt hominum conditiones, quibus non plenaria suppetit ad vouendum facultas, nempe subditi qui alijs habent mancipatam voluntatem, & pueri quibus per ætatem non licet rationis luce satis illustrari. De prioribus dicendum in hoc arti. ac posterioribus in subsequenti. Ad quæst. ergo vnica conclusione, eademq. negatiua respondetur. Nemo qui sub alterius sit potestate, valet de his rebus in quibus ei subijcitur, votum vllum suscipere, quod citra eius assensionem solidum sit ac firmũ. Conclusio est clara. Votum quippe, vt in superioribus patet, est promissio quæ Deo fit. Deus autem qui auctor est naturalium legum, non vult aliena surripi vt sibi tribuantur. Quare neque eleemosynas quæ de rapina fiunt gratas habet, qui autem sub alienæ est potestati, non est sui iuris, ergo nihil Deo vouere potest, quod domino suo aut maiori debet, sed est omnino ab eius potestate pendens. Fit ergo, vt eiusmodi votum absque eius consensu non sit validum, sed irritari a superiori possit. Primum omnium quia quæstio hæc iste inquam & subsequens arti de vototum irritatione instituitur, supponamus irritationis nomini id significari m supponi quod est nullum, ac perinde cassum haberi ac si nihil esset factum. Quomodo enim diffe-

Conclõ rñsiua.

Rõ conclusiõis.

Dubitatio.

rat a dispensatione, & commutatione, & redemptione, quæst. proxima quæ dispensatione subsequitur, commodius explicabitur. Prima ergo hic caussa dubitandi est de fundamento auctoritatis prælatorum irritandi subditorum vota, vtrum scilicet tantum iure humano, an etiam diuino & naturali ea sibi competat auctoritas? Et ratio dubitationis est, quod locus citatus Numeri 30. solum loquitur de muliere, quæ est sub cura parentis, aut sub viri potestate, quemadmodum Aug. illic exponit. Et refertur 33. q. 5. can. noluit inferre autem, inde generalem regulam subditorum nô apparet, qua ratione firmetur. Nam subiectio vxoris & filiorum est naturalis, subiectio vero religiosorum, licet sit diuina, tamen non videtur extendi, nisi ad obseruantiam trium votorum & suarum constitutionum, eo potissimum, quod cum religiosi statum profiteantur, qui via est ad perfectionem, non videntur diuino iure arceri, quo minus sui sit arbitrij recentibus se votis vrgentius ad meliorem frugem promouere. Adde quod mandatum illud apparet in numero esse legalium, quæ per præsentiam Euangelij extincta sunt. Haud ergo desunt, qui censeat solum humano iure ademptam esse monacho vouendi facultatem, citra maiorum assensum, nempe c. illo monacho 20. q. 4. At vero cum illud nô habeat auctoritatem aliam quam Basilij, ceu autoris, & Gratiani decreta colligentis non potest habere vim legis quippe quam Consilium tantum vel Papa edere potest. Quocirca nisi iuri diuino aut naturali autoritas illa conniteretur, non inde satis esset collecta. Respondetur ergo interdictũ hoc monachorum a iure diuino & naturali pro manere. Nam eo ipso quo quis religionem profitetur, addicitur per obedientiam arbitrio prælati, atq. adeo iure naturę non potest inde absque eius iniuria suam dimouere voluntatem. Quapropter non modo, quanquam spiritualis prælatus ex vi iurisdictionis dispensare super votum subditorum potest, verum & tanquam dominus voluntatem eorum perinde ac secularis pater eadem irritare. Sciscitaris, autem, vtrum in omnibus prælatis similis sit irritandi facultas, quibus adest dispensandi autoritas? Videtur nanque affirmatiua pars vera quandoquidem dispensatio vtpote quæ spiritualis sit functionis minus maiorem exigat potestatem quam irritatio. Respondetur nihilominus non ita rem esse. Episcopi enim dispensare possunt irritare vero minime, quia nô sunt absoluti domini libertatis subditorum, sed tantũ indices. Imò vero neq. Pont. Max. potest secularium vota irritare, secus religiosorum, quorum non solum iudex est, verũ peculiaris prælatus. Est enim sicut generalis minister, aut magister cuiuscũq. ordinis, & sicut prouincialis, & sicut prior. Quare & in hoc etiã fallit regula, quod si e ps id quod plus est valeat, perinde possit & quod est minus, quia non sunt eiusdẽ generis. Illi ergo qui facultatem habent irritandi vota præter religiosorum prælatos, sunt iure naturæ parentes ac tutores vtriusque sexus, & domini seruorum qui sunt mancipia. Nam paterfamilias non eadem auctoritate fungitur in suos famulos, vtpote quorum voluntatum non habet dominium. De vsu autẽ huiusmodi potestatis, an videlicet absque vlla prorsus de caussa dum maiori buerit possit quæcunque vota, irritare ambigitur Archid. nanque quem Syluest. verbo, votum. 3. & citat & imitatur, & Palud. in 4. d. 38. q. vsque adeo absolutionem censent potestatem irritandi, quam dispensandi, vt credant, siue vlla prorsus caussa fieri posse irritationem, licet non dispensationem. Et ratio, inquiunt, est, quod dispensatio nô fit quia votum non erat validum, & ideo requirit caussam, irritatio vero fit, quia non erat validum absque superioris assensu, & ideo putant in mero esse arbitrio superioris absque vlla caussa poterat non vouere.

At vero hæc sententia moderatione tẽperanda est, nam etsi discrimen sit, quod irritatio nulla intercedente caussa, sit valida, quod in dispensatione non sic vtiq. facile conceditur, nihilominus prælatus absq vlla omnino ratione votum irritans profecto non esset a culpa saltem veniali liber, nam cum irritatio actus quodammodo sit iurisdictionis, debet iudicio & perspicientia vti antequam irritet, vt perpendat vtrum sit vtilius ac decentius facultatem negare, an concedere. Quare non est tam absoluta libertas in superiori ad irritandum, postquam subditus proposuit antequam voueret, quam in subdito antequam a superiore facultatẽ exposcat. His de potestate irritandi, præhabitis, secundum

Margin notes: Rõ dubitandi. — August. — Rñsio. — Scrupulus. — Solutio. — Archid. Syluest. Palud. Rõ præfatæ opinionis. — Moderatio præteritæ snīæ. — 2. Dubium.

dum continuo subsequitur dubium circa illud conclusionis temperamentum, videlicet, in quibus alteri subijciat, nempe vt illa perscrutemur, in quibus monachus superiori subditur. Nam apparet nulla opus fuisse exceptione Quoniam vt modo dictum est, simpliciter totam prælato tanquam Dei vicaria consecrauit uoluntatē.

Quadrifida monacorū opera. Ad huius intelligentiam notandum est, quadrifida esse monachorum opera. Primum enim genus est eorum, quæ solenni voto comprehenduntur, vt sunt tria vota essentialia & peculiaria statuta. Et in his dubio procul subijcitur prælato monachus. Apparet nihilominus posse de his votum voto ita firmiter adijcere, vt illud prælatus irritare nequeat, vt si voueat in ordine nostro nunquam carnes gustare, & nunquam locis & horis vetitis silentium rumpere, quoniam postquam licuit votum solenne de illis emittere, videtur posse, & arctius se adstringere ad ea seruanda.

Prima assertio. Respondetur nihilominus & hæc etiam posse prælatum irritare vota quin vero & debere, quia hæc vinculorum congeminatio super eadem materia vix vnquam prudenter fiunt. Potestas autem inde patet, quod super omnibus constitutionibus & regulę statutis præter tria essentialia vota valeat præfectus ex caussa dispensare, cohibere potest subditorum arbitrium ne de hisce statutis recentia edant vota. Nam & illa super quibus dispensare potest, dum dispensando facit ea de illicitis licita, potest pro caussa nonnunquam iubere, scilicet vt subditus silentium rumpat, aut religioni ieiunium, ac perinde valet horum vota cessare.

Secūda. In secundo ordine sunt opera libera, id est, quæ neque lege sunt præcepta neque noua sub voto concluduntur, vt orare, atque noua superaddere ieiunia.

Atque ad hec quidem præfectus pro suo libito cogere nequit subditum, secundum illud verbum Bernardi. Votum meum non augeat Prælatus sine mea voluntate. Tametsi nonnunquam in casu necessitatis iubere possit orationes & forte ieiunium, qđ ad rem modo non pertinet. Potest ea tamen impedire, quando libuerit, atque adeo hæc peculiariter proprieque sunt opera, quorum vota præfectus irritare potest.

Tertia. Tertius operum ordo est, quæ prorsus Prælati auctoritatem exuperant, vt transitus ad arctiorem religionem. Hoc enim cum ad exitum spectet subditi, ex eiusdem obedientia Prælati non comprehenditur sub illa, quo fit vt bene ait Caietan. votum quod monachus eiusmodi transitus emiserit, non posse a Prælato irritari. Atque adeo hoc operum genus exceptum putes illo conclusionis verbo in his in quibus alteri subijcitur. Haud tamen crediderim huiusmodi votum transeundi ad arctiorem religionem, omnino exire auctoritatem Prælati, vt idem auctor insinuare videtur, sed tantum quod ad irritationem, immo arbitror posse eundem Prælatum super idem dispensare. Quorum discrimen q. seq. ar. 3 subijciemus. Quartum operum genus est eorum quæ ad salutem sunt necessaria, vt legis percepta seruare, neque vero illa modo, sed & quæ ad charitatis feruorem attinent, quorum contraria sunt venialia. Atqui horum uotum censet idē Caietan. irritari a præfecto non posse, vt si monachus votum Deo vouerit non furandi, aut non mentiendi. Ratio eius est quoniam hæc materia non est prælato subdita quandoquidem super his ipse veluti super regularibus statutis dispensare non valeat. Ait nihilominus posse prælatum eiusmodi votum nomine Dei commutare.

Caieta.

Quarta assertio.

Caieta.

Quare & hoc quoque exceptum arbitratur in conclusione. At vero non facile illi de hac re subscriberem. Nam etsi quantum ad necessitatem implendi suspensatio istorum sub potestate prælati minime comprehendatur, nihilominus illa noua obligatio qua subditur sua sponte religare se cogitat, non video cur non possit a prælato irritari. Nam quantum ad spontanea dominus est subditarum sibi voluntatum

Tertiū dubiū. Tertium subinde dubium circa eandem conclusionem de illo verbo videlicet, quod eiusmodi votum rei in qua subditus superiori subijcitur, non est sine eius consensu firmum, est inquam dubium, vtrum antea quam accedat superioris consensus, uotum subditi teneat, an uero contra ipso facto sit nullum? Et dubitationis articulus est, vtrum cum in uoto subditi semper includatur superioris conditio, subintelligatur affirmatiue, si ille consenserit, an uero tantum negatiue, scilicet nisi dissenserit? Nam priori modo uotum ante eius consensum nullum est, po-

steriori uero ualet quousque per ipsum irritum fiat, Et quidem Richard. 4. sent. dist. 38. artic. 4. quem multi Summistarum sequuntur, distinguunt inter religiosorum vota, atque alia aliorum subditorum puta filijfamilias, & uxoris, &cęt. Et de religiosis generalem absolutamque asseuerat conclusionem, nempe sic esse per uotum solenne inhibitos noua edere uota, ut quodcunque cuiuscunque generis absque expresso consensu superioris faciant, ipso facto irritum sit & cassum. Quare non solum eius transgressio, nullum est peccatum, uerum & emissio nonnulla est noxia. Nam incassum uouere culpa est. Quin uero arbitratur Rich. eiusque comites hanc esse sententiam D. Th. propter uerba postrema solutionis tertij quartique argumenti, ubi ait uotum religiosi non esse firmum nisi superiori placuerit, autem nō renuerit. Asserti que in eandem sententiam can Monacho. 20 quęst. 4. Et supra hæc adhibet rationes duas. Prior est, quod cum religionis onus sit ualde graue neque decet, neque uero licet professionis uotum nouis sarcinis onerare, ne religiosus oneri succumbat. Posterior, quod cum idem religionis uotum tantæ sit altitudinis, ut omnia pręcedentia in ipsum commutata extinguat, sit ut etiam subsequentia eiusdem uirtute irritentur. Quare de filiofamilias & uxore non negat quin possint facere aliqua uota de his quæ sibi non sunt prohibita. Huic autem opinioni, ut bene Sylue uerbo, uotum tertio, §. 3. ait, neque S. Tho. suffragatur, neque arridet ueritas. Quare Petrus a Palude, & Innocentius illic ab eodem Syluestro, citati, ingenue fatentur religiosos, qui quidpiam uouerint, quo prælati obedientia non impeditur, reos esse voti, nisi dum per prælatum irritum non habetur, illud impleant. Et ratio profecto est in promptu. Nam si alij subditi citra suorum maiorum iniuriam possunt ipsis inconsultis votum suscipere conditionale, quousque superioris ipsi renuerint, vt Richard ipse fatentur, non est cur religiosis eadem facultas interdicatur. Secundo arguitur contra eius rationem. Quæstio obstante religionis onere potest religiosus habita prælati facultate alia superaddere vota, ergo nihil obstat quominus ipso inconsulto de materia, quæ sibi non est prohibita, possit idem sucipere, dummodo paratus sit caussa uoti nunquam abesse officijs obedientiæ, & quoties superiori uotum displicuerit, ab ipso cessare. Cap. autem monacho nullatenus aduersarijs, immo nobis patrocinatur. Haud quippe ait illic Basilius quod uotum monachi sine consensu Abbatis sit nullum, sed quod sit frangendum, vbi insinuat ante fractionem solidum fuisse. Quamuis neque illa admonitio illo est rigore audienda, vt quidquid religiosus uouerit, illico sit frangendum, sed illud prorsus, quod vel ei uel prælato sit graue & molestum. Ad sensum igitur S. Thom. discendamus, qui uidetur sentire votum ante consensum prælati emissum nullatenus esse obligatorium. Nam & in conclusione & in solutione tertij & quarti dicit, tunc nondum esse firmum, quod sonare uidetur non esse obligatorium. Huius autem verbi sensum Caieta. docta distinctionem enucleat. Materia enim uoti respectu religiosi duplex esse potest, altera scilicet prohibita, uel in genere, sicut constitutionum interdicto, ne quis, monasterij septa egrediatur, prohibetur uotum peregrinationis. Aut in particulari, sicuti si prælatus bona caussa inhiberet, ne quis suorum de tali aut tali re uotum emitteret. Altera uero est materia non interdicta, ut orare, quibus horis uacat & studere, ieiunare, &cęt. Secundum quam distinctionem ad dubium respondetur, quod cum uotum de materia prioris generis emittitur, subintelligenda est affirmatiua conditio uidelicet si prælatus ratum habuerit. Si uero materia sit posterioris speciei, tunc conditio subintelligenda est negatiue scilicet nisi prælatus irritum fecerit. Et ratio discriminis est, uotum debet fieri de re licita, quando uero materia est prohibita non est licita nisi fiat super illa dispensatio, quapropter qui tali fecit uotum non obligatur quousque assensus prælati accesserit. Attamen quando materia non est prohibita, apta est ad uotum. Et ideo religiosus uotum faciens ordini uel ieiunandi uel non metiendi, ipso facto astrictus est quousque prefectus uotum irritet. Qua forte de caussa sub distinctione ait in solutione 4. S. Thom quod in uotis religiosorum intelligitur debita conditio, scilicet si suis superioribus placuerit, renitātur uel

Marginalia: Richar. — Prima ratio Richar. — Secūda ratio. — Contraria opinio. — Syluest. — Pet. a Palud. — Innocē. — Ratio opinionis. — Secūda ratio. — Caiet.

vel non, vt prius membrum referatur ad materiam prohibitam, posterius vero ad liberam. Quare cum dicit votum absque assensu prælati non esse firmum si sit votũ prioris generis, intelligit non esse validũ, si vero posterioris, plane intelligit quod etsi valeat, non tamen sic solide, quin semper eius irritatio ex voluntate pẽdeat præfecti. De vtroque autem membro super est dubietatis nonnihil ad quod operæ pretium est respondere. De priori inquam est dubium, quod votum de re illicita ipso facto est nullum, immo peccatum, votum ergo religiosi de re prohibita, neq. sub conditione valet, immo est peccatum. Respondetur per distinctionem antecedẽtis. Quando enim res est prohibita, quia per se mala, tunc votum illius iniquum est, quando vero tantum est mala, quia prohibita, potest sub dispensationis conditione materia esse voti. Sed quæris, vtrum sic vouens teneatur id denuntiare prelato? videtur enim postquam non est voto ligatus, non teneri. Respondetur ideo teneri, ne vanũ sit votum, quod absq. eius licentia implere nequit. Sed de hoc statim apertius. De posteriori etiam membro dubitatur, vtrum religiosus qui liberã materiam vouit (puta orare, aut ieiunare) teneatur rem prælatũ celare, ne votum irritet, an vero contra licitum ei sit eidem id patefacere, vt infectum reddat? Videtur enim hoc posterius in fraudem voti cedere. Respondetur licere rem detegere. Nam in hoc vtitur iure suo. Quin vero si graue est votum, potest molestiam suam & grauamen ei aperire, vt irritet. Neque vt voto iniuria, quandoquidem munus maiorum est subditorum temeritatem corrigere, tametsi quando votum non est acerbum, salubrius est libenter illud persoluere.

Dubitatio. *Solutio.* *Scrupulus.* *Solutio.* *Dubiũ alterum* *Rñsio.*

At vero rursus circa prius membrum dubitatur. Vtrum religiosus qui votum rei prohibitæ emisit, satisfaciat petendo a suo prefecto facultatem operis obeundi non exprimendo votũ? Apparet enim hoc satis esse. Nam postquam consensus superioris ad hoc requiritur vt tanquam materiæ dominus illam permittat, qua ratione dicebamus quod cum votum materiæ nõ inhibitæ emittitur, statim tenet, fit, vt si ipse opus inhibeat, videlicet ne peregrineris, satis illud est ad nullitatem voti, Multã hic non necessariam metaphysicam accumulat Caiet. res enim perspicacior est, quã vt nec verbis indigeat. In primis hoc est certissimum quod si prælatus, voti nescius, tantum prohiberet opus, non ideo votum fieret irritum. Nam subtrahere materiam ad tempus, non est votum irritare. Etenim cum irritatio actio sit iuridica, quæ rei notitiam exposcit, debet idem prælatus votũ nosse vt ipsum casset. Atq. hinc palam fit consequens, teneri subditum antequam sit in mora, illud eidem patefacere. Quare Nume. 30. requiritur in patre notitia voti filiæ, vt consentiat vel dissentiat. Quod si contra arguas, Maritata mulier, quæ votũ simplex continentiæ fecit, non tenetur coniugi illud detegere, sed potest licite, dummodo debitum reddat, nõ petere, ergo pariter potest tacere subditus, Respondetur, nulla similitudine argum. pugnare, quoniam eo ipso quod mulier est viro coniugata, adempta illi est potestas vouendi nõ reddere, etiam sub conditione, & ideo votum suum nõ intelligitur nisi de non petẽdo, quod potest facere inscio viro, sicut religiosus clam prælato implere votum orandi. Vbi autem materia prohibita vouetur sub conditione, tenetur voues id dispensatori votum facere, alias incassum voueret, quod in Dei ludibrium vergeret. Maiori autem ambigendi occasione interrogatur vtrum postquam religiosus cum facultate prælati votũ de re aliqua suscepit, maneat nihilominus penes eundem superiorẽ irritandi facultas. Apparet enim nullam fieri reliquam. Quod Richardus loco citato, opinatus est, immo dubitat an dispensare tunc possit, sed ait euolandum ad Papam. Nam cum ad voti firmitatem in subdito nihil amplius requiratur quam prælati cõsensus, fit vt postquam illo firmatum est, nulla super ipso illi supersit irritandi potestas. Nihilominus respondetur tunc etiam in præfecti arbitrio permanere illud irritare. Et ratio est quia etiam emisso voto religiosus nihilominus simpliciter manet subditus atque adeo neque prelatus sua orbatur auctoritate. Quin vero adde quod non nunquam, etsi bona caussa facultatem cõcesserit, poterit nihilominus rite & recte mutatis rebus id quod semel ratũ habuit reuocare. Patrocinatur huic documento August. super Num. qui refertur 33. qu. 5. ca. no-

Hæsitatio. *Caiet.* *Prima assertio.* *Solutio* *Quæst.* *Richar.* *Solutio.* *August.*

ca. noluit vbi docet, votum quod puella paterna facultate firmiter susceperat, posse postea viro irritũ reddi. Adde quod quamuis absque vlla caussa votum idem cassetetsi peccet, nihilominus votum est cassatum. Atq huic assertioni suffragatur idem ibidem Augu. eadem caussa & quæstione, can. manifestum. vbi ait expresse, quod si vxor auctoritate viri votum emiseri, quod ipse, neq. citra suam culpam postmodũ cassauerit, nihilominus vxor parere tenetur. Quin vero textus ipse sacer idipsum continet. Quod autem vir & pariter prælatus sine caussa reuocando peccet, non solũ illic Aug. verum & textus ipse Num. 30. contestatur, vbi ait quod etiam dum conuiuere visus fuerit maritus, sed postea contradixerit tunc vxor non tenebitur voti rea, sed vir ipse portabit iniquitatem eius. Et ratio est, quod etsi superior facultatem habeat irritandi inferioris votum, non tamen vsque adeo absolutã, vt supra diximus, quin ratione & iudicio id debeat facere: Et ideo postquam facultatem concessit non debet absque caussa reuocari. Confirmatur hæc manifeste de religiosis sententia ex simili a muliere maritata desumpto. Enimuero si vxor præmissa etiã viri facultate munus aliquod vouerit sacro alicuius Diui, semper dũ non soluit in arbitrio est viri dictũ retractare, quod si retractauerit, quamuis ipse in culpa sit, nihilominus ipsa non poterit nõ obedire. Expressa est sentẽtia Ambrosij in libro de Paradiso q. refertur can. nec illud. 33. q. 5. vt illud Gratian. infert. Et ratio est, quod illa facultatis concessio non est absoluta translatio dominij illius rei in vxorem, sed solũ ius offerẽdi sacro quapropter quou'q. res ipsa tradatur, semper est a superiore dependens, si reuocare libeat. Ne que tua consequentia vlla est arguas. Superior peccat retractando se, ergo subditus minime ei tenetur obsequi. Illatio inquã nulla est. Quoniam non est subditi examinare iussa maiorũ in his quæ non sunt, per se mala, sed ex ipsorum arbitrio dependẽt secus vbi rem per se illicitam iuberent, vti iurarij, vel mentiri. At vero sicuti de religiosis monachis supra quæsitum est, sic & de vxore respectu viri quærendum superest, vtrum in vniuersum possit vir cuncta vxoris vota irritare? Et quidem Caiet. pari modo exciperet votum non peccandi, puta non mentiendi, quia in illa materia nõ videtur subdita vxor. At vero crediderim, & illud irritare posse. Nam licet quantum ad necessitatem legis non sit subdita, est tamen subdita quantum ad vltroneam obligationem. Quare nullo excepto vir potest vniuersa vxoris vota irritare, & si aliquod esset quod irritare nequiret, dispensare votissimum est neutiquam posse quia vt quæstione proxima videbimus, illud propriũ est spiritualis prælati. Attamen vice versa, vtrum etiam vxor irritare posset votum mariti, in dubium euocatur. Apparet enim ab vna parte nullam habere huiusmodi facultatem. Nam vt scriptum est, ipsa sub viri potestate erit, non econuersò. Respondetur quod cum in fide coniugalis tori pares sint, vt primæ ad Corinth. 7. ait Paulus, quia vir non habet potestatem sui corporis, sed vxor sicuti neque vxor sui, sed vir, neuter absque alterius permissu votum facere potest simpliciter castitatis. immo illo non obstante tenetur vterque debitum alteri reddere, vt bene colligit Gratian. can. manifestum trigesimatertia quæstione quinta. An vero possit alteruter votum facere non petendi, maior est dubitandi ratio. Nam in hoc nullam quantum ad fidem tori irrogat alteri iniuriam. Nihilominus quod vt possit eiusmodi votum vxoris irritare, non debet esse in ambiguo, non vtique propterea quod est contra fidem thalami matrimonialis, sed quia ipsa vere est subdita. Et ita expresse ait Augu. in eodem ca. manifestum. Quod autem vice versa simile votum mariti possit vxor irritare, latentius dubium est. Nam propterea quod sit contra fidem, non potest, postquam paratus est debitum reddere. Neque vero ratione subiectionis, quia vir non est vxori subditus.

Ambr.

Qō altera

Caiet.

Solutio

Scrupulus.

Rñso.

Paulus.

August.

Dubitatio.

Respondetur, in primis tale uotum præ graue esse uxori & pene maritali fidei aduersum. Nam cum mulieres præ pudore petere vix audeant debitum, si vir petere esset prohibitum, in fraudem matrimonij resultaret. Et ideo non longe ab scopo aberraret, qui diceret tale uotum absque consensu uxoris non tenere. Saltem hoc certum est, quod deberet per Antistitem omnino ad tollendos scrupulos dispensatione aboleri. An uero extra hanc materiam uir habeat absolutam potestatẽ

vouendi.

vouendi in consulta vxore, forte quæris. Apparet enim veritas sic habere, postquã non est vxori subditus. Sed tamen ab altera parte argument. nihilominus existit, quòd in his quæ ad communem vtriusq. familiam attinent, non possit. Vt si lõgam peregrinationem vouerit, per quam officium coniugale suo defrauderetur fructu aut si amplam vouerer pecuniam, quæ ipsi vxori & filiis alendis necessaria est. Profecto non prorsus probabilitate caret, id non posse quandoquidem in vxoris perniciem vergit. Adhoc nihilominus respondetur irritandi facultatem simpliciter non esse vxori permittendam, respectu viri, maxime in bonorum dispensatione Nam etsi illa reclamante ipse noluerit bona prodigere, quamuis male faciat, factum nihilominus tenet postquam absolutus est eorum administrator, atque adeo eiusmodi votum non subest uxoris potestati. Nihilominus si votum in uitium prodigalitatis aut iniustitiæ impingeret ipso facto non haberet vim obligandi & sic nulla egeret irritatione. Simile dicendum est de absentia. Potest enim uir citra fraudem matrimonii peregre proficisci, atque adeo si caussa exigeret uotum emittere, neque in hoc subdit vxori. Si tamen non esset causa legitima, pariter non teneret, sed peccatũ esset vouere. Potissimum hic autem dubiũ est, quin vero soluto non facile, vtrum postquam vterque coniugum communi consensu votũ castitatis emisit, possit maritus, quam facit vxori, facultatem reuocare, atque adeo eius irritare uotum, ac pari iure uxor quam facti forsan pœniret, suam etiã quam uiro dedit retractare, debitumque ex illo petere. Est enim sententia Gratiani in eodem can. manifestum negatiua. Nam postquam vterque suo renunciauit iuri, vterque fit ab altero liber. Argumentum autem quod rem dubiam facit, est huiusmodi. Postquam vir facultatem fecit vxori continentiam vouendi, videlicet nõ petere debitum, potest illam reuocare, vt auctoritate non solum Diui Augustini, verum & diuinæ scripturæ, & rationem modo confirmatum est. Quod autem pleniorem concesserit, nempe vt neque peteret, neque redderet, non tollit quin vtranque pari ratione possit retractare, ergo vir saltem ãnullare potest eiusmodi votum vxoris. Et cum hoc iure par sit marito coniux, ipsa etiam posse videtur retractare cõcessam facultatem. Accedit, quod vsu venire potest, vt vterque in periculo versatur carnis illecebræ, atque adeo consultius sit iuxta monitum Paul. 1. ad Corinth. 7. ad usum coniugii redire. Quod si dixeris, eo quod ambo communi consensu votum emiserint, priuatum esse vtrunque potestate reuocandi, profecto ratio huius non est adeo patens.

Solutio.

Dubiũ graue.

Sẽtẽtia Gratiani.

Arg ad alteram partem.

Si enim maritus reuocare facultatem valet, quam dedit vxoris, quando vxor nõ eandem ei vicissim contulit, non apparet cur eo quod vxor eandem contulerit, priuatus sit vir facultate sua. Profecto argumentum uidetur rem dubiam facere. Nihilominus respondere possumus, quòd cũ in illo officio pares sint coniuges quando uicario mutuoque consensu vterque vouet, est genus quoddam mutui contractus, facio ut facias, idest renuncio iuri meo, vt tu renunties tuo. Quocirca ob id quod vxor viro suo renunciat debitum exigere, priuatur maritus non solum iure petendi, sed & facultate reuocandi factum, quapropter vtriusque votum censetur absolutum castitatis. Aliud post hæc dubium sequitur. Vtrum votum semel a superiori irritatum, si postmodum ab eius cura & seruitute exeat, reuiuiscat? Ad hoc sunt qui distinguant, votum impuberis irritatum non reuiuescere.

Solutio.

Solutio.

Postremũ dubiũ.

Si tamen pubes iam erat, quando illud fecit, nempe si quartum decimum excesserat annum, quamuis irritetur, nam si reale est, vt supra diximus, etiam tunc vsque ad vigesimum quintum irritari potest, tunc aiunt cum taliter vouens fuerit emancipatus, teneri. In hanc sententiam solet citari Innocen. in cap. scripturæ de vot & vot. redempt. Attamen ipse nihil amplius dicit, quam quod impuberes vouentes, vel qui sunt sub cura parentum, tenetur cum fuerint emancipati, implere. Cum ergo non explicet, etiam si fuerint cassata, non est credendus id sentire Sed Paludan tametsi ambiguus annuere ad hoc videtur in quarta distinctionem trigesima octaua, quæstione quarta. Attamen salua auctoris existimatione, contraria sententia proculdubio amplectenda est, quam Syluester tenet verbo, uotum, tertio §. secũdo nempe quod in uniuersum, uotum quodcunque siue uxoris siue filij, siue serui, siue religiosi

Paludã. sẽtẽtia.

Reprobat snia præfata. giosi semel irritatum, nullam deinceps virtutem retinet, qua vllo tempore obligari possit nisi iterato fiat. Extat enim regula iuris, quòd obligatio semel extincta instaurari non potest. C. de remissione è pignoris, l. cum ex caussa. Atque huic sententiæ libentius arridet. Panorm. super eodem, ca. scripturæ. citato. Immo & textus cap. quidam, &c. placet de conuersio. coniuga. id confirmant, quippe vbi habetur, quod cõiux religionem intrans quatenus alterius coniugis reclamatione cassatum est, post obitum eiusdem coniugis non amplius ligat. Molestior autem dubitandi ratio existit, dum vxor, verbi gratia votum emittere executioni tunc mandandum, si maritum vita superauerit, & idem de filio, si dũ sub cura parentis ageret, votum emitteret, post suam emancipationem explendũ, & pariter seruus sub conditione si fuerit libertate donatus, vtrum & eiusmodi uota possint etiam ijdem superiores irritare? videtur namque pars negatiua inde confirmari, quòd eiusmodi uota fiunt pro tempore, quo vouentis libertas sub aliena potestate non constringitur. Præterea quia votum vxoris, tunc nullatenus marito nocet. Ad hoc posset trifariam responderi. Primo sub distinctione. Eiusmodi nanque vota alia sunt, quæ fiunt superiori grauia & incommoda, alia vero, quæ non nisi in vouentis grauamen vergunt. Illa quæ sunt prioris generis, non possunt ab illo veritati si pro tẽpore facta sunt quo fuerit ipse uita defunctus, vt si non religionem vouerit, aut castitatem, quia illam nullam habent incommoditatem, prẹterquam quod coniugali officio superstite viro quodammenus videtur obstare. Si autem incommoda sunt vouenti, itaque irritatio in bonum eius cedit, tunc videtur posse maritus & pater illa irritare, ut si vouerent longam peregrinationem, aut longos sumptus. Alij vero scrupulosius respondent, neutrius generis vota illo pacto edita irritari posse, ac subinde consulunt ad dispensationem recurrere. Syluest. Syluester vero verbo religio. 2. §. is. contrariam per aliud extremum sequitur opinionem, nempe quodcunque votum quod quisque dum sub alterius est potestate, euiderit, posse durante illò tempore irritari, vt si puer decimotertio anno, intrare decimoquinto vouerit religionem & pariter si ante vigesimumquintum quidpiam vouerit, post illam ætatem exequendum potest illico ea pater irritare, videlicet illud personale ante quartumdecimum, & alterum reale ante vigesimumquintum, vt articulo proximum vidẽdum est. Et re vera non est eiusmodi sententia metuenda. Apparet enim inde tuta, quod cum uoluntas subditi illi tempore simpliciter sit superiori arbitrio alligata, quacunque conditione id vouerit, irritari tunc potest. Adde, quod ratio huius potestatis quę superiori in est, illic fundatur, vt subdito consultum curet, propterea quod non prę sumitur eius voluntas idonea rationis luce illustrari vt vouere possit. Quapropter etsi conditionem apponat implendi postquã fuerit liber, eadem poscit ratio, ut superior iudicio suo tunc dum sui iuris est, perpendat, an id illic congruatque adeo in sua est potestate tunc quando uotum editur, irritare, eo vel maxime quod nullum est uotũ quod in grauamen ipsius uouentis nõ credat. Quare distinctio in prima responsione facta, superuacanea uidetur. Vtrum uero si durante ætate, qua filius est sub potestate parentis, nunquam fuerit irritatum. postquam eandem ætatem transierit, possit ad eodem patre irritari, multo maiori perplexitate ambigitur, sed tamen articulo proximo aptius dissoluetur.

Ad primũ arg. Superest ergo tandem ad argumenta initio quæstionis obiecta respondere. Primi autem responsio iam supra explicata est. Nam etsi obligatio quæ fit Deo, maior sit quam illa quæ fit hominibus nihil sibi tamen offerri optat, nisi quod sub dominio sit offerentis. Nam obedientia, quæ parentibus debetur obligatio etiam est diuina, & quam subditi debent prælatis, quare non habet gratum, ut contra eiusmodi maiorum uoluntatem subditi quidpiam uoueant.

Ad secũdũ arg. Ad secundũ respondetur, quod postquã filij ad annos pubertatis peruenerint, puta quartumdecimum annum masculus excesserit, & fœmina duodecimum, nisi seruitia sint & mancipia, sui sunt iuris, quãtum ad ea, quæ suam attinent personam, nempe ut uel religionem profiteantur, uel matrimonia contrahant, manent tamen sub cura parentum quantum ad bonorum dispositionem. Quare reale uotum, quod ante uigesimumquintum emittunt, irritari a superiori potest, ut articulo proximo uidebitur.

debitur. Seruus autẽ quia in potestate dñi est neq. ad religionem se vnquam obligare valet, neque ad peregrinationem, neq. ad aliud per ꝙ dñi obsequio subducatur, Vt Doctores super cap. scripturæ, extra, de
Ad 3. vot.& vot. redempt. annotant. Ad tertium vero respondet S. Tho. quòd etsi plus sit facere, quam promittere, atque adeo religiosi multa incõsultis prælatis facere queant, nihilominus non possunt firmiter absque eorum consensu vouere. Et ratio inquit, est, quia nullum est tempus exceptum in quo prælatus nõ possit eum circa aliquod
Obiectio. officium occupare. Veruntamen hãc rationem Conradus loco citato non approbat.
Contra. Arguit enim hoc non euincere, quin
Solutio. possit subditus aliqua vouere, quorum cõtraria non potest iubere prælatus, vt non mentiri, non male loqui, &c. At vero sanctus Thomas non intendit illam pro ratione adæquata inducere. In contextu nanque quęstionis caussam reddiderat, cur subditus inconsulto prælato vouere non potest, nempe quia habet voluntatem illius arbitrio alligatam & eandem explicat in initio responsionis, scilicet quia religiosus subditus est prælato quantum ad suas operationes, secundum professionem regulæ. Alia autem subiuncta caussa solum est particularis, respectu illorum operum, quorum contraria prælatus potest præcipere. Nam cum potestatem habeat quocunque tempore præcipiendi, libera esse dent subditi voluntas ad obtemperandum, & ideo vouere contra non potest. At vero neque de huiusmodi operibus tam euidenter hæc ratio rem conuincit, quam illa prius enarrata. Nam cauillari quis posset, dicens, quòd quamuis prælatus potestatem habeat quocunque temporis articulo occupare subditum, non inde euincitur, quòd possit eius vota irritare: sed hoc tantum, quod non obstante voto debet ei contrarium iubenti obedire. Sed nihilominus votum perstat firmum, obligans subditum secundum ipsum facere quandiu prælatus opus contrarium non præceperit. Itaque auctoritas prælati extenditur ad impediendum aliquando executionem voti, non tamen ad irritandum votum. Attamen nihilominus est congruens ratio quòd si potest quoties libuerit executionem impedire, possit & votum tollere, quod quadamtenus liberæ obedientiæ obuiare videtur. Ad quartum Ad 4. denique respondetur, quod etsi votum subditi sine consensu prælati emissum non sit omnino firmum, nihilominus quia eius permissu mandari potest executioni, non peccat subditus vouendo, siue religiosus sit, siue uxor, siue filius. Ex quo uerbo colligitur votum statim esse obligatorium, si de materia sit non prohibita, licet a prælato pendulum. Secus, si sit prohibita. Sed neque tunc est peccatum uouere, postquam fit sub conditione, si prælato placuerit: sicuti alterum cum conditione, nisi renueris.

ARTICVLVS II.

Vtrum pueri religionis voto se possint obligari.

SEcunda hominum conditio de quibus dubitabatur, an se possint uoti iugo subdere, est puerorum. De quibus Primũ arg. arguitur, quòd nulla se possint uouendi religione uincire: Ad firmitatem requiritur deliberatio: quæ cum absque rationis luce fieri nequeat, amentibus & furiosis non accidit, ac perinde religione uouendi excluduntur: pueris autem aut nullus affulget rationis radius, aut malignior atque exilior quam ut deliberare queant, ergo quidquid uouerint, cassum est. Secun Secũdũ. do arguitur, Id quod fieri recte potest, nequit ab alio haberi irritum: uotum autem religionis quod uel puer uel puella ante pubertatis annos susceperit, potest a parentibus retractari, ac perinde a tutore, ut 20. q. 2. c. puella. prospectum est ergo uidentur eiusmodi pueri ante legitimos eosdẽ annos non posse rite uouere. Tertio: Pro- Tertiũ. pterea religionem ingressis annus permittitur probationis, ut maturo consilio perpendant quid ferre ualeant humeri, hæc autem matura perpensio non competit pueris, ergo non possunt legitime uouere: In contrarium est idem ipse citatus canon, puella, ubi admonetur uotum puellæ nisi intra annum apparentibus reuocetur, ualidum esse, quod testimonium est ante fuisse rite factum. Nam quod non rite fit etiam si non reuocetur, nunquam fit illa ratione solidum.

Ad quæstionem quatuor conclusionibus respõdetur. Prima est. Si puer & puella an-

Prima conclu. la ante pubertatis annos non ea vtātur rationis luce, vt deliberare queant, nullo se voto possunt constringere. Ante probationem autem conclusionis recolere ex superioribus opus est alterum esse votum simplex, alterum vero solenne, quorum differentia est, quod solenne so a ecclesiæ auctoritate firmatur eo quod in benedictione aut consecratione, ad modum superius expositum, secundum ecclesiastica decreta solidatur: votum autem simplex efficaciam non habet aliam, quam quæ a deliberatione vouentis exurgit, qua se obligare intendit. Hęc autem deliberatio duplici de caussa, vt dictum est, infirmatur, ne robur habeat. Vno quidem modo ex defectu rationis, vt de furiosis & amentibus dictum est, dum suo paroxismo tenentur altero vero modo ex eo, quod voluntatem habet alterius arbitrio colligatam. Ex priori ergo membro fit consequens nostrā conclusio, quod si puer nondum vsu rationis fungitur, nequaquam se potest voto perstringere. Secunda conclusio: Si puer ante pubertatis annos munere rationis fruatur, potest quidem quantum in ipso est voto se obligare, sed nihilominus ex parentum arbitrio pendet, aut eius qui pueri curam gerit, vt possit ab ipsis irritari. Probatur conclusio. Nam pueri ante legitimam ætatem in vtroque memoratorum modo impediti sunt nempe & ob rationis defectū, & ob ligamen quo eorum voluntas sub iugo est parentum. At vero quia, etsi non crebro, tamen quandoque vsu venit, & lux festina rationis ante consuetam ætatem aliquibus affulgeat, fiantque subinde doli capaces, idonei tunc fiunt, vt rite possint quantum in se est vota edere, manet nihilominus impedimentum alterum puta dependentia ab aliena voluntate, cuius arbitrio irritari possunt. Tertia conclusio: Votum solenne nemo quantumcunque sit doli capax, ante pubertatis annos potest suscipere. Conclusio non alia indiget probatione, quam ecclesiæ auctoritate, nam sola est caussa huius asserti, quæ quidem masculis 14. annum præscripsit, fœmellis vero 12 Quarta demum conclusio. Post annos pubertatis quisque se potest religionis voto nihilominus solenni qui simplici, quantumuis parentibus reclamantibns, firmissime obligare. Hic primum omnium tres sunt discernendi ætatis limites videlicet infantia, quæ durat primo septennio, quo tempore infantes censentur nullo fungi rationis ductu, atque adeo eorum vota nihili penduntur. Atque ad hoc tempus alludit prima conclusio. Mox sequitur pueritia, quæ vsque ad quartumdecimum annum maribus protenditur, vbi pubertas aduenit. Et illa ætate possunt pueri esse doli capaces, sed tamen durat tunc potestas parentum ad irritandum puerorum vota, etiam si sint personalia, puta religionis, vt habetur cap. non solum de reg. lib. 9. Fœmellis autem præscribitur annus duodecimus, vnde pubertas illic incipitur, vt habetur citato cap. puella. 20. quæst. 2. sed quantum ad vota realia, quibus scilicet res vouentur, aut sumptus, deinde subsequitur tertia ætas, puta adolescentia, quæ dicitur pubertas, quo tempore adolescentes sunt sub cura parentum, ut de suis bonis sine eorum auctoritate dispensare nequeant: vt habetur, ff. toto tit. de minor 25. annis. Hinc autem forsan nos obiter interrogans interpellet, cur puellis minus sit tempus ante pubertatem præscriptum, quam maribus? Nam cum fęminę leuioris sint iudicij & prudentiæ, contrarium videbatur ratio flagitare, nempe vt longius eis poneretur ad consultandum tempus. Respondetur forsan in caussa fuisse, quòd in fœminis acceleratius festinat rationis vsus, fructus enim quo excelsioris sunt naturæ serius maturescūt. Sed tamen legitima caussa fuit, quòd in viro qui præesse debet vxori, præstantior requiritur prudentia quam fœminis, quibus gubernatio familiæ non adeo incumbit, præstantior enim sapientia requiritur ad gubernandum, quam ad obediendum. Hic vero admonito opus est, quod puer qui ante pubertatem non habet rationis vsum, vouere nequeat, non est tantum intelligendum ante septennium. Nam etiam vndecimo anno, & puer tertiodecimo, qui illo caret, eadem ratione prohibetur. Et vice versa iuxta tenorem secundæ conclusionis, si ante septennium eundem haberet vsum, quod quidem prudentum discerniculo perpendendum est, obligare se posset voto, nisi parentes renuerent. Illi ergo annorum limites designatur secundum præsumptionem iuris, atque adeo quando res est dubia, ex illis sumendum est iudicium.

Margin notes: Secūda conclō. — Probō conclu. — Tertia conclu. — Quarta conclu. — Tres limites ętatis. — Interrogatio. — Rńsio. — Primū documētum.

Sed

Secūdū. Sed est hic præterea notandum, ꝙ quando ante legitimū tempus pubertatis quis emisit votum, etiam si sit religionis, quod postmodum neque irritatum fuit, neque legitima ætate iterato confirmatum, tunc vt ille secundum conscientiam reus voti iudicetur, nō sufficit quæcunque opinio, tunc habuisse vsum rationis, quando vouit, sed requiritur rem esse adeo certam, & compertā, vt nulla aut tenuissima apud viros prudentes reliqua fiat dubitatio contrariæ opinionis. Monitum hoc pro captu meo hic ob id appendi, ꝙ vulgo existimatur, dum res est dubia, potius esse in fauorem voti iudicium ferendum nempe obligare crediderim nanque prorsus contrarium, nam cum iure eiusmodi puer præsumatur non habuisse vsum rationis, non est in contrarium adigendus nisi luculenter id ratio cōuicerit. Melior siquidem est possidentis conditio & hominem manere liberum, cēsetur manere in sua possessione. Immo hoc semper arbitratus sum in fauorem voti facere, ac potissimum religionis quippe qđ cum res sit grauis momenti, nemo debet, in illam nisi ratione cogente obtrudi. Et confirmatur: Quia nemo ante illud legitimum tempus tenetur ecclesiasticis legibus puta sacramentorum, aut ieiuniorum, nō ergo est cur teneatur voto quod ex sua mera voluntate pendet, nisi plane constet esse doli capacem. Ex his sic dispositis ætatū limitibus, colligitur tam cōuenientia, quā

Discrimen & cōueniētia inter votum personale & reale. discrimen inter votum personale & reale: Personale enim est, quod ad personam attinet, vt est religionis, orationis, aut ieiunij, reale vero, quod pertinet ad res, puta ubi sumptus requiruntur. Ambo ergo in hoc conueniunt, quòd ante rationis vsum neutrum potest emitti, illo tamen præsente vtrumque simplex. Nam solenne religionis, nō est nisi post quartumdecimum annum. Rursus conueniunt, quod ante pubertatis annos, nempe ante quartum decimum in puero, & duodecimum in puella, vtrunque potest a parētibus vel tutoribus irritari, etiam si sit religionis, quo irritato, nulla eius obligatio in perpetuum resurgit. Differunt tamen, quod votum personale post quartumdecimum irritari non potest. Et ratio est, quia iam puer habet rationis vsum, vt suam obliget personam, votum autem reale vsque ad vigesimūquintum irritari potest. Circa prius autem horum membrorum forsan quis dubitet, an de omni personali voto sit intelligendum. Dubitatio. Nempe si puer anno 15, voueat ieiunium aut quotidianam orationem, vtrum perinde ac si esset religionis nullatenus irritari possit. Rō dubitandi. Est enim a parte affirmatiua argumentum, quoniam canones irritationem non prohibent, nisi voti religionis, quod in eius fauorem videtur factum. Neque S. Thom. in 4. de alio voto loquitur. S. Tho. Item si vxor similia ederet ꝑsonalia vota, possent a viro irritari & pariter prælatus omne votum subditi, sed tantam habet potestatem pater in filium, quantum vir in vxorem, ergo & hæc valet cessare pater in filio qui nondum vigesimumquintum annum attigit. In contrarium est quod ratio quæ cōuincit religionis votum tunc ætatis irritare non posse, est, quod iam tunc est, plenus rationis vsus, quæ quidem ratio idem conuincit de quocunque alio personali. Quare non facile credam illam exceptionem esse factam in fauorem religionis, immo est declaratio naturalis iuris. Et ideo cum illud quod obseruatu difficilius est, maioremque exigens deliberationem irritari vetatur, consequens apparet, minus a minus irritari posse. Solutio.

Igitur libentius negatiue ad quæstionē responderem, videlicet nullum personale votum filij pubertatem ingressi posse a patre irritari. Nam Doctores idem iudicium de omni personali proferunt. Neque simile est de vxore, quoniam illa non prohibetur vouere propter rationis defectum, sed propter subiectionem ad virum qui omne eius votum irritare potest, sicuti prælatus omne votum subditi, filius autem post pubertatem quo libertatis usum non vsq; adeo subditur patri, sed duntaxat in dispensatione bonorum. Et ideo in tali casu non aliud quam dispensationis remedium suppetit. Quod si quis contrarium cēsuerit, probatiorem rationem excogitet. Contra tertiam deinde conclusionem qua negatum est votum solenne ante quatuordecim annos validū esse, arguitur. Argum. contra tertiam conclusionem. Matrimonium eorū qui sunt doli capaces tenet vt docemur ca. de illis de spons. impu. ergo & votum valere deberet, siquidem maioribus priuilegijs foueri debeat quam matrimoniū. Adde quod et ordo sacer, quodq; præcedenti dicebamus, si quis ante legitimum tempus illi initietur, tenet. Cui quidem

dem ordini annexum est castitatis votum, ergo non est cur non valeat solemne votum. Neque satis est respondere sic ecclesiæ placuisse, nam cum spiritu sancto regatur, nihil temere constituit. Quærimus ergo eiusmodi rationem decreti. Respondetur, quod sacramenta non subsunt ecclesiæ iudicio vt secundum essentiam mutentur, & ideo vbi competens substat materia, non potest illa sacramenta irritare. Vñ cum vir & fœmina libere consentientes possint iure naturæ se matrimonio coniūgere, fit ut si malitia ætatem suppleat, nempe si non modo rationis lux utrique præfulgeat, verum & fœmina idonea sit viro, atque ipse possit matrimonium consummare nō potuit ecclesia tale irritare matrimonium post quam illic sacramentum perficitur. Et similis parque est de ordinis sacramento ratio. Attamen quoniam religio non est sacramentum, potest eadem ecclesia solemne religionis votum irritare, idque adeo consultissime ante quartumdecimum annum cassatum duxit. Quod si rursus interroges, an saltem tale votum religionis existimandum esset pro simplici, apparet nanque sic esse, quoniam cum ecclesia solam solemnitatem deneget, videtur ille inquantum potuit obligatus remanere, puta voto simplici. Simile enim habetur cap. quidam, & cap. placet. de cōuers. coniuga. Coniunx enim qui altero reclamante abstractus est a religione, quamuis a uoto solemni absolutus censeatur ligatus tamen manet ne altero defuncto ad secundas transeat nuptias, quia obligatus est carnis debitum non petere. Nihilominus nō obstante argumenti similitudine, quæ nōnulla est, crediderim impræsentiarum rem secus habere, nempe ante quartumdecimum quis fecit solemne uotum, qui nunquam simplex aliud neque ante nec post egerit, nullo ligari, neque simplicis voti fune, quandoquidem uotum illud irritum per ecclesiam habetur ut habetur capit. non solum. de uot. lib. 6. Neque simile est de coniuge, nam in uoto solenni cōiugis includuntur tanquam duæ partes, & non reddere debitum, & non petere, & ideo licet ab altero coniuge sub cuius est potestate impediatur eius voluntas respectu prioris, superstes nihilominus fit ei potestas obligandi se respectu posteriori. Ille autem qui ante ætatem sollenniter uouet, non impeditur quia alligatam habet alterii voluntatem, sed propter ætatis defectū, & ideo ubi simpliciter irritatum est solenne votum religionis, non est cur virtutem simplicis retineat. Postremum denique dubium est quod superiori articulo tetigimus, nempe utrum si pater uotum filij dū sub sua est potestate non irritat, integrum sibi sit, postquam emancipatus est, idem eius votum irritare, quod dum sub sua erat cura emiserat. Exempli gratia. Puer tertiodecimo anno votum fecit simplex religionis, quod neque pater ante quartum decimum irritauit, neque filius ipse postea amplius confirmauit, in decimo autem quinto anno, voti eundem filium pœniteet, vtrum facultas tunc perduret in patre illud cassandi, quandoquidem si tunc voluisset, certum est non posse. Pariter votum reale ante vigesimumquintum annū emissum a filio, vtrum postquam eodem elapso tempore emancipatus est filius, possit a patre irritari. Profecto res est dubia, gratius tamen in partem negatiuam inclinarem, nam etsi tempore emissi uoti pater irritare illud poterat, eadem ei potestas non perstat nisi vsque ad præfinitum lege tempus. Quare si illa intra idem tempus non fungitur, postea non valet illam exequi. Idque a simili confirmatur. Nam si seruus dum erat sub alterius dominio uotum emisit, quod nunquam dominus irritauit, postea libertus non potest ad dominium recurrere qui illud irritet. Neque irritatio teneret.

Solutio.

Scrupulus.

Solutio.

Postremū dubium.

Solutio.

Ad primum igitur argumentum respōdetur, solum concludere pueros quibus nondum rationis vsus illuxit nequaquam vouere posset, vt prima asseruit conclusio. — Ad primū arg.

Ad secundum negatur prior præmissa. Enimuero quamuis in potestate sit patri liberorum uota infecta reddere, nihil tamē obstat quominus uouere possint, nam intelligitur negatiua conditio, nisi a parente vel tutore irritetur. Quare quandiu non irritatur, tenetur filius, vti de religioso diximus, illud exequi. — Ad secū dū arg.

Tertium deniq. de uoto solenni currit, quod iam dictum est ante annos pubertatis suscipi non posse. — Ad tertium ar.

QVÆ-

QVÆSTIO IIII.

DE DISPENSATIONE ET commutatione voti.

S.Tho. 2. 2. quæst. 10.

ARTICVLVS I.

Vtrum in voto possit fieri dispensatio.

Post irritationem voti eorũ qui firmiter vouere nequeunt, sequitur quæstio de eorum dispensatione, quę firma sunt nota. Arguitur ergo de more, ꝙ nulla in eiusmodi vota cadere possit dispensatio. Minus est votum commutare quam super illud dispensari, votum autem commutari non potest, vt verbis illis Leuit. 27. insinuatur. Animal quod immolari potest Domino, si quis vouerit, factum erit, & mutari non poterit, neque melius malo, neque peius bono, ergo multominus potest super votum dispensari. Secundo, in his quæ de lege naturæ sunt aut diuina, non potest per hominem dispensari, ac multominus in præceptis primæ tabulæ quæ ad dilectionem Dei spectant, quæ auctore Paulo omnium est præceptorum finis, votum autem semel emissum, re ipsa explere, est ius diuinum ad religionem attinẽs, ergo nulla in aliud incidere valet dispensatio. Accedit tertio, quòd redditio voti pertinet ad fidem, quæ Deo firma debetur, postquam illi est impignorata, super hoc autem dispensare absurdum apparet, ergo non est licitum. In contrarium existit argumentum, quòd maioris roboris est, id quod ex communi voluntate procedit habentis publicam auctoritatem, quam quod ex voluntate singularis personæ dimanat, sed in lege quæ ex communi consensu reipublicæ stabilimentum habet, dispensari potest, vt lib. 1. ostensum est, ergo & super voto quod solo vouẽtis arbitrio firmatur. Ad intellectum quæstionis præsentis recolenda, est illa distinctio, quam lib. 1. q. vlt. præmisimus, inter dispensare, irritare, abrogare, & interpretari, adde etiam in voto, commutare, & redimere. Irritare, nanque siue in lege siue in voto id mediteris, est illud cassum habere per subtractionem materiæ. De lege illic exemplum posuimus, & de voto, q̃ proxime præcedenti multa produximus. Commutare autem, vt nomẽ sonat, est vnum in aliud quidpiam mutare, vt si peregrinationis votum in ieiunium commutetur. Atque idem est redimere, nisi quod redemptio commutationem sonat in pecuniam, vel in aliud pecunia æstimabile, vt dum votum peregrinationis, quod ad sacrum Iacobi edidisti, in aurum mutatur, quod eidem templo offeras. Abrogatio vero non habet locum nisi in lege, quæ do cessante caussa legis ipsa subinde cessat. Sed interpretatio atque ἐπιείκεια perinde atque in lege habet locum in uoto, quæ est quando declaratur legem aut votum in tali casu non tenere, vt paulo post uidebimus. Dispensatio uero in lege, est exceptio, ut illic diximus, personæ ab uniuersali obligatione, ut cum aliquis priuilegio exciditur, ne Quadragesimam ieiunet. Voti autem dispensatio, ut quod singularem tantum personam obligat, non sic commode definiri potest, sed est sublatio uoti, ob id, ꝙ caussa qua factum est, minime iam tunc decere uidetur. Vt autem hæc clarius elucescant, ad responsionem quæstionis descendamus, quæ hac conti[illegible]etur conclusione. Votum quodcunque simplex potestati subest ecclesiæ, tam ut super eo dispenset, quam ut ipsum in rem aliam commutet. Probatur conclusio. Voti dispensatio instar dispensationis legis perpẽdi debet. Dispensare autem, secundum uocis sonũ, idem est, quod communia ad singulares personas pro cuiusq. gradu & ordine applicare quod œconomus in familia exequitur, & per hoc clarescit dispensatio legis. Etenim cum lex, ut li. 1. late monstratum est, non ponatur nisi habita consideratione boni communis & eorum quæ ut plurimũ contingunt, accidat aũt id in aliquo casu & persona deficere, oportet per eũ qui publicã gerit potestatẽ, discernere in tali casu nõ esse seruãdã. Pari ergo modo de uoto cẽsendũ. Nã qui uouet, quandã sibi constitui legẽ, ob id q̃d bonũ sibi cẽsebat, ac Deo cũ primis gratũ, usu aũt uenire põt, ut rebus mutatis id q̃d sibi bonũ erat, uel malũ simpliciter fieri, uel incõmodũ uel felicioris frugis impedimentũ q̃d est cõtra rõnem uoti. Qua rõne expediens est, ut penes illum, qui spiritualem habet iuris-

Primũ arg.

Secũdũ.

Irritatio uoti.

Cõmutatio.

Redemptio.

Abrogatio.

Conclõ responsiua.

Probõ.

iurisdictionẽ potestas sit iudicandi, satius esse aut votum non esse obseruandum, aut in rem aliã mitiorem commutãdũ. Atqui actio prior dicitur dispensatio, quæ maioris est potestatis, posterior vero, commutatio, quę facilius fieri potest. Vnde rõ cur huiusmodi auctoritas in ecclesia fuerit necessaria, explicat Innocentius ad Ianuarium, 1. quæst. 7. cap. dispensationis. vbi prudenter ait, dispensationes nonnunquam cogere ex rigore debito aliquid remittere, instar nauigantium qui tempestate vigente quædam exonerant, vt cætera salua permaneant. Impresentiarum tres tantum caussas iustæ dispensationis refert D. Tho. s. vt si voti materia mala sit, aut inutilitas, aut maioris impeditiua boni. Tertio autẽ arg. locupletius omnes sunt explicandæ dispensandi rationes, nam in præsentia sat erat exemplum proferre. Circa hanc conclusionem nihil aliud notandum superest, quam quo perspicuum fiat discrimen inter illa quinque, vel sex quæ dicta sunt. Et primo inter dispensationem & commutationem liquida est differentia. Nam per dispensationem vinculum prorsus voti enodatur ac tollitur, in commutatione vero minime. Ipso enim eodem vinculo, quo ad peregrinationem, verbi gratia coactus eras, obligaris subinde ad orationem in quam votum commutatum est. Itaque ad orationem illam non teneris virtute præcepti illius, qui commutauit, quia ille nihil iubet, sed mutat. Neque vero nouum suscipis votum, sed virtus prioris manet in secunda materia. Ac perinde eadem est religio seruare illud in secunda materia, atque in priori. Mox neque inter dispensationem & irritationem obscura differentia est. Nam irritatio est sublatio materiæ, atque adeo obligationis voti, quod nondum firmum erat, sed pendulum ab irritantis voluntate. Quæ ideo non solum ad spiritualem pertinet potestatem, sed pater & maritus idem possunt. Dispensatio vero est relegatio & ablatio vinculi quod firmum erat, quæ ideo functio ad spiritualem potestatem attinet. Neque sine caussa & iudicio fieri potest, quo iudicetur caussam vouendi inutilem iam esse. Quod ad irritationem non est necessarium. Attamen inter dispensationem & ἐπιείκειαν seu interpretationem, non tam clarum est interuallum. Nam qui dispen-

Discrimẽ inter dispẽsationẽ & reliqua.

Quantũ intersit inter dispẽsatio.

sat, nihil aliud videtur facere quam interpretari & declarare votum iam tunc in illo casu non obligare. Ad hoc autem loco citato lib. 1. cum de legis dispensatione diceremus vidimus: Interpretatio. n. voti, sicuti legis, exigit vt eius impletio sit rõni naturali contraria, ad dispensationem vero satis est, ꝙ legis & voti rõ in tali persona deficiat. Ex quo fit, interpretationem pro illo articulo nullam exigere prælati auctoritatem, vt illic declarabamus, si recursus ad ipsum non pateat. Accipe exemplum. Vouisti carnes non edere, tamen in eum locum incidisti, vbi nisi eas comedas, peribis, tunc quoniam res accidit naturali iuri contraria, tu ipse auctoritate priuata potes non obstante voto illas comedere. Haud tamen rõ a uoti uinculo absolueris, sane ꝙ eadem necessitate præterita seruare teneris. At vero forte tibi aliquo modo ieiunium nocet, vel impedimento tibi est, ne tam attente possis studio literarum incũbere, non ideo potest per ἐπιείκειαν cõtra votum facere, sed tantum potest caussa quare prælatus tecum dispenset, votique obligationem vel ad tempus vel in perpetuum tollat. Quocirca dispensatio non est interpretatio, votum tunc non tenere, sed etiam si votum teneat, illud tollere. Quo fit, vt aliquam habeat similitudinem cum abrogatione legis, quæ fit principis auctoritate, cessante caussa, quamuis plus requiratur ad dispensationem, nempe ꝙ materia voti sit, vt diximus, vel inutilis, vel mala, vel impeditiua melioris boni. Est præter hæc omnia & voti cessatio, quæ nulla indiget dispensatione, de qua quæst. 1. meminimus, nempe si vouisti certam domũ nunquam intrare, & caussa fuit propter periculum quod illic tibi imminebat, cessante prorsus illa caussa, cessat & votum. Nam non intrare domum, res est vana; atque adeo indigna materia voti. Igitur ad conclusionem redeamus, quòd condecens fuerit ecclesię prælatos tali fungi auctoritate, in votum, quali in legem, compertissimum est, nam cum neque vouentis prudentia tanta semper sit, vt votum matura consultatione suscipiat, & res præterea humanæ quotidie subinde mutentur, sæpe sæpius rationi consonat, id quod quis vouerit retractandum fore. Et quoniam per votum fides Deo obligatur, & priuatus homo esse non potest idoneus iudex

nẽ & irritationem.

Rõ alteta cõclusionis.

Iudex in caussa propria, ratio ipsa a natura profecta docebat, vt qui vices Dei gerit, tali fungeretur arbitrio & iudicio. Quapropter Christus hanc ecclesiæ suæ auctoritatem reliquit. Tota autem rei huius difficultas in caussis consistit, quibus dispensatio iustificatur, de quibus art. 3.

Ad pri-mū arg. Ad primum igitur argumentum respõdetur, idem discrimen in lege veteri inter animalia constitutum, quæ templo offerebantur, perinde apparere inter votum solenne & simplex. Animal enim oblatum, quod immolationi idoneū erat, iam inde existimabatur quasi diuino cultui mancipatum, qua de caussa redimi pretio nequibat. At pariter, vt statim dicturi sumus, in votum solenne, quo se homo diuino tradidit cultui, dispensatio non cadit, animal vero quod sanctificari per immolationem non poterat redimi iubebatur, & pariter nunc super voto simplici dispensari ab ecclesia potest. Ad secundum respondetur, quãuis super his quæ iuris naturæ sunt ac diuini, dispẽsari per hominem non possit, tamen non minus tenetur homo legi maiorum mandatoque parere, quam explere votum nam & hoc quoque naturale ius est ac diuinum. Quapropter etsi implere votum, sit de lege natura ac diuina, tamen dum superior dispensat nihil contra votum ipsum fit, sed tollitur, eo quod iudicetur non debere in tali casu ligare. Quemadmodum quando princeps in lege humana dispensat, non id fit vt subditus legi nõ obtemperet quod esset contra ius diuinū, sed ad hoc prorsus, vt quod erat lex, in hoc casu cesset. Quare prælatus dispẽsans in uoto, non dispensat superius diuinum aut naturale, hoc enim faceret, si manente voto licitum censeret opus contrarium. Quod si tibi hoc videatur petitio principij, atque adeo sic arguas. Lex diuina & naturalis nõ potest per hominem tolli, reddere votum est lex diuina, ergo potest illa tolli, atque adeo neque eius obligatio. Respondetur, quod dispensans non tollit legem diuinã, quæ est ut dum firmum manet, seruetur, sed tollit obligationem quæ ex mera voluntate uouentis ortum duxit. Quod enim homo reus sit voti, ex duabus præmissis colligitur, nempe quia vouit, quia lex est vt votum reddatur dispensans autem non tollit hoc secundum, sed prius, puta obligationem, quatenus ex voluntate istius emersit, quæ, vt supra diximus, quodammodo est lex humana. Ac pari modo respondetur ad tertium, quod qui non persoluit votum, quod præfectus censet incommodum nulla in frangit Deo fidem, imò eius vicario obsequitur.

Ad-mū arg. · Ad secū dun. ar. · Obiectio. · Solutio. · Ad 3.

ARTICVLVS II.

Vtrum super voto solenni continentiæ religionis fieri possit dispensatio.

QVamuis ecclesia potestatem habeat, vt dictum est, dispensandi in voto perinde atque in suis legibus, tamen propter singulare priuilegium voti solennis, explorare restat, vtrum usque ad hoc etiã eadem potestas extendatur? Et arguitur a parte affirmatiua, Vna earum ratio, quæ supra relatæ sunt dispensandi in voto, est, si pretiosiori bono obstaculum sit, sed hæc in voto etiam solenni continentiæ reperiri potest. Nam bonum commune, teste Arist. diuinius est, quam peculiare cuiuspiã potest autem in voto continentiæ alicuius personæ periclitari commune bonum, vt si per matrimonium illius, qui continentiam solenniter vouit, perpetua regni successio seruaretur incolumis, ac subinde afflicta republica paci consuleretur publicæ, ergo tunc religio esset super tali voto dispensare. Secundo. Latria nobilior virtus est quam castitas, potest autem super uoto latriæ, puta offerendi sacrificium aliquod iuste de caussa dispensari, ergo super voto solenni castitatis. Tertio. Sicut uotum abstinentiæ periculum vitæ afferre potest uouenti, sic & solenne uotum continentiæ sed caussa seruandæ vitæ licita est dispensatio prioris: ergo & posterioris. Quarto, sub voto solemni religionis non solum castitas, verum & paupertas & obedientia cõtinetur, horum autem duorum dispensatio legitima esse potest & iusta, ergo & castitatis. Minor patet, dum quis ex monachatu ad functionem episcopalem assumitur, tunc enim ille & a professionis obedientia eximitur, & in diuitijs permittitur uiuere. In contrarium autem est illud Eccl. 29. Omnis ponderatio non est digna animæ continentis, id est, nihil quo continentiæ status compensari possit. cui applaudit, &cet. cum ad monasterium. de sta.

Primū argu. a parte affirmatiua. · Aristot. · Secūdū. · Tertiū. · Quartū.

sta, mona. Cuius postrema verba sunt Abdicatio proprietatis, sicut etiam custodia castitatis, adeo annexa est regulæ monachali, vt contra eam neque summus Pontifex possit indulgere.

Ad quæstionem tribus refutatis opinionibus respondet D. Tho. per suam, quã quinque conclusionibus explicat. Ad materiæ autem intelligentiam prænosse oportet tria esse in voto continentiæ consideranda, nempe materiam, perpetuitatem ac solemnitatem. Tres opositiones, videlicet duæ priores & quarta, in conclusione capitali eademque negatiua consentiunt, nempe super votum solenne continentiæ neutiquam per ecclesiam dispensari posse, sed de causa dissident. Prima enim quæ est antiqui Altissi & glos. c. cum ad monasteriũ, de sta. mona. super cap. 1. de vot & voti redemp. caussam ad materiam reducit, Aiunt inquam eius auctores huiusmodi solenne votum idcirco non esse dispensabile, quod excellentia continentiæ virtutis æquam non recipit compensationem, vt auctoritas Ecclesiastę citata ĩsinuat. Rationem autem eam assignãt, quod homo per continentiam tum de domestico triumphat inimico, nimirum de carne, quæ diabolo & mundo molestior est, tum & angelorum repræsentat naturam Christoque secundum animæ puritatem & corporis, assimilatur. Hæc autem ratio non admodum viget, nam animæ bonum, vt contemplatio & oratio, præstantius est, viciniusque nos Deo reddit cõformes, quam bona corporis. Id quod & Apost. 1. ad Cor. 7. contestatur ubi cõtinentiam medium existimat fouendæ contemplationis, quæ eius est finis. Ait n. quod in nupta mulier cogitat quæ Dei sunt & ideo coniugibus ob id cõsulis a communi toro in tempus seiungi, vt possint orationi vacare, & tamen super voto contemplationis & orationis dispensari potest Ob id ergo alij quorum fuit Albert. Mag. in 4. dist. 38. ar. 7. rationem eiusdem conclusionis a perpetuitate voti deducunt. Aiunt. s. idcirco hoc votum dispensationi non subdi, quod præ ermitti nequit, nisi per id quod omnino est cõtrarium, id autem quod voto contrarium est, eius perpetuitati repugnat. Attamen ratio hec nullam habet energiam, nam etiã uotum abstinendi perpetuo ab esu carnium prætermittere nemo potest, nisi edendo carnes, & tamen potest in illo dispensari. Igitur tertia opinio conclusionis sententia differt, asseuerat enim votum solenne continentiæ esse dispensabile propter communem reipublicæ vtilitatem, vt supra argutum est. Attamen his noui obstantib. D. Th. respondet quatuor præambulis propositionibus ex quibus quintam colligit capitalem conclusionem. Prima propositio est. Nullus ecclesiæ prælatus, vt summum atq; minimũ comprehedamus, efficere potest ut qui uotum solenne emisit, ab eo desistat, ad quod cõsecratus aut benedictus est, nempe ut sacerdos non sit sacerdos, aut religiosus non sit religiosus. Probatur ex illo Leuit. vlt. Illud quod semel sanctificatum est Domino non potest in alios usus commutari, quoniam iam dicatum est Deo, ecclesia autem non potest sanctificationem illius quod semel sanctum est, tollere, neq; in rebus ipsis inanimatis, nequit enim efficere ut consecratus calix, aut templum, aut ara, non sint consecrata, atque adeo multominus ut homo semel Deo consecratus aut dicatus desinat esse consecratus, atque adeo neq; potest ab illo usu abducere, ad quem consecratus est, aut benedictus, atque alij applicari. Solennitas autem uoti, ut quæstione 2. dictum est, consistit in consecratione & benedictione uouentis, fit ergo consequens assertio nostra, nempe fieri non posse ut qui semel sacerdos aut religiosus est, desinat esse talis, tametsi sacerdos functione & executiones ordinum suspendi possit. At quia hoc de sacerdote propter characterem certius est, nonnulli. Iuristæ id de religioso negarunt, dicentes posse fieri non religiosum. Sed tamen hoc, inquit S. Tho. ignoranter dixerunt. Hac ergo prima propositione præfixa, ut ad uotum continentiæ descendamus, speculari restat, utrum continentiæ uotum illi sit muneri essentialiter annexum, ad quod per uotum solenne consecratio fit, aut benedictio. Nam si ita sit, qua ratione qui consecratus est, esse nequit non consecratus aut benedictus, fit, ut neque ulla quear super tale continentiæ uotum fieri dispensatio Si autem tali muneri, continentia non sit indiuidue annexa, dispensari potest. ut huiusmodi cõsecratus aut benedictus continentiæ uoto soluatur. Res est apertissima. Subnectitur ergo secunda propositio: Ordini sacro debitum continentiæ non est essentialiter anne-

Tria in voto cõtinentiæ consideranda.
Altissiodo.
Glossa.
Rõ proxima nõ admodũ vrgens.
Paulus.
Rõ Alber. Magni.
Refutatĩ ratio Alberti.
Prima ꝓpositio D. Tho.
Probõ.
Secũda propositio.

annexum,sed statuto ecclesiæ, vt superius
Ratio. iam nobis constitit. Hoc patet,quia nō est de essentia sacerdotis castitatem seruare quandoquidem Græci etiam ab ecclesia Latina permittuntur in coniugij fœdere
Tertia propositio. permanere. Ex hac ergo proximus sequitur tertia. Videtur ecclesia dispensare posse in voto continentiæ, quod per susceptionem sacri ordinis solenniter suscipitur. Patet postquam non secum in eodem pugnat sacerdotem esse & non continere.
Quarta propositio. Quarta propositio Debitum continentiæ statui religionis essentiale est. Probatur: Homo
Probō. per religionis statum seculo prorsus abrenuntiat, totum se Dei seruitio mancipando, ergo illo voto ab se rescindit quidquid eiusmodi obsequio obstaculo esse potest, hoc autem maxime est coniugalis sarcina vt per quam homini necessitas incumbit
Paulus. familiæ curandæ, secundum illud Apostoli 1.ad Cor. 7. Qui cum vxore est,solicitus est quæ sunt mundi,quomodo placeat vxori,& diuisus est,ergo religionis voto essentiale est castitatis debitum. Idque nomine ipso confirmatur. Nam monachus ab vnitate,sic nuncupatur, nempe quia solus viuit,atque vnico Dei,negotio incumbit neque ad vxorem vel ad alia secularia diui-
Conclō ūsiua. sus est. Ex his tandem elicitur quinto loco capitalis conclusio,qua ad quæstionem respondetur: In voto continentiæ,quod religionis professione fit solenne,nequit ecclesia dispensare. Cuius rationem Decretalis citata subdit,nempe quod custodia castitatis annexa est regulæ monachali. De tertia propositione S. Thom. quæ ad votum sacerdotale spectat, nemo dubitat, quin sit
Scrupulus. ab illo separabilis continentia. Sed de hoc forsan tyrunculus hæreret, vtrum votum castitatis,quod sacerdotes modo statuto ecclesiæ suscipiunt, sit de castitate intelligendum,quę rei vxoriæ apponitur,an vero de illa,quæ simpliciter omni copulæ aduersatur,siue coniugali, siue fornicariæ, multū enim refert nam si tantum de priori intelligitur,tunc fornicatio sacerdotis non esset nisi simplex peccatum, si autem de posteriori,erit etiam fractio voti. Apparet autē non intelligi nisi de priori,scilicet quod tā tum voueant non ducere vxores,nam hoc
Responsio. est quod suo statui satis esse videtur. Respondetur nihilominus simpliciter esse intelligendum de castitate, sicut est votum religionis, nam ad functionem suam qui consecrando venerabili sacro mancipantur,omnis mundities condecet,qua ratio-
Quæst. ne ecclesia ordinibus sacris illud adnexuit votum. Quare fornicantes,duplici culpa maculantur. At sciscitetur forte quispiam, quomodo possit Papa super huiusmodi voto dispensare, videlicet vtrum antequam fiat,nempe abrogando nunc legem positā, vt qui amodo initiari voluerint sacris, non fient voti castitatis obnoxij, an vero
Solutio. etiam cum illis qui iam voto solenne fecerunt. Apparet enim modus hic secundus non licere,nempe vt qui votum solēne fecerunt,vxores ducant. Respondetur, vtroque id modo posse facere,quandoquidem huiusmodi votum vim aliam non habet quam ex ecclesiæ statuto, cum ex natura rei,votum continentiæ nō sit ordini sacro annexum. Et simili q. 6. de militaribus religionibus dicturi sumus. De capitali autem cōclusione multi sunt qui a sentētia S. Th. deflectunt: tenentes ecclesiam perinde in
Henrici opinio. voto solenni continentiæ religiosorum dispensare posse atq in voto sacerdotum, vt est Henrici Gand. quolibe. 5. q. 25. & 26 & Richard. in 4. distinct. 38. artic. 9. & Durandus eadem distinc. q 2. Et ex nostris Palu. q 4. Quin etiam & ipso D. Thom. aliquando contrariam sententiam non respuit, vt patet in 4. dist. 38. qu. 1. artic. 4. Imò vero
Caiet. quod non possum non mirari,Caietan im præsentiarum non solum contrariam sententiam asseuerat,verum & asserit opinionem hanc S. Tho. de huiusmodi indispensabilitate non esse eius absolutè,sed opinatiuè,quia illum,inquit, sensum ex Decretali hausit quem tamen ipse non censet esse legitimum. Idemq. contendit & in opusculis. q. 12. primi quolibeti. Igitur pro examine præsentis quæstionis attente notandū est quemadmodum S. Tho. ex prima propositione & quarta colligit,dispensari non posse in voto solenni continentiæ religionis, quæ est capitalis conclusio. Sic scilicet fieri per ecclesiam nequit vt qui semel in riligionem benedictus est, desinat esse religiosus. Sicuti fieri non potest vt qui in sacerdotem consecratur, desinat esse sacerdos. Continentia verò perpetua est de intrinseca ratione & essentia religionis,ergo super illa fieri non potest dispensatio. Qui autem sententiam hanc impugnant, v trā-

que præmissam demoliri conantur. Imò non solum extranei, verum & hic Caieta. priorem non approbat, quia non idem de religioso quod de clerico in sacris censet, eo quod per sacros ordines imprimitur indelebilis character, vnde fit impossibile eum qui semel est sacerdos, desinere esse talis, etiam si degradetur. In religione autem nullus character imprimitur, sed sola adhibetur benedictio. Quare etsi fieri nequeat religiosum non fuisse benedictum, nihil tamen vetat quominus pro legitima caussa eiusmodi religiosus detrahatur ad alios vsus, puta dispensetur cum illo vt a cœlibatu ad nuptias demigret. Veluti & consecratus calix potest per dispensationem in alios assumi vsus, nam & sacros propositionis panes sacerdos legis veteris Dauidi porrexit, quo suorum famem leuaret. Hæc omnia a Palude mutuatus est. Ex quo subinde infert D. Tho. Decretalem, Cum ad monasterium, non citasse legitimo sensu. Illic enim solum habetur quod non posset religioni sine voto castitatis religiosus permanere, haud tamen inde, inquit colligitur quod non possit a religione extrahi. Immo ait quod si auctor vidisset summos Pontifices eandem. Decretalem sic fuisse interpretatos proculdubio non suscepisset onus huius opinionis ad defendendam illam decretalem, sane cum pluries a Romano Pontifice dispensatum sit in voto solenni, vt cum rege Aragoniæ refert Petrus de Palud. in 4. dist. 38. Papa Cęlestinus dispensauit cum sanctimoniali Constantia filia Rogerij regis, vt monasterium post professionem exiens, Henrico Sexto Regi nuberet, vt historiæ tradunt. Alij autem Thomistæ vt D. Th. defendāt, fingunt nescio quam qualitatē religioso per benedictionem imprimi indelebilem, quod deridiculum figmentum est. Igitur quod Caietanus de S. Thom. censet, videlicet quod si sensus. Decretalis intellexisset non perstitisset in hac sententia, id ipsum ego de eo censuerim, nempe quod si mentem D. Thom. penetrare voluisset, non tam facile ab illo recessisset. Vis enim rationis D. Thom. ad probandum religiosum fieri non posse non religiosum, non persistit in eius benedictione tanquam in prima radice, sed in legitima traditione, quia scilicet dum solenniter profitetur, dedit tradiditque se in alterius possessionem, hoc est in alienam potestatem, nempe quia religioni se dedicat perinde ac si quis in mancipium sese traderet domino, quæstio. 2. articu. vlt. declaramus. Sed quia illa traditio sub forma benedictionis celebratur, ea vtitur quasi traditionis signo. Nam in ordine nostro antea fit professio quam benedictio. Vnde in quarto distinct. 38. quæst. 1. articul. 2 expresse ait tum votum solenne fieri quando quis præsentialiter sese Deo tradit, diuinis se præceptis mancipando, vel in sacro ordine, vel in religionis professione. Et articu. 3. inter soluendum tertium argumentum postremæ quæstiunculæ, propterea ait per votum solenne dirimi matrimonium, quod non sit persimplex, quia votum solenne habet actualem exhibitionem proprij corporis. Hæc autē ratio profecto nō est tam debilis quam Caiet. & alij arbitrantur, nam si quod est in hominis dominio & possessionem per humanam potestatem auelli ab illo iuste non potest, nec vero coniunx ab altero coniuge, multo fit probabilius vt qui iam se Deo in hoc obsequium mancipauit, amoueri inde non valeat. Quæ quidem ratio tanti tempore D. Thom. habebatur vt præter ingenitam sibi consuetissimamque vrbanitatem & modestiam, non fuerit dicere veritus, eos qui sentient religiosum posse fieri non religiosum, ignoranter id dixisse. Hoc enim prorsus argumento D. Mat. vsus est aduersus regem illum, qui sanctimonialem Ephigeniam ducere volebat, quod cum cœlestis regis sponsa esset, nefas permittere existimauit, quamuis dimidium regni illi offerret. Ad quam auctoritatem Caiet. respondere nequiuit nisi negando historiam. Et rationis fundamentum est quod quæstio. 2. articu. de solenni voto declarauimus, nemque quod etsi cerimonia solennitatis voti constitutio sit humana, eius tamen obligatio ius est diuinum ac naturale, videlicet vt qui re vera iam se alteri perpetuo mancipauit, nequeat inde citra iniuriam diuelli. Quod autem religio sit perpetua traditio, patet ex illo euangelico, Vade & vende omnia qua habes & sequere me, perpetua s. animi firmitate. Igitur qui contrariç opinioni patrocinan-

Caiet. studet demoliri rōnē S. Tho.

Explanatio rationis San. Thom.

Tinantur, in eo, nisi nos fallimur decipiuntur, quod cum cerimonia professionis sit de iure ecclesiastico, inde inferunt uinculum non esse de iure diuino. Quod si uerum esset, profecto tam facile posset super uoto solenni dispensari quam super simplici, quod tamen absurdum est. Quocirca Altissiodorensis & Albert. Magn. in quarta distinction. 34. articulo. 17. & Alexand. Halen. in 3 par. & Bonauentura etiam in 4 in fin. distinctio. 38. atque alij huius classis pro constitutissimo semper hoc habuerunt. Ob idque D. Thom. opinionem cui in 4 uisus est conniuere, postea in Summa re oculatius perspecta, demutauit, contrariamque quidquid Caietan. dixerit, affirmat iſsime complexus. Et est mihi profecto in confirmatione eius sententiæ argum. minime debile, nam si religiosus, per dispensationem fieri ualeret non religiosus, non esset firma ratio ut per professionem religionis matrimonium ratum nō consummatum dirimeretur. Fac enim maritum ante copulam religionem profiteri atque uxorem alteri se coniugio copulare, tunc si iste fieri posset non religiosus, transire posset ad alias nuptias, quandoquidem priores dissolutæ fuerant. Vnde usu ueniret ut post ratum matrimonium de præsenti, uiro liceret habere aliam uxorem, & uxori alium uirum. Hæc in corroborationem attulerim prioris præmissæ, nempe religiosum fieri non posse secularem. Ex his fit S. Thom. Decretalem, cum ad monasterium non ad id citasse ad quod Caiet. putat scilicet ad confirmandum q religiosus non potest fieri non religiosus nō bene uidebat, hoc illic non definiri. Sed hoc aliunde constitutio citauit illa ad asserendam alteram præmissam, uidelicet per petuam continentiam sic esse religioni annexam, ut neque per ecclesiam fieri possit ut sit uera religio sine continentiæ uoto.

Altissiodo. Albert. Magn. Alexan. Halen. Louan. Firmissima rō pro opinione.

D. Tho.

Et certe est mirandum quod Caiet. apud D. Thom. hoc non perspexerit. At uero & secundum præmissam non desunt qui inficientur, nimirum arbitrantes continētiam non sic penitus natiuam esse religioni quin absque illa possit uera esse religio. Imò uero Caie. licet hic aliud affirmare & defensare uideatur, tamen illis suis uerbis. q. 88. art. 7. quod solo ecclesiæ statuto religiosus inhibilis sit ad matrimonium, quæ pariter Scotus ait, uidetur idem sentire. De hac autem re in subsequenti quæstione singularia nos manet ar. 3. ubi de militaribus religionibus disputabimus, an ueræ sint religiones, cum eiusmodi milites matrimonia contrahant. Interim tamen satis sit nobis expressum decretum Innocentij iam citatum, ubi ait nec per summum Pontificem indulgeri posse ut absque castitatis uoto uetus sit monachatus. Per hæc ergo argumenta contrariæ opinionis diluuntur. Simile nanque quod a sacerdotio ad religionem afferunt nullum est, uidelicet, quod si potest Papa super continentia sacerdotis dispensare, possit cum monacho, nam castitas non est illi muneri indiuidua, ueluti huic. Sed arguunt sic præterea. Id quod uoto ne fieret obstaret, nam est legitima, ut factum tollatur, si autem grāde reipublicæ periculum immineret, nisi unus quispiam dum liber est, matrimonium contraheret, id potius eligere deberet quam religionem, ergo si eadem necessitas postquā est religiosus, incūbit, tunc etiam extrahendus est. Negatur autē prior assumpta. Respondeant. n. mihi, qui hoc utuntur Achille. Si salus omnino reipublicæ inde esset dependens, quod qui uxorem habet legitimam, alteram duceret, utrum dimittere quam habet, deberet, ut aliam sibi copularet? omnino negabunt. Et tamē si res esset integra, hoc est si ille liber esset, deberet illam sibi adiungere, quæ ad publicam salutem conferret. Simile ergo nos de religioso respondemus, quippe qui fortiori est uinculo colligatur. Rursus, Paludanus arguit, quod in omni uoto excepta subintelligitur auctoritas Papæ, si dispensare uoluerit. Atque alij eidem rationi aliā adiungunt, uidelicet, quod homo a iure naturæ nullatenus se ualet eximere, quapropter nullo obstante uoto, si naturalis lex casum obtulerit necessarium parendum est, atque adeo omnino cum religioso dispensandum. Negatur uero illud documētum. Imò sicut potest homo sic super matrimonium alteri addicere, ut neq; per Pontificē possit ab illo dissociari, ita se potest & per uotum religioni mancipari. Quocirca falsum est quod in uoto solenni illa subintelligitur exceptio. Reliqua istorum argumēta nullius sunt prorsus momenti præter illud, quod licet merito pluris habeatur, non tamen perinde cogit atque ipsi putāt. Et est illud quod hic Caie. ineluctabile existimat,

Ad primū arg.

Replica

Solutio.

Altera ratio Paludani. Solutio.

Ad a'id argu. eorundem auctorū

stimat, nempe, quod Pontifices supra memorati cum religiosis dispensasse leguntur, vt religionem cum matrimonio commutarent. Ad hoc autem in primis respondeti potest, historias illas, saltem illam regis Aragonum, non esse vsque adeo certam, haud enim in Chronicis illius regni extat, nec vero in sacro canone, sed a Palude citatur Secundo, vt Sylue. in verbo, votum. 4. refert, sunt qui asseuerent religiosum illum Aragonem non fuisse professum Idemque adstruunt de sanctimoniali Constantia. Vel forte allegarunt non vsque adeo spontaneos solenniter vouisse, quod creberrime vsu venit. Praeterea, idem Syluester magister Palatij sacri non veretur dicere a ia multa Pontifices factitare, neque secundum ius neque sine scandalo. At vero non opus est huc confugere. Sed cum de re hac diuerse fuerit iam pridem opinatum, Papa dispensans sequutus est opinionem illam quam probabilem censebat. Haud tamen inde fit consequens, vt illam tanquam de fide decreuerit. Nam facta Pontificum minime articulos fidei constituunt. Quod miror tum alios, tum praecipue Caietanum non animaduertisse.

Caiet. affirmatio.

Quapropter si Caelestinus dispensauit cum Constantia, non dubium quin hoc D. Th. notissimum fuerit successit enim ei paulo post. Et nihilominus non fuit cur uereretur contrariam probare sententiam. Neque iam hoc condemnabat Papam, vtpote qui arbitratus fuerat suam opinionem fuisse probabilem. Quare si Diuus Tho. fuisset Papa, nunquam dispensasset, nec citra culpam potuisset, nisi sententiam mutasset. Quin age, id expendamus quo Caietanus arbitratus est. Ait quippe, quod cum Innocentius III. illius Decretalis auctor, cum ad monasterium. Caelestino III. proxime successerit qui cum Constantia dispensauerat, non est vero simile antecessoris sui factum condemnasse.

Solutio.

Ego vero coniicio D. Thom. aliter sensisse, qui paulo post scripsit videlicet Innocentium obid illum canonem edidisse, quod diuersa esset sententiae, quam fuerat Caelestinus. Quod quidem citra eius iniuriam ratione iam dicta facere poterat. Nam Caelestinus non fecerat canonem quasi de fide. Et ideo sanctus Thomas Innocentij potius canonem amplexus est, quam Caelestini factum sequutus.

Ad primu argu.

Ad primum igitur argumentum respondetur, caussam illam dispensandi, quando votum impedimentum est maioris boni, de simplici tantum intelligendum esse, nam solenne perinde ac matrimonium fit indissolub le. Quare nullam permittit dispensandi caussam. Vnde optime ait San. Thom. periculis humanarum rerum per easdem res humanas obuiandum esse, non autem per hoc, quod res diuinae in vsus profanentur humanos. Quocirca cum religiosi omnino sint mundo defuncti, nulla de caussa aut euentu sunt illinc reuocandi. Vide quam affirmanter hanc diuus Thom. opinionem habuerit inhibitam, contra quam Caiet. censuerit.

Ad secundum.

Ad secundum respondetur id tantu conuincere, quod sicut potest in voto orationis aut sacrificij dispensari, quae excellentiora sunt obiecta, potest & in voto simplici continentiae, siue temporalis siue perpetuae. Attamen dum solenniter fit, non censetur indispensabile, propter dignitatem obiecti castitatis, sed vt identidem repetimus, propter traditionem & mancipationem uoluntatis, cuius gratia opus castitatis sit excellsioris virtutis, puta religionis & latriae.

Ad 3.

Ad tertium respodetur, latum esse inter abstinentiam & continentiam discrimen. Cibus nanque per se medium est ad conseruationem uitę indiuidui, coitus autem no nisi ad conseruationem speciei, obidq; continentia, ubi in periculum vergit manifestum an praesentissimum uitae, etiam citra dispensationem, vt supra diximus non obligat. Sed per ἐπιείκειαν potest qui votu susceperat, illud frangere. Ac perinde ubi res est dubia, locus dispensationi patet. Nam in huiusmodi casibus continentia desinit esse materia uoti. Vbi autem coitus saluti indiuidui medicinalis censet, quia non per se ad talem uitam ordinatus est, non ideo esse desinit materia, uoti, atq; adeo dum solenne est, tolli per dispensationem non potest, sed tali periculo per alias medicinas uel abstinentiam est succurendum.

Ad 4.

Ad quartu deniq. S. Th. respondet, quod monachus du episcopali insula insignitur, non magis a paupertatis uoto absoluitur, quam continentiae, quia nihil habere tanquam proprium debet, sed sicut dispesator communium bonorum ecclesię. Similiter neq; a uoto obedientiae liberatur, na quod

prala-

prælatis religionis non obediat, inde accidit, quod superiorem non habet præter Papam, sicuti generalis magister, licet nemini in religione obediat non censetur exẽptus Ad illud autem verbum Eccles. contra q citatum, quatenus primæ superius repulsæ opinioni adstipulari videtur, respondendum restat. Videtur enim continentia illic propter eius pretiositatem indispensabilis cẽseri. Quod si verum esset, nec votum eius simplex dispensari posset. Respondetur ergo id tantum illic doceri, quod nec carnis fæcunditas nec bonum aliquod corporale comparandum est continentiæ, quæ bonum est animi. Sed nihilominus si votum est simplex, dispensari potest. Id quod hoc loco D. Thom. de episcopo monacho affirmat profecto difficultate non caret. Primum enim ambiguum reliquit, an nihil voluerit discriminis inter episcopum monachum atque alios ex seculo assumptus in paupertate constituere, an vero soli monacho censuerit non licere habere proprium, reliquis vero id licere. Nam si peculiariter id de monachis adstruxerit, id porro mori & vsu videtur contradicere. Quoniam monachus in episcopum creatus perinde fit dominus decimarum ac prouentuum, qui suæ functioni destinati sunt, ac si ex seculo assumptus esset. Si autem voluerit nullum episcoporum vllum habere dominium suorum redditum sed tantum dispensationem, res esset creditu longe durior, quod lib. 9. tractaturi sumus, & 10. pro captu nostro pressius disserturi Crediderim namque cum episcopales fructus stipendia sint episcoporum, dominium illorum habere, licet iure mĩæ largiores teneantur eleemosynas fundere, quam seculares, tanquam pauperum patres. Alioquin si dominium non haberent quidquid superflui expenderent, contra iustitiam vsurparent, & ad restitutionem tenerentur, quæ quidem sententia acerbissima esset. Sed quia hic articulus illic habiturus est proprium locum super sedẽdum interim. Forsasse vero hic D. Thom. inter episcopum ex seculo assumptum, & illum qui assumitur ex religione, noluit discriminari quantum ad redditus episcopales, sed quantum ad alias propria possessiones. Concedit enim 2. 2. q. 85. art. 6. secularem episcopum posse habere proprium, quod denegat religioso. At vero forsan non est tam indispensabile votum paupertatis, in religioso quam castitatis. Nam postquam creati sunt episcopi, nonnunquam hac parte cum illis dispensatur. Et illos qui ad primam apostolicam sedem assumuntur, votum est propria possidere, licet à voto castitatis, religioni annexo, non sint absoluti.

Ad aliud argum — *Ambiguitas ĩ litera S. Tho.* — *Solutio.*

ARTICVLVS III.

Vtrum ad commutationem vel dispensationem voti requiratur prælati auctoritas.

POstquam visum est auctoritatem commutandi dispensandiq. vota in ecclesia existere, videre restat, an penes solos prę latos sita sit? Et arguitur a parte negatiua. Potest vnusquisque libet homo abíq. prælati licentia religionem ingredi, per votũ autem solenne religionis a quibuscunque votis in seculo editis absoluitur vt habetur ca. scripturæ. extra de vot. ergo citra prælati auctoritatem fit votorum absolutio. Secundo, Dispensatio voti in hoc consistere videtur, quod præpositi iudicio decernatur votum non esse obseruãdum, ac si prælatus id perpetuam decernat non subinde videtur subditus a voto absolutus, quia nemo contra diuinum pręceptum soluendi promissum dispensare valet, ergo prælati auctoritas non sufficit, imò vero nec requiri videtur. Si enim qui voto irretitus est, recte censeat in tali euentu non esse seruãdum, continuo fit liber, siquidem votum eo casu non obligat, quo malum est ipsum seruari, non ergo ad hoc munus auctoritas prælati necessaria est. Tertio. Si dispensare in voto, præfectorem esset potestas, tunc omnibus competeret, non tamen cũcti facultatem dispensandi habens in quocũque voto ergo hæc non est pręlatorum potestas quatenus prælati sunt. In contrarium existit, quod votum perinde ac lex obligat, ad dispẽsationem autem legis necessaria est superioris auctoritas, ergo & dispensationem voti.

Primũ argum. a parte negatiua. — *Secũdũ.*

In præsenti articulo tametsi de sola dispensandi commutandique auctoritate interrogetur, de causa pariter legitima dispẽsandi respondendum est. Quare duabus est operæpretium conclusionibus respondetur. Prior est, ad votum dispensandum

Prima conclu

necessaria est superioris auctoritas. Nam (vt hoc obiter verbum in tyronum gratiā non præterierim) non hic loquimur de absolutione à transgressione voti, quamuis enim postquam castitatem voueris lapsus carne fueris, tuus te paræcius valet absoluere. Sed de dispensatione probatur conclusio. Votum, vt in superioribus commōstrauimus, est promissio quæ de re aliqua Deo fit quæ illic accepta est & grata, quod autem Deo acceptabile sit & gratū ex eius pendet arbitratu, atq. adeo & iudicio præpositi quia ecclesia vices eius fungitur. Ad illum ergo spectat super votis dispensare, secundum illud 2. ad Cor. 2. Nam & ergo quod donaui, si quid donaui, propter vos, in persona Christi.

Vltima conclu.

Posterior cōclusio. Ad voti dispensationem ac perinde ad commutationem quæ in minus fit bonū, requiritur caussa.

Probō.

Probatur primo auctoritate modo citata. Nam vbi ait Paulus, in persona Christi, auctoritatem designat, vbi vero subdit, propter vos, caussam subsignat legitime dispensandi, quæ quidem in bonū ecclesiæ referri debet, alioquin in honorem Christi non cedit. Hoc enim iam supra in fine secundi libri de legis dispensatione demonstrauimus, nā cū lex non nisi propter bonū publicū statuatur, fit vt nisi eiusdem gratia licite dispensari queat. De voto autem non longe dissimilis est ratio, nā postquam quis fidem suam Deo obstrinxit, nō debet eius vicarius promissum remittere, nisi in bonum ecclesiæ cui ipsum Christus præfecit. Alias non esset fidelis dispensator sed dissipator iniquus. Circa priorem conclusionem discrimen in primis recolendū est, quod supra inter eos constituimus qui irritare vota possunt, atq. eos quibus solū incumbit dispensari Functior enim prior potestatem ecclesiasticam non exigit, quare parentibus, maritis, & dominis conuenit. Posterior vero solis incumbit prælatis, qui tamen irritare non perinde volent nisi religiosorū præpositi, quoniam his vtraque competit facultas.

Dubitatio.

Adde commutationem imandum est vtrum citra superioris auctoritatem priuatim fieri queat.

Opinio Syluest.

Sylue. nanq. verbo, votum. 4. §. 7. in partem negatiuam inclinat,

Refellit Syluest.

nimirum affirmans quod nec cōmutatio in melius absq. prælati auctoritatem fieri possit Haud tamē opinio hæc veritate pollet, quoniam nec eius testimonia firma sunt. Distinguendum igitur. Aut enim simplex votum in illud mutatur quod manifestū est esse melius, aut in illud de quo id quoquo pacto ambigitur.

Vera solutio. Caiet.

Si. n. liquet cōmutationem in melius fieri, tunc superioris auctoritas non exigitur, vt Caieta. hic probe censet. Huic namque veritati & rationes suffragantur & testes. Est enim assertio, tum ca. peruenit secundo extra de iureiurando, propositum aut promissum non infringere, qui in melius illud cōmutat. Et in cap. citato scripturæ. de voto. ob id vota in seculo facto extingui censentur per solenne religionis quod omnia mutantur in melius, quæ quidem commutatio priuata fit auctoritate eius, qui se religioni addicit.

Rō præcedētis assertiōis.

Sed & ratio nihilo est minus efficax. Cum enim voti obligatio ea sit prorsus, vt quod vouisti, reddas, quando id persoluis, quod constat, tum melius, tū perinde creditori acceptius & gratius, cumulatior fit a te solutio. Cū ergo Deū qui ineffabili infallibiliq. iudicio perpensor est rerū constet, quo res meliores sunt, gratiores, acceptioresq. habere, nō est dubiū, quin qui votum in melius commutat, cumularius ei soluat, atque adeo nulla indigeat prælati auctoritate. Accipe ad rem confirmandam exemplum. Si quis cereum, verbi gratia Deo vouit, aut ouem, aut bouem, & loco illorū argenteum, calicem ecclesiæ largiatur, quis ambigat voto satisfecisse, æditubsq. & tutores ecclesiæ imprudēter atq; infideliter agere, si solutionem repellerēt? Nec vero iura ciuilia huic obstant veritati, nam l. mutuum. ff. si certū petatur. solū habetur, quod aliud pro alio inuito creditore solui non potest, nam inter homines nō quidquid melius est, acceptius fit creditori, vel quia non est ei tam vtile, vel quia non est ei tā gratū, vel alia de caussa, quod respectu Dei contingere non potest. Imò dum nobis constat rem esse meliorem, cōstat eum magis acceptam hēre atque adeo semper in talem solutionem cōsentire iuxta illum Institutio. tit. quibus modis tollitur obligatio. Cōsentiente creditore, aliud pro alio solui potest. Adde, quod forte si certū esse posset rē esse æqualis apud Deū valoris inconsulto prælato posset fieri cōmutatio, sed tn̄ nō esset adeo tuta, quia dū agitur de æqualitate, alienū requiritur iudiciū. Nam commutatio si solo debitoris arbitrio fiat, auctiorem solutionem vr̄ exposcere. Nec vero simplex modo votum com

mutari

Mutari in melius potest auctoritate priuata, verum & solemne religionis in arctiorem aliam, ad perinde altiorem, ut permittitur cap. licet. de regularibus. Haud tamen commutari in aliud votorum genus, sicut nec dispensari. At vero quando in dubio est, vtrum mutatio in melius, an in minus bonum fiat, nempe vbi comperti ssimum nō sit opus esse excellentius, semper est auctoritas prælati necessaria. Quocirca votum simplex castitatis mutari priuatim non potest, quia nihil in votis melius æstimatur. Nec votum Hierosolymitanæ peregrinationis, nam postquam hæc soli Papæ reseruantur, nullus alius ea commutare potest. Quin vero nec uotum abstinentiæ, nec alia personalia tuto citra ꝑpositi decretum mutantur, eo potissimi, quòd quoties votum in leuius mutaturi, nonnihil habet dispensationis admistum, quādoquidem remissus fit vinculum. Qui sunt autem prælatorum ordines, quibus facultas adsit dispensandi, ex iure canonico explorandum est. Primum omnium Antistites omnes, nisi per Pontificem Maxim. prohibiti essent, suo ordinario munere super omni voto in sua quisque Diœcesi veluti Papa in voto Christianismo, dispensare possent. Attamen quoniam maiores fidei causas, vt extra, de baptismo & eius effectu, admouetur, ad summum ecclesiæ caput Christi vicarium deferri decet, quinque votorum species ipsi sunt iure reseruatæ, nempe uotum religionis, & uotum castitatis perpetuæ, votumque peregrinationis Hierosolymitanæ, Romanæque, ac Compostellanæ, tametsi Romanum Compostellanumque votum solum est usu reseruatum Romanæ curiæ, nam iure solum excipitur votum Hierosolymitanum, ut patet cap. quod super his & ca. ex multa, extra, de uoto. Immo vero cum reseruationis ratio ea illic supponatur, ꝙ eiusmodi votum in subsidium terræ sanctę suscipitur, adnotauit ibi Panorm illud, tantum esse Papæ reseruatum, quod illa ratione suscipit. Quare si fiat, inquit, ex deuotione, & non pro subsidio, episcopus posset dispensare Attamen consuetudo aliter habet cui ideo standum est. Quare dispensatio episcopi non teneret. Præter hæc ergo unusquisq. episcoporum potest super omni uoto simplici suorum parœcianorum dispensare. Hæc autem in archiepiscopo

Panor.

facultas, ad diœceses sibi suffraganeas non extenditur, quoniam cura ei non incumbit animarum ordinaria, nisi in sua diœcesi, etsi in caussis forensibus ad ipsum fiat prouocatio. Abbates item & religionum ꝓfecti non solum generales ac prouinciales, verum & conuentuales eadem vigent dispensandi auctoritate, nam hac parte ueluti antistites ordinarij suorum sunt subditorum. Haud tamen ad uota secularium qui sibi sunt subditi, eadem facultas nisi de spetiali priuilegio protenditur. Est generalis regula, quod dispensandi facultas eadem vbique est commutandi quandoquidem D. Thom. ait, maior est dispensandi quam commutandi. Discrimen autem Panorm. super cap. Proposuit, de concessione præbendæ, videlicet Papę dispensationem absolutam esse relaxationem totius obligationis, episcopum autem non prorsus uota commutare, sed relaxare, nullum habet, ut iuris aut rationis fundamentum. In illo nāque cap. sic Papæ conceditur dispensandi facultas, ut ep̄is non interdicatur. Parœcij uero curati, qui iurisditionem non habēt, eadem dispēsandi auctoritate carent. Nec uero archidiaconi eadem funguntur. At de his iura sunt consulenda. Ex his fit cōsequens, episcopum super uoto castitatis non perpetuæ, sed temporalis dispensare posse. Nam cum ordinaria potestate omnia ob causam posset tollere uota, cohibitiones & exceptiones restringendæ sunt, ut sonant, & ideo quia non eis excipitur, nisi uotum perpetuæ castitatis fit, ut temporalia illis relinquantur. Sequitur subinde etiam religionum præpositos posse in uotis subditorum dispensare transeundi ad altiorem religionem, quamuis illud, ut in quæstione superiori diximus, irritare nequeant. Est enim latum interstitium, ꝙ irritare est uoluntatem alterius coercere: dispensare uero, non nisi spontaneæ petitioni subditi annuere Prælatus aūt prohibere nequit subditū transire uolentem ad feliciorem frugē. Si autē ille uult sub eius obedientia permanere, poterit tum super eiusmodi uoto ab eodem prælato dispēsari, q̄nquidem illud non est simpliciter uotū religionis, quod papæ reseruatū est, sed uotum transitus ab una ad alterā, & hmōi exceptiones, ut modo dicebamus, restringendæ sunt. Vnum uero dubium, q. 2. in hunc locum reposuimus de uoto pœnalis

Regula generalis.

Panor.

Primū corollarium.

Secūdū.

Dubiū.

religio-

religionis & peregrinationis Hierosolymitanæ, vtrum perinde reseruetur Papæ, ac si absoluta essent? Vouisti, verbi gratia a tali peccato vel a re qualibet alia quæ tibi erat incommoda, cauere, adhibita cautione si contra faceres, monachale institutum suscipere, aut Hierosolymam iure. Quod quidem votorum genus, vt frequentissime inter inconstantes adolescentes in vsu est, ita maxime in Dei despectum & vilipendium sic, quia nemo est qui illud impleat. Quare huiusmodi vouentes acerbissimo pœnæ rigore essent a confessarijs vulnerandi. Dubium ergo est, vtrum postquam (vt semper accidit) malum illud admiseris, dispensatio sit Papæ reseruata. Etenim negatiue argumenta hæc pugnāt, quòd tale votum non est proprie conditionale, veluti illud. Si pater obierit, monachus fiam. Nam illi, qui hoc secundo modo vouet, cordi est religio, ad quam ideo eius dirigitur intentio. Quare posita conditione votum sit firmum: qui autem in pœnam sibi ingressum religionis comminatur, non est ad religionem affectus neque voti intentio illuc fertur, sed in cautionem illius mali puta vt a ludo vel mœchia sese cohibeat. Quapropter citra dubium est, ante illud admissum malum posse ab episcopo dispensari, & a quocunque prælato, qui auctoritatem habet super illud votum directum. Hæc ergo ratio probabilem hanc partem facit, quod etiam post commissum illud malum sit ab eodem prælato citra Papam dispensabile, quandoquidem non est directum votum religionis. At nunquam mihi hactenus hoc potui satis persuadere, nam etsi non sit votum directum religionis, nihilominus posita conditione fit obligatio ad religionem, quæ ex vi voti nata est & confirmata. Et ideo omnino timeo aliud asserere, quam quod sit Pontifici Maximi reseruatum, tametsi fatear non tantam caussam ad eius dispensationem requiri, acsi uotum esset absolutū. De caussis subinde dispensandi & commutandi vota, discrimen perpendendum est. Per dispensationem namque & vinculum prorsus voti dissoluitur, & eius materia tollitur. Quapropter bonum, quod est dispensandi caussa, vtranque rationem compensare debet, scilicet ut maius sit quā erat materia voti, & quam erat vinculum, quod ad religionis latriæque virtutem pertinebat. Commutatio autem voti vinculum non dissoluit, & ideo non alio opus est, quam vt materia sit melior, si mera est commutatio. Ecce regulas impræsentiarum constitui solitas. Sunt autem tum obscuræ tum & falaces & ad vsum parum conducentes, nisi accuratius explicentur. Et ideo ad huius explicationem commemorandæ sunt caussæ dispensandi in voto. Superius enim articul primo, tres ex mente Sanct. Tho. retulimus, scilicet, si uotum sit malum, aut inutile, aut impeditiuum maioris boni. Hic autem ait debere huiusmodi caussam cedere in bonum ecclesiæ, ac subinde in honorem Christi. Quæ quidem nō sunt nouæ caussæ, sed aliarum finis & explicatio. Est ergo dubium, quod hic mouet Caietanus vtrum ad dispensationem voti semper requiratur caussa quæ eius executioni obstet? Videtur enim id Sanct. Thom. solutione secundi affirmare, vbi ait, quod si prælatus in voto simplici religionis dispensat, nulla apparenti caussa obstante, dispensatio non tenet. In contrarium autem facere videtur, quòd commutatio sine vlla obstante caussa sit licite, & tamen idem apparet vtriusque iudiciū. Item, quia nonnunquam votum dispensatur, etiam si impleri possit, propter aliquod publicum emolumentum. Ad istorum ergo dilucidationem per hæc respondetur documenta.

Solutio. *De caussis dispēsandi & commutādi vota.* *Dubiū Caiet.*

Primū documentum.

Primum ad voti dispensationem necessaria est caussa obstans. Vbi notandum, tripliciter posse caussam obstare, videlicet, vel ex natura materiæ voti, vel ex parte vouentis, vel ratione communis boni. Ex parte materiæ primum, si illicita sit & tunc malignitas eius obstat.

Si vero sit inutilis, inutilitas etiam ipsa quodammodo impedit. Nam opus vanum non est Deo gratum. Et in his casibus non opus est quod caussa illa dispensandi præstantius sit bonum, quam voti vinculum absolute consideratum, sed quā vinculum talis uoti, scilicet mali, vel inutilis, quod proinde minimi est pretij, & ideo in rem parui momenti mutati potest, aut prorsus tolli. Potest secundo impedimentum intercedere ex parte vouentis, puta eius infirmitas, aut debilitas ob quam cōmode non potest illud implere. Et tunc et in commutatione pensanda est illa infirmitas, ut commutatio remissior fiat & clementior

mentior. Imo tanta esse potest, vt sit obligatio simpliciter dissoluenda. Sed potest tertio obstaculum ex parte communis boni existere. Vt si vouisti ieiunium, quod tibi impedimentum est studendi, aut prædicandi, omnia enim talia bona cedunt in bonum commune. Et tunc verum habet regula: quod bonum illud voto obstans propter quod fit dispensatio, debet æstimari pretiosius, quam erat materia, & ipsum, voti vinculum. Pariter si Hierosolymitanam peregrinationem voueris, & expedit ecclesiæ ut alitet ei inseruias. Vel si voto simpliciter ad religione obstrinxisti, sed ad communem pacem reipublicæ confert, vt vxorem ducas. Tunc enim licite fit dispensatio, quia commune bonum tui obstat voti executioni. Si autem intuum tantum bonum particulare cederet minime eadem dispensatio liceret. Ex istis consequitur, ad commutationem, quæ mera est commutatio, hoc est, quæ in melius fit, nullam exigi prorsus obstantē caussam, satis esse ut ad finem magis conducat. Exemplum extat in c. Quod super his, de voto. vbi mulierum vota visitandi terram sanctam, permutati sinuntur in eleemosinas, non quòd executioni uoti quippiam obstaret, sed quod in subsidium terræ sanctæ, plus mulierum pecunia quam præsentia confert. Quando vero commutatio fit in minus bonum, semper requiritur caussa obstans. Quoniam tali commutationi admista est dispēsatio, nempe nonnulla voti relaxatio. Hinc ergo fidelis dispensator & prudens colligat, vt dum voti impedimento satis per commutationē succurritur, illo vtatur circa dispensationē remedio, alias infidelis esset, nam omnimoda dispēsatio, citra necessitatē, culpa non carent, neq. dispensantis reatus petētem excusat quin eodem complicetur, tametsi maior sit in dispensante. Hic aūt forsitan sedulus lector inquirat, vtrum sit maiori cum difficultate dispensandū, lex ne an votum? vtrinque n. extant argumēta. Lex namq. quia in commune bonum ponitur, & vniuersos ciues ligat, apparet sanctius esse custodienda quam votum. Econtrario vero quia uotum fit Deo, atq. adeo ad virtutē attinet religionis, uī maiorem cām dispensandi requirere. Vix ergo rādere ad hoc certa regula possumus. Igīt aliqua esse potest lex, quā dispensatione violare perniciosius sit, quā particulare votū tollere,

Dubitatio.

Solutio.

Aliquod vero econuerso potest esse vo[illegible], cuius dispensatio maius sit religionis [illegible]fendiculum. Caussæ autem legitima dispensandi, late [illegible] q. 7. commendantur, can. requiritis & ibi glo. & cano. necessaria, & subsequenti. Sunt enim pensanda tempus, vtilitas persona, & rei qualitas, Vtrum uero illa dispensandi cā, ceu legitima & idonea admittenda sit, quod illi qui uoto tenetur, graue molestumq. sit illud explere, iam loco citato in fine libri primi respondimus, quod quando molestia ac difficultas ex re ipsa nascitur nempe quia res est ardua & viribus impar, tunc causam offert ad dispensandum legitimam, tamen quando ex corrupta affetione & morbo uouentis procedit, profecto non est legitima cā, nam cum in hunc finem voueris vt morbo tuo prauoq. habitui medearis, id ipsum in causam proferre, vt ab eodem religeris voto, non est fidei sinceritatem seruare. Post hæc, de priuilegijs q̄ in diplomatibus Cruciatæ ad votorū dispensationē indulgentur, ho cnotandum, quod non sunt perinde intelligenda atq. facultas absoluēdi a peccatis reseruatis Facultas enim in peccata ad illa etiam extenditur, quæ quisq. postquam Bullam susceperit, cōmisit. Priuilegium vero dispensandi in voto, illud ve commutandi, non nisi de illo voto intelligitur quod ante edideras, quam diploma susceperis. Nam dispensatio non nihil ad forum penitentiæ attinet, sed est alia distincta facultas, quam Pontifex suscipienti Cruciatæ bullam tunc super votum quod commiserat, indulget, ac si tunc dispensationem ipse postulasset. Etenim cum vota ad religionem pertineant, tantiq. subinde æstimata semper fuerint in Ecclesia, in congruens esset, vt alicui antequam votū emiserit, facultas fiat, vt quoties emiserit, possit ab illo per dispēsationem liberari. Rursus circa eadem diplomata āīaduertendū est, quo tenore eadē indulgeatur facultas, nam si exprimitur, vt super nullo voto dispensatio fiat nisi eleemosina in subsidium belli erogata, tunc non tam facultas dispēsandi, quam commutandi, aut redimendi uotum. atq. adeo talis eleemosyna pro ratione uoti per prudentiam dispensantis taxanda est. Si autem facultas simpliciter fiat dispensandi tūc admoniti sint, dispensatores non illis fieri absolutam dispensādi licentiā, sed si legitima intercesserit caussa,

Virtute diplomatis nequit dispensari nisi ī uotis ante eius susceptionē emissi.

stitare votum. Pariter ergo episcopus, licet non obstaret subdito quin libere exerceret virtutum opera nihilominus tollere pro libito posset vinculum, vt scilicet non se nouo funiculo perstringeret. Secundo & antecedens eiusdem illationis est falsū. Potest enim prælatus in religione aliquando opus vnius virtutis propter aliam prohibere, videlicet ne orationi monachus vacet, sed infirmis seruiat, ne ieiunet sed studeat. Si autem nomine uirtutis, intelligit ipsum uouere, nec tunc solida erit argumētatio, quæ est hæc. Non potest præcipere peccata, ergo neq; prohibere ne vota fiāt, aut facta prohibito tollere. Infirmitas n. consequentiæ patet in religionis prælato, & parente respectu filij, qui non potest ei præcipere peccata, & tamen potest eius vota cassare. Ad horum ergo intellectum notandum, alteram esse rationem superioris qui habet dominium voluntatis subditi, quales sunt, maritus, pater, dominus, & prælatus religionis alteram uero prælatorum populi, qui eiusmodi non habent dominium, sed tantum spiritualem iurisdictionem. Et Diu. Thom. non loquitur hic de

Solutio. priore superiorum ordine quorum est vota irritare, nam de illo rem iam artic. 8. & 9. expediuerat, sed loquitur de prælatis tātum, quatenus prælati sunt, spiritualesque iudices, quibus idcirco non irritandi, sed dispensandi suppetit facultas. Et de istis constituere pergit, quod cum non sint domini voluntatum subditorum, non sunt eorundem uota ex ipsorum voluntate pēdentia, atque adeo neque in eiusmodi votis excepta sub intelligitur Antistitis auctoritas, ut sint conditionalia, si episcopo aut Papæ placuerit, sicut votum filij aut vxoris aut monachi. Quodquidem documentum per se est manifestum, & adeo Palud. atque alii, qui contrarium sentiunt, in hoc sunt cæcutienter hallucinati. Pontifices nanque non sunt domini subditorum, nec eorum uoluntatum. Quare sicut matrimonij alijque ciuium contractus, ita & eorum vota eijsdem episcopis inconsultis firma & solida sunt. Hac ergo voti firmitate supposita, optime procedit ratio S. Tho. in vtroque sensu eorum, quos nuper impugnabamus. In priori scilicet, ꝙ sicut non potest episcopus prohibere virtutum ōpera, puta ieiunare, orare religionem ingredi, &c. ita neque potest eos prohibere quin eadem opera absolute voueant, quandoquidem non dominus suæ uolūtatis, Quare nullum est argumentum, quod de parēte & vxore faciebamus. Item & in posteriori sensu, vt nomine virtutis votum ipsum intelligat, procedit etiam argumentatio. videlicet, quod sicut non potest episcopus, aut Papa subditis peccata præcipere, ita neque potest opera virtutum, puta vota, quippe quæ absque ipsius superiori consensu firma & solida sunt, prohibito impedire, atque adeo neque horum modos & vincula rumpere. Atque hanc secundum arbitror legitimam esse mentem D. Tho.

Sed dubium de sensu conclusionis restat. qua ait, dum prælatus sine vlla saltem apparenti causa dispensat, eiusmodi dispēsationem non excusare a culpa. Triplicem enim intelligentiam uerbum hoc parturit, nempe ꝙ prælatus dispensans non excusetur a culpa, & de hac non dubitatur, quin uera sit, nam peccat vel contra prudētiam, vel contra fidē dispensandi. Secūdo, quod nec subditus dispensationem procurans, culpa careat, quod etiā certum est. Nā qui rem in iustam procurat, reus est noxię. Sed tertius sensus esse potest, quod etiam post dispensationem non excusetur a culpa, si illa vtatur quasi dispēsatio nō teneat. Et de hoc sensu suboriri alicui potest dubitatio, nam postquam dispensatum est, videtur subditus absolutus. At uero D. Tho. oēs tres sensus adstruxisse videtur nam ait, quo sicut non potest prælatus peccata pręcipere, ita neque pro libito dispensare. Dubiū 2.

Solutio. Præceptum autem illud nullius esset vigoris, ergo neque dispensatio Et in hāc partem in calce libro primo sententias secuti maiorum subscripsimus, nempe quod si Papa vel episcopus in legibus suis dispensat, quamuis aliquando inique id faciat, nihilominus dispensatio tenet. In his autem quæ de iure diuino pendent, quale est votum, & promissorium iuramentum, vbi manifeste cōstat nullam intercessisse caussam, euanida est dispensatio, quoniam cū iam res debita Deo sit, non potest Papa illud gratis sine caussa, quæ Deo saltē appareat accepta, condonare. Ad tertium denique respondetur nullam esse consequentiā, quod si ad p̄latos functio dispensandi spectet, oībus a quo iure competat. Maximus enim Pontifex, qui vicem Christi gerit, plenariam habet in ecclesia potestatem in

Ad tertium ar.

in omnia vota, quę sint dispensat illa, quod D.Thom. ad excipiendum solenne votum religionis apposuit. In ea vero quæ inferiora sunt, potestas se inferiorum prælatorum prolata, vtpote ad quos necesse est identidem recurrere. Quare excepto voto religionis & perpetuæ castitatis exceptarumque peregrinationum, dispensare valent, nempe in votis orationum ac ieiuniorum reliquarumq. peregrinationum. Sed San. Thom. non excipit nisi Hierosolymitanã, quia forsan sua ætate nulla alia erat excepta. At forsan hic quispiam eundem sanct. doctorem contradictionis redarguat. Dixit enim in 4.distin.38.quæst.1.art.4. omnia vota perpetua reseruari Papæ, hic autem ait super votum ieiunij posse ab alijs prælatis dispensari, & pariter rationis, quæ nihilominus possunt in perpetuum fieri.

Scrupulus.

Solutio. Respondetur autem vota illic appellare perpetua, quæ per se dum absolute eduntur perpetuitatem habent annexam, vt est votum religionis & castitatis, qui enim absolute castitatem vouit perpetuam intelligit. Votum autem ieiunij & orationis nisi perpetuitatis conditio exprimatur, non affert illam ex sua natura & ideo quamuis in perpetuum fiant, possunt ab inferioribus prælatis dispensari.

QVÆSTIO V.

DE RELIGIONIS VOTO in particulari.

ARTICVLVS I.

Vtrum religionis uotum ad statum perfectionis attineat.

QVONIAM Bifariam, q.2. dicebamus votum fieri solẽne, videlicet vel per religionis susceptionem, vel per clericorum consecrationẽ, neque de eiusmodi solennitate, alijs se ad dicendum insinuantibus satis illic nobis dicere licuit operæpretium duximus, ne truncum tractatum hunc reliqueremus, singulas quæstiones de eiusmodi votis hic tandem adhibere. Alteram, scilicet de voto religiosorum, ac de voto clericorum alteram.

Primũ argum. Arguitur ergo statim quibus nos hæretici argumentis oppugnant, religionis votum nihil ad statum perfectionis attinere. Religionis tum vox, tum etiam res ipsa, vniuersæ Christianæ familiæ sunt communes est nãque religio cultus latriæ, secũdum illud Cic. 1. de Officijs. Religio est quæ naturæ diuinæ cultũ & religionem affert, quod quidem non solum Christianis omnibus, sed etiã cunctis mortalibus competit. Quod si aliquibus per Antonomasiam tribuendum hoc nomen esset, soli sunt sacerdotes, sacrorumque administri, qui Hierarchias religionis actiones exequuntur, falso ergo nomen hoc sibi monachi arrogant. *Cicero.*

Secũdũ argum. Secundo arguitur. Perfectus in hac vita nemo esse potest, nam vt 3. Physic. auctor est Phylosophus, perfectũ est cui nihil deest. In hac autem vita, vt habetur Iaco. 3. in multis offendimus oẽs, vnde Paul. 1. ad Cor. 13. Cum venerit, inquit, quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est, temerarium ergo est atque impium nomen perfectionis in hoc lubrico seculo nobis vsurpare. Quod si aliquid in terris perfectionis existit, illa in charitatis culmine & fastigio posita est. Secundum illud ad Col. 3. super omnia charitatem habere, quæ est vinculum perfectionis. Non ergo in monasticis consilijs perfectio eminet. *Iacobus Paulus.*

Argu. 3. Tertio denique ad rem proxime arguitur. Si religiosorum status ad perfectionem pertineret, eo præsertim ꝙ in cõsiliorum exercitio quæ monachi profitentur, perfectio collocaretur, hoc autem falsum est imo Christus sic nos Matt 22. instituit, vt in illis duobus magnis mandatis, dilectionis Dei & proximi, pendere intelligeremus vniuersam legẽ & prophetas.

Dionys. In cõtrarium est quod vetustissimus Dionys. 6.c. Cœlestis Hierarchię post Antistites religiosis quoque perfectionem tribuit, quos monachos, & suo idiomate triapædas, id est. Triadi perfecte famulantes nuncupat. De quibus subinde ait eos qui nominantur Dei famuli ex Deo puro seruitio & famulatu vniri ad monachalem perfectionem.

D.Tho. Argumẽtum qõnis huius locuplete D. Tho. vt pleraq. oĩa & luculenter edisserit. 2.2 q.74 & infra summatim, hic vero & ad rem præsentem accommode octo conclusionibus respondebimus, quibus ab ijs qui monachos dilacerant, eorum instituta protegamus.

Prima conclus. Est ergo prima conclusio. Perfectio Christianæ vitæ, ad cuius fidem suscipiendam, adorandam, & colendã vniuersus

uersus obligatus est orbis, in solo charitatis culmine secundum suam essentiam & substantiam posita est. Conclusio liquida est. In hoc nanque vniuscuiusque rei perfectio consistit, quod suo supremo fini vniatur per vnam autem charitatem & angeli, & homo Deo vniuntur, qui vtriusque creaturæ finis est, ergo in charitatis fastigio nostra consistit perfectio, secundum illud citatum Apostoli Super omnia charitatem habere, quæ est vinculum perfectionis. Cum vero audis, vniri, non intelligas, adipisci, assequi, & comprehendere, hoc enim per visionem Dei, fit, in qua proposita nobis est nostra felicitas. Nam quamdiu in hoc corpore positi sumus, vt ait Paul. peregrinamur a Domino, atque adeo ipsum non attingimus, sed voluntatem habemus præsentes fieri ad ipsum, quod cum faciem eius conspexerimus, obtinget nobis. Per charitatem autem sic cum ipso cōglutinamur, vt cum anima corpus, secundum illud Ioan. 4. Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Nam si Physicam consulas, tam in anima corpus est, quam in corpore anima, sed diuersimode. Est n corpus in anima tanquā contentum in continente: hoc est in eo, a quo esse & quidquid est recipit. Et eo modo nos sumus per charitatem in viuificante nos Deo, sicuti secundum naturam in eo viuimus, mouemur, & sumus. Sed est vicissim anima in corpore tanquam forma in subiecto, atque per quandam similitudinem, sic Deus in nobis per charitatem est, quæ forma existit, qua nostra perficitur anima, secundum illud Io. 14. Qui diligit me, diligetur a patre meo, & ad eū veniemus & mansionem apud eum faciemus. In hoc ergo vicariæ charitatis glutino, qua & nos prior Deus diligit, ac subinde a nobis vicissim diligitur, fastigium nostræ perfectionis consistit. Vnde 1. Ioan. 3. Nos scimus quod translati sumus de morte ad vitam, qm̄ diligimus fratres. Et subditur. Qui non diligit, manet in morte. Cōsulto tn̄ diximus secundum essentiam & substātiam, qm̄ quodammodo ex aliarum quoque virtutum famulatu eadem perfectio pendet, nēpe quorum adminiculo nutritur ac protegitur, scd̄m illud ad Eph. 6. Accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo, & in oibus perfecti stare. Armaturam aūt Dei appellat continentiam, quæ lumbos succincti in veritate persistimus, loricam iustitiæ, & scutum fidei &c.

Probō. *Paulus.*

Secunda conclusio. Eadē perfectio in præceptis duobus magnis charitatis consistit, s. Diliges Dominum Deum tuum, & proximum sicut teipsum. Neq. vero quenquā conturbare debet, quod & in charitate perfectionem consistere profitemur, & rursus in eius præceptis. Prioris enim sensus est, eandem ipsam charitatem nostrā esse perfectionem, posterioris vero, per præceptorum obseruantiam conseruat, foueriq. & augeri. Conclusio hæc tum testimonio Christi supra citato stabilitur, In his duobus mandatis omnis lex pendet & prophetæ, tum etiam ad superiorem protinus cōsequitur. Etenim si charitas ipsa profectio est nostra, consequens est, vt eius obseruatione præceptorum eadem perfectio solusque nostra dependeat, secundum verbum Christi, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata non ex si non eodem gradu. Essentiam namque perfectionis nostræ, in charitate Dei sita est, secundum tn̄ hanc in charitate proximi Quin vero ob id secundus charitatis gradus ad eandem attinet perfectionem, quod dilectio proximi nihil aliud quam quidam Dei amor est, iuxta illud Ioan. 4. Si quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui. n. non diligit fratrem suum, quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere? Etenim cum Deus omnium sit parens nostrum, quos intime charos habet, nemo eum ex corde diligit nisi & filios eius diligat, quos ipse diligit. Tertia conclusio. Præcepta hæc charitatis nullum nobis præfigunt diligendi modū. Probatur, Qm̄ præcepta admetiri debent ipsorum fini iubemur ergo eiusmodi præceptis sic Deum diligere & proximum, vt vterque diligibilis est modus autem diligendi Deum, vt ait Bernardus, est sine modo diligere, ergo eius præceptum nullum præfigit modum, s. vt hoc aut illo gradu a nobis ametur, alijve sic, alij vero aliter, sed absoluta est diligendi præceptio. Nec vero exemplum huius deest, quod nobis natura profert. Etenim vt 1. Politicorum acute Aris. perspectum est, sic inter finē & media differt, quod finis, cum sit per se bonus, absq. modo & termino diligitur, nemo enim sibi præfinit quantum sibi salutis velit, sed quia quo maior, eo melior, sine limite exo-

Secūda conclu. *Rō conclusiōis.* *Tertia conclu.* *Probō.* *Bernar.* *Aristot.*

te exoptatur, medicamina vero quia totã bonitatem a fine sortiuntur, non quo maiora sunt, eo meliora, ob idque non infinitum, sed sub pondere & mensura, tum ab ægroto optantur, tum & applicantur a medico. Deus ergo quia supremus est finis, sine modo iubetur amari, atq. hoc illa verba sonant, Diliges Dominum Deum tuũ ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis Proximus autem, tametsi non vsque adeo absque modo sit diligendus, sed modus ille præscribitur, Et proximum tuum sicut teipsum, tamen & modus ille quandam præsefert infinitatis imaginem, nam homines etiam quadamtenus absq. modo seipsos diligũt, imo vero dum vere se diligunt, illam sibi debent æternam felicitatem absq. vllo modo exoptare, eandemque reliquis. Consistit igitur essentialiter nostra perfectio in illis mandatis, quibus absq. modo iubemur Deum proximumque diligere. Vnde Aug lib. de perfectione iustitiæ: Cui ergo, inquit, non præciperetur nobis ista perfectio, quam in hac vita non habeat, scilicet in gradu perfectissimo, quæ nec venialem offensionem admitti? Existit autem contra conclusionem hanc argumẽtum. Si perfectio Christianæ vitæ in eiusmodi charitatis præceptis consistit, quibus sine modo diligere Deum & proximum iubemur, cũ eisdem præceptis cuncti teneantur mortales, vniuersi cogerentur in culmine perfectionis viuere, atque adeo nemo esse valeret a culpa liber, quod impium est concedere, diuinæque benignitati aduersum. Ad hoc autem respondetur non sic esse intelligendum, absque modo & termino positum esse charitatis mandatum, vt quemcunq. obliget fastigium charitatis tenere, sed vt vnusquisque intelligat quo debeat diligendo conari. Quare, vt transgressionis delictum quis euitet, satis est vt nihil contrarium charitati eiusque præceptis committat, vt in solutione ad secundum luculentius patebit Quarta cõclusio: Reliqua omnia præcepta, iam illa quæ in Decalogo expressa sunt, quam vniuersa, quæ ad ipsorum rõnes reducuntur, atque adeo cuncta consilia ad perfectionem ipsam charitatis assequendam referuntur, ac perinde in ipsis tanquã in instrumẽtis perfectio nostra cõsistit, diuersis tñ modo in præceptis quã in consilij. Nam præcepta sic charitati inseruiunt, vt impedimenta tollant, quæ vel ei contraria sunt, vt, Non furtum facies. Non mœchaberis, & reliqua, quæ sub reatu mortali obligant, vel eandem repefaciunt, vt venialia peccamina. Consilia vero, vt supra dictum est, illa rescindunt, quæ & si licita sint, ne charitati prorsus inimica, tamen nonnulla sunt ad culmen progredientibus obstacula: qualia sunt rerum possessiones & matrimonia, quæ mortalibus innumera facessunt negotia. Valeant ergo, qui monachorum institutis petulanter oblatrant, haud. n. vti nobis imponũt, sic in operibus consiliorum exercẽdis professionem collocamus, vt eius substantia & essentia in illis suspicemur subsistere, neque vero eadem consilia præceptis anteferimus, vtpote quæ non perinde atq. illa necessaria existimamus, sed sic prorsus monachatum ad perfectionem spectare profitemur, sicuti accliuis compendiariaque via ad perfectionem obtinendam expeditior est: accliuis inquam incipientibus, nã prouectioris planissima est. Atqui hic forte non sinister est sensus illius verbi Christi, Matth. 5. Qui fecerit mandata hæc minima, & docuerit sic homines magnus vocabitur in regno cælorum. Qui quidem sensus Chrysost. non latuit, & ideo a vobis illic per amplius locupletatus est. Apparet enim illic Christus consilia quibus Apostolicum ordinem instituebat, minima appellare mandata, & nihilominus asseruit eorum cultores magnos appellari in regno cœlorum. Vnde nonnulla repugnãtia prodire videtur, nam si minima sunt, quomodo eorum cultores magnos reddũt? aut si magnos redeunt, quomodo minima? R̃nsio ergo est, consilia idcirco censeri minima, ꝙ non sunt ad salutem necessaria, veluti præcepta, quæ proinde maxima censentur, quippe ex quibus nostra pẽdet salus sed tñ qui hęc faciunt, eo magni vocabuntur, qđ non solum præcepta seruant necessaria, verum & illa, quæ etsi licita sint, obstare nihilominus ei põt, ne tãto cõpendio gradibus charitatis ad eius perfectionem conare valeãt. Vide queadmodum non in consilijs perfectio constituitur, imo tam ipsorũ quã et preceptorũ perfectio in charitate posita est. Quare de ambobus ordinibus ait simul in Enchiridio Aug. Quęcunq. mandat Deus, ex quibus vnum est. Non mœcaberis, & quęcunque

Marginal notes: August. — Argu. — Solutio. — Quarta conclu. — Chrysost. — August.

non

ron iubentur, sed speciali consilio monentur, ex quibus vnum est, bonum est homini mulierem non tangere, tunc recte fiunt quum referuntur ad diligendum Deum, & in hoc seculo & in futuro Et abbas quidam Moyses, vt in Collationibus Patrum legitur. Ieiunia, inquit, vigiliæ, meditatio scripturarum, nuditas, ac priuatio omniũ facultatum non perfectio, sed perfectionis instrumenta sunt, quia non in ipsis consistit disciplinæ finis, sed per illam peruenitur ad finem. Quinta conclusio. Consiliorũ obseruatio non solum rationibus alijs, verum & ac etiam adminiculum est ad altiorem obtinẽdum charitatis gradum, quod cautionem præstant, vt præstantius ac tutius custodiantur præcepta. Non dixerim consilia cum habere finem. Votum quippe castitatis non in hunc scopum refertur, vt euitetur adulteriũ, vel fornicatio. Neq; votum paupertatis refertur ad cauendum furtum. Imò plurimi, qui hæc vouent, ab illis sceleribus liberi sunt, quamuis aliquẽ eadem ratione contingat eiusmodi vota suscipere. Sed tamen hoc certum est, quod consiliorum exercitum, clypeus præceptorum existit. Qui.n. paupertatem ex animo delegit, elongatior est a perpetrando furto, & qui voto se castitatis obstrinxit, abstractior etiam ab adulterijs. Et qui pompis seculi valde dixit, a cædibus est alijsq. inferendis iniurijs tutior. Quare nulla arbitror violentia vaticinium illud Isa. 26. in hunc sensum adduci. Vbi propheta de vrbe fortitudinis loquens, cui est Saluator cõparatus, ait, Ponetur in ea murus & antemurale. Muri.n. appellatione quid nisi legis præceptiones intelligamus, quib. salus nostra circumsepta protegitur. Antemurale ergo, & vt sic dicamus, legis promęriũ, haud inepte consiliorum exercitium est, quibus Saluator noster legẽ euangelicam circumuallauit. Ecce quomodo monachi non in suis institutis perfectionem collocant. Sed vt Aug. verbis in De morib. ecclesiæ vbi de ipsorũ vita loquitur, vtamur, charitas inter eos, si legitimi sint, præcipue custodis Charitati virtus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur. Sexta conclusio. Votum religionis in paupertate consistit, castitate & obediẽtia. Ratio huius est, quod religio in hoc vt dictũ est, collocatur q̃ seculum deseras, vt Christum sequẽs gradibus charitatis proficias.

Quinta conclõ.

Sexta conclu.

Rõ conclusiõis.

Huc.n. attinet Paulinum illud verbum ad Gala. 6. Mihi absit gloriari nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Voluit enim eos qui Apostolicum institutum amplexuri essent sic mũdum post terga relinquere, vt non solum eum prorsus obliuioni traderent, verum & operam sedulo darent, vt mundus ipsorum vicissim obliuisceretur. Atque adeo vterque alter sic esset alienus, ac si duo essent cadauera, hæc autem abdicatio mundi non aliter fit quam si illa relinquamus, quibus nos mundus retinet. Hæc vero, vt 1. Eth. auctor est Arist. tria sunt genere bona, nempe externa, & corporis, atque animę, de quib. in sua prima cano. Ioannes, Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Hæc ergo bona ne sua exorbitantia, uel charitatem propellant, vel eius feruorem tepefaciant, pręceptorum lineis ac normis limitantur. Quare qui præcepta seruat, illis potest bonis licite vti, nam iustitiæ limina non egreditur. Attamen quia etiã tunc non possunt non multa alendæ charitati creare pericula, saluifica Christus adiecit consilia, ut illis prorsus impedimentis eiectis expeditiores suam sequeremur crucẽ. Quod enim ijs etiam qui pręceptis obtemperant possessio secularium bonorum periculosa sit, enarrauit diuinè, Christus Luc. 18. in illa parabola triplicis malignæ terræ. Quod enim seminantis verbum in terra iactum sit, legis præcepta designat, humanis mentibus suscepta. Sed vel superbia vitæ eorum, qui secus viam ambulant, hoc est cunctis mundi honoribus inhiant, vel cordium ariditas eorum, qui carnis desiderijs mandantes in spiritualibus arescunt vel eorum solicitudo, qui pungentibus diuitijs impleantur, semen idem salutiferũ, aut dęmonib. exponunt, aut roris inopia exsicant, aut denique rerum auaritia suffocant. Hac igitur de causa Christus leg ser noster dum in montem ascendens vt Mat. 5. refertur, vnde eum mundus audiret, nõ hominũ, aut angelorum, sed os suum aperiens, leges orbi ponere adornaret, statim qui optimus architector, ab ipso legũ fine, nempe a beatitudine exorsus, Beati inquit pauperes spũ, beati mites, beati qui lugent. Vbi tria monachorum vota delineauit In triplici namque, vt 1. Ethicorũ auctor est

Paulus.

Aristot.

Aristot. sapientes huius mundi versabantur errore de suprema felicitate. Alij quippe in diuitijs eam collocabant, alij vero in honoribus, atque alij in voluptatibus. Eorum ergo temulentam vesaniam trina sententia Redemptor retundit. Cum enim totus mortalium orbis felicitatem quam nullus non auet, vbi sita esset, scire percuperet, communi omnium desiderio primo verbo obuiam exiuit. Optatis, inquit, beatitudinē cognoscere, quo lex omnis ducit. Beati ergo pauperes spiritu, hoc est spontanei. Ac si dicat. Tantum abest immodicam rerum exuberantiam homines beare, vt iustitia in earū potius moderato vsu cōsistat, beatitudo vero in eorum prorsus neglectu & obiectu. Mox, beati mites, nempe qui non satis habent iusto honorum moderamine, vti verum altiori se obedientia religantes, ab eorum tumultu perfugiunt. Beati qui lugent, hoc est, non qui voluptatibus submerguntur, felices sunt, sed cui legis præscripto eis fruuntur, illi iusti. Qui vero vsque ad lutum illas repudiauerint, illi beati. Et quo id, paulo ante diximus, clarescat, nempe consiliorum exercitia ad egregiam mandatorum custodiam magnopere conducere; subdit. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, & beati misericordes. Etenim qui consiliorum votis sese perstringunt, non satis ducunt, præcepta iustitiæ ac misericordiæ vtcumque seruare, verum & sitientissime. Et quoniam tam consilia quam præcepta ad fastigium vt dictum est, & perfectionem charitatis perducunt, qua corda mundantur, cordium vero mundities ac Deum videndum mentis aciem purificat & exacuit, in qua visione beatitudo consistit, subdit. Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum uidebunt. Et quoniam in omnimoda illa desideriorum facietate & tranquilitate positum est, vt iuxta Io verbum filij Dei nominemur & simus, tandem concludit. Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Quod si trinum hoc consiliorum votum, quod vno hoc loco stabilitur, dispersum per Euangelium desideras, diuersis illud locis inuenies. Est enim paupertas horum ordine & vsu prima, quod Ambros. super Lucam adnotauit. Nam vt rem facultates instrumenta sunt omnium vitiorum, sic earum abnegatio generatrix est nutrixque omnium virtutum. De qua insigne plenissimumq; extat Christi documentum, Matth. 19. vbi adolescentem, qui vitam æternam sitiebat gradatim instituit. Primum n. quod necessarium erat, admonuit. Si vis ad uitam ingredi, serua mandata. Mox, cum se illa a iuuentute seruare respondisset adiecit. Si vis perfectus esse, vade & uende omnia quę habes, & da pauperib. & sequere me. Haud. n. vendere quæ habes, si nude id consideres, consilium est, sed pauperibus erogare. At quia neq; in consiliorum vllo perfectio cō sistat, verum in eo quod asseclasis Christi, ac perinde charitatis cultos, subdit: Et sequere me. Sunt fateor Hieronymus & Origenes illuc annuentes, quod adolescens ille præcepta nō seruaret, cuius nonnullum inde sumitur arg. quod subditur Impossibile est diuitem intrare in regnum cęlorū, vnde Lutherani colligunt nullam illic perfectionem designari, præter illam quæ in præceptorum cultu sita est. Re tamē pręnitius considerata, præferenda est aliorū patrum sententia, videlicet vere respondisse, dum ea dixit ab ineunte ætate seruasse, tametsi non adeo id feruide fecisset. Refert. n. Marcus tum eum Christum intuitum dilexisse, quod nisi vere loquutum intellexisset, non fecisset, Adde, quod si Christus nosset mentitum fuisset, vel id ipsi significasset, vel non tanquam altiorem gradum supra mandatorum cultum adiecisset. Si vis perfectus esse. In summa, cum tāto uerborum discrimine prius dixisset, Si uis ad uitam ingredi, serua mandata at subinde. Si uis perfectus esse, uende omnia quæ habes, quod re vera ad ingressum uitæ non est necessarium. Citra dubium mandatorum necessitati adiecit spontanea consilia, quæ vtique ad perfectionem tutior compēdiosiorq; via est. Quod quidem Petrus planè intelliges, protinus nomine omnium interrogauit. Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? Ex quib. uerbis, ut q. seq uisuri sumus, edocti sumus Apostolos uo. ū suscepisse, quod modo religiosi eorū exemplo edunt. Quod autem iuuene consilium renuente Christus adiecit, nēpe diuitibus difficilem esse ingressum regni cœlorū, exaggeratio fuit periculorum, quę a diuitiarum possessione possessoribus imminent. Nam si ille qui cū præcepta utcunque seruasset, tanta auiditate Christum, quem magistrum cōfitebatur, conueneat, qui se uiā regni doceret, antea

Aristot.

Votorū numerus deductus ex sacris literis.

Ambro.

Hieron.
Origen.

antea eius cōsilium quam diuitiarum possessiones repudiauit, quid de alijs sperandum? Ecce quemadmodum paupertatis votum non est perfectio, sed perfectionis medium, quę in Christi obsequio charitatisque ardore collocatur. Idem ergo & de voto castitatis censendum. Hoc enim & alterum verbum eiusdem Redemptoris in eodem cap. denotat. Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cælorum.

Paulus. Idemque docet Paul. 1. ad Corint. 7. Qui sine vxore est solicitus est, quę Domini sunt, quomodo placeat Deo. Et mulier innupta & Virgo cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta & corpore & spiritu. Quibus locis non in castitate, sed in charitate perfectio ponitur. Atque idem de voto obedientiæ facile est elicere ex verbo Christi, Luc. 9. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie; & sequatur me. Etenim cum hominis natura, quæ cæteris animantibus præstat, de libertate penitus dignoscatur, secundum quam factus est ad imaginem Dei: idem est se hominem ipsum abnegare, quod propriam libertatem alterius arbitrio voti nexu subdere. Sed nec in hoc perfectio figitur nisi Christum sequaris vbi sita est charitas.

Septima conclu. Consulto autem septimam hic addiderim conclusionem. Abrenuntiatio seculi eo pacto quod explicatum est, non modo in iure diuino existit per Christum legiferum nostrum constituto, verum etiam ex visceribus naturalis iuris depromitur. Atq; adeo Christi prædicatio legit naturalis declaratio fuit.

Probō conclu. Probatur. Christus qui auctor fuit naturæ vt crebro in superioribus diximus illam neq. destruxit, neque mutuauit, sed sua lege tum declarauit, tū etiam, vbi ipsa deficiebat, perfecit, consuluit autem nobis eādem seculi renuntiationem, ergo idipsum in iure naturę latebat licet non omnibus esset votum.

Secūdū argum. Secundo ad idem arguitur. Deum, dum homo factus in hunc venit mundum, maxime decebat, vt illud vitę institutum nobiscum victurus iniret, quod secundum naturam, quam ipse condiderat, optimum esset, elegit autem eam vitā, quæ in consiliorum exercitio posita est; nempe paupertatem, & inaccessum castitatis culmen, nam obedientiam quæ castitatis voto annexa est, cūm caput esset ecclesiæ, nemini præter parentem suum præstare potuit, ergo hęc est a natura sua optima vita.

Solutio. Sed forsan quis respondeat, nō quod secundum naturam optima est, cum elegit vitæ conditionem, sed quod cum nobis esset ad vitam æternam expeditor, decuit vt non solum verbis, sed & exemplo nos suo sic instituere. Fuit enim condecens, vt facere inciperet, quod verbo docturus erat.

Replica Hic autē cauillus neruum argumenti non rūpit, imò illud confirmat. Si enim nobis hæc vita expediebat, signum est, ex natura rei esse expedientem, alioqui aliter nos instituisset, quoniam ne rerum naturam mutaret docuit nos eius veritatem. Atque id demum legitima ratione & caussa commonstratur. Ille est, secundum naturam optimus vitę status, qui ad sempiternam felicitatem assequendum aptior est & expeditior, quod autem eiusmodi status in renuntiatione seculi consistat, ex natura rerum plane colligitur, quandoquidem iam monstratum est, temporalia bona, vxorūque ac familiæ apparatum humanos animos inescare atque irretire, ne ad spiritualia suo ferantur impetu.

Obiectio. Quod si nos quis forte redarguat, hæc bona temporalia Deo auctore in gratiam humani generis esse creata, nobisque in vsum indulta, quare legitimum eorum vsum proprius ad perfectionem accedere, quam omnimodam eorum abiectionem?

Solutio. Respondetur, argū. concludere quod si in eo statu hominum genus perstitisset, in quo Deus illud condidit nihil periculi ab eiusmodi bonis nobis immineret, sed potius ad inflammādum diuinum amorem nobis esset obsequia, atque adeo tunc neque castitas virtutis munus esset, neque vero paupertas. Attamen post lapsum eiusdem nostri generis illa quæ nobis salubria erant, facta sunt nocua non quod res ipse naturas suas mutauerint, sed quod nos nostram deprauauimus. Sicuti vinum quod sanis vsui est, ęgrotis est nocuum, inedia vero quę firmis validisque hominibus nocet febrem patiētibus medela est.

Octaua conclu. Octaua deniq. postremaque conclusio sit. Ad perfectionis statum, qualiter in consilijs consistere explicatum est, nec sufficit, nec vero requiritur vt re ipsa legitime custodiātur, sed in hac eiusmodi statui consistit, quod perpetua voti solennis obligatione stabiliatur.

Luther. error. Conclusionem hanc contra eandem Lutheranorum hæresim, sic enim eodem, citato lib. De votis

monasticis, religionis vota permittit, vt tamen non perpetua, & quo hominē de suis verbis agnoscas sic inquit. Monachis vouēdum esset. Voueo obedientiam, castitatē, & paupertatem secundum regulam D. Augustini vsq. ad mortem libere, hoc est, vt quando mihi visum fuerit mutare possim. Vide temulentam verborum pugnantiā. vsque ad mortem, vt mutare possim. Si enim vsque ad mortem, quomodo mutari potest? nam vinculum quod ante mortem abrumpitur, non est vsque ad mortem firmum. Igitur conclusio haec è duobus pendet. Prius est, vtrum legitime ac decenter tale votum facere quis possit perpetuum? Posterius, ad statum perfectionis sit necessariū? Et quidem priorem partem nemo nisi mente cæcus, negare valet. Enimuero, cum se homo ciuilibus contractus in perpetuum obligare queat, cur se non poterit Deo æternum mancipare? vt quod antea integrum erat, atque adeo sibi liberum facere, deinceps, per datam fidem in vinculum præcepti transeat? Potest inquam quisque res suas in perpetuum vendere, potest & libertatem suam connubiali fœdere coniugi obligare, vt nexus inde restet insolubilis, imò vero secundum ciuiles leges potest qui sese in perpetuum seruum alteri vendere, atque adeo alijs multis modis suam alteri sic in perpetuum impignorare fidem, vt citra culpam nullus ei pateat ad libertatē regressus. Quid ergo obstat quominus se Deo, cui seruire regnare est, se quisque possit seruum offerre, idque insolubili vinculo sanctissime confirmare. Ad cedit huc, quod sacerdotes decenter etiam irreuocabili fœdere sacrorum ministerio alligant. Adde quod qua ratione isti negant posse se quenquam legitime & congrue in perpetuum obligare, negare coguntur, id fieri posse in tēpus aliquod certum ac præfinitum, quantumcunq. sit paruum. Nam si potest se homo in annum deuincere, poterit & in duos, & in decem, & perpetuo. Quod nō potest in annum, fit vt neque in mensem, neque in diem neque in horam. Quod est totam voti naturam denegare. In summa, isti nullam obligationem in voto cognoscunt: Haud ergo ad suam phrenesim respondendum est, eis contra sapiētis documentum, similes videamur. An vero consiliorum exercitium citra perpetuum votum non mereatur status nomē,

Prima ratio cō tra Lutherum.

Secūda ratio.

monstrādum nobis reliquum sit. Id quod sic elucidatur, status, idem sua voce esse iudicatur, quod conditio libertatis, aut seruitutis, dicitur enim status matrimonialis propter vinculum fidei inter coniuges, quæ quædam est seruitus, & status mulieris solutæ propter libertatē, status autem spiritualis siue seruitutis sit siue libertatis, non solū internè obligationem, quę Deo patens est requirit, verum & externam solennitatem in conspectu ecclesiæ. Non enim hic de statu gratiæ aut peccati vobis sermo est, qui in foro tantum Dei decernitur, sed de illis statibus atq. ordinibus, quibus ecclesiæ pulchritudo compaginatur, quę ceu regina sponso a dextris assidet, circūamicta varietate. Exemplū in ciuilibus patet. Haud enim ob id, quod quis alteri seruiat, in statu seruorum est, nam potest quisque libere alteri inseruire, sed quia solenniter se in seruum tradit. Nec vero in statu libertatis asseritur, propterea quod qualitercunq. a seruitute se eripiat, nam potest fugere, sed quia publico instrumento libertate donatur. Pari vtique modo & si quisq. absque solenni voto possit cōsiliorum exercitio proficere, atq. adeo illum charitatis gradum ac merito apud Deum attingere, quem religiosorum multi nondū fuerint assequuti, statū tamen perfectionis nemo absq. perpetuo vinculo habet. Et vice versa, quamuis religiosus non pro ratione & dignitate sui instituti fuerit charitate progressus, nihilominus ratione solēnis voti in statu est perfectionis. Ob idq. vbi cætera paritatem habeant, idē opus religiosi, vt q. 2. dictū est, cumulatioris est apud Deū meriti. Cōfirmatur autē eadē nostra cōclus. aduersus istos hæreticos. Nam nisi perpetuo voto religio constarent, multa essent Euangelica testimonia, quæ nullum haberent legitimum sensum. Illud enim Luc. 9. Nemo mittens manum suam ad aratrum & respiciens retro, aptus est regno Dei, etiam si de Christiana religione in vniuersam veritatē habeat peculiariter tamen vitæ monasticę sācti applicant, sicuti & illud Luc. septimo. Memores estote vxoris Loth. Et tamen si citra culpam liceret a cœnobio in seculum retrogredi, nihil iuris regni Dei illa ratione deperiret. Et illud supra citatum Leuit. 27. Omne quod Domino consecratur, siue homo fuerit siue animal, non veniet nec redimi poterit, sed sanctum sanctorū erit,

Confirmatio in Lutherum.

erit, haud inepte, vt supra videmus, sacerdotibus monachis assuitur. At quid cum istis disputamus nisi religionum instituta solenni voto firmarentur, quidnam essent aliud religiosorum claustra, quam hominum ludibria, nempe hodie plena cras vacua? Et qui hodie cucullam gestaret, cras esset opifex coniugatus. Restat autem contra ea quæ dicta sunt postremum argumentum soluere. Inter cœnobitas nihilo secius distinguendi sunt tres hominum ordines, quam inter seculares, videlicet incipientiũ, proficientium, & perfectorum non ergo omnes sunt in statu perfectionis. Ad hoc vero per ea quæ circa postremam conclusionem modo dicebamus, re pondertur. Nam etsi antecedens verum sit, consequentia tamen, est nulla. Dicuntur enim esse in statu perfectionis, non propter progressũ ad culmen, sed propter votum. Quamuis pudore deberent monachi omnes suffundi, qui non ad eum conniuntur scopum, quem habitu & ceremonijs profitentur. Igitur qui monachorum statum, sic explicatum, perfectionis esse denegas, in ius omne naturale, scilicet diuinum & humanum iniurius est. Haud enim vnquam vlla fuit mundi ætas, in qua non essent aliqui a reliquo populo vitæ instituto semoti, qui specimen aliquod religionis præseferrent. Initio namque statim nascentis orbis, inter cæteros mortales legitur Gen. 5. Enoch peculiariter ambulasse cum Deo. Quare non refertur morte sublatus, sed non apparuisse. Et inter Phil. Pythagoreorum scola ac Diogenis asseclæ vitam agebant a communi cœtu secretam, ab ijs videlicet abstinentibus secularibus fruitionibus, quæ votis monasticis abijciuntur. Et Romæ erant sanctimoniales quæ vestę virginitatem voto consecrabant. Et Hier. 35. commemorantur Rechabitæ, quorum religionis professio erat, vinum non bibere, neque domos extruere, neque sementem serere, neque plantare vineas. Et de Elia atque alijs Prophetis refert Pau. ad Heb. 11. quod circumibant in melotis, in pellibus caprinis, egentes angustiati, afflicti; quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus, in speluncis, & in cauernis terrræ. Et ut c. 3. super Matth. è Iosepho libr. 18. antiquitatum retulimus, ante aduentum Christi degebat in deserto Iudeæ Essenorum collegium, a reliquo populo incellulis segregatum, videlicet a matrimonijs abstinens, parcissimoque cibo vtens, eodem denique instituto, quo Christianum Anagoretæ mirifica sanctitate viuentes. inter quos fertur Ioannes Baptista nutritus. At quando in hunc diuum incidimus, quisnam eum respiciens in religiones audeat obgannire. Hic namque Domini præcursor antea sanctus quam natus, non aliter appropinquans regnum cęlorũ prædicare tentauit quam ab humano conuictu remotus, habituque & victus horrore significantius quam uerbo, illius principium vitę nos admonens, quam pro sua uirili monachorum institutores imitari satagerunt. De Apostolis autem angustia loci dicere non sinit, quemadmodum a magistro suo prima susceperint semina, primaque iecerint fundamenta cænobiticæ vitę. Alii n. fuerunt, inter quos Thomas Vualdensis 2. & 5. tomo de sacramentalibus aduersus Vvicleff, argum hoc ditissime locupletauerunt. Mihi autem is tãtum animus fuit, vt scolastico stylorem vtcunque summatim dilucidarem.

Argum. *Solutio.* *Thom.* *Paulus.* *Ioseph.* *Vuald.*

Ad primum igitur arg. respondetur, religionis nomen cõmuni vulgariq; significato vniuersos comprehendere mortales ac præcipue Christianos, quatenus Deum virtutum officijs secundum legis præcepta colũt. At vero per Antonomasiam illis tribuitur, qui super præceptorum cultum, cõsiliorum statum capessunt, siue religio a religando dicatur, vt Aug ait, in De vera religione. nempe quod præter præceptorum nexum arctiori se religant, siue, vt Cic. lib. 2. de natura Deorum visum est, religiosi relegendo dicti sint, quippe qui omnia quæ ad cultum Dei pertinent, relectent & tanquam relegant. Sacerdotes autem hoc pariter nomine, videlicet sacerdotum, quod sequenti lib. iterum dicturi sumus, per similem antonomasiã appellantur eo q̃ inter Christianos qui suo modo se suaq; Deo sacrificant, proprie sacrificia offerunt. Quare antiqui Patres monachorum religionem, non verebantur perfectam appellare, ut est apud Vualdensem tomo 5. c. 83. Videte.

Ad primũ arg. *August.* *Cicero.*

Ad 2m arg. egregie Aug. respondit in li. de perfectione iustitiæ, perfectionẽ charitatis ĩ hac uita absolute uniuersaliterq. nobis p̃cipi, adeo vt sub illo gñali præcepto, Diliges Dominũ Deum tuum ex toto corde tuo, dilectio etiam patriæ cõprehendatur.

Ad secũdum ar.

Enimuero, sicuti in inferno nunquam à Dei odio desistitur, quod illic etiam peccatum est, licet non sint maioris pœnæ demeritorium, ita & in patria vbi nunquam a Dei amore cessatur, mandato dilectionis obeditur: tametsi meritum gloriæ non augeatur Ex hoc autem Augu. asserto Lutherus suum illud delirum dogma elicuit: Quod nemo in hac vita dilectionis mandatum implere valet. Ex quo rursus intulit, quod cum singula opera ad normam eiusdem mandati exigere teneamur, quocunque opere cuiuscunque virtutis peccamus. Hoc enim erat illius hominis ingenium, vt passim pugnantia diceret. Haud siquidem cæcus videre potuit, quemadmodum diceret, Deum nos ad impossibile obligare: quod ex sententia Hier. assertu impium est, vt lib. 3. De natura & gratia, c. 4. latissime demonstrauimus. Aug. ergo illic se plane explicat. Vbi duplicem charitatis perfectionem dignoscit: nempe uiæ & patriç, per charitatem enim viç tendimus in illam, quæ est patriæ. Quare perfectio huius nostræ est, recta ad brauium currere, vt dicit Paul. Perfectio autẽ patriæ est in Deo ipso quiescere. Atque adeo in hac vita implemus præceptum tanquam viatores, vt ex toto corde, idem sit quod nihil charitati aduersum mentis assensu concipere. In patria vero, tanquam comprehensores, vt ex toto corde idem sit, quod continenter sic amare vt nihil de amoris feruore neque per minimam negligentiam vnquam remittamus. Quin vero non solum impletio mandati charitatis in hac vita esse potest, quæ incipientibus cum aliquo colluctatur timore, verum & perfecta charitatis quæ secundum Io. foras mittit timorem, quia vt ipse ait 1. Cano. c. 2. Qui seruat verbum eius, vere in hoc charitas eius perfecta est. Et Christus nos admonet, vt simus perfecti, sicut eius pater. Et Pau. 2. ad Corin. 13. De cætero fratres gaudete, estote perfecti. In summa, vt Lutheranis satisfaciamus, non Aug. modo, verum & Pau. ad Philip. 3. vtrunque perfectionis gradum, nempe viæ & patriæ plane distinxit, ait enim primum. Non quod iam acceperim, vt iam perfectus sim, scilicet triumphantium perfectione. Sequor autem si quomodo comprehendam. Perfectio ergo viæ sequi est, de qua protinus subdit. Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. Igitur 1. ad Cor. 13. de perfectione patriæ loquebatur, per quam illa, quæ cum fide viatrix est, euacuabitur. Iacobus autem intelligit etiam perfectos in uia, in multis venialibus offendere, quæ charitati non aduersantur. Ad aliud autem ad Colos. 3. iam concessum est, perfectionem quidem in charitate consistere. In consilijs autem tanquam instrumentis. Ad tertium argumentum per secundam conclusionem satisfactum est, nempe in illis duobus mandatis, tanquam in conseruantibus, eandem sitam esse perfectionem.

Margin: Lutheri pestiferũ dogma. — Hieron. — Paulus — Ad tertiũ arg.

ARTICVLVS II.

Vtrum paupertas ad mendicitatem vsque ad perfectionem uitæ monasticę pertineat.

POstquam in genere de perfectione cænobitici instituti dictum est, congruit, vt de singulis trium votorum nonnihil disputationis adhibeamus. Et primo de paupertate quæritur vtrum vsque ad mendicitatem sit congrua, videtur enim Apostolus 2 ad Corinth. 8. modum Christicolis eleemosynarum præstituere: Si voluntas, inquit, prompta est, non secundum id quod non habet, non enim vt alijs remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate. Vbi sic Christi alumnos, ad eleemosynas animat vt simul admoneat ne se tribulatione paupertatis premant. Et glo. super illud ad Timo. 6. Habẽtes alimenta & quibus tegamur: ait, non esse hæc temporalia abijcienda. Secundo, qui se periculo obijcit impatientiæ, in culpa est, qui autem se in mendicitatem adigit, tale subit periculum, ergo id non est virtus. Secunda vero premissa, multis testimonijs comprobatur. Ait enim Sapiens Prouer. 30. Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, sed tribue tantum victui meo necessaria, ne egestate compulsus furer, & periurem nomen Dei mei. Et Eccles. 27. Propter inopiam multi deliquerũt. Et Phil. 4. Eth. Videtur, inquit, diuitiarum corruptio perditio quædam ipsius hominis, quippe cum homo diuitijs viuat. Tertio, virtus, vt 2. est Eth. in medio consistit, mẽdicitas autem extremũ est Eo potissimum ꝙ diuitię felicitatis instrumenta sunt, vt 1. Ethic. auctor est Philos. cui & Eccles. ca. 31. astipulatur. Ergo mendicitas

Margin: Primũ argu. — Glossa. — Secũdũ arg. — Aristot. — 3. Arg

aduer-

aduersatrix potius est perfectionis quam nutrix. Quarto esto consilium sit cuncta
4. Argu. prorsus propria abijcere: non tamen inde sit protinus consequens, vt mendicare liceat, sed tenentur tunc monachi manibus laborare, sicuti Paulus 1. ad Corint. 4. se fecisse testatur, & Actu. 20. Ad ea enim, inquit, quæ mihi opus erant ministrauerunt manus istæ. Et 2. ad Thes. 3. Si quis non vult operari, nec māducet. Quinto, quando hæc omnia cessarent, conducentius ad monachorum quietem esset, aliquid saltem in communi possidere, quam vt victum quæritantes inter seculares oberrarent. Accedit postremo quod Episcopi altiori sunt gradu genere suo quanto cœnobitæ: quorum tamen perfectioni mendicitas non congruit. In contrarium autē est verbum Christi, Matt. 5. Beati pauperes spiritu: vbi textus Græcus habet, Beati mendici.

5. Argu. (margin note beside "Quinto")

Quamuis in superioribus assertum fuerit paupertatem perfectioni charitatis inseruire, scire nihilominus superest, quoniā gradu sit capessenda. Duplex nanque paupertatis genus inter religionum cultores invenias, alij nanque sunt quadripartiti, quorum primæua institutio fuit mendicitas, hoc est vt neque priuatim ab vllo monachorum, neque in communi a toto cænobio quod quam possideretur: sed quotidianis eleemosinis victitarent, siue oblatis, siue quæsitus, & postulatis. Vtra autem istarum paupertatum ratio sit alteri præferenda, non desunt qui disputent. Immo nec defuerunt hæretici qui vtranque refutarent. Respondetur ergo tribus conclusionibus. Prima Omnimoda mendicitas, nempe vt neque priuatim neque in communi aliquid possideatur, si genere suo existimetur, plus habet dignitatis, & meriti apud Deum, quam in communi possessio.

1 Prima conclu.

Prima conclusionis ratio, ex rerum natura, vt supra dictum est, proficiscitur, est enim religionis monasticæ institutio, illa amplecti disciplinam per quam ad perfectionem charitatis expeditius ascendatur, primum autem quod hominum animos fascinatos ad sui amorem, inescat, est rerum possessio. Nam cum pecuniæ obediāt omnia, qui illam amat, per eam cuncta cōcupiscit, & qui illam obijcit, omnium quodammodo mundanorum affectus ab se facile amputat. Vnde August. in lib. triginta trium quæstio. Nutrimentum charitatis est diminutio cupiditatis, perfectio, nulla cupiditas. Esset ergo tutius nunquam amorem in hanc rerum lubricitatem infixisse. Attamen secundum hunc alter est gradus ab eisdem cum possidentur animū euellere quod longe est difficilius, Quocirca idem Aug. ad Paulinum & Therasiam: Terrena, inquit, diliguntur arctius adepta, quam concupita. Nam inde iuuenis ille Euangelicus tristis discessit, quod magnas habebat diuitias. Aliud est enim nolle incorporare quæ desunt, aliud iā incorporata diuellere. Illa nanque velut extranea repudiantur, ista vero velut membra præscinduntur. Non igitur inconsulto legislator noster inde legiferam suam concionem orsus est. Beati pauperes spiritu. Quapropter quanquam nihil aliud laudis in sancta paupertate comperiretur, hæc esset præclarissima, quod primum verbum, Deus, legem verbi positurus, os suum aperuit, fuit felicitatē in ipsa collocare. Quod autem hæc paupertas vsque ad mendicitatem & nuditatem sit Christi alumnis commendabilis, magnifice Paulus exaggerat in posteriori Epistola ad Corinth. cap. 8. Scitis, enim, inquit, gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset diues, vt eius inopia vos diuites essetis. Si ergo, vt supra diximus, nullum officium præstitit, quod ex rei natura non esset honestum, consilium est diuitibus, in pauperes sua bona distribuentes egenos fieri, vt cælestibus diuitijs perfruantur. Accedit & eiusdem Seruatoris exemplum, quod nihil possedisse legitur, nisi quod illi in diem suæque familiæ porrigebatur. Vnde Matth. 8. Filius, inquit, hominis non habet vbi caput suum reclinet. Accedit insuper & eius institutio. Matth. 19. Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, vel sorores, vel patrem, vel matrem, vel vxorem, vel filius, vel agros, propter nomen meum centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Vide quam cūctis rebus eum denudet qui optauerit esse perfectus. Quare Apostolis quos lucē mundi, & sal terræ esse voluit. Nolite, inquit possidere aurum neque argentum, neq. pecuniam in zonis vestris. At vero propter cauillum quarti argumēti subtexitur secunda. conclus. Religiosi q. proprijs renunciarūt, nō tenentur manuū labore

Prima rō cōclusionis. (margin note beside "Prima conclusionis ratio")

August. (margin note beside "Vnde August.")

Mendicitas in sacris literis cōmēdat. (margin note beside "Quod autem hæc paupertas")

Secūda conclu (margin note beside "subtexitur secunda")

labore victum quærere, sed iustissime mendicare possunt. Conclusio est de qua D. August. Augusti iustum volumen de opere monachorum inscripsit, quam subinde D. Tho. D.Tho. opusculo 19. cap. 5. locupletissime simul ac disertissime contra religionum hostes Glossa. dilucidauit. Graphice nanque glossa super caput Exodi quintum, hæreticos, qui monachos in manuales labores adigunt cum Pharaone componit qui Moysen & Aarō obiurgabat dicens. Quare solicitatis populum ab operibus suis? ite ad onera vestra. Probatur ergo conclusio, Probō conclusionis. iure naturæ, & gentium, & cum primis diuino. Finis spiritualiū bonis temporalibus præstantior est, sed in republica milites & æquites, atque adeo iudices qui ad bella gerenda, aut ad tuendam iustitiam, aut denique ad rempublicam administrandam deputati sunt, communibus stipendij Paulus. populi sustentantur: quod & Paul. ad Roman. 13 iure etiam diuino iustum existimat. Ideo enim, inquit, tributa præstatis, ministri enim Dei sunt. Religiosi autem monastice viuentes, spiritualium functione Reipublicæ inseruiunt, quod multo est magis ipsi necessarium, quam temporalium administratio. Ergo nihil aliud quam naturæ ius, & gentium, ac diuinum est, vt populi eleemosinis sustententur. Illi nanque qui verbi ministerio incumbunt, digni sunt mercede sua, nam studij gratia, necesse habent a manualibus operibus eximi. De quibus ideo Paul. 1. ad Cor. 9. Per exempla complura a naturalibus desumpta colligit eos qui spiritualia seminant, ius habere metendi temporalia. Sic enim inquit, Dominus ordinauit his qui Euangelium annuntiant de Euāgelio viuere. Vbi glossa, sic Deus rationabiliter disposuit de prædicatoribus, vt expeditiores sint ad prædicandum. Imò vero & Christus Mat. 10 idipsum explicuit. Ob id enim discipulos sine opera prædicatum dimisit, quod dignus est operarius cibo suo. Et quando hanc prouinciam non susceperint, quæ tamen mendicantium ordinibus solennis est, vacant etiam sacramētalibus confessionibus audiendis. Imò vero his etiam cessantibus od id quod statos psalmos solenniter persoluunt, precesque assiduas pro populo fundunt, & supra hæc omnia sacrorum studijs diuinæque contemplationi vacant, ius habent diuinum & naturale vt populi stipendijs viuunt. Vnde Augu. opere illo citato, Si Euangelistæ, August. inquit, sint, potestatem habent de sumptibus fidelium viuendi, sin ministri altaris, eandē non arrogant, sed plane sibi vendicāt potestatem. Quin etiam Apostolus ipse loco citato rem ad certum officium non perstringit, sed in genere ait, Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt? & qui altario deseruiūt, cum altario participāt? Quo fit vt qui monasticos religiosos operum solicitudinibus implicare contendūt. Marthę opinionem sequatur, quæ sororē suam ad pedes Christi contemplatione fruentem deuellere inde conabatur, vt se iuuaret. Quā quid Christus opinionem ipsi retudit, dicens, Porro vnum est necessariū. Ob idq. bene glossa illud Math. 6 Respicite volatilia cæli, nō laborant, &c. & tamē Deus pascit ea, sanctis Glossa. contēplationi vacātibus attribuit: qui ita a mūdo sursum euecti sunt, vt nil in terris agētes aut laborantes, sola contēplatione in cælo degāt. Merito ergo Hier. in prologo Hieron. supra Iob, eos obiurgat qui malunt monachos fiscellā iunco texere, aut palmarū folia cōplicare vt in sudore vultus panem edant, quā iuxta sententiam Seruatoris diuinorū cibum operentur qui non perit. Accidit supreme quod mēdicitas ad humilitatē non parū confert, qua ratione Alexio atque alijs sāctis laudi datur ꝙ splēdidas facultates ab se abdicauerint, vt mēdicata stipe viuerēt. Impietas ergo est sanctam mēdicitatē impugnare, atq. adeo peregregiū charitatis officiū monasticos mendicantes alere. Tertia conclus. Quamuis genere suo mendicitas omnimoda præferenda sit, potest nihilominus ratione finis aliarumque Tertia conclu. circūstantiarū pro tēpore & loco conducētius esse ea in cōi possidere, quæ monachorū victui sūt necessaria. Conclusio est quæ ex D. Th colligitur 2.2. q. 188. art. 7. Atqui D.Tho. in primis ꝙ eiusmodi possessio nihil de religionis perfectione deterat, tum canon, expeditur in part. tum ex superioris palam fit. Haud. n. in paupertate perfectione suā esse monstrauimus, sed in charitate. Cum Primo cōclusionis. ergo in paupertate ea tm̄ ratione consistat quod rerum amore solicitudineq. præscindat, ea paupertatis species in vnaquaq religione præstantior est, q̄ ad eius finē aptius confert. Etenim vt instrumētum, ac medicamen non eo melius quo maius, sed quo ad finem

ad finem accommodatius, & sic de paupertate censendum. Vnde si ordo institutus est ad contemplationis opera & prædicationem, quod quidem munus altam mentis quietem requirit, & tempora extant vbi a populo non facile religiosorum egestati succurritur, non solum perfectioni non repugnat aliquid habere in communi, verũ confert. Quoniam illa monachorum diuagatio, quæ ad victum quærendum necessaria est, otium non secum permittit, quod ad eiusmodi spiritualia munia exercenda est operæprecium.

Secundo & ex eadem temporum inclementia alia oriri potest commoditas eiusmodi possessionis in communi. Nempe quod postquam charitas refrixit, mendicantes molesti sunt populo & onerosi. Qua ratione religio vilescere in eius oculis incipit. Præterea nimia egestas cogere mendicos assolet aliqua negotia cum secularibus tractare, & aliquibus quandoque improbitatibus victum extorquere, quandoque eorũ instituta obscurant. Adde quòd quando religionis in illa syncera mendicitate instituere fuere, multa eidem instituendæ suffragabantur quæ ab aliquibus iam temporibus languere videmus Primũ enim summa victus parcitate vestitusque vilitate cõtenti erant. Adeo vt eleemosinæ quæ nũc uia viginti religionis sufficiunt, pluribus tunc quam centum satis erant, nã & corporis natura facta est imbecillior, & spirituales vires remissiores. Legimus namque in historia D patris nostri Dominici, quãdoque æconomũ obiurgasse, quod sæpius quam par esset pitanciam conuentui porrigeret. Quod argumentum est perrarum quidem fratribus fuisse ouorum aut piscium vsum, sed leguminibus victitasse Mox & charitas tunc populi locupletior erat ac sincerior. Et quod citra pudorem fateri monachi nõ possumus, nostra tunc vita alium quã modo splendorem habebat, vt populares animos alliceret. Sed ais Rerum possessiones non possunt non possidentium animos solicitare tum ad torturam, tum etiam vt angantur. Fatemur equidem, sed tñ hoc perpẽdẽdum est vera nam sollicitudo animos acerbius angat ac diuexet, q̃ritarene quotidie necessaria, an curare quæ in communi possidentur, nam sollicitudo possessionum præter vnum aut alterum qui illas procurat, cæteros vel non tangit, vel quã tenuissime, solicitudo autem quotidiana plurimos occupat. Quod si Christo institutore nostro exemplum sumere lubet, quamuis, vt dictum est, indigentis vitam delegerit, nihilominus eleemosinas sibi oblatas in diem reseruabat. Habebat enim loculos Iudæ commissos. Nam Ioann 4. dicitur quod abierunt discipuli in ciuitate vt cibos emerent. Et Ioann. 13. iussus est Iudas ea emere quæ ad diem festum opus erant. Quamuis non nisi exiguos horariosq. numos seruari sinebat. Quare ad emendos panes satiandæ turbæ pecunia discipulis defuit. Et ne illa quæ in victum tantum, & in pauperum subsidia seruabantur in prophanos vsus verterentur, noluit inde tributum solui, sed Petrum ad piscem misit qui ei didrachma ore porrigeret. Et nõnunquam præ inopia eosdem discipulos spicas collectum misit. Absit ergo vt aduersus omnimodam mendicitatem oblatrare velim, vtpote quam suis nominibus superius illustrauerim. Fuerunt enim olim nonnulli quos D. Thom. opusc. 18. ca. 14. confutare persistit, qui paupertatem reprobabant, nisi necessaria in communi possiderentur, quibus subscribere, errorem existimo. Immo qui syncere, & candide supremam seruant mendicitatem, suscipiendi sunt & exosculandi: Sed tamen hæc dicta sunt, tum ut caussa possidentium in cõmuni defendatur, tum etiam ut mendicantes omnes admonitos habeam quanta esse debent parcitate contenti. Propterea enim asserente Christo Deus pascit volatilia cœli quibus vtique religiosi comparantur. vestitque lilia agri, quod cibo illa simplicissimo, hæc vestitu contenta sunt. Porro ergo Diu. Benedictus altissime contemplantium quieti studens, consulte possessiones recipit sibi oblatas, atque alij deinceps religionum institutores. Sed tamẽ humanum ingenium, medium tenere nescium, eousque eorum opes auxit, vt celeberrimum ordinem non parum de suo fastigio deieceerit. Quare in ordine nostro hactenus nisi caussa studij non est dispensatum possessiones habere, sed sunt frequẽtia monasteria quibus in antiqua mendicitate viuitur. Vtinam nos Deus, quãtum est hoc maxime seculo Christianæ familię necessarium, sustineat.

Ad primum igitur argumentum respõdetur, illic Pauli neutiquam condemnare, si quis

Secũda ratio.

Tertia.

Obiectio.

Solutio.

D. Tho.

Ad primũ arg.

si quis cuncta quæ habet, in pauperes voluerit erogare, sed humanæ imbecillitati indulget. Rarissimi enim sunt, qui arduũ hoc consilium capessant. Et ideo ait neminem cogere vt sic alienis miserijs consultat, vt seipsum necessarijs destituat. Et eodem pertinet citata glos. ad Timoth. nempe non esse prorsus abijcienda temporalia. Ad secundum respondetur, eum qui vltro temporalia bona propter Christum deserit, nulli se periculo nec temporali nec spirituali obijcere Spirituali inquam, quia quod homo bona causa sponte sua facit periculum non affert pœnitentiæ ac tristitiæ, sed quando quis inuitus suis expoliatur.

Ad secũdũ arg.

Imo vero a diuitiarum possessione præsentius periculum imminet, iuxta illud 1. ad Timoth. vlt. Qui volunt diuites fieri, incidunt in laqueum diaboli. Nec vero periculo corporali subduntur. Nam vt ait Psal tes. Diuites eguerunt & esurierunt, inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono. Qui enim nos solicitos esse ꝓhibet in castrinum, curam gerit nostri. Salomon autem suum præsentiens ingeniũ, non se audebat extremæ paupertati committere, ob idque mediocritatem vitæ postulabat. Nam etsi ut supra diximus, opum affluentia nocua sit homini corruptæ naturæ, tñ raris sunt qui inopiam ferre queant. Sicuti infirmi licet videant vinum sibi nocere, nihilominus non semper se continere possunt, quin tantillum gustent. Qua de caussa propter inopiam multi deliquerunt. Accedit, quòd Salomon erat rex, quare non poterat absque diuitijs viuere.

Ad tertiũ arg.

Ad tertium respondetur, virtutis medium, secundum Philosophum. secundo Ethic. non secundum quantitatem, sed secundum rationem esse sumẽdum. Et ideo quidquid ex rationis præscripto fit, ab eodem medio non deflectit. Relinquere autẽ temporalia bona, vt expeditius Christum sequaris, ratio docet. Nam & lumine naturalis doctus Socrates, vt ad Pulinũ ait Hieronym. auri pondus abiecit, vt contemplationi liberius vacaret. Ad quartum autem argum. respondet D. Tho. 2. 2. q. 187. art. 3. ꝙ manualis labore (qua voce humana oĩa officia comprehenduntur, siue manibus, siue pedibus, siue lingua fiant, eo ꝙ manus organorum illustrissimum est) ad quatuor esset vtilis. Primo, quidem ad victum quærendum. Vnde primo homini mandatum est, vt in sudore vultus sui pane vesceretur suo, & in Psalmo, Labores manuum tuarum quia manducabis. Secundo commodus est ad vitandum otium, quod multorum est caussa malorum. Vnde Eccles. 33. Mitte seruum tuum in operationem, ne vacet, multam enim malitiam docuit otiositas. Tertio refertur ad concupiscentiam refrænandum, quatenus labore corpus maceratur. Vnde 2. ad Corinth. 6. In laboribus, in ieiuniis in castitate. Quarto & labor frugifer est ad eleemosinas erogandas, Vnde ad Eph. 4. Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Per hæc ergo quatuor membra, ad omnia Pauli loca respondetur, quibus manualem laborem videtur, seu precipere, seu commẽdare Illud namque citatum 2. ad Thess. 3. Si quis non vult operari, nec manducet, non est nisi naturalis admonitio, vt scilicet qui aliunde non habet vnde viuat, manibus victũ quærat, vt furta & illicita negotia caute fugiat. Quo utique sensu dudum epistolam ad Ephes. citauimus. Huic tamen veritati non obstat quo minus religiosi diuinis vacantes, ius habeant eleemosinis uiuendi. Huic enim ipsum eodem loco docet Apostolus. Nam postquam dixit, non gratis panem manducasse ab aliquo, sed in labore & fatigatione operans nequem illorum grauaret, subdit. Non quasi non habuerimus potestatem, sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum, nos. Quare illud 1. ad Thes 4 Operamini manibus vestris, sicut præcipimus vobis non est generale præceptum, vt impugnatores religionum aiunt, quod monachos etiam conuoluat, sed eos tantum complicans, qui aliter sine scandalo viuere non valent. Quod patet ex subiunctis verbis, vt honeste ambuletis ad eos, qui foris sunt Religiosi autem sine scandalo potest stipem suscipere, & postulare. Secunda etiam vtilitas corporalis laboris ac subinde tertia, nempe otij euitatio & afflictio corporis, non est in præcepto, nisi quando aliter eisdem incommodis obuiari non potest. Monachi autem per alia salutaria exercitia otium cauent, & corpus edomant. Quartum denique, nempe eleemosinas erogare non est in religiosis virtus, quippequi semel cuncta largiri sunt. Nisi casu extremæ necessitatis pauperum

Hieron.

Ad quartum. D. Tho.

Labor manualis ad quatuor utilis.

quo

quo quidem euentu perinde atque ſeculares, tenerentur manibus laborare. Hæc ferme D. Thom. loco citato.

Ad quintum deniq. argumētum tertia conclusione responsum eſt.

ARTICVLVS III.

Vtrum uotum caſtitatis ſit de intrinſeca ratione religionis.

Secundum membrum uoti monaſtici eſt, caſtitas. Sed ut eius ratio patētior fiat, arguitur illam non eſſe de intrinseca ratione religionis. Sola eccleſiæ institutione, vt prædicebamus, inuenta eſt ſolennitas voti, ergo ſi eccleſia tale ſtatutum abrogaret, profiteri quis poſſet religinem abſq. uoto ſolenni caſtitati. Secundo Sacerdotium ac religio hac ratione adæquantur, quod utrobiq. fit votum ſolenne caſtitatis. Sacerdotalis autem ordo uerus & legitimus exiſtere pōt abſque huiuſmodi uoto, vt in Græcorū ſacerdotibus videre eſt, quod pariter poſſet eccleſia de noſtris etiā decernere, ergo & religio ſine tali voto eſſe poteſt. Tertio. Militate cruciferorum inſtitutum, eſt vera, ut aiunt, religio, emittunt nanque explicite tria uota, & tamen diſpēſatum iam eſt cum illis, vt in religione perſeuerantes, uxorum fœdus inire ualent, ergo huiuſmodi uotum non eſt de intrinſeca ratione religionis. Quarto deniq. arguitur, Omnis perfectio vitæ Chriſtianæ apoſtolis ſecundum Chriſtum in more eſſe cœpit. Apoſtoli uero non vñr continentiā ſeruaſſe. nam de Petro Chriſti uicario legitur Matth. 8. ſocrum habuiſſe, ergo caſtitas non eſt de intrinſeca ratione religionis. In contrarium faciunt uerba capituli ſupra citati, Cum ad monaſterium, de ſtatu monachorum cuius calce habetur, Abdicatio proprietatis, ſicut etiam cuſtodia caſtitatis, adeo annexa eſt regulæ monachali ut contra eam neq. ſummus Pōtifex poſſit indulgere.

Primū argum. · 2. Arg. · 3. Arg. · 4. Arg.

Qō hæc duos habet ſenſus. Prior eſt, utrum re uera nunc votum caſtitatis annexum ſit religioni, idq decentiſſime: cuius affirmatiua concluſio definitio eſt eccleſiæ contra hereticos, ut hr ca. Quod uotum. de uoto lib. 6. Fuit. n. Iouinianus qui matrimonium cœlibatui adæquabat, qui de eadem hæreſi perinde condēnatus eſt, atq. de alia Vigilantius, quod diuitias exequabat paupertati. Poſterior uero ſenſus eſt, utrum cum ſolennitas uoti, hoc eſt uouendi ceremonia, ſit de iure eccleſiaſtico, ut illic refertur, ſic & annexio ipſa caſtitatis ad religionem ſit de iure eccleſiaſtico, ita ut per eccleſiam fieri poſſit ut religio abſq caſtitate uera maneat religio, an uero ſit de iure diuino ut per eccleſiam inſtitui uera non poſſit abſq. caſtitate religionis ſubſtantia. At quoniam ſolus nobis eſt animus de ſecundo ſenſu cum catholicis diſputare, quoniam prius orthodoxus eſt, ac perinde nemici niſi hereticis dubius, unica concluſione ſub probabilitate, quæ mihi quam maxima eſt, reſpondetur, Sic eſt caſtitas religioni annexa ut nulla humana diſpenſatione fieri poſſit, vt religio abſq. caſtitate rem habeat ſuo nomini congruam. Haud ergo hic diſputamus utrum ualeat Papa ſuper uoto ſolenni religionis diſpenſare, hoc eſt vtrum eximere profeſſum queat a ſua religione, de qua te q̄ præcedentis diſſertum eſt. Sed hoc tantummodo in pñtia ſubdoctiorum cenſura negamus quod religioſus vere perſiſtens euangelicus monachus in cōiugio poſſit eiuſq. uſu permanere. Et quidem concluſio eſt S. Tho. vt q. 4. uidimus. Apparet tamen eam negare Scot. 4 di. 38. vbi non alia de cauſſa ſenſit ſolenne votum religionis matrimonium dirimere, quam quod eccleſia in cuius ſe manus uouens tradidit, eum illegitimum fecit ad matrimonium, quorum ſimilibus verbis vtitur Caiet. vt q. 3. vidimus 2. 2. q. 88. art. 7. Vnde ſimplici videtur in poteſtate eccleſiæ ſitum eſſe vt religioſi ſimul poſſint cum coniugionem retinere, perinde atq. ſacerdos ſuos ordines. Concluſio tamen noſtra contraria plane ab Innocentio ca. citato. Cum ad monaſterium aſſerta videtur. Nempe ubi inſinuat caſtitatem iure diuino annexam eſſe religioni. Et quod ſit ita probatur ratione Religio nomine ipſo nihil aliud ſignificat quam quod Chriſtus euangelicum adoleſcetulum docuit. Si vis perfectus eſſe, uade & vende &c. & ſequere me. Et quod ſubinde Petrus ſubiunxit. Ecce nos reliquimus oīa & ſecuti ſumus te, &c. qui autem cōnubiali nodo ſe ſemel innexuit, nomine quidem poteſt ſed tamen re ipſa non reliquit omnia, imo, neq ſeculum, ergo non eſt vere

Duplex q̄ōnis ſēſus. · Concluſio reſpōſiua. · S. Tho. · Scotus. · Caietā. · Prima ꝓbatio concluſionis. · Secūda

re euangelicus religiosos. Media propositio probatur ratione S Tho. 2. 2. q. 186. art. 4. Res enim vxoria vtroq cornu è diametro pugnat cum religione. Primum cõtranititur contemplationi, diuinorumq. meditationis, quibus secundum nomen suũ debet sedulo religiosus uacare, renititur in quam propter voluptatis vehementiam quæ ex Venere nascitur, cuius vtiq. frequentatione concupiscentia augetur, vt Ethic. cõmonitor est Arist. vnde Aug. in 1. Soliloquiorum. Nihil, inquit, sentio quod magis ex arte deiiciat animum virile quam blandimenta fœminæ, corporumq. ille contractus sine quo vxor haberi non potest Nec vero naturalis ratio valde est recondita. Etenim cum contemplatio subtilissimis purissimisq. spiritibus foueatur, carnalisq. ac brutalis ille vsus spirituum multitudinem insumat sanguinéq. a corde vehementer distrahat cuius collectio ad mentis attentionem necessaria est, fit vt idem vsus habetudinem mentis efficiat, Qua vtiq de causam. Pau. 1. ad Cor. 7. cõiugibus consulebat vt orationis tempore toro separarentur. Altero autem cornu status cõiugalis religioni colluctatur, qđ est administratio solicitudoq. rei familiaris. Vnde eodem loco Pau. Qui sine vxore, solicitus est quæ dñi sunt, quomodo placeat Deo, qui aũt cum vxore est, solicitus est quæ sunt mundi quomodo placeat vxori, & diuisus est. Vbi si mediatius attendas ad viuum expressit religionis faciẽ, eamq. e regione opposuit cõiugio, quasi maritari nequeant. Quo circa monachi, hoc est soli inde potissime nomen trahunt, quod cõiugali cõsortio semoti viuũt. Secũdo id apertius explicatur Duo alia uota. s paupertatis & obedientiæ, adeo sunt a voto castitatis pendentia, vt hoc sublato reliqua continuo sustuleris. Matrimonialis quippe sarcino votum legitimæ paupertatis procul respuit. Qui. n fieri potest vt vxorẽ quis, & liberos atq. familiam illis appendice alere in paupertate valeat? Eo præsertim ꝙ non solum dẽt liberis in tps prouidere, sed in perpetuũ prospicere; ac perinde possessiones & primogenituras ambire quas illis relinquat. Adde, ꝙ neq. legitimę obediẽtiæ, de qua Christus ait, Sequere me. vxorius vir vacare poterit. Quare Pau. Christi asseclas peculiariter optaba manere sicut ipse erat, absq. vxore. Eo ergo ipso ꝙ ecclesia votum castitatis a religionibus seiungẽret sinceritatem ipsam religionum euangelicam funditus conuelleret. Quare id certe, vt sua eius censura loquar non est factibile. Hinc discerniculum colligitur quo iudicandum est sitne quæuis religio veræ absolutoque nomine religio, hoc esse vnicum vitium intrinsece annexum habeat matrimonium contractum seu potius attentatum dirimere, quod quidem nulla habet religio nisi auctoritate ecclesiæ instituentis solennitatem voti, vt habetur in d. c. vnico, de voto li. 6. Quapropter religiosi tertij ordinis D. Francisci, & nostræ, solenne votum non emittunt quamuis expressius inculcatiusq dicant se facere tria vota. Hoc dixerim de iure antiquo. nam iam Sixtus Quartus per suam Bullam declarauit eiusmodi fratres facere solenne votum Et postmodum alij summi Pontifices idem etiam decreuerunt de quibusdam sanctimonialibus nostris eiusdem ordinis, quas Beatas appellamus, quæ inclusę viuunt Ille autem quæ clausuram non seruant, idem Bullæ non subduntur. Multo autem minus isti Eremitæ qui hac nostra tempestate in montibus dispersim degũt. Nam etsi episcopo promittant obedientiam, nõ intelligunt nisi pro tempore quo voluerint illic commorari. Immo neque de ratione illius instituti est vt votum suscipiant, simplex castitatis. Tametsi citra illud non essent admittendi.

Ad primum igitur capitalium argumẽtum conceditur voti solennitatem, vt habetur in dicto cap. vnico, de voto, lib. 6. ab ecclesia constitui, hanc autem illam instituente approbanteque religionem, ex qua matrimonij impedimentum sequuntur. Sed iam quæstione proxima negata est cõsequentia, qua infertur connexionem castitatis cum voto religionis non esse de iure diuino. Est enim in potestate ecclesiæ vt hæc aut illa habeatur pro religione, attamen postquam constituitur religio, de iure diuino est vt habeat castitatem annexam, secundum illud. Vade & vende omnia quæ habes, & sequere me. Nemo. n. statum habere potest via consiliorũ sequendi Christum, nisi sit ab vxore liber, atq hoc ex intima rei natura. Ad secundum rñdetur, sacerdotalem ordinẽ nullatenus esse religionẽ, alias citatus canon & Doctores non sub duorũ forma explicuissent solẽne votum,

Res vxoria cum religione e diametro pugnant.

Aristot.

August.

Secũda ratio.

uotum, dicentes consistere & in susceptione sacri ordinis, & in professione religionis. Ex quo fit hoc inter sacerdotium & religionem differre, vt D. Thom. loco citato artic. 11. edocet, quod votum castitatis nõ est de intrinseca ratione sacerdoti perinde atque aliud religionis. Immo sacerdotale ministerium seruari absque eodem voto potest. Hanc ob rem qui sacris initiatur, non perinde atque religiosus expresse ait, voueo. Quare non est votum explicitum, sed implicitum porro in ipsa ordinum susceptione abditum. Votum inquam tantum castitatis Cætera nanque relique religionis nec implicite facit. Haud enim paupertatem vouet aut obedientiam, sed fit sui episcopi subditus, etiam si absens sit, nõ autem ordinantis. Quo fit, vt Græci eiusdẽ sint nobiscum generis sacerdotes. Sequitur subinde secundo Romanam ecclesiam posse idem tollere votũ saluare ipsa sacerdotum. Negatur ergo consequentia quæ inde extruitur ad probandum religionem absque tali voto posse consistere Sed infers contra, ergo incongrue sacerdotale votum dicitur solenne. Negatur consequentia, sed tamen ingenue fatemur quod non est votum solenne de iure diuino tanquam religioni essentiale, sed est solenne de iure positiuo, hoc est tantum statuto ecclesiæ sacerdotes illegitimos reddens & in idoneos cõtrahendo matrimonium. Contra hoc autem emergere videtur argumẽtum supra a nobis informatum. Nisi enim hic sumus concederet tantum esse præceptum ecclesiæ ne mariti fiant. Quod si ita est, licet male facerent absque licentia contrahendo, tenere tamen matrimonium, vt paulo ante argumentabamur. Respondemus autẽ non solum esse præceptum, sed statutum inhabiles eos reddens ad matrimonium, perinde atque consanguineos. Habet sese ergo medio modo inter merum præceptũ & solenne religionis votum. Ea propter ecclesia perinde atque prohibitionẽ in quarto gradu, posset hoc tollere votum a sacerdotibus. An vero liceret, quæstione proximè sequenti disputabitur. Ex his sequitur matrimonium ratum non consummatum non dirimi per susceptionem sacrorum ordinum sicuti per religionis professionem. Quod & Caiet. quæst. 12. quol. 1. fatetur. Et causa est quòd sacerdos non sit simpliciter inhabilis ad aliud contrahendum matrimonium, sicuti religiosus, quod cũ illo dispensari potest. Quod cum verum sit, nescio quid Palu. sibi voluerit in 4. dist. 38 q. 3. vbi ait. quod post matrimonium ratum non consummatum vir sacris initietur, & vxor in seculo permanens votũ faciat simplex, inhabilis ipsa reddit ad secundas nuptias, etiam post mortem viri. Nam in primis susceptio illa ordinum non est licita, cum matrimonium non dirimat. Secundo nulla est rationis apparentia quod uotum simplex vxoris in tali casu fieret solemne, vt ipse putat. Quare si mortuo coniuge alteri nubat, licet peccet contra votum simplex, nihilominus matrimonium tenet, ꝙ ipse negat. Tertium autem arg. de militaribus ordinibus est, quod præcipuũ hic habet ambigendi momentum. Equites. n. isti cruciferi vulgo habentur religiosi, nam faciunt, tria vota, & nihilominus vxoribus fœdere matrimoniali copulantur, coire ergo possunt ambo status religionis, s. & matrimonij Idque potest ratione ex superioribus deducta corroborari. Nam rõ qua supra monstrauimus coniugium cum religione pugnare, erat impedimentum contemplationis & orationis, religio aũt militum non hunc habet scopum, sed militare, vbi nulla est necessaria contemplatio. Nihilominus propter rationes supra allatas persuasum habere nũquam potui eiusmodi religiones simpliciter esse religiones. Et ratio est, quia solam castitatem isti nõ seruant, nam rei vxoriæ perinde ac cæteri secularis inseruiunt, eosdem, s. ambientes honores, easdemque facultates suæ soboli ꝓcurantes, quod toto cœlo a religionis instituto distat, verum neque paupertatẽ, neq. obedientiam, nisi solo nomine profitẽtur. Non quidem de sacerdotibus cruciatis loquor qui intra septa monasteriorum uitã degunt. De istorum nanq. legitima religione nihil ambigendũ est, sed de comendatarijs equitibus. Nã quænam paupertas quæso est relationem tm̃ magistro facere suarũ facultatũ, ex quibus si vel obolũ eis adimeret, perinde reclamarent ac cæteri regni nobiles. Obedientia aũt est per totã ferme vitam nullũ superioris mandatum audire, nisi dũ eorum comitia fiũt. Sed aiunt hæc est nostra religio, nec ad aliud tenemur. Ad hoc dupliciter rñdemus. Primũ id negante, si primæuam eorũ institutionẽ respiciamus. Nã tunc nonnullum clausuræ ge-

Primũ corollarium.

Secũdũ obiectio

Solutio. Argu.

Solutio.

Caiet.

Palud. opin.

Refutat Palud. Grauis dubitatio d̃ militarib. ordinib.

Solutio q̃õnis ꝓpositæ.

ræ genus incolebant, multoque crebriora obedientiæ persoluebant munera longeq. aliam habebant paupertatis ratione. Sed postea lapsu temporis eousque labefactatę sunt eorum religiones, vt iam synceram religionis naturam exuerint. Ob idque secundo dicimus quod si nō strictior quam hæc, est sua religio, non est illa euangelica quæ in consiliorum exercitio posita est. Porro enim si nostra aut D. Fräcisci (quod Deus auertat) in eum locum collaberetur, vbi non plus paupertatis, castitatis, aut obedientiæ vigeret, religio esse desineret. Non dico quod vbiuis statuta nō seruantur statim esse desinat religio, nam possunt forsan ex incuria & culpa præsidentium ea q̄ mala reputantur non puniri, at si in illum locum aliqua deijceretur religio, vbi non maior exigeretur obedientia, aut paupertas, aut castitas, quā inter huiusmodi equites, non esset euangelica consiliorum religio. Et ne primus ego videar hanc asseruisse sententiam, eandem apud D. Thom. inuenies loco citato secunda secundæ quæst. 186. artic. 4. Arguit enim tertio loco quod continentia ad perfectionē religionis non requiratur, eo quod aliqui sunt religiosi qui vxoribus vtuntur, Et respondet, illos viuēdi modos, vbi est matrimonialis vsus, non esse simpliciter & absolute loquendo religiones, sed secundum quid, in quātum, scilicet aliqua participant quæ ad statum religionis pertinent. Hæc D Thom. Ex his ergo militū ordinibus merito exceperim equites diui Ioannis, sane qui pro suo instituto conuentum habent & obedientiæ specimen, neque matrimonia cōtrahūt. Quare non est cur non ut religiosi habeantur. Quod si contra superiorem assertionem arguas, si isti equites connubiale fœdus absque pontificio priuilegio inire tentarent, matrimonium non teneret, quod nō aliūde emanare videtur quam a ratione religionis. Respondetur non inde prouenire quod sit uera religio, sed est. Pontificis statuto, ut modo de sacerdotibus dicebamus. Quapropter multo minus matrimonium tantum nō consummatum per ingressum huiusmodi ordinis dissoluitur, quam per ordinis susceptionem. Ac per hæc alia diluitur quæstio de qua ante quindecim hic annos decertanter in Hispania fuit disputatum. Quæ quidem bimembris erat. Primum vtrum expediens esset dispensatio vt huiusmodi equites vxores sibi possent copulare. Secundo, vtrum etiam cum illis qui vota solenniter ediderant dispensare liceret, quæ quidem fuit multo molestior. De priori ergo ꝑ meo captu semper eiusmodi dispensationem expedientem arbitratus sum. Quod si eiusmodi religiones ꝑ legitimis ducerem, impossibile reputarē. Commoditas autem dispēsationis hæc est, quod castitas in eiusmodi vitæ instituto si humano loquantur more, non est seruatu possibilis. Viuunt enim laute & splendide, domi seruitrices habentes forisque cum aulicis mulieribus iuge habentes commercium, torneamenta aliaque militaria exercitia meditantes. Qua ergo ratione isti voto castitatis astringendi essent? Eadem ferme de caussa quæstio secunda affirmatiue soluta est Nam cum uotum illorum nō sit legitimæ religionis, sed statuto Pontificis matrimonium impediens, non est impossibilis dispensatio si legitima causa fiat, vt de sacerdotum voto proxime dictum est. Ad quartum argumentum quod de Apostolis petebatur, an votum castitatis susceperint, quæstione proxima commodius respondebitur.

S. Tho.

Limitatio superioris assertionis.

Obiectio.

Solutio.

Quæstio bimembris diu, ac multū in Hispania vētilata.

Solutio prioris mēbris.

Solutio posterioris quæstionis.

Ad 4.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum obedientia votum sit de essentia religionis.

Tertium denique membrum monastica professionis est, obedientia, quam vt suis numeris commendemus, arguitur de more non esse necessariā. Illi enim obsequia Deo maxime placent quæ ex libertate, non ex necessitate fiunt, secundum illud 2. ad Corint. 9. Non ex tristitia, aut ex necessitate, illa autem quæ fiunt ex obedientiæ uoto, simul cum necessitate tristitiam afferunt, ergo non est consilium obedientiam uouere Secundo, cū hominem Deus liberum creauerit non est prudentia vt a se suam abdicet libertatem, præterquā vbi Deus eum iusserit obedire, in euangelio autem nullum extat eiusmodi obedientiæ uouendæ māndatum. Quod enim Pau. ad Hebræ 13. iubet dicens, Obedite præpositis uestris & subijcite eis, ad omnes attinet Christianos. Accedit tertio quod Christus, ut ad Rom. 8. ait idem Apostol. liberauit nos a lege peccati & mortis, ac subinde adoptio-

Primū argum.

Secūdū argum.

Paulus.

Tertiū argum.

adoptionem filiorum nobis commeritus perfecta nos libertate donauit. Ex quo fieri consequens apparet ut Christiana perfectio in summa libertate consistat, atque adeo obedientiæ votum, non sit consilium.

In contrarium est quòd perfectio, vt supra dictum est, ea re agitur ut Christum sequamur & imitemur. Id autem quod in ipso præcipue commendatur, vt patet ad Phili. 2. est obedientia. Factus est enim obediens vsque ad mortem, propter quod & Deus exaltauit illum &c.

Ex tribus votis quibus monastica religio constat, potissimum est obedientia. Nã possessionum renunciatio & castitatis uotum in hoc præcipue ordinantur, vt liberrime indissolubilique obsequio obedire possimus. Quo fit, paupertatem, ut supra diximus, primam quidem esse exequutione, obedientiam uero primam in intentione. At vero vt obedientia omnium est officiorum prçstantissima, ita, quod hæreticorum ingenium est, Luthero fuit execratissima. Vnde in lib. suo de uotis monasticis, & in altero de libertate Christiana, nullis non conuitiis monachalem obedientiam proscindit. Ait enim libertati euangelicæ è diametro obsistere, vtpote quod eadẽ euãgelica libertate sublata sunt uniuersa hominum mandata, & quidquid in externis ceremonijs seruari potest. Nihilominus ipso renuẽte Luthero, suoque magistro Vuicleff, sua veritate solida est conclusio, nulloque hæreticorum vento nutabunda Religiosorum status, qui euangelicum consiliũ est, obedientiã cũ primis requirit, quæ peculiari præfecto nomine Dei voto est offerenda. Et ratio est manifesta, Nam si perfectio consistit vt omnibus relictis sequamur Christum, necesse est, vt 2.2.q.186. artic. 5. ait D. Thom. aliquem eligere præpositum qui nomine Christi vouentem dirigat, etiã imperio (si opus est) ut quod Christo pollicitus est, bona fide soluat. Sed ecce radices duç Lutherani erroris. Prior, quod non admittit uotum spontanee susceptum in necessitate transire præcepti. Nam hoc dato necesse est eum, qui solenniter uouet obedientiam alicui præstari a quo legitime cogatur si opus fuerit. Altera uero eius ignorantia est ꝙ satis esse putat Christo obedire, hoĩe quocunque neglecto. At vero non videt quemadmodum homines nõ possumus a Christo, qui in cçlis est, nisi per homines gubernari. Egemus enim præsente ductore qui humano more vices Dei erga nos fungatur. Sed ait forsan quispiam. Satis sunt episcopi, atq. alij ordinarij prælati Negatur tamen. Imo per hoc luculentius claritas huius veritatis patescit. Prælati nanq. ordinarij non sunt nisi legum custodes, quare neminem nisi secundum diuinas leges & humanas cogere possunt. Vnde cum vota de operib. supererogatis suscipiantur necesse est vt qui vouet, vel ipsi episcopo singulariter (vt in primitiua ecclesia fortasse consuetum fuit) vel singulari præposito (quod cõducentius iam nunc existimatur) obedientiam præstet, vt supra ea quæ legibus præcipiuntur ad id etiam, quod ex voto tenetur, ducatur & compellatur. Id quod Christus uerbo illo supracitato Qui vult venire post me abneget semetipsum, tollat crucẽ suam & sequatur me, demostrauit. Abnegare enim semetipsum est propriã voluntatem per quam homo est homo abnegare, quod re vera nisi obligatur in voto alteri eã sic tradas, vt in tua non superfit facultate eandem rursus tibi usurpare, fieri non potest. Qui autem cum Luthero depugnamus? illa enim sua libertate, quam euangelicam uocat, non solum cænobiorum prepositos verum & seculares omnes principes & ecclesiasticos de medio sublatos pertendit. Sic enim postea docere perrexit, nos esse a Christo liberatos, vt ab omni nos humana potestate exemerit, vt sibi soli seruiremus. Quæ quidem libertas. Sathanica potius & (quod idem est) Lutherana appellanda est. Nam si hierarchicos ordines, obediẽtiasque omnes quæ iubente Deo hominibus præstamus de republica summoueas, omnesq. adeo malefactorum vltiones ad postremum diem iudicii reseruaueris, humanos mores, quinimo humana vniuersa statim necesse est perditum iri. Nam quando quæso plures sunt qui metu penæ quam honesti amore uirtutes colant? Et præter rationem hanc quæ abunde rem demõstret, tota euangelica scriptura apertis testimonijs Lutheri impudentiæ reclamat. Alibi enim auditis. Omnis omnia potestatibus sublimioribus subdita. Alibi. Subditi estote præpositis uestris etiam dyscolis. Et Christus. Qui uos audit me audit. Imo usque adeo idem Redemptor uoluit nos esse maiorũ dicto audientes, ut nos sedulo admonuerit, quod quam-

Luther.

Conclõ ʃsiua.

Rõ conclusiõis.

Duæ radices Lutherani erroris.

Ratio in Luter.

quamuis illi qui super cathedram Moysi sedent, hoc est cuncti nostri præpositi illa faciant quæ imitanda a nobis non sunt, nihilominus quę nobis iubent incunctanter expleamus. Superuacaneum tamen est in hoc promulgato argū diutius remorari.

Ad primū arg. Ad primum igitur arg. rñdetur necessitatem coactionis, quæ inuoluntarium facit illam, quidē & tristitiam parere, & rõnem laudis ac meriti excludere. Illa aūt necessitas quæ ex voto sponte p̄ p̄ Deum emisso nascitur, primum tristitia non affert, mox ēt si nonnunquam illam parturiat, nihilominus meritum non imminuit, nā prima vouendi libertas, in omnib actionibus virtute perdurat. Ad scd'm rñdetur ꝙ libertas in qua homo suapte natura creatus est, in hoc nobis seruituræ debet ut nostro creatori seruiamus. Quare eam in eius obsequiū dedicare non cõtra naturā est, sed maxime secundum naturam. Ad tertium deniq. rñdetur, ex eo ꝙ Christus nos a lege peccati liberauit, non fieri consequens perfectionem Christianā in exemptione ab omni obedientia consistere, sed in hoc omnino ꝙ simus a peccatorū retinaculis liberi. Vnde cum vsq. adeo simus periculose animi nostri obsequentes, propriæq. voluntatis amantes, ad eandem libertatem asserendā præcipue, confert nostram voluntatem alterius gubernaculo submittere. Nam si seruire Deo regnare est, quo plurib. eius nomine obsequimur, perfectius regnamus. Tutius nāque carnis illecebris atq. insultibus dominamur, atq adeo cælestem Hierusalē referimus, vbi vt felices illi necessitate quadam confirmatissimi sunt ne delinquere valeant, ita summa libertate perfruūtur.

Ad secūdū arg.

Ad tertiū arg.

QVÆSTIO VI.

DE VOTO ET CONTINENTIA Sacerdotum.

ARTICVLVS I.

Vtrum ecclesiæ decoro & stabilitati sacerdotale votum continentiæ congrue fuerit ac necessarium.

In calce demum libri huius, in quo de voto pro nostra virili disputauimus, postremam quæstionem de continentia sacerdotum duximus adhibendam, hoc est de voto, quod dum sacris initiantur, secundum occidentalis ecclesiæ institutum implicite suscipiunt. Enim vero inter alia Lutheranorum molimina, quibus ecclesiam Dei funditus demoliri nituntur, hoc vnum est quod totis viribus cœlibatum a clero abigere cõtendunt. Quocirca cum me apud Cæsarem in Germania agēte de componenda cum ipsis pace tractaremus, hoc mordicus retinere pertendebant, vt sacerdotes non modo vxorio consortio non interdicerentur, immo cogerentur vxores ducere, adeo impossibile ducunt, hominem absque Veneris vsu viuere posse. Quod reuera si illis semel esset concessum, fieri non posset minus, quinprotinus eadem concessio in totū serpens Christianismum, sanctam ecclesiam radicitus subuerteret. Hac ergo de caussa mutilum reliquissem tractatum hunc de voto, nisi hanc ei quæstionem adhibuissem. De hac autem re vt de vnaquaque alia, secundum Philosophum in posterioribus Analyticis tria esse possent quæsita, scilicet an sit, & quid sit, & propter quid sit. Quid autem sit, nempe in quod sacerdotale votum consistat, quæstione proxima commonstrauimus, constituentes esse votum, non quidem explicitum sed implicitum neq. de intrinseca ratione ordinib annexū vt votum religionis, sed ecclesiæ statutum matrimonium iritans. Duo ergo hic restant articuli. Prior de conuenientia huius ecclesiastici instituti. Nam in moralib. idē est quærere, an sit, & propter quid. Quod enim esse non conuenit, superfluit. Posterior, quā sit antiquū an uidelicet a primordiis statim nascentis ecclesiæ fuerit in usu.

Arguitur ergo prior qõ negatiue? Et primo quidem noua & vetera ad colorandū errorem adducendo. Primum .n. exemplū Christi legiferi nostria parte negatiua pugnat, quippe qui apostolos nō cęlibes, sed certe maritos elegit, vt Petrum cuius socerus mentio fit euangelio: Andream & cæteros, quos opinabile est uxoribus fuisse copulatos. Quinimo vnum Ioannē quem virginē elegit de medio nuptiarum thalamo fertur euocasse. Mox & magistri exemplo discipulorum consentiant documenta. Ait quippe Pau. 1. ad Timot. 3. Oportet episcopū esse vnius vxoris virum filios habentem

Primū argum.

Secūdū argum.

bentem subditos in omni castitate. Et ad Titum 1. Si quis sine crimine est, vnius vxoris uir, &c. hunc, scilicet constituas presbyterum, sicut disposui tibi. Tertio est loco exemplum sacerdotum ueteris legis qui figuram nostri præferebant. Aaron enim ac deinceps Leuitarum sobolem constat suam constituisse tribum, atque adeò coniugali fœdere vixisse: vt etiam Luc. 1. de Zacharia pro genitore Ioannis Baptistæ legitur. Quorum quidem instar suos habent Græci sacerdotes institutos: nempè qui per uices & rei sacræ administrent, nihilominus rei uxoriæ dent operam. Adde si figuris agere volumus, quod Arca Noè, uti in priori sua Canonica ait Petrus, figura fuit ecclesiæ, seruâtis nos à peccatorum illuuie: cui quidē ecclesiæ sacerdotes præsunt, illam autem nulli cœlibes, sed octo animæ matrimonio coniunctæ ingressæ sunt: non ergo est cur vxorium institutum sacerdotibus inhibeatur. Quarto arguitur ratione. Connubia in ipso statim mundi primordia instituta sunt in officiū humano generi impendio, quàm maximè necessarium: cum ergo sacerdotibus qui primum obtinent in Christi familia locum tanta religione interdicatur, videtur ecclesia, ut saluo eius honore, contra diuinum naturalemque permissum nuptijs cū Martione, & Manichæo detrahere: quod Apostolus 1. ad Corin. 4. errotis subnotauit, quod nubere essent prohibituri. Quintò ad rem proximè arguitur. Votum castitatis res est perquā difficilis obseruatu. Adeò enim prouida naturæ propagandæ speciei consultè prospexit, ut uehementissimam vixque adeò eluctabilem eiusdem muneris appetentiam cunctis animātibus indiderit: quę quidem appetitus rabies, post naturam corruptam inter omnium species lōgè ardentius humanam exurit. Sacerdotale autem officium adeò est ecclesiæ necessariū, ut absque illo consistere Christiana familia minimè ualeat. Imò eidem obeundo muneri tantus est numerus necessarius, ut pars populi paulò minor decima uel duodecima, eidem sit mancipata, tantum ergo populum in tam difficilem religionem adigere, nihil mirum si plus iusto rigidum coactumque videatur. Enimuero monachatus, ut sanctum institutum est, non tamen administrandis sacramentis ac sacrificijs simpliciter est necessarius; atque adeo nec est tam numerosus quare nihil rigoris est si qui libere voluerint permittantur monasticis votis addici, tam ingentem vero sacerdotum multitudinem eodem rigore cogere videri cuiquam potest non vsque adeo consultum. Sextò, castitatis votum adeo vt dicebamus, est difficile, vt non nisi inclusis & eis qui sint claustris circunsepti permittendum videatur, qua ratione se monachi in monasteria abdunt, sacerdotes autem proprios habent lares, neque viuere satis possunt commodè sine ancillis nec absque seculari tumultu, tanto ergo periculo votum castitatis permittere, non apparet esse prudentia, non ergo id condecens est. Septimò, & id euentus ipsi docent. Sunt enim frequentissimi concubinarij alienisque toris insidiantes. Quamobrem & populo inuisi sunt, & sacramentis quæ tractant iniurij, videtur ergo melius fore rei vtrique consultum, si suam quisque haberet vxorem, vt nullo se commacularent flagitio. Nam quo longius à carnis vsu arcentur, spurcius desædantur. In cōtrarium est solennis & laudabilis mos Occidentalis Ecclesiæ secundum Pontificum sanctiones vt antiquissimi Calixti 27. dist. cano. Presbyteris. ac Syricij 82. dist. can. plurimos. & aliorum complurium.

Argu. 3. · Argu. 4. · Argu. 5. · Argu. 6. · Argu. 7.

Pestiferæ huius hæresis, continentiæ sacerdotum oblatrantis, duo sunt membra: prius quod eis concedit licentiam matrimonia contrahendi, posterius verò quod etiam cogit, vt id faciant. Et sunt inter neotericos qui eius primum faciant parentem Lutherum, nam Iouinianus, inquiūt, etsi nuptias virginitati æquaueri, non tamen sacerdotes vxoribus carentes reprehendebat. Quin verò ipse, vt Augusti. libro de hære. capitu. 87. refert, connubio abstinuit, non propter meritum, sed vt vxorias molestias sibi caueret. At verò horum opinione non obstāte, dubitari in primis non potest quin concessionis, hoc est, vti sacerdotibus maritos esse liceret, Iouinianus fuerit primus auctor: quandoquidem in cælibatu nihil egregij meriti nouerit. Quin verò omni pudicitie generi adeò apertum bellum indixit, vt virginitatem, ad Deiparam Virginem, veluti ad sacram arcem confugientem, inde conatus fuerit impudentissimè deturbare. Sed neque alterius impudentioris membri Lutherus fuit primus auctor,

August.

scilicet ut sacerdotes non modo permitterentur, uerum & cogerentur coniuges sibi adiungere. Successit nanque Iouiniano eius discipulus Vigilantius: qui in hanc euasit impudentem insaniam, vt neminē fineret sacris initiari antequam vxorem duceret. Vnde Hierony. epist. 2. aduersus ipsum ad Riparium: Proth, inquit, nefas episcopos sui sceleris dicitur habere cōsortes, si tamē episcopi nominandi sunt, qui non ordinēt diaconos, nisi prius uxores duxerint, nulli cœlibi credentes pudicitiam fuerunt, ut arbitrio. & Nicolaitæ eiusdem hæresis auctores: quorū impudicitiæ meminit Aug. lib. de Catalo. hæreticorum ca. 5. A quibus Niceta quidam Græcus institutum Græcorum deduxit, ut art. seq uidebimus: nam ēt illi sacerdotes non ordinant nisi prius uxoribus copulentur. Quamquidem iamdiu sopitam sepultamque hæresim reuocare in lucem curauit hæresiarcha ille Vuicleff, ut Tho. Vuald. 2. tom. de sacramentis cap. 128. fideliter refert: quā subinde hæresim in proximis capitulis pro fligatā curauit. Ab his ergo suis patriarchis cōtagionem hanc traxit Lutherus, ut sacerdotum continentiam nō modo non probaret, uerum immani petulantia, quæ sibi natiua erat condemnaret. Vnde in libro suo illo identidem condemnato, De abroganda Missa priuata, de illo præcepto, Nō mœchaberis, edisserens, hæc euomuit diabolica uerba: Nusquam sic insanit Sathanas per Papam atque in castitate & libidine tractanda. Primum, etsi non prohibet uerbo castitatem, & scortari docet, cogit tamen scortari decreto suo intolerabili, & perditissimo de cęlibatu totius sui sacerdotij tam latè patētis: cū iam rara & angusta sit castitatis gratia. Et subd. t. cum continere neq; possint neque debeant, rabies est Sathanica & plus quam sacrilega, eos ab uxoribus arcere. Videte quouisque ingenium bestię erat ad conuitia effrene. Hoc itaque dogma adeò suorum cordibus altè impressit, ut nulla sit potestas quæ ab ipsis illud queat eradicare. Neque uerò hæreticorum tantū animos error hic occupauit, sed usque ad catholicos irrepsit. Fuit enim Panor inter iuris canon interpretes illustrissimus: qui tamen super ea cum olim de cleri coniuga consultum iri ecclesiæ arbitratus est, si sacerdotibus abstinere nolentibus facultas fieret vxores sibi asscii andi, quia cum quotidie, inquit, illicito coitu maculentur, facere ecclesia deberet ut bonus medicus: qui dum uidet medicinam potius officere quam prodesse, eam tollit. Contra hunc ergo errorem statuitur catholica cōclusio; Vsque adeo sacerdotum continentia, non modo congruens, uerum necessaria est ecclesiæ Christi ut absque illa neque decorē seruare possit, neque legitimam Christi effigiem retinere. Et quoniam obsequens nos monet articulus, in quo antiquitas sanctionis huius, tum ecclesiasticis testimonijs, tum sacris oraculis corroboranda est, in præsenti, quod titulus eius postulat, dūtaxat nobis est utendum rationibus, quibus ostendatur quam fuerit congruens ac necessaria. Octo neque aut nouem possumus meditari capi a ex quibus rationes huiusmodi deducamus. Primum, ut sicut obiectiones, sic & probationes Christi exemplo exordiamur, sacerdotes instar Christi spirituali connubio ecclesiæ copulantur: Christus autem uirgo de que uirgine natus unicam sibi, candidam, immaculatamque columbam ecclesiam copulauit cuius sacramentum auctore Paulo: coniugium primorum parentum gessit: quapropter adiectum illic est. Propter hanc relinquet homo patrem & matrem & adhærebit uxori suæ. Hæc est ergo unica uxor, propter quam sacerdotes, non solum patrem & matrem, uerum & carnales uxores sunt meritò relicturi. Si enim ecclesia uirgo casta, ut cum Paulo 2. Corin. 11. loquamur desponsata est Christo, & sacerdotes eius sponsas castos esse condecet. Alioquin spirituale connubium suā non teneret synceritatem. Secūdum, quod huic sancto instituto suffragatur, est mundities quæ sacerdotum functioni in sacrosancto potissimum altaris sacramento perficiendo necessaria est. Enimuerò, vt semper ecclesia decentissimum duxit, ut ministri illius sacramenti ubi innocentissimus agnus immolatur, nullo effuso sanguine contaminarentur, sed etiam illi qui secularem iustitiam administrarent, irregulares fierent ad ordines suscipiendos: sic multoq; iustius decuit: ne carnis usu fœmineoq; commercio polluerentur. Etenim postquam coniugalis amplexus tradux esse cœpit originalis culpæ, qua genus nostrum inficitur, illam subinde contraxit fœditatem, vt non possit homines non pudefacere. Vnde pudenda

Margin notes: Hiero. — Vuicleff — Thom. Vuald. — Lutherus. — Panor. — Conclusio catholica. — 1. Ratio conclusionis. — 2. Ratio

denda membra nomen hæreditarũt Quocirca cum carnalia spiritualibus è regione sint opposita nullus carnis vsus spiritualiũ nitori tã aduersatur, ac sordidus iste. Vsque adeo quod locum etiam sacrum, vt sãguinis, sic etiam seminis effusio polluat.

Planissima præteritę cõclusiõis figura.

Neque huius defuit antiquitus religionis figura. Legitur nãque 1. Regum. 21. quod cùm Dauid à facie Saul fugiens venisset ad Abimelec sacerdotem Leuiticum, postulassetque ab eo sibi suisque refectionis, panes, responderit: Non habeo laicos paucos ad manum, sed tãtum panem sanctum scilicet qui mensæ sanctuarij in vsum sacerdotum suppositus erat. Si mundi sunt pueri, maximè à mulieribus, manducent. Neque verò manducare permissi sunt, antequam Dauid certiorem eundem faceret, dicens: Continuimus nos à mulieribus ad heri & nudiustertius, & fuerunt vasa puerorum mũda. Si ergo panem illum in quo nil aliud diuinitatis latebat quam q̃ sacramentum, hoc est, figura erat sacrosancti panis qui de cœlo descendit, edi nefas erat nisi ab his qui essent ab vxoribus mũdi, quanto ergo iustius idem nitor illos decet qui ipsam sacramẽti veritatem tractãt: hoc est quotidie sub specie panis Dei corpus mãducant? Accedit & alia figura, quod legalem agnum nisi succinctis renibus cœnare non licebat.

Secũda figura. Grego.

Quod Gregorius homil. 22. super euangelia exponens ait, in renibus delectationem carnis sedere, ob idque illic significatum esse, vt qui pascha comedunt, voluptates edomare debeant, & carnem à luxuria restringuere. Igitur cum sacerdotes euangelici quotidie agnum immolent immaculatum, par est suoque muneri decentissimum, vt abstinentia carnis perpetua fulgeant.

Tertia eiusdẽ veritatis vmbra.

Adde & rei huius tertiam eandemque peculiarem vmbram in sacerdotibus antiquæ legis: Legitur enim Exod. 28. Porro filijs Aaron tunicas lineas parabis, & infra: Facies & fæmoralia linea vt operiant carnem turpitudinis suæ à renibus vsque ad fœmora. Quod quidem venerabilis Beda, libr. 3. de tabernaculo, interpretatus ait, fœminalia illa castimoniam, quæ appetitum copulæ coniugalis prohibet propriè designasse, sine qua nemo, inquit, vel sacerdotium suscipere, vel ad altaris potest ministerium consecrari, id est, si non aut virgo permanserit aut contracta vxore coniunctionis fœdera

Beda.

soluerit. At verò sicuti res ecclesiasticæ aurea sunt catena connexæ, sic vno desfacto nodo, omnes dissoluuntur. Propterea ecclesia hanc à suis sacerdotibus sanctimoniam requirit, quod inconcusse credit corpus Christi verum ab ipsis retractari, postquam ergo Lutherani eiusdem corporis sacramentalem veritatem diffitentur, nil mirum si eundem candorem à suis sacerdotibus non desiderent.

Tertia ratio.

Tertium decentiæ huius caput sumitur ex altissimò meditationis, orationisque culmine, cui sacerdotes dedicantur. Debent nanque sacræ scripturæ legendæ ac relegendæ se totos dedere: ut sicut nubes in sublimi uolãtes saluificam pluuiam populo suppeditẽt. Vsus autem uxoris non modo corpus cõspurcat, uerum & mentem deprimit & obnubilat, atque adeo supernorum contemplationi ineptissimam reddit. Vnde Apostolus 1. ad Corin. 7. ubi cõiuges admonet ne se inuicem coniugali officio defraudẽt, exceptionem nihilominus faciens ait: Nisi forte ex consensu ad tempus, vt uacent orationi, nimirum docens quanto sit impedimẽto officium illud eleuandæ in Deũ menti. Cum ergo sacerdotes iugi sint meditationi & orationi pro se & populo consecrati, debent ab illo officio, atque adeò ab illo fœdere esse perpetim alieni. Vnde si ab Ethnicis etiam licet testimonium petere, peripateticus Theophrastus in lib. de nup. sapienter scripsit, per coniugium impediri studia philosophiæ, neque posse quenquam libris & vxori pariter inseruire.

Theophrast⁹.

Et, quò ad sacerdotes reuertamur, Origenes homil. 23. super libro Numero eundem Paulinum locum edifferens, sic colligit: Vnde mihi videtur quod illius solius est offerre sacrificium indesinens (de sacerdotibus porrò loquens) qui indesinenti & perpetuæ se deuouerit castitati.

Origen.

Et Ambrosius in tertium cap. 2. Timotheum. Si enim inquit, plebeis hominibus orationis caussa ad tempus abstinere iubetur, quanto magis Leuitis sacerdotibus, quos dè noctuque pro plebe sibi commissa oportet orare?

Ambr.

Et Hieronymus libro primo, contra Iouinianum eadem fermè repetens verba (quæ ambo ex Epiphanio, tomo primo libro secundo in hæresi Catharorum desumpsisse videntur) subdit: Si sacerdotibus semper orandum, semper ergo illis cauendum est matrimonium. Neque

Hieron.

verò huius exemplum in sacerdotibus de fuit antiquæ legis. Hac enim de caussa, vt primo Paralipom. 14. à Dauide institutum est, & Lucæ primo memoratum, per vices ministrabant templo, illoque tempore vxorum consortio intra templum clausi abstinebant, nempè quòd cum eorum orationes sicut incensum quod ad altare cremabant, in conspectu Dei ascendere profiterentur, vnà confitebantur non posse illas nitidè fundere, nisi essent ab coniugibus sequestrati Vnde Beda super eundem locum exemplum colligit quod sacerdotes nostri, quibus non per vices, sed semper altari seruire iubetur, perpetuæ esse debeant castitati addicti. Quartus deinde fons eiusdem institutionis est, quod sacerdotes euangelici, qui, vt Paulus ad Colossen. 1. admonet, ea implent quæ desunt passionem Christi, delicta iugiter debent lugere populi, perpetesque adeo facere pœnitentiæ fructus. Hanc enim ob rem vt Oseæ quarta legitur, peccata, hoc est, oblationes pro peccatis comedunt, luctui autem nihil magis ex diametro reluctatur quam venerea voluptas, vt pote quæ spiritus omnes exhalans, animam in carnem transformat. Propter quod de homine ante diluuium dictum est: Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est. Vnde si pœnitentibus, vti Ionnæ 3. legitur, ieiuniorum mœrores congruunt & illis qui antiquitus cultui templi offerebantur, vinum & sicera, omne quod inebriare poterat interdicebatur, multò congruentius euangelicis sacerdotibus prohibetur, quæ vino truculentius inebriat. Adde rationem quintam, quod nisi impudentissimus hæreticus, negare nemo potest, cœlibatum, præstantem esse virtutem, quam potissimum sacerdotes populo prædicare & commendare debent, viduasque & reliquos continentes ad castitatem animare. Quomodo autem potest hortator esse viduitatis, virginitatis, aut castitatis, qui ipse coniugij lege viuit? Ex sexta insuper radice ortum habuit sancta hæc institutio, nempè ex cura quam sacerdotes gerere tenentur populi. Tenentur enim & pauperum, & viduarum, & orphanorum patrocinium sustinere, & inter egenos sua bona distribuere, huic autem persoluendo muneri nihil pugnantius obstat quam cura rei familiaris, vbi vxor est, & liberorum germina. Vnde Paul. primo ad Corinth. 7. Volo, inquit, vos sine solicitudine esse. Qui sine vxore est, solicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum vxore est, solicitus est quomodo placeat vxori, & diuisus est. Quo loco Ambrosius: Amputata, inquit, solicitudine rei vxoriæ, quæ sola in mundo cæteris grauior est, ad Deum promerendum animus eruditur. Hæc ille. Inter omnes ergo mundanas solicitudines res vxoria molestissima est, & negotiorum anxietatibus occupatissima. Nam huic cætera cuncta seruiunt, non solùm vt in præsenti illa onera sustententur, verum vt perpetuæ successioni prospiciatur. Qua vtique ratione Iouinianus ipse pudicitiæ osor, vt Diuus August. libro de hæretic. capitu. octuagesimo secundo. refert, licet non ob meritum, tamen vt eiusmodi molestiarum sarcinam sibi caneret, noluit se matrimonio addicere, ei ergo qui vxori alligatus est, nulla sit reliqua libertas, quæ tamen sacerdotum sanctioni maximè est necessaria. Septimus locus huius persuadendæ ecclesiasticæ sanctionis desumitur ex auctoritate qua sacerdotes in ecclesia Christi ad sacramentorum ministerium pollere debent, atque ex honore illis debito, secundum illud Ecclesiastic. septimo. Honora Deum, & honorifica sacerdotes. Quod de nostris potissimum intelligendum est, quippe qui non tãtum diuina, verùm & Deum ipsum sacramento tangũt. Hæc enim auctoritas inde illis maximè adnascitur quod sint egregio loco, hoc est extra plebis gregem. Si autem mariti essent in media versarentur plebe, neque honor illis haberetur egregius, neque reuerentia, immo pudor esset mysteria diuini corporis & sãguinis in manibus maritati hominis adorare, & metus, peccatorum cõfessionẽ illis cõcedere cui vxor semper assisteret, nam inter virum & vxorem, nihil secreto seruatur. At verò Lutherani, vt suprà dicebam, quia hæc omnia sacramenta denegant, nihil mirum si neque suis sacerdotibus ullam venerationem impendant. Octauum utique caput, idque non in inferioribus habendum huius instituti est, tum sacerdotalis alimoniæ prouidentia, tum & pax atque tranquillitas, quæ ex uxorum concessione turbarentur. Enimuerò

Beda.
Quarta ratio.
Quinta ratio.
Sexta.
Paulus.
Ambr.
August.
Septima rō.
Octaua.

verò si vxorum proliumque turba obsepirentur, tunc sacerdotia illis ac præbendæ non sufficerent. Essent enim honestè alendi. Etenim Leuiticis, quæ duodecima pars erat populi, eò decimæ sufficientes erant, quod integre illis obueniebant. Et prætereà quod non tot erant tunc vnius templi ministerio necessarij quot nunc tantæ ecclesiarum multitudine. Ex qua re consequens fieret vt deberent esse opifices & coloni, quales erant fortè Leuitæ, qualesque Lutherani suos optant habentque sacerdotes. Vnde in quantum vilipendium eorum ordo apud nos veniret, vnusquilibet secum repetet. Insuper si sacerdotibus coniuges ad hærerent tunc totam suam solicitudinem & vigilantiam illuc congererēt, vt sua sacerdotia quasi hæreditario iure in filios trāsfunderent. Hoc enim nobis sacerdotum ambitio documento est; qui filios habent. Si enim quibus nefas est & pudor filios suos præbendis ditare, nihilominus id tantopere satagunt, quanto illi id facerent libentius & audacius, quibus non pudor, sed honor esset longa liberorum serie abundare? Ad hæc demum accedit quod si sacerdotes coniugati essent, tunc ad episcopatus non nisi magnates, puta Duces & Comites, ac cæteri seculares principes & assumerentur, & ad pinguia beneficia alij seculares nobiles. Quare omnia litibus essent discordijsque ac bellis plena, cunctæque adeo res ecclesiasticæ susque deque confusæ. Hæc sunt quæ de hac re meditari soleo.

Postrema rō.

Ad primum igitur argumentum in cōtrarium respondetur, quod eo Christus Apostolos de matrimonio sumpsit quod tūc cælibatus religio non perinde atque nunc in consilio, in vsque erat. Attamen vt doceret quod transacta lege (vt apostolica verba quæ sunt ad Heb. 7. permutemus) sacerdotum ratio erat simul mutanda, illos ad cœlibatum euocauit, Ioannemque adeo de medius nuptijs ad virginitatem, quamuis, vt Hieron. lib. 1. contra Iouinia. auctor est, de solo Petro certum sit habuisse vxorem, de alijs autem non ita constet, Illo tamen ex superfluo admisso ambigi non debet, vti ait ibidem Hieronymus qui annuentibus vxoribus vota fecerint castitatis. Id quod ex illis verbis Petri. Matth. 19. colligitur; Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? Allusit enim ad id quod ab ore Christi adolescenti dictum audierat: Si vis perfectu esse, vade & vende &c. & sequere me vbi religionum instituta fundantur. Ad secundū verò argumentum, quod ex Paulinis verbis accersebatur, articulo proximo, commodius respondebitur.

Ad primū arg.

Hiero.

Ad secū dū arg.

Ad tertium de antiquis sacerdotibus quod ad rem præsentem attinet, respondetur, eorum rationem latissimè à nostra destitisse. Primum quòd illi non sacramentorum veritatem, quibus nunc Christus offertur, ac Spiritus sancti confertur gratia, sed horum penitus vmbras tractabant quare non tanta ab illis desiderabatur mūdities, tam etsi lotionibus quæ illis erant frequentes, candorem qui in nostris debet sacerdotibus splendere, præsignabant. Præterea, vt Leuiti. 21. legitur summus sacerdos virginem ducturus erat, non autem viduam aut repudiatam, aut sordidam, & cum templo seruiebant, vt dictum est: ab vxoribus abstinebant, quod nonnullum erat candoris indicium. Vnde primo ad Timoth. . Ambrosius veteribus, inquit, idcirco concessum est sacerdotibus vxores ad vsum habere, quia multum tempus otio vacabāt à ministerio. Multitudo enim erat sacerdotum vt per vices seruire possent, nunc autem iugiter esse debent in ministerio. Ad hæc, tunc nondum prodierat cœlibatus consilium. Adde quòd Leuiticus ordo suam per se duodecimam tribuum constituebat, apostolici numeri prognosticam, ob idque necesse habebat suam sobolem vxorio munere procreare, nostris autem sacerdotibus sola commissa est spiritualis genitura, videlicet animas in Christo renata, suo verbo, ministerioque & studio lactare, fouereque ac nutrire. Id quod egregiè Arator in suo illo carmine, quo Apostolorum Acta contexit, hisce versibus declarauit.

Ad tertiū arg.

Ambr.

Ecclesia nunc alma fides sine fine pudicos
Pontifices iubet esse suos, & quærit in omni
Cauta tribu, quos rite probet, neque sanguinis iste,
Sed meritis successus erit.

Quocirca Græci Leuitarum institutum imitantes, multò fecissent consultius si

Latinis Christianorum sanctionibus auscultarent. Sed de ipsis inferius repetẽdum nobis est. Ad quartum latè contra Iouinianum Hieronym respondet, ꝙ ecclesia cœlibatum anteferens, matrimonium minimè damnat: sed docet, vt illud ad propagãdum humanum genus necessarium est, ita & sacramentorum ministros cœlibatũ decere. Sicuti non condemnat iustitiæ ministros, licet suos sacerdotes a cruento illo munere arceat. Hoc autem commune argumentum est, & satis a patribus locupletatum. Quintum autem argumentum est ꝙ cum subsequentibus punctim tangit. Fatemur nanque castitatis votum non esse obseruatu facile, sacerdotumque ordinem, ecclesiæ necessarium perquã numerosum esse. Et (quod in sexto argumento obtendebatur) agnoscimus insuper inpriuatis ædibus non vsque adeo tute seruari posse eiusmodi votum, quam in monachorum claustris. Neque uero inficias imus, vt septimũ argumentum admonebat, crebros esse in clero concubinarios & adulteros. Sed tamen ad hæc multimodum responsum damus Primò, Reipublicæ & maximè ecclesiæ statuta ex fine iudicanda sunt, licet non omnibus incommodis obuiari possit. Cũ ergo ad sacrosanctum altaris ministerium candorem illum & animi & corporis in sacerdotibus florere deceat, congruum fuit sic illos instituere non obstantibus carnis insultibus, quos humanam fragilitatem necesse est quocunque statu perpeti. Alioqui & lex diuina quæ omnem libidinem inhibet, iniqua esset. Innumeri sunt qui carnis lapsu polluuntur quam pluriumque adulteri. Deleantur ergo leges hæc prohibentes. Secundo. Nemo ad sacerdotium compellit, imò si sacros canones consulas, neq; v llus nisi maturo iudicio admittitur, nempe qui ætate sit legitima, vt sibi videre deliberatè possit, quid ualeant humeri, mox ut morum probitate rerumq; cognitione ac scientiæ lumine fulgeat; vt pręter alias complures sanctiones uidere est apud Alexan. tertium toto titulo de ætat. & qualita. & ord ne perficiendorum. Ob id enim ait ad Timoth Paulus oportere episcopũ, atque adeo sacerdotem, testimonium habere bonum ab his qui foris sunt, ne in opprobrium incidat & in laqueum diaboli. Et eundem discipulum admonitum curauit, ne cui cito manus imponeret; & Titũ docuit quantis splendere deberet virtutibus qui ad sacerdotium assumendus esset.

Ad quartum. *Ad quintum.* *Ad sextum.* *Ad septimum.* *Prima solutio.* *Secũda.*

Tertiò respondemus, humanam naturam, non esse usque adeo imbecillem & lubricam quin vigilanti cura cautelaque adhibita, ualeat se a carnis incursionibus per Dei gratiam tueri. Hanc enim ob rem sancta Nicena Synodus vt 3. eius cano. videre est omnem extraneam mulierem a tectis sacerdotum abegit, abactasque subinde voluit Syricij decretum, quod est 18. distinc. canon. fœminas. videlicet ut non nisi mater, aut soror, aut auia cum ipsis commorentur. Attamen hæretici, ut Hieronymus super tertium Hieremiæ caput sapienter adnotauit, cum habitent in Aquilone, vnde omne malum panditur, perdito calore fidei audire illud apostoli non possunt. Spiritu feruentes. Vnde voluptatibus sese tradentes, castitatis inimicis, non possunt non esse pudicitiæ hostes, naturæque infamatores, asserentes non posse homines nisi ut fœminarum mancipia viuere. Quamuis diffiteri non possimus, numerum iam nũc sacerdotum iusto ampliorem in ecclesiam permitti, admittique citra delectũ in hunc ordinem plebeios ac infimæ classis homines: idque eiusmodi ordinem in infimũ, quo nunc iacet, locum proiecisse.

Tertia. *Nicena synod⁹.* *Syricius Papa.*

Quartò loco responsioni nostræ adijcimus, quòd coniugale officium, etsi iuxta Paulinum monitum, patrumque adeo cõfessionem non nullum sit bene naris hominibus remedium effrænis carnis sedandæ, tamen lasciuis & obscenis adeo non est remedium vt sit etiam perniciosum periculum. Ausculta paulum 1. ad Cor. 7. Si acceperis, inquit, vxorẽ, non peccasti. Et si nupserit virgo, non peccauit, tribulationes tamen carnis habebũt huiusmodi. Quæ quidem tribulationes non tantum ad familię molestias referendæ sunt, uerum & ad easdem carnis illecebras quibus occurrere licentia illa maritali putabãt Hostem enim fugientes, in hostiles pugnas incidunt, ignem extinguere uolunt, & ignẽ suscitant. Vnde Augustinus in libro de singul. cleric. Mariti, inquit, & uxores coniugia quotidie gerentes, non sibi sufficiunt. Hæc ille. Nemo ergo credat carnali uoluptati obsequendo, eidem obuiare, sed fugienda est prorsus. Adde quòd coniugalis

Quarta solutio. *August.*

vsus

vsus tum natura sua satietatem facit, tum, irritante dæmone, nauseam. & alieni thalami desiderium. Quocirca dum isti hæretici sacerdotes volunt continentes maritos efficere, adulteros procreant. Non debuisset ergo, vt ad Panormitanum respiciamus, sacrorum canonum expositor illam censere salubrem medicinam vt carni aduersus spiritum depugnanti fœdè indulgeretur. Non enim sic nos voluit instructos Paulus vbi aiebat: Volo autem omnes vos esse sicut meipsum. Sanctus certe S. Thom. quæstione præsenti, articulo vndecimo, admonitos voluit ecclesiæ prælatos, nempè quod periculis humanarũ rerum per res humanas obuiandum sit, non autem per hoc quod res diuinæ conuertantur in vsũ humanum. Eò potissimum quòd alia remedia præsentiora sunt morbo titillantis carnis medẽdo, quàm ei obsequendo eius excitare pruriginem. Si modo eadem remedia vigilantius ecclesia in sacerdotum ordine instauraret, & sacros canones exigeret. Nempè vt sacrorum doctrina pollerẽt, frugali vterentur mensa, secularibus abstinerent, tum delitijs tum commercijs, orationi denique incumberent. His enim institutis multo efficacius clericorum corruptioni prospectum foret, quàm eos in matrimonialia impedimenta submergendo.

ARTICVLVS II.

Vtrum sacerdotalis continentia ab ipsis statum ecclesiæ incunabilis cœperit.

1. Argu. SEcundo loco de antiquitate huius instituti dicẽdum superest. Et morte nostro quòd non ab ipsis ecclesiæ primordijs fuerit exortum arguitur eodem loco supra citato. vt limatius exponatur. Apostolus enim episcopos commonuit vt vnius essent vxoris viri, haud ergo ab illo sæculo originem mos iste traxit. Secundò extat canon sextæ Synodi Constantinopolitanæ, quæ habita fuit sub Agathone Pontifice, tempore Cõstantini Quarti. Anno salutis 673. & refertur 31. distin. canon. quoniam. Canon est: Quicunque diligens inuentus sub diaconali ordinatione, aut diaconali, aut sacerdotali, hi nullo modo prohibentur ad talem ascendere gradum pro vxoris suæ cohabitatione. Neque etiam tempore ordinationis suę profiteri cogãtur quòd abstinere debeant à legalis vxoris familiaritate Tertiò arguitur auctoritate quæ tribuitur Augustino in 15. de Ciuit. citaturque à Gratiano cano. cum igitur 35. quæstio. prima. Cuius verba sunt: Ecclesia post apostolica instituta quædam consilia perfectionis addidit, vtpote de continentia ministrorum ecclesiæ, hoc ergo non erat necessitatis præceptum, sed honestatis consilium.

Secũdũ. [margin]

Tertiũ. [margin]

Contrarium verò nos edocet decretum Calixti I. quod habetur 27. distin. c. presbyteris, ait Presbyteris, diaconibus, subdiaconibus, & monachis concubinas habere seu matrimonium contrahere penitus interdicimus, cõtracta quoque matrimonia ab huiusmodi personis disiungi, iuxta sacrorum canonum definitionem iudicamus. Sedit Calixtus circa annum Redemptionis. 28. cum ergo ipse antiquiores canones citet, documeutum est rem esse antiquissimam. Calixt[9].

1. Cõcl. Quæstio præsens quinque conclusionibus eget, vt eius veritas clarescat. Prima Apostolorũ seculo permissum fuit vt qui coniugali commercio impediti erant, nihilominus sacris initiarentur. Id quod nullo alio opus habet testimonio, quam illo bis iam citato Paul. 1. ad Timoth. 3. ad Titum. 1. vbi ait oportere episcopum esse vnius vxoris virum. Haud enim eludere loca illa possumus, dicentes, intelligi de his qui cum fuissent matrimonio mancipati, iam essent vxoribus vidui Paulinus enim contextus planè commonstrat illos esse intelligendos qui matrimonio durabant, tum quòd vnius vxoris vir, hoc ipsum sonat quòd vxorem habens, tum etiam quòd inter alias eius virtutes hanc etiam ponat, vt sit suæ domui bene præpositus. Sed in hoc confirmando, non est cur immoremur. Nam si ille non esset sensus Pauli nunquàm postmodum ecclesiastica iura coniugatis permitterent fieri sacerdotes, quod tamen permittunt, vt canon. quoniam. supra citatus, distinctio. 31. & canon. si quis distinctio. 32. & mos ipsi Græcorum contestantur. Quare quod in eius loci expositione ait Hieronymus videlicet,

delicet, Non dicit qui vnam ducat, sed qui vnam habuerit, non sic est intelligendum quasi tunc non haberet, sed quod aliam antè ne dixerit. Hoc enim docuit propter sacramentum Christi, qui vnicam sibi ecclesiam desponsauit. Ratio autem asserti in hac conclusione est, quod cum Oriens tūc ecclesia copia mistrorum egeret, neque cœlibatus fuisset tunc tanta religione auditus, constringebatur ex ordine cōiugali philosophos asciscere, & senes atque alios qui prudentia valerēt, quibus sua ministeria & functiones interim committeret, quousque adulta alius posset sibi sanctius constituere. Secunda cōclusio. Receptissimum est nunquam sacerdotibus licuisse postquàm essent sacro ministerio, addicti vxoria se negotio implicare. Conclusio est quam inter alios celeberrimus Vualdensis vigilantissimus antiquitatis scrutator affirmato 2. qui est de sacramentis, cap. 129. & tomo 5. de sacramentalibus, cap. 16. Et Iodocus Clithoueus, non pœnitendus auctor. libro de contin. secerd. ca. 4. ait eandem fuisse sententiam probatissimorum auctorum in qua omnes sancti patres vno consensu conueniunt. Citamus istos auctores eò quod cum conclusio hæc negatiua sit, eademque historiales, inde potissimum fidem commeretur quod si contrarium in vsu quandoque & more fuisset, non defuisset eius historia, quæ tamen nulla extat. Tametsi eadem conclusio ex canonibus proximè citatis non obscurè colligatur: qui ambo sunt sextæ Synodi Constantinopolitanæ. Nam in can. quoniam quo sacerdotes in coniugio permanere sinuntur duntaxat fit mentio de contracto ante sacros susceptos ordines. Et canon. si quis distincti. 31. sic habet. Si quis eorum qui ad clericum accedunt uoluerit nuptia li iure mulieri copulari, hoc ante ordinationem subdiaconatus faciat. Vnde à contrario sensu infertur, posteà non licere. Et in Concil. Neocæsa. quod refertur distin. 28. Præsbyter si vxorem duxerit ab ordine deponi debet. Attamen vt integra fide cuncta referamus, sunt verba Stephani Papæ in can. aliter eadem distinct. 31. quę rem videntur facere dubiam. Ait. n. quod Græcorum sacerdotes diaconi & subdiaconi in matrimonio copulantur. Ob quæ verba Caietan. 12. quæstione. primi quolibe. audēter ait, ꝙ etiam post susceptos ordines quondam sacerdotibus licuit matrimonio copulari. Nimirum glossam eiusdem capituli ineptam reputans, quæ vbi textus ait copulantur, exponit, copulato vtuntur. Porrò autem propter illum textū non debuisset vniuersalem confessionem Doctorum deserere, quæ in citatis modò iuribus egregiè fundatur, optimaq; corroboratur rōne, & Græcorum more, vt fertur, cōprobatur. Nam latinè verbum passiuum non solum actionem præsentem cęterum & preteritam significat. Nulla ergo est violentia dicere, copulantur, id est copulati permanēt, vt non sit sensus quod liceret illis nouo connubio copulari, sed copulatos viuere: vt habetur ca. cū olim. de cle coniuga. Hoc tñ fateor negari non posse, quin olim diacones & subdiacones permitterentur etiam post ordinem sacrū ad nuptias peruolare, dum tñ id in ordinū susceptiones protestarentur, vt ex tex. Synodi Anchiritanæ 28. distin. cano. Diaconi. Ad sacerdotium tamen non admittebātur nisi conuersionis proposito confessi essent castitatem, quæ verba sunt Concilij Arelaten. 4. quod eadem distinct. refertur, cano. Prætereà. Rōnem conclusionis huius illam Doctores, afferūt, vt Clithoueus refert, quod cum opus sacerdotale pręstantius sit coniugali, neque diuino iuri neque naturali cōsentaneum patres vnquam duxerunt, vt à sacerdotio ad coniugium retrocederetur, fieret. n. iniuria, tum sacrosanctæ sanctioni, tum etiam ecclesiæ, cum qua sacerdotes nuptias celebrat. Hanc inquam ob caussam qui vxoribus soluti sacros ordines expetebant, cogebatur si sacerdos creari luberet, votum ædere castitatis, vt modo sit, Quamuis propter personatum tunc inopiam, vt pręediximus, cō iuges etiam sine tali uoto admitterentur: vt habet citatus tex. quoniam distinct. 31. Istæ ergo conclusiones citra controuersiam in confessio. cunctis sunt catholicis. Neque vllus secundam nisi Iouinianistæ. & Vvicleuistæ, ac demum Lutherani abnuunt. At verò quod orthodoxorum non nulli, quorum est Clithoueus in prealle. libr. ca. 13. affirmant. s. uotum sacerdotalis continentiæ esse indispensabile, neq; Summi Pontificis auctoritate relaxari posse vt

Marginalia: Rō conclusionis. — 2. Cōcl. — Vvaldē. — Iodocus Clithoueus. — Cōciliū Neocœsariense — Stepha. Papa. — Caieta. — Diaconis a esub diaconis olim permissum erat post susceptū ordinē nuptias celebrare. — Synod. Anchyritana. — Cōciliū Arelat. — Rō positæ cōclusionis. — Sentētia Clithouei. — 1. Rō cōtra proximā sētētiam.

vt qui semel sacerdos est vxorem ducat ægerrimè fieri potest probabile. Nam si id intelligant ante idem votum emissum, ita vt nequeat ecclesia statutum abrogare, falsum planè est. Nam Græci qui iuxta sanctiones sextæ Synodi sacerdotes vna sunt & mariti, vere ac legitimè sunt sacerdotes. Quare non dubium quin idem ecclesia de Occidentalibus sancire possit, vt S. Thom. secunda secundæ quæstio. 88. artic. vndecimo confitetur, eo quòd castitas non est intrinsecè annexa sacerdotio, sicut religioni. Quod prædicti auctores non animaduertentes, argumenta quæ proprie de religione militant, ad sacerdotium applicant. Quare posset pariter statuere, ut post susceptos ordines ad matrimonia aduolarent, persisterentque simul sacerdotio: quoniam hoc totum ad ius pertinet ecclesiasticum: quippe quod lex nulla neu naturalis neu diuina uetat. Si vero suam sententiam de uoto solenni iam emisso intelligant ita ut cum sacerdotibus qui nunc in ecclesia sunt Occidentali dispensari non possit, aliquantulo probabilius loquuntur: sed tamen neque prorsus quod demonstrare proponunt, satis comprobant. Nam cum statutum illud ecclesiæ non de intimam sit ratione sacerdotij, nulla ratio necessario negare cogit quin possit etiam super hoc Papa dispensare, licet, vt superiori articulo monstratum est, exitiosissima esset ecclesiasticæ rei clades. Hoc autem est quo præsens hæc nostra disputatio festinat: vtrum illicò ab ecclesiæ ortu mos inoleuerit, vt qui ex coniugio ad sacerdotium recipiebantur non prius reciperentur quã annuentibus vxoribus perpetuam castitatem vouerent. Haud enim ad conuincendos istos hæreticos nosse hoc parum refert. Et existit vtrinque pugnax argumentorum acies, quæ me semper penè tenuere perplexam. Affirmauerim hic autem

3. Conclusio. sub probabilitate, quæ mihi perquam maxima est, conclusionem tertiam, nempè quod circa Apostolorum tempora cunctis fuerit sacerdotibus vxorius vsus interdictus: licet mos postea fuerit corruptus. Existit enim apud me hoc ab ista parte argumentum:

Argu. pro conclusion. Sacerdotium euangelicum nunquam nõ fuit præstantius habitum quàm Leuiticũ: illi autem sacerdotes quando templo seruiebant, vt panes propositionis dignè ederent, ab uxorum contubernio abstinebant: vbi articulo præcedenti monstratum est. Qui ergo credi potest, vt diuini Apostoli eorumque discipuli ferrent panem uiuũ, qui de cœlo descendit, eorum manibus cõtractari, qui de vxoris latere illa die surrexissent? Adde, quod si hæc meditatio posteris in animum induxit, nempè Occidentali ecclesiæ, vt sacerdotes a coniugali commercio arcerentur, quæ potuit esse necessitas quæ primitiuos illos patres excusaret, ne id ipsum prouiderent? Sed ais, raritas tunc erat uirorum quibus sacerdotalis prouincia demandaretur. Fateor equidem, sed tamen neque ecclesiarum tanta erat frequentia, quin feruente tunc Christi sanguine inueniri possent homines ætate prouecti, literis & probitate prædit, qui illam castimoniam uxorum consensu profiterentur. Confirmatio.

Et confirmatur. Si Græci, Latinorum de hac re institutum non suscipientes, nũquam ausi sunt quando templo administrant, uxores inuisere, nõne testimonium est ab ipsis ecclesiæ incunabulis aliquid sanctius in more, fuisse?

Secundum autem, & quod me vehemẽter vrget argumentum, est, quod ex superioribus conclusionibus egomet mihi excogito. Constitutissimum enim cunctis est statim ab ecclesiæ incunabilis coniugatos quidem ad sacerdotium admitti sacerdotes uero a ducendis vxoribus fuisse cohibitos. Hoc autẽ discrimen nulla quiuit alia eniti ratione, quàm quòd neutri illorum vsui matrimoniali indulgere sinebantur. Alioqui si qui in matrimonio erant, poterant uxoribus uti, quidnam quæso vetabat, ne, & sacerdotes possent pariter inire connubia. Nam si fateamur coniugatos uxorio usu fuisse interdictos, palam fit ratio, cur post sacerdotium interdiceretur contractio matrimonij nempè quia vouebant castitatẽ sicuti cæteri, qui erant vxoribus copulati. Adde, quòd illa disparitas, ut alij uxorio fruerentur complexu, alij vero minimè, nequisset non decorum Ecclesiasticum deturpare. Profectò quando nulla extaret auctoris assertio rationes me vehementer in hanc cogerent sententiam: sed extant nihilominus sanctorum patrũ testimonia quę consideratius pensata, rem apertiunt. Et quippe in primis auctoritas

antiquissimi Epiphanij, encomijs Hieronymi atque Augustini illustrissimi: cuius verba sunt, tom 1. lib. 2. in hæresi Catharorum: Reuera non suscipit sancta Dei prædicatio post Christi aduentum eos, qui a nuptijs mortua ipsorum uxore secundis nuptijs coniuncti sunt, propter excellentem sacerdotij honorem ac dignitatem. Et hoc certè sancta Dei Ecclesia cum synceritate obseruat. Sed & adhuc viuentem & liberos gignentem vnius uxoris virum non suscipit: sed eum, qui se ab una continuit, aut in uiduitate vixit, diaconum, & presbyterum & episcopum, & hypodiaconum & maxime vbi synceri sunt canones Ecclesiastici. Et subdit: At dices mihi omnino in quibusdam locis adhuc liberos gignere presbyteros, & diaconos, & subdiaconos. At hoc nõ est iuxta canonem, sed iuxta hominum mentem, quæ per tempus clãguit, & ꝑp multitudinem: cum non inuenerẽt ministeriũ. Hæc ille, atque alia subsequẽter accumulat ad confirmandum nunquam fuisse licitum sacerdotibus uxoribus uti, q̃uis essent mariiati, nisi ubi propter libidinem canonum synceritas non seruaretur. Et tom. 2. lib. 3. circa finem, ubi ecclesiasticam disciplinam scribit, expresse ait non esse ad sacerdotium admittendos nisi ex his qui aut virgines sunt continentiam a proprijs uxoribus seruãt, aut ab vnius nuptijs viduitatem custodiunt. Eodem accedit
Hieron. Hieronymi testimonium, vbi ait: Quid facient Orientes Ecclesiæ? quid Aegypti & sedis Apostolicæ? quæ aut uirgines clericos accipiunt aut continẽtes, aut si vxores habuerint, mariti esse desistunt? En tempore Epiphani Salamine episcopi in Cypro, & Hieronymi, qui in Oriente vitã degerat, quamquam sacerdotes uxores alerent, earum tñ vsu abstinebant. Eidem astipulatur
Ambr. Ambrosius in expositione 1. Timot. super verbis Vnius vxoris virum. Vbi ait: Si qui filios bene gubernauerint, &c. poterunt digni fieri sacerdotio, & infra. Iam de cætero se ab usu fœminæ cohibentes.
Haym. Atque ibidem Haymo vnius uxoris: i. quòd non sit bigamus, postea uero penitus abstinere debet. Et supra citatus uenerabi-
Beda. lis Beda, lib. 3. de taber. astruit tunc temporis nemini licuisse in sacerdotem creari, nisi aut virgo permansisset aut contracta vxore coniunctionis fœdera soluisset. Accedãt demum verba Concilij Carthaginensis, quæ referuntur 32. dist cano. Placuit. Hæc scilicet. Placuit Episcopos, presbyteros, diaconos, & subdiaconos, secũdum priora instituta etiam abstinere ab vxoribus. Et verba subinde Leonis Pontificis cano. seriatim proximo, scilicet. Si quis ex coniugatis desiderat ad subdiaconatum ascendere, nõ potest sine consensu vxoris suæ ut fiat de carnali deinceps spirituale coniugum, nemine cogente eos. Neque permittitur postea uxor iungi eidem marito suo carnaliter, nec cuiquam nubere in uita aut post mortem illius. Nempe quia uxor tenebatur etiam facere uotum perpetuum castitatis. Et hoc concilium appellat priora constituta, scilicet ut arbitror, seculo Apostolorum proxima. Quin uero & canon ipse sextę Synodi. Quoniam. 31. dist. quò se Greci tuentur, id plane docet: vbi ait ꝙ clerici tempore ordinationis suæ castitatem profiteri non cogantur: illic inquam docetur in primitiua ecclesia ita cogi. Ecce quæ mihi faciunt conclusionem impendio quam maxime probabilem, immo certam: & præterea quod nũquam tantum postmodum ecclesia cõnixa fuisset castitatis uoto sacerdotes obstringere, nisi a sanctis ipsis Apostolis id fuisset edocta.

Concil. Carthaginẽt.

Nihilominus neque obnuendum est esse aduersus hanc sententiam non exilia argumenta, quibus aliqui putant, vt est Clithoueus, contrariam constitui. Et primum est locus Pauli in superiori articulo & in præsenti allegatus, Oportet episcopum esse vnius vxoris virum: qui aliter quidem ab hæreticis, aliter verò a catholicis nobis obijcitur. Ab illis quidem in hoc sensu ꝙ sit necessarium antequam quis sacris initietur uxorem ducere. Sed hic adeò Paulinis verbis reluctatur vt non alio indigeat mucrone. Altero verò mitiorique sensu a catholicis opponitur: Videlicet ut inde inferant licuisse tunc totum etiam cum vxoribus communicare. Ambo tamen satis per illorum sanctorum testimonia exclusi sunt, quos nuperrimè ad confirmandam proximam conclusionem attulimus: quippe qui non solum negãt necessarium fuisse vt qui sacris initiaretur, vxorem duceret, verum astruunt eis qui matrimoniali antea fœdere tenebãtur, non licere uxoribus amplius uti. Et præterquam in loco

Primũ argum. Clithouei, in ꝓfatã sententiã.

Solutio.

citato,

citato, audiamus rursum expositorem Hieronymum libro 1. aduersus Iouinianum, vbi nostram tertiam conclusionem apertissimè confirmat. Ait enim. Non dicit (scilicet Paulus) eligatur episcopus qui vnam ducat vxorem & filios faciat: sed, qui unā habuerit vxorem & filios in omni subditos disciplina. Certè confiteris non posse esse episcopum qui in episcopatu filios faciat. Alioqui si comprehensus fuerit, non quasi vir tenebitur, sed quasi adulter damnabitur. Aut permitte sacerdotibus exercere opera nuptiarum, vt idē sint virgines quod mariti, aut si sacerdotibus vxores non licet tangere, eo sancti sunt, quia imitantur pudicitiam virginem. Hæc Hierony.

Hiero.

Quare prætermissis expositoribus perspiciamus quod Paulus ipse id minimè obscurè insinuauerit. Nam vbi dixit, vnius vxoris virum, statim subdit, sobrium, prudentem, ornatum, pudicum, quod profecto non de pudicitia matrimoniali, sed de omnimoda intellexisse videtur. Quod & clarius ad Titum censuisse apparet, quippe vbi ait, iustum, sanctum, continentem. Quasi dixisset, perinde cum coniuge atque cum sorore habitantem, Nam eum qui rei vxoriæ operam nauat, quis continentem appellauerit? Accedit quod B. Ioannes, episcopus fuit Ephesi, qui tamē virgo electus est à Domino, & virgo in æuum permansit. Quin verò crebros alios reperias sanctos patres attestantes tempore Apostolorum obseruatam fuisse sacerdotalem continentiam. Sed est præterea argumentum contra hanc nostram probatissimam assertionem quod inter canon. Apostolorum ille extat qui refertur dist. 28. Siquis docuerit sub obtentu religionis propriam vxorem contemnere, anathema sit. Cui consonat canon quintus Apostolorum. Ne episcopus aut presbyter vxorem suam prætextu religionis eiiciat. & cano si quis docuerit. dist. 28. Ad hoc autem responderi potest, quidquid hæretici dicant, quibus Clithoueus minimè debuisset fauere, solum illis locis prohiberi ne sacerdotes sic vxores contemnerent, vt eis, liberisque, & familiæ non prouiderent, sed domo pellerent. At verò citra contemptum communi toto ex amborum consensu abstinebāt.

Argum.

Solutio

Argu. 3. Vehementius tamen argumētum primo aspectu sumitur ex historia Cassiodori in Tripart. li. 2. c. 14. quæ citatur à Gratiano. 31. dist. cano. Nicena synodus. Verborum sententia est, ne cuncta referamus, quod cum synodus sancire adornaret ne presbyteri cum coniugibus quas ante consecrationem duxerant, non dormirent, Panutius, licet nuptiarum esset inexpertus, patribus persuasit ne talem ponerent legem asserens esse grauem fornicationis occasionem. Cui quidem sentētiæ statum est, atque adeò non in necessitate, sed vniuscuiusque voluntate positum. Ad hanc autem historiam primum respondetur non esse relatam inter acta Concilij, sed sola Cassiodori auctoritate vigere. Immo mirum est si hoc verum sit quod in tertio canone eiusdem concilij, vbi sacerdotibus interdictum est mulierem extraneam secundum habere, nisi fortè mater esset aut soror aut auia, aut amita, aut matertera, non fuerit inter istas exceptas, & vxor commemorata. Sed tamen vt auctoritatem historiæ non repudiemus adhibenda est secunda responsio, nempè id solum cōuinci quod nos in conclusione adiecimus. s. post Apostolorum seculum corruptis sacerdotum moribus dissimulatam fuisse, vt ex Epiphanio citauimus, obseruantiam sacrorum canonum. Et quia tunc Nicena synodus cogitabat sacerdotium ad antiquam formam reuocare, Panutius consuluit potius esse propter corruptū seculum cōniuendum, sicut nunc facit ecclesia cum Germanis. Et eodem modo respondendū ad canonem Concilij Gangrensis, Si quis discernit, eadem 28. distinct. vbi iubetur quòd sacerdotes nolentes abstinere non sunt ideò à sacris arcendi. Denique vt cuncta quæ diximus patentiora fiant, statuitur quarta conclusio. Decretum Ecclesiasticū quod modo in Ecclesia Occidentali viget, vt scilicet neque post sacerdotium coniugia contrahant, neque coniugati sacerdotes fiant, non solum ante Nicenam synodum factum est, verum quam maxime fit probabile, proximè seculum Apostolicum fuisse in vsu. Probatur ex illo citato canōne Calixti, Presbyteris 27. distinctio. vt eadem extat constitutio. Et subditur iuxta sacrorum canonum definitionem, vbi docetur iam antea fuisse canonicum. Antecessit autem Calyxtus Nicenam synodum annis centum. Sedit quippe anno 214 vsque

Prima solutio.

Quarta conclu.

Probatio.

quæ nupertime referebamus. Et primum omnium notum est eiusmodi canones nõ fuisse æditos in eadem sexta synodo, sed uel, quemadmodum Tharasius act. 4. septimæ synodi refert quinque post annis illuc reuersis episcopis, vel quod versimilius est, vt ex 3. can. eiusdem sextæ synodi colligitur, viginti septem transactis. Quare licet. Adrianus posteà eandem sextam Synodum, quatenus Romanis institutis nõ repugnaret, susceperit, non tamen censetur eosdem canones auctoritate catholica donasse, quippe qui neque in Concilio editi sunt, neque sub legato Romano. Quod autem dictus canon non solum tanta, verum neque vlla sit auctoritate dignus sua ipsius facies præsefert. In primis enim quæ nã erat Cõcilij maiestas, in presentia Romani legati si præses sedisset, recitato Romano decreto è regione statim subdere contrariam censuram, dicendo Antiquum nos sequentes canonem Apostolicæ diligentiæ. Ecquis enim est ille canon? aut vbi extat? nam quod ait glossa illud referri ad Paulinum verbum ne coniuges se inuicem defraudent, minimè textui congruit, si quidem subdit, & constitutiones sanctorum virorum, vbi planè Concilium secundum Cartaginense denotatur, quod refertur 31. dis. Canone. Episcopos. & 84 canone, cum in præterito. ac subinde Concilium quintum. Quis autem credat sanctum aliquam synodum. Concilium prouinciale æcumenico Romano antetulisse? Sed quod aperte falsitatem eiusdẽ canonis detegit est, ꝙ nullum Carthaginense Concilium sic decreuit vt eodem canone refertur, sed totum contrarium: Canon. n. secundus secundi concilij expresse iubet quæ Aurelij sententia fuit, omnes antistites, sacerdotes, & leuitas continentes esse in omnibus, etiam ab uxoribus, quo possint simpliciter quod à Deo postulant, impetrare, verba sunt expressa. Perperam ergo hic canon citauit illum, addens vt tempore oblationis continentes essent. Hoc enim Paulus cunctis etiam secularibus edixerat. Sed vide quomodo isti impostores deprauarunt Carthaginense Concilium quintum, cuius cano. 3. ad literam sic hñt: de quorundam clericorum, quamuis ergo vxores proprias, in continentia referetur, placuit episcopos, & presbyteros, & diaconos, secundum propria instituta etiam ab

Roboratur preterita assertio.

Fragmẽtũ cõcilij Carthaginẽsis, quinti deprauatum.

vxoribus continere. Omissus est subdiaconatus, qui tunc forte non habetur ordo sacer. Verbum autem secũdum propria instituta, quo ad literã intelligitur secundũ legem sacerdotali ordini congruam, quæ scilicet ab Apostolis vsque ea erat, vt nullus cõiux sacris initiaretur nisi votũ emitteret castitatis, ipsi præuaricati sunt, dicentes. Cum instaret tempus sacrificij. Et propterea addiderunt vt sui sacerdotes tempore ordinationis profiteri castitatem nõ cogeretur, neque ab vxoribus abstinere. Quod nos bene supra notauimus tanquã testimonium, ꝙ ille esset mos antiquus ecclesiæ. Vide ergo quam non liceat quidquid inter decreta a Gratiano fuerit relatum, vt moris est Canonistarum, tanquam oraculum adorare. Immo potius vel ipse debuisset, vel sui glossatores radicitus historias cõsulere, vt rerum medullas eruerent. At verò vt gratis donaremus eundẽ canonem legitimum esse, haud tamen in eo continetur vt sacerdotes ad id muneris non admittantur nisi fuerint prius coniugati, vt Grecorum mos habet, sed hoc solum quod non cogantur castitatem nouere. Cui accinit & alter eiusdem synodi can. qui refertur 32. distinctio cuius verba sunt: Siquis eorum qui ad clerum accedunt voluerit. nuptiali iure mulieri copulari. hoc ante ordinationem subdiaconatus faciat. Et canon subsequens Carthaginensis Concilij quarti: Lectores cùm ad annos pubertatis veniunt, cogantur aut uxores ducere, aut cõtinentiã profiteri. Meritò ergo à multis, vt idem ait Torrensis. creditur Græcos à Nicolaitis hæreticis eum morem contraxisse. Horum enim parens Nicolaus, vt in catalogo hæreticorum ait citatus iam Augustinus cum pulcherrimam haberet vxorem, quæ perinde apud ipsum in suspicionem pudicitiæ venerat, neque satis procos abigere domo posset, communem vsum vxorum suis persuasit discipulis, qui quidem posteà multa in illum errorem deprauarunt. Inter quæ decimum septimum canonem mendosè supposuerunt sexto libro Institutionum Apostolicarum Clementis, quẽ quidem canonem quidam posteà auctor Græcus Niceta, Pectothoratus nomine defendit, Græcisque persuasit. Canon verò, vt Vmbertus Leonis legatus in libro contra ipsum refert, sic habet: Episcopum

Hæresis Nicolai tantum.

August.

Canõ alter corruptus.

pum

Canō alter corruptus. pum & presbyterum & diaconū dicimus, qui unā habet vxorem, ordinari, nec licet eos post manus impositionem innuptos esse. Ex quo canone suam Græci consuetudinem traxere. Hęc omnia patēt apud dictum Vmbertum Cardinalem. Is enim à Leone IX circa annum Millesimū quinquagesimum Cōstantinopolim de hac re delegatus contra eundem Nicetam scribens, has omnes Græcorum præuaricationes patefacit. Haud ergo Græcorum mos censendus est alicui orthodoxæ Synodi consentaneus: sed tanquam error inter alios eorum toleratus ab ecclesia præsenti. Nam antiqua nunquam eis permisit, ut non ordinarētur nisi coniugati, sed id penitus quòd illi etiam secundo gradu post continentes admitterentur. Et fortasse idē fuit Nicena ad quem idem Leo dixerit canonem, seriatim. 32. Atqui eodē modo intelligendus est textus Innocentij III. cū olim de clericis coniugatis: nempè quod propter Græcorum duritiam permissum eorum sacerdotibus est ne uotum castitatis emittant: haud tamen quòd cogantur esse coniugati. Igitur ut ad nostros Lutheranos, à quibus profecti sumus, reuertamur, nullatenus se possunt Græcanico instituto protegere.

Ad primū arg. Ex his argumenta in capite quæstionis obiecta, soluta restant. Primum enim ex Paulo hæretici accersunt, intelligentes illud verbum, Oportet episcopū esse vnius vxoris virum, quasi præceptum quo sacerdotes cogantur cōnubia inire. Sed iam supra monstrauimus quam diuerse sancti idem interpretentur verbū. Fuit enim tantum prohibitio ne bigami assumerentur in sacerdotes, & prætereà propter sacerdotum inopiam permissio, vt etiam coniugati initiarentur, sed vt monstrauimus, præmisso, consentiente vxore, castitatis voto. Simili prauitate & calūnia intelligūt quintum Apostolorum canonem ne presbyteri aut diaconi prætextu religionis vxores eijciant quasi præceptum sit vt illis vtantur, contra quàm a nobis superius expositum est. Et pariter verbum epistolæ cuiusdam, quæ dicitur Clementius detruncantes, ad suā libidinem pertrahunt. Verba.n. epistolæ sunt. Ministri altaris ad Dominica tales eligantur, officia qui ante ordinationes coniuges suas nouerint. Quod quidem ipsi (perpende absurditatem) aiunt esse præceptum ac prohibitionem ne cui ante consummatum matrimonium liceat sacris initiari. Quod alij, vt cauerēt absurdum negatiue legerunt, non nouerint cū tamen non sit nisi affirmatiuè legendum at verò non truncatè, sed si semper cōtinere noluerint. Hoc est si non fuerint virgines, aut continentes, sed cōiugati, ea lege ad sacerdotium recipiantur, vt vsque ad illud tantum tempus vxores nouerint. Qua si dicat, deinceps autem ab illis abstineāt, vt in tertia conclusione monstrauimus. Secundum autem argumentum de cap. quoniam iam satis solutum est. Tertium verò quod illi auctoritati nititur quæ Augustino tribuitur, nempè vbi apparet dicere cōtinentiam sacerdotum post Apostolica instituta ab Ecclesia fuisse adiectam, nullatenus contra tertiam nostram conclusionem pugnat, tum quod illud non est verbum Aug. Sed quia initium illius c. Cum agitur. est illius, scioli legunt totum tanquam Augustini, cum tamen sit Gratiani, tum quod Gratianus hoc ratum ait quod continentia sacerdotum est opus consilij; quia consilium est, ut fiant sacerdotes, sed tamen postquam ordinati sunt, iam sit illis præceptum. Quòd autem ait post Apostolorum instituta fuisse adhibitam, si vult tempore Apostolorum nondum fuisse illud in more, auctoritates sanctorum ac rationes ad eandem tertiam conclusionem allatæ ei refragatur, quæ ideo pluris æstimandæ sunt.

Correctio alteri' canonis.

Ad sm argum.

Ad tertiū arg.

Finis libri Septimi.

FR. DOMINICI SOTO,

SEGOBIENSIS, THEOLOGI,

Ordinis Prædicatorum,

Liber Octauus de Iustitia & iure.

PROEMIVM.

QVando primum libros istos de iustitia & iure in lucem dedimus, materiam iureiurandi, & adiurandi quæ se inter illos iure optimo insinuabat, ob id missam fecimus, quòd seorsum libellum paucis ante diebus de re illa ediderim. At quoniam in vulgus Latinè & Hispanè illum scripsi, obidque non omnibus scholarum neruis rem amplificaui, multi ex me efflagitarunt: ut hac secunda impressione id de integro elucubrarem: est enim res scitu dignissima, his maximè temporibus, quando iurandi licentia tantam peierandi cõsuetudinem peperit: ut uix Christianis enormitatem huius criminis persuadere valeas. Id quod Christianismũ teterrimè denigrat. Annui ergo nil ueritus, si ex eodem libello quàm plurima huc sim transcripturus. Ille enim in solum usum plebis cedere potest. Cogitaui ergo libellum septimum de cambijs qui breuissimus erat in sexto de usuris ponere, ac post septimum de uoto, octauum istum de iureiurando & adiuratione collocare. Ordinem nimirum D. Thom. ut hactenus feci prosecutus.

QVÆSTIO PRIMA, DE IVRAMENTO.

S. Thom. 2. 2. quæst. 89.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum iuramenti definitio sit bona.

QVÆSTIONEM de iuramento in decem articulos destribuit Sanct. Tho. quorum primò quæritur quid sit, secũdo sitne licitũ, & cætera alia quæ suo ordine patebũt. Vbi forsan quis illico ordini obijciat, primum fuisse quærendum, vt Philosophus 2 post admonet, vtrum iuramentũ sit, quam quid sit. Respondetur autem in moralibus idem esse quærere, an res sit, & an licita sit. quæ quidem quæstio præsupponit quid sit: ex notitia enim eius scire pẽdet, an licitum sit. Meritò ergo primum de definitione quæritur iuramenti. Ad quam quæstionem D. Thom. quatuor conclusionibus respondet. Prima, Iurare est Deum in testem assumere. Et dicitur iuramentum ob id quod sit quasi pro iure introductum. Alij aiunt iurare esse Deum in testem vocare, sub quibus verbis D. Thom. quæstionem proposuit. Et sumitur ex quodam sermone Augustini de periurio, qui est inter sermones de verbis Apostoli. 28. super verbis Iacob 5. Nolite iurare &c. Vbi ait quid est iurare per Deum, nisi testis est Deus? Verumtamen D. Thom ad prohibitionem diuinam alludens, ne nomen Dei in uanum assumamus, cordarius pro- 1. Conc.

muo-

inuocare, dixit, assumere. Probatio autem conclusionis sumitur ex fine & caussa iurandi. Iuratio namque est veritatis confirmatio in rebus moralibus, quæ in particulari cōtingunt iuxta illud Apostoli ad Hebræos sexto. Omnis controuersiæ finis ad confirmationem, est iuramentum: huiusmodi autē cōfirmatio certa esse nequit nisi Deus in testem aduocetur: ergo iurare est Deum in testem assumere. Secundæ autem præmissæ ratio est, quia in scibilibus, quę in ratione posita sunt, confirmatio ueritatis procedit ex his, quæ sunt naturaliter nota: atque adeo illic neque testibus neque iuramento opus est. In moralibus verò quoniam contingentia sunt atque adeo nimium varia, non potest res ratione constabiliri. Sed opus est testibus. Testimonium autem humanum duplici de caussa fallax est: nempè & ex vitio voluntatis hominis, qui contra id quod mente sentit, ob malitiam pronūtiare potest: & ex defectu intellectus: quia ob ignorantiam sæpe de occultis, & de absentibus fallitur. Cum ergo his de causis omnis homo sit mendax, dictorum veritas solo Dei testimonio satis confirmatur. Id quod Apostolus loco modo citato admonet dicens, Homines per maiorem se iurant. Hinc ergo perspicaciorem definitionem scolastico more hanc eliciamus. Iuramentum est dictio per diuinam attestationem confirmata: vt dictionis nomine, affirmationem & negationem complectamur: Dei vero appellatione, res quoque diuinas nempè creaturas in ipsum relatas. Enimuerò qui per creaturas iurat, numen aliquod illis inesse profitetur, siue falsum, vt idololatræ, siue uerum: vt orthodoxi, qui Deum in creaturis existere profitemur. Vnde iusiurandum ait de officijs Cicero est affirmatio religiosa. Et Aristoteles etiam in Rethorica ad Alexandrum, iusiurandū est, cum diuina veneratione dictio, probationis expers. Dictionis nomine affirmationem complexus est negationem. Adiecit autem, probationis expers, hoc est, quę alia probatione caret: nimirum, vt naturam penitus iuramenti patefaceret: quod utique citra necessitatē, vbi res aliter probari non potest, non est licitum. At quantum ad etymologiā, iusiurandum a iure dicitur: ob id fortè (vt Augu. in citato sermone insinuat) quod qui iurat ius veritatis Deo reddit: iuxta illud Euangelij, reddes Domino iuramēta tua: puta honoris ius: quippe cui velut ipsissimæ veritati propriè competit dictorum omnium & conuentorum veritatem suo testimonio constabilire. Quamuis fortasse rei gratius applaudit quod hic D.T. docet: nempè iusiurandum ob id a iure dici, quòd pro iure sit introductum. Id enim quod iuratur pro lege habendum est, ac veluti ius ipsum sanctè seruandum. Id quòd verbum Pauli denotat, dicens: iuramentū esse finem omnis controuersiæ, ac si lege esset sancitum. Quare iura post præstitum iuramentum nullam aliam inquisitionem permittunt: iniuria enim alioqui irrogaretur Deo.

Testimoniū humanum fallax.

Definitio iureiurandi.

Cicero
Aristot.

Iusiurādi etymologia.

Secunda conclusio S. Thom. est diuinū testimonium quandoque per iuramentū ad asserendum præsentia uel præterita inducitur: quandoque uero ad confirmandū id quod in futurum promittitur. Quorum prius dicitur iuramentum assertorium: posterius uero permissorium. Res est quæ suis ipsis nominibus fit clara. Quòd si arguas nonnunquā iuramentum assertoriū esse respectu futuri, vt cum quis iurat, cras fore, ut pluat. Respondetur S. Thom. loqui secūdum iuramenti naturam. Haud enim futurum contingere asserendum est, nisi quatenus in suis caussis iam est notum vt cum quis iurat se facturum quod proposuit facere: iuramētū uero leue, & temerarium etiā de futuro potest esse assertoriū.

Secūda conclus.

Tertia conclusio. Ad ea quæ sunt necessaria, perque rationem inuestiganda non inducitur iuramentum: & est intelligenda conclusio in sensu prohibitorio. Quasi dicat illa non licet iuramento confirmare. Derisibile enim videtur. Imò, vt infra patebit vitium est, siquis in disputatione scientiæ opinionem suam, vbi ratio non occurreret, iureiurando confirmaret. Quod tirca non accipit necessaria pro ijs solis quæ euidentia sunt. Nam in speculabilibus altera pars contradictionis semper est necessaria ut astra sunt paria uel non licet neutra sit nobis euidens quare vtramuis iures peccas, atque adeo si iures quantitatem rem esse a substantia differentem aliā ve quamlibet opinionem. Alia conclusio adhibetur in solutione tertij & ideo suo ordine uidenda sunt argumenta. In primo exponit particulam definitionis, assumere Deūm. Non enim quicunque testimonium Dei adducit, iurat: vt concionatores

Tertia conclus.

natores & prælectores & disputãtes cum testimonia sacra citant non iurãt:eò quod testimonia illa Deus sua sponte dedit ad suas asserendas veritates. Quare citantes illa, nihil aliud faciunt quam referre Dei asserta. Iurare autem est illum in testem assertionum nostrarum implorare. In solutione secundi exponit illam particulam euangelij Mat. 5. Reddes altissimo iuramenta tua. Videtur n. iurans nullum ius Deo reddere.

Reddes Altissimo iura tua.

Respondet ergo dupliciter: vno modo, quod dicatur ius Deo reddere qui iuramentum implet: nam illi suam fidem obstrinxerat, & potest etiam hoc in iuramento assertorio intelligi quando quis verum asserit. Secunda verò expositio est ad rem magis accommoda, nempè quod qui iurat, eo ipso quod iurat, ius hoc est honorem Deo debitum illi reddit, videlicet eum agnoscendo & confitendo infallibilem esse veritatem. Quocirca Hierem. 5. Deus de filijs Israel conquerebatur, quod tum deliquissent, iurassentq; in his qui non erant dij, id est honorem iuramentorum sibi proprium in deos falsos transtulissent. Tertium denique argumentum est Aliud est officium iudicis, aliud verò testis Sed quandoq; iurando imploratur iudicium potius diuinum, quam testimonium, vt cum execratoria iuratio qualis est illa Psal 7. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis. Respondet autẽ quarta conclusione duplex est iuramentum, scilicet simplex, vt quando seu Deus seu creatura simpliciter vt testis ascitur, vt Deus est mihi testis, per Deum &cęt. Alterum verò execratorium, quod etiam dicitur imprecatorium, cum adducitur in testem & pariter in vindicem, vt tanquam iudex vindictam falsitatis sumat, ut dispeream si nõ ita sit, quæ quidem etiam forma iurandi antiqua fuit, vt 2. Reg. 3. Hoc faciat mihi dominus & hæc addat; & quod vtrunque sit iuramentum hinc patet, quoniam cũ Deus in testem adducitur, vt reuelator veritatis. Hanc verò reuelare potest aut simpliciter internè, aut externè eum puniendo, qui mentitur. Quare & hoc quoque est iuramẽtum. Et ad hoc reducitur quando imploratur vt præmiator veritatis. Vt si dicas, sic me Deus adiuuet, sic vitam meam seruet &cęt. Nam hic subintelligitur pars aduersa. Alioqui Deus me perdat &c. Ad horum pleniorem intelligentiam colligendum imprimis nobis est, quibus modis cõtingat iuratio vbi primum asserium sit.

Quarta conclõ.

Quibus modis contingit iurare.

Nulla dictio simplex seu affirmatio sit, seu negatio, quæ præ se non ferat testimonij, aut execrationis imaginem, est iuramentum. Simplicissima verò omnium est illa Matthæi 5. nobis admonita, est est, non non. Quod est dicere ad id quod est, respõdere affirmando est, & ad id quod non est, negando. Vide quam candidas, quamque sinceras Christus voluit nostras esse assertiones. Duabus. n. minimis syllabis admonuit esse explicandas. His n verbis omnia expressit: Interrogat fecerimne, aut dixerim? respondendum mihi, feci, aut non feci, dixi, aut non dixi Imò & verba excusare possumus dicendo, sic, aut non. Simplex etiam assertio censetur si aduerbium aliquod aut nomen adiungatur, quod nihil assertionis, aut negationis mutat: vt si dicas, verè, in veritate, certè, profectò, sanè, & id genus reliqua nullum resultat iuramentum Item si dicas, in fide mea, aut in fide ingenui viri, aut in bona fide nihil iuras; quia non affers fidem in testem. Sed sensus est, te secundum fidem loqui, quæ in dictis & conuẽtis seruanda est Secus si dicas, per fidem Dei aut Christi. Nam tunc iuras per sacrum, sicut per euangelium; quãuis forsan, si diceres: in fide boni Christiani aut religiosi, nõ esset iuramentũ, sed sensus esset, te id pronunciare secundum fidẽ humanam, quam bonus Christianus seruare debet. Sunt autẽ verba non bene sonantia maximè in viris religiosis. Quando verò adhibetur, per, vt si dicas, per meã fidẽ, videtur inde species conflari iuramẽti sicut per meam animam, aut per meam vitam. Idem discrimen apparet si dicas in mea cõscientia, aut per meam conscientiam. Idem .n. censetur in mea conscientia, ac si dicas, id aio quod sentio: sed cum addit, per videtur accusatiuus formam testis induere, ob idq; uiris timorati animi ab his omnib. abstinendum est. Et præsertim religiosis ab eo quod aiunt per habitũ D. Francisci, aut D. Dominici. est. n. iuramẽtum tum nobis indecorum, tum & audientibus assonum. Per hæc autem de cæteris censendum. Secundò ad dignoscendas iuramẽtorum differentias notandum triplici ex capite variari. Primum ex parte obiecti, diuiditur in

Verè, in veritate &c.

Triplici ex capite variãtur iura.

assertorium (ut dictum est) sub quo intelligitur negatiuum & promissorium. Secundo ex parte illius per quem iuratur diuiditur in iuramentum per Deum & iuramentum per creaturas: quod ut art. 6. latius patebit fieri potest uel blasphemè, ut iurare per Herculem, per Iouè aut per Solem ea ratione qua idololatræ qui creaturas pro Deo colunt: uel catholicè sicuti per sanctos perq. euangelia aliasve creaturas in Deum relatas. Atque hic modus iurandi per creaturas potest fieri aut per simplicem attestationem vt in exemplis modo positis, aut per execrationem subdendo creaturam iudicio & vindictæ Dei, si aliter est. Quemadmodum Genes. 42 legitur patriarcham Ioseph iurasse per salutem Pharaonis. Et homines seu per proprias, seu per charorum simili schemate iurant. Sed de his artic. 6.

Genes. 42.

Tertiò denique variantur iuramenta per varias formas & exempla iurandi. Primum quippe, idemque vetustissimum iuramentorum exemplar fuit olim lege veteri celebratum viuit Deus: aut, viuit Dominus. Id quod Deus ipse docuit illam gentem, tum suo exemplo, tum etiam lege. Iurauit enim ipse Nu 21. uiuo ego, & ita præcepti Moisi renuntiare populo, viuo ego dicit Dominus. Deinde per Hier. ca. 4. Iurabis, viui Deus. Fuit namque hoc iusiurandi specimen tunc temporis ad abominandum abolendumque Etnicorum iuramenta appositissimum Iurabant quippe aut per elementa aut inanima saxa, aut per Iouem & id genus homines uita defunctos. Vnde Danielis ultimo. Nunquid est Bel Deus uiuens? cùm tamen ille qui in testem ascitur, præsens esse debeat, idemque rei conscius, quæ iuratur. Idem ergo est, uiuit dominus, ac si dicas, illum, in testem assero, qui non modo uitam uiuit immortalem, sed ubique adest: neque tantùm iurantis verba audit uerum & intima cordis intuetur: qui ideo neque decipi potest, nec vult quenquam seducere. Ad hanc formam reducuntur dicere, Coram Deo loquor, vt Paulus ad Galat. 1. & Deus scit. Quamuis istæ possunt accipi & denunciatiue & inuocatiue. Et quidem priori modo non sunt iuramenta, sed sensus est, Ego sic aut sic aio, sed tamen verba mea Dei scientiæ submitto. Ipse enim quid uerum sit nouit. Quare in uiris timorati animi ubi dolus abest, non est iuramentum. Si autem inuocatiue, dicatur diuinam scientiam in testimonium inuocando, ut si dicas, Deus scit quod non mentior, iuramentum est. Sicut illud Pauli, Ecce coram Deo, quia non mentior. Quocirca illud Petri, Ioannis 21. Tu scis domine, quia amo te, formam profectò habet iuramenti perinde ac Deus scit. Quamuis si tantum respondisset: Tu scis, sensus esset: Tu scis an amem te quod non esset iuramentum: cum āt asserendo dixit, Scis quia amo te, uisus est Christum in testem protulisse.

Viuit Dñs.

Secunda post hanc formam iurandi est, testor Deum, aut, testis mihi est Deus. Qua usus est ad Roman Paul. atque hæc expressius refert naturam iuramenti; est siquidem iurare (ut supra dicebamus) Deum aut diuisa in testes citare. Atque ad hanc formam reducitur illud ad Roman. 9. ueritatem dico in Christo Iesu & non mentior. Tertia forma fit expresso uerbo iurandi, ut iuro Deum, &, per Deum, ut Genes. 22. Per memetipsum iuraui: aut subiacto uerbo, proferendo solam præpositionem, ut si dicas, per Deum, per sanctos, & per Euangelia: sic & sic est. Quin uerò absque ulla uerborum prolatione, cùm quis rogatus ac iussus, manu crucem aut euangeliorum uolumens attigit intendens annuensque iurare re uera iurat. Sunt præter ea figuræ aliæ, & phrases, quas uulgus trutina iuramentorum æstimat: cùm sint multo peiore nomine dignæ. Vt uoueo Deo: Deum sit per modum iurantis, est.n. abusus uorum pro iuramēto usurpare Deum pœniteat, aut Deo indoleat, non credo, discredo, atq; id genus alia, quę diuersis nationibus diuersa sunt in usu. Sunt.n. non iuramenta tantum, sed apertę blasphemiæ. De quibus quæstione secunda copiosius dicendum est. diuiduntur autem iuramenta uel ex parte caussæ in liberum & coactum illud quòd sponte fit, hoc autem per vim. Item in iuramentum prudens & incautum illum, scilicet quod à prudentia proficiscitur, hoc autem ex imprudentia, ut si rem uel absque iustitia iuras uel absque iudicio. Item ex parte effectus, ut in sincerum quòd in bonum fit, & dolosum quòd fit ad decipiendum, de quibus omnibus suis locis uidebitur. Nunc tamen interim circa has diuisiones dubium facilè

Testis est mihi Deus.

Blasphemiæ.

esse suboritur. Vtrum iuramenta assertorium, & promissorium sint eiusdem speciei. Apparet enim pars negatiua vera, propterea quòd asserere & polliceri absque iuramento diuersæ figuræ sunt & speciei. Itemque dubium ratio offert de simplici & execratorio. Nam qui execratur, malum sibi iudicio Dei imprecatur. Ad vtrumque tamen breui responso eodemque bimembri sit satis. Respondetur namque si ratio iurandi per se in omnibus consideretur eiusdem esse omnia speciei: Deum enim in testem implorare siue in assertionibus siue in promissionibus fiat siue in execrationibus eadem est iurandi species, quia idem est testis & testimonium. Differunt tamen accidentariè, hoc est ratione materiei, quæ per se alio genere differunt; vt pollicitatio & assertio, si enim animal per album diuidas & nigrũ, licet per se duæ sunt differentiæ coloris, sunt tamen genere animalis accidentariæ. Secundum dictum sit quod quamuis simplex iuramentum, & quod fit execratorium eiusdem sint speciei, nihilominus aut virtus aut vitium iurandi alteri seu virtuti seu vitio imperat, sicuti vbi quis ob mæchiam furatur. Quare qui iuste execratorie iurat imperat virtuti maledictionis suprà se, & qui perperam iurat imperat eidem vitio. Est enim execrari horrori & abominationi rem habere: significat ergo qui per execrationem iurat adeò mendacium abominari, vt si mentiatur rem horrendam sibi optet accidere. Et ad hoc etiã reducitur, vt suprà dicebamus imprecatio benedictionis. Sic me Deus adiuuet &c. quæ abusiuè dicitur execratio propterea quòd videtur illam à contrario sensu includere.

Rñsio. — Secũdũ dictum. Execrati.

ARTICVLVS II.

Vtrùm iurare sit illicitum.

Habito quid sit iurare, subsequitur inquisitio vtrum sit licitum. Et respondet D. Thom. duabus conclusionibus. Prior est. Iuramentum secundum se est licitum & honestum. Id quod duplici ratione probat, videlicet ex origine, vnde sit honestum, quoniam iusiurandum ortum ex catholica fide habuit, qua homines credunt & profitentur Deum infallibilem omnium habere veritatem & prouisionem. Secũdo ex fine vnde sit licitum, quia inductum, vt ait Hebræos 6. Paul. est vt fine litibus imposito homines in pace & tranquillitate viuat. Secunda conclusio: Iuramentum ob malum vsum, id est quia si sine necessitate & cautela fit in malum cedit. Primum quia irreuerentia fit Deo ex leui caussa eum in testem adducere. Secundò quod ea iurandi consuetudine periculum peierandi creatur, ob id quòd homo facile verbo delinquit. Vnde Iac. 3. si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Vnde & Ecclesi. 23. dicitur iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa. Hic primum omnium notandus est sensus primæ conclusionis, iuramẽtum secundum se est licitum & honestum. Videtur enim sibi post contradicere art. 5. vbi admonet idcirco nõ esse appetendam iurationem, quòd non numeratur inter ea quę sunt per se appetenda. Atque adeo docet non esse per se virtutem, sed ratione necessitatis. Responsio tamen est, quòd secundum se, aliter hic quàm illic vsurpat. Hic enim idem est iuramentum secundum se, quòd consideratum vt abstrahitur ab vsu hoc vel illo. Illic autem idem est quòd consideratum seclusa necessitate. Sunt enim aliquę virtutes quæ per se seclusa alia necessitate habent speciem boni, vt charitas, religio &c. Aliæ verò quæ seclusa necessitate per se non essent virtutes. Vt pœnitentia, quæ nisi peccatum ingruisset in orbem, non esset virtus. Et tale est iuramentum, vt illic explicabitur. Secundò, meminisse oportet hæresim fuisse, vt lib. 3. distinctio. 39. refert Bonauentura Manichæorum: quamuis Guid. Carmelita, non nisi Vualdens. eam impingat nullatenus esse licitum iurare. Quippe quod à Christo Matth. 5. prorsum interdictum aiebat, est tamen manifestarius error. Cui quidem in primis reclamat testimonium Deut. 6. quo D. Thom. priorem conclusionem affirmat Dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis. Nam etsi imaginem potius permissionis, præseferat quam præceptionis, est nihilominus vera permissio tanquàm rei licitæ, ac si dixisset: Non tibi simpliciter iurare iubeo,

Secundum. — Duplex virtutũ genus.

beo, sed vbi eam necessitatem ratio attulerit, non per falsos deos, sed per me iurabis. *Hieron.* Tametsi Hieron super Matth. cap. 5. & refertur 22. quęstio. 1. can. considera cui & Theophilactus astipulatur, permissionem illam non intelligat, vt fieret sine culpa, sed vt vsura permittitur & meretriciū, *Contra Hieron.* tanquam minus malum. Ait quippe iurare per Deum concessum fuisse illi populo: non quod rectè hoc facerent, sed quod melius, puta minus malum esset per Deum, quam per idola iurare. Hoc autem non planè intelligo. Nam iurare si consideretur sine veritate & iustitia & iudicio, nunquam fieri neque in illo populo potuit citra culpam, & ideo in hoc sensu nunquam fuit concessum: vbi vis autem illi comites adsunt licitum est iurare: quapropter absque vllo dubio intelligitur permissio licita. Sed forsan sentit Hieronymus vana iuramēta per Deum permissa fuisse Iudæis, hoc est leuioris illis fuisse pœnæ quam nobis, vt auerterentur ab idolatrarum iuramentis per creaturas. Et in hoc sensu subdit quod euangelica veritas non recipit iuramentum, cum omnis sermo fidelis pro iureiurando sit. Non autem quod neget iuramentum quando legitimè fit, licitum esse. Ingenuè quippe illic ait, quòd qui iurat aut veneratur, aut diligit eum per quem iurat. Est ergo catholica veritas iuramentū quandoque esse licitum, & contraria falsitas hæretica. Et probatur secundò præter allegatam auctoritatem exēplis ipsius Dei & Sanctorum. *Iuramēta Dei & Sanctorum. Genes.* Iurauit enim Deus per semetipsum Abrahæ (vt habetur in Genesi) quòd ex eius semine missurus esset super omnes gentes benedictionem. Veruntamen Deus non ea ratione iurat qua homines: nempè quod indigeat veritatē suam iuramento confirmare. Tam firma quippe est simplex eius assertio, quam iuratio: iurat enim per semetipsum. Sed vt concilio Toletano habetur quod 22. quæst. 4. *Iurare Dei q. d.* cano. immutabilis refertur, iurare Dei est à seipso ordinata nullatenus conuellere, sicuti pœnitere, eadem ordinata cum voluerit immutare. Sic enim per Hieremiam dicit: Loquar aduersum gentem, vt eradicem & destruam & disperdam. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, agam & ego pœnitentiam à malo quod cogitaui, vt facerem eis. Itaque quod Deus sine iuramento affirmat, nonnunquam ceu comminatorium immutat: quod verò iuramēto asserit immutabile firmat. Et ideo mysterium filij sui tanquam immutabile iuramento firmauit Abrahæ. Vnde in Psal. 109. è regione iuramento Dei eius opponitur pœnitentia Iurauit enim, inquit, Dominus, & non pœnitebit eum, id est quia iurauit non pœnitebit. Tu es sacerdos in æternum. &c. Et ad Hebr 6. Paul. Volens, inquit, Deus abundantius ostendere immobilitatem consilij sui, interposuit iusiurandum, vt per duas res immobiles (scilicet pollicitationem & iusiurandum) quibus impossibile est mentiri Deum fortissimum solatium habeamus. Quòd si quæras vtrum Deus possit iurare per alium à se. Paulus illic neganter respondet. Homines enim, inquit, per maiorem se iurant; Deus autem, quia maiorem se non habet, iurat per seipsum. Ratio verò cur per alium iurare nequit, est eadem fermè ratio ne qua Deus iurat angelus: de quo Apocalyp. decimo, legitur iurasse per viuentem in secula seculorum. Non quod cœlestis. Angelus iuratoria firmitate indigeat, quoniam mentiri nequit: sed vt D. Thom. præsenti quæst. art. 10. ait Si ad ostendēdū id quod affirmat ex infallibili fixaque & immutabili Dei dispositione procedere. Prępositio per, designat auctoritatem in eo per quod iuratur quæ sit principium confirmandi veritatem, veritas autem quam Deus profert, non potest per aliud certius principium stabiliri, potest tamen iurare in alio tanquam in illo cuius ministerio suam enuntiat veritatem. Vnde super illud Amos 4. Iurauit Dominus in sācto suo, ait glos. In seipso, vel in filio, vel in aliquo electo angelo, vel in homine. Et Hier. addit, vel in omni quod factum est. Iurare autē hominis vt præfati sumus, est Deum in testē suæ dictionis afferre. Quòd & sanctis in vsu fuit. Adiurauit enim Abraham famulum suum, dum eum in Mesopotamiam legauit quæsitum vxorem filio suo. *Genes. 24.* Et illo iureiurando, viuit Dominus, vsi sunt crebro Dauid & Salomon, & reliqui Patriarchæ. Nam (vt est apud Hieremiam) illud iurandi exemplum *Hier. 4.* concessum erat tunc temporis. Atqui sub lege Euangelica Paul. variè quoque iurasse comperitur: vt ad Roma. Testis est mihi

Deus

Deus & ad Gala. Ecce coram Deo, quia nõ mentior: quinta tamen religione & veneratione quæstione sequenti adnotabitur. Hæsitabit autem forsan hic lector vtrum iusiiurandum non solum permissio sit, verum etiam nonnunquam affirmatum præceptum. Ad quod citra vllam controuersiã affirmanter respondetur. Hoc.n. in primis patet ex vsu. habet.n. ius quæcunq; publica potestas, tã ciuilis quã spiritualis iure & more exigẽdi à ciue, & à quocunq; sibi subdito iuramentum ad detegenda coercendaq; mala, quæ siue in republicæ pernicie oboriuntur, siue in iniuriã proximi. Et qui tunc non iuraret contra præceptũ ageret non solum obedientiæ, verũ & religionis, cuius generis, vt ar. 4 patebit est iuramentum. Quin vero quandoq; non requisitus tenetur vir bonus iusiurandum offerre, vel ad liberandum innocentem à morte vel pro alio magno bono publico. Et tunc vsq; adeo bonum est iurare, vt non iurare delictum sit: qua vtiq. ratione huiusmodi iuramenta dicuntur simpliciter necessaria vtpote quæ sine culpa prætermitti nõ possunt. Atq. illic præcipuè verum habet psalmus ille, Laudabuntur omnes qui iurant in eo, nimirum in Deo Quod si percunctãdo institeris qualenam præceptum sit. Respondetur esse naturale & diuinum perinde ac mãdata Decalogi. Atq. hoc est quod rationes D. Th planè demonstrãt. Probat .n. ratio prior, iuramentum ab honore honestum fieri, qui Deo à iurãte defertur: dũ illum per fidem Catholicam confitetur esse caput perennemq. fontem omnium veritatum, habereq. omnium prouisionem. Id quod à S Th. non fine caussa appositũ. Quamquam n. constaret Deum esse omnium scientem, nisi profiteremur curã habere nostri non esset idoneus, qui in testẽ à nobis adduceretur. Nã alioqui licet posset, fortasse nollet nobis asserta attestari nostra. Itaq. vt hãc rationem plene perspicias: sicuti naturali lumine varietates omnes per sua cuiusque principia sapiens demonstrat (siquidem auctore Arist. tunc vnã quamque rem scire arbitramur, cùm principia prima vsque ad elementa cognoscimus) ita & eadem nos admonet naturalis ratio: sed præsertim catholica fides & religio, vt dubia omnia rerum in humanis cõmercijs contingentium, quæ aliter definire nequeunt, per diuinum testimonium, quasi per primum supremumque veritatis principium, & fontem omnino confirmemus. Atqui ex hoc capite, nempè quia iurare ex fide catholica nascitur, sub genere religionis hanc virtutem, art. 4. collabimus. Secunda item ratio palàm ostendit præceptum esse naturale. Est namque homo animal suapte natura politicum & ciuile: haud tamen humanam respublica perdurare valeret, nisi fides, quæ, vt auctor est 1. de offic. Cicero. dictorum est conuentorumque constantia & veritas firmum inter homines haberet fundamentum: quod profectò absque diuino testimonio stabiliri nequiret. Etenim si status humanæ innocentiæ perdurasset, nunquam concessum fuisset hominibus iurare, eo quod nulla occurrisset tunc iurandi necessitas: sed simplici verbo præstarent sibi homines mutuo certam fidem. Ad hãc nos ergo sinceritatem reuocare satagens Christus, ait, sit sermo vester est est, non non. At verò quoniam inter alias plagas, quas nobis versutus ille serpens impegit (qui vt habetur Ioan. 8.) mendax semper fuit & pater mendacij, hæc fuit vna insignis, quod auctoritas hominum vsque adeò fuit exinde sauciata & labefactata, vt non facilè homines digni sint, quibus adhibeatur fides, clamante Psalmista: Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax. Atqui ab hac læsione alterum subinde accepimus incredulitatis vulnus: nempe quod cum difficultate quæ nos latent credimus. Ob hanc ergo necessitatem indulta nobis diuinitus est iurisiurandi facultas. Ex quo colligitur iuramentum non esse illarum virtutum, vt paulo ante dicebamus, quæ per se absque vlla necessitate sunt virtutes, sed earum quas sola necessitas numero virtutum apponit. Indulsit enim Deus nobis hanc iurandi facultatem, ob suam in nos charitatem, nempe vt fine litibus imposito, in pace semper & tranquillitate viuamus. Id quod ad subsequentium intellectum plurimum conducit. Et ex hac parte est hoc naturale præceptum: nempè ob necessitatem confirmandæ inter homines fidei, supposita autem necessitate, tunc quòd non nisi per verum Deum iuremus, aut per creaturas in ipsum relatas, non solum naturale, sed ius diuinum positiuum est. Atqui hic est sensus testimonij citati Deutero. 6. Quare

Iurare nõnunquã est pceptũ.

Præceptum iurãdi naturale & diuinũ.

Naturalis fides.

Ioan. 8.

Psal. 15.

testimonia diuina adducta, vt illud ad Hebræ. 6. Quòd iuramentum est omnis controuersiæ finis ad confirmationem ius explicans naturale. Vnde Iurisconsultus in c. tit. de iureiuran. ff. Maximum inquit remedium expediendarum litium in vsum venit iurisiurandi religio. Et lib. offi. Cic. Nullum ait vinculum adstringendam fidē iureiurando maiores nostri arctius esse voluerunt. Ac demum Philoso. 1. c. 3. Res inquit honorabilissima est iuramentum, cuius ideo venerationem nunquam antiqui tribuerūt, nisi illis quos pro Deis colebāt. Sed rogas nunquid tunc solum licitū est iurare, quādo simpliciter necessarium, puta in præcepto. Respondetur, non tunc solùm, verum quando fuerit vtile tunc ēt est licitum. Duo namque illud faciunt legitimum, s. & iusta necessitas & pia vtilitas.

Hebr. 6. ff de iureiuran.

Primū arg.

Offert tamen nobis non infimam ambigendi rationem, locus ille euangelicus Christi, Matt. 5. Ego autem dico vobis nō iurare omnino. Vnde D. Tho. primùm extruit. Nam cum relata Iudæorum seu licētia, seu facultate adiecerit. Ego autem dico visus est omnem nobis occlusisse iurandi locum. Quòd ideo interpretatus Iacobus Apost. Ante omnia, inquit, fratres mei, nolite iurare: Non ergo solùm non est præceptum, imò nec videtur permissum D. Hie. super eundem locum facilè se extricat, dicens, non prohibuisse illic Christum iurare per Deum, sed tantum per creaturas blasphemè, ponendo in illis finem, vt idololatræ faciebant. Atque in eandem sententiā subscripsit Innoc. extra de iuiuran. canon. Et si Christus. Quam quidem hic D. Th. deserit, Augustinum sequutus aliter sentiētem. Et re vera euangelium ipsum præter Augustini auctoritatem plane demonstrat: deterruisse nos Christùm ab omni iuramento, siue per creaturas, siue per Deū. Id quod hoc pacto conuincitur. Non tantum nos hoc loco iurare cohibuit per creaturas, vt idolatræ iurabāt, se re vera immo adicè per illas iurare, etiam vt ille populus citra idolatriæ labem in more habebat. Nam cum vetustas illas sanctasque lege citasset. Non periurabis, & reddes altissimo iuramenta tua, adiecit. Ego autem dico vobis non iurare omnino, nec per cælum, &cęt. Palàm constat non tantum vetuisse nos per creaturas idololatrico more iurare, sed illo quoque pacto quo referuntur in Deum, tunc enim redduntur iuramenta Deo. Si autem reprehendit iurare catholicè per creaturas, quod subinde intelligendum est, quando fit sine necessitate, arctius increpare voluit iuramenta per Deum, Nam quibus casibus fas est iurare per Deum, simul & per creaturas orthodoxè iurare licet: & quibus non est licitum iurare per creaturas, maius nefas est iurare per Deum. Licebat namque illi populo, sicut nobis iurare per creaturas. Qua vtique ratione Christus, Matth. 23. Pharisæos insimulabat, quod dicerentur plebē iurare per templum aut per altare non esse iuramentum, sed iurare per aurum templi, aut per oblationem, proptereà quod periuros imposita pœna auri & oblationis castigabant. Accedit in confirmationem sententiæ huius creaturarum differentia, quibus rem Christus explicuit. Deus quippe vti sacrorum sapientes docent, tribus modis in rebus existit: qua certe ratione per creaturas iurare licet. Existit inquam in illis per essentiam, præsentiam, & potentiam. Vnde quo explicaret modum, primum meminit cæli & terræ. Cælum namque sedes thronusque Dei, idcirco censetur, quod illic existimatur potissimum residere, vbi conspicitur: terra verò eò nuncupatur scabellum pedum eius, quod hæc omnia inferiora, veluti vestigia sunt ipsius. Et quia Cęlum, vt habetur Esaię 23 & terram implet, per periphrasim depingitur quasi homo, qui cœlo sederet, & terram pedibus contingeret. Ciuitas autem Hierusalē, loca omnia sacra designat, vbi Deus colitur, illic enim præcipuè existimatur esse per presentiam, vbi orantes cum illo colloquimur, sed nominatione capitis vniuersa complexus est, quæ eius nutui & potentiæ subduntur. Et ideo in caussam quod nefas est iurare per caput, subnexuit, quod naturam capitis mutare non possumus de albo in nigrum (& si arte possumus capillos desecare) quoniam tota natura opificium est Dei. Constat ergo illic à Christo nos quadamtenus esse iuratione per creaturas interdictos, quatenus in ipsis Deus existit: nempè sine iustitia, veritate, iudicio. Ex quo fit planè consequens vt iam supra illatum est, & iurationem per Deum vrgentiore nobis ratione interdixisse, vtpote quæ quando fit absq; necessitate & vtilitate peior est. Subticuit illud

Hiero.

Extra de iureiur. can. Et si Christ⁹. Contra Hiero.

Confirmatio.

tamen

tamen, quoniam minori ad maius euidẽs erat argumentum. Quapropter Iacobus documentum Christi explicatius referens, ait ca. 5. Ante omnia fratres chariſſimi, nolite iurare, neque per cælum, neque per terram, neque aliud quodcunque iuramentum: hoc eſt, neque per Deum, neque per aliam creaturam. At protinus hinc argumẽtum robuſtius exurgit. Si Chriſtus nos illis modis iurandi per Deum & creaturas interdixit, qui antiquo populo liciti erant, in nullo ergo casu reliquam vllam nobis fecit facultatem iurandi. Id quod concessu eſſet abſurdiſſimum, cùm auctor ipſe naturæ ius tum neceſſarium naturale, non ſit credendus abrogaſſe. Reſpondet ergo in libr. de mendacio. Auguſt. c. 15. quod cum Paul. poſt mandatum Domini non ſemel iurauerit, ipſe nobis mandati ſenſum aperuit. Vnde quod dictum eſt, nõ iurare omnino, ſubintelligendum eſt, abſque vrgente neceſſitate. Ne ſcilicet iurando, ad facilitatem iurandi veniatur, & ex facilitate, ad conſuetudinem, atque ita ex conſuetudine ad periurium decidatur. Et infra: Intelligendum eſt, inquit, illud quod poſitum eſt omnino, vt quãtum in te eſt, non affectes, non ames, nõ quaſi pro bono cum aliqua delectatione appetas iuſiurandum. Hæc ille. Hoc tamen ſi verum fari licet, non plenè rei ſatisfacere videtur. Id enim totum quod Auguſt. ait nobis eſſe prohibitũ, pariter erat & illi populo interdictum. Quoniam non modo iurare ſine vrgente neceſſitate, verùm & conſuetudo & appetentia iurandi iure naturæ prohibita eſt: ius autem naturæ non ſolum Hebræos, verum & vniuerſos mortales ſẽper obligauit: Chriſtus verò aliquid nobis ſingulare inhibere viſus eſt, quandoquidem nos cum illis cõferendo dixit: Audiſtis quia dictum eſt antiquis, ego autem dico vobis. Reſolutio ergo reſponſionis (ſi verum conijcimus) eſt, quod etſi legiſlator noſter nihil prorſus nobis vetuerit, quod antiquis non erat vetitum; explicuit tamen aliquid, quod illis nõ erat vſq. adeo apertum, ac deinde docuit, id quod illis erat turpe, nobis ratione ſtatus eſſe turpius. Ad cuius intellectum notandum, vtrãque partem eſſe præceptum naturale, ſcilicet & iurare quando ratio id admonet, & neutiquam iurare quando neceſſitas neque vtilitas adeſt. Idem enim eſt iurare non omnino, ac ſi dicas, non occide

Iaco. 5.

Egregiũ argum.

Argm̃ cõtra expoſitionẽ Aug.

Reſolutio rñſionis.

re, non furari, &c. Sed rogas cur non adiecit, niſi in neceſſitate aut cum vtilitate. Reſpondetur, Vt in expoſitione Decalogi libr 2. reſpondimus id non fuiſſe opus: quoniam præceptum naturale ſub quantumcunque vniuerſalibus verbis proponatur nullatenus includit caſus quos natura ipſa non comprehendit. Quòd enim iudex malefactores, aut ſuum quiq. aggreſſorem occidat, non eſt exceptio illius præcepti, non occides; quoniam ſimiles caſus nunquam illic fuerunt incluſi. Eodem ergo pacto, nolite iurare omnino, caſus neceſſitatis non includit. Quapropter per inde omnino antiquos, vt nos obligabat. At verò, vt ex verbis Euangelij coniectari licet, populus ille vel Phariſæorum ſeductione, vel ob ſuam cœcutiam non arbitrabatur iuramenta per aliquas creaturas, vt per templa & altare eſſe iuramenta: quod Chriſtus (vt modo dicebamus) Matt. 23. declarauit. Et ideo forſan neque putabant, licet falſum dicerent eſſe periuros: & ideo ait Chriſtus, nolite iurare omnino. Vbi aduerbum omnino, non excludit omnes caſus: (quandoquidem multi neceſſitatem iurandi afferunt) ſed modos omnes & figuras iurandi, vbi non adeſt neceſſitas, ſcilicet neque per cœlum, neque per terrã, &c. quæ ipſi non pro iuramentis ducebãt. Itaque ſicuti in præcedentibus monitis. Audiſtis quia dictum eſt antiquis, non occides: Ego autem dico vobis, quia omnis qui iraſcitur fratri ſuo reus erit iudicio: nõ adiecit illud quaſi antiquitus eſſet licitum, ſed id quod ignorabant explicuit, ſic vbi dixit: Nolite iurare omnino, neque per cœlum, &c. Nil vetuit quod vetitum non erat ſed explicuit iuramenta per creaturas verè eſſe iuramenta. Ob idque eſſe illicita quando ſunt vana. Diuus Bonauen. lib. 3. diſtin. 39. quæſt. 2. art. 1. neſcio quid hic diſtinctionis comminiſcitur. Ait enim Chriſtum non dixiſſe: Omnino nolite iurare. Nam tunc omnes vniuerſaliter excluſiſſet caſus: ſicuti qui ait, omne animal non eſt homo, omnẽ hominem à ratione animali excludit, ſed dixit: Nolite iurare omnino. Vbi cùm omnino ponatur poſt negationem non facit ſenſum, niſi particularem, vt ſi dicas, non omne animal eſt homo: quare non fuit ſenſus, vt nullo modo iuremus, ſed quod non omnibus caſibus iuremus. At verò non crediderim Chri-

Dubitatio.

Nobis turpius iuratio quã antiqs.

stum huius dialecticæ meminisse, sed vniuersum dixisse ne iuraremus. Subintellecta tamen, vt dictum est, restrictione iuris naturalis, scilicet vbi vel necessitas, vel pietas aliud exegerit. Super hæc autem forsan nos Christus admonitos hoc mandato curauit iuramentorum frequentiam, multo nobis esse turpiorem quàm illis. Christiani enim illa deberent lucis opera de se vbique præstare, vt ad conciliandam inter se fidem nullo indigerent iuramento. Debet enim vt ait Christus iustitia nostra super illam Iudæorũ abundare. Vnde super Matt. (Hieron. Christ[9] nõ iurauit.) citatus supra Hieron. Veritas, inquit, euangelica, iuramentum non recipit: cum omnis sermo viri fidelis, pro iureiurando sit. hæc Hieron. In cuius exemplum, etsi Deus antiquitus iurasse legatur, tamen magister noster Christus nunquam iurauit. Sed plurimum aiebat. Amen amen dico vobis. Sub quibus vtique verbis nulla delitescit iuramenti vis. Perinde enim est prorsus ac si dicas: verè seu firmiter dico vobis: quemadmodum apud Lucam ipse illud exposuit. (2. Sec[u]ndũ argum. D. Tho.) Secundum argumentum D. Thomæ est. Nihil quod à malo est, videtur licitum, nam mala arbor fructus bonos facere nequit, sed iuramentum, ait Christus esse à malo. Sit enim inquit, sermo vester: est est, non non, quod autem amplius est, a malo est. Hæretici negantes, vllo pacto fas esse iurare aiebant simplicem assertionem aut negationem scilicet est est, non non, esse à bono Deo, id autem quod amplius est nempè iuramẽtum esse à Deo malo. Duo enim principia Manichæi ponebant boni & mali, idque aiebant id Christum significasse: glossema tamen hoc apertissimum hæreticum est Manichæorum. (R[e]ñsio. Aug. 22 q. 1. can. ita ergo) Legitimus autem sensus est Augustini in libro de sermo. Domini in monte, quod allegatur 22. q. 1. cano. ita ergo, vbi ait iuramentum nõ esse malum: sed à malo nempè à mala caussa, puta ex infirmitate & plaga humani generis, quam de peccato originali accepit. Et per hæc verba exponitur aliud eius dictum super epistolam ad Galat. & citatur ibi canon non est. Vbi ait quod iuramentum est à malo, non quidem iurantis, sed increduli iuramentum petentis. Haud enim docuisse putes, petere iuramentum esse semper malũ culpæ, sed ait à malo petẽti scilicet à malo pœnæ, quam per originalem culpam contraximus: est enim iam nobis inde naturale malum incredulitas in rebus grauibus. Esset tamen peccatum de leuissimis iusiurãdum postulare. (3. Argu. D. Tho.) Tertium denique argumentum est, exquirere signũ diuinæ prouidentiæ est tentare Deum. Secundum illud Deuteron. 6. Non tentabis Dominum Deum tuum: qui autem iurat videtur eiusmodi signum exquirere, ergo id perperam facit. Responsionis autem sũma consistit in duobus. Primum, quod tentare Deum non est quomodolibet signũ eius exposcere, sed id absque necessitate & vtilitate facere. (Tentare Deum.) Quemadmodum ille qui de turre se præcipitem daret (quod Sathanas Seruatori nostro suadebat) vt experiatur si manus illi Deus supponeret. Et veluti ille qui in duellum descendit cum altero in testimonium veritatis. Potest enim aliter patere: & si est occulta, non debet illo modo probari. Qui autem iurat, pro necessitate & vtilitate facit. Secus si cadens ferrum manu vellet palpare, quod iam inhibitum est. At quoniam statim solutio hæc redargui potest, quod saltem iuramentum res apparet frustranea. Quoniam nunquã aut per quam rarissimè Deus veritatem pandit, seu illum qui peierat prodendo, seu ei qui rectè iurat testimonium publicè ferendo. Respondet D. Thom. Quod etsi non id præsenti seculo faciat, nulli se propterea periculo iurans exponit: quandoquidem certum est in die iudicij testimonium laturum, quando vt 1. ad Cor. 4. ait Paul. manifestabit abscondita cordium. (Redargutio solutionis) Videtur tamen animus huic solutioni ęgerrimæ acquiescere. Nam testimonia petũtur in iudicio, vt testes illicò veritatem proferant: Si ergo Deus rem quam quis iurat non continuò attestatur, & quod in extremo iudicio futurum sit, homines latet, videtur religio iurandi superuacanea. (Responsio.) Respondetur quod quod fundamentum religionis iurandi non est quod Deus confestim, sicuti homines, sit testimonium laturus, sed fides & honor quem mortales illi, quem pro Deo colunt deferunt. Vnde illa existimatio orta est quod nullus sit credendus, tum Deo illam irreuerentiam exhibere, tum etiam sibi illud periculum finalis iudicij creare, si falsum iurat. (Scrupulus.) Pungit nihilominus scrupulus quòd saltem qui falsè aut vanè iurat Deum tentet. Quandoquidẽ testimonium Dei absq; necessitate exquirit. Respondetur nec vanè iurantes ten-

tare

tare Deum: quoniam nihil aliud faciunt quàm simpliciter inuocare testimoniũ diuinum nulli se exponẽtes periculo, sed suo arbitratui committẽdo, si voluerit testimonium patefacere. Qui autem se præcipitat aut duello certat, aut ardens ferrum tangit, propterea Deum tentat, quia exponit se manifestario periculo si Deus eum eripere tenuerit. Adde quod etiam scelestissimus homo qui nefandissima crimina multiplicatis iuramentis iniquè contegere persisteret, periculo se quoque exponeret, vt Deus miraculo illum proderet.

ARTICVLVS III.

Vtrùm congrue tres comites iuramenti assignentur.

QVoniã iusiurandum (vt supra dictum est) & art. 5. iterum repetetur, non est earum virtutum, quæ per se absque necessitate honestatẽ habent, consequens fit vt certis comitibus & ornamentis antequam sit licitum, sit vestiendum. De quibus D. Thom. duabus conclusionibus respondet. Prior est. Tres sunt necessarij comites, quibus iuramentum honestatur: nempè veritas, iustitia, & iudicium. Conclusio hæc nõ solum ratione, sanctorumque testimonio, sed oraculo item Sacræ scripturæ nititur. Ait enim Deus Hierem. 4 Iurabis, viuit Dominus in veritate, in iudicio & iustitia: quod exponens Hieronymus: Animaduertendum inquit est, quod iusiurandum hos habet comites, scilicet veritatem, iudicium & iustitiam. Probatur ratione. Quoniam per iuramentum Deus qui summa veritas, summaq. iustitia est, in testem adducitur, necessarium ad eius reuerentiam est, vt id quod iuratur primũ sit verũ, mox iustũ & æquum: sed tertiò præterea circunspectio iurandi requirit, vt non leuiter, sed maturo iudicio, & discretione fiat. Exigit ergo veritas, iustitia & iudicium. Posterior conclusio Iuramentum cui veritas nõ subest dicitur falsum & mendax: cui vero non subest iustitia, dr iniquum & illicitum: sed quod leuiter sine necessitate & iudicio fit dicitur temerarium. Tametsi ubi si iustitia deest, vel iudicium cõmuni nomine dicit incautum Vide ergo quanta sit iuramenti maiestas, quantaq sit religione perornandum, antequam sit audẽdum. Addit quippe illic Hieron. quod si tria ista defuerint, nequaquam erit iuramẽtum, sed periuriũ. Et intelligit non solum periurium, vbi tria simul defuerint, sed etiam vbicunq. eorum quodpiam abfuerit. Tametsi diuersa ratione & gradu: vt quæstione subsequenti patebit. Quo fit vt si hæc illegitima iuramenta ad normam violatæ prohibitionis accommodentur, quæ est ne nomen Dei assumamus in vanum, diuersa in illis cõperietur vanitatis ratio. Vanum quippe est, quod sit frustra, puta quod fine suo caret. Diuersimode ergo hæc vana sunt Nã vbi non est veritas iurm sua euacuatur substantia, & medulla, perinde atq. auelana sine nucleo. Vbi autẽ aliquid iuratur iniquũ, vt hominẽ occidere, iuramentum fit secundo gradu vanũ: quia è regione aduersatur scopo & fini, nempe iustitiæ ad cuius custodiam concessa nobis est iurandi facultas, sicut vana est oratio qua irritatur Deus. Iurm aũt temerarium, & vanum caret caussa iurandi, nempè necessitate: sicut vana fuisset pœnitentia, vbi nullum præfuisset peccatum. Requiritur igitur veritas primum omniũ in iuramento, in assertorio quidem, vt id quod asseritur, verum omnino sit, atque id quod negatur, sit vtique falsum: in promissorio vero, vt id quod promittitur, si licitũ modo fuerit, tempore & loco impleatur. De secundo autem comite nempe de iustitia dubium nonnullum existit, an in solo promissorio locum habeat. Enimuero si ad rem tantum quæ iuratur sit iustitia referenda, illi soli competit, vt. s. quod promittimus iustum sit; In assertorio vero ait hic Caiet. ineptũ esse assignare iustitiam quantum ad rem iuratam. Possum, n. ego asserere sub iuramento me aut illum, scelera quę iniusta sunt opera patrasse. Imo quamuis afferam iurando id quod non est malum, vt me esse pransum, iuro quidem rem veram, sed tñ inepte dicitur iusta, sicuti si iurem falsum, non ideo iurare videor rem iniustam, si autẽ iustitia referatur ad caussam, vt nemo iuret, nisi iusta de caussa etiã competit assertorio: sed tamen nõ ita apparet proprium propterea quod iustitia, hoc pacto generaliter & cõiter dicta alios includeret comites, scilicet & vere discrete iurare Quapropter maluit Caiet. hunc comitem soli promissorio congruere. At vero forsan rectius & assertorio quoque censeatur propriè conuenire. Nam iustitia propriè

Tres gradus periurij.

Iuramẽtum vanum.

Prior cõclusio.

Posterior conclusio.

Veritas.

Iustitia.

Caiet.

priè non solum ad rem iuratam spectat, verum & ad iurandi caussam, vt in solutione secundi ait S. Thom. iuxta illud Deut. 16. Iuste quod iustum est persequeris. Vnde ego si crimina ciuis omnino occulta sub iuramento asserens detego, certè iuramentum est iniustum, sicut si iurarem me facturum rem iniustam. At si iure & more requisitus illa reuelo, iustum sit meum iuramentum. Tertius demum comes iuramenti, est iudicium: hoc est discretionis prudentia. Nam etsi cum veritate iustitiam coniungas, tamen absque iudicio comite, iurare non decet. Primum scilicet vt iusta illa veritas quæ iuramento firmanda est, nequeat, vt artic. 3. dicebamus, alia via comprobari. Quocirca speculatiua dubia, nequaquam licet iuramento confirmare, sed sunt, vel rationibus, vel auctoritatibus, vel coniecturis tractanda. Quamob rem seu Philosophus esset, seu Theologus, seu Iurisconsultus, qui locis & argumentis suæ facultatis destitutus, dubia iuraret temeritatis culpam incurreret. Pari modo qui patētissimas veritate iure adstrueret, vt quod pluit, vel frigus riget, aut sol adurit. Mox iuramenti discretio expostulat, vt non, nisi grauissima perurgente necessitate, adhibeatur, videlicet ob aliquem pium finem, tuēdæ charitati & paci necessarium. Diuina enim maiestas non debet qualibet de caussa in testem asscisci. Tertio requiritur iurandi prudentia, vt circunspectè, & cum debitis fiat circunstantijs, nempè in iudicio, & præuia consultatione, maturoque veritatis examine. Hæc autem quæstione sequenti de periurio fusius ac pressius sigillatim examinanda pertractandaque nobis sunt per suos cuiusque gradus & numeros, ob idque satis hic fuerit, ea perstrictim proposuisse.

Iudiciū.

Primū argum. Argumentum primum D. Thomæ prædicta comitum nomina exponuntur. Cum enim distincta res sint, nulla in alia includitur, quare veritas hic non accipitur, vt est pars iustitiæ, qua scilicet homo fidem promissorum seruat, alioqui nomine iustitiæ comprehenderetur, sed latius, vt est omnis orationis conditio, vt id quod mente tenes, ore proferas. Eademque de caussa, neque iudicium sumitur pro eiusdem iustitiæ exequutione, sed pro discretione & prudentia. Secūdū argum. In secundo argumento declarat quemadmodum deuotio & fides, & cætera quæ ad rectè iurandum concurrunt, nomine iudicij comprehenduntur. Reliqua vero duo nempè veritas & iustitia ad rem iuratam pertinent. Tametsi vt proximè a nobis adnotādum est, iustitia ad caussam etiam iurandi transferatur, ne scilicet inique veritatem asseras. Tertiū argum. In tertio denique id maximè annotandum quod licet isti comites, cuicunque virtutis officio cōpetant, tamen ob ingens periculum, quod iuranti imminet, tam ob diuinam maiestatem, cuius nomen non est temere inuocandum, quam ob linguæ humanæ lubricitatem ad iuramenti dignitatem potissimè requiruntur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum iuramentum sit actus religionis siue latriæ.

POstquam iuramentum constitutū est esse actum virtutis, nempè licitum & honestum, si suis comitibus exornetur, subsequitur, vt videamus cuius sit generis virtutis. Respondetur unica conclusione affirmatiua. Conclusio. Manifestum est quòd iuramentum est actus religionis seu latriæ, quod idem est, puta cultus qui soli Deo debetur. Articuli Probatur ex verbis supra citatis Deuter. 6. Dominum Deum tuum timebis, & ipsi soli seruies, ac per nomen illius iurabis Vbi tria verba ponuntur, in quibus diuinus cultus cōsistit, scilicet timor reuerentialis quātum ad intimum actum, qui soli Deo debetur, seruitus religionis, quantum ad extera opera, quæ quidem ad primum præceptum primæ tabulæ attinent Atque honor diuini nominis ad secundum attinens pręceptum iurandi. Rationem aūt colligit D. Th ex origine iuri, quā art. 2. declarauimus. Qui n iurat, diuinum testimoniū ad sua dicta confirmanda inuocat, nihil autē nisi per id quod certius est & potius confirmatur. Nā p p ꝙ vnūquodque tale & illud magis. Iuratio ergo per Deum, professio fidei est, qua Deus recognoscitur oīum cōditor & prouisor, atque adeo est actus religionis, quo Deum reueremur. Atqui hoc est quod ait Paul ad Heb. 6. Homines per maiorē se iurant. Et super Matth. Hiero c. 5. Qui iurat, aut veneratū, aut diligit Deum, per quem iurat. Obseruandū ergo hic est, ꝙ quemadmodum contemplatio quæ cōsistit

sistit in mente, & ratio vocalis, & sacrificium quod fit in opere, sunt religionis cultus, sic & iuratio. Nam sicut per precationes inuocatur Deus vt auxiliator: sic per iusiurandum inuocatur vt testis: atq; adeò eadem est vtrobiq; religio, eiusdemq; fidei professio: nempè quod omnia scit potest. Quocirca distinguendum est de iusiurando vbi est legitima virtus, & de periurio, aut leui iuramento. Nam legitima iuratio est religionis cultus: vana verò, est religionis contaminatio. Ex quo fit rursus vtrunque præceptum, scilicet ne iures vana per eum, & quod necessitate iurandum sit, ad eandem primam tabulam pertinere secundumq; ad primum reduci. Sed ait, Cur vtrumq; non fuit expressum sed tamen negatiuum? Responsio est, si rem bene conijcio, obseruanda, quod cum iusiurandum non sit per se virtus quemadmodum cultus Dei, & festorum sanctificatio, sed solum ob necessitatem concessum, natura ipsa rerum exegit, vt duo præcepta, s. cultus & sanctificationis festorum essent affirmatiua, quasi res illæ per se essent optandæ. Tertiū verò negatiuum. s. ne vana essent iura nostra: hæc. n. negatio simpliciter est necessaria: affirmatio verò iurandi non itē, imò si oēs homiēs essent innocentes, nil aliud oporteret, quam dicere, vt nos Christus commonuit, est non. Et iō neque opus fuit illam exprimere, sed iuri naturæ relinquere, quæ necessitatis casus exponeret. In hoc aūt ꝙ ait, Ne iures vana per eum, includitur quod vbi fuerit necessarium iures solidà & legitimè per eum. Quaproter omni iure naturali, s. ciuili & diuino iusiurādum, vt religionis cultus hr̄. Nouit. n. id naturaliter Arist. qu. 1. Metaphys. c. 3. ait. Res honorabilissima est iusiurandum: cuius iō venerationem nunquam antiqui tribuerunt, nisi illis quos pro Deis colebant. Et iure ciuili in titulo Digestorum, de iureiur. vt supra citatum est, officium iurandi religio nuncupatur. Et Imperator. C. de iureiur. Iurādi, inquid, contempta religio satis Deum habet vltorē. Ex quo sequitur, ꝙ soli Deo iurandi cultus est exhibendus. Iuxta diuinum vtriusq; testamenti mandatum: Reddes altissimo iuramenta tua. Qua vtiq; de causa conquestum legitimus in Hieremia, Deum de filijs Israel, quod eum, dereliquissent, iurassentq; in his qui non erant Dij.

Distinc. notāda.

Optima dubitatio.

Omni iure iusiurandū religio. censet.

Hiere. 5

Primum argumentum extruit D. Tho. ex diuersitate materiæ: videlicet quod cum actus latriæ sit circa sacra: iusiurandum verò, vt ait Pau. circa humanas cōtrouersias, apparet iusiurandum non esse latriam. Responsio autem est, quod etsi materia super quam fertur iuramentum, sit humana necessitas, nihilominus forma quæ est diuinum testimonium, est actus religionis. Secundum informat ex ipsa actus substantia, scilicet quod per latriam semper Deo aliquid offertur: per iuramentum verò nō videtur quidpiam illi offerri. Et respondet quòd refertur illi honor, iuxta illud, Reddes altissimo iuramenta tua. Tertium denique colligitur ex diuersitate finis: nempe quod finis est Deo reuerentiam exhibere: finis autem iuramenti non est, nisi verum aliquid humanum confirmare, nō ergo iuramentum est latria. In responsione verò concedit quidem finem proximum iuramenti esse hominem de aliqua re certiorem reddere. At quoniam omnia quæ facimus iuxta verbum Pauli debeamus in gloriam Dei facere, nil obstat quo minus ipsa vtilitas proximi in gloriam Dei per diuinam attestationem cedat.

Argumēta D. Thom.

ARTICVLVS V.

Vtrum iuramentum sit per se appetendum, & tanquam res vtilis frequentandum.

CVm iuramentum inter actus virtutis, nec verò vnius cuiuslibet, sed religionis, quæ heroica est fuerit proxime constitutum, ratio inde videtur statim colligere, quod sit per se appetendum: & ideo id meritò in quæstionem profertur: Ad quam vtrique D. Tho. vnica conclusione eademque negatiua respondet, s. non esse per se appetendum. Id quod primo auctoritate illa Ecclesia. 23. probat: Vir multum iurans replebitur iniquitate. Cui August. lib. contra mendacium subscribens ait, ꝙ præceptum Domini de prohibitione iuramenti ad hoc positum est, vt quantum in te est non affectes: ut quasi pro bono, cum aliqua delectatione appetas iusiurandū. Rationē uero ex his quæ dicta sunt colligit. Id. n. quod non per se, sed ob finis cuiuspiam necessitatem bonum est: non inter ea numeratur, quæ per se sunt appetenda. Medicinā enim, nemo appetit, nisi qua-

Conclū articuli.

tenus

tenus salutis necessitas cogit: iuramentum aũt vt supra meminimus, non vtiq. per se bonũ est, vt charitas, sed quatenus necessitas asserendæ veritatis cogit: non ergo est per se appetendum. Immo qui eo extra terminos necessitatis vtitur violator est religionis. Vnde August. in lib. de sermo. Domini in monte. Qui intelligit, inquit, non in bonis, id est per se appetendis: sed in necessarijs in rationem habendam refrænat se quantum potest, vt non ea vtatur, nisi necessitas cogat. Nihil præsenti loco præter ea quæ superius explicita sunt, restat, quod insuper annotemus, sed meminisse opus est, ꝙ sicuti bonum diuiditur in vtile, & per se honestum, sic & virtus. Per se honestæ virtutes sunt, quæ se habent, vt fines per se appetendi, sicuti salus & vita. Atque huius generis sunt charitas, fides, iustitia, &c. Aliæ sunt quæ tantum sunt bonę tã quam media ad finem. Sicuti Reubarbarũ & reliquæ medicinæ, quæ per se non habent aliam bonitatem, nisi quatenus solutus necessitas possit. Et talis est inter virtutes pœnitentia, quæ non esset virtus, nisi propter necessitatem remittendi peccata, eiusdemque ordinis est suo modo & iusiurãdum. Nam quamuis sit ob id honestum quod à fide catholica proficiscitur, nunquam tñ fuisset licitum, nisi ob necessitatẽ. Vnde vt supra dicebamus, uirtutes prioris generis fuissent in statu innocentiæ: posterioris uerò nequaquam, ut pęnitentia, & iuramentum. Cum n. illic simpliciter sibi homines mutuam præstarent fidem, nullatenus potuisset fieri iuramentũ quod non esset uanum, atq. adeo peccatum saltem veniale, quod illi vtiq; statui repugnabat, Sed ob illud credulitatis uulnus, quod dicebamus genus nostrum de peccato cõtraxisse iure naturę corruptę concessa nobis diuinitus est iurandi facultas. Hoc ergo iacitur fundamentum primum abstercendi homines a pestifera iurandi consuetudine: in quo ceu in speculo blasphemi illi contemplari se debent mendaciter dicentes, ꝙ qui bene iurat bene credit. Assertio. n. hęc si sanè exponatur catholica est: ut quæ olim contra idololatras usurpabatur. Nam bene iurare est casu necessitatis, non per falsos, sed per uerum Deum iurare. Blasphemè autem peruertitur, ut bene iurare pro eo accipiatur, quod est multum iurare? cõtra quam Ecclesiasticus admonuit, dicens: Qui multum iurat, replebitur iniquitate, immo verò, si iuramentum solum ob necessitatem fit licitum, consequens fit, vt quemadmodum qui Reubarbarum, aut aliud quodlibet venenosum medicamen vltra necessarios salutis limites frequentaret, facilè se perimeret, ita prorsus qui iuramentis, nisi vrgente necessitate assuescit animam suam enecat. Concessit nobis Deus victum & potum ob necessitatem viuendi: voracitas ergo vltra illum finem, gula est. Concessit & legitimum concubitum prolis gratia: illeggitima ergo congressio, luxuria est. Fecit similiter & nobis iurandi facultatem, vbi ratio necessitatem offeret; aliter ergo iurare abusus est clementiæ suæ, & bonitatis, & maiestatis. Sed perinde est ad iuramentum accedendum veluti ad rem sacratissimam tractãdam. De hoc autem quest. 2. pressius & copiosius.

August. — *Duo uirtutũ genera.* — *Iuramẽti usum neutiquã in statu innocẽtiæ fuisse.* — *Qui bene iurat. &c.* — *Explã.*

Primum argumentum est huiusmodi. Quemadmodum votum ita & iuramentum actus est latriæ, sed votum per se appetendum est, quoniam quod per votum fit, laudabilius est, quam quod fit sine voto: pari ergo ratione absque alia necessitate assertis nostris iuramentum apponendum est, vt fiat actus latriæ ac subinde pretiosior. Responsio verò in discrimine voti a iuramento consistit. Nam per uotum id quod vouemus in Dei reuerentiam ordinamus, vt si uoueo ieiunium aut peregrinationem, materiam ipsam uoti refero ordinoq; in Dei reuerentiam, ob idq; nouere per se est appetendum, tanquam actus qui per se est religionis. Qui autem iurat e conuerso reuerentiam diuini nominis assumit ad confirmationem veritatis: quã ꝑꝑ id quod iuratur, videlicet, me non esse furatum, non fit eo ipso actus religionis, sicuti in voto fit mea peregrinatio: quia actus morales sumunt species ex fine. Et ideo iuramentum non est per se appetendum vt votum: quia nõ est religio, nisi supposita necessitate manifestandę veritatis. Eodem pacto respondet ad secundũ sumptum ex verbis Hieronymi supra citatis. Qui iurat, aut veneratur, aut diligit eum per quem iurat: venerari autem & diligere Deum est appetendum tanquam per se bonum: ergo & iuramentum. Respondet inquam eodem modo negando cõsequentiam.

Argumenta D. Tho. — *Responsio.* — *2. Argu.*

riam; quoniam licet qui iurat veneretur diligatque Deum, non tamen in hunc finem ordinat iuramentum, sed in necessitatem, manifestandæ veritatis; Quocirca nõ est nisi ob talem necessitatem, optandum.
Caieta. quæstio. Circa has solutiones intricat hic Caietanus nescio quam metaphysicam, forsan non tam necessariam vtrum iuramentum sit finis manifestationis veritatis, an è conuerso manifestatio sit finis iuramenti. Nã profectò res est, & secundum S. Tho. & in seipsa parentissima. Forma enim iuramenti est Deum in testem adducere, & hoc nõ tam propriè dicitur referri in reuerentiam Dei, quam esse ipsissimam reuerentiæ exhibitionem, nam est testimonium fidei qua Deum confitemur supremum rerum testem, vtilitas autem & effectus eiusdem attestationis est manifestatio veritatis, vt in solutione tertij, superioris articuli asseruit D. Thom. Neque vero est quomodo cunque vtilitas & effectus sicuti inuentio thesauri ad quam vineæ fossio non referebatur, sed est vtilitas & effectus per se iuramento intentus. Itaque absque eius necessitate non esset licitum, ac subinde neque actus religionis. Neutiquam ergo formidandum est asserere manifestationem veritatis humanæ esse finem iuramenti, iuramentum medium respectu illius, vt in præsentiarum vtraque solutione ait S. Thom. (Manifestatio veritatis ẽ iuramẽti finis.) Quare vbi ait Apostolus finis omnis controuersiæ est iuramentum, finis illic pro effectu vsurpat ad quem iuramentum ordinatur, qui est finire controuersias. Quod si cui absurdum appareat id quod præstantius est in id referri quod inferius est, intelligat nihil absurditatis habere, quando inferius vicissim in superius refertur. Mortuus enim Deus est ob nostram salutem, eo quod eadem salus in gloriam refertur. (Solutio scrupuli.) Et hoc est quod in solutione tertij superioris articuli explicuit Sanct. Thom. nempe Deum vna operari, & propter suam gloriam, & propter nostram vtilitatem. Itaque vita nostra est proximus finis cur segetes creat, sed vita eadem in eius gloriam refunditur. Quapropter non solum manifestatio veritatis est iusiurandi finis, ob id quod iurans in ipsam illud refert, verum quod Deus illud ad illam proximè ordinauit, licet rursus manifestatio ipsa ĩ eius gloriam redundet. Idem est in oratione deprecatoria, oratio inquam quæ contemplatio duntaxat est, & laudatio Dei per se est appetenda, sed quando in extrema necessitate Deum deprecamur qui nos inde eripiat, actus ille religionis refertur ad salutem humanam. Sed tamen magis id in iuramento verum habet quo seclusa necessitate humana non esset religio, sicuti est oratio. (Idẽ de iuramẽto quod de oratione.) Quod si aduersum nos responsum resurgas. Forma non est propter materiam, sed è conuerso materia propter formam, id autem quod iuratur materia est iuramenti, iuratio vero forma, iuramentum ergo est finis. Respondetur aliud esse id quod iuratur, aliud vero manifestatio veritatis eius. (Responsio.) Id enim quod iuratur ut occidisse vel non occidisse, est quodammodo materia inquam iuramentum fertur, quare iuramentum non est propter illud, quoniam effectus iuramenti non est occidisse, vel non occidisse, sed manifestatio veritatis illius, quæ subinde finis eius est.
3. Arg. Tertium denique argumentum est valde notandum, quod est huiusmodi. Quod suam quisque veritatem confirmet bonum per se est, hoc autem fit per iuramẽtum, ergo est per se appetendum. Responsio verò est, quòd quamuis certam firmamque faceret veritatem sit per se bonum, non tamen illud per iuramentum absque necessitate facere, & est pulchrum exemplum in medicina. (pulchrũ exẽplũ.) Procurare namque salutem, bonum per se est, illud uero per virtuosissimum ac subinde uiolentum pharmacum intentare, nisi ubi grauissima est necessitas periculosum est. Ob idque quanto iuramentum venerabilius est, tanto periculosius, nisi vrgente necessitate exhibetur. Id quod testimonio Ecclesiastic. 23. confirma. (Expositio loci Eccl. 23.) Vbi de viro multum iurante loquens, tribus membris gradationis, ait; Quod si frustrauerit fratrem, &c. Quẽ locum variè expositum inuenio, sed nescio an satis explicatum. Conijcio namque tres comites iuramenti qui sunt apud Hieremiam, illic viciatos designari. Etenim qui fratrem frustratur, est ille qui falsum deceptoriè iurans fratrem suo fine priuat, nempè expoliando eum, vel sua pecunia, vel honore, vel fama &c.

Et de hoc subditur, quòd delictum illius (sic enim legendũ, non ipsius) super ipsum erit. Hoc est delictum illius cui per iniuriã impo-

imponitur falsum crimen super ipsum iurantem refundetur. Manebit enim & culpa infectus & obligatione restituendi onustus. Et qui dissimulauerit, hoc est, qui bonum fratris fingens, aut veritatem quam reuelare tenetur iuramento celat, aut illã quam occulere deberet iuramento prodit, delinquet dupliciter. Non quod duplo plus quam prior delinquat: immo peius est falsum imponere, quam verum celare, aut occultum detegere. Sed ait quòd illa simulata æquitas, est duplex iniquitas: scilicet, & quia est iniustitia etiam si verum prodat, & quia est per æquitatem palliata: quod est nouum crimen. At si in vacuum iurauerit, nempè sine necessitate & iudicio, quamuis verum & iustum iuret, non iustificabitur, quia saltem venialiter delinquit.

ARTICVLVS VI.

Vtrum liceat per creaturas iurare.

QVoniam iuramentum officium est ad cultum latriæ pertinens, cultus vero latriæ soli Deo debetur, apparet nefas esse per creaturas iurare, quod idcirco D. Thom. hic percontatur. Ad quod tribus conclusionibus respondet.

Prima conclus. Prima, Licitum est per creaturas iurare in Deum relatas: scilicet quatenus in eis diuina veritas resplendet, vt per Euangelia, per Sanctos, &c. Probatur conclusio. Iuramentum testimonium est fidei, qua Deũ primum fontem veritatis profitemur, atque adeo perinde ac fides diuinæ veritati inititur: fides autem licet primum supremeque de Deo sit, tanquam de prima veritate, & extenditur nihilominus ad creaturas, quas credimus esse opera Dei, in quibus per essentiam existit præsentia & potẽtia. Pari ergo modo iusiurandum quamquam ad Deum primo præcipueque sicut ad primam veritatem referatur, protenditur tamen secundo ad creaturas: quatenus in ipsis tanquam in effectibus Dei diuina etiam veritas existit. Et ideo iuramus per Euangelia, per quæ diuina veritas nobis innotescit, ac per sanctos qui illam crediderunt obseruauerunt, & prædicarunt. Atque eam ob rem quãto superior est diuus, grauius fit iuramentum. Vt per Dei param virginem, quæ eandem fidem, & sublimius nouit, & perfectius coluit. Vnde August. quod refertur 22. q. 1. Canon mouet. Sciendum, inquit, est ꝙ sancti non tam per creaturas quam per creatorem creaturarum iurabant: neque creaturis per quas, scilicet iurabant aliud quam creatorem ipsarum venerabantur. Etenim vt Innocentius bene ait cap. Et si Christus. extra de iureiurando, qui iurat per cœlum, iurat per thronum Dei, atque adeo per ipsum Deũ. Secunda conclusio, in hac prima a cõtrario sensu includitur, & in solutionibus argumentorum exprimitur. Iurare per creaturas exhibendo illis reuerentiam illam, & latriam quæ soli Deo debetur, non est licitum, est blasphemum & idololatriæ impietas. Hoc patet diuersa ratione: quia hoc est ad Dei gloriam, vt ait ad Roman. primo Apostolus, in creaturas transcribere. Vnde glossa Matth. 5. Non veneremur eas vltra quam debemus. Nõ iuremus per eas vt viles existimemus, vt scilicet cum per eas iuremus nihil iurare putemus. Tertia conclusio, iurare per creaturas catholicè, vt prima conclusio asseruit, dupliciter contingit & vtroque modo licitè. nempe aut illas per modum simplicis attestationis afferendo, sicut de Euangelijs & Sanctis modo dicebamus. Nam hoc est in virtute iurare per Deum. Secundo vero modo id contingit per viam execrationis; nempe creaturam Deo oppignorãdo eiusque iudicio subdendo, si res aliter habeat quam iurat. Et sic homines iurant per vitam propriam aut filiorũ, & quorumlibet necessariorum. Sensus enim est quòd Deus vitam nobis adimat nisi quod iuramus verum existit. His appenditur corollarium, quod iuramentum illud Ioseph Genes. 42. per salutẽ Pharaonis, potuit esse & execratorium, puta quòd si iuratio esset falsa, Deus regem vita mulitaret. Quemadmodum & ad 2. ad Corinth. primo iurauit Apostolus, dicens; Ego testem Deum inuoco in animã meã, hoc est in vitam meam. Sed potuit nihilominus per modum simplicis contestationis fieri. Nam cum Deus per principes iustitiam exequatur, iuxta illud; Per me reges regnãt, possunt ipsi & prælati, personæque publicæ per iuramentũ quasi Dei contestes veritatis citrari. Hæc omnia clara sunt, neq; indigent nisi memoratione primi

Secũda conclus.

Tertia conclus.

Genes. 42.

mi

mi articuli, vbi declarauimus, quòd adducere creaturam in assertionem veritatis non est iuramentum, nisi vt testis, vel per modum execrationis aduocetur. Quare dicere per fidem meam, aut in veritate mea, non est iuramentum. De secunda verò cõclusione, quæstione proxima redibit sermo, vbi grauitas impietatis iurandi blaphemè per creaturas exaggerabitur.

Solutio primi ad secundam. Nota solutionem primam argumenti. Quod enim expositionem Hieronymi super illud Matth. 5. Tho. approbat: Neque per cælum, &c. dicentis quod Christus illic non prohibuit iurare per Deum, sed per creaturas blasphemè more gentiliũ quos Iudæi imitabantur, non arbitreris integrum approbasse, at præcisè quantum ad id quod Hieronymus asserit inhibitum illic esse iurare per creaturas blasphemè. Nam quod præctereà sentire videtur, scilicet quod non fuerit etiam illic modificatum iuramentum per creaturas catholicè, nec prohibitum iurare per Deum sine necessitate, tũ ipse D Th. respuit sup. art. 2. tũ nos subinde impugnauimus In solutione secundi, nota sensum amborum Canonũ. 22. q. 1. c. Clericum. & Si quis per capillum. 22. q. 1. Haud enim facile est sensum eorum deprehendere: Vbi enim Concilium Carthaginense prohibet clericum per creaturas iurare, non est intelligendum idololatriam illic prohiberi, ac si clerici creaturas pro Dijs adorarent, alias neq; solus clericus id facere prohiberetur, neq. sub tã leui pœna, sed solum, vt ait hic S. Tho. prohibebatur iuratio ad blasphemiam infidelitatis pertinens. Tunc enim cum Christiani inter infideles viuerent, illa forte pollicebantur iurandi forma per Solem, per Mercurium, & per alia id genus, quæ gentilitas pro Dijs colebat. Id quod clericalem habitum insigniter deturpabat, & ideo statuitur illic clericum sic iurantem acerrime obiurgandum, & persistentem excommunicandum. In altero verò proximo capitulo Pius Papa declarat blasphemiam esse contra Deum, iurare per capillum & per caput Dei, sic nimirum de Deo loquendo: ac si caput haberet, & capillos, & ideo clericus sic blasphemans deponi iubetur: laicus verò anathematizari. Et ad hoc genus blasphemiæ reducitur, vt quæstione sequenti dicturi sumus impudenter iurare per membra Christi. Ac perinde patet solutio tertij, quod est tale. Cultus latriæ non debetur alicui creaturæ quippe quod Paulus ad Rom. 1. acerbè vituperat, ergo non licet per creaturas iurare, proptereà quòd iuratio sit latriæ cultus. Responsio tamen est iuxta secundam conclusionem, non licet iurare per creaturas exhibendo illis reuerentiam Dei. Exodi namque 23. legitur. Per nomen externorum Deorum non iurabis.

ARTICVLVS VII.

Vtrum omne iuramentum vim habeat obligandi.

Constituta per omnes suos numeros iuramenti natura subsequitur quæstio de eius effectu, nempe de vi quam habet obligandi. Ad quam quæstionem D Thomas ne ab eius ordine diuertamur sex conclusionibus respondet. Prima est. Obligatio non videtur iuramentum respicere assertorium, quod est de præsenti vel de præterito. Neque verò illud quòd non est in potestate iurantis implere, vt si quis crastinam pluuiam iuraret futuram: sed de his duntaxat quæ per eum qui iurat facienda sunt. Conclusio ex ipso verbi significatu protinus elicitur. Obligatio namq; ad id refertur quod est, vel faciendum, vel dimittendum. Est enim voluntatis ligatis ad id quod quis pollicetur, ligare se: ergo nemo potest, nisi ad id quod in suo est arbitrio, vel facere, vel omittere. Si autem quis asserit hoc vel accidesse, vel in præsenti accidere, non est in suo arbitrio positum, vt verum sit vel falsum. Secunda conclusio. Hoc non obstante discrimine, tam iuramentum assertorium de præterito aut præsenti, quàm promissorium eorum, quæ per nos agenda sunt, debet habere veritatem. Hæc per naturam iuramenti euidens fit: Nam Deum in testem, nisi veritatis, adducere, nefas est. Hinc secundæ conclusioni appendix subiungitur tertia. Tam assertorio quam promissorio sua innata est obligatio Diuersimode tamen, quoniam obligatio assertorij de præsenti vel præterito non fertur in rem iuratam, sed ad actionẽ iurandi refertur. Hoc est nemo iurat, id verum

Prima solutio. [margin, beside "Obligatio non videtur iuramentum respici…"]

Secũda conclu. [margin, beside "ti accidere, non est in suo arbitrio positum,"]

Tertia conclu. [margin, beside "appendix subiungitur tertia."]

rum efficere quod asserens iurat, sed tamẽ obligatur id præcisè iurare, quod verum est. Et ideò in prima conclusione non simpliciter negauit obligationem ad iuramentum assertorium respicere, sed dixit videtur: aliàs sibi per hanc tertiam contradiceret: qua asserit quodammodo obligationem in ipsum cadere. Attamen in iuramento eorum, quæ per iurantem exequenda sunt obligatio cadit econuerso super rẽ iuramẽtum firmata. Tenetur enim quisq; id verum efficere, quod sub iusiurando pollicetur. Itaque differentia est hæc, quod in iuramento assertorio obligatio non nascitur, ex iuramento, sed ipsum antecedit, tenetur enim quisque iurare verum. In promissorio verò econuerso obligatio est effectus iuramenti, ex eo enim quod quis iurat manet obligatus iuramento implere. Quod nisi fecerit, deerit iuramento primus præcipuusque comes, vt supra dictum est, nempè veritas. Ex hac autem conclusione enascuntur subsequentes. Est ergo quarta, si quis id iurat quod non est in sua potestate: vt si pauper sub iureiurando talentum polliceretur, deest iuramento tertius comes, nempè discretionis iudicium. Nisi fortè quod dum iurauit possibile erat, factum est deinde illi impossibile: vt si diues in paupperiem incidat. Tunc enim per impossibilitatem excusantur, dummodo quantum in sua est potestate faciat: similiter vt in uoto. Quinta conclusio. Si verò id quod quis iurat si eidem factu possibile, neutiquam tamen licitum: aut quia per se iniquum est vt homicidium aut furtum, aut maioris boni impedimẽtum, Vt si quis nunquam religionem ingressurum iurasset, deest secundus comes iuramenti: nempè iustitia. Ex quo fit consequens, vt iuramentum eiusmodi quatenus iniquum est, non sit seruandum. Nam secundum Aug. vtrunque eorum vergit in deteriorem exitum, scilicet iurare & seruare. Ex his demũ colligitur sexta conclusio. Quicunque iurat aliquid se facturum oblgatur efficere vt veritas impleatur: dum tamen alij duo comites assistant, videlicet iudicium & iustitia. Atque hic est vnus sensus illius euangelici Domini mandati, Reddes Domino iuramenta tua: Hoc est solues fidem quam iurando Deo obligasti. Quamuis alter etiam sit verus, Hoc est iura per Dominum cui soli tanquàm vero Deo honor iuramentorum debetur.

Discriminis explicatio.

Quarta conclu.

Quinta conclu.

Sexta conclu.

In isto articulo, nonnulla sunt dubia minimè contemnenda. Primum est. Vtrum obligatio iuramenti promissorij in vniuersum sub reatur mortalis peccati perstringat vouentem: id quod per ea quæ libro præcedenti de voto dicta, sunt haud difficilè dissoluitur. Repetimus hic tamen illud propter Caietanum, qui diuersam opinionem, quam illic insinuauimus probare videtur: & disputatio quæ se primum offert, est de iuramentis minimarum rerum, quæ præsenti loco vniuersis abſq; vlla exceptione oblgare censet sub reatu peccati mortalis, id ipsum de voto existimans: vt si quis vouerit dicere Aue Maria, & non dixerit mortaliter (ait) delinquit: & multò grauius si votum iuramento firmauerit. Immo licet Deo nihil voueret, sed homini sub iuramento. Et quidem de voto hoc pacto sibi id persuadet Cum ille qui vouet sua se spõte Deo obstringit constituendo id determinate quod vouit tanquam Deo debitũ, quantumcunque rem minimam illi polliceatur, id per viam religionis Deo debet: atq; adeò si non soluat mortaliter, ait: delinquit. Vnde ad argumentum si quis contra obijceret Si præceptum esset diuinum de re minima: vt non ioco mentiri, nõ obligaret nisi sub reatu venialis culpæ. Pariter neque obolum furans peccat ob tenuitatem materiæ nisi venialiter; tametsi furtum genere suo sit mortale, ergo neq; votum rei perexiguę obligabit sub reatu mortali. Negat consequentiam, quoniam præceptum debet ex natura rei pẽsari: votum autem ex voluntate vouentis. Quod si rursus arguas. Si quis voueret recitare Psalmum, & inter recitandum omitteret versiculum, non esset nisi veniale: ergo neq; qui voueret recitare versiculum, mortaliter delinqueret, illum omittens. Negat rursum consequentiam, quoniam prætermittere modicum ceu partẽ cuiuspiam totius quasi pro nihilo reputatur: id ipsum verò tanquam totum omittere est voto in integrum aduersari. Attamen his omnibus nihil obstantibus quatenus ad materiam voti res attinet, id ꝙ libro præcedenti asserebam, constitutissimũ mihi est, ꝙ votum de re parui

Primũ dubiũ.

Snia authoris.

re parui momenti sub reatu duntaxat obligat uenialis culpæ. Et ratio est quàm illic meditabar: nempè quòd qui vouet, constituit se obligare & modo quo diuina lex si præceptum esset, id exigeret. Nam rustici homines imò neque elegantiores, nō apponunt formæ uouendi sub reatu mortali neque veniali: sed simpliciter hoc relinquunt naturæ rei. Ergo quemadmodum furtum quod genere suo est mortale: ratione exiguitatis materiæ, fit ueniale: sic & uotum: quippe quòd nemo se obligare intendit, nisi quo pacto eum diuina lex obligaret. Imò quamuis qui diceret, uoueo sub reatu mortali, dare calamum alicui, votum esset stultum & non obligaret ad mortale: quin uerò si esset res uana, nullatenus obligaret, vt illic diximus, atque adeo si esset leuis, esset veniale. Fallacissima ergo illatio est Caieta. ex eo quod quis sua se spōte per uotum obligat, colligere quod se obliget sub reatu mortali. Fateor equidem aliquantulo plus venialis culpæ esse uouēti versiculum recitare, totum omittere, quam vouenti dicere psalmum, prætermittere versiculum: sed tamen non excedit venialem culpam: Pari enim facilitate alioqui diceres vouenti vnam proferre dictionem, mortale esse illam omittere: nisi forsan illuc suffugeres, quod iam uotum esset inane de voto autem satis supra diximus.

De iuramento. De iuramento verò vrgentior perstringere videtur ratio: Nam, vt quæstio proxima asserturi sumus, omne iuramētum falsum assertorium absque vlla prorsum exceptione, est mortale. Enimuerò periurij culpa

Sententia auctoris in hoc sita est quòd Deus in testem adducitur falsi. Tam falsum autem est te, v.g. non mouisse palpebras, si mouisti, quam nō occidisse regem, si occidisti. Quare hic non

Notādū attēditur tenuitas materiæ, vt fiat veniale. Pari ergo modo si iurasti dicere Aue Maria, uel dare alicui minimum numum, & non facias, falsa tua est iuratio, atque adeo esse videtur lethalis culpæ. Hoc tamē nō obstante argumento negandum arbitror iuramentum promissorium rei leuis uinculum mortalis reatus inijcere: imò promissum eiusmodi non soluere, non erit nisi veniale, siue iuramētum adhibeatur voto (vt recitandi versiculum) siue humanæ promissioni, vt exiguum donandi amico assem. Et ut ratio clarescat, animaduertendū est omni iuramento promissorio duas inesse veritatis rationes: nempè & assertorij & promissorij. Exempli gratia qui iurando quippiam pollicetur, tenetur (vt hic in solutione primi auctor est D. Thom. & q. sequen. repetemus) certum in præsenti habere propositum id faciēdi, quod iurat, aliàs primus deerit comes: nempe veritas, subindeque iuramentum erit falsum, atq; adeo absque vlla prorsus exceptione peccatum mortale. Tenetur inquam simpliciter si legitimum est quod iurat, vel si est illicitum, tenetur secundum quid, supposito quod iuret. Quamobrem siue quis iuret rē iustissimam, vt ciuitatem se incensurū, aut asserturum hæresim, siue rem leuissimam, siue futilem & vanissimam, vt refricare barbam, non habens in mente certum id facere, periurus est, & mortaliter delinquit. Quocirca qui homicidium perpetrare iurat, vtroque modo fiet periurus. Si inquā id in proposito non habet, periurus est, quia falsè iurat: si uerò tale habet propositum, periurus etiam, quia iniquum iurat. Itaque ratio hæc prima ueritatis assertorij consistit in hoc quod verbo mens tunc præsens respondeat, ne contra mentem atque adeò mendacium iures. Altera vero est veritatis ratio quæ sequitur obligationem iuramenti. Ex eò enim quod iurasti vinculo te obstrinxisti verum id postea facere in executione. Hæc autem obligatio qualis quantaque sit, non ad mensuram veritatis prioris pensari debet, sed ex natura materiæ. Atque hac ratione D. Thom. vt conclusione tertia vidimus, diuersimodam obligationē in promissorio iureiurando dignouit, quàm in assertorio. Per hanc regulam multæ innotescunt iuramentorū obligationes, qua superiori li. q. 1. de voto adnotabamus. Iurasti rem indifferentē, nēpè quæ per se vana est, & nullius prorsus emolumenti: vt fricare barbā, vngues non resecare in sabbato, aut nō loqui cum homine, vnde nullum prorsus sequitur inconueniens. Quemadmodum ergo tunc diximus votum illius rei nō obligare pari modo cēsendum, neque si fuerit iuramento confirmatum obligare, qm̄ iuramentū nō est nisi voti firmitas. Ob idq; cum res illæ non sint Deo gratæ, nec proximo vtiles, vt non sunt materia voti, ita neque iuramenti qm̄ talibus iuramentis iudicium deest. Nunc enim de obligatione voti loquimur, quod ad hanc quæstionem

nem spectat. Qualia autem quãtaque eiusmodi iurationes non obligatoriæ delicta sint, ad quæstionem sequentem de periurio attinet definire. Itaque non magis hoc iuramentum obligat, quam si esset rei illicitæ. Nisi quod illud neutiquam implere licet, hoc autem seruare, possumus, sed nõ tenemur. Hinc ergo ratio ad nostram sententiam applicatur. Obligatio ex iuramentum promissorio resultans, non inde pensari debet, quod simpliciter illud implere verumque facere tenemur. Quandoquidem, qui rem iurauit illicitam, aut nõ possibilem, aut vanam & futilem nullatenus obligatur, obligatio ergo implendi iuramentum non resultat, nisi secundum qualitatem & quantitatem materiæ. Fit ergo cõsequens, vt vbi materia est leuis, obligatio sit pariter leuis, & non peior quam venialis. Et confirmatur hoc rursus. In omnibus alijs criminibus quantumcũque grauibus leuitas materiæ in caussa est, vt peccatum genere suo mortale fiat veniale, vt furari obolum. In iuramentum autem ob id tenuitas materiæ, non attenuat peccatum, quoniam tam falsa est assertio in re leui, quam in re graui, hoc autem solum habet verum in assertione aut negatione, vt scilicet non iures contra mentem, ergo obligationem inde resultantem nihil obstat, quũ sequatur conditionem materiæ. Quando quidem vt de voto proximè dicebamus iurans non se intendit, nisi ad morem legis obligare: Et tertio arguitur. Si Deo rem minimam voueas, vt modo dicebamus nõ resultat obligatio sub reatu mortali Nam sicut inter homines sic inter nos & Deum æstimandum est quanti ei referat, id quod ei spondemus, ergo licet illa promissio firmetur iuramentum non mutabit speciem vt fiat mortalis. Adde quod si quis voueret ab hoc singulari ocioso verbo, aut ocioso mendacio abstinere, profecto contra faciens non peccaret, nisi duplicata veniali culpa & contra legem, & contra votum, ergo etsi id iuramento confirmasset, non peccaret, nisi citra mortale duplicata culpa.

Tertia confirmatio.

Quartò, id denique confirmatur. Secundum contrariam opinionem consequens fieret meliores, quæ paruo animi calore iureiurando promittunt filios verberare, aut res alias eiusdẽ farinæ, non implendo mortali er peccare. Nam euasiones Caietani minimè ad plenum satisfaciunt. Aut enim vel ex eo, quod ira correptæ potius ad vindictam iurant quam ad correctionem, vel ex eo quod iuratas correptiones in melius mutant ne verberati pueri in peius recrudescant excusari, quæ profecto suffragia vim argumenti non extinguunt: Nam sæpissi mè id faciunt non tanta iraquin plenum habeant rationis iudicium idque in bonum correctionis relatum, & tamen durum esset in his leuissimis corrigendi iuramentis obligationem sub reatu mortali asserere. Et pariter si quis forsan polliceatur puero pomum, quod exemplum est Caie. vbi huiusmodi obligationẽ sub reatu mortali inesse putat, quæ sanè censura accerrima esset. Satius est ergo & rationi longe consonantius dicere omnia illa iuramenta ob leuitatem materiæ leui quoque venialique adeo vinculo irretire iurantem. Atque eadem propemodum ratione de illis iurationibus sentiendum quibus se homines inuicem præuenientes iurant se nõ præcessuros in exitu & dum se mutuo vel ad conuiuium vel ad ludum iurando inuitant, sunt enim peccata, etsi non adsit intẽtio id faciendi quod iurant, mortalia quidem, sed tamen quantum ad obligationem, tum quia pendent ex aliorum consensu, atque adeò, non proponuntur tanquam absolutè facienda, sed quantũ in potestate iurantis fuerit, tum præcipue quia de re sunt parui emolumenti non obligãt sub reatu mortali. In Quarta & quinta cõclusione quę sunt tertiæ declaratoriæ, explicantur tres modi quibus iuramentum fit incautum. Quorum primus est cum quis impossibile iurat vbi adnotandum est non satis esse id quod iuratur esse difficillimum vt admittenda sit in foro conscientiæ excusatio, sed requiritur esse impossibile, vnde quantumcunque iuraueris grauissimum æs persoluere, licet tibi perquam difficile fiat teneris iuramentum seruare, nisi aliunde res iurata desineret esse actus virtutis, nam si esset manifestum prodigalitatis vitium, non ligaret. Rursus licet nullum esset vitium, esse tamẽ res grauissima, caussam tunc secum afferret idoneam petendi dispensationẽ iuramenti, vt si mulier pedestrem eandemq; longã peregrinationem iurasset, aut quisq, difficile aliud vnde periculũ timeretur. Tunc autem p[?]landa veniret iusti caussa, commutaretur potius quam omnino dispensaretur, vt secũdum

Trib. modis iuramẽtum incautum

verbum

verbum S.Thom. id fiat quod fieri potest. Secundus modus incauti iuramenti est cũ quis iurat rem illicitam, & tertius cum id iurat quod obstaculum est rei melioris de quibus statim in solutione secundi. Reliqua verò quæ hic dubitari possunt perinde omnino definienda sunt vt superiori libro in materia de voto sunt enucleata, verbi gratia dicebamus. q. 1. ar. 3 quod si quis ob malum finem rem aliàs licitam nouet, votum tenet vt si quis ob vanam gloriam eleemosinam voueret facere, sic tamen vt finis ille ob vanam gloriam in opus eleemosinæ non cadat, votum tenere. Nam si sensus esset quod opus dandi fieret ob vanam gloriam, tunc quia eiusmodi opus est licitum nec eiusdem operis votum tenebit, sed dum votum fuit ob vanam gloriã, tunc licet votum sit vitiosum, tamen quia materia est bona teneris illud implere, dũ tamen non impleas ob vanam gloriam. Idem ergo prorsus sentiendum de iuramẽto facto ob similem vanum finem vel turpem, tenet enim si sit de materia licita. Nisi forsan id iures vt Deus tibi adiutor iniquitatis adesset. Si enim iurares eleemosinam aut peregrinationẽ facere, quo Deus te vel sanctus compotem faceret adulterij perpetrandi, iuramentum non te obligaret, quia vt impium est ab eo iniqua deposcere ita & munus aliquod ei tali ratione offerre. Reliqua illic latius.

Primũ argum. de iuro in certo In argumentis D.Tho. tractat quatuor iuramentorum vitia, nempè incertum incautum, coactum & dolosum. Primum argumentum est. Iuramentum inducitur, vt dictum est, ad confirmandam veritatem, quando autem quis rem futuram iurat, satis est tunc ad veritatem id habere in proposito, licet postmodum euentus non respondeat. Id quod Paulo 2 ad Corin 1. accedit, ergo promissorium iuramentum non habet vim obligandi. Ait enim illic Paulus proposuisse venire ad illos, sed tamen postmodum bona caussa propositum mutasse. Respondet S.Thom discrimen esse inter simplicem assertionem & iusiurandum. Nam ad veritatem simplicis assertionis satis est hominem habere in animo id facere quod affirmat, licet non sit certus. Affirmat enim quod in suo proposito verum vt in sua caussa, existit. Quare licet propositum post fine caussa detractet nõ est mendax, vt si ego modo animo me a prandio dormiturum, & postea nolo. Sed ad iuramentum non satis est iuranti id habere in proposito, sed requiritur q̃ habeat in animo antequam iuret adeo id certum & firmum vt nisi impossibile fiat factu aut in deteriorem exitum vergat, neutiquam liceat contra iuramentum facere. Quare Paul. non iurauit ad Corint. ire, sed id dixit quod proposuerat: Quanquam & si iurasset forsan caussam mutandi propositum habuisset licitam, ne scilicet contristaret eos sua præsentia ob acerbam punitionem incœstuosi. Notandum ergo est hic quod proximè asserebamus, scilicet iuramentum promissorium duas exigere veritates, nimirum & intentionis faciendi dum iuratur, quæ est sicut veritas assertorij, & præterea vt id quod iuratur fiat, si alij simul etiam iuramenti comites concurrerint. Præterea animaduertendum etiam verum iurare nisi res sit certa, genus esse quoddam periurij, atque adeò peccatum, vt q. seq. art 3. ostensuri sumus. deest enim tunc tertius iuramenti comes, nempè iudicium: In secundo argumento explicatur quinta cõclusio superius posita de iuramẽto incauto, & est argumẽtum, virtus vt est in prædicamento, non est virtuti cõtraria. iuramẽtum autem actus virtutis est, & nihilominus vsu venire potest, vt ipsum implere sit contra virtutem, vt cum quis vel inique facere iurat, vel à meliore virtutis fruge desistere, ergo tunc iuramentum nõ erit obligatorium, & tamen apparet verũ esse iuramentum. Respondet autem per duas distinctiones, quare respõsio qua uor assertionibus concluditur. Ait n. primum quod iurm vergens in deteriorem exitum non obligat, vergere autem in deteriorem exitum est quod peius sit ipsum implere quam infringere, & est modus loquendi August & Bedæ super Matth homil. 24. & refertur de cons. distin. 4. cano. Si aliquid forte. 1. & 2. Hunc autem priorem exitum dupliciter habere iusiurandum potest. Vno modo quia statim à principio secum illum prauum exitum afferebat. Atq; id rursus dupliciter, videlicet aut quia id quod iuratur secũdum se malum est, vt iuramentum perpetrandi adulterium, vel quia obex est sublimioris boni, vt cum quis iurat religionem nõ ingredi, aut dignitatẽ nullo casu acceptare. Ex quibus quidem duo differẽtes effectus pullulant. Vnde secũdũ

Paul. 2. Cori. 1.

Secũdũ argum. de iuro incauto

assertum est quod dum quis delictum patrare iurat, tunc & iurando peccat, & pariter iuramentum implendo. Tertium assertum est quòd dum quis iurat à bono supererogationis abstinere, quòd aliàs facere non tenetur peccat quidem iurando, eo quòd Spirituisancto bonorum inspiratori obicem opponit, non tamen peccat iuramentum implendo, sed tamen multo sibi melius consulit, non seruando. Ex his ergo hæc fida regula obseruanda colligitur, quod huiusmodi incauta siue impleantur, siue secus, & periuria sunt dum fiunt, vt q. seq. artic. 3. explicabitur, & nullatenus obligant, sed rem iuratam in sua nuda natura relinquunt. Vnde qui iurauit furtum aut homicidium facere, si furetur, aut occidat eodem prorsus modo & gradu peccat, ac si id nunquam iurasset, immo verò qui illud crimen ad vinculum iuramenti respiciens perpetraret scilicet vt reuerentiam seruaret iuramento, profecto grauius delinqueret. Nam blasphemia est malum ob reuerẽtiam Dei facere, qui autem vouit religionem non ingredi, aut eleemosinam non facere, perinde ac si non iurasset consultius ei erit, contra iuramentum fecere, tametsi illud implere non sit peccatum. Nisi forsasse illud opus quod erat supererogationis oblatus casus necessarium constituerit, vt videlicet si miser occurrerit qui graui perurgetur inopia. Tunc enim necessarium est contra iuramentum, eleemosinam ei porrigere. Et simile exemplum est can. Florentinum dist. 85. vbi refertur Archid. qui iurauerat nũquam acceptum ire Episcopatum à Gregorio fuisse coactum accipere eo quod iudicatus fuit ecclesiæ necessarius, atque adeo oportuisset iuramẽtũ infringere. Subdubitabit hic forsan quantæ sit culpæ iuramẽtum quod obstaculum est supererogationis At verò huius responsio non ad præsentem, sed ad subsequentẽ quæstionem attinet, in qua vniuersæ peierandi species perpendendæ sunt. Illicque adeò differendum quanta sit culpa in iuramento peccandi venialiter.

Obseruãda regula.

Contra illud autem quod dictum est, iuramentum de re illicita non esse implendum, quis forsan opponat de Iosue, qui, vt legitur Iosue 9. Et refertur de conse. dist. 4. cano. inter cætera fœdus pacis quod cũ Gabaonitis inierat, seruauit. Quod quidem iuramentum illicitum fuisse ex eo constat q̃ Deus, vt habetur Deuter. 7. impensissime inhibuerat fœdus cum illis gentibus ferire, aut vlli eorum parcere.

Iosue 9.

Respondetur tamen quod iurando nõ peccauit. Nam fuit deceptus credens aliarum fuisse remotissimarum gentium legatos. Post verò quando resciuit esse Gabaonitas, quoniam prohibitio parcendi illis non erat de iure naturæ intrinsecè mala sicuti homicidium, sed de iure positiuo, meritò veritas est ne ingentiorem Deo irrogaret iniuriam, iusiurandnm, quod per eius nomen bona fide fecerat, violando, quam priori eius mandato obsequendo. Præterea, vt Ambr. lib. de offic. ait meliori eos morte mulctauit, scilicet obsequio ministerij diuini. Sic enim habet historia. Reseruentur, vt viuant, ne contra nos ira Domini concitetur, si peierauerimus eis, sed sic viuant, vt in vsus vniuersæ multitudinis ligna cædant, aquasque comportent. &c. Secundum membrum distinctionis est quod iuramentum potest habere deteriorem exitum. Secundo modò, non quod à principio illum importaret, sed propter id quod de nouo emergit. Quale fuit iuramẽtum Herodis in gratiam Herodiadis emissum quod quidquid ab eo peteret illi concederet. Potuit enim à principio esse licitum moderatione subintellecta si rem peteret honestam, postea verò proposita eius petitione debuit rescindi. Nam vt Isidorus in sinonimis, ait, libr. 2 & refertur de cõse. dist. 4 in male promissis rescindenda est fides. Et vt ait Ambros. libr. 1 de offic & refertur eadem dist. canon est etiam contra officium nonnunquam est promissum soluere sacramentum. Idemq; Grego. admonet canon. neruí. distinct. 13. & Concilium Toletanum canon. duo mala. Et August. in sermone, de decollatione Ioannis. & refertur eadem dist. 4 cano. quod Dauid. Dauidem laude commendat, qui cum iurasset Nabal Carmeli interficere, essetque ad opus succinctus prece Abigail illius vxoris propositum retractauit, illique pepercit: nam fuerat iuramentum præ ira incautũ. De illis autem qui voluntatem aliorum facere iurant, quæstione sequen. articulo secundo, alius offeretur aptior dicendi locus. Tertium argumentum, de iuramento coacto est huiusmodi. Quandoque homo inuitus cõpellitur iuramento aliquid promittere, quos tamen, vt refertur

3. Arg. de iuro coacto.

cap.

ca verum,extrà de iureiur.solent Romani pontifices nexibus iuramẽtorum absoluere: ergo non omne promissorium iuramẽtum est obligatorium. Ad hoc autem D. Th.supposita distinctione quatuor respondet. In iuramento.n.inquit coacto duplex est obligatio,vna qua iurans obligatur homini cui quippiam promittit. Et talis inquit obligatio per coactionẽ tollitur. Qui .n.vim intulit,indignus redditur cui seruetur fides. Alia autem est obligatio quæ fit Deo propter iuramenti reuerentiam. Et talis inquit obligatio non tollitur in foro cõscientiæ: quia optatius est damnum temporale sustinere,quàm iuramentum violare. Ait verò tertio, quod in iudicio datur soluti repetitio. Quare potest qui iurauit, denunciare prelato,non obstante quod iurauerit non denunciare. Quoniam obseruatio talis iuri contra publicam iustitiam vergeret. Quartò demum,inquit,quod solent Romani Pontifices homines ab huiusmodi iuris absoluere,non quasi decernentes non esse obligatoria,sed eorum obligationes ex iusta caussa relaxantes. Hæc autẽ singula perpendenda sunt. Et primum falsa videtur distinctioni assertio.s.in iuramẽto coacto vnam obligationẽ, quæ fit Deo atq; alteram quæ fit homini. Nam si aliqua fieret Deo,tunc ille coactor vt latro,cui in nemore iuramentum ab oppresso viatore præstatur nequiret iuramẽtum illud in totum relaxare. Nam obligationẽ respectu Dei non posset remittere, immo nec ecclesia id posset,nisi ob superuenientem caussam dispẽsare:quia ecclesia non potest votum Deo factum & multò minus iuramentum relaxare,& tamen relaxat,vt asseritur in d.c.verum & 15.q.6.in multis c. Ad hoc autem facile respondentur verba S.Th.non esse accipienda per calumniam, vt sonare videntur,sed secundum eius mentem: nẽpè in iuramento promissorio inesse duas obligandi rationes. Vbi.n.non duæ fiunt promissiones,vna Deo, & altera homini, sed vna tantũ homini,quę iuramento confirmatur,non est nisi obligatio vna dupli ci ratione constituta.s.& virtute promissionis si est legitima,& virtute iuramenti, & ideo ille cui promissio fit remittere totam potest,& pariter ecclesia vbi metus incuria irrogatur. Nascitur hinc tamen aliud dubium circa secundum assertum, videlicet, quod illa obligatio coacti iuramenti non tollitur in foro conscientię: vbi insinuatur quod tollitur in foro contentioso. Et est argumentum Quamuis cesset obligatio ratione promissionis coactæ,vt in priori mẽbro assertum est:nihilominus postquã manet ratio obligandi respectu iuramenti, deberet iudex iurantem cogere iuramentum seruare postquam constat esse in conscientia obligatorium:aliàs iustitia non satis in rebus manifestis prouideret. Syluester in verbo, Iuramentum 4.rationem huius hanc reddit,quod ecclesia eiusmodi iurantes non cogit, propterea quod præsumit nunquam habuisse intentionẽ se obligandi. Hęc autem ratio falsa est,immo ecclesia putat eum qui iurem coactum non seruat esse periurum, vt patet c si verò,& c. verum extra de iureiu quare dispensando in huiusmodi iuris non censet illa esse irrita. Respondetur ergo quod iustitia publica non attendit nisi ad pacem tranquillũque statum reipublicæ; & ideo non debet iniurijs fauere per vim illatis ob idq; non cogit eiusmodi iurantes,sed si non impleuerint iuramentum, eos ad Dei tribunal remittit. Nam vt C.de iureiu.admonitum est iurandi contempta religio satis Deum vltorem habet. Sed vigentiora argumenta sunt ad partem oppositam; nempè huiusmodi coacta iuramẽta nequaquam coram Deo conscientiam ligare énimuerò iuramentum,quemadmodum votum, vt proximè dicebamus, vim non habet obligandi,apud Deum,nisi vbi materia est opus virtutis: si n.sit res illicita, vel auctoris boni obstaculum,vel indifferens & vana,iuramentum non ligat,sicut neque votum. Iuramenti autem materia per coactionem extorti,nullius est officium virtutis (supponamus enim incussum esse metum cadentem in constantem virum, de quo lib.sup.superiori explicatissimè dictum est)ergo eiusmodi iuramentum non obligat apud Deum. Probatur minor præmissa materia eiusmodi iuramenti est ipsa materia promissionis: illa autem non est opus virtutis Nam per se absque iuramento non esset iustitia promissum seruare: quia nulla in eo inest ratio debiti, quæ est de intrinseca ratione iustitiæ. Quare nec est actus fidelitatis, vtpote quæ inferenti vim nulla debetur. Neque verè est actus liberalitatis, quoniam illa non est donatio, quippe cum solutum repetere liceat.

Non est duplex obligatio ĩ coacta iuramenta.

Aliud dubiũ.

Argumẽta in maioris energię.

Neque verò est opus superetogationis. Nam beneficium præstare indigno, qualis est prædo qui vim infert, speciem habet mali. Sed ais forsan illud promissum soluere, esse actum religionis propter annexum iuramentum, Contra hoc autem emergit argumentum. Etenim vt D. Tho. superius artic. 5. docuit, discrimen est inter votum & iuramentum, id enim quod quis vouit, quia Deo offertur, ipsa oblatione fit actus religionis; id autem quod iuratur non fit propterea religio, sed econuerso reuerentia diuini nominis, quæ est religio adiungitur ad confirmádum id quod per se erat virtus Quare quod ante non erat actus religionis, per iuramentum non fit religio, immo nec per votum reliqua materia fit actus religionis, vt proximè dicebamus, nisi ipsa etiam sit materia alicuius virtutis. Secundò ad huius explicationem arguitur. Iuramentum promissorium nihil aliud est, quàm promissionis confirmatio. Nam sicut confirmatio donationis non est noua donatio, sed robur prioris, sic & confirmatio promissionis non est alia promissio, imò iuratio & promissio, vt supra dicebamus, sunt duæ rationes ad eãdem obligationem appositæ Promissio ergo est fundamentum obligatoriæ rationis quæ est in iuramento: In iuramento autẽ coacto nulla est promissio aut promissionis obligatio, vt D. Thom planè fatetur, quandoquidem, illa obligatio per coactionem tollitur: ergo neque eiusmodi iuramentum ligat. Et confirmatur hæc ratio; iuramentum sequitur vim materiamque promissionis: si enim promissio est de re vel illicita vel inutili, iuramentum non ligat; ergo vbi promissio est nulla multo minus obligabit.

Tertio deniq. arguitur. Illa traditio pecuniæ non est, illi vtilis cui datur, illi. s. qui iuramentum extorsit. Nam ille recipiens & peccat, & periculo se exponit nunquam restituendi; quod autem vtile non est alteri nec sub voto cadit nec sub iuramento. Hæc omnia benè Caietan. dissoluit, cuius ergo prolixum responsum summa tim elucidemus. Iuramentum coactum triplici ex capite existimandum est. s. tam ex parte iurantis quam ex parte illius cui iuramentum præstatur, & tertio ratione materiæ. Et quidem ex parte iurantis, si nihil aliud cõsideres, nullum est obligationis impedimentũ, quoniam secundum Arist. 3. Eth. etsi illic adsit nollitio ſm quid, est tamen simpliciter volitum, vt exẽplo illius patet q in insaniente pelago merces in vndas proijcit. Vnde Augu. coacta voluntas, voluntas est. Ex parte aũt illius qui per vim iuramẽtum extorquet, si nihil aliud meditemur obstaculum obijcitur obligationi. Quare simplex promissio ratione incussi metus non teneret. Igitur vt obligatio ex illo iuramento oriatur, speculandum est, vtrum materia iurata, puta datio pecuniæ, sit actus alicuius virtutis; tum n. (vt sæpe dictũ est) iuramentum obligat. Differt namq. votum iuramento, qđ voti materia, si propriam consideres, non est nisi consilij & supererogationis, materia verò iuramenti cuiuscunq. virtutis opus. Et quidem qui sic iurat, non tenetur sic dare pecuniã promissam, vt verè eam in dominiũ alterius transferat. Quippe cum alter illud nũ acquirat. Nam & qui dedit repetere potest, & qui accepit restituere tenetur, sed tenetur ei illã tradere: illa autem traditio si solum vti solutio promissi, existimetur, non est virtus, est nihilominus virtutis officium quatenus redemptionis, vexationis & molestiæ, & fortè vitæ, quam v. g præda viarum obsessor adimere viatori parat. Est ergo tunc misero virtutis officium illa iurata pollicitatione propriam vitam protegere: tuncq; adeò erit charitatis officium, qua se quisq; diligere debet, & dum ob vitam alienam seruandam id iuratur, est officium misericordiæ. Hac igitur ratione iuramentum illud obligat, quoniam seruare iuramentũ nõ vergit in deteriorem exitum, sicut si res iuraretur illicita. Omne autem quod talem non habet exitum obligat. Sylu. quidem in verbo, iuramentum. 4. §. 7. tenet cum multis quos citat Iurisconſ. & putat esse opinionem S. Thom. quod si coactus ille iurans habet propositum se obligandi manet quidẽ obligatus, sin verò illud non habuit minime obligatur: moderatio verò hæc non est vera, vt illico subsequenti argumento monstrabitur. Qui enim habuit intentionem iurandi, licet illam non habeat se obligãdi, manet obligatus. Nam obligatio ex ipsa iuramenti natura si sit de re licita, necessario nascitur, secus si non intenderet iurare. Vtrum verò coacto liceat fingere se iurare absq animo iurandi, super quartum argumentum dicere preparamus,

Responsio.

ramus. Sed forsan inferas: Ergo elapso illo periculo, nō tenetur qui iurauit promissum reddere, vt si quis dum tenebatur captiuus iurauit in sui redemptionem certū æs numerare, liber postea dum remeauit in patriam non tenebitur: quoniam cum iam violentia cessauerit, datio illa non habet redemptionis formam. Respondetur satis esse dum iusiurandum fuit exhibitū, sponsionem fuisse factum sub forma redēptionis. Nam virtute eiusdem iuramenti postea solutio eandem retinet redemptionis formam. Sed arguis rursus. Cur non etiam simplex promissio, postquam eādem habere redemptionis effigiem, non obligabit? Nam dicit S. Tho. ꝙ tollitur per iurationem. Caieta. respondet quod simplex promissio debet habere rationem commodi & vtilis respū illius cui fit: illa autē redditio est illi prędoni inutilis: sanè cùm delictum illi sit recipere. At verò profectò ratio hæc parum ad rem attinet. Nam si ego debeo pecuniam alicui, etiam ex promissione, & petit ad ludendum, vel ad eius dilapidationem, licet non sit vtile, teneor nihilominus dare. Ratio ergo in proposito est, quod ex natura ipsa rei promissio coacta vim promissionis non habet. Et ideo quamuis promissio verbalis habeat redēptionis formam, quæ quidem redemptio genere suo virtutis materia redditur, tamen per coactionem cassatur nisi iuratio illam confirmet, imò verò quamuis promissio non fuerit metu coacta, sed per aliā iniuriam: quemadmodum indignus vsurario vsuras promittit, non illas cogitur in conscientia reddere, nisi adiurauit. Decretum est Alexandri I I I. cap. debitores, extra de iureiu. vbi habetur quod debitores ad soluendas vsuras in quibus se obligauerant cogi non debent. Si verò de ipsarum solutione iurauerint, cogēdi sunt domino iuramentum reddere, licet post repetitionem habeant. Quid si instantius quęras quomodo si cassa est iuramentum eam cōfirmat? Respondetur quod quamuis materia iuramenti & promissionis sit eadem, cadit tamen sub illis diuersa ratione. Promissio enim fit homini, & iuramentum per Deum, quod quidem etiam de re propria fieri posset: promissio ordinē habet ad hominem cogentem, sub qua vtrique ratione non est virtus. Ad obligationem verò iuramenti sufficit quod alia ratione sit virtus, nempe vexationis redemptio. Quod autem iuramentum etiam coactum obliget in conscientia, habes eod. tit. c. si verò, & c. verum. citatum à D. Tho. & 15. q. 6. c. si quandoq; & sequentibus. In dubium autem immeritò profectò reuocatur, vtrum non seruare iuramentum coactum peccatum sit mortale, an verò tantum veniale. Immeritò inquam quoniam circa contrcuersiam concedendum esset mortale: quādoquidem est iuramentum cadens in materiam licitam, quæ est magni momenti: iuramētum enim rei licitæ ex genere suo obligat sub reatu mortali, nisi ex tenuitate materiæ, vt supra dicebamus alleuietur. Si ergo quis coactus iuraret dare pecuniam aliquanti ponderis, certum est, teneri soluere sub reatu mortali. At verò Panor. suprà citato cap. Si verò, quia rem à sua facultate alienam tractabat, aut obligationē non esse nisi sub reatu veniali, & fuit deceptus verbo illo in cap. verum, iam citato. vbi ait Papa, quod qui non seruauerint eiusmodi coacta iurataque promissa, non ob hoc sūt tanquam pro mortali crimine puniendi: Sunt tamen illic distincta verba de culpa & pœna. Ait enim primum Papa, quod vt auferatur materia deierandi non dicatur illis, qui coactè iurarunt, vt iuramenta nū seruent: ergo nō seruantes deierant in materia graui, ac subinde mortaliter peccant, id quod quæst. 98. de periurio, quæ hic subsequitur art 3. D. Tho. expresse asserit. Tametsi omnium sit mortalium periuriorū leuissimum. Quòd autem subditur non esse puniendos quasi pro mortali crimine, solum ad pœnam ecclesiasticam refertur. Haud enim sunt illa pœna digni in foro ecclesiæ, secus verò apud Deum. Fortasse hic tamen sophista contra hæc asserta argumentetur. Eum qui inuitus iurauit nō teneri promissum in totum soluere. Fac verbi gratia, promiserit centum, tunc arguitur. Si soluerit quinquaginta non amplius debet: nam iam alter debet illi illa quinquaginta, ac perinde poterit fieri cōpēsatio. Et eadem ratione si promisit quinquaginta soluendo vigintiquinque plenè soluit. Respondetur tamen secundum id quod supra adnotauimus, quod non promisit pecuniam transferre in dominium alterius, sed verè tradere siue alter ei tantundem debeat, siue secus. Quapropter licet prędo viatori centum aliàs deberet &

Dubiū. Caiet.

Sētentia auctoris

Iuramētum coactū frangef mortale est.

Panor.

Sophisma.

viator nihilominus iurauit dare centum, tenetur tradere. Seriosius tamen argumẽtum fieri posset de voto. Votum enim, vt art. prox. explicaturi sumus, magis obligat, quàm iuramentum: votum autem metu coactum, vt lib. præced. q. 1. art. 1. demonstrauimus, nulla vi pollet obligandi; ergo neque iuramentum per metum extortum. Hoc autem argumentum illic dispoſuimus. Votũ enim quamuis eò quod fit Deo arctius obliget quam iuramentũ, quod fit homini, nihilominus si iuramento non confirmetur, non est nisi nuda promissio: promissio autem coacta, etiam si fiat cum intẽtione promittendi, vt modo dicebamus, natura sua est cassa non solum illa, quæ fit homini, verum & illa quæ fit Deo: vtpote cui obsequium per coactam voluntatem non placet, sed quod fit sponte. Iuramentum autem si feratur in materiam licitam sua ipsius natura obligat ratione iam exposita, quoniam est attestatio per sacra, quam nefas est fieri rei falsæ, atque adeo crimen si per iurantem non reddatur vera. Quapropter si votum coactũ iuramento firmetur, illa ratione obligabit licet sit dispensatione dignum. Sed & tertium idemque pugnatius adhibetur de matrimonio argumentum. Matrimoniũ enim metu cadente in constantem virum contractum, neque in foro exteriori tenet, neq. secundum conscientiam: ergo neq. iuramentũ. Patet consequentia, tũ quod vt ad matrimonium, sic ad iuramentũ requiritur consensus, quare si coacto matrimonio officit, pariter obstabit & iuramẽto: tũ maximè quod matrimonij arctius est vinculum, quam iuramẽti. Nam si postquam quis iurauerit vxorem non ducere illam ducat, matrimonium est validum. Respondetur tamen à matrimonio ad iuramentũ consequentiam non valere. Atqui nonnulli hac sunt discriminis ratione contenti, quod si matrimoniũ coactum teneret, non haberet remedium, quo possit factum infectum reddi, eò quod matrimonium vinculum est indissolubile. Cętera verò promissa per vim iurata etiam si soluantur, possunt beneficio repetitionis recuperari. At verò ratio nõ satisfacit. Nam etiam si quæ iuratione promittuntur repeti non possũt iuramentum esset seruandum: quia obligat ex natura rei. Bonauent. verò & Durã. & quidam alij in 3. dist. 39. meliusculam

Argu. de voto.

Argu. de matrimonio.

eam rationem afferunt, nempè quod cum matrimonium Christianorum significet vnionem Christi & ecclesiæ, quæ est perpetua debet habere perpetuum atq; indissolubile vinculum, ad quod non solũ requiritur cõsensus, verùm & liber consensus. Attamẽ non satis firmiter nititur libertas cõsẽsus ad matrimoniũ requisita in eo quod sacramẽtum Christianorum. Quandoquidem & coniugium etiam sub lege quoque naturæ liberum requirebat consensum. Dicendum ergo, quod matrimonium ob id quod à natura ad procreationẽ prolis constitutum est, ex sua ipsius natura perpetuitatem habet annexam: aliàs non esset satis liberis educandis consultum, perpetuitas autem ex natura rei liberum exigit animi consensum. Nam quæ violenta sunt secundum Aristo. nequeunt esse perpetua. Iuramento autem quamuis coacto irreuerentia fit si non seruetur. Arguat autem quis fortè contrà, sequeretur, quod si quis metu mortis iurare cogeretur ducere aliquam in vxorem, teneretur iuramenti nexu. Respõdetur, certum in primis esse tale iuramentũ omnino relaxandum, sed tamen vtrum dum non relaxatur extet obligatio. Bonauent. loco citato respõdet per tale iuramẽtũ oriri obligationem: quare ille iurans, inquit, ante relaxationem cum alia contrahere nequit. Et re vera quantum ad naturam iuramenti verum est, si fiat cum intentione iurandi. Nam quamuis sit contra finem iuramenti illum contrahere assensu coacto, nihilominus non est adeo intrinsecè malũ, quin possit fieri materia redẽptionis vitæ atq; adeo iurm teneret, secus vbi nullum est iurm. De hoc autẽ in materia matrimonij latius. In tertio mẽbro responsionis ait D. Th. quod postquam quis promissum illata vi iuratum soluit, potest id denuntiare iudici, aut prælato, etiam si per eundem metum iurauerit non denuntiare: quia illa iuratio est contra bonum commune. Quod quidẽ verbum non tenuẽ offert disputãdi ansam. Argm enim extat primũ contra rõnem. Nã denunciatio videtur referri ad emẽdationẽ denũtiati: accusatio verò ad publicam iustitiam, nẽpè vt reus puniatur: in proposito verò etiam si denũtians emendationem alterius neque non proponat, neq; verò speret, potest suam pecuniam repetere. Respõdetur q̃ huiusmodi denuntiatio non est illarũ, quæ p frater

Argu.

Vtrum liceat id quod vi solutum repetere.

nam correctionem fiunt, sed iuri dica vt denuntianti ius seruetur, si id modò proba uerit: nihilominus hic proximus finis refertur in commune bonum, qui est vt penes publicam potestatem semper sit facultas ciuium iniurias repensare. Et ideo qui iurauit non denuntiare, iurauit rem illicitam: atq; adeo non fuit iuramento deuinctus. At uerò profectò hæc responsio scrupulo non caret. Nam in primis ex ea colligitur quod si ille qui vim inferebat compelleret alium iurare se nunquam denunciaturum, potius deberet gladio succumberet, quàm id iurare. Nam cum iuramentum rei illicitæ sit peccatum, mors potius patienda est quam faciendum. Neq; liceret dicere id se iurare, & tamen non habere intentionem iurandi: nam esset mendacium atq; adeò peccatum. Quod autem illatum hoc absurdum probatur. Ille qui coactus pecuniam soluit non tenetur sub reatu peccati denuntiare: nam potest suã propriam pecuniam simul atq; iniuriam alteri remittere. Si fortè ille esset tam nefarius latro, vt charitate boni publici omnes tenerẽtur illum denũtiare, aliud esset. Sed tamen supponamus non esse tam pestilentem, sed hanc mihi irrogasse iniuriam, profectò non teneor eum denuntiare. Si ergo non teneor, sequitur quod gratia cauendæ mortis, possum iurare nunquam repetere neq; denuntiare; imò iurare quod gratis dono. Tametsi illa donatio, quicquid ego dixerim, nũquam poterit securam reddere illius conscientiam, quo minus semper ad restitutionem teneatur. Argumẽtũ profectò, cogit sub hac distinctione respodere. Dupliciter namq; tale iurm potest fieri. Vno modo etiam si iurans requisitus à plato fuerit vel à iudice, & tale iurm neutiquam est faciendum, neq; ob redimendam vitã, quia est iniquum. Quo ideo non obstãte teneor requisitus denuntiare. Alio modo, quod mea sponte nõ denuntiabo, nec repetam, & hoc licitum est. Atq; hoc pacto D. Thom. intelligendum arbitror. In quarto membro respõsionis ait, Diuus Tho. Pontifices eiusmodi iuramenta, non quidem irrita pronuntiare, nam sunt solida, sed relaxare tñ & quod aiũt in illis dispensare. Vbi primum adnotandum est, q non omne iurm per illatam iniuriam expressum, si iura spectes, consueuit ecclesia relaxare, sed duntaxat ea quæ vi & metu extorquentur, vt patet cap. si vero, & cap. verum, extra de iureiur. & cap. Abbas, de his quę vi met. ve caus. fiunt, & 15. quæst. 6. per totum. Nam iuramentum quod quis facit vsurario soluendi vsuras sine laxatione, videtur Alexand. III. iubere seruare canon. debitores, extra de iureiur. Quamuis iurans iniuriam passus fuerit, quia plus illic inest voluntarij. Haud tamen absurdum esset illa relaxare: quandoquidem vsurarius non habet ius recipiendi. Caussa autem relaxationis coactorum prima est, quod plurimum habent inuoluntarij admistum. Quare 15. quæstio. 6 canon. si quandoque, ait illa iuramenta simpliciter non fieri ex corde, quod Deus potissimum inspicit. Secunda ne ansa impuris nefandisque hominibus porrigatur vim bonis inferendi. Est tamen vt hic bene admonet Caiet. in eiusmodi relaxationibus cauendum, ne in blasphemiam cedant, aut in ecclesię contemptum. Si enim captiuus apud in fideles sub iuramento per verum Deum sese obstringeret creditum sibi prætium redemptionis suæ persoluere scandalum esset iuramentum postmodum illi relaxare ne soluere. Non enim solum Christiana familia, sed & Deus noster contemptui apud illos tum maximè haberetur, immo vero si quis iurasset illu redire, quamuis esset iniustè captiuus, nec redire sine periculo mortis posset redeundum illi esset, antequam cum ingenti scandalo periculoque contemptus religionis nostræ iuramentum illi esset relaxandum. Etenim si gentilitas Romanum illum Regulum tam egregio præconio commendauit qui cum fide Carthaginensibus per falsos deos iurando impignoratã dimissus esset Romam illuc rursus, vt cum capitis periculo suam fidem apud hostes liberaret, reuersus est quanto maiori fide & religione tenetur Christianus promissis stare per verum Deum iuratis? Si autem esset persona Reipubl. valdè vtilis, tentanda esset procurandaq; repensatio & redemptio. Contra id autem quod diximus iuramenta non esse ipso facto irrita, sed post iusta caussa relaxanda, fortè quis nobis obijciat canonem Abb. de his quæ vi met. ve caus. fiunt, vbi clerico, qui per vim ecclesiam suam abiurauerat, præcepit Papa ecclesiam restitui, quia quæ metu (inquit) & vi fiunt in irritum debent reuocari. Vbi ab vi ratio illa non videtur ibi

Argu. egregiũ

Cauendũ scandalum.

Rñsio.

Relaxatio coacti iuramenti.

Argu.

ibi relaxari, sed irritari. Respondetur tamẽ quod illic non fuit simplex solum iuramẽtum coactum, sed re vera expoliatio præbendæ, quam Abbas illic clerico ademerat, & alteri contulerat. Et illa sunt quæ Papa irrita facit. Quartum argumentum de doloso iuramento est hoc. Nemo ad duo contraria simul obligari potest, sed contingit quandoq. eum qui iurat diuersam habere mentem quam ille habet cui iuramẽtum præstatur: ergo eiusmodi iuramentum, non erit obligatorium. Responsio in conciliandis duabus sententijs Isidori & Gregorij versatur, quæ sibi prima facie videntur aduersæ. Isidor. namque lib. sent. 2. & refertur 22. quæst. 5. canon quacũque sic ait. Quacunque arte verborum quis iurat, Deus tamen qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit sicut ille cui iuratur intelligit. Vbi in fauorem illius, cui præstatur iuramentum, videtur admonere iuramentum dolosum obligare, licet ille qui iurat animum non habeat se obligandi. Gregorij vero 26. lib. Moral. verba sunt. Humanę aures talia verba nostra iudicãt, qualia foris sonant: diuina vero iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur. Vbi videtur in fauorem iurantis vergere, videlicet quod si non habet mentem obligandi se, non sit obligatus. D. vero Thom. hos patres concilians ait, quod quando intentio iurantis est dolosa, quia scilicet intẽdit alium decipere & supplantare, tunc habet verum sententia Isidori, videlicet quod iuramentum est seruandum secundum sanum intellectum eius cui præstatur iuramentum. Id quod ex verbis subiunctis Isidori colligit dicentis, quod dupliciter reus ille fit, qui & nomẽ Dei in vanum assumit, & proximum dolo capit. Si vero iurans dolum nõ adhibeat, tunc locum habet sententia Gregorij, nempe quod æstimanda sit obligatio iuramenti secundum intẽtionem iurantis. At vero profecto conciliatio hæc D. Tho. nonnulla indiget explicatione. Ille enim qui dolo iurat tribus modis potest aliam habere intentionem quam alter intelligit, cui iuramentum præstatur. Vbi primo notandum iuramentum dolosum, vt supra diximus, ab effectu sic nuncupari, nempe quod fit intentione fallendi. Et ideo qualitas hęc propriè conuenit iuramento promissorio, quod secũ affert obligationem aliquid faciendi, vel non faciendi ex iuratione pullulans. Tametsi in assertorio nõnunquam insit & dolus cum quis falsum animo decipiendi iurat. Falsitas ergo iuramenti consistit in hoc quod verba iurantis foris prolata, eius menti non consonant. Est autem in iuramento promissorio tria extere considerare, nempe promissionem & iuramentum, quo illa confirmatur, quæ tunc præsentia sunt cum fit iuramentum, & præterea executionem seu impletionem promissionis, quæ in futurum expectatur. Quibus vtique tribus totidem intus in mente iurantis, respondent, nẽpe intentio promittendi seu obligandi se, & intentio iurandi, & intentio implendi iuramentum. Et quidem vbi sola hæc tertia deest, si adsint aliæ duæ citra controuersiam omnibus est in confesso iusm esse obligatorium. Nam si quis intendit non solum iurare, verum & se iuso vincire, illis duabus intentionibus ligatur. Intentio autem non implendi est quidem iniqua, sed tñ non magis vinculum iuramentũ tollit, quam si post præstitum adueniret. Et manifestũ est ob id quod quis intendat, non id obseruare quod debet, nequaquam absolui obligationis nexu. Rursus si quis fingit se iurare, non tamẽ habet iurandi animum, liquidum quoque est obligationem nullam oriri ex natura iuramenti, Quoniam cum iuramentum sit actus humanus, vbi abest intentio iurandi, nullum existit iusiurandũ. Dubium ergo restat, quãdo quispiam medio se habet modo, nempe quando intentione quidem iurandi, iurat tñ absq. intentione obligandi se iuramento, seu (quod idem est) id promittendi quod iurat. Hoc enim casu multi sunt, qui censet nullã oriri obligationem, & præcipuè Iurisconsulti, quos refert Syluest. modo citatus in verbo iuramentum 4. quorum adeò sententiam sequitur. Et ponit exemplum in eo, qui coactus iurat. Et re uera verba Gregor. citata videntur primo sonitu huic opinioni patrocinari, ut ait, quòd iuramentum debet æstimari secundum intentionem iurãtis, atque adeo si ex corde obligatio nõ oritur, apparet nullam existere. Et confirmatur, quia cum iuramentum non sit nisi ꝓmissionis confirmatio, vbi re uera non est promissio, nulla videtur reliqua iuramenti obligatio. His veruntamen non obstantibus, respondetur quod vbi vera adest intentio iurandi, & si desit intentio promissionis

Marginal notes: Quartũ argũ de iuro doloso. — Isidor. — Gregor. — Explicatio iuramẽti dolosi. — Tria in iuramẽto ꝓmissorio. — Dubiũ. — Syluest. — Rñsio.

ſionis & obligationis, nihilominus ſubſe-quitur obligatio. Et ratio eſt, quod obligatio eſt naturalis iuramenti effectus, ita ſcilicet illi innatus, vt igni natiuum eſt calefacere. Quare ſicut repugnat ignem adeſſe & non calefacere, ſic & iuramentum exiſtere ſine obligatione. Vbi autem quis cum intentione iurandi iuramentum profert, vera eſt iuratio; vera ergo inde exiſtit obligatio. Quocirca non eſt in hominis poteſtate in obligationem à iuramento ſe mouere. Haud enim ex iurantis voluntate pendet, verè iurare, & tamen ſine obligatione. Ratio autem ex his quæ in fronte articuli, & poſtea ſuper ſolutionem primi argumenti S. Tho adnotabamus, colligitur, contemplabamur namq; ſecundũ D. Tho. duas veritatis rationes iuramento promiſſorio ineſſe, ſcilicet & illam quæ eſt ratio aſſertorij, uidelicet vt cum quis quid iurando promittit, ſimul habeat implendi intentionem, & prætерea, vt poſtea in executione, ſi materia ſit licita, id faciat verum quod iurauit, & iuramentum clarum eſt ferri in vtranq; Nam ſi tantum caderet in priorem, ſenſus iuramenti promiſſorij nõ eſſet niſi, iuro me promittere, ſeu uere me habere intentionem iurandi: & tunc ſequeretur iuramentum promiſſorium non eſſe niſi merè aſſertorium, atq; adeò licet poſteà in executione ille qui iurauit neutiquam iuramentum impleret, non ideo fieret periurus. Nam in intentione faciendi ſalua eſſe tota vis iuramenti: hoc autem eſt falſiſſimum. Nã utroq; modo fit homo periurus, ſcilicet & non habendo intentionẽ implendi quod iurat, & poſteà id non implendo ubi adſunt alij comites. Fit ergo cõſequens vt iuramentum feratur in vtranq; veritatem. Ex quo vtiq; rurſum fit conſequẽs quod ex prima veritate chalcitur nexus & vinculum ad ſecundum. Sed ais hoc tñ concludi, ꝙ vbi eſt intentio faciendi ꝙ iuratur, oritur obligatio, uel ubi eſt intentio obligandi. Imò uerò ex hoc ꝙ ille qui iurat tenetur hr̃e intentionem ſe obligandi, idq; ſubinde faciendi ꝙ iurat: aliàs mendaciter iuraret ac perinde deieraret, ſubſequitur ꝙ etſi neutram illarum habeat, ſola ipſa intentio iurandi, quæ ſuapte natura & iure ſecum alias ambas deberet afferre comites, perinde eſt cauſa obligationis acſi vtraq; illarum adeſſet. Et per hoc ad argumenta contrarium rñdetur. Ad illã. n. *Solutio argumẽtorum,*

auctoritatem Greg. ex qua vr̃ conſequi ꝙ tunc iuratio non naſcitur ex corde, reſpondetur eo ipſo quod in corde ille habeat iurare, ex eodem corde ſimul pullulat iuramenti obligatio. Ad aliud verò quod vbi non eſt promiſſio, neq; intentio promittendi, non eſt iuramenti obligatio. Reſpondetur quod cum quiſquis intendit promiſſoriè iurare, tenetur ſimul promittere & ſe obligare, perinde ex ſola intentione iurãdi oritur obligatio, ac ſi ſe intenderet obligare. Hic ergo eſt caſus ſententiæ Iſidori, nẽpè quod iuramentũ tenet ſicut ille cui iuratur intelligit. Atque hoc D. Tho. cenſet iurare in dolo ꝙ nihil iuranti ſuffragatur. *Senſus Iſidori.* Quod ergo ſi quis exterius iuret proferendo verba & tangendo Euangelia, intus tñ non habeat iurandi aĩum? Rñdetur in illo caſu non eſſe verum, ſed fictum iurm, & tunc hr̃e locũ verba Greg ꝙ Deus non habet illud pro iuro: Ipſe enim mentium ſcrutator videt iurm non naſci ex corde. *ſenſus Gregorij.* In foro aũt exteriori oĩno ab eccleſia quæ per externa verba iudicat, reputatur iurm: pariq; modo in prætorio ciuili. Sed nunquid in conſcientia qui ſic iurat, tenebitur id implere. Rñdetur minimè quidem, ex vi iuri, vtpotè quod nullũ eſt, atque adeò neque contra illi veniens periurij reus fiet. *Dubitatio.* Teneri autem poteſt alijs legibus, verbi gratia. Si quis vt puella fruetetur quæ ſui copiam illi facere renuerat, antequam ſponſalia illi iuraret, profectò ſi verbis iurat, tenebitur lege iuſtitiæ fidem promiſſi ſeruare. Et pariter in quibuſcunque alijs contractibus vbi interuenerit, Do vt des. Deinde gratia cauendi ſcandali, ſi quis ſolenniter iurauit, quamuis fictè in re alicuius momenti, proculdubio ſi non poſſet planè perſuadere ſe non verè iuraſſe, teneretur ficto iuramento ſub reatu mortali ſtare, ne ſcandalum daret, habereturque ĩ opinione aliorum periurus. Contra hęc autem duo reſponſionis membra arguitur ſic. *Argumentũ.* Qui iurat ſine intentione obligandi ſe ad ſeruandũ promiſſum, in virtute iurat ſine intentione iurandi: ergo ſuperuacaneum eſt hæc duo diſtinguere ad cõciliandum cum Iſidoro Gregoriũ. Probatur antecedens. animus iurandi ſecum hẽt annexum propoſitum obligandi: nam aliàs, vt dictum eſt, eſſet periurium: ergo qui non hẽt intentionẽ obligandi, ſic nõ habet intentionem iurandi. Eorum namque quæ

conne-

connexa sunt, vno sublato aufertur & alterum. Respondetur annexa quidem esse de iure in hoc sensu, quod qui propositum habet iurãdi, debet habere idem subinde obligandi se & seruandi promissum: in facto verò sicut potest esse primum sine alijs sic, & vtrumque aliorum sine primo. Et ratio est: quia quæcunque actio exterior deliberata, secum natura sua affert agendi intentionem: & ideo nisi per formalem negationem mentis excludatur, semper intelligitur vna concurrere cum actione. Intentio iurandi semper in externa iuratione includitur, dummodo & aduertenter, fiat & qui iurat non illam peculiariter & expressè mente remoueat. Quare qui non habet animum se obligandi mentitur quidem circa materiam iuramenti quæ est promissio, non tamen circa ipsam iurationem, imò verè iurat. Ex secundò autem membro emergit dubium vtrum iurare exterius fictè sine intentione iurandi sit peccatum mortale: quoniam de veniali non est dubium, quandoquidem qui dicit se iurare, & non iurat, mentitur. Caiet. impræsentiarum absolutè absque vlla distinctione ait esse mortale peccatum, siue ille qui fictè iurat: spontaneè iuret legitimè requisitus siue per iniuriam illata vi. Et intelligitur responsio quando planis verbis non æquiuocis exterius iurat. Et ratio eius est quòd exterius illud iuramentum fertur supra mendacium, scilicet seruandi promissum, quod non intendit seruari. Mendacium autem inquit non solum est contrarium vero iuramento interiori, sed etiam exteriori. Nam quemadmodum cultus exterior idolorum sine animo colendi (quod Marcellinus fertur egisse) peccatum est mortale: quia applicatur cultus cui non debetur. Ita & illud testimonium, Deus est mihi testis quod est actus religionis: applicare mẽdacio est irreuerentia mortalis secũdum illud: Quicunque me erubuerit coram hominibus, hunc & filium hominis erubescet &c. Quin. id facit metu humano per Deum fictè iurat. Et re vera qñ iuramentum iure exigitur, opinio hæc cõstantem habet veritatem; tunc siquidẽ illa fictio iurandi perniciosum est mendaciũ, cùm eius nõdi requisitus iurare sincere teneatur; qñ verò per vim & metum postulatur, nõ apparet vsq; adeo certa. Demus.n. hominem in nemore ab impuris latronibus inuasum, qui sub hac forma iurare cogitur. Iuras mihi tantam numerare pecuniã? & respondeat sic iuro sine intentione tñ iurandi. Arguitur sic, vel fictio illa ob id esset mortale delictum, q re vera ille habet intentionem faciendi contra iuramentũ: & hoc non, quia iuramentum nullum est, sed simplex mendacium: tum quia dicit se iurare, & non iurat, tum quia significat se daturum & non habet tale propositum: quare nullum est illic mendacium iuramento firmatũ, vel esset mortale, quia mendacium est perniciosum, & hoc non, quia cum non teneatur iurare, nemini facit iniuriam. Argumẽtum est argutum, sed tutiorem arbitror Caietani opinionẽ, & rõ est: Qm cum ille tunc rñdet sic iuro, non solũ est assertio in actu signato (vt dicunt logici) id est nõ solum asserit se iurare: tũc.n. solum esset simplex mendacium: sicut si nollens rem aliquã dicere, sic volo: sed est iuratio in actu exercito. Etenim sicut cum dicis, ego loquor, non solum significas te loqui, sed verè illud exerces. Pari modo cùm ais, sic iuro, perinde est ac si dicas, Deus est mihi testis, me pecuniam exhibiturum, aut per Deum pecuniam dabo. Vnde ad argumẽtum respondetur esse mortale, non propter iniuriam illatam alteri: sed propter illam irreuerentiam, quæ fit Deo saltem exterius afferendo nomen eius in testimonium falsi. Ex quo fit dicere illa verba materialiter in tali casu, non esse mortale, nisi ille qui cogitur non habens intentionem iurandi sic responderet dico ego iuro: nã caperet illa verba nunc materialiter: & ideo non iuraret, imò nullum esset peccatum iuxta verbum Hiero. in canon. vtilem, 22. q. 2. vbi ait vtilem esse nonnunquam simulationem, & pariter si responderet, dico Deus est mihi testis. Totum.n. hoc capitur materialiter. Si autem diceret, dico quòd Deus est mihi testis, tunc caperetur personaliter, atque adeo verbale mortaleque esset periurium. Quod si rursus quis arguat, sequeretur inde quod si quis exterius iuraret sine intentione iurandi, iurat tamen verum, mortale quoque crimen committeret. Est verbi gratia scrupulosus quispiam, qui asserit quidem veritatem, cuius est certus, sed tamen requisitus vt iuret, ait se iurare & intus non iurat. Quod autem id sequatur patet: nam con-

Iuramẽtum fictum vtrum sit mortale Caieta.

Iurare verũ fictè.

trauenit

traueniit fini iuramenti qui est ueritatis cõfirmatio quam fingit se confirmare & non confirmat. Quare cum menti os dissonet, erit abusus iurãdi, atque adeo mortale periurium. Immo apparet illusio diuini testimonij, vtpote quod foris adducitur & animo non firmatur. Hic Caiet. impræsentiarum propter hæc argumenta asserebat esse mortale. Sed hoc profecto non modo non est certum: immo cēseo esse falsum si generatim affirmetur. Crediderim inquã quòd ubi quis lege cogitur iurare, scilicet uel a iudice vel ab illo cui interest, mortale sit crimen iurare sine intentione, etiam uerum propter iniuriam quæ legi infertur & illi cui interest. Vbi autem per uim & metum extorquetur iuramētum, profecto nimium esset ius rigidaque assertio illum cōdemnare ad mortale. Nam tūc non habens intentionem iurãdi, nullam illi infert iniuriam, qui iuramētum extorquet neque uero legi aut Deo. Nam illa uerba iuratoria non adhibētur mendacio neque ille propriè facit cōtra finem iuramenti, neque testimonium Dei saltem mortaliter illudit, quandoquidem neque intus neq; extra falsum iurat, sed solum fingi per testimoniū illud ueritatem confirmare, quam re uera non confirmat: quod erit fortè ueniale peccatū, quia est mendacium officiosum, sane quo quis iniuriam sibi illatam cauet. Hactenus de his qui planis uerbis contra mētem iurant. Proximum ergo est, vt dicamus de iuramento, quod uerbis fit simulatorijs. Vtrū qui alteri iuramētum præstat promissoriū simulatorijs uerbis, animo nō implendi promissum nec se obligãdi, mortaliter peccet? dixerim simulatorij: nã si planis uerbis iuret, cum intentione iurandi, & mens intus sine aliquo moderamine si nō implere neque se obligare, manifestum corollarium ijs quæ dicta sunt appenditur, illam intentionem iuramento contrariam, esse peccatum mortale: quoniam est intentio faciendi contra quam iuramento tenetur. Dubium ergo existit, quando illa intentio est cum aliqua restitutione. Syluestr namque loco citato ait, quod si quis coactus externis uerbis absolute iuret seruare promissum, neque tamen absolutam habeat intētionem simpliciter implendi, sed mente tacitus apud se intendat dare si debet, quidē simulatio in hoc consistit, quod uerba sunt absoluta, mens uerò conditionata. Ait inquam illud iuramentum nullum esse peccatum in quo atque sensu intelligit textum illum Hieron. c. utile 22. q 2. vbi ait, utilem esse nonnunquam simulationem. At uero duplici hic distinctione opus est. Quoniã, aut extera uerba relata ad mentem iurantis plane falsa sunt: aut æquiuoca. i. in vno sensu uera, & in altero falsa: aut denique ea arte prolata: ut alter cui iuramentum exhibetur ipse callere nequeat. Secunda distinctio est ex parte iurantis. Aut enim ab eo exigitur iuramentum, quod iure facere tenetur, videlicet a suo prælato iuridicè aut a priuata persona, cui ratione contractus iurare tenetur, aut exigitur per uim aut per iniuriam, ut illi contingit, qui in nemore incidit in latrones, vel si iudex contra ius illud vult extorquere. His suppositis prima statuitur generalis regula, si uerba exterius prolata respectu intentionis iurantis, planè falsa sunt, idest menti eius dissona, vniuersim & absque ulla exceptione est peccatum mortale. Id quod presenti exemplo monstratur, vbi extra fine restrictione iuratur & in mente non habetur absoluta intentio, neque iurans excusatur per illam mentalem restrictionem, dabo si debeo aut iuro dare si debeo. Nam postquam illã verbis non explicat, sed uerba sunt absoluta, non consona: os menti, sed ficta est iuratio; quia intus non fit absolutè, vt explicatur extra. Quem ideo casum comprehendit sententia Aug. super Psal. 23. relata eadem causa & quæstion. can. in dolo. vbi ait In dolo iurat, qui aliter factus est, quam promittit. Quapropter quantumcunque per vim & iniuriam fuerit iuramētum extortum, factumque ad redimēdam vitam erit mortale periurium. Sentētia ergo Hieron. non habet hic locum. Nam quod ait vtilem esse quandoq; simulationem, intelligitur vbi simulatio absq; vlla fieri potest falsitate. Quãdo autem simulatio fit in verbis quæ vel sub æquiuoco, vel artificiosè proferūtur, ita vt sensum possint recipere, quē iurans intendit, licet eum alter non percipiat, tunc si iuramentum iure petitur, non licet tali amphibologia vti propter iniuriã quæ fit illi qui ius habet petendi. Quando vero vi illata petitur, licitum est ea fraude petentem deludere. Verbi gratia. Si iniurius ille nequam sic rogaret. Iuras mihi

Marginalia: Rusio. — Generalis regula. — De iuramento verbis simulatorijs facto. — Augu. — Syluest. — Quãdo verba sunt æquiuoca.

mihi tantam numerare pecuniam? & alter responderet sic uro (absque I.) nõ esset peccatum mortale, sed simplex mendaciũ: quia fortè nihil tũc ureret. Item si Dei nomen lingua illa qua fit iuratio, diuersum quoque aliud habuisset significatum liceret illud intelligendo, dicere testis mihi est Deus quamuis alier Deum cœli intelligeret. Aut si altero interrogante. Iuras mihi numerare pecuniam? alter respõderet. Tibi iuro numerare: non ut esset sẽsus, Numerare tibi, hoc est soluere aut tradere: sed tibi iuro apud me pecuniam recensere: quãdoquidem, numerare utrunque significat. Quare tale iuramentum esset verum, iustum, & prudens atque adeo consonum documento Hieron in canon. citato, vtilem. Quoniam tunc simulatio (quoniam absque falsitate fieret) vtilis esset. Quamobrem sententia Isidori, quacunque arte verborum, &c. non esset eiusmodi iuramẽtis contraria: quoniam intelligitur, quando iuramentum est, aut falsum, aut alteri contra ius præiudiciale.

ARTICVLVS VIII.

Vtrum maior sit obligatio iuramenti, quàm voti.

CVm tam votum, quam iuramentum inter officia sint religionis non immeritò inter se conferuntur, vt exploretur vtra sit maior obligatio, votine an iuramẽti? Ad quam quæstiunculam D. Thom. vnica conclusione affirmatiua respondet votũ ex ratione sua magis est obligatorium, quam iuramentum, idque duabus rationibus persuadet. Prior est. Vis obligandi primum pensari debet ex obiecto, videlicet ratione illius, cui fit obligatio: votum autem promissionem dicit Deo factam, iuramentum autem nonnunquam fit homini, licet fiat per Deum: Sanctior ergo est ac subinde maior obligatio voti. Posterior verò ratio procedit ex caussa & radice, vnde eiusmodi obligationis pullulant, vtraque enim ex diuina radice nascitur. Quapropter tam iuramentum, quam uotum (ut supra monstratum est) ad religionem attinet: tametsi diuersimode. Nam obligatio uoti ex fidelitate nascitur, quam Deo in promissis ei factis debemus, ut illa persoluamus: obligatio autem iuramenti oritur ex reuerentia, quam eidem debemus. Vt quod per eius nomen alicui pollicemur, reddamus: infidelitas autem fidelitati contraria peior est, quàm irreuerentia, nam includit illam: siquidem infidelitas species quædam irreuerentiæ est, non tamen vice uersa includitur ab illa. Potest enim quispiam alterum per irreuerentiã dehonestare, quamuis nullam ei fidem frãgat. Quo fit, ut infidelitas, ac præsertim hominis, ad Deum maxima sit irreuerentia: ergo votum ex ratione sua magis est obligatorium quam iuramentum: quandoquidem eius violatio magis est propter infidelitatem sacrilega.

Conclu. (margin)

Conclusio facilis est, tum ut intelligatur, tum etiam ut credatur, si modo nominum significata ex superioribus supponãtur. Votum enim ut lib. superiori dicebamus est promissio facta Deo: iuramentum autem contestatio veritatis, quæ fit per Deum: & nonnunquam promissionis, quę fit homini. Quare votum propinquius sublimiorique ratione habet Deum pro obiecto, quam iuramentum. Loquimur enim de iuramento per se, quod non est, votum. Cum enim ait, Promitto hoc Deo, Deo te sine aliquo medio subditis debitorem cumque adeo creditorem ac dominũ tui promissi. Cum autem quidpiam promittis homini per Deum, non Deo proxime, sed homini te reddis obnoxium. Neque Deum creditorem & dominum constituis tui promissi, sed testem, & quasi fideiussorem. Quare non solum fractio uoti, est fractio fidei Deo debitæ, & fractio iuramenti non nisi uiolatio eius reuerentiæ: immo uerò ipsa eadem reuerentia Dei impudentius uiolatur in fractione uoti, quam in fractione iuramenti. Atque eam ob rem Sanct. Thom. non fuit contentus ostendere, quod infidelitas infractione uoti ex natura fidelitatis est prior, quam irreuerentia, quæ emergit ex fractione iuramenti, sed adiecit infidelitatẽ fracti uoti esse irreuerentiam, eandemque maiorem illa quę est in periurio. Maiorem enim irreuerentiam facit famulus hero suo, cum fidem illi frangit, absurdusque eum contẽnit, q̃ adducendo eum in testẽ falsi. Cuius ratio est, quod directius è regione magis facit contra rationẽ dominij, quod habet

Nota nouas conclusionistõ nis. (margin)

supra

supra ipsum. Accedit præterea, & alia excellentia voti, quam ar. 5. diximus iuramẽto antecellere. Nam licet tam obseruatio iuramẽti, quam voti, pertineat ad religionem, tamen votum suam etiam materiã facit actum religionis. Dum enim eleemosynam voues, illam in Deum per religionem refers, & ideo ipsa eleemosynæ erogatio est imperatus actus religionis, materia autem iuramenti minimè. Imò reuerentia iuramenti ordinatur ad confirmandam veritatem promissi. Et ideo promissum illud non refertur in Deum, sed in hominem, ob idque votum interius pertinet ad religionem, quam iuramẽtum, tametsi seruare quoque iuramentum sit religionis officium, quia est reuerentiam facere Deo. Sed nihilominus consilium est vt supra diximus, vouere, non autem iurare sine necessitate. Atque adeò ex hac parte peius, est votum defringere, quam iuramentum. Conclusio autem hæc quantum ad naturam rei attinet, intelligenda est. Nam posset ratione grauitatis materiæ, vel aliũde eousque augeri scelus periurij, vt scelestius esset, qui fractio voti. Ecquis enim ambigat enorminus esse crimen iuramentum frangere soluendi homini decemmillia aureorum, quæ constante iustitia illi debebat, quam fractio illius voti, quo quis eleemosinam decem nummorũ Deo vouerit. Cæteris ergo paribus, intelligendum est aut paulò plus aucta iuramenti materia. Hęsitabit quis forsan circa illud verbum D. Thom. Infidelitas irreuerentiã continet. Nam inter homines adeò videntur diuersa vitia, vt vtrumque possit sine altero existere. Respondetur autem bifariam. Primum, quod inter herum & subditum neutiquam infidelitas absque irreuerentia esse potest, tametsi econuerso irreuerentia interuenire valeat aliqua præter infidelitatem. Et de infidelitate hac loquitur propriè S. Thom. Secundò autem respondetur, quod etiam infidelitas inter pares, & domini ad seruum, licet videatur irreuerentiam non includere, nihilominus infidelis omnis fœdifragus quodammodo est despector alterius. Quare & dominus cum infidelis est seruo, illum contemnit & quadamtenus irreueretur. Idem que accedit inter pares, quapropter omnis infidelitas speciem quandam irreuerẽtiæ continet.

Conclusionis moderatio.

Dubiũ.

Argumen. a D. Tho. facillima sunt. Primum est, votum est simplex promissio, iuramentum autem diuinum testimonium promissioni adhibet, est ergo pręstantius. Respondetur, quod licet hac parte videatur iuramentum excellentius, votum tamen plus ex parte obiecti excellit, quia fit Deo. Secundum, votum nonnunquam Deo factum iuramento confirmatur: id autem per quod aliud confirmatur, robustius videtur, & fortius. Respondetur, & est notanda responsio, quod iuramentum non adhibetur voto, eò quod sit fortius per se vinculum, sed quia est aliud vinculum. Et ideo licet sit minus, additum tamẽ alteri implicatiorem facit nexum. Tertiũ, obligatio voti immanat ex deliberatione humana vouentis. obligatio verò iuramẽti ex diuina veritate quæ affertur in testimonium, ergo est fortior. Respondetur, quod quamuis obligatio voti pendeat humana deliberatione vouentis, & ex illa sola parte non habeat tantã vim quam iuramentum, tamen quia per deliberatam voluntatem promissio fit Deo, ex parte diuinæ maiestatis, cui maxima debetur fides, nascitur votum maius robur, quam iuramentum ex diuina reuerentia.

1. Argu. S. Tho. *Argu. 2.* *Argu. 3.*

ARTICVLVS IX.

Vtrum in iuramento fieri possit dispensatio.

Decisioni de obligatione iuramẽti annexa est inquisitio de eius dispensatione vtrum licet sit obligatorium, possit tamen eius obgligatio per dispensationẽ extingui. Et respondetur vnica conclusione affirmatiua in iuramento cadit dispensatio. Probatur primo per locũ à maiori: Voti vinculum vt proximè dictum est, arctius est, quam iuramenti, super illo autẽ potest dispensatio fieri, ergo, & super isto. Secundò autem adhibetur ratio altera explicatior: Necessitas dispensationes, vt de uoto in superiori libro dicebamus, inde emergit, quòd contingit officium aliquod uniuersaliter consideratum esse licitum, vtile & honestum, secundum autem particularem euentum, vel inhonestum reperiri vel nociuum, atque adeo tunc neque le-

gis neque voti, debet esse materia, vt si q peregrinationem vouit, quæ post obstaculum est alteri officio, quod ille ad maiorem Dei gloriam & ecclesiæ maius cōmodum potest exhibere, hoc autem ipsum vsu venire potest in iuto, nam si id quod quis iurauit, fit postea in honestum, repugnat iustitiæ, & si fit nocuum, repugnat iudicio, ergo pariter in iuramento locū habet dispensatio. Materia hæc illis consultis, quæ de voti dispensatione superiori libro disputauimus, facile patet. Sūt nihilominus inter votum & iuramentum duo animaduertenda discrimina, quibus res fit apertior. Differunt n. tum ex parte obiecti, quod votum fit soli Deo, iuramentum uerò fieri potest homini, tum ex parte materiæ, quod propria materia voti est opus supererogationis, quod superiori libro declarauimus, materia autem iuramenti cuiuscunque opus uirtutis, vt ius suum vnicuique seruare, &c. Ex his pullulant duæ aliæ differentiæ in dispensationibus meditandæ. Prior quantum ad illos, qui dispensare possunt. Enimuerò qnamuis Papa dispensare valeat in voto, quod est maius, non tamen in iuramento, quod est minus. Haud. enim relaxare potest iuramentum quod homo homini præstitit id soluendi quod ei debebat. Et hoc neq; accidit ex minore facultate Papæ neque ex dignitate iuramenti. sed ex natura contractut qui iuramento cōfirmatur. Enimuerò quia est vicarius Dei potest votum, quod Deo fit, in id quod ei gratius est commutare. At quoniam facultatem non hēt tollendi alteri quod suum est, nequit ei iniuriam inferre, cui præstitum est iuramentum illud relaxando. Et vice versa, quamuis priuatus homo in voto, quod Deo fit, dispensare nequeat, quia non est eius vicarius, ille tamen cui iuramentum præstitum fuit, potest illud relaxare, non quod cumulatiorē habeat facultatem, quam Papa, sed quod est dn̄s bonorum suorum, & ideo sicut potest illam donare, sic & iuramentum sibi exhibitum remittere. Quare illa non est dispensatio, sed remissio donationique debiti. Secunda differentia ex parte materię, est quod in commutatione dispensationeque votorum ad id tantum attēdi debet, quod Deo sit magis placitum, in iuramenti autem relaxandis cauenda est iniuria, ne fiat tertiæ personæ. Atqui per has easdem regula de irritatione censendum. Postea quidem pater irritare votum filij citra legitimam ætatem, & maritus votum vxoris: Ac perinde omne iuramentum quod speciem habet voti, vt si vxor iurasset peregrinationem, aut ieiunium, & pariter si filius ante quartum decimum annum ingressum iuraret religionis. At vero in illa iuramenta, quæ fiūt homini, sine cuius vtiq; præiudicio relaxari nequeūt, non habet paterfamiliàs tam liberam potestatem. Et sic intelligitur lex Numero 30. vbi æqua facultas marito conceditū ad relaxandum tam iuramentum quam votum vxoris, & patri ad relaxādum tam iuramentum, quam votum filij. Idemque iure canonico habetur ex concilio Elibertano. 22. quæst. 5. cano. pueri. sed habenda est ratio contractus iuramento confirmati. Quando enim pater, aut maritus irritare potest suorum contractum tunc filius, & vxor nexu iuramenti soluuntur, quia tollitur eius materia. Si autem contractū illum nequit irritare, tunc neque iuramentum. Obidque quandoque consultius erit ut huiusmodi iuramentorum dispensatio, & relaxatio ab ecclesiæ prælatis petantur. Ex his duæ regulæ dispensandi in iuramento colliguntur. Prima, quòd hominis præiudicio cessante, nempe tertiæ personæ, Papa, ut in omni uoto potest rationabili caussa dispensare, ita & in omni iuramento, quippe quod, ut dictum est, minoris est uinculi, Secunda ad di cernēdum, quænam iuramenta solus Papa relaxare possit, quæ vero Episcopi, ad id conijciendi sunt oculi, vtrum si essent vota, solus Papa, an uero Episcopi possent illa remittere. Exempli gratia, in tribus votis nempè religionis, castitatis, & Hierosolymitanæ peregrinationis, solus Papa dispensare potest. Fit ergo consequens, vt in similibus iuramentis earundem trium religionum ad solū ipsum dispensare pertineat. At quia in alijs omnibus votis, nēpè aliarum peregrinationum, ieiuniorum, &c. Item non ludendi, aut non venandi, &c. Episcopi dispensare possunt, fit vt in similibus iuramētis fortiori ratione ijdem Episcopi dispensandi facultate fungantur.

Duo discrimina inter votū & iuramētum.

Duæ aliæ differentiæ.

Duæ regulæ dispensandi.

Primum argumentum S. Thomæ est, Sicut ad iuramentum assertorium, ita & id promissorium veritatis requiritur, cum nemine tamen dispensari potest, vt cōtra veritatem

1. Argu. S. Tho.

veritatē de præsentibus, vel præteritis asse rendo iuret: ergo neq; vllus potest dispensare super iuramēto, quod quis de futuro fecit. Respondet D. Th. illationem nullam esse. Quando. n. super iuramento promissorio dispensatur, non eò tendit dispensatio, vt qui iurauit, contra iuramentum faciat, vt, s. manente iuramenti vinculo faciat contrà. Et in hoc par est promissoriū assertorio. Nam sicut ius diuinum est, vt nemo asserendo falsum iuret, ita vt qđ iurando promisit, obseruet, si adsint a' ij comites, præceptum autem diuinum nō est dispensabile. Sed effectus dispensationis est, vt id quod sub iuramento cadebat, sub illo amplius non cadat. Vt si quis iurauit ieiunium, quod postea obstaculum est vberioris virtutis, sicuti de voto dictum est. Materia autem assertorijs, quæ est præterita, aut præsens veritas postquam iuratū est, non est mutabilis: nam ad præterita nō est potentia, & ideo dispensatio in illa fieri non potest: dispensare autem in ipso actu iurandi, videlicet vt iures falsum, esset contra præceptum diuinum. Materia autem promissorij, quia est de futuro, variari potest: vt quamuis fuerit prius idonea, quæ sub iuramento promitteretur, fiat posteà inidonea, vt impleatur, atque in hoc dispensationis ratio consistit. Secundum argumentum est, Iuramentum in eius commodum fit, cui præstatur: ille autem non videtur tale iuramentum relaxare posse: ergò multo minus Papa, vel alius, cui nihil iuramentum interest. Responsio est bifariam quempiam posse alteri rem aliquam iurare. Vno modo, quando illi id pollicetur quod est ei vtile: cui adeò iuramentum illud interest. Et idèò à tali iuramento potest ille iurātem absoluere: quia potest ius, quod habet alteri remittere. Alio modo, quando quis alteri id iurando promittit quòd ad diuinum attinet honorem: qualia sunt opera pietatis & religionis: vt religionem intrare, eleemosinam erogare, &c. Et tunc, inquit, ille, cui fit promissio nō potest iurantem absoluere: quoniam iurationes huiusmodi non fiunt propriè homini, sed Deo. Nisi forsan promissio conditionalis esset, ab illo homine dependens, cui fit. Vt si quis alteri ingressum religionis iuraret, si illi expedire videretur. Est ergo solutio præsens discretè obseruanda, vt intelligamus non omnem promissionem quæ verbo fit homini, re vera illi duntaxat fieri. Posset. n. ignarus facilè decepi credens quidquid iurat amico in eius facultate esse, illud remittere: cum tamen regula sit fallax, sed ad materiam respiciendum est. Quando enim quis amico pecuniam daturum se iurat, vel aliud eius commodum facturum, id verum est: quando verò id quod promittitur, materia religionis est, aut pietatis, materia ipsa sua natura ostendit speciem habere voti, quæ Deo fit. Vt si ingressum religionis, ieiunium, peregrinationem, seruitium hospitalis, & similia iures. Quòd si cōtra arguas, sequeretur quod si ego amico iurarem pondus auri in dotem suæ filiæ elargiri, non posset ille mihi remittere, sicut si absolutè illud iurarem. Nam dotare virginē videtur opus eleemosinæ, ac subinde pietatis atq; adeò esse votum, hoc autem videtur durum. Respondetur quod huiusmodi promissiones sunt ancipites: & ideo videndū est. quo animo fiant. Etenim si promissio fit homini in grām ipsius humano more, iurāns potest ab illo amico relaxari: sicuti ipsa puella idem sibi præstitum iuramentum posset remittere. Si verò promissio fit intuitu pietatis, & religionis, naturā iam induit voti, quod ab homine relaxari non potest. Pariter si iurasti pauperi ipsum alere, speculandum est, quo animo id fecisti, videlicet an animo id Deo vouendi, an solo ꝓposito te illi pauperi obligandi. Priorem. n. obligationem relaxare ille nequit, potest autē posteriorem. In alijs verò materijs profecto res est dubia: vt si iurasti amico non ludere, aut non venari: si. n. animum habuisti illi tantum promissionem facere, illique te duntaxat obligare, ille tibi potest remittere: secus, si per viam religionis id fecisti. Itaq; quotiescūq; huiusmodi iuramenta speciem habent voti, licet facta sint altero mouente homine, & vt illi rem faceres gratam relaxatio pertinet ad Episcopū, vel Papam, secundum qualitatem materiæ. Et ideo quando absolute fiunt, ita vt qui fecit, discernere nequeat, quem animum habuerit censenda sunt, propter naturam materiæ, vota iuramento firmata. Tertio argumentatur S. Thomas, & eos explorat qui dispensare possunt, & dispensandi caussas. Et est eiusmodi. Episcopus potest dispensare in votis vulgaribus, exceptis tribus soli Papæ reseruatis:

Secundū arg.

Notāda solutio.

Argu.

Tertiū arg.

ergo eadem ratione posset in iuramentis: quod tamē videtur esse contra iura, quę iuramentorum relaxationes Papæ videntur remittere: vt ca. verum extrà de iureiur. Quæstio ergo est, vtrum par sit facultas dispensandi in iuramentis & in votis? Respondet autem quatuor membris. Primū est quod vbi iuramentum fit, aut de re illicita aut de impedimento maioris boni, multa opus est dispensatione, sed prius nullatenus est seruandum; posterius verò, licet seruari possit, consultius tamen est vt non seruetur. Secundum membrum est, quod vbi iuramentum ambiguitatem habet, licitum ne sit, aut conducens, aut nocuum, seu simpliciter in genere, seu in tali casu, tunc Episcopus dispensare potest. Subintelligitur tamen tribus illis exceptis, scilicet religionis, perpetuæ castitatis, & peregrinationis Hierosolymitanæ. Tertium membrum est, quòd vbi iuramentum manifestum est esse licitum vtile & honestum, non videtur locum habere dispensatio, nisi aliquid melius occurrat in commune bonum conferens. Et hoc, inquit ad potestatem Papæ pertinere videtur. Quartum assertum est, ad vnumquēque pertinere irritare iuramentum quod à sibi subdito factum est, circa ea quæ eius potestati subduntur: vt pater irritare potest iuramentum puellæ, & vir vxoris: vt habetur Num. 30. quod iā suprà exposuimū est. Quartum vero membrum nonnihil habet ambiguitatis. Haud enim vr̄ hic D. Tho iuramenta distinguere, in quibus solus Papa dispensare potest, & in quibus potest Episcopus ex natura materiæ, sicut in votis, vt. s. tria reseruentur Papæ, & alia committantur Episcopo: sed ex conditione & qualitate ambiguitatis: nempè vt illa de quibus ambigitur, an sint conducentia, subdantur Episcopo: reliqua verò reseruentur Papæ. Nos tn̄ proximè contrarium dicebamus. Id quod ratio comprobare videtur. Nam si votum, arctius vinculum est, fit, vt tantam facultatem habeat episcopus vt vniuersa iuramēta, quantam in vota, nisi expressè sint reseruata. Respōdetur, ꝙ quantum ad rigorem rationis, & iuris, non asserit D. Tho. contrarium: sed quantum ad æquitatem, & vt tutius conscientijs consulatur, consueuit ecclesia res magis arduas ad Papæ tribunal deferre. Ad quam, vt habetur de baptismo, & eius c. maiores sunt maiores caussæ referendæ. Et ideo nemo hic de verbo ambiguitatis fallatur, vbi enim res iurata, ambigua est, sitne expediens, facilior est dispensatio: & ideo committitur episcopo. Quia quantò materia est magis ambigua, tanto est certius, & clarius dispensandum esse. Quando verò res iurata non est ambigua, sed palam est fuisse licitam, maior est ambiguitas, an sit dispensandum, difficilorque adeò est dispensatio: quia re vera id non licet, nisi vbi res maioris commodi superuenerit. Et ideo reseruatur Papæ. Qua de causa, vt inter arguendum adnotauit D. Tho. cano. si verò & verum, extrà de iureiu. & cano Abb. de his quæ vi met. ve cau. si quæst. sexta per totum, & alij complures iuramentorū dispensationes à solo pontifice maximè leguntur factę. Et ita præcipuè obseruandum est quando iuramenta fiunt hominibus quibus interest. Illa enim nunquam, aut vix vnquam, & tunc maximè de causa, sunt relaxanda. Haud enim negauerim, quin episcopus etiam id possit, nisi sint expressè reseruata. Vt sunt iuramēta super statutis collegiorum, scholarum, & ecclesiarum, quæ sunt Papæ, quorum dispensationes sibi reseruat. Ac præcipuè illa, vt D. Tho. hic insinuat, quæ super bonis ecclesiasticarum rerum dispēsandis fiunt. Hæc enim iuramenta ne facilè eadem bona dilapidentur, Papæ solita sunt reseruari: Illa verò iuramenta quæ super beneficijs fiunt, licet plenariè ad Papam pertineant, tamen si quis clericus iurauerit non acceptare præbendam, nec ecclesiæ seruire, episcopus vbi expedire senserit, poterit super eiusmodi iuramentis dispensare, imò & cogere, vt accipiat sicuti Greg coegit Flor. Archid. accipire episcopatum, vt suprà citauimus cano. Floren. dist 85. Et autem hic apprimè obseruandum, quod sicut de voto dictum est, nemo in iuramentis sine legitima caussa dispensare valet. De quibus autem caussis, non opus est hic alium meditari tractatū, præter illum, quem de voto libro proximo, quæst. 4. arti 3 scripsimus: vbi eas latissimè dilucidauimus. Cōsueuit enim super iuramentis bifariam dispensari. s. aut directè aut indirectè. Directè autem, ratione subiitæ materiæ, vt modò de rebus beneficijsque ecclesiasticis dicebamus: in quorum dispensationem Papa plenissima fungitur

Dispēsare super iuramētis nō licet absque legitima causa.

gitur potestate, atque adeò facultate in iuramentis dispensandi, quæ in illam materiam feruntur ratione venditionis, aut cõmutationis eorum. Quocirca in omni iuramento dispensabili dum fit, subintelligitur nisi superiori potestati rationabilis visa fuerit dispensatio: vt patet c. venientes, extrà de iureiur. Imò vt de voto dicebamus, quantuncunque quis iuret non petere dispensationem, neque illa vti, potest vbi ratio id planè popoicerit prælato iuramentum patefacere, & si ille voluerit dispẽsare, potest illa vti: sunt enim huiusmodi iuramenta & fatua & fictilia. Secundò dispensat ecclesia ex officio propter caussam: vt de iuramento coacto dictum est, cuius dispensatio in odium illius fit, qui vim intulit, & vbi quis deceptionem aliquam, vel nimiam facilitatem citra consilium iurandi allegaret. Sed in hęc etiam dispensare valet episcopus. Et pariter in odium excommunicatorum; iuramenta quæ illis fiunt, relaxantur, vt patet 15 q. 6. cano. nos sanctorum, & can. iuratos. Fit denique dispensatio alias ob caussas, vt si licentiatus iurat non recipere doctoratum nisi in tali vniuersitate, & post superuenit caussa iusta alibi recipiendi, Papa dispensat, non alius, si statuta sunt illius. In summa, vbicunque cedit in commune bonum nisi tertiæ personæ iniuria fiat, legitima esse potest dispẽsatio. Indirectè verò fit dispensatio, quando subtrahitur materia iuramenti, vt si Papa episcopum functione sua priuat, aut regem regno subditos absoluit ne iuramento obedientiæ illi amplius teneantur. Et pariter si statuta reuocat, quæ quis iurauit, eo ipso iurantem nexu iuramenti absoluit. Hæc autem omnia plana sunt. In dubium autem repetere quis impræsentiarum posset, vtrum si Papa in iuramento sine caussa illegitimè dispensat, dispensatio teneat, sic vt qui contra iuramentum deinceps fecerit, non sit periurus? Exempli gratia, si ego iuraui pecuniam debitam creditori meo soluere, quamuis Papa non me absoluere possit ab illo debito: quin virtute iustitiæ reddere conuincat, vtrum si absque vlla caussa dispenset in iuramento, tollatur mihi religionis ratio, qua insuper obligabar, vt liber sim à periurio etiam si non soluam. Hoc autem satis lib. 1. discussimus, q. 7. art. 3. in dispensatione legum: quod post libr. 7. de voto resumpsimus. Et ideo hic citra disputationem respondemus, minimè dispensationem esse validam. In illa enim quæ sunt de iure diuino, & naturali, dispensatio neutiquam cadit. Cùm ergo de iure diuino sit, vt qui vouit, reddat, atque adeò quod quis iurauit, quamuis illa vincula ex voluntate vouentis, vel iurantis nata fuerint nequeunt profectò sine caussa tolli. Et multo minus, quando iuramentum fit alteri cui interest vt exẽplo proximo modò explicabamus. Nam illi cui pecuniam debeo, non solum id interest, quod illi soluere teneor, verum & modus, quo teneor. Et ideo absque illius præiudicio, vt in principio dicebamus, relaxare Papa illud iuramentum nequit. Quare si id sine vrgentissima caussa facere attentaret, relaxatio, nisi fallor, non teneret. Cætera vide in libro superiori de voto.

Dubiũ an dispẽsatio sine caussa sit valida.

ARTICVLVS X.

Vtrum omnibus cuiuscunque conditionis liceat absque discrimine quocunque tempore iurare.

CVm iuramentum actus sit religionis, & nonnunquam necessarius, meritò in calce eius disputationis quæritur, vtrum omnibus id competat, an aliqui ab eo præstando cohibeantur. Ad quod D. Thom. supposita distinctione, tribus conclusionibus respondet. Iuramentum enim & ratione Dei, per quem iuratur, æstimari potest, cui maxima debetur reuerentia, & ex parte iurantis hominis, qui in testimonium suæ veritatis illo indiget. Prima ergo conclusio est ratione prioris considerationis duo hominum genera in solenni iurandi officio iure denotantur: nempè pueri ante annos pubertatis iurare nõ coguntur. Periuri verò & infames ab eodem officio arcentur. Secunda: Ob eandem reuerentiam iurare in sanctis solẽniter, nisi à ieiunis fiat non reputatur honestum, vt 22. q. 5. Corn. Papa definiuit can. honestum. Tertia conclusio: Ex secundà ratione prouenit, vt personas egregiæ dignitatis iurare solenniter non deceat, quales sunt sacerdotes. Debẽt .n. esse tantæ auctoritatis, vt citra iuramentum sit eis adhibenda fides. Vnde 22. q. 4.

Conclõ prima.

Secũda. conclu.

Tertia conclu.

cap. si quis presbyter, habetur quod sacerdotes ex leui caussa iurare non debent. Quarta conclusio: In necessitate, vel pro magna vtilitate licitum est illis iurare praecipue pro spiritualibus negotijs: etiam in diebus festis, in quibus citra tales casus non licet.

Conclusionis istae omnes habentur in iure: sed sunt dextero legitimoque sensu intelligendę, imprimis prima tam de pueris quàm de periuris habetur 22. q. 5. can. paruuli. Et illico can. pueri explicatius designatur aetas, nempè quod ante annos 14. iurare non cogantur. Sed perspice differentiam, quod pueri non coguntur, si iurare renuerint. Si autem vigere in illis ratio apparuerit, & vltro se ad iurandum obtulerint, quantum ad tenorem illorum canonum, non apparent repellendi. Periuri verò etiam si iurare voluerint cohibentur. Et ratio discriminis est, quod pueros solus naturalis defectus aetatis facit non esse satis ad iurandum idoneos. Et ideo mitius illos ius admonet, vt iurare caueant: periuros verò vitium ipsum in idoneos reddit. Et qua ratione non coguntur iurare pueri, arcentur, & à iurando furiosi. Moderati tamen sumus conclusiones de iuramento solenni, quod ad publicum testimonium exigitur. Nam de illo & iura loquuntur & D. Thom. intelligit, vt in solutione secundi patebit. Ex quo fit consequēs, quod qui periurus anteà fuit, dum priuatim, vt reliquum vulgus iurat non magis peccat, quā reliqui: neque dum iterum deierat, illud singulare periurium habet duplicem malitiam: vnam scilicet, quia periurium, atq; alteram, quia fit post aliud. Imò verò periurus non quicunque à ferendo testimonio repellitur, sed ille, qui reus in iudicio factus est periurij, atq; adeo condemnatus. Quocirca licet quis priuatim plures mendaciter iurauerit, non ideo est à testimonio ferendo cohibendus. Circa secundam conclusionem, venerationem adnotato, quae iuramento debetur. Nam quamuis ceremonia illa, vt nemo nisi ieiunus ad solum iuramentū admittatur, non sit prorsus necessaria, reputabatur tamen olim inhonestum aliter fieri, vt quasi ad sacrosanctum sacramentum altaris; sic ad iuramentum accederetur: nempe vt iuraturus attētiori animo secum reputaret, certissimum ne esset, id quod sub iuramento assertuus accedebat. Quapropter, & alijs circunstantijs exornabatur iuramentum, scilicet ratione loci, vt nemo nisi in templo, & super altari, & libro euangeliorum attacto, quae sacerdos in manibus teneret: quasi ante tribunal Dei tremebundus iuramentum praestaret. Vnde homil. 15. ad populum Chrysostom. Non ita gemo & deploro quospiā in vijs iugulatos, audiens, sicut gemo, & lachrymis prosequor, & horresco, cum video quempiam prope mensam hanc scilicet altare venientem, & manus imponentem, & euangelijs iurantem attactis. Imò & apud Ethnicos, vt inter Romanorum problemata apud Plutarchum extat, nemini Herculem sub tecto iurare licebat: sed sub dio, quasi in Iouis praesentia, vt iuraturus adeo oneretur, quantum iudicium praestando iuramēto deberetur. Tertia cōclusio: nēpè vt honor ille sacer Iouibus deferatur ne pro leuibus iurent loco citato, & cano. si quis presbyter. 2. q. 4. habetur. Vbi adhibetur, quod vice iuramenti per sanctā consecrationem interrogentur, & 22. q. 5. cano nullus primo cauetur, ne vllus ex ecclesiastico ordine quicquam laico cuiquā super euangelia iurare praesumat. Adijcitur autem eodem canone, si quis presbyter. & in proximo, presbyter, quod in certis caussis, nempè ad purgandam suam innocentiam, & pro alijs caussis spiritualibus iurare eis liceat. Fuit enim etiam in lege naturae tanta sanctitate habitum iuramentum, vt à personis integrę vitae & intemeratae fidei illud petere nefas esset. Vnde & inter eadem Romanorum problemata refert Plutarc quod viris ingenuis & nobilitate insignibus iusiurādum tormenti genus erat: seruis namque & mancipijs non deferebantur iuramētum, sed in eculeum rapiebantur, vt quaestione ab illis extorqueretur veritas: liberis verò & ingenuis, quos torquere non licebat, idem reputabatur iuramentum ad extorquendam veritatem, quod seruis tormentum. Continebat praeterea eorum religio, vt neque Diali flamini neq. sacerdotibus iurare liceret, sed simplex eorum assertio pro iureiurādo duceretur. Quòd si cum ista iuratorię religionis sanctitate abusum nostrorū temporum conferas, non poteris non locum deplorare, in quem Christiana religio hac parte deciderit. Admittuntur enim immo de improuiso abripiuntur ad iurandum

Margin notes: Nota. — Conclusionum moderatio. — Iusiurādi veneratio. — Chryso. — Ethnicorū religio. — Declaratio tertiae conclusiōis. — Ethnicorū mos. — Iurandi abusus.

dum sine delectu cuiuscunq; sortis homines, nempè bubulci, muliones, baiuli, ebrij & belluones, neq; verò in templo, sed vbi ius iurare absq. vlla præmeditatione cogũtur. Neque verò sacerdotibus idem honos habetur, quem iura sanxerunt, sed promiscue vti seculare vulgus iurare coguntur, imò ipsi se offerunt. Qua de re adeo iurandi religio iam viluit, vt periuria, pro minimis delictis habeantur: Sed de hoc q. seq. art. 3. iterum: vbi de tertio comite repetẽdus est sermo. Primum argumentum D. Th. est, iuramentum ad confirmationem inducitur, vt ait ad Hebr. 6. Pau. Vnicuiq. autem suum dictum confirmare congruit ergo quicunque iurare potest. Responsio ad minorem præmissam dirigatur. Quidã enim sunt quos ob proprium defectum dicta sua iuramento firmare non decet. Alij verò, quos propter firmitatem suæ auctoritatis eo non indigent. Secundum argumentum sumitur ex Chrysost. hom. 44. super Mat. c. 25. vbi ait. Si aliqua caussa fuerit iurandi, modicum videtur facere, qui iurat per Deum; sed qui iurat per euangelia, maius aliquid fecisse videtur. Quibus dicẽdum est: stulti, scripturæ propter Deũ factæ sunt, non Deus propter scripturas. Quibus verbis edocet grauius esse iurare per Deum, quàm per euangelia. Quicunque autem & quocũque tempore communi locutione iurare per Deum consueuerunt: ergo à fortiori omnes cuiuscunque conditionis possunt per Euangelia (quod leuius est iurare,) respondet D. Tho interpretando Chrysostomum, nempe quod iuramentum secundum se consideratum grauius est, cum fit per Deum, quàm cùm fit per euangelia. Nam, vt ait ad Publicolam Aug. Quanto fortius est id, per quod iurauit, tanto iuramentum strictius obligat. Nihilominus econuersò propter modum iuramenti potest fieri grauius, dum fit per euangelia solenniter; tum quod cũ fit solenniter fit cum maiori deliberatione, quàm dum fit priuatim per Deũ: tum etiam quod maius esset tunc scandalum periurij, quia publicitus fit. Et ideo cohibitæ sunt personarum aliquæ conditiones, à iuramento solenni per euangelia, quæ iurare, vt reliquum vulgus, per Deum permittuntur Quæstione autem sequenti ar. 3. de hac re iterum. Tertium argumentum est. Idem esse effectus non potest contrariarum caussarum: excluduntur autem aliqui à iuramento propter defectum, vt pueri & periuri: ergo nulli debent propter excellentiam excludi, vt sacerdotes. Respondetur non esse absurdum, quod in priori prẹmissa negatur, nempè, vt aliqui excludantur, quia maioris sunt auctoritatis, quã vt eos iurare deceat: alij verò, quia minoris, quam eorum iuramento stetur. Quartum denique argumentum est: nullus homo in hoc seculo tantæ auctoritatis est quàm Angelus. Nam vt Matt. 11. ait Christus, Qui minor est in regno cœlorum, maior est Ioanne Baptista: Angelus autem, vt Apocalyp. 10. legitur iurauit per viuentem in secula seculorum, ergo homo quantæcunque sit dignitatis, iurare potest. Responsio autem est, quam in primo art. copiosè delucidauimus. Enimuerò, vt Deus minimè ob id iurat, quod necesse habeat asserta sua per aliquid fortius confirmare sed ad ostendendum immobilitatem illius quod iurat; sic & Angelus non iurat, nisi ad ostendendum id quòd affirmat, ex immobili infallibilique Dei dispositione procedere At verò quoniã homines non iurant, nisi vt certiora dicta sua faciant illi qui sunt eximiæ dignitatis, iuramento non indigent.

Marginalia: Arg. 1. D. Tho. — Arg. 2. ex Chrysost. — Grauius iurm̃ p Deum, quã per Euangelia. — Arg. 3. D. Tho. — Arg. 4. — Angelorum iuratio.

QVÆSTIO II.

DE PERIVRIO.

S. Tho. 2. 2. quæst. 98.

ARTICVLVS I.

Vtrum falsitas requiratur ad periurium.

QVamuis D. Th. aliũ ordinẽ seruauerit inter quæstionẽ de iuro, & hanc de periurio materiam superstitionis interferens: quoniam tñ non est mihi animus illam, quę latissima est materiã modo tractare, ordini cõsentaneum duxi virtuti iuri extremum periurij vitiũ adiungere, quã q. Sententiarũ Magister in 3. dist. 39. disputauit. Est ergo primus quæstionis articulus, vt moris est D. Th. generalis: Vtrũ.s. vniuersum omni periuri falsi- (Conclusio.)

tas insit? Ad quam q. vnica conclusione affirmatiua respondet, s. quod de ratione intrinseca periurij est falsitas: Hoc primũ patet ex eius definitione, quę rei naturã exponit. Est.n. periurium vt loco citato ait Iniarum magister nihil aliud quàm mendaciũ iureiurando firmatum. Ratione autẽ id confirmatur. Morales actus, vt 1 2 q.1.ar.2. definitũ est, ex fine sortiuntur speciem: finis autem iuris est confirmatio dicti humani: confirmatio autem eiusmodi per hoc fit, quod illud dictum firmiter ostenditur esse verũ: quod quidem rei falsę contingere non potest: ergo falsitas confirmationi veritatis opponitur, quę ideo finem iuramẽti euacuat. Fit ergo ex his consequens peruersitatem iuramenti quod periurium dicitur, à falsitate præcipuè speciem sortiri, atq; adeo de ratione periurij esse falsitatem, sicuti veritas est de ratione legitimi iuramenti.

Periurium.

Quæstio hæc egregia est, per quam præcedens perfectius elucidatur. Nam quoniã opposita iuxta se posita, clarius elucescũt, à multis, quę illic se insinuabant, vsq; ad hũc locum supersedimus. In introitu verò examinationis præsentis conclusionis, obijcit se contra probationem eius Caie. qui hãc saliuam deglutire non potest, quod finis iuramenti sit confirmatio humani dicti. Quod tamen D. Th. vt superiori q. ar.4.& 5.& hic liquidis verbis affirmat, & in solutione secundi. Ratio vero sua formidinis est: quia concedere submetuit id, quod nobilius est, nempè actum religionis (qualis est iuramentum) referendum esse ad id, quod est ignobilius, puta ad confirmandum hominis dictum ceu medium ad finem. Illic tamen nempè art.5. satis responsum à nobis est, videlicet non esse formidandum finem iuramenti esse firmare humanũ dictum quandoquidem hoc ipsum in gloriã Dei refertur, quod illic copiosius explicuimus. Hoc ergo pretermisso, non nihil profecto ambiguitatis conclusio habet S. Th. quatenus generalis est. Non.n. ad omne periurium videtur requiri falsitas. Immo etiam si iuratio sit vera, aliunde videtur habere posse rationem periurij. Et ratio quidem hæsitandi est, quam hic D. Tho. argumento 1. tangit, & præcedenti q. art. 3 fuit tacta. Ait.n Hier. super illud Hieremiæ 4. iurabis, viuit Dominus in veritate, in iudicio, & iustitia, tres illos comites, s. veritatem, iudicium, & iustitiam, sic esse iuramento necessarios, vt quandocunq; illorũ vnus defuerit, periurium sit: potest autem assistente veritate deesse vel iustitia, vel iudicium, & tunc quidem erit absq; falsitate periurium. vt, v.g. Si quis iuret hominem occidere, quod patrare intendit, & patraturus est. Ob hoc ergo argumentum, vt D. Bonauent. in 3. dist. 39 q. 1. refert non deficere, qui negarint omne periurium esse mendacium, immo citra mendacium, vt argumentum ostendit, aiunt posse contingere. Neq; verò Hieron. ait quod vbicunque aliquis trium comitum defuerit, sit mendacium, aut falsitas, aut periurium: insinuans, quod citra falsitatem, & mendacium potest esse periurium. Et certè ad ipsum ratione confirmare videtur. Nam cũ veritas sit vnus comes per se alijs duobus distinctus, fit vt peruersitas iuramenti accidere possit absque falsitatis vitio, per hoc quod desit, aut iustitia aut iudicium. Hoc tamen non obstante respondetur omni periurio germanam esse falsitatem, propterea rationem S Th. Etenim periurium & legitimum iuramentum è regione opponuntur: legitimum autem est veritatis confirmatio. Cum ergo falsitas veritati opponatur, exactius D. Th. loquitur, dum ait, omne periurium aliquam falsitatem inuoluere. At verò, vt vera sit hæc sententia, nõ debet accipi falsitatis, vt est cõtraria veritati, quæ est primus iureiurandi comes: hoc enim satis ratio hæc proxima persuasit: quandoquidem absque illo primo comite, qui est veritas, possit periurium accipere: sed accipitur falsitas, vt sit commune genus ad plures falsitatis gradus & species. Vnde bene ait D. in solutione primi, quòd primò & principaliter (adde & maximè propriè & formaliter) periurium est, vbi deest actu veritas, quæ est primus comes: tunc enim actu exurgit falsitas: atque id potissimum, dum quis consultò, scilicet sciens & prudens intendit falsum asseuerare. Siue in iuramento fiat assertorio siue promissorio, scilicet quando quis pollicetur id quod non intendit facere. Vadit enim expresse tunc contra mentem, vbi perficitur ratio mendacij, quam quidem falsitatem suprà diximus in promissorio semper esse peccatum mortale, etiam si quis iuraret hominem occidere, quod facere non intenderet. Idemque proinde gradus est, quãdo quis iuramẽto

Caieta.

Dubitatio.

Hieron.

Bonau.

Conclusionis expositio. Tres falsitatis gradus.

assertorio iurat, id quod verum est putans esse falsum. Nam vadit etiam contra mentem, atq; adeò formaliter est mendacium: licet materialiter verum iuret: quare semper erit mortale crimē. Hoc ergo iuramētum suapte proprietate & natura dicitur falsum, eò quod verbum menti non consonat: dicitur autem quando est promissorium, ab effectu dolosum, quia fit ad decipiendum. Ad hunc autem gradum reducitur, cùm quis id quod falsum est iurat, putans esse verum: ex negligentia tamē, quia diligentiam omisit: quam adhibere tenebatur, vt certior fieret. Erit tamen peccatū non semper mortale, sed secundum negligentiæ culpam. Secundario autem falsitas inest periurio defectu secūdi comitis nempè iustitiæ, vt si quis iuret peccatum mortale perpetrare. Tunc enim licet illud facere proponat, atque adeo insit ei veritas, quæ est primus comes, deest tamen ratione cōtrariæ obligationis veritas quæ est quoddā falsitatis genus. Fit enim ipsa iuratione periurus, propterea quod id iurat, quod alia lege tenetur falsum facere. Itaq; licet postea sit facturus, tamen iurando deierauit, atq; adeò quodammodo falsum iurauit in virtute contrariæ obligationis. Atqui huc ille reducitur, qui iurat non facere opus consilij, & supererogationis: nam licet illud possit implere, vt supra diximus, ad id tamen non tenetur. Et ideò est quædam falsitas propter obligationis defectum: quia consultius est postea iuramentum falsificare. Tertium genus falsitatis est, vbi deest iudicij veritas. Nam etsi quis verum quidem iuret putans esse verum: leuiter tamen, ac temere scilicet aut citra necessitatem, aut citra cordatam aduertentiam, vt certior veritatis fiat antequam iuraret, licet insit illic simpliciter veritas, est tamen quædam falsitas in potentia, propterea quod, qui sic iurat, in periculo iurandi falsum versatur. Sunt ergo tres falsitatis gradus scilicet primus simpliciter in actu: secundus in virtute, aut contrariæ obligationis, aut contrarij consilij: at deniq; tertius in potentia deierandi. Hac ergo ratione asseritur omni periurio inesse falsitatē, suo cuiusque gradu & ordine Qua vtique ratione superiori q. artic. 3. vt omne periurij genus ad normam euangelicæ prohibitionis exigeremus, quę est, ne nomen Dei assumamus in vanum, triplex vanitatis genus iuxta hos tres falsitatis gradus discreuimus. Sed arguis, quod neque illis gradibus falsitatis admissis tueri possumus omne periurium esse mendacium, vt Magist. sentent. ait, & D. Tho. consentit. Nam vbi quis id iurat, quod verum esse censet, quod tamen materialiter est falsum periurus est. Et tamen non vadit contra mentem, atque adeo neque mentitur: hoc enim est mentiri. Et multo minus, si id quod iurat, verum est: non tamen veritatem satis explorauit. Respondetur quod in priori casu vadit contra mentem quam tenebatur habere, & habuisset, si diligenter rimatus esset veritatem. Et in posteriori quodāmodo dicitur ire contra mentem, propterea quod non habet mentem tam veritatis consciam & certam, quam iuramento affirmat. In secundo argum. inquiritur, vtrum iuratio veritatis per falsos Deos mereatur nomē periurij? Apparet enim potius hoc esse periurium, quàm iurare falsum per verum Deum. Ab eo enim quod in re potissimū est, species eius pensatur, in iuramento autem id per quod iuratur, præstantius apparet, quàm id quod iuratur: nam illud habet rationem principij, quo veritas confirmatur, hoc autem conclusionis: & secundū Aristotelem in posterior. principia potiora sunt conclusione: ergo iuratio per falsos Deos, inde potius deberet dici periurium, quàm iuratio falsi per verum Deū. Respondet autem D. Thom. illud non esse periurium, imò periurium ab eo solùm quod iuratur sortitur speciem, & nomen. Et ad rationem ait discrimen esse inter syllogismos, & morales actiones: in illis namque id quod habet rationem caussę efficiētis, qualia sunt principia, potissimum est: in moralibus autem potior est finis & quia finis iurandi est confirmare veritatem, ex defectu veritatis iuratio periurium fit. Quapropter etsi iurare verum per falsos Deos peruersum sit iuramentum, speciesque idololatriæ, vt art. 3. videbimus, non tamen dicitur peiurium: quia finem iuramenti non tollit, qui est veritas; ex quo sequitur, non omne prauum, peruersumque iuramentum esse periurium: de grauitate verò peruersitatis, quæ est iurare per falsos Deos, quamuis vera sit iuratio, dicemus artic. 3. Tertium argum. est expositio Augu. in sermo. 28. de verbis Apostoli Iacobi, vbi tria profert periuriorum exempla.

Argu. cōtra prædictā sententiam.

Argu. 2. D. Tho.

Responsio.

Argu. 3.

Primum est illius, qui falsum iurat, putans esse verum. Secundum illius, qui iurat falsum, putans esse falsum. Tertium illius, qui iurat id quod verum est putans esse falsũ. Pro cuius expositione notat D.Thõ. actus morales procedere à voluntate, cuius obiectum est bonum apprehensum. Ob idque ex apprehensione & intentione æstimanda est motum forma, conditio autem non apprehensa per intellectum dicitur materialis. Et quoniam forma est per quam actio est bona vel mala, malitia & bonitas ex intentione iudicatur. Quocirca qui aliquid iurat putans esse falsum, siue materia liter falsum sit, siue verum, formaliter est periurus. Si autem id iurat, quod putat esse verum, id tamen fortè est falsum, nisi aliqua interuenerit negligentia, nullum est peccatum: si verò illa antecesserit, tanta est culpa periurij vel mortalis, vel venialis, quanta fuit in negligentia. Quocirca suo genere peius est periurium formale, hoc est secundum intentionem, puta cum putat iurare falsum, quàm materiale, id est, cum putat iurare verum, licet sit falsum. Ob id enim subdit illic Augus. quia ream linguam non facit nisi rea mens.

ARTICVLVS II.

Vtrum omne periurium sit peccatum.

NOn quærit de quantitate peccati, venialis aut mortalis (hoc enim articulo proximo seruatur) sed in genere an sit peccatum? Et respondet vnica conclusione affirmatiua, quòd omne periurium est peccatum, asserta ab August. loco modo citato super Iacobum, vbi generaliter de periurio loquens, ait: Videte quam ista detestanda sit bellua, & de rebus humanis exterminanda. Et ratione prætereà fit lucida. Diximus enim supra legitimum iuramentum esse actum religionis, per quem & Deum fatemur omnia scire, quantum ad intellectum, & omnibus velle prospicere, & prouidere quantum ad voluntatẽ. Qui autem ipsum in testẽ falsi profert, aut ignorantiæ notam Deo inurit, videlicet quod aliqua eum lateat veritas, aut prauæ voluntatis, nempè quod consultò velit falsum attestari: quorum vtrumq; contra eius debitam reuerentiam impium est. Fit ergo manifestum, periurium omne delictum esse religioni contrarium. Res est clara. Nam quando nihil absurdi esset aliud in periurio, quàm quòd vniuersum, vt modo dicebamus, quodammodo includit mendacium, esset peccatum. Nam mẽdacium absque peccato fieri non potest verum. Propterea periurium vitium est priori decalogi tabulę aduersum, videlicet transgressio secundi præcepti, Ne iures vana per eum. Iam enim vt proximè dicebamus articu. 3. superiori q. exposito tres gradus reliquimus vanitatis in iuramento falso, iniquo, & temerario. Quapropter duplici ratione intrinseca & inseparabili periuriũ est peccatum, videlicet, & quia mẽdacium includit, & quia per ipsum Deus contra religionem dehonestatur. Atque adeo cæteris paribus simplici mendacio absurdius crimen est. Sunt autem vt Bonau. in 3. dist. 39. quæst. 1. periurium esse cõtra octauum mandatum, Ne quis falsum testimonium dicat. At verò hoc accidentarium est periurio. Nam falsum testimonium dicere, & citra iusiurandum vsu venire potest, & peculiarem habet materiam: nempè certam speciem iniurię, quæ proximo irrogatur; iuramentum verò multò habet ampliorem siluam cum ad assertorium & promissorium protendatur in omni materia. Hic autem articulus quoniam in subsequẽti patentior fiet, pluribus non indiget modò verbis.

Primum argum. S.Thom. est: quicunq; non implet quod iuramento firmauit, periurus esse videtur; quando quis autem iurat facturũ se illicitum, puta adulterium, vel homicidium, si id facto expleat, peccat, ergo si non faciat, non peccabit; aliàs esset perplexus; & tamen tunc videtur periurus non verificando id quod iurauit. Ergo non omne periurium est peccatum. Respondet autem quòd eiusmodi iurans iurando quidem fit periurus; quia id iurauit quod tenebatur facere falsum. Neque verò eò quòd non implet fit reus periurij. Cuius ratio notanda est; quia illa non erat materia periurij. Quare nec implendo nec non implendo fit ob id periurus, sed implendo crimine homicidij, vel adulterij peccaret; quia vt supra declaratum iuramẽtum illud relinquit materiam illam illicitam in sua natura. Et eodem

fere

ptere modo respondetur ad secũdum quod qui iurauit opus supererogationis non facere, non tunc quando non implet periurius est; immo consultius facit iuramento contraueniendo; quia illa non erat materia iuramenti, sed quando iurauit tunc fuit periurus. Ad tertium de illo, qui promittit facere voluntatem alterius, quam post cognoscit esse iniquam, aut duram, aut importabilem, qui videtur non soluendo promissum non delinquere, & tamen esse periurus. Respondet quod nemo se alteri obligare potest, nisi sub debita conditione, scilicet si id quod ei mandauerit, fuerit licitum, honestum & tolerabile, & ideo ille nec delictor est, nec periurus. Circa hoc igitur assertum hærere quis forsan dubius posset, vtrum quicunque voluntatem se alterius in genere facturum iureiurando pollicetur, mortale delictum committat. Sunt enim qui re vera non circa iniuriam antequam suam voluntatem exponant ab amicis petunt, vt quicquid ab eis ex postulauerint, sibi concedant. Ea enim fuit matris filiorum Zebedæi apud Christum postulatio. Matth. 20. qui eum adorabat petens aliquid ab eo; Et matris Salomonis apud filium 3. Reg 2. dicentis, Petitionem vnam paruulam ego deprecor a te. Est ergo dubium vtrum illa generalis concessio crimen sit mortale, maximè si sub iureiurando fiat. Ambiguitatis autem ratio a parte affirmatiua est quod qui iurat se quidquid alter petierit præstiturum, in confuso pollicetur etiam malum perinde atque ille q iurat se homicidium facturum, Id quod Herodis exemplo comprobatur Marc. 6. Nam propter iusiurandum sub quo Herodiadi, quidquid petisset fuerat pollicitus capite obtruncauit Ioannem. A parte vero negatiua extat nihilominus argumentum quod eiusmodi pollicitatione multi imprudentes faciunt, qui tamen non arguuntur lethalis criminis. Respondetur duos esse hac parte imprudentiæ gradus. Primus est eiusmodi petitionibus generalibus nequaquam antequam explicentur annuere id quod Christi exemplo didicimus; nihil enim Zebedæi vxori concessit antequam interrogaret, quid vis? ac subinde petitionem intelligens renuit, dicens ad filios: Nescitis quid petatis. Quocirca eiusmodi postulationibus antequam intelligantur, sub iuramento assensum præbere animo absolute implendi quidquid ille petierit, peccatum mortale est genere suo. Nam qui sic iurat animo destinauit etiam absurdũ si postuletur facere vti Herodes. Dixerit genere suo; nam ex circunstantijs fieri hæc potest promissio citra culpam, videlicet cum inter viros probos vsu venit; nempe quando iurans certo scit nihil ab alio deposcendum, nisi quod more & iure fieri possit, neque si aliud poposcerit, id se facturum timet. Vix tamen a culpa saltem veniali tale promissum excusari potest. Et ideo viri prudentes & præsertim principes, ac publicæ potestates nequeunt citra imprudentiæ notam eiusmodi petitiones concedere, & vt illis imprudentia id promittere impudentia alijs est petere. Secundus (hoc deficiente) prudentia gradus est, illa facta concessione, vbi postea constiterit iniustum peti nõ stare promisso. Quod nos Salomon exemplo docuit, sanè qui petitionem matris, postquã illa suam mentem aperuit implere tenuit. Quoniam in eiusmodi promissionibus cõditio honesti, etiam si iurans eam non apposuerit subintelligitur. Vnde Agesilaus Rex cum quidam illum improbè postulãdo vrgeret, dicens, sibi id quod petebat promisisse, quasi illa ratione fas non esse negare respondisse fertur. Si quidem iustum est quod petis promisi; sin minus, dixi non promisi. Et iuridicum axioma est in male promissis rescindendam fidem. Extrema ergo dementia in Herode fuit propter iusiurandum per quod in confuso Herodiadi fuerat quidquid postulasset pollicitus, nefandum illud scelus, patrare. Tametsi non tam ex iurandi religione, quàm ex amoris turpitudine illud emanauit. In 4. argum. explicatur quemadmodum obligatio iuramenti vnius personæ non transit in aliam. Neque vero in aliam materiã. Argu enim est. Promissorium iuramentũ ad futura se extendit, potest aũt obligõ illa per rei mutationẽ tolli. Quod. n. ciuitas mõ iurat succedẽtib. nouis ciuibus, aut canonicis obligatio illa minimè illos ligat. Et canonicus dum hæc statuta iurat, alia si addantur seruare non cogitur; & nihilominus isti ciues & canonici videntur quodãmodo iuramentũ transgredi, ergo omnẽ periuriũ est peccatum; R̃nsio autem est quadripartita. Primũ n notandũ iusiurandũ esse actionẽ personalem, & non cõmunem, sicuti enim

Argu. 3.

Dubitatio.

Duo imprudentiæ gradus.

Agesilaus.

Quadrifida responsio.

tota ciuitas excommunicari nequit, ita nec tota ciuitas iurat nisi vel singuli iurent, vel in singulari vni facultatem faciant hoc pro omnibus iuramentum præstandi. Quare virtuti iuri quod vnus facit nemo alius ligatur. Ob idque quotiescunque aliquis in senatum, aut in capitulum recipitur, tenetur statuta iurare: alias ciuitas mutatis ciuibus nullo tenetur iuramento a maiorib. præstito. Ait tamen secundo quod teneretur quicunque ciuiū etiam iniuriatus ex æqua fidelitate. Nam qui fit bonorū particeps, fit subinde & onerum: si autem non seruaret, non esset ob id periurus. Qua vtique rōne etiam si pater iurauerit quidpiam soluere, non tenetur filius ipso defuncto, vi iuri paterni id soluere, ita vt non soluens sit periurus, sed tenetur tanquam hęrs paternum debitum reddere: verū est tn̄ quod paterna iuratio arctius perstringit hæredem. quam si non fecisset iurm. Pari modo si rex, episcopus aut canonicus, ad dignitatem absque vllo iuramento admitteretur, non perstringeretur virtute iuri antecessorum constitutionibus stare: teneretur tn̄ ex cōi fidelitate postquam dignitate & eius fructibus & honoribus fruitur, iura illi annexa seruare. Per hæc de iureiurandis censendum est, quæ caussarum patroni, & procuratores nomine suarum partium pręstāt. Id enim dupliciter fieri pōt: vno modo absque spāli facultate partis ad singulare illud iuramētum præstandū, & tunc ille pro quo iurm præstitū est, nō sic ligatur, vt si nō impleat periurus sit: tenetur tn̄ stare verbo procuratoris, virtute potestatis, quam illi dedit ad sua negotia transigendum, si tamen dominus caussæ ad singulare aliquod iuramentum præstandum agenti suo dedit, tunc iuramentum procuratoris perinde ligat dominum ac si ipse iurasset. Nam etsi iuramētum perinde atque matrimonialis contractio, actio sit psonalis, potest nihilominus per destinatum ad id procuratorem ceu matrimonium, celebrari. Sed rogas. Nūquid dum quis procuratorem in propria caussa instituit potest illi generalem facultatem facere, quocunque iuramentū exhibendi, quod ipse iudicauerit esse licitum? Respondetur nequaquam id fas esse, taliter vt iuramentum procuratoris suum ipsius reputetur. Cuius profecto ignorantia multi laborant. Nam iurare nemini quāmcunque veritatem licet, sed illam tantum quam prius certo cognouerit. Et ideo ista generalis facultas iniqua esset, & illegitima, atque adeo iure non admittenda, nisi in singulari, dominus caussæ agenti suo dicat. Iura meo nomine hoc. Quo fit vt illa iuramenta procuratorum nomine suarum partium potius sint ceremonia iuris quibus partes stare tenentur, si modo licita sint & honesta. Tertium dictum Diuus Thom. est, quod canonicus vel senator iurans statuta ecclesiæ vel reipublicæ non iurat, nisi illa quæ illuc usque edita sunt. Et ideo si aliqua superaddantur, non tenetur illa, vi iuramenti seruare, nisi intenderit non solum facta, sed facienda custodire: Tenebitur tamen tanquam socius illius familiæ ex vi statutorum, quæ vim habent coactiuam legū si honesta sint, & alijs conditionibus iustæ legis ornata. Circa illud tamen verbum nisi intenderit se obligare etiam ad futura, notandum illa intentionem, non esse licitam nisi tacita conditione si edenda statuta fuerint vndequaque iusta, immo nec cum tali conditione esset omnino prudentia sic iurare, quia, vt modo dicebamus, nemo debet nisi illa quę certo nouit iurare.

De iuramētis alteri⁹ nomine p̄stitis.

ARTICVLVS III.

Vtrum omne periurium sit peccatum mortale.

POstquam in genere constitutum est omne periurium esse peccatum, interrogat in specie an omne sic peccatum mortale. Et respond. vnica conclusione affirmatiua. Periurium ex sui ratione est peccatum mortale: Cuius prima ratio est quidquid est diuino pręcepto contrarium, est peccatum mortale; periuriū autem est contrarium illi præcepto. Leuit. 19. Non periurabis in nomine meo, ergo omne periurium sui ratione est peccatum mortale. Secundò probatur. Nam id propter quod aliud est tale, vt verbis Philosophi in posterioribus loquamur, magis est tale, vt si aqua est calida propter ignem, virtuosior est in igne calor. Confitemur autem id quod per se est veniale peccatum vt ociosum verbum, si fiat in Dei contemptum, fieri mortale, ergo fortiori ratione periurium, quod suapte natura contemptum Dei innatū habet, quia est vitium reuerentia-

Conclusio.

-ferentiæ Dei è diametro aduersum, erit peccatum mortale. Poterit autem ratio paulo differentius sic informari. Peccatũ mortale est ꝙ Dei, ꝓximi ve charitati aduersatur: omne autem periurium diuinæ charitati repugnat. Deum enim eiusque religionem despicere, charitati eius aduersatur, vt documento in hominum ciuilitate constat: ergo est mortale scelus.

Articulus hic vastissimum nobis aperit disserendi campum. Et primum omnium conclusio D. Tho. cum suis probationibus, neq; adeò perspicua est, neq; omnino certa videtur. Si enim rationes animaduertas, id duntaxat concludunt, quod periurium genere suo sit peccatum mortale, sicuti furtum & homicidium:& tamen titulus quæst. fuit vniuersalis vtrum omne periurium in indiuiduo quomodocunq; fiat sit mortale. Et videtur in solutionibus argumentorum partem affirmatiuã in vniuersum sustinere. Et vt artic. 7. dicebamus periurium assertorium, quantumcunque leui materia fiat est mortale:neq; in hoc simile est furto, quod ratione tenuitatis materiæ potest esse veniale. Sed tamen ex altera parte extat argumentũ neq; in promissorijs, neq; in assertorijs omne periurium esse mortale. Iam enim suprà diximus, si quis iuramento promittat rem leuissimã quam non soluat esse periurium, non tamen mortaliter peccare. Et si quis iuret veniallter peccare periurium facit veniale. Item si quis citra iudicium discretionis iuret putãs id esse verum, quod iurat, est periurus, & tamen non semper lethaliter peccat, sed tantum quanta fuerit negligentia. Dubia est ergo conclusio S. Tho. an intelligat periurium ex sua tantum ratione genericae esse peccatũ mortale, an verò vsq; adeò ratione intrinseca, vt omne in indiuiduo sit mortale. Ad quam quidem q per vniuersas periuriorum species discurrentes 7. conclusionibus respondemus. Et vt ordinem à nefandissimis auspicemur, Prima conclu. sit. Scelestissima periuriorũ species est blaphemia, & inter blasphemias illa quæ est idolatria, vt per falsos Deos, seu veraciter, seu mandaciter iurare. Blasphemiæ in quam multæ sunt species, illa tamen sola ad nostrum facit propositum, que sub forma fit iuramenti: Et quod eiusmodi iuratio sit omnium impientissima, nemo dubitare posset, nisi qui August. ad Publicolam segniter & absque discretione audierit. Et refertur 22 quæst. 1. canon. mouet. Ait quippe quòd sine vlla dubitatione minus malum est per Deum falsum iurare veraciter (quod est blasphemia) quam per Deum verum fallaciter: quod fit citra blasphemiam. Quantò enim (inquit) per quod iuratur est sanctius, tanto magis est pœnale periurium. Nihilominus conclusio nostra verissima est. Nam Blasphemia genere suo peior est simplici periurio. Est namque blasphemia maledictum & conuicium in Deum ipsum iactatũ, quo vel honori ipsius & dignitati quidpiam detrahitur, vel quod ei nõ conuenit impingitur. Quapropter per periurium veritas eius in dicendo dehonestatur: per blasphemiam vero sua ipsius veritas in essendo offenditur: qui autẽ per falsos Deos iurat insigne blasphemiæ genus Deo impingit, sane qui honorem vni Deo debitum alijs qui non sunt eo digni impartitur. Secundo apertius arguitur. Blasphemia, vt secunda secundæ quæstione decimatertia auctor est D. Thom. confessioni fidei opponitur, quæ primum est totius religionis fundamentum: estque idcirco infidelitatis species atque adeo contra primum mandatum de vno colendo Deo cõmittitur: cum periurium non fiat, nisi contra secundum: Peccatum autem quod primo mandato opponitur magis impiũ est quam quod fit contra secundum. Et tertio inde id fit manifestum, quòd qui per falsus Deos iurat manifestarius idololatra est vtpote qui actione illa pseudodeos colit ac si illis, aut supplicaret, aut turificaret. Vnde Hierem. 5. vbicunque Deus filijs Israel æqua libra improperat, nempè & quod ab eo ceu a potestate defecissent, & quod iurarent in his qui non erant Dij. Quapropter Chrysost. in imperfecto Idololatram se inquit facit omnis, qui per aliud a Deo iurat: idololatria vero scelestius sacrilegiũ est, quam periurium. In summa, qui Deũ diffitetur esse solum Deum, atrociorem ei irrogat iniuriam, *vt pote qui in suam ipsius substantiam & quidditatem impius est*, quàm qui contra eius scientiam & dignitatem ipsam allegat in testimonium falsi: ergo enormius contra ipsum delinquit. Imò, verò, vt August. ipsum sui ipsius interpretem huc appellemus in libro contra Menda-

Dubia circa cõclusionem.

Respõsa dubiorũ

Impientissima iuratio ꝑ falsos Deos.

1. Cõclusio.

August.

Menda, ait blasphemare ideo peius est, quam peierare, quod peierando falsæ rei adhibetur testis Deus: blasphemando autem de ipso falsa dicuntur. Ergo cum re vera qui per alium quam per verum Deum iurat, aut per creaturas in ipsum relatas falsum dicat de Deo vero, puta quod non sit solus Deus, fit vt multo impius sit iurare per falsos Deos quam deierare. Sed ais forsan hoc tantum concludi quod falsum iurare per Deos falsos sit peius, quam per Deum verum. Imò verò id ipsum concluditur, etiam dum per falsos Deos verum iuretur. Nam illic impietas idolatriæ permanet, hoc est falsorum Deorum cultus. Dicendum ergo ad Augu. quod cùm illic de solo periurio loqueretur, docere cogitauit, quod quantum ad rationem attinet periurij, cuius quidem substantia est falsum iurare, minus malum est veraciter iurare per falsos Deos, quàm mendaciter per Deum verum: imò illud vt artic. 1. dicebamus non est periurium. Et ad idem attinet id quod subdit, quod quanto id per quod iuratur, sanctius est, magis est pænale periurium, si eius intrinsecam rationem conderes. Nihilominus rationem idololatriæ, quæ illic inuoluitur, nunquã August negasset esse delictum periurio grauius. Definitio autem q huius, aliam suscitat, videlicet, vtrum liceat ab idololatra iusiurandum per suos Deos petere & recipere. Apparet enim id non licere. Nam cum ipse iurando etiam verum per suum Deum, actum idololatriæ exerceat, atq; adeò enormiter peccet, videtur ille qui tale iuramentum exigit, socius eiusdem criminis fieri. Augu. nihilominus eodem loco affirmatoriè respondet, illud esse licitum. Et ratio est, quod cùm idololatra more & vsu paratissimus sit per suos Deos iusiurandum præstare, ille qui illud recipit, non magis eum mouet, quam vsurarium ad suam nequitiam paratum, ille qui mutuum ab illo sub fœnore petit. Quare neque se illi in illa iniquitate associat, sed vtitur eius fide: non quidem Catholica, per quã Christiani sumus, sed naturali fidelitate, quam mortalium quicunq; cuiuscunq; sit religionis, in pactis & fœdæribus serua re tenetur. Id quod exemplo Laban & Iacob confirmat, qui vt Genesi. 39. refertur cùm fædus inissent, mutuò sibi iurauerunt per Deum Iacob & Deum Nachor patris Laban. Et idem innuitur Genes. 26. de Isaac, & Abimelech, quorum vterq; forte alteri per proprium Deum iurauit, licet vt ait Augu. non sit ita compertum. Ex quo fit consequens, quod tam idololatra, quàm gentilis iusiurandum suum seruare teneatur: non quidem ex vi religionis, que falsa est, sed ob fidelitatem humanam, quam secundum suam conscientiam iureiurando confirmauit. Atqui hic est legitimus sensus August. qui refertur 22. q 5. canon. Ecce dico, vbi ait, quòd qui super lapidem falsum iurat, periurus est. Quod quidem glossa nescio quo ficto, interpretamento aliorum vertit, quam res habet. Ait enim August. suos parœcianos reprehendere, qui cum super librum iurare debebant lapidem aliquem loco libri supponebant, eos deciperent quibus iurabant. Quo, ideo ait August. iuramento ligari, quandoquidem alij putabant illud super librum fieri. Glossator autem, bene testatur verba August in proprio loco non consuluisse. Alia alii etiam Theologi illo loco affingunt, quæ non sunt relatu digna. August. enim illic non loquitur nisi de iuramentis gentilium: quibus inter omnia solennissimum erat per Iouem lapidem iurare inde tractum, ut apud Liuium lib. 1. & apud Gell. & apud vniuersos Latinos, quod cœremonia ineundi fœdus erat, vt pater patratus manu tenens lapidem, conceptis verbis iuraret, & tunc suem lapide feriret. Ex quo sermo ille deriuatus est: ferire fœdus Illum ergo lapidem appellabant Iouem, quatenus testis fœderum erat. Ait ergo Augu. non quod qui super, sed qui ad lapidem, scilicet Iouem, iurat, quamuis re vera non iuret per rem sanctam, iurat tamen per eum quem putat esse sanctum. Et ideo tenetur fidem illam seruare. Sed rogas fortasse, vtrum talis idololatra ratione iuramenti, arctius sit deui ctus, quam si absque iuramento fidẽ suã obligasset? August n. ad Publicolam, hoc dun: axat ait ꝙ qui ꝑ Deum falsum iurat verum, semel peccat: quia iurat per quem non debet: qui autẽ per eundẽ iurat falsum, bis peccat, quia prætereà iurat falsum: Et idem est, si non impleat iuratũ promissum. Rñdetur aũt eiusmodi Ethnicu non teneri arctius absoluta obligatione, ratione iuramenti; qm̃ illud frangẽs nulli vero Deo aut rei sacræ iniurius est,

Aliaqõ. Gentilis tenetur suum iuramẽtũ seruare. Iouẽ lapidẽ iurare. Alia qõ.

est, sed illi penitus, cui fidem frangit, neque veram religionem contaminat; sed tamen tenetur ex hypothesi, idest suppo sita eius fallaci conscientia qua putat per verum Deum iurare. Est enim Theologum axioma, erroneam conscientiam obligare. Hic enormitati secundo gradu accedit blasphemia iurandi per creaturas more gentilico, quamuis qui iurat, Christianus sit, & non idololatra, vt per Solem, per Mercurium, &c. quod vigesimasecunda quæstio prima, cap. Clericum, Carthaginense Concilium, vt blasphemum damnat quem canonem superiori quæstio artic. 6. emunctius exposuimus Tertio ordine blasphemiæ veniunt Christianorum, quæ formam habent apostasiæ. Qualia sunt quinque illa verba in Hispanis damnata, scilicet, Non credo in Deum: seu vt fingunt de Deo discredo. Item de Deo renego, quod est ipsum abnegare, & adiurare. Et Pesse, hoc est Deo displiceat, eumque tædeat huius, aut illius rei: ac demum per Dei vitam Prima namque tria genera significationem infidelitatis habent, & fidei abiurationis. Est tamen adnotandum huiusmodi blasphemias non esse re vera apostasias. Nam qui sic iurant non habent animum dediscendi a fide, sed iræ impetus verba illa extorquet blasphema Etenim vt vera apostasia, & defectio a fide ex superbia nascitur, vt hereticorum exemplo constat, sic huiusmodi Christianorũ blasphemias flammatabilis profert. Sunt tamen suprà quam dici potest enormissimæ. Sic enim de fide blasphemare, quam in baptismo profitemur, etiam apud Turcas, & impurissimos idololatras esset exhorrendum. Quare non est æstimanda huius impietatis immunitas de sola ciuili pœna, quæ leuissima est carceris. Est enim cura controuersiam latissime grauior culpa apud Deũ quam homicidium: quandoquidem, vt supra iam constitutum est, sit fidei contraria, quæ ad primum legis mandatum attinet. Ob idque inquisitores etiam hæreticæ prauitatis in blasphemos solent animaduertere. Immo antiquitus pœna acerrima mortis plectebatur blasphemus. Legitur enim Leui. 24. Homo, qui maledixerit Deo suo, portabit peccatum suum: & qui blasphemauerit nomen Domini morte moriatur: lapidibus opprimet eum omnis multitudo: siue ciuis siue peregrinus fuerit. Omnis

Secundus blasphemiæ gradus iurãdi. Concil. Carthaginen. Tertius gradus. Iuramẽta Hispanorum. Nota.

Blasphemiæ enormitas. Pœna antiqua blasphemiæ.

inquit multitudo: quoniam vniuersi vindices esse debent honoris Dei. Iam vero respublica non quo crimina grauiora sunt acerbius vlciscitur: ea enim iudicio Dei relinquit, sed quo magis sunt pacem ciuilem perturbantia. Qui autem ait Pese, hoc est Deum tædeat eo blasphemus est, quod bilem, quam de alio concepit, in Deum respuit, & quem ita habet corruptum affectum, eundem Deo impingit, quod nefandissimum est. Dicere autem per vitam Dei vt superiori quæstio. art. sexto, dicebamus, non est Dei vitam in testem simpliciter adducere: alioqui non esset blasphemia: sicuti neque illud viuit Deus, sed est nefandissima execratio. Etenim sicuti dum ais per vitam patris, aut filij, illam nisi verum dixeris, vltionis Dei subdis: sic dum ais per vitam Dei, perinde eam videris eius ipsius iudicio subijcere, ac si posset Deus de se ipso supplicium sumere. Sunt & blasphemiarum non infimæ species iurare per membra Dei, vt per caput, per sanguinem, per iecur, & per alia membra, quæ nominare depudet. Nam præterquam quod Deo videatur isti membra tribuere, etiam si de membris Christi intelligant, enorme conuitium, & contumelia est. Quandoquidem hoc nõ est membra in testimonium afferre: sed vituperiis Christum sordidare, sicuti nefas est iurare per intemeratam Deiparæ Virginitatem. Ob idque mirari satis nequeo, cur publicæ potestates si non euangelium, saltem authenticum Constãtini non consulunt de hac re: cuius titulus est, vt non luxurientur homines contra naturam, ne iurent per caput, aut capillos Dei, & ne Deum suum blasphement, vbi iurare per capillos nefando exequatur flagitio, quod sit contra naturam. Quin vero (vt supra diximus) grauior illo est blasphemandi impietas. Quocirca propter huiusmodi peccata (vt illic habetur) sæuire sæpenumero Deus solet in genus humanum, Nunc scilicet vrbium incendiis, nunc fame, nunc bellis, & submersionibus, & huiusmodi aliis portentis suum vindicans Sanctissimum honorem, & nomen: & hanc ob causam sanctissimè illic obtestatur Imperator prætorem vrbis, vt quos talibus delictis irretitos deprehenderit, præterquam quod semetipsos indignos faciunt Dei misericordia, vltimis subdat supplicijs. Vt non ex contemptu talium

Pese.

Per Dei vitam.

Authẽticũ Cõstãtini.

inueniatur & ciuitas & respublica per hos impios actus lædi. Nam si contra homines inquit factæ blasphemiæ, impunitæ non relinquuntur, qui Deum ipsum blasphemāt magis digni sunt supplicia sustinere. Hæc Constantinus. Et est præcipuè recolenda collatio hominum cum Deo. Bone Deus, qui in regem blasphemat, quam omni opprobrio & supplicio, & quidem merito dignus habetur. Et tamen cum qui in regem regum contumelijs proscindit non tam iniquis oculis conspicitur. Sed de blasphemijs hactenus. Ad hæc profectò si blasphemiæ non sunt, saltem proximè accedunt dicere, Sicuti Deus est & sicut natus ex virgine (& similia) sic quod assero verū est. Quocirca dum falsitas sic affirmatur fœdissimum est periurium, blasphemiæ affine. Et quando affirmatio veritate polleret, non tamen esset a blasphemia longe distans. Nam quamuis veritas, vt aiunt Philosophi, eo quod adæquatio est rei ad intellectum, ac perinde indiuisibile consistens non recipiat magis & minus, tamen quia diuinæ veritates ipsissimi sunt veritatum omnium fontes non sunt a nobis accessibiles, atque adeo insolentissima superbia est tantum nobis fidem arrogare vt veritates caducas nostras cum illis sempiternis conferamus. A blasphemiæ iurationibus ad alia periuria eo ordine descendendum nobis est, qui inter iuramenti comites constituitur. Primus autem est veritas quę si iuramento absit insigiter vanum est, quod scilicet iurādi substantia euacuatur. De hoc ergo statuitur secunda eademque vniuersalis conclusio, quæ nullam prorsus exceptionem permittit. Omne assertoriū periurium est peccatum mortale. Omne (inquam) in quacunque materia, quocunque fine, quacunque de culpa & sub quacunque forma, & quocunque modo & intentione fiat, dum tamen sit actio deliberata. Dixerim in quacunq. materia siue magna siue parua. Etenim qui falso iurat se non fricasset barbam mortaliter peccat, atque si iurasset rem aliam grauissimam. Nā tam falsum est, te non fricasse barbam (si falsum modo est) aut non penna lauasse dentes, quam te non patrasse homicidiū, quod tamen commisisti. Et quouis id fine aut caussa facias, nihilominus lethale peccatum est, quanto sit cumque finis alias sanctissimus, & pientissima caussa eademque grauissima, ut si deieres ad cauendum tibi mortem, vel innocenti, vel regi, vel ad liberandam a proditione & incendio totam rempublicam, quin etiam si ea via hominem seruasses ab æterna morte nihilo secius tuam ipsius animam peremisti. Exemplum est in lib. contra menda. August. Si quis esset infidelis in potestate impiorum cōstitutus ad quem peruenire nō posset, vt regenerationis lauacro ablueretur, nisi decep is mentiendo custodibus, minimè id liceret. Perspice non solum peierare nefas esse, verum neque mentiri fas est, ad redimendam animam proximi, eripiendamque a tartareis faucibus, & vt summatim dicamus quemadmodum (vt in decretis extat.) 22 quæstio secunda canon. Primum est, nulla neu uera neu cogitata ratione mendacium dici potest citra peccatum. Ita nullum potest esse mendacium, quamlibet leuissimum quin si iuramento firmetur sit mortale periurium. Et cum audis assertorium, promissoriū quoque intelligito, qua ratione (vt superiori quæ dicebamus) assertorium est, vt si dum quispiam se aliquid facturum aut non facturum iurat, non habet intentionem faciendi, vt iurat, mendacium assertorium est quamuis iuret hominem occidere aut peius aliquid patrare, tametsi postea id re exequens nouum committat crimen contra legem opus illud prohibentem. Huic autem conclusioni adiungitur tertia. Omne iuramentum promissorium rei, quæ sine peccato mortali fieri non potest, est pariter atque exceptione peccatum mortale, etiamsi verum iuretur, videlicet dum intentio adest implendi. Nam cum qui iurat, alia teneatur lege contra iuramentum facere, perinde est ac si falsum iurasset. Immo cum omnis res illicita sit contra diuinum mandatum. Nam tam naturales quàm ciuiles vt libr. 1. dictum est ab illo deriuantur: fit vt iurare per Deum rem illicitam est illi, aut per ipsum promittere facere contra eius ipsius mandatum. Quapropter sicut superiori libro de voto rei illicitæ dicebamus qui rem iniquam iurando promittit Deo potius malum cōminatur quàm verum promittat. Comminatur inquam illi iniuriam facere, quo nihil vel impudētius vel audacius dici potest. Promissio namque de re fieri debet quę sit ei grata, cui fit. Hæc ergo duo simpliciter

Sicut De' est.

Secūda conclō. De periurio assertorio

August.

Tertia conclō.

citer sunt dicunturque periuria de quibus idcirco tum conclusio D. Thomæ in vniuersum intellecta verissima est, tum & eius rationes firmissimæ. Nam qui his modis deierat Dei contemptor ex eiusque adeo violator charitatis. Nomine autem periurij impræsentiarum non illud tantũ intelligimus, quod fit per Deum, verum & illud etiam quod fit per creaturas in ipsum relatas. Nam etsi vt in solutione secundi videbimus, peius sit peierare per Deum, est nihilominus peccatum mortale, dum fit per creaturas: siue vtrumque solenniter fiat coram iudice, siue priuatim. Omne enim esset peccatum mortale. Haud tamen monstrasse satis est periurium simpliciter dictum mortale crimen

Quarta conclu. esse de eius etiam enormitate quartam cõclusionem addamus. Periurium quod sacrilegium mortale est peiorem Dei offensam innatam habet quàm vllum crimen quod aduersum proximi charitatem admittitur, etiam quam homicidiũ, siue per Deum siue per creaturas in ipsum relatas fiat, siue solenniter siue priuatim. Conclusio est D. Tho. in quolibet. 8. atque aliorum plurium. Sed quãdo nulla extaret doctorum auctoritas, rationes in propatulo sunt: & namque periurium præuaricatio præcepti prioris tabulæ, vt supra diximus qua eius detrahitur honori & reuerentiæ: huiusmodi autem iniuriæ immaniores illis sũt, quibus offenditur proximus. Quod si quis rationem hanc infirmare conetur, sed arguens quod tũc sequeretur acerbius esse crimen, violare diem festum seruili opere, quàm hominem enecare, eo quod mandatum de seruandis festis attinet ad priorem tabulam. Nullius est vigoris argumentum: quoniam festorum præscriptio, quæ ab ecclesia seruantur, non est de iure diuino, sed de iure duntaxat humano: & ideo violatio festi non est tam graue peccatum, quam vel homicidium, vel furtũ. Qui verò id quod iure diuino de celebrandis festis cautum est, transgrederetur grauius quàm homicida peccaret: puta qui nullum in tota vita feriaret tempus, quod dicaret diuino culti. Ad iungitur & secunda ratio, qua demonstratur periurium iniquius esse homicidio, aliàs enim non esset iuramentum, finis omnis controuersiæ, vt ait Paulus. Nam si esset minus peierare, quam occidere aut adulterium facere, nũquam ab homicida & ab adultera iuramẽtum pterteretur calumniæ: quoniam coniectura esset, vt periurium, tanquam per exilius peccatum maiora contegrent crimina. At vero fuit semper omnibus gentibus tam sancta, tamque sollenniter culta iusiurandi religio, vt quævis agatur caussa, iusiurandi beneficio, & tractetur, & expediatur. Sed si fortè qui hoc argumentum vt inualidum sic redarguat. Vbi quis de hæretica defertur prauitate, quamuis iniquior periurio sit, ab eo nihilominus exposcitur iuramentum calumniæ: ergo illa ratione non probatur periurium esse grauius homicidio. Respondetur, quod hæresis error quidã est intellectus, & ideo licet hæreticus per ignorantiam aliquid de Deo falsè diffiteatur, confitetur nihilominus reuerentiam ei debitam. Quapropter in sua existimatione grauius est periurium ac proinde dignus existimatur cuius iuramentum exigatur. Ac demum quanta sit periurij pernicies tertio demonstratur. Periurium namque subuertere molitur fundamentum humanorum omniũ commerciorum quod vt supra ex Cicero retulimus, est dictorum fides. Hæc enim tunc firma est cum per iuramentum constabilitur. Quare si iusiurandi vim infringas nulla sit reliqua inter homines cõstantia fidei. His ergo de caussis Leuit. 19. cum tanta emphasi prohibetur periurium. Alia enim mandata simpliciter ponuntur. s. Nõ furtum facies, &c. Periurium autem cum emphasi, Non periurabis in nomine meo nec polues nomẽ Dei tui, Ego dominus. & Exod. 20 non satis Deus duxit admonitos nos facere ne nomen eius in vanum assumeremus, sed subdit, Neq; .n. habebit insontem Dñs eum qui assumpserit nomẽ Dei sui in vanum. Et C. de iureiurando. Iusiurandi inquit contempta religio satis Deum vltorem habet. Quaproter etsi respublica non perinde atq; homicidia periuria vlciscatur, non ideo existimandũ est non esse grauioris culpæ. Vnde 22. q. 1. ca non. mouet ait Aug grauissimam esse pœnam periurij, scilicet, & apud Deũ & apud ecclesiam. Et Euticianus Papa canon. statim proximo prædicandum (inquit) est, vt periurium fideles caueant, & ab hoc summopere abstineant, sciẽtes hoc grade scelus

lus esse. Quare & periurii infames iure habentur, vt 6. q. 1. canon. quicunq; & canon. infames. & extra de testibus, c. testimoniũ habetur. His autem non obstantibus subnectitur 5. conclusio. Plura sunt promissoria periuria quæ non sunt grauioris culpæ quàm venialis. Primum enim id valde probabile est, quod præced. q. Caiet. ait: nẽpè iurare id quod officio supererogationis obstat, non esse grauius quàm veniale, vt non intrare religionem : quia potest absq; peccato illud impleri, nisi forsan id quis iurasset in casu etiam necessitatis: tũc enim illicitum iurasset. Quocirca vt legitur canon. Floren. dist. 85. ille Archidac. qui iurauerat nunquam fore episcopum, compulsus fuit eandem functionem accipere. Quòd si arguas; qui opus superogationis iurat non facere obicem ponit spiritui sancto: ergo peccat mortaliter, nam spiritui sancto resistere insigne scelus apparet: negatur consequentia. Si enim eo pacto quis opponeret ei obicem, vt nequiret abq; culpa mortali eis inspirationi auscultari, ipsa obijcis appositio esset mortalis: qui autem iurat non facere opus supererogationis non obstante iuramento potest optime Spiritui sãcto obedire. Et ideo non est alia culpa quàm quod contra consilium Spiritus sancti iurauit, quod natura sua ideo non est mortale, quod ad consilia nemo tenetur: est nihilominus irreuerentia quædam saltim venialis. Secundò etiam conclusio verificatur, vbi quis iurat promittendo rem sterilem & omnino vanam, vt cum quis iurat leuare festucam, aut rescindere vngues tali die, aut id genus alia, quæ nullius sunt emolumenti: iuramẽta enim hæc ob id sunt peccata quod non sunt obligatoria, suntq; subinde vana. Haud tamen condemnanda sunt mortalia, postquam etiam citra peccatum nonnunquam impleri possunt, vbi impletio contra bonos mores non vergit. Tertiò, conclusio vera ostenditur vbi quis iurat aliquid se facturum quod non est nisi veniale malum, nempè iocosè mentiri, aut ociosum verbum loqui. Tunc enim quia illud iuramentum implere, non est nisi veniale, consequitur vt neque illud fieri grauiorem afferat culpam. Quod si in contrariũ arguas, Qui illud iuramentum emittit, tenetur illud falsificare non implendo: ergo in virtute facit iuramentum falsum, quod videtur esse mortale. Respondetur quod quamuis teneatur illud falsificare, solum teneatur sub reatu veniali. Et ideò licet iuramentum sit quodammodo falsum, non tamen inde fit esse mortale: iam enim supra regulam illam quod non iuramentum falsum sit mortale, pro monstrauimus non esse vniuersalem, nisi assertoriè. Quare si dum ille de quo loquimur iurat non haberet intentionem implendi, illud esset mortale: nam esset assertio contra mentẽ; Sed tamen obligatio promissorij iuramenti debet censeri, vt diximus, ex parte obiecti. Vnde quando obiectum (hoc est materia) non est nisi veniale, iurare id facere cum intentione faciendi, non erit grauius q̃ veniale. Quartò deniq; & postremò verificatur conclusio, vt superiori q. art. 7. disputabimus quando quis sub iure pollicetur rem parui momenti: quod quidẽ profectò, vt reor, non est nisi veniale. Sexta conclusio, Non omne iurm assertorium, licet sit vanum atque illicitum & subinde quodammodo periurium est peccatũ mortale sed crebro veniale. Conclusio hæc veritatem obtinet vbi periurium solo defectu tertij comitis committitur: quod quidem non simpliciter, vt arbitror, sed secundum quit periurij nomine denotatur. Primum vbi quis verum tertiumq; iurat, sed tamen sine necessitate: quod plurimum illis qui iurare assueuerunt accidit, vt cum quis iurat solem lucere aut pluere, dum ita est, & similia. Hæc enim iura quia vana sunt, culpa non vacant, sed tamen, quia vera existunt & certa, mortalẽ labem non impingunt. Vbi autem quis pro certo id curat, quod certum non habet, plusculum difficultatis emergit. Est ergo animaduertendum q ad iudicandum verumne sit, an falsum iuramentum, non tàm ad rem iuratam, quàm ad mentem iurantis attendendũ est. Si enim quis id iurat, quod post legitimum examen certò putat esse verũ, licet fortè sit falsum nullatenus delinquit. Et vice versa dum putat esse falsum quod pro vero iurat, quanquam fortè sit verum nihilominus periurius est, vt supra artic. 1. ex mente Augustini explicuimus. Requirit autem iuramenti reuerentia, vt q. præced. art. 7. adnotauimus, non solum vt verum iuretur, sed vt nihil homo iuret ante quam

Quarta conclu.

Argum.

Sexta conclusio.

Atnotãdum.

quam pro rei qualitate certus sit verum esse quod iurat. Dixerim pro rei qualitate & dignitate. Nam non æqua diligẽtia in omni materia requiritur ad veritatẽ perscrutandam quæ iuramento asserenda est, sed in rebus egregijs atq; arduis multo maior quam in his quæ sunt minoris momenti. Immo quãdoq; res potest esse tam peruia, vt sine vlla discussione possit iurari. Culpa ergo iurandi rem incertam pro certa æstimanda est penes negligentiam, hoc est penes omissionem diligentiæ, quæ pro dignitate materiæ erat adhibenda. Quæ quidẽ indiligentia tanta esse potest, vt faciat peccatum mortale, tamque remissa, vt non constituat nisi veniale id quod iudicio prudentis pensandum est. Verumtamen circa has duas conclusiones ingens ex dictis D. Th. contra seipsum exurgit arg. Constituit. n. in 1. art. omne illicitum iuramentũ, quodammodo dici periurium, & illud cui solus deest tertius comes. Et in 2. vniuersum constituit omne periurium esse peccatum, in tertio verò ait omne esse peccatũ mortale. Quod si verum est, falsæ sunt 5. & 6 conclusiones nostræ de peccato veniali assertæ, quod profectò concedere enormis apparet error. Quis. n. mortale peccatum in vero iuramento & certo committi astruat, ob id solum quod non erat necessarium? Ad hoc ergo respon. vt bene Caiet. hoc loco speculatur, periurium vno modo dici simpliciter, & altero secundum quid. Et est dist. Bona. ad hoc propositum in 3. dist. 39. art. 1. q. 1 Periurium n. simpliciter est id quod præcipuo potissimoque fini iuramenti aduersatur qui est veritatis confirmatio & attestatio: videlicet omne assertorium periuriũ quod fit contra mentem: s. quotiens quis id iurat, quod putat esse falsum, aut si iurando promittit, quod tunc facere non intendit: vt in præsentiarum 2. nostra conclusione assertũ est. Huic enim periurio deest primus comes: nempè veritas, quæ illud constituit simpliciter periurium. Huic autem annexum est & illud quod in 3 conclusione subiecimus iuramento promissorio rei, quæ sine peccato mortali impleri non potest, quippe qđ in virtute etiam est iuramentum falsum: quandoquidem qui illud emisit, tenetur sub reatu peccati mortalis falsum reddere. Reliqua verò illicita iuramenta, tametsi suo gradu dicantur periuria, sortiuntur tamen hoc nomen secundum quid: quoniã non è regione fini iuramenti obsistunt: qui est confirmare attestariq; veritatẽ, vt patet, si per singula discurras. Nam in promissorijs 5. conclusionis saluatur veritas, quæ finis est iuramenti in intentione iurãtis, sed quoniã ratione materiæ obligationes deinde resultãtes non ligant sub reatu mortali, fit vt neq; periuria ipsa sint mortalia. Atq; idem ijs accidit assertorij; quæ hac 6. conclusione protulimus. Salua enim in illis fit veritas in intentione iurantis, sed quia aliunde contrahunt rationem culpæ non oportet semper esse mortalia. Hæc autem oculatius discernas, si vires duas iuramenti, quas q. præced. artic. 7. dignouimus mediteris: quarum prima est veritas assertoria, confirmatoria & testificatoria: quæ semper obligat sub mortali reatu, sed altera est obligatoria, quæ resultat ex iuramẽto promissoris & huius grauitas ex natura obiecti pensanda venit. Vnde conclusio D. Tho huius art. scilicet Periurium ex sui ratione est peccatum, si accipiatur vniuersaliter pro vniuersis indiuiduis, restringenda est ad periuria simpliciter in 2. & 3. conclusionibus expressa. Si verò vt sonat intelligatur solùm quantum ad genus, sicut si dicas furtum ex sui ratione est peccatũ mortale, non opus habet restrictione: sed nihilominus illa quæ in 5. & 6. conclusionibus allata sunt ratione materiæ excipiẽtur, vt non sint nisi venialia: sicuti suffurari obolum. Est nihilominus magnopere necessarius tertius comes nempè iudiciũ, & circunspectio iuramenti, quæ multa habet membra. Primò vt dicebamus, vt magna necessitas interueniat. Hæc autem necessitas inde primum iudicanda est quod sit res dubia: nam vbi res liquet, frustra iuratur, & idcirco improbè. Et prætereà requiritur, vt id quod iuratur, sit dubium, non, aut iuris, aut scientiæ, quod alijs methodis, vtpo è vel auctoritate, vel ratione terminandum est, sed quod sit dubium facti, idque tale, vt alia via quàm per iuramentum innotescere nequeat. Mox, rei magnitudo æstimanda quoque est & pietas, vt videlicet digna sit cuius Deus sit in testem accersendus: nam pro re leui iurare, pro qua non modo regem, verùm neque virum honestum in testimonium euocares, citra diuinum contemptum fieri non potest. Sed de-

Argum.

Periurium simpliciter & secundũ qđ.

Vires duæ iuramẽti.

Sensus conclusionis D. Tho.

Necessitas iuri.

bet prætereà tum vsurpatio diuini nominis, tum & periculum peierandi, quòd à iuramento imminet, magnitudine necessitatis compensari. Id quod tam ille qui iurat, quam alier à quo iurare cogitur, tenetur animaduertere. Immo efflagitat prætereà iurandi ratio, & vt forma certa, & ordine fiat in iudicio fori: ea nimirum religione quam secundum leges consueuerunt iuramenta celebrari. Puta super altari, tactis euangelijs & cruce, vel saltem in præsentia iudicis: concesso prius iuraturo induciarum tempore, vt secum maturè deliberet, quid est quod iuret. Quocirca iuramenta, quæ vocantur libera, hoc est, quę priuatim extra iudicium fiunt, perquàm rarissimè excusari possunt à culpa, saltem veniali ex defectu necessitatis. Exemplo nobis sit Paul. ad Roman. 1. vt discamus, quàm circunspectè quantaq; cum reuerentia sit nobis diuinum nomen per iuramentum nominandum. Iurauit primo in scriptis, quia non ita de calamo, vt de lingua quidpiam potest inconsultum decidere, & de re prætereà, tum occultissima, tum etiam necessaria, ad conciliandos sibi Romanorum animos. Testis mihi est Deus. Ecquis verò Deus? cui seruio, non vtcunque, sed in spiritu meo, in Euangelio filij eius, quod sine intermissione memoriam vestri facio, &cęt. Post hæc tandem de pestifera iurandi consuetudine adhibenda est postrema conclusio. Recitat namque Sco in 3 dist. 39. nescio quorum opinionem, quod vnum leue periurium non est mortale: sed tunc fit idem mortale dum fit ex consuetudine atque alia est recentior quorum domi assertio vsque adeo diuini nominis honorem zelantium pessimamque subinde iurandi consuetudinem eatenus vituperantium, vt dicant omne iuramentum siue verum siue falsum quod ex mala consuetudine fit, esse peccatum mortale: quia si fiat inquiunt ex consuetudine, non potest habere tertium comitem qui est iudicium, atque adeo tunc iuratur incertum pro certo. Quocirca etiam si verum iuretur illud accidit materialiter & præter intentionem iurantis, vt pote qui eodem modo id ipsum iurarent licet esset falsum. Nam qui ex consuetudine iurat, quicquid in buccam venerit sub iuramento profert. Ad intellectum ergo rei præsentis statuitur septima conclusio: Consuetudo licet caussa sit iurandi, magnumque secum afferat peierandi periculum, tamen neq; ipsa per se peccatum est, neque speciē mutat iuramenti, neq; aliter aggrauat, q̃ tollendo aliquem trium comitum, Ad huius autem conclusionis explicationem notandum est consuetudinem in quacunq; materia non esse nisi actionum frequentationem, ex qua secundum Philo. 2. Eth. generatur habitus. Patet ergo prima conclusionis particula. Nam habitus ille ex actuū frequentia genitus caussa est iterum, atq; iterum iurandi: si quidem habitus quicunque generat similes illis actus ex quib. genitus est. Illa autem iurandi facilitas, vt ar. 2. ex Aug contra Menda. retulimus, secum affert periculum deierandi: nam anteuertit rationis vsum, vt ante homo iuret quā adhibeat veritatis iudicium. At verò cum frequentatio actuum non sit distincta ab ipsis actibus, non est per se peccatum vltra numerum multiplicatarum actionū Sed si decies vanè iurasti, decem præcisè commisisti peccata, vel mortalia, vel venialia, secundum absentiam comitis, qui deest iuramento. Hoc est si fuerint falsa aut iniqua de re, quæ sine mortali impleri nō potest, erunt mortalia. Si autem leuia ex defectu iudicij & discretionis, erunt venialia. Quocirca consuetudo vt conclusio affirmat speciem iuramenti, nec mutat, nec aggrauat: nisi quatenus comitem aliquem tollit. Vnde vt ad opinionem quam Scot. refert respondeamus. Si periurium fuerit leue & veniale, videlicet eorum quæ in 5. & 6. conclusione designauimus, quantumcunque fiat ex habitu & consuetudine nō efficitur mortale Et eodem modo respondetur ad opin. secundo loco recitatam, immo si iuramentum sit quod per se esset licitum, propterea quod ex consuetudine iurandi fiat, nullam contrahit culpam neque venialem neque hoc in dubium cadere potest: solus enim defectus alicuius trium comitum facit iuramentum esse peccatum. Sed aiūt fortè isti idem esse iuramentū fieri ex consuetudine, & fieri sine iudicio: videlicet vt iuretur aut falsum pro vero, aut incertum pro certo. Illis autē respondemus primò falsum esse quod assumunt: nam in primis non conuertuntur. Potest. n. defectus iudicij contingere, non ex mala consuetudine: sed aliunde videlicet, quia homo valde affectus est ad id q̃d iurat,

Margin notes: Forma & ordo. — Iuramēta libera. — Paul. ad Rom. — De pestifera iurādi consuetudine. — Septima conclusio.

iurat, vel ex ira, vel aliam ob causam. Præterea, stat quempiam ex consuetudine iurare, & nihilominus non peccare defectu iudicij. Nam iurare ex consuetudine est iurare instigante consuetudine, sed nihilominus res potest esse tam peruiæ veritatis, vt nulla sit opus mora iudicandi. Et ideo tunc iuratio nullum erit peccatum. Deinde quia potest cõtingere in illo motus surreptitius, qui sic naturaliter lingã rapiat, vt culpam, vel omnino tollat, vel venialem reddat. Adde quod vt supra mõstrauimus non quæcunque negligẽtia iudicandi peccatum mortale est. Ad hæc stat etiam quẽpiam (licet rarò contingat) iuramentis esse assertum, qui tamen suopte ingenio non est mendax, immo abhorret mendacia: illum ergo sic condemnare, vt quotiescunq; iuret, siue verè siue falsè, mortaliter delinquat, enormis profectò esset censura. At fortasse aliud hic quis commẽtum singat quod à nonnullis comminisci audiui, nempe eum qui consuetudinem habet intemeratam iurandi in statu esse peccati: Hoc autem multo minus intelligo. Status enim peccati non censetur, nisi vbi vel te non penituit elapsi criminis: vel animum habes delinquendi, vel occasionem non amoues vt si non domo depellas amicam, aut si artem exerces (vt campsoriam) quæ ansas ingenio suo & natura peccandi offert: vbi verò hæc absint, neque peccatum superest, neque subinde status peccati. Igitur quantumuis sit homo malè iurandi consuetudini addictus quamprimum mentem mutauerit, & occasiones fuere proposuerit, puta familiaritatem cum illo qui caussa ei erat iurandi, vel alias quaslibet, in nullo remanet statu peccati. Nam habitus per cessationem ab actu extenuabitur ac tandem delebitur. Hæc dicta sint, non quod prodigiosam nefandissimamq; iurandi consuetudinem excusare velimus: sed vt illis occurremus, qui plus nimio eam inculpãtes, culpam perscrutantur vbi culpa non est. Satis est enim quod eiusmodi consuetudo tam præsentaneum afferat deierandi periculum, vt sit seu virulentissima pestis exterminanda. Vix enim iam reperies qui citra iuramentũ minimam orationem vel inire, vel concludere sciant: quippe cum ceu orationis ornamentum & sustentaculum sit iuramentum in singulis verbis vsurpãt. Vnde quanta emphasi Aug. in serm. citato verba illa Iacobi præponderet: Ante omnia nolite iurare. Ante omnia, inquit, vt attendatis pręcęteris vigiletisque, ne subrebat consuetudo iurandi, tãquam in specula ita te posuit contra te, ante omnia leuauit te super cætera, vnde te attendas. Et infra noles vt diceret tibi ante omnia, vt omnia tua inspiceres omnes motus linguæ tuæ diligentissimè custodires, essesque custos malæ consuetudinis tuæ. Ad eam constringendam audi ante omnia, quid est ante omnia? Ante omnia vigila, ante omnia intentus esto: Hæc ille, at numero pręstringi nequeunt, quæ passim à sanctis patribus aduersus istam teterrimam veternosissimamque ac perinde mortiferam iurandi consuetudinem dicta sunt.

Consuetudo iurãdi non est status peccati.

Aduersus iurãdi cõsuetudinẽ.

Primum arg. S. Tho. est, quod q. præce. art. 7. contra Panor. tractauimus. ait enim Cælestinus Papa c. verum, extra de iureiu. Romanos Pontifices arbitratos fuisse à iuramentis coactis iurãtes absoluere. subdit autem, quod vt agatur consultius, & auferatur materia deierandi, non eis ita expressè dicatur, vt iuramenta non seruẽt, scilicet antequam relaxentur: sed si non attenderint, non ob hoc sunt tanquam pro mortali crimine puniendi, vbi videtur affirmari huiusmodi periuria coacta non esse mortalia, vt ait Pan. super c. si verò, eod. tit. Respõdet tamẽ S. Th. quod coactio non aufert à iuramẽto ꝓmissorio vim obligãdi; & ideo qui non implet, mortale periurium incurrit, potest tamẽ ille auctoritate sũmi Pontificis ab obligatione absolui. Quod autem subditur, non esse tãquã pro mortali crimine puniendos, non ideò dicitur quod mortaliter non peccent, sed quod pęna ecclesiastica mitius infligitur. Secũdũ arg. est propter periuriũ iure incurritur infamia, vt habetur 6. q. 1. can. infames: non aũt propter quodlibet assertoriũ periuriũ infamia vr incurrit: ergo non omne huiusmodi periurium est mortale. Argũ hoc ideo D. Tho. attulit vt modũ quo per periuria infamia contrahitur declararet, quẽ nos q. præced. ar. 10. explicuimus. Periurus enim nisi duabus cõditionib. adiũctis nõ fit iure infamis scilicet & ꝙ solẽniter iurando peierauerit, & quod postea in foro iudiciali sit de periurio publicè cõdemnatus, vt sit à testimonio ferendo repudiandus. At verò non sequitur ꝙ si assertoriũ periuriũ, propterea quod tunc non sit ante sententiam diffinitiuam

Primũ arg. S. Tho.

Secũdũ argu. de infamia piurij.

tiuam infame, non sit peccatum mortale. Quoniam peccata mortalia non afferunt infamiam, nisi in iudicio traducantur & condemnentur. Imò hæreticus quoadusq; sit de hæresi condemnatus, non habetur iure infamis. Habet tamen periurium promissorium non nihil amplius culpæ suprà assertorium. Nam qui assertoriè peierauit post factum iuramentum non habet potestatem faciendi quod non fuerit falsum. Qui autem solenniter iurando quidpiam promisit, propterea si id non implet maiorem incurrit infamiam, quod post iuramẽtum factum tempus habuit implendi. Tertiò arguitur inquirendo an iocus vel inaduertentia, vel aliud quidpiam culpam diluere valeat periurij: iurare enim per Deũ vt q. præced articu. 10. ex Chrysostom. retulimus homil. 44. super Matthæ. grauius est, quàm iurare per euangelia: sed iurare priuatim per Deum falsè, nõ semper est mortale, puta cum vel ioco vel lapsu linguæ fit, ergo non omne periurium est peccatum mortale. Ad hoc autem D. Thom. quinq; respondet. Primum quod ioco peierare, cum diuina irreuerentia non euitetur, nõ excusatur à mortali. Secundum quod si ille qui lapsu linguæ falsum iurat, aduertat se falsum iurare, sicut non excusatur à Dei contemptu, ita neque à mortali. Tertium: Si autem hic non aduertat, videtur non habere peierandi intẽtionem: & ideò à crimine periurij excusatur. Quartum est quod etsi de se vt q. præce. diximus grauius sit iurare per Deum quam per euangelia, tamen solẽniter iurare per euangelia grauius esse potest, quam priuatim iurare per Deum: tum propter scandalum, tũ etiam propter maiorem deliberationem, quæ tunc adhibetur. Quintum est quod omnibus hinc inde pensatis nempè, vt æquale sit scandalum & deliberatio, grauius est peierare per Deum quàm per euãgelia. Hæc omnia perspicua sunt. Secunda tamen cõclusio sane intelligenda est, scilicet quod qui lapsu linguæ deierat, si id aduertat, peccat mortaliter. Intelligitur enim si aduertentia sit satis deliberata. Nam si est motus surreptitius, adeò vt sit subita deliberatio, non autem plena poterit esse veniale, scilicet si tempus non suppetebat ad plenè deliberandum. Nam si mala consuetudo fuit in caussa non plenè deliberandi non semper excusabitur à mortali. Et pariter moderanda est tertia conclusio, scilicet, quod vbi non est aduertentia nullum est peccatum. Intelligitur enim de surreptitio motu naturali, vbi non fuit tempus aduertendi. Nam si aliqua negligentia præcessit etiam sine aduertentia potuit emergere culpa. Vnum autem hic adnotauit Caieta. quod vel non intelligo, vel adduci nõ possum, vt credam: Ait enim quod si quis propter continuam consuetudinem tam verè quàm falsò in communi locutioni iurandi non aduertit, non excusatur à mortali. Ex quibus verbis illi, quos suprà commemorabam eliciunt quod etiam iurare verum ex consuetudine sit mortale, & ratio est, vt ait Caetan. quod inaduertentia, vt excuset periurium debet esse caussa ipsius, ita vt si ille aduerteret non peieraret. In illis autem qui iuramentis assueti sunt, inaduertentia non est caussa periurij, quia etiam si aduerterent nihilominus peierarent, sed est ignorantia concomitans, quæ non excusat. Quod autem hoc non sit credibile, patet. Nam primum hæc postrema suppositio falsa est. Enimuerò etiam si creberrimè quis peieret, fortè nunc si aduerteret, non peieraret: & ideo inaduertentia caussa fuit periurij. Præterea istæ conditionales nullius sunt meriti, vel demeriti, scilicet si aduerteret nõ peccaret, aut nihilominus peccaret. Quamuis enim conditionalis hæc vera esset, si inimicum haberem præsentem, illum occiderem, in nulla propterea ego sum culpa, sed actus voluntatis quam nunc habeo æstimandus est, qualis sit. Et ideo quicquid contingeret, si homo aduerteret, nihilominus inaduertentia postquam tollit voluntarium, tollit peccatum. Hæc autem verùm est, quòd si consuetudo me præcipitauit, vt non aduerterem illa præcipitatio & indiligentia potuit esse peccatum, & fortè tanta potuit esse negligentia, vt esset mortale, vt supra dictum est.

Tertiũ argum.

Expositio.

Caiet.

Contra Caiet.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm liceat iuramentum ab eo petere qui peieraturus est.

Postquam de peierante visum est, sequitur vt illius crimen exploremus, qui iuramentum à peieraturo expostulat. Et respondet Diuus Thom duabus

sup-

suppositis distinctionibus per tres conclusiones. Prior distinctio est, ex parte illius qui iuramentum exigit. Aut enim pro seipso priuatim sua sponte iuramentum exigit, aut tanquam publicus iudex ex necessitate officij ab alio implorati si priuatim quidem aut probabilibus coniecturis scit alium mēdaciter iuraturum, aut nescit. De illo ergo, qui nescit statuitur prima cōclusio. Nullum est peccatum ab eo iuramentum petere, quem nescis falsum iuraturū tametsi humana sit tentatio: quia. s. ex quadam infirmitate procedit, qua homo dubitat alium citra iuramentum verum dicturum. Et hoc est quod ait Christus Matt. 5. Quod amplius est, à malo est. Hoc est ab illa dubietatis plaga per quam originalem culpam contraximus, vt de aliorum veracitate dubitemus. Secunda conclusio. Exigere ab eo priuatim iuramentum, quē scis mendaciter iuraturum peccatum est mortale. Nam vt ait Augu. in sermo de verbis Iacobi, licet peierans de suo periurio se interimat, tamen cogens ad iurandum manum interficientis impressit: & ideo homicida est, hoc est animam occidit proximi. Tertia conclusio: Publico iudici nullum est peccatum iuramentum ab eo exigere, quem scit falsum iuraturum, si tamen id faciat ab alio requisitus: quoniam iudex tūc non est qui iurantem cogit, sed alius qui publicum eius officium implorat. Primæ duæ conclusiones sunt August. in sermo. illo 28. citato de verbis Iacobi: & referuntur 22. quæst quinta canon. qui exigit. Et quidem primam paulò differentibus verbis astruit, quam hic D. Tho. Verba siquidem eius sunt. Si quis nesciens alium peieraturum iuramētum exigit, vt fides ei fiat, non audeo dicere non esse peccatum: tamen humana tentatio est. Nihilominus bene D. Thom. & doctores affirmant non esse peccatum, si tamen caussa iurandi intercesserit; quia re graui dubitare de alterius veracitate, nulla est culpa, sed infirmitas humana. Augu. autem ideo non audet negare esse peccatum, quia arbitratur celeberrimè fieri sine necessitate: nempè vel in re parui momenti, vel vbi alter est satis fidei dignus: in quibus casibus vix sine culpa exigitur iuramentum. Secundæ autem conclusionis ratio est, quod neminem licet ad malum inducere. Nam auctore ad Rom. Paulo, non solum malefactores digni sunt morte, verùm & illi qui consentiunt facientibus, ac multò perinde magis qui illos inducunt. Ille autem qui sciens alium peieraturum, cogit vt iuret illum ad malum inducit. Contra hanc autem conclusionem eiusque probationem arguitur. Si quis à fœneratore parato sub vsurarum vinculo mutuare, mutuum petat, quamuis sciat illum delictum commissurum nullatenus peccat, & D. Tho. 2. 2. q. 78. articu. quarto confitetur: ergo neq; ille scit alterum peieraturum ire. Secundo exigitur iuramētum ab infideli, etiam si scias illum per falsos deos iuraturum, vt ad Publicolam ait Aug. quem hic ad hoc propositum D. Tho. citat, & tamen iurare per falsos deos peccatum est, idemque sit supra diximus grauius quàm iurare falsum per Deum verum: ergo fortiori ratione petere iuramentum ab eo, qui scitur mendaciū iuraturus erit peccatum. Nam sicut quis petendo ab infideli iuramento suo vtitur iure, ita & qui ab illo petit, qui paratus est mendacium iurare, ipse enim sibi viderit quomodo iurat. Ad istorum intelligentiā hæc præfigēda est certissima regula, quòd nemini licet quempiam ad malum inducere, licet tamē alterius delicto in bonum vti: Assertio est D. Tho. in solutione quarti. Ob idque quamuis liceat eius iuramentum recipere qui per falsos deos iurare paratus est: sicuti mutuum ab vsurario petere, neutrum tamen fas est inducere ad illud malum. Sed rogas quomodo cognoscam an inducam, vel tantum vter? Arguitur enim sic, quamuis infidelis paratus sit iurare per falsos deos: hoc tamen iuramentum modo non faceret, nisi ego exigerem: ergo ad hanc actionem in indiuiduo ego eum induco. Ad hoc respondetur quòd ille qui vtens iure suo ab altero id petit quod potest bene facere, si ipse peieratus est id ipsum malefacere non inducit illum. Exempli gratia, qui petit ab vsurario mutuum, quia vtendo iure suo petit id quod licitè alter potest facere, scilicet illud gratis mutuo dare, non censetur illum inducere: induceret autem si ipse nullatenus vellet vsuras dare, quia cognoscit esse peccatum, & alter eum ad id instigaret. Pari modo qui ab infideli petit iusiiurandum, solum vtitur iure suo, petendo vt fidem contractus confirmet, quod ipse posset facere Christianè iurando.

Prima conclu.

Secūda conclusio.

Tertia conclu.

Regula.

Quæst.

do. Quare vt Aug. ait ad Publicolam non eum inducit ad malum, sed vtitur eius malo quod ipse sua sponte fecit, nempè fide contractus per impium iuramentum confirmata. Sed rogas cur non idem vsu venit dum ego peto iuramentum ab eo quem scio falsè iuraturum, nam pariter dicas te vti iure tuo, & tantum peccatũ, imò maius est iurare verum per falsos deos quàm falsum per verum. August. eodem loco ad Publicolam respondet, cuius responsum citat hic D. Tho. in solutione quarti. Quoniam in iuramento alius qui verum per falsos deos iurat, est aliquod bonum quo ille vtitur qui iuramentum petit, nempè fides quæ in contractibus est necessaria: in iuramento autem illius qui falsum iurat, neq; hoc existit bonũ neq; aliud quo qui iuramentum petit vtatur. Et ideo deest ius petendi incassum, quæ subinde petitur: & ideo qui petit reputatur alium inducere. Contra hoc autem arguitur. Sequeretur quod quamuis ille qui petit non sciret alterum mendaciter iuraturum, sed id dubitaret aut suspicaretur, non liceret idem iuramentum exigere, quia exponeret se periculo præcipitandi alterum in crimẽ. Respondetur quòd non quæcunque dubietas vel suspicio quæ est tenuis assensus, neque opinio quæ est formidolosus, sufficit adimere ius petendi: aliàs vix vnquam iuramentum liceret petere: sed probabilissima coniectura quæ intellectum vincat, vt humano more, credat. Nam hoc quod fortè illi rectè iurabit, est ius aliquod in altero vt petat.

August.
Optima interrogatio.
Argu.
Primũ argum.

Primum ergo argumentum D. Tho. sequeretur quod nemini liceret, iuramentum ab alio petere. Nam vel scit illum verum iuraturum, vel falsum: si verum, pro nihilo & in vanum onus iurandi illi iniungit: si verò falsum, non licet: vt dictum est. Respondet quòd obiectio hæc procedit quando pro se quisquè exigit iuramentũ qui quidem neutrius partis scientiam habet, aut fidem, sed vel credit verum iuraturum, vel re vera dubitat, & tunc ad maiorem certitudinem id petit. Iudex autem, vt tertia conclusione assertum est, etiam si sciat alterum fore periurium potest ab eo iuramentum exigere. Secundum argumẽtum distinguit inter recipere simpliciter iuramẽtum, sicut recipit sacerdos, vel alia tertia persona inter partes, & iniungere seu cogere ad iurandum: quod plus est. Ait ergo recipere iuramentum citra coactionem, non videtur esse licitum, præcipuè dum fit periurium, quia videtur recipiens consentire alterius peccato: ergo multo minus licet exigere. Responsio est Aug. ad Publicolam, qui ait; Quamuis dictum sit non iuremus, nunquam tamen me in scripturis sanctis legisse memini, ne ab aliquo iurationem accipiamus. Vnde colligitur, quòd iurationem recipere non est peccatum nec consentire alieno peccato, sed cogere dum timetur periurium. Sed contra si quis vult se occidere, ministrare illi gladium est peccatum: ergo periurium ab illo recipere, quia suapte sponte vult peierare. Negatur consequentia, quia recipere iuramentum, neque est ministrare arma neque aliquo modo cogere: sed quasi passiuè se habere. Verum est quod lege communi charitatis & correctionis fraternæ deberet ille admoneri, ne peieraret, si speraretur correctione faceret. Ad cuius explicationem adhibetur tertium argumentum ex illo Leu. 5. Si peierauerit anima & audierit vocem iurantis falsum, testisque fuerit quod ipse vidit aut conscius est, nisi indicauerit, portabit iniquitatem. Ex quo videtur consequens quod quicunque scierit tenetur alterum corripere & cohibere ne peieret: atque adeo tunc neque licet exigere, neque vero recipere iuramẽtum. Responsio autem colligitur ex Aug. super eodem loco, vbi ait, quòd cum Moses non expresserit cui sit periurium iudicandum, neq; verò ordinem, recurrẽdum est ad legem communem correctionis fraternæ: Nam vt est Iurisconsultorum axioma, casus omissus lege communi, censendus est. Et ideo debet per ordinem correctionis fraternæ procedi, sicut in alijs peccatis secretis, admonendo delinquentem ac tandem si opus fuerit reuelando ijs qui prodesse possunt & non obesse. Sed hoc non obestijs quæ dicta sunt.

Secũdũ arg.
Argu.
Tertiũ arg.
August.

QVÆ

QVÆSTIO III.

DE ADIVRATIONE.

S.Thom.2.2. quæst.90.

ARTICVLVS I.

Vtrùm liceat hominem adiurare.

IVrationi annexa est adiuratio, atque adeo post illius tractatum congruit, vt quæstio hæc subtexatur. Quæritur ergo D. Thom. hic tres articulos, tametsi quatuor sint rerum genera: quas in vsu & more est adiurare, quæ sunt Deus, homines, dæmones, ac res denique irrationales. De Deo ergo ac de homine respondet in hoc primo articulo quinque conclusionibus. Prima est, Adiurare est aliquem vel superiorem nobis, vel inferiorem per diuinam aliquam obtestationem ad aliquid agẽdum ordinare. Quam vtiq; definitionem probat ex ordine adiurationis ad iuramẽtum promissorium. Potest enim quisque & seipsum & superiorẽ se atque se inferiorem ad aliquid agendũ ordinare & destinare, se autem ipsum per iuramentum, hoc est per reuerentiam diuini nominis quisque destinat & obligat ad id faciendum quod promittit. Dum ergo alium per aliquod sacrum addicit ad aliquid agendum, siue deprecãdo, si est superior, siue imperando, si est sibi inferior, tunc dicitur illum adiurare. Secunda conclusio. Differẽtia est inter iuramentũ, quo quis se obligat, & adiurationem, qua alios ad aliquid mouet & excitat. Est enim homo suarum actionum dominus, non tamẽ eorum quæ sunt ab alio agenda, nisi sibi sit subditus: ob idque sibiipsi potest per iuramentum necessitatem imponere, non aũt alijs præterquam sibi subiectis. Tertia conclusio: Si quis per inuocationem diuini nominis vel cuiusque rei sacræ illi, qui sibi nõ subditur necessitatem quidpiam agẽdi imponere intentant, sicut sibi ipsi imponit iurando, eiusmodi adiuratio illicita est. Sanè cum fit iniuriosa vsurpatio potestatis quã in alium non habet. Quarta cõclusio: Cuicunque superiori licitum est, dum ratio necessitatem affert, sibi subditos in materia licita & honesta tali genere adiurationis constringere. Quinta conclusio: Licitum est cuicunque quosuis alios, siue sibi superiores, siue inferiores citra necessitatis impositionem per reuerentiam diuini nominis vel alicuius rei sacræ ad aliquid agendum adducere. Et dum ait D.Thom. hoc licere respectu quorumlibet, Deum etiam comprehendit quem adiurare possumus. Quare in argumento duo protulit contra quęstionem exempla. Alterum, quòd Deũ ipsum per aliqua sacra obtestãtes obsecramus. Alterum Apostoli ad Roman. 12. vbi per Dei misericordiam obsecrat fideles. Quæ quidem obsecrationes quædam sunt adiurationis formę.

Prima conclu. — *Secũda conclu.* — *Tertia conclu.* — *Quarta conclu.* — *Quinta conclu.*

Adiurare, si vim præpositionis, quæ argumentatiua est, consideres, idem est quod valde iurare, & potissimum per execrationem, cum quis negãs se aliquid fecisse, ait: Dispeream, si hoc feci. Vnde apud Teren. in Hecy. Sanctè adiurat nõ posse apud vos Pamphilum se absente perdurare. Impræsentiarum autem idem est, quod iurando quempiam ad opus aliquod appellere & inducere: sicuti abiurare, idem est quod aliquem iuramento abigere & repellere. Quemadmodum in baptismo abiuramus dæmones, illis eorumque pompis abrenũciantes; & hæretici dum conuertuntur, hęresim abiurant. Est ergo Latine adiuro, idem quod Græcè ἐξορκίζω, vnde exorcismus, idem est quod adiuratio. Et quamuis frequentius vsurpetur pro adiuratione dæmonum, qui ab energuminis exorcismis propelluntur, latius tamẽ patet, vt modo dicebamus. Nam & Deum adiuramus & homines & irrationales bestiolas, & tempestates nobis nocentes. Adiuramus enim Deum, cùm per merita filij sui eum obsecramus. Quem quidem morem ecclesia in periodis omnium collectarum obseruat, cum in calce semper ponat per dominum nostrum Iesum Christum, &c. Et adiuramus Christum per suam crucem, perque suam passionem & resurrectionem; & miseri obsecrant per viscera Christi, per merita Deiparæ virginis. In summa, vt ait S. Thomas. Sicuti per iuramentum necessitati faciendi aliquid, nos ipsos adigimus, ità & adiuratione alios inducimus. Quo fit, vt sicut iuratio sic etiam adiuratio, dum legitima est, ad virtutem religionis pertineat:

Adiurare.

& dum est illicita, sit etiam vitium religionis contrarium. Atqui idem est de abiuratione: coniuratio verò alium habet significatum. est enim conspiratio in aliquod facinus reipublicæ perniciosum: sic dicta, quia multi in eundem finem simul iurant, quãuis & pro vehemẽti adiuratione vsurpetur: coniurantur enim tempestates. Tertia tamen cõclusio esse cuipiam ambigua potest, qua negatur licitum esse necessitatem per adiurationem imponere alicui non subdito. Nam dum quis ab aliquo iuramentum petit & recipit seruandi fidem contractus & pacti, nempè ab emptore soluendi pretium creditum, illum videtur adiurando necessaria obligatione deuincire. Perinde omnino ac de Abraham Genes. 24. legitur, qui seruum iureiurãdo perstrinxit, supposita fœmori manu, ne vxorem filio suo Isaac de filiabus Chananæorum, sed de terra cognationis suę acciperet. Quapropter nullum hac ratione discrimen est inter seruum, & alium, qui est liber & sui iuris. Hoc argumentum ob id fecimus, vt penitus ratio adiurationis exprimeretur, quatenus à simplici iuratione differt haud enim negat conclusio, quin possit quisque quamlibet iuramento constringere: nam à rege ipso capitur iusiurandum obligatorium, sed de adiuratione fit in ea sermo. Et enim differentia, quod cum iuramentum ab aliquo capitur, idem ipse à quo capitur actione propria iurat, seipsum obligans, sine alterius, qui iuramentum recipit, seruus sit, siue dominus. Adiuratio verò non actio eius est qui adiuratur, sed adiurantis: vt si verbi gratia, ego quempiam prece & sacrorum obtestatione ad aliquid agendum moneam, sicut Pontifex dixit Christo, Matth. 26. Adiuro te per Deum viuũ, vt dicas nobis, si tu es Christus: hoc enim non fuit iuramentum capere, sed adiurare. Et Num. 5. aiebat lex zelotipiæ: Adiurabit mulierem sacerdos, & dicet: si non dormiuit vir alienus & tecum, &c. Et 1. Reg. 14. adiurauit Saul populum dicens; Maledictus vir qui comederit panem vsq; ad vesperum donec vlciscar de inimicis meis. Haud ergo adiuratio idem est quod iuratio. Vnde fit consequens, quod qui contra adiurationem sibi factam venit etiam si seruus sit, neutiquam est periurus, quod re vera esset, si ipse iurasset licet fiat criminis inobedientię reus. Quocirca si Abraham fecit, vt seruus suis verbis protulisset iuramentum per dominum cœli & terræ, non fuit adiuratio: sed captio iuramenti, quod fecit seruus seipsum obligans. Magis tamen consentaneum textui apparet, illa verba Abraham per modum adiurationis protulisse, dicens, Adiuro te per dominum Deum cęli & terrę, &c. Sic enim legitur: Pone manum tuam subter fœmur meum, vt adiurem te per dominum Deũ cæli & terræ, vt non accipias, &c. tametsi captio iuramenti nonnũquam adiuratio dicatur. Legitur namque Iosue 2. Postquam exploratorum hospita illos iuramento deuinxit, vt se domumque seruarent suam, innoxij erimus à iuramento, hoc quo adiurasti nos, &c. Potest ergo, vt quarta asseruit conclusio, dominus non solum iuramentũ à seruo exigere, verùm & ipsum proprijs verbis per Deum & sacra adiurare. Et tũc seruus tenetur parere ex fide quam domino debet. Attamen per proprium iuramẽtum arctius quisque constringitur, quàm per alterius adiurationem. Est tamen grauior culpa adiurato seruo, si non sit obtemperans quàm si non fuisse adiuratus. Quapropter domini iure nequeunt sine caussa legitima seruos imperãdo adiurare. Quin verò aliæ adiurationem, quæ fiunt ad superiores, non debent sine compeẽti ratione fieri. est enim importunũ & religioni minus consonum, dum quidam vrgente necessitate, vt miserum obolum extorqueant per Christi vulnera perque intemerata virginis viscera, obuium quemlibet adiurare imò dum Deum obsecrantes adiuramus, debemus obsecrationis rei, quàm postulamus, admetiri, & non pro re, quæ minima pecunia æstimatur, contremendas obsecrationes accumulare.

Primũ arg. S. Tho. Primum argm̃ D. Tho. sumitur ex Origene hom. 35. super illud Matth 26. Adiuro te per Deum viuum &c. vbi ait, Æstimo qm̃ non oportet, vt homo qui vult secũdũ Euangelium viuere, adiuret alterum. Si enim iurare non licet quantum ad Euangelium Christi mandatum neq; licet adiurare. Idque inde cõfirmatur, quod princeps ille. Sacerdotũ Iesum illicitè adiurauit per Deum viuum. Responsio tamen est Origenem id intelligere de adiuratione, qua quis alium non sibi subditum cogendo ad iurat. Adiuratio aũt principis sacerdotum iniqua ob id fuit, ꝙ illo pacto voluit perstringere

stringere Christum, ac si eius esset legitimus princeps. Erat enim Iudæis frequentius adiurare subditos, quam iuramentum ab illis exigere: præcipuè quod princeps ille veritus fuit à Christo iuramentum exigere: timens ne ille facere renueret. Adiuratio tamen illa multis nominibus fuit absurda. Primum, ex defectu potestatis: quoniam in processu illo, quo Iudæi ad Christi necem tendebant, non poterant eum de crimine interrogare, quia non poterant interficere quemquam. Secundò, quia superflua erat interrogatio, cum satis id per doctrinam & miracula Christi debuissent habere exploratum eum esse Christum. Ad hæc adiuratio illa impura erat & nefanda, quia nolebant id à Christo audire, vt crederent, sed vt ansam (vt fecerunt) inde nanciscerentur adigendi eum in mortem. Quare Christus neque paruit respondendo sum, neque prorsus negauit cum responderit, Tu dixisti.

Secūdū argum.

Secundum argumentum eodem pertinet, scilicet, quòd non licet adiuratione alium compellere, necessitatem illi imponendo præterquam subditum.

Tertio argumento discrimen tangit, quod nos supra inter adiurationem & captionem iuramenti declarauimus. Arguit enim, Adiurare est aliquem ad iurandum inducere: quod tantum potest dominus in seruum, vel creditor in debitorem, ergo non licet inferioribus superiores adiurare.

Respondendo autem assumptum negat. Adiurare enim non est alium ad iurandum inducere, sed obtestatione ad aliquid prouocare. Et autem differentia inter adiurationem, qua ad hominem vtimur, & qua vtimur ad Deum. Cum enim hominem adiuramus, cōtendimus per sacrorum reuerentiam eius animum emollire, & immutare. Cum autem Deum, qui omnino immutabilis est, obsecramus, non id intendimus; impium enim hoc esset, sed contendimus aliquid ab eo obtinere, si modo per æternam eius voluntatem nobis destinauit concedere. Multa enim nobis, quæ ab æterno elargiri constituit, decreuit dare p nostras obsecrationes & merita, quæ sunt effectus gratiæ, atque adeo prædestinationis. Itaque licet nos sine nostris meritis & prædestinauerit, & per præuenientem gratiam vocauerit, tamen nos per eius adiutricem gratiam & nostra opera, ac subinde p nostras obsecrationes augmentum spiritualium charismatum promeremur; iuxta verbum Petri, Certam vestram vocationem facite.

Discrimen inter adiurare Deum & adiurare hominem.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum liceat dæmones adiurare.

SVbsequitur, vt videamus an liceat adiurare dæmones? Ad quod D.Thom. supposita distinctione duabus conclusionibus respondet. Distinctio ex superioribus colligitur; Bifariam namque quempiam adiuramus, scilicet per modum deprecationis, ob reuerentiam rei sacræ quempiam inducendo, & rursus per modum compulsionis.

Prima ergo conclusio est; Neutiquam licet dæmones per modum deprecationis adiurare. Cuius ratio est, quia hoc genus quoddam est beneuolentiæ & amicitiæ; quam erga dæmones nullatenus gerere fas est. Secundus autem modus subdistinguitur. Nam alium compellendo adiurare dupliciter accidit scilicet, aut tanquam hostem aut tanquam subditum. Præterea tanquam hostem aut ad illum repellendū & propulsandum, ne nobis noceat, aut ad aliquid ab eis obtinendum, siue per doctrinam, siue per aliud quoduis auxilium.

Prima conclus.

Est ergo secunda conclusio quadrimēbris; Dæmones per modum compulsionis adiurare possumus, non tamen tanquam nobis subditos idque ad ipsos repellendos non autem ad aliquid ab eis obtinendum, nisi forsan aliqua nobis affulserit diuina inspiratio, vt id faciamus. Ad huius autem conclusionis intellectum, speculādum est, dæmones in huius vitæ decursu constitutos esse aduersarios nostros. Etenim vt post originalem culpam amisso frœno originalis iustitiæ, relicta nobis fuit rebellio carnis ad exercitium, sic & post victoriam serpentis qua dęmones primos nostros parentes superarunt, permissum illis est, vt nos bello impugnent, nempè vt per hanc militiam, quę vt ait Iob, est vita hominis super terram, ad triumphum sempiternæ fœlicitatis promoueamur. Vnde Paulus ad Ephes. sexto. Induite vos inquit, aduersus insidias diaboli, &cęt. Sunt ergo dæmones in hac uita aduersarij nostri, tanquam leones (vt ait Petrus) in nos rugientes:

Secūda conclus.

gientes: in futura vero erunt vt ministri iustitiæ Dei, vltores nostrorum scelerum. Non tamen sunt nobis tanquam serui subiecti, sed Dei angelorumque dispositioni subduntur, iuxta verbum August. 3. de Trinit. Spiritus desertus regitur per spiritum iustum. Hac enim ratione & prouincijs & nostrum singulis addicti diuinitus sunt angeli in custodiam ad hoc gerendum cũ illis bellum. Patent ergo singulæ conclusionis particulæ. Possumus enim dæmones per virtutem diuini nominis a nobis propulsare, ne nobis vel spiritualiter, vel corporaliter noceant; hanc enim nobis potestatem Christus reliquit. Vnde Luc. 10. Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit. In cuius virtute potestatis ecclesia exorcismos instituit, ad expellendos dæmones ab obsessis corporibus. Imo vero idem redemptor de ijs, qui in ipsum credituri erant, ait Marc. vlt. In nomine meo dæmonia eijcient, &c. Hinc ergo sequitur secunda particula, quod eos non possumus tanquam nobis subditos, nobisque obtemperantes adiurare, sed per vim arcere, ne nobis aduersentur. Sequitur deinde tertia particula quod neque possumus eos vrgere, vt nos doceant, aliave vlla ratione iuuent: hoc enim esset nos erga illos tanquã erga amicos gerere. Nisi forsan diuinus instinctus ad id nos excitet, sicut de D. Iacobo legitur qui dæmonem compulit: vt Hermogenẽ ad se adduceret.

Dubiũ. Dæmonũ ptãs. Est autem circa has conclusiones tantillum nobis immorãdum, vt exactius exploremus: vtrum aliquid nobis cum dæmonibus commercium habere liceat? Ad cuius intellectum notãdum est, quod dæmones, quia spirituales sunt creaturæ, qui ideo in suis motibus a loco non pendent, sed subitò se & alia mouere possunt, multa supra humanam facultatem in naturalibus efficere valent, vera tamen miracula nequaquam. Verum enim miraculum est, quod supra naturam fit: supra naturam vero nihil, nisi virtute Dei, qui vniuersalis est naturæ dominus, fieri potest. Deus autem talem virtutem nunquam dæmonibus impertitur, vt Diuus Thom. de potentia q. 6. art. 5. auctor est. Nam cum dæmonis volũtas semper sit ad malum intenta, si Deus virtutem miraculorum illis donaret, testis fieret illorum prauitatis: quod absurdum est concedere. Miraculum enim testimonium est diuinæ voluntatis. Quare 2. ad Thessa ait Pul. aduentum Antichristi fore in omni virtute & signis & prodigijs mendacibus. Paulus. Imo vero non solum hanc virtutem illis Deus non tribuit, verum neque eos tantum facere sinit, quantum sua natura possent. Itaq. sicut angelis bonis mirabilium virtutem supra suam naturam cõfert ita & malos arcet, ne totum faciant quod naturaliter valent, & vtrunque in bonũ nostrũ. Vnde Aug li. 3. de Trin. c. 9. Quod angeli, inquit, mali possent si permitterẽtur: ideo non pñt, quia non permittuntur. Et illa cohibitio, dr ligatio dæmonũ: permissio autẽ vt aliquid faciant, nuncupatur solutio, sicut in tentatione Iob soluta fuit dæmonis potentia, certis tñ limitibus ne tam acriter eum inuaderet, quam suis viribus nequiter posset. Et Apoc. 10. legitur, quod oportebit dæmonem solui modico tpe, nẽpe sub aduentu Antichristi. Potestatem ergo dæmones in ijs potentijs, quæ nobis miracula censentur, trifariam exercent. Vno modo faciendo, vt res appareant quæ vere non extant, idq. permutationem organi phantasiæ, commotionisque spẽrum & fumigantium humorum capitis, sicuti dormientibus vsu venit, & phreneticis, & mentecaptis, quib. per eiusmodi elusionem sensuum multa in aere apparent, quę nõ sunt. Quo pacto portenta illa, quæ Marcus Varro enarrat, interpretatur Aug. lib. 18. de ciuitate Dei, videlicet socios Vlyssis ab illa famosissima Circe conuersos in bestias, & Archades stagnum quoddam tranantes conuersos in lupos, & Diomedis socios in aues, quæ aliquãtulo post tempore ad eius sepulchrum circumuolabant: Quemadmodum Aug ipse in Italia vidisse affirmat stabularias mulieres, quæ venenum in caseo hominibus porrigentes in iumenta conuertebant: sicuti Apuleius de se vel narrat, vel fingit. Ait inquam Aug. id sopitis sensibus per internam eorum illusionum apparuisse; quamuis si aues illæ circum sepulchrum Diomedis volantes permanserunt, aliundè erãt ministerio dæmonum allatæ. Vnde Magi, qui hac arte vtuntur, præstigiatores dicuntur: solent enim magnifica conuiuia instruere, mensasque epulis reficere, & ministrantium frequentia perornare, vt de nostro Inacho a Mendoca fertur,

August. Trina dæmonum potentia. August.

tur, quæ tamen tandem derepentè in carbones inq; alia id genus futilia euanescũt. Parimodo, & ludi, quos nostri de passa passa vocant, præstigie nuncupantur: vel quod oculorum aciem perstringant, vel ab styge, quod est tenebræ quasi sensus obtenebrent, vt res cernere videantur, quæ non sunt, tametsi non omnes illos lusores dæmonum ope censendi sunt vti: alioqui non ita vulgo permitterentur: possunt enim manuum agilitate, & celeritate res fictas, seu veras ostendere. Secundo modo id faciunt applicando naturalia actiua passiuis: sicuti idem Aug. li. 3 de trinit. cap. 7. & 8. & lib. 3. quæst. q 79 ait Magos Pharaonis conuertisse virgas in serpentes & ranas: afferendo, scilicet aliunde aliquid putrefactiuum, quod eas citissimè putrescere faceret, atq; in illa animantia trãsformari. Nam scriptura Exod. 7. Magos fecisse similiter de suis virgis affirmat, sicut Aaron de suis; quamuis Aaron virtute diuina per verum miraculum: Magi verò citra miraculum per artem & modum naturæ. At verò vt Deus ostenderet quidquid creatura facit, etiam malus dæmon, à sua ipsius pªte pendere, & permisit illos aliqua facere, & tandem adhibuit ne plura facerent. Qui enim virgas in serpentes & ranas & alia animantia conuerterant, tandem nequiuerunt easdem in ciniphes transformare. Quare confessi ipsi sunt dicentes: Digitus Dei est hic. Accedit & in hanc caussam id quod maxime ad notandum est, nempè in herbis, lapidibum, & aquis, & reliquis naturalibus rebus, mirificas inesse virtutes hominibus quidem ignotas, quas dæmones cognoscentes citissimo quidem motu afferre possunt, quocunq; velint, ad insolentissimos effectus demonstrandos. Nam profectò, vt lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 4. auctor est August. qui primum magnetis virtutem trahentis ferrum agnouerit, non potest dum primum viderit, non illico in admirationem rapi, quod ipse Augu sibi vsu venisse fatetur, Subiungit autẽ c. 5 mirabilia multa naturalia, nẽpè apud Garamantes emanare fontem tam frigidum diebus, vt non bibatur: tam feruidũ noctibus, vt nõ tangatur. Et in Epyro albũ in quo faces accensæ extinguntur, & extinctæ accenduntur Et Arist. in lib. de admirandis rebus, ait lapidẽ Modam in Tigri de reperiri, quem qui portauerit, à feris læ-

Mirabiles reũ naturalium virtutes.

Aristot. Magis sapientes.

di nequibit, herbamq; charisiam crescere in montes Igero, quam si mulier portauerit, homines ad sui amorem pelliciet Et Plin. atq; alij mirabilia huius generis referunt. Ijs ergo possunt homines supra hominum captu vti, vt miracula facere existimentur. Quare Magi, si ad primum vocis significatum attendas, ijdem sunt qui sapientes, videlicet rerum naturas perscrutarentur. Sed quia à Zoroaste Persa Magorum principe cœptum est per astrorum speculationem, quod eius nomen sonat, de rerum euentibus iudicare, illam occasionem nacti dæmones insinuauerunt sese ad plures euentus reuelandos. Et inde Magi cœperunt male audire esseq; infames, nempè quod non solum naturali cognitione, sed dæmonum ope & adminiculo vterentur Tertius ergo modus, quo dæmones miracula se mentiuntur facere, est quod intrantes aliena corpora, seu viua, sed inanima, occulta & humana cognitione remota, loquuntur. Quocirca falsissima est opinio Hermetis Trismegisti, quem D. August. lib. 8 de ciuita. Dei refert. & Alexand. in lib. de magicis sustẽtat, videlicet, quod omnia Magorum opera in caussas naturales resoluunt ac potissimũ in astrorum concursus. Quamobrem solent. Magi certis obseruatis astris, certisq; adeò temporum momentis, anullos statusq; astronomicas fabricare, quibus mirabiles virtutes tribuunt, à quibus anulis sũpta occasione in anulis à maleficis spiritus familiares digito gestari solent. Quod autem astrorum concursus atq; influxus ad id non sufficiant, patet. Nam quamuis ita sit, quod sydera per suas influentias his inferioribus dominentur: tamen multa faciunt Magi quæ per naturam impossibile est fieri. Faciunt enim statuas moueri, atq; adeò loqui, & responsa dare, quæ nisi viuenti atque intellectum habenti cõgruere nequeunt. Vitam autem nulla res nisi ab alio viuente per generationem habere valet, vel Deo, qui dominus est naturæ id præstante. Quapropter certum est, dæmones easdem astronomicas fabricas ingressos, illos exhibere motus & loquelas, sicut in energuminis faciunt. Sicuter namque angelus bonus lingua asinæ Balaam loquebatur. Sed rogas, nunqd nõ posset anima negotio demonis afferri, q corpus resumeret, informaretq; perinde at

Tertius modus.

Herme. Alex.

de atq; in die iudicij? Respondetur in minimè fieri posse, est enim opus supranaturale, ob idq; inter vera miracula recensendum, quæ dæmon facere neutiquam potest: Quocirca historiam Saulis, quæ vt 1. Reg. 18 legitur per Phitonissam fecit suscitari Samuelem nequaquam sic intelligere fas est, vt arte dæmonum fuerit verè suscitatus: sed vel quod Augu. ad Simplicianum ait, dispensatione Dei spiritus eius apparuit, vel etiam reuixit, vt verba historiæ sonant. Et Ecclesi. 46. notatur vel fortasse, vt idem Aug. 21. de ciui. auctor est quod refertur 26. quæst. 5. cano. mirum arte magica inuocatus dæmon sub forma Samuelis apparuit, sæpissime nanq; se esse defunctorum animas mentiuntur. Atque ita intelligendum est, quod Clemen. libro primo, de Simone Mago refert, qui aiebat in hominibus à se interfectis, retineri sua arte animas, erant enim plane dæmones. Ad aliquam ergo istarum trium caussarum, vniuersi dæmonici effectus reducēdi sunt. Vnde laruatum (quas nostri Bruxas appellant) maleficia in causam primam fere auctores referunt, scilicet quod somno sopitæ manent in suis domibus, aut in extasim raptæ, somniantes illa facere, quæ dæmones assumptis ex aere similibus corporibus perpetrant: cui sententiæ D. Aug. applaudit. At profectò adeò sunt multa experimenta de hac re comperta, vt non esset vanum opinari nonnunquam rapi per aera motu dæmonum inuisibiles factas, vt ipsæ Deum offendentes mala perpetrent. Nam compertum est dum illa mala faciunt abesse suis domibus, & electis quibus accubuerant. Hæc autem examinandi non datur hic locus: de quibus ergo satis. Secundò autem ad præsens attinens propositum adnotandum est dæmones in odia Dei quod primo actu conceperunt, adeò esse obstinatos & obduratos, vt quidquid vel faciant vel meditentur ex alio odio dimanet: & ad Deum ipsum infestandum procedat. Quocirca (id quod consideratè meditandum est) odia quæ in nos exercent, non in nostrum tantum malum intēdunt: sed vt Deum offendāt, & iniurijs persequantur. eumque eo fine & proposito frustrentur, quo nos creauit: videlicet ne gloria sua nomenque amplificetur. Quapropter professio nostra est aduersus illos tanquam aduersus acerrimos hostes nostros, perpetuum gerere bellum, quod super fontem baptismi illis indicimus, nomina nostra dantes in militiā Christi aduersus illos, quos ideo abiuramus, renuntiantes illis omnibus pompis eorum, atque adeo sanctissimè pollicitantes nullo nos vnquam eorum fauore, aut auxilio aut beneficio vti.

De laruis.

Odium dæmonum.

Ex his ergo colligitur conclusio prima, qua ad propositam quæstionem respondetur, videlicet quòd nullum cum illis cōmercium inire possumus aut societatem aut pactum, quod vllius sit beneuolentiæ indicium: sed semper debeamus illos, vt summos hostes tractare, etiam si vltrò nobis gratisque aliquod beneficium offerāt, nihil à nobis exigentes. Idque non solum quia praua eorum voluntas nihil nobis nisi in malum nostrum impendere potest, sed etiam si in bonum nostrum esset semper successurum: quia hostes sunt Dei, nullum eorum beneficiū acceptare possumus. Id quod apprimè notandum est. Nā illud aut petere aut suscipere esset desciscere à fide Dei & seu transfugas in eorum militiam transmigrare. Atque hic maxime locum habet illud Christi, Qui mecum non est, contra me est: & qui mecum non colligit, & spargit. Nam & inter humanos reges lex est, vt miles qui aliquid ab hoste receperit reus fiat fractæ fidei. Vnde Paul. 1. ad Cor. 10. Nolo vos socios fieri dæmoniorum. Ex quibus sit consequens vt neque ad expellendos alios dæmones neque ad illorum maleficia dissoluenda & curanda licet alium dæmonem inuocare. Potest enim vnus alium pellere, quia non sunt omnes æqualis virtutis, sed neq. hoc licet eò quòd aliquod esset beneficiū quod ab illis recipere non possumus. Huius autem dæmoniaci consortij gradus existunt alij alijs nequiores: nam eorum adoratio summum obtinet idololatriæ fastigium. Enimuerò quamuis reliquas creaturas pro Dijs colere, vt homines & marmora sacra immanis sit idololatriæ impietas, indicibiliter scelestior est dæmones colere, vtpote qui summum Dei odium in ipsum continenter exercent. Secundus pauloque inferior gradus est, aliquam amicitiam seu inter pares cum illis contrahere. Solent se enim insinuare tanquam incubos, & succubos, deinde quasi consultores in rebus, quæ sunt hominibus clarissimę, at-

Conclō prima.

Gradus diuersi.

mæ, atque adeo ceu medici ad curandos corporum morbos. Neque vero in initio, quæ sua vafricies est, quidpiam ab hominibus vicissim reposcunt vt astutius eos inescare valeant. Sed & hæc tamen societas ad apostasiam pertinet, grauissimumq; adeo peccatum est. Tertius gradus est deinde remissior aliquid ab eis citra vllum amicitiæ indicium petere, vel illos ad aliquid inuocare etiam si securissimus sis, nulla te amicitia cum illis colligare, & peius est cum illis aliquid pacisci etiam citra cultum vel adorationem, sed tanquam hosti dicere, affer mihi tale aut tale auxilium, & reddam tibi hoc. In summa omnis eiusmodi societas ob id peccatum est apostasiæ, quod cum hoste Dei contrahitur, & quasi cum rege alterius regni, quòd cœlesti aduersatur & cum tali hoste, qui nullas potest inducias habere belli, sed continenter absque vlla cessatione aduersus Deum & nos pugnat, quasi leo rugiens quærens quem deuoret. Secunda ergo conclusio in præsentiarum sit, quod possumus cum dæmonibus præcisè colloqui & conuersari tanquam cum hostibus idque dupliciter vel eos virtutes Dei expellēdo vt per exorcismos facimus, vel compellendo ad aliquod seruitium, vt Simon & Iudas dæmones compulerunt suam statuam confringere, & Iaco. alium, vt Hermogenem ad se adduceret.

Primū argum. S. Tho. — Primum & tertium argumentum D. Thom. facillima sunt. Primum enim est Origenis auctoritas super Math. loco supra citato, dicentis, non esse secundum potestatem datam à saluatore adiurare dæmonia, sed Iudaicum esse. Hoc autem intelligitur de adiuratione, quæ non fit virtute diuina ad dæmones compellendos: sed per modum beneuolentiæ vel deprecationis. Tertiū argum. — Tertium vero est quod adiurare aliquem videtur ad quandam societatem pertinere, quam nobis cum dæmonibus contrahere nefas est. Ait enim Paul. 1. ad Corinth. 10. Nolo vos socios fieri dæmoniorum. Argumentum autem hoc tantum conuincit quòd per modum beneuolentiæ, non possumus illos adiurare: possumus tamen per vim compulsionis. Secundum autem argumentum ampliorem postulat sermonem. Argumēta alia. — Cui vt alia nos duo adhibemus, arguitur sic: Cum energumenis a dæmonibus obsessis licet nobis colloquia conserere. Nam & exorcistæ & circunstantes multa illos interrogant. Immo exemplo Christi docemur id esse licitum: quippe qui Mar. 5. a dæmone sciscitatus est quodnam esset illi nomen, qui respondit, Legio. Quapropter D. Thom. quæst. 95. articul. 4. licitum esse autumat a dæmone sua sponte id offerente, propter aliorum vtilitatem, aliquid interrogare: hæc autem omnia speciem cuiusdam societatis præseferunt: ergo eiusmodi societas non est illicita. Secundo (quod est argum. D. Tho.) arguitur. Si licitum esset dæmones adiurare, licitum perinde esset necromanticis suis incantationibus dæmones inuocare, cum tamen de hoc male audiant sintque adeò iure prohibiti. Tertiò denique arguitur. Si non liceret dæmonum arte, eorumque reuelationibus vti, eo quod non licet cum illis habere commercium, sequeretur quod neque liceret ariolari per astra. Nam quam sæpissimè illuc se dæmones insinuāt ad reuelandum futura, & occultos euentus: & tamen non prorsus huiusmodi astrologi condemnantur, nec ab scholis proscribuntur. Respō. primi argumēti. — Primo argumento subnotantur exorcistæ, in quib. profecto multa sunt cauenda. Primum quod maxima ex parte neque diuina virtute, neque vero magica arte vtuntur, sed sunt meri impostores, vt ego ipse plurimorum sum oculatus testis: sæpè enim fingunt dæmonia inde eijcere, vbi nullū est atq; adeo plurimæ muliercułæ dæmonio obsideri mentiunt̄ lucri cā: dicētes, sse aīas defunctorū quas infamant. Et ideo nisi aliquod intercesserit demonij documentum quod sit efficax, nulla est eis habenda fides, nempè nisi dum lingua loquantur peregrina vel adeo immobiles existant, vt multis hominum viribus dimoueri loco nequeant. Præterea neque longa inire colloquia cum illis licitum est. Fateor equidem, vt ad argumentum respōdeam vnum aut alterum verbum interrogare non esse mortale, sed quędam venialis curiositas. Attamen lōgos sermones cū illis habere, præterquam quod ad quandā eorum societatem vrgere vr̄ periculosum est. Nam dæmones cum honori nostro & famæ insidientur, si aliquam forte veritatē dicunt, non id faciunt nisi ad diffamandū aliquem vel defunctum vel viuum, & sæpè circunstantes. Chry∫o. — Vnde Chryso. super illud Mar. 1. vbi Dominus spiritui immūdo dixit

xit obmutesce, & exi ab homine. Salutiferum hoc, inquit, nobis dogma datur, ne credamus dæmonibus, quantumcumque denuntient veritatem. Quocirca superstitiosissimum neque vllo modo ferendum est, petere a dæmonibus signum in testimonium loci, vnde venit, aut quòd nunquam in hominem a quo expellitur reuertatur: est enim mendax & pater mendacij. Et ideo neque illi, neque suis signis & testimonijs vlla est adhibenda fides, sed solum virtute Dei repellendi sunt. Interrogari autem quidquam nisi a sanctissimis viris non debent, vtpote qui a Deo obtinere possunt vt eos veritatem fateri compellant, sicut fassi sunt Christo vbi dixerunt esse legionem. Postremò hic animaduertendum est quod quamuis exorcismus sanctæ res sint, & a Christo vsque & apostolis originem ducant, non tamen tam crebrò sperandi sunt eorum effectus quam tempore nascentis adolescentisque ecclesiæ.

Nota de exorcismis.

Nam cum expulsio dæmonum per ecclesiæ ministros testimonium sit fidei, fit vt tunc temporis quando opus erat fidem per miracula stabilire, frequentius eiusmodi miracula æderentur. Modo autem firmato iam religione, non ita crebro contingunt; neque adeo tamẽ exorcismorum religio contemnenda est. Circa secundum argumentum meditanda sunt varia Magorum nomina, quæ tam iure can. 26. q. 5. quam iure ciuili. C. de maleficis & mathematicis, atque alibi sæpè denotantur. Sunt enim Necromantici sic dicti, quod in defunctorum cadaueribus secreta rimantur, νέκρον enim idem est quod cadauer, & μαντεία diuinatio: vel ideo quod per artẽ Magicam mortuos suscitare se autumnãt. Hydromantici verò qui per aquæ inspectionem diuinant. Sicut & Chiromantici de manuum lineamentis de moribus hominum iudicant. Iam verò Necromantici per Antonomasiam dicuntur, qui circulos faciunt & cęlestes plagas captant ad inuocandum dæmones. Hi autem omnes ob id grauissimis censuris vtroque iure cõdemnantur, quod, vt ait in solutione secundi D. Thom. magiam in hoc exercent, & dæmoniorum adminiculo ad res perdiscendas vtuntur sicuti & Aruspices: id est auium inspectores, & Phytones qui de occultis respondent. Est enim de omnibus istis hæc regula præ oculis habenda quod

Varia Magorum nomina.

eorũ incantamenta non attestantur, quod dæmones, ceu hostes tractent, vt diuina virtute eos a maleficijs arceant, sed potius tanquam familiares atque auxiliares suos.

Tertium argumentum prolixioris egebat disputationis quam locus fert præsens. Duo tamen de istis astrologis affirmantur. Prius, quòd per astrorum obseruantiam, & domos ac regiones quas ipsi delineant, quàmuis possit effectus naturales veluti pluuias & serenitates temporumque successus quadamtenus prospicere; haud tamen accidentarios effectus & euentus. Enimuerò cum natura semper certis determinatisque periodis eosdem operetur effectus, non possunt per caussas naturales contingentia deprehendi, vt quòd ab homine fodiente sepulchrum thesaurus fortè reperiatur, aut quòd fulmine sit quispiam, vel alia extraordinaria morte periturus. Et multominus per easdem caussas futura contingentia vel occulta deprehenduntur quæ ex mera nostra voluntate pendent: eo quòd intellectus & voluntas incorporeæ potentiæ sunt ac perinde ab impressionibus cœlestibus exemptæ. Nam corpus in spiritum nihil immediate imprimit. Vnde Aristotel. tertio de anima text. 150. contra illos qui aiebant talem inesse hominibus voluntatem qualem in die inducit pater virorum deorumque scilicet sol vel cœlum in die natali, ait in hanc opinionem inde fuisse collapsos quòd animam putarẽt esse sensum.

De astrologis.

Quapropter cœli, caussa per se esse nequeunt actionum liberi arbitrij. Et quamuis imprimendo in corpus humanum, possint circa complexiones aliquid facere, atque adeo circa sensus, qui cum sint animæ organa, possunt illam quodammodo inclinare. Tamen quoniam sensuales vires, vt 3. Ethic. auctor est Philoso. rationi obediunt, nulla inde necessitas libero arbitrio imponitur, sed contra cœlestes influxus potest homo operari. Atque eo præsertim quod educationes, & consortia cum ijs aut illis hominibus, & potissimum amor Dei & gehennæ metus atque honoris cupiditas, & infamiæ timor, & alia id genus multa possunt hominum inclinationes & affectus permutare. Colligamus ergo cum D. Thom. secunda secundæ quæstione 65. art. 5. conclusiones duas quibus ad tertium argumentum rñdeatur. Prior, Licitũ est per astro-

Duæ cõclusiones.

astrorum inspectionem de effectibus naturalibus quæ ordinario naturæ cursu fiunt aliquod iudicium captare, vt de serenitatibus, de pluuijs, de pestibus, deq; id genus tempestatibus alij. Hoc enim est de effectibus per proprias caussas iudicare: sicuti medici ex morborum malignitate de futura morte iudicant. Posterior neque de accidentarijs contingentibusque effectibus, neque verò de iis quæ in nostro sunt arbitrio per astrorum considerationem potest iudicium nisi fallacissimum ferri. Multoque minus valent eos qui occultissimè crimen aliquod commiserunt illa scientia inuestigare, neque eorum qualitates & indicia quibus deprehendantur. Hæc enim astrorum aspectus non produnt. Quare Augu. lib. 4. confe. Illos inquit Planetarios, quos mathematicos vocant, consulere, Christiana & vera expetit & amat. Hæc ille. Ratio autem est quod dæmones cum homines videant tam cupidos secreta agnoscendi, atq; illos præsertim quorum ea interest scire, in eiusmodi astrorum iudicia ferenda omni solertia sese ingerunt. Præterquàm quòd eiusmodi astrologi adeò semper & falluntur & fallunt, vt vix eos semel contingat vnam veritatem proferre. Quare idem August. super Gene. ad literam, bono, inquit, Christiano, siue Mathematici siue qui libet impiè diuinantium, & maxime dicẽtes vera cauendi sunt, ne consortio dęmoniorũ animam deceptam pacto quodam societatis irretiant. In his autẽ astrologis, vt lib. 5. dicere cæpimus, attentissime inter eorum scientiam discernendum est & eiusdem scientiæ vsum. Enimuerò quamuis eis gratis, imò contra veritatem demonstratam concedamus quòd occulta possint per suam scientiam inuestigare, nihilominus eius vsum ad hoc applicare, vt occulta crimina reuelent, est nouum peccatum idemq; mortale & grauissimum contra iustitiam. Est enim occultos peccatores pręter ordinem iuris infamare. Demus enim perinde astrologum scire quis furtum, aut adulterium, aut homicidium fecit, acsi proprijs oculis vidisset, profectò nihilominus grauissimum illis peccatum est & Reipub. perniciosissimum, illum detegere & reuelare. Præterquam quod ad nihil aliud valet, quam vt inter homines infamiæ & iurgia serantur: quanquidem iudici neutiquam licet solo iudicio astrologi contra quempiam procedere. Neque enim tranquillus status Reipu. in hoc consistit, vt occulta crimina, nisi ordine seruato iuris, inuestigentur. Fac nullum crimen committi posse occultissimè, quin illico fieret manifestum, profectò neutiquam homines viuere possent. Si autem astrologis vlla daretur fides nullum esset occultum. Igitur quamuis verissima semper dicerẽt, ob hoc ipsum essent citius è Republica exterminandi; nisi se continerent ne vllum vnquam infamia denotarent. Igitur vt rem tandem concludamus, omnia magorum genera trino iure acerrimè condemnata sunt, diuino scilicet Pontificio, & Cæsareo. Verba. n. sunt Deut. 18. Quando ingressus fueris terrã quã dominus Deus tuus dedit tibi, caue ne imitari velis abominationes illarum gentium: neque inueniatur in te qui lustret filium suum, aut filiam, ducens per ignem, aut qui ariolos sciscitetur, & obseruet somnia atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, neq. per Phytones consulat, nec diuinos, & quærat à mortuis veritatem. Omnia hæc abominatur Dominus, & propter istiusmodi scelera delebit eos in introitu tuo, & Leu. 19. Non declinetis ad Magos, neq. ab ariolis aliquid sciscitemini, vt polluamini cum eis. Et c. 20. Vir siue mulier in quibus phytonicus, vel diuinationis fuerit spiritus, morte moriantur, lapidibus obruent eos: sanguinis eorum sit super illos. Hæc atque alię id genus animaduersiones frequentes extant in veteri testamento aduersus omnes Magorum species. Erat enim populus ille sic sitientissimis occulta perscrutandi & cognoscendi, ac subinde in istud idololatriæ genus propensissimus. Sed & lege euangelica ecclesia anathematis gladio idẽ genus hominum acerrimè impetit, vt patet 26. q. 5. per totum, videlicet can. si quis ariolos, & omnibus subsequentibus vsque ad can. nec mirum, arioli, aruspices, stellarum cursus obseruantes, & sortilegi, & incantatores, & augures qui Gentilium idololatriam sequi videntur: & pariter illi qui cum illis fuerint conuersati, auxilia aliqua à suis artibus petentes, anathematizantur, excommunicantur, & ab ecclesia procul excluduntur. Et C. de maleficis, & mathematicis, l. artem geometriæ, & l. nullus aruspex, & l. eorum, & l. nemo, & in

August.

August.

Meditatio de Astrologismaxime cõsiderãda.

Cõdem natio nes iuris aduersus Magos.

Deu. 18

Leui. 29

26. q. 5.

C. de malefic.

& in summa per totum titulum aruspices & magi seuerissimis legibus vindicantur. Nam l. etsi. eculeo dediti iubentur vngulis sulcantibus latera pęnas perferre proprio dignas facinore, & l. nemo supplicio etiam capitis puniri iubentur. Accedunt & leges regni nostri partita, 7. tit. 23. Hoc tñ adnotauerim quosdam qui sinistrè legem primam huius tituli intelligentes eam in fauorem Astrologorũ allegare contendunt. Ait n. lex diuinationem, quæ fit per scientiam Astronomiæ non esse illicitam, sanè cùm illa sit vna ex septem artibus liberalibus. Verba hęc tamen secundum tenorem duarum conclusionum quas proximè cũ D. Tho. collegimus, interpretanda sunt, videlicet, quòd illa scientia est licita ad iudicandum de pluuijs, aut pestibus ac tempestatibus quæ astrorum concursu certitudine naturali eueniunt. Haud tamen lex intelligit eandem scientiam esse licitam ad iudicandum de accidentarijs effectibus aut de illis quæ ex nostra voluntate pendent, & multominus ad inquirendum personas occultas, quæ aliquod peccatum perpetrarunt. Imò huiusmodi Astrologos cũ Necromãticis, & Diuinatoribus & Mathematicis comparat: quos subinde grauissimo iudicio condemnat. Et l. 3. supplicio capitis plectendos censet. Et idem habetur inter ordinationes regni tit. 8. c. 4 l. 1. & 2.

ARTICVLVS III.

Vtrùm liceat adiurare irrationalem creaturam.

Postquam visum est tam Deum quæ homines & dæmones adiurari posse, sequitur postremò an irrationales quoque creaturas liceat adiurare, sicuti locustas & brucum nubesque atque alias tempestates. Et respondet D. Thom. suppositis distinctionibus duabus per tres conclusiones. Distinctio prior est, Adiuratio huiusmodi, aut refertur ad ipsam irrationalem creaturam ita vt oratio & locutio ad illam dirigatur. Et de hoc est prima conclusio. Vanum esset irrationalem creaturam sic adiurare, vt sermo ad eam dirigeretur. Atque hanc probant argumenta tria D. Tho. Nam cùm adiuratio non nisi per locutionem fiat, quam irrationales creaturæ præcipere non valet, frustraneum esset illas adiurare. Deinde adiuratio illis tantum cõpetit, quibus congruit iurare irrationales autem creaturę iurare non possunt: ergo neq; adiurari. Ad hæc cum duplex vt dictum est, sit adiurationis modus, scilicet & deprecatorius, & compulsorius, prior vanus est respectu irrationalium creaturarum, vtpote quæ nullum habent suarum actionum dominiũ, vt prece moueri queant: Posterior verò soli Deo competit, cuius solius imperio, vt habetur Matt. 8. obediunt uenti & mare: quare nos creaturis irrationalibus nihil imperare possumus. Secundo modo fieri potest adiuratio, vt referatur ad eum à quo talis creatura agitur & mouetur nempè ad Deum & dæmonem quorum actione licet diuersa ratione eiusmodi tempestates nobis ingruunt. Enimuerò eadem est actio agentis & eius rei quæ agitur & mouetur: sicut motus sagittæ, & ipsius est tanquam rei motæ, & sagittantis tanquàm eam mouentis. Quapropter motus tempestatis est motus ipsius tanquam rei motæ. Dei autem tanquam primæ caussę omniũ naturalium actionum: & præterea tanquã permittentis dæmonem eisdem irrationalibus creaturis vti ad nobis nocendũ. Hac igitur de caussa statuitur secunda conclusio. Dupliciter iure possumus irrationalem creaturam adiurare. Vno scilicet modo adiurationem per modum deprecationis ad Dum dirigendo: & alio mõ dirigẽdo eã ad dæmonem per modum compulsionis. Atqui prior modus pertinet ad eos qui diuina inuocatione citra exorcismos miracula faciunt: sicuti de Simone & Iuda legitur qui dracones adiurarunt, pręcipiẽtes eis vt in desertum sederent, posterior verò pertinet ad exorcistas. Tertia conclusio: Nequaquam licet demones in eiusmodi euentibus adiurare quasi auxilium ab eis implorando. Posset enim vt modo dicebamus vnus dæmon alium arcere, & dęmones q nubila colligunt rogatu nostro cessare, sed hoc esset eos vt Deos colere, quòd ingens esset apostasiæ crimen.

Secunda & tertia conclusiones certissimæ sunt, neq; vllũ præseferunt dubiũ qđ sit disputatu dignum. Prima verò quãuis nihilo sit minus certa, est tñ memoriæ penitus contra quorundam abusum cõmendanda. Nẽpe vt in eiusmodi adiurationibus, quas vulgus coniurationes appellat,

bruci,

Distinctio.

Prima conclu.

Secundus adiurationis modus.

Secũda conclusio.

Tertia conclu.

bruci locustarum, & nubium adiuratio nō ad huiusmodi res dirigitur. sed vel ad Deū per modum deprecationis, vt dignetur nostri misereri, dæmonesque cohibere, qui eius permissu eiusmodi tēpestates in nos obmoliuntur. Et hic est optimus omnium modus eiusmodi cladib. occurendi Quod si adhibeantur exorcismi, non intelligantur aduersus res irrationales dirigi, sed aduersus dæmones, vt in virtute Dei cessent nobis esse infestos. Hoc aduersus illos adnotauerim, qui potius impostores, & incātatores sunt, quàm exorcistæ: nempè qui cum nubibus, & locustis, & brucis, cumq; alijs eiusmodi bestiolis pugnare contendunt, ac si eorū colloquia perciperent, aut in ipsarum nubium aut locustarum potestate esset cessare. Quin verò litem cum locustis contestantur, patronosq; & aduocatos & procuratores illis creant, qui causam ipsarum defendant, illasq. coram iudice accusant: à quo conuincuntur, condēnantur anathematizantur, & excommunicantur: cùm ipsi potius adiuratores excommunicandi essent, atq; in vltimas insulas relegādi. Nam si contra vermiculos loquuntur, quid illi intelligunt? Sin verò cōtra dæmones, quid opus est illos ordine iuris oppugnare? Sanè cum nostri sint publici hostes qui nullo iure, sed solam suam nequitiam in nos exercent. Atq; adeò tanquam manifestarios inimicos nostros sola virtute Dei armatis licet nobis illos propulsare. Haud ergo iudices & ecclesiastici & ciuiles (nam vtriusque res incumbit) in huiusmodi impostores, & præstigiatores animaduertere neg'igāt: quippe qui religionem Christianam irrisioni exponunt.

FINIS LIBRI OCTAVI.

FR. DOMINICI SOTO

SEGOBIENSIS, THEOLOGI,

Ordinis Prædicatorum,

Liber Nonus de Iustitia & iure.

PROEMIVM.

IN septimo libro, vbi religionis, argumentum ingressi sumus, de voto à nobis disputatum est: nempè de his quæ homo Deo suapte sponte pollicetur, atque adeo de sacerdotibus qui diuinis peragendis sacrificijs mancipantur, in proximo de iurandi religione. Subsequitur ergo secundum ordinem ibidem propositum, vt de illis dicamus quę mortales religionis vinculo eidem Optimo Deo reddere constringuntur: vt potè de oblationibus ac de decimis, quę substantia sunt & alimonia sacerdotū: ac subinde de vitio simoniæ quo aditus eiusdem sanctæ Ecclesiæ pollui solent. Oblationum autem decimarumque tractationē nequimus aliunde aptius ac subinde pulchrius auspicari, quam ab earum radice & fundamento, nempè à sacrificijs, quæ non modo Christiani, verùm vniuersi mortales Deo suo iugiter offerre tenentur. Est. n. sacrificium, oblationum suprema ad quā reliquæ vniuersæ referuntur. Quare duas sacrificiorum quęstiones præmittere operæpretium duximus: vnam in genere, atque alteram in singulari.

QVÆSTIO I.

DE SACRIFICIO in genere.

S.Tho. 2. 2. quæst. 85.

ARTICVLVS I.

Vtrum Deo sacrificare sit de lege natura.

Primū argu à partene gatiua. PRimus igitur articulus quęstionis de sacrificio est, vtrum sacrificiorum oblatio sit de iure naturæ. Arguitur namque negatiuè. Ea quæ sunt iuris naturæ, cunctis sunt mortalibus communia: sacrificia autem Deo offerre non fuit semper vniuersis mortalibus commune & vnum. Abel namque legitur obtulisse de grege suo: Cain verò de terræ frugibus. Atqui Melchisedech, vt Genes. 14. relatum est, panem & vinum: alij verò alia animalia: ergo sacrificiorum oblatio non est de iure naturæ. Arg. 2. Secundò. Ea quæ ius naturæ docet, minimè credere licet iustos homines præterijsse: de Adam autem nusquam sacrificium obtulisse legitur: neque verò de Isaac: cum tamen de eodem primo parente, Sapientia ipsa cap. 10. contesterur eduxisse eum à delicto suo: vbi potissimum sacrificij oblatio videbatur conguere. Arg. 3. August. Tertio: Sacrificia, vt 10. de ciuita Dei, auctor, est Aug. in quadam significantia offeruntur; significare autem quod vocibus primum (vt 2. de doctrina Christi. idem est auctor) deinde rebus congruit humano beneplacito instituitur: non ergo sacrificia à lege naturæ dimanarunt, sed à iure humano. In contrarium autem est quod omni ætate semper fuit apud cunctos mortales aliquod sacrificandi specimen: quod autē mortales omnes docti sunt, natura magistra didicerunt.

Cum res sit per seipsa euidens, sacrificia, seu Deorum seu veri Dei, ab ipso statim mundi primordio more & vsu inter mortales celebratissima: superuacaneum fuisset quærere an fuerint. Sed prima q. de eorum fonte & origine instituitur: nempè vtrum sit hominum inuentum, an potius documentum naturæ. Vbi primum omnium non est prætereundum, vt res ipsa, solennissima semper Latinis fuit: ita & nomen eisdem esse receptissimum. Est enim sacrificium idem quod factio sacri: & sacrificare idem quod sacra facere. Quid sacrificiū. Quapropter, vt scienter D. Th. præsenti q. art. 3. adnotauit, sacrificium nō idem est prorsus quod oblatio. D.Tho. Nam quidquid in Ecclesia offertur oblatio dicitur, etiamsi nihil circa rem ipsam fiat. Sicut dum offerūtur nummi, aut panis, aut res aliæ: sacrificium autem non fit nisi vbi circa res ipsas Deo oblatas aliquid exercetur. Quales erant priscis animalium immolationes: & nobis dum sacrosanctum panem benedicimus, frangimus, & consumimus: hoc enim est sacra facere. Vnde apud gentes præter sacerdotes sacrificia offerentes, erant sacrificio qui illa exercebant opera. Est ergo sacrificium, peculiare sacerdotum munus. Ad quæstionem igitur vnica conclusione respondetur. Sacrificiorum oblatio non solum diuini iuris est & humani, verùm, & ex eorū numero, quæ in iure naturæ sunt posita. Probatur: Ratio ipsa naturalis magistra ex his quæ in se homo, experitur eum planè docet alicui superiori esse subditum. Miseriæ namque, ærumnæ, & calamitates quibus indesinenter affligatur, eum commonefaciunt aliunde sibi, hoc est desuper opem ferri. Atque adeo sentit aliquem sursum existere cuius auxilijs egeatur, idq; quidquid sit, omnes pro Deo habent. Rursus & ex rerum ipsa natura dicit sublunaria hæc, quia cælorum influentiam suscipiunt eisdem esse loco subdita, eademque ratione terram cæteris elementis: vtpote quorum fore aereque iuuatur: ac perinde se etiam ipsum Deo, cuius ope viuit, subiectionem debere atq; honorem Modus autem sensuali homini congruens est, vt reuerentiam quam Deo debet non modo intus animo referat, verum & sensibus signis eandem foris exhibeat. Hac igitur naturali ratione docti atque admoniti sunt vniuersi mortales qualicumque ratione Deum nouerint, eidem sacrificia offerre, in signum debitæ reuerentiæ & subiectionis. Quemadmodum & inter homines mos subditorum est, dominis, quasi eorum dominium confitentes, munera offerre: hoc autem ipsum impra sentiarum

tiarum sacrificij nomine intelligimus. Fit ergo nostra conclusio consequens, nempè sacrificiorum oblationem esse de iure naturæ. Et est notanda conclusionis persuasio, quæ non de sacrificio tantum quæ mẽte intus offertur procedit, sed etiam de externo. Nam etsi verus Dei cultus qui spiritus est cordiumque inspector, intus in corde potissimum consistat, iuxta illud Ps. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus id quod tum Christus ipse Ioannis 4. testatur dicens, Venit hora & nunc est quando veri adoratores adorabunt in spiritu & veritate: tum etiam Apost. 1. ad Corinth. 14. Orabo spiritu, orabo & mente: tamẽ cum nos corporei simus, vtroque nomine debemus eum colere. Ex his vtique colligitur quantum ad Dei cognitionem attinet, neque externum sacrificium esse necessariũ, neque verò vocalem orationem, veluti inter homines, quibus nõ nisi externis signis aliena corda innotescunt. Neque verò externus cultus laudi datur, nisi quatenus ad internum refertur. Attamen non ideo nõ est magno pretio æstimandus. Valet enim tum ad excitandum tum etiam ad testificandum mentis affectum. Quare suo non caret egregio merito His namque quæ ex animo redundant, debitum Deo secundum nostram naturam persoluimus. Quare sanctè institutum est, vt publicitus in templis res diuina celebriter fiat. Arguat verò quispiam contra conclusionis rationem sic: Naturalis ratio etsi nos nostrorũ defectuum admoneat, tamen non ab altiori principio nos docet subsidia nobis prouenire, quam à naturalibus caussis. Nam si lumen duntaxat naturale consulas, quantum ad corpus per orbes celestes naturales Philosophi docuerunt nobis esse à natura prouisum: quantum verò ad animi cognitionem per intellectuale lumen: sed quantum ad effectus per liberum nostrum arbitrium. Respondetur quod vbi naturalis ratio omnibus est nebulis expurgata, clarè monstrat hęc ipsa naturalia adminicula non nobis sufficere ad medendum omnibus miserijs, quas corpore & animo patimur: atque adeò saltem in confuso aliam indicat superiorem causam quàm homines pro Deo habent. Quòd si aliquę reperiantur tam barbaræ nationes, quæ non nisi vel cœlorum, vel alia inferiora præsidia cognoscunt, solari syderi, aut cuipiam alteri creatę honores pendunt diuinos, ac subinde sacrificia. Conclusio ergo cum sua ratione adeò est lumine naturali nota, vt nulla vnquam fuerit natio quæ non Deum coleret, sacerdotesque haberet, atque adeò sacrificia. Duo enim hæc paria cogitare soleo quibus omnis semper constitit Respublica, videlicet sacrificium & sacerdotium; lex & gubernator. Nam Reipublicę institutor quem primum illico scopum ciuium oculis præfigere consueuit, fuit Deus, quem populus veneraretur, & à quo subsidia posceret. Mox, quibus coleretur, sacrificia instituere. Deinde leges condere eidem religioni congruas, ac subinde magistratus penes quos sita esset legum custodia. Sic enim Liuius tradit, Numam illum secundum Romanorum Regem instituisse Rempubl. Vnde Arist. 6. Ethic. cap. vlt. inter magistratus sine quibus constare nequit Respubl. connumerat sacerdotes, qui publicis sacrificijs addici debent, quorum quidem præsidentes, tum reges sacrorum dicuntur, tum Pontifices Max. Idque repetit lib. 7. cap. 8. vbi in primo magistratuum gradu eosdem collocat sacerdotes Et Ethicor. 8. cap 9. ad rationem alludens nostræ conclusionis, ait sacrificia vetusta post perceptionem frugũ fuisse fieri solita. Quòd si historias tam nostras quàm profanas perlustres, statim ab orbe cõdito, Abel, Noè, ac Melchisedech, in lege naturæ videas oblationes, & sacrificia obtulisse. Et ante legem datam, Abraham etiam & Iacob. Et in sacra prætereà historia, Genes. 47. extat sacerdotum Aegyptiorum memoria, qui erant regalibus priuilegijs insignes.

Paulus. Corollarium.

Solutio.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quod sacrificiorum oblatio, si eam in genere mediteris, cunctis fuit gentibus semper communis: quòd autem his vel illis vterentur, constitutiones fuerunt humanæ secundum hanc, aut illam Dei cognitionem quam vnaquæque gens attingebat. Hac enim ratione dicebamus libro proximo, & secundo, humanas leges à naturali deriuari, scilicet per modũ determinationis generis ad species. Est enim lex naturæ vt malefactores supplicio plectantur: quòd autem hoc aut illo, lex sanxit humana, secundum cuiusque nationis ingenium. Et idem est de cultu, & sacrificijs: Et per hoc respondetur ad argumen- (Ad primũ arg.)

Ad tertiũ arg. tum tertium, videlicet, quod suos significare conceptus, naturale est homini: his autem, aut illis vocibus & signis, cuiuslibet est nationis placitum.

Ad secũdũ arg. Ad secundum verò respondetur non esse dubitandum, quin Adam & Isaac, sicut & cæteri iusti, sacrificium obtulerunt: maximè cùm Adæ sua innotuerit culpa, atque Isaac sua etiam originalis: quæ quidem culpa secundum Greg antiquis patribus per sacrificiorum oblationes remittebatur. Sed non opus fuit vt vniuersa in sacram historiam essent relata. Et forte consultò. Nam cùm in Adam initium habuerit culpa, non est tanquam oblator sanctificantis hostię nominatus; sed filij sui Abel & Cain, in quibus sacrificiorum disparitas, quæ semper fuit in orbe placentium & displicentium Deo, notata fuit. Sacrificij autem quod Isaac obtulerit, ideo forsan non habetur in sacris memoria, quòd ipse fuit à patre in sacrificium oblatus, tanquàm hostiæ Christi prognosticum, quod vniuersorum apex, radixque fuit.

ARTICVLVS II.

Vtrum soli Deo sit sacrificium offerendum.

QVoniam dicere visi sumus, Deo, cuius ope indigemus, sacrificia à nobis deberi, arguitur quòd non illi soli sacrificijs litandum.

Primũ arg. Sancti homines, iuxta verbum Petri in 2. Canonic. diuinæ efficiũtur consortes naturæ. Præterea Angeli, vt patet Iob 1. filij Dei nominantur: ergo vtrisque decet sacra litare.

Argu 2. Secundò: Maior illis quàm terrenis principibus debetur honor sed homines principibus honores deferũt & munera offerunt; ergo licitum est, vt sãctis sacrificia fiant. Eo potissimum quòd aras illis, templaque & altaria erigit Ecclesia. In contrarium est illud Exod. 22. Qui immolat Dijs, occidetur, pręterquam Domino soli.

Conclõ negatiua. Ad quæstionem simplici cõclusione negatiua respondetur. Nemini præterquam vni summoque Deo fas est sacrificia immolare. Conclusio præter allatum testimonium triplici ratione probatur.

Prima rõ conclusiõis. Prima autem est superiori facilè colligitur. Dictum enim est sacrificium exterius, ceu testimonium offerendum esse interni illius quod est in anima; nam religio exterior in hoc potissimum seruit, anima verò se illi in sacrificium addicit, penes quem, vt dicebamus, situm esse cognoscit suum præsidium & subsidium: ille autem solus est Deus; ergo illi tantum sacrificia debentur. Probatur hæc postrema præmissa. Homo sicut & rerum vnaquæque præter Deum ab aliquo principio emanare se cognoscit, & in aliquem vltimum tendere finem, qui sua est suprema fœlicitas: Deus autem solus est & principium hoc, & subinde finis, atque adeò ab ipso veluti à primo fonte, & quidquid habemus recepimus, & ad id quò tẽdimus adiuuamur. Soli ergo ipsi fas est sacrificia libare.

Secũda ratio. Accedit secundò, quod illi tãtum licitum est sacrificare apud quẽ licitum est orationibus nostris precationibus accurrere, tãquam ad illum vnde nos, nostraque vtriusq; hominis salus pendet. Hac autem rationem solum Deũ oramus, vt nostri misereatur, nobisq; opem ferat.

Tertia. Ad idem facit tertiò exemplũ quod inter homines cernimus. Regi enim sũmo Reipublicę capiti, illi sticati sũt honores, quos alteri inferiori deferre, crimen esset læsæ maiestatis: debet enim præ ciuibus cunctis in ea esse excellentia, vt e quempiam exæquare, citra eius iniuriã fieri nequeat. Hæc igitur nos conclusio docet, sacrificare, officium esse cultus latrię, hoc est seruitutis & subiectionis quæ soli Deo debetur.

Paulus. Id cuius nos Paulus ad Roman. 1. planè curauit admonitos; vbi impudentissimam illam gentium idololatriam obiurgabat, arasq; eorum, & lucos, ac subinde nefaria sacrificia abominabatur; quæ cum honores essent immortali Deo iure proprio debiti, vilibus creaturis impendebant.

August. Et est præterea conclusio Diui Augustini 10. de Ciuitate Dei, quam c. 4. & subsequentibus luculenter edisserit; vbi rationes D. Thomas insinuat. Deus namque sacrificia nostra non ideo quod illis indigeat à nobis exposcit: est enim, teste Dauide. Deus qui nostrorum nullatenus bonorum eget, sed significationis gratia. Primum scilicet, vt exteriorib. rebus vera cordis sacrificia expromamus. Vnde sacrificium, inquit, visibile, inuisibilis sacrificij sacramentum est, hoc est sacrũ signum. Interna autem sacrificia

ficiá protestationes esse debent, quibus Deum profiteamur, eum esse vnum, à quo salus nostra, totaque rerum summa, ac demum suprema nostra fælicitas pendet. Quare dum peccamus, confitentes cum propheta ei soli peccasse, corda nostra conterimus & contribulamus, atque orationes ei veluti suauissimum incensum adolemus: cuius vtique sacrificij signa erant illa quæ sub antiqua lege in victimis atque incenso offerebantur. Vbi profectò egregiè sacer ille pater versiculum illum pænitentis Dauidis interpretatur: Si voluisses sacrificium, dedissem: vtique holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo, spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatũ Deus non despicies. Admonet enim nos propheta ea ratione Deum nolle sacrificia qua vulgus eum velle arbitratur scilicet ꝙ in pecudum trucidatione delectetur, aut quod illis cibis indigeat: quas quidem dementium cogitationes in alio Psal. retundit dicens: Si esuriero, non dicam tibi: meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorum: aut sanguinem hircorum putabo? Quasi diceret: Ego quidem esurire non possum, & ideo tauris tuis & hircis in cibum non egeo. Neque verè si esurire possem, tuo indigerem pastu: nam meus est orbis terræ & plenitudo eius. Non ergo hac ratione vult sacrificia. At quia non omnino ea renuit ac despicit, sed grata habet, tanquam signa spiritualis sacrificij, subdit: Sacrificiũ Deo, spiritus contribulatus, &c. Per hæc ergo ratio elucidatur priscorum sacrificiorum: nempè immolationis animalium, emissionis hirci, ac cæterorum. Ratio inquam erat quod non offerebantur tanquã res simplices: sed tanquam signa. Duo autem ex his fiunt reliqua dubia. Prius de sacrosancto sacrificio altaris nostri, quod re vera non tantùm vt signum à nobis offertur, sed veluti res nullo æstimabilis pretio, sanè cum Deo Deum ipsum in pretium debitorum nostrorum offeramus, vt quæstione proxima dicturi sumus. Ad hoc autem respondetur, rationem huius immensæ hostiæ longè esse à reliquis diuersam: nam est commemoratio pretij humanæ redemptionis. Tametsi nihilominus signum sit seruitutis nostræ, quo profitemur totum nostrum genus, tum præuaricatione in Deum fuisse collapsum, tum

Rō vetetum sacrificiorum.

Prima dubitatio.

Solutio.

eius beneficio seruatum: atque adeò eiusmodi expiatione in eius gratiam reuocatum. Sed de hoc statim latius. Alterum verò dubium est, quod videntur Christianorum mores præsenti conclusioni contradicere: nam & Deiparæ virgini cæterisque diuis in more nobis est munera offerre, locaque habere designata, quorum deuotione diuersis sanctis nosipsos nostraque offerimus, atque id etiam sub forma sacrificij; nam & sanctis thura adolemus, & cæreos incendimus, & reliqua facimus quæ imaginem præseferunt sacrificij: Hoc autem dubium, argumentorum responsa dissoluent.

Dubiũ 2.

Ad primum igitur respondetur, quod etsi angelis ac sanctis diuinitatis nomen per Dei gratiam communicetur, iuxta illud: Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes, nempè in filiorum ordinem adoptati; tamen hæc non est diuinitas per naturam & æqualitatem Dei. Quare nemini præter ipsum par est honores deferre diuinos: atque adeo neque sacrificia facere ratione iã dicta. Et ex hoc deriuat solutio argumenti secundi, nempè quod etsi principibus humanis maiora offerantur, quã quæ antiquitus, & præter sacrificium altaris modo offeruntur Deo: tamen pretiositas sacrificij non æstimatur secundum rẽ quæ offertur, sed secundum cultus subiectionisque significationem; & ideo sicut illa quã homines Deo subduntur, obedientia & veneratio nemini præter ipsum impendi potest, sic nec vlla sacrificij ceremonia.

Ad primũ arg.

Ad secũdũ arg.

Ad tertium respondetur, ex hac veritatis confessione nullatenus fieri consequẽs, vt non modò hæretici, verum & alij arbitrantur qui nolunt illo nomine censeri, vllam idololatriæ imaginem hac religione paliari, quòd diuis munera offerimus: nã in primis illa non sunt sacrificia, sed meræ oblationes. Etenim verum sacrificium altaris soli Deo offerre fas est. Vnde Aug. 8. de ciuita. Dei, non constituimus martyribus templa sacerdotalia, quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Vnde sacerdos non dicit, offero tibi sacrificium Petre vel Paule; sed Deo dicimus, Accipe oblationem quam tibi offerimus. Sãctorum autem memoria fit in Missa, tum quia de eorum victorijs Deo gratias referimus, tum quia eos oratores atque inter-

Ad tertiũ arg.

August.

cessores nostros apud eundem Deum nostrum constituimus. Præterea & simplicia munuscula quæ sanctis offerimus, in Dei laudem & honorem referimus: quippe qui amat in sanctis suis laudari, quatenus eius sunt filij, ad æternam iam hæreditatem recepti; quemadmodum quo regis famulos honore dignaris regem ipsum colis. In summa sicuti sanctos sola duliæ adoratione colimus, non latriæ: & oratione pulsamus non vt nostri misereantur, sed vt pro nobis orent, eodem interstitio oblationes illis facimus, non sacrificia. Hinc fit absurdè eos errare qui licere negant & eleemosinas in honorem Virginis & sanctorum, aut petere aut porrigere. Nam primum aliud est quàm gratitudinis virtus si sanctorum ipsorum amore eleemosinas ob id conferamus, quod nostri sunt interuentores apud Deum, vt suo charitatis officio par rependamus. Et præterea eleemosinæ quas in honorem sancti pendimus, perinde ac de alijs oblationibus dictũ est, in Dei honorem cedunt.

Licitũ est eleemosinas in honorem virginis ac sanctorum petere & porrigere.

ARTICVLVS III.

Vtrum sacrificiorum oblatio sit specialis virtutis actus.

Primũ argum.

Postquam visum est de substantia & obiectio, seu fine sacrificij, quæritur quam latè pateat. Primum in hoc articulo quantum ad actus an videlicet omnia opera omnium virtutum, sint sacrificia & subinde articulo sequenti quantum ad personas, quæ ad sacrificia obligantur: vtrum vniuersi mortales ad hoc obligentur. Quæritur ergo vtrum offerre sacrificia ad specialem pertineat virtutem. Arguitur enim negatiuè primum ex Paulo. Admonet quippe sic nos ad Rom duodecimo. Exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, Deo placentem, &c. & ad Heb. vlt. Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus. Exhibere autem corporum membra in hostiam, ad corporis affectionem attinet, cuius maceratio plures sit virtutes, nempè per abstinentiam & ieiunium, per castitatis continentiam, & per fortitudinem in martyrio. Et pariter beneficentia quæ officium est charitatis, per misericordiam exercetur & per liberalitatem: non ergo sacrificare officium est singularis virtutis, sed omnium. Huc secundo accedit August. lib. 10. de ciui Dei: vbi ait verum sacrificium esse omne opus quod agitur vt in sancta societate inhæreamus Deo. Addeo tertiò quod sacrificium id omne cẽsetur quod offertur Deo. Offerimus ei autem tum mente deuotionem & orationem, tum etiam corpore res: vt decimas, primitias & holocausta, &c. quæ variarum sunt virtutum officia. In contrarium est quod singularia præcepta non dantur nisi de actibus singularis virtutis: & in Leu. singularia sunt de sacrificijs posita.

Argu. 2

August.

Argu. 3

Veritatem huius quæstionis pluris iam propter Lutheranos scire refert, quàm lapsis temporibus referebat. Negant enim non minus obstinanter quàm impudẽter aliquod esse familiæ Christianæ singulare sacrificium, ad certam attinẽs virtutem & cultum: sed dicunt omnia virtutum omnia nihil aliud esse quàm sacrificia quædam: atque adeo in Christianismo nullum dignoscunt singularem sacerdotum ordinem: sed aiunt vniuersos Christianos vtriusque sexus esse promiscuè sacerdotes, iuxta verbum Petri, in sua prima Canonica, vniuersos appellantis regale sacerdotium. Ac perinde inficiantur sacrosanctũ altaris sacramentum esse sacrificium. De quo quidem expugnando errore constitura hic nobis est proxima, quæ subsequitur quæstio, vt hic articulus eiusdem sit quæstionis substerniculum respõdetur ad præsentem quæstionem tribus conclusionibus. Prima: Sacrificiorum oblatio secundum suam propriam rationem, est actus specialis virtutis, nempè religionis: suam inde nanciscens laudem, quòd in diuinam fit reuerentiam. In hoc enim: vt lib. 1. dictum est propria ratio religionis consistit. Secunda; Cuncta officia vniuersarum virtutum participatiuè & ab extrinseco quatenus per religionis virtutem in diuinum honorem & cultum referũtur, sunt quædam sacrificia. Exemplo ambæ simul conclusiones patescunt. Virtutum singulæ ex suis proprijs obiectis sortiuntur speciem; vt alia sit fortitudo, & alia iustitia, & sic cæteræ. At verò dum per cha-

Lutheranorũ error.

Prima conclu.

Secũda conclu.

Ratio vtriusq; conclusionis.

charitatem referuntur in Deum, quãdam charitatis speciem participant, sed nihilominus charitas suum habent propriũ obiectum & actum, qui est Deum sub ratione bonitatis eius diligere, ac subinde eadem ratione proximum. Similiter in vitijs furtum per se est peccatum: attamen dum fit propter mœchiam quandam inde maculã eiusdem vitij contrahit, vt 5. Ethic. auctor est Arist. Pari ergo modo propriũ religionis obiectum est, Dei excellentia & omnipotẽtia nobis opitulandi, quam sacrificijs & hostijs protestamur: significantes nos illi esse subditos, & tanquam domino tales debere honores. Quapropter corda nostra altaria ei constituimus, in quibus & per pænitẽtiã cruẽtas peccatorũ victimas ei cædimus, & ꝑ fortitudinẽ ꝓ eius veritate martyrio nos cõsecramus, & per charitatis feruorẽ incẽsũ ei adolemus: ac perinde ꝓ misericordiã eius amore pauperib. subuenimus, & per tẽperãtiã corpora maceramus. Cùm hæc inquã omnia in Dei cultũ & honorem virtute religionis referimus, sacrificiorũ rõnem participãt. Et hoc pacto intelligẽdus est Aug. li. allegato De ciuit. Dei, c. 4. vbi quædã horũ exẽpla congeminat. Et illud Oseę vltimi. Reddemus vitulos labiorũ nostrorũ. Et ad Hebr. vlt. Per ipsum (.s. Christũ) offeramus hostiam laudis semper Deo, hoc est fructibus labiorum, eius celebrantes nomẽ. Tertia cõclusio. Sunt tamẽ actiones quædam & officia quæ nullam habent aliunde laudem quàm quòd in diuinam reuerẽtiam significãdi gratia exhibẽtur. Et hæc maximè propriè dicuntur sacrificia. Exẽpli gratia: Elecmosinas erogare tẽperatè ac fortiter agere, etiã si non per virtutem religionis sacrificia fierent, essent nihilominus per se virtutes. Attamen vetus illa animalium occisio, & aspersio sanguinis, pinguedinumq; incẽsio, si significationis rationem semoueas, nullam per se haberent virtutis rationem, & ideo hæc peculiariter dicũtur sacrificia, quasi non aliam promerentia quam religionis laudem. Ad argumenta igitur in contrarium allata, per has tres conclusiones dissoluuntur. Probãt enim officia aliarum virtutum esse, non intraneè suapteque natura sacrificia, sed extrinsecus propter relationem in reuerentiam Dei. Quo tamen non obstante, sacrificandi munus officium est specialis virtutis religionis.

Aristot.

Tertia conclu.

Ad argumẽta facta.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum vniuersi mortales ad sacrificia teneantur offerenda Deo

POstquam visum est quomodo sacrificandi virtus cæteris virtutibus imperet, vtpote quasi in suum ipsius finem eas referens, videre restat quam late se ad omnes mortales extendat. Arguitur nihilominus à parte negatiua: Inde sacerdotes nomen trahunt quod litandis sacrificijs sunt adscripti, non autem omnes sunt sacerdotes, ergo neq; omnibus incumbit sacrificãdi munus. Secundo sacrificare propriũ est populi sub lege Dei peculiariter agentis. Nã vt ait Apostolus ad Rom. 3. quæcunq; lex loquitur, his qui sub lege sũt, loquitur: & lex vetus fuit vbi primò populus est: ad sacrificandum verò Deo institutus, vt patet in toto Leuitico: ergo gentiles qui sola viuunt lege naturæ, ad nulla tenẽtur sacrificia. In contrarium autem est quod sacrificijs Deum reuereri ac venerari est est, de lege naturæ: ad ea autem quæ legis naturę vniuersitas mortalium tenetur.

Primũ argum.

Secũdũ argum.

Paulus.

Duplex sacrificij genus.

Ad quęstionem sub distinctione, quatuor conclusionibus respõdetur. Est enim sacrificium aliud intraneum quod mente immolatur: aliud verò extraneum quod re foris exhibetur. Atque hoc extraneum rursus duplex, vt superius dictum est: aliud scilicet quod sic specialiter est sacrificium vt nullam habeat aliunde laudem, aliud verò quod per se quidem officium virtutis est, licet relatum in reuerentiam Dei fiat sacrificium: qualia sunt cuncta virtutum munia. Est ergo prima conclusio. Ad sacrificium mentis internum non solũ antiqui lege scripta, Christianiq; sub lege gratiæ, verùm & mortalium vniuersitas lege naturæ tenetur: nemo enim viuẽtium existit qui quatenus creatura Dei est, atq; ad ipsũ tanquam ad supremum finem condita, nõ teneatur illam intus reuerentiam illi exhibere quę primo rerum principio supremoque fini debetur. Secunda conclusio. Ad illa sacrificia quæ sola significatione virtutẽ religionis induunt, soli illi tenẽtur qui sub lege scripta Dei agunt, vt patres ad suum sacrificiorũ numerum, nos verò ad vnicũ nostrum. Hoc enim probat locus ille Pauli citatus ad Romanos tertio, nam lex illa so-

Prima conclu.

Secũda conclu.

Paulus.

lùm obligabat suos subditos sicut nos nostra. Tertia cōclusio. Nihilominus solò naturali iure viuentes, quocunq; seculo fuerunt futurique sunt, eodem semper astricti sunt iure ad aliquod exhibendum sacrificium, quo secundum legitimam cognitionem quam de vna prima caussa habere tenentur, profiteantur se illi esse subiectos, honoresq; diuinos debere: per cuius quidē sacrificij protestationē in lege naturæ ablueretur eis originalis macula. Conclusio est manifesta: quoniam eo ipso quo quis nouerit vnum primum rerum parentem, intelligere debet illi esse subiectū, atq; adeò, non solùm mente, verum & corpore obligari eum colere. Eo potissimum quod nunquam manum genus remedio destituit abluendæ originalis culpæ: nisi mentis cæcitas aliquibus mortalibus impedimento fuerit ne illud deprehenderent. Quarta cōclusio, Sacrificia quæ ab intrinseco sic dicūtur, hoc est cuncta virtutum opera vniuersi tenentur Deo offerre, vel actuali, quod aiunt, vel virtuali relatione: nam tenetur quisque proponere vni seruire primæ caussæ supremoque rerum fini, declinando à malo & sequendo bonum: ac subinde eidē officia cuncta offerre & obsequia sua, cui vniuersa bona tenetur accepta referre. Hic autem non est locus quo hæc debeant altioribus principijs disputari: in hoc quippe duntaxat, hic commemorata à nobis sunt, vt literam D. Thom. per conclusiones distribuētes, viam sterneremus ad quæstionem proximam quæ de peculiari est nostro sacrificio. Et per hæc ad argumentum respondetur. Nam quatenus homines virtutum omnium officia in Deum referuntur, Petrus Apostolus Christianos vniuersos appellauit sacerdotes, tamen illis propriè nomen conuenit, qui propriè sacrificant: hoc est illas ceremonias in quibus diuinus cultus consistit peragunt. Argumenta autem initij quęstionis id prorsus conuincunt, quod non singuli mortalium propriè offerunt sacrificia, & idcirco nihil definitioni quæstionis præsentis obstant: nimirum quia id tantum constitutum est, quod iure naturæ vnaquæque respublica tenebatur per suos sacerdotes quos huic muneri mancipare debet, Deo Optimo Maximo genus aliquod offerre sacrificij.

Tertia conclu.

Quarta conclu.

Ad argumēta facta.

QVÆSTIO II.

DE INEFFABILI SACRIFICIO Altaris In Particulari.

ARTICVLVS I.

Vtrum sacrosanctum Sacramentum altaris sit verè sacrificium.

Cum satis demonstratum sit sacrificiorum ritum ad religionē iure naturæ pertinere, cōsequens fit vt ad ineffabilem Christianorū hostiam descendamus. nimirum cum primis interrogantes, sit ne aliquod peculiare sacrificiū Christianæ familiæ, idemq; sacrosanctum altaris sacramentum. Videtur enim Paulus huiusmodi confessioni ad Hebræos 10. refrágari: vbi conferens Christū supremum sacerdotem nostrum cum antiquis, qui hostiarum multitudinem quotidie frequentabant, ait, Hic autem scilicet Christus, vnā pro peccatis offerens hostiam in sempiternum sedet in dextera Dei. Et è vestigio iterum: Vna enim oblatione consumauit in æternum sanctificatos. Ac subinde rursum voluntariè peccātibus nobis post acceptam notitiam veritatis iam nō relinquitur pro peccatis hostia quibus vtique assertis contestari videtur vnicam fuisse veram victimam quàm Christus in cruce obtulit: atque adeò altaris sacramentum non esse sacrificium. Alioqui non vna, sed quam plurimę existerent hostiæ, quæ peccantibus nobis essent à Christo relictæ. Adde secundò quòd cùm hęc altaris ceremonia nihil aliud sit quàm memoria illius Christi passionis, vt illud eius commonstrat mādatum: Hæc in memoriam facietis, non modò abusus videtur vocis verum & temeritatis audacia, appellare illud sacrificium; memoria siquidem rei non est noua res, sed antiquæ repræsentatio. Etenim dū memoriam Natiuitatis aut resurrectionis festiuè celebramus, non vtique consideramus tūc Christū nasci aut resurgere. Quare neque dum in altari eum offerimus, ipsum tunc fingere licet crucifigi aut mori, sed in memoriam reducimus quemadmodum se ip

Primū argum.

Argu. 2.

se obtulit. Ad hæc tertio: Christus non se obtulit sub speciebus panis & vini; ergo nostrum sacramentum, non est sacrificium, sed sacrificij memoria. Præterea, August. libro decimo de Ciuitate Dei, cap. vigesimo, lib. quarto de Trinitate: In immolatione, inquit, Christi idem est sacerdos offerens, & ipsa oblatio; quod in missa nō vsu fit. In contrarium est solennis ecclesiæ confessio in venerando canone, qui omni est antiquior memoria. Nam ante venerabilis sacramenti consecrationem perhibet sancta ecclesia offerre, sed diuinę maiestati, sancta sacrificia illibata; ac subinde post consecrationem protestatur se eidem diuinitati offerre hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis æternæ.

Arg. 3. August.

Sacrosanctum sacramētum altaris adeò est religione nostra, ac fidei confessione perspicuum, esse sacrificium, vt nisi in diabolo diuinitus permissa, tanta esset potestas homines dementandi, nullus posset Christianorum eatenus desipere, vt id vnquam inficias iret. Attamen ille Evicleff Anglus, satanica furia correptus, cum omnes ritus ac sacramenta Ecclesiatica è medio tollere pertenderet, & hoc etiam diuina maiestate plenum demoliri conatus est & quatenus sacramentum est, & quatenus sacrificium. de quo articulo venerabilis Vualdensis contra ipsum egregiè disputauit, libr. secundo de sacramentis, ac de hoc peculiari puncto an sit sacrificium, cap. 31. & 32. Post vero Lutherus, qui in omnia eius verba diabolicè iurauit, idem sacramētum negat esse sacrificium; de qua ideo re virulentum edidit libellum, cui titulum fecit, de abroganda Missa priuata, vbi postquam inanibus rationibus, quas nos modo retulimus visus sibi est rem demonstrasse, amarulentis nos scommatibus proscindit: dicens, quod qui sacramentum altaris sacrificium vocamus idololatra impietate commaculamur; immo eodem verbo ait nos negare Christum semel tantū fuisse mortuum. Nam suam, inquit, mortem vnicum esse voluit sacrificium, infert ergo subinde nullum esse peculiare sacrificium in Ecclesia Christi, sed cuncta Christiana opera, nempè eleemosinas, orationes, atque oblationes, & reliquarum virtutum officia esse nostra sacrificia, & quoniam sacerdos ab immolando sacrificio dicitur, eadem ratione totam ecclesiasticam Hierarchiam subuertit, negans distinctos esse gradus episcoporum, sacerdotum, & laicorum; sed quotquot Christiani sunt ait esse sacerdotes, iuxta illud primæ Petr. 2. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, &cæt. Ob idque vnumquemque suum offerre sacrificium, sacramentaque ministrare posse etiam altaris. Contra hanc autem absurdissimam hæresim, non duæ dicam constituuntur modo conclusiones, sed ostenduntur legitimè ab Ecclesia constitutæ. Prior: Adorandum altaris sacramentum non solum vti cætera sacramētum est, verum proculdubio victima & sacrificium: idemq. Christicolis vnicum. Probatur conclusio primum omniū naturali iure. Nulla.n. vnquam fuit, vt q̄one proxima dicebamus mortalium respublica, quæ secundū existimationem, quam vel Dei vel deorum haberet, non peculiaria sacrificia institueret, vt illo potissimū ritu ab alia republica dignosceretur. Quapropter alia erant Atheniēsibus sacrificia, alia vero Lacedæmonijs, atq. alia Romanis: Adeo vt illis quasi confessum vbique semper fuerit, constare rempublicam, s. sacrificio sacerdotio, legibus & gubernatore. Cum ergo nos per Dei gratiam tam alta insigniti simus veri Dei cognitione, nō modò impium, verū & barbarum est prorsum ambigere, quin peculiare sit nobis sacrificium in quo nostra religio consistat. Quòd nisi hoc altaris cōfiteamur, nullum inter Christianos sit reliquum quod propriam habeat rationem sacrificij. Enimuero oblationes alię, nempè decimæ & primitiæ, & in summa reliqua opera virtutum, vt q̄one præcedenti dicebamus non sunt secundū propriam speciē sacrificia, sed relatione extrinseca, quia per virtutē religionis in honorē Dei referantur. Sacrificiū vero quo proprie in signū subiectionis Deū colamus si hoc altaris sustuleris, nullum fit reliquum. Mox ex lege Moysi secūdū sumitur argumentum: Iubebat enim lex illa numerosissimam sacrificiorum, hostiarumq; oblationem, quibus tum suam subiectionē erga Deum cōmendabat, tum etiā nostrā præfigurabat legem. Ergo nisi legem illā nostræ velis dignitate præferre necesse est Euangeliū professis peculiare esse sacrificium: quod ut identidem reputamus, preter illud

Vvicleff. Vvaldēsis. Luther. Prima conclus. Prima probatio. Secūda ratio.

illud altaris nullum est propriè. At vero respōdet Lutherus hæc omnia probare aliquod esse sacrificium Euangelium, hoc tamen inquit, non fuit nisi illud quod Christus in ara crucis semel obtulit. Attamen responsio hæc minimè rationibus nostris satisfacit. Enimuero sacrificium quod religioni peculiare est tandiu durare debet, quamdiu religio perstat: illud autem Christi in propria specie non iteratur. Nam vt ait Paulus, Christus semel mortuus est, siquidem resurgens ex mortuis, iam nō moritur, mors illi vltra non dominabitur: necessarium ergo fuit sacrificium institui, qđ religio Christiana quotidie Deo suo offerret, tum pro alijs ab eo receptis beneficijs, tum præcipue pro illo redemptionis insigni. Alioqui vt dicebamus inferior obscuriorque hac parte esset lex nostra non modo quam vetus, verum & quam lex naturæ. Tertium subinde argumentum est quod Christus, vti tum Psaltes prophetauit, tum Paulus interpretatus est, fuit sacerdos secundum ordinem Melchisedech, qui obtulit panem & vinum. Cum ergo in cruce non has corporum species, sed suū proprium corpus moriens immolauerit, documentum est maximum, hoc quod nos qui sua membra sumus, sub eisdem speciebus quotidie offerimus legitimum esse nostrū sacrificium. Quare seipsum, panem de cœlo descendentem nuncupauit, atqui ceu huius præsagium præter Agnum paschalē quem secundum legis mandatum Exod. 12. antiqui patres semel quotannis in figuram Christi passionis immolabant, iubebātur, & Numeri 28. offerri quotidie in templo duo agniculi immaculati in holocaustum; nempe vt doceremur, non modo ꝙ Christus obtulit, sed & quod nos quotidie offerimus legitimum esse sacrificiū Quarto loco arguitur, quicunque vt paulo ante dicemus, peculiare aliquod ac nostræ religioni proprium renuerit esse sacrificium debet perinde & peculiarem sacerdotum ordinem ac pontificum, vt Lutherus fecit prorsum denegare; quo vtique sublato speciosissimus ecclesiæ decor & pulchritudo cōfunditur ac perturbatur, quod quam sit Christi prouidentiæ indecens, nullus est vel mente captus, qui non plane videat. Cū enim, vt Diuus ille vetustissimus Dionys. in lib. de Cœlesti Hierarchia testatur triumphantium cœtus angelorum Hierarchijs pulcherrimè disponatur, cur quæso sancta militantium Ecclesia quæ propheti co testimonio vt regina Christo a dextris assidet, circum amicta varietate non simili ordinum dispositione, functionumque discretione, vt idem ipse Dionys. in lib. ecclesiasticæ Hierarchiæ optime collegit, nō sit distincta? Augetur & huius rationis vis exemplo ciuilis reipublicæ, quæ cum distinctis magistratibus vsque ad regem ascendat testimonio est, ꝙ nisi ecclesia sic esset disposita prouidentiam eius non referret qui illam instituit; Quin verò cum Deus orbem ipsum tam multiiuga cœlorum, elementorumque ac rerum varietate constare voluerit, cur eadem simili pulchritudine suam orbasset Ecclesiam: Adde, quod & lex vetus Euangelij vmbra distinctis ordinibus sacerdotum, ac Leuitarum quibus Summus præsidebat Pōtifex diuinitus est instituta. Vmbram illo decore honestauit, cur & veritatem ipsam promiscua confusione dehonestasset? In summa erant gentibus suæ religionis peculiares sacerdotes, quare non in nostra quæ sola legitima est diffiteantur isti peculiarem existere gradū ordinemque sacerdotum? Accedit enim & Pauli analogia primæ ad Corint. 12. vbi declarat quemadmodū & humanum corpus, sic & Ecclesiam varijs membris compingi. Vnde ad Ephesi. 4. dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò Euangelistas, alios autē pastores & doctores ad consumationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Igitur cum palam constet singularem esse in ecclesia sacerdotum ordinem, fit, vt & peculiare quoque sit sacrificium, quod eorum est munus. Colligamus ergo, quod vt Christiani omnes generali nomine sacerdotes ob id dicuntur secundum Petrum Apostolum, quod officia virtutum quæ extrinsecus communique nomine dicuntur sacrificia offerunt, sic per antonomasiam ex proprio munere illi dicuntur sacerdotes, qui singulare propriumq; immolant sacrificium. His prætera rationibus accedunt sacrosanctæ Ecclesiæ decreta nempè antiquissimi in primis Niceni Concilij, vt habetur distin. 93. cap. peruenit, cuius verba sunt Hoc neq; regula, neque cōsuetudo tradidit vt hi qui offerendi sacrificium non habent potestatem, his qui offerunt corpus Christi porrigant.

Euasio Lutheri | Tertia ratio. | Quarta ratio. | Dionys. | Confirmatio. Quinta ratio. | Paulus. | Cōciliū Nicenū.

Innocē-tius tertius. Et Innocen. tertius in Conci. Lateranen sũ. vt de sum. Trin. & fi. cat. c. firmiter habe. tur. Vna, inquit, est fidelium vniuersalis ecclesia, extra quam nullus omnino salua. tur: in qua idem ipse sacerdos est & sacrificium Iesus Christus. Et ne putes ad mortem eius tantum allusionem fieri subditur: Cuius corpus & sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis & vini veraciter continentur. Quasi dicat: Quod ipse semel sub carnis forma immolauit sacrificium, nos quotidie sub speciebus panis & vini offerimus.

Ad primũ arg. Ad primũ igitur argumentum ex Paulo ad Hebreos 10. desumptum, respondet, Apostolum illic sermonem prorsus habere de hostia quam Christus in ara crucis, videlicet proprium corpus, idemq; sub specie carnis moriens obtulit. Quæ quidem vnica fuit, eademq; infinito modo sufficies ad delictorũ omnium remissionem. Qua ratione iterari neq; debet neq; potest. Eadem tamen veritate nihil obstante, & hoc quod quotidie offerimus vere est sacrificium, quatenus à Christo, ceu eiusdem sacrificij memoria institutum est. Vnde Ambr. Ambrosius super eodem loco, semel oblata est hostia ad salutem sempiternam potẽs. Quid ergo nos nõne per singulos dies offerimus? Sed ad recordationem mortis eius & vna est hostia, non multæ? Quomodo est vna non multæ? quia semel oblatus est Christus, hoc autem sacrificium exemplum est illius idipsum semper idipsũ proinde hoc idem est sacrificium. Sicut id qđ vbiq; offertur vnum est corpus, & non multa corpora. Ecce quomodo sacramẽtũ vere sacrificiũ est: atq; idem quod Christus obtulit, sed hinc emergit vis secundi argumenti. Sacramentum hoc nihil aliud habet vt sit sacrificium, nisi quod est illius cõmemoratio, memoria aũt nõ est vera res, alias memoria natiuitatis esset natiuitas. Quod si dicas, vt ait ad Simplicium August. August. consueuisse imagines, nominibus ipsarum rerum appellari: quod D. Thom. 3. parte q. 83. artic. 1. ad hoc propositum citauit, parũm profectò ad rem confert: tum quòd imagines appellat nominibus rerum non est esse res ipsas, & tamen nos profitemur sacramentũ nostrum esse verũ sacrificium: tum etiam quod eadem ratione in victimis quoque antiquæ legis potest censeri Christus sub figura immolatus, iuxtà illud Apocaly. 13. Quorum nomina non sunt scripta in libro vitæ agni, qui occisus est ab origine mundi. Si autem dicas nostram oblationem ob id censeri sacrificium quod per eandẽ efficimur particeps passionis Christi, vt ibidem S. Thomas subiungit, neq; hoc porrò satisfacere D. Thom. videtur: nam quodcunq; sacramẽtum eundẽ habet effectum. Videntur ergo hæretici Lutherani non exiguam occasionem nacti negandi sacramentum nostrum verè esse sacrificium, asserẽdiq; solum esse signũ commemoratiuum illius passionis instar Comicæ repræsentationis. Respondetur Ad secũdũ arg. nihilominus radicem huius intelligentiæ esse hanc ecclesiæ veridicam confessionẽ, quod corpus sanguisque Christi realiter sub his speciebus panis & vini contineri, easdemq; Christus in cœna cõsecrasse, hac enim negata veritate catholica, palam fit consequens mysterium altaris non esse sacrificium, sed nudum memoriale signum. Quare Lutherani ex priori posterius collegerunt: catholica verò confessione supposita, res fit protinus liquida. Est. n. idem Eucharistiæ sacramentum ob id victima & sacrificium quod idem realiter corpus eundemque sanguinem quæ Christus in cruce obtulit nos perinde offerimus quare nulla est similitudo cum festo Natiuitatis aut Resurrectionis: illic enim non habemus Christum præsentem qui tunc natus aut resurgens offeratur. Nec verò sacrum hoc facientes profitemur tunc mori: falsa enim esset tunc nostra professio: sed tamẽ quia corpus ipsum crucifixum & sanguinẽ fusum in memoriam passionis offerimus verè & propriè absq; vllo figmento sacrificamus. Atqui ex his colligitur tertij argumenti solutio. Distinguimus enim Christum non se obtulisse sub speciebus panis Ad tertiũ arg. & vini. In ligno enim crucis verum est, sed tamen in cœna dum nostrum sacrificium instituit, sese vt nos modò ipsum obtulit. Ad verum autem Augu. q. in Christi immolatione idem est sacerdos & sacrificium, respondetur quod quia sacerdos nomine Christi sacrificium libat, eiusque vice fungitur, quamuis non tam propriè quàm dum Christus se obtulit tamen neque ineptè in nostra immolatione conceditur idem esse sacerdotem & sacrificium.

ARTI-

ARTICVLVS II.

Vtrum altaris sacrificiũ pro pluribus oblatũ perinde singulis ad satisfactionẽ prosit ac si dũtaxat offerretur pro uno.

QVoniam superiori articulo definitum est sacrosanctam Eucharistiã vna esse sacramentum & sacrificium res ipsa postulat, vt quemadmodum sit satisfactorium exploremus. Apparet quippe nihilo partius ad satisfactionem singulis prodesse pro pluribus oblatum quàm si præcisè offerretur pro vno. Primo, quia cum hoc sacrificio, vt dictum est, corpus ipsum verum sanguisq; Christi offerantur, videtur perinde esse infiniti valoris, atq res ipsæ quæ offeruntur: eo potissimum quod est memoriale, vt dictum est, passionis Christi: quæ fuit quantum ad sufficientiam infiniti valoris: valor autem infinitus non in singulis minuitur quod pluribus applicetur: ergo pars affirmatiua questionis vera. Secundò in eãdem sententiam applaudere videtur D. Tho. 3. parte, quæst. 79. artic. 5. vbi ait, quod quamuis hæc oblatio ex sui quantitate sufficiat ad satisfaciendum pro omni pœne, tamen fit satisfactoria tã offerentibus quàm ijs pro quibus offertur secundum quantitatem suæ deuotionis, & non pro tota pœna: vbi quantitatem valoris videtur infinitam designare: sed limitari censet secundum quantitatem deuotionis suscipientium: deuotio autem vnius nõ impedit deuotionem alterius: ergo ex numero eorum pro quibus offertur, non minuitur singulorum fructus: sicut eorum qui in conspectu solis sunt, nihilominus caloris singuli suscipiunt, propterea quod in plures irradiet. Tertiò arguitur ex ecclesię ritu, Offert enim sacerdos ecclesiæ nomine pro Papa, pro Rege, & pro astantibus: in summa, pro viuis ac defunctis: & tamen non apparet dicendum quo pro pluribus offertur, eo minus prodesse singulis: nam vt ait Hieronymus de consecratio. dist. 5. can. non mediocriter. Cùm pro cunctis animabus psalmus vel Missa dicit, nihilominus quàm si pro vno quolibet ipsorum diceretur, accipitur: In contrarium est quod etsi ipsa passio Christi quantum ad sufficientiam infiniti fuerit valoris, tamen quantum ad efficaciam, per singula sacramenta sub certo limitatoque gradu applicatur: quod & sacramento altaris etiã congruit: per distributionem autem finiti, quo inter plures dispertitur, minus singulis obtingit.

Primũ argum.

Arg. 2. D. Tho.

Argu. 3.

Hiero.

Quæstio pręsens celebris est inter Theologos, nec iam explicatu facilis, quàm vtilis scitu. Scotus enim quolibet. 20. ad partem arridet negatiuam, nempè missam pro multis oblatam non tantum singulis prodesse quàm si singulariter offerretur pro vno. Et Syluester in verbo. Missa §. 9. in eandem sententiam ex Iurisconsultis plurimos citat, inter quos cõnumerandus videtur Palud. quippe qui in 4 dist. 9. q. 2. eisdem apparet conniuere. Ipse tamen Syluest. medio quodammodo incedit: nẽpè quòd si sacerdos generali oblatione pro multitudine offerat, tunc non tantum singulis prodest. Si verò sigillatim ad singulos peculiariter referat intentionem, nihilo satisfactionis minus singulis obtingit, Caieta autem 2. 2. q. 79. articu. 5. & ex professo latissimè quolibet. suo q. 18. absolutè affirmatiuam responsionem sustentat: videlicet perinde singulis prodesse si offeratur pro pluribus, immo etiam pro infinitis ac si præcisè pro vno. Eandemq; arbitratur esse opinionem D. Thom. Neq; desunt qui magno fauore eandem amplexentur opinionem. At verò vt meam ego inscitiam fatear, semper sum arbitratus non solum falsam esse verum antiquissimo ecclesiæ vsui contrariam: ac subinde vt à peiori verbo abstineamus, parum excitandæ plebi ad eleemosinas procelebrandis missis elargiendas conducens: vt infra notum fiet. Ad quęstionẽ ergo vt respondeamus, supponendum est ex superioribus in hoc sacrificio tria cõsiderari: nempè sacramentum, & sacrificium, & præcationes quę Deo funduntur. Quorum tertium non est de essentia aut sacramenti aut sacrificij. Sacramenti. n. consecratio in illis solis verbis consistit. Hoc est corpus meum, &c. Hic est calix sanguinis mei, &c. vsus autem in sumptione. His autem ambobus ratio sacrificij addit oblationem. Ecclesia verò consultè adhibuit orationes, & sanctorum laudes, vt in canone est videre. Et quidem de ratione sacramenti nihil ad locum præsentem. Prodest namq; tantũ sumentibus, quibus ceu alimoniam

Scotus.

Syluest.

Palud.

Caiet.

Tria cõsideranda in altissimo altaris ministerio.

ſpiritualis vitæ gratiam confert, & dulcedinem, atque adeo deuotionem excitat. At vero tanquam ſacrificium, de quo præſens eſt quæſtio, non ſolis ſumentibus, verum & offerentibus, & pro quibus offertur confert. Nec vero tantum ſacerdos offerens cenſetur, verum & aſtantes & eleemoſinā largientes, vt infra patebit. Prodeſt inquam illis ad ſatisfactionem pro peccatis: nempè ad pœnarum remiſſionem eorum criminum, quorum culpa deleta eſt. His igitur ſuppoſitis tribus concluſionibus, reſpondetur. Et quoniam vnicum fundamētum Caietani eſt hoc ſacramentum eſſe infiniti valoris.

Prima concluſ. Prima ſit hæc: Res contentæ in hoc ſacramēto, nempè corpus ſanguiſque Chriſti, infiniti ex ſe valoris ſunt; nam ſunt corpus & ſanguis Dei per quæ quantum ad ſufficientiam, peccatis totius mundi ſatiſfecit.

Secūda concluſ. Secunda concluſio. Sacrificium quod per ſacerdotem Chriſti miniſtrum, conficitur, non eſt infiniti valoris. Hoc enim hic primum animaduertendū eſt, videlicet huic nomini, ſacrificium, nō præciſè corpus ſanguinemque Chriſti ſupponi, ſed hæc dum offeruntur. Enimuero dum in pyxide reſeruantur, non ſunt ſacrificium, licet ſint ſacramentum, ſed dum a ſacerdote, conſecratione, oblatione, & ſumptione celebrantur, quare ſacrificiū actionem ſacerdotis ſuo ſignificato complectitur.

Prima rō concluſiōis. Probatur ergo concluſio; Quantitas ſacrificij, quandoquidem rei oblationem importat, non ſolum ex parte rei oblatæ, ſed ex dignitate quoque, intentioneque offerentis perpendi debet. Haud enim ſacrificium Chriſti quod in cruce obtulit, ſola ratione rei oblatæ infiniti valoris fuit, ſed quia offerens ipſe Deus erat, ac perinde patri infinitum gratus; ſacerdotes autē qui miniſtri ſunt Chriſti, non habent illam virtutem, neque illis diuinitus collata eſt. Profecto æquiparare ſacerdotis ſacrificium in valore oblationi Chriſti, non eſt apoſtolicis verbis conſonum, quæ ſuperius ex 10 cap ad Hebr. retulimus. Porrò ubi ait vna oblatione conſummaſſe in ſempiternum ſanctificatos: quæ ideo oblatio nec poteſt, nec debet amplius iterari. Quod re vera de noſtro ſacrificio, etſi commemoratio illius ſit, non aſſeruiſſet.

Secūda. Secundo, ut res hoc pacto patētior fiat, arguitur; Infinitus valor ſatiſfactionis Chriſti ſolùm æſtimatur quantum ad ſufficientiam: at vero quantum ad efficaciam: per ſacramenta non operatur niſi finitè, & ideo ſingulis, etſi inſtrumenta eiuſdem paſſionis exiſtant, non niſi ſub gradu finito tribuit ad certam menſuram eſſe cauſſas gratiæ, vt patet in baptiſmo, & cæteris, ex opere, quod aiunt, operato, nempè virtute ſacramenti. Id quod & ipſi euchariſtiæ ſacramento commune eſt; quippe quod etſi corpus & ſanguinem veraciter contineat, nō niſi limitatum gratiæ modum ex ſua inſtitutione confert. Cum ergo idem ſacramentum, quatenus ſacrificium virtute etiam ipſius operis, ſicuti cætera ſacramenta, gratiam conferunt, ſic ſatisfactionem efficiat; plane fit conſequens vt ex ſua ipſius ratione operis, ſcilicet ratione inſtitutionis Chriſti; qui non diſpoſuit per inſtrumenta ſuæ paſſionis operari, niſi finitè, non ſit ad ſatisfaciendum infiniti valoris, ſed certè finiti. Sed hoc eſt biuium, vnde Caiet. a nobis, & ut arbitror, a veritate declinat; nempè quod huic ſacrificio nullam ex opere operato vim confert, ſed totam ſatisfactionis menſuram cenſet ex ſolo deuotionis gradu ſeu offerentium, ſeu pro quibus offertur taxari. Quod re vera Sanct. Thom. quem ſe ſequi exiſtimat, neque opinatus eſt, neque opinari potuit, nā cum non ſolum quatenus eſt ſacramentum, verum & quatenus ſacrificium, inſtrumentum ſit paſſionis Chriſti, vtraque ratione manifeſtum eſt virtuti operis, ſeu quod aiunt, operi operato reſpondere certum terminatumque ſatisfactionis gradum. — Caieta. hallucinatio.

Tertio ratio. Tertio, etiamnum ad maiorem explicationem arguitur; Cuncta ſacramenta per intentionem conferentis potiſſimum perficiuntur, ergo euchariſtia, etiam inquantum victima eſt; per Chriſti & eccleſiæ miniſtrum, perque eius adeo intentionem fit ſacrificium; nempe quia miniſter illud ſecundum intentionem eccleſiæ offerre intendit. Vnde rurſus conſequitur, quod ſecluſa quacunque particulari deuotione, ſacrificio per intentionem miniſtri oblatio reſpondeat certus ſatiſfactionis gradus. Et hoc eſt punctum, in quo veritas ſententiæ, quam defendimus, ſi vera eſt, conſiſtit. Quod quidem punctum inde confirmatur, quod et dum ſacerdos & cuncti aſtantes qui offerunt eſſent in peccato, immo etiam illi, pro quibus ſingulariter offertur, nihilominus ve-

rum esset sacramentum, ac perinde sacrificium, idemque satisfactorium. Qui quidem fructus, si illis non prodesset, in thesauro ecclesiæ reconderetur. Sed arguat forsan contra discipulus quispiam Diuus Thom quod idem sanctus Doctor loco citato tertia parte, quæstione 79. artic. 5. totam satisfactionem admetiri quantitati deuotionis videatur. Respondeo autem sic Caietanum eam intellexisse, indeque hausisse opinionem suam: attamen D. Thom. hoc non sensit, quippe qui tantum ait magis in oblatione attendi affectum offerentis, quam quantitatem oblationis: vt non neget ipsam sacrificij sacerdotalem oblationem, suum per se habere valorem: eundemque suo gradu taxatum vt Christus, ceu in cœteris sacramentis disposuit. Et patet eodem ipso exemplo, quod S. Tho. adduxit de vidua, quæ duo ænea minuta in gazophylacium misit, nam licet ex eius effectu paupertatisque respectu auctum est illi meritum, nihilominus ipsa per se minuta a quocunque oblata, aliquid valebant. Quin vero fortasse hoc quod valor huius sacrificij crescat ex deuotione offerentis, aut recipientis, non est ei singulare, sed omnibus sacramentis commune. Fortasse inquam gradus ille gratiæ, qui in baptismo sacramentali virtuti respondet, crementum accipit ex deuotione suscipientis, si sit adultus: nam beneficia gratiæ conferuntur quantum ad hoc, instar operum naturæ: puta vberius ei, qui aptius præparabatur. Imo neque desunt, qui dicant crescere etiam ex sanctitate ministri: licet hoc secundum mihi non sit ita multum probabile. At vero multo est compertius valorem sacrificij crescere ex deuotione q̃ ualorem sacramentorum, ratione oblationis, quæ est actus offerentis, nam in alijs sacramentis nihil offertur. Et hoc significat Diuus Thom. Ex his ad rei elucidationem consequitur, non crescere valorem sacrificij omnino secundum proportionem deuotionis offerentium, nam ille gradus respondens sacramento, semper manet idem. Exemplum in baptismo accipito; Gratia (verbi gratia) ex opere operato est unius gradus, quo quidem paruulus ante rationis vsum suffunditur; si ergo duo adulti sacramentum suscipiant, vnius dupla deuotione & merito, quam alter non subinde gratia baptismalis duplicabitur, eo quod duplatur tota causa, quandoquidem sacramentum idem confertur vtrique. Pari ratione etsi vnus sacerdos dupla deuotione consecret, quam alius, non duplabitur illi satisfactio, quæ prouenit ex sacramento, quia nō duplatur sacramentum ipsum, nec eius efficacia quam ex Christi dispositione habet, quæ quidem multo est maior quam quæ ex deuotionibus accedit, licet plus obueniet melius offerenti. His insuper addiderim verbum aliud S. Thom. quo ait, oblationem sacrificij ex sua quantitate sufficere pro omni pœna, scilicet offerentis, vel eius pro quo offertur. non significare esse de se infiniti valoris, nam hoc etiam conuenit baptismo, imo & sacramento pœnitentiæ de se quatenus instrumentum est passionis Christi. Ei enim qui optima contritione resurgeret, omnis condonaretur pœna. Haud ergo vnquam sensit. S. Thom. sacrificium hoc nisi in Christo esse infiniti valoris. Sed vbilibet vel ipse, vel alius appellauerit infinitum, intelligit præcise quantum ad rem oblatam; attamen sacrificium actionem sacerdotis suo significatu, vt dictum est, comprehendit, cum qua Christus, vt dictum est, non nisi finita mensura & modo concurrit. Igitur vt summatim concludamus, non dicitur hoc sacrificium memoriale illius Christi, eo q̃ dum sacerdos consecrat, censeatur tunc Xp̃s ut olim, infinitū quo ad sufficientiam satisfacere, sed q̃ quantum ad efficaciam per idem corpus & sanguinē finito operetur modo, ut in cæteris sacramētis, tā ad satisfactionē, q̃ ad grām. Nam ut planè intelligas sacrificiū nostrū, non est Chri passio, sed eius applicatio. Ter conclusio, qua ad qōnem rńdetur. Ineffabile sacrificium Missæ quo pro plurib. offertur, minus singulis ad satisfactionem prodest. Conclusio hæc corollaria est, appendixq; superioris, nam quo res finita in plures dispertitur, minor vnicuilibet cōtingit portio, sed præterea eadem conclusio per assertionem ipsius Caiet. tum declaratur, tum etiam confirmatur. Fatetur. n. q̃ si ille qui sacrificium offert, nempè uel sacerdos, uel astans, uel eleemosinam soluens, tantam hēat deuotionem, cui unus satisfactionis gradus in sacrificio rńdet, eademq; duobus impartiatur, nō prouenit singulis nisi ꝓ medietate illius gradus, & si tribus, pro tertia parte, &c. Eadem ergo similitudine nos bifariā arguimus. Primò. Id q̃ ipse ait de de-

Solutio.

Valor sacrificij non crescit secū dum ꝓportionē deuotionis offerentium.

Explanatur locus alius S. Tho. qui uidetur Caieta. patrocinari.

Tertia conclu.

Probatio.

de deuotione, longè efficaciori ratione intelligendum est de intentione sacerdoti: nam si omnes astantes & qui eleemosinā conferunt, offerre censeantur: longe tamen differentius sacerdos qui rem diuinā seu ecclesiæ minister peragit. Ille etenim solus consecrat, & ecclesiæ verbis offert, & insumit. Quare suæ particulari functioni sumptioni, quibus victam perficitur, correspondet, certus limitatusq; satisfactionis gradus ex opere, quod aiunt, operato, vt per aliorum sacramentorum analogiam monstratum est, etiam si sacerdos in peccato mortali consecret absq; vllo deuotionis valore. Quare D. Tho. in 4 dist. 45. q 2. art. 1. loquēdo de Missa mali sacerdotis: quæ certum est illis prodesse pro quibus offertur, pro ratione subdit, quod ipsum opus operatum, putà sacrificium altaris, sicut reliqua sacramenta, etiam per malum ministrum oblatum prodest. Et iste est gradus essentialis sacramenti: nam qui ex deuotione aliorum offerentium adiungitur, accidentarius est maior aut minor. Atque adeò hic est, quem qui eleemosinam porrigit, applicari sibi optat, vnde fit cōsequens vt quo pluribus distribuatur, minor sit in singulis. Adde argumentum alterum eiusdem rei minimè debile: Sacerdos tanquam minister ecclesiæ si legitimè consecret, non solum intentionem, verum & deuotionem afferre debet: iuxta verbum Canonis. Quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio. Quare qui suam confert eleemosinam, vt pro se offeratur sacrificium, merito iustitiæ petit, vt sacerdos non solum ex intentione, verum & ex deuotione pro se offerat: præsertim secundū ipsum Caietanum: nam cùm inopinabile aliud sit, quam quod aliqua actio sacerdotis sit de intrinseca ratione sacrificij, & totam ipse oblationem in deuotione ponat, fit, vt illis sit debitor, deuotio autem secundum eundem quo pluribus applicatur, minus singulis prodest, ergo conclusio nostra sit planè consequens. Hoc autem argumentum ad hominem ex eius assertis procedit: nam re vera actio sacrificio necessaria est oblatio cum intentione, quæ etiā in sacerdote dum in peccato consecrat, reperitur. Quare de rigore iustitiæ absq; deuotione satisfacit ei, qui eleemosinam porrexit: quamuis sanè noua sit culpa, nisi ex deuotione ipsam obtulerit, pro qua

Ratio altera ꝑ conclusione.

eleemosinam suscepit. Vnum tamen argumentum facit Syluester, quo putat contrarium concludere: quod tamen à nobis pugant. Arguit enim sic: Quò plures sint offerentes sacrificium, eo id ipsum sit auctius: ergo nullus per consortium aliorum suo defraudatur fructu: alias consultius esset illi sacrificio interesse, cui pauciores assisterent. Et subdit exemplum in baptismo: nam etsi vno sacramento baptizarentur plures, nihil minus reciperet vnusquisq; gratiæ. At verò non videt, vt baptismus secundum eorum multitudinem qui baptizantur multiplicetur: nam si ego vna aspersione quatuor vel decem baptizarem: tot esset sacramenta baptismi quot essent baptizati: sacrificium autem non multiplicatur propter multiplicationem offerētiū, sed est vnum solum propter vnicam oblationem atque intentionē sacerdotis, quæ est de essentia sacrificij. Et ideo licet verum sit, quò plures offerunt sacrificium quodammodo augeri extensiue: nā unusquilibet suam satisfactionem sortitur: tamen valor ille sacramento intrinsecus non crescit eadem portione qua multitudo offerentium est maior. Quare illa distinctio eiusdem Syluestri de oblatione sigillata aut confusa, non vsque adeo eum iuuat: nam etsi per sigillatas distribuatur, minores singulis portiones obuenient.

Argu. Syluest.

Solutio

Potissimum autem argumentum, propter quod contraria opinio esset repudianda, quod si illa vera esset liceret sacerdoti pro vno sacrificio à duobus & à tribus pitantias (quas vocant) suscipire: quin verò à triginta & à trecentis: nam si sacrificium tantum tunc singulis prodest, ac pro vno oblatum, neminem suo defraudat fructu, atq; adeò nulli facit iniuriam. Quod quidem adeò apparet concessu incongruum vt nemo id ausit adhuc concedere. Immo Scotus & à Palude loco citato omnino negant: licet hic nonullos casus excusatorios subijciat. Quin etiam neq; Syluest. id admittit. Quocirca neq. Caiet. argumentum hoc debuisset dissimulanter ac tacitè præterire: quia si quis respondeat id non esse licitum propter scandalum, ad minus citra scandalum, secretè posset id sacerdos facere. Item scandalum ex falsitate illius opinionis nascitur, nam si vera esset persuaderiq. posset plebi, nullum scandalū daret,

Potissimum argum. cōtra opinionem

Caieta.

daret. Et ideo in ordine nostro sanctè cautum est, ne fiducia illius opinionis à pluribus eleesimonæ pro eadem Missa recipiantur. Immo vero qui ab eadem opinione assensum dimouere nequiuerit, nihilominus neq. eiusmodi numerosas pitantias suscipere pôt: nam cũ illa neq. fides sit, neq. sciẽtia, sed obscura opinio, nemo se eius persuasu debet periculo iniustitiæ obijcere, plura stipendia pro vna Missa recipiendo. Imò aliud argm̃ quod ipse contra seipsum inducit non debiliter pugnat: nempè, q̃ posset sacerdos per vnam Missam illi satisfacere, cui decẽ debet: saltem si tantam illuc afferret deuotionem, quantæ essent dispersæ decẽ. Modo verò nihil de elecmosinis pro Missarum solennijs recipiẽdis definimus, ad quam possint quãtitatem & numerum recipi: quippe quę doctrina ad proximam, quæ de oblationibus est, q̃onem attinet. Supra hæc aũt & illa non est prætereunda ratio, quæ ad sacrificij precationes attinet: nam & hanc idem auctor inficiatur. Ratio aũt est hæc: quicunq; erogata eleemosina Missam pro se offerri possit, non solum sacrificij satisfactionem, verum & ecclesiæ preces ab ecclesia institutas, sibi iustè optat eleemosinæ suæ merito applicari: sacrificium nanque per modum solutionis debiti satisfacit, oratio verò prodest per modum impetrationis veniæ, quorum ideo vtrumq; eleemosinam offerenti singulariter applicandum est: oratio aũt eadẽ atq. vna non multiplicata, minus prodest singulis, si pro pluribus fundatur: huius n. veritatis mos ipse Christianorum atq. ecclesiæ documentum nobis est. Primò nanq; in ipso canone nõ sine caussa post oblationem pro ecclesia in genere subditur, nominatim, Pro Papa, &c. Item quando aliqua irruit calamitas, illius peculiariter auersionem precamur: siue in ecclesiam ingruat, siue in singularem amicum: nã etsi Deus tam facilè plura donare possit, quam vnũquodlibet beneficium: nihilominus quando aliquem videt ad rem aliquam singulariter affectum, in quam precãdo incumbit, si iusta est magis, vt more nostro loquamur, flectitur: ergo cum in Missa orationes illæ statutæ ab ecclesia non multiplicentur, fit vt dum sacrificium pro pluribus conficitur minus singulos iuuet, quam si singulariter pro vno offerretur. Quòd si August. sententiam nobis obijcias, 1 q. 8. vbi contrarium videtur sentire, dum ait, tantò plus singulos de oratione gaudere, quãtò pro pluribus funditur: ad hoc respõdet D. Tho. in 4. dist. 45. q. 2. art. 2. inter loquẽdum de suffragijs, quod etsi suffragiorum valor (quibus orationem annumerat) quatenus à charitate procedunt, per quam mẽbra ecclesiæ vniuntur, maior quodammodo sit: quia eandem vnitatem præstantius repræsentat, atq; adeo maius gaudium ingenerat singulis. Attamen si consideretur per modum satisfactions quam quis alteri applicat: valor idem diuiditur inter eos, quibus applicatur. Et ideo qui pluribus tribuitur, minus singulis obuenit. Idq. adeò in solutione tertij de oratione spatiatim confitetur. Accedit huc demum, quod hac ratione pij fidei cultores particulares Missas, vel certis Christi mysterijs, vel diuorum solennitatibus proprias offerrit pro se volunt propter singularem affectũ quem habent & iuuamina, quæ inde participant: quare neutiquam posset tunc sacerdos pro singulis vnam celebrare Missam. Ad vnum demum Hieronymi verbũ restat respondendum supra à nobis argumento tertio citatum, de consec. dist. 5. cano. Non mediocriter, videlicet, cum pro cunctis animabus Psalmus vel missa dicitur nihil minus quèm si pro vno quolibet diceretur accipitur. Quod variè Syluester atq; alij interpretantur. Sed primùm omnium in hoc nobis potissimum astipulatur, quod Psalmum cum Missa confert, dicens vtrumq; perinde pluribus oblatum perinde valere atq; pro vno. nam compertissimum est psalmum non esse infiniti valoris quare nõ insinuat Missam illa de caussa quod infiniti sit pretij, non minus prodesse singulis dum pro pluribus offertur. Duo ergo glossemata illi textui subscribũtur. Prius quod referatur ad meritum offerentis, nempè, quod non minus meretur, qui pro pluribus illũ offert, quam qui pro vno. Posterius (q̃d superficietenus præcedentibns verbis quadrare videtur) q̃ tantum prodest singulis vnus psalmus ex attentione & animi ardore pro pluribus oblatus, quàm ex tẽpore pro vno. At profectò ingratè glossas istas textus amplexatur sed arbitror eodem modo soluẽdum, quo secundum sanctum Tho. ad aliud nuperrimè dicebamus, nempè quod si oblatio æstimetur ex radice charitatis vniẽtis membra

Prohibetur Caieta. opinio.

Quarta rō pro conclu.

Obiectio.

Solutio S. Tho.

Postrema ratio.

membra ecclesiæ, non minus prodest singulis, si offertur pro multis: hoc est meritum charitatis offerentis æqualiter singulos iuuat: quia extensione non minuitur; si tamen consideretur in ratione satisfactionis ac solutionis debiti ad tales personas applicatæ, non tantum prodest, ac si singulis applicaretur. Haud enim negaret Hieronymus, quin si hunc psalmum pro vno recitares, mox eundem rursus pro alio atque iterato pro alio, plus prodesset singulis, quam si vnum diceres pro omnibus tribus.

Ad primũ arg. Primum igitur argumentum eorum, quæ in capite obiecta sunt, illic solutum est: vbi diximus quod etsi res in hoc sacrificio contentæ infiniti sint valoris: tamen sacrificium cum sacerdotalem actionem includat, per quam Christus non nisi finito modo, certaque mensura operatur, finitum est. Quare non idcirco memoriale passionis Christi dicitur quod æqualis sit virtutis, sed quod idem offert quod illic oblatum est. Ac perinde ad secũdum, quod ex verbis D. Thom. colligitur, pariter satisfecimus: quandoquidem monstrauimus nequaquam negasse sacrificium de se alicuius esse certi finitique valoris, quam virtute sua si suscipientis obex non semper exercet, sed nihilominus pensandas etiam esse offerentium deuotiones secundùm quas sacrificium crescit: haud tamen secũdum totam proportionem illarum, vt explicatum est. Circa hanc autem deuotionem dubium restat, vtrum non solum cõficientiũ & offerentium, verum & eorum, pro quibus offertur, sit æstimãda deuotio.

Ad 2m.

Dubiũ. S. Tho. Nam D. Tho. loco citato prius, non loquitur nisi de affectu offerentis, quod exemplo euangelicæ viduæ declarat: & in 4. Sententiarum, dist. 12. q. 2. art. 2. ait hoc sacrificium pœnam tollere in toto vel in parte, secundum mensuram pœnæ debitæ ex deuotione qua sacramentum offertur. Nihilominus eodem loco 3. par. q. 79. statim videtur subiungere, quòd est satisfactorium illis pro quibus offertur, secundum quantitatem suæ deuotionis: idemque repetit art. 7 in solutione secundi: & in 4. Sententiarum, dist. 45 q. 2. art primo. Ab vtraque verò parte extant argumenta; nam quod pensanda sit illorum deuotio pro quibus offertur, argumentum est, quod quemadmodum natura, verbi gratia, ignis quo materiam aptiorem nanciscitur, eo efficacius formam producit: & in republica dignoribus cumulatiora conferuntur beneficia: ita intentio Christi ac subinde ecclesiæ suæ esse videtur, vt paratioribus benignius sacrificium hoc rem suam conferat. Quare Augustinus ad Renatum: Quis offerat corpus Christi nisi pro eis, qui sunt membra Christi? Nihilominus verè à parte negatiua stat argumentum, quod dum quis priuatim ęqualia ieiunia, aut æquales eleemosinas in satisfactionem applicat duobus amicis, bonitate disparibus, æquè illis prodest. Vnde non inepta videtur collectio, quòd dum sacrificium quod sua ipsius ratione æquale est, pro pluribus offertur, licet illi inæqualis sint probitatis, æqualiter nihilominus illis conferat. Ad horum igitur intelligentiam notandum in primis, offerentes censeri non solum sacerdotem qui rem facit diuinam, verum & astantes omnes atque illos qui eleemosynas pro Missa pendunt, vel quomodocunque faciunt, vt missa celebretur: licet longè præstantius (vt diximus) ac proprius sacerdotem. Ac de istis non ambigitur quin eorum deuotio in caussa sit percipiendi maiores fructus. Etenim cùm verè sint offerentes, inde valor ipse sacrificij extensiuè augetur. Et forsan vbi ait sanctus Thomas deuotionem illorum, pro quibus offertur, augere sacrificij fructum, id de deuotione sentit eorum, qui Missam celebrari faciunt, quandoquidem actualem afferunt deuotionem, & sunt veluti offerentes. Quare de circunstantibus peculiariter habetur in Canone. Quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio. Quasi illi actu ad sacramentum sint affecti atque adeò Deus cui eorum sunt deuotiones notę, secũdum earum mensuram tribuat vnicuique. Alij verò sunt, qui actualem deuotionem nunquam habuerunt ad hoc indiuiduum sacrificium, quod hodie in hac Basilica celebratur: vt pueri ante vsum rationis, & alij Christi fideles qui hoc nunquam cogitarunt: pro quibus nihilominus ecclesia offert; vt quam primum dicturi sumus. Et isti non dicuntur offerentes nisi quodam fortè generalissimo modo per modum habitus, quatenus membra sunt corporis ecclesiæ quæ offert. De istis ergo nulla porrò esset absurditas,

August.

Qui sacrificio intersũt iĩs & q eleemosynas ꝑ eo pendũt, offerentes cẽsendi sunt.

Solutio dubitationis ꝑpositæ.

tas, censere, quod omnes æquales percipiant portiones sacrificij: licet inæquali vigeāt charitate; nam cum nihil prorsus vel egerint vel cogitarint circa hoc indiuiduū sacrificium, apparet nihil eis obtingere, præter nudam portionem, quæ illis ex opere operato prouenit: veluti de gratia baptismali certum est, quæ infantibus ante vsum rationis confertur. Qui autem aliter senserint, suum sequantur iudicium. Quapropter argumenta vtrinque facta arbitrio eligentium relinquuntur soluenda.

Ad tertiū arg. Tertium autem argumētum omnium maximum est, quæ contrariæ sententiæ patrocinantur. Ecclesia namque pro multis offert, primum in communi pro pace & regimine ecclesiæ, secundum illud canonis: Pro ecclesia sancta Catholica, quam pacificare, &cęt. Mox pro Papa, pro antistite, pro Rege, & pro circunstantibus, qui pro se & suis offerunt. Neque solæ orationes pro illis offeruntur, verum & satisfactio ipsa sacramenti; nam subditur: Pro redemptione animarum suarum. Deinde pro animabus quæ igne purgatorio detinentur. Cum ergo ecclesiæ sacrificium pro tot offerat, non est vero simile, vt minus idcirco satisfactionis singulis obueniat. Alioqui vix minima particula quemque contingeret. Quòd si dicas ecclesiam sic offerre pro multis, vt nihilominus singuli nanciscantur, secus autem sacerdos in singularibus amplicationibus, hæc discriminis ratio desideratur. Respondetur ergo nullatenus hac parte ecclesiam à sacerdote discriminari: quippe qui, ceu eiusdem ecclesiæ minister sacrum conficiat atque offerat. Sed est ex superioribus colligendum, sacrificio Missæ nudè considerato, hoc est, vt actionem dicit sacerdotis, cum sua intentione faciendi quod Christus instituit, respondere ex opere operato certam satisfationis quantitatem sicut cæteris sacramentis, gratiam verbi gratia vt decem, nam arbitror esse amplam; Quę quidem secundum ecclesiæ institutum applicatur. Ecclesia igitur ipsa certam illius portionem illis, qui in canone nominantur, distribuit, licet illam non nominet; alteram verò relinquit singulari intentioni sacerdotis secundum suam peculiarem oblationem applicandam. Ex illa ergo portione ecclesiæ vna particula prouenit toti simul corpori mystico, alia Papæ, alia Antistiti, alia Regi, &cęt. & quamuis minima in quolibet sacrificio vnicuilibet obtingat, tamen secundum ingentissimum sacrificiorum numerum, quæ quotidie in tota ecclesia offeruntur, ditissimus congeritur cumulus. Præterquam quòd singularis memoria singulorum, quæ in præcationibus habetur, permultum eis confert. Portio ergo, quæ sacerdoti relinquitur perinde atque altera ecclesiæ, quo pluribus applicatur, minus singulis sufficit. Et si pro se etiam, semper ius habet applicandi. An verò alia ratione plures pro vna Missa eleemosinas recipere queat, siue parochus sit, siue vagus sacerdos, illico quæstione proxima videbitur. At quia dicere de illis cœptum est, pro quibus sacrificium offertur, nomine ecclesiæ ad quam primò refertur oblatio, comprehenduntur etiam paruuli ante vsum rationis sacro fonte intincti: nam etsi in satisfactionem pœnæ, quam nullam debent oblatio non sit necessaria; refert tamē ad solatium viuorum & ad repræsentandum mysticum Christi corpus eiusque redemptionem, quæ ad illos vsque promanauit: Veruntamen quamuis eadem ecclesia generalitate selecti & quoque criminosi Christiani contineantur, nulli tamen charitate carentes participes eiusdem sacrificij fiunt, quatenus satisfactorium est; nam satisfactio remissionem præexigit culpæ. Vnde ad Renatum Augustinus: Quis offerat corpus Christi nisi pro eis, qui sunt membra Christi? vt certè de viuis membris loquitur. Nihil tamen obstat quo minus pro illis qui hæretici non sunt nec legitimè excommunicati, orationes inibi fiant. Ea propter error esset Capellaniam instituere aut Missas pro infidelibus; qui quidem casus ad me de quo responderem, allatus est; nam instituere Missam, est instituere, vt sacrificium pro illis offeratur atque adeo eius applicetur eis satisfactio, quod nefas esset. Nihil tamen vetat instituere, vt oratio in Missa pro eorum conuersione fundatur. Pro excommunicatis autem & hæreticis orari non potest, si verè sunt excommunicati. In die autem Parasceues ex dispensatione ecclesiæ, quæ illos excommunicauit oratur pro hæretici. Offertur etiam sacrificium pro illis, vt diximus, defunctis qui loco purga-

Oblatio generalis ecclę ad paruulos fideles extēditur.

August.

Error esset Capellaniā instituere p infidelib.

purgatorij ignis deputati sunt: non quod ecclesiæ homines intelligantur, vtpote cuius gremio & iurisdictione non comprehenduntur, sed forsan illo verbo canonis, vna cum animabus viuentium designantur: vbi legitur. Pro redemptione animarum suarum. Etenim vbi habetur circunstantes pro suis offerre, etiam includuntur sui defuncti. Quidquid autem de illo verbo sit, postea exprimuntur in secundo momento, vbi precatio pro illis funditur, qui cum signo fidei in somno pacis dormierunt. Nam etsi per modum orationis dicatur. Vt indulgeas deprecamur, subintelligitur tamen acceptando sacrificij huius satisfactionem. Vnde Augustinus in libro de agenda cura pro mortuis. Non parua est, inquit, vniuersæ ecclesię, qua in hac consuetudine claret auctoritas, vt in precibus sacerdotis, quæ Domino Deo ad eius altare funduntur, locum etiam suum habeat commendatio mortuorum Quæ quidem consuetudo, vt Damascenus in quodam sermone de suffragijs mortuorum, refert, ab Apostolis demanauit. Ait quippe discipulis; Saluatoris & sacros Apostolos, tremendis & viuificis mysterijs memoriam fieri eorum, qui fideliter dormierũt, sanxisse. Id quod & vltimo capite cœlestis Hierarchiæ Dionysius refert. At ne nihil ad quęstionem attinens immotum relinquamus, dubium hic restat postremum de intellectu verbi Augu. in eodem libro de agenda cura pro mortuis, & in Enchiridio, quod Gratianus 13. quęstione 2. cano. Non æstimemus, & canon. Tempus relatum du: it. Ait enim tam sacrificium altaris, quàm reliqua suffragia pro defunctis oblata eis prodesse, qui cum viuerent hoc sibi vt possent prodesse meruerunt. Et rationem dubitandi solus Caietan. offert in suo opusculo viginti vnius quæstionum, quæstio quinta vbi generale hoc verbum Augustini speciatim sic contrahit, vt nemini defunctorum in purgatorio existentiũ, sacrificia, suffragia aut indulgentias quidquam prodesse censeat: nisi in hac vita deuotionem ad ecclesiæ claues & indulgentias habuerint, aut solicitudinem ad satisfaciendum pro peccatis, aut studium ad suffragandum defunctis, aut quid simile. Saltem specialia sacrificia pro eis oblata ait nihil eos iuuare. At profectò, quamuis me tædeat viro doctissimo & mihi colendissimo tota ista quæstione obuiam prodire, tamen quia neque hoc si credatur, ad pietatem eorum qui in defunctos benefici sunt, quidquam confert, non mihi videor hic debuisse tacere. Enimuerò cum hoc neque ex euangelio neque ex vllo ecclesiæ decretò colligatur, quin verò contrarium, sanè cum ecclesia pro omnibus qui in charitate sunt indiscriminatim offerat & indulgentias conferat, non erat sic facilè asserendum in eorum præiudicium, qui piè in Christo dormierunt. Canonis enim oblatio nullum excipit, sed generaliter ait: Memento famulorum, famularumque tuarum, qui nos præcesserunt cũ signo fidei, & dormiunt in somno pacis. Et illico: His & omnibus in Christo quiescentibus Quòd si huius omnes sacrificij participes fiunt, non est, cur non & vniuersis priuata suffragio opitulentur. Secundò Quicunque est in charitate, eo ipso quod amicus Dei est, vt satisfacere pro se potest, sic & ius habet vt quicunque iustorum sibi quamcunque applicet, si voluerit, satisfactionem. Quare supra Augu pro omnibus Christi mẽbris, nempè viuis, asseruit sacrificium offerri. Vnde quod locis citatis ait, videlicet illis defunctis prodesse suffragia, qui dum viuerent, vt prodesse sibi possunt meruerunt, ipse statim planè exponit: vt est videre apud Magistrum in 4. dist. 45. eos siquidem omnes docet id meruisse, qui in fide per charitatem operante, atque adeò in communione corporis & sanguinis Christi defuncti sunt. Quocirca quamuis quispiam neque ad indulgentias neque ad defunctos affectionem habuerit neque ad satisfaciendum diligentiam, si tamen in charitate Dei decesserit, non est cur vindex vltrixque eius iustitia, vt ait Caietanus, obstet quominus per sacrificia eis, perque suffragia & indulgentias fortè valemus opem. Et quò rem suprema ratione concludamus, Christus dominus suum ipsius sacrificium, nempè passionem omnibus fide præditis per charitatem operante efficaciter applicat: ergo & altaris oblatio, & perinde quodcunque, seu commune seu speciale suffragium sibi placet eis applicari. Quare illa Caietani distinctio, quòd defunctum capacem esse alienę satisfactionis sibi applicaræ, non ad meritum essentiale, sed ad accidentarium attineat, puta vt defunctus ad illa supradi-

[Margin notes: August. — Dionysius. — Dubiũ. — Solutio Caiet. — Prima ratio in Caiet. — Secũda. — Solutio dubij. — Magister Senten. — Postrema rõ.]

cta affectus fuerit, nullas præfefert fundamenti radices.

QVÆSTIO III.

DE OBLATIONIBVS ET Primitijs.

S.Thom.2.2.quæst.86.

ARTICVLVS I.

Vtrum homines de necessitate præcepti ad oblationes teneantur.

Post sermonem de sacrosancto sacrificio, quod oblationum omnium Christianæ familiæ apicem obtinet, superest, vt hac q. de oblationibus & primitijs, subsequenti verò de decimis, quæ ad eiusdem sacrificij celebritatẽ suppeditantur, mentionem subdamus. Primò ergo de oblationibus, quæritur, vtrum sint de necessitate præcepti. Arguitur enim negatiuè: Oblationes vetustæ legis, inter cæremonialia præcepta connumerabantur. Nam Exod.23. ad modum & formam celebrandi cæremoniales festiuitates, adhibetur. Non apparebis in conspectu meo vacuus. Cæremonialia verò cuncta per euangelium cessarunt: ergo Christiani ad oblationes nõ cogimur. Id quod Christus Mat. 5. designare videtur, dicens, Si offers munus tuum ante altare, quasi offerentium arbitrio id reliquerit. Secundò arguitur. Quicunque ius aliquod ecclesiæ debet, si non soluat, potest sacramentorum subtractione ad id cogi: acerbum autem esset renuẽti oblationem soluere, sacramenta ecclesiastica denegare: iuxta canonem illum sextæ Synodi, 1.q.1. Nullus qui sacram communionem dispensat, à percipiente gratiam, aliquid exigat, sin verò exegerit, deponatur: ergo ad oblationes ex vi præcepti nullus tenetur. In contrarium est illud Greg. 7. de consec. distin.1. Omnis Christianus procuret ad Missarum solennia, aliquid Deo offerre, & ducere ad memoriã quod Deus per Moysen dixit. Non apparebis in conspectu meo vacuus.

1. Argu.

Secundum.

Greg. 7.

Quid nomen oblatio designet.

In proloquio q. præsentis notanda est nominis significatio. Enimuerò oblationis verbum actiones omnes suo significatu ambit, quibus res quæcunq; ad diuinũ cultũ exhibentur. Quo fit, vt oblatio latior sit patentiorq; vox quam sacrificiũ. Quidquid enim sacrificium est, censetur oblatio haud tamen consequẽtia recurrit. Etenim cum aliquid offertur quod integrum est permansurum, hoc est, quod sacrificio ipso non insumitur, nec circa illud aliqua fit cæremonia, sed ecclesiæ offertur, siue in fabricam, siue in ministros cedat, oblatio quidem est, vt si numos, vel cereos offeras, vt in exequijs panem, aut vinum, aut forte prędiũ. Sacrificium autem, vt diximus, nõ est nisi oblatio rei, quæ immolatur: vt animalia olim, & nunc sacrificium altaris. De primitijs namq; deq; decimis quomodo ab his differant, suo loco dicemus. Vnde Exod.29. Offeres totum arietem in incensũ super altare. Et sequitur. Oblatio est domino odor suauissimus victimæ Dei. Et Leui.2. Aïa cum obtulerit oblationem sacrificij Deo, simul erit eius oblatio. His suppositis duabus ad q. cõclusionibus rñdetur Prior est. Oblatio naturali sua significatione vltroneã exhibitionẽ designat: offerre enim est vltro munus quodpiam donare. Quo fit, vt res per se, si nudè pensetur, opus sit supererogationis ad cultum religionis attinẽs: quippe qua, vt supra diximus, obedĩetiam subiectionemq; Deo profitemur. Vnde Exo.25. Loquere filijs Israel, vt tollãt mihi primitias: ab oĩ hoĩe qui offert vltroneus, accipietis eas. Posterior conclusio. Oblationes quadruplici de caussa sub præcetum cadere possunt. Primò quidem ex præcedenti conuentione, vt dum ecclesia fundum aliquem cui confert retenta pẽsione, statis temporibus referenda. Quę quidem pactio census rationem induit. Secũdò propter præcedentem deputationem quia res donatione, vel pollicitatione, aut testamenti legatione debetur. Tertiò, quòd ad rem propinquius accedit, ꝑ ꝑ ecclesiæ necessitatẽ, nempè si aliũde ministri alii sustẽtariq; non possent. Quartò propter consuetudinem, quæ in ius transit, vt sic consuetum est certis solemnitatibus hoc aut illud offerri. Quamuis nonnunquam his postremis duobus casibus oblationis quantitas relinquatur vouentis libertati. Circa posteriorem conclusionem, quoniam prior plãnissima est, nonnulla existunt, licet exigua adnotamẽta. Pretermissio enim

Prima conclu.

Posterior conclusio.

Primũ documẽtum.

prioris

prioris obligationis membro ad rem pa rum attinente, quia est velut sensus, de secunda extāt tex. 13. dist. 2. can. qui oblationes. & duo sequentes, quibus sub anathematis censura coguntur, quibus incumbit, vt defunctorum oblationes, seu donatas seu legatas facile & absque mora persoluant: sunt enim planè debita. Et generaliter de omnibus oblationibus extat cano. Præter hoc, 32 dist. & can. Statuimus, dist. 16. q. 1. quibus eādem animaduersionem retinentibus debitas oblationes ecclesia comminatur. Tertia verò ratio obligationis est adnotanda, quæ præcipuè legitima est. Etenim cum Christianorum religio, in sacramentorum susceptione, sacrificijque oblatione posita sit, ad quæ iure naturali ac diuino, eodemque vt sāctissimo ita & strictissimo, totus Christianismus teneatur, fit, vt quisque populus sub reatu criminalis impietatis, tum templum pro sua facultate extruere, tum & ministros alere, & cultui necessaria contribuere sit iure constrictus. Quapropter vbi decimæ non soluuntur, neque aliunde ad eiusmodi sumptus prouisum est, tenetur populus eosdem sumptus de sua substantia suppeditare. Ad quod si renuerit, per censuras ecclesiasticas, atque adeò si opus fuerit, animaduersione secularis iudicij cogi potest. Locus est constitutissimus apud Pau. 1. ad Corint. 9. vbi docet plus iuris ministris altaris suppetere ad subsidia temporalia recipienda, quam ad suum stipendium militi, & vineæ fructum, qui illam plantauit, & qui gregem pascit, ad fruendum lacte: sanè cùm Dominus disposuerit: vt qui altari seruit, de altari viuat. Dubium autem deinde offert tex. ille citatus Gregorij, Omnis Christianus. vtrum scilicet ad Missarum solennia teneatur vnusquisq; aliquid in templum afferre quod afferat? Hugo namque vt Host. in rubr. de paræ. & alien. paræ. ait, omnem Christianum tenore eiusdem capituli teneri ad oblationes in Missa sub reatu criminalis culpæ: Quare potest, inquit qui non fecerit ecclesiastica cēsura compelli. Idque idem Host. hoc adhibito moderamine fatetur, quod intelligatur in præcipuis duntaxat festiuitatibus. Alij verò id durum arbitrati, cēsent solum intelligi de interna animi oblatione per deuotionem. Hæc autem glossa lōgissimè à Canonis mente aberrat, citat enim Gregor. textum ipsum antiquum, quo oblationes temporalium rerum iubebantur.

Popu- lus iure naturæ tenet. ministros ecclesiæ alere, & tēplum struere.

Paulus.

Hostiē.

Solutio.

Omissa ergo opin. recitatione, res est clara. Etenim vbi cuiuspiam oblationis consuetudo vsque adeò inoleuit, vt vim legis obtinuerit, ibi præcepti oblatione armata est, vt D. Thom. ratione quarta docuit. Vbi autem neque lex extat, neque eiusmodi viget consuetudo, nullum metuendum est præcepti vinculum. Consultò dixerim: vbi consuetudo vim legis obtinuerit. Nam vtiq teneri potest consuetudo per modum liberæ deuotionis, quæ ideo nunquàm, quantumcunque diuturna, vim ingerit præcepti. Quod si aliquod sciscitaris indicium, quo eiusmodi consuetudines dignoscantur, forsan hoc non adeò fallax, quòd vbi decimæ in vsu non sunt, neque alia ministris iusta stipendia constituta, ibi consuetissimæ oblationes censentur in præcepto esse. Et pariter, si consuetudo sit populi omni memoria vetustior, statis solennitatibus aliqua munera ecclesiæ, vel ad fabricam, vel ad alios sumptus offerre. At verò vbi decimarum solutio more seruatur, quæ ministris sufficit, re vera quotidianæ oblationes, quæ vel in profestis diebus, vel in festiuitatibus, quantumuis præcipuis offeruntur, existimari non debent præcepti obligationi esse obnoxiæ. Neque verò vllo colore in contrarium obtendi potest, quòd legitimi pastores omnes decimarum fructus, gregem deglubentes, sibi vsurpant, mulieribusque mercenarijs quotidiana illa munuscula, quæ ad altaris gradus offeruntur, relinquunt: nam postquàm decimis pastores saginantur, ipsis incumbit primum præsentes seruire: mox si officio abesse iustè vel iniustè permittantur, vicarios cum iusto stipendio sibi substituere. Quare in hanc rem optimè per Concil. Trident. prospectum est, vt parœcijs non residentibus tertia pars fructuum adimatur, quę vicarijs adiudicetur. Haud tamen arbitrentur curati se exoneratos subinde esse animarum cura, excusatosque ne residere teneantur: nam cùm ad hoc iure diuino, naturalique irretiantur, sanctum cōsilium nullatenus excusare illos cogitauit, sed ecclesijs quam minimè male potuit prospicere. Inter oblationes autem vna est quæ offertur pro Missa. De qua duplex superest dubiū. Vnū an liceat sacerdoti pro

Indiciū ad dignoscendum qn consuetudo offerendi obligat sub præcepto.

Definitio concilij Tridentini de portione vicarijs adiudicanda.

Missa celebranda de pretio pacisci. Quod quidem cum ad titulũ simoniæ pertineat, q. 6. disputabitur. Secundum, vtrum licitũ sit plures, vt aiunt, pitantias pro vna Missa recipere. Nam ratio illa quod pro pluribus oblata tantum singulis prosit, iam superiori q. explosa est, sed vtrũ alia de caussa id liceat, iam nunc ambigitur. Apparet. n. si illa non sit legitima, nullam fieri reliquã nam quicunque illa causa eleemosinã largitur, contendit sibi totum sacrificium applicatum iri. Nihilominus hic in primis distinguendum est de plebano pastore, & de alijs mercenarijs, qui neq; parœcij sunt, neque eorum vicarij. Parœcij namque iure decimarum quotidie celebrare tenẽtur pro sua parœcia, si modo fructus satis sint ad ipsum alendum: sin minus pro eorum quantitate, vel ter vel quater in hebdomada, ad iudicium Antistitis, quod tutius est, vel ad arbitrium prudentum. Quotidie inquam, pro humana fragilitate: nam licet vno aut altero die cesset, seu quia non se præsenti scit idoneum vel animi laxandi gratia, non ideo constituitur in culpa. Vnde & monitum hoc adhibẽdum est quod legitimus pastor si per fas vel nefas non resideat, tenetur iustum alimentum vicario suppeditare, vt possit tot Missas celebrare quot ipse teneretur: nec vicarius caussari possit non sufficere, sibi victum, nisi aliunde pitantias corradat. Ex hoc fit pastorem parœciæ in seruitutem non posse peregrinas pitantias ab alijs, præterquam à suis parœcianis percipere: hoc enim esset in fraudem sacrificiorum quæ pro sua parœcia offerre tenetur. Attamen non obstante obligatione, qua tenetur pro parœcia, offerre, potest particulares pitantias ab eisdem parœcianis vltro oblatas recipere, dummodo illas non extorqueat, idemque sacrificium potest & pro parœcia & simul pro tali parœciano facere. Idemque censendum de defunctorum exequijs & testamentorum Missis. Ratio huius est quod defunctos sepelire, & piorum Missas offerre, propria est functio ipsius pastoris: neque debent parœciani foras exigere sacerdotes ad hoc munus quæsitum. quocirca hæc non sunt incompatibilia. Hoc autem documentum vt cuncta moralia, cum moderamine temperandum est videlicet ne Missarum prouentus immodice sit exuberans: nam tunc deberet pastor, qui curam habet animarum, auxiliares sacerdotes ad se adiungere. Sed & hoc præterea consultari assolet, vtrum possit pastor, qui curam habet animarum, cuique subinde incumbit huiusmodi functio ex pitantijs portiunculam sibi vsurpare, imminutasque mercenario porrigere. Et re vera si iustum stipendium mercenario relinquatur, non video in hoc apertam iniuriam: quandoquidem pitantiæ omnes parœcio conferuntur: qui subinde, vt Missarum debitor, quo potuerit honesto stipẽdio, potest mercenarios ad eas celebrandum conducere. Subsequitur ergo membrum alterum eiusdem dubietatis ad vagos sacerdotes attinens: qui aliàs functionem suam celebrandi alligatam non habent, vtrum plures valeant pitantias pro eadem missa percipere. Huius autem 1. responsio esto: quod si antistites in clericorum ordinatione iura castè seruarent, non tanta hinc emergeret ambigendi ratio. Si inquam neminem sine legitima bonorum possessione ac titulo sacris initiarent, non cogerentur sacerdotes mendici esse, & exigua Missarũ mercede viuere, quod porrò tum reuerentiam sacramento debitam non tenuiter obnubilat: tum etiam periculum eisdem sacerdotibus offert pluries celebrandi, quã forte pro sua puritate par esset. Cęterum quia rei huius per exigua habetur cura, sed plurimi effictis titulis ordinantur, in q. meritò vertitur, vtrum hac ratione, vt necessariũ sibi victum, & quibus tegantur, habeant, recipere plures pitantias possit: nam ratio infinitatis sacramenti iam supra repulsa est. Respondetur ergo, quod vbi non est in vsu eam pro vna Missa eleemosinam erogari, quæ diario victui sufficiat, potest sacerdos duplam saltem percipere, dumtamen latius non se hæc licentia proferat, quoniam status apparatum non licet sacerdotibus hac ratione sustentare, seu pauperem vitam ducere. Hac enim ratione iure cautum est, vt absque aliqua bonorum possessione ad ordines non admittantur: & ideo qui sua culpa pauper ordinatus est, paupertatem æquo animo ferat: dum autem sacerdoti abundat vnde honestè & forsan ornatè viuere possit, videtur nequire vti hoc subsidio, quandoquidem ob leuandam necessitatem permittitur. Sed nihilominus respondetur, quod etsi nõ adeò idipsum eiusmodi sacerdotẽ deceat:

Dubiũ.

Parœcij quotidie celebrare tenẽtur p sua parœcia, si cõpetẽtes alios habeãt reditus in eadẽ eccles.

Corollariũ primum.

Secundum.

Dubitatio altera.

Solutio

Tertiũ dubiũ.

Prima rñsio.

Secũda rñsio.

deceat: tamen secundum rigorem iustitię nulla esset iniquitas: quoniam judicium non est de rebus ferendum secundum id quod accidit, sed secundum rei naturam. Quare vbi per se satis pitantia nõ sufficiat vnicuique eodem iure licet ampliorem suscipere. Quòd si contra sententiam hanc argum. suprà facto resurgas: Qui pitantias largiuntur, sibi volunt totum sacrificium applicari, atque ita faciendum putant: ergo sacerdos secus faciens, illos decipit. Respondetur, eum silere posse quidquid alij credant: nam vtitur iure suo quo potest de altario viuere: Secus autem, si alter expresse postulet pro se solo ipsum sacrificium offerri: nam tunc si sacerdos annuat, tenetur seruare pacti fidem.

Obiectio.

Solutio.

Ad primũ arg. Ad primum argu. quæstionis respond. D. Tho. iuxta illa, quæ lib. 2. diximus, sub titul. de cessatione legalium, quòd quamuis legalia sic cessauerint, vt quasi judicia legis veteris seruare nobis non liceat, tamen nõ obstat quin possit ab ecclesia alia ratione institui. At verò si oblationes inter legalia duntaxat haberentur, solutio satisfaceret, sed tamen habẽtur, vt ipse ait etiam inter cæremonialia: nam sacrificare, cæremonia est, & festa colere, atque adeò in eisdem festiuitatibus quidpiam offerrè, & vt illic expositum reliquimus, cæremonialia sic cessarũt, vt ea nobis instituere minimè liceat. Ad hoc autem S. Tho. inf. à, art 4. ad 1. respondet, duas cæremonialium species discernens. Illas quippe cæremonías instituere nequit ecclesia, quæ vel statum Hebræorum referunt, vt obseruatio Sabbathi: vel aliquid futurum in nostra lege prædicebant, vt circuncisio, eiusque agni paschalis, & similes: nam essent iam nunc mendacia eadem in fidem perniciosa, vtpote significantia figuras illas non esse completas. Verumtamen sunt aliæ cæremoniarum species sic ad diuinum cultum pertinentes, vt citra vllum mendacium possint ad eundẽ finem nunc institui, vt thurificare, consecrare in azymis, purificatio puerperæ, quæ non condemnatur, extrà de purificat. post part. c. vnico. Et tales sũt oblationes. Aliud autem verbum Christi, Si offers munus tuum, &c. solum probat, non omnes oblationes esse de necessitate præcepti, nihil tamen obstat, quin aliquæ vt dictum est, eidem subijciantur necessitati.

Replica

Solutio Caiet.

Ad secũdum.

Ad tertium. Ad tertium denique respondetur, quod propter voluntarias oblationes nulla fieri potest excommunicationis censura, secus autem propter illas, quæ iure debentur. At verò sacerdos priuatus, qui sacramentum administrat, vt excommunicare non potest: ita neque illud rebelli subtrahere, sed postquam fuerit à superiori iurisdictionem habente excommunicatio lata, tunc sacramenti subtractio erit legitima. Textus autem sextæ Synodi solum vetat sacramenta pretio vendi; quæ labes est simoniaca.

ARTICVLVS II.

Vtrum oblationes solis sacerdotibus debeantur.

Post oblationum vincum sequitur, vt de illis dicamus quibus debẽtur. Apparent enim non solis sacerdotibus conferẽdæ. Etenim illud est in oblationibus præcipium quòd hostiarum sacr ficijs deputatur: hostiæ verò pauperibus ascribuntur, secundum illud ad Hebr. vlt. Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus, ergo & oblationes eisdem largiendæ sunt pauperibus. Secundò; In multis paræcijs monachi oblationum portionem sortiuntur, cũ tamen alia sit, secundũ Hiero. clericorum cura quam monachorum. Ergo nõ solùm sacerdotibus sunt oblationes erogandæ. Tertiò: Et laici oblationes, nempè panem & vinum, in propriũ vsum à sacerdotibus coemunt, non ergo illis solis earum vsus permittitur. In contrarium autem est can Damasi. 10. q. 1. Oblationes quæ intra sanctã ecclesiam offeruntur, tantummodo sacerdotibus, qui quotidie Domino seruire videntur; licet comedere & bibere, quia in veteri testamẽto prohibuit Dominus panes sanctos comedere filijs Israel, nisi tantum Aaron, & filijs eius, vt patet 1. Reg. 21. Ad q duabus conclusionibus respon. Vna est. Vniuersarum oblationũ, quæ à plebe Deo exhibentur, dispensatio ad sacerdotes pertinet. Probatur. Oblatio genere suo non est nisi rei, quæ Deo ad cultum religionis dicatur, est enim nobis de sacris, non de secularibus oblationibus sermo. Inter homines autem & Deum sacerdos est seque-

Primũ arg.

Secũdum.

Tertiũ.

Damas.

Prima conclu.

Probat.

stes constitutos, & suo gradu secundum Christum mediator, vt de Moyse Deut. 5. legitur: nam illi incumbit tum diuina dogmata per Deum reuelata populum docere, tum etiam & sacramenta per ipsum instituta eidem populo ipsius nomine administrare. Et vice versa eius est functio à parte populi coram Deo stare, eius, scilicet preces apud ipsum fundere, sacrificia ei offerre: donaque & oblationes, & munera præsentare, secundum illud Apostoli ad Hebræ. 5. Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quę sunt ad Deum, vt offerat dona, & sacrificia pro peccatis: ergo omnium munerum quæ populus Deo dicare constituit, vsus, administratio, & dispensatio, ad eosdem pertinet sacerdotes. Quod si ex exemplo dubitandi ratio irrepserit, multa Christianam familiam, non sacerdotibus, sed ad templorum fabricas vtensiliumque ornamenta ecclesijs dedicare, quæ ideo sacerdotibus vsui esse non debent: Respondetur propterea nos consulto non asseruisse oblationes omnes in eorum transijsse dominium, vt in proprios vsus possint cuncta consumere, sed eorum dispensationes illis incumbere. Quare adiungitur altera conclusio: Sacerdotes trifariam possunt ijs, quæ ad diuinum cultum offeruntur, vti. Primum in fabricam reparationemque ecclesiarum & rerum apparatum, quæ ad diuinum cultum attinent, secundò in suum ipsorum proprium victum, quoniam, vt Paulus supra citatus ait: Qui altario seruit, de altario viuere debet. Tertiò, in subsidium pauperum, quos condecet bonis ecclesiasticis pasci & sustentari. Conclusio est nota. Nam quidquid Deo exhibetur, cum nostrum ipse bonorum non egeat, ad duo tantum vtilia sunt, scilicet aut ad templorum vel ædificia vel ornamenta, aut ad sacerdotum alimoniam. Quidquid autem superest, erogare debent pauperibus, præterquàm quod antiquitus, vt subsequentia demonstrabūt, aliqua etiam solebant ecclesijs conferri peculiariter in vsus pauperum. Eorum autem quę ad ecclesiæ sumptus dedicantur, episcopus est administrator ac dispensator, vel canonicorum collegium, secundum morem qui legitimus sit. Quapropter verissima est sic exposita prior conclusio, quod omnes oblationes ad sacerdotes pertinent. Res est

Scrupulus.

Solutio.

Secūda conclu.

clara: quæ si vllam habet dubietatem, lib. seq. tractanda est, inter explorandum sintne sacerdotes suorum fructuum domini, quomodoque sint ab ipsis bona ecclesiastica expendenda.

Ad primum igitur argum. respondetur quod eleemosinæ in pauperes erogatæ: licet quadamtenus oblationes dicantur ac sacrificia, eò quòd in Deum referuntur, nō tamen aut sacrificia propriè sunt oblationes. Hoc enim nomen solis illis congruit, quæ officia sunt religionis. Eleemosinæ autem non sunt nisi misericordiæ opera: fiūt tamen, vt dictum est, ijdem egeni & per sacerdotum dispensationem sacrarum quoque oblationum participes.

Ad primū arg.

Ad secundum respon. monachos partem quoque earundem oblationum tripliciter de caussa sibi posse vendicare: porrò aut sacerdotum largitate tanquam inopes: aut ratione mercedis, si illis sint adiutores: aut si aliqua eis forte fuerit commissa pascia.

Ad secūdum.

Ad tertium denique respondetur, quòd oblationes postquam consecratæ sunt, non possunt rursum in secularem vsum reuocari: vt ara consecrata aut calix. Sed tamen si non sint consecratæ, possunt sacerdotum arbitrio & permissu ad seculares reuerti.

Ad tertium.

ARTICVLVS III.

Vtrum oblationes de rebus omnibus, quæ licitè possidentur, facere liceat.

Sequitur tertio loco, postquam de oblationum dispensatoribus dictum est, de earum quoque materia dicere. Haud enim omnia, quę homo possidet, materia esse videntur oblationis idonea. Etenim meretrix licitè ea possidet quæ turpiter lucratur, vt patet ibidem ob stuprum, ff. de condi ob turp. caus. & tamen Deut 23. legitur: Non offeres mercedem prostibuli in domo Domini Dei tui. Continuoque ibidem prohibetur & pretium canis offerri, quod tamen animal iuste venditur. Et Malach. 1. Si offeratis claudum & languidum, nomen malum est? Non ergo quidquid iustè possidetur, perinde offertur iustè. In contrarium autem est illud Prouer. 3. Honora Dominum Deum tuum de tua substantia. Qua vna voce cuncta quæ possiden-

Ratio a parte negatiua.

ßidentur, concluduntur. Atque tribus re spon. conclusionibus. Prima de ijs, quæ iniustè acquiruntur quod possidentur, nulla fit Deo oblatio licitè. Probatur: Oblatio cum virtus sit religionis, esse non debet iustitiæ violatio. nam eadem virtus sub præcepto est Dei: & sicut vero, vti ait Aristot. omnia vera: & sic & cuicunque diuino mandato cætera consonat: cuncta autem iniustè parta, iustitiæ lege, atque adeò Dei restitutioni obnoxia sunt: ergo nequeunt eidem Deo dicari. Huius rei Augustin. in lib de verbis Domini pulchrum affert exemplum.

Prima conclu. Probō. August.

Si depredaueris, inquit, aliquem inualidum, & despolijs eis dares alicui iudici, qui pro te iudicaret, tanta vis est iustitiæ, vt & tibi displiceret. Non est talis Deus tuus, qualis non debes esse neque tu. Hæc ille. Vbi affabrè rationem rei exerit. Oblatio enim ad propiciandum placādumque Deum fit: qui iudex est virtutum omniū, legumque custos. Cum ergo te condemnaturus sit, nisi quidquid debueris restituas, genus est diuinæ contumeliæ, si eadem re illum propitiari contendas, de qua te certus est condemnare. Vnde & Ecclesiastic. 34. Immolantis ex iniquo, oblatio est maculata.

Secūda conclu. Rō conclusiōis.

Secunda conclusio. Quantum ad rei per se naturam attinet de re quacunque iustè possessa iustè fieri potest oblatio. Patet. Nam & eiusmodi rerum homo est verè dominus aut possessor legitimus: quorum ideo habet legitimum vsum eundemque sibi præstante Deo; potest ergo vnusquisque atque adeo debet cum prudentiæ moderamine eorum, quæ ab ipso recipit, partem ei rependere: secūdum illud primi Paralipom. cap. vlt. Quæ de manu tua accepimus reddimus tibi.

Tertia conclu.

Tertia conclusio. Ex his quæ rei accidūt, commaculari oblatio potest; etiam eorum, quæ licitè possidentur. Probatur. Quia ad operis studiositatem non satis est genere suo esse bonum, nisi & quæ circunstant superinde honesta. accidere autem potest vnde eiusmodi oblatio fit mala. Et primū cultoribus priscæ legis, quibus omnia in figura contingebant, multa erant legalia, vel propter significationem, vel propter id, quod illi Reipublicæ immundum ac turpe habebatur, offerri non licebat: quæ quidem prohibitionis ratio sub lege nostra cessauit: nam vt ait Paulus ad Titum 1. Omnis creatura Dei reputatur munda. Possunt nihilominus & nostri oblationibus alia contingere incommoda: vel quia id quod licitè possidetur, per misericordiam debetur potius alteri, quam offerri debeat in templo: vel propter scandalum, vel propter cōtemptum, vel propter aliud quidpiam. Obiurgat enim Christus Matthæi quinto, Pharisæos, qui plebi persuasum contenderent, vt potius subueniendis parentibus abessent, quàm faciendis oblationibus. Et meretrix dum turpe lucrum offert, scandalum dat, & qui quod despectui habet Deo offert, eum ipsum despicit. Contra primum autem membrum tertiæ huius conclusionis, quo dictum est nonnunquam debere potius res vel parentibus vel egenis erogari, quam templo offerri arguitur, in vniuersum conducentius esse atque ad diuinum cultum accommodatius, bona nostra ad conficienda celebrandaque sacrificia elargiri quàm in egenorum subsidia. Apparet enim vulgo sic censeri, eo quod per sacrificiū Deo propius re ipsa accedimus. Cui tamen vulgari opinioni miserorum egestas nonnunquam reclamat. Ad hoc sub distinctione respondetur. Opus enim virtutis è duobus inter alia quantæ sit perfectionis æstimatur. Primum ex obiecto, vnde suam speciem sortitur. Secundo, ex necessitate, cui charitas super succurrere satagit. Igitur si ad priorem rationē spectemus, oblationes sacræ, ac perinde sacrificia, reliquis eleemosinis longè præstant: nam religio, vt secunda secundæ quæstione decima octaua, auctor est D. Thom. quippe quæ Dei reuerentiam pro obiecto habet, excelsior est virtus, non modo misericordia, verum & moralibus vniuersis: vtpote quæ non nisi erga proximos versantur. Atque huc pertinet verbum Christi, Matt. 21. vbi officium & caussam Magdalenæ, quæ ipsum dispendio pretiosissimi vnguenti vnxerat, aduersus indignantes discipulos defendit: sanè qui opus misericordiæ pluris pendebant. Docuit enim opus illud in reuerentiam personæ ipsius Dei exhibitum, religione sua anteferendum. Et ideo non condemnauit misericordiam in pauperes, immo commendauit maximè, dicens; Pauperes semper habebitis vobiscum. Attamen declarauit, quod opportunitatem illam, vt eleemosinam

Paulus.

Argu.

mosina cum tam excelso gradu religionis esset adiuncta: nunquam deinceps foret mundus habiturus. Atque ideo ait, Me autem non semper habebitis Religio autem fuit, tum diuinitatis maiestatem atque immortalitatem pretioso illo incorruptibilique vnguento confiteri; tum etiam & incorruptionem humanitatis præsignare. Scriptum enim erat; Non dabis sanctũ tuũ videre corruptionem: idque fortasse verbo illo cœlestis Redemptor declarauit: Ad sepeliendum me fecit. Hoc est; sic ista protestatur me vere mortuum sepeliendum, vt quasi spiritu prophetico singularem meũ sepulturæ modum prænuntiauerit: vbi nõ meum corpus cõmuni lege est in cineres abiturum. Adde inter huiusmodi religionis officia potissimum esse atque optatissimũ sacramentum, vbi nihil minus, quàm Deus ipse immolatur. Nihilominus tamẽ hoc verissimum est, quod vtinam, vt est certissimum, ita esset Christianæ familiæ persuasissimum, ꝙ necessitatis põdus vnde virtus ac potissimum misericordiæ incrementa suscipit, efficere potest, vt ad Dei cultum conferentius sit, atque adeo optatius opẽ ferre miseris, quam oblationes & sacrificio facere. Et ratio est, ꝙ sacrificia, vt dictũ est, non in Dei vtilitatem qui bonorũ nostrorum non eget, sed in eis duntaxat gloriam nostramque deuotionem excitandam celebrantur & offeruntur. At vero tanta est Deo pauperum cura, vt eorum vtilitatem sæpenumero pluris ad sui charitatẽ, ac subinde gloriam æstimet, quam reliqua sacrificia. Idque maximè postquam idem ipse Deus cum diues esset, vt ait Paulus, propter nos egenus factus est, nostrasque miserias & ærumnas vsque adeo suas fecit, vt in die illa tremenda coram Angelorum hominumque vniuersitate confiteri non sit veriturus, se ipsum apud nos esuriuisse, nudũq; fuisse, & mendicum; ac tandem quidquid vni ex minimis indigentibus fecimus, quasi ei ipsi in propria persona fecisse. Vnde Matth. 9. nec vero citra indignationẽ Pharisæos obiurgat, ꝙ propheticum oraculũ non intellexissent. Euntes enim inquit, discite quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium. Sic enim scriptũ extabat Oseæ 6. cui Propheta adiecerat; Et sapientiã Dei plus quam holocausta. Quapropter postquam Paulus epistola ad Hebræos, qui tã erant sacrificijs frequentandis dediti, in hoc penè insumpserat, vt singulare Christi pontificis nostri sacrificium commendaret, cuius præsentia illa omnia aboleuerãt, ne inde colligerent ob illud dimittendam semper fore misericordiam pauperum, illum tandem Epistolæ Colophonem adhibuit, vt commonitos beneficentiæ eos apprimè curaret. Charitas enim, inquit, fraternitatis maneat in vobis, & hospitalitatem nolite obliuisci: per hanc enim latuerunt quidam angelis hospitio receptis. Et infra, Beneficentiæ & cõmunicationis nolitu obliuisci, talibus enim hostis promeretur Deus. Ad argumentum igitur contrarium respondetur nihil vetare quo minus virtus, quæ altera genere suo inferior est, quandoque ob necessitatem sit pretiosior. Hæc propterea tam multis inculcauerim, ꝙ sunt qui falso omnia putent sua bona, potissimum dum ab hac luce recedunt, in amplissimum Missarum numerũ & in Capellanias expendenda. Nam etsi in ecclesiæ ortu illa essent impendio necessaria, & vbi modo desunt, consulenda sint: tamen vbi diuinus cultus satis est celebris multo esset consultius egenorum calamitates leuare, longe enim crebrius in Euangelio huius nos Christus misericordiæ admonitos curauit, quam vt eleemosinas in sacrificia cõuerteremus. Nam quamuis oratio satisfactioque sacrificijs acceptissima sit: tamen eleemosina, quæ præcipuum est charitatis officium, & pauperũ orationes valde sunt, testante Christo, efficaces, vt nos in æterna recipiant tabernacula, *Solutio.*

Primũ argum. Ad primum igitur argumentum respõdetur, in veteri lege mercedem prostibuli offerri esse prohibitam, propter immunditiam: quę ratio cessauit in noua. Esset tamen scandalum talem recipere oblationẽ. quia viderentur sacerdotes ad meretricum turpitudinem cõniuere. De pretio autem canis: Iosephus lib. 2, (vt inter tractandum de legalibus dicebamus) sic legem interpretatur, ꝙ canum operæ, sicuti modò asini & equi ad fœcundandas equas, redimi solebant pretio ad imprægnandas canes: quare pretiũ illud propter turpes sordes, quoque ad oblationibus repellebatur. Et sortitur inde probabilitatem interpretatio, ꝙ vna componuntur prostibuli merces & pretium canis. Altera verò a Doctoribus adhibetur interpretatio, ꝙ cum primogenitum animalis mũdi sic esset in tẽplo *Ioseph.*

plo

plo conseruandum, vt non redimeretur: animalis verò immundi primogenitum, redibatur pretio. Canis autem sic reputabatur abiectus, vt non esset quinque siclis dignus, quibus eiusmodi animalia redimebantur: & ideo aiunt, quod extra templum occidebantur. Porrò autem expositio hæc neque textui est consona. Si enim propter eius vtilitatem ad nihil erat commodum ad quid erat in templum præsentandum? Quocirca melius est dicere simpliciter fuisse offerri prohibitum, tum propter animalis vtilitatem, tum etiam quia forsan, vt ait S. Tho. in vsu erat Gentibus ad sacrificandum idolis. Ratio ergo illa cessauit in euangelio. Ad tertium respondetur, quod animal cæcum, aut aliter truncum, aut debile, ad oblationem ineptum erat. Primum, quia oblatio debebat esse immaculata. Secundo quia esset vilipendium atque opprobrium. Prætereà ratione voti, quod debet Deo optimè solui. Quare oblatio Caini non fuit Deo accepta sicut Abelis. Quæ quidem rationes vim suam in lege nostra retinent. Qui enim vel acidum vinum vel putrem farinam ad rem diuinam celebrandam offerret, prauè quidem faceret, nam illa non sunt conficiendo sacrificio cõgrua. Et qui vasa aut indumenta sordidissimis vsibus seruientia, templo dedicaret, ex quibus vestes sacræ & vasa fabrefierent, contemptor eorundem sacrorum cēseretur. Et qui animal voto Deo deuoueret, & claudum, vel cęcum, vel alia de caussa vilissimi pretij solueret, vel decimas ex pessimo grano, & musto, profectò non castè seruaret fidem, quã Deo habet obligatam.

Ad tertium.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum ad primitiarum solutionem homines teneantur.

INter alias oblationum species connumerantur primitiuæ, de quibus ideo inquiritur, vtrum vi præcepti debeantur? Est enim contrarium testimonium suprà citatum. Exod. 25. vbi ait Dominus ad Moysen, vt primitiis ab homine qui vltroneus offerret acciperet. Et Exod. 13. data

Primũ argum.

lege primitiuorum, quæ legitimæ erant primitię, subditur: Erit quasi signũ in manu tua vox autem signi cœremonialia designat, quæ in nostra lege cessarunt: ergo sicut non tenemur primogenita offerre ita neq; aliarum rerum primitias. Secundò. Primitiæ olim Deo reddebantur, vt de singularibus beneficijs ab ipso susceptis gratias ille populus eidem rependere. Habetur enim Deut. 26. Tolles de cunctis frugibus tuis primitias: accedesq; ad sacerdotem, qui fuerit in diebus illis, & dices ad eum: Profiteor corã Domino Deo quod ingressus sum terrã pro qua iurauit Deus patribus nostris vt daret eam nobis: ergo neq; extraneæ nationes, neq; verò nos tenemur illas prohibere. Tertiò: Si lex esset primitiarum coactrix, tunc præscripta esse deberet taxataq; solutionis quantitas, sicut in decimis. At verò in neutro testamento talis habetur taxationis lex: ergo sub nullo comprehenduntur præcepto. In contrarium autem est canon. Greg. VII. Decimas, 16. q. 7. Cuius verba sunt: Oportet congruentius nos decimas & primitias, quas iure sacerdotũ esse sancimus, ab omni populo accipere: quas fideles Domino præcipiente offerunt.

Secũm.

Tertiũ.

Primitiæ singulariter in genere oblationum locum obtinent. Differunt enim à reliquarum generali ratione, quatuor modis, quos hic D. Tho. dignouit. Primò, iuxta vocis sonitum differũt materia: nempè quod de primitiuis rerumque opimis initijs offerebantur: quamuis sint qui nomine primitiarum: non prima, sed optima intelligant. Quemadmodum de Abele refertur, quòd obtulit de pinguedine gregis. At verò tex. Nume. 8. vtrumque insinuat. Nam quod primum est, censetur optimũ. Vnde ibidem omnem medullam olei, & vini, ac frumenti quidquid offerunt primitiarum, tibi dedi, scilicet Aaron. Et subdit: Vniuersa frugũ initia quæ gignit humus, & Domino deportantur, cedent in vsus tuos. Secundò, ratione caussæ à reliquis distant, quod reddebantur Deo ex caussa speciali: nempè vt homines diuinum beneficium recognoscerent, profiterẽturq; adeò quidquid ex terræ fructibus percipiunt, Deo auctore illis prouenire; cui adeò iuxta verbum citatum. 1. Paralipom. vlt. quæ de manu eius acceperunt, reddere debent Tertiò differebant & in modo, quod cum

Quadruplex different primitiarũ à cæteris oblationibus.

aliqua

aliqua cæremonia offerebantur. Legitur enim Deut. 26. post verba citata offerentium primitias: Suscipiens sacerdos cartallum (quod est canistrum primitiarum de manu eius, qui defert primitias) ponet ante altare Domini. Et infra commemoratis Dei beneficijs, subduntur offerentis verba, Idcirco nunc offero frugum terræ, quā Dominus dedit mihi, &c. Quartò denique differunt ex parte eorum, in quorum vsum exhibebantur. Nam cum Deo pro beneficio rependerentur, inter quem (vt diximus) & populum sacerdos est sequester, in eius singulariter vsum cedebant: ad differētiam decimarum quæ totam Leui tribum contingebant. Vnde loco citato Num. 18. ait Deus Aaron: Omnes primitias sanctuarij quas offerunt filij Israel Domino, tibi dedi, & filijs ac filiabus tuis, iure perpetuo. Et subditur: Filijs autem Leui dedi omnes decimas Israelis in possessionem pro ministerio, quod seruiunt mihi in tabernaculo fœderis. His ergo præhabitis, ad q. duabus conclusionibus respond.

Prima conclu. Vna est: Primitiæ præcepto legis naturę & scriptæ, Deo debetur, eiusq; ministris: atq; adeò iure pontificio, ex eadem prisca lege diuina deriuato. Probatur conclusio ratione illa iam insinuata. Ius naturæ iam nos docuit gratitudinē vt benefactoribus gratias redderimus. Deus autem est primus naturalium omnium beneficiorū auctor: illi ergo primas debemus pēsiones eorum omnium, quę nobis natura confert. Quod si quis cauilletur id ei deberi non de præcepto, sed de honestate, redarguitur sic: Iure naturæ cogimur Deum nostri nostrorumq; auctorem profiteri: quandoquidem in eo viuimus, mouemur & sumus. Nam si parentibus à quibus vitam accipimus, vt quarto nos loco Decalogus admonet, de his quæ ad victum nostrum possidemus, dum egent succurrere strictè cogimur, longè strictore iure Deo eandem debemus recognitionem: non quidem propter eius indigentiam, quia nullā hr̄e pōt, sed p̄p nostrum cōmodum & eius gloriam. De hac itaque ratione sic mortalium vniuersitatē natura erudiuit, vt Ethnicis etiam fuerit cunctis seculis (vt supra dicebamus) notissima. Ob idque non speciatim quęsiuimus hic, an Christiani, sed vtrum homines, scilicet cuncti mortales primitias soluere teneantur, ad quos idcirco vniuersos respon

Proba- tio con- clonis.

sio protenditur. Vnde Romani, vt Plinius in eorum historia lib. 18. c. 2. refert, nihil antea de terræ nascentibus degustabant, quam sacerdotes nouarum frugum ac vini primitias libarent. Sed occurrat hic forte nobis obuius quipiam rationem hāc nō esse ad debitum primitiarum concludendum propriam, sed hoc tantum euincere, quod teneamur Deo religionis legi sacrificio offerre, vt suprà dictum est: quibus eū conditorem nostrum profitemur. Primitiæ autem longè à sacrificijs distant, cum simplices sint oblationes. Respondetur autem, aliter nobis naturalem rationem sacrificia persuadere, aliter verò reliquas oblationes, ac singulariter primitias. Nam Deo quatenus Deus est, supremum scilicet per se bonum, honores debemus diuinos, atq; adeo obedientiam. Qua vtiq; ratione rem diuinam facere & sacrificare tenemur. Sed præterea quia fructus terræ nobis quotidie suppeditat, colligimus ad eius honorem accedere, de his quæ nobis donat partem illi libare, & singulariter rerum primitias, quibus profitemur illum esse primum supremumq; auctorem, cuius nutu & solis circuitus, & aeris clementia hæc nobis affatim progignunt. Altera conclusio: Et si ius naturæ antiquitus diuina lege expressum nobis huiusmodi primitiarum oblationes admoneat, tamē qualitates & circunstantiæ, nempè personæ, quibus tradendæ sunt & materia, videlicet an de primis omnino fructibus, atque adeò quantitas legibus humanis patriaq; vsu & more nobis compertæ & legitimæ sunt. Olim namque primitię singulariter sacerdotibus obueniebant, decimæ verò Leuitis. Iam nunc decimæ vice versa sacerdotum sunt: primitię verò plurimum sacristis sacrorumq; æditius deputātur: in aliquibus tamen ecclesijs in fabricę sumptus consignantur, & nonnunquam ipsis eisdem sacerdotibus. Neque verò tam exactè deposcitur, vt de primis soluantur fructibus. Neque de oleribus aut leguminibus, sed de frugibus tantum. Illa enim omnia antiquis patribus legalia erāt, quibus non ideo modo minimè obligamur. Tanta enim commendatione ius illud decimarum ac primitiarum Deus illo seculo indixit populo suo, vt quemadmodum Exo. 34. legitur hebdomadarum solennitatem in primitijs frugum messis triticæ

Plinius.

Obiectio cōtra proximā rōnem.

Solutio.

Vltima conclu.

celebrari

celebrari præceperit, quæ nobis non est in vsu. De quantitate autem primitiarum nihil vel in veteri vel in nouo Testamēto scriptum legimus, præterquam illud Ezec. 45. Hæ sunt primitię, quas tolletis, sextam partem Ephi de coro frumenti, & sextam partem Ephi de coro ordei. Mensura quoque olei Batus de quolibet coro. Super quibus verbis Hieronymus declarat illud ad decimas pertinere, nam Ephus, decima pars cori erat, sicut Beatus in liquidis. qui quidem corus triginta cōtinebat modios. Subdit autem idem sacer doctor verba ista hęc, quę extra de decimis, ca. 1. referuntur. At vero primitię, quas de frugibus offerebant, non erant speciali nomine definitæ. Traditionem quoque accepimus Hebręorum, non lege pręceptam, sed arbitrio magistrorum inolitam, quod qui plurimum, sexagesimam partem dabāt sacerdotibus; qui minimum inter 60. & 40. licebat quodcunque voluissent offerre. Hæc in antiqua lege. In noua autem nulla signata est quota: sed in Hispania, si cui prouentus vltra decem modios obuenerit, vnum soluit: etiam si vsque ad mille aut decem millia ascenderint. Et in alijs locis magis est tenuis solutio. In hoc enim plurimum consuetudini defertur. Quin uero vbi decimæ ad totum ecclesiarum cultum affatim abūdarent, nisi cōsuetudo aliud cōtineret, nō esset cur & primitiæ legis obligatione exigerentur. nam quod diximus naturale ius primitias solui iubere, decimæ tunc satis supplerent. Ad auctoritatem ergo supra positam Exod. 25. respondetur quod nomine illic primitiorum, vt litera planè docet intelligebantur oblationes, quas populus ad templi ornamenta fabrefaciēda admonebatur facere, videlicet, vnusquilibet aurum conferret, aut argentum, aut hyacinthum, aut purpuram, aliamq. id genus pretiosam supellectilem ad vasa paramentaque templi fabricanda. Quod autē Exo. 13. primitiuorum oblationes signa, hoc est ceremonię appellantur. S. Tho. non negat, sed respondet vt art. 1. de oblationibus, in genere respondebamus, nempe illas præcisè ceremonias sanctæ Christianorum Ecclesię non licere ex lege veteri instaurare, quę figurę futurorum erant, eo quod iam modo menda essent. Alias tamen quę duntaxat in recognitionem beneficiorum Dei adhibebantur, cum eadem apud nos ratio permaneat, non est quod nobis non liceat instituere. Ad secundum respōdetur, quod primitias vetus populus Deo non solū debebat ob fructus quos terra Dei benignitate profert: verū & ob terras ipsas, quę eius beneficio tum illis promissę fuerant, cum etiam donatę. Hęc ergo secunda causa non est apud nos superstes, sed prior. Tametsi cum & mūdum ipsum Deus ob nostri gratiam condiderit, nobisq. subinde, & possessionē donauerit, iuxta illud Psalmi; Terrā aūt dedit filiis hominum, hac ēt de cā debentā illi primitię. Tertiū aūt iam solutum est, vbi diximus, quantitatem primitiarum non esse lege pręscriptam, quia cum intra oblationum lineam cōprehendantur, deberent saltem spontanei aliquid retinere.

Hieron. — Ephus decima pars cori, sicut Batus in liquidis. — Ad primū arg. — Ad secundū arg. — Ad tertiū arg.

QVÆSTIO IIII.

DE DECIMIS.

S.Thom. 2. 2. quæst. 87.

ARTICVLVS I.

Vtrum homines teneantur dare decimas ex necessitate pracepti.

POST oblationes, sequitur de decimis sermo. Apparet n. non omnes homines ex necessitate pręcepti ad earum solutionem teneri. Illud. n. pręceptum extat Leuitici 27. vbi legitur. Omnes decimę terrę, siue de frugibus siue de pomis arborum domini sunt. Et infra, omnium decimarum ouis, & bouis, & caprę, quę sub pastoris virga transeunt, quidquid decimum venerit sanctificabitur Domino. hoc autem pręceptum inter moralia eo referri nequit, quod moralia natura iubet, quæ tamen non decimam potius q̄ vel vndecimam vel nonam partē pręcipit. Si aūt ceremoniale fuerit aut iudiciale, iā satis li. 2. monstratū est, quemadmodū illa fuerint antiquata. Secūdo illa sola Christianis, quorum fidem uniuersi mortales suscipere tenentur, sub præcepto concluduntur, quæ Christus, vel eius Apostoli nobis indixerunt, secūdū illud Matt. vlt. Docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis. Et Paul. act. 12. Non subterfugi quo minus annuntiarē uobis oē consilium Dei. Sed neque inter Christi, neque inter Aposto-

Prima rō a parte negatiua. — Secūda ratio.

Apostolorum documentum obligatio vlla legitur decimarum. Quo enim Dominus de decimis Matt 20 meminit, Væ vobis qui decimatis mentham, & rutam, &c. hæc oportuit facere, ad tempus præteritæ legis referendum censetur: secundum illud Hilarij super Matth. Decimatio illa holerum, quæ in præfigurationem erat vtilis, non debebat omitti, ergo tempore gratiæ dissolutum nobis est decimarum iugum.

Hilari⁹.

Tertia ratio.

Tertio: Tempore gratiæ ea solum ex lege veteri nobis relicta sunt quæ nobis natura iubet: quare neque ad plura tenemur, quã gentes ante illam legem: illis autem seculis non exhibebantur ex præcepto decimæ, sed ex voto. Legitur enim de Iacob, Genes. 8 quod votum Deo vouerit, dicens; Si fuerit Deus mecum, & custodierit me in via per quam ego ambulo, &c. cunctorum quæ dederis mihi, decimas offeram tibi; ergo neque nos arctius decimas debemus.

Quarta ratio.

Quarto; Sub illa priscorum lege trinæ soluebantur decimæ. Primæ quidem tribui Leui; de quibus, vt art. proxi. dicebamus, legitur Num. 18. Leuitæ decimarum oblatione contenti erunt, quas in vsus eorum & necessaria separaui Secundæ, de quibus Deut. 14. refertur. Decimam partem separabis de cunctis frugibus tuis quæ nascuntur in terra per annos singulos, & comedes in conspectu Dei tui in loco quem elegerit Deus. Ac demum tertiæ, de quibus inibi protinus subiungitur. Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus quæ nascũtur eo tempore, & repones intra ianuas tuas, venietque Leuites, qui aliam non habet partem neque possessionem tecum, & peregrinus, ac pupillus, & vidua, quæ intra portas tuas sunt, & comedent, & saturabuntur. A secundis autem atque a tertijs lex gratiæ nos absoluit, ergo pari modo ab illis primi generis,

Quinta ratio.

Quinto, quidquid absque temporis determinatione præcipitur, id nisi tempore congruo soluatur in culpa constituit negligentem, ergo si necessitas eos qui euangelium profitentur, ad decimarum solutionem vrgeret, fieret subinde consequens, vt quibus terris eadem solutio non est in more, criminalis delicti rei essent, non modo non soluentes, verum & ecclesiæ ministri dissimulantes, quod nõ est dignum, vt facile concedatur. In contrarium autem est Augusti. testimonium decima sexta quæstione prima canon. decimæ. vbi ait, decimæ ex debito requiruntur, & qui eas dare noluerint, res alienas inuadunt.

August.

In quæstionis vestibulo appendendum statim discrimen est inter decimas ac reliquas oblationes. Differunt quippe secundum omne caussarum genus. Primum scilicet ex parte finis, per quem de cęteris iudicatur, quod reliquæ oblationes Deo in eius honorem immediatè, vt cum scholasticis loquamur, dedicantur, quamuis in vsum ministrorum deinde redundent, quippe qui nomine ipsius eas suscipiunt, vt in sacrificijs expositum est, quorum ceremonia diuina maiestas colitur atque in primitijs, quæ pro susceptis fructibus eidem rependuntur. Decimæ vero, veluti hic ait Diuus Thom. ceu ministrorum stipendium; sunt peculiariter institutæ. Hoc vtique libro 3. sub tit. de acceptione personarum, satis superque monstrauimus. Sic enim habetur Num. 13. Filijs Leui dedi omnes decimas Israel in possessionem pro ministerio quo seruiunt mihi in Tabernaculo fœderis. Et infra de eisdem decimis. Pretium est pro ministerio, quo seruitis in Tabernaculo testimonij. Et Malach. 3. Inferte omnem decimationem in horreum meum, vt sit cibus in domo mea. Et eadem ratione sub lege gratiæ soluuntur sacerdotibus pro altaris obsequio, sacramentorumque administratione, secundum verbum Christi, Lucæ 10. Dignus est operarius mercede sua, & illud sæpe citatum 1. ad Corin 9. Nemo suis stipendijs militauit vnquam. Quod Innoc. 3. in eãdem sñiam, extra de præb citat, c Cum secundum Apostolũ, Atq. hoc, quod loco citato satis superque indicauimus, fundamentũ est eorũ maximum, quę non modo hic dicenda sunt, verum & lib. seq. repetenda Et hac sequitur secũda differentia ex parte materiæ, nempè ꝙ cũ reliquæ oblationes non sint ex rebus omnibus necessariæ, decimæ tñ ex cunctis quæ vel domi vel in agro procreantur ſm strictum ius persoluuntur. At demum tertia differentia sumitur ex parte formæ, ꝙ cum reliquæ oblationes vltro offerantur, vel saltem quoad quotam. Decimę tñ rigore pręcepti, eædemque sub illa quota, quam nomen sonat, debentur. His sic tenuiter prænotatis quatuor conclusionibus ad q. resp. Prima. Decimarum solutio ex præcepto iuris debetur partim diuini ac naturalis, partimque

Discrimen inter decimas & reliquas oblationes.

Innocẽtius.

Prima conclus.

timque humani. Nam quod in genere ecclesiæ ministri populi sumptibus sustententur, naturale præceptũ est, atque adeo in lege veteri moralium numero comprehensum. Quod autem pars fructuum decima eisdem sumptibus mancipetur, iudiciale tunc ius erat, atq; adeò in nostra lege pontificium. Vtraq; pars patentissima est: si modo tamen illud inter moralia iudicialiaq; discrimen recolas, quod lib. 2. late dilucidauimus. Est enim morale præceptum, quodcunq; ex naturæ principijs seu syllogismi conclusio elicitur, veluti illud; Non occides ex illo generali. Id ne facias alijs, &c. Iudiciale autem est illud: at quod speciatim arbitratu quodam ab vniuersali descenditur; vt si vniuersale illud, Aliquid Deo est offerendum, sic arbitreris, vt bimam vitulam offeras, aut aliud quoduis animal. Hoc ergo discrimine supposito, facile conclusio liquet. Et quidem prior pars præcedentiq. sub tit de religiosorum paupertate, satis est nobis demonstrata. Etenim quicunq; reipub. in re necessaria administrant & seruiunt, ius habent stipendium ab eadem repub. suscipiendi, immo & exigendi: administratio autem diuini cultus reipub. necessaria est: immo verò multò plusquam secularium magistratum: ergo eiusmodi administris stipendium reipub. debet, idq; multo æquius quàm quæ principibus ac militibus conferuntur: nam diuino ordine temporalia spiritualibus inseruiunt. Quare Deus iure optimo ecclesias earumq; ministros instruit: in quorum sustentationem tanquam rerum dominus imperare populo potuit quam ipse iustam censeret bonorum suorum portionem. Hoc ipsum naturale ius docet Paul. 1. ad Cor 9. Altera verò conclusionis pars nihilo patet obscurius. Ius etenim naturæ non nisi ministrorum pro eorum numero & dignitate sustentationem iubet. At verò qualis esse debeat populi pensio, id arbitrio prudentiaq; reip. pro rei qualitate statuendum relinquit. Deus autem qui populum illum priscum peculiari culpa gubernabat, quoniam à duodecim tribubus vnam diuino cultui administrando mancipauit: quæ adeò agriculturæ vacare non poterat, atq; adeò nec propriam sortem in terra promissa erat possessura, ne minus reliquis, imò aliquantulo plus tanquam honorator de terræ fructibus perciperet, decimam partẽ singulis reliquarum tribuum in eorundem Leuitarum subsidiũ imperauit: vt patet Leuit. 23. & alibi crebro. Atq; ob id etiam quod cum forsan solutio non tam exactè fieret, paulò plus obueniebat illi tribui quam cæteris. Nam ex centum decem quæ vndecim simul tribus quotannis in horrea conderent vndecim reddebant Leuitis: atque adeò aliarum singulæ retinebant non nisi nouem.

Probatio conclusionis.

Ex quo fit præceptum illud de quota fuisse, vt ait S. Thom. iudiciale, veluti alia multa, ad seruendam populi æquitatem & decorem: tametsi ex consequentia aliquid etiam in futurum significabat: sicuti, & ferè cuncta eorum gesta: secundum illud ad Corint. 10 Omnia in figura contingebãt illis Decima n. pars, perfectionis symbolum est: quippe cum denarius digitorum sit numerorũ supremus limes, cunctos cõcludens. Qua ideo quota protestabatur ille populus legem suam & statum non esse perfectum, sed eius complementũ à Christo fuisse dependens. At verò licet hac ratione quodammodo præceptum illud cũ ceremonialibus conueniebant, tñ nõ erat eiusdem generis: quia non præcipuè significandi gratia erat constitutum.

Corollarium.

Secunda concl°. Inter ceremonialia & iudicialia legis præcepta sic differebat, vt circa finem 2. lib. demostrauimus, & paulò ante hac repetiuimus, quod ceremonialia non licet post Euangelium integrare: iudicialia verò quamuis quantum ad vim illius legis fuerint prorsus antiquata: possunt nihilominus nonnulla Christianis instaurari. Queadmodum lex talionis: & quod quia ouem deprædatur, quatuor reddat, potest à principe modo lege institui.

Secũda conclu.

Tertia conclusio. Determinatio decimarum ad istiusmodi quotam est de iure ecclesiastico & pontificio: quod prudentibus considerationibus institutum est: Atqui in primis quod id posset ecclesia constituere: haud dubium est, cum non fuerit ex eo ceremonialium genere, quod aliquid nouæ legis præfigurabat: sed iudiciale, idque ad cultum diuinum pertinens: quod apud nos excellentius permanet. Sed quod eandem debuerit imperare quotam, probatur tam ex parte populi quàm ex parte sacerdotum.

Tertia conclu.

Probatio.

tum. Ex parte quidem populi; quia Euangelicus antiquo dignitate præstat, abūdantiorıq; est iustitia præditus: secundum illud Matth. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm scribarum & Pharisęorum, non intrabitis in regnum cælorum. Ex parte quidem sacerdotum: quoniam lōgè sūt excellentioris dignitatis, quam antiqui, excelsiu͂ que tractantes sacramentum; vt 2. ad Cor. 3. monstrauit Apostolus. Decimarum ergo genus ex iure naturali ortū habet; species verò ab humano per ecclesiam meritò sancita est. Quarta conclusio: Hæc decimarum quota pro temporum, locorumq. & personarum qualitate & opportunitate maior potest minorque secundum ecclesiæ iudicium institui: hæc conclusio, est superioris appendix. Circa Corollariū primæ conclusionis, qua assertum est decimas ad iudicialem ordinem spectare, ambigere quis forsan posset, tum ex eo quod cum ad diuinum cultum attineant, ceremonia potius esse videntur: tum præcipuè ex c. Tua nobis, de decimis, vbi Innocen. III. ait, Deū sibi in signū vniuersalis dominij reddi præcepisse: vnde fit, vt ad cultus religionē spectent. Ad hoc tamē facile per ea quæ dicta sunt, respondetur. Haud enim Deo immediate sicuti sacrificium offeruntur, sed ministris tanquam merces soluuntur, perinde atq; principibus tributa: itaq; non sunt ipse cultus, sed ministrorum stipendia qui cultui deputantur; secundum verbum Malachiæ citatum, vt sit cibus in domo mea. Quare statim propheta subdit, propterea, quod decimæ nō soluebantur, inhibuisse Deum pluuiam, famaque populum oppressisse. At verò quia Deus ecclesias, sacramentaque eorumque ministros instituit quibus stipendia hæc consignauit, ideo ait Pontifex in signum vniuersalis dominij Deo exhiberi. Confirmatur hæc nostra solutio, quia quota tam nostris quam antiquis ecclesiæ ministris ad æqualitatem in populo seruādū, atq adeo ad humanitatem plebis, honoremq. qui sacerdotibus debetur constituta est, quod est indicium in ordine existere iudicialium.

Dubitatio.

Solutio.

Argu. 2

Aliud autem ex eodem canone arg. sumitur: nempè non modo decimas secundum genus & substantiam, verum & quotas esse de iure diuino, nam Papa illud de decimarum integritate loquebatur: sed de hoc statim in solutione postremi argum. vbi iterum dicere repetimus quotam non esse de iure diuino: quippe cum lex vetus nil nos obliget, de huiusmodi quota nihil in nouo sacro eloquio scriptum, sit sed extant ecclesiasticæ & pontificiæ constitutiones, instar antiquæ legis factæ, vt patet toto titu. de decimis & 16. q. 1. & alibi crebro. Obligant nihilominus eadem sancta decreta sub reatu lethalis criminis, ita vt vbi desuetudo culpam non excusaret sacrilegium esset eādem quotam non persoluere. Ex his subinfertur, ut in 4. conclusione diximus, eandem quotam variari posse, & dispensatione pontificis & minui & tolli, dūtamen id quod iuris naturalis est, sit semper superstes & saluum, nempè, vt alicunde ecclesiarum ministris pro sua dignitate & munere alimenta supperant reliquaq. vitæ subsidia. Hoc enim nulla desuetudo vel dispensatio violare potest. His ergo quæ patentia sunt prænarratis, potissimum hic dubium, idemq; explicatione dignissimum, tertia nobis offert conclusio. Nam si hanc quotam, vt compertissimum est, neq. lex Euangelica neq. vlla perinde diuina nobis imperat, videtur ecclesia nimium à Christiana familia pro suis administris exegisse, atq. adeò neq. ęquitatem seruasse antiquę legis, neq humanitatem, quam noua debuisset induere. Nam si in illo Hebraico populo decima tēpli ministris ad dicta fuit; ratio id postulabat, erant siquidem Leuitę 12. pars populi. Quocirca etsi vndecimā decimas perciperet, non erat enormis excessus, cum reliquarum singulæ retinerent nouem: eo potissimum, quod vxores habebant, & alendam familiam. Clerus autem euangelicus curatorum, quibus solis (si Caietano credeamus) debentur pro suo ministerio decimę, fortè non est decima pars populi, aut plurimum 50. quod ergo à reliquis quadraginta nouem totidē recipiat decimas, singularisque cęterarū non fiant nisi nouem reliquę nulla ferre vr æquitas: atq. ob id maximè, q neq. vxores, neque sobolem hr̄e debent. Et ex alia parte decimę Christianis etiam personales imperantur: quæ antiquitus non erat in vsu. Ex quibus fit consequens, neutrā earum rationum, quibus tertiam conclusionem S. Thomas fulciuit, esse solidam.

4

Corollarum.

Dubiū graue.

Nam

Nam etsi populus Christianus iustitia præstare debeat Hebræo, non est necesse in hoc abundare, vt supra iustum sacerdotibus suis effundat. Et quamuis sacerdotes sint præ antiquis honorandi, non tamen tanto stipendiorum aceruo. Hæ sunt rationes, quibus tum alij, tum præsertim hoc loco Caie. conuicti, non alia iustitiam in decimarum quota reperiũt, quàm quod clericis non pro ipsis solis, sed pro pauperib. quibus ecclesiæ fructus dispensare tenentur, persoluitur. Et quidem si id duntaxat auctores isti sentirẽt, quod ecclesiastici strictiori longè sanctioriq; misericordiæ vinculo quam laici tenentur in pauperes, esse benefici, assertio esset certissima: cõtendũt tamen decimas illis non omnino tanquã dominis solui, sed tanquam dispensatorib concedi: quarum partem rigore iustitiæ tenentur egenis refundere: imò tanta obligatione ait Caie. quanta eis eadem debentur decimæ Vnde fit istis auctoribus consequens, vt secus facientes, sint restitutioni obnoxij. Hoc profectò non tanta probabilitate pollet, quin cõtrarium sit longè probabilius: imò ni fallor, certa ratione verũ: vt lib. seq. constabit: vbi de hac re amplam disputationem adornamus: à qua ideo in præsentiarum supersedendum nobis est.

Solutio Caieta.

At verò quoniam hoc potissimum eorum est argumentum quod aduersarij suam opin. fulcire contendunt, respondere hac de re illis est nunc operæpretium. Primo ergo contrarium fundamentum si fieri potest, affirmemus. nempe decimarũ sub hac quota non exuperare iustum stipendium ministrorum ecclesiæ: etiam si tanquam veris dominis tota eis adiudicetur. Et probatur contraria ratione illius, qua aduersarij vtuntur. Iustus numerus clericorum qui ad cultum diuinum in lege gratiæ necessarij sunt, non tanta proportione minor est reliquo populo, vt iustè decimam suscipiant. Imò forsan duodecima est pars populi, sicut olim Leuitica tribus: aut plurimũ 15. vel multò minor quam 20. Probatur hoc: In lege veteri vnicum erat dũtaxat templum quo omnes duodecim tribus ad sacra confluebant, neq; nisi quater in anno: nam tot erant duntaxat præcipuè solennitates: in nostra verò ecclesia vix sunt centum domus, quæ non habeant vnum templum, cui quotidie ab omnibus sacerdotibus seruitur; nam illi per vices hebdomadatim seruiebant. Si ergo in seruitium vnius præcisè templi duodecima pars populi erat conscripta, quidnam miraculi est, si æqualis nunc pars tantæ templorum multitudini administrandæ mancipetur? quandoquidem ratio mediorum a fine sumitur. Sed ait Caiet. solis clericis qui curam habent animarum, decimus deberi: cuius profectò assertionis nescio quodnam habere potuerit fundamentum nam attulit nullum. Enimuero si templo illi, quo non nisi Arca testamẽti custodiebatur, tam numerosa cantorum aliorumque ministrantium copia, vt in libris Paralipomenon, legitur deputata fuit, cùr nõ in templis nostris, quibus corpus Christi adoratur & colitur, non præter parœcios amplior sacerdotum numerus dedicetur: quibus vt iuxta verbum Malach. cibum habeant in domo Dei, decimæ contribuantur? His autem insuper adiungamus, sacerdotes nostros multò esse sublimioris dignitatis, quam illos: vt pote in quibus amplissimus esse debet antistitum numerus mox & Canonicorum, quibus ecclesiam præfulgere congruit. qui adeo necesse habent ministros & familias habere. Nam si quis nobis obijciat debere omnes in paupertate viuere, profectò nemo esset qui huic sententiæ refragaretur, si possibile esset vt tantus clericorum numerus quantus necessarius est, decenti sanctitate pollere: nam tunc citra alium ornatum populo haberetur in pretio. At quia id fieri non potest, necesse est, conditioni humanæ indulgere: haud enim esse omnes possunt vt D. Martinus aut Nicol. atque adeo sic sacerdotes familia & auctoritate honestare, vt populus eos non despicetur, sed tanquam præcipuos Reipub colat. Quare nullum est indecorum, si episcopi, ceu alij magnates viuant & canonici, sicuti alij nobiles: & sacerdotes, veluti alij ciues. Etenim documentum huius rei manifestum est, quod illis prouincijs, vbi sacerdotes nimia egestate præmuntur, vilescunt in conspectu populi: atq; inde sacramenta & res sacræ eò inclinant, vbi in opprobrio habẽtur. Quocirca vt aliud ineamus arg. non condecet sacerdotes nostros propter sacramentorum dignitatem opifices esse, manualesq; operas exercere, quod Leuitis licebat Colligamus ergo, ꝙ tm̃ esse decẽtẽ tãq; præclarum ecclesiasticum ordinẽ, cum

Solutio propositi dubij.

Rõ prima assertionis ꝓximæ.

Secũda ratio.

Confirmatio

ctosq; adeo eius gradus cum suis familijs perpendamus, nō minor est pars in populo, quam duodecima, seu vti dicebāt, quintadecima. Præterea, sacerdotes nostri vacare debent literarum studio, atque adeò hoc negotio patrimonia sua insumere. Quare reperiri non possent qui absq. aliquo proposito præmia tantos facerēt sumptus, tantumq. & ætatis & laborum dispenderent: nam qui hoc religionis duntaxat amore facerēt, quam rarissimi essent. Quapropter consulere ecclesia debuit humano ingenio, eiusq. imbecillitati conniuere. Fateor equidem ingenuè, ecclesiastica sacerdotia iniquissimè esse distributa. Quare alij abundant, neq; citra scandalum pōpis ac rerum luxuriæ exuberant, alij verò esuriunt: tamen adnormam diuini iuris pro qualitate & dignitate personarū eiusmodi fierent distributiones, constaret liquidò sanctionem ecclesiasticam de decimarum quota non esse superfluam, sed æquissimam. Atq; hac ratione in primitiua ecclesia, vbi syncerius colebatur fides, multi de sua substantia ecclesias locupletabāt.

Tertia ratio. Accedit huc, quod decimæ non ita exactè vbiq; exoluuntur, sed multis in locis exilio ressuntq; cænobia multa atq; hospitalia illarum fructibus fundata. Supra hæc, & ingruente aliqua ecclesiæ calamitate necessarij sunt ampliores sumptus: qua ratione & regibus adiudicatus iam est bonus decimarum cumulus. Hæc igitur cuncta ecclesia mature prospexit, dum decimas edixit. Haud ergo ad iustificandum hāc legē est ad id suffugere opus, quod clerici de iustitia teneantur sua bona eleemosinis dispendere. Quare meditatissimè D. Tho. hanc rationem inter probandum conclusionem tertiam non commemorauit, sed illarum tantum meminit, quod noster populus iustior esse debet antiquo, nostriq. sacerdotes amplioris dignitatis. At verò quia lex misericordiæ perstrictius clericos cogit: subdit idem S. Doctor bis aut ter in hac q. quod decimæ dantur sacerdotibus, vt sint in pauperes effusius benigni.

Postrema. Et quod potissimum propositi nostri arg. in calce ponamus, arguitur tandem Quota decimarum nihil aliud est quā moderatio & specificatio naturalis iuris, ius autē naturæ in hoc tantum decimas imperat, vt sint ministris ecclesiæ in alimentum & stipendium ergo quota de rigore iustitiæ ad hoc præcisè instituta est, non in vsus pauperum. Nam & Caiet. ipse impræsentiarum concedit, quod decimæ quantum ad ius naturę in victum tantum debentur ministris: sed ius eleemosinarum est, inquit, vt auctiores eisdem sacerdotibus pro pauperibus tribuant. At verò nescio cur esse cogēdus populus, vt eleemosynas pauperū sacerdotibus concederet. De hoc autem infrà loco citato. Igitur nemo debuisset propter illam excogitatam proportionem quod clerius non sit quinquagesima pars populi in hanc descendere sententiam, quod clerici teneantur de iustitia sub pœna restitutionis sua stipendia pauperibus impertiri. nam res tanti momenti absq; ecclesiæ expresso decreto certè non est affirmanda. Dixerim excogitatam proportionē nam vt summatim cuncta complectar, si experientiam: qua moralis scientia nititur consulas, nulla est ciuitas aut insigne oppidum, vbi non multo plures reperias ditiores quam sint sacerdotes. Fictitium ergo est dicere, quod habeant ipsi quinquaginta nouem decimas: & singulis reliquo populo nouem. Primum igitur argum. satis superq; discussum est atque dilutum. Ad primū arg.

Ad secundum verò respondetur, decimarum præceptum qua parte naturę est & morale, illic esse à Christo designatum: vbi Luc. 10. ait dignum esse operarium mercede sua: locupletius autem 1. ad Corint. 9. ab Apostolo inculcatum: vbi tam multis naturalium ciuiliumq; exemplis cōstituit, vt qui altari seruit, de altari viuat. Sed quantum ad quotam, commissum fuit ecclesiæ iudicio & sententiæ. Ad secūdū arg.

Ad tertium respondetur ante tempus antiquę legis ab Adam vsq; semper viguisse idem mandatum, quatenus naturale est. Fuerūt enim semper in quacunque Repub. bene instituta sacerdotes, qui feruntur fuisse primogeniti. At verò quia non erant certo numero decreti, quotam vnaquæque Respub. sub arbitrio instituebat, vel aliunde suis prouidebat sacerdotibus. Abraham autem, vt legitur Genes. 14. prophetico instinctu decimas obtulit Melchisedech: qui teste Paulo figuram nostri sacerdotij præferebat. Et eodem fortè spiritu Iacob easdem non certis sacerdotibus, sed Deo vouit. Ad tertiū arg.

Ad quartum respondetur quod cum in illo quondam populo tam frequentia iterarentur sacrificia, necesse Ad 4. argumen.

esse habebant præter decimas Leuitis soluendas, secundas etiam ad sacrificia offerenda reseruare. Quæ nobis quibus iam illæ victimæ cessarunt, non impetrantur. Tertium verò decimarum genus, quæ cū pauperibus diuidundæ erant, in noua lege mandato misericordiæ augetur, quo nos identidem Christus admonuit, vt essemus in pauperes profusi. Ait enim Luc. 11. Quod superest, date eleemosinam. Addit autem D. Thom. & decimas, quæ ministris ecclesiæ dantur, per eosdem deberi in vsus pauperum dispensari. Quod non intellexisse de præcepto iustitiæ, sed misericordiæ, inde constat, quòd cum altero præcepto eleemosinarum adiunxit. Postremo

Questio postremo argumēto pacta.

verò argu. illa tangitur dubitatio, vtrum per desuetudinem abrogari ius possit decimarum, quę ex altera pendet, An decimæ sint de iure diuino? Et quidem nonnulli interpretum canonici iuris super cap. in aliquibus, de dec. censent omnino esse de iure diuino, etiam quantum ad quotam, nam postquam illic dicitur decimas cum integritate esse soluendas, subditur, quia debentur ex lege diuina, vel ex loci consuetudine approbata. Et c. parœcianos. eod. ti. legitur decimas non ab homine, sed ab ipso Domino esse institutas. & c. tua nobis. suprà citato, & c. Reuertimini, extra de decim idem apparet insinuari. Et quamuis

Sniæ Iuristarū. Host.

aliorum dicta doctorum glossari possint, quod intelligant de decimis, quantum ad substantiam: Hostiens. tamen in sua summa, titu. de decim. § 7. expressè sustentat etiam quotam esse de iure diuino dicens tum illud quotæ præceptum fuisse morale, tum legem illam non prorsus cessasse: plurimus id inculcans auctoritatibus: subsannansque adeò Raimundum & Theologos contra sentientes. At verò non est res, quæ in controuersiam venire possit: cum planissimum sit, decimarum quotam in lege veteri iudiciale fuisse præceptum, non morale. Quod Hostiens. nunquam negasset, si suæ fuisset facultatis, rationem discriminis nosse inter mortale præceptum & iudiciale. Morale enim (vt sæpe dictum est) conclusio est principiorum naturalium, ex quibus quamuis eijciatur, a-

Reprobatur proxima sētentia.

lendos esse ecclesiæ ministros, quod ad decimarum genus & substantiam attinet, tamen quòd hæc aut illa fructuum quota contribuatur, nulla lex naturæ præcipit, sed quod id tantum tribuatur quātum eisdem sufficit. Sed glossa, quā Paulino verb. ad Hebr. 7. assuere connititur, est ad notanda. Ait Paulus. Translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat. Cuius sententia est, legem illam cum Christo expirasse, atque adeò illa cessasse legalia. Et respondet ipse nō facere illum sensum, quia nullo modo, inquit, concedendum est legem illam omnino cessasse. Sed sensus est, inquit, ius Leuitarum petendi decimas in Euangelicos sacerdotes transiisse. Vide, quam facerent consultius, qui Theologiā non profitentur, ab interpretamento Scripturæ sacrę calamum abstinere, neq; de diuino, naturalive iure tractare, quod ipsis messis aliena est. Cessauit enim omnino lex illa vt latissimè lib. 2. commonstrauimus, præter id, quod vel lex naturæ retinuit, vel ecclesia sanxit. Quotam ergo hāc certissimum est non esse de iure diuino. Sed si quæ inter Decretales, & Canones sacros offendantur verba, quibus decimæ diuino iuri tribuantur, vel intelligenda sunt quantum ad substantiam, vel si de quota habeatur sermo glossandus est, vt sint de iure diuino exemplariter, hoc est, exemplo vetusti iuris constitutæ. Igitur vtrum per desuetudinem aboleri possit decimarum obligatio. D Thom. negare omnino impræsentiarum videtur, nam respondet in Italia, in illisque terris vbi decimæ non soluuntur, ob id solum incolas à culpa eripi, quod ecclesiæ ministri indulgere illis censentur, non petendo sicuti Paulus se fecisse. 1. ad Corinth. 9. testatur Nam vbi postquam demonstrauit potestatem habuisse sustentamina ab illis petendi, subdit non esse vsum eadem potestate, ne quod offendiculum daret Euangelio Christi. Est autem responsio hoc D. Thom. non vsque adeò clara. Ad huius igitur intellectū distinguendum est de decimarum desuetudine. Aut enim pensatur quantum ad quotam, aut in totum. Et priori quidem modo forsan quis arbitrare ur solam desuetudinem sufficere, vt non debeantur, propterea quod quota non est, nisi de iure positiuo. Ac perinde censebit D. Thom. intelligere de cessatione in totum. Sed profectò vtrunque est falsum: Primum quidem non vtique propter rationem Hostiens. atque aliorum, qui dicunt quotam esse de iure diuino, sed quia licet sit de iure ponti

Solutio D. Tho. ad præcipuā quęstionem

 ficio,

ficio, nihilominus quia ius illud tum tanta æquitate pollet, tum etiam instar antiqui diuini iuris positum est, nulla contra illud censetur præualere desuetudo, quin possit ecclesia, vbi oporteret, vti iure suo, nisi annuerit, ac dissimulauerit. Et hæc est mens San. Thom. nomine enim decimarum, quotam intelligit, & eodem pacto intelligendus est quolibet 2. art. 8. vbi eodem modo respondet. Et quod de quota loquatur, confirmatur: nam desuetudo decimarum in totum nullatenus ab ecclesia permitti potest: quandoquidem, vt iam monstratum est, ius existas naturale, & præceptum mortale, strictissimèque diuinum, vt sint ecclesiæ, vbi res celebretur diuina, sacramentaque dispensentur ac ministrentur, sacerdotesque adeo & ministri populi sumptibus alantur. Quare super hoc totum ecclesia non habet auctoritatem dispensandi, neque a Spiritu sancto in vnquam facere permittetur. Id quod & vsus ipse palam ostendit: quoniam neque in vllo Italiæ angulo, neque alibi vspiam gentium reperitur Christianorum locus, vbi non sint sacerdotes, quibus vel prouentus annui stati sint, vel populi stipendia. At verò contra prius solutionis membrum existit argumentum, quod vt ait August. 16. q. 1. canon. 10. earum pensio tributum est animarum egentium: & qui eas, inquit, dare noluerint, res alienas inuadunt, & pauperes propter illam penuriam fame perempti, ab his qui non soluunt, occisi sunt. Quare ecclesia non videtur contra ius pauperum dissimulare posse. Quòd si dicatur id ob cauendum scandalum sinere: inde fit consequens, non libere id facere, quare non soluentes minimè videntur a culpa excusari. Ad priorem locum argumenti respondetur, illud ius pauperum non esse iustitiæ, sed misericordiæ: non solum in soluentibus decimas, verum & in ipsis clericis: & ideo ecclesia potest dissimulare illa via easdem eleemosinas extorquere. Ad posteriorem autem respondetur, quod etiam si id ad cauendum scandalum permittat, & ne detur, vt ait Paulus, impedimentum Euangelio: nihilominus subditi excusatur, quia laudabiliter id facit ecclesia, spiritualibus temporalia post habens. Vbi autem populus animi obstinatione induresceret, nec petendi ecclesiæ obtemperare vellet, tunc culpa non vacaret. Si autem gens aliqua ea lege vellet in Christianismum sua nomina dare, vt decimarum tributo nullatenus oneraretur, respondet Caieta. ecclesiam posse ac debere eandem conditionem recipere. Quod si intelligatur quantum ad quotam, verum est. Attamen vt nullo modo tenerentur ministros ecclesiæ alere, profectò ecclesia sinere non posset, nisi aliunde ipsa, vnde viuerent prouideret; nam aliàs illa conditio contraria esset naturali, diuinoque iuri in re quæ apud Christianos præcipui est momenti.

Mens S. Thom.

Argu. August.

Ad arg.

ARTICVLVS II.

Vtrum de omnibus teneantur Christiani decimas soluere.

POst decimarum substantiam, subsequitur vt earũ materiam perpendamus: apparet namque non de rebus omnibus deberi. Decimarum namque pensio ex veteri instrumento originem duxit, illic autem nullum personalium præceptum legitur, nempè earum rerum, quæ homo propria industria & negotio acquirit, quales sunt mercatio, & militia, & similia. Ergo de istis nullæ debentur decimæ. Secundò, de male acquisitis, vt suprà dictum est, nulla fieri potest oblatio, ergo neque decimarum solutio. Nam cum oblationes propinquius ad diuinum cultum accedant, ille potius de omnibus fieri deberent. Tertiò. Leuitici vltimo, vbi decimarum scripta est lex, non nisi de frugibus, & arborum pomis, ac de animalibus, quæ sub virga pastoris transeunt, iubentur ergo de minutioribus herbis, quæ hortorum cultura feruntur, non debētur. Quartò, nemo nisi quod in sua est potestate, soluere potest, sed non omnes fructus qui de prædijs percipiuntur, in domini potestate permanent, nam quædam coloni dominis fundorum pendunt, quędam in mercedem famulis, quædam etiam principibus in tributa. Et sępe aliqua vel furto, vel alia via pereunt, ergo de illis nil debetur. In contrarium est legis exemplum. Gen. 28. in Iacob qui aiebat, Cunctorum quæ dederis mihi decimas offeram tibi cuncta autem quæ homo habet, diuintus ei donantur, ergo de omnibus decimę debentur.

1. Argu.

Argu. 2.

Argu. 3.

Argu. 4.

Ad quæstio: vnica conclusione respõd. de vniuersis tam ex terræ prouentibus, quàm

Cõcl. negatiua.

quàm ex personarum labore partis, si meritum ius perpendas, nec consuetudo obstet debentur decimæ. Probatur: Iudiciū vniuscuiusq; rei ex eius proprijs caussis radicibusq; sumendum est: natiua autē decimarum radix est, quod secundum Apos. 1. ad Cor. 9. spiritualia seminantibus ius competit metendi carnalia. Si nos inquit, spiritualia seminamus, non mirum est si carnalia vestra metamus: hoc enim est instituti ecclesiastici fundamentum: vniuersa autem, quæ homo possidet, carnalium voce comprehenduntur: ergo de vniuersis soluendæ sunt decimæ. Conclusio quidem præsens multis locis canonici iuris constituta est, vt c. Tua nobis, de deci. & c. Reuertimini. 16. q. 1. sed expressius canone 10. qui est August. vbi ait de negotio, de militia, de opificio, ac denique de rebus omnibus soluendas esse decimas. Idemque ait Cœlestinus Papa. c. non est extra, de deci. vbi habetur, quod etiam de venatione debentur & c. peruenit, etiam de piscaturis, & de molendinis, &c. & cap. nuntios. additur etiam de apibus. Quapropter celebris esse solet decimarum distinctio, in reales, seu prædiales, ac personales. Reales enim sunt, quæ de rebus debentur, puta de prædiorum fructibus, quos terra per solis, aerisque clementiam natura sua progignit. Personales autem quæ ex personarum operis ac negotijs sine terræ ope exercitijs soluuntur. Quidquid autem veritatis conclusio contineat ratio, tamen D. Tho. non magno energia pollere videtur. Colligit n. vniuersalem ex particulari, nēpe quod si ius suppetat clericis metendi carnalia, de cunctis carnalibus debeantur eis stipendia. Respon. primò rationem hanc S. Th. adduxisse ad declarandum potius, defendendumque ius ecclesiasticum, quam ad eius necessitatem demonstrandam. Secundo: Cum ius naturę, vt dictum est, clericis suppetat temporalia pro spiritualibus metendi, non eo vsq; ratio ad aliqua temporalia præpōderat, quin eadem ferè de omnibus intelligatur. Nam quod afferri contra solet, ex agri fructibus iustius deberi decimas, quam de opificijs, pro eo, quod fructus illos Deus naturæ auctos creat, opificia verò aliaq; negotia ad humanam industriam attineant, licet quandam præ se ferat probabilitatem, non tamen necessitatem. Quoniam & in agricultura industria adhibetur, & in negotijs non deest naturalis Dei concursus, cò potissimum, quod decimarum obligatio si quæ dicta sunt, respicias, non illo naturali Dei beneficio fundatur, sed in eo potius, quod populus ministros ecclesiæ sustentare tenetur a quibus sacramenta suscipit. Et ideò quia sunt plurimi qui non agriculturam, sed aliam artem exercent, ijdemque pariter sint sacramentorum participes non est quod ab exactione tributi ecclesiastici excipiantur. Quare verbum Pauli quo carnalia nominat, vniuersalē videtur sensum aurib. exhibere. His tamen nihil obstantibus, sciscitaretur quispiam, verum desuetudo legitima esse posset præscriptionis caussa super personales decimas, ne soluantur? Sciscitaretur inquam, propter Host. in sua summa, loco citato, atque alios iuris interpretes super ca. In aliquibus de decim. Qui porrò inter decimales personalesq; decimas sic diiudicant, vt contra istas inolere posse præscriptionem: contra illas verò nō item. Quorum fundamentum est, illas esse de iure diuino, has vero minimè, quippe cum loco citato Leuitici vlt. non nisi de frugib. & arborum pomis, & animalibus indicantur decimæ. At verò iam satis de hac re contra istos depugnatum est. Illud namq; ius antiquum quod iudiciale erat, iam quantum ad illius legis vim expirauit: ob idq; non est tantum discrimen inter has species meditanium. Neque quantum ad huiusmodi perscriptionem S. Th. inter eas distinguit. igitur, vt in calce proximi articuli dicebamus, siue prædiales siue personales decimas existimes, nulla desuetudo aut præscriptio obtinere contra ecclesiam vllo tempore potest, quo minus dum ad alendos ecclesiæ ministros nulla alia pateret via, posset siue ex fundis, siue ex personis tributa imperare, quæ eidem muneri honestè sufficerent. Porrò cum dissimulare non posset, quin erigantur templa, addicanturque illis ministri. Hoc autē nihilominus discriminis non est diffitendum, quod iustius paratiusq; alio ex terræ prouentibus quam ex opificis, ac negotijs decimæ exiguntur: eo quod fructus illis magis sunt naturales. Quocirca si satis suppetunt, præscribi contra personales potest, hoc est, nisi cōsuetudo soluēdi illas videat, dignum non est vt exigantur. Quapropter ꝙ seruitorib. de sua mercede decimæ exigantur

Probatio.

Decimę aliæ personales, aliç reales.

Obiect. cōtra rōnem S. Tho.

Solutio.

Dubitatio.

Hostiēs. sentētia.

Fundam. superioris snīæ.

Solutio auctoris

A seruitoribus

nõ sunt decimæ exigẽdę nec ab agricolarum famulis nisi de hoc videret consuetudo.

gãtur, nisi mos omni memoria vetustior ad id cogat: nulla apparet ęquitas. Ac multò minor ab agricolarum famulis, quibus ex decimato aceruo merces soluitur, vt ex D. Tho. in solutione quarti colligitur. Sententia enim Aug. quod ex negotio, & militia soluuntur decimæ, illic forsan suam retinet vim, vbi prędiales non sunt adeò vberes ac pingues. Quare in Hispania ea opificum negociatorumque lucris nullius est vsus soluendi decimas. Vtrum vero agricola ex aceruo ante decimationem operas, & suos sumptus, aut saltem semina excipere possit non video cur dubitetur, neque de hoc ratio permittit consuetudinem valere: adeò id certum est non licere, vt cauetur c. Non est, & c. Tua nobis, & ca. Pastoralis. Quoniam existimandum in præsentia est, genus quoddam societatis inter hominem, & Deum. Homo enim semina sua laboresque & sumptus ponit: exponitque Deo, confisus periculo. Cum ergo Deus sua benignitate cumulatam frugem conferat, satis est si homo pro suo periculo nouem retentis partibus, decimas Deo reddat.

Ad primũ arg.

Ad primum igitur arg. respond. In veteri populo rationẽ ob id poposcisse, vt personales decimę non exigerentur, quod singulæ vndecim tribus suas habebant prædiorum sortes, quarum decimæ satis erãt tribui Leui, quæ sorte carebat, eo potissimum quod Leuitæ ab alijs officijs, negotijsque secularibus non arcebantur, ob idque iniquum erat, vt ex similibus artificijs ab alijs corraderent. Secus autem in Christiana familia, vt dictum est, ubi neque cũcti possessiones habent, ex quibus decimas soluant, neque clerici implicare se debent mundi negotijs, vt 2. ad Tim. 2. admonet Paulus.

Ad secũdũ arg.

Ad 2. respon. male acquisita in duplici esse ordine. Quadam enim sunt quorum acquisitio iniusta est, & iniuriosa: vt furtum, & rapina, ac perinde vsura. Et hęc quia in integrum veris dominis restituenda sunt, decimari non possunt. Secus de arborum fructibus, quæ vsuraria pecunia empta fuerint, nam illi, vt libro sexto ostensum est, nulli sunt restitutioni subiecti sicut neque lucra eisdem vsurariæ pecuniæ. Alia verò dicuntur malè acquisita, nõ quod acquisitio iniuriosa iniustave sit, verum quod turpi caussa comparentur. Vt sunt meretricum, histrionum aliorumque id genus lucra. Et istorum inquit S. Th. decimæ debentur. Loquebatur tantum secũdum sui temporis, regionisq; morem. vbi Aug sententia ad plenum in vsu erat. Iam verò modo nullibi, quod audierim, eiusdẽ perstat decimarum obseruatio.

Ad tertiũ arg.

Ad 3. resp. quod cum decimæ in sortem Leuitorum olim pẽderentur, debebant honestè, & absque sordib. exigi: ad sordes autem attinet, vt 4. Eth c. de liberalitate, auctor est Arist. minimorum esse hoĩem exactiorem, non erat Leuitis congruens ex minutis olerib. exigere decimas. Sed Pharisæi, qui iustitiæ splendorem prę reliquo populo ambiebãt de illis etiam decimas persoluebant. Nec verò Redemptor de hoc illos abiurgauit, ꝙ mentham, anethum, & rutam decimarẽt. Sed ꝙ illa pluris, quã maiora præcepta æstimabant. Imò quadantenus cõmendauit, cũ subiunxit: Hæc oportet facere, sed alia omittere, vbi non tam præcepto, quam cõsilio eiusmodi decimationem attribuit. Sub lege autem Euangelica immemorabilis consuetudo obseruẽda est. Imò vbi alię frugum, viniq; decimæ malignè prouenirent, exigi de nouo possent hortorum decimæ, vt re vera, extra de decimis, c. nõ est. exiguntur. Præsertim de illis hortis, quorũ diuenditis oleribus hortulani viuunt. Nã de exiguis priuatis sicuti de minutissimis oleribus non sunt exigẽdæ, vt notatur ex c. ex multiplici. extra de decimis.

Ad 4. argumen.

Ad 4. denique respõ. quod si granum agricolæ ante decimationem sublatum est, tunc decimas, nisi culpata sua negligentia furtum accideret, non debet. Idem profectò arbitror si vel fruges, vel iam excussus grani aceruus alluuione aliqua in area perierit. Si enim graui sua culpa diu illud relinquit in area profectò nõ esset a decimarum debito immunis. Secus, si esset à culpa liber: nam quanto tempore subdito est granum sacerdotibus etiam periclitatur. Postquã verò in horrea conditum est, iam inde dominus est decimarum debitor: quacunque strage, aut calamitate dispereat. At qui granum aut vinum non decimatum vendit, manifestum est reum teneri soluendi decimam. Quin verò & emptor si sciuerit, nihilominus obligatur ecclesiæ quousque venditor restituat.

Documentũ.

Cæterum notandum est, quòd cum decimæ ex rebus diuino munere partis soluantur, nulli subduntur, aut mercedi, aut tributo: obidque

idque

idq; agricola, neq; famulorum mercedem neq; regis tributum excipere ab aceruo potest, antequam totius decimam exoluat. Et arbitror nomine tributi comprehendere D.Tho. etiam pensionē, quam colonus alieni fundi domino soluit. Itaq; si rigorē legis spectes, agricola qui fundum colit, siue proprium, siue alienum, quod ad culturam conduxit, tenetur in integrum de decimis: nisi aliter inter eundē colonū ac fundi dominū fuerit conuētū. Quare si dominus nō soluit, ecclesia cōuenire colonū potest. Hinc superius colligebamus, mercenariū qui ex decimatis mercedē recipit, nullā inde aliam debere decimam. Ac perinde & de fundi domino idem colligendum apparet ex suis prouētibus quos colonus post decimationem ei soluit.

ARTICVLVS III.

Vtrum decimi solis clericis debeantur.

Primū arg. Post decimarū materiam sequitur de personis quibus iure & morte debentur. Arguitur enim quod non debeantur clericis: cuius contrarium ex superioribus colligitur. Decimæ antiquis Leuitis addicebantur, vt ex Num. 18 iam sæpè citatum est: eo quod fortè promissæ terræ carebant in nostra verò Christiana familia clerici patrimonia nonnunquam habent: & præter decimas oblationes recipiunt & primitias: superfluere ergo illis videntur decimę

Argu. 2. Secundò: Si clericis iure decimæ deberentur, fieret inde sæpenumero consequēs soluendi perplexitas. Nam vsu venire potest vt incola vnius parœciæ fundos alterius colat, aut fundos in alia habeat, quos illius parœciano colendos locat. Contigit etiam & pastorem eodem anno in pascuis vnius episcopatus aut parœciæ gregem suum pascere, partim verò in pascuis alterius: vel forsan ipse moratur in vna, & ouile habet in alia. Quare perplexi istiusmodi homines essent cuinam ecclesiæ deberent demimas.

Argu. 3. Tertiò: Cōsuetudo sæpenumero hēt, vt seculares laici decimas in feudum possideant: & nonnullis etiam monachis cōferuntur: non ergo solis debentur clericis. In contrarium est, quod, vt Num. 18. legitur solis Leuitis adiudicabantur: quibus in nostra succedunt clerici. Ad quæstio. dist. præmissa duabus conclusionibus respond.

Duo in decimis consideranda. Duo namq; in decimis est considerare, nēpè & ius illas petendi, & res ipsas.

Prima conclu. Prior ergo conclusio est. Ius petendi decimas clericis duntaxat merito suo competit.

Probatio conclusionis. Probatur: Ius spirituale solis congruit clericis: vt pote qui spiritualium sunt administratores, ius autem hoc est speciale, secundum illud Paul. Cùm spiritualia seminemus, nihil mirum si carnalia vestra metamus: ergo ius hoc proprium est clericorum

Posterma conclusio: Posterior conclusio. Res ipsæ quæ hoc iure clericis obueniunt, nihil vetat quo minus eorum concessione in ius laicorum demigrent.

Ratio conclu. Probatur: quia res eiusmodi, vt frumentum & vinum non sint spirituales. Hic primum omnium consideratè discernito inter ius petendi & res ipsas. Alioqui falli potest. Enimuerò feudatarius, immo verò reges & principes quibus pars decimarum adiudicata est, nō solum decimas possident, verum ius videntur habere petendi atq; adeo cum seculares ipsi sint, ius habere videntur spirituale Hæc autem fallacia diluitur, si impræsentiarum nomine iuris petendi facultatem prorsus intelligas petendi à parœcianis decimas tanquam proprium stipendium pro spirituali officio: hoc enim ius in sola existit ecclesia, eiusque ministris qui spiritualia dispensant Feudatarius autem non nisi eiusdem ecclesiæ nomine easdem petit decimas. Et pariter Rex & secularis princeps ex priuilegio quod concessione eiusdem ecclesiæ. Et habere tale priuilegium, non est habere ius petendi pro proprio spirituali officio, sed rebus frui: vel quia res ipsas ab ecclesia redemerunt: vel aliud ei impenderunt obsequium, seu infideles debellandi, seu aliud simile, ob cuius respectum merito tali præmio donati sunt.

Caiet. assertio. Caiet. impræsentiarum in sua persistens sententia quā antea retulimus, nempè solis clericis curā animarum gerentibus deberi decimas, ait ad ius hoc petendi duo simul prærequiri: nempè & altaris ministerium, videlicet sacramentorum administrationem, & pręterea spiritualium seminationem, hoc est, Euangelij prędicationem, quorum vtrumque per se personæ incumbat. Quare alij clerici aliter altari seruientes & monachi

Refutatur Caietanus. quibus accidentariè & non ex proprio munere conuenit prædicare, eodem iure ceu proprio non funguntur. At verò iam su-

prædiximus, non solum decimas ob sacramentorum administrationem deberi, verũ & ob alia altaris obsequia: puta cantare, vt canonici & ipsi sacrosancto sacrificio altaris administrare: quod diaconorũ munus est, idemq; spirituale. Imò & Leuitis olim decimæ propter templi ministerium conferebantur: cum neque in ipsis, neq; vero tunc in sacerdotibus quidquam esset propriè spirituale: tametsi omnino fatendum sit, curatorum munus functionũ spiritualium apicem tenere: cuius subinde caussa potissimum debentur decimæ. Nihilominus & canonici: & Archidiaconi, atque id genus cæteri, non sunt negandi suo gradu & ordine ius idem participes. Sacerdotes verò mercenarij, qui nulli sunt addicti particulari ecclesiæ, sicut neque monachi, eodem iure non funguntur, nisi ex priuilegio. Atqui ex hoc documento, & discrimine inter ius petendi & res ipsas eodem iure acquisitas possidendi elicienda est regula, ad perpendendum quænam sacerdotia ecclesiasticæque præbendæ sint spirituales. Quod quidem fundamentum est & basis disputationis de simonia quam sumus q. proxima ingressuri. Illa enim præbenda, quæ spirituali muneri annexa est censetur spiritualis. Munus autem spirituale non solum est sacramentorum administratio animarumque cura, verum & alia non nulla ecclesiæ munia. Cuius contrarium miror quisnam possit asserere. Alias canonicatus & alia peregrina sacerdotia ad ecclesiarum seruitium instituta, non essent spiritualia: ac perinde neque simoniæ materia: quod concedere error esset.

Regula ad dignoscendum q̃nam p̃bendæ sint spirituales quæ vero minimè.

Ad primũ arg.

Ad primum igitur argumentum. San. Thom. respondet, quod Leuitis non dabantur decima, vt ex illis eleemosinas pro reliquo populo facerent: nam aliud decimarum genus in hanc pietatem decretum erat. In noua autem lege decimæ non solum in clericorum victum, sed & in eleemosinarum vbertatem pro egenis conferuntur: & ideo licet præter decimas alias clerici possessiones habeant, siue patrimoniales, siue quas populi benignitas, & pietas ecclesiæ contulit, quas Leuitæ non habebant, non ideo decimarum solutio redundat. Vtrum autem S. Thom. hoc quod de clericorum eleemosinis affirmat, ad iustitiæ rigorem pertineat, ita negligentes ad restitutionem teneantur, an verò ad singulare misericordiæ officium, lib. prox. examinabitur. Interim tamen non arbitror de rigore iustitiæ loqui, sed de miseria, ad quam clerici nostri Papæ Leuitis obligantur, cum vxoria onera non sustineant, atq; adeò plus illis redundet. Ad secundum respondetur personales decimas illi ecclesiæ deberi, cuius quisq; paræcianus est vt habetur extrà, de deci c. Ad Apostolicæ, prædiales autem, si rerum naturam nudè perpendas, eidem videntur ecclesię deberi, vbi prędia iacent. Nihilominus ecclesia mater vult, se ad consuetudinem referre: vt patet codẽ capite. & ca. Cum sint homines. extrà, de decimis. Itaq; si agricultor est in vna paræcia, colit autem terras alterius, præcipitur inolita consuetudo obseruari. Nam vtraq; ecclesia potest ius suũ allegare. Altera scilicet quod personæ sacramenta dispensat: altera verò, quod in suo territorio prædia iaceant. Quare multis in locis solent tũc decimę diuidi. Pari modo, si nobilis ciuis qui ciuitatis paræciam incolit, fundos in aliquo castro aut pago possideat, quos illic colendos locat, ratio videtur deposcere, imò vt plurimum vsus habet, vt decimę diuidantur: vbi autem præscripta cõsuetudo aliud iusserit, sequenda est. Idem D. Tho. de pastore respõdet, qui Verno tempore gregẽ habet in vna paræcia hyemali vero in alia vt pro rata vtriq; pendat ecclesiæ. Est tñ alicubi in vsu, vt vbi fœtura gregis tollitur nempè vbi vel tondetur, vel partus edit, illic sit decimandũ. At verò S. Th. contrariũ hic videtur sentire: dicens quod quia ea pascuis fructus gregis proueniunt, potius vbi sunt pascua, decimandũ est, quam vbi ouile locatur. Hæc omnia adnotanda sunt nõ ad euellendas inueteratas consuetudines, sed ad sciendum, vbi manifesta consuetudo nõ viget qui nam sint secundũ rõnem eligendi. Ad tertiũ deniq; respondetur, q̃ sicut res nomine decimæ partes põt clerici diuendere, & quocumq; distrahere: ita põt & laici facultatem facere, vt dãdas in futurũ decimas accipiãt, vel ecclesiæ reseruato censu, vel in subuentionem pauperum, sicut põtificio priuilegio decimę hospitalibus & monasterijs annectuntur. Quibusdã autem religiosis, inquit D. Tho. cura solet adiungi aĩarũ, atq; adeò decerni decimæ. De hac autẽ re pro vtraq; parte suasiuæ rõnes existunt, vtrum videlicet cõgruat sacerdotia cum curis aĩarũ monasterijs annecti:

Ad secũdũ arg.

Ad tertiũ arg.

Non cõgruit monasterijs.

annecti sacerdotia cum aĩarum cura.

necti: nam ex vna parte videntur monachi solertius ac vigilantius posse gregi prospicere; ex altera vero propinquius Euangelio videtur, vt proprius parœcius sit in sua parœcia: qui cum suis subditis conuersetur, eos denique consilijs, ope, & eleemosinarum largitate iuuet: cum tamen monachi non nisi per vicarium rem administrare possint. Et certe hæc ratio apud me semper inualuit. Mitto antiquitatem Benedictinorum ac Cistercienſium, in quam nõ est oblatrandum; sed tamen hac ætate vix huiusmodi faciendis annexionibus suffragari possem.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum clerici etiam ipsi decimis soluendi sint adstricti.

POst substantiam materiamq; decimarum, atque eorum cognitionem quibus debentur, subsequitur tandem, vt videamus quinam mortalium debeant. Et

Primũ argum.

primum, quod ipsi etiam clerici sint decimarum debitores, arguitur. Ius commune est, vt parœcialis ecclesia de cunctis prædijs, quæ intra suum territorium iacent decimas percipiat. Contingere autem assolet, vt clerici possessiones etiam habeant, easdemque vel in sua parœcia, vel forte in aliena. Et similiter quod patrimonium vnius ecclesiæ in alterius territorio situm sit: in huiusmodi ergo casibus clerici, quin & ipsa ecclesia decimas debere videntur.

2. Argu. Secundò arguitur: Religiosi inter clericos nominantur: & tamen decimas ratione prædiorum debent ecclesiis, in quorum sunt territorio: vt patet in cap. dilecti, & c licet. de decim. Tertio: Numero. 18. Leuitæ præ-

3. Argu. cipiuntur summo sacerdoti decimas decimarum soluere: ergo eadem ratione clerici Leuitis succedentes, easdem Pontifici

4. Argu. Maximo debent. Quarto: Decimæ non solum, vt dictum est in sustentationem clericorum soluuntur, verum & in pauperum subuentionem: ergo si clerici a decimarũ solutione essent exempti, pariter essent & pauperes. hoc autem falsum est, ergo neque illud est verum. In contrarium autem est cap. secundum. de deci. vbi ait Paschalis Papa. Nouum genus exactionis, vt clerici a clericis decimas exigunt.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur: Vna est, Clerici, inquã- 1. Conclusio.
tum clerici, hoc est, inquantum de decimis, quas pro suo spirituali munere recipiunt, & de ecclesiæ fundis quorum fructibus clericali iure viuunt, nullas tenentur soluere decimas. Altera, Clerici non 2. Conclusio.
quatenus clerici, sed qua ratione seculari iure, vel hæreditario, vel emptionis, vel quouis alio terras possident seculares decimarum sunt debitores, videlicet ex fructibus, qui inde sibi proueniunt. Probantur ambæ simul conclusiones. Neutiquam idem esse potest fundamentũ & ratio quidpiam dandi ac recipiendi. Est enim con- Suadetur vtraque conclusio.
tra naturam, vt idem sit agendi patiendique principium. Ignis quippe quatenus calefactiuus est, non est calefactibilis: clerici autem propter spiritualem functionem ius habent recipiendi decimas; ac proinde fructus prædiorum, quæ ecclesia possidet; ergo eadem ratione nihil debent decimarum refundere. At vero nihil obstat quominus in eadem persona diuersa sunt principia, alterum agendi, alterum verò patiendi. Sicuti aqua quatenus frigida, infrigidat; quatenus materialis, calefit. Pariter ergo in clerico non obstante spirituali principio recipiendi decimas, inueniri potest spiritualis possessio, ex qua easdem debeat. Conclusiones receptissimæ iure sunt; de quibus ideo nihil restat dubitandum, nisi quod contra tenorem secundæ conclusionis aliquibus concessa extant priuilegia. Cistercienſibus namque & hospitalariis concessit Alexander III. vt de prædiis quæ quomodocunque possiderent, si propriis manuum laboribus illa colerent, decimas non soluerent. Idemque concessit Adrianus, vt patet cap. Ex parte. extra de deci. & intelligebatur, etiã si illa colerent per suos famulos. Quarè cæterorum nulli, siue clerici, siue monachi eximuntur, quin illas debeant, etiam si ipsi arua sua colant, nisi simili eximantur priuilegio.

Dum autem terras easdem colonis locãt, multominus dubium est quin eiusmodi decimarum sint debitores; vt illic habetur cap. Licet & subsequenti. Ad audientiam. quamuis & super his consulenda sit etiam consuetudo. At vero postquam de Quæst.
personis hic loquitur, quæ ad decimarum pensionem tenentur, quæritur vtrum non

modò

Panormit. opinio.

modò Christiani, verum & infideles ad ecclesiasticas decimas teneantur? Ecclesiasticas inquam: quoniam quod in iure naturæ quæcunque Resp. veridica Dei cognitione illustrata, teneretur suo more eidem sacrificare Deo, atque ad id muneris magistratus instituere, alia est ratio. tenebantur enim vt ex superioribus colligitur. Sciscitamur hanc autem quæstionem propter nõnullos Iurisperitorũ ac potissimum ꝑ Panormit: qui super cap. de terris. extra de deci. affirmatiuè quæstionem decidit. Iubẽtur enim in præfato ca. Iudæi de illis quas colunt terris decimas persoluere: & c. quãto. de vsuris: perinde coguntur de domibus ac possessionibus, quæ antequam in eorum venirent dominium, eidem oneri subdebantur decimas reddere. Ex his ergo Panormitanus Odoardum sequutus, infert, omnes infideles vbicunque gentium vitam degant, iure compelli posse si factu esset possibile, vt decimas soluerent. Neque verò tantum prædiales, verum & personales. saltem, inquit, tenetur ad id Iudæus, quod Christianos loco suo habitans solueret. Alias, inquit, ecclesia defraudaretur. Immo ait dum ad Christianismum accedunt, posse cogi, vt quas in infidelitate agẽtes reddere renuerunt, persoluant. At verò siue textus consulas, siue diuinum ius, siue naturalem rationem, nulla probabilitate, vt cum venia tanti doctoris dixerim, huiusmodi opinio fulcitur. Primum enim de iure nullum est dubium: non solum ꝙ, vt sæpe diximus, ius vetus de quota iudiciale erat, iamque adeò antiquatum est, verum etiam si in naturali ac morali persistamus. Quoniam decimæ antiquitus solum in stipendium ministrorum templi, quod apud nos pari ratione in alimoniam clericalis ordinis ecclesiæ ministrantium iussæ sunt. Itaque nisi ecclesiæ essent, nulla esset ratio illas exigendi. Cum ergo infideles non sint in ecclesiæ gremio, neque illis sacerdotes quidpiam spirituale dispẽsent, nullum eis ius suppetit, auctore Paulo, petendi ab illis carnalia. Sed ait Panormitanus: Tenentur tamen sacramenta suscipere: & in Christianismum nomina sua dare. Ecce quomodo isti ius tractant diuinum. Enim vero quamuis tota mortalium vniuersitas ad fidem suscipiendam teneatur, tamen quoadusque illam homo profiteatur, neque nostris tenetur legibus, neq;

Opinio Panor. nulla fulcitur ꝓbabilitate.

Argu. in Panorm.

nostris prælatis obedire: secundum verbũ Pauli: De his qui foris sunt, nihil ad nos. Quemadmodum qui votum religionis emisit, licet perstrictus sit religiosus fieri: tamen quousque fuerit professus, ad peculiaria religionis mandata non tenetur. Ec quis enim qui ius diuinum calleat, affirmare ausit Turcas eo delinquere quod non confitentur sacramento nostro, eucharistiam non gustant, festa ieiuniaque nostra non seruant? At verbum illud supra citatum, auctores huiusmodi opinionis seducit, quod habetur cap. Tua nobis. & capit. Cum non sit, de decim Deum scilicet in signum vniuersalis dominij sibi decimas reseruasse. Inde enim colligunt quoscunque mortales, cum omnium sit dominus, easdem debere. At vero si talem sensum verbum illud faceret, Pontifices ipsi, aut ecclesia eundem nobis alicubi tradidisset: quod nusquam fecit. Et profectò eodem modo colligeretur vniuersos olim mortales decimas etiam debuisse Leuitis: quod concessu esset absurdum. Sensus ergo legitimus est quòd in signum vniuersalis dominij voluit Deus semper sacrificijs a quacũque repub. coli: ac subinde, vt sacerdotes sustentarentur. Sed quia Leuitis Mosaici populi illa congruebat sustentationis moderatio per iudiciale præceptum indixit eidem populo, vt decimam fructuum eis soluerent. Id quod & ecclesia pro suis sacerdotibus, instar illius præcepti, imperauit suis subditis. Quo ergo præcepto eos qui eius fidem nunquam amplexi sunt, non comprehendit. Neque capitulum, de terris: neque capitulum, quanto. quoquo pacto contra facit. Nam illic peculiariter habetur de Iudæis sermo, qui inter Christianos commorantur, possessionesque habẽt, quas a Christianis vel emerunt, vel aliter receperunt. Et quamuis sermo ad illas quoque prolataretur terras, quæ nunquã fuissent Christianorum, quod tamen non facilè credam, alia est tamen forte ratio de Iudæis qui non alia ratione permittendi sunt inter nos viuere, quam sic, vt ecclesiam suo territorio non defraudent. Attamen quod infideles terras possidentes, quę nunquam sub nostro fuere dominio, priusquam sint fidem professi, compellantur decimas soluere non dubito quia antiquis patribus sacrorum peritis quam alienissimum ab Euangelio fuisset existimatum.

Solutio Panor.

Replica

Deceptio Panor.

Quocir-

Quocirca sub hoc tituli obtentu ab illis quibus fides prædicatur, non video quo modo possint decimæ exigi: vtrum verò ratione prædicationis ad concionatorum sustentationem possit aliquid ab illis tributi exigi, ipsi quibus id scire incumbit, viderint. Ego namq; in hoc lib. vt aliàs dixi, nihil de Occidentalibus Insulanis dicere constitui.

Ad primũ arg.

Vt ergo ad rem redeamus. Primũ arg. in capite quæstionis obiectum duas habebat partes. Prior erat de bonis clericorum quæ sæculari titulo possident. Ad quem respondet D.Tho. iuxta tenorem cõclusionis secundæ quod tenentur illiusmodi fructuum decimas pendere, etiam si ipsi sint eiusdem ecclesiæ clerici. Huic aũt decisioni nonnulli argumẽtum obmoliuntur ex citato c. Nouum genus. de decim. vbi habetur, illos clericos, qui à clericis spũalium ministeriorum accipiunt decimas, eisdem debere. Cum ergo clerici ab alijs clericis eiusdem ecclesiæ non recipiant ministeria, sed simul omnes populo administrent, non est, quod alij alijs decimas debeant ad hoc autem respondetur, verbum illud non esse exclusiuum. Asseritur, inquam quod clerici (& forsan vt habet glossa, intelligitur de coniugatis) ob id quod sacramenta suscipiunt, decimarum pensioni sint obnoxij Haud tñ excluditur quin alia ratione, nempe propter terras quas peculiariter possident, maiores etiam clerici easdem debeãt. Vnde, vt ait S.Th. aliud est aliquid habere vt proprium, ratione cuius debentur decimæ, aliud verò habere commune ecclesiasticũ, ratione cuius non debetur. Præter hanc autem solutionẽ altera est quod clerici à clericis eiusdem parœciæ nonnunquam sacramenta percipiunt præter Curatum, qui nonnisi à suo vicario illa suscipit, sed nihilominus de suis temporalibus fundis decimas debet. Posterius membrum eiusdem argumenti ecclesiam tangebat, quæ prædia forte habet in alia parœcia. Ad quod contrario modo quam ad priorem partem D.Tho. respondet, nempe eiusmodi ecclesiam nullas de suis possessionibus debere decimas. Et ratio est, ꝙ eo ipso, quòd fundus sit ecclesiæ, efficitur ecclesiasticus, hoc est, spirituali muneri, aut ecclesiasticæ fabricæ mancipatus. Quod si quis contra insurgat, per hanc legem vsu uenire posse vt aliqua ecclesia omnibus prorsus suis decimis expoliaretur: vt si parœciani sua bona ecclesiis donarent. Placet responsio domini Caietan. quod lex hæc ex eo temperamento, & moderamine condienda est, vt res in tantum detrimentum ecclesiæ nõ vergat. Quare tunc transire deberent fundi cum suo decimarum onere, exemplum extat c. suggestum. de deci. Nam cum cuidam ordini indultum priuilegium esset ne decimas solueret, & tanta illis deinceps fieret prædiorum accessio vt aliæ parœciæ magnum damnum acciperent, iussum est vt fieret super hæc re compositio. Quare in tali casu clericis per accidens decimarent, id est ratione prædiorum. Neque obstaret capitulum, Nouum genus quippe quod intelligitur ne clerici à clericis, inquantum clerici, decimas exigant.

Arg. Solutio

Solutio S. Tho. Replica

Solutio Caiet.

Ad 2. argum.

Ad 2. respondetur, eos religiosos quibus est animarum cura iniuncta, ius habere recipiendi decimas, non autem illa ratione obligationem soluendi. Reliqui verò de iure communi decimas debent prædiales, nisi vllo sint priuilegio exempti, vt suprà citatum est ex ca. ex parte. de deci.

Ad 3. argum.

Ad tertium respondetur quod cum in veteri testamento Leuitæ quibus decimæ decretæ erant, sub sacerdotum obedientia viuerent, & sacerdotibus non nisi primitiæ obuenirent, congruens fuit Dei præceptum; vt decimarum decimam Summo sacerdoti penderent. Qua vtique nunc ratione Summus Pontifex iusta ingruente necessitate decimam decimarum a clero exigere valet. Imò verò vtinam vniuersalis eademque perpetua toti clero imponeretur: si tamen illa ratione omnis alia occluderetur in perpetuum via & modus alia commentandi iura, aliasque excogitandi artes sustentandi Apostolicam sedem, quibus Ecclesiasticę leges non possunt non periculosissimè arctari.

Ad 4. argum.

Ad 4. denique respondetur, quod etsi decimæ in subsidium etiam pauperum tribuantur clericis, qui præcepto misericordiæ ad eleemosinas tenentur erogandas, tamen quia eiusmodi eleemosinæ ipsorum dispensatione fieri debent, non perinde atque clerici, à decimis exoluendis pauperes eximuntur.

QVÆSTIO V.

DE PECCATO SIMONIÆ in genere.

S. Tho. 2.2. quæſt. 100.

ARTICVLVS I.

Vtrum ſimonia ſit ſtudioſa voluntas emendi vendendique aliquid ſpirituale, vel ſpirituali annexum.

TERTIA pars libri præſentis quam poſt tractatum de ſacrificiis, alterumq; de oblationib. primitiis, ac decimis, policiti ſumus, eſt de ſimonia: de qua diſputat D. Thom. 2.2. q. 100. Huius ergo tractatus prima quæſtio, quæ quintũ hic habent locũ, inſtituitur de ſimonia in genere: cuius primus articulus definitionem inueſtigat:

1. Arg. nempe vtrum ſimonia ſit ſtudioſa volũtas emendi, aut vendendi aliquid ſpirituale, aut ſpirituali annexum. Et arguitur à parte negatiua. Primum de nomine: Vitium hoc tam in venditione conſiſtit, quam in emptione ſpiritualium. Simon autem, vt Actuum. 18. videre eſt, nihil vendere voluit, ſed tantum Spiritum ſanctum emere, non ergo à Simone ſatis congruè nomen deducitur, ſed congruentiùs duceretur à Balaam, qui, vt legitur Num. 22. Moabitis ſuas locauit operas, vt per donum Dei populo malediceret, quam Petrus in ſua can. ca. 2. criminis huius reum facit. Et rurſus Iudas Apoſtolus, vel à Gieſi, qui vt legitur 4. Reg. 5. Naaman, donum ſanitatis precio vendidit. Deberent ergo dici Balaamitæ, aut Gieſitæ, cuius Gieſi ad hoc propoſitum mẽtio fit 1. q. 1. can. qui ſtudet. Imò & Iudas immanius commiſit ſacrilegium Chriſtum auctorem omnium ſpiritualiũ chriſmatum vendendo, quam Simon Magnus.

2. Arg. Secundò: Multa ſunt ſpiritualia bona quæ citra ſimoniæ labem vendi poſſunt, vt conſilia, vt habetur can. Non licet 1. q. 3. & pariter artes, & naturales ſcientiæ, ergo illa non eſt legitima definitio.

3. Arg. Tertiò: Simonia vt ex regiſtro Geor. 1. q. 1. can. eos, legitur hæreſis eſt. Tolerabilior enim inquit, eſt Macedonij impia hæreſis, quàm Simoniaci: Illi enim creaturam & ſeruum Dei Patris & filij ſpiritum ſanctum deliberando fatentur: iſti verò eundem ſpiritum ſanctum efficiunt ſeruum ſuum. Omnis enim dominus quod habet, ſi vult, vendit, ſi ſeruum, ſiue aliquid eorũ quæ poſſidet. Hæreſis autem non in voluntate, ſed in intellectu eſt: ergo. In contrarium ſunt verba can. qui ſtudet. 1. q. 1. qui ſtudet donum Dei pretio mercari, in ſacro ordine nulla ratione de cætero remanere, aut reuocari non poſſe, dubium non eſt. A verbo namque ſtudet, deriuatur ſtudioſa voluntas.

Ad quæſtionem tribus reſpondetur cõcluſionib. prima de nomine, ſecunda de materia, ex quibus tertia colligitur de definitione ſimoniæ. Prima ergo eſt: Nomen vitij huius à nullo ſignificantiùs deduci potuit quàm à Simone illo mago, cũ quo Petro contentio fuit. Primum, quod Balaam, & Gieſi ad hiſtoriam veteris teſtamenti attinent, cuius ſacramenta non conferebant gratiam vt noſtra, atq; adeò non erant tãto gradu ſpiritualia. Secũdò, quod illi gratias tantum gratis datas, vt donum ſanitatis, & arcendi per maledictionẽ hoſtes, ô Moabitæ à Balaam petebant, vendiderunt. Simon autem nihil minus quam ipſum ſpiritualium ſãctum emere voluit. Nõ quidẽ in ſua perſona, nam talis meditatio inſaniſſima eſſet, ſed eius donũ, vt hr̃ 1. q. 3. Can. Saluator. puta gratiã facientem eius gratiam quę ſpiritualiũ donorũ culmẽ ꝑ eſſentiam tenet. Tertiò, vt ad primũ argm̃ rñdeamus, illi tñ vẽdiderunt, nihil ementes. Simon aũt emere ſpũm ſanctũ ambiuit, vt venderet. Sic n. habet hiſtoria. Cũ vidiſſet Simon q' ꝑ impoſitionem manus Apoſtolorum daretur Spiritus ſãctus (dabatur namque tunc viſibiliter) obtulit eis pecuniam dicens: Date mihi hanc poteſtatem, vt cuicunq; impoſuero manus, accipiat Spiritum ſanctũ, nẽpe pretio, quo oblatam poſſet cũ vſuris pecuniã reficere, vt hẽ eod. can. Saluator. Iudas autẽ etſi Chriſtũ auctorem ſpũalis gratiæ vendiderit: cuius, eod. can. qui ſtuduit. Greg. ad hoc propoſitum meminit: tñ quia ipſum non vendidit tanq̃ donum ementibus vtile, imò vt morte perimendum, non eſt ab illo nomen huius ſacrilegij tractũ, ſed à Simone cogitante emere, ac vendere Spũm ſanctum cui oĩa tribuuntur diuina dona eun-

Prima ratio.

Secũda ratio.

Tertia ratio.

dem

demque ab apostolis ecclesiæ, secundum Christum fundatoribus; quæ vtique ecclesia hoc propriè inficitur crimine. Itaque sicuti artes a suis primis inuentoribus nomina sortiri consueuerunt, sic & simonia ab eo, qui primum eam excogitauit. Secunda conclusio; Res spirituales sunt propria simoniæ materia, sed non cuiusque generis.

2. Cõcl. Vocabulũ spiritus multipliciter vsurpatur.

Vbi animaduertendum est quod spiritus idem est, quod animalium halitus, quæ aspirando, respirandoque viuunt; inde aũt per similitudinem significat quemcunque venti flatum. Sed quia ventus, atque spiritus inuisibilia sunt, & ad sensum incorporea, inde translatum est nomẽ ad cuncta significandum quæ corporum expertia sunt; vt Deum, angelos & animam, ac perinde accidentia spiritualia. Quocirca sunt qui impræsentiarum duo spiritualium genera distinguunt; alterum eorum quæ deriuantur a spiritu creato, alterum que eorum quæ ab increato dimanant. At vero quia etiam naturalia ab increato effluunt, in quibus, vt illico patebit ratio simoniæ non constat, accommodatius ad rem secernas alterum genus spiritualium naturale; cuiusmodi sunt intellectus, acquisitæque scientiæ, ac virtutes; alterum vero supernaturalium, ut sunt tam gratia gratis data quam gratum faciens, sacramentaque & sibi annexa sacerdotia.

Duplex genus rerũ spiritualiũ.

Quocirca plerique doctorum arbitrantur spiritualia vniuersa tam prioris, quam posterioris generis materiam esse simoniæ. Qui subinde doctores astruunt, vendere scientias, & artes vitium esse simoniæ. Huius opinionis fuere Altissiod. libro tertio, tractat. 21 coæuusque suus Alexand. Halens. secunda parte, quæstio. 185. membro 3. & est glos. cap. Non licet. 1 1. quæst. 3. & ferme doctores canonici iuris; vt est videre agud Sylvest. in verb. doctor. & in verbo simonia. §. 10. Quin etiam & S. Thom. in quarta distinctio. 25. quæst 3. art. 2.

Altissio. sentent. Alexan. Halens. Glos. Syluest. D. Tho.

Et probatio Altissiod. qui hanc posteris opinionem propinauit, prima fuit auctoritas. Prouerbio. 23. Noli vendere sapientiam, & doctrinã, & intelligentiam. Secunda, quia vt Aug. in libro de magisterio docet, Spiritus sanctus est, qui interius homines edocet sciẽtias, etiam naturales. Quare qui illa diuendit, dona prophanat Spiritus sancti.

Fundm̃ prioris sẽtẽtiæ.

Nihilo secius contraria opinio absque formidine credi vera potest, nempe ꝙ licet scietias naturales vendere. Haud quidem per sortem panem aut pannum stultum. n. hoc esset dictu; cum in nullius potestate sit ipsã simaliter traducere scientiam veluti rem aliam corpoream. In quoquo sensu illud legendum est Prou. 7. Quid prodest stulto habere pecunias, cum scientiã emere non possit? Sed loquimur de venditione doctrinæ, hoc est, ꝙ licet pretio docere, sicuti consulere, &c. In primis enim opinio est quæ non caret auctoribus; quorum est Duran. in quarta distinct. 25 quæst. 3. & Palud. ibid. quæst. 2. & Adrian quoli. 9. & ex antiquioribus Armach lib. 10 cap 8 & Richar in 4. distinc. 25, Imo & S. Thom. 2. 2. quæst 100. artic. 3 ad tertium. ab eadem opinione non abhorret, vt infra eodem loco videbimus. Sed quando nullum haberet patronum, ratio ei satis patrocinatur loquimur. n. de scientiis naturalibus.

Opinio Durãdi. Paluda. Adrian. Armac. Richar. D. Tho.

Primum igitur arguitur. Vitium simoniæ quale sit, ex Euangelio venit vestigandum, at vero Mat. 10. vbi Christus gratiarum dona Apostolis contulit, q̃ plebi cõmunicarent Infirmos, inquit, curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eiicete, gratis accepistis, gratis date, vbi de naturalibus nihil commeminit. Item Io. 2. vendentes & ementes de tẽplo eiiciens, tantum significauit sacrorum vẽditionem & cambium esse sacrilegium. Et Acto. 8. in Simone illo Simoniacorum primate, non damnatur nisi quod Spiritũ sanctum eiusq; gratias emere voluit. Hoc namque illic appellatur donum Dei; cum ergo nullibi bonorum naturalium mẽtio fuerit habita, non est quod eorum venditio labe simoniæ denotetur.

Prima rõ secũdæ opi.

Secundo arguitur ratione, si scientias & artes naturales vendere non liceret, maxime quia dona sunt spiritus sancti; haud tamen sunt dona per specialem influxum, de quibus 1 ad Corint. 10. loquitur Paul. Sed per generalem concursum, ergo ex hoc capite damnari non debet huiusmodi venditio. Alias nulla alia bona naturalia fas esset vendere, neque grana. n. neque vinum, neque oleum. Item sequeretur, ꝙ neque docere ꝑtio artes mechanicas artemve scribendi liceret; quod esset concessu absurdũ.

Secũda ratio.

Et per hoc respondetur ad argumẽtum Altissiodor. Nam licet Spiritus sanctus doceat omnem veritatem, aliter tamen supra naturales, ut scripturæ mysteria; de qua re peculiariter intellexit Christus, vbi

Ad arg. Altissio.

vbi ait, Ipse vos docebit omnia, aliter vero naturales, & certè has vendere non est simonia, quia neque gratis habentibus dantur, vt gratis non habentibus communicentur. Tertiò arguitur: Si non liceret huiusmodi scientias vendere, fieret cõsequēs, vt neque liceret pro labore pretium recipere, quo doctor docendo desudat. Nam quādo res verè spirituali est, vt sacramenti administratio, neque pro labore licet quidpiam recipere, idem quippe esset recipere pretium pro labore baptizandi, seu ministrandi ordines sacros, & recipere pro ipso opere, quod est administratio sacramenti: labor enim nō distinguitur ab opere. Quo modo autem sacrorum ministris recipere alimoniam liceat, infra patebit.

Tertia ratio.

Et postremo quando temporale spirituali annexum est, nō licet pro illa auctius suscipere pretium, quàm sine illo spirituali valeret, non inquam, licet calicem, aut vestes sacras pluris vendere, quam si non essent cōsecratæ licet autem, vt manifestum est, pretiosius vendere vnam scientiam, q̃ aliam, quamuis minus laboris fuerit ibi impensum. Imo vnus atque idem doctor, quo doctior, etiam si minores fecerit sumptus, minoresque exhauserit labores, pretiosius suas locare operas potest ad docendum. Quare etiam si sine labore posset suā scientiam in alium transfundere, sicut flatum, posset pretium recipere. Illud autem Prouerb 23. nihil contra nos pugnat. Imò quod habetur illic est. Veritatem eme, & noli sapientiam vendere, ac si dixisset, tanti est pretij vt qui non habet, emere illam debeat, & qui habet nunquam vendere, idest nunquam illa priuari. Et glos. illa cap. Non licet aduersatur textui: quippe quo asseritur quod potest aduocatus vendere suum consilium, & patronatus suum patrociniū. Et ibidem tenuit S. Thom. 2. 2. quæstio. 71 vbi videtur reuocasse suam sententiā quā in quarto Alexandrum sequutus asserue rat. Quare impertinens est ad labores recurrere, qui in docendo hauriuntur, At vero de Theologia peculiariter dubitatur, propterea quod videtur priori modo spiritualis, per donum enim Spiritus sancti, panduntur Scripturæ, quæ sunt Theologiæ principia. Attamen neque hanc scientiam pretio de cathedra scholaribus prelegere, simonia est: etiam si citra vllum laborem & expensas fiat: hæc enim accidentaria sunt. Et ratio est, quòd licet fides, & arcanorum reuelatio donum Dei sit, scientia tamen Theologiæ humano sudore conquiritur. Quocirca quod Host. ait super cap. Nonnullis de magis. nempe Theologo publicum habenti salarium non licere pro extraordinaria lectione quidquam recipere, alioqui simoniam committere: gratis dictum est, & absque vlla ratione. Quid enim quæso refert, salariumne publicum recipias an peculiarem mercedem pro peculiari lectione? Hoc autem est verum q̃ concionatori, theologiam de suggesto docenti, neutiquam citra simoniā licet prędicationis pretium ex cōuentione recipere. Et rō discriminis est: quia Theologia tm̄ modo intellectum erudit, sicuti aliarū quęlibet scientia: prædicatio vero per se ad aïarum salutem fit, cōmouendoque sursum aïos. Et iō pertinet ad donum prophetię: quod Paulus ad Cor. 12. inter alia connumerat. Licet autem predicatori sustentationis subsidium sicut cœteris ecclesię ministris recipere. Colligamus ergo, spirituale in definitione simoniæ non accipi pro naturali munere, sed pro supernaturali, hoc est pro gratia & sacramentis, atque alijs Spiritus Sancti donis, quæ ad æternam nos fœlicitatem promouent. Appositio autem illa vel spirituali annexum, illa significat, quæ non per se, sed per ordinem ad spiritualia idem contrahunt nomen, vtpote sacerdotia, & præbendæ, quæ sunt sacerdotum stipendia, & ius patronatus, atque alia iura eligendi ecclesiastica supposita. Ex his fit consequens (id quod assertam sententiam euidentius confirmat) quod dare aliquid spirituale pro doctrina alicuius scientiæ, quantumlibet sit Theologia, est simonia: vt si episcopus ordines, aut beneficium Doctori conferat, vt ipsum doceat. Confert enim tunc spirituale pro doctrina, quæ est pecunia æstimabilis. Per hęc rursus dirimitur lis alia quam doctores contestari solent, vtrum extra ecclesiam apud infideles contingere possit simonia. A parte. n. affirmatiua existit argumētum quod inter illos est sacerdotium, quo secundum ipsorum iudicium Deum colūt, ergo si illud vendunt est simonia. A parte autem negatiua offertur alterum nihilo infirmius, quod apud illos nihil est propriè spirituale. Duran ergo, & Palud. respondent vere illos non committere simo-

Postrema rō.

Quæst. peculiaris de Theologia.

Solutio.

Ratio asserti.

Prædicatori euāgelico nō licet ꝓ munere ꝑdicationis ꝓ ꝓiū ex cōuētione recipere

Corollarium.

Quæst. altera.

Arg partis affirmatiuę.

moniam, sed solum quantum ad suam existimationē. Nihilominus cum distinctione est meditatius videndum. Enimuerò ante Christi aduentum extra dubium est, inter patres veteris testamenti verè committi potuisse simoniam. Erat.n.tunc verum donum prophetiæ, quod si venderetur, simonia fuisset vt patet ex verbis Hieronymi quæ citantur can. Nunquam, 1.q. 1. Item & eorum sacerdotium, quanquam per illud nulla tunc conferetur gratia, spirituale tamen donum erat, ad diuinum pertinēs cultum. Quare Ieroboam 3. Regum 13. insimulatur, quòd sacerdotes pretio crearet. Quin verò & lege naturæ erat sacerdotium, quale fuit Melchisedec: & quidem pro illo seculo legitimum: quod pertinde si pretio conferretur, simonia emergeret. Spirituale enim suo modo cēsetur, quidquid Deus & natura quocunque mortalium statu pro animarum salute ad Dei cultum instituit. Ad verò post Christianum redemptionem nil iam extra ecclesiam superest, quod sit legitimè spirituale nisi si fortè sunt, qui inuincibili ignorantia legis nostrę laborant. Illos enim eadem excusat ignorantia, si naturalibus tantum ritibus vtantur. Quocirca extra ecclesiam iam nulla esse potest simonia, nisi secundum humanam existimationem. Tertia demum conclusio est, quam de definitione promissimus. Probè illa præfixa definitione exprimitur natura simoniæ. Probatur: Definitio illa & obiectum vnde vitium, vel virtus speciem sortitur, explicat, & pariter subiectum eius & modum: ergo bona est. De obiecto quidem ita constat: subiectum verò iustitiæ, ac perinde iniustitiæ, omniumque eius partium est voluntas: vt S. Thom. 1.2. q. 56. sapienter secundum Aristot. docuit. Hoc enim interest inter virtutes quæ hominem in ordine ad seipsum componunt, atque illas quæ ipsum disponunt in ordine ad alterum: quod cum voluntas ad proprium personæ bonum per se sit propensa & determinata, respectu illius boni qui nulla virtute indiget præter illas, quæ sunt in potentijs, quæ affectionibus passionibusque turbantur. Enimuero si nulla esset passio neque in irascibili neque in concupiscibili, nulla esset in voluntate difficultas parendi rationi. Ob idque temperantia in concupiscibili sita est, fortitudo in irascibili: quibus eiusmodi morbi turbidique affectus se dātur, vt 2. Eth. auctor est Aristot. At verò quoniam hominis voluntas non sic per se est affecta, & propensa in alienum bonum, fit vt quamuis nulla patiatur sensuales affectiones, virtutibus nihilominus indigeat ad persoluenda proximis debita officia. Sed est tamen contrarium argumentum apud Scotum, in 3. dist. 13. illa potentia est virtutis ac vitij sedes, cuius actione consummatur ratio laudis, & vituperij, seu meriti & demeriti: hæc autem potentia est voluntas, vtpote cuius electione tam virtus quam peccatum consummatur: ergo illa est omnium virtutum subiectum. Negamus tamen cum Aristotele priorem præmissam. Hæc enim opinio non S. Tho. tantum; immo manifestissimè est Arist. Eth. Non ergo virtus in ea potentia est, quæ electionem facit, aliàs fides esset in voluntate: quippe in cuius assensione consistit eius meritum: sed debet potius existere in illa potentia in qua tota consistit difficultas bene eligendi & certè affectionibus appetitus sensitiui pacatis liberrimè fit voluntatis electio: atque hac ratione virtus est habitus electiuus. Ad propositum ergo cum iustitia sit virtus ad alterum, fit vt in voluntate sedeat: vt Aristotel. 5 Ethicorum docet: atque adeo religio, & similes. Cum ergo simonia vitium sit & iniustitiæ, contra religionem, consequitur vt sit in voluntate: ob idque in definitione dicitur studiosa voluntas. Quòd si arguas auaritiam caussam esse simoniæ, vtpote quæ iustitiæ officijs obsistit: auaritia autem est in concupiscibili: Respondetur, non esse renuendum, quin alia vitia sint a quibus simonia imperetur: elicitur tamen ab illo quod est in voluntate. Existit autem alterum argumentum aduersus id quod dicitur, studiosa: Nam cum studio peccare idem sit quod peccare ex malitia tale autem peccatum sit contra Spiritum sanctum, consequens fieret simoniam in vniuersum esse peccatum in Spiritum sanctum: quod nemo concessit vnquam. Respondetur id nō significare, studiosa, quod ex malitia, sed id quod consulto, puta quòd non excusatur ignorantia: imò scienter fit, vel ex malitia, vel ex passione: Panormit. autem super cap. Nemo; de simonia. Hostiensem sequutus addit definitioni, vt opere emptio subsequatur, idemque ait

Richar.

Margin notes: Hiero. — Solutio quæstionis. — Tertia conclu. — Argu. Scoti. — Solutio. — Obiectio. — Rñsio. — Arg. secundū. — Solutio. — Panor. Hostiē.

Richar. Richar. sequutus glossam d. c. qui studet, quæ ait cum effectu. Attamē hoc esset nomen ad solam externam simoniam arctare: cum ex æquo cōmune sit ēt internæ. Nam vt infra patebit, peccatum simoniæ intus committitur, etiam ad restitutionē obligans. Consultius ergo dicitur, studiosa voluntas, absque adiectione. Sub illis autem verbis emendi & vendendi, cunctos vsurarios contractus intelligito: puta permutationem & cambia præbendarum sine auctoritate Pontificis, atque alia obsequia quæ loco pretij existimantur.

Ad tertium. Ex his ergo quæ dicta sunt primo secundoque capitali argumēto satis factum est. Ad tertium autem quo verbis Greg. arguebatur, simoniam hæresim esse, atque adeo in intellectu existere S. Tho. duo dat responsa. Prius, quòd etsi simoniacus non sit propriè hæreticus, quoniam absque intellectus errore potest præ auaritia in hoc vitium labi: tamen re ipsa & facto profiteri videtur dominiū Spiritus sancti esse penes homines: qui est hæreticus error. Atq; hoc quidē rñsum amplexus est Gratianus in cano. ventum. 1. q. 1. Secundò, ac si non satis sibi hoc placeret dicit S. Tho. Simonē Magum præterquam voluit Spiritum sanctum coemere hæreticum etiam fuisse, in eo quòd credidit mundū non fuisse à Deo creatum. Attamen propter hoc simoniaci non dicerentur hæretici: quo tamen ferro crebrò inuruntur in iure. Et ideo forsan dicendum est, quòd Simon ille propterea voluit Spiritum sanctum emere, q̄ credidit esse venalem, & pretio posse ab Apostolis dari: quod quidem apostolica responsio palam docet, Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei existimasti, hoc est credidisti, pecunia possideri. A qua porrò hæresi tanquam a proprio fonte vitium ipsum nomen contraxit.

ARTICVLVS II.

Vtrum vitium simoniæ genere suo sit peccatum mortale.

SVpposita definitione simoniæ quæritur de eius qualitate, an sit mortale crimen. Et arguitur à parte negatiua: Inter (1. Arg.) cuncta spiritualia quæ creata sunt, regnum cœlorum culmen tenet: vtpote quo cætera alia referuntur: ipsum autem vendibile est. Vnde Greg. Regnum cœlorum tantum valet quantum habes: ergo non est simonia velle emere aliquod spirituale. (Greg.)

Secundò: Si simonia genere suo peccatum esset: sequeretur quòd etiam Papa spiritualia vendens eodem vitio cōmacularetur: fertur tamen non posse esse simonia cum: quia princeps non ligatur suis legibus, ff. de legibus, l. Princeps ergo non est genere suo mortale. Tertiò: Spiritualia cābire, videlicet vnum pro alio permutare, vt calicem pro ara: quinimo sacramentum pro sacramento: vt si sacerdos nollet alterius sacerdotis confessionem audire, nisi vicissim audiret ille suam: aut si cathecumenus nollet alterum baptizare nisi cum pacto vt se mutuo baptizarent, non apparet esse simoniam, ergo nec spiritualia vendere. In contrarium autem sunt sacri can. Habetur enim in regesto Greg. quod Paschalis 2. refert prima, q. 3. Altare, vel decimas, vel Spiritum sanctum emere, vel vendere, simoniacam hæresim esse nullus fidelium ignoret, & dicitur hæresis ad exaggerandum eius grauitatem, & c. sicut, de simonia. Simoniaca pestis sua magnitudine alios morbos vincit, & ca. proximo. Tanta est labes huius criminis, quòd etiam serui aduersus dominos, & quilibet criminosi admittuntur ad accusationem. (2. Arg.) (3. Arg.)

Ad quæstionem, vnica eademque cunctis receptissima conclusione respondetur. Simonia est genere suo crimen mortale. Probatur: Emere aut vendere id quod nullo pretio vendibile est, genere suo est mortale crimen: vt sub titulo de vsur. dicebamus. Nam cum sit iustitiæ contrarium, quæ virtus reipublicę quam maximè est necessaria, fit sub inde vt etiam sit contrarium charitatis, in quo ratio consistit peccati mortalis. Excrescit tamen vitiositas in simonia ratione contaminatę religionis. Probatur autem minor ex triplici loco. Primo ex ratione obiecti, Res enim quæ modo supra exposito spirituales sunt, nullo æstimari possunt terreno pretio: vtpote quòd supernaturalia sunt inter quę est terrena, nulla est proportio. Vnde de diuina sapientia. Prouerb. 3. asseritur: Pretiosior est cunctis opibus: & omnia quę desiderantur, huic non valent comparari. Quod vtique respiciens Petrus ait Mago illi: Pecunia tua tecum sit in perditionem; quoniam donum Dei existimasti (Conclusio rñsiuá.) (Prima rō cōclusionis.)

pecunia

pecunia possideri: id est, æstimari. Secundò idem ex eo probatur quod etsi spiritualia per se vænalia essent, neutiquam tamen possent à præfectis ecclesiæ uendi: nemo enim iustè rem vendit nisi cuius est dominus. Si enim œconomus rem patris familias iniussu illius distraheret, iniquus esset: Præfectis autem ecclesiæ non habent spiritualium dominum, sed sunt meri dispensatores, secundum Pauli confessionem. 1. ad Corint. 4. Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Tertiò idem ex origine confirmatur, qua spiritualia nobis obueniunt. Id enim quod gratuitò à Deo collatum est, non quidem in peculiare commodum illius cui confertur, sed in bonum publicum totius ecclesiæ, nemo potest iustè vænundare: quia non est suum, sed illorum quibus vendit: alia autem sunt spiritualia dona Dei. Atque hoc Christus admonitos curauit. Apostolos. Matth. 10. vbi ait Gratis accepistis, gratis date. Idque illo verbo denotauit, Luc. 12. Quis putas est fidelis dispensator & prudens? Fidelis scilicet, vt quod gratis accepit, gratis largiatur: & prudens: hoc est, qui oculato iudicio merita personarum discernat, vt pro cuiusque dignitate cuncta dispenset. Fit ergo ex his consequens simoniam, peccatum esse non solum contra iustitiam, verum & ratione materiæ, quæ spiritualis est contra religionem. Ob idque adeò nuncupatur sacrilegium nam læsio est sacrarum rerum. Hic primum omnium circa conclusionem hanc cum suis rationibus inuestigandum occurrit quonam iure simonia sit prohibita, vtrum diuino tantum, an etiam naturali? Ad quam quidem dubitationem per uia est responsio, simoniam spiritualium donorum supernaturalium, tam naturali iure quam diuino esse prohibitam. Et quidem ius diuinum in vtroque testamento manifestum extat. Nam Matth. 10. cõnumeratis eiusmodi donis subdit Christus: Gratis accepistis, gratis date. Et Ioan 2. in infiguram eius, flagello eiecit ementes & vendentes columbas è templo Columba namque Spiritum sanctum, eiusque dona significat. Et Actuum 8 idem patet in historia quæ Petro aduersus Simonem contigit. Et Numero. 22. idem notatur in historia Balaam, quem ceu donum Dei vendentem obiurgat, tum Petrus, tum etiam Iudas in sua Canonica. Tametsi posteà diuinitus admonitus: non fecit quod Moabitæ volebant. Et Ieroboam 3. Reg. 13. reus fit quod sacerdotes pecunia creabat: quamuis illi non essent verè sacerdotes. sed Balaam. Et 4. Reg. 5. opprobrio etiam datur Giesi quod pro dono sanitatis quidquam receperit. An verò sit etiam contra ius naturæ dubium idcirco est quod spiritualia quæ eius sunt materia res sunt supranaturales, ad quas naturalis lex non videtur pertingere: nam hac ratione præcepta sacramentorum non sunt naturalia, sed supra. Nihilominus contrarium est asserendum. Idque inde primo probatur quod ius omne diuinum euangelico expressum præter partem illam, quæ ad fidei sacramenta pertinet, nihil continet, nisi quæ iure naturali necessaria sunt. Atque hæc vna est ratio cur dicatur lex libertatis, vt lib. 2. q vlt. adnotauimus, arti. 1. Cum ergo simoniæ prohibitio ad sacramenta non pertineat, fit vt in Euangelio non nisi tanquam res naturalis sit prohibita. Secundò id rationes confirmant, quibus peruersitas simoniæ demonstratur. Nam etsi spiritualia bona supernaturalia sint, tamen quia natura sua non sunt væniale, neque Antistites ecclesiæ domini eorum sunt: sed gratis acceperunt, gratis dare debent: ius ipsum naturæ eorum venditioni reclamat. Et tertiò, nisi iure naturæ prohibita esset, Balaam non peccasset vendens, neque Res Moabitarum emens quia Gentiles erant: qui non alio quam naturali iure tenebantur. Quin verò eadem ratione neque Simon Magnus peccasset, quoniam cum in Christianismo neophytus esset, nisi ius naturæ suum ausum condemnasset, poterat euangelici mandati ignorantia excusare. Ad argumentum ergo in contrarium negatur consequentia. Materia simoniæ sit talis iure diuino: ergo ipsa non est contra ius naturæ. Et est meditanda consequentiæ fallacia. Nam vndecumque res fiat spiritualis, fit subinde, vt non sit vænalis: vænum autem exponere quod uænale non est, ius naturæ uetat. Aliquantulo autem grauior dubitandi ratio existit, utrum aliqua sit simonia quæ neque diuino iuri neque naturali contraria sit, sed solum

Margin notes: Secũda. — Tertia ratio. — Simonia naturali diuinoq; iure prohibita. — Prima ratio ad suadẽdũ simoniã esse iure naturæ prohibitam. — Secũda. — Tertia. — Dubitatio.

quia humano iure est inhibita. Rationem quippe hanc dubitandi offert nobis glossa in c. ex parte. j. de off. deleg. quæ distinguit inter simoniam prohibitam, quia mala est, vt est illa quæ iure euangelico talis est, atque aliam quæ non est mala nisi quia iure positiuo prohibita: quæ subinde distinctio Doctoribus canonici iuris solennis est: vt est videre apud Siluest. in verbo, simonia. § 4. Quin verò & multis Theologis, Durandus autem in 4. dist. 25. quęst. 5. duabus rationibus hanc distinctionem refellit, nullam nimirum admittens simoniam contra ius mere positiuum. Prior est: Circa illud quod non est per se malum nisi quia prohibitum, peccare nec contingit nisi peccato inobedientiæ: vt dum tibi Præpositus rem aliàs indifferētem iusserit, si non pareas, nihil aliud quam inobediēs sis: si ergo illa est humana prohibitio, ne hoc aut illud vendas, inobedientia erit nō parere, non autem simonia. Posterior eius ratio est, quod simonia est rei spiritualis venditio: ecclesia autem nō potest rerum naturas mutare vt facias spirituale quod anteà non erat: nam hoc ad solum pertinet ius diuinum. Nihilo secius medio modo inter has opiniones censendum est. Primum enim contra secundam rationem Durādi certum est posse ecclesiam aliquid facere spirituale quod iure diuino non erat. Hoc patet in consecratione ecclesiæ, & aræ, & in benedictionibus calicum, corporalium, & ornamentorum. Hæc enim iure diuino spiritualia non sunt. Nam quantum ad rei essentiam, consecratio corporis & sanguinis Christi fieri posset etiam si vasa & ornamenta non essent consecrata aut benedicta. Secunda assertio. Nihilominus horum venditio, & emptio, si ratione consecrationis pluris vendantur quam res ipsa valet, est simonia contra ius diuinum & naturale. Nam vtrunque ius prohibet quod venale non est pretio vendi cum ergo illud sit spirituale: quamuis iure positiuo factum sit spirituale, iuri nihilominus diuino & naturali repugnat eius venditio. Et confirmatur: quia qui vendit benedictionem calicis aut aquam benedictā vendit certè id quod gratuitò donatur in bonum publicum: est ergo huiusmodi simonia iure diuino prohibita. Secundò ad idē arguitur. Minores ordines non sunt de iure diuino: quin verò neque diaconatus habebatur olim vt ordo sacer: quod patet ex verbis Innocentijs III. in c. à multis de ætat. & qualit. ord. præsi. sed sunt de iure merè positiuo, & tamen ista vendere est peccatum simoniæ iure diuino prohibitæ: ergo licèt res iure positiuo fiat sacra, nihilominus eius venditio est contra ius diuinū. Sicuti nuperrimè fallacem esse diximus consequentiam illam, Spiritualia sunt de iure diuino: ergo illa vendere non est contra ius naturæ. Ex quo fit, illos doctores qui in huiusmodi rebus consecratis exemplum collocant simoniæ de iure merè positiuo, paralogizari, inde nimirum inferentes quod materia eius iure positiuo sit constituta: veluti, & supra de solennitate voti dicebamus, quæ est de iure positiuo, & nihilominus obligatio ad perpetuam castitatem, quæ ex illo voto solenni resultat, est de iure diuino. Sed interrogando vrges, an detur aliqua simonia ad ius merè positiuum attinens? Respondetur aliquā esse. Primum vbi venditur officium ecclesiæ annexum quo de se non est spirituale. Hoc patet ex c. Saluator, suprà citato 1. q. 3. Vbi Vrbanus prohibet ne vendatur officiū œconomi ecclesiæ, aut sacristæ, aut protectoris: citans Concil. Calced. hæc autem officia vendere non est contra ius diuinū aut naturale: si quidem personæ non sunt aut res per se sacræ Neque ecclesia facit eas sacras sicut templa, & vasa, & personas, putà sacerdotes consecrationi sacramenti eucharistiæ dedicata: sed quia sunt sacrorum custodiæ deputati. Eiusdē autem simoniæ exemplum sunt qui proferant in commutatione præbēdarum. Prohibetur. n. c. quæsitum, de rer. permut. ne sine licentia episcopi, præbendæ cum pacto permutentur. Attamen prohibitio hæc non est merè positiua, sed significatio diuini iuris. Nam qui attentaret præbendas priuatim permutare, nihil faceret. Potest. n. quisque suo renuntiare sacerdotio, sed id tamen facere debet in manibus prelati: constituere verò alterum in iure præbendæ, neutiquam iure potest, nisi solus Pontifex & episcopus: aut prelati quorum est sacerdotia cōferre. Quod autem illic Papa iubet est, ne quis pactum permutationis faciat: quia hoc labē sapit simoniæ. Attamen si fiat sub conditione, si Papa consenserit nulla est culpa. Illa tamen conditione prætermissa, simoniā resultaret. Quocirca si conditio esse iuri diui-

Glossa.

Durandus.

Prima rō Durandi.

Secūda.

Ecclesia pōt aliquid facere spirituale, q' prius nō erat.

Secūda assertio.

Rō assertionis.

Secūda ratio ad idem.

Hæsitatio.

Dissolutio.

Prohibitio permutationis pbendarum nō interueniēte superioris auctoritate, nō est merè positiua sed significatio diuini iuris.

Moderatio superioris asseruiõis. ri diuino contraria vt si pactum esset super erogandi pecuniam, vel aliud pretiũ pro maiori præbenda, tunc simonia esset contra ius diuinum, nam talis permutatio mistam haberet emptionem præbendæ. Si verò tantum esset contraria iuri positio: vt si esset pactum soluẽdæ pensionis absque Papæ concessione: tunc simonia esset contra ius positiuum. Enimuerò permutare res sacras, & spirituales, præsertim si tales sint iure tantum positiuo, non est contra ius diuinum, vt si cambium fiat calicis pro calice, aut pro sacro vestimento. Quin verò neq; in his, quæ spiritualia sunt de iure diuino, vt si sacerdos confussionem alterius sacerdotis audire noluerit, nisi alter audiat suã: licet Richar. secus censeat, de quo statim: ergo cum præbendæ non sint adeò spirituales, pactum illarum permutandarum non est contra ius diuinum. Secundò id confirmatur. Si esset contra ius diuinum, neutiquam Papa posset super eadem re dispensare: & tamen Papa eiusmodi permutationes constitutis pensionibus permittit. Præterea, si huiusmodi venditio perinde esset prohibita iure diuino atq; venditio sacramentorum non licet de illo pacisci, etiam adhibita cõditione si Papa cõsenserit: quia hoc certe in sacramentis non licet, & tamẽ talis pactio in præbendis cum tali conditione non condemnatur. Iam vt rem concludamus, in euangelio nõ est prohibita talis cõmutatio, sed de solis Spiritus sancti donis habetur: gratis accepistis, gratis date: nõ ergo huiusmodi pactio est cõtra ius diuinũ. Nihilominus tamen quædam est simoniæ spẽs de iure positiuo. Vnde ad primũ Durandi argumentum duobus modis respondetur. Primò negamus illud suũ assertum ꝙ vbiuis res prohibetur quę alioqui nõ est mala, transgressio non est aliud peccatum quam inobedientiæ. Imò verò ecclesia dũ abstinentiam quadragesimalem indixit, ieiunium illud constituit in virtute abstinentiæ: & ideò non solum ille contra obedientiam peccaret, qui ieiunium ex contẽptu frangeret, verum & ille contra abstinentiam, qui non ex contemptu, sed præ gula id faceret. Et pari modo ecclesia potest actum quempiam in vitio simoniæ cõstituere. Secundo respondetur, quod officium sacristiæ vendere, aut pactum facere cõmutandi sacerdotia contra ius ecclesiasticum, non definiuit ecclesia esse propriè simoniam sicuti vendere sacerdotia, sed dicitur simonia, quę simoniæ pœna vindicatur.

Per hæc facilis fit argumentorũ solutio. Ad primum quippe respondetur, regnum cælorum vænum esse expositum: non si vẽditionis nomẽ propriè vsurpes, sed per metaphorã, sicut dicitur vim pati: quod enim propriè non sit vendibile, primum inde patet, quod cum sit supernaturale, nullo est pretio æstimabile. Vnd. Pau. ad Ro. 8. Non sunt indignæ passiones huius temporis ad futurã gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Et loquitur de operibus filiorum Dei per gratiam: significans opera nostra ex obiecto existimata, non esse regni cęlorum pretium: sed quatenus procedunt ex gratia. Quod autem gratis datur, non venditur. Tũ etiam quod ex nostris obsequijs Deo nihil accrescit: siquidem bonorum nostrorum nõ indiget. Vnde Isaiæ 52. Gratis venundati estis, & sine argento redimemini. Dicitur autem per metaphoram emptio, iuxta verbum eiusdem Prophetæ, c. 55 vbi ait: Sapientia ipsa, Sitiẽtes venite ad aquas & qui non habetis argẽtum, properate, & emite: venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione lac, & mel: hoc est regni cęlestis dulcedinem. Metaphora autem in eo consistit, quòd operibus iusti regnum cælorum proponitur, tãquam merces, vt patet in parabola conducentis operarios in vineam, constituto denario diurno, & in verbo Psalmi: Inclinaui cor meũ ad faciẽdas iustificationes tuas propter retributionem. Ad secundum argumentum licet inter interpretes Canonici iuris de Papa litigium sit an possit esse simoniacus, per illa tamen, quæ dicta sunt peruia fit responsio. Enimuerò de simonia, quę iure diuino, naturalique talis est, nullam esse licet controuersiam, quin illam possit committere Si, inquam, sacramenta pretio administraret, donumve quoduis aliud Spiritus sancti dispensare, ambigere nemo posset, quin simoniacus esset Ageret quippe contra ius diuinum: super quo ipse dispensare nequit. Neque istiusmodi donorum dominus est, sed merè dispensator. Immo verò tanto grauius maiorique scandalo peccaret, quanto eminentiorem locum in ecclesia tenet. Vnde Petrus primus Christi vicarius hoc sibi crimen à Simone vigilantissime cauit. Quin etiam si tẽpla, vel vasa, vel vestimẽta sacra pretio consecraret, quam-

Ad primũ arg.

Ad secũdũ arg. Papa simonia põt contrahere.

uis talis ritus iure sit positiuo sanctus, nihilominus, quia eius venalitas est contra ius diuinum, simoniacus esset. Et pari modo, si sacerdotium, aut prębendas venundaret, vtpote quorum dispensator est tantũ, neutiquam tamen dominus, Si autem admittas officium sacristæ, & æconomi ecclesię vendere, non esse simoniam, nisi de iure positiuo, quia proprię non sunt personę sacræ: illud ipse posset citra peccatũ pretio conferre, nisi obstaret scandalum: quia potest super suis legibus dispensare. Ex eadẽ ratione pœnas iuris simoniacis decretis incurrere nequit. Etenim quamquam sacerdotia venditaret, neque excommunicatus esset, neq; suspensus quoniam princeps est & quãtum ad vim coactiuam suis legibus non subditur. Sed hoc tamen superest hic dubium, vtrum si sacerdotium cuipiam vẽderet: facto ipso censendus esset super pœnis iuris cum illo dispensare: vt neq; teneretur renuntiare præbendam. Quidam enim, vt Palu. distinct. 25. q. 4. affirmant: alij verò, in quibus est Adrianus quolib. 9. negant. Profectò res est, quæ me ancipitem tenet. A parte quippe negatiua est argumentum Ioannis Andreæ in Mercurialibus, quod si epicopus ludum aliquem sub pœna excommunicationis inhiberet clericis, licet postea eorum aliquem ad ludẽdũ induceret, non ideò dispensaret in lege, nisi illam exprimeret: quia vel posset esse illius oblitus, vel ad malum illum inducere. Rursus quamuis excommunicato osculũ pacis porrigat, non ideò illum absoluit. A parte autem affirmatiua est argumentum quod non est censendus Papa tam insigniter peccare, vt prębendam cogitet sacerdoti vendere, quam neq; emere ille neq; retinere citra excommunicationem, atque adeò citra culpam nequit. Porrò ergo huius ambiguitatis, affirmatiuam hanc partẽ præ altera eligerem. Nam forsan & episcopus inducens ad id subditum, quod lege sua prohibitum est, quicquid Io. And. censeat, dispensare creditur perinde ac si præciperet. Deinde quidquid hoc veritatis habeat, tamen de Papa quando præbendam vendit, cum ipse sit qui dat, omnino videtur habilem alium reddere, vt recipiat.

Dubiũ.

Palud.

Adrian.

Argu. ã parte, negatiua.

Papa beneficia alicui vẽdens cẽsetur cũ

Ad tertium denique respondetur cum D. Tho. nomine emptionis quamcunque aliam commutationem comprehendi spiritualis pro temporali. Quare sicut præbendam numis emere, simonia est, ita & secularem illum fundum pro illa commutare. Quin verò, vt supra diximus, neque præbenda pro prębenda absque facultate Pontificis commutari citra simoniam potest. Tametsi vt expositum est, non esset simonia, nisi de iure positiuo. Quocirca res alias sacras commutare, quia tali iure minimè prohibetur nulla est simonia: dummodo solius rei valoris habeatur ratio, neq; pro consecratione quidpiam pendatur. Potest inquam calix pro calice commutari: imò tanti vendi, quanti materia, & forma absque cõsecratione æstimaretur, atque adeò alteri ecclesiæ locari. De sacramentis verò Conrad. 4. distinct. 25. art 3. negat vnum pro alio commutari posse: nam licet non sit, inquit, tam illicitum, quam simpliciter illa vendere: est tamen aliqua venditionis effigies, quia vnum tunc censetur alterius pretio. At verò profectò non video quid nam venditionis, aut pretij admisceatur, si vicariæ operæ in pactum ducantur: Baptizabo te, si me baptizaueris, & si meam volueris audire confessionem, tuam vicissim audiam. Et orabo pro te, si mihi vicissim par rependeris beneficium.

eo dispẽsare ĩ pœnis simoniæ.

Ad tertium.

Sacrorũ cõmutatio licita.

QVÆSTIO VI.

DE MATERIA SIMONIÆ.

ARTICVLVS I.

Vtrum quandoque liceat pro sacramentis pecuniam seu dare, seu accipere.

Constituta definitione & culpabili qualitate simoniæ, sequit̃ vt seriatim de eius materię disputemus. Et primò de sacramentis arguitur quod liceat nonnunquam illa pretio redimere. Baptismus ianua est sacramentorum: & nihilominus dum iniquus sacerdos iamiam morientem puerum absque pretio baptizare nequit, neque pater manus habet, aut linguam quibus ipsum tingere valeat, cõsultius videretur pater facere, si pecuniam offerret sacerdoti, quàm si animam prolis suæ perditum ire sineret ergo licet sacramentũ mercari. Secundò, Eu-

Primũ argum.

Secũdũ.

Eucharistia est sacramentorum maximũ, pro quo tamen conficiendo, & offerendo licet pecuniam offerre, oblatamque accipere ergo facilius est concedendum alia sacramenta redimi pretio posse.

Tertiũ. Tertiò; Pœnitentia est sacramentum necessitatis, quæ absolutionem ab excommunicatione præ exigit, sed pro absolutione ab excommunicatione in more iudicibus est pecuniam recipere: ergo id non est sacrilegium.

Quartu. Quartò: Consuetudo in caussa est, vt quod antea delictum erat, licitè fiat. Qua vtique ratione ait August. plures habere vxores quoniam mos erat, non fuisse crimen: viget autem apud quosdam consuetudo, vt pro consacrandis episcopis, benedicendisq; abbatibus, inungendisq; sacerdotibus aliquid pro chrismate, & oleo detur accipiaturq; ergo illud est licitum.

Quintũ. Quinto ius habet vnusquisque suam redimendi vexationem; sed vsu sæpe accidit, vt quispiam ab episcopatu, vel alio sacerdotio per iniuriam arceatur: ergo licebit eiusmodi vexato numis se ab illa iniuria eripere.

Sextũ. Sextò: Matrimonium est quoddam sacramentum; sed datur pro matrimonio pecunia, nempè vxoris dos; ergo licet pro sacramento pretium tum dare, tum etiam percipere. Contrarium admonetur canone illo 8. Synodi 1. q. 1. Qui per pecuniam consecrauerit, vel ab alio consecratus est, alienus à sacerdotio fiat.

Iam supra inter spiritualia, quæ materia sunt simoniæ, atque alia spiritualium genera discriminatum est. Illa namq; spiritualia, quæ naturalia sũt, neq; nobis gratis vt largiamur donantur, simoniæ vitio non substernuntur; sed illa prorsus charismata, quæ dono diuinitus suscipimus ad gratiam quoquo pactó spectantia. Hęc autem quadruplici differentia diuiduntur;

Quadruplex differentia rerũ spiritualiũ. Quædam quippe sunt spiritualia per essẽtiam, vt gratia, quæ ipsissima est vita spiritualis animæ, & charitatis, quæ est habit᷒ quo officia, & opera vitę exhibemus. Et hæc nullatenus in quæstionem accersiri possunt, an uendi, emiue queant sunt. n. usque adeo Dei munera, ut dementia esset cogitare, quenquam posse in alterum illa siue dono, siue precio transfundere. Secũdo ordine sunt spiritualia; quæ hisce uelut caussa proximè antecedunt. Qualia sunt sacramenta, quę ceu instrumenta passionis Christi effectricia sunt gratiæ. Tertio gradu spiritualium sunt actus charismatum, quæ gratiæ nuncupantur gratis datæ quales sunt dona prophetiæ, & linguarum; quibus annumerare possumus, & orationem, & religionem. Quartò denique loco accedunt, & spiritualia per annexationem; qualia sunt sacerdotalia, & prębendæ, quæ spiritualium functioni inseruiunt. Prętermisso ergo primo membro, de singulis aliorum trium singuli sint hic articuli examinandi. Igitur in hoc primo, qui apud D. Thom. secundus existit, respondetur de sacramentis duabus conclusionibus.

1. Conclusio. Prior; Pro spirituali sacramentorum gratia pecuniam accipere, crimen est sacrilegium simoniæ; usque adeo naturali, diuinoq; iuri aduersum, ut nulla possit consuetudine excusari, sanè cum nulla eiusmodi iuribus pręiudicari possit. Et quidem pecuniæ nomine iuxta Philosophi documentum 3. Eth. quidquid numo æstimatur, intelligitur.

probatio conclus. Conclusionis probatio manifestissima est. Nã sacramẽta nouę legis q̃ maxime sunt spiritualia, quippe q̃ gratię, spiritualisq; uitę cã existunt, quę quidẽ uirtus priscis illis Mosaycis non inerat, gratia aũt, ut nomẽ ipsum personat, gratis nobis confertur, alioquin auctore Paulo non esset gratia, nemo ergo mortaliũ pro eius collatione precium percipere pôt. Etenim pręterquã q̧ ius naturę iniquissimè uiolaret id uendens, quod neq. suũ est, neq. ullo est precio ęstimabile, in Deũ esset impiétissimè iniurius. Porrò q̧ id uẽdere cogitaret, q̧ solus ipse altissim᷒ sua benignitate confert. Atq. hic primus est simonię apex, unde, & nomẽ traxit. Nã ut supra dicebamus, munus hoc Spiritus sancti conferendum erat, qđ malus ille Simon emere excogitabat. Huc accedũt ca. Leonis, Gratia 1. q. 1 & pleriq multi eiusdem caussę.

Vltima conclusio. Posterior cõclusio, Ministris ecclesię stipẽdia populi, alimentaq. ad sui sustentationem accipere nullum est simonię uitiũ, neq. uerò peccatũ ullum. Prior cõclusio adeò est clara ut nullũ nobis dubium relinquat. Posterior uerò sępè, & sępius suprà demõstrata est ex uerbis Pau. 1. Corint. 9. Quibus & illud accedit 1 ad Timot. 5. Qui bene psunt pręsbyteri, duplici honore digni sunt. Vbi Aug. glo. Accipiant, inquit sustentationem necessitatis a populo mercedẽ dispensationis a domi-

no. Permagno ergo sacerdotes iure pollent, non vt qualitercunque sed pro sua dignitate decenter sustentare. Quod hic igitur dubitandum restat, est: Vtrum pro his quæ sacris annexa sunt, nempè pro vasorum, vsu pro materia, & potissimum pro labore ipso possit pretium suscipi, idq; ex pacto. Apparet enim nullum interuenire posse pactum, quod non sit simoniacū: vt D. Thom. ar. 3. ad secundum argumento astruere vr. In contrarium aūt est vsus ab ecclesia permissus. Consentit enim presbyterum de stipendio pacisci, vt Capellaniæ seruiat, ter. s. in hebdomada, aut quotidie in tali loco celebrare cogetur. Cui quidem mori, & ratio, vt hic ait Caie. suffragatur. Qm̄ si velle stipendium in sustentationem licet, vt secunda conclusione assertū est, nihil vetat, quo minus id procurari, atque in pactum duci possit. Nam materia est, quæ contractum facit simoniacum. Quare cum eadem sit materia absque pacto, & cum pacto: nempè tēporalis sustētatio, fit vt si absque pacto id liceret optare, & accipere qđ ad vitā necessarium est, sine quo spūalia ministrari nō pñt: nullum fit vitium de pretio conueniri re. Res est inter doctores potissimum iuris Canonici, plurimum controuersa; de qua Summulistæ in verbo, simonia, variè loquuntur, & Adrianus quolib. 9. cum Altissiodorensi antiquo Theologo cōplures allegat iurisperitos in snīam affirmatiuā: nempè q licear pro labore administrationis sacrorū, de precio paciscii iuxta apostolicā doctrinā in superioribus allegā à. Cui consonare vr can. vlt. 1. q. 2. vbi astruitur, q clerici stipēdia accipere pñt, iustis laboribus merita. Quin verò, & euāgeliū, vbi ait Christus, dignus est operarius mercede sua. Et est vulgaris opin. Durand. si in 4. dist. 25. q. 1. omnino tenuit pro labore administrādi sacri quidquā recipi posse. Et Caiet & hic, & in sua Sūma, verbo simonia, & q. 9. primi quolib. permulta de hac dirimenda lite doctè disserit: si modo res paulò explicatius, & compendiosius colligatur. Placet ergo ad rei intellectum, tripartita distinctio inter pretium spūalium, & stipēdium ad sustentationē, & mercedem pro locatis operis. Et quidē de primo mēbro nemini ambigitur: adeò perspicuum est pretium pro re spirituali, aut ei annexa percipi non posse: veluti supra explicatū est, ob id quod tales res non sunt pretio vendibiles. Neq; verò duorū cæterorum membrorum distinctio vsque adeò est intellectu difficilis vti prima frōte apparet. Marces. n. operi adæquatur, de qua Matth. 20. Redde operarijs mercedē suam, stipendium verò sustentationis, licet tandem referatur administrorum operas, tamen proximè non fit, nisi ad necessariam sustentationem ministri. Et possumus distinctionem hanc quantum ad duo membra hoc exemplo elucidare. Si enim quispiam artifex, cuius opera digna essent magno pretio, sic cum domino aliquo conueniret; Da mihi victum, & operas omnes meas tibi impendam, quantiuis fuerint pretij dignæ: tunc non æstimarentur operæ, sed tantum necessaria sustentatio; Econuerso dum diues artifex pro imagine aut alia fabrica quantum opificium valet, petit, non æstimat necessitatem victus, sed valorem operis. Quare Augustino nuperimè citatus acutè distinxit dicens; Sustentationem necessitatis recipiant à populo: mercedem autem dispēsationis, idest æqualem valorem operis, à Domino. Igitur quod clerici stipendium sustentationis recipere possint, non est dubium. Idq; possunt dupliciter. Primò auctoritate publica ecclesiæ; quæ quotam decimarum taxauit. Ac perinde episcoporum constitutionibus, sanè qui taxare possunt quanto stipendio ille dignus sit, qui tali seruitio ecclesiæ mancipatur. Secundo modo, priuata libertate. Potest namque, & ipse sacerdos victus indigēs, cum ad seruitium conducitur capellaniæ, aut vicariatus, pacisci de stipendio sustentationis, secundum loci, temporisque dispēsationem. Hoc autem non ego eadem facilitate approbarem, qua à Caietano asseritur, nempè quod quantum sustentationis stipendium superioris auctoritate decretum est, pōt illud sacerdos, siue pauper sit, siue locuples percipere. Nam idem sacerdotium potest diues sacerdos nihilo minori iure suscipere, quàm egenus. Quādo verò eiusmodi stipendium non est lege constitutum, sed priuata conuentione cōstituēdum, tunc, inquit, pauper pacisci de illo pōt: diues verò minimè. Quoniam cum aliunde sibi sustentatio suppetit, iudicium est conuentū facere, non pro sustentatione, sed pro operatum mercede. Hūc tamen

Dubitatio.

Adria.
Altissi.

Durand.

Caieta.
Distinctio.

Clerici stipēdiū sustentationis. recipere possum.

Then ergo inquam censcendi rigorem non facile probarem. Nam si ex rei natura ad sustentationem ministri tali functioni mancipati talis, sustentationis moderatio necessaria est, tunc ex natura rei nulla emergit simonia, atque adeo neque ex qualitate sacerdotis oritur. Intentionis namque Deus solus scrutator est. Quod autem tale stipendium sustentationis gratia sit licium, supra satis lege naturæ, & diuina demonstratum est quamque debeat sacerdotalis ordo decenter sustentari. An uero in mercedem pro labore liceat aliquid etiam recipere, quod fuit iterum distinctionis membrum, hoc est de quo inter doctores ambigitur, & contra uersatur, quamuis non sit tantum dubium, quãtum multi auctores putant. Immo per distinctionem adeo omnes conciliantur, ut diffidere nequeant. Labores.n.& operæ aliæ sunt antecedentes sacramentũ, atque adeo illi accidentes, aliæ uero concomitantes, immo uero de eius substantia. Priores ergo locari possunt stato præcio, posteriores uero minime. Est exempli gratia, infirmus cui à longinquo accersendus est sacerdos, qui eius audiat confessionem, uel Missam celebret, uel rem faciat diuinam. Potest profecto sacerdos pro itineris labore pretium exigere. Alius est labor & operatio sacramento intrinseca, puta Missæ celebratio, aut baptizandi opus, aut quæuis alia sacramenti applicatio. Et pro his laboribus, & operis manifestũ est, nihil præcii posse recipi. Sed de his ait Aug. mercedẽ dispensationis a Domino recipiat. Perinde.n esset acsi reciperetur pro grã sacri. Baptizatio.n.& baptismus pro eodẽ reputantur, sicut Missa & celebratio Missæ, ueluti qui domum fabricat, idẽ pretium pro domo, & pro eius fabrica recipit. Nec potest duo recipere, alterũ pro re, alterum pro opere. Cum autẽ ꝑ huiusmodi functionibus adstruitur nihil posse mercedis recipi, nõ negatur quĩ pro earũ obligationi precipi possit. Quẽadmodum etsi pro mutuandi officio nihil pretii possis exigere, tamen pro mutuandi obligatione nõ est illicitũ. Licet inquã sacerdoti, dum ad seruitium parœciæ conducitur, pro obligatione his, aut illis diebus celebrandi, confessionibusque audiẽdi assistendi, de stipendio conuentum inire. Cui quidem assertioni astipulatur cap. significatum, de præbendis. Per hæc & de uasorum usu, atq. ad materia sacramentorum facile unusquisque iudicabit. Nefas enim esset pro usu calicis, aut corporaliũ illum, qui consecrat aliquid deposcere præmii, nam usus ille de intrinseca est ratione sacramenti conficiendi, quamuis ut diximus, possit una ecclesia alteri calicem, sicut uendere, ita & locare. Nam locatio illa est accidentia longe antecedens ad sacramentũ. Pari modo, si nullum esset oleum in urbe, posset una ecclesia oleum consecratum tanti uendere, quanti si non esset consecratum. Immo & chrisma posset unꝰ mercari in uno loco, & uendere in alio. Nam omnes illi contractus similes sunt actionibus, quas nuper diximus accidenterie antecedere ad sacramentũ nisi hoc iniuriam, & contemptum rei sacræ fieret, ut pote si consecratio ipsa uenderetur. Attamen sicuti neq. actio ipsa, quæ est de essentia sacramenti, neq. labor qui est illi annexus, uendi potest, ita neque usus materiæ sacramenti, quæ ad substantiam eius attinet. Hoc est. Sicuti neq. episcopus pro labore confirmandi, neq. sacerdos pro labore, & opere ungendi infirmum, mercedem recipere potest, ita neuter pro usu chrismatis, aut olei, quod illic consumitur, põt quidquã suscipere. Et quod de actionibus sacrorũ dictũ est, id pariter & de sacramentalibus sentiendum. Nequit.n. sacerdos pro exorcismis & cathechismis, aut ꝑ benedictionibus nubentiũ quidquam percipere præmii, loco mercedis. Ad canonem ergo ultimum 1.q.2 respõdetur, quod loquimur de stipendiis sustentationis, sicuti & uerbum Christi. Quare ait Lucas. Dignus est operarius mercede sua, aut Matthæus, cibo suo. Ex his denique colligitur, quam sit absurdus usus, quamq. sacrilegus simoniacum pro ordinũ exhibitione pecuniã, aut munus aliquod exigere, qui quidem per titulares episcopos inuectus est, nam cum proprii, & legitimi, aut non sint residentes, aut celebrare ordines, quod pudendum est, non dignentur, titulares ad id muneris accersunt, & quod absurdius est, non tam iustum eis stipendium pendunt, ut possint illos ab omni exactione prohibere. Est ergo iniquũ cogere illos, qui ordinantur, ut nõ modo candelas, uerum & pecunias offerãt. Immo uero arbi-

Põt sacerdos locare operas antecedentes nõ subsequentes.

Licet sacerdoti ꝑ obligatione celebrã di pacisci de mercede.

tror neq; pro litteris testimonialibus quidpiam posse exigi.

Ad primũ arg. Solutio S.Tho. Ad primum igitur capitale argumentum D. Thom. sic respondet, vt vniuersa perlustrans remedia, nunquam concedat, licere mercedem pro actione sacramentali exhibere. At enim quòd sibi baptizandus nondum est rationis vsum ingressus, & sacrilegus sacerdos nolit absque pretio baptismum dispensare, perinde censendũ est, ac si nullus adesset sacerdos, atq; adeo sicuti in casu extremæ necessitatis, vbi quilibet est minister, a quocunque est citius tingendus, quàm sacerdotis sacrilegio assentiatur, quamuis aqua, quæ elementum est possit ab illo emi. Si autem sit adultus, neque vllus alius adsit a quo sacramentũ suscipiat potius est illi absque sacramento de vita migrandum, quam baptismum emat. Tunc enim baptisma flaminis satis ei erit ad salutem. At verò rem in extremas angustias, non cogit. Faciamus enim nequaquam sacerdotem põte paruulo, so loq; parente eodemq; trunco, & ad baptizandum inepto, suam exprimere cõ turpitam mentem, videlicet nequaquam sacramentum administrare uelle nisi pretiũ sibi pro ipsa sacramentali functione pendatur; vtrum fas tunc sit patri, talẽ illi porrigere pretium? Apparet.n. ratio non infirma id persuadere. Vnicuique enim, vt paulò ante dicebamus, licet suam vexationẽ redimere, ille autem parens, qui liberi vicem gerit, ingentem patitur iniuriam, & grauiorem paruulus, quippe cui ius diuinum, naturaleq. suffragantur & humanũ, vt teneatur ille nequam sacrilegus ipsum baptizare. Potest ergo pater illam pretio redimere vexationem. Exemplo nobis illa est, qui ad vsuras tempore necessitatis petit, quod reuera citra culpam facere potest. Imò longè efficacius videtur huic patrocinari ratio. Nam cum iura omnia ad animarum salutem referãtur, neq. vllum aliud misero infanti remedium suppetat, potius est vexatio illa pretio repellenda, quàm infans a regno cęlorum in ęternum repellatur. Cum ergo dubitãdi rationem hucusque D. Thom. non perstrinxerit, restat nobis ad hoc respondere. Et quidem

Dubitatio.

Paluda. solutio. Paludanus in 4. dist. 5. sacrilegium omnino reputat, etiam in tali casu pretio emere sacramentum ad redimendum vexationem. Et fortè id propter D. Thom. adstruxit, qui in 4. eadem dist. q. 2. probabilius id arbitratur. Quod & ante ipsum Alex. fuerat opinio 2 par. q. 189. membro tertio, & Richard. in 4. dist. 52. artic. 3. Et subdit Paludanus rationem. Nam redimere, inquit vexationem, bifariam vsu venire potest. Vno modo ab illo, qui obesse potest prodesse verò non item, altero verò ab illo qui obesse potest, & prodesse. Et prioris, inquit, vexationis redemptio licita est, posterioris verò nequaquam. Exempla eius sunt. Episcopus electus potest ab illis, qui suam possessionem, & confirmationem perturbant, vexationem redimere, non tamen a confirmatore. Et ratio diuersitatis est, quòd priori casu non venit in suspicionem ꝙ episcopatum velit emere, cum illi nõ possint dare. Posteriori verò eadem suspicione respergitur. Et ideo cum sacerdos prodesse baptizando possit, nequit ab illo, inquit, vexatio redimi. Lepidam autem glossam super cap. Baptizandis. 1. quæst. 1. audi. Postquam enim ait neutiquam posse in tali casu pretium pro baptismo pendi, subdit. Ego tamẽ potius darem pecuniam, quàm puerũ sic dimitterem mori, & benè, licet non deberem facere. Perpende si non deberet, quomodo benè facere. Igitur Panor. super cap. Cum in ecclesiæ extra, de simonia, atque alij quos Richard. loco citato refert, distinguentes inter infantem, & adultum, probè concedunt debere eum, qui paruuli curam gerit, vexationem pretio redimere propter extremam necessitatem, non tamen adulto, qui per baptismum flaminis seruari potest. In quorum sententia Caiet. subscribit, idq. vt reor, merito. Nam quod paruulus extremam patiatur necessitatem, in dubium nemini venire debet. Etenim dicere, ꝙ intentio volentis baptizare sufficiat paruulo, & quòd Deus vicem baptismi suppleat, non solum temerariũ, est nullaq. ratione fulcitum, immò & peiori nomine dignum, nam cũ nemo alteri mereri possit gratiam sine ipsius actu, qui recepturus est nulla intentio baptismi censetur baptismus flaminis, nisi solum propria ipsius, qui baptizari cupit, & lex est, sine baptismo aut sanguinis, aut flaminis. aut flu minis, saluum fieri neminem. Cum ergo sacerdos in casu nostro tam stricto iure baptizare hunc paruulum teneatur, ac perinde paruulus tam insignẽ patiatur iniuriã,

Alex. Halens. Richar.

Panor.

Solutio propositę dubitationis.

licitè

licite illa uexatio precio redimitur. Neq. est simile de electo episcopo respectu confirmatoris, quia neque illi tanta inguit necessitas ut confirmetur, neque, alter simili iure confirmare cogitur. Quare tūc pater pueri pecuniam non eo pendit sive ut beneficium sacramenti emat, sed ut iniuriam propulset.

Argu. At uero quo res explicatius pateat, urgentius arguitur. Sit ille uel sacerdos, uel alius quispiam infidelis, usq. adeo peruersus, ut nolit antea baptizare puerum, quam pater persancte iuret pretium largiri, non ad redimendam uexationem, sed emendum sacramentum ipsum, & gratiam sacramentalem, utrum tunc liceat? Et apparet nō esse licitum: ne tunc pretium cōferens, idem uideatur efficere quod Magus ille Simon tentauit,

Caieta. Caieta. hic nō uř huc annuere, ut liceret pro sacro dare: & q. 9. primi quodli. id apertius uidetur denegare, porro cum censeat, tam intrinsece malum esse, rem spiritualem emere, quam uendere.

Argu. contra Caieta. At profecto illa iudicio meo non sibi inuicem cohærent, nam si sacramentum emere, esset perinde ac mentiri, intrinsece malum, neque ad redimendam licitum uexationem fieret. Qm̄ precium ad redimendam uexationem est sacramentum emere tanquam medium ad propulsandam iniuriam, nam etsi suprema intentione in emptionem sacri non feratur, nihilominus illud accipitur tanquam medium, quod ad cauendam uexationem refertur. Veluti qui ad redimēdam uexationem emeret fauorabilem sententiam iniqui iudicis. Et confirmatur hæc ratio, qm̄ quantumuis ille me iurare cogat, quod pecuniam pro sacramento tribuo, nihilominus salua est mea suprema intentio quod hoc facio ad redimendam uexationem, ubi idq. nulla subest in iuramento falsitas.

Solutio auctoris. Quapropter nisi mea me fallit inscitia, sentētia hæc de redimenda uexatione non aliter defensari potest, q̄ per distinctionem emendi uēdendiq. sacrm. Itaq. etsi vēdere sacrm, & rem quamcunq. spiritualē, sit penitus intrinsece malum, adeo ut neq. ad redimendam uexationē, neq. ulla excogitabili cā fieri possit licite, pretium tn̄ pro illo offerre dicendum est, non usque adeo esse intrinsece malum. quin extrema necessitas illud permittat. Cuius aliquale exēplum est i mutuatione sub fœnore, q̄ intrinsece mala est & in receptione, quā pōt excusare necessitas. Neque ullum potest contra argm̄ peti a Simone Mago, qui de emptione gratiæ condemnatur.

Ad argumentum factum. Nam ille id emere uoluit, ut potestatem haberet reuendendi. Qua ratione fœdissimam gratiæ irrogauit iniuriam. Qui autem ratione modo dicta precium pro sacro offert, non ea intentione id facit. sed ex ueneratione præcepti baptismi, & summa æstimatione gratiæ sine qua credit neminem seruari posse. In summa, sicut dare precium pro sacramento extra extremam necessitatem non liceret, sic extrema necessitas id efficit licitum. Hæc autem omnia eatenus affirmauerim, quatenus ille, qui baptismū uendere pertenderit, id nō faciat in religionis contemptum.

Limitatio solutionis. pxime. Nam si esset hæreticus, aut tyrannus, qui in religionis ludibrium simoniacam prauitatem persuadere uellet, illudque pretium tanquam confessionem illius falsitatis exigeret, neutiquam tunc liceret eidem pretio dato conniuere Nam esset fidem diffiteris. Secus si non illa ratione peteret, sed uel propter auaritiam, uel inducens ipse arbitraretur alterum ad malum. Per hæc de adulto facile iudicium sumitur.

Argumentum alterū. Si enim arguas, adultum qui baptizari optat habere ius, ut ab altero baptizetur, atque paruulum, eandemque subinde iniuriam perpeti, atque adeo eandem redimere posse uexationem, negatur omnino posse simile. Quoniam in spiritualium simonia multo est adhibenda maior cautio, quam in temporalium usura. In usura nanque grauis necessitas a recipiendi culpa liberat. Sed tamen in spiritualibus propter eorum excellentiam sola extrema necessitas excusat, ne precium offerens consentire alterius simoniam uideatur: atque adeo ne efficiatur eius particeps: adultus uero non laborat necessitate extrema.

Solutio. Neque uero urget si redarguas forsan illum non habere nisi attritionem, quæ per baptismum fieri posset contritio.

Replica. Nam sua culpa est si dum uidet alterū nolle nisi sacrilege baptizare, non se mente satis per Dei suppetias ad ipsum uertit.

Solutio. Caue tamen prudēs ulla te ex his, quę dicta sunt suspicio tangat, licere cupiam, quamuis dignissimo, ad suā redimendam uexationem, uel electorib. uel Antistiti quidpiam tēporale offerre, ut eligatur, esset.n. aperta simonia

Ad secundũ principale. ut infra patebit quæst. proxima Ad secundum argumentum bene S. Thom. respondet sacerdotem pro Missæ sacrificio non prætium, aut mercedem operę suscipere, sane quod simoniacum esset, sed eleemosynam ad sustentationem. Ad illam namque superius præfixam distinctionem respiciendum est inter sustẽtationẽ, & mercedem operis pro labore. Scrupulus. Sed nunquid fas erit de eleemosynæ quantitate ad sustentationem pacisci? Apparet enim, non licere. Quoniam suspicio inde suboriretur, sacerdotem prætio rem diuinam æstimare. Rñsio. Respondetur, si rem nude secundum suam naturam expendamus, non uidetur esse illicitum, quod sacerdos nollet celebrare, nisi ubi uictus suppeditaretur, idq. ei explicaret, qui pro se petit rem fieri diuinam. Qua utique ratione supra cõcessimus, posse sacerdotem duas pitantias pro uno faciendo sacro suscipere. Attamen de quantitate contendere uix citra scandalum fieri posset propter ratione adductam. Quapropter id superest impræsentiarum admonendum de usu quodam inserpere incipiente, quod si antiquis patribus innotuisset, arbitror dehortarentur obnixe, & execrarentur. Fertur namq. in nõnullis ecclesiis ab episcopis eleemosynam, quæ pro una Missa offerẽda est sic taxari, ut sacerdotes sub anathematis censura inhibeant, ne minorem suscipiant. Quod si quis in testamento eleemosynas pro certo Missarum numero legauerit, taxata pro singulis eleemosyna sub eodem censura hæredes testamentorumque executores compellunt, ut eandem augeant eleemosynam. Quod profecto nescio, quomodo citra scandalum, citraque iuris uiolationem fieri queat. Fateor equidem posse, debereque episcopum plebem instantius admonere, ut pro sua quisque facultate, proque temporum ratione eleemosynam Missæ augeret, quo se sacerdos sustentare ualeret. Sed tamen lege, & plebem perstringere & plebanos arcere, ne minori prætio celebrare possint, è diametro rationi eleemosynæ aduersatur, quæ libera esse debet, & imaginem induit pretii mercedisq. pro sacrificii celebratione. Nota uerbum S. Thom. in præsenti quæst. art. 3. inter soluendum secundum argumentum. Illicita enim, inquit, esset ordinatio. Quod si redarguas, Antistitem posse sustentationis stipendium taxare, distinguitur. Etenim quod id possit pro obligatione, qua se sacerdos stringit ad capellaniam, & ad seruitiũ in tempus, uel in perpetuum, fateor, sed tamen taxare pro singulari Missa, quæ non est obligatio, sed simplex actio. Do, ut celebris, idque sub tali censura, ne minus dari, aut recipi possit, profecto ius non uideo, sed scandalum. Ad tertium respondetur, quod in absolutione ab excommunicatione pecunia non penditur in pretium rei sacrę, sed in pœnam delicti. Ad tertium. Ad quartum respõdetur, quod ubi prisca inoleuit consuetudo, ut pro eiusmodi actibus hierarchicis aliquid retribuatur credendum est, illud ceu sustentationis stipendium fuisse introductum. Ad quartum. Quia ideo ratione illud nefas non esset percipere. Vbi autem id quasi actionis pretium soluitur, nulla consuetudine fit licitum, ut habetur cap. Cum in ecclesiæ, de simonia ubi pro uniuersis huiusmodi actionibus prohibetur quid quam percipi. Nam cum simonia uitium sit contra naturam, nulla in contrarium uim habet cõsuetudo. Quare huiusmodi moribus attente cauenda est species mali, secundum uerbum Apostoli 1. ad Thessalonic. 5. Ab omni specie mala abstinere uos. Ad quintum respondit D. Thom. ante quam quidpiam iuris ad episcopatum, uel ad aliud quoduis sacerdotium uel dignitatem per electionem, uel prouisionem acquiratur, simoniacum esse crimen aduersantium obstaculo pecunia propellere. Ad quintum. Sic. n. uiam ubi homo sterneret ad rem spiritualem mercandam. Sed postquam ius alicui acquisitum est, licet per pecuniam id iusta impedimenta remouere, nempe si aliqui obstarent, ne electus confirmatorẽ adiret, aut in possessionem admitteretur. Priorem autem pertem sic intellgito, ut quemadmodum libro quarto de impediẽte ab essecutione beneficii dicebamus, illos excipias qui uim inferunt. Licet pecunia redimere uexationem ab eo, qui per uim electionem studet impedire. Si enim qs etiam ante electionem, ne dignitatem peteres, te in carcerem obtruderet, aut electorũ quem libet, ne te eligeret, portò pecunia illam redimere posses iniuriam. Secus si per ambitum, & palpationem, & quam subornationem dicunt, te procuraret excludere. Neque uero, ut supra diximus, cõfirmatorẽ, qui te cõfirmare renueret

ret pecunia emollire posses: ob id, vt supra dicebamus, quod non solum potest obesse, verum & prodesse. Quapropter largitio illa emptionis specimen exhiberet. Quod in alioqui te impediebat non reperitur. Et forsan neque ab illo, qui te in possessionem missurus est, vexationem redimere licet: nam possessio aliquid est spirituale, quod tu mercari videris. Quamuis de possessione non sit res adeo certa, ac de confirmatione. Circa hæc autem insurgit non subijciendum dubium. Vtrum ad cauendam iniquam electionem, quæ ecclesiæ nocua est, & perniciosa, liceat pecuniam offerre. Caietanus in illa nona quæstione primi quolibeti asserere non formidat, in electione Pontificis maximi si liquido constiterit electionem in indignum inclinare, & ecclesiæ pestilentem, licere oblato pretio eiusmodi electionẽ cauere: hoc.n. esset ecclesiæ uexationem redimere. Sed tamen ad eligendũ, inquit, bonum, id non licet. Et quidẽ vsque adeo in priorem sententiæ partem arbitror cõsentiendum, vt etiam posteriorem crediderim esse temperandam. Enim verò tanta pernicies est, & atrox ecclesiæ diuexatio, si non eligatur dignus, ac si eligatur inpignus, quoniam inter hæc non est medium. Quocirca vbi duo essent tantum, inter quos nutaret electio, quorum vnus esset dignus, & alter indignus, vt liceret pretio indignum repellere, licet profectò electionem ad dignum inflectere: quia repulsio vnius esset alterius electio. Arbitror.n. vt supra dicebam quòd licet huiusmodi spiritualia vendere omnino sit intimè malum, redimere tamen non vsque adeo, quin extrema necessitas licitum id possit facere. Quapropter vbi multi essẽt digni, neutiquam liceret pretio ambire vnius electionem. Immò quamuis alij essent alijs digniores, non liceret id in fauorem dignissimi facere: quoniam vbi dignus speratur eligendus, non ingruit extrema necessitas eligendi alium, quæ sola huiusmodi largitionibus simoniam abstergit. Ad sextum denique respondendo reprehendit D.Th. quosdam, qui pro matrimonio affirmant licere pecuniam recipere, ac si non esset sacramentum, gratiæ collatiuum. Et fuit opinio Bernardi in apparatu, super capitu. Cum in ecclesiæ. de simonia vbi ait quòd quamquam pro benedictionibus nubentium pecuniam recipere non liceat, tamen pro matrimonio non est illicitum: eo quòd etsi sacramentum sit gratia tamen non confert. In cuius opinionis suspitionem venit apud quosdam magister sententiarum: propterea quòd in quarto dist. 26. non explicat idem sacramentum aliter quam in remedium ex institutum. Sed neque Durãdus super eandem dist. eidem opinioni conniuere est veritus. Est tamen error plus quã falsus: vt in ibi Doct. ferè concludunt. Dotalis ergo pecunia vxoris pro matrimonio confertur, non quatenus sacramẽtum est, instrumentalisque adeo gratiæ causa; sed quatenus est officiũ naturæ, cuius vtique onera sine sumptibus fieri nequeunt.

Dubitatio.

Caiet. assertio.

Magister sẽtiarũ.

Durãd.

ARTICVLVS II.

Vtsum pro spiritualibus actionib. dare, accipereque pecuniam sic licitum.

Consequenter de alio spiritualiũ ordine arguitur: nempè ꝙ pro actionibus spiritualibus fas sit pecuniam tum dare, tum etiam accipere. Vsus enim prophetiæ est actus spiritualis, pro quo tamẽ quondam aliquid offerebatur: vt 1. Reg. 9. de Saule legitur: & 3. Reg. 13. de Iosia: ergo non est illicitum. Secundò: Oratio, prædicatio, atq; adeò diuinæ laudes, actiones sũt inter spirituales præcipuę: sed ad impetrãdum orationis suffragia licet munerum beneuolentia viros iustos, præsertim egenos conciliare: iuxta illud Luc. 16. facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Mox, & verbi ministris: puta prædicatoribus spiritualia seminantibus, temporalia, secundum Apostoli constitutionem 1. ad Cor. 9. debentur. Deinde & diuinas celebrãtibus laudes, & psalmos, & ecclesiastico ritu processiones, & mortuorum exequias, aliaque id genus facientibus sua quoque stipendia decernuntur: & nonnunquam annui redditus: nullà ergo iniquitas est, pro eiusmodi spiritualibus actionibus stata percipere præmia. Tertiò: Scientia est res quędam spiritualis, cũ sit ad docendum facultas, sicuti prælati potestas ad corripiendum, suumque dispensandi munus: tamen pro vsu scientiæ mercedem suscipere, nihil habet absurdi: licet.n. & Doctori, & Aduocato, & Medico

Primũ arg.

Secũdũ.

Tertiũ.

dico suas pretio locare, & vendere operas ergo pariter prælatus pro sua spirituali Quartū functione recipere potest pretium. Quartò: denque arguitur. Religio status est spiritualis perfectionis: & tamen solent in monasterijs, presertim sanctimonialium, non aliter ad religionem vt gestus admitti, quam si dotes secum afferant: ergo licitum est pro huiusmodi actib. rem aliquã, tum tribuere, tum etiam accipere. Cõtrarius autem extat canon. Cõcilij Toletani Cõciliū Toleta. vndecimi 1. q. 1. cuius initium est: Quidquid inuisibilis gratiæ consolationi tribuitur nunquam quæstibus, vel quibuslibet præmijs venundari debet: dicente Domino: Quod gratis accepistis, gratis date. hæc autem spiritualia, quæ recensita sunt, per inuisibilem gratiam tribuuntur: ergo nefas est pretio illa dispensare.

Post sacramenta quibus gratia gratum faciens confertur aliū spiritualitatis gratum obtinent, vt supra diximus, actiones illæ quæ ad gratias gratis data spectant: quæ videlicet, vel ex eadem gratificante gratia procedunt, vel ad illam adipiscendam animum præparant. De quib. ideo eisdem duabus conclusionibus, quibus de sacramentis respondetur. Prior est: Non Prima conclusio. modo licet, verum necessarium est eos, qui huiusmodi actionibus spiritualia charismata administrant, à populo sustentari. Hæc iam supra satis superque demonstrata est. tum naturali ratione, tum etiam & Paulino testimonio 1. ad Corint. 9 vbi Paulus. ait: Quis militat suis stipendijs vnquam, & de lacte gregis non manducat? Posterior: Vendere, aut emere id, quod in huius Postrema conclusio. modi actibus spirituale est, sacrilegium simoniacum existit. Hoc palam est: neq; alia post superiorum intelligentiam probatione indiget. In his ergo ait D. Th. primum omnium cauendum esse, ne intentio emptionis, aut venditionis spiritualiū animum occupet: cuius tunc maxime iudicium prodiret si vsque adeo exigeretur præmium, vt offerre nolentibus spiritualia ipsa munera subtraherentur, quæ exhibenda essent. At vero postquam gratis prius exhibentur, licitè, inquit, possunt statutæ, consuetæque oblationes à nolentibus, & valentibus soluere auctoritate superioris exigi. Circa conclusiones istas ali Dubiū graue. Rõ dubitandi. quantulo maior sese offert dubitandi ratio: an pro laboribus huiusmodi muneribus annexis liceat aliquid pretij recipere, quam pro administrationibus sacramentum: nam in istis videntur labores, & operæ quodammodo esse distinctæ ab spiritualibus: vtpote cantare, siue vocibus, siue organis, aut aliis instrumentis: ire processionaliter ad deducendum funus, aliasq; illic celebrare exequias, quæ simpliciter ad sepulturam non sunt necessariæ. Item studere ad prædicandum, ad consulendū, ad visitandum subditos, cognoscendasq; eorum caussas: qui quidem omnes labores videntur posse mercede locari. Quapropter auctores offendas complures concedẽtes pro eiusmodi laboribus posse pretium recipi quantum ex natura rei: nisi quia exterius præ se ferunt effigiem mali. Attamen opinio hæc non est satis circumspecta. Nam pacta in istis non sunt solum mala: quia ab ecclesia prohibita: sed quia sunt ex natura sua mala, ideo prohibita. Igitur primum omnium supposita illa trifida distinctione superiori. quæ inter pretium spiritualium, quod neutiquam licet, sustentationemque sacerdotum, & operarum mercedem posita est: notandum restat discrimen inter administrationem sacramentorū, & alias spirituales actiones: nẽpè quòd in sacramentali functione neutiquam carere posse specie simoniæ, alia soluẽda iura & oblationes instituere præter decimas, vel illos reditus, qui ad sustẽtationẽ instituti sunt: pro aliis vero actionibus secundi ordinis solent alia institui, mercedis formam habentia: vt pro exequiis mortuorum, pro cantoribus, quin ẽt pro prædicatoribus pro processionibus, atque id genus aliis. Et ratio discriminis est, Discrimẽ iter administratione sacroiū & alias spirituales actiões. quòd eiusmodi actiones non sunt iam necessario annexæ spiritualibus, haud. n. tanta funeris pompa ad sepulturam est necessaria: neque cantores musici ad rem celebrandam diuinam. In huiusmodi ergo actionibus, quibus misceri assolet temporale quidpiam, discerniculo opus est. Nam quando temporale illud non est ad spiritale necessarium, nulla interuenit simoniæ species, si pro mercede ex pacto fiat. Solutio pximæ dubitationis. Quare cantores & organorum musici absque scrupulo possunt suas locare operas. Est enim officium illud spiritualibus accessorium. Atque huic membro Caietan. & nonnulli alii adiungunt aduocatorum, doctorumque operas de quibus

tamen

tamen illico nos in solutione tertij. Quando vero id quod principaliter quæritur, est spirituale, nō licet pro illo quidquam, mercedis loco percipere: vt pro psalmis ipsis diuinis, pro necessarijs orationibus, & pro mortuorum necessarijs exequiis. Sed tamē hæc ad medendum ignorantium consciētiis, ad normam conclusionum supra positarum expendenda sunt. Diximus enim secundum D. Thom. quod oblationes dictis actionibus constitutas, non licet eo rigore exigere, vt non soluentibus spiritualia subtrahantur, quæ exhibenda sunt. Exēpli gratia: si Plebanus nollet mortuum sepelire, nisi iura sibi consueta prius penderentur: quia sepultura necessaria est scandalum daret, speciemque simoniæ præ se ferret. Si autem illi qui funus curant, volunt cum magna pompa suum humare mortuum, non tenetur pastor gratis illud exequi: & ideo licitè potest consueta iura exigere. Sed tamen quia & hæc ordinem etiam spiritualium suo modo attingunt, cauendum est scandalum, saltem antequam officium sepulturę officium persoluatur, vt hic admonet D. Thom. Hic autem admonendum meritò duximus, quam sint scandalosæ, ac sacrilegæ extorsiones clericorum aduersus monacorum iura, Christianorūque libertatem. Reperies enim diœceses vbi clerici nolunt eum qui in monasterio sepulchrum optauit, cum pompa illuc ducere: adeo vt nonnunquam neque crucem importent, neque psalmos canere velint, quod profectò religio Christiana abhorret. Nam cum vnicuique liberum sit sepulchrum pro sua deuotione vbi maluerit eligere, non sunt defunctorum voluptates per illas extensiones cohibendæ. Postremum hic dubium restat triuiale de canonicis, atque aliis clericis qui ad horas canonicas in ecclesiam non nisi stipendij gratia concurrunt, vtrum simoniæ vitium cōtra hanc. Ad hoc D. Thom. quoli. 8. quæst. sexta, seu art. 11. respondet: quod si stipendium sit finis intentionis celebrandi diuinum officium, simonia committitur: quoniam tunc stipendium habet rationē pretij, quo non est licitum vendere rem spiritualem, quale est diuinum officium. Si aūt principalis intentio nō sit nisi diuinus cultus, tēporalis vero fructus sit accessorius, tā quam ad sustentationem necessarius non est simonia. Hæc autē solutio nisi sanè intelligatur, scrupulis punget humanas conscientias. Videtur. n. hic D. Tho. vt simoniacos condemnare quotquot ad ecclesiā ire pergunt, intuitu nummulariæ distributionis, aliàs nequaquam ituri, quod profectò durum est creditu. Item, vt supra de receptione puellarum ad velum moniale arguebamus, necessitas rei familiaris impertinens est, vt quod alioqui simonia non esset, eodē notetur vitio. Nā simonia in hoc prorsus consistit, vt spirituale vendatur, siue a paupere, siue a diuite. Quare idem propositum quod locupletem faceret simoniacum, faceret & inopem, quod excusaret locupletem, saltem a simonia: quidquid sit de auaritia. Resolutio ergo est, quod ire ad ecclesiam tempore: quo clericus alias non tenetur, tantum distributionum caussa: ita vt alias non iret, non est vera simonia, nisi intenderet pro re spirituali pretium recipere modo supra exposito. Peccaret ille clericus nihilominus grauiter contra suum ordinem, & institutionem qui nunquam vel raro ecclesiam viseret nisi illa de caussa, & qui in genere non haberet præcipuum propositum frequentandi ecclesiam propter diuinum cultum, cuius solius gratia præbendarum iura instituta sunt. Imò verò qui cultum ad temporalem mercedem tanquam ad finem referret, peruersam, sacrilegamque haberet intentionem contra legitimum rerum ordinem, qui est, vt beneficium sit propter officium.

Clericorū sacrilegæ extorsiōes.

Postremū dubium.

Solutio auctoris

Ad primū igitur respondetur, ꝙ queādmodum nos pro rebus sacris, ita prisci solebant bonis Prophetis spontanea munera offerre, vt Hierony. super Michea adnotauit: sicuti & de Damiano eius tradit historia. qui pro dono sanitatis vltronea munuscula penè inuitus accepit. Petere autē nefas est: vt patet de Giezi quem Eliseus de postulato à Naaman pretio pro dono sanitatis acriter obiurgauit. Secundum argu. triforme erat. Ad cuius primum membrū de eleemosinis quæ pauperibus pro eorū suffragijs precationumque subsidiis erogātur. Respondetur non esse licitas in pretium eiusmodi subsidii: quod re vera spirituale est: sed donantur in ipsorum pauperum alimoniam. Vtrum vero tertio modo quasi pro localis operis ad orandum liceat de mercede pacisci aliqs forsan hæsitaret. quandoquidē cantoribus musicis id liceat. At vero hoc affirmare nō auderem. Est. n.

Ad primū arg.

discri-

discriminis multum. Quoniam musica (vt diximus) non est ad sacrorum celebra ionem necessaria. In oratione verò non distinguuntur labor & opera ab ipso spirituali munere. Immo labor est ipsissimum spirituale officium. De prædicationibus autem in dubium euocari non debet vtrum possint pretium pro functione ipsa recipere: esset enim aperta simonia: vt de oratione modo dicebamus. Neque est simile de scientia, quæ vendi potest: nam in scientia etiam Theologiæ humanitus acquisita, nõ æstimatur nisi merum subsidium temporale: puta intellectum dirigere, instituere, & illustrare. Munus autem prædicationis est non solum intellectum illuminare, sed id facere secundum donum Spiritus sancti, atque adeò secundum eius gratiam expurgare corda, animosque sursum prouehere, diuinoque amore consolidare, & perficere. De quibus ideò doctorib. intelligitur verbum illud apostolicum ad Ephes. 4. Et ipse dedit quosdam Apostolos, alios pastores & doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Et ad Rom. 10. Quomodo prædicabunt nisi mittantur? Itaque ex duplici capite nequit prædicationis functio pretio vendi scilicet & quia spiritualis res est, & quia diuina delegatio: quod ideo officium illorum spiritualium numero cõprehenditur, de quibus ait Christus. Gratis accepistis, gratis date. Vnde glos. super illud Tim. 5. Qui bene p̃sunt presbyteri, &c. Necessitatis est accipere vnde viuitur, charitatis est præbere, non tamen venale est euangelium vt pro his prædicetur. Quocirca vt de oratione nuperrime dicebam⁹, non potest concionator laborem ipsum prædicandi & operam quam in sumit pro ferẽdo verbum mercede locare: quoniam labor ipse res spiritualis est. Solum ergo potest honestam sustentationem recipere, & pro victu qui ad laborem studij sustentandum necessarius est & pro librorum sumptu. Neque vero simoniacam labem contrahit si quando prædicatio nõ est prorsus necessaria, mauult verbum seminare vbi melius sustentetur: Imò & si illic concionari renuit vbi victum sibi non sperat suppeditandum, culpam non cõmittit. Est tamẽ semper cauendum scandalum, idque potissimum monachis. Tertium demũ mẽbrũ erat de laudibus diuinorum officiorum, tã

Prædicationis functio ex duplici capite nequit p̃tio vẽdi.

pro viuis quam pro defunctis: de quo satis dictum est. Pretium namque nunquam est licitum, sed sustentationis stipendia: atque alia præterea iura (vt explicuimus) quasi mercedem operarum, quæ non sunt omnino necessariæ, sed ad pompam pertinẽtes. Sed & verbum nihilominus D. Thom. notandum est s. ꝙ non licet pactum facere, neque mentem habere recipiendi pretium emptionis. Vnde illicita esset, inquit negatoria illa lex, ꝙ processio in funere nullatenus sine certo pretio fieret, quippe qua via præcluderetur ne gratis eiusmodi pompa fieret. Atque adeò specimen haberet exactionis, quod quidem, vt diximus, multo esset absurdius in celebratione Missarum. Non tamen haberet eandem absurditatẽ affirmatoria, conditionalisque lex. Vt si quis talem obtulerit eleemosinam, talis ei pompa, quæ non est necessaria exhibeatur Haberet quippe eiusmodi lex speciem gratuitæ retributionis. Ad tertium argumentum, quia prælatorum hierarchias functiones cum doctorum scientia, & aduocatorũ consilijs conferebat, per distinctionem respondetur, quandoquidem diuersa est rõ. Antistites namque cæterique ecclesiastici p̃fecti virtute potestatis sibi cõmissæ, rõneq; stipendij ad ipsorum sustentationem constituti, obligantur suas administrare prouincias. Quocirca qui pro vsu eiusdem potestatis aliquid vltra reciperent, non tam pro operis, quas gratis debent, id intelligerentur suscipere quam vendere vsum spiritualis gratiæ. Vnde colligit D. Tho. ꝙ nulla dispensatione licitum eis esse quippiam accipere, neque pro hoc ꝙ dices suas committant, neq; pro correctione, aut pro eo, ꝙ non corrigant. Nomine autem dispensationis, non solum legis relaxationem intelligas, vt vulgò verbum sonat, sed oẽm etiã spiritualem administrationem. Pretium ergo recipere vt cum aliquo subdito dispẽsetur, in lege manifestaria simonia est: nã pro causa dispensare, ad spiritualem gubernationem attinet: quæ per gratiam fit Spiritus sancti. Est enim pastoris officium, de quibus ait Paul. Alios autem constituit pastores, & ideo gratis fieri debet, sicuti correctio, & eruditio. Si autem absque causa fit, iniqua est, atque eo longè deterior, quòd pretio venditur. Neque vero vllus est pastorum tam mentis inops, a minimo vsque ad maximũ, qui hoc non intelligat.

Ad tertium.

Sed

Sed exactiones illas quę in dispensationibus fiunt, nescio quo alio fuco incrustant. Appellant enim compositiones, & quasi commutationes legis: vt qui à legis vel voti onere excipitur, alterum subeat ipsi viderint. At verò pretio cum subdito pacisci vt non corripiatur, magis esset nefandum facinus, puta cum licentia illi fieret impunè delinquendi. Addit autem D. Tho. licere prelatis dum subditos visitant, statas procurationes percipere: non quidem tanquā correctionis pretio, quæ proculdubio spiritualis res est sed quasi debitum stipendiū

D.Tho.

In quo quidem verbo duo ipse mihi obseruo. Prius, quod re vera visitationum stipendia ob id censetur licita, quod prelati per seipsos visitare deberent greges suos, vt vultum pecoris agnoscere possent, & vocem audire: secundum verbu Christi: Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ: nam alios mittere, qui dum taxat mercedem corradant, nulla mercede dignum. Posterius, quod hic obseruauerim, est quod cum eiusmodi stipendia sustentationis gratia fuerint constituta, illic præcisè videntur purissima conscientia exigi posse, vbi episcopatus non sint nimium pingues. nam vbi decimę abundant, profectò non est vsque adeo tutum. Ad secundum membrum argumenti, quod ad scientiam pertinebat, bimembri D. Thom. responsum reddit. Qui enim inquit, officium non suscepit ratione cuius sibi incumbat alios docere, licitè potest pretium suæ doctrinæ percipere, non quasi veritatem aut scientiam vendens, sed quasi operas suas locans. Cui autem ex officio illud incumberet, si aliquid pretij reciperet, intelligeretur, inquit, veritatem vendere: & ideo grauiter peccaret. Locus hic D.Tho. cōtra nos stare cuipiam forsan videbitur qui quęstione pręcedenti, contra quam multi censent mōstrare nitebamur licitè posse scientias, artesq; acquisitas pretio doceri. Ait si quidem non licere ei recipere pretium pro veritate aut scientia, sed quasi operas suas locans. At verò potius nobis fauet tantum abest, vt sit contrarius. In primis enim veritatis doctrinam non omnino censet spirituale, aliàs neque operas locare liceret: vt de sacramentis, & prædicationibus: & orationibus dictum est, sed tantum sustentationem recipere. Et tamen doctori etiam ditissimo licet operas ad iustum locare. Atqui vbi scientia est excellentiori: & qui docet, peritior & luculentior, carius easdem æstimare. Item etsi pro veritate dicenda nihil petijt liceat recipere (vt lib. 5. q. 8. de teste diximus) eo quod cùm mentiri nefas sit, nemini licet nisi verum fari aut docere. Tamen pro eadem ueritate ex suis principijs eruenda, ac subinde differenda, elucidanda, prælegandaque & releganda, non dubium quin liceat pretium recipere. Quinetiam (vt supra diximus) etiam si sine vllo labore id fieri posset, liceret illud vendere. Sicuti si quis alium doceret scribere aut pingere: quia illud non est spirituale, de quo loquimur, scilicet quod gratis accepimus, vt gratis demus, sed tantum ratione subiecti. Imò uerò neque Theologia sic est spiritualis: quoniam etsi scripturarum fides donū sit gratias datum, atque etiam scientia Apostolis ad prædicandum infusa, quam ideo vendere illis nefas fuisset: tamen illā quam in scholis discimus, humanitus acquirimus. Idem & de aduocatorum consilio censendum: vbi certè nihil spiritualitatis vitiatur, etiam si ditissimus pretio illud perhibeat in caussis agendis Imò quamuis pauperibus pretium extorqueat, nullā committit simoniam, tametsi præceptū misericordiæ violet. Secus de correctione fraterna & consilio ad leuandum mœrorem afflicti hominis: talis enim officia, porrò quæ per se ad salutem animi referūtur spiritualia quidem sunt, & ideo gratis impendenda. Secundum item verbum D. Tho scilicet quod qui ex officio docere tenetur, non pōt pretiū recipere. Hostien. super cap. Quia nonnulis. de magist. eo vsque protendit, vt sentiat nemini qui publico stipendio prælegit, fas esse peculiarem aliam mercedem exigere: hoc autem gratis dictum est Nihil enim vetat quominus qui non teneretur nisi vnam facere lectionem, pro alia precium recipiat. Sed quod D. Tho. ait exemplo ipse protinus pandit secundum tenorem dicti cap. quia nonnullis. nempè quod ubi ecclesia habet canonicatum aut certum stipendium decretum pro cathedra, ille qui illam regit, gratis docere obligetur pauperes, Neque tamen cōtrafaciens ulla ideo simoniæ labe denotatur sed, qui pro facultate quam facit doctori ad legendum prætium, exigit, à beneficio Ecclesiastico iubetur esse alienus. Ad quar-

Visitationum stipēdia tūc licitè percipiuntur cū prælati per seipsos visitant & aliunde non habent cōgruā sustentationem

D. Tho.

Explanat mēs D.Tho.

quartum argumentũ de religionis ingressu, tripartita est responsio. Primum.n. constitutissimum est, pro ingressu, hoc est pro professione, neutiquam fas esse pretiũ aut exigere, aut offerre. Porro quod religionis cultus res sit spiritualis, ad quam ideo prælatus volentes gratis gratenterq; recipere debet, vt pote quod illud sit institutum beneficium diuinum. Tex.n. extat in can. Quã pio. 1. q. 2. & in c. de regularib. & c. quoniam, de simonia. in declarantes. Itaq; spiritualitas per quam in ingressu religionis attenditur simonia, non est inde perpẽdenda, quod religiosi aliqui ex decimis viuant & bonis ecclesiasticis: possunt.n. decimæ titulis secularibus applicari, putà regibus aut ducibus ad propugnãdam ecclesiam: præterquã quòd sunt religiosi nullis talibus fruentes decimis aut spiritualibus oblationib. Sed ratio spiritualitatis in hoc consistit, quod professio ipsa & religio institutio Christi est, vt volentes eum sequi, gratis, admittatur. Secũdum assertum est, quod vbi monasterium est tenue, nec ad tantum numerum nutriendum sufficiens, nulla est simonia aliquid pro victu & vestitu, recipere. Exemplum qualecunq; possumus in matrimonio ponere. Pro illo namque quatenus est sacramentum nil potest vir ab vxore recipere: potest tñ id admittere ad sustinenda eius onera. Ex hoc tertio fit consequens, neq; esse simoniã, si illa inter moniales libentius suscipiatur, quæ ex sua deuotione largas eleemosinas monasterio fuerit elargita. Sicut & econuerso licitum monialibus temporalia impendendo beneficia, seculares ad deuotionem allicere, vt sanctimonialem habitum induant: tametsi non possint pretium dare vt tale capessant religionis institutum. Circa secundam conclusionẽ dubia exurgunt exigua; Primum vtrum quando monasterium est locuples, vt possit personas quæ recipiuntur alere simoniacum sit pretium exigere. Extat enim à parte affirmatiua argumentum, quod cùm non alia ratione eiusmodi exactio iusta sit quam propter monialiũ alimentum, vbi illud aliunde suppetit, apparet pretium pro ingressu religionis exigi. Quod quidem argumentum Docto. fere canonici iuris, vt est videre apud Sylu. verbo simonia. § 15. in eandem affirmatiuam sententiam cogit. Respondetur nihilominus, opulẽtiam monasterij nihil prorsus facere, vt quæ in paupere non erat simonia, sit in diuite. Et ratio est patentissima: nam simonia ex obiecto speciem sortitur: nempe quia spirituale venditur, puta professio ipsa & locus in religione. Si autẽ illud caueatur, & pecunia non nisi pro victu recipiatur, etiam si monasterium illo subsidio nullatenus egeat, poterit quidem esse peccatum auaritiæ, non tamen simoniæ. Sed hoc tantum fatendum est, quod præsumitur simonia: nam si victus est abundans præsumitur pecuniam recipi pro ingressu vt probè illic conuincit Syl. Quocirca monasteria ditissima, quæ pauperes recipere absque pretio renuunt, eodemque ingenti profectò citra scandalum facere id non possunt: tunc maxime, quando videntur pecuniam recipere, non pro sustentatione sed alijs de caussis: nempè quia puella non est tam bono sanguine orta, aut alia notata infamia aut deformitate. Hac enim pretio in conuentu æstimare, vix à simoniæ macula elui potest: atq; hoc demum, si conuentus vt suam amplitudinem, & magnificentiam clariorem reddat, auctiora exigunt pretia.

Ad quartũ. — Primũ dubiũ. — Argu. — Solutio

QVÆSTIO VII.

DE SIMONIA IN SACERDOTIJS AC DIGNITATIBUS CONQUIRENDIS.

S. Tho. 2. 2. quæst. 100. art. 4.

ARTICVLVS I.

Vtrum pro sacerdotijs atque alijs præbendis quæ spiritualibus sunt annexa liceat pretium percipere.

Primũ argum.

POstquam de rebus spiritualibus puta sacramẽtis deq; alijs spiritualibus actionib. disputatum est, subsequitur vt rationẽ simoniæ circa sacerdotalia, prębendasq; ac dignitates, quæ eisdem functionibus mancipantur, examinemus. Apparet enim istorum mercatum, nulla sordescere simoniæ macula: quoniam si hæc emere aut vendere, simoniacum esset, eo vel maximè quod sunt spiritualibus actionibus coniuncta: sed hac ratione nullam rem temporalium liceret vendere: quia cum omnia tẽporalia mundi fuerint

fuerint propter spiritualia condita, cuncta censentur spiritualibus annexa. Secundò: Sacrorum vasa, sacraque; vestes inter ea, quę spiritualibus connectuntur, cõnumerantur: calicem autem ad occurrendum Ecclesiæ necessitati vendere licet, & sacras vestes: ergo liceret etiam Pontifici Maximo, vbi Ecclesia graui prępmitur necessitate, episcopatum, aut quodvis aliud sacerdotium, pretio conferre, dummodo conferretur digno. Tertio arguitur: Inter spiritualibus annexa asci ibuntur ius sepulturę, ius patronatus, & secundum antiquos, ius etiam primogeniturę: eo quòd tunc ius sacerdotale erat illi coniunctum. Sed Abraham emit ab Ephron speluncam duplicem in sepulturam, vt Genes. 23. memorię proditum est: & Iacob à fratre suo misera lenticula ius emit primogeniturę, vt eodem libro cap. 25. legitur. Ius pręterea patronatus transit cum re vendita, & infeudum conceditur. Item decimę quibusdam sunt regibus ac militibus concesse, à quibus rursum, & redimi possunt. Deinde, & pręlati prębendarum fructus, quos alijs conferunt, in tempus retinent, vt Papa medietatem annatis: etiam si prębendę spiritualibus sint annexe; ergo sacerdotiorum mercatus in vitium simonię minimè impingit. In contrarium autem facit cano. Paschalis Pontif. sum. 2. q. 3. ca. si quis obiecerit, Cuius verba sunt; Quisquis eorum vendiderit alterum, sine quo neq; alterum prouenit, neutrum inuenditum derelinquit. Nullus ergo emat Ecclesiam, vel prębendam, vel aliquid ecclesiasticum: vtpote sine quo spiritualis actio non prouenit. Hęc ibi.

Secũdũ.

Tertiũ.

Distinctio.

Ad quęstionem supposita distinctione duabus conclusionibus respondetur. Bifariam enim accidit temporale quidpiam spiritualibus esse annexum. Vno quidem modo, tamquam id, quod ab spirituali dependet: sicuti sacerdotia habere Ecclesiastica, qđ cum clericali officio coniunctum est: de quo vtiq; annexionis genere statuitur prior conclusio. Nequaquam id, quod hoc pacto spiritualibus annectitur est pretio vendibile, imò eiusmodi venditio esset simoniaca. Et ratio est clara iuxta tenorem citati canonis. Nã cũ eiusmodi tpale sine spirituali non transeat, dũ illud venditur, spirituale coniunctim venditur. Alio verò modo id, quod temporale, & spiritualibus est coniunctum, in quantum ad huiusmodi spiritualia ordinem habent, cuiusmodi est ius patronatus, vtpote cuius munus est clericos ad Ecclesiastica sacerdotia prę sentare. Et vasa vestimentaq; sacrorum vsui destinata, de quibus posterior adhibetur conclusio. Illa, quę hoc pacto ad spiritualia referuntur, nulla est simonia vendere, dummodo non quatenus sacrę sunt, vendantur, sed quatenus res quędam. Probatur contrario modo, nam cũ tpalia hęc nihil spirituale psupponant, transire in alterius dñium possunt, qui nihil habeat spũalitatis, ut si quis secularĩũ villam emat, cui ius patronat⁹ annexum est. Et si calix in massam argenti refundatur, & formam perdat, põt in alterius trãsire dominiũ, qui ex eadem massa põt profanum uas fabrefacere. Circa priorem cõclusionem dubium emergit, tum quod sub obscura est eius rõ, tum etiam ꝙ nec satis uř solida. Quare ad luculentiorem eius explicationem inquiritur, quo iure emptio uenditioq; prębendarum, seu simoniaca sit uetita, utrum solũ Ecclesiastico, an uerò diuino. Nam etsi q. 5. de simonia in gñe similem qõnem disputauerimus, ubi uenditionem sacraliũ actionum decisum est iure diuino esse simoniacam, nihilominus de prębendarũ, dignitatumq; mercatu non est tam compertum. Apparet quippe huiusmodi simoniam solo humano, & põtificio interdici, nã sacerdotia hęc nihil aliud sunt ꝙ decimarum fructus, quę quidem res sunt merè tpales, ergo non obstãte ꝙ sint spiritualibus annexa, põt ab illa spũalitate se moueri, & uẽdi, sicuti calicis materia, dũmodo consecratio non uẽdatur, uendibilis est. Mox, etsi decimarum substantia iure diuino sit spiritualibus functionib⁹ addicta, quota nihilominus, ut supra mõstratum est, iure humano est cõstituta, poterit ergo Papa si sacerdotiũ ualet cẽtum ius medietatis uendere, alteramq; Ecclesię relinquere. De hac cõne interpretes can. iuris in diuersas dissecãtur, quas Cai. quolib. 1. q. 9. ad tres reducit. Prima. n. ea dẽq; extrema est, hñ õi simoniã in uniuersum esset de iure humano, q ortũ habuit ex glo. in c. ex parte de offi. de leg. quã illic Ant. de But. & Cardinalis c. 1. de sim.

1. Conclusio.

Postrema conclusio.

Probatio.

Dubiũ.

Caieta. Prima opinio. Glossa. Ant. de Butrio. Cardi.

Secũda opinio. D.Tho. comprobant. Secunda per aliud extremũ est, omnem simoniam esse prohibitam de iure diuino quam D. Thom. docere hic vr. Et tertia est Panormit. eo ca. 1. de simonia: & rursus in sua repetitione, super cap. extirpandæ. de præb vbi ait, venditionem præbendæ, cui annexa est ordinis administratio, vel clauium executio, simoniam esse de iure diuino: quia id, cui annectitur, eodem iure est spirituale. Venditio aũt præbendæ, quæ non est talibus ordinibus sacris mancipata, tm̃ est simonia de iure positiuo: quales vtiq; sunt illæ, quę administrationibus hospitaliũ destinatæ sunt. Caiet. vero hoc solo ab Tertia opinio. Panor. hac tertia Panorm. opinione differt, q̃ ait, non solum illam præbendam, quę annexa est executioni ordinis sacri, aut clauium, iure diuino ad simoniam pertinere si vẽdatur, ve ũ & illã, quę annexa est cuicunq; clericatui, citra sacros ordines, puta primæ tõsuræ aut minoribus ordinibus. Et rõ eius est, quia clericatus, inquit, Nõ omnis clericatus vsq; ad primã tonsurã est de iure diuino. est de iure diuino, sanè cũ omne clericale officiũ in spiritualibus actibus cõsistat: et prima tõsura. Arbitror aũt istarũ opinionũ suo singulas condimento opus hre In primis qđ ait Cai. omnẽ clericatum vsq; ad primam tonsuram esse de iure diuino nõ est adeò probabile, quin cõtrarium sit probabilius: immò pluribus certũ, vt ĩ 4. Probat opinio Caietani. Sententiarum disputatur: qñquidem nõ sint de sacerdotis essentia. Sed nihilominus inde nõ colligitur opinio Panormitani, q̃ nulla venditio præbendæ, quæ nõ est mãcipata functioni ordinum maiorũ aut clauiũ, sit simoniaca iure diuino. Immò cũ Cai. crediderim satis esse, vt sit annexa simplici clericatui, nõ quidẽ ꝓpter eius rationem, sed quòd quamuis minores ordines sint de iure positiuo, nihilominus [illegible] quàm re vera sunt res sacræ, vendere iũs præbendæ illis addictę, est contra ius naturæ, atque adeò diuinum: sicuti de calice, & ara dictum suprà est: quæ quidem res licet iure positiuo sint sacræ vendi tamen pluri ratione consecrationis nequeunt, quin sit simonia contra diuinum ius. Prima aũtem opinio glossæ citati capituli, Ex parte nullam vim in contrarium habet nam in capit. illo nulla fit mentio simoniæ, sed hoc solum habetur, quod si quidam Archidiaconus renuntiare suæ vellet præbendæ, daretur certe personæ: vnde infert gl. quod si in alterius fauorem renuntiaret, alias nõ renuntiaturus, esset simonia de iure positiuo. In qua glo. duplex est peccatum Primum, quod falsum asserit: immò dummodo fiat de consensu Papæ, nulla est simonia: nam talis est vniuersalis vsus. Secundo inde inferre, venditionem præbendæ esse simoniam de iure positiuo, nullam hẽt apparentiam: quamuis neq; hoc in glossa habeatur. Igitur quò ad declarandam vim rationis huius prioris conclusionis descendamus, fundamentũ eius est, qđ præbendæ, & sacerdotia ex decimarum fructus sunt constitutę. Decimæ autem iure diuino, & naturali nulla alia ratione imperatę sunt, quàm vt sint stipendia, alimẽtaque clericorum pro spiritualibus functionibus. Quocirca cõferre alicui prębẽdam non est solũ cõferre illi fructus: nã eiusmodi fructus laico possunt vendi: sed conferre ius decimarum, qđ quidem est Ecclesiasticum, atque adeo spirituale: quandoquidem suopte instituto propter munus Ecclesiasticum exiguntur. Et hic est sensus canonis Pontificis citati, scilicet, qđ vendita præbenda, venditur res ipsa spiritualis, puta ius ipsum clericale. Quòd si quis contrarius sic nos coarguat: saltem illi, qui iam est sacerdos, nõ esse simoniam sacerdotium emere: nam eo vel maximè qđ præbenda simul acquirit ordines, quibus annexa est. Sed hic non; quia iam erat sacerdos. Et faciamus esse prębendam, quæ non habeat aĩarum curam: ne dicas nullam spiritualitatem acquirere. Item confertur nonnunquam ex dispensatione ꝑbenda puero antequam ordinetur: ergo cum illa nihil spirituale transit, atq; adeò vendi potest. Rñdetur (vt dictũ est) ipsissimum ius petẽdi decimas esse spirituale & iõ siue ille, cui cõfertur, fuerit clericus, siue futurus sit, sẽper vẽditur spirituale.

Duplex peccatũ glossę.

Fundamẽtum prioris conclusionis.

Obiectio.

Solutio Scrupuli.

Quid aũt de fundo præbendę mãcipato? ille enim non est pars decimarum. Respondetur, quòd vendi nõ potest cum illo Ecclesiastico titulo: vt scilicet clericali iure possit emens eosdẽ fructus recipere: potest tamen ab illo sacro titulo emãcipari, & vẽdi: sicut materia calicis, seclusa cõsecratione. Vnde prius superiorum argumẽtorum nullius erat roboris: nam emere prębendam, non est tãtum emere fructus,

Solutio.

Ad primũ arg.

Ad secundum argum.

fructus, sed ius spirituale. At posterius autem de decimarũ quota, quæ solo Ecclesiastico iure uidetur cõstituta, rñdetur, & est notanda solutio, quod eiusmodi pontificia sancto non est per se alia distincta a diuino iure, præcipitur decimarum substantia, sed est ipsius determinatio, & moderatio. Queadmodum ecclesiastica præcepta de celebrandis his, illisve festis, & de annuali cõfessione, nihil aliud sunt quam determinationes diuini iuris. Et iõ non solum uendere ius decimarũ in totum cum titulo clericali, uerum & quo ad quotam, est simonia contra ius diuinum. At uero non negamus, quin aliqua sit simonia de iure positiuo, nempe quæ non est prohibita, q̃a mala, sed mala quia prohibite, ut habet eadem glossa, puta quando præbenda non est annexa clericali muneri sed aliis officiis, utpote hospitalium seruitio, aut sacrorũ editui. Ecclesiæ ue œconomo, ut q. 5. art. 4. declarauimus, nam eiusmodi munera, & officia non sunt proprie spiritualia, sed sola pontificia lege eorum uenditio est inhibita, ut patet ca. Saluator 1. q. 3. de præbendis autem, quas Præstameras uocant audio aliquos hæsitare, an sint mere spirituales. Haud tñ est cur in litem euoretur, quoniam non sunt ut pensiones, quæ sine titulo conferuntur, imo habent uerum titulum. Et cum ille non sit secularis, sequitur quod sit clericalis, ac per inde spiritualis. Quod enim autem sola ratione studii esse subductas a communi decimarum cumulo, non habet in iure fundamentum, neq huius ueritas liquet, sed a quibusdam confingitur. Quare in re dubia standum est iuri decimarum communi, uidelicet ut eiusmodi titulus spiritualis sit. Quare ambigere non possum quin eiusmodi titulus obliget ad persoluendum diuinum officium, atque adeo emptio & uenditio ipsius simoniam proculdubio germinat. Secus de aliis titulis secularibus, quale habent seculare principes, & reges ad decimas, ut statim artic. sequenti patebit In calce demum quæstionis commendandum memoriæ est, tunc dumtaxat simoniam pullulare, cum quippiam quasi pretium confertur. Nam ut bene aut Caiet. in Summa, in uerbo simonia, cum multis rationibus, ac modus quidpiam conferuerit temporale, dum spirituale recipitur, retribuit scilicet, uel per modum sustentationis. Ecclesiasticorum ministrorum, quam supra diximus esse necessarium, uel per modum liberalis honestatis ad gratiam, uel referendam ineundã. uel forte quasi ex lege ob laudabilem consuetudinem, atque aliis præterea modis nullus simoniam procreat, nisi quidpiã per modum pretii rependatur. Neque uiceuersa eum, qui spirituale confert, quidquam retributionis quouis aliorum modorum expectans, simoniacus fit Immo uero etsi anteq̃ã illud cõferat, illud postulet, qđ ex laudabili, & firmata consuetudine ei debetur, ut litem caueat, quam consuetudine ei debetur, ut litem caueat, quam post ad recuperandum timeri, ullam contrahit simoniæ labem. Postrema denique dubitatio, sit, utrum saltẽ ad redimendam uexationem liceat temporale pro præbenda largiri. Arguitur. n. a parte affirmatiua ex superiori decisione, qua assertum est, nullam esse simoniam ad redimendam uexationem pro baptizando paruulo iamiam animam exhalaturo pretium porigere. Cum enim sacramentum maiorem habeat spiritualitatis rationem, quam præbenda, uidetur ut pro ipsa sit etiam licitum Respondetur nihilominus sub distinctione, uexationem redimere duob. modis usu uenire potest. Vno modo, ut diximus, cum quis p uim, aut fraudem impeditur præbendam petere, ut si quis te ui detineret, ne ad competendũ canonicatũ pergeres, aut si timeres aliquem falsa de te sparsurum, ut tuam electionem impediret, & hoc licitum est pretio redimere, quando quidem quicumque idoneus tale habet quæsitum ius alios modo. si quia putaret prę aliis candidatis dignitate pollere, & ideo putaret iniuriã ab electoribus pati cõtra suũ honorẽ si nõ eligeretur. & idcirco electorib' alio intercursori pretiũ porrigeret. Et hoc proculdubio non licet, nã etsi quisq. ius hẽat petendi, nõ tñ par ius habet ut eligatur, sed hoc debet manere in libero arbitrio eligentium. Quare caueat prudentissimus quisque hoc sibi palliamẽtum pretexere, esset enim uera emptio spiritualis Secus autem de baptismo in extrema necessitate, in quo casu paruulus ius habeat, ut baptizat propter sacra-

Præbendę, quas Præstamenas dicunt, spũales sunt, & obligãt ad psolũedum diuinũ

Dubitatio.

Solutio.

menti accessionem Quod quidem acqui situm ius respectu praebendae nemo habet praeter quam quod nomen fallitur, dum de propria idoneitate iudicat. Neq. possi ceri licere pensionem super futuram prębendam, et si exprimeret de consensu Papę, totum enim hoc esset temporali spirituale coemere. Secus in permutationibus aut resignationibus. Possum siquidē ego permittere pensionem super beneficium, quod in meum fauorem resignas, ut statim articulo sequenti patebit.

Ad primū ar. Primi capitalis argumēto dilutio subobscura apud D. Tho. apparet, cōcedit nā que temporales oēs possessiones spiritualibus, sicut fini annecti, nā ut corpus propter animā, ita temporalia propter spiritualia cōdita sunt. Colligit aūt inde uendi posse, non tamen eorum ordinem, quē habent ad spiritualia. Quod est dicere, Sicut quisque secularium sua uendere potest, quia illa non uendit, quatenus ad spiritualia referūtur, sed quatenus in usum humanum assumuntur, ita & sacerdotes fructus suarum decimarū uendere pñt, ordinem tamen ad spiritualia, puta ius decimas percipiendi, quatenus clericali functioni mācipantur, uendere, simonia est. Ad secūdum argum. Pari modo respondetur ad secūdum uasa sacra, quatenus res materiales sunt, uendi posse, cōsecrationem uero nequaquam. Si autem uendantur in profanos usus, pro Ecclesiae uel pauperum necessitate, tunc aut infringi, aut effundi debent, ut desinant esse sacra. Si autem una Ecclesia uendat alteri ad sacrum usum, potest quidem sine fractione, dūmodo nihil pro cōsecratione recipiat. Et idem est de uestimentis. Etenim per dilacerationem possunt perdere formam, & tunc uendi, etiā in usus seculares. Ad tertium ar. S. Tho. Tertium uero argumentum plura habet mēbra. Primum de spelunca Abrahae, quam emit in sepulturam ad Ephron. Ad quod bifariam D. Tho respondit. Primo, quod forsan terra illa nondum erat in sepulturam dedicata, quare neque ulla fuit simonię culpa, illam emere, sicuti neq. ulla est, solum emere profanum, ubi coemeterium extruatur. Praefert tamen solutionem alteram, nēpe quod cū etiam apud gentiles officium sepulture religio esset, si Ephron spelūcam, quae in sepulturam destina erat, pretio uendere intēdebat, simoniaca contagione infectus fuit. Nā autem iustus Abraham, ut qui non intendebat, nisi terram emere communē, aut uexationem redimere. Quāuis neq. Ephron apparet nisi gratis obtulisse, eam, neq. uero Abraham nisi pretium gratis retulisse, quanto terra aestimaretur. Vbi id quod q. 5. dicebamus, annotandum est, Quęst. nēpe apud infideles quadātenus illis seculis rationem rei spiritualis uiguisse, ac perinde simoniae notam. Ratio dubitādi. At uero cum non esset tunc talis temporum consecratio, qualis est modo, dubium restat, utrū apud nos loca coemeterii sepeliēdis mortuis pretio uendere, sit simonia. Apparet enim id iure prohibitum, c. Abolendę. de sepul. & c. qui in ecclesia de simon. Et rationem idipsum confirmatur, nam ius sepeliendi mortuos ad religionem attinet, si ergo illa de caussa gentilibus nefas erat sepulchra uendere, maiori ratione erit & nobis, ut qui coemeteria consecram⁹, aut benedicimus. Immo apparet esse simoniam de iure diuino, & naturali, nam eodem iure religio uirtus est. Responsio. Nihilominus respondetur per hanc distinctionem. Vt officium sepeliendi mortuos quantum ad id, quod necessitatis habet, nequit citra simoniae labem uendi, ut supra propter hanc modo factum rationem constitutum est, ita & pro loco necessario in coemeterio pretium exigere simonia esset, utpote si clerici nullo loco sacro uellent mortuum humare, nisi pro terra aliquid penderetur, nam profecto eadem est ratio officii sepeliendi, & necessarii soli, quandoquidem religio Christiana est, ut cadauera in coemeterio recondatur. Et hoc est, quod ait S. Tho. etiam apud gentiles fuisse simoniacum. At uero si quis honorationem locum in Ecclesia, ceu pompam non necessariam affectat, non prorsus simoniae condonandum est, si aliqui pro illo loco ad Ecclesię fabricam exigatur, sicuti de superfluis pompis supra diximus. Refutatur. Vnde ubi talis uiget consuetudo, quae iam est ꝑ lege recepta, citra scādalum potest taxatus nūmus postulari. Hostiensis sententia. Quare sententia Host super. c. Audiuimus. de simo. negantis licitum esse huiusmodi pactum, non est necessaria. Quoniam re uera, si nihil pro cōsecratione, aut benedictione loci recipiatur, sed uendatur terra, sicut materia calicis, nihil

illic

illic spirituale venditur, sed humanus temporalique honor: dummodo scandalum caueatur. Quemadmodum & loca in Ecclesia honoris gratia ad sedendum certis prosapijs destinata esse consueuerunt. Quamuis diffitendum non sit, quin isti honoris tituli in locis sacris nimium affectari deformem habeant vanitatem. Ad capitula verò citata respondetur, nihil aliud prohibere, quam ne id vendatur, quod est de necessitate sepulturæ compulso, scilicet pacto, vt non sepeliatur, qui terram non emerit. Ad historiam autem Iacob respondetur, nequaquam simoniam commisisse pro eo quod diuinitus indultum illi fuerat ius primogenituræ, atque adeo sacerdotij secundum illud Malach. 2. Iacob dilexit, Esau autem odio habui. Esau verò, cui idem mysterium celatum erat, peccauit vendens secundum Apostolum ad Hebræ. 12. Ne quis fornicator, aut prophanus, vt Esau qui propter vnam escam uendidit primitiua. Haud tamen responsio hæc omnem lectori dubietatem eximit.

Iacob emẽdo primogenitură ab Esau, simoniã nõ commisit.

Prima obiectio Secũda.

Primum enim non constat tale mysterium, quod Esau opertum erat, apertum fuisse Iacob. Mox etiam si ei fuisset notum, non ideo eluitur à culpa, tum propter inhumanitatem renuentis indigenti fratri porrigere pulmentum, tum quòd Esau ad peccandum induxerit, cum ipse non esset ad modum vsurarij paratus vendere. Immo cùm iure naturæ bona fide possideret primogenituram, nullatenus vexabat Iacob, quare non est excusatio legitima dicere, redemisse suam vexationem. Ad horum primum respondetur, ex textu sacro colligi Rebeccæ innotuisse mysterium, aut nutu patris, aut alio diuino modo. Alias nunquam id persuasisset nato suo minori dicens: Super me sit filij ista maledictio. Qua ratione & Iacob idipsũ intellexit. Et ideo iure suo vsus est: Dicens enim, vende mihi, idem intellexit quòd, da quod meum est. Nec tenebatur mysterium fratri suo reuelare, quia tunc ille fraternæ suasioni non acquieuisset. Quocirca licet nõ esset idem Esau paratus vendere non idcirco censetur Iacob eum induxisse: nam qui iure suo vtitur, neminem inducit. Quare cùm alter possideret alienum benè dicitur ipsum Iacob vexasse postquam alia nõ pateret ei via recuperandi quod suum erat, & perinde Iacob redemit vexationem suã, præter quam quod Esau non necessitate, sed gula affectabat lenticulam, quia ratione Iacob ab inhumanitate defenditur. De iure autem patronatus, vt extra, eodem titul. patet perinde ac de re spirituali censendum est; ita vt simonia si illud per se pretio vendere, sed transit cum villa, aut castro, cui est annexum. Quocirca qui uillam uendit, neutiquam propter ius patronatus potest auctius pretium exigere.

Ad primã obiectionẽ.

Ius patronat⁹ vendere simonia est.

Circa aliud membrum de decimis primo notandum est duo in ipsis considerari, nempè fructus ac prouentus, quæ res sunt merè temporales, & ideo ut dictum est vendi, possunt, ut patet de publicanis, qui constituto pretio eosdem fructus mercantur. Et hoc est inquit D. Thom. quod Papa concessit secularibus dominis, ac principibus. Qua ratione regi nostro concessæ sunt tertiæ in bellorum subsidium contra infideles. Secundò notandum considerantè est, ius spirituale illas petendi, & hoc laicis indulgeri non posse, quoniam est ius sacerdotale.

Decimarũ pucetus uendi psit.

Contra hoc autem est argumentum, ꝙ Rex, & quicunque secularium habent huiusmodi decimas, quales sunt, qui templariorum bona possident, idem ius habent eas petendi, quod clerici ipsi, nam Rex ex communi decimatum cumulo tertias capit, & alij Domini totas decimas perinde atque episcopi. Immò ipsi sunt, qui parœcio suam consignatam sortem tribuunt.

Argu.

Ad hoc bifariam responderi potest. Primò quòd recipiunt nomine Papæ. Secundò, ad rem accommodatius, quod Papa cum decimarum partem principibus adiudicat, illas sub seculari titulo, puta defendendi Ecclesiam, constituit. Et ideo principes ius quidem habent petendi, non tamen spirituale, quod tantum D. Thom. negat posse concedi laicis; sed ius seculare, quod ipsi possunt alijs vendere, & ceu alia secularia bona quomodocunque distrahere, & alienare.

Solutio.

Ad vltimam denique particulam respõsionis perpendenda est solutio D. Thomas videlicet quòd si Papa ante beneficiorum collationem ordinauerit particulam pro sua iusta sustentatione, aut pro aliis pijs vsibus adimendam, rectè id quidem potest. Sed nota, ordinauerit, id est communi, & æqua lege sanciuerit, pro caussa iusta; nam profectò si pro libito

D. Tho.

absque lege id fecerit, suspectum est. Et hac ratione lege in Hispania recepta, & in alijs nonnullis prouincijs cõstitutum est, vt annatis, hoc est à tempore quo quis obtinet sacerdotium, dimidiatos fructus illius anni soluat. Et posset, si necessitas ingrueret, vt supra diximus, decimas decimarum sibi retinere, si modò illa ratione reliquæ omnes exactiones, & compositiones extinguerentur. Sed id maximè notandum, quod D. Thom. subdit: si uerò enim inquit, ab eo, qui beneficium confert, præter positam antea legem requirat, aliquid sibi exhiberi de fructibus illius beneficij, idem est, ac si aliquod munus ab eo exigeret: & ideo non caret vitio simoniæ. Quam quidem sententiam ego mihi plurimum obseruo in confirmationem nostræ, quam lib. 3. de pensionibus declarauimus. Quemadmodum enim non potest pro se Papa pensiones iniungere, ita neque pro alijs: nisi tanquam stipendium pro officio, & obsequio seu spirituali, seu seculari: quod Ecclesiæ est commodum.

Obiectio. Quòd si quis contrarius sic arguat: Quid, quid alteri concessione Papæ conferri potest, sibi ipse valet applicare: quandoquidem ipse est bonorum Ecclesiæ dispensator: potest autem commutans, aut renuntians eius auctoritate pensionem sibi retinere: ergo eandem potest sibi & Papa adiudicare. Respondetur fallaciam in argumento latere: nam & si auctoritate pontificis commutanti ac renuntianti concedatur pensio, non est tamen eadem caussa in ipso pontifice, vt sibi retineat, quandoquidem ipse non est præbendæ dominus, uelut ille, qui commutat, aut renuntiat, sed duntaxat dispensatur: qui ideo debet suam pro iusta caussa interponere auctoritatem.

ARTICVLVS II.

Vtrum præbendarum permutatio absque simonia fieri possit.

PRæbendarum permutatio earum uenditioni affinis est: & ideo quæritur an absque simonia fieri possit. Arguitur enim à parte negatiua.

Argu. 1. Primum ex glo. supra citata, cap. ex parte, prima, de officio delegati. ubi habetur, quòd si quis in gratiam alterius sacerdotium renuntiaturit, alias non renunciaturus, simonia committitur contra ius humanum. Cùm ergo vniuersæ commutationes illo pacto fiant, simoniam redolent.

Argu. 2. Secundò arguitur: si eiusmodi permutationes iure essent permissæ, sequeretur, quòd liceret dum exilior propinquiori commutatur, tantum retinere pensionem super pinguiori, quanto excessu alteram superat. Id autem falsum esse sic monstratur: quòd tunc pariter sequeretur, si una nullos haberet fructus, sed tantum personalem titulum, altera verò fructibus abundaret, posse quantitate pecuniæ refusa quanti sunt fructus illius diuitis fieri permutationem: nam quod de parte permittitur, non est cur de toto interdicatur, & tamen contractus iste emptio uidetur esse præbendæ.

Argu. 3. Tertiò potissimum arguitur: Si tales permutationes iuri essent consonæ consequens inde fieret, vt eiusmodi pensiones possent numerata pecunia æstimari, & redimi: vt annua pensio ducatorum 10. 80. aut 100. numeratis redimeretur. Conclusio tamen si vera est, aditum vendendis sacerdotijs patefacit. In contrarium est c. quæsitum. de rerum permut. vbi solùm uetantur permutationes cum pacto, sine licentia episcopi: conceditur tamen episcopo facultas easdem faciendi: quod quidem non concederetur, si simonia esset.

1. Conclusio. Ad quæstionem iuxta argumentorum numerum tribus conclusionibus respondetur. Prima: Resignatio præbendæ in manus legitimi Antistitis in fauorem alterius designatæ personæ, & non alias, si non aliud interueniat pactum, siue fiat per modum permutationis, siue per modum simplicis renunciationis, nullam habet rationem simoniæ: neque iure diuino, neque iure humano. Conclusio hæc supra à nobis contra citatam glossam asserta est. Quòd si glossam subglossaueris, quòd id sentiat, quando renunciatio aut commutatio fit sine licentia Papæ, aut prælati, inanis tunc esset: vt quæstio. 5. diximus: nam cum nemo possit præbendam dimittere, nisi in manibus prælati, cuius est beneficia conferre, neque auctoritate priuata alteri adiudicare, illa non esset simonia, nisi fortè mentalis: quia nihil fieret. Quòd autem cum illa conditione renuntiare nulla sit simonia, patet manifestè:

nifestè: quoniam cùm prælato sacerdotiorum collatio incumbat, nullo prohibetur iure in eius arbitrio ponere, si voluerit conferre Petro, quòd si noluerit, aliter ille, qui iure possidet, non renuntiat.

2. Conclusio. Secunda conclusio; Commutare præbendas, cum pacto, nisi in pacto ponatur, cum cōsensu Pontificis, simonia est, vt verbi gratia, si duo de commutatione paciscātur, & qui minorem præbendam habet, alteri polliceatur pensionem, Papæ autem non referant nisi simplicem commutationem, neque ipse eandem pensionem concedat, simonia est apertissima, & tamen apud idiotas frequentissima. Et pariter si quis non per viam permutationis, sed simpliciter renuntiat in fauorem alterius, nō reuelando Prælato pensionis pactū, quod inter eos interuenit. Est autem simonia de iure positiuo, nam commutare præbendas retenta pensione, non est iure diuino prohibitum, sed pontificio, vt patet in cap. ad quæstiones de rerum permuta. Sed fieri nequit nisi consentiente prælato, vt illic patet, & c. citato. Quæsium. Quare dum Papa non concedit pensionem illam, reputatur vt pretium commutationis. Ac perinde profectò crediderim, talem collationem, etiam si à Papa, pactum ignorante fiat, non teneri. Quòd si pactum, cōtra ius diuinum intercesserit, scilicet vt quis pro tali renuntiatione pecuniam numeret, tūc nec Papa dispensare absque culpa posset, vt tali modo fieret renuntiatio. Quare qui illo modo præbendam obtinuisset, inhabilis fieret ad possidendum, nisi posteà facto pro infecto habito, Papa, qui solus potest, eum idoneum redderet, & habilem. Adde, pensiones, vt habet mos Romanus, nullum prælatum Papa inferiorem constituere valere, neque in permutationibus, neque in simplicibus renuntiationibus. Quod autem eiusmodi pensionum pacta in commutationibus assensu eiusdem Pontificis fieri possint exprefsè habetur. c. citato, ad quæstiones. Est tamen excessus Christiano cauendus. Audio namque in huiusmodi commutationibus non solum fructuum quantitatem æstimari, verum & per se etiam honorem, & dignitatem sacerdotij, vt cum archidiaconatus, aut decanatus illustris ecclesiæ pro simplici præbenda permutatur, etiam si fructus pares fuerint, alia insuper pensio pro dignitate exigitur, quod quomodo fieri possit, non video, quippe cùm dignitas res spiritualis sit & in dicto cap. proximè citato, exprefsè cauetur, ne misceatur permutatio dignitatum cum compensatione fructuum, sed per se simpliciter sacerdotium prò sacerdotio, & dignitas pro dignitate permutetur absque aliqua refusione pecuniæ, & seorsū fructus pauperiores ad ditiorum æqualitatem compēsentur. Præterea, & fructus omnes pro pensione statuere, præcipue in sacerdotijs habentibus annexum seruitium, atque omnium potissimum in curatis, nescio quis probet: non solùm quod iure cautum sit, ne pensio tertiam fructuum partem exuperet, verùm quod diuino iuri, & naturali aduersetur, vt quis seruitio sit absque vllo stipendio addictus. Quare pro minori absurdo duco, vt quis duo sacerdotia cum animarum cura retineat, quàm vt alterum, retentis fructibus, relinquat. Nam qui duo habet, potest alternatim ambo visitare & eleemosynas suis parœcianis despertiri, qui verò fructibus beneficium expilat, in caussa est, vt quam titulum habet, neque curam possit gerere animarum, neque eleemosynas facere. Nam cum cogatur victum aliunde quæritare, quo modo functioni suę adesse potest? De tertio membro quæstionis, quod argumento tertio tactum est, puta de redemptione pensionum varie a doctoribus opinatur. Caiet. namq; in opusculo 16. responsionum. q. 10. in vniuersum affirmat perpetuas pensiones numerata pecunia redimi posse, alij verò recentiores, quorum est Ioan. Maior in quarto, distinctio. 24. q. 5. in vniuersum negant. Varietas autem hæc ex fundamentorum diuersitate suboritur. Caiet. enim censet pensionem esse rem merè temporalem, solos scilicet fructus respicientem. Alij verò censent, ius pēsionum esse clericale, ac perinde spirituale. Inter has ergo opiniones statuitur tertia conclusio. Pensiones functionibus spiritualibus adiudicatæ, neutiquam redimi pretio possunt. Secus autem illæ, quæ sub seculari titulo conceduntur. Vtraque pars non tam probatione, quàm solo exemplo indiget. Enimuerò si priscū pensionum morem spectes, nunquam cōcedebantur, nisi spiritualibus functionibus annexæ. Non sufficiebat, verbi gratia episcopus vniuersam diœcesim visitare, & gubernare, accersebat sibi auxilia rem, qui

Nullus p̄latus Papa inferior pensiones constituere valet.

Quæst.

Maior.

3. Conclusio.

Explanat conclusio.

sibi esset adiumento, cui ideo certam pensionem in suis fructibus consignabat. Atque huiusmodi pensiones, sicubi modo in more sint, vt vendi non possunt, ita neque redimi. Habent enim præbendarum effigiē, quæ spiritualibus annectuntur. Et fortasse idem est ferendum iudicium de pensione, quæ daretur seni, ac bene merito episcopo, aut presbytero propter exhaustos labores, si quoniam vires eum ad seruiendū deficiunt, renuntiare vellet sacerdotium suum. Hoc enim libro 3. legitimum sumus arbitrati pensionum genus videtur enim huiusmodi pensio clericali iuri annexa. Aliæ vero sunt pensiones, quas iam diximus titulis secularibus applicatas, puta principibus, ac militibus, & has non est dubiū posse redimi, quandoquidem, vt dictum est, vendi possunt. Si enim militi constituatur pensio super episcopatum, potest eam episcopus redimere. Sed aliæ sunt, quæ non nihil habent dubietatis, vtpote, quæ in commutationibus, aut simplicibus renuntiationibus interueniunt: Renuncio in tuum fauorem meum beneficium, retenta certa pēsione. Videtur enim hoc genus, pensio esse merè temporalis, nam vt lib. 3. diximus, ad nullum officium ecclesiasticum talis pensionarius tenetur, nec titulum habet, sed solum ius à possessore petendi fructus. De his ergo inquit Caiet. quod si vnico contractu vtrunque conficias, constituas, scilicet pensionem decem ducatorum, octoginta redimendam, simoniacus est contractus. Si verò diuisim post constitutam pensionem illam velis redimere, nullum tibi ius obstat. Et primo de commutationibus citatum capitulum: Ad quæstiones, de rerum permutatione, incautum lectorem fallere posset. Illic namque nulla habetur mentio pēsionis, sed hoc solum quod quādo inæquales sunt præbendarum fructus, potest illi, qui maiorem habebat, pecuniarum quantitas refundi: vbi apparet, quod possit pecunia præsens tota numerari, & per consequens pensio vnico contractu cōstitui, & redimi. Immo sine pensionis nominatione, si tua valet centum, mea nonaginta, numero tibi pro tuis decem, simul octaginta, videtur illic contractus probari. Quod profecto non est concedendum, alias liceret & præbendam emere. Vt si ego nullam haberem prębendam, possem octoginta ducatis emere tuam, quæ valet decem. Textus ergo intelligendus est de quātitate pecuniæ, quæ habet rationem annuæ pensionis. At verò quod illa possit redimi, videtur ex dicto textu colligi. Nam habetur & iubetur seorsum fieri permutationem præbendarum simpliciter, & postea æquiparari fructus. Quare iam illa pensio videtur dari sine clericali iure, & ideo forsan illa redimi potest. Tametsi ingenuè fateor non posse me discrimen illud percipere domini Caieta. inter duos seorsum contractus & vnum. Nam si constitutam pensionem ob id redimere possum, quod est res sine titulo ecclesiastico, nescio quando constituitur, postquam tunc extrahitur ab eodem ecclesiastico titulo, cur non possit simul de redemptione paciscι. Sed ne tantam largiamur licentiam, dicendum quod talis contractus habet vehementem suspitionem emptionis, & venditionis. Quare non potest non scandalum dare. De alijs pensionibus, quæ in vsu modò sūt scilicet quæ pro libito sine aliquo titulo cōceduntur, illi, qui licitas existimant, respondeant. Ego nanque, vt lib. 3. dicebam, deuorare ius illud nequeo, vt possit pensio poni, nisi pro titulo aliquo ecclesiastico, vel seculari, aut pro commutatione, aut dū in lite dubium dirimi aliter non potest. Per hæc ergo, argumenta, quæ in fronte quæstionis proposita sunt, soluta restant, præter secundum quod in gratiam Caiet. adiecimus. Concedit namque in commutationibus licitam esse compensationem excessus maioris præbendæ, dummodo altera fructus habeat, hæret autem ambiguus, quando altera nullos habet fructus, propterea quòd talis commutatio quandam habet emptionis imaginem. At vero non est cur dubitetur, quin talis commutatio, perinde atq; altera, licita sit, ideo nihil absurdi argumentum concludebat.

Capitulum ad qōnes exponitur.

Ad argumēta facta.

ARTICVLVS III.

Vtrum liceat spiritualia pro munere cōferre, quòd est, vel à lingua, vel ab alio quouis obsequio.

Qvamuis constitutum fuerit, spiritualia nō esse pretio æstimāda, apparet nihilo-

nihilominus pro alijs muneribus posse cõferri. At quippe in regesto Gregorius ecclesiasticis vtilitatibus deseruientes, ecclesiastica dignum est remuneratione gaudere. Ecclesiasticis autem vtilitatibus deseruire, est munus ab obsequio: ergo licite pro eiusmodi munere rependuntur ecclesiastica sacerdotia.

1. Argu. Gregor.

Argu. 2 Secundo: Tam sordidum & carnale est intuitu consanguinitatis beneficium conferre, quam si pro suscepto munere, & obsequio daretur: illud autem non apparet eousque sordidum, vt sit simoniacum: ergo neque hoc secundum.

Argu. 3. Tertio. Quod precibus conceditur, gratis fieri videtur, ac perinde a simonia est alienum: vtpote quam sola uenditio, emptioque constituit.

Argu. 4. Quarto Hypocritæ spiritualia opera foris exhibent, vt per munus linguæ laudem occupentur humanam, neque tamen eiusmodi hypocrisis simoniæ tribuitur: ergo munus a lingua simoniam non parit. In contrarium est verbum Vrbani Papæ canone: Saluator. 1 quæstio tertia. Quisquis res ecclesiasticas non ad quod institutæ sũt sed ad propria lucra munere linguæ, uel obsequij, vel pecuniæ largitur, vel adipiscitur simoniacus est.

1. Conclusio. Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior: Simonia perinde cõmittitur, si res spiritualis pro aliquo temporali munere, vel obsequio, seu exhibito, seu exhibendo tribuatur, ac si pro pecunia quis eam vel numerata, uel promissa largiretur. Probatio est clara: quoniam nomini pecuniæ vniuersa supponuntur quæ pecuniæ æstimari possunt. Manifestum autem est, eiusmodi obsequia quippe quæ ad commodum aliquod referuntur, pretio pensari posse, nam & nummo operarij ministri conducuntur.

Probō.

Postrema conclusio. Posterior conclusio. Sicuti suscepta pecunia, aut alio quouis munere simonia contrahitur, ita & per munus a lingua. Exempli gratia. Si quis episcopus precibus ad temporalem vtilitatem captandam inflexus sacerdotium conferat, ea scilicet intentione, vt fauorem captet, ex quo sibi aliqua possit ratione collationis prouenire utilitas. Probatur eadem ratione, quia hoc etiam est pecunia æstimabile. Circa istas conclusiones post illa, quæ de usura decisa sunt, nil fermè adnotandum restat; nam propemodum quod vsura est in temporalibus, id in spiritualibus est simonia: Quare sicuti mutuum dare pro aliquo munere usura est, ita & sacerdotium pro eodem munere largiri est simonia. Neque uero refert munus alias genere suo honestum sit necne. Si quis enim propter turpem familiaritatem cum muliercula fratri eius, aut alteri, quasi in pretium sacerdotium penderet, simonia esset; & qui reciperet, resignare teneretur. Secus si ob amicitiam, licet turpiter contractam, gratis illud conferret. Adde quod etiam si non ille, qui sacerdotium recipit, sed alius, quantumuis ipso nesciο, pretium pro ipso obtulerit, simonia emergit, ut patet cap. Nobis. de simonia. Quapropter cum primum ipse resciuerit, tenetur sacerdotium renunciare, quia collatio nulla fuit.

Sacerdotium largiri pro moue e etiã turpi simonia est.

Quæst. Quæris autem eadem ratione si quis p̃bendam ambit, non episcopo, sed alius intercessoribus, qui ipsam ei procurent, elargitur, vtrum talis sit simonia, vt teneatur præbendam deserere? Apparet enim ex una parte non esse rationem parem.

Nam si episcopus nihil precij recipit, neque preces pecunia æstimabiles, ut in solutione tertij declarabitur, gratis sanè confert, ac subinde collatio tenet. Ex altera uero apparet eandem esse rationem, nam vt quæstione sequenti explicaturi sumus, diuino naturalique iure non solum datio spiritualium, pro pretio prohibita est, uerum & receptio. In casu autem præsenti licet episcopus gratis secundum suam opinionem conferat, nihilominus alter non gratis recipiet, sed pretio. Et est tanti apud me uigoris hæc secunda ratio, ut ei libentius quam priori assensum præbuerim. Si quæ autem alia dubiosa emergere hinc possunt, propositis argumentis attinguntur.

Solutio.

Ad primũ arg. Ad primum igitur respondetur, sententiam Gregorij huc tantũ pertinere, quod si clericus uel ecclesiæ, vel prælato honestũ impenderet obsequium ad ecclesiæ cõmodum, uel aliud spirituale negotium conducens, eo ipso idoneus fit cui sacerdotiũ cõferatur, sicut respectu aliarum uirtutum cõferri potest. Obsequium autem & munus, quod iure condemnatur, illud est prorsus, quod ad carnalia refertur, puta si quis seruit prælato, aut suis agnatis, vel amicis ad temporale cõmodũ ut sacerdotium, tãquã merces

merces eiusdē obsequii rependatur. Quod idcirco addiderim, quod episcopus, qui iustam mercedem merces temporalem suis famulis persolvit, nihil absurdi facit si gratos habeat, atque adeo erga eos gratiosum animum gerens, dum idonei sit, etiam in præbēdarum collatione se illis beneficum exhibeat: quia tunc illud obsequium non reducitur ad temporale commodum, sed ad gratiam, quam famuli possunt per idonea, grataque obsequia cum hero sibi conciliare. Quare servire Antistiti propter ecclesiasticum sacerdotium, nō est in universum culpabile, nisi quando illud quodam modo ad emptionem reducitur, scilicet cū spectatur tāquam pretium obsequii. Nam vt articulo primo dictum est, cum multifariam quidpiam alteri conferri possit, scilicet per modum liberalis uel doni, vel obsequii, & per modum reverentiæ & honestatis, uel quasi debitum ex laudabili consuetudine, nihil histrorum uitium simoniæ parturit, sed sola ratio pretii aut mercedis.

Ad secū dū arg. D.Tho. — Ad secundum respondet D. Thom. negando eandem esse rationem de consanguinitate, quæ de aliis carnalib. obsequiis: nam hæc quandam habent rationem pecuniārii pretii, quæ non inest in consanguinitate. Quare qui alioqui gratis suis consanguineis sacerdotium confert, etsi id tali respectu faciat, erit quidem culpata collatio: haud tamen simoniaca. Secus si in altero sacerdotium collocaret ea de causa, ut suis consanguineis beneficium remuneraret. Huic autem sententiæ non desunt, qui contradicant. (Altissi.) Enimuero Altissiodorensis antiquus auctor 3 part. tract. 21. quendam refert Parisiensem cantorem collationem sacerdotii rationem consanguinitatis uitio simoniæ tribuentem, licet ipse eidem opinioni non subscripserit. Sequuntur autem eam Durand. & Bonau. in 4. distinct. 25. & Adrian. (Duran. Bonau. Adrian.) Quin uero & inibi D. Tho. in eandem opin. inflexit. (Rō præteritæ opinionis.) In cuius gratiam arguere sic possumus. Beneficia debent gratis conferri: qui autem personam consanguinitatis respectat, non dat prorsus gratis. Nam ut lib. 3. diximus, acceptio est personarum. Quin vero consanguinitas pretio videtur æstimabilis. Quis enim non super aurum æstimet, consanguineum illustri esse prosapia ortum. Quæstio ergo hæc quia scrupulorum nutrix est, subiectis propositionibus eliquidatur. Prima est: Etsi conferre beneficium consanguineo indigno crimen sit genere suo mortale: digno autem propter consanguinitatem, peccatū etiam nonnullum, neutrum tamen est simonia. (Probatio.) Prima pars lib. 3. satis probata est, nam est peccatum iniustitiæ contra fidem episcopalis officii. Mox & secunda etiam nota. Quoniam cum sacerdotia pro illis, qui dignè seruiant sint instituta, si conferātur alio respectu, acceptio est personarum. Haud tamen erit mortalis si digno fiat collatio, sed tātum uenialis, eo quod nulla violatur iustitia. Tertiam autem partem bene asserit D. Tho. nam vbi non est spiritualiū uenditio, nulla est simonia, illic autem, nullum interuenit pretium. In quod a simili vsuræ deducitur. Quod enim in temporalibus usura est, id in spiritualibus, vt dicere solemus, est simonia. Et tamen mutuum dare consanguineo, & tali respectu, nulla est vsura. Accedit, quod in c. Saluator, vbi Vrbanus simoniæ causas enumerat, nullā consanguinitatis mentionem fecit. (Vrban.) Idque inde præterea confirmatur (Confirmatio.) quod propter talem personatū acceptionē nemo incurrit pœnas iuris in simoniacos decretas. Propter argm̄ ergo proximè factum distinguitur, q̄ qui dat consanguineo, non det gratis. Si enim intelligitur, non dat simpliciter ea ratione, qua debet, verum est; si autē intelligatur pro pretio, id negamus, nam etsi præclara consanguinitas super aurum æstimetur, ut sapiens, de sapientia inquit, nullo est tamen foro vēdibilis, sicuti possessiones, & ministrorum operę. Secunda propositio. (Secūda proposi tio.) Cōferre sacerdotium consanguineo digno ratione dignitatis ac probitatis, tantum abest a ratione simoniæ, vt sit etiam laudabile, quoniam consanguinitas de genere bonorum est, veluti amicitia. Et ideo illius de causa nemo fit deterior, q̄ alias dignus est. Immo cæteris paribus si scandalum caueatur, ille præferendus est veluti cæteri honesti amici. Vltima propositio. (Vltima proposi tio.) Antistites qui in proposito habent, aut uniuersa sacerdotia, aut cuncta quæ pinguiora sunt in consanguineos, & affines profundere, etiam si adiunctam habeant intentionem non conferendi nisi dignis, non habent conscientiam tutam, immo uix possunt a mortali macula elui. Primum quod hoc pacto affecti sunt, facilè a suo affectu decipiuntur, ut eos pro dignis ducant, qui verè non sunt. Mox quod non possunt non scan

dalum

dalum dare. Deinde quod alijs, qui digni sunt, & forsan digniores, non parum iniuriæ irrogant. Quin verò illis occasionem offerunt: ne cum fauore & præmio sint destituti segniores sint ad literarum studia, atque ad probitatis studia exercenda. Quare bene inter alias iniquitates veterũ sacerdotum, ac iudicum deplorabat Michæas, cap. 3. quod ædificarẽt Sion in sanguinibus, & Hierusalem in iniquitate. Ad tertium plura D. Thom. respondit nempè tria. Primum est, quod qui in collatione sacerdotis munus principaliter à lingua intendit, puta vel laudem aucupari, ac perinde humanum fauorem, vel preces, aut ex quibus idem fauor humanus acquiritur, aut contraria inuidia vel odium cauetur, simoniacam labem cõtrahit. Quod si contrà quis arguat. Qui dat propter laudes, aut precibus victus, gratis dat: quare neque pœnas incurrit iuris, perspectè põderet verba: Non enim D. Thom. laudis intentionem, etiam si sit principalis, nec precũ causam simoniæ simpliciter tribuit: sed quando per hæc aliquod emolumentum temporale pretio æstimabile contenditur: vt si episcopus sacerdotium regis simulo, aut eius precibus ductus cõferat, qui se apud regem laudibus efferat, quò hamo pinguiorem ecclesiam possit expiscari. Immò verò neque tunc est simonia, nisi quando id principaliter intẽditur, cuius indicium est, quando collatio fit indigno: nam eum tunc principalis intentio non sit idoneitatis personæ, conuincitur esse emolumenti temporalis. Quare crimini tunc iniustitiæ, & infidelitatis adhæret insuper simonia. Atque adeò recipiẽs præbendam, tenetur eam relinquere, nisi denuò integretur prouisio. Quando uero nõ nisi simpliciter laudes Antistes affectat, aut per preces amicitiam & gratiam, tunc nulla est simonia. Imò verò quando quis confert digno, præcipue propter dignitatem, licet sinister oculus non modo humanam laudem, & fauorem spectet, verum & ad t'pale emolumentum & lucrum, simonia non inficitur. Quod si Innocentiũ consulas super cap. Tuam. de ætate & qualit. ord. similia suo more docet. Cui & Caietan. in sua Summa, verbo, simonia astipulatur. Secundum igitur assertum est, quod dum preces pro digno porrigũtur, tunc collatio non est ex genere suo simoniaca, quandoquidem legitima subest tam precãdi, quam conferendi causa. Potest nihilominus illuc irrepere simonia mentalis, si collatio non propter dignitatem fiat, sed præcipuè propter fauorem & emolumentum pretio, vt dictum est æstimabile. At quia in sermonem de precibus & fauore incidimus, altera nos occupat dubitatio: Vtrum collatio metu extorta sit simoniaca, ita vt qui beneficium tale recepit, resignare ipsum teneatur, idem enim præfatus cantor Parisiensis, referente eodem Altissiodorensi, tenet. Quoniam metus, inquit, pecuniæ est redimibilis. At verò eodẽ modò, quo de consanguinitate & amicitia, respondetur, videlicet quod et si metu conferre indigno peccatum sit genere suo mortale, digno verò, nonnulla etiam culpa, quia collatio non fit legitimo fine, neutrum tamen est simonia, quoniã dare metus causa, non est dare pretio. Nam etsi quis pretium daret ad propellendum metum, nihilominus qui metuit, nil recipit. Immo verò nec sacramenta conferre propter metum, vllo condemnatur iure, vt si quis metu confessionem audiret. Nec verò vulgo talis episcopus haberetur simoniacus. Sed tamen quando ille metus incuteretur, qui esset modo exposito pretio æstimabilis, tunc esset simoniæ: vt si rex vel eius aulicus comminaretur episcopo, quod nisi sacerdotium tali personæ conferret, de gratia regia excideret, neque ad aliam esset ascensurus sedem. Qui enim tali metu sacerdotium conferret, id ad venandum episcopatum faceret, ac perinde simoniacus esset. Secus, si metus ei incuteretur amittendi vitam, aut tẽporalia bona, quæ possidet, nam tunc metuens nullum habet respectum lucri. At quoniam dictum est ob metum indigno conferre, peccatum esse genere suo mortale, non quidem simoniæ, sed iniustitiæ & infidelitatis, postremus superest scrupulus: Vtrum nullus metus talem culpam excuset? Respondetur tamen nullum esse in tali re excusantem metum: nam cum & diuinũ ius, & naturale id vetet, atque adeò facinus sit intrinsecè malum, potius gladio succumbendum est, quam illud patrãdum. Tertium dictum D. Thom. est Quẽquã pro se rogare ab obtinendum sacerdotium, cui animarum cura subiungitur, præsumptuosũ est, ac proinde per suas ipse:

Secũda.

Dubitatio.

Solutio.

Scrupulus.

Rñsio.

Tertiũ assertũ.

se præces indignus redditur atq; adeò peccat pro indigno rogans Si autem sacerdotium absque tali sit cura, ipse autem vitæ sustẽtatione, indigeat, citra simoniam potest id petere. Ratio prioris membri est, quod dignitatem, quæ ad animarum curam requiritur, si quis in se non agnoscat, iniustè appetit, si verò habere se crediderit, insolentia turget, id quod libro sequẽ clarius patebit. Secus autem de alijs, simplicibus sacerdotijs. Hæc veruntamen sẽtentia, D. Thom. nil mirum si nimium appareat rigida. Enimuero fide sola episcopali cura illa fuisset prolata, maximam haberet probabilitatem, vt libro sequ. visuri sumus: Exigit enim episcopalis professio in eo culmine perfectionem, vt possit episcopus cæteros perficere, vt Dionysius ait in libro Ecclesiasticæ Hierarchiæ. Et ideo vix non solum procuratio, verum appetitus potest esse sine culpa: aut iniustitiæ, si appetens non se agnoscat idoneum, aut præsumptionis, si id facilè credat. Cura autem aïarum in parœcianis ecclesijs non tam excelsum, expostulat perfectionis gradum. Et ideo non apparet tãta præsumptio, si quis se dignum existimet. Secundò ad id arguitur. Potest esse tanta eorum raritas, qui ad parœcias regendas sint idonei, tantaque ecclesiarum necessitas, vt viro, cuius egregia in populo habetur existimatio, tam doctrinæ quam vitę, non modò non sit præsumptio, verum etiam sit charitatis virtus se ad id minus offerre. Tertiò potest etiam contingere tãta in prælatis corruptio, vt dignis posthabitis, ecclesias omnes indignis cõmittant, quo certè casu non esset aliud quam officium charitatis ad occurrendum tali pesti illum n. qui cõmuni vulgi opinione idoneus habetur, & qui in se nullum crimen agnoscit prodire, vt per sui ipsius electionem alij impedirentur. Nam quamuis nemini de se credere liceat, nec leue aliquod peccatum habere possunt, nihilominus multi iustam habere probabilitatem suæ dignitatis, atque adeo ardore charitatis labore fiure, qui administrationis ecclesiæ sunt necessarij, ac perinde cùm Isaia dicere, Ecce ego, mitte me. Accedit & c. iuanos. de simoni. quod pro se rogantem, vt in canonicum eligeretur, rerum non fecit simoniæ, De hoc autem latius libro sequẽti in tractatu eporum. Interim autem de parœcianis presbyteris sic est sententia D. Tho. moderanda. Primum non ait, vt de epo dicturus est, q appetere talia sacerdotia, sit præsumptuosum, sed pro se rogare, q certè vix põt carere scandalo, Scd'ò, id ẽt sentit, si res per se cõsideretur, nẽpè si prouisores sacerdotiorũ diuinã legem ad vnguẽ obseruarent, digniores semper ante ferendo. Item in prouincia bene instituta, in qua viri non desunt idonei. Tunc. n. rogare pro se quemquam præsumptuosũ esset, & scandalo proximum: quia talẽ tũc virum nõ tam publicã necessitas q̃ priuata voluntas ad id adducere videtur, Imò verò non dicit S. Th. hmõi præsumptionẽ semper esse mortale delictum, qm̃ potest esse leuius. Ad quartũ rñdetur sm Diuum eundem, q hypocrita non confert spũale p p temporalem laudẽ, sed solum seipsũ talem demonstrat. Quare per talem simulationem potius furtiuè surripit laudem humanã, q̃ emat, quapropter illa non est simonia Huic aũt rñsioni affine est disputare, vtrum q per hypocrisim aut aliam simulationẽ aliquid acquirit, teneatur illud restituere? Vt si quis nequã simulata sãctitate, aut diues efficta paupertate, eleemosynas, aut beneficia acquirat, vtrũ teneat ea, qua sic acquisiuit, suis dñis refundere? Fuit enim assertio antiqui Alexãdri & Altissiodorẽsis, illius quidem 4 parte, q. 86. membro 3 huius verò lib. 4. cap. De restitutione. In quorum sententiam se contulit Adrianus eodem lib. in titu. De restitutione. Et fundamentum istorum est, quod hypocrita fraude seducit populum, atque adeò qdquid sibi illa vafricie acquirit falso titulo adipiscitur, ob idq; nullum sortitur dñium. Perinde ac si ego Petro pecuniam deberem, cuius personam mentitus Paulus illam à me extorqueret. Nec omnino opinio hæc quibuspiam probabilitate carere videtur, tametsi nimium sit accerba Arguunt autẽ contra se ipsi hoc pacto: Si eps oculo criminoso, aut alteri alias indigno, quem crederet esse legitimè idoneum, beneficium conferret, collatio teneret quamuis falsus titulus in caussa eius fuisset, ergo eodem pacto dominiũ acquirit hypocrita Respondet Alexander antecedente confesso, inficiendo consequentiam. Qm̃ qui idoneus est sacerdotio. non fingit probitatem illo fine sicuti hypocrita. Quapropter hypocrita fur est & latro.

Ratio assertionis.

1. Rõ in D. Tho.

2. Ratio

3. Ratio

Moderatio sẽtẽtiæ S. Thom.

Ad quartum ar. Quæst.

Alexan. Altissi.

Adrian. Fundamẽtum pximæ opinio.

Argum. contra p tertiam opin.

Solutio Alexan.

latro. Alter verò etsi ecclesiam ingrediēs indignus sit, ingressum tñ legitimum habet. Ex hac tamen istarum solutione duo sequuntur. Primum contra ipsos, quod non omnis hypocrita tenetur ad restitutionē eorum, quæ talium intuitu illi erogātur, sed ille præcise, qui intētione & caussa illius lucri hypocrita fit, nam par esse dēt ratio illius atq; alterius, qui sacerdotium suscipit. Quocirca ex eorum solutione sequitur secundo. Quòd si quis sanctitatē, qua caret, ea intentione simulet, vt ab episcopo sacerdotium aucupetur, simoniā similiter committat, restitutioni obnoxiam, quod reuera non esset assertu secutum. Alias multi essent, qui mala fide prębendas possiderent, adeò multi curati, quin verò episcopi, qui vere non essent tales, quod qui concederet multas ecclesiasticas functiones suspectas redderet, atq; inualidas. Igitur prædicta opin. si q d veritatis habet his est moderaminib. temperanda. Primum de culpa nemo dubitat, quin sit grauis, tali visco inescare populum ad extorquendam eius substantiā. Sed quantum ad restitutionē animaduertendum est, aliud esse quidquam alteri porrigere sub conditione, hoc est, do, si sis talis, qualis appares. Aliud vero absolutè donare, etsi motiuum sit illa qualitas, quæ apparet. Collationes autem sacerdotiorum, dignitatumq; ecclesiasticarum ambigere non licet, quin absolutè fiant, & absq; ulla prorsus conditione perinde atq. sacramentorum dispensationes: Alioquin nihil esset in ecclesia firmum neq. solidum. Quare qui aliter hęc munera dispensare cogitaret non id faceret, q d ecclesia intendit. Quo fit ut etiam si qui ad ecclesiā assumitur illa intentione mendosam sanctitatem ueditasset, nihilominus collatio teneret. Et quāuis post adeptionem dignitatis, aut cuiuscū que sacerdotij quis vitam suam corruptis moribus contaminet, nihilominus vere possidet, neq. ad restitutionem tenetur fructuum. Per hæc ergo fermè de eleemosynis iudicandū est. Enim uerò si qui eleemosynā, aut hypocritę aut diuiti persona to pauperi largitur, sub tali conditione id faceret si verè est, quòd apparet, certū est non transferre dominium, illa non assistente conditione. At verò non illo pacto conferri censetur, sed absolutè donantur, tametsi motiuum sit falsum, & ideo re uera credendum est transferri earum dominium etiam si in hypocritas, & falsos pauperes conferantur. Quod autem absolutè donentur inde apparet, quod homines propter Deum eleemosynas largium, imò quodammodo Christo ipsi in pauperibus. Nam quod vni inquit ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Et ideo non debet tam exacta fieri inquisitio dignitatis personæ ad porrigendum stipē. Et confirmatur, nam vt Adrian. ipse concedit, quando caussa finalis est uera, licet motiua sit falsa, translatio dominij non impeditur, ut patet in alijs negotijs. Si enim quis famulum quem putat esse bonum, conducat, licet non sit talis, nihilominus acquirit mercedis dominiū dummodo seruiat, quæ fuit caussam finalis, quamuis non tam bene seruiat, vt herus putabat. Eleemosinarum āt finalis causa est charitas Dei, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, ergo licet motiuum sit falsum, scilicet personæ dignitas, non impeditur dominium. Alias qualecunq. mendacium diceret pauper, submitteretur restitutionis iugo. Et postremo ex alio istorum asserto arguit. Si hypocrita, & mentitus pauper tenetur restituere, quæritur cui facienda sit restitutio. Respondet Alexand. non illis, qui eleemosynas porrexerunt, quippe qui propter Deum earum a se dominium alienarunt, sed facienda est Reip. vel alijs pauperibus, quibus fuissent fortè collatę. Sed contra arguitur. Si quis eleemosynas largiti sunt, a se dominium abdicarunt, fit ut in ipsos transtulerint, quibus tribuerunt, nam in Deum non transtulerūt nisi in isto, quibus eius causa donarunt. Porrò ergo opinio illa non est necessaria. Quod si nos rursus vrgeas Ille eleemosynas porrigentes non sponte fecerunt, & voluntarie, quandoquidem ignorantia fuit in caussa, quæ secundum Arist. facit inuoluntarium. Quare D. Tho. ait hypocritā furtiuè surripere laudes, inuoluntaria autem donatio non ualet. Negatur prior præmissa, non enim omnis ignorantia facit inuoluntarium, quando non ignoratur potissima caussa operis. Sciunt autem omnes misericordiam officium esse charitatis, quod non indiget tanta exploratione meritorum personę, quoniā licet pauper

Marginal notes: Replicatio cōtra solutionem. — Qui simulata paupertate eleemosynā extorqt ad restitōnem nō tenetur. Confirmatio præteritę assertionis. — Ratio altera ad idē.

pauper non sit dignus, nulla tamē fit meritorum iactura. Et ideo quanquam eadē dignitas ignoretur, nihilominus spontanea est misericordia. Hoc in quotidianis eleemosinis astruxerim, nam si insignis impostor eximiam, uel sanctitatem, vel necessitatem effingeret, vt graue æris pondus exprimeret, crediderint talem pessimum ad restitutionem teneri, nam tunc ingens eleemosina illa non esset censenda spontanea, sed per fraudem extorta. Soluta ergo restant argumenta in contrarium. Conceditur n. talem hypocritam deceptorem esse, & quodammodo falso titulo, qui in eo scit corrasisse eleemosynas, sed negatur nihilominus propter rationes dictas, dominum non acquisiuisse, quoniam vltro nec in illum translatū est. Neque simile est, quando vna persona pro altera supponitur. Si.n.quis mihi diceret esse Petrum, cui ideo tribuerem, quod non nisi Petro largirer, si non est Petrus, non tenet datio, sicut non teneret matrimonium. Error autem in moribus, aut in bonis fortunæ non habet eandem efficaciam ad elidendum contractum.

Limitatio superioris dicti.

QVAESTIO VIII.

DE RESTITVTIONE SIMONIÆ, & pœna simoniaci.

ARTICVLVS I.

Vtrum quidquid per simoniam, vel datur, vel recipitur, sit restitutioni obnoxium.

POstrema demum quæstio de simonia, vt restitutionem, ac reliquas pœnas exploret oportet. 1.Arg. Apparet nanq; nō esse necessarium, vt quisquis per simoniam præbenda aliqua aut dignitate potitur, debeat illam relinquere. Sunt.n. spiritualia quædam, quæ semel obtenta abijci nequeunt, ut characteres, qui per sacramentales consecrationes imprimuntur, ergo illi licet simoniacè acquirantur, non sunt restituendi. Arg 2. Secundò: Contingit episcopum simoniacè esse promotum, cuius subinde pœna est suspensio, & tamen ipsum subdito sub anathemate iubere, ut a se ordines suscipiat, qui ideo videtur ad obedientiam obligari, nemo tamen ab eo, qui potestatem non habet conferendi intenta re debet recipere, ergo episcopus per debitum simoniæ ab illa episcopali potestate non suspenditur. Arg.3. Tertio Nemo pro illo delicto puniendus venit, quod se neq; sciente, neq; volēte factum est, siquidem pœna soli voluntario delicto debetur. Contingit autem nonnunquam, vt quis spirituale quidpiā accipiat alijs clam ipsum id procurantibus, ergo non est q̄ ille debeat collatione sibi facta priuari. Arg.4. Quartò. Nemo pro sua culpa debet commodum reportare: vsu tn̄ venire assolet, vt si simoniacus id, quod sic acquisiuit resignaret, in rem eorū cederet, qui fuerunt simoniæ participes, vt pote quando prælatus aut totum collegium, cui facienda est restitutio, in simoniam consensit. Ergo tali euentu nulla est restitutio facienda. Arg.5. Quinto. Dum quis per simoniā ad solemne uotum religionis admittitur, non potest ab eodem se uoto religare, ergo ab eius restitutione, quod per simoniā adeptus est, absoluitur. Arg.6. Sexto exterior pœna in hoc seculo non debet pro intimò cordis motu infligi, quippe qui soli Deo patet. Accidit autem simonia non solum foris in opere, verum & intus in corde quæ actione, ut supra patuit, p uoluntatē definitur, ergo eiusmodi simonia nulli est restitutioni obnoxia. Arg.7. Septimo arguitur. Multo plus est ad altiora promoueri, quam in susceptis permanere. Quādoque autem cum simoniacis fit dispensatione ut, ab sublimiora eueātur, ergo non semper debent susceptis orbari. In contrarium est sententia illa canonis, si quis episcopus. 1.q.1. Qui ordinatus est nemo ex ordinatione, uel promotione, quæ est p negotiationem facta proficiat, sed sit alienus a dignitate, uel solicitudine, quam per simoniam acquisiuit. Conclusio responsiua. Ad quæstionem unica conclusione respōdetur. Quicquid per simoniam acquisitum est, siue pecuniario prētio, siue munere alieno perinde ualente, restitutioni subiectum est, uidelicet, neque qui spirituale emit, retinere illud potest, neque prætiū ille, qui uendidit. Probatio conclusionis. Probatur conclusio, nemo id retinere potest, quod contra uoluntatem Domini acquisiuit, ut si dispēsator res heri sui distraheret, neq. ipse posset retinere prētiū, neq. res emptores retinere

Domi-

Dominus autē, cuius dispensatores sunt ecclesiarū præfecti: lege cauit, ne spiritualia: quæ gratis ipsis in commune bonum collata sunt pretio distribuerent, secundū illud Matt. 10. Gratis accepistis gratis date. Ergo si pretio eodem spiritualia dispēsantur, neque venditor pretium, neque emptor spirituale retinere potest. Circa hanc conclusionem, cum eius, quæ S. Th. est probatione, primum dubium est, quo iure vigorem habeat veritatis, diuinione & naturali, an vero solo pontificio. De hoc namque nulla extat dubitatio, totum enim canonicum ius id conclamat: vt patet canone citato. Si quis episcopus, vbi qui dignitatem per simoniam emit, ab eadem iubetur esse alienus: & can. presbyterum. ea cau. & q. quam per pecuniā ecclesiam obtinuerit, priuari ea iubetur. Et vice uersa, c. de hoc. de simonia. Reges qui pretium, vt in electionem consentirent acceperint, idem pretium restituere coguntur. Et in Extraua. Martini V. quæ extat inter acta concilij Constantiensis, sessione 43. sancitum est, ut electiones, postulationes, & quæuis prouisiones simoniacæ nullæ sint in ipso iure. Vnde fit, ut neque præbendæ, neque pretium pro ipsis pensionum retineri valeat. id quod & Paulus II. in sua extrauag. cum detestabile constantissimum esse voluit. Prçterquā quod eiusmodi simoniaci prælati perpetuæ damnationi perpetue adiguntur, & excommunicati ab ordinis officijs suspēduntur: vt patet ibidem & can. Si quis dator, & can. Si quis episcopus 1. q. 3. Quin vero mediatores, & inter currentes, ac procuratores omnes excommunicantur ibidem. Vtrum vero iure etiam naturali, ac perinde diuino vtraque restitutio, scilicet tam præbendæ, quam pretij sit iusta, ambigitur. Et quidem quod qui sacerdotium vendidit, ad pretij restitutionem teneatur, manifeste ex naturali, diuinoque iure colligitur. Nam cum spirituale non sit natura sua vendibile, sed gratis dari iussum, vt per verbum Christi proxime citatum constat, palam est, inique recipi, sicuti de vsuraria pecunia supra monstratum est. Quòd autem ille q. præbendam uel quidpiam spirituale pretio recipit, teneatur diuino naturalive iure illud relinquere, nulla videtur ratio conuincere: nam ut in exemplo conclusionis persistamus, bifariam, dispensator potest res domini cōtra eius voluntatem alienare. Vno modo, quia dominus nullatenus id præcipit, & tunc iure naturæ ille, cui hæc traduntur, nō acquirit dominium. Altero modo, qui hæ ius præcipit, ut gratis debeatur: verbi gratia, pauperibus distribuatur frumentum. Et tunc etsi dispensator id pauperibus diuendens teneatur pretium reddere: tamē pauperes, q gratis erant accepturi, etsi qdpiam pretiū rependant, nullatenus tenentur res ipsas restituere. Pari mō Dominus præcepit dispensatoribus suis spūalia gratis distribuere: ergo qui idonei erant, et si emerint, non tenentur id quod emerunt, restituere iure diuino, neq; naturali, sed ratione ecclesiastici iuri cassantis huiusmodi prouisiones. Id quod exemplo usuræ confirmatur. Etenim quāuis qui dat ad vsuras, restituere sit obligatus, qui tamen pro mutuo vsuram soluit, nō tenetur. His rationibus probabile forte quibusdā fiat in iure diuino, & naturali non fundari, ut emptor spiritualium teneatur illa resignare. At vero secus res habet, nam in primis D. Tho. & doctores ex illo diuino iure, Gratis accepistis, gratis date, inferunt, spiritualia empta esse resignanda, immo non Doctores modo, uerum & iura ipsa. Demonstratur ergo non modo pretij, uerum & spiritualium restitutionem fundamentum a iure diuino ducere, licet parum differenter. Spirituale non solum uendere, uerum & ipsum emere, est simoniæ, ergo in iure naturæ eius fundatur restitutio, probatur antecedens. Spirituale est mera gratia Dei, gratia autem non modo gratia esse definit, quia non gratis datur, sed quia non gratis recipitur, ut probe Leo Papa adnotauit in ca. Gratia. 1. quæst. 1. ubi ait. Gratia si non gratis datur, uel recipitur grā non est. Et Vrbanus c. Saluator, 1. q. 3. dicēs. Qui Dei dona, q̄ gratias accipiuntur, ut gratis dentur pp sua lucra uendit, uel emit cum Simone donū Dei possideri pecunia existimat. Immo Simō in hoc prius q̄ spirituale emere uoluit contra spiritus sancti gratiā atq. adeo contra ius diuinū peccauit, licet postea eādē gratiā uēdere cogitaret. Neq. solum gratia emptio diuino iuri aduersatur, uerū & cōtra ipsam est rerū naturā, nā gratia non pretio, sed gratis possideri debet. Itaq. & si Christus tm̄ dixerit

Dubiū.

Paul. 2.

Qui sacerdotiū uendit, diuino ac naturali iure tenetur restituere pretium.

Emens spūalia iure diuino.

Ratio asserti.

Gratis

Gratis accepistis gratis date, in eo tamen quod dixit gratis date, intellexit quod oēs gratis debent accipere. Vnde non minorem iniuriam infert, qui emit, quam qui vendit: nam vult Deus gratiam suam sibi soli deberi: & qui emit profitetur, se non a Deo ipso sed a venditore recipere. Quocirca non solum vendere, verum & emere, quia est contra diuinam gratiam, peccatum est, vt supra diximus, cōtra religionem. Atque in hoc simonia ab usura differt. Vsura. n. solum prohibetur in bonū proximi: puta ad cauendum iustitiam, ne pretium pro eo quod non est vendibile, recipiatur. quare vsura solum ex parte accipientis, & non ex parte dantis est iniustitia. In simonia vero ex utraque parte peccatur contra religionem, & contra Dei iustitiam quippe qui non tantum dispensatoribus suis iussit gratis illa donare, verum etiam cunctis inhibuit, ne aliter quam gratis illa reciperent, vt illa ratione confiterentur a solo se Deo suscipere. Et per hoc liquent eorum argumentorum solutiones, quæ proxime faciebamus. Igitur si spiritualia emere simonia est contra ius diuinum & naturale: nempe contra rationem gratis, & ideo ibidem iactum est restitutionis spiritualium fundamentum, Dixerim iactum fundamentum: quoniam modo id solum constituimus, quod tam emptio quā venditio sit iure naturali, ac diuino simonia: an vero eodem iure impediatur translatio tam præbendæ, quam dominij pretii, vt restitutio ipsa perinde atque in vsura sit de iure diuino, in responsione sexti argumenti inter enarrandum ca. mandato. de simonia, dilucidabitur. Post hæc ad penitiorem conclusionis intelligentiam recollenda est sicuti vsuræ, ita simoniæ celebris distinctio in realem, ac mentalem.

Distinctio simoniæ.

Simonia realis est illa, quæ pacto fit uel expresso uel tacito. hoc est nutibus significato. Quamuis nisi postea re uera sequatur executio pacti, hoc est, si non soluatur constitutum pretium tunc venditor ad nullam in conscientia restitutionem teneatur, vt de vsurario etiam diximus, quādo quidem nihil recipit. Vtrum vero qui præbendam recipit, teneatur illam resignare, statim examinabitur. Simonia uero mentalis est internum propositum & intentio dandi, aut recipiendi in spirituale pro temporali ad cuius percipiendam intellectum ad id recurrito, quòd libro 6. de usura mentali diximus. Est enim lubrica fallaxque illa regulā, quòd principaliter intendatur pretium, aut minus principaliter: sed est philosophico more ex obiecto mens perpendenda, nimirum vt illa præcisè mentalis simonia censeatur, cuius obiectum est simonia realis scilicet intentio dandi recipiendive spirituale pro pretio temporali. Vnde si quis episcopo ex sua liberalitate ad conciliandam eius amicitiam seruit, & certus sit neque se recepturum neque episcopum largiturum pro seruitio, sed speret, quod factus amicus forte id gratis dabit, cuius ipse est dignus, nulla est mentalis simonia, quia obiectum ipsum scilicet, dare ratione amicitiæ, nulla est simonia realis. Neque si cogitet dare aliquid liberali, honestaque datione, quasi gratias referens, aut quasi aliquid ex laudabili consuetudine debitum. Neque vice uersa si episcopus taliter intendat recipere. Colligit autem Caietan. in sua Summa, trinam simoniæ speciem.

Triplex spēs simoniæ.

Prima consistit in sola intentione, absque vllo opere, nempe cum quis mente decreuit spirituale vendere, aut emere: quam quidem certissimum est non esse pœnis iuris obiectum, cum ecclesia de illis non indicet. Secunda vero est de qua Doctores loquuntur, dum quis foris munera offert intentione praua, sed latente, dum scilicet celat, qua intentione id facit. Et dum prælatus corrupta etiam intentionem quam occulit, spirituale confert. Tertia inquit quando pactum interuenit, sed non mandatur executioni. Immo antequam collatio fiat, vtrinque a à procedenti conuentione desistitur. Hæc autem non tam mentalis dicenda est, quam realis nondum perfecta propter quam licet peccatum sit graue, nemo pœnes iuris incurrit.

Dubiū.

Dubium hinc autem non dissimulandum exurgit. Vtrum sicuti contingit simonia mentalis absque reali, ita vice uersa contingeret realis possit absque mentali. Est verbi gratia, deceptor quispiam atque impostor, qui pretiū episcopo pro sacerdotio pollicetur idque instrumento confirmat, absque ulla tamē implendi intentione. Apparet tunc ex vna parte simoniā oriri: quandoquidem si hoc innotuisset ecclesiæ, pœnis ille iuris

adige-

Solutio

adigeretur, expoliareturq; sacerdotio. Ex altera verò nulla videtur simonia: vtpote cum externa operatio ex intentione sit pensanda, á qua speciem sortitur. Dicendum ergo re vera non esse simoniam neque in foro conscientiæ præbenda donatum teneri eam relinquere: vt Caieta. ait q. 10. primo quolibet. Ecclesia tñ certior rei facta, quia de exterioribus iudicat, legitima præsumptione eũ condemnaret. His denique; prælibatis, conclusio in primis restitutionem imperans omnem complectitur realem simoniam, vbi pretium verè solutum est. Vbi aũt pactũ præcessit, sed non sequutum est pretium, iam dictum est venditorem ad nihil teneri, sed solum ad delicti pœnitentiam. Vtrum verò emptor teneatur sacerdotium demittere distinguendum est. Si n. ante collationem explicat se pretium non daturum: non dubium, quin collatio si fiat, teneat: neque opus est dispensatione habilem eum reddente ad suscipiendum. Et vsque ad hanc veritatem intelligendum est veridicum illud dictum, cuius modo meminimus. Quòd si pactum nõ mandetur executioni non incurritur in pœnas iuris. Si verò sub tali pacto collatio fiat nullatenus hæsitari debet, quin collatio nulla sit, quod propterea tam asseuerãter affirmamus, ꝙ video nõnullos de hoc deceptos. Et in primis assertio fuit S. Tho. in art. præceden. nã ob id consultò expressit, ꝙ si aliquis det rẽ spiritualem pro aliquo temporali obsequio exhibito, vel exhibẽdo, simonia ẽ. Et ratio est manifesta: nã illic est expressa emptio, & venditio. Qui enim credito vendit, verè vendit. Adde, ꝙ collatio nõ dependet ex futuro contingenti, sed supposito pacto, protinus absolutè fit. Quare jam inde est simonia, quidquid postea subsequatur: videlicet siue pretium soluatur, siue secus. Alias nunquam sub pollicitatione committi posset vsura: quod est falsum. Neq. refert, pactũ scripto, & cum iuris solẽnitate fuerit celebratum, an solo verbo inter duos absq. arbitris; dũmodo fidẽ tuã impignores, pollicens te daturũ pro præbenda: quãdoquidem inde exoriretur ciuilis obligatio, quæ in alia materia firma esset, & valida: secus, si nõ interueniat talis obligatio: sed aliqua spes fiat alicuius referendæ gratiæ de honestate. De simonia verò mentali obliget ne ad restitutionem, in responsione sexti dicendum est. Interim ergo de reali dicere cõsequitur, cui, quomodoque sit restitutio facienda. Et prius quidem de pretio: mox de præbenda, aut re alia spirituali suscepta. Et quidem quando ante rei spiritualis collationem præcedens pactum dissoluitur, etiam si pretium fuerit solutum, nullum est dubium, quin restitutio eidem sit faciẽda, qui pretium largitus est: siquidem, vt modo dicebamus, ob illam simoniam nemo fit reus pœnarum iuris. Confessio est Caietani in sua Summa. At verò si simonia executioni mandata sit, scilicet, collatio tam pretij, quàm præbendæ facta, tunc est dubium. Omnes enim in hoc consentire videntur, etiam D. Tho. in solutione quarti; quòd restitutio pretij sit facienda vel ecclesiæ, in qua simonia confecta est, aut pauperibus. Augus. enim, vt habetur cap. Non sanè 14. ques. 5. restitutionem male acquisitorum pauperibus adiudicat. cap. verò de hoc, & c. audiuimus de simonia, eiusmodi pretia simoniaca ecclesijs restitui iusta legimus. Idemq; expresè Cæsar imperauit in Authentico de sanctissimis episcopo. Attamen si res penitius inspiciatur, distinguendum est. Etenim post condemnationem, extra controuersiam faciendam esse constat restitutionem ecclesiæ vel pauperibus, aut quemadmodum Papa iusserit; qm̃ & qui dedit, ob crimen, mulctatur ære, quod dedit, & recipit, dominum non acquirit. Veruntamen dum crimen non est delatum, sed in foro conscientiæ latet, persuadere aliud mihi non possum, quam quod restitutio pretij facienda sit eidem, quid dedit. Et ratio est, quod lex pœnalis, vt libro 1. disputauimus, ante condemnationem reum non ligat, vt ipse teneatur exequutorem esse sui supplicij, aut mulctæ. Cum ergo ille præbendæ emptor ob crimen veniat suo pretio mulctandus, fit, vt ante comdemnationem de crimen non amiserit vel dominium, vel possessionem, vt illic declarauimus; ac proinde cum dominium translatum non fuerit in recipientem, fit ut suo sit domino redhibendum. Neque quidquam refert iurene diuino, & naturali, an solo ecclesiastico impediatr translatio dominij. Posset enim forsan im-

Omnis simonia realis ad ref. obligat, vbi ptiũ solutũ est.

Dubitõ

Quãdo ante rei spiritualis collationẽ pactum ꝓcedẽs dissoluit, restitutio accepti pretij ei faciẽda est, qui soluit.

Caieta.

Dubiũ S. Tho.

Augus.

Simoniacus post cõdemnationẽ restituere dẽt ecclesiæ, vel pauperibus alias ei q dedit

Rõ proximę assertiõ is

præsentiarum quisquam comminiscit trāslationem pretij non prohibitam diuino iure, aut naturali: nam licet Dñs noster iusserit gratis spiritualia conferri: nihilominus quia præbenda res est æstimabilis pecuniæ, quamquam vendere peccatum sit, nihilominus iure naturali acquiritur pretij dñium pariter, ut præbendæ: sed quia ecclesia annullauit, cassauitq; tales contractus, ut patet iuribus supra citatis proclamantibus esse nullos, potuit ipso facto pretium applicari pauperibus. Huiusmodi autem commentum bifariam, ut reor, peccat. Primum.n. arbitror iure diuino, & naturali dominium pretij non transmitti. Nam cum Deus gratis dare iusserit pretium, pro re non vendibili datur; quidquid sit de collatione præbendæ. Secundo, et si talis annullatio contractus ex solo statuto ecclesiæ ortum habuisset, non potuit eadem sancta ecclesia simoniacum emptorem indicta caussa in pœnam adigere, quousque esset de crimine condemnatus. Ex his ergo sequitur, q qui tale pretium recipit, perinde atque vsurarius debet absque vlla mora, nullaq; expectata iudicis snia restituere illud tanquam alienum, cuius dominiũ non habet dummodo cautionem capiat, ne postea cum fiscus resciuerit, cogatur iterato soluere: quamuis ille, qui dedit, repetitio iure non permittitur, quandoquidem re cognita pretio mulctabitur.

De restitutione præbend.

De restõne autem præbendæ longè diuersa est ratio: etenim si collatio facta est, restitui immediatè priori possessori non potest: qm̃ dum prælatus secũdũ suã æstimationem Petro contulit, Paulo simpliciter abstulit. Quare neuter eius dñs est, videlicet neque Paulus quia illi fuit adempta: neque Petrus, quia rõne simoniæ in idoneus factus est recipiendi. Quo circa paulo restitui aliter non potest, nisi resignatione in arbitrio plati facta, qui reddat: præuia tamen dispensatione super irregularitate per simoniam contracta. Quamuis retecta Papæ simonia, qui solos simoniacos habiles reddere valet, nihil obstat, quo minus Petro denuo prouideatur. Sed est aduertendum quòd quamuis simoniacus solo iure põtificio irregularis sit, atque inhabilis ad recipiẽdum sacerdotiũ, vel rẽ spũalem, atq; adeò eodẽ iure impediatur translatio dñij, ut art. 4 ximo apertius fiet: nihilominus ius illud cogit, ut nulla expectata snia protinus resignet præbendam eiut pote cuius nõ est legitimus possessor. De fructib' autem perceptis, in solutionibus 3. & 4. dicendum.

Ad primũ arg.

Ad primum igitur argumẽtum multa D. Thom. respondet. Primum, quod etsi qui sacro ordine simoniacè initiatur, characterem propter sacramenti efficaciam suscipiat; haud tamen sacramentali gratia propter obicem simoniæ infunditur. Secundo subdit, quòd ab ordinis executione suspenditur, ob id quod quasi furto contra dñi voluntatem characterem surripit. Ubi id quod anteà diximus, recolendum est: nempe qđ non solum dare, verum & recipere spũale pretio, delictum sit simoniæ. Tertiò addit, suspensionem ordinis eò protendi, ut non modò suspẽsis non liceat ordinis munere fungi, verum neque alijs fas sit eis in tali executione communicare, siue delictum publicum fuerit, siue occultum. Itaque dum quis pretio quantumuis occulto, hoc est nondum in ius foras delato, sacerdotalẽ ordinem suscipit, neq; celebrare potest, neq; alij, qui id sciuerint, eius celebrationi interesse. Quartò, subiungit talem simoniacum repetere nõ posse pretium, Intelligo hoc asit in publico foro, ut nuperrimè dicebam: nam priuatim ante condemnationem arbitror eidem esse restituendum. Quintò denique concludit, quod simoniacus inde factus, quod ordinem simoniacè contulit, aut præbendam vel dedit, vel recepit, vel mediator fuit, si delictum sit publicum, puta iudiciali foro, iure suspenditur, & quo ad se, & quo ad alios: si verò secretum, tunc duntaxat est suspensus quo ad se. Notanda ergo hic est dña, q in collatione beneficiorum, nec dans nec recipiens qñ delictum est occultum, est suspensus quo ad alios, sed tñ quo ad se. In collatione autem ordinum licet conferens eadem liberetur lege. s. ut crimine occulto, non sit suspensus nisi quo ad se; recipiens tñ etiã si sit occultum, vtroque modo est suspensus. Snia est antiqua, quam Panor. super cap. tanta de simonia comprobat. Et arbitror eam esse rationem, quod cum in suscipiendo radix ipsa infecta fuerit, nõ solum ipsum ab executione voluerunt iura arcere, verum, & quoscunque priuatim id scien-

Panor. Ratio asserti.

id scientes, quamuis crimen occultum esset, hoc est non in publicum iudicium pertractum Dator uero si legitime erat ordinatus, satis duxerunt, ut ipse abstineret, reliqui uero non tenerentur eum euitare, Nisi publicius esset condemnatus. De istis suspensionibus extant iura in Extrauagan. Mart. sup. citata, Sacro. quæ est in concil. Constantien & in extrauagan. damnabile eiusdem Marti. & Eugenii & in alia, Cum detestabile. Illa autem quæ de aliorum communicatione cum simoniacis hic recensentur, ad seculum D. Tho. referenda sunt, nam postea ad consulendum timoratis conscientiis decret. est in cōcilio Constant. ut nemo excommunicatum uitare teneatur, nisi nominatum, uel eum qui fuerit publicus clericorum percussor Nec satis est, quod sit nominatur generali nomine criminis, puta simoniacus, aut hęreticus, sed requiritur, quod sit de proprio nomine expressus. Alias non esset delicatis conscientiis satis succursum. Quare cum omnis excommunicatio suspensionem secum afferat, fit, ut ēt a suspensis antequam publica sententia nominati sint, possint legitimi subditi sacramenta suscipere, etiam absolutionis. Immo uero subdito suum ius petente parœcius potest sine culpa illi sacramentum administrare, quia hoc totum in fauorem subditi indultum est, dūmodo tamen non celebret id quod peccator citra immane sacrilegii crimen facere non potest. Ad secundum pari modo respōdetur, quod ab episcopo simoniace promoto nō solum propter præceptum, uerū & propter eius excommunicationem nemo debet ordines suscipere absque dispensatione. Idque ut D. Thom. ait casu etiā quo subditus probare crimen non possit. Alias recipiens participaret cum illo in crimine. Hoc autem simili modo, quo proxime dicebamus uenit intelligendum: loquebatur. n. secundum leges sui seculi. Iā quippe nūc nisi talis episcopus nominatim sit excōmunicatus, pōt subditus iuxta dictū decretū ab ipso petere sacramenta, si tñ ei sit necessariū. Neq. uero episcopus tūc ad minist: ās delinquit. Secus, si sua se spōte ingereret, ut si subdito non petente præcepto cum ad recipiēdum urgeret, aut si extraneos ordinaret. Quare tunc subditus non tenetur ei parere. Ab episcopi autem cōmunione, qui aliter quam per sui promotionem simoniacus est, nisi crimen esset iuridice publicatum, neque secundum iura antiqua ullus tenebatur abstinere. Ad tertium respondetur, bifariam quemquā ueluti de usurario & fure dictum est, ad restitutionem teneri. Vno modo ratione acceptionis, quando scilicet peccauit accipiendo. Altero uero, ratione rei acceptæ, quando uidelicet rem possidet, quæ non est sua. Igitur dum qui sciens, & prudens, sua spōte uel ordines, uel ordinibus adiunctas præbendas suscepit, tenetur tunc ratione acceptionis. Quapropter non solum iis priuatur qui accepit, nempe ordinis executione & beneficio cum perceptis fructibus, uerum & alios quos forte non percepit potuisset tamen alius legitime possessor precipere, restituere tenetur, quia omnium damna per iniuriam, dedit, deductis tamen expensis caussa fructum factis, etsi quos in ecclesiæ utilitatem legitime, ut tenebatur, fecit. Quando uero se nesciente neque uolente per simoniam promotus est, tunc quidem solum tenetur ratione rei acceptæ, & ideo cum primum resciuerit, ab ordinis executione suspensus esse debet, sed tamen eos tantum fructus restituere, quibus factus est citior, haud tñ eos insuper, quos suis usibus bona fide insumpsit. Si uero ille, qui pecuniam eius nomine obtulit, in fraudē id fecit, atque actu, ut postea ipse expoliaretur, tunc nisi ipse consenserit, nullatenus expoliandus est. Ad quartum respōder D. Tho. quod tam pecunia, uel possessio, hoc est prælato impensa, quam etiam fructus simoniace percepti, sunt ecclesiæ restituēdi etiam dum prælatus, uel aliquis collegii in simoniam cōsensit. Si autem totum collegium fuerit eodem cōtractu infectum, tunc per facultatem prę lati facienda est, restitutio, uel alteri ecclesię, uel pauperibus. Et quidem id quod de fructibus asserit, ad uerbū uerissimum est secūdum antiqua iura, tamen si iam nūc mos habet. Romanus, ut Papæ obtingāt, ad suos sustinēdos apostolicos sumptus. Quare cum illo fieri super eos potest cōpositio, ab illoq. obtineri remissio. Quod autem de simoniæ pretio addit, intelligēdum arbitror eo modo, quo supra a nobis

Marti. Eugen Conci Constā tiense.

Ad secūdum.

Ad tertium.

Ad quartum. Mens S. Thom.

expositum est, nempe postquam quis fuerit criminis cōdemnatus, quādiu res est oculta, existimo ei, qui dedit rehibēdum In solutione ad quintum enarrat D.Tho. decretum Lateranensis concilii sub Innocentio III. quod proxime eius tempora celebratum est, refertq; c. quā. de simonia. ubi qui ad religionis professionem simoniace sunt recepti, nisi fuisse tationis gratia (ut supra explicatum est) non quidem solennis noti obligatione liberantur qui nequiuerant: sed tamen de suo monesterio repulsi ad perpetuā penitentiam in arctiori regula subeūdam adicuntur. Quod autem subsequitur, nihil ad presentia tempora attinet, sed ad illos qui ante eiusmodi decretum fuerant delinquentes, qui scilicet tantum in aliis conuentibus eiusdem ordinis commorari.

Ad quintum. Concil. Latera.

Sextum deniq. argumentum quod impræsentiarum longe plus ambiguitatis affert, ad explorandam naturam mentalis simoniæ adhibitum est, obliget ne ad restitutionem, dum foras opere non prodit. Et quidem si qui præbendam recepit, nullum re uera tribuit pretium, tunc collator, et si pretium ex pacto sperasset, ad nihil teneretur, ut de usurario diximus. Sed dubium est de illo qui præbendam suscepit, si circa pactum credidit se eādem per simoniam recipere, uidelicet uel quia collatorem spe pretii alectum arbitratur eadem contulisse, uel quia munera præmiserat praua intentione, quæ etiā prælatus nihilo sanior receperat, tunc in quam dubium est, neque parum molestum utrum teneatur resignare præbendam, & pariter prelatus quidquid receperat restituere. Nā si leges usurarias consulas, dū usurarius mēte cōcipit id quod ab altero sibi ultra sortē porrigitur, non gratis, sed rōne mutui porrigi, ad restitutionem teneatur. Tamen in contrarium existit tex. ut multis apparet, expressus in cap. mandato. quod ultimum est tituli de simonia. Vbi habetur, quod quando fit inter duos cōtingit, ut alter ab altero spirituale quidpiam, scilicet locum in monasterio, alter uero, scilicet cōuētus, temporale recepit, utrinque tamen corrupto affectu, uidelicet q̄a uterquē apud se credidit id sibi simoniace collatum, immo forte uterquē eadem intentione largiebatur dummodo nullum exterius intercesserit pactum, nullaque expressio corruptæ mentis, neuter ad restitutionem, ut ple[...] que rentur, obligatur, sed satis, utrique est per solam pœnitentiam suo satisfacere creatori. Hoc ergo c. quatenus aliter sentire uidetur, quam de usura definitum est, prægrande Doctoribus facessit negotium ad explicandum. Vnde Hostien super eo. c. distinguens, ait, ea quæ per simoniam contra ius diuinum acquiruntur, necessaria esse quæ restituantur, quę uero per simoniam de iure positiuo, hoc est malam, quia prohibitam, esse a restitutione libera. De quibus, inquit, Papa illic loquebatur. Contendit Henricus Gādensis quoli. 6. q. 26. in quiens in d. c. sermonem haberi non de illo, qui pro ingressus religionis pecuniam cōtulerat sed de illis monachus, qui honorifica loca coemerant, puta Abbati propinqua. Attamē si legitimum significatum introspicias, locus in monasterio pro eodem usurpatur, quod est admissio ad religionem. Quare illic procul dubio de simonia contra nos diuinis [...] est sermo. Vnde statim subtexitur mentio resignationis spiritualem. Quocirca Panormitan. illic credens nullum simoniæ mentalis genus ad restitutionem obligare, etiam si munus sinistra intentione, & detur, & recipiatur, hoc discriminis inter usuram & simoniam comminiscitur, quod in odium usurariorum iusta est restitutio usuræ mentalis, ne scilicet illo palliamento crimen obtegeretur, non autem restitutio simoniæ. At uero maiorem sane deberet simonia inuidiam parere, quam usura, utpote quæ uirulentior est. Addit ergo secundo, quod forsan d. c. est intelligendum, quando principalis intentio non est simoniaca. Veruntamen neque hęc ualet solutio, quia in usura, ut suo loco declarauimus, quacunque intentione recipiatur aliquid ultra sortē pro usu pecuniæ, est usura. Ioannes Andreas super dicto capitulo aliud minoris probabilitatis affert discrimen, nempe, quod in usura sola mēs usurarii est deprauata, exigentis aliquid ultra sortem, non autem alterius soluentis, & ideo iubetur ei fieri restitutio. In simonia uero utriusque animus est corruptus Nam tā emi quam uēdi spirituale prohibetur, &

Dubitū.

Hosti. solutio.

Henric. Gandē. Exploditur p̄terea sētentia.

Panor.

Solutio altera eiusdem Panor. Obiectio contra solutionem.

Io. And.

Ideo cęteris paribus melior est conditio possidẽtis, vt vterque permittatur id possidere, quod recepit. Pręterquam, inquit, q̃ per vsuram magis vulneratur charitas. Sed tamen quod hæc conficta interpretatiõ minus sit ad rem accommoda, inde patet, quod deprauata mens nemini debet suffragari. Quare multo minus simoniacus deberet dominium acquirere, quàm vsurarius. Nam aliàs etiam si pactum interuenisset, deberet vterque dominium acquirere. Caiet. ergo longè alia via procedit. Ait inquam, secus habere simoniam, quàm vsuram: nam vsuram, inquit, qui soluit, inuitus dat. Quare alter nunquam dominium acquirit. In simonia verò vterque dat vltroneus: nam cum prębenda suapte natura æstimabilis, vt ei videtur, sit pretio lubenter eam recipiens pretium soluit: quare nisi ecclesia prohiberet translationem dominij, teneret vtrinque datio: & quia citra pactum non impedit, vterque euadit dominus. Sed neque ista solutio hærenti animo satisfacit: nam perinde simoniacus inuitus videtur conferre pretium, atque ille, qui accipit ad vsuras: siquidem mallet gratis accipere, vt iure diuino alter tenebatur conferre. Innumeræ denique sunt expositiones aliæ huius textus, quod iudicium magnæ eius obscuritatis est. Igitur vt rem quam maximè ego possum, perspicuè explicare pergam, totum dubium ex illo pendet, quod ex pręcedentibus huc reposuimus enodandum, nempè, vtrum restitutio tam pretij simoniaci, quam rei spiritualis, sit de iure diuino, & naturali. Et primum omnium hoc confessissimum sit, quod vtrinque cõtra ius diuinum committitur simonia: scilicet tam ex parte ementis, quam ex parte vendentis. Qua ratione, vt suprà exposuimus, simonia differt ab vsura, quoniam non solum uendens, uerum, & emens aduersatur naturæ gratiæ spiritualium: scilicet quę gratis debent non solum dari, sed etiam tãquam Dei donũ recipi. Secũdò, & hoc compertissimũ est, quòd restitutio ex utraque parte in simonia hactenus est de iure diuino, q̃d in tali diuina prohibitione uendendi, & emẽdi fundatur: sed hoc est, quod apud neminem disputatum reperio, cũ ab omnibus huius capituli interpretib⁹ examinari de-

Refutatur interpretatio Io. An.

Caie. solutio.

Ratio 1 Caiet.

Sñtẽtia auctoris

beret, uidelicet, utrum iure diuino sit impedita translatio tam rei spiritualis pretio receptæ, quàm dñij eiusdem pretij. Nam si iure diuino simoniacus inhabilis fit ad recipiendum, tunc ecclesia nullatenus facere potuit, ut simoniacus mentalis, puta credens aliquid sibi datum in pretium, dominium acquireret. Si autem translatio eiusdem domonij solo iure ecclesiastico est impedita, potuit quidem ecclesia illud impedire interueniente pacto, permittere autem, ubi nullum intercederet. Et quidem Caiet. hanc secundam uiam est ingressus. Arbitratur. n. quod etsi spiritualia iubeantur gratis dari, & recipi, nihilominus ex natura sua esse precio æstimabilia. Quare qui precium sua sponte pro illis confert, licet peccet quidem contra diuinam prohibitionem: nihilominus dominium transfert, nisi ubi translationem ecclesia impediuerit. Et fateor in hoc modo planã fieri textus intelligentiam. Porrò uerò ex altera parte suadere contendam (nescio an persuadere potero) translationem dominij, saltẽ pretij iure diuino impediri: nã de re spirituali empta nõ est tanta persuasio. Et quo a prohibitione ipsa diuina auspicemur, Christus dicens; Gratis accepistis, gratis date: omne ius sublatũ uoluit aliquid recipiendi pro spirituali. Si autem nullum reliquit ius recipiendi, sit ut precium recipiens, nullatenus, Deo uetante, efficiatur dominus, sanè cum nisi aliquo iure, nemo rei dominus constitui ualeat. Secundò: Qui mutuum dat proptereà tenetur usuras restituere, q̃ gratis mutuare debet. Tenetur autem prælatus diuino iure diuino eodem pacto spiritualia conferre: ergo eodem inhabilis fit, ut dominus fiat. Quòd si dixeris non ob id usurarium teneri, sed quia seorsum usum pecuniæ uendit, qui nullius per se est pretij. Pariter arguitur de spirituali re, nam neque hæc quidem, ut omnes fatentur, est pecunia æstimabilis. Quòd si respondeas, ex natura sua esse æstimabilem, saltem ubi est fructiferum sacerdotium; coarguitur nihilominus hæc non esse uẽdibilia. Nã dũ quis pro aliquo magistratu administrãdo publicum suscipit stipendium, ea lege, ut gratis illum admĩnistret, si quid ultra pretij recipiat, nõ fit dñs, sed ad restitutionem tenetur. Prelati

Caiet.

Rõ prima i Caietan.

Secũda.

3. Ratio

Pretiũ rei spũalis iure diuino restituẽdum est.

autem ecclesiastici sunt huiusmodi: ergo si quis eorum pro collatione spiritualiũ quidpiam recipiat, iure diuino reddere perstringuntur: eo potissimum, ꝙ neque Papa, neque Antistitum vllus, dominus est spiritualium, sed merus dispensator rerum domini sui: qui gratis id facere cũctis iussit. Quare nec tanquam domini, nec tanquam dispensatores dominium pretij acquiritur. Accedit huc pręterea vrgens admodum argumentum ꝙ si solo iure pontificio prohibita esset translatio dominij in simonia, sequeretur, quod si quis pro administratione sacramentorum, præter sacros ordines, reposceret, verè perciperet dominium. Nam iure pontificio eiusmodi translatio solum legitur prohibita, vt ait in præsenti artic. D. Thom. in ordinum, & beneficiorum collatione, & ingressu religionis: in quibus pro nullis habentur contractus, vt supra dictum est. Profectò ergo quàm maxima probabilitate pollet, vt in hoc etiã sensu iure diuino fuerit in simonia restitutio iussa, id quod antiqui semper crediderunt: vt Henri Gaudensis, quolib. 6. q. 26. & Armacha. lib. 10. c. 23. quibus, & quolib. 9. art. 3 Adrianus adhærescit. Immo, & S. Thom. idem hic videtur sentire; siquidem obligationem restituendi in simonia non aliunde deducit, quàm ex verbo Christi; Gratis accepistis, gratis date. Quamuis Caiet. hic in sua Summ. verb. simonia, & illic Sylue §. 2. Panor. supra citatum sequuti, contrarium censeant. Dixerim autem non tantam esse persuasionem de acquisitione simoniaca rei spiritualis, quod nulla sit iure diuino; tum ꝙ licet dans pretium peccet contra naturam gratiæ; tamen dum id sua dat sponte, non videtur inhabilis subinde fieri ad recipiendum; tum præsertim, ꝙ si iure diuino nulla esset, nullatenus posset Papa super eo dispensare; & tamen communis est omnium consensus, ꝙ si alicui simoniacè cõferat beneficium, licet vterque pessimè faciat; collatio tñ teneat, vt artic. proxi. disputabitur. Tenendo ergo, vt quã longissimè certius censeo, iure diuino iussam esse in simonia restitutionem. Restat ad allegatum capitulũ respõdere; quod non est facile. Alijs ergo prætermissis solutionibus duę sunt, quę alicuius momenti haberi possunt. Vna, ꝙ & si qui tãquam pretium aliquid obtulit prę lato, sed tamen nullo expresso pacto dominium in ipsum non transtulerit; tamẽ quia restitutio non illi facienda est, sed ecclesiæ, potuit Pontifex illam eidem pręlato indulgere, atque adeò ipsum è vinculo liberare. At verò mihi nullatenus sit probabile, posse ecclesiam condemnare quenquam ad pœnam ante cõdemnationem de crimine; & ideo neque illum qui pretium dedit, priuare suo iure potuit, quandiu eius lateret crimen. Ob idq; probè ait Adrianus loco citato, quolibet 9. Papam non posse restitutionem cuipiam remittere, quæ facienda est parti, quæ dedit, sed illam, quæ facienda est ecclesiæ. Quamuis, & hoc non prorsus improbabiliter potest ad textum applicari; nam illi monachi mentales simoniaci cùm dispensationem peterent, delictum suum prodebant. Quocirca iam ecclesia poterat eos, qui dederant, eodem pretio mulctare, tribuereq; ecclesiæ, atque adeo restitutionem ei remittere, qui possidebat. Attamen ob id solutio hęc non omnino quadrat textui, ꝙ illic Papa nullum indulgentiæ beneficium apparet conferre, sed prorsus id respondere, quod est de iure. Alia ergo est solutio Adriani loco citato, quæ profectò attentè perspecta, vt meum fert iudicium, perplacebit. Ait si quidem illic Pontificem nullatenus decernere in simonia mentali non esse necessariam resignationem spiritualium, aut temporalium restitutionem; immo contrarium docet, sed lectio quæ punctum, & comma ineptè collocat, errorem generat. Vulgò nanque post narrationem casus, responsum in duo diuiditur, uidelicet, ut post verbum, extendi, fiat rubrica, & inde, quasi noua clausula sit, legatur. Et ad resignationem spiritualium, & temporalium, quæ nullo pacto sed affectu animi pręcedente, in quo casu delinquentibus sufficit per solam pęnitentiam suo satisfacere creatori; eos pro simonia huiusmodi non teneri Ita ut hoc ultimum uerbum referatur ad præcedentia, scilicet non teneri ad resignationem temporaliũ, & spiritualium. Quod profecto Papa non apparet sensisse, qui erat Gregorius Nonus. Nam Gregorius primus, ut patet canone. Si quis neque. 1. q. 1 cõtrarium statuisse uidetur, ubi admonet

Henric. Gandẽ. Armachanus Adrian. S. Tho. Caieta. Syluest. Panor.

Prima Interpretatio p̃ fati cap. Ratio ĩ p̃ximã solutionem.

Adrian.

Secũda solutio quã auctor probat.

Qualiter legẽdus citatus textus.

quòd

quòd qui fraudulento munusculo ecclesiasticam dignitatem acceperit, tenetur illam sub pœna damnationis resignare. Fraudulentum enim munusculum planè significat illud, quod fraudulenta mente absq; pacto expresso supponitur, nam vbi conuentio interuenit, non est fraus, sed aperta iniquitas. Igitur non est credibile Gregor. nonum contrarium voluisse docere. Igitur: Vt rectè text. legatur præmittendus est casus capituli. Quidam enim dato praua intentione pretio absq; pacto recepti sunt ad religionem, & forsan dederant monasterio aliquam præbendam, & insuper aliquod temporale. Postmodum verò compuncti Romam miserunt, vt cum illis fieret dispensatio. Papa vere misit mandatum, vt eadem fieret. Sed tamen dubitauit postea eius Abbas de extensione mandati quantum ad duo, nempè vtrum extenderetur facultas vsque ab abbates, vt ipse posset cum illis dispensare, item vtrum extenderetur etiã ad dispensandum super resignationibus, ne ex alterutra parte fierent, vt scilicet conuentus resignare non tenetur, sed omnia posset retinere, quæ monachi contulerant. Respondet ergo ad vtrunq; Pontifex affirmatiuè, dicens; Mandato nostro recepto, vt cum monachis, qui per simoniam dato aliquo (scilicet munere tam temporali, quam spirituali) locum in monasterio sunt adepti secundum constitutionem generalis Concilij (videlicet Constantiensis, vt habetur cap. quoniã, paulò ante in eod. tit. relato, & infra.) Sequitur responsio. Consultationis tuæ breuiter respondentes, dicimus, mandatum apostolicum (id est facultatem dispensandi) ad abbates extendi (vt scilicet ipsi valeant dispensare) & ad resignationem spiritualium, & temporaliũ. Itaque verbum. Extendi fertur, in hoc quod sequitur, sed interlita rubrica rem obscurauit peruertitq. subinde lectionẽ, vt intelligeretur non teneri ad resignationes. Debes ergo sic legere. Extendi ad abbates, vt ipsi possint dispensare extendique ad resignationes tam temporalium, quàm spiritualium si modò nullum interuenit pactum, nempè vt abbas possit dispensare, ne resignatio tam temporalium, quam spiritualium, quæ alias necessaria erat, non fiat. Addit uero, quæ vtrinque taliter acquiruntur; vt potè quod dispensetur, ne vel monasterium restituat quæ perceperat, neque vero monachi inde abire cogantur, id quod alio qui iuxta tenorem dicti concilij facere tenebantur, & transire ad alium monasterium. Ait ergo Papa, quòd in illo casu, id est, facta dispensatione delinquentibus sufficit per solam pœnitentiam suo satisfacere creatori. Verbum ergo, Solam, non excludit quin ex natura simoniæ facienda esset tam resignatio spiritualium, quam restitutio temporalium. Immo cum dicat mandatum dispensandi, ad id extendi palam docet super his dispensationem fuisse necessarium, sed excludit illa, quæ dicto consilio iubentur, scilicet ne exeant monachi a monasterio, sed maneant in suo loco cum sola pęnitentia. Profecto apud me perquam abunde, uidetur responsio hæc capituli vim explicare, atque adeo cum communis opinio, quod simonia mentalis non obliget ad restitutionem in eodem solo cap. fundetur non est cur ei adhibeatur fides. At Sanctus Thom. est, cui respondendum superest, quippe qui in præsenti solutione ait sufficere simoniaco mentali de mala intentione pœnitere. Cui igitur respondetur non loqui de simonia mentali, vt communis opinio intelligit dictum capit. mandato. alias cum inter pontificia decreta iam tunc extaret, ipsum citasset; sed vocat simoniacum mentalem eum, qui intendit pretio dare, aut accipere rem spiritualem tamen verè non dat. Colligamus ergo id quod sentimus, si prælatus aliquid pro collatione rei spiritualis receperit, etiam sine pacto. credens illud in pretium sibi dari, profecto non magis dominium, quam vsurarius acquirit, atque adeo restituere tenetur eidem, qui dedit, si tamen postea resciuerit, id non sibi datum in pretium retinere potest. Atqui si quando confert beneficium, scit in pretium sibi munera esse impensa, non tenet collatio. Si autem quando contuli, non credebat sibi dari in pretium collatio ex parte sua tenet, sed tamen si postea sciuerit ceu pretium sibi data, restituere tenetur, & collatio constat ob inhabilitatem ementis fuisse inualida. Et profecto quousque meuel ecclesia; vel sapientes

Obiectio.

Ex Sancto Thom.

Solutio

aliud docuerint, egomet mihi aliud persuadere nequeo.

ARTICVLVS II.

Vtrum summus Pontifex possit super pęnis simoniæ dispensare.

POstremo denique quæritur, vtrum pęnæ simoniæ sint per pontifices dispensabiles. Et arguitur negatiuè: Quidquid Papa potest in tota familia Christiana, potest antistitum quicunq; in sua diœcesi: nullus autem ipsorum dispensare super eiusmodi pœnis valet: ergo neq; Papa. Secundò: Vna, potissimaq. pœna, vt art. proximo differebamus, est spiritualium resignatio, temporaliumq. restitutio. Super hoc autem dispensare nullus videtur mortalium posse, cum eiusmodi restitutio iure appareat diuino imperata. Accedit tertio. Quòd si talis esset in Papa facultas, inde peruius pateret aditus ad simoniarum barathrum: nam & Papa secum ipse dispensaret, vt dum vellet, sacerdotia venditaret, quorum nihilominus collationes teneretur. In contrarium est tex. in c. mãdato, proximè, expositum, de simonia, vbi Papa facultatem indulsit dispensandi super simoniam. Id quod celeberrimo vsu confirmatur.

1. Argu.

Scđm.

Tertiũ.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur, Vna: pęnæ vitio simoniæ decretæ, sunt numero quatuor, aut quinque. Prima, si verè pęna dici potest, est spiritualium resignatio, temporaliũq. restitutio. Hoc patet cap. supra citatis, si quis episcopus, & c. presbyterum, 1. q. 1. c. de hoc. & cap. audiuimus. de simonia. Et in extrauagantibus Martini, Eugenij, & Paul. 2. cum detestabile, quibus contractus simonincus habetur, vt nullus: siue declaratio ea fit diuini iuris, vt arbitror, siue ecclesiastica sanctio. Vbi autem contractus est, nullus inde protinus restitutionis vinculum exurgit. Quare non propriè censenda est pęna, sed naturalis obligatio, vt quisque alienum relinquat. Quamobrem nulla est, (vt supra diximus) expectanda sententia. Secunda pęna, est papalis excommunicatio, ut eisdem Extrauagantibus patet, & can. repe riuntur. 1. quæst. 1. quæ quidem (vt lib. 1. expositum reliquimus) ipso facto incurritur per sententiam ipsam iuris, eiusdemque admonitionem. Tertia est suspensio ab ordinum functione qui per simoniam recipiuntur, ut patet eod. c. si quis episcopus, & reperiuntur, & in eisdem Extrauagantibus Martini, & Eugenij. Atqui excommunicationis pęna communis est etiam mediatoribus, ut inibi patet. Itaque illi qui suo negotio caussam præbēt, vt alij simoniacè contrahant, sunt ipso facto excommunicati. Quin verò & quotquot certa scientia testes essent simoniæ, iure antiquo tenebantur sub anathematis pęna reuelare, neque antequam reuelarent, absolui poterant, vt in Extrauag. Martini, legitur. Sed tamen, vt in verb. simonia. §. 19. Syluest. admonuit, de illis tantum intelligebatur, qui præsentes essent in Curia Romana. Imo verò neque illo modo temperata lex vim nunc, inquit, habet ullam, quoniam est per usum iam abrogata. Pęna autem irregularitatis non est sub hoc termino iure expressa, neque in Extrauaganti, cum detestabile. vbi omnes pęnæ censentur, exprimitur. Nihilominus suspensio ab officio illius, qui ordines simoniacè suscepit, aut contulit, quodam genus irregularitatis est. Præterea cum simoniaci omnes sint excommunicati, si postea celebrent, tunc lege communi excommunicationis manent irregulares. Immò verò quamuis non celebrent, quandiu excommunicati sunt, nequeunt ad alios ordines promoueri, quæ est tali irregularitas. Quare D. Thom. artic. 6. in responsione septimi, maximam dispensationem, quę cum simoniaco fieri potest, arbitratur, ut in eadem ecclesia maiores ordines consequatur, ubi denotat simoniacos esse irregulares. Postrema denique pęna est infamiæ, ut habetur 15. quæst. 3. can. Sanè & de accusationibus. ca. inquisitiones.

1. Conclusio. Probatio.

Iure antiquo quotquot certa sciētia testes essent simoniæ, tenebātur sub anathematis pęna reuelare. Syluest.

Posterior conclusio: Cum eo, qui simoniæ labe infectus est, summus Pontifex, idemque solus dispensare valet. Prior pars inde patet, quòd cum plenissimam habeat potestatem remittendi peccata, vt eorum quascunque pęnas ualeat pro caussa remittere, alias Christiana familia remedio esset orbata. Accedit quòd pœna, quæ verè sunt pœnæ, videlicet una excepta restitutione, omnes sunt ecclesiastico iure decretæ, in quòd

ipse

ipse plenissima fungitur potestate. Posterior uero conclusionis pars non est usque adeo certa, immo D. Tho. loco proxime citato, artic. 6. distinct. 6. secus censet. Ait quippe solum Papam cum eo, qui scienter est simoniace beneficiatus, dispensare posse, in reliquis uero casibus posse etiam episcopum. Quin uero ordinaria potestate episcopus ualet a quouis commisso crimine absoluere, nisi Papa id sibi reseruans eius coerceret potestatem. Quo circa ut communis habet Doctorum sententia, quo Syluester refert. uerb. dispensatio. §. 14. contra canonem Papæ, aut concilii episcopus dispensare non potest. Cum ergo simoniacæ pœnæ omnes sint conciliorum aut summorum Pontificum decretis constitutæ, usus iam habet, ut solus Papa uel concilium dispenset, saltem in simonia ordinis, aut collati beneficii scienter acquisiti, non est dubium quin soli Papæ hoc sit reseruatum, ut habetur in Extrauag. cum detestabil. Pauli. 2 & idem arbitrandum est ad ingressu religionis, ut patet in d. cap. Mandato ubi constat ad solum Papam de hac re fuisse recursum, & Martinus V. in sua Extrauag. etiam receptionem monasterii simoniacam anathematis mucrone iugulat, cuius idem absolutio ad solum attinet Papam.

Ratio conclusionis.

Excōicatio omnis simoniaci, Papæ reseruatur iure nouo.

Sin uero in susceptione aut ministratione aliorum sacramentorum quidpiam simoniace aut detur, aut recipiatur, Sanct. Thom. posse censet episcopum dispensare. Attamen recentior Extrauagans. cum detestabile, omnem prorsum simoniam ferit excommunicatione sibi soli reseruata. Ait enim, qui quomodolibet dando uel recipiēdo simoniam commiserit, aut quod illa fiat, mediatores extiterint, seu procurauerint, sententiam excommunicationis incurrant a qua nisi a Romano Pōtifice absoluti nō possunt, nisi in articulo mortis. Cū ergo ait quomodolibet, nullius prorsus simoniaci cōscientiam pacare auderem, antequam summum Pontificem, uel eius uicarium adiuerit.

Quatuor gradus dispensationis super simonia.

Sunt autem dispensationis gradus, super simonia quondam consueti, numero quatuor quos Diuus Thomas eodem articulo sexto recenset. Erat enim parua dispensatio magnaque maior, & maxima: Parua quidam, ut ad laicorum communionem simoniacus admitteretur. Magna, ut post pœnitentiam in alia ecclesia in suo ordine remaneret. Maior uero, ut remaneret, in eadem ecclesia, sed in minoribus ordinibus; Sed maxima, ut in eadē etiam permaneret, atque ad maiores ordines posset promoueri: nusquam tamen usque ad præfectus dignitatem. Hæc enim olim nunquam cōcedebatur. Quin uero, ut illic ait idem sanctus doctor nullum de dispensatione uerbum audiebatur, prius quam tum temporaliū, tum etiam spiritualium restitutio fieret. Nunc uero temporis super his omnibus facile dispensatur.

Ad primū arg.

Ad primum igitur argumentum respondetur. Quidquid episcopi ordinario iure possunt, Papa nihilominus merito huiusmodi dispensationes & absolutiones ad seipsum in odium simoniæ aduocauit, ne si diœcesani eadē omnes potestate fungerentur, hiatus simoniæ propter dispensandi facultatem patentior fieret.

Ad secūdum ar.

Ad secundum respondetur, dispensationem super simonia bifariam considerari posse. Vno modo post factum. Altero uero ut fiat. Et quidem post factum nullatenus controuertitur, quin possit Papa super omnibus pœnis dispensare, simoniacumque in pristinum restituere honorem & locum. Atque adeo non solum de fructibus uerum & de pretio simoniaco arbitratu suo disponere. Nam postquam crimen in suum est forum delatum, restitutio non est ei facienda, qui dedit, sed cui Papa cōstituerit. Posteriori autem modo neutiquam sic Papa dispensare potest, ut quis rem spiritualem pretio emat, quin talis emptio, & uenditio sacrilegium sit & immane scelus, quandoquidem iure sit diuino, & naturali interdicta, siue cum alio, siue secum dispensare ausit. Immo quotiescunque spiritualia pretio uenderet, tam ipse quam emens eodem complicaretur simonia execrabili uitio. Potest tamen dispensare super excommunicatione & infamia, atque aliis ecclesiasticis pœnis, ut scilicet circa earum reatū possit contractus simoniacus celebrari.

Dubiū.

At uero de restitutione dubium restat, utrum scilicet si uel ipse uel alio pretium recipiente spirituale cōferret, eatenus dispen-

ſpenſatio ualeret, ut collatio teneret, & pretium maneret a reſtitutione liberũ. Et re uera neſcio an antiqui patres id cõfiterentur. Nam S. Thom. non aliter diſpenſationem admittit, quam præmiſſa resignatione ſpiritualium, temporalium que reſtitutione. Quamuis dici poſſet nõ eſſe locutum niſi de legitima diſpenſatione Dicendum ergo, quod ſi ea ſententia uera ſit, quod iure diuino ſit ſimoniacus inhabilis ad recipiendum præbendam, non eſt in Pontificis facultate illam collationem afficere ualidam. Et ideo qui antecedens crediderit, eum neceſſe eſt id, quod ſequitur, confiteri. Et fateor quod niſi communis opinio reclamaret, ſic dicerẽ. Nihilominus admittamus, ut ſupra hæſitantes inſinuauimus collationem illam pretio emptam, atq. adeo iniquam, non vſque adeo iure diuino impediri, quin teneat, eſſet tamen inſigniter iniquus, ut abſit impietas uerbo Põtifex ille q tale patraret ſcelus. Quod ſi uẽderet, ambigere nequeo quin pretiũ ſemper reſtituere teneretur: quandoquidem (vt ſæpenumero dictum eſt) illius translatio dominii, iure diuino eſt nulla: Hinc ergo gradus ſit ad ſolutionem tertii. Concedendum enim eſt huiuſmodi facultatem diſpenſandi, vt ſacerdotiorum collato ſimoniaca firma ſit, ſuapte natura præcipitũ eſſe ad ſimoniacum barathrum. Eſt tamẽ hoc Deo fidendum ꝙ nunquam uel quam rariſſime in tã abſurdum ſacrilegium ſuum vicarium collabi permittet. Vtrũ uero eo ipſo quod Papa ſecum diſpenſet vt ſacerdotium uendat, pariter cum emptor diſpenſet, ut percipiat, non dico quantum ad culpam, quia non poteſt, ſed vt uerus ſit poſſeſſio. Iam q. 5. affirmatiuum cum Palu d. contra Adrian. reſponſum reliquimus Caiet. vero hic eidem ſententiæ prius refragatur, licet poſtea uideatur ſuffragari. Nam re uera ratio, quam contra potiſſimum obmolitur, non eſt præcipui momenti. Arguit. enim quod cum illa Papæ uenditio non ſit expreſſa diſpenſatio, non eſt præſumenda niſi recta id ratio perſuadeat, quæ quidem potius ſuadeat oppoſitum, quoniam ex tali præſumptione fieret conſequens, ut omnes paſſim audirent Pontificem ad emendum ſacerdotia, quo nihil eſſe pernicioſus poteſt. Quare etſi iniquitas ſit, inquit, in Papa, vendere, peior tamen eſſet, ſi uendens præſumeret diſpenſare: quia peccatum duplaret. Reſpondetur autem rationem rectam potius ſuadere, quod eadem ſemper præſumatur diſpenſatio, quoniam ſi ſine diſpenſatione præſumpta uenderet, peius ei duplaretur facinus. Nam enim tantum ſacerdotium uendere attentaret uerum & iniquiorem ahiberet fraudem, ſcilicet quod pretium recipiens nihil cõferret, ſi quidem niſi emptorem ab excommunicatione immunem redderet & habilem conſtitueret, collatio non teneret. Neque iſto modo patentior ſit adĩtus ad ſymoniam, tum quod ſi diſpenſatio ipſo facto non præſumeretur, qui iniquus Pontifex eſſe uellet, tam facile venderet, unaque expreſſe diſpẽſaret, quam ſine diſpenſatione uenderet. Tum præcipue, quod etſi tanta inſit in Papa facultas, tamen cum eius uſus tam ſit deteſtandus, non eſt de ipſo tam male timendum, ut per talem occaſionem fiat ad ipſum, ut ſacerdotia uendat, ſacerdotum concurſus.

Solutio. (margin) — *Ad tertium.* — *Hæſitatio.* — *Solutio.* — *Caieta.* — *Rõ Caietan.* — *Solutio.*

Finis libri Noni.

FR. DOMINICI SOTO SEGOBIENSIS, THEOLOGI ORDINIS PRÆDICATORVM,

Liber Decimus De Iustitia & Iure.

PROOEMIVM.

Librum decimum, qui huius nostri destinati operis conclusio est, de Episcopum ordine, deque eorum potissimum in suis diœcesibus residentia polliciti sumus. Nã postquam in septem prioribus in cunctas iustitiæ iniustitiæque species, quæ illi generi directè substant, absoluimus; in tribus subsequentibus, religionis materiam eidem iustitiæ annexam, subtexere tulit animus. Sic enim arbitrati sumus, totum negotium de iustitia, & iure, quem titulum eidem operi inscripsimus, pro virili nostra ad iustũ pertractare. Non ergo, tum vtilius, ac pulchrius, tum etiam ad rem accommodatius colophonem operi adhibere duximus, quam si extremam manũ ad Antistitum dignitatem, & functionem admouerimus: in quibus sacrosanctum iustitiæ columen, super omnes, qui Christiana censentur religione eminentissimè promicare, condecet. In quinque ergo membra, & quæstiones præsentem librũ dispertiti sumus. In quarum prima dignitas, institutumque episcoporum, quale sit quoque iure institutum, elucidatur. In secunda de episcopali prouincia adeunda differitur. In tertia eorum residentia. In quarta de ratione, & modo, quo tenentur ecclesiasticos prouentus dispendere, ac dispensare. Ac demum in quinta de officio diuino, cuius solutione clerici eosdem promerentur fructus. Argũ libri. Partitio libri.

QVÆSTIO PRIMA, DE EPISCOPALI instituto, & iure, quo institutum est.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum episcopalis dignitas fuerit in ecclesia super sacerdotalem necessaria.

INitiũ ergo disputationis nostræ inde nobis auspicãdum est, vt rationem episcopalis culminis perpẽdamus. Appa- 1. Arg.
ret namq; præter sacerdotalem dignitatem neutiquam fuisse episcopalem ecclesiæ necessariã. Dignitas.n. facultasque ministrorum ex eorũ functione perpenditur. Functio autem sacerdotalis est sacrosancti corporis Christi consecratio, ac dispensatio, quo nullus facer actus esse potest maior. Secũdò Si ad figuram id referre lubet, sacerdos effigiẽ Christi in ecclesia gerit, quatenus se pro nobis in ara crucis obtulit, Christo autẽ in ecclesia nemo altior excogitari potest, vtpote qui caput eius est, atque adeo neque repræsentatio esse potest sublimior, ergo nulla est præstantior sacerdotali potestas. Tertio, vt ad quæstionis titulum alludamus, etiam si gradus ille superior possibilis esset, nõ erat necessarius, siquidem Scdm. Tertiũ.

per

per singulos sacerdotes omnia possent ecclesiastica munera administrari: ad quos perinde expeditior foret accessus, cum quicunque parrociani ad suum Plebanum facillime accurrent, qui suas caussas definiret. In contrarium autem est traditio Dionisij Apostolorum seculo scribentis: qui 5.c. Ecclesiasticæ Hierarchiæ, Pontificalem dignitatem sacerdotali præfert: dicens sacerdotum esse populorum purgare, & illuminare: pontificum vero hæc ipsa & supra hæc, ipsum perficere.

Dion.

In ingressu statim præsentis tractatus proponendus ab oculos & pontificū gradus, institutumq; adeo & functio: Quod quidem, vt de nomine primum expendamus, ab Hier. Græcæ petito in epistola ad Euagrium, quæ refertur 93. can. legimus episcopos super intendentes appellari. Επισκοπεῖν nanque idem est, quod super intendere. idemque ait Aug. super epistolam ad Tim. & refertur. 8. q. 1. can. qui episcopatum. Quanquā & vis verbi Græci, vehementiam attentionemq; mentis explicat, vt idem sit quod inspicere, & tota mentis acie atque animi solertia aduigilare: vt episcopum esse idem sit quod in perpetua secula persistere, indefesseq; suo gregi inuigilare, ac prospicere. Quocirca vt ad residentiæ obligationem iam hinc oculos intendere ordiamur, nemo sese interpretamento Hier. & Aug. seducat: videlicet arbitratus propterea episcopū super intendentem appellari, quòd cum sacerdotes simpliciter dicantur intendentes, satis sit episcopo super ipsos, hoc est eorum tantum mores intendere. gregemque reliquum eius concredere: esset quippe hæc nocentissima fallacia. Non enim hoc tantum illud, super, significat: sed perspectiorem curam vigilantioremque solertiam, quam non solum sacerdotibus, verū & toti gregi debent, quæ longe maior est, quā illa quam simplices habere debent Plebani Quō. o. aliter veritatem verbum Christi contineret, quo optimum pastorē inde commendat, quod de facie & voce tum suas cognoscat oues, tum etiā vicissim cognoscatur ab ipsis. De nomine ergo propriū, natiuumque episcopi officium, & munus deprehēditur. Est enim nihil aliud quam pastor: hanc enim metaphoram, & analogiam Christus toto euangelio consultissime obseruauit. Quin vero re perspecta non quidem solum metaphora, sed proprietas forma est: nam mentis eruditio morumque institutio vere pabulū animi est. Cum multi ergo essent alij præfectorum, subditorumq; ordines neque regem se neque ducem, quod poterat neque prætorem, neque consulem, sed pastor quod verissime existebat censeri voluit: videlicet qui rem de cœlo, & nomen detulit. Etenim cum illic meridies sit vbi sanctæ mentis ineffabili otio recubantes diuinitatis pastu perfruuntur, quem vtiq; meridiē ostēdi sibi sponsa inter Cantica efflagitabat, quasi pastor se Deus ipse relictis illic reliquis 99. ouibus, centesimam quæ perierat quæsiturum ad nos descendisse pro fitetur. Quare vt pastor fuerat venturus decantatus: Isaiæ 40. Sicut pastor gregē suū pascet. Ob idq; primū eius natiuitatis nūcium ad vigilātes pastores super gregem suū Angeli detulerunt. Ac subinde pastori se optimo solenter assimulauit, qui etiā animam pro suo grege ponere nō dubitaret. In eadē igitur persistens rei figura, nō in aliam dignitatem vicarium sibi substituit, quā vt esse suarū ouiū pastor. Pasce. n. inquit, oues meas, quo vtiq; verbo episcopale munus significātissime expressū est. Non ob id modo quod tum cūcta beneficia quæ Antistites suis populis debēt, tum & dāna quæ illis aut per auaritiā, aut per socordiam, aut per crudelitatem eis dant, cū illis quæ in pastoribus & opilionibus insunt genuinā habent similitudinē, ut subsequens sermo latissimus luculentius declarabit, verū quod pastorale otiū præ cunctis reipublicæ exercitijs pacem ac tranquillitatē supremā: quā Christus mūdum docere instituerat, penitissime refert. Regum. n. ducū nomina licet magistratus designent suopte munere insitos, adeo vt Homerus Regē pastorem esse adstruxerit: tamē non possunt non sæpe bellis perturbari. Si aūt consulem dicas, aut aliud iudicum genus, necesse illos est litibus obrui: Pastoris vero munus ab omni est tumultu longissime alienum, ouium innocentia taciturnitate, & simplicitate dulcissimū, ac subinde præ se ferens tum silentium illud quo suam Christus familiam voluit a terrenis abstractam cœlestium negotio vacare: tum & synceram, & silentissimam obedientiam, quam sine vlla responsatione oues suas Christus voluit suis administris

Hier.

Quid uocabulum episcopus Latine sonet.

Aug.

Pastoris nomen multo rectius cœteris functionē epi exprimit.

Hom. li. iliad.

nistris

nistris exhibere. Igitur ne præter scopum procedentes, consueti moris nostris obliuiscamur, ad quæstionem vnica affirmatiua conclusione respondetur. Necessariũ fuit ex sacerdotibus episcopos institui, qui dignitate, auctoritate, & functione cæteris præeminerent. Probatur. Duæ sunt namque sacerdotali dignitati facultates. Altera scilicet prima, & præcipua cõficiendi, ministrandique corpus, & sanguinem Christi, quo tota ecclesiastica religio refertur. Altera verò eidem subseruiens ad præparandum adaptandumque populum, vt pro rei dignitate sacrosanctam illam synaxim suscipiant, videlicet ad purgãdum ipsum a peccatis doctrinaque illuminandum, atq; adeo gubernandum. Et quidem quantum ad primum, sacerdos eo ipso quod sacro illo ordine initiatus est, a nullo amplius dependet, sed charactere ipso Christi ad id muneris plenissimè pollet, vt quotiescunq; consecrare tentauerit, vere sacrum cõficiat: ad quód igitur nullo opus habet superiori. Sed quantum ad secundum decentissimũ fuit, iurique naturali consonantissimum, vt inter sacerdotes vnus in tota esset diœcesi, qui totam gubernaret, atque adeo a quo sacerdotalis iurisdictio dependeret, ne videlicet presbyteri quoscunque obuios a peccatis absoluere temere possét, quod ad facultatem præparandi populũ attinet, nisi iurisdictione ab episcopo inter ipsos dispertita. Est ergo episcopus, licet non in consecratione corporis, & sanguinis, tamen in iurisdictione sacerdotibus superior. Quod autem hoc fuerit rationi naturali germanum, patet. Primum si supra cęlestia suscipias, inter beatas illas mentes ordines sunt, hierarchięque distinctæ, nempè vt inferiores per superiores illumineutur. Inter quas ideo sunt angeli & Archangeli, & principatus, &c. Rursus inter corporalia Deus, qui prima est omnium caussa, per sublimes cœlorum orbes & astra res sublunares gignit & procreat. Et in ciuilibus politijs necessarii etiam sunt magistratuum ordines, vt videlicet plebs iudicibus, iudices autem principibus, ac regibus subdantur. Sed ecce radicem vnde huiusmodi ratio ortum ducit: Ad populi gubernationem permagna necessaria est tum prudentia & sapientia; tum etiam morum probitas, atque adeo auctoritas cogendi errantes, in viam. Hæc autem tantæ sacerdotum multitudini suppetere nõ possunt, necesse ergo fuit tum populo, tum etiam ipsi clero episcopum præficere, qui eis esset sicut sol ad illuminandum, & sicut norma ad regendum. Hinc ergo perpende, quantum sit dignitatis ac sanctitatis culmen episcopo necessariũ. Sed de hoc alius nos locus inferius expectat. Quod si peculiare præterea exemplum ab antiqua lege petere lubet, eosdem illuc gradus distinctos inspicies. Nam cum tota tribus Leuitica, vt Magister Sententiarum in 4. distinctio. 24. adnotauit, diuino esset cultui mancipata, soli tamen Aaron, & filij eius erant sacerdotes, neque verò omnes pares, sed pater erat Pontifex, cui tantum licebat semel introire in sancta, filij autem eius simplices sacerdotes. Quare alijs ornamentis indutus erat Aaron (sicut modo episcopi) aliaque vnctione consecrabatur, quam cæteri, vt Leuit. 8. legitur. Cuius ideo in consecratione episcopi motio fit per illum Psalmi versiculum. Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam; barbam Aaron: quod descendit in oram vestimenti eius. Nam tánta erat vnguenti effusio, ut vsque ad ima difunderetur.

Conclusio affirmatiua.

Rõ conclusionis.

Rõ congruens.

Elucidatur conclusio.

Ad primum igitur capitalium argumentum respondetur, quod etsi sacerdotali functione in consecrando sacrosãncta species nulla esse queat maior, est nihilominus episcopalis dignitas superior, quantum ad aliam facultatem præparandi populum. Nam sacerdos in absolutione a peccatis, ab episcopo dependet quantum ad iurisdictionem. Solutio est Sanct. Thom. in 4. sentent. distinctio. 24. quæst. 3. art. 3. Vbi ergo non uidetur concedere simpliciter episcopalem gradum superiorem esse sacerdotali, sed solum quantum ad iurisdictionem. Scotus verò eadem distinct. arti. 2. & Durand. ibidem quæst. 5. atque alij simpliciter concedere pergunt ordinem episcopalem esse simpliciter digniorem, eo quod includit facultatem sacerdotalem conficiendi corpus. Nam in ca. ex literis, de excessibus prælat. cautum est, nemo antequam sit sacerdos, in episcopum potest consecrare. Addit autem tum superiorem facultatem

Ad primũ arg.

S. Tho.

Scotus. Duran.

tatem

tatem iurisdictionis, tum & potestatem conferendi ordines, consecrandique, ac benedicendi templa, vasaq; & vestimenta ecclesiastica, attamen parum refert, & eodem recidit. Etenim si dignitatem nudam consecrandi consideres, nulla est in episcopo maior. Quare id quod episcopus supra sacerdotem habet, non est sacerdotali dignitate præstantius: At quoniam idem episcopalis splendidor sacerdotalem præsupponit, tota eius amplitudo maior est sua parte. Ad secundum verò respondetur, quòd cum Christus caput esset ecclesiæ, perinde erat omnium ecclesiasticorum munerum exemplar, atque Deus est omnium naturalium rerũ: vnde, vt Magister sent. inquit loco nuper citato, omnes ecclesiæ ministri, scilicet singuli suo ordine Christum secundum diuersa, quæ gessit repræsentant illi tamẽ perfectius, qui secundum altiorem qualitatem ipsum referunt. Sacerdotes ergo repræsentant ipsum secundum peculiarem actum, & personalem, quo se in cruce pro nobis obtulit: episcopi verò non solum in hoc quatenus sacerdotes sunt, verum & quatenus episcopi etiam secundum id quòd caput erat, institutorque ecclesiæ. Vnde & sacerdotes ipsos consecrant atque omnes ministros, quod fecit Christus: & omnia alia ecclesiastica præparamenta benedicunt, quæ ipse instituit: atque ex plenitudine Spiritus sancti baptizatos confirmant.

Ad 2m.

ARTICVLVS II.

Vtrum episcopatus sit ordo natura a suo simplici sacerdotio distinctus.

NOn satis est nosse episcopum excellentiori fungi munere, quam simplicem sacerdotem: sed rimari oportet, vtrum ex rei natura differant. Apparet enim non esse ordinem ex natura rei distinctum a sacerdote. Ait quippe Hierony. in epistola ad Euagrium supra citata. & rursus super epistolam ad Titum: quod refertur 95. distinct. can. olim. idem quondam fuisse episcopum, quod presbyterum. Id quòd multis sacrorum testimonijs confirmat. Ait namque Paul. in salutatione epistolæ ad Philippens. Paul. ad Thimot. serui Christi Iesu, omnibus sanctis in Christo Iesu, quam sunt Philippis, cum episcopis & diaconibus, vbi presbyteros (nam in vna ecclesia nõ erant episcopi plures) appellat episcopus. Quare simul componit episcopus, & diaconos. Et Act. 20. Attendite vobis, & cuncto gregi, in quo uos Spiritus sanctus posuit episcopos. Et ad Titum; Post quam, inquit, ob id ipsum reliquisse Cretæ, ut constitueret presbyteros per ciuitates subdit: Oportet enim episcopum sine crimine esse. Et Petrus, qui erat episcopus, ait in epist. 1. Presbyteros compresbyter precor. Haud ergo episcopalis dignitas a sacerdotali ex natura sua, & instituto differt. Secundò arguitur: Si episcopus ordine a sacerdote distaret, eiusmodi ordo esset verum sacramentum, atque adeo sicuti sacerdotalis character atque diaconi, sic different. Quod falsum esse inde constat, quod tunc plures essent, quàm septem ordines. In contrarium est auctoritas Augusti. in epistola ad Hieronymum, quæ refertur 2. q. 7. can. Quanquam, vbi ait secundum honoris vocabula iam tunc vsum obtinuisse, quod episcopatus presbyterio sit maior.

1. Argu. Hiero.

2. Argu.

Augusti.

Ad præsentis quæstionis intelligentiã prænotandum est, bifariam intelligi posse episcopum reliquis sacerdotibus dignitate pręstare. Vno modo in eodem genere: nempè intra lineam sacerdotis. Alio modo, ac si sit in altiori genere. Exempli gratia, sacerdos differt a diacono in alio genere: quia est distinctus character, distinctaque consecratio. Archidiaconus autem a diaconis, & archipresbyteri a presbyteris eodem genere, quia scilicet vnum eligunt qui sibi præsit. Nec refert quòd Papa illis, an illi sibi eum præficiant. Hieronymus ergo hoc tantum secundo modo, puta in eodem genere arbitrari videtur olim episcopum altiorem esse presbyteris: nempè quòd in schismatis remedium factum est, vt ex presbyterorum numero unus cæteris præponeretur, qui ideo non erat nisi magnus presbyter. Est. n. presbyter nihil aliud quàm senior, ac pro suo ætate venerandus & colendus. Igitur ne per homonyma, & equiuoca procedamus, ordinis nomẽ bifariam in vsu est. Vno modo, secundum eius significatus amplitudinem, quo latissimè omnem gradum, & dignitatem significat.

Distinctio.

Sententia Hierony.

significat. Dicitur enim senatorum ordo, & doctorum & ducum. Vnde Cicero sæpissime alium ordinem appellat consulũ: atque alium tribunorum, &c. Altero vero modo per solennẽ vsum Christiani Theologi nomen accommodarunt ad significandum vnum ex septem sacramẽtis, quales sunt ordo sacerdotalis, diaconi, &c. Quo supposito ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est. Secũdum priorem significationem episcopalis potestas natura sua semper fuit singularis ordo, hoc est gradus & dignitas sacerdotali sublimior. Conclusio hæc primum omnium fundamentum habet in auctoritate Dionisij, qui ætatem Apostolorum attigit, Pauloque institutore potus est. Is n. loco supra citato de eccles. Hier. c. 5. plane lateque distinguit ex rei natura inter episcopos, ac reliquos sacerdotes. Nã ait pontifices integre sacerdotalis perfectionis participes esse, quasi reliqui non habeant integram perfectionem. Et subdit; Pontificum itaque ordo sacratior, primus est diuina speculantium ordinum, idéque & sumus & vltimus, quippe in quem perficitur & impletur sacerdotij nostri distinctio omnis. Sicut enim Hierarchiam omnem in Iesum terminari conspicimus; ita vnamquamque functionem in diuinum Pontificem proprium. Vide quomodo instar Christi præfert Pontificem reliquo clero. Est ergo arctioris generis. Et apertius subdit secundum aliam translationẽ. Discrete autem huic vltra cęteros ordines in sua operatione diuina lex distribuit diuiniores sacrificationes. Hæc autem sunt perfectrices diuinæ virtutis imagines, cõsummantes omnia diuina symbola, & omnes sacras dispositiones. Quoniam neque sacerdos sacrum baptismum operabitur sine diuinissimo vnguento, sed neque ipse sacerdos erit, nisi à pontificib. id muneris fuerit sortitus. Vide quam late, & diserte explicat differentiam inter episcopum, & sacerdotem. idque diuino iure, quandoquidem nullus sacerdos sine episcopo ordinatur, neque chrismate vti potest, nisi ab episcopo confecto, neque vestibus, aut vasis nisi ab ipso consecratis aut benedictis, pręter iurisdictionem quã altiorem habet. Quod demum ait diuina lege esse sancitum Nam vt artic. 4. videbimus, diuina lege institutus est episcopatus, licet chrismatis confectio & aliæ eiusmodi ceremoniæ traditione Apostolorũ institutæ credantur. Ex his ergo Dionysij verbis talis colligitur ratio. Ille est censendus distinctus ordo, hoc est gradus & dignitas in ecclesia, cui aliqua propria inest & peculiaris spiritualis functio ad sacramentum Eucharistiæ ordinata, talis autẽ est episcopalis gradus, nam ad ipsum, vt dictum est, spectat sacerdotes cæterosque ministros, ac denique & chrismata, & tẽpla consecrare, atque adeo & plebem confirmare, quę quidem simplices sacerdotes perficere nequeũt, ergo suapte natura est ordo & gradus a sacerdotali distinctus. Et confirmatur hæc ratio. Nam ordo & gradus huiusmodi, ac potestas ex sua ipsius solemnitate dignoscitur. Episcopus autẽ præter sacerdotalem vnctionem solemnius inungitur, & consecratur, quasi nouam in sacrorum administrationem potestatem suscipiens. Nam cum sacerdotis solum inungantur manus ad consecrãdum sacramentum, episcopi vngitur caput sicut Aaron, ad denotandum esse caput ecclesiæ suæ instar Christi, vt proxime Dionysius aiebat. Nisi quòd Christus non solum hominibus, verum & angelis, vniuersæque creaturæ ceu caput præfectus est. Tertio id arguitur, episcoporum status, status est perfectionis, longe altior, quam monachorum. Profitentur enim solenniter, non doceri, sed docere perfectionẽ, est ergo per se ordo. Accedit & exemplum antiquæ legis, nam dignitas Aaron diuino iure excellior erat, quam reliquorum sacerdotum. In summa episcopalis dignitas non ratione solius iurisdictionis constituitur per se in altiori gradu, neque illa de caussa opus habebat aut vestis, aut vnctionis differentia, sed ratione spiritualium functionum. Quocirca episcopus ante consecrationem iurisdictione fungi potest, quamuis ordine tunc episcopali non polleat, vt habetur capitul. supra citato, ex literis. de excessi. prælat. De altero uero ordinis significatu controuersum est inter doctores, vtrum episcopatus sit ordo, hoc est sacramentum. Partem affirmatiuam credit Durand. in quarto Sententiarum. distinctio. 24. quæstio. 5. Et eadem distinctio. Scotus ait esse Canonistarum opinionem. Contra quos statuitur posterior conclusio. Episcopatus non est ordo,

Marginalia: Nomen ordinis bifariã est ĩ vsu Cicer. — 1. cõclusio. — Probatio. — Rõ altera p cõclusione. — Confirmatio. — 3. Ratio — Vltima conclusio.

ordo, qui septem sacramentis connumeratur. Sententia est Hugonis grauissimi auctoris, qui post numerationem septem sacramentorum vsque ad sacerdotium, subdit. Hic gradus di pares in eodem ordine habet dignitates, vt episcopalem, &c. Eandem sequitur Magister sententiarum eadem distinct. 24. ac D. Tho. ac reliqui eius interpretes. Et ratione comprobatur. Episcopus nullum recipit characterem in ordine, ad corpus Christi & sanguinem conficiendum. Ergo cum in hunc scopum omne sacramentum ordinis referatur, episcopatus non est ordo: Probatur antecedens. Quoniam si talem reciperet characterē, aut esset minor sacerdotali aut maior, nō quidem minor, nam eiusmodi characterum functiones omnes sunt administratrices in confectione sacrosancti sacramenti, vt in diacono patet, & subdiacono: Episcopus autem de sua natiua ratione non sic administrat sacramenta. Neque vero esse potest excelsior character respectu eiusdem qui sacerdotalis est. Quoniam conficere sacramentum, quod quilibet potest sacerdos, fastigium tenet & culmen, quo omnia referuntur

2. Ratio S. Th. sacramenta. Secundum hunc adhibet D. Thom. argumentum loco citato. Natura sacramenti est, quòd a præcedenti quantum ad eius necessitatem non dependeat, episcopatus autem dependet à sacerdotio nam vt iam antea dictum est, consecratio episcopi, antequam sit sacerdos non

Solutio Scotus. valeret. Hoc autem argumentum Scotus in 4. distinct. 4. eludit potius, quam impugnat. Ait quippe inde quòd episcopatus sacerdotium præ requirat, argumentum potius sumi quod sit perfectior. At

Refutatio. vero hoc nihil ad rem. Haud enim de perfectione hic disputamus, sed de natura sacramenti ostendimus inde non esse sacramentum, quòd alias etiam absque præuio sacerdotio consecratio episcopi esset valida, sicuti consecratio sacerdotis, etiam si non fuerit diaconus suum imprimit characterem, vt distinct. 53. cano. solicitudo. & extra de clerico per sal. ordina. cap. vt tuæ literæ decretum legitur. Accedit huc & ritus ecclesiæ, quòd sacramenta ordinis in sabbato conferuntur. episcopus vero, tanquam legitimus eius sponsus,

Postrema rō. die dominica consecratur. Est ergo opinio hæc, vt dictum est, non modo D. Thom. sed Alexan. & Bonauen. & omnium communis. Scotus vero loco citato ait Canonistas contrarium tenere propter hoc argumentum, quòd nisi episcopatus ordo esset, posset funditus auferri, nam tunc non restat quid aliud sit, quam iurisdictio iurisdictione autem quicumque priuari potest, quandoquidem propter crimen hæreseos atque alia, priuatur sua ecclesia episcopus. Et quidem Scotus deuinci hac ratione videtur. Annuit enim concedere, quòd si non sit sacramentum, nihil in eo superest, nisi auferibilis iurisdictio. At verò profectò nulla est rerum cōsequentia. Immo quamuis non imprimatur sacramentalis character, nihilominus adhibetur sacerdotalis habilitas quædam, & facultas indelebilis, atque ab episcopo inamobilis, vt ait loco citato Bonauentura. Quare depositus episcopus si iterum in suum ordinem restituatur, non opus habet denuo consecrari. Sed & Durand. quoque eadem distinc. quæst. 5. alia via negat hanc nostram conclusionem. Concedit inquam episcopatum sacramentum esse, non quidam a sacerdotio distinctum, sed illud ipsum perfectum. Itaque simplex, inquit, sacerdos licet simpliciter habeat characterem sacerdotalem, non tamē est omnino completum & perfectum. Et subtexit exemplum, quòd sicut confectionis corporis, & sanguinis vnum constituitur perfectum sacramentum, ita consecratio sacerdotis, & consecratio episcopi. Quare subsequenter confitetur episcopatum characterem imprimere perfecti completique sacerdotij. Argumentum autem, quo sibi hoc habet persuasum est, quòd pariter, immo perfectius episcopalis dignitas ordinatur ad sacramentum Eucharistiæ, quam diaconatus aut subdiaconatus cum ministros ipsos instituat. Ex quo concludit esse perfectius sacramētum. Ad ipsum autem atque ad suam rationem pariter respondentes fatemur ingenue dignitatem episcopalem perfectionem sacerdotio adhibere; quod supponit & includit, sed illa tamen perfectio non est de essentia sacerdotij, sed illi accidentaria, & accessoria, quæ ideo non constituit vna cum illo verum sacramentum; neque est pars integralis eius. Nec uero est intellectu facile, duos imprimi sacerdotales characteres, alterum simplici sacerdoti,

Alex. Bonau.

Arg. Scot.

Solutio

Duran.

Arg. Duran.

Solutio argumenti facti.

noti, alterum verò episcopo. Quocirca nulla est rationis eius illatio. Episcopatus est in ordine ad corpus Christi verũ, ergo est sacramentum. Requiritur. n. amplius, q̀ sit potestas ad id proxime pertinens; nempè q̀ eius functio sit, vel missæ celebratio, vel eius ministratio, ceu diaconatus, & sub diaconatus. Functio autẽ episcopi non est huiusmodi, sed instituere ac præparare ministros. Quòd si contra rursus arguas; Episcopus, quatenus episcopus, aliqua sacramenta confert, puta ordines; quæ non posset inquantum sacerdos; ergo ius propria potestas est sacramẽtum; qm̃ potestas in unum sacrm; sacramentum alterũ est. Negatur consequentia; sed solum concluditur, q̀ epalis potestas sacramentum sacerdotale præsupponat. Nisi. n. esset sacerdos, nequiret ordines conferre. Porrò autem Altissiodorensis non solum eodem, quo Durandus inclinat, verùm vlterius progressus, ait, quòd archiepiscopatus est etiã sacramẽtum distinctũ ab episcopatu: qui ideo in art seq. in disputationem est accersendus. Per has igitur conclusiones conciliãtur iura, sanctorumque asserta, quę variare videtur. Quoties. n. legeris quempiam in episcopum ordinari, non ita propriè intelligas, atque ordinantur sacerdotes, Atque id pariter, quod 21. distin. can. cleros, ait Isidorus; quòd scilicet ordo episcoporum quadripertitus est. Sed tñ, vt in priori conclusione asseruimus, nil est cur cuncteris verè vocare ordinẽ: tametsi alij ad ambiguitatem tollendam non ordinem, sed dignitatem appellent: vt Hugo de sacramentis supra citatus: Et Magister Sent. lib. 4. dist. 24. vbi extra numerum sacramentorum ait, Sunt, & alia quædam, non ordines, sed dignitatum nomina, vt episcopus.

Obiectio.

Solutio Altissi. opinio.

Hugo. Magist. Senten.

Ad 1. ar. Ad primum igitur argum. respondet, fortasse Hieronymum illa fuisse affectũ opinione, quòd episcopus, & presbyter solo diuino iure cõsulto eadem esset res, sed humano arbitrio vnũ ex presbyteris fuisse cęteris pręfectum. Nam pręter citata testimonia, subdit quòd Alexandriæ à Marco Euãgelista vsq; ad Heraclam, & Dionysium presbyteri semper vnum ex se electum, in excelsioremq; gradum collocatum, episcopum nominabant. Et subdit exemplum, vt diaconi eligunt archidiaconum. Tametsi Hieronymum nõ planè intelligam, quandoquidem subdit episcopum conferre ordines posse; non autem sacerdotem simplicem, vbi distinctionem ex natura rei insinuat: nisi velit hoc tantum esse ex ordinatione ecclesię, vt in fine eiusdem citati ca. olim ait. Cuius verba, vt ait Durand. maiori sunt admiratione digna. Ait si quidem epos consuetudine magis q̃ dispensationis dominicæ veritate presbyteris esse maiores, et in communi regere debere eccl'siam: cũ tamen citatus supra Diony. iam tempore Apostolorum diuina lege adstruxerit episcopum à simplici sacerdote distingui. Quin verò Aug. in lib. de Hære. Arrianos inquit ea fuisse infectos, quod dicerent presbyteros ab episcopo nulla differentia debere discerni. Haud tamen tã infami nota verba Hieronymi inurenda sunt: nam ipse, quocunque id iure factũ sit, differentiam, & in conferendis ordinibus, & in loci eminentia agnoscit. Sed in hoc tamen lubentius August. atq; alios sanctos patres auscultare debemus quòd illa realis differentia ex institutione diuina per Apostolos originem traxerit. Ad ea verò loca sacra quæ Hieron. affert. Respondetur, hoc inde tantum concludi, quòd olim nomina episcoporum, & presbyterorum promiscua erant, vt tam episcopus diceretur presbyter, quam presbyter, episcopus. Itaq; vtrumq; erat cõmune nomen ad significandũ duas diuersas dignitates. Ad secundum satis superque secunda conclusione satisfactum est. Cõcedimus enim episcopatum esse ordinẽ secundum amplitudinem suæ significationis. Negamus verò esse sacramẽtum.

Aug.

Hiero.

Ad secũdum.

ARTICVLVS III.

Vtrum episcopi inter se perinde differant, atq; ipsi a simplicibus sacerdotib.

POstquam visum est episcopalem dignitatem à sacerdotali suopte institito differre; explorare consequens est, an Episcopi similiter inter se differant. Apparet enim sic esse; nam Archiepiscopo ex proprio incumbit officio episcopum consecrare, quod episcopo non nisi ex commissione videtur competere, ut patet c. Quod sedem. de offi. iud. ordi. vn

Primũ argum.

de, & pallio vtitur, quòd episcopo non est indultum, ergo specie differunt. Secundò: papa saltem dignitatis specie ceteris est excellentior, quandoquidem Petri successor est, cui peculiariter Christus vniuersum gregem commisit. Quare, & singulariter etiam si fuerit aliàs episcopus, in Papam consecratur, singulariq; Tiara vtitur. Quocirca distin. 21. ait Pelagius Romanam ecclesiam non Synodicis constitutis cęteris ecclesijs esse prelatam, sed euangelica voce Domini Saluatoris nostri primatum obtinere. Sed in contrarium est, quòd in ijs quæ ad confectionem corporis, & sanguinis attinet, nihil potest vnus episcopus quod singuli nō possint: vt patet in ordinum collatione, atque in ipsorum mutua consecratione: nam vnus alterum consecrat. Quin verò Hostien. consecrat Papam, & tamen si inferioris esset potestatis id nequiret: iuxta illud ad Heb. 7. Sine vlla contradictione quod minus est à meliore benedicet. (Argu. 2.)

Quæstionis huius duo insinuantur membra. Primum de episcopalibus officijs, & functionibus. Atque alterum de ipsorum distinctione: quippe quorum posterioris cognitio à prioris notitia pendet. Duabus ergo conclusionibus ad quæstionem rńdetur. Prior est, Vniuerse functiones, que ad perfecti pastoris officium attinent, sunt episcopo peculiares, & propriæ. Iam. n. suprà artic. 1. ostensum est, genuinum episcopi munus, officium esse pastoris: in cuius testimonium dum consecratur, traditur ei baculus pastoralis. Immò verò antè designatur esse pastor, quàm anulo fiat sponsus Ecclesiæ. Omnes ergo functiones, quæ pascendo gregi accommodantur sunt dignati episcopali, quatenus cunctis communis est, pares, & quales. Sed ais, nunquid nō. & Plebani sacerdotes suarum sunt etiā precialium ecclesiarum pastores? Sunt quidem Haud tamen vndequaque absoluti, & perfecti. Quare nō omnibus vniuersa pastorum officia ratione suæ dignitatis incumbunt: sed quædam. Ad cuius intellectum notandum primum pastoris officium esse, vitam prebere gregi, eundemque alere, sanare, & sustentare. Functiones autē huiusmodi ad tria genera, & ordines reducūtur. Primū namque id potissimū fit per administrationem omnium sacramentorum Baptismo enim, regeneramur: deinde confirmari eucharistia alimur: & per poenitentiam sanamur, &c. Illa ergo sacramenta, quæ ad huiusmodi sunt vitam prorsus necessaria, & congrua, incumbit cuicunque plebano sacerdoti administrare. Qualia sunt baptismus, eucharistia, pœnitentia, & sacra vnctio: & pręterea benedicere sponsos. Atuū ordinare ministros incumbit episcopo, & pręterea ob vberantiorem copiam. Spiritus sancti confirmare plebem. In administratione ergò sacramentorum primùm incipit pastorale officium locupletius, ac perfectius esse in episcopo, quam in plebano sacerdote: tum scilicet, quod sacerdotes non omnia cōferre possunt: tum etiam, quòd quæ possunt, ex sola iurisdictione ab episcopo concessa habent. Secundum ad idem pertinens pastorale officium est, fidem docere populum. Huius autem functionis duo sunt gradus, Alter illos explicare articulos qui sunt ad salutem necessarij. Et hoc proprie parœcianis sacerdotibus curam gerentibus animarum incūbit. Quare profecto hui⁹ muneris, vbi grādis est negligētia, peccatum est illis mortale. Tenentur. n. plebē Articulos docere fidei, & Decalogū. Immò verò, & orationem Dominicam: illa videlicet, quæ poenitentes, an sciant, sunt interrogandi. Scire enim debet Christianus quisque quidnam sibi credendum quidq; agendum, & quid à Deo petendum. Alter gradus est altiora fidei mysteria explicando sacram scripturam propalare, ac moribus probitate gregem imbuere, & instituere. Et hoc propriè pertinet ad officium episcopi. Cui idō in consecratione, tradito euangeliorum lib. sub forma pręcepti dr: Vade, & predica populo Dei. Tertium, qđ ad idem pastoris officium spectat, est gubernatio, & correctio: nam, & hoc pacto vita gregis seruatur. Et facultas hæc plenū est, quę sit in quolibet epo plenaria, nisi sit per Papam coercita, in plebano verò nulla est, aut quàm tenuissima. Potest enim plebi, vt statis temporibus sacra audiat, sacramētaq; suscipiat, percipere. An verò excōmunicatione aut alia pœna in foro exteriori cogere, paulo inferi⁹ dicemus. Et per hęc intellectus est capiēdus doctrinę Dionysijs supra citati, distinguētis tres hierarchicas, hoc est sacri principat⁹ actio-

(Margin notes: Prima cōclus. — Scrupulus. — Solutio — Pastoris officiū. — Ad officiū pastorale ptinet docere populū. — Gubernatio, et correctio ad pastorem spectāt. — Explanatur Dion.)

actiones, puta purgare, illuminare, & perficere. Quorum primum ait ad diaconũ pertinere, secundum ad sacerdotes, tertiũ ad epos. Purgare enim est purum ab impuro separare: ut triticum cribro, & farinam discerniculo. Venientes enim ad baptisma diaconus examinabat, an vellente uitam pristinam deserere, errorésque abiurare, & sic separabat illos, qui baptismo digni erant ab aliis sacerdos uero fidei catechismo illos erudiens, fonte sacro tingebat, ubi per gratiam gratum facientem illos illuminabat, sed episcopus confirmabat, hoc est gratia perficiebat Deinde auté ipsorum prædicatione, quæ de sacra scriptura hauserat, illos per amplius ad diuinum amorem inflammabat, in quo Christiana perfectio consistit. Haud ergo negandum est, quin sacerdotes plebani curam uere gerant animarũ, quarum etiam exhibituri Deo sũt exactam rationem, uereq. sint pastores. Perfectum tamen absolutumq. nomé solũ congruit episcopis, vt de suo ipsorũ nomine admonetur. Per hæc subinde fit etiam liquidum, quemadmodum episcopi omnes sint a soli, qui proprie loco Apostolorum successerũt, eorumq. fungũtur uicibus, ut hr can. in nouo, distin. 1. & cano. ecclesiæ principes dist. 35. Id qđ can quorum uices, dist. 58. auctoritate. August. fulcitur, inquiens, pro patribus tuis nati sunt tibi filii. Patres missi sunt Apostoli, pro Apostolis filii nati sunt episcopi. Ad huius tñ intelligentiam, notandum est, tria esse munera in quibus res, & ordo Apostolorum consistit, ut D. Thom. super illud uerbum Pau. 1. ad Corinth. 12. Quosdam posuit Deus in ecclesia primo Apostolos, adnotauit, uidelicet auctoritatem gubernandi fidelem populum, facultatem docendi fidem, & Christianos mores. Tertio potestatem miracula faciendi ad cõfirmationem doctrinæ, secundum illud Lu. 9. Cõuocatis Iesus duodecim Apostolis dedit illis uirtutem, & potestatẽ super omnia dæmonia & ut languores curarent, & misit illos prædicare regnum Dei. Quo postremo verbo intelligitur, ut eos qui uerbum susciperent, gubernarent, secundũ illud Luc. 10. Qui uos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit. Et quidem quãtum ad primũ munus, episcopi sunt

Sacerdotes plebani uere sũt pastores.

Soli episcopi successerũt loco Apostolorũ

Tria in qbus ordo Apostolorũ cõsistit. S. Tho.

illis subrogari: tametsi illorum singuli in vniuersum Christianorum orbem potestatem haberent, Episcopi uero non, nisi in suas diœceses, sed solus Papa qui substitutus est Petro, uniuersalem retinet iurisdictionem. In secundam autem eiusdem potestatis uirtute, quæ est prædicare fidem gradus sunt dignoscendi. Apostoli namq. eo usque illa pollebãt uirtute, ut (quod in sua 2. Canonica Petrus ait) firmissimum habentes sermonem propheticum: quidquid ipsi prædicarent, eo quod ipsi id asseverent, fides esset, ut pote qui cum organa essent per quæ spiritus sanctus loqueretur, non opus haberẽt cogitare quomodo, aut quid loquerentur. Qui quidem gradus in ecclesia post Apostolos & Euangelista nõ permansit. Potest quidem Papa & Concilium articulus fidei explicare, sed tamẽ eos, qui in sacra scriptura impliciti sunt, uel ex traditione Apostolorum oretenus firmissime habentur: utendo scilicet fundamento Christi, ac subinde Apostolorum. Illi uero sine scripturæ perscrutatione a Spiritu sancto mouebantur. In singulis uere epis neq. ista, quæ in Papa & concilio est facultas, inest sed tantum prædicandi, interpretandi, amplificandi, persuadendique ea, quæ Christus per se perque Apostolos docuit. Tertia uero facultas faciendi miraculosa nõ perinde in ecclesia modo est atq. in Apostolis extitit quia non eadẽ est prorsus necessitas. Quã uis ubi ratio id fieri modo exigeret, non haberet Deus manum occlusam. Ecce differentiam inter pastoralem episcopi functionem, & eam, quæ est parœcianorum sacerdotum. Et ideo, ut c. in nouo, supra citato legitur, ut episcopi Apostolis, quos Christus Luc. 9. legitur elegisse, successerunt, sic & reliqui sacerdotes parœciani successerunt 72. discipulis, quos quia messis multa erat, in auxilium episcoporum idem Christus suffecit, ut Luc. 10. legitur nempe ut eorum essent auxiliares ac ministri. Quare de lege communi episcoporum est in ecclesijs parœcialibus presbyteres instituere, ut legitur c. Sicut. 16. q. 7 Sed rogas nunquid & prædicare plebanis etiã conuenit, & aliqua iurisdictionis imago? Respondetur prius de prædicatione, certũ est nihil amplius eis ex officij necessitateq; incumbere, quã

Facultas faciendi miracula non est pinde modo in Ecclesia, atque fuit in Apostolis.

Quæst.

Solutio.

doctrinam, ut dicebamus, Christianã populo necessariam docere. Verum uero sit salutare consilium illis in muneris iniungere, in Tridentino Concilio fuit in publicum concilium prolatum, & prima fronte sic nonullus patribus apparuit, sed non defuit, qui ut sententia penficulatius agitaretur, supplex orauit a qua postea decernenda super sessum est. Enimuero ut decorum & salutiferum est illis parœcialibus sacerdotibus, qui uere Theologi sint, id muneris suis plebibus impendere, sic pestilentissimum est Theologię ignari id cõmittere. Iã enim & eo miserabili loco iacet ecclesia, ut in animarum cura committenda, uix ulla habeatur dignitatis ratio, præterquam quod neque proprii plebani suas ecclesias administrant, sed per uicarios id faciunt, uix Latine scientes, nempe per eos, quos quã minimo possunt pretio cõducunt. Adde quod in aliquibus, quas lustraui prouinciis, illi sunt plebani, qui cum neq. de limine Theologiam salutauerint, tamen Latine & forte Grecę deturgentes, putant fæliciter prædicare posse. Et isti sunt qui pestilentiores dissemi nant errores. Salubrius ergo populo est, eiusmodi concionibus carere, quã interfici. Ad secundum interrogationis membrum respondetur. In sacerdote secundum suam propriam auctoritatem nullam existere uim coactiuam, quãtum ad forum iudicabile. Nam maxime per excommunicationem, quæ pœna pastorali baculo annexa est. Excommunicare autem propria auctoritate, solius est episcopalis muneris: ut hr 24 q. 3. can. corripiatur, & apud D. Thom. 4. sent. dist. 18. q. 2. Excipit illic tamen idem doctor Sanctus furtum, & rapinam, pro quibus, inquit, concessum est à iure, ut possit parœcianus sacerdos excommunicare. Iam tamẽ non est in usu concessio illa est nihilominus peccatum inobedientiæ, illi non parere in ijs, quæ supra diximus, iure posse præcipere, nempe ut festa ecclesiastica celebrent, & statis temporib. sacramẽta suscipiant, & doctorinam ecclesiasticam discãt. At nisi adsit contemptus, nõ est mortale aliud nouum præter transgressionẽ ecclesiastici præcepti. De officijs functionibusq. episcopalib plura hinc essent ea dem q. scitu perutilia adhibenda sed usq. ad q. 3. ea duximus reseruanda: ubi inter tractandam obligationem, qua episcopi tenentur in suis ecclesijs residere commodius differentur. Posterior conclusio. Episcopales dignitates quamuis Archiepiscopum & Patriacham, immo & summum ipsum Pontificem commemores, non sunt specie diuersę, sed solo iurisdictionis ambitu aliæ aliis superiores, aut inferiores. Ait quippe Isidorus, ut supra ex can. cleros 21. distin. citatum est quod episcoporum ordo quadripertitus est. Nempe in Patriachas, Archiescopos, Metropolitas, atque episcopos. Est enim patriarcha, patrum summus, atque princeps: archiepiscopus uero, episcoporum princeps. Nam arcòs Græce, idem est quod princeps. Metropolita, qui certis ciuitatibus circunscriptam habet iurisdictionem, episcopus uero, qui unam regit cathedralem ecclesiam. Iam uero metropolita nullus est sub archiepiscopo, sed ipsi sunt metropolitani Patrarchæ uero, ut Alexãdrinus Hierosolymitanus, & Constantinopolitanus, plures sub se singuli habent archiepiscopos. Immo & Romanus olim etiam appellabatur Patriarcha. Horum ergo dignitates ait li. 4. c. de ordinibus Altissiodo. saltem e palem & archiepiscopalem (nam de alijs non meminit) uere esse sacramenta eandem que distincta. Nam ut argutum primo loco est, ut episcopus sacerdotes atque alios ministros ordinat & consecrat, sic & Archiepiscopus ex proprio officio habet ordinare episcopum. Episcopi autem non nisi ex commissione. Nihilominus conclusio à nobis asserta indubia esse debet. Primum siquidem quantum ad id, quod ait episcopalem dignitatem esse sacramentum, iam supra satis reprobatum est Cæterum, & quod eiusmodi ordines episcoporum inter se genere non differant, sed sint eiusdem generis & speciei, probatur. Nam quidquid potest archiepiscopus & Patriarcha, potest episcopus in sua diœcesi, et episcopos consecrare & & Papa Et quãuis hoc faciunt forsan ex cõmissione, hoc accidit pp iurisdictionis defunctum, non tamen ex defectu episcopalis dignitatis. Quemadmodũ ob solũ ferte defectum similem non põt sacerdos quẽ clusquam absoluere cum uirtute characteris quoscunq. posset indiscriminatim. Et p hoc se-

In sacerdote nulla existit uis coactiua, quantũ ad forũ iudiciale, si ei' nudam auctoritatem spectes.

Postrema conclusio.

Altiss.

Probatio as- co

hoc solutum restat eius argumentum. Ad secundum autem de Pontifice maximo pariter negatur, dignitatis specie cæteris sibi subditis antecellere. Sed quantum ad iurisdictionis vniuersalitatem, iura omnia illi primatum perhibent. Nam quantum ad dignitatem, etiam episcopus Host. ipsum consecrare consueuit. Neque quidpiam spirituale est ad corporis Christi cōsecrationem relatum, quod Papa efficere potest, quod non queat etiam simplex episcopus quantum ad suam spectat dignitatem nisi sit ratione iurisdictionis ab ipso Papa cohibitus. Itaque habet se inter episcopos Summus Pontifex (quantum ad dignitatem episcopalem) sicut Petrus inter Apostolos, quorum, quatenus ecclesiam repræsentabant, caput erat, tametsi quatenus erant Apostoli, essent pares, vt canon. in 9. supra citato habetur, dist. 21. Neque vero quatenus episcopi ordinati ab ipso fuere, sed a Christo constituti. Præeminent ergo episcopi sacerdotibus altiori dignitatis genere, Papa vero episcopis in eodem genere, sed tamen quatenus Christi vicarius, omnium est caput, vnde illi singulariter prius dictum est. Tibi dabo claues regni cęlorum, Matt. 16. licet postea Ioan 6 omnibus datæ sint, eique peculiariter dictum est Pasce oues meas, licet in ipso cunctis sit episcopis dictum, qui per ipsum erant ratione iurisdictionis in orbem distribuendi. Decuit enim maxime, vt Christus suā potestatem vni committeret capiti, vt vota Christiana politia imaginem regni spiritualis præ se ferret, quæ omnium est politiarum optima.

Ad secūdū arg.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum institutio episcopalis dignitatis sit de iure diuino.

POST hæc tandem vt hæc tota quæstio absoluatur. Quæritur, vtrum episcopi sint iure diuino instituti. Apparet enim aliter res habere. Primum quia præter Apostolos neminem legitur Christus instituisse episcopum, sed Apostoli ipsi sua auctoritate illos instituebant, vt patet de Timotheo & Tito, quos Paul. constituit, ergo pariter episcopi non debent censeri iure diuino creati, sed a Papa iure positiuo, penes quem diximus summam iurisdictionem ecclesiæ esse. Secundo, id confirmatur facto ipso Christi, Petrum sibi substituentis. Ipsi enim singulariter iussit dicens. Pasce oues meas. Ac si dixisset, Tibi summam rei huius concredo, tu ipse pro tuo arbitratu de illa dispone, ergo episcoporum institutio non Christi, sed Petri est, eiusq; successoris. Vnde vox illa ipsius in 1. eius cano. ca. 5. Pascite, qui in vobis est, gregem, non diuina, sed humana, nempe Petri præceptio apparet. In contrarium est illud Pauli Act. 20. Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo.

Primū arg.

Secūdū.

Paulus.

Constitutum quidem supra reliquimus dignitatem episcopalem ab Apostolorum seculo a sacerdotio dignitate & munerib. fuisse secretam. Desideratur autem quam maxime ad rei præsentis elucidationē, nosse quo fuerit iure instituta. Nam cum Papæ sit episcopos eligere, vim eius institutio Id quod ad persuadendam ipsorum residētiam tāti refert scire, vt inde sint præcipua argumenta petenda. Et qui cauillari eludēreq; rationes pertendunt, quibus saluberrimum illud ac diuinum residentiæ ius fulcitur, non alio se protegunt, æneoclypeo, quam quod aiunt non a Deo immediate, sed a pontifice episcopos fieri. Sic. n. quidā coarmauit sese in defensionem, vt ipse arbitratus est, episcoporum, videlicet vt eos a iure diuino residendi diliberaret, vt q. 3. fusius luculentiusq; patebit. Quemadmodum enim inquit episcopus iure diuino residere teneatur, cum nullus a Deo immediate fiat episcopus, sed à Pontifice? Ipsius enim est diuidere diœceses & particularia ouilia, & imponere curam. Multaque alia id genus subdit quæ illic amplius disseremus. Hic ergo more nostro duæ sunt conclusiones asserendæ & irroborandæ, vt potequæ basis futuræ sunt ac fundamentum illius disputationis. Duobus enim modis comminisci quis potest episcopatus particulares nempe summo inferiores, non esse de iure diuino. Vno quod dignitas ipsa non fuerit a Deo ipso instituta, veluti sunt sacramenta, sed a Papa, vt est quadragesimalis anstinentia, particularis cunque obseruatio festorum & annualis confessio. Altero vero, quod eorum electio quæ per

Cathari nifundamētum ad inficiēdam residentiam.

pontificē fit, non sit diuina, hoc est de iure diuino, quorum vtrunq; est aperte falsum. Sit ergo prior conclusio: Episcopalis ordo, hoc est gradus & dignitas, institutio prorsus diuina est, quum Christus ore suo proprio fecit, hęc iam satis in superioribus est demonstrata Christus enim ipse Apostolos elegit; cui muneri annexa est episcopalis dignitas, puta Christianum gregem pascendi. Illam autem dignitatem, præter spiritum propheticum quo illos imbuit, non in tempus instituit, sed vt perpetuo in ecclesia perduraret, ergo episcopalis dignitas & gradus qualis tunc in ecclesia perseuerat, ipsissima est Christi institutio. Posterior quidem promissa nemini in dubiū uenire potest, quandoquidem Christus ecclesiam fundauit perpetuo duraturam, perpetuoque pastu gubernationisque adminiculo indigentem, cui adeo in singulis prouincijs fides morumque norma perpetuo esset elucidanda. Non ergo in tempus sed in perpetuum hanc instituit dignitatem. Huc secundo accedit testimonium Paulinum ad Ephe. 4. Et ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem Pastores & doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei. Pastorum autem nomine episcopi potissimum, vt dictum est, censentur, ergo illi necessarij sunt in ædificationem corporis Christi, atque adeo a Christo instituti sunt, vt quantum Ecclesia, tantum essent duraturi. Tertio. Sacerdotium Euangelicum præstantius est Mosaico, plusque adeo necessarium, illud autem in pontificem & sacerdotes diuisum pro toto legis tempore diuinitus institutū est, ergo & nostrū sacerdotium, in quo episcopi sacerdotib. præferuntur, a Christo est vsq; ad finē mundi institutum. Id quod Paul. ad Hebræ. contestatur dicens, Translato sacerdotio, necesse est vt & legis translatio fiat. Nisi quod cum sub illa lege vnus duntaxat populus vnaque tantum synagoga degeret, vno præcisè opus erat pontifice, ecclesiæ vero Euangelicæ in totum orbem late patenti quam plurimis. Id etiam quarto ratione patet, Christus fuit solus ecclesiæ fundator Vbi enim ait Paulus, fundamentum neminem posse aliud ponere quam quo positum est, quod est Christus Iesus, non solum personarum designat, verum & eius leges & politiam. Vnde ad Petrum ipse ait, Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Ad fundationem autem ecclesiæ non solum necesse erat fidem sperandarum rerum, quo ceu in scopum tendendum nobis erat, docere & leges illuc ducentes condere, verum & magistratus instituere, qui ecclesiam secundum easdem leges gubernarent. Qui quidem non alij sunt quam episcopi, qui secūdum verbum August. pro patribus Apostolis nati sunt nobis filij, ergo episcopalis functio institutio Christi est, alias non satis firmiter fundasset ecclesiā. Quinto, Sacramenta & quæ illis necessaria sunt. Christus ipse per se instituit, ac perinde sacramentorum ministros quare ipse sacerdotes ordinauit, Episcopi autem soli proprio nomine habent quædam sacramenta administrare. nempe ordines & confirmationem. Haud ergo dubium est vllum, quin Christus non solum Papatum, verum & dignitatem episcopalem, quæ latissime ad omnes Antistites patet, instituit. Sexto: Dignitas episcopalis, vt in præcedentibus monstratum reliquimus, eiusdem generis est in omnibus episcopis, nam sola iurisdictionis latitudine inter se distant, ergo quatenus Papæ & reliquis episcopis communis est, eodem auctore Christo instituta est. Septimo, Episcopalis dignitas inter charismata numeratur, quibus Christus sponsam suam ecclesiam dotauit. De quibus nimirum ait Paul. 1. ad Corint. 12. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus, & diuisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus, & diuisiones operum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus. Ergo episcopalis dignitas donum Dei est per ipsum ecclesiæ donatum, secundum verbum Paul. 1. ad Thimo. 4. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est per prophetiam, cum impositione manuum presbyterij. Postremo denique id confirmatur. Cum Papa episcopum eligit aut confirmat, non magis, instituit episcopalem dignitatem, quam instituitur Papalis, dum ipse eligitur, sed sola persona ad eandem dignitatem applicatur. Accedit tum demum & Pius Papa, qui canon. oues sexto quæstio. 1. contestatur hāc veritatem, dicens, quod episcopos Deus

Prima conclu.

Rō conclusiōis.

Ratio altera.

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Quinta ratio.

Septima ratio. Paulus.

Postrema rō. Pius papa.

Deus sibi oculos elegit. est ergo certo certius, & si sic de his quæ sunt fidei loqui liceret, luce euidentius, Christum instituisse dignitatem episcopalem, quæ modo in ecclesia viget. Ecquis enim credat tam insignam magistratum in arbitrio Papæ posuisse, vt ipse illum crearet? Et ita omnes Theologi tenent in 4. dist. 24. omnesque iuris canonici interpretes, qui idipsum confessissimum habent. Qua vtique ratione Paulus non hominis ministros, sed Dei prorsus Apostolos, ac perinde eius successores episcopos, ac demum sacerdotes, existimandos docet. Sic enim, inquit, nos existimet homo, vt ministros Christi & dispensatores mysteriorum Dei, Cum Papa episcopos creat aut episcopi sacerdotes ordinant, nihil aliud faciunt quã ceu Christi ministri, Dei mysteria dispensare. Hanc ergo conclusionem tam multis duximus asserendam, non quod vllus de illa dubitare credendus sit, sed vt per illam falsitas apertius innotescat assertionis illorum, quos supra citauimus, in quibus est Catharinus, qui aiunt episcopales functiones, eorumque obligationes ad residendum ob id esse de iure duntaxat pontificio, quod Papa est, qui illos eligit applicatque ad suas singulorum ecclesias. Cuius contraria impræsentiarum asseritur talis conclusio, Episcoporum electio, atque adeo obligatio ad sua exercenda munera, est de iure diuino. At vero sunt qui hanc conclusionem, quamuis veram, non satis ex suis principijs deducunt, quorum est Torrensis ille, alioqui non pœnitendus auctor, quem supra libr. 8. citauimus quiquidem plus inferunt, quam veritas permittat. Existimant inquam ob id eiusmodi episcoporum electiones esse de iure diuino, quod fiunt a Papa, quatenus est ecclesiæ minister. Quæ profecto caussa ad colligendum non satis est firma, neque exemplum quod subdunt talem habet in vniuersum efficaciam. Aiunt enim quod sicut baptizatio, quia fit a ministro Dei eius ipsius nomine, est de iure diuino, sic electio episcopi, quam fecit Papa. Sed possent qui contrarium defendunt, hoc pacto rationem hanc debilitare. Christus Papæ & Concilio non modo administrationem commisit eorum quæ ipse instituerat, verum & facultatem tradidit nouas condendi leges & ritus. Quare obseruatio quadragesimæ festorumque multorum tuere sũt positiui iuris, nempe pontificij. Et idem merito censeri solet de consecrationibus Ecclesiarum, altarisque ornamentorum. Quocirca nulla est collectio hæc, si in vniuersum fiat. Pontifex quasi Dei minister hoc aut illud facit, ergo est de iure diuino, nisi antecedenti adhibeas illa facere tanquam institutionem ipsius Dei, vel quam Apostolis ipse explicuit, vt ecclesiæ verbotenus traderent. Quocirca ceu fundamentum huius posterioris conclusionis priorem anteiecimus. Est autem prius nostra nobis explicanda conclusio. Episcoporum enim electiones esse de iure diuino, bifariam intelligitur. Vno modo in genere, quod singulis ecclesijs secundum ecclesiasticam diuisionem sui applicentur episcopi. Alio modo, quod hic Petrus aut Paulus huic aut illi. Et quidem in hoc secundo sensu notum est, hanc huius personæ electionem non esse de iure diuino eo pacto, quo electio Matth. ac subinde Pauli, sicuti aliorum Apostolorum fuit a Deo facta, sed ex humano eligentium iudicio, aut Papæ. In priori ergo sensu intelligenda est conclusionis veritas, quæ quidem facile ex præcedenti sic colligitur. Deus Dei minister id quod ipse instituit ipsius iussu dispensat, actio est de iure diuino censenda, cum autem Papa episcopum confirmat & consecrat, alicuique attribuit ecclesiæ, id exequitur quod Christus in genere instituit, quodq; ei facere iussit, ergo id iuris diuini censendum est. Posterior quidẽ præmissa superiori conclusione satis est demonstrata. Prior vero in sacramentorum administratione perspicua fit. Baptizatio namque & sacramentalis absolutio & similia licet per ministros ecclesiæ immediate (vt isti loquuntur) fiat nihilominus ob id iuris diuini sunt, quod Christus illa instituit, eiusque nomine fieri sic ac dispensari iussit. Et hoc est, quod Pau. in priori ad Corint. epistola admonitum esse curauit, vbi illa sugillat diuers. symbola, Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, &c. Nũquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? & infra cap. 3. Quid igitur est Apollo quod vero Paulus? ministri eius cui credidistis, & vnicuique sicut Dominus dedit. Ego plantaui, Appollo rigauit, sed Deus incrementum dedi. Deus ergo per ministros sacramentorum

Bifariã intelligi põt epo rum electiones eẽ de iure diuino.

conclu. Solutio. Torrẽsis

Probõ conclu.

gratiam dispensat. Et pariter omnino de episcoporum electionibus censendum est, parique modo nos docuit Paulus loqui. Sic enim locis supra citatis ait. Christus posuit quosdam Apostolos, alios vero pastores & doctores &c. Et alibi, Attendite vniuerso gregi, in quo vos posuit Spiritus sanctus. Et cum Exodi. 28. Deus Moysi iussẽtit, dicens. Applica ad te Aaron & filios eius, vt sacerdotio fungantur mihi nunquid propterea quod per ministrum Dei illa facta fuerit applicatio, continuo fit consequens, non fuisse diuinam. Nonne & de episcopis quia Pontifice summo creantur, assertio vera est quod sint serui, quos Dominus constituit super familiam suam. Vide consecratoris verba. Ait enim inter alias benedictiones ad Deum loquens. Sit fidelis seruus & prudens, non quem ego aut Papa, sed quem constituas tu Domine super familiam tuam, vt det illi cibum in tempore opportuno, & exhibeat omnem hominem perfectum. Hæc est enim episcopalis functio, perfectionem tum docere, tum etiam persuadere. Seductorium ergo argumentum est. Electiones episcoporum distributionesque ecclesiarum per Pontificem fiunt, ergo id non est de iure diuino. Enimuero cum Christus permansurus nobiscum non esset in æternum, vt nos exteriori functione, vt dum inter mortales agebat, gubernaret, sed Spiritus sanctus quem nobis in hoc misit, vt prima mentis tantum motione ecclesiæ assideret, fieri nequiuit aliud, quam vt quę Christus instituerat, ministris committeret, qui externo foro & iudicio nomine ipsius prohiberent. Vnde Paulus non simpliciter, sed per externam ceremoniam, nempe per manuum impositionem Timotheum ac Titum ordinauit. Id quod commentarijs super Isai. adnotauit Hieronym. inquiens ordinationem non tantum precibus, sed manus impositione perfici, ne vocis tacita imprecatio clericos ordinet nescientes. Adde, id quod isti aiunt, immediate eiusmodi electiones per pontificem fieri, æquiuocatione laborare. Immo vero secundum Philosophum li. 1. Posteriorũ Analyticorum, illa causa dicitur immediata quæ est omnium prima, sicuti immediata principia sunt in quæ vltima fit resolutio Quare Deus est qui immediate huiusmodi facit electiones per suos ministros. Sed tamen esto caussa secunda dicatur immediata, eo quod inter ipsam & effectum nihil mediat. Sicut dum quis baculo mouet lapidem, baculus dicitur immediate tãgere lapidem, nam & hoc quoque pacto permittitur inter philosophos, locutio, inepta tamen est illatio. Quidquid Papa immediate faciat, continuo excludẽre a iure diuino, tunc scilicet quando Deus qui illud instituerit & fieri præcepti, & tãquam primus auctor charismata potestatesque confert veluti episcopo, vsu venit qui eligitur, & consecratur. Sed alia consulenda est ratio ad explorandum sitne id quod Papa facit de iure humano, nempe vt supra dicebam, sitne institutio ecclesiastica per potestatem a Deo tradita nouas instituendi, tum leges, tum etiam ceremonias. Et quo tandem aduersarios de sua ipsorum confessione reuincamus, quæritur. Cum episcopus ex Papæ commissione alium eligit & consecrat, vtrum illa electio & consecratio censeatur Papæ an illius episcopi qui eius fungitur vicibus. Profecto non negabunt quin sit potius Papæ delegantis, quippe cuius auctoritate fit, quam delegati. Pari ergo modo dicendum quod cum Papa eligit, vel consecrat, illa electio est de iure diuino. Id quod postremo isto testimonio corroboratur. Nam si dignitas episcopi affectus esset Papæ posset quidem eum illa priuare, vt potest cum eum deponit ecclesiastica spoliare iurisdictione. Et tamen quidquid Papa post consecrationem attentet nõ potest dignitatem illam auferre, perinde ac si character esset sacramentalis. At forte non desit qui ex nostra nos confessione hoc pacto conargat. Quamuis electio in genere sit de iure diuino, nihilominus hæc quæ sit huius personæ, non fit nisi humano arbitratu, ergo hoc sufficit vt electiones simpliciter dicantur de iure positiuo. Id quod inde confirmatur quod sicut multi regnant, vt Deus per prophetam conqueritur & non per ipsum, ita Hiere 23. lamentatur, quod pastores dilacerant gregẽ pascuæ suæ, & in Euãgelio quod intrant non per ostium, sed vt fures & latrones aliunde, qui ideo non Dei numine, sed humana voluntate eliguntur, atq; adeo nõ diuino iure, sed humano. Ad hoc respon. aliud esse ius, aliud iuris vsum. Ius enim est facultas, & præceptio faciẽdi id quod Deus ipse instituit. Q[illegible] ideo diuinum

Hieron.

Deus immediate facit episcoporũ electiones.

Rõ altera adidẽ

num est. Visus autem est exercitium quod in facto consistit, & hoc relinquitur prudētiæ, & iuditio eligentium, & confirmantium. Quocirca potestas episcopalis, nisi fiat claue contra iura errante, vt puta quod irregularis non eligitur semper iure diuino confertur. Quod autem bonus vel malus eligatur, hoc dependet ex facto & vsu humano, ex quo procedere contra Dei voluntatem potest electio mala. Atque in hoc, de quo nos aduersarij decipi arbitrantur, ipsi falluntur. Censent inquam nos inde seduci quod ex eo quod Episcopatus est de iure diuino, elicimus electiones episcopales eodem fieri iure. Hæc autem non nostra est fallacia, sed sua, qua ex eo quod vsus iuris fit arbitrio & iudicio humano inferunt electiones esse de iure humano. Audiant quæso Leonem Pōtificem in sermone de assumptione sua. Dignatio inqt, cœlestis gratiæ gignit Antistitem. Et Ambrosius in Pastorali, contra eos qui pretio ordines conferunt. Quis, inquit, dat gratiam episcopalem, Deus an homo? Et respondet, Sine dubio Deus, sed tamen per hominem dat Deus. Homo imponit manus, Deus largitur gratiam. Episcopus initiat ordinem, & Deus tribuit dignitatem. Si homo in ordine nihil amplius operatur, nisi seruitiū, quod ei creditur, cur Deo totum negatur, qui ipsum ordinem tibi largitur. Hæc ille. Electio ergo iure diuino fit. Et ne de nomine disputare videamur, dicimus ꝙ quidquid potestatis Papa eligēs confert, iure diuino Deique nomine confert, atque adeo quidquid tunc ei præcipit, iure diuino præceptum est existimandum. Exempli gratia. Cum consecrator ait. Accipe euangelium, & prædica populo tibi commisso. Illi contrarium nobis auctores vocem esse aiunt non Dei immediate, sed Papæ Quare ordinatus, inquiunt, Episcopus arbitrio papæ id exequi tenetur, ut si papa voluerit, ne ille resideat, aut si nō curauerit vt episcopale munus recte exerceat ipsi papæ imputandum est, non autem episcopo. Atque in hoc puncto status litis cōsistit. Ecquis autem hoc ferat audire? Ecquis inquam, vllo modo ambigere queat, quin vox illa perinde habeat, ac si illam Christus proprio ore protulisset? quando quidem quod ipsissimus instituit, iussuque suo, ore sui organi profertur. Deum ergo id loquentem debet episcopus auscultare, diuinoque subinde id iure sibi imperari. Nam retrocedamus paulo ante in cōsecratione. Cum ait consecrator. Accipe baculum pastoralis officij, vt in corrigendis vitijs piè sæuias, iudicium sine ira teneas, &c. Quo nomine illa proferūtur? Nonne Dei? Nunquid non ipse est qui per suum ministrum illam cōfert potestatem & charisma tis donum quod ipsa instituit? Vide quem admodum id planissime subiuncta precatio explanet, quæ ad Deum funditur. Subdit namque qui consecrat. Creator & consecrator humani generis, dator gratiæ spiritualis, largitor æternæ salutis: Tu Domine emitte tuam benedictionem super hūc anulum, vt quicunque hoc sacrosanctæ fidei signo insignitus incesserit, in virtute cœlestis defensionis ad æternam si proficiat salutem. Et quasi iam Deus ad precationem annuerit. Accipe anulum fidei, scilicet signaculum, quatenus sponsam Dei, sanctam videlicet ecclesiam intemerata fide ornatus illibate custodias. Deus ergo est, cuius nomine fit electio & potestatis donatio. Id quod ex illo verbo Numer. vndecimo fit notius. Iussit enim Deus Moysi dicens Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel &c. & auferam de spiritu tuo tradamque eis vt sustentent tecum onus populi, & non tu solus graueris. Reuera, illa instituto fuit diuina. Quod autem ait, Auferam de spiritu tuo non sic est audiendum, quod donum Moysi collatum currandum esset, sed quod de eodem spiritu quo illum donauerat, donaret etiā suis auxiliatoribus. Quare idem genus gratiæ confertur omnib. episcopi. Vnde cōsecrator, Propitiare, inquit, Dominū supplicationibus nostris, & inclinato super hunc famulum tuum cornu gratiæ sacerdotalis, benedictionis tuæ in eum infunde virtutem. Ex his ergo fit plane cōsequens, Episcopum non papæ, sed ipsissimo Deo fidē suam obstringere. Quare facta electione, non papę, sed ipsi redditurus est animarū rōnem sibi commissarum. Ecce in quo veritas ab eorum opinione quos hic redarguendos duximus distat, & quo qōnē præsentem percutere constituimus. Videlicet electionē, q̄ fit a papa catenus esse de iure diuino, vt eius vinculo ille qui personam induit episcopi, & residere teneat in sua ecclesia, & alia exhibere perficereque munera quæ suæ pastorali dignitati incumbunt.

Atque

Atque adeo hinc sumendum nobis restat initium quæstionis tertiæ de eorum residentia.

Ad primũ arg. Ad primum igitur argumentum eorũ quæ in fronte quæstionis proposita sunt, respondetur, quod etsi neminem Christus legatur instituisse episcopum præter Apostolos, vbi eos prædicatum misit, nam illi functioni episcopalis erat annexa, & singulariter Petrum sub pastoris nomine, tamẽ cum eandem auctoritatem, vt dictum est perpetuo permansuram fundasset, eo ipso facto in Apostolis, & singulariter in Petro singulis futuris episcopis locutus est. Itaq. quod Petro dixit: Pasce oues meas, cunctis qui per ipsum creandi essent episcopi dictum voluit, nempe ut eo ipso quod quisq. creatus esset, idem sibi datum diuinitus pceptum intelligeret.

Ad secũdũ arg. Ad secundum respondetur propterea singulariter dictũ fuisse Petro, pasce, quod quantum ad iurisdictionis plenitudinem singulariter ipsum caput cõstituebat. Quocirca sicut illi peculiariter permissæ sunt claues regni cœlorum Matth. 16. quas postea Ioann 9. cunctis dedit Apostolis, quin vero & Ioann. 20. cunctis suo gradu sacerdotibus in foro conscientiæ, sic hoc quod ipsi dixit, Pasce, cunctis fassus est. Ad aliud autem verbum eiusdem Petri, pascite qui in vobis est gregem Domini, negamus Catholice idemque firmissime vocem esse pcipue Petri. Immo id nomine Dei admonuit. Quin vero mirari satis istos nequeo qui contrarium putant, videlicet vocem esse perinde a Petro prolatam ac si episcop⁹ suis præciperet subditis, aut prælatus monachis aliud quidpiam quod sua esset ordinatio, & præceptio. Cum planum sit ac perspicuum ceu diuinum organum esse locutum, perinde nimirum atque Paulum ubi aiebat. Attendite vobis & vniuerso gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit Consulto namque dixit, Pascite gregem Domini. Nam si oues sunt Domini, cuiusnam pastores nisi Domini, & cuius præcepto pascere tenentur, nisi Domini? Vnde Hieronym. ad Nepotianum, & refertur, distin. 95. cano. esto Petrus secundum domini præceptum illud dixisse.

QVÆSTIO II.

DE EPISCOPATV OPTANDO, ineundo, & conferendo.

S. Thom. 2. 2. quæst. 185.

ARTICVLVS I.

Vtrum liceat episcopatum appetere.

CONstituto ergo quidnam sit, quoque iure dignitas Episcopalis fuerit instituta sub sequitur secundum rerum ordinem de eius desiderio, optationeque & collatione sermonem subtexere. Et ne D. Thom. honorem quem hactenus detulimus, adimamus, nẽpe, vt vbi ipse loquitur eius interpretemur mentem, exponenda nobis est quæstio eius 185. 2. 2.

Arguitur enim quod desiderare affectareque Episcopale munus, sit non modo licitum, verum & laudabile. Ait enim primũ omnium Paul. 1. ad Timot. 3 Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, desiderium autem boni operis, dignum est laude, ergo & Episcopatum optare. 1. Argu.

Secundo. Episcoporum status præstantior est & excellentior quam monachorum religio, monachatum autem expetere pietas est & religionis officium, ergo optatius erit ad Episcopatum anhelare. 2. Argu.

Tertio Prouer 10. legitur. Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis, benedictio autem super caput vendentium, ille autem qui vita & scientia pollet, atque adeo Episcopali muneri idoneus est videtur spiritualia frumenta abscondere, si se eidem muneri subducat, cui si se subdat, eadem spiritualia frumenta salubriter dispensare pōt, ergo idẽ munus retractare vitio dãdum est, optare vero laudi tribuendum. 3. Argu.

Quarto, Sanctorũ exẽpla ceu documenta nobis ad imitandũ proponuntur, secundum illud ad Ro. 15. Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, legitur autem Isa. 6. eundem Prophetam ad munus se prædicationis obtulisse, vbi ait. Ecce ego mitte, ergo illud nulla repræhensione, immo præmio dignum est. 4. Argu.

In contrariũ facit verbũ illud Aug. 19. de Ciui. Dei. Locus superior sine quo populus regi non pōt, etsi admi-

nistre-

Tria in tẽporali munere conside-randa.

nistretur vt decet tñ indecenter appetitur. Ad quæstionem, vt literam S. Tho. consueto more in conclusiones colligamus, supposita triformi diuisione, quinque conclusionibus respondetur. Est enim in episcopali munere tria considerare. Primum scilicet, quod omnium est caput & finis, episcopalis operatio & functio per quam communi saluti populi cõsulitur id quod verbo illo designauit Christus, Io vlt. Pasce oues meas. Secundum est ordinis gradusque celsitudo & eminentia, ad quam episcopus assumitur, secundum illud Matth. 25. Fidelis seruus & prudens quem constituit Dominus super familiam suam. Tertium denique in eodem munere tanquam consequens annexumque attenditur, honor reuerentiaque ac temporalium prouentuum affluens copia, secundum illud Apost. 1. ad Tim. 5. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt, nempe & apud Deum, & apud homines,

Prima conclu.

hac ergo substrata distinctione, prima conclusione, vt a postremo membro exordiamur, est, Episcopatum intuitu affectuque temporalium bonorum appetere, manifestarium crimen est ambitiosæ cupiditatis, nam cum bona temporalia non sint nisi subsidia & sustentacula, ad finem administrationis instituta, eadem temporalia præcipua intentione appeti, peruersa appetitio est. Cuius quidem criminis obiurgabat Pharisæos Redemptor, Matth. 25. vbi aiebat, Amant primos accubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, salutationes in foro, & vocari ab hominib.

Secũda conclu.

Rabbi. Secunda conclusio circa secundum distinctionis membrum Episcopatum ratione celsitudinis & eminentiæ ambire nihilominus est criminosum, nam eiusmodi gradus altitudo consequens est ad operis functionem, quare cum illa primum appetitur præpostera est appetitio. Vnde & idem Seruator noster Matth. 20. vituperio illud tribuit, vbi ait, Scitis quia principes gentium dominantur eorum, vos autem non sic, sed qui maior est inter

Chryso.

vos, sit tanquam minister Vbi Chrysosto. Per hoc, inquit, ostenditur gentile esse primatum cuperet, & sic gentium comparatione eorum æstuantem animam con-

Tertia conclu.

uertit. Tertia conclusio, Episcopatus functionem ad animarum salutem illum, qui dignus, existimatur appetere, studiosum officium est egregiaque laude commendandum. Hoc enim est quod Pau. laudat, quoniam affectus ex obiecto perpenditur, & illud per se opus, charitatis existit officium. Quarta conclusio. Eiusmodi opus

Quarta conclu.

episcopale etiam ad consulendum proximorum vtilitati expetere ob id quod gradus celsitudo illi adiungitur, præsumptuosum videtur, atque adeo reformidandum est, nisi vbi manifesta id necessitas exegerit. Vnde Greg. 1. par. Pastoralium, cap. 8.

Grego.

Tunc inquit laudabile fuit episcopatum quærere quando per hunc quemquam dubium non erat ad supplicia grauiora peruenire. Quibus verbis scienter expliceuit ipsum per se bonum opus esse; vbi culmen celsitudinis non habet annexũ. Quare tunc temporis rari erant, qui id oneris sibi imponi cuperent, nempe illi duntaxat q̃ charitatis zelo ad id diuinitus excitabãtur. Qua vtique ratione ibidem Greg. c. 7. Isaiæ zelum offerentis se cõmendat. Quin

Quinta conclu.

ta cõclusio. Nihilominus potest quispiam absque illa præsumptione appetere se esse episcopatu dignum, prouinciamque illam digne administrare siue insula insignitus sit, siue antea quam ad id muneris assumatur, ita vt desiderium non in celsitudinem & primatum, sed in obsequiũ ipsum Dei gregisque beneficium feratur. Conclusio est tertię appendix. Vnde super Matth. Chrysost. Opus quidem desiderare bonũ, bonum est, primatum autem, hominis vanitas est concupiscere, primatus namq. fugientem se desiderat, desiderantem se horret. Assertiones tametsi veræ sint plusculum tamen lucis appetunt, & primum circa duas priores ambigitur, quantum nam culpæ in eo immoderato affectu insit, dum quis aut temporales prouentus aut humanos honores præ ipsa episcopali functione desiderat, vtrum scilicet genere suo mortale sit crimen. Apparet n. sic

Dubitatio.

esse, eo quod est peruersus affectus erga res sacras. Sed nihilominus ab altera parte repugnat argumentũ, quod cũ illa iusta sint illius officij pręmia moueri eorum affectu ad optandum episcopatum modo paratus homo sit recte & rite ipsum administrare, nulla videtur, aut perexigua culpa. Nã cum honos, ut ait ille, alat artes cõsulto eiusmodi pręmia proposita esse videntur, vt homines ad studia allecti digni fiãt huiusmodi dignitatibus adeũdis Rñdetur

detur bifariam contingere appettere episcopatum propter temporalia bona. Vno modo vt hæc ordinis peruersitas sit obiectum appetitus. Itaque vox propter, designet bona temporalia esse finem episcopatus, vt cum dicis. Appeto episcopatum propter bona temporalia, affectus appetendi feratur in illum inuersum ordinem, scilicet episcopatus propter bonum temporale. Et re vera hoc genere suo existit peccatum mortale: quia rerum ordo eis diuinitus inditus peruertitur. Est enim debitus ordo, vt episcopatus propter functionem legitima appetatur. Subsidia temporalia ad sustentationem vt rectè possit iniunctum onus administrari. Quod quidē S.Thom. statim in c. quæstionis docere cogitauit, dicens, Principale & finale in episcopatu esse episcopalem operationem per quam proximorum vtilitati intenditur. Quare ad argumentum proxime factum respondetur. Primum, quod & si eiusmodi in animo habeat recte episcopatum administrare, nihilominus præsentissimo exponitur periculo præcipuam habendi curam deglubendi gregem, procurandiq; honorem & fastum, posthabendique animarum curam, nam quali ordo est in appetitus obiecto, talis est in opere metuendus. Præterea. Etsi nullum tale imineret pericuIum, appetitio ex suo ipsius obiecto peruerso vitiaretur. Secundo autem modo contingit episcopatum appeti ratione temporalium quæ ei annectuntur, non quod ratio illa constituatur finis episcopatus qui concupiscitur, sed quod fuerit prima ratio mouendi appetitum. Et huiusmodi affectio non apparet genere suo mortalis, cum per illam non constituatur peruersus ordo in rebus. Possunt enim bona temporalia mouere hominem ad appetendum episcopatum, & si ipsa functio episcopalis non ordinetur in finem illum. Imo potest amor temporalium mouere hominem ad amandum Deum propter se, atq; adeo episcopatum. Sicuti & timor inferni potest quenquam mouere ad diligendum Deum ipsum propter seipsum. Nihilominus quia concupita non eodem ordine appetitum mouent quem inter se habent: eiusmodi appetitio non caret culpa, saltem veniali. At quāquam hæc in scholis vtcumq; explicari valeant, tamē in affectu & vsu ęgrè distinguuntur. Etenim qui primo a temporali præmio mouetur, adeo facile ordinē peruertet, vt discerni nequeat, quin episcopatum propter huiusmodi præmia concupiscat, atque adeo in periculo sit peccati mortalis. Quare alia est consulenda regula, nempe vt qui certus sit in ecclesiæ administratione nullum propter bona tēporalia admissum crimen, sed officio suo secundum leges seruitum ire, licet temporalium appetitu moueatur, extra metum est peccati mortalis. Sed tamen profecto raro ista cohærent. Secunda ambiguitas est in distinctione duarum istarum conclusionum videntur quippe in idem coincidere. Nam etsi appetere bona temporalia ad auaritiam spectet, appetere vero dignitatis celsitudinem ad præsumptionem, tamen appetere honores, quod primæ conclusioni appositum est, ad præsumptionem etiam attinere videtur, cuius mentio fit in secunda. Respondetur autem diuersum esse appetitum honoris, qui est ambitio, ab appetitu celsitudinis, qui est præsumptio. Nam altitudo & honor habent se vt causa & effectus. Et si quidem honor excellentiæ affectus ac subinde testimonium. Quare ambitio, vti 2.2.q.31. ait S. Tho. est inordinatus appetitus honoris, vtputa vel cum quis testimonium excellentiæ appetit quam non habet, vel non ad vtilitatem aliorum appetit, nam honor non propter se, sed tanquam aliorum commodum appetendus est. Præsumptio autem, est immoderata spes, nempe concupiscentia alicuius dignitatis aut loci, qui vires appetentis excedit: Quæ quidem vitia in appetitu episcopatus diuersa sunt. His tñ sic expositis insurgere quis contra poterit, nempe ꝙ huiusmodi bona propter ipsa appetere non sit peccatum. Qm̄, vt ab auaritia incipiamus, duplex est eius species, vt S.Tho.2.2 q.118.docet. Altera s. quę opponitur iustitię. Nimirum cum quis aliena inique cupit, quę quidem ex genere suo est mortalis. Altera vero est, quę opponitur liberalitati, cum quis s. nimium cupit bona temporalia, quod sane nō est peccatum, nisi quatenus periculum affert, aliquid contra charitatem appetendi. Potest aūt quispiā bona tēporalia spiritualibus annexa concupiscere, qui tamen firmum habeat propositum, recte eadem bona tēporalia dispensandi. Eadem ratione

[Margin notes: Solutio. — D.Tho. — Secūda ambiguitas. — Rñsio. — Obiectio.]

ne aliquis po est cognoscere in se virtutis, ac scientiæ dignitatem, in cuius excellentiæ testimonium potest rectè appetere honorem, atq; adeo potentiam in se vires præsenti scere, vt citra præsumptionem valeat appetere celsitudinem loci. Hæc

Solutio

veruntamen argumenta ex superioribus soluuntur, nisi q loculentius eandem elucidant. Etenim loci altitudo natura sua non est propter se appetenda, sed vt quis super candelabrum erectus luceat omnibus, qui in domo sunt. Et suo modo est de secularibus magistratibus sentiẽdum. Enimuerò ad hoc huiusmodi loci sunt instituti. Qui ergo in hunc finem talem locum concupiuerit, genere rei nihil mali committit, nisi propter periculũ, vt quarta conclusio declarauit. Qui autem propter celsitudinem episcopatum appetierit, eo ipso se indignum profitetur, quandoquidem peruersum habet affectum, atque adeo supra vires id appetit suas, qđ est præsumptio. Pari modo de honore sentito, qui non est nisi ob testimonium virtutis expetendus, vt alijs prosis. Et pariter de bonis temporalibus rei spirituali annexis, quę non debent appeti nisi in sustentationem, ut possis officio in aliorum commodum fungi. De tertia conclusione nulla apparere potest dubitãdi ratio, adeo perspicuum est licitum esse appetitum consulendi vacandiq. animarum saluti. At verò quarta est mediatè considerãda, qua ait D.Thom. idipsum propter annexam gradus celsitudinem præsumptuosum videri, nisi ubi manifesta necessitas exstiterit. Etenim quamuis non omnino eiusmodi appetitum condemnare videatur, ait tamen præsumptuosum videri. Subsequitur ergo ex his conclusionibus, Præsulatus appetitum si ad salutem animarum non referatur, genere suo peccatum esse, vel mortale, vel veniale, vt explicatum est: Attamen ad huiusmodi salutem, relatus genere suo nec malitiã habere innatam, nec vero esse per se bonũ, nam si per se bonus esset, nulla egerit circunstantia, quæ ipsum excusaret. Si verò per se malus, nulla eum redderet excusatum. Quocirca pp annexum periculum, nisi causa aliud exigeret, malus est, causa vero exigente fit licitus, quemadmodum si quis in rapidum flumen, aut aliũ quem uis periculosum locum sine causa se inferret, peccatum committeret, cuius tñ culpam nonnunq̃ causa posset abstergere. Causam verò D.Th. non aliam agnoscit, q̃ necessitatem nõ quidem personæ propriam, sed communẽ ecclesiæ. Quod

Obiectio.

si quis eum redarguat, preter illam accidere posset alteram, puta si quis sobrium se & pudicum, & doctum, ac deniq. irreprehensibilem nouerit qualem Paul. 1. ad Timot. 3. depingit epm. Hic.n. nihil culpæ contrahere vr si epatum salutis gratia animarum concupiuerit, et dum necessitas ecclesiæ non ingruat. Ad hoc respon.

Solutio

consulto D.Tho. hanc causam subticuisse, eo q nemo id de se credere debet nisi diuitius, vt ait in solutione quarti argum. fuerit attactus, vt patet exemplo Isaiæ: nam vt c. eius 6. refertur, prius angelus tetigit os eius, ut omni eũ iniquitate permundaret, q̃ diceret. Ecce ego, mitte me. Et de Samuele legitur 1. Reg. 3. diuinitus esse a somno excitatum, vt faceret verbũ domini in Israel. Et de cæteris prophetis similiter est sancto numine dispositum. Et in lib. Dialogorum de Equitio monacho refert Greg. sensisse linguam sibi a Deo tangi, vt deinceps continere se a diuinis eloquijs non valeret. Hæc autem supernaturalia, & rarissimè contingẽtia, non sunt in ordinem doctrinæ redigenda. Adde quod neq; diuina ista prouidentia nisi necessitatis tpe nunquam accidit. Igitur quò rationem summatim colligamus, cur episcopatus desiderium, aut iniquum semper sit, aut de præsumptione suspectum. Primum ante oculos constituenda eius est sublimitas. Est.n. status non vtcunq; perfectionis, vt religiosorũ, qui perfectionem discũt, sed qui illud requirit perfectionis culmen vt gregẽ suũ eandem doceat. Sane cum tanq̃ Apostolorum successores, ut dictum est, sint animarum custodes quas Christus proprio sanguine redemit. Ob idq. eadem esse debent tum scientia, tum et vitę eminentia instructi, vt quod de Christo ait Paul. ualeant ecclesiam suam sine ruga, & macula Deo in die iudicij præsentare, pro quo persoluendo munere, mortem et si oportuerit, oppetere. Hoc ergo scopo ob oculos posito si quis hoc munus pp bona tẽporalia cupit, iam dictum est, quã peruersum habeat affectum. Si verò id propter animarum salutem appetat, tunc aut di-

Grego.

Vnde episcopatus desiderium reddat iniquũ, aut de p̃sũptione suspectum.

gnum

gnum se atque idoneũ sentit, aut secus; si nõ se arbitratur idoneum, iniquus est; puta iniustitiæ crimine implexus. Si autem idoneum se esse censet, vix liber esse debet a præsumptionibus metu: nam vix vllus citra culpam valeat tantum sibi dignitatis adscribere, quantum munus hoc expostulat. Quando verò palam est ecclesiam virorum inopia laborare, qui ei pro rei dignitate inseruire possint, tunc qui planè se videt ad eandem prouinciam aptum, licet illam ob salutem animarum optet, eadem necessitate poterit excusari. Igitur si episcopatum mente expetere peccatum est, quantò deformius illud ope e procurare & ambire? Porrò ergo depudendum est quod tam licenter tamq. perfricata fronte prefecturæ huiusmodi petantur, procurentur & ambiantur.

Ad primũ arg. Ad primum igitur argumentum ex dictis colligitur solutio, quæ bifariam exponenda venit. Primò vt illo loco Apostolus legitimum episcopatus desiderium definire voluerit quasi dixerit, qui ritè, & rectè epatum desiderat, non nisi opus desiderat quod bonum est, nempe operas suas saluti animarum nauare, quod in tertia cõclusione tanq̃ licitum assertum est, & laudabile. Vnde Aug. 19. de Ciui. Dei, Apostolus illic, inquit, quid epatus sit exponere voluit. Est. n. nomen operis, non honoris σκοπεῖν nanq. speculari est, & intendere, atque adeo eps idem quod superintendens: de quo iam supra nos diximus. Quare vt paulò antea dixerat non episcopatus honor amandus est & potentia, quę per se vana sunt: sed opus. Quare Gregor. in Pastorali tunc, inquit, Apostolus illud dixit quando ille, qui plebibus prę at, p imus ad tormenta martyrij ducebatur. Quapropter nihil eps quam bonum opus in votis erat. Secundò autem paulo differẽtius idem Apostolicum verbum, & fortè syncerius interpretandum est, vt tanquam admonitio intelligatur, qua id muneris cupientibus pauorem incutiat. Ac si dixisset. Qui epatum desiderat, sibi caueat, sibiq. quidnam desideret, prouidenter videat. Desiderat. n. opus nõ vtcumq. bonum, sed eousque egregium, vt vix vllus sit, qui illi obeundo sufficiat. Quem quidem sensum subiuncta verba planè commendant. Subdit. n. Oportet episcopum irreprehensibilem esse, unius vxoris virum, sobrium, prudentem, &c. Vnde Gregor. ibidem laudans, inquit, desiderium boni operis in pauorem vertit protinus quod laudauit. Quare prudenter D. Thom. tertiæ conclusioni quartam adiungit. Secundum pariter argumentum in superiorib. solutum est. Sanè vbi diximus aliter prę{s}ulum statum, quum monachorum perfectionis esse, nam religiosi solum tanquam discipuli eiusq. sequaces illam profitentur: Episcopi vero tanquam doctores quasi illam iam assecuti. Nam a dolescentulum, quem Christus ad religionem inuitauit, non est sciscitatus, an perfectus esset, sed utrum vellet esse perfectus. Petrum vero non antea pastorem sui gregis instituit, quã tertio interrogaret, an se plus illis diligeret, hoc est an cæteris esset perfectior. Vnde Dionysi. elicuit perfectionem episcopo actiuè tanquam perfectio i congruere, monacho verò passiuè tanquam perficiẽdo, uelle autem perfici non est præsumptuosum, ut velle perficere, neque eidem periculo expositum. Adde pręterea quod monachus alijs se subdit ad spiritualia capessenda. Quod secundum August. 19. de Ciuit. Dei, cuicunque est laudabile à studio enim inquit, cognoscendæ veritatis nemo prohibetur, quod laudabile otium est. Ille autem qui personam episcopi induit alios eligit sibi esse subiectos, a quo appetitu omnes dehortatur Apost. ad Hebr. 5 vbi ait. Nec quisquam sumat sibi honorem, sed qui vocatur a Deo. Et Chrysost. super Matth. Primatum ecclesiæ concupiscere, neq. iustum est, neque vtile. Quis enim sapiens vult vltra se subijcere seruituti, & periculo tali, ut det rationem pro omni ecclesia, nisi forte, qui non timet Dei iudicium, abutens primatu ecclesiastico seculariter, ut scilicet seipsum conuertat in secularem. Ad tertium optime etiam D. Thom. respondet, quod frumentorum dispensatio fieri nõ debet cuiuslibet arbitrio, sed primum diuina dispensatione, mox & maiorum iussu & ordine, secundum illud 1. ad Corinth. 4. sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Et ad Roman. 10. Quomodo prædicabunt nisi mittantur? Quapropter cui neque, ex munere proprio incumbit, neq; id a superiori iniunctum est, is non

Marginalia: Ad sec. argum. — Diony. — August. — Chrys. — Ad tertium. — August. — Grego. — Interpretatio altera. Paulini loci.

censetur abscondere frumẽta: sed ille prorsus, qui vel officiũ, quod assumpsit negligit, vel per contemptum recipere renuit: Vnde August. 19. de Ciuit. Dei. Otium sanctum quærit charitas veritatis: negotium iustũ suscipit necessitas charitatis: quã sarcinã si nullus imponit, percipiendæ atq; intuẽdæ vacandum est veritati. Si autem imponitur, suscipiẽda est propter charitatis necessitatem. Ad quartum deniq; iam supra respõsum est. Sanctorum.n. exempla nos nihilo amplius docent, quam quòd nemo se ad episcopatum ingerat antequã diuinitus sit accersitus, nisi sit diuinitus, ad id purgatus; vt in Isaiæ exemplo videre est.

Aug.

Ad quartum.

ARTICVLVS II.

Vtrum episcopatum iniunctum liceat omnino recusare.

QVoniam a virtutis linea versus vtrũque extremum declinare contingit, vt vitium est quantum in episcopatus appetitu inest aut peccati, aut periculi; subsequitur vt videamus, an in eius refutatione peccatum etiam contingere possit. Arguitur enim à parte negatiua ex Grego. in Pastorali, vbi ait per actiuam vitam prodesse proximis cupiens. Isaias officium prædicationis appetit. Per contemplationem vero Hier. amori conditoris sedulo inhærere desiderans, ne emitti ad prædicandum debeat contradixit. Ex his nanque verbis sic arguitur, Amor Dei amori proximi præstat: sicuti, & vitæ actiuæ contemplatiua; nemo autem, ut meliore potiatur fruge inferiore renuens culpa denotatur: ergo omnino licet episcopatũ contemplationis gratia refutare. Secundò. Ex definitione superioris artic. arguitur. Nemo nisi purgatus, quod Isaię exemplo monstratum est, debet episcopalem subire prouinciam, sed id quem quam de se cognoscere, velut ibidem inquit Gregor. per difficile est, ergo nemo tuto nisi forte ad diuinitus nouerit debet se permittere episcopali functioni addici.

1. Arg. Greg.

Secũn.

Tertiò de beato Marc. in eius prologo ait Hieronym. quòd dicitur post susceptã fidem amputasse sibi digitum, vt illa orbitate ineptus sacerdotio fieret. Nec desunt qui emisso voto sese arcent, ne episcopi creari possint. Obstacula autem hmõi sibi quenquam obtendere, grauius est; quam dignitatem ipsam recusare, ergo unicuiq; subducere se licet, ne eligatur. In contrarium occurit August. in epis. ad Eudoxiũ, quæ est numero 81. hisce verbis. Si qua, idest, aliqua ratione, operam vestram mater ecclesia desiderauit, nec elatione auida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis; sed miti corde obtemperetis Deo, cum mansuetudine portantes eum, qui vos regit, qui dirigit mites in iudicio, qui docet mansuetos vias suas. Nec vestrum otium necessitatibus ecclesiæ præponatis cui parturienti si nulli boni ministrare vellent, quomodo nasceremini, non inueniretis.

Tertiũ.

Aug.

Ad quæstionem vnica conclusione respondetur. Quemadmodum ad inordinationem volũtatis pertinet, vt proprio motu se vllus gubernandi periculis subdat; ita & eius prauitas est superioris iudicio & præcepto se subducere. Probe n. hic D. Th. duo in episcopatus assumptione meditanda dignouit, nempe quid hominem deceat sua sponte appetere, quidq; maiorum iussus acceptare Propria enim volũtas hominis illuc debet esse mente intenta vnde sua propria pendet salus, quia hæc sibi propriè cura incumbit, atq; adeo cauere ne se illuc immergat, vnde sibi periculum imminent, sed tamen cum superioris vigilantia ad bonum commune debeat potius attendere, ex eius arbitrio & dispositione debet subditorum quisq; publicam administrationem capessere. Hinc ergo fit nostra conclusio nota uidelicet vtrinque subditi voluntatem periclitari, nempe & dum proprio motu ad episcopatum sese infert, & dum a superioribus iussu se aufert. Quare optime post citata uerba subdit Augustin. Sicut inter ignem & aquam tenenda est via, vt neque exuratur homo, neque demergatur, sic inter apicem superbiæ, & voraginem desidiæ iter nostrum temperare debemus. Sicut scriptum est. Non declinantes, neque ad dexteram, neque ad sinistram. Duo autem iniuriosa incommoda D. Tho. refert illius, qui se plus nimio subtrahit. Primũ quòd charitatem repudiat proximorum, quibus frugi esse potest. Nam vt ait supra citatus August. Negotium iustum suscipit necessitas charitatis. Secundum quòd humilitatem violat, & obedientiam, quam superioribus

Conclusio rñsiua.

Explanatur cõclusio.

Aug.

Obiectio. ribus debet. Vnde Greg. in Pastora. Tunc inquit ante Dei oculos uera est humilitas cum ad respuendum hoc, quod utiliter subire præcipitur, pertinax non est. Sunt autem hæc digna, quæ paulo altius expendantur. Primum enim differentia illa de propria subditi & aliena superioris uolũtate non uidetur rationi consona. Nam cũ bonum commune præstantius sit particulari, non solum magistratus, & persona publica, uerum quicunque priuatorum debet illud suo priuato commodo anteferre. Vnde licet quis maiorem recreationem & dulcedinem in oratione sentiat & abstinentia, vbi tamen nouerit bonum publicum periclitari, suum proprium otium debet sua sponte etiam iniussus deserere, ut ad prædicandum prodeat, uel ad aliud commune bonum, etsi opus ad id fuerit solidiori cibo uti. Ad hoc respondetur quòd etsi bonum commune sit præstantius particulari, tamẽ cura eius ex proprio officio soli personæ publicæ incumbit. Salus autem spiritualis cuiuscunque sibijpsi propriè commissa est. Et ideo subditus quidquid sua propria auctoritate inceptauerit, debet facere secundũ quòd expeditius, conducentiusque ad suã propriam animæ salutem fuerit arbitratus. Quare licet uideat quam maxime posse bono communi prodesse, si tamen prudẽter timeat periculum suæ salutis spiritualẽ inde offerri, quod utique putat non posse uincere, nequaquam se debet illi committere. Prælatus uero econuerso secundum indigentiam bonis communis iudicare debet quid cuique imperet. Et ideo metuenda est illinc vtique superbia, atq; hinc rursus inobedientia. At uero sciscitaris, utrum utrunque timendum sic tanq̃ genere suo malum. Apparet. n. non sic esse: quoniam non obedire, genere suo peccatum est mortale, & tamen quod sua se quis sponte ad episcopatum offerat supra dictum est, nõ esse suo genere. peccatum. Immo potest id fieri licite si circunstantiæ supra explicat cõcurrant. Ad hoc duas subdit Caietanus solutiones. Primam, quod forsan D. Th. noluit similitudinem secundum oĩa constituere, sed satis est q̃d utrobique potest esse peccatum, Secundã, quod fortasse in priori membro loquebatur, de appetitione episcopatus peruersa, utpote non propter opus, sed propter honores aut fructus, q̃d genere suo est mortale. Hæc autem posterior solutio menti D. Th. non congruit quia in priori membro non constituebat peccatum propter peruersionem finis, sed eo quod quis sua sponte se ingerat. Neque prior adeo est uero proxima, nam utrobique uidetur aliq̃d ex genere malum agnoscere. Et ideo forte dicere uoluit, ꝙ quia episcopatus nullatenus esse potest sine periculo, ex gñe suo habet quendam malitiam, s. quod quis se periculo obijciat, licet non sit adeo innata, quin per alias circunstantias possit omnino excusari. Eodem modo de inobediẽtia est censendum. Est. n. genere suo peccatum, quia esse non potest inobedientia, quin sit peccatum, sed tamen concurrere possunt in persona tales circunstãtiæ propter quas nulla sit inobedientia non parere p̃lato, subditum ad episcopatum adigendi, ut in solutione argumentorum explicare festinamus.

Solutio (margin, beside "ad aliud commune bonum")

Dubiũ. (margin, beside "genere suo malum")

Duplex solutio. Caiet. (margin)

Ad primum igitur trimembrẽ solutionem affert D. Tho. Cuius prima pars est, ꝙ etsi uita contemplatiua excellentior sit quam actiua, tamẽ ex altera parte bonum cõe præstantius est particulari, & ideo tenetur homo cum ad episcopatum accersitur, etiam cum aliquo spiritualis otij detrimento iussa capessere. Quod si responsio hæc cõclusioni ipsi eiusque nostræ expositioni aduersa cuipiã appareat, eo ꝙ diximus priuatæ personæ magis ꝓprie incũbere custodia propriæ salutis spũalis, quam boni cõis, etiam spiritualis intelligant nullam esse repugnantiam. Illud. n. solum concludit ꝙ spõtaneè nullus se debet ingerere. At uero quando superioris mandato accersitur, iam tunc saluti suæ magis expedit obedire, tum quod etsi ratione actus contemplatio sit melior, tamen ratione obiecti seruire communi bono excellentius est, tum etiam quod uirtus non solum ex obiecto existimãda est, sed ex necessitate, quæ in tali casu ingruit. Quemadmodum Eleemosyna esse potest præstãtior uirtus, quam oratio. Vnde Paulus ad Philip. 1. Coarctor, inquit, è duobus desiderium habens dissolui, & esse cũ Christo, multo magis melius, permanere autem in carne, necessarium propter uos. Quare Aug. in uerbis citatis. Non otium, inquit, uestrum necessitatib. ecclesiæ præponatis. Addit autẽ secundo ad minorẽ

Ad primũ arg. S. Th. (margin)

Mẽs in Tho. (margin)

Paulus (margin)

huius

huius explicationem hoc ipsum ad maiorem dilectionem Dei pertinere. Optatius enim Deo est, & charius vt cura suarum ouium quas suo sanguine redemit impense habeatur, quam vt suæ ipsius contemplatione vacetur. Vnde August super illud Ioan. vlti. Christi ad Petrum: Pasce oues meas. Sit, inquit, amoris officium pascere dominicum gregem, sicuti fuit timoris indicium negare pastorem.
Adijcitur demum tertio, quod nec episcopus sic est aditus vitæ actiuæ, vt a contemplatiua sit prorsus alienus. Immo debent esse sicut nubes volantes, nempe diuinorum contemplatione pluuiam concipientes, qua prædicando subditorum animos fœcundent.

Ad secūdū arg. S. Tho. Inter respondendum autem ad secundum, primum omnium D. Thom. præiacit fundamentum, conclusionem scilicet, quod nemo tenetur in his quæ illicite sibi præcipiuntur, dicto obtemperare, nam obediendum est Deo magis quam hominibus. Subdit autem tria impedimentorum genera obediendiæ obstantia. Primum scilicet quod subditus ipse amouere potest, vt si sit in peccato mortali quod quidem tunc amouere tenetur, vt obediat. Secundum quod non ipsi, sed prælato auferendum, incumbit quale est irregularitatis aut excommunicationis. Et tunc debet eidem prælato ipsum patefacere vt iudicet si expedit dispensare. Quemadmodum de Moyse legitur Exodi 4. Obsecro Domine, non sum eloquens ab heri nudiustertius. Cui Dominus: Ego ero in ore tuo, doceboque te quid loquaris. Tertium vero est, cui neque subditus neque prælatus mederi potest, vt si archiepiscopus cum electo super irregularitate dispensare nequeat, & tunc ad Papam conuolandum est. Et quidem circa duo vltima nihil restat dicendum. De primo autem id primum animaduertendum est quod qui in peccato est mortali, quod Paulus crimen vocat, indignus est qui episcopatum antea suscipiat quam animum ab illo diuellat, nam qui Dei iussu probitatem debet eius gregem docere, contra eius voluntatem prouinciam subdit, qui, vt ait Paulus, non est sine crimine. Vnde non dubito quin ille qui cum animo perseuerandi in peccato episcopatum acceptat, eodem ipso facto mortaliter peccet. Sed nihilominus si alias idoneus est & non vult sibi sordes abluere vt obediat, etiam in hoc admonet D. Thom. ipsum peccare quandoquidem ait ipsum teneri peccatum amouere. Sed hoc profecto paulò accuratiori indiget meditatione. Primum enim non est intelligendum nouum esse peccatum ab inobedientia distinctum, sed vult quod qui vt in peccato persistat, obedire renuit, non habet legitimam causam vt in obedientiæ crimina abluatur.

Existēs in peccato mortali indignus est episcopatu durāte peccato.

Dubitatio. Quæstio hæc tamen illico legentis animū mouere potest. Vtrum si homo ille qui eligitur ea est affectuum pestilentia corruptus, quamuis latenter vt turbulentiam suæ conscientiæ pacare nequeat, sed prudēter timeat se identidem ab illis fore superandum, proponendo vtcunque exire a peccato, teneatur electori parere. Apparet enim ratio id conuincere, quandoquidem impedimentum habet primi generis nempe quod ipse potest excutere. Re vera ambigua res est. At vero cum possibile im præsentiarum non dialectice, sed secundum prudentiæ regulas, & quod aiunt moraliter sit vsurpandum, pro eo etiam quod perquam difficile est, ille qui sentit se posse feritatem suorum affectuum non edomare, profecto non teneretur parere, imò delictum esset apud Deum tanto se discrimini obijcere. Secus autem si inidoneum se quantum ad scientiam vel alias qualitates quæ foris patescunt præ sua modestia existimaret, nam si hæc prælatus prudens & probus cognoscit, illi deferendum est iudicium, atque adeo obtemperandum. Sed percontaris qui nam censendus est prælatus cui est de necessitate in hac parte auscultandum, an solus Papa electionis episcopi confirmator, & episcopus in collatione sacerdotij, an etiam electores? Videtur quod soli Antistites, nam electores non sunt Prælati. Imò reges iam sunt qui electorum loco præsentant. Respondetur quod quantū ad rigorem iuris solus prælatus qui rite iurisdictionem habet necessitatem infert vt citra inobedientiæ crimen nequeas eius iussa retractare, imò tunc duntaxat quādo in virtute obedientiæ id præceperit. Attamen quando electores viri sunt probi qui sancto zelo electionem faciunt, non opus est electum difficilē se gerere. Imò consultius est electionem acceptare, dummodo religiosus id ne faciat nisi facultate prælati

Solutio.

Quæst.

Responsio.

præmissa, quandoquidem suum sic habet institutum. Enimuero in eiusmodi honoribus fugiendis circũspectus esse quisque debet, nam solent, vt Schytæ fugientes intergum periculosius vulnerare, solent inquã sæpe istarum dignitatum despectores peiori inde superbiæ raptu corripi, quam si acceptarent metuerent. Adde quod etsi huiusmodi celsitudinis loca omnino respuere actus esse possit heroicæ virtutis, nihilominus potest fidelis seruus & prudens in administratione ecclesiæ creberrima præstare officia quæ simul multo sint apud Deũ cummulatoris commendationis quam vnica humiltatis actio. Viri igitur probatæ vitæ sic est prudentia modestiaque in amplectendis magistratibus exhibenda, vt in nihilo sit minor in renuendis adhibenda cautio. Tunc vel maxime, dum præsulum, qui digni sint, inopia laboratur, atq; adeo ecclesiæ Christi bonorum opus habet obsequio, vt paulo nos antea citatus. Aug. admonebat. Ad tertium respondetur: Cum episcopatus simpliciter non sit de necessitate salutis, vt sacramenta ac virtutum officia, sed tunc tantum quando ratio id obedientiæ exegerit, nihil per se implicat iniquitatis vt voto quis aliove obice sese præpediat, ne capiat. Quemadmodum transitus ad secundas nuptias non ideo est illicitus quod ordinibus suscipiendis obstat, dũmodo votum nũquam acceptandi episcopatum sic habeat restrictam intentionem quod hoc quantum in se fuerit neque procurabit neque accipiet. Nam si proponeret nulli prælato de illa re obedire, delictũ esset, neque tale votum eousque esset obligatorium. Ad id autẽ quod de beato Marco allatum est, si res ita habuit, nam Hier. non prorsus affirmat, sed ait, dicitur, necesse est fateri diuina id reuelatione fecisse, nam quempia se tali fine membro mutilare, delictum esset, vt ex concilio Nicæ. can. si quis, distin. 55. innotescit. Hoc autem hic non est silentio prætereundum. Vtrum licitum sit desiderare, & exoptare eum qui creditur omnium optimus vtilissimusq ecclesiæ in præsulẽ creari. Quamuis propter rei arduitatem vehementissime de propria ipsius salute timeatur. Est enim casus creberrime contigens, nempe quod quis in administratione magistratus non sit totum facturus quod debet, & tamen inter omnes qui esse possunt sit minime malus, & reipublicæ maxime vtilis Apparet ergo id expetere non esse licitum. Nam quidpiam alicui optare quod illi est ad salutẽ tam periculosum, & probabilissime nocuum, videtur ad odium pertinere. Ad hoc nihilominus respondetur. Primum quod nemini licet eum tam ingenti periculo publicam prouinciam subire, neque vero in illa perdurare si metum excutere nõ potest. Nam quid prodest homini si vniuersum mundum lucretur animæ vero suæ detrimentum? Immo e diametro repugnat charitate Dei salutem spiritualem propriam saluti totius orbis posthabere. Secundum assertum sit. Non solum licitum est, immo laudabile desiderium, vt ille sit Antistes qui ecclesiæ est magis idoneus, seu minus incommodus quantumcunque de eius salute habeatur metus. Non dico quod possis hoc illi consulere vt accipiat, nam ipse tunc nequiter acciperet aut retinere, sed quod licitum sit tibi id de altero desiderare, quin vero & procurare, & ideo quantumuis tibi aliter esset amicitia aut alia necessitudine coniũctissimus, id debes optare. Et ratio est manifestissima, quoniam bonum vniuersale præstantius est particulari, atque adeo pro prio excepto, magis est optandum quam bonum spirituale cuiuscunque amici. Atque hoc ipsum confirmatur, nam si elector esses, deberes illum eligere, ipsi enim electo examinare incumbit quid sibi expediat.

Ad tertium.

Hieron.

Concil. Nicenũ

Dubitatio.

Solutio.

Laudabile est eum expetere i Antistitem qui ecclesiæ est magis idoneus, et cum formidine aduersæ valetudinis.

Ratio asserti.

ARTICVLVS III.

Vtrum oporteat eum qui ad episcopatum assumitur, esse cæteris meliorem.

Post appetitum episcopatus & temperatam obedientiam eius qui eligitur subsequitur de electoribus & confirmatoribus explorare, vtrum semper tenẽatur eligere eum qui sit cœteris omnibus melior. Apparet enim quod per nos Christus facto docuerit. Petrum enim non antea ecclesię suę præfecit, quam trina interrogatione examinaret an se plus cæteris diligeret. Meliorem autem simpliciter sola facit charitatis? ergo nunquam nisi melior eligendus est. Secundo, Symmachus Papa. .quæst. 1. vilissimus inquit, computandus est nisi scientia & sanctitate præcellat.

Primũ argum.

Secũdũ.

sat, qui est dignitate præstantior, sed quisquis scientiam ætitateque præcellit, melior simpliciter censetur, ergo nemo nisi qui morum probitate cæteris præstet est eligẽdus. Tertio. In quolibet genere minora gubernantur per maiora, sicut corporalia per spiritualia, & inferiora per superiora, vt tertio, de Trinita. Augu. est auctor. Sed episcopus assumitur ad regimen aliorum, ergo debet esse cæteris melior. In contrarium est textus Decretalis, de electio. c. scriptum. dicens quod sufficit eligere bonum, neque oportet eligere meliorem.

Tertiũ.

Distinctio

Et si quæstionem istam libro tertio de omnibus ecclesiæ magistratibus latissime discusserimus, tamen quia hic a D. Thom. de episcopis peculiariter inseritur, ordo nos rerum cogit illam repetere. Summa ergo responsionis D. Thom. supposita distinctione duabus conclusionibus continetur. In electionem enim, inquit, ad episcopatum, aliud est ex parte eligentium, atque aliud ex parte electi pensandum. Est ergo prior conclusio. Nemo eligere tenetur meliorem, si nomen melioris secundum proprium significatum vsurpes, sed eum qui ad munus pastorale fuerit expedientior & aptior Bonus enim nemo simpliciter nisi ob solam charitatem existit. Potest enim, vti alias diximus, esse bonus artifex sine virtute morali, sola autem hęc facit hominem simpliciter bonum Vnum cum charitas sit omnium virtutum forma, ab illa homines apud Deum boni denominatur & sunt, & quo quisque sit illa prouectior, eo melior est. Probatur ergo conclusio. Electio personæ ad sedem episcopalem ex eius functione perpendenda est, vtpote quę finis est propter quem persona eligitur, & bonitas medij est a fine. Latissime namque libro tertio, quæstione citata ostendimus decimas stipendiaque ecclesiarum non tanquam præmium qualitatis bonitatisq; personę fuisse instituta. Illud enim præmium in cœlis nos apud Deum manet, sed tantum vt ecclesijs rectè administretur, secundum illud 1. ad Corin. 14. Ad ædificationem ecclesiæ petite, vt abundetis. Vnde non, inquit, qui boni sunt presbyteri, sed qui bene pręsunt, duplici honore digni sunt. Ad eiusmodi autem obsequia obeunda, & perficienda non solum morum probitas & charitas, quæ simpliciter facit meliorem, necessaria est, verum & virtutes aliæ tam intellectuales quam naturales, vt scientia, prudentia, efficacia, & grauitas. Non ergo necessum est simpliciter eligere meliorem, sed eum qui ad ecclesiæ regimen est expedientior, vnde Hieronym. Quidam, inquit, non quærunt eos in ecclesia columnas eligere, quos plus cognoscant ecclesijs magis prodesse, sed quos plus ipsi amant. Hactenus ille. Quod quidem ad acceptionem personarum attinet. Vnde super illud Iacobi 2. Fratres mei nolite in personarum acceptione habere fidem Domini gloriæ, ait Augustu. quod si ad honores ecclesiasticos referatur, non est putandum leue peccatum. Posterior conclusio. Ille qui ad sedem assumitur, non se tenetur cæteris meliorem reputare. In superbiam enim & præsumptionem talis cogitatio hominem adigeret, sed satis est, si non in se crimen aliquod agnoscat, per quod nefas ei sit sedem occupare. Quare etsi Petrus per comparationem fuerit interrogatus, an plus cæteris diligeret non tamen nisi simpliciter respondit, Domine tu scis, quia amo te. Hæc omnia adeo latè ac fuse libr. tertio, quæstione 6. per decem conclusiones elucidauimus, vt nil ad rem pertinens possimus nunc adhibere, sed satis fuerit textum D. Thom. in eius gratiam non prę terisse. Duo verò aut tria sunt in eius verborum textura mente perspicienda. Primum, quod cum ipsa electionis vox collationem inter plures designet, quorum reliquis posthabitis vnus assumitur, elector de suo nomine admonetur non satis habere eum explorare quem idoneum eligat, sed plurium dẽte merita expendere ponderareque vt præstantiorem ecclesiæ tribuat non solum probitatis vitę ratione habita, verum & reliquorum quæ ad publicam functionem sunt expedientia. Tametsi loco citato admonitũ curauimus, quod primum idoneitatis fundamentum probitas esse debet. Nam eum qui prauus est, nullæ alię qualitates efficere possunt, vt eligitur, idoneum. Vnde Paulus tanquam necessarium in episcopo requirit vt sufficienti testimonio sine crimine habeatur, quod quidem nomẽ non leuioris est culpę, sed mortalis. Quæ autem præter charitatem in episcopo requirantur, ad tria quæ hic S. Tho. refert reducuntur, quę sunt instruere plebẽ

Prima conclus.

Probõ concln.

August.

Posterior conclsio.

Elector ex debito officij tenetur explorare ac põderare merita eligendorum, & meliorẽ ecclesiæ tribuere

Tria pręter charitatem.

fide & moribus, & ab hæreticorum aliorũque periculis, qui mores peruertunt defendere, ac demum pacifice gubernare. Nam scopus gubernationis est pax mentium & corporum. Hac enim ratione Dei filii suũ retinent nomen. Nam beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.

Obiectio. De illo autem notando verbo, quo ait S. Tho. diuina mysteria, atque adeo stipendia non dari hominibus quasi præmium suç charitatis & probitatis, dubitare quis posset, eo quod & naturalis ratio, & ecclesiastica iura reclamare videntur, quippe quæ volunt clericos qui de ecclesia bene meriti sunt, ab ipsa remunerati. Solutio. Respondetur autem dictam sententiam nullo opus habere interpretamento, nam vt iacet est vera. Non enim negat eos qui integræ sunt vitç præbendarum ac dignitatum ecclesiasticarum dignos esse, verum id tantum quod nos loco citato libr. 3. non leuiter demonstrauimus, nempe sacerdotia, eorumque stipendia non esse instituta ad remunerationem bonorum, sed duntaxat ad ecclesiarum seruitium. Si enim hoc in familia Christiana necessarium non esset, certe neque essent imperatæ decimæ, neque stipendia constituta. Quare si hæc tribuenda sunt dignis, non est ea suprema caussa quod suæ bonitati sint debita, sed quod elector debet ecclesiç idoneum ministrum pro ratione sui stipendij prouidere. Reliqua loco citato libro tertio si lubet reuise. Demõstratum enim illic curauimus, quod etsi quantum ad rigorem exterioris fori & restitutionis vinculum, satis sit dignum eligere, tamen quantum ad forum poli, necesse est eligere digniorem. Quod si in omnibus sacerdotijs & præcipue in habentibus animarum curam necessum est, quãto id magis necessarium in episcopis præficiendis? vtpote quorum administratione tota salus spiritualis Christianum reipublicæ periclitatur, ac perinde ipsissimus Christi sanguis, qui per ipsorum, non modo iniquitatem & fraudem, verum etiam inscitiam, ignauiam, & socordiam frustrare potest, & sæpissime solet, suç redemptionis fructu. Sibi ergo videant quibus id muneris incumbit, quantum debeant solerter oculis perilustrare eorum merita quos Apostolis ipsis diuinitus electis substituunt. At qui eos præsertim cauere debet, qui huiusmodi honores ambiũt. illi enim non pastores ouium habendi sunt, qui pro ipsius sanguinem fundere anhelent, sed lupi qui ipsarum sanguinem sitientes nihili pendunt eorum animas extinguere.

Ad primũ arg. Ad primum igitur argumentum respondet D. Thom. quod cum Christo notissimæ essent aliæ Petri qualitates ad ecclesiæ gubernationem idoneæ, ob id de amplitudine dilectionis eum præcise examinauit, quod vbi aliæ insunt conditiones, hæc debet existimari prçcipua. Sed potest huic altera etiã supponi solutio, quod cum alias partes Petri ad regimen requisitæ, cunctis circunstantibus propatulæ essent, charitas autem in corde intus delitescat, hanc voluit cunctis etiam constare vt quemadmodum lib. 3. diximus manifestum in foro exteriori fieret, optimi electionem fieri. Hoc autem loco citato lib. 3. fusius explanauimus. Secũda solutio.

Ad secũdum. Ad secundum respondetur, verbum illud Symmachi non de illo intelligi qui eligendus est, vtpote quod nisi sanctitate & scientia præcellat, vilissimus sit in electione existimandus, sed de illo qui iam electus est. Quo ideo verbo episcopi admonentur quod etiam si dum in minoribus agebant non prorsus ea sanctitate fulgebant, quæ episcopum decebat. Tamen postquam in candelabrum erecti sunt, satagere prorsus debent, vt nomen & locum suum re ipsa expleant, alias non possunt non in conspectu populi vilescere. Quæ aut scientia in episcopo sit requirenda, Theologiç scilicet an Canonici iuris, loco citato libr. 3. vtcunque disputauimus. Haud enim res digna est quç in disputationem deberet accersiri, est siquidem indigna sententia quæ audiatur, illic præcise theologum esse præferendum, vbi hæreses serpunt. Tum quod cum oporteat hæreses esse, vbique & semper timendæ sunt, atque adeo docta prædicatione coarmandus populus, ne vnquam labasci possit, tum præcipue, quod Christus episcopos pastores instituit, qui doctrinæ pabulo quam ipse docuit, suum gregẽ saginarẽt, moribusq; quos ipse instituit, intingerent, non præcipue Doctores legum, quas homines postea adiecerunt & litium indices, eo prçcipue quod canones ex Theologiæ fonte deriuati sũt. Id ꝙ eius bicornis mitra designat. Vt. n. in eius consecratione patet, caput epi cornibus non Scientia theologiæ maxime in ẽpo deſiderãda.

vtriuſ-

Vtriusq; iuris, sed vtriusq; testaméti armatur, vt terribilis appareat, non aduersãtibus sibi mutuò in foro, sed aduersarijs veritatis. Ad tertium respondetur, discrimē esse inter regimen rerum naturalium, & gubernationem in spiritualibus, quæ ad supernaturalem gratiam spectãt. In naturalibus.n.eo ipso ꝙ res sit simpliciter sublimior, suapte natura magis est ad regendum idonea: vt cœli, quàm elementa: & alia elementa, quam terra, in donis autē gratiæ, quæ vt 1 priori ad Corint. ait Paulus, Spiritus sãctus diuidit prout vult, nil ꝓhibet, vt q. inferior simpliciter ē secũdũ charitatem cumulatoribus gratijs ac donis sit ad regendum instructus. Et ad hũc gratiæ ordinē pertinet ecclesiasticum regimen. Imò verò non hoc solùm, sed etiã ciuile. Quare neque in magistratib' ciuilibus eligendis solum, vt in 3. Politicor. ait Aristot. attēdenda est integritas, viri, inquantum persona est priuata, id quod charitas facit: sed quod sit bonus ciuis. Quare aliæ qualitates regum, & iudicũ suo etiam gradu ad gratiarum diuisiones attinent.

Ad tertium.

Aristot.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum episcopo liceat cura episcopali deserta ad religionem se conferre.

POst qualitates eorũ qui eligendi sũt, & eligentium obligationē, sequitur disputare; vtrum episcoporum status ita sit firmus, quem postquã episcopus assũpserit, deserere nequeat. Arguitur.n. id ei non licere; nam maxime religionis intuitu: sed hoc non licet, quoniam a perfectiori ad minus perfectum retrospicere damnabile est: secũdum Dñi sñiam, Luc. 9. nemo mitēs manum ad aratrum & respiciēs retrò, aptus est regno Dei Episcoporum autē status altior est monachorũ instituto, vt paulò antè licebamus: ergo sicut de monachatu ad seculum nefarius est regressus, ita, & de episcopali ad religionis claustrũ. Secũdò: Ordo gratiæ decētior est ordine naturæ; secundum autem naturam nihil contrarijs moribus cietur vt lapis, qui naturaliter descendit, nequit ascendere naturaliter, at secundum ordinem gratiæ à monachatu ad episcopatũ licitus est ascensus, ergo contrarius descēsus, illicitus. Tertiò; Nihil in operibus gratiæ debet esse otiosum; ille autem qui semel in episcopum consecratur, Perpetuò retinet potestatem ordines conferendi, aliaque id genus perficiendi. Hæc autem potestas si quis curam pastoralem desereret, otiosa remaneret; ergo id minime licet. In contrarium est, ꝙ nemo ad id quod illicitum est, cogi potest; qui autem cessionem a pastorali cura petit, postea si cedere cunctetur, ad id cogitur; ut patet cap. Quid im. de renuntia. ergo nõ est episcopo illicitum episcopatu abscedere.

1. Arg.

Tertiũ.

Ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima, quæ cæteris, ut fundamentum substernitur, est; Tamdiu obligatur episcopus pastoralem retinere curam, eiusque agones perferre, quãdiu spes aliqua illi durat, ꝙ possit plebi prodesse. Probatur, Episcopalis status in hoc cõsistit, quòd aliquis ob diuinã dilectionem proximorum saluti curandæ seipsũ mancipat; id quod Christus, dum Petrũ elegit, planè docuit. Haud enim præmisit, Diligis gregem plus his? sed, Diligis me? Nulla enim dilectio nisi ex diuina deriuetur, sufficit ad ferendos labores, persistendumq; in vigilia, & solicitudine, quæ episcopi functioni est necessaria. Quare episcopus non ecclesiæ tantum, aut populo, sed, & Deo ipsi fidem suam obligat; ut tanquam fidelis dispensator, & prudens gregem suum gubernabit. Quæ quidem obligatio genus uoti est, ut Sanctus Thomas in calce quæstionis ait. Atque huc illæ consecratoris interrogationes alludunt. Vis ea, quæ ex diuinis scripturis intelligis, plebem, & verbis docere, & exemplis? Vis beato Petro Apostolo eiusque successoribus fidem, & obedientiam exhibere? Itaque licet non emittatur nouum votum castitatis præter sacerdotale, neque vllum aliud, quod sit solēne super quod Papa dispēsare nequeat; emittitur tamē obedientiæ votum, quòd a solo summo Pontifice est dispensabile. Quòd si votum est, vt D. Thom. ait, non Pontifici tantum, sed etiam Deo ipsi fit. Atque adeò, ut conclusio asserit, perpetuo vinculo obligat⁹ restat episcopus ecclesiæ suę, quã sibi per annulũ fidei desposat. Quapropter diuortiũ esset, si non cũ illa perpetuò permaneret. Secunda con-

1. Cõcl.

Rõ conclusionis.

S. Tho.

2. cõclusio.

clusio: Nequit eamdem ecclesiam neque propter dulcedinem contemplationis, neq; propter quoduis euitandum incommodum, neq; propter commodum proprium lucrandum relinquere. Probatur. Nam Pau. quem suprà ad Philip. primo citauimus, quasi duobus perplexus, & quid illorum eligere nesciens, etsi iudicaret dissolui, & esse cum Christo multò melius: tamen videns necessarium esse manere i carne pp fratres, subdit: Et hoc confidēs scio, quia manebo. Et Christus Ioann. 10 Bonus inquit, pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Meditatius ergo perspexeris, quāta cum energia omnia commoda atque incommoda, quæ p sonam episcopi propriè tangere pñt excludantur. Nam si fruitionem sempiternæ fęlicitatis, quæ etiam in paruum tempus omnia, quæ desiderari possunt, indicibiliter exuperat, iustam causam Paulus non iudicabat, vt posset fratres in eorum necessitate suo præsidio, & munere destituere: quænam excogitari potest propria commoditas, quę episcopum excuset? Et si Christus vitam etiam ipsam admonet pastorem, vt exponat pro grege, quod fit reliquum detrimentum cuius cauendi cā possit grex deserti? Tertia conclusio: Pñt nihilominus aliqua accidere impedimēta pp quæ cedere episcopus possit episcopatui: quæ quidem Inno. III. cap. Nisi cum p idem, de renuntia. pertenset. Sed hęc tñ impedimenta pensanda sunt respectu functionis, quæ fieri non potest debite: vt si sit spiritualis defectus personæ, aut corporalis: nempè crimen, vt simonia aut homicidium, aut hæresis, aut aliud quodcumq; pp eps deponi debet: aut per quod infamiam contrahit: quaquidem aspersus, quamuis pniam egerit, auctoritate caret ad regendum cuius g ... p'us officij q̄ prosit. Enimuero si per ... infamiam po est, tenetur quidē sub pœna peccati mortalis, si in dignitate uult persistere. Nam quo iure tenetur ad rectam administrationem, tenetur, & obstaculæ amouere dum potest: et si citra suam culpam eam contraxerit. Quando verò infamiæ sordes eluere non valet, tunc si absque sua culpa illis infectus est, non tenetur episcopatum renuntiare. At si causam verè dedit eiusdem infamiæ, quæ tam obscura sit, vt verè functionis impedimentum, profectò tenetur præsulatu decedere. Et idem est, si sit vir seditiosus, aut scandalosus. Nā ut ait Apost. 1. ad Corint. 8. Si scandalizauero fratrem meum, non manducabo carnes in ęternum: dummodo sit scandalum datum, non acceptum: nam qui scandalum leuiter accipiunt, relinquendi sunt, ait Christus, tanquam cæci, & duces cæcorum. Vel potest esse defectus in sciētia, & prudentia. Haud .n. sibi se vllus persuadeat, si omnino sacerdotio indignus sit, propterea habere cōscientiā securam, quòd a legitimo iudice sic fuerit ei collatum, vt collatio teneat Imò vt acceptatio peccatum est, maximè si curam habeat animarum: sic, & illud retinere in dies, fit absurdius crimen, & ascendere ad aliam ecclesiam, multo scelestius, Vnde Oseæ 4. Quia inquit Dominus, scientiam repulisti; ego te repellam, ne sacerdotio fungaris mihi. Si autem irregularis tunc erat, qñ ad sacerdotium assumptus fuit, non dubium, quin collatio fuerit nulla; si autem postquam obtinuit, illam incurrit, iam dictum est, quemadmodum sine dispensatione non possit dignitatis munere fungi. Si autem impedimētum est corporale, vtputa aut senectus nimia aut infirmitas, non est necessaria abdicatio ecclesiæ, sed posset esse consultum, recenta aliqua sustentatione. Sed ad minus secūdum antiqua iura debet persona digna i adiutorium illi adiungi. Tanta tñ posset esse auctoritas in sene, ut consultius esset in magistratu persistere, & sua vmbra gubernare, quam alteri committere, vt eod. tit. de renunt. cano. literas, ait idem Innoc. Postremo deniq; ex parte subditorū pōt esse defectus, non quicunq; nam propterea ꝙ aliquantulo sit populus durior, non illico per disperationem respuēdus est, sed diuino præsidio confitendum. At tunc relinquere eos licet, tametsi ad id nulla emergat obligatio, qñ nulli sunt inter improbos probi; sed labor omnino existit infrugiferus ac perinde supernacuus. Solet .n. ob defectum populi inepta esse pręsulis pędicatio, secundum illud Ezech. 3 Linguam tuam adhærere faciā palato tuo, quia Dñs exasperans est. Quocirca secundò dialogorum Grego. Ibi æquanimiter portandi sunt mali, vbi inueniuntur aliqui, qui adiuuentur boni. Vbi autem

Probatio.

3. Cōcl.

Innoc III.

Paulus.

Grego.

autem omnino fructus de bonis deest, sit aliquando de malis superuacuus. Vnde sæpe agitur in anima perfectorum, quod eum labo em suum sine fructu esse consi derant, in locum alium ad laborem cum fructu migrant, iuxta illud Pauli: Ecce cõ uertimur ad gentes, quia verbi Dei vos indignos fecistis. Quarta cõclusio Quantumuis causæ adsint ad iuste credẽdum, nihilominus cessio citra auctoritatẽ prælati fieri non potest, puta Papæ, si episcopus vult credere, quippe cui soli facultas suppetit, ut ait D. Th. in illo voto dispensandi Parœcialis autem sacerdos posset de licentia episcopi cedere. Sententia est eiusdem Innocentij in vltimis verbis eiusdem cap vbi ait. Etsi pennas habeas, quibus satagas in solitudinem auolare, ita tamen strictæ sunt nexibus præceptorum, vt liberum non habeas absq. nostra permissione volatum. Imò neque ad religionem demigrare absq; Papæ facultate episcopo liberum est, ut c. licet. de regula. Et ratio est ꝙ sicut nemo ad ecclesiam absq; iudicio superioris assumendus est, ita neq; absque eius arbitrio ulli licet illam destituere. Sed est demum meditanda cautio c. quidam supra citati. Quod si quis cessionem petit, retrocedit; cogendus est. Consueuerant enim aliqui, & cõsuescunt episcopatum renuntiare pauperiorem, aut alias sibi minus commodum vt uberiorem possint expiscari. Et ideo cum uident suis technis frustrari, retrocedunt. Meritò ergo illi cedere compellendi sunt, & ab ecclesia repellendi.

4 Conclusio.

5 conclusio.

Ad primũ arg.

Ad primum igitur argumentum respondetur. Cum perfectio monachi sit propriæ saluti studere, episcopi verò perfectio eo sit excellentior, quod proximorum saluti debeat incumbere, consequẽs fit, vt quamdiu vtilis esse possit ecclesiæ, idem muneri debeat impense suas nauare operas. Ob idque si tunc ad religionẽ cõmigraret, retrocedere censeretur, nempè, quòd non ad suam tantum, uerum & ad subditorum vtilitatem procurandam se obligaret, suæ solum vacare studeat. Vnde Innoc. cap citato, Facilius, inquit, indulgetur, vt monachus ad præsulatum ascendat, quam præsul ad monachatum descendat. Attamen quando iam ecclesiæ inutilis fit, aut fortè pestifer, consilium est, vt quo suæ salubrius conscientiæ consulat, in monasteriũ sese recipiat.

Innoc.

Ad secundum per idem fundamentum respondetur, ꝙ per nullum impedimentum homo curam propriæ salutis prætereire debet, quod ad religionis statum pertinet. Potest tamen a negotio alienę salutis impediri. Et ideo monachus quidem ascẽdere ad episcopatum potest, vbi propriç saluti periculum non paratur. Et pariter episcopus vbi cohibetur, ne alienæ saluti absque propriç detrimento incumbere quiuerit, intra claustra monasterij sese conferre. Cessante autem impedimento, potest rursus ad prius institutum remeare, nisi forsan ob crimen aliquod fuerit episcopatu priuatus, & in monasterium, ad peragendos pœnitentię fructus obtrusus. Quemadmodum illud intelligitur decretum 7 q. 2. Præcipit sanct Synod. ut quicunque de pontificali dignitate ad monachorum uitam, & pœnitentię descenderit, nequaquam ad pontificatũ resurgat. Ad tertium demum respondetur, quòd quemadmodum in naturalib. infirmitas efficit, ut potentia maneat suo usu orbata, ut caligans oculis, ita neque incongruum est, ut episcopalis potestas spirituale impedimentum maneat ab usu colligata.

Ad secun.

Ad tertium.

QVAESTIO III.

DE EPISCOPORVM residentia.

ARTICVLVS I.

Vtrum episcopi in suis diœcesibus residere iure diuino teneatur.

Tertio loco libri pñtis quæstionẽ polliciti sumus hanc insignẽ, de residentia episcoporum, ac sacerdotum curã habentium animarum. Apparet enim diuino iure non esse in dicta. Ius enim hoc, illud præcise censetur, quod in euangelio, aut loco alterutrius. Testamenti, tanquã diuinum præceptum legitur, ut est prçceptum baptismi. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit, aut quod inde planè colligitur. Huiusmodi autem residendi prçceptio non est huiusmodi, ergo nõ est sanctio diuini iuris. Secundò: Soli Pe-

Primũ arg. partis negatiuæ.

tro commissarium claues regni cælorum, illiq. soli dictum, vt vniuersum Christi gregem pasceret, ergo illi soli cõmissa est summa rei huius, ac subinde pascẽdi modus. Ad modum autem pascendi attinet residentia, atq; adeo non est de iure diuino.

Tertiũ. Tertiò: Timotheus Ephesinus eps crebrò Pauli iussu impulsus est per alias ecclesias diuagari diutiusq; propria abesse, ergo id non est de iure diuino. In contrarium autem est, quòd episcopi sunt pastores, secundum illud euangelium: Pasce oues meas, pascere autem gregem, officium personale est, quod personæ præsentiam exposcit, ergo eodem euangelico iure tenentur suis ecclesijs residere.

Quæstionem hanc temporum iniquitas celebrem fecit, nam eius affirmatio, si vel de solo pastoris nomine existimetur, adeo perspicaciter veritatem suam oculis obijcit, vt in quęstionem euocari penitus renitatur. Quare apud antiquos, admonitam quidem, vt libet videre poteris, disputatam verò vix vspiam.

Caiet. At cum ecclesiastici mores de florido illo priscorum loco tam misere deciderint, eandem veritatem eousque in quæstionem reuocarunt, vt iam non sit persuasu facilis. At qui Caiet. loco præsenti, scilicet 2. 2. q. 185. veluti rem compertam breuibus absoluit tempore autem Tridentini concilij peregrius frater Bartholomæus. Miranda necessitudine religionis, ac ibi tũc tẽporis societatis mihi coniunctissimus, eandem quęstionem tum plurimis sacrorum testimonijs, tum etiam rationibus adstruxit: idque ita locupletè ac disertè, quod suum ingenium est, ac solertia, vt laborem alijs potuisset excusare, nisi

Cathar. Reuerendus Catharinus Minoriensis ad cõtradicendum prodijsset. Haud inquam negauit quin præsides residere teneantur, sed tamen asseuerare perstitit, humano quidem iure hoc est pontificio, ad id obligari, non autem aut naturali, aut diuino. Ex quo inferre perrexit, curam illam soli Papæ incumbere, vt illos residere faciat, ipsos autem non aliter teneri, quam ipse disposuerit, ego verò litem cum homine contestari nolo. Est enim uir, alioqui quidem religiosus, attamen acerrimi ad contradicendum ingenij, cum quo mihi prius de certitudine gratiæ, & postea in Commentarijs super Paulum de prædestinatione controuersia fuit. Quã de re, ut audiui (nam legi nunquam) mul tis me, quę sibi genuina sunt, & natina, scommatum figuris respersit. Et re vera si tm̃ suis assertis confirmandis insuaderet, quantum huiusmodi innectendis conuitijs assolet, fęlicius suum celebrasset nomen. Sed putat simpliciter suis dictis veluti oraculis auscultandum. Et cum egrè ferat quod oẽs velint esse magistri, nihil ipse veretur omniũ prodire magister. At verò non constitui, quia neque theologicum neq. Christianum est malũ pro malo reddere. Et ægrius fero, ꝙ eps similia de aliquo euomat, quam ꝙ de me quisquam eo præsertim, ꝙ neq. ea in me expuit mala, quę multa opus habeant ferendum longanimitatem. Rem ergo tm̃ pro meo ingenioso dilucidare satago, non cũ homine contendere. Igitur quò lineam aliquam omnibus confessimam præstituamus, vnde disputationem auspicemur, conclusionem primum vniuersis literarum professorib. receptissimam præiagamus. Constantissimum est, ecclesiarũ Præsules, imò & animarum oẽs pastores usque ad parœcios inter suos greges residere teneri. Sed quod in quæstionem vertitur, est de iure ad id cogente, sit ne tm̃ humanum, an verò diuinum et, & naturale. Ecquis. n. mente sanus in quæstionẽ compellet, utrum ianitor, cui iura claudẽdi recludendiq. commissa est, ad ianuam assistere debeat? Et cui nauis gubernatio incumbit, ad clauum sedere? Et vtrũ dux in bello, dum geritur, & miles in acie debeant existere? Qui verò nõ modo humanæ leges hoc de ẽpis in q. traduci non sinunt, verum & diuina, & naturalis dementiæ nobis, certũ est, adscribunt, ꝙ ipsum intentamus. Etenim si Deus, ut ipsi contrarii fatentur, qa diffiteri nequeunt ẽpalem dignitatẽ, quæ late in ecclesia patet, instituit, nõne & officiũ ipsum pascẽdi instituit? Pascere aũt, num naturale ius aperiè clamat ꝑsonalẽ requirere ꝑñtiam? ergo quis illis largiremus electiones iure tm̃ humano fieri, nunqui inde obtinẽret, ut Papa mutare possit, quin officium pastoris sit iure diuino per se pascere, ac subinde residere. At ne dicẽdi impetus si ne dispẽsationis, atq; œconomiæ luce in uiscera nos disputatõis inferat, supposita prima fundamẽtali conclõne, ꝙ in qõnẽ accersi- Suadetur posita conclusio.

accersi-

accensitur, est, quo iure hæc residendi obligatio innitatur. Et primus articulus est de diuino. Debet aūt sacrorū tractator, (Auguft.) ut Primo de doctrina Christiana auctor est Augustin. documētū patris familias auscultans, de thesauro scripturæ proferre, primum noua, deinde uetera. Qua de causam peculiarem hic titulū fecimus, de diuino iure tam euangelico, quam antiquo, ex quo primum petendum est rei præsentis fundamentum, & articulo proximo de naturali, ac tertio de humano. Tametsi adeo illæ iuris spēs sibi inuicē mentite sit, adeoq. se uicarie elucidēt, ut testimonia sacra, nisi naturali statim rōne, & iure explicentur & confirmētur, debiliora uideri possint, & ideo necesse erit sępenumero ꝑmistim ab omni iure argumenta accersere. Ad horum aūt perspicacē intelligentiā, meminisse ex lib 1. & tertio, opus est, primum diuidis in naturale, & positiuum, deinde positiuū in diuinū, & humanū Ius. n. naturale est, ꝙ nos ipsa natura docuit ius autē positiuum ꝙ uel ex hominum condictio, uel ex principis iussu legis habet origīē. Et quia summus princeps Deus est, fit, ut ius positiuum diuidatur in diuinum, & humanum. Quo fit cōsequens, ut minime repugnet aliquie esse de iure naturali simul, & diuino, ut patet in Decalogo, quem ēt si Deus non scripsisset, natura nos ipsa docuit. Sed tamen quia Scripto Dei expressus est, censetus ēt de iure diuino. Vnde fit, ut distinguatur ius diuinum in naturale, et positiuum, ut positiuū ut, qđ nos Deus pter aut supra cognitionē naturæ docuit, ut sunt sacramtētorū mandata Et de hoc genere diuini iuris loquimur in hoc articulo, nempe ꝙ in sacra pagina scriptū est. Id quod bifariam cōtingere pōt, nempe aut ꝙ expressis uerbis sit scriptū, ut, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Et quorum remiseritis peccata, remissa erunt. Et, quorū retinueritis, retenta. Aut quod ex uerbis scripturæ expressis plane colligitur. Et quidem quod sub hoc uerborum tenore expressum sit in euangelio, ut episcopi resideāt, nemo affirmat, quia nusquam legitur Sed tamē ꝙ uerbis æquipollentibus eandem prorsus habētibus significationē, id fit in eisdem sacris Bibliis asertū, hoc persuadere contendimus. Sit ergo secunda cōclusio. (Secūda cōclusio.)

Obligatio Antistitū ad residēdū, omniūque pastorum parœcialiū ecclesiarū, est de iure diuino. Et cum primis postquam D. Tho interpretes agimus, sua est cōclusio præsenti quæstione, quā, exponēdam hic diximus, arti. 5. (D. Tho.) Vbi ex testimonio Christi, quod bonus pastor animā suam teneatur ꝑ ouibus suis ponere infert, ob nullum tpale periculū licere præsuli de sua ecclesia decedere. Materiā aut illius articuli, ī quarto nos huius qōnis disputaturi sumus. An uidelicet aliquæ sint causæ, quæ hmōi decessum excusatum faciant Interim autem cōclusio pręsens affirmatiuus est demōstrāda. Atqui solet quidem ab officio pastoris initium demōstrationis sumi, est tū illud altius petendum Episcopus nanq. non est pp quem ecclesia est cōstituta, sed ipse potius est pp ecclesiam institutus. Mundum quidē Deus fecit propter hominē, nempe ut ei esset subsidium uitę, ipse aūt nō ꝑpter ipsum, sed creatus est tāquam eius dominus. Et patres familias seculares diuitiis suas domos pp suos successores amplificant. Itaque in eiusmodi familiis non personæ ꝑpter domos, sed domus pp personas sūt extructæ. In rebus autem publicis diuerso modo se res habent. Regnum enim non est factum propter regem, sed rex propter regnum. Et in hoc, ut lib. primo dicebamus, rex differt a tyranno, quod ille omnibus ob publicum bonum utitur, hic uero regno propter se abutitur. Multo id autem certius est in episcopis. Christus enim qui propter nos homines descēdit de cælis, propter seipsum ecclesias fundauit, & propter ipsas, tum alios pastores, tum præcipue episcopos. (Prima ratio cōclusionis.) Nisi quod est discrimem duplex inter ciuilem ecclesiasticā rempub Vnum scilicet ex parte finis, ex quo in modo ad ministrandi alterum dei iuatus. Finis nanque proximus ciuilis reipublicæ, ut in superioribus adnotauimus, est pacificus tranquillusque eius status, etsi in supra coeleste subinde referatur. Finis autem proximus ecclesiasticæ est sempiterna felicitas, ad quam nos Christus ecclesiæ fūdator per suos ministros perducere experit, & omnimode contendit. Alterum aūt discrimē est, quod seculares principes i mō sui regiminis effigiem habēt dominorū, episcopis uero nullā per se ferre licet, licet (Duplex discrim. inter ciuilē, ecclesiasticāq. rē publicam.)

cet ministrorū, atq. omnino seruientiū. Principes enim gentium ait Matth.20. dominatur eorū, & qui maiores sunt, potestatem exercente in eos. Non ita erit inter uos Sed quicunque uoluerit inter uos maior fieri, sit noster minister, & qui uoluerit inter uos primus esse, erit uester seruus. Sicut filius hominis non uenit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam in redemptionem pro multis. Vnde Aug. super Isaiam, homil. 7. Qui uocātur ad episcopatum, non ad principatū vocantur, sed ad seruitium totius ecclesiæ. Ecce ergo episcopalis institutionis fundamentum, quod constitutissimū est esse de iure euangelico, i. ēpe quod ut seruus quidquid est, domini est, sic episcopus quidquid est, sit ecclesiæ

August.

Hinc consequitur episcopalē dignitatem nō esse institutā, nisi propter officiū. Est enim dignitatis pastoralis officium, pascere. Ad quam ueritatem plenissime commendandam nunquam dignitas in sacra pagina, nisi officii nomine designatur. Nam ut conclusionem ab eo primū loco demonstrare ordinamur, qui est Ioan. 20. Pasce oues meas, ut pote quo episcopalis dignitas planissime declaratur, non ait Christus, Sis præsul aut episcopus. Imo nec, sis pastor, nam & pastores socordes esse possunt & gregi indormientes. Sed pasce, hoc est doce, instrue atque adeo guberna exemplo mee meas oues. Et ubi apostolos prędicatum dimisit non dixit. Messis quidem multa est, ii aūt qui mi[...] ēdi docti sunt pauci, sed operarii, nēpe qui usu potestatem exerceāt. Nil enim refert, qua doctrina, aut facultate pręditi sint sacerdotes, nisi munere suo fungantur. Misit ergo Deus non qui operari possent, sed qui operarentur. Similiter. n. instituerat Deus Aarō, Leuit. 28. Applica. n. inquit, ad me Aaron & filios ei⁹. Nō ait ut sacerdotes mihi sint, sed ut sacerdotio fungātur mihi, & ut supra in Paulo adnotauimus. Qui episcoporū, inquit, desiderat, bonū opus desiderat, id est si legitimū est eius desideriū nō ad dignitatem, sed ad op⁹ referendū est. Quare illico subiunxit Oportet ēpum doctorem esse, quo noīe nō designet habitus, sed facultas. & dignitas, sed usus, hoc est oporter doceat Vide ad Paulinū supra citat⁹ Aug. & refertur. 8. q. 1. can. q̄ ēpatum. Ex ponere, inquit, uoluit apostolus quid est ēpatus, quia nomen est operis non honoris. Et ad Honoratum. Hieron. Qui episcopatum desiderat, opus desiderat, hoc est, non dignitatem aut delitias, sed opus & laborem. Ex hoc secundo, ut per gradus descendamus tertium colligitur, nēpe decimas & primitias, ut lib. 3. late demonstrauimus, & sæpissime repetimus, nō esse in hoc populo imperatas, ut sint bonorū præmia, eo quod uel boni, uel docti sunt. Sed in hoc potius, ut bene ecclesiis præsint, ut ait Paulus, & inseruiant. Haud. n. me pigebit hoc inculcatissime repetere quod ad rē penissime attinet, q̄ si hoc ecclesiasticum seruitium Christianis nō fuisset necessarium, nulla fuisset a Christo habita personarum, quę ideo neæ sunt, ratio, q̄ tum ad decimarum impositionem. Haud ergo arbitrentur, vel nobilissimi, uel doctissimi sibi ulla rōne deberi ecclesiastica stipendia, neq. eorum grā fuisse instituta, sed eo prorsus, q̄ ad ecclesiarū obsequia Dñs ipsis pronis op⁹ hēt Requisito, ut sin more suo, quę li. 3. q. 6. artic 2 in huius demonstratione attulimus. Etenim Nume. 18. non alia de cā Deus decimas legitur instituisse, quam pro ministerio quo Leuitę, ac potissimū sacerdotes tabernaculo seruiebant. Et cū Christus apostolos dimisit, ut messores esse uoluit, qui pro operis digni sunt mercede sua. Et Paulus. 1. ad Corint 9. omnium naturalium exempla ad hoc propositum congerit. Vt de milite, qui non militat suis stipendiis, & de triturante boue. &c. Et primæ ad Timote. 1. Presbyteros non censet præmio ecclesiastico dignos, quia boni sunt, sed q. bene præsunt. Et si ius consulat canonicū, Innoc. III ca. cum sm apostolum. de præb. eisdē usus sacris oraculis idē prorsus constituit, q̄ stipendia ecclesiastica, atq. adeo dignitates solū pp opus cōferuntur, ac tādē c. si de rescrip. i. beneficiū asseritur nō dari, nisi pp officiū Cōia sunt hæc, sed impræsentiarum et usq. ad nauseam repetēda. Ex his ergo colligit nostra conclusio illatione illa, q̄ paulo ante insinuabam⁹. Christus nō alia prorsus rōne, quā pp ea rū obsequia, atq. administrationes pastores instituit, quorum subinde officiū proprium esse uoluit pascere, & in huius rei mercedē, & stipēdia populo imperatę sūt decimæ.

Epālis dignitas non est instituta, nisi pp̄ter officiū.

Corollarium.

Paulus

Inno. 3.

Ratio pro conclusione.

decimę: ergo quãtum est ex natura diuinaque institutione, ipsis per se incũbit gregem pascere. Hoc autem absque personali præsentia fieri non potest, ergo residentia est de iure diuino, nam quo quisque iure obligatur ad finem, obligatur ad medium, sine quo nequit illum commode attingere. Primum antecedens nemo est qui neget, sed primam consequẽtiam inficiari moliuntur aduersarij. Quoniam inquiunt Papa episcopos creat, illi ergo incumbit disponere, vt per se, vel alios pascere debeant. Quod autem cauillus hic nullum præ se ferat, uel probabilitatis colorem, palam ex superioribus colligitur. Primum enim iam satis constitutum est, creationem episcopi, licet fiat per Pontificem, nihilominus iure diuino fieri, quippe cum institutio Dei sit, per ipsumq; fieri iussa, perinde atque sacramentorum administratio. Sed de nomine nos angat disputatio, esto Papa immediate, vt aiunt, electionem facit, num consequens subinde sit, vt naturam quam dignitas a Deo instituta proprio significatio declarat, possit Papa mutare? Vnde rogo duarum rerum consequentia, quæ tam sunt dispara tæ? Nunquid dum Papa episcopum eligit & consecrat, efficere pastor, ut non sit pastor, magis quam cum sacerdotem initiat efficere, ut non sit sacerdos? Potestne inquam efficere, vt functio episcopi non sit sacramenta ordinum administrare, populumque docere, ac moribus instituere, & quod nomen eius sonat, gregi inuigilare? Quisnam hoc, uel fari queat, cum hæc omnia episcopali muneri sint diuino iure annexa, quin vero ipsissima eodẽ iure sint dignitatis substantia. Profecto si Dei institutio eadem uim habeat, quã natura per ipsum instituta, plane fit ut sicuti qui morum serit, efficere nõ potest, ut prunus inde, aut alia arbor germinetur quam morus, ita neque qui episcopum facit, efficere potest, ut eius natura diuinitas instituta non sit per se pascere. Haud enim modo disputamus an ulla de causa efficere iuste possit, ut ipse per se non pascat, sed per alium. De hoc n. alia nos disputatio manet, sed rei tantum naturam constituimus, docentes, ut quemadmodũ qui scamnum fabricat, aut arcam, efficere non potest, quin figuram habeat scamni, aut arcæ, aut qui facit calceum, efficere non potest, quin rem faciat formam habentem pedis, ita qui facit epũm, quæ res diuinitus instituta est, efficere nõ potest quin eodem iure, quo est instituta, officiũ habeat, atque adeo obligationem per seipsum pascendi, ac subinde residẽdi quidquid postea forinsecus accidere possit. Et enim ne nobis pastoris homonymia & æquiuocatio negotium amodo facessat, intelligere epus debet pastorem esse secũdum propriam nominis notionem, & nõ secundum illam abusiuam, qua gregũ domini pastores dicuntur. Solent. n. & pastores nuncupari pecudum, armentorũque domini, eo ꝙ sua substantia, & peculium pecorarium sit quemadmodum rogati filij Iacob a Pharaone, quid haberent operis, responderunt. Pastores sumus, puta hæc est nostra diuitiarum possessio. Et isti per se nullam exercent ouilis curam, nisi per suos famulos, sed duntaxat uellere, caseo fœturaque fruentes, delicate ac molliter uitam degunt. Epi autem non sunt sic instituti pastores gregis Christi, sed prorsus uelut ministri, qui gregum uigilias perferre tenentur, & per prata scripturæ gregem deducere, eiusque fontibus potare, atque oleo scabiem inungere, eiq; lupũ cauere & quidquid ullo pacto nocere poterit. Neque. n. est, ꝙ huic sanctæ ueritati quis obmoliatur, soli Petro dictum esse, Pasce; in hoc. n. uerbo aliquid est singulare Petro dictum, aliud uero cunctis pręsulibus generale. Singulare inquam, ut tanquam uniuersalis pastor suo gradu, & ordine uniuersum gregem pasceret non quidem uniuersis assistendo ecclesijs, sed suis constitutionibus, & fidei, ac morum suijs uniuersos illustrando & instituendo, dignosque adeo ministros cuicunq; ecclesiæ adscribendo Generaliter autem explicata est episcopalis functio, quæ in Apostolis & in ipso per ipsissimum Christum ecclesiæ institutorem constituta est, ut. s. cum primum unusquisque crearetur, iussum ab eodem Christo putaret, ut similiter suum peculiarem gregem pascere. Ait quippe Aug. c. 13. in lib. de pasto. ob id Petro singulariter Christum, id quod oĩbus erat cõe, iussisse, ut unitatem cõmendaret. Multi. n erant, inquit, apostoli, & uni dicitur. Pasce oues meas. Hactenus ille. Ac si dixisset. In uno cunctis potestatem dedit. In uno cunctis generalem regendi formã ex-

[Margin notes: Solutio Replica. — Epus pastor est secundũ propriã nois notionem. — Solẽ tacitæ obiectionis. — Illustratur, amplius cõclusio.]

expressit, atque adeo in uno cunctis idem iussit. Et Ambr. in Pastora. Nobis, inquit, in verbis diuinis credita est dispensatio, gregemque Christiani alendum suscepimus. In verbis inquit diuinis. Alludēs ad ista Petri dicta. Et infra: repetitum est a domino tertio: Pasce oues meas. Quas oues, & gregem non solum tunc beatus suscepit Petrus, sed nobiscum illas suscepit: & cū illo nos suscepimus oēs. Iussit Dñs Petro pascere oues, per quē ad reliquos oēs potestas, & auctoritate pascendi manat a Deo. Hæc ille: Ex his ergo fit consequens, peruersam esse calumniosamque interpretationem, vt vox illa consecratoris; Vade prædica populo tibi commisso: perinde intelligatur ac si solius sit Papæ. Est enim illius tanquam organi Dei, atq; adeo expressio & quasi repetitio verbi ipsius Christi, pasce oues meas. Quo plane alludit Paul. Act. 20. dicens. Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos, &c. Hand. n. aduersariorum gl vllius est pretij, qua. s. aiūt propterea tantum dixisse; Spiritus sāctus posuit, ꝙ ecclesia etiam quo ad ius positiuum eius nutu gubernatur: Nam 1. ad Cor. 7. distinguit inter ea quæ Deus præcepit & quæ ipse, & hic propriā actionē, & iussum Dei designat. Non. n. ait se illos posuisse sed Deum. At vero quo res etiānum patentior fiat, explicare paulo amplius opus est spiritualis pastoris officiū, dictum. n. iam supra reliquimus, esse spiritualis ouium vitæ impensissimam curam gerere. Quæ quidem cura tripertita est, videlicet vt eps sacramentis plebē in uita spūalis generet, & nutriat, atque adeo prędicatione foueat, & prudentia gubernet. Quæ sub alijs nominibus S. Th. expressit, puta instituere, defendere, & gubernare. Nomine aūt sacramentorum, et sacralia quædam intelliguntur, quæ quidem can. quamuis dist. 68. Leo Papa recenset. Incūbit. n. eis presbyterorum, ac diaconorū, cęterorumq; ministrorū, altaris, & uirginū consecratio. Mox cōstitutio altaris, & benedictio & vnctio, atq; adeo omniū uasorū, indumentorumque ad idem altare pertinentiū, ac denique baptizatos Chrisma te confirmare. Omnium aūt maxime proprium eius munus est prædicare: hoc est nō de suggesto modo, sed & peculiariter ēt sacra oraculo interpretari, & de ambiguitatibus respōsa dare. Vnde super illud Pauli ad Ephe. 4. Alios pastores, & doctores, adnotauit Hier. consulto non dixisse alios pastores, atque alios doctores, sicut dixerat alios apostolos & alios prophetas, sed alios pastores & doctores. s. quod idē est in ecclesia pastor, qui & doctor. Idemque Aug. in epist. 58. Paulino sciscitanti, quo pastores a doctoribus differrent, rūdet, uidelicet nullo differre discrimine, quod eodem apostolico verbo confirmat. Tertium demum eiusdem muneris membrū est gubernatio, quibus non infimè adiungitur pauperum, viduarum, ac pupillorum cura. Hæc autem expressius, tum Gregorius libr. priori Pastor. tum etiam alii sancti patres per Ezech. prophetam explicari autumant cap. 34. vbi ait Dominus. Fili hominis propheta de pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Nōne greges a pastoribus pascuntur? Lac comedebatis, lanis operiebamini. His. n. duobus cuncta designantur, quæ ad victum, uestitumque spectant. Quæ quidem ad sustentationem episcopis populus suppeditat. Sed ad designādam eorum luxuriem subditur: Quod crassum est, occidebatis: ubi summa iniquitas pastoris insinuatur. Cū . n. officium eius sit gregē doctrinæ ac morū pinguedine saginare, & pinguefacere eius potius substātia ipsi curāt pinguescere. Et gregem meum nō pascebatis. Quid autem sit pascere, explicare prosequitur, dicens Quod infirmum est, non consolidatis; quod ægrotum non sanastis, quod confractum non alligastis, quod obiectū est, non reduxistis, & ꝙ perierat non quęsistis. Hic autem primum omniū animaduertendum est, oracula antiquæ legis nō eandem prorsus energiam ad rem pręsentem habere, q̄ testimonia nouæ Etenim sacerdotium nostrum longe ab illo differentius, ac perinde sublimius existit, quā quo illi fungebātur. Nā cum illorū sacra nullā cōferrent gratificantē gr̄am (nil de illa loquit, q̄ sub signo circuncisionis conferebat) neq; clauiū illi potestatē habebāt ad remittenda peccata, neq; subinde curā vt nostri sacerdotes, gerebant aīarū, quæ potissimum est fundamentū, ut nostri pręlati residere teneantur. Petuntur aūt inde ad propositum argumenta, tū ratione figuræ, in qua, ut ait Paul. oīa contingebant illis, nēpe ꝙ illud sacerdotiū præsagiū erat nostri.

Greg.

Prior locus ueteris testi pro conclusione.

nostri. Tum etiam per modum exempli, nam si illis tanto vitio tribuebatur, quod curam non gererent gregis, & in excubijs templi perpetuo esse cogebantur. Iussum enim legitur Nu. 16. Aaron filijque eius ac Leuitis, excubare in custodia sanctuarij, multo efficacius conuincitur pastores nostros animarum custodes, debere semper præsentes gregi prospicere. Quamuis vt ad præsentem locum Ezech. reuertamur, non solum sacerdotes illic, pastorum nomine denotantur, sed & omnes iudices & gubernatores populi, tametsi iam tunc temporis, gubernationis sceptrum penes sacerdotes esset. Affabre ergo Propheta illa quinaria oratione pastoris munus delineat, quantum ad ea saltem, quæ in grege medenda sunt. Quinque enim incommodis Christianus grex periclitari consueuit. Primum est in fide, quæ totius Christianæ vitæ fundamentum est, nam sine fide impossibile est Deo placere.

Expeditur loc⁹ citatus.

Primum autem detrimentum fidei est, languor & imbecillitas, quando scilicet homo propter magnitudinem credendorũ nutabundus vacillat. Quare Paul. ad Roman. 4. laudi tribuit Abrahæ, quod nõ fuit infirmatus in fide. Et ad Rom. 14. Infirmum in fide assumite (idest) ne cadat sustẽtate. Hæc ergo Antistis, qui doctor est fidei, prima functio est, nempe vt fidei scrupulos mentibus gregis eximat dubia scilicet explicando, ac subinde animos affirmã & consolidando vt intellectum quemadmodum ait Paul. captiuent in obsequium fidei Aegritudo autem ad mores attinet, cum quis corruptis affectibus infectus est. Etenim, vt intellectus scrupulis fidei infirmatur, sic & appetitus, affectuum tumultu ægrotat. Quare sicut illud doctrinæ luce est consolidandum, ita & hoc salutaribus monitis sanandum. Confractio vero iam ad discordiam inter fratres attinet, videlicet cum populus aut varijs opinionibus, aut litibus & iurgiis inter se dissidet. Tunc enim ligamine pacis atque vnitatis consæderandus est amicitiaque conglutinãdus. Ex hic enim facturis, nisi in tempore colligantur, hæreses solent intumescere Quod re uera uecordia & inertia præsulum, ac potissimum absentia a suis ecclesiis creberrime accidere, præsentia tempora documento nobis sunt. Quocirca id quod subditur, abiectum, ad manifestatum hæresim

Paulus.

& apostasiam refertur. Dissensio enim populi, seminarium est hæresum, per quas ab ecclesia exitur, & vsque ad huius etiam medicamina prælati cura protenditur, vt saltem vna atque altera monitione, vt docet Pau. enitendum ei sit abiectos in ecclesiam reducere. Concludit demum. Et quod perierat non quęsistis, exemplo illius, qui de cœlo quæsitum venerat quod perierat. Perit artem homo per quodcunque mortale delictum, insignituer vero per obstinationẽ. Sed neque il o prorsum desperandum est quin, omnis adeatur quęrendi ipsum via. Atqui effectus porro isti, gratię Dei eiusq. singulari fauori referuntur accepti. Attamen quia ipse eiusmodi gratiam ministerio sacerdotum nobis suppeditat, fit, vt propter eorum negligentiam vsu veniat, vt populus eadem gratia priuetur. Id ꝙ protin⁹ ibidem Deus aperte admonet, dicens. Et dispersę sunt oues meę, eo quòd nõ esset pastor, & factę sunt in deuorationem omniũ bestiarum agri, hoc est, ab omnibus vitijs pessundatę sunt, omnique errore conculcatę. Qua de causa statim comminatur pastoribus. Requiram gregem de manibus eorum. Hac eadem rõne ait, ad Hebr. vlt. Paul. prępositos sic debere super gregẽ inuigilare, quasi rationem pro eius aĩabus sint reddituri. Porro ergo nisi hęc epi munera & officia tam essent oblinione sepulta nemo esset, arbitror, qui vel hesitare posset tenerentur ne iure diuino epi per se illa ꝓstare, ac perinde in suis diœcesibus residere. Etenim non solum publica concione, si suum bene noscunt institutum, hęc perficere debent, verum priuatis uisitationibus, exhortationibus, recreationibus, conciliisque adeo & consolationibus, Imo non verbo tantum verum exemplo, ac denique re ipsa iuuando, nempe egentium causas negotio etiã tuendo & eleemosynis adiuuando. Ecce sacerdotis officium qua parte dẽt nocumenta gregi cauere. At vero qua parte ipsum ad perfectum promouere teneẽ, alius eius prominet functio. Hac quippe ratione appellat eos ĩ suis antecessorib. Christus lucẽ mũdi. Vide quãta largitate sua ipsius noĩa illis impartitur, vt si in officio nõ perstiterit, eos peius iniudicii pudefaciat. Quin vero, vt supra diximus Pius Papa, c. oues. 6 q 1. veluti oculos Deum illos instituisse ait, siue per quos Deus ipse gregi suo ꝓuidet, siue per quos populus quę diuina sunt

Paulus.

Pastores esse lux mundi.

Pius Papa.

Pastor ecclesiæ ciuitas sup. mõ tem posita. Idẽ sal terræ.

sunt suscipit. Appellat etiam illos ciuitatẽ supra montem positam, quia non solũ doctrinæ lumine de candelabro lucere debẽt, uerum pro minenti vitæ exemplo in conspectu populi, & veluti sal terræ mores cõdire. Perpende, an eiusmodi officia absentes exhibere, vt decet, valeant. Quin age, vt cuncta complectamur episcopi in ea perfectionis sublimitate esse debẽt, vt perfectionem non discant, sed quemadmodum in sua consecratione admonentur, omnino doceant. Quid demum perfectionem doceant? seu Christi ministri ecclesiam suam sic expurgent, sic promoueant, sic itaque exornent, vt sine macula, vt Christi sponsam decet, Deo patri offerant. Ecce primũ locum euangelicum. Pasce oues meas. Secundus locus ex quo veritas præsentis conclusionis elicitur extat Ioan. 10. vbi Christus naturam boni pastoris sub hac verborum exaggeratione commendat. Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis, mercenarius autem fugit. Intelligere autem nequeo qua vllus frõte deludere hunc possit locum, dicens non intelligendum esse generaliter de pastorũ vniuersitate, quippe quòd Christus de seipso particulariter, vt aiunt, id asseruit. Haud enim opus est sanctos huc interpretes compellare, qui hunc sensum recutiant. Præstat namque semper scripturam sacram, vbi id fieri possit, ex suis ipsius verbis elucidare. Perpende ergo verborũ contextum. Ego sum pastor bonus ecce assertionem. Haud vero satis duxit simpliciter id asserere, sed demonstrare pertexit. Quomodo autem demonstrauit. Quia bonus pastor animã suam pro ouibus suis dat. Hoc ergo non de se peculiariter & proprie asseruit, alias id quod dixerat per idem ipsum probasset, nempe ego sum pastor bonus, quia ego ipse pastor bonus animam pro ouibus meis pono. Per illam ergo probatoriam propositionem, naturam ingeniumque & substãtiam boni pastoris definitione patefecit, nempe vt sic colligeret. Ille prorsus qui animam suam dat pro ouibus suis, bonus est pastor, ego autem animam meam, hoc est vitam do pro ouibus meis, ergo ego sum bonus pastor. Generalem ergo regula p̃fixit, per quam bonus pastor ab ijs, qui nõ sunt boni, discernendi sunt. Vnde Gregor. in homilia. Eius, inquit, bonitatis formam quam nos imitemur, adiunxit, dicens, Bonus pastor animam suam pro ouibus suis ponit. Fecit quod monuit, ostendit q̃ iussit, &c. Et Aug. de verbis Dñi, ser. 5. Pastor bonus, Christus. Quid Petrus? nõne bonus pastor? nam & animam suam pro ouibus suis posuit, quid Paulus? quid cæteri Apostoli? &c. Itaque si attente verba respicias, nõ tantum Christus exemplum sese perhibere oculis nostris voluit, qđ imitaremur, secundum illud. Ioan. in hoc cognouimus charitatem Dei quoniam ille pro omnib. animam suam posuit & nos debemus pro fratribus nostris ponere. Et sicut ait ad Honora. Aug. q̃ instante persecutione episcopus non potest fugere, quia exemplo Domini tenetur bonus pastor animam ponere pro ouibus suis. Hæc enim quodammodo possent aduersarij cauillari, dicentes, q̃ licet Christus de se peculiariter id diceret, po suit nihilominus de se imitandum exẽplum. Sed insuper affirmamus posuisse regulam & definitionem per quam se probauit esse bonum pastorem, quam adeo licet ipse per impossibile non seruasset, tenerentur vniuersi præsules iure diuino & naturali seruare. Agedum, idem ex subiectis verbis corroboremus. Subdit enĩ Mercenarius autem & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit. Quomodo rogo illic vsurpauit mercenarij nomẽ, vtrum peculiariter pro aliquo? Reuera nõ nisi generatim ergo eodem modo acceperat vocem boni pastoris. Alias non è regione apponeret illi mercenarium. Vtriusque ergo naturam amborum oppositione explicuit. Nisi admittere absurde malis, quod naturam explicuerit mali pastoris, non autem boni. Neque contentus fuit id simpliciter enunciare, sed natiuam subiunxit causam. Mercenarius enim inquit fugit, quia mercenarius est, cuius non sunt oues propriæ, & ideo ad eum de ouibus non pertinent, quia non sunt inquit, eius propriæ vtpote q̃ cum ei non sint a Christo commẽdatæ, fit vt eas non diligat, nimirum ea dilectione qua ex Petro requisiuit, an se præcæteris diligeret. Sed & urgentissimũ præterea argũ, q̃ hoc Dñs ac Redemptor noster non de se tm̃ proprie, verũ tanquã cũctis qui legitimi sunt ep̃i necessariũ enuntiauerit, est, quod ex hoc loco sancti omnes & Doctores colligunt (vt art. 4. videbimus) teneri ep̃m dum necessitas gregi suo ingruerit,

Secũdus locus p̃ conclusione. Refellit quorundã interpretatio

August.

Robora tur amplius p̃xima ratio.

gruerit,

grauerit, vitam exponere antequam inde recedat. Quam quidem veritatem cum ipsi aduersarii negare profecto non auderent, inde deberent colligere residentiam esse de iure diuino, idque adeo ex hoc loco inferri, alias ecclesia non cum tanto periculo eos residere constringeret. Ad de hoc illic pressius. Hic ergo pedem sistere cuperem si pro rei dignitate mihi facultas ad persuadendum suppeteret, rogareq; colendissimos episcopos, expenderent, vtrũ potuerit Christus significantius rem aperire, vehementiusq; ipsos ne mercenariis suos greges confiderent dehortari. Quomodo enim diligere aĩas vsq. ad sãguinis effusionẽ pñt, quas vt proprias nõ hñt? & nisi ita charas in Domino habeant, quomodo possunt eis legitime prospicere? Abunde se namq. mercenarij fecisse arbitrãtur, quando pro ratione stipendii, quod recipiunt audiendis litibus, horas aliquot insumunt. Prosequitur autem Christus eandem boni pastoris naturam etiamnũ patefacere. Ego inquit, sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscũt me meæ. Haud ergo locus iam vllus fit reliquus deflectẽdi, vt quis dicat de se proprie Christum loqui. Imo eandem demonstrationem insinuat, nempe ob id, quod ingenium, fides & cura boni pastoris sit, vt mutuo se de facie & voce ipsæ & oues cognoscant, se, in quem hæc cõpetũt, bonum esse pastorem. vbi Theophylactus, Hoc loco, inquit, agnosco differentiam pastoris & mercenarii. Nam mercenarius quidẽ nescit oues, quod contingit, quia non sepæ illas inuisit, &c. Qui enim per Dei dilectionem non sibi ecclesiam despõsauit, nõ pōt eius conspectu & familiaritate magnopere se oblectare, præterquam ꝙ neq; officia pastoris gregi pſtabit, nisi cuiusq; ouis faciem & balatum nouerit, vt non per relationem aut per alium, sed de vultu, gestu, & voce animi morbum deprehendat. Neq. vero grex eum vicissim satis diligere, eiusq. tum exẽplum imitari, tum & auscultare mãdatis valet, nisi de vultu & sermone eum agnoscat. Quocirca hoc quod isti dicũt Christum de se propriæ affirmare, quam sit falsum inde cõstat, ꝙ fortasse ad illud prouerbium Salomonis allusit, quod ipse tum p.p priscos pastores, tũ in nostrorum figurã illius ore iampridẽ protulerat. Ait n. ille Prouer. 27. Diligenter

Theophylactus.

cognosce vultum peccoris tui, tuosq; greges considera, non enim habebis iugiter potestatem, sed corona tribuentur tibi in generatione & generationẽ. Vbi Hebraice habetur, cognoscendo cognosces seu euidenter agnosce faciem pecoris tui, & vt dicitur facie ad faciem, & pone cor tuum ad greges. Vbi non adeo ad rem accommode quidam comminiscuntur, verbo illo appone, allusionem fieri ad illud Christi, Bonus pastor animam suam ponet. Nam præterquamquod verbum euãgeli cum nõ significat nisi, dat, manifesta est rerum discrepantia, nam verbum Salom. ad internã curam & solicitudinẽ quã pastor habere debet erga gregẽ, refertur, vt. s. cor impensissime habeat ad singulariũ ouium necessitatẽ attentum, Vox aũt Christi ad testimoniũ amoris vt. s. si opus fuerit mortem eius gratia oppetat. Nã si cura bruti gregis illã mutuam agnitionem exposcit, quãto magis studium quod erga Christianam familiam impendendum est, sane cũ quot sunt subditi, tot sint & morborũ genera. Alius. n. consolatione indiget, alius consilio, alius reprehensione, alius deniq. alio eleemosynæ subsidio. Quare ꝓtinus in initio eiusdem. c. Ioan. vbi se Christus ostium esse ouium dicere adornabat. Qui nõ inqt, intrat per ostium, sed aliunde, fur est & latro, qui autem intrat per ostium, pastor est ouium. Huic ostiarius aperit, & oues vocem eius audiũt, & proprias oues uocat nominatim, & educit eas, & cũ proprias oues emiserit, ante eas vadit, & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. Vide quomodo lex boni pastoris nõ tantum in hoc consistat, ꝙ quis ad dignitatẽ secundum Christi leges accedat, verum & ꝙ eius exemplo eandem administret, nempe cognoscẽdo oues singulas de nomine, easq. exemplo vitæ antecedẽdo, quod ipse sequantur. Id quod absentes quonam pacto præstare perficereq. possint, ipsi uiderint. Vnde sequit̃. Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo, quia nõ nouerunt vocem alienorũ. Vbi alieni appellatione non solum eos, qui non legitimè ingressi sunt censet, imo & qui legitimè rem administrãt. s. tã mercenarios, quam eos qui illa quæ pręmiserat, non seruant. Et quidem Apostoli nõ cognouerunt qd loqueretur eis. s. mysterium fidei ipsius, per quã solam ingressuri erant quotquot

Prouer.

Confirmatio.

veris

veris pascuis essent potituri: quia non est aliud nomen sub sole, in quo possint homines salui fieri. Nobis autem, qui illud iam certo per eandem fidē cognoscimus aliud restat cōstantissima fide tenere nempe quod qui ab ipso instituti sunt pastores, eius instar necesse habent munere suo perfugi. Vnde Damasus Papa in aurea sua epistola 4. vbi de depellendis chorepiscopis locupletè disseruit, hoc Christi testimonio vehementer inuehitur in episcopos, qui alienis suas plebes educandas concredunt, cum Christus bonum pastorem asserat vitam pro ouili suo ponere, mercenarium autem ingruente lupo oues destituere. Sed de hac epistola statim art. proxi. Habeant ergo aduersarii, & contra sic arguāt: Quidquid homo per suos ministros facit, per seipsum censetur efficere, ergo cum episcopus vicarium ecclesiæ suæ deleget, residere non tenetur, sed pro sua satisfacit obligatione. Videant autem homini argumentatores, quanta eos responsa persequantur. Primum omnium, vt supra diximus, hic non disputamus, an caussa possit aliqua intercedere propter quam dispensari cum episcopos absentii queat, de quo artic. 4. repetendus est sermo, sed rei naturam constituimus, & ea quæ diuina lege episcopo iussa sunt. In primis ergo si factum spectemus, absentes episcopi non sibi vicarium ad omnia sua munera substituunt, sed eum tantum, qui ad lites audiendas sedeat, quod re vera non est præcipuum. Et præterea visitatorem, qui diœcesim circumuolet, cum neque ista in ipsorum absentia fieri possint commodè, neq; alia vllo modo, ad quæ præcipuè tenentur. Potissima enim pars spiritualis pastoris, vt in concilio Carthagi. 4. licet breuioribus verbis admonetur, nempè cui aīarum longè maior cura incumbit, quam temporalium, in hoc posita est vt lites, quæ sine iudiciorum strepitu definiri possunt, componere satagat, pacareque & extinguere procuret, vt tempus secundum Christi mandatum redimat, quod oues in Christianis exercitijs collocent. Quod quidem nemo sine episcopi auctoritate & grauitate & amore quo gregem prosequi tenetur, atq. adeo sine eius præsentia perficere valet. Item neq. visitationis longissima experientia testatur, per alium quam per seipsum fieri castè posse. Haud enim criminibus sola pecuniarum mulcta aut excōicatione medendum est, sed profecto verbo, nunc placido, nunc accerbo, ac alijs deniq. adhibitis remedijs, quorum visitatores, quia mercenarij sunt nulla tangit cura. Adde, quod eleemosinæ quæ inter episcopales operas tā altum locū tenent (Oportet.n. episcopum, vt ait Paul. esse hospitalē) nisi per pſentes Antistites fieri nequeūt cōmodè. Conspectus nanq. pauperis, egenorumq. clamor viscera commouens, vel eleemosinam exprimit, vel aliam saltem consolationem, qua suam possit miseriam leuare. Huc enim illa spectant, quæ modo circa verbum Christi tractabamus. nimirum quanti referat vultum pecoris visu agnoscere, & vocem auditu. Sed ais, quid si episcopus hæc omnia atque alia per aliū rectè dispenset? Accidere enim potest, vt alij efficaciores sint prædicatores ipso episcopo, atque alij ad alia munera doctiores & aptiores, quos cum suffecerit, munus suum expleuit, vt absens ecclesiæ suæ viuere possit. Huius autem vna responsio est, esse impossibile Alitera præcipuè notada, quod epi vicarij non sunt perinde cōstituti ac si sint futuri præsules, sed quasi præsulū adiutores. Et ideo non per hoc excusaē eorū residentia. Debēt.n. vicarii esse sicut mēbra in corpore, ipse vero sicut anima. Christus.n. non eos vt operariorum constitutores, sed vt operarios misit. Et Paul. non ait oportere epm esse doctoris substitutorem, sed esse doctorem, & 2. ad Ti 2. Solicite, inquit, cura teipsum probabilem exhibere Deo, operariū inconfusibilem, rectè tractantē verba veritatis. Vbi confusione eū Antistitē aspergit, q̄ operarius nō est. Et alibi admonet, vt q̄ nō operaē, nec manducet. In summa, non vident isti qui munus eporum in hoc collocāt, vt bonos sibi habeant subrogatos ministros, quemadmodum leges vniuersas electionis episcoporum & pastorum de medio tollant. Quid.n. opus est tantam solicitudinem & vigilantiam adhibere ad digniorē eligendum, quantam iura omnia clamant, si satis epo est alios ecclesiæ suæ ministros delegare. Ergo si iura illa certa ratione constituta sunt, planè colligitur personalem industriā in episcopo eligi, atq. adeo præter se residendo teneri munia sua explere. Quare non est cur nobis Valeriū obijciant, qui Augustinū sibi substituit. Id n. fecit

Margin notes: Damas. — Obiectio aduersariorum. — Solutio. — Visitatiōes nō possunt castè fieri per alium q̄ per ipsū epm. — Obiectio altera. — Prima rnsio. Secūda. — Paulus.

fecit ingrauescente iam ætate, quando vires sibi nō suppetebāt. Immò nec tūc credendus est sic cessasse, quin id quod posset, efficeret: Imò hinc sumitur argumentum, quam sit necessaria pręsentia personæ. Hac enim de causa Petrus Apostolo vt Theodoretus refert in lib de 70. discipulis: & antiquissimus Epiphanius tom. 2. cap. 26. nempè quia illi necesse erat tanquam Apostolo per alias ecclesias diuagari, substituis sibi episcopum Romanū: non qui esset Papa, sed qui sibi esset auxiliaris vicarius. Ad eorum ergo argumentationem respōdetur, quod etsi vnicuiq; liberum sit de suis proprijs bonis, vt libuerit, per famulum disponere, in quo casu quod quis per alium facit, ipse facere censetur: in publicis tamen administrationibus longè res secus habent. Publici enim magistratus, atque illi potissimum quibus ob personalem functionem iusta stipendia decreta sunt, nō ad iustum per vicarios administrantur. Equis enim in consulem, aut pręorem, aut ducē, creatur, vt per alium rem administraret? Imò verò in rebus priuatis quis œconomum, pincernam immo vel coquum, vel quod rei magis arridet, nauclerum, vel certè aurigam conduxit, qui non munus eiusdem personæ requirat? Quod si magistratus alij hanc habent residendi naturam, quis non videat episcopatum, qui animabus prospiciēdis, quas Deus, & ad suum ipsius consortium condidit, & proprio vitæ dispendio redemit, primum huius legis obtinere locum? vnde Paulus 2. ad Corinth. 9 Væ mihi si non euangelizauero: necessitas mihi incumbit. Sed vide quomodo aduersarij cauere hanc plagā contendunt: aiunt enim apostolis per se ipsos necessarium fuisse pędicare, quoniam in ipsis personalis industria electa fuit. Episcopi autem non illis successerūt in apostolatu, sed in episcopatu. At verò fateamur vigentiorem fuisse in apostolis prædicandi obligationem propter reuelatam eis doctrinam, tñ quis neget in episcopis personalem etiā industriā, quatenus in episcopatu ipsis successerūt, eligi? Sed neque aliud istorum commentum illis admittendum est, nempè quod apostoli iussi sunt solis infidelibus pędicare, episcopi verò solis subditis, immò Paulus sæpè prædicauit cōuersis, ꝙ certè

Ad arg. factum.

Pulchra ratio.

Paulus.

Aduersariorū subterfugiū.

Refellitur pxima solutio.

ad eorum confirmationem facere debebat. Nec epō dr, ut aiunt; Vade, pędica populo Dei: sed, populo tibi commisso: cui non repugnat, quin aliqñ possit, & debeat infidelibus pędicare. Alius verò cauillus istorum est, ꝙ etsi Papę dictum sit: Pasce oues meas, non tñ inde colligitur, ꝙ residere teneatur in omnibus ecclesijs: atq; adeo neque de singulis colligitur, ꝙ teneantur in suis residere. Quod autem cauillatio hæc peiori sit nomine digna, quis non planè videat? Iussus. n. est Papa per seipsum pascere, atque adeò in sua ecclesia, quæ Romana destinata est, residere, vel vbi expedire visum esset. Decet aūt pp confluxum orbis illuc, ne p alias diuagetur, sed suos singulis ut Deus ei iussit, episcopos consignet, qui eodem diuino iure teneantur in suis diœcesibus residere. Vnde Paul. ad Thess. 5. Rogamus, inquit, vos fratres vt noueritis eos, qui laborāt inter uos, & pręsunt uobis in Dño, & monent uos, ut habeatis illis abundantius in charitate pp opus illorum. Nō ergo pp dignitatem, sed pp opus, quod residentes personaliter exercent. Alia denique eorū argutia non est risio digna. Arguūt n. ꝙ cùm Papa possit epm a sua diœcesi dimouere atq; alteri adscribere sit, ut dispēsatio episcopi cum hac ecclesia nō sit de iure diuino, atq; adeo nec residētia. Iam. n. suprà ostensa est infirmitas consequentiæ: nempè ꝙ licet Papa possit episcopos summutare, non tñ eorum naturam, & functiones, quæ iure diuino annexa sunt dignitati. Sed rogas, nōne multa episcopus potest per ministros dispensare? Apparet enim posse: ut ordines conferre, & confirmare: benedicere templa, & ornamenta, &c. Item per multa sunt episcopalia officia quæ non nisi statis temporibus eademque rarò fiunt: ut Chrisma conficere, & sacris initiare: quę iō iugem residentiam non exigut. Rñdetur inter episcopalia munera gradus esse dignoscendos. Quædam. n. sunt quæ licet non ita decenter fiant, tamen, nō usq. adeo absurdum est per substitutos illa exercere. Vt sunt chrismatis confectio, & templorum ornamētorumq; cōsecratio. Est inquā i his, dum per titulares episcopos fiunt indecorum quidam, ꝙ nō tāta grauitate, ut decet celebrātur: pręterquā quòd ausa inde porrigitur titularibus epi

Cauill. alter.

Paulus.

Scrupulus.

Solutio

scopis nostro lucẽdis. Verũtñ non ista sũt munera, quæ vrgentissime residentiã episcopi requirunt; sed alia supra commemorata quæ assiduã presentiam sedulamq; diligentiam exposcunt. Immò verò, vt iam diximus, propterea episcopi obligationis residendi obliti sunt, quod non putãt alia sibi incumbere onera, quam lites audire, & semel in anno ordines conferre. Si. n. se ignorantium lucem delinquentium refugium, afflictorũ suffragiũ, egentiũq; subsidiũ, ac presidiũ (vt vere sunt) esse cognoscerent, non grandi opus esset negotio, vt ius residendi persuasissimum haberent. Multa alia hic missa facimus scripturarum testimonia: nimium satis rati ea, quæ precipua sunt in mentem attulisse. Multasq; aduersa ... argutias silentio pretermittimus, ad quas vtique molestius esset respondere, q̃ vtile. Quod aũt de episcopo assertum curauimus, de cunctis ẽt parœcialibus pastoribus subinde est intelligendum. Sanè cum, & allata testimonia idem sibi velint licet multò efficacius episcopos vrgeant. In apice aũt istorum q̃ dicta sunt, hoc licet per seipsum euidentissimum sit: non erit tñ admonitu superuacaneum, nempè q̃ residendi obligatio sic preceptum est, vt nõ sit precepti finis. Videas. n. præsules in suis quidem ecclesijs residentes: sed tamen adeo oscitanter, & segniter in administratione verbi, in gubernatione, in afflictorũ consolatione, et pauperum subsidio sese gerẽtes, vt nihil referat absentesne sint an præsentes. Residẽtia. n. propter hæc necessaria est, quæ si non fiant, superuacanea immo quãdoque caussa, vt episcopus maiori opprobrio, & vilipendio a sua plebe habeatur.

Etiã pastores parœciales residere tenentur.

Ad primũ arg.

Ad primum igitur argũ respondetur, verba illa formalia, quod episcopi residere teneantur, nullã fuisse necessitatem, vt in Euangelio exprimerentur. Sane cũ euidẽtissime ex ipsa episcopali functione diuinitus instituta colligantur: q̃ ẽt secũdũ aduersarios satis est, vt eadem residentia sit de iure diuino. Nam vbi Christus ceu operarios misit predicatum Apostolos atq; alios 72. discipulos quibus episcopi & parœciales sacerdotes successerunt: & vbi iubet in Petro cũctis episcopis vt gregẽ pascãt: & vbi docet bonũ pastorẽ esse, qui nominatim cognoscit oues, et vbi ait Paulus episcopũ esse doctorem, & hospitalem, & vbi admonet Timot. vt seipsũ operarium inconfusibilem, verbum veritatis recte tractantem exhibeat; & vbi admonet præsules, ut uniuerso gregi attendãt in quo eos spiritus sanctus posuit episcopos ad regendum ecclesiam Dei, atq; in id genus alijs locis usque adeo luce clarius residẽtiam pastorum precepit, ut fatuum sit expressiora uerba requirere.

Ad secũdum ar.

Ad secundum iam satis responsum est, quod etsi summam ecclesiæ iurisdictionem Petro eiusq; successoribus singulariter commiserit, ubi ait, Pasce oues meas: atq; adeò facultatem eligendi pastores: modum tamen pascendi nõ reliquit suo arbitrio, ut eum mutare posset. Haud. n. in arbitrio est Papæ facere ut episcopus nõ sit doctor, nõ sit hospitalis, non sit uigilator sup gregẽ, quibus muneribus intimum est ut resideat. Ad tertium deniq; respondetur quod si Timot. & alij forsan episcopi iussu Pauli à suis nonnunquam ecclesijs peregrinati fuerint: id tñ ob ecclesiæ uniuersalis necessitatem factum ẽ, atque adeò per interpretationem eiusdẽ diuini iuris, & naturalis. Haud enim secũ pugnant residentiam esse de iure diuino, & nihilominus posse casus accidere, in quibus non solũ licitum, uerum, & expedientissimũ sit episcopum à sua ecclesia in tempus abscedere.

ARTICVLVS II.

Vtrum residentia episcoporum iure naturali fundetur.

CVm monstratum sit residentiã episcoporum de iure esse diuino, subsequitur, ut uideamus, an ius eius naturæ suas rationes eidẽ ueritati submittat? Arguitur namq; à parte negatiua. Euãgelicus episcopatus ordo est supernaturalis: quippe cum fundatio ipsa ecclesiæ super naturam fuerit a Christo instituta, nõ ergo episcoporum residẽtia in iure naturæ fundatur. 1. Argu.

Secundò: Si iure naturali eiusmodi residentia iuberetur nulla ratione posset super eo dispensari. Argu. 2. Nam ut lib. 2. de Decalogo promisimus, ob id indispensabilis est, quòd indiuiduum habet à natura obligandi uinculum, & tamen ut in c. 4. patebit, ingruere ea necessitas potest, ut legitime a sua ecclesia episcopa-

tus

Argu. 3. tus absens fiat. Tertio denique arguitur, Esto de residentia præceptum agnoscamus natura tamen preceptorum affirmatiuorum est, ut nô obligent, (quod aiût) pro semper. Non ergo iugis continuaq. residentia necessaria est. In contrarium est quod cû ius naturę auctore Deo mentibus nostris insculptum sit, explicandis etiam fidei legibus ab eodem Deo promanantibus multum inseruit. Nam diuinæ leges naturalium perfectrices existunt.

Iã supra dictum est naturales ius esse, quod natura nos docuit, atq. adeo minime repugnare, ut quod diuino iure sancitum est, naturali etiam quadam tenus roboretur. Respondetur ergo ad quæstionem affirmatiua hac conclusione. Obligatio residẽdi quam proxime est naturali iuri affinis. Enimuero quamuis episcoporum institutio iure sit facta diuino tamen, ut supra dictum est, rõnibus naturalibus eius congruentia innotescit, atque adeo modus episcopalis administrationis eisdem rõnibus elucidatur, quas quidem in superioribus adeo insinuauimus, ut hæc nô sit nisi explicatior repetitiô. Primum igitur argumentum sumitur ab officio. Enimuero cum pastoris officium, ut dictum est, sit spirituali animarum salutiprospicere, functio hæc bipartita est nempe, uel respectu gregis infirmantis, ac deficientis, ut iuuetur sanetur que, uel respectu eiusdem sani, ut ad perfectionem promoueatur. Defectus autẽ, & quantum ad intellectum accidere põt, & quantum ad effectum. Est ergo pastor ignorantium lux. Nam uos, inquit, estis lux mũdi. Lucem autem natura docet nisi præsentem luce e non posse. Illis autem, qui de via decedũt, est ciuitas supra montem posita, cuius uitę sydus aspiciens populus recto tramite incedere debet, in cõspectu autẽ populi, nisi redeat, esse non põt. Cõdiendis uero corruptis affectibus est sal, qui in operibus uirtutis ostẽdere saporem debet Demq. ægrotis est medicus. Nam talẽ se appellauit Christus, vbi ait. Non est opus ualentibus medico, sed male habentibus. Perspice ergo quæso te, utrum si rex lectissimũ medicum eligat, cui iusta stipendia ꝓ ratione suæ facultatis exoluat, ferre queat, vt ubi corporalis sibi uita periclitatur, per aliũ seruiat? Si ergo in medico corporali industria personæ expetitur, & optatus, qs neget tanto id iustius in medico spirituali, quanto temporali uitæ spiritualis præstat? Est deniq. episcopus, vt supra diximus, auriga, nauclerus, dux, fid elisq. seruus ac dispensator mysteriorum Dei. Et tũ si ad Remp. ciuilem spectes, quisnam mortalium permitteret hæc per uicarios exhiberi? Cũr ergo Deus id permittat, Reuera naturæ ius aperte reclamet. Sunt ẽt ad arcẽdũ hostes, custodes & uigiles, qđ absentes esse nequeũt. Respectu aũt gregis ẽt si sanus esset ab hostibus tutus, summum episcopi officiũ, est ut iam supra diximus, & in sua consecratione hr, ad perfectũ plebẽ perducere, qđ de Baptista Luc. 1. legitur: vt si sine macula & ruga: ac perinde digna quæ in cõspectu Dei appareat. Ad hæc autem ratio naturalis manifeste demonstrat industriã, atq: ad præsentiã personæ requiri. Secũdus locus idẽ naturaliter demõstrãdi sumitur ex stipendia, quod, vt supra satis probatum est, non pro scientia, aut morum probitate, aut nobilitate, aut dignitate epãli, sed pro præsidentia & functione, atque. adeo pro exercitio ipso, & opere, & usu penditur vt Nu. 18. admonitio diuina habent, & 1. ad Corin. 9. docet Apost. Vbi namque stipendium pro opere penditur, naturalis ratio illico demonstra non satis esse uicarium constituere, ẽt si digniorem reipso substitas: Est. n. ille uelut auxiliarius, q ideo episcopũ nõ excusat, quin præsens ꝙ ualuerit afficiat. Sed tertius locus sumit ex detrimentis, q̃ episcoporum absentia progignit, & parturit. Horum autem potissimum est idq. nisi omni sensu careant pastoribus extimescendum, quod propter eorũ negligentiam creberrime multæ animæ perpetua morte pereunt, quæ quidem si secũdam suam obligationem diligentes cellent, sempiterna fœlicitate fruerentur. Reuise illud supra citatum oraculũ Ezechi. 34. Postquam. n. ait Deus, Væ pastoribus Israel, eorumq. negligentiam in consolandis infirmis, &c. recenset, subdit. Ecce dispersæ sunt oues meæ, eo quod non esset pastor, & factæ sunt in deuorationẽ omniũ bestiarum agri. Ecce eo quod nõ esset pastor. Non quod nullus esset, alias non dixisset? Væ pastoribus Israel, sed ꝙ nul-

Marginal notes: Conclusio responsiua. — Prima ratio. — Secũda ratio. — Paulus. — Tertia ratio. — Proficua ac salubris

Meditatio Ecclesiasticis pastorib. iugiter menti versanda.

nullus legitime suam exploret curā. Et iō sub dit. Et ergo de manibus pastorū meorū oues meas requiram. Huc uellem attētos nře Christi pastores. Si Res charissimos filios negligentia pedagogi, custodisq. eorū trucidatos cōspiceret, quisnā regiam iracūdiā ferre posset? Cum ergo Deus (qđ sæpe & sæpius, ac sæpissime usu uenire solet) pastorum incuria priuatum se uideret aīarum contubernio, quas ut sua ipsius gloria fruerentur, condiderat, quarumq. gratia filium suum, qui pro illis moreretur nuc de misit, easdemq. in infernorum abysso perpetuo trucidadas conspexerit, quæ nam rogo non suppliciorum gña ab iratis illis, & tā ingrati ter sacrilegis pastoribus nō reposcat? Quin uero non solū in pastores ipsos prauos indignari solet Deus, uerū, & ob ipsorum prauitatē indignatio eius dimanat in populū. Sic. n. legitur Num. 19. Excubate in custodia sanctuaris & in ministerio altaris, nec oriatur indignatio mea super filios Israel. Non quod ob alienam culpam populus æternaliter puniatur, sed quod uel ex eo quod in populo nunquam ingenussim is delinquentium numerus deest, qui præ latorum suffragii sustentari dēt, illis cessantibus indignatur Deus in populum ob sua ipsius crimina, uel quod cessantibus epīs manus cum Moyse ad cælum cum precibus leuare, atque adeo negligentibus populi curam facile a suis hostibus cupiditatibus prosternitur, digniusq. adeo fit indignationis Dei. Cum ergo ex absentia pastoris tam presentaneum modērādo gregi emineat negligētiæ periculum, naturalis profecto rō plenissime demonstrat, quam debeant præsētes aduigilare. Mox & pter gregis detrimentum eadē præsulum absentia inde morū aliud i Christiana Republica pepe rit. Nam cum ob personalem residentiā ius cogat unicuiq. ecclesiæ suum mācipare episcopum, ubi persuasum habent licere sibi absentes esse, pro in conueniēti nō ducitur, ut quis plures habeat ecclesias, quarum simul fructus unus percipiat Id quod in Concilio Laternanensi prohibitum est. ut paret c. Quia nonnulli de reg. & 20. q. 1. cam. clerico. Ac deinde proximus mos in ecclesiā ingestus episcoporū titularium, per quos quemadmodum ordines, atq. reliqua episcoporum sacramē

Conci. Lather.

talia perficiantur, experientia ipsa testimonio est. Inde. n. emanauit, ut eiusmodi spiritualia uenundentur, adeoq. tractetur abiecte, ut in conspectu Christiani populi despectui habeantur. Accedit quarto quod cum epī cultores instituti ā Deo sint aīatum messoresq. adeo spiritualium frugum missi, ipsi per se deberent in conspectum Dñi portare manipulos, suos, quod uera qui per alios gubernat, minime faciunt. Ipsiq. talenti sui usuras quas per se accumularent, Deo reddere & tanq̃ legitimi pastores exēplo cęlestis illius q̃ illos instituit, oues suas propriis humeris baiulare, propriisq, manibus contrectare Sic. n. de illo pręcantauerat. Isai. c. 40. Sicut pastor gregē suum pascet, in brachio suo congregabit agnos & in sinu suo leuabit, fœtas ipse portabit. His nanq. atque id genus aliis exemplis Damas. Papa, ut in illa supra citata epis. 4. uidere est, chorepiscopos explodere sā ēte curauit, qui quidem non ita multum ab illis titularibus differebant, ut 68. dist. can. ecclesiis. & duobus sequentibus explicatur. Et potissima caussa eos abigendi, & extinguendi fuit, quod legitimi epi scopi illi suos greges pascendos committebantur otio ipsi torpescerent, instar, ut ait ille sanctus Pontifex, meretricum, quæ statim ut pariunt infantes suos aliis nutricibus tradunt educandos, ut suam citius libidinem explere uoleant. Sic. n. miserādi episcopi faciunt, dum sibi commissos populos uicariis educandos concredunt, ut liberius ipsi secularibus curis inhient. Perspice ergo quam rō naturalis persuadeat, qui ecclesiæ desponsantur proles Christi sanguine per se progignant, suisq. propriis uberibus lactent. Nam sponsa, ut in Canticorum libro legimus, sponso ubera tribuebat, eademq. super uinum unguentis optimis fragrantia. Quę profecto cū in episcopo sine usu sunt, ultore Deo, deficcātur. Sed o temporum clamitas Istarum namq eium necessitudinem obliuio obligationem residendi obscurauit, Quis. n. iam se, ut spōsum ecclesiæ suæ gerat, & ut subditorum patrem? Paulus quidem inter suos episcopales labores, & Ecclesiarum sollicitudinem id potissimum 1. ad Corin. 9. commorat, quod & Iudæis Iudæus fierent, & gentilibus gentilis, & infirmus infirmis,

Quarta uia ad demonstrādam preteritam cōclusionē

Damas. Papa.

Epi qui sunt a gregeia stā meretricū Confirmatio.

ac demi-

ſedeniquè ad omnium ſe accommodaret affectus, vt omnes Chriſto lucrifaceret. Et in poſteriori ad eoſdem Cor. Quis infirmatur,& ergo non infirmor? quis ſcandalizatur,& ego non vror? Iam vero nunc tēporis hic charitatis gradus adeo aboleuit ab vſu,vt nullibi zizaneorum ſeminator peiora ſcandala, quam inter epiſcopos & capitularia ſua collegia ſeminauerit. Id quod epiſcoporum multi cauſſantes ſibi prætexunt,vt ſuam abſentiam excuſent, cum tamen enitendum illis ſummopere primum eſſet canonicos paternis viſceribus lucrari, quod ſi perficere nequirent, non ideo illis eſſet de diœceſi decendum. Nam propter paucorum culpam non eſſet grex totus deſerendus, imò adeo vigilanter curandus, & colendus, vt clericorum proceres pudore conuiſti deuinctas eis manus offerrent.

Ad argumēta ꝓpoſita in capite quæſtionis. Et per hæc ad argumenta in capite quæſtionis propoſita reſponſum nobis cenſetur. Prioris enim ſolutio eſt, tum quod epiſcopalis dignitas non vſque adeo eſt ſupranaturalis, quin ſit rationi naturali germana: tum etiam quod etſi ſit ſupranaturalis, illa tamen ſuppoſita, tunc ratio naturalis modum quo adminiſtrāda eſt, plurimum elucidat. Poſterioris autem reſponſio arti. 4. patebit, vbi conſtabit ius etiam ipſum naturale ac diuinū nonnūquam cauſſas offerre, ob quas liceat epiſcopis ſuas diœceſes exire. Ad tertium denique reſpōdetur, præcepta affirmatiua proptereà non obligare pro ſemper, quod obligant pro loco & tempore,& cum reliquis circunſtantiis, quamobrē nec epiſcopus obligatur ſemper prædicare aut ordinare,&c. Attamē quia multa eius munia ſunt, quæ non habent determinatum tempus, ſed crebertimè & præter ſpem eorum neceſſitas offertur tenetur in ſua ſemper eſſe diæceſi, niſi in caſibus quibus ius ipſum diuinum & naturale ei abſentiam indulget.

ARTICVLVS III.

Vtrum epiſcopi iure humano, hoc eſt pontificio, reſidere teneantur.

QVamuis poſt diuinum ius & naturale non ita multum noſſe de humano referat, conduxit tamen ad omnimodam obtinendam victoriē. Arguitur nihilominus de more ab vtraq. parte. Aut.n. reſidendi obligatio iure diuino ligat, aut ſecus, ſi iure diuino, ſuperfluebat ius Eccleſiaſticū, quam humanum vinculum vrgentius eſſe non poteſt diuino, ſin minus videtur eccleſia rigidius iuſto id præcepiſſe. Nam cū res ſit tam grauis, vt præſules arbitrantur, non debuit eccleſia diuinum ius oneroſius reddere. Secundo arguitur. Si reſidentia iuris diuini eſt, tunc præceptiones de illa pontificiæ eſſe non poſſunt niſi eiuſdem iuris declarationes, atq; adeo dici nō poteſt, vt ſit de iure humano. In cōtrarium eſt totus titulus de cler. non reſi. nempe c. Quia & c. relatum. & reliqui, vbi qui abſentes a ſuis ſunt parœcialibus eccleſijs, anathemate atque alijs pœnis plectuntur.

Primū argum. (left margin) — Arg. 2 (right margin)

Conclō ſiua. Explanatur concluſio. Quotandem nullum ſuffugium reliquū fiat, ſed palam paſtoribus ſit citra vllam cōtrouerſiam ad reſidendum eſſe per ſtrictos adhibetur in hoc 3. art. poſtrema cōcluſio. Reſidentia epiſcoporum ac perinde ſacerdotum animarum curam gerentium iure humano, puta eccleſiaſtico ſancita eſt, & ſub pæna peccari mortalis conſtituta. Hæc autem concluſio non perinde intelligenda eſt, vt quod ſingulis annis fiat confeſſio, & quadrageſimalis abſtinentia, ſingulorumque feſtorum multarumq; ceremoniarum obſeruātia. Iſta.n. licet ab Apoſtolorū ſeculo cēſeantur inſtituta, haud tamen ab ipſo Chriſto immediatè ſed ab eccleſia per poteſtatem illi ab ipſo collatā condendi leges. Præceptum autem Eccleſiaſticum reſidentiæ eſt explicatio diuinæ inſtitutionis. Diſtinguit.n. Pau. 1. ad Cor. qui īter hæc duo. vbi ait: Ijs qui matrimonio iuncti ſunt, præcipio, non ego ſed Dominus, Nam cæteris ego dico, non dominus. Eſt ergo differentia, quod quæ ſunt de iure humano, etiam ſi per ptātem diuinitus traditam ſint cōſtituta nulla tamen vi pollerent obligandi niſi ab eccleſia eſſent præcepta. Quæ autem ſunt de iure diuino, etiam ſi eccleſia de illis nihil decreuiſſet, obligaſſent. Huius ergo ſecundi generis eſt obligatio, qua præſules ac paſtores reſidere coguntur ſiquidem vt dicebamus, lex diuina eſt. Dicitur autem de iure humano proptereà ꝙ Eccleſiaſticis ſanctionibus ius idem diuinum explicatur. Imò vſqueadeo eiſdem ſanctionibus iubetur, vt ēt qui proterua obſtinatione ius diuinum agnoſcere noluerint, cogātur nihilominus ius pontificium fateri.

De hoc.n. nemo Doctorũ aut Theologiæ aut canonici iuris hæsitauit vnquam: sed solum pastores quorum id nosse confiteri quæ potissimum refert, facto ipso diffitentur. Nam vsq adeo, non quidem tuti sed securi a suis ecclesijs peregrinantur, ac si omni essent iure liberi, cum tamen hoc citra vllam controuersiam confessissimum esse debet, quod etiam si solo iure pontificio residere tenerentur (quod ius proculdubio planum ac firmum est) nequeant absq; dispensatione, eademq; ob legitimã causam petita & obtenta notabilem moram extra suas dioeceses protrahere. Conclusio ergo plurimis iuris testimonijs rroboratur. Primo n. vt dicebamus, extra, de cler. non resi. c. quia nonnulli Concilij Lateran. sancitũ est, vt ecclesiasticum ministerium neutiquam committatur nisi personæ quæ residere in loco & curam ecclesiæ per seipsum valeat exercere. Quamobrem arctissime illic inhibetur, vt nemo duas parœcias quibus per sese residere non possit, retinere valeat, neq; fructus earum percipere & in ca. 32. eiusdem Concilij eadem prohibitio repetitur, nempe vt qui paræcialem ecclesiam habuerit, non per vicarium, sed per seipsum illi deseruiat, nisi forsan præbendæ vel dignitati parœcialis ecclesiæ sit annexa. De qua quidem exceptione statim c. proximo. redidit sermo Idemque subin de Alexand. III cap. relatum eo tit. confirmat. Idemque Cœlestin. capitu ex parte. & Innocen. cap qualiter. & alij duobus subsequentibus. Et in Concilio Antiocheno. capitu. 21 strictissime inhibetur episcopus a sua diacesi exire. Et in Concilio Sardicensi, canon. 14 prohibetur, ne episcopus in aliena prouincia vltra tres dominicas cõmoretur. Idemque habetur in Concilio Agath quod refertur 7. q. 1. canon. si quis. & canon. 6. Ex duobus sequentibus eiusdem Concilij Sardicen. prohibentur accessus episcoporum ad principum curias sane quæ sine inuidia hominum & reprehensione esse non possunt. Adeoque illud prohibitum est, vt si quæ iustæ emerserint caussæ, videlicet pro pauperibus, aut viduis, aut pupillis tuendis, tunc diaconum mittant, vt ipsi in suo grege permaneant. Idemque habetur in sexta synodo. ca. 18. & 80. Atque in Concilio Romano sub Syluestro & Constantino, cano. 17. arctissime idem accessus ad curiam interdicitur, quia curia, inquit, a cruere dicitur, quoniam immolatio est simulacrorum. Et Concilio Calcedonen. cap. 17. quod 92. distin. refertur. Si quis episcopus per manus impositionem episcopatum acceperit, & præesse populo cõstitutus ministerium subire neglexerit, neque acquieuerit ad ecclesiam sibi commissam redire, hunc oportet communione priuari donec susceperit coactus officium Hæc autem pœna ingentis criminis indicium est. Et 21. q. 1. c. Clericus residentiæ genera prohibetur, ne quis in duabus ecclesijs connumeretur. Idque diuino testimonio confirmatur, quia nemo scilicet potest duobus dominis seruire Et in 8. synodo. c. 19. prohibetur, ne quis archiepiscoporũ aut metropolitanorum relinquat propriam Ecclesiam, vt sub occasione quasi visitationis ad alias accedat. Et in Concil Cartha. 5. quod refertur 7. q. canon. placuit habetur, vt nulli sit facultas relicta, relicta principali cathedra in aliquam ecclesiam in diœcesi constitutam se conferre, vel in re propria diutius quam oportet constitutum curam & frequentationem propriæ cathedræ negligere Et eadem ca. & q. ca. Sciscitaris, ait Nicolaus Papa, perinde iuri naturali aduersari episcopum in persecutione ecclesiam deserere, ac nauta sæuientibus fluctibus nauim destituere. Et 10 quæst. 1. cap. decreuimus, iubentur episcopi annuatim diœcesim visitare. Quin verò 82. distin. canon. episcopis iubentur saltem die Dominica esse in ecclesia. Plura denique sunt iura, quam vt possint referri. Et quo rem tandem concludamus eadem deum veritas nouissimo decreto sancita est in Concilio Tridentino, sessione. 6. quo definitum est, nullos episcopos quouis gradu & dignitate fulgentes (vt Cardinales etiam comprehenderetur) excusari a personali residentia episcopali in suis ecclesijs, nisi legitima habeant impedimenta, nempe quæ iure ipso naturali probentur. De quibus statim artic. prox. Iuri in super canonico appenditur & imperatorium. Primo in Authentico, quom. opor episco. & cęt. colla. prima, §. & hanc verb. & illud. vbi sic legitur, & illud etiam definimus, vt nemo Deo amabilium episcoporum foris a sua ecclesia plus quam per totum annum deesse audeat, nisi hoc per imperialem fiat iussionem. Idque latius cauet in Anth. de sanctis. episcopis

Margin notes: Prima probō a prima cōclusio. — Alexan. Tertius. Cęlesti. — Cōciliū Agathē. — Cōciliū Sardicē. — Sexta Synod. — Concil Romanum. — Cōciliū Calcedonense. — Octaua Synod. — Concil. Carthaginense quintū. — Nicolaus papa.

ſcopis colla.9. §.interdicimus vbi arctiſſime prohibentur ſuas proprias relinquere eccleſias niſi de conſenſu patriarcharum aut metropolitani. Similis enim ſanctio habetur in Concilio Antiocheno, can. 11. Permittitur tamen vt poſſint per annum manere in curia Cæſarea. Sed de hoc ſtatim articulo proximo. Quod ſi poſt concilia ſanctos etiam patres de hac re audire non piget, vide Damaſum in epiſtola citata de exigẽdis chore epiſcopis, & Aug. inſ. lib. de paſt. & Greg. Nazian. in oratione de ſtatu epiſcopali, & Chryſoſt. in libro de ſacerdotio. Et Greg. atque Ambr. in ſuis Paſtoralibus. Sed latiſſime Hiero. in 2. epiſcopi. ad Oceanum, ſuper illud Pauli ad Tit. Oportet epiſcopum ſine crimine eſſe. Vbi multa ad propoſitum diſſerit, concludens quod non ſat eſt epiſcopis innocentibus eſſe, niſi & latratu ſint canes. abſentes autem latrare non poſſunt. Vnde Ber. ſerm. 77. ſuper Cantica, Qui dimittit, inquit, oues in paſcua abſque cuſtode, paſtor eſt, non ouium, ſed luporum ibidemque complura prçclare aduerſus paſtorum negligẽtiam diſerte congerit, qui re vera ſucceſſores, inquit, Apoſtolorum eſſe cupiunt, ſed imitatores non item, quia neque ſunt tam vigilantes ad curam, quam alacriter currentes ad cathedram. Et li. citato de paſtor. Aug. c. 16. docet, quod epiſcopi non laborantes in prædicatione verbi non debent percipere fructus ex ouibus, nam Paul. Si euangelizauero, inquit, mercedem habeo, nempe tam apud Deum quam apud homines. Quaſi dicat, Si non euangelizauero, non ſum mercede dignus, Et Orig. ſuper Ioſue, homil. 7. ceſſantes eſſe cum ouibus reprehendit exemplo paſtoris Chriſti, qui relictis 99. ouibus in cœlo, quæſitum venit illam quæ perierat. Sed pergo eſſe moleſtus, cum omnia perſequi quæ de hoc argumẽto apud patres ſcripta ſunt, ſit prorſum impoſſibile, & ſic fruſtatim pauca decerpere, parum vtile. Concludamus ergo cum Bernar. de perſecutione ſuſtinenda. cap. 31. ſuper illud, Mercenarius vidit lupum veniẽtem, & fugit, Vtinam hodie quicunque paſtores non ſunt, mercenarios gregi vellent ſe exhibere, non lupos, vtinam ipſi nõ læderent. Vtinam non fugerent nominè perſequente, vtinam non exponerent gregem donec venientem lupum viderent. Taceant ergo, qui aiunt quæſtionem iſtã nouam eſſe. Fuit enim vt ex locis citatis apparet, antiquiſſima, ac potiſſimum ex Athana. epiſtolis quas artic. prox. appendere pergimus. Antiqua inquam, non quod in dubio apud probos verſaretur ſed quod qui contra faciebant obiurgabãtur.

Cõciliũ Antiochenũ. Damaſus. Auguſt. Gre. Nazianzenus. Chryſo. Gregor. Ambro. Hieron. Bernar. Auguſt. Origen. Bernar.

Ad argumentum ergo prius a parte negatiua propoſitũ reſpondetur quod quamuis ius diuinum ſit quo eiuſmodi reſidentia indicitur, non tamen fuit ſuperuacaneum, immo ex re plurimum communi eccleſiaſticis conſtitutionibus explicari, vt nemo ſibi eius ignorãtiam prætexere poſſet, præterquam quod etiam ſi diuinum ius non extaret in ſacris literis, natura ipſa paſtoralis officij eccleſiam admonebat vt ipſum ſtrictiſſime præciperet. Neque vero huiuſmodi præceptio tã eſt rigida, quàm vel auaritia & ambitio, vel luxus & ſocordia epiſcopis mentiuntur. Nam præterquam quod fructuum temporalium pinguedo digna eſt illo labore, Chriſti charitas, qui illis ſuos greges concredidit, debe- ret in primis rem illis dulcorare. Ecquid enim cuique ſuauius quam in domo propria ſponſum cum ſpõſa patremque cum filijs commorari? Ad poſterius vero argumẽtum iam reſponſum eſt, quomodo hoc dicatur ius humanum. Haud enim intelligendum eſt per excluſionem, ac ſi non ſit diuinum aut naturale, ſed quod ſit horum explicatio.

Ad primũ arg. Ad poſtremũ argum.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm aliqua emergere poſſit cauſa, ob quã liceat epiſcopo, à grege ſibi commiſſo abeſſe.

S. Tho. 2.2. quæſt. 185. art. 5.

IN calce demum præſentis diſputationis ad expoſitionem Diui Thomæ reuertendum nobis reſtat, nempe ad articulum quinto eiuſdem quçſt. 185. vbi diſputat vtrum aliqua poſſit cauſa intercedere propter quam liceat epiſcopo gregem ſibi commiſſum deſerere. Sumitur enim argumentum à parte negatiua, primum ex illo Ioan. 10. ſupra iam expoſito. vbi ait Chriſtus bonum paſtorem animam ſuam dare pro ouibus ſuis, mercenarium autem viſo veniente lupo gregem relinquere & fuge-

Primũ argum.

fugere. In cuius homi. Greg Lupus, inquit super oues venit, cum quilibet iniustus raptor & fideles quousque atque humiles opprimit. Si ergo episcopus ingruente tyranni persecutione, gregem suo præsidio destituat, mercenarius & non pastor reputabitur. Secundo. Inter Prouerbia c. 6. sic legitur. Fili si spoponderis amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam. Et subdit, Discurre, festina, suscita amicū tuū. Quod quidem idem Greg. in Pastor. ad propositum exponens, Spondere, inquit, pro amico est animam alienam in periculo suæ cōuersationis accipere. Qui autem ad viuendum alijs in exemplum præponitur, non solum vt ipse vigilet, sed & vt amicum suscitet, admonetur, hoc autē facere nequit nisi qui corpore pręsens adsit gregi, ergo tempore persecutionis nemini pastorum licet se subducere. Tertio Ad perfectionem episcopalis status pertinet animarum curam gerere, nemini autem perfectionem professius licet ea quæ ad perfectionem attinent, ob vllum periculum deserere, ergo episcopo, cum statum perfectionis profiteatur, nullatenus neq; in periculo mortis constitutus potest, vbi suum officium exigitur, terga vertere. In contrarium est illud Christi mandatum Matt. 10. ad Apostolos Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.

Gregor. — Argu. 2. — Gregor. — Argu. 3.

Ad quæstionem D. Tho. duabus conclusionibus respondet. Prior, Neutiquam episcopo aut pastorum vlli ibi subditorum salus eorū exigit præsentiam, licet illis se personaliter subtrahere, neq; propter aliquod commodū temporale, neq; propter quoduis periculum imminens. Probatur cōclusio, Obligatio cuiuscunque personæ ex fine eiusmodi obligationis (quod cuiusque medij natura est) debet perpendi, finis autem episcopalis muneris, atque adeo obligationis episcopi est spiritualis salus popolli, ergo vbi illa præsentiam eius exegerit, nullum periculum eum excusabit, quo minus adesse teneatur. Id quod testimonio Christi confirmatur, nam si animam pro ouibus ponere tenetur, quod, vti ait Philosophus, terribilissimum est omnium terribilium, nullum minorum periculorum culpam excusabit, atque adeo neque vllū temporalium commodū quādoquidē natura facilius indulgeat detrimenta cauare corporalia, quam commoda procurare. Secūda conclusio. Quando legitimus pastor satis potest saluti plebis per alium prouidere & consulere, tunc non erit ei nefas, etiam vt proprium personæ periculum euitet, a sua ecclesia in tempus secedere. Imò vero vbi id ex re fuerit ecclesię expediens erit vt faciat. Conclusio ex superioribus colligitur, nam tunc fini obligationis nullatenus aduersatur. Vnde in epistola ad Honoratum Augu. Fugiant, inquit, in, de ciuitate in ciuitatem serui Christi, quando eorum quisq; specialiter à persecutorib quęritur, vt ab alijs, qui non ita quæruntur, non deseratur ecclesia. Cum autē omniū est commune periculū, hi qui alijs indigent, nō deserantur ab his quibus indigent. Idem supra citatus admonet Nicolaus VII q. can. sciscitaris, vbi non negat quin quandoque liceat præsuli per fugam cauere tyrannū. Attamen quādo populus sua pręsentia indiget perinde, ait, delinquet, ac si nauta in periculo nauim deserat. Quin vero tanto enormius quanto salus spiritualis præstantior est corporali. Hic primū omnium animaduertenda est sententia S. Tho. quæ ex visceribus Euangelij desumpta est. At quo perspicacius fiat, quæritur, vtrū fides quā episcopus ecclesię suę, imò Deo suo obstrinxit, vsq; ad mortis perpessionē eum, vt resideat, obliget? Apparebit enim hoc sciolis prima fronte creditu durū, quoniam obligatio subeūdæ mortis, quæ mortalibus sūma est affirmari non debet nisi diuinū de hoc mandatū palā constiterit, Et tñ vbi ait Christus bonū pastorem pro ouibus suis animam dare, cōsilium magis significare videtur, q̄ præceptū. Verbū enim illud, Bonus pastor, non vr̃ necessitatem, sed supererogationē præseferre. Accedit, quod martiriū tunc duntaxat vbi fides periclitatur, confessionemq; sui exigit, necessarium est. Obligare autem epos ad martyriū, vbi fidei tale periculum non imminet, temerariū apparet. Nihilominus indubiè tenēda est pars affirmatiua, quam hic expresse D. Thom. in priori conclusione affirmat quādoquidem ait propter nullum imminens personale periculum licere episcopo ecclesiam suam tempore necessitatis deserere. Idque confirmat testimonio Christi, quod ideo in sensu præceptorio intelligit, sic scilicet quod nemo sit bonus pastor bonitate, quæ gratiam amicitiamque Dei retinendam necessaria est, nisi vbi-

Prima conclu. — Proba-tio. — Secūda conclu. — Rō con-clusion. — August. — Nicola. — Dubita-tio. — Rō hæsi-tandi. — Tenet eps pro-priæ vi-tæ discri-mē subi-re ingru-ente ne-cessitate vt gregi prospi-ciat.

cunque necessitati casus occurrerit, cũ periculo vitæ gregi suo fauore & auxilio præsens vsque ad mortem adfuerit. Idque August. supra ad Honoratum citatus asseueranter enuntiat. dicens quod instante persecutione episcopus non potest fugere, sed exemplo Christi debet animam pro ouibus suis ponere. Verbum namque non potest, necessitatem præcepti significat. Vnde S. Thom. 2. 2. quæstio. 26. artic. 5. ad tertium argumentũ, vbi ait non semper charitatis necessitatem obligare hominem ad offerendum vitam pro amico, casum excipit, quo tenetur eius saluti prouidere, ad officium potissime episcopi alludens. Ab hac ergo veritate, de qua nemo vnquam ambigere quiuit per egregium argumentum sumitur, residentiam esse de iure diuino. Nam si non esset nisi de iure positiuo, cum pontificia præcepta, vt quadragesimale ieiunium, & festi obseruatio, vt libro primo scriptum reliquimus, non consueuerint vsque ad periculum mortis obligare, non facile persuaderes teneri episcopum in periculo mortis residere, eo potissimum, quod, vt supra visum est, prædicti auctores verbum Christi de se propriæ assertum arbitrantur, & tamen si illud verbum neges vim habere præcepti, nihil relinquis, vnde inferatur teneri episcopum tempore necessitatis vitam pro suo grege ponere. Quę tamen omnium est generalis confessio. Ad argumentum ergo in contrarium respondetur, huiusmodi præceptum nõ esse censendum atrox, quin vero cum tota salus tempo alis orbis medium sit ad spiritualem promouendam, sidque vsque adeo sit certum, vt Deus ipse temporalem uitã, corporalium præstantissimum, pro salute nostra posuit, naturalis ordo diuinusq. postulabat, vt qui pastores animarum futuri essent eodem tenerentur præcepto. Neque vllus antea ad id muneris eligeretur, quã idoneus esset inuentus, qui illud optima fide compleret. Immo vero & rex tenetur pro sua republica vitam ponere. Quocirca sicuti vbi fidei confessio id monuerit, martyrium est mortem oppetere, sic & vbi hæc ratio iustitiæ idipsum postulauerit. Cuius nobis Ioannes Baptista documentum reliquit, qui iustitiæ defendendæ caput obtulit. Hinc facile ad posterioris conclusionis expositionem descenditur, nam ex his quæ dicta sunt, eliciur, caussas omnes, ob quas licite præsul potest a sua ecclesia abscedere, nullatenus existimandas esse respectu suæ propriæ personæ, quandoquidem & vitam ipsam ecclesię debeat, sed tantum respectu boni ecclesiæ cui fidem habet obligatam. Quare etsi Caietan. imprę sentiarum easdem caussas sub tribus generibus complectatur, quæ sunt Necessitas impedimenti, qualitas negotij, & conditio personæ, ad commodum tamen ecclesiæ sunt omnes referendæ. Atqui impedimentum, aliud est quod ab intrinseco prouenit, & aliud, quod ab extrinseco. Ab intrinseco scilicet, vt est aduersa episcopi valetudo ratione cuius solum & aerem mutare debet. Et quod hoc etiam debeat respectu ecclesiæ pensari, patet. Nam si etiam tunc ecclesia necessitate pręsentiæ Antistitis premeretur, occumbere potius deberet morti, quam exire, secundum legem boni pastoris a Christo præscriptam. Quando autem non vsque adeo ecclesia affligatur, in rem eius vergit, quod episcopus suæ saluti consulat, ut expeditius ei seruire possit. Neque vero solius valetudinis gratia, verum & animi recreandi suosque visitandi necessarios ius naturale indulget, vt possit exigua tempora succidere, quæ his, aliisve id genus suis negotijs possit impendere. Nam huiusmodi obligatio non est intelligenda ac deceret esse in carceribus, compedibus vinctus. Pari modo censendum si impedimẽtum forinsecus ingruat, ut cum tyrannus ecclesiæ infestus est. Nam si non singulariter in odium præsulis, sed in ecclesiam ipsam grassatur, tunc persistendum illi est vsque ad mortem. At ad hanc necessitatem applaudunt exempla Augustin. ad Honora. supra allata. Et de verbis Domini serm. 5. de Petro & Paulo, ac ceteris sanctis martyribus qui pro suis ecclesijs, exemplo Christi, tyrannorum gladijs occubuerunt. Si autem ob particularem insidiam prælati tyrannus est infestus ecclesię, tunc etiam ex re eiusdem ecclesiæ est, vt in tempus sese inde auferat, sicutĩ ibidem idem ait Augustinus ne subditi fugere cogantur. Cuius exempla nobis extant Ioanne Euangelista, qui precibus suæ ecclesiæ, vt expediebat, recessit, & in Cantuariensi Thoma. Sed tamen postea dum opus fuit, ad easdem sedes cum periculo uitæ remearunt.

Qualitas autẽ negotiorum similiter respectu

Margin notes: August. — D. Tho. — Argu. — Ad arg. factum. — Caussæ legitimę ob quas licet epo abesse a grege, si respectu ipsius sit — ecclesiæ pensandæ sunt. Prima cã absentiam honestans.

veris pascuis essent potituri: quia non est aliud nomen sub sole, in quo possint homines salui fieri. Nobis autem, qui illud iam certo per eandem fidẽ cognoscimus aliud restat cõstantissima fide tenere nempe quod qui ab ipso instituti sunt pastores, eius instar necesse habent munere suo

Damas.

perfugi. Vnde Damasus Papa in aurea sua epistola 4. vbi de depellendis chorepiscopis locupletè disseruit, hoc Christi testimonio vehementer inuehitur in episcopos, qui alienis suas plebes educandas concredunt, cum Christus bonum pastorem asserat vitam pro ouili suo ponere, mercenarium autem ingruente lupo oues destituere. Sed de hac epistola statim art. proxi. Habeant ergo aduersarii, & contra sic

Obiectio aduersariorum.

arguãt: Quidquid homo per suos ministros facit, per seipsum censetur efficere, ergo cum episcopus vicarium ecclesiæ suæ deleget, residere non tenetur, sed pro sua satisfacit obligatione. Videant autem homini argumentatores, quanta eos responsa persequantur.

Solutio.

Primum omnium, vt supra diximus, hic non disputamus, an caussa possit aliqua intercedere propter quam dispensari cum episcopos absenti queat, de quo artic. 4. repetendus est sermo, sed rei naturam constituimus, & ea quæ diuina lege episcopo iussa sunt. In primis ergo si factum spectemus, absentes episcopi non sibi vicarium ad omnia sua munera substituunt, sed eum tantum, qui ad lites audiendas sedeat, quod re vera non est præcipuum. Et præterea visitatorem, qui diœcesim circumuolet, cum neque ista in ipsorum absentia fieri possint commodè, neq; alia vllo modo, ad quæ præcipuè tenentur. Potissima enim pars spiritualis pastoris, vt in concilio Carthagi. 4. licet breuioribus verbis admonetur, nempè cui aĩarum longè maior cura incumbit, quam temporalium, in hoc posita est vt lites, quæ sine iudiciorum strepitu definiri possunt, componere satagat, pacareque & extinguere procuret, vt tempus secundum Christi mandatum redimat, quod oues in Christianis exercitijs collocent. Quod quidem nemo sine episcopi auctoritate & grauitate & amore quo gregem prosequi tenetur, atq. adeo sine eius præsentia perficere valet.

Visitatiões nõ possunt castè fieri per alium q̄ per ipsũ ẽpm.

Item neq. visitationis longissima experientia testatur, per alium quam per seipsum fieri castè posse. Haud enim criminibus sola pecuniarum mulcta aut excõicatione medendum est, sed profecto verbo, nunc placido, nunc accerbo, ac alijs deniq. adhibitis remedijs, quorum visitatores, quia mercenarij sunt nulla tangit cura.

Obiectio altera.

Adde, quod eleemosinæ quæ inter episcopales operas tã altum locũ tenent (Oportet.n. episcopum, vt ait Paul. esse hospitalẽ) nisi per p̄sentes Antistites fieri nequeũt cõmodè. Conspectus nanq. pauperis, egenorumq. clamor viscera commouens, vel eleemosinam exprimit, vel aliam saltem consolationem, qua suam possit miseriam leuare. Huc enim illa spectant, quæ modo circa verbum Christi tractabamus. nimirum quanti referat vultum pecoris visu agnoscere, & vocem auditu. Sed ais, quid si episcopus hæc omnia atque alia per aliũ rectè dispenset? Accidere enim potest, vt alij efficaciores sint prædicatores ipso episcopo, atque alij ad alia munera doctiores & aptiores, quos cum suffecerit, munus suum expleuit, vt absens ecclesiæ suæ viuere possit.

Prima rñsio.

Huius autem vna responsio est, esse impossibile Alitera præcipuè notada,

Secũda.

quod ep̄i vicarij non sunt perinde cõstituti ac si sint futuri præsules, sed quasi præsulũ adiutores. Et ideo non per hoc excusaẽ eorũ residentia. Debẽt.n. vicarii esse sicut mẽbra in corpore, ipse vero sicut anima. Christus.n. non eos vt operariorum constitutores, sed vt operarios misit.

Paulus.

Et Paul. non ait oportere ep̄m esse doctoris substitutorem, sed esse doctorem, & 2. ad Ti 2. Solicite, inquit, cura teipsum probabilem exhibere Deo, operariũ inconfusibilem, rectè tractantẽ verba veritatis. Vbi confusione eũ Antistitẽ aspergit, q̄ operarius nõ est. Et alibi admonet, vt q̄ nõ operaẽ, nec manducet. In summa, non vident isti qui munus ep̄orum in hoc collocãt, vt bonos sibi habeant subrogatos ministros, quemadmodum leges vniuersas electionis episcoporum & pastorum de medio tollant. Quid.n. opus est tantam solicitudinem & vigilantiam adhibere ad digniorẽ eligendum, quantam iura omnia clamant, si satis ep̄o est alios ecclesiæ suæ ministros delegare. Ergo si iura illa certa ratione constituta sunt, planè colligitur personalem industriã in episcopo eligi, atq. adeo præter se residendo teneri munia sua explere. Quare non est cur nobis Valeriũ obijciant, qui Augustinũ sibi substituit. Id n.

fecit

fecit ingrauescente iam ætate, quando vires sibi nō suppetebāt. Immò nec tūc credendus est sic cessasse, quin id quod posset, efficeret. Immò hinc sumitur argumentum, quam sit necessaria pręsentia personæ. Hac enim de causa Petrus Apostolo vt Theodoretus refert in lib de 70. discipulis: & antiquissimus Epiphanius tom. 2. cap. 26. nempè quia illi necesse erat tanquam Apostolo per alias ecclesias diuagari, substituis sibi episcopum Romanū: non qui esset Papa, sed qui sibi esset auxiliaris vicarius. Ad eorum ergo argumētationem respōdetur, quod etsi vnicuiq; liberum sit de suis proprijs bonis, vt libuerit, per famulum disponere, in quo casu quod quis per alium facit, ipse facere censetur: in publicis tamen administrationibus longè res secus habent. Publici enim magistratus, atque illi potissimum quibus ob personalem functionem iusta stipendia decreta sunt, nō ad iustum per vicarios administrantur. Equis enim in consulem, aut pręiorem, aut ducē, creatur, vt per alium rem administraret? Immò verò in rebus priuatis quis œconomum, pincernam immo vel coquum, vel quod rei magis arridet, nauclerum, vel certè aurigam conduxit, qui non munus eiusdem personæ requirat? Quod si magistratus alij hanc habent residendi naturam, quis non videat episcopatum, qui animabus prospiciēdis, quas Deus, & ad suum ipsius consortium condidit, & proprio vitæ dispendio redemit, primum huius legis obtinere locum? vnde Paulus 2. ad Corinth. 9 Væ mihi si non euangelizauero: necessitas mihi incumbit. Sed vide quomodo aduersarij cauere hanc plagā contendunt: aiunt enim apostolis per se ipsos necessarium fuisse pręedicare, quoniam in ipsis personalis industria electa fuit. Episcopi autem non illis successerūt in apostolatu, sed in episcopatu. At verò fateamur vigentiorem fuisse in apostolis prædicandi obligationem propter reuelatam eis doctrinam, tn̄ quis neget in episcopis personalem etiā industriā, quatenus in episcopatu ipsis successerūt, eligi? Sed neque aliud istorum commentum illis admittendum est, nempè quod apostoli iussi sunt solis infidelibus pręedicare, episcopi verò solis subditis, immò Paulus sæpè prædicauit cōuersis, ꝙ certè ad eorum confirmationem facere debebat. Nec epo dr̄, ut aiunt; Vade, pręedica populo Dei: sed, populo tibi commisso: cui non repugnat, quin aliqū possit, & debeat infidelibus pręedicare. Alius verò cauillus istorum est, ꝙ etsi Papę dictum sit; Pasce oues meas, non tn̄ inde colligitur, ꝙ residere teneatur in omnibus ecclesijs: atq; adeo neque de singulis colligitur, ꝙ teneantur in suis residere. Quòd autem cauillatio hæc peiori sit nomine digna, quis non planè videat? Iussus .n. est Papa per seipsum pascere, atque adeò in sua ecclesia, quæ Romana destinata est, residere, vel vbi expedire visum esset. Decet aūt pp confluxum orbis illuc, ne p alias diuagetur, sed suos sigulis ut Deus ei iussit, episcopos consignet, qui eodem diuino iure teneantur in suis diœcesibus residere. Vnde Paul. ad Thess. 5. Rogamus, inquit, vos fratres vt nouceritis eos, qui laborāt inter uos, & pręsunt uobis in Dn̄o, & monent uos, ut habeatis illis abundantius in charitate pp opus illorum. Nō ergo pp dignitatem, sed pp opus, quod residentes personaliter exercent. Alia denique eorū argutia non est mēsio digna. Arguūt n. ꝙ cūm Papa possit epm̄ a sua diœcesi dimouere atq; alteri adscribere sit, ut dispēsatio episcopi cum hac ecclesia nō sit de iure diuino, atq; adeo nec residētia. Iam .n. suprà ostensa est infirmitas consequentiæ: nempè ꝙ licet Papa possit episcopos summutare, non tn̄ eorum naturam, & functiones, quæ iure diuino annexa sunt dignitati. Sed rogas, nōne multa episcopus potest per ministros dispensare? Apparet enim posse: ut ordines conferre, & confirmare: benedicere templa, & ornamenta, &c. Item per multa sunt episcopalia officia quæ non nisi statis temporibus eademque rarò fiunt: ut Chrisma conficere, & sacris initiare: quę iō iugem residentiam non exigut. Rn̄detur inter episcopalia munera gradus esse dignoscendos. Quædam .n. sunt quæ licet non ita decenter fiant, tamen nō usq. adeo absurdum est per substitutos illa exercere. Vt sunt chrismatis confectio, & templorum ornamētorumq; cōsecratio. Est inquā ī his, dum per titulares episcopos fiunt indecorum quidam, ꝙ nō tāta grauitate, ut decet celebrātur: preterquā quòd ausa inde porrigitur titularibus epi

[Margin notes: Ad arg. factum. — Pulchra ratio. — Paulus. — Aduersariorū subterfugiū. — Refellitur pxima solutio. — Cauill. alter. — Paulus. — Scrupulus. — Solutio]

scopis intro lucédis. Veruntñ non illa sût munera, quæ vrgentissimè residentiã epi requirunt: sed alia suprà commemorata quæ assiduã præsentiam sedulamq; diligentiam expostulant. Immò verò, vt iam diximus, propterea episcopi obligationis residendi obliti sunt, quod non putãt alia sibi incumbere onera, quam lites audire, & semel in anno ordines conferre. Si. n. se ignorantium lucem delinquentium frænum, afflictorũ suffragiũ, egentiũq; subsidiũ, ac presidiũ (vt verè sunt) esse cognoscerent, non grandi opus esset negotio, vt ius residendi persuasissimum haberent. Multa alia hic missa facimus scripturarum testimonia: nimium satis rati ea, quæ precipui sunt momenti attulisse. Multasq; aduersariorũ argutias silentio prætermittimus, ad quas vsque molesti⁹ essemus fere, q̃ vtile. Quod aũt de episcopo assertum curauimus, de cunctis ẽt parœcialibus pastoribus subinde est intelligendum. Sanè cum, & allata testimonia idem sibi velint licet multò efficacius episcopos vrgeant. In apice aũt illorum q̃ dicta sunt, hoc licet per seipsum euidẽtissimum sit: non erit tñ admonitu super uacaneum, nempè q̃ residendi obligatio sic præceptum est, vt nõ sit præcepti finis. Videas. n. præsules in suis quidem ecclesijs residentes: sed tamen adeo oscitanter, & segniter in administratione verbi, in gubernatione, in afflictorũ consolatione, et pauperum subsidio sese gerẽtes, vt nihil referat absentes ne sint an præsentes. Residẽtia. n. propter hæc necessaria est, quæ si non fiant superuacanea immo quãdoque caussa, vt episcopus maiori opprobrio, & vilipendio a sua plebe habeatur.

Etiã pastores parœciales residere tenentur.

Ad primũ arg.

Ad primum igitur argũ respondetur, verba illa formalia, quod episcopi reside re teneantur, nullã fuisse necessitatem, vt in Euangelio exprimerentur. Sanè cũ euidẽ istis nè ex ipsa episcopali functione diuinitus instituta colligantur: q̃ ẽ secũdũ aduersarios satis est, vt eadem residentia sit de iure diuino. Nam vbi Christus ceu operarios miserit prędicatum Apostolos atq; alios 72. discipulos quibus episcopi & parœciales sacerdotes successerunt: & vbi iubet in Petro cũctis episcopis vt grege pascãt: & vbi docet bonũ pastorẽ esse, qui nominatim cognoscit oues, et vbi ait Paulus episcopũ esse doctorem, & hospitalem, & vbi admonet Timot. vt seipsũ operarium inconfusibilem, verbum veritatis rectè tractantem exhibeat; & vbi admonet præsules, ut uniuerso gregi attendãt in quo eos spiritus sanctus posuit episcopos ad regendum ecclesiam Dei, atq; in id genus alijs locis usque adeo luce clarius residẽtiam pastorum pręcepit, ut fatuum sit expressiora uerba requirere.

Ad secũdum ar.

Ad secundum iam satis responsum est, quod etsi summam ecclesiæ iurisdictionem Petro eiusq; successoribus singulariter commiserit, ubi ait, Pasce oues meas: atq; adeò facultatem eligendi pastores: modum tamen pascendi nõ reliquit suo arbitrio, ut eum mutare posset. Haud. n. in arbitrio est Papæ facere ut episcopus nõ sit doctor, nõ sit hospitalis, non sit uigilator sup gregẽ, quibus muneribus intimum est, ut resideat. Ad tertium deniq; respondetur quod si Timot. & alij forsan episcopi iussu Pauli à suis nonnunquam ecclesijs peregrinati fuerint: id tñ ob ecclesiæ uniuersalis necessitatem factum ẽ, atque adeò per interpretationem eiusdẽ diuini iuris, & naturalis. Haud enim secũ pugnant residentiam esse de iure diuino, & nihilominus posse casus accidere, in quibus non solũ licitum, uerũm, & expedientissimũ sit episcopum à sua ecclesia in tempus abscedere.

ARTICVLVS II.

Vtrum residentia episcoporum iure naturali fundetur.

CVm monstratum sit residentiã episcoporum de iure esse diuino, subsequitur, ut uideamus, an ius etiam naturę suas rationes eidẽ ueritati subministret?

1. Argu.

Arguitur nanq; à parte negatiua. Euãgelicus episcopatus, ordo est supernaturalis: quippe cum fundatio ipsa ecclesiæ supernaturam fuerit a Christo instituta, nõ ergo episcoporum residẽtia in iure naturali fundatur. Secundò: Si iure naturali eiusmodi residentia iuberetur nulla ratione posset super eo dispensari. Nam ut lib. 2. de Decalogo pronuntiauimus, obid indispẽsabilis est, quòd indiuiduum habet à natura obligandi uinculum, & tamen ut in c. 4. prębuit, ingruere ea necessitas potest, ut legitime à sua ecclesia episcopatus

Argu. 2.

tus

Argu.3. tus absens fiat. Tertio denique arguitur, Esto de residentia præceptum agnoscamus natura tamen præceptorum affirmatiuorum est, ut nõ obligent, (quod aiũt) pro semper. Non ergo iugis continuaq. residentia necessaria est. In contrarium est quod cũ ius naturæ auctore Deo mentibus nostris insculptum sit, explicandis etiam fidei legibus ab eodem Deo promanantibus multum inseruit. Nam diuinæ leges naturalium perfectrices existunt.

Iã supra dictum est naturales ius esse, quod natura nos docuit, atq. adeo minime repugnare, ut quod diuino iure sancitum est, naturali etiam quadam tenus roboretur. Respondetur ergo ad quæstionem affirmatiua hac conclusione. Obligatio residẽdi quam proxime est naturali iuri affinis. (Conclusio responsiua.) Enimuero quamuis episcoporum institutio iure sit facta diuino tamen, ut supra dictum est, rõnibus naturalibus eius congruentia innotescit, atque adeo modus episcopalis administrationis eisdem rõnibus elucidatur, quas quidem in superioribus adeo insinuauimus, ut hæc nõ sit nisi explicatior repetitiõ. Primum igitur argumentum sumitur ab officio. (Prima ratio.) Enimuero cum pastoris officium, ut dictum est, sit spirituali animarum saluti prospicere, functio hæc bipartita est nempe, uel respectu gregis infirmantis, ac deficientis, ut iuuetur sanetur que, uel respectu eiusdem sani, ut ad perfectionem promoueatur. Defectus autẽ, & quantum ad intellectum accidere põt, & quantum ad effectum. Est ergo pastor ignorantium lux. Nam uos, inquit, estis lux mũdi. Lucem autem natura docet nisi præsentem luce e non posse. Illis autem, qui de via decedunt, est ciuitas supra montem posita, cuius uitæ sydus aspiciens populus recto tramite incedere debet, in cõspectu autẽ populi, nisi redeat, esse non põt. Cõdiendis uero corruptis affectibus est sal, qui in operibus uirtutis ostẽdere saporem debet Deniq. ægrotis est medicus. Nam talẽ se appellauit Christus, vbi ait. Non est opus ualentibus medico, sed male habentibus. Perspice ergo quæso te, utrum si rex selectissimũ medicum eligat, cui iusta stipendia pro ratione suæ facultatis exoluat, ferre queat, vt ubi corporalis sibi uita periclitatur, per aliũ seruiat? Si ergo in medico corporali industria personæ expetitur, & optatus, qs neget tanto id iustius in medico spirituali, quanto temporali uitæ spiritualis præstat? Est deniq. episcopus, vt supra diximus, auriga, nauclerus, dux, fidelisq. seruus ac dispensator mysteriorum Dei. Et tñ si ad Remp. ciuilem spectes, quisnam mortalium permitteret hæc per uicarios exhiberi? Cur ergo Deus id permittat, Reuera naturæ ius aperte reclamet. Sunt ẽt ad arcẽdũ hostes, custodes & uigiles, qđ absentes esse nequeũt. Respectu aũt gregis ẽt si sanus esset abhostibus tutus, summum episcopi officiũ, est ut iam supra diximus, & in sua consecratione hr, ad perfectũ plebẽ perducere, qđ de Baptista Luc. 1. legitur: vt sit sine macula & ruga: ac perinde digna quæ in cõspectu Dei appareat. Ad hæc autem ratio naturalis manifeste demonstrat industriã, atq. ad præsentiã personæ requiri. Secũdus locus idẽ naturaliter demõstrãdi sumitur ex stipendia, quod, vt supra satis probatum est, non pro scientia, aut morum probitate, aut nobilitate, aut dignitate epali, sed pro præsidentia & functione, atque adeo pro exercitio ipso, & opere, & usu penditur vt Nu. 18. admonitio diuina habent, & 1. ad Corin. 9. docet Apost. (Secũda ratio.) Vbi namque stipendium pro opere penditur, naturalis ratio illico demonstra non satis esse uicarium constituere, ẽt si digniorem seipso substitas: Est. n. ille uelut auxiliarius, q ideo episcopũ nõ excusat, quin præsens quod ualuerit afficiat. (Paulus.) Sed tertius locus sumit ex detrimentis, q episcoporum absentia progignit, & parturit. (Tertia ratio.) Horum autem potissimum est idq. nisi omni sensu careant pastoribus extimescendum, quod propter eorũ negligentiam creberrime multæ animæ perpetua morte pereunt, quæ quidem si secũdam suam obligationem diligentes cellent, sempiterna fœlicitate fruerentur. Reuise illud supra citatum oraculũ. Ezechi. 34. Postquam. n. ait Deus, Væ pastoribus Israel, eorumq. negligentiam in consolandis infirmis, &c. recenset, subdit. Ecce dispersæ sunt oues meæ, eo quod non esset pastor, & factæ sunt in deuorationẽ omniũ bestiarum agri. Ecce eo quod nõ esset pastor. Non quod nullus esset, alias non dixisset? Væ pastoribus Israel, sed quod (Proficua ac salubris)

meditatio Ecclesiastici pastorib. iugiter menti versanda.

nullus legitime suam exploret curã. Et idõ subdit. Et ergo de manibus pastorũ meorũ oues meas requiram. Huc uellem attẽtos nr̃e Christi pastores. Si Rex charissimos filios negligentia pedagogi, custodisq. eorũ trucidatos conspiceret, quisnã regiam iracũdiã ferre posset? Cum ergo Deus (qđ sæpe & sæpius, ac sæpissime usu uenire solet) pastorum incuria priuatum se uideat aiarum contubernio, quas ut sua ipsius gloria fruerentur, considerat, quarumq. gratia filium suum, qui pro illis moreretur, huc demisit, easdemq. in infernorum abysso perpetuo trucidadas conspexerit, quæ nam rogo non suppliciorum gña ab iniquis illis, & tã longiter sacrilegis pastorib. nõ reposcat? Quin uero non solũ in pastores ipsos prauos indignari solet Deus, uerũ, & ob ipsorum prauitatẽ indignatio eius dimanat in populũ. Sic. n. legitur Num. 19. Excubate in custodia sanctuaris & in ministerio altaris, nec oriatur indignatio mea super filios Israel. Non quod ob alienam culpam populus æternaliter puniatur, sed quod uel ex eo quod in populo nunquam tã ingentissimus delinquentium numerus deest, qui prælatorum suffragiis sustentari dẽt, illis cessantibus indignatur Deus in populum ob sua ipsius crimina, uel quod cessantibus epis manus cum Moyse ad cælum cum precibus leuare, atque adeo negligentibus populi curam facile a suis hostibus cupiditatibus prosternitur, dignusq. adeo fit indignationis Dei. Cum ergo ex absentia pastoris tam præsentaneum moderãdo gregi emineat negligẽtiæ periculum, naturalis profecto rõ plenissime demonstrat, quam debeant præsẽtes aduigilare. Mox & pter gregis detrimentum eadẽ præsulum absentia inde morũ aliud i Christiana Republicã peperit. Nam cum ob personalem residentiã ius cogat unicuiq. ecclesiæ suum mãcipare episcopum, ubi persuasum habent licere sibi absentes esse, pro inconueniẽti nõ ducitur, ut quis plures habeat ecclesias, quarum simul fructus unus percipiat. Id quod in Concilio Lateranensi prohibitum est. ut patet c. Quia nonnulli de reg. & 20. q. 1. cam. clerico. Ac deinde prouinus mos in ecclesiã ingestus episcoporũ titularium, per quos quemadmodum ordines, atq. reliqua episcoporum sacramẽtalia perficiantur, experientia ipsa testimonio est.

Conci. Lather.

Inde n. emanauit, ut eiusmodi spiritualia uenundentur, adeoq. tractetur abiecte, ut in conspectu Christiani populi despectui habeantur. Accedit quarto quod cum epi cultores instituti a Deo sint aiarum messoresq. adeo spiritualium frugum missi, ipsi per se deberent in conspectum Dñi portare manipulos, suos, quod uera qui per alios gubernat, minime faciunt. Ipsiq. talenti sui usuras quas per se accumularent, Deo reddere & tanq̃ legitimi pastores exẽplo cęlestis illius q illos instituit, oues suas propriis humeris baiulare, propriisq, manibus contrectare. Sic. n. de illo præcantauerat. Isai. c. 40. Sicut pastor gregẽ suum pascet, in brachio suo congregabit agnos & in sinu suo leuabit, fœtas ipse portabit. His nanq. atque id genus aliis exemplis Damas. Papa, ut in illa supra citata epis. 4. uidere est, chorepiscopos explodere sãcte curauit, qui quidem non ita multum ab istis titularibus differebant, ut 68. dist. can. ecclesiis. & duobus sequentibus explicatur. Et potissima caussa eos abigendi, & extinguendi fuit, quod legitimi episcopi illi suos greges pascendos committebantur otio ipsi torpescerent, instar, ut ait ille sanctus Pontifex, meretricum, quæ statim ut pariunt infantes suos aliis nutricibus tradunt educandos, ut suam citius libidinem explere uoleant. Sic n. miserãdi episcopi faciunt, dum sibi commissos populos uicariis educandos concredunt, ut liberius ipsi secularibus curis inhient. Perspice ergo quam rõ naturalis persuadeat, qui ecclesiæ desponsantur proles Christi sanguine per se progignant, suisq. propriis uberibus lactent. Nam sponsa, ut in Canticorum libro legimus, sponso ubera tribuebat, eademq. super uinum unguentis optimis fragrantia. Quę profecto cũ in episcopo sine usu sunt, ultore Deo, desiccãtur. Sed ô temporum clamitas. Istarum namq. oium necessitudinem obliuio obligationem residendi obscurauit, Quis. n. iam se, ut spõsum ecclesiæ suæ gerat, & ut subditorum patrem? Paulus quidem inter suos episcopales labores, & Ecclesiarum sollicitudinem id potissimum 1. ad Corin. 9. cõmemorat, quod & Iudæis Iudæus fieret, & gentilibus gentilis, & infirmus infirmis,

Quarta uia ad demonstrãdam prçteritam cõclusionẽ.

Damas. Papa.

Epi qui sunt a grege instar meretricũ

Confirmatio.

ac deni-

ac deniq; è ad omnium se accommodaret affectus, vt omnes Christo lucrifaceret. Et in posteriori ad eosdem Cor. Quis infirmatur, & ergo non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror? Iam vero nunc tẽporis hic charitatis gradus adeo aboleuit ab vsu, vt nullibi zizaneorum seminator peiora scandala, quam inter episcopos & capitularia sua collegia seminauerit. Id quod episcoporum multi caussantes sibi prætexunt, vt suam absentiam excusent, cum tamen enitendum illis summopere primum esset canonicos paternis visceribus lucrari, quod si perficere nequirent, non ideo illis esset de diœcesi decendum. Nam propter paucorum culpam non esset grex totus deserendus, imò adeo vigilanter curandus, & colendus, vt clericorum proceres pudore conuisti deuinctas eis manus offerrent.

Ad argumẽta ꝓposita in capite q̃stionis. Et per hæc ad argumenta in capite quæstionis proposita responsum nobis censetur. Prioris enim solutio est, tum quod episcopalis dignitas non vsque adeo est supra naturalis, quin sit rationi naturali germana: tum etiam quod etsi sit supranaturalis, illa tamen supposita, tunc ratio naturalis modum quo administrãda est, plurimum elucidat. Posterioris autem responsio arti. 4. patebit, vbi constabit ius etiam ipsum naturale ac diuinũ nonnũquam caussas offerre, ob quas liceat episcopis suas diœceses exire. Ad tertium denique respõdetur, pręcepta affirmatiua propterea non obligare pro semper, quod obligant pro loco & tempore, & cum reliquis circunstantiis, quamobrẽ nec episcopus obligatur semper prædicare aut ordinare, &c. Attamẽ quia multa eius munia sunt, quæ non habent determinatum tempus, sed crebertimè & præter spem eorum necessitas offertur tenetur in sua semper esse diœcesi, nisi in casibus quibus ius ipsum diuinum & naturale ei absentiam indulget.

ARTICVLVS III.

Vtrum episcopi iure humano, hoc est pontificio, residere teneantur.

QVamuis post diuinum ius & naturale non ita multum nosse de humano referat, conduxit tamen ad omnimodam obtinendam victoriẽ. Arguitur nihilominus de more ab vtraq. parte. Aut. n. residendi obligatio iure diuino ligat, aut secus, si iure diuino, superfluebat ius Ecclesiasticũ, quam humanum vinculum vrgentius esse non potest diuino, sin minus videtur ecclesia rigidius iusto id præcepisse. Nam cũ res sit tam grauis, vt præsules arbitrantur, non debuit ecclesia diuinum ius onerosius reddere. Secundo arguitur. Si residentia, iuris diuini est, tunc præceptiones de illa pontificiæ esse non possunt nisi eiusdem iuris declarationes, atq; adeo dici nõ potest, vt sit de iure humano. In cõtrarium est totus titulus de cler. non resi. nempe c. Quia & c. relatum. & reliqui, vbi qui absentes a suis sunt parœcialibus ecclesijs, anathemate atque alijs pœnis plectuntur.

Primũ argum. | Arg. 2

Conclõsiua. Explanatur conclusio. Quotandem nullum suffugium reliquũ fiat, sed palam pastoribus sit citra vllam cõtrouersiam ad residendum esse per strictos adhibetur in hoc 3. art. postrema cõclusio. Residentia episcoporum ac perinde sacerdotum animarum curam gerentium iure humano, pura ecclesiastico sancita est, & sub pœna peccati mortalis constituta. Hæc autem conclusio non perinde intelligenda est, vt quod singulis annis fiat confessio, & quadragesimalis abstinentia, singulorumque festorum multarumq; cæremoniarum obseruãtia. Ista. n. licet ab Apostolorũ seculo cẽseantur instituta, haud tamen ab ipso Christo immediatè sed ab ecclesia per potestatem illi ab ipso collatã condendi leges. Præceptum autem Ecclesiasticum residentiæ est explicatio diuinæ institutionis. Distinguit. n. Pau. 1. ad Cor. qui ĩter hæc duo. vbi ait: Ijs qui matrimonio iuncti sunt, pręcipio, non ego sed Dominus, Nam cæteris ego dico, non dominus. Est ergo differentia, quod quæ sunt de iure humano, etiam si per ptãtem diuinitus traditam sint cõstituta nulla tamen vi pollerent obligandi nisi ab ecclesia essent præcepta. Quæ autem sunt de iure diuino, etiam si ecclesia de illis nihil decreuisset, obligassent. Huius ergo secundi generis est obligatio, qua pręsules ac pastores residere coguntur siquidem vt dicebamus, lex diuina est. Dicitur autem de iure humano propterea ꝙ Ecclesiasticis sanctionibus ius idem diuinum explicatur. Imò vsqueadeo eisdem sanctionibus iubetur, vt ẽt qui proterua obstinatione ius diuinum agnoscere noluerint, cogãtur nihilominus ius pontificium facere.

De hoc.n. nemo Doctorũ aut Theologiæ aut canonici iuris hæsitauit vnquam: sed solum pastores quorum id nosse confiteri quę potissimum refert, facto ipso diffitentur. Nam vsq adeo, non quidem tuti sed securi a suis ecclesijs peregrinantur, ac si omni essent iure liberi, cum tamen hoc citra vllam controuersiam confessissimum esse debet, quod etiam si solo iure pontificio residere tenerentur (quod ius proculdubio planum ac firmum est) nequeant absq; dispensatione, eademq; ob legitimã causam petita & obtenta notabilem moram extra suas dioeceses protrahere. Conclusio ergo plurimis iuris testimonijs roboratur. Primo n. vt dicebamus, extra, de cler. non resi. c. quia nonnulli Concilij Lateran. sancitũ est, vt ecclesiasticum ministerium neutiquam committatur nisi personæ quæ residere in loco & curam ecclesiæ per seipsum valeat exercere. Quamobrem arctissime illic inhibetur, vt nemo duas parœcias quibus per sese residere non possit, retinere valeat, neq; fructus earum percipere & in ca. 32. eiusdem Concilij eadem prohibitio repetitur, nempe vt qui paræcialem ecclesiam habuerit, non per vicarium, sed per seipsum illi deseruiat, nisi forsan præbendæ vel dignitati parœcialis ecclesiæ sit annexa. De qua quidem exceptione statim c. proximo. redidit sermo Idemque subinde Alexand. III cap. relatum eo tit. confirmat. Idemque Cœlestin. capitu ex parte. & Innocen. cap qualiter. & alij duobus subsequentibus. Et in Concilio Antiocheno. capitu. 21 strictissime inhibetur episcopus a sua diœcesi exire. Et in Concilio Sardicensi, canon. 14. prohibetur, ne episcopus in aliena prouincia vltra tres dominicas cõmoretur. Idemque habetur in Concilio Agath quod refertur 7. q. 1. canon. si quis. & canon. 6 Ex duobus sequentibus eiusdem Concilij Sardicen. prohibentur accessus episcoporum ad principum curias sane quæ sine inuidia hominum & reprehensione esse non possunt. Adeoque illud prohibitum est, vt si quæ iustæ emerserint caussæ, videlicet pro pauperibus, aut viduis, aut pupillis tuendis, tunc diaconum mittant, vt ipsi in suo grege permaneant. Idemque habetur in sexta synodo. ca. 18. & 80. Atque in Concilio Romano sub Syluestro & Constantino, cano. 17. arctissime idem accessus ad curiam interdicitur, quia curia, inquit, a cruere dicitur, quoniam immolatio est simulacrorum. Et Concilio Calcedonen. cap. 17. quod 92. distin refertur. Si quis episcopus per manus impositionem episcopatum acceperit, & præesse populo cõstitutus ministerium subire neglexerit, neque acquieuerit ad ecclesiam sibi commissam redire, hunc oportet communione priuari donec suceperit coactus officium Hæc autem pœna ingentis criminis indicium est. Et 21. q. 1. c. Clericus residentiæ genera prohibetur, ne quis in duabus ecclesijs connumeretur. Idque diuino testimonio confirmatur, quia nemo scilicet potest duobus dominis seruire Et in 8. synodo. c. 19. prohibetur, ne quis archiepiscoporũ aut metropolitanorum relinquat propriam Ecclesiam, vt sub occasione quasi visitationis ad alias accedat. Et in Concil. Cartha. 5. quod refertur 7. q. canon. placuit habetur, vt nulli sit facultas relicta, relicta principali cathedra in aliquam ecclesiam in diœcesi constitutam se conferre, vel in re propria diutius quam oportet constitutum curam & frequentationem propriæ cathedræ negligere Et eadem ca. & q. ca. Sciscitaris, ait Nicolaus Papa, perinde iuri naturali aduersari episcopum in persecutione ecclesiam deserere, ac nauta sæuientibus fluctibus nauim destituere. Et 10 quæst. 1. cap. decreuimus, iubentur episcopi annuatim diœcesim visitare. Quin verò 82. distin. canon. episcopis iubentur saltem die Dominica esse in ecclesia. Plura denique sunt iura, quam vt possint referri. Et quo rem tandem concludamus eadem deum veritas nouissimo decreto sancita est in Concilio Tridentino, sessione. 6. quo definitum est, nullos episcopos quouis gradu & dignitate fulgentes (vt Cardinales etiam comprehenderetur) excusari a personali residentia episcopali in suis ecclesijs, nisi legitima habeant impedimenta, nempe quæ iure ipso naturali probentur. De quibus statim artic. prox. Iuri in super canonico appenditur & imperatorium. Primo in Authentico, quomopor episco. & cęt. colla. prima, §. & hanc verb. & illud. vbi sic legitur, & illud etiam definimus, vt nemo Deo amabilium episcoporum foris a sua ecclesia plus quam per totum annum deesse audeat, nisi hoc per imperialem fiat iussionem. Idque latius cauc. in Anth. de sanctis. episcopis

Prima probõ a prima cõclusio

Alexan. Tertius Cęlesti.

Cõciliũ Aga hẽ. Cõcihũ Sardicẽ.

Sexta Synod. Concil Romanum.

Cõciliũ Calcedonense.

Octaua Synod.

Concil. Carthaginense quintũ.

Nicolaus papa.

scopis colla.9. §.interdicimus vbi arctissime prohibentur suas proprias relinquere ecclesias nisi de consensu patriarcharum aut metropolitani. Similis enim sanctio habetur in Concilio Antiocheno,can. 11. Permittitur tamen vt possint per annum manere in curia Cæsarea. Sed de hoc statim articulo proximo. Quod si post concilia sanctos etiam patres de hac re audire non piget, vide Damasum in epistola citata de exigēdis chore episcopis,& Aug. inf. lib.de past.& Greg.Nazian.in oratione de statu episcopali, & Chrysost.in libro de sacerdotio. Et Greg.atque Ambr.in suis Pastoralibus.Sed latissime Hiero.in 2. episcopi. ad Oceanum, super illud Pauli ad Tit. Oportet episcopum sine crimine esse. Vbi multa ad propositum differit, concludens quod non sat est episcopis innocentibus esse,nisi & latratu sint canes. absentes autem latrare non possunt. Vnde Ber.serm.77.super Cantica,Qui dimittit, inquit, oues in pascua absque custode, pastor est, non ouium, sed luporum ibidemque complura præclare aduersus pastorum negligētiam diserte congerit,qui re vera successores, inquit, Apostolorum esse cupiunt, sed imitatores non item,quia neque sunt tam vigilantes ad curam,quam alacriter currentes ad cathedram. Et li.citato de pastor. Aug. c.16.docet, quod episcopi non laborantes in prædicatione verbi non debent percipere fructus ex ouibus,nam Paul.Si euangelizauero,inquit,mercedem habeo, nempe tam apud Deum quam apud homines. Quasi dicat, Si non euangelizauero, non sum mercede dignus, Et Orig.super Iosue, homil.7. cessantes esse cum ouibus reprehendit exemplo pastoris Christi, qui relictis 99.ouibus in cœlo, quæsitum venit illam quæ perierat.Sed pergo esse molestus, cum omnia persequi quæ de hoc argumēto apud patres scripta sunt, sit prorsum impossibile,& sic frustatim pauca decerpere, parum vtile. Concludamus ergo cum Bernar.de persecutione sustinenda. cap.31.super illud,Mercenarius vidit lupum veniētem, & fugit, Vtinam hodie quicunque pastores non sunt, mercenarios gregi vellent se exhibere,non lupos,vtinam ipsi nō læderent. Vtinam non fugerent nominē persequente,vtinam non exponerent gregem donec venientem lupum viderent. Taceant ergo, qui aiunt quæstionem istā nouam esse.Fuit enim vt ex locis citatis apparet, antiquissima, ac potissimum ex Athana. epistolis quas artic.prox. appendere pergimus. Antiqua inquam, non quod in dubio apud probos versaretur sed quod qui contra faciebant obiurgabātur.

(Cōciliū Antiochenū. — Damasus. — August. — Gre. Nazianzenus. — Chryso. — Gregor. — Ambro. — Hieron. — Bernar. — August. — Origen. — Bernar.)

Ad argumentum ergo prius a parte negatiua propositū respondetur quod quamuis ius diuinum sit quo eiusmodi residentia indicitur, non tamen fuit superuacaneum, immo ex re plurimum communi ecclesiasticis constitutionibus explicari, vt nemo sibi eius ignorātiam prætexere posset, præterquam quod etiam si diuinum ius non extaret in sacris literis,natura ipsa pastoralis officij ecclesiam admonebat vt ipsum strictissime præciperet. Neque vero huiusmodi præceptio tā est rigida, quām vel auaritia & ambitio, vel luxus & socordia episcopis mentiuntur. Nam præterquam quod fructuum temporalium pinguedo digna est illo labore, Christi charitas,qui illis suos greges concredidit,deberet in primis rem illis dulcorare. Ecquid enim cuique suauius quam in domo propria sponsum cum spōsa patremque cum filijs commorari? Ad posterius vero argumētum iam responsum est, quomodo hoc dicatur ius humanum. Haud enim intelligendum est per exclusionem, ac si non sit diuinum aut naturale, sed quod sit horum explicatio.

(Ad primū arg. — Ad postremū argum.)

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm aliqua emergere possit causa, ob quā liceat episcopo,à grege sibi commisso abesse.

S.Tho.2.2.quæst.185.art.5.

IN calce demum præsentis disputationis ad expositionem Diui Thomæ reuertendum nobis restat,nempe ad articulum quinto eiusdem quęst.185.vbi disputat vtrum aliqua possit causa intercedere propter quam liceat episcopo gregem sibi commissum deserere.Sumitur enim argumentum à parte negatiua, primum ex illo Ioan. 10. supra iam exposito. vbi ait Christus bonum pastorem animam suam dare pro ouibus suis,mercenarium autem viso veniente lupo gregem relinquere & fuge-

(Primū argum.)

cunque necessitati casus occurrerit, cũ periculo vitæ gregi suo fauore & auxilio præsens vsque ad mortem adfuerit. Idque Aug. supra ad Honoratum citatus asseueranter enuntiat. dicens quod instante persecutione episcopus non potest fugere, sed exemplo Christi debet animam pro ouibus suis ponere. Verbum namque non potest, necessitatem præcepti significat. Vnde S. Thom. 2. 2. quæstio. 26. artic. 5. ad tertium argumentũ, vbi ait non semper charitatis necessitatem obligare hominem ad offerendum vitam pro amico, casum excipit, quo tenetur eius saluti prouidere, ad officium potissime episcopi alludens. Ab hac ergo veritate, de qua nemo vnquam ambigere quiuit percegregium argumentum sumitur, residentiam esse de iure diuino. Nam si non esset nisi de iure positiuo, cum pontificia præcepta, vt quadragesimale ieiunium, & festi obseruatio, vt libro primo scriptum reliquimus, non consueuerint vsque ad periculum mortis obligare, non facile persuaderes teneri episcopum in periculo mortis residere, eo potissimum, quod, vt supra visum est, prædicti auctores verbum Christi de se propriæ assertum arbitrantur, & tamen si illud verbum neges vim habere præcepti, nihil relinquis, vnde inferatur teneri episcopum tempore necessitatis vitam pro suo grege ponere. Quę tamen omnium est generalis confessio.

Auguſt.

D. Tho.

Argu.

Ad arg. factum.

Ad argumentum ergo in contrarium respondetur, huiusmodi præceptum nõ esse censendum atrox, quin vero cum tota salus temporalis orbis medium sit ad spiritualem promouendam, idque vsque adeo sit certum, vt Deus ipse temporalem uitã, corporalium præstantissimum, pro salute nostra posuit, naturalis ordo diuinusq. postulabat, vt qui pastores animarum futuri essent eodem tenerentur præcepto. Neque vllus antea ad id muneris eligeretur, quã idoneus esset inuentus, qui illud optima fide compleret. Immo vero & rex tenetur pro sua republica vitam ponere. Quocirca sicut vbi fidei confessio id monuerit, martyrium est mortem oppetere, sic & vbi hæc ratio iustitiæ idipsum postulauerit. Cuius nobis Ioannes Baptista documentum reliquit, qui iustitiæ defendendæ caput obtulit. Hinc facile ad posterioris conclusionis expositionem descenditur, nam ex his quæ dicta sunt, elicitur, caussas omnes, ob quas licite præsul potest a sua ecclesia abscedere, nullatenus existimandas esse respectu suæ propriæ personæ, quandoquidem & vitam ipsam ecclesię debeat, sed tantum respectu boni ecclesiæ cui fidem habet obligatam. Quare etsi Caietan. impręsentiarum easdem caussas sub tribus generibus complectatur, quæ sunt Necessitas impedimenti, qualitas negotij, & conditio personæ, ad commodum tamen ecclesiæ sunt omnes referendæ. Atqui impedimentum, aliud est quod ab intrinseco prouenit, & aliud, quod ab extrinseco. Ab intrinseco scilicet, vt est aduersa episcopi valetudo ratione cuius solum & aerem mutare debet. Et quod hoc etiam debeat respectu ecclesiæ pensari, patet. Nam si etiam tunc ecclesia necessitate pręsentiæ Antistitis premeretur, occumbere potius deberet morti, quam exire, secundum legem boni pastoris a Christo præscriptam. Quando autem non vsque adeo ecclesia affligatur, in rem eius vergit, quod episcopus suæ saluti consulat, ut expeditius ei seruire possit. Neque vero solius valetudinis gratia, verum & animi recreandi suosque visitandi necessarios ius naturale indulget, vt possit exigua tempora succidere, quæ his, aliisve id genus suis negotijs possit impendere. Nam huiusmodi obligatio non est intelligenda ac decret esse in carceribus, compedibus vinctus. Pari modo censendum si impedimẽtum forinsecus ingruat, ut cum tyrannus ecclesiæ infestus est. Nam si non singulariter in odium prælulis, sed in ecclesiam ipsam grassatur, tunc persistendum illi est vsque ad mortem. At ad hanc necessitatem applaudunt exempla Augustin. ad Honora. supra allata. Et de verbis Domini serm. 5. de Petro & Paulo, ac ceteris sanctis martyribus qui pro suis ecclesijs, exemplo Christi, tyrannorum gladijs occubuerunt. Si autem ob particularem insidiam prælati tyrannus est infestus ecclesię, tunc etiam ex re eiusdem ecclesiæ est, vt in tempus sese inde auferat, sicuti ibidem idem ait Augustinus ne subditi fugere cogantur. Cuius exempla nobis extant Ioanne Euangelista, qui precibus suę ecclesię, vt expediebat, secessit, & in Canturiensi Thoma. Sed tamen postea dum opus fuit, ad easdem sedes cum periculo uitę remearunt.

Caussæ legitimę ob quas licet epo abesse a grege, si respectu ipsius sit

ecclesiæ pensandæ sunt.

Prima cã absentiam honestans.

Qualitas autẽ negotiorum similiter respectu

spectu eiusdem ecclesiæ pensanda est, vt legitima inde petatur absentiæ excusatio. Est enim triplex particularis ecclesiæ habitudo animaduertenda. Consideratur in quam generalis vtilitas Salmanticensis ecclesiæ ad singula eius ministeria, vt prædicare, visitare, &c. vt totum ad singula membra. In ordine autem ad e vniuersalem ecclesiam Romanam, sicuti membrum ad caput, seu ad totum corpus. In ordine autem ad alias ecclesias, sicut vnum membrum ad reliqua eiusdem corporis. Et omnes istæ necessitudines, iustas possunt episcopo afferre causas secedendi ab ecclesia, etiam iure diuino & naturali. Quando ergo ecclesia particularis in aliqua est calamitate cõstituta tunc ob primam habitudinem totius ad partes potest eius episcopus ab aliis muneribus, & officijs cessare, & accedere curiam vel romanam vel regiam ad protegendam suam ecclesiam, idque iure diuino & naturali. Quandoquidem non solũ alia particularia officia, verum etiam hoc, idemq; præcipue ei debet, dummodo per alios id perficere non possit. Si autem necessitas vniuersalis ecclesiæ absentiam episcopi expetiuerit, nemini dubium, quin diuino iure & naturali cogantur abscedere. Nam sicut membrorum singula naturali ordine se salute tuendæ capitis obijciunt, ita & ecclesiæ particulares sese tenentur offerre, atque adeo suos episcopos communi bono. Perplacent autem hic adnotamentũ domini Caiet. non solum ob suam doctrinam verum & ob suam dignitatẽ, qui Cardinalis erat Romanus. Ait quippe iudiciũ hic esse adhibendum, quo discernatur an personalis opera & industria episcopi sit ecclesiæ vniuersali necessaria Nam si necessaria non est, nõ excusatus eius absentia. Exẽpli gratia: Dum consilium æmenicum aut prouincialis synodus indr̃, constantissimũ est dñe iure diuino episcopos illuc cõmeare. Nã conciliũ, est ecclesiarũ cætus, & noĩe ecclesiæ venit eps. Pari modo, si citra conciliũ expedierit Papæ propter egregiã doctrinam aut singularem auctoritatem personæ aliquẽ epm accelere, cuius consiliũ in commune bonum capiat, licebit quidẽ ad tempus eum è sua sede euocare. At vero si quia eleganter scribit aut psallit, vult illo pro amanuensi aut cantore vti, vel vult eũ esse auditorem cameræ aut rotæ, cum id nõ sit necessarium per episcopum exequi,

Caieta. Licitum est pastori pro cõmõ vniuersalis. Ecclesiæ gregem alteri cõmittere.

immo abundant, qui eiusmodi prouinciis obeundis præsto adsint, profectos non est legitima apud Deum excusatio, eo potissimum, si residentia, vt vere res habet iure diuino sit necessaria. Nam inde certum sit non posse Papam dispensare nisi idem ius naturale ac diuinum interpretando, quod quidem nisi in vera & legitima necessitate neminem excusat qualis in similibus casibus neutiquam occurrit. Haud equidem nescio nonnullo iuris prudentium huc nobis obuiam exituros, qui aiunt eos qui Romæ resident, residentes censeri in suis ecclesijs, nempe quod qui residet in capite, resideat in membro. Attamen hoc esse metũ figmentum, neque Caieta. iuris non ignarus. affirmare veretur neq; vllus iuris aut Theologiæ peritus non plane videt. Cum enim ius diuinum sit vt vnicuique diœcesi suus mancipetur episcopus; idque vt demonstratum est propter peculiarem curã & vigilantiam, quæ eidem ecclesiæ est necessaria, planè colligitur ꝙ residere Romę, non solum non sit residere Salmanticæ, verum neque absentiam non residentis excusset, nisi legitima id exigente necessitate.

Quam ob rem sic in Germania nonnulli episcopatus, quos ego vidi, instituti sunt, vt eps nullos habeat alios fructus præter victum & honestissimam suæ familiæ in omnibus necessariis sustentationem dum fuerit præsens absenti vero nihil tribuitur. Per hæc vtique de Reuerendiss. Cardinalibus episcopus censendum est, sua enim se ipsi lege iudicare debent. Haud enim frustra lege ab ipso sacro senatu cautum est, ne episcopi ad illam insignem dignitatem assumantur, nempe quod iudicarunt residẽtiam epõrum esse de iure diuino cuius idcirco dispensationem, nisi alia eiusdem iuris interpretatio, puta grauitas necessitatis, non admittebat. Quæ quidem lex vsque adeo summo pontifici sancta habetur vt nullatenus super illam dispensare in aĩam inducat. Et nihilominus electo Cardinali commendatur sine titulo ecclesia, quod ut lib. 3. dicebam, si fas est minimo monacho, Christiano tamen de re fari Christiana, apertam præsefert legis elusionem, quasi non tam stricto iure obligetur, cui ecclesia commendatur, illic residere, ac si esset legitimus episcopus. Aufertur Cardinali ecclesiæ titulus eo solum, ꝙ residere nõ potest, & tamen non timetur eandem ipsissimo

Iure cõsultorũ fallaciæ.

n.e

Cardinalibus inhibitum est ne fiant episcopi.

mo commendare. Vtinã hoc non sit Deo imponere. Porro ergo qui diuinũ ius cõsuluerit, primum hoc æquissime iudicauit vt nemo episcoporum Cardinalis creetur. At vero si contrarium fiat, multo minor est culpa imo forsan nulla, si vt in sua ecclesia persistens, nũquam Romam visat. quã vt in curia commoretur, suam deserat ecclesiã. Si quis diœcesim proximam haberet Romæ quam crebro visitare posset, & ea esset doctrinæ auctoritatisq; excellentia vt plurimum ad ecclesiæ bonum referret sacro interesse senatui, forsan suã posset defendere caussam, hac nãq; ratione, vt aiũt permittuntur sex episcopatus Romæ circumiacentes. Cardinalibus esse mãcipati. Extra hos tamen casus ipsi sibi viderint, nobis n. non licet os ponere in cœlum, nisi quatenus ipse cœli Dominus perstrinxerit. Huic demum sententiæ maxime astipulatur decretum Inno. III. in cap. Bonæ memoriæ 1. de postluat prælat. vbi noluit exhibere Cardin. in archiepiscopum Rauennatem, quia necessarius erat ecclesiæ Romanæ. Quo fit, vt nisi in tali casu s. propter excellentiam, tum auctoritatis tum etiam peobitatis personæ, & propter ecclesiæ vicinitatem, non sit audienda sentẽtia Pan super eo. c. nempe Episcopatum, & Cardinalatum esse dignitates compatibiles. Qua rõne in Concilio nuperrimo Tridentino (vt supra dicebamus) vbi decretũ est nullos episcopos excusari a personali residẽtia, adiectum est. Quouis gradu, vel dignitate fulgeant. Præter hæc necessitas ẽt vnius particularis ecclesiæ põt alterius ẽpo charitatis iure in aĩum inducere, vt illi succurrat qñ id sine detrimento propriç plebis facere põt. Sumus. n. omnes, vt ait Paul eiusdem corporis mẽbra atque adeo cũ singuli aliorũ ope indiguerint, mutuo se pñt ac debent iuuare, vt ꝙ in Symbolo de Sanctorũ cõione scriptum est, opere referatur, maxime cum præstantius membrum inferioris auxilium expostulat. Atq. hac de causa Pau. Titũ ac Timoth. aliosq. discipulos nonnunquam, a suis ecclesijs abire in alias iussit propter raritatem, quæ tunc erat similiũ suppositorum ecclesiæ, & propter necessitatem promulgandæ fidei. Per hæc rñdetur aduersariorum argumentis, fictis potius, quam legitimis. Arguunt quippe nonnunquam ẽpos necesse habere ad concilium ire, aliaq. põtificis capessere iussa, & apostolorum discipulos a suis ecclesijs diuagatos. Sed hæc nihil conclusioni aduersantur, sanè cum residẽtia propter salutem ecclesiæ sit instituta. Quare vt eidem consulatur fini, ipsum naturale ius ac diuinum eiusmodi exceptiones, nõ solum permittit, sed & iubet. Eadem ratione potest episcopus ad infideles in tempus transire & legatus ad componendum pacem, aliud ve id genus exequendum munus ecclesiæ necessarium abire. Secus, si legatio de re esset temporali, quæ per alium posset absolui. Tunc enim abusus esset episcopalis dignitatis in detrimentum ecclesiæ, quandoquidem vetitum sit ne Deo militans implicet se negotiis secularibus. Tertium demum caussarum genus, quibus potest episcopus nonnumquã se ecclesiæ suæ subtrahere, est conditio personæ: adiunctis tamen temporis ecclesiarumque qualitatibus. Vt si raritas esset personarum, quibus ecclesiæ demandari possent, & persona existeret excellenter idonea & ecclesiæ proximæ, quibus fructuosior esset vicissitudo visitationis talis præsulis, quam perpetua alius residentia. Tunc enim vni personæ duarum possent ecclesiarum tituli committi vt patet can. Illud. 21. q. 1. vbi archiepiscopus Tarraconensis permissus fuit episcopus esse Fundensis. Hoc autem accidentarium est, & quam rarissimè vsu contingens. Præter hæc de iure concessum est dum parœcia annexa est superiori dignitati, vt qui in superiori ecclesia residet per vicarium seruiat parœciæ, vt habetur in Concilio Later cano. 13. supra citato, iubetur tamẽ idoneum & perpetuum habere vicarium canonicè institutum, & voce perpetuum, designari videtur vt sit quasi curam habẽs animarum. In calce demum præsentium exceptionum sciscitabitur quis forsan vtrum possit Papa præter has caussas super hoc iure dispensare, peruia tamen est solutio, quippe quç ex superioribus plane colligitur. Quæ. n. opinio tenuerit hoc esse tantum de iure humano, subsequenter respondebit. perinde Papam sup hoc dispensare posse, atque super ecclesiastico ieiunio, aut quauis alia id genus lege. Itaq; non solum poterit interpretari ius, nempe quod ad talem casum non extendatur, uerum & obligationem prorsus singularis personæ tollere. Qui vero ius hic diuinum

Limitatio superioris assertiõis. Innocẽ. tertius. Concil. Triden.

Arg. ad uersariorum. Solutio.

Tertiũ genus caussarũ quib. se põt ẽps ecclesia subtrahere.

Solutio. uinum & naturale cõfessus fuerint, quod non solum probabilius, verum certo certius est, subsequentur respondebit, pontificem dispensare non posse, sed ius interpretari diuinum ac naturale scilicet declarando talem casum ab ipso eodem diuino iure excipi. Quod si quis sic contra redarguat:

Obiectio. Reddere votum simplex est etiam de iure diuino, super quo tamen Papa dispẽsare potest, ergo poterit residentię uinculum pariter dissoluere.

Solutio. Negatur consequentia, nam etsi redditio voti manente voto sit de iure diuino, cuius contrarium Papa permittere non potest, tamen quia obligatio voti nascitur ex peculiari vouentis voluntate, super illos Papa potest dispensare, videlicet, vt factum votum, pro infecto habeatur. Lex autem diuina iubet episcopum residere. Quare dum manet episcopus, per nullam potest pontificis dispensationem ab eodem residendi nexu religari. Vide quanti referat sic aut sic loqui. Attamen licet in illa uix probabili opinione persistas quod residentia tantum sit de iure humano, nihilominus Papa pro libito dispensare non valet, sed legitima id causa exigente. Neque aliter ille cum quo fuerit dispensatum, tuto potest eadem dispensatione vti.

Hæsitatio. Iuxta hoc ergo documentum hæsitabit quis forsan vtrum ratione ciuilis administrationis reipublicæ possit episcopus licite in curia regia uel alibi vitam agere.

Rõ hæsitandi. Et arguitur a parte affirmatiua. Primum iuris auctoritate in Authenticis supra citatis. Quomodo episcopo. & de sanctis epis permittitur vt possint per annum in curia manere atque diuitius de Cæsaris facultate. Et ratione id patet, quia bonum quo communius est eo præstantius. Administrare autem rempublicam regni vniuersalius est, quam ad gubernaculum vnius ecclesiæ sedere, vt exempli gratia, si eps fiat prorex, aut curię preses. Nam verisimilius est per epum eiusmodi magistratus sãctiori fide & iustitia, vigilantioriq. cura administrari quam per seculares administratores. Et supra hæc si fiat generalis fidei protector aduersus hęreticam prauitatẽ nam eiusmodi prouinciæ præfici commodius ac decẽtius nemo potest quam ecclesiasticus præsul propter illustrem auctoritatem ecclesiasticam ad idẽ munus requisitã. Ad hoc autẽ discreta distinctione respondendum est.

Solutio. Quod enim episcopus ob cuassam cõponendæ pacis aut aliam non fictam, sed uere honestam, regia legatione fungatur ad alium principem, Item quod inquisitor fiat hæreticæ prauitis, profecto nullũ refragatur ius, immo æquitas ipsa suffragatur. Quod vero annorum curriculo maneant ciuilib. magistratibus, atq. administrationibus mancipati, tum iura citata consentienter reclamant, tũ & rõ sublimitatis, ac perinde fidei qua se sui ecclesijs mancipaunt & iustitia insuper suscepti stipendijs nullatenus ferre possunt.

Saudes posita rñsio. Primũ enim eiusmodi administrationes non solum necessarium non est vt per episcopos fiant, verum neque suum statum condecet. Possunt enim in primis viri seculares illas optime exequi: Antistites vero non satis digne,

Paulus. Cum Timotheum Paul. admoneat neminem, qui Deo militat, implicari debere negotijs secularibus, ecquis rogoratum ducat episcopum qui tam sancto spiritu limuneri addictus est, in discordijs ac litibus secularibus audiendis totũ tempus prodigere? Quod re uera vel altissimo contemplationis silentio deret vel suis ouibus docendis educendisque impẽdere.

Nicol. Euocauerat Roman Nicolaus Papa episcopos quosdã qui erant apud Carolum Cæsarem, caussante vero Imperatore quod contra maritimos piratas inuigilarent & ideo ire non possent, respondet, vt patet. 23. qu. 8. ꝙ reprehẽsibile id valde esse constaret, nam cum militum, inquit Christi sit Christo seruire, milites seculares debent seruire, seculo Potissima tamẽ rõ quæ huic abusui reclamat, est ꝙ etiã si eiusmodi munia melius ac salubrius per episcopos quam per alios exhiberentur, non tamen hoc est talentum ꝙ Deus illis augendũ cõmisit, neq. id ꝙ eis iussit, & ꝓ quo tam ampla decimarum stipendia ipsi percipiunt, neque de quo rationem est ab illis exacturus. Quid enim particulares ecclesiæ reipublicæ ciuili debent vt tantam decimarum copiam pro seruitio rependant, quod episcopi non sibi sed seculo impendunt? Aut quomodo dum Christus ab illis in die iudicii effusi sanguinis sui rationem repoposcerit, quo animas redemit, quas illis seruanda confidit respondebunt se alijs vacasse negotijs, non sibi ab ipso commissis? Perpendant si res a suo duce malè ducti exercitus rationem interrogaret,

Paulus.

Paulus.

rarat, cui illi rñ deret, rei aulicæ dedisse operam, quo responsum ferret. Si qui in agone seculari contendunt, se omnib. abstinent, vt ad Corin. 9. ait Paul. ut se totus sua muneri tradant, qui Christo tam insigniter militant, perpēde q̃ se dēant a cunctis alijs subtrahere, vt tanto negotio integri adsit. Et si qui inuitati ad nuptias malè in Euangelio ob id audiunt, q; quia, vel villas, uel iuga boum emerant, conuiuium recusauerant, quātò putas peius fit apud Deum auditori præsules, qui ad conuocandum conuiuias missi sunt, imò qui sm Christum sponsi, & ipsi existūt ecclesiæ, qui sunt conuiuiū celebraturi, si alijs sese mancipent negotijs, quib. illa vel defraudetur, vel remittatur cura? Regi Oziæ, vt legitur 2. Paral. 26. conuitio, & sacrilegio dabatur, q; thuribulo incensum adoleret Dño. Cui sacerdotes improperantes aiebant; Non est tui officij Ozia, vt adoleas incensum Dño, sed sacerdotū. Sed longe iustius vice versa sacerdotibus ac maxime epis opprobrio tribuendum est, q; officium suum adolendi incensum deserentes, thurificent seculo. Non. n. est ille spiritus, quem Deus illi dum consecrantur, suggerit, sed quo spūales proles progignant, ac nutriant. Audi Moysen Num. 11. quanta verborum significantia similes curas quas Deus aīmarum pastoribus cōmittit, exaggeret. Cur n. inquit, posuisti pondus vniue. si populi huius super me? Nunquid ego concepi oēm hanc multitudinē, uel genui eam, ut dicas mihi: Porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum, & effer. s in terrā, pro qua iurasti patribus eorum? Profectò multo maiorem curam, & solertia requirit Christus a Præsulibus, aīabus quas suo ipse sanguine pr opignit, impendendam, ad quod proprie spiritum fauoremq. suppeditat. Quocirca illic statim subditur. Congrega mihi septuaginta uiros &c. & auferam de spiritu tuo tradamque eis, vt sustentent tecum onus populi. Aliqui volunt imminutum fuisse tunc spūm Moysi, sed forsan, vt supra dicebam, non ille est sensus, qñquidem illi nō fuit culpa auxiliares sibi poscere. & ideo neq; pœnam commeruit. Sed sensus est forte, auferam i. capiam eiusdem generis spūm, quem illis infundam. Nam, ut ait Paulus diuersa sunt gratia & spiritus munera, quæ Deus suis dispertitur iuxta officiorum necessitem, quæ illis committit. Quare in epōrum consecratione ab ipso petitur, vt super eum, qui cōsecratur, de oleo sacerdotali infundat. Horum ergo meminimus, ut epi intelligant non sibi diuinitus aliā gratiam, & fauorem atq; spūm impertiri q̃ quo ad suā regendam ecclesiā opus est. Sed humanæ appetentiæ & conatus sūt, qui illos in alia secularia negotia submergant, vt nauim q̃ illis Deus ceu proretis, vt ait in quadam epistola Clemens, ad regendum concredidit, submergi sinant.

Ex quo epi non a capitulis, sed regibus creari cœperunt, passa est ecclesia dispendiū residentiæ.

Neq; vero diffitendum est, hanc pestē, quæ ecclesias pñtia suorum pastorum exspoliat, inde latius inserpsisse, ex quo epi a suis capitulis eligi desierūt, cœperuntq. in curijs, uel Romana, uel regijs creari. Non quidem est quod prorsus cōtra principium indulta obmurmurem. Nam eo iā vsq. euasit humana malitia, vt si penes capitularia collegia ptās electionis duraret, oīa essent discordijs plena, cruentisq. dissensionib. dilacerata. Sed tñ quia, ut est humanum ingenium, nullum remediū rebus adhiberi pōt, q; secum non aliquid incommodi afferat, inde cœperunt curiæ, tum Romana, tum potissimū regis epis crebrescere, qui sponsis pauperiorib. neglectis cum ditiorib. adulteria cōmittere semper inhiant. Quod quidem malū nō est recens. Hac. n. de causam, ut Hier. in epist. citata ad Ocean. refert concilio Nicenus cautū fuit, ne isti epōrum ascensus ecclesiarumque cambia permitterentur. Porrò aūt quò ad finem iam demum qōnis properemus, ex hmōi epōrum tum absentia a suis ecclesijs, tum frequentia in curijs, cœpit vulgus eorum dignitatem despicari. Cœptum inq̃ eis est & a secularibus parum reuerentiæ, & a clericis minus obedientiæ exhiberi, & a ciuilibus curijs, & foris plurimum iudiciorū adimi. Nam, ut ait super ultimum ca. ad Hebræ. Athanasius, quemadmodū necesse est ut præsidentib. populus obsequētem se præbeat, ita & sacerdotē oportet, ut aliorum aīas curet, & noctes ducat insomnes. Æquissima ergo est uindicta, ut qui suum negligūt locum, sensum de illo decidāt. Hæc enim ultio fuerat de sacerdotib. a Malachia præcātata c. 2. ubi ait: Et nunc ad uos mandatum hoc, o sacerdotes: Si nolueritis audire, & si nolueritis ponere super

Incommoda, q̃ epis ex frequentatione iuris obueniūt.

Athanasius.

cor,

cor, vt detis gloriã nomini meo, ait Dñs exercituum, mittam in vos egestatem, & maledicam benedictionibus vestris. Ecce ego proijciam a uobis brachium (seu armum) & dispergam super vultum vestrum ventriculum solemnitatum vestrarum. Et infra: Ego dedi vos contemptibiles, & humiles in omnes gentes pro eo quod non custodistis vias meas. Perpende maledictiones. Mittam in vos egestatem, hoc est, subtraham vobis doctrinæ lumen, & gratiæ fauorem, quibus vberes fructus ferre soletis in populi. Et maledicam maledictionibus vestris. Fortasse idem est. Nam sacerdotum benedictiones sunt fructus, quos populus per ipsorum doctrinam, & fauorem captat. Quare maledire benedictionibus, est, ut malignos fructus ferant. Quamuis ēt si ad sacramenta id referatur, quodammodo verum est. Nam etsi sacramētorum fructus mali esse non possint, tñ sæpe cum per ignaros, & auarus dispensantur, non tenent, nempè ordines quos cōferre attentant pp irregularitatem, non verè conferunt, & crebro quos nō pñt, a delictis absoluunt, quod sæpenumero pp absentiã prælatorum accidit. Adde, q maledicere idem quoq. sonare, potest quod permittam, ut maledicantur. Quod lamentabili vsu accidisse in Germania, & Anglia atque alijs regionib. experti in malum nostrum sumus. Nam pp ignauiã, & perniciosissimam eporum, aliorumq. pastorū in curiam cuncta sunt heretici plena, qui sacramenta omnia execrantur, blasphemijsq conspurcant. Vnde sequitur. Et ecce proijciam a vobis brachium, seu armū q est robur dignitatis vestræ, & regiminis baculum. Ac demū dispergam super vultum vestrum ventriculum solemnitatum vestrarum. Alia litera pro ventriculo, impudentiori uoce, sed tñ significantiori, hēt, stercus. Et fit illusio ad Mosaica sacrificia, quibus aīalia mactabantur. Nã iam apud hæreticos adeo sacra nostra fętere cæperunt, ut sacerdotum nultus stercore sordescere existimentur. Simile est apud alium Prophetam, nempè Zach. 11. O pastor & idolum derelinques gregē. Ad uiuum profecto exprimit naturã ingeniumq. pastoris derelinquentis gregē. Est. n. nil aliud quam pastoris idolū, nempè imaginem tñ præ se foris gerens, &

Radix & origo Germanicæ Anglicæque stragis hoc nostro seculo editæ.

personam pastoris, ut sculius lapis, re tñ ipsa carens. Gladius super brachium eius hoc est super regiminis prātem, & super dextrum oculum eius, puta super rectum sensum, & iudicium: Nam postquam libido sua eos cogit ecclesiæ gubernaculū deserere, illico eis suadere incipit non ea obligatione teneri, quam sapientes docet, quod est oculum dextrum eis eruere. Vtinam ille, qui lux venit in mundum, quotquot super candelabrum ecclesiæ suæ erexit, sic illuminet, & inflammet, ut iura sui muneris tum clarè cognoscant, tum, & charitatis ardore moribus exhibeant. Argumenta ergo in fronte quæstionis proposita, quã ab id militabant q neutiquam epo liceat de diœcesi sua decedere, facillimæ sunt solutionis. Ad primū enim respondetur, quod non omnis, qui a sua ecclesia sese in tempus aufert fugere, ut mercenarius censetur, sed ille prorsus qui ob peculiare cōmodum id facit, uidelicet salutem spiritualem populi corporali suæ posthabens, sm illud Gregorii in eadem homilia. Stare in periculo ouium nō potest, qui in eo, quod ouibus præest, non oues diligit, sed lucrum terrenum quærit. Et ideo opponere se contra periculum trepidat, ne hoc quod diligit, amittat. Ille ergo q absq. detrimento gregis recessu suo periculum sibi cauet, non est mercenarius. Pariter ad secundum, ex Prou. 6. rñdetur, quod qui fidem suam alteri spondet, si legitime est impeditus, satis per alium seruit. Ad tertium denique respondetur, q cum episcopus in altiori sit gradu perfectionis quam monachus, dum ab illius functione impeditur, non tenetur se religioni mancipare.

Ad primū arg.

Grego.

Ad secun.

Ad tertium.

Tametsi p capto nostro disputationē hãc & forte prolixius iusto absoluerimus non supputaui t fragmēta quarundã epistolarum Athanasij subscribere, quę ante nos alij, tum traduxerunt, tum præsenti quęstioni appensas curarunt: Sunt. n. profecto dignissimæ, quas præsules uniuersi cordi altissimè habeant impressas. Quem ergo legere non pigebit, eundem profecto neq. pęnitebit legisse, qui uero tedio iam fessus lege recusauerit, non grauabitur scriptas habere. Sanè ut constet quam hæc quæstio fuerit antiqua, quamque sanctissimis illis patrib. affirmatiua eius ueritas sanctissima, quamque duxerint episcopo-

[Margin: Prima epistola Athanasij ad firmādam residentiā epi. Aretęde stinata.]

scoporum residentiam ad animarum salutem, & perpetuitatē Christianismi necessariam. Irrepserat enim iam tunc mos, vt episcopi Imperatoriam vrbem Constantinopolin cuius Athanasius patriarcha erat, frequentarent. Primam ergo scripsit episcopo Cretæ; qui dum absens a sua ecclesia, proponebat illuc proficisci: quod quidem propositum præcipuis laudibus & rationibus commendat. Charissime enim inquit, mi frater & commiuister, gratia tibi & pax a Deo. Consiliū illud tuum ac voluntas, quæ ad aureas meas perlata est, fortis virilisque animi, ac sursum tantum aspicientis, vere ac legitime certantis, & nomini, ac vocationi suæ respondentis visa est, non autem mercenarij & fugientis, non solum si lupum videat, sed si vulpem: vnde gregi Christi principis pastorum damnum creet, & animæ suæ infinitos præparet cruciatus. Attende verborum emphasim. Et sequitur: Cur enim iste, scilicet, qui in sua non permanet diœcesi, non potius vitam priuatā viuere maluit, si cogitabat succumbere, seque non oues pascere, pro quibus sanguinem suum Christus profudit? Quemadmodum non venit huic in mentē eius, qui maledicto eum affecit, quam opus Domini facit negligenter. Quamuis facere nomine simulet, in cuius alioqui animo insidet, quod de insipiente scriptum est, qui dixit in corde suo, non esse Deum neque n. Deum ponunt, qui hæc in cōspectu eius facere audent. Audi, Deum non ponunt, quia eum factis esse negant. Ex quorum numero & ordine facit Deus ne simus, adscribatque nos inter fideles dispensatores, cōcedatq; benigne, ut præsto simus principi pastorum ad perficiēdum quæ oportet, ponamusque animas ,p ouibus eius, qui simul id & exemplo demonstrauit, & edicto sanxit. Præceptū ergo in verbis Christi Io. 10. agnouit. Et paucis interiectis: Quamobrem, inquit, veris pastoribus non est tutū non vigilare, & non circumquaque omnia lustrare, ouesq; errantes solum quærere, ac non magis solicitos esse pro ijs, quæ non erant, perterritos horum temporum tenebris, quę iusto Dei permissu ac iudicio nobis illatę sunt: quia.s. non ita viuimus, vt eum decet, qui nos vocauit. Sed ò animarum nostrarum detrimentum. O ingentes pœnas vobis ob nostras libidines. & perturbatas voluntates, quæ hoc malum pepererunt, infligendas hoc inquam malum, vt gens sancta, per omnes campos, & montes vitio pastorum absentium dispersa, ac dissipata esset. Debent ergo hoc facere (hoc est in suis diœcesibus residere) omnes boni pastores, quicunque hoc nomine digni sunt, ita vt qui cessarit, non sit impune cessaturus. Etenim si quisque pastor in diœcesi, quæ sibi obtigit, uel biduum moretur, experiri liceat per multa peccata & damna non esse futura in populo. Perinde namque esse videtur gregem abesse a pastore vt cæcum luce carere. Sic augētur oues, & in tuto sunt, cum præsunt ueri pastores: non autem qui totum ebibant lac, & lana tegantur, omnique studio, & arte seipsos, non oues pascant. Hęc atque alia id genus multa in illa epistola. Secundam misit episcopo Sardensi; vbi statim a proloquio sic incipit: Scio te non ignorare, quæ a sanctis Apostolis de constitutione rerum ecclesiasticarum sancita sunt. Ex quibus vnum est, vt quisque pastor, intra suos fines insistat propter pacē, & charitatem, quarum est Iesus arctissimū vinculum, quod solui non potest. Scis præterea ut quales nos essemus, appareret, quibus nobis uerum pastorem designantib. magnus ille Pontifex Christus munus pastoris definierit: nempe mutua in illum charitate. Alludit ad illud, diligis me plus his? Deinde non ignoras ornatum egregij pastoris, qui sit animas suas euidenter cogniturus, hoc est, de facie: de quo in Prouerb. scriptum est quod bonus pastor de facie cognoscere gregem debeat. Et infra: Intellexisti etiam quis sit mercenarius & qualis de quo pudet me tum dicere, tum tacere, tum satis ipse status temporum, & rerum, cum ostendat, atque coarguat; De quo si attente audiam prophetas, cum in me similes pastores his verbis inuehuntur, pastores pascunt seipsos, non oues. Et illud. O pastores qui perditis oues pascuę item, sacerdotes legem Domini occultarunt, & legem meam uiolarunt, & sancta mea profanarunt. Item illud: Lanis ouiū indui, & mactare quod pingue est, lac bibere. Hæc inquam attente audiens, quid faciem, ne meruam eos, qui me redarguunt, & clare ob oculos mihi ponunt, qualis sim? Quæ si fabulas putat, qui in ignem,

[Margin: Secūda eiusdē epistola missa episcopæ Sarden.]

ignem, illum extremum non intuetur, mihi fabulæ non certe, sed ita horribilia omnia esse videntur, vt horrore excedant, consumantque medullas. Neque tamen curamus facere pro viribus, ne propter aliqd ex his vitium, ac scelus, constricti uinculis arctissimis, pœnis sempiternis afficiamur. Sed quod subinde sequitur, est notatu dignum. Ait namque, quod cũ a principio constitutum esset, vobis quoquo anno synodus haberetur, postea cõmodius visum est, haberi semel, ne oues propter crebram absentiam pastorum facile a lupis inuadi possent: vide quantæ illis patribus curæ erat residentia, vt eius gratiã a synodo celebranda abstinerent. Et sequitur ad mores nostrorum temporum accõmode contra illos episcopos, qui desertis suis gregibus in curia Constantinopolitana versabantur: de quibus ait, Denique maluerunt breui voluptate contenti carni indulgere, quam cum populo Dei laborare contemptis legibus diuinis, quæ prohibent ne paulisper quidem impune a grege abesse. Ausculta, lege diuina eã sic esse iussam residentiã, ut ne paulisper quidem liceat impune a grege abesse. Et subdit: Ac nisi, vt Apostolus ait, inimicus videret, verum eloquens, possem aliquid vere dicere: Quid quæso, iuuat estos episcopos, & pastores in vrbe morari, nisi (vt omittam alia) vt patriarchas, alios moueant, alios eligant, ne si idem diu sit patriarcha, ras omnes ecclesiasticæ compositæ sint: quod præclarum facinus ex eo tẽpore facere isti consueuerunt, ex quo Cõstantinopoli potiti sumus. Quod quidem cum reliquis malis non est ambiguum & incertum, quin iram Dei nobis augeat. Certum n. est pastores, qui gregem negligunt non impunitos inultosque discessuros, tamen si fortasse non ita videatur ijs, qui sponte velamen obtendunt, ne limatam Euangelij veritatem aspiciant. Hæc ille. Et in alia tertia epistola ad episcopum Apameæ, inter alia sic illum admonet. Vt debet verus episcopus, resideas sancte ad sanctam aram, de qua tibi participandum est, sicuti Dominus pronunciauit. Dignum esse operarium mercede sua. Quamobrem non esse existimandum, licere tibi diu quauis de caussa abesse, quin potius faciendum tibi est, vt celeriter ire possis ad eam ecclesiam, quæ tibi addicta

Tertia epistola eiusdẽ.

est, & commendata, vt ei præsis. Sed in alia ad eundem, quæ quartã est, verba etiãnum maioris emphasis accumulat. Ait quippe: Ego vero eum, cui grex Christi commissus est, si dignitatem muneris nouerit, iniquum esse arbitror, non usque ad sanguinem ei studere & incumbere, nisi forte ignoraueris Deum esse, qui dixerit. Petre amas me? pasce oues meas. Sed hei mihi, non iam pastores oues pascunt, sed ouibus tanquam pane pascuntur. iam horribilia illa mala pastorum, quę propheta Ezechiel describit summa licentia irrepserunt. Quę si talia tamque grauia uobis videntur, age optime vir, contentus esto tua diœcesi; permane in ea, fac sis cum ouibus tuis, vt vsque ad sanguinem illis affixus, quas quidem nunc in fruteris, inter ficus & rosas, atque in montibus diuina prouidentia custodit. Neque enim quod certissimum est uirga, & baculo tuo pastorali fit, vt in pascuis virentibus pacis, & bonorum cælestis Hierusalem eæ sint. Scis enim qui amplius sex mensib. a diæcesi absuerint, nisi eo grauis morbus teneat, canonibus & legibus firmatum esse, vt sacerdotium & gregem amitterent. Verũ nouum cõsilium, & sceleratum hic a nostræ ætatis hominibus excogitatum est, scilicet mittitis aliquem, qui sciat mulgere gregem, ipsi vero in vrbe Constantinopoli spectatis propter præfecturas ciuiles, subscriptiones, intempestiuas ordinationes, adde etiam bullas, & decreta. Nostra hæc sunt tempora. Et tanquam impune sit vobis futurum, ita procul a diæcesi vobis commissa recedıtis, & alia huiusmodi, ut cuique libet committitis: opo tebat potius cunctis episcopis undique in unum congregatis, suam cuique diœcesim funiculo distributionis circunscribi, atque ita patriarchæ partem suam a vobis assignari, aut vos a patriarcha priuari. Alias præterea de eadem re subnectit epistolas, quas ne fastidio esse persistam, missas faciam. Sed & ad Imperatorem, qui Constantinopoli sinebat episcopos degere, nec cogebat eos ad suas ecclesias abire, multa etiam commemorat: inter quæ ait. Si tu oues pastori committeres, deinde illas quidem derelictas cerneres, illum uero quieti suę, suisque cupiditatibus indulgere & seruire, dic obsecro, relinqueresne pastorum impu-

Quarta epistola

Fragmẽtũ alterius epistolæ ad Imperatorẽ directa.

impunitum. Non patimur oues & pecudes impune negligi, & patiemur pastores aĩarũ impune seipsos pascere, nõ oues? Quid quæso apud Deũ excusabimus? Vtinam ne illud nobis exprobret, omnes quęrunt quę sua sunt, non quæ Iesu Christi. Deinde aliã de eadem re ad eundem hoc tenore subrexit: Si verum est, ꝙ dici solet, qui gregẽ, pastore priuat, vtriq; periculum creare, profecto graue supplicium manet eũ, qui pastorẽ arcet ab ouili, debetq; qui pastor est, vsq; ad sanguinem pro grege Christi relinquẽdo labores perferre nisi cum opus fuerit, in synodo singulis annis ad agendum de rebus necessarijs paulisper abesse, quibus cõclusis celleriter redeũdum illi sit, si credidetit sed redditurum rationẽ summo pastori Christo, & si dignus est nomine pastoris. Nisi fortè etiam propter necessitatẽ ad vtilitatem animarum pertinentem, ab Imperatore, aut Patriarcha statim redditurus voce. Quod si aliter epis. aut Imperatori videatur, siue quid secus fiat, minimè ipse sequar, neq; assentiar vllo modo. Neq; n. rationem habebit Deus caussationũ nostrarum cupiditatum, sed rationes reposcet de veritate, iustitia, diuin. sq; legibus, & statutis. Ac demũ in alia breuiori sic habet; Memento scripturę, quæ iubet contristari potius hoĩes quam Deũ, tibi vero Imperator cur graue videatur iustitiam, tẽperantiam, misericordiam popu. is tuis sancire, & inde non modo nullũ incommodum reportare sed potius operib. bonis conciliare Dei misericordiam. Quid iustius, quã si ẽps quisq; iubeatur, velit nolit, ad diœcesim suam redire? an non hoc debitum soluere tenentur? idq; canone sancitum est? Video fusius rẽ hanc deduxisse qua cuiquã fortè par censebitur, haud me tamen prolixitatis pęnitet.

QVÆSTIO IV.

DE VINCVLO. ET MODO quo episcopi & sacerdotes tenentur sua bona dispensare.

ARTICVLVS I.

Vtrum episcopo liceat aliquid proprium possidere.

QVartam præsentis libri quæstionem proposuimus de vinculo, & mõ, quo sacerdotes, & præcipue parœcij ac potissimum episcopi bona ecclesiastica dispensare tenentur. Quæ quidem quæstio vsque adeo medium multumque ancipitem habuit, vt maluerim alios audire qui me satis docerent, quam meam explicare sentẽtiam. Veruntamen ea proferam, quæ de hac re meditatus sum, alij vero iudices sunto. Est enim res abstrusa & perplexa, vt rinque porro suis subnixa rationibus ac testimonijs. Præterea cognitu perquam necessaria. Primus ergo articulus est vt ordinẽ D. Thom. non deseramus, vtrum episcopo liceat aliquid proprium possidere. Est enim Christi oraculum apud Matth ca. 19. Si uis perfectus esse, vade & vende oĩa quæ habes, & da pauperibus, & veni & sequere me. vbi paupertas voluntaria ad perfectionem requisita docetur. Episcopi autem statum perfectionis profitentur: ergo non iustius possunt propria possidere quam monachi. Secundo episcopi, vt supra satis comprobatum est, & glo. habet Lucæ 10. Apostolorum locum tenent, Apostolis autem rerum dominium Christus interdixit Matth. 10. Nolite enim inquit, possidere aurum neque argentum neque pecuniam in zonis vestris Cuius obedientiam Petrus Matth 19 confessus est, dicens. Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te, ergo episcopi nullum possunt habere dominium rerum. Terriò. Cleros Græcè vt ad Nepotianum Hieron. auctor est, & refertur 12 q 1. can. Cleros idem est Latinè quod sors, vnde clerici ideo sic appellantur vel quod de sorte Domini sunt, vel qđ sors eorum Dominus, cuius autem possessio Dominus est, nihil extra ipsum possidere debet. Nam si aurum, si argentum, si possessionem, si variam suppellectilem habet, cum istis participibus non dignatur Dominus pars eius fieri Hæc ille, ergo videntur episcopi rerum dominio interdicti. In contrarium est canon. Episcopi. Concilij Agathen. eadem cau a & quæstione, vbi habetur, quod episcopi de rebus proprijs, vel acquisitis, vel quidquid de proprio habent, hæredibus suis si voluerint relinquant.

Primũ argum.

Arg. 2.

Arg. 3. Hiero.

Concil. Agath.

Titulus præsentis quæstionis generalis est, quippe quo non distinguitur inter ecclesiastica bona atque alia, quæ naturali ciuilique iure obtinere potest episcopus. Duo namque sunt bonorum ge-

Duo bonorũ genera, q̃ episcopus possidet.

genera, quæ episcopus possidet, videlicet alia, quæ iure, seu hæreditatio, seu donationis, seu quouis alio seculari, illi obtingunt, atque alia ecclesiastica. Et de illis priori generis nulla est ambiguitas, quin proprie ac priuatim illa possidere valeant sed de posteriori erit tota rei disputatio.

In hoc ergo primo articulo solum disputatur an episcoporum status sit status paupertatis sicuti monachorum, ita vt nequeant proprium possidere. Ob idque perspicua est ac facillimæ solutionis, quæ vnica conclusione continetur. Episcopi quamuis statum perfectionis profiteantur, non tamen quem id modum monachi vt absque proprio viuere obligentur. Conclusio inquam plana est & constantissima, ob id quod nihil in particulari de bonis Ecclesiasticis affirmat. Quare inde potest veritatem sortiri quod iure secularis acquisitionis potest episcopis dominium rerum competere. At vero consulto cum D. Tho. est a nobis generaliter asserta. Arbitror namque vt in solutione secundi plane quisque adnotare potest, & artic. sequenti planius fiet, veram etiam illam sensisse de bonis ecclesiasticis, pro ea portione, quæ ipsis ratione stipendijs obtingit. Probatur ergo secundum istiusmodi generalem sensum. Ad ea quæ sunt supererogationis nemo nisi specialiter se ad illud voto adstringat, constringitur. Ait enim in epist. ad Paulinam & Armentarium Augu. Quia iam vouisti, iam te abstrinxisti, & aliud tibi facere nõ licet. Prius quam esses voti reus liberum fuit quod esses inferior, viuere autem absque proprio, opus est supererogationis, nempe non sub præcepti vinculo, sed sub optione consilij comprehensum, vt patet Matthæi. 19. Nam post necessitatem mandatorum. Si vis ad vitam ingredi, adiectum est, vt qui velit perfectus esse omnia quæ habet, relinquat & sequatur Christum, episcopos autem manifestum est non se eiusmodi voto irretire, quia neque id ad pastoralem munus necessarium est, sed satis est vt Christum egregie diligant, ergo episcopus secundum leges suæ dignitatis non arcetur quo minus dominio possit rerum fungi. Hic nulla emergit dubitandi ratio, sed hoc solum est memoriæ mandandum, quod cum episcopus religionis votum non emittat, fit vt nec votum faciat peculiare castitatis, præter id quod sacerdotio adiunctum est, neque votum paupertatis, sed tantum promittit obedientiam Papæ, fidemque suam huic ecclesiæ, a quo ideo vinculo nisi auctoritate ipsius pontificis dissolui nequit. Et ideo quatenus episcopus quisque est, non ei repugnat proprium possidere, non solum hæreditario vel alio quouis ciuili iure, verum neque ecclesiastico. Haud enim ex parte suæ dignitatis ei repugnat, iustum stipendium pro ratione suæ functionis percipere, cuius sit vere dominus, sicuti olim erant sacerdotes & Leuitæ. Vtrum vero tale ecclesiasticum dominium alia ratione sit eis prohibitum, nempe vt nullum in decimarum portionem habeant, quæ sibi prouenit, articulo proximo & subsequenti examinandum est. Nunc ergo satis sit constitutum, habere dignitatem episcopalem non esse paupertatis statum, atque adeo neque episcopo repugnare habere dominium rerum quas possidet.

Conclusio responsiua. Probõ. August. Documentũ.

Ad primum igitur argumentum negatur propositio illa, quod ad naturam perfectionis aut ad perfectionis statum generaliter & absolute necessaria sit paupertas, sed tantum est necessaria ad peculiarem perfectionis statum religiosorum. Quod enim ad perfectionem non sit necessaria, iam supra lib. 8. satis constitutum est, ybi monstrauimus perfectionis rationem in copia charitatis consistere, ad quam quisque quocunque statu progredi potest. Ad statum autem religiosorum ob id est paupertas necessaria quod profitentur perfici (hoc est) perfectionem discere & comparare, cui quidem instituto rerum possessio oneri est & impedimento. Episcopi autem non profitentur perfici, sed perficere Quocirca eas debent in charitate radices iecisse, aut a nullo vento possint inde eradicari, nempe neque ab amore diuitiarum, quas possident, neque ab alio quouis humano affectu, exemplo Grego. in cuius vita ad Heremitam responsum diuini oraculi refertur, quod plus ipse suam, quam suas illas diuitias diligeret. Quare adolescenti non dictam est. Si perfectus es aut si vis esse perfectior, sed si vis perfectus fieri, vade, & vende &cęt. A Petro vero dum pastor instituitur, nulla exigitur paupertas, sed charitatis culmen. Ad

Ad primũ arg. Gregor.

secun-

secundum tres applicat D. Thom. respondendi modos. Vnus est Hieronymi, idemque mysticus, vt sub nomine auri & argenti prohib. ti sint prædicatores sapientiæ, atque eloquentiæ huius seculi inniti. Alius vero est Aug. in lib. de consensu Euangelistarum, nempe vt illud, Nolite possidere, &c. non habeat vi.n præcepti, sed potius permissionis. Ac si dixisset, Non opus est vobis auro & argento. Permittitur enim vobis tanquam operarijs victum suscipere. Vnde subdit, Dignus est operarius mercede sua. Nam quod noluit Paulus, vt 1. ad Corint. 9. refert aliquando vti oblata sustentatione, opus erat supererogationis. Sed tertia responsio est Chrysost. vt inhibitio illa intelligatur peculiariter facta discipulis dum ad prædicandum Iudæis mittebantur tum vt populus ille facilius alliceretur, tum etiam vt ipsi firmiorem haberent fiduciam, quod diuina subsidia non essent eos defectura. Ex quo ideo neque ipsi neque eorum successores obligantur absque proprijs sumptibus euangelium prædicare. Quare Paulus, vt 2. ad Cor. 11. de se meminit, ab alijs ecclesijs stipendia mendicabat, quo posset gratis prædicare Corinthijs, quæ ideo aliunde sibi missa iure possidebat. Confirmat præterea in D. Th. solutionem nempe posse episcopum propria possidere, quod stultum esset sanctos illos Pontifices Athana. Ambro & Augu. eiusmodi præceptum sanctitatis fuisse trãsgressos. Duo hic tamen circa hanc solutionem non sunt dissimulanda. Vnum est, quod solutio neque vera in totum apparet neque argumento satisfaciens. Apparet enim negare verè apostolos fuisse professos paupertatem, quod falsum esse ex auctoritate ab ipso citata constat. Ecce nos reliquimus omnia. Quare nec satisfacit eidem auctoritati, quam in argumẽto assumpserat. Ad hoc respondetur hic D. Thom. non disputare de Apostolis, vtrum tria vota, vti modo religiosi, emiserint, tanquam religionum futurarum exemplaria, quod quidem D. Thom. vt lib. 8 vidimus 2. 2. q. 88. art. 4. concludit, sed modo tantum de illis differit quatenus apostoli erãt & episcopi, ad quem quidem statum non necesse attinet paupertas. Alterum hic maxime ad notandum est, quod hic affirmare videtur immo plane affirmat, quod potest episcopus habere dominium, non solum rerum alio iure acquisitarum, verum & stipendij ecclesiastici quod suæ functioni deputatũ est. Nam argumentum erat quod episcopi quatenus episcopi, hoc est verbi prędicatores, debent esse pauperes. Et responsio est illius negatio. Vnde cum paupertas in negatione dominij constat, & in hoc neget debere esse pauperes, quod possunt functionis suæ stipendia possidere, concedit eis illorum dominium, paupertati contrarium. Sed de hoc pressius art. 3. Vt autem plene solutio tertij intelligatur, notandum est, quod Deus dicitur pars clerici, non vt dicat respectu ad aliam partem ab ipso clerico possessam, sed sicut vnus hæres possidet partem hæreditatis, quæ sibi est tota substantia, quæ dicitur pars respectu alterius, quę alteri hæredi obuenit. Exempli gratia, debet clericus contentus esse Deo quem possidet, vt cum illo nihil aliud possideat, nõ quod nequeat possidere famam, & honorem & salutem, & aliqua bona temporalia, sed quod reliqua omnia ad nutum eius possideat, Itaque studium ergá Deum nullatenus per curam aliarum rerum diminuatur. Hoc enim esset secundum Hieron. aliquid extra Deum possidere. Qui vero sic Deum possidet, Deus est sua pars hoc est tota sua possessio respectu reliqui vniuersi, quem alijs possidendum relinquit.

Ad secũdum.

Hieron.

August.

Chryso.

Paulus.

Scrupulus.

Solutio.

Dubitatio.

Solutio.

ARTICVLVS II.

Vtrum episcopi mortaliter peccent si bona ecclesiastica, quæ procurant pauperibus non largiantur.

NE filum D. Thom. rumpamus, quæritur secundo, vtrum episcopus mortaliter peccet si bona ecclesiastica quę procurat, pauperibus non largiatur? Apparet enim Ambrosius id definire inter exponendum illud Lucę duodecimo, de homine diuite, cuius ager vberes attulit fructus. Ait quippe. Nemo proprium dicat quod est commune, plus quam si sufficiat sumptui, violenter obtentum est. Et paulo post, Neque minus est criminis habenti tollere, quàm cum possis & abundas, denegare indigentibus, alienum aũt violenter tollere, criminale delictum est,

Primũ argum. Ambro.

ergo episcopi, qui quæ sibi supersunt, in pauperes non effundunt, lethaliter delinquunt.

Secūdū. Secundo super illud Isaiæ 3. Rapina pauperum in domo vestra. Ait Hiero. glos. quod bona ecclesiastica sūt bona pauperum. Idem ad Damasum. 16 q. 1. cano. quoniam, quod iam ceu prouerbium vulgo susceptum est, quicunque autē id quod alterius est, vel sibi vsurpat, vel in alios vsus dispendit, mortaliter peccat, atque ad restitutionem tenetur ergo cum episcoporum bona ecclesiastica sint, fit vt si quæ sibi redundant, aut sibi retinent, aut consanguineis largiuntur, ad restitutionem teneri videantur.

Tertiū. Tertio. Multo magis sacerdotibus licet de rebus ecclesię ea accipere, quæ sibi necessaria sunt, quam superflua augere. Ait vero in epistola ad Damasum Hieron.

Hieron. & refertur 1. q. 2 clericos illos commode stipendijs ecclesię sustentari, quibus parentum & propinquorum bona nulla suffragantur, qui autē boni parentum & opibus proprijs sustētari possunt, si quod pauperum est, accipiunt, sacrilegium committunt & incurrunt. Hæc ille. Vnde Apostolus 1 ad Timo. 5. Si quis fidelis habet viduas subministret illis, & non grauetur ecclesia, vt ijs, quæ verè viduæ sunt sufficiat, ergo multo est certius tunc episcopos mortaliter delinquere, cū ea, quæ sibi de bonis ecclesiasticis exundant, pauperibus nō profundant. In contrarium est episcoporum quorundam vsus, qui ea quæ supersunt, nō cuncta pauperibus erogant, sed ad ampliandos redditus ecclesię, idque (vt appa ret) laudabiliter expendunt.

Opera pretium est in fronte disputationis nostræ textum D. Thomæ, in conclusiones distribuere, quas explicatioris lucis gratias septem numero constituemus. Persistendum autem est in ea distinctione inter episcopi bona quæ propriè, putà aut hæreditario aut alio ciuili iure possidet, & bona ecclesiastica. Est ergo prima conclu-

Prima conclus. sio Propriorum bonorum, hoc est, quæ iure seculari episcopi possident verum habent dominium. Hæc iam supra artic. 1. satis est confirmata ex eo, quod status episcoporum non est paupertatis professio. Quo fit, vt ex rerum ipsarum conditione & natura non teneantur iustitiæ lege ea

Secunda conclu. pauperibus vel alijs erogare, sed & retinere possint, & vt libuerit elargiri. Secunda conclusio. Quamuis possint in earum dispensatione sicuti seculares ciues peccare, nempe aut propter auaritiam contra debitum charitatis eas retinendo, vel indigne prodigendo, nemini tamen ad restitutionem obligantur. Enimuero vt 4. libr. sæpe diximus, vbi iustitia non violatur, nulla inde restitutionis obligatio emergit.

Tertia conclu. Tertia conclusio. Episcopi bonorum ecclesiasticorum sunt dispensatores vel procuratores.

August. Hoc patet ex verbis Augu ad Bonifacium Comitem, quæ referuntur 2. q. 1. can vlt. Si priuatum possidemus, quod nobis sufficiat non illa bona nostra sunt, sed illorum, quorum procurationem gerimus, proprietatem nobis vsurpationem damnabili vindicemus. Hinc fit bona illa optima fide esse ab illis dispensanda, secundum illud 1. ad Corint 4. Hic iam quæritur inter dispensatores vt fidelis quis inueniatur. Hæc de bonis in communi possessis intelligitur vt subsequentes declarabunt. Et ideo de eorum distributione subtexitur quarta con-

Quarta conclu. clusio. Eiusmoi bona ecclesiastica non solum in vsus pauperum, verum & in diuinum cultum, & in ministrorum supplendis necessitatibus sunt expendenda, iuxta tenorem decreti Simplicij Papæ 12. q. 2.

Simplicius Papa. qui ait, De redditibus ecclesię vel oblatione fidelium solis episcopis ex his vna portio remittatur. Duæ ecclesiasticis fabricis & erogationi pauperum profuturæ a presbytero sub periculo sui ordinis ministrentur, vltima clericis pro singulorum meritis diuidatur.

Quinta conclu. Quinta conclusio. Vbi distincta sunt bona quæ debent in vsum episcopi cedere, ab alijs tribus, quæ pauperibus ac ministris & cultui addicuntur, si episcopus aliquid de his tribus portionibus retinuerit, non dubium quin contra fidem dispensationis mortaliter delinquat, & ad restitutionem teneatur. Conclusio per legē commutatiuæ iustitiæ innotescit, nam in tali casu verè furtum alienę rei committit.

Sexta conclu. Sexta cōclusio. De his quæ specialiter vsui episcopi deputata sunt, eadem ratio videtur quæ de proprijs bonis, vt scilicet per immoderatum affectum & vsum peccet quidē si immoderata sibi retineat, & alijs non subueniat, sicut requirit debitum charitatis.

Correctio literę D. Thomæ. Corrigendę sunt impressiones, quibus deest vltimū hoc verbum, Sicut requirit debitū charitatis. Imò vehementi opinione

ratione teneor deesse etiam quod ad restitutionem non teneatur. Cõtra quam dixerat in superiori conclusione, quandoquidem ait, Eadẽ ratio videtur quæ de propriis bonis, quorum prodiga cõsumptio restitutionem nõ exposcit. Septima conclusio. Si vero non sint prædicta bona a distincta, eorum distributio fidei episcopi committitur. Deest etiam in multis impressionibus totum illud. Si vero nõ sint prædicta bona, in quibus ideo legitur, non subueniat distincta, quare fit litera in intelligibilis. De his ergo indistinctis adhibetur expositio conclusionis nempè quod si in modico distributio vel deficiat vel redundet, potest id quidem fieri absque bonæ fidei detrimento, si quidem nequit homo punctum vbiq; virtutis tam certum tenere, quin pro humana conditione in alterutrum vergat extremum. Si vero sit multus excessus, tunc neq; latere potest, neque a peccato mortali excusari, quoniam tunc bona fides violatur, atque adeo distributiua iustitia. Vnde tres denotantur maculæ iufidelis serui. Matth. 24. vbi sic legitur. Si dixerit malus seruus in corde suo, moram facit dominus meus venire, quod pertinet ad diuini iudicij contemptum, & cœperit percutere conseruos suos, quod pertinet ad superbiam, Manducet autem & bibat cum ebriosis, quod pertinet ad luxum, cuius gratia mala fide fit dispensatio, veniet dominus serui illius in die qua non sperat, & diuidet eum, scilicet a societate bonorum, & partem eius ponet cum hypocritis, s. in inferno. Ecce literam D. Th. quam in fronte disputationis expediebat ob oculos ponere. Enucleanda vero est in articulo sequenti, vbi inter alia & argumenta quoque ex Ambrosio & Hieronymo in capite quæstionis proposita dissoluentur.

Septima conclu.

ARTICVLVS III.

Vtrum episcopi ac reliqui sacerdotes verum ac legitimum habeant dominium fructuum ecclesiasticorum qui illos pro sua portione contingunt.

PRæiacta ergo sententia S. Thom. subsequenter circa singulos eius articulos qui generales sunt, mouẽtur singuli in particulari. Et primo circa priorem, quo disputatum in genere est vtrum episcopi possint habere rerum dominium, quæritur in particulari circa sextam conclusionem, vtrum tam ipsi quam reliqui sacerdotes verum legitimumq; habeant dominium eorum fructuum ecclesiasticorum, qui se pro sua portione contingunt? Sunt enim innumeræ auctoritates, quæ a parte negatiua militare videntur. Illæq; in primis paginę. Nam etsi status clericorum non perinde atq; monachorum votum habeat paupertatis annexum, saltem eorum quę ipsis pro clericali functione ministratur, nihil eis videtur competere, præter victum & vestitum, iuxta verbũ Domini. Dignus est operarius cibo suo, & verbum Pauli. 1. ad Tim. 6. Habentes alimenta & quib. tegamur, his contenti simus, ceu boues, quod ait alibi, aream triturantes. Quocirca apostoli missi sunt ad prædicandum sine pera, iussi non possidere aurum neque pecuniam. Atque eam ob rem in libro præcedenti sub titulo de simonia, monstrauimus, nihil debere clericis, neque ipsi quidquam alio iure posse a plebe pro administratione sacramẽtorum & reliquis spiritualibus functionibus pecipere, quam iure sustentationis. Secundo accedit huc & sanctorum patrium numerosissima testimoniorum turba. Nam præter loca Ambrosij, Hieron. & August. proxime citata grauissimas Prosper 12. q. 1. cano. expedit. ait facultate ecclesiæ non esse proprias, sed in communi possideri. Et in concilio Agathen. vt illic refertur ca non epi. habetur, quod quidquid de prouisione ecclesiæ fuerit, siue de agris, siue de fructibus, siue de oblationibus omnia in iure ecclesiæ sunt seruãda. Et Vrbanus Papa ibidem in canon. res. ait, Res ecclesiæ non quasi proprias, sed vt communes, non in alios quã in præfatos vsus, puta in subsidiũ pauperum, & ministrorum & cultus diuini esse dispensandas. Et eadem causa & quæstione, cano episcopus qui est concilij. Antiocheni, habetur, quod episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestatem ad dispensandum in omnes qui indigent cum summa reuerentia, & honore Dei, participet autem & ipse quibus indiget, si tamen indiget. Et inter Canones Apostolorũ est 39. talis, Omnium negotiorum ecclesiasticorum curam episcopus habeat, & eadem vt Deo contemplante dispenset, neque il-

li liceat ex his aliquid omnino contingere aut parentibus proprijs, quæ Dei sunt, condonare quod si pauperes sint, tãquam pauperibus subministret. Et supra citatus ad Hiero. Nepotia. Hierony. ait clericorum hæreditatem solum esse Deum, cũ quo nihil aliud debent possidere. Et ibidem eadem caussa & quæstione, can qui aiunt Imperatores Carolus & Ludouicus, iuxta sanctorum patrum traditiones nouimus res ecclesiæ vota fidelium esse, pretia peccatorum, & patrimonia pauperũ. Et can. 10. ait Aug. quod August. qui decimas dare noluerit, quanti pauperes in locis suis, vbi ipse habitat, illo decimas non dante fame mortui fuerint, tantorum homicidiorum reus ante æterni iudicis tribunal apparebit, quia rem a Deo pauperibus erogatam, suis vsibus reseruauit. Quare idem de sacerdotibus censendum erit, si illas non dispensauerint. Multa huiusmodi sunt sanctorum loca. Et Hierony. ad Damasum, & refertur ca quoniam. 16. q. 1. clerici qui secularibus bonis affluunt, non possunt bonis pauperum ali. In cõtrarium autem facit tex in c. vnico de clerico non residente. vbi habetur, quod qui diuinis officijs nõ intersunt, nisi infirmitas seu iusta & rationabilis necessitas, aut euidens ecclesiæ vtilitas releuet, non sunt domini quotidianarum distributionum, neque faciunt eas suas, sed ad restitutionem sicut perceptorum obligantur. Vnde è contrario sensu colligitur, quod residẽtes verum dominium earundem distributionum acquirant, atq; eadem ratione aliorum ecclesiasticorum fructuum.

Quæstio præsens, vt initio dicebam, nimium ambigua est, sane cum sanctorum testimonia primo verborum sonitu diuersè appareãt illam definire, quam ratio penitius inspecta videtur permittere. Missa ergo hinc faciamus episcoporum ac sacerdotum bona secularia, de quibus, vt art. prox. conclusum est, nemo ambigit, sed omnes consentiũt priuato dominio a sacerdotib. possideri. De ecclesiasticis vero tres, vt sæpe numero assolet, versantur opiniones. Vna est Alexandri de Hales grauissimi auctoris 3. par. q 36. membro. 5. art. 2. Et Rich. in 4. dist. 45. ar. 3. q. 1. qui expresse aiunt fructuũ ecclesiasticorum clericos solum habere vsum & non proprietatem. Atque hanc ferme amplexi sunt doctores iuris canonici, vt Archi. super c. statutum. §. assessorem. de

Prima opinio Alexandri Halen. Ricard. Archid.

rescrip. lib. 6. vbi ait hæreticum esse in iure, quod ecclesiasticus acquirat sibi verum dominium fructuum præbendæ vel ecclesiæ. Cui accedit Pan. in c. cum esses. de testam. Et Dominicus in ca. præsenti de off. ordin. Et, qui non est in postremis habendus, eidẽ opinioni adstipulatur Th. Vvalden. tomo 1. lib. 4. ca. 42. & quatuor subsequentibus. Vbi multis patrum testimonijs videtur sibi constantissime probare nullũ penes clericos esse ecclesiasticorum bonorum dominium Secũda nihilominus opinio est, quam hic tenet S. Thom. videlicet, quod illius portionis quæ particulariter applicata est episcopo, perinde videtur dominus atque aliorum bonorum, quæ seculariter possidet, vt patet in sexta conclusione. Secus, si omnia bona ecclesiæ in communi possiderentur, & eius essent depositionimãdata, vt patet, in tertia & septima. Et eandem opinionem amplectitur Adria. in 4. in materia de restitutione. Tertia est Caie. loco præsenti, quam etiam supra insinuauit, vt lib. præcedenti sub tit. de decimis. vimus. Partim. n. tenet cum S. Tho. nempe quod regulariter episcopi sint domini suę portionis, postquam facta est bonorum distributio in quatuor partes. Mediatus est tamen eam exceptionem, quod quando portio illa quæ ipsos contingit, est notabiliter abundans, tunc tenentur duas partes eiusdem portionis in pauperes & fabricam refundere. Et quamuis expresse non affirmet vtrum teneantur iure charitatis an iustitiæ, tamen sentire videtur, quod teneantur de rigore iustitiæ, sicuti antequã essent diuisa bona. Ex quo fit consequens secundum eum, neutiquam esse vere dominos eiusdem portionis, sicuti non erant tunc totius aceerui. At vero secunda opinio adeo mihi semper pro meo exili iudicio persuasa fuit, vt quamdiu ecclesia contrarium non definierit, nescio an de illa decidere possem, eo potissimum cum S Tho. eam teneat, neque vllus eiusdem ordinis pater contrarium expresse dicat, Nõ quod clerum aut certe episcopos ab eleemosynarum vinculo absoluere moliar. Immo quam eos crediderim eidem mandato esse obnoxios, art. seq. expromam. Sed quod vbique cuperem vnam quamlibet rem suo loco & iure pro meo modulo collocare. Ad plenam ego rei intelligentiam duo statim præ foribus prænotare oportet.

Panor. Dñicus. Thom. Vvaldẽsis. Secũda opinio S. Tho. Adrian. Tertia opinio Caieta. Probat opinio S. Tho.

Vnum

Vnum scilicet de diuersis ecclesiæ bonis, atq; alterum de varijs eius statibus. Hæc enim summopere rem dilucidat. Et quantum ad primum, quatuor sunt bonorum temporalium genera quibus fruuntur clerici, vel olim in penu ecclesiastico reponebantur. Prima videlicet erant quę Christi fideles in primordijs ecclesiæ in commune conferebant vt inde tam clerici quam pauperes alerentur. De quo ritu Actuum quarto scriptum est, non fuisse quemquã egentem inter illos. Nam quotquot possessiones agrorum aut domorum habebant, vendentes offerebant pretia eorum quæ vendebant, & exponebant ante pedes Apostolorum. Diuidebantur autem singulis prout cuique opus erat. Et quamuis illud institutum Hierosolymis ortum habuerit, inualuit mos tamen inde in Christianismo vt partem saltem bonorum in cætum clericorum eodem fine Christiani conferrent, neque possessiones venderentur, sed permanerẽt in ecclesia. Ait enim Melchiades Papa in can. futuram. 12. quæst. 1. quod cum Apostoli futuram ecclesiam ingentibus præuidissent, idcirco prædia in Iudæa minimè sunt adepti, sed pretia tantummodo ad fouendas gentes. At vero cum ecclesia succresceret, omnes, vt maximè de Constantino Cæsare constat, non solum pretia, sed possessiones ecclesiæ conferebant. Et Vrbanus can. statim proximo: Videntes, inquit, summi sacerdotes plus vtilitatis posse conferre si hæreditates & agros quos vendebant ecclesijs quibus prę sidebant episcopi traderent, eo quod ex sumptibus eorum tam præsentibus quam futuris temporibus plura & elegantiora ministrare possent fidelibus communem vitam ducentibus, quam ex pretio ipsorũ, ceperunt prædia & agros quos vendere solebant matricibus ecclesijs tradere, & ex sumptibus earum viuere. Hęc ille. Forsan enim tunc nondum per totam ecclesiam inoleuerat tam exacta decimarum solutio sed illis fortè distributionibus contentus erat clerus, parcissimè tunc viuens. Alia sunt bona quę postmodum offerri etiam ecclesiæ cœperunt, non solum in fabricæ aut pauperum subsidium, sed tanquam stipendium alicuius perpetuæ capellaniæ. Immo vero fortè præcisè ad hoc tantum onus, quæ quidem in ecclesijs nunc collegialibus dicuntur anniuersaria, quorum

Quatuor bonorum tẽpaliũ genera quibus clerici fruũtur.

Melchiades Papa.

Vrban.

institutiones extant, in quibus nullius oneris habetur mentio aut fabricæ, aut pauperum, sed solius anniuersariæ memoriæ perpetuo celebrandę. Quibus adiunguntur & quæ episcopalibus sedibus deuota sunt, nempe castra & vasalli: de quibus artic. 5. redibit sermo. Tertium genus bonorum ecclesiasticorum est quotidianæ pitantiæ & oblationes, vel pro sacris celebrandis, vel quæ ad pedem altaris fiunt. Quartum denique idque solennissimum est decimarum quota iuri clericorum addicta, vt habetur can. decimas. 16. q. 1. & alijs illic pluribus. Et extra, de decimis per totum. Sẽcũdo & id quoque meminisse opus est quod nascens clericorum ecclesia, cœpit in communi viuere, in quo vitæ instituto nonnihil temporis adoleuit. Ille enim erat decentissimus eorum status, si perdurare posset, vt patet ex Canon Clementis, Dilectissimis & Cano. citato Vrbani, Videntes, & canon. Simus. & multis alijs 12. q. 1. Nam cum paucitas tunc existeret clericorum & ecclesiarum, poterant sic commode viuere. Immo & in multis ecclesijs cathedralibus etiam nunc specimen aliquod eiusdẽ vitæ communis retinetur. Quando autem omnia erant in communi, tunc facultati & potestati episcopi tanquam legitimi distributoris erant mancipata, vt clero & fabricæ & pauperibus secundum cuiusque necessitatem illa distribueret, eaque etiam, sibi quibus egeret, perciperet, vt habetur Can. citato, episcopus 12. q. 1. Vbi legitur, quod episcopus ecclesiasticarũ rerum habeat potestatem ad dispensandũ erga omnes, qui indigent, cum omni reuerentia & timore Dei. Et can. statim proximo, Præcipimus. qui est inter canones Apostolorũ, habetur, quod si animę Episcopo traditæ sunt multo magis oportet eum curam de pecunijs agere, ita vt potestate eius indigẽtibus omnia dispensentur. Idemque continet canon. citatus 39 eorundem Apostolorum. At vero exacto paulo plus clericorũ numero, vix illa cõmunis vita tolerari poterat. Vnde tempore iam Aug. in lite erat & sub iudice, vtrũ deberent sacerdotes initiari, nisi qui vellent in communi viuere. Quoniam, vt ..arti. definitum est, eorum institutum id necessario nõ exigit, sane cũ paupertatis votum non habeat annexum, neque vero obedientiæ, quam non quisq; in domo sua præstare episcopo possit Vn-

Documẽtum.

Clemẽs Vrban.

Augu. de idem Aug. vt citatur eadem caussa 12. q. 1. canon. certè fatetur de se statuisse, nullum ordinare clericum, nisi qui secum vellet manere, aut si vellet a proposito recedere, illi clericatum tollere. Sed ecce, inquit, in conspectu Dei & vestro mutuo consilium. Qui volunt habere aliquid propriũ quibus non sufficit Deus & ecclesia eius, maneant vbi volunt, & vbi possunt, non eis aufero clericatum. Nolo habere hypocritas, &c. Cum autem clerici non cum suo capite vitam communem degerent, cœperunt episcopi infideliter communia illa distribuere. Quare videntes Pontifices non posse vitam retineri communem facta bonorum ecclesię partitione, in quatuor portiones singulas singulis addixerunt. Episcopo scilicet vnam, reliquo vero clero alteram, & fabricæ necessitatisque ecclesiæ tertiam, ac denique quartam pauperibus. Idque fieri cœpit circa annum Domini quadringentesimum septuagesimum, nẽpe in confinibus temporum Hieronym. & August. Tunc enim sedit Simplicius Papa, cuius est ille can. de redditibus, 12. qu. 2. vbi hæc habetur diuisio. Et post viginti annos sedit Gelasius cuius sunt canones. Vobis enim, &c. Quatuor, quibus eadem diuisio confirmatur, & postea anno fere sexcentesimo sedit Gregor. cuius sunt canones cognouimus, & mos, quibus eadem refertur partitio. Hæc tempora eo denotauerim, vt sententię quæ de hac re August. & Hieron. extant de tempore illo, intelligantur quando in communi viuebatur, omniaque erant sub episcopi dispensatione. His præmeditatis ad quęstionem tribus cõclusionibus respondetur. Prima est. Si quæ modo alicubi extant illius generis, bona, quæ Christianus populus in subsidiũ pauperum offerebat, certum est neque illa neque eorum fructus posse vel ab episcopo vel a clero in totum vsurpari, sed lege iustitiæ debere distribui, quæ si non distribuantur, ille qui distributionem omittit, ad restitutionẽ tenetur. Libro n. quarto declarauimus iuxta verbum S. Thom. 2. 2. q. 62. art. 1. quod qui ex debito distributionem omittit, illico fit lege commutatiuæ iustitiæ restitutionis reus. Idem, & quidem certius asserendum est de bonis quæ hospitalibus, sunt mancipata. Et hic est vnus verus sensus quintę conclusionis S. Thom. Quocirca si quidpiam bonorum istorum

Partitio bonorũ ecclesiæ facta est anno dñi quadringentesimo septuagesimo.

Prima conclus.

reperiantur episcopi vsurpasse, suæq; applicuisse sedi, ambigi, non potest quin ipsa cum fructibus restituere teneantur. Hæc tamen cẽsura limites præsentis negotij, exit. Vbi enim contraria iustitia non constat, ille qui bona fide possidet, ab omni restitutione est liber, quamuis nonnulla sit suspicio, quod castra, & villæ, & alię ecclesiarum possessiones fortasse aliquo respectu pauperum fuerint ecclesiæ tributa. Secunda conclusio ad rem magis pertinens, Prædia, & castra, & vniuersæ possessiones, siue episcopali sedi siue canonico collegio, siue cuiusalij prębendæ ecclesiasticæ annexæ, non transeunt in absolutum dominium episcopi neque sacerdotis præbendam possidens, sed tantum sunt earundem possessionum administratores. Probatur conclusio. Quia illa neque vendere neque alienare possunt nisi de consensu episcopi & capituli, atq; eorum, quorum interest, imò sæpe nisi Romanę sedis accedente consensu, idque in bonum, & in perpetuitatem ecclesiæ. Hic est sensus canonis Bonifacij. 12. q. 2. Nulli liceat ignorare Omne quod Domino cõsecratur, sanctum sanctorum erit, Domino, & ad ius pertinet sacerdotum, propter quod inexcusabilis erit omnis, qui illud a Domino vel ecclesia aufert, vastat, & inuadit &c. Et 12. q. 1. canon. expedit. ait Prosper facultates ecclesiæ non proprias, sed communes esse. Vnde eadem caussa, & quæstione, can. multi. & 16. q. 1. can. possessiones, & per totam quęstionẽ, & extra de rebus ecclesi. non alienan. arctissimè cauetur earum alienatio. Hæc conclusio intelligitur de quibuscunque bonis quomodocunque ab ecclesia possessis, seu ratione anniuersariæ capellanię, seu cuiuscũque alius clericalis obsequij. Res est clarissima, & de istis in vno sensu intelligenda venit conclusio tertia S. Thom. Nam de duobus primis nil restat disputandum. Tertia conclusio. Fructuum ex possessionibus prouenientium, quæ ratione alicuis obsequij clericalis annexæ sunt ecclesię: nempe anniuersarij, aut capellaniæ, clerici pro sua quisque portione sunt verè domini, sicuti & quotidianarũ pitantiarũ quę illis pro Missis vel alijs diuinis exequijs offerũtur. Et hic erit vnus sensus sextæ conclõnis S. Thom. Conclusionem hãc nescio qs inficiari pt. Enim uero si eleemosinarum quæ paupérib. erogãtur, dñium acquirunt pauperes, non est

Secũda conclu.

Probõ conclu.

Explicatio proximæ cõclusiõis.

Tertia conclu.

Rõ primæ cõclusiõis.

cur

cur dubitetur quin & eleemosinarum quę fiunt sacerdotibus fiant & ipsi domini, eo potissimum quod, vt dictum est, nullum susceperint pauperis votum. Dominia nãque, vt lib. 4 diximus, alio æquiori titulo transferuntur quam libera voluntate trãsferitis, sed qui eleemosynam pro Missa celebranda vel pro exequiis mortuorum largitur, liberrime pro illo spirituali obsequio confert, ergo clericum in vero dominio constituit. Neque vllo pacto refert tẽporale sue sint tales eleemosinæ & quotidiane, an vero perpetuæ scilicet fructus prædiorum & possessionumquæ pro talibus obsequijs mancipatæ sunt clero absq. vlla pauperum ratione aut ecclesiæ fabricæ. Item stipendia quæ magistratibus ciuilibus pro suis laboribus dantur, vt iudicibus, prætoribus, quin vero & regibus & alijs dominis, vere transeunt in ipsorũ dominium, ergo & illa quæ clericis pro suis obsequiis & muneribus erogantur, cũ ipsi multo pretiosius reipublicæ seruiãt. Quod si arguas, spiritualia non esse vendibilia, iam tibi superioribus lib. respõsum est posse clericos ad sui sustentationem stipendia suscipere, & iura quæ sibi pro mortuorum exequiis & aliis officiis statuta sunt percipere, atque adeo eorum dominium acquirere. Ex his colligitur quarta conclusio de episcop is. Quod si castra & prædia quæ habẽt de quibus artic. 5. dicturi sumus, constet illis non esse adiudicata sub conditione & modo vt pauperes alant, sed absolute ad deferendum eorum sedi honorem & auctoritatem, quamuis collatores crediderint beneficos eosdẽ fore Antistites in pauperes, nihilominus fructuum earundem possessionum sunt veri ac legitimi domini, neque contra rigorem iustitiæ faciunt quomodocunque illas dispendant. Et in hoc sensu ẽt verificatur eadem sexta conclusio S. Tho Et probatur, quoniam si eiusmodi possessiones dono illis datæ sunt absq. vlla conditione & oneris uinculo, nisi quod maneant in perpetua possessione succedentium in sede, nulla est ratio iustitiæ quæ illis ꝓhibeat esse annuorũ fructum dños. Contra hæc profecto nescio quis firma aliqua ratione reclamare possit. De decimis autem tempora distinguenda sunt Nam de illo quo pro indiuiso possidebãtur & sicubi nunc t̃pis eo mõ possidentur, statuitur quinta cõclusio. Tũc non erat penes episcopum ita plenum dominium quin distribuere partem pauperibus teneretur, sicuti & suam clero, & fabricæ suam. Hæc fuit 7. conclusio D. Thom. Nihilominus ambiguitate non caret vtrũ totum decimarum dominium esset tunc penes clerum, an pars pene pauperes. Itaque tam æquum ius pauperes haberent ad partem suam tamquam vere illius domini, quam clerus ad suam, an potius totum dominium esse penes clerum cum illo tamen onere, vt vel miserię iure, vel ẽt iustitiæ. tenerentur illis dare partem. Et quantum coniicio. comunis opinio priorem modum tenere cogitat. Tum quod tanta fructuum copia non censetur soli clero esse addicta, tum quod diuisio quæ postea facta fuit attestari v̄r, partem ſpſuisse pauperum. At vero re oculatius inspecta, posterior modus non solum est multo credibilior, verũ, vt arbitror certissimus, nempe ꝙ dñium non erat nisi penes clerum. Ẏtq; huius prima ratio hæc est q̃ ex superiori lib. colligitur. Decimarum finis alius non fuit quam ecclesiarum seruitiũ, sacrorumq. ac sacrorũ administratio Hoc enim sublato ꝙ ecclesiæ non essent, profecto nullæ essent populo imperatæ decimæ. Atqui eadem ratio inde cõfirmatur, ꝙ ea de caussa exigũtur a populo euangelico decimæ, quo a Mosaico, illic autem, vt Num. 18. constat, solũ soluebantur Leuitis & sacerdotibus, neq; alia rõne quam ob ministerium templi, atq; illius legis instat taxata est ab ecclesia decimarũ quota, nempe ꝙ ecclesiæ nostræ ministri excellentiores sunt antiquis, vt ait S. Tho. 2. 2. q. 77. art. 1. vbi nullam assignat rationem pauperum. Hinc ergo plane colligitur decimarum dominium penes clerum etiam tunc fuisse. Nisi dicas nullum habuisse dominium præter Deum quod profecto falsum est, quia non Deo, sed clericis conferuntur, & pro eorum obsequio. Secundo ad idem arguitur, Ius petendi decimas, vt omnium est vna confessio, ius ecclesiasticum est, quod ideo penes solos sacerdotes existit, non autem penes pauperes. Immo, vt supra diximus, neque ipsi quantumcunque inopes ab earum solutione liberantur, nullum ergo vnquam penes pauperes fuit decimarum dominium. Accedit huc tertio inuincibile argumentum. Quod si intentio ecclesiæ tunc

tem-

Secũda ratio.

Obiectio.

Solutio.

Quarta conclu.

Probõ.

Quinta conclu.

Decimarum dominium ante earum partitionẽ solum ẽ penes clerum.

Primã rõ proximæ assertionis.

Confirmatio.

Secunda ratio.

temporis fuisset pauperes in partem domini decimarum mittere, profecto non solum signata esset illis sua quota, verum neque episcopo fuisset eius solutio commissa. Imò populo præciperetur vt singuli ex suis decimis partem adimerent, quam pauperibus elargirentur. Sicuti in antiqua lege, vt libro superiori vidimus, quilibet separabat decimas pro peregrinis. Quidnam.n. opus erat id quod vere erat pauperum, nempe cuius ipsi erant domini, episcopo committere vt illis refunderet? Nũquid non spiritus sanctus cuius nutu regebatur ecclesia, bene nouerat non ita multos fere antistites qui fideles essent futuri dispensatores? Quid ergo illis alienum cõmitteretur? Accedit denique ꝙ eleemosinarum ratio, alia est a decimarum. Illa.n. vt eleemosinæ vox testatur, tota est posita in misericordia, cum decimarũ solutionẽ ipsissima iustitia exigat. Ex his ergo fit consequens, decimarum dominium penes clerum semper fuisse, perinde atque in antiqua lege fuit penes Leuitas. Nam cum neque alio paupertatis voto sint sacerdotes nostri impediti, neque eis minores, immo multo maiores, si vigilanter seruiant, labores impendant, non est cur, non perinde atque illi efficiantur suorum stipẽdiorum dñi. Attamen cum tunc clerus non esset multum numerosus, & in cõi viuens paucis esset contentus, q̃ æquissimum erat vt pauperes pro sua facultate alerent, & iõ tenebatur eps̃ illã facere distributionẽ. Sed adhuc non sedatur animus quo minus sciscitetur quo ad id iure tenerentur, iustitiæ ne an misericordiæ. Ex vna.n. parte videtur nomen distributionis iustitiæ legẽ insinuare, ex altera vero, si dñium penes clerum, erat non apparet qua iustitia pauperibus deberentur, sed sola misericordiæ, q̃ solet etiã sub reatu mortalis delicti obligare. Enimuero lex iustitiæ tunc solum locũ habet qñ aut alienũ possides, vt apparet in furto, aut sub ea suscepisti fide vt reddas, vt apparet in mutuo, quorum neutrum locũ hr̃e impræsentiarum vr̃. Rñdetur ergo ꝙ radix illius distributionis ex miseria ꝑfecta est, non ex iustitiæ debito. Nec parũ hoc scire refert, vt in subsequentib. liquebit. Sed tñ quia de superfluo eleemosinam dare præceptum etiã est misericordiæ, vt 2.2.q.32. auctor est D.Tho. & clericorum collegijs superfluere tunc decimarũ quota

Postrema rõ. *Corrollarium.* *Dubitatio.* *Rõ dubitandi.* *Rñsio.* *S.Tho.*

videbatur, adiunctum præceptum creditur, vt sacri canones docere videntur, vt illo modo fieret distributio nulla pro tunc designata quota pauperibus. At quia preceptum semper intra limites misericordię continebatur, vehementer suspicor, libenterq. crederem ꝙ omissio pro tunc eiusdẽ distributionis non obligabat ad restitutionem. Et ne videar primis id asserere, non modo Adrian. astruere videtur, verum & mihi. S.Thom. impræsentiarum insinuare. Nam cum in quinta conclusione asseruisset ꝙ vbi distincta sunt bona & sua singulis adiudicata, si episcopus quod alienæ sortis est sibi surripiat, non solum mortaliter peccat, verum ad restitutionem tenetur, in explicatione tamen septimæ, quæ vbi non sunt distincta loquitur, primum ait ꝙ modicus defectus non creat culpam, secundo quamuis grandiorem defectum culpæ attribuat mortali, tamen de restitutione nullũ adiecit verbum. Quodquidem etsi Caie. nescio quo aliorsum diuertat, certo tñ crediderim consulto de restitutione subticuisse, eo ꝙ vbi bona indistincta sunt solum præceptum miseriæ agnouit, nõ autem iustitiæ. Sicuti vbi portio aliqua hospitalibus adiudicata est, aut fabricæ, aut aliter pauperibus. Sexta conclusio ad quam præsens disputatio festinabat, tandem cõstituitur. Post factam ecclesiasticorum fructuum diuisionem eps̃ vere est dñs portionis quæ sibi contingit, neque vllo iustitiæ vinculo quidquam illius pauperibus aut cuiuis alteri debet. Conclusionem hanc, vt supra dicere cęperam, non eo aĩo affirmauerim vt ad minores eleemosinas eos crediderim obligari, quã qui in diuersa sunt opinione, vt art.seq. patebit. Sed quo legitimum ius ab eo ꝙ legitimum non est ꝑ meo captu discernã. Est autẽ contra duas non nihilo differentes opiniones asserenda, primũ videlicet contra primam recitatum Alexandri & quorundam Iurisconsultorum, qui hæreticum in iure arbitrantur vllum penes clericos esse ecclesiasticorum fructuum dominium. Deinde contra tertiam Caie. qui opi. D.Tho. moderatus, excipit casum vbi decimarum copia exuberans est. Et primum ꝙ hæc fuerit S.Th. opin. clarissime ex sexta eius conclusione constat, quæ ferme idem est quæ hæc nostra, quippe vbi ait. De his quæ specialiter epis. vsui deputata sunt, eadẽ esset videtur

Adrian. *Sexta cõclusio.*

ratio

ratio quæ de proprijs bonis, vt illic declarauimus. Et vt arti. 6. vt in solutione tertij adnotauimus, cum argutum esset episcopos, saltem quantum ad stipendia suarum functionum, debere esse voto pauperes, id negauit, ac perinde concessit eorum habere proprium dominium, ꝙ voto paupertatis opponitur. At vero non est sola D. Tho. auctoritas, quamuis sola esse possit quæ hanc opinionem persuadeat. Arguitur ergo primo contra primam opinionẽ quæ omne prorsus eiusmodi dominium denegat, ex ipsa iuris diuisione. Diuidere nanque ecclesiasticos fructus in quatuor partes, nihil aliud effingi pōt fuisse q̃ suæ cuilibet dominium adiudicare, ergo sicut reliquus clerus dominium habet suæ partis, & fabrica suæ, & pauperes suæ (vbi designata est) ita & ep̄s habebit suæ. Nam profecto discrimen excogitari nequit vllum. Sed probatur antecedens. Etenim quia ecclesia, vt diceebamus, more & vsu experiebatur ep̄os in distributione fidem frangere. abstulit eis distribuendi arbitrium, & id eo ne plus iusto caperent consignata est illis portio qua viueret, atque adeo suo dominio addicta, sicuti & suæ singulis aliorũ. Et ita tenet glos. super c. duo sunt. 12. q. 1. Et facit ad id ea peruenit. extra, de fideius. vbi præcipitur de beneficiorum fructibus satis fieri clerici creditoribus. ꝙ si nō essent fructuũ dñi, nō præciperetur. Secundo arguitur, Si per illam diuisionem non esset ep̄o suæ portionis dñium ascriptũ, sed perinde teneretur eandem distribuere, atque antea totum, frustranea profecto esset diuisio. Cum ergo non frustra facta sit, sed vt cuique sua certa esset portio, manifeste colligitur perinde ei applicatum esse dñiũ suæ sortis, ac reliquis dominia suarum. Vnde in ca. citato vobis. n. 12. q. 2. eisdem verbis explicatur episcopi portio atq. aliorum. Ait enim Gelasius, Antistes, de quatuor portionibus vnum sibi tollat, aliam clericis pro suo iudicio & electione dispertiat, tertiam pauperibus fabricę vero quartam. Quid ergo est, sibi tollat, quã sua sit? sicuti & reliquæ aliorum. Vnde postea successu temporis factum est vt episcopo ꝓrsus fuerit adempta distributio, sed ex ipso cumulo fabrica suam partem capit, & clerus suam. Tertio arguitur. In cunctis reipublicæ magistratibus creandis illa semper habetur ratio vt stipendia eis discernantur iusta, quorum porro domini fiũt. Cum ergo episcopus inter omnes tam ciuiles quam ecclesiasticos præstantissimus sane sit, ac maxime necessarius, iniquissima esset eius conditio si non eodem iure episcopo decretum esset stipendium cuius vere esset dominus. Neque obstat quod sit ipse pater pauperum. Necessitudo enim hæc eam illi obligationem adiungit, quẽ admodum artic. proximo explicabimus, vt in pauperes sit de sua substantia præ secularibus diuitib. beneficus & misericors. Nam & diuites huius seculi, vt ait Paulus, tenentur etiam in pauperes esse benefici, de suo tamen. Quin vero si in similitudine persistere volumus, pater etiam omnium, quæ tribuit, filijs vere dominus est. Quarto, ideque porro vehementissime, arguitur, Si vera est opinio omnino negantium episcopis ecclesiasticorũ fructuũ dominium consequens subinde fit (quod ipsi libere fatentur) nullam eis certam partem esse applicatam, sed tantum indultũ, vt pro ratione sui status fructibus victitẽt, quidquid autem superesit rigore iustitiæ, tanquam veris dominis, egenis conferãt, hoc autem consequens perfectò incredibile est. Fac enim quartam partem fructuũ episcopi attributam, decem millia ducatorum valere Et quæro, an totam summam possit suis vsibus insumere? Concedis forte, vbi pro ratione sui status illud fuerit necessarium, sin minus, non potest, nisi quantum est ei necessarium. Quod autem solutio hæc consistere non possit, probatur. Primum, non constitutis certam regulam perquam debeat status decentia iudicari, nam si regula sit, ecclesiæ amplitudo & maiestas, profecto illa non est certa, non solet aliqua ecclesia esse magnæ auctoritatis, ac numerosissimi populi, quæ tamen non ita prouentuum temporalium diues, atq. alia multo minoris auctoritatis, lōgẽ tñ ditior. Qua propter ep̄s qui ditior est, non est cur non possit ampliorem alere familiam, & maiores facere sumptus. Ecquis. n. renuat, quin ep̄i Hispaniæ possint splendidiorem domum sustentare, quam Italij quippe q̃ bis & ter decuplo locupletiores habent ecclesias. Si autem decentia status pro ratione fructuum æstimari debeat, profecto neque illa est satis fida regula nam posset vice versa ecclesia esse tam paruæ auctoritatis, vt non requireret in episcopo maiorẽ, etsi

Margin notes: Prima ratio cõtra opinionem negantẽ ep̄is dominium suæ portionis. — Glossa. — Secũda ratio. — Tertia. — Quarta ratio ad idem.

etsi ditior esset. Sed hoc admisso neque inde potest haberi certitudo. Nam quis debet sumptus quos episcopus potest facere admetiri, Etenim si dicas ad prudentiam boni viri id esse deferendum. inter bonos & prudentes est opinionum varietas. Exẽpli gratia, de episcopo Salmantino forsan quis prudens satis iudicabit vt sumptus faciat quatuor millium ducatorum & alius concedet ei sex, & alius octo. Cuinam ergo sententiæ debet episcopus stare? Immo, quod euidentius est argumentum, demus secundum omnes prudentes posse consumere octo millia, quare si habeat duodecim, satis est vt in mendicos quatuor millia effundat. Forsan vult parcius viuere, & non expendere nisi sex millia. Tunc vtrum illa duo millia quæ supersunt, teneatur de iustitia dare pauperibus? Si negatiue responderis, ium illum concedis habere plenum dominium octo millium ducatorum, qui ad suum statum sunt necessarij atque adeo si voluerit fraudare geniũ suũ, illam superstitem quotam poterit pro suo libito expendere, vel in cõsanguineos, vel in alios licitos vsus citra scandalum, quod nos probare contendimus. Si vero responderis, quod dum non cõsumit nisi sex millia, reliqua duo debet de iustitia pauperibus, eadem ratione affirmare perrexeris, quod si ex octo milibus quæ expendere in proprios vsus licite poterat, non vult, quia parcissimus est, expendere nisi quatuor, continuo debet pauperibus reliqua quatuor, etsi non vult expendere nisi duo, debet reliqua sex. Ex quo consequitur, episcopum respectu suorum bonorum nil aliud esse, quam conuiuam sedentem ad alienam mensam, cui tantum comedere licet quantum libuerit, sed nihil amplius percipere, quod profecto nescio quis quãtum ad rigorem iustitiæ concesserit, nam de officio misericordię nihil modo loquimus. Porro enim si ecclesia cum bona in quatuor partes diuisit, hoc facere cogitasset, non illam prestituisset prudentiam, quam certum est instinctu Spiritus sancti habuisse, nam legem iustitię quę constitutissima esse debet, in ambiguo reliquisset, vtpote in humano arbitrio, quod maxime est variabile. Sed ecce aduersariorum Achilles. Populus Christianus ad nihil amplius sacerdotibus tenetur, quam illos alere ac sustentare, ergo non aliter illis debuit prouideri, quam quod necessaria că perent, reliqua vero pauperibus redderent. At vero illatio hæc fallacissima est, nam etsi nihil plus ei debeatur quam sustentatio, tamen ratio prudentiæ exigebat vt certum stipendium arbitrio ecclesiæ illis ad eandem sustentationem destinaretur, porro cuius essent veri domini, vt illis neque liberum sit quantum libuerit capere, neque rursus inquieta conscientiam metum incu iat an plus capiant, quam sibi congruat, sic enim res habet in republica ciuili. Nil inquam amplius publicis magistratibus, nempe senatoribus, ac iudicibus quin vero regibus debetur quam sustentatio pro ratione & obsequio quod reipublicæ impendunt, & tamen singulis decreta sunt præscriptaque certa stipendia, alias enim non esset bona prouidentia.

Confirmatio.

Obiectio aduersariorum.

Solutio.

Quinto arguitur: Si episcopis omne adimitur ecclesiasticorum fructuum dominium, eadem ratione & reliquis sacerdotibus & toti clero adimi debet quod ꝓfecto nemo audet dicere, immo Caietan. hic reliquos sacerdotes fatetur habere verum dominium, nec teneri de iustitia sua distribuere bona. Quod tamen eadem sit ratio, patet quoniam non est cur episcopus vilioris hac parte sit conditionis quã reliqui parœciani sacerdotes, atq. alij aliarum dignitatum eo vel maxime, quod sua eis quarta addicta est, sicut reliquis suę. Item, vix percipere istorum possum opinionem. Aiunt enim episcopos non esse dominos suæ portionis, nihilominus satis esse, vt quartam partem dent pauperibus. Quid ergo vbi pauperes suam habẽt quartam? Imo si non habeant, cur non ex toto cumulo illa quarta succidatur, vt antequã fieret diuisio, sed ex sola episcopi portione? Adde, quod iam aliarum trium faciunt eum dominum. Sed aiunt, Creduntur episcopi sortem pauperum sibi applicuisse. At vero hoc non ita certa ratione cõstat. Imo (ꝙ non crediderim ratione vacare) cum illa quarta pars pauperum, fundamentum supra diximus, non habuerit in decimarum iustitia, sed tãtũ in misericordia, vtpote quia ipsarum cumulus superfluere censebatur fortasse in alia ecclesiastica bñficia mutata est, & ideo disperijt. Est.n. hoc ad istorũ intellectum apprime obseruandum, ꝙ alere ex decimis pauperes

Quinta ratio.

Suffugiũ aduersariorum.

res, non est ius diuinum, neque naturale, sed merum ecclesiasticum positiuum, idque misericordiæ, ob idque ecclesia potest illud variare.

Nam pauperes naturali ac diuino iure alia via sunt præter decimas sustentandi. Ad cuius quidem coniecturam accedit, quod præter sortem episcopi, & fabricæ & clericorum, videmus plures alias a decimarum aceruo decisas, vt sunt sacerdotia, quæ appellant præstimonia, quæ quidem multo maior pars est, quam quæ episcopum contingit.

Nam esse plurimum consueuit tertia pars totius acerui, quæ quidem beneficia nulla extant memoria qua fuerint ratione instituta, sed suspicari solet (nam certa cōiectatio nulla est) quòd ad alendos pauperes in studio fuerit destinata. Etenim quid aliud in ecclesiastici facere teneantur, non legitur. Vnde conectura fit quod illic fuerit portio pauperum assumpta. Immo vero forsan etsi sub prętextu studij fuerint illæ præbendæ institutæ, suspicione minimè caret, non aliam habuisse radicem, quā quòd exuberantibus ecclesiasticis prouentibus ambitio humana ad illos anhelauit, & sedem apostolicam improbitatibus deuicit, vt illas præbendas ex decimarum trūco amputaret. Præterea iam in Hispania & aliis prouincijs bona portio pro regibus excipitur. Non ergo est cur iam modo totum onus alendi pauperes ex fructibus ecclesiasticis, quantum ad rigorem iustitiæ attinet, in episcopos reiiciatur, quāuis suauissimo, eisdemque peculiari misericordiæ onere, non sint onerandi. Postremum denique, & quod rem concludat argumentum contra aduersam opinionem informetur aduersus restitutionē ad quam isti aiunt episcopos teneri, si quidquid illis superest, pauperibus non restituant. Qui enim dicunt rigore iustitię, tanquam veris dominis, pauperibus id deberi, subsequenter dicere coguntur quod aliter facientes ad restitutionem teneantur. Quod autem consequens inepte, atque vt bona venia dixerim, inaniter conceditur, arguitur. Valeat verbi gratia, vt dicebamus, Salmatinus episcopatus pro quarta parte quæ sibi forte obtingit, decē millia ducatorum, quorum sex ad suam sustentationem secundum suam dignitatem necessaria sunt. Et sic reliqua quatuor, quæ pauperibus debebat, illis præsenti anno subtraxisse, & in alios prodegisse proprios vsus, tunc anno subsequenti vnde restituet? Nam sex pro sua sustentatione indiget, & alia quæ supererunt quatuor, pauperum sunt, nihil ergo habet vnde restituat. In summa, Si quidquid episcopo quotannis supra necessarium redundat, pauperum lege iustitiæ est, vnde quæso episcop. quod pauperibus semel ademit, postea restituet? Nisi forsan alia habuerit bona patrimonialia, aut nisi dicas debere de parte sibi necessaria suum fraudantem genium illa, quæ pauperibus debet abscindere, quod non est concessu dignum. Porro ergo opinio hæc nullatenus videtur rationi consona. Ex his diluta euadit alia quæstione videlicet, vtrum illi, quibus episcopus sua bona fuerit male elargitus, siue consanguinei fuerint, siue alij extranei, ad restitutionem teneantur? Illi nanque qui episcopum non faciunt dominum, id quidem affirmant, nisi illi tanquam pauperes illa receperint. Attamen si episcopi vere sunt domini, vt probatum est, quamuis contra præceptum misericordiæ, exiguitate & nimia parcitate eleemosinarum mortaliter delinquant, & sua bona aliter profundant, etiam in malos vsus, vere dominia transmittunt.

Postrema rō.

Eps̄ bona suæ portionis prodigēs ad restitutionem minime tenēt neque illi quibus sunt collata.

Quo circa qui illa recipiunt, ad restitutionem minime tenentur. Atque idem ante nos sensit Adrianus. Et patet exemplum: Dum enim quis cuipiam in extrema necessitate constituto succurrere prætermittens, id quod illi præbere tenebatur, alteri diuiti prodige contulit, neque ipse neque ille, qui recipit ullatenus fit restituendi reus. Restat ergo examinanda Caietan. opinio. quam supra diximus medium tenere locum. Vtitur enim hac distinctione, nempe quod dum reditus episcopales, aut tenues sunt tantumque sufficientes episcopo, aut mediocres, ita vt sint parum abundantes, non tenetur de iustitia illos distribuere, sed omnino, inquit, iudicandum est tunc de istis ac præbendis aliorum clericorum, quæ ad ipsorum sustentationem deputata sunt. Atq. hactenus videtur tenere cum San. Thom. videlicet quod perinde illorum bonorum sint episcopi vere domini, vt aliorum quæ sunt sibi propria. Quando vero huiusmodi fructus supra id quod eis necessa-

Opinio Caieta.

ria

rium, est multum redundant, tenentur, inquit, etiam quotam, quæ sibi obtingit, in tres partes diuidere, quarum vnam largiantur fabricæ, atque alteram pauperibus, siquidem clerici iam habent suam. Rõ prima Cai. Probatio eius est duplex. Prior, quod tunc in sapientis animum cadere non potest, quòd tanti fructus episcopo sint assignati pro sua sustentatione, & ideo fabrica & pauperes non sunt, inquit, fraudandi in sua quota. Posterior vero ratio est, quam tetigerat secunda secundæ quæstio. 70. articul. 1. vbi censuit decimam partem fructuum longe illam proportionem exuperare, Secũda. qua se habent clerici ad Christianũ populum, quippe qui vix sint quadragesima eius pars. At vero opinionem hanc in primis Caietan. ex D. Thom. elicere nequiuit, quippe qui in sexta conclusio. simpliciter ait, de his quæ episcopi vsui sunt deputata, eandem videri rationem, quæ Antoninus. de proprijs bonis. Et D. Anton. 3 parte, titul. 20. cap. octauo. idem simpliciter sentit. Quin vero hæc opinio Caietan. noua est, quæ præter ipsum neminem habuit auctorem. Siquidem omnes in altero duorum extremorum simpliciter persistunt, nempe aut quod episcopi nullum habent dominium, aut quod suæ portionis simpliciter dominio fungantur. Præterea, diuersa Caietan. immiscet in hac opinione.

Primum enim ex eo solum, quod fructus episcopi sint multum abundantes, videtur colligere quod teneatur illos in fabricam & pauperes dispertiri. In ratione autem qua id probat, aliorsum diuertit, nempe quòd fabrica & pauperes nõ sunt defraudandi a suis partibus, nimirum insinuans, fabricam tunc & pauperes nullas Primũ argu. in Caieta. habuisse partes. Quo ergo perspicue contra ipsum arguamus, interrogatur ab illo, quomodo intelligat fructus episcopi esse nimium abundantes. Aut enim intelligit, quòd eius quota maior sit quam quarta, nempe quia fabrica & pauperes nullam habent portionem, vt ratio eius insinuat, & tunc ratio quæ illum cogit & fabricæ, & pauperibus prospicere, non est, quod fructus eius nimium abundent, sed quod præsumatur portiones fabricæ, & pauperum sibi inique applicuisse, cuius tamen non inde semper coniectura comperta sit. Nam forsan portio pauperum, vt supra diximus, in aliud beneficium fuerit mutata, aut fortasse canonici sibi surripuerunt, aut fortasse fabræ & pauperibus aliter fuerit prouisum. Hoc autem accidentarium est ad propositum. Si autem intelligat eiusmodi fructus nimium esse abundantes, non ratione diuisionis, nempe quod maiorem quotam habeat, quam deberet, sed quia ecclesiastica ipsa est pinguis, & ideo portio episcopi crescit sicut aliæ portiones, tunc graue potius episcopum, quam clerum vi de sua portione rigore iustitię debeat prouidere fabricæ aut pauperibus magis, quam alij clerici, nulla persuadet ratio. Nam id quod accidentarium est, non mutat substantiam iustitiæ, quod autem fructus vno anno sint benigniores, alio vero maligniores, aut quod vna ecclesia sit alia pinguior aut exilior, poterit quidem augere aut minuere vim præcepti misericordiæ, si plus minusve superfluit non autem rationem iustitiæ. Ecclesia namque non fecit diuisionem ex futura varietate pendentem, sed absolute dedit episcopo quartam, quidquid in futuro foret euentu, & ideo vbi pinguiores sunt decimæ pinguior etiam est episcopatus, & pluris episcopus secundum suam decentiam indiget. Quo circa vt ad priorem rationem Caiet. respondeamus negatur, hoc nõn posse cadere in sapientis animum.

Secundo arguitur. Si eiusmodi fructuum exuberantia iustitiam mutaret, se- Secũdũ argum. quereretur quod etiam si pauperes haberẽt suam portionem, & fabricam suam, nihilominus de iustitia episcopus teneretur de sua illis portione conferre. Immo vero si postquam semel eis contulit, id quoque quod restat esset superfluens, eadem lex iustitiæ cogeret, vt iterum daret, & sic relabendum esset in primam opinionem, quæ omne episcopo dominium denegat, sed asserit quidquid illi superest, de iustitia deberi pauperibus. Quare profecto illa media opinio Caietan. ægrius sustineri potest, quam prima. Ad secundum autem argumentum Caietan. in hoc persistentis, quod decimarum quota exuberãs sit respectu proportionis, quam clerus ad reliquum populum, partim lib. 9. sub tit. de decim. partim nunc proxime responsum est. Vellem enim ab illis, qui hoc opinantur, cõsiderari, ꝙ cum in illo tã numeroso populo qui iustũ faciebat regnũ, non

nisi vnicum esset templum, in quo nec sacramenta gratiam conferentia administrabantur, neque corpus sanguisque Dei adorabatur, & nihilominus duodecima gentis pars eius seruitio erat mancipata, decimaque pars fructuum in subsidium pauperum, sed libere tanquam eius stipendium addicta, cur in nostra sacrosancta religione, in qua tam innumera sunt templa, & in quibus longe excellentius Deus colitur, excessus existimabitur, si tot sint episcopi, eaque dignitate & auctoritate viuant, tam ampliusque nutriatur clerus, qui non tantum administrandis sacramentis, curæque animarum gerendę sufficiat, verum & ecclesijs assistendo cantandoque seruiant. Tolle maiestatem illam sacerdotum in cathedralibus reliquisque ecclesijs, illosque cantus quam sine sacerdotum numero modulatus esse nequit, & animo perspice quo loco haberetur Christiana religio. Quod si talis religionis apparatus necessarius est, profecto neque decimarum quota superfluit, eo vel maxime, quod vt proxime dicebamus, tantæ iam portiones ad seculares titulos sint inde succisæ. Fateor equidem, vt illic dicebam, tum in ordinatione sacerdotũ, tum etiam in sacerdotium præbendarumque prouisione, quam maxime abusus patere. Attamen si pro rei dignitate secundumque diuina iura hæc fierent, ipsique ministri loca sua fideliter tenerent, atque in pauperes essent misericordes, nulla fieret occasio reliqua aduersus decimarum quotam, & nonnullas ecclesiarum diuitias obmurmurandi. Per hæc rursum quæstio dissoluitur, quæ ad me aliquando perlata est. Sunt enim multa bona ecclesiastica in titulum secularem transmutata, vt patet de regijs tertijs. Quin vero totæ decimæ aliquarum ecclesiarum, vt patet de templariorum bonis & multis alijs quæ illustribus dominis adiudicata sunt, ac iure successionis a secularibus possidentur. Dubitari ergo potest an illa de iustitia sint pauperibus pro sua protione obnoxia. Sed est responsio negatiua. Nam totum ius quod pauperes ad decimas habet, est positiuum & ecclesiasticum, super quo Papa dispensare potest & ideo cum ratione aliqua bona ecclesiastica seculari titulo ascribi, libera relinquit. Pro solutione autem argumentorum, nempe auctoritatum

Bona ecclesiastica in titulum secularem traslata pauperibus nullatenus sunt obnoxia.

sanctorum, quas vim magnam ostentare prima facie fateor. Notandum est primo, quod cum auaritia, vt alias diximus, altera sit iustitiæ contraria, quæ proprie furtum & rapina nominatur, altera vero liberalitati, sanctis patribus illa familiaris Hyperbole, vt auaritiam contra liberalitatem ac misericordiam, quæ est erga pauperes exercenda, rapinæ etiam nomine denotent, propterea quod in necessitate omnia communia censeant, quoad vsum. Idque non tantum in clero, verum etiam in seculari populo. Quamuis de hac re acerbius merito sugilleat clericos, ac potissimum episcopos, vt articulo proximo videbitur, eo quod eleemosynarum præcepto arctius perstringuntur. Quare hoc genus rapinæ, restitutionis vinculum minime secũ affert. Item notandum, multa apud sanctos patres reperiri dicta de statu clericorum in communi viuentium, quæ tempori factæ diuisionis non congruunt, multaque alia quæ consilia duntaxat sunt, licet illa sint emphasi exaggerata, vt formam præ se ferant præceptorum. Per hæc ergo argumenta dissoluuntur. Nam vt ab auctoritate Ambrosij exordiamur in fronte præcedentis articuli citata, & distinctione 47. canon. Sicut hi quæ rem plurimum elucidat, qua ait. Proprium nemum dicat, quod est commune: manifestum est non proprie de clericis, aut episcopis loqui sed generaliter, vt ait D. Thom. de omni Christiana familia. Ad quemcunque enim auarum ait. Quid propria dicis, quę in hunc mundum non attulisti? Ad omnes ergo subdit. Proprium nemo dicat, quod est commune. Plus quam sufficiat sumptui, violenter obtentum est.

Ad primũ arg.

Duplex modus auaritię apud sacros doctores.

Cuius simile ait Hieronymus, vt refertur 42. cano. hospitalem. Aliena, inquit, rapere conuincitur qui vltra necessaria retinere probatur. Erat enim illorum sanctorum idioma, vt quidquid superflueret, cõmune censerent, quantum ad vsum. Quocirca id etiam quod in secundo argumento eiusdem articuli citatum est, ex eodem Hieronym. super illud Isaiæ. Rapina pauperum in domo vestra videlicet: quod bona ecclesiastica sunt pauperum propemodum de secularibus etiam dixisset, nam verbum Prophetæ de omnibus intelligitur, qui eleemosynas subtrahunt quando

erogare

erogare debent, quamuis alia sit glossa, quam D. Thomas insinuat, nempe quod nomine pauperum non solum seculares pauperes veniunt, verum & clerici ipsi. Vnde sicuti dum in communi episcopi cum suis viuebant necessaria sibi capere poterant, ita dum facta est diuisio, de qua Hieronymus non loquebatur, episcopus dominium acquirit suæ portionis, sicuti & reliquus clerus suarum sortium. Similiter respondendum est ad ea, quæ in fronte præsentis articuli nos obiecimus. Ad primum nanque respondetur, verbum Domini, Dignus est operarius mercede sua, aut cibo suo, nō tollere quin possit episcopus dominium acquirere illius portionis quæ arbitrio ecclesiæ pro eius sustentatione taxatur. Verbum autem Pauli, quod habentes alimenta & quibus tegamur, contenti simus, non de clericis tantum, sed vniuersaliter de omnibus etiam secularibus intelligitur, loquitur etiam illic contra diuites huius seculi.

S. Tho.

Ad secūdum. Ad aliud autem quod Apostoli sine pera missi sunt, iam supra responsum est. Ad secundum, nempe ad auctoritatem Prosperi, canon. expedit. 12. q. 1. videlicet facultates ecclesiæ non esse proprias, sed in communi possideri, & ad similes canones eiusdem caussæ & quæstionis respondetur, intelligi quantum ad possessiones, quas, vt dictum est, neque distrahi neque alienari licet nisi in bonum ecclesiæ. Quod si intelligatur de fructibus, vt loqui uidetur canon. episcopi, vt scilicet quod quidquid de prouisione ecclesiæ fuerit, siue de agris, siue de fructibus, siue de oblationibus, omnia iure ecclesiæ sunt seruanda, referendum est ad tempus, quo clerici in communi viuebant, de quo etiam loquuntur canones, res, & episcopos. Dictum autem August. quod est ad Bonifac. Comitem, & citatur 12. q. 1. cap fin. profecto etsi ad ecclesiasticos illud applicet, etiam ad seculares propemodum attinere sentit. Nam inducit in illa epistola misericordiæ præceptum quo singuli quæ propria possidēt, communia quantum ad vsum facere debent, sed quia loquebatur illic contra Donatistas, qui conquerebantur bonis suis mulctari, ait, quod si ad ecclesiam reuerti voluerint, omnia illis fient communia, etiam illa quæ priuatum ecclesia possidet.

Ad August.

Quod autem ipse ait in cano. decimæ. 16. quæstione. 1. nempe quod qui decimas non soluit, pauperes enecat, ad tempus referendum est, quo in communi viuebatur. Tunc enim decimis pauperes tam seculares, quam clerici alebantur. Postrema auctoritas Hierony ad Damasum, quæ refertur 16 quæstione cap. quoniam singulare iurisconsultis negotium facessit, vtrum non solum episcopi, verum & alii clerici qui bonis paternis aut alio ciuili iure acquisitis abundant, possint de bonis ecclesiasticis viuere. Ait quippe illic Hierony. clericos qui secularibus bonis affluunt, non posse bonis pauperum ali, immo sacrilegium committere, & per abusionem talium iudicium manducare & bibere. Cuius simile habetur in cano. clericos & cano. pastor ecclesiæ. 1. quæstione 2. Est autem apud Panormit. dubium quartum quæstione 4. libello suarum quæstionum. Sed profecto non erat quæstio digna tam longa disputatione, quando quidem vniuersalis ecclesiæ vsus illam affirmatiue decidit, præter quam quod & rationes & canones eandem senētiam confirmant. Enimuero cum ecclesiasticæ præbendæ ceu stipendia sint ecclesiasticarum functionum nil obstat quo minus clericos, etsi aliunde valent vitam ducere, possint, vti ait Pau. tanquam triturantes boues de area pasci. Vnde 1. quæstione 2. ex concilio Agathen. can. clerici. habetur sine exceptione, quod clerici omnes qui ecclesiæ fideliter vigilanterq; deseruiunt, stipēdia sanctis laboribus debita cōsequantur iuxta verbū Apostoli. Qui spiritualia seminat, non est magnū si temporalia metat. Et iure permittitur, vt sacerdos propria bona possit, si libuerit, hæredibus relinquere, & de euangelio viuere, immo sic habet vsus. Quare episcopi debent illa quę ad sua patrimonia pertinēt scribere, vt habetur can. manifesta & can. sint manifestę 12. quæst. 1. vbi permittitur vt eis si libuerit, liceat ea suis agnatis ac necessariis relinquere. Accedit & diuisio facta in cap. quatuor & de reditibus ibi absque discrimine episcopo adiudicata est quarta pars. Duabus ergo solutionibus, licet Panor. plures congerat, dicti canones sunt contenti. Prima est quam D. Tho. artic. 7. reddit, nempe dicta illa Hieronym. intelligi in extrema pauperū necessitate. Cum

Panor.

Clerici aliundè idoneū habētes victum possunt de bonis ecclesiasticis viuere.

Concil. Agathē. Gemina solutio citati canonis.

D. Tho.

enim

enim tunc etiam seculares teneantur, aliquid possunt elargiri, multo æquius episcopi matrimonijs pollentes debent ecclesiastica bona impertiri. Altera forsan est solutio, quæ colligitur ex dicto cap. sacerdos. 1. quæst. 2. & ex cap. expedit 12. q. 1. nempe quod Hieronym. loquebatur de illo ecclesiæ statu, quando clerici in communi viuentes omnia sua bona in vnum aceruum conferebant. Dabatur enim eis optio, vt bona sua retinerent, aut parentibus suisque necessarijs relinquerent, & de ecclesiæ fructibus cum reliquis pauperibus vitam ducerent, aut si mallent, sua retinere, quæ illis sufficerent, sed tamen sumptui parcerent, horum quæ in communi possidebantur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum singulari iure teneantur episcopi præ secularibus diuitibus ad eleemosinarum subsidium.

Primũ argum. POstquam de dominio ecclesiasticorũ fructuum visum est, sequitur, vt de eleemosinarum iure quo episcopi teneantur, quartus subdatur articulus. Arguitur enim quod non arctius ecclesiastici teneantur quam seculares, nam si perinde veri sunt suorum fructuũ domini ac seculares suorum, nulla superesse videtur ratio quæ illos arctius perstringat quam seculares. Secũdũ. Secundo. Officium misericordiæ extra extremam necessitatem non obligat nisi de superfluo, sunt autem multi seculares diuites, quibus affluentiora sunt bona, plusque suo statui superfluentia, quam episcopis, ergo non ipsi in vniuersum districtiori eleemosinarum iure tenentur. In contrarium autem est quod episcopi peculiariter sunt patres pauperũ. Vnde ad Nepotianum Hierony. quo refertur 12. qu. 2. (Hieron.) Gloria episcopi est pauperum opibus prouidere ignominia sacerdotis est, proprijs, studere diuitijs.

Hactenus de rigore iustitiæ loquuti sumus, secundum quem pro captu nostro aliud censere nequiuimus, quam quod episcopi suæ sint portionis domini. Nam propter nullum misericordiæ opus veritas iustitiæ, aut neganda est, aut occultanda, sed nihilominus, vt illic dicebam, non erat nobis animus in eadem confirmanda veritate, episcoporum, sacerdotumque conscientias eosque eleuare vt maligniores sint, cordisque duriores in pauperes. Immo vero, vt meum de hac re iudicium expromam, longe eos vrgentius, si id mihi auctoritatis arrogaretur, adstringerem, quam multi alij, quos vidi alteram opinionem sequutos. Conueni inquam multos tenentes, episcopos non esse dominos, sed de iustitia quidquid eis exundat, debere pauperibus, nihilominus satis esse asseuerantes si sextam aut quartam partem egenis largiantur. Immo audias aliquos, qui prælatum habentem centum millia ducatorum, satisfecisse existiment, si sex aut decem millia tribuat, quod profecto ego mihi persuasum habeo nunquam. Tribus ergo conclusionibus ad quæstionem respondetur. (Prima conclu.) Prima est, quæ ex superiori articulo subinfertur. (Probo.) Neque episcopus neque sacerdotum vllus illius portionis, quæ sibi contingit, ea iustitiæ lege ad eleemosinas obligatur, vt si quas omiserit, ad restitutionem teneatur. Enimuero si verum est, quod per celebrem ecclesię diuisionem adiudicatum eis est suæ portionis absolutum dominium, non alio iure tenentur de illa ad eleemosinas, quam de alijs bonis, vt sexta nostra conclusione, quam etiam monstrauimus esse sancti Thom. adnotatum à nobis est. Exceptus hinc tamen censendus est semper casus, quo vehementi suspicione laboratur episcopum aliqua bona seu fabricæ seu hospitalibus aut alia ratione pauperibus consignata, sibi applicuisse, tunc enim certum est, iustitiæ lege ad restitutionem teneri. Extra tamen eiusmodi casus liberi sunt ab illa distributionis forma & vinculo, quo dum in communi viuebant, tenebantur, atque adeo nullo constringuntur iustitiæ præcepto. Secunda conclusio. (Secũda conclu.) Mandato misericordiæ, quo vniuersi, vti secunda, secundę quæstio. 52. auctor est S. Thom. & grauium Theologorum plerique, ad eleemosinas coguntur & episcopi inter omnes Christianos, ac subinde inter omnes mortales arctissime perstringuntur. Conclusio hæc multis nominibus comprobatur. Primum, (Prima ratio cõclusiõis.)

vt modo dicebam, quod episcopi esse tenentur viduis fauore & auxilio ceu mariti, orphanis tanquam patres, ac denique vniuersis mendicis & inopibus singulare præsidium ac suffugium. Enimuero cum virtutum cultus animarumque subinde salus sæpenumero in rerum temporalium egestate periclitetur, qua ratione Salomon, vt diuitiarum abundantiam, sic & rerum inopiam metuebat, & episcopi pastores sint animarum, non modo verbo & exemplo pascere promouereque gregem tenentur, verum & re ipsis indigis suppetias ferre. Viduarum enim honestas ac virginum pudor rei familiaris penuria vehementer arietatur, & famem patientes, furandi, peierandi, decipiendi, multaque id genus incommoda intentandi periculis sunt expositi. Quibus cauendis Antistites pro sua quisque facultate prospicere vigilantissime debent. Secundo accedit, quod quamuis propter collabentem clericorum vitam facta sit illa diuisio, qua cuique sua portio adiudicata est, nihilominus episcopi exuere non debent antequam illam ecclesiæ pulchritudinem, quæ in subsidio pauperum elucebat, nimirum quando Apostoli diaconorum ministerio tam impensè viduarum, orphanorum, indigentiumque curam gerebant. Neque vero debent prorsus de memoria delere ecclesiasticos fructus spirituales esse, gratiaque diuini cultus, & peculiariter in honorem Christi impensos, cui tam cordi fuit pauperes suæ familiæ commendare, ac potissimum pastoribus quibus illam fidenter commisit. Tertio accedit huc, quod caput ipsum præcepti misericordiæ, nempe rerum redundantia & superfluitas, cæteris paribus, multo maior est aut esse debet in episcop s, quam secularibus. Primum enim frugalius viuere debent, multoque cum minori pompa quam diuites huius mundi. Neque conuiuiorum splendor & lautities illis est licita, neque alios domesticus apparatus. Nam, vt ait Hiero. de altari illis viuere fas est, non luxuriari. Præterea cum vxoribus careant, eximio inde sumptu eripiuntur, quo mariti premuntur. Atque adeo cum neque proles habeant quibus debeant, maioricatus instituere, aut aliter in perpetuum prouidere, non alios debent habere filios quam

Secūda ratio.

Tertia.

pauperes, neque consanguineis aliter prouidere, quam pauperibus. Haud enim his debet erogare, quibus sua sufficiunt, vt habetur canon pastor ecclesiæ. 12. quæstio. 1. Quamuis documentum hoc non summo rigore intelligendum est, sed grano salis, hoc est naturali æquitate condiendum. Haud enim vbi scandalum caueri potest vitio est prorsus vertendum, si episcopus qui pingui ecclesię prefectus est consanguineos antea indigos quadam victus mediocritate honester, non pro sua tantum vita, sed pro suis successoribus in perpetuum. Non in quam vt locupletia creet primogenitorum iura, sed vt quadamtenus statum illi mutare possint, vt absque necessitate deinceps vitam ducant. Si enim qui viginti aut eo plura, immo qui decem vel quindecim habet ducatorum millia, quartam partem in pauperes & pios vsus erogauerit, profecto ab omnibus censebitur suo debito fecisse satis. Et si tertiam in tales vsus dispensauerit, nihil ab eo amplius quantum ad cauendam culpam res attinet, desiderabitur. Cum ergo residuum absque vllo scandalo possit licite in proprios vsus consumere, cur non ei licebit ex reliquis sumptibus tantillum quotannis adimere, vt possit honestam sustentationem, eandemque perpetuam alicui consanguineo relinquere? Sed fateor scandalum attente semper esse cauendum. Quod tunc vtique cauebitur, dum subditi amplas pro eius facultate viderint Antistitem eleemosinas profundere, & quod dat consanguineo, de suis proprijs sumptibus succidere, neque vero ipsum eousque locupletare, vt de humilimo statu ad illustrem subleuet. Hic igitur non quod superbis & ambitiosus velim indultum iri, dixerim, sed vt quod mihi rei veritas offert, non diffitear. Tertia conclusio. Præceptum hoc eleemosinarum, quo episcopi perstringuntur, non potest vniuersim secundum quartam aut quintam, maiorem aut minorem aliquo am partem existimari, sed secundum iudicium prudentum, pensata tum prouentuum quantitate, tum & pauperum indigentia, ac temporum calamitate. Conclusio cunctis liquida fiet, qui rationem præcepti misericordiæ fuerint perscrutati. Est enim vt de superfluo fiat, superfluum autem respectu status tam possidentis

Moderatio proximæ assertiōis.

Tertia conclu.

Explanatur conclusio.

ſidentis quam indigentij venit exiſtimandum. Exempli gratia. Sunt Itali epiſcopi, qui cum decimas non habeant, vix habent vnde viuere queant. Illis ergo nullus aut perquam exiguus iniiciendus eſt ſcrupulus, ſi eleemoſinas non faciant. Immo & præter illos ſunt etiam, qui quamuis decimis fruantur, proueniunt illis tamen adeo tenues & malignæ, vt ſi ſextam aut minorem partem in pauperes refundat, ſatis ſint feciſſe cenſendi. Qui autem duo triave millia ducatorum, & eo amplius habent profecto niſi vel quintam vel ſaltem ſextam partem diſtribuant, non debent exiſtimare, ſe abunde præceptum compleuiſſe. Quorum aut reditus viginti aut triginta millia exuperant, profecto maiorem deberent elargiri partem. Hæc autem exempli gratia dicta ſint, nam & temporum calamitas, vt dicebam, & pauperum frequentia rigorem poteſt augere præcepti. Quod autem de epiſcopis dictum eſt, id de reliquis etiam ſacerdotibus ſuo gradu intelligendum, ac de ijs præſertim, quibus animarum cura incumbit, atque adeo de religioſorum monaſterijs, quibus prouentus redundant. Quocirca non debent epiſcopi ob id ſecurius pacare conſcientias, ſi in eleemoſinis erogandis remiſſiores ſint, quod vinculo iuſtitiæ ad reſtitutionem non teneantur, ſatis ſe proinde facturos arbitrantes, ſi in mortis articulo ſacramento pœnitentiæ eiuſmodi culpas abluant. Nam cum etiam præceptum miſericordiæ, de quo præfati ſumus, ſub reatu mortalis criminis obliget, inde ſatis debent exterreri, vt fidem Deo ſuo illæſam ſeruent, præterquam quod quamuis lex eos iuſtitiæ ad reſtitutionem non obliget, deberit profecto eorum confeſſarij, tam durante vita quam in mortis articulo, eis quos pauperum negligente nouerint, per modum ſacramentalis ſatisfactionis largiſſimas eleemoſinas imponere, vt eodem propemodum res recidat, ac ſi lege iuſtitiæ ad reſtitutionem tenerentur. Modus autem eleemoſinarum Chriſto gratiſſimus eſt, vt in præſentes pauperes ſint diuites benigni. Non quidem inficias ierim, quin vbi hoſpitalia extructa non ſunt, laudabile epiſcopo ſit eorum fabricis vacare, atque adeo eccleſiarum ruinas reficere. Attamē quod vt ſuum nomen perpetuo celebret, in ædificijs ampliandis & perornandis ea inſumat, quibus præſentibus pauperibus ſuccuri poſſet, ne fame perirent, non ſolum vanum, ſed & profecto perniciosum, & Chriſto ingratiſſimum eſt. Quod enim ait, Pauperes ſemper habebitis vobiſcum, id moniti auribus exhibet, vt cura nos eorum pauperum angat, qui nobiſcum ſunt futuris enim miſeris per futuros Deus miſericordes proſpiciet. Atque ex his argumentorum ſolutio colligitur, quæ in vertice quæſtionis propoſita ſunt.

Modos eleemoſinarum Deo gratiſſimus.

Ad primum nemque reſpōdetur, quod etſi lege iuſtitiæ non magis epiſcopi vinciātur, quam diuites ſeculares, tenentur tamen ſtrictori miſericordiæ nexu.

Ad ſecundum autem reſpondetur, quod etſi accidere poſſit vt laicus pre nimia diuinarum exuberantia vrgentius ad eleemoſinas obligetur, quam epiſcopus, tamen epiſcopi cœteris paribus ratione ſui ſtatus preſſius ac vehementius vrgentur. *Ad ſecū dū arg.*

ARTICVLVS V.

Vtrum eccleſiaſtico ſtatui condecens ſit inter alias poſſeſſiones caſtra vaſalloſque ac iuriſdictionem ciuilem habere.

QVoniam articu. 3. inter alia eccleſiaſtica bona de oppidis meminimus non ab re fuerit, de hoc poſſeſſionum genere articul. quintum adhibere. Apparet namque eccleſiaſticis Antiſtibus atque alijs dignitatibus minime congruere caſtra & oppida poſſidere, aut vaſallos ciuili iuriſdictione gubernandos. Primum, quod eccleſiaſticus ſtatus, ſpiritualis eſt, atque adeo Chriſti obſequio totus mancipatus, ciuilis autem ſtatus totus eſt ſecularis, atque in rebus temporalibus poſitus, vbi plurimum iniquitatis commiſcetur. Quare vt lux & tenebræ, differre videntur. Ait autem Paul. 2. ad Corin. 6. Quæ participatio iuſtitiæ cum iniquitate? aut quæ ſocietas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Chriſti ad Belial? Secundo eccleſiaſticus ordo in ſeceſſu potiſſimum ſilentioq; *Primū argum.* *Paulus.* *Argu. 2.*

Ppp 2 contem-

contemplationis positus est, ciuilis autem litibus fraudibus, atque alijs id genus negotiorum turbinibus expositus, quibus necesse est Antistitum mentes à sua quiete sæpenumero deturbari, eo potissimum, quod caussæ sanguinis in illo foro agitantur, quibus ne se cruentet, omnis clericus prohibetur, non ergo illis congruit
Argu. 3. eiusmodi turbulentis rebus præesse, sed illa omnia posthabere. Tertiam de prisco more antiquæ legis, sumitur argumentum. Leuitis namque nulla possessionum sors consignata fuit, sed solum decimarum subsidium. Sed & de Christi exemplo quartum adhibetur. Nam, vt libro quarto, sub titu. de domino, dicebamus, & super capit. 1. Matthæi, latius commonstrauimus, nullum ipse seculare
Argu. 4. regnum huius mundi accepit, sed tantum fuit rex regni cælorum. In res autem temporales ea fuit præcise, quatenus homo, potestate contentus, vt in ordine ad finem redemptionis, quando ad eundem finem opus esset quibusuis temporalibus vteretur. Id quod illic significauit, vbi dixit. Regnum meum non est de hoc mundo. Et vbi Luc. 12. petenti vt inter se & fratrem iudicaret, respondit? Quis me constituit iudicem aut diuisorem super vos? Et alibi sæpe, ergo neque suos administros ciuilis
Argu. 5. iurisdictio debet. Quinto, Eiusmodi iurisdictio & secularis in vasallos potestas ad superbum factum & mundi extollentiam episcopos exagitat, quę humilitati ac modestiæ, qua illos Christus instituit ex diametro aduersantur, secundum illud eius admonitum, Matthæ. 20. Scitis quia principes gentium dominantur eorum, & qui maiores sunt potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos, sed quicunque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister, & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus, sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare. Non ergo ecclesiasticis dignitatibus decorum est, sed plurimum indecorum eiusmodi secularibus iurisdictionibus splendescere, multoque minus conuenire videtur religiosis monasterijs, per quorum ingressum seculo renuntiatur, omnesque seculares pompæ post terga relinquuntur.
Argu. 6. Sexto demum arguitur. Ciues illi sunt præsidibus in caussis ciuilibus & criminalibus committendi, à quibus decentius gubernentur. Seculares autem non possunt in eiusmodi caussis per ecclesiasticos rite & recte gubernari, tum quod illos non decet ciuilibus legibus imbutos, tum præsertim, quod illa auctoritate non pollent, vt subditi sint terrori, qui ad arcendam humanam audaciam, perquam necessarius est. Immo vsque adeo videntur precario in rebus ciuilibus præsidere, vt despicientes eos subditi ad regias curias suas caussas deuoluant. Qua ratione admonet nos Paulus ad Timoth. vt nemo Paulus. militans Deo implicet se negotijs secularibus. Et Christus duobus gladijs fuit contentus, qui essent distincti, & sicuti in cœlo, ita & in terra voluit duo esse luminaria, nempe auctoritatem sacram Pontificum & regalem potestatem, vt habetur 96. distinctio. canon. duo. Haud ergo expedit ciuilem iurisdictionem cum ecclesiastica commisceri. In contrarium est Christianorum vsus à Syluestri, & Constanti- Syluest. Constātinus. ni seculo per sanctissimos patres atque orthodoxos Cæsares, & reges approbatissimus, per quem constat non solum primā ecclesiæ sedem, verum & alias inferiores eiusmodi dotationibus esse decoratas, in quibus permulti habentur vasalli, non solum episcopis, verum & monasteriorum abbatibus subiecti.

Quæstionem hanc non solum quia præsens tractatio eam exigebat hic attexere statuimus, verum, quia hisce diebus de illa controuertitur. Duo tamen sunt eius- Duo q̄onis mēbra dem quæstionis membra. Vnum vtrum ad ecclesiæ decorum condecens sint eiusmodi ciuili auctoritate fungi. Secundo, vtrum propter aliquam emergentem necessitatem reipublicæ ecclesiasticę, vel ciuilis expediat eadem castra, & vasallos secularibus vendere. Et quidem de secundo non constitui, ad dicendum me ita multum insinuare, quia cum negotium sit ad Summum Pontificem, atque ad Cæsarem attinens, non est meum, nisi interrogatum respondere.

Ad priorem ergo quæstio. partem vna Conclō rōsiua. eademq; affirmatiua conclusione more nostro respondetur. Consentaneū ecclesiasticę auctoritati fuit inter alias rerū temporaliū dotes & hac quoque insigniri, vt castra, imò vero vrbes cū potestate vtriusq; gladij

sub

sub suo habere dominio. Conclusio hæc vel inde maxime probatur, quod Christianissimi Imperatores tempore sanctissimorum Pontificum eiusmodi dotationibus eccclesiam honestarunt. In primis Constãtinus ille Magnus, maxim usque Christianæ religionis cultor & fautor, inter alia priuilegia quibus ecclesiam accumulauit & hac etiam eam auxit auctoritate vt Rom. cum alijs vrbibus Apost. seddi donauerit. Et Theodosius postea tempore Ambr. atq; alij deinceps multi catholicorum Cæsares id genus donationibus ecclesiam locupletarunt, quas quidem nisi vt sanctum haberetur, neque ipsi obtulissent, neque illi sancti Antistites accepissent. Accedit quod vt nostrarum Annales tradunt. Christiani Hispaniarum reges cum Mauros ex prouincia bellis depellebant pro partis victorijs de eisdem castris atque opibus, quæ de hostium manibus eripiebant, offerebãt ecclesiæ, non solum episcopales sedes illo modo augendo, verum & monasteria vtriusque sexus fundando & ditando. Quod ergo illi Christi amantes fecerunt, omni potius ratione defendendum est, quam aliquo pacto condemnandum. Ratio ergo, quã illi ecclesiarum fundatores sibi in animum inducebant, hęc erat, quod cum temporalia omnia propter spiritualia, in eorũque seruitium condita sint, & homines (qđ nostrum ingenium est) rerũ istarum splendore maxime moueantur, nam cognitio nostra, vt natura docet, a sensu incipit, operæpretium existimarunt ecclesiam non solum sanctis legibus instituere, verum & rerum facultatibus instruere & fulcire, vt Christiano populo illam repræsentans maiestatem, maiori haberetur in prætio & venerationem. Eadem enim de caussa, vt nobiles atque illustres sacris initiarentur, qui ecclesiæ essent stabilimentum, iura permittunt, vt duo possint habere sacerdotia, vt habetur cap. de multa. de præben. Haud equidem nescio statim obmoliri quemquã posse huic sententiæ argumenta. Primum ab Apostol. exemplo & priscorum præsulum, qui huiusmodi fastus præ nimia sua humilitate abigebant. Secundo ab absurdo, vsu namque & experimento compertum est, huiusmodi seculares episcoporum possessiones multa attulisse incommoda, videlicet non solum bella & eorum defensionem, sed etiam hæresum turbas & rebellionum insultus, aduersus ecclesiam Germaniæ namque, atque Angliæ hoc in caussa etiam ponitur turbatarum rerum, quod neque principes seculares ferre æquo animo poterant episcoporum potentatur, neque vulgus monasteriorum diuitias. Immo & religiones ipsas inde plurimum videmus labefactatas, quod immodicis diuitijs abundant.

[margin: Probõ.]
[margin: Rõ quare Christiani. Principes olim ecclesiã tã multis opib. ditarũt.]
[margin: Prima obiectio cõtra p̃fatam assertionẽ Secũda.]

Ad primum autem respondetur, vt libro nono, sub titulo de decimis dicebam quod si omnes episcopi & ecclesiæ prælati essent. vel sicut Petrus, vel sicut August. aut Martinus, aut Nicolaus, vt sanctitate possent a Christiano populo beneuolentiam ac reuerentiam captare, forsan non esset opus ecclesiæ eiusmodi subsidis temporalibus fulciri. Sed tamen quia tam numerosam multitudinem episcoporum ac sacerdotum, quam est ecclesiæ necessaria, illa religione pollere, non est possibile, consultum alio modo est, vt existimatio ecclesiæ conseruetur, & sint qui quodammodo virtutum, literarumque culturam hoium respectu animentur.

[margin: Ad primã obiectionẽ.]

Ad secundum autem respondemus, vt sæpe consueuimus, quod humanis moribus non potest vlla vel ratio vel prudentia ita prouidentes mederi, quin temporum iniquitas omnia corrumpat. Negari enim non potest, quin ecclesiarum diuitiæ multa spiritualibus rebus pericula conflent, sed forte maiora crearet paupertas, nisi, quod impossibile est, sacerdotes & populi omnes sancti esset. Experimur enim vbi episcopi pauperes sunt, in nullo haberi pretio, & mendicantes sacerdotes præter eos qui intra claustra nutriuntur, vilipendio haberi, & sic omnia ecclesiastica pessundari. Et re vera antistites nisi vllam secularem etiam habeant potestatem, vix possent vitia castigare. Immo etiam in Germania, nisi catholici ecclesiarum præsules potentatibus secularibus subnixi essent, omnia essent iam fortasse à tyrannis hæreticis obtrita, & consumpta. Quocirca, vt argumento respondeamus, principium secularium ambitio, & inextinguibilis sitis qui ecclesiasticis sua bona semper inuident, quibusque eos expoliare armis ac technis cupiunt,

[margin: Ad secũdum.]

licet caussa fuerit vt ecclesiasticum statum contenderint demoliri, nullum est argumentum quod ecclesiam non deceat eiusmodi facultatibus pollere, tametsi diffitendum non sit, quin excessus in hoc sicuti in omnibus alijs rebus accidere possit, videlicet vt nimium plusque iusto locupletentur ecclesiæ. Nam vt historia Exod. 36. prodit, cum videret Moyses tanta animi promptitudine populum aurum & purpuram, & reliqua ad ornatum & cultum tabernaculi necessaria afferre vt exuberarent, præconis voce cantari iussit ac prohiberi, ne vir aut mulier quidquam vltra amplius offerret in opus sanctuarij.

Ius naturale patrocinatur pieritę assertioni.

Adiungitur in fauorem eiusdem conclusionis ius etiam naturale. Nam cum reges cuncta per se gubernare nequeant, sed necesse habeant Comitibus, atque alijs potentatibus partem iurisdictionis committere, dummmodo semper penes eos suprema potestas resideat, non est cur ecclesiastici antistites ab huiusmodi functione obigantur. Sane cum ipsos, si eorum statum spectes, credendum est tum iustius & æquius, tum etiam mitius & maiori cum beneuolentia subditorum lites & caussas, aut composituros, aut iudicaturos, maiorique ex charitate vitia iudicaturos. Hac enim confidentia freti antiqui reges, huiusmodi iurisdictiones illis committebant nempe quia fore certo sperabant vt tamquam patres filios essent subditos tractaturi. Quapropter prælare secum agi ciues existimabant; cum ecclesiæ iurisdictioni subdebantur. Et re vera, vt absit inuidia verbo, nisi vbi ecclesiasticus dominus corruptimus est, experimento didicimus multo minoribus exactionibus ecclesiasticorum subditos premi, quam secularium dominorum. Nihil in reges obloquimur, penes quos est summa potestas. Atque adeo ecclesiastici, qui secus faciunt in peiori sunt crimine, maiorique digni reprehensione. His veruntamen nihil obstantibus, diffitendum non est quin plures multo ciuiles iurisdictiones sint secularibus committendæ, quam ecclesiasticis, nam illis ratione sui status natiuum est illud regimen ecclesiasticis vero, accessorium. Accedunt huc & sanctorum testimonia. Aug. nanq; in illa quinquagesima citata epistola ad

Ciuiles iurisdictiones frequentius secularib. quam ecclesiasticis committēdę sunt.

August.

Bonif. comitem, egregie laudat Constantini religionem, vel inde etiam quod ecclesiam eiusmodi donationibus locupletauit, idemq. latius Hom 6. super Ioan. & Melchiades Papa eiusdem factū plurimū commendat can. futuram. 12. q. 1. nempe quod sedem Imperialem relinqueret, & beato Petro suisq. successoribus pro futuram concederet. Et Vrb. in canone statim proximo, videntes, itidem institutum laudat, quod possessiones ecclesiæ traditę nō vendantur. Inter quas non dubium quin etiam essent vassalli. Patrocinātur eidem conclusioni & omnia testimonia supra citata, obnixe prohibentia ne ecclesiæ bona alienentur. Idemque commendatur utroque can. Constantinus. 96. dist. & Iustin. in Authentico, de rerum ecclesiasticarū alienatione, collatio. 5. mirifice constabilire consolidare que studet immobiles cunctas ecclesiarum possessiones. Imo vero adeo sancta habenda est hæc ueritas, quod ecclesiæ liceat immobiles possessiones nullo excepto genere habere, ut Vvicleff, vel de hoc etiam habitus fuerit hæreticus quod Constantinum eo vituperabat, quod ecclesiam tam ampledotasset, vt refert Thomas Vvaldens. tomo 1. lib. 4. q. 39. Aiebat enim impius ille quod cum voluntas supremi Domini Christi ex euangelio non constaret huiusmodi approbantis donationes, vituperio potius quam laudi dandum esset Constantino factum illud. Ex quo subinferebat ex illo tum temporis atticu. ecclesiam cœpisse labascere.

Melchiades.

Vrban.

Iustinianus.

Vvicleff

Vvaldā.

At vero cum vnicuique liberum sit sua bona donare, & ecclesia non sit recipere inhibita, quamuis aliud non esset in euangelio testimonium hoc satis esset ad illius egregium facinus commendandum eo, potissimum, quod, vt iterum atque iterum diximus, tam sancti Pontifices non solum eas susceperunt, sed & conferentes facerent animarum, & ne vllus illas vel alienare uel inuadere auderet sanctissime dehortati sunt. Male ergo de fide Catholica audire illum necesse est qui eiusmodi ecclesiasticas possessiones, aut contra ius diuinum donatas ecclesiæ dixerit, aut non omni rationi & religioni esse consentaneas. Id quod per solutiones argumentorum clarius elucebit. Si autem hæc, ut res habet, uera sunt,

attentas

attentas oportet, Christianasque considerationes adhibere antequam ecclesiasticæ sedes & sacra collegia de eiusmodi possessionibus deturbentur. Nihil enim aduersus reges obmurmurandum est, quos non est credibile aliter quam extrema necessitate constrictos quidpiam quod aliquem mali colorem præferat, a sede Apostolica petere, neque contra Pontificem Maximum, quem minui est opinabile quid piam aliquid quam maturo consilio concedere. Attamen res est vsque adeo magni momenti, vt nisi permultis prius in consilium adhibitis considerationibus nõ sit decernenda. Fatemur equidem calamitosa tempora, capossе Christianæ reipublicæ creare pericula, vt etiam ex ecclesiasticis redditibus sint ad illa propulsandum auctoritate apostolica conquirenda subsidia. At vero antequam huiusmodi ecclesiæ dotationes secularibus diuendatur, primum omnium explorandum summa fide est, an caussa ingruat vere necessaria. Mox oculate meditandum, an aliquo modo inde decoloretur ecclesia, aliquodue honoris detrimentum accipiat, nam si res ita habet, omnia sunt temporalia posthabenda, eis potissimum temporibus quando hæretici & verbis & factis ecclesiam suis dotibus denundare contendunt, atque adeo paupertate obscurare. Si enim catholicorum facta eorum ausibus responderint, approbare eorum dogmata videbimur Deinde & id quoque considerate attendendum, vtrum regia maiestas & ciuilis respublicis inde maius capiat emolumentum, nam si quę ecclesijs inferuntur, regi aut reipublica accrescerent, inde posset ratio huiusmodi venditionis vires aliquas acquirere. Tamen quod in alios seculares dominos transfundantur, videndum est, an expedientius sit regi, eo potissimum, quod illa pretia quæ ecclesijs refunduntur, ex regijs possessionibus subtrahuntur, sed magnates sunt qui illa ratione pinguescunt. Tertio, & id quoque ex charitate pensandum, vtrum eiusmodi venditiones in rem sint subditorum, nempe an credendum sit, cum tanta beneuolẽtia & charitate tractandos fore a secularibus possessoribus; quam ab ecclesijs supportantur. Et quarto nihilo minori consilio perpendendum, quod cum Papa pater sit ecclesiarum. reges autem patroni, licet possint ab ecclesiasticis subsidia poscere, id tamen tunc fas erit quando secolarium tributa non suffecerint. Sunt enim piæ omnibus qui vel ratione sanguinis vel alijs priuilegijs a tributorum exactione eximuntur, immunes custodiendi. Supra hæc autem omnia, quando ad ecclesiasticos recurrere necesse esset, deberet ab omnibus æqua libra eiusmodi subsidium exigi. Vnde si qui vasallos habent ob id præ alijs grauentur, nulla id ferre valebit æquitas, nam cum vasalli pretio neque modicum æstimentur, illos suis dominis eripere, non repenso pro illis pretio, sed præcita prouentuum compensatione facta, iustitiæ lex ferre non videtur In summa, consulendi sunt sanctorum canones, qui vt supra diximus istiusmodi alienationes omnimode vetant. Ait enim Bonifa. 12. q. 2. Nulli liceat ignorare, omne quod Domino consecratur, siue fuerit homo, siue animal, siue ager, vel quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum esse Domino, & ideo inexcusabilem quid illud eripuerit vel inuaserit, nempe quia non hominibus tantum, sed Deo ipsi consecratum est. Quare Gregor. capite subsequenti, excommunicationi eum vult subiacere, qui etiam concessione regis quidpiam tale possederit. Idemque sanctissime cauit Nicola. Papa, can de rebus, eadem caussa & quæstione videlicet vt si quæ semel Deo contributa atque dicata sunt, & postea sub occasione principum inuaduntur atque diripiuntur, excommunicationis vi dicta vsque ad emendationem possessor coerceatur. Hęc non dubium quin sanctissimus Papa & iustissimus quisque regum diu ac multum sint meditaturi, antequam tam antiquis tamque sanctis iuribus ecclesiam expolient nimirum inter alias Dei vltrones & hanc quoque extimescentes, & ne & ipsos de suis permittat Deus deturbari. Nam si olim reges hæc suarum victoriarum vota esse ducebant, vtrum Deo gratias referrent, tum ecclesiasticum ordinem, qui pro se preces funderet, gratum haberent timendum est, ne si eodem honore, & rerum possessiones, ecclesiæ priuentur, & orationes priuatum tepescant, & regum victoriæ non sint adeo frequentes.

Bonifa.

Gregor.

Nicola.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quod quamuis ecclesiasticus ordo spiritualis sit, atque in hoc a ciuili temporalique republica distans, nulla inde tamẽ repugnantia emergit, quo minus possit ecclesiasticus præsul ciuibus ciuiliter præsidere. Nam virtus iustitiæ, adeo rebus spiritualibus non obuersatur, vt inde maxime vires splendoremque accipiat. Neque locus Pauli adductus, huc pertinet, sed ad commercium fidelium cum infidelibus. Ait enim. Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? &c. vnde concludit, Aut quæ pars fideli cum infideli? Vnde similiter ad secundum respondetur, quod etsi episcopalis dignitas plurimum debeat contemplationi vacare, potest nihilominus homines probatæ vitæ ac eruditionis caussis secularibus audiendis, præficere, qui ad se sæpe recurrant. Debet enim episcopus & Mariam agere, & Martham. Quod quidem sine hoc quod sanguinis sententiam per se proferat, perficere potest.

Ad primũ arg.

Ad secũdũ arg.

Ad tertiũ arg.

Ad tertium autem respondetur disparem rationem inter legem nostram & Mosaicam internosci. Etenim cum terram illam Deus populo donasset, voluit tribum Leui, vt templo esset totus adductus, a negotio agriculturæ subleuare, atque hac ratione nulla est consignata eis sors. In nostra tamen præter decimas possunt Christiani sua bona ecclesiæ donare. Et quantum ad iurisdictionem non vetabantur sacerdotes illam habere. Imò multum temporis penes sacerdotes regimẽ populi perdurauit, quoniam sacerdotium illud non illum gradum spiritualiter annexum habeat quem nostrum. Quartum autem quod de Christi exemplo sumitur argumentum, maiorem præ se fert energiam, quippe qui ciuile regnum mundi non accipit. Ad id nihilominus respondetur, illud duntaxat inde colligi quod potestas spiritualis non consistit republica ciuiliter administranda. Haud tamen subinde interdicitur, quo minus ecclesiastici præsules annexas habere possint suis sedibus eiusmodi iurisdictiones.

Ad quartũ argu.

Ad quintum respondetur, quod etsi ab eiusmodi potentatibus quadamtenus pateat ad superbiam præcipitium, tamen res de sui natura existimanda est. Natura autem & conditio eorum qui ecclesiastica dignitate polent, vt supra diximus, est perfectionis status. Et ideo omnia hæc caduca & lubrica secularia sic debens possidere, vt omnia inde pullulantia pericula vincere possint. Quod autem de religiosorum monasterijs subditur, quibus minus, congruere eiusmodi fastus apparet, respondetur, in primis monachales ordinis, quibus claustra mendicatum exire non licet, necesse est auctioribus opibus abundare, ne eos inopia de sua quiete pertubet. Fuerunt enim semper illa religionis instituta quam maximè ecclesiæ vtilia, quæ si suum decorem seruent, maximo sunt fauore fouenda. Et inter alias ratio cur illis oppida cum iurisdictione oblata sunt, fuisse creditur vt expeditius possent ac quietius suos prouentus colligere. Neque profecto eorum instituto repugnat eiusmodi vasallos per idoneos ministros gubernare. De qua re quã plura locuntur iura.

Ad quintũ argu.

Ad confirmationem.

Ad sextum denique & postremũ, quod rem districtius videtur vrgere, respondetens fatemur, quod nullatenus ecclesiastici valent suos vasallos nisi regio fauore regere ac gubernare. Nam si rex penes quem summa sita est potestas iurisdictionibus sua inferioribus non fauet, necesse est omnes corruere. Sed si hoc argumentum alicuius esset energiæ, pari vigore probaret, quod neque antistites decet ecclesiasticas habere iurisdictiones, quoniam nisi per regiam auctoritatem sustententur, satius esset de medio tolli. Si autem ex ecclesiasticorum tribunalia, siue ciuilia siue ecclesiastica, perinde atque reliqua omnia, quasi sua propria, à suisque prædecessoribus indulta confouerer, nihilo minori decentia & auctoritate ecclesiastici suos subditos gubernaret, quam seculares. In vtroque enim ordine sunt qui bene, sunt quoque qui male suos magistratus administrent.

Ad sextũ argu.

∴

QVÆSTIO V.

DE CLERICORVM debito officio.

ARTICVLVS I.

Vtrum inter officia eorum qui sacris initiantur peculiare ad quod omnes generatim tenentur, sit, constitutos psalmos statis horis persoluere.

CVM præcedens quæstio de ecclesiasticis bonis ac stipēdijs fuerit instituta, res ipsa postulat, vt clericorum officia, quorum gratia eadem ecclesiastica bona cōstituta sunt, quibusque ea promereri debent, perpendamus. 1. Argu. Apparet namque clerum neque qui in sacris est, ad statas horas persoluendas minimè teneri. Enimuero cum horarum canonicarum spensio graue nimis censeatur iugum, non apparet ab ecclesia vniuerso clero licite imponenda, nisi tale Christi aut Apostolorum institutionem prius in sacra pagina legisset, quæ tamē nusquā inibi reperitur. Imo vero Christus, Matt. 6. non aliam nos orationem docuit, quā, Pater noster. Non ergo tenentur clerici ad horas Canonicas pendendas. Arg. 2. Secundo arguitur, Oratio in hoc seruit vt mens in Deum eleuetur, Deoque nostra desideria aperiamus, quæ largitate suæ misericordiæ expleat, ad hoc autem nulla opus est voce, cum Deo nostra patentia sint corda, ergo non opus est uocali oratione. Sed satis est, vti Christus docuit. Ioan. 4. adorare Deum in spiritu & veritate. Et vt ait. 1. ad Corint. 14. Paul Orare spiritu, orare, & mē te. Arg. 3. Tertio Clerici, saltem quibus animarū incumbit cura, ad hoc potissimum munus instituti sunt, vt sacramenta populo administrent, verboque eum ac doctrina pascant, & prudentia gubernent ac moderētur, illi ergo saltem non est cur alios persoluere Psalmos obligentur. Concilii Agathens. Incontrariū est textus concilij Agathens. extra de celebra. Missarum, cap presbyter. vbi omnes presbyteri iubentur vt expleto manè matutinali officio, pensum seruitutis suæ, videlicet Primam, Tertiam, Sextam, & Nonam, Vesperamque persoluant. Et postea demum additur Completorium, vt iuxta verbum Prophetæ, Septies in laudes dicamus Deo.

Cum multa sint obsequia & munia, quibus clerus sua stipendia meret, qualia sū. sacramenta administrare, & prædicare, visitare, iudicare, & id genus reliqua de illijs vtpote quæ ad rem præsentem nullam afferunt difficultatem, sed alia poscunt, quibus disputentur loca, non fert animus impræsentiarum dicere. Esset enim opus in immensum protrahere, sed tantū de psalmorum pensione, quas horas Canonicas appellant, quæ quidem obligatio vniuersum clerum in sacris agentem comprehēdit. Cuiusq; ideo omissione dominiū prouentuū ecclesiasticorum, modo inferius explicando, amittitur, de quibus præcedēti quæst disputatum est. Fit planus cōnis titulus. Affirmatiua autē huius quęst. veritas, & aduersus hæreticos asserenda est, & pro catholicis differenda. Nunquam enim a primordijs nascentis ecclesiæ hæretici defuere, qui hoc sacrosanctum institutum concusserint, demoliriq; contenderint. Fuit quippe antiquissima hæresis qua Pelagiani infecti sunt, vt Aug. lib. de hæresibus, c. 88. refert, qui orationes ecclesiasticas destruebant. Auguſt. Imò omnem necessitatem orandi negabant, sed satis existimabant bonam ducere uitam, eo q͏ gratiam non Deo referebant acceptam, sed proprijs viribus tribuebant. Eandemque hæresim sustinuit Vvicleph, vt Thomas Vvaldens. in initio quinti tomi de sacramentalibus refert, dicens, satis esse bonam vitā. Vvicleff Thom. Vvaldē. Primus autē qui in mūdo semē illius hæresis iecit, fuit famosus ille Nemrob, de quo refertur Gen. 10. De illo enim suisque asseclis legitur Eccl. 16. Non exorauerunt pro peccatis suis antiqui gigantes, qui destructi sunt, confidentes suæ virtuti. De quo Nemrob Iosephus etiam lib. 1. Antiquitatum sic ait. Ioseph. Cum esset audacior & manu fortissimus, suadebat suis, vt non Deo ascriberent, quod hominibus per illum fœlicitas eueniret, sed q͏ hoc eis propria virtute præberetur. Cum enim orationis vis illic subnitatur, quod nihil nobis boni nisi a Deo prouenire potest qui necessitatem diuini subsidij diffitentur, nullam possunt in oratione religionem agnoscere At vero non est præsentis instituti de oratione in genere, quatenus ad

priuatas

priuatas & solennes ac publicas commune nomen est disputare. Hoc enim alius est loci, sed tantum de publicis, quas ecclesia clerum persoluere iubet. Qui enim religionem orandi Deum diffitetur, non est dignus qui inter rationales creaturas ascribatur. Haud enim humanam tantum naturam ignorat, quæ a Deo prorsum est pendens, verum & diuinæ propriam gloriam adimit, imò Deum ipsum de rebus sublatum contendit. Prima enim supremaque orationis virtus non est respectu nostri ęstimanda, nempè quod per eam cũcta nobis bona imprecamur & obtinemus tam temporalia quam æterna, sed respectu Dei, videlicet quod per ipsam confitemur profitemurque perennem omnium bonorum fontem in Deo existere, vtpote qui totius bonitatis substantia sit, ex cuius nutu cuncta dependent, quæ extra ipsum existunt Hanc enim confessionem qui oraturus ad Deum accedit, debet primum caput rationis constituere. Quę quidem maxima omnium est quæ Deo possunt esse gratissimæ per quamque adeo summa ab ipso beneuolẽtia captatur. Vnde quod tantopere a nobis efflagitat vt ab ipso aliquid petamus, & quod Christus tam sitienter optat, vt in nomine eius quidquid nobis opus fuerit, postulemus, non tam ob nostrum commodum quam ob ipsius gloriam desiderat. Vnde Io. 16. ægre conqueritur, dicens, Vsque modo nõ petistis quid quam in nomine meo, petite & accipietis. Quasi dicat, nondum mihi istam tribuistis gloriam, quæ tanquam vero Deo ab omnibus mihi debetur.

Prima orationis virtus

Respõdetur ergo Pelagianis & Vvicleffistis, quod non solum bona vita sine oratione non sufficit, imò neque existere potest. Nam bona vita quæ Deo grata est, ex sola gratia & fauore ipsius supranaturaliter procedit, quę quidem per orationem impetramus. Ipsi autem quia tale supernaturale auxilium vt suis viribus subnixi, necessarium esse negant, virtutem subinde orationis ignorant sed proprijs meritis fidunt. Horsum ergo hec dixerim, quod qui orationem abnegant, vel diuinam prorsus de medio tollunt, prouidentiam, vel omnia putant ex necessitate contingere, quare digni non sunt, cũ quibus vlla ineatur disputatio. Ad rem ergo præsentem reuertentes, cum duplex sit oratio, vna priuata ad quam quisque præcepto illo, Petite & accipietis, tenetur, atque altera publica, quæ per ministros ecclesiæ fit, non de illa, sed de hac peculiariter præsentem inimus quæstionem. Hanc autem idem Vvicleph, vt ibidẽ Vvaldens. refert, hac ratione repudiabat quod ceu sanctissimum fundamentum ducebat, vt primo argumento, quod suum est significabamus, nihil esse prorsus inter ecclesiasticas ceremonias permittendum, quod in sacra pagina non sit expressum. Quod quidem fundamentum fuit ante ipsum Lollardorum, & multo anteà Arrianorum, & nunc etiam est Lutheranorum. Reliqua enim omnia appellant Pharisæorum traditiones. Quapropter præcisa verba consecrationis totam esse Missam aiunt cætera vero, adiectitia, nempè tam vestes quam lectiones atque orationes, inuenta esse hominum, atque adeo horas canonicas penitus è suis ecclesijs eradicarunt. Quare esto, inquiunt, orare bonum sit tanquam pars bonæ vitæ debet esse tamen in cuiusque libertate tam temporis orandi quam modus. Quam quidem hæresim Aeneas Syluius in libro de origine Bohemorum, antiquioribus Vvaldensibus impingit, qui dicebant in horis canonicis cantandis frustrà tempus teri His ergo præcensitis catholica veritas quinque conclusionibus constituitur, tum quantum ad substantiã rei spectat, tum etiam quantum ad orationem numerum, & statas horas attinet. Prima sit, Impendio quam decentissimum ecclesiæ decoro fuit, & ad salutem Christiani populi quam maxime necessarium, clerum instituere, cui præter sacramentorum administrationem id etiam proprio munere incumberet, vt quotidie Psalmos Deo nomine totius populi offerret. Ratio namque naturalis manifesta est. Enimuero cum inter omnia reipublicæ munia & functiones religio cuiusq; diuinus apicem teneat, cuius præcipua pars est. Deum laudibus extollere, precibusq; nobis placare, multo sanctiss ma æquitate persuasum esse debuit Christianis, & sicut militiæ milites mancipati sunt, & iudicaribus iudices, atque alijs functionibus sui magistratus & ministri, sic & clerici deputati sint, vt non solum sacramentis populum sanctificent, doctrinaq; & exemplo promoueat, verum & qui publico populi nomine, qui alijs

Bona vita sine oratione existere nõ potest.

Duplex oratio.

Motiuũ Vviclepha determinã dã orã publicã.

Aeneas Syluius

Prima conclu.

Rõ conclusionis.

alijs artibus opificijsque & muneribus ac negocijs occupatus id iugiter facere nequit, incessanter Deo laudes dicant, precesque fundant, tanquam inter Deum & populum mediatores, qui videlicet vt ministerium gerunt deriuandi populum gratiam per sacramenta, sic & nomine populi gratias illi vicissim rependat, & quæ illi necessaria sunt subsidia po cant, ac potissimum peccatorum remissionem. Hac enim de caussa, ut est ca. 4. apud Oseam, Sacerdotes peccata populi comedunt, hoc est, populi eleemosinas, quas in peccatorum remissionē offert. Accedit huc ratio secūda. quod cum hmōi laudum precumque celebratio ea debeat lingua, arteque ac rerum peritiā celebrari qua tota plebis pollere non potest, necesse est, personas esse destinatas quæ sicut in cæteris artibus fit, doctæ sint faciendi.

Secūda conclu.

Secunda conclusio, Non solum personas apprime decuit esse huic muneri destinatas, verum & stata tempora & horas quibus Psalmi eiusmodi & laudes celebrentur. Cuius plures existunt rationes.

Prima ratio.

Prima quod quando temporis articuli cuique negotio fixi non sunt, neque ordo esse potest neque vlla subinde perpetuitas. Est enim hoc ingenium nostrum, quod vbi tempore non constringimur, quod nos nos rei faciendæ admoneat, libertas statim laxatur differendi negotia, qua ratione mos facile di periit. Quare qui perpetuo durare constituit, vt tempora figat opus habet.

Secūda ratio.

Secundo & illic nos huius ad Thessalo. admonitos curauit, vbi ait: Ideo & nos gratias agimus Deo sine intermissione. Et expressius ca. 5. Sine intermissione orate, Hæc enim intermissionis prohibitio intelligi nequit adeo absolute, vt nullum temporis refectioni aut somno tribuamus, sed sine intermissione intelligitur, hoc est nulla hora ad id constituta prætermissa. Vnde cum singuli plebis eundem ordinem euocantibus alijs curis, tenere nequeant, necesse fuit certo hominum ordini eandem demandare curam sine intermissione orandi.

Tertia conclu.

Tertio. Id patet, quoniam, vt ait Sapiens, omnia tempus habent, atque vnaquæque res suum proprium, quod profecto orationi, quam maxime congruit, Cum enim inter omnia negotia altissimum silentium exigat, non omnia tempora talē habent ad orandum aptitudinem. Noctis .n. tranquilitas ad orationem inuitat maxime, qua ratione Dauid. Media, inquit nocte surgebam ad confitēdum tibi. Quo fit, vt horæ antemeridianæ, quo sunt auroræ viciniores, eo sint orationi congruentiores, pomeridianæ vero, quo nocti magis accedunt, eo ad orationē minus aptę.

Quarta conclu.

Quarto demum id potissimum inde confirmatur, quod cum populus ad earūdem laudum celebrationem concurrere dēat, nisi tempora stata essent quibus ad eundem cultum accederent, non possent omnes simul concurrere, neq; scirent quomodo negotia familiaria deberēt disponere, vt orationum religioni non essent impedimento.

Tertia conclu.

Ex his demum consequitur conclusio tertia, nempè q & loca sacra esse decet quibus eiusmodi laudum Psalmorum que oblatio fiat, cum quod cum cultus res sit sacratissima, locus ille consecrari debet atque adeo vasa vestimentaque & alia ornamenta, quibus maiestatis quæ adoratur repræsentatio fiat, tum etiam quod cum oratio in communi fieri debeat (nam vbi sunt vnus, duo, vel tres, in nomine Christi congregati, illic se ipse adstiturum pollicitus est,) nisi locus designatus sit commode orari non potest.

Vvickff. Vvald. Probō conclusionis.

Hanc .n. tertiā cōclusionem adiecimus, eo quod brutalis Vvicleff, vt Vvalden. Tom. 3. de sacris, titulo 17. c. 43. refert, templa abominabatur. At quādo historiæ tam phanæ quam prophanæ eum non vincerent. inde tamē deberent conuinci, quod cum reliquis publicis actibus sua sint loca destinata vt forum ad iudicandum, senatus ad consilia conferenda, & scholæ ad docendum, quin & theatra ad ludos spectandum, nulla ei restabat ratio templorum religionem abnegandi quibus populus in vnum congregatus Deum suū adoraret.

Argum.

Sed ecce argumentum suum. In statu innocentiæ non fuissent templa sicuti neque vestes, vt nuditas primorum parentum ante peccatum attestatur, Christus autem voluit ad nos ad illum statum reuocare, ergo neque nostrum statum eiusmodi fabricæ decent

Vvicleff.

Vide quam sit brutus hominis syllogismus.

Solutio.

Primum quamuis in illo statu aeris inclementia nullam necessitatem tegumentorum induxisset, forsan propter pulchritudinem & artium exercitium, aliqua fuis-

se :t

ſent opificia fabrificata. At esto, templa non fuiſſent ſtructa, nihilominus mortales illi Deum coluiſſent, atque adeo, vt plus quam credibile eſt, in vnum ad Deum adorandum laudandumque conueniſſent. Quare ſecundum noſtræ naturæ ſtatum neceſſaria ſunt templa, quibus eãdem religionem colamus. Sed de huiuſmodi probationibus ſtatim latius.

Quarta conclu. Quarta concluſio, ad rem maximè propriam. Quemadmodum perſonas, templaque, & reliqua ornamenta definita eſſe condecuit & præſcripta ſic & Pſalmos, orationes, ac preces, conſtitutas eſſe, fuit ad eundem cultum neceſſarium. Probatur.

Probõ prima. Quoniam eiuſmodi laudum cultum oportuit doctrina maxima & prudentia eſſe præfinitum, quæ quidem eruditio in ſingulis eſſe non poteſt. Quare opus fuit ab eccleſiæ primoribus immo a toto cętu cui ſpiritus ſanctus præeſt fuiſſe inuentum legeque firmum, ſicuti & reliquas leges neceſſe eſt non a ſingulis ciuibus, ſed a tota republica inſtitui.

Probõ ſecũda. Secundo. Quia vt in reliquo cultu ſic præcipue in gratiarum laudumque actione, atque in orationibus & precationibus neceſſarium fuit totus Chriſtianus populus vnitatem repræſentaret, vt hac maximè ratione, quod ait Paul. vnam fidem vnum baptiſma, atque vnum Deum profiteremur. Hæc autem concordia & vnitas ſeruari non potuit, niſi Pſalmorum corpus & ſubſtantia lege conſtitueretur, quæ eſſet vniuerſis Chriſtianis ſeruãda. Dixerim corpus & ſubſtantia, quia nihil incõgruit, immo eſt congruentiſſimum, vt variæ prouinciæ in horarum ſolutione nonnihil varient, vt eccleſia, quemadmodum eam Sapiens depinxit, reginam referat a dextris ſponſi aſſiſtentem, circumamictam varietate. Hæc de publicis orationibus quantum ad perſonas & reliquas circunſtantias temporis, locique & modi, tenuiter affirmata, antè quam ad quintam cõcluſionem de ſeptenario horarum numero deſcẽdamus, operæ pretium eſt firmiori antiquitatis molimine & vallo confirmare ac præmunire. Hæc enim omnia naturali iure & vtriuſque teſtamenti diuino, ac ſubinde humano corroborantur & conſtabiliuntur.

Prima ratio in hæreticos citatos. Primũ quippe omnium natura ipſa, quę ſignũ eſt Dei, vniuerſos mortales ſola eius lege viuentes, vt cumque de deorum varietate perditè ac impiè opinarentur, nihilominus docuit quidquid deorum colerent, ſacerdotes eſſe neceſſarios, & lucos, templaque & deſignatas aras, quibus ſtatis horis conſtitutiſque ceremoniis religionem colerent. Cuius bona pars erant pſalmos ſuo more concinere, precesque tam in bellis, quam in quibuſcunque aliis negotiis rebusque gerendis ad Deum fundere, cum vt eum ſibi propitiarentur, tum vt eidem gratias referrent. Cuius ritus tum alii, tum Valerius Maximus libro primo, capit. primo commemorat, vbi ait. Maiores ſtatus ſolemneſque ceremonias Pontificum ſcientia explicatas curaſſe, vt priſco inſtituto rebus diuinis daretur opera, videlicet cum aliquid commendandum eſſet precatione, aut exposcendum voto, aut gratulatione exoluendum. Neque ſolum prophanæ hiſtoriæ, immo & ſacræ id conteſtantur, quippe quæ nõ ſolum de Abraham, Iſaac, & Iacob ante ſcriptam legem refert altaria Domino extruxiſſe, verum & Melchiſedech diuerſo ſacerdotii genere fuiſſe perfunctum, de quo ambigendum non eſt quin ſtatas Deo laudando haberet horas & ceremonias. At ne diu in prophanis percenſendis immoremur, mos antiquæ legis abunde deberet omne os hæreticorum obſtruere. porro illic. Deus tam attenta cura etiam dum per deſertum illi mortales caſtra metantes diuagarentur, tabernaculum fabricari iuſſit. Ac mox terra promiſſa potitis magnificentiſſimum, tẽplum quod omni auro omnimodaque gẽmarum varietate ſplẽdeſceret. Deinde ſũmum ſacerdotem veſtium ornamento inſigniri, alioſq; ſacerdotes ac numeroſiſſimam Leuitarum multitudinem, vt Exo. 26. & ſubſequentibus legitur qui quidem non ſolum ſacrificandi muneri, verum & orandi addicti erant.

Valer. Maxim. Secũda ratio.

Euaſio hæreticorum. Replica. Sed aiunt omnia illa ceremonialia fuiſſe, atque adeo ceſſaſſe. Fatemur equidem id quod ceremoniale erat ab vſu aboleuiſſe, ſed tamen cum hymnis laudibus & precationibus Deum colere in iure ſit naturali poſitum, non ſolum hoc aboleri non debuit, immo tanto maiori religione lege Euangelica retineri, quãto excellentius veritas quam vmbra id depoſcebat Omnia enim illis in figura cõtingebant

bant diuinæ veritatis corporis, & sanguinis Christi quæ sub sacramento nostris tẽplis continetur, adoratur, & colitur. Quo autem ex his ad nostram Euangelicam legem descendamus, a templorum religione sumamus exordium, quæ cum sint publicarum orationum loca, hæreticis non placent. Attamen quam Christo placuerint, testatus ipse est, non solum paruulus ad templum crebro delatus, & cum esset vir illuc ad festa creberrime conscendens, verum & flagellorum verbere negotiatores inde depellens, eisque improperans ꝙ domum patris sui domum negotiationis facerent Ioann. 2. Et apud Lucam expressius. Domus mea domus orationis est. Eadem enim est domus patris & sua, quia eadem orandi religione trinitas in ea colitur. Nam quam fuerit Deo gratum in templis habitare, patefecit ipse 2. Regu 7. vbi quasi conquæstus ait. Neque enim habitaui in domo ex die illa qua eduxi filios Israel de terra Aegypti vsque in diem hãc sed ambulabam in tabernaculo & in tentorio per cuncta loca quę transiui cum oĩbus filijs Israel. Quare ergo fronte hæretici negare possunt orationis domos quas Deus olim tanti fecit, & Deus idem Christus ab omni negotiatione se motas huic muneri sacratas esse voluit? Quin vero & ipsum proculdubio creditur constitutas habuisse orationes quibus vtebatur. Consueuerat enim vt habetur Luc. 6. pernoctare in oratione Dei. Et Matth 26. habetur ꝙ hymno dicto exijt in tẽplum orare. Quibus verbis certus designatur hymnus quo in gratiarum actione vtebatur. Et Luc. 18. Oportet, inquit, semper orare & non deficere, quod vt supra de alio Pauli. Sine intermissione orare, diximus, inteligi nequit nisi de orationibus quæ statis horis dicũtur. Et 1 ad Corinth 11. ait idem Apost. quod omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput suum, mulier autem non velato. Vbi secundum Ambr. & alios interpretes iam tunc tempore Apostolorum mos erat Christianis præscriptum verbis tum fidẽ cõfiteri, cuius Symbolũ ipsi constituerunt, hoc. n. appellat ꝓphetare, tum etiam certis orationibus orare idque manifeste confirmatur ex illo Lu. 11. ꝙ Apostoli tanquam rem arduam neque omnibus per utam vno ore petierunt à Domino, dicentes. Domine doce nos orare sicut docuit Ioan. Discipulos suos. Et subdit. Sic autem vos orabitis. Paternoster &cęt. Haud ergo negari potest quin Apostolorum tempore essent certæ orationes constitutæ. Sed aiunt hæretici. Non fuit nisi illa quam Christus docuit, Pater noster. Profecto falsum est. Alias enim quaspiam designat Paul. 1. ad Timot. 2. vbi ait. Obsecro igitur primum omnium fieri Obsecrationes, orationes postulationes, gratiarum actiones pro omnibus & pro regibus &cęt. Duo enim illic designantur. Primum quod essent differentes modi iam tunc constituti. Secundum quod hoc clero potissimum incumberet. Vnde Chrysosto. eodem loco. Quod, inquit, est hoc? Primum omnium, hoc est in cultura quotidiana & hoc primum sciunt presbyteri qualiter orationes per vnam quamque diem fiunt & sero & mane. Et Isidor. lib. 1 de officijs cap. 8. præcibus nobis Dominum deprecari Christus Dominus & docuit & constituit. Cum enim Apostoli nescientes orare petierunt à Christo, dicentes, doce nos orare idest compone nobis preces quas Christus statim docuit exinde producta est consuetudo ecclesię. s. vti precibus instar earum quas instituit Christus, quasquidem primi Gręci cæperunt componere. Per hæc ergo Isidori verba diluitur hæreticorum argutia videlicet non esse vtendum alia oratione præter illam quam Christus protulit. Haud n. intentio Christi fuit, ad illam præcisè sic populum constringere vt neutiquã aliam adhibere fas esset. Sed ecclesiæ proposuit exemplar, vt quidquid orationum aut precationum & laudum institueret, ad aliquod illorum membrorum reduceretur. Quare laudum psalmodia refertur ad id Sanctificetur nomen tuum? Petitiones autem gratiæ & remissionis peccatorum ad illud, Adueniat regnum tuum, &c Christo ergo orationẽ toti populo necessariam congruebat instituere, reliquas vero ecclesiæ instituendas illius instar commisit Hic autem publicus orandi modus, cum vt supra dicebam, doctrina & arte esset persoluendus, certas personas quibus id incumberet exigebat, quales sunt clerici. Vnde idem ipse Apostolus in priori ad Corinth. cap. 14 cum conueni tis, inquit (nempe ad publicas orationes)

Hæretici templa auersantur. Prima rõ in pteritum errorẽ.

Confirmatio.

suffugiũ hæreticorum.

Chrysо.

Isidor.

Ambr.

vnusquis-

vnusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, Apocalypsim habet, &cęt. Quasi dicat, vnicuique diuersum incumbit munus, vt scilicet alij psalmos intonent, alij doceant, alius scilicet concionator, apocalypsim, hoc est reuelationem, interpretetur. Vnde subdit, siue lingua quis loquatur secundum duos aut multum secundum tres, id est illi qui publice horas soluunt, ordine, numero, & vicissitudine id exequantur. Si vero non fuerit interpres, taceat in Ecclesia, sibi autem loquatur, id est, qui non habuerit munus loquendi aut cantandi, alios auscultet, tacitus Deum oret. Ecce circa conclusiones quatuor in capite pręfixas quam omnes ab antiquo fundamenta trahant, nimirum ab Apostolorum tempore, nempe & personas fuisse ad orandum decretas, & psalmos, & templa, atque orationes certas. De temporibus autem atque diei horis ad orandum constitutis, quod præsentis disputationis præcipuum est punctum, adhibetur demum conclusio quinta. Septenarius numerus horarum Canonicarum, vt antiquissima est Ecclesiæ institutio, ita & congruentissima atque decentissima, nempe vt post matutinarum nocturnum officium horæ diuinæ sex sint numero, videlicet prima, tertia, sexta, nona, vesperi, & completorium. *Quinta conclu.*

Et primum quod nocturnum officium ab Apostolorum seculo originem duxerit testatur Hieronymus super illud Matt. 25. Media nocte clamor factus est. Ait enim quod cum traditio Iudæorum esset Messiam media nocte venturum, in similitudinem Aegyptij temporis quando Pascha celebratum est & exterminator venit, traditio Apostolica vteretur permansit, vt in die vigiliarum Paschæ ante noctis dimidium populos dimittere non liceret spectantes aduentum Christi. Vnde & Psalmista dicebat, Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tuæ. Hæc ille. Sed quando in hunc Psalmi versiculum incidimus, multi alij sunt eiusmodi, quibus nocturnarum laudum officium commendatur. Ait enim alibi idẽ Psaltes, Lauabo per singulas noctes lectũ meum. Et alibi: Bonum est confiteri Domino & psallere nomini tuo Altissime. Ad annuntiandum mane misericordiam tuam & veritatem tuam per noctem. Atq. alibi, Memor fui nocte nominis tui Domine. Et quod in Completorio canimus, In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Domino. Non ergo ab Apostolis tantum mos nocturnæ orationis originem duxit, sed a prophetarũ oraculis. Præterea & eundem nos morẽ Christus institutor noster re ipsa docuit. Erat enim in oratione pernoctans, vt Luc. 6. refertur. Et vt habetur Matth. 26. media nocte in montem Oliueti ad orandum exiuit, vbi discipulos increpans, quod nõ possent vna hora secum vigilare, & a Iuda traditus est, & a Iudæis captus. Quæ quidem mysteria omnino deberent Christianum populum in nocturnis orationibus continere. Igitur quoniam Vvicleffistæ, vt eodem cap 25. idem Thomas Vvalden. refert, huiusmodi nocturnos psalmos contrectant, caussantes quod cum noctem ad quietem nobis Deus indulserit, nos iam vigilijs insumentes, religionem Christianam grauem redimus, ut eorum blasphemiam con eramus, respondemus. Primũ, eandem nocturnam quietem, vt supra diximus, ad contemplationem, atque adeo ad orationẽ naturaliter inuitare, eo quod tunc sensibus a suo usu cessantibus mens introrsum pacatior est. Secundo & Prophetarum oracula, & Christi exemplum eiusdem rei nos admonent. Sed tertio, qđ in primis ducendum est, id antiqui patres ob id sanctum duxerunt quod in primitiua ecclesia infestissimæ erant nocturnę dęmonum incursiones, contra quas ideo nocturnas uigilias orationibus instructas instituerunt, vt lib. de Offic. cap. 19. peregregie tradidit Isidorus. Milites namque in exercitu, sicuti & in naui nautæ, quatuor stationes nocturnas ordinãt quas uigilias appellant, nimirum singulas tribus horis durantes. Tres enim horas ab occasu solis quando sopor cubare homines cogit, primam vigiliam appellant, tresq deinceps usque ad mediam noctem, secundam, & a media statim nocte appellant tertiam, atque deinde usque ad diluculum quartam. In quibus alijs dormientibus, alii excubãtes inuigilant. Huius ergo instar in primitiua ecclesia, nimirum ab Apostolorum seculo, clerus in tres partes diuidebatur, quarum una in prima uigilia primum canebat

Hieron. *Obiectio.* *Vvicleffistarũ nocturnũ officiũ damnantiũ.* *Prima solutio.* *Secũda.* *Tertia.* *Isidor⁹.* *Rõdecãtandi officiũ diuinũ in*

primitiua ecclesia. nebat trium psalmorum nocturnum, & alia in secunda secundum, atque alia in tertia tertium, vt tam in singulis quam in omnibus trinitatem profiterentur, ac demum diluculo in quarta vigilia omnes simul ad laudes concinendas conueniebant. Vnde Augustin. de verbis Domini, sermo 14. Venit inquit ergo Dominus ad visitandum discipulos suos qui turbantur in mari quarta vigilia noctis. Quarta vigilia noctis extrema pars noctis est, vigilia vna tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigilias. Et ne hæretici putent eiusmodi vigilias sanctorum patrum inuentum fuisse, perspiciant in ipsissimis Christi verbis fundamentum habuisse, vt est videre & Luc. 12. vbi secunda & tertia vigilia nominatur, & expressius Marc. decimatertia Vigilate enim, inquit, nescitis enim quando Dominus veniat sero, hoc est prima vigilia, an media nocte in gallicantu, hoc est secunda aut tertia, an mane, hoc est hora laudum necum venerit repente inueniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico, vigilate His ergo instructa edoctaque ecclesia, suas stationes atque vigilias collegit. Vnde Valerianus lib. 1. capitu. de matutinis. Vigilias, inquit tribus horis dispertimus nocturnis, vt non solum verbo, sed & facto tres vigilias prædicemus, dequibus ait Dominus. Beati sunt serui illi quos cum venerit Dominus inuenerit vigilantes. &c. Qua de re cum Vigilantius hæreticus illius esset perfidæ auctor, quod nox quieti & somno indulgenda esset, non autem orationibus terenda, ista occasione Hieronym. vt in epistola ad Riparium videre est, peruerso nomine pro Vigilantio eum Dormitantium appellauit. Ait quippe. Quod dicis eum execrari vigilias, facit & hoc contra vocabulum suum, vt velit dormitare. Vigilantius, & non audias Saluatorem dicentem sic. Non potuistis vna hora vigilare mecum? Quapropter sequenti statim epistola appellat eum Dormitantium. Vnde idem Hieronym. ad Eustochium virginem. Bis, inquit nocte terque ad orandum surgendum est. At vero quoniam postmodum aucto clero tantum pondus humana imbecillitas ferre nequiuit, vicissitudo illa cessauit & à toto simul clero tres omnes nocturni cum laudibus vna

Auguſt.

Valeria.

Vigilantius.

Hieron.

cani cępti sunt, idque in diebus festis, nam in profestis non canitur nisi vnus, sicuti & in Paschali tempore. Et quamuis alij primam vigiliam elegerint, alij vero tertiā, plurimæ tamen ecclesiarum ac religionū mediam noctem constituerunt tanquam orationi, iuxta Dauidis testimonium, aptiorem. Haud quippe vti Ambro. super Psal. 118. auctor est, inconsulto dixit, Media nocte tūc enim seruet carnis illecebra, coquitur cibus, potusque digeritur. Qua occasione tentator multis tentamentis & carnem illidit & animum occupat. Hæc ille. Vnde Petro inter punctū mediæ noctis & galli cantum ardor fidei refrixit, & calori temporalis ignis admotus Christum negauit. Quocirca huius temporis relaxatio non tam facile aut peti aut concedi deberet. Fere enim iam cathedrales ecclesiæ sanctum illum priscorum rigorem remittentes indulta ab Apostolica sede impetrant matutinos psalmos appetente nocte soluendi. Sic enim omnia labascunt. De horis autem diurnis testimonia quoque sunt & rationes non minoris energiæ. In primis tres horæ, nempe tertia, sexta, & nona viuentibus ipsis Apostolis celeberrimæ erāt ad orandum. Extat enim Act. 1. memoria, quemadmodum post ascensionem Domini Apostoli essent Hierosolymis vnanimiter in oratione perseuerantes, neque dubium sit quin in oratione solenni, quæ sicut modo in choro ab omnibus celebrabatur. Vnanimiter enim non tantum cordium vnitatem, verum & vocum concordiam designat, ac tamen hora tertia, vt 2. c. legitur Spiritus sanctus illis apparuit, linguarum cordiumque inflammator. Quocirca ambigi non debet quin illa tunc hora destinatos psalmos dicerent. Qua de caussa ecclesia illo tunc vtitur hymno. Nunc sancte nobis Spiritus, &c. De sexta vero legitur Actuum 10. nimirum vbi Petrus refertur circa horam sextam in superiora vt oraret, ascendisse. Sed de noua mentio etiam fit Act. 3. Habetur enim quod Petrus & Ioannes ascendebant in templum ad oram orationis nonam. Quin vero easdem horas more & vsu Hebræis fuisse celebratas, præter coniecturam quæ maxima est, auctores non desunt qui astruant. Cyprianus nanque nostram

Ambr.

De horis diurnis testimonia è sacris accersita.

Cyprianus.

in calce lib. de oratione Domenica. In orationibus, inquit, celebrandis inuenimus obseruasse cum Daniele tres pueros in fide fortes, & in capitiuitate uictores, horam tertiam, sextam nonam. Alludit tum ad illud Daniel. 2. quòd illi tres quasi ex vno ore laudabant, glorificabant, & benedicebant Deum. Et ad id potissimum Daniel. sexto vbi refertur quod contra Hierusalem, ter in die flectebat genua sua, & adorabat confitebaturque coram Domino Deo suo sicut & ante facere consueuerat. Erat enim propheta solennis, fixis statisque horis concinendi vsus. Vnde Primi Reg. 10. ait Samuel Sauli. Cum ingressus fueris ibi vrbem, obuium habebis gregem prophetarum descendentium de excelso, & ante eos psalterium, & tympanum, & tibiam, & citharam, ipsosque prophetantes hoc est, Spiritu prophetico psallentes. Et insiliet in te Spiritus Domini & prophetabis cum eis. Vnde in prouerbium exijt. Nunquid Saul inter prophætas? Addit præterea illic Cyprian. illis tribus horis mysterium trinitatis fuisse præsignatum, quod in nouissimis temporibus manifestandum erat. Eundem prorsus horarum numerum scilicet tertiæ, sextæ, & nonæ, in eodem Daniele fundat Isidorus libro 1. de Offi. can. 19. Illo ergo tunc Apostolorum seculo non reperitur mentio nisi illarum trium horarum ante meridiem, prima sub tacita. Quare Hierony. super eodem loco Dan. 6 Has, inquit, tres horas, scilicet tertiam, sextam, & nonam, ecclesiastica traditio intelligit Hæc ille. Conijcio nanque quod illo tunc tempore quo ter ad nocturnos psalmos surgebatur, laudesque in aurora cantabantur, superflua ducebatur alia hora vsque ad tertiam. Vnde idem Hieron. ad Eusto. de horis ad orandum diuisis loquens, horam inquit tertiam, sextam, nonam diluculum quoque & vesperam, nemo est qui nesciat. Vbi diluculi nomine laudes forsan intelligit. Et qua coniecturis agere pergamus Cassianus libro 3. de institutis monachorum capitu. 4. cuius Isidorus meminit li. 1. de Offi cap. 23. Sciendum, inquit, hanc matutinam quæ obseruatur in occiduis vel maxime regionibus canonicam functionem nostro tempore nostroq. monasterio primitus institutam. Matutinā ergo forte appellat quam nos primam. Quo etiam referri videtur verbum Cipriani loco citato s. Sed nobis fratres dilectissimi præter horas antiquitus obseruatas orandi, nunc & spatia & sacramenta creuerūt, nam & mane orandum vt resurrectio Domini in matutina celebretur. Antiquas ergo horas appellat tertiam, sextam, nonam, cui addit & primam. Atqui horę istę per diuisionem artificialis diei sunt intelligendæ vt quocunque anni tempore ab ortu solis incipiat prima. Tertia autem finitur in tertia diei hora, & sexta etiam ab eodem solis ortu. Sic enim intelligendæ sunt illæ horæ Matth. 20. nempe quòd patei familias exijt summo mane conducere operarios, deinde hora tertia atq. hora sexta. De vesperis autem & completorio ait loco citato D. Hierony. neminem esse, qui nesciat, quasi res esset antiquissima & vniuersis Christianis receptissima. Atqui de completorio ait loco citato Ambrosius venire illi in mentem auium recordationem quæ cum eunt cubitum quasi peracto læte munere, æthera cantu mulcere consueuerunt. Quod velut à surgente & occidente die semper instaurare consueuerunt, vt vel de cursu vel adoto nocturno diurnoque tempore, iustas laudes suo referant creatori. Vnde magnum intentiuum excitandæ deuotionis sumendum nobis est. Igitur vt quę dispersim commemorauimus, collectis ad nostram confirmandam conclusionē applicemus. Tribus de caussis septenarius iste numerus canonicus instinctu Spiritus sancti sā ctissimus est Christianæ familiæ. Prima s. eadēq. ad literam potissima, vt iuxta Christi præceptū & Pau. monitum, fugis neq. intermissa in nobis persistat Dei memoria, lausq. & gratiarū actio, ac demū deprecatio & fauoris petitio. Nam cū in die naturali sex sint horarum ternarij, cū in singulis statos habemus psalmos, perpetuo circulo in oratione psistimus. Mox & Trinitatem quæ nostræ est fidei confessio, trinis quibusq; horis profitemur, nam pari ratione eodem numero & psalmos & orationes distribuimus Accedunt deinde tertio & mysteria, tum alia, tum etiam Christi, quæ glossa colligit super c. presbyter, de celebra. Missar. Quod quidem est Concilii Agathen. celebrati sedente Zozimo Papa,

Horarū diurnarum numerus in ueteri testamento fundatus.

Isidorus Hiero.

Cassian. Isidorus

De horarū diuisione & exordio.

De completorio

Ambr.

Trina de cā septē horæ Canonicæ in ecclesia institutę.

Glossa.

Papa, sub anno Domini quadringentesimo vigesimo, vbi prædictæ omnes horæ tam diurnæ quam nocturnę persolui iubētur. Cauenda autem est deceptio ne quis putet, vt hæretici blasphemare attentant, tunc primum fuisse institutas. In hoc enim superiora adduximus testimonia vt eas de antiquitate & tempore Apostolorum deduceremus. Quare illic tanquam res antiqua cōfirmatur. Mysteria autem sunt quod septem existunt hebdomadæ dies, quibus mundus fuit creatus, septemque Spiritus sancti dona, quibus recreatur, ac septem mundi ætates, quibus duraturus est, septēque adeo petitiones dominicæ orationis, quibus eadem dona postulamus Christus autem matutinali hora captus est, & per reliquas diei passus. Vnde versus: Hæc sunt septenis propter quæ psallimus horis: Matutina ligat Christum, qui crimina purgat: Prima replet sputis, caussam dat tertia mortis: Sexta cruci nectit, latus eius nona biperit. Vespera deponit, tumulo completa reponit. Ex his ergo cum ctis quæ dicta sunt colligitur, septem esse Canonicas horas, secundum illud Psalm. Septies in die laudem dixi tibi. Accipitur enim illic dies pro naturali, vt noctem includat. Qua re non sunt audiendi qui matutinam a laudibus separantes, octo connumerant.

Ad primū arg. Ad primum igitur argumentum supra obiectum Vvicleff, vsque adeo negatur horarum canonicarum pensum graue esse, vt affirmemus esse suauissimum. Ad illud autem quod insinuat non esse in ecclesiæ facultate aliquid sancire, quod in altero duorum testamentorum expressum nō sit, plura respondemus Primum illud est hæreticum fundamentum, atque illius bestie quam Ioan Apocaly.3. vidisse scripsit quæ cum agnus videretur cornua gerens in fronte, draco tamen erat. Super quo loco ait August serm.11. hæreticam illic ecclesiam significari, quæ cum ceu agnus Christi, duo in fronte cornua, hoc est, duo testamenta præ se ferat, draconis tamen morsu Ecclesiam Catholicam dilacerat. (Augušt.) Hæc ille Habet enim ecclesia catholica potestatem a Christo Apostolicam qua leges possit condere, quas vel ex sacra pagina elicit, vel ad Christianorum ornamentum necessarias ducit. Instar nimirum Apostolorum qui suis vestimentis iumentasilla strauerunt quibus Christus Hierosolymam ingressurus mollius incederet. Ait quippe super eodem loco Hierony. quod vestis Apostolica, vel doctrina virtutum vel editio scripturarum intelligi potest, sicut ecclesiasticorum dogmatum varietas quibus nisi anima instructa fuerit, sessorē habere Dominium non meretur. Et Anselmus: Vide inquid quod super iumētum ponebant Apostoli vestimenta sua, sed cætera Iudaica turba sub iumenti pedibus quia mandatis Apostolorum instruimur, & ornamur legis autem antiquæ mandata conculcamus, dum carnales obseruationes & circuncisione reprobamus. Adde quod Ecclesia non solum intus per Spiritum sanctum edocta, sed viua voce Apostolorum Christi illustrata eiusmodi horarum religionem amplexa est. (Anselmus.)

Ad secū dū arg. Ad secundum respondetur quod in orationibus priuatis non est opus est voce, sed satis est mente orare, nisi ad excitandam deuotionem. Quod autem Christus & Paul. secundum ipsum ait, Spiritu & mente orandum, nihil aliud edocet quam quod orantis psallentisque vox non debet esse sicut auium garritus, sed mente & spiritu plena. Tertium argumentum ar.3. plenius dissoluetur, vbi monstrabitur clericorum sacri initiatorum officium, etiam si curam gerant animarum, esse horarum munus persoluere. (Ad tertiū arg.)

ARTICVLVS II.

Vtrum congruens sit & decorum vt horę Canonicę, Psalmorum Hymnorumque alio cantu psallantur.

Post horarum Canonicarum substantiam, & institutionem subsequitur modo explorare vtrum canticis & & hymnis sint persoluendæ. Nam idem Vvicleff, vt eodem tomo.5.cap.16.Thom. Vvalden. refert, de hoc catholicos subsannaba, quod alio cantu laudes & preces ad Deum inclamaret. Quam quidem hæresim Lutherani suscitarunt, obridentes ceu ridicolis nobis quod vocibus in templis obstrepamus Deo. Argumentum istorum est quod Deus non est surdus (Vvicleff Vvaldē. Primū argum.)

aut dormiens vt clamoribus nostris, quib. excitetur, indigeat. Quocirca nos Baalaticos appellant hoc est sacerdotibus Baal similes, quos vt 3. Reg. 18. refertur, deridens Elias vt altius inclamarent irritabat subdens: Deus enim vester forsitan cum alio loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere aut certe dormit, vt excitetur. Et medum inter illos agerem quandoque de eadem re sic conueniebant. Nunquid si tu cum Cæsare cantando colloquereris, aut aliquid ab illo altissimis vocibus & musico artificio deposceres, non deridiculus esses? Quid ergo coram Deo facere non veremini quod non auderetis coram Cæsare? Secundò arguitur exemplo illius matronæ Samuelis matris, quæ vt initio lib. 1. Regum refertur, pressis labijs adeo silenter orabat, vt temulenta appareret. Quod quidem exemplum quasi orantium figura inter sanctos celebratissimum est. Vnde auctor imperfecti humilia 13. Possumus inquit intelligere, vt ostium domus, os corporis, vt non clamosa voce oremus Deum, sed desiderio tacito. Nam ex clamosa inquit oratione multa mala nascuntur, maxime hæc tria. Primum quod clamosa voce orans non credit Deum vbique esse & secreta audire. Secundum quod mysteria secretarum suarum petitionum, quæ forte non oportebat alterum præter Deum scire, auribus bonorum & malum audienda committit. Tertium denique quod clamosè orans alterum iuxta ipsum astantem orare non sinit. Id quod experientia testatur. Nam dum in ecclesia canitur, non possunt astantes orare, vocibus eorum sensus rapientibus. Accedit postremo quod musica qui seculares in suis festis vtũtur, sacra prophanare videntur. In contrarium est autem illud Dauidis Psalm. 149. Cantate Domino canticum nouum. Et rursus Laudent nomen eius in choro, Cui accedit & Concilium Toleta quartum de consecratione, dist. 1. cuius verba sunt, De hymnis canendis & Saluatoris & Apostolorum habemus exemplum.

Arg. 2.

Postremũ arg.

Concil. Toletanum.

Cum tantopere isti rerum nouatores & ecclesiasticarum rerum perturbatores ecclesiasticos cantus, vt modo dicebam. propellere a Christiano cætu contendant, non satis rei præsenti fecissemus nisi hunc addidissemus articulum de quo S. Thom. 2. 2. quæst. 91. nonnihil tetigit. Ad quem vnica eademque ecclesiæ receptissima respondetur conclusione. Cantus ecclesiastici quibus horæ Canonicæ solemniter celebrantur, vt in ecclesia sunt optima ratione constituti ita sunt & antiquissimi. Et quo rationibus testimonia clarescant, ab ipsis est nobis sumendum exordium. Sed est cum primis adnotandum, horas Canonicas in quibus religio colendi Dei consistit, tres habitudines inter nos & Deum continere. Prima est diuina laudatio, quam quidem ei propter seipsum tanquam summo bono debemus. Hac enim de caussa illa a nobis debetur confessio, quod sit summe infiniteque bonus, iustus, misericors, &c. atque adeo cuncti potens omniscius, & quidquid boni in rebus existit immensa sua continet essentia, & propterea concinimus ei Hymnos, & Psalmorum laudes. Secunda earundem horarum ratio est vt quidquid nobis ad vitam salutemque tam temporalem quam spiritualem necessariũ est, ab ipso petamus, confitentes nos suas ipsius esse creaturas, atque nil nobis boni nisi ab illo posse contingere. Tertium denique officium quod illi orando persoluimus, est gratiarum actio pro receptis beneficijs. Hoc autem supposito, rationibus pluribus demonstratur conclusio. Primum enim omnium, laudum conditioni adeo cantus non repugnat vt maxime ei congruat. Nã si naturale hominum ingenium consulamus, inde heroica carmina ortum habuere vt ipsi sonoro metro decurrentibus Heroum laudes & gesta canerentur. Quod & Poeta Aeneidum principio significans ait Arma virumque cano. Quare Aristot. 8. Poli. cap. 5. & Boeti. in Prol. Musicæ, permultum Musicam commendant, ceu rem ad morum affectus plurimum conferentem. Immo vero, vt secundum subnectamus argumentum, symphonia in eiusmodi canendis laudibus adeo est naturalis, vt etiam auctori ipsi naturæ in cœlis eodem modo concini referantur. Vnde Apocaly. 4 de sanctis animalib. refert Ioannes quod requiem die ac nocte non habebant, dicentia. Sanctus. Sanctus. Vnde in Missæ Præfatione seipsam ecclesia conortatur vt quemadmodum cœli cœlorumque uirtutes, Cherubin quoque & Seraphin socia exul-

Cõcluſ. responsiua.

Prima ratio cõclusiõis.

Secũda ratio.

exultatione clamare non cessant ita ipsa cum eis concinat. Quare & Deo supplicat vt suas etiam cum illis voces admitti iubeat dicentis Sanctus Sanctus, &c. Quapropter non immerito sunt qui fateantur veris vocibus, licet supernaturalibus, Deũ in cælestibus laudari. Atque rei huius testimonium terris angeli desuper attulerunt, vbi pastoribus natu Domino, non solum cum splendore diuinæ gloriç affulserunt, verum & cantates intonarunt Gloria in excelsis Deo Vnde circa finem secundi libri de Epipha. Gregor. Cum pastoribus inquit. Tenerare, cum Angelis hymnum dicito cum Archangelis choros ducito. Sit nobis ista communis solennitas terrestribus communis. Qua ergo oris impudentia hæretici hæc laudum præconia negare possit? Hac enim de caussa militant ecclesia, nempe quo societatem cum triumphante initam referat, in duos choros clerum partitur, qui alternis vocibus laudes intonent atque altero sedente alter stet, videlicet vt qui stat, militantium aciem repræsentet, qui vero sedet, triumphantium requiem. Quare cum vterque alteri respondeat, ambo, nempe angelicus atque humanus chorus eundem Deum pulcherima concordia venerantur. Tertium post mortalium naturam & immortalium conditionem argumentum sumitur ab antiqua lege. Eundem nanque canendi ritum eodemque diuino numine affulsus Dauid, psalterium cithara composuit quo canere diuina mysteria consueuerat. Cantabiles enim, inquit, mihi erant iustificationes tuæ in loco peregrinationis meæ, Quo quidem ritu non solum Deo quidquid animo gerebat intimabat, verum & ad depellendos obsessores dæmones vtebatur vt patet primo Rex. 19. Nimirum futuram ecclesiam admonens, vt Psalmorum concentu insultantes dæmones fugaret, Quocirca & in domo Dei, vt legitur primo. Paralipom. 14. quatuor millia Psaltes constituit, canentes Domino in organis quæ fecerat ad canendum. Ob idque Psalmo. 148. & duobus sequentibus omnimode sanctos Dei admonet, vt hamnis & canticis, omnique musico instrumento. Deo laudes resonent. Accedunt & in rei confirmationem celeberrima illa spiritualia cantica quæ sancti Propheçe & Patres illius legis spiritu Sancto dictante cecinisse leguntur, & nunc ecclesia per hebdomadam concinit. Vt cantica Moysi Annæ, Delboræ, Isaiæ. Ezechiæ, cæterorumque Prophetarum. Neque est cur quispiam reclamet, cantiones illas templo illis non nostro congruere, nam cum illud figura fuerit nostri multo nos magis condecent. Vnde, quod quartum sit argumentum, cum Christus Hierosolymam ingreditur, vbi ingressus in ecclesiam nostram designabatur. concentu puerorum psallentium & cantantium. Hosanna fili Dauid, exceptus est. Atque obmurmurantibus Iudçis Dominumque interpellantibus qui illo tacere iuberet. respondit. Si tacuerint lapides clamabunt. Igitur si horæ Canonicæ quatenus laudes diuinæ sunt existimentur, congruentissimum est vt canticis persoluantur. Quod si vt gratiarum actiones proferantur, non minus eis cantio cõgruit. Id quod Christo ipsi, ex quo quintum sumitur argumentum, in more & vsu fuisse testatur. Matth. 26. vbi postremam enarrans cœnam ait. Et hymno dicto exierunt in montem Oliueti. Vnde colligitur Christum cum suis gratiarum actiones cantando fecisse.

Gregor.

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Ait eum Isidorus libro sexto Etymo. ca. 34. quod hymni sunt cantica audantium Deum. Quare si sit inquit laus, & non Dei, non est hymnus, & si sit & Dei & laus, & non cantetur, non est hymnus. Qua de re Augustu. in illo libello quem de laude spiritualium canticorum inscripsit, ex eo quo Zacharias hymni voce prophetauit & Angeli Gloria in excelsis Deo, intonarunt, & pueri Hierosolymiæ Hosanna inclamarunt, & Christus hymnum cum discipulis conciuit, sic colligit. Quis iam habito tali documento de psalmorum & hymnorum religione dubitauerit? quando ille quia cçlestibus adoratur, & psallitur ipsum cum discipulis hymnum cantasse perhibetu? Et Ioan. inquit in Apocalypsi, refert sespiritu reuelante vidisse & audisse vocem aquarum multarum, & tonitum multorum dicentium Halleluia. Hæc Augustu. Neque vero si solemnem orandi religionem sub precum ratione mediteris, deceris Apostolicum exemplum, vt canora melodia fiat. Est nanque sextum argumentũ

Isidorus

August.

 id quod

Argu 6. pro conclusione

Beda.

id quod Actu. 16 legitur, nempe quod cum Paulus & Silas in carcere custodirentur, adorantes media nocte laudabant Dominum, nimirum suam caussam illi proponentes. Et audiebant eos qui in custodia erant, & subito terræ motus factus est magnus, omniaque ostia aperta & omnia soluta vincula. vbi secundum Bedam alia litterra habet quod hymnum dicebant. Quo loco hymnorum psalmorumque vim idem doctor adnotauit, admonens vt quicunque fidelium intentationes varias inciderit cum Paulo & Sila, inter carceris tenebras hymnizet, & cum Psalmista Domino canat. Tues præsidium meum à pressura quæ circundedit me. In qua item Apostolica auctoritate illorum trium differentia meditanda est, nempe hymnorum, psalmorum, & canticorum, quam & ad Colossen. tertio repetit, vbi ait. Commonentes vosmetipsos psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, in gratia cantantes in codibus vestris. Quo loco suis annotationibus Hieronym. Hymnis, inquit, vt trium puerorum, psalmis, vt Dauid, canticis vt Moysi & aliorum, Hæc ille. Canticum enim simplicem vocum intonationem designat, hymnus carmen, psalmus vero est, qui instrumento musico psallitur. Adde & quod ad Ephes. quinto idem admonet Apostolus. Implemini enim inquit, Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, hymnis & canticis spiritualibus. cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino, gratiam agentes semper pro omnibus in nomine domini nostri Iesu Christi. Vobis inquit metipsis, id est in choro vestro alternis vocibus, & in cordibus vestris hoc est vt spiritus ex corde profectos cantum viuificet. Antiphonas vero, vt Isidorus libro primo de offic. capi. septimo auctor est, Græci primi composuerunt, quos postea Ambrosi, imitans Latinas excogitauit. Sicut & Hymni, vt Eusebius libro primo Ecclesiasticæ historiæ. ca. 18. refert, in conuentibus S. Marci in Alexandria compositi sunt multi, quibus & idem Ambro. & Hilarius plures addiderunt, vt illic cap. 6. ait Isidorus.

Argu. 7.

Antiphonas primi Græci cõposuerunt teste. *Isid. Eusebi.

Responsoria vñ instituta.

Responsoria vero ibidem Isidorus cap. 8. tradit ab Italis longo ante tempore sunt reperta, & inde sic vocata quod vno canente chorus consonando respondeat. Lectiones enim, vt de institutis clericorum, cap. 80. ait Rabanus, antiquissimæ religionis a Iudæis deriuatæ traditio est vt choro sedente, ab vno stante legantur, qua finita chorus concinendo respondeat, & inde dicta sunt responsaria. Quin vero, vt Cassiodorus libro decimo historię partitæ refert, Ignatius Antiochiæ Syriæ tertius post Apostolum Petrum episcopus, atque adeo cum ipsis Apostolis conuersatus, vidit Angelorum visionem quomodo per antiphonas sanctæ Trinitatis dicebat hymnos, Itaque modum visionis Antiochenæ probatur tradidisse ecclesiæ, & ex hac ad cunctas transiuit ecclesias. Multa denique alia commemorari possent, quibus autiqua hæc ratio laudandi, Deum canticis confirmaretur, quatenus ad naturam rei attinet laudandi, deprecandi, & gratias agendi. Sed illis prætermissis ad alios arguendi locos descendamus, qui ex parte nostra sumuntur, Catu. enim ecclesiastici, præterquam quod si commode Deus laudatur, permagnam habent energiam ad nostram excitandam deuotionem.

Raban.

Cassiodorus.

Rõ prima pro cãtibus ecclesiasticis ex parte hominis sumpta.

Nam cum sensus sit mentis organa quos musica suapta natura demulcet, illa ratione mens in sublime rapitur ad diuinam maiestatem contemplandam. Vnde Rabanus de institutis clerico. capitul. 76. Psalterium inquit idcirco cum melodia cantilenarum suauium ab ecclesia frequentatur quo facilius animi ad compunctionem flectantur.

Raban.

Et August. libro 9. confessin. cap. 7 refert quemadmodum tempore suo Mediolanensis ecclesia genus hoc consolationis & exhortationis celebrare susceperit vt fratres vocibus & cordibus magno studio concineret, ad depellendum mœrorem quo propter hæresin Arrianorum Christiani animi tabescebant, tunc enim; inquit, & psalmi vt canerentur secundum morum Orientalium partium, ne populus mœroris tædio contabesceret, institutum est. Quod non est sic intelligẽdum ac si noua tunc fieret institutio, immo erat instauratio illius quã illi heretici depulerant. Et libr. 10. c. 33. voluptates inquit aurium tenacius me implicauerant & subiugauerant, sed resoluisti & liberasti me nunc in sonis quos animant eloquia tua, cum suaui & artificiosa voce cãtantur. Et infra cum

August.

Athanasij

Ratioa lacera au-ctoris.

Athanaſij Alexandrini epiſcopi more me miniſſet, qui tam modico flexu vocis faciebat ſonare lectorem pſalmi, vt pronuntianti vicinior eſſet, quam canenti, ſubdit, veruntamen cum reminiſcor lachrymas meas quas fudi ad cantus eccleſiæ tuæ in primordijs recuperatæ fidei meæ, & nunc ipſe commoueor non cantu, ſed rebus quę cum liquida voce & conuenientiſſima modulatione cantantur, magnam inſtituti huius vtilitatem rurſus agnoſco. Ita fluctuo inter periculum voluptatis & experimentum ſalubritatis magiſque adducor, non quidem irretractabilem ſententiam proferens, cantandi conſuetudinem approbare in eccleſia, vt per oblectamenta aurium infirmior animus in affectum pietatis aſſurgat. Quin aliam ego met mihi rationem adhibeo eiuſmodi cauſationes extollendi. Valent enim & ad amorem erga nos Dei magnificandum nam quis nō vel de hoc Deum ſuum amet, qui religionis officium tam neceſſarium, ſed tamen quod ex alia parte nonnihil poſſet afferre moleſtiæ ſuo ſancto numine inſtituit, vt talis à nobis melodia impenderetur, quæ & laborem leuaret, & animum recrearet ac demulceret. Adde quod & clementiorem cum nobis eiuſmodi ſpirituales cantilenæ exhibent, nam qui fert vt crimina noſtra quibus ſuam iuſtitiam offendimus, quæque adeo lugenda potius eſſent & omni mœrore plangenda, harmonico cantu ad ſuas perferamus aures, quomodo eum non credamus patentiſſimis eſſe in nos viſceribus, atque ad nobis indulgendum paratiſſimum? Vnde Lactant. libro ſexto. Diuinarum inſtitutionum. cap. 22. poſtquam ſecularem melodiæ ſuauitatem quæ humanos animos labefactare ſolent reprobauit, paulo inferius ſubdit, itaque ſi voluptas eſt audire cantus & carmina laudes Dei canere & audire iucundum ſit.

Lactantius.

Poſtrema rō.

In eccleſiaſticis cantibus ex ceſſ⁹ im modic⁹ & vituperabilis eſſe poteſt.

Poſtrema vera horum noſtrorum argumentorum clauſura quæ ſane rem planiſſime pandit, ab experientia ſumitur. Qui enim has cantandi ceremonias condemnant, intereſſe catholicis eccleſijs cuperem. in quibus concentus cum venuſtate & religioſa modeſtia canitur, & poſtea, vt hæreticorum templa viſerent vbi ſilentium nihil aliud quam eccleſiarum cadauera refert vt illo diſcriminis interſtitio de vtroque iudicarent. Hoc veruntamen in calce demum queſtionis ſilendum non eſt, quod vti in reliquis ſanctis ceremonijs accidit. Ita & in hac poteſt abſurdus exceſſus obrepere, nempe ſi profana inter ſpirituales cantiones admittantur, vel aliqua quæ pias aures offendant, vt in natalitijs Domini & alijs feſtis diebus alicubi conſueuit. Aut ſi ex præfectorum incuria ineptiſſimi ad canendum admittantur qui aures obtundant & attentionē perturbent. Quę quidem Hier. vt diſt. 92. can. Cantantes, refertur reprehendit. Quamuis hoc pro ratione populi expendendum eſt, in villis enim & ruſticanis oppidis etſi haberi non poſſit vrbicus cantus, non ideo eſt abſurdus exiſtimandus. Organorum autem vſus neutiquam eſt repudiandus cum & ſacris teſtimonijs comprobetur & vbique ſit celebris. Tametſi in Capella Pontificis Summi non ſit admiſſus. Alia vero inſtrumenta neque prorſus approbanda ſunt, neque omnino reſpuenda, ſed conſulenda eſt prudentia quænam illorum locum ſanctitatis deceant. De quibus S. Thom. quæſt. citata, nil aliud inquit, niſi quod antiquo populo magis quam nobis congruebant.

Organorū vſus.

Iudiciū de alijs inſtrumentis muſicis.

Ad primū arg.

Ad primum igitur argumentum reſpōdetur, vel de hoc hæreticos eſſe blaſphemos quod eccleſiaſticos cantores cum ſacerdotibus Baal componunt. Haud enim de hoc Elias illos irridebat quod carerent, ſed quod lapides, & marmora, & mortuos homines, ac denique dæmones illa ratione colerent, quos arbitrabantur clamorib. eſſe ad audiendum excitandos. Qui vero ad animi lætitiam & deuotionem excitandam canunt, ſeu vt Deo illam referant honorem, laude digni ſunt, non vituperio. Sicuti Hieroſolymitæ Chriſto, acclamantes Hoſanna. Et pueri in fornace, angelorum inſtar, Hymnos pſallentes. Quare neque aliud ſimile quod ab humana maieſtate ad diuinam aſſerunt, quidpiam ad rē attinet. Eo. n non docet coram humanis principibus preces cantando fundere, quod non ſunt vt dij colendi, tametſi & heroum laudes, vt ſupra diximus in ipſorum præſentia, cani ſoleant. Secundum argumentum ab Anna Samuelis parente deductum, de priuatis tantum rationibus procedit, atque adeo ſanctorum documenta quibus iubemur ſilenter orare. Secus autem ſe res habet de ſolennibus quæ nomine pu-

Ad ſecūdum.

blico fiunt. Neque vllum est absurdum vt dum in choro canitur populus, si orare nequit, auscultet. Ad postremum autem verbum respondetur quod secularis musica in ecclesijs non est licita, ecclesiastica vero non est profana.

Ad postremū.

ARTICVLVS III.

Vtrum tam illi omnes qui sunt sacris initiati quam qui titulum habent ecclesiastici sacerdotij ad horas dicendas teneantur.

IN primo articulo monstratum est quem admodum ad orandum solenniter necessarium fuerit quatuor esse constituta, nempe personas orationumque substantiam, loca & tempora, quibus & ex ipsa natura ei quintum intelligitur adhibere, videlicet intentionem atque attentionem. De primo ergo scilicet de personis in isto articulo, de reliquis vero in subsequentibus dicendum est. At quod non omnes qui sacris initiati sunt teneantur ad diuinum officium arguitur argumento illo ꝙ supra tetigimus. In ecclesia dispertita sunt clericorum munia, alij tanque animarum curæ sunt mancipati, alij vero vel ad prædicandum vel ad alia negotia quæ ad rem ecclesiæ attinent, ergo illi qui alijs sic impediuntur, non est cur ad horas canonicas obligentur. Pari modo arguitur secundo, quod neque omnes sacerdotia habentes ecclesiastica ad horas soluendas teneantur, tum quod beneficia propter diuersa officia sunt instituta, vt præstimonia, quæ vt fertur, ratione studij constituta sunt, tū etiam quod eadem ratione qui in religione ante professionem probantur canonicū officium pendere tenerentur, eo quod illis fructibus pascuntur quibus populus propter eiusmodi spiritualia officia religiosis erogat. Quod tamen non est rationi consonum. Tertio denique arguitur Si eiusmodi clerici ad horas dicendas tenerentur, id maxime esset de iure diuino in quo religionem horarum canonicarum fundatam esse supra mōstratum est. Quod si verum est, consequens fieri videtur vt Papa super his dispensare nequeat, cuius tamen contrarium mos habet & vsus. In contrarium autem est ca. Præsbyter. de celebratione Missarum. quo omnes presbyteri obligantur ad diuinum officium, vbi nomen presbyteri secundum glossam ex tenditur ad omnes clericos, iuxta tenorem cap. Si quisquam. de cohabitatione cleric. & mulier.

Primū arg.

Secūdū.

Tertiū.

Duę causę ex quibus oritur obligatio ad persoluendas horas canonicas

De hac quæstione quædam sunt inter Doctores constituta, quædam vero quæ vix possunt certa ratione definiri. Duæ in quam caussæ pro certis habentur quarum per se vtraque ad pensum horarum canonicarum obligat, nempe ordo sacer & ecclesiasticum beneficium. Ad quæstionem igitur duabus conclusionibus respondetur. Primas, Omnis clericus in sacris puta subdiaconus & illo superior tenetur officium persoluere diuinum ac nocturnum Conclusio est quam tenet glossa, complectiturque. Panormi. & reliqui Doctores canonici iuris præcipui nominis, super dicto capitulo, presbyter. de celebratione Missarum. Est & sententia D.Thom. quolibeto 6 artic. 8. & vnanimiter Theologorum. Nam quamuis in dicto capitulo, quod, vt supra diximus, est concilij Agathen. de solo presbytero mentio fiat, tamē Innocen. cap. dolentes. minores etiam clericos exprimit. Et dist. 92. ca. fin. expressus obligantur presbyter, diaconus, & quilibet clericus ad quotidianum officium. Ratio autem quæ optima est iuris interpres, inde emergit, quod qui sacris initiatur, singulari Dei cultui mancipatur atque in illo constituitur statu qui ad diuinas laudes institutus est. Iuxta illud Isa. 43. Omnem illum qui inuocat nomen meum in laudem meam creaui illum, laudum autem ordo & modus, vt supra diximus, ab ecclesia lege sancitus est, ergo eo ipso quod quis in clericorum ordinem suscipitur, tali est vinculo obligatus. Quapropter, hoc quam maxime cupio cunctis clericis esse persuasissimum, vt quidquid negotij eis incumbat, siue literarum studium, siue gubernandi, aut legendi munus, aut etiam prædicandi, constitutissimum habeant nunquam vllam interpolare canonicam horam, certo videlicet scientes hoc esse proprium genuinum que eorum officium, atque adeo cunctis alijs praferendum, eo presertim quod tem pus statis orationibus dicatum, ex quocunque alio succidatur negotio nunquam impedimento est, Deo sic disponente, quominus

Prima conclu.

Glossa. Panor.

D.Tho.

Rō conclusiōis.

Clerici in minoribus cō stituti, ad nullas horas canonicas tenētur. contra Panor.

minus bene expediatur. De clericis autem qui in minoribus sunt ordinibus constitu ti, quique nulla potiuntur ecclesiastica præbenda, quanquam Panorm. loco citato in alteram partem propendeat, absque dubio credendum est ad nullas teneri canonicas horas. Neque eius ratio vllius est momenti. videlicet quod, vt ipsum nomen clerici sonat assumitur in sortem domini. Haud enim sic assumuntur, vt statum firmiter mutent, nam quandiu integrum illis est matrimonio se copulare, statum non mutant. Item quia functio illorum ordinum in solo præparamento templi vasorumque finitur, neque ordinem habet proximum ad eucharistiæ sacramētum, ceu officium diaconi & subdiaconi. Et quamuis Palud. in 4. distinct. 15. quæst. quinta dicat quod ad aliquid plus teneantur quam laici non est credendum de præcepto, ita vt eius omissio aliqua sit culpa sed forsan de honestate si voluerint. Quare non solum qui prima tantum tonsura ordinati sunt, verum neque alij aliorum gradum infra subiaconatum tenentur ad canticum graduum. Neque nulla est lex & consuetudo quæ talem iniiciat scrupulum, neque episcopus ad hoc potest obligare.

Palud.

Secūda conclu.

Secunda conclusio. Quicunque habet ecclesiasticum beneficium aut prebendam sub clericali titulo, tenetur sub reatu lethalis criminis ad plenum horarum canonicarum officium. Et est intelligenda conclusio cum præcisione sicut præcedens. Itaque sicut sacer ordo sine beneficio obligat, ita & beneficium absque ordine sacro. De hac quidem conclusione expressum iuris textum non vidi, annotatur tamen ca. fin. distinct. 92. cuius verba sunt, quod presbyter aut diaconus, vel quilibet clericus ecclesiæ deputatus, ad quotidianum officium teneatur vbi verbum, deputatus, intelligunt per titulum alicuius beneficij, vt distinguatur à prioribus membris presbyter, & diaconus. Facit & verbum capit. fin. de rescrip. libro sexto Beneficium non datur nisi propter officium, nam peculiare ac proprium clerici officium, vt supra diximus, est horarum canonicarum pensum. Facit & capitul. cum secundum Apostolum præben. vbi sancitur clericos omnes ad onus eligi, atque adeo non esse à mercede depellendos. Ac subinde iubetur neminem sine titulo aut beneficij aut patrimonij esse ordinandum aut si secus fiat, quod episcopus ei victum præbeat. Cum ergo merces propter onus debeatur, & proprium onus clerici sit dicere officium, fit vt ex quacunque præbenda nascatur hæc obligatio. Atque hac de caussa sic sumus conclusionem moderati, vt talis præbenda possideatur clericali titulo, nam qui titulo seculari decimas percipiunt vt reges & equites, & concionatur & lector, non tenentur ad huiusmodi horas soluendas. Quam ob rem eos qui præstimonialia sacerdotia possident licet alij aliter sentiant, excusare non auderem ab officio diuino persoluendo, eo quod ille titulus, clericalis est, & non secularis. Nam quod dicunt illa fuisse instituta tantum ratione studij, non ea posset iuris auctoritate, vt ob id sint ab eiusmodi munere exonerandi. Quare de concess. præben. ca. quoniam, lib. 6. præstimonia inter cæteros ecclesiasticos titulos connumerantur.

Proba-tio primæ con clusiōis.

Moderatio con clusiōis.

Qui præstimonialia sacerdotia possidēt ad officium diuinum tenētur.

Reprobatur opinio Laurentij.

Quocirca non tenetur opinio Laurentij, vt bene ait Syluest. verb. hora §. 3. dicentis, clericos in minoribus ordinibus beneficiatos qui per alios seruiunt, excusari posse ab officio diuino, immo satius ait Panormi. loco citato quod cum horas pendere, officium sit personale, semper ad illud tenentur.

Syluest.

Panor.

Et quamuis Ioan. Andr. in Nouellis dicat quod libenter videret, si ecclesia ratione studij liberaret huiusmodi beneficiatos in minoribus, non habentes animarum curam, vt tantum recitarent officium Virginis, profecto non esset salutare concilium, eo quod ecclesiastica stipendia præcipue, vt diximus, propter huiusmodi officia pendunt. Illos autem qui tantum habent pensiones, quia nullum habent ecclesiasticum titulum, sed merum ius petendi ab illo qui titulum habet, iam sæpe diximus minime ad canonicas horas teneri. Dubium autem restat quando præbenda est tenuissima. Sunt enim qui eatenus hāc conclusionem affirment, vt etiam dum beneficium tenuissimum sit, adeo vt neque ad miseram ducendam vitam sufficiat, nihilominus obligare censeant. Immo vero, & si merum titulum sine fructibus quis habeat non excusent à culpa si horas canoni-

Ioan. Andr.

Pensionarius tātū nō tenetur ad horas

Dubitatio.

Syluest.

Solutio.

Refellitur solutio. Syluest. nonicas prætermiseris. Atque hoc sequitur Syluest. verb. hora. §. 3. & quidam e recentissimis Theologis. Sed profecto multo libentius ad contrariam sententiam subscriberem. Nam cum clericus citra subdiaconum ad officium non alia ratione quam stipendij ad officium diuinum teneatur, quando beneficium adeo est exiguum vt fere pro nihilo reputetur, non est cur talem obligationem inducat. Nec vincit obiectio dicentium illi esse imputandum, qui illud recepit, nam tenuissimum beneficium ex natura sua non obligat. Quare qui illud recipit non obligatur. Dixerim tamen tenuissimum vt fere pro nihilo reputetur, nempe si his temporibus summam saltem octo ducatorum non attingeret, nam si diutius est, quamuis non sufficiat ad victum, si tamen pauperi clerico bona esse posset pars sustentationis, nõ omnino possidens excusatur. De hoc ergo sapientiam prudentia consulenda est. Pari modo de illo censendum qui vel litigiosum, vt ait Palu. merum habet titulum præbendæ sine fructibus idque ex concessione Pontificis eosdem fructus alteri referuantis, itaque in sua potestate non sit illos percipere, vt ait Caietan. in Sum. verb hora, quandoquidem obligatio non emergit nisi ex sacro ordine vel ex perceptione mercedis. Neque in contrarium solida est superior obiectio, videlicet illi esse imputandum qui tale beneficium accepit, nam quod auctoritate fit Papæ, alteri non imputatur. Cum ergo sacerdotiũ fructibus suis priuat, videtur possessorem ab obligatione absoluere dicendi horas. Secus res haberet si per illum qui prębendam possidet staret vt fructus non perciperet, vtpote si vel alteri gratis daret, aut propter excommunicationem, aut quia non residet, illis priuaretur, tunc enim non esset ab omnia diligamine absolutus. Petrus de Palude loco citato eos propterea excusat qui Breuiarium non habent neque emere possũt. Quamuis dicat quod debent officium addiscere. Porro vero eiusmodi excusatio nõ est cur admittatur. Etenim. Cum nemo sit in clericalem ordinem admittendus, qui non habeat vnde viuat, nemo clericorum excusatur si Breuiarium non habeat imò antequam haberet non esse ordinandus. Eo potissimum quod Paluda, loquebatur antequam essent impressiones. Modo namque vilius emuntur. Diuersa vero est ratio vbi fortuito casu quis Breuiarium perdidit, neque est in loco vbi haberi possit. Addiscere vero officium vt memoriter dici possit, nemo lege cogitur, quia res est non omnibus bene possibilis, satis enim est si legere sciat. Quare si quis esset aut inter infideles aut in prouincia vbi breuiarium neutiquam reperietur, legitima obtegeretur excusatione. Eadem ratione excusantur & cæci, aut oculis caliginantes vt legere nequeant. Tametsi dum aliquas horas memoriter proferre possent, fortasse tenerentur. Quamuis neque omnino sim certus an essent rigore cogendi, quandoquidem tenacitas illa memoriæ accidentaria sit, licet tutius esset vt se obligatos censerent.

Qui solum hẽt titulum beneficij sine fructib. nõ tenetur ad officiũ diuinum. Caiet.

Limitatio superioris assertionis. Paluda.

Pari modo qui sic esset impeditus aut circa infirmos, aut aliter, vt nullatenus posset orare, iidem excusaretur. Quamuis fraus semper cauenda est, eo potissimum & huiusmodi obligatio arctissima est, à iureque diuino descendens. Immo vero si vlla mihi adhibenda est fides, conijcio vt qui ex choro mittuntur ad thurificandum altari, simpliciter non teneamur Magnificat & Antiphonam dicere, quia neque coguntur memoriter scire, nec alium tunc secum portare librum. Eo præsertim, quod dum illi iure illa ad celebritatem eiusdem officij occupantur, totus chorus pro illis supplet. Immo nescio an ille qui organis choro respondet teneatur postea officium pendere, quia in primitiua ecclesia tãtum erat vnus liber in choro. In infirmis autem atque in alijs similiter impeditis manifesta est excusatio, dummodo absque omni fraude ad prudentiam boni viri impedimentum existimetur esse legitimum. Quamuis re dubia consilium medici, auctoritasque præfati vti in ieiunijs, intercedere debeat.

Impediti nõ tenentur, &c.

At de alijs iuris impedimentis hæsitare quis posset, videlicet vtrum excommunicatus, irregularis & degradatus ab orandi vinculo immunis fiat. Apparet enim inde sic res habere quod ab alij officijs iure cohibentur. Sed nihilominus respondetur nullatenus excusari. Nam vt habet gl. can. leg. 16. qu. nemo ex suo delicto facit conditionem suam meliorem. Et ideo isti tenentur ad ea quæ sunt oneris, licet illis priuentur quæ sũt honoris. Debet tamẽ excõ muni-

Quæst. Solutio. Glossa.

municatus solitarie officium, soluere, quia non potest se publicis officiis ingerere. Tametsi nisi sit nominatim excommunicatus, aut manifestus clericorum percussor, non tenetur alijs, vt alias diximus ipsum euitare, sed potest quisque cum illo orare. Irregularis vero & degradatus qui excõmunicatione non est irretitus, ita choro etiam potest cum aliis officium soluere, quoniam solum impediuntur ab administratione sacramentorum, & excusatione ecclesiasticæ iurisdictionis, & a susceptione ordinum Post hæc autem, quod omnium maximum dubium ingerit, est de religiosis, qui nondum maiores ordines susceperunt. Maximum inquam dubium non quod non sit omnium opinio, vt ait Syluest. loco citato, & Panormit. & omnes iurisconsulti, & D. Antoninus 3. part. tit. 13. cap. 4. Neque est qui contrarium asserere audeat, neque ego auderem. Sed dubium est de iure, aut ratione. Nam cum neutrũ superiorum capitum, nempe neque ordo sacer, neque beneficium illos cogat, nulla apparet fieri reliqua obligationis ratio.

Dubiũ de religiosis.

Syluest. Panor. Anton.

Rõ prima inefficax ad colligendum religiosos vt teneãtur diuinum officiũ persoluere.

Quapropter Caieta. in sua Summa, verb. hora. Certe inquit nisi consuetudo illos obliget (de qua nihil scio) non tenentur ex professione. Hactenus ille. Quod enim aiunt teneri ratione voti ex capit. licet de de voto. non satis habet cogendi uim. Illic enim solum habetur quod si quis quid uouit, teneatur illud soluere, religiosi autẽ tria tantum suspiciunt essentialia vota, & pollicentur viuere secundum suas constitutiones. Vnde Hieronymus ad Heliodorum, & refertur. 16. questio. prima. Alia est inquit caussa monachi, alia clerici, illi de altario viuunt & capit. Et ad rusticum monachum. Sic viue in monasterio vt clericus esse merearis, cum in clericum te populus elegit, age ea quæ sunt clerici. Hoc ergo differt religiosorum ordo a clericali quod clerici diputantur ecclesiarum seruitio, religiosi vero non nisi contemplationi. Cui quidem discrimini applaudit D. Thom. 2. 2. quæst. vltima, artic. 8. ad secundum. Secunda vero ratio quæ omnibus est celeberrima, videlicet quod viuunt ex eleemosinis, quę propter diuinum cultum ipsis a plebe erogantur nihilo magius habere videtur vigoris pondus. Decimæ nãque sunt propria merces seruientium ecclesijs, relique vero eleemosynæ non habent illud onus annexum, atqui rari sunt Conuentus ex decimis viuentes. Præterquam quod tales decimæ poterunt illis, sicut reliquis pauperum hospitalibus absque tali onere adiudicari. Et qui absque decimis viuunt, licet eleemosinas percipiant erogantur illis, tamen sicut cæteris pauperibus. Et esto pro bene factoribus orare teneantur, non tamen ideo canonicum persoluere officium. Quod autem mihi argumentum occurrit, omniũ molestissimum est. Si religiosus choro deputatus, qui tamen non est in sacris, teneretur ad officium, non posset absque Papæ dispensatione illo onere eximi. & tamen si in eadem religione fiat laicus, quos nos Conuersos vocamus, non tenebitur amplius ad officium canonicum, illa autem mutatio nulla indiget Papæ dispensatione, sed per solum prælati assensum fieri potest. Mirabile ergo cuipiam forte apparebit quod solus prælatus possit monachum liberare ab officio persoluendo, ad quod tenebatur.

Hieron.

D. Tho.

Secũda rõ & in efficax.

Argu.

Nam si dicas pariter qui beneficium habet teneri a quo tamen si obligatione si illud relinquat, liberatur nullam præ te fers rei nostræ similitudinem, nam illa obligatio tantũ erat propter mercedem, obligatio vero monachi debet esse ratione status quem relinquere nequit. Quare qui ex choro subductus fit conuersus, statum religionis non mutat. Si ergo conuersus non tenetur, apparet quod neque ille, qui deputatus est choro, nisi sit in sacris Et simile argumentum, immo validius fit sanctimonialibus quæ ex choro distractæ fiũt laicæ. Quod si nos vicissim redarguas, saltem eiusmodi religiosos teneri vinculo suæ regulæ, de hoc non cõtendimus. Obligabuntur enim tunc saltem in ordine nostro, non ad culpam, sed ad pœnam, vt de religiosis laicis illico dicturi sumus. Quæstio autem est de præcepto quale est in subdiaconibus & supra, his vero non obstantibus, etsi negari nequeat, si vim tantum rationis consulas, permultu mouere, haud tamen negandũ est celeberrimã eandẽq. laudabilem consuetudinem, vno antiquorũ patrum consensu approbatam, vim habere præcepti videlicet vt nullus religiosorum qui choro dedicati sunt, ab eiusmodi obligatione soluendi diuinum officiũ excipiatur. Immo vero neq. nulla hic confitenda

fitenda est consuetudo, verum & lex etiam est agnoscenda. Arguitur ergo in confirmationem præsentis sententiæ. Vniuersi & singuli monachorum conuentus cuiuscunque spiritualis ordinis qui sub ratione solennis voti ab ecclesia sunt approbati tenentur in communi diuinum officium celebrare, ergo quotquot eidem numeri addicti sunt quoties choro defuerint, tenentur idem officium pendere quod illic publice canerent. Antecedens profecto nemo posset, neque vllus auderet negare, nam vbi ecclesia religiones secundum euangelium instituit, eas videlicet quas rei spiritualis gratia admisit, easdem diuinis laudibus mancipauit, quippe cum illud sit præcipuum contemplationis munus, atq. adeo, si ubi fieri potest, præfecti negligentia tale officium in communi non fieret, citra dubium mortale illi esset crimen. Loquor de religionibus antiqui, nam si alius religionis modus citra huiusmodi obligationem admittatur, certe vix nomen religionis meretur, quippe quod maximo splendore religionis careat. Consequentiam vero argumenti fortasse quis neget, cogitans sat esse eos qui sunt in sacris tale officium soluere, reliquos vero dum affuerint choro. Attamen consequentia inde maximam habet probabilitatem, quod tota religio eidem muneri mancipata est, atque adeo sicut clericus ratione ordinis, ita & religiosus choro mancipatus, ratione religionis ad officium tenetur. Quare Sanc. Thom. loco nuper citato. 2 2. quæst. vlt. in sol. ad secundum, quidquid Caieta. autumet, solos laicos monachos excipit ab officio clericorum Quod si hoc de viris religiosis verum habeat idem est & de sanctimonialibus censendum nempe quòd teneantur in communi, vbi fieri potest, ad officium diuinũ sin minus, priuatim. Quocirca ad primum argumen. respondetur, quod etsi monachorum status sit contemplationi addictus, contemplatio tamen in officio diuino persoluendo potissimum consistit. Saltem ille, potissimus est contemplationis effectus. Ad aliud vero argumentum, quod fateor esse difficile, respondetur quod ea ratione qua quis est choro deputatus, obligatur statas horas persoluere, sed quomodocunque inde amoueatur ab eodem fit vinculo liber. Hanc enim liberandi facultatem apostolicas sedes in institutione religionum, earum præfectis indulsit. Et quando ratione satis dissolui nequirent, nihilominus præualere deberet, cum consuetudo quæ vniuersis religionum patribus vim censetur habere præcepti, tum etiam quod hac facta licentia vt religiosi, ac potissimum sanctimoniales ad diuinum officium non tenerentur, nullum eis fieret reliquum exercitium spirituale, quo tempus pro ratione sui instituti expenderent. Et re vera de me fateor nescio quid erroris præsentiscere dum mihi cogitatio animarum subit negãdi tam illustrem consuetudinem vim habere præcepti. Eos autem qui nondum professi sunt, quamuis Petrus de Paludan. loco citato in quarta distinctione decimaquinta, quæstione quinta duplici capite eosdem obligari censeat, videlicet & quod eleemosinis sustentetur, & quod priuilegij religiosorum gaudeant, vt patet de sententia excommu. lib. 6. cap. religioso tamen cum hæc assertio nullo iure fundetur, vt probe ait Syluest. loco citato, non est cur recipiatur. Enimuero cũ nec religionis habeãt statum, neque clericalem, nulla superstes fit caussa illos obligandi. Similiter & de religiosorum laicis Augustin. de Anchona, quem D. Anton. 3 parti tit. 13. cap 4. citat & sequi videtur, censuit, videlicet quod sub reatu mortalis delicti teneantur ad diuinum officium sibi præscriptum. Melius tamẽ rem alij conijciunt, quorum sententiam Syluest. illic amplectitur nempe quod non teneantur, quandoquidem non sunt diuino officio dedicati. Qua propter quod præfectis religionis illi laicorũ ordini orandum iniunxerint, non aliam vim habebit præcepti quam quæ in tali religione exprimitur. Quare in nostro ordine illud vinculum non obligauit ad culpã nisi vbi contemptus irrepserit, sed ad pœnam pro arbitrio prælati.

Ad primum igitur capitale argumentum respondetur quod vtrumque dispertita sint alia clericorum officia, vniuersis tamẽ commune est horarum canonicarum pensum. Et pariter respondetur ad secundum quod qualecunque quis possideat sacerdotium sub titulo clericali, etiam præstimoniale, tenetur ad officium persoluendum, vt circa secundam conclusionem monstratum est. Et de religiosis non professis declaratum est quod non teneantur.

Solutio positæ conclus.

Suadet̃ prima assertio.

Prælati negligẽtia circa soluẽdũ diuinũ officium in cõmuni peccatũ mortale est.

S. Tho.

Ad primũ arg.

Ad secũdũ arg.

Palud.

Syluest.

Monachi non professi non tenentur ad officium diuinum, cõtra Paludan.

August. de Ancho.

Anton.

Syluest.

De monachis laicis auctoris iudicium.

Ad primũ arg. capitale, Ad secũdum.

Ad

Ad tertium. Ad tertium denique in quo de dispensatione super hoc vinculo interrogabat. Respondetur obligationem hanc partim esse de iure diuino, partim de iure positiuo. Nam in genere quod omnes clerici sacris initiati ad aliquod officium diuinũ persoluendum teneantur, ius diuinum est super quo Papa dispensare non potest. Quod autem hoc aut illud dicatur, ius est positiuum ecclesiasticum, vt statim artic. proximo patebit, super quo adeo Papa, rõne id legitima exigente dispensare potest.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum ordo & modus si aliquis persoluendo diuino officio necessarius.

POstquam visum est quinam sint illi qui diuinum dicere officium tenentur sequitur de alijs tribus circunstantijs, nempe quid, quando, vbi nam de modo articulus subsequens adhibẽdus est Et quod quantum ad substãtiam nullum sit officium determinatum, arguitur, nam, vt habetur cano. in die. de consect. distin. quinta, diuersæ ecclesię & religiones diuersa canunt. Et canon. placuit. distinctio. 12. prohibet ut monasteriorum cõsuetudines cum secularium ecclesijs commisceri, nil ergo certi statutum est omnibus necessario canendum. Primũ argum.

Secũdũ. Secundo. Nec tempora sunt necessaria, quia ordo non est de essentia, vt fere vsus habet clericorum, & ca. presbyter. de celebrati Missarum. insinuat, præcipiens vt ruralis sacerdos post matutinum officium pẽsum statim aliarum horarum persoluat, antequam infirmos visitet & in rus exeat non ergo temporalis horarum ordo necessarius est. Immo neque circunstantia loci, quia vbicunque quis officium soluat etiam extra ecclesiam, implet præceptum. In cõtrarium tamen faciunt canones, de his, & placuit, 12. distinc. vbi præcipitur vt idem ordo psallendi secundum metropolitanam ecclesiam ab omnibus teneatur. Et in dicto cap. Dolentes præcipitur deuotio & attentio.

Quinque proposuimus in superiori articulo de horis canonicis disputanda, nempe qui teneantur, ad quid, quando, vbi, & quomodo. Vnde cum primum illic fuerit expeditum, & quintum singularem articulum exigat, superest vt ad præsentem quæstionem secundum aliorum numerũ tribus conclusionibus respondeamus.

Prima conclu. Prima ad orationum substantiam spectans, est Ex quæ horis canonicis cauenda recitandave statuta sunt, non eadem prorsus in omnibus ecclesijs & religionibus existunt, Radix conclusionis est illa quam artic proximo tetigimus, videlicet quod etsi pensio officij diuini iure diuino ac naturali præcipiatur, tamen quod hæc aut illa dicantur, ius pontificium est, quæ ideo pro diuersis anni temporibus, pro diuersisque prouincijs, & hominum ingeniis variantur. Vnde cano. in die. de consecrat. distinctione quinta, ait Gregorius VII. in tempore paschali tres tantum psalmos totidemque lectiones cantari. Gregor. VII.

Cuius caussa intelligenda est duplex aut triplex, scilicet ad recreandos animos à quadragesimali labore, & ad significandum tum dies quibus Christus in sepulchro remansit, tum etiam Resurrectionis lætitiam. Alijs vero festis nouem psalmi cum eodem lectionum numero in ꝓ. festis autem satis sunt lectiones tres. At monachi nigri duodecim psalmos canunt, & alii octodecim, sed alii toto anni circulo tribus contenti sunt psalmis. Quod, vt illic ait Papa, non ex regula sanctorum patrum, sed ex fastidio & negligentia comprobantur facere. Vnde cap. nouit. distinctione duo decima idem Pontifex Augustinus Angelorum admonetur ex multis ecclesiis colligere ea satagat qui bus ecclesiam illam nouam salubrius instituat. At vero etsi ecclesiæ non nihil varient, nihilominus lex illa seruanda est quæ eadem distinctione, canon. de his, & cano. placuit. constituitur, nempe vt vnus sit psallendi modus secundum morem ecclesiæ metropolitanæ, atque in religionibus secundum sua cuiusq. statuta. Et quanuis nonnullorum opinio sicut possit quisque sequi vsum ecclesiæ Romanæ, non facile crediderim id singulis personis sine auctoritate Pontificis esse liberum nam quod in cap. nouit, citato admonetur Augustin. Angelorum vt consuetudinem ecclesiæ Romanæ consulat, id intelligitur ad sanciendas leges illius nouæ ecclesiæ, non autem vt eandem quisque licentiam priuatim accipiat. Quare licet nõ prorsus contra-

Lex canonica de psallendis horis.

Non liberũ singulis personis sequi vsũ Romanum in recitãdis horis absque superioris auctoritate.

contradicere ausim Caietan. sententiæ, inquientius in sua Summa non esse reatu mortalem solui officium de sanctis, die qua deberet de feria, neque solui iuxta ritum Romanæ ecclesiæ dum deberet iuxta monachale institutum haud tamen culpa omnino caret, nec tam laxe remittendæ sunt in re eiusmodi habenæ. Immo debent Antistites & religionum præfecti omnino eiusmodi ausus cohibere, videlicet ne vllus clericorum aut religiosorum, aliter priuatim officium pendat quam in choro faceret. Illud namque directorij documentum, quod qui ad titulum patrimonij ordinatus est, potest quod libuerit officium diuinum soluere, nullum habet iuris fundamentum. Obligatio enim orandi non nascitur solum ex beneficio, sed ex clericatu, & ideo tenetur quisque & in hoc quoque matrici ecclesiæ suæ esse subiectus nisi dum in alia ecclesia sacerdotium obtinuerit, nam tunc illius more canere, atque adeo orare debet. Et si in pluribus ecclesijs debeat beneficium, illam debet sequi cui magis tenetur seruire. Fateor equidem prolixitatem nimiam psalmorum, molestissimamque precationum inculcationē aliquarum ecclesiarum subditos sæpenumero ab officio illo pacto soluendo absterrere, atque adeo in caussa esse vt compendiosius Breuiarium exquirant. Hoc enim vt libro primo, dicebamus, cum primis latores legum animo prospicere debent, ne illas leges ferant quas temporis longinquitas propter ipsarum intolerantiam corrodat. Putant enim homines magis pij quam prudentes bene rei consulere si psalmos, ad psalmos orationesq; ad orationes lege accumulent, cū tñ occasionem potius offerant, vt breuius eiusmodi orandi instituta pereant. fuit olim sanctissime institutum vt creberrime de tempore penderetur officium, qua ratione totum Psalterium hebdomatim recurrebat. Aucta tamen postmodum sunt tot viuorum ac mortuorum suffragia, preces, ac litaniæ, vt itum iā fuerit ad breuissima sanctorū festa excogitanda, adeo vt neque in Quadragesima vel tribus diebus officium de sanctissimo tempore celebretur, quod profecto, præsertim inter religiosos, neque ratione studij decorum est. In ordine autem nostro sic consultum semper fuit mediocritati, vt officium nobis temporis vsu sit frequentissimum. Per hæc si vera sunt perpendere ea quisque potest, quæ de nuperrimo Breuiario Romano li. 1. adnotare cæpimus.

Directorij documētum nullum habet iuris fundamen.

Cēsura Breuiarij Romani.

Primum quod finis orandi non est Psalmos addiscere aut sacrarum scripturam studium, vt illic habetur sed laudes Deo dicere, precesque fundere. Quare non sunt responsoria, antiphonæque & hymni, atque aliæ cautiones aspernanda, quæ non solum tam longa sanctorum patrum series, tanta cum meditatione & consultatione pro singulorum temporum rationibus constituit, verum & angelicus chorus cælitus attulit. Enimuero fit, vt eodem loco dicebamus, ciuilis legis antiquitas tantum sit honoris digna, vt nisi vrgentissima necessitate sit mutanda, multo id minus permitti debet in sacrorum legibus & institutis quibus populus ab antiquo imbutus est. Sed aiunt, Breuiarium illud non esse excogitatum, vt publicitus in ecclesijs cantetur, sed vt priuatim. quisque horarum pensum soluat.

Hoc autem obtendiculum multorum profecto est incommodorum caussa. Primum enim cum clericorum cætus ex omnibus constet, si singuli semel illo orandi modo assueuerint, facile eum admittent in publicum. Quod iam in aliqua ecclesia Hispaniæ intentatum est. Quod Tridenti in concilio non sine mærore & scandalo fuit auditum, nam cum populus in quadragesima & sancta hebdomada consueta officia non audiret, non potuit non vehementi tristitia & scandalo perturbari. Et quando hoc existeret periculum, vsque iam adeo non canonicis ecclesiarum vsu receptum est domi per illud Breuiarium horas pendere, vt in choro mutui sedeant, & vtinam tam attenti quam seculares. Haud enim animaduertunt stipendia, non vt assistant, & duntaxat sint numerus, sed re vera vt psallant eis esse constituta.

Refellit primū suffragium.

Nam beneficium, vt ait lex, non datur nisi propter officium. Immo vero eo res peruenit vt cauere dedignentur, pudentque suæ maiestati derogari, sed capellanis inferioris claussis id committunt. Vide quam sint sui officij immemores, ego ipse ab eorum quibuspiam rogatus sum virum debito soluendi horas satisfaciunt si domi eas non soluant, sed in choro cantando.

tando. Quod profecto audiens, hinc risu, inde mœstitia afficiebar. Perspice ergo quanta sit habenda cura vt nemo aliter priuatim diuinum officium soluat, quam in choro soluitur. Præterquam quod tres tantum psalmos canere, quod illud habet Breuiarium, vt can. in die supra citato ait Gregorius, ex negligentia nascitur & fastidio diuini officij, contraque sanctissimum antiquissimumque ecclesiæ morem trium nocturnorum quem 1. art. commonstrauimus. Nunc ergo maxime temporis quãdo hæretici sanctissimum orandi institutum ab ecclesia deturbare contendunt, omni cura & vigilantia esset asserendum, & si qua parte claudicat, instaurandum.

Additio auctoris. Adde quod neque psalmi, vt sunt in eodẽ breuiario per ferias distributi, congruere festiuitatibus satis possunt, quæ in easdem ferias incidere assolent sunt, verbi gratia feriæ sextæ tres illi consignati, Deus Deus meus respice in me. Et saluum me fac Deus quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam, & in te Domine speraui, designati, vtpote qui celebritati passionis accommodantur, quando ergo in eandem feriam festum incidit, aut natiuitatis domini, aut assumptionis beatæ Virginis, aut aliud quod iocunde celebrandum est, quomodo iidem psalmi accommodabuntur? Item ad completorium vbi certas nocturnas præces contra dæmonũ insidias ecclesia semper cecinit, nihil opus erat singulis ferijs psalmos commutare. Haud enim tanti refert totum psalterium hebdomadatim perlegere, quam orationes temporibus & necessitatibus ecclesiæ adaptare. Hæc dixerim non quod in cœlum, hoc est in Apostolicam sedẽ, cui summus honor semper deferendus est, os ponere cogitauerim, sed vt alios Antistites inferioris classis admonuerim ne pergant in suis ecclesijs nouis horarum ritibus clerum conturbare.

De officio beatæ Virginis controuersia. De officio beatæ Virginis controuertitur itidem inter Doctores, vtrum etiam sit in præcepto eo, quod hac de re nullum extat ius, sed sola consuetudo. Immo vero si historias consulas, res non est antiqua, sed forte a trecentis hinc annis. Nam ante Bernardi tempora & religionum Mendicantium institutionem non increbuerat tanta virginis deuotio. Quocirca si coniecturis agere licet, hæc consuetudo non cæpit tanquam vim habens præcepti, alias alicubi legeretur, sed ex pietate & deuotione, qua sanctissima Virgo dignissima erat. Atque huius nonnullum iudicium est, quod institutione nostri ordinis iussum est vt surgentes fratre, illic in Dormitorio officium Virginis nocturnum recitando soluant, quod si præceptum esset ecclesiasticum in choro iuberetur solui.

Officiũ B. Virginis sub præcepto debetur. At vero decursu temporis cõsuetudo adeo inualuit, vt nullus doctorũ aut sanorum patrum negare audeat vim habere præcepti.

Quare neque debuit omnino ab ecclesiastico more abigi, quamuis Breuiarium illud citatum, eiusmodi vinculum dissoluerit. Iam enim clerus adeo sacerdotia ecclesiastica quasi seculari sibi iure possident videlicet quia vel successores a prædecessoribus hæreditant, vel propria solertia & pecuniæ dispendio conquirunt, vt vix arbitrentur ad officium teneri sed illud cũctis aliis negotijs posthabẽtes in dies procurent leuius reddere.

De officio mortuorum D. Tho. De officium autem mortuorum idem est censendum, quamuis mos iste, vt D. Thom. quolib. 6. artic. 8. insinuat, potius introductus est ratione præbẽdarum quas clerici possident, quam ratione meri ordinis. Ad officium namque animarum postridie festi omniũ sanctorum manifestum est omnes clericos in sacris teneri, cum sit illius diei proprium, sed ad aliud officium quod secundum diuersarum ecclesiarum consuetudines diuersimode aut dietim aut hebdomadatim soluitur, apparet non teneri, nisi eos qui ex decimis viuunt, puta beneficiatos vt illic censere Sanct. Thom. videtur etiam illos qui in scholis existunt, nam retribuitur pro bonis, quæ mortui ecclesiis reliquerunt. Et ideo in religionibus tenentur singuli clerici secundum sua statuta, vt reor, sub pœna peccati mortalis illud exoluere. Seculares autem clerici, qui nullum ecclesiasticum habent beneficium, non est ita constans ad eiusmodi onus lege cogi, tametsi cum iam sint sacris mancipati, videantur more teneri ecclesiæ, cui subduntur.

De litanijs nocturno officio adiectis. De Litanijs demũ, quæ in profestis diebus nocturno officio adhibentur, bene arbitror censere, qui aiunt eiusmodi cõsuetudinem nõ habere vim præcepti. Nõ enim

habent

habent formam vt sint pars diuini officij, sed sunt precationes quædam ad sanctos adhibitæ, qui solutum munus Deo offerunt. Et fortè ortum habuerunt inter religiosos propter satisfactoria flagella, quibus tunc vapulabant. Quare iam nunc in ordine nostro sancitum est, vt chorus duntaxat Litanias dicat, qui autem priuatim orant, ab illis dicendis sint absoluti. Sequitur de tempore & ordine horarum.

Secūda conclu.

Secunda conclusio. Quamuis in communi adeo sit necessarium officium statis per ecclesiam horis persolui, vt eius omissio culpa sit mortalis, tamen priuatim tempora & ordinem mutare licet culpa nonnulla esse possit, non tamen mortalis.

Probatio prioris partis conclusio.

Prima conclusionis pars inde constat, quòd vt artic. 1. monstratum est, sanctissimis rationibus ecclesia horas publicis dicendis laudibus statuit, & præsertim vt sciret populus, quo tempore ad ecclesiam cō fluere deberet. Quapropter si ordo ille intermitteretur, prægrauem offensam ecclesia pateretur, ex grauitate autem obiecti æstimatur culpæ magnitudo, esset ergo mortalis. Vnde Clementi. prima de celebratione Missarum. Graui inquit cōcilium, turbatione mouemur, quod nonnullorum rectorum negligentia, &cæt. Quo fit, vt eiusmodi delictum præfectis esset impingendum, atque illis, quibus cura publica incumbit, vt officium diuinum in communi fiat. Vnde ad significandum, quantum ad hoc referat subdit concilium, Sancimus, vt illi ad quos id pertinet &c. Eo infra, vt cathedralibus regularibus, ac collegialibus ecclesijs horis debitis deuote psallatur. Secunda vero pars conclusionis probatur.

Suadet altera cōclusiōis pars.

Nam quòd a priuatis personis tempus & ordo mutetur, cum in conspectu populi non fiat, non per se tantum fert absurditatis vt lethalem obducat maculam, immo vero licet cum sine caussa fit, leui saltem culpa non careat tamen aliquando nullam prorsus affert. Qui enim, inquam, absque vlla caussa horam constitutam prætermittit, absque dubio saltem venialiter peccat: Nam quod sæpe & sæpius inculcare non vereor, cum hoc sit proprium clerici munus, illud debet cunctis alijs negotijs anteferre, nempe vt quando in choro canitur, ipse officium soluat, vt cum alijs orare censeatur, eo vel maxime quod si semel horam legitimam prætermittat, periculum imminet vt vsque ad noctem rem prolates, & tunc, potius murmurando quàm orando debitum indigne soluas, quod fœdum est. Quare vt notatur in c. presbyter, de celebratione Missarum, satius illi est qui impedimentum timet, horas præponere, quam postponere.

Explicatur celebris summistarū assertio.

Igitur cum apud aliquem Summistam legeris horarum ordinem non esse in præcepto, duobus moderaminibus illud a tempera. s. quantum ad eos, qui priuatim erant. Et rursus quod illos sub mortali reatu non obligat. Attamen qui vel ex culpa vel absq; illa horam, exempli gratia, primam, aut tertiam, immo etiam nocturnum officium dicere quando debuit, omiserit, si postea occurrit tempus quo potest choro interesse consultius est vt ibi posteriores prius persoluat, & postea priuatim priores, quàm si vt ordinem seruet choro absit.

Veruecens. Syluest.

De ordine præterea missæ inter alias horas meminit Veruecensis, quē Syluest. refert, verb. Missa. §. 6. qui ait eum qui ante nocturnum officium puta matutinos Psalmos & laudes, Missam celebrat, mortaliter peccare, quod idem Syluester ait omnes Summistas tenere.

Anton. Hostiēs.

Et Anton. 3. parte, tit. 13. cap. 4. citat in eandem sententiam Hostiensis, & alios quibus nō refragatur. Hoc autem absque vllo iure & rationis fulcimento dictum est.

Non est mortalis culpa Missam celebrare ante matutinū officiū persolutū.

Nec consuetudo censenda vllo pacto est tale præceptum inuoluere, nam sacrificium Missæ non connumeratur inter canonicas horas, cum tantum sint septem, sed per se antiquitus sua habebant statuta tempora, saltem Missa solemnis, quam maiorem appellant, scilicet diebus festis post tertiā, de consecrat. distinct. 1. canon. nocte, & in profestis post sextam, vt illic canon. solent. & in diebus ieiunii post nonam.

De priuatis autem nihil est cautū, prætérquam quod nisi ex priuilegio, neque post meridiem celebretur, neque ante lucem, excepta nocte Natalis Domini. Si ergo soluere nocturnum officium sexta aut nona hora diei non est mortale nescio vnde inferatur, quod celebrare prius Missam sit mortale, quādoquidem distincta sint officia, neque vnum habeat necessarium ordinem ad alterum. Forsan ob consuetudinem, venialis esset culpa, ubi

fieri

fieri posset commode, si non prius nocturnum solueretur officium, nam ob caussam aliquam ordinem anteuertere, nulla est culpa, vtpote si illi qui nondum matutinas dixit caussa incumbit celebrandi quia vel prælatus præceperit, vel aliquis eleemosynam offert vt statim dicat. Imò vero si quis propter morbum aliquem legitimam haberet excusationem soluendi officium diuinum, non video cur non posset sacrum Missæ facere, quamuis neque dixerit neque dicturus esset cæteras horas. De prima autem nullus restat scrupulus. Qui enim in conuentu auroræ. Missam & reliquas ante primam dicere iubentur, melius facient post missæ celebrationem interesse choro ad primam quam illam ante Missam soluere, nisi eos obligare velis vt bis eadem dicant, quod esset ridiculum. Igitur ordo legitimus est, vt diuinum officium suis horis persoluas, priuatā vero Missam, quando fuerit expedientius, quamuis decorum est vt si post primam celebraueris illam prius soluas. Post hæc de loco vbi horæ dicendæ sunt, tertia conclusio superioris fere instar constituitur. Horæ quidē in communi & solenniter in ecclesia sunt de præcepto celebrandæ, priuatim vero vbique dici possunt. Prima pars similiter vt superior nota est, nam templa in hoc extructa destinataque sunt vt illic horæ celebrentur, sicuti & Missarum solennia. Quare in Clementina traui. de celebratione missa. in ecclesijs iubentur horæ psalli. Nihil tamen obstat quo minus in aulis principum eadem canantur officia, atque alibi ex priuilegio, quamuis Missa profecto non deberet domi permitti De hoc autem alias. Priuatim vero nulla est culpa, vbiuis dummodo locus non sit adeo indecens horas pendere. Quamuis Innoc. Host. quos Syluest. verb hora § 3. refert, censeant beneficiatum clericum teneri singulis diebus horas dicere vel audire in ecclesia, nisi iusto impedimento excusetur, alias si in camera dicat debitum, inquit, non reddet. Sed re vera vsque adeo hoc est rigidum, vt non sit tenendum. Veruntamen eatenus Innocentij sententia verum habet, quod qui stipēdio ecclesiastico eruitur, quod propter officium ei suppeditatur, non debet caussas absentiæ excogitare & fingere, vt ecclesiam suo seruitio defraudet, quod tenetur, cuius alimentis viuit. Alioqui iniustitiam committere, immo tam aperte hac parte posset esse iniustus, vt ad restitutionem teneretur.

Melius est post missam celebratā, choro interesse ad primam quam illam ante Missā soluere.

Tertia conclu. Probō.

Innocē. Hostieſ. Syluest.

Nihilominus tamen etiam illi qui priuatim diuinum officium canonice soluūt, curare debent vt si non in ecclesia, saltem domi oratorium habeant pro sua facultate destinatum, vbi attente & deuote tam egregium religionis officium Deo valeāt exhibere. Nā illud in foro aut in uicis more aliorum negotiorum secularium præstare, præterquam quod attentioni impedimentum obijcitur, non habet illam honestatem, quam res pro sua dignitate deposcit. Adde, ꝙ locis indecentibus, vt ubi profana fiunt, & inter compotandum, & dum naturæ ceditur, esse non potest absq. culpa Quare multo est cōgruentius, tempus orandi differre, quam illis locis aut tēporibus orare.

Diuinæ preces loco honesto ꝑ soluēdę.

Argumēta igitur initio quæstionis obiecta, soluta restant.

ARTICVLVS V.

Vtrum ad soluendum canonice diuinum officium requiratur attentio.

QVintum denique circa orationem meditandum est orandi modus, qui in deuotione attentioneque adhibenda positus est. Arguitur ergo, quod huiusmodi attentio sit per totū officium necessaria. Oportet enim, ait redemptor Ioannis 4. cum Deus spiritus sit, vt ij qui adorant eum, in spiritu & veritate id faciant, quare oratio dicitur ascensus intellectus in Deum, vbi autem non est attentio, neque spiritus adest quo in Deum conscendi possit, ergo illa est semper necessaria. Secundo arguitur. Orationi, quippe ꝗ actus religionis existit, necessariū est vt omni careat peccati macula, qui aūt absque attentione Deum aliquid oraret, potius eum deridere appareret, quam honorare. Cuius exemplum Basilius in libro de uita ꝑfecta, c. 2. a principe humano depromit Attentione enim, inquit, orāti in primis opus est, nam si ante principem cōsistat, negligentius te habēdo minimè audiēdo, minimè respōdendo, minime quo aspi-

Primū argum.

Secūdū.

Basilius.

aspiciendo, sed alia versum oculos flectendo, non solum non placabis, sed ad iracundiam eundem prouocabis. Quanto magis ante Deum, qui tuam conscientiam intus & in cute nouit, & qui si quid vacillas, statim deprehendit. Tertio, & eidem consonat praeceptum Innocentij ca. Dolentes de celeb Missar. vbi districtè praecipit in virtute obedientiae, vt diuinum officium quantum nobis Deus dederit studiosè celebremus pariter & deuotè. In contrarium tamen est, quod id quod in hominis potestate situm non est, neutiquam nobis ad culpam imputatur. Tenere autem fixam mentem, vt non diuagetur, non semper nobis est possibile, imò propterea Dauid lamentatus aiebat, Cor meum dereliquit me.

Tertiũ. Innocẽ.

Potissima orationis consideratio est de deuotione & attentione, quae illi partim necessaria, partim vero maximum ornamentum est. Et vt res est pretiosissima, ita tum difficillima, tum subinde rarissima. Ea enim natura est omnium rerum quae excellentissimae sunt. Formauimus autem articulum de attentione orationis in genere, eo tenore, quo eum D. Thom. tractauit. 2.2. qu. 83. cuius est arti. 13. vt inde ad attentionem horis canonicis necessariam descendamus. Vnde quo eius mentem praemittamus, ait bifariè aliquid esse necessarium, vt 5. Metaphysic. Philosoph. auctor est. Vno modo, per quod melius & decentius peruenitur ad finem, sicut equus ad peragendum iter. Atque altero simpliciter vtpote sine quo res suum finem attingere nequit, veluti cibus ad vitam. Pari modo attentionis necessitas duobus modis existimatur. Vno, vt tam diu perseuerat quãdiu oratio durat, atque altero vt cum quis ad orandũ se accommodat, attendat quid facere aggreditur. His praehabitis ad quaestionem septem conclusionibus respondetur, quinque ad genus orationis vniuersim spectantibus, duabus ad horas canonicas propriè attinentibus.

S. Tho.

Bifariã aliquid est necessarium.

Prima attentio priori modo, hoc est per totam orationem necessaria est ei, si necessarium, priori etiam ratione vsurpetur. Est enim splendidissimum orationis ornamẽtum & decus singulis verbis attẽdere, quis, quid, cum quo loquaris. Si autem posteriori modo, hoc est simpliciter necessitatis nomen accipias, tunc in oratione trinus est considerandus effectus, Primus, vt actus sit moraliter bonus, si extra gratiam fiat, idẽque meritorius si ex gratia procedat. Et de hoc statuitur secunda conclusio. Vt actus sit moraliter bonus, atque adeo meritum apud Deum, non est simpliciter necessarium, vt attentio toti orationi assistat, sed satis est, vt qui oraturus accedit, animaduertat, quid operis inceptet, tunc enim vis illius attentionis virtute per totum durat, vt faciat illum actum esse humanum. Secundus orationis effectus, est impetratio. Et de hoc similis constituitur tertia conclusio. Neque ad istum effectum simpliciter necessaria est attentio, quae totam orationem comitetur, immo si quis initio attendat quid petit impetrare poterit. Tertius denique effectu orationis est, idemque praecipuus, spiritualis quaedam mentis refectio, dulcissimaque recreatio, quae ab eloquio cum Deo inito instillat. Et de hoc adhibetur quarta conclusio, Ad huiusmodi effectum assequendum necessaria simpliciter est attentio, quae sit totius orationis indiuiduus comes. Est enim attentio huiusce effectus caussa coęua, quippe quod cum illa prima cessat, effectus quoque euanescit. Et ratio est, quod huiusmodi mentis refectio non in habitu, sed in actu spiritualis vitae consistit. Quare nisi attentione praesenti, extare nequit. Vnde Paul. 1. ad Corinth. 14. Si orem lingua (scilicet sola) mens mea sine fructu est. Quinta conclusio attentionis explicatoria est. Triplex est attentio, quę vocali orationi adhiberi potest. Prima vt quisque ad verba duntaxat attendat, ne prolatione erret. Secunda qua attenditur ad verborum sensa. Tertia, qua attenditur ad finem orationis, scilicet ad Deum & ad rem, pro qua oratur, quae quidem est maxime necessaria. Et hanc etiam possunt habere idiotae, immo vero & docti sic per hanc Deo possunt mente affigi, vt alium obliuiscantur. Haec D. Thom. quae generalia sunt omni vocali attentioni, scilicet tam spontaneae populi, quam clericorum canonicae. Quae autem antequã ad eã quae horis canonicis necessaria est descendamus, ista explicatius euoluantur, notandum quod attentionis quaestio in vocali oratione locum habet, nam in mentali, cum ipsa eadem attentio sit

Prima conclu.

Secũda conclu.

Tertia conclu.

Quarta conclu.

Rõ conclusion.

Paulus.

Quinta conclu.

ipsissi-

ipsissima oratio, vanum est quærere vtrum illic requirat ut attentio. Est.n repugnantia, mente orare & non attendere: nam cũ primum diuagari mens incipit, orare desinit. Imò ob id mentalis oratio sæpenumero optimior est, quod cum mens ad verba non effunditur, diuinis hauriendis mysterijs liberius vacat. Quare sola vocalis oratio est, quæ attentione carere potest: nimirum dum aliorsum cogitatione diffluente, lingua dat sine mente sonum.

Secũdũ. Secũdo notandum, quod attentio & deuotio, præsertim vt vulgus nomen deuotionis vsurpat, res sunt diuersæ, Vulgus namque deuotionem eam esse putat, quã in 4. conclusione diximus mentis esse refectionem, & recreationem, cum tamen Latinè aliud auribus insonet. Deuouere nãque est aliquid sanctè promittere. Vnde deuotio (vt 2.2. quæst. 82. ait S. Thom.) est quædam animi in alterius obsequium propensio, & applicatio: nempe dum quis paratissimus est promptissimus, Deo vel diuo obsequi sic enim dicitur quispiam sacrosanctæ virgini deuotus. Immo cum morte se quisque pro re aliqua destinauit, dicitur animam deuouisse. Attendere vero, nihil aliud sonat, quàm mentem habere præsentem ad id quod dicitur: nempe vt quod lingua foris personat mens simul intus concipiendo loquatur. Et quod ait August. hoc versetur in corde, quod profertur in ore. Vnde illic Paul. mentem appellat verborum animam. Quæ sine anima, inquit, sunt vocem dantia, siue tibia, siue cithara &cęt. Etenim ceu vox tubæ, ille qui sine attentione orat. Et ideo subdit inferius: Orabo spiritu, orabo & mente. Distinctæ ergo res sunt deuotio & attentio. Stat enim aliquem destinatum habere animum ad Dei seruitium, qui tamen mente dum orat non sit attentus, & fortè vice versa: tametsi deuotio suapte natura caussa sit attentionis. Nam qui animum procurat diuinis obsequijs habere præsentem, ille & in oratione attentum eum habebit. At vero quoniam ex illa mentis præsentia & attentione distillat, vt diximus, spiritualis quædam dulcedo, qua anima reficitur & recreatur, hanc vulgus appellat deuotionem cum tamen potius sit deuotionis attentionisque effectus & fructus. Ex quo sit, illarum trium attentionis specierum postremam esse fructuosissimam. Prima namque, puta attentio ad verborum prolationem infirmus est attentionis gradus, quem habere non potest nisi qui linguam norit, ob idque clerici omnes saltem debent esse Latini, alias recte & congrue efferre verba nequibunt.

Deuotio & attētio res distinctę.

Corollarium.

Secundum autem gradus, puta ad sensa attendere, non omnibus Latinis congrui, nisi Theologiæ peritis. Tertius vero spiritualibus est familiaris, etiam si sint idiotæ. Isti namque qui alia mysteria non callent, attendunt dum orant, tum ad diuinam maiestatem cum qua loquuntur, tum ad suam exiguitatem, qui loquuntur, & præterea ad eorum necessitatem quæ postulant. Supremus autem scopus orandi esse debet, cor & mentem quam maxime fieri queat deificare. Quocirca si possibile esset, in deitatem ipsam, satius semper foret attendere. Quod si vel in alios sanctos vel in sacram Virginem attendatur, non sic debet illic mens gradum figere, ac si vltimus esset scopus, de quo indocta plebs sępissime errat, sed debet id tanquam medium accipi, per quod ad diuinitatem, quantum Deus dederit, ascendatur. Quapropter oratio à sanctis sic describitur vt sit ascensus mentis non in diuos neque in alias supremas substantias, sed in Deum ipsum. Quin verò meditatio passionis Christi cæterorumque eiusdem humanitatis mysteriorum dum oratur, etsi sanctum sit concilium, haud tamen illic sistenda est mens tanquam in fine, sed tanquam medio vtendum, quod omnium supremum est ad diuinorum amorem. Cuius quidem nos meditatissime ecclesia admonet in pręfatione Natiuitatis. Per incarnati enim inquit, verbi mysterium, noua mentis nostrę oculis lux tuæ claritatis infulsit, vt dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in inuisibilium amorem rapiamur. Ex quo fit rursus, quod attendere ad id quod petis, si temporale est, quamuis quadam tenus, liceat periculo tamen non caret, ne diuinam maiestatem illuc referas. Et ideo non est illic diutius immorandum. Immo vero cum interea quæ a Deo nobis efflagitanda sunt, sempiterna gloria, ac subinde gratia & virtutes, quibus illuc promouemur, apicem & culmen teneant, tamen neq; in istis est finis orationis constituendus,

Supremus orãdi scop.

Orationis definitio.

Secũdũ documētum.

dus. Etenim, etsi propterea quòd Deus ipse eorum obiectum est, saluberrimum sit postulare, tñ intentionis vertex in Deum ipsum, eiusque gloriam, qua ipse beatus existit, referendus est: videlicet, vt id ipsum quod eius conspectu frui experimus, non tam ad nostrum bonũ, quod ad amorem attinet concupiscentiæ, quàm ad suum ipsius, quod amor est beneuolentiæ, referamus: nempè non tam ad id ꝙ nostra voluntas, quàm ad id quòd sua explcatur: qua voluit suam propriam fęlicitatem in nos effundere. Quam ob rem in horis singulis dum inchoantur, post petitionem diuini adulterij statim initio canitur. Gloria Patri &c. tanquam scopus quò tota referatur ratio. Hæc autem alius est loci fusius differere. Hinc ergo ad propositum reuertentes, statuimus sextam conclusionem.

Sexta conclu. Attentio est in præcepto, non solum clericis canonicè canentibus & orantibus sub reatu mortali obligante: verum & suo modo secularibus, dum spontaneas fundunt preces. Vtriusque partis ratio ex ipsa rei natura proficiscitur: nam cum orare sit actus virtutis, neque vero cuiuslibet, sed religionis, necesse est vt fiat, quando, & vbi, ac potissimum quomodo oportet: quibus circunstantiarum ornamentis vna quæque virtus secundum Philoso. vestitur: modus autem nullus est naturæ orationis germanior, quam attentio. Quatenus autem ad horas canonicas res attinet, conclusio peculiariter probatur ex verbis Innocen. in concilio generali, cap. dolentes. de celeb. Miss. vbi ait, Districtè præcipimus in virtute obedientiæ, vt diuinum officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis (nempe clericis) Deus dederit, studiose celebrent, pariter & deuote. Verba namque illa, districtè in virtute obedientiæ, planissimè ostendunt præcepti vim, obligantis sub reatu mortali. Neque vllius est apparentiæ eiusmodi cauillatio, quod præceptum illic non feratur super modum attentè deuoteque orandi, sed super substantiam, vt diuinum officium integrè persoluatur. Nullius inquam, est apparentiæ, nam cum præceptum illud iampridem, vt dictum est, in ecclesia extitisset, nulla erat in Concilio oborta de illo quæstio: sed quia modus dicendi sensim in præceps ibat, cautum est sub præcepto illum instaurare. Adiectio autem illa quantum eis Deus dederit, ansam prima fronte offerre potest dicendi quod attentionis modus relictus fuerit orantis arbitrio. Attamen non sic se res habet, sed sensus eius est, quod nemo teneatur summam adhibere attentionem ac deuotionem: sed tamen apparare sese, modo statim explicando, vt per se non fiet quo minus Deus deuotionem atque animi refectionem influat. Quod si aduersus huiusmodi sententiam inde arguas, quod ecclesia de actibus animi internis, vtpote quos minime nouit, iudicare non debet.

Róconclusióis.

Innocẽ.

Obiectio. Respondetur, quod quamuis per se, si illos seorsum spectes, sub ecclesiæ iudicium non cadant, nihilominus tanquam exteriorum radicem aut circunstantiam, mandare de illis potest. Dum enim annualem confessionem indixit, subsequenter iussit vt mente de peccatis cogites, illaque memoriam reuoces. Immo in Clemens multorum de hæreticis, eos qui odio vel amore hæreticos inquirunt, aut inquirere prætermittunt, excommunicatione ferit: quam non incurrent, nisi ex huiusmodi affectionibus delinquant. Pariter ergo præcipere potuit attentionem, quæ orationis ingenio & conditioni natiua est. At ne quis nimium mandati rigore perterrefiat, adhibetur conclusio 7. Præceptum attentionis in officio diuino canonicè persoluendo, duo includit: videlicet vt orandi initio quisque attendat quid agere aggreditur. Præterea, vt talem attentionem inter orandum consulto & ex professo non interrumpat, hoc est nisi consultò & meditato agat per quod animum a priori attentione distrahi deprehendat. Quin vero ad prius membrum satis est, vt virtute alicuius præcedentis intentionis & consuetudinis fiat. Vt si quis, dum signum ad horas datur, ad chorum de more vadit, aut secum priuatim, faciendo id quod solet, recitare inchoent, per illud satisfacit præcepto. Secundum autem membrum declarat D.Thom. artic. citato in solutione tertij. Si quis enim, inquit, ex proposito in oratione mente vagetur, hoc peccatum est, & impedit orationis fructum.

Solutio.

Septima conclusio.

D.Tho.

Pecca-

Peccatum inquit est: vbi præceptum deno tat. Et fructum orationis amittit, puta non solum animi refectionem, quam supra diximus non durare nisi quamdiu attentio durat, verum & meritum & impetrationem: quia studio dimouetur ad attentione. Et in hoc, inquit, sensu accipiendum est illud Augu in regula: Psalmis & hymnis cum oratis Deum, hoc versetur in corde, quod profertur in ore. Euagatio vero mentis quæ fit præter propositum, orationis fructum non tollit. Intellige meritum, & impetrationem, vt supra exposuimus, nam animi refectio non prouenit nisi dum ad rem attendis. Vnde Basil. loco citato de vita perfecta. Si debilitatus inquit, a peccato fixe nequis orate, quantum cunque potes, teipsum cohibeas, & Deus ignoscet: eo quod non ex negligentia, sed ex fragilitate non potes, vt oportet, assistere coram Deo. Hæc ille. Vbi nota, quod ex negligentia crassa mentem diuagari permittere, eodem relabitur, ac si consulto id faceres. Est enim nauigatio mentis, cum cogitatio a proposito auersa absq; vllo scopo oberrando discurrit, Cuius quidem caussa multiplex est. Prima quidem, quam Basilius significat, scilicet mentis debilitatio & languor, quem ex peccato originali contraximus per quod frenum originalis iustitiæ amisimus. Vt enim qui nõ est poplite firmus, non potest fixè incidere ita neque mens nostra firmiter propositæ meditationi adhærescere. Et sicut soldum fluctuantem aquam irridiat, non potest radios solide illic infigere, sed videntur titubare, sic se habent diuini radij in mentibus nostris. Præterea & praui habitus nostrorum scelerum & insolita consuetudo mundana cogitandi. Nam sicut corruptus humor corporeus quo semel fluere incipit illuc semper ac pertinaciter decurrit, sic & lubrica nostra cogitatio. Accedit & supra hęc omnia, dæmonum infestatio, qui nobis in oratione quà cum Deo tam familiariter conuersamur, infestissimi sunt. Quapropter nec nobis demirandum est, quod mentem in oratione retinere non possumus, neque tamen desperandum, sed tanquam in re vt pretiosissima, ita & difficillima, omni potius diligentia enitendum, vt orantes, præsentes animo, simus, primum diuinum fauorem contra dæmones imprecando. Hac enim ratione nos instruxit ecclesia, quæ canendi exordium inde auspicatur, Domine labia mea aperies, Et, Deus in adiutorium meum intende. Deinde & cogitatricem mentem aliunde, quantum in nobis est, dimouentes, ad diuina assuefaciendo. Quò autem ad rem redeamus, quoties quis dedita opera mentem ab attentione non dimouet, præceptum orandi non omittit. Vt autem rei perspicuitate timoratis conscientijs consulamus, nemo censendus est attentione ex professo distrahi, nisi hæc concurrant, videlicet vt dum horas pendit, alio negotio occupetur, quod suapte natura orationis attentioni aduersetur. Vt si quis, verbi gratia, tunc legat, aut scribat, aut pingat, aut id genus aliquid faciat, quod attentionem requirit. Quare si dum quis orat, manus lauat, aut se induit, aut aliud quidpiam facit, quod non tantam animaduertentiam expostulet, etsi contra orationi dignitatem male faciat, & forsan venialiter peccet, haud tamen contra præceptum mortaliter. Dixerim forsan venialiter, quoniam non semper est peccatum, immo in ordine nostro præceptum nobis est vt surgentes officium Virginis dicamus, & vt antiqua indicat Dormitorij dispositio, inter induendum se fratres illud inchoabant videlicet vt iniqua phantasmata quæ in ipsa expergefactione occurrere assolent, abigerentur. Rursus requiritur, quod qui aliquid facit aut cogitat, quod ab orationis attentione extraneum est, aduertat per illud ab eadem attentione dilabi. Quare etsi vltrò & voluntarie alia cogitet (vt bene ait in sua summa Caiet.) quousque inspiciat se distrahi, semper reputatur inaduertenter diuagari; atque adeo excusatur ab omissione præcepti de attẽtione implet que adeo subinde orandi mandatum: tametsi diffitendum non sit propter dignitatem orandi & propter periculum, crebrò venialem culpam irrepere. Supra hæc autem adde, quod non quoties per attentionis omissionem mortaliter delinquitur, necessitas incurritur restituendi, vt articulo proximo dicturi sumus. Emergit autem obligatio iterum eandem horam repetendi. Quod si contra hoc postremum verbum sic arguas. Qui ecclesiam ad audiendum sacrum die festo intrat, cum animo tamen mortaliter corrupto, si sacrum audiat, præceptum implet, ergo qui psalmorum sub-

August.

Basilius.

Quid mentis diuagatio.

Caieta.

stantiam profert, etsi sciens & prudens vaga mẽte id faciat, pari rationi satisfacit debito. Negatur consequentia quia præceptum audiendi Missam, non obligat nisi taliter audire vt sit actus humanus, qualis esse potest, etiam si aliud simul ad sit sinistrum propositum. Soluere autem officium diuinum obligat vt fiat attente. Quare sublata attẽtione, præceptum non impletur. Conuincit autem prefata argumentatio quod si quis attente oret quamuis id faciat adiunctam habens vanam gloriam, immo, quamuis simul habeat propositum aliud mortale, satisfaciet præcepto quantum ad substantiam, ita vt non teneatur officium iterare. Hæc ad pacandas conscientias dicta sint, nihilominus non esse debent contentus sic orare: immo, vt nuperrimè dicebamus, adhibenda est cura & diligentia vt attentio per totam orationem perseueret, & magis ac magis mens reficiatur. At vero quoniam conclusionis tenores seculares etiam libere orantes complexi sumus, adnotandum est & illos suo modo ad attẽtionem teneri. Primum, quia aliquando occurrit eis quoque orandi præceptum: vt capit. 6. & 7. super Matthæ in illo Christi verbo, Petite & dabitur vobis adnotauimus, tametsi cum sit affirmatiuum, non obliget pro semper, sed pro tempore & loco, quod non est præsentis loci discutere. Vnde quando quis in tempus incidit eiusmodi explendi præcepti, perinde ad attentionem tenetur atque clericus. Quare Diuus Thomas loco proxime citato generaliter, ait, ex proposito in oratione mente vagari, peccatum esse.

Seculares orantes etiã suo modo ad attẽtionẽ tenẽtur.

Dubitatio.

At vero dubium est, vtrum dum quis libere & suapte sponte orat, teneatur etiam mente attendere. Apparet namque minime teneri, nam si hoc ego tempore nullatenus orare obligor, nulla apparet culpa si orare ad meum libitum velim, etiam consulto mentem aliorsum vertendo. Exẽpli gratia: Cum opifex & mercenarius dũ manibus operatur profana canit, cur non etiam tunc orare poterit, tametsi dedita opera totam attentionem manuali opera habeat defixam? Respondetur collectionem nullam esse. Non teneor orare, ergo quamuis orem, non teneor attendere. Nam quanquam licitum mihi sit ab opere religionis nonnunquam vacare, tamen dum facio ex ipsa natura virtutis obligor debite facere. Sicut, in operibus otiosis contingit. Nam licet non tenear operari, tamen dum operor, teneor sine aliquo honesto id facere: alias nonnulla est culpa. Pariter ergo dum oro teneor pro rei dignitate orare, ne contemptor & irrisor apud Deum habear. Dixerim, dum oro, nam, si quis quicquid negotij faciat, vult Psalmos recitare vt alias caueat cogitationes, non est cur vitio detur, quia illud non per modum orationis eligitur, sed tanquam mentis retinaculum. Sed rogas nunquid perinde erit peccatum mortale, attentionem orationis aut negligere aut dimouere dũ quis citra præceptorum orat, ac si clericus in oris canonicis ad facere? Apparet enim sic res habere, eo quod, vt modo dicebamus, dignitas orationis attentionem exigit. Respondetur nihilominus non perinde peccare, nam vbi præceptum interuenit orandi, eodem prçcipitur attentio. Vbi autem libere & citra obligationem oratur sola est culpa venialis indecenter orare: quare distractio, etiam meditata, nisi contemptio adsit, nunquam erit mortalis.

Solutio.

Hæsitatio.

Argumenta ergo quæ in capite quæstionis proponebantur, non necessitate præcepti procedunt, alias efficacia essent, vt conclusione sexta assertum est, & in septima declaratum. Sed dirigebantur ad probãdum attentionem necessariam esse per eam orationem, quod re vera nõ probant. Et ideo ad primum respondetur, illum in spiritu & veritate orare, qui instinctu Spiritus sancti secundum diuinam, & ecclesiasticam sanctionem ad orandum se accommodat: etiam si ex animi languore mẽs postea aliorsum deffluant, Et eidem sufficit vt oratio sit ascensus mentis in Deum.

Ad primũ arg.

Ad secundum satis inter explicandum septimam conclusionem responsum est, nempe quo non quicumque mente dum orat diuagatur, Deum irritat, sed ille duntaxat qui id vel consulto vel negligentia crassa facit. Auctoritati autem capituli, Dolenter. sua est conclusio concessa, nempe, præceptum esse attentionis, non tamen quæ necessario totam orationem debeat comitari.

Ad secũdũ arg.

ARTI-

ARTICVLVS VI.

Vtrum episcopus & clericus id facere præter mittens quod facere tenetur, ad restitutionem aut præbendæ aut fructuum obligetur.

CVm decimas clerici, vt supra ostensum est stipendij loco propter officium suscipiant, ordo præsentis disputationis vt exploremus exposcit, vtrum ecclesiastici seu episcopi sint, seu inferiores sacerdotes & clerici, ad restitutionem toties teneantur, quoties id quod debent non faciunt. Et arguitur à parte affirmatiua. In primis cap licet. de electione lib. 6. sancitum legimus in concilio Lugdunen. sub Gregor X. vt ille cui ecclesia parœcialis demandata est, nisi intra annum sacerdos fiat, vt residere in ecclesia valeat, nulla præmissa monitione sit prębēda priuatus Cui Bonifa. c. commissa. eodem tit. adiecit, vt si mentem non habuerit ad sacerdotium promouendi, teneatur ad restitutionem fructuum. Secundo. In concilio Lateranen. sub Leo. X. sessione 9 decretum est, vt qui diuinum officium canonice non persoluerit, pro rata teneatur perceptos fructus restituere, quod si supra dimidiatum annum in eadem negligentia perstiterit, beneficio priuetur, quippe quod propter officium datum erat. Tertio. Non solum qui horas canonicas nō pendit, immo qui corruptis moribus est, videtur ad restitutionem obligari. Sane cum fructus ecclesiasticos populus clericis tāquam pretium suorum peccatorum & vota apud Deum offerat, vt habetur 12. q. 1. canon. videntes, quare vt Oseæ 4. legitur & refertur 1. quęst. 1. canon. ipsi sacerdotes peccata populi comedere dicuntur. Qui autem aliorum intercessores sunt apud Deum tenentur pura mente integram vitam viuere. Quare si aliter viuunt, ad restitutionem tenentur secundum tenorem tituli, de condit. cau. data & non sequuta. ff. in contrarium facit, quod neque stipendia, neque vero decimæ conferuntur sub ea conditione vt quocunque actu stipendiatus famulus defecerit, ad restitutionem teneatur. Nemo enim, quæ fragilitas humana est, tam inculpate famulari potest. Præterea, quod vt lib. 1. disputabamus, qui pœnam incurrit, non tenetur ante condemnationem illam luere.

(Primū arg. Cōcil' ū Lugdunen. — Bonifa. — Secūdū. — Tertiū.)

Quatuor capita sunt de quibus in præsentiarum controuerti potest, vtrum clerici ad restitutionem, seu præbendæ, seu fructuum teneantur, quæ argumentorum ordine designata sunt. Primum, cum quis sacerdotium possidet, in animo non fert sacerdos aut clericus fieri. Secundum, cum prędictos ordines in tempore non recepit. Tertium, cum officium canonicarum horarum non pendit. Quartum, cum honestam vitam, vt clericum decet, non viui. Haud enim hic de simonia, aut de homicidio, aut de alijs sceleribus, ob quæ vel irregularitas contrahitur ad obtinendum beneficium, vel priuationis mulcta incurritur. Illorum enim disputationes ad alia loca spectant diuersa. Sed ea hic duntaxat disputamus, quæ ad promerēdos decimarum fructus atque alia stipendia sunt clericis necessaria. Ad quæstionem ergo licet supra prædictum numerum, sex conclusionibus respondetur. Prima est expresse assertio prædicti c. commissa. de elect. lib 6. Qui parœcialem habet ecclesiam, non intendens ad sacerdotium promoueri, ad perceptorum fructuum restitutionem tenetur. Parœcialem inquam quæ curam habet animarum annexam, secus de collegiata, vt habet illic glo. Et ratio, est, quoniam, vt cauetur in citato c licet. eod. titu. tenetur eiusmodi clericus in ecclesia sua residere, per seque ecclesiæ famulari, quod antequam fit sacerdos, non valet. Quocirca eadem lege comprehenditur episcopus. Et quamuis text. loquatur receptione pari ratione intelligitur de retentione. Quemadmodum inquam si dum parœciam suscipis, promoueri ad sacerdotium non cogitas, fructus restituere cogeris, quamdiu mentem non mutaueris, ita licet dum illam suscepisti sanum habueris propositum, si tamen id postea mutes decernens non fore sacerdos, ab illo temporis articulo teneris fructus restituere. Itaq; quocunque tempore non intenderis sacerdotium suscipere, fructus illius temporis non facis tuos, nam par est de acceptione & retentione ratio, vt illic scite in gloss. notatum est. Et nota. Non intendens, quo verbo comprehēditur etiam ille qui dubio est animo, nam qui hęsitat,

(Quatuor capita cōtrouersiæ pśentis. — Prima conclu.)

non intendit. Quocirca si qui parœciam suscipit nondum de vita deliberauit, sed pendens est animi, vt si res alia via felicius successerit, habitu clericali sit renunciaturus, profecto non tuta conscientia fructus recipit. Si autem intentionem quidem habuerit sacerdotij suscipiendi, sub conditione tamen, nisi per mortem primogeniti fratris hæreditas paterna sibi obtigerit, aut aliud quidpiam seculare prospere successerit, fortasse erit, qui dicat eum posse eosdem fructus ecclesiasticos percipere, eo quod conditionalis intentio, quodammodo est intentio. At neque huiuscemodi profecto conscientiam sanam esse arbitraret, quoniam cum textus ait, Non intendens absolutam intentionem exposcit. Et ratio etiam suffragatur, nam qui absolute percipit fructus, absolutam habere debet intentionem. Alioqui fraudulenter, vt ait text. eos recipit. Parenthesis vero illa textus (nisi voluntate mutata promptus fuerit) non sic astute intelligenda est, quod cum voluntate mutata ad sacerdotium promptus fuerit, possit fructus illius temporis recuperare, quo propositum sacerdotij non habebat, sed quod cum proposuerit promoueri, iam inde suos illos faciat.

Quæst. Percontaris autem virum in eiusmodi restitutione facienda expectanda sit iudicis condemnatio, an vero nulla expectata sententia sit exequenda: Apparet namque

Solutio. sententiam esse præstolandam, eo quod lex illa videtur pœnalis. Respondetur nihilominus nulla opus esse iudicis cognitione, sed eo ipso quod quis non habeat propositum suscipiendi sacerdotium, fructus non facit suos, quoniam lex illa non est pœnalis. Immo collatio parœcialis sacerdotij licet absolute fiat, confertur tamen cum illa obligatione, vt cui confertur, sacerdos fiat, alias fructuum dominium non acquirat. Quo ergo casu locum habet Digestorum titulus supra citatus, de condi. cau. da. & non sequu. Sed est præterea adnotandũ quod etiam si ille non intenderit promoueri, immo licet propositum habuerit se vxoriæ implicandi, titulum prebendæ secundum rigorem textus non perdit. Imò quotiescunque sacerdos esse voluerit, absque noua prouisione eandem valet retinere præbendam. Porro vero saltem ille qui firmato animo nunquam sacerdotalem ordinem suscipiendi parœcialem ecclesiam possidet præterquam quod fructus, vt ait text. non facit suos, non est immunis à delicto iudicandus. immo crediderim mortali, nisi illam reliquerit, quandoquidem ecclesiam occupat cui seruire non cogitat, quod profecto absque exitiali animarum detrimento, quarum cura eidem præbendæ annexa est, fieri non potest. De alijs autem beneficijs quæ extra animarum curam sunt, etiam si seruitium habeat annexum nihil sancitum est. Quare neque temere asserendum quod etsi absque clericali intentione possideantur, obligatio restitutionis fructuum inde emergat, nam odiosa iura, vt habet regula iuris, restringenda potius sunt, quam amplianda: At vero neque arbitror à culpa mortali esse mundum qui beneficium habet cui annexum est clericale obsequium, nisi propositum habeat, si non sacerdotalem, saltem illum ordinem suscipiendi qui tale seruitium necessarius est. Aut si nullus requiratur, ordo, saltem intentio necessaria est, clericorum more viuendi. Absurdissimum enim esset qui canonicatum, aut aliud eiusmodi beneficium, obsequio ecclesiastico deputatum retineret cum animo ad matrimonium conuolandi, aut seculariter viuendi. Quin vero neque præstimonia, quæ vocãt absque culpa cum eiusmodi seculari animo & habitu possidentur quandoquidem vt sæpe antea diximus, istiusmodi titulis clericalis est. De pensionibus autem alia est ratio quippe quæ sine ecclesiastico titulo conferuntur. Quamuis ipsi propter aliquem famulatum ecclesiæ concedantur, absurditate non caret. Sunt enim qui cum sacerdotiorum potiantur, mutato animo eadem retentis pensionibus resignãt, quas quidem coniugati retinent, quibus vxorem, & proles, & secularem fastum sustentent. Quod quidem adeo est instituto ecclesiastico absonum, vt cur ecclesia ferat, non viderim. Secundum caput restitutionis quod posuimus erat, dum parœcialis clericus intra annum sacerdotium non suscipit. De quo in d. c. licet de elect. lib. 6. extat conclusio, quæ hic sit nobis secunda. Qui titulum habens parœcialis ecclesiæ intra annum ad sacerdotium non promouetur, nulla etiam præmissa monitione, eadem est

Quid de præstimonijs.

Quid de pensionibus.

Secũda conclu.

est præbenda priuatus. Et est similiter intelligenda ac præcedens nempe quod non opus est alia priuatoria sententia eo quod lex illa non est pœnalis, sed conuentionalis. Enimuero cum nulli esset animarum cura demandanda, nisi sacerdos esset qui illico suam prouinciam administrare posset, sanctum ecclesia duxit nemini eiusmodi præbendas indulgere nisi cum illa conuentione, qua non seruata, eo ipso sit priuatus. Quod si arguas. Ille facta prouisione vere & absolute est præbendæ dominus ergo nisi audiatur, non est expoliandus. Negatur consequentia, quia eiusmodi collatio semper, quodam modo est à futuro pendens. Sicuti si tuam tu pecuniam alicui sub aliquo obligatione & pacto conferres, eo ipso, quo ille pacto non stet, tenetur eandem tibi reddere.

Rō conclusion.

Obiectio.

Solutio.

Illum autem canonem postmodum Bonifa.cap.cum ex eodem titulo. sic moderatis est, vt duntaxat ratione studij, quo posset postmodum sacerdos esse ecclesiæ fructuosior, valeat episcopus cum huiusmodi clericis per septennium dispensare. Nũc vero temporis quocunque de caussa dispensator. Circa hanc ergo conclusionem nulla extat immorandi caussa. Tertium ergo caput restitutionis ecclesiasticorum fructuum ex omissione ortum ducit persoluendi diuinum horarum officium, in quo plura complicantur dubia. Et primum est, An qui officium diuinum non soluit, ac restitutionem teneatur, & quo iure. Et incipiendo à naturali & diuino apparet in primis non teneri, quia in capit. presbyter. de celebratione missarum, & alijs supra citatis vsque ad Concil Lateranens. sub Leone X. nulla extat restitutionis mentio, sed tantum præcipitur, vt soluatur officium diuinum. Si autem restitutio diuini esset iuris, non fuisset ab ecclesia tam longo silentio dissimulata, sed expressis verbis explicata, nam per hoc quod orare præuisum est, non satis exprimitur quod aliter facientes ad restitutionem teneantur. Item beneficia non propter horarum officium solum, verum & pro alijs impenduntur clericis, qui autem alia prætermiserit, vt si plebanus in sua cura fuerit negligens, non ideo iure diuino ad restitutionem tenetur.

Bonifa. ad pteritā coclu.

Dubiũ.

Primũ argum.

Argu. 2.

His tamen non obstantibus statuitur tertia conclusio. Qui sub titulo clericali stipendium habet ecclesiasticum, nempe ex decimis aut similibus oblationibus, nisi diuinum officium soluerit, ad aliquam restitutionem tenetur.

Tertia conclu.

Hoc patet, quia huiusmodi stipendia licet non quantum ad quotam tamen iure diuino, quin etiam naturali, instituta sunt tanquam stipendia ecclesiasticarum functionum. Munus autem maxime proprium clerici est, vt supra diximus, officium diuinum certis horis pendere. Quare in Concilio Lateranens. ad hoc propositum allegatur quod beneficium datur propter officium, ergo qui non penderit, iugo restitutionis eodem iure subijcitur, eo quod non vtrumque, sed contra iustitiam deliquerit. Non dixerim, si hoc aut illo modo officium, non soluerit, neque quod ad talem aut talem restitutionem teneatur, nam hæc omnia sunt de iure positiuo, sed quod sub pœna alicuius restitutionis teneatur clericorum quisque orãdi munus. Atqui in huius conclusionis confirmationem facit, non esse aliud credibile, quam quod ante nuperrimum Lateranens. concil. mos fuerit ecclesiæ, vt qui officium diuinum non diceret, ad aliquam restitutionem teneretur, alias præfatum Concilium non sic repente tam insigne præceptum protulisset, & tamen vt dicebamus, expressa restitutionis mentio non habetur antea in iure, ergo præceptum ipsum orandi, secundum naturale ius & diuinum sub alicuius rationis pœna interpretabatur. Subtexitur, nihilominus, quarta conclusio, Non quicunque defectus in persoluendo diuino officio immo neque omnis qui culpam inducit mortalem ad restitutionem obligat. Vt, si incongrue proferas, aut versus aliquos etiam ex supina negligentia, & oscitantia interpoles. Probatur, quia hoc nimirum irretire conscientias, cum vix caduca, labilisque hominum vita sine huiusmodi negligentijs transigi queat. Immo vero si matutinale officium, aut aliam horam seu exculpabili obliuione seu dedita opera prætermiseris, quod forte semper est mortale, aut si totum diem orare prætermittas, quod certe est lethale, non ideo ad restitutionem rigore iuris teneris. In primis enim qui non ratione beneficij, quia nullum habet sed ratione ordinis orã

Probatio.

Confirmatio.

Quarta conclu.

Probõ.

di lege tenetur, non est quod restituat. Qui vero ratione beneficij fuerit obligatus, quamuis collatum ei fuerit propter officium, non tamen adeo minutatim respondere debent stipendij portiunculæ singulis canonicis horis, vt cuiusque prætermissio ad restitutionem illius portionis obliget. Quoniam neque in ciuilibus familijs tam exacte requiritur seruitium, neque Spiritus sanctus cuius nutu ecclesia regitur, tales voluit suis ministris scrupulos inficere. Ex quo fit quod & si dum oras attentionem studio, & meditato inde dimoueas licet mortale crimen sit, vt supra diximus, ad restitutionem tamen non obligeris, quoniam neque si officium prætermitteres, obligatus esses.

Dubitatio. At vero dubium de illis restat qui longiori tempore orare canonice prætermittunt, maxime si præbendas habeant ecclesiasticas. *Rõdubitandi.* Et dubitandi rationem nobis offert sessio. 9. citata Lateranens. Concilij. *Concil. Latera.* Cuius verba sunt. Statuimus & ordinamus, quod quilibet habens beneficium cum cura vel sine cura, si post sex menses ab obtento beneficio diuinum officium non dixerit, legitimo impedimento cessante beneficiorum suorum fructus non faciat, pro rata omissionis officij & temporis, sed eos tanquam iniuste perceptos in fabricas ecclesiarum huiusmodi beneficiorum, vel pauperum eleemosinas erogare teneatur. Si vero vltra dictum tempus in simili negligentia contumaciter permanserit, legitima monitione præcedente, beneficio ipso priuetur, cum propter officium detur beneficium. Intelligatur autem officium omittere, quo ad hoc quod est beneficio priuari posse, qui per quindecim dies illud bis saltem non dixerit. Hæc in Concilio. *Expẽdũtur verba Concil. Lateranens.* In hac vero vt iacet, verborum serie partim nimia videri cuipiam potest relaxatio, partim vero nimia perstrictio. Nam quod vsque post menses ab obtento beneficio non cogatur clericus sub aliqua pœna officium dicere, nimia relaxatio est. Rursus, quod qui postea vno aut duobus diebus orare cessauerit, teneatur pro rata soluere, nimium apparet rigidum. Præterea, quod vrgentius est, nec verba concilij, vt iacent satis sunt intelligibilia. Habetur enim prius, quod qui post sex menses ab obtento beneficio non orauerit pro rata restituat, postea vero subditur. Si vero vltra dictum tempus in simili negligentia contumaciter permanserit, &c. Quæ quidem verba prioribus non grate cohærent, nam hæc postrema, in simili negligentia, aperte denotant negligentiam priorum sex mensium ad restituendum pro rata obligasse, quandoquidem post illos, rigor cogendi per comminationem priuationis beneficij adhibetur. *Explanatũ Cõcil. iã modo citatum.* Conijcio ergo, immo certo crediderim, illud verbum Concilij non esse, post, sed, per, videlicet vt sensus sit, quod qui per sex menses ab obtento beneficio vel quamlibet eorum partem officium non dixerit, solum teneatur ad restitutionem pro rata. Elapso vero semestri, si post admonitionem in quindecim diebus non bis orauerit, beneficio priuetur. Itaque primum semestre non datur tanquam induciæ, vt clericus non orans nulli subiaceat pœnæ, esset enim omni rationi dissonum, sed, vt non priuetur. Et hoc pacto verba sunt intelligibilia, alioqui minime. Colligitur ergo ex hoc Concilio, quod quæcunque horarum missio cum primum quis habet beneficium, eum ad restitutionem obliget, immo si rigorem verborum spectes, quamuis vnam duntaxat horam prætermittat, restituere compellatur. Porro autem hic censendi rigor, nimium ius apparet, eo vel maxime quod etsi præcipuum clerici officium sit horarum pensum, nihilominus beneficium pro alijs etiam officijs tribuitur, & ideo ratio non exigit vt vsque ad huiusmodi minutias fiat restitutio. Neque ius diuinum ad id cogit, neque synodus credenda est tam districtio rigore sua protulisse verba. Igitur quo rem summatim comprehendamus, concilium, saltem hoc capitulum nondum plene, quod sciam, vsu & more receptum est. *Concil. Lateranẽse more & vsu receptũ non est quo ad restõnẽ fructuũ benefi- cij pro rata omissiõis officij diuini.* Fuit enim Synodus illa nimium prolixa, & aliqua continens, quæ non erant tanti momenti. Quapropter salua illa auctoritate, quæ concilijs summa debetur, nescio an sit omnino necessarium ad rigorem cessionis huius omittentes, vnum aut duos dies, ad restitutionem obligare. Enimuero neque altera pars, nempe quod qui vltra semestre officium diuinum non soluerit, priuatione beneficij mulctetur in vsu (quod audierim)

rim) vspiam est. Neq. admonitio illa, quæ illic fieri iubetur, fieri consueuit. Haud enim est ipso facto priuatus, vt de illo supra diximus, qui in animo non gerit ad sacerdotium promoueri, aut non intra annum promouetur, sed, si concilium seruaretur, esset priuandus. Quod ergo consilium egomet mihi ex his colligerem, est pro vno aut duobus diebus nemini restitutionis scrupulum inicere, quamuis peccatum sit mortale, saltem eos, qui relaxationibus cruciatæ Bullæ gaudent. quibus ad horis male pensis absolutio continetur satis crediderim esse tutos, quamuis eiusmodi paruas negligentias commiserint. Quando vero orandi omissio vlterius procedit, tunc compositio cum summo Pontifice, aut eius legato locum haberet. Id quod propter auctoritatem Concilij dixerim. Nam stando iuri diuino, cum episcopo fieri posset Enimuero huiusmodi restitutiones, si idem diuinum naturaleque ius, immo si pontificium priscum consulas, ecclesiarum fabricis adiudicandæ essent, aut impios vsus insumendæ. Etenim cum decimarum stipẽdia res sint propriæ ipsarum ecclesiarum, ministri qui non seruirent, eisdem ipsis deberent restitutionẽ. Quin verò idem Lateran concilium eisdẽ ecclesijs aut pauperibus fieri iubet. Attamen, iam nunc temporis, vt alias diximus summi Pontifices suis vsibus necessarias esse ducunt, & ideo cum illis de restitutione paciscitur. Postremum denique dubium huc pertinens, superest de illis, qui ecclesijs famulari tenentur, non tamen pro dignitate satis inseruiunt, nempe de canonicis qui in intrando chorũ, indeque exeundo, constitutum signum punctim obseruant, videlicet, vt neque ante ingrediantur neque post permaneant, vtrum ad restitutionem pariter teneantur; Petrus nãque de Palud in quarta distinct. 15. quæst. quinta, istorum conscientias flagellat, dicens, quod si residuum temporis negotijs ecclesiæ impendunt, bene quidem, qui autem otiose & sine bona caussa sponte abest, nõ est tutus, etsi ecclesiæ statutum aut consuetudo eum excuset. Quoniam tale statutum irrationabile erit, quod ideo cõscientias sedare non sufficit maxime in anniuersarijs eo quod qui sua bona sub tali vinculo ecclesijs legarunt, non ea censentur canonicorum statutis, nisi rationabilibus, subdidisse. Nihilominus contra eiusmodi scrupulum subijcitur quinta cõclusio. Vbi non est manifesta statuti peruersitas quicunque choro iuxta tenorem institutionum suæ ecclesiæ inseruiens bona fide & conscientia fructus facit, neque ad illam tenentur restitutionem. Conclusio est per se liquida, nam postquam totũ collegium more, & vsu legem condidit nisi manifestarie prauitatem, & corruptelam præseferat, nemo eiusdem societatis, tenetur amplius de legis ratione discurrere, sed eam seruando satisfaciet.

Cõsiliũ auctoris cõtra ꝓximam dubitationem.

Postremũ dubium.

Petrus Palud.

Quinta concl.

Quartum denique ac postremum caput restitutionis bonorum ecclesiasticorum ab aliquibus, vt supra diximus, constituitur, si clericus moribus & vita non sit ille, quem esse decet. Quam quidem opinionem Adrian. Amplexari videtur in illa supra citata quæstione de restitutione, vbi ait, quod clericus perdite viuens, & Deum continuo prauis moribus stimulans, aut officium debitum prætermittẽs, tenetur restituere quidquid de fructibus ecclesiasticis expenderit Cuius argumen. supra in fronte quæstio. tertia, sed collocauimus. Opin. tamen hæc esse non potest nisi quorumpiam forsan Iurisconsultorum qui ex sancto potius zelo quam consulta ratione philosophantur. Nam Alexandr. Halensis, tertia parte, quæst. 36. cui Adrian. illam inscribit, non loquitur nisi de eo qui ecclesiæ non seruit, de quo ait, quod sicut conductus agricola non laborans non est mercede dignus, ita neque clerici non seruientes.

Quartũ caput restitutionis bonorũ ecclesiasticorum. Adrian.

Alexan. Halẽsis.

Contra illam ergo opinionem subnectitur sexta conclusio, quamuis clerici ratione sui status moribus inter seculares effulgere debeant, atque adeo tanto præstantius, quanto quisque altiori insignitur dignitate, tamen sola vitæ corruptio eos ad restitutionem non obligat, nam eius stipendia minime ei sub tali conditione, conferuntur, sed vt ecclesiæ seruiat. Tenetur enim etiam, & reges & quicunque publici magistratus morum integritate præpollerẽ, tamen quis dicat sub tali pacto eos stipendia suscipere? Adde, quod si ulla esset in tali opinione probabilitas, laqueum hominum conscientijs inijcere, nam in tanta multitudine clericorũ innumeri sunt qui in dies lethaliter delinquunt. Et quod res manifeste

Sexta cõclusio cõtra recitatã opinionem

feste demonstrat ecclesia præscribens crimina, nempe simoniæ, homicidij, aliaque id genus, de quibus clerici suis præbendis expoliantur, manifeste animum suum patefacit, non esse ab reliquorum quopiam suo sacerdotio priuare. Ex dictis ergo colligitur responsio quæst. quæ neque omnino est affirmatiua, neque omnino negatiua, sed media. Primo ergo argumento ex cap. licet, & quoniam lib. sexto composito, suas concessimus conclusiones, quę fuerunt nobis. primo & secundo. Tertio vero id quod probare non tendebat, in sexta negauimus, atque adeo eisdem argum. satisfactum est.

Rō pro conclusione.

ARTICVLVS VII.

Vtrum religiosi creati episcopi ad obseruantias regulares teneantur.

S. Tho. 2. 2. quæst. 185. art. 8.

QVoniam in superioribus quæstionem D. Thom. 185. de episcoporum statu tractare aggressi sumus, sed tamen meditatio canonicarum horarum, quam altera de clericorum bonis nobis obtulit, paulisper nos diuertere, licet non abs re, compulit, operæpretium duximus ad postremum eiusdem quæstionis articulum quem missum feceramus, reuerti, vt decimum hunc lib. qui præcipue de episcopis institutus est, consideratio monachorum, qui episcopali dignitate fulgent, concludit. Arguitur ergo qui eiusmodi religiosi in episcopos promoti ad obseruantias regulares non teneantur. Habetur enim cano statutum decima octaua quæstione prima, quod monachum electio canonica a iugo regulæ monasticæ professionis absoluit, & sacra ordinatio de monacho episcopum facit, obseruantiæ autem regulares subiugo monasticæ institutionis continentur, ergo illi qui episcopi creantur, ab illis eximuntur. Secundo argumento. Ille, qui ab inferiori ad altiorē gradum assumitur, videtur a vinculis inferioris absolui, eo quod homo non potest tot sarcinis esse onustus. Quemadmodum, qui monasticam profitentur vitam, ab omnibus votis religantur, quibus erāt in seculo obligati status autem episcopalis sublimior est monachali, ergo religiosus illuc promotus, ab omnibus canonicis institutis liberatur.

Primū argum.

Argu. 2.

Tertio, insolubiliores monachorum nexus sunt obedientiæ & paupertatis, episcopus autem ab obedientia suorum prælatorum fit exemptus, & quod ab alterio etiam paupertatis funiculo enodetur, apparet sentire præfactus can. vbi ait eiusmodi monachum creatum episcopum legitime posse paternam hæreditatem adire. Adde quod etiam illis conceditur testamēta conficere, ergo & ab alijs etiam obseruantijs liberantur. In contrarium videtur facere can. Inno. de monach, 16. q. 1. quo ait. De monachis, qui diu immorantes in monasterijs postea ad clericatus ordines peruenerint, statuimus non debere eius a priuri proposito discedere.

Argu. 3.

Sententia D. Thom. de hac quæst. tribus conclusio continetur. Prima. Ad eas religionis obseruantias quæ pōtificię functioni nullo esse possunt impedimento, immo esse possunt adiutorio, perinde tenetur monachus sedens episcopalem adeptus, atque dum erat in claustro. Huius generis, sunt continētia, paupertas, atque adeo religionis vestitus, qui est eiusdem obligationis vnum. Secunda conclusio. Si quæ vero inter regulares obseruantias existunt, quæ pontificis administratione obstaculo esse possunt, ab illorum iugo eximitur, per episcopatum religiosus. Cuiusmodi sunt solitudo, silentium grauesque abstinentiæ atque vigiliæ, quæ corpus debilitando, possent episcopum suo muneri ineptum reddere. Ambas has simul conclusiones hac ratione commonstrat. Cum vterque locus, tam religionis scilicet, quā episcoporum, sit status perfectionis, hoc tamen differunt, quod status religionis viam ad perfectionem sternit tanquam eius discipulatus, status autem episcoporum est ceu perfectionis magisterium dispositio autem ad aliquam formam per illius perfectionem non cessat, nisi quatenus eius fuerit impedimentum, vt lectio ac meditatio discipuli cessare non debet, dum fit magister, imo hoc impensius facere debet. Non tamen amplius debet audire, sed docere, quia illud huius impedimētum Pari ergo modo illæ obseruantiæ religiosi quæ functioni episcop. non obstant, immo-

Prima conclus.

Secūda conclus.

Rō vtriusq. conclusion.

monacho episcopo non cessant, sed illæ prorsus quæ obstant.

Tertia conclu. Tertia conclusio. Aliarum obseruantiarum à quibus non absoluitur, potest eiusmodi episcopo dispensatione nonnunquã per suam auctoritatem vti, sicut in religione id poterat auctoritate prælati. Hæc D. Thom quæ quidem aliquando indigent maiori amplificatione. Et primum omnium iuxta numerum conclusio tria denotat in religioso operum genera, quæ in eius assumptione ad episcoporum ordinem sunt meditanda quædam scilicet quæ non solum non obstant, sed & conferunt, vt castitas & paupertas atque obedientia, quam non relinquit, sed mutat, vt qui præfecto religionis obediebat, deinde obtemperet Papæ. Quædam vero sunt manifeste repugnantia, vt solitudo, & silentium, & immodicæ abstinentiæ. Aliæ vero medij generis, quæ scilicet non semper obstant sed aliquando, vt si dicas reliqua moderata ieiunia, & lanis ad cutem indui, in ipsisque dormire. Ad illa ergo primi generis ait teneri episcopum monachum, ad alia vero secundi, ipso iure absolui, sed in reliquis, licet nõ prorsus ab illis absoluatur, posse tamen secundum quod expedierit, dispensare. De singulis ergo nonnihil sese offert dubietatis. Primum enim membrum trinum includit votum scilicet castitatis, obedientiæ, & paupertatis. De primo nullatenus dubitatur quin monachus illi maneat ad strictus, non solum sacerdotium lege, verum & religionis. Quare licet cum alijs episcopis, vt lib. 8. explicuimus, dispensare ecclesia posset super continentia, non tamen cum episcopis monachis. Neque de secundo vlla est ambiguitas. Nam sicut dum religiosus in generalem magistrum aut ministrũ ordinis assumitur, non obstante obedientiæ voto, soli Papæ manet subiectus, sic monacho accidit dum fit episcopus. Non inquam deserit, sed mutat obedientiam. De voto autem paupertatis restat sane dubiũ nec solutu facile.

Tria operum genera in religioso.

Dubitatio. Primum enim sanctus Thom. in hac. 2. 2. tum quæst. 88. ad quartum argumentum, tum hic clarissime defendit monachum factum episcopum nullatenus à voto paupertatis absolui. Nam & in prima conclusione exemplum ponit continentiæ & paupertatis. Et in solutione tertij ait religiosum episcopum non posse habere proprium. Et ratio apparet plana, nam vt libr. 8. dictum est, votum religionis est indispensabile, quod tria includit vota In contrarium autem est argumentum quod illic insinuauimus & hic apertius vim suam demõstrabit. In episcopo, vt supra dictum est, duo considerantur bonorum genera nempe secularium & ecclesiasticorum. Omissis ergo modo secularibus, & ecclesiasticis arguitur, Reliqui episcopi ex seculari clero assumpti post factam portionum diuisionem dominium habent suæ, vt quæstione 4. multis modis confirmabamus, episcopis autem ex religionibus euocatis eadem prorsus ratione & modo adiudicatur sua portio sicuti & alijs qui ex reliquo clero eliguntur, ergo perinde eiusdem portionis dominium habent atque reliqui. Fateor equidem ad hoc argumentum me respondere nescire, quoniam neutram præmissarum video quomodo negare valeã. Nam quod eodem modo omnes fiant episcopi dubitari non potest. Neque vero D. Thom. quantum ad hęc bona ecclesiastica aliam paupertatem tribuit religiosis episcopis, quam reliquis. Immo art. 6. præsentis q. vbi constituit episcopum non teneri ad paupertatem cum secundo loco argumentatus esse, quod Apostoli fuerunt pauperes respondet ad illam paupertatem nõ teneri episcopum. Idque confirmat exemplo Athanasij, Ambro. August. qui fuerunt vna & monachi & episcopi vbi palam ostẽdit monachos episcopos perinde possidere ecclesiastica bona ac reliquos seculares. Cum ergo idem Doctor sanctus art. statim 7. dixerit quod de his quę vsui episcopi deputata sunt, eadem esse videtur ratio quæ de proprijs bonis, profecto id monachis episcopis non denegat. Atquoniam semper habuit oculum ad illud tempus quo clerici in communi viuebant, propterea simpliciter ait monachum factum episcopum non absolui à paupertatis voto. Dicendum ergo sub peritiorum censura, quod sicut obedientia monachi dum fit episcopus, si mutatur vt soli sit Papæ subditus ita & eius mutatur paupertas, vt decimatum portio reliquaq; episcopalia bona illi sicuti & reliquis episcopis adiudicentur nimirum vt & ipse sustentetur & singulari misericordiæ præcepto, quod præ alijs episco-

Argum.

Solutio.

episcopis religiosos ligat, subsidio sit pauperibus. Quantum ad aliud vero bonorum genus, scilicet secularium, dubitari non potest, quin etiam paupertatis votum quadamtenus ei mutetur, vt patet ex can. statutum. 18. q. 1. vbi monachus qui in monachatus hæres paternus esse non poterat, idoneus declaratur eidem adeundæ hæreditati, qua vtique potest superstite vita perfrui. Et in caussam adducitur, quod ipsum electio canonica à iugo regulæ monasticæ religionis absoluit, & sacra ordinatio de monacho episcopum fecit, quin vero, si vsum qui iam receptissimus est, consulas, Papa cum episcopis monachis nonnunquam dispensat, vt secularia bona emant, quæ postea quibus volunt, relinquant. Qui quidem mos si legitimus est, profecto ostēdit non esse tam indispensabile paupertatis votum, quam continentiæ aut obedientiæ. Circa. 2. autem obseruantiarum genus scilicet illorum à quibus monachus eo ipso quo fit episcopus absoluitur, adnotauit hic Caieta. non solum illas comprehendi, quæ manifeste episcopali functioni aduersantur, vt silentium & solitudo, verum & quæ eiusmodi dignitati, dissonant, aut congruētia non sunt, quod quidem concessu facile est, sed tamen exempla, quæ subdit, nescio an sint adeo congruentis. Ait enim quod absoluitur à ceremonijs habēdi socium ordinis, bibendi sedendo, cum duabus manibus, & benedictione & similibus. Attamen licet forsan ita sit, propterea quod res sunt parui momenti. non tamen propter caussam, quam ipse affert, videlicet quia episcopum illa non decent. Immo vero cum talis episcopus habitum religionis exuere non debeat, nisi summus fiat Pōtifex, adeo huiusmodi monachales ceremoniæ ipsum nō dedecent, vt eius habitum decorent. In Italia, quidem, vbi monachi ad quemcunque pauperem episcopatum assumantur, habitum vel prorsum abijciunt, vel alia figura incrustant, omnes monasticas ceremonias cum illo deponunt, quia Itali non dignatur episcopos in habitu monachali videre, quæ quidem pestis ad alias iam nationes inserpsit. Et inde Caiet. iudicium sumpsit. tametsi non pro se, qui etiam Cardinales cum habitu monachali semper religiosissime vixit. Igitur quod episcopus religiosius socium sui ordinis, qui auctoritate vigeat, sibi adiungat, & ceremonijs quibuscunq; religionis, ac religiosorum idiomate vtatur, adeo non est indecens, vt qui contra faciunt oculos prudentium secularium offendant. De tertio vero ceremoniarum ordine à quibus S. Thom. ait religiosum non absolui, licet super ipsis secum possit dispensare, qualia sunt lineis non vti, regularia ordinis ieiunia seruare, etsi sit ordinis nostri vel Carthusiensium, esu carnium abstinere, dubium est, idemque impræsentiarum præcipuum, quo uinculo religiosi episcopi ad horum obseruantias teneantur, vtrum scilicet legali debito, an solum morali. Legale enim debitum est, quando quis lege per vim coactiuam tenetur, ita vt qui contra fecerit, legis pœnis obligetur. Vinculum autem morale est, quando quis sola ui directiua legis obligatur, non autem pœnis subditur. Exemplum est in principe qui non tenetur vi coactiua, sed directiua. Et quod monachus teneatur vtraque vi legis, videtur hic D. Thom. sentire, dicens quod in istis potest tantum secum dispensare. vbi insinuare videtur, quod perinde obligatur atque quādo erat in claustro. Nihilominus placet mihi Caietani sententia, quam impræsentiarum protulit, sed expressius in singulari Opusculo, quod de hac re intitulauit, nempe in libello viginti vnius quęstionum qu. 19. Sententia vero est, quod non tenetur ex debito legis, sed ex morum honestate, cum quia id significatur can. citato statutam illis verbis est. A iugo regulæ monasticæ & religionis absoluitur, & de monacho fit episcopus iugum enim vim coactiuam designat. Item postquam eximitur a subiectione prælatorum ordinis, quia nullatenus nisi per Papam puniri potest, indicium est, quod neq; pœnis regularium statutorū subiaceat. Quod autē ex debito morali & de honestate teneantur, patet; nam postquam monachatum professus est, qui perfectionis est disciplina condecens est, vt magister perfectionis factus eandem seruet disciplinam, nam licet non per vim coactiuam libere tamen, quemadmodum discipulus licet factus doctor ferulæ metu alijsque coactionibus quibus ad studium compellebatur, liberetur debet nihilominus sua sponte eisdem studijs incumbere. Neque est ineptum exemplum, quod

Caieta.

Dibiū.

Solutio.

Nō probaturrō Caieta.

quod a naturalibus sumitur. Quandiu enim calor in ligno ad formam ignis disponit, vi quadam coactiua agentis retinetur, adueniente autem substantiali forma, fit naturalis, atque adeo suapte sponte, in igne permanet. Ex quo fit, vt debitum morale religioso episcopo propterea quod de religione assumptus est, maius sit, quã in episcopo seculari. Sequitur nihilominus secundo, quod religiosus factus episcopus quamuis ferijs sextis peculiari instituto religionis: etiam si sub reatu mortali obliget, vt in ordine diui Francisci obligari fertur, factus episcopus potest in die Natalis Domini, si illa feria occurrerit, carnibus vesci & ieiunium frangere. Oppositum dicit in præsentiarum Caiet. sed in Opusculo cordatius mutauit sententiam. Nam cap. explicari. extra de obserua. ieiuni. vbi cunctis Christianis illud priuilegium indultum est, non excipiuntur, nisi qui ex voto aut ex regulari obseruantia ieiunare adstricti sunt. Et intelligitur ex regularis obseruantiæ legali debito, qđ non manet in episcopo nisi morale. Neque votum abstinentiæ fecit singulare, nisi vouendo religionem. Igitur S. Thom. hoc pacto intelligendus est sensisse monachum episcopum non absolui a dictis obseruantijs, scilicet quantum ad morale debitum. Sed contra: ergo neque ad castitatem tenetur sub reatu mortalis criminis: quia debitum morale non videtur sub tali reatu obligare. Negatur consequentia, quoniam votum castitatis expresse fecit: virtute cuius, etiam si cesset vis coactiua obseruantiæ regularis, obligat. Cætera vero non nouit formaliter nisi vouendo religionem, cuius vis cessat in illo, quo ad legale debitum. Verum est tamen, quod pœnis quæ in religione decretæ sunt trãsgressoribus trium votorum essentialium non manet subiectus.

Primũ corrolarium.

Secũdũ.

Arg. 2.

Sed vtrum illud morale debitum, plus obliget episcopum religionis diuus Francisci, quam nostri ordinis, eo quod ipse ad aliquas obseruantias tenetur sub culpa mortali, nos vero ad nullas. Et princeps quamuis non teneatur de coactiua, tenetur tamen forte aliquibus suis legibus sub reatu mortali.

Respondetur, quod si vera est hæc opinio, episcopi Diui Francisci non magis quam nostri obligantur, quia æqualiter absoluuntur a legali debito. Quare de hoc nonnulla est in principe differentia, quia licet non cogatur, lege tamen illa durante, si ad se pertinet, tenetur illa. Debent autem religiosi vt in adeundis episcopatibus multo esse cunctatiores, quam seculares, ita & in administrandis longissime vigilantiores. Qui enim sese in claustra, mundo vale dicentes, abdiderunt, non debent sicuti vxor Loth retro, hoc est, ad seculares splendores respicere. Nam præter Dei offensam seculari populo scandalo sunt ac subinde vilipendio & ludibrio, nisi palam constet tum renitentes vi fuisse a suis claustris extractos, tum ecclesijs cum omni timore Dei famulari, alijsque abstinere pompis quæ non fuerint ad ornamentum suæ dignitatis necessariæ.

Primum igitur argumentum in capite quæstionis est canon. statutum. obiectũ, iam sua declaratione solutum est.

Ad primũ arg.

Ad secundum respondet Diui Thom. quod vota in seculo facta non ex eo præcisè per professionem religionis dissoluuntur, quod sit ascensus ab inferiori ad superius, sed quod illa habent se ad religionem sicut particulare ad vniuersale, puta sicut ille qui partem sui Deo obtulit ad illum qui se offert totum. Pars autem includitur, vt in toto, & ideo adueniẽte toto superfluit. Ascensus autem a religione ad episcopatum, est sicut a dispositione ad perfectionem, dispositio autem non cessat adueniente perfectione. Intellige, vt diximus, quantum ad debitum morale sicuti calor disponens ad ignem permanet in illo.

Ad secũdũ arg.

Ad tertium autem quantum ad id de obedientia iam responsum est, quod non relinquitur, sed mutatur, & pariter quantum ad paupertatem Restat nihilominus dubium quod D. Thomas illic isinuat circa illud capit. statutum, de hæreditate paterna quam monachus episcopus acquirit cuinam post eius mortem obueniat, monasterio ne, an episcopali ecclesiæ? Verba quippe capituli obscura sunt, nihil. n. aliud explicant, nisi quod quæ monachus acquisierat, ministerio reliquat, quæ vero factus episcopus acquisierit, ad altare ad quod sanctificatus est restituat. Sensus

Ad tertiũ arg.

Dubiũ.

Solutio.

sus ergo istorum verborum est quem vsus declarat, nempe quod quæ acquisierat in seculo, relinquat monasterio, quod autē episcopus factus adiecit, relinquat episcopali ecclesiæ. Bona vero religiosorum, qui titulares episcopi fiunt, quia sedem non habent licet acquisita eis sint episcopatu, monasterijs obueniunt. Testamenta autem condere manifestum est non posse sine Papæ dispensatione. Et tunc ait D. Th. sic episcopus religiosus est, non sibi concedi vt tanquam de proprio testamentum faciat, sed quia Papa eius ampliat facultatem dispensandi sua bona, vt eadem facultas duret post mortem. At vero postquā sic libere dispensatur cum illo atque cum alijs episcopis parū refert quomodo fiat.

Episcopus religiosus testamē tum cōdere nō pōt absque facultate Papæ

Epilogus,

Ecce Opus decem Librorum, quod de iustitia & iure polliciti sumus: & in Quæstiones septuaginta sex, Articulos vero ducentos octuaginta & octo partiti sumus, per varia ac lubrica, perque ardua ac difficilia rerum genera aspirante diuino flamine, ad optatum portum perductum est Anno Christianæ salutis Millesimo quingētesimo quinquagesimo quarto. In quo si quid per inscitiam nostram & ignorantiam, aut certe per negligentiam & oscitātiam a nobis peccatum est (nam studio per Dei misericordiam certus sum neutiquam deliquisse) Deus ipse misericordiarum ignoscat. Si quid vero præstitimus quod in rem Christianæ familiæ esse possit, eidem soli Deo acceptum referendum est. Cui laus sit & perennis gloria per infinita seculorum secula. Amen.

Decem Librorum de Iustitia & iure, Finis.

1:37

Digitized by Google

Cav. G. DI GIACOMO
[illegible]
PESCARA
7[illegible]

Digitized by Google